

The background of the cover is a blurred image of a bookshelf filled with books, creating a warm, scholarly atmosphere. The text is overlaid on this background.

JOURNAL OF ROMANIAN LITERARY STUDIES

Issue No. 34/2023

International Romanian Humanities Journal

Published by ARHIPELAG XXI PRESS, Tîrgu Mureş

Arhipelag XXI Press

ISSN: 2248-3004

The Journal of Romanian Literary Studies is an international online journal published by the ALPHA Institute for Multicultural Studies in partnership with the Department of Sciences and Letters 1 at UMFST in Targu Mures and the "Gh. Șincai" Institute of Social and Human Research Research of the Romanian Academy. It is an academic publication open to academics, literary critics, theoreticians or researchers who are interested in the study of Romanian literature, as well as the Humanities. Our essential goal is to set communication paths between Romanian literary and humanistic research and the contemporary European cultural discourse, bringing the most valuable phenomena recorded in the Romanian culture into a beneficial dialogue with the other European cultures.

SCIENTIFIC BOARD:

Prof. Virgil NEMOIANU, PhD
 Prof. Nicolae MANOLESCU, PhD
 Prof. Eugen SIMION, PhD
 Prof. George BANU, PhD
 Prof. Alexandru NICULESCU, PhD

EDITORIAL BOARD:

Editorial Manager:
 Prof. Iulian BOLDEA, PhD

Executive Editor:
 Prof. Al. CISTELECAN, PhD

Editors:
 Prof. Cornel MORARU, PhD
 Prof. Mircea A. DIACONU, PhD
 Prof. Dorin ȘTEFĂNESCU, PhD
 Assoc. Prof. Luminița CHIOREAN, PhD
 Assoc. Prof. Dumitru-Mircea BUDA, PhD

The sole responsibility regarding the contents of the articles lies with the authors.

Published by
Arhipelag XXI Press, Târgu Mureș, România, 2023
 8 Moldovei Street, Târgu-Mureș, 540519, România
 Tel: +40-744-511546
 Editor: Iulian Boldea
 Editorial advisor: Dumitru-Mircea Buda
 Email: tehnoredactare.jrls@gmail.com
ISSN: 2248-3004

JOURNAL OF ROMANIAN LITERARY STUDIES is indexed in CEEOL and submitted for indexation in ERIH Plus

CONTENTS

NICOLAE MANOLESCU - CRITICISM AND LUCIDITY	17
Iulian Boldea.....	17
Prof., PhD, UMFST G. E. Palade Târgu Mureş.....	17
ON THE FANTASTIC AND THE RE-WRITING OF REALITY IN ANA BLANDIANA'S LITERARY PROSE.....	23
Simona Antofi.....	23
Prof., PhD, „Dunărea de Jos” University of Galaţi.....	23
THE INTERCULTURAL PARADIGM OF EDUCATION	27
Teodor Pătrăuţă	27
Prof., PhD, „Vasile Goldiş” Western University of Arad.....	27
THE MASKS AT THE GATE OF INFERNO	34
Mariana Flaişer.....	34
Prof., PhD, „Grigore T. Popa” University of Medicine and Pharmacy, Iaşi.....	34
PARTICULAR ASPECTS RELATING TO THE FREE MOVEMENT OF WORKERS	42
Anca Ileana Duşcă.....	42
Prof., PhD, University of Craiova	42
TAX EVASION - A TOPIC OF MAJOR INTEREST IN SPECIALIZED LITERATURE.....	50
Carmen Comaniciu	50
Prof., PhD., „Lucian Blaga” University of Sibiu.....	50
VICTORIAN REALISM REVISITED IN MIN JIN LEE'S "FREE FOOD FOR MILLIONAIRES"	58
Anca Bădulescu	58
Assoc. Prof., PhD, „Transilvania” University of Braşov	58
A CASE OF PERSISTENT TRANSMEDIAGENCY: CARMEN.....	62
Mihaela Chapelan.....	62
Assoc. Prof., PhD, University of Bucharest.....	62
EMBRYO AND REASON IN LAZĂR ZĂHAN'S VOLUME OF POEMS LABIRINTUL DIN VIS, APPROACHED VIA AN INTERDISCIPLINARY PERSPECTIVE.....	71
Clementina Alexandra Mihăilescu, Stela Pleşa.....	71
Assoc. Prof., PhD, hab., „Aurel Vlaicu” University of Arad, PhD, Gymnasium teacher, Gymnasium School Racoviţa, Sibiu County	71
THE RECEPTION OF ION CREANGĂ'S WORK IN BANAT, AT THE END OF THE 19TH AND THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY.....	82
Dorina Chiş-Toia	82
Assoc. Prof., PhD, „Babeş-Bolyai” University of Cluj-Napoca.....	82

DIFFICULTIES IN LEARNING/USING THE ROMANIAN LANGUAGE AND SOLUTIONS IN THIS REGARD .. 87

Larisa Ileana Casangiu 87

Assoc. Prof., PhD, „Ovidius” University of Constanța 87

THE ROMANIAN PRESS AND MARRIAGE (THE INTERWAR EPOCH)..... 92

Fănel Teodorașcu 92

Assoc. Prof., PhD, “Danubius” University of Galați 92

THE BEGINNINGS OF THE ART OF METALS. THE ENEOLITHIC 102

Ioana-Iulia Olaru 102

Assoc. Prof., PhD, „G. Enescu” National University of Arts, Iași 102

A RECOVERABLE MODULE IN THE PROFESSIONALIZATION OF TEACHERS: THE SCHOOL MANUAL... 107

Nelu Vicol..... 107

Assoc. Prof., PhD, Institute for Research, Innovation and Technology Transfer, State Pedagogical University „Ion Creangă”, Chișinău 107

RELEVANT ASPECTS REGARDING THE PUBLIC REPORT OF THE COURT OF ACCOUNTS FOR THE YEAR 2020..... 114

Anișoara Băbălău..... 114

Assoc. Prof., PhD, University of Craiova 114

THE SITUATION OF THE REFUGEE MINOR – BETWEEN LAW AND REALITY 119

Roxana Topor 119

Assoc. Prof., PhD, „Spiru Haret” University 119

THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S MUSICALITY IN EARLY EDUCATION..... 125

Marina Morari 125

Assoc. Prof., PhD, „Alecă Russo” State University of Bălți, Republic of Moldova 125

PSYCHOLOGICAL SAFETY THROUGH THE DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS (SENSORY IMPAIRMENTS) 137

Adriana Ciobanu, Mariana Pîrvan..... 137

Assoc. Prof., PhD, „Ion Creangă” University of Chișinău, Moldova, Lecturer, PhD,..... 137

„Ion Creangă” University of Chișinău, Moldova..... 137

PERCEPTION OF THE IMAGE OF THE OBESE CHILD BY THE PREPARATORY AND FIRST GRADE STUDENT 145

Maria Dorina Pașca, Fekete Katalin..... 145

Assoc. Prof., PhD, UMFST G. E. Palade Târgu Mureș, MA Student, UMFST G. E. Palade Târgu Mureș 145

DISCUSSIONS REGARDING THE LEGALITY AND PROPORTIONALITY OF FISCAL PENALTIES APPLIED UNDER THE TAX PROCEDURE CODE, CUMULATED WITH THE PENALTIES APPLIED UNDER THE EU CUSTOMS CODE	157
Silviu-Gabriel Barbu, Cristina-Maria Florescu.....	157
Assoc. Prof., PhD, „Transilvania” University of Braşov, PhD, judge, Court of Appeal, Bucharest ..	157
PERSPECTIVES ON THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE SCHOOL PSYCHOLOGIST'S WORK WITH CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS.....	162
Victoria Maximciuc.....	162
Assoc. Prof., PhD, Institute for Research, Innovation and Technological Transfer, „Ion Creangă” State Pedagogical University, Chişinău, Republic of Moldova	162
THE STUDY OF THE PECULIARITIES IN DECISION-MAKING IN ADOLESCENTS	167
Maria Pleşca	167
Assoc. Prof., PhD, „Ion Creangă” State Pedagogical University of Chişinău, Republic of Moldova	167
BĂLŢI locality FROM FAIR TO MUNICIPALITY: URBAN IDENTITY AND HISTORICAL-POLITICAL FLUCTUATIONS.....	178
Ludmila Şimanschi	178
Assoc. Researcher, PhD, Moldova State University, Republic of Moldova	178
OJIBWA NATIVE AMERICAN IDENTITY IN THE ANTELOPE WIFE.....	193
Oana-Andreea Ghiţă-Pîrnuţă.....	193
Senior Lecturer, PhD, „Transilvania” University of Braşov	193
ERDRICH’S DIFFERENT DIMENSIONS OF LOVE WITHIN THE NATIVE AMERICAN FAMILIES.....	198
Oana-Andreea Ghiţă-Pîrnuţă.....	198
Senior Lecturer, PhD, „Transilvania” University of Braşov	198
THE THREAD OF FATE IN THE ANTELOPE WIFE – A SYMBOLIC MESMERIZING OJIBWA BEADWORK. 202	
Oana-Andreea Ghiţă-Pîrnuţă.....	202
Senior Lecturer, PhD, „Transilvania” University of Braşov	202
COMPENSATORY STRATEGIES AND THE LIMITS OF UTOPIA: FELIX ADERCA’S THE SUBMERGED CITIES	207
Dan Țăranu	207
Lecturer, PhD, „Transilvania” University of Braşov.....	207
MYTHICAL ELEMENTS IN THE NOVEL BALTAGUL, BY MIHAIL SADOVEANU	212
Iudit Călinescu	212
Lecturer, PhD, University of Szeged, Institute of the Romanian language, Bucharest	212
REVERBERATIONS OF CARAGIALISM IN ANDREI PLEŞU’S ESSAYS (II)	218
Loredana Nicoleta Ilie.....	218
Lecturer, PhD, „Petroleum-Gas” University of Ploieşti, „Adam Mickiewicz” University, University of Poznań	218

PAUL GOMA OR REALISM AS A FORM OF POLITICAL PROTEST	224
Iulian Băicuș.....	224
Lecturer, PhD, University of Bucharest	224
TEACHING MARGUERITE DURAS' THE LOVER IN A UNIVERSITY SETTING.....	236
Aliteea-Bianca Turtureanu	236
Lecturer, PhD, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare.....	236
ASPECTS ON THE FEMININE CROATIAN PROSE AT THE END OF THE 20 TH CENTURY	242
Maria Lațchici	242
Lecturer, PhD, University of Bucharest	242
FACETS OF PRAYER IN M.I. LERMONTOV'S POETRY.....	251
Marta-Teodora Boboc	251
Lecturer, PhD, University of Bucharest	251
AN ANALYSIS OF THE POEM URBAN RAIN BY ION MINULESCU.....	263
Irina-Ana Drobot.....	263
Lecturer, PhD, Technical University of Civil Engineering, Bucharest	263
A BRIEF INTRODUCTION OF ANGLICISM IN SPANISH LANGUAGE.....	270
Alexandra Burghilea-Arabu	270
Lecturer, PhD, Politehnica University of Bucharest	270
ALL ABOARD FOR NAVY ENGLISH! THEORETICAL BACKGROUND AND PRACTICAL BENCHMARKS IN DEVISING A NAVAL TERMINOLOGY COURSE.....	274
Laura Diana Cizer	274
Lecturer, PhD, „Mircea cel Bătrân” Naval Academy of Constanța.....	274
THE CONTEMPORARY FASHION CONSUMER: PROFILE, FEATURES, TYPOLOGIES	280
Sandra Celia Chira.....	280
Lecturer, PhD, West University of Timișoara	280
RAISING CLIMATE CHANGE AWARENESS IN SECONDARY SCHOOLS THROUGH DIGITAL GAMES	288
Aurora - Tatiana Dina	288
Lecturer, PhD, Politehnica University of Bucharest, University Center of Pitești	288
HOW TO CELEBRATE DIVERSITY AND INCLUSION IN THE ROMANIAN AS A FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM – SEVERAL STRATEGIES	297
Silvana Diana Stoica.....	297
Lecturer, PhD, Politehnica University of Bucharest	297
ROMANIAN AS A FOREIGN LANGUAGE. OPTIMIZING THE COMPETENCE TO PRODUCE WRITTEN MESSAGES. THE ARGUMENTATIVE ESSAY	302
Viorica Vesa-Florea.....	302
Lecturer, PhD, „Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca.....	302

DISCURSIVE DEICTIC ELEMENTS IN RELIGIOUS DISCOURSE	308
Alice Iuliana Roșu.....	308
Lecturer, PhD, „Ștefan cel Mare” University of Suceava	308
LOANWORDS FROM ENGLISH – INTERNET AS THEIR MAIN SOURCE	316
Emilia Ștefan.....	316
Lecturer, PhD, University of Craiova	316
ASPECTS OF THE INFLUENCE OF THE ENGLISH LANGUAGE ON THE CURRENT ROMANIAN VOCABULARY	326
Magdalena Pruneanu	326
Lecturer, PhD., The National University of Science and Technology POLITEHNICA Bucharest, Pitesti University Center	326
BILINGUALISM, AN IMPERATIVE OF THE ACADEMIC NARRATIVE.....	331
Andrei-Lucian Marian.....	331
Lecturer, PhD, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași	331
Bowey, J., Grieve, R., Herriman, M., Myhill, M., Nesdale, A., Tunmer, W. E., Pratt, C. 1984). <i>Metalinguistic Awareness in Children: Theory, Research, and Implications</i> . Springer.	342
LE CHRISTIANISME AU BAS DU DANUBE (IV ^E SIÈCLE) ET LES PREMIERS MISSIONNAIRES	344
Ștefan Lifa, Alexandru Fodor	344
Lecturer, PhD, West University of Timișoara, Master Student, West University of	344
Timișoara	344
HEALTH AND FAST-FOOD NUTRITION FOR ATHLETES	351
Silvia-Sorina Zuiac, Alina-Dana Vișan	351
Lecturer, PhD, „Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca, University Center of Reșița, Lecturer, PhD, „Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca, University Center of Reșița	351
MARKERS REGARDING THE POLITICAL-ADMINISTRATIVE ORGANIZATION OF ROMANIA IN THE CAROL II PERIOD.....	357
Mihaela Postolache	357
Lecturer, PhD, „Spiru Haret” University.....	357
FORMS OF LEISURE AND SPORTS IN TRANSYLVANIA OF THE 19 TH CENTURY	361
Denisa Elena Petrehuș.....	361
Lecturer, PhD, „Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca.....	361
THE THEMATIC UNIVERSE OF RĂZVAN CODRESCU’S POETRY (II)	365
Garofița Dincă.....	365
Scientific Researcher, PhD, „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” Institute of Linguistics of the Romanian Academy, Bucharest.....	365

SHORT THEATRICAL PORTRAITS	374
Veronica –Alina Constanțeanu.....	374
Scientific Researcher III, PhD, Romanian Academy, Timișoara Branch, Institute of Banat Studies	374
ARGUMENTATION, DISTORTION, „INCOHERENCE”. REGARDING SPANISH PAREMIOLOGIC PATTERNS STRUCTURED AROUND CERTAIN RELIGIOUS TERMS	381
Dana-Luminița Teleoacă.....	381
PhD, Scientific Researcher II, “Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Institute of Linguistics of the Romanian Academy, Bucharest.....	381
THE INFLUENCE OF THE CARBON PRICE IN THE ECONOMY.....	391
Gabriela Cornelia Piciu	391
Senior Researcher, PhD, Centre for Financial and Monetary Research “Victor	391
Slăvescu”	391
PERSPECTIVES ON THE PARTITION OF INDIA AND PAKISTAN	397
Marian Suciu.....	397
Postdoctoral Researcher, PhD., „Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca.....	397
ROMANIAN-IRAQIAN RELATIONS DURING 1979-1989	402
Roxana Georgiana Nistor.....	402
Postdoctoral Researcher, „Ștefan cel Mare” University of Suceava.....	402
BACKGROUND SKETCHES ON ROMANIAN RESEARCH – AN X-RAY OF THE SITUATION FOR THE PERIOD 2007-2022	408
Alina Georgeta Ailincă	408
Researcher III, PhD, „Victor Slăvescu” Centre for Financial and Monetary Research, Romanian Academy, Bucharest.....	408
THE EVOLUTION OF EDUCATION SALARIES IN ROMANIA. A COMPARATIVE ANALYSIS IN THE PERIOD 2007-2022	418
Nicoleta Mihăilă	418
Scientific Researcher III, PhD, „Victor Slăvescu” Centre for Financial and Monetary Research, Romanian Academy, Bucharest.....	418
THE ORGANIZATION OF EXTRASCHOOL ACTIVITIES IN THE EDUCATION SYSTEM OF SOME EUROPEAN STATES	431
Vasile Andrieș	431
Senior Scientific Researcher, PhD, Institute of Political Sciences, Republic of Moldova	431
POST - COVID RECOVERY POWER AT EU LEVEL.....	436
Georgiana Chițiga	436

Scientific Researcher, "Victor Slăvescu" Centre for Financial and Monetary Research, Romanian Academy	436
ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN LEARNING ROMANIAN AS A SECOND LANGUAGE FOR INTERNATIONAL STUDENTS	443
Ana Cristina Lemnaru	443
Researcher, The National University of Science and Technology POLITEHNICA Bucharest, Pitesti University Center	443
CAMINO REAL BETWEEN EXPRESSIONISM AND MAGIC REALISM	448
Miruna Ciocoi-Pop	448
Assist. Prof., PhD, „Lucian Blaga” University of Sibiu	448
ANIMAL IDIOMS IN ENGLISH	455
Liliana Tronea-Ghidel	455
Assist. Prof., PhD, University of Craiova	455
EXPRESSIONS OF FORGIVENESS IN THE SYSTEM OF ROMANIAN POPULAR CULTURE	460
Petru Marcel Fotea	460
Assist. Prof., PhD, „Hyperion” University of Bucharest	460
LES ADJECTIFS DITS AMBIGUS EN FRANÇAIS : UN DEFI POUR LA COMPREHENSION SEMANTIQUE ..	464
Mădălina Toader	464
Assist. Prof., PhD, University of Bucharest	464
DIASPORA AND THE COUNTRY BRAND	472
Cristian Arhip	472
Assist. Prof., PhD, „Grigore T. Popa” University of Medicine and Pharmacy, Iași	472
FINANCIAL EDUCATION – THE PATH TO ECONOMIC WELL-BEING	481
Ioana – Raluca Diaconu, Bogdan – Andrei Tiliuță	481
Assist. Prof., PhD, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, PhD, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași	481
THE HERMETIC SEAL OF POETRY AND ITS ANALOGICAL ROOT	487
Violeta Bercaru Oneata	487
PhD, „I. L. Caragiale” National College, Ploiești	487
THE ROMANTIC ERA OF YOUTH	493
Iuliana Miu	493
PhD, University of Bucharest	493
TO LAUGH OR NOT TO LAUGH? BORDERLINE HUMOUR IN ROBERT CRUMB’S COMIX	500
Ileana Botescu-Sirețeanu	500
PhD, „Transilvania” University of Brașov	500

ROMANIA AND ALGERIA'S WAR OF INDEPENDENCE. BETWEEN SUPPORTING THE ALGERIAN PEOPLE AND TENSIONING RELATIONS WITH FRANCE (1954-1962).....	507
Iulian Bogdan Ranteş.....	507
PhD, „Valahia” University of Târgovişte	507
THE PASSION AND THE SENSE OF EMOTIONS - ANTHROPOLOGICAL STUDY OF HUMAN STATES.....	518
Ştefan Lucian Mureşanu.....	518
PhD, „Hyperion” University of Bucharest.....	518
MAXIMILIAN WAGNER, THE PROTAGONIST OF ZÜLFÜ LIVANELI'S NOVEL SERENAD - A FICTIONAL PORTRAYAL OF A GERMAN EXILE IN TURKEY DURING THE YEARS OF NAZI TERROR	529
Bianca Roman.....	529
PhD Student, University of Bucharest	529
THE PAINFUL MEMORY OF THE FIRST WORLD WAR: RETREAT TO THE ”CAPITAL OF RESISTANCE” IN THE ROMANIAN WAR NOVELS FROM THE INTERWAR PERIOD	534
Iuliana-Gabriela Blăjan (Popa).....	534
PhD Student, „Lucian Blaga” University of Sibiu	534
NOTES ON HARDY’S USE OF THE FICTIONAL REGION OF WESSEX IN HIS NOVELS	544
Georgiana Din.....	544
PhD Student, University of Piteşti	544
A FEW THEORETICAL OBSERVATIONS ON RETRANSLATING	549
Georgiana Din.....	549
PhD Student, University of Piteşti	549
FEMININE INSIGHTS INTO VICTORIAN FAMILY RELATIONSHIPS: CHARLOTTE BRONTË’S SHIRLEY AND VILLETTE	555
Cristina Dalgacev	555
PhD Student, University of Craiova	555
THE IMAGINATION AND THE LITERARY CREATION	560
Carmen Gabriela Popa.....	560
PhD Student, UMFST G. E. Palade Târgu Mureş.....	560
LA LIBERTE D'UN PHILOSOPHE SOLITAIRE ET ASOCIAL	566
Marinela-Alexandra Popa (Enache-Popa)	566
PhD Student, University of Craiova	566
STATES WHICH ARE FAVOURABLE TO INTROSPECTION.....	572
Elena Bădoiu (Tudose).....	572
PhD Student, University of Craiova	572
LA POESIE MILITAIRE SOUS AUSPICES POLITIQUES.....	582
Anca Lavinia Casa	582

PhD Student, University of Oradea	582
THE REPRESENTATION OF THE NEGATIVE NATURE (TRAIT) ON THE CHARACTERS AND OBJECTS IN THE FOLK TALES GATHERED BY I. G. SBIERA.....	588
Sergiu Crăciun.....	588
PhD Student, „Ștefan cel Mare” University of Suceava	588
"VINTAGE" IN LITERATURE REMAINS CURRENT AND BECOMES "MODERN" IN CINEMA, UNDER THE DOME OF GLOBALIZATION.....	596
Mirela Corina Nițu (Samoilă)	596
PhD Student.....	596
THE SACRED AND THE FANTASTIC.....	601
Anca Daniela Manu (Lovin)	601
PhD Student, Politehnica University of Bucharest, University Center of Pitești.....	601
SIGN AND SYMBOL IN FANTASTIC LITERATURE	609
Anca Daniela Manu (Lovin)	609
PhD Student, Politehnica University of Bucharest, University Center of Pitești.....	609
THE STYLISTIC ROLE OF THE EPITHET IN 19TH CENTURY TRAVEL TEXTS	615
Gabriela Comănescu.....	615
PhD Student, Politehnica University of Bucharest, University Center of Pitești.....	615
HIGHLIGHTS OF DETENTION LITERATURE AND MEMOIRS IN THE POST-TOTALITARIAN ROMANIAN SPACE.....	621
Camelia-Vasilica Munteanu (Gheorghisor)	621
PhD Student, University of Pitești	621
A NOVEL OF DEPARTURE. THE LAST ROAD, OVIDIU BÎRLEA	630
Mihaela Hură.....	630
PhD Student, „Ștefan cel Mare” University of Suceava	630
THE MALE CHARACTER IN CAMIL PETRESCU'S THEATRE	638
Roxana Kaitar.....	638
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca.....	638
"TRAPPED BETWEEN THE BAKE OF THE SEARING TAR AND THAT OF THE BLUE SKY". THE HISTORIC FIGURE BEHIND THE CHARACTER FRED VASILESCU FROM PROCRUSTES'S BED	648
Dan Dinistrianu.....	648
PhD Student, „1 Decembrie 1918” University of Alba Iulia	648
IDENTITY LANDMARKS IN THE CONSTRUCTION OF PANAIT ISTRATI'S CHARACTERS	655

Daniela Turcu (Bobu).....	655
PhD Student, „Dunărea de Jos” University of Galați.....	655
THE PURSUIT OF THE ANDROGYNOUS IDEAL IN VIRGINIA WOOLF’S ORLANDO	664
Mihaela Sonea	664
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași	664
AVATARS OF MATURING IN THE NOVEL NOAPTE BUNĂ, COPII! BY RADU PAVEL GEO	671
Roxana Mădălina Crișan	671
PhD Student, West University of Timișoara	671
EUGÈNE IONESCO’S INTELLECT BETWEEN MADNESS AND GENIALITY. AN ANALYTIC VIEW OF THE REFLECTION OF HIS GENIUS IN CONTEMPORARY LITERATURE	684
Paul-Cristian Albu	684
PhD Student, University of Craiova	684
MISS CHRISTINA– A DIFFERENT KIND OF FEMALE CHARACTER ON THE BORDER BETWEEN VAMPIRIC AND PHANTASMAL.....	695
Alina-Daniela Soare	695
PhD Student, University of Bucharest	695
THE DEATH. A LEITMOTIF IN PAVEL DAN’S PROSE.....	698
Alina-Daniela Soare	698
PhD Student, University of Bucharest	698
NATURE IN ION PILLAT’S POETRY	704
Elena Breja.....	704
PhD Student, UMFST G. E. Palade Târgu Mureș.....	704
AUTUMN, MOMENT OF PURIFICATION, IN ION PILLAT’S POETRY	708
Elena Breja.....	708
PhD Student, UMFST G. E. Palade Târgu Mureș.....	708
REPRESENTATION OF WOMEN IN DYSTOPIAN NOVELS.....	712
Isabelle Nicole Voicu	712
PhD Student, „Lucian Blaga” University of Sibiu.....	712
THE SIGNIFICANCE OF PARAPHRASING IN TEACHING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE	724
Isabelle Nicole Voicu	724
PhD Student, „Lucian Blaga” University of Sibiu.....	724
HISTORY AND GEOGRAPHY SUBJECTS IN SECONDARY SCHOOLS IN INTERWAR BESSARABIA (1918- 1928).....	729

J R L S	34/2023
Ana Onofrei	729
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași	729
THE PRONOUN IN LINGUISTIC POLITENESS	739
Mădălina Chirilă.....	739
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași	739
DEICTIC MARKS IN EDITORIALS IN ROMANIAN PRESS	749
Eliza Pop	749
PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare	749
PSYCHOSOCIAL INTERVENTIONS FOR THE DIMINISHING OF THE INCIDENCE OF AGGRESSIVE DRIVING: A SELF-REGULATION AND AWARENESS APPROACH	756
Felicia Haidu	756
PhD Student, „Ion Creangă” Pedagogical State University, Chișinău, Moldova	756
EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE EDUCATIONAL ACT	766
Ursu Miluța.....	766
PhD Student, „Ion Creangă” State Pedagogical University of Chișinău.....	766
THE SPECIFIC PRELIMINARY RITUALS OF THE FUNERAL CEREMONIAL IN THE VILLAGES OF THE BEIUȘ DEPRESSION	772
Ioana Avram (Pordea).....	772
PhD Student, University of Oradea	772
THE TEACHER, CONDUCTOR AND COMPOSER GAVRIIL MUSICESCU (1847-1903). ON THE 120 TH ANNIVERSARY OF PASSING INTO ETERNITY	780
Marius - George Coșarcă	780
PhD Student, University of Bucharest	780
BARTOLOMEU V. ANANIA BIBLICAL TRANSLATION OF TWO MARIOLOGICAL TEXTS (MATTHEW 1:18A AND 1:25A)	790
Cătălin Varga	790
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași	790
THE MAIN THEMES OF EXISTENTIALISM. AN INTERPRETATION FROM THE PERSPECTIVE OF ORTHODOX THEOLOGY	799
Vlăduț E. Cărlan	799
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași	799
ASPECTS REGARDING THE RELATIONSHIP BETWEEN THE WORKER AND THE ECONOMY DURING THE COMMUNIST PERIOD	806
Ștefan Torcărescu	806
PhD Student, „Dunărea de Jos” University of Galați.....	806

Gheorghiu, Lucian, <i>Ce cântece se transmiteau la radio și TVR de 1 mai în communism</i> , https://www.cotidianul.ro/ce-cantece-se-transmiteau-la-radio-si-tvr-de-1-mai-in-comunism/ , accesat la 10. 08. 2023;.....	810
ECONOMIC DEVELOPMENT ACCORDING TO THE SOVIET MODEL. THE FIVE-YEAR PLANS	811
Ștefan Torcărescu	811
PhD Student, „Dunărea de Jos” University of Galați.....	811
THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF THE PRINCIPLE OF EQUAL OPPORTUNITIES AND TREATMENT BETWEEN WOMEN AND MEN.....	816
Alina- Georgiana Nedea (Pangrăte).....	816
PhD Student, University of Craiova	816
AXIOLOGICAL IDEALS AND PREFERENCES. COMPARATIVE CROSS-CULTURAL STUDY.....	824
Tatiana Roșca.....	824
PhD Student, Free International University of Moldova, Chișinău	824
ASPECTS OF ACADEMIC MOTIVATION IN MOLDOVAN MIGRANT ADOLESCENTS IN ITALY.....	835
Tatiana Roșca.....	835
PhD Student, Free International University of Moldova, Chișinău	835
CINEMA LANGUAGE. BODY, GESTURE, ACTION	847
Dan Mihalcea.....	847
PhD Student, „Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca	847
TYPOLOGIES OF EU FRAUD.....	856
Adelina-Maria Ciobanu.....	856
PhD Student, University of Bucharest	856
THE INFLUENCE OF THE IDEAS OF THE AGE OF ENLIGHTENMENT ACCORDING TO THE EUROPEAN MODELS IN THE ROMANIAN COUNTRIES DURING THE PERIOD OF THE PHANARIOT REGIME	865
Marinel Pădure.....	865
PhD Student, „Ovidius” University of Constanța.....	865
NARRATION AS AN ARGUMENTATIVE STRATEGY IN THE CURRENT ADVERTISING DISCOURSE IN ROMANIAN AND ENGLISH.....	872
Crina-Ancuța Macovei	872
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași	872
THE IMPACT CHINA AND WESTERN DONORS HAVE HAD ON AFRICA TO ENSURE THE EFFECTIVENESS OF FOREIGN AID	881
Raveena Parbhoo	881
PhD Student, „SNSPA” National University of Political Studies and Public Administration, Bucharest	881
REFLECTIONS OVER PROTECTED AREA IN THE 21ST CENTURY	892
Mihăiță Cristinel Triboi	892

PhD Student, University of European Studies of Moldova, Chişinău, Republic of Moldova.....	892
THE PURPOSE OF JUDICIAL BALLISTICS AND THE NEED TO STUDY IT	900
Mihăiţă Cristinel Triboi	900
PhD Student, University of European Studies of Moldova, Chişinău, Republic of Moldova.....	900
CURRENT PERSPECTIVES ON THE MANAGERIAL ROLES OF THE TEACHER	908
Marta Mutaşcu (Gana)	908
PhD Student, „Babeş-Bolyai” University of Cluj-Napoca	908
EFFECTS OF DIGITAL MEDIA ON PEOPLE AND SPIRITUAL LIFE	915
Florentin Iustinian Jipa	915
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iaşi	915
ANTHROPOLOGY OF CULTURE AND FOLKLORIC CREATION	926
Rodica Bălan	926
PhD Student, Tiraspol State University of Chişinău	926
THEORETICAL CONSIDERATIONS REGARDING THE HUMAN RIGHT TO A HEALTHY ENVIRONMENT .	932
Daniela Pîrvu.....	932
PhD Student, University of European Studies of Moldova, Chişinău, Republic of Moldova.....	932
THE ROLE OF INSOLVENCY PROCEEDINGS. THE CONCEPT AND CHARACTERISTICS OF THE INSOLVENCY PROCEDURE.....	939
Daniela Pîrvu.....	939
PhD Student, University of European Studies of Moldova, Chişinău, Republic of Moldova.....	939
THE „HUMAN-PUPIL” CONSTRUCT: A CRUCIAL SCALE CREATED AND MANIFESTED IN THE LIGHT OF THE TRANSDISCIPLINARY COMMUNICATION CULTURE.....	949
Ludmila Popa	949
PhD Student, Institute of Educational Sciences, Tiraspol State University, Cahul State University „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, Republic of Moldova	949
MEANINGS OF FORGIVENESS IN UNIVERSAL SCIENTIFIC DISCOURSE	960
Laura – Elena Chiriac, Vlad Ciofu	960
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iaşi, PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iaşi	960
THE INFLUENCE OF GENDER ON COPING MECHANISMS OF THE ELDERLY	972
Monica Andreea Popescu.....	972
PhD Student, State University of Moldova.....	972
EFFECTIVE COMMUNICATION IN COUPLE	979
Cristina Ceban.....	979
MA, „Ion Creangă” State Pedagogical University, Chişinău	979

NICOLAE MANOLESCU - CRITICISM AND LUCIDITY

Iulian Boldea

Prof., PhD, UMFTST G. E. Palade Târgu Mureș

Abstract: Nicolae Manolescu is a critic who lucidly questions his own condition, reflection on himself and reflection on others being the relevant resources of moral self-scopy. For Nicolae Manolescu, criticism has an uncertain, anarchic status, as it approaches the meanings of the work asymptotically, without being able to reveal its inexhaustible wealth of semantic configurations, unable to dismantle the subtle mechanisms and the multitude of aspects that make it up. The global reading of the literary work is a chimera, exegesis assuming at best the role of approximating the meanings and inner workings. Situated at the intersection of opposing categories, between Apollonian and Dionysian, the writing seems weakened by an uncertainty derived from the steady exercise of lucidity, from mutations and "revisions" with a Lovinescian flavour, Manolescu's critical statements repudiating any categorical allure, the demonstrative air, the learned, sufficient bearing. The rejection of apodictic, learned, rigid and reductionist affirmation has the problematic allure of the phrase, the methodical doubt, the dilemmatic questioning.

Keywords: criticism, history of literature, essay, synthesis, analysis

The critic, of whatever kind and of whatever orientation, is confronted, once and for all, with the limits of his work, in an attempt to clarify his own condition and his own conception. By reading and living literature (as Dan Culcer would say), the critic thus questions his or her own reasons and foundations in an effort of self-contemplation, feeling as a deep need the voluptuousness of self-scoping, of defining his or her legitimate status. Nicolae Manolescu is a critic who lucidly interrogates his own condition, reflection on himself and reflection on others being relevant resources of moral auto-scopy, which reverberates from the "central point" of the text towards the shores, towards the watermark of the metatext, generating questions about his own destiny, about life and writing, about literature and about the confusing metamorphoses of existence, in a kind of "pathetic subtext" (Gheorghe Grigurcu).

Manolescu's reflections on the relationship between writing and reading are interesting. Reading and writing sum up the destiny of two categories of individuals: those who read from and for pleasure, from an imperative impulse, incapable of overcoming the boundaries between "producer" and "receiver". It is a primary reader who takes the literary work as a "witness" or "spectator". Writing starts from the condition of spectator, but the reader becomes an actor of writing, evolving freely on the stage of literature, initially contemplated. Nicolae Manolescu interprets with aplomb the aporias of distancing and approaching between reading and writing, in an autoscopic grid in which the imprint of the lived experience is alive and legitimate: "In my heart, even if not consciously from the beginning, I considered myself a producer. Reading books provided the pretext; writing about them mattered all the more. I was, and have remained for this reason, a mediocre reader. I did not see books as an end, but as a means. I did not plunge into reading with the voluptuousness of losing my identity, but kept myself on its surface, lucid and unselfconscious. I was certainly a critic before I knew exactly what that meant, for I unconsciously realised the essential paradox of the critic, which consists in devoting oneself to literature not by absolutising it but by instrumentalising it." What Manolescu is telling us is that reading and

writing are congruent instances of literature, consubstantial, a kind of communicating vessels that forge a demanding deepening of the self, with the prevalence of writing, which has the gift of "constraining", "disciplining" and edifying.

At the beginning, Nicolae Manolescu tends towards two models: G. Călinescu and Tudor Vianu, temperamentally and culturally antinomic models: one with a Dionysian tinge, with exaltations and turbulent impulses, with a tense, metaphorical and suggestive writing, the other apollonian, balanced, based on harmony, clarity and the poignancy of edification. Manolescu was marked in his youth by the model of the classic, the spectacle of man and critic with a dominating and fascinating presence. Later, as an adult, Vianu's reading seems to be modelling and exciting: "When we are young, we are necessarily dogmatic. Absolutising a way of judging things robs us of the possibility of sound judgement. Tolerance, which is a great joy of the spirit, is learned much later. Today, not only does reading Vianu no longer irritate me, but I find in it a source of pleasure that I would never have conceived of even twenty years ago. It is perhaps bizarre, but somewhat irritating has become for me the reading of Călinescu, through a psychological reversal. In youth, we have the psychology of the emulator, who accepts only what is within the sphere of his model and tends to deny the rest; in adulthood, we feel the need for a wider confrontation and turn away from what is too close to us."

There is, of course, in the critic's articles a certainty of assertions, precisely articulated and argued, there are forms of "self-recognition", but one can also identify moments in which the Olympian mask falls apart, leaving a glimpse of anxieties, approximations, awareness of one's own limits, in a kind of kathartic ardency of the exegete for whom the text reveals itself and refuses perception, opens itself to interpretation and hides itself in the intimacy of its structure. Questioning, searching, doubting accentuate the sense of authenticity and authenticity of the critical act: "But what do I do with the doubts that assail me moment by moment, with my petty, petty, absurd doubts all day long? What about the phrase that yesterday seemed accurate to me, but today sounds like an empty phrase; what about the judgement that I thought was flawless and that no longer convinces me at all; what about the whole theory under which I used to crush a book, an author, a literary epoch, and which now resembles mere sophistry? And how is it that I did not notice that the lines of the poet I wrote so severely about in the last article are nevertheless very beautiful?". The critic's consciousness is defined by self-awareness, but also by a repudiation of inertia, of pontifications, of "ready-made ideas", so that even the condition of criticism cannot ignore moments of crisis, successes and benefits, in a clarifying tectonics of metaliterature, for the revelation of the status of criticism becomes for the author of *Critical History* a major obsession, an essential meditation on literature.

For these reasons, for Manolescu criticism has an uncertain, anarchic status, as it approaches the meanings of the work asymptotically, without being able to reveal its inexhaustible wealth of semantic configurations, unable to dismantle the subtle mechanisms and the multitude of aspects that make it up. A global reading of the literary work is a chimera, with exegesis at most assuming the role of approximating the inner meanings and springs: "Criticism does not explain the work, because, after all, the work does not ask to be explained. Can you imagine that the professor who bypasses it through history or sociology is more likely to explain it than the impressionist who goes straight to the point? Like the bewitching Meka in Macedonsky's poetry, the work floats ghostly in everyone's imagination; but, unlike her, it cannot be conquered either by the emir who faces the desert's edge or by the traveller who prefers the detoured roads... An opera is only such an appeal, a hymn that disturbs us. Hegel states that nature is not itself beautiful or ugly, in that it does not exist only in itself, whereas beauty characterises the products of the spirit, meant to reveal itself to the spirit".

Criticism, however, is also perceived from the angle of objectification, the fascination of the work being diminished by recourse to method; the "illusion" of the text is demonstrated by dismantling expressive procedures and techniques, the emphasis of exegesis being placed on the "accuracy" of admiration: the work is evaluated as "craft", not excluding the empathetic factor, identification ("We must, leaving the lyrical stage of pure admiration, learn to look for the springs that provoke the illusion, the often invisible technique that sustains art; to try to see the craftsman, where we are blinded by the creative force of the demiurge; to point out the artifice, where everything appears as pure nature"). This shows the "demystifying" role of criticism, which moves beyond the stage of admiring fascination, breaking down the fascination of aesthetic illusion by stripping away the processes and analysing them. There are also inadequate, opaque critical methods that ignore the specificity of the literary work, attempting to lock the creation into a scheme, a pre-established pattern, which violates its specificity, the literary work being treated as an artificial, inauthentic, mystified construct. Nicolae Manolescu sketches the observation thread of a pathology of criticism, pointing out, for example, a kind of amusement ("We also recognize amusement in the language of criticism: how often a critic cannot say more than he can fit into a scheme, a poncif, a ready-made expression. In the end, the claim to study the work "scientifically" is nothing but an attempt to compensate for a congenital amusement").

Incriminating reductionist, inefficient and irrelevant interpretations, Nicolae Manolescu seems attracted by a utopia of criticism, which would bring together the analysis of the detail and the whole of the work, in which "reading" and "quoting" would complement each other, in a firm balance, in which reading, interpretation, critical theory and the practice of writing seem to be convergent impulses of the same hermeneutic vocation: "I dream of a book of criticism in which the constitution of the critical text is simultaneous with the reconstitution of the literary text, the birth of the one with the rebirth of the other, synthesis with analysis, critical theory with a specific writing practice; a book that is at once a study and an anthology, familiarizing readers with a work and its explication; selection to reveal the whole and the idea of the whole to motivate selection; reading and citation."

Nicolae Manolescu has, as is well known, practised his interpretative talent in literary reviews, studies of criticism and literary history, and in essays with generous ideological openings. Beyond the critical forms adopted, Manolescu's texts have retained their mobility, appropriateness, the necessary distance from the text, and their empathetic predisposition. Inspired by the moving avatars of current events, the history of literature and theoretical construction, Nicolae Manolescu has the allure of a "total" critic, in the classical sense of the term. *Metamorphoses of Poetry*, *Treacherous Readings*, *Maiorescu's Contradiction*, *Sadoveanu or the Utopia of the Book*, *Introduction to the Work of Alexandru Odobescu*, *Noah's Ark*, *On Poetry*, *The Critical History of Romanian Literature* are reference books illustrating an ambitious and rigorous critical programme, re-evaluating writers from new angles of reading, conceptually systematising certain genres of literature, or exploring Romanian literature diachronically.

A special, singular place is occupied by the essays in the cycle of *Themes*, through which the critic reveals his "dual nature, playful and serious, 'frivolous' and profound" (Gheorghe Grigurcu). There is in these essays a disturbing effect of "topicality" of the proposed subjects and an uninhibited presence, ethically, aesthetically, of the author, for here is revealed a sum of "interior portraits", a succession of moving portraits of the author, gradually configured from fleeting readings and impressions, from direct notations or from the empathic reverberations of the ego in the perimeter of the "subject" approached. Some of the titles of the books that make up the *Themes* series are significantly metaphorical (*Julien Green and my great-great-grandmother*, *A Door Barely ajar*, *The Drawing in the Carpet*).

The autobiographical pact, whether camouflaged or assumed, is to be found in *A Portrait in Paradoxes*, where the metabolism of the writer betrays a succession of antinomies through which they are fixed: "My mind readily employs abstractions, but only memorizes images. My intelligence surpasses my sensibility, but only engages on sensible things (...). By nature, I am lazy, lax, indecisive, but my writing has given some people the impression of industriousness, tenacity, energy and decision (...). My spontaneity is the result of an exhausting effort, physically and emotionally, which often takes me away from the table and makes me look with concern to the future when I will no longer have the will of today (...). I am a very staid man, although I like to move from one thing to another. I love precision (in ideas, in expression), but, unfortunately, I notice its lack more readily in others than in myself. I grow attached to people much more easily than I grow apart. I'm both constant and humorous. I don't like to be contradicted except by myself (...)". From the meanders of the confession a psychological and temperamental portrait emerges, made up of contradictions, ambivalences, experiences and readings legitimised by the prerogatives of authenticity, for the essays are defined by the availability and spontaneity of the writing, by the rejection of ostentation and rigidity, the essay as a species being, in the critic's view, provocative, polemical, fascinating, available, freed from any thematic and stylistic constraints.

The essayist is therefore immune to pontifications, to pre-established models or to canonized "truths", aesthetic truths being rather relative, prone to revisions, to new "readings", from new perspectives and forms, through which new valences, meanings, symbolic configurations are discovered. In general, the starting point of the essays is an accepted truth, subject to revision, beneficial revisitation, relativisation, as in the text devoted to Andersen's fairy tales, which, reread at the age of maturity, under the spectre of lucidity, lose their utopian allure, the patina of illusion or the iridescence of the fantastic, because the 'rereading' of the fairy tales provides the grotesque spectacle of a world dominated by evil and dishonesty, by hallucinatory visions. Andersen's narratives thus seem to be the work of "a lonely and fearful man, haunted by obsessions like those he blames on his heroes, a misanthropist who sees coarse bourgeois everywhere, a romantic nature terrified of the pitfalls of practical existence". Through shifts of emphasis, shifts of perspective, successive readings and re-readings, the physiognomy of a "theme" is reshaped, the essayist redistributing and modifying aesthetic, ethical, existential, etc. angles in order to suggest as authentic an image as possible of Andersen's work. The Themes are fragments of a spiritual autobiography, distinguished by the suppleness and fluency of their writing, they are also a "history" of readings successively appropriated and overcome, in which fiction and experience, disturbing questions about the world and the self, and moral dilemmas are interwoven in a discourse of genuine ideational breadth, in which prejudices and pre-established patterns are always subject to revision.

In an interview, Nicolae Manolescu reconstructs ironic and self-mocking images of his childhood: "Unfortunately, I don't have a very clear picture of my childhood, except insofar as it has two halves, namely a first half, from when I became aware, so to speak, of myself, during the war and immediately afterwards, which I can say was very happy: at that age, not doing politics, not having a sense of history". Images, moments, sequences from childhood and adolescence, stages of adulthood, intellectual training, teaching and political careers are developed. Heterogeneous data emerge from the flood of gestures, facts, events, ideas and attitudes. The reader learns something about "childhood verses and magazines", "failed political careers", "what and how people read in the 1950s", about the beginnings of writing, the condition of the literary critic "in the period of the recovery of modernity", about the books written or read, about the personalities with whom the critic was a contemporary. Some portrait sketches are eloquent: Tudor Vianu, G. Călinescu, Paul Cornea, Crohmălniceanu, Al. Piru, Matei Călinescu, Alexandru Ivasiuc, etc. Vianu's portrait, sketchy in appearance, is

made up of apparently disparate gestures, examples of which reveal the scholar's sadness and erudition ("With Vianu I took a normal course in foreign literature, in fact more theoretical, as he did, I don't know in what year, I think in the fifth. That's when I met him, I wasn't on close terms with him, but we knew each other like that, just a little... Then he impressed me with a terrible sadness. Later I found out that he had already had several heart attacks, had recovered from them, had had all sorts of problems in college... He had one of the saddest looks I've ever seen in my life... He'd come, sit down at the desk and with that very pleasant baritone voice, extremely pleasant, he'd talk very naturally about the most complicated things possible.").

Acknowledging his systematic allure, the literary critic does not ignore his analytical vocation or his portrait-like verve, for when he places two formative models (Vianu, Călinescu) in the mirror, he reveals their temperamental and psychological foundations ("Vianu was a teacher: he trained you, he guided you, he gave you courage, he was extraordinary. Călinescu was a showman, he was a brilliant histrion who didn't do classical theatre performances, he made literary history in his histrionics. What he said was extraordinary, as was the style of saying it. Let's not forget the time: the late 1950s, when everything was spoken in a monotone, wooden language. And suddenly Calinescu would come along and say things about literary history, banal in fact, but he would say them in a way that made them exceptional"). The critic's assessments of his own books are revealing, revealing a stage in his career, marked by his first volumes (*Lecturi infidele*, *Metamorfozele poeziei*), the critic managing to "recognise himself" only in monographs (on Maiorescu, Odobescu, Sadoveanu), Noah's Ark being "the result of reading naratology studies", while *Istoria critica* appears to him, post factum, as a "monstrous project".

Paul Cornea describes Nicolae Manolescu as a scholar, noting his "sharp intelligence", "balanced and clear mind" and "innate ability to speak without emphasis": "I was struck by Manolescu's sharp intelligence, which allowed him to plunge straight into the heart of the works under analysis or the issues under discussion, his balanced and clear mind, his ability to look at reality in cold blood, recognising its irreversible nature. I liked his innate ability to speak without emphasis and to always find, in orality as in writing, a natural and simple way of speaking that makes the most abstract ideas accessible without trivialising them, and evokes symbols palpably without destroying what is destined to remain enigmatic. His lucidity made him immune to illusory solutions, and his spirit of independence, ever awake beneath his mannered and urbane manner in dealing with others, always pushed him to non-alignment." Seen under the spectre of the "seducer", as a "rational and solar spirit" by G. Dimisianu, under the sign of "cordiality as a *modus vivendi*" by Dorin Tudoran ("Nicolae Manolescu always preferred to see the glass half full, but not to deny the existence of the empty half"), Nicolae Manolescu is an intellectual whose dominant character trait is, as Marta Petreu observes, "rationality, a lively, prompt, precise rationality". But Manolescu is also a critic "without unconsciousness" (Cristian Moraru), "a great spirit in a normal man" (Călin Vlasie), "our godfather of spirit" (Magda Cârneci), "a professional of literary criticism" (Mircea A. Diaconu), "modesty, fireside and serenity" (Andrei Bodiu) - characterizations that aim at the figure of the creative spirit fascinating in simplicity, excellence, rationality and balance.

BIBLIOGRAPHY

- Boldea, Iulian, *Vârstele criticii*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005.
 Boldea, Iulian, *Critici români contemporani*, Editura Universității „Petru Maior”,
 Târgu-Mureș, 2011.
 Boldea, Iulian, *Fascinația și utopia criticii*, în revista „Vatra”, nr. 8-9, 2019.

- Felea, Victor, *Prezența criticii*, Editura Cartea Românească, București, 1982.
- Grigurcu, Gheorghe, *Peisaj critic III*, Editura Cartea Românească, București, 1999.
- Lovinescu, Monica, *Est-etice/Unde scurte IV*, Editura Humanitas, București, 1994.
- Martin, Mircea, *Generație și creație*, Editura pentru literatură, București, 1969.
- Nițescu, M., *Sub zodia proletcultismului. Dialectica puterii*, Editura Humanitas, București, 1995.
- Papahagi, Marian, *Fragmente despre critică*, Editura Dacia, Cluj.Napoca, 1994.
- Rotaru, Ion, *O istorie a literaturii române*, Editura Minerva, București, 1987.
- Ruja, Alexandru, *Ipoteze critice*, Editura Excelsior, Timișoara, 2001.
- Simion, Eugen, *Scriitori români de azi, I*, Cartea Românească, București, 1978.
- Ștefănescu, Alex, *Nicolae Manolescu sau sfârșitul criticii literare*, în revista „Apostrof”, nr. 3, 1998.

ON THE FANTASTIC AND THE RE-WRITING OF REALITY IN ANA BLANDIANA'S LITERARY PROSE

Simona Antofi

Prof., PhD, „Dunărea de Jos” University of Galați

*Abstract: In Ana Blandiana's narratives, the perception of the real is reloaded to grasp its fantastic profile, overwhelming in its affective, sensorial and symbolical intensity. The text entitled *La țară* points out an extraordinary archetypal-focused image of people and the space signs usually defining the village so as to symbolically approach Time.*

Keywords: literary fantastic narrative, symbol, space, character.

Parte din ansamblul de narațiuni care compun volumul de proză literară al Anei Blandiana, intitulat *Cele patru anotimpuri. Proiecte de trecut*¹, secvența intitulată *La țară* recompune, pe fondul unei prezențe intense a semnelor realității în text – ceea ce dă scriiturii aspectul unei rememorări afective cu intarsii lirice specifice Blandianeii – o aventură de (auto)cunoaștere situată simultan pe două paliere: retrospectiv și prezent – adică în prezentul narațiunii. Episodul din copilărie evocat aici, chiar la început, marchează, precum o bornă de hotar a memoriei, intrarea în teritoriul lumii re-prezentate, are în centru călătoria la țară și întâlnirea cu stihia primară a câmpiei – un spațiu perceput drept magic și reconstituit, la nivelul textului, în registru poetic – „Era toamnă târziu, poate chiar ar fi trebuit să fie iarnă, dar o iarnă obosită singură de propria ei slăbiciune, moleșită de nehotărâre, năclăită de noroaiele înghețate, topite și înghețate din nou. Deși se scurseseră abia primele ore ale dimineții, văzduhul era întunecat, nerăbdător de amurg, și cerul coborâse jos, cât putuse de jos, într-un adevărat efort de a atinge câmpia”.²

De fapt, naratoarea reface, acum, afectiv și faptic, o călătorie în timp, în spațiu și în propria memorie afectivă, o călătorie de căutare a ceea ce tot ea numește secretul câmpiei. Indecisă între maladie și taină, chemarea pe care acest spațiu o exercită asupra naratoarei este de neoprit – „Nu-mi dădeam seama dacă tocmai acest aer neliniștitor, care n-aș fi putut spune încă din ce izvorăște, era cel ce mă adusese aici, dar înțelegeam că, pe cât înaintez, mă înfund tot mai mult în miezul – clisos și aderent – al maladiiei sau numai al secretului câmpiei”.³ Programată parcă de destin, a doua întâlnire cu câmpia are loc sub autoritatea cromatică acaparatoare a celei din urmă – „De fapt, chiar înainte de a se opri mașina, am simțit că e vorba de un suspans, de o concurență nedecisă încă între galben și negru, ca și cum aș fi privit o luptă în care cele două culori ar fi încercat, fiecare dintre ele, să rămână singură la suprafață, înălțându-se mereu pe umerii celeilalte, căzând și apoi luând-o de la capăt, din nou, și asta pe mii și mii de hectare, pe sute de kilometri de câmpie mișcătoare, acoperită cu un fel de substanță vie, bicoloră și nedefinită”.⁴

Privită de aproape, câmpia se colorează afectiv și prinde viață – dincolo de suprafața ei galbenă și neagră, totodată, câmpia este o fojgăială, o pastă colcăitoare de „viermi și gândaci,

¹ Ana Blandiana, *Cele patru anotimpuri. Proiecte de trecut*, Jurnalul Național, București, 2011.

² Idem, p. 144.

³ Ibidem.

⁴ Idem, p. 145.

șoareci și nevăstuici”, „patrupede, târătoare, miriapode și chiar zburătoare”⁵ în continuă putrefacție, ca și cum materia însăși ar fi surprinsă sub o lupă gigantică, în plin proces de autodisoluție și de autoregenerare. Este, aici, un amestec inseparabil de viață și de moarte, o colcăială vitală de o violență aparte, care se naște sub/în privirea contemplatoare și se răsfrânge în starea de spirit a naratoarei. Corpurile moarte hrănesc corpurile pe cale de a se naște, coșmaresc și, tocmai de aceea, înspăimântător, fagocitarea și urâciunea vieții provocând repulsie – „(...) urmând ca în clipa următoare să fie acoperite ele, boabele, de zelul supraviețuirii celorlalți, și asta mereu, fără încetare, fără odihnă, într-o fierbere murdară și colorată, într-o foire, într-o viermuială, într-o colcăială dezgustătoare, promiscuă, (...)”⁶.

Intrarea – mai bine zis, revenirea – în lumea, atmosfera și concretețea aparte a satului este astfel anticipată, printr-o subtilă *punere în abis*, de natură simbolică, întrucât moara, livada și casele sunt atinse și ele de o mișcare regresivă, de întoarcere spre o vârstă primară a existenței lor, spre geologic. Casele sunt goale. Satul pare depopulat. Cromatica însăși este aburită de timp, degradată, stând decisiv sub semnul unui abandon fără soluție – „Nu se vedea asta numai din lipsa oamenilor și a animalelor prin curți, numai din liniștea nefirească și uscată care învăluia totul, ci chiar din înfățișarea lemnului care părea că murise în pridvoarele nelocuite; (...)”⁷. Un câine bătrân și o găină stingheră, ca și fructele intrate în putrefacție, de sub gutuiul din curtea bunicilor, se suprapun, în prezentul narațiunii, peste o temporalitate indecisă, a rememorării afective, care amestecă planurile și constituie o contiguitate inedită între acumularea de detalii conotând misterele copilăriei de altădată și casa abandonată de acum – „(...) iglițe de fier și degetare de tablă înfiorată de punctulițe în relief, ca o piele înfrigurată a metalului; bancnote scoase din uz, valabile înaintea stabilizărilor, purtând înscrise pe ele cifre astronomice și portrete uitate; creioane chimice cu prelungitor ingenios, prins de capătul neascuțit cu o verigă subțire de ebonit; (...)”⁸.

În acest context, apariția oamenilor – două băbuțe curioase, care privesc, de dincolo de gard, cum străina explorează o casă abandonată, amplifică straniețea acestei reveniri complet atipice în lumea copilăriei. Recuperarea unui nod de înlănțuire cu trecutul este imposibilă, *nepoata Mamanei* – figură centrală a unei lumi magice, matriarhale, cu resorturi adânci și simbolistică puternică, vrăcița atotcunoscătoare a satului – neputând să intre în dialog cu cele două figuri ale unei lumi în disoluție. Explorând în continuare această lume constituită din straturi suprapuse de simboluri, semnificații și stări de spirit, naratoarea identifică fântâna – „Nu, fântâna nu fusese degradată de timp, își păstrase neatinsă întreaga capacitate de evocare a miracolelor copilărești.”⁹, și livada – aceasta din urmă marcată de timp, regresând, adică, într-o etapă revolută, proiectată, nu se știe cum anume, în prezent – „Pământul își lua înapoi tot ce dăduse, sevele pe care le urcase prin tulpini se scurgeau înapoi, prin crăpături, fără să fi hrănit pe cineva, fără să fi folosit celui mai neînsemnat scop, (...)”¹⁰.

Tema timpului – în aversul și în reversul său – căci via, livada și omenescul rămas în acest sat agonizează împreună, în tăcere -, se amplifică progresiv până într-acolo încât satul iese din istorie și intră într-un fel de bulă temporală ce exclude devenirea.

Înmulțindu-se treptat, oamenii satului, toși bătrâni, hotărăsc să facă, din tânăra vizitatoare, o prizonieră a acestei a-temporalități date nu de alternanța, ci de concomitența viață – moarte, de stagnarea într-o putreziciune care, ca un nou limb, blochează cronologia – „Nu-mi rămânea, desigur, decât să scap, să încerc să fug, să mă smulg din strânsoare și să mă îndepărtez cât pot mai repede de acel loc al putrezirii, de care nu eram destul de străină pentru

⁵ Ibidem.

⁶ Idem, p. 146.

⁷ Idem, p. 148.

⁸ Idem, p. 149.

⁹ Idem, p. 151.

¹⁰ Idem, p. 152.

a nu putea fi infectată cu moarte și eu”.¹¹ Zidul încăpățânat făcut de bătrâni este greu de pătruns, intrusa se luptă cu îndârjire să scape, din când în când, câte o voce surdă se face auzită, îndemnând la acțiune, iar impresia pe care aglomerarea de bătrâni o lasă este similară celei lăsate de aglomerarea de ființe colcăitoare de pe câmpie, din lanul de porumb, ori de fructele din livadă, intrate - și stagnând – într-o putrefacție fără sfârșit.

Încercând cu disperare, instinctiv și înspăimântată, să se salveze, naratoarea se regăsește, înțelegând cu greu unde se află, în *cotarca de porumb*, prizonieră a bătrânilor mulțumiți de reușită și, implicit, a timpului. De aici, această istorisire de-a și cu timpul se comprimă, din nou, prin ipostaze rememorate ale jocului infantil, gratuit, dar rezonând puternic cu rețeaua de simboluri și cu încărcătura de fantastic, de transfer spațio-temporal, de suprapunere, de concatenare și de interferare a (aparent) diferitelor niveluri de spațiu și de timp. Căci acum, prizoniera transferă, din memoria ei afectivă, în memoria spațiului în care se află, și care îi pare a semăna uimitor cu o colivie, jocul copilăresc „de-a doamnele”. Cuvântul *doamnă* permite comprimarea timpului în mod ludic, tot așa cum, în revers negativ, bătrânii râd cu gurile lor știrbe, bucurându-se de reușita lor. În fond, este, aici, o victorie asupra timpului, o contrariere a stagnării lor și a lumii care îi ține prizonieri, blocați pe drumul dintre viață și moarte – „(...) bătrânii aceștia râzând prostește cu gingiile puterede, exasperați de nemoarte și fericiți, în schimb, de a mă avea în stăpânire, și satul, satul întreg, părăsit de tinerii nemiînțelegându-și rosturile la țară și ruți astfel din mecanismul implacabil al universului.”¹², prin intruziunea și prizonieratul unui emisar al celeilalte lumi, nealterate în devenirea ei firească.

Dezmeticită, prizoniera se eliberează și se îndreaptă spre ultimul ei reper afectiv înmagazinat, luminos, în istoria individuală, biserica. Vechiul cimitir al satului, aflat în proximitatea bisericii, este un loc al morții firești, care nu tulbură și nu înspăimântă. Tocmai pentru că ea, biserica, leagă viața și moartea prin sulița ei simbolică, îndreptată spre cer, ca și prin forma ei de cruce pământească – replică în mundan a transcendentului – „De altfel, formele nu se pierduseră, mai puteau fi recunoscute și clopotnița, și cupola, și stâlpii altădată văruiți ai pridvorului, (...)”¹³. Acoperită în întregime de cuiburi de rândunică, biserica a dobândit, astfel, și poartă deasupra ei o replică proprie, de pământ. Văzută de aproape, acoperită de materia densă, biserica este, de fapt, murdărită de invazia vrăbiilor care, după ce alungaseră rândunelele, se instalaseră aici, umplând cuiburile cu *zdrențe, paie, crengi murdare, multe frunze uscate*.

Încercând cu disperare să scape din prizonieratul timpului, al materiei, naratoarea aleargă până în vârful clopotniței și începe, de aici, să tragă clopotele. Zgomotul astfel produs sfășie bariera stagnării timpului, a încremenirii în bătrânețe și în degradare a oamenilor și a lucrurilor, simultan cu scoaterea la suprafață a timpului economisit – „(...) am știut că sosise, iată, momentul să retrag din banca timpului toate orele și zilele și anii economisiți și să-i cheltuiesc așa, din simpla plăcere a cheltuielii, (...)”¹⁴, folosit acum pentru a se elibera. Ceea ce se și întâmplă, căci păsările ale căror cuiburi acoperă biserica o ridică și o țin în aer, bătând din aripi. Ținute în aer, la rândul lor, de sunetele clopotelor, păsările limpezesc și fluidizează rețeaua de simboluri cu greutate apăsătoare – îmbrăcate în negru, bătrânele urmăresc, o vreme, alergând, prizoniera care le scapă, zburând agățată de frânghiile clopotelor – „Rămânea doar să mă întreb cât voi mai avea puterea să mă zbat, cât voi mai reuși să mă zbucium, cât voi mai ști zvâcni cu o forță suficientă să dea glas clopotelor în stare să țină păsările în zbor...”¹⁵.

¹¹ Idem, p. 156.

¹² Idem, p. 158.

¹³ Idem, p. 159.

¹⁴ Idem, p. 161.

¹⁵ Idem, p. 163.

Epilogul acestei aventuri ciudate, pe tema timpului, este o re-povestire (in)credibilă a reîntrării naratoarei în temporalitatea curentă – „Am fost găsită – mi s-a spus – la mai multe sute de kilometri depărtare de satul bunicilor, în munți”¹⁶. Dincolo de jocul (înșelător) al aparențelor, coordonate ale realității de dincolo de aparențe desenează un scenariu arhetipal al vieții și al morții, în sensul unei experiențe fundamentale, pe care nu oricine o poate experimenta sau înțelege.

BIBLIOGRAPHY

Blandiana, Ana, *Cele patru anotimpuri. Proiecte de trecut*, Jurnalul Național, București, 2011.

Alexandrescu, Sorin, *Eseu despre o nuvelă a autoarei: Imitație de coșmar*, disponibil la adresa <https://www.observatorcultural.ro/articol/blandiana-80/>

Glodeanu, Gheorghe, *Provocările fantasticului*, disponibil la adresa https://vatraoficial.files.wordpress.com/2015/04/vatra_1_2_2015.pdf, pp. 75 – 77.

Moarcăș, Georgeta, *Supraviețuiri, camuflări și persistențe în proza Anei Blandiana*, disponibil la adresa https://vatraoficial.files.wordpress.com/2015/04/vatra_1_2_2015.pdf, pp. 97 – 100.

¹⁶ Ibidem.

THE INTERCULTURAL PARADIGM OF EDUCATION

Teodor Pătrăuță
Prof., PhD, „Vasile Goldiș” Western University of
Arad

Abstract: The future of the European space must be understood as a place of fruitful confrontation between several different cultural codes, which could have dysfunctional effects, at least at certain times, if not intelligently managed. This problem of adaptation not only for people, but also for institutions that must be adapted to receive people with particular value codes. The national identity, which must now be integrated into the European context, often contradicts centralist national ideologies. This will cause marginalized subcultures to be claimed to assert themselves differently than before.

Keywords: paradigm, interculturality, education, culture, pedagogy, society.

Filosofia pluralismului cultural a fost avansată în perimetrele occidentale și constituie astăzi un suport acțional în multe state democratice din lume. Ideologia pluralistă avansează numeroase prezumții asupra naturii societăților pluralist-democratice, asupra funcțiilor grupurilor etnice în socializarea individului și asupra responsabilității membrilor acestor grupuri de a-și salvagarda propriile valori culturale. Grupul etnic de referință îi furnizează individului un sens al identității sale și suportul psihologic necesar, ambele determinări având o importanță deosebită într-o societate puternic dezvoltată și controlată în principal de către un grup etnic dominant. Pluralismul cultural vine cu ipoteza că minoritățile etnice au un stil unic de învățare și că programa analitică din instituțiile școlare și curriculum-ul educațional ar trebui revizuite pentru a veni în întâmpinarea stilului cognitiv și a profilului spiritual al educabililor ce fac parte din diferite grupuri etnice. Planul de învățământ, ca și programele analitice ar trebui să fie structurate astfel încât să interpreteze evenimentele în funcție de punctele de vedere ale unui grup etnic. E nevoie să se promoveze atașamentul și înțelegerea etnică și să se ajute educabilii să dobândească deprinderi și atitudini care să permită grupului etnic să dobândească putere de semnificare a marii culturi a lumii.

Secolele de conflict sau de ignorare privind relaționarea dintre diferite culturi pot crea și astăzi dificultăți de colaborare și relaționare. După cum afirmă unii analiști, e nevoie astăzi de o autocritică a monocentrismului occidental, de o distanțare de dogmatismul lui etic și științific, de formularea unor principii noi de conviețuire și o reorganizare a existenței pe baza unor noi puncte de vedere, pe resimbolizarea vieții, pe noi modalități de analiză și codificare a experiențelor¹ Frobboni, Pinto Minerva, 1994, p. 565).

Viitorul spațiului european trebuie înțeles ca un loc al confruntării fructuoase dintre mai multe coduri culturale diferite, care poate avea efecte disfuncționale, cel puțin în anumite momente, dacă nu va fi inteligent gestionat. Acest lucru prezintă probleme de adaptare nu doar pentru oameni, ci și pentru instituții care trebuie să fie adaptate pentru a primi persoanele purtătoare de coduri valorice particulare. Identitatea națională ce trebuie acum integrată în contextul european, intră în contradicție, de cele mai multe ori, cu ideologiile naționaliste centraliste. Acest lucru va determina ca subculturile marginalizate să fie revendicate și să se impună altfel decât până acum.

Persoanele individuale sunt punctul de plecare în această coabitare, iar ele trebuie să se actualizeze noilor cerințe privind coerența existențială și eficiența socială. Nu este negată apartenența primă a nimănui, dar ea trebuie să fie permeabilă și deschisă, pentru că identitatea actuală a fiecărui individ se va reface în funcție de circumstanțe. Ideea unei „națiuni pure” este de mult perimată, iar fiecare individ este, în fapt, o unitate plurală, care se reface permanent, sub acțiunea factorilor socio-culturali aflați într-o dinamică permanentă. Desigur, fiecare persoană va dispune de o unitate înglobantă, inițială care va supraordona permanent noi elemente spirituale.

Ideologiile universaliste sau ale nivelării culturale susțin dispariția entităților culturale distincte, pentru a lăsa locul unei culturi unice, mondiale. Aceste ideologii sunt mai tot timpul etnocentriste și destul de atractive. Fiind extrem de simpliste, ele fac abstracție de complexitatea mobilității culturale și de contradicțiile inerente evoluției culturale, fiindcă și cea mai închistată societate are totuși o evoluție în timp. Pe de altă parte, ideologiile relativiste sau ale pluralismului cultural avansează ideea separatismului, a unor culturi separate, având sisteme de valori și de credințe ireductibile, fără posibilitatea unei comunicări autentice între culturi.

Este adevărat că societatea actuală impune noi tipuri de organizări, de asocieri și de conexiuni ale activităților de producție. O structură de producție a devenit o formă transcomunitară, transnațională și transculturală de realizare a schimburilor. Reorganizarea forței de muncă și integrarea ei într-o economie globală îngăduie și obligă punerea în act a noi competențe.

Educația interculturală oscilează între o problematică a conținuturilor obiective ale cunoașterii și o problematică ce vizează relațiile intersubiective. La nivel cognitiv, a aporturilor cunoștințelor revelate prin disciplinele clasice, ale antropologiei culturale și sociale și ale psihologiei sociale, se are în vedere deconstrucția stereotipurilor și prejudecăților. La nivel comportamental, profesorul este confruntat cu situații conflictuale care presupun negocierea valorilor, a codurilor de comportament.

Putem aborda și o perspectivă interculturală, dar am putea spune pe drept că ea constituie o aventură intelectuală, cu părțile sale destabilizatoare sau pline de neliniște pentru profesori și educabili, întrucât se abate de la normă, dar deschide căile pentru afirmarea libertăților, individualităților, identităților multiple și deschise. *„Această perspectivă contribuie, pe de o parte, la renovarea practicilor în interiorul școlii și, pe de altă parte, la dinamica socială a cartierului, dezvoltând schimbul de cunoștințe între parteneri, creând dintr-o dată o cerere și o ofertă în formare. De asemenea, trebuie spus că obiectivul său este un proiect educativ global, și nu unul specific pentru un public cultural aparte: accasta răspunde unei exigențe etice și politice”.* (Munoz, 1999, p. 26). Orientarea interculturală în educație presupune punerea în practică a mai multor dimensiuni sau „tipuri” ale pedagogiei :

- a. a unei pedagogii centrate pe educat, care face parte din diversitatea apartenențelor publicului școlar ;
- b. a unei pedagogii active și interactive, care implică o ancorare în realitate și o deschidere către circumstanțele mediului în care se învață;
- c. a unei pedagogii care ia în calcul învățarea de-centrării și dezvoltă o competență în a comunica în perspectivă interculturală.

În același timp, metodologic, această pedagogie se sprijină pe (Munoz, 1999, p. 25):

- a. pedagogia proiectului, ce favorizează interdependența dintre membrii grupului pentru realizarea unei cooperări în legătură cu un obiectiv comun;
- b. metodologia cercetării de tip acțiune, pentru care obiectivele cele mai pertinente sunt cele ce urmăresc transformarea practicilor pe baza unor dispozitive activ-interven- tioniste, și nu pe un dispozitiv de tip pasiv, de observare - cercetare;

- c. dezvoltarea unui parteneriat în interiorul sistemului educativ (între profesorii unei instituții de învățământ, între profesorii de origini diferite, cercetători, formatori), dar și în conexiune cu mediul (părinți, asociații, biblioteci, case de cultură, instanțe municipale);
- d. realizarea unor schimburi efective, de la corespondența școlară până la călătoriile în străinătate ;
- e. implicarea mai puternică a interdisciplinarității, prin punerea în relație a mai multor seturi de cunoștințe și valori achiziționate inițial separat.

Oamenii nu sunt obișnuiți să accepte ideea că, din punct de vedere constitutiv, sunt diferiți, că nu pot fi aliniați toți la aceleași standarde valorice și se simt culpabili pentru aceasta. La rândul lor, ceilalți îi dezaprobă sau pe cei infideli, deviaționiști, nonconformiști. Toleranța reciprocă și înțelegerea mutuală pot fi formate printr-o educație prealabilă pentru întâmpinarea și respectarea alterității. Educația interculturală constituie, în acest sens, o pistă de primă importanță. Dacă vrem să construim o lume viabilă, n-avem decât o singură alternativă : să trecem de la o logică mono la o logică *inter* (Rey, 1996, pp. 47-48) . A accepta alteritatea și interdependența, a crea condițiile exprimării personalității altuia, a pune bazele unui comportament solidar reprezintă o nouă „revoluție copernicană” pe care educația, la acest început de mileniu, este chemată să o realizeze. Educația desfășurată într-o perspectivă „inter” ar cuprinde:

- a. promovarea unor politici educative și legislative bazate pe reglementări școlare deschise, permissive;
- b. coordonarea funcțională a diferitelor instituții cu finalități educative;
- c. reconvertirea interculturală a materiilor și a programelor școlare;
- d. regândirea organizării școlare (recrutarea și repartizarea elevilor, structurarea orarelor, canuluișcolar, a modalităților de desfășurare a activităților etc.);
- e. îmbunătățirea climatului relațional din clasă și din școală ;
- f. impunerea unor priorități educative realiste : dimensionarea unor criterii pertinente de evaluare a competențelor și comporta- mentelor ;
- g. accentuarea importanței activităților preșcolare; formarea formatorilor într-o perspectivă interculturală ;
- h. perfectarea tuturor relațiilor internaționale.

Spațiul existenței individuale, la acest sfârșit de secol, depășește limitele tradiționale ale ambianței originare, de formare și socializare inițiale. Constituie un truism afirmația că societatea noastră actuală devine din ce în ce mai accentuat pluriculturală. Se știe, de asemenea, că educația este, în principal, o activitate de transmitere și difuziune a culturii. Grație acesteia, cultura se transmite de la o generație la alta, îmbogățindu-se și diversificându-se continuu.

Întâlnirea și dialogul culturilor, în ciuda distanțelor care le separă în timp și spațiu, sunt inevitabile și, în multe cazuri, problematice și complexe. Se pot astfel constata numeroase efecte disfuncționale, precum eșecul în adaptarea mutuală, ambiguități identitare sau de comportament, refuzul și percepția slabă a alterității. Problema coexistenței diferitelor culturi în sânul aceleiași societăți este, după părerea multora, o sfidare destul de deconcertantă a prezentului și viitorului.

Persoana care penetrează într-un alt orizont cultural se va vedea confruntată cu un alt sistem de percepții ale realului, un ansamblu de viziuni culturale specifice asupra timpului și spațiului, un mod diferit de relaționare față de altul. În situația creată, trebuie să se exploateze simbolurile comune, elementele culturale asemănătoare care fac o breșă și pot facilita „pasajul” dintr-o lume (cu valorile ei) în alta, mai bogată și mai permisivă la valori eterogene. Pentru înțelegerea mutuală este necesară o negociere a sistemului de felerințe comune între

partenerii acestui schimb. Elementele comune se pot converti în suporturi pentru catalizarea procesului de integrare.

În acest proces, „prima” identitate se va eroda (sau va intra) într-o „a doua”, pe cale de a se naște, dar care va fi înglobantă și mai largă. În legătură cu această situație se pun câteva întrebări: este oare necesar să se oculteze anumite valori, pentru a se decanta mai bine cele noi venite ? Care valori joacă rolul de rampă de translație către noile coduri de valori, cele identitare sau cele diferite sau chiar contrastante ? Aceste valori antagoniste (în cazul în care ele există) constituie oare obstacole pentru procesul de tranziție a individului spre o altă cultură ? Încorporarea noilor valori se produce printr-o necesară „devalorizare” a altora ? La aceste chestiuni trebuie să se răspundă de o manieră atentă și nuanțată. Într-o interacțiune culturală autentică, credem un continuum valoric, și nu o ruptură sau o negare, chiar și parțială, a unor valori preexistente.

Educația interculturală se constituie într-o strategie de pregătire a societăților democratice viitoare astfel încât persoanele să se relaționeze convenabil unele la altele și la culturile pe care le posedă. Adaptarea la mutația și diversitatea culturală este necesară atât pentru „minorități”, cât și pentru „majoritari”, în interacțiunile prezente și viitoare. De altfel, demarcația clasică între majoritari și minoritari este tot mai dificilă și mai periculoasă de realizat. În funcție de multiple perspective de referință, toți indivizii pot fi minoritari, racordându-se la subcoduri culturale oarecum diferite. Sunt, de asemenea, situații când nu se mai știe cu claritate cine este minoritar și cine este majoritar. Perspectiva interculturală de concepere a educației poate să conducă la atenuarea conflictelor și la eradicarea violenței în școală, prin formarea unor comportamente (Walker, 1992, p. 8):

- a. aptitudinea de a comunica (a asculta și a vorbi);
- b. cooperarea și instaurarea încrederii în sânul unui grup, cum ar fi grupurile de tineri, de muncă, de joacă etc. ;
- c. respectul de sine și al altora, toleranța față de opiniile diferite;
- d. luarea de decizii în chip democratic;
- e. acceptarea responsabilității altora și a propriului eu;
- f. soluționarea problemelor interpersonale;
- g. stăpânirea emoțiilor primare;
- h. aptitudinea de a evita altercațiile fizice etc.

Consultând o anumită bibliografie de specialitate, putem constata că teoretizările și acțiunile privind interculturalitatea constituie o consecință a unor dificultăți relaționale ivite în situațiile de criză. Interculturalismul, ca principiu teoretic și acțional, este un răspuns specific la o problemă de teren: eșecul școlarizării copiilor imigranți (¹Martine Abdallah-Pretceille, 1986).

O definiție asupra interculturalului vom găsi la Micheline Rey, o cercetătoare de la Universitatea din Geneva devotată acestei problematice: „*Cine spune intercultural spune, în mod necesar, plecând de la sensul plenar al prefixului inter-, interacțiune, schimb, deschidere, reciprocitate, solidaritate obiectivă. Spune, de asemenea, dând deplinul sens termenului „cultură”: recunoașterea valorilor, a modurilor de viață, a reprezentărilor simbolice la care se raportează ființele umane, indivizi sau societăți, în interacțiunea lor cu altul și în înțelegerea lumii, recunoașterea importanței lor, recunoașterea interacțiunilor care intervin simultan între multiplele registre ale aceleiași culturi și între diferite culturi*” (Micheline Rey, 1984, p. 13). Într-o analiză a stadiului dezvoltării educației multiculturale, (McLeon McLeon, 1991, pp. 244-245) adoptă o tipologie ce caracterizează abordările generale ale educației multiculturale. Din această analiză rezultă trei specificități:

1. *Abordarea cu specificitate etnică* – adică acel mod de abordare sau planificare a educației multiculturale pe baza unor perspective etnoculturale. Această abordare tinde să pună accentul pe prezervarea culturală sau pe aspectul de dezvoltare a politicilor

multiculturale. Este clar că, pentru a contribui la dezvoltarea unei culturi, trebuie să existe ceva care să fie împărtășit cu acea cultură. Exemplele acestei perspective merg de la programe de limbi, programe privind patrimoniul negrilor, programe etnoculturale până la evenimente folclorice de divertisment.

2. *Abordarea orientată spre probleme* – aceasta include acele persoane și grupuri a căror orientare fundamentală către multiculturalism răspunde anumitor probleme. Imigranții și integrarea imigranților sunt considerate probleme care cer soluții în ceea ce privește centrele de primire, programele de interpreți și serviciile de imigrare. De asemenea, rasismul poate fi văzut ca o chestiune critică, îi face pe mulți să considere antirasismul un aspect al multiculturalismului. Pentru alții, relațiile intergrup pot fi considerate o chestiune de primă importanță și, în consecință, se elaborează programe interculturale sau intergrup.

3. *Abordarea cultural/intercultural*. Aceasta este o abordare mai generală a educației interculturale; ea are loc acolo unde multiculturalismul este o etică ce stă la baza educației sau a întregii programe școlare. Include preocupări pentru asigurarea continuității și dezvoltarea culturală și lingvistică, chestiuni legate de relațiile etnice și rasiale, integrarea emigranților, bilingvism și drepturile omului. Acest demers apare ca un angajament social și cultural cuprinzător; este o abordare pe care se bazează definirea multiculturalismului, care include sau încorporează cultura în sens general, ca și în sens etnocultural; dă mare atenție diversității sau pluralismului etnic, rasial, lingvistic și religios¹ (Starkey, 1991, pp. 244-245).

Educația cât și atitudinea interculturală facilitează apariția unei sinteze de elemente comune, ca fundament al comunicării și înțelegerii reciproce între diferitele grupuri culturale. Școala, acceptând principii precum toleranța, respectul mutual, egalitatea sau complementaritatea dintre valori, va exploata diferențele spirituale și valorile locale, atașându-le la valorile generale ale umanității. Valorile locale autentice trebuie păstrate chiar și de cei ce aspiră la apropierea față de cultura mondială. Pot fi considerate ca niște porți de intrare în perimetrul valorilor generale. Dimpotrivă, valorile particulare veritabile comportă nu doar un potențial și o disponibilitate funciară de deschidere către valorile generale, spre care tind ființele umane, ci pot fi, uneori, cooptate de aceasta. De aceea, educația interculturală trebuie gândită în termeni de strategie, privită în dinamismul și oportunitățile sale.

Educația interculturală derivă din inegalitatea în relațiile socio-culturale ce caracterizează societatea europeană și din repercusiunile lor asupra învățământului, având un rol pozitiv și crucial în întronarea justiției și egalității. Un aport important în diseminarea ideii de interculturalitate și în sensibilizarea principalilor factori politici față de topica interculturală-a avut și îl are în prezent Consiliul Europei. În acest sens, educația și cultura se află sub autoritatea Consiliului de Cooperare europeană.

Chestiunea educației interculturale este și un răspuns specific, pedagogic, la încercarea de soluționare a unor consecințe socio-culturale. Diverse conferințe internaționale sau organisme specializate, mai ales din lumea occidentală, și-au axat atenția asupra acestei problematice. Redăm, în continuare, o serie de concluzii, evocate de Consiliul Europei în 1983, dar care își păstrează relevanța și astăzi¹ (Recueil d'information, 1983, pp. 205-206):

- principiul interculturalist, în situația didactică, nu poate să se substituie unor exigențe deja clasice ale școlii, dar le poate însoți și facilita, prin lărgirea sferei de preocupări ale școlii. El se constituie într-un mijloc prin care instituția școlară își atinge mai bine scopurile de democratizare, de egalizare a șanselor și de difuziune culturală;
- interculturalismul înseamnă recunoașterea reciprocă a culturilor de origine și de primire, în cazul migrației, precum și a diversității expresiilor culturale ale migranților și autohtonilor. Aceste culturi nu sunt niciodată fixe, înghețate în

propriile structuri, ci dinamice, creative tocmai prin jocul împletirilor și al contactelor multiple ;

- din recunoașterea egalității valorice a culturilor nu trebuie trasă concluzia că toate sunt la fel și că dispar unele diferențe sau chiar disparități. Școala nu trebuie să niveleze aceste diferențe, ci să aducă o revalorificare a noile expresii culturale în contextul mai larg, al comunității în care se integrează noii veniți;
- diversitatea experiențelor culturale, la care se va alinia școala, în noul context, trebuie să determine repunerea în chestiune a criteriilor de evaluare școlară, care nu mai rămân socio- sau etnocentriste. Selecția școlară, ca și percepția eșeculuișcolar vor fi resemnificate în consens cu noua paradigmă de dimensionare a proceselor școlare ș.a.

Migrația, multiplicarea contactelor, dispariția frontierelor nete sunt realități evidente, cărora școala le poate răspunde în mai multe feluri. Pentru unii, nu este decât o singură soluție: asimilaționismul, care reclamă din partea populației care sosește în mediul de primire să fie asimilată, să se topească până la dispariția ei în cultura nouă, pentru alții, se deschide o altă alternativă: multiculturalismul, care ar însemna afirmarea notelor specifice fiecărei culturi, dar în chip izolat, fără contaminări reciproce. Cum arată Hubert Hannoun într-o lucrare pe această temă, fiecare dintre cele două atitudini constituie propriul lor ghetou, căci rămân închise și sărăcicioase. Pentru Hannoun, soluția cea mai convenabilă se situează la nivelul unei atitudini interculturale, ce implică simultan afirmarea fiecărei culturi cu normele specifice, dar și deschiderea spre alte culturi în perspectiva construirii unei noi civilizații comune. „Nu numai că școala trebuie să-i învețe pe elevii săi să trăiască împreună, în același univers mobilat de valori diferite, dar, mai mult, ea trebuie să le permită descoperirea că acest univers este hrănit prin mii de fire ce converg, se întretaie și se completează în același timp, construind astfel un mediu nou, în care toți sunt chemați să trăiască” (Hubert Hannoun ,1987 p. 112).

Din perspectiva interculturală este, așadar, posibilă nu doar păstrarea culturilor actuale ci poate avea loc și renașterea unor culturi considerate „moarte”, prin intermediul unei înțelegeri „simpatetice” a valorilor „străine”. În estență, cultura actuală reprezintă o multitudine de traduceri/transformări constante ale acelorași motive de bază. Prin această „traducere” (transcriptic, transpozitic, reiterare, variație), „structurile de profunzime” ale unei culturi rezistă și se actualizează contextual în „structuri de suprafață,, în funcție de o referențialitatesocio-culturală determinată. Așa-numitele renașteri culturale nu sunt decât mutații de accente, redescoperiri ale unor expresii spirituale oculte, restabiliri ale unor coduri culturale uitate. Orice nouă expresie culturală apare pe o bază valorică preexistentă și în interiorul ei. Nu se poate nega existența unor invariante sau „universalii” culturale, ce se păstrează în orice timp sau spațiu cultural și care sunt expresii ale unității și unicității omenirii.

BIBLIOGRAPHY

1. Andruszkiewicz, M. (2007), *Concepte, politici și activități în școala incluzivă*, Editura Didactică și Pedagogică, București;
2. Bârlogeanu, L. (2006), *Educație interculturală*. Ministerul Educației și Cercetării, Proiectul pentru Învățământul Rural, București;
3. Bellak, L.,2008, T.A.T.,T.A.C.,T.A.B. în utilizarea clinică, Editura Profex, București
4. Block, J., 2008 ,*The Q-sort in CharacterAppraisal; EncodingEubjectiveImpressions of PersonsQuanntitatively*, Washington DC, American Psychological Association;

5. Bocoș M, 2007, *Teoria și practica cercetării pedagogice*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca;
6. Ceobanu C., 2009, *Managementul (micro)comunității de învățare. Normativitatea în cadrul clasei*, Editura Polirom, Iași;
7. Ciolan, L. (2008), *Învățarea integrată. Fundamente pentru un curriculum transdisciplinar*, Editura Polirom, Iași;
8. Cristea S. 1996, *Pedagogie generală. Managementul educației*, Editura Didactică și Pedagogică, București;
9. Cristea, S. (1998), *Dicționar de termeni pedagogici*, EDP, București;
10. Cucos, C. (2000), *Educația. Dimensiuni culturale și interculturale*, Editura Polirom, Iași;
11. Cucos, C. (2003), *Pluralismul valoric și exigențele educației interculturale*, în *Didactica Pro.*, nr.4-5 (20-21);
12. Dasen, P., Perregaux, C., și Rey, M. (1999), *Educația interculturală*, Editura Polirom, Iași;
13. Gardner H., 2006, *Inteligențe multiple. Noi orizonturi*. Editura Sigma, București
14. Hampson S.E., 2005, *Advances in Personality Psychology: Volume 1*, Psychology Press, T&C Group;
15. Hampson S.E., 2005, *Advances in Personality Psychology: Volume 2*, Psychology Press, T&C Group;
16. <http://www.agentiaimpreuna.ro/uploads/educatia%20interculturala.pdf> accesat la data de 21.08.2023;
17. Ionescu ,M.,(2007),*Instrucție și educație*,Editura University Press Vasile Goldiș Arad
18. Jinga, I. (1998), *Manual de pedagogie*, Editura ALL Educațional, București;
19. Joița E., *Managementul educațional. Profesorul Manager. Roluri și metodologie*. Editura Polirom, Iași;
20. Joița, E. (2000), *Management educațional. Profesorul manager: roluri și metodologie*, Editura Polirom, Iași;
21. Milivoievici, V. (2012), *Managementul clasei de elevi*, în *Educatori pentru societatea cunoașterii*, Timișoara;
22. Monteil, J. M. (1997), *Educație și formare. Perspective psihosociale*, Editura Polirom, Iași.,
23. Pătrăuță, T., (2009), *Politici educaționale europene* ,Editura Promun, Arad
24. Poledna, R., (2003), *Interculturalitate. Cercetări și perspective românești*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca;
25. Potolea D., 1989, *Profesorul și strategiile conducerii învățării în Structuri, strategii și performanțe în învățământ*, Editura Academiei, București;
26. Răduț-Taciu, R., 2003, *Individualitate și grup în lecția modernă*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca;
27. Tudorică, R. (2007), *Managementul educației în context european*, Editura Meronia, București;
28. Zlate, M. 2004, *Tratat de psihologie organizațional-managerială*. Editura Polirom, Iași.

THE MASKS AT THE GATE OF INFERNO

Mariana Flaișer
Prof., PhD, „Grigore T. Popa” University of
Medicine and Pharmacy, Iași

Abstract: In the recent years marked by the Covid-19 pandemic, wars, social conflicts, natural disasters, events which deeply disturbed the apparent tranquillity of our world, man had to isolate or get out on the battlefield. Even if troubled times are hostile to artistic creation (“inter arma silent musae”), actors, musicians, writers, painters, etc. fate closes them in the familiar space of the workshop, giving them more time, more solitude to reflect, to create and polish their works. Looking for explanations for everything that happens during the Covid era, re-reading some literary and historical writings or researching images from paintings, graphics, sculptures of past times that immortalized the tragic scenes of man's struggle with diseases and death, it can be concluded that, regardless of the historical era, of culture, of education, the reactions of man overwhelmed by the fear of disease and death are identical. The denial of the existence of evil at the time of the outbreak of plagues, the feverish search for the cause of the origin of diseases, the desperate attempt of man to save himself by running away, isolating himself, the search for refuge and miraculous cures, begging for divine help, etc. they are constant features of human behavior in the history of all waves of epidemics from ancient times until today. When the shadow of Thanatos implacably envelops the universe, the restlessness of the soul darkens the reason, the psychic balance of the individual. And yet, in this sinister game of masks, there is hope that beyond the tragic trials to which man is subjected during pandemics and wars, he finds inner resources to escape danger.

Keywords: mask, Thanatos, Da Vinci, inferno, Covid-19.

Motto: „Diavolii sunt jivine agățătoare inapte de zbor. Dar când primesc aripi de liliac...”¹

Demersul nostru eseistic privind atitudinea omului în fața bolii, a pericolelor epidemiilor, în fața morții, pleacă de la constatarea că indiferent de epoca istorică, de cultură, de educație, ființa umană se comportă la fel, având reacții similare, aceeași imensă teamă de suferință, de moarte.

Parcurgând lucrări de istorie, de literatură din cultura universală și din cultura română, scrieri carte au surprins diferitele valuri de ciumă, holeră, epidemii din vechime până în zilele noastre, am putut remarca unele constante.

Dacă pentru documentarea la alte studii am citit cu plăcere materialele necesare elaborării lucrărilor, de data aceasta scrierile care aveau ca obiect epidemiile de ciumă, de holeră, de diferite alte boli au fost destul de greu de parcurs. „Chiar dacă tu lucrezi cu dragoste [imaginile descoperite] sunt îngrozitor de văzut”.²

Toate imaginile și întâmplările îngrozitoare din timpul pandemiei de Covid, ordonanțe pentru carantinarea și izolarea populației, agitația privind neajunsurile din spitale, încercările de a găsi leacuri potrivite, speranța în descoperirea unor vaccinuri eficiente, suspiciunile

¹ J. Baltrusaitis, *Evul Mediu fantastic*, Editura Meridiane, București, 1975, p. 126.

² Este mărturisirea lui Da Vinci care se referă la disecețiile făcute în catacombe, în condiții greu de suportat ... vezi volumul lui Gheorghe Ghițescu, *Leonardo da Vinci și Civilizația imaginii*, editura Albatros, București, 1986, p. 106

privind eficacitatea vaccinurilor, etc, etc, s-au cristalizat ca teme de meditație și de analiză. Din dorința de a afla termeni de comparație între ce se întâmplă acum, în timpul pandemiei de Covid și cum a trecut omenirea peste alte încercări epidemice similare au apărut aceste note.

Se pare că indiferent de epocă și de epidemie, filmul acțiunilor repetă aceleași alegeri și aceleași greșeli.

„Societățile educate s-au comportat în secolul XXI așa cum au făcut societățile analfabete needucate în secolul al XVII-lea. Omul, primatul imposibil, trebuie să înțeleagă că toate tendințele de negare, tribalismul, xenofobia, teoriile conspirației și de a găsi țapul ispășitor în timpul molimei, doar vor crește numărul de morți, Pandemiile nu sunt provocate doar de virusuri sau de bacterii. Ele sunt structurate, răspândite și hrănite de noi înșine, Homo sapiens, victimele”.³

Astfel, în lucrarea de față⁴ rememorăm etapele pe care virusii și oamenii le-au străbătut în încercarea și a unora și a altora de a supraviețui. Scrieri despre supraviețuire cu numeroase personaje care animă scena și care, în final, ne determină concluzionăm că există speranța ca aceste molime să fie controlate și, poate, eradicate dacă omul va ști să-și apere teritoriul și existența.

Măștile cu ochelari de cal. Negarea

Prima reacție a omului în fața bolii, a declanșării unei epidemii este atitudinea de negare, încercarea de a nu dori să vadă cum răul se întinde, se dezvoltă. Exemplele din scrierile istorice, din literatură, din presă, din diverse alte documente demonstrează că, în faza inițială, omul preferă să-și liniștească sufletul și să-și alunge teama de boală prin minimalizarea gravității maladiei sau a riscurilor contagiozității unei boli.

„Prima reacție când apare primejdia contagiunii este aceea de a nu vedea.”⁵

Manzoni, în *Logodnicii* surprinde aceeași atitudine a colectivității de a-și ascunde teama de boală și de întindere a molimei negând pericolele.

„Cel ce rostea cuvântul *ciumă* era luat în batjocură și primit cu râsete de neîncredere și dispreț.”⁶ „Aceeași neîncredere, aceeași încăpăținare domneau în senat și în toate instituțiile publice.”⁷ Temerile și îngrijorarea erau mascate de o atitudine optimistă, de ideea că boala nu este o ciumă, holeră sau Covid, ci o boală curentă: „e vorba de friguri, junghiuri intercostale, catar ... se vindecă lesne.”⁸

Reacții similare, aceleași argumente și credința că răul va dispărea curând se regăsesc în *Ciuma* lui Camus: „N-are să dureze, prea a stupid ... Flagelul este ireal, un vis urât care o să treacă.”⁹

Inițial, în România, un cunoscut medic infecționist, referindu-se la Covid 19, virusul actual care a provocat o pandemie și a omorât milioane de oameni, era de părere că Sars-Cov-2 este o simplă viroză, apărută în China, departe de România și că nu-i va afecta pe români.¹⁰

³ John Froude, *Molime care au schimbat istoria. Pandemiile de la moartea neagră la Covid 19 și după*, Editura Litera, București, 2022, p. 234.

⁴ Articolul de față concentrează câteva capitole dintr-o carte aflată în lucru, un compendiu privind diferitele epidemii și, în mod particular, epidemia de Covid, așa cum au fost reflectate acestea în literatură și arte, în articolele de presă, în scrierile istorice în general.

⁵ Jean Delumeau, *Frica în Occident (secolele XIV-XVIII). O cetate asediată*, Editura Meridiane, București, 1986, vol I, p. 183.

⁶ Manzoni, *Logodnicii*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1961, traducere și prefată de Alexandru Balaci, p. 574.

⁷ Manzoni, *op. cit.*, p. 575.

⁸ J. Delumeau, *op. cit.*, vol. 1, p. 184.

⁹ Camus, *Ciuma*, Ed. Polirom, Iași, 2019, p. 44.

¹⁰ Vezi articolul lui Laurențiu Sîrbu, *Declarații controversate ale lui Streinu Cerchel din ziare*, 27 dec. 2020, din care cităm câteva opinii: „Acest virus este de 10 ori mai slab decât virusul gripal ... China e mare, să faceți

Președintele Statelor Unite, D. Trump, susținea cu convingere la începutul pandemiei de Covid (în ianuarie 2020) că acest episod nefericit se va termina în curând „în martie cu siguranță” (martie 2020, n.n.)¹¹

Și iată-ne în 2023 și Covidul încă bântuie continentele, cu toate vaccinurile apărute, cu miliarde de persoane vaccinate cu trei doze și doza booster!!!

În timpul celor aproape trei ani și jumătate de „valuri” de Covid 19, în România și în lume, oamenii s-au aflat în permanență în două tabere. Pe de o parte cetățenii ascultători, convinși de existența și pericolozitatea virusului și de faptul că trebuie luptat împotriva lui conform „protocolului” stabilit de OMS, de Bruxelles. De cealaltă parte „necredincioșii”, scepticii dezvoltau teorii conspiraționiste.¹²

Se urmărește, susțin conspiraționiștii, instaurarea unei noi ordini mondiale în care drepturile și libertățile individuale să fie îngrădite sub pretextul stăvilirii pericolelor de transmitere a bolii. La originea regizării acestui scenariu apocaliptic s-ar afla Bill Gates, „oculta mondială” etc etc. Totul este o mare minciună care a învăluit omenirea și a provocat panică, având consecințe distrugătoare asupra minții oamenilor și asupra vieții sociale și economice în general.¹³

În momentul în care existența microbului, explozia de cazuri, amploarea unei epidemii devin realități de necontestat, autoritățile acționează cu prudență, uneori cu timiditate, ca niște personaje aflate într-un labirint, bâjbâind căi de ieșire. „Epidemiile, într-adevăr nu sunt ceva neobișnuit, dar crezi cu greu în ele când îți cad pe cap ... ciumele și războaiele îi găsesc pe oameni întotdeauna nepregătiți”.¹⁴

După refuzul de a accepta existența răului, manifestările bolii, ineficiența unor leacuri, dramatismul luptei cu zeul morții, lumea începe să caute explicații privind cauza sau cauzele care ar fi putut declanșa boala, încercând să deslușească greșelile care ar fi generat epidemia, epidemiile.

În toate epocile istoric în care au apărut molime a căror virulență a îngrozit lumea, istoricii au consemnat aceste episoade drept evenimente sociale, economice, culturale catastrofale. S-au făcut diverse presupuneri privind cauzele care au dus la izbucnirea și propagarea haotică a unor boli

Astfel, „acrul stricat”¹⁵, poluat, erau de părere medicii, și nu doar ei, ar fi fost cauza declanșării bolilor și a epidemiilor.

„Mormanele de gunoarie de pe stradă, bălți puturoase ... impuritățile apei, lipsa de igienă a pieței publice”¹⁶ erau și sunt și în prezent cauze care stau la originea dezvoltării miilor de virusuri, a bolilor infecțioase, a maladiilor cu potențial epidemic.

specificația că acest focar, la nivelul Hubei, cu circa 11 milioane de locuitori, e un punctșor pe harta Chinei, înseamnă că riscul ca un astfel de virus să ajungă în România e substanțial redus”.

¹¹ Despre negarea pericolului unei epidemii scrie și Froude în recenta lucrare care are ca temă molimele care au făcut ravagii de-a lungul secolelor. Autorul notează că presa, oamenii politici adoptă această atitudine și pentru a-și proteja „interesele de afaceri”. Froude, op. cit, p. 146.

¹² Suspiciunile izvorâte din teamă, din ignoranță, au existat dintotdeauna. Au circulat teorii similare în timpul gripei spaniole și în cazul epidemiei de Ebola. Era previzibil să apară și în miezul descifrării cauzelor bolii provocate de Sars-Cov 2. Froude prezintă pe larg aceste reacții de neîncredere în existența unui anume virus, subliniind că în zilele noastre, grație internetului și televiziunilor, propagarea acestor teorii conspiraționiste a fost extrem de intensă. Vezi Froude, op. cit, p. 237.

¹³ Vezi cartea lui Marius Mioc, *Covid, minciuna veacului*, Editura Partos, Timișoara, 2020.

¹⁴ Camus, op. cit., p. 44..

¹⁵ Medicii fuseseră învățați să creadă în teoria *miasmelor*, din cuvântul grecesc antic care înseamnă *poluare*. Boala este transmisă prin *aer rău* sau *aer de noapte* (vezi Froude, op. cit., p. 43).

¹⁶ Gabriel Garcia Marquez, *Dragoste în vremea holerei*, Editura Rao, București, 1999, p. 119, 221, 223.

În mentalul colectiv există credința că la originea izbucnirii bolilor în general, a molimelor, se află mânia Divinității care îi pedepsește pe muritori pentru nenumăratele lor păcate.

„Biserica ... prezenta calamitățile drept pedepse voite de mânia Celui de Sus.”¹⁷ În istoria țărilor române valurile de ciumă, holeră, tifos etc au avut ca explicație mânia lui Dumnezeu: „La anul 1831 și 1832 iar a fôt ațâțată mânia lui Dumnezeu de au murit mii de oameni de moarte năprasnică cii zice holiară.”¹⁸ „Moartea i-a fost de naprasnica boală ci să numește de doftori holeră iar eu, scriitorul, cred că mai mult mânia lui Dumnezeu.”¹⁹

Pentru a îmbuna Divinitatea și a stăvili înflorirea molimelor, frecvente erau, și sunt încă, pelerinajele la biserici, la mănăstiri, oamenii rugându-se cu ardoare pentru stăvilire răului și pentru sănătatea lor. Din cele mai îndepărtate timpuri până astăzi, când apăreau epidemii de diferite molime oamenii cereau protecția Divinității.²⁰

În timpul epidemiei de Covid, la Iași, la Suceava, în mai multe alte orașe românești, și nu doar la noi, s-au organizat procesiuni în speranța că va fi stăvilită molima.²¹

Însuși Papa Francisc a înălțat rugăciuni către Dumnezeu pentru a-i ierta pe păcătoșii a căror credință în momentul acesta este slabă, fiind înfricoșați de pericolul bolii și de spectrul întunecat al morții.

„Doamne, ne-am amăgit că putem rămâne sănătoși într-o lume bolnavă, salvează-ne! ... Ne ceri să nu fim fricoși, dar credința noastră este slabă și ne este teamă.”²²

În lucrarea lui I.A. Candrea, *Folclor medical român comparat*, autorul consacră un întreg capitol *cauzelor bolilor*, încercând să dezlege misterul credințelor populare, nu doar din spațiul românesc ci și din cel universal, cu privire la originea maladiilor omenești.

Candrea notează în acest sens că „bolile sunt datorate mai toate, operei nefaste a demonilor.”²³ Remediile pentru alungarea demonilor și a duhurilor necurate, și prin urmare a recăștigării sănătății, sunt știute de vraci, vrăjitoare și descântătoare.

De-a lungul veacurilor, între credințele privind cauzele declanșării molimelor se află și teoria potrivit căreia la baza apariției bolilor molipsitoare sunt unele evenimente astrale: alinierea planetelor, eclipsele de lună, de soare, trecerea stelelor cu coadă etc. Se credea că toate aceste fenomene stelare prevesteau deschiderea cutiei Pandorei.

„Intru această vreme și o ste cu coadă și doo curcubeie împregiurul soarelui și ciumă în Ieși și la viile Socolii în iuli (1819).”²⁴

„Să știi di cîndu au pierit soarili în luna lui noimăvri (sic), 4 ceasuri di zi, marți și s-au făcut intunericu, cît nu să puti vidi om cu om și s-au făcut mari frică și groză și 2 săptămîni s-au făcut mari tulburări pentru bola ciumii, anume (să) știi, la viliat 1816 ...”²⁵

¹⁷ Delumeau, *op. cit.*, vol. 1, p. 230

¹⁸ I. Caproșu; E. Chiaburu, *Însemnările pe manuscrise și cărți vechi din țara Moldovei*, Casa Editorială Demiurg, vol. IV (1820-1856), Iași, 2009, p. 268.

¹⁹ I. Caproșu; E. Chiaburu, *op. cit.*, vol. IV, p. 367.

²⁰ „La Veneția, dogele Nicolò Cantarine a poruncit să aibă lor o procesiune solemnă prin oraș timp de 16 săptămene consecutiv purtând icoana miraculoasă a Madonei Nicopeia ... pentru a izbăvi orașul de ciumă” (vezi Froude, *op. cit.*, p. 37).

²¹ „Însoțită de Mitropolitul Teofan și preotul Marian Timofte, racla cu Moaștele Sf. Parascheva a fost purtată duminică, 5 aprilie 2020, prin mai multe localități din Iași, Neamț și Botoșani cu credința că prezența vindecătoare și rugăciunile ei vor ajuta în lupta cu pandemia de coronavirus.” (Agenția de știri basilica.ro.https://t.cohnrkug30voqpic.Twitete.com. alydn7gVHV).

²² A. Doncă, *Cetatea Vaticanului*, *Vatican News*, 7 martie 2020.

²³ I. Aurel Candrea, *Folclor medical român comparat. Privire generală, Medicina magică*, Ed. Polirom, 1999, p. 132 și 592. Autorul mai subliniază că „Nu încape nici o îndoială că ciuma, frigurile și alte boli grele sunt opera diavolului.” (I.A. Candrea, *op.cit.*, p. 133)

²⁴ I. Caproșu, E Chiaburu, *op. cit.*, vol. III, p. 453.

²⁵ I. Caproșu, E Chiaburu, *op. cit.*, vol. III, p. 374.

Aceleași prespunerii se făceau în orice alt colț al lumii unde ciuma, holera și alte boli contagioase secerau vieți. „Proasta calitate a aerului poate fi cauzată de influențele maligne și conjuncțiile sinistre ale astrilor.”²⁶

„Cauzele ciumii erau conjuncții astrale funeste.”²⁷

Febra galbenă din 1878, notează Froude, a fost prevestită de „eclipsa de soare din 29 iulie ... Același semn precedase ciuma bubonică din Constantinopol cu 1300 de ani mai devreme .. a mai fost o eclipsă solară chiar înainte de epidemia de febră galbenă din 1793 din Philadelphia.”²⁸

Deși în 2019 astronomii au consemnat evenimente similare, eclipse de lună și de soare etc., conexiuni între aceste fenomene stelare și pandemia de Covid nu s-au făcut.

În concluzie, se poate spune că omul contemporan își înalță mai rar privirea spre stele decât strămoșii.

Între cele mai larg răspândite teorii privind cauzele bolilor infecțioase, teorie amplu dezbătută atât în scrierile vechi cât și în cele actuale, este aceea a transmiterii microbilor, a virusurilor de la animale la om.

Măștile animaliere

Despre relațiile om-animal și transmiterea diferitelor boli de la animal la om sau viceversa există numeroase studii și cercetări științifice. Dacă în vechime, unele animale, șobolanii de exemplu, sau insectele (puricii, țânțarii) nu erau considerate sursă a unor boli, în actualitate se acordă o atenție deosebită acestor vectori.

D. Defoe, în *Jurnalul ciumei* numește „insecte”²⁹ ceea ce azi epidemiologii identifică ca fiind virusuri și bacterii. Defoe este de părere că aceste creaturi minuscule pot declanșa epidemiile de ciumă.

Ample și numeroase observații cu referire la bolile care atacau animalele (antraxul, turbarea, ciuma etc) boli care puteau fi transmise și oamenilor, încercările savanților din sec. al XIX-lea (Pasteur, Koch, Roux, Ronald etc) de a trata unele maladii, descoperirea unor vaccinuri etc, aflăm în lucrarea lui Richard Lewinsohn, *O istorie a animalelor*³⁰. Pentru obținerea vaccinurilor, a unor preparate sigure, se făceau, și se fac încă, experimente pe animale și apoi pe om. Lewinsohn notează plastic că unele centre de cercetare din Europa unde se experimentau seruri diverse pe animale erau „adevărate hecatombe de animale. Mii de iepuri și de cobai, un mare număr de animale mari au cunoscut moartea martirilor”³¹.

„Din lumea microscopică, era de părere L. Pasteur, vin tot binele și răul din lume”³².

În spațiul românesc, la 1780, Francesco Grisellino vorbește despre procedeul „ultuirii”, metodă prin care copiii cei mici se scăldau în laptele provenit de la vacile bolnave de variolă și în felul acesta nu se mai îmbolnăveau. Lucrarea lui Grisellino a apărut în 1780, înainte de descoperirea „vaccinei” de către englezul Eduard Jenner (1796)³³.

Lewinsohn enumeră printre animalele considerate a fi cele care transmit boli grave: câinii, șobolanii și insectele precum țânțarii.

²⁶ J. Delumeau, *op. cit.*, vol. I, p. 220.

²⁷ J. Delumeau, *op. cit.*, vol. I, p. 171.

²⁸ J. Froude, *op. cit.*, p. 145.

²⁹ „Boala a venit pe calea aerului purtată de numeroase insecte și creaturi nevăzute care pătrund în trup odată cu respirația și odată pătrunse în organism dau naștere la otrăvuri puternice sau la ovae și ouă otrăvite care se amestecă cu sângele și afectează organismul ” (vezi Daniel Defoe, *Jurnal din anul ciumei*, Grupul Editorial Art, București, 2020, p. 103).

³⁰ R. Lewinsohn, *O istorie a animalelor*, Editura Meridiane, București, 1988.

³¹ R. Lewinsohn, *op. cit.*, p. 378.

³² R. Lewinsohn, *op. cit.*, p. 372.

³³ Vezi articolul Marianei Flaișer, *Despre prevenția bolilor într-o societate bolnavă* în volumul *Politici de sănătate orală*, editori Georgeta Zegan, Lucia Bârlean, Editura Gr. T. Popa, U.M.F. Iași, 2015.

Tuberculoza, de exemplu, este o boală întâlnită atât la bovine cât și la om³⁴.

În natură există înlanțuiri de cauze care, pe de o parte, ajută animalele și omul să trăiască într-o interdependență binefăcătoare, dar, pe de altă parte, conviețuirea dintre specii facilitează contaminarea reciprocă cu virusuri, bacterii, paraziți.

Cercetările lui Michael Worobey (Arizona) demonstrează că „în timpul epizotiei din 1872 de gripă ecvină, virusul s-a transferat de la cai la păsări de curte și apoi, de la păsări de curte la păsări sălbatice și de la păsări sălbatice la oameni. Aceasta este originea probabilă a gripei spaniole.”³⁵

În momentul declanșării epidemiei de Covid-19 s-au făcut cercetări asupra originii acestui virus și s-a ajuns la concluzia că sursa ar putea fi liliacul. În prefața volumului Academiei Române *Pandemia Covid 19 în România. Aspecte clinice și epidemiologice*³⁶ autorii subliniază că „virusul s-a transmis la om de la lilieci, pornind de la similitudinea între forma depistată la cei infectați cu forma care se regăsește la aceste păsări (?!).”³⁷

Cum să lași să zboare un asemenea „porumbel” într-o lucrare apărută sub egida Academiei Române? Să fie oare liliacul înrudit cu privighetorile? Așa cum bine se știe, liliacul este un mamifer, un șoricel înaripat care este considerat în China o delicată în prepararea supelor. Ulterior, în volumul amintit apărea precizarea că „lilieci reprezintă un izvor de coronavirusuri”, dar pentru a infecta omul era necesară „o gazdă intermediară care ar fi fost pangolinul, viețuitoare importată ilegal în China.”³⁸

În istoria umanității au existat nenumărate boli cauzate de virusuri, microbi și paraziți ai animalelor. În momentul de față de vorbește de variola maimuței, gripa cămillei, febra zika, virusul West Nile etc. etc.

De fiecare dată când sunt descoperite forme de boli provocate de animale se declanșează o psihoză în masă împotriva acestor vietăți și urmează exterminarea lor.

„S-au dat ordine ca toți câinii și pisicile să fie ucise, căci fiind animale domestice alergau de la o casă la alta .. putând să poarte în chiar blana lor acele efluvii sau emanații otrăvitoare ale bolnavilor infectați (cu ciumă n.n.).”³⁹

Aceleași reacții au existat în timpul pandemiei de Covid în toată Europa. „Nurcile din Danemarca (4 milioane) ucise luna trecută (noiembrie 2020) de teama coronavirusului Covid-19.”⁴⁰

Nu trebuie neglijat nici celălalt aspect al relației om-animal în contextul descoperirii și folosirii unor leacuri în beneficiul omului. Din vechime, omul a căutat să găsească remedii pentru tratarea unor boli și a folosit „poțiuni magice” pentru a-și păstra tinerețea și vigoarea trupului folosind extracte de origine animală. Pe principiul „similia similibus curantur”, leacuri pe bază de corn de cerb, corn de rinocer, solzi de pangolin, labă de urs, venin de șarpe, placenta iepuroaicei etc. etc. erau utilizate în tratarea unor boli și slăbiciuni ale omului. Cine

³⁴ „Noi am infectat bovinele și multe alte animale. Odată ce oamenii au infectat vacile, vacile la rândul lor pot infecta alți oameni, motiv pentru care nu ar trebuie să beți lapte nepasteurizat”, Froude, *op. cit.*, p. 81.

³⁵ Froude, *op. cit.*, p. 171.

³⁶ *Pandemia Covid 19 în România. Aspecte clinice și epidemiologice*, coordonatori Victor Voicu, Costin Cernescu, Irinel Popescu, Editura Academiei Române, București, 2020.

³⁷ Acad. V. Voicu, Acad. Costin Cernescu, Prof. Irinel Popescu, *op. cit.*, p. 13.

³⁸ *Pandemia de Covid*, *op. cit.*, p. 20. Vezi și paginile 72-73 unde se precizează: „virusuri înrudite cu Sars-Cov-2 au fost reent descoperite la pangoline (Manis Lavanica) care au fost importate din provinciile Guangdong și Guangxi din China ... Datele recente sugerează că există o mare varietate de coronavirusuri la mai multe specii de animale.”

³⁹ D. Defoe, *op. cit.*, p. 147.

⁴⁰ Tudor Martalogu, editor online, Simona Aruște, www.agerpress.ro. Vezi și Andrei Popescu în *The Epoch Time*, din 10.08.2022 care notează: „OMS critică uciderea de maimuțe în Brazilia de teama variolei”.

citește celebra carte a lui Celse *De medicina*⁴¹ va avea o imagine clară a arsenalului terapeutic al vremurilor trecute.

Medicina populară de oriunde din lume este bogată în rețete care au la bază leacuri în a căror compoziție se află extracte de origine animală „gândaci de frasin, găinaț, seu de oaie, unsoare de bursuc, baligă de vacă, baligă de cal caldă etc. etc.”⁴²

În plină pandemie de Covid-19 au existat și cazuri de viroză la animalele de companie (pisici, câini), la unele animale din grădinile zoologice⁴³ care au luat microbul de la om.

Între toate ipotezele privind originea și cauzele bolilor molipsitoare nu trebuie omisă nici teoria provocării bolii, a bolilor de „mâini criminale”.

Căutând cu înfrigurare germenii care au făcut să izbucnească molimele, fie că e vorba de ciumă, holeră, sifilis, tuberculoză sau Covid, omul ajunge să creadă că există mâini criminale care răspândesc cu bună știință microbi, având în plan să își extermină, din varii motive, semenii. Vinovați de aducerea ciumei erau „semănători de molimă care răspândeau boala”⁴⁴ notează Delumeau enumerând factorii care au dus la apariția epidemiilor. Au existat vânători de vrăjitoare, de „semănători de ciumă și execuții ale vinovaților”⁴⁵ fără ca aceste metode radicale să oprească evoluția maladiilor.

Și Manzoni în *Logodnicii* vorbește de reacții asemănătoare în rândul populației în timpul ciumei de la 1630, când se bănuia că răuvoitorii foloseau „o unsoare otrăvită ca să îmbolnăvească lumea”⁴⁶. La sfârșitul secolului al XIX-lea, în timpul unei epidemii de holeră, „toată lumea nu vorbea decât de <<semănători de holeră>>, boală născocită de bogați pentru pieirea săracilor”⁴⁷.

Până în zilele noastre această idee a provocării unor epidemii în mod intenționat circulă și este intens mediatizată prin intermediul presei, televiziunilor și rețelelor de socializare.

Se crede că virusul Sars-Cov-2 este o armă bacteriologică răspândită pentru a decima populația Terrei. S-au mai făcut afirmații că această pandemie este doar o conspirație pentru ca D. Trump să piardă alegerile sau o afacere oneroasă a fabricilor de medicamente care din vânzarea vaccinurilor să câștige miliarde de dolari, totul fiind plănuț de Bill Gates.⁴⁸

Cea mai vehiculată ipoteză a originii virusului Covid-19 a fost cea a „scurgerii microbului dintr-un laborator din Wuhan ” ... Analizând toate ipotezele privind posibilele cauze ale declanșării epidemiei actuale, Kristian Andersen de la Institutul de cercetare, Scrips este de părere că „Pandemiile nu ne cer să desemnăm un responsabil, ci ne cer să le înțelegem”⁴⁹.

Autorul, al cărui nume ne amintește de lumea basmelor, lasă deschisă o poartă spre multe și neînțelese povești ale epidemiilor din vechime, dar și din zilele noastre.

BIBLIOGRAPHY

⁴¹ Celse, *Medicina*, în vol. *Oeuvres Complètes*, chez Firmin Didot, Frères fils Libraires Paris, 1866.

⁴² Silvia Ciubotaru, *Folclor medical din Moldova*, Editura Universității Al. I. Cuza, Iași, 2005, p. 160-161. Numeroase exemple privind leacuri de origine animală aflăm și în lucrarea lui I.A. Candrea, în capitolul: *Raporturi simbolice între boală și leac* (I.A. Candrea, *op. cit.*, p. 310-324).

⁴³ În *Ziarul de Iași*, din 18.09.2021 la rubrica *Ultima oră* apare informația că „șase lei și trei tigri de la grădina zoologică din Washington au fost testați pozitiv cu virusul Sars-Cov-2 și primesc tratament simptomatic”.

⁴⁴ Delumeau, *op. cit.*, vol. 1, p. 219.

⁴⁵ Delumeau, *op. cit.*, vol. 1, p. 227-228.

⁴⁶ Manzoni, *op. cit.*, p. 587.

⁴⁷ Delumeau, *op. cit.*, vol. 1, p. 228. Delumeau îl citează pe Baehrel, *Epidémie et terreur*, în *Annales Historique de la Revolution Française, XXIII, 1951*.

⁴⁸ Vezi Mihai Iorga, articolul *Experții au analizat cele mai răspândite teorii ale conspirației legate de Covid-19. Există adevăr în acestea?*, MediaFax.ro, 19.07.2020.

⁴⁹ Maria Roșca, *Unde a apărut, de fapt, virusul Sars Cov 2*, revista Can-Can, 28.VII.2022.

1. Agenția de știri basilica.ro, <https://t.cohnrkug30voqpic.Twitete.com.alydn7gVHV>)
2. Baltrusaitis, J., *Evul Mediu fantastic*, Editura Meridiane, București, 1975.
3. Camus, Albert, *Ciuma*, Ed. Polirom, Iași, 2019, p. 44.
4. Candrea, I. Aurel, *Folclor medical român comparat. Privire generală, Medicina magică*, Ed. Polirom, Iași, 1999.
5. Caproșu, I., Chiaburu, E., *Însemnările pe manuscrise și cărți vechi din țara Moldovei*, Casa Editorială Demiurg, vol. III (1796-1828), vol. IV (1829-1856), Iași, 2009.
6. Celse, *Medicina*, în vol. *Oeuvres Complètes*, chez Firmin Didot Frères fils Libraires Paris, 1866.
7. Ciubotaru, Silvia, *Folclor medical din Moldova*, Editura Universității Al. I. Cuza, Iași, 2005.
8. Defoe, D., *Jurnal din anul ciumei*, Grupul editorial ART, București, 2020.
9. Delumeau, Jean, *Frica în Occident (secolele XIV-XVIII). O cetate asediată*, Editura Meridiane, București, 1986, vol I.
10. Doncă, A., *Cetatea Vaticanului*, Vatican News, 7 martie 2020.
11. Flaișer, Mariana, *Despre prevenția bolilor într-o societate bolnavă* în volumul *Politici de sănătate orală*, editori Georgeta Zegan, Lucia Bârlean, Editura Gr. T. Popa, U.M.F. Iași, 2015.
12. Froude, John, *Molime care au schimbat istoria. Pandemiile de la moartea neagră la Covid 19 și după*, Editura Litera, București, 2022.
13. Ghițescu, Gheorghe, *Leonardo da Vinci și Civilizația imaginii*, editura Albatros, București, 1986.
14. Iorga, Mihai, *Experții au analizat cele mai răspândite teorii ale conspirației legate de Covid-19. Există adevăr în acestea?*, MediaFax.ro, 19.07.2020.
15. Lewinsohn R., *O istorie a animalelor*, Editura Meridiane, București, 1988.
16. Manzoni, Alessandro, *Logodnicii*, Editura pentru Literatură Universală, București, 1961.
17. Marquez, Gabriel Garcia, *Dragoste în vremea holerei*, Editura Rao, București, 1999.
18. Martalogu, Tudor, Aruște, Simona, www.agerpress.ro, OMS critică uciderea de maimuțe, 10.08.2022..
19. Mioc, Marius, *Covid, minciuna veacului*, Editura Partoș, Timișoara, 2020.
20. Roșca, Maria, *Unde a apărut de fapt virusul Sars Cov 2*, Revista Can-Can, 28.VII. 2022.
21. Sîrbu Laurențiu, *Declaratii controversate ale lui Streinu Cercel din ziare*, 27 dec. 2020,
22. Ziarul de Iași, 18.09.2021 (rubrica Ultima oră).
23. *** *Pandemia Covid 19 în România. Aspecte clinice și epidemiologice*, coordonatori Victor Voicu, Costin Cernescu, Irinel Popescu, Editura Academiei Române, București, 2020.

PARTICULAR ASPECTS RELATING TO THE FREE MOVEMENT OF WORKERS

Anca Ileana Dușcă
Prof., PhD, University of Craiova

Abstract: The principle of the free movement of persons is supported in its application, both on the control of national legislation by the institutions of the European Union, and on the adoption of texts harmonizing national legislation by or on implementation of their economic policy. Equality of treatment implies, for each member state, the assimilation of European foreigners with their own citizens, so that they benefit from the same rights as the citizen of the state. In particular, the following rights are taken into account; the right to family reunification aimed at EU citizen and children under the age of 21 in the care of their parents; the right to professional training, in relation to which the Court of Justice specified that access to training cannot be closed to nationals of other member states or subordinated to conditions not required of nationals; the right to legal protection, in relation to which the Court stated that the principle of non discrimination prevents a member state from subjecting the granting of a right to the national of another member state to conditions which are not required of nationals.

Keywords: the principle of free movement, free movement of workers, the Court of Justice of the European Union, the European Commission

Cadru juridic

În TCE, lucrătorilor¹ le era rezervat un întreg capitol din Titlul II (Libera circulație a persoanelor, serviciilor și capitalurilor), al Părții a III-a (Politicile comunității). Prevederea de bază, din capitol, era cea cuprinsă în art. 39 TCE care dispunea: „(1) Libera circulație a lucrătorilor este garantată în cadrul Comunității; (2) Libera circulație implică eliminarea oricărei discriminări pe motiv de cetățenie între lucrătorii statelor membre, în ceea ce privește încadrarea în muncă, remunerarea și celelalte condiții de muncă; (3) Sub rezerva restricțiilor justificate de motive de ordine publică, siguranță publică și sănătate publică, libera circulație implică dreptul: a) de a accepta ofertele reale de încadrare în muncă; b) de a circula liber în acest scop pe teritoriul statelor membre; c) de a se stabili într-un stat membru pentru a desfășura o activitate salarizată în conformitate cu legile, reglementările și normele administrative care reglementează încadrarea în muncă a lucrătorilor statului respectiv; d) de a rămâne pe teritoriul unui stat membru după ce a fost încadrat în muncă în acest stat, în condițiile care vor face obiectul unor regulamente de aplicare adoptate de Comisie; (4) Dispozițiile prezentului articol nu se aplică încadrării în administrația publică”. Că temeiul, fundamentul acestei libertăți îl constituie același principiu al nediscriminării prevăzut de art. 12 TCE, rezultă cu claritate din alin. (2) al art. 39 TCE – „libera circulație implică eliminarea oricărei discriminări pe motiv de cetățenie ...”. Dar, așa cum a precizat și Curtea de Justiție, art. 39 TCE merge mai departe de simpla interdicție a discriminării directe sau indirecte, aplicându-se oricăror obstacole care împiedică libera

¹ M. Crăcană, M. Căpățână, *Libera circulație a persoanelor, bunurilor, serviciilor și capitalurilor*, Ed. Tritonic, București, 2007; E. Dragomir, D. Niță, *Cetățenia europeană*, Ed. Lumina Lex, București, 2010; E. Dragomir, D. Niță, *Libertatea de circulație a persoanelor*, Ed. Lumina Lex, București, 2010; I. Fecioru, *Libertatea de circulație. Între deziderat și realitate*, Ed. Ministerului de Interne, București, 2000; G. Ferréol, *Dicționarul Uniunii europene*, Ed. Polirom, Iași, 2001; M. Ignătoiu-Sora, *Egalitate și nondiscriminare în jurisprudența Curții Europene de Justiție*, Ed. C.H. Beck, București, 2008.

circulație a lucrătorilor². Având în vedere alin. (2) din art. 39 TCE, se poate ajunge la această concluzie; deoarece aceasta prevede că ... „eliminarea oricărei discriminări” ... „privește încadrarea în muncă, remunerarea și celelalte condiții de muncă”. Într-o cauză, Curtea de Justiție a reținut că „art. 39 TCE se aplică chiar și în cazul în care munca a fost prestată în afara Comunității atâta timp cât raportul juridic de muncă a fost stabilit în cadrul Comunității”³.

Art. 39 TCE se alcătuia pe o tripartită structură: regulă, limite și excepții. Astfel, regula este că libera circulație este garantată și implică drepturile: a) de a accepta oferte reale de muncă; b) de a circula liber în acest scop pe teritoriul statelor membre; c) de a ședea într-un stat membru pentru a desfășura o activitate salarială; d) de a rămâne pe teritoriul unui stat membru după ce a fost încadrat în muncă în acel stat. Limitele, sau restricțiile, sunt justificate de motive de ordine publică, siguranță publică și sănătate publică, adică motive de natură neeconomică și de interes general. Excepția este cuprinsă în alin. (4) din art. 39 TCE și se referă la administrația publică.

Art. 39 TCE trebuia interpretat în mod contextual, în contextul capitolului din care făcea parte și art. 42 TCE⁴ care prevedea: „Consiliul ... adoptă, în domeniul securității sociale, măsurile necesare pentru instituirea liberei circulații a lucrătorilor, în special prin instituirea unui sistem care să asigure lucrătorilor emigranți și persoanelor aflate în întreținerea acestora dreptul la: a) cumulul tuturor perioadelor luate în considerare de către diferitele legislații interne, în vederea dobândirii și păstrării dreptului la prestații, precum și pentru calcularea acestora; b) plata prestațiilor pentru persoanele rezidente pe teritoriile statelor membre”.

În TFUE, libera circulație a lucrătorilor este tratată în Capitolul 1 (Lucrătorii) din Titlul IV (Libera circulație a persoanelor, a serviciilor și a capitalurilor)⁵. Art. 45 (ex-art. 39 TCE), identic în conținut cu art. 39 TCE, deschide capitolul, dispunând: „(1) Libera circulație a lucrătorilor este garantată în cadrul Uniunii. (2) Libera circulație implică eliminarea oricărei discriminări pe motiv de cetățenie între lucrătorii statelor membre, în ceea ce privește încadrarea în muncă, remunerarea și celelalte condiții de muncă. (3) Sub rezerva restricțiilor justificate de motive de ordine publică, siguranță publică și sănătate publică, libera circulație a lucrătorilor implică dreptul: (a) de a accepta ofertele reale de încadrare în muncă; (b) de a circula liber în acest scop pe teritoriul statelor membre; (c) de a ședea într-un stat membru pentru a desfășura o activitate salarizată în conformitate cu actele cu putere de lege și actele administrative care reglementează încadrarea în muncă a lucrătorilor statului respectiv; (d) de a rămâne pe teritoriul unui stat membru după ce a fost încadrat în muncă în acest stat, în condițiile care vor face obiectul unor regulamente adoptate de Comisie. (4) Dispozițiile prezentului articol nu se aplică încadrării în administrația publică.”

² F. Kessler, J.-Ph. Lhernould, A. Popescu, *Securitatea socială a lucrătorilor migranți în cadrul Uniunii Europene*, Ed. Lumina Lex, București, 2005; P. Magonette, *Europa politică. Cetățenie, constituție, democrație*, Ed. Institutul European, Iași, 2003; O. Manolache, *Drept comunitar, vol. II, Cele 4 libertăți fundamentale*, Politici, Ed. All, București, 2004; O. Manolache, *Tratat de drept comunitar*, Ed. C.H. Beck, București, 2006.

³ Cauza C-36/74 Walrone și Koch c. Association Union Cycliste Internationale (1974) Rec., p. 1405.

⁴ Art. 40 TCE: Consiliul ... după consultarea Comitetului Economic și Social, adoptă prin directive sau regulamente, măsurile necesare în vederea realizării liberei circulații a lucrătorilor, ... și în special: a) asigurarea cooperării strânse între serviciile naționale pentru ocuparea forței de muncă; b) eliminarea unor proceduri și practici administrative, precum și a acelor perioade de acces la locurile de muncă disponibile care decurg din dreptul intern sau din acordurile încheiate anterior între statele membre și a căror menținere ar constitui un obstacol în calea liberalizării circulației lucrătorilor; c) eliminarea tuturor perioadelor și restricțiilor prevăzute de dreptul intern sau de acordurile încheiate anterior între statele membre, care impun lucrătorilor din celelalte state membre condiții diferite în ceea ce privește libera alegere a unui loc de muncă în raport cu lucrătorii statului respectiv; d) stabilirea unor mecanisme proprii în vederea corelării cererii și ofertei de locuri de muncă și facilitarea realizării echilibrului între cererea și oferta de locuri de muncă în condiții care să evite amenințarea gravă a nivelului de trai și de ocupare a forței de muncă în diferitele regiuni și ramuri industriale.

⁵ Partea a treia (Politicele și acțiunile interne ale Uniunii).

Modificările, față de TCE, privesc implicarea Parlamentului, alături de Consiliu, în realizarea liberei circulații a persoanelor. Astfel, art. 46 (ex-art. 40 TCE) dispune: Parlamentul European și Consiliul, hotărând în conformitate cu procedura legislativă ordinară și după consultarea Comitetului Economic și Social, adoptă, prin directive sau regulamente, măsurile necesare în vederea realizării liberei circulații a lucrătorilor, astfel cum este aceasta definită la art. 45, în special: (a) asigurarea cooperării strânse între serviciile naționale pentru ocuparea forței de muncă; (b) eliminarea acelor proceduri și practici administrative, precum și a acelor perioade de acces la locurile de muncă disponibile care decurg din dreptul intern sau din acordurile încheiate anterior între statele membre și a căror menținere ar constitui un obstacol în calea liberalizării circulației lucrătorilor; (c) eliminarea tuturor perioadelor și restricțiilor prevăzute de dreptul intern sau de acordurile încheiate anterior între statele membre, care impun lucrătorilor din celelalte state membre condiții diferite în ceea ce privește libera alegere a unui loc de muncă în raport cu lucrătorii statului respectiv; (d) stabilirea unor mecanisme proprii în vederea corelării cererii și ofertei de locuri de muncă și facilitarea realizării echilibrului între cererea și oferta de locuri de muncă în condiții care să evite amenințarea gravă a nivelului de trai și de ocupare a forței de muncă în diferitele regiuni și ramuri industriale. Tot asemenea vorbim despre implicarea Parlamentului, alături de Consiliu, în domeniul securității sociale (art. 48⁶).

Jurisprudența CJUE

Din hotărârile clasice ale Curții, referitor la noțiunea de lucrător, reținem, mai întâi definiția noțiunii de lucrător: „orice persoană care îndeplinește activități de serviciu care sunt reale și efective, cu excluderea activităților atât de mărunte încât ar putea fi considerate ca fiind pur marginale și accesorii este tratată ca lucrător”⁷. Pentru ca o activitate economică să poată fi calificată ca loc de muncă, în sensul art. 39 TCE, și nu ca activitate independentă, care face obiectul art. 43 TCE, trebuie să existe o relație de subordonare⁸. Relația de subordonare rezultă și din art. 39 TCE (3) pct. c) care prevede „dreptul de ședere într-un stat membru pentru a desfășura o activitate salarizată”. Apoi, reținem că în dreptul comunitar, noțiunea de lucrător nu este univocă, ci variază în funcție de domeniul de aplicare. Conform art. 48 din TCEE, este lucrător, persoana care prestează pentru o anumită perioadă de timp, pentru altă persoană și sub conducerea acesteia, servicii în contrapartidă în urma cărora primește o remunerație⁹. Art. 2 din

⁶ Art. 48 TFUE: Parlamentul European și Consiliul, hotărând în conformitate cu procedura legislativă ordinară, adoptă, în domeniul securității sociale, măsurile necesare pentru instituirea liberei circulații a lucrătorilor, în special prin instituirea unui sistem care să asigure lucrătorilor migranți salariați sau care desfășoară o activitate independentă și persoanelor aflate în întreținerea acestora: (a) cumulul tuturor perioadelor luate în considerare de către diferitele legislații interne, în vederea dobândirii și păstrării dreptului la prestații, precum și pentru calcularea acestora; (b) plata prestațiilor pentru persoanele rezidente pe teritoriile statelor membre. În cazul în care un membru al Consiliului declară că un proiect de act legislativ menționat la primul paragraf ar aduce atingere unor aspecte importante ale sistemului său de securitate socială, inclusiv în ceea ce privește domeniul său de aplicare, costul sau structura financiară, ori ar aduce atingere echilibrului financiar al respectivului sistem, poate solicita sesizarea Consiliului European. În acest caz, procedura legislativă ordinară se suspendă. După dezbateri și în termen de patru luni de la această suspendare, Consiliul European: (a) retrimite proiectul Consiliului, caz în care încetează suspendarea procedurii legislative ordinare, sau (b) nu acționează în niciun fel sau solicită Comisiei să prezinte o nouă propunere; în acest caz se consideră că actul propus inițial nu a fost adoptat.

⁷ Cauza C-337/97, Meausen; A.I. Dușcă, A.L. Turculeanu, *Drept comunitar al afacerilor, Caiet de seminar*, Ed. Universul Juridic, București, 2010; G. Tudor, D. Călin, *Jurisprudența CJCE, vol. II, Libertatea de a presta servicii Libera circulație a persoanelor și dreptul de stabilire Politica socială Jurisdicția comunitară*, Ed. C.H. Beck, București, 2006; J. Boulouis, R.-M. Chevallier, *Grands arrêts de la Cour de Justice des Communautés Européennes*, Dalloz, Paris, tome 1, 6e éd., 1994; tome 2, 4e éd., 1997; L.A.-M. Vrabie (coord.), *Jurisprudența istorică a instanțelor comunitare, culegere de hotărâri integrale, vol. 1*, Institutul European din România, Direcția Coordonare Traduceri, București, 2008.

⁸ Cauza C-286/99 Jany c. Staatssecretaris von Justitia (2001), Rec., 1-8615, pct. 34.

⁹ Odată ce raportul de muncă s-a încheiat, persoana în cauză pierde, în principiu, calitatea de lucrător, deși, pe de o parte, această calitate poate produce anumite efecte după încetarea raportului de muncă și, pe de altă parte, o

Regulamentul nr. 1408/71 prevede că se aplică salariaților sau persoanelor care desfășoară activități independente care fac sau au făcut obiectul legislației unuiu sau mai multor state membre și care sunt resortisanți ai unui stat membru, precum și membrilor familiilor acestora. În temeiul acestui Regulament o persoană are calitatea de lucrător de îndată ce este asigurată, chiar și împotriva unui sigur risc, în temeiul unei asigurări obligatorii sau facultative conform unui regim general sau special de securitate socială menționat în art. 1 lit. a) din Regulamentul nr. 1408/71, independent de existența unui raport de muncă¹⁰.

De asemenea, din hotărârile istorice ale Curții, referitor la excepția încadrării în administrația publică, reținem remarca: Prevăzând că „dispozițiile prezentului articol nu se aplică angajaților din administrația publică, art. 48 alin. (4) din Tratat (este vorba despre TCEE) situează în afara domeniului de aplicare al primelor 3 alineate din art. 48 TCEE o serie de locuri de muncă ce comportă participare directă sau indirectă la exercitarea puterii publice și a funcțiilor care au ca obiect protejarea intereselor generale ale statului sau ale altor colectivități publice. Astfel de locuri de muncă presupun, de fapt, din partea titularilor, existența unui raport special de solidaritate față de stat, precum și reciprocitatea drepturilor și îndatoririlor care reprezintă fundamentul legăturii de cetățenie¹¹. Trebuie să se evite, în același timp, ca efectul util și domeniul de aplicare ale dispozițiilor Tratatului referitoare la libera circulație a lucrătorilor și la egalitatea de tratament pentru resortisanții tuturor statelor membre să fie limitate de interpretări ale noțiunii de administrație publică ce decurg doar din dreptul național și care ar eluda normele comunitare”.

În cât privește activitatea sportivă, care a cunoscut multe cauze în jurisprudența curții reținem următoarele precizări: „Activitatea sportivă este guvernată de dreptul comunitar în măsura în care ea poate fi considerată o activitate economică în sensul art. 2 din Tratat. Acesta este și cazul activității jucătorilor profesioniști sau semiprofesioniști de fotbal, din moment ce exercită o activitate salarială sau efectuează prestări servicii remunerate¹². În scopul punerii în aplicare a dispozițiilor comunitare referitoare la libera circulație a lucrătorilor, nu este necesar ca angajatul să fie o întreprindere, unicul element necesar fiind existența unui raport de muncă sau voința de a stabili un astfel de raport”¹³. Aplicarea art. 48 din tratat nu este împiedicată de faptul că normele privind transferurile reglementează mai degrabă relațiile economice dintre cluburi decât raporturile de muncă dintre cluburi și jucători. Astfel, împrejurarea că cluburile angajatoare au obligația să achite compensații cu ocazia recrutării unui jucător care provine de la un alt club afectează posibilitățile jucătorilor de a-și găsi un loc de muncă, precum și condițiile în care acest loc de muncă le este oferit. Astfel, Curtea a considerat de fapt că eliminarea între statele membre a obstacolelor în calea liberei circulații a persoanelor ar fi compromisă în cazul în care eliminarea barierelor de origine statală ar putea fi neutralizată prin

persoană care caută cu adevărat un loc de muncă trebuie, de asemenea, să aibă calitatea de lucrător. Cauza C-85/96, Martinez Sala c. Freistaat Bayern, hotărârea Curții din 12 mai 1998, pct. 32. În plus, trebuie amintit că, atunci când un lucrător resortisant al unui stat membru a fost angajat pe teritoriul unui alt stat membru și rămâne în acest stat după ce a obținut o pensie, descendenții săi nu păstrează dreptul la tratament egal care rezultă din art. 7 din Regulamentul nr. 1612/68 în ceea ce privește o prestație socială prevăzută de legislația statului membru gazdă, atunci când împlinesc vârsta de 21 de ani, nu mai sunt în întreținerea sa și nu au calitatea de lucrător (Hotărârea din 18 iunie 1987, Lebon, 316/85, Rec., p. 2811). Pct. 33.

¹⁰ Ibidem, pct. 35 și 36.

¹¹ Cauza C-149/79, Comisia c. Belgiei, hotărârea Curții din 17 decembrie 1980.

¹² Cauza C-415/93 Union royale belge des sociétés de football association ș.a. c. Bosman ș.a., hotărârea Curții din 15 decembrie 1995, pct. 73.

¹³ Ibidem, pct. 74. Prin urmare, art. 48 din TCEE nu permite aplicarea regulilor stabilite de către asociațiile sportive, potrivit cărora un jucător profesionist de fotbal, resortisant al unui stat membru, la expirarea contractului cu un anumit club, nu poate fi angajat de către un club dintr-un alt stat membru, decât dacă acesta din urmă a plătit clubului inițial o primă de transfer de formare sau de promovare.

obstacole rezultând din exercitarea autonomiei juridice de către asociațiile și organismele care nu sunt guvernate de dreptul public¹⁴.

Art. 45 TFUE, afirma Marea Curte, într-o hotărâre din 16 martie 2010¹⁵, nu se opune unui sistem care, în scopul realizării obiectivului de a încuraja recrutarea și formarea tinerilor jucători, garantează despăgubirea clubului formator, în cazul în care un tânăr jucător semnează, la încheierea perioadei sale de formare, un contract de jucător profesionist cu un club din alt stat membru, cu condiția ca acest sistem să fie apt să garanteze realizarea obiectivului menționat și să nu depășească ceea ce este necesar pentru atingerea acestui obiectiv. Nu este necesar, pentru garantarea realizării obiectivului menționat, un sistem, precum cel în cauză în acțiunea principală, potrivit căruia un jucător „speranță”, care semnează, la încheierea perioadei sale de formare, un contract de jucător profesionist cu un club din alt stat membru, poate fi obligat la plata unor daune-interese al căror quantum nu are legătură cu costurile reale de formare.

Din hotărârile Curții, referitor la permisele de ședere, reținem că „dreptul comunitar se opune cerinței unui stat membru ca resortisanții statelor membre autorizați să aibă reședința pe teritoriul său, să prezinte un permis de ședere conform, eliberat de administrația națională, pentru a beneficia de o alocație de creștere a copilului atâta timp cât cetățenii statului respectiv trebuie numai să aibă domiciliul sau reședința obișnuită în acest stat membru. Mai precis, în Hotărârea Curții din 12 mai 1998, dată în cauza C-85/96¹⁶, se precizează: deși dreptul comunitar nu se opune ca un stat membru să impună resortisanților celorlalte state membre care au reședința în mod legal pe teritoriul său să dețină un permis care să ateste dreptul lor de ședere, în măsura în care o obligație identică este impusă resortisanților naționali în ceea ce privește cartea de identitate¹⁷, situația nu este în mod necesar aceeași atunci când un stat membru impune resortisanților celorlalte state membre ca, pentru a beneficia de o alocație de educație, să dețină în mod obligatoriu un permis de ședere a cărui eliberare este în sarcina administrației¹⁸. Astfel, în scopul recunoașterii dreptului de ședere, un permis de ședere nu poate avea decât o valoare declaratorie și probatorie¹⁹. În schimb, din dosar reiese că, în scopul acordării prestației în litigiu, permisul de ședere dobândește o valoare constitutivă²⁰. Prin urmare, faptul că un stat membru îi impune unui resortisant al unui alt stat membru care dorește să beneficieze de o prestație precum alocația în litigiu să prezinte un document cu valoare constitutivă, emis de propria sa administrație, în timp ce niciun astfel de document nu este solicitat cetățenilor săi, dă

¹⁴ Pct. 83. În plus, potrivit Curții, condițiile de muncă sunt reglementate în diferitele state membre atât prin intermediul dispozițiilor de natură legislativă sau administrativă, cât și prin intermediul unor convenții și al altor acte încheiate sau adoptate de persoane private. Prin urmare, în cazul în care obiectul art. 48 din tratat s-ar limita la actele autorităților publice, ar putea apărea inegalități în aplicarea acestuia. Acest risc este cu atât mai evident într-o situație precum cea din acțiunea principală, în care, astfel cum s-a subliniat la pct. 24 din prezenta hotărâre, normele privind transferurile au fost adoptate de entități diferite sau conform unor tehnici diferite în fiecare stat membru. (pct. 84) UEFA obiectează că această interpretare face ca art. 48 din tratat să devină mai constrângător pentru particulari decât pentru statele membre, întrucât doar acestea din urmă pot să se prevaleze de limitările care sunt justificate de motive de ordine publică, de siguranță publică și de sănătate publică (pct. 85). Această argumentație se întemeiază pe o premisă inexactă. Astfel, nimic nu împiedică invocarea de către particulari a justificărilor care sunt întemeiate pe ordinea publică, pe siguranța publică și pe sănătatea publică. Natura publică sau privată a reglementării în cauză nu are nicio incidență asupra întinderii sau conținutului justificărilor respective (pct. 86).

¹⁵ În cauza C-325/08, având ca obiect o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare formulată în temeiul art. 234 CE, de Cour de cassation (Franța), prin decizia din 9 iulie 2008, primită de Curte la 17 iulie 2008, în procedura Olympique Lyonnais SASP împotriva Olivier Bernard, Newcastle UFC.

¹⁶ În procedura dintre María Martínez Sala și Freistaat Bayern, privitor la refuzul acestuia din urmă de a-i acorda o alocație de educație pentru copilul său.

¹⁷ Hotărârea din 27 aprilie 1989, Comisia c. Belgiei, 321/87, Rec., p. 997, pct. 12, și Hotărârea din 30 aprilie 1998, Comisia c. Germaniei, C-24/97, Rec., p. I-2133, pct. 13.

¹⁸ Pct. 52.

¹⁹ Hotărârea din 8 aprilie 1976, Royer, 48/75, Rec., p. 497, pct. 50.

²⁰ Pct. 53.

naștere unei inegalități de tratament. În domeniul de aplicare al tratatului și în lipsa oricărei justificări, o astfel de inegalitate de tratament constituie o discriminare interzisă de art. 6 TCE²¹.

Hotărârea Curții (Camera a șasea) din 5 februarie 2015 dată în cauza C-317/14²², având ca obiect o acțiune în constatarea neîndeplinirii obligațiilor formulată în temeiul articolului 258 TFUE, de către Comisia Europeană, reclamantă, împotriva Regatului Belgiei reține o serie de idei din cele mai sus menționate: conform unei jurisprudențe consacrate a Curții, ansamblul dispozițiilor Tratatului FUE referitoare la libera circulație a persoanelor urmărește facilitarea exercitării activităților profesionale de orice natură de către resortisanții statelor membre pe teritoriul Uniunii și se opune măsurilor care i-ar putea defavoriza atunci când doresc să exercite o activitate economică pe teritoriul unui alt stat membru²³. Prin urmare, aceste dispoziții și în special articolul 45 TFUE se opun astfel oricărei măsuri care, chiar și atunci când se aplică fără discriminare pe motiv de cetățenie, este susceptibilă să îngreuneze sau să facă mai puțin atractivă exercitarea de către resortisanții Uniunii a libertăților fundamentale garantate de tratat²⁴. Deși articolul 3 alineatul (1) al doilea paragraf din Regulamentul nr. 492/2011 recunoaște statelor membre dreptul de a stabili condițiile privind cunoștințele lingvistice solicitate în raport cu natura locului de muncă ce urmează a fi ocupat totuși dreptul de a impune un anumit nivel de cunoaștere a unei limbi în funcție de natura locului de muncă nu poate aduce atingere liberei circulații a lucrătorilor, mai clar, cerințele care decurg din măsurile destinate să îl pună în aplicare nu trebuie să fie în niciun caz disproporționate în raport cu scopul urmărit, iar modalitățile de aplicare a acestora nu trebuie să implice discriminări în detrimentul resortisanților altor state membre²⁵.

²¹ Pct. 54, 55.

²² „La 22 martie 2010, Comisia a trimis Regatului Belgiei o scrisoare de punere în întârziere în care indica faptul că cerința unui mijloc de probă unic pentru a atesta cunoștințele lingvistice, prevăzută de legislația belgiană drept prealabilă accesului la posturile care urmează să fie ocupate în serviciile locale din regiunile de limbă franceză, de limbă neerlandeză sau de limbă germană, constituie o discriminare interzisă de articolul 45 TFUE și de Regulamentul nr. 1612/68. Autoritățile din Comunitatea flamandă au răspuns prin scrisoarea din 19 iulie 2010, exprimându-și disponibilitatea de a pune legislația flamandă privind cerințele angajatorilor publici în materie lingvistică în conformitate cu dreptul Uniunii. Prin scrisoarea din 8 noiembrie 2010, serviciile Comisiei au solicitat Regatului Belgiei să le trimită un proiect de modificare legislativă, precum și un calendar de adoptare precis și detaliat. Prin nota din 20 decembrie 2010, autoritățile din Comunitatea flamandă au trimis un anteproiect de decret a cărui adoptare era prevăzută pentru luna ianuarie a anului 2011. Întrucât nu a obținut un alt răspuns de la Regatul Belgiei, Comisia i-a adresat, la 20 mai 2011, un aviz motivat prin care acesta a fost invitat să ia măsurile necesare pentru a se conforma avizului respectiv în termen de două luni de la primirea sa. Regatul Belgiei a răspuns prin scrisoarea din 2 decembrie 2011, în care își reafirma voința de a pune dreptul belgian în conformitate cu dreptul Uniunii, dar sublinia de asemenea complexitatea problemei utilizării limbilor în materie administrativă în acest stat membru din cauza existenței mai multor regiuni lingvistice și a particularităților legate de repartizarea competențelor între diferitele entități federate. Prin scrisorile din 27 martie, din 13 iulie și din 17 octombrie 2012, Comisia a solicitat Regatului Belgiei informații suplimentare cu privire la situația existentă în fiecare regiune lingvistică. Ca răspuns la aceste cereri, statul membru menționat a transmis Comisiei un proiect de decret de punere în aplicare al Comunității flamande, precum și un anteproiect de decret și un anteproiect de decret de punere în aplicare al Comunității franceze. În continuare, decretul de punere în aplicare a decretului Comunității flamande a fost comunicat Comisiei. Comunitatea franceză a trimis de asemenea Comisiei o copie a Decretului din 7 noiembrie 2013 privind dovada cunoștințelor lingvistice impuse de legile privind utilizarea limbilor în materie administrativă. Decretul menționat trebuia să mai fie completat însă cu un decret de punere în aplicare. Pe de altă parte, Comisia nu a primit nicio informație cu privire la regiunea de limbă germană. În aceste condiții, Comisia a decis să introducă prezenta acțiune. Prin scrisoarea din 18 decembrie 2014, primită de Curte la 22 decembrie 2014, Regatul Belgiei a informat Curtea că a transmis Comisiei Decretul guvernamental al Comunității franceze din 22 octombrie 2014 de punere în aplicare a decretului din 7 noiembrie 2013 menționat la punctul 15 din hotărâre”.

²³ Pct. 22. Hotărârea Las, C-202/11, EU:C:2013:239, punctul 19 și jurisprudența citată.

²⁴ Pct. 23. Hotărârea Las, EU:C:2013:239, punctul 20 și jurisprudența citată.

²⁵ Pct. 24, 25.

În speță, trebuie recunoscut faptul că se poate impune în mod legitim unui candidat la un concurs organizat în scopul ocupării unui loc de muncă într-un serviciu local, cu alte cuvinte, într-o entitate concesionară a unui serviciu public sau însărcinată cu o misiune de interes general pe teritoriul unei comune, să cunoască, la un nivel corespunzător naturii locului de muncă ce urmează să fie ocupat, limba regiunii în care se află comuna în cauză. Se poate considera deci că un loc de muncă într-un astfel de serviciu impune o aptitudine de a comunica cu autoritățile administrative locale, precum și, dacă este cazul, cu publicul. Într-un asemenea caz, deținerea unei diplome prin care se atestă reușita la un examen de limbă poate constitui un criteriu care să permită evaluarea cunoștințelor lingvistice solicitate²⁶. Cu toate acestea, faptul de a impune, așa cum prevăd legile coordonate, unui candidat la un concurs de recrutare să aducă dovada cunoștințelor sale lingvistice prin prezentarea unui singur tip de certificat, care este eliberat numai de un singur organism belgian, însărcinat, în acest scop, cu organizarea examenelor de limbă pe teritoriul belgian, rezultă a fi, în lumina imperativelor liberei circulații a lucrătorilor, disproporționat în raport cu obiectivul urmărit. Astfel, această cerință exclude orice luare în considerare a nivelului de cunoștințe pe care, pe baza unei diplome obținute în alt stat membru, având în vedere natura și durata studiilor pe care le atestă, se poate prezuma că le are titularul acestei diplome²⁷. În plus, această cerință, deși este aplicabilă fără distincție resortisanților naționali și celor din celelalte state membre, îi defavorizează în realitate pe resortisanții celorlalte state membre care ar dori să postuleze pentru un loc de muncă într-un serviciu local din Belgia. Această cerință obligă astfel persoanele interesate care au reședința în alte state membre, cu alte cuvinte, în majoritate resortisanți ai acestor state, să se deplaseze pe teritoriul belgian numai în scopul de a-și evalua cunoștințele în cadrul unui examen indispensabil pentru eliberarea certificatului impus pentru a-și depune candidatura. Sarcinile suplimentare pe care le implică o asemenea obligație sunt de natură să facă mai dificil accesul la locurile de muncă în cauză²⁸.

BIBLIOGRAPHY

J. Boulouis, R.-M. Chevallier, *Grands arrêts de la Cour de Justice des Communautés Européennes*, Dalloz, Paris, tome 1, 6e éd., 1994; tome 2, 4e éd., 1997;

M. Crăcană, M. Căpățână, *Libera circulație a persoanelor, bunurilor, serviciilor și capitalurilor*, Ed. Tritonic, București, 2007;

E. Dragomir, D. Niță, *Cetățenia europeană*, Ed. Lumina Lex, București, 2010;

E. Dragomir, D. Niță, *Libertatea de circulație a persoanelor*, Ed. Lumina Lex, București, 2010;

A.I. Dușcă, A.L. Turculeanu, *Drept comunitar al afacerilor, Caiet de seminar*, Ed. Universul Juridic, București, 2010;

²⁶ Hotărârea Angonese, EU:C:2000:296, punctul 44.

²⁷ Pct. 26-29. Hotărârea Angonese, EU:C:2000:296, punctul 44.

²⁸ Hotărârea Angonese, EU:C:2000:296, punctele 38 și 39. 33 În condițiile în care Regatul Belgiei arată că au fost inițiate lucrări legislative pentru a pune reglementarea națională în litigiu în conformitate cu cerințele dreptului Uniunii, dar că acestea trebuie să urmeze proceduri lungi și complexe din cauza structurii acestei țări, trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante, un stat membru nu poate invoca dispoziții din ordinea sa juridică națională, nici chiar constituțională, pentru a justifica nerespectarea obligațiilor care rezultă din dreptul Uniunii (Hotărârea Comisia/Ungaria, C-288/12, EU:C:2014:237, punctul 35 și jurisprudența citată). Trebuie adăugat că, în orice caz, existența unei neîndepliniri a obligațiilor trebuie apreciată în funcție de situația statului membru astfel cum se prezenta aceasta la momentul expirării termenului stabilit în avizul motivat, iar schimbările intervenite ulterior nu pot fi luate în considerare de către Curte (Hotărârea Comisia/Regatul Unit, C-640/13, EU:C:2014:2457, punctul 42 și jurisprudența citată).

- I. Fecioru, *Libertatea de circulație. Între deziderat și realitate*, Ed. Ministerului de Interne, București, 2000;
- G. Ferréol, *Dicționarul Uniunii europene*, Ed. Polirom, Iași, 2001;
- M. Ignătoiu-Sora, *Egalitate și nondiscriminare în jurisprudența Curții Europene de Justiție*, Ed. C.H. Beck, București, 2008;
- F. Kessler, J.-Ph. Lhernould, A. Popescu, *Securitatea socială a lucrătorilor migranți în cadrul Uniunii Europene*, Ed. Lumina Lex, București, 2005;
- P. Magnette, *Europa politică. Cetățenie, constituție, democrație*, Ed. Institutul European, Iași, 2003;
- O. Manolache, *Drept comunitar, vol. II, Cele 4 libertăți fundamentale, Politici*, Ed. All, București, 2004;
- O. Manolache, *Tratat de drept comunitar*, Ed. C.H. Beck, București, 2006;
- G. Tudor, D. Călin, *Jurisprudența CJCE, vol. II, Libertatea de a presta servicii Libera circulație a persoanelor și dreptul de stabilire Politica socială Jurisdicția comunitară*, Ed. C.H. Beck, București, 2006;
- L.A.-M. Vrabie (coord.), *Jurisprudența istorică a instanțelor comunitare, culegere de hotărâri integrale, vol. 1*, Institutul European din România, Direcția Coordonare Traduceri, București, 2008.

TAX EVASION - A TOPIC OF MAJOR INTEREST IN SPECIALIZED LITERATURE

Carmen Comaniciu
Prof., PhD., „Lucian Blaga” University of Sibiu

Abstract: Tax evasion is one of the complex economic-social phenomena, with unintended consequences and a particularly high impact on progress and economic growth, which all countries face in the current situation and for which solutions are constantly being sought to limit illegal acts and facts. For this reason, the specialized literature offers a series of studies and research that allow the analysis of relevant concepts, the identification of the causes that produce the phenomenon of tax evasion and the establishment of possible solutions to combat it. Without pretending to be an exhaustive approach, through this article we want to highlight some outstanding studies and research from the specialized literature, useful to theorists and practitioners in the field, based on the interdisciplinary analyses offered and the observations and proposals proposed.

Keywords: tax evasion; tax avoidance, prevention; fighting; incidence

1. Introduction

The methods and scope of the tax evasion phenomenon sometimes make it difficult to specify the concepts, reason why, interest in the acts and facts of tax evasion is shared between experts in the economic sciences and those in the legal sciences.

In this regard, we note the following definitions:

- Analyzing public finances, in 1956, jurist, political scientist and law professor Maurice Duverger stated: "there is tax evasion, in the proper sense of the term, when the person who should pay the tax, does not pay it, without his obligation being transmitted to a third party" (Duverger, 1956).
- Although before 1990, in French domestic law, the notion of tax evasion was very often used, it was not precisely defined, but was taken into account by the French fiscal institutions through its practical aspects, namely "abuse of fiscal law and abnormal accounting practices, or related processes" (Robbez Masson, 1987).
- At the level of the European Union, tax fraud and tax evasion is considered a huge problem with an impact on every European citizen, reason why, permanent collaboration between the EU and its member states and cross-border cooperation is required to stop this scourge, based on common systems and tools, as well as the exchange of best practices. In defining the phenomenon of evasion, the EU uses three terms (European Commission, 2023), respectively: tax fraud (referring to the intentional use/making of false documents/statements); tax evasion (referring to the intentional non-declaration of the taxable object, in order to reduce the tax payment); tax avoidance (an action, often at the limit of legality, by which taxpayers eliminate or minimize the amount of tax that would be legally owed).
- According to Wikipedia, tax evasion is associated with the informal economy and represents evading taxpayers from paying taxes (Wikipedia, 2023).
- In Romania, by Law no. 87 of October 18, 1994 for combating tax evasion, tax evasion was defined as "avoidance by any means, in whole or in part, from the payment of

taxes, fees and other amounts owed to the state budget, local budgets, the state social insurance budget and special extra-budgetary funds by Romanian or foreign natural persons and legal entities". The repeal of this law, and the adoption of Law no. 241 of July 15, 2005 for preventing and combating tax evasion, no longer strictly defines the term tax evasion, but includes the notion in the title of the law, establishing measures to prevent and combat the phenomenon. In 2023, the law was amended and supplemented according to the provisions of Directive 1371/2017 on combating fraud targeting the financial interests of the European Union (Law no. 125, 2023).

Regardless of the definition of the evasive phenomenon found in legislation or specialized literature, through this one, reference is made to taxpayers' willful non-fulfillment of legal fiscal obligations, taking into account the three areas of manifestation: the white area (errors; inadvertences of the tax law; favorable tax regimes); gray area (fiscal ability; abuse of right); black zone (tax fraud).

The size, incidence in political, financial and economic terms, as well as the effects on the economy, society and taxpayers are the elements that led us to capture, through this article, relevant studies and research from the specialized literature (without pretending to be an exhaustive approach) that can contribute to preventing and combating tax evasion.

2. Some aspects regarding the structure and content of studies and research on tax evasion in the specialized literature

The effectiveness of the process of stopping the phenomenon of tax evasion consists especially in the ability to remove the causes that produce or may favor the facts which violates fiscal laws. Knowing the causes and favorable conditions of tax evasion creates the possibility of taking relevant, quick and effective measures to eliminate or at least limit this unwanted phenomenon.

Most of the time, the scientific approaches related to the issue of tax evasion, involves a complex interdisciplinary analysis, based on: extensive analyzes of relevant concepts; the relationships of dependence and interdependence between the phenomenon of tax evasion and other socio-economic and political phenomena and processes; investigating concrete ways of evading the fulfillment of fiscal obligations; presentation of the criminal schemes most used in tax fraud; national and international comparative analyzes regarding the extent of the phenomenon and the impact on public financial resources; econometric models designed to quantify the level of tax evasion and its impact; presentation of the relevant jurisprudence in the matter; the existence of international agreements on the fight against tax evasion.

According to bibliographic and bibliometric databases, the analysis of the tax evasion phenomenon is found in an impressively large number of studies and researches.

Using the Google Scholar search engine (Google Academic), on 20.09.2023 we were provided with: over 1,770,000 articles with reference to tax avoidance; approximately 412,000 articles referring to the phenomenon using the term fiscal evasion; approximately 394,000 articles referring to the phenomenon using the term tax evasion; approximately 277,000 articles with reference to money laundering. The extent of tax evasion in Romania has determined specialists and practitioners in the economic and legal fields to subject attention and analyze this phenomenon in more than 5,080 articles accessible in Romanian language.

At the level of prestigious international databases, we also note the treatment of the phenomenon of tax evasion in many studies and researches (as shown in the following table).

Tab. no. 1 Situation of documents from international databases debating the phenomenon of evasion, on the date of 20.09.2023

<i>International databases</i>	<i>Number of documents containing the expressions Tax avoidance, Fiscal evasion, Tax evasion</i>
Web of Science Core Collection	799 documents with the expression „tax avoidance” in the title
	2,637 documents that refer to tax avoidance in their content
	19 documents with the expression „fiscal evasion” in the title
	1,017 documents with the expression „tax evasion” in the title
	2,823 documents that refer to fiscal evasion/tax evasion in their content
Scopus	2,732 documents with the expression „tax avoidance” in the title
	18,456 documents that refer to tax avoidance in their content
	417 documents with the expression „fiscal evasion” in the title
	5,412 documents that refer to fiscal evasion in their content
	3,579 documents with the expression „tax evasion” in the title
	16,295 documents that refer to tax evasion in their content
Proquest Central	130,029 documents that refer to tax avoidance in their content
	140,127 documents that refer to fiscal evasion in their content
	523,535 documents that refer to tax evasion in their content

(Source: author processing, using the option Search in DB Web of Science, Scopus and Proquest)

The largest share of documents indexed in international databases analyzing tax avoidance are found at the level of articles, as shown in the following figure. Along with the high number of occurrences, the relevant scientific content of these articles is also given by the high number of citations in other specialist studies.

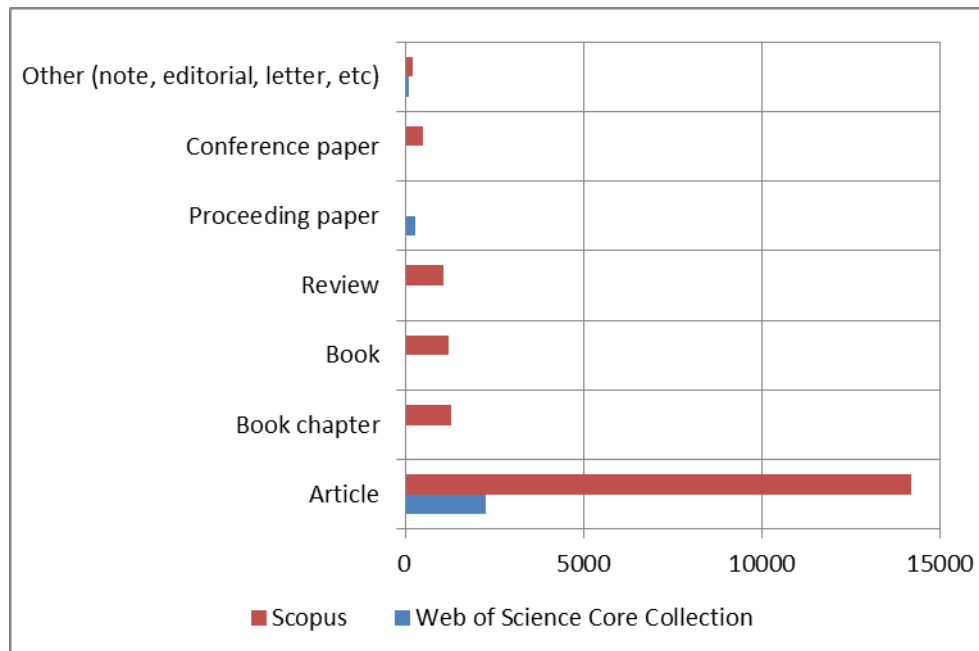

Fig. no. 1 Structure of documents from the Web of Science Core Collection and Scopus databases that analyze aspects of tax avoidance, as of 09/20/2023)

(Source: author processing, using the option Search in DB Web of Science and Scopus)

The number of citations of articles indexed in Web of Science and Scopus with analyzes on tax avoidance demonstrates the interest shown by other authors in identifying the determinants, causes and possible solutions for preventing and combating tax evasion. Thus, the most cited works refer to the following aspects:

- The relationship between corporate governance, managerial incentives and tax avoidance (Armstrong et. all, 2015) is taken into account by specialists in 1,260 articles,, considering how managers take the risk for tax evasion acts and deeds for personal benefits, without considering the level desired by shareholders.
- Surveys among managers to identify the impact of incentives on financial planning and implicitly on ways to avoid tax obligations (Graham et. all, 2014) are particularly useful for the purpose of identifying the determinants of tax evasion, reputation being considered an essential factor in tax planning.
- Treated in more than 1,200 articles, both from a managerial and accounting perspective, the relationship between social responsibility and tax evasion (Hoi et. all, 2013) stands out with a negative impact in the situation where excessively irresponsible activities are found.
- Business strategy and tax evasion (Zhang et. all, 2022) is inextricably linked to corporate governance, managerial type and style, as well as board size and actions.
- An analysis of the fiscal field taking into account the main fields of specialized literature (Hanlon and Heitzman, 2010), namely economics, finance, accounting, and law, will allow the identification much faster, on the one hand, of the factors that influence the occurrence of tax evasion and the practices that lead to tax avoidance, and on the other hand, to the possible solutions for prevention and combating it. In this sense, the work "A review of tax research" is cited 4,465 times in the specialized literature.
- The impact of the level and size of tax evasion on fiscal and budgetary indicators, on economic growth and development concerns specialists, practitioners and politicians alike. For this reason, substantial and relevant analyzes must be carried out periodically on the level of income, tax rates and tax revenues actually collected. Thus, the work "Top incomes in the long run of history" (Atkinson at. All, 2011) is cited in 3,538 articles, due to the importance that must be given to top incomes in the conception of public policies.
- Although it is difficult to measure elements such as tax shelter, managerial incentives and corporate governance, mathematical modeling allows the identification of dependency and interdependence relationships between these elements, as tax avoidance activities appear to be increasingly essential for corporate financial decision-making, thus being noted the work "Corporate tax avoidance and high-powered incentives" (Desai and Dharmapala, 2006), cited 3,079 times.

The most recent works (indexed in Google Scholar between 20.08.2023 – 20.09.2023) in which tax evasion is addressed, refer to aspects regarding the forms of manifestation and impact, the behavior of taxpayers, the level of tax education, dependency and interdependence relationships, possibilities for prevention and combat, summarized in the following table.

Tab. no. 2 Synthesis of the aspects subject to research regarding tax evasion, through specialized studies, in the period 20.08.2023 – 20.09.2023

Area of investigation	Aspects subject to research
The forms of manifestation of tax evasion	- tax evasion in the international trade with wood products - tax evasion through the use of computer technologies - digital assets and tax evasion - tax evasion through nanostores - taxpayers carrying out independent activities and acts of tax evasion - tax fraud in electronic transactions - tax evasion and artists' works - cryptocurrencies and tax evasion - accounting fraud - land taxation and tax evasion - fiscal aggressiveness - tax evasion through tax havens - individual investments and tax evasion
Taxpayer behavior and fiscal education	- perception of tax evasion by taxpayers - the perception of tax evasion among students - the level of tax education – the size of tax evasion - fiscal compliance and type of taxpayers - assessment of tax evasion by taxpayer category - fiscal compliance in the case of income tax and VAT - fiscal awareness and changing the anti-fraud mentality
Impact of tax evasion	- the influence of tax evasion on wage distribution - the effects of tax evasion - the impact of intellectual capital and the level of liabilities on tax evasion - the effect of income on the underground economy
Dependency and interdependence relationships	- governance - tax evasion - poverty - tax evasion - culture size - tax avoidance - company size and turnover - tax evasion - tax evasion - tax havens
Preventing and combating tax evasion	- ways to detect the main tax frauds - the determinants of tax evasion in the tax revenue collection procedure - analysis of the main methods of combating tax evasion - deficiencies in fiscal legislation - the rules, laws and regulations that facilitate illegal acts

	- the line between legal tax evasion and tax fraud - discrimination in legal provisions - possibilities to fight based on the relationship between tax potential and tax evasion - the power of the authorities and the ethics of taxpayers in preventing tax evasion - the role of tax institutions in combating tax evasion - procedures to combat tax evasion - the quality of the audit for evasive documents - sanctioning tax fraud - the use of IT technology to detect tax evasion - ethics and conduct of tax inspectors - comparative analyzes regarding the level of tax evasion at the international level - increasing trust in the government - the quality of public services and tax evasion - digitization and tax evasion - social norms - factors of tax evasion - corruption and tax evasion - control of transfer prices - profit shifting and tax evasion - fiscal equity and fiscal evasion - stability, sustainability and sustainable development - tax evasion during the Covid 19 pandemic

(Source: author processing based on articles selected through Google Scholar)

3. Directions and principles for strengthening the fight against tax evasion

Although the national authorities of the EU member states are responsible for collecting taxes and combating tax evasion, the cross-border dimension of tax fraud led the EU Council to adopt an action plan aimed at strengthening the fight against tax fraud and evasion (European Commission, 2012), the cooperation between the tax authorities of the member states and the European Commission being the key objective of this plan, and the 6 directions aimed at:

- the administrative cooperation framework,
- the fiscal loopholes of savings;
- tax cooperation and anti-fraud agreement;
- rapid reaction against VAT fraud;
- VAT reverse charge mechanism;
- a forum for VAT at EU level.

Since all the states of the world confronts the complex and innovative problems of financial crime (tax evasion, tax fraud, money laundering, corruption, other financial crimes), OECD supports 10 principles for combating tax crime, through which practical guidance and tools are offered to jurisdictions. These principles refer to (OECD, 2021):

- the existence of a legal framework for the practical application of the sanctions applied in the case of fiscal crimes;

- the existence of a strategy for dealing with tax crimes, regularly monitored and reviewed;
- competences suitable for the investigation of tax crimes;
- competences for sequestration and confiscation of assets during and after investigations into tax crimes;
- the existence of an organizational structure with clear responsibilities for combating fiscal crime;
- the appropriate allocation of resources for the investigation of tax crimes;
- designating a tax offense with reference to money laundering;
- the existence of a legal and administrative framework necessary for the collaboration at national level of all the authorities involved in detecting/resolving tax crimes;
- the existence of international cooperation mechanisms for investigating/resolving fiscal crimes;
- ensuring fundamental and procedural rights for all taxpayers suspected/accused of committing tax crimes.

4. Conclusions

No law can provide the ingenuity of taxpayers and the diversity of concrete situations in which they act, but the legislative bodies have the obligation to develop clear, concise legislation, which does not give rise to any arbitrariness, and to establish through a well-defined strategy the priority actions, which (directly or indirectly) will lead to the prevention/combate of the phenomenon of fiscal evasion.

Pertinent analyzes from specialist studies, based on induction-deduction, general-particular, national-international, theory-pragmatism and cause-effect found in national and international literature can offer a wide range of solutions for reducing tax evasion, increasing the degree of compliance voluntary for declaration and payment of tax obligations, improving the relationship between tax authorities and taxpayers, increasing the efficiency of tax revenue collection and modernizing tax institutions.

We believe that, by presenting the main research directions related to tax evasion found in the specialized literature (without claiming to be an exhaustive approach) and taking into account the continued survival of tax evasion, the size and complexity of the phenomenon, as well as the economic and social consequences that produces, new research and studies can be carried out by specialists and practitioners in the field.

BIBLIOGRAPHY

- Armstrong, C. S., Blouin, J. L., Jagolinzer, A. D., Larcker, D. F. (2015). *Corporate governance, incentives, and tax avoidance*. Journal of accounting and Economics, 60(1), 1-17.
- Atkinson, A. B., Piketty, T., & Saez, E. (2011). *Top incomes in the long run of history*. Journal of economic literature, 49(1), 3-71.
- Desai, M. A., & Dharmapala, D. (2006). *Corporate tax avoidance and high-powered incentives*. Journal of financial Economics, 79(1), 145-179.
- Duverger M. (1956), *Finances publiques*, Press Universitaires de Frances, Paris, p. 393
- European Commission (2023), *The fight against tax fraud and tax evasion*, available at: https://taxation-customs.ec.europa.eu/fight-against-tax-fraud-and-tax-evasion_en

- Graham, J. R., Hanlon, M., Shevlin, T., Shroff, N. (2014). *Incentives for tax planning and avoidance: Evidence from the field*. *the accounting review*, 89(3), 991-1023.
- Hanlon, M., Heitzman, S. (2010). *A review of tax research*. *Journal of accounting and Economics*, 50(2-3), 127-178.
- Hoi, C. K., Wu, Q., Zhang, H. (2013). *Is corporate social responsibility (CSR) associated with tax avoidance? Evidence from irresponsible CSR activities*. *The accounting review*, 88(6), 2025-2059.
- Robbez Masson, C. (1987). *La notion d'évasion fiscale en droit interne français* (Doctoral dissertation, Grenoble 2).
- Law no. 125 (2023). *Lege nr. 125 din 19 mai 2023 privind completarea Legii nr. 241/2005 pentru prevenirea și combaterea evaziunii fiscale* (Law no. 125 of May 19, 2023 regarding the completion of Law no. 241/2005 for preventing and combating tax evasion) available at: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/270539>
- Wikipedia (2023). *Evaziune fiscal (Tax evasion)*, available at: https://ro.wikipedia.org/wiki/Evaziune_fiscala
- Zhang, X., Husnain, M., Yang, H., Ullah, S., Abbas, J., Zhang, R. (2022). *Corporate business strategy and tax avoidance culture: Moderating role of gender diversity in an emerging economy*. *Frontiers in Psychology*, 13, 827553.

VICTORIAN REALISM REVISITED IN MIN JIN LEE'S "FREE FOOD FOR MILLIONAIRES"

Anca Bădulescu

Assoc. Prof., PhD, „Transilvania” University of
Braşov

Abstract: The author of this article addresses a question we often ask nowadays: is nineteenth century realism dead and forgotten or rather can we claim that it was revived and refined in the last decades? Min Jin Lee certainly demonstrates that realism, Victorian realism in particular, has survived for around two hundred years and that it reemerged 'from its ashes' in a new, exciting shape. The aim of this paper is primarily to point at common characteristics in novels like "Middlemarch" by George Eliot or "Jane Eyre" by Charlotte Bronte and Min Jin Lee's "Free Food for Millionaires". It ultimately endeavors to demonstrate that realism arose enriched and adapted to the life of a twenty-first century Dorothea Brook, or Jane Eyre. Casey Han, a Korean-American young woman, educated at Princeton, living in Elmhurst, strives to break the barriers of her modest origin just like famous Victorian heroines, but living in a completely 'brave new world'.

Keywords: Korean, Queens, Elmhurst, Princeton, Middlemarch

It is definitely hard to even begin to write about Min Jin Lee's 650-page long, eventful novel without fearing to miss something and not be able to render the thrill and suspense the author creates from the first to the last word of the text. This is why starting with Lee's few introductory pages which she titled "How I Learned to Write" is likely to help readers understand better the so very complex process of writing. This is how it starts: *I had already failed at two novel manuscripts. Publishers had rejected my first manuscript, and I rejected the second, because it was not good enough to send out. I was thirty-two years old and beginning my third novel.* (Lee 2017, ix) She is referring, in fact, to her debut novel "Free Food for Millionaires" which took a very long time to be finally published. She had tried to complete it since 1995, but only succeeded in 2007.

Min Jin Lee gave up being a lawyer and had to overcome debilitating health problems - financial ones as well – when she decided that she wanted to become a writer. A long and tedious, sometimes excruciating road started for the former lawyer: *...the more I studied fiction, the more I realized that writing novels required rigorous discipline and mastery, no different than the study of engineering or classical sculpture.* (Lee 2017, x)

The first thing she did was to read more widely. She had always been an eager reader of nineteenth century fiction, but by reading more attentively she soon discovered that really good fiction did not only require beautiful words and feelings, but it *demand*ed emotion, structure, ideals, and bravery. (Lee 2017, x) She read widely. Every fine novel or short story turned into an object of study. She would even transcribe whole passages in her notebook only to reread the beautiful, elegant sentences. By doing so she felt as glad as when she was looking at a painting by a great master, when she was admiring the ocean at dusk or the face of a child.

Her next goal was to achieve mastery in the craft of writing by closely studying poetry. She studied prosody thus being acutely aware of words, their sounds and meanings: *Patterns surfaced in poems, stories and plays. There was music in sentences and paragraphs.*

I could hear the silences in a sentence. (Lee 2017, xii) One can easily say that Min Jin Lee self-curated her own literary education breaking new ground step by step by trying to answer questions like: how do writers send their readers into a completely new world, how could they make readers have those new feelings, and how did they know that they were on the right path? And it is safe to say that she did give answers to these questions by creating vibrant characters like Casey Han, Ella Shim, Unu, Jay, Ted, Leah and Joseph Han, to mention only a few of them. By characterization and sympathy, she makes us care and empathize with her characters.

The next level in her ‘apprenticeship’ was the minute research work, not unlike that of journalists: *After the classes, the readings, the discarded drafts, I started to research my novel like I was a journalist.* (Lee 2017, xiii) Having said that, it dawns on any attentive reader that this was the main concern and focus of realist fiction writers like Thackeray, Eliot, the Bronte sisters, Austen or Trollope, who are frequently mentioned in “Free Food for Millionaires”. In keeping with her preoccupation with detail and real-life facts and emotions, while creating Ted Kim, the investment banker, for instance, she interviewed several people who went to Harvard Business School and even sat in on a class along twenty-five young, attractive, self-confident business students: *...that day changed me, because I started to value research, not for the details or the velvet scraps of dialogue, but for the feelings that new information made me have.* (Lee 2017, xiv)

Just like a true realist, Lee significantly covered the stages which led her to the creation of her amazingly realist debut novel “Free Food for Millionaires”. Reading with intent, digging deeper into the layers of language, and thoroughly researching she brought a fresh breath to twenty-first century American realism, specifically Korean-American realist fiction. Casey Han, the Korean-American Princeton graduate, has much in common with Dorothea Brooke in “Middlemarch” and Jane Eyre, but she also is the product of a new outlook, of a complex, often stupefying world which relies on technology, on progress, on development at a break-neck speed.

Clearly, this novel strikes by its eventfulness – let’s just consider its extent – the author never refraining from giving details about the appearances, the whereabouts, the feelings, the doubts and worries of her characters. Here is a relevant fragment: *Casey was unusually tall for a Korean, nearly five feet eight, slender, and self-conscious about what she wore. She kept her hair shoulder length, fastidiously powdered her nose, and wore wine-colored lipstick without variation. To save money, she wore her eye-glasses at home, but outside she wore contact lenses to correct her nearsightedness. She did not believe she was pretty but felt she had something – some sort of workable sex appeal.* (Lee 2017, 3) Minute descriptions of people, places, and feelings weave an intricate web, and give the novel a vibrant real-life sense but also a lot of suspense.

In order to validate the initial statement – nineteenth century Victorian realism is not extinct, but rather enriched and adapted to modern times – this short article refers to the technique known as ‘mise en abime’, a method frequently used in universal literature. We find out early on in the novel that Casey reads the Bible every morning and that she keeps rereading books she likes, her favorite being “Middlemarch”. She carries it with her and reads it on the subway and on the bus, so much so that it is all worn out: *Each morning, Casey read the Bible, and on the subway, she reread her same books like a little child with a favorite storybook.* (Lee 2017, 389)

Nonetheless, there is more to Casey’s ‘obsession’ with Victorian novels. Eliot’s novel plays a twofold role in the economy of the book. On the one hand, we witness the use of a well-known novel within Lee’s story, thus bringing palpable reality into her fictional work. On the other hand, the author clearly gives new life to Eliot’s vision. The Victorian author’s intricate web of relationships, the carefully wrought plot, the interlacing of destinies, and the

very careful structuring of the book are masterfully replicated by Min Jin Lee in “Free Food for Millionaires”.

The chapter titled ‘Hospitality’ opens with Casey Han’s visit to a rare-book shop on the corner of Seventieth Street. The owner of the shop is Joseph McReed, a pale old man with fluffy white hair, wearing a pea green-colored golf shirt and lapis blue eyeglasses frames. He confesses having noticed Casey at the bus stop where they are usually waiting for the same bus. Joseph is not only impressed by her exotic hats – which she designs and sews herself – and her colorful, glamorous clothes but mainly by her habit of reading ceaselessly the same books. He surprises her by disclosing: *This year, you read Thackeray, Hardy, and Eliot. Either you are a slow reader or you read the same books over and over...But you often return to “Middlemarch”.* (Lee 2017, 390) Significantly, other famous books like “Anna Karenina”, “Madame Bovary”, “Cousin Bette” or “The Great Gatsby” are mentioned in this subchapter.

Casey ends up buying a first edition of “Jane Eyre”, her favorite book in high school, for a large sum of money which she can’t really afford: *She opened the cover, and in it was a three-by-five index card: “1st American Ed., Excellent Condition, sm. Ink stain on the back cover...”* (Lee 2017, 388) It is not by chance that Casey Han is associated with the two legendary heroines: Dorothea Brooke and Jane Eyre.

Interestingly, the Korean word ‘han’ means resentment, sorrow, sense of loss and hardship, stifled passion and love or even the frustration of the oppressed. Koreans say that a woman who manages to overcome these barriers has resolved her ‘han’. Casey, like Dorothea and Jane too, has to change course and fight with adverse situations, but she prevails, again like her Victorian counterparts. A proud and rebellious young woman, she finally sorts out her life with the support of a few friends like Ella, Sabine or Unu. She finally understands that business school is not what she needs and that all she wants to do in life is design extraordinary hats, thus following her old passion even though *in America only eccentrics and religious women* (Lee 2017, 243) wear hats. Her rebellion against conformism and Korean strict morality reminds the readers of Jane Eyre and her stubborn fight with social and moral taboos. Casey herself had loved the character who grew up to be a governess and who fell in love with Rochester. She also resonated with Jane’s decision to leave Rochester only to return when he was maimed and blinded. Casey is not an orphan like Jane, but she is treated badly by her taciturn father who beats and kicks her out of the house when she dares confront him. Her mother, Leah, is too meek and dominated by her husband to stand by her. Like her Victorian counterpart, she has to fend for herself, she is disappointed in love and leaves her boyfriend, she is hesitant in choosing her career and friends and, like Jane, she makes mistakes. Casey does not end up with a modern version of Edward Rochester, but she is definitely changed, more mature and self-confident.

When discussing “Middlemarch” with Joseph McReed, Casey calls Dorothea, *whom she loved and disliked at the same time* (Lee 2017, 392) a fool for having married the much older pseudo-scholar Casaubon. Nevertheless, it is obvious that, like Dorothea, Casey chooses wrongly when it comes to Jay or when she has an affair with Hugh. Both of them finally grow up: Dorothea marries a man she really loves and understands what her mission in life is, while Casey, although she does not marry (twentieth century women are not eager to marry), gives up business school in favor of her artistic and creative impulse. Moreover, Casey and Ella remind us of Dorothea and Celia, in “Middlemarch” or Lizzy and Jane Bennet in “Pride and Prejudice”: idealistic, kind and sensitive on the one hand, headstrong, foolish and impulsive on the other.

In the vein of Victorian fiction, Min Jin Lee creates flesh and blood characters who live and act in a vivid, colorful world. At the same time, this is the usual background the readers recognize and resonate with. The plot unfolds in the 1990s in New York. Casey and Ella are modern women who believe that happiness includes building their careers and also

following personal satisfaction. Although marriage is not the primary aim of these girls – as it was for Victorian heroines - love and passion are crucial in their lives. They are the ingredients anyone can't live without.

“Free Food for Millionaires” is a novel which keeps you alert and eager to find out more. In the tradition of realist prose, it is crammed with events, tales of family issues, friendship relationships, rivalries, career ambitions, losses, romantic liaisons, true to life characters, and suspense. What makes Lee's novel stand out, though, is the special Korean-American setting populated by two generations of immigrants who struggle to blend into the American way of living without clashing with Korean traditions and culture.

Lee's end of “How I Learned to Write” sounds like this: *When I sold the manuscript in the summer of 2006, I counted eleven years as my apprenticeship. I was thirty-seven years old.* (Lee 2017, xv) Certainly Lee's apprenticeship was a long one in the true tradition of a realist researcher, and “Free Food for Millionaires” was worthwhile waiting for!

BIBLIOGRAPHY

- Lee, Min Jin, 2017: “Free Food for Millionaires”, Head of Zeus Ltd
Eliot, George, 1994: “Middlemarch”, Wordsworth Editions Ltd
Bronte, Charlotte, 1994: “Jane Eyre”, Penguin Books Ltd
[nytimes.com/2007/07/01/books/review/Schillinger-t.html](https://www.nytimes.com/2007/07/01/books/review/Schillinger-t.html)

A CASE OF PERSISTENT TRANSMEDIAGENCY: CARMEN

Mihaela Chapelan
Assoc. Prof., PhD, University of Bucharest

*Abstract: Drawing on the concepts of transwriting, mediageny and transmediageny, developed in the 90s by theoreticians coming from the field of media studies, namely André Gaudreault and Philippe Marion, the present article aims to showcase the meaning of the various modifications undergone by Prosper Mérimée's story Carmen, in its transition from one medium to another. Although, when published, Mérimée's text didn't enjoy particular success, it eventually left its mark on the cultural imaginary, especially through the character Carmen - who became for some the feminine counterpart of Don Juan, and for others the illustration of the ancient Greek myth of the proximity of Eros and Thanatos. Without ignoring the other adaptations that contributed to making Carmen a case of persistent transmediageny, we will focus our analysis on the utterly uninhibited manner in which Jean Luc Godard has approached this already sacralised literary source, adapting it for the film titled *Prénom. Carmen*.*

Keywords: French literature, film adaptations, Carmen, transmediageny, Jean Luc Godard

Même si le cinéma n'est plus le dernier-né de la famille des arts, si l'on juge du point de vue de la tradition millénaire d'autres arts tels que la littérature, la musique, l'architecture ou bien la peinture, il reste jeune et par conséquent prêt encore à évoluer de manière surprenante. Et il faut le reconnaître, il nous surprend régulièrement, la partie liée qu'il a avec la technique le rendant particulièrement sensible à toutes les inventions qui bouleversent presque quotidiennement le domaine.

Son origine modeste (simple curiosité technique, dont les frères Lumières pensaient tirer profit pendant quelques mois, tout au plus une année), que les élitistes lui ont souvent reproché, ne l'a pourtant pas empêché de se hisser assez rapidement dans les premiers rangs des préférences culturelles d'un public hétérogène, il est vrai, mais très large. Et depuis, en suivant attentivement ce qui se passait dans d'autres formes artistiques, en s'inspirant sans complexes lorsque cela l'arrangeait, mais aussi en innovant dans toutes les directions, il a su produire ses lettres de noblesse qui le situent de nos jours à une place privilégiée non seulement du point de vue de la fécondité créatrice proprement-dite mais aussi du point de vue du prestige théorique.

Il est indéniable que dans ce domaine, comme d'ailleurs dans beaucoup d'autres, la pratique a précédé la théorie, qui a mis un certain temps pour la rejoindre. Ainsi, longtemps les rapports précoces, pourrions-nous dire, du cinéma avec la littérature, rapports essentiels pour son évolution vers le domaine artistique, ont été jugés uniquement par le prisme de la critique et de la théorie littéraires, se cantonnant dans le jugement de la réussite ou de l'échec des adaptations cinématographiques d'œuvres littéraires. Comme les débats parfois houleux qui ont agité les milieux artistiques le prouvent, l'unique critère qui prévalait dans ces jugements était la fidélité envers le texte littéraire source. Il a fallu attendre la constitution d'une théorie propre pour que les spécificités du cinéma soient prises en compte et que les jugements critiques se libèrent de leurs partis-pris. Les dernières décennies ont vu se développer une nouvelle discipline universitaire, les études médiées, ce qui a donné une forte impulsion à l'élaboration de toute une série de concepts et notions qui ont ré-enchanté le

paysage théorique, étant adaptés aux spécificités codiques de chaque médium mais également capables de rendre compte des multiples relations qui s'établissent entre les divers membres de la grande et parfois déconcertante famille médiatique.

Parmi ceux-derniers, je m'arrêterai notamment sur deux concepts qui ont souvent été envisagés comme concurrents, mais qu'il faudrait envisager plutôt comme complémentaires. Il s'agit des concepts de *transécriture* et de *transmédiagenie*, apparentés non seulement par le phénomène artistique commun qu'ils permettent d'appréhender, mais aussi par le procédé linguistique utilisé pour la formation des nouveaux termes, à savoir celui de la préfixation avec « trans », un préfixe particulièrement affectionné par notre époque, car il permet de mettre en évidence d'emblée l'idée de circulation des sujets / thématiques entre les divers média, tout en gardant aussi une nuance de provocation, de transgression des normes établies.

Le terme de *transécriture* a été avancé par André Gaudreault et Philippe Marion lors du colloque de Cérisy de 1993 et il a suscité beaucoup d'intérêt dès le début, bien qu'il ne soit pas trop rigoureusement défini. Mais il permettait de dépasser les vieux débats et jugements de valeur qui tournaient autour de la fidélité envers le texte source et le droit moral d'un créateur second de modifier de manière trop radicale une œuvre déjà consacrée. Par ce nouveau terme on se débarrassait des réticences de puiser dans un imaginaire culturel commun, chaque créateur devenant libre de s'éloigner de l'œuvre première autant qu'il jugeait nécessaire à la réalisation de son propre projet artistique.

Le terme de *transmédiagenie*, proposé par Philippe Marion en 1997, a joui d'une élaboration plus attentive à son encadrement dans un réseau terminologique capable de rendre compte du fonctionnement narratologique de l'ensemble des récits médiatiques. Dans son article *Narratologie médiatique et médiagenie des récits* Philippe Marion met en relation ce nouveau terme avec d'autres concepts qu'il avait développés antérieurement, notamment ceux de *médiativité* et de *médiagenie*. Tandis que la médiativité représente les « paramètres qui définissent le potentiel expressif et communicationnel développé par un média »¹, autrement dit la « capacité propre de représenter – et de placer cette représentation dans une dynamique communicationnelle – qu'un média possède quasi ontologiquement », la médiagenie est une qualité du sujet traité dans un média. Construit sur le modèle de mots tels que *photogénie* ou *télégénie*, le terme de médiagenie forme un couple avec celui de médiativité et part de la réflexion que

*toute forme de représentation implique une négociation avec la force d'inertie propre au système d'expression choisi. Cette opacité du matériau expressif constitue une contrainte pour que s'épanouisse la relative transparence de la représentation. Il en va de même pour les narrations médiatiques : le récit s'épanouit au diapason de l'interaction de la médiativité et de la narration. Mais il est des rencontres plus intenses que d'autres. Chaque projet narratif peut donc être considéré dans sa médiagenie. Les récits les plus médiagéniques semblent en effet avoir la possibilité de se réaliser de manière optimale en choisissant le partenaire médiatique qui leur convient le mieux et en négociant intensément leur mise en intrigue avec tous les dispositifs internes à ce média.*²

Mais au fur et à mesure de l'avancement de ses recherches d'une narratologie qui prennent en compte autant l'interaction entre les spécificités codiques d'un média (auxquelles viennent s'ajouter la nature du support matériel et des dispositifs

¹ Philippe Marion, « Narratologie médiatique et médiagenie des récits », in *Recherches en communication*, no 7, 1997, p. 86

² Ibid. p. 79

techniques impliqués), que le contenu narratif proprement dit, il se rend compte que la notion de médiagenie est appropriée pour envisager les récits uniques (« telle histoire particulière ou telle série ou cycle d'aventures ») qui ont fusionné de manière préférentielle avec un certain média, mais ne réussit pas trop à rendre compte des migrations d'une même matière narrative entre les divers média, phénomène culturel qui semble se généraliser à notre époque. La médiagenie avait tendance à immobiliser la rencontre entre un sujet / thématique et un média, tandis que dans la pratique courante on constate un dynamisme accéléré et presque exacerbé des glissements plurimédiatiques. Pour analyser ce type de récits Marion a introduit une autre notion, celle de transmédiagenie, qu'il définit comme la « capacité d'étoilement, de circulation, de propagation transmédiatique que possède un récit. Ainsi en est-il du grand récit d'actualité de l'enfance maltraitée ». ³

A plusieurs reprises lors de son activité, Philippe Marion revient sur ces deux concepts, continuant à les affiner. Comme il l'affirme lors d'une conférence tenue en 2022 à Bucarest, il est conscient qu'en tant que corps phénoménologique tout média peut évoluer et parvenir à réaliser une large gamme d'expressions qui auparavant pouvaient lui poser problème. C'est une situation à laquelle le progrès technique continu de l'ère digitale nous habitue. Mais cela n'infirme pas le bien-fondé d'une notion comme celle de médiagenie, qui rend compte finalement non pas de toutes les rencontres possibles entre un sujet et les média qui le propagent (cela est plutôt la mission de la transmédiagenie), mais d'une affinité élective, dans le sens que Goethe donnait à cette expression. Marion établit une distinction claire entre ce qu'un média peut « autoriser » et ce qu'il « peut favoriser. Il convient donc d'appréhender au mieux le potentiel spécifique dont un média est capable [...]. Qu'est-ce qu'un média fait mieux, plus aisément et plus efficacement en termes communicationnels que ses congénères médiatiques ? » ⁴

Selon nous, la médiagenie tire son droit à l'existence théorique et se situe non seulement dans l'intersection entre les possibles d'un média (sa médiativité) et les potentialités d'une matière narrative spécifique, il faut aussi prendre en compte le projet expressif particulier nourri par le créateur qui élit un sujet dont les qualités resteraient de simples virtualités sans sa mobilisation volontaire.

Dans cet article, je m'arrêterai plus spécialement sur les rapports pas toujours dichotomiques qui s'établissent entre le couple notionnel médiagenie / transmédiagenie. Comme le signalait déjà Philippe Marion, plus un récit est médiagénique moins il est prêt à voyager au-delà des frontières du média avec lequel a eu lieu cette rencontre amoureuse fusionnelle. Donc un fort degré de médiagenie s'accompagne normalement d'un faible degré de transmédiagenie. Les exemples d'œuvres réputées peu transmédiagéniques abondent dans tous les domaines artistiques, à commencer par la très élitiste série romanesque de Marcel Proust et jusqu'à la bande dessinée, dont le caractère plus populaire devraient la rendre plus accessibles aux adaptations, mais qui pourtant présente bien des cas de résistance à une réussite adaptative, comme par exemple les *Aventures de Tintin* d'Hergé ou d'autres BD signées par Chris Ware, Zinsor Mac Kay etc.

Pourtant, la pratique médiatique évolue et ce qui est vrai à un moment donné peut se voir infirmer par la suite, et c'est ce qui s'est passé d'ailleurs avec toute une série de ces exemples. Ainsi le système graphico-narratif de la BD d'Hergé a été très

³ Ibid., p. 87

⁴ Philippe Marion, « Médiagenie et transmédiagenie », in Liri Chapelan et Mihaela Chapelan (dir.), *Transmédiagénies et transécritures*, Bucarest, Ed. ProUniversitaria, 2023

heureusement, voire révolutionnairement, transposé à l'écran par Spielberg et même les tentatives d'adapter Proust au cinéma se multiplient au point d'en donner lieu à la création d'une expression du type « les ciné-madeleines », mentionnée dans une émission de France Culture dédiée aux adaptations cinématographiques. Marion appelle cette nouvelle rencontre une *médiagénie de second degré* et ce serait utile de souligner qu'en fait elle constitue un pas important vers l'installation de la transmédiagénie. La relation inversement proportionnelle qui semblait être de mise entre les deux concepts n'est donc pas obligatoire, on constate qu'il existe des cas où la diffusion d'un contenu narratif peut se réaliser harmonieusement dans les deux directions.

Un autre exemple qui nous semble illustrer parfaitement les rapports complexes qui peuvent s'instaurer entre la médiagénie d'un récit et sa capacité d'étoilement transmédiagénique est celui de *Carmen*, un récit appartenant au courant romantique et qui, de nos jours est installé dans l'imaginaire collectif avec la force d'un mythe culturel. Sans ignorer les autres adaptations qui ont contribué à la transformation de l'histoire de Carmen en une transmédiagénie persistante, nous allons concentrer notre analyse sur l'adaptation cinématographique de Jean Luc Godard (*Prénom Carmen*, 1983), qui témoigne au plus haut niveau du changement de paradigme dans la conception des relations entre la littérature et le cinéma. Son attitude totalement décomplexée devant le/les texte(s) de départ est incompatible avec la notion traditionnelle d'adaptation, les concepts de *transécriture*, de *médiagénie* et de *transmédiagénie* étant plus appropriés pour appréhender ses particularités.

L'apparition de la *Nouvelle vague*, précédée par la publication dans les *Cahiers du cinéma* (no 31/1954) de l'article de François Truffaut « Une certaine tendance du cinéma français », a révolutionné autant la théorie que la pratique cinématographique. Les déclarations batailleuses de Truffaut et des autres jeunes cinéastes qui le rejoindront contre le « cinéma de la Qualité », constitué essentiellement d'adaptations, contribuent au début à l'augmentation de la tension entre les inconditionnels de la littérature et ceux du cinéma et semblent bannir les adaptations. Mais à regarder rétrospectivement, on se rend compte que leur attitude envers les adaptations est pour le moins ambiguë, car d'un côté ils s'y opposent en déclarant ouvertement leur préférence pour les scénarios originaux, et de l'autre, ils continuent à les pratiquer. Dans le cas de Truffaut par exemple, les adaptations sont tellement nombreuses (*Tirez sur le pianiste* ; *Jules et Jim*, *Fahrenheit 451*, *Histoire d'Adèle H.*, *La chambre verte* etc.) que certains critiques finissent par l'appeler « écrivain échoué au cinéma », reprenant ainsi une formule lancée par Truffaut lui-même, qui lui donnait pourtant une signification légèrement différente.

La démarche théorique extrêmement nuancée et équilibrée d'André Bazin réussira à calmer les tensions entre les deux camps et à établir des principes essentiels pour l'analyse des rapports entre le cinéma et la littérature, sur la vérité desquels on ne reviendra plus. Le plus important de ces principes concerne le fait qu'une adaptation cinématographique ne doit pas être jugée selon le principe de la fidélité ; elle est certainement redevable au texte source, mais elle n'est pas une traduction, elle ne double pas l'œuvre initiale, donc le risque qu'elle la remplace (qui inquiétait profondément les amoureux puristes de la littérature) n'existe tout simplement pas. La conclusion d'André Bazin deviendra un postulat des études médiales de notre époque : le film d'adaptation est « un être esthétique nouveau » qui loin de tuer l'œuvre sur laquelle il se greffe, la multiplie. Les adaptations pratiquées par les représentants de la *Nouvelle Vague* s'inscriront dans cette nouvelle manière de penser les rapports entre les diverses formes artistiques.

Par rapport à Truffaut, Jean Luc Godard a pratiqué plus rarement l'adaptation, préférant travailler sur des scénarios originaux, voire sans aucun scénario, laissant ainsi libre cours à la créativité spontanée. Il s'est pourtant penché sur certaines œuvres littéraires et il a adapté *Le Signe* de Maupassant (*Masculin Féminin*, 1955), *Nana* de Zola, à laquelle il associe des fragments du *Portrait ovale* d'Edgar Allan Poe (sous le titre *Vivre sa vie*, 1962), *Le Mépris* d'Alberto Moravia (1963) et *Carmen* de Prosper Mérimée (sous le titre *Prénom Carmen*, 1983).

Prosper Mérimée avait publié une première version de ce récit en 1845, dans la *Revue des deux mondes*, sous forme de feuilleton, et en 1847, pour la publication en volume, il lui ajouta une deuxième partie où le narratif cédait le pas à l'esprit ethnographique, Mérimée devenant ainsi l'un des premiers écrivains européens qui insérait dans son œuvre des commentaires sur l'histoire, la langue et les traditions des gitans. Bien qu'il soit en parfait accord avec l'esthétique romantique, son récit n'a pas joui d'un succès notable. Si l'on excepte le cas du chorégraphe espagnol Marius Petipa qui au courant de l'année même de sa première publication s'en inspire pour créer un ballet qu'il intitule *Carmen et son toréro* (Madrid, 1845), la figure de son héroïne principale n'attirera l'attention du public qu'après sa reprise par Bizet, en 1875. Il faut néanmoins mentionner qu'initialement l'opéra de Bizet lui-même ne remporte pas non plus l'appréciation du public ou de la critique. Lors des premières représentations il est carrément hué et ce n'est qu'après avoir subi plusieurs modifications (suppression des parties parlées, car il s'agissait d'un opéra-comique ; réduction de plusieurs passages, réécriture de certains airs) qu'il finira par s'imposer comme un incontournable de tous les répertoires.

Ultérieurement, les adaptations se diversifient, l'histoire de *Carmen* inspirant des créateurs du domaine de la chorégraphie (par exemple le ballet de Roland Petit, celui de Carlos Saura ou d'Alberto Alonso), du cinéma, de la peinture ou de la bande dessinée (Brrémaud – Goulet- Vernay). En ce qui concerne le domaine de la peinture, on peut mentionner au moins deux peintres célèbres qui ont réalisé des portraits de Carmen, à savoir Henri Lucien Doucet et Picasso. Comme on le constate en regardant les reproductions ci-dessous, la peinture de Doucet (réalisée en 1884) représente le portrait de Carmen sur toute la longueur, accordant une attention particulière aux détails vestimentaires et aux parures typiques des gitanes. La posture de Carmen est aguichante et tout le tableau respire l'exotisme et l'érotisme, suivant de près d'ailleurs les dessins exécutés par Mérimée lui-même lors de la publication en volume de sa nouvelle. En ce qui concerne Pablo Picasso, on peut parler d'une véritable obsession artistique pour le *motif carmenien*. Une exposition réalisée en 2007 a réuni quelque 220 œuvres (croquis, dessins, peintures, illustrations pour une réédition de Mérimée). Le portrait que nous avons choisi ne représente que la tête de Carmen et se démarque par une épuration de l'exotisme, se concentrant sur l'expression plus âpre de son visage, suivant en cela plutôt le texte que les dessins de Mérimée.

Mérimée

Doucet

Picasso

La première adaptation cinématographique de *Carmen* remonte à 1904, lorsque la première réalisatrice femme de l'histoire du cinéma, Alice Guy, aurait tourné pour Gaumont, en utilisant le procédé du chronophone, douze tableaux s'inspirant de *Carmen* et totalisant 700 mètres de pellicule, mais qui, malheureusement, n'ont pas été conservés. Cette première tentative a été rapidement suivie d'une série impressionnante d'autres adaptations. Seulement pour la période du film muet on dispose d'une quarantaine d'adaptations, parmi lesquelles il faut citer une version anglaise en 1907, intitulée *Gypsy Blood*, une version danoise en 1913, par Sven Gad, sous le titre de *Det tod in Sevilla*, deux autres versions espagnoles en 1914 et, entre 1910 – 1915, quatre autres versions américaines dont celle de Cecil de Mille en 1915 et la même année, la parodie de Charly Chaplin. A cela s'ajoute en 1918 l'adaptation d'Ernst Lubitsch avec la célèbre actrice Pola Negri dans le rôle de Carmen, ou bien la variante française de Jacques Feyder, en 1926.

Malgré cette déjà très longue liste de titres, les réalisateurs et les producteurs du cinéma parlant ne vont pas hésiter à reprendre plus ou moins fidèlement l'histoire. Ainsi en 1948 Charles Vidor tourne *Les amours de Carmen*, avec Rita Hayworth, en 1954 le réalisateur américain Otto Preminger la transpose sous le titre *Carmen Jones* et dans les années 1980 de grands noms comme Jean-Luc Godard, Francesco Rossi ou Peter Brooke se laissent à leur tour persuader et y imposent leur empreinte stylistique. L'année 1983 voit la réalisation de deux projets cinématographiques qui contribuent largement au regain d'intérêt pour cette histoire. Il s'agit du film de Godard, présenté au Festival de Venise, où il remporte le *Lion d'or*, et du film de Francesco Rossi, avec Julia Migenes dans le rôle de Carmen, fini en 1983 mais dont la sortie en salle sera programmée pour le début de 1984.

Si pour le film de Rossi l'hypotexte déclaré explicitement est celui de Bizet, en ce qui regarde Godard la relation d'hypertextualité est beaucoup plus compliquée. En nous servant de la terminologie mise en place par le narratologue Gérard Genette, on peut dire que Jean Luc Godard ne choisit pas un seul hypotexte, celui de Mérimée ou bien celui de Bizet, mais tient compte de l'ensemble des « textes » disponibles, même si dans des proportions différentes. Cette hypertextualité multiple conduit à la création d'un véritable hybride culturel, ce qui lui permet d'expérimenter dans toutes les directions, mélangeant les genres, subvertissant les conventions et déjouant toutes les attentes des spectateurs, à l'exception de ceux qui ne viennent pas forcément pour voir *Carmen* mais pour voir Godard. En effet, on retrouve dans ce film presque toutes les marques stylistiques de Godard : la déconstruction de l'intrigue, l'éclatement, les ruptures de rythme sans motivation diégétique, la métadiscursivité, l'auto-ironie.

Si l'on se rapporte à la typologie des adaptations, par exemple à celle mise en place par d'André Gaudreault, il est évident qu'on a affaire à une adaptation extrêmement libre, ou, pour être plus précis, à une transposition modernisante autant en ce qui regarde la diégèse qu'en ce qui regarde l'expression.

Ainsi, Godard change les coordonnées spatio-temporelles de l'histoire de Prosper Mérimée, en déplaçant l'action dans la France des années 1980. Renoncer au décor espagnol n'est pas un détail anodin, cela implique des conséquences majeures sur la modernisation de l'histoire car cela équivaut au renoncement à l'exotisme, ingrédient essentiel du récit de Mérimée. Au XIXe siècle, l'Espagne représentait l'un des pôles de l'exotisme européen et l'origine ethnique du personnage féminin contribuait au renforcement de cette dimension exotique. Godard renonce aussi à cette appartenance ethnique, sa Carmen est issue d'un milieu bourgeois, qu'elle a quitté, il

est vrai, à l'âge de l'adolescence. Elle garde pourtant une position marginale par son choix d'adhérer à un groupuscule terroriste.

En accord avec ces modifications, l'intrigue subit elle-aussi des retouches. Par exemple, Carmen rencontre le gendarme José lors du braquage d'une banque par le groupe terroriste dont elle fait partie. La problématique du terrorisme permet à Godard de renouer avec son engagement politique, du coup *Prénom Carmen* va devenir peut-être la plus politisée des variantes de cette histoire. Une tentative intéressante mais plus discrète, moins explicite de politisation avait déjà eu lieu en 1967, lors de la mise en scène du *ballet Carmen Suite* par la troupe de Bolchoï Théâtre de Moscou, avec Maïa Plissetskaja dans le rôle de Carmen. Le sujet ne correspondait certainement pas au goût des autorités communistes de l'époque, et la célèbre ballerine avait dû se battre pour que la censure approuve ce projet artistique. La chorégraphie avait été confiée au cubain Alberto Alonso, qui ménagera une place importante à un personnage habillé tout de noir, un magistrat, qui est une référence biaisée au pouvoir totalitaire du régime en place. Ce genre de critique cachée, plutôt sous-entendue qu'exprimée, était monnaie courante dans les pays communistes et les spectateurs les reconnaissaient et les savouraient avec délices, la satisfaction d'avoir trompé la vigilance de la censure s'ajoutant au plaisir esthétique.

Godard ne rencontre évidemment pas ce genre d'entrave à l'expression de ses convictions politiques, d'où le caractère plus ouvertement politisée de son film. A cette dimension politique, Godard ajoute quelques suggestions psychanalytiques, qui contribuent elles-aussi à la recontextualisation modernisante de la diégèse. De nouveaux personnages sont introduits, comme par exemple l'oncle cinéaste, dont les discours sur la société et sur l'art sont autant de clins d'œil adressés au spectateur avisé, au courant des préoccupations politiques et esthétiques de Godard. L'auto-ironie, alliée à des procédés de mise en abîme, fait éclater la continuité narrative et renforce le caractère métadiscursif.

L'architecture énonciative et la focalisation sont également changées, toutes ces modifications rendant très discret le lien qui relie le film au récit d'origine. Il est évident que le film de Godard est plutôt une transécriture qu'une adaptation au sens traditionnel du terme et le titre, qui renvoie aux formulaires de la police, dirige dans ce sens les attentes des spectateurs, leur signalant à la fois la ressemblance et la prise de distance par rapport à l'hypotexte. Le film de Godard n'est pas un film musical, comme celui de Rossi, et ne prend pas comme hypotexte explicite l'opéra de Bizet. Pourtant, la musique omniprésente est à elle-même une référence implicite à la création de Bizet. Mais là non plus Godard n'aime pas emprunter les sentiers battus et au lieu d'utiliser les airs de Bizet (qui l'année en question venaient d'ailleurs de sortir du régime des droits d'auteur), il choisit les *Quatuors* de Beethoven.

De nos jours, après un petit essoufflement dans les années 1990, *Carmen* semble reprendre sa place dans l'imaginaire médiatique. La sortie de la plus récente de ces adaptations est programmée pour 2023 et il s'agit d'une comédie musicale due au chorégraphe et danseur Benjamin Millepied. Même si l'on se retrouve devant des adaptations parfois galvaudées (par exemple celle de 2001, la *Carmen Gei* par Joseph Gaï Ramaka), il y a encore des réalisations remarquables, comme celle de Mark Donford-May, qui dans sa *Karmen de Khayelitsha* (2006) transpose l'action en Afrique du Sud.

Au bout de ces quelques considérations on peut affirmer sans hésitation qu'on se trouve devant l'un des cas les plus évidents de transmédiagénie persistante. Grâce à toutes ces transécritures, qui déterminaient Dominique Maingueneau de parler d'une

« carmenolatrie envahissante »⁵, le personnage de Carmen a été transformé en véritable mythe culturel, sa figure de séductrice devenant le pendant féminin de Don Juan.

L'analyse de ces migrations au-delà des frontières propres à chaque médium nous prouve que le phénomène de transmédiagenie n'est jamais définitif, même lorsqu'il semble « à bout de souffle », complètement épuisé, des revirements sont possibles. Chaque nouvelle réappropriation joue un rôle pour le moins ambivalent : d'un côté elle contribue au renforcement de la sacralisation culturelle de l'œuvre et de l'auteur originaires et de l'autre elle gomme leur présence par l'ambition d'imposer un « nouvel être esthétique ».

BIBLIOGRAPHY

Sources primaires principales:

MÉRIMÉE, P., 1927. *Carmen*, Paris, Payot.

GODARD, J. L., 1983, *Prénom Carmen*.

Bibliographie critique :

CHAPELAN, L. et CHAPELAN, M. (dir.) *Transmédiagenies et transécritures*, Bucarest, Ed. ProUniversitaria, 2023.

JENKINS, H., *Convergence culture. Where old media and new media collide*, New York, New York University Press, 2008.

HUTCHEON, L., *A Theory of Adaptation*, New-York, Routledge, 2006.

MARION, Ph., « Narratologie médiatique et médiagenie des récits », in *Recherches en communication*, no 7, 1997.

MAINGUENEAU, D., *Carmen, les racines d'un mythe*, Paris, Editions du Sorbier, 1985.

MOURA, J.M., <https://sflgc.org/bibliotheque/moura-jean-marc-postcolonialisme-et-comparatisme/>

consulté le 12 septembre 2023

RAYAN, M. L., "Transfictionality Across Media" in John Pier et José Angel Garcia Landa (dir.) *Theorizing Narrativity*, Berlin – New York, De Gruyter, 2008.

SAINT-GELAIS, R., *Fictions transfuges. La transfictionnalité et ses enjeux*, Paris, Seuil, 2011.

⁵ Dominique Maingueneau, *Carmen, les racines d'un mythe*, Paris, Editions du Sorbier, 1985, p. 9

EMBRYO AND REASON IN LAZĂR ZĂHAN'S VOLUME OF POEMS LABIRINTUL DIN VIS, APPROACHED VIA AN INTERDISCIPLINARY PERSPECTIVE

Clementina Alexandra Mihăilescu, Stela Pleșa
Assoc. Prof., PhD, hab., „Aurel Vlaicu” University
of Arad, PhD, Gymnasium teacher, Gymnasium
School Racovița, Sibiu County

Abstract: The paper expands upon Lazăr Zăhan's volume of poems Labirintul din vis, approached via Bachelard's aestheticism which will be turned into account with a view to highlighting the dialectics between the inner and outer worlds depicted in his poetic imagery. We will also explore Popa's hermeneutic uncertainties and Sandu's semiological perspectives on transmodernity in order to bring into focus Zăhan's double status as poet and philosopher.

Keywords: poems, Lazăr Zăhan, double status

Poetul Lazăr Zăhan, absolvent al Facultății de filosofie din Cluj, ne propune în prezentul volum de poezii intitulat *Labirintul din vis* o întâlnire cu lumea lui interioră, marcată de germenul sensibilității sale excepționale. Și pentru că acest germen are nevoie de rațiune, Zăhan ne oferă un model de gândire care să ne invite la o nouă deschidere, „să ne sugereze o grație spre care merită să tindem sau a cărei promisiune s-o merităm” (Martin în Bachelard).

Astfel poezia intitulată *Din vis*, prin titlul său, sugerează aceea manieră de exprimare a unei sensibilități inedite care nu ne poate înșela. În primele două versuri: „Nu știu cum s-a întâmplat/ că din vis m-am trezit în labirint” se conjugă două realități, care vorbesc, pe de-o parte, despre nevoia de visare și, pe de altă parte, de avântul nejustificat al ființei gânditoare de a depăși această disponibilitate sufletească, și care îl conduce „în labirint.” Pentru a ne introduce în intimitatea lumii sale interioare, Zăhan pare a se fi familiarizat cu această intimitate meditând asupra unor repere, chiar excese de imagine, cum ar fi „Un cocor stingher,” care „zbură în cerc pe deasupra fără reper,” în timp ce el rătăcea „în deșert hăituit de himere,/ fără a avea măcar un punct de vedere.” Mai mult decât atât, pentru a conferi imaginii onirice o anumită „claritate de ființare” (Bachelard 2003: 97), poetul introduce atât un „reactiv pur” (97), precum scara lui Iacov, cât și unul mai prozaic, „un ascensor,” menite să transforme „onirismul clipei/ într-un curcubeu multicolor/ numai bun pentru a privi în zare.”

Zăhan, poetul visător, în încercarea de a percepe, înțelege și comunica cu lumea alege obiecte sau entități cu valoare metaforică (cocorul, scara lui Iacov, ascensorul) convingându-ne că „totul este germen în viața unui poet” (98). Și totuși, nici unul din aceste reactive nu-l ajută să-și împlinească nevoia sufletească de a conexa germenul sensibilității cu rațiunea, el însuși afirmând că „nu s-a întâmplat.” Se pare că metaforele la care a recurs poetul (cocorul, scara lui Iacov, ascensorul) au avut menirea doar să dea un corp concret unei impresii greu de exprimat, și anume că strădania sa de a conferi germenului rațiune ar putea avea succes. Conștient parcă de faptul că metaforele alese nu au vreo fenomenologică, nu au rădăcini profunde, adevărate, reale, poetul descrie consecințele căutării sale, recurgând la imagini fabricate: „De atâta căutare/ mi-au crescut în creștet/ ochi ca la melc,/ iar privirile mi-au

devenit austere./ Și continuam să mă văd în visul din vis,/ rătăcitor într-un deșert fără de repere,/ strigând: Dau un vis pentru un punct de vedere!”

Singura imagine adevărată, aceea a cocorului care zbura pe cer, din finalul poeziei: „Pe cer zbura un cocor,” vorbește despre destin, condensând libertatea cosmică și cea a imaginației. Acest exces de condensare „face marea forță personală a păsării,” și prin extensie a ființei umane, „dar implică extrema sa individualitate, izolarea, slăbiciunea ei socială” (2003: 264).

În poezia intitulată *Cu ceasul în mână* se reiterează, prin libertatea imaginației, iluzia libertății personale a poetului, exprimată explicit în primele patru versuri: „Încă demult, cu ceasul în mână,/ alergam după soare./ Mi se părea că așa o să-l păcălesc/ și o să-l fac să mă asculte.” Soarele, simbolul platonist al adevărului, face ca „ființa spiralată” (2003: 241), focalizată pe descoperirea adevărului, să experimenteze o dinamică permanentă a inversării. Crezând în tainica magie a apropierei de soare, de esența adevărului, poetul a continuat alergarea cu ceasul în mână pe pământ: „Și am tot crezut în tainica magie,/ mereu în alergare pe pământ.” Urmând modelul bachelardian al ființei spiralate, putem afirma că Zăhan ne oferă printr-o imagine „destul de nouă în nuanța ei de ființă” sensibilă, visătoare, „o lecție de amplificare ontologică” (241), redată exemplar în versurile: „Până am văzut că a mea visare/ deșertăciune a fost și vânare de vânt.”

Poezia intitulată *În lumea mea* ne oferă o nouă intrare în intimitatea intimă a poetului Zăhan, după cum urmează:

De multă vreme în lumea mea
nu s-a mai schimbat nimic.

Parcă aş locui în același poem
încă de la facerea ei.

Nu mă mai bântuie întrebările,
răspunsurile nu mă mai caută,
iar umbrele lungi ale înserării
nu mai încerc să le deslușesc.

Și, ca să nu-mi pară totul banal
în această mahmureală gri,
și să nu mă plictisesc,
citesc primul și ultimul vers
al poemului în care locuiesc oficial.

Imensitatea este considerată de Bachelard ca fiind „o categorie filosofică a reveriei” (2003: 211), iar reveria este apreciată de acesta ca hrănindu-se cu „spectacole variate, contemplând măreția” (211). Același Bachelard afirma cu tărie că a contempla măreția „generează o atitudine atât de specială, o stare sufletească atât de deosebită încât îl pune pe visător în fața unei lumi care poartă semnul unui infinit” (211). Opinăm că, în această poezie, reveria poetului Zăhan în loc să fugă de obiectul apropiat sufletului său, respectiv poemul, îi sugerează acestuia că, în ciuda faptului că în lumea sa „nu s-a schimbat nimic,” el are impresia ca ar „locui în același poem/ încă de la facerea ei.”

În cea de-a treia strofă, versurile: „Nu mă mai bântuie întrebările,/ răspunsurile nu mă mai caută,/ iar umbrele lungi ale înserării/ nu mai încerc să le deslușesc” întăresc ideea că “imensitatea este în noi,” legată fiind de un soi de expansiune spre cunoaștere pe care “viața o

înfrânează, iar prudența o oprește, dar care reîncepe în singurătate” (2003: 212). În ciuda ironiei care marchează primele trei versuri ale celei de-a treia strofă: „Și, ca să nu-mi pară totul banal/ în această mahmureală gri,/ și să nu mă plictisesc,” singurătatea asociată cu imensitatea, ultima estimată de Bachelard a fi „mișcarea omului nemișcat” (212), îl impulsionează pe poet să citească „primul și ultimul vers al poemului” în care locuiește oficial. Apare clar ceea ce Bachelard aprecia că „operele de artă sunt *subprodusele* acestui existențialism al ființei imaginante” (212), idee care transpare subtil și inspirat în toate poeziile lui Zăhan.

Poezia intitulată *Pe un plaur*, aduce în prim plan iubirea.

Sufocat de taină,
cuvântul se mistuie-n vibrația clipei.

Amândoi știm cât doare uitarea
ferecată-n corsetul de umbră.

Simfonia așteptării e gata
să irumpă-n extazul tăcerii.

Dincolo de ea nu mai răzbate
nici măcar diapazonul de șoapte.

Lasă-mă sub cupola îndurării,
când încă e cugetul drept,
o vorbă din suflet să-ți spun:
Undeva, pe un plaur solar,
locuiesc și te aștept.

Prin cuvântul „taină” simțim că există acel „altceva de exprimat decât ceea ce se oferă în mod obiectiv exprimării” (214). Este vorba de mărăția ascunsă, de intensitatea iubirii, de profunzimea ei. Zăhan se situează în proximitatea luminii și a umbrelor, în fata unei impresii „esențiale” (214) care își caută expresia în ceea ce Bachelard numea „transcendent psihologic” (214). Dorind să păstreze neîntinată imaginea iubitei, aceasta devin un fel de „transcendent psihologic,” înrădăcinat într-o „valoare onirică particulară” (214), căci întreaga poezie este sub semnul reveriei, menite să eternizeze imaginea ființei iubite.

Poezia intitulată *Am observat* oferă un alt registru prin care poetul își exprimă dilemele sale legate de actul creației.

Am observat că de câte ori
mă aflu într-o răspântie,
cineva îmi fură cuvintele.
Nu unul sau două, ci pe toate,
lăsându-mă gol, ca o cameră
din care chiriașii au plecat.

Atunci, poemele gata să învie
mă abandonează subit,
iar cele ce abia germinează,

se transformă în fluturi de noapte
și zboară departe, spre stele,

Nu pot să mai decid încotro,
punctele cardinale
sunt cuvintele mele furate
tocmai la ceas de răspântii,
când hoții au decis să mă prade,
lăsându-mă, pe dinăuntru uitat,
întocmai ca pe o cameră
din care chiriașii au plecat.

Dacă în poeziile anterioare, interpretate de noi, imensitatea interioară era dominantă, în această poezie, imensitatea pare amenințată de disoluție, poetul observând faptul că, de câte ori se află într-o răspântie, cineva îi fură cuvintele. “Nu unul sau două, ci pe toate, lăsându-l gol, Țca o cameră din care chiriașii au plecat.” Cele două cuvinte „răspântie” și „cineva” machează momentul și agentul mecanic perturbator care generează „procesul de absurdizare, de banalizare” (Popa 2022: 128) sau, chiar mai mult, de anihilare a posibilității de captare a emoțiilor. Imaginea poetului golit de stări afective, germen al creativității, este redată brutal prin auto-perceperea sa în ipostază încremenită de „cameră din care chiriașii au plecat.”

Guyan, citat de Popa, afirma că „frumusețea senzațiilor este constituită în mare parte, de o desfășurare intensă și armonioasă a forței nervoase” (128). În cea de-a doua strofă, se pare că ipostaza poetului de cameră goală din care chiriașii au plecat provoacă întregului sistem nervos un „șoc estetic de o rezonanță sensibilă foarte ridicată” (128), deoarece „Atunci, poemele gata să învie/ mă abandonează subit,/ iar cele ce abia germinează,/ se transformă în fluturi de noapte/ și zboară departe, spre stele.” În consecință, abandonarea sa subită de „poemele gata să învie,” și transformarea a celor ce abia germinează în fluturi de noapte care zboară departe spre stele poate reprezenta aparent o tendință de diminuare a spiritului creativ. Și totuși, îndreptarea lor spre stele anunță o zonă de protecție pentru produsul spiritului său dornic să regăsească echilibrul în spații ce transcend corporalitatea.

În strofa a treia, poetul reiterează desacralizarea lumii, invocând preschimbarea cuvintelor de care a fost depozat în adevărate fantasme, condamnate la o existență fragmentară, menite să-l plaseze într-o stare de neliniște, de dezorientare, nemaiputând să mai decidă „încotro,/ punctele cardinale/ sunt cuvintele mele furate/ tocmai la ceas de răspântii,/ când hoții au decis să mă prade,/ lăsându-mă, pe dinăuntru uitat,/ întocmai ca pe o cameră/ din care chiriașii au plecat.” Incapacitatea sa de a mai transfigura poetic actul creației îl conduce spre contemplarea întrupării sale ca pe o cameră pustie, o formă subtilă de oglindire a realității insensibile și indifferente din jur.

În poezia *Să bem* asistăm la invocarea freneziei, a tumultului de stări contradictorii ale „dionisiacului expresional” (2022: 112).

Prieteni, moment e să bem,
cine nu vrea, mai bine să plece.
Iată zorii cum ne scaldă-n lumină,
licăre vinu-n cupele pline,
să bem, prieteni,
să ciocnim pentru bine!
Aduceți clondirele pline,
iar lira mai cânte din strune,
e timpul prielnic,

femeile-n dans să se prindă,
 cum codrul se animă
 când lin bate vântul,
 iar noi să-ntărim jurământul
 pe care credința ni-l spune,
 că nu-s lucruri pe lume mai bune
 decât vinul, femeia și cântul.
 Sus cupa de aur, sus cupa de-argint,
 de bronz, sau de lut, ori cioplit
 chiar din trunchiul de viță de vie,
 și vinul în ea până la buză să fie!

Prieteni, așadar să începem,
 iar cine nu vrea să se îmbie,
 ne lase pe noi să petrecem!

Încă din primele șase versuri supuse analizei, se poate observa “metaeuforia” (2022: 130) care se circumscrie perfect „dionisiacului expresional.” Este vorba de un nou tip de metaforă, „metafora euforică,” prin care se valorifică „o stilistică a simțirii euforice” (Popa 2022: 130). În cadrul acestei poezii, euforia se institue prin invitația de a valoriza ceea ce Kelly numea corarelele socialității și comonalității. Mai mult decât atât, „metaeuforia” generează „un estetism de atmosferă” (131) format din „segmente insolite” (130), cum ar fi invitația de a bea, de a ciocni „pentru bine:” „Prieteni, moment e să bem,/ cine nu vrea, mai bine să plece./ Iată zorii cum ne scaldă-n lumină,/ licăre vinu-n cupele pline,/ să bem, prieteni,/ să ciocnim pentru bine.”

Vom îmbrățișa în continuare opinia lui Ștefănescu, citat de Popa, care afirma că în unele poezii ale lui Mureșan, iar noi opinăm că și în unele poeziile ale lui Zăhan, se poate sesiza faptul că „imaginea poetică este surprinsă în mediul real al perspectivei deschise de posibilul însuși al luminării” (131). Întrebându-ne, pe drept, despre ce fel de „luminare” poate fi vorba într-o poezie de factură dionisiacă, putem afirma că tocmai nevoia de socializare, de apropiere a părților, redată în poezie, sub forma unui „preaplin semnificat” (131) al prieteniei poate sta la baza luminării poetice. Așa cum arată Popa, citându-l de data aceasta pe Mușina, estetismul de atmosferă are „o dimensiune hiperemică, prin care părțile simbolice din materia obiectelor, a întâmplărilor sau a ființelor, se vor regăsi, vor alcătui și susține conturul acestei lumi expresive” (132).

Mușina introduce noțiunea de „eu hiperemic,” afirmând că „acest eu se deosebește de restul Corpului (Cosmosului), dar e o parte integrantă a acestuia, comunicând cu el prin sânge,” și accentuează faptul că el este chiar „zona în care se realizează un aflus sporit de sânge. Eul e distinct de lume, dar în ace lași timp, intim legat de ea” (131). În această poezie, sângele nu este prezent în mod direct, ci, în mod simbolic, este sugerat prin natura senzuală a imaginilor, după cum urmează: „Aduceți clondirele pline,/ iar lira mai cânte din strune,/ e timpul prielnic,/ femeile-n dans să se prindă,/ cum codrul se animă/ când lin bate vântul,/ iar noi să-ntărim jurământul/ pe care credința ni-l spune,/ că nu-s lucruri pe lume mai bune/ decât vinul, femeia și cântul.” Eul hiperemic își face simțită prezența prin coborâre în intimitatea originară a celor asociați acestei atmosfere dionisiace și care, în numele prieteniei, experimentează regăsirea și reunirea anumitor stări emoționale: „Prieteni, așadar să începem,/ iar cine nu vrea să se îmbie,/ ne lase pe noi să petrecem!”

Poezia intitulată *Prima rază* surprinde un alt aspect al luminnării, după cum urmează:

Mă plimb cu privirea prin cameră,
văd prima rază a soarelui de primăvară
cum străpunge tăcută fereastra.

Perdeaua însăși cedează cuminte.

Și firișoarele de praf în plutire
sunt aliniat în calea ei
ca niște funigei pe un fir de mătase.

Parcă sunt toți în așteptare.

De nimic nu mă ating,
Dar simt duhul învierii, plutind.

Un tril vesel răzbate dinspre geam,
un simțământ diafan urcă în suflet,
atent să nu tulbure înmugurirea.

Poetul este preocupat de „a aproxima mirajul existenței” (Popa 2022: 109) prin prinderea realului „în insectarul labirintic al textului” (109). Ion Pop, citat de Popa, sugerează cu privire la poezia lui Mureșan, aspecte care se potrivesc și auto-portretului (neo)dionisiac al lui Zăhan, al căru eu poetic este străbătut „de un aflax nebanuit de energii exsitențiale într-o continuă dinamică regenerativă” (109), după cum transpare în următoarele versuri: „Mă plimb cu privirea prin cameră,/ văd prima rază a soarelui de primăvară/ cum străpunge tăcută fereastra.”

În continuare asistăm la impregnarea poeziei cu o anume „prospețime regeneratoare” (109) care pune în valoare lirismul poetului „reinvestit ontologic” (109), așa cum se întâmplă în majoritatea poeziilor sale: „Perdeaua însăși cedează cuminte./ Și firișoarele de praf în plutire sunt aliniat în calea ei/ ca niște funigei pe un fir de mătase./Parcă sunt toți în așteptare.”

Sintagma „duhul învierii” din versurile: „De nimic nu mă ating, Dar simt duhul învierii, plutind” sugerează „dimensiunea iluminării” (Cisstelecan citat de Popa 2022: 110) care are menirea de a susține „trecerea ontologică” (110) de la aspecte legate de suprafața constitutivă a eului poetic spre zone de adâncime ale sensibilității sale, unde „sâmburele germinativ”(Diaconu citat de Popa 2022: 110) se regăsește tocmai în sentimentul diafan generat de trilul vesel de păsărele ce vine dinspre geamul camerei sale și care are menirea „să nu tulbure înmugurirea.” „Un tril vesel răzbate dinspre geam,/ un simțământ diafan urcă în suflet,/ atent să nu tulbure înmugurirea.”

Poezia intitulată *Uitarea* sugerează faptul că sâmburele germinativ în această poezie se află în estetismul atmosferei de crâncenă durere sufletească experimentată de Prometeu, al cărui sacrificiu, asemenea celui îndurat de Hristos, a fost uitat:

De ce eu? se întreba Prometeu,
eu care făcut-am bine
din greu pentru omenire,
eu care astfel am scos-o
din întunericul rece și din eternul necaz,
când jarul cel sfânt l-am adus pe pământ,

de ce tocmai eu în caznă să stau
 înlănțuit de o stâncă-n Caucaz?
 Și să îndur supliciul odios,
 când vulturul cel rău cu cioc de os,
 îmi sfârteacă ficatul, nemilos.

Ce fericiți, grămadă stau bărbați,
 când pipa-și aprind, făcând haz,
 cu femeile roată lângă foc.
 Și nu mai știu că pentru a lor tihnă
 și această soartă plină de noroc,
 pe o stâncă grea din munții Caucaz,
 titanul ce din noapte i-a salvat,
 chinuri fără măsură a îndurat.

Potențialul zonelor profunde ale poeziei lui Zăhan emană din expunerea poetică exemplară a raportului de criză din zona miticul, drama lui Prometeu, cu realul (cotidianul), în care oamenii contemporani au uitat faptul că al lor confort are la bază un gest sacrificial. Redarea încărcată de dramatism al dramei lui Prometeu, în prima strofă, pornește cu întrebarea retorică a acestuia, și anume de ce el, care a făcut atâta bine omenirii, scoțând-o din întuneric și necaz, trebuie să îndure supliciul odios când vulturul cel rău îi sfârteacă nemilos ficatul. Tumultumul de stări contradictorii ale „dionisiacului expresional” (2022: 112) se realizează printr-un sistem bine pus la punct de cuplete ritmice și anume: „necaz/Cauxaz,” sau „odios/ os/ nemilos.” În planul simbolismului sonor, prezența vocalelor închise, de pildă /o/, repetat de șapte ori, /u/, repetat de patrusprezece ori, /î/, repetat de șapte ori potențează impresia sfâșietoare a dinamicii crude a torturii perpetue la care este supus acesta prin sfârtecarea nemiloasă a ficatului de către vulturul cel rău.

Dacă prima strofă ne-a copleșit prin primatul „vizualității” (113) suferinței lui Prometeu, cea de-a doua strofă ne intrigă prin primatul „vizualizării” (113) lumii din jur, captată în și prin imagini. Mai mult decât atât, pentru a reda lumea contemporană prin imagini, poetul refuză în mod expres conceptualizarea. Atât imaginea lui Prometeu cât și a lumii cotidiene se constituie ca o „stare a imaginii” (121): Prometeu ca o „potențialitate de a se constitui la nivelul vizionar al imaginii” (115), în timp ce lumea contemporană la nivelul senzorial al imaginii. Cupletele ritmice „haz/ Caucaz,” „foc/ noroc” și „salvat /îndurat” sugerează „o limită inter-pusă între metafizic și concret” (121), respectiv dorința de a fi dincoace de spațiul memoriei colective, păstrătoarea exemplelor cu valoare de simbol, de sacrificiu pentru omenirea marcată de egoism sau de simplă indiferență.

În poezia intitulată *Ultima epopee*, observăm îmbinarea între „experiența structurată,” cea a intrării în istorie printr-un fapt grandios, cum ar fi războiul, și cea „semnificantă” (141) - trăirea limită, traumatizantă, consecință a războiului, transmisă prin actul poetic.

Se pare că pentru a intra în istorie
 nu e suficient să faci pâine
 și să-ți duci copiii la școală.

După unii, ca să intri în istorie
 trebuie să faci ceva grandios,
 cum ar fi, bunăoară, un război.

Unul mare, pe măsura timpului,
 în care lumea să încapă toată
 și să nu se mai regăsească niciodată.

Nimeni nu trebuie să-și facă griji
 că Homer nu mai trăiește demult.

Și chiar de-ar trăi, cine ar mai fi
 să citească ultima epopee omenească?

Chiar de la început, putem sesiza cum actul persiflant conduce la o apropiere dintre tangibil și intangibil, prin “convenția teatralității memoriei” (Popa 2022: 141). Tangibilul, ca „experiență structurată,” persiflată cu tărie de poet, iradiază cu vehemență din primele șase versuri: „Se pare că pentru a intra în istorie/ nu e suficient să faci pâine/ și să-ți duci copiii la școală./ După unii, ca să intri în istorie/ trebuie să faci ceva grandios,/ cum ar fi, bunăoară, un război.”

Intangibilul, aceea experiență „semnificantă” (141) este pus în discuție prin aducerea în prim plan a consecințelor dezaastroase a războiului: „Unul mare, pe măsura timpului,/ în care lumea să încapă toată / și să nu se mai regăsească niciodată.”

În ultimele patru versuri, observăm aceea confruntare dintre o actualitate dramatică, marcată de înclinația contemporanilor spre violență și confruntări armate și o anterioritate cu valențe spirituale recuperative, când Homer a scris „ultima epopee omenească,” pe care omenirea desacralizată cu greu și-o mai aduce aminte: „Nimeni nu trebuie să-și facă griji/ că Homer nu mai trăiește demult./ Și chiar de-ar trăi, cine ar mai fi/ să citească ultima epopee omenească?” Prin rima interioară perfect construită „citească/ omenească” se poate reconstitui incursiunea în istoria spirituală a omenirii, redată cu ajutorul memoriei persiflante, dinspre intangibil, epoca și opera lui Homer, spre tangibilul concret, al actualei etape, înclinată spre inversarea valorilor, cu consecințe dramatice pentru toată lumea.

Noi opinăm, că poetul Zăhan, prin această poezie, transmite un mesaj recuperativ. Prin aducerea lui Homer în memoria imediată, se sugerează că intangibilul, un trecut aparent imposibil de contemplat, poate deveni tangibil, prin investirea sa cu un „reflex de nouă semnificație” (Blaga, citat în Popa, 2022: 141) menit să îmbogățească, prin valențe imaginative, prezentul.

Poezia intitulată *Dacă mintea* oferă o nouă soluție recupertaivă, redată prin actul auto-persiflării:

Poate că aș fi fost mai cuminte,
 dacă m-ar fi dus mintea.

Atunci n-aș mai fi stăruit să caut
 printre cuvinte înțelesuri colorate.

Poate m-aș fi făcut constructor de roți.

Aceasta, pentru că roțile
 nu au capăt niciodată,
 nici început și nici sfârșit,
 pe când căutarea, da.

Poate că într-o zi aş fi făcut una
pe care să se învârtă lumea mereu,
şi să uite de spaima apocalipsei.

Dar ce să fac? Nu m-a dus mintea.

Remarcăm în această poezie de spaţiu, o deplasare din spaţiul mental, unde poetul stăruia să caute printre cuvinte înţelesuri colorate, spre unul concret, prin aspiara de a se fi făcut „constructor de roţi.” Conştiinţa relativităţii căutărilor sale este pusă în relaţie cu conştiinţa adevărului absolut cu privire la geometria perfectă a roţilor. Acestea „nu au capăt niciodată/ nici început şi nici sfârşit.”

Aspiraţia sa de a face o roată „pe care să se învârtă lumea mereu,” şi în felul acesta să se vindece şi să uite „de spaima apocalipsei” impresionează printr-o remarcabilă „sinceritate de închipuire” (Bachelard 2003: 234).

Zăhan ne-a oferit o adevărată tehnică psihologică recurgând la o „maşinărie psihologică” (234), şi anume cea a roţii, ce pune în mişcare legile fundamentale ale spiritului uman, respectiv conştiinţa spaimelor interioare omeneşti şi voinţa de a le aduce la suprafaţă şi a le ţine sub control.

Ultimul vers „Dar ce să fac? Nu m-a dus mintea,” prin tehnica autopersiflării, ne dezvăluie o adevărată dramă a „imaginaţiei materiale” (2003: 234). Această dramă pare a se fi născut din conflictul a două elemente, pe de-o parte, căutărilor sale disperate de a transfigura poetic realitatea şi, pe de altă parte, urmând o inversiune ce vizează dualismul minte/ imaginaţie, limitele gândirii realiste în raport cu măreţia imaginaţiei, ancorată în idealism.

Poezia intitulată *Clipa* ne invită să părăsim imaginarul în favoarea pozitivului trăirii autentice:

Iluzie este timpul ornicului,
himera ce se zbate-n aortă,
sunet de trecere,
dangăt de clopot.

Cuvântul adesea rostit,
suntem oare aievea, ori ba,
veşnicia la care sperăm e un mit.

Cineva scoate din buzunar
un carneţel şi notează aşa:
Ceea ce s-a dus, e bun dus,
iar ceea ce va fi, nu vom şti.

Doar timpul din noi,
„clipa cea repede,” şansa trăirii,
viaţă împlinită se cheamă.

Imaginile din această poezie se animă în dialectica iluziei şi a realităţii: „Iluzie este timpul ornicului,/ himera ce se zbate-n aortă,/ sunet de trecere,/ dangăt de clopot./ Cuvântul adesea rostit,/ suntem oare aievea, ori ba,/ veşnicia la care sperăm e un mit.”

Imaginea celui ce scoate din buzunar un carneţel şi notează: „*ceea ce s-a dus, e bun dus, / iar ceea ce va fi, nu vom ştii*” ne aduce brusc în realitate. Poetul ne propune o adevărată

ontologie a unui nivel de realitate, și anume a timpului subiectiv din noi, „clipa cea repede,” pe care o numește „șansa trăirii.” Atunci, spațiul existential și timpul subiectiv își manifestă „caracterul cuantic, esențial energetic” (Sandu 2010: 95), căci, în opinia lui Zăhan, acest nivel energetic „viață împlinită se cheamă.”

În poezia *Cu sufletul se invocă* dimensiunea sufletească înrădăcinată într-o valoare afectivă:

Cântărește-mă cu sufletul.

Să faci asta pe vreme de ploaie,
când păcatele se mai înmoaie
și cad în uitare.

Știu că o să-ți fie greu,
și nici umbrelă nu ai.

Ai uitat-o în tramvai mai demult,
pe când eu încă nu figuram
în catalogu-ți de stele.

E o soluție de avarie,
dar te rog, cântărește-mă cu sufletul
și lasă-mă să văd cum zâmbetul
înmugurește pe buzele tale.

Primul vers al acestei poezii „Cântărește-mă cu sufletul,” poate fi analizat prin motoda fenomenologiei imaginilor, metodă „care constă în desemnarea imaginii ca un exces de imaginație” (2003: 142). Sintagma „vreme de ploaie,” și substantivele „păcatele,” „uitare,” asociate cu „umbrelă,” și „tramvai,” în spațiul valorilor de imaginație ar putea conduce cititorul spre o ipoteză psihologică gratuită. Dar spațiul și timpul invocate în versurile „Ai uitat-o în tramvai mai demult,/ pe când eu nu figuram/ în catalogu-ti de stele,” sugerează începutul exaltării poetului îndrăgostit. Versul „E o soluție de avarie” pare că se înscrie într-o fenomenologie elementară, în timp ce ultimele trei versuri reînnoiesc, prin reiterarea invitației formulate în primul vers, germenul iubirii pentru care nu există nimic neîsemnat în om: „dar te rog, cântărește-mă cu sufletul/ și lasă-mă să văd cum zâmbetul/ înmugurește pe buzele tale.”

Putem concluziona abordarea noastră, apreciind pe bună dreptate că imaginile prezente în poeziile lui Lazăr Zăhan servesc ca fundament asocierii germenului (sensibilitatea) cu rațiunea sa încărcată de semnificații și provocări menite să împiedice imaginația noastră contemporană să încremenească în tipare seci și neprietenoase.

BIBLIOGRAPHY

- Bachelard, Gaston. *Poetica Spațiului*. Pitești: Editura Paralela 45, 2003.
 Popa, Savu, *O hermeneutică a incertitudinii. Incursiuni în poezia lui Aurel Pantea și Ion Mureșan*. București: Editura EIKON, 2022.
 Sandu, Antonio. *Perspective semiologice asupra transmodernității*. Iași: Editura Lumen, 2011.

Zăhan, Lazăr, *Labiritul din vis*, Sibiu: Editura CronoLogia, 2023.

THE RECEPTION OF ION CREANGĂ'S WORK IN BANAT, AT THE END OF THE 19TH AND THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

Dorina Chiș-Toia
Assoc. Prof., PhD, „Babeș-Bolyai” University of
Cluj-Napoca

Abstract: Although located beyond the mountains, Banat was in permanent connection with the rest of the country, Caransebeș, a center of culture, education and faith, being similar to the Junimist spirit. The permanent connection between the intelligentsia here and that of the Country was maintained thanks to Bishop Ioan Popasu, through whose care a printing house and a bookstore were established in Caransebeș, among others, where books by authors from all the Romanian provinces were printed and sold. Let's also mention the role of the teaching staff from the Pedagogical-Theological Seminary in promoting the works of Romanian writers in literature classes, through the manuals they prepared. We propose to present the ways in which the work of Ion Creangă, a reference personality in Romanian literature, became known in Banat at the end of the 19th century and the beginning of the 20th.

Keywords: reception, literary work, textbooks, libraries, Junimism

Permanentă legătură dintre intelectualitatea din Banat și cea din Țară s-a menținut datorită episcopului Ioan Popasu. Acesta a reușit „să creeze în orașul Caransebeș o atmosferă culturală care-l va situa printre centrele de referință ale învățământului românesc teologic și pedagogic, să creeze un suflu cultural nou, asemănător spiritului junimist.”¹ Ion Breazu² afirmă că la Caransebeș „s-a înfiripat un mic nucleu junimist”, subliniind și el meritul indiscutabil al lui Ioan Popasu (unchiul după mamă al lui Titu Maiorescu), în ceea ce privește pătrunderea în Banat a ideilor literare ale nepotului. El „a avut, mutatis mutandis, în acest oraș grăniceresc, rolul lui Șaguna la Sibiu. Cu aceeași sollicitudine ca și marele arhiepiscop se îngrijea de educarea elementelor mai alese ale tineretului în centrele de cultură germană. Asemenea aceluia invita apoi, la institutele de cultură de sub ocrotirea lui, tineri înzestrați cu idei moderne.”³

Remarcăm, încă de la început, interesul băănățenilor pentru limba și stilul operelor literare propriu-zise. Modelele/exemplele erau căutate, mai cu seamă, în literatura beletristică pentru că „astfel de scrieri servesc mai apoi ca modele generațiilor tinere și nu este școală mai bună într-o formarea unui stil natural și drept aceea frumos decât cetirea și studierea acestor fel de exemple.”⁴

Iar „cultivarea limbii prin literatură se face”⁵.

Un viguros îndemn pro-junimist s-a rostit la Caransebeș, în 1886: „Îndemnul adresat de către Ioan Paul tuturor celor care credeau în necesitatea unei limbi literare românești este

¹ Constantin Brătescu, *Episcopul Ioan Popasu și cultura băănățeană*, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1995, p. 39.

² *Pătrunderea ideilor junimiste în Transilvania*, în vol. *Literatura Transilvaniei*. Studii. Articole. Conferințe, Casa Școalelor, 1944, p. 183.

³ *Ibidem*

⁴ *Din scrierile lui A.I. Odobescu*, în „Foaia diecezană”, 1888, nr. 22, p. 5.

⁵ „Dreptatea”, 1897, p. 1.

edificator și poate fi considerat un adevărat program al oamenilor de cultură din Banat: „Să alergăm dar la *Junimea* când ne trebuiește modelul unei forme a unei limbi alese și frumoase, să imităm limba frumoasă a junimiștilor [...] De la *Junimea* să ne luăm modelul limbei românești care, îmbrăcând o idee cât de cosmopolită, ne-o face proprietate a noastră românească, măduă din măduă noastră”⁶. Succesul junimismului, al mentorului său, Titu Maiorescu, mai ales, dincoace de munți, s-a datorat faptului că el „a oferit o concepție despre limba literară, înscrisă pe linia celei mai valoroase tradiții filologice românești, echilibrată și relativ unitară”⁷, dar mai ales pentru că, „atât prin origine, cât și prin structura sa intelectuală, criticul era aici revendicat ca descendent al Transilvaniei (...). Criticul a fost după 1880 principalul exponent al etimologismului «în marginile limbii»”⁸.

Corespunzător unor astfel de orientări, în sfera de interes a bănățenilor intră Eminescu, Caragiale și Creangă („Nu găsim în literatura română o carte mai potrivită și mai frumoasă pentru publicul românesc, începând de la cel mai învățat până la cel mai modest cărturar”⁹)

Petru Oalde afirmă că „de fapt, n-a rămas nicio operă literară românească valoroasă, de la cronicari la sămănătoriști și poporaniști, care să nu fi fost receptată (difuzată, citită, comentată și, uneori, tipărită) în Banat.”

Principalele instituții care au realizat acest deziderat au fost școala, bibliotecile, librăriile, tipografiile și presa.

Școala, prin dascălii ei, a promovat scrierile autorilor români, între care și Creangă, întrucât operele acestuia se regăsesc și în manualele școlare. În cărțile de citire figurează texte aparținând celor mai reprezentativi scriitori români: Eminescu, Alecsandri, Coșbuc, Goga, Iosif, Pann, Creangă, Odobescu, Brătescu-Voinești, Gârleanu, Ispirescu etc.¹⁰ Mai mult, unii autori de manuale recurg la metoda excerptării de exemple din textele literare ale autorilor români pentru a ilustra diferite aspecte gramaticale. Este cazul manualului lui Petranu, *Gramatica* (1898), în care apar exemple din Odobescu, Vlahuță și **Creangă**:

„Atributul exprimat prin adjectiv, participiu, pronume sau numeral se concordă cu substantivul în gen, număr și caz.

Exemple: O femeie *trupeșă* strigă cu glasul *năbușit* de lacrimi. (Odobescu) Fătul *meu*, fă inimă *vitează*! (Odobescu) A *mea* rugă-i ascultată, durerea *mea*-i crezută. (Vlahuță) Doi oameni veniră la împăratul. *Cele două* nurori îi zic celei mai tinere. (Creangă)”¹¹.

În sprijinul cultivării limbii române se desfășoară *lectura* elevului în bibliotecile școlare. Pe lângă activitatea propriu-zisă desfășurată în clasă de către învățători și profesori, în cadrul lecțiilor, recurgându-se la manual, lectura continuă și în afara clasei, prin lectura extrașcolară, în biblioteca școlii. Acțiunea școlii de orientare a lecturii, de stimulare a acesteia „se desfășoară de la o vârstă fragedă, învățătorul având două posibilități principale prin care putea să îndrume și să supravegheze lectura elevilor.

a. Cel dintâi era acela ca însuși învățătorul să procure și să difuzeze cărțile în rândul elevilor și al părinților acestora. Nu puțini au fost învățătorii bănățeni care au procedat în felul acesta.

Mărturia lui George Cătană (pedagog, învățător, culegător de folclor, prozator), numit deseori „Ion Creangă al Banatului” este edificatoare în acest sens, el fiind cel care a difuzat „cele mai însemnate lucrări ale scriitorilor noștri vechi și noi, precum și operele lui Alecsandri, Bălcescu, Bolintineanu, **Creangă**, Eminescu, Filimon, Ispirescu, Negruzzi, Odobescu, Anton Pann, Caragiale, Ioan și Zaharie Bârseanu, Adam, Bassarabescu,

⁶ FD, nr. 9/1886, p. 6.

⁷ Doina David, *Limba și cultură*, Timișoara, Editura Facla, 1980, p. 132.

⁸ *Ibidem*, p. 133.

⁹ „Tribuna poporului”, 1903, p. 7.

¹⁰ Petru Oalde, *Lupta pentru limbă românească în Banat*, Timișoara, Editura Facla, 1983, p. 216.

¹¹ *Ibidem*, p. 221.

Beldiceanu, Caraiva, Gârleanu, Nicu Gane, Iorga, Slavici, Rotică, Pop Reteganul și îndeosebi operele lui Coșbuc, Goga, Iosif, Vlahuță, Agârbiceanu, Sadoveanu, Emil Gârleanu și Sandu Aldea, cari au scris și scriu într-o limbă frumoasă și dulce ca un fagure de miere...”¹².

Tot el își amintea cum: „Într-o zi îmi sosește de la poștă un pachet cu 50 de numeri diferiți din biblioteca populară «Pagini alese din scriitorii români», exemplarul 1 leu. Procurasem cărțile ca să le împart elevilor și astfel să le dau ocaziune de a-și înmulți cunoștințele, a lăți în ei gustul de citire și a-și însuși o frumoasă limbă literară. Erau scrierile celor mai de seamă poeți și prozatori ai noștri ca Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Ion **Creangă**, Ion Luca Caragiale, Ispirescu, Coșbuc, Anton Pann, Vlahuță, Sadoveanu, Goga, Bolintineanu, Dulfu și alții”¹³.

b. O a doua modalitate era reprezentată de *bibliotecile școlare*, a căror activitate venea în prelungirea activității didactice desfășurate în clasă. În viața spirituală a Banatului acestea s-au impus nu prin numărul volumelor, ci prin calitatea și funcționalitatea acestora.

Cărțile de citire reprezintă o etapă superioară a învățării limbii române și a familiarizării elevilor cu texte ale autorilor cu precădere români, de aceea ele trebuia să cuprindă, în primul rând, texte literare, principiul de la care se pornea în evaluarea manualelor școlare, în speță a cărților de citire, fiind: „cartea de citire să se pună în serviciul cunoașterii literaturii române”¹⁴.

Literatura didactică din Banat înregistrează succese comparabile cu înfăptuiri similare din oricare parte de țară. Avem în vedere manualele profesorilor Iosif Tempea, Enea Hodoș, Vasile Mândreanu, Ioan Petranu și Iuliu Birou. La Enea Hodoș, de exemplu, Manual de limba română. Elemente de istoria literaturii, ediția a IV-a, Caransebeș, 1902, și în celelalte ediții, există texte din folclor și aproape din fiecare scriitor (fie în proză, fie în versuri), pentru a ilustra definiții, comentarii etc. Redăm, în continuare, paragrafele dedicate lui Ion Creangă¹⁵:

„Unul dintre cei mai de valoare din membrii «Junimii», un scriitor care a avut puterea să creeze opere de o mare originalitate a fost Ion Creangă.

Născut și trăit în popor, era neîntrecut în măiestria de a arăta părțile frumoase ale graiului și modul de a vedea al țaranului român. Au adunat și au întocmit povestiri din popor și alți scriitori nainte de Creangă, dar le-a lipsit măiestria de-a le ști spune în felul povestitorului de la Humulești. Citind scrierile lui Creangă (*Poveștile* și *Amintirile* lui) ne putem face o icoană dintre cele mai vii despre tipul țaranului: neîncrezător, foarte deștept, cuviincios, răbdător, bun și uneori sfătos.

Creangă, ca și ceilalți membri din societatea «Junimea», își citea lucrările în ședințele societății și le publica în «Convorbiri literare». După moartea sa au fost publicate în multe ediții: *Povești și Amintiri din copilărie*, *Anecdote*, *Poezii*.

Dintre povești fac parte: *Soacra cu trei nurori*, *Povestea porcului*, *Povestea lui Stan Pășitul*, *Harap Alb*, *Ivan Turbincă*; în toate găsim idiotisme și proverbe, multe expresiuni și asemănări, care mai întâi le găsim la Creangă și apoi au trecut la alți scriitori. Prozatorii mai ales stau sub influența lui Creangă.”

În același context al școlii bănațene care promova autorii de literatură română se situează evaluarea cunoștințelor elevilor prin *examele* desfășurate la sfârșitul anului școlar, despre care spicuim din presa vremii:

„Succesul examenului a fost desăvârșit. [...] Direcțiile literare ale literaturii noastre mai noi, poezii, scriitorii noștri moderni și operele lor au fost caracterizate cu multă dibăcie

¹² George Cătană, *Ce să cetească și ce să scrie învățătorii ?* în „Foaia diecezană”, nr. 20/1990, p. 5.

¹³ Idem, *Experiențe pedagogice*, „Școala bănațeană”, nr. 9-10/1923, p. 137.

¹⁴ P. Bizerea, *De la comisia literară*, „Educatorul”, nr. 8/1910, p. 138 la Oallde, *Lupta pentru limbă românească în Banat*, Timișoara, Editura Facla, 1983, p. 215.

¹⁵ Enea Hodoș, *Elemente de istoria literaturii. Manual de limba română*. Ediție îngrijită și tabel cronologic de Liana Ștefan. Introducere de Virgil Vintilescu, Timișoara, Editura David Press Print, 2013, p. 132.

[...] Caracterizarea cântecului, odei, elegiei, epigramei, baladei, romanței etc. Se făcea pe baza recitării poeziilor celor mai alese din autorii noștri moderni și clasici. În clasa a V-a, pe lângă fixarea regulilor stilistice, referitoare la podoabele de stil și la compozițiuni, elevii au arătat o cunoștință perfectă din operele mai de seamă ale lui Creangă, Alecsandri și Coșbuc.”¹⁶

Librăriile diecezan au reprezentat, la rândul lor, un factor principal de difuzare a cărților românești. Din paginile „Foi diecezan”¹⁷ aflăm că în 1907 oferta de poezie, proză, teatru era foarte cuprinzătoare: „Eminescu (*Geniu pustiu, Poezii postume, Scrieri politice și literare și Literatură populară*); Alecsandri (*Poezii, Teatru*, 3 vol., *Proză*); Bălcescu (*Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul*); **Creangă** (*Opere complete*); Bolintineanu (*Poezii*); Filimon (*Ciocoii vechi și noi*); Negruzzi (*Proză*); Odobescu (*Opere complete*, vol. I); Alexandrescu (*Versuri și proză*); Slavici (*Vatra părăsită, Din bătrâni*); Sadoveanu (*Povestiri, Șoimii, Povestiri din război, Floare ofilită, Amintirile căprarului Gheorghică, Crâșma lui moș Precu și Dureri înăbușite*); Gârleanu (*Bătrâni*); Brătescu-Voinești (*Nuvele și schițe*)” etc.

Petru Oalde apreciază că „Librăria diecezană din Caransebeș, prin structura fondului ei de carte și prin promptitudinea cu care a acționat, a constituit una dintre cele mai importante instituții de acest fel din întregul perimetru cultural românesc”¹⁸. Și în alte orașe ale Banatului au existat librării în care s-a difuzat carte românească: Lugoj, Timișoara, Arad.

Cât despre *tipografia*, trebuie spus că cea dintâi a fost înființată la Reșița, în 1884¹⁹, urmată de cea diecezană din Caransebeș (1886), de la Lugoj (1902), Oravița (1907), Lugoj (1912). Unele dintre ele și-au asumat și rolul de edituri, din această perspectivă tipărind și cărți, apărute în colecții. Așa este colecția „Biblioteca noastră”, de la Caransebeș, în care au apărut opere literare ale scriitorilor români.

Când vorbim despre presa bănățeană de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea avem în vedere, cu precădere, publicația „Foaia diecezană”, care, încă din primul număr, în articolul program, stabilea: „Atrăgând băgarea de seamă a preoților, învățătorilor și cărturarilor noștri asupra scrierilor de valoare mai însemnată, *Foaia diecesană* va cerca să contribuie la cultivarea plăcerii de a citi și să înformeze publicul nostru cetitoriu despre vederile mai înaintate în ce privește cestiunile limbei”²⁰.

Redăm, în continuare, necrologul publicat în nr. 3/21 ianuarie 1890, p. 7: „Ioan Creangă. În 2 Ianuarie s'a înmormântat la Iași marele prosator român Ioan Creangă. În el a pierdut literatura română pe unul dintre cei mai distinși și mai simpatici scriitori populari ai ei, ear învățământul pe unul dintre cei mai meritați institutori români. Familia Creangă este de origine din Ardeal. După mamă reposatul I. Creangă a fost înrudit cu metropolitul de pie memorie Iacob, marele luptător pentru cultura românească în timpul Fanarioșilor. Posteritatea va aminti totdeauna cu recunoștință numele lui Ioan Creangă, care în literatura noastră va rămâne nemuritoriu.”

În concluzie, intelectualitatea din Banat a conștientizat importanța conectării cu celelalte provincii românești, din toate punctele de vedere, inclusiv cultural, având în orașul Caransebeș un veritabil focar de junimism, grație căruia tot ce era românesc era prezent și în Banat, chiar dacă, la acel moment, provincia era sub dominația Imperiului habsburgic.

BIBLIOGRAPHY

*** *Din scrierile lui A.I Odobescu*, în „Foaia diecezană”, 1888, nr. 22.

¹⁶ „Foaia diecezană”, nr. 20/1915, p. 7.

¹⁷ 1/1907, p. 8.

¹⁸ *Lupta pentru limbă românească în Banat*, Timișoara, Editura Facla, 1983, p. 280.

¹⁹ *Ibidem*, p. 282.

²⁰ „Foaia diecezană”, nr. 1/1886, p. 2.

Brătescu, Constantin, *Episcopul Ioan Popasu și cultura bănățeană*, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1995.

Breazu, Ion, *Pătrunderea ideilor junimiste în Transilvania*, în vol. *Literatura Transilvaniei*. Studii. Articole. Conferințe, Casa Școalelor, 1944.

Cătană, George, *Ce să cetească și ce să scrie învățătorii ?* în „Foaia diecezană”, nr. 20/1990.

Cătană, George, *Experiențe pedagogice*, „Școala bănățeană”, nr. 9-10/1923.

Doina David, *Limbă și cultură*, Timișoara, Editura Facla, 1980.

Hodoș, Enea, *Elemente de istoria literaturii. Manual de limba română*. Ediție îngrijită și tabel cronologic de Liana Ștefan. Introducere de Virgil Vintilescu, Timișoara, Editura David Press Print, 2013.

Oallde, Petru *Lupta pentru limbă românească în Banat*, Timișoara, Editura Facla, 1983.

„Dreptatea”, 1897.

„Foaia diecezană”, nr. 1/1886, nr. 9/1886, nr. 20/1915.

„Tribuna poporului”, 1903.

DIFFICULTIES IN LEARNING/USING THE ROMANIAN LANGUAGE AND SOLUTIONS IN THIS REGARD

Larisa Ileana Casangiu
Assoc. Prof., PhD, „Ovidius” University of
Constanța

Abstract: This article aims to draw attention to some of the most common difficulties experienced by students learning to write, but especially by partially bilingual Romanian speakers. Among the causes that constitute such difficulties, we identify phonetic aspects, lexical aspects and grammatical aspects. Our goal is to make those who coordinate the trainees in learning the correct use of the Romanian language aware of a series of natural challenges presented to them by verbal communication in the Romanian language. We believe that, given the existence in many schools of students who do not speak Romanian or who speak a little of this language, the aspects we have pointed out can benefit from deepening knowledge in this regard.

Keywords: writing, spelling, using Romanian language, beginner

Aspecte fonetice. Abateri de la principiul fonetic (reflectate în scrierea anumitor cuvinte)

O serie de pronume personale (*eu, ea, el, ei, ele*), precum și diverse forme conjugate ale verbului *a fi* (*eram, erai, era, erați, erau, este/e*) conțin (în pronunție) un *i* semivocalic la începutul fiecărui cuvânt, neredat în scris. Implicit, *eu, ea, ei* sunt triftongi, în vreme ce, în celelalte cazuri, regăsim diftongi, pe care elevul îi poate omite în condițiile în care are în vedere doar scrierea și nu pronunția.

Cuvintele *ei* și *iei* sunt omofone (nu și omografe), ceea ce se constituie într-un alt element de dificultate privind scrierea, de către începător, în limba română.

Cantitatea vocalică, în anumite situații, este influențată de accentul din cuvânt, ceea ce poate induce în eroare notarea cuvântului. Astfel, conjuncția *deși*, precum și pronumele *noștri* și *voștri*, redată corect cu un singur *i*, la învățăcel, apar adesea redată în scris cu *i* geminat.

La fel, doar pe baza cantității vocalice a lui *i*, este dificil de distins diferența dintre cuvinte precum *albaștri* și *albaștrii*, *metri* (s. m. neart.) și *metrii* (s. m. art.) și alte astfel de cuvinte, a căror notare are se bazează pe norme gramaticale și nu pe pronunție.

În cazul identificării sunetelor și fenomenelor fonetice care apar în cuvinte date, convenția de notare a unor sunete printr-un grup de litere (*ce, ci, ge, gi, che, chi, ghe, ghi*) solicită superior învățăcelul. În plus, aproape de la fiecare regulă lingvistică enunțată, există excepții. Astfel, redarea sunetelor din ultima silabă a cuvintelor următoare se face atât ținând seama de existența vocalei *u* în respectiva silabă, cât și de accentul diferit: *solfegiu* /*solfeğu*/, *sacrilegiu* /*sacrilegu*/ vs. *sacagiu*, *macaragiu*, în ultimele două cuvinte accentul impunând existența diftongului (absent în cuvintele *solfegiu* și *sacrilegiu*).

Redarea în scris a consoanelor *cs* fie ca atare (în *cocs, rucsac, fucsie, ticsit, micsandă, Alecsandri* etc.), fie prin *x* (în *pix, fix, xilofon, xerox, boxă* etc.), în absența unor reguli, se constituie într-o reală dificultate pentru cel care se află la începutul învățării/utilizării scrise a limbii române. În plus, faptul că litera *x* redă deopotrivă cuvinte în care aceasta notează consoanele *cs* (ca în exemplele de mai sus) sau *gz* (în: *exemplu, examen, exalta, exercițiu, exista* etc.), complică suplimentar atât citirea, cât și scrierea literei în astfel de cuvinte și în

multe altele (în condițiile în care ar exista „479 de cuvinte cu pronunția consoanei x intervocalic în variantă «cs» și doar 74 în variantă «gz»”¹).

Notarea cu *k* în anumite cuvinte, în concurență cu *c*/chi constituie, de asemenea o dificultate atât în citirea cuvintelor respective (atunci când nu sunt cunoscute), cât și în scrierea lor (când sunt utilizate în comunicarea orală, fără cunoașterea modului în care sunt redată în scris respectivele sunete). Exemple în acest sens: *kaki*, *kiwi*, *kilogram*. La fel, utilizarea lui *q*, concurent cu *chi* (*quintal*/ *chintal*) sau pentru a reda sunetele *cv* (în cuv. *quiproquo*), pentru /k'/ (în *quinoa*) și /k/ (în *quarc*) se dovedește dificilă.

În general, neologismele care pătrund în limba română în forma lor autentică, nerespectând principiul fonetic, constituie și ele dificultăți în scrierea corectă (în limba română).

Redarea ortogramelor este o altă provocare pentru învățăcel. Notarea într-un cuvânt sau cu cratimă a unor secvențe morfematice rostite într-o silabă, poate fi motivată din punct de vedere lexical-semantic, fonetic și gramatical. *Ce-l/cel*, *m-ai/mai*, *ce-ai/ceai*, *a-ți/ați* și alte astfel de ortograme pot fi explicate în ciclul achizițiilor fundamentale pe baza sensului, dar și prin rostirea unor silabă a unor cuvinte diferite, de regulă, cratima fiind utilizată pentru a marca absența unui sunet (există și situația în care nu lipsește niciun sunet și totuși cratima apare, ca în „de-a”, „ce-a”, atunci când marchează doar rostirea într-o silabă a unor unități morfologice diferite). Numai contextul dezambiguizează situația în care trebuie notate cu sau fără cratimă.

Aspecte lexicale

În perioada postrevoluționară, un timp îndelungat, conjuncția concludivă *deci* a fost recurent utilizată în vorbire, conducând la așa numitul fenomen de *decită*. Fenomenul acesta poate fi considerat un tic verbal adesea menit să tergiverseze formularea unui răspuns. În ultima vreme, se constată recurența altor ticuri verbale, precum folosirea, în special de către școlari, a cuvântului *gen* și a cuvântului *efectiv*. Utilizarea lor este motivată de aceeași dorință de tergiversare a formulării răspunsului sau de „umplere” a acestui răspuns. Tot în rândul elevilor, am întâlnit și utilizarea expresiei „Dă să-i zic!” marcând un lapsus pe care aceștia îl constatau.

Din păcate, există ticuri verbale care afectează anumiți utilizatori ai limbii române, chiar din rândul intelectualilor. Astfel, am auzit adesea sintagma „ca și profesor”, deși respectivul vorbitor era profesor (nu se ipostazia temporar în această situație), și nu se încerca evitarea vreunei cacofonii!

După exemplul regionalismului „salar” (folosit pentru *salariu*), utilizat în special în zona rurală din Transilvania, auzim uneori cuvântul „servici” (în loc de *serviciu*), abaterile constatate în vorbire fiind ulterior transferate în scris.

Anumite paronime (familiar-familial), dar și ceea ce în engleză se numesc „false friends” constituie alte provocări utilizatorului incipient de limba română. Iată câteva exemple: *fortuit*, *lucrativ*; *condescendență*, *compromis*.

Cuvântul „fortuit” este adesea confundat cu termenul „forțat”, dar înseamnă „accidental, întâmplător, neprevăzut, venit pe neașteptate”.

Termenul „lucrativ” nu caracterizează lucrul, ci înseamnă „care generează/duce profit; bănos; rentabil”.

Cuvintele *condescendență* și *compromis* au sensuri antagonice, fiind greu de optat pentru o semnificație sau alta, chiar și în condițiile în care sunt utilizate în context, mai ales dacă ele apar în scris, nefiind niciun indiciu al tonului cu care au fost rostite.

Spre exemplu, în enunțul „Ți-am spus să-l tratezi cu condescendență!”, nu putem fi siguri dacă termenul *condescendență* are sensul de „Purtare plină de considerație și de bunăvoință față de cineva”² sau de „Aer de superioritate”.³

¹ apud <https://www.dictie.ro/cand-citim-x-in-versiune-sonora-gz-sau-cs/> (accesat: 20.09.2023)

² *condescendență* - definiție și paradigmă | dextonline

³ idem

În cazul cuvântului *compromis*, faptul că se poate subsuma atât clasei morfologice a adjectivului, cât și celei a substantivului, vine cu semnificații distincte. Ca adjectiv, înseamnă „dezonorat, discreditat, cu reputația pătată, stricat”, în vreme ce, ca substantiv neutru înseamnă „Înțelegere, acord bazat pe cedări reciproce.”, dar și „Înțelegere între două sau mai multe persoane ori state de a supune unui arbitru rezolvarea litigiului dintre ele”.⁴ Prin urmare, în cel de-al doilea caz, enunțul „Este un compromis.” este insuficient pentru a putea pentru unul din sensuri, chiar și în condițiile în care avem în vedere faptul că termenul în discuție este substantiv.

Și în cazul omografelor (care nu sunt și omofone) apar dificultăți de rostire și, implicit de receptare sau de interpretare a semnificației. Enunțul „Este o haină” se dovedește insuficient pentru a ne da seama dacă termenul „haină” este un substantiv desemnând o piesă vestimentară sau un adjectiv însemnând „nemiloasă, crudă, neîndurătoare”. Desigur, marcarea accentului ar aduce lumină în ideea dezambiguizării, dar și acest aspect își are limitele sale, întrucât funcționează doar în cazul celor dotați cu ureche muzicală sau cu un rafinat auz fonematic.

Aspecte gramaticale

Adjectivele invariabile continuă să ridice probleme neofitilor în învățarea/utilizarea limbii române. Astfel, expresia populară „Nu e deloc situația roză!” conține un astfel de exemplu. Dacă, de regulă, anumite adjective invariabile erau utilizate ca fiind variabile (desigur, incorect!) asistăm și la fenomenul invers. Astfel, o greșeală generalizată în utilizarea adjectivului variabil (inițial) *violet* a devenit normă, el devenind adjectiv invariabil. Concret, cuvântul „violet”, în 1996, apărea descris „violet, -ă, violeți, -te”⁵, în DOOM, 2005, de asemenea era considerat variabil - **violet**¹ (vi-o-) adj. m., pl. *violeți*; f. *violetă*, pl. *violete* - , pentru ca, în ediția a II-a a DOOM (2021), același adjectiv să apară normat drept „invar. (cravată ~, pantaloni ~)”⁶.

Fiind o limbă predominant sintetică (în ce privește flexiunea cuvintelor), în română, formarea pluralului este adesea o provocare. Spre exemplificare, substantive având aceeași terminație la singular, au pluralul construit diferit. Astfel, următoarele cinci substantive, având terminația *-el*, prezintă desinențe diferite la plural: *inel* – *inele* (desinența: e); *colonel* – *colonei* (desinența: Ø); *tunel* – *tuneluri/tunele* (desinența: uri sau e); *menestrel* – *menestreli* (desinența: i); *hotel* – *hoteluri* (desinența: uri). Tot astfel, pentru substantivele terminate în *-eu*, pluralul se construiește diferit: *ghișeu* – *ghișee*; *liceu* – *licee*, *clișeu* – *clișee*, dar: *dineu* – *dineuri*; *puseu* – *puseuri*; *panseu* – *panseuri*!

Plurale îndepărtate de ale formelor de singular se constituie în adevărate pietre de încercare chiar și pentru unii buni utilizatori ai limbii române: *piuă* - *pive*; *pârâu* – *pâraie*.

Dificultăți în formarea pluralului pot să apară și acolo unde se manifestă alternanțe (vocalice+/- consonantice), și, implicit, flexiune internă: *școală* - *școli*; *noapte* - *nopti*; *fașă* – *feșe*.

În plus, existența unor forme duble sau chiar triple de plural, specializate, poate induce în eroare învățăcelul: *vise* și *visuri*; *corni*, *coarne* și *cornuri*; *sâni* și *sânuri*, *lini* și *linuri*, *ideale* și *idealuri*, *complexe* și *complexuri* etc.

Perfectul simplu, cu excepția locutorilor din Oltenia și, parțial, din Muntenia, este greu asimilabil astăzi de către locuitorii din alte zone geografice. În zonele în care acesta este utilizat frecvent în vorbire, el face referiri la activități sau acțiuni desfășurate, de regulă, în ultimele douăzeci și patru de ore. Regulile de formare a acestui timp au în vedere conjugarea

⁴ *compromis* - definiție și paradigmă | dexonline

⁵ *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, Ed. Univers Enciclopedic, București. 1996, p. 1163.

⁶ *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a III-a, Ed. Univers Enciclopedic, București. 2021, p. 1117

verbului. Astfel, pentru verbele de conjugarea I, se constată recurența desinențelor pentru fiecare persoană în parte: *desenai/mâncai/probai* (pers. I sg.); *desenași/mâncași/probași* (pers. a II-a sg.); *desenă/mâncă/probă* (pers. a III-a sg.) etc. Pentru verbele de conjugarea a II-a, forma de perfect simplu se îndepărtează mult de forma verbului la infinitiv: *băui/scăzui/tăcui* (pers. I sg.); *băuși/scăzuși/tăcu* (pers. a II-a sg.); *bău/scăzu/tăcu* (pers. a III-a sg.). Pentru verbele de conjugarea a III-a, iată câteva forme de perfect simplu: *cerui/făcui/spusei* (pers. I sg.); *ceruși/făcuși/spuseși* (pers. a II-a sg.); *ceru/făcu/spuse* (pers. a III-a sg.). În cazul verbelor de conjugarea a IV-a, dat fiind faptul că există două terminații reunite sub această conjugare, formele de perfect simplu se diversifică și mai mult: *citii/coborâi/știui* (pers. I sg.); *citiși/coborâși/știuși* (pers. a II-a sg.), *citi/coborî/știu* (pers. a III-a sg.).

Posibilitatea utilizării verbului *a fi* atât ca verb predicativ, cât și ca verb copulativ și ca verb auxiliar, are repercusiuni în notarea lui. Astfel, următoarele sintagme pot fi corecte în funcție de contextul în care sunt utilizate: *să fi citit* vs. *să fii citit*. În prima situație, *a fi* este auxiliar și poate exprima o ipoteză: „Să fi citit romanul, știai care sunt personajele principale ale operei!”. În cea de a doua situație, *a fi* este conjugat și se poate regăsi într-o urare: „Să fii citit precum Dostoievski!” (evident, aici este o metonimie, dacă opera este substituită cu autorul său, dar poate fi și o simplă comparație cu un erudit!).

La fel, sintagmele „Poate știi” vs. „Poate ști” sunt corect notate, în funcție de context și de statutul verbului *a ști* (conjugat la indicativ, prezent, persoana a II-a, sg, în prima situație, sau cu formă de infinitiv, în cea de a doua situație): „Poate știi tu pe cineva priceput la grafică, să-mi realizeze o copertă!” vs. „De parcă poate ști cineva cum vor evolua lucrurile!”

Desigur că exemplele pot continua, însă ne propunem să redăm sintetic câteva maniere dezirabile în care putem aborda învățacelul, în condițiile în care conștientizăm dificultăți precum cele sembrate.

Dacă este vorba despre un vorbitor bilingv, parțial vorbitor de limba română, manifestarea dorinței de a ne învăța expresii din limba lui nativă poate să-l motiveze să-și îmbunătățească, la rândul-i, cunoștințele în domeniul limbii române.

Dacă este vorbitor nativ de limba română, însă întâmpină dificultăți în exprimarea verbală, s-ar cuveni ca, prin întrebări adresate cu blândețe, să-l conducem la argumentele pentru care ar fi dezirabil să cunoască bine limba română atât în exprimarea orală, cât și în cea scrisă.

Oferindu-i exemple ale unor personalități bilingve sau chiar poliglote care și-au perfecționat exprimarea în limba română în chip măiestrit (spre exemplu, Ioan Slavici), îi putem deschide o perspectivă cu privire la unele aspecte asupra cărora ar putea reflecta și să se lase inspirat de ele.

Asigurându-l pe elev că „a greși este omeneste” și că „omul cât trăiește învață”, iar că profesorului îi face plăcere să-i învețe pe ceilalți, dar și că, înainte de a deveni profesori, am comis și noi greșeli, acesta ar putea relativiza gravitatea abaterii de la normă, mai cu seamă dacă îi dăm exemple de cuvinte care, deși au constituit greșeli la un moment dat, prin răspândirea lor la scară largă, au devenit norme.

Reluarea în formă corectă a unui cuvânt pronunțat/utilizat incorect de către un elev, fără alte comentarii, îl poate ajuta pe acesta să se exprime din ce în ce mai bine, fără să manifeste inhibiții ca rezultat al temerii de greșeală sau de ridicol.

Apelul la dramatizare și la jocul de rol în care să fie implicat un elev, punând aparent accentul pe expresivitate, este o altă modalitate de a-l ajuta să comunice corect în limba română.

Și șezătorile literare și microfilmele în care sunt dezbătute probleme lingvistice pot contribui la asimilarea normelor limbii literare.

Pentru elevii cu inteligență spațială dezvoltată, postarea unor planșe cu utilizarea corectă a ortogramelor poate fi de un real folos.

Organizarea unor concursuri vizând corectitudinea exprimării în limba română, precizând o bibliografie în acest sens, poate fi și ea binevenită.

Elevi pasionați de un anumit domeniu sau care au un hobby pot fi cu ușurință motivați să asimileze cunoștințe noi prin realizarea unor conexiuni cu domeniul de care sunt atrași și față de care au un surplus de energie. Formularea unor întrebări care să valorizeze comunicarea verbală corectă în și despre domeniul respectiv, dar și conducerea lor spre reflecție, sunt elemente care pot să-i motiveze să facă progrese și în ceea ce privește domeniul comunicării verbale.

Aprecierea progreselor pe care le fac în domeniul lingvistic vine în acord cu axioma *Pe ce pui lupa, aceea se mărește*.

Nu în ultimul rând, credința că „oricine poate învăța orice cu ajutor și strădanie” poate constitui o profeție autoîmplinită, în spiritul Efectului Pygmalion sau Rosenthal.

BIBLIOGRAPHY

1. Guțu Romalo, Valeria, *Corectitudine și greșeală*, Ed. Humanitas Educațional, București, 2000

2. *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, Ed. Univers Enciclopedic, București. 1996

3. *** *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a III-a, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2021

Webografie

<https://www.dictie.ro/cand-citim-x-in-versiune-sonora-gz-sau-cs/> (accesat: 20.09.2023)

[Dicționar explicativ al limbii române | dexonline](#) (accesat: 20.09.2023)

THE ROMANIAN PRESS AND MARRIAGE (THE INTERWAR EPOCH)

Fănel Teodorașcu
Assoc. Prof., PhD, “Danubius” University of Galați

Abstract: In the present study, we aim at investigating what some of the Romanian journalists from the past used to write about “marriage”. The period researched by us is, mostly, the interwar one (that is, between the two World Wars from the 20th century). In order to conduct our study, we also read texts which do not belong to the interwar period. We focused mainly to some matters/topics such as: marriage scammers, the ideal (in) marriage, marriage as a business, marriage through matrimonial ads, rules imposed to the woman who wanted the title of “good wife” etc.

Keywords: the Romanian woman, marriage, journalism, history of the press, literature.

1. O simplă afacere

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, Max Nordau spunea, în cartea *Minciunile convenționale ale civilizației noastre*, că, în epoca în care el își scria și publica volumul, căsătoria ajunsese să fie o simplă înțelegere materială, în care nu încăpea mai multă dragoste decât în contractul încheiat între doi capitaliști, care erau hotărâți să facă o afacere împreună¹. În anii dintre cele două mari războaie ale secolului trecut, adică perioada asupra căreia ne vom îndrepta, în prezentul studiu, cea mai mare parte a atenției noastre, situația căsătoriei nu părea a fi foarte diferită de cea semnalată de Nordau în cartea precizată mai sus. Exista, e drept, o diferență. Aspectul comercial al căsătoriei era, spuneau unele voci din presa românească de atunci, mai pronunțat ca niciodată.

2. Problema căsătoriei

2.1. Gânduri despre căsătorie

În 1933, revista *Realitatea ilustrată* dedica unul dintre numerele sale din luna noiembrie *problemei căsniciei*. Nu au fost folosite toate textele din acel număr care abordau problema precizată deja, ci numai cele pe care le-am considerat folositoare prezentei lucrări. Așadar, în textul care deschidea revista al cărei nume a fost indicat mai sus, se arăta că *criza căsniciei*, care afecta viața societății românești din acea epocă, nu era un fenomen ce a apărut după Primul Război Mondial. *Adulterul și prostituția înfloreau* la generația antebelică, se mai arăta în textul citat aici, în aceeași măsură ca în cazul generației postbelice. Diferența dintre cele două generații consta în aceea că ce făcea prima *în mod discret și ipocrit* era făcut fără perdea de cea de-a doua. Cei care încercau să explice această situație vorbeau despre faptul că, după război, oamenii erau prea zoriți ca să mai aibă timp pentru *menajarea formelor*².

2.2. Logodnicul efemer

După gazetarii de la *Realitatea ilustrată*, multe dintre sinuciderile înregistrate în rândul femeilor din întreaga lume erau provocate de *escrocheriile care se practicau în jurul căsătoriei*. Chiar dacă ar fi putut părea greu de crezut, această situație era reală și era confirmată, spuneau aceiași gazetari, de datele existente în *arhivele polițiilor de pretutindeni*. Numărul escrocilor care își trăgeau veniturile din industria căsătoriilor era cu adevărat

¹ Max Nordau, *Minciunile convenționale ale civilizației noastre*, București, Editura librăriei „Leon Alcalay” și Atelierele ziarului „Adevărul”, p. 312.

² I. Șerban, „Gânduri răzlețe în jurul căsătoriei”, în *Realitatea ilustrată*, anul VII, nr. 355, 16 noiembrie 1933, p. 2.

impresionant. Doar polițiștii din Berlin ar fi avut în baza lor de date fotografiile a peste șase mii de astfel de indivizi, care aveau abilitatea de a exploata *credulitatea femeilor*.

Logodnicii efemer, care își înșelau *logodnicele* și le lăsau cu *pungile deșertate*, nu erau ușor de prins de către oamenii legii. În primii ani ai unei astfel de *carriere*, de *logodnic efemer*, un *aventurier al dragostei* își întindea *plasa* prin tot orașul în care își făcea veacul, fără ca cineva să îl observe. Activitatea *eroilor aventurii* era stânjenită de oamenii legii abia după ce isprăvile și modul lor de operare deveneau notorii, iar *descrierile amănunțite ale semnalmentelor și portretele* acestor indivizi *apăreau în ziare sau erau afișate pe străzi*.

Aventurierii dragostei proveneau, în cele mai multe dintre cazuri, *din straturile sociale cele mai de jos*. Deși putea părea greu de crezut, cei mai mulți dintre ei nu erau bărbați frumoși, *fizicul lor fiind insignifiant*. Vorba era cea care le aducea marile succese. Ei erau *extrem de comunicativi*, având *darul de a vorbi cu ușurință și într-un mod foarte agreabil*.

Vorba abilă, care era însoțită de un *aer de sinceritate*, îi ajuta mereu pe *escrocii căsătoriilor* să câștige încrederea celor din jurul lor. Cel mai important lucru pe care un *escroc al căsătoriilor* trebuia să-l facă, dacă dorea să aibă succes în *cariera sa*, era să-și aleagă cu pricepere *victima*. Pentru a-și găsi *victima potrivită*, *aventurierul dragostei* își *cultiva relații nu doar în sălile de dans și localurile de noapte*, ci în orice loc care era frecventat de un număr mare de femei. El prefera femeile care erau *ceva mai în vârstă și dezamăgite de viață*, dar care încă *mai ascundeau în sufletul lor o dorință, fie ea și vagă, de fericire*.

De obicei, un *aventurier al dragostei* își începea cariera dând un anunț la Mica publicitate. În anunțul publicat în ziar, el se prezenta ca fiind *un domn de vârstă mijlocie, cu situație, care căuta cunoștința unei „doamne cu avere”, care posedă o „bogată viață interioară”*. În aparență, toți *aventurierii dragostei* puneau preț pe suflet, nu pe bani. Dar această atracție a lor pentru tot ceea ce înseamnă sufletul unei femei nu era decât un *truc psihologic*, pe care ei îl foloseau în mod obișnuit. *Logodnicul efemer* era mereu cel care achita micile cheltuieli ale femeii pe care urmărea să o păcălească. După o vreme însă, *logodnicul* îi vorbea *logodnicei* sale despre o *ocazie*, de care el trebuia să profite foarte repede, ce le-ar fi putut asigura o viață fericită împreună după căsătorie. Nu conta sub nicio formă despre ce *ocazie* era vorba, pentru că intenția reală a *logodnicului* era aceea de a-și lăsa *viitoarea soție* fără micile sau marile ei economii³.

Trucurile „escrocilor căsătoriilor” erau dintre cele mai diverse. Ele se bazau, explicau aceiași gazetari, *pe specularea principalelor slăbiciuni ale femeii* (vanitatea, *credulitatea*, *lipsa de discernământ critic și dorința de aventuri și de senzații*). Cei din redacția revistei *Realitatea ilustrată* erau convingeți că *slăbiciunile femeii vor fi mereu un izvor nesecat de îmbogățire pentru „profesioniștii căsătoriei”*⁴.

O *cărțiță amoroasă*, *așadar, săpa galerii* nu spre dormitorul unei femei, ci spre locul în care aceasta își ținea banii⁵.

2.3. Cinematograful distruge căsnicia

Din același număr al revistei *Realitatea ilustrată* dedicat *problemei căsniciei*, cititorul afla că anii care au urmat după terminarea Primului Război Mondial au adus societății românești tot mai multe divorțuri, iar principala cauză a destrămării căsniciilor era reprezentată de așteptările exagerate pe care soții le aveau, la începutul vieții conjugale, unul de la altul. Ambii căutau *idealul în căsnicie*, fără să realizeze însă că ideea de căsnicie

³ E., „Aventurierii dragostei”, în *Realitatea ilustrată*, anul VII, nr. 355, 16 noiembrie 1933, p. 14.

⁴ *Ibidem*, p. 15.

⁵ [I. Gr. Periețeanu], „Pledoaria d-lui avocat I. Gr. Periețeanu din partea acuzatei, în ședința de noapte a Curții cu jurați Ilfov, de la 30 noiembrie 1929”, în *Biblioteca marilor procese (vol. X). Procesul Arabella Armășescu-Stravolca – drama din strada Precupeșii noi*, nr. 25, București, Editura societății anonime „Curierul judiciar”, 1930, p. 170.

perfectă putea diferi nu doar de la popor la popor, ci și de la om la om. *Idealul în căsnicie*, se arăta în aceeași sursă, era rezultatul întrunirii unor elemente precum *mediul înconjurător*, *felul de viață*, *educația primită în casa părintească*, *prietenii din copilărie* și *întâmplările neprevăzute*:

„Fiecare femeie își creează în imaginație un anumit tip de bărbat; după cum fiecare bărbat își construiește în minte tipul femeii cu care ar vrea să-și împartă viața, din ziua căsătoriei până la moarte. Sunt unii, puțini, favorizați de soartă, care reușesc să-și realizeze idealul imaginat. Aceștia furnizează categoria fericiților în căsnicie, oameni pe care nu-i vei auzi niciodată exclamând: «Cine m-a pus să mă însor?». Categoria aceasta reprezintă însă numai o infimă minoritate, față de imensul număr al nefericiților în căsnicie. În zilele noastre, aceștia se înmulțesc mereu. Unul din motivele principale ale creșterii numărului de nefericiți trebuie căutat în faptul că standardul idealului în căsnicie s-a ridicat enorm în ultimii ani”⁶.

Unul dintre principalele elemente care au contribuit la ridicarea standardului în privința *idealului în căsnicie* era reprezentat, spuneau cei din redacția revistei precizate deja, de *cinematograf*. Trebuie remarcat la articolul citat în acest punct al lucrării noastre faptul că autorul său, deși încearcă să-i creeze cititorului impresia că, în cazul unui divorț cauzat de neatingerea *idealului în căsnicie*, cei doi soți sunt vinovați în egală măsură, își îndrepta atenția, în realitate, mai mult asupra problemelor conjugale provocate de femei, care, spre deosebire de bărbați, nu puteau înțelege că în viața adevărată nu se putea trăi ca în filme. *Femeia*, care nu era la fel de bine ancorată în realitate ca *bărbatul*, era, așadar, cea care provoca cele mai multe neînțelegeri în viața conjugală:

„Sunt rare cazurile în care imaginația poate lucra singură. Trebuie să fie un om excepțional, altfel construit decât ceilalți semenii ai lui, pentru a nu suferi nicio influență exterioară și pentru a-și construi idealul după cum îl taie capul. Așadar, trebuie să considerăm, din capul locului, că, atunci când purcedem la construirea soțului ideal, femeia va proceda prin selecționarea diverselor caractere pe care a avut prilejul să le cunoască. Unde face cunoștința lor? În romane, în reportajul cotidian și, mai ales, acum în timpul din urmă, în cinematograf. Dintre aceste trei surse de inspirație – romanul, reportajul zilnic și cinematograful –, cel din urmă este cel mai abordabil masei. Pentru ca din citirea unui roman să-ți poți construi tipul care-ți place, trebuie să ai o doză de cultură serioasă, care să ofere imaginației posibilitatea să lucreze mai departe și să-și reconstruiască tipul creat de autor. Să-l reconstruiască atât de bine, încât să devină aproape tangibil. Același lucru și cu reportajul zilnic. Cu eroii pe care-i cunoaștem din isprăvile descrise de ziare. Cu totul altfel stau lucrurile atunci când vine vorba de cinematograf. Ecranul se adresează unui public cu mult mai numeros, decât romanul și reportajul zilnic. El a devenit factorul de cultură abordabil masei. Caracterele de pe ecran sunt mult mai ușor perceptibile pentru oamenii simpli. De acolo își vor construi ei idealul în căsnicie, modelat după chipul și înfățișarea eroului din film. Tânărul interpret al rolului de îndrăgostit este elegant – de o eleganță strălucită –, bine crescut, manierat, frumos și îngrijit. «Așa un bărbat mi-ar plăcea și mie!...», oftează adolescenta, cu două clase liceale, la ieșirea din sala de spectacol. În zadar va încerca soțul să-și convingă soția că cinematograful nu este o realitate, că, în viață, lucrurile se petrec cu totul altfel, că, în film, eroii pentru asta sunt puși, ca să fie eleganți, atenți și iubitori. Ei n-au slujbe care să le distrugă nervii și creierii, să-i obosească, să-i facă ursuzi. Uneori sunt atât de ostensiți, încât nu pot suporta nici îmbrățișările soției, chiar când nutresc față de ea sentimente de iubire puternică. De aici, ceartă, conflicte, eternul «nu mă mai iubești» sau «cu cine te-ai întâlnit azi?». În zadar va spune bărbatul că a avut o zi obositoare și că se simte prost. Femeia nu vrea

⁶ Ion Golea, „Soțul Ideal”, în *Realitatea ilustrată*, anul VII, nr. 355, 16 noiembrie 1933, p. 16.

să înțeleagă, nu acceptă acest lucru. În mintea ei, bărbatul ideal este altfel, așa ca eroul din film. Așa îl vrea ea pe soțul ei”⁷.

Cinematograful nu avea o influență nefastă asupra căsnicie doar atunci când era vorba despre *bărbatul ideal*. El își vâra coada între soți și când în discuție se aflau alte chestiuni. Femeile își doreau să trăiască ca eroinele din filme, care purtau rochii scumpe și locuiau în case somptuoase. Ele nu puteau înțelege că ceea ce se întâmpla în filme nu era o realitate, ci un vis. Femeile primeau influența vieții false și fardate de pe ecran și, în egoismul lor, își doreau să trăiască o viață ca-n filme⁸.

2.4. Căsătorii prin intermediul ziarelor

În marile ziare de la noi, în paginile rezervate *micii publicități*, anunțurile matrimoniale erau ușor de găsit. Nu lipseau niciodată *amatorii de mariaj* care erau dispuși să plătească, chiar și câteva sute de lei, pentru a-și vedea anunțurile matrimoniale publicate în marile ziare de la noi. Din categoria acestor *amatori de mariaj* făceau parte, de obicei, *dudui modeste sau mici funcționari comerciali, cărora le mergea prost și, din acest motiv, se gândeau să-și îndrepte situația materială printr-o căsătorie, mai mult sau mai puțin fericită*⁹. Iată cum arăta, văzut prin ochii unui gazetar de la *Realitatea ilustrată*, unul dintre bărbații care-și căutau soție cu ajutorul anunțurilor de *mică publicitate*: „...un domn bătrân, de vreo 50 de ani, care-și târa după el un picior reumatic și se uita după toate femeile ce treceau pe stradă”¹⁰. În aceeași categorie se mai puteau afla însă și *femei cu situație, liber profesioniste, chiar câte o doctoriță sau vreun june politician* care era în căutare de *dotă sau de relații bune*.

După gazetarii de la *Realitatea ilustrată*, cei care își căutau soț sau soție prin *mica publicitate* dovedeau că, în privința căsătoriei, nu puneau preț pe dragoste:

„Acum câteva zile, la această rubrică [Mica publicitate] a unui mare ziar din Capitală, a apărut următorul anunț: «Domnișoară, 25 [de] ani, frumoasă, elegantă, [cu] avere, [cu] mare protecție în lumea militară. Dorește căsătorie [cu] ofițer. Ziar 11 L». Anunțul frumoasei domnișoare, cu avere și protecție în lumea militară, care iscălește 11 L, denotă că această candidată la căsnicie vrea să găsească, prin orice mijloace, oricât de uluitoare, un soț ofițer. Iată, în adevăr, o domnișoară care are o vădită predilecție pentru uniformă și care nu se sfiește, câtuși de puțin, să publice la Mica publicitate a unui ziar de mare tiraj că are protecție în lumea militară și că, deci, ofițerii amatori de căsătorie ar trebui să o prefere. [...] Domnișoara de mai sus admite, ba chiar dorește, ca soțul său să n-o ia de nevastă din dragoste, sau cel puțin dintr-o înțelegere și afecțiune reciprocă, ci numai ca să poată fi mutat la un serviciu la București sau înaintat! Dar ce om ar fi acela, ce soț va fi el, dacă s-ar preta să lege viața unei femei de a sa numai pentru un astfel de interes?”¹¹.

Pentru multe dintre persoanele care-și căutau soț sau soție prin intermediul anunțurilor matrimoniale, mariajul părea că reprezintă, susțineau aceiași gazetari, rezultatul unui calcul comercial. Unele femei căutau doar soți cu stare, iar unii bărbați căutau doar soții cu zestre serioasă. Din acest motiv, probabil, nu erau puțini cei care, atunci când apelau la anunțurile de *mică publicitate* pentru a-și găsi norocul, aveau grijă să precizeze cu ce avere erau pregătiți să-și înceapă viața conjugală.

Cititorii aflau din *Realitatea ilustrată* și că persoana care dorea să se căsătorească, dar nu avea cu cine, nu într-un ziar trebuia să caute rezolvarea problemei cu care se confrunta, ci la *cucoanele* cărora le plăcea să joace rolul de *agenție matrimonială*¹². Mijlocitoarele de căsătorii puteau fi găsite însă și prin intermediul anunțurilor de *mică publicitate*.

⁷ Ibidem, p. 17.

⁸ Ibidem, p. 17.

⁹ Red., „Căsătorii, 5 lei cuvântul”, în *Realitatea ilustrată*, anul VII, nr. 355, 16 noiembrie 1933, p. 18.

¹⁰ Ibidem, p. 18.

¹¹ Ibidem, p. 18.

¹² Ibidem, p. 18-19.

Feministele de la noi semnalau, încă din primii ani ai secolului trecut, faptul că *bărbatul căuta dotă*, principala condiție de care depindea realizarea unei căsătorii, la noi mai mult ca la alții, fiind reprezentată tocmai de averea cu care femeia era pregătită să intre în viața conjugală¹³. Într-un volum apărut recent, am arătat cum, în anii interbelici, unele fete de la țară, care mergeau să muncească la oraș, pentru a-și asigura *zestrea*, ajungeau *să fie exploatate, în cele mai variate chipuri, de pleava societății*¹⁴. Spunem aici și că, după unii bărbați, printre pericolele la care se expunea holteiul care-și căuta soție prin anunțurile de *mică publicitate* se afla și acela de a se căsători, fără să știe, cu o feministă, care avea zestre, pentru că avea un loc de muncă, dar care nu avea timp să vadă de casă, pentru că participa la tot felul de activități specifice feministelor¹⁵.

Gazetarii de la *Realitatea ilustrată* își avertizau cititorii că anunțurile matrimoniale puteau avea la bază niște intenții dubioase. De pildă, căsătoria putea fi folosită ca *paravan* de către unele practicante ale prostituției¹⁶. Dorința de a intra în viața conjugală ar fi putut avea însă și o altă explicație. *Trântorii* tineri și frumoși obișnuiau să caute femei în vârstă și bogate, pentru a le stoarce de bani¹⁷.

În 1946, în paginile ziarului *Unirea poporului*, fetele erau sfătuite să nu se grăbească atunci când își alegeau soțul și să se pregătească din timp pentru căsătorie. Pentru un desfrânat sătul de viață și înăcrit la suflet, căsătoria nu mai era un izvor de fericire și de întregire sufletească și trupească, ci o afacere, care avea să-i aducă un anumit câștig și o femeie oarecare, femeie care pentru el nu era decât o destrăbălată, care avea drept scop să-l îmbătrânească și să-i distrugă sufletul¹⁸.

3. Femeinitate masculinizată

Să te căsătorești în România interbelică nu era, susțineau unele voci, ceva ușor de realizat. Atunci când o căsătorie avea totuși loc, șansele ca ea să reziste mai mult de câțiva ani erau, după aceleași voci, foarte mici. Vina pentru această situație aparținea, desigur, *femeii*, a cărei atitudine față de *bărbat* se schimbese mult după încheierea primului mare război al secolului trecut. *Femeinitatea se masculinizase*¹⁹. Vom reda în continuare un fragment, ceva mai consistent, dintr-un reportaj ce a fost publicat tot în *Realitatea ilustrată*, dar în 1932. Autoarea textului asupra căruia ne-am oprit aici încearcă să evidențieze cât de greu îi era unui flăcău, mai ales dacă locuia la oraș, să-și găsească mireasă:

„Mai zilele trecute, am întâlnit un tânăr și cinstit muncitor, pe care-l cunosc de mult și care – având încredere în judecata mea – mi-a mărturisit de multe ori ciudățeniile și rătăcirile unei vieți de sentimental din epoca noastră. După ce-a trecut prin toată gama aventurilor, prin care trece orice tânăr între 22-27 de ani, după o sumedenie de deziluzii, de încercări, de fericiri incomplete și satisfacții de scurtă durată, s-a hotărât să se însoare. Sufletul lui are nevoie de o afecțiune mare, completă, durabilă, de ceva grav, definitiv, statornic. Simțea că a sosit ceasul iubirii absolute, fără reticențe, fără un termen fatal ce se apropie ca o scadență. Simte că acum ar putea să lege inima lui, ce a început să obosească, de o inimă devotată, să clădească un cămin, în care să-și depună tot dorul de bine, roadele muncii și speranțele. Dar... să-l lăsăm să vorbească. Natural, părerile lui nu sunt [și] ale noastre; le transcriem doar, cu

¹³ Neli I. Cornea, „Ce este feminismul?”, în *Adevărul*, anul al XVII-lea, nr. 5264, 28 martie 1904, p. 1.

¹⁴ Fănel Teodorașcu, *Prin lentila deformatoare a presei. Studii despre „literatura efemeră”*, Iași, Editura „Institutul European”, 2020, pp. 54-55.

¹⁵ Red., „Căsătorii, 5 lei cuvântul”, în *Realitatea ilustrată*, anul VII, nr. 355, 16 noiembrie 1933, p. 19.

¹⁶ Margareta Nicolau, „Căsnicia poate fi un paravan pentru exercitarea adevăratei profesii”, în *Realitatea ilustrată*, anul VII, nr. 355, 16 noiembrie 1933, p. 22.

¹⁷ *Ibidem*, p. 21.

¹⁸ Părintele din Boarta, „Despre căsătorie”, în *Unirea poporului*, anul XXVIII, nr. 35, (Blaj) 1 septembrie 1946, p. 2.

¹⁹ Fănel Teodorașcu, *Prin lentila deformatoare a presei. Studii despre „literatura efemeră”*..., pp. 81-82.

imparțialitatea unor cronicari datori să înregistreze toate ideile ce se vântură asupra unui subiect de interes general.

«— Pornit cu perspectiva roză a unei iubiri, hotărât să îndrăgesc prima fată care va fi pe gustul meu și să-i cer mâna, indiferent dacă are sau nu avere, liber, în sfârșit, de teama ce aveam înaintea de a mă hotărî să mă însor, teama de a nu face să sufere un suflet de copilă nevinovată, am străbătut saloanele, ceaiurile, premierele, balurile, din ce în ce mai îngrijorat, mai dezamăgit. [...] Cred că printre ele sunt multe foarte cumini și pline de calități, dar aspectul lor este făcut să descurajeze un suflet timid, care ar voi altceva, pentru a se îndrăgosti, decât această ispită ardentă și pătimasă. Eu – râdeți de mine dacă vreți – eu vreau să iubesc o fată care să nu mă sperie, care să nu fie o enigmă indescifrabilă, vreau un suflet în care să privesc ca într-o apă clară. Vreau o fată simplă, care să mă vadă doar pe mine, căreia să-i par mare, inteligent, superior, cu un cuvânt, una care să mă iubească! Căci, atunci când iubești, ființa iubită îți pare imensă și splendidă. Vreau o fată care să plângă când o supăr, nu să mă sfideze, cu aer de regină, o fată care să stea acasă, cât mai mult, să nu aibă veri, să nu se ducă singură la cinematograful, să nu cunoască pe stradă o sută de snobi nesuferiți. Vreau o fată care să dea bani la cerșetori, să se înduioșeze când lăutarii cântă romane vechi de dragoste, să știe să tacă minute lungi de reculegere, cu ochii în ochii mei... Să-mi lase mâna într-a mea, blând, fără unghii de pisică și fără tresăriri nervoase, să pună fruntea pe umărul meu, cu uitare de sine și încredere. Vreau să iubesc cu respect... iată! Și cum aş iubi-o!... Văd că zâmbiți. Mă găsiți demodat... prostuț... Sunt sigur că, dacă ar îndrăzni s-o spună, mulți din tinerii care fac pe grozavii ar spune același lucru. Dar e atât de mare snobismul, că nimeni nu îndrăznește să lupte împotriva curentului. Rezultatul: căsătorii de șase luni, de un an, maximum doi. Deziluzii, drame, lacrimi, suflete zdrobite. Ei, ce credeți? O să gădesc ce vreau? Mi se pare că o să trebuiască să mă duc să caut la țară». Cam așa socot și eu...»²⁰.

Nu vom comenta cele spuse de *tânărul cinstit și muncitor* căruia nu-i plăceau femeile care, în loc să plângă, îi sfidau pe bărbații care le supărau, dar vom spune că autoarea textului citat aici, deși susținea contrariul, părea că împărtășește părerea acestuia despre *fetele tinere* de la oraș.

4. Femeia – mamă, gospodină și soție

Femeii din trecut, se arăta într-un articol din *Ilustrațiunea română*, care a fost publicat în 1931, *i se oprea aproape orice pornire pentru preocupările mai mari, mai cuprinzătoare. Ei i se dădea însă toată libertatea pentru ocupațiile de interior, pentru gospodărit și creșterea copiilor. Aceste activități de interior i se impuneau ca virtuți. Gospodinele îndrumate pe această cale sfârșeau prin a se închina acestor preocupări, făcându-și din ele scopul vieții lor:*

„Și iată-le, din zori, cu cafeluța la capătâiul bărbatului «stăpân», forfotind să-i pregătească îmbrăcămintea, cu grija de a-i face cât mai mult pe plac, gata să primească orice imputare și să se revolte numai după plecarea lui. Capriciile bărbatului menajat sunt legi pentru ea; prilejuri de umilință în prezenta lui și de blestem în singurătate. Apoi, după ce copiii pornesc la școală, petrecuți cu sfaturi lungi, inutile și niciodată ascultate; după ce bărbatul proaspăt periat de «mâna ei» pleacă, începe roboteala zilnică, grea, amețitoare. Ea face mare caz de toate lucrurile de nimic, ia atitudini serioase când faptele nici n-ar trebui băgate în seamă, se vaită și își varsă tot focul umilinței ei zilnice pe toți subordonații ei. O, gospodinele scrupuloase și soțiile învechite sunt o pacoste la casa omului! Chinuiesc pernele divanului, scutură casa și freacă parchetul de câte ori calcă picior de om străin în «salonul» de primire; ceartă copiii și afurisesc petrecerile cu vin roșu. Femeia este stăpână, dar o stăpână chinuitoare, care șterge de câteva ori praful pe același loc și privește în zare să vadă dacă n-a mai rămas un firicel; își ceartă slugile și adeseori chiar bărbatul când acesta s-a abătut de la

²⁰ Lucrezia Kar., „Un om descurajat”, în *Realitatea ilustrată*, anul VI, nr. 264, 18 februarie 1932, p. 24.

«regulile» casei. Bieții copii! Într-o asemenea gospodărie, supuși capriciului stăpânei, n-au voie să intre cu hainele ude nici măcar în vestibul; pantofii trebuie scoși de la ușa când sunt prăfuiți, iar resturile de creioane și petele de cerneală sunt un păcat de neiertat. Ei bine, să știe cei care regretă femeia de ieri, patriarhală, gospodină, a cărei bucurie e biserica de duminică dimineața și lingurița de dulceată după aceea; femeia care petrece «în familie», acompaniind în cor cu bărbații romanțele lăutarilor, râzând pentru orice, numai așa ca să ia o atitudine; femeia aceasta burgheză, banală, ștearsă, începe să dispară. Începe spun, fiindcă foarte puține s-au putut sustrage complet mediului încă învechit, prea puține au energia cerută de asemenea situații»²¹.

Femeia epocii interbelice se cultiva sufletește, era mai liberă în fapte și în vorbă, era mai colorată și mai nouă în fiecare situație. Noul fel de a fi al femeii aducea beneficii tuturor membrilor familiei:

„Femeia cultă nu-și mai face din nimicurile vieții o țință; ea chibzuiește bine în execuția faptelor, păstrându-și energia disponibilă. Nici măcar copiii nu mai formează centrul ocupației ei. Ea îi crește, are grijă de educația lor, dar nu se transformă în pedagog, mai mult sau mai puțin ursuz și morăcănos, care să arate copilului că este dator să facă unele lucruri și nu altele. Femeia, având un ideal mai înalt și mai firesc, pentru care prezentul cu multiplele lui rosturi în familie nu e decât mijloc de realizare a planurilor ei, este mai îngăduitoare și mai pricepută. Mamă, gospodină și soție, ea devine un conducător discret, dar diplomat, care dirijează totul cu mai mult succes. Dar toate aceste atenuări ale rostului femeii, asupra cărora s-a insistat prea mult, ducând la o greșită preocupare a acesteia, nu vin decât prin cultură și numai prin ea. Fiindcă oricât de «noi» ar fi vremurile, dacă fiecare femeie nu este pregătită, nu se poate emancipa de vechile prejudecăți și apoi nici nu poate să-și îndeplinească rolul ei, devenit atâta de complex. Trebuie să spunem că viața femeii s-a complicat și a devenit mai grea, căci pe lângă că i-au rămas datoriile cunoscute, și-a adăugat și pe acelea care până acum erau numai apănajul bărbatului»²².

Într-un alt text, care avea să fie publicat la o distanță de mai bine de 10 ani, în *Almanahul Mariana*, erau prezentate regulile, 23 la număr, pe care femeia trebuia să le respecte, pentru a se putea considera o soție bună: [1] să fie o bună gospodină; [2] să-și dea osteneala ca mâncarea bărbatului ei să fie gustoasă, sănătoasă și servită la timp; [3] să-i dea soțului ei lenjerie de schimb, de două-trei ori pe săptămână, perfect spălată, călcată și pusă la punct; [4] să-i dea hainele la curățat și călcat la timp; [5] să-i respecte orele de lucru și de odihnă; [6] să nu-i ceară să o însoțească la petreceri când este ocupat sau obosit; [7] să nu-i impună prietenii ei, dar să fie foarte amabilă și binevoitoare cu prietenii lui; [8] să nu-l facă pe el judecătorul conflictelor ei cu subalternii și furnizorii și să nu-l indispună, povestindu-i nemulțumirile ei mărunte, certurile ei cu amicele, cancanurile, bârfelile etc. etc.; [9] să nu fie cicălitoare; [10] să nu fie acaparatoare, să nu îl sufocă cu dragostea ei, să nu tindă cu această dragoste să-i restrângă, din ce în ce mai mult, libertatea; [11] să nu fie indiscretă, să nu se amestece în treburile lui, să nu-i caute prin sertare, să nu-i desfacă corespondența, să nu-i scotocească buzunarele; [12] să nu-i facă „scene” de față cu alții, să caute momentul potrivit, când este el calm și liniștit, ca să-i facă o imputare; [13] să fie foarte corectă; [14] să aibă o ținută distinsă în societate; [15] să fie serioasă; [16] să fie devotată și înțelegătoare; [17] să nu se intereseze de cariera lui; [18] să știe să-l încurajeze și să-l stimuleze când e nevoie; [19] să fie foarte bună; [20] să fie foarte iubitoare; [21] să fie foarte răbdătoare; [22] să-și îngrijească sănătatea și frumusețea, ca să poată fi mereu tânără și atrăgătoare; [23] să țină seama de gusturile și de preferințele lui, în toate domeniile²³.

²¹ L.D.N., „Viziuni actuale”, în *Ilustrațiunea română*, anul III, nr. 21, 21 mai 1931, p. 17.

²² *Ibidem*, p. 17.

²³ *** „Căminul meu”, în *Almanahul Mariana*, București, Editura „Ziarul” S.A.R., 1943, pp. 241-242.

5. Frumoasă și gospodină

Din paginile *Realității ilustrate* cititorul afla cum putea femeia să fie o bună gospodină, dar și să rămână frumoasă, pentru totdeauna, în ochii soțului ei. Această chestiune le frământa, se pare, mai ales pe *femeile din clasa mijlocie*, adică pe acelea care erau nevoite să asigure doar prin munca lor, neavând posibilitatea de a angaja un ajutor, *bunul mers al gospodăriei*. Această chestiune nu era, deși poate că așa părea, fără importanță. Aceste femei credeau că, după ce își pierdeau frumusețea din cauza muncii depuse în gospodăriile lor, vor fi părăsite de soți. Dar frumusețea femeii putea exista, se arăta în revista precizată deja, și după căsătorie:

„O mulțime de fete tinere și sărace, în ajun de a se căsători cu un tânăr sărac și el, după ce-au făcut, în inima lor, sacrificiul – greu de făcut chiar atunci când dragostea dictează – al luxului, al strălucirii înșelătoare, privesc unghiile lor roze, cu ascuțimi de felină, mâinile lor moi și mângâioase, cu o grijă îndurerată. Și nu e numai atât: la teama pentru frumusețea lor, se adaugă și o alta: aceea ca îndeletnicirile gospodăriei să nu le depoetizeze în ochii celui care le-a ales de soție și care nu le-a văzut până atunci decât cochete, zglobii, delicate, pieptănate cu artă și cu gătelile veșnic proaspete. [...] Ei bine, grija voastră nu este întemeiată. Atârnă numai de voi ca să acoperiți, cu un vâl de grație și poezie, cele mai umile îndeletniciri ale vieții... Și doar grația în micile acțiuni ale vieții, puțința de-a arunca poezie și farmec asupra prozei brutale a vieții cotidiene sunt darurile cele mai elementare, dintre toate darurile cu care D[umne]zeu a împodobit femeia, pentru înfrumusețarea și fericirea umanității”²⁴.

Cu *inteligență* și *eroism*, o femeie putea, așadar, să *ascundă soțului ei umilința unei situații mediocre*. Nu erau puține femeile *care, cu munca lor, cu veselia lor, cu bunăvoința lor, cu dragălășenia lor, făceau dintr-un interior umil un paradis*:

„O roză colo, o panglică dincolo; o imagine ieftină, dar aleasă cu gust, pe perete; o rochiță de casă, care a costat o nimica, dar care e proaspătă, curată și vioaie; o gură veșnic surâzătoare, plină de sărutări și cântece; două mânuțe ce frâng asupra mesei pâinea – simbol dumnezeiesc al comuniunii și indelulării... o sumedenie de lucruri mici, dar care sunt mai prețioase și mai atingătoare ca averea... Femei, femei, voi ghiciți, printr-o devinație supremă, ce trebuie să faceți, pentru a înlănțui și fermeca. Puteți fi cochete, frumoase și gospodine, în același timp, dacă inima voastră iubește cu adevărat, dacă ați înțeles că nu în deșertăciunile luxului stă adevărata fericire, dacă știți să vă resemnați la orizontul îngust, dar atât de bogat al căminului vostru, dacă înțelegeți că viața femeii este o viață de sacrificiu, de altruism, de abnegare. Dacă sunteți convinse că sublimul existenței femeii este să trăiască pentru ai săi, pentru fericirea și bunăstarea lor!”²⁵.

Femeia căsătorită, în special cea care avea copii, era, de multe ori, spunea autoarea articolul citat aici, *mai eroică decât eroii cei mai sublimi*. Eroismul ei se vedea în *renunțările trăite cu zâmbetul pe buze, în oboselile ascunse sub un aer de mulțumire, în munca discretă, dar rodnică, în modestia de care dădea dovadă mereu*. Toate femeile erau sfătuite să imite pe soțiile eroice, a căror răsplătă era *sentimentul datoriei împlinite*, și, având o *floare la ureche, o panglică vie la centură și un cântec vesel pe buze, să muncească fără teamă*²⁶.

O femeie fără cultură și fără avere putea totuși, dacă știa cum să-și joace cartea, să devină o *doamnă*, adică să locuiască într-o casă splendidă, să aibă servitoare, budoar și propria mașină. Secretul era ca femeia care urmărea să facă o *cucerire importantă* să fie conștientă de faptul că existau și bărbați cu stare care *apreciau la femei, în primul rând, calitățile de inimă, simplitatea, bunătatea, grația modestă și solidele calități menajere*.

²⁴ Lucrezia Kar., „Rubrica femeii”, în *Realitatea ilustrată*, anul VI, nr. 258, 7 ianuarie 1932, p. 22.

²⁵ *Ibidem*, p. 22.

²⁶ *Ibidem*, p. 22.

Excentricitatea nu era, aşadar, o condiție obligatorie pentru tinerele care doreau să cucerească *un noroc mai frumos*²⁷.

Într-un articol²⁸ din *Amicul tinerimii*, revistă care își propunea să cultive în inimile tinerilor dorința de a găsi *prietenia lui Hristos*²⁹, tinerele care se aflau în căutarea unui soț erau sfătuite să nu se mai preocupe de *frumusețea* lor *exterioară*, pentru că aceasta nu era cu adevărat importantă. *Frumusețea* care conta cel mai mult era cea care venea din *suflet*:

„În adevăratul sens, frumusețea ar trebui să fie nevinovăția și nevinovăția să fie frumusețea; în lume însă, lucrurile sunt văzute altfel.... Frumusețea este subînțeleasă frumuseții corpului: niște ochi de porumbiță, niște obraji ca laptele și sângele, având farmecul acelei păsări care, după cum scriu poeții smintiți, dau ochilor de porumbiță o privire fascinantă și obrazilor atracție. Nevinovăția, care locuiește în inimă și este o configurație cerească, iubește să trăiască curat și onest în gândire și fapte. Însă ea nici nu este luată în seamă”³⁰.

Fetele își doreau *frumusețe* și *farmec seducător*, nu *cumințenie*. Frumusețea corpului era considerată de autorul textului citat o *frumusețe aparentă*, pe a cărei strălucire nu trebuia să pună preț o *inimă nobile*. Frumusețea corpului era de scurtă durată și nici nu putea aduce traiul bun în cămin. *Obrăjorii frumoși* și *ochii de porumbiță* nu o ajutau pe tânăra soție să facă o mâncare mai bună sau să-și îngrijească mai bine copilul. *Frumusețea exterioară* nu putea nici să trezească iubirea adevărată a soțului, chiar dacă era capabilă să sucească mințile multor bărbați. *Frumusețea exterioară* era, aşadar, *fără valoare, pentru că era trecătoare și pentru că nu folosea în viața casnică*:

„Voi, fetelor frumoase, nu vă supărați și credeți cele citite. Ar fi de dorit să deveniți cunoscătoare, versate în a aprecia frumusețea după adevărata ei valoare. Ademenitorii voștri vă vor seduce, vă vor face curte, admirându-vă și linguşindu-vă. Nu vă lăsați atrase în cursă, nu vă faceți idei prea înalte despre frumusețe. Ar fi dureros pentru voi. Frumusețea și nevinovăția sunt ca și cele două talere ale unui cântar: din moment ce una din ele se ridică în inima voastră, cealaltă coboară. Și acest lucru îl știu prea bine seducătorii, căutând să înalte cât de mult în fața voastră talerul frumuseții, pentru ca celălalt, al nevinovăției, să se afunde cât mai mult. Ba, pretinzând că vă ajută, caută să vă demonstreze curățenia și onestitatea ca fiind ceva fanfaron și superstițios. Astfel de prieteni să dispară dinaintea voastră. Chiar dacă ar fi acoperiți cu aur și perle, ei tot nelegiuiri rămân. Fiecare dintre ei poate fi considerat ca un veninos șarpe cu clopoței”³¹.

Nevinovăția inimii reprezenta, prin urmare, *moștenirea și podoaba femeii*, care ar fi putut însemna totul pentru un bărbat doar dacă ea se hotăra să-i aparțină acestuia³².

Nu toată lumea era de părere că femeile n-ar fi trebuit să fie *cochete*. Ion Minulescu, de pildă, spunea, încă din 1909, că femeile puteau să întârzie, mai totdeauna, prin toaletele lor de vară, venirea toamnei³³.

După cei din redacția revistei *Amicul tinerimii*, tânăra *ideală* era o *persoană căreia îi plăcea frumosul, care era pricepută și gata de a lucra și care era modestă în tot ce făcea*. Tânăra *ideală* avea *gânduri înalte, inimă curată, nervi înfrânați, vedere clară și viață nepătată*. Tinerei *ideale* îi plăcea să se poată susține singură și era *harnică, curajoasă și stăruitoare*. Ea nu putea fi cumpărată cu bani sau bijuterii, făcea mereu ceea ce făgăduia și era

²⁷ *Idem*, „Iubita modestă”, în *Realitatea ilustrată*, anul VI, nr. 268, 17 martie 1932, p. 23.

²⁸ A. Văcăreanu, „Frumusețea”, în *Amicul tinerimii*, an 1, nr. 4, octombrie 1933, pp. 54-55.

²⁹ D. Florea, „Prietenia”, în *Amicul tinerimii*, an 1, nr. 4, octombrie 1933, p. 52.

³⁰ A. Văcăreanu, „Frumusețea”, în *Amicul tinerimii*..., p. 54.

³¹ *Ibidem*, p. 54.

³² *Ibidem*, p. 55.

³³ Ion Minulescu „Vine toamna...”, în *Bucureștii tinereții mele... Reportaje și impresii*, antologie de Mioara Minulescu, prefață și note de Emil Manu, Editura Tineretului, 1969, p. 117.

credincioasă principiilor creștine. Tânăra ideală îi *spunea mamei sale tot ce avea pe inimă și vedea în tatăl său un tovarăș*. Tânăra ideală întrunea următoarele trei calități: *era o creștină adevărată, era sănătoasă și avea ambiție*. Sufletul tinerei dădea măsura în care aceasta se apropia de ideea de *tânăra ideală*³⁴.

6. Cuvinte de final

Problemele în căsnicie aveau drept cauză, spuneau unele voci, *feminismul*, care a făcut ca *familia tradițională să-și piardă poezia*³⁵. După alte voci, realizarea tuturor dezideratelor feministe, adică realizarea egalității între bărbat și femeie, în toate privințele, ar fi dus la *masculinizarea femeii*. Mai exact, femeia nu putea fi „sexul frumos” fără să fie, în același timp, și „sexul slab”³⁶. În anii interbelici, revistele sau rubricile destinate femeilor păreau că au o altă menire decât cea pe care ar fi trebuit să o aibă în mod firesc. Ziaristii și, mai ales, ziaristele nu scriau, în cele mai multe dintre cazuri, pentru a apăra noul mod de viață al *femeii române* sau pentru a cere drepturi noi pentru ea, ci pentru a-i impune norme, pentru a o face pe ea răspunzătoare de fericirea și de armonia căminului său. Această situație era semnalată chiar de către unele dintre femeile care lucrau în presa de la noi³⁷.

BIBLIOGRAPHY

Minulescu, Ion, *Bucureștii tinereții mele... Reportaje și impresii*, antologie de Mioara Minulescu, prefată și note de Emil Manu, Editura Tineretului, 1969;

Nordau, Max, *Minciunile convenționale ale civilizației noastre*, București, Editura librăriei „Leon Alcalay” și Atelierele ziarului „Adevărul”;

Teodorașcu, Fănel, *Prin lentila deformatoare a presei. Studii despre „literatura efemeră”*, Iași, Editura „Institutul European”, 2020;

T.P., „Pour vous messieurs!”, în *Almanahul Mariana*, București, Editura „Ziarul” S.A.R., 1943;

*** „Căminul meu”, în *Almanahul Mariana*, București, Editura „Ziarul” S.A.R., 1943;

Arhiva ziarului *Adevărul* pe anul 1904;

Arhiva revistei *Amicul tinerimii* pe anii 1933 și 1934;

Arhiva revistei *Realitatea ilustrată* pe anii 1932 și 1933;

Arhiva revistei *Ilustrațiunea română* pe anul 1931;

Arhiva ziarului *Unirea poporului* pe anul 1946;

³⁴ *** „Tânăra mea ideală”, în *Amicul tinerimii*, anul 2, nr. 4, octombrie 1934, p. 61.

³⁵ Fănel Teodorașcu, *Prin lentila deformatoare a presei. Studii despre „literatura efemeră”* ..., p. 79.

³⁶ I.S., „Căsătorii în Rusia sovietică”, în *Realitatea ilustrată*, anul VII, nr. 355, 16 noiembrie 1933, p. 21.

³⁷ T.P., „Pour vous messieurs!”, în *Almanahul Mariana*, București, Editura „Ziarul” S.A.R., 1943, p. 2010.

THE BEGINNINGS OF THE ART OF METALS. THE ENEOLITHIC

Ioana-Iulia Olaru
Assoc. Prof., PhD, „G. Enescu” National University
of Arts, Iași

Abstract: In a period in which man started to create and appreciate beauty, it is necessary to underline some facts about the beginnings of the Art of metals in the second part of the Neolithic: the Chalcolithic. These factors are combined with the necessity of a discussion regarding the emergence of the phenomenon of metallurgy in the world. Regarding the art, the present material will focus only on a few important examples of the first artefacts in metals such as copper, gold, silver and lead – generally small objects such as ornaments.

Keywords: copper, Chalcolithic, metallurgy, artefact, au repoussé

În a doua parte a Neoliticului, se individualizează o fază a acestuia, de fapt o tranziție înspre Epoca metalelor, în care anumite obiecte metalice (din cupru, aur, argint) încep să fie produse – fără să fie folosite încă aliajele. Industria eneolitică nu este o etapă foarte bine definită a culturii umane, Eneoliticul nu este o epocă în adevăratul sens al cuvântului, dat fiind neregularitatea răspândirii sale, dar este împământenită denumirea Epocă a aramei (de la care provine și celălalt nume al perioadei – Chalcolithic: termen din lb. gr.: chalkos = (de) aramă și lithos = piatră). Este o perioadă în care uneltele din piatră și primele unelte din aramă au fost utilizate concomitent (și care se va încheia în momentul în care se va descoperi aliajul cuprului cu staniul, care a dat naștere bronzului).

Revoluția industrială ar fi fost imposibilă fără descoperirea prelucrării metalelor. Dar nimeni nu știe sigur care a fost primul metal folosit în lume (cuprul sau plumbul), nici cu siguranță unde sau când.

Probabil că la început a fost prelucrat cuprul nativ, colectat din întâmplare, confundat fiind cu varietăți de pietre verzi, care erau folosite pentru confecționarea de podoabe. Dar utilizarea lui a fost redusă, el negăsindu-se în cantitate foarte mare și fiind nu foarte adecvat pentru unelte: este un metal moale, așadar inferior instrumentelor din silex și din obsidian, foarte dezvoltate atunci. Iar tehnologia – bazică – nu ajuta nici ea: simpla modelare cu ciocanul este limitativă, iar prelucrarea (topirea și turnarea) nu fuseseră încă inventate. Din cupru se puteau face lucruri mici (diverse scule, cârlige) sau podoabe (mărgel, pandantive), care însă mai devreme sau mai târziu deveneau verzi și de aceea nu erau superioare obiectelor care se puteau obține mult mai ușor din pietre verzi.

Astfel, până prin jurul anului 5 000 î.Hr., nu a existat o industrie a cuprului nativ care să fi avut vreo importanță pentru oamenii de atunci, din Orientul Mijlociu și din Europa.

Atunci a fost momentul în care a avut loc marele pas al metalurgiei timpurii, care a implicat topirea și turnarea cuprului. Încălzit, cuprul devine maleabil, iar topit, devine chiar lichid, putând fi turnat în tipare. Această metalurgie incipientă a avut nevoie de un utilaj al topitoriei și turnătoriei: cuptorul, creuzetul, cleștele și tiparul¹, precum și de cunoașterea unor procedee precum cel al „cerii pierdute”, prin care se poate confecționa un obiect din două părți lipite una de alta. Revoluția metalurgică – ce va marca ulterior Epoca metalelor – s-a

¹ V. Gordon Childe, *Făurirea civilizației*, București, Editura Meridiane, 1966, p.128

anunțat așadar încă acum, la sfârșitul Neoliticului: se referă la descoperirea, prelucrarea și utilizarea metalului ca materie primă pentru diferite artefacte.

Se crede că religia a fost factorul care a favorizat apariția primelor tehnologii de prelucrare a metalelor, pentru că în general primele obiecte confecționate din cupru și din aur (figurine, podoabe legate de ritualuri și ofrande) au constituit inventar cultic.

Cele mai vechi (și întotdeauna foarte mici) obiecte din aramă datează din jurul anului 8 000 î.Hr.

Primele artefacte au fost mărgelile laminate, cilindrice, ciocănite, din minereu de cupru, precum și brățărilor din malachit găsite la Çayönü (Turcia), la care se adaugă și o mărgea din foaie de cupru laminată descoperită la Ali Kosh (Iran), care seamănă cu cele din Turcia, dar și podoabele (spirale) obținute prin baterea cuprului – în cadrul culturii Sialk (Iran). Tehnologia era baterea la rece a cuprului, prin care se obținea o tablă subțire, care era apoi rulată.

În Mesopotamia, primele dovezi de prelucrare a metalelor datează din mil. al VI-lea î.Hr.: podoabe simple, inclusiv mărgelile din cupru, provin din situri precum Yarim Tepe, unde a fost găsită în mormântul unui copil și o brățară din plumb, de fapt din galenă; din perioada următoare, Ubaid, s-au descoperit forme mai elaborate, cum ar fi un mânz de cupru turnat (Arpachiyah).

Plumbul apare mai devreme decât aurul, dar el nu a avut un impact asupra utilizării altor metale. Deseori conținea argint, dar era folosit mai ales ca materie primă ieftină².

O mărgea din plumb a fost găsită în unul dintre cele mai vechi orașe dezgropate vreodată, Çatal Hüyük. Acea mărgea de plumb, care datează din mil. al VII-lea î.Hr., este de o importanță majoră pentru noi, cei de acum, deoarece plumbul poate fi obținut doar prin topire, piesa oferind așadar un punct de plecare pentru tehnologiile de topire de acum cca 9 000 de ani în Çatal Hüyük. De fapt, după cum s-a dovedit ulterior, acea mărgea nu a fost făcută din plumb, ci din galenă (sulfură de plumb), găsită din belșug în natură și care putea fi prelucrată ca o piatră și, datorită luciului intens, era folosită uneori pentru podoabe³.

În Europa Centrală și de Est, primele dovezi de folosire – prin ciocănire – a minereului de cupru datează de pe la 5 000 î.Hr., când s-au obținut mici mărgelile, descoperite la Selevac (Serbia), Zengovarkony (Ungaria) și Cernica (România). Apoi, metalurgia cuprului, care implică pirotehnologia, s-a dezvoltat rapid. Pe la 4 500 – 4 000 î.Hr., cuprul era prelucrat prin ciocănire și turnare, într-o serie de culturi (Gumelnița, Tiszapolgar, Cucuteni-Tripolie și Vinča). Multe piese din aramă ne-au rămas, precum diadema din situl Oslanski (Polonia), compusă din benzi de cupru de 0,5cm și o piesă mai mare pentru frunte, în formă de X. Deși scopul artefactelor din cupru în Neoliticul târziu era non-utilitar, acestea aveau semnificație socială și este evident că locuitorii unor părți din Europa au făcut eforturi importante pentru a obține acest metal⁴.

Aurul a fost un metal folosit și el, dar la o scară mai mică. Este un metal rezistent și inalterabil și nu necesită altă prelucrare decât rafinarea prin încălzire, cu plumb, care oxidându-se, adună impuritățile. A fost considerat de la început valoros: un material folosit pentru etalarea rangului și a statutului.

² Ernst Pernicka, *The Development of Metallurgy in Western Anatolia, the Aegean and Southeastern Europe before Troy*, in Barbara Horejs, Mathias Mehofer (Hg.), *Western Anatolia before Troy. Proto-Urbanisation in the 4th Millennium BC?* Proceedings of the International Symposium held at the Kunsthistorisches Museum Wien, Vienna, Austria, 21-24 November, 2012, Wien 2014, p.450

³ *Ibidem*, p.449

⁴ Peter Bogucki, in Jane Turner, *The Dictionary of Art*, vol.25, New York, Grove's Dictionaries, 1996, p.516

Dovezile cele mai vechi pentru metalurgia argintului apar pentru prima dată în Orientul Apropiat. Siturile Habuba Kabira din nordul Siriei și Fatmalı-Kalecik din estul Anatoliei datează din mijlocul mil. al IV-lea î.Hr. La începutul mil. al III-lea î.Hr., prelucrarea argintului este atestată la scară industrială la Arisman (centrul Iranului). Cel mai vechi obiect din argint a fost considerat un inel de la Beycesultan, o descoperire timpurie fiind și cea de la Tepe Sialk.

Un idol inelar din aur și unul din argint, provenite din situl de la Ege Gübre (Izmir) (dateate – cel din aur – în prima jumătate a mil. al IV-lea î.Hr.) sunt primii idoli inelari din vestul Anatoliei⁵.

Dar cea mai mare concentrație de artefacte neolitice din aur apare în sud-estul Europei. În Balcani, aurul a jucat un rol important la începuturile prelucrării metalelor, ajungând până în zilele noastre mici pandantive, de câțiva centimetri, ori mari pectorale, de până la 30cm.

Situl necropolei situate la câțiva kilometri de Varna (Bulgaria) oferă o cantitate și o varietate excepționale de artefacte din aur. Este cel mai mare, cel mai vechi și cel mai divers tezaur de aur din lume.

Această intrare spectaculoasă a aurului în istorie este cu atât mai ieșită din comun cu cât, din punctul de vedere al numărului și al masei obiectelor din aur, există acolo o distribuție inegală în morminte: doar câteva dintre toate conțin mai mult de 90% din obiecte și mai mult de 99% din toată cantitatea de aur. Acest fapt – că în unele morminte s-a găsit chiar un kilogram de aur, iar în altele, deloc – este un fapt de o importanță majoră pentru că demonstrează că probabil un grad de diferențiere socială exista aici, într-o societate timpuriu organizată ierarhic, ai cărei membri doreau să-și arate bogăția și rangul⁶.

Dintr-un mormânt din Varna, cca treizeci de aplice decupate din foaie groasă de aur schematizează cu ingeniozitate capete de cornute; în partea inferioară, două mici găuri ajută atașarea, dar figurează și ochii. Cu aur sunt realizate motivele curbiliare și zig-zag-ate ce ornamează interiorul a două boluri ceramice⁷. Miile de mărgel, confecționate dintr-o mare varietate de materiale, sunt cu atât mai uluitoare. Sunt fabricate din aur, cupru și minerale. O întrebare rămasă fără răspuns este cum a putut omul din Chalcolitic să facă găuri în mărgel și să le lustruie în așa fel încât să obțină treizeci și două de fațete pentru fiecare mărgel. Astfel, Varna este considerată a fi leagănul primelor bijuterii din lume.

În plus, mărgel, oricare ar fi materialul din care au fost făcute (aur, malachit, minerale sau scoici de mare), aveau același gramaj, ceea ce înseamnă că au fost standardizate. Cunoașterea unor standarde de greutate și de lungime este foarte importantă și în același timp uimitoare: vorbește despre cunoștințele nebănuite ale oamenilor acelor timpuri.

De altfel, societatea de la Varna avea rituri funerare elaborate: în unele cazuri (mai ales în mormintele masculine), scheletul era așezat pe spate; în altele (mormintele feminine), scheletul era depus în poziție fetală; iar unele morminte erau simbolice: nu conțineau vreun schelet. Aceste cenotafuri erau mai bogate decât mormintele obișnuite și conțineau obiecte din aur și din cupru. Un alt rit neobișnuit: trei dintre aceste morminte simbolice conțineau doar o mască din lut îngropată în locul unde ar fi fost capul. Poate era un memorial pentru o persoană care a murit departe, ori un cult al strămoșilor. Unic în lume este mormântul supranumit „regal”. Acesta probabil a fost locul de înmormântare al primului conducător din Istoria omenirii, care a trăit și a domnit pe la mijlocul mil. al V-lea î.Hr. Oricum, cu siguranță este

⁵ Mathias Mehofer, *Metallurgy during the Chalcolithic and the Beginning of the Early Bronze Age in Western Anatolia*, in B. Horejs – M. Mehofer (eds.), *Western Anatolia before Troy - Proto-Urbanisation in the 4th millennium BC*, Proceedings of the International Symposium held at the Kunsthistorisches Museum Wien, Vienna, Austria, 21-24 November 2012, *Oriental and European Archaeology* 1, Vienna, 2014, p.472

⁶ Ernst Pernicka, *op. cit.*, p.452

⁷ Alasdair Whittle, in Jane Turner, *op. cit.*, vol.31, p.911

vorba despre un om foarte avut, dar mai ales cu mare autoritate și influență, dar și un prestigiu enorm pentru acea perioadă.

Interesant este că, în mil. al IV-lea și al III-lea î.Hr., față de Europa de Est, în nord-vestul continentului prelucrarea cuprului a fost un proces ocazional, obiectele produse erau puține, astfel încât importanța metalului în general (aur sau cupru), utilizat pentru prestigiu și control, probabil că nu era atât de mare. La mărgelile din cupru (colier?) de la mijlocul mil. al IV-lea î.Hr. găsite la Vignely, Seine-et-Mame (Franța) sau mărgelile din plumb și podoabele din cupru din sudul Franței, chiar o diademă din aur lucrată *au repoussé*, se adaugă brățările spiralate din cupru din tezaurul Bygholm (Danemarca).

Mărgelile Vignely sunt prea vechi pentru a proveni din sudul Franței, deoarece primele activități metalurgice din regiunea Languedoc datează de la sfârșitul mil. al IV-lea, în timp ce distribuția la distanță nu pare să fi început înainte de mijlocul mil. al III-lea⁸. De altfel, înainte de 2 500 î.Hr., prelucrarea metalelor nu era o tehnologie inovatoare, care să implice dezvoltarea unor structuri sociale complexe. Nu oferea avantaje evidente și probabil că metalul era folosit pentru podoabe, dar la începuturi nu a fost vorba despre vreo revoluție în cadrul comunităților de atunci. Cuprul nu pare să fi fost apreciat mai mult decât alte materiale; pandantivul colierului de la Vignely, o simplă turitella, era centrul de interes al colierului, mărgelile din cupru având doar rol de punere în evidență a acestuia. În Bazinul Parisului, folosirea metalului a fost oricum doar simbolică, cele mai multe dintre obiectele metalice descoperite fiind ornamente personale, realizate dintr-o cantitate foarte mică de metal⁹. Nu erau simboluri ale puterii. Dar deși utilizarea metalului în Bazinul Parisului a rămas un fenomen secundar, care nu a avut nici un efect asupra dinamicii grupurilor culturale neolitice, desigur că posesia unui obiect fin din metal începea să fie unul dintre semnele exterioare ale rangului social în creștere, trăsătură care deschidea drumul definirii societăților perioadei¹⁰.

În America de Nord, în jurul anului 4 000 î.Hr., nativii din jurul zonei Marelui Lac au descoperit zăcămintele de minereu de cupru, inclusiv cantități mari de cupru nativ, din care au realizat artefacte într-un număr foarte mare.

În America Centrală și de Sud, o tehnologie a cuprului și bronzului s-a născut la câteva mii de ani după Epoca cuprului și a Bronzului din Lumea Veche și a rămas destul de primitivă, o ipoteză care să explice acest lucru fiind că aceste culturi nu au ajuns să inventeze niciodată un instrument absolut necesar pentru topirea la scară largă: foalele.

Australia nu a cunoscut metalurgia, nedeășind modul viață al culegătorilor și vânătorilor paleolitici-mezolitici din Lumea Veche. De altfel, nu a adoptat niciodată nici agricultura.

Obiectele de cupru lipsesc în Japonia, în restul Africii (în afara Egiptului) și în Oceania.

Așadar, în acest sfârșit al perioadei neolitice s-a introdus metalurgia cuprului în făurirea uneltelor și podoabelor. Unii cercetători susțin că metalurgia nu a fost inventată din motive economice sau tehnologice, ci din motive estetice: obiectele erau dorite pentru ornamentarea corpurilor – viilor sau morților. Aceasta, desigur, și din motive de etalare socială.

Oricum, despre o inovație și un progres tehnologic a fost vorba. Doar că, mai ales pentru nordul Europei, acest lucru nu va transforma radical societatea neolitică – metalul neavând o importanță majoră în economie. Pentru aceste zone, cercetătorii nici nu folosesc

⁸ Laurent Carozza, *Moving into the Metal Ages: The Social Importance of Metal at the End of the Neolithic period in France*, in *Metals and societies: studies in honour of Barbara S. Ottaway*, Bonn, R. Habelt, 2009, p.147

⁹ *Ibidem*, p.167

¹⁰ *Ibidem*, p.148

termenul *Chalcolitic*, ci sintagma *Neolitic târziu*. Așadar, se consideră că revoluția metalurgică nu este un apanaj al Neoliticului, ci al Epocii următoare (a Metalelor), acum, în Neolitic, doar punându-se bazele acesteia. Oricum, importanța acestei inovații majore va fi vizibilă abia o dată cu inventarea bronzului. Pe moment, la sfârșitul Neoliticului, aceasta a avut efecte mai puțin vizibile și mai puțin semnificative. Despre începuturile unei adevărate metalurgii nu poate fi vorba încă, atât timp cât nu se modifică prin aceasta viața cotidiană.

BIBLIOGRAPHY

Carozza, Laurent, *Moving into the Metal Ages: The Social Importance of Metal at the End of the Neolithic period in France*, in *Metals and societies: studies in honour of Barbara S. Ottaway*, Bonn, R. Habelt, 2009, pp.143-171

Childe, V. Gordon, *Făurirea civilizației*, București, Editura Științifică, 1966, trad. Florica-Eugenia Condurachi

Mehofer, Mathias, *Metallurgy during the Chalcolithic and the Beginning of the Early Bronze Age in Western Anatolia*, in B. Horejs – M. Mehofer (eds.), *Western Anatolia before Troy - Proto-Urbanisation in the 4th millennium BC*, Proceedings of the International Symposium held at the Kunsthistorisches Museum Wien, Vienna, Austria, 21-24 November 2012, *Oriental and European Archaeology* 1, Vienna, 2014, pp.463–490

Pernicka, Ernst, *The Development of Metallurgy in Western Anatolia, the Aegean and Southeastern Europe before Troy*, in Barbara Horejs, Mathias Mehofer (Hg.), *Western Anatolia before Troy. Proto-Urbanisation in the 4th Millennium BC?* Proceedings of the International Symposium held at the Kunsthistorisches Museum Wien, Vienna, Austria, 21-24 November, 2012, Wien 2014, pp.447-461

Turner, Jane, *The Dictionary of Art*, vol. 25, 31, New York, Grove'Dictionaries, 1996

A RECOVERABLE MODULE IN THE PROFESSIONALIZATION OF TEACHERS: THE SCHOOL MANUAL

Nelu Vicol

**Assoc. Prof., PhD, Institute for Research, Innovation
and Technology Transfer, State Pedagogical
University „Ion Creangă”, Chișinău**

Abstract: The text reveals the problematic of the school textbook. Elaborating a manual is also a work that requires pedagogical ingenuity and artistic talent, given that it is a reality discussed to the maximum (content, volume, functions, value, utility). The school manual is an official education policy document, which ensures the concretization of the school curriculum in the formation of competencies at a systematic and procedural level, through didactic units that can be operationalized from a formative perspective.

Keywords: teaching staff, professionalization, school textbook, educational function/value, formative function/value

În Republica Moldova este acceptată unanim ideea că reforma educației „a știut” și „știe” să recunoască greșelile, perfecționând/modernizând curricula disciplinare, manualele, managementul și monitorizarea procesului educațional și formarea continuă a profesorilor. Atitudinile față de politicile în domeniul educației sunt în general pozitive: toți actorii sistemului educațional și în primul rând cadrele didactice, elevii și părinții lor, acceptă reformele operate în învățământ, se conformează pozitiv acestora.

Însă provocările societale, realitatea actuală ce afectează și domeniul educațional impun implementarea unor demersuri pe termen scurt, fără echivoc și fără pendulare ce conduc la eșec și la disperare. Deci, sunt imanente schimbări de paradigmă *hic et nunc*, atitudini constructive, stabile, generalizate și sociale ce relevă sentimentul, impresia sau credința pe care atât funcționarii ministerului de resort, cât și managerii instituțiilor de învățământ le încearcă privitor la o persoană, la un grup, la o idee, la o situație reală în perspectivă cognitivă, afectivă și comportamentală. Acestea determină sensul faptelor, de esența interesului, contribuie la organizarea faptelor, justifică faptele, selectează faptele. Am punctat aici imanența atitudinilor, deoarece ele reprezintă o modalitate specifică de abordare și de raportare față de anumite ființe, lucruri, fapte, fenomene, procese, acțiuni, în a căror structură se regăsesc atât elemente de natură rațional-logică, deci de mentalitate, cât și motivațională, iar în anumite situații dimensiunea afectiv-emoțională o devansează pe cea rațională. Dată fiind realitatea că atitudinile se încadrează în perspectivă dicotomică (atitudini negative și atitudini pozitive), atitudinea este vizualizată ca orientare mentală ce dirijează reacțiile individului, supraestimând rolul raționalului în formarea sa [8].

În atare context sunt declanșate anumite animozități ale cadrelor didactice, ale părinților elevilor privind lipsa de atitudine serioasă a ministerului de resort privind problema manualului școlar ce asigură (trebuie să asigure!) calitatea procesului de predare-învățare-evaluare din perspectiva funcțiilor și valorii sale formative.

Cu atât mai mult, cadrele didactice trebuie să înțeleagă ce semnifică un manual școlar, ce structură are, ce conținut cuprinde și ce valori și funcții avansează. Această precizare poate

fi identificată în Curriculumul la disciplina școlară Limba și literatura română pentru clasele X-XII, la „Proiectarea didactică de scurtă durată”, „prezentarea manualului” [3, p. 69].

Manualul este mijlocul esențial, fundamentat în mod științific, de dirijare a activității profesorului și elevului. De aceea problemele ce țin de calitatea manualului școlar sunt în atenția autorităților, savanților-pedagogi și psihologi, autorilor, profesorilor, elevilor, părinților, societății civile. Manualul reprezintă o carte ce cuprinde noțiunile de bază ale unei științe, o carte de școală, folosită în școli în care sunt prezentate și explicitate noțiunile fundamentale ale unei discipline școlare/științifice, artistice sau tehnice [5]. Dacă răsfoim manualul școlar pentru clasa a XII-a [2], cugetul nostru nu ne îndeamnă să afirmăm că acest manual este „o carte de profunzimi de spirit”. De ce? Mai întâi, lipsa aproape completă privind funcțiile și valorile limbajului (în curriculum se menționează la „Morfologie. Ambiguități gramaticale în limbajul normat și în limbajul artistic”, pagina 19, iar în manual la „Limbajul mass-mediei în actualitate”, pagina 4). În al doilea rând, conținutul manualului cuprinde material didactic ce nu este reflectat în curriculum, iar anumite pasaje semnifică, posibil, viziuni ale autorilor realizate în tezele lor de doctorat (... o metaforă a demiurgiei artistice, spațiu cosmicizat, univers compensativ, proiecție a temporalității, filosofia este o știință a întrebărilor...). Din ce surse pot să se inspire elevii, dacă în lista bibliografică a curriculumului și a manualului nu sunt consemnate acestea? Autorii cred că maniera lor de „implementare” a rezultatelor tezelor de doctorat aduc o plusvaloare educației (noi credem acesta!), însă lipsa instrumentelor auxiliare, dar importante, după cu este și manualul școlar, reprezintă „risipa în educație”: „...toată risipa în educație este rezultatul lipsei de organizare..., risipa principală este aceea făcută cu viața umană, cu viața copiilor în timpul școlarității și după aceea, din cauza pregătirii inadecvate și denaturate...; ...organizarea fundamentală este aceea a școlii însăși considerată ca o comunitate de indivizi și în legăturile ei cu alte forme de viață socială...; ...întreaga risipă se datorește izolării, organizarea nu este altceva decât punerea lucrurilor în legătură unele cu altele, astfel încât să funcționeze ușor, elastic și complet” [4].

În context, cere este relevanța? Răspunsul rezidă în aceea că relevanța dintre carte și manual are loc ca și relevanța dintre scriitor și cititor [9].

Astfel, în „epoca scriitorilor”, activitățile educaționale sunt individualizate sau personalizate, procesul de învățământ rămâne a fi inițiat, ghidat și evaluat de către profesor. Manualul mai rămâne să fie sursă de cunoaștere pentru elevi, suport/mijloc informativ-didactic pentru profesori, iar pentru părinți – „standard” de constatare a nivelului performanței de învățare a copilului.

Impunându-se prin prioritatea de a fi purtătorul mesajului educativ și de a realiza conexiunea dintre generații, perfecționarea lui continuă a fost și este unul dintre obiectivele majore ale școlii.

Drept urmare, se întrevide dimensiunea psihopedagogică și valoarea formativă a manualului școlar prin care se accentuează imperios că *el trebuie să fie elaborat în corelare cu curriculumul la disciplina școlară* și să reprezinte o structură bine determinată [6]. Elementele componente ale manualului sunt modulele și unitățile didactice; astfel el este suportul didactic fundamental în procesul educațional care contribuie la realizarea reformei învățământului și care corespunde cerințelor științelor moderne, informatizării, realizării eficiente a potențialului intelectual și creativ al personalității, a capacităților de autoactualizare, autodeterminare, autoevaluare, autoinstruire, autoproiectare și autorealizare.

Procesul afirmării acestui mijloc de instruire în viața școlară a durat în timp, până când epoca școlarizării, secolul al XIX-lea, îl ridică la rang de sursă dominantă de conținut. Elaborarea unui manual este totodată o operă ce *presupune ingeniozitate pedagogică și talent artistic*, dat fiind că el este o realitate discutată la maximum (conținut, volum, funcții, valoare, utilitate).

Manualul școlar reprezintă un document oficial de politică a educației, care *asigură concretizarea curriculumului școlar* în formarea competențelor la nivel sistematic și procesual, prin unități didactice operaționalizabile din perspectiva formativă [7].

Manualul,

- este o carte a elevului și nu a profesorului, este scris din perspectivele elevului, traduce în limbajul elevilor limbajul savanților, deci semnifică „o tălmăcire” a procesului de învățare;
- trebuie elaborat astfel încât să poată fi utilizat ca instrument de autoînvățare/autoformare și este o carte exclusiv pentru studiu independent;
- este o carte riguroasă pedagogică ce trebuie să cuprindă:
 - a. obiectele pedagogice urmărite și enunțate/formulate pe înțelesul elevului;
 - b. sarcinile de lucru (de învățare conexe obiectivelor/competențelor);
 - c. informațiile utile realizării sarcinilor de lucru – învățare într-o formă clară, precisă, sugestivă (ilustrate corespunzător, scheme, grafice, etc.);
 - d. sarcinile de lucru suplimentare pentru aprofundarea studiului;
 - e. sursele suplimentare pentru completarea cunoștințelor (audio, video, etc.);
 - f. exerciții de autoevaluare.

Conform preceptelor didactice moderne, structura manualului școlar urmează să reflecte dimensiunile funcționale evocate, asigurând concretizarea curriculumului prin realizarea în ordine ierarhică a următoarelor operații pedagogice:

- identificarea unităților de conținut;
- specificarea experiențelor de învățare corespunzătoare;
- programarea unităților de instruire la nivelul unor secvențe evaluabile în termeni de competență – performanță;
- angajarea acțiunilor de predare – învățare – evaluare la nivelul conștiinței pedagogice și a concepției didactice a profesorului;
- îndrumarea proiectelor de „învățare în clasă” și de „învățare acasă” (învățarea *intra mures* și învățarea *extra mures*).

Unitățile de conținut se organizează în module, capitole, paragrafe etc. *Un manual bun trebuie să corespundă curriculumului disciplinar* conform următoarelor aspecte :

- conceptul manualului corespunde concepției curriculumului disciplinar ;
- manualul realizează obiectivele curriculare;
- acoperirea conținuturilor recomandate de curriculum;
- corespunderea cu sugestiile metodologice din curriculum;
- corespunderea cu sugestiile de evaluare din curriculum.

În acest context considerăm oportună acțiunea de inițiere a revizuirii/îmbunătățirii conținutului manualelor școlare doar în urma revizitării, revizuirii și îmbunătățirii curriculumului la fiecare disciplină școlară. Aceste acțiuni revin autorităților respective centrale, savanților-pedagogi, autorilor de curriculum și autorilor de manuale. Evident, se pot analiza și propuneri ori sugestii de îmbunătățire pe care le avansează și alți actori implicați: cadre didactice, elevi, părinți, alte categorii de actori care au tangență cu sistemul educațional.

Pentru o veridicitate concludentă a celor menționate, am aplicat în anul 2018 un chestionar la care au participat cadre didactice de la cursurile de formare continuă la IȘE. În contextul chestionarului au fost date răspunsuri asupra a doi itemi, unul cu referire la procesul de îmbunătățire a conținutului manualului și reeditarea acestuia fără a fi revizuit curriculumul la disciplinele școlare, altul cu referire la identificarea subiecților care pot oferi anumite recomandări relevante pentru îmbunătățirea manualelor școlare. La primul item cadrele didactice au răspuns în proporție de 77% că este inoportun procesul de îmbunătățire a manualelor școlare fără a fi revizuit curriculumul la disciplinele școlare. La itemul al doilea

cadrele didactice au identificat subiecți care pot oferi recomandări relevante pentru îmbunătățirea manualelor școlare, aceștia fiind în majoritatea lor savanți-pedagogi (20%), autori de curriculum (30%), autori de manuale (40%), dar și cadre didactice, elevi, manageri școlari, părinți, ONG-uri (10%).

Sorin Cristea oferă [1] un set de *criterii de apreciere a eficienței unui manual școlar*, considerate în egală măsură importante atât pentru aceia care elaborează, cât și pentru aceia care vor fi puși în situația de a evalua sau de a alege un manual:

- selecția informației cu valoare formativă superioară;
- accesibilizarea informației selectate printr-o formă de prezentare inteligibilă și stimulativă (imagini, tabele, indicatori, elemente rezumative);
- adaptarea informației la situații formative multiple;
- asigurarea coerenței pedagogice interne (ordonarea – corelarea, orientarea formativă a informației) și externe (în raport cu diferite autorități, modele imperative sociale exprimate la nivelul comunității educative locale);
- facilitarea surselor de consultații/consilieri didactice/metodologice realizate la nivelul interacțiunii dintre instruirea formală – non-formală – informală.

Considerăm oportună prezentarea sintetică a unui set de criterii de evaluare a manualului școlar, identificat în baza mai multor documente oficiale, inclusiv și a aceloră oferite de Reprezentanța pentru Învățământ a Băncii Mondiale în Moldova:

- corespunderea la curriculumul disciplinar;
- respectarea principiilor didactice;
- rigurozitatea conținutului și structurii manualului;
- gradul de accesibilitate a limbajului;
- eficiența metodelor și procedeele sugerate;
- prezentarea grafică, design-ul ;
- ilustrarea;
- originalitatea pedagogică și conceptuală;
- calitatea materialelor utilizate;
- prezența anumitor sugestii metodologice care facilitează activitatea profesorului.

Prezentarea materialului și a structurii manualului va fi apreciată pozitiv în următoarele condiții dacă:

- a. sarcinile didactice pentru elevi și profesori sunt într-adevăr utile și pun în valoare textele folosite;
- b. titlurile și subtitlurile facilitează în mod real utilizarea manualului;
- c. prezentarea și structurarea materiei scot în evidență obiectivele lecției / unității didactice (modulului) în integralitatea lor;
- d. toate noțiunile-cheie sunt evidențiate, identificându-se ușor;
- e. manualul are un aspect estetic plăcut și stimulează interesul pentru lectura lui;
- f. textele, de diverse tipuri, sunt bine diferențiate și ajută atât elevul, cât și profesorul.

Oamenii de știință din domeniul pedagogiei formulează, din perspectiva principiilor psihopedagogice, o serie de cerințe, demne de luat în seamă de autorii care se angajează în elaborarea unui manual școlar. Din acest punct de vedere, un manual trebuie să răspundă următoarelor cerințe:

- didactice (modalități convenabile de înfățișare a informației, respectarea unui stil cognitiv adecvat vârstei etc.);
- igienice (lizibilitatea textului sau a materialului iconografic, calitatea hârtiei și a vopselei tipografice, formatul manualului);

- estetice (calitatea tehnoredactării, a ilustrațiilor utilizate, a legării, a coloritului);
- ecologice (conținuturi cu valori pozitive, autori canonici și recunoscuți, sarcini cu efect moral adecvat).

Actualmente în Republica Moldova se desfășoară concursurile de manuale pentru gimnaziu și liceu. Majoritatea autorilor și evaluatorilor sunt autodidacți în domeniu, familiarizându-se în mod individual, foarte selectiv și parțial, bineînțeles, cu diverse rigori teoretice și practice de elaborare și evaluare a manualelor.

Nu există, deocamdată, un cadru legislativ distinct și detaliat, un regulament sau un status al manualului școlar ce ar reglementa și ar clarifica problemele respective. Credem oportună o detaliere a două criterii importante - design-ul și limbajul ce influențează mult calitatea manualului și îi conferă o dimensiune formativă substanțială:

Design-ul:

1. Funcționalitatea:
 - în ce măsură contribuie la stimularea și facilitarea învățării;
 - cum se subordonează funcțiilor unui manual școlar.
2. Prezența diferitelor tipuri de ilustrații și raportul dintre ele: fotografii, desene, tabele, diagrame, grafice etc.
3. Adaptabilitatea la specificul vârstei și al disciplinei.
4. Mărima și funcția tipurilor de caractere utilizate.
5. Rolul culorilor, nuanțelor.
6. Rostul spațiilor, „aerisirea paginilor”.
7. Atractivitatea (publicitară, decorativă etc.).
8. Esteticul aranjării / ordonării paginii, a unității didactice, a manualului în întregime.
9. Cum se regăsește elevul în manual, în design-ul acestuia, în mod special.

Limbajul manualului:

1. Corectitudinea:
 - științifică/terminologică;
 - gramaticală/limbajul pragmatic;
 - stilistică.
2. Accesibilitatea;
3. Varietatea / diversitatea formulelor de adresare, de prezentare a sarcinilor didactice;
4. Originalitatea, inventivitatea;
5. Încurajarea exprimării diverselor puncte de vedere;
6. Formele verbale de învățare a vieții/limbajul educațional.

Tipologia manualelor școlare poate fi sesizată pe baza următoarelor „linii de demarare”:

- I. După „ținta” vizată din punct de vedere funcțional – structural: manual pentru elev – manual pentru profesor;
- II. După metoda predominantă: manuale bazate pe instruirea programată, manuale bazate pe instruirea prin cercetare, manuale bazate pe instruirea prin acțiuni practice, manuale bazate pe instruirea problematizată, manuale bazate pe instruirea asistată de computer;
- III. După modul de structurare și de organizare predominant: manuale închise (care oferă elevului o singură sursă de informare) și manuale deschise (care oferă elevului mai multe surse de informare);
- IV. După sursa principală: manualul de autor, manual – culegere (bazat pe texte, probleme, exerciții etc.).

Această clasificare trebuie completată prin evidențierea cuplului *manual unic* (aplicabil în exclusivitate la o anumită treaptă, clasă, disciplină școlară) – *manual alternativ* (aplicabil „în concurență”, în cadrul aceleiași trepte, clase, discipline școlare).

Problematica specifică a manualelor alternative trebuie raportată la problematica generală a manualelor școlare în calitatea acestora de instrumente accesibile elevului, ca *formă* (carte de mână – care poate fi mânuită), *conținut* (stabilit pe discipline, axat pe un program prezentat pe lecții) și *metodologie* (cu ilustrații, reguli, exemple, exerciții etc.).

Manualele școlare constituie documentele oficiale ce concentrează esențialul cunoștințelor referitoare la un domeniu dat, fiind elaborate conform cerințelor curriculumului școlar definite la nivel național sau regional. Ele au ca *scop fundamental* (sau *obiectiv general*) *facilitarea activității de învățare*, prin eficientizarea tuturor acțiunilor inițiate de elevi pentru însușirea cunoștințelor de bază (informații logice, strategii cognitive) și *formarea-dezvoltarea capacităților de bază* (aptitudini – atitudini generale și specifice) conform *competențelor specifice* disciplinei școlare, într-o perspectivă imediată și pe termen lung, în sens disciplinar dar și interdisciplinar.

Caracteristicile generale ale manualului școlar evidențiază calitatea acestuia ca fiind *suport* al curriculumului dacă nu unic, cel puțin privilegiat, *instrument* principal de învățare, necesar în mod special elevului, *model de structurare a conținutului*, vector de ideologie și cultură, *produs editorial* aflat în continuă evoluție tehnologică și socială (inclusiv pe piața cererii și a ofertei).

Calitatea manualelor școlare depinde, în mod obiectiv, de calitatea curriculumului școlar realizat în raport cu structura de organizare a Planului de învățământ și a anului școlar. Construcția curriculară favorizează procesul de elaborare a *manualelor școlare* în măsura care asigură:

- a. precizarea clară a *obiectivelor și a competențelor specifice* ale disciplinei respective și a *conținuturilor fundamentale* corespunzătoare acestora, aflate în concordanță cu idealul educației propriu modelului cultural al societății informatizate;
- b. evidențierea corelațiilor optime dintre *cunoștințe* și *capacități*, dintre informațiile științifice selecționate și efectele psihologice angajate pe termen scurt, mediu, lung;
- c. sugerarea soluțiilor strategice posibile, în termeni de operaționalizare a obiectivelor și de adoptare a unor metode de *predare-învățare-evaluare* eficiente, realizabile în contexte pedagogice diferite (clase/elevi cu niveluri școlare, sociale, psihologice diferite într-un anumit moment al evoluției lor).

Construcția curriculară școlară asigură autorilor de manuale școlare premisele necesare pentru structurarea, esențializarea și concretizarea corectă (logică, pedagogică și psihologică) a conținuturilor instruirii pe fondul valorificărilor depline a potențialului psihosocial propriu fiecărei vârste școlare.

BIBLIOGRAPHY

1. Cristea Sorin, Dicționar de pedagogie. Chișinău: Litera, 2000
2. Cristei Tamara, Cosovan Olga, Ghicov Adrian, Cartaleanu Tatiana, Limba și literatura română. Manual pentru clasa a XII-a. Chișinău: Cartdidact, 2015
3. Curriculumul național. Limba și literatura română. Curriculum disciplinar. Ghid de implementare. Clasele X-XII. Chișinău: Lyceum, 2020. p. 69
4. Dewey John, Trei scrieri despre educație. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1977, p. 117-118

5. Gerard F.-M., Roegiers X.A., A concepe și a evalua manualele școlare. Paris: De Boeck Université, 1993
6. Goraș-Postică V., Curriculum-ul și manualul școlar (cu aplicație la limba și literatura română). În: Revista „Didactica Pro”, nr. 6, Chișinău, 2001
7. Goraș-Postică V., Raport de evaluare a manualelor școlar de clasa a IV-a, realizat în cadrul Proiectului de Reformă a Învățământului, finanțat de Banca Mondială și cofinanțat de Guvernul R. Moldova, 2002
8. Patrașcu Dumitru, Gaștea Ruslan, Fantasma mentalității (abordare teoretică, metodologică, instrumentală și tehnologică). Chișinău : Î.S.F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2011, p. 3033
9. Vicol Nelu, Ego-grafia profesionalizării cadrelor didactice. Chișinău: Tipogr. „Totex-Lux”, 2023

RELEVANT ASPECTS REGARDING THE PUBLIC REPORT OF THE COURT OF ACCOUNTS FOR THE YEAR 2020

Anișoara Băbălău
Assoc. Prof., PhD, University of Craiova

Abstract: The Court of Accounts of Romania produced the Public Report of the Court of Accounts for the year 2020 in a new format, with significant changes in structure and approach. In the context of the institutional reform process it is going through and each goal is to strengthen the capacities to carry out external public audit activity in accordance with international standards in the field and with the expectations of companies, the Court of Accounts of Romania was the subject of two international evaluations, embodied in a series of recommendations. At the same time, for a better understanding of the whole, the Public Report of the Court of Accounts for the year 2020 made a presentation of the results of the audit activity concentrated within the fields of activity, the presentation of which broadly followed the configuration established by the audit unit coordination of strategies within the Government. In the field of public finance, the Ministry of Public Finance followed the operative execution of the general consolidated budget and established the necessary measures for the collection of revenues and the limitation of expenses, in order to fit into the approved budget deficit. With all these measures, in 2020, Romania recorded a general consolidated budget deficit of 9.4% of GDP, higher than the European average of 6.9%.

Keywords: gross national product; The Court of Accounts; The Public Report of the Court of Accounts; income; costs; budget.

1. Noțiuni generale

Curtea de Conturi este un organism important al statului, care are cele mai largi atribuții privind folosirea resurselor financiare ale statului și ale sectorului public. Rapoartele Curții de Conturi sunt puse la dispoziția atât a Parlamentului, cât și a autorităților și instituțiilor publice și contribuabililor. Prima Curte de Conturi a fost înființată prin Legea din 24 ianuarie 1864¹. Ulterior, a fost desființată la 1 decembrie 1948 și înlocuită cu *Curtea Superioară de Control Financiar*², pentru ca apoi Curtea de Conturi să fie **reînființată în anul 1992**³. Este una dintre instituțiile fundamentale ale statului de drept și se bucură de independență financiară, funcțională, organizatorică și operațională, potrivit recomandărilor Declarației de la Lima privind liniile directoare de control ale finanțelor publice.

Controalele se efectuează după un plan anual, întocmit de Camerele de conturi județene și apoi aprobat de conducerea centrală a instituției. Cum Camerele de conturi au un personal destul de redus, se verifică anual doar instituții cum sunt Consiliile județene sau primăriile municipiilor și orașelor.

Primăriile din mediul rural sunt controlate mai rar. Acestea pot fi însă incluse în planul anual de control în urma apariției unor informații despre posibile nereguli, semnalate inclusiv de presă.

Potrivit legii, controalele Curții de Conturi se inițiază din oficiu și nu pot fi oprite decât de Parlament și numai în cazul depășirii competențelor stabilite de lege.

¹ Emil Bălan, *Drept financiar*, Editura ALL Beck, București, 2004, p.317.

² Programul de convergență 2021-2024 elaborat de Guvernul României, mai 2021.

³ Ioan Lazăr, *Dreptul finanțelor publice, vol. I, Drept bugetar*, Editura Universul Juridic, București, 2016, p.326.

Hotărârile Camerei Deputaților sau ale Senatului prin care se cer Curții de Conturi efectuarea unor controale sunt obligatorii.

Raportul de audit financiar întocmit la finalul verificării cuprinde constatările auditorilor publici, precum și opiniile acestora. În cazul depistării unor nereguli, la final are loc o etapă „de conciliere” între reprezentanții Camerei de conturi care a efectuat controlul și cei ai entității verificate. Dacă și după această etapă de conciliere nu se emite un certificat de conformitate din cauza unor abateri constatate, atunci se iau măsuri de recuperare a prejudiciului și se sesizează, după caz, instanța sau organele penale competente.

Curtea de Conturi a României a realizat Raportul public al Curții de Conturi pe anul 2020 într-un format nou, cu schimbări notabile de structură și de abordare. În contextul procesului de reformă instituțională pe care îl parcurge și al cărui scop este consolidarea capacității de a realiza activitatea de audit public extern în conformitate cu standardele internaționale în domeniu și cu așteptările societății, Curtea de Conturi a României a făcut obiectul a două evaluări internaționale, concretizate într-o serie de recomandări.

Totodata, pentru o mai bună înțelegere a ansamblului, Raportul public al Curții de Conturi pe anul 2020 a realizat o prezentare a rezultatelor activității de audit concentrate în cadrul domeniilor de activitate, a căror expunere a urmat, în linii mari, configurația stabilită de unitatea de coordonare a strategiilor din cadrul Guvernului.

2. Analiză și audit la nivelul administrației publice centrale, potrivit Raportului public al Curții de Conturi pe anul 2020

2.1. Analiză și audit în domeniul finanțelor publice și bănci

În domeniul finanțelor publice, Ministerul Finanțelor Publice a urmărit execuția operativă a bugetului general consolidat și a stabilit stabilește măsurile necesare pentru încasarea veniturilor și limitarea cheltuielilor, în vederea încadrării în deficitul bugetar aprobat. Cu toate aceste măsuri, România a înregistrat în anul 2020 un deficit al bugetului general consolidat de 9,4% din PIB⁴, nivel superior mediei europene de 6,9%. Astfel, nivelul deficitului bugetului general consolidat a fost depășit cu 0,5 puncte procentuale din PIB față de ținta stabilită din următoarele cauze⁵:

- nerealizarea veniturilor din taxele pe utilizarea bunurilor, pe autorizarea utilizării bunurilor sau pe desfășurarea de activități, pe fondul neîncasării sumelor din vânzarea frecvențelor 5G;
- nerealizarea sumelor care reprezintă decontarea din fonduri europene aferente Programului Operațional Infrastructură Mare a cheltuielilor cu echipamente medicale, dispozitivele medicale și de protecție medicală, echipamente pentru transport specializat, echipamente pentru decontaminare și suport triaj, containere de logistică medicală, spitale medicale modulare⁶.

În anul 2020, mediul economic a beneficiat de fonduri în sumă de 46,31 miliarde lei (4,45% din PIB) prin facilități fiscale, investiții și cheltuieli excepționale.

Astfel, în vederea combaterii efectelor economice negative generate de pandemia COVID-19 au fost aprobate o serie de programe guvernamentale de sprijin pentru susținerea activității IMM-urilor și a companiilor mari, întreprinderilor mici și mijlocii cu cifra de afaceri de peste 20 milioane lei, prin intermediul garanțiilor de stat. Potrivit datelor oficiale, valoarea garanțiilor, în anul 2020, au fost în valoare de 12,48 miliarde lei (1,2% din PIB).

În anul 2020, *veniturile bugetului general consolidat*⁷ au totalizat 322,7 miliarde lei, reprezentând 30,6% din PIB și un grad de realizare față de nivelul preconizat de 95,8%. Față

⁴ Conform datelor raportate de Eurostat, Government deficit/surplus, debt and associated data

⁵ www.curteadeconturi.ro

⁶ Raport privind execuția bugetară finală pe anul 2020, elaborat de Ministerul Finanțelor

⁷ <https://www.curteadeconturi.ro/>

de anul 2019, veniturile bugetului general consolidat s-au majorat cu 1,6 miliarde lei (0,5%), înregistrând o creștere în PIB de la 30,3%, în 2019, la 30,6%, în 2020. Potrivit datelor prezentate de Eurostat, *nivelul veniturilor bugetului general consolidat (calculat ca procent din PIB)* din țara noastră este unul dintre cele mai reduse din Uniunea Europeană. Această situație a fost generată, în anul 2020, și de un aparat de administrare fiscală insuficient modernizat, ca urmare a renunțării la Proiectul de modernizare a administrației fiscale (inițiat în anul 2013 și la care s-a renunțat în 2019, program similar celui finalizat în Bulgaria în perioada 2002-2008 cu rezultate foarte bune).

În anul 2020, *cheltuielile bugetului general consolidat* au fost în sumă totală de 424,5 miliarde lei, reprezentând 40,2% din PIB și un grad de realizare față de nivelul prevăzut de 98,2%. Comparativ cu anul precedent, cheltuielile bugetului general consolidat au crescut cu 14,8%, ponderea în PIB a acestora majorându-se de la 34,9%, în anul 2019, la 40,2%, în anul 2020.

Creșterea cheltuielilor a fost determinată de măsurile luate pentru combaterea epidemiei de COVID-19, respectiv de sumele necesare finanțării în regim de urgență a cheltuielilor de gestionare a situației epidemiologice cauzate de răspândirea coronavirusului, pe de o parte, precum și de măsurile, cu caracter excepțional luate în domeniul social și economic.

Pandemia a avut consecințe imediate asupra unor domenii importante ale vieții economico-sociale, cum ar fi: asigurarea de medicamente, aparatură medicală, teste COVID-19, măști etc. De asemenea, a avut de suferit procesul de furnizare de materii prime pentru toate sectoarele procesatoare și, mai ales pentru sectorul serviciilor, unde măsurile de carantină au condus la suspendarea activității majorității agenților economici, pe perioade diferite de timp. Agricultură a suferit de pe urma diminuării forței de muncă sezoniere, agravată și de cererea externă, cu un nivel de remunerare net superior față de cel românesc. În sectorul construcțiilor, prețurile materialelor de construcții au cunoscut o creștere de 30%-40%, lucrările nu au mai putut fi realizate la timp, în condițiile în care au fost impuse reguli de distanțare socială.

Ca urmare a măsurilor excepționale adoptate în domeniul economic și social, până la finele lunii decembrie 2020 s-au efectuat următoarele plăți⁸:

- suma de 4,25 miliarde lei reprezentând *indemnizații* acordate pe perioada suspendării temporare a contractului individual de muncă din inițiativa angajatorului; precum și suma de 922,13 milioane lei acordată ca *indemnizații* pentru alți profesioniști și pentru persoanele care aveau încheiate convenții individuale de muncă și au întrerupt activitatea ca urmare a efectelor SARS-CoV-2;

- suma de 2,69 miliarde lei acordată *angajatorilor* pentru decontarea unei părți a salariului brut al angajaților menținuți în muncă;

- suma de 96,15 milioane lei pentru indemnizații acordate părinților pentru supravegherea copiilor pe perioada închiderii temporare a unităților de învățământ etc.

Pentru efectuarea acestor plăți și nu numai, au fost necesare efectuarea a trei operațiuni de rectificare bugetară:

- prima rectificare bugetară⁹ a prevăzut diminuarea veniturilor bugetare cu suma de 9.844,8 milioane lei, majorarea cheltuielilor bugetare cu 17.396,8 milioane lei credite de angajament și cu suma de 16.933,9 milioane lei credite bugetare. Rezultatul rectificării a fost majorarea deficitului bugetar cu suma de 26.778,7 milioane lei.

- prin cea de-a doua rectificare, veniturile bugetului de stat s-au majorat cu 589,9 milioane lei, cheltuielile bugetare s-au mărit cu 31.144,5 milioane lei la credite de angajament

⁸ <https://www.curteadeconturi.ro/>

⁹ OUG nr. 50 din 15 aprilie 2020 cu privire la rectificarea bugetului de stat pe anul 2020 .

și cu 25.296,1 milioane lei la credite bugetare, iar deficitul s-a majorat cu 24.706,2 milioane lei.

- prin cea de-a treia operațiune de rectificare¹⁰, veniturile bugetului de stat s-au diminuat cu 4.359,4 milioane lei, cheltuielile bugetare au fost majorate cu 391,6 milioane lei la credite de angajament și cu 1.287,6 milioane lei la credite bugetare, iar deficitul s-a majorat cu 5.647 milioane lei. Se poate lesne observa că Pandemia a afectat mult activitatea contribuabililor și a determinat diminuarea veniturilor bugetare, iar Guvernul, prin rectificările bugetare, a ajustat negativ volumul creditelor bugetare definitive – încasările realizate la bugetul de stat au fost mai mici cu 16.108,3 milioane lei (10,8%) față de nivelul stabilit.

2.2. Analiză și audit în domeniul sănătății

În România, domeniul sănătății se află sub coordonarea Ministerului Sănătății și se realizează prin toate tipurile de unități sanitare de stat sau private. Finanțarea acestui domeniu este realizată de la bugetul de stat, bugetele locale, bugetul Fondului național unic de asigurări sociale de sănătate sau din alte surse, după caz, potrivit legii.

În anul 2019, cheltuielile curente de sănătate¹¹ au reprezentat 5,7% din PIB, cu mult mai puțin decât în Franța și Germania, unde ponderea este de peste 11%. În continuare, principala sursă de finanțare a cheltuielilor publice cu sănătatea a rămas schemele de finanțare cu contribuții obligatorii la sistemul de asigurări sociale de sănătate. Astfel, cheltuielile cu asistența medicală au rămas destul de scăzute, asistența medicală preventivă este subfinanțată și sunt, încă, categorii de persoane care nu beneficiază de asigurare medicală (cum, ar fi, de exemplu persoanele care lucrează în economia subterană, agricultura de subzistență, persoane care nu au carte de identitate etc.).

2.3. Analiză și audit în domeniul educației

În România, cheltuielile pentru educație, în anul 2019, reprezentau 3,6% din PIB, spre deosebire de media UE, de 4,6%. Sfera educației a fost profund afectată de pandemia de COVID-19. Școala online a produs și produce în continuare schimbări majore în comportamentele elevilor, studenților și profesorilor, în ceea ce privește calitatea predării. Totuși, digitalizarea învățământului trebuie acceptată din nevoia de schimbare a societății, în sensul adaptării programei școlare, astfel încât elevii și studenții să fie pregătiți pentru adaptarea la un mediu socio-economic imprevizibil. financiară.

Conform Eurostat, în anul 2020, România a înregistrat printre cele mai mari rate de abandon școlar, respectiv 15,6%, cu mult peste media UE27 de 9,9%¹².

Un alt decalaj structural grav, de natură să afecteze dezvoltarea și competitivitatea economică a României, este reprezentat de nivelul extrem de scăzut al cercetării, dezvoltării și inovării. Finanțarea cercetării și dezvoltării pe cap de locuitor este de 12,5 ori mai mică decât media UE, iar personalul din domeniul cercetării-dezvoltării, raportat la totalul populației ocupate, este de 4 ori mai mic decât media Uniunii Europene¹³.

În contextul actual al învățământului superior din România, un student din trei abandonează facultatea. Astfel că România a înregistrat, față de celelalte state membre ale UE, cea mai scăzută rată de absolvire a învățământului universitar. Ca măsură de susținere se impune și implementarea și funcționarea unui sistem de împrumuturi garantate de stat acordate studenților.

2.4. Analiză și audit la Centrul Național al Cinematografiei

¹⁰ Vezi în acest sens OUG nr. 201 din 23 noiembrie 2020 cu privire la rectificarea bugetului de stat pe anul 2020

¹¹ Comunicatul Eurostat nr. 119/21.10.2021

¹² Eurostat, Early leavers from education and training by sex and labour status (online data code: EDAT_LFSE_14), octombrie 2021

¹³ <https://www.curteadeconturi.ro>

Potrivit Raportului public al Curții de Conturi, în perioada 2018-2020 nu au fost întreprinse demersurile necesare pentru efectuarea transferului sumelor cuvenite Centrului Național al Cinematografiei ca venituri proprii din Fondul cinematografic, instituția utilizând, contrar prevederilor legale, subvenții de la bugetul de stat în sumă de 2.258 mii lei pentru acoperirea cheltuielilor proprii.

De asemenea, în perioada 2018-2020 nu au fost realizate încasări la Fondul cinematografic¹⁴ din sumele colectate la bugetul de stat de la operatorii economici care desfășoară activități în domeniul jocurilor de noroc, deoarece Ministerul Finanțelor nu a elaborat o procedură de aplicare a acestor dispoziții.

În concluzie, obiectivele Curții de Conturi sunt¹⁵: urmărirea respectării reglementărilor legale cu caracter economic, financiar, fiscal și contabil, în vederea identificării eventualelor erori sau neregularități în întocmirea situațiilor financiare, în gestionarea și utilizarea corectă și performantă a fondurilor publice, precum și aplicarea măsurilor de înlăturare a acestora; perfecționarea cadrului legislativ armonizat implementat în domeniul auditului public extern pe măsura evoluției practicii internaționale, în condițiile asigurării unui grad cât mai ridicat de coerență a legislației naționale în vigoare, concomitent cu asigurarea compatibilității cu standardele internaționale adoptate de Organizația Internațională a Instituțiilor Supreme de Audit și cu Liniile Directoare Europene de implementare a acestora; consolidarea capacității instituționale a Curții de Conturi a României ca instituție independentă, profesională și credibilă de control și audit extern al fondurilor publice etc.

BIBLIOGRAPHY

1. Ioan Lazăr, *Dreptul finanțelor publice, vol.1, Drept bugetar*, Editura Universul Juridic, București, 2016;
2. Emil Bălan, *Drept financiar*, Editura ALL Beck, București, 2004;
3. <https://www.curteadeconturi.ro>
4. Comunicatul Eurostat nr. 119/21.10.2021
5. OG nr. 39/2005 privind cinematografia, cu modificările și completările ulterioare
6. OUG nr. 201 din 23 noiembrie 2020 cu privire la rectificarea bugetului de stat pe anul 2020
7. Programul de convergență 2021-2024 elaborat de Guvernul României, mai 2021
8. OUG nr. 50 din 15 aprilie 2020 cu privire la rectificarea bugetului de stat pe anul 2020

¹⁴ Vezi în acest sens OG nr. 39/2005 privind cinematografia, cu modificările și completările ulterioare.

¹⁵ <https://www.curteadeconturi.ro>

THE SITUATION OF THE REFUGEE MINOR – BETWEEN LAW AND REALITY

Roxana Topor
Assoc. Prof., PhD, „Spiru Haret” University

Abstract: The topic of refugee minors in Romania involves a nuanced analysis from both a legal and social perspective. Legally, these minors' rights are protected in accordance with national legislation and international standards. However, challenges exist in the effective implementation of these rights, and the social integration process can be difficult due to linguistic, cultural barriers, and stigmatization. A scientific approach entails a detailed examination of legislation, jurisprudence, and institutional practices to identify solutions and improvements in protecting and facilitating the integration of these young individuals into Romanian society.

Keywords: child, refugee, right, asylum, migration

Aspecte generale

Protecția minorilor neînsoțiți se află la confluența dintre dreptul familiei și protecția copilului, fenomenul de migrație și procedurile de azil, protecția împotriva traficului de persoane și asistență socială. Managementul cazurilor minorilor neînsoțiți este unul complex din punct de vedere al resurselor umane pe care le include și obstacolele legate de limbă și cultură. Interesul superior al copilului reprezintă liantul între aceste domenii și principiul director în protecția minorilor neînsoțiți. Aceștia sunt, pe lângă persoane vulnerabile, în primul rând minori aflați în dificultate.¹

Situația minorului refugiat poate fi extrem de complexă, cu provocări în interpretarea și aplicarea legilor, iar realitatea adaugă straturi suplimentare de dificultate. Adesea, este necesară o abordare sensibilă și comprehensivă pentru a asigura protecția și integrarea acestor tineri într-un nou mediu.²

Drepturile minorului refugiat sunt fundamentale și sunt protejate de legislația internațională, cum ar fi Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului. Aceste drepturi includ dreptul la viață, dezvoltare, educație și protecție împotriva exploatării și violenței. Procedurile de azil pot implica evaluarea circumstanțelor individuale ale minorului pentru a determina statutul său de refugiat. Cu toate acestea, implementarea acestor legi poate varia în funcție de țară și de interpretarea autorităților.

Drepturile copiilor refugiați în România

În România, drepturile minorilor refugiați sunt reglementate în principal de legislația națională și de standardele internaționale la care țara s-a angajat. Minorii refugiați beneficiază de aceleași drepturi ca și ceilalți copii, conform Convenției ONU cu privire la Drepturile

¹<https://ec.europa.eu/migrant-integration/sites/default/files/2021-07/RaportanaliticprivindsituatiacopiilorneinsotitisolicitantideazilsirefugiatiiinRomania1.pdf>

²<https://ec.europa.eu/migrant-integration/sites/default/files/2021-07/RaportanaliticprivindsituatiacopiilorneinsotitisolicitantideazilsirefugiatiiinRomania1.pdf>

Potrivit statisticilor Agenției pentru Drepturile Fundamentale a Uniunii Europene (prescurtat FRA), din 2015 până în prezent peste 215.000 de minori neînsoțiți au cerut azil în Uniunea Europeană¹. Amploarea fenomenului și vulnerabilitatea copiilor care trec granițele în căutarea unui mediu mai sigur care să le poată susține creșterea și dezvoltarea atrag din ce în ce mai mult atenția asupra situației și dificultăților pe care acești copii le întâmpină.

Copilului. Procedurile de azil și modul în care sunt tratați minorii refugiați sunt supuse legislației naționale privind azilul și imigrația. Cu toate acestea, implementarea efectivă poate varia, iar uneori pot exista provocări în asigurarea unei protecții adecvate și a unei integrări corespunzătoare pentru acești tineri.

La nivelul României, deși numărul minorilor neînsoțiți este mult mai mic decât în alte state membre ale UE, evoluția fenomenului în ultimii cinci ani nu a fost la fel de constantă ca cea de la nivel european, înregistrându-se variații semnificative – atât creșteri, cât și descreșteri -de la un an la altul.³

Integrarea socială a minorilor refugiați poate fi provocatoare din cauza diferențelor culturale, lingvistice și a stigmatizării. Accesul limitat la educație și resurse poate constitui o barieră, iar adaptarea la un mediu nou poate implica dificultăți emoționale. Comunitatea și instituțiile trebuie să ofere sprijin adecvat pentru a facilita integrarea acestor tineri în societatea gazdă.

Este esențial să se abordeze barierele lingvistice prin programe de învățare a limbii, iar sistemul educațional ar trebui să ofere suport suplimentar pentru a ajuta la adaptarea într-un nou mediu școlar. Inclusivitatea și conștientizarea în comunitate sunt, de asemenea, chei pentru a preveni stigmatizarea și izolarea socială. Acordarea atenției speciale nevoilor psihologice ale minorilor refugiați poate contribui la gestionarea traumelor și la facilitarea integrării lor armonioase în societate.

Reglementarea legală

Minorii neînsoțiți⁴ au un dublu status, atât cel de copii, cât și cel de persoane în nevoie de protecție internațională, cetățeni străini sau apatrizi, în domeniu se regăsesc două reglementări principale care să poată reflecta acest status complex: reglementarea privind drepturile copilului (Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului) și legislația în domeniul migrației și azilului (Legea nr. 122/2006 privind azilul în România, Legea nr.15 din 2 aprilie 1996 privind statutul și regimul refugiaților în România⁵).

În cazul protecției temporare în legislația română o regăsim reglementată în Legea 122/2006 privind azilul în România și în Hotărârea nr. 367/2022 privind stabilirea unor condiții de asigurare a protecției temporare, precum și pentru modificarea și completarea unor acte normative în domeniul străinilor.

De asemenea, în domeniul migrației, este necesar să menționăm și OUG nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România și OG nr. 44/2004 privind integrarea socială a străinilor care au dobândit protecție internațională sau un drept de ședere în România, precum și a cetățenilor statelor membre ale Uniunii Europene, Spațiului Economic European și a cetățenilor Confederației Elvețiene. Bineînțeles, în măsura în care sunt aplicabile, trebuie menționate și prevederile cărții a II-a a Codului civil, care reglementează familia și drepturile copilului. La nivel european, cele mai importante reglementări în domeniu sunt Directiva 2013/32/UE privind procedurile comune de acordare și retragere a protecției internaționale, Directiva 2013/33/UE de stabilire a standardelor pentru primirea solicitanților de protecție internațională și Regulamentul 604/2013 de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de protecție internațională prezentate într-unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe sau de către un apatrid. Având în vedere complexitatea domeniului și multitudinea actelor legislative cu impact asupra acestuia, concordanța dintre acestea nu se suprapune

³ Eurostat, Asylum applicants considered to be unaccompanied minors by citizenship, age and sex - annual data (rounded) [cod tabel - migr_asyunaa], accesat la 09.11.2020

⁴ Art. 7. Legea nr.15 din 2 aprilie 1996 - În cazul străinului minor, care nu a împlinit vârsta de 14 ani, formalitățile pentru acordarea statutului de refugiat vor fi îndeplinite de către reprezentantul său legal

⁵ Hotărârea nr. 1.182 din 13 noiembrie 1996, pentru aplicarea Legii nr. 15/1996 privind statutul și regimul refugiaților în România

perfect, lăsând loc vidurilor legislative, normelor neharmonizate și interpretărilor multiple cu privire la situația minorilor neînsoțiți în parcursul pe care aceștia îl au de când intră pe teritoriul țării noastre, în timpul procedurii de azil și după ce se soluționează cererea de acordare a unei forme de protecție internațională.⁶

Garanții privind minorii neînsoțiți solicitanți de azil conform legii nr. 122/2006

Cererea de azil a unui minor neînsoțit se analizează cu prioritate.

Oficiul Național pentru Refugiați ia măsuri pentru numirea, în cel mai scurt timp, a unui reprezentant legal care să îl asiste pe solicitantul de azil minor neînsoțit pe parcursul procedurii de azil.

Nu este necesară numirea unui reprezentant legal pentru solicitantul de azil minor neînsoțit în situația în care acesta urmează să împlinească vârsta majoratului în termen de 15 zile de la depunerea cererii de azil.

Oficiul Național pentru Refugiați informează reprezentantul legal și solicitantul de azil minor neînsoțit, într-o limbă pe care acesta din urmă o cunoaște, cu privire la posibilitatea efectuării unei expertize medicale pentru determinarea vârstei. Această informare trebuie să cuprindă, de asemenea, precizări referitoare la metodele de examinare medicală, posibilele consecințe ale rezultatului acestei examinări și efectele eventualului refuz de a se supune expertizei medicale.

Azilul și protecția socială a minorului refugiat

În general, azilul minorilor se referă la un centru de plasament sau o instituție specializată unde copiii care nu pot fi îngrijiți de familiile lor biologice sunt aduși pentru a primi îngrijire și sprijin. Aceste locuri ar trebui să ofere un mediu sigur și afectuos pentru dezvoltarea copiilor. Există diferite tipuri de astfel de instituții, inclusiv case de copii, centre de plasament familial sau orfelinate, în funcție de țară și legislația specifică.

Azilul minorilor este o instituție specializată care oferă îngrijire și susținere copiilor care nu pot fi îngrijiți de familiile lor biologice. Aceste instituții sunt create pentru a asigura un mediu sigur și stabil pentru copii, promovând dezvoltarea lor emoțională, fizică și educațională.

Structura și funcționarea unui azil pentru minori pot varia în funcție de legislația țării respective. În general, însă, aceste instituții sunt echipate cu facilități de locuit, săli de clasă, spații de recreere și personal specializat în îngrijirea copiilor.

Personalul din azil este format din profesioniști, inclusiv asistenți sociali, educatori, psihologi și îngrijitori, care lucrează împreună pentru a asigura nevoile fizice și emoționale ale copiilor. Se pune accent pe crearea unei atmosfere calde, unde copiii pot forma legături cu adulții și cu alți copii.

Obiectivele cheie ale azilului pentru minori includ reunificarea cu familia biologică, plasarea în familiile de plasament sau adopție, precum și pregătirea tinerilor pentru independența viitoare. Educația este un aspect esențial, iar copiii ar trebui să aibă acces la o educație de calitate pentru a-și dezvolta abilitățile și potențialul.

Este important să menționăm că termenul "azil pentru minori" poate varia în denumire și formă în diverse culturi și țări, dar esența rămâne aceeași: oferirea de îngrijire și sprijin copiilor care au nevoie de protecție suplimentară.

Protecția socială a minorilor refugiați implică asigurarea unui mediu sigur, îngrijire adecvată și acces la resursele necesare pentru dezvoltarea lor în condiții de normalitate, în ciuda circumstanțelor dificile prin care trec. Iată câteva aspecte detaliate ale protecției sociale a acestor copii:

⁶ Raport analitic privind situația copiilor neînsoțiți solicitanți de azil și refugiați în România ORGANIZAȚIA SALVAȚI COPIII 2020, pag. 21

Acces la Asistență Medicală și Sănătate Mentală: Minorii refugiați trebuie să aibă acces la servicii medicale și psihologice pentru a face față traumelor și stresului asociate exilului și conflictelor.

Educație: Asigurarea accesului la educație este crucială. Școlarizarea trebuie să fie adaptată nevoilor copiilor refugiați, oferind programe de învățare a limbii locale și sprijin educațional.

Protecție Juridică: Este esențială protecția legală a drepturilor copiilor refugiați. Aceasta include recunoașterea statutului lor de refugiat, prevenirea separării de familie și protecția împotriva exploatării și violenței.

Reunificarea Familială: Facilitarea reunificării cu membrii familiilor lor este un obiectiv important. Procedurile de identificare și contact între membrii familiei trebuie să fie eficiente și sensibile la nevoile copiilor.

Adaptare Culturală și Comunitară: Minorii refugiați se confruntă cu schimbări majore în ceea ce privește cultură și comunitate. Programele care facilitează integrarea lor în societatea gazdă sunt esențiale.

Protecția împotriva Exploatării și Abuzului: Minorii refugiați sunt vulnerabili la diverse forme de exploatare și abuz. Sistemele de protecție trebuie să identifice și să preîntâmpine aceste riscuri.

Participarea Copiilor: Implicarea minorilor refugiați în deciziile care îi afectează este crucială. Ei ar trebui să aibă oportunități să-și exprime opiniile și să fie consultați în ceea ce privește mediul și serviciile lor.

Suport pentru Viitorul Profesional: Oferirea de programe de orientare și formare profesională pentru adolescenții refugiați contribuie la pregătirea lor pentru viața de adult și integrarea în piața muncii.

Asigurarea acestor aspecte necesită o abordare coordonată între organizațiile umanitare, guvernele locale și internaționale și comunitățile gazdă, având mereu în vedere binele și drepturile copiilor refugiați⁷.

Protecția minorului refugiat (exemplu minorului din Ucraina)

Ordinul comun al Ministerului Familiei, Tineretului și Egalității de Șanse, Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Educației, Ministerului Sănătății și Ministerului Dezvoltării, Lucrărilor Publice și Administrației stabilește pașii care trebuie întreprinși privind înregistrarea, tranzitul, dreptul de rezidență și protecția minorilor.

Astfel, pentru fiecare minor neînsoțit, reprezentanții Poliției de Frontieră Române solicită de la adultul care călătorește împreună cu minorul, informații cu privire la tranzitul teritoriului național sau, după caz, cu privire la intenția de a rămâne în România.⁸

Dacă minorul neînsoțit este în tranzit pe teritoriul României, împreună cu un adult, altul decât părintele sau reprezentantul legal, reprezentanții Poliției de Frontierei Române solicită adultului care călătorește cu minorul să completeze un formular standard care este disponibil în limbile română, engleză, ucraineană și rusă și care include informații despre destinația finală, precum și detaliile de contact și cu privire la identitatea adultului însoțitor și a minorului.

Dacă minorul neînsoțit rămâne în România cu o rudă adultă sau cu o persoană în a cărei îngrijire s-a aflat, reprezentanții Poliției de Frontieră Române solicită completarea formularului standard. Acest formular conține informații despre adresa la care vor locui, precum și detaliile de contact și referitoare la identitatea adultului însoțitor și a minorului.

⁷ Tutu Pișleag, Mihaela Postolache, G. Pișleag, Globalism și globalizare, Editura Universitară Danubius, Galați, 2013, p. 127

⁸https://gov.ro/fisiere/pagini_fisiere/21.04.2022_-_R%C4%82SPUNSUL_ROM%C3%82NIEI_LA_CRIZA_UMANITAR%C4%82_A_REFUGIA%C8%9AILOR.pdf

Pentru minorul neînsoțit care rămâne pe teritoriul României și nu are unde să locuiască, reprezentanții Poliției de Frontieră Române sesizează Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copiilor și Adopție, prin intermediul unui reprezentant al Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului (DGASPC).

Grupurile de minori din centrele de plasament din Ucraina sau din sistemul de protecție specific, din Ucraina, sunt îndrumați, de către reprezentanții Poliției de Frontieră Române, către reprezentantul DGASPC prezent la punctul de trecere a frontierei. Transportul minorilor neînsoțiți (din sistemul de protecție ucrainean) de la frontieră până la serviciul social identificat de Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copiilor și Adopție, este asigurat de Inspectoratul Județean pentru Situații de Urgență.⁹

Pentru a asigura dreptul la educație al minorilor neînsoțiți care sosesc în România, inspectoratele școlare au inițiat demersurile necesare privind înscrierea lor în grupe / clase / formațiuni de studiu din unitățile de învățământ preuniversitar. Conform procedurii, instituirea măsurii de protecție specială va include, de asemenea, plasarea copiilor în servicii publice sau private de tip familial, cu prioritate persoanelor care vorbesc limba ucraineană sau, după caz, limba rusă.¹⁰

De la începutul crizei umanitare, 2.353 de copii aflați în grija serviciilor sociale din Ucraina au fost identificați în România, dintre care 258 de copii sunt în prezent, încadrați în sistemul de protecție specială din România.¹¹

Concluzia studiului evidențiază discrepanțele semnificative dintre cadrul legal existent privind protecția minorilor refugiați și realitatea în care acești copii trăiesc. Deși legea oferă un cadru solid pentru asigurarea drepturilor acestor minori, implementarea lor întâmpină numeroase provocări.

Desigur, există norme juridice concepute pentru a proteja minorii refugiați, dar implementarea acestora se confruntă adesea cu obstacole practice și lipsuri de resurse.

Studiul evidențiază că minorii refugiați sunt în continuare expuși riscului de exploatare și abuz, chiar și în contextul unor norme legale clare care ar trebui să-i protejeze.

Chiar dacă legislația promovează dreptul la educație, accesul efectiv al minorilor refugiați la sistemele educaționale rămâne limitat din cauza barierei lingvistice, discriminării și lipsei de infrastructură.

Procese de reunificare familială întâmpină adesea întârzieri și dificultăți, afectând stabilitatea și bunăstarea emoțională a copiilor refugiați.

Situația arată că, în ciuda recunoașterii importanței sănătății mentale, accesul la servicii adecvate este adesea limitat, ceea ce agravează traumele suferite de acești copii.

Concluzia subliniază imperativul unei abordări comprehensive și coordonate între autorități, organizații neguvernamentale și comunități pentru a transforma normele legale în realitate tangibilă pentru fiecare minor refugiat. Este necesară o atenție deosebită la aspecte precum educația, sănătatea mentală și protecția împotriva exploatării, astfel încât drepturile fundamentale ale acestor copii să nu rămână doar în planul legal, ci să devină o realitate concretă în viața lor de zi cu zi.

BIBLIOGRAPHY

⁹https://gov.ro/fisiere/pagini_fisiere/21.04.2022_R%C4%82SPUNSUL_ROM%C3%82NIEI_LA_CRIZA_UMANITAR%C4%82_A_REFUGIA%C8%9AILOR.pdf

¹⁰ Nicolau Ingrid Ileana, *Thoughts on the crisis of refugees in Ukraine*, Identities in the spotlight. Dialogue in a global world, pp89-64, Arhipelag XXI Press, Targu Mures, 2023;

¹¹https://gov.ro/fisiere/pagini_fisiere/21.04.2022_-R%C4%82SPUNSUL_ROM%C3%82NIEI_LA_CRIZA_UMANITAR%C4%82_A_REFUGIA%C8%9AILOR.pdf

- Nicolau Ingrid Ileana, *Thoughts on the crisis of refugees in Ukraine*, Identities in the spotlight. Dialogue in a global world, Arhipelag XXI Press, Targu Mures, 2023;
- Pişleag Țuțu, Postolache Mihaela, Pişleag G. *Globalism și globalizare*, Editura Universitară Danubius, Galați, 2013;
- [https://gov.ro/fisiere/pagini_fisiere/21.04.2022 -
_R%C4%82SPUNSUL_ROM%C3%82NIEI_LA_CRIZA_UMANITAR%C4%82_A
_REFUGIA%C8%9AILOR.pdf](https://gov.ro/fisiere/pagini_fisiere/21.04.2022_-_R%C4%82SPUNSUL_ROM%C3%82NIEI_LA_CRIZA_UMANITAR%C4%82_A_REFUGIA%C8%9AILOR.pdf)
- [https://ec.europa.eu/migrant-integration/sites/default/files/2021-
07/RaportanaliticprivindsituatiacopiilorneinsotitisolicitantideazilsirefugiatiinRomania
1.pdf](https://ec.europa.eu/migrant-integration/sites/default/files/2021-07/RaportanaliticprivindsituatiacopiilorneinsotitisolicitantideazilsirefugiatiinRomania1.pdf)
- [https://gov.ro/fisiere/pagini_fisiere/21.04.2022 -
_R%C4%82SPUNSUL_ROM%C3%82NIEI_LA_CRIZA_UMANITAR%C4%82_A
_REFUGIA%C8%9AILOR.pdf](https://gov.ro/fisiere/pagini_fisiere/21.04.2022_-_R%C4%82SPUNSUL_ROM%C3%82NIEI_LA_CRIZA_UMANITAR%C4%82_A_REFUGIA%C8%9AILOR.pdf)

THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S MUSICALITY IN EARLY EDUCATION

Marina Morari

**Assoc. Prof., PhD, „Alec Russo” State University of
Bălți, Republic of Moldova**

Abstract: Children's musical development is impossible without appealing to musicality - a mandatory condition in any musical education and training process. Musicality is the totality of musical skills necessary for participation in musical activities. Shaping the child's personality through musical activities is impossible without the involvement of the components of the musicality structure. Unevenly developed musical skills compensate each other. This article brings together studies on: the concept of musicality from the perspective of several scholars in the century. XX-XXI, the impact of children's skills in the variety of forms of initiation of children in music, the characteristics of children's musicality from birth to 7 years.

Keywords: musicality, structure of musicality, early education, musical skills, initiation of children into music, characteristics of children's musicality.

Introducere. Precum muzica a străbătut o istorie în devenirea ei, astfel fiecare om trebuie să-și creeze propria „istorie” de comunicare cu arta sunetului. Cu cât mai timpuriu copilul va fi educat muzical, cu atât mai mult va beneficia de multiplele avantaje oferite de această educație. Muzica este un mijloc prin care poate fi modelată ființa umană pe dimensiunile emoțională, spirituală, utilitarist-intelectualistă, psiho-socială, morală etc. și nu doar estetică.

Procesul educației muzicale este o activitate complexă, continuă, sistematică și unitară, care începe în copilărie și continuă de-a lungul întregii vieți. Prin intermediul educației copiii se familiarizează cu specificul artei muzicale, își dezvoltă capacitățile de a înțelege și comunica muzical-artistic, își cultivă aptitudini pentru creație muzicală și le aplică în diverse contexte din viață.

Educația muzicală începe încă din viața intrauterină, mai precis din săptămâna 20 de sarcină. Până la naștere, fătul primește foarte multă informație despre muzică: tonurile produse de diferite surse sonore, înălțimea sunetelor, ritm, timbru etc. [19, p.84]. Din momentul nașterii, copilul deosebește vocile, interpretează semnificația emoțională a vorbirii. De la primul gângurit copilul exersează diferite modulații vocale, formule ritmice, intensități sonore etc., pentru a exprima cât mai precis ceea ce are de spus. E simplu de recunoscut, că anume acestea sunt și obiectivele artei muzicale. Dintre funcțiile limbajului vorbit: 1 - determinativă, 2 - comunicativă, 3 - expresivă, prima se manifestă mai slab în muzică, iar celelalte corespund în totalitate esenței limbajului artei muzicale [18, p.23]. Prin funcția expresivă muzica depășește toate artele. Este relevant punctul de vedere a lui Boris Asafiev, care concretizează că muzica, precum și vorbirea se bazează pe conștientizarea sunetului și capacitatea de intonare a acestuia [idem].

1. Determinări conceptuale privind muzicalitatea copiilor. Cercetările științifice cu privire la aptitudinile muzicale au luat amploare la sfârșitul secolului al XIX-lea și se continuă și astăzi: C. Stumpf (1883, 1890), T. Billroth (1855), A. Faist (1897), M. Meyer (1898), G. Révész (1913), K. Seachore (1919), S. Beleaeva-Exemplarskaia (1923), I. Kries (1925), B.

Teplov (1947), E.Willems (1956), D. Sergeant (1973, 1974), K. Karma (1975, 1980), C. Gabriel (1981), V. Shadrikov (1997), N. Vetlughina (1970). În studiile lor, identificăm tratarea psiho-muzicală a conceptului de *muzicalitate*, care se bazează pe aptitudinile muzicale.

Printre cercetările consacrate aptitudinilor muzicale se evidențiază lucrarea lui B. Teplov „Psihologia aptitudinilor muzicale”. Autorul propune o originală concepție a muzicalității, lansând noțiunea de *dar muzical*. Fiind o structură complexă, se află în funcție de îmbinarea unor aptitudini generale și speciale, cât și de aspectul calitativ al acestei îmbinări. Printre însușirile darului muzical el numește: forța, bogăția și inițiativa imaginației, bogăția imaginilor vizuale, precum atenția, voința și alte însușiri generale ale omului. B. Teplov definește aptitudinile muzicale prin termenul de „muzicalitate”. Aceste aptitudini speciale autorul le divizează în: *principale* - fără de care activitatea muzicală n-ar fi posibilă și *secundare* - care sunt mai puțin importante, dar care au totuși, o influență considerabilă în unele activități muzicale. Indicele de bază al muzicalității sau chiar centrul ei îl constituie sensibilitatea/ receptivitatea emoțională în muzică [13, p.45].

În calitate de aptitudini muzicale, B.Teplov numește auzul muzical melodic, simțul ritmului și auzul muzical intern. În grupa aptitudinilor secundare a inclus: auzul timbral, auzul dinamic, auzul armonic și auzul absolut. Savantul argumentează legătura indisolubilă între aptitudinile nominalizate și latura emoțional-auditivă a muzicalității. Trăirea muzicală profundă se află în raport cu priceperea de a diferenția caracteristicile elementelor pânzei sonore: înălțime, intensitate, culoarea sunetului. În același timp, finețea auzului se dezvoltă în funcție de cât de puternic și profund este trăită muzica. Din punct de vedere psihologic și pedagogic, este importantă dezvoltarea, chiar neuniform dezvoltate, aptitudinile muzicale se compensează reciproc. Așadar, este important nu atât aspectul lor cantitativ, cât îmbinarea lor calitativă. În calitate de aptitudini muzicale principale B. Teplov relevă auzul muzical melodic, simțul ritmului, auzul muzical intern.

Spre exemplu, J-L. Leroy definește „muzicalitatea” ca fiind aceea care manifestă schimbarea din punct de vedere subiectiv, pornind de la „însăși dinamica energetică trăită subiectiv prin viața emoțională” [8, p.181]. Subliniind caracterul subiectiv al muzicalității Leroy J.-L., vorbește despre „profilurile dinamice ale vieții emoționale în scop expresiv-simbolic” al copiilor. Astfel, experiența muzicală este în același timp labilă, trecătoare, evanescentă, evazivă în ceea ce privește modalitățile sale expresive și constantă, omniprezentă, invazivă în ceea ce privește realitatea subiectivă [idem, p. 182].

S.Naumenko definește muzicalitatea ca un sistem de abilități generale și speciale ordonate ierarhic. Astfel, se referă la gustul estetic general, capacitatea de a pătrunde creativ în esența artistică a muzicii, de a da aprecieri estetice [21, p.37].

Tabelul 1. Trăsăturile muzicalității după S. Naumenco

Trăsăturile muzicalității	
Trăsături comune	Trăsături speciale
▪ Gust estetic ▪ Capacitatea de a pătrunde creativ în esență muzicii ▪ Aprecierea estetică a calității muzicii	▪ Auzul muzical (ritmic, melodic, armonic) ▪ Imaginația creativă ▪ Afectivitatea ▪ Simțul întregului

K. Spinor concepea muzicalitatea ca o îmbinare a mai multor capacități: percepția muzicală, senzațiile muzicale; acțiunea muzicală; memoria muzicală și imaginația; inteligența muzicală; trăirea muzicală. În grupa aptitudinilor secundare, el a inclus: auzul timbral, auzul dinamic, auzul armonic și auzul absolut.

E. Willems în clasificarea aptitudinilor muzicale pornește de la elementele de bază ale expresivității muzicale – melodie, armonie și ritm. El le numește „elemente ale vieții” care, pătrunzând în om în momentul percepției muzicale, declanșează reacții fiziologice, emoționale și intelectuale, asigurând receptarea și interpretarea muzicii.

C. Tarasova, în urma cercetărilor, include la capacitatea muzicală generală: receptivitatea emoțională la muzică, abilități muzicale cognitive: *senzoriale*: melodicitate, timbru, elemente armonice ale auzului muzical și al simțului ritmului, și *intelectuale*: gândirea muzicală în unitatea componentelor sale reproductive și imaginația muzicală [22, p.42].

Prin urmare, ajungem la ideea că muzicalitatea deplină include toate însușirile muzicale ale omului – de la simțul elementar senzorial al muzicii, până la gândirea muzicală. Astfel, A. Gosdiner [19], evidențiază faptul că, în procesul de învățare a unui copil cu predispoziții înnăscute, acestea se dezvoltă și astfel se deschide un spectru larg pentru învățarea și înțelegerea muzicii superioare. Dar se poate întâmpla ca un copil cu calități muzicale înnăscute și cu predispoziții bune să nu-și dezvolte și să nu-și realizeze abilitățile din cauza unor circumstanțe nefavorabile, ceea ce determină stagnarea procesului. Astfel, cercetătorul concluzionează că, din punct de vedere al unității dialectice a potențialului și al procesului, muzicalitatea, ca una dintre laturile personalității, este un potențial, iar activitatea muzicală este un proces. Așadar, muzicalitatea determină direcția personalității, în timp ce procesele de activitate, la rândul lor, dezvoltă potențialul și îl dezvoltă.

Tabelul 2. Structura abilităților muzicale cognitive, după C. Tarasova

Receptivitatea emoțională la muzică	Abilități muzicale cognitive					
	Senzoriale		Intelectuale			Particulare
	Auzul muzical	Simțul ritmului	Gândire muzicală productivă	Memorie muzicală	Imaginație muzicală	Auz absolut

Concepția de muzicalitate, după K. Tarasova [22], reprezintă un sistem de elemente structurale generale și particulare, care se formează în ontogenie de la componente elementare la componente din ce în ce mai complexe. Natura conexiunii și locul fiecărui element din sistemul „abilităților muzicale cognitive” poate fi utilizată pentru dezvoltarea și evaluarea muzicalității copilului, dar mai cu seamă, în procesul de educație muzicală timpurie.

O structură mai riguroasă a muzicalității propune savantul Yu.A. Tzagarelli, definind-o ca sinteză a abilităților necesare percepției creative a muzicii: auzul muzical, abilitățile muzical-ritmice, receptivitatea emoțională. Memoria muzicală, gândirea muzicală, imaginația muzicală. [Apud: 17, p.38]. Aici observăm o încercare interesantă de a corela abilitățile speciale și generale în componența muzicalității.

În studiile N. Vetlugina [15] este determinată structura abilităților muzicale în conformitate cu principalele tipuri de activitate muzicală: percepția muzicii; interpretare muzicală; improvizația (compoziția) muzicală. Aceasta corespunde caracteristicilor psihologice ale activității muzicale de percepție (în acest caz, percepția auditivă se consideră a fi activitatea de ascultare), activității muzicale reproductive (interpretarea muzicii) și activității muzicale productive, creative, creatoare (a cânta muzică, a compune). Astfel, structura abilităților muzicale, conform autorului studiului, constă în: (a) *capacitatea de percepție holistică a muzicii* (așa-numita ascultare atentă și empatică) și percepție diferențiată (distingerea mijloacelor de exprimare muzicală); (b) *abilități de interpretare* (puritatea

intonațiilor cântătoare și (sau) coordonarea mișcărilor atunci când se interpretează muzica la instrumente muzicale); (c) *abilități de imaginație creatoare*, care se dezvoltă în procesul de percepere a muzicii, în improvizații, interpretare vocală/ instrumentală.

Definim muzicalitatea reprezintă totalitatea aptitudinilor muzicale necesare pentru realizarea activităților muzicale. Aptitudinile muzicale stau la baza activităților muzicale desfășurate în educația timpurie. De aceea, aptitudinile muzicale ale copiilor, precum: receptivitatea auditivă, sensibilitatea emoțională, auzul muzical, imaginația artistică, capacitățile creative, vor fi mereu în dezvoltare, întrucât muzica nu are limite; reaudiind-o, poți afla ceva nou, o înțelege mai profund și o treci prin prisma sufletului cu atenție. Dezvoltarea muzicală este imposibilă fără a face apel la muzicalitatea copilului, este o condiție obligatorie în orice proces de educație și învățământ muzical.

2. Inițierea timpurie a copiilor în muzică. În organismul omului, din start, se regăsește sistemul care relaționează cu timpul. Aducem exemple: mișcarea ordonată a pașilor, tensiunea sistolică și cea diastolică a sângelui, bătaile ritmice ale inimii, somnul se succede cu starea trează, inspirația și expirația se succed ritmic, somnul durează un timp limitat etc. „Muzica accelerează bătaile inimii și ritmul respirației, le incită la mișcare. Cele mai elocvente argumente sânt: impulsul de a bate măsura, mișcările corpului care acompaniază muzica audiată, fredonarea melodiei/ritmului etc” [9, p.33]. Îmbinarea ritmului muzicii cu ritmul corpului uman poate da efecte nebanuite. „Ritmul, unul din elementele principale ale muzicii, este în același timp un element important al întregii activități a omului. Mișcările executate ritmic devin – prin însuși acest caracter al lor – mai puțin obositoare și în același timp dau corpului suplețe și frumusețe” [3, p. 6]. Muzica îndeamnă la dans, la mișcare. Simțul ritmului se dezvoltă în timp, prin practicarea anumitor activități muzicale.

E bine să știm că aproximativ la zece luni pruncul deosebește accentele limbajului verbal al membrilor familiei. Cântecul care conține numele copilului și se interpretează în adresa acestuia, contribuie la conștientizarea eu-lui. Există în jurul la 150 de îmbinări vocale, din care se constituie fonemele tuturor limbilor de pe planeta noastră. Pruncul posedă capacitatea de a percepe și deosebi componentele vocale și accentele limbii materne, muzicalitatea limbii.

Muzica însăși este un limbaj. Atunci când noi ascultăm, interpretăm sau participăm într-o conversație, paralel se produc procesele legate de vorbire și de muzică [23, p. 116]. Muzica poate fi considerată sistem de comunicare, deoarece anume prin muzică poate fi pregătit terenul pentru dobândirea *deprinderilor lingvistice* de înțelegere, comunicare și exprimare. Muzica joacă un rol fundamental în formarea *deprinderilor de comunicare și autoexprimare*. De aici rezultă rolul pe care poate să-l exercite muzica în procesul de consolidare a *deprinderilor sociale*. Prin muzică se stabilesc legăturile într-o familie. Muzica se utilizează pentru a semnaliza statutul social al omului, pentru a exprima identitatea culturală și națională într-un mediu etc. Această chestiune o avea în vedere M. Heidegger, afirmând că arta redă spiritul poporului într-o anumită epocă, „prin ea poporul se regăsește pe sine, ajungând la împlinirea destinului său” [4, p. 65]. Prin muzică poate fi stimulată *integrarea socială* a copiilor anume în acea vârstă, în care cel mai evident se manifestă timiditatea și neîncrederea în sine. În funcție de repertoriul muzical ales, poate fi cultivat *sentimentul demnității personale*, dezvoltate deprinderile activității în grup. Orice muziciere provoacă *manifestarea calităților de lider*, comunicabilitatea, spiritul colectivismului, iar în activitățile cu participarea diferitor categorii de vârstă se stabilesc cu ușurință punți de comunicare interpersonală.

În creierul pruncului sunt stabilite legături puternice dintre părțile responsabile pentru prelucrarea informației vizuale și auditive. Culorile și muzica, luminile și sunetele se îmbină sinestezic în procesele creierului. Toți stimulii percepuți de prunc trec prin *sistemul limbic*. Pe măsură ce copilul crește, aceste asociații își pierd legăturile și se îndepărtează, deoarece

intelectul nostru ar fi supraîncărcat cu informație. În viața matură fiecare senzație se adresează doar unui anumit centru din creier. În acest sens, e bine să avem în vedere faptul, că atunci când un prunc aude muzica, el nu doar o aude, dar o și vede, o simte la nivel olfactiv, gustativ. La prunci percepția muzicii este *pluri-sensorială*, influențându-le puternic și multidimensional existența [23, p. 26].

Este dovedit științific că educația muzicală timpurie contribuie la dezvoltarea anumitor părți ale creierului și la dobândirea anumitor abilități specifice. Muzica ajută la o mai bună coordonare a mișcărilor membrelor concomitent cu văzul și controlul auditiv. Un alt efect de mare importanță este dezvoltarea atenției concentrate pe termen lung și fără întreruperi. În rezultatul educației muzicale crește gradul de *conștientizare spațio-temporală*, care dă posibilitatea de a manipula mental imagini. Într-un studiu [25] în care au fost implicați 78 de copii preșcolari, 34 de copii au primit lecții private de pian, 20 au învățat despre computer, iar 24 au primit lecții despre alte diverse domenii. Copiii care au studiat pianul au arătat o îmbunătățire mai mare a gândirii abstracte decât toți ceilalți. Un alt studiu [26], realizat pe un grup de copii de 4 ani care pot să cânte la pian, a arătat că aceștia au dobândit abilități speciale de *înțelegere a spațiului tridimensional*.

Studiul muzicii solicită o *stare de conștiință* prin care creierul uman se dezvoltă. În urma unor investigații științifice s-a dovedit că copiii-muzicieni sunt mai abili la testele verbale comparativ cu non-muzicienii, având partea stângă a creierului mai dezvoltată [5]. Aceștia au obținut rezultate mai bune decât non-muzicienii în medie cu 16% la testele verbale în vreme ce la testele vizuale diferențele între grupuri au fost nesemnificative. Cheia înțelegerii acestor rezultate este faptul că un centru situat în partea stângă a creierului uman este atribuit memoriei verbale, iar un centru situat în partea dreaptă a creierului este responsabil de memoria vizuală. Studiile au arătat, că educația muzicală contribuie la o mai bună dezvoltare a părții stângi a creierului, cu impact asupra *memoriei verbale*.

De asemenea, muzica stimulează *autocunoașterea*, autocontrolul sau stăpânirea de sine, puterea de concentrare, memoria, sensibilitatea, dândirea abstractă, limbajul, aptitudinile de comunicare cu alți copii și se numără printre puținele domenii care *dezvoltă în mod echilibrat ambele emisfere ale creierului*. În momentul de față nu există studiu care să demonstreze clar *efectul pozitiv al muzicii asupra coeficientului de inteligență*, dar unii experți susțin faptul că un copil care face muzică va rezolva mult mai repede o problemă la matematică. Este demonstrat prin cercetări de laborator [23, p. 79], că muzica implică ambele emisfere ale creierului în procesul de percepție al acesteia, dar procesarea se face în emisfera dreaptă. Prin urmare, cu cât persoana este mai experimentată în muzică, cu atât mai multe zone ale creierului vor fi folosite.

Caracterul stimulator al muzicii facilitează dezvoltarea abilităților specifice artei muzicale și contribuie la îmbunătățirea funcțiilor cognitive și ale abilităților mentale. Acțiunea muzicii asupra psihicului copilului poartă un caracter complex și total. Procesele fiziologice și psihologice în actul muzical-artistic se contopesc. Pe lângă anumite stări emoționale, simultan, prin activitățile muzicale stimulăm și *abilitățile intelectuale* ale copiilor. Uneori muzica este apreciată ca divertisment (o apreciere superficială!) sau în cel mai bun caz - o cale de sensibilizare a copiilor pentru frumos. În realitate, prin educație muzicală timpurie se formează și dezvoltă o serie de procese psiho-intelectuale, priceperi și deprinderi cum ar fi: *dândirea, memoria, atenția, afectivitatea, voința, imaginația, creativitatea, spiritul de ordine și disciplină, punctualitatea*. Este de menționat, că *impresiile muzicale* [19, p.29] denotă primele semne de manifestare a muzicalității copilului. Caracterul și expresivitatea impresiilor muzicale într-un fel trădează profunzimea relației *copil – muzică* și se manifestă divers: poziție încrămențită a corpului, mișcare agitată, privire concentrată, atitudine selectivă pentru muzică, statornicirea preferințelor, fredonatul spontan, receptivitate emoțională etc. „Prima impresie în fața artei este făcută din sentimentul unei influențe care se exercită asupra noastră,

emanând de la un obiect resimțit ca prețios și care, prin însușirile lui sensibile, reușește să trezească în noi o reacție chinestezică intensă și precisă” [16, p.319]. Această primă întâlnire poate avea un impact puternic asupra personalității copilului.

Muzica este un mijloc de educație estetică, dar poate avea și *destinație extraestetică* [7, p.286]. Cauzele extraestetice ale artei sunt în același timp și scopurile ei [16, p.170]. Înțelegând acest fapt, „mulți părinți își îndrumă copiii să facă muzică de la vârstă preșcolară, nu pentru a-i consacra în specialitate și nici pentru cultura lor generală, ci pentru a le dezvolta aceste calități intelectuale antrenate în timpul învățării și practicării muzicii, pentru a-i forma cu ajutorul muzicii” [12, p.153]. Anume conținutul extraestetic dă expresivitate artei și o face participantă la dinamismul vieții, exercitând o mare forță de influență asupra societății.

Muzica poate crea o stare de bine prin emoțiile exprimate. Este recunoscut rolul muzicii în crearea atmosferei de solemnitate, sărbătoare, compasiune etc. la manifestările de masă. Foarte intens se studiază *potențialul terapeutic al muzicii* asupra oamenilor (prin art-terapie, meloterapie). Un lucru bine știut: muzica este în stare să stimuleze eliminarea endorfinelor în organism, care provoacă simțul plăcerii. O muzică anume poate să micșoreze conținutul hormonilor de stres – cortisol. Prin urmare, prin valențele muzicii poate fi realizat controlul echilibrului componentelor chimice în organismul uman [23, p.153].

În contextul socio-cultural, economic și politic actual, cea mai imperativă este *valoarea spirituală a muzicii*. „Omul nu este doar materie. El nu este doar o ființă vie. El mai este ceva. Este *spirit*”. În mod traditional, cuvântul *spirit* a fost opus cuvântului *corp* și s-a dezvoltat o viziune dualistă a ființei umane, în care ambele substanțe se prezintă într-un mod antitetic și sub formă de conflict. Acest factor schimbă fundamental caracteristica omului. Spiritualitatea ne ajută să trăim viața la un nivel mai adânc de semnificație. Muzica poate ajuta să înțelegem cine suntem și ce valoare au lucrurile pentru noi, să conferim fenomenelor/ lucrurilor valoare în propria viață. Spunând că o persoană este o ființă spirituală nu negăm dimensiunea ei carnală și senzuală.

Spiritualitatea indică faptul că ființa nu se limitează doar la aceste aspecte, ci transcede dimensiunea ei fizică, trăiește într-un mod mai superior, mai profund și calitativ. „*Viața spirituală* eliberează ființa umană de rînduiala necesităților și tocmai acest lucru o transformă în persoană” [14, p.43]. Muzica ne oferă experiențe care sunt posibile numai prin muzică, ne permite să trăim intens o lume cu mai multă pătrundere și sens, fiind puse în legătură *personalul* cu *transpersonalul* și cu *eu-l spiritual*. Atunci când realizăm educația muzicală a copiilor, trebuie să avem în vedere că demersul creației muzicale nu poate fi despărțit de procesele spirituale, esența educației se rezumă la dialogul spiritual cu „lumea” și „conținuturile ei” [6, p.185].

4. Formele de inițiere muzicală a copiilor. Inițierea copilului în lumea muzicii începe în familie, apoi continuă în grădiniță. Cooperarea dintre părinți și educatori este esențială pentru a asigura coerența și consecvența acțiunii educaționale a celor doi factori de educație asupra copilului, precum și a celor două medii în care copilul trăiește cea mai mare parte din perioada lui timpurie. Un copil poate cunoaște și asimila muzica ca artă doar în cadrul formelor de inițiere muzicală (activități muzicale practice). A iniția pe cineva, înseamnă a începe o activitate, a-l introduce într-un domeniu de activitate. În pedagogia muzicală s-au fundamentat următoarele activități muzical-didactice principale: audiția, interpretarea (vocală, corală, instrumentală), creația, reflecția. Din aceste activități derivă diferite forme de inițiere muzicală: *audiția muzicii* (ascultarea creațiilor muzicale, vizionarea spectacolelor/ programelor etc.), *cântul* (interpretare vocală/ corală a cântecelor și melodiilor din alte creații), *improvizația* (ritmică, melodică, timbrală, armonică etc.), *activități muzical-ritmice* (mișcări ritmice, mișcări plastice etc.), *jocul* (jocuri muzicale, artistice, cu caracter reproductiv, cu caracter creativ etc.), *interpretarea la instrumente muzicale* pentru copii, *citit-*

scrisul muzical (învățarea elementelor de notație muzicală), *solfegierea* (colectivă, pe grupuri, individuală), *dramatizarea* etc.

Forma de bază în organizarea educației muzicale a copiilor în instituțiile preșcolare este activitatea muzicală, care se planifică/ realizează de două ori săptămânal cu fiecare grup de copii. Celelalte forme de organizare educațional-artistică, precum sunt: matineul, concertul, programul artistic etc., se consideră complementare activităților muzicale. „Orice interpretare a artei este, într-o anumită măsură, un act de inițiere, deoarece presupune transcenderea planului sensibil spre cel interior, care condensează un secret și, oriunde este vorba despre o dimensiune invizibilă, de ceva ascuns, ne confruntăm cu un act de inițiere” [1, p.161]. Marea importanță a inițierii pentru educație, după cum menționează L. Bârlogeanu, ține de rezultatul său: formarea credințelor, ca valori indispensabile ale actului educațional. Prin inițiere înțelegerea artei nu sfârșește. „Inițierea este o ocazie pentru ca înțelegerea să se exerseze” [idem]. Prin urmare, inițierea muzicală este o posibilitate de învățare artistică, care poate fi realizată la trei niveluri: (1) nivelul informațional, (2) nivelul practic și (3) nivelul înțelegerii. Prin urmare, a iniția pe cineva în tainele muzicii nu înseamnă limitarea la problemele structural-sonore ale acestei arte asupra cărora se concentrează educația muzicală din procesul de educație muzicală timpurie.

Primul pas în orice formă de inițiere muzicală este trăirea, pe care se sprijină în cele din urmă toate judecățile pe care le facem asupra celor trăite. Din trăire scoatem elementele pentru cunoașterea oricărui fapt spiritual. Când muzica este percepută ca fiind desprinsă de impactul ei emoțional și intelectual, ea devine act veritabil de cunoaștere. Emoția reprezintă punctul de plecare al cunoașterii muzicii, care accede spre experiența mintală, pune în vibrație rațiunea pentru a reveni iarăși la imaginea artistică prin re-trăirea mult mai colorată și nuanțată. Absența conceptelor în limbajul artistic nu înseamnă absența gândirii, respectiv a unei gândiri muzicale ce-și are conceptele specifice. Cunoașterea muzical-artistică este imagistică, conținutul căreia este cucerit de natura dublă a omului – emoționalul și raționalul. Arta își îndeplinește rostul prin judecata explicativă a mișcărilor emoțional-afective. Cunoașterea muzicii „necesită un exercițiu armonios al funcțiilor senzoriale, al acestora cu întreaga trăire afectiv-emoțională și cu gândirea în stare a conduce procesul de înțelegere și interpretare a ceea ce a fost auzit/ audiat” [2, p.18]. Ideea este foarte importantă în plan educativ deoarece valențele educative ale artei pot fi potențate în cazul cunoașterii artistice vis-a-vis de cea științifică, care pune în valoare actul de trăire și gândire, care se întrepătrund, colaborează și se completează.

Prin perfecționarea continuă a priceperii de a asculta muzica copiii pot pătrunde în sensul ei. Ca proces psihic-spiritual, *percepția muzicii* (auzirea, simțirea, trăirea și înțelegerea) este proprie tuturor formelor de inițiere muzicală. Este important să-i învățăm pe copii să perceapă mesajul sonor-artistic nu numai în timpul audițiilor nemijlocite, ci și în cadrul propriei interpretării sau activității de creativitate muzicală elementară. Percepția antrenează în acțiune întreaga ființă a copilului, mobilizând alte procese psihice cu care conlucrează: memoria, gândirea, imaginația, atenția, voința etc. Prin formele de inițiere muzicală copiii acumulează experiența muzicală în perceperea adevărată, trăită și conștientizată a muzicii. Astfel, experiența muzicală pune în valoare autonomia personală a copilului prin „descoperirea” spiritualității în mesajul sonor, prin crearea și stimularea nevoilor pentru valori culturale.

Remarcăm câteva exigențe pentru buna inițiere muzicală a copilului în universul muzicii: numai prin activități muzicale practice poate fi realizată adevărata inițiere în universul muzicii; fără prezența trăirii emoționale a mesajului creației muzicale în toate momentele actului muzical: *audiție – interpretare – creație*, nu putem vorbi despre o educație muzicală; prin perfectarea continuă a priceperii de a asculta muzica copiii pot pătrunde în sensul ei.

5. Caracteristicile muzicalității copiilor de la naștere până la 7 ani. Părinții nici nu bănuiesc cât de mult componentele muzicalității organizează și influențează viața copiilor în perioada antepreșcolară (0-3 ani). Sunetul (emis, perceput) devine o sursă importantă de cunoaștere. Ritmul cuvântului rostit și cântat acționează direct asupra funcțiilor psihicului copilului. Descriem selectiv *evoluția pruncului* [24] cu referințe utile pentru dezvoltarea muzicală a acestuia. De la 3 săptămâni pruncul recunoaște vocea mamei.

Prima lună: începe să scoată diverse murmure și zumzete; poate fi schimbat tonul vocii în povestire; se recomandă descrierea acțiunilor pe care le face mama; în timpul zilei, când pruncul este treaz, puteți asculta împreună muzică (nu trebuie să fie neapărat melodii pentru copii, poate fi muzică instrumentală, spre exemplu, Sonate pentru pian de W.A. Mozart); utilizați intervalele de timp când copilul este liniștit pentru a vorbi cu el și a-i cânta (orice poezie pentru copii poate fi intonată melodic pe 2-3 sunete sau cordii răspândite în folclor).

Luna a doua: copilul poate face diferență între vocile familiare și alte sunete, devine un ascultător mai bun; comunicarea verbală dezvoltă simțul de orientare a copilului (utilizăm intonații variate în comunicare); copilul își exprimă nevoile sale diferite prin sunete, zâmbete și strigăte; privește concentrat fața părinților, răspunde la expresivitatea facială a celui care îi vorbește, cârânește capul spre sursa sonoră, caută să apuce cu mânuțele ceva la perceperea sunetelor stridente, se relaxează sub o muzică liniștită etc.; la a treia săptămână începe să-și coordoneze mai bine mișcările; pot fi realizate jocuri muzicale cu mișcarea ritmică a mâinilor/picioarelor; la săptămâna a patra pot fi citite povești pentru a-i dezvolta simțul auditiv; se variază tonul vocii, se pun accente, se cântă melodii folclorice la care copilul reacționează activ.

Luna a treia: copilul este capabil să arate că recunoaște mesajul sonor; continuă să răspundă prin zîmbet și să pâlăvrăgească pe limba lui în compania cunoscuților și cu străinii; la săptămâna a treia se joacă activ cu jucării sunătoare.

Luna a patra: copilul poate înțelege, acum, toate sunetele de bază care alcătuiesc limba sa maternă; până la 6 luni se dezvoltă capacitatea de a scoate unele din sunetele limbii materne; se încurajează imitația sunetelor; copilul realizează că, ceea ce i se spune, generează diverse reacții; se poate juca cu mânuțele și propriile piciorușe fără să se plictisească (aici sunt oportune jocurile muzicale de tipul „Tăpușele”, „Vine lupul din pădure”); începe să se dezvolte simțul umorului și copilul se încurajează să reacționeze facial la imitarea zgomotelor de animale; se recomandă transformarea audițiilor muzicale și de cânt într-un ritual (după băiță/ înainte de somn/ după mâncare).

Luna a cincea: copilul poate arăta emoțiile doar dacă este fericit sau supărat; se abordează micuțul cu mișcări lente și domoale în timpul jocului muzical-ritmic; copilul este capabil să recunoască un obiect după ce a văzut doar o parte din el (se recomandă jocul „De-a v-ați ascunselea” cu jucării muzicale la care se cântă în momentul găsirii); la săptămâna a patra copilul vede și aude lumea aproape la fel de bine ca și maturii; se explorează activ abilitățile de comunicare; jumătate din copii murmură, repetând o silabă (*ba, ma, ga, ca*) sau combinații consoană-vocală; copilul se încurajează să comunice, răspunzându-i sunetelor emise sau povestind cum face fiecare animal (aici imaginea și sunetul trebuie percepute împreună); se adaugă în repertoriu diverse sunete din ce în ce mai complexe.

Luna a șasea: copilul poate sta în poziție verticală și alege una din jucăriile sonore propuse; încet dar sigur devine mai independent și se joacă cu jucăriile (după modelul propus).

Luna a șaptea: emoțiile copilului devin tot mai evidente; va învăța să evalueze și să imite stări de spirit și ar putea arăta primele semne de empatie (față de mesajul auzit sau imaginea vizionată); de acum înainte copilul va copia modul în care vede cum părinții tratează oamenii; reacționează prin mișcări corporale la muzica pe care o recunoaște; imită și se

străduie să repete sunetele auzite și elementele limbajului verbal în timpul comunicării [19, p.84]; percepe schimbarea intensității sonorităților; demonstrează emoțional recunoașterea unei melodii [idem].

Luna a opta: este perioada căzăturilor (se pot organiza pășirea însoțită de recitarea poeziilor și cântecelor ritmate, în caracter de marș, polcă); descoperă împrejurimile și limitele sale; analizează obiectele agitându-le, lovindu-le, aruncându-le; devine conștient de faptul că poți face multe lucruri cu obiectele (se oferă modele de interacțiune cu jucăriile muzicale pentru a fi imitate; poate începe să meargă în picioare (pentru a reuși întărirea mușchilor cu mișcările coordonate pot fi ritmizate poezii scurte, melodii în caracter de marș/ dans).

Luna a noua: percepe schimbarea mediului (se recomandă să fie luate jucăriile cunoscute în călătorie); la săptămâna a doua va începe să-și amintească mai multe informații specifice (cum ar fi locul unde se găsesc jucăriile în casă); imită acțiuni pe care le-a văzut cu o săptămână în urmă; are abilitatea de a-și aminti unele detalii ale experiențelor pe o perioadă scurtă de timp (memoria conștientă a evenimentelor pe termen lung se va dezvolta abia în jurul vârstei de 2-3 ani); înțelege mai bine tonul decât sensul cuvintelor propriu zise (se va audia muzică în diferite tempouri și caractere); la săptămâna a patra personalitatea copilului este în plină dezvoltare; se angajează într-o acțiune; știe să ceară atenție.

Luna a zecea: începe să înțeleagă multe cuvinte simple și fraze (se continuă comunicarea verbală, muzicală); se recomandă evitarea tendinței de a folosi cuvinte de copil; se încurajează abilitățile lingvistice; face primii pași ținându-se de mobilă; se poate apleca după o jucărie în timp ce stă în picioare; înțelege instrucțiuni simple (care se explorează în joc).

Luna a unsprezecea: se dezvoltă în continuare creierul, capacitatea de a comunica și de a gândi; se încurajează interesul copilului în a fi comunicativ, ascultându-l și vorbindu-i/ cântându-i; se lucrează cu memoria (prin jocuri de tipul „Cucu bau” sau bătutul din palme și cântând „*Batem palmele ușor./ Batem palmele cu zor./ Clap, clap, clap./ Melodiile îmi plac*”); se uită cu interes la cărți și le răsfoiește; adună jucăriile în coș; se implică în joc.

Dezvoltarea muzicalității copilului și obiectivele educației muzicale timpurii eșalonată pe ani poate mobiliza și reuși efortul părinților și al pedagogilor în realizarea educației.

Primul an (caracteristici):

- Acumularea experienței auditive, achiziția unor modele-etalon senzorial-muzicale;
- Dezvoltarea interesului față de sunetele muzicale și zgomote, sunete vorbite și intonații cântate;
- Dezvoltarea percepției auditive, a percepției elementare a muzicii și a reacției emoționale la muzică;
- Activizarea mișcărilor, acțiunilor de joc cu fundal muzical și a comunicării verbale (cu intonații diferite);
- Familiarizarea cu activitățile de interpretare muzicală elementară (lovire în tobiță/ tamburină, mișcarea maracasului/ jucăriilor sunătoare).

Al doilea an:

- Motricitate activă în rezultatul dezvoltării fizice și neuro-psihice;
- Experiența auditivă determină caracterul mișcărilor și al acțiunilor cu obiectele, influențează asupra intensității dezvoltării percepției și memoriei;
- Emotivitatea pătrunde în toate sferele de activitate vitală: comunicarea verbală, acțiuni cu obiectele, jocul elementar, interesul pentru semeni.

Al treilea an - perioada schimbărilor intensive:

- Evoluează procesele psihice, sfera cognitivă, vorbirea;
- Mișcările devin tot mai încrezute și coordonate;
- Caracterul comunicării cu semenii și maturii se preschimbă;

- În viața copilului se statornicește jocul cu subiect și jocul cu roluri;
- Emotivitatea și sensibilitatea se îmbogățesc esențial, se dezvoltă necesitatea în impresii estetice și activitățile artistice.

La vârsta de 3-4 ani:

- La 3-4 ani copilul cunoaște senzitiv lumea din jurul său și lucrurile (obiectele).
- Experimentează activ cu sunetul în vederea acumulării experienței muzicale.
- Modelarea și jocul cu sunetul muzical (în cadrul audiției, muzicării elementare, cântului, mișcărilor elementare de dans și a mișcărilor ritmice) permit copilului să se orienteze în caracterul muzicii și genurile ei (cântec, dans, marș).
- Organizarea activităților vitale într-un ritm potrivit încercărilor de a găsi rimă între cuvinte, în vorbirea ritmată, fredonarea frazelor, în mișcări improvizate sub fundal muzical – dezvoltarea simțului metroritmice.

La vârsta de 4-5 ani:

- Copilul activ se implică în activitatea de dans, interpretarea vocal/ corală, improvizațiile instrumentale;
- Interpretează adecvat caracterul imaginii muzicale din cântece și exprimă dispoziția muzicii prin cânt;
- Manifestă capacitatea de retrăire emoțională a dispoziției și caracterului muzicii audiate;
- Percepe muzica ca mijloc de comunicare, exprimare, povestire prin sunete (calitățile sunetelor);
- Manifestă interes pentru unele activități muzicale, se implică independent în activități muzicale în grup.

La vârsta de 5-6 ani:

- Sursele de informare în domeniul culturii muzicale se largesc;
- Cultura spirituală a copiilor permite stabilirea relației dintre muzică, dans, literatură, artele plastice;
- Prin ghidaj, muzica poate deveni mijloc de cunoaștere a lumii și cale de autorealizare;
- Abordarea integrativă a artelor permite copiilor să-și exprime emoțiile și sentimentele prin mijlocul sunetelor, culorilor, prin mișcare și cuvânt;
- Percep starea emoțională a mediului social cu care contactează;
- Trăirile estetice în actul muzical-artistice stimulează dorința copilului de a participa în activități de creație/interpretare.
- Pot manifesta erudiția muzicală în baza experienței muzical-artistice acumulate;
- Cunosc și se orientează în varietatea tipurilor de muzică (cântec, dans, marș);
- Impresiile emoționale și experiența percepției muzicale sânt transpuse în activitatea de interpretare muzicală;
- Copiii se implică în discuție despre dispoziția muzicii, descriu impresiile personale;
- Diferențiază muzica după gradațiile de tempo polare (repede-rar).

Concluzii. Dezvoltarea muzicalității copiilor începe cu prima zi a pruncului. Toți oamenii sunt muzicali. Însă gradul de dezvoltare a muzicalității este diferit. În viziunea savanților, elementele constituente ale muzicalității reunesc diferite aptitudini muzicale: simțul ritmic, auzul muzical (melodic, armonic), reprezentările auditive etc., trăirea emoțională fiind considerată fundamentală și premergătoare celorlalte. Muzicalitatea copiilor susține și stimulează cunoașterea și educația. Dezvoltarea mai slabă a unor componente ale muzicalității permite inițierea copiilor în lumea muzicii într-o varietate de activități muzicale, care pot fi desfășurate în familie, grădiniță. În acest sens, contează compensarea unei

aptitudini din contul altor aptitudini și varietatea formelor de inițiere a copilului în muzică, prin intermediul cărora se formează și dezvoltă sensibilitatea auditivă și emoțională a copiilor.

BIBLIOGRAPHY

1. Bârlogeanu L., *Psihopedagogia artei: educația estetică*, Iași: Polirom, 2001.
2. Cozma C., *Meloeticul, eseu semiotic asupra valorilor morale ale creației artistice muzicale*. Iași: Junimea, 1996.
3. Dolgoșev M., Marinescu E., *Metodica educației muzicale în grădinița de copii*, București: E.D.P., 1974.
4. Heidegger M., *Originea operei de artă*, trad. și note de Thomas Kleininger, Gabriel Liiceanu. Studiu introductiv: Constantin Noica, București: Humanitas, 1995.
5. Hille K., Gust K., Bitz U., Kammer Th., *Associations between music education, intelligence, and spelling ability in elementary school*. In: *Advances in Cognitive Psychology*, National Institutes of Health, Bethesda, S.U.A., 2011, Nr. 7, pp. 1–6.
6. Hofmann W., *Fundamentele artei moderne*, trad. De Elisabeth Axmann-Mocanu și Bucur Stănescu, București: Editura Meridiane, 1977.
7. Kagan M., *Morfologia artei*, București: Editura Meridiane, 1979.
8. Leroy J.-L., *Vers une épistémologie des savoirs musicaux*, L'Harmattan, Paris, 2003.
9. Luban-Plozza B., Iamandescu I.B., *Dimensiunile psihologice ale muzicii. Introducere în muzicoterapie*, București: Editura Romcartexim, 1997.
10. Morari M., *Organizarea și desfășurarea activităților cultural-artistice în instituțiile de educație timpurie*. In: *Managementul educațional: realizări și perspective de dezvoltare*. Ediția 3-a, 8 mai 2020, Bălți. Bălți: Tipografia din Bălți, 2020. pp. 165-170
11. Morari M., *The discovery of the Laws of Art in Early Musical Education*. In: *MERYC2017: Proceedings of the 8th Conference of the European Network of Music Educators and Researchers of Young Children 20th – 24th June 2017, Cambridge, UK*. Edited by Jessica Pitt and Alison Street. – University Cambridge: MERYC-England on behalf of EuNet MERYC, 2017. p. 209-216
12. Palade L., Palade C., *Educație muzicală. Ghid metodic pentru învățământul preșcolar și primar*. Iași: Editura Taida, 2008.
13. Teplov B., *Psihologia aptitudinilor muzicale*, București, 1961.
14. Torralba F., *Inteligența spirituală*, București: Curta veche, 2010.
15. Vetlugina N., *Dezvoltarea muzicală a copilului*, Chișinău, 1967.
16. Vianu T., *Estetica*, București: Editura Orizonturi, 2010.
17. Анисимов В., *Диагностика музыкальных способностей детей*, Москва, 2004.
18. Асафьев Б., *Музыкальная форма как процесс*. Кн. 1 и 2, Москва: Музыка, 1971.
19. Готсдинер А., *Музыкальная психология*, Москва: МИП „НВ Магистр”, 1993.
20. Морарь М., Развитие артистизма детей путем специфических приёмов музыкальной инициации в процессе слушания музыки. В: *Воспитание и обучение детей младшего возраста*. Материалы VII Международной Конференции ЕССЕ 2018, 16 - 20 мая, МГУ имени М.В. Ломоносова, Москва, 2018. pp. 239-250
21. Науменко С., *Индивидуально-психологические особенности музыкальности*. В: *Вопросы психологии*, № 4, 1987.
22. Тарасова К., *Онтогенез музыкальных способностей*. Москва, 1993.

23.Шеппард Ф., *Развивающая музыка*. Руководство для родителей, Минск: «Поппури», 2009.

24.<http://www.babycenter.com/baby>

25.<http://blog.pentru-copii.net/2013/11/de-ce-are-nevoie-copilul-tau-de-educatie-muzicala/>

26.<http://mamadevocatie.ro/muzica-actioneaza-pozitiv-asupra-dezvoltarii-copilului/>

PSYCHOLOGICAL SAFETY THROUGH THE DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS (SENSORY IMPAIRMENTS)

Adriana Ciobanu, Mariana Pîrvan
Assoc. Prof., PhD, „Ion Creangă” University of
Chişinău, Moldova, Lecturer, PhD,
„Ion Creangă” University of Chişinău, Moldova

Abstract: Blocked by their own emotions, children with special educational needs have great difficulties in adapting to school, the changing environment of the child with special educational needs influences the somatic and psychological state of the child, children cannot know the full diversity of human experience, thus many social and personal resources remain inaccessible to them. The quality of our lives depends on how we learn to work with emotions. Emotional intelligence is an invaluable tool in the educational process that also affects the formation of higher mental functions, and negative emotional states, chronic dissatisfaction, lead to the adoption of a passive or aggressive communication style thus making it more difficult for them to adapt in mainstream schools but also, lowering school performance.

Quality of life for young schoolchildren with ESC/sensory disabilities would mean: necessary psycho-pedagogical assistance (tutoring, remedial education, homework support); therapeutic interventions (individual and group); psychological counselling (mediation).

Keywords: psychological security, development, emotional intelligence, children with special educational needs, sensory impairments (sight, hearing), communication.

În Republica Moldova în sistemul educațional oficial spunem că integrarea copiilor cu cerințe educaționale speciale apare în anul 2003 prin Strategia Națională „Educație pentru toți” pentru anii 2004-2015, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.410 din 04.04.2003.

Actualmente problema integrării copiilor cu cerințe educaționale speciale este abordată în Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2022-2027 și are ca scop abordarea egalizării șanselor și a accesului la educație de calitate pentru fiecare copil, tânăr, adult (inclusiv celor cu CES și/sau dizabilități) la toate nivelurile educaționale și a dezvoltării unui sistem educațional incluziv, și îți propune ca în această perioadă a anilor 2022-2027 să descrie mecanismul de realizare al acestuia și va preciza impactul așteptat asupra educației, statului și a societății [6]. În această perioadă venim și noi cu contribuția de a eficientiza acest program prin optimizarea procesului de integrare și de adaptare a școlărilor mici cu dizabilități senzoriale pentru a îmbunătăți calitatea vieții acestora în instituțiile generale.

Calitatea vieții școlărilor mici cu CES/dizabilități senzoriale ar însemna: asistență psihopedagogică necesară (meditație, recuperare educațională, suport în pregătirea temelor); intervenții terapeutice (individuale și de grup); consiliere psihologică (mediere).

Conform Biroului Național de Statistică al Republicii Moldov din cei 10.400 copiii cu cerințe educaționale speciale cu vârstele cuprinse între 0-17 ani în anul 2021-2022 au fost integrați în instituțiile generale din țară 8.924 copii, din aceste date vedem că integrarea copiilor cu cerințe educaționale speciale în școlile de masă rămâne și astăzi prioritară în

politicile educaționale ale Republicii Moldova. Cu toate acestea copiii cu cerințe educaționale speciale integrați în școlile de masă întâmpină mari dificultăți la adaptarea în școală, pentru unii se rezumă fie cu nereușită școlară, pentru alții cu abandon școlar. Analizând și studiind mecanismul incluziuni am observat că se încearcă promovarea celor mai corecte abordări și politici educaționale pentru o adaptare mai bună a copiilor cu cerințe educaționale speciale, dar totuși nu se reușește. Atât cadrelor didactice le este greu să lucreze și să-i motiveze pe copii cu cerințe educaționale speciale, cât și colegii lor cu dezvoltare tipică le vine greu să se apropie, să comunice, să relaționeze cu ei și respectiv copii cu cerințe educaționale speciale rămân frustrați de situația dată. Astfel se retrag plini de emoții negative demonstrând un stil de comunicare pasiv sau agresiv.

În procesul de adaptare copilul își formează un anumit tip de comportament ce corespunde cu un atașament față de persoana de referință (pedagog, educator, diriginte, persoana care îl îngrijește etc.), de mediul în care se află (A.V. Petrovski, V.V. Bogoslovski, P.S. Nemoș, B. Filipș, E. V. Novicova, A. Silvestru, M. Carcea). Dezvoltarea inteligenței emoționale presupune o schimbare pozitivă a comportamentului și atitudinii copilului față de sine și față de mediul, iar acest lucru este esențial pentru o comunicare eficientă la nivel emoțional cu cei din jur, receptând și transmițând atât latura rațională, cât și cea afectivă a unui mesaj. Orice comunicare este însoțită de latura afectivă, orice emoție tinde să fie exprimată.

Blocați de propriile emoții copii cu cerințe educaționale speciale întâmpină mari dificultăți la adaptarea școlară, schimbarea mediului de viață al copilului cu cerințe educaționale speciale influențează starea somatică și psihică a copilului, copiii nu pot cunoaște toată diversitatea experienței umane, astfel multe dintre resursele sociale și personale rămân inaccesibile pentru ei. Calitatea vieții noastre depinde de felul în care învățăm să lucrăm cu emoțiile. Inteligența emoțională e un instrument neprețuit în procesul educațional ce afectează și formarea funcțiilor psihice superioare, iar stările emoționale negative, nemulțumirea cronică, conduc la adoptarea unui stil de comunicare pasiv sau agresiv, astfel făcând mai dificil procesul de adaptare a acestora în școlile de masă dar și, scăzând performanțele școlare.

Tema dezvoltării abilităților de comunicare și inteligenței emoționale este abordată intens în cercetările de ultimă oră ale specialiștilor din diferite arii geografice (G. R. Adams, M. D. Berzonsky, T. Bradberry, St. Briers, M. Chabot, D.Chabot, G. Corcos, G. D'Ambra, P. Ekman, M.J.Elias, A.Faber, N.Favez, D. Favre, B.S. Friedlander, B. Gendron, T. Gouin-Dăcarie, S.Hein, A. R. Hochschild, L. Lafortune, F. Mendeuse, A. Mehrabian, M. Mikolajczak, C. R. Rogers, N. Rousseau, S.J Stein, S.E.Tobias; etc. În Republica Moldova s-au înregistrat cercetări ale emoționalității umane de către savanții autohtoni M. Cojocar-Boroșan, Ig. Racu, Iu. Baxan, O. Coroi, N. Silistraru., D. Antoci, L. Trofailă, E. Losii, V. Maximciuc, M. Dița, etc.

Promotori activi ai inteligenței emoționale sunt și Steven J. Stein și Howard E. Book, (2000, 2003), definind inteligența emoțională drept set de aptitudini ce permite persoanei să se descurce într-o lume complexă.

Emoția se definește ca o reacție afectivă de intensitate mijlocie și de durată relativ scurtă, însoțită adesea de modificări în activitățile organismului, oglindind atitudinea individului față de realitate. „Emoțiile sunt stări afective de scurtă durată, care exprimă un specific al relațiilor cu un obiect ori o situație, deci au un caracter situațional” [1, p. 205], iar sfera emoțională, după S. Rubinștein constituie perceperea atitudinilor omului față de ceea ce îl înconjoară.

Copilul nu are știința care să îi dea informațiile necesare pentru a-și exprima coerent și clar sentimentele și ideile. Asta și pentru că nici nu știe exact ce simte. El își exprimă cel mai bine stările, emoțiile care îl încearcă prin plâns, interjecții, priviri, și alte gesturi. Vârsta

școlară mică constituie o etapă cu însemnate transformări în viața afectivă a copilului, care se diversifică și se îmbogățește, apar schimbări complexe în plan cognitiv, afectiv și relațional.

În Republica Moldova mai mulți cercetători abordează tema inteligenței emoționale în contexte diferite. M. Pleșca elucidează „rolul inteligenței emoționale a cadrelor didactice în realizarea educației incluzive”, menționând în studiul său că un cadru didactic trebuie să aibă un nivel înalt de competențe emoționale pentru a avea succes în activitatea educațională cu copiii. În studiul dat cercetătoarea menționează că majoritatea cadrelor didactice se caracterizează printr-un nivel mediu a inteligenței emoționale, procentul cel mai mare fiind totuși obținut de cadrele didactice cu un nivel scăzut și foarte scăzut a inteligenței emoționale [5, p.261].

Cadrul didactic este acel profesionist din sistemul de învățământ care are misiunea de a forma noi generații de tineri educați și echilibrați, dar și un șir de atribuții printre care de-a comunica eficient/asertiv, de a fi echilibrat psihic și emoțional, prezentându-se pe sine ca un exemplu în ceea ce numim inteligență emoțională prin acțiunile și comportamentul său, de a soluționa problemele apărute și de a crea un mediu educațional armonios și prietenos pentru toți copiii, însă nivelul scăzut al acestor calități va stopa evoluția în sistemul educațional și va duce la o atmosferă nefavorabilă în jurul său, și va atrage după sine consecințele pe care le vor simți în primul rând copiii.

O altă abordare a inteligenței emoționale o regăsim în studiile cercetătorilor S. Chiselița – maturizarea emoțională la preadolescenți; A. Ciobanu, M. Ursu – abilitățile emoționale ale copiilor cu vârstă mică cu CES; V. Maximciuc – dezvoltarea sferei emoționale-volitive la copiii cu reținere în dezvoltarea psihică; L. Saranciuc – Gordea, Cr. Streleț – dezvoltarea emoțională a elevilor din clasele primare; S. Claude – alfabetizare emoțională; Cr. Karabulut-Babenco – alfabetizarea emoțională a elevilor din clasele primare; E.G. Barbu – cultura emoțională; V.Barcaru, V. – entitatea emoțională; M. Dița – reziliența emoțională; A. G. Băiașu – abilități emoționale, L. Pavlenko, J.Racu, C. Cernopolc – arderea emoțională; A. Cucer, A. Calancea - tulburările emoționale, C. Zagaievschi - valoarea și forța emoțiilor negative, ș.a.

După cum am menționat în cele descrise mai sus inteligența emoțională a fost studiată amplu și pe vârste: copiii, adolescenți, tineri, adulți, pe anumiți subiecți (cadre didactice, angajați, bolnavi, ș.a.), dar nu este studiată inteligența emoțională la școlarii mici cu cerințe educaționale speciale/dizabilități senzoriale.

Problemele emoționale ale copiilor vin în diferite forme și le afectează diferit viața. Copilul mic dispune de un potențial limitat de autocontrol asupra emoțiilor negative, și necesită suport părintesc, dar și din partea învățătorului în acest aspect. Securitatea emoțională se bazează pe o relație armonioasă părinte-copil-școală în creșterea și educarea copilului. Un anturaj emoțional sănătos oferă copilului posibilitatea de a învăța deprinderi și competențe de independență, încredere, utilizare a relațiilor și a atitudinilor. El își formează opinia față de sine ca valoare, capătă senzația de acceptare necondiționată și cea de încredere și securitate, condiții care permit o învățare optimă și care susțin formarea capacităților de flexibilitate și rezistență [9, p.13].

Prin cercetarea noastră intenționăm să răspundem la întrebările legate de relația dintre impactul emoțiilor și performanța cognitivă reflectată prin stilul de comunicare la copii cu cerințe educaționale speciale integrați în școlile de masă și unele oportunități de intervenție psihologică pentru facilitarea procesului de maturizare emoțională prin cunoștințe și deprinderi.

Dezvoltarea inteligenței emoționale a școlarului mic presupune o schimbare pozitivă a comportamentului și atitudinii copilului față de sine și față de mediul, iar acest lucru este esențial pentru o comunicare eficientă la nivel emoțional cu cei din jur, receptând și transmițând atât latura rațională, cât și cea afectivă a unui mesaj. Orice comunicare este

însoțită de latura afectivă, orice emoție tinde să fie exprimată. În școală, inteligența emoțională ridicată este cheia consilierii de succes.

Copiii cu cerințe educaționale speciale integrați în școlile de masă întâmpină mari dificultăți la adaptarea în școală, pentru unii se rezumă fie cu nereușită școlară, pentru alții cu abandon școlar. Analizând și studiind mecanismul incluziuni am observat că se încearcă promovarea celor mai corecte abordări și politici educaționale pentru o adaptare mai bună a copiilor cu cerințe educaționale speciale, dar totuși nu se reușește. Atât cadrelor didactice le este greu să lucreze și să-i motiveze pe copii cu cerințe educaționale speciale, cât și colegii lor cu dezvoltare tipică le vine greu să se apropie, să comunice, să relaționeze și respectiv copii cu cerințe educaționale speciale rămân frustrați de situația dată astfel, se retrag plini de emoții negative demonstrând un stil de comunicare pasiv sau agresiv.

Problema de cercetare – este generată de flexibilitatea reglării emoționale (presupune adaptarea emoțională la o situație sau mediul nou) și constituirea conexiunilor durabile în mediul școlar a elevilor de vârstă școlară mică cu cerințe educaționale speciale.

Școlarii mici cu cerințe educaționale speciale integrați în instituțiile generale de învățământ mai întâmpină și azi diverse dificultăți precum: accesul (limitat); atitudinea discriminatorie; comportamentul indiferent; comunicarea pasivă/agresivă. Aceste dificultăți afectează foarte mult emoțional negativ școlarul mic cu cerințe educaționale speciale, aceste experiențe negative trăite de școlarii mic cu cerințe educaționale speciale îi face pe aceștia să se retragă, să se izoleze, să se comporte la fel sau dezechilibrat emoțional, să ignore, să comunice pasiv sau negativ cu cei din mediul lor educațional.

Sunt propuse un șir de strategii de dezvoltare a copilului cu cerințe educaționale speciale pentru a diminua din aceste dificultăți cu care se confruntă copiii cu cerințe educaționale speciale integrați, și totuși diverse dificultăți continuă să apară. Copiii sunt diferiți, abordarea acestora la fel trebuie să fie diferită, când zicem „abordare diferită” ne referim în special la comunicarea afectiv-emoțională cu copiii.

În perioada școlară mică copiii sunt fragili emoțional, sensibili la cele ce se comunică cu ei de aceea trebuie să fim mai precauți la felul cum interacționăm cu acești copiii, cum transmitem mesajul afectiv-emoțional, ce stil de comunicare adoptăm și pe cât de emoțional pozitiv ne implicăm și să ne asigurăm că și copiii ne percep corect.

Școlarii mici cu dizabilități senzoriale (văz/auz) sunt o categorie de copii foarte sensibili, fragili emoțional și afectiv, sensibili la stilul de comunicare pe care îl adoptăm în raport cu ei. Conform cercetărilor școlarii mici cu dizabilități de vedere se caracterizează printr-un grad redus de maturizare emoțională adoptată pentru diverse contexte sociale, aceste manifestări afectiv-emoționale apar în urma unor atitudini din partea celor din jur (părinți, educatori, învățători, colegi, prieteni) ce îi fac să devină frecvent dezechilibrați emoțional manifestând sentimente de: frustrare, vinovăție, furios, trist, inferior, amenințat, dependent, ș.a. aceste emoții fiind mai accentuate la copii în dependență de gradul și gravitatea deficienței vizuale.

Stilul de comunicare cu școlarii mici cu dizabilități vizuale este la fel foarte important în procesul de integrare/adaptare, mai ales pentru cei nevăzători comunicarea este decodificată mai degrabă afectiv-emoțional apoi semantica mesajului, de aceea ei se remarcă printr-o disponibilitate mai redusă de comunicare și relaționare. Pentru cei cu vederea slabă stilul de comunicare rămâne a fi unul pasiv sau negativ și mai puțin cel asertiv.

La fel și școlarii mici cu dizabilități auditive prezintă un grad redus de maturizare emoțională adoptată pentru diverse contexte sociale, caracterizându-se prin: plini de ură, agitați, furioși, anxioși, îngroziți, răniți, amenințați, ș.a. și în cazul copiilor cu dizabilități auditive aceste emoții fiind mai accentuate la copii în dependență de gradul și gravitatea deficienței auditive.

Un anturaj emoțional sănătos oferă copilului posibilitatea de a învăța deprinderi și competențe de independență, încredere, utilizare a relațiilor și a atitudinilor. El își formează opinia față de sine ca valoare, capătă senzația de acceptare necondiționată și cea de încredere și securitate, condiții care permit o învățare optimă și care susțin formarea capacităților de flexibilitate și rezistență [10].

Educația pentru dezvoltare emoțională pornește de la faptul că totalitatea acțiunilor noastre ne permite să creăm un echilibru mai sănătos în școală și în relațiile cu elevii. Acțiunile noastre trebuie să pună accent pe importanța sentimentelor și să ne ajute să ne ținem sub control emoțiile, în loc să acționăm impulsiv sau să ne lăsăm copleșiți de sentimente [9, p.22].

Motivul pentru care ar trebui să acordăm atenție în special acestui domeniu de dezvoltare a copilului este fundamentat pe faptul că factorul emoțional este definitoriu în adaptarea copilului în școală. Un copil poate fi pregătit din punct de vedere cognitiv pentru mica școlaritate, poate fi dezvoltat normal din punct de vedere fizic dar să nu fie suficient de matur din punct de vedere social și emoțional.

Vârsta claselor primare reprezintă o șansă crucială pentru modelarea predicțiilor emoționale de o viață. Una dintre lecțiile emoționale esențiale, învățate în această perioadă și șlefuite pe parcursul anilor ce urmează, o reprezintă felul în care este calmat copilul atunci când e supărat [10].

Inteligența emoțională este abilitatea de a identifica, înțelege și gestiona stările și sentimentele noastre, dar și ale celorlalți, este maniera cu care îți poți transforma starea de spirit de la una de stres în una pozitivă și productivă din care să ieși în avantaj [10].

Inteligența emoțională reprezintă:

- *auto-cunoaștere*, înțelegere mai bună a propriilor emoții, auto-conștientizare, auto-analizare a stărilor proprii, auto-motivare;
- *auto-control*, gestionarea cât mai eficientă a propriilor emoții;
- *empatie* și conștiință socială, observarea emoțiilor altor persoane;
- *gestionarea* cu succes a relațiilor cu ceilalți, folosindu-ne de ceea ce știm despre emoții.

Capacitatea de simulare emoțională se dezvoltă treptat și putem vorbi de formarea ei definitivă la școlarii mici. Copiii de 6/7- 11/12 ani sunt capabili să își elaboreze propriile strategii de reglaj emoțional în diverse situații, activități, interacțiuni sociale și uneori acestea sunt complexe. Deoarece în această perioadă se dezvoltă empatia (capacitatea de „a te pune în locul altuia”), copiii pot manifesta strategii de reglare emoțională adresate celor din jurul lor (de exemplu, când un alt copil plânge, merge la el și îl mângâie).

Cercetările arată faptul că pe parcursul școlarității mici, copiii își dezvoltă abilitatea de cunoaștere a condițiilor care determină inhibarea exprimării emoțiilor (reglarea emoțională) [4, p.221].

Hein a mai enumerat o serie de componente specifice ale inteligenței emoționale, care au fost preluate din lucrările lui Mayer și Salovey [7, p.142]:

- conștiința de sine – să fii conștient de propriile emoții atunci când acestea te cuprind;
- să fii cunoscător din punct de vedere emoțional – să fii capabil să identifici și să etichetezi sentimente specifice în tine însuși și în alții; să fii capabil să discuți despre emoții și să le comunici în mod clar și direct;
- capacitatea de a fi empatic în raport cu ceilalți, de a simți compasiune pentru ei, de a-i confirma, de a-i motiva, de a-i inspira, de a-i încuraja și de a-i consola (alina);

- capacitatea de a lua decizii înțelepte folosind un echilibru sănătos al emoțiilor și al rațiunii, de a nu fi nici prea emoțional, nici prea rațional;
- capacitatea de a reuși să-ți asumi responsabilitatea pentru propriile emoții, mai ales responsabilitatea pentru propria motivare și propria fericire.

Daniel Goleman (2008) menționează că copilul inteligent din punct de vedere emoțional deține următoarele caracteristici: [2, p. 126]:

- este conștient de emoțiile sale;
- recunoaște emoțiile celor din jurul său;
- comunică ușor despre ceea ce îl interesează;
- știe să spună nu fără să îi rănească pe ceilalți;
- are un bun management al emoțiilor negative;
- are bine dezvoltat sistemul motivațional;
- este sigur pe el în majoritatea situațiilor, iar atunci când simte că nu se descurcă, cere ajutorul;
- se adaptează rapid la situații/persoane noi;
- nu îi este teamă să pună întrebări sau să își afirme preferințele;
- are prieteni cu care se relaxează, dar de la care, deopotrivă, învață modele noi de comportament [8, p.22-23].

Cercetătorul T.B.Brazelton arată că felul cum învață un copil este în directă relație cu inteligența emoțională. Pentru a fi orientați spre succes personal trebuie îndeplinite următoarele condiții [7, p.181]:

- Încrederea în sine – vizează puterea de a avea control asupra corpului și comportamentului în general, de a iniția, de a întreprinde și de a experimenta singur convingerea că are mai multe șanse de a reuși decât de a eșua în acțiunile pe care le desfășoară, certitudinea că adulții îl vor ajuta atunci când întâmpină dificultăți;
- Curiozitatea – tendința de a avea o gândire pozitivă îndreptată spre lucruri pozitive, care îi fac plăcere;
- Intenționalitatea – sentimentul competenței și eficienței, al capacității de a realiza scopurile propuse, de a amâna satisfacerea imediată a trebuințelor;
- Autocontrolul – abilitatea de a controla acțiunile proprii;
- Capacitatea de a iniția și întreține relații – abilitatea de a te angaja în relații cu alții și de a-i înțelege;
- Capacitatea de a comunica – dorința și abilitatea de a avea schimburi verbale, ideative, de a împărtăși emoțiile sale cu alții. Vizează încrederea în alții, plăcerea de a se angaja într-o relație, incluzând și adulții;
- Cooperarea (conlucrarea) – abilitatea de a echilibra nevoile personale cu ale altora în activitatea în grup.

Viața emoțională a elevului din clasele primare, cu timpul, devine mai echilibrată și apare sentimentul datoriei. Pentru ca ei să depășească mai ușor problemele emoționale, cadrele didactice și părinții trebuie să găsească mereu noi posibilități, noi metode și resurse de a le dezvolta capacitățile, în special inteligența emoțională – cea mai valoroasă achiziție pe care se pot baza oricând în viitor [8, p.18].

Scopul cercetării constă în elaborarea și aprobarea experimentală a unui program de intervenție psihologică pentru dezvoltarea inteligenței emoționale și stilului de comunicare la elevii de vârstă școlară mică cu cerințe educative speciale în baza studierii procesului de adaptare a acestora și stabilirea condițiilor psihosociale pentru valorificarea acestora.

În realizarea scopului trasat, ne propunem următorul obiectiv general: elaborarea și aprobarea experimentală a unui program de intervenție psihologică pentru dezvoltarea inteligenței emoționale la elevii de vârstă școlară mică cu cerințe educative speciale care va crește capacitatea de adaptare a acestora în diferite medii de viață.

Realizarea obiectivului general l-am divizat într-un șir de *obiective concrete*:

1. Analiza, studierea și argumentarea reperelor teoretice ale inteligenței emoționale și a stilurilor de comunicare la elevi claselor primare cu cerințe educative speciale expusă în literatura de specialitate;
2. Elaborarea proiectului de cercetare precum și stabilirea metodelor și tehnicilor de studiere a inteligenței emoționale la elevii de vârstă școlară mică cu cerințe educative speciale;
3. Investigarea particularităților sferei emoționale și a comunicării la elevii de vârstă școlară mică cu cerințe educative speciale;
4. Identificarea condițiilor psihosociale de dezvoltare a inteligenței emoționale la elevii de vârstă școlară mică cu cerințe educative speciale;
5. Construirea și implementarea programului de intervenție psihologică pentru dezvoltarea inteligenței emoționale la elevii de vârstă școlară mică cu cerințe educative speciale;
6. Aprobarea experimentală și evaluarea eficienței programului de intervenție psihologică pentru dezvoltarea inteligenței emoționale la elevii de vârstă școlară mică cu cerințe educative speciale;
7. Elaborarea recomandărilor metodice cu privire la suportul psihologic al dezvoltării inteligenței emoționale la elevii de vârstă școlară mică cu cerințe educative speciale.

Ipotezele cercetării:

1. Presupunem că la școlarii mici cu cerințe educative speciale inteligența emoțională poate prezenta unele particularități ce influențează stilul de comunicare.
2. Comunicarea emoțional-assertivă nu este suficient dezvoltată la școlarii mici cu cerințe educaționale speciale fapt ce duce la dificultăți de integrare și adaptare școlară.
3. Dezvoltarea inteligenței emoționale va contribui la dezvoltarea stilului de comunicare assertivă la școlarii mici cu cerințe educaționale speciale.

Drept suport teoretic și metodologic vor servi legăturile generale și specifice ale dezvoltării psihice în cazul dizabilității (L. S. Vîgotskii, A.R. Luria, V.I. Lubovskii), analiza temeinică a conceptului „inteligență emoțională” care a fost invocat prioritar de John D. Mayer (Universitatea New Hampshire, SUA), și Peter Salovey (Universitatea Yale, SUA), recunoscuți drept promotori activi ai inteligenței emoționale sunt și Steven J. Stein și Howard E. Book, (2000, 2003). Termenul de comunicare cunoaște ample semnificații fiind studiat de cercetătorii americani: F. E. X. Dance, C. E. Larso, E. O. Wilson, C. Morris, W. Weaver etc.; pe teritoriul român acest termen este studiat de cercetătorii: I. Așevschi, L. Șoimu, A. Palii, A. Cosmovici, I. Jude etc. Studiile privind particularitățile dezvoltării comunicării la copiii cu cerințe educaționale speciale realizate de cercetători autohtoni ca: S. Belibova, A. Nosatăi, D. Ponomari, N. Ciubotaru etc.

Metode de cercetare:

- ✓ Probe de evaluare a inteligenței
- ✓ Testul Wechsler (W.I.S.C.)
- ✓ Testul *Goodenough* (*Testul omulețului*)
- ✓ Test de inteligență emoțională (variante pentru copii), adaptat de Mihaela Roco

- ✓ Testul de evaluare a maturității emoționale – Scala Friedmann
- ✓ Probe de evaluare a limbajului și comunicării
- ✓ Ancheta *Calitățile comunicative ale copilului* (Л.Б. Баряева și А. Зарин)
- ✓ Diagnosticarea dezvoltării comunicării cu semenii (Орлова И.А., Холмогорова В.М.)
- ✓ Metoda diagnosticării formelor dominante de comunicare (după М.И. Лисина)

Valoarea științifico-practică a studiului: va fi elaborat, aprobat și implementat un program de intervenție psihologică a inteligenței emoționale care va contribui la dezvoltarea stilului de comunicare asertivă la elevii de vârstă școlară mică cu cerințe educative speciale. Rezultatele obținute vor servi la elaborarea ghidurilor metodologice privind educația incluzivă a elevilor de vârstă școlară mică cu cerințe educative speciale, structurarea materialelor informative pentru psihologi, psihopedagogii speciali, părinți, cadre didactice, cadre didactice de sprijin, echipe multidisciplinare și serviciile de asistență psihopedagogică.

BIBLIOGRAPHY

1. COSMOVICI, A., IACOB, L. *Psihologie școlară*. Ed.: Polirom, Iași, 1998, p.304 ISBN 973-683-048-9
2. GOLEMAN, D. *Inteligența emoțională*. București: Curtea Veche, 2007. 432 p. ISBN 978-9736-695-20-9
3. JEANNE, S. *Dezvoltarea inteligenței emoționale*. Ed.: Teora, București, 2000.
4. MOȚEI, E.R., RACU, I. *Dezvoltarea emoțională la școlarul mic*. p.215-222 CZU 159.942:159.922.7
https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/215-222_1.pdf
5. PLEȘCA, M. *Rolul inteligenței emoționale a cadrelor didactice în realizarea educației incluzive*. In: *Evoluția sistemului național al învățământului special și incluziv ca proces unitar teoretico-praxiologic în câmpul educațional european: 50 de ani de activitate a Catedrei Psihopedagogie și Psihopedagogie specială*. 2023. Chișinău. pp. 256-262. ISBN 978-9975-46-732-2.
https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/179592
6. Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2022
7. ROCO, M. *Creativitatea și inteligența emoțională*, Ed.: Polirom, Iași, 2004. ISBN: 973-681-630-3.
8. SAR, C. *Cunoașterea și dezvoltarea competenței emoționale*. Ed.: Universității din Oradea, 2010.
9. ȘOVA, T., PAREA, A. *Dezvoltarea emoțională a elevilor claselor primare*. Ghid metodologic pentru cadre didactice și părinți, E.: Tipografia din Bălți, Bălți, 2020, p.110 ISBN 978-9975-3478-4-6.
10. <https://carte.psihologie.md/specificul-sferei-emozionale-la-elevii-de-varsta-scolara-mica/>

Notă: *Articolul este realizat în cadrul Proiectului: Bazele teoretice și metodologice ale asigurării activității psihologice în sistemul de învățământ general din perspectiva abordărilor societale contemporane* Cifra Proiectului: 20.80009.1606.10

PERCEPTION OF THE IMAGE OF THE OBESE CHILD BY THE PREPARATORY AND FIRST GRADE STUDENT

Maria Dorina Pașca, Fekete Katalin
Assoc. Prof., PhD, UMFST G. E. Palade Târgu
Mureș, MA Student, UMFST G. E. Palade Târgu
Mureș

Abstract: Aim: The aims of this paper is to decode the attitude and behavior of the child between 6 and 7 years from his obese colleague, starting from the perception of his image.

Methods: As a psychological investigation method, conversation and demonstration have been used, based on three representative images: obese, malnourished and ideal-weight boy, taking into account the particularities of their age.

Results: The target group consisted of 97 students (6-7 years), 54 from the preparatory classes and 43 from the first class. From the processing data, 61% do not accept the obese child, motivating that: he gets tired too fast, sweats and they can not sit on the same chair, only 39% accept the obese child and argues that he is a child like them. The malnourished boy was accepted by only 30%, the rest 70% motivated that he is ugly and sad, while the ideal one was 100% accepted because this boy is beautiful, cheerful and funny, avoiding the attitude of discrimination.

Conclusions: It is necessary to notice the importance of accepting obese child in the community and guiding him toward a healthy lifestyle that will help him in his adult life, the triad family-school-community, being close to him and helping him.

Keywords: Obesity, education, health, food, attitude.

Obezitatea reprezintă o problemă majoră de sănătate la nivel global, fiind în creștere în toate țările lumii, inclusiv în România, și atingând rate alarmante atât la adulți cât și la copii. Aportul alimentar excesiv reprezintă principalul factor exogen cu rol în apariția obezității la copil. Copiii obezi tind să devină adulți obezi și să prezinte risc crescut pentru boli acute și cronice, având o speranță de viață mai mică. Persistența obezității copilului la vârsta adultă este frecventă și asociată cu o creștere semnificativă a morbidității și mortalității, cu costuri ridicate pentru societate. Interesul pentru obezitatea copilului a crescut odată cu recunoașterea faptului că prognosticul său este nefavorabil și o mare parte din copiii obezi vor deveni adulți obezi; fenomenul este într-o îngrijorătoare progresie având implicații sociale, medicale și economice deosebite. Profilaxia obezității reprezintă o strategie a politicilor de sănătate, ce impune programe de supraveghere atentă a copiilor cu tendință de creștere în greutate. Strategiile de reducere a riscului de obezitate a copiilor se concentrează adesea asupra îmbunătățirii obiceiurilor legate de alimentație și asupra menținerii unui nivel înalt al activității fizice. Formarea unor obiceiuri alimentare sănătoase de la vârstă mică este importantă pentru păstrarea sănătății pe termen lung și prevenirea obezității. [1]

Școlarul mic (6/7 ani) manifestă în ansamblu o mai mare forță, inteligență și reticiențe în situații ușor penibile. Câmpul atenției este dominat de o înțelegere mai profundă a situațiilor. Există și în perioada preșcolară mare o oarecare opoziție față de adulți, opoziție ce se manifestă spontan ca atare, urmată de dorințe. La unii copii, atitudinile opozante sunt exprimate în comportament, dar alimentate subconștient. Se manifestă în conduitele alimentare (anorexie) și pune în evidență susceptibilități nesatisfăcute – o stare mai tensională

dintre dorințele de autonomie și dependența afectivă ușor contrariată de rivalități fraternală. Toate aceasta cu atât mai mult, cu cât, în numeroase familii, copilul mai are unul sau doi frați mai mici. [2]

Comportamentul alimentar al copilului este influențat de mediul familial. Părinții au un impact major asupra alimentelor consumate de copil și asupra nivelului activității fizice. Există o asociere puternică între obiceiurile alimentare, nutrienții agreeți de familie și comportamentul alimentar și preferințele copilului pentru anumite alimente. Structura meniului oferit copilului în primii ani de viață se relaționează cu alimentele consumate de acesta în timpul vieții de adult. Obiceiul adulților de a mânca tot din farfurie, de a mânca la ore regulate, de a servi cu regularitate desert se asociază cu aceleași practici impuse de părinți în timpul copilăriei. Preferințele copilului pentru alimente hipercalorice cu conținut crescut în lipide și activitatea sedentară se asociază pozitiv cu adipozitatea parentală. Cu ocazia diversificării, unele alimente noi sunt refuzate de copil. Prin repetiția oferirii acestor alimente, chiar de 8-10 ori în zilele următoare, crește preferința copilului pentru aceste alimente. În felul acesta, părinții învață copilul să mănânce un meniu variat prin expunerea repetată la alimentul care inițial a fost refuzat. [3]

Familia poate influența comportamentul alimentar al copilului prin tipul de alimente cu care se aprovizionează pentru pregătirea meselor, prin alcătuirea meniului, prin practici de socializare în timpul meselor, și în special prin rolul său de model pentru copil. Procesul educațional impune pe de-o parte informații oferite părinților despre o dietă sănătoasă, iar pe de altă parte o metodologie prin care noțiunile despre o dietă sănătoasă să influențeze comportamentul alimentar al copilului. Părinții sunt cei care promovează și încurajază un comportament alimentar sănătos educând copilul să aleagă și să-și dezvolte preferințele pentru alimente sănătoase. [4]

Pentru formarea unor obiceiuri alimentare corecte la copil, Planul European de Acțiune pentru Politica de Alimentație și Nutriție al Organizației Mondiale a Sănătății (2007-2012) prevede dezvoltarea politicilor de nutriție și siguranță alimentară pentru preșcolar și școlar. Întreaga activitate a copiilor este condusă după principii medicale și psihopedagogice științifice, programe educative, educație în sănătate, contribuie la dezvoltarea optimă a acestora. Pentru realizarea acestor deziderate trebuie să existe o bună comunicare și conlucrare între părinți, medicul care are în supraveghere copilul și cadrele didactice de la creșă, grădiniță, școală. În același timp, trebuie să existe o bună conlucrare cu instituțiile statului, ca factor de decizie în domeniu. Din acest motiv este esențial ca nu numai medicul, dar și părintele și învățătoarea să aibă noțiuni despre un stil de viață sănătos și cât mai echilibrat, iar factorii de decizie guvernamentali să creeze cadrul legal, în concordanță cu cel de la nivelul Uniunii Europene, în vederea realizării scopului propus. În acest sens, pe lângă legislația și unele programe care promovează un stil de viață sănătos, în România s-a introdus în curricula școlară „educația pentru sănătate”. [5]

În acest context, s-a trecut la evidențierea modului în care, la o anumită vârstă este percepută imaginea copilului obez în contrapunct cu cel malnutrit (slab) și cu greutate ideală vârstei (normal), determinând conduite, atitudini și comportamente specifice vârstei, unele putând fi și explicate până la un anumit punct structural al informației primite.

Astfel, populația țintă a fost reprezentată de un număr de 97 elevi, 6-7 ani, din care 54 școlari din clasa pregătitoare, și 43 clasa I (copii 7ani), în perioada 2021-2023

Datorită vârstei, școlarul mic 6/7 ani, s-a recurs la chestionarul cu imagini, având în vedere că nu știu încă să scrie și să citească. În studiul de față am folosit ca metode de investigație psihologică: demonstrația și conversația, ținând cont de particularitățile de vârstă ale școlarului mic.[6]

a) Demonstrația didactică se evidențiază prin prezentarea unor obiecte, fenomene, care vor ușura înțelegerea altor fenomene mai complexe, având ca finalitate - reproducerea unor acțiuni, sau învățarea unor cunoștințe noi pe bază de suport intuitiv.

b) Conversația este o metodă verbală de învățare cu ajutorul întrebărilor și al răspunsurilor. Bazându-se pe cuvânt, este o metoda de cunoaștere imediată. Conversația euristică – de descoperire – îl conduce pe copil la cunoștințe noi prin întrebări asupra altor cunoștințe dobândite deja.

Au fost decodificate imaginile, grupul țintă răspunzând la întrebări ca:

A

ce părere aveți despre el ? de ce?
de ce credeți că se simte rușinat ?
vă place cum arată, de ce? De ce nu?
cum sunt hainele pe acest băiat?

B

ce părere aveți despre el ? de ce?
care este diferența între cele două imagini?
vă place cum arată? De ce, de ce nu?
cum sunt hainele pe acest băiat?

C

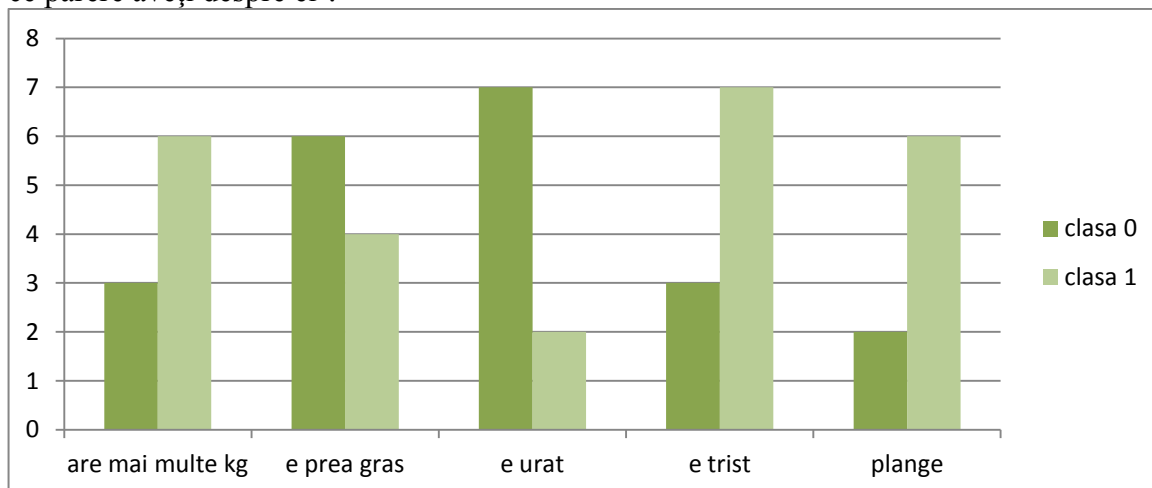
ce părere aveți despre el ? de ce?
ce credeți că face diferit acest băiat față de ceilalți doi?
vă place cum arată? De ce, de ce nu?
cum sunt hainele pe acest băiat ?

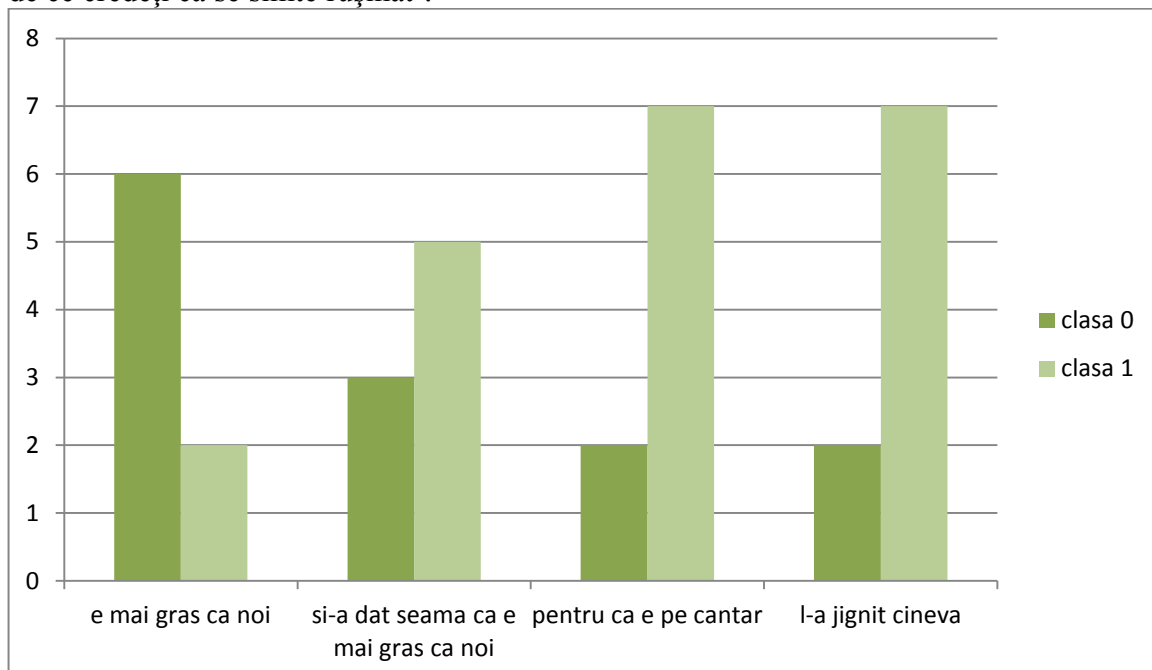
Rezultatele obținute se codifică sub forma:

Băiatul obez

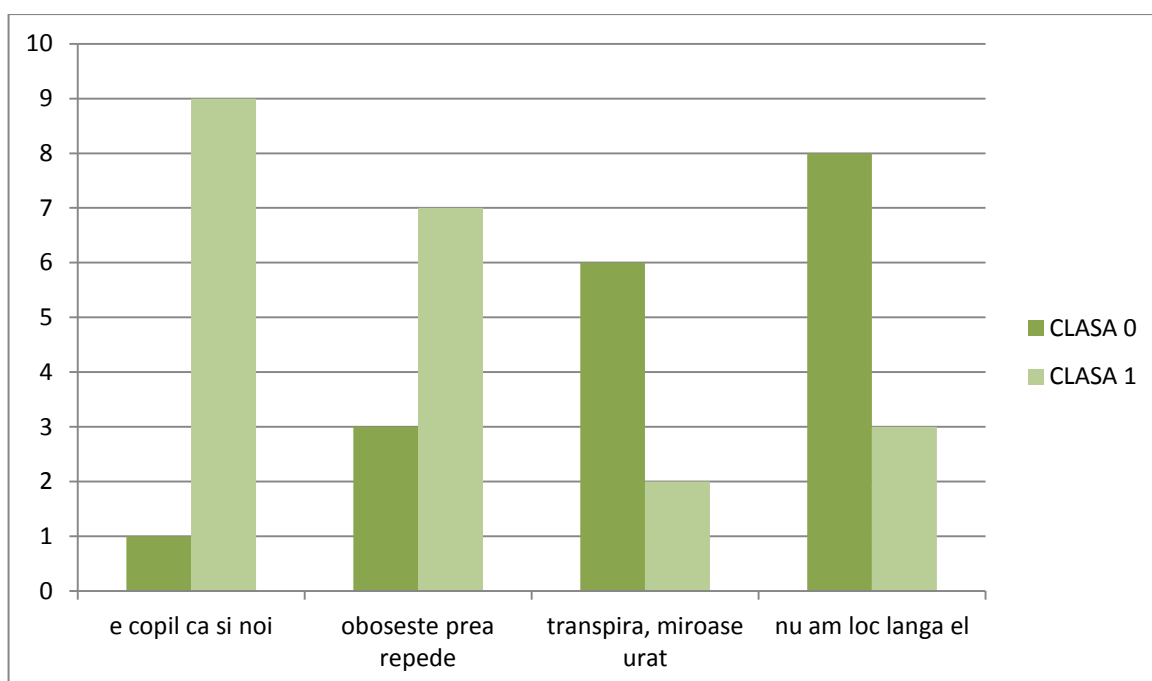
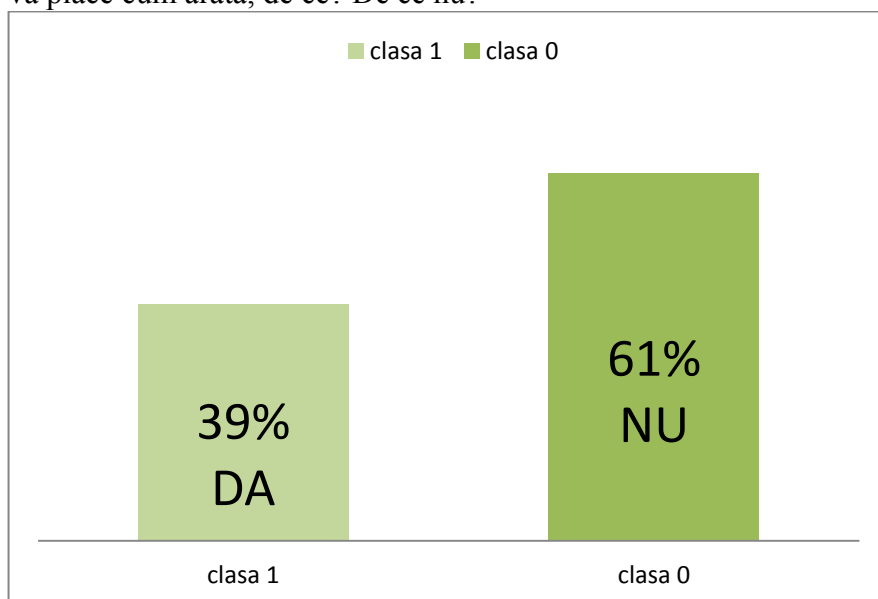
ce părere aveți despre el ?

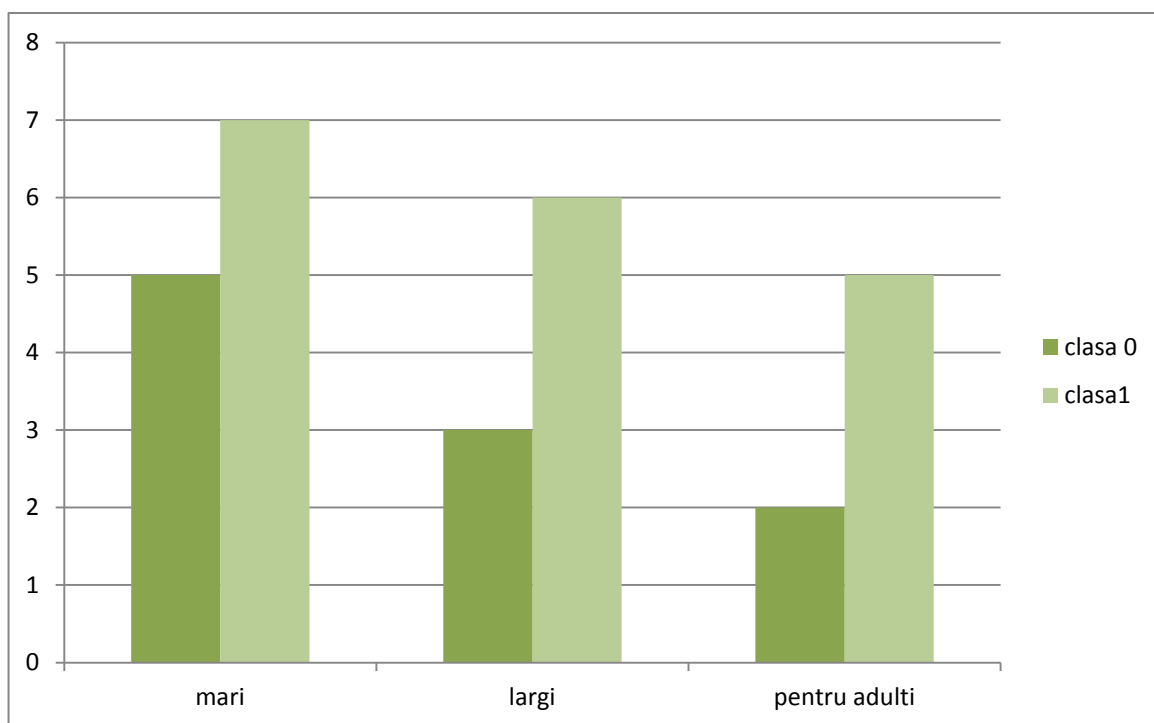
de ce credeți că se simte rușinat ?

vă place cum arată, de ce? De ce nu?

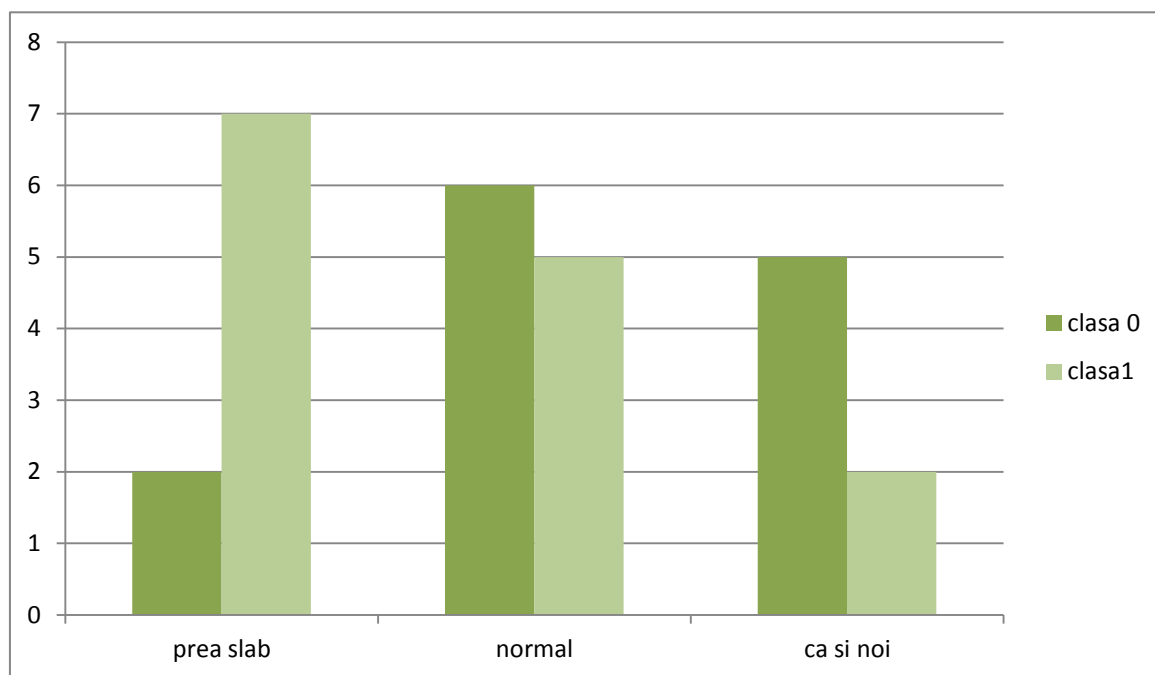

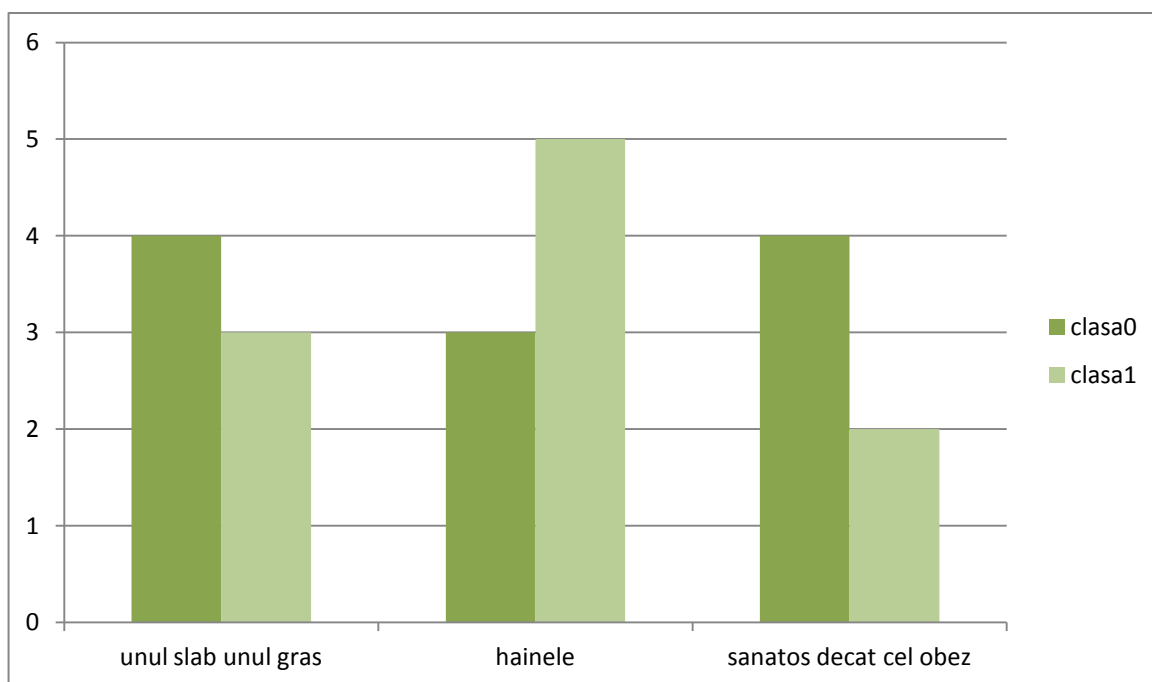
Cum sunt hainele pe acest băiat ?

Băiatul malnutrit

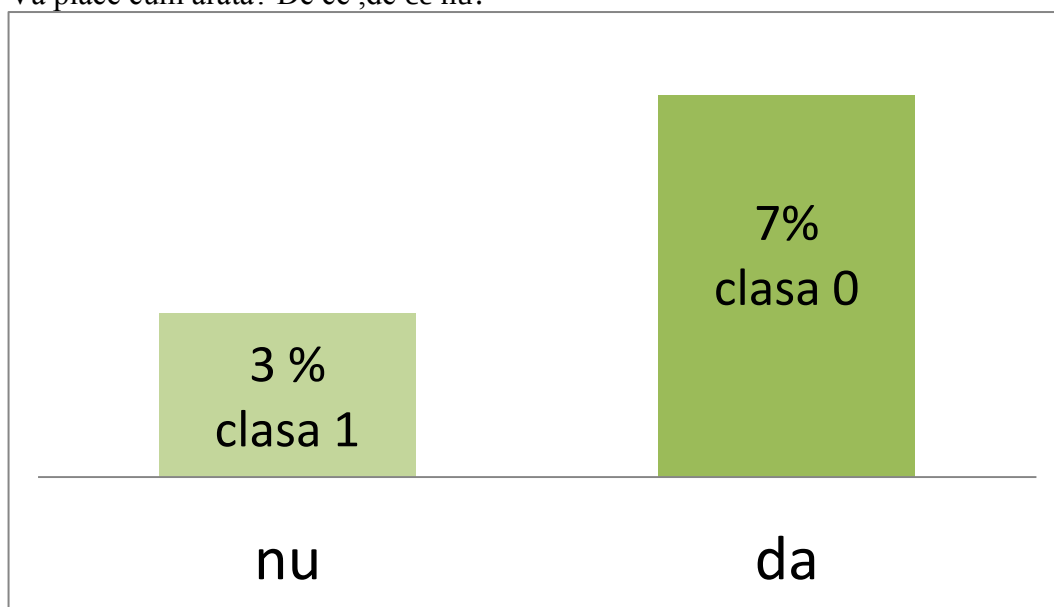
Ce părere aveți despre el?

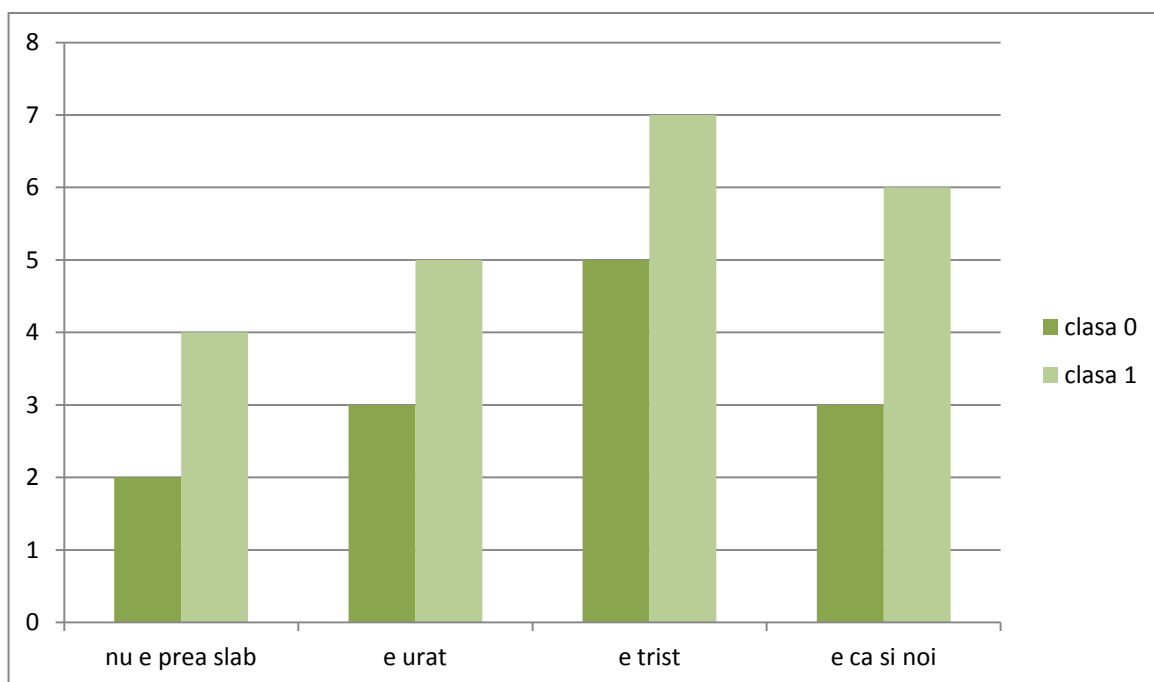
Care este diferența între cele două imagini?

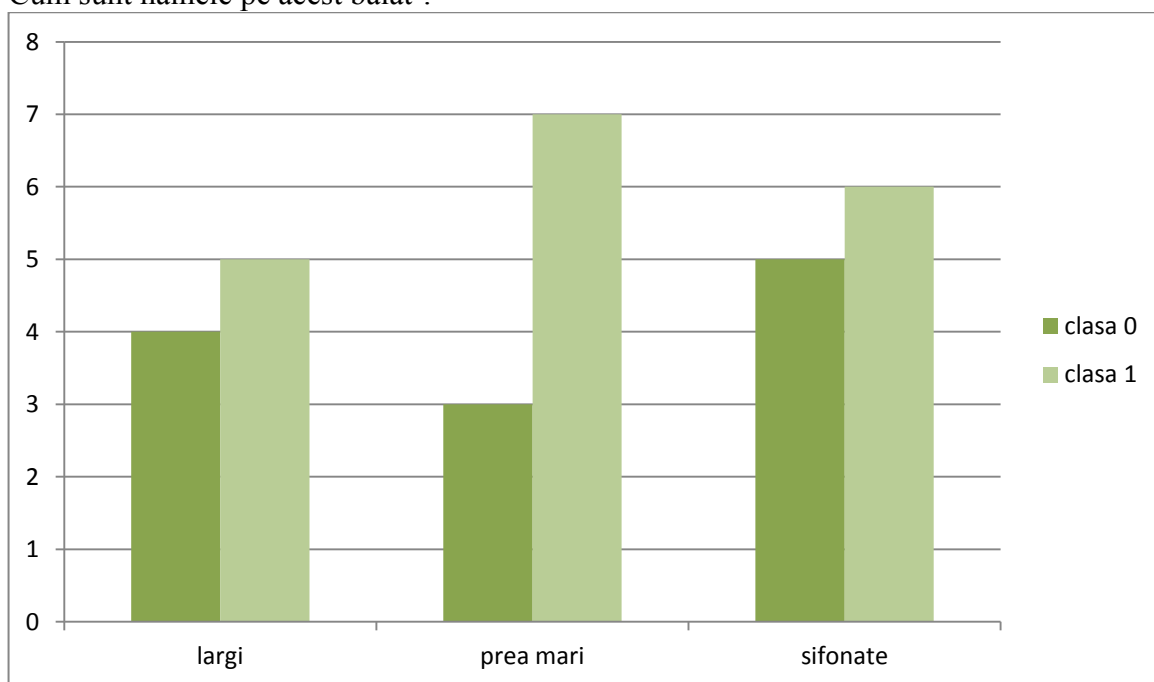
Vă place cum arată? De ce ,de ce nu?

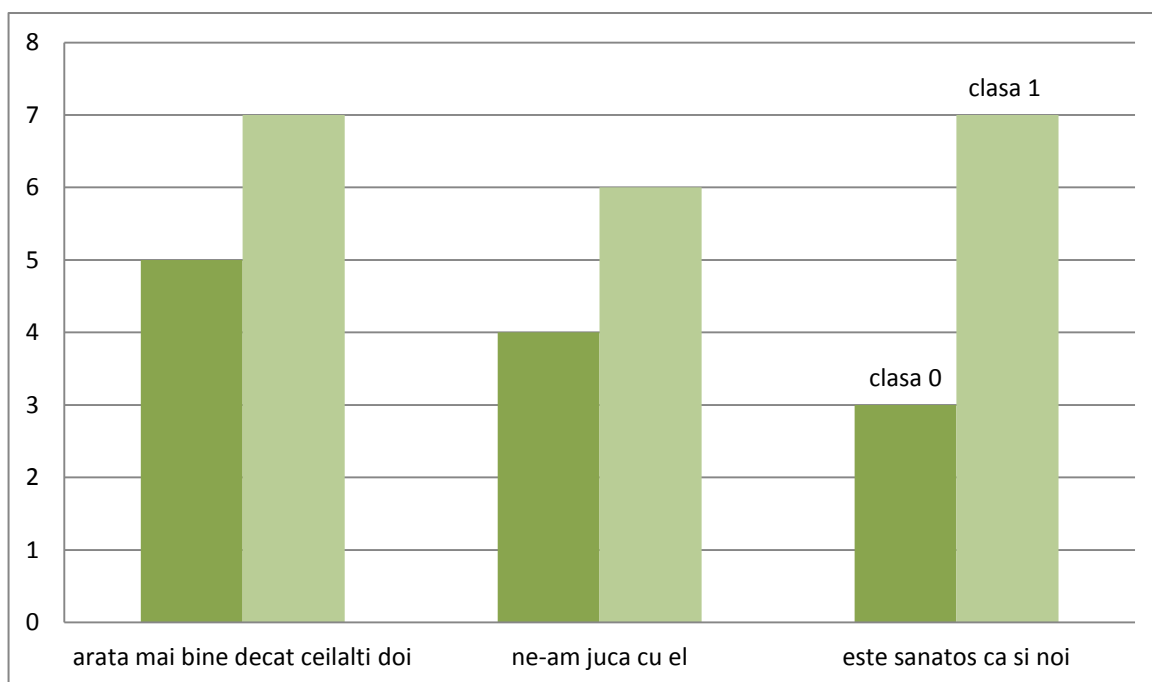

Băiatul cu greutate ideala vârstei

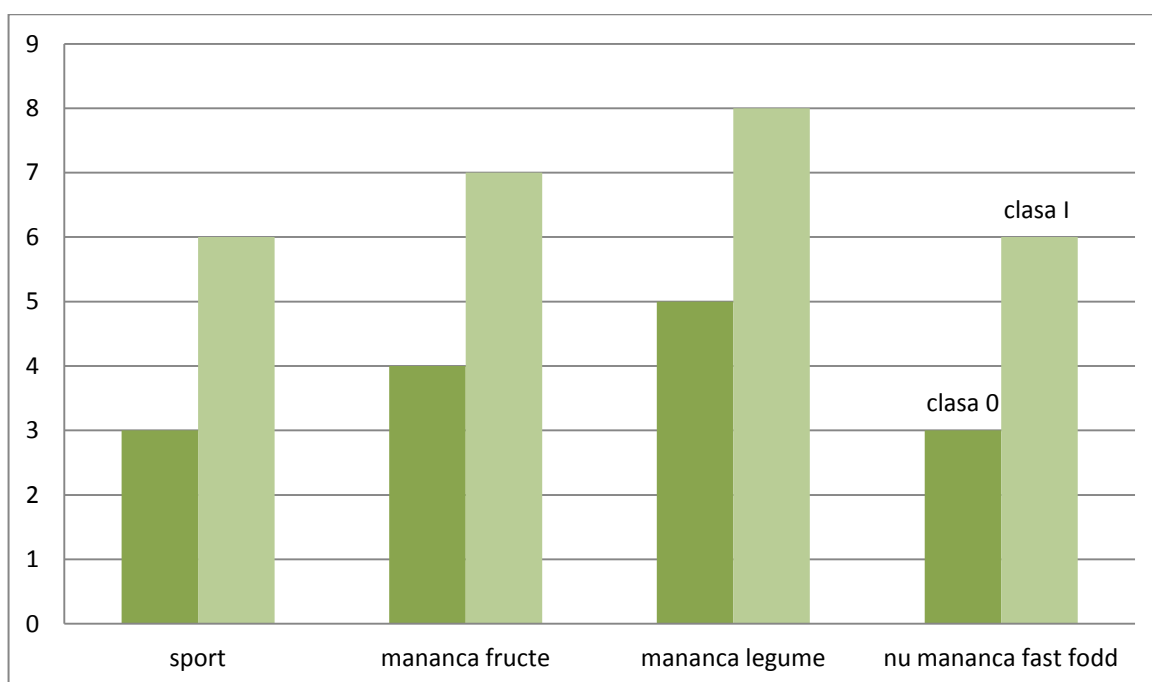
Cum sunt hainele pe acest băiat ?

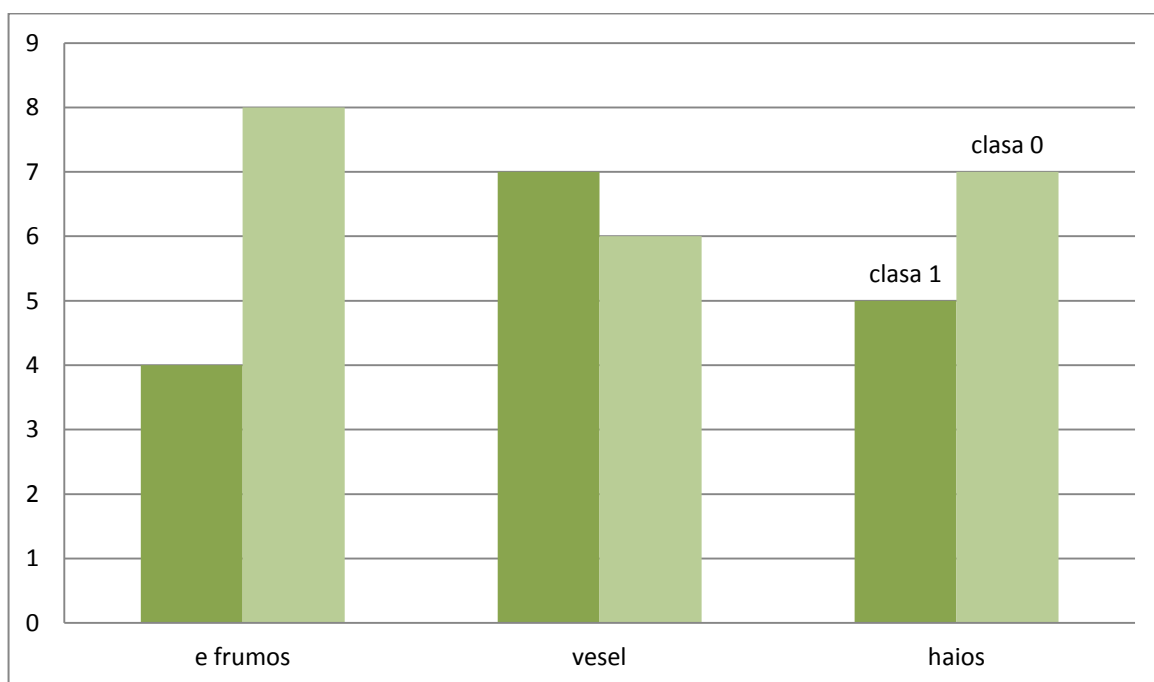
ce părere aveți despre el ?

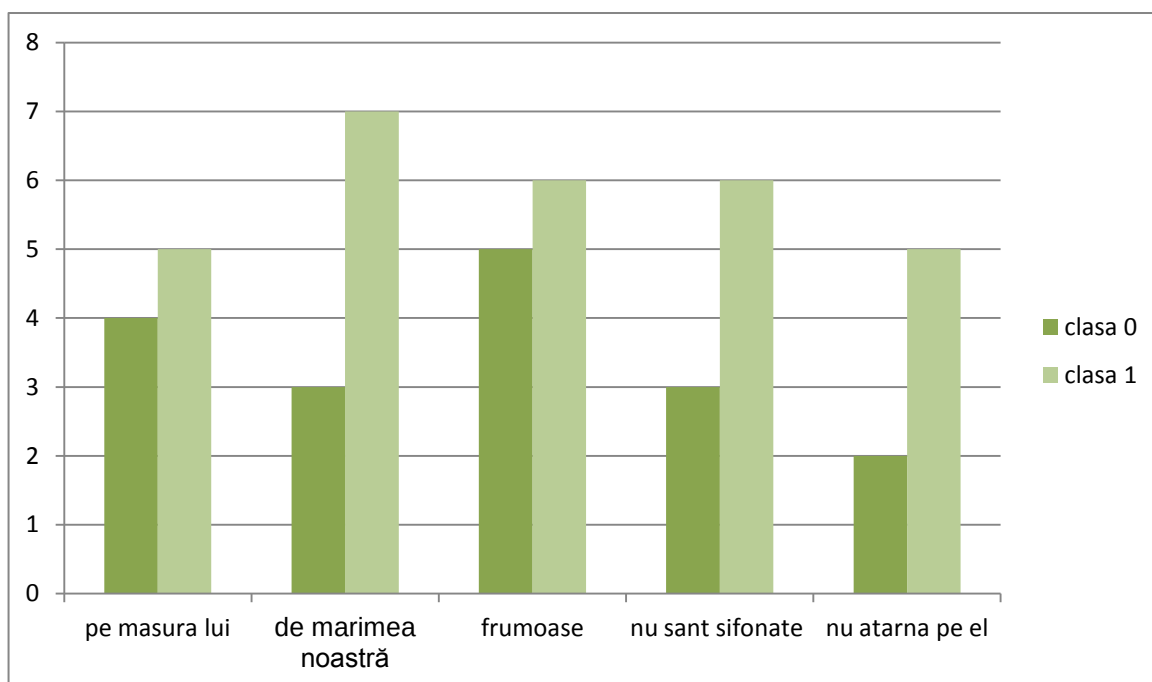
ce credeți că face diferit acest băiat față de ceilalți doi?

vă place cum arată? De ce, de ce nu?

Cum sunt hainele pe acest băiat ?

S-a ajuns la concluzia că ambele clase 0 au o reținere față de cei care au un exces de greutate. Cei din clasele mici au considerat obezitatea ca un lucru urât dar nu au știu să explice ce nu le place la băieții care sunt mai plinuți. În comparație cu clasa I, s-au primit răspunsuri mai explicite decât de la cei mici. Clasele I au demonstrat care este motivul pentru care băiatul obez a devenit obez. Cei mari considerau că este mai plinut ca ei pentru că nu face destulă mișcare și că mănâncă nesănătos. Unul dintre ei a povestit că prietenul lui este obez dar, el nu râde de el și că îi este alături pentru că ei sunt prieteni buni. În legătură cu mimica băiatului obez, clasa I a observat faptul că este trist pentru că nu îi place ce vede pe cântar sau poate că a fost jignit.

La imaginea băiatului malnutrit, cei din clasa 0 au avut niște răspunsuri amuzante. Au observat că hainele îi sunt prea mari, poate că a luat o mărime mai mare, sau este atât de slab încât oasele pocnesc când face mișcare, și va fi amendat de polițiști în orele de liniște. În legătură cu prietenia dintre ei și băiatul malnutrit, nu au avut nimic de comentat. Majoritatea s-ar juca cu el și nu văd nimic rău în faptul de avea un prieten slab, măcar n-ar mânca mâncarea lor, a spus unul dintr-ei. În clasa 1 un băiat s-a ridicat și susținea că el se recunoaște deoarece și el este la fel de slab ca și băiatul din imagine, iar copiii din clasă i-au dat dreptate. Colegii lui spuneau că de fapt el este slab pentru că nu mănâncă carne, lactate sau legume și puține fructe. Recunoașterea faptului că nu consumă fructe și legume inclusiv carne, duce la concluzia că este malnutrit. Răspunsurile și recunoașterea problemei băiatului slab a pornit de la simplul fapt că un copil de 7 ani poate realiza diferența dintre bine și rău. Copiii din clasa I nu au făcut diferență între ei și copiii care sunt mai slăbuți. Au recunoscut faptul că nu e bine, dar îi acceptă pe cei slabi.

A treia imagine reprezintă un băiat cu o configurație corporală adecvată vârstei, majoritatea s-au recunoscut în imaginea afișată spunând că ei sunt sănătoși la fel ca acest băiat. Toți copiii au vrut să aibă așa un prieten. Au considerat că este frumos, hăios și hainele lui sunt îi potrivite, nu sunt mari, dar nici mici. Clasa I la întrebarea de diferențe între cei trei băieți au dat următoarele răspunsuri: face mai mult sport ca cel obez, mănâncă sănătos legume și fructe, se joacă mult și este vesel și frumos.

În concluzie, rezultă faptul că:

Există la această vârstă o anumită reticență față de persoana obeză, datorită particularităților de vârstă.

Este necesar a implementa un stil de viață sănătos pentru copii, elaborând proiecte privind “educația pentru sănătate.”

Este imperios necesar a exclude din start orice formă de discriminare între copii vizând imaginea lor fizică.

Este indicat a se cultiva sentimente de conduită, atitudine și comportament care să nu aducă atingere nici unei persoane obeze.

Egalitatea de șanse trebuie să primeze în acest context.

Triada: familie-școală-comunitate, trebuie să se regăsească într-un stil de viață sănătos al copilului.

Mișcarea trebuie să fie unul din factorii de echilibru pentru menținerea sănătății copilului.

Și doar astfel, putem păstra “mintea sănătoasă într-un corp sănătos”...

BIBLIOGRAPHY

- [1] Sion G.- *Psihologia Vărstelor*/ Editura verde / 2011 București
- [2] Albu E.-*Psihologia Varstelor*,Ed.Univ.Petru Maior,Tîrgu Mureș,2008
- [3] R. Marc, J. Marc - *Terog,Mama, Nu Ma indopa!* / Editura livingstone / 2014
- [4] Children at familial risk for obesity/*An examination of dietary intake, physical activity and weight status* /2012
- [5] World Healt Organization -*Ending Cildhood Obesity* / 2010
- [6] Pașca M.D. - *Elemente de psihopedagogie nutritională* / Editura University Press. Tîrgu-Mureș, 2009
- [7] Pașca M.D. - *Identități ale consilierii psihonutriționale* / Editura University Press. Târgu Mureș, 2011
- [8] Pașca M.D. – *Comunicarea și pacientul cu dizabilități* / Editura Ardealul, Târgu Mureș, 2020
- DEX 2009

DISCUSSIONS REGARDING THE LEGALITY AND PROPORTIONALITY OF FISCAL PENALTIES APPLIED UNDER THE TAX PROCEDURE CODE, CUMULATED WITH THE PENALTIES APPLIED UNDER THE EU CUSTOMS CODE

Silviu-Gabriel Barbu, Cristina-Maria Florescu
Assoc. Prof., PhD, „Transilvania” University of
Braşov, PhD, judge, Court of Appeal, Bucharest

Abstract: A recent problem of administrative and judicial practice is the cumulative application of the penalties established by the EU law and by the national tax law, in case of non-compliance with customs obligations. This practice raises the question of the legality and proportionality of the additional penalties established under the national law. The issue is being debated before the Court of Justice of the European Union, which has been submitted with a request for a preliminary ruling.

Keywords: legality, proportionality, penalties, antidumping, Customs Code

1. Introducere

Recent, Curtea de Apel Bucureşti a fost sesizată cu un litigiu care, în principal, a pus problema legalităţii stabilirii accesoriilor vamale şi, în subsidiar, proporţionalitatea acestora. Litigiul s-a născut urmare unui control vamal cu privire la realitatea originii unor mărfuri importate (biciclete) de o societate comercială (reclamanta în litigiu¹).

Considerând că originea bunurilor a fost declarată eronat de reclamantă şi că acestea erau importate de fapt din Republica Populară Chineză, autorităţile vamale române au impus acesteia o taxă antidumping, precum şi obligaţii fiscale accesorii, respectiv dobânzi de întârziere pentru taxa antidumping în sumă totală de 183.209 lei (aproximativ 38.652 euro), stabilite în baza art. 114 din Regulamentul (UE) nr. 952/2013 privind Codul vamal al Uniunii Europene², precum şi penalităţi de întârziere în sumă totală de 158.312 lei (aproximativ 33.399 euro), stabilite în baza art. 176 din Codul de procedură fiscală (român), în cuantum de 0,01% pe zi de întârziere. Reclamanta a parcurs căile administrative şi judiciare de atac. Reclamanta consideră că art. 114 din Codul vamal al UE a unificat dobânzile şi penalităţile într-o cotă unică, anume rata aplicată de banca centrală naţională asupra principalelor sale operaţiuni de refinanţare în prima zi a lunii în care s-a împlinit scadenţa, majorată cu două puncte procentuale.

În acest context, reclamanta a contestat aplicarea, la aceeaşi obligaţie fiscală principală, în mod suplimentar, a penalităţilor prevăzute de Codul de procedură fiscală şi a susţinut că această practică încalcă art. 114 din Codul vamal al UE, fiind vorba de o dublare nejustificată a penalităţilor. Contestaţia fiscală şi acţiunea în primă instanţă ale reclamantei au fost respinse.

¹ Litigiul face obiectul dosarului nr. 32899/3/2020 al Curţii de Apel Bucureşti, în prezent suspendat până la pronunţarea Curţii de Justiţie a Uniunii Europene asupra cererii de decizie preliminară. Cererea de decizie preliminară a fost înregistrată pe rolul CJUE şi face obiectul cauzei nr. C-506/2023.

² Regulamentul (UE) nr. 952/2013 al Parlamentului European şi al Consiliului din 9 octombrie 2013 de stabilire a Codului vamal al Uniunii, publicat în JOUE seria L 269/1 din 10.10.2013.

Reclamanta a formulat recurs în fața Curții de Apel București. Această instanță a hotărât să suspende soluționarea litigiului principal și, în baza art. 267 lit. a) din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, să urmeze procedura cererii de decizie preliminară, respectiv să sesizeze Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) pentru a se pronunța cu privire la întrebarea dacă dreptul Uniunii Europene și, în special, art. 114 din Regulamentul (UE) nr. 952/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 9 octombrie 2013 de stabilire a Codului vamal al Uniunii trebuie interpretate în sensul că se opun unei practici administrative care, în împrejurări precum cele din litigiul principal, față de cuantumul taxei antidumping, impun în sarcina unui contribuabil, suplimentar penalității de întârziere prevăzute de art. 114 din Regulament, și o penalitate de întârziere prevăzută distinct în legislația națională (Codul de procedură fiscală).

2. Mecanismul accesoriilor fiscale - perspectiva dreptului național și a dreptului Uniunii Europene

Instanța de trimitere a observat că debitul vamal principal, respectiv taxa antidumping, a fost stabilit în baza Regulamentului (UE) nr. 502/2013³. În ce privește accesoriile fiscale, Regulamentul (UE) nr. 502/2013 nu prevede sancțiuni în cazul încălcării dispozițiilor lui. Cu toate acestea, art. 1 alin. (4) din Regulamentul menționat prevede că în lipsa unor dispoziții contrare, se aplică dispozițiile în vigoare în materie de taxe vamale.

Art. 1 alin. (4) din Regulament a stat la baza aplicării de către autoritățile vamale a art. 114 din Regulamentul (UE) 952/2013 privind Codul vamal al Uniunii Europene, în vederea recuperării prejudiciului. În baza Codului vamal al UE, autoritățile române au perceput de la reclamantă penalități de întârziere, în plus față de cuantumul taxei antidumping, de la data la care a luat naștere datoria vamală și până la data notificării acesteia.

Amintim că potrivit art. 114 alin. (1) din Codul vamal, penalitățile de întârziere se percep la cuantumul taxelor la import sau export, pentru perioada cuprinsă între data la care a expirat termenul fixat și data plății. Potrivit alin. (2) al aceluiași articol, în cazul în care datoria vamală ia naștere în baza articolului 79 sau a articolului 82 sau în cazul în care notificarea datoriei vamale rezultă dintr-un control ulterior, penalitățile de întârziere se percep în plus față de cuantumul taxelor la import sau la export, de la data la care a luat naștere datoria vamală și până la data notificării acesteia.

Problema litigioasă nu a fost, însă, aplicarea acestor penalități, ci faptul că administrația vamală, pe lângă penalitățile prevăzute de Codul vamal al UE, a aplicat, în plus, penalități de întârziere prevăzute de Codul de procedură fiscală, însă tot după algoritmul prevăzut de Codul vamal UE. Astfel, litigiul a pus problema unei eventuale dublări a penalităților, aspect problematic din perspectiva legalității stabilirii acestor accesorii, precum și din perspectiva proporționalității lor.

Litigiul a pus mai întâi problema legalității cumulului penalităților stabilite de Codul vamal al UE cu penalitățile prevăzute de Codul de procedură fiscală. Raționamentul care a stat la baza acestui cumul, în optica administrației vamale, s-a întemeiat nu pe o jurisprudență a Curții de Justiție a Uniunii Europene, deci pe o interpretare de drept UE, ci pe aplicarea dreptului intern, care, în ce privește obligațiile fiscale accesorii, permite cumulul dobânzilor de întârziere și a penalităților de întârziere. În acest context, instanța de trimitere în mod legitim se întreabă dacă dreptul Uniunii este cel care permite, de fapt, un astfel de cumul, întrucât litigiul este în domeniul de aplicare al dreptului Uniunii.

³ Regulamentul (UE) nr. 502/2013 al Consiliului din 29 mai 2013 de modificare a Regulamentului de punere în aplicare (UE) nr. 990/2011 de instituire a unei taxe antidumping definitive la importurile de biciclete originare din Republica Populară Chineză în urma unei reexaminări intermediare în conformitate cu articolul 11 alineatul (3) din Regulamentul (CE) nr. 1225/2009, publicat în JOUE seria L 153/17 din 5.6.2013.

În ceea ce privește raționamentul administrației vamale, acesta pornește de la premisa că rezultă din Codul de procedură fiscală [art. 1 pct. 20 și 33, art. 173 alin. (1), art. 174 alin. (1), (5), art. 176 alin. (1)-(3)] că, pentru neplata la scadență a creanțelor fiscale, contribuabilii datorează dobânzi și penalități de întârziere, iar Codul de procedură fiscală se aplică și în materie vamală.

Într-adevăr, în dreptul național, potrivit Codului de procedură fiscală, atât dobânzile, cât și penalitățile, se calculează conform aceluiași algoritm, adică pentru fiecare zi de întârziere, începând cu ziua următoare termenului de scadență și până la data stingerii sumei datorate. Scopul dobânzilor și penalităților este diferit. Dobânda fiscală asigură repararea prejudiciului cauzat bugetului ca urmare a neachitării la scadență de către debitor a obligațiilor fiscale principale. Penalitatea de întârziere este sancțiunea pentru neachitarea la scadență de către debitor a obligațiilor fiscale principale.

Așa cum am subliniat deja, în litigiul principal, administrația vamală s-a întemeiat pe raționamentul din dreptul intern și a considerat că scopul penalităților stabilite de art. 114 din Codul vamal al UE este repararea prejudiciului, iar scopul penalităților prevăzute de Codul de procedură fiscală este sancționarea reclamantei, și, apreciind că aceste penalități pot fi cumulate, a stabilit în sarcina reclamantei, aferent taxei antidumping, ambele categorii de penalități. Toate penalitățile au fost aplicate pentru aceeași perioadă, prevăzută de art. 114 din Codul vamal al UE, anume între data de punere în liberă circulație a mărfurilor supuse drepturilor de import și până la data controlului vamal. Elementul de diferențiere constă în cuantumul penalităților, acesta fiind calculat distinct pentru fiecare categorie de penalități, fie potrivit Codului vamal al UE, fie potrivit Codului de procedură fiscală.

Considerăm că raționamentul, într-o situație a penalităților, precum aceea din litigiul principal, ar trebui să pornească de la interpretarea dreptului UE în ce privește cumulul penalităților din dreptul UE cu acelea din dreptul național, iar nu numai de la dispozițiile din dreptul național.

În privința penalităților prevăzute de dreptul UE, jurisprudența este insuficientă pentru a determina cu claritate natura acestora. Potrivit unei jurisprudențe mai vechi, vizând art. 232 alineatul (1) litera (b) din (fostul) Regulament (CEE) nr. 2913/92 de instituire a Codului Vamal Comunitar, perceperea dobânzii pentru întârziere este subordonată neplății cuantumului taxelor în termenul stabilit și urmărește să remedieze consecințele care decurg din depășirea termenului de plată și, în special, să evite ca debitorul datoriei vamale să obțină un avantaj necuvenit din faptul că sumele datorate în temeiul acestei datorii rămân la dispoziția sa dincolo de termenul stabilit pentru achitarea acesteia. Din această perspectivă, articolul 232 alineatul (1) litera (b) din Codul vamal prevede că rata dobânzii pentru întârziere nu poate fi mai mică decât rata dobânzii pe credit⁴.

Dobânzile pentru întârziere aferente cuantumului taxelor vamale de recuperat pot fi percepute, în temeiul art. 232 alineatul (1) litera (b), numai pentru perioada ulterioară expirării termenului de plată a datoriei vamale; textul legal respectiv nu previne pierderile financiare suferite de autoritățile vamale, nici nu compensează avantajele care decurg, pentru operatori, din întârzierile intervenite, din cauza comportamentului acestora din urmă, la înscrierea în evidența contabilă, în sensul Codului vamal, a datoriei vamale, precum și la determinarea cuantumului sau a debitorului acesteia⁵.

Această jurisprudență nu este, însă, suficientă pentru a clarifica problema de drept, anume dacă art. 114 din Codul vamal al UE a unificat dobânzile și penalitățile într-o cotă unică, respectiv rata aplicată de banca centrală națională asupra principalelor sale operațiuni de refinanțare în prima zi a lunii în care s-a împlinit scadența, majorată cu două puncte

⁴ Hotărârea din 31 martie 2011, Aurubis, C-546/09, EU:C:2011:199, punctele 28-29.

⁵ Hotărârea în cauza Aurubis, punctul 32.

procentuale. Altfel spus, nu se poate deduce din jurisprudență dacă art. 114 din Codul vamal al UE a stabilit aplicarea unor penalități de întârziere doar în scopul reparării prejudiciului sau inclusiv în scop sancționator.

Este adevărat că potrivit unei jurisprudențe constante, atunci când o reglementare a Uniunii nu prevede o sancțiune specifică în cazul încălcării dispozițiilor sale sau face trimitere la dispozițiile naționale, statele membre au obligația de a adopta toate măsurile necesare pentru a garanta aplicabilitatea și eficiența dreptului Uniunii.

În acest scop, deși își păstrează o putere discreționară în ceea ce privește alegerea respectivelor măsuri, statele trebuie să se asigure că încălcările reglementării Uniunii sunt sancționate, dacă este cazul, în condiții de fond și de procedură analoge celor aplicabile încălcărilor dreptului național similare ca natură și ca importanță, și că, în orice caz, se conferă sancțiunii caracter efectiv, proporțional și disuasiv⁶.

Totuși, jurisprudența CJUE are în vedere lipsa oricărei sancțiuni în dreptul UE, iar nu aplicarea unor dispoziții generale de drept UE în materia accesoriilor vamale în situații particulare în care dispoziții speciale de drept UE nu prevăd o atare sancțiune.

3. Concluzii

Rămâne deschisă întrebarea dacă dreptul Uniunii permite o practică administrativă de aplicare, în mod suplimentar, a penalităților prevăzute de Codul de procedură fiscală, alături de penalitățile prevăzute de art. 114 din Codul vamal UE și, în caz afirmativ, dacă această practică administrativă concretizată în sancționarea contribuabilului este proporțională. Întrucât instanța de trimitere, Curtea de Apel București, este instanță de ultim grad care se pronunță în litigiul național, iar dispozițiile Codului vamal unional privind penalitățile nu au făcut obiectul unei interpretări din partea instanței Uniunii, considerăm că se impunea sesizarea instanței UE, atât sub aspectul legaliității acestei practici administrative, cât și sub aspectul proporționalității. Desigur că analiza proporționalității aparține în concret instanței naționale, însă CJUE poate trasa liniile principale ale raționamentului de parcurs de către instanța de trimitere. Astfel de direcționare a raționamentului ar fi utilă pentru instanța națională, întrucât aceasta are dubii că aplicarea în mod suplimentar a penalităților prevăzute de dreptul național ar fi urmărit prevenirea pierderilor financiare suferite de autoritățile vamale sau compensarea avantajelor care decurg, pentru operatori, din întârzierile intervenite, din cauza comportamentului acestora din urmă, la înscrierea în evidența contabilă, în sensul Codului vamal, a datoriei vamale, precum și la determinarea cuantumului sau a debitorului acesteia. De asemenea, instanța națională are dubii că, în lipsa aplicării penalităților prevăzute de Codul de procedură fiscală, alături de cele aplicate în baza art. 114 din Codul vamal UE, comportamentul culpabil al reclamantei nu ar avea în final nicio consecință pentru aceasta, din perspectiva sancțiunilor de drept fiscal. Întrucât litigiul este încă pendinte în fața instanței UE, pronunțarea deciziei preliminare în cauză ne va prilejui o analiză ulterioară suplimentară.

BIBLIOGRAPHY

Curtea de Justiție a Uniunii Europene, cauzele Aurubis, C-546/09 și StilsMet, C-382/09, <https://curia.europa.eu>.

Regulamentul (UE) nr. 952/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 9 octombrie 2013 de stabilire a Codului vamal al Uniunii, <https://eur-lex.europa.eu/>.

Regulamentul (UE) nr. 502/2013 al Consiliului din 29 mai 2013 de modificare a Regulamentului de punere în aplicare (UE) nr. 990/2011 de instituire a unei taxe antidumping definitive la importurile de biciclete originare din Republica Populară Chineză în urma unei

⁶ Hotărârea din 7 octombrie 2010, C-382/09, StilsMet, EU:C:2010:596, punctul 44

reexaminări intermediare în conformitate cu articolul 11 alineatul (3) din Regulamentul (CE) nr. 1225/2009, <https://eur-lex.europa.eu/>.

PERSPECTIVES ON THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE SCHOOL PSYCHOLOGIST'S WORK WITH CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Victoria Maximciuc

**Assoc. Prof., PhD, Institute for Research, Innovation
and Technological Transfer, „Ion Creangă” State
Pedagogical University, Chișinău, Republic of
Moldova**

Abstract: This article outlines the features of digital competences needed by school psychologists in inclusive education. The use of digital technologies in working with children with special educational needs (SEN) is currently one of the core priorities in special and inclusive education. The ways of updating the basic educational programs in accordance with these digital competences are shown; the new technologies used in the digital educational environment are analysed as well as the application of digital technologies in the psychologist's work with pupils with SEN.

Keywords: inclusive education, school psychologist, digital technologies, digital competences, special educational needs, pupil, student.

În condițiile actuale ale informatizării generale, inclusiv în domeniul educației, este esențial ca psihologii școlari să dobândească noi competențe digitale universale, care în ansamblu reprezintă conținutul alfabetizării digitale [1,2,3]. Astfel, dacă un psiholog școlar nu deține nivelul adecvat de alfabetizare digitală [4,5,7], acest lucru poate genera obstacole în procesul educațional, cum ar fi:

- **cognitive** (în ceea ce privește perceperea materialului oferit cu ajutorul tehnologiilor digitale);
- **perceptive** (disonanța în corelația dintre caracteristicile percepției și comunicarea elevilor cu CES (cerințe educaționale speciale) și limbile dispozitivelor sau software-ului);
- **didactice** (psihologii școlari nu dețin în mod adecvat competențe digitale, în special abilități în utilizarea dispozitivelor tehnice speciale (tehnologii de asistență) pentru implementarea procesului de educație inclusivă);
- **financiare** (cheltuielile pentru dezvoltarea și adaptarea tehnologiilor digitale și a produselor software).

În acest context, informatizarea și digitalizarea generalizată, inclusiv în cadrul educației speciale și incluzive, ridică următoarele cerințe: a) Transformarea și extinderea competențelor profesionale ale psihologilor școlari în ceea ce privește selecția, acumularea și utilizarea instrumentelor digitale moderne, capabile să adapteze, să facă mediul educațional obiectiv spațial cât mai accesibil și confortabil pentru elevii cu CES (cerințe educaționale speciale); b) dezvoltarea alfabetizării digitale a psihologilor școlari, înțeleasă ca abilitatea de a gestiona în mod sigur și corespunzător câmpul informațional, de a înțelege și analiza grupurile de informații, de a evalua și produce diverse tipuri de informații, de a le schimba și de a accesa aceste informații prin intermediul instrumentelor digitale și a rețelelor, în scopul îndeplinirii nevoilor lor în sfera economică și activitățile sociale.

În ceea ce privește competențele TIC (Tehnologia Informației și Comunicațiilor) ale psihologului școlar, se înțelege tradițional o combinație de cunoștințe orientate practic, abilități, competențe și experiență în activitate, precum și calitățile personale necesare (cum ar fi motivația și responsabilitatea), care se conformează cerințelor pentru organizarea tuturor etapelor procesului educațional și vizează îmbunătățirea calității lucrului în direcția posibilităților oferite de tehnologiile digitale. Competențele TIC se referă la competențe universale pentru toate direcțiile de pregătire și includ diverse componente ale tehnologiilor informaționale moderne (inteligenta artificială (IA), Internetul obiectelor, servicii de tip cloud Web 4.0, medii educaționale digitale (MED), platforme de cursuri online masive și deschise, portofolii web și tehnologie blockchain educațională). Cu toate acestea, trebuie menționat că noul format de activitate pune în față o serie de probleme actuale, care nu au fost întâlnite anterior din cauza lipsei acestei abordări tehnologice. În acest sens, pentru a reduce riscul în implementarea activităților în mediul educațional digital și alte resurse online, este necesară dobândirea unei noi combinații de competențe (cum ar fi capacitatea de a proteja datele personale, drepturile de autor etc.).

Unul dintre abordările științifice și practice cele mai populare în domeniul definirii competenței digitale este abordarea dezvoltată de echipa de autori condusă de G. V. Soldatova [4]. Autorii definesc structura competenței digitale în patru componente principale: a) Componenta de cunoștințe; b) Componenta aplicată (legată de abilități și competențe); c) Componenta motivațională; d) Componenta de responsabilitate (în special în ceea ce privește securitatea informațională și digitală). Ei subliniază, de asemenea, că natura și nivelul de complexitate a implementării fiecărei componente menționate pot varia în funcție de domeniul de activitate online (sfera consumului, comunicarea, zona tehnologică etc.). În acest context, este util să se evidențieze patru tipuri cheie de competență digitală:

1) Competența informațională și media - o combinație de cunoștințe aplicate, componenta motivațională și responsabilitatea, care mediează abilitățile și activitățile în domeniul căutării, înțelegerii și interpretării (în special analiza critică), structurării, stocării informației digitale, precum și în crearea de obiecte informaționale folosind instrumente digitale (inclusiv resurse textuale, grafice, audio și video) de către actorii procesului educațional în scopul atingerii rezultatelor educaționale finale ale elevilor, și datorită implementării procesului de evaluare și monitorizare a calității procesului educațional utilizând tehnologii, instrumente și resurse digitale;

2) Competența comunicativă - o combinație de cunoștințe aplicate, componenta motivațională și responsabilitatea, care sunt esențiale pentru a facilita interacțiunea pozitivă și maxim de eficientă între actorii procesului educațional în cadrul spațiului digital, utilizând diverse mijloace electronice de comunicare (cum ar fi e-mailul, mesageria instant, chat-urile de pe platformele educaționale și altele), precum și prin intermediul blogurilor online, forumurilor de rețea, rețelelor sociale virtuale și altele;

3) Competența tehnică - o combinație de cunoștințe aplicate, componenta motivațională și responsabilitatea, care asigură eficiența și securitatea în implementarea proiectării procesului educațional bazat pe utilizarea diferitelor modele educaționale de natură inovatoare, care implică utilizarea tehnologiilor electronice, de rețea și digitale actuale, inclusiv tehnologii "transversale" cum ar fi realitatea virtuală/augmentată, inteligența artificială, Internetul obiectelor, tehnologii cognitive în educația digitală, calcul în cloud.

4) Competența consumatorului - o combinație de cunoștințe aplicate, componenta motivațională și responsabilitatea, orientată către rezolvarea diverselor sarcini cotidiene folosind instrumente, servicii și dispozitive digitale, precum și resursele online care permit abordarea anumitor situații de viață pentru a satisface nevoile specifice.

Digitalizarea generalizată, introducerea resurselor de rețea și electronice în toate domeniile vieții în societatea modernă, accentuează necesitatea pieței muncii de a dispune de

cadre competente, cu un nivel ridicat de competențe digitale. Acest lucru, la rândul său, impune nevoia de modernizare a programelor educaționale din această perspectivă, implementate în licee, inclusiv adaptate (pentru persoanele cu nevoi educaționale speciale). În același timp, dezvoltarea competențelor digitale la elevi nu este posibilă fără o pregătire adecvată a cadrelor psihologice care implementează procesul educațional [1,2,3].

Actualizarea principalelor direcții ale psihologului școlar în ceea ce privește formarea competențelor digitale constă în revizuirea conținutului disciplinelor/modulelor din planul de învățământ, a volumului și secvenței de studiu. De exemplu, la Universitatea de Stat "Ion Creangă", în cadrul programului de pregătire "Psihologie", este necesară o restructurare globală a disciplinelor/modulelor din planul de învățământ, înlocuind "vechile" discipline/module/cursuri cu altele noi, orientate spre dezvoltarea tehnologiilor digitale transversale și în concordanță cu cerințele educației incluzive în format digital. Un exemplu poate fi includerea unui nou modul specializat, "Introducere în tehnologiile informaționale", care include cursuri precum "Tehnologii informaționale", "Alfabetizare digitală și prelucrarea datelor", "Sisteme de inteligență artificială", "Tehnologii informaționale pentru lucru în echipă și activități intelectuale", "Inteligența artificială în domeniul profesional", "Gestionarea reputației și comunicare anti-criză în mediul digital", "Gestionarea brandului în mediul digital".

A doua abordare e legată de integrarea în planurile de învățământ existente a unor competențe universale, generale și/sau profesionale, precum și a indicatorilor de realizare a competențelor, care au fost direcționați spre evaluarea dezvoltării componentei digitale, inclusiv studiul tehnologiilor digitale transversale (TDT). În cadrul acestui abordaj, se presupune că la competențele deja dezvoltate se adaugă indicatori de realizare suplimentari, care vizează dobândirea unei anumite componente digitale.

La implementarea acestui model în conținutul programelor de lucru ale disciplinelor, se integrează teme/secțiuni care vizează dezvoltarea anumitor tehnologii transversale, și se dezvoltă materiale de evaluare care sunt direcționate către evaluarea nivelului de stăpânire a acestor tehnologii transversale.

Rezultatul acestui efort poate fi integrarea în planurile de învățământ a tehnologiilor digitale transversale (cum ar fi date mari, noile tehnologii de producție, tehnologiile de comunicații fără fir, tehnologiile realității virtuale și augmentate, robotică și senzorică, inteligența artificială, sistemele și tehnologiile informaționale geospațiale, Internetul industrial al lucrurilor, tehnologiile cuantică, tehnologiile de tip blockchain), care sunt dobândite de către studenți în cadrul procesului de studiere a disciplinelor preexistente, dar actualizate din punct de vedere conținut și tehnologic, cum ar fi "educație incluzivă", "tehnologii asistive în activitatea psihologului școlar", "cultura și comunicarea incluzivă".

O altă abordare este implicarea practică în mediul digital inclusiv în educație, în care profesorii proiectează procesul de învățare utilizând resurse electronice ale instituției de învățământ, care includ:

- Mediu electronic de învățare al instituției de învățământ,
- Platforme de învățare online (cum ar fi "Coursera", "Stepik" și altele),
- Sisteme electronice de bibliotecă și referință (cum ar fi "IPRbooks", "eLIBRARY"),
- Cursuri online deschise și masive (MOOC),
- Aplicații specializate de calculator care facilitează videoconferințe (cum ar fi Big Blue Button (BBB), Microsoft Teams, Zoom, Skype și altele), precum și procesele de partajare de fișiere și comunicare prin intermediul chat-urilor integrate.

Procesele de admitere și, într-adevăr, de învățare ale studenților sunt însoțite în mod obligatoriu de tehnologii digitale și de rețea. De exemplu, Universitatea de Stat "Ion Creangă" utilizează un mediu informațional-educațional generat electronic pentru susținerea online a

studentilor, care include site-ul oficial și platforma Moodle. Prin intermediul site-ului oficial, candidații pot obține informații de bază despre instituția de învățământ, despre ce profesii pot obține studiind acolo, despre condițiile de admitere și de învățare, despre programele sociale implementate de instituție și multe altele.

Un aspect semnificativ aici este asigurarea accesului permanent și la distanță al studenților la materialele metodice actuale, inclusiv pentru persoanele cu dizabilități și tulburări de dezvoltare. Pentru categoria de studenți cu mobilitate redusă, formatul de acces la distanță direct este convenabil. Pentru persoanele cu deficiențe de vedere și de auz, se prevăd variante adaptate ale materialelor tipărite, cum ar fi prelegeri video cu subtitrare, surse audio, prezentări multimedia etc. Împreună cu programele de acces la ecran (sintetizatoare de vorbire, programe de mărire și contrastare a textului etc.), se rezolvă problema accesibilității materialelor didactice indiferent de capacitățile de percepție ale studenților. În prezent, se lucrează suplimentar la dezvoltarea sistemului de comentarii tiflo asupra obiectelor vizuale, ceea ce va permite îmbunătățirea sistemului de livrare a materialelor pentru persoanele cu deficiențe de vedere. În acest context, trebuie subliniat faptul că aceste formate de furnizare a materialelor respectă cerințele standardelor internaționale privind accesibilitatea conținutului web (Web Content Accessibility — WCAG).

Pe lângă soluționarea problemelor legate de percepția materialului prezentat, psihologii școlari din licee extind gama de posibilități de lucru cu studenții cu dizabilități și tulburări de dezvoltare în ceea ce privește informația (colectarea, prelucrarea, stocarea, generarea, prezentarea etc.). În acest context, se iau în considerare caracteristicile spațiului educațional digital și a resurselor care îl susțin, principiile cheie ale "design-ului universal" și specificul viitoarei activități profesionale a specialistului. Implementarea acestei abordări în licee este asigurată printr-un set de măsuri, care includ îmbunătățirea infrastructurii materiale și tehnice (în special echiparea cu echipamente specializate și tehnologii asistive), extinderea spațiului educațional digital - inclusiv online, activitatea laboratoarelor dotate cu echipamente de ultimă generație.

Pe lângă alte activități, specialiștii din Direcții analizează cerințele și nevoile grupului de studenți cu tulburări de dezvoltare în ceea ce privește echipamentul tehnic special pentru procesul educațional, le corelează cu oportunitățile actuale ale spațiului digital din societatea modernă și dezvoltă direcții pentru îmbunătățirea sa pe baza dezvoltărilor de vârf.

În ceea ce privește echiparea fondului educațional și al sălilor de clasă ale liceului, trebuie menționat că toate sălile destinate evenimentelor sociale și științifice, inclusiv sălile de festivități și conferințe, precum și spațiul de lucru inclusiv pentru inițiative profesionale și educaționale, sunt echipate cu dispozitive multimedia.

Activitatea laboratorului pentru persoanele cu deficiențe de vedere are ca scop adaptarea materialelor prezentate pentru persoanele cu probleme de vedere (crearea de conținut audio pentru lecții), asigurarea navigației fără obstacole (ghiduri audio pentru campus), precum și facilitarea procesului de reabilitare socio-culturală prin intermediul comentariilor audio pentru filme, spectacole și prezentări.

Trebuie să fie organizată o evaluare psihologică profesională care să îndeplinească sarcini precum diagnosticarea psiho-fiziologică specială a stării de rezistență psihologică și emoțională a elevilor cu tulburări de dezvoltare la nivelul liceului; optimizarea sferei emoționale și psihologice, creșterea capacităților de adaptare, dezvoltarea abilităților de rezistență la stres și autoinstruire pentru un grup larg de persoane aparent sănătoase; îmbunătățirea reglării nervoase și corectarea stării în caz de neuroze, depresii, boli psihosomatice etc.

O astfel de abordare sistemică permite elevilor cu tulburări de dezvoltare să efectueze procesul de lucru cu informații fără obstacole, iar pentru psihologii școlari să modereze și să controleze interacțiunea și înțelegerea lor eficientă și "transparentă" a problemei.

Trebuie menționat că utilizarea echipamentelor specializate și a software-ului, a resurselor și platformelor digitale și de rețea în procesul educațional inclusiv poate satisface nevoile educaționale speciale ale elevilor cu diferite tipuri de dizabilități. Cu toate acestea, nu doar elevilor, ci și psihologilor școlari li se impune dobândirea de competențe digitale suplimentare pentru a implementa procesul educațional în acest context. Prin urmare, dezvoltarea competențelor digitale pentru viitorii psihologi școlari în educația inclusivă se realizează prin actualizarea sistematică a programelor educaționale profesionale de bază și prin proiectarea procesului educațional luând în considerare infrastructura care facilitează dobândirea practică a abilităților și competențelor digitale, în conformitate cu un plan universal de dezvoltare a educației inclusivă. Mai mult, resursele informaționale și materialele tehnice trebuie să fie actuale, inovatoare, accesibile și să țină cont de diferitele caracteristici psihofiziologice și nevoile educaționale speciale ale elevilor cu dizabilități.

BIBLIOGRAPHY

1. Albulescu I., Horațiu C. *e– Didactica procesul de instruire în mediul online*. București: Didactica Publishing House, 2021. 416 p. ISBN 978-606-048- 366-3.
2. Costina M.G. Strategii didactice în mediu online. Brașov, 2020. 41 p. [Accesat 05.06.2022] Disponibil: <https://www.alegetidrumul.ro>
3. Foloștină R., Simion E. *Învățarea digitală la copiii cu nevoi educaționale de suport*. București: Editura universitară, 2020. 192 p. ISBN 978-606-28-1206-5.
4. Maximciuc, V. Development of the digital area in the work of a school psychologist at high school level. In: Journal of Romanian Literary Studies (JRLS), 2023, nr.33, p.135-140. ISSN: 2248-3004
5. Maximciuc, V. The issue of digitization of psychological service in the republic of Moldova. In: Journal of Romanian Literary Studies (JRLS), 2022, nr.30 p. 124-131. publicație indexată BDI, editată sub egida Institutului de Studii Multiculturale Alpha și a Editurii Arhipelag XXI. Târgu Mureș: Alpha Institute for Multicultural Studies ISSN 2248-3004.
6. Minighid aplicații resurse online. [Accesat 05.06.2022] Disponibil <http://www.cmbrae.ro/2017>
7. Vaida S., Bota C. Eficiența intervențiilor online în formarea strategiilor de coping și reducerea a stresului la școlari, o perspectiva teoretică. În: *Revista de psihologie*, 2020, vol. 66, nr.1, p.49-60. ISSN 2344-4665.
8. Солдатов, Г. У. Модели цифровой компетентности и деятельность российских подростков онлайн. În: Национальный психологический журнал, 2016, № 2 (22), с. 50–60. ISSN 2309-9828

Articolul a fost elaborat în cadrul proiectului: **BAZELE TEORETICE ȘI METODOLOGICE ALE ASIGURĂRII ACTIVITĂȚII PSIHOLOGICE ÎN SISTEMUL DE ÎNVĂȚĂMÂNT GENERAL DIN PERSPECTIVA ABORDĂRILOR SOCIETALE CONTEMPORANE**, Cifra Proiectului: **20.80009.1606.10**.

THE STUDY OF THE PECULIARITIES IN DECISION-MAKING IN ADOLESCENTS

Maria Pleșca

**Assoc. Prof., PhD, „Ion Creangă” State Pedagogical
University of Chișinău, Republic of Moldova**

Abstract: The article deals with the problem of decision-making at the adolescents's age. The adolescent is constantly faced with such situations when it is necessary to choose which way to carry out his activity. This choice will depend on the conditions of the reality that surrounds him, on the goals set, as well as on the individual characteristics of the people who interact with him. In a situation of stress, uncertainty, or choice, it is possible to reduce the influence of emotions on the individual, his behavior, and decision-making, as well as to minimize the feeling of uncertainty only through emotional regulation. The study demonstrated that: 1. there are differences in the manifestation of personal decision-making factors depending on the study profile of adolescents: in ones with a real profile, rationality will be manifested, and in those with a sports profile, the tendency to take risks; 2. there are differences in the manifestation of personal decision-making factors depending on the study profile of adolescents: adolescents with a real profile show rationality, and those with a sports profile tend to take risks.

Keywords: adolescent, real profile, sports profile, decision-making, personal factors, decision-making style.

Luarea unei decizii ca urmare a alegerii celei mai bune alternative dintr-un număr limitat de alternative posibile (permise, optimale, eficiente) este un fel de prescripție pentru acțiune [1]. A. Levine și R. Heller consideră că luarea deciziilor este rezultatul formării, ordonării și selecției celor mai bune dintre alternative. „Procesul decizional este un proces conștient care implică o înțelegere clară preliminară a scopului, structurarea situației problematice inițiale, elaborarea diferitelor opțiuni pentru alegerea celei mai bune alternative și utilizarea metodelor eficiente pentru aceasta” [6, p. 53]. B. Furman notează că scopul motivației este de a depăși conflictul situației și de a ajuta la luarea unei decizii, de a acționa într-un anumit mod [5]. Cu alte cuvinte, luarea unei decizii permite persoanei să decidă cum trebuie să se afirme și ce acțiuni trebuie întreprinse în acest sens. Acțiunea nu este un act unic și calitativ integral, ci presupune, cel puțin, implementarea sa în două etape: 1) etapa pregătitoare (modelarea psihologică a acțiunii și a consecințelor acesteia); și 2) actul în sine [2]. Persoana face planuri „acționează”, ca atare, realizează transformări specifice, luând în același timp o decizie care vizează atingerea unui scop anume și satisfacerea unei nevoi [4, p.26]. Procesul de luare a deciziilor îmbină toate capacitățile psihice ale omului: atenția, gândirea, imaginația, reactivitatea, nivelul de inteligență, anumite particularități psihofiziologice [3].

Stresul emoțional frecvent solicită adolescentului răbdare, autocontrol, perseverență, să-și regleze propria activitate și starea psiho-emoțională. Având în vedere aceste circumstanțe, particularitatea activității educaționale dictează adolescentului necesitatea autoreglării și managementului propriului comportament, pentru a depăși eficient dificultățile cu care se confruntă și a lua decizii eficiente ce vor influența dezvoltarea lui ulterioară.

Scopul secvenței de cercetare constă în studierea particularităților stilului de luare a deciziilor la adolescenți. În realizarea studiului practic am pornit de la *presupunerile* precum că: 1. există diferențe în manifestarea stilurilor individuale de luare a deciziilor în funcție de profilul de studii al adolescenților: la adolescenții cu profil real va domina stilul vigilența, iar la cei cu profil sportiv stilurile – evitarea, procrastinarea și hipervigilența; 2. există diferențe în manifestarea factorilor personali de luare a deciziilor în funcție de profilul de studii al adolescenților: la adolescenții cu profil real se va manifesta raționalitate, iar la cei cu profil sportiv tendința de a risca.

În cercetare au fost utilizate următoarele *instrumente de măsurare*: Chestionarul Melbourne Decision Making (MDMQ); Chestionarul Factori personali de luare a deciziilor (FPD) (Корнилова, 2010) [7]. Eșantionul a fost constituit din 120 de subiecți, cu vârsta cuprinsă între 16 și 18 ani. Dintre care 60 sunt adolescenți ce studiază la profilul real și 60 de la profilul sportiv.

Prin aplicarea Chestionarului *Melbourne Decision Making (MDMQ)* am determinat stilul individual de luare a deciziilor la adolescenți. În continuare vom prezenta datele obținute la cele patru scale.

La *scala vigilența* 35% (42 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 56.66% (68 persoane) la nivelul mediu și 8.34% (10 persoane) la nivelul scăzut. La adolescenți prevalează nivelul mediu. Nivelul înalt pentru acest parametru indică faptul că adolescentul este caracterizat de o raționalitate ridicată, o tendință la prudență și gândire constantă la ceea ce se întâmplă. Deciziile sunt luate prin analiza sistematică a caracteristicilor fenomenelor trăite, cu luarea în considerare constantă a opțiunilor posibile. Nivelul scăzut indică faptul că adolescentul, de regulă, nu se gândește la răspuns, rareori evaluează și analizează dificultățile care apar brusc în calea atingerii obiectivului, nu se gândește la detaliile acțiunilor viitoare, se concentrează doar pe ținta finală. Nu este înclinat să-și analizeze propriile acțiuni, motive și acțiuni, ia decizii rapid, uneori fără ezitare, preferă mai degrabă să acționeze decât să reflecteze asupra motivelor eșecurilor sale; adesea nu poate prezice ce comportament așteaptă alții de la el. Nivelul mediu, care prevalează la subiecții din lotul de cercetare, indică că această particularitate oscilează de la caz la caz.

La *scala evitare* 35% (42 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 56.66% (68 persoane) la nivelul mediu și 8.34% (10 persoane) la nivelul scăzut. La adolescenți prevalează nivelul mediu. Nivelul înalt indică că adolescenții, atunci când iau decizii importante, iau în calcul posibilele consecințe ale acestora. O persoană prudentă, pragmatică își planifică cu atenție acțiunile și faptele, atât atunci când elaborează opțiuni pentru o problemă, cât și când o implementează. Programul său de atingere a scopului este diferit prin aceea că se ia în considerare întreaga gamă de consecințe posibile, se folosește strategia cea mai eficientă în atingerea scopului, dacă alegerea se justifică se prezice activitatea viitoare. Nivelul scăzut indică că adolescenților le lipsește capacitatea de previziune, fac o alegere greșită a obiectivelor, nu pot evalua consecințele deciziei luate și posibilele abateri în implementarea acesteia.

La *scala procrastinare* 40% (48 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 43.33% (52 persoane) la nivelul mediu și 16.67% (20 persoane) la nivelul scăzut. La această scală, de asemenea predomină nivelul mediu. Principalele semne ale procrastinării sunt lipsa de productivitate și sens în acțiunile efectuate, combinată cu amânarea constantă a celor cu adevărat importante și utile. Într-o anumită măsură, acesta nu este un mare lucru, pentru că nici-un om nu poate lucra ca o mașină. Pauze mici pentru odihnă și schimbarea activității afectează în mod favorabil productivitatea generală. Prin urmare, un alt semn de tergiversare sunt consecințele negative, cum ar fi încălcarea termenelor limită, eșecul planului proiectat, nemulțumiri generale față de activitățile lor academice, posibile probleme personale și psihologice în legătură cu aceasta.

Deci, tergiversarea este în mare parte caracteristică pentru adolescenți. Amânarea este un fel de răspuns emoțional pentru activități planificate sau necesare. În funcție de natura acestor emoții, amânarea este împărțită în două tipuri fundamentale: „relaxată”, atunci când o persoană petrece timpul realizând alte activități de divertisment mai plăcute și „tensionată”, asociată cu o suprasolicitare generală, pierderea simțului timpului, nemulțumire față de propriile realizări, obiective vagi, indecizie și îndoială de sine.

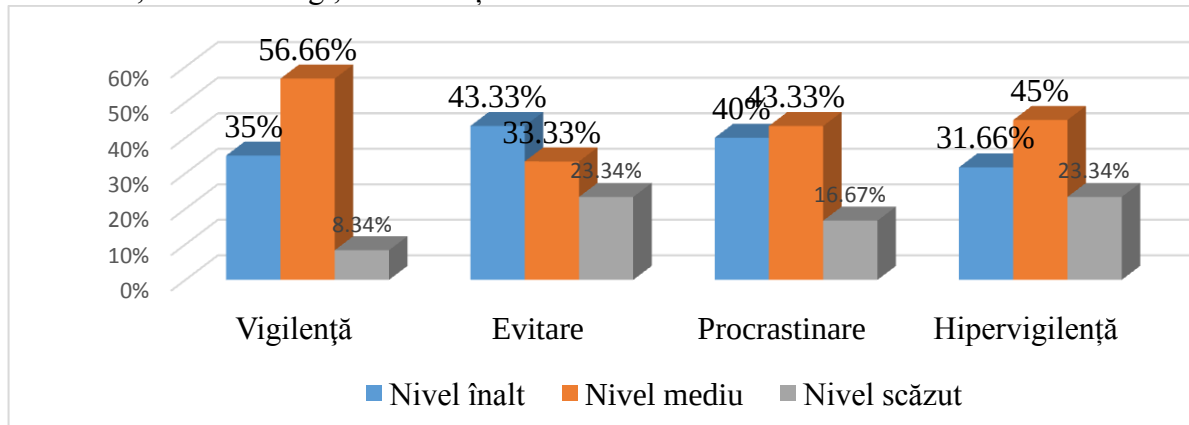

Fig. 1. Frecvențele privind stilul individual de luare a deciziilor la adolescenții din eșantionul total

La scala hipervigilență 31.66% (38 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 45.00% (54 persoane) la nivelul mediu și 23.34% (28 persoane) la nivelul scăzut. La această scală, de asemenea predomină nivelul mediu. Adolescenții plasați la nivelul înalt se caracterizează prin predispunere de a lua decizii care implică pericol, sau astfel de decizii care pot duce la eșec cu o probabilitate mare de consecințe nedorite, pierderi. O persoană poate lua o decizie oarbă de dragul riscului (îi plac deciziile care implică risc). În acest caz, o persoană predispusă la riscuri practic nu acordă atenție detaliilor, este neglijentă în colectarea informațiilor, în evaluarea situației. Adolescenții care au dovedit nivel scăzut indică o lipsă de înclinație la risc într-o situație de alegere, manifestă precauție excesivă în alegerea alternativelor, evitarea acestora, au tendința de a schimba o decizie cu alta din cauza fricii de consecințele deciziei alese, chiar și celor vitale.

Astfel, luarea deciziilor ca proces poate fi analizată în contextul ideilor despre alegerea făcută de adolescent. Decizia este alegerea care se realizează în situația de comparare a unui număr de alternative după un criteriu cunoscut subiectului, deși acest criteriu nu este neapărat clar formulat. Sensul alegerii, de regulă, este de a determina modalitatea optimă de desfășurare a activității care vizează obținerea unui anumit rezultat. Sarcina subiectului este de a determina care dintre alternative îndeplinește cel mai bine criteriul dat și de a-l prefera celorlalte. Adolescența este o vârstă importantă în aspectul decizional, maturitatea și independența îi solicită în contextul vieții de zi cu zi a lua deciziile cotidiene, personale, de învățare, sociale. Este deosebit de semnificativ să se ia în considerare trăsăturile acestui proces împreună cu diferite niveluri de autocontrol, deoarece o astfel de caracteristică individual-personală afectează direct componenta de activitate a personalității.

În continuare vom prezenta datele în funcție de profilul de studiu al adolescenților.

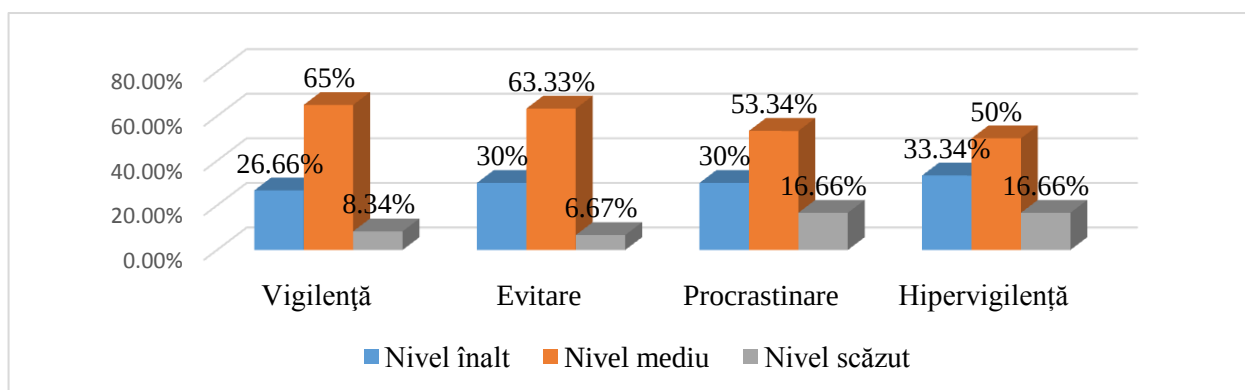

Fig. 2. Frecvențele privind stilul individual de luare a deciziilor la adolescenții cu profil real

La adolescenții cu profil real stilul decizional s-au prezentat cu următoarele frecvențe: la *scala vigilență* 26.66% (16 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 65% (39 persoane) la nivelul mediu și 8.34% (5 persoane) la nivelul scăzut; *scala evitare* se manifestă în felul următor: 30% (18 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 63.33% (38 persoane) la nivelul mediu și 6.67% (4 persoane) la nivelul scăzut; *scala procrastinare* 30% (18 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 53.34% (32 persoane) la nivelul mediu și 16.66% (10 persoane); *scala hipervigilență* 33.34% (20 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 50.00% (30 persoane) la nivelul mediu și 16.66% (10 persoane) la nivelul scăzut. Frecvențele obținute sunt redată în fig.2. Vizualizarea figurii ne dovedește prevalarea nivelului mediu.

Vom analiza și frecvențele privind stilul individual de luare a deciziilor la adolescenții cu profil sportiv. la *scala vigilență* 43.33% (26 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 48.33% (29 persoane) la nivelul mediu și 8.34% (5 persoane) la nivelul scăzut; *scala evitare* se manifestă în felul următor: 40% (24 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 50% (30 persoane) la nivelul mediu și 10% (6 persoane) la nivelul scăzut; *scala procrastinare* 50% (30 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 33.34% (20 persoane) la nivelul mediu și 16.66% (10 persoane); *scala hipervigilență* 30% (18 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 40.00% (24 persoane) la nivelul mediu și 30.00% (18 persoane) la nivelul scăzut. Frecvențele obținute sunt redată în fig.3.

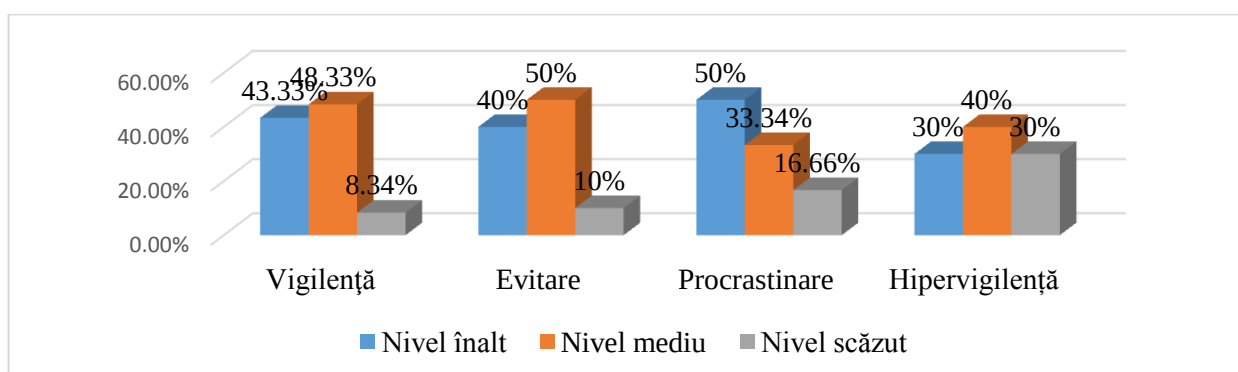

Fig. 3. Frecvențele privind stilul individual de luare a deciziilor la adolescenții cu profil sportiv

Lipsa deprinderilor și incapacitatea de a lua decizii duce la faptul că eficiența scade semnificativ, interpretarea incorectă a stărilor psihice interne duce și la o scădere a procesului de antrenament. Adoptarea de către adolescent a unei decizii, adică alegerea sa, este tocmai acolo unde este necesar de a prezice rezultatul, există o incertitudine a criteriilor acestuia și este necesară construirea de alternative (dacă criteriile sunt definite, acestea pot fi formalizate de subiect, privându-l astfel de actul de alegere ca depășire a incertitudinilor subiective).

Pentru a valida ipoteza conform căreia, *există diferențe în manifestarea stilurilor individuale de luare a deciziilor în funcție de profilul de studii al adolescenților: la adolescenții cu profil real va domina stilul vigilența, iar la cei cu profil sportiv stilurile – evitarea, procrastinarea și hipervigilența*, vom realiza cercetarea diferențelor între lotul adolescenților cu profil real și cei cu profil sportiv, utilizând testul T-Student. Vom interpreta datele care reflectă diferențele statistice stabilite între stilurile individuale de luare a deciziilor.

La scala *vigilența*, în grupul sportiv a fost $M=13,17\pm0,29$, în al grupul adolescenților cu profi real - $M=13,19\pm0,37$, nu au fost determinate diferențe semnificative, adică caracteristicile care reflectă acest factor decizional sunt inerente subiecților din ambele grupuri în grad egal.

La scala *evitare* la adolescenții cu profil sportiv $M= 3,02\pm0,33$, la lotul de adolescenți cu profil real $M=11,95\pm0,22$. Se atestă o diferență semnificativă ($t=2,65$, $p\leq0,01$). O scădere semnificativă a evitării a fost înregistrată la lotul de adolescenți cu profil real la $p\leq0,01$, ceea ce indică o severitate mai mare a evitării în acest grup. O medie mai mare la adolescenții cu profil sportiv ne indică că pentru ei este caracteristic să ia decizii finale fără îndoieli. Sunt persistenți, rapizi, intenționați, curajoși, încrezători în alegerea și implementarea deciziei. Obstacolele neașteptate cu care se confruntă și care interferează cu luarea unei decizii finale sunt fie depășite cu ușurință, fie ignorate.

Media mai mică pentru adolescenții cu profil real caracterizează trăsăturile de personalitate care indică prezența îndoielilor, ezitării, reflecțiilor nerezonabile chiar și atunci când se ia o decizie evidentă, când se alege mijloace sau modalități de implementare a uneia deja luate. Astfel de persoane se caracterizează prin instabilitate a intențiilor, mai ales în cazul unor situații dificile de viață, lipsă de voință atât în luarea unei decizii cât și în implementarea acesteia. Un astfel de stil de luare a deciziei s-ar fi putut forma la adolescenții sportivi în condițiile în care strategia de evitare le-a oferit cel mai bun rezultat al situației. Probabil, ei sunt dominați de motivația de a evita eșecurile. Rezultatele studiului nostru arată că luarea deciziilor de către adolescenții sportivi se datorează în mare măsură unui astfel de factor precum evitarea, care nu necesită acțiuni decisive, stres semnificativ și responsabilitate pentru acțiuni și consecințele acestora, ci, dimpotrivă, îndepărtează de situație conflictuală și face posibilă amânarea soluționării problemei.

Conform scalei *procrastinarea*, media în lotul adolescenților cu profil sportiv a fost de $M=10,7\pm0,3$, în grupul adolescenților cu profil real $M=8,5\pm0,32$. O creștere semnificativă a *procrastinării* s-a înregistrat la lotul adolescenților sportivi ($t=4,79$, $p\leq0,01$), ceea ce indică o severitate mai mare a *procrastinării* la acest grup și reflectă o tendință mai mare de a amâna rezolvarea situației problematice și de a evita independența atunci când apare o problemă. Deci, adolescenții cu un nivel ridicat de tergiversare se caracterizează prin incapacitatea și lipsa dorinței de a gândi succesiunea acțiunilor lor, nu pot să elaboreze independent un program de acțiune, au tendința de a nu observa greșelile lor și nu-și critică acțiunile. Probabil, ei mizează, în mare parte, pe faptul că antrenorii iau decizii pentru ei. Criteriile lor subiective de succes nu sunt suficient de stabile, ceea ce duce la o deteriorare neașteptată a calității rezultatelor, creșterea volumului de muncă sau dificultăți externe. Astfel de adolescenți sunt convinși că forțele care le influențează soarta sunt dincolo de influența lor, adică reprezentanții acestui grup tind să transfere responsabilitatea și vina pentru eșecuri asupra altor persoane. Adolescenții sportivi cu un nivel ridicat de procrastinare sunt mai puțin activi în relațiile interpersonale decât subiecții cu un nivel scăzut de amânare, ei se identifică cu oameni care sunt dependenți de ceilalți și incapabili să-și schimbe natura comunicării cu aceștia.

Cele menționate anterior sugerează că *procrastinarea* în luarea unei decizii de către adolescenții sportivi se poate datora unor caracteristici psihologice specifice care formează ineficiența activităților și comportamentului general.

Conform scalei *hipervigilența* la adolescenții sportivi, $M=10,9 \pm 0,27$, la lotul adolescenților cu profil real $M=8,5 \pm 0,34$. O creștere semnificativă a indicatorului a fost

înregistrată în grupul de adolescenți sportivi ($t=5,42$, $p \leq 0,01$), ceea ce indică o severitate mai mare în acest grup de hipervigilență ca factor decizional.

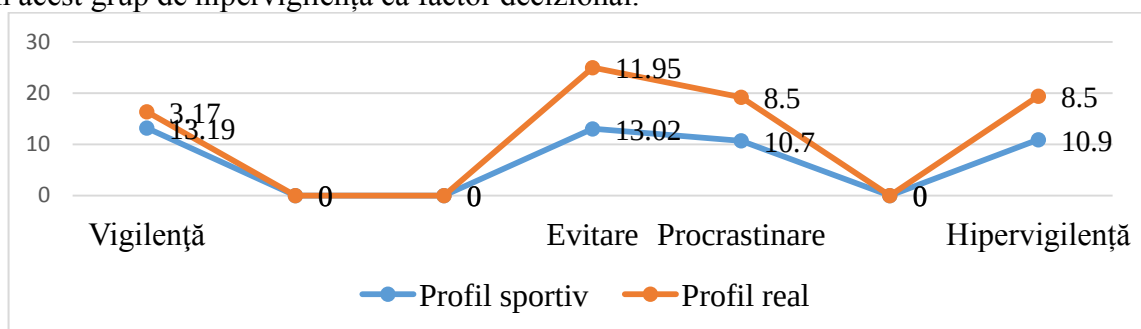

Fig. 4. Profilul stilului individual de luare a deciziilor la adolescenții cu profil sportiv și cei cu profil real

Hipervigilența asigură luarea de decizii impulsive, care promite posibilitatea evitării unei probleme, iar în situații limită se realizează ca o „panică” în alegerea dintre alternative. Profilul stilului individual de luare a deciziilor la adolescenții cu profil sportiv și cei cu profil real este reflectat în fig.4.

Pe baza faptului că factorii decizionali care pot fi diagnosticați cu ajutorul Chestionarului Melbourne se referă la componenta reglementară a procesului decizional, am considerat oportun să studiem specificul luării deciziilor la adolescenți și în context personal, adică să explorăm posibilitățile lor de a utiliza modalități productive de a lua decizii în situații de incertitudine, cum sunt prezentate reprezentările subiective ale riscului personal în conștiința de sine la ei. În urma aplicării acestui chestionar putem deduce că: *evitarea, procrastinarea și hipervigilența* sunt mai evidente la adolescenții cu profil sportiv. Probabil, antrenamentele permanente conduse de antrenori i-au determinat pe aceștia să se bazeze pe deciziile luate de antrenori, neoferindu-le, adolescenților posibilitatea de a lua decizii de sine stătător.

Deci, ipoteza conform căreia, *există diferențe în stilurile individuale de luare a deciziilor în funcție de profilul de studii al adolescenților: la adolescenții cu profil real domină stilul vigilența, iar la cei cu profil sportiv stilurile – evitarea, procrastinarea și hipervigilența* a fost validată.

Chestionarul „Factori personali de luare a deciziilor” (FPD) (Корнилова, 2010), l-am utilizat pentru a cerceta factorii de autoreglare personală în luarea de decizii: 1) *raționalitatea* ca dorință de a colecta informații complete pentru o orientare în situație și pentru a lua decizii personale; 2) *disponibilitatea pentru risc* ca acceptare a incertitudinii și disponibilitatea de a lua o decizie într-o asemenea situație. Datele cu privire la factorii personali de luare a deciziilor a lotului integru ($n=120$) sunt prezentate în fig. 5.

La *scala raționalitatea* 43.34% (52 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 31.66% (38 persoane) la nivelul mediu și 25.00% (30 persoane) la nivelul scăzut. La această scală predomină nivelul înalt, ceea ce presupune că adolescenții se caracterizează printr-o raționalitate ridicată, o tendință la prudență, reflecție constantă asupra a ceea ce se întâmplă cu ei. Deciziile sunt luate prin analiza sistematică a cauzelor ce îi influențează, cu luarea în considerare a opțiunilor acțiuni posibile, acestea se caracterizează printr-un grad ridicat de dezvoltare a tuturor elementelor de analiză. Cei care au cote la nivel scăzut indică faptul că, de regulă, nu se gândesc la răspuns, rareori evaluează și analizează dificultățile care apar pe neașteptate în calea atingerii scopului, nu se gândește la detaliile acțiunilor viitoare, se concentrează doar pe ținta finală. Acești adolescenți nu-și analizează propriile acțiuni, motive, iau decizii rapid, uneori fără ezitare, preferă mai degrabă să acționeze decât să reflecteze asupra motivelor eșecurilor sale; adesea nu pot prezice ce comportament așteaptă alții de la ei.

La *scala disponibilitatea de a risca* 31.66% (38 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 33.34% (40 persoane) la nivelul mediu și 35.00% (42 persoane) la nivelul scăzut. Nivelul mediu și cel scăzut au aproape cote identice. Adolescenții amplasați la nivelul înalt se caracterizează prin faptul că sunt predispuși să ia decizii care implică pericol, sau astfel de decizii care pot duce la eșec cu o probabilitate mare de consecințe nedorite, pierderi personale. O persoană poate lua o decizie oarbă în numele riscului (îi plac deciziile care implică risc). În acest caz, adolescentul predispus la riscuri practic nu acordă atenție lucrurilor neimportante, este neglijent în colectarea informațiilor, în evaluarea situației. Cei ce au dovedit cote scăzute indică o lipsă de înclinație la risc într-o situație de alegere, denotă precauție excesivă în alegerea alternativelor, în evitarea acestora, au tendința de a schimba o decizie în alta din cauza fricii excesive de consecințele evaluate ale primei decizii, chiar dacă este una stringentă.

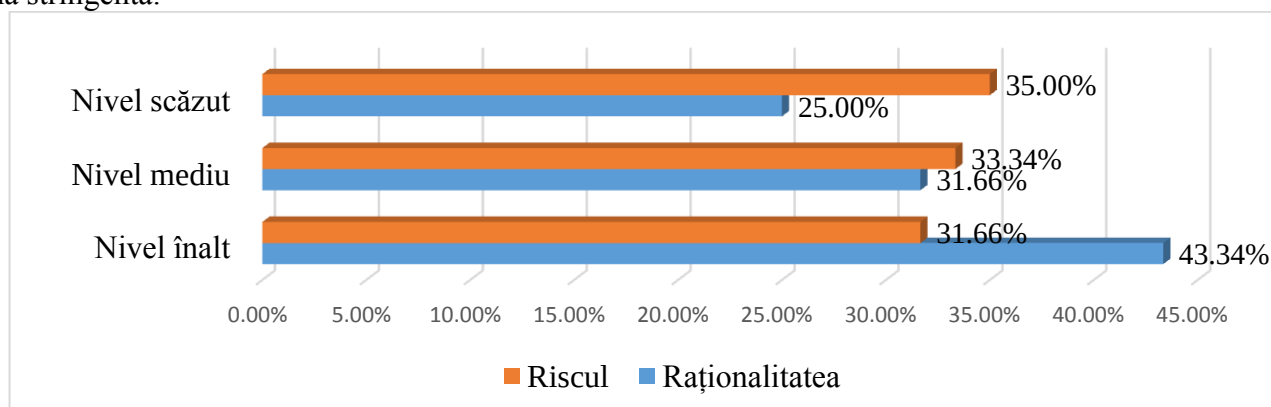

Fig. 5. Frecvențele privind factorii personali de luare a deciziilor la adolescenții din eșantionul total

Riscul de a lua o decizie apare atunci când rezultatele nu sunt clar definite, dar se cunoaște probabilitatea lor. Riscul presupune o probabilitate mare de consecințe nedorite, pierderi. Aceasta oscilează între două poluri - certitudine și incertitudine; o situație care permite identificarea nu numai consecințelor posibile ale fiecărei alegeri, ci și probabilitățile apariției lor. Riscul este un posibil pericol, o acțiune la întâmplare, care necesită, pe de o parte, curaj în speranța unui deznodământ fericit, pe de altă parte, atenție sporită față de rezultatele justificării matematice a gradului de risc.

Vom analiza și frecvențele privind factorii personali de luare a deciziilor la adolescenți în funcție de profilul de studiu. La adolescenții cu profil real au fost atestate următoarele frecvențe: La *scala raționalitatea* 66.66% (40 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 30.00% (18 persoane) la nivelul mediu și 3.34% (2 persoane) la nivelul scăzut. La *scala disponibilitatea de a risca* 20.00% (12 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 25.00% (15 persoane) la nivelul mediu și 55.00% (33 persoane) la nivelul scăzut. La adolescenții cu profil real predomină factorul de luare a deciziilor – *raționalitatea*. La factorul *disponibilitatea de a risca*, predomină la mai mult de jumătate din acest grup. Datele sunt prezentate în fig.6.

Raționalitatea ca factor esențial în luarea de decizii prevalează la nivel înalt la adolescenții cu profil real și indică faptul că o persoană, atunci când ia decizii de viață, ia în considerare posibilele consecințe. Ei sunt persoane prudente, pragmatice, își planifică cu atenție acțiunile și faptele, atât atunci când elaborează opțiuni pentru o soluție, cât și când o implementează. Programul său de atingere a scopului deciziei este diferit prin aceea că se ia în considerare întreaga gamă de consecințe posibile, se folosește strategia pentru atingerea scopului, alegerea este justificată și se prezice viitorul. Raționalitatea ridicată indică la adolescenții cu profil real că deciziile sunt luate prin analiza sistematică a caracteristicilor a ceea ce se întâmplă, cu luarea în considerare constantă a opțiunilor. Ei se caracterizează printr-un grad ridicat de dezvoltare a tuturor elementelor de analiză din structura alegerii finale.

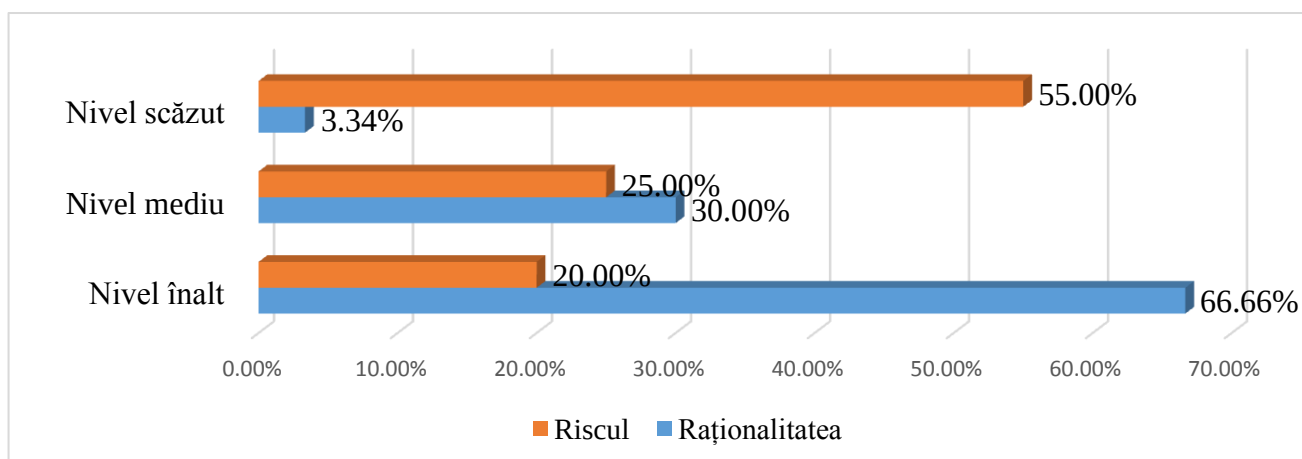

Fig. 6. Frecvențele privind factorii personali de luare a deciziilor la adolescenții cu profil real

Adolescenții cu profil sportiv, de regulă, nu se gândesc la răspuns, rareori evaluează și analizează dificultățile care apar brusc pe calea atingerii scopului, nu se gândește la detaliile acțiunile viitoare, se concentrează doar pe ținta finală. Nu sunt înclinați să-și analizeze propriile acțiuni, motive și acțiuni, ia decizii rapid, uneori fără ezitare, preferă să acționeze decât să reflecteze asupra motivelor eșecurilor sale; adesea nu poate prezice ce comportament așteaptă alții de la el.

La adolescenții cu profil sportiv au fost atestate următoarele frecvențe: La *scala raționalitatea* 20.00% (12 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 33.34% (20 persoane) la nivelul mediu și 46.66% (28 persoane) la nivelul scăzut. La *scala disponibilitatea de a risca* 40.00% (24 persoane) s-au plasat la nivelul înalt; 41.66% (25 persoane) la nivelul mediu și 18.34% (11 persoane) la nivelul scăzut. La adolescenții cu profil sportiv situația este inversă: predomină factorul *disponibilitatea de a risca*, iar factorul de luare a deciziilor – *raționalitatea* este la nivelul scăzut. Deci, adolescenții sportivi sunt persoane cu o nevoie puternică de dominație și autoafirmare, sunt mai riscante; sunt independenți și perseverenți dau dovadă de mare prudență; impulsiv și caută senzații tari și sunt mai riscanți. Probabil, activitățile sportive care se realizează în condiții de incertitudine, în condiții extreme afectează succesul și procesul activității, inclusiv pe cele de învățare. Datele sunt prezentate în fig.2.7.

Dorința de a risca și înclinația pentru risc nu sunt întotdeauna diferențiate și clar definite. Astfel, înclinația pentru risc, împreună cu dorința de risc și autoapărare, sunt considerate componente, indicatori ai pregătirii unei persoane pentru risc. Appetitul pentru risc include ideea de risc personal, dispus ca o proprietate individuală care distinge comportamentul adolescenților în situații de același tip. Probabil, comportamentul de risc al adolescenților cu profil sportiv este determinat în primul rând de factorii de mediu sau de alte trăsături de personalitate, cum ar fi nivelul de anxietate sau agresivitate. Uniformitatea comportamentului acestor persoane în diferite situații poate fi considerată un argument în favoarea faptului că au o trăsătură de personalitate dezvoltată numită *apetit pentru risc*.

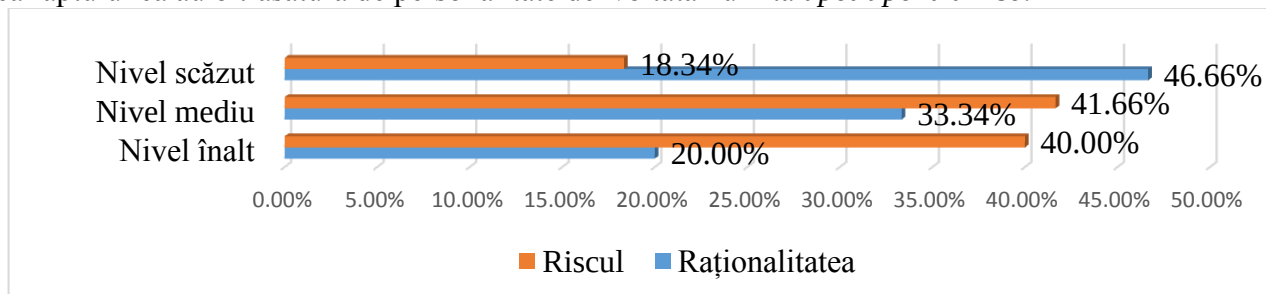

Fig. 7. Frecvențele privind factorii personali de luare a deciziilor la adolescenții cu profil sportiv

Prima posibilitate de apariție a situațiilor riscante la adolescenți este asociată cu factori obiectivi. De fapt, acestea sunt situații sau activități cu un grad ridicat de incertitudine pentru majoritatea oamenilor, care se manifestă indiferent de capacitățile lor subiective. O altă posibilitate de apariție a situațiilor de risc este asociată cu factorii subiectivi, adică cu caracteristicile psihologice ale adolescenților care desfășoară anumite activități, rezolvă diverse probleme, iau decizii. Potențialul riscogen este un mecanism intelectual-psihologic pentru inducerea voluntară sau involuntară a adolescenților sportivi (crearea, provocarea) în situații de risc, este o tendință de rezolvare a problemelor cu un grad ridicat de incertitudine, ca preferință pentru cazurile care conțin elemente de risc. Potențialul lor de risc nu presupune neapărat capacitatea de a rezolva cu succes problemele de management riscante. Alte componente ale psihicului uman sunt responsabile pentru succesul rezolvării unor astfel de probleme și, în primul rând, intuiția, logica și bunul simț și astfel de trăsături de personalitate precum încrederea în sine, determinarea, independența, flexibilitatea, reflexivitatea etc..

Adolescenții cu profil real nu au tendință mare spre risc. Ei iau decizia prin pași deliberați, într-o situație de alegere, cântăresc cu atenție toate argumentele pro și contra și sunt meticuloși în colectarea și analiza informațiilor disponibile. Soluțiile sunt amănunțite, detaliate, se disting prin completitudine și detalii; iau în serios identificarea posibilelor opțiuni; efectuarea unei alegeri este plină de detalii semnificative.

Potențialul adolescentului în luarea deciziilor nu este doar o abilitate, ci și o proprietate individuală conturată din experiența, deprinderile, cunoștințele și valorile proprii, determinată de utilizarea activă a resurselor personale în condițiile schimbătoare de viață. Adolescentul se caracterizează prin absența îndoielilor cu privire la adoptarea deciziei finale, persistență, rapiditate, intenționalitate, curaj, încredere în alegerea și punerea în aplicare a deciziei. Obstacolele care apar și care interferează cu luarea unei decizii finale sunt fie depășite cu ușurință, fie ignorate.

În continuare vom valida ipoteza conform căreia *există diferențe în manifestarea factorilor personali de luare a deciziilor în funcție de profilul de studii al adolescenților: la adolescenții cu profil real se va manifesta raționalitate, iar la cei cu profil sportiv tendința de a risca*. Vom realiza cercetarea diferențelor între lotul adolescenților cu profil real și cei cu profil sportiv, utilizând testul T-student.

Media la „Raționalitate” la adolescenții cu profil real $M=6,51\pm 0,34$ la adolescenții cu profil sportiv $M= 3,8\pm 0,46$ ($t=4.67, p\leq 0,001$). Deci, la adolescenții cu profil sportiv raționalitatea este mai puțin pronunțată ca factor de decizie. Astfel, adolescenții cu profil real se caracterizează printr-o mai mare disponibilitate de a se gândi la deciziile lor și de a acționa cu cea mai deplină orientare posibilă în situație, ceea ce poate caracteriza decizii diferite, inclusiv riscante, ale subiectului. La adolescenții cu profil sportiv raționalitate în luarea deciziilor se manifestă la cote joase, ei sunt ghidați de o gândire mai irațională. Acțiunile lor reprezintă impulsuri emoționale, iar deciziile se bazează pe intuiție. Ei sunt capabili să vadă doar o parte a problemei, ceea ce o face greu percepută și incorect apreciată, fapt ce împiedică și dezvoltarea personală a unui adolescent. Dacă personalitatea nu se dezvoltă sau se dezvoltă într-o singură direcție, așa cum se întâmplă adesea cu gândirea irațională, atunci aceasta afectează toate calitățile psihologice ale persoanei. Gândirea irațională dominantă la adolescenții sportivi provoacă eșecul analizei adevăratelor consecințe ale acțiunilor lor, ei văd totul prin prisma „ochelarilor rozi”, care formează o viziune distorsionată asupra lumii.

Deci, raționalitatea, nu este doar capacitatea de a privi lumea în mod rezonabil, ci și de a gândi rațional, adică raționalitatea în luarea deciziilor este un element din care se construiește nu numai gândirea adecvată, ci se asimilează cunoștințe noi și se formează capacitatea de a

prevedea consecințele reale ale acțiunilor. Adolescenții vor folosi analiza cost-beneficiu mai des decât regulile simple de raționalitate pe care le folosesc adulții.

Cotele înalte la *raționalitate* a adolescenților cu profil real sunt asociate cu deciziile cu privire la ei înșiși, care există în spațiul vital al adolescenților, unde el se compară constant cu ceilalți, reflectă asupra propriului comportament, calităților personale și relațiilor cu alte persoane. Astfel, se poate concluziona că, cu cât este mai largă sfera de activitate a unui adolescent în sens psihologic și cu cât este mai largă gama de sarcini posibile, cu atât el își va forma nivelul necesar de raționalitate. Adolescenții sportivi, a căror personalitate s-a format într-un mediu de competiție, nu au experiența și practica rațională în a lua decizii, raționalitatea lor pare a fi deficitară.

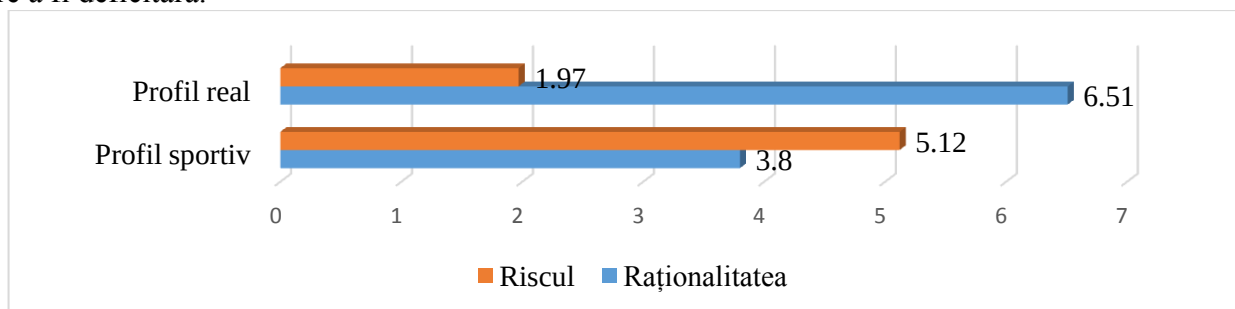

Fig. 8. Mediile cu privire la stilul individual de luare a deciziilor la adolescenții cu profil sportiv și cei cu profil real

Mediile pentru *tendința spre risc* indică la adolescenții cu profil real - $M=1,97\pm0,17$ și $M=5,12\pm0,47$ pentru adolescenții cu profil sportiv. O creștere semnificativă a acestui indicator a fost înregistrată în grupul de adolescenți sportivi, diferență statistic semnificativă ($t=6.25$, $p\leq0,001$), ceea ce indică o severitate mai mare a asumării riscurilor personale în luarea deciziilor la acest grup. Criteriul de acceptare a riscului include un act de evaluare subiectivă: riscul din punctul de vedere al subiectului este acolo unde acesta nu numai că a constatat o discrepanță între necesitatea reală și oportunitățile potențiale în gestionarea situației, dar și în cazul în care evaluarea potențialului însuși al capacităților lor este incertă. Tendința pentru risc sau riscul hedonist este inherent unor caracteristici personale ale adolescenților. Prin urmare, adolescenții sunt adesea implicați în tot felul de situații dubioase care atrag prin noutatea, pericolul și incertitudinea lor. Prin aceasta, ei își dovedesc lor înșiși și altor persoane propria independență. Trebuie avut în vedere faptul că apetitul pentru risc, sau riscul hedonic, se poate schimba puțin în timp și poate rămâne o caracteristică de personalitate complet stabilă. Remarcăm că adolescenții nu sunt neapărat mai predispuși la risc, dar sunt mai sensibili la rezultate pozitive în comparație cu adulții, ceea ce, în caz de raționalitate insuficientă, determină posibilitatea unor acțiuni riscante. Astfel, specificul factorilor decizionali cu caracter reglator pe care i-am identificat la adolescenții cu profil sportiv, combinat cu lipsa de raționalitate și predominanța riscului ca componentă personală a sistemului decizional, indică o preferință pentru strategii neconstructive și sunt componente ale procesului decizional.

Deci, ipoteza conform căreia *există diferențe în manifestarea factorilor personali de luare a deciziilor în funcție de profilul de studii al adolescenților: la adolescenții cu profil real se manifestă raționalitate, iar la cei cu profil sportiv tendința de a risca* a fost validată.

În concluzie putem afirma că: Luarea deciziilor de către adolescenții cu profil sportiv, spre deosebire de cei cu profil real, se datorează în mare măsură unui astfel de factor precum evitarea, care nu necesită acțiuni decisive, stres semnificativ și responsabilitate pentru acțiuni și consecințe, ci, dimpotrivă, îndepărtează de situația conflictuală și face posibilă amânarea de a lua decizii. Când apare o problemă, aceștia sunt mai înclinați să amâne rezolvarea acesteia și să evite independența, care se datorează unor caracteristici psihologice specifice care determină ineficiența activității și comportamentul acestor subiecți. Luarea deciziilor într-o

situație de incertitudine la acești adolescenți nu include orientarea intelectuală în căutarea unei ieșiri din dilemă, adică există probabilitatea de luare a deciziilor impulsive, fapt ce determină posibilitatea evitării problemei, iar în situații extreme se manifestă ca o alegere panicată alternativă. Adolescenții cu profil sportiv, spre deosebire de cei cu profil real, sunt mai puțin dispuși să se gândească la deciziile lor și acționează irațional în situația-problemă, fapt ce duce la decizii diferite, inclusiv riscante, ale subiectului. În același timp, acești subiecți se caracterizează printr-un grad mai mare de pregătire personală pentru risc în luarea deciziilor.

Specificul factorilor decizionali, combinat cu lipsa de raționalitate și predominanța dorinței de risc ca componentă personală a sistemului decizional, indică o preferință pentru componentele neconstructive ale acestui sistem la adolescenții cu profil sportiv, care necesită o intervenție psihologică special organizată și formarea unor mijloace adecvate și eficiente din punct de vedere social de organizare și de autocontrol al activităților și comportamentului.

BIBLIOGRAPHY

1. ARIELY, D. *Irațional în mod previzibil. Forțele ascunse care ne influențează deciziile*. București: Publica. 2010. 424 p.. ISBN: 9789731931371
2. BRUSTUR, G. *Asumarea riscului și autocontrolul în luarea deciziilor la delincvenții juvenili*. În: STĂNIȘOR, E. (coord.), BĂLAN, A., PRIPP, C.: *Universul carceral. Culegere de studii*, București: Editura Oscar Prin, 2004, pp. 486-508.
3. CLERGET, S. *Criza adolescenței*. București: EdituraTrei, 2008. 256 p.ISBN: 978- 73- 707-204-7.
4. DUCKWORTH, A. *Puterea pasiunii și a perseverenței*. Tr. de I. Berteau. București: Publica, 2016. 412 p. ISBN 9786067222050.
5. FURMAN, B. *Metoda Eu Pot în acțiune*. Iași: Psy, 2018. 276 p. ISBN 978-606-94579-1-7.
6. LEVINE, A., HELLER, R. *Stilurile de decizii*. Cluj-Napoca: ASCR, 2015. 288 p. ISBN 978-606-8244-86-0.
7. КОРНИЛОВА, Т. В. *Психология риска и принятия решений*. — М.:Аспект Пресс, 2003.

BĂLȚI locality FROM FAIR TO MUNICIPALITY: URBAN IDENTITY AND HISTORICAL-POLITICAL FLUCTUATIONS

Ludmila Șimanschi

**Assoc. Researcher, PhD, Moldova State University,
Republic of Moldova**

Abstract: In this study, we intend to reveal the modification of the identity of Bălți locality with the historical-political changes, so to achieve an evolutionary historical panorama of urban identity change. At the beginning, we synthesized all the theories that define the concept of "urban identity", in order to diachronically analyze the urban image of Bălți and to gather all the important components in the formation of identity: both those referring to natural elements (topography, climate, geology, location) and those referring to social identity (demographic structure, institutional structure and cultural structure) and to the human landscape, the artificial built environment, because the series of attributes identified with the city can add symbolic value to the identity of the Balti urban space, modified over time.

Bălți has the most spectacular urban evolution compared to other localities in Bessarabia, starting from the uncertain hypostasis of a fair, it becomes an urban locality with a fragile identity, subordinated to the subjective factor, to the entrepreneurial spirit of Alexandru Panaite, the owner of the city; becoming the capital of a county, by chance, and a municipality. Over time, it changed its identity depending on the change of the political regime: tsarist, Romanian, Soviet, neocommunist, and urban function: commercial and economic communications center important for the northern area of the country, episcopal, industrial, university center.

Keywords: urban identity, weakening of identity, touristification of the city, political regime, urban function.

Conceptul de „identitate” abordat din perspectiva antropologico-urbanistică contemporană devine relevant pentru definirea unei așezări umane în prezent. Odată cu schimbările politice, identitatea localității, mai ales a spațiului urban, suferă fluctuații simțitoare.

Adrian Majuru, istoric și antropolog român, autorul lucrării *București. Povestea unei geografii umane*, analizând cauzele lipsei identității (inclusiv culturale) și a diversității de experiențe ale unui loc [1], sintetizează percepția științifică globală asupra relației individ-spațiu urban și face referință la „procesul de identificare-idealizare și procesul defensiv de contra-identificare”, teoretizat de Peter Weinreich și Wendy Sauderson în studiul *Analysing Identity. Cross-Cultural, Societal and Clinical Contexts* [2]. În aceeași ordine de idei profesorul Mohammed Abdullah Eben Saleh de la King Saud University, în lucrarea *The integration of tradition and modernity: A search for an urban and architectural identity in Ar-Riyadh, the capital of Saudi Arabia*, consideră că identitatea locului și anume caracteristicile regionale sunt „supuse diluării din cauza schimbărilor politice, sociale și culturale, precum și a schimbărilor instituționalizate impuse de practicile de planificare și arhitectură” [3]. Criza identitară extinsă la nivelul orașului este cauzată de condițiile de schimbare bruscă a modului de viață și efectul acesteia, de nesiguranță socială și culturală.

Slăbirea identității în orașele contemporane este provocată de uniformizarea planificării și dezvoltării și poate duce la „pierderea identității locului” [4]. De aceea devine

destul de importantă în prezent acțiunea de „susținere a semnificațiilor și a identității elementelor urbane” [5]. Identitatea locului, deși subiectivă și subtilă, poate fi evaluată și gestionată prin eforturi sensibile de dezvoltare.

Identitatea urbană îi asigură orașului o individualizare proprie, o distincție față de alte orașe, anulând similaritățile. Miruna Moraru în studiul *Identități urbane* propune o strategie concretă de recuperare a identității urbane, perturbată de schimbările politice: „Orașele luptă pentru a-și păstra individualitatea și a-și contura imaginea definitorie. Identitatea urbană, acest caracter distinctiv al unui spațiu urban, se poate forma pe baza unui set de trăsături moștenite, pe istorie și patrimoniu. Orașele cu o componentă istorică puternică trebuie să păstreze o continuitate între trecutul spațiului construit, conservat și restaurat, și noua arhitectură, care să integreze și să respecte istoria locală” [6].

Deoarece spațiul urban reflectă aspectele sociale, culturale și etnice ale locului, este destul de interesant excursul istoric evolutiv al schimbării identității urbane. Un model convingător de modificare a individualității spațiale și de fragilitate a identității locale față de modelele globale copleșitoare oferă lucrarea lui Giuseppe Cina *București de la sat la metropolă. Identitate urbană și noi tendințe*: „Odată cu căderea lui Ceaușescu în 1989, România s-a întors din nou în Europa. În acest proces de renaștere, Bucureștiul a devenit centrul politic, economic și cultural al țării. Dar în ce condiții își începe orașul noua cale? Recunoscând atât aberațiile, cât și valorile orașului în creștere din perioada socialistă, cartea își călăuzește cititorul în descoperirea multor fațete ale Bucureștiului ce au fost șterse începând cu Republica Populară, instaurată în 1948. Descoperim astfel că structura urbană a capitalei române reprezintă una dintre cele mai elocvente juxtapuneri a celor două mari utopii care au inspirat construcția orașelor europene: cea liberală și cea socialistă. Aceste două modele au înlocuit Bucureștiul premodern, procesul de tranziție către modernitate caracterizându-se prin trei tendințe predominante: neoclasicismul franco-balcanic, mișcarea neoromânească și cea modernistă. Planificarea urbanistică a trecut de la principiile orașului-grădină la cele ale metropolei funcționale, de la reglementările secolului XIX la planurile de urbanism ale începutului de secol XX” [7].

Vom prelua unele elemente ale modelului de analiza a identității urbane al lui Giuseppe Cina și le vom aplica pe orașul Bălți, identificând multiplele fațete ale sale, inclusiv ale trecutului său socialist, astfel încât „să fie în armonie cu propria sa istorie”.

Conf. dr. Șerban Văetiș, încercând să configureze teoretic conceptul de „schimbare urbană” [8], ce vizează un aspect și o perspectivă critice ale istoriei, morfologiei și vieții urbane, prezintă modul original de investigare a orașele românești care suferă o serie de transformări la nivelul strategiilor simbolice, al culturii materiale și urbanistice și al practicilor și politicilor culturale. El informează despre criza potențialității orașului postsocialist și avertizează asupra tendințelor contemporane/postsocialiste de desconsiderare sau minimalizare a prezenței/rolului locuitorilor și realităților orașului, când imaginea orașului devine mai importantă decât orașul în sine; investitorul, turistul și cel care manipulează imaginea orașului sunt mai importanți decât locuitorii orașului: „În legătură cu dezvoltarea unui peisaj urban haotic în postsocialism, putem spune că există o anume obsesie (mediatică, dar și a discursurilor publice și politice, în ultimă instanță a noastră, a tuturor) în privința imaginii orașelor. Astfel, în multe aprecieri pe care le facem în legătură cu orașele noastre, este mai important felul în care le văd alții, decât realitatea propriu-zisă a acestora, ca medii în care viețuim. Aceasta este legată de limitarea orizontului în care percepem evoluția (potențialitatea) orașelor, după cum am văzut, dar și de logica pieței, care tinde să transforme orice realitate, deci și orașele, în spații și produse de vânzare. Acei ceilalți, care ne judecă orașele sunt cu atât mai importanți cu cât vorbim despre investitori sau turiști, adică persoane care vor cumpăra ceva, vor genera o activitate economică și profit din/în oraș” [8, p. 380].

O altă tendință periculoasă pentru crearea unei identități superficiale a orașului este *turistificarea orașului*: „Orașul este descris în discursuri dintre cele mai variate, tot mai mult, ca un sit sau obiectiv turistic. Această tendință este, desigur, legată de obsesia față de imaginea (cum arată orașul), dar și de importanța exagerată conferită unor categorii de oameni (turiștii, puțin implicați, de fapt, în viața orașului), doar pentru că aceștia consumă și își cheltuiesc banii în oraș. Un efect derivat al acestei tendințe îl constituie preocuparea municipalității sau firmelor de a înfrumuseța, construi și investi doar în acele locuri din oraș care sunt, de regulă, vizitate de turiști, dublată de tendința de a oculta zone, spații, comunități etc. apreciate drept „nepotrivate” pentru vizite turistice. Dincolo de limitarea accesibilității (de data aceasta, a turiștilor) aceste practici rezultă în lipsa de preocupare pentru zone și probleme semnificative ale orașului, respectiv în negarea efectivă a existenței acestora (atâta timp cât, la nivelul imaginii orașului, lucrurile „stau bine”)” [8, p. 381].

În investigația colectivă *Urban identity and tourism: different looks, one single place*, Fátima Bernardo, Joana Almeida și Catarina Martins atenționează asupra necesității stabilirii nivelului de implicare/penetrare în cadru, atunci când analizăm impresiile și comentariile referitoare la spațiul urban: „Există diferite grade de penetrare care trebuie luate în considerare, care pot varia de la implicarea minimă a unui simplu observator, urmată de observatorul cu un anumit grad de identificare cu locul (de exemplu, locuitorii unui alt cartier, dar același oraș, care consideră zona un cadru important pentru identitatea orașului), până la implicarea maximă ca fiind tipică locuitorilor care se identifică puternic cu locul, părților interesate sau a liderilor formali. Gradul de penetrare este legat de durata ocupației, gradul de atașament, gradul de proprietate, extinderea experienței și cunoașterea cadrului. Există o distincție între turiști și rezidenți care trebuie luați în considerare în acest punct. Este de așteptat ca diferite grade de implicare să fie legate de diferite moduri de captare a identității urbane” [9]. În acest sens, locurile pot fi percepute cu semnificații și identități diferite, iar acestea sunt adesea contradictorii și concurente. În locurile care prezintă o puternică atractivitate turistică, trebuie explorate unele aspecte legate de relația dintre identitatea rezidenților și acceptarea prezenței turiștilor, conflictele emergente dintre cele două grupuri și, în final, turistul propriu-zis ca parte a identității rezidenților: „Deși există cercetări semnificative privind impactul turismului asupra identităților comunităților locale, foarte puține cercetări au abordat până acum impactul dezvoltării turismului asupra conținutului identității și, prin urmare, studiul acestui impact necesită o explorare suplimentară pentru a înțelege ce determină acceptarea modificării conținutului. În ceea ce privește această întrebare, mai multe studii au arătat discrepanțe între imaginile publicitare care promovează mai multe destinații turistice și identitatea rezidenților. În consecință, rezidenții nu reușesc să se identifice cu ceea ce prezintă imaginile publicitare” [9].

În analiza imaginii urbane a orașului Bălți vom ține cont atât de faptul să nu desconsiderăm sau minimalizăm prezența/rolul locuitorilor și realităților orașului, cât și vom evita excesul tendinței *turistificării*, a creării identității orașului doar în baza impresiilor turiștilor.

Identitatea unui oraș nu este produsul unui efect extern, căci nu se reduce la imaginea sa structurală. Identitatea urbană este în mare măsură un fenomen interior, care leagă oamenii de orașul lor: „Ceea ce s-ar putea numi *esența orașului* a devenit, în scopuri de marketing, *imaginea*, reputația pe care orașul o are cu locuitorii și vizitatorii săi” [10]. Dar nici asta nu explică cu adevărat conceptul de *identitate urbană*, deoarece este suma mai multor factori diferiți. Identitatea urbană este, de asemenea, o construcție socială: nu clădirile, străzile sau parcurile, ci oamenii își dezvoltă și își prezintă ideea despre oraș – și nu doar într-un mod structural. Acest lucru implică inevitabil faptul că identitatea unui oraș nu este niciodată omogenă, ci mai degrabă diversă și competitivă cu alte concepte. Pe de altă parte, este nevoie de un anumit consens social pentru a vorbi despre identitatea urbană. Cu toate acestea, rămâne

variabilă, trebuie adaptată la diferite situații și evoluții și, eventual, reinnoită și consolidată din nou și din nou, fără a fi vreodată complet rigidă. Mai ales în ceea ce privește evoluția istorică a orașelor, identitatea acestora se dezvoltă și la nivel funcțional (capitală, oraș industrial, oraș universitar etc.), precum și prin realizări arhitecturale unice. Din cauza rădăcinilor sociale puternice, un public activ și autodeterminat este întotdeauna una dintre premisele evoluției unei identități – pentru a întări, chiar a schimba această identitate. Prin urmare, un nou concept de identitate are perspectiva de a fi acceptat doar dacă este dezvoltat împreună cu rezidenții și ideile acestora.

Elif Sağlik și Abdullah Kelkit, în studiul *Evaluation of Urban Identity and its Components in Landscape Architecture*, colaționează toate componentele specifice care configurează identitatea urbană: „Identitatea urbană este definită de elementele naturale și artificiale ale unui oraș, caracteristicile sale sociale, culturale și istorice. Printre aceste caracteristici, cele mai evidente și impresionante sunt cele care determină identitatea aceluia oraș. Fiecare caracteristică care diferențiază un oraș de celălalt și îl face să apară diferit este socotită ca fiind componentă de identitate a orașului respectiv” [10]. În fiecare oraș, este, de asemenea, posibil ca identitatea sa (un fenomen istoric modelat de factori fizici, culturali, socio-economici, istorici și formali), având la bază caracteristici unice, să se formează și să se schimbe în timp.

Este foarte important să descoperim modalitatea prin care unele orașe sunt asociate cu funcțiile ce oferă viața aceluia oraș. În orașe cu un singur tip de funcție sau un singur domeniu de activitate identitatea este formată de această funcție: de exemplu oraș industrial, oraș universitar, oraș turistic, oraș balnear etc.

Vom urmări să adunăm toate componentele importante în formarea identității orașului Bălți: atât cele ce vizează elementele naturale (condițiile topografie, de climă, geologie, locație), cât și cele ce se referă la identitatea socială (structura demografică, structura instituțională și structura culturală) și la peisajul uman, mediul artificial construit, căci seria de atribute identificate cu orașul pot adăuga o valoare simbolică identității spațiului urban bălțean, modificate în timp.

În continuare, vom porni acronic să descoperim multiplele identități istorice ale orașului Bălți, evocate în scrierile istorice, literare, memorialistice, jurnale de călătorie, demarând de la identitatea urbană actuală a municipiului Bălți, formată de specificul topografic și de mediu, în configurarea scripturală a profesorului universitar bălțean, doctor Teo-Teodor Marșalcovschi: „Bălți, oraș bine cunoscut, este situat pe întinsul stepei care-i poartă numele, în locul unde se varsă râulețul Răuțel în Răut. În aria municipiului și a zonelor limitrofe curg și alte ape mici, dar ignorate cu desăvârșire ca valoare naturală. Se prezintă original relieful bălțean. Orașul este plasat pe cinci coline de o priveliște rară, tipică zonelor subcarpatine, care coboară lent spre albiile celor două fluvii” [12, p. 6]. În 2009 orașul este asociat cu două funcții care îi asigură existența și îi reliefează specializarea economică: „Se bucură de faima unui centru industrial și de comunicații importante. Urba are o serie de întreprinderi industriale și de prelucrare a produselor agricole (uzinele *Agromaș*, *Răut*; combinatele *Basarabia Nord*, *Incomlac*, *Floarea*; fabrica de confecții etc). Prin oraș trec mai multe șosele care leagă nordul și sudul, estul și vestul republicii; trei ramificații feroviare cu două gări. Aici funcționează Universitatea de Stat A. Russo, Teatrul Național V. Alecsandri, 5 colegii, 6 școli profesionale, 14 licee, 12 școli generale, alte instituții de învățământ și educație” [12, p. 6].

Făcând un salt istoric, vom utiliza comparativ descrierea lui Dumitru Iov (scriitor român, îndrăgostit de oamenii din Basarabia, impresionat de pitorescul orașului Soroca și a împrejurimilor lui, rămâne aici până în 1944, fiind deputat și senator de Soroca) din *Preveliști basarabene*, pentru a vedea dacă au existat în timp schimbări ale caracteristicii contextului natural: „Dintre cele 9 capitale de județe basarabene, orașul Bălți are o structură și o viață

specifică. Zămislit la împerecherea Răutului cu Răuțelul, între uriașe oglinzi așternute de bălți măloase și duhnind izuri grele, orașul e în luptă cu zgârcenia naturii în ciuda căreia se întinde, încetățenindu-și mereu crescândă lui ființă” [13, p. 71]. La 1941, Bălți, cu statut de capitală de județ, era reprezentat sumbru din perspectiva mediului și se accentua lipsa pitorescului, cel care rememorează nu este impresionat de originalitatea reliefului. Peste 70 de ani, priveliștile devin mai luminoase, zgârcenia naturii este anulată de reliefarea ineditului frumuseții spațiului dintre râuri și al monumentelor naturale, dar care au rămas, din păcate, ignorate de autorități, pentru a fi dezvoltate și folosite ca forme de identitate urbană naturală: „Lunca Răutului pe cursul apelor deschide o panoramă de o frumusețe inedită completată armonios de faună și floră variată, precum și de alte monumente naturale, lăsate și acestea în voia întâmplării” [12, p. 6].

Funcțional, Dumitru Iov asociază orașul cu același privilegiu de a fi nod al comunicațiilor importante, deci această caracteristică a fost dezvoltată bine în timp: „Ajungem în Bălți, cel mai viu și mai comercial oraș din Basarabia. Nod de cale ferată, din gara așezată la 3 kilometri de oraș, pornesc trenurile spre Bucovina, spre Iași, spre Rezina de la malul Nistrului, deservind județele Hotin, Soroca și Orhei. Orașul crește săptămână cu săptămână. Pulsează viața comercială în el, ca belșugul într-un pământ irigat” [13, p. 73]. Scriitorul chiar este entuziasmat la 1941 să descopere la Bălți o amploare deosebită comercială: „Orașul Bălți, cercetat astăzi, este unul dintre cele mai vii din Basarabia. Chișinăul chiar rămâne în urmă, sub ritmul potolit în care trăiește. La 1894, rușii legând Nistrul cu Bălți, prin cale ferată, orașul este vadul negustoresc a patru județe: Hotin, Soroca, Orhei și Bălți. Acesta este faptul că orașul crește văzând cu ochii. Prăvălii mari bucureștene, galantare bogate, aranjate artistic și-o furnicare de lume, până târziu noaptea, dau înfățișarea unui oraș mare” [13, p. 74]. Făcând pronosticuri, îi prezice orașului dezvoltarea care, în mare parte, s-a adeverit în ce privește specificul de a fi centru de comunicații economice importante pentru zona de nord a țării: „Bălți este orașul viitorului, deoarece toate arterele producției din nordul Basarabiei conduc spre inima lui. Astăzi chiar întrece în comerț toate orașele basarabene. Pe străzile orașului mișună negustori din întreaga țară: automobilele dinspre Soroca sau Orhei cutreieră străzile ridicând nouri cenușii de praf” [13, p. 75].

Dumitru Iov persistă în ideea, bine documentată arhivistic, a „lipsei de personalitate în trecut a județului și orașului Bălți”, insistând pe faptul că doar la 1887, deci târziu istoric, își obține existența proprie urbanistică. Nicolae Enciu, în studiul *Orașul și județul Bălți de la începuturi până în anul Marii Uniri* (2023) constată același lucru al tardivității afirmării localității: „În general, fără să fi avut o personalitate distinctă în primii ani de existență, soarta localității zămislite la confluența Răutului cu Răuțelul a fost aproape identică cu aceea a Hotinului sau a Sorociei. [...] în momentul răpirii teritoriului dintre Prut și Nistru de către Rusia țaristă în 1812, Bălți era un târgușor aflat în proprietatea particulară a boierului Alexandru Panaite și aparținea ținutului Iași – unul din cele 21 de ținuturi în care era împărțită Moldova până în 1812” [14, p. 106]. Schimbarea de statut din sătuc/târg o obține doar din întâmplare, înămolirea trăsorii imperiale, și drept consecință a marii bucurii a nașterii nepotului împăratului Rusiei Alexandru I: „în amintirea acelui eveniment de familie, dânsul a dat satului Bălți prerogativele unei comune urbane. Astfel, Bălți devine pe neașteptate capitala județului Iași. Noul oraș, așezat la mijlocul platoului dintre Prut și Nistru, a devenit în curând un centru de comerț pentru nordul Basarabiei” [14, p. 106]. Deși a devenit urbe, de abia peste 75 de ani, ajunge să se individualizeze: „La 6 martie 1887, orașul Bălți a fost trecut în județul cu același nume, localitatea devenind, astfel, capitala județului Bălți” [14, p. 106]. Iar prima lui funcționalitate, de a concentra (centru important) comerțul cu vite, s-a menținut inclusiv în primele decenii ale secolului al XX-lea.

Istoricul și gazetarul român Zamfir C. Arbore consemna la 1899, în *Basarabia în sec. XIX*, aceeași situație hazardată care modifică existența seliștii târgușorului Bălți din fundul

văii Răutului, proprietatea familiei Catargi și Calmuțchi: „O simplă împrejurare a făcut ca acest sat foarte rău așezat să fie transformat într-un oraș, capitală de județ” [15, p. 221], dar recunoștea și evoluția sa ca centru de comerț important în nordul Basarabiei și rolul în comerțul cu vite: „Sunt nu mai puțin de 11 iarmaroace pe an când se adună la Bălți mare număr de negustori de vite... Dar averi destul de mari se fac cu cai și cu vitele mari, care se exportă în Austria” [15, p. 223], care explică și simbolistica heraldică a orașului. În *Dicționarul geografic al Basarabiei*, apărut în 1904, se anunță de acum slăbirea considerabilă a comerțului cu vite, dezvoltarea lentă industrială și păstrarea eficienței de centru comercial: „În oraș au fost la 1091, peste 319 prăvălii și alte stabilimente comerciale, care toate împreună dădeau venituri anuale de 960.500 ruble” [15, p. 230].

Nicolae Iorga surprinde la 1905, în vizită la Bălți, fapt notat în *Neamul românesc în Basarabia*, prima perturbare politică a identității localității, radiografiind heterocletismul lingvistic, dar și mutilarea etnică odată cu instaurarea regimului țarist în 1812 în Basarabia: „Acesta e târgul Bălți, care e un *gorod*, un oraș. Pe vremea moldovenească era mai mult un sat de răzăși curați... După 1812, Cărmuirea cea nouă, rusească, a îngăduit prefacerea satului într-o mare îngrămădire de Evrei. Pe aceștia îi chema aici însemnătatea negoțului cu grâne, în acest punct central, așezat la mijlocul părților celor mai roditoare ale Basarabiei” [15, p. 35], concluzionând decepționat: „privești un tîrg sălbatec de Turchestan” [15, p. 36].

Istoricul român Gheorghe Ghibănescu, la 1906, când încerca să facă cunoscut lumii istoricilor din România trecutul important al orașul Bălți, descoperă rusificarea masivă a „târgușorului modest, nu tocmai curat” [15, p. 41] și orânduirea țaristă înrădăcinată: „Din duzina de vederi din Bălți semnez câteva. Zemsciaia Uprava (Magistratul Zemstvoiiului), Zemsciaia Apteca (Farmacia), Pociotovaia-Telegrafnaia Contora (Poșta și Telegraful), Obșcestvo vzaimnogo credita (Banca de Credit), Caznaceistvo Gos. Zbereg Cassa (Banca de Stat), Suezdu Mirovihi sudii (Tribunalul), Ruschii Torgovo Promâșlenâi Bancu (Banca Rusească pentru Comerț), Gorodscioe 4 classnoe ucilișce (Școala primară nr. 4), Mujscaia ghimnaziia (Gimnaziul de băieți), Strada principală e *Ulița Petersburgului*” [15, p. 43].

Dumitru Moruzi, în capitolul *Pe drumuri basarabene* din romanul *Pribegi în țară răpită*, creat pentru a comemora 100 de ani de la ocupația rusească a Basarabiei, descrie ultima vizita la Bălți din 1877, când trase la casele Catargiului, „rusite și ele ca și proprietarii lor”, și constată imperializarea străzilor principale și a funcționarilor: „În adevăr: de cum ieși de sub poarta boltită, dai de o piață mare, unde se ținea târgul, la stînga vezi o biserică mare și ea, apoi în față ai ulița cea mai de seamă și vreo alte două la fel. Și piața, și ulițele sunt plănuite după estetica lege rusească: *ruskaia șirokaia jizni*, de care am mai pomenit. Împodobite cu clădiri de câte șaispezece-douăzeci de caturi ca în America, ar fi putut părea și strâmte, dar înconjurate de case în stil rusesc, cu un singur cat și acoperământ de tablă, boite verde sau alb, ele par și mai largi și casele mai joase. În aceste case locuiesc ispravnicul și isprăvnicia, judecătorul și judecătoria, doftorii și spițeriile, polcovnicul și ofițerimea, în sfârșit toată breasla cinovnicească... Dincolo de străzile acestea tot mahalale moldovenești ca la Orhei” [15, pp. 46-47].

O caracteristică politică definitorie pentru formarea identității municipiului Bălți este că a fost leagănul mișcării naționale moldovenești și, cum spunea Dumitru Iov: „Sub stăpânirea rusească bălțenii n-au știut ce-i teama de oblăduitori. Limba moldovenească, năzuințele moldovenești, credința în ziua de mâine își aveau rădăcinile adânc pătrunse în băștinașii orașului. Toate încercările de rusificare s-au izbit și s-au sfârșit de dragostea de neam a bălțenilor” [15, p. 211]. Nu întâmplător județul Bălți devenea primul din Basarabia care vota Unirea cu România, la 3/4 martie 1918, la Bălți, adunarea Zemstvei, împreună cu marii proprietari și alte organizații, proclamă Unirea cu România.

Emanoil Catelli, originar din județul Bălți și prefect al județului Bălți în perioadele 1923-1924, 1933-1937, remarcă la 1937, în articolul său *Județul Bălți. Ascensiunea unei*

regiuni din *Primul ghid al municipiului și județului Bălți*, o schimbare radicală de optică politică în ce privește identitatea urbană bălțeană odată cu înfăptuirea Unirii la 1918, ținând cont că orașul Bălți a proclamat cel dintâi, încă în cursul lunii februarie 1918, unirea Basarabiei cu țara-mamă. Prefectul exemplar al Bălțului explică și factorii decisivi care au determinat un nou elan de dezvoltare industrială și urbanistică: „La drept vorbind, municipiul Bălți până la Unire era un târgușor embaticar, ca atâtea altele răsfirate pe întinsul Imperiului moscovit. Capitală de județ, cu resurse limitate, lipsit de orice inițiativă și posibilități de dezvoltare urbanistică din pricina grelelor condițiuni impuse de regulamentul ce administra aceste târgușoare. Viața orășenească, în adevăratul sens al cuvântului, și începuturi timide de civilizare, pornesc numai de la 1918” [15, p. 154-155]. Cauzele stagnării anterioare sunt complexe: de la subordonarea posibilităților de dezvoltare voinței și interesului particular ale câtorva familii Catargi și Cupenschi, orașul fiind proprietatea particulară a acestor familii, până la: „Dintre toate județele basarabene, sub dominația de 106 ani a Rușilor, Bălțile a fost cel mai nesocotit, cel mai vitregit” [15, p. 153]. În discursul rostit cu ocazia inaugurării Palatului Prefecturii, în 1936, Catelli prezintă un raport amplu asupra eforturilor considerabile depuse: „Urmare acestor stăruințe, o poate vedea oricine în trei ani numai, într-o epocă de criză cumplită, cu fonduri modeste, dar cu mult suflet și cu multă tragere de inimă, am construit mai mult decât au construit Rușii în 106 ani și ceilalți cârmuitori ai județului în curs de 14 ani la un loc” [15, p. 158].

Emil Moruzzi, secretar general al Camerei de Comerț Bălți, relevă în 1938 aceeași ruptură istorică benefică pentru identitatea orașului Bălți și modificarea statutului de la târg embaticar la oraș care își are administrația aleasă, de la supunerea Imperiului Țarist la integrarea în Țara modernă Românească: „Orașul merge progresând și din punct de vedere edilitar. Chemați de curând a lua parte la viața publică, cetățenii orașului cu o energie rară luptă pentru îmbunătățiri cu mijloace proprii” [15, p. 149]. O caracteristică definitorie specifică care a canalizat progresarea modernă este evidențiată alături de implicarea activă a locuitorilor: „căci orașul face parte dintre puținele orașe fără datorii”. Încântat de dezvoltarea pronunțată în ultimele două decenii a orașului, grație elementelor viguroase administrative și forței dinamice a populației locale, chiar îi prevede un viitor deosebit: „va fi clasat între primele localități din țară” [15, p. 150].

Mutațiile semnificative observate după schimbarea regimului politic întâlnim nu doar în studiile celor implicați activi în modernizarea lui (Emanoil Catelli și Emil Moruzzi), dar și în notele de călătorie ale vizitatorilor.

Scriitorul și publicistul roman Cassian R. Munteanu în lucrarea *Prin Basarabia românească. Spre Bălți*, în anul 1918, critică dur starea deplorabilă a localității cauzată de administrarea rusească păguboasă: „Într-adevăr e de mirat că rușii nu s-au îngrijit nici măcar atât, într-o gubernie pe care au exploatat-o din greu, să lege cel puțin un oraș de oraș cu șosele bune. În aceasta privință puteau lua pilda bună de la România cea disprețuită, la care Basarabia se reîntoarce acum aproape cu aceleași drumuri cu care ne-au răpit-o înainte cu un veac” [p. 61]. La fiecare pas sunt identificate deficiențe majore de infrastructură urbanistică, pe care urmează să le înlăture noua administrație: „Nu ne mirăm de Bălți, când același lucru se întâmplă, pe timp de ploaie, și la Chișinău, capital Basarabiei, care e lipsită cu totul de canalizare rămâne și aceasta în sarcina viitorilor primari români” [15, p. 64].

Dar e vădit încântat de schimbarea spiritului național și de dorința de a moderniza orașul: „În oraș se simte destul de vie viața românească. Aici apare și o gazetă românească săptămânală Glas moldovenesc, redactată de harnicul profesor C. Petrescu... De altfel orașul e frumușel, cu străzi drepte și destul de bine administrat... Au apărut și firmele românești pe la prăvălii. Mai mult. Pe străzi văd publicații ale primăriei în limba românească” [15, p. 65] și conchide optimist că „orașul Bălți, care este acum legat și cu cale ferată spre Ungheni și Ocnița, va deveni un mare centru comercial și industrial — românesc” [15, p. 66].

Aproximativ în aceeași perioadă incipientă de administrare românească, la 1919, geograful francez Emmanuel de Martonne consemnează în lucrarea *Lucruri văzute în Basarabia* starea de tranziție de la lipsa pitorescului urban și persistarea vechilor tradiții în stil rusesc la noile tendințe de a reforma românește orașul și a crea noi oportunități economice: „Bălți, situate, își datorează numele, fără îndoială, smârcurilor, care îl înconjoară, sursă a frigului care minează o parte a populației. Și aspectul este acela al unui sat mare. Edificiile publice, tot scunde, nu mobilizează străzile largi. Maghernițele cartierului comercial evreiesc au același aer de bazar. O fabrică de bere și niște mori sunt construcțiile cel mai vizibile. Cu toate acestea ma păstrat o amintire plăcută, ca urmare a scurtului meu sejur în orașelul acesta, în care societatea combină tradițiile regimului rusesc cu pretențiile de lume ale unei prefecturi românești și viața unui centru militar... Prefectul de Bălți este unul dintre administratorii cei mai pricepuți pe care i-am întâlnit. După dânsul, importanța orașului a crescut considerabil după Unire. Este piața agricolă cea mai apropiată de Moldova, poarta pe unde trec toate produsele solului de care România, extenuată de război și jefuită de germani, este avidă” [15, pp. 70-71].

Scriitorul Leon Donici în articolul *Priveliști basarabene. Spre Bălți*, adună impresiile despre vizita sa în 1924 în orașul din nordul Basarabiei. Se observă de acum dezvoltarea considerabilă a orașului și aprecierea eforturilor prefectului care a reușit să înregistreze progrese manageriale: „Pretutindeni clădiri noi, în perioada de construcție sau aproape gata. Bineînțeles, asupra lor n-a pogorât încă adevăratul gust fin și elegant. Totuși, ele dovedesc mișcarea neîncetată a vieții. O noutate pentru mine: „Hotel Continental”, nou, frumos, confortabil, precum și întreaga stradă Praporgescu, cu clădiri noi, cu prăvălii în regulă, bune și pentru o stradă mai veche. Cu regret aflu că prietenul meu, d. Buruiană, a plecat la București. Lipsa lui se simte mai ușor însă grație amabilității prefectului, d. E. Catelli. Energicul prefect, mulțumită administrației sale înțelege, se bucură la Bălți de o popularitate demnă de invidie. În toate părțile unde mă duceam, se vorbește de d-sa în termenii cei mai favorabili și mai plini de simpatie. Prefectura s-a mutat în localul Zemstvei județului – fapt care dovedește relațiile bune între reprezentantul guvernului și reprezentantul populației. Autoritățile din Bălți fac o impresie foarte frumoasă, prin inteligența lor, prin priceperea profundă a nevoilor statului și societății. Cu ocazia conferinței mele despre *Revoluția rusă* am stat de vorbă cu reprezentanții puterii și m-am convins că toți conducătorii județului și orașului corespund nevoilor zilei curente și că știu să prețuiască gravitatea evenimentelor din domeniul politicii superioare, cum și intereselor statului” [15, p. 98]. Dar nu poate trece cu vederea apucăturile provinciale și blazarea locuitorilor: „Ce contrast izbitor între orașul Bălți și orașenii lui! Pe cât e orașul de frumos, simpatic cu verdeața sa, cu bulevardul și chiar cu unele din străzile sale ce poartă numele pitorescului inconștient, cu atât orașenii par plictisiți, obosiți și somnoroși. Nimic absolut nu-i interesează și nu vorbesc mai vioi decât despre afacerile reușite ale altora” [15, p. 99].

Ion Simionescu, geograf și profesor universitar român, în 1937, supune analizei întreaga activitate a edililor din perioada românească și relevă păstrarea monofuncționalității orașului, de centru comercial, dar și înlocuirea birocraților ruși cu români: „Orașul Bălți e și unul din centrele mari comerciale din Basarabia. Negustorimea formează sâmburele orașului. Ea nu poate să fie decât din neamul, cel mai negustoresc din părțile locului, care ocupă centrul orașului, vechii funcționari ruși, acum români, ce s-au tras la oraș, locuiesc la periferie” [15, p. 105].

Dezvoltarea urbanistică a orașului este uluitoare, fiind prezentate noile construcții edificatoare pentru crearea unei noi identități arhitecturale, dar constant sunt criticate deficiențele de administrare pentru a stimula înlăturarea lor: „La capătul înalt al orașului, pe loc așezat, se ridică impunătoarea și măreața clădire a Episcopiei, care așteaptă de multă vreme isprăvirea, spre bucuria celor care ne pândesc greșelile. Mai încolo, mai în afară, se

înalță tot numai pe jumătate gata, Palatul episcopal, ce domină orașul. Locul de stepă e transformat în parc și vie... E o oază de hârnicie, pricepere și mai ales energie. Alături de vie, grădina și Palatul episcopal, răsărite ca din pământ, prinde să se înfiripeze și gospodăria Școlii Normale, în apropierea lor se tot întetesc locuințele funcționarilor noi în proprietăți” [15, pp. 105-106].

Meritul cel mare este al episcopului de Hotin, Visarion Puiu, care este lăudat pe bună dreptate pentru capacitatea extraordinară de a se mobiliza să reorganizeze un oraș din statul lui comercial în episcopal și chiar să pună bazele unui cartier nou românesc: „Se simte influența unui om pus să păstorească pe credincioșii din Nordul Basarabiei. Cu adevărat omul sfințește locul și P. Sf. Visarion Puiu, episcop de Hotin, ținându-se în slujba Eparhiei decât de Senat, a săvârșit minuni... Astfel sub influența unui om, care știe ce vrea, se naște un nou cartier, românesc de data aceasta, de partea cea mai sănătoasă a locului” [15, p. 105-106].

Una din greșelile grave identificate este lipsa planificării urbanistice moderne și, ca urmare, se ajunge la păstrarea orientalismului de demult și la aspectul dezamățat al orașului: „Din păcate în Bălți, ca și aiurea, nu s-a stabilit un plan chibzuit de dezvoltare viitoare a orașului. În loc ca totul să se concentreze în jurul noului centru creat spre a putea apoi mai lesnicios săvârși lucrări edilitare legate de dezvoltarea unui oraș, s-a dat voie să se clădească oriunde adevărate cocioabe cu pereți de lut” [15, p. 106].

Neculai Macarovici, geolog și paleontolog român, pune și el în valoare, în 1934, activitatea prodigioasă a episcopului Visarion Puiu, care a reușit să redreseze viața religioasă și culturală a orașului: „În momentul de față denumirea îi este amintirea altor timpuri, căci acum e în rândul celorlalte târguri basarabene, ceva mai răsărite. E tot așa tihnit, cu locul largi, străzi drepte și mai late decât sunt cerințele circulației... De la 1924, de când păstorește aici Î.P.S. Visarion, s-a lucrat temeinic și cu multă dragoste de popor. Î. P.S. Visarion a profitat de toate împrejurările și a stăruit din răspuseri pentru toate lucrările edilitare ce s-au făcut în Bălți de la 1925 încolo...” [15, p. 122-123]. Accentuând formarea la Bălți a mișcării culturale a învățătorilor din județele nordice, observă că se extinde funcționalitatea orașului, care obține și statut de centru industrial și cultural în Zona de Nord: „Orașul Bălți, datorită industriei și comerțului său cu tendințe de progres, precum și cu mișcări culturale mai active ce a început a se înjgheba în ele, foarte curând o va lua cred înaintea celorlalte orașe basarabene” [15, p. 123].

Odată cu investirea episcopului Visarion Puiu, la 31 martie 1923, Bălțul devine centru important al vieții eclesiale, capitala uneia dintre episcopiile memorabile din istoria Bisericii, cea a Hotinului. Nicolae Fuștei în studiul *Edificii eclesiastice din orașul Bălți din timpul episcopului Visarion Puiu (1923-1935)* relevă: „venind la Bălți, Visarion Puiu a găsit un oraș cu multe lipsuri, cu o singură biserică ortodoxă pentru o populație de peste zece mii de suflete creștine(...) și o totală răceală față de întemeierea unei episcopii, atât din partea clerului, cât și a autorităților mirenești locale (...) și acea biserică „Sf. Nicolae”, din evreime, care avea să-i fie catedrală episcopală... Edificiile de cult construite în timpul lui Visarion Puiu au devenit o podoabă a orașului” [16, p. 36].

Constantin Tomescu, profesor universitar și secretar al Mitropoliei Basarabiei în perioada interbelică (pe întreg parcursul carierei lui Visarion Puiu, i-a fost alături, împărțindu-și timpul între Chișinău și Bălți), la 25 decembrie 1937, relatează despre rezultatele continuității administrării gospodărești a primarilor de Bălți și chiar despre noi mutații de îmbunătățire: „D.M. Cucer, primarul municipiului, a știut de la venirea d-sale în fruntea treburilor să-i dea un nou impuls și noi directive acestui oraș în plină dezvoltare... Pe viitor conducerea primăriei are întocmit un vast plan de realizări edilitare, menite a transforma complet aspectul de azi al orașului” [15, p. 136-137].

În 1938, Efimie Popovici, fostul prefect de Bălți, credea că există posibilități mari de dezvoltare a orașului și pentru a schimba statutul de oraș provincial: „Imperativul vremii este

ca Bălțul să nu mai rămână același oraș de provincie cum era, factorii principali ai vieții noastre economice, politice, sociale, culturale, militare au o sfântă datorie – să întreprindă opera de înzestrare și refacere a acestui oraș cu mare viitor” [17, p. 29]. La fel ca și Emil Moruzzi accentuează specificul foarte important care ar putea aduce investiții necesare pentru a rezolva problemele lipsei apei potabile, a canalizării, a uzinii electrice, a pavajului, a serviciului de salubritate, a teatrului orașenesc: „Bălțul este singurul oraș din toată țara fără datorii contractuale și s-ar putea ușor dobândi capitalurile necesare refacerii” [15, p. 164].

Ținând cont de faptul că „diferite grade de implicare sunt legate de diferite moduri de captare a identității urbane” [9], interpretăm critica constructivă a lui Efimie Popovici drept identificare puternică, deplină cu orașul, specifică liderilor formali, care cunosc foarte bine cadrul urban, deosebindu-se, în mare parte, de observațiile turiștilor nerezidenți: „A vorbi despre orașul Bălți înseamnă a înșira o serie de nevoi a acestui oraș, cu nume de cel mai important centru comercial” [15, p. 163]. Impedimentele care nu au permis după 1920 să se întâmple propășirea urbană au fost politicianismul și lipsa conducătorilor cu idei de reformare. Dar prin 1930, de acum se simte opera de înzestrare modernă a urbei și prefectul este conștient de faptul că turiștii pot influența conținutul identității urbane: „Străinul pripășit la Bălți, va putea admira câteva monumente de o rară frumusețe, cum este: Catedrala Episcopiei, reședința episcopală, școala normal, mai multe locașuri ortodoxe de închiriat [15, p. 164].

După 23 martie 1944, când orașul Bălți a fost ocupat de armata sovietică și ca urmare a anexării Basarabiei la Uniunea Sovietică și instaurarea regimului comunist, orașul trece printr-un val turbulent de transformări care îi schimbă radical identitatea urbană. Procesul de sovietizare avea loc cu nimicirea liderilor și a intelectualității locale, cu deportări masive: „Reprezentanții conducerii vechi a orașului s-au refugiat, iar cei rămași au fost nimiciți prin diferite căi. S-au introdus noi forme de conducere la toate nivelurile. La posturile de conducere, de obicei, erau numiți numai veneticii, fiind asigurați și cu locuințe – casele localnicilor deportați. Astfel, a început un proces intens de *invitare a specialiștilor* din diferite regiuni ale URSS, mai cu samă din Siberia. Lor li se ofereau posturi de conducere și locuințe în centrul orașului. Printre invitați erau și mulți comsomoliști, care în scurt timp avansau în posturi, la care moldovenii nu puteau pretinde. Odată cu aceștia soseau și persoane degradate, aflate în urmărire penală și cei care fugeau de organele de drept” [18, p. 153]. Cercetătorul științific Lilia Crudu menționează că „Problema de transferuri în masă a rușilor și ucrainenilor în RSSM prezenta unele din principiile politicii de cadre a Moscovei în anii postbelici. O mare parte din cei veniți aveau scopul de a-și îmbunătăți propria situație materială, a profita de privilegiile oferite de funcția ocupată etc” [19, p. 10].

În conformitate cu Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM, de la 16 octombrie 1947, și decizia sesiunii a II-a Sovietului Suprem, de la 12-14 mai 1948, a fost desființat județul Bălți. Olga Jacota-Drăgan în studiul *Transformările politico-administrative în orașul Bălți (1944- 2012)* analizează consecințele mutației grave în administrarea orașului: „Caracteristic sovietului local din această perioadă era uniformitatea și inconsecvența, acestea se bazau pe formă de conducere autoritar-birocratică... Trecerea de la conducerea centralizată a statului la descentralizarea administrativă, formarea unui nou sistem politic și administrativ are loc o dată cu minimizarea rolului și funcțiilor statului, prin transmiterea dreptului de a adopta și implementa decizii la nivel local” [20, p. 38].

În 1970, orașul Bălți deja devenise unul dintre cele mai mari centre industriale ale republicii: „Aici funcționau peste 35 de întreprinderi industriale. La uzina *Selmaș* se produceau combine pentru recoltarea roșiilor, mașini pentru strânsul mecanizat al frunzelor de tutun; uzina *Lenin* producea electrocasnice, aparataj acustic de mare valoare, ecoloturi. Funcționau combinatul de blănuri, fabricile de mobilă și confecții etc. Producția combinatului de carne, a fabricii de vinuri și coniacuri, a combinatului de zahăr și spirt, a combinatului de

ulei și grăsimi era apreciată și peste hotarele republicii. Industrializarea a accelerat semnificativ construcția caselor de locuit” [18, p. 173].

În perioada postbelică orașul Bălți își menține statutul de cel mai important centru industrial și cultural din nordul Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești.

Legea cu privire la bazele autoadministrării locale adoptată de Parlament la 10 iulie 1991, art.7, stipulează că orașului Bălți i se atribuie statutul de municipiu. După proclamarea independenței Republicii Moldova, la 27 august 1991, economia municipiului Bălți a suferit o scădere în urma întreruperii legăturilor economice cu republicile ex-sovietice, ceea ce a influențat negativ nivelul de viață al populației: „Se propuneau diverse mecanisme de ieșire din impas, dar toate au suferit eșec. În scurt timp, acțiunile chibzuite ale multor agenți economici, sprijiniți de investitorii străini, s-au resimțit în rezultatele obținute. Municipiul Bălți a început să se afirme din nou ca un important centru economic, industrial și cultural din Republica Moldova. Numărul mare al societăților pe acțiuni și al întreprinderilor industriale, care activează în baza diverselor forme organizatorice și juridice, contribuie la ridicarea economiei municipiului. Dintre cele mai importante întreprinderi industriale, cu un mare profit, fac parte: S.A. *Floarea-Soarelui*; S.A. *Basarabia-Nord*; S.A. *CMC-Knauf*; S.A. *Barza Albă*; S.A. *Moldagrotehnica* și multe altele” [18, p. 185].

În 2011, bloggerul Dragoș Galbur explică cauzele rusificării masive a Bălțului, oraș care a votat primul Unirea și a ajuns în prezent cel mai rusificat oraș din dreapta Nistrului: „În 1944 la Bălți a fost inaugurată și pusă pe roate una dintre cele mai mari uzine din Moldova, posibil chiar cea mai mare. Uzina *Răut* era o uzină-gigant de tip sovietic cu 8000 de muncitori, numită *Lenin*, înainte de 1989, dar și astăzi locuitorii numind-o Uzina *Lenin*. A produs o mare varietate de componente pentru mașinile de construcții, de uz casnic, pentru industrie, de la telefoane până la echipamente de sonar pentru submarinele militare sovietice. Din cauza lipsei unui personal calificat aici în Moldova, practic toți angajații erau aduși de prin toate colțurile URSS-ului, oferindu-li-se apartamente și construindu-li-se case și cartiere întregi. Singuri calculați din 44 până-n 89 câte generații de muncitori sovietici au fost aduși la Bălți. Uite așa și au rămas toți în oraș, care venind cu familiile din URSS, care căsătorindu-se cu băștinașii și rusificându-i. Astăzi Bălțul are cca 120.000 locuitori, dintre care cca 60.000 etnici ruși, un primar venit de prin fundul Ucrainei... și multe alte domenii rusificate pe care nu le mai poți schimba din păcate” [21].

Impresiile turiștilor români care au vizitat orașul Bălți în perioada 2013-2017, plasate pe platforma online *amfostacolo.ro* cu titlurile: *Descoperă orașul și raionul Bălți. O zi la Bălți* (26. 05. 2013); *Bălți — impresii de călătorie* (august 2017), creează o imagine complexă a percepției spațiului urban descoperit la prima vizită. În 2013, notele de călătorie accentuează aceeași *rusificare devastatoare*: „Spre deosebire de Chișinău, unde limba română este în mod clar predominantă, la Bălți se vorbește mai mult rusa, în special în magazine. Acest lucru se întâmplă, deși, conform recensământului, cei care s-au declarat moldoveni sau români reprezintă un pic mai mult de jumătate din populația orașului. În schimb, rușii și ucrainenii, vorbitori de rusă, reprezintă, probabil, segmentul mai activ al populației. De asemenea, rusa predomină și din cauza faptului că este cunoscută de majoritatea moldovenilor, în timp ce rușii și ucrainenii preferă să nu folosească româna. Însuși primarul orașului Bălți, Vasile Panciuc, este ucrainean și nu cunoaște limba română. În perioada sovietică, raportul numeric dintre moldoveni și rusofoni era în favoarea acestora din urmă, însă, după proclamarea independenței, o parte dintre aceștia au preferat să emigreze în Rusia sau Ucraina. Oricum, prin oraș se văd numeroase inscripții în limba rusă sau într-o română destul de stricată, ce probează cunoașterea ei superficială” [22]; *dominanta politică comunistă*: „Tot spre deosebire de Chișinău, Primăria municipiului Bălți a fost deținută, cam tot timpul, de către comuniști, fapt ce explică prezența în oraș a unor însemne comuniste, rămășițe ale unor vremuri de tristă faimă”, *traiul sărăcăcios*: „În rest, orașul este destul de curat, cu spații verzi și oameni

civilizați, deși exteriorul sărăcăcios al blocurilor de locuințe trădează nivelul scăzut de trai al populației” și *însemnele sovietice* peste tot: „Trecând prin fața Primăriei, am pornit pe Strada Independenței, unde, pe partea stângă, se află un monument dedicat eroilor sovietici eliberatori, constând, de fapt, într-un tanc sovietic de tip T34... Pe partea stângă, în spatele unui părculeț, se află clădirea Secției de evidență și documentare a populației. Pe fațada acesteia, în partea superioară, pot fi văzute efigiile a trei stafii comuniste: Marx, Enghels și Lenin... Pe unul dintre pereții uzinei *Răut*, se mai află încă portretul nefastului întemeietor al primului regim comunist din lume” [22]. Concluzia este una neutră, acceptând faptul că nu este un oraș care ar conține mari curiozități turistice: „Una peste alta, deși nu este chiar o destinație turistică de primă mână, orașul Bălți merită să fie vizitat, măcar câteva ore, de cei care au ajuns prin această zonă” [22].

În august 2017, sejurul a fost mai redus temporar, ieșeanul și-a verificat cunoștințele anterioare despre oraș — *drumuri rele* și *oraș universitar*: „Tot ce știam despre Bălți era că este situat în zona centru-nord a țării, cu ceva drumuri rele, dar este un oraș universitar, așa că aveam așteptări în acest sens. Mă mai informasem și că este cam de mărimea Râmnicu Vâlcea, Alba Iulia, fiind totodată și al treilea ca mărime din R. Moldova” [23], dar este dezolat de priveliștea sumbră a cartierului industrial și faptul că se vorbește numai rusa. Concluziile par a nu fi negative, relevând mai multe oportunități educative de a cunoaște trecutul istoric socialist, dar nici nu sunt cele care descoperă interesul sporit, ci doar spațiile post-industriale: „Orașul este de vizitat dacă aveți ocazia. Fiecare poate vedea ceva, fie o incursiune înapoi în timp, fie un moment educativ pentru copiii care nu știu epoca decât din povestirile bunicilor, fie un tanc, fie oameni care încearcă să-și vadă de viața lor. Prețurile sunt bune, este relativ curat, semaforizare ok, dar peisajele post-industriale te întâmpină primele” [23].

Profesorul universitar și prozatorul Anatol Moraru modelează cu preponderență spațiul urban contemporan bălțean în textele sale. În nuvela *Unchiul Vanea* din volumul *Confidența unui looser*, apărut în 2013, prezintă un oraș nocturn provincial, pustiit și plin de pericole pentru unchiul care căuta distracții, deprins cu viața nocturnă a orașelor europene: „Ușa era deschisă, așternutul răvășit și unchiul lipsă. Ceasul de pe perete arăta ora 2 și un sfert. Am ieșit tiptil din apartament și m-am îndreptat spre strada Bulgară, unde câteva gherete funcționau nonstop. Pe străzi nici țipenie. Doar lână stația Dacia, un taxi aștepta cu răbdare pe cel mai întârziat dintre orășeni. Unchiul nu se vedea nicăieri în pustietatea aceasta. M-a cuprind frica. La noi nu e ca-n Viena, să te plimbi când îți dorește stomacul... Ajungând pe strada Iorga, m-am uitat în lungul ei, spre ieșirea din oraș, și am văzut cum unchiul traversa șoseaua de centură și se apropia de benzinărie... Pe drum, l-am certat cu blândețe pentru lipsa de fairplay: orașul ăsta e plin de nebuni, mai ales pe vreme de noapte, și nu e normal să le fluturi bancnote pe la nas.” [24, p. 11].

În povestirea *Confuzie și efect* este radiografiată viața profesorului universitar Anatol Cojocaru, cu deplasarea sa prin Bălți spre campusul universitar. Textul relevă ideea noii funcționalități a urbei, cea de centru universitar, odată cu înființarea la 14 mai 1945 a Institutului Învățătoresc, reorganizat în 1953 în Institutul Pedagogic, apoi în 1992 în Universitatea *Alecu Russo* din Bălți: „E miercuri, zi aglomerată pentru domnul profesor. A avut cursuri, ședința Consiliului Facultății, apoi consultații cu cei de la master. Acum iese din campus, parcă a scăpat de toate. Obișnuiește să meargă pe bulevardul *Independenței*, până la stația *Centru*. Urbea prăfuită, fără identitate arhitectonică are partea ei de farmec și se numește bulevardul *Independenței*, de la intersecția cu strada *Pușkin* până la *Maternitate*, unde-și încrucișează asfaltul cu strada *Eminescu*. În acest perimetru, străjuit de arțari, tei, pini și blocuri-turn, se pot întâlni creștinii care vin de la Catedrala Sfinții Împărați Constantin și Elena cu enoriașii care se întorc de la Biserica Sfântul Nicolae, studenții care vin detașați de la Universitate cu cei care se îndreaptă, resemnați, într-acolo, orășenii care se duc cu treabă spre

piața de legume din centru, Palatul Municipal de Cultură, Oficiul Stării Civile, Primărie, Teatrul Național, Cinematograful *Patria*, magazine, baruri, cu aborigenii, care au vizitat instituțiile respective, tipi care se duc aiurea cu tipele care vin de pe urlați. Seara, bulevardul devine locul de promenadă preferat de îndrăgostiți... Deși e o zonă cu cel mai tare *drive*, nu se produc niciodată ambuteiaje. Profesorul nu se uită la femei, îi este de ajuns frumusețea studentelor, și apoi, la ora siestei, bulevardul are puține trecătoare” [24, p. 77].

În textul *A treia odisee* din volumul *Nu mă tentează* se urmărește traseul matinal al profesorului Ieronim Dunăreanu, denudând decepția de spațiul urban și blazarea de viața monotonă: „Soarele săruta obosit ferestrele blocurilor-turn din cartierul Dacia și geamurile autobuzului 18, care vira impetuos pe strada Hotinului. Nu renunțase la lecturile necesare în autobuzul cu care merge zilnic (tur-retur) la serviciu, altfel cade în spleen; or, cunoaște peisajul urbei natale și prăfuite mai bine decât primarul. Au lăsat în urmă parcul Caritas în care-și găseau răcoare și alinare pacienții Spitalului Municipal” [25, p. 6].

În povestirea *Toți sunt unu...* Anatol Moraru configurează un protagonist de același tip – lector universitar (cu dorința tinerească a evadării din acest oraș-campus, dar și cu resemnarea de a fi damnat să rămână mereu în acest spațiu nefavorabil), dar care își atribuie și funcția de scriptor al mediului universitar: „Când eram tânăr fecior didactic, mă gândeam uneori la evadare din campus; or, luminile Chișinăului, lucru știut, pot fascina pe orice provincial emancipat. Trecut-au anii cum trecură și am înțeles că vă trebui să-mi consum zilele date de Dumnezeu în acest perimetru universitar și în această urbe, răsadniță a spleenului. De unde și, îmbrăcând masca lui Karl Zaharovici, care se plimbă acum, vreau să cred, bine dispus prin grădinile Domnului, mă strădui să înregistrez exercițiile personajelor din campus... Blocurile din campus găzduiesc facultăți. Facultățile, dacă nu știati, au în structural or catedre. Catedrele, la rândul lor, sunt constituite din profesori. Cadrele didactice sunt diferite ca vârstă, sex, simpatii politice, preferințe culinare, calificare profesională etc. Catedrele își au viața lor privată, determinată, în mare, de profilul lor, dar și de vârsta majorității membrilor” [25, p. 80].

Pentru a extinde percepția campusului universitar bălțean, prozatorul reorientează optica narării spre personajele-studenți, ce relatează viu despre viața studentască în cadrul orașului care le oferă repere de identificare a imaginii municipiului. În *Tehnica mariajului*, studentul care merge să facă cumpărături denudează esența orașul Bălți, care a păstrat întipărit în structura sa urbană, fie și modificat, elementul urbanistic de primă importanță în ascensiunea sa – piața comercială: „Piața Centrală e, ați ghicit, centrul orașului. Marcel i-a depășit sportiv pe orașenii care veneau de la Catedrala Sf. Constantin și Elena și a trecut pe lângă Palatul Municipal de Cultură. A rămas pe dreapta și Magazinul Central Unic. În secția carne era mare îmbulzeală” [25, p. 88].

În romanul *Turnătorul de medalii*, studentul la Litere, Dorin Pânzaru, redă tumultuoasă viață de cămin, cea din campusul universitar, care se concentrează în zona havuzului, cantinei, bibliotecii și a Blocului nr. 6. Cumulând experiențele studentești și cele profesionale se prezintă formele de mutilare a conștiințelor de neocomunismul instaurat la Bălți în anii 2001-2007, reflectă critic viața intelectuală din capital nordică basarabeană: „În orașul nostru nu există o sală de spectacole mai faină decât cea a Teatrului Național. Dar ca cea din Bolți, nici în Chișinău și nici prin capitalele din apropiere nu găsești ceva similar. Din câte cunosc au fost construite doar patru asemenea teatre în fosta Uniune Sovietică. Holul spațios, cu oglinzi înalte cât peretele, cu candelabre coborând din bolta ce concurează semeția unei catedrale gotice, cu banchete căptușite cu imitație de piele, produc impresia că te afli într-un, banal spus, templu. Dar acest lux local nu metamorfozează numaidecât comportamentul cremei bolțene. Elita preferă să apară în sala de spectacole după al treilea gong, ca să simtă toate privirile focalizate pe figuri” [26, p. 189].

Orașul Bălți are cea mai spectaculoasă evoluție urbană în comparație cu alte localități din Basarabia, pornind de la ipostază incertă de târg, ajunge a fi o localitate urbană cu o identitate fragilă, subordonată factorului subiectiv, spiritului întreprinzător al lui Alexandru Panaite, proprietarul orașului; devenind capitală de județ, prin voia hazardului, și municipiu. De-a lungul timpului și-a schimbat identitatea în dependență de schimbarea regimului politic: țarist, românesc, sovietic, neocomunist și funcția urbană: centru comercial și de comunicații economice importante pentru zona de nord a țării, centru episcopal, industrial, universitar.

BIBLIOGRAPHY

1. Majuru, Adrian. București. Povestea unei geografii umane. București: Editura Institutului Cultural Român' 2007. Majuru, Adrian. Despre Identitate. Individul și Spațiul Urban, 2013. <https://www.e-antropolog.ro/2013/03/despre-identitate-individul-si-spatiul-urban/>
2. Weinreich, P. and Saunderson, W. (2003) Analysing Identity. Cross-Cultural, Societal and Clinical Contexts. Routledge, London. P. 54
3. Abdullah E.S. The integration of tradition and modernity: A search for an urban and architectural identity in Ar-Riyadh, the capital of Saudi Arabia". Habitat International, 1998, Vol. 22, No.4, pp. 571-589.
4. IOAN, Augustin; MIHALI, Ciprian. Identitatea Urbană: spectru, obsesie și politici. Editura: Paideia, 2013.
5. Hull, B.R.; Lam, M.; Vigo, G. (1994). Place identity: Symbols of self in the urban fabric. In: Landscape and Urban Planning, 1994, Vol. 28, pag 109-120
6. Moraru, Miruna. **Identități urbane**. 11 octombrie 2021. <https://www.accontrasens.ro/artsens-articles/identitati-urbane/>
7. Cina, Giuseppe. București de la stat la metropolă. Identitate urbană și noi tendințe. Editura: Capitel, 2010.
8. Văetiși, Șerban. Schimbarea urbană în postsocialism. Aspecte ale privatizării și accesibilității orașului. În: Liviu C. Țirău, Ștefan Melancu, ed., Interferențe euro-atlantice. 20 de ani de Studii Europene la Universitatea Babeș-Bolyai, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2013, pp. 367-385. https://www.academia.edu/4683057/Schimbarea_urbana_in_postsocialism_Urban_Change_in
9. Fátima Bernardo, Joana Almeida, Catarina Martins, Urban identity and tourism: different looks, one single place. In: Urban Design and Planning. Volume 170, Issue 5, October, 2017, pp. 205-216. https://www.researchgate.net/publication/305784763_Urban_identity_and_tourism_Different_looks_one_single_place <https://doi.org/10.1680/jurdp.15.00036>
10. Urban planning, urban development and identity <https://abes-online.com/en/guides-en/urban-planning-urban-development-and-identity/>
11. Sağlik, E., & Kelkit, A. (2019). Evaluation of Urban Identity and its Components in Landscape Architecture. Uluslararası Peyzaj Mimarlığı Araştırmaları Dergisi (IJLAR) E-ISSN:2602-4322, 1(1), 36–39. Retrieved from <https://ijlar.org/index.php/ijlar/article/view/123>
12. Marșalcovschi, Teo-Teodor. Geneza municipiului Bălți: concept urbanistic și prima atestare. Presa universitară bălțeană. Anuarul Catedrei Discipline Socioumanistice 2007/2008. 2009. P. 6-28.
13. Iov, D. Scrieri. Vol. 2. Chișinău: Știința, 2017.

14. Enciu, Nicolae. Orașul și județul Bălți de la începuturi până în anul Marii Uniri. În: *Dialogica*, 2019. nr. 1, p. 104-115.
15. Vrabie, Diana. Bățul în lumina vremurilor de altădată. Editura Unu, 2022.
16. Fuștei, Nicolae. Edificii eclesiastice din orașul Bălți din timpul episcopului Visarion Puiu (1923-1935). În materialele Conferinței științifice *Orașul Bălți și regiunile învecinate în retrospectiva istoriei*; Bălți, 2012. <https://ru.scribd.com/doc/112841345/Ora%C8%99ul-B%C4%83l%C8%9Bi-%C8%99i-regiunile-invecinate-in-retrospectiva-istoriei-Balti-2012>
17. Popovici, Ef. Nevoi Locale. În: Primul Ghid al municipiului și județului Bălți (1937–1938), alcătuit de Iosif Broitman. Tipografia SEGAL, Bălți, p. 29-31.
18. Baci, Gheorghe. Orașul Bălți și oamenii lui. Chișinău, 2010. http://tinread.usarb.md:8888/tinread/fulltext/baci_gh/balti.pdf
19. Crudu, Lilia. Cadrele comuniste din RSSM – o nouă clasă a privilegiaților // „Timpul”, 19 martie 2010, p. 10.
20. Jacota-Dragan, Olga. Transformările politico-administrative în orașul Bălți (1944- 2012). În materialele Conferinței științifice *Orașul Bălți și regiunile învecinate în retrospectiva istoriei*; Bălți, 2012. <https://ru.scribd.com/doc/112841345/Ora%C8%99ul-B%C4%83l%C8%9Bi-%C8%99i-regiunile-invecinate-in-retrospectiva-istoriei-Balti-2012>
21. Galbur, Dragoș. Iată de ce Bălțul a ajuns cel mai rusificat oraș din Republica Moldova. <https://baltimd.wordpress.com/2011/01/12/iata-de-ce-baltiul-a-ajuns-cel-mai-rusificat-oras-din-republica-moldova-slideshow/>
22. Descoperă orașul și raionul Bălți. O zi la Bălți (26. 05. 2013). <https://amfostacolo.ro/impresii9.php?iid=38780&d=descopera-orasul-si-raionul-balti--balti>
23. Bălți — impresii de călătorie (august 2017). <https://amfostacolo.ro/impresii9.php?iid=80015&d=descopera-orasul-si-raionul-balti--balti>
24. Moraru, Anatol. Confidența unui looser. București: Casa de pariuri literare, 2013.
25. Moraru, Anatol. Nu mă tentează. Cartier, 2011.
26. Moraru, Anatol. Turnătorul de medalii. Prut Internațional, 2008.

OJIBWA NATIVE AMERICAN IDENTITY IN THE ANTELOPE WIFE

Oana-Andreea Ghiță-Pîrnuță
Senior Lecturer, PhD, „Transilvania” University of
Brașov

Abstract: The present study aims at analyzing how Native American identity and self are portrayed in Louise Erdrich's novel entitled "The Antelope Wife", namely, what it means to be a Native American. The paper highlights the way in which the characters see themselves in this novel and how they form connections, but also how national identity is influenced by outsiders. It looks at what it means to be an outsider, how you can be not only accepted, but also rejected in the Native American culture. Thus, the Native American people have strong beliefs and certain ways of going through life having to deal with those who threaten their culture.

Keywords: Ojibwa, Native American, identity, culture, self.

The novel *The Antelope Wife* by Louise Erdrich is a story rich in Native American culture and beliefs. "Contemporary Native writers often construct their narratives upon a profound understanding and appreciation of this web of oral and literary traditions that remains unrealized by most non-Native audiences" (Lopenzina, 2020:2).

The Antelope Wife follows the lives of different generations and focuses on different kinds of narratives, some of the most important being the Native American people, beadwork, naming, culture and identity. Multifarious issues and concerns mark the Native American literature: "attitudes about shared history – attitudes reflecting complex mixtures of post-apocalyptic worldviews, an awareness of the miracle of survival, and a hope that goes beyond survival and endurance to senses of tribal and pan-tribal sovereignty and identity. Other points of interconnection include complex concepts of communal identity and of language and place/ time" (Porter & Roemer, 2005:11).

The novel opens with a raid on an Ojibwa village, a Native American village in the United States of America, based mainly in the southeastern part of the Great Lakes. Throughout this novel, we take a look at the Native American self and identity, what it means to be part of the Ojibwa Native American cultural group as well as being blood-related and also joining the tribe willingly. Along with the Native American people, we follow the stories of the White people, antelope people and how these cultures perceive the other cultures and what impact they have on the others.

The story begins with Scranton Roy, a cavalry soldier, a white man, caught in the act of killing an old woman in an attack on an Ojibwa village. He, then, spots a baby tied up on the back of a dog, who happens to be the grandchild of the woman he killed moments before, thus he is not aware of this piece of information. He tries to save the life of the child and, as magic spirits intervene, he produced man-milk: "Ask and ye shall receive. Ask and ye shall receive. The words ran through him like a clear stream. He put his hand to his chest and then tasted a thin blue drop of his own watery, appalling, God-given milk" (Erdrich, 2002:8). Right here at this moment, Roy had suffered a transformation of his identity. He became a woman and a mother. He became the mother he killed, the mother of the baby whose natural mother was forced to abandon her. But not only Roy, but the child, too, assumes a new identity. As he adopts her, she adopts him, too, figuratively, as her lost parent. He gives her a name,

Mathilda, after the mother he left when he joined the cavalry. Thus, she becomes a link between the Ojibwa identity and Roy's identity.

The child grows older, but Mathilda does not feel fully complete at Roy's side, even though she feels love for him, and he does for her, too. Something is missing, just like a piece of hers. The feeling of sorrow does not leave her as long as she stays with him: "She loves him like nothing else. He is her father, her human. Still, sometimes, afflicted by an anxious sorrow, she holds her breath to see what will happen, if he will save her" (Erdrich, 2002:11). The feelings are unexplained, thus the reader can make a connection of what is missing, after reading the perspective of Mathilda's mother.

A bit later on in the book, Mathilda suffers another transformation of identity. She is taken back by her natural mother, but shortly after she dies. Thus, again, Mathilda is on her own. She finds herself surrounded by a herd of curious antelope that accept and adopt her. Her identity now becomes part human (that is also part white and part Indian) and part antelope. Her descendants become antelope people. The link between her and animal life continues throughout five generations whose lives are told in the novel.

We have witnessed the influence of the white identity in the first part of the novel with the ride on the Ojibwa village with Roy and Mathilda and we go on with Klaus and Sweetheart Calico. Klaus is a white man with a big personality and powerful beliefs. He is part white and part Ojibwa, a descendant of Roy and Blue Prairie Woman's blood. He falls in love with Sweetheart Calico and kidnaps her, forcing her into his world. His world is more modern, totally different from her home. The effects of her joining his world can be seen in the book several times. For instance, "In the morning she sits at her spot before the television, watching in still fascination, jumping a little at the car chases, sympathizing with the love scenes. I catch her looking into the mirror I've hung in the living room and she is mimicking the faces of the women on the soap operas, their love looks, their pouting expressions" (Erdrich, 2002:31).

It can be seen that Klaus makes an effort to help Sweetheart Calico feel more at home in his house. She starts learning his way of life, she starts to watch television and do things that humans do. "Does she even understand the phone?" (Erdrich, 2002:31) he wonders, but she slowly starts learning and adjusting. Thus, in the end, it is not enough. She can learn to live with these new things, but she cannot get rid of her identity as an antelope. "She'll rage at me for days with her eyes, bare her teeth, stamp on my feet with her heeled boot if I get near enough to try for a kiss. Then just as suddenly she'll change. She'll turn herself into the most loving companion. We'll sit at night watching television, touching our knees together while I check the next day's schedule. Her eyes speak. Her long complicated looks tell me stories – of the old days, of her people. The antelope are the only creatures swift enough to catch the distance, her sweeping looks say. *We live there. We live there in the place where sky meets earth*" (Erdrich, 2002:32).

Her actions are some of a kidnapped person fluctuating between fighting and pleasing her aggressor to come to a solution. He does not recognize this, but her eyes speak of her people, of her identity. She cannot hide who she truly is no matter how badly Klaus wants her for him. He tries to kill her identity and steal her all for himself. For him, the antelope self is not important, he cannot understand how strong a feeling like this can be as he does not believe in the connection with nature and spirits the way Native American people do. He will never be enough for her, she needs her people, her children. She has these mood swings; she does not belong to his world, especially next to someone so different who not only does not understand, but also does not want to: "I'm just a city boy, I answer him, slow, stark, confused. I don't know what you people do, out there, living on the plains where there are no trees, no woods, no place to hide except the distances. You can see too much" (Erdrich,

2002:33). As previously mentioned, he cannot understand her. But even though he loves her, he is conscious that they are two different species.

This being said we have seen in the first part of the book so much alteration on the Native American identity. The white people think that they can force their way of living on the Native American people. We can also see that the Natives' response is not aggressive. They are scared, they try to hide and run.

Not only Klaus has a strong personality, but there is also Richard Whiteheart Beads. Although Richard is a Native American, he does not seem to be part of their culture or beliefs. He first betrays Klaus, he is dishonest, not a good friend, not loyal and he does not even care about nature. Like Klaus, Richard seems not to be able to let his wife, Rozin, go. He is very possessive of her. As in the previous case, her identity is what her husband wants it to be, by being his, just like an object or possession. In the end, he is a colonizer just like Klaus. She is trying during the whole story to resist his actions. She can see the dangers and the impact of his power. She cannot escape him not even after his death: "Richard is part of her now and she knows it. His suit of anguish has become her own skin. His too-far-seeing eyes her own eyes. [...] she sometimes thinks of herself as an unwitting host and of Richard's personality as something like [...] wild cucumber, a weed that advances daily or a sea lamprey, so that if she wants to purge herself of him she must poison the waters" (Erdrich, 2002:192). Her identity of how she sees herself has been poisoned by him and she started to despise herself. His identity is poisoned because of the way that Richard acted as if he was not part of the Native American identity. He does not seem to be as pure. He seems to have a white man's heart.

We come across Rozin who does not let herself be as influenced as Sweetheart Calico. She seems to be stronger, and her problems come from different directions. After the death of her daughter, she constructed a shell around herself that protected her from feeling anything. But, as her other daughter becomes ill, Rozin starts to reconnect with her left daughter, but also with her mother and her aunt, with all the women in her family. She begins "sewing roses onto a shawl of black velvet, a border of madder pink and fuchsia flowers, twining stems, fancy leaves that never grew on any tree except in her mind" (Erdrich, 2002:90-91). It can be seen how important is the female identity for Rozin, how after the death of her daughter she lost a part of herself. But she soon realized that she needs to keep up the connection with the other women that she loves.

Rozin saw her daughter as being a part of her and in the same way the connection between twins is portrayed in this novel. It can be observed in many cases that twins seem to construct one self and one identity, one human being: "You see, because they are twins, they share the grandmahood – my mother's mothers refuse to admit who is the actual mother. In truth it should hardly matter, they're so alike" (Erdrich, 2002:109). Twins might as well be two persons of one and the same identity. Even for the rest of the people, it does not seem to matter who is actually who. Another clue may be the word *duplication* in the following quote: "Augustus had fallen in love with the enigma of his wife's duplication" (Erdrich, 2002:209) where this word is generally used in the scientific context, referring to gene duplication.

From another perspective of identity and self, less violent, a result from generations of mixtures of different cultures, we come across a character named Cally, the daughter of Rozin and Richard Whiteheart Beads. At one moment in the book, she states: "I am a Roy, a Whiteheart Beads, a Shawano by way of the Roy and Shawano proximity – all in all, we make a huge old family lumped together like a can of those mixed party nuts" (Erdrich, 2002:110). Here, she refers to the mixed cultures and identities that had formed her. On the one hand, we have the white culture and identity, and on the other hand, the Native American one. "Some bloods they go together like water – the French Ojibwas: You mix those up and it is all one person. Like me" (Erdrich, 2002:110). As generations go by, it is only normal for people to come together from different families, and Cally is one of those children resembling more

than one culture. As she says, she is part Roy and part Whiteheart Beads, but also Shawano. Her identity is fractured, she represents the whites and the Natives, she is free to choose her identity, what background to represent, if any or maybe even all of them.

Going on with the same idea, we can see that in this moment of the story she is broken. She talks about the pieces that formed her as a person. The different cultures are parts of hers, also part of her is her sister, Deanna, whom she lost. She is missing many pieces from her identity: her sister, her father, the reason why she got the name she has. She is so broken and so lost that her identity has almost vanished, thus this may be the reason why she says she wants a new name. Because she does not feel like herself anymore, more like a different person. She will, logically, need a new name. "And I don't care, the truth is, don't want to open up that piece of my heart I locked shut after Deanna. All his fault, my heart says, all his fault and his alone. So many times, I can feel my twin with me" (121-122). As previously mentioned, being a twin is like being only half of a whole person. She cannot feel complete without her twin sister and maybe she never will.

Moving on, we start hearing the stories of people after the war has ended. We can see another split of identity between two people: "my father Shawano had lost his cousin who in the warrior's blood relation was more like another self" (Erdrich, 2002:130). We can see that the link between people is not only between twins but also in the ways of making a living: like being a warrior. If they do together something that they believe in, this will form a connection so strong like a blood relation. But being a warrior is more than a way of living, it is something that they have in their names, it is part of the Ojibwa identity. Here is what it means to be one of them: "We are Ojibwa men – the name has a warrior's meaning. We roast our enemies until they pucker! Once, we were feared. Our men brought sorrow. What have we here? Chimookoman? Women? Our enemy is in our hands and we do not make him suffer to console the spirits of our brothers. We let him cook our food. It is this (...) Klaus (...) whom we should burn to death!" (Erdrich, 2002:138). Not only that they see themselves superior to the Germans, to Klaus, but also to women. They have a very strong belief in what their identities are supposed to be. But it seems that, after eating together a cake, everyone is getting along.

It is to be mentioned that they do not look at Germans in a kind way. They kill them and they see them like animals, like a species of people totally different: "the proper way to deal with this thing was for the USA to make all Germans into slaves" (Erdrich, 2002:130). And, the same idea goes on: "She took the German's hand, or paw, which we saw with a certain fear that had fur on the back" (Erdrich, 2002:135). It can be seen that this little moment of shaking hands is the very first time that one of them shook hands with a German. The usage of the word *paw* in the quote indicates how different they see one another. Just because maybe a German has more hair on their hand than a Native American, they easily associated his hand with a paw, like an animal.

Another strong opinion on identity can be seen in women. In many cases, their way of living seems to them superior to the masculine way of living, which cannot be more than an opinion and not a certain thing. "My mother did not wait, of course. She was a woman. What woman sits waiting for something to cook in the oven? Disgusted by the male mystery and presence in her kitchen" (Erdrich, 2002:136). Throughout the novel women seem to be superior to men. It is not only between races but also between men and women: two species that seem not to understand each another. Women treat men with a kind of irony in their tones when talking about them just like in the quote above.

We come upon another interesting idea of identity by looking at how Native American names are given to children. Throughout the novel it is not made very clear, leaving the reader to wonder about the unique names present in the story. Thus, in the final part of the book the secret comes to light when Cally's grandmother tells her that "Our spirit names, they are like

hand-me-downs which have once fit other owners. They still bear the marks and puckers. The shape of the other life" (Erdrich, 2002:217). Thus, not only the names are looked at like pieces of a clothing that is handed down through generations, but they carry the identities of the persons who "wore" the names beforehand. By having the name of your ancestor, you feel somehow the duty to respect him, to make your life worth living and the name worth having.

As it can be seen, throughout the novel as well as in the examples given above, Native American people have very strong beliefs in what it means to be a Native American. The Indian identity is something that you do not just have, but you have to act up to it as well. It may not be necessary to be in your blood, as we have seen the story of Roy accepted in their community, though a white man, while Richard, born with Indian blood, was rejected and portrayed in the novel as a bad character because of his actions that do not seem to match their identity as Indians. This represents the importance of their way of life, their identity not only as a self, but also as a nation.

Not only that Erdrich portrayed this theme of Native American identity in the book very clearly, but it is put in contrast with the white identity that is an attack on the native people. The book does not only begin with this idea: "Deep in the past during a spectacular cruel raid upon an isolated Ojibwa village mistaken for hostile" (Erdrich, 2002:3), but also ends with it: "Scranton Roy made a promise to the now familiar old woman. He would find the village and the people he had wronged" (Erdrich, 2002:238).

Again and again in the book we came across this "white power" that threatens the things that the Native American people value the most. In *History Brought Alive*, the consequences of this white power are decribed: "Tragically, and for far too long, the various Indigenous cultures in North America have been systematically eliminated, misrepresented, and misunderstood" (2022:3-4). The so-called white power is portrayed in different ways and shapes, disguised, but it always remains.

It is worth to mention that "Native writers still experiment with language in a way that incorporates oral literatures that have long connected indigenous nations with communal identities as distinct peoples" (Teuton, 2018:3).

Native American literature has been bypassed for a long time and it is high time for us to start to discover the treasure which lies in the huge body of Native American literary texts and set out on an awesome journey in search for the beauty which can be found by deciphering the mysteries hidden by the Native American literature and culture.

BIBLIOGRAPHY

- Erdrich, Louise (2002) *The Antelope Wife*. Flamingo Harper Collins Publishers
- Lopenzina, Drew (2020) *The Routledge Introduction to Native American Literature*. 1st Edition. Routledge
- Porter, Joe & Roemer, Kenneth M. (eds) (2005) *The Cambridge Companion to Native American Literature*. Cambridge University Press
- Teuton, Sean (2018) *Native American Literature. A very short Introduction*. Oxford University Press
- *** *History Brought Alive* (2022) *Native American History: Accurate and Comprehensive History, Origins, Culture Tribes, Legends, Mythology, Wars, Stories and More of the Native Indigenous Americans*. Independently Published

ERDRICH'S DIFFERENT DIMENSIONS OF LOVE WITHIN THE NATIVE AMERICAN FAMILIES

Oana-Andreea Ghiță-Pîrnuță
Senior Lecturer, PhD, „Transilvania” University of
Brașov

Abstract: The present study aims at exploring the different types of love in Louise Erdrich's "The Antelope Wife" classifying love in four different categories: obsession – the relationships between Klaus and Sweetheart Calico, romantic love, further subdivided into bad relationships just like the one between Rozin and Richard and good relationships just like the one between Rozin and Frank after deciding to leave Richard, familial love, further subdivided into mother affection and father affection, and the bond between a dog and its owner represented by Almost Soup Dog, a loyal dog that stayed beside his owner through thick and thin. The bad relationships are toxic ones whereas the good relationships are those in which there is no more manipulation and finally freedom is reached.

Keywords: love, affection, obsession, romantic, family, bond, Native American.

Introduction

The *Antelope Wife*, a novel written by the American writer Louise Erdrich, explores the lives of Native American families living in the modern world. Love is a central theme in the novel and there are several categories of love, such as: obsession, romantic love, familial love and even the dog - human bond. The book explores the many different forms that love can take as well as the way in which it can support and strengthen individuals and entire families even in the face of adversity.

According to Drew Lopenzina, "Erdrich is often celebrated for her poetic prose and the intricate layers of interwoven voices (...) – a style that, in its intimate attention to place and identity, has been compared to that of William Faulkner" (Lopenzina, 2020:1). The characters' voices are interwoven in a very intricate pattern in which the different types of love play a very important part. Love is part of life. Life without love is worthless.

As Velie considers, "one characteristic of traditional Indian literature that sets it apart from mainstream American literature (...) is that it was an organic part of everyday life, not something enjoyed by an intellectual elite" (Velie, 1991:7). Thus, the focus is laid upon love and its different dimensions within Native American families, love being an element of great importance in everyday life.

The Obsessive Love between Klaus and Sweetheart Calico

The first type of love is the obsessive one. Klaus Shawano shows a fervent devotion to Sweetheart Calico, whom he desires to own. This desire, on the other hand, shifts into a huge lesson for him because of his attitude towards the antelope wife, which almost costs him his sanity. Klaus is captivated by this woman at a local gathering, and is immediately attracted to her.

Recognizing that she is special, not only to him, but also to the entire community, Klaus is instantly motivated to get this woman: "Alone together. Me and her. Their mother listens to me nice and gentle. I let my look linger just a little, closer, until I find her eyes. And when our eyes do meet, we stare, we stare, we cannot stop looking. Hers are so black, full of

steep light and wary. Mine are brown, searching, anxious, I am sure. But we hold on and I can only say that for what happens next I have no adequate excuse” (Erdrich, 2002:28).

He drugs Sweetheart Calico with “a sleep tea, a love tea” (Erdrich, 2002:29) that Jimmy Badger told him about. But he was also warned about what was going to happen if he gets too close to those kinds of women: “Our old women say they appear and disappear. Some men follow the antelope and lose their minds” (Erdrich, 2002:29). She is another kind of creature, different from Klaus who is a normal human being.

Sweetheart Calico wanted to escape from him, but his obsession wouldn’t let her go. “I don’t know what else to do – I tie her up. I pull one strip gently through her bleeding mouth. Lastly, I tie our wrists together and then, beside her, in an agony of feeling, I sleep. I adore her. I’ll do anything for her. Anything except let her go” (Erdrich, 2002:30).

She acts as an animal in a cage and because of this, their kind of relationship is unusual, because of his obsession, Klaus cannot give her up, even if her behavior is toxic, even if she gets to a point in which she could kill him. “Our love is a hurting delicacy, an old killer whiskey, a curse, and too beautiful for words (Erdrich, 2002:31) and ”I can’t stop although I’m exhausted. She keeps on and she keeps on. Day after day. Until I know she is trying to kill me” (Erdrich, 2002:32).

Klaus gradually loses his mind as predicted by Badger. Once, while standing on a bridge with Richard, both of them drunk, Klaus realizes that the disease that overwhelms his mind and brings him into alcoholic stupor comes from his crazy obsession with Sweetheart Calico. Looking at the river, he feels thirsty, and then, suddenly, a vision comes to him: “But he couldn’t stop his mind from turning his sweetheart to a Disney character. The Blue Fairy. Her light increased. Her smile spread slowly into a jag-toothed mercy and then her voice flowed, the cool of a river (...) he had fallen in love with the Blue Fairy” (Erdrich, 2002:94).

He also becomes aware that if one person violently tries to constrain another person’s freedom, as he himself did, this act can possibly endanger both of them. He brings his sweetheart to the outskirts of the city where “Klaus pulled at the loop of dirty gray sweetheart calico” and undoes “the knot that bound her to him” (Erdrich, 2002:229). When his beloved wife’s silhouette is no longer visible on the horizon, Klaus is finally freed from his obsession with her as well as from his drinking problem.

Romantic Love

The second type of love is the romantic one, which can be further subdivided into bad relationships and good relationships. A toxic relationship is that between Rozin and Richard and a good relationship is that one between Rozin and Frank after she decided to leave Richard.

Rozin and Richard – a Toxic Relationship

Rozin’s marriage to Richard Whiteheart Beads is a toxic relationship. Richard is a charismatic, self-destructive man for whom she feels a complex mixture of tenderness, hatred, exhaustion, when thinking about all the years they spent together. While holding her dying former husband’s head in her arms, Rozin remembers some of his good sides and their initial marital happiness: “He drove her crazy. His desperate love, going back, all the way back to when they first married. (...) He had kissed her over and over with profound and desperate emotion, his tongue a wet flame” (Erdrich, 2002:181).

Richard is an example of a person whose greed destroys those he loves. Rozin comprehends his love as suffocating and exaggerated in a way. His manipulative and even pathological behavior is revealed in the moment when Rozin announces the big news – she wants to move to her lover Frank who has cancer. Richard asks himself: “If I get ill ... deadly ill, will she come back to me? How about when Shawano finally dies? Then?” (Erdrich, 2002:64).

Moreover, his three suicide attempts point at his huge selfishness and a necessity to hurt his wife: “He is comforted by the thought that once he is gone and later, when Frank dies, she will be lonely” (Erdrich, 2002:70).

Richard’s constant mood changes drive Rozin away from him into another man’s arms. The truth about Richard’s inability to love deeply without the necessity to possess someone is inscribed in his name. Richard stands as a proof that love slips away to those forcefully trying to control its intensity and growth.

Rozin and Frank – an Unconditional Love with Peace and Freedom

Frank and Rozin have a good relationship, Frank makes Rozin’s life sweeter. In her sleep, Rozin sees a beaded watchband made for Frank as it loosens and falls apart in his hand. Rozin draws the conclusion that she is twisted in a tangle of hatred. Her spirit is empowered as “a radiance of goodness, a strange pleasurable intensity sifts in her body and floats her just an inch above herself” (Erdrich, 2002:192). Realizing that only by continuing with her life she can keep a positive memory of her daughters’ father, Rozin gives a chance to a marriage with Frank.

Rozin’s second husband, Frank Shawano, is quite the opposite of Richard. He offers Rozin an unconditional love with peace and freedom. She has never experienced in her past relationship with Richard such a type of love: “That love could be seen, all agreed, in his eyes when he looked at her as she passed...” (Erdrich, 2002:160). Rozin is also happy about him and their relationship: “As for her love, it was based on a similar message received when her world was young – Frank’s easy bearing, the powerful sloped shoulders and elongated bearish muscles of a strong swimmer, and his thoughtful mouth were familiar in the deepest way. His voice, ringing above other people’s heads like a railroad conductor’s, direct with a chef’s assumptions, thrilled Rozin with pride. When his peremptory gestures occasionally irritated her, she told him. Their honesty with each other was a wonder to them both” (Erdrich, 2002:160). Frank’s affection for Rozin signifies a possibility of a new beginning.

Familial Love - Father Affection

The third type of love is familial love or affection, be it mother or father affection. The father-daughter relationship between Richard and Deanna was one of the good things that he did in the whole relationship with Rozin. This is why she remembers firstly about him and how he behaved with Deanna when he saw him shooting himself. “She remembered the times Richard took care of her. For those first days after Deanna, he would do anything. Still, she could not forgive him. It was not in her. He combed her hair, braided it, painted her fingernails and kneaded lotion into her feet. He tried his best to comfort her, and it was true, there was no one else who loved Deanna as he did” (Erdrich, 2002:181).

This bond with his child is what stopped him to commit suicide the first time he wanted to do it. He remembered that he is a father, and this gave him courage enough to put an end to it, but unfortunately this led to Deanna’s death. “As soon as he enters all ambition to do harm to himself evaporates. And what is he doing anyway? What kind of father? He will always be a father. Deanna. Cally. And Rozin might come back and he will take her back without a word. That is love. Twenty years. Who can know. So for now he will be brave” (Erdrich, 2002:70-71).

Dog-Human Bond

The last type of love under analysis refers to the bond between a dog and a human being. This is one of the most special and unique relationships in the world. It is a bond that is based on love, loyalty, and trust. It is something that cannot be easily replicated in any other relationship.

Dogs are known for their ability to love unconditionally, and they form incredibly strong attachments to their owners: “And she holds out her hands for me. Which is when I use my age-old Original Dog puppyness. I throw puppy love right at her in loopy yo-yos, puppy

drool, joy, and big-pawed puppy clabber, ear perks, eye contact, most of all the potent weapon of all puppies, the head cock and puppy grin” (Erdrich, 2002:78).

Cally formed such a strong bond with a dog that she saved from him being cooked. And he became one of her best companions of his affection towards her. “Cally was her name. The girl who saved my life. She loved me best of any other dog, put me up there with her human loves” (Erdrich, 2002:81).

Almost Soup was always there to provide comfort and support, and he was always ready to offer a listening ear or a comforting paw. In moments of pain, he was there, trying to take away the pain she was feeling. He also calls for help from divine powers. Nothing more that an animal can do, but be there, besides his owner. “Cally is shrinking, thinning, hardening on her bones, coughing in explosive spasms that shake the springs just over my head. Weeping tiredly. Cranky. Then she loses the energy to fight and grows too meek. I lick the hand that hangs over the edge of the cough until Mary calls out, *Gego!* I curl up, retreat, call upon ancestors and their old ones for help. That night, she seems even worse” (Erdrich, 2002:88).

Conclusion

The Native American literature is worth to be read, understood and interpreted as it is very rich in meanings having multifarious connotations. “From ignored to required, from dry bed to mainstream – the rise of American Indian Literature deserves much attention and praise while also inviting some perplexing and even troubling questions” (Porter & Roemer, 2005:3).

In *The Antelope Wife* by Louise Erdrich, the theme of love is explored through various relationships, each with its complexities and transformative power. Through the relationships of Rozin and Richard, Rozin and Frank, Sweetheart Calico and Klaus, Richard and Deanna, and even the affectionate bond between a dog and its owner, Erdrich shows the different dimensions of love.

Rozin and Richard’s relationship embodies the intertwining of love and tragedy as their love endures despite Richard’s untimely death. Rozin’s connection with Frank reveals the capacity for love’s renewal and the healing it can bring.

Meanwhile, Klaus’s obsession with Sweetheart Calico shows the darker side of love, highlighting its potential for possession and obsession. The relationship between Richard and Deanna shows that it can be fuel for the parent, but toxic to the child. And lastly, the bond of a dog and a human is one that goes through thick and thin.

According to Sean Teuton, “narrative serves to explain the world, especially when the world faces crisis” (Teuton, 2018:5). Erdrich’s narrative pattern explains the language of love and its different dimensions. It explores life, the importance of love in everyday life as well as its transformative power. It is true that love may face crises, but life has ups and downs. And irrespective of the crises or problems, which might occur in one’s life, life should be lived at its fullest and love should be an important part of life.

BIBLIOGRAPHY

- Erdrich, Louise (2002) *The Antelope Wife*. Flamingo Harper Collins Publishers
- Lopenzina, Drew (2020) *The Routledge Introduction to Native American Literature*. 1st Edition. Routledge
- Porter, Joe & Roemer, Kenneth M. (eds) (2005) *The Cambridge Companion to Native American Literature*. Cambridge University Press
- Teuton, Sean (2018) *Native American Literature. A very short Introduction*. Oxford: Oxford University Press
- Velie, Alan R. (1991) *American Indian Literature: An Anthology*. University of Oklahoma Press

THE THREAD OF FATE IN THE ANTELOPE WIFE – A SYMBOLIC MESMERIZING OJIBWA BEADWORK

Oana-Andreea Ghiță-Pîrnuță
Senior Lecturer, PhD, „Transilvania” University of
Brașov

Abstract: The present study aims at exploring the connections between beadwork as part of the Ojibwa culture and how it has been depicted in Louise Erdrich's novel entitled "The Antelope Wife", as part of an intricate system of symbols and metaphors highlighting the connection between destiny and the beads, each bead representing one's moment in life, a choice that leads to an end. Mystery lingers throughout the novel and the thread of symbols, deeply rooted in the Ojibwa culture, leads to the creation of a unique and intricate pattern of one's destiny.

Keywords: Ojibwa, beadwork, destiny, symbol, culture, connection.

Louise Erdrich's novel entitled *The Antelope Wife* seizes the readers' attention with its mesmerizing storytelling. "Native American tribes have stories passed down through the generations. These are also worked into designs they use that continue to tell their stories (...) Throughout the years, the creativity of Native Americans has been the ability to recognize beauty in nature and the culture of their heritage to express themselves" (HowExpert & Raye, 2022:2).

The novel delves into the symbolism of beadwork, a significant cultural element within the Ojibwa community and its deep implications for the characters' lives and destinies. "Native Americans who live by traditional beliefs hold that humans are an integral part of nature and should be in harmony with it. And if people want to learn how to live, they must carefully observe the rules and cycles of the natural world" (Monroe, Williamson & Stewart, 2007:X).

Each bead can be perceived as an important moment or choice in one's life having a great impact on the person's ultimate path. This concept of destiny, intricately woven through the narrative, adds depth to the symbolic system of the text.

Native American beadwork "has been in the process of development for over hundreds of years. (...) Shells, porcupine quills, and various materials the natural world provided were all incorporated into the early art we call Native American beadwork. Quills were cut and dyed and stitched to garments very early in their artwork. Glass beads replaced much of the use of quills because they were so much more durable and beautiful. However, many of the traditional patterns and symbols were then changed into the beadwork" (HowExpert & Raye, 2022:2).

Erdrich's masterful storytelling unweaves the symbolism of beadwork as a metaphor for interconnectedness. As the characters engage in the act of sewing with beads, a reflection of the interweaving relationships between them emerges. The individuality of each bead, with its unique color and shape, represents the distinctiveness of the characters. However, when these beads are threaded together, they create an impressive pattern, a cohesive whole, illustrating the communal bonds and shared experiences that shape their lives.

The delicate balance between individuality and collective identity forms a central theme within the novel, a theme which can be considered the stepping stone of a rather more complex theme, that is destiny. "Like the post-apocalyptic sense of history articulated in Native American literature written in English, the senses of community are complex and multidimensional. Three dimensions that are particularly important are communal senses of identity, authorial sense of responsibility to the community and communal sense of authorship and literature reflected in the uses of oral traditions" (Porter & Roemer, 2005:11). While individuality, as a theme, along with community and naming are absolutely fascinating, they seem to be divided and in need of a more engulfing theme that the novel has so graciously provided us with. The beads serve as vessels of personal agency, yet they are also influenced by cosmic forces.

The characters in the novel engage in beadwork as a means of connecting with their ancestral heritage and spirituality. The beads, representing cosmic forces and ancestral wisdom, guide and influence the characters' paths. This interplay between personal choices and larger cosmic forces sheds light on the enigmatic nature of the greater theme, destiny, within the novel. "The liberation from the American story of Indian demise must begin in the mind (...) Native people took possession of their own lives to envision a future of pride and flourishing. They would revisit their history and reimagine another destiny through story, through literature" (Teuton: 2018:1-2).

The beads, laden with individual stories and memories, serve as potent symbols of the interconnections that bring lives together. As characters manipulate these beads, they find themselves caught in a delicate dance weaving destinies together. This symbolism suggests that the actions and choices of one character can exert a powerful influence on the paths and fates of others, underscoring the mysterious workings of an intertwined universe. The beautiful pattern started with "A necklace of blue beads [that] hung from the brow guard of the cradle board" (Erdrich, 2002:5) that transported a child on the back of a dog.

From the very first pages of this novel, we are given a very useful instrument that enables us, as readers, to become one with the pattern laid in front of us. It is true, beyond any doubt, that when immersed in something, anything really, such as a story, one cannot see the pattern that is woven. This particular pattern is the result of all the choices and actions one makes, or, why not, beads that retain all that we represent in a specific moment in time when we are at a crossroad, when we have to make a decision.

And still, one cannot make a future choice without pondering on the design that has already been formed by past actions and decisions. Every newly added bead is one that complements the others added on the string of life before. Also, it is made clear from the very beginning that the beads that are added to the pattern should be different in color, otherwise there will not be a pattern to speak of at all – the tireless effort of the Twins, of the Fates, "each trying to set one more bead into the pattern than her sister, each trying to upset the balance of the world" (Erdrich, 2002:1) represents the duality that presides in the core of our very existence. Should this duality not exist, there would not be a choice to make to begin with, would it?

Lowering our gaze from the cosmic forces and into the world of men, we discover that the lines are blurred, at least for the Native American peoples, such as the Ojibwa. Elements of the previously mentioned forces are present in the mortal world: some are hidden in plain sight, such as the necklace of blue beads, others are more elusive such as the Antelope women themselves. Regardless of shape, appearance and substance, regardless of how they manifest in the mortal world, duality resides at their core as well, dividing and uniting at the same time, in an endless manifestation of power.

The very concept of "Antelope wife" was created by a succession of choices, which the reader may overlook at first, being so deeply immersed in the novel. Amongst those

choices, the most important ones are those that have to do with beads: Roy's decision to follow the dog carrying the child, who then "slung the blue beads around the baby's neck" (Erdrich, 2002:6) only to be later on found by her mother, as if the beads themselves guided Blue Prairie Woman to her child. Another such example is the Ojibwa tradition of sewing beads in patterns, that is often mentioned throughout the novel in combination with twins, Zosie and Mary. This tradition further led to the original blue beads being sewn onto a blanket for a pregnant woman, beads which were, after a period of time, scattered.

Concerning the characters' destinies, Louise Erdrich succeeds in creating a spectacular pattern which is beautifully woven. We get conversant with subtle signs in the second half of the novel, signs that are meant to guide us towards another form of understanding one's destiny. It is neither the beginning nor the end that matters, but rather the pattern that is created. One such sign is the reference to Zosie's and the way she creates patterns: "A woman used to deception knows how to hide her stitches. Zosie's beadwork was tight and true. No visible beginning or end to the design. Impossible to find the starting knot, the final tie" (Erdrich, 2002:209). It seems that twins love to play with destiny itself and are unwilling to reveal their true identity and this, of course, is an impediment in the reader's attempt to make sense of the pattern that develops right in front of their eyes.

Erdrich does not wish to reveal the substance of her work, she does not want us to see the thread that binds the beads together, nor does she want us to see the beads on their own; rather, she wants us to see the entire pattern, the end result of her beautiful work. She wishes her readers to understand that the outcome itself is not that important, as the beads can be 'recycled' in new patterns.

Thus, Erdrich introduces circularity to her novel, concept that is represented by the very shape of the bead, concept that is meant to highlight even more the pattern into which we are all seen: "Maybe it's the colors of the seed beads that work up in stitches so intimate and small – collect, collect – until you have a pattern to the anguish. We dogs know what the women are really doing when they are beading. They are sewing us all into a pattern, into life beneath their hands. We are the beads on the waxed string, pricked up by their sharp needles. We are the tiny pieces of the huge design that they are making – the soul of the world" (Erdrich, 2002:83).

Within the realm of *The Antelope Wife*, beads meticulously sewn together follow intricate patterns, forming kaleidoscopic designs. These patterns reflect the very essence of life's grand design, hinting at a preordained course for destiny, governed by an elusive order. Through the act of sewing, characters become active participants, subtly shaping their own destinies while navigating the enigmatic currents of fate. The profound importance of choice and its role in shaping the pattern of one's soul can be found throughout the entire novel or, better said, represents the whole novel.

The word chosen for "bead" in an old language is mentioned in the novel. It is rich in meaning and it stands for an extremely important factor in understanding the novel as a whole: "The word for beads in the old language is manidominenz, little spirit seed ... The pattern of her daughter's wild soul is emerging. With each bead she plants in the swirl, Rozin adds one tiny grain" (Erdrich, 2002:91). Describing beads as "little spirit seeds" suggests that each and every bead represents a significant element of one's essence. These beads hold the potential for growth and transformation, contributing to the emergence of a unique soul pattern. Placing beads in a swirl or design becomes a symbolic representation of the choices one makes in life. Rozin is actively adding beads to the swirl. Through her actions, she participates in shaping her daughter's soul pattern. Each bead she plants represents a choice or decision that influences her daughter's evolving identity.

The delicate nature of the beads and the care taken to add them emphasize the importance of conscious decision-making and the impact of choices on personal growth. The

reference to the daughter's "wild soul" suggests the gradual emergence of her true nature and individuality. The word "wild" is meant to represent a sense of untamed authenticity and uniqueness. Using beads to portray this process signifies the importance of choices in shaping one's soul, allowing for the expression of innate spirit.

Furthermore, every spirit seed may represent the essence of an ancestor who has clearly influenced the destiny of the one whose soul is now being sewn. The term "wild" in association with "soul" is also duplicitous given that it has proven impossible to truly separate the descendants of Blue Prairie Woman. There will always be a certain *wildness* deeply rooted within their family line, which manifests in a way that is neither good nor bad: the wildness in Roy's actions from the very beginning of the novel – he attacks, then he saves – and also the wildness in Blue Prairie Woman's decision to abandon her twins in pursuit of her daughter. Those actions are neither good nor bad as they are part of a grand design which unfolded generations after, leading to Cally and her sister, Deanna.

The pattern has been changed due to their mother's decision to break the tradition by naming her twins something other than Rozin and Mary. By doing so, Rozin, the mother, not only has unknowingly changed the pattern, but has also deprived her daughters of the ancestral protection that came with the name. This decision can be perceived as another bead placed on the thread, but carelessly. The next bead that should have followed was none other than the bead that represented the twins' protection that came with the names, yet that bead was skipped this generation causing a different pattern to emerge, both on a larger scale and also when it comes to the previously mentioned soul pattern. Considering that beading is a tradition that transcends generation as it passes from mother to daughter, and that due to its very nature is meant to bring families closer, it is ironical how through the art of beading the very opposite was achieved.

Some threads are never meant to meet, while others are meant to intertwine so close together that they become impossible to separate and the dividing of the two would only mean breaking in two halves the same being as the two have indeed become one. Such threads are those of Frank and Rozin, who have become one. Staying apart from one another does nothing more than cause pain for both of them and all other parties involved. Rozin's daughter, Cally, wonders when her mother will "ever stop avoiding Frank and make him her destiny?" (Erdrich, 2002:121). This clearly implies that Rozin's destiny has not yet been fulfilled as she is steering clear of Frank. But does that mean that one can change destiny itself? She has already done so once by choosing to change the names of her twin daughters, so what would actually stop her of altering her destiny even more? This is speculation, given no concrete evidence is provided, however, and probably as part of her destiny was to marry Richard Whiteheart Beads (whose mother came in possession of the blue beads that made Mathilda's necklace), just as it was her destiny to actually end up with Frank, no matter how hard she fought against it.

This fight against destiny may be the result of the choice we are given: "What if, just as sure as we are pulled toward earth and destined to go down into it at last, we are also at the same rate pulled toward heaven? No wonder we are stretched top to bottom from both ends of our being. No wonder the soul can't decide where to wedge itself" (Erdrich, 2002:141).

It is indeed difficult for the soul to decide, just as it is difficult to fight one's destiny and win. Also, if you have won, how would you know if you have changed the pattern or if you are merely completing it, just as it has been designed to begin with? Some questions will remain unanswered, but that is the beauty of the mystery, an enigma that Erdrich clearly wished to preserve within the pages of her novel. The thread that unifies the beaded tapestry holds a deeper significance – the thread of fate. It represents a cosmic force, subtly guiding individuals on their paths.

Through the act of sewing, characters actively participate in the weaving of their destinies, while also influencing the trajectories of others. This notion illuminates the dynamic nature of destiny, shaped not only by external forces but also by the profound impact of personal actions and interactions. We "are scattered like beads off a necklace and put back together in new patterns, new strings" (Erdrich, 2002:220), and who is to say that those new strings were not chosen for us, long before our very own soul pattern emerged? Still, one thing is certain: we are as both fragile and strong as those delicate threads of life that hold the numerous beads which make us who we are.

In Louise Erdrich's novel, *The Antelope Wife*, the profound symbolism of beads and sewing takes center stage, expertly unweaving the intricate connection between destiny and personal agency. According to Sean Teuton, "our very existence consists in our imagination of ourselves. Our best destiny is to imagine (...) who and what, and that we are" (Teuton, 2018:2).

Through the intricate symbolism, readers are drawn into a world where the interplay between interconnectedness, individuality, and the mysterious cosmic forces is explored with great depth. As the characters engage in the act of sewing beads, their destinies become intricately woven, their lives being intertwined in a mesmerizing tapestry. Unknotting the profound significance of beads and sewing invites the readers to think about the delicate balance between personal agency and the ethereal powers that shape the characters' destinies within the captivating pages of the novel.

BIBLIOGRAPHY

- Erdrich, Louise (2002) *The Antelope Wife*. Flamingo Harper Collins Publishers
- HowExpert & Raye, Leonora (2022) *HowExpert Guide to Native American Beadwork: 80 Tips to Learn about the Art and Love of Creating your Own Native American Beadwork*. Hot Methods
- Monroe, Jean Guard, Williamson, Ray A. & Stewart, Edgar (2007) *They Dance in the Sky: Native American Star Myths*. Clarion Books
- Porter, Joe & Roemer, Kenneth M. (eds) (2005) *The Cambridge Companion to Native American Literature*. Cambridge University Press
- Teuton, Sean (2018) *Native American Literature. A very short Introduction*. Oxford: Oxford University Press

COMPENSATORY STRATEGIES AND THE LIMITS OF UTOPIA: FELIX ADERCA'S THE SUBMERGED CITIES

Dan Țăranu

Lecturer, PhD, „Transilvania” University of Braşov

*Abstract: The Submerged Cities is one of the first Romanian novels to focus on a post-apocalyptic future created by the sun's freezing. It deals with many of our pressing concerns and firmly held convictions concerning colonialism, patriarchy, ecological disaster, the magical power of science to solve all of the problems and contradictions of reality etc. Written in a different time and without necessarily adhering to the standards of contemporary political correctness, Aderca's novel presents alternative perspectives on these issues, offering the potential to revise some of our own notions of the future.*¹

Keywords: utopia, science-fiction, modernism, climate anxiety, marginality

Datorită proteismului (sau „debordantei mobilități”², în formula lui Henri Zalis) lui Felix Aderca, nu este surprinzător că el este autorul unuiu dintre primele romane de anticipație modernă din literatură română. *Orașele scufundate* este un science-fiction cu ușoare tente metafizice și lirice, care are în centru o temă actuală, oferind o primă reprezentare narativă a anxietăților climatice și ecologice, apocalipsa naturală fiind aici, în acord cu obsesiile acelei epoci, produsă de înghețul soarelui, motiv, de altfel, prezent și în lirica eminesciană, inspirată de ciclicitatea vieții universului.. Atras de formula romanului de consum, la fel ca, să zicem, Cezar Petrescu, dar cu o mai mare dexteritate în a mixa convențiile cu experimentul, fie și rudimentar, și permițându-și scurte infuzii de lirism, Aderca propune un tip de literatură îndreptată către public³, dar păstrând, în doze variate, un discurs „înalt”. Spre deosebire de *Al doilea amant al doamnei Chatterley*, publicat cu 3 ani mai devreme, inovația (să o numim, cu o formulă contemporană, roman inteligent de consum) a fost primită cu deferență și/sau simpatie de critica literară. Autorul combină feericul cu apocalipticul, mesajul social cu pura fabulație asigură o ramă aproape metatextuală unei narațiuni în care clișee romanțioase circulă ordonat printre tentative de vulgarizare științifică și imagini decadente, în spiritul lui Edward Gibbon, o ofertă diversă de lectură care, deși este supralicitată, funcționează convingător. Scheletul epic este, însă, unul standard, convențional, personajele sunt distribuite în categorii predefinite. Între acestea, ipostaza marginalului este o piesă esențială pentru articularea unui univers cu semnificații comprimate și personaje esențializate, în ciuda încercărilor de compensație lirică ale autorului.

Deși romanul poate fi revăzut (și merită această atenție) din mai multe perspective, a unei istorii a literaturii populare, a utopiei negative sau a science-fiction-ului românesc, o să mă limitez la câteva observații legate de modul în care instrumentează Aderca tema marginalității în acest ultim roman. Poziția marginalului este, în *Orașe înecat/ scufundate*, suprapopulată. Există două personaje, Iran, Xavier, care o ilustrează fără rest, personaje

¹ Articolul are la bază un capitol nepublicat din teza mea de doctorat, susținută în 2013, *Poetici ale marginalității în romanul românesc*.

² *Ibidem*, p. 5.

³ Romanul apare în foileton în *Realitatea ilustrată* și este publicat doar în 1936 în volum.

antagoniste construite pe modelul conflictului margine-centru (inginerul Whitt versus inginerul Xavier), romantizare și înnobilare apriorică a marginalului. Toate acestea sunt elemente care ilustrează o intercondiționare profundă între diverse forme ale marginalității atribuite și formula romanului de consum. Este adevărat că această corelație a devenit un loc comun odată cu ideologia artistică cu care George Lucas și-a însoțit trilogia *Star Wars*, regizorul american manifestându-și preferința pentru studiile antropologice ale lui Joseph Campbell⁴ și utilizând marginalul într-o ecuație simplificată, similară cu cea a basmelor. Corelația exista și înainte ca ea să devină o rețetă în manualele care promit succesul tinerilor scriitori/scenariști. Ea pare a funcționa intuitiv, în special într-un context literar, sensibil la vulgarizarea temelor romantice. Dintr-o altă perspectivă, opțiunea pentru o marginalitate definită stati(sti)c, asociată personajelor din start, fără a fi conștientizată sau problematizată, creează o dinamică narativă facilă, bazată pe polarizare și deznodământ succint, care încheie perfect arcul narativ (de obicei, marginalul obține o victorie totală sau eșuează dramatic în orice întreprinde, fără nuanțe și opțiuni secundare), scenariu ficțional cu ramificații ideologice evidente, care pregătește răsturnarea simetrică a acestei relații.

Cei marginali și, mai ales, marginalizați beneficiază de o experiență unică, privilegiată, prin lipsa oricăror privilegii, ceea ce îi recomandă pentru a deveni centrul unui alt univers, desigur, superior celui de origine. Astfel se explică de ce un autor situat mai aproape de polul experimental al modernismului românesc, pentru care, în romanele anterioare, marginalitatea era o condiție existențială dramatică, asumată și explorată lucid, optează în momentul în care încearcă să aibă succes pentru o formulă simplificatoare și mai acomodantă cu gusturile publicului (deocamdată publicului larg, ulterior unui public care va căuta mai ales unghiul ideologic). La fel de adevărat este că autorul este ușor inconsecvent, abătându-se din când în când de la certitudinile convenției, subminându-și intențiile prin lirism, inovații stilistice și variațiuni identitare.

În cazul acestui roman SF, Aderca simplifică termenii discuției de mai sus, distribuindu-și în spațiu personajele în funcție de rolul ocupat în societatea subacvatică și creând, în primul rând, un personaj colectiv marginal: Marianii (nicio surpriză aici, numele provine de la Groapa Marianelor). Marginalizați și stigmatizați, trăind într-o piramidă de cristal, luminată „de reflexul unor flăcări roșii nevăzute care îi luminează centrul și lasă marginile în întuneric”⁵, Marianii reprezintă, cu toate acestea sau, ca să păstrez inversiunea simbolică utilizată de autor, sediul vital al umanității, întreaga civilizație post-umană (să zicem) trăind datorită activităților lor extractive, de foraj minier. Abrutizați, din perspectiva „centrală”, civilizată a locuitorilor celorlalte structuri subacvatice (Hawai și Ceylon), ei sunt întruparea proximală a alterității inferioare, potențial amenințătoare, cu comportamente bizare, neevolute. Nu știu în ce măsură poate fi invocat aici un discurs anticolonialist, deși formule precum „instinctele lor aproape cuaternare”, „viguroși (...) platoșe grele de păr”, „se hrănesc cu lavă pulverizată și cenușă (...) vor să tragă înapoi omenirea” și alte descrieri ale diverselor forme de atavism și retardare par a fi desprinse din acest registru interpretativ. Autorul încearcă să complice puțin lucrurile, trece în revistă dilema morală a rasei superioare în fața ipotezei eugeniei sistematice și le acordă locuitorilor din celelalte sfere de cristal un grad suplimentar de conștiință socială a raporturilor de putere față de un discurs anticolonialist standard, din anii 60-70.

Metodele eugenice de suprimare/hibridizare a marianilor sunt respinse pentru că liderii lumii subacvatice le recunosc acestora puterea simbolică: „Craterul nu e numai centrul Marianei, ci și temelia întregii noastre civilizații submarine. Mariana e cordonul nostru

⁴ Vezi, pentru referințe, celebrul volum al lui Joseph Campbell, *The Hero with a Thousand Faces*, Commemorative Edition, Princeton University Press, 2004.

⁵ Felix Aderca, *Orașe scufundate*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1993, p.30.

ombilical, fără de care făpturile noastre s-ar destrăma ca o masă subțire și zdrențuită de gluten în apele mării”⁶. Ca urmare a acestei constatări, marianii sunt parțial integrați, au posibilitatea reprezentării politice prin vot, participă la serbările populare etc., fiind, deci, simultan acceptați (formal) și respinși (axiologic). Această ambiguitate nu este explorată de autor, care o reia, ca o curiozitate, în figura fiicei președintelui muribund Pi, pe jumătate mariană, fără a reuși (sau fără a-și propune) să aprofundeze implicațiile acestei întrepătrunderi de trăsături. Marianii sunt dominați de instinct, au corpul acoperit de păr (stigmat organic, semn al atavismului, în raport cu ființele aproape desubstanțializate ale locuitorilor din Hawaii), sunt violenți, au un potențial distructiv (mor, de obicei, la 20 de ani), nu au niciun fel de dorință de integrare a valorilor civilizate sau aspirații. Ostilitatea este bidirecțională. Strategiile de construire a marginalității sunt inspirate de imagini tradiționale, de la justificarea rațională a sclaviei (deși ei nu au acest statut) de inspirație aristoteliană care îi însărcinează cu munca brută pentru a permite elevarea culturală a celorlalți locuitori, la identificarea lor cu niște creaturi cu un cod comportamental și valori străvechi, încarnând memoria umanității. Iran este un marian exponențial, concentrând toate aceste trăsături, acțiunile sale fiind metonimice, definitorii pentru întregul grup.

A doua formă de marginalitate atribuită bifată de Aderca, la fel de frecvent întâlnită ca cea a raporturilor de putere descrisă anterior, este reprezentată de inginerul Xavier, protagonistul romanului. Dacă marianii sunt cazuri tipice de alteritate subordonată, Xavier este tipul insubordonatului, creatorului neînțeleș, dar virtual salvator al omenirii. Autoexilat în Mariana deoarece „se ocupa în taină cu rotirea stelelor”⁷, unde, deloc întâmplător, se împrietenește sau, mai bine zis, îl ia sub protecția sa pe Iran, recunoscând în „cel care se află cel mai aproape de materialele pe care le frământă” adevăratul specialist, pe cel care ar trebui să aibă un cuvânt decisiv de spus. Xavier, altfel, nu este un inadapdat sau un alienat. El este un vizionar, înțelege rapid că cei care asigură structura stabilă a centrului se înșală, irosesc timp și resurse și că soluția salvării lumii decadente stă în căutarea altei planete, nu într-o nouă scufundare, de data aceasta în retragerea spre piroferă. Pe lângă aceste calități invalidate inițial de grup, el îl recunoaște pe Iran, „vede” adevăratele sale calități, respectând un principiu nescris al construirii/reflectării marginalității: marginalii se atrag și se recunosc, indiferent de originea sau de orientarea lor.

În criză de autoritate, după moartea președintelui Pi, amenințați cu extincția, locuitorii din Hawaii apelează (și) la Xavier intuind în haloul bizar creat de izolarea sa în explorări astronomice un posibil lider. Xavier nu se simte confortabil în ipostaza de lider, „nu este interesat de destinele Omenirii” sau de proiectele politice și este dezinteresat de orice formă de eroism. Este, aici, o variațiune față de modelul consacrat al eroului care, venit din margine, învinge obstacolele și este recunoscut ca un individ îndreptățit să ocupe locul central al autorității. Xavier preferă în continuare marginalitatea, reveriile astronomice (locuitorii submarini nu pot visa) în locul competiției pentru postul de președinte, câștigat de inginerul Whitt, exponent al spiritului conservator, al ordinii, al proiectului rațional de retragere în adâncurile pământului. Xavier nu are ambiții (irelevante, din perspectiva lui), pare și el atins de degenerarea morală, vitală, a celorlalți locuitori, dar este un generos și este dispus să caute o soluție alternativă de salvare, una individualistă sau adamică. Pentru a salva omenirea, e suficientă salvarea unui cuplu într-o rachetă care să caute o altă planetă locuibilă, decide Xavier. Eroismul său este individual(ist), motivația personală anulează vocația sacrificială.

Imaginea, invers simetrică, a celor două planuri, unul îndreptat către miezul pământului, celălalt către stele, are o naivitate frumoasă și permite construirea unei acțiuni trepidante, cu schimbări de situație, suspans, întreșesute cu scene poetice, ca cele în care

⁶ *Ibidem*, p. 34.

⁷ *Ibidem*, p. 35

locuitorii își îneacă orașele civilizate, refugiindu-se cu toții în Mariana pentru a coloniza mantaua superioară a pământului. Mai interesant este destinul marianilor. În fața dezastrului, Whitt nu are nicio îndoială: aceștia trebuie sacrificați (după ce vor săpa suficient în adânc), „în noua epocă a Istoriei vor intra doar cele două specii mai evolute”⁸. Marianii, însă, se autodistrug, încercând să-i anihileze și pe ceilalți locuitori. Conștiința de clasă îi face să acționeze solidar, dar înspre propria aneantizare. Diferența dintre mariani și ceilalți locuitori este ireductibilă, redată antitetic, pe principiul instinct/cerebralitate, irațional/rațional etc. Probabil că Aderca a intenționat să scoată în evidență această dihotomie metaforică din spatele aventurilor și dinamicii unui roman s.f. adresat unui public general⁹, orientată totuși, în ciuda rescrierilor contemporane ale perioadei interbelice, de o sensibilitate progresistă, am zice astăzi. Dincolo de critica explicită și nu neapărat moralizatoare a ierarhiilor sociale, există în roman și homoerotism feminin, opus necesității căsătoriei, un interes focalizat către probleme științifice (glumind puțin, bătrânul Pi, preocupat de slăbirea legăturii electronilor îl anticipează cu câteva decenii pe personajul Hank Pym din universul Marvel, care descoperă noi particule subatomice, vezi seria *Ant Man*, deși apropierea cea mai probabilă este reprezentată de romanele lui Karel Čapek¹⁰), și o încercare reușită de a susține un tip minor de indeterminare într-un aranjament narativ previzibil¹¹.

Iran este, în relația cu Xavier, un fel de Vineri, devotat, luând, pe cont propriu și fără o justificare inteligentă, decizia de a o ucide pe Sonia, care, la rândul ei, își protejează prietena și distruge propulsorii pentru racheta pe care Xavier vrea să o trimită în spațiu. Pe modelul alterității sălbatice, impulsive, dar capabile de gesturi dezinteresate, amalgam de trăsături negative și pozitive exacerbate, care nu sparg un tipar comun de receptare, Iran comite o crimă „de onoare” și, simultan, simte satisfacția (cvasisexuală) a uciderii „șarpelui alb”. Din acest punct de vedere, critica literară a avut dreptate să constate pesimismul fabulei: umanitatea este la capătul puterilor, aproape incapabilă de regenerare. Majoritatea locuitorilor sunt fie uciși, fie ucigași, chiar și ca mecanism autodefensiv, fie se droghează pentru a evita realitatea. Singurul personaj cu potențial pozitiv, Xavier este egoist, obsedat de o idee, incapabil de empatie. Rămâne Olivia, un personaj-hibrid, de tranziție, fidelă atât ordinii vechi, imaginii tatălui ei, cât și iubirii sale pentru Xavier, pe care nu îl înțelege, dar îl urmează, după o scurtă (și artificială) criză de conștiință. Din acest punct de vedere, Ov.S. Crohmălniceanu avea dreptate să constate „viziunea pesimistă” a autorului. Dar această cronică distopică a sfârșitului de lume nu este decât dezvoltarea unui vis la care asistă, în Bucureștiul mileniului al cincilea, operatorul cinematografic Doicin cu „urechea lipită de inima blondei Ri”, un viitor deloc apocaliptic, în care însă este prezentă latent obsesia extincției universale. Mesajul final este unul optimist, de îmbrățișare a tot ce există: „Soarele trăiește! Eu trăiesc!, își zice Doicin cu o fericire copilărească”.¹²

⁸ *Ibidem*, p.110.

⁹ Nu este, desigur, doar o întâmplare faptul că Doicin are această viziune apocaliptică, în timp ce stă cu capul lipit de inima soției sale...

¹⁰ Conform lui Ioan Hobana, Aderca îi cunoștea opera lui Karel Čapek, din care tradusese piesa *R.U.R. (Rațional-Universal-Robot)*. Vezi Ioan Hobana, Prefață la Felix Aderca, *Orașele scufundate*, Ed. Tineretului, București, 1966, p.3

¹¹ Deși, cum spuneam, acest roman este unul dintre puținele care abordează aceste teme din perioada interbelică, în acest tip de registru, i se poate reproșa facil autorului, dintr-o perspectivă contemporană, detașarea cu care privește raporturile de putere, utilizarea lor ca ingrediente ale literaturii de anticipație și chiar faptul că lupta de clasă/rasă nu este predominantă, ci este doar un episod narativ sau element de fundal. Întrebarea mai ofertantă teoretic decât sublinierea acestor evidențe este dacă opțiunile autorului pentru un alt tip de problematică narativă și existențial-politică conduc către crearea unor reprezentări mai profunde ale vieții sociale decât opozițiile schematice de mai sus.

¹² *Ibidem*, p.169.

Dacă marianii sunt rodul unui focar imaginar în care se relevă o marginalitate brută, primară, esențializată, a rădăcinilor umane pe care evoluția civilizației le-a neglijat și împins la periferia (productivă) socială, Xavier este un avatar (nu lipsit de originalitate) al marginalului romantic. Marginalitatea sa este seminală, el conține virtualitățile unui nou univers, se raportează deja la un centru diferit de celelalte personaje. Evadarea sa în spațiu, împreună cu Olivia, este și o eliberare a unui nou demiurg care, se presupune, va reconstrui umanitatea de la zero (sau de la doi). Aderca pune în joc diverse reprezentări ale marginalității atribuite permițându-le o libertate mai mare de interacțiuni, experimentând cu derivații și permutări ale unor clișee, fără a le găsi o ecuație stabilă. Edificată pe două imagini standard, marginalitatea personajelor lui Aderca se radicalizează, ele blochează comunicarea cu lumea din care provin, se izolează progresiv până la sciziune sau autodistrugere. Chiar și în acest context, teoretic mai puțin marcat de subiectivitate și autocunoaștere, marginalitatea conotează puternic negativ. Pentru Aderca, tema pare a funcționa ca un drum ireversibil spre o fundătură existențială, spre degradare, nebunie sau dispersie în fiecare dintre planurile existențiale/codurile morale care își dispută conștiința. Singura soluție (asumat neverosimilă) pare a fi resetarea radicală a tuturor opțiunilor, ieșirea (chiar spre o altă planetă) din ghemul contradicțiilor care formează realitatea. Alternativa rămâne literalmente o *carte blanche*, o pulsiune, poate justificată, dar care nu are o reprezentare concretă în planul realității.

MYTHICAL ELEMENTS IN THE NOVEL *BALTAGUL*, BY MIHAIL SADOVEANU

Iudit Călinescu

**Lecturer, PhD, University of Szeged, Institute of the
Romanian language, Bucharest**

Abstract: In the novel „Baltagul”, Mihail Sadoveanu reconstructs an entire pastoral civilization, unfolding since immemorial times, in parallel with the different forms of life of the Romanian people. The subject of this research starts from the idea that this novel represents a magnificent illustration of the force of ethical norms in a traditional society, and the mythical echo of the event recreates its correspondence with the „Miorița” ballad. It could be said that there is even a line brought to the ballad, the emphasis falling not on resignation, on reconciliation with fate, but on the human effort made to make justice triumph. From „Miorița”, Sadoveanu takes the symbol, the epic structure, the conflict between the three shepherds and the fate of the main character, which he fills with that of the brave shepherdess from „Șalgă”, who punishes the captain of thieves, doing justice, realizing a fundamental ethical principle for Romanian people. However, the relationship between „Baltagul” and „Miorița” is quite controversial in contemporary criticism, especially in the context in which Alexandru Paleologu surprisingly pleads for the total short-circuiting of the relationship with the popular ballad. Placing itself in that general-anthropological antithesis plane of the collective human imaginary, Paleologu demonstrates that „Baltagul” deals, in its subtext, with a symbolic theme related to one of the great myths of humanity, being a book dedicated to the Osiris theme. Found in the subtext of „Baltagul”, the myth of the search for Osiris by his wife, Isis, would therefore be concealed by the introduction of the interpretation on the false track of „Miorița”, Paleologu admitting that references to the Osiris myth can also be made in relation to the ballad.

Keywords: traditional novel, mythical elements, ballad „Miorița”, traditional community.

În opinia lui Perpessicius, cu romanul *Baltagul*, Mihail Sadoveanu „se așează mai puțin în inima literaturii românești, unde l-au așezat cele peste 50 de volume, ca tot atâtea aspecte ale lumii căreia el, povestitorul, i-a dat viață, cât în inima propriei sale literaturi”, Perpessicius afirmând că „*Baltagul* se menține în zona aceea superioară de mister și de poezie, începută cu *Hanu Ancuței* și continuată, în bună parte, de *Zodia Cancerului*.”¹, creația lui Sadoveanu trăind în „realitatea mitului românesc”². Din perspectiva lumii ficționale inventate de autor, avem de a face cu o reconstituire a „acelei crime păstorești de care vorbește balada *Mioriței*”, marele talent al scriitorului reieșind însă nu din ineditul poveștii, ci din felul în care faptele sunt povestite, „în mijlocul pădurii salbatice”, cât și din „măiestria cu care își poartă de-a lungul drumurilor din munte eroina, aprigă, voluntară, dar și iluminată, pe Vitoria, văduva ortomanului păstor Nechifor Lipan.”³. Drama umană lasă cititorul în zona baladei, romanțate, însă dacă în *Hanu Ancuței* misterul cosmic avea o „rezolvare feerică”, în acest roman apare o rezolvare „epică”, păstrând totuși, în interior, puritatea timbrului baladice, „conturul ei astral”, acesta fiind unul dintre principalele elemente de unicitate ale romanului⁴.

¹ Perpessicius, *Opere*, Vol. IV, *Mențiuni critice*, București, Editura Minerva, 1971, p. 308.

² Zaharia Sîngeorzan, *Mihail Sadoveanu. Teme fundamentale*, București, Editura Minerva, 1976, p. 260.

³ Perpessicius, op. cit., p. 308-309.

⁴ Ibidem, p. 309.

Tot în acest roman putem vorbi despre o „poezie a naturii”, împletită cu o cunoaștere temeinică a mediului rural, a societății tradiționale, autarhice, narațiunea fiind învăluită, de multe ori, într-un umor discret, dar și într-o prezentare interesantă a eposului morții și a ritualurilor legate de acesta⁵.

Trăsăturile esențiale ale stilului lui Mihail Sadoveanu sunt reprezentate de „darul povestirii” și de acel sentiment al naturii, amintit de Philippide, care îl situează pe Sadoveanu în zona marilor povestitori români, alături de Neculce și Ion Creangă, aceste două elemente esențiale ale stilului sadovenian resimțindu-se din plin și în formula povestirii din romanul *Baltagul*⁶. Prin acest dar al povestirii scriitorul conturează spiritul românesc autentic, creând o adevărată geografie a psihicului specific autohton⁷. Sadoveanu reușește să depășească starea de tristețe cauzată de drama personală a personajelor, punând accentul pe conturarea unor personaje prin care creează modele umane specifice societății tradiționale, autarhice, a muntenilor caracterizți prin hotărâre, putere sufletească și o mare demnitate etică, caracterizarea generală a muntenilor, de la începutul capitoului X, sugerând trăsături ca tărie sufletească, dârzenie, mândrie, putere de a răbda suferințele, dar și iernile cumplite și toate încercările sorții⁸. Așa cum nota și Călinescu, interesul scriitorului se îndreaptă înspre studiul civilizației pastorale, întemeiată pe ritmurile cosmice, care urmează calea astrilor cerești, accentul căzând nu atât pe acțiune cât pe resorturile interne, aducând astfel semnificațiile din balada *Miorița* într-o lumină nouă: dacă în baladă alegoria nunții vorbește despre moartea ciobanului, din perspectiva seninătății acceptării morții, caracteristică lumii păstorilor, în roman apare o interpretare realistă, oamenii luptă până la capăt iar urmașii lor nu au liniște până nu restabilesc dreptatea și echilibrul⁹. Romanul este axat pe o lege morală care „cere nu acceptarea senină a morții obligate, ci pedepsirea crimei, iar datina – nu împăcarea mai mult sau mai puțin resemnată cu soarta, ci împlinirea datoriei rituale față de cel dispărut. Ideea cardinală ce prezidează cartea e aceea a justiției, a biruinței finale pe care, chiar în condițiile învăluite măcar o vreme în mister, trebuie să o repurteze forțele binelui asupra acelor răului. Sub acest aspect, *Baltagul* coboară, așadar, mai degrabă din baladele sociale și eroice sau din basme decât din motivul mioritic”¹⁰.

În *Baltagul*, scriitorul dă impresia unei monografii complete, totale, printr-o epuizare a realului care reiese din felul în care toate detaliile sunt așezate la locul lor, obiectele având o funcție precisă, chiar și titlul romanului nefiind un erou sau un sentiment, ci un obiect cu o semnificație clară, distinctă, încărcat de simboluri magice¹¹. Sadoveanu a repetat de multe ori afirmația că principalul său erou a fost țărânul român; *Baltagul* este un roman care se petrece în același univers,¹² Sadoveanu apropiindu-se de comunitățile omenești care își păstrează sufletul patriarhal. Ele se retrag într-o fortăreață naturală, în văile munților, în satele păstorilor, această existență în mijlocul sălbăciei impunând o anumită conduită umană. Banul nu mai are putere, sunt prețuite bărbăția, iscusința, tăria de caracter¹³. Se poate afirma astfel că, în acest roman, Sadoveanu reconstituie o întreagă civilizație păstorească, desfășurându-se din timpuri imemorabile, în paralel cu diferitele forme de viață ale poporului român. Ritmul existenței păstorești e dictat de fenomenul transumanței, iar acesta urmărește

⁵ Ibidem.

⁶ Alexandru Philippide, „Despre stilul lui Mihail Sadoveanu”, în xxx, *Omagiu lui Mihail Sadoveanu*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956, p.54.

⁷ Mihail Ralea, *Scrieri din trecut. În literatură*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957, p. 11.

⁸ Constantin Ciopraga, *Mihail Sadoveanu*, București, Editura Tineretului, 1966, p. 69.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Aurel Martin, *Metonimii*, București, Editura Eminescu, 1974, p. 280.

¹¹ Paul Georgescu, *Polivalența necesară*, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. 5.

¹² Ov. S. Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol. I, București, Editura Minerva, 1972, p. 199.

¹³ Ibidem, p. 204.

mișcarea marilor cicluri naturale, într-un echilibru perfect. Restabilirea justiției readuce echilibrul întrerupt prin uciderea lui Nechifor Lipan, și este îndeplinit de Vitoria Lipan, eroina romanului, cu o măreție rituală¹⁴.

Tot resortul moral al Vitoriei este declanșat de un simț neclintit al dreptății. Femeia, cu o energie formidabilă, urmărește împlinirea legii nescrise, pedepsirea celui care a încălcat-o. Romanul reprezintă o ilustrare magnifică a forței normelor etice într-o societate tradițională, iar ecoul mitic al întâmplării recrează corespondența ei permanentă cu balada *Miorița*. S-ar putea spune că există chiar o replică adusă baladei, accentul căzând însă nu pe resemnare, pe împăcarea cu destinul, ci pe efortul omenesc depus pentru a face dreptatea să triumfe¹⁵. Sadoveanu înfățișează sufletul țăranesc într-o ipostază particulară, având valoare exemplară. Personajele au vitalitatea frustă a fapturilor libere de orice ipocrizie morală. Ne găsim în fața omului originar, nefalsificat încă de civilizație¹⁶, ceea ce îl face pe Perpessicius să afirme că, în *Baltagul*, coborâm pe-acel „picior de plai”, pe adevărata „gură de rai” a scrisului lui Sadoveanu¹⁷. Dramă omenenească, povestea din *Baltagul* poartă totuși un pronunțat accent de mare baladă, de mister cosmic, aici rezolvat epic.

Din *Miorița*, Sadoveanu preia simbolul, structura epică, conflictul dintre cei trei ciobani și chipul femeii, pe care-l împlinește cu acela al curajoasei ciobănițe din *Șalga*, care aleargă și pedepsește pe căpitanul de hoți, făcând dreptate, realizând un principiu etic fundamental pentru poporul român. Câinele din *Baltagul* are un precursor în *Dolca*, inteligenta cățelușă din balada cu același nume. Însă ponderea cea mai mare o are *Miorița*, căci, într-un fel, *Baltagul* amplifică și rezolvă epic, în lumina unei personalități geniale, problemele fundamentale din vestita baladă populară¹⁸. Sadoveanu realizează prin *Baltagul* o nouă interpretare a mitului mioritic, în spiritul lui profund și realist. Vitoria Lipan înțelege loviturile sorții, dar nu se resemnează în fața lor. Ea se luptă cu soarta pe care Sadoveanu o face sensibilă, ca în tragediile grecești, și până la urmă, într-un fel, va birui, asigurând triumful dreptății¹⁹. Vitoria Lipan este considerată de George Călinescu „un *Hamlet feminin*, care bănuiește cu metodă, cercetează cu disimulație, pune la cale reprezentațiuni trădătoare și, când dovada s-a făcut, dă drum răzbunării”²⁰.

Raportul dintre *Baltagul* și *Miorița* este însă unul destul de controversat în critica contemporană, mai ales în contextul în care lucrarea lui Alexandru Paleologu, *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*, pledează în mod surprinzător pentru scurtcircuitarea totală a relației cu balada populară²¹. Plasându-se în acel plan de antiteză general-antropologic al imaginarului uman colectiv, Paleologu demonstrează că *Baltagul* tratează în subtextul său, „riguros, coerent și absolut fidel, o temă simbolică legată de unul din marile mituri ale umanității”²², fiind o carte consacrată temei osirice, care s-a dovedit a-l fi preocupat pe Sadoveanu. Aflat în subtextul *Baltagul*ului, mitul căutării lui Osiris de către soția sa, Isis, ar fi deci disimulat prin introducerea interpretării pe falsa pistă a *Mioriței*. Cu toate acestea, autorul admite că și în legătură cu *Miorița* se pot face raportări la mitul osiric. *Miorița* era „aptă de a absorbi sensul marilor mituri ale morții și regenerării care sunt totodată

¹⁴ Ibidem, p. 205.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem, p. 205-206.

¹⁷ Perpessicius, op. cit., p. 308.

¹⁸ Ion Dodu Bălan, postfață la Mihail Sadoveanu, *Baltagul*, București, Editura Minerva, 1971, p. 130.

¹⁹ Ibidem, p. 131.

²⁰ George Călinescu, *Istoria literaturii române, De la origini până în prezent*, Craiova, Editura Vlad & Vlad, 1993, p. 629.

²¹ Monica Spiridon, *Sadoveanu – divanul înțeleptului cu lumea*, București, Editura Albatros, 1982, p. 93.

²² Alexandru Paleologu, *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*, București, Editura Cartea Românească, 2006, p. 26.

mituri ale întemeierii”²³, observă Paleologu, citându-l pe etnologul Mihai Coman, care opinează că ciobanul preia în baladă funcția mitică a lui Osiris.

Pe terenul ferm al datului literar structurat e limpede că *Baltagul* poate fi citit și ca o rescriere pe tema Isis-Osiris, acesta fiind unul din modelele majore de lectură căreia narațiunea sadoveniană i se pretează. Un text de valoarea *Baltagului* suportă indiscutabil o asemenea interpretare mitico-simbolică și modelul de lectură propus de Alexandru Paleologu este unul dintre cele mai eficace, mai coerente și mai aderente la text. Dar și *Miorița*, după cum afirmam mai sus, poate suporta același tip de interpretare. Deci putem admite că mitul osiric, balada și narațiunea sadoveniană se înscriu într-o serie morfologică, contractând relații de continuitate tip oglindire, prin mutații survenite între un substrat de esență mitică și o structură compozițională formală²⁴.

Mitul zeului egiptean Osiris circulă în multe variante, fiind poate cel mai spectaculos în mitologia egipteană. Versiunea cea mai completă a mitului osirian este a lui Plutarh, din secolul al II-lea d. Ch., acesta apărând în tratatul său, *De Iside et Osiride*. După toate tradițiile, Osiris era un rege legendar, celebru prin vigoarea și dreptatea cu care guverna Egiptul. Însă Seth, fratele său, îi întinde o cursă și reușește să îl asasineze²⁵. Soția lui Osiris, Isis, „marea magiciană”, împreună cu fiul ei, Horus, pornește într-o călătorie, cu scopul de a-l găsi pe soțul său. Cei doi îl găsesc și îl învie pe Osiris, acesta devenind astfel zeul care a murit și a înviat, devenind mai târziu zeu al morții, simbol dublu al morții și al renașterii. Uciderea, dezmembrarea și împrăștierea lui în bazinul nilotic și apoi reconstituirea și învierea lui, prin stăruința și practicile magice ale surorii și soției sale, Isis, se interpretează de obicei ca un rit agrar, dar formele derivate se pot considera adesea în aria mitică a eroilor civilizatori²⁶. Tot acest ritual urmează același fir epic și simbolic, de reconstituire a dreptății, care apare și în romanul *Baltagul*, unde alături de Vitoria, urmează traseul de refacere a dreptății și fiul lui Nechifor, Gheorghită. De asemenea, trebuie punctat și faptul că zeița Isis cumula, încă din timpuri arhaice, arta magiei cu patronajul armoniei și al fidelității matrimoniale, ea fiind tămăduitoare de boli și un etalon al cuplului ideal²⁷. În acest context, nu se poate trece cu vederea asemănarea acestui tipar feminin al zeiței cu cel al Vitoriei Lipan, eroină gata de orice sacrificiu, în numele iubirii pentru soțul său, ea fiind, în același timp, atât de legată de superstițiile străvechi, crezând în visuri și semne, în ritualuri străbune și în refacerea dreptății.

Întorcându-ne la balada folclorică, pentru roman, *Miorița* devine un conținut, un semnificat, substanță a unei noi expresii. Relația de reproducere, în perspectiva mit – baladă – narație, amintește de păpușile tradiționale rusești „matrioșka”²⁸. Istorisirea Vitoriei, prin care îi dă de gol pe criminali, poate reprezenta un concentrat al structurii compoziționale a baladei *Miorița*, în datele ei esențiale. Relatarea Vitoriei are și un motto: „- Îți aduci aminte, domnu’ Calistrat, că Lipan avea cu el ș-un câne?”²⁹, avertizează, parcă în treacăt, eroina. Istorisirea sa se plasează de la bun început sub semnul acestei efigii, așa cum întregul roman evoluează sub semnul motto-ului mioritic, care nu întâmplător sună astfel: „Stăpâne, stăpâne,/ Mai cheamă ș-un câne”³⁰. Câinele devine elementul-cheie al poveștii, el fiind, în același timp, actor de prim-plan al dramei consumate pe priporul de munte dintre Suha și Sabasa, cât și un agent activ al anchetei justițiare inițiată de Vitoria.³¹

²³ Ibidem.

²⁴ Monica Spiridon, op. cit., p. 94.

²⁵ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. I, Chișinău, Editura Universitas, 1992, p. 101.

²⁶ Victor Kernbach, *Miturile esențiale*, București, Editura Științifică și enciclopedică, 1978, p. 172.

²⁷ Ibidem, p. 166.

²⁸ Monica Spiridon, op. cit., p. 95.

²⁹ Mihail Sadoveanu, *Baltagul*, București, Editura Albatros, 1983, p. 112.

³⁰ ***, *Balade populare – Miorița*, București, Editura Herra, 2009, p. 7.

³¹ Ibidem, p. 98.

În opinia Monicăi Spiridon, cheștiunea raportului *Baltagul/Miorița* nu trebuie scoasă în afara perimetrului intra-literar. Chiar dacă interpretări de alt fel se vor dovedi fertile în a releva afinitățile a două capodopere ale spațiului cultural românesc, autoarea consideră că formula construcției „după model” reprezintă una dintre căile de acces fundamentale în descifrarea *Baltagului*³². *Miorița* a reprezentat, în conștiința scriitoricească a lui Sadoveanu, o obsesie a cărei „trajectorie” poate fi precis reconstituită: *Măria sa puiul pădurii*, *Orb Sărac*, ciclul *Hanu Ancuței*, *Anii de ucenicie* și, spre sfârșitul vieții, în *Cântecul Mioarei*, în care autorul înscenează un veritabil colocviu asupra diverselor variante ale baladei. Aflăm din acest text varianta *Mioriței* care era preferată de Sadoveanu: cea descoperită în satul Goiești, din județul Iași, și care a fost publicată de Ovid Densusianu în *Viața păstorească*³³.

O lectură a acestei variante, *Cântecul Mioarei*, revelează surprinzătoare afinități cu *Baltagul*. Cadrul de desfășurare al acțiunii este o zonă muntoasă, foarte asemănătoare celei în care e plasată expediția Vitoriei: „[...] oile pornind,/ pe-un picior de munte/ cu hățașuri multe./ ș-apoi suie și coboară/ zi mare de vară [...]”³⁴. Tot prin elemente scenografice, fragmentul care descrie locul unde zace aruncat Nechifor ne readuce în memorie balada: „[...] el îi îngropat/ în țărână-astupat/ la capăt de deal,/ la muche de mal,/ la valea adâncă,/ la poteca strâmtă,/ de vânt nebătută,/ de ochi nevăzută...”³⁵. Iată și pasajul omolog din *Baltagul*: „Aicea malul era ros și scobit și avea în față puținel tăpșan ocolit de colțuri de stâncă. Pe urmă râpa se prăvălea mai în fund. Era un loc așa de strâmt, așa de singuratic, așa de dosit.”³⁶.

O notă aparte a variantei Goiești este ponderea substanțială pe care o dobândește episodul căutării, al investigării, întreprinse de mamă și iubită. Se accentuează astfel epicul, în raport cu alegoricul, căutarea, ancheta, dialogul cu ucigașii fiind aici mult mai amplu tratate decât oriunde altundeva, și reprezentând centrul de greutate al baladei³⁷. Ca și Vitoria, măicuța bătrână supune unui interogatoriu direct pe vinovați: „- Cioban ungurean/ și cu cel vrâncean/ mări n-ați văzut/ și n-ați auzit,/ tot de-un flăcăuș/ și de-un fecioraș/ și de-un ciobănaș?/ Mări de mi-ți spune,/ de voi a fi bine,/ iar de nu mi-ți spune/ mult oi lăcrăma/ și v-oi blestema”³⁸.

Putem concluziona că Sadoveanu a preluat prin baladă, care suportă, ca și *Baltagul*, semnificații multiple, un scenariu al căutării de aceeași factură cu cel osiric. De altfel ciclul dispariției lui Nechifor Lipan și al revenirii sale la lumină urmează pe acela iarnă-primăvară, al morții și al renașterii cosmice. *Baltagul* accentuează (ca și în varianta *Cântecul Mioarei*) investigarea, drumul, dialogul cu ucigașii, pe scurt scenariul osiric. Însă se poate afirma că scenariul mitic este preluat într-o „regie mioritică”³⁹, Sadoveanu valorificând din *Miorița* acel epic de factură gnoseologică, în care evenimentul este mult mai puțin important decât percepția noastră și a personajelor asupra lui, în care motivul principal este o căutare (cum ar fi, de exemplu, căutarea Graalului) și în care evenimentele sunt precedate de evocarea lor predictivă. Însă în esență, romanul *Baltagul* rămâne „romanul unui suflet de munteanca, văduva Vitoria Lipan...”⁴⁰.

BIBLIOGRAPHY

³² Monica Spiridon, op. cit., p. 97.

³³ Ibidem.

³⁴ Adrian Fochi, *Miorița, Tipologie, circulație, geneză, texte*, București, Editura Academiei, 1964, p. 906.

³⁵ Ibidem, p. 908.

³⁶ Mihail Sadoveanu, op. cit., p. 97.

³⁷ Monica Spiridon, op. cit., p. 100.

³⁸ Adrian Fochi, op. cit., p. 909.

³⁹ Monica Spiridon, op. cit., p. 103.

⁴⁰ Perpessicius, op. cit., p. 309.

- ***, *Balade populare – Miorița*, București, Editura Herra, 2009.
- ***, *Omagiu lui Mihail Sadoveanu*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956.
- Călinescu, George, *Istoria literaturii române, De la origini până în prezent*, Craiova, Editura Vlad & Vlad, 1993.
- Ciopraga, Constantin, *Mihail Sadoveanu*, București, Editura Tineretului, 1966.
- Crohmălniceanu, Ov. S., *Literatura română între cele două războaie mondiale, vol. I*, București, Editura Minerva, 1972.
- Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase, vol. I*, Chișinău, Editura Universitas, 1992.
- Fochi, Adrian, *Miorița, Tipologie, circulație, geneză, texte*, București, Editura Academiei, 1964.
- Georgescu, Paul, *Polivalența necesară*, București, Editura pentru literatură, 1967.
- Kernbach, Victor, *Miturile esențiale*, București, Editura Științifică și enciclopedică, 1978.
- Perpessicius, *Opere, vol. IV, Mențiuni critice*, București, Editura Minerva, 1971.
- Paleologu, Alexandru, *Treptele lumii sau calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*, București, Editura Cartea Românească, 2006.
- Martin, Aurel, *Metonimii*, București, Editura Eminescu, 1974.
- Mihail Ralea, *Scrieri din trecut. În literatură*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957.
- Sadoveanu, Mihail, *Baltagul*, București, Editura Minerva, 1971.
- Sîngeorzan, Zaharia, *Mihail Sadoveanu. Teme fundamentale*, București, Editura Minerva, 1976.
- Spiridon, Monica, *Sadoveanu – divanul înțeleptului cu lumea*, București, Editura Albatros, 1982.

REVERBERATIONS OF CARAGIALISM IN ANDREI PLEȘU'S ESSAYS (II)

Loredana Nicoleta Ilie
Lecturer, PhD, „Petroleum-Gas” University of
Ploiești, „Adam Mickiewicz” University of Poznań

Abstract: In order to continue the effort of systematizing the Caragialian literary legacy, initiated in the book One Century of Caragialism, the present paper aims at adding to the post-Caragialian literary corpus the publicistic essays written by Andrei Pleșu. In his volumes Faces and Masks of Transition (Chipuri și măști ale tranziției), Comédies at the Gates of the Orient (Comédii la porțile Orientului), The Public Obscenity (Obscenitatea publică), essential components from the paradigm of Caragialism, such as the “grand chatter”, the chaotic discourse, Mitică and the demagogue politician, the irony and the sarcasm - are reactualized and revalued, in a network of clear allusions that allow us to consider Andrei Pleșu a worthy literary descendant of I. L. Caragiale. Besides the discovery of numerous intertextual trades in these volumes, the decisive proof of Andrei Pleșu's belonging to the Post-Caragialian literary trend, is the observation that some of his essays are deliberate “hypertextual” transformations of various Caragialian “hypotexts”.

Keywords: Caragialism, Post-Caragialism, literary genealogy, humour, intertextuality.

Lucrarea de față continuă să dezvolte tema propusă în articolul publicat în numărul 50/4 (2023) al revistei *Studia Romanica Posnaniensia*, pentru a rotunji analiza raportului de descendență atitudinală și estetică care se poate stabili între Andrei Pleșu și I.L. Caragiale, pornind de la considerațiile din lucrarea *Un veac de caragialism. Comic și absurd în literatura românească postcaragialiană, în care am demonstrat că vasta posteritate literară identificată diacronic, dar și prin forța lecturii intertextuale, ca tip special de „literatură de gradul al doilea”* (G. Genette), „pune în lumină importanța de necontestat în alchimia și dinamica literară românească, a prelucrării și a revigorării tradiției inaugurate de Caragiale” (Ilie, 2012, p. 288). Această asumată revigorare a paradigmei caragialiene reiese și din colecțiile de eseuri ale lui Andrei Pleșu, adunate în volumele *Chipuri și măști ale tranziției*, *Obscenitatea publică* și *Comédii la porțile Orientului*, în care descoperim, aplicând grila de analiză menționată, suficiente „urme textuale” care să justifice încadrarea acestor texte în imensul corpus postcaragialian. Dacă în prima parte a studiului cu titlul *Reverberații ale caragialismului în eseistica lui Andrei Pleșu*, am plecat de la coincidențe de destin cultural și am evidențiat filiațiile de natură tematică (gazetăria, politica, diferența esențială dintre patriotismul veritabil și *patriotardism*, reveria gastronomică) și tipologică (noi ipostaze ale „moftangiului” politician), în această lucrare vom adăuga argumente care țin de reiterări ale componentelor de pe axa expresiei artistice din paradigma caragialismului: metamorfozele „marii trăncăneli” și ale „moftului” din *lumea-lume* a lui Nenea Iancu. În plus, dovezi privind deliberata mixare și prelucrare hipertextuală a hipotextelor caragialiene, așa cum găsim în eseul *Despre mitocanul care nu e totuna cu țoapa*, încadrează decisiv numele lui Andrei Pleșu în galeria scriitorilor postcaragialieni.

1. COORDONATE CARAGIALIENE ALE LIMBAJULUI ARTISTIC

1.1. EUFORIA LOGOREICĂ

„Marea trăncăneală” (Mircea Iorgulescu) iritantă, dar inofensivă, perorarea profitabilă de la tribune sau grafomania „în stilul și cu sintaxa” eroilor caragialieni sunt penalizate satiric de Andrei Pleșu în *Dedicația ca gen literar, Ce avem de spus, Care-i problema, Boborul* și alte eseuri publicistice cu fine observații de moravuri lingvistice.

În *Boborul*, de pildă, deja ghidați mental, prin aluzia din titlu, spre universul tipologic al lui Caragiale, observăm cum condeiul postcaragialian al scriitorului cu experiență de ministru „adrisant” înregistrează tipologia epistolarilor, ilustrând 6 ipostaze ale comunității în delir civic, vajnice descendente din *lumea-lume* caragialiană: poporul „iscusit”, cel „martir”, cel „mânios și suveran”, poporul „volintir”, poporul cosmic și categoria specială a eroului necunoscut, un soi de *Amicul X* care-și revendică meritul de a fi fost sufletul revoluției. Textele selectate în această culegere antologică de petiții „aiuritoare” păstrează toată încrengătura de „paralogisme ale spunerii”¹ de care se fac vinovați „eroii” caragialieni, erori depistate cu o acuitate vizuală demnă de un urmaș al lui Moș Virgulă. În acest sens, următorul fragment din plângerea unui reprezentant al „poporului martir” dezvăluie hipotexte caragialiene multiple: *Anonime, Telegramme, Justiție*:

Domnule Ministru

Subsemnatu U.I. [...] declar următoarele probleme care mi s-a întâmplat în Istanbul (Turcia) am fost bătut, înjunghat de cuțit, în care concubina și-a bătut joc de mine am fost dezbrăcat de haine, am luat-o cu scopul de a câștiga o pâine, dar ea mi-a făcut greutăți. Am venit din Turcia, i-am spus sectoristului nici nu ma băgat în seamă în care el se folosea de ea la altă persoană în casă pe nume A.M. Ma dat pe mâna poliției și am primit amendă 400.000 lei. Eu bătut și luați bani și nu se face dreptate. [...] Vă rog foarte frumos dacă se poate să se facă ordine și disciplină când la noi Poliția s-au umflat în ei șampania și vinufructu de Pañciu (Pleșu, 2005, p. 140).

Într-o altă epistolă furioasă, cu un limbaj injurios și licențios, descoperim o prefigurare a „marii trăncăneli” din lumea realmente „scoasă din țâțâni” a facebook-ului de la începutul războiului din Ucraina:

Voi, criminalule îl condamnați numai pe Miloșevici, care este cu adevărat un erou și patriot de adevărat al Iugoslaviei, nu un trădător cum sunteți voi pentru țara Românească? Îi pupați în CUR pe Americani, numai să le faceți plăcerea, dar acești bandiți nu ne vor primi nici în NATO, nici în alte organisme internaționale hoților și proștilor cu tot servilismul pe care îl faceți față de iei?

Rușine slugoilor ardevar focul și blestemul! (Pleșu, 2005, 142)

Confirmând intuiția lui Caragiale, care a încondeiat tranșant această „meteahnă națională” când observa că „**scrisoarea anonimă** este unul din semnele caracteristice ale societății românești” (Caragiale, p.1187), ministrul destinat al acestei misive adaugă prevăzător ce informații sugestive poate deduce despre emițătorul convins că este îndrituit să emită astfel de acuzații și ocări: „Scrisoarea nu e semnată, dar expeditorul e declarat curajos pe plic: «Cetățenii României, prin reprezentanții săi, oamenii de cultură și intelectualitatea acestei țări: ROMÂNE»” (Pleșu, 2005, 142).

Întrucât „agramatismele constituie marca cea mai stridentă a limbajului specific personajelor caragialiene” (Ilie, 2012, p. 165), interferența registrelor, anacolutul, prolixitatea, digresiunea sau, dimpotrivă, concentrarea telegrafică abuzivă, generatoare de confuzii comice, vârtejul erorilor gramaticale și logice, transformă aceste texte în veritabile trambuline mentale care ne ghidează înspre universul stilistic creionat magistral de Caragiale și pastişat cu succes de Andrei Pleșu, „ucenicul” marelui clasic, al cărui urmaș literar se revendică astfel indirect.

1.2. MOFTUL

¹ Inventariate și analizate notabil de Marta Petreu, în *Filosofia lui Caragiale*.

Dintre emblemele inconfundabile ale lumii caragialești, atât ca semn distinctiv al limbajului acesteia, manifestat drept reflex discursiv invariabil ca formă, și totuși investit cu atât de multe sensuri, cât și ca semnal al glisării bruște din zona seriosului în cea a derizoriului, „moftul” a fost ridicat la rang de marcă identitară a românilor de Caragiale însuși:

O, Moft! tu ești pecetea și deviza vremii noastre. Silabă vastă cu nețărmurit cuprins, în tine încap așa de comod nenumărate înțeleșuri: bucurii și necazuri, merit și infamie, vină și pătenie, drept, datorie, sentimente, interese, convingeri, politică, ciumă, lingoare, difterită, sibaritism, vițiuni distrugătoare, suferință, mizerie, talent și imbecilitate, eclipse de lună și de minte, trecut, prezent, viitor — toate, toate cu un singur cuvânt le numim noi românii moderni, scurt: MOFT.

În genere națiile mari au câte un dar sau vreo meteahnă specifică: englezii au spleenul, rușii nihilismul, francezii l'engouement, [...] spaniolii morga, italienii vendetta etc.; românii au Moftul!

Trăiască dar Moftul român!

Urarea s-a adevărit, se pare. Moftul român, *mofturile* românilor trăiesc, s-au perpetuat netulburat până în zilele noastre. Deși silaba „moft” se mai folosește rar astăzi, polivalența sensurilor sale contextuale și toate conotațiile identificate deja de autorul *Momentelor*, a fost preluată de sintagma „care-i problema?” și de variantele ei, a căror ocurență și propagare virulentă este semnalată de Andrei Pleșu cu aceeași nedisimulată doză de amărăciune, care diluează ironia și sarcasmul caragialian. În microanaliza care are în titlu respectiva sintagmă omniprezentă în limbajul actual, eseistul supune atenției acest invaziv tip de comportament social imoral, iresponsabil și delăsător, ilustrat în plan lingvistic printr-un „soi de interogație retorică având multiplă folosință, un soi de replică vidă, nerușinată” (Pleșu, 2005, p. 26), utilizată în orice situație jenantă pentru a inversa raportul firesc de forță în favoarea învinutului:

Interogația are, de fapt, un temei afirmativ, apodictic. „Care-i problema?” e expresia provocatoare a unei indemonstrabile suficiențe. Ea înseamnă, de fapt, „N-am probleme!”, sau „Nu e niciun fel de problemă!” Dubiile sunt excluse, ezitățile, blocajele, crizele — de asemenea. [...] „E justiția noastră independentă?” „Nu sunt niciun fel de probleme!” „De ce furii?” „Care-i problema?” „De ce scuipi pe jos?” „E vreo problemă?” „De ce pui muzica atât de tare?” „N-am înțeles. Sunt la mine acasă. Care-i problema?”

S-ar zice că trăim în Paradis. Ca să dăm de probleme, trebuie să le căutăm cu lumânarea. Inocenți, siguri pe noi, binedispuși, contemplăm lumea ca pe un depozit de enunțuri simple și luminoase, fără interdicții, fără constrângeri, pe scurt, fără de lege. România e cea mai bună dintre toate lumile posibile, iar românii sunt, în eternitate, o nație fără probleme. Probleme au alții. Și fiindcă le au, le rezolvă. La noi lucrurile sunt deja rezolvate. Stărpirea corupției, integrarea europeană, privatizarea, statul de drept, toate sunt la locul lor, bine ambalate, împlinite, bifate. Chiar și alegerile par rezolvate dinainte. Ei, și? Care-i problema? (Pleșu, 2005, pp. 27-28)

În eseu *Invazia derizoriului*, mai apropiat de sensul din lumea lui Nenea Iancu, „moftul” este recunoscut de Andrei Pleșu în exclamația „Fleacuri!”, rostită ca invitație la „frivolitate” (Pleșu, 2005, p. 67), la dezamorsare bășcăliosă a tuturor chestiunilor serioase, importante, vitale chiar, prin alunecarea subită în derizoriu, prin bagatelizare și banalizare dirijată: proteste transformate în serbări populare, greva foamei ca „șantaj mărunț, la îndemâna oricui” (Pleșu, 2005, p. 67), dezvăluiri scandaloase reduse la dimensiunea unor fapte diverse. Pe de altă parte, ca semn al carnavalescului peren în „spațiul mioritic”, atunci când sunt invocate spiritele lui Matei Corvin și Avram Iancu în halucinantă dispută pe tema statuilor din Cluj-Napoca, „derizoriul devine esențial și esențialul devine derizoriu” (Pleșu,

2005, p. 67). Concluzia nu mai lasă nicio îndoială în privința verdictului de sorginte caragialiană: „Mergem cu pași mari spre o «soțietate» în care singurul personaj *serios*, doritor să se comporte în chip responsabil, va fi, ca și altădată, Cetățeanul turmentat” (Pleșu, 2005, p. 68).

1.3. ONOMASTICA

Începând cu studiul lui Garabet Ibrăileanu, *Numele proprii în opera lui Caragiale*, a fost bine pusă în evidență abilitatea caragialiană de a inventa numele personajelor astfel încât să corespundă clasei sociale sau să condenseze esența caracterului. Preocuparea pentru această „potrivire” a firii cu numele, subordonată intenției de „inventariere riguroasă a lumii obiectuale și a umanității ce o populează, reiese și din manuscrisele conținând fișe de nume reale sau inventate după principiul caracterial, descoperite, ordonate alfabetic și publicate postum de Zarifopol sub titlul *Repertoriu de nume proprii*” (Ilie, 2012, p. 271), completabil cu un alt registru onomastic pe care l-au descoperit Al. Rosetti, Ș. Cioculescu și L. Călin printre filele manuscrisului incomplet al dramei *Năpasta*, oferit de Caragiale lui Delavrancea și pe care editorii l-au publicat în această formă brută în volumul *Opere 3* din 1962. Fără să fie nevoie să facă efortul de a născoci nume care să reveleze tipuri umane sau personalități ale scenei politice, Andrei Pleșu se mulțumește să inventarieze ciudățeniile onomastice ale momentului și, rezistând cu greu tentației de a face haz de spectacolul inedit al nomenclurii ante- și postdecembriste, să ne adreseze candid acest îndemn: „Să ne cerem scuze. Și să râdem. Fără răutate, fără orgoliu, dar atenți la umorul vremurilor și al patronilor lui nevăzuți. Îndărătul fiecărui nume, simți, luminoasă, gluma unui înger.” (Pleșu, 2005, p. 42). Cum altfel poți înțelege coincidențe de-a dreptul stranii și hazlii, de la funcții ministeriale ocupate de Văcăroiu sau Boulean, la „fatalitatea hâtră” (Pleșu, 2005, p. 43) prin care numiții Ciorbea, Ciumara, Ulm Spineanu etc. au ajuns să domine peisajul politic de frunte în vremuri de epidemică și spinoasă penurie alimentară și morală.

2. HIPERTEXTUALITATEA

Deși sunt mult mai puține exemple de hipertextualitate descoperite în postcaragialism, de pildă schița *Manevre* de Al. O. Teodoreanu, piesa *Mitică Popescu* de Camil Petrescu, nuvela lui Mircea Horia Simionescu *Acceleratul complimentelor*, ciclul de schițe *La ușa domnului Caragiale*, din volumul *Cu ochi blânzi* al lui Ioan Lăcustă, acestea confirmă, pentru fiecare etapă importantă etapă din istoria literaturii noastre, „revigorarea modelului caragialian prin pastișare și parodiare omagială” (Ilie, 2012, p. 28).

La fel ca la Mircea Horia Simionescu, a cărui schiță „de sorginte caragialo-simionesciană” (Ilie, 2012, p. 284) *Acceleratul complimentelor*, este „simultan reconfirmare a modelului caragialian și certificare a virtuților alchimice ale succesorului” (Ilie, 2012, p. 282), observăm cum, în cazul lui Andrei Pleșu, hipertextualitatea surclasează simpla aluzie, citare și menționare explicită în studiul prosopografic și caracterial *Despre mitocanul care nu e totuna cu țoapa*, întrucât multiple hipotexte caragialiane, îndeosebi schița-portret *Mitică*, dar și *Cam târziu...*, *Lache și Mache*, *Amicul X...*, *O lacună* etc. se întrevăd ca urzeală pe care moralistul eseist întrețese profilul caracterologic al descendentului acestui personaj prototip. Multe trăsături generice ale lui Mitică sunt surprinse la varianta sa actuală, mitocanul. Astfel, întocmai ca Mitică, mitocanul postdecembrist se recunoaște prin pretenția sa de *eristician*², deoarece este „în felul său, un gânditor: are, mă-nțelegi, filosofia dumisale, are «o teorie» despre orice împrejurare; cultivă sentința, cumpără (și citește) culegeri de maxime și e deținător de cărți [...] El are convingeri, principii, certitudini. Îi place să peroreze, să-și

² Marta Petreu în *Filosofia lui Caragiale*, făcea distincția importantă între majoritatea personajelor lui Caragiale, sofști prin eroare, din cauza deficitului logic și lingvistic, precum Leanca din *Justiție*, și Mitică, pentru care „s sofistica este o «artă» a delectării și a uimirii” (Petreu, 2003, p. 68), fiind, așadar, un *eristician*.

împărtășească din înțelepciunea spre care l-a condus «școala vieții» [...] El are principii *de moment* și certitudini *flexibile*” (Pleșu, 2005, pp. 236-237). Spre deosebire de creatorul său, observator (supra)lucid al faunei umane de care se înconjoară, mitocanul miticist „nu e în pericol să vadă enorm și să simtă monstruos: vede mărunț și simte strictul necesar” (Pleșu, 2005, p. 238). Cu vădita intenție de a face din Caragiale un girant al conformității acestui demers, de identificare a genealogiei mitocanului contemporan cu familia Miticilor caragialieni, pasișarea abilă a stilului din *Momente*, precum și evidențierea acelor trăsături distinctive ale inconfundabilului personaj – ubicuitatea și simpatia de care se bucură în mod paradoxal³ - reiese cu claritate în *coda*:

... Subiectul e, firește, ineputabil. Dar există și soluții rapide, mai eficiente decât frugalul nostru efort analitic. În *Cam târziu...*, Caragiale rezolvă totul prin cele trei formule îngânate stereotip de Costică Panaite: *Ei, aș!* (scepticism, stupeoare disprețuitoare dinaintea opiniei divergente), *Parol?* (incredulitate, invocarea promptă a cuvântului de onoare), *C-eșt’i copil?* (fudulie adultă, invitație subiacentă la «seriozitate»).

- Merită să vorbim atâta despre mitocan?
- Merită, căci e ubicuu și victorios.
- Ei, aș!
- Dar în fiecare dintre noi dormitează o oarecare sămânță de mitocan.
- Parol?
- Ca să nu mai vorbim că, mărturisit sau nu, mitocanul ne e, totuși, simpatic.

- C-eșt’i copil? (Pleșu, 2005, p. 239).

Așa cum am observat la Al. O. Teodoreanu, Mircea Horia Simionescu și Ioan Lăcustă, hipertextul asumat în această formulă de Andrei Pleșu dovedește că și-a însușit lecția maestrului și că o poate **continua** cu succes pe cont propriu, deoarece este încă cea mai eficientă modalitate prin care impostura, dar și dramatica inversare a raportului dintre meritocrație și valoare, pot fi sancționate ironic, în luări de poziție purtând girul intertextual al „cinicului” Caragiale.

Iată cum, printr-o constantă, specificată ca atare încorporare a ingredientelor caragialismului în propriul text și prin prelucrarea lor cu talentul unui parodist elogiator, nicidecum denigrator al înaintașului, Andrei Pleșu își valorifică „vocația succesorală” (Vasile Gogea) și ne oferă argumentul decisiv pentru a-l încadra în postcaragialismul literar.

CONCLUZII

Concepută drept parte a doua a articolului cu titlul *Reverberații ale caragialismului în eseistica lui Andrei Pleșu*, lucrarea de față completează efortul de sistematizare a moștenirii literare caragialiene, adăugând numele lui Andrei Pleșu pe lista numeroșilor descendenți postcaragialieni, pe baza dovezilor identificate în volumele sale *Chipuri și măști ale tranziției*, *Obscenitatea publică*, *Comédii la porțile Orientului*. În afara omologiilor de natură tematică și tipologică, analizate în prima parte a studiului, în această lucrare am descoperit importante indicii ale apartenenței la caragialism, precum recontextualizarea unor mărci ale discursului agramat, illogic, amputat de sens, care caracterizează „limba eroilor lui Caragiale” (Iordan, 1957). În plus, frecvența aluziilor intertextuale, invocarea consecventă a autorității lui

³ În *Amicul X...* sunt precizate de la bun început cele două calități ale personajului demn de o completă și totuși mereu completabilă fișă caracterologică: „Un tip eminamente simpatic este amicul X... foarte bine cunoscut de noi toți bucureștenii. Cum să nu-l cunoaștem? Îl întâlnim așa de adesea, pretutindeni: în somptuoasele saloane de elită, în sindrofiile modeste de mahala, la Capșa, la Gambirinus, la Zdrafcu, la Jockey și la cafeneaua Schreiber din Lipscani, în Orient-Express, în tramcar, în cupeu cu roate de cauciuc, pe jos în galoși – pretutindeni gata de a te saluta cu toată afabilitatea și a-ți întinde cordial mâna lui, să fii mitropolit sau paracliser, general ori căprar, ministru ori comisionar de stradă, nobil, moșic șcl...” (p. 280).

Caragiale pentru sancționarea în notă ironică a imuabilelor metehne ale României, surprinse în permanenta stare de „tranziție”, și, mai ales, „recuperarea invariantelor caragialiene prin pastișarea și parodiarea asumată constructiv” (Ilie, 2012, p. 269), îndreptățesc înregistrarea oficială a raportului de descendență atitudinală și estetică a lui Andrei Pleșu.

BIBLIOGRAPHY

- Caragiale, I. L. (2000). *Opere*, vol. I, *Proză literară*. București: Univers Enciclopedic.
- Genette, Gérard. (1982). *Palimpsestes. La littérature au second degré*, Edition du Seuil.
- Gogea, Vasile. (1988, noiembrie). Vocația succesorală, *Ateneu*, 11.
- Ilie, Loredana. (2012). *Un veac de caragialism. Comic și absurd în proza și dramaturgia românească postcaragialiană*. Iași: Institutul European.
- Iorgulescu, Mircea. (1988). *Eseu despre lumea lui Caragiale*. București: Editura Cartea Românească.
- Iordan, Iorgu. (1957), *Limba „eroilor” lui Caragiale*, ediția a doua, București: Societatea de Științe Istorice și Filologice.
- Lăcustă, Ioan. (1985). *Cu ochi blânzi*. București: Cartea Românească.
- Petreu, Marta. (2003). *Filosofia lui Caragiale*. București: Albatros.
- Pleșu, Andrei. (2005 a). *Comédii la porțile Orientului*. București: Humanitas.
- Pleșu, Andrei. (2005 b). *Obscenitatea publică*. București: Humanitas.
- Simionescu, Mircea Horia. (1982). *Banchetul*, București: Editura Eminescu.

PAUL GOMA OR REALISM AS A FORM OF POLITICAL PROTEST

Iulian Băicuș

Lecturer, PhD, University of Bucharest

Abstract: I have been trying in this essay concerning the works written by Paul Goma, the most important writer born in Republic of Moldavia, that has become after his refuge in Romania, the most important dissident against Romanian Communist Regime, a Romanian Solzsenițin, as he was named by Eugene Ionesco, who fled to Paris and became one of the most important writer of the Romanian exile in the West. After his recent death his works have for the first time the chance to be judged without their author, without the polemics in which Paul Goma has been involved, in which he lost most of his friends, being caught in this trap of suspicion and hate.

Keywords: Paul Goma, Dissidents, memoirs, Anticommunists patterns, Rereading narratives.

N.Steinhardt în preambulul celebrului său jurnal, **Jurnalul fericirii**¹, dăruia cititorilor acestei cărți minunate trei soluții diferite pentru a ieși dintr-un univers concentraționar, cea a unui personaj al lui Alexandr Soljenitîn, Alexandru Isaievici, personaj în **Arhipelagul Gulag**², de a te considera mort atunci când ești deportat în Gulag, cea de-a doua a unui personaj al lui Alexandru Zinoviev, **Zurbagiul**, de totală inadaptare la sistem, descrisă în eseul politic **Homo Sovieticus**³, și o treia dezvoltată în comun de Churchill și de Vladimir Bukovski, cea de a întineri atunci când ești umilit și atacat în continuu, ultimul propunând și varianta metamorfozei într-un tanc.

Scriitorul Paul Goma a ales cea de-a doua cale, a aplicat ad litteram soluția Zinoviev, a încercat să facă cât mai mult zgomot în jurul său și al operei sale, în care se simte clar și influența lui Alexandr Soljenitîn, autorul **Arhipelagului Gulag** și al povestirii **O zi din viața lui Ivan Denisovici**⁴, **Primul cerc**⁵ sau **Pavilionul canceroșilor**⁶, ca să amintim romanele lui cele mai importante. Sigur romanele lui Paul Goma poartă în ele energia propriei sale biografii, sunt autoficțiuni ale infernului concentraționar, care se manifestă prin refugiu, amenințări sau bătăi, apoi închisorile prin care a trecut, diverse povești de dragoste, care se desfășoară pe fondul comunismului victorios, de altfel este inexplicabil curajul cu care autorul se ridică de unul singur împotriva nedreptății sau inegalității sociale.

Dacă am căuta un corespondent în literatura română am găsi unul dar cu ceva mai mare greutate, căci **Ușa**, primul roman care s-a lovit de arcele majore ale cenzurii comuniste, fiind scos din țară și publicat în primă ediție în 1972 la editura vest germană Surkamp, fiind tradus în 1974 la prestigioasa editură franceză Gallimard, spre disperarea autorităților comuniste care îl vor hărțui permanent până în 1977, când scriitorul va lansa

¹ N.Steinhardt, **Jurnalul fericirii**, ediție de Virgil Bulat, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1991

² Alexandr Soljenitîn, **Arhipelagul Gulag**, volumul I-III, traducere și note de Nicolae Iliescu, de București, Editura Univers, 1998

³ Alexandr Zinoviev, **Homo sovieticus**, traducere de Andi Ștefănescu, Editura Vremea, 2018

⁴ Alexandr Soljenitîn, **O zi din viața lui Ivan Denisovici**, Traducere din rusă și note de Nina Grigorescu, București, editura Humanitas Fiction, 2013

⁵ Alexandr Soljenitîn, **Primul cerc**, Traducere și note de Iulia Bodnari, Ed. Univers 2009

⁶ Alexandr Soljenitîn, **Pavilionul canceroșilor**, Traducere din limba rusă de Eugen Uricariu și Maria Dinescu, București, Ed. Univers 2009

celebru său apel, semnat doar de o singură persoană, de psihiatrul și scriitorul Ion Vianu, dar care ulterior își va retrage semnătura.

Titlul actual al romanului este **Ușa noastră cea de toate zilele**⁷, manuscrisul fusese predat editurii Cartea Românească în 1970, trecut în planul editurii dar amânat din rațiuni politice. Motivul refuzului este unul extrem de pueril, scriitorul a fost turnat la Securitate de romancierul Al.Ivăsescu care susținea că două personaje din acest roman ar fi fost modelate după soții Ceaușescu, de fapt Al. Ivăsescu a primit postum și o decizie de colaborare cu Securitatea, postum, verdictul fiind pus de CNSAS.

Printre cărțile care nu au fost publicate în România se mai numără și romanul **Ostinato**, care avea să apară tot la editura Surkampf din RFG, la lansarea cărții delegația română avea să boicoteze târgul de carte de la Frankfurt, părăsind în bloc această prestigioasă manifestare culturală. Prima ediție românească a cărții a apărut după 1991 în România la editura Univers. Acesta era deopotrivă și un roman politic dar și unul autobiografic, și se numea inițial **Cealaltă Penelopă, Cealaltă Ithacă**, iar autorul începuse să lucreze la acest roman în Lătești, în anul 1962 când se găsea încă în domiciliu forțat. El a fost tradus imediat în limbile franceză, italiană și neerlandeză, dar aceste traduceri nu au determinat autoritățile românești să permită editarea lui în România.

Cel de-al treilea roman cu probleme **Gherla**⁸, a fost citit de la microfonul postului Europa liberă, creându-i autorului probleme suplimentare. Paul Goma a continuat să publice cărți care aveau în centrul tematică aceasta a universului concentraționar, publicând cărți cum ar fi **Camera de alături**, o povestire în care personajul principal își preda carnetul de UTM-ist după evenimentele din Budapesta din 1956, care citită în timpul unui ceneclu la Facultatea de Litere a Universității din București i-a adus prima condamnare la închisoare, în total Paul Goma avea să execute mai multe pedepse care însumate s-au întins pe o perioadă de șapte ani, în epoci diferite, fiind arestat sau ținut în domiciliu forțat și în perioada Dej și în perioada Ceaușescu, **Gherla-Lătești, În cerc**⁹, **Garda inversă**¹⁰, **Patimile după Pitești**¹¹, **Culoarea curcubeului '77**¹² (titlul dat de editura Gallimard fiind Cutremurul oamenilor) ediția a doua, cea contemporană fiind completată cu o parte suplimentară, intitulată **Cod „Bărbosul”**, cu transcrieri ale unor fragmente din cele aproximativ 42 de dosare de urmărire operativă existente în arhivele CNSAS, ca ordin de mărime spre exemplu N.Steinhardt a avut doar 12 dosare de urmărire, iar alți scriitori și mai puține, toate aceste volume fiind susceptibile de acțiunea castratoare a cenzurii.

În el autorul va povesti propriile avataruri ca individ supus reeducării politice în închisoarea de la Pitești, unde un grup de ofițeri K.G.B. au implementat un sistem foarte dur de reeducare politică, echipa de torționari fiind condusă de celebrul Țurcanu, care a fost acuzat și condamnat pentru moartea a 30 de deținuți, se pare, după unele estimări că numărul victimelor supuse fenomenului Pitești se află undeva între cifrele de o mie și trei mii de persoane. V.Ierunca, pornind de la dialoguri pe care le-a avut cu supraviețuitorii ajunși în Paris a scris un cutremurător eseu, un document intitulat **Fenomenul Pitești**, de asemenea difuzat la Europa liberă, dar romanul **Patimile după Pitești** conține mărturia unui insider, Paul Goma a avut ghinionul de a fi unul din pensionarii închisorii în perioada în care aici se desfășura cel mai cumplit experiment, bazat pe umilirea și tortura fizică, cu precizarea că deținuții erau încurajați și răsplătiți după ce se chinuiau între ei.

⁷ Paul Goma, **Ușa noastră cea de toate zilele**, București, Cartea Românească, 1992

⁸ Paul Goma, **Gherla-Lătești**, București, Editura Curtea Veche, 2008

⁹ Paul Goma, **În cerc**, București, Editura Eminescu, 1995

¹⁰ Paul Goma, **Gardă inversă**, București, Editura Univers, 1997

¹¹ Paul Goma, **Patimile după Pitești**, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1999

¹² Paul Goma, **Culoarea curcubeului 1977, plus Cod Bărbosul**, Iași, Editura Polirom, 2005

După 1990 aveau să iasă la iveală numeroase opere literare din categoria literaturii de sertar, **Jurnalul fericirii**, scris de Nicolae Steinhardt, **Închisoarea noastră cea de toate zilele**¹³, Ion Ioanid, Teohar Mihadaș cu **Pe muntele Ebal**¹⁴, **Jurnalul unui jurnalist fără jurnal**¹⁵, de I.D.Sîrbu, **Amfiteatre și închisori**, memoriile profesorului de psihologie N.Mărgineanu, sau cele două versiuni ale memoriilor lui Belu Zilber, cele două jurnale ale Lenei Constante, ca să dau doar câteva exemple ceva mai notabile, romanul autobiografic **Binecuvântată fii închisoare**, scris de Nicole Valery Grosu¹⁶, ecranizat în 2002 de regizorul Nicolae Mărgineanu, nimeni altul decât fiul profesorului de psihologie N.Mărgineanu, autorul unui tratat de Psihologia persoanei și prieten de corespondență cu Goldon Allport, un celebru psiholog american.

Prima parte a cărții, intitulată cantemirian **Aici șezum și plânsem**, care face un bun pandant cu titlul memoriilor Monicăi Lovinescu, **La apa Vavilonului**, întregind astfel adagiul cantemirian din Istoria ieroglifică, și el un intertext la psalmii lui David în traducerea întemeietoare de limbă poetică a mitropolitului Dosoftei, similară mutatis mutandis **Arhipelagului Gulag**, are drept locație de desfășurare a acțiunii o așa numită „cameră de eliberare”, unde sunt ținute deținuți proveniți din diferite păături sociale, țiganul Guliman, Nea Bazil, Gică Sotir, Ilarie Langa. Aceștia, sunt urmăriți de autor timp de o zi și o noapte, povestesc diverse experiențe carcerale, e un soi de Hanu-Ancuței, în care iau, rând pe rând, cuvântul ca să le împărtășească tuturor colegilor de celulă vise, gânduri, idei, sau întâmplări din alte penitenciare ca Pitești, Jilava și Canal, vorbesc despre viețile din afara închisorii, despre relațiile cu soțiile, care le-au fost fidele sau infidele, își prezintă chiar impresii asupra lecturilor romanului lui Dostoievski, **Crimă și pedeapsă**, sau asupra unor teme legate de preferințele lor muzicale.

În mod cu totul neîntâmplător cea care ne reține atenția cel mai mult este istorisirea lui Ilarie Langa, un alter ego al lui Paul Goma însuși. Acesta, este un fost student, exmatriculat din Facultatea de Filologie, care își ispășește pedeapsa de doar unsprezece ani, răspunzând rugăminții mamei sale bolnave de cancer și administrându-i o doză mortală de morfină. Cum euthanasia nu figurează printre modurile de a muri permise de regimul comunist, el este arestat și aruncat în temniță, dar în tot acest timp Langa este așteptat să se întoarcă acasă de Catinca, soția sa. După ce va fi eliberat va avea sentimentul că pășește într-o închisoare și mai mare, de fapt toți cei care erau în aparență liberi, simt același tip de frustrare, fiind de fapt oprimați și lipsiți de orice formă de libertate. Matei Vișniec a scris o piesă de teatru similară, **Comunismul pe înțelesul bolnavilor mentali**¹⁷, în care niște politrucci din Rusia se apucă să predea Istoria Partidului Comunist unor nebuni, iar după câteva lecții aceștia ajung la concluzia că locuitorii din afara azilului sunt mai nebuni ca ei !

Evenimentele din partea a doua a romanului **Ostinato**, care poartă un titlu de asemenea simbolic, **În cerc** (devenit în ediția a doua **Rotund**) din nou o trimitere intertextuală la un roman al lui Al. Soljenîțin, **Primul cerc**, a romanului vor fi redată într-un stil extrem de schizoid, cu fraze scurte, în care multe litere sunt omise din cuvinte dar acest stil ia în calcul și omiterea unor părți a frazelor. În mod evident acest tip de narațiune seamănă foarte tare cu celebrul flux al conștiinței inventat de James Joyce în **Ulise** și rafinat de William Faulkner în **Zgomotul și furia**¹⁸, în celebrul monolog al lui Benji, descris și de Mircea Eliade într-un pasaj din **Jurnalul** său. De altfel pus în imposibilitatea de a putea publica Paul Goma a tradus

¹³ Ion Ioanid, **Închisoarea noastră cea de toate zilele**, volumul I-III, București, Editura Humanitas, 2013

¹⁴ Teohar Mihadaș, **Pe muntele Ebal**, Cluj Napoca, Editura Clusium, 1990

¹⁵ Ion Desideriu Sîrbu, **Jurnalul unui jurnalist fără jurnal**, Craiova, Scrisul Românesc, 2009

¹⁶ Nicole Valery Grosu, **Binecuvântată fii închisoare**, traducere de Mioara Izverna, București, editura Univers, 1997

¹⁷ Matei Vișniec, **Comunismul pe înțelesul bolnavilor mentali**, Liternet, 2002

¹⁸ William Faulkner, **Zgomotul și furia**, traducere de Mircea Ivănescu, București, Editura Art, 2016

câteva din cărțile acestui important romancier realist american, îmi vine în minte un singur exemplu, **As I Lie Dying**, tradus drept **Pe patul de moarte**¹⁹, în echipă cu Horia Florian Popescu. Cred că Paul Goma a corectat doar traducerea acestuia, nu cred că știe limba engleză atât de bine, dar s-ar putea să mă înșel.

În acest monolog foarte fracturat sunt câteva trimiteri la visele pe care Ilarie Langa le va povesti în prima parte a cărții. Șuvoiul acesta incontinent de cuvinte absurde creează o atmosferă extrem de apăsătoare, dau senzația de delir sau de halucinație, redând starea de spirit a deținuților privați de libertate și obligați să trăiască în reclusiune ani și ani în șir.

În partea a treia și ultima din **Ostinato**²⁰, intitulată **Înapoi**, din treaptă în treaptă, narațiunea revine la temele formulate deja în cele două părți anterioare, completându-le cu nuanțe noi care privesc în primul rând amintiri sau idei din mintea lui Ilarie Langa. Constatăm astfel că acțiunea romanului se desfășoară pe parcursul a doar câteva ceasuri în timpul cărora personajul-narator parcurge un drum dus-întors al memoriei, un itinerar imaginar construit după regulile contrapunctului, în timp și contratimp, iar aici este posibilă influența romanului lui sir Aldous Huxley, **Punct. Contrapunct**, care s-a bucurat de o notorietate considerabilă în perioada interbelică fiind imitat de romancieri ca Anton Holban sau Mircea Eliade.

Foarte puțini critici literari de la noi au observat de pildă că **Arta refugii**²¹, un roman care are drept temă refugiul din Basarabia al părinților, conține în titlu o trimitere la **Arta fugii**, ciclul muzical însoțit de un document teoretic compus de Johan Sebastian Bach. Un alt titlu exemplar este cel al unui roman al lui Dumitru Țepeneag²², **Zadarnică e arta fugii**, scris după ce Goma încheiase această **Artă a refugii**. Episodul cutiei goale fără capac, descoperită în refugiul întregii familii, dezrădăcinată, și asemuită acelei cutii abandonate: „*Asta-i a treia: nu miroase a griș, nici a orez, miroase a papiotele mamei și a broșa mamei. E goală de tot, nu sună când o scutur și, în plus, e fără capac*”.

Dacă mă gândesc bine, acela a fost un moment foarte important. În maturizare. Atunci mi-am spus că așa e casa noastră, precum cutia: nu doar goală: Mi-am mai zis că o cutie fără capac e ca o cancelarie, ca o gară {...} ».

În altă ordine de idei, aș compara aceste romane anticomuniste ale lui Paul Goma cu ceea ce criticii literari americani denumeau romane-reportaj, există câteva și în literatura europeană, un exemplu, Julius Fucik, **Reportaj cu ștreangul de gât**²³, un jurnalist ceh care a fost ucis de naziști, dar cele mai multe sunt scrise de autori americani ca Ernst Hemingway, **Pentru cine bat clopotele**²⁴, Norman Mailer, **Cântecul călăului** sau **Cei goi și cei morți**, sau de ce nu, Truman Capote, **Cu sânge rece**. Evident romanele lui Paul Goma pot evoca cititorilor săi și o altă direcție a romanului european, care începe cu distopia lui George Orwell, **1984**, continuă cu romanele lui Arthur Koestler, **Întuneric la amiază**²⁵, sau Arthur London, **L'aveu**²⁶, aka **Martorul**, ambele analizate de Monica Lovinescu, și se sfârșește cu seria cărților lui Alexandru Soljenitân, **Primul cerc**, un roman joycean care are nevoie doar de patru zile pentru a realiza o frescă a Rusiei sovietice, **Arhipelagul Gulag sau Pavilionul canceroșilor**, ca să le citez doar pe cele pe care le consider cele mai realizate estetic.

¹⁹ William Faulkner, **Pe patul de moarte**, traducere de Paul Goma și Horia Florian Popescu, București, Editura Univers, 1972

²⁰ Paul Goma, **Ostinato**, București, Editura Eminescu, 1971

²¹ Paul Goma, **Arta refugii**, Chișinău, Cartier Clasic, 2015

²² Dumitru Țepeneag, **Zadarnică e arta fugii**, prefață de Nicolae Bârna, Editura Art, 2007

²³ Julius Fucik, **Reportaj cu ștreangul de gât**, București, Editura pentru Literatură, 1960

²⁴ Ernst Hemingway, **Pentru cine bat clopotele**, traducere de Dumitru Mazilu, Editura pentru literatură universală, 1968

²⁵ Arthur Koestler, **Întuneric la amiază**, traducere de Sanda Aronescu, București, Editura Humanitas, 2002

²⁶ Arthur London, **L'aveu, Dans l'engrenage du Procès de Prague**, Editions Gallimard, 1968

Romanul **Ostinato** nu reia formula romanului cronologic, a autorului omniscient ci propune o structură etajată, în care acțiunile au loc simultan în cele trei câmpuri temporale diferite, granița dintre vis și realitate, între real și oiniric nevând o graniță clară ci una extrem de fluidă. Structura romanului este una polifonică și simfonică, de altfel titlul cărții, **Ostinato**, care în italiană înseamnă cu încăpătânare reprezintă chiar o indicație trecută de unii compozitori pe simfoniile lor, ca un soi de didascalie asupra modului în care instrumentiștii sau dirijorul atacă partitura, din familia fortissimo, pianissimo, ma non troppo, etc.

Titlu cărții va tematiza ideea scrisului, care trebuie să aibă o parte de obstinație, în care autorul trebuie să repete tema anunțată chiar cu riscul de a-i plictisi pe cititorii neglijenți sau leneși. de fapt autorul își propune să-i prezinte în mod repetat pe călăii săi, pe cei care i-au transformat viața lui și a colegilor săi deținuți într-un veritabil infern, informând cititorii asupra identității reale a tortionarilor sau a indivizilor care sunt vinovați de susținerea sistemului dictatorial stalinist. În terminologia muzicală, ostinato se foosește în sintagma *basso ostinato* pentru a desemna basul care repetă același pattern muzical într-o simfonie sau o altă lucrare polifonică. Puse împreună, tema muzicală și tema insistenței scriitoricești conduc supunerea formei ostinato conținutului care transpune infernul închisorilor comuniste „mai potrivit ar fi de aș spune: am lăsat «forma» să vină, să parvină, să provină singură, ca o consecință firească a fondului”. Mult mai simple, cronologice sunt Gherla și Patimile după Pitești, primul narează întâmplări reale, de pușcărie, cel de-al doilea povestea a doi frați, fiind o operă de ficțiune, dat fiind faptul că Goma nu a trecut prin celebra reeducare politică de la închisoarea din Ploiești, program implementat la noi de un general NKVD, Alexandru Nicolski.

Romanul **Ostinato** îmbină pe de o parte formula clasică a narațiunii în ramă, cunoscută încă din renaștere, vezi spre exemplu **Decameronul** lui Boccaccio sau la noi **Hanu-Ancuței** a lui Mihail Sadoveanu, cu formula modernă a memorialului de închisoare. Peste perspectiva narativă principală, cea a naratorului-personaj intervin adesea vocile celorlalți deținuți, care o corectează sau o modifică. Pentru a reda această pendulare a narațiunii lui Ilarie Langa între evocarea unor fapte reale și faptele imaginate sau visate, Paul Goma va utiliza mai multe procedee narrative specifice romanului modernist cum ar fi montajul discursurilor naratoriale, inserțiile onirice, tehnica reveriei, fluxul conștiinței, preluat de la James Joyce și imitatorii săi, monologul dramatic, monologul dialogat, prezente de asemenea în romanul *Ulise*, dar și clasicul monolog interior, și un fenomen specific romanului postmodern, intertextualitatea etc.

Autorul și-a dus experimentul în profunzime, variind până și tipurile de caractere grafice, de fonturi, într-o epocă în care nu avea la dispoziție un word processor, ca să-și aleagă tipuri de litere diferite, tocmai pentru a desoebi între ele diversele voci narrative. Eva Behring va caracteriza acest tip de a construi un text literar remarcând în studiul ei, inclus în sinteza consacrată literaturii exilului, o „țesătură textuală” aparte a romanului lui Paul Goma, iar lingvistul Tatiana Slama-Cazacu apreciază de asemenea „adevărata performanță tipografică”, și „semiotica grafică” a romanului *Ostinato*.

Autorul își va caracteriza singur romanul, într-un interviu acordat jurnalistului german Schmidt-Häuer în 1971, după lansarea romanului *Ostinato* la Târgul de Carte de la Frankfurt: „**Ostinato** nu este nici roman politic, nici roman autobiografic, nici roman-diatribă (pamflet). Ci un roman, deci și autobiografic, și politic, și diatribă, și... Produsul, secreția unui om despre oameni. Produs cu intenții artistice. Roman, expresie totală fiind, nu putea ocoli aspectul «politic» – cine afirmă că se poate scrie roman «nepolitic» în lumea noastră, în timpul nostru – acela minte; și îi minte pe cititori. Politica nu e o profesie, nici o atitudine de circumstanță, apartenență la o formație, grup, partid în vederea obținerii unor avantaje – politica este viața în polis, viața publică, iar viața este substanța romanului.”.

Din această declarație rezultă că romanul său, *Ostinato*, nu este decât expresia unui intelectual prins într-o luptă personală cu istoria care îi este ostilă, care în ciuda ghinionului de a trăi o experiență carcerală cumplită încearcă să câștige pariul cu viața, înțelegând-o în structura ei polifonică și simultaneistă, nu în raportul exprimat de filosofia lui Søren Kierkegaard, sau-sau, ci în raportul și/și, și nu „așa cum trebuie să fie”, într-un model de tip als ob, utopic și abstract. Complexitatea aceasta a vieții îl obligă pe romancierul Paul Goma să aleagă arhitectura fluidă a contrapunctului muzical, care presupune antrenarea simultană a mai multe linii de interes semiotic dar și narativ, reprezentate de contrateme.

De altfel chiar structura aceasta a cogito-ului naratorial este extrem de labirintică, creierul naratorului nu este perfect, are numeroase lapsusuri sau pauze, exact ca memoria proustiană pe care Anton Holban o caracteriza drept deficientă, așa spune chiar că naratorul vrea să înmagazineze aproape tot, întâmplări, nume, situații, idei, de fapt capacitatea acesta de memorare este augmentată de suferință, el are o memorie de elefant rănit, de altfel există chiar o povestire a lui R. Kipling din volumul **Stalky** în care un elefant îl ucide după zeci de ani pe copilul care îl chinase în copilărie. Există un caz special de asemenea uriașă capacitate de înmagazinare și la noi, mă refer la jurnalul lui Ion Ioanid, *Închisoarea noastră cea de toate zilele* în care principiile unei construcții narative cât mai frumoase sunt sacrificate în defavoarea preciziei, și cu toate acestea chiar și memoria lui Ioan Ioanid i-a jucat unele feste, după cum au observat unii din tovarășii care i-au citit jurnalul de gherlă.

Memoria naratorului efectuează numeroase ocolișuri sau opriri, reactualizând unele evenimente și punând în discuție varii subiecte și teme. Privind aceste fapte prin ochii lui Langa, cititorii mai tineri sau mai vârstnici pot să devină martorii acestei bolgii a Infernului din închisorile staliniste, pe care autorul o cunoaște din interior și o relatează cu sinceritate, mizînd pe un concept mai vechi, cel al autenticității. Aflăm mai multe elemente parte componentă ale rutinei zilnice vieții de celulă, de a cărei monotonie extrem de plictisitoare deținuții încearcă să scape prin evocarea sau inventarea unor întâmplări din lumea exterioară.

Mircea Eliade povestea la un moment dat că în Gulagul sovietic au reușit să scape de la moarte doar membrii unei barăci care avea un soi de povestăș din romanul lui Llosa, care la întoarcerea de la munca grea la care erau condamnați le povestea tot felul de istorii inventate chiar de el, iar acesta este chiar prototipul învățătorului Fărâmbă, din povestirea **Pe strada Mântuleasa**, care este conștient că nu poți rezista în fața tăvălugului unificator al comunismului dacă nu-ți aperi legendele sau miturile. Discuțiile lui Oscar cu Langa constituie un bun pretext pentru Paul Goma de a-și expune considerațiile asupra unor aspecte extrem de variate în materie de istorie, filosofie, artă, religie, literatură, viață mondenă, gastronomie sau „cum-se-spunecodobatură-în-franceză”. Paul Goma nu ezită să introducă și alte teme interzise, cum ar fi detențiunea politică, mișcările studențești din 1956, represiunile de tip stalinist etc.

Se pare că autorul, potrivit afirmațiilor proprii, nu a avut intenția de a scrie un roman politic, ci doar să transmită cititorilor starea de izolare forțată, de întemnițare și de insecuritate în societatea închisă a dictaturii. Pe parcurs însă el a diversificat textul și a introdus pasaje în care deținuții condamnau excesele totalitare ale perioadei staliniste, care făcuseră obiectul romanelor din epoca obsedantului deceniu, care par apă de trandafiri în raport cu acuzațiile grave formulate în romanele lui Paul Goma. Episoadele gen cosorul lui Moceanu sau lumea șobolanilor din ultimul roman publicat de Marin Preda, **Cel mai iubit dintre pământeni**, par simple focuri de artificii raportate la rechizitoriul dur făcut comunismului de aceste victime ale reeducării politice. Romanul se încheie cu o dilemă veritabilă, cum se poate reintegra în societate un om eliberat dintr-o temniță ca asta, care și-a petrecut cea mai mare parte din viață acolo, poate să-și revină din traumă, se poate întoarce în societate și redeveni om. Acsetea sunt și întrebările retorice pe care și le pune Langa, din nou se poate face paralela cu finalul **Arhipelagului Gulag**:

„Afară e soare, aer, vânt. Și aceeași, aceeași spaimă care pândește de dincolo de soare, dincolo de vânt. Ori chiar din lăuntrul lor... Așa are să fie totdeauna? Chiar după ce am să mă eliberez? Chiar după ce vor trece 3, 4, 10 ani? Aceeași spaimă?... Cumplită pedeapsă, libertatea să-ți fie mai închisoare decât închisoarea... Sau nu. Altfel: libertatea să-mi fie pentru totdeauna amenințată, să conțină – și la vedere – viitoarea închisoare. Libertatea să nu fie decât... uvertura închisorii... Locul cel mai ferit, cel mai neprimejdut, e tocmai cel mai adânc, din inima primejdiei, acolo de unde nu mai ai unde coborî, acolo unde nu mai ai ce pierde”.

Tema esențială a romanului lui Paul Goma este o reflecție pe marginea limitei și a libertății umane. Un soi de **Condiția umană**, dar dominată de o puternică temă Est-Etică, termen preluat de M.Lovinescu de la istoricul englez Timothy Garton-Ash, cel care va publica după 1990 dosarul său de urmărire din R.D.G. studiat de istoric în arhivele Stasi. Aceasta este chiar tema secretă a romanului iar acesta devine o apologie a libertății. O altă temă foarte importantă pentru literatura lui Paul Goma, nu doar a celei din spațiul concentraționar ci a literaturii sale în genere, autorul publicând numeroase povestiri, nuvele sau romane închinete iubirii în comunism, mă gândesc la opere ca **Sabina**²⁷, **Altina**²⁸, **Bonifacia**²⁹, **Amadeva**³⁰, **Justa**³¹, **Roman intim**³², etc. Spre deosebire de alți romancieri din România, toate romanele lui Paul Goma sunt autobiografice, autorul nu scrie decât despre propria sa viață, fapt care dă o autenticitate specială acestor scrieri. E și o formă de onestitate, cum s-a mai spus, el nu poate vorbi despre sine decât la persoana I!

În **Sabina**, primul roman publicat în limba română, după cel de debut, care făcea parte dintr-un ciclu autobiografic, din care mai făceau parte **Din Calidor**³³, **Arta refugii** și **Astra**³⁴, personajul principal nu este eroina care dă titlul romanului ci, din nou, biblioteca Astra din Sibiu, din care au fost extrase cărțile pregătite pentru a fi arse. Adolescentul de doar 14 ani se îndrăgostește lulea de Sabina care se dă drept fata lui Lucian Blaga, și își imaginează momentul când va fi prezentat filosofului, iar acesta îi va mulțumi personal pentru salvarea fondului cărților sale, în realitate Lucian Blaga a avut o singură fată, Dorli, iar fata este rudă cu un alt Blaga, Liciniu, posesor al unei biblioteci de almanahuri. Sabina îl va părăsi pe tânăr după ce va vinde cei 35 de saci plini cu cărți, sustrași de acesta de la arderea definitivă, printre care intră și cei 19 saci pe care și-i rezervase pentru el. Scena cea mai tragică este cea a cărților arse, focul fiind simțit direct în carnea lui: „Rugul până atunci abia bănuuit, dedus, era acum aici în carne și flăcări(și ca rezultat, cenușa...) mă ardea pe mine mă ardea(...și ardeau cărțile)”. Istoricul literar Marian Popa în capitolul pe care îl dedică lui Paul Goma din **Istoria literaturii române de azi pe mâine** scria că nu există un alt romancier român care să fi făcut un asemenea abuz de puncte puncte, și nu prea vād de ce nu i-am da crezare pe deplin.

Aș compara aceste povești de dragoste din epoca stalinistă cu povestirile lui Milan Kundera din volumul **Ridicole iubiri**³⁵ dar și cu **Supraviețuirile** lui Radu Cosașu, dar ambele exemple mi se par exagerate, rafimanentul lui Kundera sau ironia lui Cosașu nu sunt prezente în textele lui Goma. În **Ostinato deținuții** revin mereu la discuțiile pe tema iubirii, amintindu-și fostele relații cu femei reale sau imaginate. Așteptând eliberarea în celula liberabililor, o temă beckettiană, ei se consolează la gândul că afară sunt așteptați și iubiți de cineva.

²⁷ Paul Goma, **Sabina**, Timișoara, Biblioteca Apostrof, 1991

²⁸ Paul Goma, **Altina, Grădina scufundată, roman public**, Chișinău, Editura Cartier, 1998

²⁹ Paul Goma, **Bonifacia**, Ediție și postfață de Aliona Grati, Chișinău, Editura Gunivas, 1995

³⁰ Paul Goma, **Adamdeva**, București, Editura Curtea Veche, 2002

³¹ Paul Goma, **Justa**, București, Editura Ratio et Revelatio, 2016

³² Paul Goma, **Roman intim**, Chișinău, Editura Gunivas, 2010

³³ Paul Goma, **Din Calidor**, București, Editura Ratio et Revelatio, 2015

³⁴ Paul Goma, **Astra**, Editura Rațio et Revelatio, 2014

³⁵ Milan Kundera. **Ridicole iubiri**, traducere de Jean Grosu, Editura Univers, 1991

Aidoma lui Don Quijote care se agață de iubirea pentru Dulcineea, doamna lui, deținuții își transformă iubitele reale în ființe idealizate, care adesea poartă în ele trăsăturile perfecțiunii, Catinca, Tina, Teodora, Dora sunt numele cele mai des invocate în roman. Aceste femei reale sau imaginate sunt niște veritabile fantasma care compensează, pe ici, pe acolo, privațiunile la care sunt supuși prizonierii ani la rând. Pentru Ilarie Langa o figură foarte importantă o reprezintă chiar mama sa.

În cărțile lui Paul Goma, apelul la această umbrelă a feminității protectoare și setea de libertate sunt teme care se întrepătrund, ele se repetă în fiecare text scris de autor, infinite reluări ale temei, variațiuni infinite ale aceleiași teme esențiale, dantești sau petrarchizante. În ultima parte a vieții, tot după modelul lui Alexandr Soljenițin, vezi așa cum spuneam interviul acordat de acesta lui B.Pivot, Paul Goma a lucrat la un dicționar care ar trebui să conțină peste 30.000 de cuvinte, intitulat, cu un cuvânt valiză **Alfabecedar**³⁶. Chiar titlul acestuia este un cuvânt valiză, cum sunt multe din cuvintele inventate de autor. Scriitorul folosește adesea tot soiul de deraieri lingvistice, cercetate de lingvista Tatiana Slama Cazacu, amestecând cuvinte arhaice cu neologisme, rusisme, moldovenisme sau cuvinte argotice, într-un joc care îi va marca stilul și îl va transforma în autor de gomisme. Singurul corespondent al acestor jocuri de cuvinte extrem de serioase îl găsim în eseurile lui Luca Pițu, autor din Iași, iar izvorul acestor pun este în **Amintirile din copilărie** ale lui Ion Creangă. De altfel, cred că **Din calidor**, romanul copilăriei în Mana a preluat ceva din substanța acestei cărți, deși cuvântul cheie este basarabean, și desemnează ceea ce moldovenii lui Creangă denumesc prispă, acesta este chiar un axis mundi al lumii paulgomienne, un sinonim din arhitectură al salcâmului celebru din **Moromeții** lui Marin Preda. Întoarcerea la copilăria basarabeană se face pornind de la tradiții diferite, pe undeva romanul amintește cititorilor cartea lui Maxim Gorki, **Copilăria** dar și primul volum al ciclului **În preajma revoluției**³⁷, scris de C.Stere, un basarabean exilat printre regăteni unde devine ideolog al poporanismului. Ulterior acest ciclu al prozei autobiografice va continua cu **Arta refugii**, un tratat despre refugiu și despre părăsirea locului natal, autorul fiind de două ori exilat, o dată din calidorul magic al satului Mana, și a doua oară din apartamentul cochet din Drumul Taberei, fiind nevoit în decembrie 1977, la scurtă vreme de la cutremurul din 6 martie să-și părăsească definitiv țara, unde nu a mai revenit de atunci.

Cuvintele valiză, vă reamintesc au fost inventate de James Joyce, care le-a utilizat în romanele **Ulise** și **Finnegans Wake**. Bertrand Pivot celebrul realizator de emisiuni TV a declarat azi unui ziarist că-și trece zilnic opiniile pe tweeter, mă întreb când are timp, oricum este fascinat de tehnologia modernă, dintre autorii români cei mai des i-a invitat în emisiuni pe Cioran și Eugene Ionesco iar dintre cei străini cele mai dragi emisiuni îi sunt cele cu Alexandr Soljenițin și singura emisiune a sa cu Vladimir Nabokov, realizată la puțin timp înainte de moartea acestuia, una din puținele emisiuni cu Nabokov existente, știut fiind faptul că acesta refuza să dea prea multe interviuri.

Cei doi mari scriitori mi-au atras atenția pentru că pe primul l-am văzut în serialul de emisiuni realizat de Bernard Pivot, **Apostrophes**, iar despre al doilea am scris recent, așa că nu văd de ce nu m-ar bucura să aflu că se numără printre favoriții lui Bernard Pivot. În emisiunea cu interviul acordat de laureatul rus al premiului Nobel pentru literatură Al.Soljenițin îi arăta lui Bernard Pivot acest dicționar la care a lucrat toată viața, scris pe niște caiete extrem de mici. Sunt fericit că am văzut pentru prima oară un interviu celebru, acordat de Al.Soljenițin în anul 1985 unui celebru realizator de emisiuni francez poate cel mai important jurnalist cultural francez din toate timpurile, Bernard Pivot, din 1975 până în 1986,

³⁶ Paul Goma, **Alfabecedar**, București, Editura Victor Frunză, 2005.

³⁷ C.Stere, **În preajma revoluției**, vol.I-VIII, ediție îngrijită, prefată și note de Vasile Badiu, Chișinău, Editura Hyperion, 1990

emisiunea **Apostrophes** a fost imediat urmată de Bouillon de cultures, din 1991 până prin 2001, iar ultima lui serie de emisiuni, intitulată Double Je, s-a încheiat în 2005, avându-i printre invitați pe Al. Călinescu, director al BCU Iași, filmarea s-a realizat chiar la sediul bibliotecii ieșene, Bernard Pivot era atât de celebru în Franța încât la cursurile de jurnalism din lumea întreagă se studiază celebrul efect Pivot, cu alte cuvinte el lăuda o carte la **Bouillon de cultures** iar a doua zi cartea se epuiza în întregime și editura scoatea un alt tiraj, suplimentar, cred că niciodată la noi nimeni nu a reușit asta, magicianul Bernard Pivot o făcea cu naturalețe și inteligență, fiind invidiat sincer de toți colegii de breaslă, și chiar de criticii literari de profesie din valul Noii Critici, imitat și la noi pe rupe, de altfel prin anii 60 nu exista vreo lansare din acest grup la care să nu participe și foarte mulți critici români aflați la Paris la studii, acolo își dădeau întâlnire E. Simion, Irina Mavrodin, Al.Călinescu, Livius Ciocârlie, și alți francofili înrăiți de la noi, de altfel generația lor a suferit influența directă a Noii Critici franceze, acum există o Nouă Nouă critică. Întreg interviul acordat de S. ar merita povestit, dar pentru că intrăm în Săptămâna Patimilor, aș alege doar un scurt pasaj, un extras dintr-un roman al său în care un erou deloc imaginar, **Sania Lazhenitsyn**, evident numele este o anagramă a propriului său nume de familie, veti afla imediat de ce, se duce la Lev Tolstoi ca să-l întrebe foarte timid cum poate fi salvată lumea. Prin iubire, dragul meu, îi răspunde Tolstoi, care era convins că creștinismul era ultima soluție a omenirii. Marele scriitor se oprește se uită apoi în ochii jurnalistului, și spune că acel personaj era chiar tatăl lui, dar cum acesta murise înainte de nașterea sa, dialogul era inventat.

El, Alexandr Soljenițin credea că soluția creștină este cel mai pur ideal al omenirii, dar că trebuie să se ajungă la ea în etape mai mici. Reporterul îl întreabă atunci dacă apelul făcut de papa Ioan Paul al doilea la iubire mai poate fi considerat a fi valabil în lumea modernă, iar Alexandr Soljenițin, care împlinea în câteva zile 65 de ani, trăia în SUA și lucra tor timpul liber, minus cel consacrat educației rusești pentru cei trei fii ai săi, cel pierdut cu somnul și mesele frugale, îi răspunde că îl respectă pe papă din tot sufletul, după cum respecta și **Solidaritatea** lui Lech Walesa, pe care nu îl considera deloc un învins ci un învingător, observând că această mișcare era construită în jurul Bisericii catolice poloneze și că singurul mod în care comunismul poate fi distrus este din interior și că valul schimbării care a surprins puțin Occidentul va porni din Est, proverbul francez că Dumnezeu îi ajută exact pe cei puternici nu i se pare deloc adevărat, istoria este mai ales de partea celor învinși.

Are cuvinte frumoase despre marii luptători pentru libertate, probabil că Havel nu intrase încă în atenția lui, sau poate că reporterul a omis doar să-l întrebe. marele scriitor rus, comparat la moartea lui în anul 2008 cu Dostoievski de chiar președintele Franței, Nicolas Sarkozy, laureatul premiului Nobel pentru literatură în 1970, era ferm convins că va reveni în Rusia, și chiar așa s-a și întâmplat în 1994 în urma unei călătorii cu un tren special, și va avea chiar cuvinte frumoase despre președintele Putin, țarul roșu, care îl va vizita personal și îl va omagia cu cel mai mare premiu de stat al Rusiei cu doar doi ani înainte de moartea sa, în 2006.

Tot unei influențe a lui Alexandr Soljenițin se datorează și marele scandal creat în jurul **Săptămânii roșii**, un eseu istoric datând din 2003, în care autorul scrie că evreii din Basarabia au atacat armata română condusă de mareșalul Ion Antonescu, fapt pentru care autorul său a fost imediat taxat drept antisemit, un alt episod al unui război început în 1997, când a publicat la Nemira un fragment foarte controversat din uriașul său jurnalul său intim, ținut la zi și actualizat periodic pe site-ul webistic al unicului autor internautizat sută la sută, toate operele lui fiind oferite gratuit publicului cititor sub formă de e-books. Al.Soljenitîn a

publicat și el un asemenea eseu, intitulat **Două secole împreună**³⁸, publicat în același an cu eseuul lui Goma, 2003.

Cea de-a treia temă esențială atât pentru lumea ficțională din *Ostinato* cât și pentru opera lui Paul Goma în ansamblul ei o reprezintă tema memoriei, încărcată de forță vindicativă. Testamentul lui Mircea Vulcănescu, *Să nu ne răzbunați!* a devenit la Paul Goma, *Să nu ne uitați!* De altfel, prin vocea personajului său, scriitorul Paul Goma își propune să nu uite pe niciunul din torționarii sau gardienii săi: „...și m-am hotărât să nu-i uit și, mai ales, să nu-i tac”, „să pun pe hîrtie tot”, înregistrându-i în toate „scrisurile” sale.

Criticii literari au spus în cor despre scriitor că și-a dezvoltat mai ales memoria suferinței, că a cercetat traumele psihologice produse de tortura fizică și psihică asupra corpului și a sufletului. Scriitorul își propune să conserve cu ajutorul acestor opere de ficțiune, nu doar în documente și mărturii, numele adevărat al torționarilor, turnătorilor, sau securiștilor frustrați, ticăloși, violenți și sadici, care îi urăsc de moarte pe intelectualii pentru aroganța lor. Ion Negoitescu îl caracteriza drept un admirabil poet al cruzimii, deși modelul său pare a fi marchizul de sade, cu ceva mai puțin rafinament estetic, sau de ce nu tablourile lui Goya.

Închisoarea este doar un loc unde coabitează gardienii și deținuții, primii se tem să nu ajungă ei în locul celor din urmă și fac exces de zel, îi pedepsesc prin infinite forme de tortură, au o imaginație fără margini, mai ceva ca-n povestirea lui Franz Kafka, **Colonia penitenciară**. Când nu sunt puși la munci grele și înjositoare deținuții care reprezintă toate categoriile sociale și grupurile etnice, sunt printre ei și evrei, și maghiari, și români, și sași, înfrățiți de aceeași suferință. Scriitorul nu este deloc draguț cu turnătorii săi, indiferent dacă aceștia sunt simpli deținuți, sau colegi de breaslă, scriitori, pe care îi va portretiza mai apoi în miile de pagini de jurnal, pe măsură ce aceștia sunt scoși la suprafață din arhivele C.N.S.A.S.

De fapt, în câteva romane, de-ale sale autorul abordează realul prin prisma memoriilor degrozate sub forma unei nonficțiuni, astfel un roman ca *Bonifacia* amestecă personaje reale ca E. Simion, redactor la *Gazeta literară* și Adrian Marino, fost coleg de exil la Lătești, experiență povestită postum în cartea sa de **Memorii de dincolo de mormânt**, ale lui Chateaubriand, intitulată **Viața unui om singur**³⁹, cu unele imaginare, cum este chiar eroina care dă titlul romanului, **Bonifacia**, și care tratează chiar perioada debutului, cu volumul de povestiri, drastic cenzurat, dar în categoria aceasta de non-fiction intră și alte opere, în primul rând **Culorile curcubeului 77** și, de ce nu, **Soldatul câinelui**⁴⁰.

Autorul își construiește personajele din *Ostinato* pornind în primul rând de la limbaj, de la idiolectul fiecăruia, violența limbajului tradând, în opinia Martei Petreu, violența acestei lumi desenată arghezian pe peretele celulei cu unghia de la mâna stângă, figura țiganului Guliman fiind demnă de **Florile de mucegai**, imaginate de Tudor Arghezi, dar în varianta lor contemporană, comunistă. Aceste replici conțin destule cuvinte fruste, chiar pornografice, ele având și o pronunțată funcție de protest social, dar nici nivelul intelectual al gardienilor sau bătăușilor din securitate nu este mai breaz, fiind direct proporțional cu brutalitatea lor animalică. Autorul caută să prindă în acest insectar lingvistic fiecare dintre personajele descrise, procedeele lui țin de nivelul oralității, dar acest tip de limbaj mahalagesc sau argotic include și calambururi, bancuri, jocuri de cuvinte, care dau narațiunilor o culoare aparte. Autorul, Paul Goma, apasă foarte mult pe pedala umorului, ironiei dusă până la sarcasm, dacă le-ar fi luat acest simț al umorului ar pieri. Dum spiro spero, cât trăim sperăm, dar adesea acest umor este pătruns de aspecte tragice, e un tragic-comic bine temperat.

³⁸ Alexandr Soljenițan, **Două secole împreună, 1795-1917, Evreii și rușii înainte de Revoluție**, traducere din limba rusă de Vasile Savin, Darlée Tomescu-Berdon, Laura Cantaneo, Editura Univers, 2009

³⁹ Adrian Marino, **Viața unui om singur**, Iași, Editura Polirom, 2010

⁴⁰ Paul Goma, **Soldatul câinelui**, București, Editura Humanitas, 1991

Romanul **Ostinato** este deopotrivă o apologie a libertății, scrisă de un romancier care este un virtuoz al stilurilor și oralității, un manifest politic și opera unui disident, un protest față de tentativa de a-l priva pe om de deminitatea lor, încarcerarea omului pe motive ideologice, dar și o carte profund umană despre teme ca iubirea și așteptarea, trădarea și fidelitatea, suferința și bucuria.

La moartea sa, Paul Goma, care a fost ucis recent de noua pandemie de Covid 19, s-a despărțit de opera sa, cred că în eseul **Ce este literatura ?** Jean-Paul Sartre⁴¹ a scris un lucru care m-a pus pe gânduri, și anume că trebuie să mori pentru a deveni scriitor, în orice caz noi avem obligația să dăm la o parte scandalurile și polemicile pe care le-a purtat, și apoi le-a presărat pe în jurnalele intime, postate pe site-ul lui, intitulat haios sit webistic, <https://www.paulgoma.com>, își vor pierde din importanță și ceea ce va rămâne va fi opera sa. Pe care trebuie să o privim cu spirit critic și detașare dar și cu corectitudine.

BIBLIOGRAPHY

- Paul Goma, **Gherla-Lătești**, București, Editura Curtea Veche, 2008
 Paul Goma, **În cerc**, București, Editura Eminescu, 1995
 Paul Goma, **Gardă inversă**, București, Editura Univers, 1997
 Paul Goma, **Patimile după Pitești**, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1999
 Paul Goma, **Culoarea curcubeului 1977, plus Cod Bărbosul**, Iași, Editura Polirom, 2005
 Ion Ioanid, **Închisoarea noastră cea de toate zilele**, volumul I-III, București, Editura Humanitas, 2013
 Teohar Mihadaș, **Pe muntele Ebal**, Cluj Napoca, Editura Clusium, 1990
 Ion Desideriu Sârbu, **Jurnalul unui jurnalist fără jurnal**, Craiova, Scrisul Românesc, 2009
 Nicole Valery Grosu, **Binecuvântată fii închisoare**, traducere de Mioara Izverna, București, editura Univers, 1997
 Matei Vișniec, **Comunismul pe înțelesul bolnavilor mentali**, Liternet, 2002
 William Faulkner, **Zgomotul și furia**, traducere de Mircea Ivănescu, București, Editura Art, 2016
 William Faulkner, **Pe patul de moarte**, traducere de Paul Goma și Horia Florian Popescu, București, Editura Univers, 1972
 Paul Goma, **Ostinato**, București, Editura Eminescu, 1971
 Paul Goma, **Arta refugii**, Chișinău, Cartier Clasic, 2015
 Dumitru Țepeneag, **Zadarnică e arta fugii**, prefață de Nicolae Bârna, Editura Art, 2007
 Julius Fucik, **Reportaj cu ștreangul de gât**, traducere de București, Editura pentru Literatură, 1960
 Ernst Hemingway, **Pentru cine bat clopotele**, traducere de Dumitru Mazilu, Editura pentru literatură universală, 1968
 Arthur Koestler, **Întuneric la amiază**, traducere de ,Sanda Aronescu, București, Editura Humanitas, 2002
 Paul Goma, **Sabina**, Timișoara, Biblioteca Apostrof, 1991
 Paul Goma, **Altina, Grădina scufundată, roman public**, Chișinău, Editura Cartier, 1998

⁴¹ Jean-Paul Sartre, **What is literature?**, translated by Bernard Fichtelmann, New York, Washington Square Press, 1966

- Paul Goma, **Bonifacia**, Ediție și postfață de Aliona Grati, Chișinău, Editura Gunivas, 1995
- Paul Goma, **Adamdeva**, București, Editura Curtea Veche, 2002
- Paul Goma, **Justa**, București, Editura Ratio et Revelatio, 2016
- Paul Goma, **Roman intim**, Chișinău, Editura Gunivas, 2010
- Paul Goma, **Din Calidor**, București, Editura Ratio et Revelatio, 2015
- Paul Goma, **Astra**, Editura Rațio et Revelațio, 2014
- Milan Kundera. **Ridicole iubiri**, traducere de Jean Grosu, Editura Univers, 1991
- Paul Goma, **Alfabecedar**, București, Editura Victor Frunză, 2005.
- C.Stere, **În preajma revoluției**, vol.I-VIII, ediție îngrijită, prefață și note de Vasile Badiu, Chișinău, Editura Hyperion, 1990
- Alexandr Soljenițan, **Două secole împreună, 1795-1917, Evreii și rușii înainte de Revoluție**, traducere din limba rusă de Vasile Savin, Darclée Tomescu-Berdon, Laura Cantaneo, Editura Univers, 2009
- Adrian Marino, **Viața unui om singur**, Iași, Editura Polirom, 2010
- Paul Goma, **Soldatul câinelui**, București, Editura Humanitas, 1991
- Jean-Paul Sartre, **What is Literature?**, translated by Bernard Fichtelbaum, New York, Washington Square Press, 1966.

TEACHING MARGUERITE DURAS' THE LOVER IN A UNIVERSITY SETTING

Aliteea-Bianca Turtureanu

Lecturer, PhD, Technical University of Cluj-Napoca, North University Center of Baia Mare

Abstract: This paper aims to approach Marguerite Duras' The Lover from a didactic perspective in the field of Philology at a university level. Setting learning objectives and competencies, active and interactive methods of teaching literature, as well as choosing appropriate practical activities pose real challenges for any professor.

Keywords: teaching, literature, novel, learning activities, students.

L'enseignement de la littérature à l'université est une façon de faire naître le plaisir de lire en français, d'éveiller et de travailler l'imaginaire des étudiants, de développer la sensibilité esthétique, artistiques et affective des étudiants, de les aider à s'exprimer et à se construire en tant que personnes. Nos réflexions portent sur ce que l'enseignement de la littérature supposerait aujourd'hui: la formation, l'implication et l'adaptation des enseignants, les programmes, les pratiques pédagogiques et les ressources proposées.

Les professeurs qui enseignent la littérature remarquent souvent que les étudiants sont de plus en plus éloignés de la lecture d'un livre et vont chercher tout de suite les résumés sur Internet. Alors, quoi faire, comment enseigner la littérature pour que les jeunes «accrochent»? En quelles conditions la littérature pourrait-elle ouvrir les étudiants sur le monde et sur la vie? Dans cette ère de l'intelligence artificielle, comment faire? Quelles œuvres littéraires leur proposer? Quelle(s) littérature(s) enseigner? Pour quels objectifs? La liste des questions et des enjeux reste ouverte pour chaque professeur de littérature.

D'une manière pratique, la construction de notre cours *L'Amant* de Marguerite Duras et de nos travaux pratiques sur ce roman de Marguerite Duras repose sur deux moments: une partie théorique, où l'on reprend des concepts qui ne sont pas maîtrisés (comme par exemple: un mouvement littéraire, ou bien des théories). Les étudiants devraient s'essayer à la théorie littéraire. Nous devons offrir aux étudiants quelques instructions pour les aider à comprendre un concept et à utiliser la théorie littéraire. Après cette première partie, nous aurons une partie pratique aussi, qui sera composée d'applications où l'étudiant doit répondre avec l'aide de son professeur à des consignes bien établies. Nous pouvons adresser des questions. Ces questions vont aider les étudiants à faire des connexions entre ce qu'ils ont lu dans le livre et leurs expériences ou connaissances dans le domaine. Il est particulièrement important de poser des questions qui auront pour but d'aider les apprenants à relier leurs propres vies aux textes qu'ils analysent. Veillez donc à poser aux étudiants des questions intéressantes afin de les aider à trouver un bon moyen de participer à la discussion.

Les enseignants devraient se focaliser sur des questions ouvertes, plutôt que sur celles qui obligent à des réponses comme par exemple: *oui* ou *non*. On préfère poser des questions qui commencent par: *comment* et/ou *pourquoi*. Lorsque le professeur pose des questions auxquelles il est possible de répondre en un seul mot, il faut s'assurer d'amener les étudiants à en dire plus, grâce aux questions qui commencent par *pourquoi* et *comment*.

L'enseignant pourra utiliser des méthodes traditionnelles comme: la conversation, l'exposition, le débat pour transmettre aux étudiants les données biographiques importantes de la vie de l'auteure, les thèmes présents dans ses livres et puis il devra se pencher sur le roman *L'Amant*. Le professeur fera appel à quelques ressources modernes comme: le reportage audio et vidéo pour soutenir les informations transmises. Voici quelques informations sur la vie et l'œuvre de Marguerite Duras que les étudiants devront connaître.

Romancière, poétesse, philosophe, éditrice, cinéaste singulière et visionnaire, Marguerite Duras est l'une des personnalités les plus controversées de la deuxième moitié du XXe siècle par la diversité et la modernité de ses écrits. Marguerite Duras est née le 7 avril 1914 dans la colonie française d'Indochine, à Gia Dinh, au Sud de l'actuel Vietnam. L'écrivaine décède à Paris, le 3 Mars 1996.

Elle a remis en question le genre romanesque et a bouleversé les conventions littéraires et cinématographiques de son temps. Nous pouvons affirmer que son style est simple et minimaliste et que l'écrivaine approche le thème de l'Amour sous tous ses aspects. Ses textes contiennent de la fiction et de nombreux éléments autobiographiques et ses personnages sont toujours à la recherche de l'Amour absolu: « Que je vous dise encore, j'ai quinze ans et demi. C'est le passage d'un bac sur le Mékong. Sur le bac, à côté du car, il y a une grande limousine noire avec un chauffeur en livrée de coton blanc. [...] C'est visible, il est intimidé. Il ne sourit pas tout d'abord. Tout d'abord il lui offre une cigarette. Sa main tremble.»¹ Les affinités électives de Marguerite Duras s'orientent vers Hemingway, Albert Camus, Charlie Chaplin, Jacques Lacan, Yann Andréa ou Samuel Beckett.

Dans *L'Amant*, l'écrivaine raconte l'histoire de son enfance et de son adolescence en Indochine qui, à cette époque-là était occupée par les Français. La narration contient une multitude d'éléments autobiographiques et de fiction. Pendant les années passées en Indochine, l'auteure tombe amoureuse d'un homme chinois, riche et beau, et vit les émotions de son premier amour. D'autres thèmes se mélangent au fil de cette relation amoureuse: le conflit entre les générations, entre la jeune fille et sa mère, l'affection pour le frère aîné que sa mère a toujours préféré et le temps passé à l'internat de Saigon ou bien la rupture de la digue qui menace la construction de la maison familiale. Tous ces faits construiront son monde littéraire et cinématographique. Marguerite Duras ne cessera jamais de réinventer tous ses thèmes, à l'aide du stylo et de la caméra, en fabriquant, au fil de son imaginaire, une vraie mythologie familiale. Marguerite n'a pas trouvé d'autre voie que l'écriture: «en écrivant *L'Amant*, je devais vivre l'écriture avant la lettre. C'était ça, cette hardiesse, cette insolence de l'enfant au feutre d'homme et aux souliers de bal.»² Mais à quel moment a-t-elle vraiment commencé à écrire? Les réponses pourraient varier: à dix ans ou bien à douze ans en composant des poèmes, ou bien un peu plus tard pendant la relation avec le Chinois à la fin de l'enfance. Cet amour la hantera toute sa vie, mais elle a réussi à lui donner une seconde vie: l'écriture. Le Chinois est le premier à apprendre que la petite Marguerite voulait devenir écrivain. Elle révèle le secret à la fin du livre: «il savait qu'elle avait commencé à écrire des livres.»³

Une autre activité intéressante serait celle de discuter avec nos apprenants à propos de quelques passages du roman. La lecture approfondie des œuvres est obligatoire en cours de littérature à l'université et il faudrait prévoir du temps à cela aussi. Nous pourrions par exemple inviter l'un des étudiants à lire son fragment préféré devant toute la salle et demander aux autres de discuter par rapport à cet extrait. Exemple: «des années après la guerre, après les mariages, les enfants, les divorces, les livres, il était venu à Paris avec sa femme. Il lui avait

¹ Marguerite Duras, *L'Amant*, Les Éditions de Minuit, Paris, 1984, p. 9.

² Laure Adler, *Marguerite Duras*, 1998, p. 41.

³ Marguerite Duras, *L'Amant*, 1984, p. 102.

téléphoné. C'est moi. Elle l'avait reconnu dès la voix. Il avait dit : je voulais seulement entendre votre voix.»⁴

Nous pouvons également demander au reste des étudiants de choisir d'autres fragments du roman qui se rapportent à la partie que celui qui a été désigné vient de lire, ce qui permettra à tout le monde d'approfondir la discussion. Exemple: «elle avait dit c'est moi, bonjour. Il était intimidé, il avait peur comme avant. Sa voix tremblait tout à coup. Et avec le tremblement, tout à coup, elle avait retrouvé l'accent de la Chine. Il savait qu'elle avait commencé à écrire des livres, il l'avait su par la mère qu'il avait revue à Saigon. Et aussi pour le petit frère, qu'il avait été triste pour elle. Et puis il n'avait plus su quoi lui dire. Et il le lui avait dit. Il lui avait dit que c'était comme avant, qu'il l'aimait encore, qu'il ne pourrait jamais cesser de l'aimer, qu'il l'aimerait jusqu'à sa mort.»⁵

L'enseignant peut favoriser aussi des travaux en groupe. Il y a des étudiants timides ou introvertis qui ne sont pas à l'aise à l'idée d'intervenir oralement en cours ou du moins pas dès le début. De ce fait, cela peut mener à faire des activités en groupe afin que tous les étudiants aient une occasion de participer aux discussions de classe. Le fait d'organiser des travaux en groupe et de mettre en action un apprentissage coopératif peut également être bénéfique pour les apprenants en leur donnant l'occasion d'apprendre de leurs camarades.

L'enseignant peut commencer les applications ou les travaux pratiques en répartissant les étudiants en plusieurs groupes et en donnant à chaque lot une question qui concerne la lecture du roman/du texte. Le professeur peut aussi leur demander de se concentrer sur un passage ou un chapitre précis et de trouver des idées ou des questions qui pourront être utiles lors des discussions futures.

Une autre activité utile serait celle d'analyser le style durassien à partir d'un fragment donné. Comme exemple, nous avons choisi celui-ci: «Et aussi pour le petit frère, qu'il avait été triste pour elle. Et puis il n'avait plus su quoi lui dire. Et puis il le lui avait dit. Il lui avait dit que c'était comme avant, qu'il l'aimait encore, qu'il ne pourrait jamais cesser de l'aimer, qu'il l'aimerait jusqu'à sa mort.»⁶ *L'Amour* sera le moteur de l'écriture. *L'Amour* est le sujet d'un film. «C'est un livre. C'est un film. C'est la nuit.»⁷ L'image est portée par l'écriture, car elle est d'abord vue et montrée dans l'histoire d'amour. Quand elle écrit, l'auteure se dit d'être complètement dans le bonheur. Marguerite Duras a déserté l'histoire de sa vie pour en faire l'œuvre de sa vie. C'est une écriture visuelle, claire, facilement reconnaissable, avec beaucoup de dialogues et des indications scéniques. Ce sont de véritables expériences d'écriture. Le récit durassien n'est pas toujours chronologique, des fois il est un peu monotone, sa syntaxe est cassée, et l'auteure utilise des verbes simples comme: « dire », et de nombreux pronoms personnels pour évoquer la même personne (par exemple : « je » et « elle » pour la narratrice).

Comme activité pratique, nous avons déjà souligné ce fait, l'enseignant pourra poser des questions (Q.) comme celles-ci. Les apprenants devront justifier leurs réponses (R).

Q. Quel est l'âge de la narratrice? R. Elle a 15 ans.

Q. A-t-elle une famille? R. Elle a une famille: une mère et deux frères.

Q. Où se déroule l'action du roman? R. L'action du roman se déroule en Indochine, dans un cadre naturel beau et exotique.

Q. Elle se souvient d'une période de sa vie. Laquelle ? R. Dans le livre, elle se souvient de son adolescence.

Des QCM seraient possibles aussi dans ce contexte:

⁴ *Idem*, p. 103.

⁵ *Idem*, p. 104.

⁶ *Idem*, p. 103.

⁷ *Idem*, p. 69.

Exemple : Au moment où elle raconte son histoire, la narratrice est :

a. une jeune adolescente ; b. une femme âgée ; c. une femme d'une quarantaine d'années.

La réponse est: b. une femme âgée.

Justification : « Un jour, j'étais âgée déjà (...) » ; « (...) je vous trouve plus belle maintenant que lorsque vous étiez jeune, j'aimais moins votre visage de jeune femme que celui que vous avez maintenant, dévasté. »⁸

Exemple : La narratrice reçoit des nouvelles de son ex-amant parce qu' : a. il l'appelle ; b. il lui écrit une carte postale ; c. il lui écrit une lettre. La bonne réponse est a. il l'appelle (au téléphone).

Justification : « Des années après la guerre, après les mariages, les enfants, les divorces, les livres, il était venu à Paris avec sa femme. Il lui avait téléphoné. C'est moi. Elle l'avait reconnu dès la voix. Il avait dit : je voulais seulement entendre votre voix. Elle avait dit c'est moi, bonjour. Il était intimidé, il avait peur comme avant. Sa voix tremblait tout à coup. Et avec le tremblement, tout à coup, elle avait retrouvé l'accent de la Chine. »⁹

La preuve de l'amour de la part de « l'amant ».

L'amant offre un beau cadeau à la narratrice : a. un diamant ; b. un bracelet ; c. une montre.

La bonne réponse est a. un diamant. Elle vient avec la justification : « bientôt j'aurai un diamant au doigt des fiançailles »¹⁰

La tenue vestimentaire choisie par la narratrice ce jour-là.

La jeune fille insiste sur sa tenue. Pour elle, l'élément le plus original et le plus important était : a. sa robe ; b. ses souliers ; c. son chapeau d'homme.

La réponse correcte est : c. son chapeau d'homme.

Justification : « Ce ne sont pas les chaussures qui font ce qu'il y a d'insolite, d'inouï, ce jour-là, dans la tenue de la petite. Ce qu'il y a ce jour-là c'est que la petite porte sur la tête un chapeau d'homme aux bords plats, un feutre souple couleur bois de rose au large ruban noir. »¹¹

Un autre type d'activité est celle qui propose aux apprenants de relever un court passage au début du livre qui montre que le climat de la région est tropical.

Le fragment est le suivant : « Il n'y a pas de saisons dans ce pays-là, nous sommes dans une saison unique, chaude, monotone, nous sommes dans la longue zone chaude de la terre, pas de printemps, pas de renouveau. »¹²

Pour varier les activités, le professeur peut proposer aux étudiants un exercice à pointillées. Ils devraient compléter les points avec les mots tirés du roman. Voici l'exemple :

L'action se passe en dans les années

Le lycée de la narratrice se situe à Mais depuis 1976, cette grande ville a changé de nom.

Elle s'appelle maintenant.....

Le texte complété sera le suivant :

L'action se passe en *Indochine* dans les années '30.

Le lycée de la narratrice se situe à *Saigon*. Mais depuis 1976, cette grande ville a changé de nom. Elle s'appelle maintenant *Hô Chi Minh-Ville*.

Une autre activité pourrait porter sur les caractéristiques des deux amoureux. Il s'agit des caractéristiques de l'amant et des caractéristiques de la narratrice. Nous proposons cette

⁸ *Idem*, p. 109.

⁹ *Idem*, p. 112.

¹⁰ *Idem*, p. 75.

¹¹ *Idem*, p. 113.

¹² *Idem*, p. 75.

activité dans un tableau avec des cases où les apprenants devront compléter les caractéristiques qu'ils retrouvent facilement dans le roman.

<i>Caractéristiques</i>	<i>« l'Amant »</i>	<i>« la narratrice »</i>
Nationalité	Chinoise	Française
Âge	28 ans	15 ans
Statut social	riche	pauvre
«race»	Asiatique	Blanche

Le professeur peut poser au groupe des questions classiques et demander aux étudiants de donner plusieurs détails sur la première rencontre des deux personnages (a), sur le type de relation qu'il y a entre eux (b), sur la durée de cette relation (c) et sur sa fin (d).

a. Réponse. Le Chinois propose une cigarette à la narratrice et commence une conversation avec elle. Il se montre tout d'abord : un peu intimidé. Justification de la réponse : « C'est visible, il est intimidé » ; « (...) il tremble »¹³

b. Réponse. La relation amoureuse entre l'Amant et la narratrice est une relation passionnelle (physique), vu les nombreux passages dans la célèbre garçonnière.

c. Réponse. La durée de la relation : elle va durer un an et demi. Justification : « C'est un an et demi après cette rencontre que ma mère rentre en France avec nous. »¹⁴

d. Réponse. Les deux amoureux doivent se séparer parce que la narratrice et sa famille ont choisi de repartir en France.

Pour compléter le tableau de ce départ en France, le professeur demande aux apprenants quel moyen de transport ont-ils pris pour se déplacer à cette époque-là et quel moyen de transport pourraient-ils prendre de nos jours.

Réponse. À cette époque-là, le moyen de transport utilisé pour voyager entre l'Asie et l'Europe était le bateau. De nos jours, le moyen de transport utilisé pour voyager entre l'Asie et l'Europe est l'avion.

Comme débat(s) ou devoir(s), l'enseignant pourrait proposer aux étudiants de préparer des thèmes comme : a. la relation amoureuse entre la narratrice et son amant sous la pression familiale ; b. la défense de cette relation ou bien leur proposer un exercice de créativité, comme par exemple : donner un autre titre au roman. Le professeur fera toujours la mise en commun des réponses.

Le cours de littérature reste un magnifique lieu de rencontre entre les langues et les cultures ; et la lecture doit devenir un espace libre et agréable qui invite à l'épanchement de l'affectivité et au développement de l'imaginaire des apprenants. Nous voulons préciser aussi que c'est toujours l'apprenant qui se trouve au centre de notre activité, c'est bien lui qui doit développer ses compétences, tout en prenant du plaisir à construire une nouvelle vision sur la vie et sur le monde qui l'entoure. Comme professeur de littérature, je peux affirmer que ce travail m'a offert des pistes que je pourrai approfondir en cours avec mes étudiants. L'exploitation de la littérature mène aussi à des réflexions sur la langue elle-même.

BIBLIOGRAPHY

Adler, Laure, *Marguerite Duras*, Éditions Gallimard, Paris, 1998.

Blot-Labarrère, Christiane, *Marguerite Duras* (collection « les Contemporains », n° 14), Éditions du Seuil, Paris, 1992.

¹³ *Idem*, p. 12.

¹⁴ *Idem*, p. 98

Borgomano, Madeleine, *L'écriture filmique de Marguerite Duras*, Éditions Albatros, Paris, 1995.

Cénac, Laetitia, *Marguerite Duras – L'écriture de la passion*, Éditions de la Martinière, Paris, 2003.

Clerc, Jeanne-Marie, *Littérature et cinéma*, Éditions Nathan, Paris, 1993.

Cuq, Jean-Pierre, Gruca, Isabelle, *Cours de didactique du français langue étrangère et seconde*, Éditions Presses Universitaires de Grenoble, 2003.

Duras, Marguerite, *L'Amant*, Les Éditions de Minuit, Paris, 1984.

Georgescu, Corina-Amelia, *La didactique du français langue étrangère : tradition et innovation*, Editura Tiparg, Pitești, 2012.

Miclău, Paul, Toma, Radu, Ion, Angela, *Création et devenir dans la littérature française du XX-è siècle – Histoire de la littérature française*, București, 1989.

Roman, Dorina, *La didactique du français langue étrangère*, Editura UMBRIA, Baia Mare

1994.

Tagliante, Christine, *L'Évaluation et le Cadre européen commun*, Éditions CLE International/Sejer, Paris, 2005.

Tagliante, Christine, *La classe de langue*, Éditions CLE International, Paris, 1994.

Ressources électroniques:

<https://enseignants.lumni.fr/fiche-media/00000001133/marguerite-duras-evoque-son-style-litteraire.html>

consulté en ligne le 19 septembre 2023.

<https://www.marguerite-duras.com/L-amant.php>

consulté en ligne le 18 septembre 2023.

ASPECTS ON THE FEMININE CROATIAN PROSE AT THE END OF THE 20TH CENTURY

Maria Lațchici
Lecturer, PhD, University of Bucharest

Abstract: The eighties represent the golden age of female prose in Croatian literature, although we can still find its seeds at the end of the 19th century, to Marija Jurić Zagorka and Dragojla Jarnević. Within the feminist movement (promoted intensively by Lada Čale Feldman, Renata Jambrešić Kirin, Andrea Zlatar Violić, Helena Sablić Tomić and Nataša Govedić), appears at the end of the 20th century the phrase female writing as a notion that tries to draw attention to the specifics of the vision feminine, of the value system, of the problems presented in the literary works in which female intimacy is asserted in a clearly defined male-female dichotomy.

Keywords: female writing, intertextuality, body, pain, society

La sfârșitul secolului XX un loc important în proza anilor optzeci în literatura croată, când debutează în forță postmodernismul, îl ocupă proza feminină.¹ Termenul, pe care cu un deceniu înainte l-au inaugurat teoreticienele literare franceze Helene Cixous și Luce Irigaray și care a fost introdus în peisajul literar croat de "Ingrid Šafranek (în 1983) în analiza prozei lui Marguerite Duras, apare sub oblăduirea feminismului, ca expresie care caracterizează natura așa zisei literaturi feminine. Sensibilitatea și experiența feminină transpar în text prin alegerea temelor și modul de abordare a acestora, în deformarea discursurilor predominante."²

Anii optzeci reprezintă și epoca de aur a prozei feminine în literatura croată, deși germini ai săi găsim încă la finalul sec. al XIX-lea, la Marija Jurić Zagorka și la Dragojla Jarnević. În cadrul mișcării feministe (promovate intens de Lada Čale Feldman, Renata Jambrešić Kirin, Andrea Zlatar Violić, Helena Sablić Tomić și Nataša Govedić), apare la sfârșitul secolului XX „sintagma scriitura feminină ca noțiune prin care se încearcă să se atragă atenția la specificul viziunii feminine, a sistemului de valori, a problemelor prezentate în operele literare în care se afirmă intimitatea feminină într-o dihotomie clar definită masculin-feminin. Accentul cade pe personajele feminine, pe ideile și existența lor cotidiană, immanentă problemelor vieții feminine, clar diferite de universul masculin.”³

Criticii literari croați Velimir Visković și Zdravko Zima introduc termenul de proză sau scriitură feminină în teoria și critica literară croată mai ales atunci când se făcea referire la volumele de proză ale lui Dubravka Ugrešić, Slavenka Drakulić și Irena Vrkljan, acest trio care a marcat scena literară croată la sfârșitul secolului XX și începutul secolului XXI.

DUBRAVKA UGREŠIĆ

Vorbind de proza feminină croată cu siguranță că primul nume care trebuie amintit este cel al lui Dubravka Ugrešić (1949-2022), considerată una dintre cele mai importante scriitoare contemporane din Europa Centrală și de Est, eseist, dar și un important teoretician literar cu accent pe avangardismul rus.

¹ Croată: Žensko pismo

² Bagić, Krešimir, *Uvod u suvremenu hrvatsku književnost. 1970.-2010.*, Školska knjiga, Zagreb, 2016, pag. 80

³ Lațchici, M.; Podgorac V., „Postmodernismul croat”, în vol. *Postmodernismul în literaturile slave*, volum coord. de Octavia Nedelcu, Ed. Universității din București, 2018, p.133

Născută la Kutina, în Croația, a absolvit Facultatea de Filosofie din Zagreb și a lucrat douăzeci de ani la Institutul de literatură al Facultății de Filosofie. A început cu proza pentru copii: *Mali plamen* (*Mica flacăra*, 1971) și *Filip i Srećica* (*Filip și Srećica*, 1976), însă deja aici se întrevide modelul ei politic care este în conformitate cu premisele teoretice ale formalistilor ruși – procedeul înstrăinării de materialul real care se transvazează în textul literar. A publicat un volum de scurte povestiri *Poza za prozu* (*Poză pentru proză*, 1978) și *Život je bajka* (*Viața e un basm*, 1983); culegerea de eseuri *Američki fikcionar* (*Ficționarul american*, 1993), *Kultura laži* (*Cultura minciunii*, 1996), *Cititul interzis* (*Zabranjeno čitanje*, 2001); romanele *Štefica Cvek în vâltoarea vieții* (*Štefica Cvek u raljama života*, 1981), *Forsiranje romana reke* (*În voia fluxului conștiinței*, 1983), *Muzeul capitulării necondiționate* (*Muzej bezuvjetne predaje*, 1998, publicat numai în traduceri) și *Ministarstvo boli* (*Ministerul durerii*, 2004), *Nu e nimeni acasă* (*Nema nikog doma*, 2005). Cărțile i-au fost traduse în aproape toate limbile europene și premiate cu numeroase premii. În afară de proză, a fost dedicată și activității științifice. Este autoarea studiului *Nova proza rusă* (*Nova ruska proza*, 1980) și redactarea unei antologii de proză rusă contemporană *O palmă în mână* (*Pljuska u ruci*, 1988). Pe lângă romanul care a consacrat-o pe scena prozei feminine, Dubravka Ugresic a publicat valoroase studii literare despre avangarda rusă *Terminologia avangardei ruse* (*Pojmovnik ruske avangarde I-IX*, împreună cu Alexandar Flaker, 1984-1993) și a tradus din Pilnyak și Harms. În 1993 a părăsit Croația din motive politice. A trăit de atunci la Amsterdam scriind pentru ziarele și revistele europene și predând la universitățile americane.

Romanul ei *Štefica Cvek în vâltoarea vieții* (*Štefica Cvek u raljama života*) este unul dintre cele mai bune romane ale anilor optzeci în literatura croată. A ales o poveste de dragoste banală pe care o parodiază, iar ca model se folosește de un articol de ziar.

O tânără și depresivă dactilografă, Štefica Cvek, trăiește cu mătușa sa originară din Bosanska Krupa și este în căutarea fericirii și a iubirii vieții sale. Cu sfaturile lor o ajută colegile și prietenele, Anuška și Mariana. Ștefița are câteva flirturi: cu Șoferul, cu intelectualu, însă nimeni nu dezvoltă mai mult de o întâlnire. Șoferom, Trokrlnim i Intelektualcem, ali nijedan se ne razvije u ništa više od jednokratnog susreta. Nefericita Ștefița caută consolare în sretna Štefica utjehu traži u "Doamna Bovary", și după căsătoria unei prietene Ela, cade într-o puternică depresie, în timpul căreia mănâncă peste măsură și încearcă să se sinucidă (însă din nefericire în locul unor tablete periculoase înghite multivitaminele mătușii!). După care se înscrie la un curs de limbă engleză unde îl cunoaște pe Mister Frndić. Așteaptă împreună tramvaiul. Într-o anexă finală autoarea, împreună cu mama sa, cu mătușa, cu sora, vecina Maia, Lence și doamna Iarmila se consultă fără succes în legătură cu sfârșitul romanului însă nu reușesc să cadă de acord.

Autoarea ironizează și parodiază romanul de dragoste folosind multe stereotipuri despre femei create tocmai de bărbați. Vorbește despre problemele femeilor, despre dorințele și impulsurile lor prin vocea nefericitei protagoniste Štefica Cvek. Dar cine este Štefica Cvek? Din articolul pe care autoarea îl ia ca model, aflăm că Štefica Cvek, o tânără de 25 de ani, nu are un partener, are o părere proastă despre sine, se consider neatractivă, ba chiar urâtă, adesea este melancolică și depresivă și cere un sfat de la cititori prin intermediul unei rubrici din ziar. Este nemulțumită și nesigură și nu vede nimic pozitiv în viața sa, iar în disperarea ei crede că un bărbat i-ar rezolva toate problemele.

O adevărată maestră a parodiei, cum o numește istoricul și criticul literar Slobodan Prosperov Novak, textele Dubravkai Ugresic posedă un înalt grad de autoreferențialitate, ele sunt metatexte și reprezintă cele mai drastice exemple ale narațiunii contemporane despre narațiune, ale literaturii despre literatură. Proza, așa cum o înțelege Dubravka Ugresic, este

înainte de toate o critică a literaturii și a relației deformate a acesteia cu realitatea.⁴ Cărțile ei de proză au în centrul interesului oamenii simpli, cei de la marginea societății, așa cum este și Ștefica Cvek.

Modul în care Dubravka Ugrešić începe romanul, aduce câteva texte din revistele pentru femei și selectează unul pe care construiește narațiunea, folosește deci un fragment, este unul neobișnuit și va fi construit mai departe dintr-o sumedenie de astfel de fragmente, nu există o fabulă solidă și nici evenimente cheie în roman. Totul se rezumă la mici momente care construiesc un întreg cu sens. Femeile sunt dealtfel înclinate a scrie despre acele (aparent) neînsemnate momente în care se reflectă toată tristețea, fericirea, bucuria, stările depresive și dorințele unei femei. Autoarea apelează și la intertextualitate și la un moment dat Ștefica Cvek citește romanul *Madame Bovary*, iar autoarea introduce citate din această operă pe care eroina le-a subliniat. Nu ține cont de ordinea cuvintelor și nici de semnele de punctuație.

În roman apar și personaje masculine, dar fără a avea un rol important; acțiunile lor influențează sentimentele femeii, dar cam atât. Iar în ce privește tehnica romanului, opinăm că cel mai bine a descris-o Andreea Zlatar, critic literar: "Construcția narativ-eseistică, ficțiunea parodică și eseistica etnologică evidențiază intenția autoarei de a se juca u stereotipurile narrative. Acest roman a fost descris de criticii literari ca un manual al strategiilor narrative postmoderniste. Totodată a scos în evidență devotamentul autoarei de a reconfigura o figură feminină din mitologia slavă, *Baba Jaga*, ca și a stereotipurilor feminității – mai ales a îmbătrânirii – în cultura occidentală contemporană. Grație caracteristicilor poetice de bază, tonului parodic și jocului cu stereotipurile romanului de dragoste, romanul *Ștefica Cvek u raljama života* putea fi privit în literatura croată ca un predecesor al prozei feminine urbane."⁵

Procedeele postmoderniste utilizate de autoare într-un roman de dimensiuni mici (în jur de optzeci de pagini) și cu o poveste banală, este unui dintre cele mai importante proze feminine croate. Jocul abil de cuvinte pune într-un con de umbră logica discursului masculin, atât de rațional, și atât de absent în acest roman.

Polemicele Ștefice Cvek se reflectau în primul rând în parodie. În ciuda aprecierii sale pentru trivial, Dubravka Ugrešić a reușit în același timp să mențină un punct ferm de plecare de la schema de recunoaștere până la textul trivial. Critica nu este exprimată numai printr-o atitudine indirectă, fără să accepte trivialul, ci prin reexaminarea directă a tot ce marchează conștiința clișeizată. Acest text se referă polemic la faptul că conștiința trivială a unora dintre cele mai umane trăsături omenești, cum ar fi dorința de bine și de frumos, speranțele și temerile intime aproape în mod necesar – banalizează. Până la valorile acceptabile trebuie deci – să pătrunzi, și textul lui a Ugrešić face acest lucru cu diferite strategii narrative (de ex. atingerea acelor puncte narrative cum e romanul de dragoste și pe care îl face un text trivial). Iubiții ei sunt personaje plate, reduse șablonard doar la un anumit nivel (Șoferul, Grasul, Intellectualul). Caricaturizarea este realizată într-o asemenea măsură încât multe recenzii afirmă că este vorba de parodiarea unui întreg gen de roman de dragoste. Înclinația lui Ugrešić pentru genurile triviale se încadrează de fapt în totalitate în tendința tot mai extinsă de spargere a determinării tăioase a literaturii culte și triviale, în tendința ștergerii mai întâi a granițelor care le separă și apoi întrepătrunderea lor (prin care literatura trivială câștigă demnitate iar cea cultă vitalitate).

Dubravka Ugrešić a fost o scriitoare cu mișcări literare distinct manieriste. Oricare din textele sale în proză este într-un fel sau altul o dezbatere poetică implicită, iar unul din

⁴ Prosperov, Slobodan Novak, *Povijest hrvatske književnosti. svezak IV*, Suvremena književna Republika, Marjan Tisak, Split, 2004, pag. 106

⁵ Zlatar, Andreea, *Rječnik tijela*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2010, pag. 121

mijloacele prin care se realizează acest lucru este saturația densă a acelei proze cu elemente intertextuale⁶. Tocmai în intertextualitatea înțeleasă după Bahtin – ca dialogism⁷, trebuie căutat răspunsul la întrebarea de ce Ștefica Cvek recurge *Doamna Bovary* a lui Flaubert. Prin această mișcare autoarea stabilește o corespondență directă între două texte, iar după un asemenea act niciunul din texte nu rămâne identic. Într-un fel Ștefica Cvek este o variantă a romanului despre doamna Bovary. Însă și invers, deoarece prin compararea celor două texte se ajunge la decanonizarea unui roman literar clasic, și iese la iveală faptul că *Doamna Bovary* se poate citi și ca text cu supstrat trivial. În felul acesta se relativizează serios granița dintre literatura trivială și cea cultă.

Andrea Zlatar, oferă probabil cea mai bună explicație pentru acest roman: ”Construcția eseului narativ, care combină narațiunea autobiografică, ficțiunea parodică și eseurile etnologice, subliniază nevoia auctorială a lui Ugrešić de a se juca cu stereotipurile narative. Acest roman, pe de o parte, a fost menționat de critici ca fiind o lectură obligatorie referitor la strategiile postmoderne de scriere și, pe de altă parte, au subliniat angajamentul lui Ugrešić de a remodela atât figura mitică a personajului mitic slav Baba Jaga, cât și stereotipurile feminității - în special îmbătrânirea feminină - în cultura occidentală contemporană. Datorită calităților sale poetice fundamentale, tonului parodic și jocului cu stereotipurile romanului de dragoste, romanul lui Ugrešić *Ștefica Cvek în vâltoarea vieții* ar putea fi considerat un predecesor al prozei femeilor urbane din țara noastră.”⁸ Acest roman este una dintre cele mai semnificative opere ale literaturii feminine croate. În el sunt evidențiate procesele cheie ale postmodernismului sunt cuprinse și sunt îndeplinite toate criteriile care conferă unei opere individuale pecetea scrisului feminin.

În *Prelucrarea finală a modelului (Završnoj obradi modela)*, scriitoarea atrage atenția asupra similitudinii fabulei dintre basme și textul său, prin care putem ajunge ușor la, de exemplu basmul despre Cenușăreasa (însă aici prințul nu apare pe un cal alb, ci – parodic – așteaptă tramvaiul).

Prin însăși luarea romanului în mână, cititorului i se impune faptul că în față are un text care poate nu este altceva decât o rețea densă formată din diferite fragmente în proză, apărute prin ”tăierea” și mai apoi îmbinarea din alte întreguri mai mari și terminologia croitorească, pe care o întrebuințează aici Ugrešić este adecvată scopului. Jonglând cu pricepere cu dreptul de autor, povestitorul recunoaște la sfârșitul textului că drept inspirație pentru ”romanul despre dactilografă” s-a servit de un pretins jurnal al unei oarecare *Pat Patch* din Londra din 1888. Ceea ce este inventat este îmbrăcat complet în veșmintele exacte, ficțiunea imită fațiunea, astfel încât devine aproape imposibil să distingem una de alta, procedeu care se încadrează foarte bine în maniera lui Borges.

IRENA VKLJAN

Un alt nume important al prozei feminine croate, Irena Vrkljan (1930-2021), scriitoare și traducătoare, a scris în croată și în germană, apare pe scena literară croată ceva mai devreme ca Dubravka Ugrešić, însă este propulsată sub lumina reflectoarelor (post)moderniste cam în același timp.

Și-a început activitatea literară în cadrul membrilor cercului literar *Krugovaši* de care aparținea din punct de vedere al generației și politic.⁹ Născută în 1930 la Belgrad, a studiat la Zagreb și la Berlin. În anii cincizeci și șaiszeci scrie poezie de orientare suprarrealistă în care

⁶ Intertextualitatea se regăsește anterior, în literatura croată, și în romanul *Kiklop*, al lui Ranko Marinković precum și în romanul lui Ivan Slamnig, *Bolja polovica hrabrosti (Partea bună a curajului)*.

⁷ Intertextualitate este conform lui Bakhtin o formă de relație dialogică între ”cuvintele altora” și ”propriile cuvinte”, prin care se dezvoltă o relația activă premea Bahtinu oblik dijaloške relacije između "tuđe" i "svoje riječi", pri čemu se razvija djelatan suodnos, odnosno dijalog u užem smislu, polemika i slično.

⁸ Zlatar, Andreea: *Rječnik tijela*; Naklada Ljevak, Zagreb 2010. p. 121

⁹ Irena Vrkljan, în *Leksikon hrvatskih pisaca*, Školska knjiga, Zagreb 2000.

eliberează subiectul poetic de toate clișeele morale și lingvistice.¹⁰ Prin plecarea în străinătate tematizează tot mai mult propria existență și sentimentul singurătății, în special în volumul de poezii *U koži moje sestre* (*În pielea surorii mele*, 1982). Încă de atunci este posibilă recunoașterea elementelor și motivelor care vor deveni ulterior dominante în proza sa autobiografică în care intră în 1984 cu romanul *Mătase, foarfeci* (*Svila, škare*). Au urmat romanele: *Marina sau despre biografie* (*Marina ili o biografiji*, 1986), *Manuscrisul berlinez* (*Berlinski rukopis*, 1988), *Dora în toamna aceasta* (*Dora, ove jeseni* 1991), *Pred crvenim zidom* (*În fața zidului roșu*, 1994) și *Scrisori unei femei tinere* (*Pisma mladoj ženi*, 2003). A publicat și două romane polițiste: *Posljednje putovanje u Beč* (*Ultima călătorie la Viena*, 2000) și *Smrt dolazi sa suncem* (*Moartea vine cu soarele*, 2002). Pe lângă numeroase premii, romanele i-au fost traduse în limbile germană, engleză și italiană. Împreună cu soțul său, Benn Meyer-Wehlack a scris scenarii pentru piese de televiziune și radio, și se ocupă de traduceri literare. A trăit pe relația Zagreb – Berlin și s-a stins la Zagreb la 23 martie 2021.

Romanele Irenei Vrkljan sunt considerate ca fiind modelele dominante în proza autobiografică croată contemporană. Pe plan structural, în romanul *Svila, škare*, se regăsesc clar trăsăturile determinate ale prozei feminine, precum autoreferențialitate, fragmentism, asociațiile, tonul confesional, sincretismul genurilor. Pe plan tematic a fost preocupată de teme precum graviditatea și avortul, relația mamă – fiică, figura dominantă a tatălui său devenit agresiv, frumusețea feminină, relațiile de cuplu în mariaj, sexualitatea.

Romanul *Mătase, foarfece* (*Svila, škare*) este împărțit în trei părți (*Djetinjstvo u kraljevini-Copilăria în regat, Druga vremena - Alte vremuri și Kretanja - Evoluții*), sub forma unor note fragmentare povestitoare vorbeste despre copilăria sa, despre război, despre părinții săi, despre cum a crescut și despre căsătoriile sale cu Z. și Benn.

În romanul *Marina sau despre biografie*, avem trei femei: Marina Cvetajeva – poeta rusă, Dora Novak – actriță și naratoarea. Și Marina și Dora duc o viață nefericită și existența lor se termină tragic. Povestind despre biografia Marinei naratoarea se compară cu aceasta și scrie o autobiografie, ”foarte multe voci sunt de părere că este de vorba de fapt de autobiografia autoarei romanului, deși am putea fi induși în eroare. Marina se confruntă cu problemele tipice ale unei femei care își dorește succes: femeia-artist, femeia-rebelă împotriva orânduirii lumii și a femeii – personalitate tragică, prea sensibilă pentru a face față lumii,”¹¹ deci o putem compara cu Dora Novak, care se stinge de tristețe. Naratoarea desenează întotdeauna copaci, toți erau entuziasmați de copacii ei lucru care a început să o enerveze cu timpul și a început doar să mângâiească pe hârtie. Dar acest lucru i se interzice (ceea ce înseamnă o îngrădire) ceea ce ne duce cu gândul la schema societății patriarhale care nu suferă schimbări. Patriarhatul este vizibil și în raportul față de tată, povestitoare vorbeste cu teamă și respect, el este pater familiae și are ultimul cuvânt.

Toate cele trei femei se simt străine în lumea contemporană, nu se pot adapta ritmului de schimbări rapide și modului de viață care abundă în dezamăgiri câteva decenii după cele două războaie mondiale. Ele nu își pot atinge țelurile, nu se pot împlini, sunt slabe, se simt divizate în fragmente. Fragmentară este și tehnica utilizată în scrierea acestui roman, paragrafele se succed fără o legătură solidă între ele. Propozițiile sunt scurte, uneori dintr-un singur cuvânt, cronologia este absentă, totul se derulează concomitent, așa cum este în gânduri, în același timp, neașteptat, neplanificat: ”trecutul trăiește în noi fără cronologie. Totul este aici în același timp, toate culorile, toate sentimentele...Ne-am atașat de biografia exterioară”¹² Marina ține un jurnal, sunt inserate în el scrisorile ei, ca o mostră, un model, pentru că doar în ele este fericită.

¹⁰ Idem.

¹¹ Dujić, L.; *Ženskom stranom hrvatske književnosti*, Mala zvona, Zagreb, 2011, p. 104

¹² Vrkljan, I.; *Marina ili o biografiji*, Večernjakova biblioteka, Zagreb, 2004, pag. 58

Există trei femei în romanul lui Irena Vrkljan: Marina Cvetajeva – poeta rusă, Dora Novak – actrița, și naratoarea. Atât Marina, cât și Dora au o viață nefericită și se termină tragic, iar în timp ce povestește biografia Marinei, naratoarea se compară cu ea și scrie o autobiografie. Multe voci susțin că este autobiografia autoarei romanului însăși, dar nu putem fi niciodată complet siguri de asta, poate este doar o direcție greșită de interpretare. Cu toate acestea, Marina are problemele tipice ale unei femei care luptă spre succes: femeia-artist, femeia-rebelă împotriva felului în care este. lume orânduită, și apoi femeia-personalitate tragică, toate prea sensibile pentru a ști să se descurce în acea lume. Prin urmare, putem compara cu ușurință naratoarea cu Marina. În ceea ce privește comparația cu Dora Novak, care moare de durere, soarta ei nu este identică și nici măcar în sens literal și nici asemănătoare cu soarta autoarei, dar este greu să scapi de impresia că este vorba de a scrie despre un posibil. variantă a propriei destin, unde plecarea Irenei Vrkljan la Berlin poate fi interpretată ca dimensiunea morții - sfârșitul vieții în propria țară, adică a merge într-o altă lume, așa cum se termină prima poveste autobiografică, așa cum viața se termină cu moartea. mai departe putem doar ghici.

Toate cele trei femei sunt înstrăinate de lumea modernă, incapabile să se adapteze schimbărilor rapide și unui mod de viață într-o lume plină de dezamăgiri după câteva decenii marcate de două războaie mondiale. Nu pot să mă realizez pe mine și pe obiectivele mele. Sunt subiecți slabi care nu își pot stabili propria unitate, propria lor integritate și liniaritate, sunt fragmentari. Tehnica de scriere în lucrare în sine este, de asemenea, fragmentară. Paragrafele se succed unul pe altul, dar fără prea multe legături cauza-efect. Propozițiile sunt scurte, uneori doar un cuvânt. Nu există niciunul în lucrare cronologie, totul este simultan pentru că în gânduri totul este simultan, neașteptat, neplanificat și nedefinit. ”Trecutul trăiește în noi fără cronologie. Totul este acolo în același timp, toate culorile, toate sentimentele. Vorbind, deseori rănim această memorie simultană. Fiecare carte despre viață ar putea rula paralel, în coloane, ar putea exprima întregul dacă nu am fi crescuți să credem în ordine, credința în ierarhii. Important, neimportant. Începutul, sfârșitul. Acest arbitrar a apărut din dorința de a media, de a explica. Dar este violență, făcută celor experimentați. Așa ne-am atașat de biografia externă, de posturi.”¹³ Marina scrie un jurnal, scrisorile ei sunt introduse ca șablon, doar în ele este fericită.

În anii 80 și la începutul anilor 90, Irena Vrkljan reafirmă modelul cândva periferic al culturii de avangardă, punând în aplicare poetica citării dialogale și a unei intertextualități mai ample care devine una dintre principalele caracteristici ale întregii sale opere și a ei ca “autoare a unui discurs recunoscut”¹⁴

SLAVENKA DRAKULIĆ

Slavenka Drakulić (n.1949), scriitoare, jurnalistă și publicist croată. A publicat mai multe romane și cărți de eseuri. Este colaboratoare permanentă la *The Nation*, iar eseurile ei au apărut în *The New Republic*, *The New York Times Magazine*, *The New York Review of Books*, *Suddeutsche Zeitung*, *Internazionale*, *Dagens Nyheter*, *The Guardian*. În 2005 a primit prestigiosul The Leipzig Book Award For European Understanding.

Proza Slavenkăi Drakulić este marcată de evenimente legate de viața ei privată - probleme de sănătate cu rinichi, dializă și transplanturi - pe de o parte, și evenimentele politice din Croația și cele legate de război, de cealaltă. Cele mai frecvente teme pe care le abordează sunt corpul și fizicul, durerea și boala, violarea femeilor din Bosnia și Herțegovina în timpul războiului, procesele criminalilor de război. În 1984, a publicat cartea *Smrti grijesi feminizma* (*Păcatele de moarte ale feminismului*), prima de acest fel în toată Europa de Est.

¹³ Vrkljan, Irena, *Marina ili o biografiji*, Večernjakova biblioteka, Zagreb, 2004, p. 68

¹⁴ *Leksikon hrvatskih pisaca*, Školska knjiga, Zagreb

Pentru cartea *Hologrami straha* (*Holograma fricii*, 1987) s-a inspirat din propria experiență. Editorul publicației „Start”, Mladen Pleša, i-a cerut să scrie un raport despre transplantul ei de rinichi, dar nu l-a mai publicat deși i-a plăcut, explicând că este prea literar, așa că i-a sugerat să scrie o carte, ceea ce a și făcut cu succes.

În 1995, a publicat romanul *Piele de marmoră* (*Marmorna koža*), o poveste interesantă scrisă la persoana întâi care tratează relația îndepărtată dintre o sculptoriță și mama ei. Relația lor se bazează tocmai pe experiența esențială a corpului și a pielii, este și una dintre temele preferate ale lui Drakulić. A urmat romanul *Foamea divină* (*Božanska glad*, 1995), iar apoi impresionantul roman *Ca și când nu aş exista* (*Kao da me nema*, 2000), o ilustrare emoționantă a crimelor împotriva femeilor și a violurilor în timpul agresiunii din Bosnia și Herțegovina. Este important să subliniem că nu este vorba despre un reportaj de război cu sânge rece, ci despre povești intime despre modul în care războiul a schimbat oamenii.

Preocuparea pentru subiectele politice este evidentă și în cartea ei de non-ficțiune cu titlul complet *Oni ne bi zgazili ni mrava N-ar face rău nici unei muște*, (2005) în care analizează experiențele din timpul monitorizării prizonierilor și procesul propriu-zis de judecată la Tribunalul Internațional pentru Crime de Război de la Haga. Observând procesele, dându-și seama că crimele de război au fost comise de oameni obișnuiți care sunt înconjurați de noi în fiecare zi, și nu de „monștri”, ajunge în cele din urmă la concluzia că răul este banal. Pentru această carte, ea a primit premiul literar pentru înțelegere europeană la târgul de carte de la Leipzig.

După ce a scris despre fenomenul răului, Drakulić a decis să se dedice polului opus al opoziției binare, fenomenul binelui. Încurajată de experiența transplantului de rinichi repetat și de întâlnirea cu un donator de rinichi viu din America, ea a scris o carte emoționantă în limba engleză, *The Body of Her Body*. Este un fel de mulțumire tuturor donatorilor voluntari, iar după ce s-a preocupat de întrebarea de ce au decis să doneze o parte din corpul lor unei persoane complet necunoscute, își dă seama că o astfel de întrebare este de prisos pentru că sunt adevărați îngeri. Pentru Slavenka Drakulić se pot găsi multe cuvinte de laudă. Ea este femeia care a fost prima din Croația care a scris eseuri despre feminism, o publicistă care a vorbit deschis despre numeroase probleme sociale în anii 1980, neconformându-se niciodată cu ideologia dominantă, creând o legătură solidă între literatură și analiza sociologică. Autoarea a vorbit cu mult curaj despre bolile sale, lăsând o impresie puternică asupra cititorului.

În romanul *Patul Fridei* (*Frida ili o boli*, 2007) Slavenka Drakulić explorează viața launtrică a uneia dintre cele mai excentrice artiste ale lumii. Romanul dezvăluie deja în titlu că vorbește despre viața celebrei pictorițe mexicane în contextul vieții sale cu dureri constante, uneori insuportabile. În acest context, acest roman este foarte interesant pentru interpretarea interculturală a literaturii. Dizabilitatea Fridei, consecințele pe care durerea le-a avut asupra vieții, artei și construcției identității ei vor fi privite ca o altă față a acesteia, ceea ce o opune normelor normalității și care, în același timp, a reprezentat inspirația ei pentru unele dintre cele mai mari lucrări a artei secolului XX. O astfel de abordare deja la nivel formal indică alteritatea Fridei, în condițiile în care totul este privit din perspectiva durerii fizice, și nu a unor acțiuni concrete ale indivizilor.

În comparație cu celelalte două romane din trilogia despre femei celebre, *Dora și Minotaurul*¹⁵ (*Dora i Minotaur*, 2015) pare cel mai simplu din punct de vedere al alterității. Motivul poate fi că acest roman nu se ocupă atât de trup, cât, s-ar putea spune, de filosofia femeii ca atare. Dora Maar nu este marcată de corpul ei, așa cum sunt celelalte două protagoniste și nici nu este uzată de o dorință nesățioasă de a se realiza, atât pe plan familial, cât și profesional. Ea caută recunoaștere.

¹⁵ Romanul a fost tradus în limba română de Octavia Nedelcu

La prima vedere, s-ar putea concluziona că Dora este bântuită de întrebarea: *sunt eu un artist sau sunt doar o muză?* Pe de altă parte, odată cu o lectură și analiză mai atentă și detaliată a textului, devine clar modul în care un alt laitmotiv parcurge retrospectiile și introspectiile naratoarei la persoana întâi: *sunt amantă sau sunt doar muză?* Cert este că Dora Maar, fotografă și pictoriță suprarealistă, a rămas mai cunoscută în istorie ca muza și iubita lui Pablo Picasso. Din păcate, faptul mai puțin cunoscut este modul în care a participat, foarte activ, creativ și constructiv, la realizarea unuia dintre cele mai faimoase, dacă nu chiar cea mai faimoasă pictură a lui Picasso, *Guernica*.

În acest roman, Drakulić abordează și problema culturilor, dar și a corpului feminin, a senzualității feminine, mai ales în contextul limitărilor impuse de gândirea tradițională care asuprește același corp și senzualitatea lui, încearcă să-l stingă.

Ultimul roman al trilogiei, *Mileva Einstein, teoriga tuge* (Mileva Einstein sau despre tristețe¹⁶, 2017) reprezintă într-un fel finalul trilogiei, al „preocupării autoarei de a ficționaliza relațiile intime ale oamenilor care au marcat istoria lumii, cu accent pe identitatea feminină și fragilitatea poziției femeii în relațiile cu așa numiții „bărbați importanți”¹⁷.

„Trilogia femeilor” a lui Slavenka Drakulić oferă texte stratificate și interesante în care vorbește despre problemele femeilor, despre trup, corp, percepție. Problema identității, mai exact a identității feminine în raport cu un bărbat puternic, este prezentată în aceste romane ca alteritate, ceva ce se abate de la principiile „normalului”. Ca și în restul operei sale, Drakulić, pur și simplu, scrie despre ce înseamnă să fii femeie, ce înseamnă să simți că corpul tău nu-ți aparține, dar și cum este viața marcată de durere, într-un trup care nu ascultă de spirit.

Andreea Zlatar definește proza lui Drakulić drept autoficțiune.¹⁸ Prefixul *auto-* în cazul acestei trilogii poate fi citit ca locuri diverse și diferite în fiecare dintre aceste trei romane. Astfel, în romanul *Frida* sau despre durere, există o mărturisire despre a trăi cu durere, cu un trup care refuză ascultarea și ucide spiritul, experiență pe care autoarea și protagonista ei o împărtășesc. Aceasta este experiența despre care vorbește Slavenka Drakulić prin intermediul personajului Frida Kahlo. Sentimentul de neapartenență culturală și dezrădăcinare este exprimat cel mai puternic prin confesiunile Dorei Maar, în timp ce Mileva mărturisește tristețea și singurătatea unei mame și a unei femei uitate.

Slavenka Drakulić este în continuare foarte activă, iar printre întrebările pe care le pune în romanul *Femeia invizibilă* (Nevidljiva žena, 2018) se regăsesc și cele precum: de ce astăzi, într-o societate modernă care distruge toate tabuurile, doar vârsta și îmbătrânirea sunt subiecte despre care este aproape interzis să se vorbească? Devenim invizibili odată cu vârsta, ce se întâmplă cu corpurile noastre, relația noastră cu ceilalți și, mai important, relația celorlalți cu noi? Pânzele pe care le țesem toată viața devin brusc subțiri și fragile. Șaisprezece povești din acest roman vorbesc despre relațiile interpersonale, despre relațiile dintre părinți și copii, despre plecări, dispariții, uitare, boală, rușine și durere, despre cele mai profunde sentimente despre care nu îndrăznim să vorbim.

Slavenka Drakulić, profund emoționant, fără rezerve, povestește despre experiența dezintegrării vieții în care bătrânii devin invizibili nu numai pentru mediu și sistem, ci și pentru propria lor familie și prieteni. Femeia catartică, eliberatoare, invizibilă lovește direct în plexul societății contemporane. Slavenka Drakulić intră subtil și puternic sub pielea cititorului prin fiecare poveste, forțându-l să se oprească, să se gândească la sine și la ceilalți, să fie șocat, să plângă, să se complacă în emoții și furie. Femeia invizibilă este o carte eliberatoare, profund intimă, care demonstrează că numai literatura poate spune nespulul.

¹⁷ www.politikaplus.com/novost/147624/slavenka-drakulic-predstavila-knjigu-mileva-einstein-teoriga-tuge (18.09.2023)

¹⁸ Zlatar, Andreea, Zlatar, Andrea. „Tijelo: modus komunikacije (romani Slavenke Drakulić)”, u: *Tekst, tijelo, trauma: ogledi o suvremenoj ženskoj književnosti*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004., p. 103

Temele abordate în proza autoarelor croate menționate sunt aproape imposibil de inclus sub aceeași rubrică. Ele scriu despre întregul spectru de probleme feminine, de la problema negării drepturilor omului de bază la femei în mediile tradiționale patriarhale și mic-burgheze ale societății croate, până la problema sexualității și intimității feminine, educația și statutul intelectualilor urbani și relațiile de familie și transformarea familiei tradiționale în societăți moderne. despre discuțiile nu rare despre identitatea feminină, despre sistemul feminin de valori și caracteristici, adică despre " fenomenul de feminitate".

BIBLIOGRAPHY

- Bagić, Krešimir, *Uvod u suvremenu hrvatsku književnost. 1970-2010*, Školska knjiga, Zagreb, 2016
- Dujić, Lidija; *Ženskom stranom hrvatske književnosti*, Mala zvona, Zagreb, 2011
- Flaker, Aleksandar, *Proza u trapericama*, Zagreb, 1983
- Sablić Tomić, H. (2007.) *Prostori suvremene ženske proze*. URL: counterview.net
- Zlatar Viočić, A. *Predfeminizam, feminizam i postfeminizam u hrvatskoj ženskoj književnosti*.
Milanja, Cvjetko, *Hrvatski roman od 1945 do 2000. Način moguće tipologije hrvatske romaneskne prakse*, Zagreb, 1996.
- Nemec, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000.godine.*, Školska knjiga, Zagreb, 2003
- Novak, Slobodan Prosperov, *Povijest hrvatske književnosti. svezak IV*, Suvremena književna
Republika, Marjan Tisak, Split, 2004
- Vrkljan, Irena, *Marina ili o biografiji*,
Zlatar, Andreea, *Rječnik tijela*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2010
- Zlatar, Andrea. "Tijelo: modus komunikacije (romani Slavenke Drakulić)", în: *Tekst, tijelo, trauma: ogledi o suvremenoj ženskoj književnosti*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004, pp. 100-118.
- Pogačnik, Jagna, *Tko govori, tko piše. Antologija suvremene hrvatske proze*, Zagrebačka slavistička škola, Zagreb, 2008

FACETS OF PRAYER IN M.I. LERMONTOV'S POETRY

Marta-Teodora Boboc
Lecturer, PhD, University of Bucharest

Abstract: The given paper aims to bring to readers' attention the various facets of prayer in M.I. Lermontov's poetry, as a different means of communication (be it with God or with one's own self). Written within a bit more than ten years (from 1829 to 1840), the poems we chose to analyse encompass a wide range of traits and beliefs, varying from pure suffering to savory satire, from looking for comfort to seeking a close end to all the internal(ised) turmoil. The lermontovian 'lyrical I' gravitates between two poles – himself and the others, while his prayer changes consequently from self apprehension to the unease caused by others' 'sins', at the same time trying to find comfort and safety for both the ones he genuinely cares about and himself. Thus, the image of a torn young man shifts to that of a more mature one, who has contact with the inconvenience of leading a cadet's life, but who has now learned how to satirize it in a luscious manner, then to that of a full grown-up man who wishes to protect his beloved at the cost of his own sinful soul and then back to the disappointment of standing on his own against the vengeance of his enemies and calumnies of his so-called friends. Making his last stand as a misunderstood genius, Lermontov leaves his imprint into eternity through his art of putting feeling into adequate words. This is, ultimately, a desperate prayer from him as a man to his inner self, to take life as it is and live it fully, despite the inevitable pain it seems to bring along.

Keywords: Lermontov's poetry, prayer, antithesis, identity and alterity, monologue versus dialogue

„Я или бог, или никто!” / „Sunt fie nimeni, fie zeu!”¹
(Lermontov – Eu nu sunt Byron)

Prezentă din cele mai vechi timpuri ca formă de manifestare în viața spirituală a ființei umane, rugăciunea îndeplinește o varietate de funcții, cum sunt: cea *comunicativă* – ea constituind o punte între divinitatea venerată și om, cea *catartică* – prin sentimentul de ușurare pe care îl oferă, de *introspecție* și *coeziune* – rugăciunea putând fi efectuată individual sau colectiv, ceea ce permite fie întoarcerea către sine, fie comuniunea cu societatea, în funcție de forma pe care o îmbracă și *purificatoare* – ea îndepărtând „reziduurile” sufletești, acumulate atât din încrâncenarea proprie, cât și din confruntarea cu ceilalți.

Despre importanța rugăciunii din punct de vedere religios s-a scris mult în studiile și monografiile de profil, însă nu același lucru se poate spune despre rugăciunea din sfera literară sau, cum mai este numită de unii exegeți, rugăciunea ca gen literar. Pe de o parte, definită pe larg, rugăciunea este „*un gen al comunicării de tip confesional, o adresare verbală a omului către forțele superioare, în a căror existență el crede*”² (*Dicționar Enciclopedic*,

¹ Versul menționat ca motto figurează în limba română în traducerea lui Leonid Dimov (vezi Lermontov, M.I., *Poezii*, București, Editura Univers, 1977), însă spre deosebire de originalul din rusă, cele două repere sunt inversate, *бог* însemnând *Dumnezeu*, iar *никто* – *nimeni*. Deși nu includem poezia în cauză printre cele analizate în articolul de față, opinăm că versul precizat este relevant pentru a descrie succint poziția Poetului ca entitate în raport cu Divinitatea. Uman în esență, el este în ultimă instanță demiurgul propriei lumi, create prin artă, ceea ce îl plasează într-o anumită măsură pe o poziție de rivalitate în raport cu Providența.

² Pentru citatele în legătură cu care nu este specificat expres numele traducătorului, traducerea din limba rusă în limba română aparține autoarei articolului de față.

2003, p. 332), iar pe de altă parte, odată pătrunsă în sfera literară și cu preponderență în aria poetică, rugăciunea devine „o formă de expresie artistică îndreptată către Dumnezeu, realizată după o anumită schemă, bazată pe un format dialogic al textului, pe elementele de sublim și sacru introduse în limbaj, care pot fi asociate cu o manifestare a religiozității poetului, o reflectare a activității sale creatoare și a conștiinței sale, adresată direct Absolutului” (Voitak, 2000, p. 47), reprezentând în fond „o modalitate aparte de întrupare a artei simțirii religioase, care îi permite scriitorului să-și dezvăluie profunzimile eului său creator și uman, să pună în cuvinte ceea ce, de regulă, nu poate fi spus” (Rudenko, 1996, p. 11).

Urmărite ca structuri literare canonice, rugăciunea și poezia se diferențiază fundamental, prin natura nivelului afectiv la care se declanșează, în cazul poeziei „aceasta provenind din trăirea individuală”, în timp ce rugăciunea implică mai curând „o trăire colectivă” (Koșeliov, 2014, p. 34), dar totodată „au multe aspecte în comun, întrucât și una, și cealaltă constituie o formă de introspecție a sufletului, și una, și cealaltă – în concepția majorității poezilor – presupun îndepărtarea de tumultul pământesc și apropierea de Dumnezeu” (Sapogov, 1999, p. 6). În plus, pornind de la principiul enunțat de V.A. Sapogov, care identifică „două surse generatoare ale rugăciunii, prima fiind exaltarea plină de uimire în fața minunilor dumnezeiești, iar cea de-a doua – sentimentul tragismului existenței umane” (Ibidem, p. 9), observăm că, aplicate în linii mari, ele rămân valabile și în cazul artei cuvântului – omul se roagă motivat de tristețe (și atunci înaintea lui Dumnezeu solicitarea sa) sau de bucurie (când înalță către cer cânturi de slavă și de mulțumire) și creează în baza aceluiași temei, fie din frământare, fie din fervoare sufletească.

În literatura rusă, rugăciunea a fost pusă în discuție de mulți artiști ai cuvântului, printre care se numără W. Küchelbecker, N.M. Iazikov, D.B. Venevitinov, V.G. Benediktov, I.I. Kozlov, N.P. Ogarev și, nu în ultimul rând, marele A.S. Pușkin. La fel ca în cazul lui Pușkin, pe care Lermontov l-a admirat și de a cărui dispariție a fost profund afectat, inspirația poetică în conturarea rugăciunii a provenit parțial din experiența exilului, când cel supus izolării, alungat din societate și neînțeles de semenii săi, își întoarce privirea către Creator, uneori cu adâncă durere în fața propriei soarte, iar alteori cu speranța că „în sânul lui Avraam” va găsi alinare pentru suferința sa.

La o primă și succintă radiografie a creației lermontoviene, atât exegeții consacrați, cât și novicii pasionați de acest segment remarcă existența a trei poezii cu titlu omonim – *Молитва / Rugăciune*, însă ele nu sunt nici pe departe singurele purtătoare de informație duhovnicească. O analiză mai cuprinzătoare a versurilor lermontoviene cu tematică religioasă, în care se reflectă expres conceptul de *rugăciune* include cel puțin cinci opere, și anume: *Rugăciune (Nu mă mustra, Ceresc Stăpân al lumii)* (1829), *Ruga mea* (1830), *Rugăciunea unui iuncher* (1833), *Rugăciune (Eu, Maica Domnului, c-o rugă ne-ntreruptă)* (1837) și *Rugăciune (În clipe de amărăciune)* (1839)³. Dintre acestea, ușor accesibile în limba română au fost traduceri ale primei și ultimei poezii, pentru cele din 1830, 1833 și 1837 rămânând să oferim propria traducere, de care facem uz strict în scopul redactării articolului de față și în limitele impuse de acesta, fără a pretinde la momentul actual să le înregistrăm ca traduceri avizate⁴.

³ În original – *Молитва (Не обвиняй меня, Всесильный)* (1829), *Моя мольба* (1830), *Юнкерская молитва* (1833), *Молитва (Я, Матерь Божия, ныне с молитвою)* (1837) și *Молитва (В минуту жизни трудную)* (1839).

⁴ Un demers similar am făcut în elaborarea articolului intitulat *Prototipul eroului rebel în lirica lermontoviană (poemele „Spovedanie”, „Boierul Orșă”, „Mîiri”)*, publicat în Revista Filologie rusă, nr. 1/2015, redactor-șef prof. univ. dr. Axinia Crasovschi, București, Editura Universității din București, ISSN-L 1224-2993, ISSN 2285 – 5882, pp. 121-130, în care am tradus fragmentele necesare din poemul *Spovedanie*, iar pentru *Boierul Orșă* și *Mîiri* am folosit transunerile deja existente.

Cronologic, analiza noastră începe cu *Rugăciune (Nu mă mustra, Ceresc Stăpân al lumii)* (1829), scrisă pe când Lermontov avea numai 15 ani și tradusă în limba română de Alexandru Philippide.

În cele de mai jos oferim textul atât în original: „*Не обвиняй меня, Всесильный, / И не карай меня, молю, / За то, что мрак земли могильной / С её страстями я люблю; / За то, что в душу редко входит / Живых речей Твоих струя; / За то, что в заблужденье бродит / Мой ум далёко от Тебя; / За то, что лава вдохновенья / Клокочет на груди моей; / За то, что дикие волненья / Мрачат стекло моих очей; / За то, что мир земной мне тесен, / К Тебе ж проникнуть я боюсь, / И часто звуком грешных песен / Я, Боже, не Тебе молюсь. / Но угаси сей чудный пламень, / Всесожигающий костёр, / Преобрати мне сердце в камень, / Останови голодный взор; / От страшной жажды песнопенья / Пускай, Творец, освобожусь, / Тогда на тесный путь спасенья / К Тебе я снова обращаюсь.*”⁵, cât și în traducere: „*Nu mă mustra, Ceresc Stăpân al lumii; / La grea răspundere să nu mă tragi / Că bezna de mormânt a humii / Și patimile ei mi-s dragi; / Că vorba Ta, de viață dătătoare / Pătrunde numai rar în mine, / Că mintea mea rătăcitoare / Se-ndepărtează, pribegind, de Tine; / Că lava inspirației fierbinți / În pieptul meu clocotitoare crește, / Că sticla ochilor mi se-aburește / De zbuciumate năzuinți; / Că lumea asta strâmtă mi se pare / Și-n fața Ta mă tem să vin, / Și-ades, cu păcătoasa mea cântare / Nu Ție, Doamne, mă închin. / Dar stinge-această fierbere adâncă, / Năpraznicul și minunatul foc; / Preschimbă-mi inima în stâncă, / Privirea-mi lacomă oprește-o-n loc; / Astâmpără-mi, o, Creator al firii, / Cumplitul dor de-a căuta mereu / Și-atunci, pe calea strâmtă-a mântuirii, / Nălța-voi iar la Tine gândul meu.*” (Lermontov, 1951, p. 19-20).

Această primă rugăciune poetică lermontoviană se încadrează, din punct de vedere dogmatic, în categoria rugăciunilor de **cerere**, acesta fiind, opinăm noi, unul dintre cel mai des rostite tipuri. Textul impresionează, în ceea ce privește conținutul său, prin caracterul ideatic exhaustiv, concentrat în doar 24 de versuri, împărțite în două strofe inegale ca structură (prima având 16 versuri, iar cea de-a doua – numai 8) și cu rimă încrucișată (abab), aspecte care se respectă și în transpunerea românească. Tânărul Lermontov integrează în aceste versuri întreg tumultul sufletesc și creator care-i animă ființa, lucru ce se reflectă în operă de la nivelul de fond și până la cel de formă. Într-un mod sau altul, el enumeră toate cele cinci simțuri (auditiv, vizual, gustativ, olfactiv și tactil), întrucât: „bezna de mormânt a humii” (rus. „*мрак земли могильной*”) creează o imagine sinestezică vizual-olfactivă, „sticla ochilor” care „se-aburește” (rus. „*Мрачат стекло моих очей*”) implică atât vizualul, cât și tactilul, „privirea lacomă” (rus. „*голодный взор*”) antrenează evident vizualul, „patimile” (rus. „*страсти*”), „lumea strâmtă” (rus. „*тесный мир*”), „lava inspirației fierbinți (...) clocotitoare” (rus. „*лава вдохновенья / Клокочет*”) și „fierberea adâncă” (rus. „*чудный пламень*”) evocă explicit percepția voluptos-dureroasă cu sufletul și trupul, antiteza dintre „vorba de viață dătătoare” și „păcătoasa cântare” (rus. „*струя твоих живых речей*”, „*звук грешных песен*”) face apel la auditiv, iar „năpraznicul și minunatul foc” (rus. „*всесожигающий костёр*”) interior, materializat în „cumplitul dor de-a căuta mereu” (rus. „*страшная жажда песнопенья*”) activează chiar un al șaselea simț, cel intuitiv-creator, de care omul de rând nu beneficiază, dar care îl împovărează pe poet. Însă tensiunea acumulată organic răzbate până la suprafață, ea putând fi reperată „și în plan sintactic, la nivelul textului, prin anafora *за то*” (Ermolenko, 2013, p. 84), tradusă în limba română prin conjuncția coordonatoare adversativă „*că*”, în măsură să accentueze multitudinea de neajunsuri ale firii umane.

⁵ Citatele în rusă (așadar, în original) din operele lui M.I. Lermontov sunt oferite de pe site-ul <https://www.culture.ru/poems/>, ultima accesare: 14.08.2023.

Ca structură, rugăciunea în cauză este alcătuită din trei părți, și anume: 1. recunoașterea surselor păcatului, 2. cererea propriu-zisă de anihilare a simțurilor omenești și 3. legământul cu Dumnezeu, condiționat într-un anumit grad de împlinirea rugii poetului – „și-atunci (...) *‘nălța-voi iar la Tine gândul meu’*”. În consecință, se poate spune că poetul îl percepe pe Dumnezeu ca pe un părtaș (rus. *соучастник*) în conturarea propriului său destin, „*apropiere care nu apare în relația dintre Dumnezeu și om la alți poeți romantici ruși, cum sunt V.A. Jukovski, A.S. Pușkin și F.I. Tiutcev*” (Manuilov, 1981, p. 464), ceea ce face ca opera lui să se distanțeze de conceptul de rugăciune, în pofida componentelor comune cu aceasta, întrucât „*sufletul poetului este acaparat de focul inspirației, făcând-o să fie o rugă plină de patimă și ardoare, prin comparație cu rugăciunea creștină, care ar trebui să fie liniștită și caldă*” (Koșeliov, op. cit., p. 35).

Pe de o parte, ideea de neutralizare a simțămintelor specific și natural umane, de suprimare nu mai puțin dureroasă decât experimentarea pasiunii creatoare propriu-zise, echivalează, de fapt, cu renunțarea totală la sine și moartea poetului ca entitate demiurgică. După cum bine punctează I.S. Kiseleva, extremele la care se raportează existența scriitorului sunt „*fie să nu creeze deloc, fie să creeze cu înflăcărare*” (Kiseleva, 2011, p. 74), dar o atare abordare duce la o „*luptă cu Divinitatea*” și preschimbă aparenta rugăciune într-o „*dezvinovățire sarcastică*” (Eihenbaum, 1961, p. 339). Pe de altă parte, poetul rămâne angrenat în relația sa cu Creatorul, căci „*deși nu răspunde chemării Sale, nici nu se poate desprinde complet de El*” (Ermolenko, op. cit., p. 85), aspect confirmat și prin aluzia la pasajul biblic din Predica de pe Munte: „*Intrați prin poarta cea strâmtă, că largă este poarta și lată este calea care duce la pieire și mulți sunt cei care o află. Și strâmtă este poarta și îngustă este calea care duce la viață și puțini sunt care o află.*” (Matei, 7:13-14), realizată odată cu includerea în textul poetic a epitetului „*strâmtă*” pentru substantivul „*lume*”.

Totuși, unii exegeți văd în această poezie o dorință de cumpătare, mai mult decât o negare a voinței providențiale, în baza faptului că „*dragostea către cele lumești și darul creator nu constituie un păcat în sine, ele devin periculoase atunci când omul li se dedă fără măsură*” (Sedina, 2009, p. 146). Din punctul nostru de vedere, frapantă este acuitatea cu care Lermontov își construiește antiteza între uman și celest, surprinzând cu minuțiozitate impactul pe care percepția mediului înconjurător îl are asupra ființei umane, asaltate și îmbătate de simțuri. Aflat încă la vârsta adolescenței (și trecut cumva de jumătatea vieții, având în vedere că a murit la numai 27 de ani), Lermontov presimte (cum numai inima unui poet ar putea să o facă) și trăiește în plan literar ceea ce destinul i-a hărăzit să recepteze și să pătrundă numai sub formă de crâmpie: un crâmpiei de copilărie, mama sa murind pe când el avea 3 ani, crâmpie de seninătate între episoade frecvente de sănătate precară, un crâmpiei de viață militară și literară, până la surghiunul cauzat de primul său duel și, în cele din urmă, un crâmpiei de speranță, că ar putea redresa tot prin cuvinte ceea ce prin cuvinte tulburase, ofensându-l pe Martînov. Dar fragment cu fragment și sentiment cu sentiment existența lui prinde contur și se întipărește în posteritate, chiar dacă altfel decât ar fi dorit și s-ar fi așteptat cei printre care poetul și-a consumat esența spirituală și creatoare.

Spre deosebire de această operă, care marchează totodată prin maniera de a surprinde intens și în detaliu prăpastia creată între Dumnezeu și om odată cu alungarea din Rai a acestuia din urmă (prefigurând cumva înclinația intrinsecă spre latura demonică, derivată din grecescul *daimon*), următoarele două poezii (ele fiind, de fapt, scurte epigrame) aduc în prim-plan nota umoristică, însă pornind tot de la o realitate dureroasă. Cu alte cuvinte, avem de-a face cu o „*transpunere ludică a canonului*” (Afanasieva, 2000, p. 22), ce relevă fie inutilitatea unor preocupări umane și superficialitatea anturajului social proximal poetului, fie apăsarea până la iritare, produsă de viața de cazarmă, pentru care se știe că Lermontov nu avea afinitate, întrucât, biografic vorbind, pentru el potențiala carieră militară era cel mult un drum

aprobat de comunitate, care putea să-i ofere faimă și să-i consolideze statutul social, nicidecum o chestiune de vocație, așa cum s-a dovedit a fi, în scurta lui viață, scrisul.

Astfel, *Ruga mea* (1830), alcătuită dintr-un singur catren, cu rimă îmbrățișată (abba) conține în original următoarele versuri: „*Да охранюся я от мушек, / От дев, не знающих любви, / От дружбы слишком нежной и – / От романтических старушек.*”, pe care le transpunem în propria versiune în limba română: „*Ferescu-mă de cărțile-narmate / De tinere, în care dragostea nu-i vie / De o prea molcomă prietenie / Și-afectuoasele dame nemăritate*”. O problemă de traducere, care, în cazul de față, influențează major redarea în limba română a complexității nuanțelor poetice este ultimul cuvânt din primul vers, „*мушка*” (cu forma de genitiv plural – „*мушек*”), care este polisemantic, putând desemna: 1. un sinonim pentru vizorul armei, 2. un joc de cărți, 3. un însemn cusut pe haine sau aplicat pe față, pentru înfrumusețare, 4. o pudră care se aplica în scop medical, 5. un diminutiv pentru cuvântul „*muscă*” (Efremova, 2000)⁶. Dintre toate acestea, în contextul indicat de scriitor, cel mai bine se potrivesc primele două sensuri, prin care se și justifică traducerea propusă. Sintagma „*cărțile-narmate*” aspiră să expună două aspecte esențiale vieții mondene de secol XIX – jocurile de societate (dintre care cel de cărți preva) și duelurile pe care pierderea unor sume substanțiale sau ofensa adusă vreunei persoane cu prestanță puteau să le provoace, lucru validat chiar de parcursul existențial al lui Lermontov, care a murit împușcat de nemilosul Martînov, fost coleg de școală militară. În pofida aurei glumețe, poetul evocă aici probleme reale ale societății contemporane lui, cum sunt pierderea averii la jocul de cărți, duelurile, tinerele „amortite” de promisiunea unor căsătorii avantajoase material, dar care nu generează altceva decât anoste relații platonice și, nu în cele din urmă, mai vârstnicele dame avide să-și facă, totuși, un rost, cu prețul ridiculizării lor și spre amuzamentul celor din preajmă.

Din punct de vedere formal, o asemenea rugăciune devine mai degrabă „*un îndemn îndreptat spre sine, un legământ făcut cu propria persoană*” (Afanasieva, op. cit., p. 23) de a evita anumite situații și tentații care fie îi repugnă, fie îi pot dăuna ființei umane în general și poetului în particular. În plan morfo-gramatical, natura internalizată a rugăciunii și statutul ei de monolog interior sunt semnalate prin pronumele „*я*” / „*eu*” și verbul cu particulă reflexivă „*охраняюся*” din originalul în limba rusă, pe care le-am redat intenționat în română ca „*ferescu-mă*”, deoarece ele arată că eul liric nu așteaptă izbăvirea din partea unei forțe superioare ori a camarazilor săi, ci se bazează exclusiv pe sine și rămâne alert în interacțiunea cu mediul, dintr-un acut simț al conservării.

Ca evoluție în plan literar, această epigramă delimitează trăirea emoțională reală, nemascată, pătrunzătoare și răscolitoare până la rană, de cea cu adevărat voalată de sarcasm, deja înfățișând cotidianul ca pe-o *Mascaradă* (acesta fiind și titlul uneia dintre piesele scrise de Lermontov, operă ce datează din 1835).

Într-o notă similară este compusă și o a doua epigramă, *Rugăciunea iuncherului* (1833), ce pune în lumină persoane care au existat aievea și grație încorporării lor în creația literară au ajuns la rangul de personaje sau chiar tipologii umane, făcând din rugăciunea aparent individuală un demers cu caracter colectiv. În original, textul acestei rugăciuni este următorul: „*Царю небесный! / Спаси меня / От куртки тесной, / Как от огня. / От маршировки / Меня избавь, / В парадировки / Меня не ставь. / Пускай в манеже / Алёхин глас / Как можно реже / Тревожит нас. / Ещё моление / Прошу принять – / В то воскресенье / Дай разрешение / Мне опоздать. / Я, Царь Всевышний, / Хорош уж тем, / Что просьбой лишней / Не надоем.*”, iar în traducerea pe care o propunem: „*Stăpân Ceresc,*

⁶ T.G. Dinesman interpretează întrebuintarea acestui termen în creația lermontoviană ca pe un semn al unei „*mentalități sentimentale, prin apelul la însemne demodate și provinciale, cum sunt alunițele false ca accesoriu de toaletă* [vezi sensul al treilea al cuvântului „*мушка*”, n.n.], *conduita prețioasă și inabordabilă a tinerelor fete, lipsa de cumpătate a efuziunilor amicale, apetitul pentru învechitele romane sentimentale*” (Dinesman, 1981, p. 312).

milă să ai! / Și mă ferește / De strâmtul strai / Ca de văpaia ce izbucnește. / De marșuri fade / Mă izbăvește / Și de parade / Tu mă scutește. / Iar în manej, nu în zadar / Alioșa-n glas / Cu mult mai rar / Să ne-nspăimânte câte-un ceas. / Mai am o dorință mică / Și te rog să o primești / Când o fi-acea duminică / Nimeni nimic să nu-mi zică / Zăbava să-mi păsuiești. / Eu, Preaînalt Stăpân al meu / Sunt bun, fiindcă mărturisesc / Mă rog neobosit mereu / Și nicicând nu mă plictisesc.”

Organizată tot pe principiul rimei încrucișate, această cea de-a doua rugăciune-epigramă este semnificativ mai lungă decât anterioara, având 21 de versuri, strofa a doua cuprinzând cinci versuri, care rimează astfel: primul cu al treilea și al patrulea, iar al doilea cu al cincilea. De această dată „muza” nu mai este viața mondenă, ci cea militară, iar diferența de proporție corespunde realității – timpul liber este scurt (motiv pentru care balurile și jocurile de cărți ocupă doar patru versuri, iar uneori se ajunge la... întârzieri, vezi „zăbava”), câtă vreme serviciul militar pare interminabil și plin de metehne: uniforma e strâmtă, marșurile și paradele sunt istovitoare, superiorii (al căror prototip este Alioșa – pe numele său Alexei Stepanovici Stuneev, comandant al escadronului cavaleresc de la Școala de Ofițeri de Gardă, la care Lermontov fusese admis în 1832) tulbură liniștea iuncherilor cu glasul și ordinele lor neîncetate, iar abaterile de la normele militare și programul stabilit nu se tolerează altfel decât fără permisiune (rus. *разрешение*).

Ultima strofă vedește aceeași intimitate complice cu Divinitatea, remarcată încă de la prima *Rugăciune* lermontoviană, dar prezintă necosmetizat antiteza dintre așteptări, aspirații și realitate – poetul se roagă, neavând intenția să renunțe (rus. „не надоем” – rom. „nu sunt sătul”), însă rugăciunea lui rămâne în van (rus. „просьба лишняя” – rom. „rugămintă inutilă”). Abia aici apare, în viziunea noastră, confruntarea fățișă cu Dumnezeu, când Lermontov înaintează un reproș către cer, lăsând să se întrevadă interogația retorică (ea, însă, poate fi numai intuită, lecturată „printre rânduri”) – Dacă eu, poetul, sunt bun pentru că pot să mă rog și nu obosesc, deși continui fără a primi răspuns, Tu, Doamne, cum ești, neîmplinindu-mi ruga atât de stăruitoare?

La nivelul procedeele literare, V.A. Koșeliov le identifică, în situația de față, pe cele caracteristice „poveștii realiste, care determină schimbări ale rugăciunii ca gen literar; deoarece se resimte influența ritmului cazon: lipsesc cuvintele de laudă, invocarea lui Dumnezeu răsună ca o chemare la datorie, iar ruga capătă rezonanța unor porunci care trebuie îndeplinite neîntârziat – apără-mă (ferește-mă sau izbăvește-mă) de unele și de altele, iar la sosirea din permisie ‘păsuiește-mi zăbava’” (Koșeliov, op. cit., p. 38) În plus, însăși formula de adresare consolidează o atare comuniune între puterile cerești și cele pământești, rus. „царь” fiind tradus contextual ca rom. „stăpân”, dar desemnându-l totodată pe conducătorul de al cărui cuvânt depindea soarta întregului popor rus și avându-l ca echivalent în sensul său primar pe rom. „țar”, element care „configurează un dialog aparte între iuncher și țar, în care ierarhia se păstrează și care este accentuat și prin îmbinarea lexicului militar cu cel de epocă (‘marș’, ‘paradă’, ‘manej’ apar alături de ‘glas’, ‘rugă’, ‘țar’). Complementar, comparația între ‘straiul strâmt’ și foc constituie o aluzie la croiala și culoarea uniforme.” (Afanasieva, op. cit., p. 24).

Funcția ludică, tipică epigramei și cea estetică, prezentă în mod firesc într-un text beletristic și cu precădere în cel poetic se îmbină măiestrit în această operă, amintind de binecunoscutul „răs printre lacrimi” și, respectiv, „haz de necaz”, atât de bine împământenite în folclorul diveselor popoare.

Cea de-a treia etapă din șirul poeziilor care au ca tematică de bază rugăciunea este marcată de una din creațiile literare lermontoviene din primăvara anului 1837, intitulată inițial *Молитва странника* / *Rugăciunea unui străin* și scrisă înainte de primul exil al lui Lermontov în Caucaz. Incorporată într-una din scrisorile adresate Mariei Alexandrovna

Lopuhina⁷, confidentă a lui Lermontov și soră a Varvarei Lopuhina, pe care poetul a iubit-o nespuse de mult, poezia are la bază chiar imaginea acesteia, tână fiind promisă și ulterior ajungând soția bogatului moșier Nikolai Fiodorovici Bahmetiev, ceea ce a transformat inocenta idilă într-o dureroasă poveste de dragoste inaccesibilă.

În original, poezia cuprinde următoarele versuri: „Я, Матерь Божия, ныне с молитвою / Пред твоим образом, ярким сиянием, / Не о спасении, не перед битвою, / Не с благодарностью иль покаянием, / Не за свою молю душу пустынную, / За душу странника в мире безродного; / Но я вручить хочу деву невинную / Тёплой заступнице мира холодного. / Окружи счастьем душу достойную; / Дай ей спутников, полных внимания, / Молодость светлую, старость покойную, / Сердцу незлобному мир упования. / Срок ли приблизится часу прощальному / В утро ли шумное, в ночь ли безгласную – / Ты воспрять пошли к ложу печальному / Лучшего ангела душу прекрасную.”, iar traducerea pe care o propunem în limba română sună în felul următor: „Eu, Maica Domnului, c-o rugă ne-nteruptă / La ale tale luminate față și ființă / Nu caut izbăvire-n prag de luptă / Nici mulțumire nu înalț, și nici căință / Nu pentru sufletu-mi pustiu mă rog / Că e al nimănu, suflet străin / Pentru fecioara ne-ntinată-l pun zălog / Și ție, ca mijlocitoare, mă închin / Tu inima cea vrednică prefă-o fericită / Și dăruiește-i ei tovarăși grijului / Tinerețe senină, bătrânețe liniștită / Pacea nădejdi-n sufletu-i să-nvii / Când s-o apropia cel din urmă soroc / În vuiet, dimineața ori noaptea, în tăcere / Pe cel mai bun din îngeri trimite-n tristul loc / El minunatul suflet să-l ia fără durere.”

Această a patra creație analizată de noi în prezentul excurs conține mai mulți dintre componenții unei rugăciuni în sens canonic, decât poeziile abordate până acum. Ea este structurată în patru catrene cu rimă încrucișată, în care se regăsesc atât cuvinte de **slavă**, Maica Domnului fiind „luminată și caldă mijlocitoare pentru lumea cea rece” (rus. „яркая ... тёплая заступница мира холодного”), iar păzitorul tinerei nimeni altul decât „cel mai bun din îngeri” (rus. „лучший ангел”), cât și de **cerere**: „dăruiește” (rus. „дай”), „pacea nădejii” (rus. „мир упования”), „să ia” (rus. „воспрять”) și **virtuți**: fata este „ne-ntinată” (rus. „невинная дева”), inima ei este „neprihănită, blândă” (rus. „сердце незлобное”), iar sufletul ei este „minunat” (rus. „прекрасная душа”). Atmosfera astfel creionată este una tipică dogmei creștine, căreia rugăciunea i se conformează și prin obiectivul său – ea nu mai este **introspectivă**, ci **retrospectivă**, nu se mai concentrează pe **sine** (în context fie individual, fie colectiv), ci pe **celălalt**⁸ (adică asupra tinerei pe care poetul o cunoscuse, admirase și la care ținuse sincer, după cum o probează versurile). Sinele nu lipsește, însă, cu desăvârșire, ci este plasat (din nou, conform moralei religioase) în antiteză cu grija pentru celălalt. Întruchipând o imagine demonică (într-o ortografie corectă de dragul sensului – *daimonică*), poetul se zugrăvește în tonuri întunecate, ca având un suflet „pustiu, străin, al nimănu” (rus. „пустынная душа”, „душа странника в мире безродного”) și fiind lipsit de aspirația „izbăvirii și-a pocăinței” ori de recunoștință, mulțumire (rus. „не о спасении... не с благодарностью иль покаянием”), în opoziție cu inocența fetei pentru al cărei suflet își înalță ruga. Cu toate acestea, tocmai în capacitatea lui de-a se ruga, chiar și din postura unui păcătos care-și cunoaște și recunoaște lucid neajunsurile, rezidă temeiul împlinirii cererii

⁷ În scrisoarea datată cu 15 februarie 1838, M.I. Lermontov nota: „În încheierea scrisorii mele vă trimit o poezie pe care am găsit-o întâmplător într-un teanc de notițe de-ale mele din călătorie și care mi-a plăcut oarecum, deoarece uitasem de ea. Dar acest lucru nu înseamnă nimic.” (Manuilov, 1981, p. 284).

⁸ Există și perspective care diferă, interpretând apelativul „fecioară ne-ntinată” (rus. „дева невинная”) ca pe o metaforă pentru a denumi însuși sufletul poetului, ca de exemplu cea formulată de E.V. Sedina, care afirmă că „din dorința de a evita utilizarea în trei versuri din cea de-a doua strofă substantivul ‘suflet’, eul liric îl numește pe acesta ‘fecioară ne-ntinată’ ” (Sedina, op. cit., p. 145). Însă o atare optică ignoră latura biografică și conexiunea confirmată științific dintre personajul înfățișat și tână Varvara Lopuhina.

lui arzătoare. Aici vedem cu adevărat disponibilitatea spre iubire și spre Binele pe care ea îl atrage, observăm un suflet dezbărat de ironie și revoltă și întors sincer către **aproapele** său.

Tot în sprijinul încadrării poeziei în specificul și tradiția tipologiei rugăciunii vine și cumulul personajelor, prin care se face apel la cifra biblică 3, fiind reprezentate „*Maica Domnului, eul liric și 'fecioara ne-ntinată', dintre care întâietate are profilul feminin, iar alura scriitorului trece pe un plan secundar*” (Koșeliov, op. cit., p. 39-40). În plus, unii exegeți din spațiul rus, investigând textul în original, identifică chiar la nivelul prozodiei elemente comune acestei poezii și arhitecturii rugăciunii, întrucât „*prin utilizarea dactilului, Lermontov creează aici impresia unui refren, transformând primul și al treilea picior de vers în anacruze trisilabice, segmentând versul în două părți și determinând astfel apariția unui paralelism sintactic, care duce la un dezechilibru între stih și cuvânt, ce îi este caracteristic rugăciunii*” (Eihenbaum, op. cit., p. 236-237). De altfel, sintaxa joacă un rol fundamental în decodificarea mesajului de profunzime al întregii opere literare, dat fiind faptul că „*primele două strofe constituie o singură frază, ale cărei părți sunt unite de conjuncția adversativă 'ci', în acest mod valorificându-se din nou antiteza, care acum poate fi redusă la două verbe – 'nu mă rog, ci îți încredințez' / rus. 'не молю, но вручаю' ” (Sedina, op. cit., p. 145). Acest lucru este vizibil, însă, exclusiv în versurile din limba rusă, traducerea în limba română afectând, în situația de față, forma, în temeiul păstrării sensului⁹.*

Odată ce s-a deschis calea de comunicare între poet și Divinitate, mediată de elementul feminin în dubla sa ipostază (sacră – prin imaginea Maicii Domnului și mireană – prin chipul tinerei neprihănite), el accede la adevărata bucurie, pe care numai mângâierea rugăciunii o poate oferi. Așadar, după ce experimentează dragostea pură față de aproapele său, revolta din sufletul eului liric se domolește și face loc împăcării cu sine, aspect relevat în următoarea poezie, scrisă cu doi ani mai târziu, în 1839. Se presupune că aceasta i-a fost dedicată Mariei Alekseevna Șcerbatova, care „*l-a îndemnat pe Lermontov să se roage atunci când are vreun alean, iar el i-a promis că așa va face și a scris aceste versuri*” (Manuilov, op. cit., p. 283).

Purtând tot titlul *Молитва (В минуту жизни трудную) / Rugăciune (În clipe de amărăciune)*, creația literară în cauză constă în trei catrene cu rimă încrucișată, care evocă, pe rând, „*starea sufletului poetului care se roagă lui Dumnezeu în momente de cumpănă, nemăsurata putere a rugăciunii și minunea ce vine ca răspuns la rugăciunea sinceră*” (Iurtaeva, 2010, p. 119). În originalul din limba rusă versurile sunt: „*В минуту жизни трудную / Теснится ль в сердце грусть, / Одну молитву чудную / Твержу я наизусть. / Есть сила благодатная / В созвучьи слов живых, / И дышит непонятная, / Святая прелесть в них. / С души как бремя скатится, / Сомнение далеко – / И верится, и плачется, / И так легко, легко...*”, iar în traducerea lui Alexei Mateevici¹⁰: „*În clipe de amărăciune / Când scârba mă cuprinde, / De-o mângâioasă rugăciune / Eu îmi aduc aminte. / Ș-o putere-nviitoare / Dintr-însa îmi răsună / Și o simțire alinătoare / Cu dânsa împreună... / Parcă dai jos o greutate / Când grijile-ncetează, / Nădejdi, credințe-apropiate / Viața-ți luminează...*”

Strofele au acum rezonanța unei predici, a unui discurs care propovăduiește binefacerea providențială, subliniindu-i universalitatea și întipărint-o în eternitate, prin

⁹ Referitor la traducerea textelor în general și a celor beletristice în particular, se poate vorbi despre fidelitate în planul formei (caz în care un atare criteriu poate fi urmărit chiar în detrimentul loialității față de mesajul original) și în planul conținutului (determinând deseori variații structurale) (vezi conceptele de echivalență formală și dinamică la Nida, 2004).

¹⁰ Alexei Mateevici (1887 – 1917) – scriitor român din Republica Moldova, fiu de preot și urmând, la rândul său, același filon vocațional, în paralel cu care a desfășurat și o activitate literară însemnată, publicând șase volume până la vârsta de 29 de ani (majoritatea poezii, dar și studii lingvistice ori articole de specialitate), când se stinge din viață, fiind bolnav de tifos.

ancorarea ei în **abstract**¹¹. Aflăm că există „*clipe de amărăciune*” (rus. „*трудная минута*”), că „*scârba*” (rus. „*злость*” / textual „*tristetea*”) își face apariția, dar nu cunoaștem motivul exact, întocmai așa cum ni se transmite că întotdeauna în asemenea circumstanțe putem recurge la „*o mângâioasă rugăciune*” (rus. „*одна чудная молитва*”), fără a se clarifica despre care anume este vorba și nici către cine se îndreaptă ea (nu mai regăsim expres menționată imaginea vreunui exponent divin). **Concret** menționat este, în schimb, efectul pe care dialogul cu Dumnezeu îl produce: „*puterea înviitoare*” (rus. „*благодатная сила*”) și „*simțirea alinătoare*” (rus. „*святая прелесть*” / textual „*farmecul sfânt*”). **Antiteza** apare aici în forma ei clasică, materializată în opoziția dintre celest și pământesc, iar de sfera sacră țin mângâierea, puterea, alinarea, ușurarea, speranța și lumina, în timp ce laicul se limitează la amărăciune, scârba, îndoială, greutate și griji. Aceeași figură de stil se conturează totodată și la nivelul celor două stări fundamentale ale eului (liric în particular și uman în general): „*înainte și după rostirea rugăciunii*” (Sedina, op. cit., p. 146). De fapt, în aceste rânduri putem repera inclusiv dihotomia trupesc / spiritual, tranziția de la una din componente la cealaltă realizându-se exclusiv prin intermediul rugăciunii.

La fel ca în cazul poeziei dezbătute anterior, între textul original și traducerea în limba română se produc în mod inevitabil schimbări, care fac ca analiza textelor să difere. Cum obiectul lucrării de față nu-l constituie calitatea și modalitățile de transpunere a informației (înțelegând prin aceasta chestiunile ce țin atât de sens, cât și de formă), ne rezumăm la câteva precizări pe care le considerăm importante luând în considerare conținutul versurilor din limba rusă. Astfel, pornind de la premisa enunțată anterior, că rugăciunea și poezia au unele puncte comune, notăm că acest criteriu se aplică și în cazul poeziei în discuție, sintagma rus. „*созвучье слов живых*” (textual rom. „*consonanța cuvintelor vii*”) fiind valabilă nu doar în cazul rugăciunii evocate, ci și al poeziei lermontoviene. Însă, oricât de pătrunzător ar vibra atari cuvinte în inima poetului, versurile ne par, comparativ cu cele din operele de mai sus, axate mai curând pe formă și rezonanță, decât pe conținut și pe substanță. În pofida valențelor benefice ale explorării rugăciunii, pe care eul liric dorește să i le împărtășească cititorului și, concomitent cu el, lumii întregi, așa cum numai un proroc¹² ar putea, mesajul său face cumva notă discordantă cu valorile promovate până atunci ca fiindu-i indispensabile eului creator lermontovian, printre care se numără pasiunea, capacitatea de a resimți acut suferința, dar și iubirea, de a-și purta păcatele ca pe propria cruce, nici cu sfidătoare mândrie și nici cu zdrobitoare căință... Fără a lăsa impresia în vreun fel că aceasta nu este o rugăciune veritabilă, poezia ne pare oarecum spoliată de autenticitate și realizată mecanic, parcă automat, cum însuși cuvântul „*наизуст*” / textual „*pe de rost*” ar putea-o sugera. Totuși, ea nu trebuie exclusă din rândul rugăciunilor, mai ales că „*în creația lermontoviană, abordarea rugăciunii are un parcurs circular, variind de la ipostaza romantică, în care adresarea către Divinitate se produce sub impactul recunoașterii faptului că drumul pe care a pornit poetul este fără de întoarcere, la rugămintea sarcastică, îndreptată către Tatăl Ceresc, de a fi izbăvit de greutatea vieții de iuncher, la monologul pătimăș, în care este invocată Maica Domnului, spre a o ocroti pe iubita lui îndurerată și până la revelarea semnificației deosebit de importante a rezonanței cuvintelor sacre în viața creștinului și, implicit, crearea unui amplu profil al rugăciunii.*” (Koșeliov, op. cit., p. 43).

O a șasea poezie ce merită să fie cuprinsă în excursul nostru este *Благодарность / Recunoștință*, datând din 1840, cu un an înainte de moartea poetului. În original, textul

¹¹ În temeiul acestui caracter abstract, din care „*lipsesc invocarea Divinității și căința, fiind prezentate numai modul în care eul liric receptează textul religios și sentimentele care îl încearcă la rostirea ei*” (Koșeliov, op. cit., p. 42), unii exegeți remarcă faptul că această poezie nici nu s-ar încadra în genul propriu-zis al rugăciunii ca text literar, în vreme ce alții sunt de părere că acest aspect nu este semnificativ, important fiind aici „*demersul în sine de rostire a rugăciunii, nu rugăciunea propriu-zisă*” (Iurtaeva, op. cit., p. 120).

¹² Acesta este și titlul unei alte poezii pe care M.I. Lermontov a scris-o în 1841, anul în care s-a și stins din viață.

cuprinde opt versuri cu rimă încrucișată, sistematizate într-o singură strofă: „За все, за все Тебя благодарю я: / За тайные мучения страстей, / За горечь слёз, отраву поцелуя, / За месть врагов и клевету друзей; / За жар души, растраченный в пустыне, / За всё, чем я обманут в жизни был... / Устрой лишь так, чтобы Тебя отныне / Недолго я ещё благодарил.”, traducerea pe care o propunem în limba română fiind următoarea: „Eu pentru toate, pentru toate-ți mulțumesc / Pentru al pasiunii tainic chin / Pentru sărut și-amare lacrimi ce-otrăvesc / Pentru al răzbunării și al clevetirii spin / Pentru dogoarea sufletului, risipită-n false legăminte / Și toate cele ce în viață m-amăgesc / Fă doar așa încât de azi-nainte / Numai scurt timp să îți mai mulțumesc.”

Constituind numai în aparență o rugăciune de **mulțumire** (care, de regulă, se rostește în încheierea unui moment – la finalul mesei, la finalul muncii câmpului, seara, la culcare și, uneori, chiar la sfârșitul... vieții), această ultimă operă literară pe care o avem în vedere aduce în prim-plan elemente consacrate creațiilor lermontoviene, așa cum sunt sarcasmul și revolta, prin care se maschează de fapt o cruntă suferință și singurătate.

Din punct de vedere formal, ea nu se diferențiază major de poeziile precedente, însă în planul semnificației poate fi corelată direct cu prima, de care o leagă atât tematica abordată (sinele îndurerat), cât și sintaxa (la fel ca în *Rugăciune (Nu mă mustra, Ceresc Stăpân al lumii)* apare anafora marcată de prepoziția rus. „за”, tradusă aici contextual prin rom. „pentru”, care semnaleză un întreg șir de idei conectate între ele, sub forma unei singure fraze). Ritmul ciclic este evidențiat la nivel de conținut în felul următor: câștigând experiență în a lupta și a trăi cu propriile tare, eul liric învață să repereze și lipsurile celorlalți, resimțind acut pe propria piele „al pasiunii tainic chin” (rus. „тайные мучения страстей”), „lacrimile amare” (rus. „горечь слёз”), „răzbunarea și clevetirile” (rus. „месть и клевету”), „dogoarea sufletului” (rus. „жар души”), „amăgirea” (rus. „обман”), iar adresarea voalată către Dumnezeu (întrucât nici aici nu apare menționat clar numele Sfintei Treimi sau al vreunei figuri sacre) revine la statutul de monolog (după ce în *Rugăciune (Eu, Maica Domnului, c-o rugă ne-ntreruptă)* se inițiasă un dialog cu Maica Domnului, bazat pe speranța neîndoielnică în împlinirea rugii poetului) și lasă chemarea acestuia fără un răspuns concludent, ceea ce duce la acea „risipită dogoare a sufletului” (rus. „растратченный жар души”). Totuși, dacă luăm în calcul și factorul biografic, diferența de un singur an dintre scrierea acestei poezii și moartea lui Lermontov ridică întrebarea (rămasă, ce-i drept, retorică) – Nu cumva Divinitatea a auzit îndepărtatul strigăt al poetului și a hotărât ca măcar o dată să-i îndeplinească ruga, aducându-i „cel de pe urmă soroc” (rus. „прощальный час”), pe care poetul îl invocă, spunând „Fă doar așa încât de azi-nainte / Numai scurt timp să îți mai mulțumesc” (rus. „Устрой лишь так, чтобы Тебя отныне / Недолго я ещё благодарил”)? Însuși parcursul existențial al lui M.I. Lermontov stă sub același semn nefast – născut în suferință (cu o sănătate precară și rămânând orfan de mamă la vârsta de 3 ani), moare în suferință (neînțeleș, fără să fi avut vreun suflet cu care să rezoneze atât de mult, încât să ajungă la consfințirea prin căsătorie, singuratic, dar etern prin acuitatea cu care creionează viciile, moravurile și zbuciumul societății contemporane lui).

Rugăciunile sale au mai degradă nuanța unei litanii mute, pe care o simte profund, dar nu o articulează și care cu greu răzbate până la „instanțele competente”, oricare ar fi ele. Lermontov însuși își răscolește și-și înecă durerea, care însă nu-l părăsește niciodată, părând să-i rămână unicul tovarăș de nădejde. El radiografiază atent emoțiile ce-l încearcă dar stagnează, în esență, la nivelul unei convorbiri cu forul său interior, grație căreia și evoluează nu numai ca om, ci și ca poet. Dificultatea în a stabili realmente un dialog nu provine atât din indisponibilitatea lui, cât din reticența celorlalți, condiție specifică eroului romantic, pe care Belinski l-a numit „egoistul în permanentă suferință”. Prin rugăciune, iată, această iubire de sine trece pe un plan secundar, făcând loc iubirii pentru aproapele, dar suferința se profilează

ca perpetuă, sub forma unui ecou reverberat la infinit, din miezul unor frânturi literare și până în negura veacurilor.

BIBLIOGRAPHY

În limba rusă:

Афанасьева (Afanasieva), Э.М., «Моя мольба» и «Юнкерская молитва»: поэтика шутивых молитв М.Ю. Лермонтова, в журнале Вестник Томского государственного педагогического университета, Изд-во Томск, Томского государственного педагогического университета, 2000, с. 22-25

Войтак (Voitak), М., *Стереотипность и творчество в поэтической молитве* в сборнике Стереотипность и творчество в тексте, Изд-во Пермского университета, Пермь, 2000, с. 47-63

Динесман (Dinesman), Т.Г., «Моя мольба» в Мануйлов, В.А. [и др.], *Лермонтовская энциклопедия*, Москва, Изд-во Советская энциклопедия, 1981, с. 312

Ермоленко (Ermolenko), С.И., «Не обвиняй меня, Всесильный...» Анализ «Молитвы» (1829) М.Ю. Лермонтова, в журнале Филологический класс, Изд-во Уральского государственного педагогического университета, Екатеринбург, 2013, с. 82-85

Киселева (Kiseleva), И.А., *Творчество М.Ю. Лермонтова как религиозно-философская система*, диссертация доктора филологических наук, Москва, 2011

Кошелёв (Koşeliiov), В.А., *Четыре молитвы М.Ю. Лермонтова*, в журнале Проблемы исторической поэтики № 12/2014, Петрозаводск, Изд-во Петрозаводского государственного университета, с. 33-46

Энциклопедический словарь-справочник (Dicţionar enciclopedic), под ред. Л.Ю. Иванова, А.П. Сковородникова, Е.Н. Ширяева, Москва, Изд-во Флинта, Наука, 2003

Мануйлов (Manuilov), В.А. [и др.], *Лермонтовская энциклопедия*, Москва, Изд-во Советская энциклопедия, 1981

Руденко (Rudenko), М.С., *Художественное осмысление религиозных образов и мотивов в поэзии Анны Ахматовой*, Автореферат диссертации кандидата филологических наук, Москва, 1996

Сапогов (Sapogov), В.А., *Поэзия и молитва* в сборнике Молитва поэта, Псков, Изд-во Сельцо Михайловское, 1999, с. 5-10

Седина (Sedina), Е.В., *Жанр молитвы в мифопоэтической картине мира М.Ю. Лермонтова*, в журнале Вестник Челябинского государственного университета, № 7(188)/2009, Изд-во Челябинского государственного университета, Челябинск, с. 143-147

Эйхенбаум (Eihenbaum), Б.М., *Статьи о Лермонтове*, Москва-Ленинград, Изд-во Академии наук СССР, 1961

Юртаева (Iurtaeva), О.В., *Молитва в русской поэзии*, в журнале Вестник Кемеровского государственного университета культуры и искусств, № 10/2010, Кемерово, Изд-во Кемеровского государственного университета культуры и искусств, с. 115-122

În alte limbi:

Lermontov, M.I., *Poezii alese*, Bucureşti, Editura Cartea Rusă, traducere de Alexandru Philippide, 1951

Lermontov, M.I., *Poezii*, Bucureşti, Editura Univers, 1977

Nida, Eugene, *Traducerea sensurilor*, Iaşi, Editura Institutul European, 2004

Resurse electronice:

<https://www.culture.ru/poems/>, ultima accesare: 14.08.2023

<http://rus-yaz.niv.ru/doc/dictionary-efremova/fc/slovar-204-23.htm#zag-52927>, ultima
accesare: 14.08.2023

<https://www.bibliaortodoxa.ro/carte.php?id=55&cap=7>, ultima accesare: 14.08.2023

AN ANALYSIS OF THE POEM URBAN RAIN BY ION MINULESCU

Irina-Ana Drobot
Lecturer, PhD, Technical University of Civil
Engineering, Bucharest

Abstract: The purpose of this article is to present a new perspective on Ion Minulescu's poem, Urban Rain, from the point of view of the features of the Symbolist poem, but also of a parallel with the haiku poem. The parallel is legitimized by the same visual power of the images, as well as by the elements related to the allusions, and by the possibility of moving from the literal, concrete meaning to the figurative and abstract one. As the images, both visual and auditory, are being perceived by the reader as being so alive, through the lens of W. Iser's reader response theory, in Minulescu's poem, they can remind of the haiku poem, practiced not only in Japan, but also in the Western world, in adapted form.

Keywords: Symbolism, allusions, suggestions, visual images, auditory images.

1. Introducere

Pentru a înțelege poezia *Ploaie urbană* de Ion Minulescu, ar fi util să cunoaștem contextul în care se încadrează autorul ei, atât la nivelul culturii europene, cât și la nivelul literaturii române. Cunoștințele despre fundal includ atmosfera epocii, relațiile poetului cu întreaga cultură a vremii, crearea unui stil specific al sau și modul în care a fost receptat de către public și perceput de către criticii literari.

Simbolismul a cuprins cultură europeană (Buzilă, 2019). A început la finalul secolului XX, în Franța, ca o opoziție contra altor curente, precum parnasianism și romantism (Petrescu & Vârșag, 2021, p. 26). Schimbarea către curentul simbolist își “găsește o explicație în criza, de ordin spiritual, care debutează în Europa odată cu revoluțiile burgheze de la mijlocul secolului XIX” (Albu, 2013, p. 3). Ca rezultat, un nou sistem de valori va fi dorit de simbolisti. Astfel, “Artistul boem, pauper, dezabuzat, în conflict cu o lume meschină, funciar ostilă valorilor spirituale, va lua locul artistului tribun, activ militant social” (Albu, 2013, p. 3). Pe Minulescu îl recunoaștem prin imaginea sa de artist boem, preocupat și fascinat de viața boemă atât la Paris, cât și în cafenelele unde aveau loc discuții literare din București.

Ca trăsături distinctive, și relevante pentru analiza poeziei *Ploaie urbană* de Ion Minulescu, simbolismul folosește un limbaj indirect. Va evita epicul și dramaticul. Se va concentra pe “sugestie, aluzie, analogie, corespondență.” În plus, “Simboliștii refuză ideile și imaginile clare, precise, preferând să exprime impresii vagi și stări sufletești neclare” (Mihăilescu, 2023). Simbolismul înseamnă, astfel, trecerea către un nou mod de exprimare, adaptat vremurilor contemporane (Albu, 2013, p. 2). Astfel, “Poezia nu mai transmite idei sau stări, poezia le produce” (Albu, 2013, p. 2).

Acesta este contextul în care putem include poezia *Ploaie urbană* de Ion Minulescu, poezie care va fi analizată în acest articol ținând cont de trăsăturile simbolismului considerate de autoarea prezentului articol că i se pot aplica. Imediat putem observa cum ploaia sugerează imagini vagi și neclare, prin simplul fapt că, prelinsă probabil pe un geam, ne creează imagini și impresii, precum și emoții, despre care nu ne este clar ce sunt cu adevărat. Astfel, putem face imediat trecerea de la o imagine concretă, ploaia, la sugestiile, aluziile, și corespondențele pe care această le implică la figurat, pentru stări și impresii, acestea fiind, la

rândul lor, neclare. Cu toate acestea, nu e necesar pentru cititor să aibă cunoștințe legate de simbolism, la modul teoretic, pentru a putea răspunde afectiv la poezia *Ploaie urbană*, poezia fiind accesibilă oricărui cititor și din orice perioadă istorică. Este asigurat, astfel, un element universal, ploaia, care ne leagă pe toți printr-o experiență comună. Dialogul autor-cititor se stabilește extreme de ușor. Empatia funcționează în condițiile în care un cititor se va regăsi în trăiri și observații asemănătoare legate de ploaia din oraș.

Pentru a putea, însă, înțelege și analiza poezia *Ploaie urbană* în profunzime, este necesar să ne punem, mai departe, alte întrebări, precum: Care sunt particularitățile simbolismului românesc și unde este încadrat Minulescu?

Ion Minulescu (1881-1944) este un poet român încadrat ca o personalitate reprezentativă a curentului literar simbolist din literatură română (Manu, 1981, p. 5), alături de Ștefan Petica, George Bacovia și Alexandru Macedonski.

Ștefan Petica este, conform criticului George Călinescu, primul poet simbolist declarant (Petrescu & Vârșag, 2021, p. 27). Macedonski a fost teoretician al curentului simbolist. Deși încadrați în curentul simbolist, Bacovia și Macedonski se disting în poeziile lor prin devieri de la trăsăturile simbolismului. Poezia lui Bacovia are, de fapt, pronunțate trăsături metafizice, expresioniste și existențialiste. Macedonski include în poeziile sale nuanțe romantice, naturaliste și parnasiene. Astfel, poeziile personalităților române încadrate în curentul simbolist nu îl practică într-un mod pur. Acesta poate fi un semn că trecerea de la un curent literar la altul, de la o mentalitate la alta, de la un mod de a scrie poezie la altul nu se poate delimita clar. Totul se face treptat, poeții neputând să se desprindă de ceea ce au învățat în trecut, de ceea ce au fost obișnuiți să considere poezii, dar, mai ales, de un anumit mod de a simți, de a gândi, și de a vedea poezia.

Minulescu este considerat chiar un maestru, precum și o emblemă a simbolismului, deoarece poezia sa a avut un puternic impact, în special asupra publicului larg, care îi aștepta poeziile să apară în timpul vieții sale și să poată fi citite și ascultate în cafenele (Hefter-Hidalgo, 1914; Manu, 1981, p. 5). Impactul poeziei sale a fost numit, că fenomen, minulescianism (Davidescu, 1921, pp. 44-50). Cei care au vorbit despre popularitatea lui Minulescu, Hefter-Hidalgo și Davidescu, se doreau ei înșiși simbolisti, însă fără impactul la public câștigat de Minulescu (Manu, 1981, p. 5).

Minulescu a cunoscut simbolismul odată cu timpul petrecut în Franța când, la 19 ani, în anul 1900, merge la Paris cu scopul inițial de a urma studii de drept, la care apoi renunță (Călinescu, în Minulescu, 1967, pp. VI-VII). Aici va cunoaște “mediile boemei artistice pariziene,” își va forma o cultură, vizitând expoziții, mergând la concerte, ascultând conferințe (Călinescu, în Minulescu, 1967, pp. VI-VII), formându-și, astfel o cultură și înțelegând contextul simbolismului. De asemenea, va citi și precursorii simbolismului francez, adică pe “Baudelaire, Lautréamont, Aloysius Bertrand, Verlaine, Rimbaud” (Călinescu, în Minulescu, 1967, VII). De asemenea, Minulescu va citi și va fi influențat și de “simboliștii belgieni, Emil Verhaeren, Maurice Maeterlinck, Charles van Lerberghe” (Călinescu, în Minulescu, 1967, VIII).

Pentru simboliștii români precum Ion Minulescu, poezia a însemnat începutul unui nou stil, dorindu-și stabilirea unui stil individual, delimitându-se de influența lui Mihai Eminescu, adică de lirism. O altă tendință, vizibilă la Ion Minulescu, a fost aceea de a schimba elitismul poeziei cu adresarea ei oricui și înțelegerea ei de către publicul larg. Macedonski, în schimb, a creat o poezie capabilă a fi înțeleasă de elite (Manea, 2023). Minulescu a fost unul din reprezentanții simbolismului tardiv, iar poezia sa “încă mai reușește să câștige admirația cititorilor, prin dinamica și accesibilitatea sa” (Manea, 2023).

Simboliștii încearcă să se distingă de poezia eminesciană printr-o “redefinire a lirismului.” Astfel, “Simbolismul apare ca o nevoie de individualizare,” însă, în același timp,

“este totuși nevoit să se revendice de la Eminescu, pentru că el oferă poeziei ulterioare atât șuvoiul liric, cât și necesitatea redescoperirii” (Manea, 2023).

Manifestul lui Minulescu din Revista celorl’alți, numărul din 20 martie 1908, include următorul îndemn: “Libertatea și individualitatea în artă, părăsirea formulelor învățate de la cei bătrâni, tendința spre ceea ce este nou, ciudat, bizar chiar, a nu extrage din viață decât părțile caracteristice, a da la o parte ceea ce este comun și banal” (Millian, 1968, p. 43).

Într-adevăr, imaginea lui Minulescu, atât ca om cât și ca poet, diferă de cea a lui Eminescu. Spre deosebire de Eminescu, despre care știm că era un inadaplat romantic, Minulescu este un boem, un optimist, care “are resurse mereu proaspete de vitalitate contagioasă” (Călinescu, în Minulescu, 1967, XIX). Cu toate acestea, lirismul nu lipsește din poezia lui Minulescu. Acesta este doar însoțit de umor. Lirismul și umorul sunt cele două trăsături distincte ale artei sale, potrivit lui Lovinescu (citată în Călinescu, în Minulescu, 1967, XXVII). Observăm, astfel, o suprapunere a personalității reale a lui Ion Minulescu, și a imaginii sale de creator, de poet. Omul și poetul sunt totuna, ceea ce îi aduce artei sale un plus de autenticitate și credibilitate. Cititorii îl văd ca pe un om onest, și tocmai de aceea rezonază cu poezia sa și o acceptă. Tocmai de aceea devine popular, întrucât poezia este pentru Minulescu un mod natural și cinstit de exprimare a propriilor trăiri.

Despre poezia lui Minulescu putem spune, potrivit lui Manea (2023), că are, ca trăsături definitorii, în primul rând “o lirică dinamică, lipsită de orice sterilitate, cu o preferință vădită pentru trăiri, nu pentru concepte.” Se distinge și prin folosirea accesibilă a simbolului: “Simbolul este însă prin definiție ceva ascuns, doar sugerat prin anumite imagini difuze. Cum se împacă simbolul cu dorința de comunicare a autorului? Menținând un cod, dar unul lejer și seducător prin eufonie și coloratură. Se străduiește să mențină deschis orizontul imaginii. Tehnica sa poate fi privită că un fel de dizidență în interiorul simbolismului. Simbolul devine alegorie, imaginile se succed dinamic, nu difuz, sinestezii și corespondențele sunt speculative, misterul nu are sens în sine, ci ca un pretext de efecte retorice.”

Deși a reușit să-și formeze un stil distinct, Minulescu a reținut și el în poezia sa de la început din influențele curentului anterior. Astfel, “producția anilor parizieni și a perioadei imediat următoare nu e încă eliberată de formele tradiționaliste. Motivele simboliste (parcurile, călătoriile, muzica etc.) sunt tratate cu mijloace destul de modeste” (Călinescu, în Minulescu, 1967, pp. X-XI).

Minulescu păstrează, de asemenea, ca tematică, motive simboliste în opera sa, precum “parcurile, grădinile, corăbiile, călătoriile imaginare în regiuni exotice cu nume sonore, somptuoasele ceremonialuri erotice, Arta”, iar “Inovația efectivă constă mai mult în materialul lexical al poeziei sale” (Călinescu, în Minulescu, 1967, p. XXVIII).

Poezia *Ploaie urbană* este parte din volumul *Romanțe pentru mai târziu* (publicată inițial în 1906), volum în care poetul demonstrează stilul simbolist specific. Deja în perioada 1906-1907 își dezvoltă acest stil. Stilul lui Minulescu constă în următoarele: “Lipsa de invenție metaforică,” care este “evidență din poemele timpurii,” și pe care “Minulescu o va compensa prin orchestrația Sonoră a Romanțelor sale, prin acea înclinație specifică – atitudine a eului liric – la început involuntar, apoi conștient umoristic”; caracterul “modern,” “violent neologistic” al poemelor, “făcut să supere urechea multor contemporani obișnuiți cu sunetele domoale și neaoșe ale ideilor sau elegiilor sămănătoriste” (Călinescu, în Minulescu, 1967, p. XI).

Se pun însă și anumite probleme legate de imaginea poetului Ion Minulescu și de felul în care e creată poezia sa simbolistă. Modul individualist, specific, în care se încadrează în curentul simbolist devine subiect de îndoială, deși, în același timp, este considerat atât un maestru, cât și o personalitate-simbol a acestui curent literar românesc. Astfel, popularitatea lui Minulescu a generat anumite critici. Spre exemplu, potrivit lui Lovinescu (citată în

Călinescu, în Minulescu, 1967, p. XXII), “simbolismul nu poate fi popular,” iar Minulescu se regăsește “în situația paradoxală de a-l fi făcut pe înțelesul tuturor și de a-i fi popularizat metodele.” Pentru George Călinescu (citată în Minulescu, 1967, p. XXII), Minulescu practică “un simbolism de factură comică.” Astfel, “Poetul ar fi un sentimental care se complăce în a debita enormități cu un aer serios.” Pentru Tudor Vianu (citată în Minulescu, 1967, p. XXIII), “Adevărata poeziei simbolice a fost o formă a liricii indirecte... Simbolismul a însemnat, prin această rezervă a lui, un gest al rezervei și discreției lirice, un pas către intimitatea mai adâncă a conștiinței, o reacție antiretorică... N-a existat însă un alt poet mai retoric ca Ion Minulescu.”

Cu toate acestea, autoarea prezentului articol este de părere că poezia *Ploaie urbană* se încadrează perfect în stilul comunicării indirecte, aluzive, fără nici un element retoric. În această poezie predomină imaginile vizuale, care sugerează diverse idei, asocieri, și aluzii.

2. De la imagini concrete la idei abstracte

Analiza poeziei *Ploaie urbană* de Ion Minulescu se va baza pe teoria receptării textului de către cititor, având aici în vedere pe autoarea prezentului articol, conform experienței ei și cunoștințelor ei literare. Conform cunoștințelor anterioare ale fiecărui cititor, se poate ajunge la anumite interpretări și impresii în urma lecturii și analizei ce urmează ca rezultat al reflectării asupra textului. Cititorul, în cadrul actului lecturii, va avea mereu o reacție, sau un răspuns la textul citit (Iser, 2006).

În primul rând, pentru autoarea prezentului articol, familiară cu poemul de origine japoneză haiku, adaptat apoi și popularizat în întreagă lume, se pot crea paralele între limbajul vizual din haiku, aluziv, indirect, și acela din poezia lui Minulescu. Aceste asocieri între două genuri literare și două tipuri de poezie care nu au avut, intenționat și la nivel teoretic, nici o legătură la momentul apariției simbolismului în lume, și al simbolismului românesc, se realizează datorită cunoștințelor din afara textului și din experiență personală a cititoarei. Cuvintele care generează această asociere în mintea cititoarei este “estampa japoneză” (Minulescu, 1967, p. 168), prezența în textul poeziei *Ploaie urbană* de Ion Minulescu. Astfel, în haiku, totul este exprimat cu ajutorul imaginilor, prin îmbinarea a două părți distincte, separate prin kireji. Prin îmbinarea celor două imagini vizuale din cele două părți, cu ajutorul juxtapunerii, cititorul creează, într-un poem haiku, o versiune la figurat a celei formate din imagini realiste, precum și dezvoltă mesajul și ideea exprimată (Blasko & Merski, 1998). Cititorul reușește să trăiască emoțional un poem haiku, în ciuda simplității limbajului și a absenței implicării emoționale a autorului, deoarece anumite anotimpuri sau întâmplări din natură sunt în mod universal asociate cu anumite trăiri.

Un exemplu de poem haiku, aparținând unui autor român, Florin Vasiliu (1988), este următorul: “ploaie de frunze -/ trotuare pictate/ în stil pointillist.” Acest poem a fost ales drept exemplu pentru că rezonază cu tema din poemul lui Minulescu, *Ploaie urbană*. Atmosfera de toamnă e vizibilă în ambele poeme, iar atât claritatea unor imagini, cât și neclaritatea, sunt prezente în ambele poeme. *Ploaia și toamna* sunt, de asemenea, prezente atât în poemul haiku, cât și în poezia lui Minulescu. În poemul lui Florin Vasiliu, nu știm dacă este vorba de o ploaie adevărată sau doar de căderea unor frunze, sau de ambele. Ceea ce este clar este că e vorba despre anotimpul toamna. De asemenea, observăm o asociere între imaginile vizuale și un anumit stik de pictură. În poezia lui Minulescu, avem a face cu “estampa japoneză,” iar în poemul lui Vasiliu, cu stilul pointillist. Ambele duc cu gândul la sugestiile legate de neclaritate, dar și de muncă pe care ar fi nevoie să o depună un cititor pentru a putea înțelege mesajul poeziei.

Desigur, poezia lui Minulescu este mai lungă și mecanismul ei diferă astfel de al poemului haiku, însă funcționează, totuși, pe baza aceluiași sistem de sugestii date de imaginile puternic vizuale. Ne atrage atenția în primul rând, la poemul *Ploaie urbană* de Ion Minulescu claritatea imaginilor vizuale. Scenele prezentate, în cuvintele strict esențiale, ne fac

să simțim ploaia aici și acum. A fi aici și acum, prezenți atât fizic cât și emoțional este scopul poemului haiku. Deși imaginile sunt, aparent, foarte clare în poezia *Ploaie urbană*, putând să vizualizăm, în calitate de cititori, deoarece vedem că-n niște scene pe care le putem percepe astăzi că-n videoclipurile unor melodii, sau ca în scenele unor filme, sau, de ce nu, ca într-un clip postat pe o rețea online socială, simbolismul susține, prin trăsăturile generale, faptul că neclaritatea imaginilor se observă în lucrările simboliştilor. Chiar și așa, există, în mod contradictoriu, în poezia *Ploaie urbană*, ambele trăsături: claritate și neclaritate. Claritatea este sugerată prin imagini precum următoarele: “Pietonii pe trotuare se răresc./ O trăsură cu un ‘Chrysler’ în viteză./ Trec în sens invers/ Și se ciocnesc.../ Iar un popă cu sutană nouă/ Stă lipit de chioșcul de ziare, Că un Crist de abanos într-o vitrine/ Plină/ Cu tot felul de obiecte rare...” (Minulescu, 1967, p. 168). Cu toate acestea, “estampa japoneză” sugerează un anumit sentiment de neclaritate. Într-adevăr, putem considera următoarele versuri ca un indiciu: “Plouă!.../ În orașul nostru românesc/ Plouă așa cum știm cu toți că plouă –/ Plouă ‘gris’ ca-ntr-o estampă japoneză...” (Minulescu, 1967, p. 168). Observăm aici o ironie, cu o tentă umoristică, și anume că într-un oraș din cultura română plouă precum într-o pictură japoneză. Termenul de “estampa japoneză” este vechi, “estampa” nemaifiind astăzi întrebuințat în limba română. Însă putem vedea la ce tip de pictură japoneză se referă căutând informații. Picturile japoneze tradiționale erau create folosind cerneală specială și pensule, și nu erau color. Erau selectate doar anumite detalii considerate semnificative pentru picturile respective. Sugestia dată cititorului ar fi că ploaia, atunci când continuă întruna, duce la scăderea preciziei detaliilor, atât pe viu, direct, cât și în momentul în care se prelinge pe geam și noi privim de dinăuntru la lumea de afară. *Ukiyo-e* este cel mai probabil genul de pictură japoneză la care se face referire în această poezie, iar acest termen poate fi tradus drept “picturi ale lumii în mișcare” (Teodorescu, 2018), ceea ce duce cu gândul la faptul că detaliile vor fi neclare, exact așa cum propune curentul simbolist românesc. *Ukiyo-e* sunt picturi pe blocuri de lemn, din secolele XVII-XX, și care pot reprezenta peisaje sau diverse scene istorice sau din viața de zi cu zi.

De asemenea, putem observa aluziile și sugestia indirectă, ambele comune haiku-ului și poeziei lui Minulescu. Astfel, “conform opiniei poetilor simbolişti poezia nu trebuie să spună lucrurilor pe nume, ci numai să le sugereze” (Petrescu & Vărșag, 2021, p. 26).

Astfel, Macendonski, citat în Baltatu, 2023 (p. 286), afirmă următoarele: „Simbolismul este cel mai apropiat de natură, fiindcă el, pentru a ne sugera idei, procedează întocmai că dânsa – cu alte cuvinte, fiindcă ne înfățișează una sau mai multe imagini ce se transformă la urmă în cugetări.” Așadar, imaginile din natură sunt doar pretexte și ocazii de a porni de la un sens concret și de a ajunge la un sens abstract, sau la un limbaj figurat, pentru a putea interpreta poezia.

Observăm și alte trăsături ale simbolismului în poezia lui Minulescu. Spre exemplu, “tehnica sinesteziilor sau a corespondențelor (prin care simbolişti încercau să stabilească o serie de corespondențe între toate tipurile de senzații: auditive, vizuale, olfactive, gustative, tactile)” (Petrescu & Vărșag, 2021, p. 26). Astfel, observăm în acest poem, după imaginile vizuale, pe cele auditive: “Plouă.../ Și-n orașul nostru ploaia cântă./ Cântă că un fonograf stricat.../ De trei zile și trei nopți, neîncetat./ Un tenor cu vocea falsă se frământă/ Și pe străzi./ Și-n curte la palat...” (Minulescu, 1967, p. 168). În plus, strofa următoare continuă, bazată atât pe imagini vizuale (plinul de pasageri din tramvai), cât și auditive (în momentele legate de cântat): “Un tramvai se-ntoarce de la gară./ Și-n tramvaiul plin de pasageri/ Toată lumea cântă-n cor pe dinafară./ Ce-a cântat și ieri, Și-alaltăieri...” (Minulescu, 1967, p. 168).

Citadinismul se numără printre temele simbolismului, precum și natura și “orchestrația muzicală” (Petrescu & Vărșag, 2021, p. 26). Într-adevăr, toate acestea le putem regăsi în poezia lui Minulescu, până acum. Astfel, ploaia descrisă are loc în decorul orașului, iar imaginile auditive legate de cântat se pot încadra la sugestia muzicală.

Varietatea de imagini senzoriale de la Minulescu și de la poezii simbolisti se potrivește cu aceea din poemul haiku. A ne simți aici și acum se poate realiza prin intermediul acestor imagini și senzații. Simbolul înseamnă un element din natură, căruia îi putem atribui asociații și semnificații. Semnificațiile sunt bazate pe experiență noastră. Pentru simbolisti, “corespondența dintre cuvintele-simbol și elementele din natură este principalul procedeu artistic de construire a poeziilor.” Astfel, “Trăsăturile obiectului din natură sugerează stările interioare ale eului liric. (De ex: cuvântul-simbol ‘plumb’ are drept corespondent un metal greu, de culoare cenușie, maleabil și cu o sonoritate surdă)” (Elearning.masterprof.ro, 2023).

De asemenea, poemul simbolist caută să urmărească descompunerea (Elearning.masterprof.ro, 2023), spre exemplu: “Plouă!.../ Și-n orașul nostru românesc,/ Bântuit de gripă și ftizie,/ Tinerii fumează și tușesc,/ Iar bătrânii dorm în veșnicie,/ Ca soluțiile puse-n... (paranteză)...” (Minulescu, 1967, p. 169). Tinerii și bătrânii bolnavi sugerează scurta durată a vieții umane, precum și modul în care aceasta se poate foarte ușor descompune. Ca o paralelă, în poemul haiku avem a face cu o concepție budistă, prin care ar trebui să acceptăm faptul că orice avem în această lume putem oricând pierde, și faptul că totul este efemer (Hakutani, 2009). Astfel, cele două concepții ale celor două culturi rezonază foarte ușor una cu alta.

Altfel, muzicalitatea poeziei simboliste este și ea vizibilă în poezia lui Minulescu, prin repetiția unor elemente și fraze. Spre exemplu, “Plouă ‘gris’ că-ntr-o estampă japoneză...” (Minulescu, 1967, p. 168-169) este un vers pe care-l găsim și la început, dar și la final. Este un vers asociat cu ploaia, care este o constatare (“Plouă!”) ce începe poezia lui Minulescu. Prima strofă se încheie cu: “Plouă ‘gris’ că-ntr-o estampă japoneză...,” vers ce încheie și întreaga poezie.

Ce imagini putem îmbina, totuși, în poemul lui Minulescu sunt ploaia românească și ploaia din “estampa japoneză.” Haikuul e construit pentru a putea îmbina, prin juxtapunere, două imagini, pe când poemul lui Minulescu este altfel construit, deși imaginile pot atrage după ele diverse asocieri. Comparația este realizată explicit, însă nici una din cele două imagini nu cuprinde figuri de stil. Ambele imagini sunt realiste, verosimile, iar comparația o realizează, de fapt, cititorul, creînd, în funcție de bagajul sau de cunoștințe, propriile asocieri. Astfel, așa cum sugerează și Minulescu, în “estampa japoneză” predomină folosirea unei cerneli speciale, nefolosindu-se culori. Dacă totul e gri când plouă în România, în peisajul urban, e posibil să fie vorba de un anotimp de trecere, primăvară devreme sau toamna. Această presupunere se face prin asocierile bazate pe experiența din viața de zi cu zi, dar și din experiența citirii altor poezii și asocierilor frecvente între anumite imagini vizuale, stări și anotimpuri.

Rolul activ al cititorului este evident în poemul haiku și în poemul scris de Minulescu. Cititorului i se cere, în ambele cazuri, să fie activ și să poată interpreta diverse imagini și scene.

3. Concluzii

Se poate remarcă actualitatea poeziei analizate în acest articol, datorită relevanței ei în orice epoca istorică. Universalitatea experienței este dată de trăirile și de impresiile pe timp de ploaie în oraș. Orașul poate fi din orice zonă a lumii. Indiferent de cultură, anotimpurile pot fi trăite asemănător, și să genereze trăiri asemănătoare.

Noutatea acestui articol este reprezentată de analiza poeziei *Ploaie urbană* de Ion Minulescu în paralel cu simbolismul și poemul haiku. Această paralelă ne arată modul în care sugestia, prin aluzie legată de imaginile vizuale și auditive, funcționează asemănător. Imaginile vizuale sunt la fel de puternice în poemul haiku cât și în poezia *Ploaie urbană*. În acest poem, imaginile din natură, legate de ploaie, și cele din mediul urban, legate de personajele din oraș, se pot combina pentru a obține efectul corespondențelor, prin imaginile legate de simțuri, dar și prin aluziile care pot duce la înțelegerea semnificației poeziei.

Momentul prezent și trăirea lui sunt, de asemenea, elemente comune poemului haiku și acestui poem al lui Minulescu, cu toate că simbolismul nu conține o astfel de trăsătură. Desigur, formele celor două poezii diferă, haikuul fiind compus din trei versuri, iar poezia lui Minulescu fiind mai lungă.

Comparația cu poemul haiku subliniază trăsăturile fundamentale ale poezie din perspectiva simbolistă.

BIBLIOGRAPHY

Albu, N. (2013). Retorica poeziei simboliste. Rezumatul tezei de doctorat. Universitatea Lucian Blaga Sibiu, Facultatea de Litere și Arte. Coordonator științific: Grecu, Victor, Prof.univ.dr. D.H.C.mult. Sursa: <https://doctorate.ulbsibiu.ro/wp-content/uploads/REZ-albu-nicoleta.pdf>

Balțatu, L. (2023). Gama variată a sentimentelor în lirica lui Ion Minulescu. In *Știință, educație, cultură* (Vol. 3, pp. 285-288).

Blasko, D. G., & Merski, D. W. (1998). Haiku poetry and metaphorical thought: An invitation to interdisciplinary study. *Creativity Research Journal*, 11(1), 39-46.

Buzilă, L. D. (2019). The Beginnings of the Symbolist Movement in Europe. *Journal of Romanian Literary Studies*, (17), 755-766.

Davidescu, N. (1921). Aspecte și discuții literare, I. București, Editura Cultura națională.

Elearning.masterprof.ro. (2023). Simbolismul românesc. Sursa: http://elearning.masterprof.ro/lectiile/romana/lectie_07/simbolismul_romnesc.html

Hakutani, Y. (2009). *Haiku and modernist poetics*. Springer.

Hefter-Hidalgo, A. (1914). Articol în Versuri și proză, III, nr. 6, 15 martie, Iași.

Iser, Wolfgang. (2006). Actul lecturii. O teorie a efectului estetic. Traducere din limba germană, note și prefață de Romanița Constantinescu, Pitești: Paralela 45.

Manea, Irina-Maria. (2023). Ion Minulescu – un simbolist aparte. Sursa: <https://historia.ro/sectiune/portret/ion-minulescu-un-simbolist-aparte-583942.html>

Manu, Emil. (1981). Ion Minulescu și conștiința simbolismului românesc. Editura Minerva, București.

Mihăilescu, Valentina. (2023). Plumb – George Bacovia. Sursa: https://www.academia.edu/36401770/PLUMB_George_Bacovia

Millian, Claudia. (1968). Despre Ion Minulescu. Editura pentru Literatură.

Minulescu, Ion. (1967). Romane pentru mai târziu și alte poezii. Ediție îngrijită și prefață de Matei Călinescu. Editura pentru Literatura, Colectia Biblioteca pentru toti.

Petrescu, O. M., Sândor, Ș. G. K. C., & Vărșag, H. (2021). Studiu asupra poeziei simboliste. *martie 2021 www.profedu.ro*, 26.

Teodorescu, A. M. (2018). Xilogravura japoneză Ukiyo-e, de la creație la restaurare. *Caietele restaurării*, 1(7), 178-193.

Vasiliu, Florin. (1988). Tolba cu licurici. Editura Haiku, București.

A BRIEF INTRODUCTION OF ANGLICISM IN SPANISH LANGUAGE

Alexandra Burghilea-Arabu
Lecturer, PhD, Politehnica University of Bucharest

Abstract: The main purpose of this article is to outline the role of Anglicism in Spanish vocabulary. As we all know, language is constantly evolving, undergoing continuous changes. The influence of English language contributes to renew the goal of modernizing the lexicon, as long as these loans are used in a rationally way. The beginning of the expansion of Anglicism is considered to date back to the second half of the 20th century, when all the latest state-of-the-art technologies were becoming more and more accessible to ordinary speakers. We are talking about an international phenomenon (not only European, but also global).

Keywords: Spanish vocabulary, linguistics, loanwords, English influence, semantic fields

Al analizar el problema de los anglicismos, no debemos ignorar una serie de eventos clave que han llevado a la expansión de la influencia inglesa en español. A pesar de que el inglés había sido completamente ignorado durante los siglos XVI y XVII, poco a poco comenzó a convertirse en un idioma internacional.

En la actualidad, sin duda alguna, el inglés es el idioma que tiene la mayor influencia no solo en España sino en todo el mundo. Sin embargo, si tenemos en cuenta el número de hablantes, la única lengua que puede competir con el inglés es chino que todas sus variantes, es la lengua materna de más de mil millones de hablantes.

Con respecto a la influencia nacional, sin lugar a dudas, el inglés gana terreno frente al idioma chino, ya que este último idioma, a pesar de la gran cantidad de hablantes, es un idioma hablado solo en un área limitada. Sin embargo, solo en 1948, encontramos el primer tratado relevante dedicado enteramente a los anglicismos espaciales hispanos. Se trata sobre el artículo de Ricardo Alfaro, *El anglicismo en el español contemporáneo*, artículo publicado por primera vez en la *Thesaurus* y publicado en 1950 como parte introductora del *Diccionario de anglicismos* escrito por el mismo autor.

Sin lugar a dudas, la evolución del término *anglicismo* en español duró hasta 1980 cuando Chris Pratt publicó el libro *El anglicismo en el español peninsular contemporáneo* libro que contenía los resultados de su tesis doctoral. La mayoría de los lingüistas concuerdan en que la obra de Chris Pratt es la mejor, innovadora y rigurosa de las que aparecieron en ese siglo y, debido a esto, la mayoría de los autores que han abordado el tema de los anglicismos han seguido la creación de Pratt como modelo.

Hoy día los anglicismos son presentes cada vez más en español y la influencia anglosajona deja sus huellas en situaciones cotidianas. La primera ola que condujo a la expansión del inglés fue la colonización del Nuevo Mundo. Los colonos fundaron el primer asentamiento a principios del siglo XVII. Otro momento importante para la expansión del inglés comenzó a fines del siglo XIX y está estrechamente vinculado a las llamadas tendencias imperialistas en el Reino Unido.

Debemos enfatizar que no hay una definición linear del término. El problema de los anglicismos es bastante complicado, aunque a primera vista puede parecer simple. De hecho, teniendo en cuenta las opiniones de los estudiosos, podemos concluir que no hay unanimidad

entre los estudiosos que se han encargado de este fenómeno, cada uno de los lingüistas teniendo propia definición del concepto de la siguiente manera¹:

La Real Academia Española: „La forma en que cada individuo habla inglés” ;

„Una palabra que está tomada del inglés y se usa en otro idioma”

b) María Moliner atribuye al *anglicismo* la siguiente definición: „Palabra o expresión del inglés, pero utilizada en otro idioma”

c) Chris Pratt en su obra dedicada al estudio define el anglicismos como „un elemento lingüístico, o grupo de elementos, que se utilizan en castellano peninsular contemporánea, que es el hogar étimo Inglés,, .

d) López Morales² opina que los anglicismos no son solo palabras provenientes del inglés, independientemente si son o no son aceptadas por la Academia Española y tienen un uso genérico, sino también aquellas de otros idiomas pero que llegaron al español a través del inglés.

Al ver estas definiciones podemos concluir que cada uno de los cuatro lingüistas tiene su propia manera de referirse al concepto y para analizar los anglicismos primero debemos tener en cuenta si los préstamos han penetrado del inglés en español de modo directo o indirecto. La influencia inglesa hace sentir su presencia en las estructuras léxicas, sintácticas y fonéticas dentro del otro idioma.

Marketa Novotna (2007:17³) realiza un estudio en el cual clasifica los anglicismos en áreas semánticas, recopilando los datos existentes del *Gran Diccionario del uso del español actual*. De acuerdo con los datos, podemos mencionar que la mayoría de los anglicismos españoles se refieren al campo de la astronomía, informática y tecnología, deporte; literatura, arte y comunicación.

A continuación, presentamos algunos ejemplos para cada dominio⁴

Gastronomía

Anglicismo	Definición de la palabra en español
Bacon	El tocino entreverado; Jamón
Burger	Lugar donde se venden y consumen hamburguesas y comida rápida
Catchup (Ketchup)	Una salsa espesa hecha de tomates y otras sustancias artificiales
Coctel	1. Bebida alcohólica hecha de varias mezclas de bebidas 2. Fiesta o reunión donde se consumen estas bebidas.
Crackers	Galletas pequeñas y crujientes
Curry	Polvo para dar sabor a las comidas
Guisqui (Whiskey)	Bebida alcohólica obtenida por fermentación de granos
Pub	Bar estilo inglés donde se sirven bebidas alcohólicas

¹ ap. NOVOTONÁ, Markéta: *El anglicismo en la lengua española*

² Humberto López Molrales, «Anglicismos léxicos en el habla culta de San Juan de Puerto Rico», *Lingüística Española Actual*, en *El anglicismo en el español actual*, Javier Medina López, Madrid, 2004

³ *Op. cit.*

⁴ Hemos tomado los ejemplos teniendo como base el material realizado por la autora.

Deporte

Badminton	Un juego como el tenis
Beisbol	Un juego donde se forman dos equipos de nueve jugadores
Crawl	Estilo de natación
Gincana	Una competencia donde los participantes tienen que pasar una serie de pruebas / obstáculos

Casa

Boiler	Calentador de agua
Camping	Ubicación autorizada al pie de su montaña en la playa donde los turistas instalan sus caravanas, cuerpos, etc.
Hall	Entrada a ciertos edificios
WC	1. La instalación sanitaria equipada con un tanque de agua 2. Aseo
Living	Amplia habitación, comedor
Bol	Contenedor en forma hemisférica

Maria Rus⁵ considera que entre casi todas las lenguas, el aporte más significativo de palabras prestadas proviene del inglés. Al estudiar la influencia del inglés, lo primero que vale la pena mencionar es que estamos hablando de un fenómeno internacional (no solo europeo sino también mundial).

El préstamo masivo de términos angloamericanos se ha manifestado después de la Segunda Guerra Mundial en la mayoría de los idiomas europeos y no solo, se nota esta influencia también dentro de las lenguas románicas. Nos enfrentamos con un fenómeno que puede explicarse principalmente por el progreso de ciertos campos de la tecnología.

La autora continua con decir que es oportuno hablar de *anglicismos connotativos* o *estilísticos* que se usan para desdoblar una palabra preexistente con el propósito de ofrecerle ciertos matices estilísticos.

Según la autora en esta categoría, podríamos encuadrar las siguientes palabras: *party* para fiesta, *weekend* para fin de semana, *live* para en vivo, *summit* para *culminación*.

Encontramos también en esta categoría los anglicismos en la variante coloquial: *boss* para jefe, *high-lfe* (usado casi exclusivamente peyorativo), *speech*, para discurso. Los términos más usados en el lenguaje familiar del período actual son: *Ok*, para está bien, *party*, para fiesta (anglicismos utilizados no solo por los jóvenes, pero también por la prensa actual). Con relación a las expresiones de tipo coloquial, la autora ofrece como ejemplo el sintagma *no comment* – formula convalidada en los contextos en los cuales evitamos responder a una pregunta o no sabemos la respuesta adecuada.⁶

⁵ *Un fapt lingvistic de actualitate: Influența engleză asupra Limbii Române*, editura Universității „Petru Maior”, Tîrgu-Mureș, 2005

⁶ La autora ofrece las ejemplificaciones dentro de la lengua rumana, pero podemos adaptarlos también para el español.

En segundo lugar, hay que mencionar y hablar de los anglicismos de *lujo*. Según la opinión de la misma autora las palabra pertenecientes a esta categoría son préstamos innecesarios, que están relacionados con la tendencia subjetiva de los hablantes para individualizar lingüísticamente sus propios modo de habla: *advertising* (publicidad), *banda* (orquesta), *fashion* (moda), *toast* (pan tostado), etc.

Conclusiones

En conclusión podríamos afirmar que la adopción de los anglicismos en el discurso corresponde a las necesidades de expresiones tanto culturales, pero también sociales (la aparición de nuevas realidades extralingüísticas, determinadas por hechos relacionados con el progreso de la humanidad), como también funcionales (la necesidad de estos préstamos en el lenguaje de los términos que designarían estas nuevas realidades de las vidas de las personas).

La esencia del lenguaje es ofrecer una permanentemente innovación. El préstamo en otros idiomas es un aspecto de la creatividad lingüística a través de la cual el lenguaje está cambiando, enriqueciéndose incesantemente y corresponde a realidades siempre nueva.

De tal modo, podemos estar de acuerdo que muchos anglicismos resultan ser necesarios en español, así como en otras lenguas de Europa, porque nombran realidades recién surgidas, tienen un alto índice expresivo o gozan de circulación internacional.

BIBLIOGRAPHY

LOPEZ, Javier Medina (2004): *El anglicismo en el español actual*, Arcos Libros, Madrid

MOLINER, Maria (1986): *Diccionario de uso del español*, Gredos, Madrid

NOVOTONÁ, Markéta (2007): *El anglicismo en la lengua española*, Masarykova Univerzita, Brno, 2007 → http://is.muni.cz/th/145734/ff_b/bakalarska_diplomova_prace.pdf– [18/09/2023]

PRATT, Criss (1980): *El anglicismo en el español peninsular contemporáneo*, Ed. Gredos, Madrid

RUS, Maria Laura (2005): *Un fapt lingvistic de actualitate: Influența engleză asupra Limbii Române*, editura Universității „Petru Maior”, Tîrgu-Mureș, 2005

www.rae.es- [25/09/2023]

ALL ABOARD FOR NAVY ENGLISH! THEORETICAL BACKGROUND AND PRACTICAL BENCHMARKS IN DEVISING A NAVAL TERMINOLOGY COURSE

Laura Diana Cizer
Lecturer, PhD, „Mircea cel Bătrân” Naval Academy
of Constanța

Abstract: In accordance with the idea that terminology acts as a bridge between the profession and the practice of languages, this paper gives the outline of a specialized course on naval (maritime) terminology in English. Firstly, it will define the concept of terminology and its importance in language teaching/learning; secondly, several guidelines in devising such a course will be set out. These will cover the most important elements ranging from the course name to budget expenses, referring to the target group, course justification, unit topics, training syllabus, course agenda, objectives, venue, etc. Thirdly, the paper will give a description of the course background, will put forward a model course and will point out its methodological principles. The paper will provide final conclusions related to the course delivery that argue for its importance as one of the tools that ensures understanding and using appropriately the range of naval vocabulary from an early stage.

Keywords: terminology, Navy, maritime, model course, English language

1. Introduction

Terminology is the discipline which studies the names of objects or concepts used by a particular field or domain, the way the terminological units function within the language, as well as the problems of translation, classification and documentation that might arise. Terminology is also the set of terms that are rigorously defined and specific to a science, a technique, a particular field of human activity.

According to Merriam-Webster, terminology is defined both as: “ 1. the technical or special *terms* used in a business, art, science, or special subject”, and as “ 2. nomenclature as a field of study”. [1]

Thus the dictionary entries point out that terminology consists in the study of the usage of the selected terms that are part of specialty vocabularies belonging to all fields: whether sciences, grammar, linguistics, mathematics, philosophy, medicine, music, etc.

The ISO 1087 standard defines terminology as “the scientific study of notions and terms used in specialized languages” which makes a fundamental distinction between term and notion. [2]

But what is a term? According to Eugen Wüster, one of the creators of the discipline, the term is a two-sided unit comprising a name in any language referring to a notion (i.e. a conceptual unit). [3]

Professor J. Humbley’s remark that “terminology constitutes [...] the bridge between the profession and the practice of languages” vouches for the importance of providing terminology courses for future language trainers as well as for prospective employees on the labor market. It also constituted an incentive to attempt at designing, organizing, and delivering such a course.

2. General guidelines

When devising a course there are several *sine qua non* features that should be taken into consideration. For instance, in the course planning, information regarding the *supplier/beneficiary* (name, address, type of organization, and its field of activity) are the kickoff details. Next, the *name of the course* to be delivered is to be mentioned. It will be formulated based on the need for the training, the target group, etc. It is recommended to clearly reflect the idea of the course, but at the same time it will not be expressed in too many words. In this case, naming the course should follow the well-known KISS principle, that is to keep the information short and simple.

Also, the *target group* of the designed program is to be specified; more precisely, it is about who can participate in this course. Mention should be made to what conditions a trainee from the target group must meet in order to be able to benefit from the training within this program (professional experience, education/qualifications, medical conditions, etc.).

The *argument*, or *course justification* is another important point in course planning. Here, it is important to mention the necessity of the proposed training program, as well as its added value that is what it brings in addition to the already existing situation, and how it can contribute to the professional improvement of the participants.

As far as the *type of education* is concerned, the course planner will mention whether it is an elearning program, in praesentia, or a combination of the two, that is blended learning.

The *purpose* of the course will be presented; it will be explained how the proposed training program contributes to the development of the beneficiaries' skills.

The *objectives* of the professional training program will be presented along with the expected results from the training process. These objectives must be formulated in terms of the behavior that the learner will have to demonstrate in order to be considered competent upon course completion.

Therefore, in order to make sure that the objectives are clear and reachable, each and every one needs to be a SMART objective. To illustrate this, they should be expressed following the five criteria that makes them: **S**pecific, **M**easurable, **A**ttainable, **R**elevant, and **T**imely. Briefly, the objective has to provide a meaningful description of what the learners will achieve, and a measuring system; the objective can be achieved in a specific timeframe and learning environment, it has relevance to the learner's goals, and can be completed in a realistic period of time. [5]

Another factor to take in when planning the course targets at the *professional skills* to develop and equip learners with. Thus, the professional skills acquired by the student as a result of completing the training program will be articulated. More precisely, the professional competence represents the ability to perform the activities required at the workplace at the qualitative level specified in an occupational standard, or in the job description; therefore, they will be formulated in accordance with these documents.

Next in line is the design of a *thematic unit* which aims to achieve the objectives of the training syllabus. The thematic units represent the topics (chapters) covered during the course, or what is actually delivered/taught.

The *training syllabus* plays a very important role in course designing. It actually refers to the thematic content of the course where each thematic unit (chapter) can correspond to several thematic contents (subchapters). The contents must include data, information, processes and concepts that the trainee need to learn as a result of their training. This can be shown as a table or a list.

The actual design of the program includes all training activities and can bear different names such as *course agenda*, or training plan. It will actually give a brief presentation of the course within a timeframe. The *duration* of the course will be given in terms of hours devoted both to theory and practice. Special attention will be paid to the fact that the theoretical hours

must represent only one third of the total number of hours, whereas the practical hours must exceed the theoretical part and cover two thirds.

The *training strategies* to be used during the course delivery refer to the ways the course content is conveyed to the students, how will we teach, what training methods will we use.

The *assessment methods* need to specify when the assessment takes place (whether it is an initial, a mid-term and a final assessment), its purpose, the way it is done, the criteria and resources that are used.

Another key element to be taken into consideration is represented by the *human resources involved*. Mentions should be made with reference to the trainers the trainers who will ensure the effective delivery of the program. They will be chosen according to their skills, level of experience, connection with the course organising institution, etc.

Next, the *venue* is to be mentioned. This is where the training program will take place (at the headquarters of the company/organization, at the headquarters of the professional training provider, in a location specially rented, online, etc.).

A list of the *equipment and other auxiliary means* should be made containing the description of the equipment needed or provided in the training program (venue dimensions, space management, technical equipment, as well as the accessories and consumables necessary for the training process).

Last but not least, the course *budget* should be included in the planning. The expenses entailed by the organization of a professional training program will be identified and quantified in terms of the type of expenses and the amounts they total to. As a general rule, the expenses should cover staff costs, accommodation, transport, daily allowances, general expenses related to the organization/administration of the course, fees, information and advertising expenses.

3. Background to the course

At Mircea cel Batran Naval Academy, alongside General English, English for military purposes/ Navy English is one of the two pillars of a compulsory and important module for the military students enrolled in the undergraduate study program.

Moreover, given the language interoperability commitments assumed by Romania upon its NATO (North Atlantic Treaty Organization) adhesion, a terminology course in military contexts is but a positive start in their language development endeavor.

The design and delivery of the above-mentioned course will definitely facilitate the development of their specialized lexical toolbox, written and oral text comprehension, and written and oral communication skills.

Through the development of their communication skills in English, when becoming commissioned officers, they will be able to perform seamlessly and efficiently in optimal safety conditions onboard naval ships both in military and especially in international environments.

4. Methodological guidelines. A model course

The course that the author of this paper suggests has as general objective the training and development of skills and abilities to use the English language to perform professional duties. Among its specific objectives, there are: the training and development of listening comprehension, oral expression, reading and writing skills in the thematic area provided by the syllabus.

The development and improvement of the abilities of understanding and oral expression, reading and writing in English, the development and improvement of the skills and abilities to use the English language correctly, orally and in writing, the expansion of the vocabulary, the acquisition and application of grammatical rules in the situational expression according to the provided topics in the study units of the syllabus.

The professional competence aims at ensuring navigation, hydrography and ship handling at operational level while the transversal competences encompass the effective use of interpersonal communication techniques within a multicultural (multinational) crew, on various hierarchical levels, of oral and written communication, of effective collaboration with specialists from multiple fields.

Furthermore, the objective self-assessment of the need for continuous professional training, as well as the efficient use of language skills, knowledge of information technology and communication for personal and professional development will prepare the course takers for a better insertion into the labor market, and smooth adjustment to the dynamics of its requirements.

The course is based upon the four functions of the language: reading, listening (receptive skills), writing, and speaking (productive skills).

The lectures will provide the theoretical background while the suggested activities are part of the communicative approach; they closely follow its underlying principles: language as a tool of communication, student-centered teaching, learning by active, real-life learning tasks.

The activities involve students in task-based learning as they have to use language in realistic ways. For instance, asking, discussing, negotiating, finding out information, problem-solving, exchanging opinions, etc. Practicing communication involves pairs and groups which develop teamwork skills.

Upon successful completion of this course, not only will the students be able to understand and use appropriately the range of naval vocabulary and idiomatic expressions common to their area of specialization, but they also show consistently correct and appropriate use of naval vocabulary.

The training syllabus will be detailed in the table below in terms of unit number, its topic, specific competences, teaching strategies, resources and assessment strategies (assessment criteria and methods). It will be followed by the course agenda that gives a detailed account of the course in terms of number of hours.

Unit	Topic	Specific Competences	Teaching Strategies	Resources	Assessment Strategies
	General English vs. Navy English	The student will be able to: -identify the similarities and differences between G.E and Navy English; -identify specialized terms within texts; -identify features of naval terms/discourse	-lecture - explanations - demonstration -text analysis - comparative analysis -pair work	- powerpoint presentation -text (handout) -mind mapping	- understand a specialized text by answering reading comprehension questions, know the particular features of naval terms

	Ship Parts	-find out naval terms, -identify and explain them	- brainstorming - listening for specific vocabulary	-web resource: video clip (see Reference 1) -grid to fill	-know, understand the meaning, and use the naval terms presented by correctly labelling them
	Write that report!	-present facts relating to an event - make an evaluation of progress - make decisions and recommendations -use appropriate language	-the Jigsaw method - collaborative writing	- specimen of report writing - writing assignment	-produce an after-the-mission report following the layout of a report
	Lost at Sea!	-negotiate -exchange opinions -use briefing format -work in small groups to solve a problem -discuss using English - simply brief the others about their solution using given format - reach consensus with a syndicate solution	- explanation - discussions -debate -group work - problem-solving activity	- simulated - scenario - ranking chart - briefing layout and formulas	-take a stand, express and support their point of view on given situation
	Final Assessment: describing objects in extensive detail				-deliver a power presentation of a ship (group project) -correct use of the newly acquired naval terminology
References: https://www.youtube.com/watch?v=EBPsyVA6Zgs					

[https://www.airman.af.mil/Portals/17/002%20All%20Products/003%20PACEsetters/Teambuilder LOST AT SEA.pdf?ver=2016-11-02-111101-433](https://www.airman.af.mil/Portals/17/002%20All%20Products/003%20PACEsetters/Teambuilder%20LOST%20AT%20SEA.pdf?ver=2016-11-02-111101-433)

Table 1. Training Syllabus

Name Course: All board for Navy English! Introduction to Naval Terminology Allocation of hours per unit			
Unit Title	Number of hours		
	total	theory	practice
Unit 1: General English vs. Navy English		2	4
Unit 2: Ship Parts		2	4
Unit 3: Write that report!		2	4
Unit 4: Lost at Sea!		2	4
Assessment		2	4
Total number of hours	0	0	2

Table 2 Course Agenda

Conclusion(s)

The content of the suggested course on military terminology (Navy English) forms the students' capacity for processing and the preliminary analysis of the information necessary to substantiate and elaborate decisions, the ability to work efficiently in an interdisciplinary and/or multicultural team, giving students the ability to communicate effectively, face to face and through modern technical equipment, specific to the training field of their specialty.

BIBLIOGRAPHY

- [1] <https://www.merriam-webster.com/dictionary/terminology>
- [2] <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:1087:ed-2:v1:en>
- [3] Wüster, E. (1959-1960) – The Wording of the World Presented Graphically and Terminologically (trad. Juan C. Sager), Terminology, 9 (2), p. 271-299
- [4] John Humbley, « Le terminologue et le spécialiste de domaine », ASp [En ligne], 19-22 | 1998, mis en ligne le 09 mars 2012, URL: <http://journals.openedition.org/asp/2789>; DOI: <https://doi.org/10.4000/asp.2789> Accessed: September 17, 2023
- [5] Lamm, Mia – Know Where You Are Going! Simple Steps to Writing SMART Learning Objectives, In: CTL Blog, <https://ctl.jhsph.edu/blog/posts/SMART-learning-objectives/> Accessed: September 17, 2023

THE CONTEMPORARY FASHION CONSUMER: PROFILE, FEATURES, TYPOLOGIES

Sandra Celia Chira

Lecturer, PhD, West University of Timișoara

Abstract: Fashion as a contemporary socio-cultural phenomenon is not only a problem related to clothing trends but also one related to the social behaviors of consumers and producers. Thus, the psychology of the fashion consumer is one of the central elements on which the evolution of fashion towards one direction or another is based, and at the same time it is one of the main concerns of designers, stylists, fashion journalists and marketing specialists. On the one hand, they analyze the different needs and typologies of fashion consumers, and on the other hand, they try to identify the necessary ideas to determine their interest in consumer goods and new trends.

Along with the establishment of the main identity features that lead to the formation of the clothing identity, respectively the main features that the individual will have in the role of fashion consumer, relating the image to the individual, clothing is defined in accordance with all the components of the self, including self-awareness that stands out as the main influencing factor of the clothing image. In the process of self-knowledge and in interpersonal communication, the clothing identity of one person is defined through a conscious process of choices, being configured and reconfigured permanently in relation to social trends, standards and collective models.

” People want to be in their own fashion tribes, so they want to wear the same clothes to be connected to everyone else in that tribe. But they want to be different from other tribes.” Cristian Lacroix¹

Keywords: fashion consumer, contemporary needs, consumer behavior, psiho-social identity, fashion design research

Fashion designers and all producers of consumer goods in the sphere of fashion address a target audience, from narrow, niche social groups to extremely broad, global ones. A series of characteristics establish the **typology of fashion consumers**, implicitly their needs and further generate certain specific characteristics of clothing. These aspects are either related to the aesthetic dimension of the products, or to the functional one, and last but not least to the symbolic one, through the role of clothing as a means of interpersonal communication. Although the concern for the clothing image is not part of the primary needs of individuals, within the contemporary society, defined by the supremacy of image and appearance, the needs of consumers are increasingly complex and sophisticated and increasingly related to their social image.

There are numerous researches, studies and publications revolving around this topic - the profile of the contemporary fashion consumer. The analytical perspectives of the subject are diverse and include multiple themes and research directions: from various structures for analyzing this profile, through its components and features and possible consumer typologies, to subjects that place the consumer at the center of the phenomenon and research his well-being or the positive and negative impact that the contemporary fashion industry has on consumers.

This article presents some of these theories and schemes for creating a profile of the fashion consumer in order to highlight those components and analysis strategies that can be

¹ Jay Calderin, *What they didn't teach you in fashion school*, Octopus Publishing Group, London, 2017, p.141

useful to a designer or a design team when starting a new design project which primarily has the role of responding to the needs of a certain consumer profile. In this research, the term **consumer** is not used exclusively with its meaning related to the actual purchase and use of an object or service, but also with the meaning of **appreciation** or **identification** of a person with a certain cultural asset, as in the extended field of visual arts we refer to consumers of art or consumers of culture, without this status necessarily implying the acquisition of these cultural goods.

In the research *Allure of Style: The Impact of Contemporary Fashion Marketing on Consumer Behaviour*, an article published by Bharati Rathore (PhD Lecturer in *Fashion Business* at Birmingham City University's School of Fashion and Textiles) in the *International Journal of New Media Studies*, the behavioral theory of the consumer is clearly defined in relation to the purchase of goods: "Consumer behavior refers to the consumption process, i.e. to the selection, procurement, use and disposal of goods, services, thoughts or experience to satisfy needs and desires."² In the author's view, this consumption process is primarily influenced by four fundamental factors: **cultural, social, personal** and **psychological factors**.

One of the consumer profile structures agreed by some researchers and promoted by Jay Calderin in his work *The Fashion Design: Reference + Specifications Book* divides the main characteristics and needs of consumers into **demographic profile, behavioral profile** and **psychographic profile**. In the author's view, there are three large categories of sources of information and analysis that are the basis of a research on this topic and that a designer can use when considering the construction or investigation of a typology of consumers. The first category refers to the studies and statistics permanently carried out by marketing specialists or trends on what is consumed more or less in a certain period of time, at what rate it is consumed in relation to the type of people, in a certain geographical and cultural space. The second category refers to history, namely recent history or distant history, i.e. the history of fashion or the history of costume in the case of fashion consumers. Of course, we can analyze historical aspects also in relation to a certain temporal and geographical context, but especially in relation to aspects related to culture and ethnic identity. A third very important aspect is the mindset of consumers, namely the way in which consumers think, feel, or any other aspects related to psychological identity, characteristics related to ethics in consumption and production, aspects related to the life philosophy of consumers³.

The **demographic profile** includes all aspects related to population dynamics and are the easiest to identify in a research aimed at the typology of the fashion consumer profile. At the same time, the information related to the consumer's demographic profile is the easiest to decode through the non-verbal language of clothing image and behavior. In other words, it is easier for us to divide consumers according to **visible aspects**, such as age, biological sex, gender, sexual orientation than according to aspects related to personality or other features that define the psychological identity of consumers, **"invisible" features** or less visible. Thus, along with age, biological sex, gender or sexual orientation, the demographic profile also analyzes education (institutionalized, in family, from the street, in the socio-cultural environment) and the type of profession, implicitly the income of the consumer. Also within the demographic profile, the relational status is also analyzed - the consumer's marital status, parental status and including whether or not people have pets, these being realities that greatly change the priorities in people's lives, the choices they make in terms of consumption and

² Bharati Rathore, *Allure of Style: The Impact of Contemporary Fashion Marketing on Consumer Behaviour* - *International Journal of New Media Studies*, Volume 5 Issue 2, July-December, 2018

³ Jay Calderin, *The Fashion Design: Reference + Specifications Book*, Rockport Publishers, Beverly USA, 2013, p.90

perhaps decisions influenced by how it is necessary to manage the income. Cultural and ethnic influences are other aspects that contribute to the consumer's demographic profile that can significantly influence the cultural products consumed or appreciated.

Urban, suburban, rural environment of the consumer is very important not only because of the means of information or acquisition that people have in one space compared to another. The conceptions and social stereotypes specific to each living environment influence the ways of fashion consumption. The value judgments that people give to certain fashion objects or cultural, artistic products are obviously considerably influenced by the social group they belong to and the urban, suburban or rural environment in which they are educated. A punk image can have extremely diverse meanings in the eyes of the beholder depending on the educational context, knowledge of contemporary aesthetic or behavioral trends. For someone with studies in the history of fashion it may be a familiar image that attests to a high level of education and specific musical preferences, while for someone else it may represent a completely out of place image worthy of pity that only a person with serious behavioral and educational problems can adopt.

The behavioral profile of the fashion consumer includes attributes that are studied over a certain period of time, long enough to be able to establish certain repetitive behaviors, a rhythm of behaviors, purchases and other aspects that can define the behavioral profile. **The consumption history** of individuals, of fashion goods here including the actual clothing items and cultural activities or social events that individuals participate in, is a very good predictor of what the person might appreciate or buy in the future.

Although the identity of the person in general, especially the visual identity, is assumed to be subject to transformation over time with the exception of certain stable traits, such as genetic ones, just as the emergence of new trends is based on a cycle of aesthetic concepts and visual directions and certain traits agreed upon in the past as trendy that are reinvented, likewise, what the consumer has proven over time to prefer is almost certain to influence his future choices, even in the face of completely avant-garde trends or radical changes in lifestyle .

Thus, even if we propose an imaginative experiment and suppose that we radically modify an individual's living environment, it is very likely that we will conclude that the person's consumption history is still very important in defining his profile. For example, even if the person moves from the countryside to the urban environment and to a completely different geographical space (where the influence of fashion trends is felt much more strongly and at a much more alert pace of information dissemination), also change his profession - the person works in a corporation that imposes an office dress code and before he was a freelancer working from home, and the person's social status changes at the same time being married now, almost certainly, all the other behavioral traits that generate a consumption history will continue to influence its profile, which is indeed in a natural transformation process.

The detailed history of consumption behavior can be achieved through specific questions for people to answer, or through specialized analyzes that answer these questions made by made by marketers, institutions that research the emergence of trends, big design brands, customer research companies. One of the methods of investigation is the questionnaire or the interview which most often includes questions such as: *How often do you buy? Is there a routine, a rhythm to shopping? What do you buy most often? What routine activities that involve consumption of the fashion/culture phenomenon or industry do you do? What are the exceptions in your consumption behavior?* These questions are addressed directly to fashion consumers or are part of analyzes that specialists do based on the history of online shopping. Mainstream brands that operate in the fast fashion system have many methods of tracking the behavior of customers. Sometimes these methods also include mini-

questionnaires that they send to customers following a purchase. Other information that researchers look for when they want to get a detailed picture of the history of consumption behavior of a person or a target group answers the questions: *What is the rate of returns? What type of consumer buys at the original price and who generally buys on sale? What type of individuals have the greatest potential to spread what they consume?*

For example, the answer to the question *Which brands or publications do people subscribe for the newsletter more often?* can later indicate the fund they generally allocate to purchases. Also where do they generally buy their products – *mass market/exclusive brands/luxury fashion houses/local designers/small businesses* can show the economic level of the individual, or at least, what is the amount of money that he is willing to allocate usually for a purchase in the fashion category. Also, the type of store where a person buys items can indicate whether she is a follower of any consumption philosophy such as *fast fashion, slow fashion, buy local, be sustainable!* and so on. Many times the fact that a person chooses to buy clothes from second-hand stores does not necessarily mean that the person in question has a low economic level, but may just have certain anti-consumerist principles and does not encourage the harmful effects of the fashion industry on the planet through his own excessive consumption behavior.

The **psycho-social profile** (psychographics⁴) or the **consumers mindset** refers to certain aspects related to the psychological identity of the person and aspects related to the social identity, also to their interference. In fact, there are multiple characteristics that we cannot place exclusively in one category or another because the psychological identity of the individual is significantly influenced by the social environment in which he lives. The consumer's self-image is very important in the decisions he will make in the fashion market, both in terms of building a consumption behavior and his actual clothing image. The level of confidence or insecurity, the level of self-knowledge or the general interest towards introspection or towards communication with others are other decisive factors in the formation of the psycho-social profile. Many times, a person has impulsive consumer behavior only because they have developed a mindset of how cool it is to have a very large wardrobe or not to wear the same outfit to a social event more than once, or even more extreme, not to appear on the Instagram profile twice with the same clothing identity in two distinct moments of life. In this case, what the person consumes becomes secondary to the quantity and actually to this mechanism of promoting novelty at any price: new trend, new outfit, new season, new event, new trip and so on, as long as it is new. The psychological profile of the consumer also influences the confidence with which the person buys certain products or how much he hesitates when he wants to purchase something. The type of entertainment that the individual practices can also be an important indicator regarding consumption preferences or the needs that type of activity imposes: the person practices skiing - automatically needs skiing equipment and will consume from special clothing for this sport to magazines, brands or websites dedicated to it.

Leisure in general is very important, or at least as important as a consumer's job in how they will shape their profile in the fashion world. For example, a person without a lot of free time will be unlikely to invest heavily in clothing that lends itself to outdoor activities or time-consuming sports. What books he reads, what movies he watches, where he travels and how often, what music he prefers – all these aspects say essential things about the individual's consumption preferences.

⁴ Jay Calderin, *The Fashion Design: Reference + Specifications Book*, Rockport Publishers, Beverly USA, 2013, p.91

Raul Pașcalău// master MDVTM 2023// research boards – fashion consumer typology

In the practical research projects exploring a typological profile of the contemporary consumer, which were created by the master's students under my coordination in the *Fashion Design-Textile Design* specialization of the **Faculty of Arts and Design - West University of Timișoara** where I teach, we are using a structure similar to that proposed by Calderin but which also includes the investigation of attributes more directly related to the consumer's involvement in the social phenomenon of fashion. Thus, we structured the portrait of the fashion consumer into three main categories generated by: **the position/the role of the consumer** in the contemporary phenomenon of fashion, **individual factors** and **external factors**, related to the environment, to the life context of individuals.

Individual factors primarily include the **psychological identity** of the person, including here personality, temperament, attitude, talent. Identity, be it visual, artistic or clothing identity, beyond its formal dimension, is primarily determined by the deep psychic life of the person, the creator of messages, ideas, behaviors and attitudes. The diversity of human personalities determines the diversity of expression of individuals' manifestations, the creation of an own system of values (moral, artistic, ethical, aesthetic values) that become a guide in personality development.

At the same time, the degree of adaptability, the degree of influence and implicitly the lifestyle of the individual (conservative, adventurous, quiet, chaotic, in speed, with an active social life, withdrawn) are relevant aspects that will very likely influence both the consumer's clothing image and its consumption behavior. Also in this category, we have included data such as age, gender or sex, insofar as they are relevant to the research carried out in the context of a significant fashion universe directed towards concepts related to genderless and unisex clothes, also considering that a genderless approach is not only less discriminatory but also more sustainable. Some authors believe that age is no longer one of the main factors that determine a certain behavior of the fashion consumer, as there are no longer strict regulations regarding who wears what, but from certain points of view, age continues to be relevant: it generates different concerns, implies a greater degree of influence and risk in the case of

young people than in the case of adults, sometimes determines the economic level of the consumer. The level of education, in general but also in particular, the level of aesthetic education, good manners and social behavior are also analyzed in this category of individual factors for building a typological profile of the fashion consumer. Interests, from free time or professional time, desires, aspirations are equally important in consumer analysis. Often what we buy is aimed at an **idealized self-image**, the one we strive for, rather than the realistic one or anchored in the necessities of everyday life. In fact, fashion brands are the first to sell promises about who you can become by belonging to the image and concept provided by them - some brands assume a role in restoring the consumer's self-confidence, or in processes of self-acceptance, others focus more on the social role that a certain clothing image helps you fulfill better.

Florin Breje// master MDVTM 2023//

research boards – fashion consumer typology

The external factors of influence in building the profile of the fashion consumer are those determined by his environment, by the social context in which and for which people build their clothing identity and develop their fashion consumption behavior. The consumer's **social identity** (personal and collective) includes all aspects of identity determined by the society in which the individual lives. The individual, a social being, lives, develops and communicates in the context of the society of which he is a part. Social reality and interpersonal relations are the natural environment of human development, being influenced by the social belonging, by social relations, its norms and rules. Society includes both existential dimensions, the material and the spiritual, it contains both the spatial, institutional, technological, object coordinates, as well as the spiritual, faith, moral and aesthetic values. The social structures that define each social area influence and determine certain aspects of the social identity of individuals, including image and fashion identity.

The **cultural identity** of the person indicates the cultural level, both individual and collective, and raises the question of the influence of social groups of belonging, cultures and subcultures, traditions and social customs. In this category we include the analysis of the geographical space, a relevant factor that has the ability to significantly influence the behavior of the fashion consumer. Aesthetic trends and values differ depending on where individuals live even now in the context of a life dominated by the global digital environment.

Individual, internal, related to psychological factors and external factors, related to the socio-cultural context of consumers, overlap and influence each other. We cannot consider certain factors strictly individual aspects and other factors strictly collective aspects. Fashion is a phenomenon related to the integration of the individual into society and cannot be analyzed outside of it.

Compared to other structures for configuring a profile of the fashion consumer that we have found in other specialist studies, within our own approach, we have created a category dedicated to the influencing factors determined by **the role of the consumer** within the phenomenon, by **the position of the consumer towards fashion**, considering that especially in the case of designers, in order to be able to create clothing projects dedicated to a certain profile, it is very important that the research starts from the establishment of this position. Thus, we have named several categories of consumers, depending on the interest, big or small or non-existent, that they show in their everyday life towards fashion, understanding by this interest not only towards clothes but towards trends, influencers, designers, cultural events that promote fashion, trendy activities such as certain sports or certain social groups.

Among the roles identified are: opinion leaders (trendsetters), people with a high level of concern for fashion, conservative people, individuals with no interest in fashion, people following anti-fashion currents. At the same time, depending on the role that people attribute to fashion in the formation of identity, we configured two other categories, namely that of individuals who relate primarily to fashion as a means of **social affirmation** and of individuals who use fashion primarily as a means of **beautification**.

Opinion leaders (trendsetters) are those people who, through their own clothing style and public image, introduce new visions, clothing and behavioral trends among the social group they belong to, being people who often form opinions through the media or social networks. In contemporary society, the category generally called in specialized studies opinion leaders or trend setters is most often replaced by so-called **influencers** who acquire their reputation primarily in the online environment. Research into the determinants of fashion consumers looks for patterns, not exceptions, even in trendsetters or highly individualized personalities.

Individuals with a **high level of interest in fashion** are people who follow fashion trends and attach importance to their public image, considering clothing to be one of the important means of interpersonal communication or self-knowledge. **The Conservatives** are people who attach importance to their public image and configure their personal clothing style over time, a stable clothing identity, mostly classic, without taking into account the speed with which fashion trends change.

The typology of the consumer with **no interest in fashion** is represented by people who do not take into account their clothing image and do not consider that clothes or other identity aspects related to appearance constitute relevant values in their personal or social life. These people dress strictly out of necessity to cover or protect their bodies without investing the clothes with meanings, messages or symbols of identity. Although it seems unlikely that such a category of individuals will exist in a world defined by the supremacy of the image, there are still people who show no interest in fashion, some of them choosing this posture deliberately and consciously, as a *manifesto* against concerns considered superficial.

Adherents of the **anti-fashion** are people who stand against the main clothing currents, who apparently do not attach importance to fashion in the sense of mainstream trends, but who, precisely by expressing this position towards the phenomenon, generate the appearance of another type of fashion, such as the fashion of subcultures. We can consider people in this category hipsters or nonconformists, as they are often the ones who later determine new currents that are adopted on a large scale over time.

In the continuation of this research, we propose to analyze to what extent this structure of portraying a typology of the fashion consumer is relevant in the context of the new way of life adopted by the majority of people, largely dominated by spending time in the online environment. The clothing image is mainly related to the image created in social media profiles, especially Instagram, You Tube and Tik Tok, and consumer behavior is also significantly influenced by all the marketing campaigns carried out in the digital space. The

purpose of a future research is to determine if there are other new characteristics and factors that become more important in relation to the transformations of our lifestyle, or if certain identity aspects that in the past significantly influenced the profile of a fashion consumer are now becoming almost irrelevant.

BIBLIOGRAPHY

Rebecca Arnold, *Fashion, desire and anxiety*, Editura I.B. Tauris Co Ltb, Londra, 2001

Laura Bovone, *Fashion, identity and social actors - Identities through fashion: a multidisciplinary approach*, Editura Berg, Londra, 2012

Jay Calderin, *What they didn't teach you in fashion school*, Octopus Publishing Group, London, 2017

Jay Calderin, *The Fashion Design: Reference + Specifications*, Rockport Publishers, Beverly USA, 2013

Fred Davis, *Fashion, Culture and Identity*, Editura The University of Chicago Press, Londra, 1994

Bharati Rathore, *Allure of Style: The Impact of Contemporary Fashion Marketing on Consumer Behaviour - International Journal of New Media Studies*, Volume 5 Issue 2, July-December, 2018

RAISING CLIMATE CHANGE AWARENESS IN SECONDARY SCHOOLS THROUGH DIGITAL GAMES

Aurora - Tatiana Dina
Lecturer, PhD, Politehnica University of Bucharest,
University Center of Pitești

Abstract: This article aims to provide a qualitative insight into the perspectives and experiences of the teachers attending the training on latent learning in the "C.C.D.C. – Climate Change deserves to be in the Curricula" project. The purpose of the study is related to the objective of the project and covers the assessment of the training of teachers on latent learning, how to produce digital games that provide conscious learning of the curriculum outcome and subconscious learning of environment and climate change, as well as teachers' production of such digital games. To validate this project objective and the findings of the study, 30 teachers of various disciplines from the secondary schools in Arges County, in Romania, one of the project partners, will play and test the games. They play the game in groups and then give feedback via the digital games assessment test (DGAT). The participants give their perspectives on combining and managing these games with different learning environments and tools. Their suggestions may become part of another outcome of the project: the teacher's handbook

Keywords: climate change, latent learning, digital games, teaching tools, environmental education

Introduction

The society of the present, but especially of the future, is circumscribed to a time of information, of complexity. That's why investing in intelligence, creativity and the capacity for innovation of individuals, of groups will be extremely cost-effective in the future. Furthermore, we are faced with an urgent need to act on the threat of global warming, as well as on the consequences of climate change. In this regard, the issue of communication efficiency regarding the pressing problem of the environmental crisis was raised, as well as a joint effort to find effective ways to educate people and actively engage them in all policies and practices preventing destructive effects on the environment. Schools are certainly an important environment in which such situations can be debated, and they can also become a channel for transmitting essential information needed to be known by students.

New didactic technologies offer large opportunities for the personalization of learning contexts. Rethinking education in the digital age is an essential condition for competitiveness at a national level, and also globally. Digital educational technologies can foster ecological awareness and thus contribute to sustainable development by reducing environmental impacts in all walks of life.

Literature Review

Web 2.0 tools – their implication for education

One of the fundamental objectives of education is to improve the child's power of understanding and to cultivate his desire to learn.

According to Ouarichi T. & All, digital video games “have the potential to educate and engage people—especially young people—in climate change and energy issues by facilitating the development of helpful thoughts, feelings, and actions.”(Ouarichi T. et al, 2018, p. 1)

As we all know, games serve an essential purpose in classrooms. They promote the idea that learning is fun, and they enable teachers to reinforce concepts and involve all students in the learning process. In the spotlight is the question of whether through digital games one can really achieve similar learning effects as in the case of analog games. Games can have on the one hand a refreshing and exciting effect, on the other hand, one of calming and relaxing. Different digital games can address different types of learning: cognitive and haptic learning, to the same extent as visual or auditory learning. In role-playing, children and adolescents have the opportunity to test and gather experiences that are not possible for them in their daily lives – for example in the case of a physical disability or illness. Research on the topic of "Play and learning" occupies an important role in the field of pedagogy and psychology, because the game is an experimental space of essential importance for children and adolescents. And, the best way to learn something is by having fun. During the game, they develop emotional and cognitive abilities, train their motor skills and sensory perception, they form their self-confidence and social behavior. At the same time, children and adolescents become creative when they play and learn to cope better with failures.

According to Tasnim (2012), digital games have the potential to contribute to “active learning pedagogy, breaking new grounds and creating a momentous impact on the perception of gaming as credible pedagogical features in classrooms.” (Tasnim, 2012, p. 4)

Dahlin et al. (2015) spoke about the skills acquired from game playing, “the know-how, awareness, understanding, exploring attitudes and values, systems thinking, information processing, decision making, collaborative working and communication skills.” (Dahlin et al., 2012, p. 2)

These and similar conclusions have convinced researchers that digital games have a learning-friendly potential. This has led to laying the groundwork for a new trend, the so-called digital game-based learning. This is about digital educational games in which a subject of education is approached through play.

Recent studies focused on the effect digital games have as appropriate resources for educational purposes, identifying potential benefits: “digital games tend to increase students’ interest in the topic compared to the other forms of learning; digital games have the potential to engage students that are not so fond of school in general; the challenge that games provide has been identified to be an important factor for the learning outcome,” (Neset, 2020, p 2)

From the studies carried out by Ritterfeld & Weber, as well as other researchers, it has emerged that children and adolescents who regularly play on the computer have skills that are absolutely necessary for learning within the school: good concentration, a high degree of tolerance to frustration, a motivation to improve their own abilities but also to cope with failures.

As with educational games in general, digital games can also stimulate learning if combined with other additional educational activities. These include forms of learning such as processing fundamental content or group reflection on the completed game.

Latent learning – a significant educational experience

Where can latent learning come from? Basically from everywhere, in life, with all that it offers. But where can the idea of latent learning be contextualized in a meaningful way par excellence? As teachers, we say without hesitation, obviously in school.

In 1999, Smith stated that incidental learning comes from “acquisition methods that occur in the course of some other activity.” (Smith, 1999)

Beyond the immediate success of training, achieved through a successful lesson, we know that important are also the effects it creates from an educational point of view, what springs trigger motivationally, if and how relevant a learning experience can be that inspires

for the future. Moreover, beyond what is learned directly, it also opens the way for another type of learning, which somehow comes as an echo that reverberates over time.

Learning in general, and latent learning in particular, is meant to meet the needs of updating one's own potential. It constitutes itself as an opening of his outlook for life to manifest reality. If we accepted an exercise of broadening the meaning of the latent learning concept, we would capture some of the significant correlations, which would point out from a didactic point of view solid landmarks, on which to articulate new stages of pedagogical progress.

It seems to be a type of learning with a greater degree of freedom from direct stimuli. As if, in order to manifest itself, it would be necessary a longer respite of processing, of decanting, and then, much later, a type of response was selected, good from an adaptive point of view, but this time in a new context of life, one that brought a different type of challenge compared to ordinary life situations.

Climate change – engagement through digital educational games

From a very early age, children acquire plenty of knowledge, placing them in direct contact with the applications of theory and practice. Children thus develop critical thinking and stimulate their involvement in decision-making in the context of assuming social responsibilities, thus achieving a lucrative symbiosis between the cognitive and behavioral components.

For Otto, in 2019, “Environmental education in schools should begin early in order to create healthy and environmentally conscious habits in children and awareness of sustainable global development.” (Otto, 2019)

For Ricoy, in 2022, as well, “rising civic awareness requires implementing socio-educational interventions from childhood.” (Ricoy, 2022, p. 1)

Considering the context of education, climate change awareness-related digital games are seen as a practical resource able to facilitate subconscious learning. It can also be intended to influence behavior with respect to climate action. In addition, this promising breakthrough opportunity of using digital games in education for sustainable development can also be seen as a potential contribution to developing several skills, such as critical thinking, collaboration, and communication. Digital games that address issues related to climate change also offer the potential to contribute to more pro-environment behavior.

Education institutions need to redesign the learning process and the educational strategies in schools, with emphasis on secondary schools, in order to develop awareness and skills that help people “to acquire a greater sense of social responsibility and environmental protection.” (O’Flaherty, 2018, p.1034)

Approaching climate change in the classroom can be overwhelming. How can we introduce students to not only the serious challenges and far-reaching implications of climate change, but also the social, cultural, political, and economic complexities involved in working toward viable solutions? The main purpose of each learning outcome is to investigate the issue of climate change through discussion, experimentation and observation in order to further students understanding of the topic and the impact their own activities have on their surroundings, as well as, encouraging students to take action to prevent further climate change. This is achieved subconsciously, since the main attention is focused on the topic of the lesson. As teachers, we know about the importance of role models in educating young people, about what force of formative impact can the presence of significant adults have, whose behaviors are observed, admired and taken over as successful models. Can latent learning be a good opportunity for deep learning? Surely yes, to the extent that through it lucid filters of critical thinking are applied, relevant associations are made, various decodings are granted to life experiences, the efficient transfer of knowledge to other contexts of signification takes place.

Ricoy states that “Schools can awaken a sense of environmental protection in students through fun activities, as part of their overall environmental education.”(Ricoy, 2018, p.1)

The current situation brings with it a series of educational challenges, for the success of which professional development for teachers is of paramount importance.

For Pisica et. al, “Technology and innovative tools and solutions are merging with the purpose of identifying the gaps in learning and improving pedagogical methods with the purpose of achieving academic success.”(Pisica, 2023, p. 2)

Context and Implementation of the Research

This article draws upon data from the project “Climate Change Deserves to be in the Curricula! – C.C.D.C”, with reference number 2021-1-TR01-KA210-SCH-000032316, which is financed with the support from the European Commission through the Erasmus + Programme.

The purpose of the study is related to the objectives of the project, for which the Romanian partner provided training for the teachers in the project; they were trained on latent learning and how to combine two different objectives that the students are aimed to pick consciously and subconsciously using digital games. This is also included, as part of the project’s outcomes, in the teacher’s handbook, as the section related to the integration of climate change and environmental issues in the school curricula, and the production of digital educational games for each applicable discipline.

Starting from the activities in the project, where 73 online participants from the participant countries in the project have implemented these activities and answered the test, and based on the contribution the Romanian partner has in the project, within which the findings and results next to be described, have been achieved within the specified parameters, the Romanian project team has extended the training and dissemination of information about the project to three secondary schools from the Arges county, for a total of 30 teachers, whose area of expertise are Geography, Biology, Physics, History, foreign languages, Mathematics, Chemistry, Arts, Music, Physical Education. As a consequence, the teacher groups which were formed before according to their discipline domains, gathered to identify a common learning outcome in their curricula. They focused on a part of their lesson plan where they could use digital games. They created at least 2 different games that teach or practise the learning outcome of their curriculum and raise awareness of environment and climate change with stimuli. In the end, they prepared a description on how to implement the activity.

This paper presents only the findings and results of the test applied to the 30 teachers from the three secondary schools of the partner from Romania, in Arges county. A complementary qualitative research, with rich, in-depth insights focusing on the teacher’s opinion on the content of the training session, and the efficacy of the digital games in the classroom, which will allow us to explore the context will be the topic of a new article of study.

Methodology

The test was applied as face-to-face questionnaire with multiple choice closed-ended questions, and the quantitative data collection method. 30 participants have implemented the test.

The systematic research was based on collecting, representing, and analyzing the data, as well as interpreting the results.

Materials

The materials for the teacher training were created by the researchers of the Romanian partners. They included teaching techniques, methods and strategies, lesson plans, as well as thirty digital games created using the web 2.0 educational tools Educaplay and LearningApps. There were ten lesson plans, one for each of the following disciplines: Geography, Biology, Physics, History, foreign languages, Mathematics, Chemistry, Arts, Music, and Physical

Education; each plan had three activities, each activity including a digital educational game that would contribute the learning objective of the respective lesson.

Participants

The rules of research and publication ethics have been considered. The three secondary schools were informed about their rights to stay anonymous and to participate of their own accord; they were also made aware of the purpose of the study, and about how the collected data would be used. The participants' consent and their voluntary participation were obtained. The survey was created, and the collected data, once the report and results were gathered, was deleted.

The participants in the study were 30 secondary school teachers (18 females and 12 males), from three secondary schools, each school participating with one teacher of the following disciplines: Geography, Biology, Physics, History, foreign languages, Mathematics, Chemistry, Arts, Music, and Physical Education.

Instrumentation

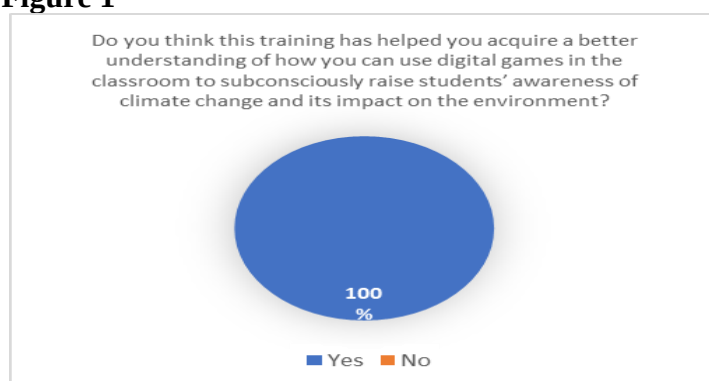
There was created a questionnaire, containing five questions that would help to assess the efficacy of the training, which can be consulted at the end of this article, at Annex 1.

The five close-ended questions, created for the objective of this research, referred to the perception of the teachers who took the training, had on the understanding of how to use digital games in the classroom, in order to raise awareness on climate change, their opinion on the efficacy of the digital games in the classroom, the barriers and obstacles in using digital games, ways of planning on how to use digital games in teaching in order to increase students' interest in climate change and its impact on the environment. The answers the participants in the training gave to these questions were used to make a statistic on the integration of climate change in the school curricula, and the impact digital games on environmental issues have when included in various ways in lessons.

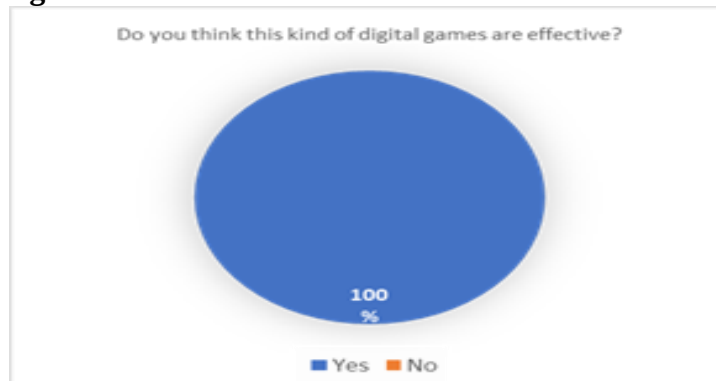
Data Analysis

According to the results, we had the following answers: for the question, "Do you think this training has helped you acquire a better understanding of how you can use digital games in the classroom to subconsciously raise students' awareness of climate change and its impact on the environment?", 100% of the participants think that this training has helped them. (see Figure 1).

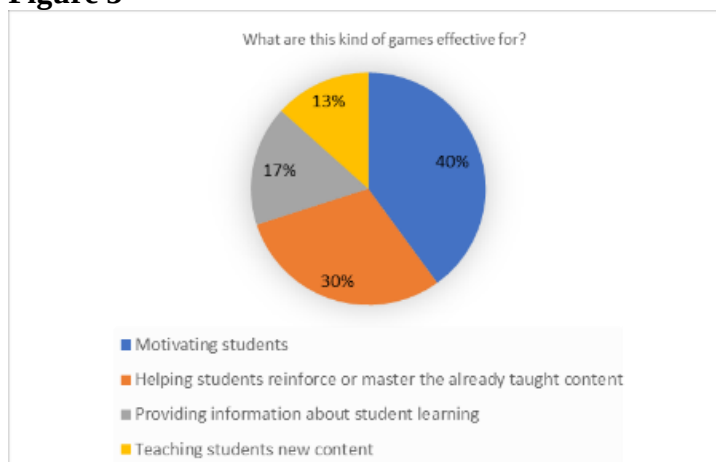
Figure 1

Also, for the second question: "Do you think this kind of digital games are effective?" all 30 respondents answered positively. (see Figure 2)

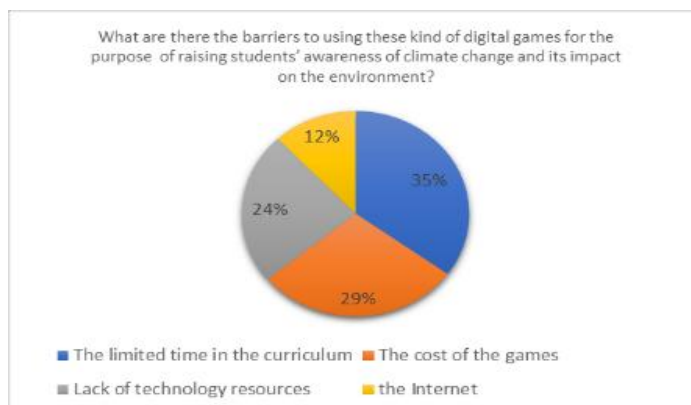
Figure 2

For the third question: ,''What are these kind of games effective for? '' , 40% of the participants find these kinds of games are motivating students. 30% of the participants also believe that games help students reinforce or master the already taught content, 17% of the participants think that games provide information about student learning, 13% of the participants suggest that games can teach students new content. (see Figure 3)

Figure 3

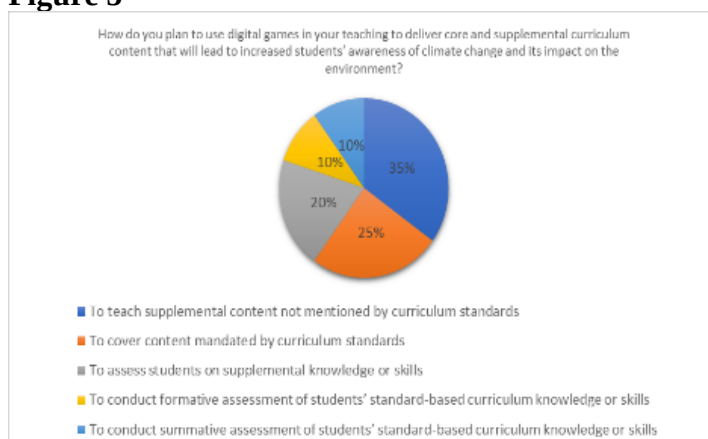
For the fourth question: ''What are there the barriers to using these kind of digital games for the purpose of raising students' awareness of climate change and its impact on the environment?'' , a percentage of 35 of the total number of participants stated that the limited time in the curriculum can be a barrier in using these kind of digital games, 29 % of the respondents answered the cost of the games as a possible cause, 24% consider lack of technology resources a possible barrier for bringing the digital games related to climate change into the classroom, while 12 % see the Internet as a possible barrier.

Figure 4

For the fifth question: "How do you plan to use digital games in your teaching to deliver core and supplemental curriculum content that will lead to increased students' awareness of climate change and its impact on the environment?" 35% said that they plan to use them to teach supplemental content not mentioned by curriculum standards, another 25 % will use them to cover content mandated by curriculum standards, 20 % will use them to assess students on supplemental knowledge or skills another 10% to conduct formative assessment of students' standard-based curriculum knowledge or skills, and another 10 % to conduct summative assessment of students' standard-based curriculum knowledge or skills.

Figure 5

The results and findings of this quantitative study have shown that teachers have received the essential training in order to enhance their teaching methodologies to offer students qualitative education. The teachers' understanding of the ways of introducing digital games in the classroom to raise students' awareness of climate change can create a positive effect on the learning goals, and therefore can improve student learning outcomes.

In this exploratory study, the advantages of integrating climate change-related digital games into lesson plans are highlighted, which also serve as a valuable educational tool for teachers, in order to increase engagement and maintain focus of students in the classroom.

Limitations and Suggestions for Future Research

Even if this study was conducted on a small group of respondents, they are representative and stand for a large enough population to ensure that the conducted research reached its purpose, and, even given the limitations of the type of study – data gathered through a survey, the amount and quantity of data collected validate the scope of the investigation. This investigation was based on the participation of the teachers, but a broadened participation to develop a quantitative study would be of interest. Although three secondary schools were invited to the survey, further investigations should include more schools from other regions.

Conclusion

The survey was meant to prove that climate change included in the curriculum could provide opportunities to explore the role played by technology and raise awareness of climate change and the local environment, while developing an innovative game-based learning approach and prove its efficiency in reaching pedagogical objectives: develop essential skills through this experience.

BIBLIOGRAPHY

Dahlin, J.-E., R. Fenner, & H. Cruickshank. (2015). Critical Evaluation of Simulations and Games as Tools for Expanding Student Perspectives on Sustainability. Conference: EESD15 Conference on Engineering Education for Sustainable Development. Vancouver, B.C. 7th Volume. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/278447261_Critical_evaluation_of_simulations_and_games_as_tools_for_expanding_student_perspectives_on_sustainability

Neset, T-S, Andersson L, Uhrqvist O, Navarra C. Serious Gaming for Climate Adaptation—Assessing the Potential and Challenges of a Digital Serious Game for Urban Climate Adaptation. Sustainability. 2020; 12(5):1789. <https://doi.org/10.3390/su12051789> p. 2

O’Flaherty, J., & Liddy, M., The impact of development education and education for sustainable development interventions: a synthesis of the research, Environmental Education Research, 2018, 24:7, 1031-1049, doi: 10.1080/13504622.2017.1392484

Otto, S.; Evans, G.W., Moon, M. J., Kaiser, F.G. The Development of children’s environmental attitude and behaviour. Glob. Environ.Chang, 2019, 58, doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2019.101947

Ouariachi, T., Olvera-Lobo, M.D., Gutiérrez-Pérez, J., & Maibach, E. A framework for climate change engagement through video games, Environmental Education Research, 2018, DOI: 10.1080/13504622.2018.1545156

Pisica, AI, Edu T, Zaharia RM, Zaharia R. Implementing Artificial Intelligence in Higher Education: Pros and Cons from the Perspectives of Academics. Societies. 2023; 13(5):118. <https://doi.org/10.3390/soc13050118>

Ricoy, M-C, Sánchez-Martínez C. Raising Ecological Awareness and Digital Literacy in Primary School Children through Gamification. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2022; 19(3):1149. <https://doi.org/10.3390/ijerph19031149> , p. 2

Smith, M.K. Learning Theory: The encyclopedia of informal education. Retrieved August 20, 2023, from www.infed.org/biblio/b-learn.htm

Tasnim, R. (2012). Playing Entrepreneurship: Can Games Make a Difference? Entrepreneurial Practice Law. Volume 2, Issue 4 Autumn. 4–18

Annex 1

The questionnaire can also be found at the address: (<https://forms.gle/DzhBCz37JREfdYhGZ>)

1. Do you think this training has helped you acquire a better understanding of how you can use digital games in the classroom to subconsciously raise students’ awareness of climate change and its impact on the environment?	Yes No

2. Do you think this kind of digital games are effective?	Yes No
3.What are these kind of games effective for ?	Motivating students Helping students reinforce or master the already taught content Providing information about student learning Teaching students new content
4. What are there the barriers to using these kind of digital games for the purpose of raising students' awareness of climate change and its impact on the environment?	The limited time in the curriculum The cost of the games The lack of technology resources The Internet
5. How do you plan to use digital games in your teaching to deliver core and supplemental curriculum content that will lead to increased students' awareness of climate change and its impact on the environment?	To teach supplemental content not mentioned by curriculum standards To cover content mandated by curriculum standards To assess students on supplemental knowledge or skills To conduct formative assessment of students' standard-based curriculum knowledge or skills To conduct summative assessment of students' standard-based curriculum knowledge or skills

HOW TO CELEBRATE DIVERSITY AND INCLUSION IN THE ROMANIAN AS A FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM – SEVERAL STRATEGIES

Silvana Diana Stoica

Lecturer, PhD, Politehnica University of Bucharest

Abstract: In my paper I will focus on several strategies for ensuring diversity during the classes of Romanian as a Foreign Language. The groups are composed of twenty students each and a team of other four teachers work intensively (five days a week/ six hours a day/ two semesters) and devise lessons so to cover general Romanian as well as Romanian for Specific Purposes. Students come from all over the world and their interests are extremely varied. At the end of the two semesters, they follow their BSc/MA/doctoral programs.

Keywords: diversity, inclusion, strategies, learning, methods

This is one of the factors which can contribute to ensuring a high level of homogeneity of the intensive courses provided, as the teachers should – and do - have the skills and openness to:

- collaborate closely in designing the course content and structure,
- set up a methodological approach based on modern pedagogical principles, and
- communicate quite closely throughout the study modules in order to adjust/amend course elements with a view to improving its quality.

Setting up the Context

The permanent concern towards the optimization of the RFL course is generated by an effort of DCLM to contribute to an increase of visibility and prestige of the university – and, not less important – to its ranking among the best ones in Europe.

In response to the Romanian legislation for higher education requirements, the course of RFL is now being under full process of being granted recognition by accreditation (after much debate took place at country level on the manner such a process should be organized).

Hence an increased interest of the teaching team and DCLM management to carry out optimization of the RFL course in an appropriate way, by putting together various methods, among which getting feedback from all the actors in the instructional process is one of utmost significance.

- take advantage of our current teaching potential – and even increase efforts by getting the staff members involved in the RFL course design and organization to do research in order to identify best ways of optimizing it, and share such information with fellow teachers – and this is precisely what we are trying to carry out in this study;
- involve the teachers in the process of getting feedback, with a role of adding precious information and of triangulating the other data, of a more quantitative type;
- monitor the students' progress in learning and their way towards attaining professional success quite closely, and even publicly within our organization – and not only, by Testimonials, RFL Graduate Questionnaires and/or Interviews and so on;
- continue to design feedback obtaining ways and means/instruments and applying them periodically in order to optimize the RFL course permanently, as this is a cyclic amendable dynamic process.

Historically speaking, RFL for Anul Pregătitor (Preparatory Year – PY) has got a long tradition with the University POLITEHNICA of Bucharest. The current teaching team consists of four teachers with qualifications in teaching Romanian as a foreign language and a PhD in Philology and/or Education Sciences; they have gained vast experience in teaching RFL. The UPB - PY welcomes foreign students from all over the world, viz. at least 10 different countries and three continents.

Certainly, as pointed out in the literature - and as the case is in our context as well – there is ‘a great deal of variability between each student’s optimized learning zone’; this is determined of course by the following elements of difference:

- different cultural backgrounds, with potential both linguistic and even cultural barriers,
- different areas of skills – both hard and soft,
- and,
- as our students are master and doctoral levels, age can also be an element of differentiation among them, too.

The teaching of such a course as the RFL - PY to a variety of students has raised a range of problematic issues, due to the complexity of the situation.

Some of the factors specific to the context, and that increase the challenge to be faced by the instructors are:

- numerous groups of students,
- variety of educational and cultural backgrounds of the students,
- dates of students’ arrivals (due to visa obtaining problems in some cases),
- difference between expectations and factual reality for some,
- difference of mentality (‘I am the paying client, so I am the master here!’ – as a philosophy of some learners, at least at the beginning of the course),
- logistics and organizational matters, related to the transfer of information and course input, on a daily basis, from one teacher to the next,
- pace of reflection vs change, which is different for each teacher, as they are well-defined personalities, with already formed teaching principles.

The main objectives of the course are to help the students to:

- use the language in both a general and an academic context,
- be able to develop all four skills (reading, speaking, listening, writing), and
- adopt a positive, intercultural attitude towards the other members of the team.

The level aimed for the students to reach at the end of course is B2 - CEFR. The expectations of the factors involved in ordering the course, namely: the Romanian Ministry of Education, UPB, the students themselves and the teachers of technical disciplines who are going to supervise the master and doctoral candidates dissertations and/or theses, are that by the end of the course the students have attained this level and they would have become independent learners who will be able to continue to study within the Romanian context.

Awareness of the limitations and challenges of the given context is a must. Here are some of the issues to be faced:

- as students never arrive at the same time, we cannot form a single homogenous group, but after the enrolment period has been closed, students are split into two or more groups, based on the time of their arrival and the level attained during the first weeks of tuition;
- groups are usually large, and, considering that students come from very different cultural backgrounds, the integration stage may take long at the beginning;
- the students’ low level of English that sometimes can hamper communication in class;

- due to the fact that there are quite few teaching resources for the teaching – evaluation of RFL, teachers always have to adapt materials, design their own course materials and permanently (re)adjust them to the needs of the students;

- teaching multicultural classes comes along with numerous challenges. Teachers need to consequently adapt materials, level their language to the students' level and avoid sensitive topics for discussion in class. It is also of utmost importance for the teacher to be familiar with the cultural background of the students as this will ease the integration process.

The communicative methodologies and materials commonly used in the Romanian as a Foreign Language (RFL) classrooms promote a largely learner-centered and interactive learning environment, in contrast to the more traditional teacher-led methods often used in other subjects. Communicative RFL activities can sometimes highlight communication or social interaction difficulties. At the same time, the multicultural Romanian language classroom is an environment which is particularly suitable for inclusive practices because of the opportunities it provides for promoting cooperation between learners.

We can implement inclusive practices on two levels: at a general level, teachers must provide an accessible learning environment; and at an individual level, teachers must recognize and embrace the individual differences that occur in any group. Inclusive practices acknowledge that every single student has different strengths and that teachers should celebrate diversity.

Nowadays, policies towards learner differences vary from country to country and implementing inclusion in a multicultural context can become even more difficult in this particular case.

Teachers should focus on adapting their methods to suit the learners, rather than expecting students to fit into their way of teaching that might be influenced by the local policies, culture, etc. Educators should be made aware of the importance of identifying and understanding the individual differences of learners and they should consider the interaction between various factors affecting the behaviors and needs of an individual. These factors include students' cognitive capacity, their individual skills and personal and contextual circumstances. The differences in learning might occur from the interaction between individual and environmental factors. No two students react to the environment in the same ways, and the learning experiences will be unique.

An ethos of inclusion is one in which all students are valued and teachers who consider inclusion necessary are aware of the fact that individuals view learning in their own way, and that everyone comes with their own strengths and weaknesses. A sense of equity should be embraced while teaching where education means that every learner is provided with what they need in order to succeed. Equity is essential in inclusive classrooms as it guarantees that each learner is viewed and valued as an individual within the larger group.

There is a considerable difference between integration and inclusion. Integration refers to students' physical access to school and it is a prerequisite to students' inclusion, but an insufficient step.

When the school welcomes international students without a change in the school ethos and practices this might lead to exclusion within a common setting. If students are integrated, but not fully included, teachers can become exhausted and frustrated by trying to fulfil their responsibilities within an inadequate framework. Universities must remain committed to developing their inclusive programs while teachers value learner diversity and support all learners.

Language teachers can also work towards developing a classroom culture and environment that will make the learning experience more accessible. This will lead to a feeling of belonging to a learning community, in which individual differences are seen not as problems to be fixed, but as opportunities for enriching learning.

Students can encounter many barriers that hinder learning, and teachers must identify them in order to develop ideas on how to address their learners' difficulties.

When learning a new language, learners may experience significant challenges and teachers are in the position to observe them and try to address them. Some of these challenges may have several manifestations among which some can be mentioned: daydreaming, disrupting the class routine, nostalgia. It is important that teachers do their best to know their students, remain alert to any change in behavior and monitor the situation. They can develop and adapt activities and materials to work around these challenges.

The case I am taking into consideration is a language class with international students who come from all over the world and have a definite amount of time to learn the language. Their language background is different, and the initial barriers to be identified may be linguistic cultural and emotional.

When the students arrive in the class they may feel frustrated if they have nobody in the class who shares their first language, and little or no proficiency in any other language but their mother tongue.

In addition to these linguistic challenges, the impact on learning dislocation and the possible emotional trauma that a learner is experiencing cannot be ignored. In this case, the learner must adjust to a new physical environment and to a new educational system with different expectations. Teachers should not be surprised if they notice some of these difficulties, instead they should react accordingly.

When students arrive in class, teachers do not know anything about their background and their real intentions. Dislocated learners (migrants, refugees or students who leave their country of origin in order to further their education) may find that, given a safe and predictable environment, they can contribute their experiences to the classroom, helping their peers to understand and value the differences—and common ground—found between languages and cultures.

By noticing and praising learners' strengths, and taking an interest in the things that interest them, teachers reinforce the message that everybody is valued for their individual achievements, individual differences, and positive qualities.

Supporting and celebrating diversity and inclusion in universities provides students with the potential to achieve, and creates an environment where those with additional needs are not segregated and seen as 'other'; they are part of the same community of learners. Inclusion fights against negative cultural attitudes and misconceptions about people.

In the RFL classroom, teachers can use several teaching techniques that include the diverse backgrounds of students, learning styles, and skills of students. These techniques and strategies aim at creating an inclusive learning environment that is safe for the students and that identifies the differences and strengths of each international student. By using inclusive teaching techniques, RFL teachers can build a learning environment that values and gives a voice and a sense of belonging to all students.

In the RFL class the teacher should cater for the students' efforts to get integrated, irrespective of their background. All students must be given a voice in their effort of getting integrated. Having students from all over the world, who come to Romania to learn the language and further their education as their last resort, all walks of life and with different perspectives on life can be very enriching both for the teachers and for the students in the class. This fact can be extremely helpful for students who can thus reflect on their own context while exploring the versatility of contexts around them. Teachers should educate independent learners where they take control of their learning inside and outside classroom and draw conclusions that are relevant to their own life and future.

Working with such a variety of students should make the RFL teacher consider learning from different angles and consider several issues: some types of students are more

involved, to some cultural assumptions can encourage them to explore different worlds, to what extent the whole course is accessible and reaches out to all types of students. In this regard, teachers can consider several inclusive strategies and below I will present some examples that can help teachers celebrate diversity and inclusion in the class of Romanian as a Foreign Language and that can be adapted in any multicultural class.

Creating a bond with students is essential in any type of classroom, but in a multicultural classroom this is of utmost importance.

Building a safe environment where students can feel free to express themselves fosters positive interactions between students.

Inviting various guest students who can share from their own experience may help students expand their awareness on learning.

Including students in the classroom by encouraging them to come with their own feedback, such as group discussions, group work, etc.

Realizing and reflecting on our own attitude towards teaching, towards our biases can help us be more empathetic and understanding with students' needs.

Conclusion

Universities and teachers should make it a priority to provide support to international students who try hard to adjust to their new life in a different country. This recommendation applies to Romanian students as well, international students experience a higher degree of stress during dislocation from their country and moving to a totally new environment. Attention must be paid to the cultural differences between students and to their needs.

BIBLIOGRAPHY

Ainscow, M., Booth, T. and Kingston, D. (2006) Index for Inclusion: developing play, learning and participation in early years and childcare, Centre for Studies on Inclusive Education.

Benson, J. (2006) Working More Creatively with Groups – 2nd Edition, Routledge. ISBN 0-415-23038-1.

Byrd, C. M. (2016). Does Culturally Relevant Teaching Work? An Examination from Student Perspectives. *SAGE Open*, 6(3), 215824401666074. doi:10.1177/2158244016660744.

González, T. (2012). Keeping kids in schools: Restorative justice, punitive discipline, and the school to prison pipeline. *Journal of Law and Education*, 41(2), 281-335. Retrieved from <https://proxying.lib.ncsu.edu/index.php/login?url=https://www-proquest-com.prox.lib.ncsu.edu/docview/1008167526?accountid=12725>

Lin, M., & Bates, A. (2014). Who is in my classroom? Teachers preparing to work with culturally diverse students. *The IRECE Journal*, 5(1).

Morris, R. C., & Mims, N. G. (1999). Making Classrooms Culturally Sensitive. *Education and Culture*, 16(1).

Richardson, N. and Nelson, J. (2005) Local People, Global Faiths, Newtownards: Colourpoint.

Saunders, S. and Kardia, D. (1997) Center for Research on Learning and Teaching. Inclusive Teaching: Facilitating Challenging Conversations in Your Classes, Center for Research

on Learning and Teaching, University of Michigan
http://www.crlt.umich.edu/gsis/p3_1

ROMANIAN AS A FOREIGN LANGUAGE. OPTIMIZING THE COMPETENCE TO PRODUCE WRITTEN MESSAGES. THE ARGUMENTATIVE ESSAY

Viorica Vesa-Florea
**Lecturer, PhD, „Babeş-Bolyai” University of Cluj-
Napoca**

Abstract: In order to become a special, even fascinating experience, the writing implies to apply some didactic strategies, to cultivate some specific abilities which would contribute to a better personal learning and development, joint efforts both of the teacher and the students.

This work proposes to present the implied stages to carry out an argumentative essay. The stages could be as follows: the writing preparation stage, the brainstorming, a text or video material comprehension presented as a debate theme, theoretical information offering, an argumentative model for essay, the planning, the research, the draft, the editing, the remedial, the self-correction, the review, the final version, the evaluation, the results monitoring and, finally, the teacher's feedback, and possibly, the colleagues' feedback.

The experience of didactic staff in teaching the Romanian language as a non-native language is based on the idea to organize some actions initially led by the teacher, these actions aim to constantly stimulate the students to produce an essay individually and creatively, to argue logically, persuasively, to express themselves clearly and correctly in writing and to overcome their complexes, as well as their lack of creativity.

Keywords: Romanian as Foreign Language, the argumentative essay

Introducere

Scrierea a fost definită drept „una dintre cele mai frumoase aventuri umane și, poate, cea mai prolifică, un demers creativ, generat de dorința de a oferi semnificații unor experiențe psihologice, culturale, sociale, interpersonale etc”. (RLNM, P2, p.74) Pentru a deveni o astfel de experiență deosebită, chiar fascinantă, scrierea implică parcurgerea unor etape premergătoare, aplicarea unor strategii didactice, eforturi conjugate din partea profesorului și a cursanților, precum și motivarea constantă a acestora pentru a reuși să utilizeze corect și adecvat limba română, să-și depășească complexele, deficitul de creativitate și alte dificultăți legate de argumentarea logică și persuasivă a ideilor prezentate în scris.

Lucrarea de față își propune să prezinte etapele pe care le presupune realizarea unui eseu argumentativ, a unei scrieri reflexive, în care cursanții își susțin preferințele și opiniile în cadrul activităților didactice organizate în clasă, precum și să ofere modele de exerciții care preced și pregătesc realizarea acestuia. Structura lucrării cuprinde următoarele aspecte: a. obiectivele generale urmărite; b. etapele procesului scrierii; c. structuri gramaticale și elemente lexicale adecvate, punctuație; d; concluzii.

Obiectivele generale urmărite

Experiența cadrelor didactice în predarea limbii române ca limbă nematernă se bazează pe ideea organizării unor acțiuni dirijate inițial de profesor, pentru ca, în final, cursanții să producă individual și creativ eseuul respectiv. Competențele urmărite sunt: procesarea unui text și extragerea informațiilor necesare, apoi, interpretarea acestora și, în final, producerea unui discurs scris coerent și clar argumentat. Ce fel de cunoștințe sunt necesare? Studenții trebuie să știe ce este eseuul argumentativ, care este structura acestuia,

specificul, formulele folosite, să-și formeze deprinderea de structurare a discursului scris. De asemenea, procesul didactic vizează crearea unor abilități specifice, și anume, faptul ca aceștia să gândească logic, să argumenteze convingător, să se exprime clar și corect în scris, să formuleze concluziile. Profesorul va ghida demersul realizării articolului respectiv, asigurând feedback-ului inițial, apoi va solicita rescrierea articolului și va urmări constant faptul ca studenții să fie stimulați să progreseze în urma feedback-ului primit.

Etapale procesului scrierii:

Scrierea reprezintă un proces dinamic, de modelare, de corectare, de transformare calitativă a variantei inițiale. Despre scriere s-a spus: „Stimulează memorarea, te ajută să observi și să aduni informații, te ajută să gândești, te ajută să comunici.” (Robert Barrass) Scrisul este „cheia rafinării gândurilor...” (Warren Buffet). În realitate, foloasele scrierii sunt multiple, mai cu seamă atunci când se apelează și la scrisul de mână. Deoarece studenții vor folosi inițial fișa de lucru, ei vor avea ocazia de a nota în scris unele informații, de care apoi se vor folosi în construirea edificiului argumentației respective. Ce alte avantaje prezintă scrisul în general, și în mod special, scrisul de mână? Printre acestea se numără *beneficii psihologice și sociale*, faptul că *te ajută să gândești și să comunici mai bine, îți formează gândirea și concentrarea, te ajută să înveți mai bine, contribuie la dezvoltarea personală*. (Cătălin Ionașcu, „De ce e bine să scrii? 11 beneficii ale scrisului”)

Orice activitate, pe o anumită competență, fie de receptare, fie de producție, presupune parcurgerea mai multor etape progresive. În cazul scrierii unui eseu argumentativ, ar putea fi recomandată parcurgerea următoarelor etape: citirea atentă a cerinței formulate în item-ul respectiv, *brainstorming-ul*, fișa de lucru, planificarea, cercetarea, apoi ciorna, editarea, revizuirea sau corectarea și, în cele din urmă, realizarea variantei finale.

a. Prima etapă este etapa de prescriere, de pregătire a scrierii, în care studenții sunt introduși în temă. Ei vor citi atent, mai întâi, cerința pentru a înțelege care este tema eseului respectiv și, implicit, în ce direcție își vor concentra argumentația. Acestei etape, îi poate urma o alta: *brainstorming-ul*, în cadrul căreia cursanților li se oferă o imagine și li se cere să răspundă la întrebarea: *Ce vă sugerează această imagine? Spuneți toate cuvintele și toate expresiile care vă trec prin minte*. Astfel, se va realiza câmpul lexical care îi va pregăti pentru abordarea temei. Înainte de prezentarea textului ales ca reper tematic sau a materialului video respectiv, studenții vor primi câteva exerciții lexicale pentru a se familiariza cu termenii noi sau cu cei mai dificili din textul respectiv. Această etapă va facilita receptarea și valorificarea ideilor din materialul care va urma. În realitate, faptul de a citi un text sau de a viziona ceva înainte de elaborarea eseului respectiv deschide poarta inspirației, a gândurilor, stimulează meditația, ramifică trunchiul argumentației în multiple brațe, asemenea unui copac încântător.

Exemplu: Titlul eseului argumentativ: „Scapă de stres - 12 metode simple și eficiente”, material video.

Exercițiu: 1. Priviți imaginea și imaginați-vă cum se simte acestă persoană. Scrieți toate cuvintele și expresiile la care vă gândiți.

Exemple: a. Asociați pe rând cuvintele din prima coloană cu definițiile acestora din coloana a doua. b. Găsiți sinonimele cuvintelor de mai jos în caseta din dreapta. Potrivii expresiile din coloana A cu definițiile lor din coloana B; c. Găsiți în coloana a doua antonimele cuvintelor din prima coloană.

A. a subestima, fără întârziere, mintal, a ignora, a procesa, deficiență, a contraataca, deșeu, anxietate, a aspira/ B. a nu acorda atenție, a neglija, a prelucra semnalele, a analiza, stare de neliniște, teamă, parte care rămâne nefolosită, numai decît, fără amânare, a năzui, a tinde către ceva, a atribui unei persoane sau unui lucru o importanță sau o valoare mai mică decît cea reală, care se referă la mentalitate, lipsă, carență, a da ripostă, a acționa împotriva.

b. *Comprehensiunea textului.* Această etapă este facilitată de acțiunile realizate anterior, astfel încât studenții vor fi fost pregătiți deja în ceea ce privește îmbogățirea bagajului lexical, semantic și informațional.

Înainte de lecturarea sau de vizionarea materialului video respectiv, aceștia pot realiza pe fișa de lucru și un alt un organizator util: *predicțiile mele și anume: indicii oferite de imagini, alte indicii și idei, indicii oferite de titlu și subtitluri, numele studentului, data.*

Materialul selectat trebuie să îndeplinească câteva caracteristici: adecvarea tematică și în acord cu nivelul de competență; exprimarea clară, ușor de înțeles, într-un ritm potrivit al vorbirii; selectarea informațiilor în funcție de mesajul transmis; utilizarea unor informații practice, care să contribuie la dezvoltarea vocabularului și a exprimării nuanțate în limba română.

În etapa de verificare a înțelegerii textului și de fixare a informațiilor, itemii prin care vom urmări conexiunea: „eu-text” ar putea fi aceștia: a.) *Notați cuvintele-cheie care reprezintă soluții împotriva stresului.* b.) *Rezumați conținutul materialului vizionat.* c.) *Răspundeți la următoarele întrebări: - Ați trecut și voi prin asemenea situații? - Cum ați procedat? - Care este ordinea pe care ați stabili-o în privința eficienței sugestiilor? - Cu care dintre ideile prezentate nu sunteți de acord? - De ce?*

În cazul în care profesorul a ales acest material video, studenții îl vor viziona de două ori, apoi vor completa spațiile libere cu termenii care se referă la metodele principale de a combate stresul. Alte posibile cerințe: a. *Numerotați metodele de combatere a stresului în ordinea eficienței acestora din punctul vostru de vedere;* b. *Care dintre metodele prezentate de combatere a stresului considerați că este cea mai eficientă în cazul vostru?*

După parcurgerea acestei etape preliminare, studenții vor fi pregătiți și stimulați să se gândească la tot ce știu despre acest subiect, la punctul lor de vedere în legătură cu tema respectivă, la sentimentele și emoțiile pe care le creează aceasta și, implicit la soluțiile optime de rezolvare a problemei respective.

c. Etapa următoare constă în prezentarea informațiilor teoretice referitoare la eseu argumentativ și la semnificația termenului. A argumenta înseamnă „a susține, a întări, a dovedi, a demonstra ceva cu argumente” (Dex 09. 2009). Eseul argumentativ este un studiu de proporții reduse prin care putem comunica informații, emoții, sentimente; este echivalentul unui discurs, fiind alcătuit din succesiunea logică a unor enunțuri. Acesta susține un punct de vedere pentru a convinge, poate conține argumente pro și contra și poate fi realizat pe teme diverse.

Structura eseului cuprinde introducerea, cuprinsul și încheierea. În introducere este prezentată ipoteza. Aceasta poate fi o idee provocativă sau o întrebare care urmează să fie demonstrată prin argumente temeinice. Cuprinsul reprezintă argumentarea propriu-zisă, enunțarea mai multor argumente, explicarea și exemplificarea acestora. Încheierea cuprinde concluzia, rezumatul demersului argumentativ, reluarea ideii din introducere.

Pentru atingerea obiectivului propus sunt utile unele explicații suplimentare. De exemplu, realizarea unei introduceri adecvate presupune: introducerea temei, captarea interesului cititorului și formularea ideii de bază. Aceasta poate fi o idee provocativă sau o întrebare care urmează să fie demonstrată prin argumente temeinice. Pentru a concepe argumentul 1 vom oferi următoarele sugestii: prezentați cititorului informația de care are nevoie pentru a înțelege tema, prezentați un prim argument logic! Pentru argumentul al doilea le vom sugera: susțineți punctul de vedere emis în introducere cu al doilea argument și cu alte detalii, dați un răspuns la una sau două păreri opuse, apoi readuceți cititorul în planul ideii prezentate în introducere! Iar, pentru a realiza o încheiere adecvată îi vom îndemna: formulați concluzii în baza argumentelor prezentate, fără să introduceți informații noi!

d. Cu siguranță, este practic să li se ofere studenților și un model de eseu argumentativ. Am ales, în acest sens, un eseu cu titlul: *O soluție simplă pentru a combate stresul: apa*

Introducere: *În prezent tot mai mulți oameni suferă din cauza stresului. V-ați gândit vreodată că aveți la îndemână o soluție simplă pentru a combate stresul? E vorba despre faptul de a consuma regulat un lichid care există în fiecare casă, un lichid vital: apa. Aceasta face adevărate minuni pentru sănătate. Dar poate vă întrebați: în ce fel consumul regulat de apă poate combate stresul?*

Argumentul 1: *În primul rând nu putem trăi fără apă. Dacă suntem în deșert, fără apă și fără hrană murim mai întâi de sete, nu de foame. De exemplu, organismul nostru este constituit în proporție de 55%-78% din apă. Fiecare celulă a corpului o utilizează pentru a absorbi nutrienții și pentru a expulza produsele reziduale. În plus, apa este esențială în pomparea sângelui către inimă și în transportul oxigenului în organism. Poate nu știți că atunci când vă simțiți rău și vă cuprinde moleșeala, dacă beți un pahar mare cu apă apă, vă reveniți aproape imediat.*

Argumentul al doilea: *În al doilea rând, apa este necesară pentru buna funcționare a creierului nostru. Când ne deshidratăm, se împuținează și aportul de lichid necesar creierului. Consumul regulat de apă menține creierul hidratat, astfel încât vom rezista mai bine la stres. Creierul nostru are nevoie, în primul rând, să fie oxigenat, iar apa contribuie la realizarea acestui lucru. De pildă, s-a constatat că persoanele care consumă doi litri de apă pe zi se simt mai bine, sunt mai calme, mai puțin stresate și gândesc mai limpede. Cu toate că cei mai mulți dintre noi știm cât de necesară este apa organismului nostru, totuși uităm să o bem la timp, astfel încât la sfârșitul zilei ne dăm seama cât de însetați, de stresați și de epuizați suntem.*

Încheiere: *Așadar, cu siguranță că o soluție simplă pentru a combate stresul este consumul regulat de apă. Apa este indispensabilă bunei funcționări a întregului organism: aceasta absoarbe nutrienții, elimină substanțele reziduale, hidratează creierul, ceea ce ne ajută să ne simțim mai bine, să fim mai calmi, mai puțin stresați și să gândim mai limpede. Deci, de ce să nu bem chiar acum un pahar mare cu apă? (după revista „Treziți-vă, 2003, 8/6, pag.13)*

e. Următoarele etape recomandate pentru a realiza un eseu sunt: planificarea, cercetarea, ciorna și editarea. Pentru o bună planificare sau organizare, studenții vor selecta tematica dorită sau recomandată de profesor, vor stabili exact subiectul, vor realiza un plan de idei și vor structura materialul. Cercetarea sau documentarea prealabilă despre subiectul respectiv are ca scop găsirea unor informații de încredere pentru a realiza o bancă de idei. E util și faptul ca aceștia să citească și alte articole pe tema aleasă și să noteze pe scurt ideile principale sau cuvintele-cheie. Ciorna cuprinde structurarea textului și organizarea paragrafelor, introducerea, argumentele și concluziile. Editarea presupune realizarea unei primei variante a textului argumentativ, care va respecta cât mai fidel toate aspectele propuse.

f. Următoarele etape sunt revizuirea și varianta finală. Profesorul va oferi feedback, apoi studenții vor revizui varianta inițială, vor corecta, vor renunța la anumite fragmente nerelevante sau incorect concepute, vor îmbunătăți textul inițial. Varianta finală va reprezenta articolul propriu-zis.

e. În cele din urmă, vor fi necesare evaluarea, controlul rezultatelor și feedback-ul profesorului și, eventual, al colegilor. Oferirea de feedback le dă posibilitatea cursanților să primească recomandările, sfaturile, corectarea, încurajarea și aprecierea profesorului pentru ideile prezentate, pentru originalitatea, organizarea și eficiența argumentării.

Feedback-ul poate fi bazat pe răspunsul la unele întrebări, cum ar fi: „Care este calitatea conținutului: idei, punct de vedere etc.? Cât de bine este organizat textul? Cât de eficient este textul sub aspectul limbii utilizate? Feedback bazat pe relația cu cititorul.” (RLNM P4, p.51, 52)

Un eseu este bine organizat dacă ansamblul acestuia dă impresia de unitate și dacă există o idee centrală în jurul căreia se organizează toată informația. De asemenea, e

important să se țină cont și de faptul ca eseuul respectiv să respecte structura recomandată, să existe o ordine logică a argumentării, să nu conțină informații inadecvate sau nerelevante, să fie utilizați conectori potriviți, să aibă o introducere captivantă și o încheiere logică.

Expresii și conectori specifici

Realizarea unui eseu presupune cunoașterea și folosirea corectă a conectorilor, de aceea profesorul va oferi o listă cu expresiile și conectorii specifici și va exersa în clasă folosirea lor corectă. De exemplu, pentru a exprima ipoteza sunt utilizate expresii precum: *se crede; se apreciază; este știut; se spune; mulți oameni se întreabă; consider că; în opinia mea; din punctul meu de vedere; este adevărat că; V-ați gândit vreodată? În prezent mulți oameni se confruntă cu; Există o soluție pentru? Ce credeți despre? Ce puteți face dacă? Poate v-ați întrebat? Există vreo soluție? Din punctul de vedere al cercetătorilor.*

Argumentul 1 este introdus prin următoarele expresii: *în primul rând; mai întâi de toate; prima dată; pentru început*, etc. Pentru a prezenta argumentul al doilea sunt folosite expresii cum ar fi: *în al doilea rând; în plus; în continuare*, etc. Concluzia este introdusă prin conectori specifici: *în concluzie; așadar; prin urmare; de aceea; deci.*

Alte expresii exprimă obiecția: *în ciuda celor spuse; contrar celor afirmate* sau concesia: *totuși; cu toate acestea; cu toate că; deși; chiar dacă; măcar că*. Conectorii de exemplificare sau de justificare sunt: *de exemplu; de pildă; cum ar fi; precum*, conectori de explicare: *adică; altfel spus; de fapt, de altfel*. Conectorii de opoziție sunt: *însă; dar; cu toate acestea; în schimb; din contră; dimpotrivă, pe de o parte; pe de altă parte*. Pentru a exprima certitudinea se utilizează următoarele expresii: *desigur că; fără îndoială; cu siguranță; firește; de bună seamă; în mod evident; în mod clar, în mod incontestabil.*

Exersarea folosirii adecvate a acestor structuri gramaticale și a elementelor lexicale respective îi pregătește pe cursanți pentru a exprima relațiile de anterioritate-de posterioritate, cauză-efect, comparația, enumerarea, exemplificarea, generalizarea, expunerea argumentelor, îi modelează să folosească corect limba, nu doar în cadrul exprimării scrise, ci și în cazul celorlalte competențe lingvistice.

Concluzii

În concluzie, realizarea unui eseu argumentativ presupune parcurgerea și respectarea anumitor etape premergătoare, aplicarea unor strategii didactice specifice, implicarea activă, motivată a studenților, o colaborare strânsă, constant încurajatoare din partea profesorului, pentru ca studenții să-și depășească complexele, deficitul de creativitate, să fie captivați, stimulați să cerceteze, să mediteze, să modeleze, să corecteze, să folosească corect și relevant limba română, să-și argumenteze logic și persuasiv ideile prezentate în scris.

Așadar, scrierea poate deveni o experiență deosebită, fascinantă, poate chiar de neuitat, care să-i formeze, să-i stimuleze, să-i îmbogățească, să-i rafineze sub toate aspectele: creativ, lexical, gramatical, stilistic, informațional, cultural, psihologic, emoțional pe cei care studiază limba română ca limbă străină, dacă vor accepta provocarea de a porni cu toate pânzele sus spre atingerea acestui obiectiv: scrierea unui eseu argumentativ.

BIBLIOGRAPHY

Andra Șerbănescu, *Cum se scrie un text*, Editura Polirom, București, 2007.

Elena Platon (coord.), Anghel, Manuela, Arieșan, Antonela, Bocoș, Cristina, Boștenaru, Elena, Platon, Bratu, Anda, Fodor, Luminița, Radu, Anamaria, Roman, Diana, Sonea, Ioana, Tărău, Ștefania, Vasiu, Lavinia, Vilcu, Dina, *RLNM. A1, A2 și B1*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2014, ISBN 978-606-17-0554-2. (<http://video.elearning.ubbcluj.ro>)

Elena Platon (coord.), Anghel, Manuela, Arieșan, Antonela, Bocoș, Cristina, Boștenaru, Elena, Platon, Bratu, Anda, Fodor, Luminița, Radu, Anamaria, Roman, Diana,

Sonea, Ioana, Tărău, Ștefania, Vasiu, Lavinia, Vilcu, Dina, *RLNM. A1, A2 și B1*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2014, ISBN 978-606-17-0555-9.

Platon, Elena, Arieșan, Antonela, Burlacu, Diana, *Manualul de limba română ca limbă străină, Nivelul B2*, autori:, Editura Presa Universitară Clujeană, 2021.

Platon, Elena, Burlacu, Diana Viorela, Sonea, Ioana Silvia, *Procesul de predare – învățare a RLNM la ciclul gimnazial (P2)*, Casa cărții de știință, 2011.

Platon, Elena, Burlacu, Diana Viorela, Sonea, Ioana Silvia, *Procesul de predare – învățare a RLNM la ciclul gimnazial (P2)*, Casa cărții de știință, 2011.

Sonea, Ioana, Vasiu, Lavinia și Vilcu, Dina, *Manualul de Limba română, R.L.S, Nivelul B1*, Presa Universitară Clujeană, 2021.

Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume – Provisional Edition September 2017, pp.69-73, 74-76, 81-90, 90-96, 96-98.

L. Pop, L. Uricariu, *Nivelul prag. Descrierea limbii române ca limbă străină*, Consiliul Europei, Strasbourg, 2002.

Elena Platon, Ioana Sonea, Lavinia Vasiu, Dina Vilcu, *Descrierea minimală a limbii române. A1, A2, B1, B2*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2014.

DISCURSIVE DEICTIC ELEMENTS IN RELIGIOUS DISCOURSE

Alice Iuliana Roșu
Lecturer, PhD, „Ștefan cel Mare” University of
Suceava

Abstract: This corpus-based approach aims at identifying and analyzing the typology, structure and role of discursive person deictic (indexical) elements in conveying an oral message in different communicative religious contexts. The latter ones are characterized by specific data of enunciation and they correspond to some distinct discursive genres of the orthodox religious discourse from the functional point of view: religious lectures and lessons, occasional sermons, homilies, exhortations, paraenesees, etc. Having in view that deixis is one of the most important aspects of discourse pragmatic structure, the present study emphasizes that the enunciation elements find their reference by relating themselves to the real data of the situation of communication.

Keywords: person deixis, situation of communication, religious discourse, role of person deixis, discursive reference

Luând în considerare coordonatele fundamentale ale cadrului deictic, lucrarea de față își propune să identifice și să analizeze deixis-ul personal dintre categoriile tradiționale ale acestuia: deixis-ul personal, deixis-ul temporal și deixis-ul spațial.

Deixis-ul personal se referă la identitatea protagoniștilor comunicării.¹ Fără o cunoaștere a situației de comunicare, nu se poate ști cu exactitate la cine fac trimitere elementele deictice pronominale personale. Acestea au fost identificate și analizate în discursul religios din cadrul cultului creștin ortodox.

Asemenea oricărui tip de discurs și cel religios se realizează într-un cadru spațio-temporal și presupune existența unui locutor /emițător și a unor interlocutori/receptori (auditori). Cadrul spațial în care se emite discursul religios din cadrul cultului creștin ortodox, este, de regulă, biserica, iar momentul realizării lui îl constituie sfârșitul slujbei religioase.

La nivelul acestui discurs, reprezentat de pareneze la diverse evenimente religioase și sociale, omilii și predici ocazionale, cuvântări și prelegeri religioase se observă că rolurile de emițător și de receptori sunt desemnate prin intermediul deicticelor pronominale personale: *eu-tu, noi-voi*, a deicticelor pronominale de politețe: *dumneavoastră, dumneata*, dar și prin intermediul unor formule de adresare specifice acestui tip de discurs: *preacuvioși și preacucernici părinți, iubiți credincioși și credincioase, frați credincioși, frați creștini, înaltă prea sfinția voastră, preasfințite părinte, iubiți frați și surori în Domnul, drept măritori creștini, preafericite părinte patriarh, frațiile voastre, împreună rugători, iubiți frați și surori în domnul, stimați martori la botez, frați candidați la botez, etc.*

Din analizele efectuate, se poate observa că deicticele pronominale de persoana întâi și a doua, singular, *eu-tu*, au o frecvență destul de redusă în discursul religios din cadrul cultului creștin ortodox. Aceste elemente deictice fac trimitere fie către emițător, fie desemnează pe receptorul discursului.

¹ Luminița Hoarță Cărăușu, *Pragmatica pronumelui*, Editura Cermi, Iași, 2005, p.46.

(...) postul este exprimarea supremei noastre libertăți. *Tu* alegi. Și cel care gândește + că face lucrul acesta din dragoste din preaplinul iubirii sale față de Dumnezeu. (*Cuvânt la Duminica Izgonirii lui Adam din rai*)

(...) doresc să felicit pe toți cei care purtați numele preasfintei născătoare de Dumnezeu (...) *eu* însumi din botez m_am numit Marius (*Cuvânt la Nașterea Maicii Domnului*)

Deicticele *eu-tu* au fost identificate în situații narate unde fac trimitere către alți emițători sau receptori, către Isus și ucenicul Petru, ca în exemplul de mai jos:

(...) ucenicii au dat aceste răspunsuri (↑) <R> (+): „- Doamne <Î> (text::) (+) unii zic că *Tu* ești Sfânt Ioan Botezătorul (↑) <R> (+), alții spun că ești (↑) (+) Ilie <Î> <F> (+), Ieremia (↑) <R> sau unul dintre marii prooroci (↑) <R> (+) și i-a zis lui Petru (↑) (+): „- Petru (↑) (+) dar *tu* cine zici (↑) că sunt *Eu* (↑) <R> (+)?” și Petru i-a zis (↑) <R> (+): „- *Tu* ești Hristosul <Î> (text-text) (+), Fiul lui Dumnezeu (↑) celui viu (↓) <J> <R> (++)!” (*Discurs religios rostit la Biserica Adormirea Maicii Domnului*, Pașcani, jud. Iași)

Frecvența redusă, respectiv absența acestor elemente deictice prin intermediul cărora se face trimitere la emițător sau receptor, este compensată de utilizarea verbului predicativ, care conține în structura sa morfematică desinențe sau forma auxiliarului care desemnează categoria persoanei:

(...) astăzi *voiam să vorbesc* (↑) <R> (+) și *să vă spun* vouă, dragilor (↑) <R> (+), despre cutremurătoarea Evanghelie pe care ați ascultat-o (↑) (*Discurs religios rostit la Biserica Intrarea în biserică a Maicii Domnului*, Pardoși, jud. Buzău)

(...) *V-ași ruga* (↑) (+), să încercați, să postiți (↑) <R> (+) ca să ne bucurăm cu adevărat la sfârșitul postului. (*Discurs religios rostit la Biserica „Sf. Ierarh Nicolae”, com. Ususău, jud. Arad*)

Se observă că elementele deictice pronominale personale *eu-tu* înregistrează o frecvență mai mare în situațiile narate de către emițătorul discursului propriu-zis:

(...) ne spune la un moment dat (↑) <R> (+): « *Eu* sunt (↑) (+) calea, adevărul și viața »...” (*Discurs religios rostit la Biserica „Sf. Ierarh Nicolae”, com. Ususău, jud. Arad*)

(...) când a venit gardianul să_i aducă masa + era mâncare cu carne și_a zis „că ↑e vineri astăzi și *eu* postesc” (*Cuvânt la Duminica Izgonirii lui Adam din rai*)

Deicticul pronominal *eu* din primul exemplu face trimitere la un alt locutor (Iisus) decât la cel pe care receptorii prezenți în biserică îl au în fața lor. De asemenea, elementul deictic *eu*, din al doilea exemplu, face trimitere către un alt receptor (un deținut).

În funcție de contextul în care apar, se identifică două categorii de elemente deictice pronominale personale: deictice care aparțin discursului propriu-zis și deictice care aparțin unor situații narate. Elementele deictice din prima categorie fac trimitere la emițătorul și receptorii discursului propriu-zis, în schimb cele din a doua categorie fac trimitere la emițători și receptori aduși în prim plan prin narare de către emițătorul discursului propriu-zis.

(...) Toma însă nefiind de față la prima arătare a mântuitorului în mijlocul ucenicilor săi ↑ a zis mai târziu „dacă *eu* nu voi pune + degetul meu în urmele cuielor din mâinile lui ↑ și nu voi atinge cu mâna mea coasta lui + nu voi crede”. (*Cuvânt la Duminica Tomii*)

În schimb, este evident că deicticele pronominale de persoana întâi și a doua, *noi-voi*, formele pronominale *ne-,vă*, adjectivale pronominale *nostru/ noastră* și/ sau verbale înregistrează o ocurență destul de mare în discursurile religioase analizate. Rolul lor constă în a reflecta o relație marcată, într-o măsură mai mare, cu trăsătura [+ oficial] (marcă a politeții) cu preotul sau cu comunitatea de credincioși percepută ca întreg, respectiv în a evidenția adresarea directă a preotului către întreaga comunitate și asumarea propriei responsabilități:

(...) Ne aflăm iubiți credincioși în cea de a patra duminică din perioada numită a triodului care ne pregătim pentru întâlnirea cu sărbătoarea învierii mântuitorului Hristos. (*Cuvânt la Duminica Izgonirii lui Adam din rai*)

(...) Să fim și noi + vestitori ai credinței mântuitorului Iisus Hristos. + să fim și noi mărturisitori ai credinței și dacă simțim în sufletul nostru bucuria învierii + de fiecare dată când spunem Hristos a înviat ↑ atunci + noi + ne asemănăm femeilor mironosițe + ne asemănăm apostolilor mântuitorului și tuturor sfinților lui ... (*Cuvânt la Duminica Tomii*)

(...) De aceia noi când spunem că: sîntem gata să mărturisim credința în Iisus Hristos și 'n învierea lui noi ne am decis deja ca s avem viață veșnică. Noi credem în Dumnezeu nu pentru ca să ne meargă mai bine pe aici prin lume să câștigăm ceva s avem vreun avantaj trecător ci noi credm în Dumnezeu în Iisus hristos cel înviat pentru că vrem ↑ să trăim veșnic + viața veșnică în comuniune cu el și cu preasfânta treime (...) (*Cuvânt la Duminica Tomii*)

(...) Noi am încercat să le aducem un fior de bucurie ↑ doar în ziua de Crăciun și poate ne mai ducem la Paști. (*Cuvânt la Nașterea Domnului*)

(...) Avem privilegiul (↑) (+), noi, creștinii ortodocși (↑) <R> (+) să stăm (↑) (text-text) (+), avem privilegiul să stăm în biserica lui Hristos (*Discurs religios rostit la Biserica „Sf. Ierarh Nicolae”, com. Ususău, jud. Arad*)

(...) Vedeți (↑) (+), voi vreți multe (↑) (+), dar dați atât de puțin <J> <S> <R> (+). (*Discurs religios rostit la Biserica Intrarea în biserică a Maicii Domnului, Pardoși, jud. Buzău*)

(...) toți sfinții să vă miluiască (↑) <R> (+) și să vă dăruiască putere în acest demers (↑) <R> (+) care vă invit să-l faceți (↑) <R> (+). Domnul să vă binecuvinteze <J> <S>! (binecuvântând) (*Discurs religios rostit la Biserica „Sf. Ierarh Nicolae”, com. Ususău, jud. Arad*)

(...) de aceia în fiecare duminică noi cântăm (...) deci noi credem că hristos a înviat (*Cuvânt la duminica Tomii*)

(...) Voi <Î> <F> (+), cei care vedeți (↑) (+) prin spaimile voastre această (↑) <R> (+) închipuire a satanei (↑) <R> (+), voi trebuie ca să înțelegeți, dragilor (↑) <R> (+) căci Dumnezeu este mare (↑) <R> <S> (+), dacă voi credeți <Î> <F> (+) în Dumnezeu (↓) <J> (+), nimic nu se atinge de voi (↑) <R> <S> (+). (*Discurs religios rostit la Biserica Intrarea în biserică a Maicii Domnului, Pardoși, jud. Buzău*)

Frecvența mare a acestor elemente deictice noi-voi prin intermediul cărora se face trimitere la emițători sau receptori, este subliniată și de utilizarea verbului predicativ, care conține în structura sa morfematică desinențe sau forma auxiliarului care desemnează categoria persoanei:

(...) sîntem liberi să le luăm ca atare + sau nu ↑ + dar ne 'ntrebăm + noi + ce avem de 'nvățat de la acești tâlhari? (*Cei doi tâlhari*)

(...) dumneavoastră veniți permanent la biserică și știți lucrurile acestea ↓ + de aceia dumneavoastră va trebui să fiți purtători ai acestui mesaj + în mijlocul celorla ⊥ celor cărora + veți merge. (*Cuvânt la Duminica Izgonirii lui Adam din rai*)

(...) și ntotdeauna am sentimentul de bucurie ↑ + de libertate ↑ + de entuziasm ↑ pentru că sunteți mulți ↑ + (privire panoptică) sînteți puternici ↑ + și sînteți frumoși ↑ (*Pareneză la Ziua Absolventului*)

(...) NOI am venit la biserică ASTĂZI (repetând gestul către auditoriul din dreapta sa) am participat la dumnezeiasca liturghie (revenind cu mâinile în dreptul pieptului; ținând crucea de lemn cu ambele mâini, mîna o acoperă pe cea stîngă) primim APA cea binecuvîntată ↑ <F> <Î> <R> pentru a-l primi pe hristos dumnezeu ↑ OMUL (marcînd emfaza cu mișcări ale mâinilor ținînd crucea pe axa verticală sus-jos) în viața

noastră↓ (marchează cuvintele aplecându-se ușor auditoriu, se mișcă simultan pe axa orizontală stânga-centru-dreapta) în casele noastre↓ în țara noastră: ↓ în lumea noastră (*Pareneză la Sfințirea Apei- Bobotează*)

Se poate constata că elementele deictice pronominale personale *noi-voi* au o frecvență redusă în situațiile narate de către emițătorul discursului propriu-zis:

„- Nu are preț sufletul vostru <Î> <R> <F> (+), iar voi <Î> <F> (+) ce preț dați pentru el (↑) <R> (+)”, spus-a Dumnezeu (*Discurs religios rostit la Biserica Intrarea în biserică a Maicii Domnului, Pardoși, jud. Buzău*)

(...) sfântul: + apostol pavel spune [„bucurați_vă cu cei ce se bucură↑ + și plângeți cu cei ce plâng.” (*Predică Ocazională la hramul Cuvioasei Parascheva [PH]*)

(...) Apostolii (↑) Luca și Cleopa (+) și aceștia îi spun despre Hristos <F>: „Noi (↑) nădăjduiam că El <Î> este cel ce avea să izbăvească pe Israel <R>”. (*Discurs religios rostit la Biserica Sf. Arhangheli Mihail și Gavril, Pașcani, jud. Iași*)

În cadrul discursului religios analizat, adresarea către receptori se realizează și prin intermediul deicticului pronominal de politețe *dumneavoastră* care înregistrează o frecvență mare:

..... *dumneavoastră* veniți permanent la biserică și știți lucrurile acestea ↓ de aceia *dumneavoastră* va trebui să fiți purtători ai acestui mesaj... (*Cuvânt la Duminica Izgonirii lui Adam din rai*)

(...) să-mi permiteți însă (↓), gândindu-mă la *dumneavoastră*, că sunteți în soare, <R> să spun doar câteva cuvinte (+++). (*Cuvântare rostită cu prilejul slujbei de sfințire a bisericii Sf. Ioan Botezătorul*)

În exemplele de mai sus este clar că emițătorul folosește acest deictic pentru a se adresa mai multor receptori.

Se observă că deicticul pronominal de politețe *dumneavoastră* sau forma pronominală *dumneata* care fac trimitere și către un singur receptor n-a fost identificat în eșantioanele discursive analizate. Lipsa acestui deictic poate fi explicată de specificul situației de comunicare și, mai ales, de tipul de discurs religios oral.

Un alt element deictic pronominal personal este *el* sau *ea*. Din discursurile religioase analizate, se constată că acesta are o frecvență mai mare decât celelalte elemente deictice:

(...) *el* n_a zis cred ci a zis mai mult, „domnul meu și dumnezeul meu” + „domnul meu și dumnezeul meu”. *el* a mărturisit că ↑ mântuitorul este domnul vieții și dumnezeu adevărat. (*Cuvânt la Duminica Tomii*)

(...) *El* <Î> este cel ce avea să izbăvească pe Israel <R> (*Discurs religios rostit la Biserica Sf. Arhangheli Mihail și Gavril, Pașcani, jud. Iași*)

(...) *ea* (↑) este Maica tuturor <Î> bisericilor (↓) (*Discurs religios rostit la Biserica Sf. Arhangheli Mihail și Gavril, Pașcani, jud. Iași*)

În aceste exemple, elementele deictice pronominale personale de persoana a treia pot fi decodificate doar dacă se cunoaște situația de comunicare. Astfel, elementul deictic pronominal personal *el* din primul exemplu trimite către apostolul Toma, în cel de-al doilea exemplu către mântuitorul Isus, iar *ea* din ultimul exemplu către Maica Domnului. Formele pronominale personale de persoana a treia au în cadrul discursului religios și o utilizare non-deictică:

“ (...) trebuie să privim cu foarte mare luare aminte + (unind palmă cu palmă și indicând în față) la înțelesul acesta (desprinzând degetul arătător stâng din unirea palmelor, indicând) al răstignirii și al crucii

mântuitorului Iisus Hristos↑+ pentru NOI↑ + pentru mântuirea noastră. ^(indicând cu degetele ambelor mâini spre sine) pentru că *Hristos fiul lui Dumnezeu* nu avea nevoie de această + lepădare ^(arătând cu palma dreaptă înafară, pe axa de adâncime, orizontal) de sine. *el* face pentru noi. + ia ^(indicând cu degetele ambelor mâini înspre sine) păcatele noastre↑ “ (Omilie Dogmatică [OD] - la duminica dinaintea Înălțării Sfintei Cruci)- utilizare anaforică

(...) sigur că există o bucurie foarte adâncă↓ + ^(indicând cu ambele mâini spre sine, cu trei degete unite ale fiecărei mâini) o bucurie care ^(indicând sacadat) se naște din credință↑ + și din urmarea lui hristos. + dar ea de multe ori↑ + + ea de multe ori↑ + nu este ^(indicând în dreapta sa un referent virtual cu ambele mâini) similară cu plăcerea↓ + nu este similară ^(indicând în față cu mâinile) cu fericirea↑ pe care o trăim aici pe pământ↓ + (Omilie Tematică [OT] - despre Împărăția lui Dumnezeu) –utilizare anaforică

(...) *harul duhului sfânt* trebuie să_l facem roditor (Omilie Tematică [OT] - despre Împărăția lui Dumnezeu) – utilizare anaforică

(...) spune așa↓ + că „cine dorește să_și mântuiască sufletul său↑ *îl* va pierde. iar cel ce va pierde sufletul său↓ pentru mine și pentru evanghelie↑ + *îl* va câștiga”. (Omilie Tematică [OT] - despre Împărăția lui Dumnezeu) – utilizare anaforică

(...) despre: viața: *sfintei cuvioase maria egipteanca*↑ a scris foarte frumos patriarhul SOFRONIE al + Ierusalimului↑ prin secolul șase. ea a trăit↑ prin secolele ⊥ sfârșitul secolului patru↑ (Omilie Exegetică [OE] - la Duminica a V-a din Postul Mare (a Cuvioasei Maria Egipteanca) – utilizare anaforică

(...) credința + voastră ↑ este mântuirea sufletelor voastre adică unirea voastră cu *dumnezeu*. *îl* iubiți pe cel care nu l_ați văzut credeți în cel pe care nu_l vedeți dar vă bucurați întru el cu bucurie negrăită și preaslăvită. (Cuvânt la duminica Tomii) – utilizare anaforică

(...) fiecare om ^(indicând sacadat cu ambele brațe în aer) este invitat să_l urmeze pe *hristos* (Omilie Tematică [OT] - despre Împărăția lui Dumnezeu) – utilizare cataforică

(...) ne_am aștepta ^(privind spre credincioși) ca ucenicii să_l înconjoare pe domnul hristos↓ (Omilie Exegetică [OE] - la Duminica a V-a din Postul Mare a Cuvioasei Maria Egipteanca) – utilizare cataforică

(...) cel care ține la sine↑ ^(punctând cu trei degete unite ale mâinilor spre sine) nu poate să_l urmeze pe *Hristos* (Omilie Tematică [OT] - despre Împărăția lui Dumnezeu) – utilizare cataforică

(...) da' creștinu' de azi ce face? nu_l caută pe *dumnezeu*↑ . (Omilie Exegetică [OE] - la Duminica a V-a din Postul Mare (a Cuvioasei Maria Egipteanca)- utilizare cataforică

(...) cei mai apropiați ai lui↑ l_au sfătuit↓ de multe ori ^(punctând scurt cu palmele în față, apoi revenind inițial) pe *mântuitorul Hristos*↑ să ^(indicând, cu palmele și capul, o mișcare de negație) nu facă acest lucru↓ + să nu meargă în Ierusalim (Omilie Tematică [OT] - despre Împărăția lui Dumnezeu) – utilizare cataforică

Formele pronominale de persoana a treia trimit către referenți personali sau non-personali:

“...*el* n_a zis cred ci a zis mai mult, domnul meu și dumnezeul meu”...(...) *el* a mărturisit că □ mântuitorul este domnul vieții și dumnezeu adevărat. (Cuvânt la Duminica Tomii)

(...) fiindcă *el* este mielul lui Dumnezeu cel ce ridică păcatele lumii... (Cuvânt la Nașterea Maicii Domnului)

(...) *el* este cununa (↑) (+), *el* este plinirea (↑) (+), *el* este desăvârșirea proorocilor (↑) <R> (+) și a întregii legi a lui Dumnezeu (↑) (Discurs religios rostit la Biserica Adormirea Maicii Domnului, Pașcani, jud. Iași)

(...) iată □ □ cu această ocazie câtă bucurie și împlinire avem prin preasfânta născătoare de dumnezeu fiin'că *ea* este permanent în mijlocul nostru ca o maică mult milostivă și ajutătoare. (*Cuvânt la Nașterea Maicii Domnului*)

În aceste exemple, pronumele personale de persoana a treia trimit către referenți personali (Apostolul Toma, Iisus, Maria) despre care se transmit informații în cadrul discursului. Identificarea referentului se face prin raportarea la situația de comunicare (în primul și al doilea exemplu) și prin raportarea la contextul comunicativ (în al treilea exemplu). Astfel, se poate constata o utilizare deictică a formelor pronominale de persoana a treia în primele două exemple și o utilizare anaforică în ultimul exemplu.

(...) să coboar' așadar (ducând din nou mâna dreaptă către frunte) *duhul sfânt* peste noi și *astăzi*↑(gest al mâinii pe axa de adâncime, cu punct de execuție pe frunte)și *măine*↑(continuând gestul crucii pe axa verticală, sus-jos)și-n *veci_de_veci*↓(continuând gestul pe axa orizontală, având direcția de execuție pe umărul drept) *el* să ne ocrotească calea... (*Pareneză la hirotiesie*)

(...) *această:cetate*↑+(mișcare a capului pe axa orizontală cu direcția de execuție dreapta-stânga cu privirea în jos, fără ca aceasta să fie fixată într-un punct anume) *împărăția_lui_dumnezeu*:u↑+(mișcare a trupului și privirii către dreapta) o găsim_și: intrăm în *ea*↑întru bucuria↑(ridicând ușor privirea) vieții veșnice (*Pareneză la înmormântare. Necrolog*)

În aceste exemple, formele pronominale de persoana a treia *el*, *ea* trimit către referenți non-personali (*duhul sfânt*, *împărăția lui Dumnezeu*), având o utilizare anaforică. În discursul religios analizat, forma pronominală de persoana a treia trimite și către ceea ce s-a afirmat anterior în cadrul discursului. În această situație, pronumele dobândește valoare de deictic discursiv:

(...) Să plecăm de la această prăznuire (↑) <R> (+) cu tînjirea <Î> (text-text) (+) și poate și cu nostalgia (↑) <R> (+) că ne uităm <Î> (+) mult prea puțin înspre cer <Î> (text-text) (+), înspre cerul duhovnicesc (↑) <R> (+), n-o facem nici spre cel fizic (↑) <R> (+) și cu dorința <Î> (text-text) (+) de-a fi mai buni (↓) <J> (+). (Discurs religios rostit la Catedrala Reîntregirii Alba Iulia)

(...) Iată (↑) (+), coloana vertebrală a unui neam (↑) <R> (+), spiritualitatea și credința (↑) <R> (+), n-o spun eu (↑) <R> (+), o spune Paulescu (↑) (+), o spune Maiorescu (↑) (+), o spun (↑) (+), iată (↑) <R> (+), marii oameni de știință (Discurs religios rostit la Biserica Intrarea în biserică a Maicii Domnului, Pardoși, jud. Buzău)

(...) și dacă □ vrem să obținem iertarea lui Dumnezeu la rândul nostru suntem datori să acordăm această iertare și celor din jurul nostru. □ tâlharul bun a făcut_o (Cei doi tâlhari)

Este evident că în exemplele de mai sus, pronumele personal de persoana a treia –o îndeplinește funcția de deictic discursiv, deoarece face trimitere către ceea ce s-a rostit anterior în cadrul discursului. Acest element deictic –o are rolul “de a se raporta la ceea ce s-a spus anterior în situația de comunicare respectivă”². Se constată că referința deictică discursivă se realizează prin expresii referențiale intrinsec deictice *asta*, *acesta*, *aceasta*, prin deictice relaționale sau prin expresii cu ancoraj deictic intrinsec (ultimele două tipuri de ancorare fiind în general coprezente în majoritatea deicticelor discursive). De asemenea, se poate observa în discursurile religioase analizate prezența unor elemente deictice pronominale personale însoțite și de către alte segmente lingvistice.

² A. Hobjilă, *op cit*, p.62.

Astfel, am identificat două categorii de deictice: deictice verbale suficiente și deictice verbale insuficiente, în termenii folosiți de A.Hobjilă.³ Prima clasă include elementele deictice care îl trimit, în mod direct, pe receptor/receptori către un anumit referent personal sau non-personal, cu rolul de a-l individualiza și de a dezambigua mesajul sau o parte a acestuia :

(...) *noi* înșine suntem în furtună (↑) <R> (+), lăuntrică vorbesc (↑) <R> (+), suntem înnorăți (↑) (+), posomorâți (↑) (+) și ne uităm (↑) (+) înspre ceea ce (↑) (AK) (++) sau în ceea ce (↑) (+) *noi* avem o afinitate (↑) (+) (Discurs religios rostit la Catedrala Reîntregirii Alba Iulia) .

(...) *ele* sunt un ghid prin care omul este orientat spre Dumnezeu □ este orientat spre sfințenie (Introducere la cele zece porunci)

Deicticele pronominale *noi* și *ele* sunt elemente deictice verbale suficiente. Prin sensul lor integrativ, acestea îi trimit în mod direct pe receptori către un anumit referent personal sau non-personal.

Cea de a doua categorie, a deicticelor verbale insuficiente, de regulă asociate cu gesturi indicative în discursul oral, cuprinde deicticele pronominale personale care nu-i oferă receptorului posibilitatea să decodifice corect mesajul emițătorului. Din acest motiv, aceste deictice verbale insuficiente pot fi însoțite și completate de alte segmente lingvistice:

(...) apa↑ cea duhovnicească” din care suntem chemați să bem *noi* <F> <Î> *TOȚI creștinii ortodocși* (Pareneză la Sfințirea Apei (Bobotează).

(...) *această zi*:(plecând privirea) *sfântă*↑de duminică_și de sărbătoare↑+prag de luare_aminte și aducere_aminte pentru voi↑ <zâmbet> că-i *dumineca* de după:(gest indicial al mâinii drepte, către nași, mișcare circulară a arătătorului) cununia voastră_când ați făcut:(repetând gestul și revenind)primul botez (Pareneză la botez)

În concluzie, se poate observa în cadrul secvențelor discursive analizate frecvența mare a elementelor deictice personale cum ar fi elementele pronominale de politețe, formulele de adresare politicoasă, a deicticelor discursive temporale și spațiale, precum și a celor deictice mixte, cum ar fi utilizarea unor gesturi indicative (deixisul gestic), ultima categorie nefiind obiectul studiului de față.

Astfel,în analiza deixisului personal un rol esențial îl au trăsăturile definitorii ale cadrului deictic: poziția protagoniștilor comunicării în momentul discursului; poziția acestora în momentul realizării acțiunii pe care verbul o exprimă; coincidența/non-coincidența spațiului în care se realizează discursul cu cea a spațiului în care are loc acțiunea exprimată de verb.

Puternica ancorare personală, temporală și spațială a discursului analizat poate fi explicată de specificitatea acestuia, și anume, de precizia în exprimare și de evitarea ambiguităților ce ar putea fi create în urma decodificărilor eronate ale unor astfel de elemente deictice. Cât despre funcțiile exercitate de elementele deictice identificate și analizate, acestea pot fi de dezambiguizare a mesajului transmis, de delimitare a momentelor temporale în raport cu momentul rostirii discursului propriu-zis sau în situații narate, de determinare spațială a participanților la actul comunicării, de ancorare a discursului într-un anumit cadru de referință și de justificare a enunțului în contextele comunicative date.

Izvoare și bibliografie:

Izvoare:

Corpus de limbă română vorbită actuală nedialectală, Discurs religios (I), pp.12-168; VII. Discurs religios (II), pp.520-580 coord. Luminița Hoarță Cărașu, Editura Universității “Alexandru Ioan” Cuza, Iași, 2013

³ *Ibidem*, pag.68.

BIBLIOGRAPHY

Gramatica Limbii Române, vol II, Enunțul, Editura Academiei Române, București, 2005

Hoarță Căraușu L., *Pragmatica pronumelui*, Editura Cermi, Iași, 2005

Hoarță Căraușu L., *Pragmalingvistică, concepte și taxinomii*, Editura Cermi, Iași, 2004

Hobjilă A., *Microsistemul deicticelor în limba română vorbită neliterară actuală*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2003

Ionescu Ruxăndoiu L., *Conversația: structuri și strategii: sugestii pentru o pragmatică a românei vorbite*, Editura All Educational, București, 1999

Moeschler J., Reboul A., *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, Editura Echinocțiu, Cluj-Napoca, 1999

LOANWORDS FROM ENGLISH – INTERNET AS THEIR MAIN SOURCE

Emilia Ștefan

Lecturer, PhD, University of Craiova

Abstract: In this paper, I shall try to outline the importance of internet as the main source of anglicisms in German language. The communication technology developed in the USA indeed plays a prominent role in the field of English foreign words, as a wide array of technical loanwords are being exported to German language (and not only). Online talks, web surfing and writing e-mails have become routine activities of today's society. It is natural that German language should change with the technological progress, especially in terms of internet. Internet is used by most people all over the world, and if its mother country is the United States, how could languages not be impacted by anglicisms?

Languages are different and cannot be compared to one another, but a language is a complex unit undergoing a constant development process. The appearance of anglicisms is only a part of this development, that can no longer be avoided today.

Keywords: multilingualism, forms of multilingualism, technological progress, electronic communication, the importance of internet

Briefe sind *out*, heute schreiben wir E-mails. Wirrufen in *High Quality Net* an und NOKIA „*connects people*“. Zur Körperpflege benutzen wir *Body Milk* und *Shower Gel* und Wörter wie *fast food*, *chillen*, *Inliner* (statt Rollschuhen), *iPhone* oder *Jeans* gehören zu dem täglichen Wortschatz deutscher Jugendlichen. Die Frage ‘wie englischer wird die Zukunft Deutschlands sein?’ kommt oft in Bezug zum Thema Anglizismen und ihre Verwendung in der deutschen Sprache vor.

Der starke Auftritt des Englischen in das deutsche Sprache wurde zu einem der am meisten untersuchten und besprochenen Aspekte der heutigen Linguistik. Die englische Sprache verschont kaum ein Bereich des Lebens und das passiert, weil sie in der heutigen Gesellschaft als „inter- und international language par excellence“¹ betrachtet wird. Aber ist der Einfluss des Englischen tatsächlich so groß? Und wenn ja, dann welches sind die Ursachen und Effekte dieser Entwicklung? Diese sind die Hauptfrage, die die vorliegende Arbeit antworten zu versuchen wird.

Der erste Teil der Arbeit wird eine kurze Definition und Klassifizierung der Anglizismen und die Grundregeln für ihre Verwendung darstellen.

Dann möchte ich Zahlen und Fakten aufzeigen, um die These der Arbeit zu prüfen, welche behauptet, dass die meisten Anglizismen in der deutschen Sprache dem Internet zu verdanken sind.

Der Begriff „Anglizismus“, der im Vordergrund bei dieser Arbeit steht, sollte kurz erklärt werden, bevor von den Funktionen dieses Begriffs und dem Einfluss, den die Anglizismen auf die deutsche Sprache ausüben, vorwiegend im Bereich des Internets zu sprechen. Der Anglizismus wird von Zindler als „ein Wort aus dem britischen oder amerikanischen Englisch im Deutschen oder eine nicht übliche Wortkomposition, jede Art der

¹ Polenz, Peter von: Deutsche Sprachgeschichte vom Spätmittelalter bis zur Gegenwart. Berlin: Walter de Gruyter, 1999. S. 400.

Veränderung einer deutschen Wortbedeutung oder Wertverwendung [...] nach britischem oder amerikanischem Vorbild“² definiert.

In seinem Buch „Englische Einflüsse auf die deutsche Sprache nach 1945“ betrachtet Carstensen die Differenzierung zwischen britischem und amerikanischem Englisch, worüber Zindler in seiner Definition des Anglizismus spricht, als nicht möglich oder in vielen Situationen sogar nicht sinnvoll.³ Eine solche Kategorisierung würde sich nicht immer problemlos erweisen, denn die Abgrenzung der Begriffe Britizismen und Amerikanismen wäre unmöglich, indem das britische Englisch nach dem Zweiten Weltkrieg stark von dem amerikanischen Englisch beeinflusst wurde. Deshalb wird es auf diese Differenzierung der beiden Termini verzichtet und den Oberbegriff „Anglizismus“ gebraucht.

Um diesen Unterschied auszuschließen, formuliert Pfitzner seine eigene Definition, hinsichtlich der Morphologie: „Unsere Definition des Anglizismus spricht von der Übernahme ‚englischer‘ bzw. einer Kombination ‚englischer‘ und deutscher Morpheme, deren Inhalt eine im ‚Englischen‘ übliche widerspiegelt.“⁴

Da es gezeigt wurde, dass die Varietäten des Englischen weder in Definitionen noch in der Forschung wichtig in Betracht zu ziehen sind, soll für die vorhandene Arbeit die Definition Glahns für Richtsatz gehalten werden, indem er unter dem Ausdruck „Anglizismus“ die lexikalische, phonetische, semantische, morphologische und syntaktische Beeinflussung des Deutschen durch die englische Sprache versteht.⁵

Die deutsche Sprache wird von den Varietäten des Englischen nicht immer direkt geprägt, sondern die Anglizismen können auch über andere Sprachen ins Deutsche gelangen, wie z. B. über die französische Sprache. Eine andere Möglichkeit wäre es, dass das englische Wortmaterial produktiv, aber nicht-englisch im Deutschen verwendet wird, z. B. *Handy*. Davon kann sich hervorgehen, dass es nicht bedeutend ist, wie das englische Sprachgut ins Deutsche geraten ist oder ob es im Deutschen mit derselben Bedeutung als im Englischen benutzt wird.

*** Klassifizierung der englischen Entlehnungen**

In diesem Teil meiner Arbeit wird die Unterteilung der englischen Entlehnungen besprochen, die von Carstensen in zwei große Kategorien gegliedert wurden: das „evidente“ Lehnwort (äußerer Einfluss) und das „latente“ Lehnwort (innerer Einfluss).⁶ In seiner Dissertation „Der Einfluss des Englischen auf gesprochene deutsche Gegenwartssprache“ nimmt Richard Glahn die Klassifikation Carstensens als Basis, um diese zwei Kategorien weiter zu unterscheiden.

Evidentes Lehnwort: direkte Entlehnung, indirekte Entlehnung, Fremdwort, Lehnwort, Scheinentlehnung, Mischkomposita.

Evidentes Lehnwort⁷

Latentes Lehnwort: Lehnbedeutung, Lehnbildung, Lehnerschöpfung, Lehnformung, Lehnübersetzung, Lehnübertragung.

Latentes Lehnwort⁸

²Zindler, Horst: Anglizismen in der deutschen Presse nach 1945. Kiel: Diss, 1959. S. 2.

³Carstensen, Broder: Englische Einflüsse auf die deutsche Sprache nach 1945. Heidelberg: Winter, 1965. S. 18.

⁴Pfitzner, Jürgen: Der Anglizismus im Deutschen. Ein Beitrag zur Bestimmung seiner stilistischen Funktion in der heutigen Presse. Stuttgart: Metzler, 1978. S. 13.

⁵Glahn, Richard: Der Einfluss des Englischen auf gesprochene deutsche Gegenwartssprache. Eine Analyse öffentlich gesprochener Sprache am Beispiel von „Fernsehdeutsch“. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2000. S. 16.

⁶Carstensen, Broder: Evidente und latente Einflüsse des Englische auf das Deutsche. In: Braun, Peter: Fremdwort-Diskussion. München, 1979. S. 90.

⁷Glahn, Richard: Der Einfluss des Englischen auf gesprochene deutsche Gegenwartssprache. Eine Analyse öffentlich gesprochener Sprache am Beispiel von „Fernsehdeutsch“. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2000. S. 36.

⁸Glahn, Richard: Der Einfluss des Englischen auf gesprochene deutsche Gegenwartssprache. Eine Analyse öffentlich gesprochener Sprache am Beispiel von „Fernsehdeutsch“. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2000. S. 39.

* Evidentes Lehnwort

„Unter evidentem Lehnwort versteht man die direkte Übernahme eines englischen Wortes, das durch seine Form und häufig durch seine Aussprache den englischen Ursprung erkennen lässt.“⁹ Unter der Kategorie des evidenten Lehnworts zählen sich das Fremdwort, das Lehnwort, die Scheinentlehnung und das Mischkompositum. Um das Fremdwort von dem Lehnwort unterscheiden zu können, soll es bedacht werden, dass ein Fremdwort im Deutschen ohne phonologische, morphologische, orthographische oder semantische Veränderungen benutzt wird (z. B. *Jeans, Show*), während ein Lehnwort zu dem Deutschen morphologisch, orthographisch und / oder phonologisch angepasst werden (z. B. engl. *comfort* – dt. *Komfort*, engl. *to kidnap* – dt. *kidnappen, Start, Stopp*).

* Scheinentlehnungen

Scheinentlehnungen, auch Pseudoanglizismen¹⁰ genannt, sind im englischen Sprachraum unbekannt oder haben eine andere Bedeutung, was zu Verständigungsproblemen führen kann, wenn sie im Englischen benutzt werden. Laut Yang (1990: 13) unterteilen sich die Scheinentlehnungen in drei Kategorien: lexikalische Scheinentlehnungen, semantische Scheinentlehnungen und Lehnveränderungen.

Lexikalische Scheinentlehnungen bezeichnen Wörter, die englisch erscheinen, aber die es im Englischen nicht gibt, z. B. das Wort *Talkmaster*, das aus den englischen Wörtern *talk* und *master* besteht, heißt auf Englisch *game-show-host*.

Eine semantische Scheinentlehnung bezeichnet ein Wort, das englisch erscheint, das aber im Deutschen mit einer anderen Bedeutung besitzt. Ein Beispiel dafür wäre das Wort *Handy*, das auf Englisch geschickt, handlich bedeutet; der semantische Gehalt, den das Wort im Deutschen hat, ist der von einem mobilen Telefon.

Bei der Lehnveränderungen werden Wörter aus der Gebersprache morphologisch verändert übernommen. Solche Veränderungen passieren meistens durch Kürzung (von Einzelwörtern, Zusammensetzungen oder Phrasen), z. B. *professional* wird *Profi*, *discount store* wird *Discounter*, *Gin and Tonic* wird *Gin Tonic* oder durch Formen, die morphologisch verändert werden, z. B. *Gentleman's Agreement* wird *Gentleman-Agreement*.

* Mischkomposita

Unter der Bezeichnung Mischkompositum wird eine Lexemverbindung verstanden, die aus einem englischen und einem deutschen Wortteil gebildet wird. Laut Carstensen können die Mischkomposita in drei Kategorien unterteilt¹¹:

Mischkomposita, die ein englisches Vorbild haben, wie das Wort *Haarspray* (engl.: *hair spray*) oder das Wort *Nachtclub* (engl.: *nightclub*);

Mischkomposita, die kein Vorbild im Englischen haben, z. B. *Managerkrankheit*, das mit dem englischen Ausdruck *strees disease* semantisch verbunden ist;

Mischkomposita, die aus Lexemen aus zwei verschiedenen Sprachen bestehen, z. B. das Wort *Nightclub-Chef*, aus dem oben erwähnten englischen Wort *nightclub* und das französische Wort *chef*.

* Latentes Lehnwort

Latentes Lehnwort ist im Vergleich zu evidentem Lehnwort nicht als solches zu erkennen und es enthält kein Morphemmaterial aus der Gebersprache. Dabei unterscheidet man zwischen Lehnbedeutung und Lehnbildung, indem die zweite Kategorie sich noch einmal in Lehnerschöpfung und Lehnformung aufteilt. Bei der Lehnformung kann man zwischen Lehnübersetzung und Lehnübertragung differenzieren (siehe Abb. 2).

⁹Döppner, Kathrin: Anglizismen in der deutschen Sprache. München: Grin Verlag, 2007. S. 6.

¹⁰Carstensen, Broder: Evidente und latente Einflüsse des Englische auf das Deutsche. In: Braun, Peter: Fremdwort-Diskussion. München, 1979. S. 90.

¹¹Carstensen, Broder: Evidente und latente Einflüsse des Englische auf das Deutsche. In: Braun, Peter: Fremdwort-Diskussion. München, 1979. S. 91f.

Eine Lehnbedeutung stellt eine Bedeutungserweiterung des entlehnten Wortes dar. Ein Beispiel dafür wäre das Verb *realisieren* wurde am Anfang nur als *etwas umsetzen* benutzt, aber mittlerweile hat es auch die englische Bedeutung übernommen, indem es jetzt auch *etwas einsehen*, *etwas bemerken* oder *sich etwas vorstellen* bedeuten kann.

Bei der Lehnbildung handelt es sich um den Prozess, in dem der Inhalt eines entlehnten Wortes mit Hilfe der deutschen Sprachmittel wiedergegeben wird. Zu dieser Kategorie gehören auch die Lehnerschöpfungen und die Lehnformungen.

Als Lehnerschöpfung bezeichnet man eine Neubildung, die unabhängig von dem englischen Vorbild ist. Beispiele dafür könnten Wörter wie *Kunststoff* (für das englische Wort *plastic*) oder *Fertiggericht* (für das englische Wort *fast food*).

Lehnformungen sind im Gegenteil dazu Nachbildungen der entlehnten Wörter oder Phrasen. Sie lassen sich in Lehnübersetzungen und Lehnübertragungen unterteilen.

Unter dem Begriff Lehnübersetzung kann die Übersetzung des englischen Wortes durch deutsche Sprachmittel verstanden werden. Dies kann man am Wort *Taschenbuch* beweisen, das eigentlich eine Übersetzung des englischen Wortes *pocket book* ist. Dasselbe passiert mit englischen Redewendungen wie *round the clock*, die frei auf Deutsch als *rund um die Uhr* übersetzt worden ist.

Eng mit der Lehnübersetzung ist der Begriff Lehnformung verbunden. Bei Lehnformungen geht es um eine „Teilübersetzung“¹² des Fremdwortes, ungenaue Nachbildung. Beispiele dafür sind Wörter wie *Wolkenkratzer* oder *Unterhaltungsgeschäft*, die nach den englischen Wörtern *sky scraper* oder *showbusiness* gebildet worden sind.

***Anglizismen im Internet**

Sprache spielt in jeder Kultur eine zentrale Rolle und sie hat immer die Kommunikation zwischen den Individuen einer Gesellschaft versichert. Das Internet wurde in den letzten Jahrzehnten zu der größten und bedeutendsten Form der Kommunikation und zusammen mit seiner Entwicklung haben sich die Welt und die Sprachen auch geändert. Das Internet ist ein Bestandteil des täglichen Lebens und die elektronische Kommunikation hat ein großes Prozent der Menschheit auf ihre Seite gebracht.

Das Internet wird auch als multimediales Medium betrachtet, da es viel mehr als Text bietet. Text kommt „weniger in Form von langen Abhandlungen vor, sondern eher als Teil eines Gesamtwerkes aus Text, Bildern, Animationen, Video und interaktiven Modulen“.¹³ In unserer heutigen Gesellschaft schreibt man seltener Briefe, weil es jetzt die E-Mail, die Videokonferenz oder sogar das Chat gibt. Das Internet ist einfach nur eine natürliche Etappe in der Entwicklung der technologischen Welt, in der wir leben.

Chatten, *downloaden*, *canceln* gehören heutzutage zum Grundwortschatz von jedem, der das Internet benutzt. Die deutsche Sprache wurde stark von der zunehmenden Kommunikation per Netz verändert und solche Anglizismen können gar nicht mehr vermieden werden. Peter Schlobinski, Sprachwissenschaftler an der Universität Hannover, versuchte mit seiner Arbeit „Anglizismen im Internet“ die Hauptgründe der Veränderung der deutschen Sprache durch die permanent entwickelnde Technologie zu erklären. Da die USA das Mutterland des Internets und der Computerprogrammen ist, ist es nur natürlich, dass es viele Begriffe aus dem Englischen übernommen werden.

Die Sprache Goethes hat seit dem Anfang der Massendigitalisierung eine große Zahl der angloamerikanischen Entlehnungen empfangen. Der Einfluss der Internetanglizismen in der deutschen Sprache steigt ähnlich schnell wie die Nummer der Web-Nutzer. Eine Analyse,

¹²Kupper, Sabine: Anglizismen in deutschen und französischen Werbeanzeigen. Zum Umgang von Deutschen und Franzosen mit Anglizismen. Marburg: Tactum Verlag, 2003. S. 13.

¹³Grafberger, Ulrike, Hörner, Thomas: Texten für das Internet. Ein Ratgeber den erfolgreichen Web-Auftritt. München: Deutscher Taschenbuch Verlag 2009. S. 3.

die von der Sprachwissenschaftlerin Manuela Adler durchgeführt worden ist, fand heraus, dass die meisten Anglizismen auf den Seiten Berlins zu finden sind, während die Seiten der Stadt Frankfurt am Main die wenigsten englischen Entlehnungen aufweisen. Der Anteil von Mischkomposita auf den Internetseiten Deutschlands nimmt den ersten Platz. Auf die zweite Stelle kommen die Lehnwörter und die Kategorie von Fremdwörtern bildet die drittgrößte Gruppe der Anglizismen.¹⁴

Das Eindeutschen von Anglizismen aus dem technologischen Bereich wurde von vielen Sprachwissenschaftler versucht. 1969 hat Leo Weisgerber vorgeschlagen, dass die englische Bezeichnung *Computer* durch das deutsche Wort *Verdater* ersetzt zu werden. Sein Grund dafür war, dass der Anglizismus „drei wesentliche Mängel (zeige): Nicht nur, dass es in Laut und Betonung schwer einpassbar ist; es hat auch keinerlei stützende Hilfe in dem übrigen Wortschatz; und vor allem, es fehlen ihm die wichtigsten Voraussetzungen zur Bildung weiterführender Ableitungen.“¹⁵ Der Vorschlag Weisgerbers ist aber erfolglos geblieben und dafür steht der ständig wachsende Anteil der Anglizismen auf den deutschen Internetseiten als Beweis.

* Webseiten

Mit dem Begriff *Web-Seite* wird ein zusammengehängendes Angebot im World Wide Web bezeichnet, das unter der Angabe eines URLs (*Uniform Resource Locator*) und mit Hilfe eines Browsers angesehen werden kann. Das Wort *Web-Seite* ist eine Zusammensetzung aus der englischen Entlehnung *Web* und der Adaption des Anglizismus *site*, welcher die Bedeutung „Ort“ hat, an das deutsche Wort *Seite*. Auf deutschsprachigen Webseiten findet sich ein großer Anteil von Anglizismen wie z. B. *News*, *Home*, *Specials*, *Downloads*, *Login*, die meisten isoliert stehen und nicht in syntaktische Zusammenhänge eingebettet werden.

Die Unsicherheiten erscheinen bei der Schreibung dieser Anglizismen und deren Integration in die deutsche Sprache. Bindestrich-Schreibungen können manchmal neben Getrennt- und Zusammenschreibungen auf derselben Seite vorkommen, z. B. *Log-in* oder *Login*. Eine andere Art der Schreibung, die im Computerbereich zu bemerken ist und die sich in der deutschen Schriftsprache schnell ausbreitet, ist die Schreibung mit Binnenmajuskel: *LinkListe*, *MultiMedia*, *WebSeiten*. Ob diese Art der Schreibung sich aus dem Englischen entwickelt hat oder nicht, bleibt eine offene Frage.

* E-Mail Kommunikation

Die *E-Mail* ist eine Nachricht, die auf elektronischem Weg übertragen werden kann. Dieser Dienst erlaubt Text-Nachrichten, digitale Dokumente, Fotos usw. in wenigen sekundenschnell weltweit geschickt zu werden. Das Wort *E-Mail* kommt natürlich aus dem Englischen und steht für *electronic mail*, was sich auf Deutsch durch „elektronische Post“ übersetzen lässt.

Das Fremdwort bekommt in der deutschen Sprache entweder die weibliche Form *die E-mail*, oder die sächliche Form *das E-mail*. In Deutschland wird den Anglizismus mit seiner weiblichen Form benutzt, in der Schweiz hingegen mit dem Neutrum verwendet, während in Österreich beide Formen akzeptiert werden. Noch interessanter ist das, dass *E-Mail* auf mehreren Arten geschrieben wird. Laut Duden und des deutschen amtlichen Regelwerk ist *E-Mail* die richtige und kodifizierte Schreibweise. Trotzdem findet man auch *email*, *eMail*, *e-mail*, *e-Mail*. In der gesprochenen Sprache kommt auch die kurze Form *Mail*, die sich zunehmend durchgesetzt hat.

¹⁴Adler, Manuela: Form und Häufigkeit der Verwendung von Anglizismen in deutschen und schwedischen Medien. Jena 2004, S. 66.

¹⁵Weisgerber, Leo: Sprachfragen der Datenverarbeitung (1969). In: Schlobinski, Peter: Anglizismen im Internet. Networx 14: 2000. Online-Dokument. S. 6.

Die E-Mail ist der am meisten benutzte Dienst des Internets: „Der Nachrichten- und Informationsaustausch per E-Mail ist in Unternehmen und im privaten Bereich mittlerweile zum Standard geworden“.¹⁶ Eine Umfrage des Instituts für Demoskopie aus Allensbach hat herausgefunden, dass die befragten Internetnutzer E-Mails am häufigsten mit einem Prozent von 76, 1 verwenden. Die zweite und die dritte Stelle werden von dem Online- und Homebanking (38%) und von Nachschlagewerken (29, 2%) besetzt. Chatten kommt erst auf dem siebten Platz mit einem Prozent von 20, 7 vor.

E-Mails werden oft mit der Briefpost verglichen und es wurde bewiesen, dass die ersten mehrere Vorteile bringen. Gegenüber der normalen Post ist die E-Mail schneller und kann Empfänger weltweit in einigen Sekunden erreichen. E-Mails sind auch kostengünstiger, weil nur den Internetzugang und entsprechende Telefongebühren bezahlt werden sollen, während die normale Post Porto notwendig ist, was man immer kaufen muss. Im Vergleich zu der Briefpost erlaubt die E-Mail nicht nur die Übertragung von Text und Bildern, sondern auch von Audio- und Videodateien, die als *Attachment* (engl. Anhang) verschickt werden. Zwei andere Vorteile der E-Mail sind ihre sofortige Antwortmöglichkeit und auch ihre Opportunität, an verschiedene Teilnehmer Informationen gleichzeitig zu senden. Trotz aller diesen eindrucksvollen Vorteile der E-Mails, lässt sich der Vergleich mit der Papierpost nicht immer zugunsten der E-Mail ausfallen. Im Falle der E-Mail, kann die kleinste Abweichung von der E-Mail Adresse dazu führen, dass die Mail nicht ihr Ziel erreicht. Bei der Briefpost, aber, ist das ziemlich unproblematisch, weil man die Postadresse finden kann, auch wenn sie nicht richtig geschrieben wurde.

Spams oder *Junk-Mail* sind zwei Anglizismen, die auch die E-Mail Kommunikation betreffen, aber die „elektronische Massensendungen, die Usern unaufgefordert zugeschickt werden“¹⁷, bezeichnen. Das englische Wort *Spam* ist eigentlich ein Akronym für *Spiced Pork and Ham* (auf Deutsch Pressfleisch), eine Art Presse, die in den USA 1937 bekannt wurde. Der andere Anglizismus *Junk-Mail* wird in Analogie mit *Junk-Food* (schlechte Nahrung) verwendet.

Bei E-Mails kommen Anglizismen auch innerhalb der Aufbau vor. Englische Entlehnungen wie *Header*, *Body* oder *Mailfooter* sind Teile der Bildung einer E-Mail. Der sogenannte *Header*, das sich auf Deutsch durch Kopfzeile übersetzt lässt, gibt Hinweise auf Absender, Empfänger und Datum der Erstellung. Der *Body* (engl. Hauptteil, Körper) einer E-Mail besteht aus dem eigentlichen Text, der in einem oder mehreren Teilen übertragen werden kann. In dem *Mailfooter* wird normalerweise Text geschrieben, der im Falle von privaten Mailediensten für Werbung benutzt wird.

Mails sind oft als unspektakulär und farblos betrachtet, indem sie nicht so viel von der normalen Briefpost abweichen. In dem eigentlichen Text einer E-Mail treten keine spezifischen englischen Abkürzungen vor und die gebrauchten Anglizismen gehören nicht zu dem Internet- oder Computerbereich. Das kann in dem folgenden Beispiel aus einer Mail einer 15jährigen an ihre Freundin gezeigt werden:

„Halloele m!!!

nicht dass du jetzt zu viel erwartest weil ich am telefon eben so rumgeschwaermt habe wie *cool* es doch war, weil sooo umwerfend wars nicht aber genug um mich *happy* zu machen. also, erstmal kam der rammler an und meinte: wie jetzt, ist das nicht doof so alleine? Da hab ich ihm vercklickert dassss nicht...“¹⁸

* Chat-Kommunikation

¹⁶Helff, Martin: Kommunikation im Internet (1998). In: Schlobinski, Peter: Anglizismen im Internet. Networx 14: 2000. Online-Dokument. S. 14.

¹⁷Schlobinski, Peter: Anglizismen im Internet. Networx 14: 2000. Online-Dokument. S. 16

¹⁸Schlobinski, Peter: Anglizismen im Internet. Networx 14: 2000. Online-Dokument. S. 16

Chatten kommt aus dem Englischen und bedeutet „plaudern“ oder „schwatzen“ und es kommt eines mündlichen Gesprächs sehr nahe, nur dass diese Art Kommunikation dadurch stattfindet, dass die Gesprächspartner ihre Äußerungen als Text schreiben. Solche Gespräche können über ein Chat-Programm wie beispielweise Skype, MSN oder Yahoo Messenger, die sich aus dem Internet herunterladen lassen, durchgeführt werden. *Chatten* wurde mit der Zeit sehr populär, meistens weil es „im Gegensatz zur E-Mail-Kommunikation synchron erfolgt“¹⁹. Da der *Chat* (engl. Gespräch) häufig als die schriftliche Manifestation der Umgangssprache beschrieben wird, wird diese Form der modernen Kommunikation stark von Anglizismen beeinflusst.

Bei einem Gespräch über ein Chat-Programm sitzen der Sender und der Empfänger vor dem Bildschirm und können sich beide logischerweise (abgesehen von Video-Chat) nicht sehen. Deshalb bekommen Mimik, Gestik und Stimmlage der Gesprächspartner keine Bedeutung mehr und das Gespräch lässt sich von einer fast anonymen Situation beherrscht, die manche angenehmer finden. Die Abwesenheit der Mimik, die als zentraler Faktor der menschlichen Kommunikation gilt²⁰, kann zu Missverständnissen führen. Wie kann man einsehen, ob der Gegenüber ironisch oder ernst ist, wenn man ihn und seine Reaktionen nicht sehen kann? Um solche Probleme zu vermeiden, hat man die sogenannten *Emoticons* entwickelt, die schnell in der Welt des Chattens verbreitet haben. *Emoticons* ist eine Zusammensetzung der zwei englischen Wörter *emotion* (engl. Gefühl, Regung) und *icon* (engl. Symbol, Bildzeichen) und wurde als Fremdwort in die deutsche Sprache integriert. Der wohl bekanntesten und am meisten gebrauchte Emoticon ist der *Smiley*, eine andere englische Entlehnung, der eine graphische Darstellung eines Gesichtsausdrucks ist. Ein anderes Merkmal der Chat-Kommunikation ist das Gebrauch von Abkürzungen, die meist aus dem Englischen übernommen sind. Diese werden häufiger von Jugendlichen bevorzugt, indem ihre Gespräche kürzer werden: „Da Sprache im Netz Tipparbeit bedeutet, werden Abkürzungen benutzt. Diese stammen durchgehend aus dem Englischen, werden aber auch im Deutschen hemmungslos gebraucht.“²¹ Eine Liste mit den populärsten Akronymen in der Sprache der deutschen Chat-Kommunikation wird in Abb. 7 gegeben.

Abkürzung	Englischer Ausdruck	Übersetzung
LOL	Laughing out loud	Laut lachend
BRB	Be right back	Bin gleich wieder da
BTW	By the way	Da wir gerade dabei sind
CU	See you	Man sieht sich
DND	Do not disturb	Nicht stören
NP	No problem	Kein Problem
OMG	Oh my God	O, mein Gott
SRY	Sorry	Entschuldigung

Liste mit Akronymen

Laut Schlobinski werden Anglizismen meistens in Begrüßungs- und Verabschiedungssequenzen, bei der Wahl von Akronymen sowie der Wahl von Pseudonymen. Pseudonyme oder ein *Nicknamen* (engl. Spitznamen) werden von den

¹⁹Schlobinski, Peter: Anglizismen im Internet. Networx 14: 2000. Online-Dokument. S. 16

²⁰Grafberger, Ulrike, Hörner, Thomas: Texten für das Internet. Ein Ratgeber den erfolgreichen Web-Auftritt. München: Deutscher Taschenbuch Verlag 2009. S. 132.

²¹Bins, Emar. K., Boris-A. Piwinger: Newgroups. Weltweit diskutieren (1997). In: Schlobinski, Peter: Anglizismen im Internet. Networx 14: 2000. Online-Dokument. S. 23.

Netzbenutzern verwendet und dienen zu dem *Login* oder der Anmeldung auf ein Benutzerkonto und führen zu der Registrierung. Solche Spitznamen können auch die Anonymisierung der eigenen Identität des Benutzers vollziehen und erlauben ihm „frei mit sozialen Normen, Konstitutionen und Sanktionen [zu] experimentieren. Die Maskierung ermöglicht den Benutzern Abenteuer, die sie im Alltag nie eingehen würden“.²²

Da diese Art Kommunikation meistens von Jugendlichen verwendet wird, ist mit der Zeit der Anteil englischer Pseudonyme in deutscher Chat-Kommunikation gestiegen. Der Vorzug für englische Nicknamen zeigt, dass Jugendliche auch in dem Bereich der Chat-Kommunikation stark von dem Englischen beeinflusst werden. Englische Spitznamen werden oft als *cool* verstanden und Netzbenutzer glauben manchmal das diese besser als deutsche Pseudonyme klingen. Einige Beispiele von englischen Nicknamen sind: *angelmoon27*, *lady_curelty*, *underground_nastyboy*, *cybergirl*, *dollface_andreea* usw.

Noch interessanter ist, dass Anglizismen wie *hi* oder *bye* häufiger als deutsche Begrüßungs- und Verabschiedungsformel bevorzugt werden. Über die Hälfte der Begrüßungs- und Verabschiedungssequenzen werden mit den englischen *hi* (engl. hallo) und *cu* (Akronym von *seeyou*) oder *bye* realisiert. Variationen von *hi* und *bye*, wie z. B. *hi everybody*, *hiiii*, *hi team*, *hi leute*, *cu/bye all*, *cu all later*, *cu soon* sind auch sehr beliebt unter jüngeren Menschen, die dauernd den Chat verwenden.

Cybergirl: *hi leuteeeee*

Cybergirl: *wie geht`s? ☺☺*

Dumbo26: *hi cybergirl*

TN213333: *hallo rommies!!!!!!!!!!*

TN213333: *alles klar?lol*

Dumbo26: *brb ♥*

Cybergirl: *alles ok TN213333 ☺*

Cybergirl: *mathetest heute ☺☺ hab nix gelernt*

TN213333: *auch nicht....:((((*

Dumbo26: *baaaaaack! no school für mich heute!!!!!!!!!!!!!!*

Cybergirl: *y??????*

TN213333: *haaa??????*

Dumbo26: *bin krank ☺*

Chat-Gespräch zwischen Jugendlichen

Die deutsche Sprache wird seit einiger Zeit ständig von dem Englischen beeinflusst und obwohl es Meinungen gibt, dass damit das Deutsche eine unreine Sprache wird, ist es weder nötig noch möglich, die deutsche Sprache und Kultur vor Anglizismen zu schützen. Trotzdem, sollten englische Entlehnungen verantwortlich benutzt werden, um Missverständnisse vermeiden zu können. Durch eine verantwortliche Verwendung der Anglizismen kann man wie Krämer noch hoffen, dass „auch noch in 100 Jahren Menschen auf der Erde Goethe oder Schiller ohne Übersetzung lesen können, dass das in Jahrtausenden gewachsene Kunstwerk „Deutsche Sprache“ nicht zu einem Pidgin-Dialekt zerbröselt, sondern weiter die „große Orgel“ unter allen Sprachen bleibt, auf der Dichter und Denker auch in Zukunft noch gerne spielen“.²³

Die Dominanz der Vereinigten Staaten und die anglo-amerikanische Kultur werden als Hauptursache der starken Verwendung von Anglizismen in der deutschen Sprache gesehen. Modernität, *Lifestyle*, Weltoffenheit oder Trendbewusstsein vermittelt man durch am

²²Schütz, Rüdiger: Nachts im Cyberspace (1995). In: In: Schlobinski, Peter: Anglizismen im Internet. Networx 14: 2000. Online-Dokument. S. 20.

²³Krämer, Walter: Modern Talking auf deutsch. Ein populäres Lexikon. München: Piper Verlag, 2000. S. 261.

häufigsten durch englische Entlehnungen, egal ob in der Sprache der Mode, der Werbung, der Wissenschaft oder der Wirtschaft.

Schwerpunkt der vorliegenden Arbeit war die Wichtigkeit des Internets als Hauptgeber von Anglizismen in der deutschen Sprache. Selbstverständlich hat die in den USA entwickelte Kommunikationstechnologie eine sehr bedeutende Rolle im Bereich der englischen Fremdwörter, als eine Vielfalt von fachsprachlichen Entlehnungen in die deutsche Sprache (und nicht nur) exportiert werden. *Chatten, surfen, E-Mails* schreiben sind Aktivitäten, die aus dem Leben der heutigen Gesellschaft nicht mehr wegzudenken sind. Es ist nur natürlich, dass sich die deutsche Sprache durch den technologischen Fortschritt, besonders in Bezug auf das Internet, verändert. Das Internet wird weltweit von der Mehrheit der Menschen benutzt, und wenn sein Mutterland die USA ist, wie können sich Sprachen von Anglizismen nicht geprägt werden?

Sprachen sind verschieden und können miteinander nicht vergleicht werden, aber eine Sprache ist eine komplexe Einheit, die sich in einem ständigen Entwicklungsprozess findet, der nie unter Dach und Fach gebracht werden kann. Der Auftritt von Anglizismen stehen nur als ein Teil dieser Entwicklung, den man in heutiger Zeit nicht mehr vermeiden kann.

BIBLIOGRAPHY

Adler, Manuela: Form und Häufigkeit der Verwendung von Anglizismen in deutschen und schwedischen Medien. Jena 2004.

Behrens, Karl Christian: Begrifflich- systematische Grundlagen der Werbung. Erscheinungsformen der Werbung. Wiesbaden: Gabler Verlag, 1975

Bins, Emar. K., Boris-A. Piwinger: Newgroups. Weltweit diskutieren (1997). In: Schlobinski, Peter: Anglizismen im Internet. Networx 14: 2000. Online-Dokument

Carstensen, Broder: Englische Einflüsse auf die deutsche Sprache nach 1945. Heidelberg: Winter, 1965.

Carstensen, Broder: Evidente und latente Einflüsse des Englische auf das Deutsche. In: Braun, Peter: Fremdwort-Diskussion. München, 1979.

Döppner, Kathrin: Anglizismen in der deutschen Sprache. München: Grin Verlag, 2007

Glahn, Richard: Der Einfluss des Englischen auf gesprochene deutsche Gegenwartssprache. Eine Analyse öffentlich gesprochener Sprache am Beispiel von „Fernsehdeutsch“. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 2000.

Grafberger, Ulrike, Hörner, Thomas: Texten für das Internet. Ein Ratgeber den erfolgreichen Web-Auftritt. München: Deutscher Taschenbuch Verlag 2009

Helff, Martin: Kommunikation im Internet (1998). In: Schlobinski, Peter: Anglizismen im Internet. Networx 14: 2000. Online-Dokument.

Ikonomidis, Ageliki: Anglizismen auf gut Deutsch. Ein Leitfaden zur Verwendung von Anglizismen in deutschen Texten. Hamburg: Buske, 2009.

Krämer, Walter: Modern Talking auf deutsch. Ein populäres Lexikon. München: Piper Verlag, 2000.

Kupper, Sabine: Anglizismen in deutschen und französischen Werbeanzeigen. Zum Umgang von Deutschen und Franzosen mit Anglizismen. Marburg: Tactum Verlag, 2003.

Muhr, Rudolf/ Kettermann, Bernhard: Eurospeak. Der Einfluss des Englischen auf europäische Sprache zur Jahrtausendwende. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 2002

O'Halloran, Edel: Ist Mode englisch? Französische und englische Einflüsse auf die deutsche Mode- und Gemeinschaftssprache im 20. Jahrhundert. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 2002.

Pfützner, Jürgen: Der Anglizismus im Deutschen. Ein Beitrag zur Bestimmung seiner stilistischen Funktion in der heutigen Presse. Stuttgart: Metzler, 1978.

Polenz, Peter von: Deutsche Sprachgeschichte vom Spätmittelalter bis zur Gegenwart. Berlin: Walter de Gruyter, 1999.

Raeithel, Gert: Brodeln im Sprachmeer, In: Süddeutsche Zeitung, 10./11.7.1999.

Schelper 1995, S. 1., zit. nach Kupper, Sabine: Anglizismen in deutschen und französischen Werbeanzeigen. Zum Umgang von Deutschen und Franzosen mit Anglizismen. Marburg: Tactum Verlag, 2003.

Schlobinski, Peter: Anglizismen im Internet. Networx 14: 2000. Online-Dokument.

Skudlik, Sabine: Sprachen in den Wissenschaften. Deutsch und Englisch in der internationalen Kommunikation. Tübingen: Narr, 1990.

Schütz, Rüdiger: Nachts im Cyberspace (1995). In: Schlobinski, Peter: Anglizismen im Internet. Networx 14: 2000. Online-Dokument.

Weingarten, Rüdiger: Sprachwandel durch Computer. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1997

Weisgerber, Leo: Sprachfragen der Datenverarbeitung (1969). In: Schlobinski, Peter: Anglizismen im Internet. Networx 14: 2000. Online-Dokument

Yang, Wenliang: Anglizismen im Deutschen. Am Beispiel des Nachrichtenmagazins DER SPIEGEL. Tübingen: Niemeyer, 1990.

Zindler, Horst: Anglizismen in der deutschen Presse nach 1945. Kiel: Diss, 1959.

ASPECTS OF THE INFLUENCE OF THE ENGLISH LANGUAGE ON THE CURRENT ROMANIAN VOCABULARY

Magdalena Pruneanu
Lecturer, PhD., The National University of Science
and Technology POLITEHNICA Bucharest, Pitesti
University Center

Abstract: The general tendency of the current language is for English borrowings to be assimilated and used in their original form.

Placing some borrowings in one category or another is a fluctuating process. Thus, a series of fluctuations can be recorded regarding the status of some borrowed words that have become necessary over time because their frequent use and acceptance by Romanian speakers.

Keywords: Romanian, vocabulary, lexicon, teaching, learning

The massive borrowing of Anglo-American terms is a socio-cultural phenomenon that has manifested itself in most European languages.

Comparative studies on the lexicon of the Romance languages, dating from the 1980s and conducted in France, placed the Romanian language in the penultimate place in terms of English lexical borrowing; the last was, at that time, Portuguese. The language that contains the most anglicisms, among the Romance languages, is French, where words borrowed from English have even entered the basic vocabulary.¹

The reaction of the linguists was to decline anglicisms and took shape in a series of works whose common denominator was the purist attitude, culminating in legislative proposals aimed at protecting the national language. We recall here the legislative project promoted in the Parliament by the Minister of Culture and Francophonie, Jacques Toubon, regarding the prohibition of the use of foreign words in the media and in advertisements, which required the use of the French language in public domains to counteract the abusive use of the English language.

Although the share of English influence in current Romanian is significant, Romanian linguists were more temperate than French linguists.

The attention of Romanian researchers was focused on strictly linguistic aspects, from a predominantly descriptive perspective. Among them are: etymology, ways of entering Romanian, spheres of circulation, graphic, phonetic and morphological adaptation, the way of recording in the dictionary, and the normative aspects involved in the use of anglicisms.

The English influence is not a negative phenomenon in itself, it has no reason to be considered more dangerous than other foreign influences that have been and are still being exerted on the Romanian language (for example the Frenchisms *antama*, *achiesa*, *a decela*, *efasa*, *to reinforce*, etc., which are as “foreign” as the latest anglicisms).

The general tendency of the current language is for English borrowings to be assimilated and used in their original form. The adaptation process is deliberately “braked” by the action of psycholinguistic or sociolinguistic factors. The international character of anglicisms from various terminologies (scientific, economic, political, sports) or from the

¹ Mariana Ploae Hanganu, *Engleza și limbile europene*, Luceafărul, no. 42, 1999, p. 96.

language of young people motivates their preservation in the form of the source language. Anglicisms in the category of “stylistic” loans keep their appearance from the original language under a condition of their suggestive and evocative force.

The most recent research on anglicisms in the Romanian language emphasize the concept, etymology, ways of entering the Romanian language, domains of circulation, phonetic-graphic and morphological adaptation, aspects of a semantic and stylistic nature, and the way they appear recorded in the dictionary.²

The approach to anglicisms used, especially in the journalistic style, from a predominantly normative perspective is based on the fact that the press is an important cultural-educational factor, which can contribute on the one hand to the linguistic education of the public, and on the other hand to the enrichment, diversification, and the internationalization of the lexicon of the literary language, providing the correct assimilation of neologisms in general and anglicisms in particular.

The anglicisms that appear especially in the current press can be classified in one of the two categories of loans called by Sextil Pușcariu “necessary” and “deluxe”. “Necessary” loanwords are words or phraseological units that justify their presence in the Romanian language by the fact that they do not have a Romanian counterpart or that present certain advantages in relation to the native term: precision of meaning, reduced phonetic body, expressiveness, and international circulation.

In general, this category includes specialized terms that have no Romanian equivalents, because they name realities that have recently appeared in various fields of material and spiritual culture, with the purpose of increasing the efficiency of learning and developing communication skills and individual study³. Among the advantages of using these terms are: the precision of the meaning, the brevity and simplicity of the structure (*mass media* versus mass communication means, *weekend* versus weekend), and well their international character, which facilitates the exchange of information and technologies between specialists.

Recently, there has been an obvious increase in frequency not only in the press, but also in the current standard English language such as: *bluff, card, hobby, leader, meeting, rating, summit, trend* or some that belong to specialized terminologies, such as economic: *business, manager, management, marketing, sponsor*, artistic: *band, bestseller, design, fan, jazz, show, story, thriller, top, twist, western*, technical-scientific: *computer, cameraman, flash, scanner, website, software, stress* or usual terms like *job, lobby, radar, shop, snack-bar, weekend*, etc.

There is also an increased in frequency and circulation of *banner, board, broker, display, hit, juice, jogging, staff, star, workshop*. Many of the denotative anglicisms entered into the Romanian language, especially through the mass media, belong to certain terminologies, but their presence in the press is proof that they have exceeded the boundaries of strict specialization, tending to enter the standard version of the language.

For example, from economic, financial, and professional terminology, we record terms such as:

- *babysitter*, with the generic meaning “babysitter”, can be considered a necessary anglicism by virtue of its specialized meaning, which does not allow substitution by Romanian synonyms;

² Mioara Avram, *Anglicisms in the current Romanian language*, Academy Publishing House, Bucharest, 1997, p. 14-17.

³ Cristina Ana Lemnaru, *E-Learning for Foreign Languages*, 7th International Conference EDU-WORLD with the main theme “Education Facing Contemporary World Issues” Pitesti-Romania, 4th-5th November, published in ELSEVIER in Procedia – Social and Behavioral Studies, DOI:[10.15405/epsbs.2017.05.02.232](https://doi.org/10.15405/epsbs.2017.05.02.232)

- **rating** is used by economists and publicists with a narrower meaning than in English ("category, classification, class, rank"): "granting the country rating", "show with good rating";

- **drugstore** with the meaning "type of store where pharmaceutical products, food products, various consumer products are sold",

- **fast food**, "culinary preparations that are easily and quickly prepared, served on the spot in a restaurant or as a package", has become a general term;

- **tour operator** established itself in tourism terminology with an identical meaning to that in English: "company that organizes and sells vacations through a tourist agent";

- **voucher**, a term from the field of tourism, means in English "document that can be used, instead of money, to pay for something";

- **box-office** "the collection of receipts made by a film, a play";

- **briefing**, "meeting during which a politician informs journalists about a certain situation".

From the technical-scientific terminology we have specialized terms such as: **desktop** is the space on the computer screen where the icons are found and where the programs can be accessed; **hard** and **soft** represent truncations of compound terms from cybernetics (hardware-software).

In current Romanian, **hard** "hardware" and **soft** "computer programs" are used, both as nouns: "the software and hard have failed", and as adjectives: "software piracy"; **laptop** "smaller-sized, portable computer", website became established in the language with the specialized meaning "space/page on the Internet"; **airbag**, used in Romanian with the French meaning "inflatable cushion intended to protect, in the event of a collision, the passengers on the front seats of a car"; **shipping** appears as a term in the field of merchant marine with the meaning "dispatch of goods with ships".

The category of denotative anglicisms includes recent verb forms that name specialized terms without equivalents in Romanian, because they name realities that have recently appeared in various fields of material and spiritual life: *to access* = *to have access to*, *to enter a network or in - a computer program*; *to clone* = *to make genetically similar specimens*; *to format* = *operation of preparing a support in order to receive some information, in a given format*; *to pirate* = *to illegally copy a (musical) product*; *to print* = *to remove a document from the computer using the printer*; *to scan* = *to explore with a scanner, to examine something in detail with the help of an X-ray beam*; *to set* = *to fit, to arrange (regarding computers, etc.)*, *to update* = *to update, to bring up to date (a work)*, *to upgrade* = *to promote, to modernize*.

Note that certain categories of speakers, especially those who are familiar with computer use, tend to use even everyday speech terms such as *to process*, *process* or *to sweep*, *sweep*, *to scan*, *scan*, *to upgrade*, *upgrade*.

Terms from the field of communications and the media: *advertising* "publicity", *clip* "short film (advertisement) given on television", circulates in the current language and with the French meaning "short film or video illustrating a song, presenting the work of an artist".

Anglicism has expanded its scope of use in the field of political propaganda: "electoral clips"; *consulting* "provision of consultations, information, suggestions of a professional nature, in order to organize and make an activity profitable", implementation "put into practice, application of ideas, inventions", etc.

Terms from the field of education and research: *curriculum*, with the meaning "school program for a certain discipline", also gave rise to a *curricular* adjectival derivative "relating to the curriculum"; *grant* has recently been imposed in the terminology of scientific research and means "a non-refundable amount of money granted to an individual researcher, research

teams, research institute for carrying out, in a determined period of time, a scientific research activity or a related activity scientific activity”.

By virtue of its monosemanticism (which ensures its precision, differentiating it from other terms in the same semantic field, such as scholarship, financing, sponsorship, etc.), the Anglicism was accepted in the official terminology; *master* is used in Romanian terminology with the meaning of the term from French, as an equivalent of the phrase studies in depth (specialization).

The domain of worldly life offers a series of terms that do not have a counterpart in Romania: *party* “party, evening party” extends its meaning in the artistic field, acquiring the meaning of “outdoor show, with music, dance, etc.”, synonymous with “party- concert”; *fan* “fanatical admirer of screen or song stars” extends its use to the sports field, where it is synonymous with “supporter” or “follower”, “supporter”; *show* “light music recital” and “variety show” are currently also used in the field of fashion, television shows, talk shows, or exhibitions; *top* is used with the meaning of “ranking”. Initially, the preferred field was that of artistic events: the top of the best movies, shows, songs, of the most popular artists, etc.

Over time, anglicism has diversified its domains, from *the top of foreign investors*, *the top of trust in political leaders*, *to the top of the best-dressed movie stars*, arriving at lists with precise boundaries: *top 10*, *top 100*, or entering the fixed constructions: *to be in the top*, *to stay in the top*, *to be top*, etc.; *trend* is a fashionable anglicism, used instead of its synonyms: direction, orientation, tendency, presenting the advantage of brevity and adaptability.

The trend in politics, art, fashion, etc. is being talked about more and more insistently; training “training” is currently widely used in the advertising media with the generic meaning “professional training”, “training”. Stylistics, connotative borrowings represent a richer and more heterogeneous category compared to denotative ones.

Their distinctive note is the presence of “foreign connotations”, which ensure their expressiveness in relation to the Romanian equivalents. Stylistic borrowings also include anglicisms frequently encountered in the colloquial version of the language, from where the press also takes them: *bluff*, *boss*, *job*, *high-life*, *hobby*, *look*, *speech*, *sexy*, *OK*, *IQ*, *full*, *party*, *sketch*.

From the category of colloquial phrases of international circulation, taken as such from English, we have: *cover-girl*, *fast-food*, *duty-free*, *family planning*, *fifty-fifty*, *first class*, *first lady*, *full-time*, *joint-venture*, *no comment*, *no man’s land*, *online*, *one-man show*, *self-made-man*, *party-line*, *sex-appeal*, *sex-symbol*, *second-hand*, *top-model*, and the greeting formulas: *hello*, *hi*, *bye-bye*, approval: *OK*, interjection *wow!* - they are already linguistic clichés.

Significant for the stylistics of anglicisms is also the adoption of conversational formulas with this origin. Here, enter the greeting formulas *hello* and *bye-bye*, the affirmations *all right* and *OK*, as actual loans, and the formulas for wishing *a nice weekend*, *a good day*.

“Luxury” anglicisms represent ephemeral wordsloans, used by a limited circle of speakers, which are not absolutely necessary for the Romanian language and which have no stylistic justification. Most of the time, these duplicate native terms, without providing any information in addition to the Romanian words, or they appear as recent synonyms of previous wordsloans. They are mostly unmotivated or reflect a certain intellectual arrogance, linguistic snobbery, or insufficient knowledge of the resources of the Romanian language, constituting typical manifestations of Anglomania. Most linguists are against such words.

Among the “luxury” anglicisms that have a significant weight in the press, in advertisements, company names, terms from the field of communications, education, artistic, sports, or from the field of worldly life, we mention: **agreement** “agreement (financial, commercial)”, **banner** “advertisement poster”, **discount** “discount”, **nurse** “nurse”, **part-time** “(employee) for a limited duration, paid by the hour”, **provider** “person who deals with the

supply”, **showroom** “store-exhibition”, **showbiz** “the industry of shows, of worldly meetings”, **shopping** “bargains, shopping”, **salesman** “commercial agent / seller”, etc.

From the field of communications: **briefing** “press conference”, **panel** “section of a conference, meetings”, **press release** “press release”, **key-speaker** “main speaker”, **roaming** “connection to cell phone service from another country”.

From the field of education: training “professional training, preparation”, **workshop** “workshop, seminar”, **item** with a specialized meaning “question / point from a test”, **text-book** “manual, university course”, **visiting professor** “professor-guest”, vocational (eng. vocational), professional”, from the phrase “vocational education”.

From the artistic field: **band** “orchestra, musical group”, **happening** “spontaneous, improvised show”, performance “spectacle”, **teleplay** “TV play”, **casting** “selection of actors for certain roles” - in the Romanian media it circulates with the meaning “database of stage, film and TV actors”, **remake** “screening/new version of a long-running film”, romance “romance/adventure” is also used as a synonym for “romance”, **underground** “experimental show, usually avant-garde”.

From the sports terminology, in addition to the anglicisms included in the latest dictionaries of neologisms and recent words (**team** “sports team”, **coach** “trainer”, **goalkeeper** “goalkeeper”), can be considered “luxury” wordloans: **drafted** “transferred (about players)”, **pole-position** “favorite position in a sports competition”, **soccer** “European football” - in opposition to football “American football”, **dirt-track** “motorcycle race that occurs on a specially prepared dirt track, sometimes with obstacles”.

From the field of worldly life: **fashion** “fashion”, make-up “shadows”, **modeling** “the job of a mannequin”, **look** “a way to look, to present oneself”.

The same category also includes terms from the field of gastronomy. In addition to the well-known anglicisms **hamburger**, **cheeseburger**, **hot-dog**, **juice**, terms such as toast “crispy fried bread”, **snacks** “appetizers”, **grill** “barbecue”, **steak** “roast meat” can also be mentioned.

Placing loans in one category or another is a fluctuating process. Thus, a series of fluctuations can be recorded regarding the status of some words that were included in the category of so-called “luxury” wordloans and that became necessary over time, due to their frequent use and acceptance by Romanian speakers.

BIBLIOGRAPHY

Avram Mioara, *Anglicisms in the current Romanian language*, Academy Publishing House, Bucharest, 1997.

Lemnaru Cristina Ana, *E-Learning for Foreign Languages*, 7th International Conference EDU-WORLD with the main theme “Education Facing Contemporary World Issues” Pitesti-Romania, 4th-5th November, published in ELSEVIER in Procedia – Social and Behavioral Studies, DOI:10.15405/epsbs.2017.05.02.232, 2017.

Ploae Hanganu Mariana, *English and European languages*, Luceafărul, no. 42, 1999.

BILINGUALISM, AN IMPERATIVE OF THE ACADEMIC NARRATIVE

Andrei-Lucian Marian
Lecturer, PhD, „Alexandru Ioan Cuza” University
of Iași

Abstract: The paper explored the topic of bilingualism regarding its conceptual variety, explanatory models, existing forms and educational implications. As it is considered an imperative in various multicultural settings, the study looked to examine the implications of being bilingual, and also to underly the advantages and disadvantages of speaking and understanding two or more languages. Given that previous scientific literature has found both positive and negative effects of bilingualism on the cognitive development of individuals, the authors' aim was to identify the different meanings of bilingualism, and based on this to decipher the mechanisms, determinants, and the facilitating conditions by which different degrees of bilingualism are developed. The current study tried to reveal the different facets of bilingualism, assuming the existence of sometimes contradictory, other times complementary conceptual approaches that make understanding such a phenomenon more challenging.

Keywords: bilingualism, speaking, understanding, languages

1. Accepțiuni prevalente ale bilingvismului

Bilingvismul poate fi cel mai bine înțeles într-un cadru psihologic și sociocultural mai larg dacă se ține seama de condițiile în care influența unei limbi asupra alteia este posibilă, precum și de factorii care duc la aceasta. Așadar, factorii relevanți, care determină apariția și dezvoltarea bilingvismului, sunt de natură politică și socială: relații culturale, economice, politice ale unor populații de pe teritorii diferite; amestec de populații; conviețuire de durată pe același teritoriu. Preocuparea pentru studierea bilingvismului și însușirii unei a doua limbi a continuat să sporească în ultimii ani. Creșterea interdependenței economice și științifice de pe arena internațională a generat o cerere tot mai mare de indivizi bilingvi care să poată facilita comunicarea interculturală (Pennycook 1992, Phillipson 1992, Tollefson 1991).

Conceptualizarea bilingvismului este un demers complex, în cadrul căruia sunt implicate o multitudine de aspecte interconectate. Nu înseamnă doar a ști o limbă străină pentru a comunica mai ușor cu persoane de altă naționalitate, ținând cont că mai mult de jumătate din populația globului este bilingvă sau multilingvă. Definiția bilingvismului trebuie să includă circumstanțele în care este învățată fiecare limbă, gradul de competență în fiecare limbă achiziționată etc.

În ultimii ani, s-a studiat intens impactul bilingvismului sau multilingvismului asupra proceselor cognitive ale indivizilor. Se consideră astăzi că bilingvismul poate avea deopotrivă consecințe pozitive și negative asupra abilităților lingvistice ale unei persoane. De aceea definirea cu cea mai mare acuratețe a gradului de bilingvism al unei persoane este esențială, întrucât deciziile educaționale depind de acest lucru (Gottardo și Grant, 2008).

Există o serie de modele teoretice și cercetări care au căutat să exploreze substratul psihologic și sociologic al dezvoltării bilingvismului și însușirii unei a doua limbi. Astfel, Wong Fillmore (1985) a propus un prim model de analiză în dezvoltarea bilingvismului, pentru a integra influențele cognitive, lingvistice și sociale asupra însușirii unei a doua limbi. Ulterior, Landry și Allard (1991) au elaborat propriul model conceptual, prin care au

investigat influențele psihologice, socio-psihologice și sociologice asupra dezvoltării bilingvismului adițional și reductiv.

Referindu-ne la modelul lui Wong Fillmore (1985), putem spune că este potențial mai util în reliefaarea anumitor factori pedagogici și psiholingvistici care facilitează însușirea unei a doua limbi. Autorul distinge trei componente: (1) educabilii care înțeleg că trebuie să vorbească limba țintă și sunt motivați să o facă; (2) vorbitorii care cunosc destul de bine limba respectivă pentru a putea oferi educabililor accesul și ajutorul necesar pentru a o învăța; (3) un cadru social în care educabilii se află în contact cu vorbitorii de limbă străină pentru a face posibilă învățarea limbii. În plus, pe lângă aceste trei componente de bază, trei procese interconectate par a juca un rol determinant în însușirea unei limbi străine: procese cognitive, lingvistice și sociale. Procesele sociale se referă la măsurile întreprinse în colaborare de către educabili și vorbitori pentru a crea cadre sociale în care este posibilă și dorită o comunicare largă în limba țintă. În aceste cadre, formabilii fac uz de cunoștințele lor sociale pentru a ghici cam ce ar putea spune oamenii, dată fiind situația socială respectivă. Procesele lingvistice se referă la presupunerile făcute de vorbitorii de limbi străine și educabili care îi fac să producă și să interpreteze datele lingvistice în moduri care să promoveze comunicarea. Datele lingvistice derivate dintr-un context social favorabil constituie pentru educabili dovezile care le permit să descopere modul în care funcționează limba și modul în care o folosesc oamenii. Ca rezultat al competenței lor anterioare, educabilii au posibilitatea de a face presupuneri despre ce ar putea vorbi oamenii într-o serie de situații. Acest proces de transfer poate avea atât urmări pozitive cât și negative, însă în opinia lui Wong Fillmore (1985) rezultatele transferului sunt pozitive.

Prin contrast cu factorii psiholingvistici ai modelului lui Wong Fillmore (1985), perspectivele sociale și psihologice stau la baza elaborării modelului „macroscopic” de dezvoltare bilingvă al lui Landry și Allard (1991). Autorii și-au propus să demonstreze, mai degrabă, folosirea diferitelor tipuri și grade de bilingvism, decât explicarea procesului de la baza acestora. Modelul încearcă să facă legătura dintre dezvoltarea bilingvă și comportamentul lingvistic adoptat de indivizi, care este determinat de trei seturi de variabile. Variabilele psihologice includ aptitudinea și competența în limbă precum și convingerile. Variabilele socio-psihologice se concentrează asupra rețelei de contacte lingvistice ale individului prin mass media, școli, familie și prieteni. Pe de altă parte, variabilele sociologice urmăresc vitalității etnolingvistice care reiese din resursele culturale, economice, politice și demografice ale unei comunități.

Bilingvismul are drept efect modificarea viziunii asupra lumii reflectate prin limbaj. Viziunea prin limbaj asupra lumii se realizează printr-un sistem de semne lingvistice structurat într-un anume fel, cu relevanță socială, care stochează informația despre lumea înconjurătoare. Ori diferite limbi nu desemnează, pur și simplu, prin diferite cuvinte diferite realități, ci reflectă anumite viziuni asupra acestora (Cummins, 1993). În același sens, limba națională, fiind legată strâns de psihologia națională și de specificul poporului, este și un mijloc de transmitere a tradițiilor, stereotipurilor, obișnuințelor. Prin urmare, asimilarea unei a doua limbi nu înseamnă doar asimilarea unui nou cod lingvistic, dar și asimilarea unui volum de cunoștințe despre tabloul lumii propriu comunității respective de limbă. A cunoaște tabloul național al lumii în limba studiată înseamnă a intra în posesia înțelegerii lumii și a concepției despre lume a poporului respectiv.

Cea mai simplă definiție poate fi considerată ”a ști” două limbi, însă este destul de dificil a cuantifica ce înseamnă a ști o limbă. Astfel, există persoane bilingve care au același grad de competență în ambele limbi, pe când unii au în mod evident o limbă dominantă sau preferată. Cercetătorii se referă la bilingvismul ”adevărat” ca la acele persoane care au un grad de competență în utilizarea ambelor limbi ce atinge competența unui vorbitor nativ și susțin că acești bilingvi adevărați sunt rari (Gottardo și Grant, 2008).

Bilingvismul încapsulează o multitudine de definiții însă, în mod restrâns, conceptul se referă la „cunoașterea a două limbi la nivelul de limbă maternă” (Bloomfield, 1933, p. 56). Bilingvismul este un proces care poate fi analizat din mai multe perspective, dintre care menționăm: (a) perspectiva lingvistică (bilingvismul este analizat prin raportare la caracteristicile limbii, adică prin prisma *interferenței*, pentru că „bilingvismul nu este un fenomen al limbii, ci o caracteristică a utilizării acesteia. El nu aparține domeniului limbii, ci al cuvântului”, Mackey, 1968, p. 554); (b) perspectiva pedagogică (situație în care bilingvismul trebuie înțeles ca un comportament al individului, care presupune cunoașterea și utilizarea a cel puțin două limbi); (c) perspectiva sociologică (bilingvismul ca formă de manifestare a unei realități sociale este examinat la nivelul comunității și nu la cel al individului. În cazul bilingvismului colectiv (social), funcționarea limbilor în contact este determinată de anumite categorii socioculturale și politice.

Bilingvismul, în sensul lui general, este reprezentat de capacitatea unui individ sau a unei societăți de a vorbi și înțelege două sau mai multe limbi. Acesta apare în momentul expunerii constante la două sau mai multe limbi și deține un set de teorii proprii dar și efecte asupra indivizilor, care vin cu o importanță aparte în procesele educaționale. Există mai multe definiții care încearcă o explicație completă a bilingvismului: Haugen (1953) sintetizează bilingvismul ca abilitatea de a formula enunțuri cu înțeles în două sau mai multe limbi. Grosjean (2015) consideră că bilingvismul se manifestă atunci când două sau mai multe limbi sunt utilizate în mod regulat. Skutnabb Kangas (1994) aduce în vizor calitatea vorbirii și a înțelegerii limbilor, considerând că bilingvismul reprezintă capacitatea de a vorbi două sau mai multe limbi la nivel nativ.

Referindu-se la geneza bilingvismului, specialiștii fac distincție între individul care a studiat două limbi simultan și cel care a studiat o a doua limbă (limba secundă) după însușirea unei prime limbi (limba primară), aceasta fiind, de regulă, limba maternă. Din acest punct de vedere, primul va fi considerat *bilingv*, iar al doilea *diglot* (Jardel, 1979).

Din acest punct de vedere, bilingvismul poate fi considerat un concept care poate deveni din ce în ce mai operațional dacă este susținut și de dimensiunea educațională. În acest sens, crearea unor centre în care cursurile (conform programei școlare) să fie și într-o altă limbă decât cea maternă, ar duce la conturarea acestui concept. Intenția educațională ar fi ca, prin practică, elevii să-și însușească noțiunile materiilor, învățând, în același timp, o limbă străină. Deși cercetările mai vechi au subliniat că bilingvismul poate tulbura funcțiile organizatorice ale limbajului, studiile mai noi asupra conceptului atrag atenția asupra faptului că vorbirea fluentă a două limbi contribuie la creșterea flexibilității cognitive a copilului, prin oferirea de diferite conotații și idei despre lumea înconjurătoare, asigurând o înțelegere mai complexă a lumii la o vârstă fragedă. (Tódor, 2008).

2. Forme ale bilingvismului

Bilingvismul depinde de mai mulți factori sociali și de mediu, în funcție de care un copil poate fi determinat (poate alege) să utilizeze ambele limbi sau doar una. Între acești factori se regăsesc în primul rând familia, școala și grupul de prieteni (Gottardo și Grant, 2008). Familia reprezintă un puternic factor de promovare a bilingvismului și potrivit cercetării lui Romanowski (2018). Pentru indivizii care dețin competențe bilingve, menținerea primei limbi este legată de cantitatea de expunere continuă la prima limbă. În familiile în care părinții vorbesc doar prima limbă și unde copiii sunt expuși timpuriu și deseori la limba minoritară, există o șansă mai mare de bilingvism adevărat. Atitudinile părinților, fraților și colegilor față de limba minoritară pot aduce un plus valoare pentru acea limbă. De fapt, există mai multe modalități de creștere a atractivității limbii minoritare și de menținere a acesteia: cărți, muzică, mass-media etc. Însă de cele mai multe ori, copii sunt atrași de în mod natural de limba majoritară (Gottardo și Grant, 2008). În final, un factor important pentru susținerea

limbilor minoritare îl reprezintă educația, în special furnizarea de programe speciale în școala exclusiv pentru a asigura învățarea acestora și pentru a sublinia importanța lor.

Dincolo de rolul familiei în educația bilingvă a unui copil, un rol însemnat revine factorului instituțional. Potrivit specialiștilor în domeniu, educația bilingvă la nivel instituțional ar trebui să înceapă de la grădiniță, nivelul preșcolar permițând formarea unor anumite competențe care să fie ulterior aprofundate, completate la nivelul școlar. În general, se recomandă începerea studierii unei limbi străine din perioada preșcolară, întrucât din punct de vedere cognitiv, aceasta reprezintă o perioadă fertilă în ce privește însușirea cunoștințelor, care pot fi fructificate din plin în anii următori, reprezentând o bază prosperă pentru procesul de învățare în școală. Educația bilingvă din perioada preșcolară trebuie realizată într-un mod în care copiii să poată înțelege structurile lingvistice fără explicații suplimentare din partea educatorilor, iar limbajul trebuie integrat în situațiile de rutină zilnică, astfel încât aceștia să nu experimenteze situații complet noi (Köktürk et al., 2016).

Din punct de vedere al momentului în care se face achiziția celor două limbi, bilingvismul poate fi simultan – când cele două limbi sunt achiziționate de la naștere până la un an de viață, sau secvențial – când o limbă este achiziționată după alta. Cazurile de bilingvism simultan, pur, în care nicio limbă nu este dominantă sunt de asemenea rare. În ceea ce privește bilingvismul secvențial, este importantă vârsta la care se face achiziția celei de a doua limbi. Se crede că există niște perioade sensibile pentru achiziția celei de a doua limbi pentru atinge o performanță de vorbitor nativ, și se pare că această perioadă ar fi înainte de a împlini 5 ani. Acest lucru înseamnă că dacă achiziția celei de a doua limbi se face în școală, atunci copii respectivi nu vor fi putea fi niciodată considerați vorbitori nativi, chiar în pofida faptului că ar avea un grad foarte mare de competență în utilizarea acelei limbi. O clasificare a bilingvismului secvențial se referă la motivul pentru care persoanele învață cea de a doua limbă și se disting bilingvii electivi sau aditivi (achiziționează cea de a doua limbă într-o situație formală – la școală, de exemplu, ca un curs adițional, și continuă să utilizeze prima limbă în majoritatea timpului). Cea de a doua categorie se referă la bilingvii circumstanțiali, care învață limba a doua deoarece că li se cere pentru a frecventa o școală sau pentru a găsi de lucru. Exemplul clasic este al imigranților care învață limbajul societal. Adesea sunt numiți bilingvii ”substractivi”, întrucât prima limbă se pierde sau este utilizată mai puțin în favoarea celei de a doua, mai ales când cea de a doua limbă este o limbă a unei minorități. Acest tip de bilingvism ”substractiv” se întâlnește tipic la copii imigranților.

Conceptul de limbă dominantă este important în definirea bilingvismului, ceea ce înseamnă că unele persoane bilingve au abilități lingvistice mai puternice într-o anumită limbă, cea dominantă, care nu este neapărat obligatoriu să fie prima limbă achiziționată. Mai mult decât atât, o persoană poate avea o limbă dominantă într-un anumit domeniu și o altă limbă dominantă pentru un alt domeniu (de exemplu, acasă și la serviciu) (Gottardo și Grant, 2008).

Importanța luării în considerare a multitudinii de aspecte în definirea bilingvismului derivă din faptul că abilitățile cognitive și lingvistice ale bilingvilor sunt influențate de toate acestea, având avantaje certe, dar ridicând și unele provocări. Gradul de competență în utilizarea celor două limbi și experiențele de învățare a celor două limbi nu sunt identice printre vorbitorii bilingvi. Pentru clinicieni și educatori este foarte important să știe dacă diferențele între performanțele unui copil bilingv reies din dificultăți de învățare sau sunt o consecință a faptului că este bilingv. Se încearcă să se determine cum se organizează limbile la nivel cerebral și dacă cele două limbi se asistă una pe cealaltă (transfer pozitiv) sau interferează una cu cealaltă (transfer negativ). Studiile au arătat că dicționarul mental (sensul cuvintelor și informații despre pronunție și sunete) al unei persoane bilingve încorporează itemi din toate limbile cunoscute. Mai mult decât atât, se pare că ambele limbi sunt activate în momentul când se citește într-una dintre limbi. Diferitele tipuri de abilități sunt afectate

diferit. Copiii cu abilități lingvistice orale mai bune în prima limbă au demonstrat o achiziție mai bună a celei de a doua limbi. Dezvoltarea vocabularului, însă, pare a fi afectată negativ în bilingvism, în sensul că este întârziată atunci când se învață a doua limbă. Cele două aspecte utilizate în mod tipic pentru a descrie cunoștințele de vocabular sunt lățimea – numărul de cuvinte cunoscute, și adâncimea – bogăția reprezentării cuvintelor se achiziționează diferit în cazul celei de a doua limbi: sunt dificultăți în ceea ce privește adâncimea vocabularului. Competențele de citire rămân o zonă de dificultate pentru bilingvi pentru o perioadă lungă de timp. S-a demonstrat că copiii care aveau un grad ridicat de competență în utilizarea a două limbi au avut performanțe mai bune în a învăța engleza ca a treia limbă, decât cei care aveau un grad de competență mai scăzut în primele două limbi sau decât cei care învățau engleza ca a doua limbă, în termeni de conștientizare fonologică, citirea și ortografia non cuvintelor. Astfel, studiile par să susțină ideea că achiziționarea mai multor limbi are beneficii pe competențele de literație, pe alfabetizare, fenomen descris ca o formă de multilingvism aditiv (Gottardo și Grant, 2008).

Se mai descrie o formă de bilingvism ”elitist” – ce implică persoane din clasa mijlocie, cu un nivel mai ridicat de educație și financiar, care sunt bilingvi prin prisma meseriei (secretare, soldați, oameni de afaceri, translatori) sau în cadrul căsătoriilor internaționale. La polul opus, se vorbește despre bilingvismul ”popular”/”din popor”, cu referire la populațiile de imigranți sau grupuri etnice care au devenit bilingvi involuntar, pentru a putea supraviețui. Diferența semnificativă rezidă în faptul că părinții ”elitiști” de obicei fac o alegere în a achiziționa o a doua limbă, în timp ce bilingvii ”din popor” nu au această alegere, ci devin bilingvi din necesitate, cauzată de circumstanțe politice sau economice (Köktürk, 2016).

O altă clasificare se referă la bilingvismul individual sau de grup, în sensul că o țară poate fi bilingvă (Belgia sau Canada) sau un grup etnic este situat într-o anumită regiune (comunitățile maghiare din România). Faptul că bilingvismul este individual sau de grup va determina gradul de competență în utilizarea celor două limbi (Gottardo și Grant, 2008).

De asemenea, literatura de specialitate discernе între bilingvismul nativ, care poate fi denumit și bilingvism „adevărat” (Cutler et al., 1992; Grosjean, 2015) și bilingvismul non-nativ (Saunders, 1988; Szramek-Karcz, 2014), concept care acoperă o vastă arie în domeniul politicii educaționale. În acest sens, peste tot în jurul nostru se face pledoarie pentru importanța învățării mai multor limbi străine începând încă din perioada preșcolară, continuând în timpul școlii, dar și după terminarea acesteia. Deși există și opinii conform cărora bilingvismul reprezintă o piedică și nu un beneficiu, frecvent se susține faptul că o educație bilingvă prezintă mai multe avantaje, decât dezavantaje posibile pentru un copil.

Se mai face distincția între bilingvism natural (copii ce cresc învățând două limbi sau persoanele ce trăiesc în societăți bilingve sau în contextul mult întâlnit al imigrației) și învățarea și predarea bilingvă, ceea ce înseamnă că anumite obiecte sunt predate într-o a doua limbă unor vorbitori nativi ai unei limbi diferite. Acest tip de bilingvism la care tot mai multe școli aderă ridică problema pregătirii cadrelor didactice care să poate preda acestor clase, întrucât reglementările în ceea ce privește nivelul de pregătire, materialele utilizate sunt puține sau absente (Niemeier, 1999). Avantajele educației bilingve se referă la faptul că în contextul globalizării, expunerea cât mai mare la limba engleză, predarea unor obiecte în limba engleză, va crea premisele unei cariere de succes la nivel european.

Bowey et al. (1984) susțin că studiile asupra bilingvism-ului au condus la obținerea unor rezultate contradictorii. Pe de o parte, unele cercetări mai vechi ar indica efecte negative, iar cercetările mai noi au relevat existența unor efecte pozitive. O posibilă explicație pentru aceste contradicții constă în faptul că nu este stabilită o definiție clară pentru ceea ce se considera a fi bilingvism. Astfel, bilingvismul a fost definit ca ”având o rudă non nativa în aceeași casă”, ”control nativ asupra a doua limbaje”, ”folosirea alternativă a doua limbaje”, ”a putea crea enunțuri în două limbaje”. Deoarece sunt atât de multe definiții complet diferite,

rezultatele cercetărilor pot fi și ele complet diferite în funcție de modelul teoretic care fundamentează studiul.

O problemă în folosirea definițiilor anterioare este că bilingvismul a fost conceptualizat ca fiind totul sau nimic, fără a putea aprecia gradele diferite ale bilingvismului. Plecând de la această ipoteză, puține persoane pot vorbi fluent două limbaje, majoritatea pot vorbi fluent doar unul dintre limbaje, așa numit și limbaj dominant. McWhorter (2023) susține că după 18 ani nu se mai poate obține un bilingvism fluent într-un limbaj nou, după această vârstă folosindu-se de multe ori transpunerea unor cuvinte din limbajul dominant în noul limbaj, astfel că sensul unor expresii nu mai este cel așteptat. În plus, apare și problema accentului care poate fi complet diferit de la un limbaj la altul. Pe cale de consecință, pentru a surprinde variabilitatea bilingvismului, au fost propuse 5 scale pentru a măsura nivelul de bilingvism:

1. Non-vorbitorii unui limbaj cu deficiențe lingvistice totale. Aici pot fi incluși cei care aud un limbaj pentru prima dată, până la cei care pot pronunța doar câte un cuvânt, adică asemănător cu nivelul unui copil de până la 1 an și 8 luni, când un copil știe cam 50 de cuvinte și încă nu poate lega două cuvinte

2. Non-vorbitorii unui limbaj cu deficiențe lingvistice aparente sunt cei care pot lega două cuvinte și ocazional propoziții simple, adică asemănător nivelului unui copil de 2 ani, deoarece atunci începe să lege două cuvinte. Momentan, se consideră că doar oamenii pot ajunge la acest nivel.

3. Vorbitorii cu abilitate limitată pot pronunța fraze complete, dar au erori de sintaxa și de multe ori se face transpunerea cuvintelor din limbajul dominant, asemănător cu nivelul unui copil de 2 ani și jumătate, când face variate greșeli de sintaxa chiar și fără să aibă un limbaj dominant anterior.

4. Vorbitorii non-fluenți a unui limbaj pot avea greșeli ocazionale în vorbire.

5. Vorbitorii fluenți ai unui limbaj prezintă un nivel al vorbirii asemănător cu al unui nativ al aceluși limbaj.

Folosirea acestor scale pentru bilingvism reprezintă o perspectivă mai complexă față de abordările anterioare, iar ca avantaje putem spune că implică o conceptualizare mai exactă și mai ușor de cuantificat în rezultatele cercetărilor. Cumva, se sare abrupt între nivelul 3 și 4, comparativ cu nivelurile copiilor, unde întâlnim și niveluri intermediare. De exemplu, copiii între 5 și 6 ani nu știu să distingă un cuvânt lung de un cuvânt scurt, și un cuvânt complicat, deoarece ei învață primul limbaj și odată cu învățarea limbajului trebuie să achiziționeze și diferitele concepte pe care nu le-au mai întâlnit până atunci.

3. Avantaje și dezavantaje ale bilingvismului

Mult timp a existat presupunerea că bilingvismul timpuriu afectează dezvoltarea cognitivă într-un mod negativ, deoarece cele două limbi se vor deranja reciproc. Una dintre teoriile asociate bilingvismului este teoria echilibrului care susține că bilingvii au un IQ mai scăzut în comparație cu monolingvii. La baza acestei teorii stă presupunerea că învățarea unei limbi suplimentare determină o diminuare a dezvoltării primei limbi. Această presupunere pleacă de la ideea conform căreia creierul are un spațiu și o capacitate limitată pentru dobândirea și stocarea abilităților de limbaj. Cummins și Corson (2012) au explicat teoria echilibrului prin crearea unei analogii cu baloanele. Astfel, autorii au sugerat că un elev monolingv are un balon mai bine umplut în creier, pe când un elev bilingv are două baloane pe jumătate pline. În prezent teoria echilibrului este considerată în general defectuoasă pentru că presupune că achiziția a două limbi este ținută separată în creier și că cele două baloane ale limbajului sunt independente. Jávora (2016) a pus sub semnul întrebării această teorie, iar cercetările lui au arătat că nu există diferențe negative de performanță între copii care vorbesc o singură limbă și bilingvii. Cu toate că se aștepta ca bilingvii să aibă rezultate mai slabe în realizarea unor sarcini lingvistice, aceștia au avut rezultate foarte bune în executarea

majorității sarcinilor. Astfel, autorul a concluzionat că bilingvii au o flexibilitate mentală mai mare, iar bilingvismul le-a oferit un set de abilități mentale diverse.

O perspectivă diferită care explică efectele negative sau pozitive ale bilingvismului asupra funcționării cognitive a elevului este teoria pragului. Această teorie propune două praguri: un nivel scăzut și un nivel ridicat de competență lingvistică în două limbi (Buttar, 1997). Primul prag este un nivel de competență lingvistică pe care copiii trebuie să-l atingă pentru a evita consecințele negative ale bilingvismului. Dacă un copil are un prag scăzut de competență în prima limbă, este foarte probabil să existe un nivel similar scăzut de competență lingvistică și pentru a doua limbă. Unui astfel de copil îi va fi dificil să asimileze aspectele academice ale curriculumului, care depind foarte mult de abilitățile de alfabetizare. Al doilea prag este atins atunci când un copil devine un bilingv relativ echilibrat, adică atunci când elevul demonstrează competențe în ambele limbi. Se presupune că elevii cu un nivel ridicat de competență lingvistică în prima limbă sunt capabili să atingă un nivel suficient de ridicat în a doua limbă, prin urmare, se presupune că poate face față bine aspectelor academice ale curriculumului. Așadar, conform acestei teorii, avantajele cognitive pozitive nu pot fi obținute decât atunci când primul și al doilea prag au fost depășite (Buttar, 1997).

Avantajele relaționate cu bilingvismul fac referire la faptul că adulții și copii bilingvi au beneficii mari în ceea ce privește funcțiile executive ale creierului, și anume: selecția și inhibarea stimulilor (alegem stimulul important dintre stimulii prezenți în jurul nostru și simultan îi inhibăm pe ceilalți); atenția selectivă este mai dezvoltată (alegem relevanța unui stimul din totalitatea stimulilor care ne înconjoară); comutarea sarcinilor (capacitatea de a renunța la o sarcină irelevantă și trecerea la un set de sarcini mai relevante); flexibilitatea cognitivă (capacitatea de adaptare rapidă la neobișnuit sau la situații neașteptate). Aceste procese sunt cruciale în controlul altor funcții cognitive (Jávor, 2016). Studiile sugerează că acei copii care vorbesc două limbi pot înțelege mai bine alți oameni. Fan et al. (2015) au realizat un studiu în care un adult solicita unor copii bilingvi și monolingvi să mute obiecte (mașinuțe de jucărie) prin transpunerea în perspectiva adultului. Copiii au văzut toate mașinile (una mică, medie și mare), inclusiv mașina mică pe care adultul nu o putea vedea. Când adultul a cerut copiilor să mute mașina mică, cei bilingvi au mutat mașina medie în proporție de 75%, întrucât era cea mai mică mașină pe care o putea vedea adultul, în timp ce copiii monolingvi au făcut asta doar în proporție de 50%. Așadar, copii bilingvi au putut înțelege mai bine perspectiva adultului.

Deși abordările asupra bilingvismului pot să difere în funcție de perspectivele autorilor și este dificil ca o definiție să poată întruni toate condițiile referitoare la combinațiile de limbi, culturi, reguli gramaticale, mediul cultural și cel politic, totuși, în linii generale, sensul comun, regăsit în toate explicațiile menționate anterior se referă la utilizarea de către un vorbitor a minim două limbi străine. Această capacitate, poate provoca anumite efecte asupra individului, regăsite de cele mai multe ori în sfera dezvoltării și a educației. Conform lui Cummins et al. (2012), efectele cognitive capacității de a vorbi două limbi, pot fi deopotrivă pozitive și negative, în funcție de nivelul stăpânirii limbilor în cauză. Astfel, bilingvismul limitat, reprezentat de nivelul scăzut de cunoaștere a limbilor, este considerat a avea efecte cognitive negative, provocând confuzii sau reprezentând uneori chiar un obstacol în parcursul dezvoltării individului. Efectele bilingvismului parțial, reprezentat de cunoașterea a cel puțin uneia dintre limbi la nivel nativ sunt considerate neutre, neavând un caracter pozitiv sau negativ. Ultimul nivel de bilingvism, cel expert, caracterizat de competențe maxime în ambele limbi, este considerat util în dezvoltarea individului, având efecte pe deplin pozitive.

În domeniul educației, este bine cunoscut faptul că învățarea unei limbi străine de la vârste fragede este una dintre activitățile cele mai dorite și practicate cu scopul de a dezvolta capacitatea cognitivă a copilului. Utilizarea a două limbi dezvoltă capacitatea de gândire abstractă și abilitățile metalingvistice, avantaj care poate persista pe toată durata vieții. Studii

realizate în ultimii 30 de ani sintetizează avantajele bilingvismului în primul rând în perioada copilăriei, când are efecte în puterea de concentrare și de analiză a copiilor, dar și pentru vârstnici, existând studii conform cărora cunoașterea a minim două limbi poate amâna instalarea demenței cu până la cinci ani.

Există numeroase teorii cu privire la bilingvism, fiind considerat la un moment dat că este imposibilă cunoașterea a două limbi al același nivel. Treptat, noi studii au ajuns la ideea de posibilitate a unui echilibru între competențele unui individ cu privire la două sau mai multe limbi străine. (Baker, 2007) Pe lângă posibilitatea echilibrului și efectele pozitive în funcție de nivelul cunoștințelor, a fost formulată și ipoteza conform căreia nivelul de competență în a două limbă, va fi direct dependent de nivelul de cunoaștere a primei limbi (Cummins et al., 2012). Astfel, cu cât cunoști mai bine limba nativă, cu atât există potențialul de a reuși performanțe într-o a doua limbă, realizându-se un set de asocieri și conștientizări cognitive pentru fiecare individ.

Bilingvismul joacă un rol deosebit în conștientizarea metalingvistică, pornind de la ideea că limbajul și achiziționarea unei limbi se face în mod spontan de către copii, fără ca aceștia să fie conștienți de toate funcțiile și aspectele limbajului. Conștientizarea metalingvistică poate fi definită ca fiind capacitatea de a gândi și de a reflecta asupra naturii și funcțiilor lingvistice. Cunoașterea metalingvistică include cunoașterea formei lingvistice, cum ar fi conștientizarea sunetelor (conștientizarea fonologică), „reguli” gramaticale (conștientizarea sintactică) și marcatoarele gramaticale (sensibilizarea morfologică) (Pratt și Grieve, 1984). Astfel, se pare că bilingvismul augmentează această conștientizare metalingvistică, copiii care sunt bilingvi reușind să înțeleagă mai profund funcțiile lingvistice, adică ce limbă să folosească în anumite situații (școală, acasă, la joacă), în ce limbă să răspundă, ce structuri sintactice să utilizeze etc.

Ca avantaj ale unei educații bilingve, putem menționa faptul că o bună comandă a ambelor limbi în același timp reprezintă o provocare care forțează și menține activitatea creierului. Mai departe, un bilingv are șansele mai bune pe piața de afaceri internațională și capacitatea de a comunica cu o gamă mai largă de oameni, dar și o condiție de bază ideală pentru a învăța cu ușurință alte limbi, capacitatea sa de învățare fiind foarte bine instruită.

În cazul unui bilingv care începe să învețe a doua limbă în cadrul familiei, se poate simți mai aproape de una dintre limbile pe care părinții lui o vorbesc ca limbă maternă, această situație putând provoca probleme culturale. Astfel, chiar dacă o familie vorbește de obicei două limbi diferite în casă, iar copiii își însușesc cu ușurință competențele pentru ambele, este posibil ca părinții să nu prevadă locul în care se regăsesc cel mai bine copiii lor, astfel încât această situație poate afecta competența de traducere a acestor bilingvi.

Pe de altă parte, învățarea unei a doua limbi străine în mediul instituțional, de asemenea poate provoca dificultăți de traducere, subiectul putând să nu aibă o bună comandă a acesteia ori abilitatea lui de traducere poate să nu fie suficient de bună pentru proces mai ales pentru că el va tinde să gândească în limba sa maternă. Astfel, nivelul de competență poate varia semnificativ, dacă cea de-a doua limbă nu va fi învățată pe deplin.

4. Educația bilingvă

Deși încă se discută despre multilingvism ca o piedică și nu ca un avantaj, astăzi este larg acceptat faptul că educația bilingvă poate fi un imens avantaj pentru copil, surmontând eventualele dezavantaje. Educația bilingvă include atât mediul familial, cât și instituțiile educaționale. Se consideră că este importantă educația bilingvă a preșcolarilor și a copiilor de grădiniță, pentru a dezvolta un anumit grad de competență care să se păstreze în timp, pentru a crește capacitățile și cunoștințele lingvistice ale preșcolarilor, condiții foarte bune pentru a începe școala (Köktürk, 2016). Noua limbă ar trebui introdusă copiilor într-un mod în care aceștia să nu necesite explicații suplimentare din partea educatorilor, de exemplu să fie integrată în rutina zilnică, pentru a împiedica experimentarea unor situații noi (Köktürk,

2016). Problema care se ridică se referă la faptul că ar trebui să existe diferențe în abordarea bilingvă, în funcție de grupul de care aparține copilul: copii monolingvi ce vor învăța a doua limbă, copii ce aparțin unor minorități ce locuiesc în regiune de multă vreme, copii ce aparțin unor minorități migrante, copii ce aparțin unor grupuri lingvistice heterogene din culturi diferite. De asemenea, se propune existența orelor bilingve pe diferite subiecte, ceea ce ar presupune îmbunătățirea abilităților lingvistice, dar și aprofundarea subiectului/temei respective, ceea ce semnifică învățare interculturală (Köktürk, 2016).

De-a lungul istoriei, problema bilingvismului a impus strategii politice și educaționale care inițial s-au bazat pe ideea că toate persoanele/studenții bilingvi ar beneficia mai mult de programe educaționale care să fie exclusive pentru limba engleză. Argumentul suprem părea să fie faptul că o imersiune totală în limba engleză va îmbunătăți achiziția lingvistică și va produce rezultate mai bune ale studenților la teste standard, lucru care nu a fost dovedit științific. Mai mult decât atât, există dovezi asupra faptului că politicile ”numai engleză” sunt dăunătoare, iar studenții din programe bilingve au avut rezultate mai bune, în special la citire. Totodată, pot apărea bias-uri în actul predării și în evaluările profesorilor, cu discriminări negative ca rezultat al stereotipurilor lingvistice, nu doar rasiale sau ideologice (Romanowski și Jedynak, 2018).

Educația bilingvă este un subiect actual dar și controversat. În unele situații este nevoie de educația bilingvă pentru a sprijini copiii din altă țară, de a le orienta educația și de a le crea un sistem de valori. În alte cazuri, educația bilingvă este o opțiune, iar în celelalte situații, o metodă prin care elevii învață o limbă diferită de cea a țării în care trăiesc.

Educația bilingvă este un domeniu din ce în ce mai aprofundat astăzi, în cadrul căruia au fost prezentate diferite tipuri și categorii. O clasificare ar fi cea oferită de Mackey (1968), care sunt descrise 90 de modele diferite de educație bilingvă, ca variabile fiind menționate limba maternă, limba utilizată în instituția de învățământ de care aparține, condițiile sociale și spațiul cultural în care trăiește persoana în cauză. Baker (2007) organizează modelele de educație bilingvă în trei mari categorii: forma monoligvistă, forma de educație bilingvă slabă și cea puternic bilingvă.

Institutul de psihologie de la Universitatea Pecs din Ungaria, a prezentat un studiu pe un număr de 240 de participanți, 120 femei, 120 bărbați, cu vârste cuprinse între 18 și 26 de ani, care au fost clasificați în două categorii: cea bilingvă, ungaro - sârbă, din regiunea Vojvodina și cea monoligvistă. În urma chestionarelor și a testelor aplicate, s-a ajuns la concluzia că bilingvismul dezvoltă abilitățile cognitive, care duc mai departe la dezvoltarea inteligenței sociale.

Este de remarcat faptul că bilingvismul individual diferă mult de la o persoană la alta, fiecare experiență personală având un rol major în posibilele efecte ale bilingvismului. Conform lui Grosjean (2015), există multe categorii de persoane considerate bilingve, printre care: o persoană care lucrează într-o țară străină și utilizează limba de la destinație în mod uzual, o persoană care lucrează ca translator, copiii din familii cu părinți de naționalități diferite, membru al unei minorități, dar și un școlar care din primele clase a fost expus la predarea în două limbi diferite. Bilingvismul în educație, ca metodă și politică educativă, trebuie adaptat la mediul din care elevii provin, la cultura și caracteristicile limbilor în cauză, dar și ținut sub permanență observație de psihologi care să pot analiza efectele metodelor de predare asupra elevilor.

Un aspect deosebit și poate mai puțin analizat, în dezvoltarea unui copil bilingv este conștientizarea diferenței dintre sens și cuvânt. Dacă în limba maternă un cuvânt deține un așteptat înțeles, în cea de-a doua limbă, pentru expresia aceluiași gând, se pot utiliza sau chiar este necesară utilizarea altor cuvinte, deși în esență, propoziția respectivă păstrează exact același înțeles. Cu cât nivelul la care cunoști o limbă străină este mai înalt, cu atât se poate regăsi necesitatea de a asocia și a jongla cu sensurile cunoscute în limba maternă, pentru a

reda exact sensul pe care îl va înțelege un localnic în cea de-a doua limbă. În aceste categorii intră de cele mai multe ori expresiile, sintagmele, grupurile de cuvinte, o serie de cuvinte unice pentru fiecare limbă, metaforele și limbajul creativ, noțiuni stăpânite abia în momentul cunoașterii limbii la un nivel avansat. Multitudinea de cuvinte denumite „intraductibile”, cere o organizare mintală diferită, care poate duce la adevărate exerciții de logică. Expunerea constantă la astfel de provocări, duce de obicei la dezvoltarea copiilor într-un mod deosebit, concentrat pe asocieri, creativitate, găsirea soluțiilor imediate și treptat, dezvoltarea personală.

Weinreich (1979) prezintă trei cazuri diferite de bilingvism, în funcție de cum asociază fiecare persoană relația dintre sens și cuvânt. Primul tip asociază fiecare simbol cu un înțeles aparte, tipul doi asociază un simbol cu mai multe înțelesuri pe care le utilizează în funcție de sensul dorit la momentul vorbirii, iar ultimul tip asociază un simbol cu un alt simbol echivalent în a doua limbă. Autorul promovează teoria competițiilor dintre două limbi, în care una, de obicei cea știută mai bine, va ajunge să o influențeze în mod inconștient pe cea de-a doua.

Conform lui Hoffman (2014), aceste interpretări diferite de la persoană la persoană, duc la crearea unui sistem unic de utilizare a limbilor străine. Bilingvii care dețin un echilibru între nivelurile celor două limbi străine dețin un sistem singular de utilizare a ambelor limbi, pe când persoanele pentru care o limbă este dominantă, dețin un sistem separat, cu o configurare diferită. Așadar, fiecare persoană bilingvă poate avea capacitatea de a-și influența sistemul gândirii în procesul de asimilare a unei limbi străine, generalizările și metodele colective de predare și de transmitere a informațiilor nefiind întotdeauna eficiente. Creierul fiecărei persoane poate organiza informațiile în mod diferit, relațiile dintre cuvânt și sens fiind unice pentru fiecare vorbitor. Aceste variabile pe lângă multitudinea de elemente culturale și gramaticale deținute de fiecare limbă în parte face predarea acestora în mod colectiv un proces extrem de dificil. Este foarte bine cunoscut faptul că expunerea la o limbă străină din primii ani de viață, face ca acea limbă să fie mai ușor înșușită de copil, față de expunerea în perioada maturității. În aceste condiții, programele educaționale de predare a limbilor străine în școli, au o importanță deosebită asupra dezvoltării copiilor și a capacității acestora de adaptare la o societate orientată spre internaționalism.

În context școlar, educația bilingvă trebuie să includă în primul rând clase bilingve la diferite discipline, iar a doua limbă să fie folosită la clasă. Acest tip de predare trebuie să implice atât o îmbunătățire a limbii dar și o îmbunătățire a competenței de cunoaștere de sine a subiectului. Cu alte cuvinte, discutăm până la urmă despre o educație interculturală, care aduce aduce o mulțime de perspective și șanse noi pentru profesori și elevi în ceea ce privește limba și cunoștințele specifice ale subiectului (Köktürk et al., 2016). Însă, trebuie remarcat că pentru atingerea cu succes a obiectivelor privind predarea bilingvă, profesorul trebuie să dețină abilități pedagogice corespunzătoare, în caz contrar lipsindu-i pe elevi de dreptul de a beneficia de o pregătire profesională.

Bilingvismul este un domeniu deosebit de important, care poate necesita abordări diferențiate în funcție de fiecare formabil în parte. Pentru eficiență și rezultate pozitive, este vital ca instituțiile educaționale care oferă educație bilingvă, să țină cont de aspectele psihologice de dezvoltare și de trăsăturile personale ale elevilor și studenților în momentul predării acestor discipline. Adaptarea metodelor pedagogice la nevoile societății actuale reprezintă o prioritate iar responsabilitatea și eficiența acesteia va avea o influență deosebită în modelarea generațiilor viitoare.

Sistemul actual de educație din România nu are o perspectivă foarte largă în ceea ce privește, de exemplu, predarea limbii române pentru elevii care provin din alte țări. Proiectarea curriculum-ului pentru elevii și studenții care învață limba română ca a doua limbă ar fi un pas pozitiv în acest sens. O educație bilingvă bine structurată ar servi la îmbunătățirea nivelului de competență în limba respectivă, la dezvoltarea într-o măsură mai

mare a identității naționale și a coeziunii sociale între grupurile vorbitoare de diferite limbi materne și la dezvoltarea cât mai bună a abilităților acestor elevi de a învăța chiar și o a treia limbă străină. Scopul ar fi atins printr-o programă bilingvă bidirecțională. În cadrul acestui sistem ar funcționa un număr semnificativ de școli în care se pot înscrie elevii din grupuri diferite, având ore și într-o limbă diferită decât cea maternă. La nivelul individului acest demers ar fi hotărâtor în procesul de socializare, deoarece limba este un factor determinant pentru formarea personalității în general, a atitudinilor și a convingerilor în mod particular. Pentru ca instituțiile educaționale să poată răspunde la provocările din mediile sociale au nevoie de programe școlare flexibile, de instrumente de diagnoză a nivelului competențelor lingvistice, de metode, de tehnici și materiale didactice speciale pentru învățarea limbii majoritare sau minoritare. Pentru a ajunge la bilingvism aditiv devine importantă facilitarea accentuării influențelor lingvistice minoritare în câmpul de socializare lingvistică și a creșterii prestigiului acestora.

Multilingvismul și bilingvismul pot presupune acceptarea altor culturi, cunoașterea mai bună a acestora și adaptarea la ele, la valorile și la modurile lor de viață (Drobot, 2017). Problema educației bilingve datează din Roma secolului I, când au existat discuții cu privire la ce limbă trebuie predată elevilor: greacă sau latină (Drobot, 2017). Educația bilingvă se referă la utilizarea a două limbi ca medii de instruire pentru materii non-lingvistice (materii principale, cum ar fi știința sau istoria). Într-o unitate de învățământ care oferă educație bilingvă, există cel puțin o materie care se predă într-o altă limbă, diferită de cea de predare. Uniunea Europeană (UE) încurajează prin politicile sale bilingvismul și multilingvismul. Odată cu creșterea nivelului de mobilitate a populației europene, multe țări UE se confruntă cu problema bilingvismului. Având în vedere nivelul ridicat al migrației, Uniunea Europeană a dezvoltat programe prin care să asigure copiilor emigranților, dreptul la educație. Permitea acestor copii să aibă acces rapid la predare și învățare este esențială pentru a-și atinge potențialul și progresul în învățământul superior și ocuparea forței de muncă în același grad ca și copiii localnicilor. În proces copiii însuși dobândesc abilități lingvistice și meta-lingvistice prin învățarea unei limbi pentru instruire și evaluare diferită față de limba maternă.

Așadar, atunci când vorbim despre bilingvismul trebuie să includem gradul de competență în fiecare limbă și circumstanțele în care fiecare limbă este învățată. A fi bilingv poate avea consecințe pozitive asupra abilităților lingvistice. Putem spune că bilingvismul dezvoltă beneficii cognitive și că acestea au o influență pozitivă asupra inteligenței sociale. Pe scurt, relațiile cognitive ale expunerii timpurii la două limbi includ un control inhibitor mai bun, o atenție selectivă mai dezvoltată și o flexibilitate cognitivă mai mare.

5. Concluzii

Concluzionând, putem afirma că promovarea diversității lingvistice și încurajarea învățării limbilor străine sunt considerate instrumente eficiente pentru dialog și incluziune socială, ceea ce ar duce, treptat, la crearea unui spațiu larg pentru educație. Teoriile care arată importanța bilingvismului încurajează învățarea a cel puțin o altă limbă. Astfel, se sprijină ”unitatea în diversitate”, se crește șansa de adaptare și funcționare în zone multilingve, se pot obține beneficiile pe cogniție și achiziții lingvistice date de bilingvism (Drobot, 2018).

Deși este un fenomen care apare din ce în ce mai mult în întreaga lume și reprezintă o rutină de zi cu zi pentru mulți vorbitori, iar numărul persoanelor bilingve crește tot mai mult, bilingvismul nu este nici ușor de definit, nici de generalizat într-un model strict. Din acest motiv se recomandă definirea cu atenție a gradelor de bilingvism în fiecare circumstanță, deoarece deciziile educaționale depind de acuratețea acestor definiții. Procesul bilingvismului dă naștere la fenomene lingvistice ca interferența, schimbarea și mixtura de cod etc., fenomene normale în cazul bilingvilor (doar pentru monolingvi fiind neobișnuite). Fenomenele de bilingvism se realizează după norme precise, fiind cunoscute doar de membrii comunităților bilingve.

BIBLIOGRAPHY

- Baker, C. (2007). *Foundation of bilingual education and bilingualism*; Multilingual Matters; Bristol.
- Bloomfield, L. (1933). *Language*, New York: Holt.
- Borbély, A. (2009). *Bilingvismul*, Research Institute of linguistic, Hungarian Academy of Science.
- Bowey, J., Grieve, R., Herriman, M., Myhill, M., Nesdale, A., Tunmer, W. E., Pratt, C. (1984). *Metalinguistic Awareness in Children: Theory, Research, and Implications*. Springer.
- Buttar, H. K. (1997), *The assessment of bilingual children's reading comprehension*, Durham theses, Durham University, <http://etheses.dur.ac.uk/4717/>.
- Cummins, J. (1993). *Bilingualism and Second Language Learning*, Publish: Annual Review of Applied Linguistics.
- Cummins, J., Corson, D. (2012). *Bilingual Education*. Springer Dordrecht, <https://doi.org/10.1007/978-94-011-4531-2>.
- Cutler, A., Mehler, J., Norris, D., Segui, J. (1992). The monolingual nature of speech segmentation by bilinguals. *Cognitive Psychology*, 24, 381-410.
- Drobot, I. A. (2017), *Aspects and Dimensions of Bilingualism and Multilingualism in Europe*, <https://www.intechopen.com/books/multilingualism-and-bilingualism/aspects-and-dimensions-of-bilingualism-and-multilingualism-in-europe>.
- Drobot, I. A. (2018). Aspects and dimensions of bilingualism and multilingualism in Europe. <http://dx.doi.org/10.5772/intechopen.72101>
- Fan, S. P., Liberman, Z., Keysar B. & Kinzler, K. D. (2015), *The Exposure Advantage: Early Exposure to a Multilingual Environment Promotes Effective Communication*. Psychological Science, DOI: 10.1177/0956797615574699.
- Garcia, O. (2009). *Bilingual Education in the 21st Century: A Global Perspective*, New York.
- Grosjean, F. (2015). Bicultural bilinguals. *International Journal of Bilingualism*, 19(5), 572–586. <https://doi.org/10.1177/1367006914526297>.
- Gottardo A., Grant A. (2008). Defining bilingualism. *Encyclopedia of Language and Literacy Development*: 1-7. Canadian Language and Literacy Research Network. <http://www.literacyencyclopedia.ca/pdfs/topic.php?topId=236>.
- Haugen, E. (1953). The Norwegian language in America: A study in bilingual behavior. Vol. 1: The bilingual community; Vol. II. The American dialects of Norwegian. Bloomington: Indiana University Press.
- Hernandez, A. E. (2013). *Bilingual education*, New York, 2013.
- Hoffmann, C. (2014). An introduction to Bilingualism. 10.4324/9781315842035.
- Jardel, J-P. (1979). De quelques usages des concepts de bilinguisme et de diglossie, In G. Manessy et P. Wald (eds.), *Plurilinguisme : Normes, situations, stratégies*, Paris, l'Harmattan.
- Jávör, R. (2016), *Bilingualism, Theory of Mind and Perspective-Taking: The Effect of Early Bilingual Exposure*, 5, pp. 143-148. 10.11648/j.pbs.20160506.13.
- Johannessen, G. G. B., ed. (2019). *Bilingualism and bilingual education: politics, policies and practices in a globalized society*. Springer Nature Switzerland AG, ISBN 978-3-030-05495-3.

- Köktürk, Ş. (2016). Bilingualism and Bilingual Education, Bilingualism and Translational Action. *International Journal of Linguistics*. 2016:8 (3), 72-89. ISSN 1948-5425.
- Landry, R., Allard. R. (1991). *Can schools promote additive bilingualism in minority group children?* In L. M. Malave și G. Duquette (eds.) *Language, culture & cognition*. Clevedon, Avon: Multilingual Matters.
- Mackey, W. F. (1968). The description of bilingualism, în Fishman, J. A., (ed.), *Readings in the Sociology of Language*, Mouton, The Hague-Paris, 1968.
- McWhorter, J. (2023). *Understanding Linguistics: The Science of Language*. <https://www.goodreads.com/book/show/45426721-understanding-linguistics>
- Niemeier, S. (1999). A cognitive view on bilingualism and” bilingual” teaching and learning. *Journal of English Studies*; I:165-185.
- Pennycook, A. (1992). *The cultural politics of teaching English in the world*. Toronto: University of Toronto.
- Phillipson, R. (1992). *Linguistic imperialism*. Oxford: Oxford University Press.
- Pratt C., Grieve, R. (1984). The Development of Metalinguistic Awareness: An Introduction. in *Metalinguistic Awareness in Children. Theory, Research, and Implications*. Editors Tunmer E., Pratt C., Herriman M. L., Ed. Springer-Verlag, Berlin Heidelberg, DOI: 10.1007/978-3-642-69113-3.
- Romanowski, P., Jedynak, M. (2018). Current Research in Bilingualism and Bilingual Education. Springer Nature Switzerland AG, <https://doi.org/10.1007/978-3-319-92396-3>
- Romanowski, P. (2018). Strategies of Communication in an NNB Family: On the Way to Bilingual Maintenance in a Monolingual Context. In *Current Research in Bilingualism and Bilingual Education* (pp. 3-21). Springer, Cham.
- Saunders, G. (1988). *Bilingual Children: From Birth to Teens*. Multilingual Matters Inc., 242 Cherry St., Philadelphia, PA 19106-1906 (paperback: ISBN-1-85359-009-6; hardback; ISBN-1-85359-010-X).
- Skutnabb-Kangas, Tove. (1994). Linguistic Human Rights: a Prerequisite for Bilingualism. In Ahlgren, Inger & Hyltenstam, Kenneth (Eds.). *Bilingualism in Deaf Education, International Studies on Sign Language and Communication of the Deaf*, Vol. 27, Hamburg: Signum, 139-159.
- Szramek-Karcz, S. (2014). Non-native bilingualism in Poland—a formulation of the problem. *Linguistica Silesiana*, 35, 293-303.
- Tódor, E. M., Horvát, I. (2008). O evaluare a politicilor de producere a bilingvismului, Ed. Limes, Cluj-Napoca.
- Tollefson, J. W. (1991). *Planning language, planning inequality*. New York: Longman.
- Valdez, G., Figueora, R. A. (1994). *Bilingual and testing: A special case of bias*. Norwood, NJ: Ablex Publishing Corp.
- Weinreich, Uriel. (1979). *Languages in Contact: Findings and Problems*, Berlin, New York: De Gruyter Mouton, <https://doi.org/10.1515/9783110802177>
- Wong Fillmore, L. (1985). Second language learning in children: A proposed model. In R. Eshch & J. Provinzano (Eds.), *Issues in English language development*. Rosslyn, VA: National Clearinghouse for Bilingual Education.

LE CHRISTIANISME AU BAS DU DANUBE (IVE SIÈCLE) ET LES PREMIERS MISSIONNAIRES

Ștefan Lifa, Alexandru Fodor
Lecturer, PhD, West University of Timișoara,
Master Student, West University of
Timișoara

Abstract: Our study includes, for the most part, aspects concerning the genesis and the evolution of the way of life of the Daco-Roman population in the first millenium. This corresponds directly to the spiritual specificity of the population we are talking about, an idea to which we have tried to relate permanently. The missionary work in the Balkan Peninsula, Macedonia, Greece, Illyricum, among other regions, is due to Saint Paul, a true apostle of the peoples, and his disciples. With regard to the territory located between the Carpathians, the Danube and the Euxin Bridge, it is considered that the work of evangelization, at least for Scythia Minor, would have belonged to the Holy Apostle Andrew. Opinions that attempt to identify the Scythia of literary sources with the Scythia Major do not stand up to more detailed analysis and cannot be consistent with the reality found on the ground. But it is true that the Byzantine historians kept, until late in the Middle Ages, the ancient names and, then, the recourse to Scythia is not out of place. It is very unlikely that the Apostles present in the New Testament and in the patriotic scriptures traveled through all the provinces, spreading the Gospel in a time when Jacob, the brother of Jesus Christ and the head of the Church of Jerusalem, did not want to see it spread among the „peoples”; Paul, on the other hand, wanted it, and the others – John, Peter – had doubts about it. It is even possible that the other apostles, with the exception of Paul, thought only of the Jews. The new religion also had a different status in the Empire in the various periods. Some emperors persecuted their followers, others (like Gallienus, etc.) were very tolerant. The permanent relations with the Empire and its influences, the contact of Christian missionaries and refugees with the native population, the special conditions of the former province played an important role. Christian communities have become more and more numerous and powerful. An important contribution to the spread of the new religion in the northern Danubian regions was made also by the captives taken from the Empire. Probably the best known of the South Danubian missionaries was Wulfila. Wulfila, bishop of the Christians of the country of the Goths, also propagated among the Daco-Roman natives. The persecution begun by Athanaric forced Wulfila to flee south of the Danube, but contact with the land of the Goths continued. He remained an intermediary between the Goths and Emperor Valens.

Keywords: Christianity, missionaries, Saint Paul, Saint Apostle Andrew, Scythia Minor, Dacia, Roman Empire

Notre étude comprend, dans la plus grande partie, des aspects concernant la genèse et l'évolution de la manière de vivre de la population daco-romaine dans le premier millénaire. Celle-ci correspond directement au spécifique spirituel de la population dont nous parlons, idée à laquelle nous avons essayé de nous rapporter en permanence.

Sur les dieux des mystères, Georges Ory affirmait: «ils n'étaient pas des dieux créateurs et ils ne se présentaient pas comme des maîtres de l'univers: ils se limitaient à assurer le salut, la rédemption, ils existaient à côté d'autres dieux, sans être incompatibles avec ceux-ci»¹. C'est comme représentant de cette idéologie que le christianisme a pénétré dans l'espace du nord du Bas Danube.

Pour le début, nous savons que le travail de missionnarisme dans la Péninsule Balkanique, la Macédonie, la Grèce, l'Illyricum, parmi d'autres régions, est dû au Saint Paul, un véritable apôtre des peuples, et à ses disciples.

En ce qui concerne le territoire situé entre les Carpathes, le Danube et le Pont Euxin, on considère que l'oeuvre d'évangélisation, du moins pour la Scythia Minor, aurait appartenu au Saint Apôtre André:

«quand les Saints Apôtres et Disciples du Rédempteur (...) se sont répandus dans tout le monde, Thomas, comme dit la tradition, a reçu la Partia, et André, la Scythia» (Origène, *Commentaires à la Genèse*, III)

Assimilant cette idée, le Saint Hypolite a affirmé que l'Apôtre André *«a annoncé aux Scythes et aux Thraces»* (Hypolite le Romain, *Sur les douze apôtres*). Si la Thracie est une région plus étendue, dont la nomination peut donner naissance à des interprétations, *«les Scythes»* (dont nous avons déjà discuté) devraient habiter au moins dans une partie du territoire roumain. Dans la *Doctrine syriaque des apôtres* on affirme que *«le Saint André a prêché dans la Gothia et dans les régions d'alentour»* - ce qui signifiait que le répandissement du christianisme d'ici – idée qui ne nécessite plus de commentaires – a été attribué ensuite à l'activité missionnaire menée par l'apôtre.

Dans *L'histoire de l'Église* (III, 1), l'évêque Eusebiu de Cezareea a écrit que:

«lorsque les saints apôtres se sont répandus dans tout le monde, Thomas a été désigné par le sort pour la Parthia, et André, pour la Scythia».

Les mêmes informations nous sont offertes par *Les Légendes de l'Église de Constantinople (La souffrance du Saint Apôtre André)*, où nous trouvons la Thracie, la Scythia, le Pont Euxin – toutes ces régions étant mentionnées en liaison avec l'activité de missionnaire de l'apôtre².

Les opinions qui essayent d'identifier la Scythia des sources littéraires à la Scythia Major ne résistent pas à une analyse plus détaillée et ne peuvent pas être conformes à la réalité trouvée sur le terrain. Mais il est vrai que les historiens byzantins ont gardé, jusque tard au Moyen Âge, les noms antiques et, alors, le recours à la Scythia n'est pas déplacé.

Toujours en ce qui concerne l'activité du Saint Apôtre André, il faut encore mentionner que, dans *Les Légendes de l'Église de Constantinople*, on précise que celui-ci a ordonné comme évêque à Odessos son disciple Ampilat ou Apion, comme il écrit, dans un autre lieu, le moine Epiphane (*La vie, les faits et la fin du Saint et loué Apôtre André, le premier appelé*, 15).

Ce disciple était probablement proche aussi au Saint Paul, qui affirmait, dans une de ses épîtres (*Romains*, 16: 18)³:

«Dites santé à Ampilat, mon bien aimé en Dieu».

L'information sur l'évêque d'Odessos – qui pourrait être le même que celui de l'épître vers les Romains – trouvée dans *La Légende de l'Église de Constantinople*, souffre, selon Nelu Zugravu⁴, d'un vice de fond, sur la base duquel elle pourrait être mise en doute. Il s'agit du fait que le recueil de légendes a été influencé par la liste de 172 apôtres et disciples, dans laquelle Ampilat apparaît à côté de personnages légendaires. L'évêque évoqué peut être ou non réel, si on a en vue qu'il ne serait pas pour la première fois dans les sources littéraires que les personnages réels se mêleraient à ceux de légende. Les héros éponymes, si nous voudrions approfondir le sujet, n'existent pas, mais ils montrent un fait réel. C'est pourquoi nous nous limitons seulement à souligner le fait réel, c'est-à-dire le répandissement du christianisme dans cette zone.

La tradition de son répandissement par l'Apôtre André, basée sur les écritures d'Eusebiu de Cezareea, peut être une légende, ayant en vue le fait que la Scythia Minor a été constituée officiellement à peine au temps de Diocletian (284-305) et, comme nous le savons, la Scythia Major n'existait plus depuis longtemps. Ce nom pouvait se conserver aussi

auparavant, mais il est important de voir aussi les problèmes concernant le répandissement du christianisme dans tout l'Empire Romain. Il est très peu probable que les Apôtres présents dans le *Nouveau Testament* et dans les écritures patriotiques aient parcouru toutes les provinces, en répandant l'Évangile dans une époque où Jacob, le frère de Jésus Christ et le chef de l'Église de Jérusalem, ne désirait pas la voir répandue parmi les «peuples», Paul, par contre, la désirait, et les autres – Jean, Pierre – en avaient des doutes. Il est même possible que les autres apôtres, à l'exception de Paul, n'aient pensé qu'aux Juifs⁵. Le rôle de l'Église de Jérusalem est inexistant⁶, tout comme l'église même, après l'année 70. Le christianisme a été répandu, en réalité, par des groupes héliénistiques ayant à la base, conformément à la tradition, le groupe de sept diacres⁷. Nous ne devons, donc, pas nous attendre que les compagnons-mêmes de Jésus Christ soient ceux qui parcourent l'Empire, maintes fois dans plusieurs lieux en même temps (le Saint Apôtre André a christianisé la Gaule et les autres régions à la fois), en répandant les nouvelles idées. D'autre part, cela ne signifie pas du tout que la religion chrétienne ne s'est pas répandue d'une telle manière. C'est donc un autre problème si un peuple ou autre attribue cette chose à l'activité missionnaire d'un certain disciple de Jésus Christ.

Ainsi, «*les Scythes*» sont encore mentionnés dans une épître (*Corynthiens*, 3: 11) en liaison avec le répandissement du christianisme:

«*ici H n'y a aucun Grec, ni Juif (...), ni Barbare, ni Scythe, ni esclave, ni libre, car Jésus Christ est tout en tous*».

Nous avons analysé auparavant le nom générique de «*Scythe*». Si l'épître citée n'est pas assez convaincante, les territoires de cette zone sont mentionnés en liaison avec le répandissement du christianisme par d'autres sources aussi. Mais la mention des *Scythes* dans cette épître leur confère un certain primat après les Grecs et les Juifs.

Macarius de Magnezia disait que la religion chrétienne n'est pas arrivée dans «*le pays des Scythes*» (*Le Seul né ou Réponse envers les Grecs*, IV, 13). Il a vécu à la fin du IVe siècle et au début du Ve siècle et il a fait peut-être référence aux Daces libres (ou aux Gothes), mais nous considérons pourtant que ses affirmations sont en contradiction avec la réalité.

À la fin du IIe siècle et au début du IIIe siècle, Origène posait déjà ce problème dans le *Commentaire 39 de l'Évangile de Matei*:

«*la plupart des Britains, des Allemands, des Daces, des Sarmates, des Scythes n'ont pas entendu la parole de l'Évangile*».

Si nous pensons à la province de Dacie dans cette période, à la situation générale de l'Empire, nous allons tirer la conclusion que l'oeuvre d'évangélisation avait commencé, qu'il y avait beaucoup de Daco-Romains, qui n'étaient pas convertis, mais non pas tous. Dans la même période, Tertullian de Cartagena, dans *Adversus Judaeus*, soutenait, dans une plus grande mesure, les progrès de la nouvelle religion, dont on disait qu'elle s'était répandue «*dans la région des Sarmates, des Daces, des Allemands et des Scythes*» et personne ne s'attendrait que ces peuples aient été intégralement christianisés ou qu'il y ait été une institution organisée en ce sens.

La nouvelle religion a eu aussi un statut différent dans l'Empire dans les diverses périodes. Certains empereurs ont persécuté leurs adeptes, les autres (comme Gallienus, etc.) ont été très tolérants⁸. En 325, pendant le règne de Constantin le Grand⁹, a été convoqué le célèbre Synode de Niceea. Ici apparaît un «*Téophile de la Gothia*», prédécesseur de Wulfila, selon Socrate le Scolastique (*L'histoire de l'Église*, II, 41), et aussi un évêque scythe mentionné par Eusebius de Cezareea (*La vie de l'heureux empereur Constantin*, II, 7).

Tout cela nous détermine à affirmer que, jusqu'au IVe siècle, le christianisme était déjà très connu au nord du Danube aussi, et au début du Ve siècle, après l'installation des Huns dans la Pannonie, pendant un siècle, aucune population migratrice ne viendra plus ici¹⁰. Cet intervalle de temps de silence (seulement) à la gauche du fleuve nous suggère que, pendant les

V^e-VIe siècles, l'oeuvre de christianisation des Daco-Romains était accomplie¹¹, et, dans la Dacie postaurélienne, une série de facteurs y ont contribué. Ainsi, les relations permanentes avec l'Empire et les influences de celui-ci, le contact des missionnaires et des réfugiés chrétiens avec la population autochtone, les conditions spéciales de l'ancienne province ont eu un rôle important.

Les sources littéraires et les découvertes archéologiques attestent l'existence d'un nombre impressionnant de missionnaires et de martyrs chrétiens dans les régions danubiennes; conformément aux appréciations faites, seulement à Tomis s'en trouvent plus de 60¹². Nous pourrions partager cette période en trois grandes parties:

1. premièrement l'époque de début, jusqu'à l'Édit de Mediolanum;
2. entre 320-324 – la période dans laquelle les chrétiens ont été persécutés par Licinius;
3. les années 369-372, quand a eu lieu la persécution d'Athanaric.

Ainsi, probablement même du temps de Diocletian, nous trouvons l'évêque Irineu de Sirmium¹³, qui a été mené dans la Pannonie et martyrisé à l'ordre du gouverneur Probus (*Acta Sanctorum*, mart., III, 553).

Les empereurs romains sont devenus de plus en plus faibles dans leur lutte contre le christianisme, ainsi que, le 30 avril 311, Galerius a donné le premier édit de tolérance, suivi ensuite par les mesures mentionnées ci-dessus, prises par Constantin et Licinius et violées par le dernier entre 320-324. La persécution s'est exercée aussi autour des territoires du Bas Danube. Ainsi, à Singidunum, peut-être même avant 313, ont été martyrisés le diacre Emil et son gardien converti, Stratonice¹⁴. Depuis cette période, „dans la cité de Tomis on célèbre la fête de trois jeunes frères: Argaeus, Marcisous et Marcellinus (*Acta Sanctorum*, ian., I, 82), la fête de Titus Episcopus ou, mieux dit, Theogenes, le fils d'Episcopus” (*Acta Sanctorum*, ian., I, 133) et de Philus Episcopus (*Acta Sanctorum*, ian., I, 124)”.

Les communautés chrétiennes sont devenues de plus en plus nombreuses et puissantes. Ainsi, „les frères croyants Eutyches, Eustatius, Zoticus ont enterré [Philus Episcopus], pendant la nuit, à côté des murs de la cité, dans la propriété agricole d'Adamantius [qui était, lui aussi, très croyant], dans une grotte souterraine” (*Acta Sanctorum*, ian., I, 135).

De cette période de début nous avons de nombreuses sources concernant l'influence spirituelle exercée par l'Empire. Nous connaissons l'histoire d'Epicle et d'Astion, dont on a découvert le martyrium à Halmyris¹⁵. Originaires de l'Asie Mineure et y persécutés pour leur croyance, tous les deux, tout comme d'autres chrétiens, se sont réfugiés vers les zones danubiennes. Arrivés à Halmyris, ils ont été martyrisés, mais ils ont laissé, après eux, une multitude de disciples. Les parents d'Astion, venus, eux aussi, de l'Asie Mineure, ont été christianisés aussi. De leur histoire nous connaissons le nom du premier prêtre chrétien de chez nous (Epicle) et le fait qu'environ l'année 300 nous avons ici un diocèse conduit par l'évêque tomitain Evangelicus. La tombe de ceux-ci deviendra lieu de pèlerinage pour les croyants¹⁶.

Un Zoticus est mentionné aussi dans *Le Sinaxaire de l'Église de Constantinople* (sept., 13, 7-24) à côté d'autres chrétiens: Macrobius, Gordianus, Ilie, Lucian et Valerianus. Et l'hypothèse des fuyards, des exilés se confirmera lorsque nous apprenons que, d'entre ceux-ci, „Macrobius était de Capadochia, et Gordianus était de la province de Paflagonia. Ils ont été exilés en Scythia. Là, ils ont été martyrisés”, comme nous montre le document mentionné ci-dessus. Nous avons, tous, les motifs pour croire qu'il y avaient aussi d'autres fuyards ou exilés arrivés sur ces territoires, des chrétiens qui ont répandu l'Évangile¹⁷.

Avant le martyre de Saint Sava, noyé dans la rivière Museion (Buzău peut-être), il y a aussi les premiers témoignages écrits sur le fondement de certaines églises nord-danubiennes attribuées aux Audians qui tirent leur nom „d'Audios, qui a vécu au temps de Rui Arius” (Epiphanius, *Contre les 80 hérésies*, 14, 5).

Une contribution importante à la propagation de la nouvelle religion dans les régions nord-danubiennes a été apportée aussi par les captifs pris de l'Empire. Le plus significatif épisode dans ce sens se trouve dans l'oeuvre de Philostorgios (*L'histoire de l'Église*, II, 5). Conformément à ses dires, les Gothes „ont pris beaucoup de prisonniers, parmi d'autres des clercs aussi, et ils se sont retournés à la maison avec beaucoup de pillage. Ces prisonniers et hommes pieux, vivant ensemble avec les barbares, ont converti beaucoup d'entre eux à la vraie croyance et les ont convaincus à embrasser la religion chrétienne au lieu de la croyance païenne”. De ces prisonniers ont fait partie aussi les ancêtres de Wulfila, „d'origine capadochienne, nés auprès de la ville de Parnassos, dans un village appelé Sadagolthina”.

Le plus connu des missionnaires sud-danubiens a été, probablement, Wulfila. Il n'était pas le premier évêque de ces régions, mais il avait suivi à „Teofil de la Gothie” (Socrate Scolasticus, *L'histoire de l'Église*, II, 41). L'évêque Teofil avait eu, comme disciple, le Saint Nichita aussi, une autre figure remarquable parmi les missionnaires de ces années-là. L'évêque Teofil de la Gothie a participé aussi au Synode de Serdica (*Analecta Bolandiana*, XXXI) où, selon Anastasie d'Alexandria (*Apologie contre les Aryens*, XXV), il s'est trouvé parmi d'autres „bons chrétiens, comme Silvestru et Protagenes de la Dacie [sud-danubienne – n.n.]”.

En ce qui concerne Wulfila¹⁸, on a mis la question s'il a été adepte du christianisme universel, ayant en vue les conditions historiques, les Gothes aryens, etc.

Philostorgios, dans *L'histoire de l'Église*, II, 5, a affirmé que le missionnaire du sud du Danube a été „ordonné prêtre par Eusebiu (de Nicomedia de l'Antiochia) et par les évêques qui se trouvait avec lui – évêque des chrétiens du pays gothique” – donc non pas d'un seul peuple du pays, mais de tous les chrétiens. Sozomenos (*L'histoire de l'Église*, VI, 7, 8) a été celui qui a expliqué que Wulfila, „après une visite à Constantinople, dans l'Empire, s'est converti à l'arianisme”.

C'était la période quand, bien que l'arianisme eut été condamné, des empereurs comme Constantius (337-361) l'ont encouragé, et sur Valens (364-378) on sait qu'il avait été chrétien arien, chose confirmée aussi, plus tard, par des historiens comme Iordanes (*Getica*, XXV).

Wulfila, évêque des chrétiens du pays des Gothes, a propagé aussi parmi les autochtones daco-romains, car son disciple, Auxentius, qui a été, pour un temps, évêque à Durostorum (*Lettre sur la croyance, la vie et la mort de Wulfila*), affirmait qu'à gauche du fleuve son mentor a déroulé son activité „pendant 40 ans, sans interruption, dans les langues grecque, latine et gothique” et qu'il „a laissé après lui, dans ces trois langues, plusieurs traités et une multitude de commentaires”. Il n'y a aucun doute que, dans le „pays des Gothes”, les autochtones étaient ceux qui comprenaient la langue latine. L'activité de l'évêque missionnaire a mis en danger même l'autorité d'Athanasios. La situation créée a été le mieux présentée par Socrate le Scolastique (*L'histoire de l'Église*, IV, 33, 7): „Parce qu'il propageait le christianisme non seulement parmi les barbares trouvés sous l'autorité d'Athanasios, celui-ci a vu sa croyance ancestrale périlée et a soumis à sa vengeance beaucoup de ceux qui devenaient chrétiens. De cette manière les barbares, adeptes d'Arius, sont devenus martyrs”. Nous pourrions y ajouter éventuellement qu'Athanasios voyait son autorité mise en danger aussi parce que Fritigern, l'autre dirigeant visigothe, était chrétien arien.

La persécution commencée par Athanasios a obligé Wulfila de fuir au sud du Danube, mais les contacts avec le pays des Gothes ont continué. Il est resté un intermédiaire entre les Gothes et l'empereur Valens (Theophanes Confessor, *Cronographia*). La traduction de la Bible a déterminé les auteurs de l'époque d'écrire sur lui avec admiration, consignait cet événement (Auxentius, *Lettre sur la croyance...*; Philostorgios, *L'histoire de l'Église*, II, 5; Iordanes, *Getica*; Socrate Scolasticus, *L'histoire de l'Église*, IV).

La traduction de la Bible (sauf „Les Rois” – les Gothes étant assez guerriers, dans l'opinion de l'auteur) est devenue possible seulement dans le contexte des contacts avec le monde civilisé, dans la culture et spiritualité duquel il s'est intégré même du temps quand il était traducteur des messagers gothes¹⁹.

Toujours au temps d'Athanaric font référence les six pages de l'écriture *Les souffrances de Saint Nichita* (*Analecta Bolandiana*, XXXI), d'où nous apprenons aussi que celui-ci, tout comme Wulfila, „a été initié par l'évêque Teofil, qui a pris part aux synodes de Niceea et Constantinople”. Le Saint Nichita a été un autochtone du gauche du Danube du moment que sur lui, dans *Le sinaxaire de l'Église de Constantinople* (sept., 15, 24-30), on note qu'il a été „né et élevé dans le pays des barbares nommés Gothes, au-delà de Istru”.

Dans cette période on peut faire référence au diocèse de Tomis²⁰, sur le territoire duquel on a découvert, pour les IVe et Ve siècles, une série de nécropoles dont l'inventaire est spécifique pour le passage du paganisme à la nouvelle religion: de divers objets, de petites lampes, puis des vaisseaux pour des substances parfumées, etc.

Les cruches, les verres et les amphores trouvées, même si les unes ont inscrits des souhaits païens, les autres font référence à „l'eau de la vie”, donc elles ont, sans équivoque, un caractère chrétien²¹.

Ce diocèse a été, peut-être, l'un des plus importants centres de propagation du christianisme, ayant en tête des évêques comme Bretannion²², dont Sozomenos disait que Valens même a essayé, sans succès, de déterminer à passer à l'arianisme (*L'histoire de l'Église*, IV, 21). Un autre évêque que nous voudrions mentionner a été Theotimus, admiré pour sa vertu même par les barbares huns (Sozomenos, *L'histoire...*, VI, 28). En tout cas, il paraît que ce diocèse a été élevé plus tard au rang d'institution métropolitaine²³, où les „moines scythes” étaient très appréciés.

BIBLIOGRAPHY

¹ G. Ory, *Originile creștinismului*, București, 1981, p. 125 et les suivantes.

² E. Popescu, „Izvoarele apostolice ale creștinismului românesc. Sfântul Apostol Andrei”, dans *Studii teologice*, 1994, nr. 1-3, p. 80-88; pour les deux variantes – *Pătimirea Sfântului Andrei* – voir I. Rămureanu, dans *Sfinți români apărători ai legii strămoșești*, București, 1987, p. 104 et les suivantes.

³ Voir, par exemple, R. Roesler (*Romänische Studien. Untersuchungen zur alteren Geschichte Rumäniens*, p. 90) qui fait référence à un „rege al goților” au temps de Wulfila dans la Crimée – en liaison avec une lettre de Jean le Chrisostome, apud N. Iorga, *Istoria românilor...*, vol. II, 84, n. 33. Iorga montrait à juste titre que la Scythia Major n'existait plus – elle ne portait ce nom depuis longtemps, et là-bas (dans la Crimée) ne se trouve, ni au moins, le souvenir de quelques martyrs. Nous ajouterons que l'activité du Saint Apôtre peut être liée à la tradition, mais elle reflète les faits réels, c'est-à-dire la pénétration du christianisme; que se passerait-il si nous rappelions, conformément à la chronique de Nestor, que l'Apôtre serait arrivé aussi à Novgorod, où il aurait été impressionné par les bains à vapeur de ceux-là.

⁴ N. Zugravu, *Geneza creștinismului popular al românilor*, București, 1997, p. 159.

⁵ M. Simon, *Primii creștini*, București, 1993, p. 71 et les suivantes.

⁶ G. Ory, *op. cit.*, p. 26.

⁷ *Ibidem*, p. 33-38, 125; M. Simon, *op. cit.*, p. 43 et les suivantes.

⁸ En 260, Gallienus a restitué même les propriétés confisquées par Valerianus, etc.

⁹ I. Barnea, O. Iliescu, *Constantin cel Mare*, București, 1982, p. 45-46.

¹⁰ D. Gh. Teodor, *Creștinismul la est de Carpați de la origini până în secolul al XIV-lea*, Iași, 1991, p. 59.

¹¹ *Ibidem*, voir aussi E. Popescu, *Christianitas Daco-romanae*, București, 1994, p. 164 et les suivantes.

¹² M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1992, p. 87.

¹³ I. Rămureanu, „Sfântul Irineu, episcop de Sirmium”, dans *Studii teologice*, l'an XXVII, 1975, p. 204-212.

¹⁴ M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 86.

¹⁵ N. Vornicescu, „Scrieri străvechi la Dunărea de Jos. Despre «Pătimirea Sfinților Epicleet și Astion», scrisă în cetatea Halmyris, la cumpăna secolelor III-IV”, dans *Academica. Revistă de știință, cultură și artă*, București, 1999, nr. 5, p. 14-15; nr. 6, p. 14-15.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ P. Diaconu, „Unele aspecte ale relațiilor dintre bisericile din Dobrogea și Paphlagonia”, dans *Tomis*, 1996, 31, nr. 6, p. 13; D. Coravu-Severineanu, „Scrisori ale Sfântului Vasile cel Mare și Epistola Bisericii Gotiei către Biserica din Capadochia – izvoare importante pentru Istoria Bisericii Române”, dans *Mitropolia Olteniei*, Craiova, 1996, 48, nr. 1-2, p. 20-31; voir aussi N. Zugravu, „Păgâni și creștini în spațiul extracarpatic în veacul al IV-lea”, dans *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”*, XXXIII, 1996, p. 119-132 (Ière partie) et XXXIV, 1997, p. 295-300 (IIe partie).

¹⁸ E. Popescu, *Christianitas Daco-Romana. Florilegium studiorum*, București, 1994, p. 164; concernant la conversion; p. 168-170: il a propagé entre 336, 338 ou 341 et 348 p. Chr.

¹⁹ N. Dănilă, „Începuturile traducerii Sfintei Scripturi pe teritoriul României: Biblia lui Ulfila”, dans *Cultura creștină*, Blaj, 1996, 2, nr. 1, p. 24-29.

²⁰ Des détails sur le Diocèse de Tomis dans N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. II, București, 1992, p. 92; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 141-158; N. Zugravu, *Geneza creștinismului popular al românilor*, București, 1997, p. 234 et les suivantes; E. Popescu, *op. cit.*, p. 235 et les suivantes; Idem, „Bizanțul și creștinarea Europei de sud-est și de est”, dans *Studii teologice*, 42, 1999, p. 94-95, etc.

²¹ N. Zugravu, *op. cit.*, p. 252, 368.

²² T. Diaconescu, „Personalitatea și opera Sfântului Britannion, episcopul Tomisului”, dans *Noua Revistă Română*, 1997, 2, nr. 1-2, p. 192-195.

²³ N. Zugravu, *op. cit.*, p. 368.

HEALTH AND FAST-FOOD NUTRITION FOR ATHLETES

Silvia-Sorina Zuiac, Alina-Dana Vișan
Lecturer, PhD, „Babeș-Bolyai” University of Cluj-
Napoca, University Center of Reșița, Lecturer, PhD,
„Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca,
University Center of Reșița

Abstract: Health is not only regarded as an ideal, but it is also an essential premise of life. This has become a problem that has been concerning us individually, as well as collectively, as society. In achieving a state of perfect well being, it is imperative that we meet a series of factors that are determinants of health, such as the economic, social, cultural and spiritual factors.

On the hand, soft drinks – carbonated or still, sugar-rich foods, margarine or fast-food are to be mentioned among the most chemically over processed foods that contain a wide array of additives with harmful consequences on health.

Secondly, poor nutrition mainly due to fast-food consumption, is claimed not only to increase the percentage of obesity, but it also represents one of the risk-enhancing factors for cardiovascular disease, high blood pressure and/or even diabetes.

Generally, food consists of a category of substances or so-called “nutritional determinant”.

However, both from a chemical and a nutrition’s perspective, the dietary information contains well – structured and quality substances that have a precise and nourishing function for the human.

Keywords: sport, health, fast-food, proteins, diet

Introducere

„Elementul fast-food” se referă la mâncarea pregătită rapid și care este servită în diverse restaurante de domeniu. În anul 2008, un studiu al cercetătorilor din Canada atestă că mâncarea de tip fast-food, care este abundentă în grăsimi, sare și carne, este răspunzătoare pentru o treime dintre infarctele consemnate la nivel internațional.

Dacă în anul 1970, populația americană cheltuia circa 6 miliarde \$ pe mâncare fast-food, în anul 2006, cheltuielile s-au majorat la aproximativ 142 miliarde \$. Doar în Statele Unite există peste 300.000 de restaurante cu specific fast-food.

Cu toate că e mai ușor de procurat, alimentația de tip fast-food înmagazinează un număr excesiv de calorii într-un volum mic de produs. Deși niciun produs de tip junk food nu este apreciat ca fiind bun de nutriționiști, recomandările acestora pot ajuta în selectarea celor mai puțin dăunătoare pentru organism.

Fast-food-ul este mijlocul de alimentație sinonim cu societatea contemporană. Trăim într-o eră a dezvoltării, a vitezei, care necesită același fel de alimentație. Iar fast-food-ul, trecând peste calificativul de junk food ce i-a fost acordat, este perfect pentru indivizii aflați mereu în mișcare, oamenii energici, precum și pentru cei care petrec nelimitate ore la serviciu și nu mai au timp de gătit acasă. Așadar, pentru mulți, fast-food-ul devine o scăpare (cel puțin până la șansa acestora de a se bucura de feluri de mâncăruri mai aproape de tradițional).

Produsele de tip fast-food majorează numărul de incidente de obezitate, boli de inimă, diabet și/sau tensiune arterială. Noțiunea de fast-food se referă la mâncarea care poate fi pregătită și servită foarte repede. Românii au ajuns să favorizeze acest fel de mâncare din cauza lipsei de timp, lejerității, costului convenabil, dar și pentru că sunt foarte apetisante.

Se neglijează faptul că a fi gustos nu semnifică neapărat și a fi sănătos. Sunt apetisante și atrăgătoare, deoarece au în conținutul lor aditivi și coloranți, care nu sunt altceva decât niște chimicale (E-urile). Acești compuși chimici ajung să fie foarte dăunători în clipa în care sunt consumați intervale lungi de timp.

Produsele de tip fast-food sunt foarte sărace în fibre, vitamine și minerale, dar abundente în zahăr și grăsimi. Se cunoaște faptul că alimentația, cu cât este mai apropiată de natură, cu atât energia pierdută pentru digestie este mai mică. În urma meselor în care nu se mai ține seama de cantitate, apare starea de somnolență, întrucât gradul de energie se reduce, iar organismul se axează pe prelucrarea mâncărilor.

O alimentație care se alcătuiește în mod principal din fast-food, conduce la distrugerea metabolismului și determină consumatorii la deprinderi antisociale.

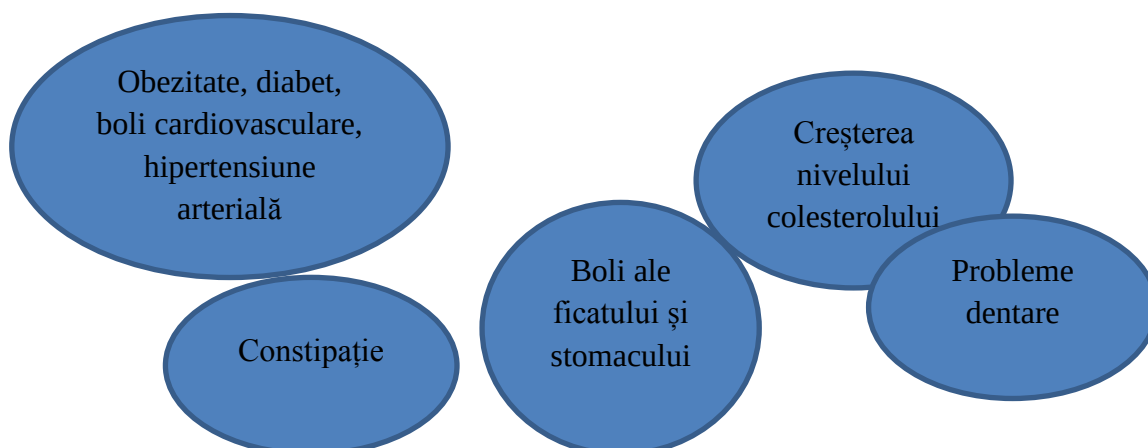
Nutriționiștii susțin că substanțele existente în produsele fast-food îi fac pe oameni să consume mâncare de șase ori mai mult decât este necesarul adevărat al corpului. (Bulgaru M., 2002) În plus față de toate acestea se adaugă și reclama, direcționată în majoritatea cazurilor către copii. Aceștia rămân impresionați de nuanțele și de gustul mâncărilor. Dar nu se ține cont de faptul că din copiii care consumă de trei ori pe zi produse din locațiile de tip fast-food, 1 din 15 suferă de obezitate (Stanciu M., 2010, pag. 251-273).

Obezitatea și toate bolile relaționate cu aceasta este doar unul dintre consecințele alimentației de tip fast-food. Opt milioane de români suferă din pricina kilogramelor în plus, iar 4,5 milioane dintre aceștia, situați în clasa obezilor, aproape au abandonat dorința de a mai atinge o greutate normală. Oamenii consumă mult, prost și neomogen și ajung, așadar, eventuale victime ale afecțiunilor cardiace, ale diabetului sau ale cancerului. Conform Organizației Mondiale a Sănătății, obezitatea va fi și mai periculoasă decât fumatul, deci vor exista mai multe victime din cauza obezitității (Stanciu M., 2010).

Afecțiunile de inimă și obezitatea nu sunt, din păcate, singurele pericole pentru obezi. O echipă de cercetători de la Universitatea din Minnesota a aflat că, pe termen lung, există o corelație între produsele fast-food și diabetul de tip II. În țara noastră, aproape o treime din cei analizați prin Programul Național de Evaluare a Stării de Sănătate a Populației riscă să sufere la un moment dat de diabet zaharat.

Răspunzători pentru aceste apucături alimentare nepotrivite sunt pe de-o parte, producătorii, prin crearea unor reclame ce ținesc copiii, iar pe de altă parte, părinții, care avansează din ce în ce mai mult astfel de abateri alimentare. Odată trecuți de vremea alăptării și a varietății, copiii se ajustează năravurilor alimentare din familie, iar acestea se mențin deseori și la vârsta adultă. Există o potențialitate mare pentru copiii obezi sau supraponderali, să ajungă adulți obezi sau supraponderali.

Produsele de tip fast-food sunt apetisante, la costuri accesibile, le găsim peste tot. În realitate, alimentele fast-food sunt extrem de sărace în valori nutritive, dar abundente în grăsimi, sare, zahăr, aditivi și coloranți chimici și posedă multe calorii. Consumul acestora duce la efecte negative asupra organismului și anume:

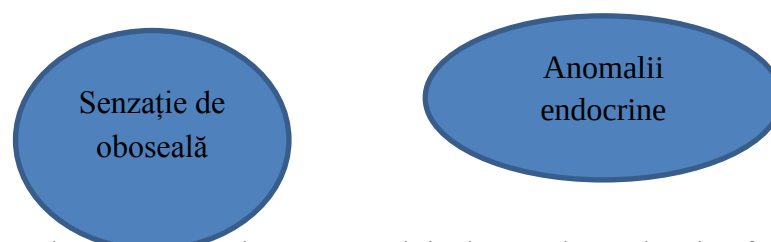

Fig. 1. Efectele negative ale consumului de produse de tip fast-food asupra organismului uman

Cercetări actuale indică faptul că exagerarea alimentației de produse fast-food este răspunzătoare de reducerea capacității de memorare și concentrare, un coeficient de inteligență scăzut și recorduri școlare slabe (Mintz S., 2006).

Monitorizarea regimului alimentar

Alimentația obișnuită a unui sportiv trebuie să aibă toate conținuturile hrănitoare.

Proteinele reprezintă conținuturi multilaterale a căror moleculă este alcătuită din carbon, hidrogen, oxigen, azot, sulf și fosfor (Riche D., 2007). Ele sunt fundamentale existenței, fiind componenții principali ai materiei vii, întrucât intră în compunerea protoplasmei și a nucleului și intervin la toate funcțiile celulei vii.

Absorbția, metabolismul și înlăturarea se realizează prin digestia stomacală și intestinală, proteinele sunt scindate în aminoacizi, alcătuire sub care sunt încorporate prin mucoasa intestinului subțire și ajung la ficat. În această locație, 80% suferă acțiunea de dezaminare, în timpul căreia o parte din aminoacizi se schimbă în uree, restul se oxidează sau se schimbă în glucoză (Alexandrescu C., 1963). Aceasta se poate înmagazina ca glicogen sau se poate schimba în grăsimi. Într-o oarecare măsură, corpul își poate garanta o rezervă de proteine în ficat și rinichi, la care recurge în incidentele de contribuție insuficientă prin alimentație.

În primul rând, proteinele dețin în corp un rol ilustrativ, de întocmire și dezvoltare a celulelor și țesuturilor tinere și de reparație a celor degradate. Proteinele dețin și acțiune biocatalitică, în unele manifestări din corp, prin asocierea lor cu unele enzime. Toate enzimele și majoritatea hormonilor au un comportament proteic.

Pentru ca proteinele să fie arse, corpul cheltuie un volum de energie mai mare decât pentru glucide sau lipide. Așadar, s-a adevărit că pentru a dobândi 100 de calorii cu ajutorul proteinelor, corpul consumă 30 de calorii; astfel, când se cheltuie proteinele, metabolismul se dezvoltă cu 30% (Hâncu N., Niță C., Crăciun A., 2012).

Din aceste informații, trebuie să se aibă în vedere atunci când se determină o dietă alimentară de slăbire pentru un individ care practică sport. În această situație se sugerează carnea slabă, care grație acțiunii operante particulare a proteinelor ce o alcătuiesc nu favorizează îngrășarea, așa cum s-ar întâmpla într-o alimentație preponderent cu grăsimi sau făinoase.

Prin fosforul pe care-l posedă, proteinele dinamizează activitatea nervoasă superioară, ceea ce este de reținut privind alimentația sportivilor care profesează acele specialități ce antrenează în mod special scoarța cerebrală (de exemplu: scrima).

Organismul nu funcționează fără proteine, întrucât ele exprimă substratul esențial al oricărei celule și pe ele se întemeiază cele trei mari funcții principale ale materiei vii: metabolismul, dezvoltarea și procrearea. Deopotrivă, prin proteine se produc și alte funcții, pornind de la întocmirea substanței contracției musculare, crearea diversilor hormoni, enzime, anticorpi, schimbarea energiei în lucru mecanic. Aceste substanțe decurg atât din regnul animal, cât și din cel vegetal. Printre mâncărurile de proveniență animală, care includ o

cantitate considerabilă de proteine sunt: carnea, peștele, ouăle, laptele și brânzeturile. Proteinele vegetale se întâlnesc în pâine, produse făinoase, fructe și mai ales în leguminoasele uscate.

În cadrul rației alimentare a sportivului, din volumul total de proteine, cele de proveniență animală trebuie să se întâlnească în proporție mai mare (60%) decât cele de proveniență vegetală (40%), grație valorii mai înalte a celor de proveniență animală (Rinderu E.T., Ionescu M.A., 2004).

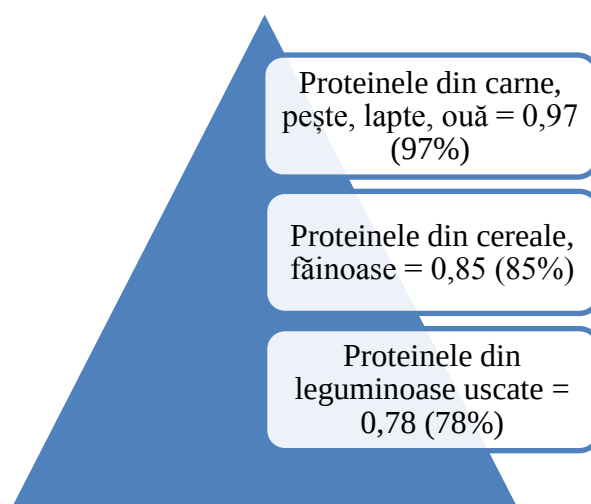

Fig. 2. Exemple de coeficient de întrebuințare digestivă la proteine

La sportivi, necesitatea de proteine este mai ridicată și depinde de domeniul sportiv exercitat, formatul și intensitatea acțiunii, intervalul de pregătire, condiții de mediu, etc.

Sarcina proteinelor în munca musculară a fost examinată de o serie de cercetători. O parte dintre ei consideră că organismul în timpul manifestării musculare nu utilizează proteinele, decât în incidența unei contribuții insuficiente de elemente energetice (Segal R., 2002). Astfel, nu este necesar să se dea un volum mai mare de proteine animale sau vegetale, dacă tributul de glucide și lipide este suficient.

Alimentația în care predomină carnea are beneficiul că garantează o cantitate mai mare de material plastic, ceea ce aprobă mușchilor să-și accentueze amplexarea și forța. Proteinele de proveniență animală dinamizează acțiunea nervoasă și facilitează răspândirea excitațiilor nervoase, care, în consecință, candidează la mărirea capacității de efort.

Concomitent cu aceste beneficii, apar și unele neajunsuri. Alimentația abundentă în carne facilitează intoxicația acidă a corpului, întrucât produsele acide rezultate din digestia cărnii vin în completarea produselor acide rezultate în timpul activității. Aceste produse nu mai pot fi anulate, întrucât rezervele alcaline ale corpului se domolesc rapid și apar diferite afecțiuni, cum ar fi febra musculară.

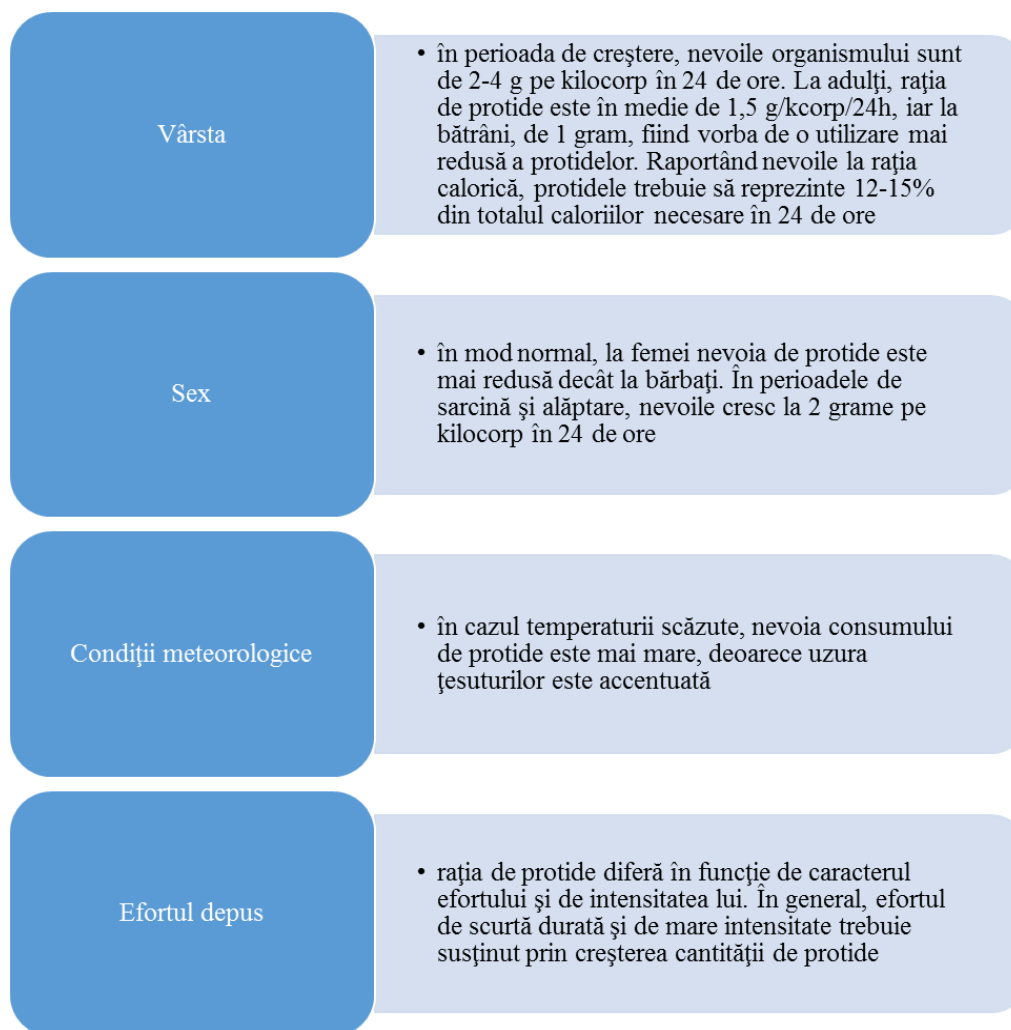

Figura 3 - Factorii care determină rația zilnică de protide

Beneficiile dietei alimentare exclusiv vegetariene este recomandată persoanelor active. Aceasta nu deține neajunsuri, dacă se atribuie corpului cantitatea potrivită de proteine de proveniență animală din lapte, brânzeturi și ouă. Un asemenea regim este absolut, garantează corpului prețioase rezerve alcaline și solicită un consum de energie mai mic pentru digestie și metabolism, ceea ce duce la realizarea unui efort fizic de lungă durată.

Exagerarea de proteine exprimă, de asemenea, o serie de probleme. Dacă se depășește proporția de 18-20% din conținutul caloric al rației alimentare, surplusul se înmagazinează sub aspect de glucide sau lipide.

Actualmente, se acceptă ideea că, sporirea unei rații cumpătate cu proteine ar putea îmbunătăți eficiența sportivă în temeiul acțiunii unor aminoacizi. Astfel, s-au dobândit rezultate bune cu gelatină care deține glicol, din care se creează creatina, iar aceasta, combinându-se cu acidul trifosforic, creează fosfagenul. Suplimentarea cu gelatină este trebuincioasă în cazul unui efort intens, care cheltuie rezervele.

Cantitatea ideală de proteine la un sportiv nu este bine să depășească 15% din conținutul rației alimentare, iar balanța dintre proteinele animale și cele vegetale se recomandă să fie de 60 %, respectiv 40 %.

Cerințele privind mărirea rației de proteine la un individ sportiv:

Creșterea să se facă progresiv; în cazul în care este bruscă, se instalează o oboseală rapidă, ca urmare a creșterii metaboliților proteici din sânge;

Suplimentarea protidică trebuie însoțită de un aport hidric crescut; altfel, apar excese de hipertermie, urmată de un proces rapid de deshidratare;

În cazul unui aport protidic ridicat, ficatul și rinichii sunt solicitați intens. Rațiile exagerate de carne devin toxice din cauza bazelor urice;

O rație cu multe proteine atrage după sine o creștere a neoglicogenezei, care, în consecință, mărește nevoia de vitamin B6 și potasiu, factori importanți în metabolismul proteinelor.

În opinia lui Weidemann, alimentația abundentă în proteine, majorează abilitatea de muncă a individului, cât și performanțele sportive. Cele mai bune rezultate s-au dobândit atunci când alimentația cu proteine s-a făcut anterior sau imediat după depunerea de efort. Astfel, Crăciun E. și Epuran G., în „Alimentația sportivului”, sugerează sportivilor să consume proteine înaintea antrenamentului sau imediat după, pentru a garanta astfel dezvoltarea masei musculare și prin urmare a forței.

Alimentația persoanelor sportive țintește în special acoperirea necesităților energetice solicitate de efortul sportiv și celelalte activități zilnice, garantarea sprijinului biologic pentru conservarea sănătății, dobândirea eficienței sportive și refacerea metabolică în urma efortului depus.

Concluzii

Din cauza consumului exagerat de produse de tip fast-food, tot mai mulți indivizi devin supraponderali sau obezi. Dacă în anii '90 numai aproximativ 30% dintre români aveau mari probleme cu kilogramele în plus, în prezent, procentajul depășește cota de 50%.

Obezitatea este o tulburare de sănătate, ea generând în special boli cardiovasculare și diabet zaharat. 75% dintre bolile contemporane reprezintă rezultatele consumului de produse de tip fast-food și a stilului de viață dezorganizat.

BIBLIOGRAPHY

Alexandrescu, C. (1963). *Rația alimentară a sportivului*. București: Cultură fizică și Sport, nr. 3;

Block, J., Scribner, R. & DeSalvo, K. (2004). *Fast food, race/ethnicity, and income A geographic analysis*. American Journal of Preventive Medicine 27(3), pag. 211–217;

Bota, C. (1994). *Fiziologia educației fizice și sportului*, București, MTS

Crăciun, E. & Epuran, GH. (1956). *Alimentația sportivului*. București: Editura Tineretului;

Hâncu, N., Niță, C. & Crăciun, A. (2012). *Abecedar de nutriție*. București: Sănătate Press Group;

Epuran, M., Holdevici, I., Tomița, F. (2001). *Psihologia sportului de performanță, Teorie și practică*. București: Editura Fest;

Miftode, V. (2003). *Tratat de metodologie sociologică*. Iași: Editura Lumen;

Mihele, D. (2008). *Igiena alimentației*. București: Editura Medicală;

Mintz, S. (2006). *Food at Moderate Speeds*. In Wilk R. (eds) *Fast Food/Slow Food: The Cultural Economy of the Global Food System*. Altamira Press, New York, pag. 3-12;

Negrișanu, G. (2005). *Tratat de nutriție*. Timișoara: Editura Brumar, pag. 23-30

Radulian, G. (2005). *Noțiuni de nutriție și igiena alimentației*. București: Editura Universitară „Carol Davila”, pag. 223-224

MARKERS REGARDING THE POLITICAL-ADMINISTRATIVE ORGANIZATION OF ROMANIA IN THE CAROL II PERIOD

Mihaela Postolache
Lecturer, PhD, „Spiru Haret” University

Abstract: In the history of Romania, King Carol II represents one of the most debated and cost-famous characters. Throughout his reign (1930-1940), many cultural achievements were made, but they were overshadowed by the controversies surrounding the king's private life and the slipping of the country on the slope of authoritarianism. In 1938, in the context of the deteriorating domestic political situation and growing international tensions, Carol sensed the opportunity to establish a regime of personal authority. To give legitimacy to the new form of state organization, the king and his relatives understood the need to gain the trust of the population. To this end, a true cult of the monarch's personality was built to create the image of a saving leader, of the "providential man".

Keywords: dictatorship, king, totalitarian regime, abdication

Introduction

83 years ago, Romania's King Charles II established a royal dictatorship. The beginning of 1938 was marked by a strong rise of the Iron Guard, which fiercely attacked the democratic regime and advocated a reorientation of the country's foreign policy towards the Berlin-Rome axis.

The establishment of the authoritarian regime by Carol II in 1938 was the result of a complex of internal and external causes. Romania's unstable political life, social divisions and economic problems following the Great Depression contributed to eroding public confidence in democratic institutions.

Internationally, the rise of fascist Italy and Nazi Germany, in parallel with the weakness of France and Great Britain, has caused concern in Romanian political circles. Romania's situation was all the more precarious as it was surrounded by three neighbors with revisionist claims: Hungary, Bulgaria, and the Soviet Union. All these factors favored the establishment of the royal dictatorship by Charles II, who considered that only a united, powerful state, led by iron could deal with internal problems and external danger (*Vrabie, sine anne*).

Criza economică din perioada 1929-1933 și eșecul democrației, s-a umanifestat și prin creșterea influenței Mișcării Legionare, construcție de extremă dreaptă de al cărei nume se leagă asasinarea unor personalități politice, culturale și științifice marcante pentru acea perioadă, au condus spre instaurarea în România a primelor două regimuri autoritare: dictatura regală (februarie 1938-septembrie 1940) și dictatura militară a gen. I. Antonescu (septembrie 1940 - august 1944). (*Tinu & Boboc, 2022*)

The economic crisis of 1929-1933 and the failure of democracy, were also manifested by the increase of the influence of the Legionary Movement, a far-right construction whose name is linked to the assassination of political personalities, cultural and scientific marks for that period, which led to the establishment in Romania of the first two authoritarian regimes: the royal dictatorship (February 1938-September 1940) and the military dictatorship of the genre. I. Antonescu (September 1940 - August 1944). (*Tinu & Boboc, 2022*)

State and law during the period of royalty

The legionary danger and King Charles II's desire to fully control political life hastened the establishment of the royal dictatorship. At the beginning of February 1938, the king managed to cause a government crisis, causing the Goga cabinet to resign, and quickly appointed a new government with the country's Patriarch, Miron Cristea, as its president.

The operating principles of the new regime were ethnocentrism (Guțan, 2017), national solidarity, decisional centralism, and militarism. (Tinu, 2022 apud Grecu, 2012)

On February 20, 1938, King Carol II presented to the nation for approval the draft of the new Constitution of Romania. The structure of the new Constitution retained the systematization of the constitutions of 1866 and 1923 with two modifications, namely: the first was made in the old title "about the rights of Romanians" which became the title "About the debts and rights of the Romanians", the second one intervened within Title III, in which the prerogatives of the king were placed before those belonging to the National Representation.

According to the new Constitution, the organization of the state was as follows:

1. The King, becoming the personification of Romania's sovereignty, is considered the "head of the state", having legislative, executive, and military prerogatives. Consecrating the constitutional monarchy in Romania, art. 31 of the Constitution provides that the legislative power is exercised by the king through his government, which becomes an advisory body of the "head of state". Keeping the regime provided in the previous constitutions, the responsibility for the exercise of executive power belongs to the relevant ministers who countersign the Decree-Laws promulgated by the king.

By virtue of the established constitutional prerogatives, the King had within his competence: the initiative of laws, their sanctioning and promulgation, the right to issue "decrees with the power of law" in any area during the time when the legislatures were dissolved and between sessions; the right to appoint senators and ministers; the power to conclude treaties and conventions with other states, the right to declare war and conclude peace; the right to request the prosecution of ministers and refer them to the High Court of Cassation and Justice of Romania. (Chiș, 2014)

2. Romanian Parliament. Article 29 of the 1938 Constitution states that "All the powers of the state emanate from the Romanian nation" and that it can only exercise them by delegation and only according to constitutional principles and rules. Maintained as a traditional institution of modern, democratic society, the Romanian Parliament, formed in the 1939 elections, retained its bicameral structure, i.e. the Assembly of Deputies and the Senate.

3. The Government. Referring to the previous legal regime, the Constitution of 1938 decided that "ministers exercise executive power in the name of the king, under the conditions established by the Constitution and on their responsibility". The ministers who make up the government bear the responsibility for the field of activity entrusted by the Appointment Decree. Within the Government and the entire central apparatus of the state administration, as a result of the state's intervention in the economic and social life, new ministries and central institutions were established, and others were reorganized. Thus, the Crown Council was established, as an advisory body of the king, made up of dignitaries of the state, the church, the army, and among the important pawns of the country.

With regard to the territorial-administrative organization of Romania, the Constitution provided that "administrative institutions are established by laws", a regime based on which, through the Administrative Law of August 14, 1938, legal personality was granted to the commune, the land and the county. Maintaining the previous regime regarding the governing bodies for rural and urban communes, a new position is established alongside the mayor and the county prefect, the royal resident, appointed for a period of 6 years by royal decree, who was required to have studies and a limited of age.

The judicial power recognized by the new Constitution, under the terms of the Decree-Law of February 1938 on the state of siege throughout the country, increased powers granted to the military courts, and by the Organization Act of August 1938, the fact of the irremovability of magistrates was abolished. Together with the provision that "the decisions of the organs of the judiciary shall be pronounced in the name of the law and executed in the name of the King", the measure of removing the irremovability of magistrates subsequently damaged the democratic regime of separation in the state, creating possibilities for interference by the executive power in the work of the courts.

Civil law in this period was governed by the Romanian Civil Code of 1864 and the laws drawn up to supplement and amend it. The Constitution of 1938, stating in Article 16 that "property of any kind, as well as claims, both on private individuals and on the State, are inviolable and guaranteed as such", maintains the previous legal regime and gives the institution of property a progressive character. Establishing firm guarantees necessary for the development and consolidation of property in Romanian society, the provisions of the same article (paragraph III) allowed the confiscation of property as a penalty only in exceptional cases, and paragraph IV, in order to prevent any abusive prejudice, stipulated that expropriation was allowed only for "reasons of public utility and after fair and prior compensation, established by justice in accordance with the law". During this period, important developments also occurred with regard to the regime of persons and the regime of marriage and the family.

Criminal law. The two Criminal Codes, the 1937 Criminal Code and the 1937 Code of Military Justice underwent interesting developments, with most changes in the area of public order and state security. In line with the criminal policy requirements of the state at the time, the Decree-Law of February 1938 on the defense of public order, the formation of political organizations, street demonstrations, and the advocacy of changes in the form of government of the state by word of mouth or in writing, the sharing or distribution of the property of others, as well as the printing or multiplication in any way and the dissemination of manuscripts, etc. What would contain an incitement to commit an act or to manifest a political idea of what is prohibited by law, constitute crimes and are punishable by law. (Voicu, 2019)

The political-administrative organization of Romania during the royalty

Under the Constitution, the King exercised his executive power through the government and, in partnership with the Parliament called the "National Representation", his legislative power. The conditions for election to the lower house of Parliament were laid down in Articles 61 and 62 of the Constitution and referred to the candidate's obligations to be a Romanian citizen, domiciled in the country, at least 30 years of age, to exercise political and civil rights and to be employed in the following fields: agriculture and manual labor, commerce and industry and intellectual occupations.

The Senate was made up of three categories of members: senators appointed by the king, ex officio senators and elected senators. The heir to the throne who was at least 18 years of age, all major princes of the Royal Family, the patriarch and metropolitans, the eparchial bishops of the Orthodox and Greek-Catholic churches, the leaders of the recognized significant religious denominations and the senators by right in office at the time of the adoption of the Basic Law in February 1938 could be ex officio members of the Senate.

Administratively, Romania was organized into counties, plăși, communes and villages. The Administrative Law of August 1938 established a new administrative-territorial structure, superior to the county, headed by the Royal Resident, who, together with the Mayor, coordinated all the activities of the local councils.

Taking advantage of the confusion in domestic political life and the tense international climate, in 1938 the monarchical regime moved from the phase of personal rule to the practice

of authoritarian government. The 1938 Constitution and the decree dissolving political parties on 31 March dealt a serious blow to the fragile Romanian democracy. The dissolution of the parties and the establishment of a single party - the National Renaissance Front - were a prelude to future totalitarian regimes.

By asserting his personal responsibility and substituting himself for the governmental responsibility enshrined in the constitutional tradition, the King also assumed the risks of such an act. The parliamentary regime was to end *de jure* on 5 September 1940, with the suspension of the Constitution and the dissolution of the National Representation, which meant the end of the constitutional order. Unable to cope with the serious internal unrest and territorial losses to neighboring states, on 6 September 1940, Charles II abdicated, transferring all power to General Ion Antonescu, thus establishing the totalitarian regime (*Bitoleanu, 2005:270*).

Conclusion

The main cause of the establishment of the authoritarian regime was the disarray of the political parties that failed to sufficiently defend democracy. After renouncing the throne, King Charles II chose to go to Switzerland, asking the government to intervene to grant him hospitality there. It is worth noting that in the act of renouncing the throne in favor of his son, the King does not use the term abdication but delegation, at the behest of his close friend Ernest Urdăreanu.

The methods of government used by Charles II gave the regime the appearance of a royal dictatorship, with repercussions on the form of government that presented, within the "Romanian national state", the features of a corporatist monarchy, officially justified not only by a difficult internal and external situation but also with "historical" arguments, which did not lack the evocation of representative monarchy by states (Marcu, 1999).

The Constitution of 1938 was clearly a step backward from the Constitutions of 1866 and 1923 in terms of the organization of the fundamental institutions of the state and the enshrinement and guarantee of citizens' rights and freedoms.

BIBLIOGRAPHY

1. *** Establishment of the authoritarian regime of Charles II, source: <https://www.istorie-romaneasca.ro/instaurarea-regimului-autoritar-al-lui-carol-al-ii-lea/>
2. BITOLEANU Ioan, (2005) Introduction to the History of the Dept. of Constanta, Europolis, pp. 269-270.
3. GRECU F., (2012). The construction of a single party: the National Renaissance Front, Bucharest, Ed. Enciclopedică, p. 19
- GUȚAN M. (2017), History of Romanian Law, 3rd revised and added edition, Bucharest, Ed. Hamangiu, p. 277
5. SCURTU Ioan, (2005) Contemporary History of Romania (1918-2005), Bucharest, Romania of Tomorrow Foundation Publishing House.
6. SCURTU Ioan, BUZATU Gheorghe (1999) History of Romanians in the 20th century, Bucharest, Paideia Publishing House.
7. SPÎNU Alin, (2019). External information collaboration during the dictatorship of King Carol II (1938-1940), International Scientific Conference Romanian Military Thought, Military History Section, Bucharest, pp. 638-645;
8. TINU Andrei, BOBOC Cătălin (2022) History of the Romanian State and Law: Course notes, 3rd ed., revised and added, Bucharest, Ed. Hamangiu, pp. 190-191
9. VOICU Costică, (2019). History of the Romanian State and Law. University course, Ed. Revised and added, Bucharest, Universul Juridic, pp. 312-313.
10. VRABIE Cătălina, (S.A.). The Cult of the Personality of King Charles II rt. Published on: <https://hi-storylessons.eu/ro/culture/cultul-personalitatii-regelui-carol-al-ii-lea/>

FORMS OF LEISURE AND SPORTS IN TRANSYLVANIA OF THE 19TH CENTURY

Denisa Elena Petrehuş
Lecturer, PhD, „Babeş-Bolyai” University of Cluj-
Napoca

Abstract: Forms of leisure and life of society in the second half of the nineteenth century are extremely complex and are in a changing influence under the models of Western. Romanian society is proving to be very responsive to these changes, other than rural. We can say that now is born the modern concept of "free time" as the expression of his most devoted of leisure.

These aspects of modernization could not get around Transylvania. The inhabitants of this region are more closely into contact with the Western paradigms that seek to shape and to learn.

May be leisure become part of our daily lives? Can we talk about sports as a form of leisure?

Keywords: sports, leisure, leisure-time, Transylvania, history of mentalities

Modern society in the second half of the nineteenth century underwent a comprehensive modernization process, which ultimately affect large swathes of the population. This process led to changes not only in political, economic, social, but within reach and affect the sensitivity of collective mentalities that shape, and this is noticeable by changes occurring at the level of privacy. Sport - beyond the stage of allegory of life, claims status fact of life. Sports was written and will write a long time to come. A world of teachers, doctors, philosophers, writers, politicians have fought and written about sports triumph.

Sport is an activity specific race, the competition with a dominant educational and recreational, commercial orientation and therefore must pass the professional background, and as a leisure sport returns to core values: health, education, recreation. The idea of sports and leisure should be seen as an elite group as proposed by Pierre de Coubertin in 1900 into "Sports for All".

Perceived as a leisure sport insists on training the trainers, they were forced to go beyond the types of economic signals and understand the gradual change of culture. Physical activity in the third millennium has become a part of a performance activity, and on the other hand there is a need harmonious development of each person's body. Glorify Olympic spirit good order, social order, balance, glory.

Paradoxically, leisure was called in Greek scholē. It was precisely because they had their time that young Greeks from Athenian high society could go to school. Unlike laziness, which designates the absence of an occupation, loisir can mean, in contemporary society, the overabundance of activities, including exciting or difficult activities. The modern mentality has transposed to the traditional free leisure time the constricting criteria of organization and yield of productive activities. One of the reasons for this mimicry is that the leisure of some has become industry for others. However, new conceptions of using the time of corporate staff show that influence is not one-way: whether you gain it or lose it, having your time is one of the criteria for success. D. Hamene (D. F.)

History of Sport and Leisure

It is known that the Greek type of privacy, sport was part of the heart of city life for military and sport represent a social ideal.¹ Licurg established a society based on a sport by the military. To explain the light of past news is not a mistake, because it extends to varying experiences distant. The Roman population was further more widespread than today, and a "grammar" of sports shows that the word civilization, civilization does not exist yet in 1732 and is a modern expression.²

Culture is the material and spiritual civilization and the two "floors", civilization and culture, sports that have accompanied human and physical science over time. Already in the Iliad and Odyssey by Homer and the aristocrats people attending sports meetings, the predominance of individualism is fixed through sports tournaments. Spiritual development through sport is based on the idea of unity, the citizen and that a decisive struggle for progress. Athens Greek school and Olympic contests behind its unification. Even if we refer only to leisure from a European perspective to see that civilization refers to sport facilities, economic lines, the religious right size, grandeur and their participation in the life of the world.

First perception, which can function as a spiritual dimension in sport that the game remains. Through it is much easier to communicate between soul and body. After charging structure game as "magical" and aesthetics, must be designed and the communication relationship between sport and environment.

To what extent sport and leisure refers to an elite psychology? To what extent leisure organization is an elitist physiology? Must mention here of the Roman Empire "palestras" and amphitheaters owned public space that works collectively and consistently. The German space is not distinction between individual and collective space. The purpose of education in schools intellectuals assumed a monastic or cathedral privacy act of a sport and hunting apprenticeship in the family. Young man who learned early to swim, to run, ride participate in hunting. Combination hunting-fishing and sport can be traced by law to provide penalties for those who stole terrible, which killed or tortured. One way to celebrate sporting success was the banquet which was hunting and also removes the fear of death in various forms.

Conquering life based on prayer and work, although the ideal civilized man was resting: "All the Benedictine ideals could be summarized in the formula Ora et labora (pray and work), new formula to Roman civilization whose ideal life was that otium, leisure grown human."³

In the early Middle Ages private power of the feudalism leaves as sporting hunting, fishing, but battles between knights. Relationship with sport is based on the idea of danger in which man was subjected. Honor was an exclusively male problem.

Victor Bănciulescu speaks of "unorganized practitioners of sports" when it comes to leisure.⁴ Disciplines proliferated Bănciulescu sees the future, that now are targeting tourists, cycling, swimming, tennis and women's athletic tests, judo, water polo, weightlifting and bodybuilding.

Homo ludens will participate in many competitions with or without the intervention of chance, will become more environmentally friendly sports lines, and subjects that foretell an era of natural game, freely chosen and the improvised. This return to nature has its reversal: the return of human nature.⁵ At the opposite picture is seen the sport with huge stadiums, air conditioning, with grand vision of artificial soils, theater, a theater in which everything is a huge palace of fun.

¹ Plutarh, *Oameni iluștri ai Greciei*, Ediție îngrijită de Gh. Ghiriță și V. Guțu, Ed. Cartier, Chișinău, 1997, p 5-19

² Fernard Braudel, *Gramatica civilizațiilor*, în rom. de Dinu Moarcăș, Ed. Meridiane, București, 1994, vol I, p. 35

³ Phillipe Aries, *Istoria vieții private*, trad. De I Herdan, Ed Meridiane, București, 1994, vol II, p 167

⁴ Victor Bănciulescu, *Ziua de mâine a sportului*, in almanahul *România literară*, 1987, p. 279

⁵ Idem, p 282

In what is called the Sport for All, World Health Office launched a cry of alarm and world conferences in Frankfurt (1986), Prague (1988), Tampere (1990). Sport is a right of every citizen and is a key component of social welfare, emotional, mental, physical.

In Romania, health and sport has meant trust and is supported by the Romanian Federation of Sport for All " coordinates and provides technical assistance, material and moral individuals, clubs, associations and centers dealing with sports. Organize specific activities in cooperation with sports federations, associations, clubs, federations. Encourage the construction and arrangement of necessary sports facilities. ⁶"

Sport as a leisure

Values, norms, system integration relations is done individually in a socio-cultural universe, empirically. Each culture develops in social communication scheme reported to another traditionally understood as recreational sport.

The definition of sport as a leisure division have introduced a new psychological dimension, which focus on sports culture as a means of solving human problems, to focus on learning, imitation, socialization. Human evolution marked by the formation of human brain and its primary products of a culture or civilization began sports.

Leisure sports as part of the elements of social conscience, with language and education, has a universal and permanent moral rules depends, legal, administrative control, etc

It was the idea that sport as leisure is a social activity, requires a material space, requires a sense of collective skill, provides recreational enjoyment. The term "leisure" comes from the Latin "licere" and means "what is permitted". It represents a time that someone can use outside normal occupations. The term "leisure" in English has become an integration program in interdisciplinary human. The Romanian word comes from French "of leisure" which means "freedom", a time without restrictions, the allowed time.

Evolution sports society takes place from the last quarter of the XIX century in that game is viewed more seriously. ⁷Transformation is obvious and the rules of the game, but the methods of leisure. Nineteenth-century brings with it changes on many levels.

Sport as a social function has increasingly expanded significance in society and draws its domain inside more ground. ⁸Let's not forget Dutch paintings of the seventeenth century in which people play ball. The nineteenth century the game is viewed with increasing seriousness. Rules become more stringent. He divides the area easily becomes a playful and sui generis.

Rational use of leisure time is a tonic, both the body and the personality development, but especially helps to maintain the "human natural freshness, freshness of information and turn reduced the stress of life.

Conclusions:

Study of free time and reach its collective mind and stuck mostly to concerns of the sociologists, who neglected the temporal depth that is rooted in practices that have perpetuated over time.

We can not talk about history without mention of sport and leisure history. Only in the twentieth century we can speak of creating a genuine civilization means of leisure.

A history of leisure involves establishing links with historical forms of domination, real and symbolic knowledge representation of mutations occurred in duration of distribution different times and social roles.

⁶ Luca Alice, Luca Gh., *Sportul pentru toți*, Ed. Fundației Altius Academia, 2001, p 17

⁷ J. Huizinga, *Homo ludens*, Ed Humanitas, București, p. 308

⁸ Idem, p.306

Not only mental and cultural change, but industrialization and urbanization, technological advances have led to the assertion of modern leisure, but also important changes in its folds depending on the company and across Europe.

Homo Sportivus is transforming into homo ludens when succumbs to the joy of living and takes advantage of time "playing" or playing.

BIBLIOGRAPHY

Aries, Phillipe, *Istoria vieții private*, trad. De I Herdan, Ed Meridiane, București, 1994, vol II

Bănciulescu, V., *Ziua de mâine a sportului*, in almanahul *România literară*, 1987

Braudel, F., *Gramatica civilizațiilor*, în rom. de Dinu Moarcăș, Ed. Meridiane, București, 1994

Huizinga J., *Homo ludens*, Ed Humanitas, București, 2008

Luca Alice, Luca Gh., *Sportul pentru toți*, Ed. Fundației Altius Academia, 2001

Plutarh, *Oameni iluștri ai Greciei*, Ediție îngrijită de Gh. Ghiriță și V. Guțu, Ed. Cartier, Chișinău, 1997

Rață, G., *Strategii de gestionare a timpului liber*, Ed . Pim, 2007

THE THEMATIC UNIVERSE OF RĂZVAN CODRESCU'S POETRY (II)

Garofița Dincă

**Scientific Researcher, PhD, „Iorgu Iordan –
Alexandru Rosetti” Institute of Linguistics of the
Romanian Academy, Bucharest**

Abstract: The focus of this paper is to continue to outline the main themes of the contemporary christian poet Răzvan Codrescu, such as death, love, prayer. We discuss some lexical means that the poet uses in order to better illustrate these motifs.

Keywords: love, death, hell, heaven, silence.

Lirica poetului Răzvan Codrescu cuprinde câteva mari teme, pe care le vom analiza și exemplifica, în completarea articolului nostru anterior.¹

Mereu cu amenințarea Timpului insuficient, poetul dă glas presimțirii morții, care ia forma fericită a lucidității, a trăirii efective a clipei marii treceri:

RA XCVII: *Nu sunt nici trist, dar nici să râd nu-mi vine,/ mă uit în jur și-mi pare totul van,/ nici frică n-am, nici îndrăzneală-n mine.../ Știam demult c-așa va fi să fie,/ ghicisem și paingul din tavan,/ dar nu credeam că-i moartea - atât de vie!*

Perspectiva colectivă nu diferă de cea a solitarului, finalul este acceptat ca implacabil și, în mod predictibil, nivelator pentru toți:

RA XCVIII: *Deștepți, frumoși, puternici sau bogați,/ cu toții suntem doar pân' la o vreme,/ și nici măcar nu știm câți ani ni-s dați/ sau moartea pe ce nume-o să ne cheme.*

Seninătatea la întâmpinarea morții e tema „sonetului” C. Un ingredient în plus este ironia (la adresa „iubirii” unice pe care moartea o poartă fiecărui om), iar un procedeu stilistic eficient utilizat este oximoronul (*spini stelari*):

De-acum ne poate moartea vizita,/ cu mersu-i legănat, de târfă veche:/ ne-om culcuși, bătrâni, în poala sa,/ gustându-i muți iubirea nepereche [...]/ Ce cald e-amurgu-n care suntem una,/ ce moale lutul ce-n adânc ne-mbie!/ Primind solemn pe creștete cununa/ de spini stelari a nopții ce-o să vie,/ vom deveni ce-am fost dintotdeauna:/ aproape duh și-aproape veșnicie...//

Dorința de a eterniza clipa, erosul, (o atitudine diferită față de aceea, mult mai frecventă în poemele analizate, a autoflagelării sufletești succesive „râvnei cărnii”) răzbate adesea:

RA XXIX: *Nimic nu-i sfânt în dragostea d-aci,/ nici nu e dor să-i afli căpătâiul:/ rânduși prin vremi păcatului dintâiul/ mușcăm din fruct, dar fără-a-l isprăvi. [...]/ uitând de cer și meșterind năluci,/ cu pofta prinsă brici la cingătoare,/ pân' ne răzbește moartea prin uluci/ și peste stinsa inimii dogoare/ se-ntinde, rece, umbra unei cruci...//*

RA LXXXV: *Nu-i adevăr, nici bine, nici frumos,/ în disperata trupului iubire,/ de-aceea-atârnă totul de-o privire/ și sufletul ne doare pân' la os...//*

¹ Garofița Dincă, *Universul tematic al poeziei lui Răzvan Codrescu*, in *Journal of Romanian Literary Studies* (JRLS), publicație indexată BDI, editată sub egida Institutului de Studii Multiculturale Alpha și a Editurii Arhipelag XXI, nr. 33/ 2023.

RA XXX: *Cum te desfoi, ca-n vis, din strai subțire,/ de ce n-am eu gorgonică putere,/ să te-mpietresc c-un licăr de privire/ și să te prad iubirii efemere? [...]/*
Din țarcul nopții, jilav de ispită,/ în dangăt lung de veșnicii ucise,/ ne pradă clipa – fiara hămesită!//

Deși se folosește de un sofism (RA LXXXIX: *Mai lasă ușa visului deschisă,/ să mă strecur în el pe înserat,/ căci unde nu e carne, nu-i păcat,/ ci doar iubirea cea dintâi promisă.// [...] și-n ochii tăi solemni de basilisă/ ca lacrima luci-voi de curat.*), eul liric dezvăluie că este conștient că iubirea divină este incomodă pentru sufletul robit de immanent, de aceea hiperbolizează această predilecție spre plăcere spunând că ancorele ei depășesc intensitatea harului:

RA XXVI: *Iubirea, Doamne, greabăn legii Tale,/ blestem se face firii nărvite,/ căci n-are duhul hățuri și zăbale/ cât are carnea râvnă spre ispite/ și cerul nu-i mai doldora de slavă/ decât pământu-n drojdii de otravă!*

De asemenea, această luptă transpare din RA LXIV: *Uitării strai această carne-i este,/ și poate că de-aceea o iubim,/ și-am vrea să fie raiul o poveste/ și iadul doar un loc în țintirim.*

În eros, eul liric este mai totdeauna umil, resemnat cu propria neputință de a depăși condiția erotică, de a se ridica mai presus de imperativul cărnii:

RA II: *iar cel din urmă, numai os și piele,/ cu șaua goală, amoarteduhnitor;/ purta pe gât stigmatul gurii mele.*

Tensiunea trup/ suflet, efemer/ etern este și motivul sonetului RA XXXI: *O, rug aprins în slava cărnii mele,/ nici răni nu simt, nici spaime nu mă fură,/ ci pân' la capăt râvna mea tendură,/ sperând păcatul cel dintâi să-l spele.*

Eul poetic este dezamăgit de fragilitatea iubirii netransfigurate: RA XXV: *De-ar fi să aibă dragostea putere,/ n-am fi trădați de ce iubim mai tare,/ și nicio cruce, cât ar fi de mare,/ nu ne-ar preface visul în durere.*

Strădania personală nu este mai eficientă decât harul: RA LXIII: *dar n-am nădejde-n sârgul meu sărac,/ ci-n harul tău tău ce-aprinși pe toți ne ține.*

Ca la oricare dintre marii poeți, Eros – Thanatos este aproape o obsesie: În RA XIX, erosul este vâlul înșelător care ascunde veșnicia (*altă frumusețe*): *Mișel rămâne-n țarcul lui cuvântul/ când ghes ne dă mirabila tăcere/ și ceru-n noi străfulgeră pământul!/ O clipă doar, de slava cărnii beți,/ adulmecând mireasmă de-nviere,/ murim trupește altei frumuseți...*

RA LXXXVII: *pe când tăcut domnește în noi și peste noi,/ aluatul morții care ne cere înapoi.*

RA XCXI: *Cu moartea șed șagalnic la taclale/ și-ascult hârșit cu vorba cum mă duce,/ mințind frumos, pe limba cărnii tale.../ Mi-e orice zi piron bătut în cruce/ și orice noapte lung răboj de jale, iar mirul stă în chiup să se usuce...* Este reflectată aici o încremenire obstinată în atașamentul față de cele terestre, căci mirul (sfîntenia) nu mai reprezintă un ideal, s-a perimat, în detrimentul pulsionilor carnale.

Poeme erotice pe care ar merita să le transcriem integral pentru frumusețea, delicatețea și profunzimea lor sunt:

RA LXXX: *Am priceput prea bine că-n visul tău zeiesc/ nu-i loc de servitutea iubirii pământene/ și-n carnea ta, spre care și-acum mă ispitesc,/ un înger crește silnic, din tălpi și până la gene.// Sfioasă-ntorci privirea celestă când mă vezi/ și tremuri ca un lujer de-a duhului suflare,/ iar mâinile-ți muiate în lamuri de zăpezi/ se frâng și cată parcă pe sub veșmânt scăpare.*

RA LXXXV: *Ce cauți tu acum și-aici cu mine?!/ Frumoasă ești, dar nu te știu defel,/ chiar dacă troica ta turnată-mi vine./ Șerpește sui spre părul tău rebel/ și te măsoar cu limbă despicată –/ dar n-am să-ți dau de capăt niciodată...*

RA LXXXVII: *Făpturii tale poate i-oi da de cap cândva,/ dar azi pecetluită îmi stărui dinainte/ și fiecare fibră din carnea ta mă minte,/ și fiecare vorbă înseamnă altceva.// Ce gând ascuns te face să mi te dai cuminte?/ Ce vrajă mă aduce mereu în mreaja ta?/ Iubirea niciodată nu amăgește-așa,/ iar disperarea n-are atât fior fierbinte...// [...] cu-atât mai necuminte, cu-atâta mai străină.*

Nu este mai puțin adevărat că himera luptă mereu cu duhul: RA LII: *Să stingi voit-ai duhul, ci Duhul te-nrobi:/ rânduș dreptății sale ascunse te mai ține,/ să-ți cânti chiar tu prohodul, cu fiecare bine!*

Căderea este iminentă, este o alegere asumată a eului împătimit de mundan, care chiar găsește, oarecum sofistic, în iubirea sublunară o justificare viitoare la judecata finală. Această prăbușire este nesfârșită, o patimă o cheamă pe alta:

RA LIII: *Iubirea este rugul nemistuit din noi,/ e fiat-ul mai tare ca orișice tăgadă,/ e pocăința firii că s-a lăsat să cadă,/ e-ndreptățirea noastră în ziua de apoi.// Să mori trăind iubirii e taina cea mai mare,/ [...] și crucea însăși este iubire răbdătoare.*

Veacul cu derizoriul lui îi este străin poetului. Familiaritatea este mai mare cu eroii trecuți în lumea de dincolo: RA XCI: *În gura unei mii de ani străine,/ ai mei s-au dus cu toții și-am rămas,/ așijderi unui câine de pripas,/ s-adulmec urma Fiarei lângă tine.*

Dezorientarea și lipsa de sens specifice vârstei de mijloc sunt însoțite de dezamăgirea de a nu fi îndeplinit idealul pentru care a dus lupta: RA XCII: *Când ne-am trezit, eram cu toți bătrâni,/ ni se lipise drumul de picioare [...] Desfermecați din goană pe târziu,/ un dor de-aieva ne-mblătea făptura,/ dar împrejur era liman pustiu,/ mi se-nclăștase de tristețe gura.*

RA LI: *Nel mezzo del cammin di nostra vita/ priveam de sus înțelenita vale,/ cercând din trâmba cețurilor sale/ să-mi deslușesc, ca din ghioc, ursita...// Ce n-aș fi dat să fac întoarsă cale/ pe unde tânăr trupul meu trudit-a/ sunând prin codrii dragostei ispita/ ori scuturând a duhului zăbale!// Dar îndărăt o lume se surpase/ și Marea Fiară din adânc stârnită/ mi-a hohotit cu șapte guri în oase.../ Aceleași tălpi, ce-au fost suit orbește,/ mă poartă-n jos, spre lupta cea cumplită,/ în care tot ce-a fost se lămurește.*

Trecutul e mai clar, este trăit din nou, dar mai profund, atunci când este privit retrospectiv:

RA LIII: *De Dumnezeu întinsă făpturii ca o nadă,/ frumoasă e iubirea când o trăiești în toi,/ dar încă mai frumoasă-i uitându-te-napoi,/ când ochiul minții poate mai în adânc să vadă.*

Atunci când provine din risipirea în păcat, suferința este însă fără sens:

RA XLV: *Bătuți pe crucea dragostei, ne paște/ o moarte care nu e moartea Lui,/ cum nici această viață-a noastră nu-i,/ sfințită dinainte de-a ne naște. [...]// nici dragostea, nici darurile minții/ n-au veșnicia scrisă-n pârgul lor,/ și-abia de-apuci să lași în urmă, frate,/ un hârb de vis pe-o mare de păcate.*

Cu toată durerea autoasumării firii căzute, trupul este înțeles și ca propulsor al pocăinței, ca punct zero al dorinței de vindecare. Dacă terestrul a cauzat dezamăgire, dumnezeirea este dor, durere, răstignire:

RA V: *nu lua-n deșert a firii volnicie,/ că-n spuza ei nădejile se coc/ și-i Dumnezeuul nostru rană vie!*

Așa cum trupul este imbold spre schimbarea vieții, la fel deznădejdea este izvor de pocăință:

RA LXV: *Ne-am răs de tot, ne-am ispitit spre toate,/ și-am fost semeți și aprigi în cuvinte:/ eterni păream și invincibili poate.../ Ci-acum râvnim cu cea din urmă minte/ când fără limbi stelarul ceas ne bate,/ măcar răgazul zacerii-n morminte...*

Alipirea de cele trecătoare nu dă posibilitatea metanoiei, aceea a primirii unui „alt nume”:

RA LXXX: *dar nume nou, bag seamă, nu mi se cade mie,/ Mereu aceeași noapte și-aceeași ziuă vine,/ tăcerea ta mă roade, stihie cu stihie,/ și-o cruce se cioplește, în taină, pentru mine...*

Dacă trupul e povară, se sancționează atașamentul față de cele trecătoare:

RA XXV: *E-n noi nevolnic chipul și se cere/ mai mult spre chip decât spre-asemănare,/ iar carnea, răsucită-n mădule, / pe limba ei se gudură și pier.*

RA LXXXVIII: *Între două iubiri m-am rănit de când sunt/ și cu două iubiri voi intra în mormânt,/ Când una apune, când alta răsare,/ nu știu care este din ele mai mare... [...]] dar loc nu-i de pace și nici de-implinire/ când tulburi iubirea cu altă iubire...// Povară mi-s duhul și carnea pe rând/ ca viața-s de aspru, ca visul de blând,/ de mine mă spăl ca de-o veche prihană,/ Dar tot mai rămâne puroiul în rană..*

RA LXIX: *Ascultă, Doamne, zdreanța mea de rugă,/ și pică-n mine mirul păcii Tale,/ când limba morții ca pe-un psalm mă-ndrugă;/ păcatul meu de-a lânzezi pe cale/ Tu trece-l cu vederea și-mi arată,/ c-un braț de cruce, noima mea uitată.*

Efemerul își are, totuși, rostul: RA LXXXIV: *Nimic nu stă din cele ce-s făcute,/ nici ce-i vremelnic nu se pierde-n veci,/ ci toate se adună pe tăcute,/ ca lamura spălată-n ape reci,/ la bunătatea lor dintâi, pe care/ prin vămi o poartă-n sine fiecare.*

Curățirea – lămurire a inimii este ținta. Trebuie să redobândim puritatea primordială și conștiința miezului inimii și a coborârii minții în inimă din Rugăciunea isihastă: RA XVIII: *Nu-și știe carnea miezul ei de duh,/ nici inima izvodul ei de minte,/ dar vămi sunt rânduite în văzduh/ spre lămurirea cea mai dinainte.*

Lepădarea de atașamentele egoiste conduce, la fel ca în terapia ortodoxă de veacuri, la îndrăzneala în rugăciune. Poetul invocă Logosul, acel Ascuns al limbii române, chiar dacă aceasta este în agonie:

RA XXXVIII: *Nu pâinea noastră, Doamne, aluat de farisei,/ ți-o cerem în amurgul acestei limbi ucise,/ ci cântecul de taină al tâlcurilor ei,/ pe care-l pasc, nomade, cirezile de vise...*

Curățirea se face odată cu „neamul” și este concomitentă cu maturizarea. (Nu avem indicații lexicale pentru a deduce dacă este vorba despre etnie sau despre suflete afine atunci când se vorbește despre neam.):

RA XXXIX: *Sunt limbii mele rob și împărat,/ mi-e neamul meu vremelnică măsură,/ dar crește-n mine ceas cu ceas, mai pură,/ cetatea Celui fără de păcat.*

Speranța este legată de neam și în RA LXXII: *Noi somnul îl urâm ca pe-o ispită,/ și toată lenea care-n jos ne-mbie, iar dac-avem răgaz de-o bucurie,/ privim spre cer și-aducem mulțămă.*

Greșeala de a pretinde Lumina înainte de curățirea inimii este evidențiată în RA XXVIII: *Lumina mea zadarnic o mai prazi/ de nu ți-i face sufletul pustie.*

RA XXIX: *Și ne smintim prin luturi trecătoare,/ uitând de cer și meșterind năluci,/ cu pofta prinsă bici la cingătoare.*

Talantul și crucea, întotdeauna pe măsura puterii omului, sunt teme profunde, prezente în RA XCV: *Nu vezi că geniul nu e musai sfânt,/ nici sfântul n-are geniul drept măsură,/ că mintea minte și că gândul fură,/ că-i duhul când tăcere, când cuvânt?// Nu vezi că felurite daruri sunt/ și nu se-adună toate-ntr-o făptură,/ de când ne-am rupt de firea noastră pură/ și ne-am săpat în locul ei mormânt?// Frânturi din ce am fost odinioară/ (și vom mai fi la pârga lumii, poate),/ avem talanți și haruri numărate,/ iar Dumnezeu cu ele ne măsoară/ și nu ne cere-n veci ce nu ne-a dat,/ nici nu ne dă ce n-am fi îndurat.*

Împlinirea supremă este doar în veșnicie, adevăr copleșitor, admis de eul poetic:

RA X: *și dacă viața n-are-n ea temei,/ e poate moartea buna ei menire./ Căci Dumnezeu ne-o da în veșnicie/ să fim ce-am vrut mai mult decât ce-am fost,/ ca unul ce ne știe pe de rost/ și l-a făcut pe om suflare vie,/ să poată fi, cu trup și duh deodată,/ nu vis frumos, ci slavă-adevărată.*

Cât încă inima nu este curățită, aplecarea spre mundan, chiar dacă recunoscută drept condamabilă, îi este mai la îndemână sufletului neaprin de dragostea înflăcărată, iar veșnicia pare o povară:

RA XLIV: *Vremelnicia doare mai puțin/ ca veșnicia care va să vină/ cât n-arde para focului divin/ în noi adâncă morții rădăcină.*

Erosul matur se reflectă în RA VI: *De-a dreapta ta, cu lumea la picioare,/ Stihia mea, spre ce liman mă porți?/ De ce-s ușor ca un alint de boare?/ Am înviat a treia zi din morți/ sau, în târzia dragostei dogoare,/ sunt doar icoana unei alte sorți?*

Este străvederea, ghicirea unui alt fel de iubire, dorită la maturitate: RA VIII: *Uscat ce-aștept, când verde n-avui parte?/ Sau poate-i scris la urmă să te pot/ gusta de viu cu limba mea de moarte...*

Există însă un *măine*, un timp fără timp (sau, mai corect, fără vreme), o limpezire a zărilor, înspre nunta pură, mistică:

RAXLIV: *Dar mâine toate le-o-mpietri uitarea/ și crugul va rămâne-acolo sus,/ s-or limpezi și apele, și zarea,/ doar noi vom ști că timpul ni s-a dus.../ și poate-atunci vom dibui cărarea/ spre taina nunții fără de apus.*

Atunci, iubirea totală, aceea despre care vorbește sfântul Apostol și Evanghelist Ioan, în cartea biblică a Apocalipsei, va birui la final, în cei puțini:

RA XII: *Pieri-vor mulți, dar birui-va Firea/ și-n rămășița zilei, la soroc,/ va prisosi, năvalnică, Iubirea;/ s-or primeni stihiiile prin foc/ și-ntru lumina slavei ne-nserate/ din prea puțin s-o face plinătate.*

Această idee se concatenează cu aceea a stării de intrus, care capătă două forme: sentimentul clar de *outsider* în lumea subtelară, pe de o parte, și alienarea, neregăsirea în preocupările filistine ale contemporanilor, pe de altă parte:

RA I: *Nu-mi știu pe-aci statornică cetate,/ ci neamul meu e taină scrisă-n cer,/ pe frumusețea slavei nenserate*

RA XI. Lui Demostene Andronescu (fost deținut politic): *În lături, bărbieri ai vremii mele!/ Lăsați-mi calea slobodă și-ntreagă,/ s-apuc, cu Rocinanta mea beteagă,/ pe bărăganul viselor, spre stele! [...]/ căci mori de vânt ne-așteaptă și ne leagă/ să dăm buluc cu inima în ele!/ O, de-aș muri cum am trăit: nebun!*

De altfel, donquijotismul este o temă recurentă, o temă-nucleu, oglindită și în RA I: *măcar în stihuri voi trăi solemn, / încins în visul meu ca-ntr-o armură.*

RA LXII este dedicat *cruciaților secolului XX*: *Se cuvenea ca ei măcar să fie/ nemuritori, dar iată-i că se duc,/ lăsând în urmă neamul mai uituc/ și țara lor de suflet mai pustie...*

RA XIII: *căci cerul tău se ia cu osteneală/ și crucea ta e-a sfintei nebunii*
Lumea este urâtă, insuportabilă, iar visarea – o evaziune pe care poetul și-o îngăduie și pe care o cere în rugăciune, convins că e firească și meritată:

RA XLVII: *Nimic nu-i lin, nici luminos, nici mare/ în lumea-n care, Doamne, m-ai trimis:/ de n-aș scăpa din când în când spre vis,/ doar silă-aș fi și mucedă uitare...*

Taina Euharistiei este exprimată simbolic în RA XL: *în ce ești tu s-a întrupat Cuvântul/ și ca pe Tine să te vezi deplin/ s-a frânt în pâine, s-a vărsat în vin/ și a-nnoit pe cruce legământul/ Și-a treia zi, ce-n veci de veci e una,/ a înviat în carnea noastră, buna.*

Omul se vede deplin doar în *Înviere*, care este adevărata măsură umană. În loc să tindă spre aceasta, el, dimpotrivă, poartă în sine o anti - *Înviere*: RA XLVIII: *și moartea-n trup ca pe-un potir o duc/ la marea cină-a limbilor ucise.*

Credința trebuie dovedită prin fapte:

RA XXI: *Crezui credinței și pricep prea bine [...]/ că n-are preț nicio credință-n sine:/ cum fără-arcuș zadarnic e vioară,/ ce-i bun în noi cu fapta se măsoară.*

Suntem supuși veacului, stihiiilor trecătoare și capriciilor istoriei (RA XXXV: *pierim pe limba vremilor târzie*), iar persistența în dihotomia ceresc - pământesc ne face nevrednici de înălțare spirituală autentică:

RA LXXIII: *O, trup al meu neglorios, în care/ mi-am dus veleatul către soare-apune/ [...] Întors la loc din marea ta risipă,/ [...] dar cine știe sub a cui aripă,/ vom încăpea, ca să rămânem una,/ noi, ce-am iubit și soarele, și luna.*

Transfigurarea saeculum-ului se înscrie în aceeași tendință a luptei împotriva aplecării spre corporalitate:

RA XX: *Să tragem minten veacul către veci/ e râvna noastră mai presus de toate/ și ne-am ascunde fața ca să treci/ în slava Ta, cetate cu cetate.*

Dimpotrivă, Iubirea pură (sintagmă preluată de la marele Dante, desigur, al cărui ilustru traducător este Răzvan Codrescu) este catalizator al desprinderii de mundan:

RA IV: *căci nu mi-i alta duhului îndemn/ decât măriia - sa, iubirea pură.*

Aceasta este Atotiubirea, care e mai presus decât păcatul nostru, străbate căderea umană și înalță omul, în ciuda tendințelor sale frivole. Minunat este redată invazia iubirii totale, folosind, la nivel gramatical, evantaiul regimului prepozițional:

RA IV: *Chiar sângerând din creștet la călcâie,
sau beți de mustul falselor iubiri,
nu piere-ntreg din izul de tămâie,
nici raiul ce ne pâlpâie-n priviri,
că-n noi, cu noi și peste noi veghează
Atotiubirea, răstignit de trează.*

De asemenea, frapează oximoronul Atotiubirea... răstignit de trează, suferința fiind dovada cea mai fermă a iubirii celei mai profunde. Aceeași idee (Doar iubirea răstignită este absolută) se regăsește și în RA XXI: *Crezui iubirii și-nțeleg târziu/ că doar pe cruce-ntreagă se arată,/ că nu-i iubire c-așteaptă plată,/ cum nu-i plinire dacă nu-i pustiu.*

Un leitmotiv chinuitor, cu accente agonice, dar enunțat sentențios, este acela al iubirii divine mai mari decât dreptatea, discrepanță căreia i se datorează nădejdea mântuirii omului:

RA VI: *Iar de-am greșit c-o iotă sau cu două,/ dar am trăit iubirea cu prisos,/ de-a dreapta Lui, în haina nunții nouă,/ ne pune cel ce-i mai întâi milos/ și unde-am fost c-un gând sărac de vină,/ ne spală-n veci lumina Lui cea lină.*

RA XXXIX: *de n-ar fi mila mai presus de vină,/ nădejdi mele n-aș găsi temei.*

RA XLVIII: *doar dreapta Ta de-ar scrie pe nisip/ dumnezeiesc zăpis de îndurare.*

RA LXXXVII: *De nu va fi mai mare îndurarea/ decât nădejdea noastră de apoi,/ n-om dibui în veci de veci cărarea.*

RA IX: *Dreptate, Doamne, nu-Ți cerșesc, ci milă./ căci nu-i de noi dreptatea Ta divină,/ ce, dac-ar fi asupra-ne să vină,/ n-ar mai rămâne om nici de prăsilă.// Chiar sfinți să fim, și tot e prea puțină/ virtutea-n noi, cei învechiți în silă,/ de-aceea fruntea ne-o plecăm umilă/ iubirii ce în chip nedrept ne-alină.*

Ideea aceasta culminează cu sofismul: RA IX: *primești un dar și dai în schimb o mie,/ mereu nedrept în marea Ta răbdare,/ lăsând ca dracul mult mai drept să fie!*

Complementară acestei teme este ideea mântuirii care se fură, nu e meritată:

RA XXIII: *O, de-am uita și de-am renaște puri!// Dar când, mușcați șerpește de călcâi,/ noi pierdem slava chipului dintâi,/ ne facem vis, și dor, și rană vie,/ iar de-om avea cu Domnul părtășie,/ intrăm în pacea Lui ca niște furi.*

Oboseala răzbate din RA XXVII: *mi-a-ncremenit și-a patimilor slavă,/ mi-au putrezit și-a viselor smicele.*

RA LXXI: *stau gata-acum, în toamna vieții mele,/ când toate-mi par de două ori mai grele,/ să împlinesc cu vechile-mi puteri.// Sunt împăcat să văd că nu-s chiar rele/ și lasă loc târziu de mângâieri.../ O, vis superb, spre fapte noi te ceri,/ dar nu mai am o viață pentru ele!*

Oboseala ia și forma neputinței de a continua munca: RA LXXI: *A doua șansă nu ne este dată,/ ci-avem, la cap, o singură măsură,/ oricât ne-ar fi râvnirea de bogată!// Nu-i rodul început, ci săvârșire,/ cât tot ce-i trup căderea o îndură,/ iar raiu-n noi e doar o amintire...*

Atmosfera de crepuscul derivă și din regretul de a fi irosit harul dintâi. Maturitatea este, totuși, spiritualizare, se pierde povara terestrului: RA XXXVII: *i-aș smulge lirei ultimul acord,/ dar sloi se fac și slovele-n sonete,/ ci chiar și-așa, tăcând pe îndelete,/ abia ne rabdă Nordica la bord...// Plutim egal și Domna ne veghează,/ și cresc în noi uitările polare.../ Doar dreapta-n somn ne mai rămâne trează,/ cătând furiș în jos, la cingătoare,/ mânerul spadei glorioase-odată,/ în cruciada celor fără pată...*

RA XXXVI: *Mereu spre-apus de-acum vom ține calea,/ **despovărați de marile iubiri**;/ ca vântu-n păr o să ne-adie jalea/ și nouri suri ne-or trece prin priviri.// Păcate vechi ca grindina ne-or bate/ și-o fi din nou atâta frig în noi/ că ne-om chirici cu crucile în spate/ și ni s-or face visurile sloi.// Ci doar târziu, în gura nopții pure,/ când ies, ca șerpui, toate din uitare,/ o zdreanță de fior o să ne fure –/ și vom cerși cuvintelor iertare/ c-am risipit pe două limbi sperjure/ a nunții serafimică splendoare.*

Deznădejdea este uneori atât de adâncă, încât pare că harul nu mai are putere:

RA XLVII: *Nici crucea Ta putere nu mai are –/ când te-alungăm din noi ca pe-un proscris/ și dăm cu tifla raiului promis, [...]/ iar de mai este-n noi vreo rămășiță/ din chipul Tău, afurisim mai bine/ și trunchi ceresc, și veștedă mlădiță,/ căci tot ce vrem cu îndârjire vie,/ e să ne batem joc de veșnicie.*

Omul însă risipește singur harul, prin păcat:

RA LXV: *De-a fost pe-aci fărâșă de temei,
nici umbra ei în noi nu dăinuiește,
căci în păcate-am strâns-o ca-tr-un clește
și-am spulberat-o-n roiuri de scântei.*

Eul liric simte că împovărează prin prezența sa și că dispariția ar aduce bucurie:

RA LXXXIII: *Nici n-ai să simți când voi porni, domol,/ cu teama și nădejdea mea târzie,/ să dau smerit văzduhului ocol.../ Va încăpea destulă bucurie/ în locul ce-o rămâne-n urmă gol –/ și toate-or fi cum se cădea să fie.*

Biruirea răului este reflectată într-un poem foarte îndrăzneț, cu adresare directă Celui rău: răul este un îndemn la intensificarea rugăciunii: RA LII: *Satan, iscoadă mută a răzvrătirii mele,/ urându-te – te laud, hulindu-te – te cânt!// Nu voi să-ți fac din stihuri măiestre temenele,/ dar fără tine n-aș fi decât pământ.// La umbra ta mă pârgui și mă împac cu Domnul,/ și mă slăvesc prin tine, ca Mielul în pustiu,/ chiar când îmi tulburi pacea cuvintelor și somnul.*

Dreapta măsură și buna cumpănire sunt de dorit: RA XXIV: *Când nu e dreaptă cumpănire-n toate,/ și de-am avea virtuți cu prisosință,/ virtutea însăși ca un bici ne-ar bate.*

Inconștiența luciferică a tinereții se transformă, la vârsta de mijloc, în umbra fadă a idealurilor trecute (și neîmplinite): RA LXVI: *Când în păcat te-ai zămislit și moartea/ te paște ca o plată din bătrâni,/ atât ți-e dat să-ți fie-n lume partea/ cât gândul morții poți să-l mai amâni,/ căci când din pisc începi s-o iei la vale,/ ești doar năluca visurilor tale.*

Promisiunea Raiului este o temă rară în peisajul, mai degrabă acedic, al poeziei: RA LXVII: *și toate-n mine amuțesc pe rând,/ ca prinse tainic în cleștar de gând,/ Și poate mâine-oi fi cu tine-n rai.*

Raiul este descris destul de plastic și doar folosind metalepse: RA XXXII: *liman al turelor subțiri/ pe unde-avem cetate stătătoare.*

RA XLI: *Eu cum ieșii din pânțele de gol,/ la fel pleca-voi, doar mai veșted poate,/ spre stătătorea cerului cetate.*

RA LXII: *cetatea care n-are/ nevoie nici de lună, nici de soare*

Despre limitările poporului român, cu regret, vorbește vocea lirică în câteva poeme:

RA LXVIII: *am fost și suntem meamul care moare/ pe crucea lui ca un tâlhar de rând/ Nu duhul ne-a lipsit, nici omenia,/ ci cutezanța de a fi mai mult/ decât plugarul care-ntoarce glia/*

sau decât lotrul de la vatră smult./ Iar cui a vrut să ne învețe sporul/ i-am dat mereu cu tifla și piciorul.

Îndepărtarea de Dumnezeu și nealipirea de lume sunt concomitente în lupta sufletului pentru sfințire, așa încât în acest moment sufletul pare suspendat, neapartținând niciuneia dintre cele două lumi:

RA XLVII: *căci și curajul l-am pierdut, și frica;/ cu Tine n-am necum asemănare.*

Consecința este împietrirea în păcat: RA XLVIII: *și de-aș simți chiar rănile sub deget,/ n-ar învia sleita mea vârtute.*

Urcușul mistic culminează cu tăcerea, calea regăsirii de sine:

RA XLIX: *Așa că, frate, când ți-e dor de tine,/ nu te-nvorbi, ci tace-te mai bine!*

RA LXXIX: *Cel ce pândește-n ceruri să ne fure,/ purtând vremelnice de cuvinte strai,/ e-n sinea lui de-a pururea negrai/ și veșnicește-n rugul tainei pure. [...]/ Se stinge ochiu-n tainică orbire,/ urechea, gura cioburi se sfărâmă –/ doar duhul mut e rugăciune vie.*

„Iubire” este numele dat adeseori amăgirii, înșelării, este falsă iubire:

RA LXXVII: *N-avem nimic de-a face cu iubirea,/ cât timp doar carnea, Doamne, e de noi,/ căci nu-i iubire unde sunt nevoi, / ci doar blestemul ce ne-ncinge firea.*

Dumnezeu este cel care discerne corect: RA LXIII: *Alt veac și alt mileniu ni-i măsura,/ și visul nostru parcă-i scris în rune;/ de s-ar alege „relele” de „bune”,/ iubirea noastră-ar semăna cu ura.*

RA XC: *Tu, Doamne, care ești și bun, și mare,/ nu da să-mi fie firea mea măsură,/ ci crucea Ta ce nicio pată n-are.*

Limba este considerată o creație în sens de excelență a poporului, iar Eminescu este cel care o întruchipează în grad maximal. Eminescu este simbolul logosului înzestrat cu putere:

RA LVIII: *De nu ne-ai fost trimis spre înviere,/ nu te purtăm cumva ca pe-un blestem?/ Când limba ta e plină de putere,/ se cade să te-ador sau să te tem?/ Cum șezi plecat, pe dâmb stelar, în zare,/ tu însuși pari un semn de întrebare...*

Poetul imploră inspirația divină, în antiteză cu slova efemerității, cu estetica autorefectantă a sinelui necurățit:

RA XXXVIII: *Cuvântul dă-ni-l, Doamne, cel mai presus de sine,/ izvodul gurii Tale, prin care toate sunt,/ lumina lui ascunsă, prisosul lui de bine,/ **îmbelșugata moarte a sâmburelui sfânt!** [...]/ **Nu-mpătimita vrajă a slovelor subțiri,**/ nu mintea care minte frumos ca o ispită,/ ci îndoita pârgă a pururei iubiri/ cea doldora de Tine și lumii răstignită –/ pe ea Ți-o cerem, Doamne, cu rugă-nfricoșată,/ mai plini ca totdeauna, mai goi ca niciodată.*

Limba română este modul în care poporul nostru s-a exprimat în toate aspectele care-l caracterizează și îl alcătuiesc, este topos-ul în care s-a cuprins excepționalul din toate componentele sufletului românesc. O odă limbii române este RA LXX:

De-am fost zidit statornică cetate,/ noi, neamul fără stea, aceea-i doar/ această limbă reavănă de har/ și mlădioasă mai presus de toate.// E loc în ea de tot ce-am fost vreodată,/ dar și de tot ce n-am ajuns a fi,/ în duhul ei mereu rămânem vii/ și ea ne-o sta chezaș la judecată./ De-am face-n faptă ce putem prin grai,/ ni s-ar smeri pământul sub picioare/ și-am fi nu gură, ci adânc de rai./ Dar leneși și nevrednici ei și nouă,/ înceți la sârg și grabnici la uitare,/ o-năbușim cu mâinile-amândouă...

Singurătatea în care Iisus e implorat să strige durerea peste fire a oricărui om părăsit străbate poemul RA LXXXI: *Te știi de-a fir a păr, singurătate,/ și pururi drept îl simt pe Dumnezeu,/ dar în pustiu aprins de dorul meu/ nedrepte-mi par și neștiute toate. [...]/ O, Tu, ce spânzurat pe cruce stai,/ de ce ne taci, când ești Cuvânt și Gură,/ și nu ne strigi durerea pe măsură?*

Neputința de a accepta iubirea supremă, de a cuprinde dumnezeirea, și o mare singurătate transpar din RA XXXIII: *Te știi din creștet până în viscere,/ dar duhul tău mi-e ca*

un zeu străin...// De ce iubirea care-nvârte stele/ nimic nu poate-n pârga ei sub vremi?/ De ce ne-atârnă inimile grele,/ Când Tu pe nume, Doamne, ne mai chemi?/ O, crucii Tale nu-i mai dau de capăt/ și-n umbra ei mereu mai singur scapăt!

Uneori, apar străfulgerări ca niște avertismente asupra unui viitor sumbru (RA XXXII: *Tu n-ai habar, măiastra mea trufașă,/ ce pârg de moarte peste lume vine*) sau asupra unei proxime vremi a confuziei: RA LXXIV: *Se moare în simțiri și pe picioare,/ nici sângerări, nici oase frânte nu-s, / nimic nu arde și nimic nu doare.../ E doar o lene între jos și sus,/ și-o voluptate blând istovitoare/ de-a-ncremeni cu fața spre apus.*

Imnul iubirii este elaborat senetențios, în LIV: *Iubire una, taina mea de-apoi,/ limanul tău de-a pururea și totul,/ l-oi dibui cândva cu mâna sloi,/ răzbind talazul vremilor de-a-notul. [...] Îndură-te și unge-mă cu focul/ ce singur s-o alege din stihii,/ ori, dacă vrei, pedeapsă dă-mi delocul,/ dar mie însumi nu mă părăsi!*

Inventariind motivele recurente ale liricii lui Răzvan Codrescu, remarcăm tensiunea care străbate poemele, ca o luptă existențială crâncenă, un efort de o viață pentru a ajunge la puritatea inimii, aceea care îi dă dreptul să pășească lin în brațele Ziditorului. Nicio idee nu este tratată singular, fiecare revine în alte și alte poeme, formând o sferă de frământări care, într-un fel aproape bizar, dau imaginea omului deplin, chinuit – cu sens – de toate aceste obsesii. Durerea acestei agonii este chezașă primirii sufletului astfel lămurit în bucuria fără de seamă a veșniciei. Nu în ultimul rând, amintim dedicația și motto-ul din volumul *Rug Aprins. O sută de sonete și false sonete: Poeților muceniciți/ ai Rugului Aprins/ și ai temnițelor comuniste,/ tuturor pătimitorilor întru Cuvânt/ ai secolului XX,/ sfinților știuți și neștiuți/ ai limbii române.// Cuvânt ce arde-n rug nemistuit/ e Dumnezeu – cel care n-a murit,/ ci viu ne-mbie slavei Lui de sus,/ în răsăritul fără de apus.*

BIBLIOGRAPHY

RA = Răzvan Codrescu, *Rug Aprins. O sută de sonete și false sonete*, Editura Christiana, București, 2008.

Răzvan Bucuroiu, *Omul acesta...*, în mensualul „Lumea credinței”, 25 septembrie 2022.

Răzvan Codrescu, *Răsăritenele iubiri. Fals tratat de dezlumire*, Editura Christiana, București, 2002.

Răzvan Codrescu, *Crucile pustiei. Poeme neptice*, Editura Christiana, București, 2010.

Răzvan Codrescu, *Rost de doină. Cântece fără stăpân*, Editura Christiana, București, 2012.

Răzvan Codrescu, *Sonetele lui Dionis*, Editura Christiana, București, 2013.

Răzvan Codrescu, *Erosstihuri*, Editura Christiana, București, 2016.

Sfântul Ioan al Crucii, *Integrala operei poetice*, cu textul spaniol original și cu fragmente din comentariile teologice în proză, ediție îngrijită, prefată și note de Anca Crivăț, versiuni românești de Anca Crivăț și Răzvan Codrescu, Editura Christiana, București, 2003.

SHORT THEATRICAL PORTRAITS

Veronica –Alina Constănceanu
Scientific Researcher III, PhD, Romanian Academy,
Timișoara Branch, Institute of Banat Studies

Abstract: Drama is almost a Cinderella of literature. ignored by the common reader, it is brought to the fore only by the theatrical performance. Some critics believe that a text should be staged first and only then published. When we observe the epoch 1945-2000, we notice that the theatrical environment always changed depending on the social/political reality. For a long time, the theatrical performance was primarily a propaganda space, a place of indoctrination. In this study we present three authors who represent three directions a. the ideology that defeats the aesthetic (Maria Banuș) b. the escape/refuge in cosmopolitanism (Iulia Petrescu) c. post-December 89 freedom (Andreea Vălean).

Keywords: theatre, playwright, censorship, rewriting, propaganda, freedom

Dramaturgia e aproape o cenușăreasă a literaturii. ignorată de cititorul obișnuit, ea e adusă în prim plan doar de spectacolul teatral. Unii critici consideră că mai întâi ar trebui să se pună în scenă un text și abia apoi să fie publicat. Mult timp spectacolul teatral a fost în primul rând un spațiu al propagandei, un loc al îndocrinării. Atunci când privim perioada 1945 – 2000, observăm că mediul teatral s-a modificat mereu în funcție de realitatea socială/politică. În acest studiu vom prezenta trei autoare care reprezintă trei direcții a. ideologia care învinge esteticul (Maria Banuș) b. evadarea/refugiul în cosmopolitism (Iulia Petrescu) c. libertatea postdecembristă (Andreea Vălean).

Ideologia care învinge esteticul. Poetă, eseistă, traducătoare și dramaturg, Maria Banuș a debutat înainte de război și face parte din generația celor care realitatea politică le-a schimbat și destinul literar. Opera poetică rămâne dominantă, atât cantitativ, cât și calitativ. Ea este în primul rând autoarea volumului *Țara fetelor*, publicat în 1937 și întâmpinat destul de bine de critica literară. În timpul războiului face parte din mișcarea ilegalistă, iar după război va încerca să se înscrie și literar în această direcție politică, oglindită literar prin realismul socialist.

În 1951 publică *Ziua cea mare*, text scris parcă la o comandă politică. Ne aflăm în iunie 1949, la începutul colectivizării. Personajele încearcă să ilustreze oarecum viața satului, avem și bătrâni precum Moș Ifrim, vătășel la primărie, om ce a văzut schimbându-se șase primari, sau Spiridon Hampu, un bătrân sfătos, dar și tineri care par a îmbrățișa noua ideologie. Piesa e alcătuită din patru acte, patru scene importante din drumul înființării cooperativei. Oamenii nu vor să-și dea pământul, dar până la urmă, convinși de câțiva activiști, vor semna actele cerute și astfel istoria le va schimba complet viața. Chiar dacă autoarea încearcă să creeze o lume verosimilă, încercând să aducă în scenă și disputele conjugale (dar și acestea adesea ideologizate), piesa nu se mai susține în ziua de azi, când putem simți schematic intrigi, previzibilitatea deznodământului și chiar limbajul complet mutilat. În 1978, când va relua textul în volumul dedicat creației sale dramatice, Maria Banuș se desparte fără regrete de acest început al carierei sale de dramaturg. Citadină prin excelență, ea mărturisește că nu a reușit niciodată să cunoască prea bine satul și obiceiurile sale, dar a abordat acest subiect pentru a surprinde colectivizarea agriculturii. „Satul, răscolit, tulburat, oferea ochilor mei atenți și uimiți, ca o scenă pe care se derulau tablouri dramatice sau tragi-

comice, apăreau personaje de anvergură sau figuri episodice, pitorești, se înfruntau, dispăreau, reapăreau, ciocnindu-se, într-un amețitor carusel social. Momentul era atât de încordat, de încărcat de conflicte, încât reclama parcă, în mod imperativ, scriitorului, să fie consemnat. Ceea ce am și făcut. Piesa *Ziua cea mare*, pe care am scris-o în vara și toamna anului 1949, a fost un reportaj dramatic asupra începutului colectivizării.”¹

Maria Banuș a încercat să renunțe la iluziile pe care părea că le avusese. Va relua textul după ce îi va face câteva modificări, va renunța la anumite scene și va încerca să facă dialogurile mai verosimile. E de acord că „substanța vie, autentică, era, pe alocuri, alterată de infiltrarea unor sloganuri dogmatice false. (...) Activiștii, veniți de la centru, țepeni, hieratici ca într-o icoană, țineau discursuri «ex cathedra».”² Dar autoarea e totuși convinsă că piesa are substanță, iar personajele sunt acum mai vii. De vină nu e neapărat sensibilitatea ei, cât ideologicul care nu permitea o decizie totală.

Tributară ideologiei de partid este și *Îndrăgostiții* (1954), un text fără nici o calitate literară, acțiunea fiind schematică, iar personajele sunt doar prototipurile proletcultismului. „La vremea ei, piesa avertiza asupra necesității vigilenței, arăta cât de perfidă și periculoasă poate fi activitatea dușmanilor socialismului.”³ De altfel, Maria Banuș se va decide de această piesă, pe care nu o va include în volumul său din 1978.

Piese alese oglindesc citadinul, fiind drame în mai multe acte, cu o singură excepție: *Magie interzisă* (scrisă în 1968) este o comedie în două tablouri, care propune o călătorie în viitor. Cris, personajul aproape absent, prezent însă prin vocea lui, e un magician, unul care oferă relaxare, încercând să citească gândurile, să desființeze spațiul. Piesa este o satiră la adresa defectelor umane, povestea fiind prezentată ca un amestec de SF și realitate mascată. În cele două tablouri, subiectul nu se dezvoltă prea mult, intriga fiind și ea destul de subțire. Cris și Anenete par a fi doi șarlatani nostimi, care, alături de idila dintre ei, au în comun și un interes material, acela de a face să pară funcțional un cabinet de relaxare. Acolo vin, printre alții, Gloss, un filozof care a elaborat studii despre morala omului nou în orânduirea cosmică, Renata, o doamnă care s-a izolat în casei de pe Terra pentru a ieși din ritmul trepidant pe care se pare că-l au celelalte planete, Bosse, un ministru care are destule de ascuns, chiar și faptul că frecventează saloane de relaxare, Hyperion, un scriitor al cărui destin pare încifrat în însuși numele pe care-l poartă. Personajele nu sunt pe deplin conturate, dimensiunile piesei nepermițându-le nici să evolueze, nici să se afirme pe deplin.

Oaspeții de la mansardă și *Revelion* ne readuc pe tărâmul dramelor, a conflictelor dintre confruntarea diferitelor mentalități, în principal cea burgheză, evident obtuză și cea proletară, socialistă, deci progresistă. Ambele sunt alcătuite din patru acte, iar personajele sunt intelectuali cu diferite orientări politice, mascate sau nu.

Oaspeții de la mansardă (scrisă probabil în anii 1944-1945) și-ar putea trage seva și din amintirile autoarei, acțiunea petrecându-se în 1942, aducând în scenă ilegaliști antifasciști. Pentru a face textul mai credibil și pentru a atrage spectatorul, întreaga poveste are în prim plan iubirea dintre Suzana, studentă la Belle Arte și Vlad, un tânăr arhitect, ambii fiind și ilegaliști, chiar dacă provin din familii înstărite. Nu lipsesc numele conspirative, diferitele idile, arta angajată, toate ingredientele din literatura vremii care încearcă să ne convingă de adevărurile sale. Profesorul Marin Oprescu, tatăl Suzanei, abia venit de pe front, poate fi de acord cu o orientare antifascistă dar nu e deloc de acord cu ideologia comunistă. Conflictul social influențează relațiile familiale, desigur progresul și victoria fiind de partea celor tineri.

¹ Maria Banuș, *Oaspeții la mansardă. Scrieri, 3 (Magie interzisă; Ziua cea mare; Oaspeții de la mansardă; Revelion)*, București, Editura Minerva, 1978, p. 141

² Idem, *ibidem*, p. 142

³ Virgil Brădățeanu, *Viziune și univers în noua dramaturgie românească*, București, Editura Cartea Românească, 1977, p. 142

Revelion, piesă creionată încă din 1947, dar definitivată în 1976 are în centrul său tot lumea intelectualilor, mica burghezie surprinsă în noaptea care unește anul 1946 de 1947. Chiar dacă se încearcă creionarea dramelor prin care trec aceștia, textul nu poate ieși dintr-un anumit schematism.

Teatrul Mariei Banuș, „departe de temele, implicit de viziunile poetei”⁴ este iremediabil datat, fiind sclavul unei ideologii care a vrut să se substituie esteticului.

Evadare și libertate. În anii '60, când era aproape imposibil ca o piesă de teatru să se sustragă comandamentelor politicului, Iulia Petrescu a reușit să găsească o modalitate elegantă de a scrie literatura pe care o dorea, aducând în scenă un aer cosmopolit, aproape nefiresc pentru acea epocă și o altă realitate, privită cu ochi critic, desigur. Poate a avut șansa ca debutul ei să se producă în perioada unei aparente liberalizări. Oricum, refuzul ei de a da viață unei anumite direcții literare se manifesta și prin evadarea din climatul românesc. Teatrul ei „ne instalează în atmosfera dramaturgiei progresiste anglo-americane din ultimii zece, cincisprezece ani, care-și propune să denunțe coșmarul existenței omenești într-o societate ajunsă la limita extremă a dezumanizării.”⁵ Deosebirea dintre aparența și concretul existenței poate fi observată și prin deosebirea dintre tematica pieselor și limbajul critic folosit în epocă. Dar tot din acest scurt comentariu aflăm și ceea ce bănuiam într-un fel: „America nu e decât un pretext care permite a discuta problemele condiției umane într-un regim de alienare extremă. În esență, tema e dacă există sau nu vreo șansă de a supraviețui ca oameni într-un univers din care orice transcendență a dispărut și unde e nesigur că imanența realizează automatic un ideal de justiție. Ca la Cehov, trecerea spre simbol și adâncimile vieții sufletești se face printr-o lungă anticameră în cotidianul cel mai prozaic(...) Viziunea tragică nu e în acest caz un climat suflesc, ci o opțiune, o modalitate de refuz.”⁶ Nici discursul literar, nici cel critic nu este complet liber, dar exista măcar încercarea unei mimări a libertății, luându-se și măsurile de siguranță.

În 1969, Iulia Petrescu a publicat cinci piese de teatru dintre care două sunt alcătuite dintr-un act (*Cutia, Răfuiala*) și trei din trei acte (*Nisipurile mișcătoare, In girum, Fata morgana*). În afară de *Răfuiala*, care e o farsă, toate celelalte sunt drame, urmând canonul clasic. Volumul din 1990 este o recuperare necesară, o revenire la matcă, incluzând și texte mai vechi, dar și câteva inedite (*Casa cu multe fotolii, Luca, Cetatea Soarelui*), toate într-un act. Literatura Iuliei Petrescu se înscrie în tradiția teatrului modern, în direcția deschisă de *generația tinerilor furioși*. Pe coperta a patra a cărții din 1990, editorul îi face o scurtă prezentare care reușește să includă esența: ea „folosește o tehnică literară agresivă: ea de-dramatizează conflictul și suprimă anecdota, scena devenind astfel o arenă împotriva imposturii, a narcotizării conștiințelor și a inerției.”

Iulia Petrescu a fost comparată⁷ cu unii dramaturgi americani precum Arthur Miller sau Edward Albee, cu autorii care ilustrau un teatru violent, care de-dramatizează conflictul și aproape înlătură deznodământul, pentru că nici un conflict nu pare complet sau definitiv rezolvat. Paralela e susținută și de oglindirea directă a continentului american în unele piese care prezintă conflictul dintre albi și negri (*Nisipuri mișcătoare, Fata Morgana*) sau statutul vedetei (*In girum*), toate pe fundalul unor drame de familie sau individuale.

Cutia, a cărei varianta franceză, a fost publicată în *L'avant scène*, începe înainte de ridicarea cortinei. Pe ea e scris: „Povestea aceasta s-a petrecut într-o țară civilizată – oricare doriți. Adică orice țară în care există arme de foc și telefoane, oameni singuratici și oameni care nu sunt singuratici, lumină electrică și teatre și spitale pentru fel de fel de boli. Adică în

⁴ Laurențiu Ulici, *Teatrul Mariei Banuș, un „joc secund”?*, „Teatrul”, 7, 1978, p. 17-18

⁵ Paul Cornea, *Prefață*. la Iulia Petrescu, *Teatru*, EPL, 1969, p.5

⁶ Paul Cornea *opt cit p*, 7-8

⁷Cf. Idem, ibidem

lumea în care trăim noi, oamenii. Povestea s-a petrecut în anii în care umbrele unui mare război se profilau încă în memorie, și în care umbrele unei păci, care se numea și ea tot război, jucau amenințătoare pe pereții închipuirii.”⁸

Personajele nu sunt numeroase, dialogul în care sunt implicate fiind susținut și de zbaterea lor interioară, de conflictele ascunse în memorie. Toma, care și-a schimbat numele în Romm, se ascunde în propria locuință, speriat de ceva din afara lumii sale. El se simte mereu urmărit, iar retragerea în propria cutie seamănă cu încercarea de a se ascunde în starea primordială, protectoare dar în același timp parte a unei structuri cumva labirintice, deoarece nu se poate deloc ajunge la miez: „Creierul... parcă nu-i încuiat în cutie? Cutie – în cutie, în altă cutie-cutie...(…) Lumea în lume. Altă lume, în altă lume, altă lume în altă lume...(…) Cutii...(…) Nici mort nu scapi de cutii. Pe tine, cutie, te vâra într-o cutie, sapă altă cutie, în cutie...”⁽⁹⁾.

Nu știm exact de unde vine această teamă și această claustrare, universul său este unul închis, poate și pentru că Toma a fost cândva arestat și condamnat. Chiar și după ce a fost eliberat, el nu mai poate redeveni un om liber. Nici Claudia, soția lui, nici Andrei, fratele său, nu-l pot ajuta, senzația de teamă, sentimentul că sunt urmăriți îi domină cumva și pe ei. Ambiguitatea persistă până la final: nu știm dacă cei care-l păzesc pe Toma, făcându-l prizonier în propria casă, există cu adevărat sau sunt doar rodul imaginației lui. Un fapt e sigur: s-a întâmplat ceva care l-a transformat pe Toma într-un etern prizonier al unui sistem carceral, real sau indus. Zidirea ferestrei pare a fi singura salvare, doar atunci opresiunea externă nu ar mai fi simțită și universul închis ar fi paradoxal, mai deschis și mai liber.

Răfuiala are un subtitlu jucăuș: *Doi omuleți de sticlă într-o lume de metal*. Piesa ilustrează incompatibilitatea între structura interioară a personajelor și realitatea simțită ca element opresiv. Personajele, anonime și prin numele lor (Tony și Felix) locuiesc în alt spațiu carceral: o mansardă plină de lucruri care îi agresează. Singura salvare e să dea foc hainelor, dar mai ales ciorapilor. Camuflează fereastra pentru ca din exterior să nu se vadă nimic. „Dacă nu vezi, nu arzi. Omul atunci arde. Când știe.”¹⁰ (e ceea ce cred cei doi piromani, care vor să se răzbune pe lucrurile considerate vinovate pentru eșecurile lor, pentru risipirea vieții, mult prea scurtă.

Ca un prototip, emigrantul apare în teatrul Iuliei Petrescu. Bătrâna din *Nisipurile mișcătoare* și Kenneth din *In girum* au plecat din universuri concentraționare, nenumite însă. Ei nu-și găsesc fericirea în America, pentru că amintirile îi mai bântuie încă. Există de asemenea o deosebire între America lor și cea reală, întotdeauna visele fiind mai frumoase. Personajele nu pot depăși anumite limite, doar evadarea din mediul inițial le poate da o șansă, așa cum face, în *Fata Morgana*, Lou, fiul unui negru sărac, student la medicină, care se salvează doar prin plecarea de acasă. Viața negrilor e de fapt un simbol al vieții sclavilor eterni, a celor ce nu pot să-și schimbe soarta în cadrul unui sistem care nu le acordă aproape nici o șansă. Asemenea lui Katherine din *Nisipurile mișcătoare*, și celelalte personaje sunt obsedate de irosirea în zadar a unei vieți care ar fi putut să fie altfel.

La nivelul construcției textului, Iulia Petrescu aproape nu înovează, cu o singură excepție: în *In girum* personajul e descris înainte de intrarea sa în scenă.

Casa cu multe fotolii este o poveste scurtă, construită în jurul lui Filip, un publicist, eseist, dramaturg, cronicar, dramaturg, comentator de fotbal, sau toate acestea la un loc, un om priceput în toate cele ale scrisului, dar care brusc, la 45 de ani, se află într-un impas: tocmai a fost concediat în ajunul petrecerii organizate pentru a i se sărbători ziua de naștere. Asistăm la căderea sa definitivă, nu numai pe scara socială ci și în ochii săi, drama interioară

⁸ Iulia Petrescu, *Teatru, Cutia*, EPL; 1969, p. 13

⁹ Idem, *ibidem*, p. 28-29

¹⁰ Idem, *ibidem*, p.49

fiind mult mai importantă și evidențiată în piesă. Filip se întreabă unde și când a început să pășească cu stângul. Textul nu este amplu, așa că personajele nu sunt pe larg prezentate, unele par chiar schematic. Altele, mai ales Unchiul, par a avea rolul doar de a susține monologul lui Filip, au rolul de a-l provoca să-și spună povestea. Prietenul său, Regizorul, ar fi trebuit să-i influențeze cumva destinul, dar vine la petrecere beat, așa că nimic din ce spera Filip nu se va întâmpla. În final, deși musafirii încă nu au sosit, Filip joacă un rol imaginar, comportându-se ca și cum casa lui, una cu multe fotolii, ar fi fost plină de oaspeți. Istoria dă și ea din coate, cum poate, iar căderea finală e una care exclude aproape orice ridicare viitoare.

Un monolog centrat pe o dramă existențială este *Luca*. Personajul cu nume biblic rostește textul și, luptându-se cu forțe nevăzute, duce acțiunea într-o anumită direcție. Celelalte personaje, numite simplu Alții, sunt de fapt absente. Decorul auster este reprezentat de o cameră și de trei uși zidite. În timp ce-și rostește textul Luca încercă să o zidească pe cea de a patra. El trăiește într-un spațiu carceral, o cutie de alt fel. La final, ca într-o comedie absurdă, va bate în ușa dulapului, care i se va deschide.

Și *Cetatea soarelui* aduce în scenă o lume în care normalitatea pare a fi absentă. Personajele, la fel de depersonalizate, au nume ale anonimilor: Bărbatul, Femeia, Vărgatul 1,2, 3, Sfrijitul 1,2,3. Practic ei asediază un acoperiș unde încearcă să-și construiască mici camere, spații în care să se ascundă din fața realității. Cine sunt și pe cine reprezintă? Ce fel de Preot e acela care parcă rostește blesteme? E o lume absurdă așa că nici un răspuns nu ar fi absolut corect. Acolo unde se află ei e o lume aproape suspendată, după ce ei urcă pe acoperiș scările dispar. Dar în final Invadatorii le vor reclădi și vor lua cu asalt micul univers carceral. Deasupra acestui acoperiș e un altul și probabil lanțul continuă. Teatrul Iuliei Petrescu lasă mereu loc diferitelor interpretări și prin aceasta dă o mare libertate eventualilor regizori și publicului spectator. În funcție de experiența personală, fiecare poate crea un acoperiș al său.

Apariția ei în literatura română precum și această revenire sunt o pată de lumină în dramaturgia postbelică românească, mult prea întunecată de altfel.

Dramaturgia altor vremuri (postdecembristă). Un nume care a apărut în ultimii ani în dramaturgia românească este cel al Andreei Vălean, o tânără care cunoaște bine lumea teatrului, venind chiar din miezul ei. Cele trei piese incluse în volumul de debut, intitulat simplu *Teatru* (2001), arată o încercare de abordare a unor teme variate, în care se simte o atenție deosebită pentru realitatea văzută într-un context mai larg, istoric și psihologic. *Eu când vreau să fluier, fluier* e o dramă cu accente venite din plan social, *Conspirație în sinagogă* se apropie mai mult de psihologic, factorul istoric fiind și el important. *Omul negru a venit* e din nou altceva, fiind considerată chiar de autoare „un scenariu pentru teatrul de copii”. Nu e neapărat o feerie pentru cei mici, ci mai mult un fel de horror, din care fantasticul nu lipsește.

Din cele trei texte, cel mai cunoscut este *Eu când vreau să fluier, fluier*, care a avut prima premieră în mai 1998, la Târgu-Mureș. În iunie 2000 spectacolul a reprezentat România la Bienala de la Bonn, iar în decembrie 2000, aceeași piesă apare în variantă engleză, în volumul *Balkan Plots*, tipărit de Aurora Press.

În scenă e adusă delincvența juvenilă. O studentă încearcă să realizeze un studiu sociologic și, pentru aceasta, vizitează un centru social pentru minori, în care se află închiși mult mai mulți tineri decât ar fi trebuit. Cu permisiunea Comandantului, încearcă să realizeze un dialog cu câțiva dintre cei certați cu legea. Astfel, îi cunoaște pe Ursu, Jupânul și Nepotul. Dar rolurile se vor schimba în curând. Gardianul și Fata vor fi luați de prizonieri, iar cei trei minori vor cere în schimbul eliberării lor un elicopter și o mare sumă de bani pentru a putea pleca spre libertate. Fiecare personaj își dorește ceva anume, iluziile lor vor prinde viață la finalul spectacolului. Într-un scurt epilog, care urmează după căderea cortinei, se prezintă visul personajelor, care se cred deja în America.

În scenă nu apar neapărat personaje în carne și oase, cât mai ales prototipuri. În *Eu când vreau să fluier, fluier* ele au nume generice. Fata, Gardianul și Comandantul sunt tipuri venite din lumea liberă, dar și cei din centrul de delincvență sunt tot simboluri: „Noi suntem împărțiți în trei categorii. Prima sunt Jupânii. Regii pușcăriei. Regulăm tot. Toți mă respectă și la toți le este frică de mine. Am dreptul la patru sclavi maximum și nimeni nu sare la bătaie cu mine. Nu se câștiga ușor titlul ăsta. ăsta e Urs. Îl bat toți, e sclavul Jupânilor. Le calcă, le spală, le face masaj, le face și alte lucruri. Cine vrea îl ia de nevastă. Pe ăsta la cât e de jegos, nu cred că-l vrea nimeni. El e Nepot. ăștia nu se bagă. Nu fac afaceri, nu se bat, nu au sclavi. Ați cam avut ghinion. N-ați nimerit nimic special: crimă deosebit de gravă, viol... Noi avem fapte mici: eu furt calificat cu tâlhărie, el omor din culpa, Ursul a furat o căruță...”¹¹(VĂLEAN 2001, *Eu când vreau să fluier, fluier*, p 17). Autoarea nu realizează nici un portret, dar replicile se înlanțuie în așa fel încât construiesc personaje veridice.

Conspirație în sinagogă e un dialog între un bătrân și personajele absente, care trăiesc însă în amintirea și imaginația lui. Prietenii pierduți se adună într-un loc special, acolo unde se simt protejați. Fapte trecute, fericite sau nu, se reiterează în fața ochilor noștri, trimiterile la dezaastrele aduse de nazism fiind inevitabile. Alături de Bătrânul și Fata (reprezentanți simbolici ai unor prototipuri) la acțiune participă activ *personaje invizibile și inaudibile*: Tuți, Riți, David, Sigmund Freud (Siggy), Unu' care caută o biserică, Albert Einstein, Marx și Lenin 11, Lenin cel adevărat, Izu și, *poate, cine știe, mulți alții...*

Personajului principal i se creionează și un portret (inclus în text): „Intră Bătrânul. Are în jur de 80 de ani. E îmbrăcat elegant, doar adidașii din picioare fac notă disonantă și ciorapii de culori diferite. Miroase puternic a parfum scump de femeie. (L'air du printemps). Are în mână două plase de piață uzate, grele, din acelea de pe vremea cozilor, una plină cu sticle goale. Din când în când are un tic – mângâie podeaua, urmat de un altul - se lovește puternic în față. Ticul se repetă la intervale destul de dese, cu regularitate.”¹²(Bătrânul se duce la sinagoga aparent părăsită pentru a face curat, pentru a pune ordine printre lucruri dar și printre amintiri. Scena devine un spațiu al memorării, conturând, prin absența diverselor personaje, o lume a durerilor trecute.

Un spectacol pentru copii ar trebui să fie *Omul negru a venit*, deși textul nu e foarte vesel și poate copiilor nu le-ar plăcea să vadă pe scenă imagini întunecate, care creează o stare de nesiguranță. Personajele principale sunt Codite și jucăria sa, evident Păpușica. Omul negru îi fură fetei vocea. Speriată, ea pleacă să o caute și trece prin întâmplări nemaivăzute, străbătând canale subpământene, adâncul oceanelor dar și cerul. În *Omul negru a venit* facem cunoștință cu alte personaje ireale, doar Codite fiind din lumea aceasta. Chiar și Păpușica e una specială, pentru că poate vorbi. Sau e vorba de lumea copilăriei în care totul este posibil? Desigur, pentru că Omul negru vine atunci când îi este pomenit numele și dispare o dată cu vocea fetei. Pentru a și-o recăpăta, copilul are nevoie de ajutorul altor ființe venite din fantastic, personaje care locuiesc în lumi neumblate de muritorii de rând, cum ar fi Doctorul Cârtiță, Semintele, Rădăcinile, Puiul de Râmă, Scheletul Dansator, Căluțul de Mare, Rechinul Clovn. Lumea lor alcătuiește o feerie întunecată, deși finalul e desigur fericit: Codite își va recăpăta vocea și reuși să răspundă chemării mamei sale. Pentru că toată piesa pare a dura doar cât un vis urât.

Textele Andreei Vălean nu pornesc dintr-un conflict puternic ci, așa cum se întâmplă mai mereu în teatrul modern, acțiunea se împletește în jurul unor debateri de idei. *Conspirație în sinagogă* vorbește despre prietenie și singurătate. Bătrânul se duce în acel spațiu al sacrului pentru a-și reîntâlni prietenii dispăruți din lumea asta, pentru a-și reaminti dramele dar și bucuriile pe care le-au împărțit. *Eu când vreau să fluier, fluier* aduce în scenă

¹¹ Andreea Vălean, *Eu când vreau să fluier, fluier*, Noesis, 2001, p.17

¹² Idem, *ibidem*, p.68

un spațiu al violențelor, o lume în care răul provine și din cauze sociale, dar care permite visul. America, eterna Fata Morgana, e pământul făgăduinței, în care cei certați cu legea vor să ajungă în speranța că acolo vor putea intra în rândul lumii.

Andreea Vălean pare, deocamdată, să prefere piesele într-un act, concentrate asupra unei idei fundamentale. Indicațiile de regie sunt foarte sumare, autoarea neintervenind decât pentru a creiona detaliile necesare pentru a favoriza continuarea acțiunii. Limbajul folosit e unul menit a sugera natura personajelor, este unul frust în piesele pentru adulți și ușor metaforic în textul destinat în principal copiilor.

Teatrul Andreei Vălean este angajat social, fără a însemna că e ideologizat în vreun fel. Dar acțiunea pieselor sale s-ar putea petrece oriunde. Violența aparent generalizată, victime ale istoriei și copii, care trăiesc poveștile ca pe adevărate realități, există peste tot. În literatura noastră actuală, parcă tot mai puțini autori își încearcă puterile pe tărâmul dramaturgiei, poate și pentru că e tot mai greu să fie puse în scenă piese originale românești (în ultimii ani, oamenii de teatru au început să își scrie singuri textele, adaptate sau originale). Atunci când un text chiar vine din realitate și nu vrea să demonstreze cu vorbe mari adevăruri aparent inedite, și publicul dar și regizorii se arată interesați de el.

BIBLIOGRAPHY

BANUȘ, Maria, *Ziua cea mare*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1951

BANUȘ, Maria, *Îndrăgostiții*, piesă în trei acte, „Viața Românească”, anul VII, nr. 4, aprilie, 1954, p. 8-53

BANUȘ, Maria, *Magie interzisă*, „Teatrul”, nr. 10, 1968, p. 15-42

BANUȘ, Maria, *Oaspeții la mansardă. Scrieri, 3 (Magie interzisă; Ziua cea mare; Oaspeții de la mansardă; Revelion)*, București, Editura Minerva, 1978

BRĂDĂȚEANU, Virgil, *Viziune și univers în noua dramaturgie românească*, București, Editura Cartea Românească, 1977

PETRESCU, Iulia, *Teatru (Răfuiala; Cutia; In girum; Nisipuri mișcătoare, Fata Morgana)*, București, Editura pentru Literatură, 1969

PETRESCU, Iulia, *Răfuiala (Răfuiala; Cutia, Casa cu multe fotolii; Luca; Cetatea Soarelui)*, București, Editura Univers, 1990

VĂLEAN, Andreea, *Teatru (Eu când vreau să fluier, fluier; Conspirație în sinagogă; Omul negru a venit)* București, Parte din Cartea virtuală [în] 50 de volume [Resursa electronică]: literatură română contemporană, Noesis, 2001

ARGUMENTATION, DISTORTION, „INCOHERENCE”. REGARDING SPANISH PAREMIOLOGIC PATTERNS STRUCTURED AROUND CERTAIN RELIGIOUS TERMS

Dana-Luminița Teleoacă
PhD, Scientific Researcher II, “Iorgu Iordan – Al.
Rosetti”, Institute of Linguistics of the Romanian
Academy, Bucharest

Abstract: The analysis that we propose in this research provides a series of arguments in favour of the fact that the Spanish paremiologic discourse (patterns with religious terms) represent an organic discourse, within which the redundancies, the inconsistencies or/and the ignorance of the sender are far from defining themselves as essential coordinates of articulating this type of literature. Thus, in the case of several of the discussed patterns, the explanatory sequence doesn't have the attribute of redundancy, the analysed distortive elements revealing in particular the intentional and, at a much lower degree, the ignorance of the popular creator. In this context, even the potential inconsistencies are questionable, many of the antagonistic phrastic variants proving themselves to be, at a closer look, pseudo antagonisms/false antagonistic structures.

Keywords: proverb, Spanish, religious, explanatory patterns, distortive patterns, (false) inconsistency.

1. Precizări preliminare

Studiul de față face parte dintr-o lucrare mai amplă, dedicată analizei contrastive în arie romanică (română – spaniolă)¹ a numeroase tipare frastice/paremiologice structurate în jurul unor termeni religioși. Așa cum reiese și din titlu, prezentul articol vizează în exclusivitate spaniola, în acest context baza de date valorificată fiind furnizată în primul rând de cele două volume de proverbe semnate de José María Sbarbi (cf. Sbarbi 1922, [I] și [II]), dar și, într-o măsură mai mică, de alte surse, ca, de pildă, Combet-Sevilla (1995), Santillán Güemes (2004), Núñez (1555/2001) sau Gheorghe (1986). Aspecte precum *argumentația*, *distorsionarea* sau *falsa incoerență* au fost discutate de noi și cu privire la o multitudine de structuri frastice paralele din română (v. Teleoacă, *Parem. rom.*²; Id., 2022), acestea fiind aprofundate, printre altele, în relație cu articularea unui demers discursiv *persuasiv*³, emiterea unor „idei/părerii preconcepate”, în condițiile necunoașterii sau ale cunoașterii superficiale a anumitor realități, dar și cu afirmarea unui machiavelism *sui-generis* și, în acest context, a unui pragmatism specific omului din popor. Nu în ultimul rând am putut vorbi despre un demers ludic cu finalitate *gnoseologică*, având drept rezultat constituirea a ceea ce este cunoscut îndeobște drept *filosofie/înțelepciune populară*.

2. Tipare explicative

¹ V. Dana-Luminița Teleoacă, *Proverbe cu termeni religioși în română și spaniolă* (lucrare în manuscris).

² Cf. Dana-Luminița Teleoacă, *Structuri paremiologice românești constituite în jurul unor termeni religioși* (lucrare în manuscris).

³ V., în acest sens, de pildă, explicitarea *cauzei* unei anumite stări de fapt enunțate în prima parte a unui proverb și, în acest context, formularea unor argumente (teologice) sau numirea/evocarea *finalității* aferente unui gest/unei atitudini.

Cel puțin unele dintre enunțurile frastice spaniole organizate în jurul unor termeni religioși sau care includ termeni religioși sunt definibile ca *tipare explicative*. Este vorba despre *microcontexte*⁴ în general binare, în interiorul cărora *explicația* (un tip aparte de *argumentare*) se realizează prin apelul la secvențe *cauzale*, *finale* sau *relative*. Așa cum se va putea remarca, pornind de la exemplele analizate *infra*, despre argumentație propriu-zisă vorbim în cazul secvențelor sintactice marcate prin *conectorii cauzali* *pues* „de vreme ce, întrucât”, *porque* „pentru că, deoarece, de vreme ce” sau *que* „căci, pentru că”, deși dimensiunea argumentativă este recognoscibilă și cu referire la unele *microenunțuri finale* (introduse prin *para que* „ca să”), respectiv *relative* (marcate prin pronumele relativ *que* „care”). Cel puțin la prima vedere, *idiomaticitatea* unor tipare de acest gen ar putea fi pusă, fie și parțial, sub semnul întrebării, atâta vreme cât se... divulgă, prin explicitare, sensul, dezambiguizându-se semnificația care, în cazul unui enunț cum este cel proverbial, se cuvenea a rămâne implicită. Vom avea de altfel ocazia de a verifica *infra* în ce măsură un astfel de aspect se verifică sau nu.

Unele dintre tiparele explicative/argumentative reprezintă sub aspect enunțiativ *structuri asertive*. Este, de fapt, subtipul enunțiativ pentru care am remarcat și o diversitate mai pregnantă a conectorilor valorificați pentru introducerea secvenței explicative (cf., în acest sens, conjuncțiile *pues*, *porque* și *que* cauzal, respectiv pronumele relativ *que*). Distribuim aici tipare cauzale, precum: *A Cristo prendieron en el huerto, porque se estuvo allí queto*⁵ (Sbarbi 1922 [I]: 256); *San para mi, que los santos no comen*⁶ (Id., II, 329); *Basta que me entienda Dios, que Él es el entendedor de todas las cosas*⁷! (Id., I, 319) sau *La blasfemia es mal vocablo, pues convierte al hombre en diablo*⁸ (Id., II, 490, Apéndice), în cazul cărora *explicația* este dezvoltată în relație cu teme ca: îndemnul la vigilență, egoismul și lăcomia, justiția divină sau limbajul vulgar/inadecvat. Bine atestate sunt și tiparele în cazul cărora *explicația* este introdusă prin relativul *que*. Este vorba despre *microcontexte* plasabile la granița dintre proverb și dicton⁹, în măsura în care enunțurile respective evocă personaje/persoane sau/și locuri concrete, particulare (circumscrise, mai exact, spațiului spaniol); cităm spre exemplificare contextele: *Es como el cura de Villariego, que, cuando no tiene pan de trigo, lo come de centeno* (Sbarbi 1922 [I]: 278); *Le sucedió lo que al cura de Trebujena, que se murió de sentir penas ajenas* (Id., *ibid.*); *Está como el fraile del Carmen, que ni entra ni sale* (*ibid.*, 389) ș.a. Având în vedere că tiparele de acest gen considerate pentru discuția noastră sunt enunțuri *comparative* (explicite sau implicite), argumentația este dezvoltată, așa cum se va fi putut observa, în relație cu mobilul respectivei asocieri, în aceste condiții tiparul relativ trimițând la... contextul genetic¹⁰: *que, cuando no tiene pan de trigo, lo come de centeno* „care, atunci când nu are pâine de grâu, mănâncă pâine de secară”¹¹; *que se*

⁴ Concept preluat de noi de la Negreanu (1983: 45 sq.), autor la care este definit – prin delimitare față de *macrocontext*, „cazul concret la care este aplicat proverbul într-un discurs verbal dat” (Id., *ibid.*) – ca „organizarea *interioară* a proverbului”, și anume ca structurare în care „semnificația particulară a unui cuvânt depinde de semnificația celorlalte cuvinte”.

⁵ Îndemn de a nu subestima amenințarea/pericolul și de a lua toate măsurile care se impun.

⁶ Cu referire la persoanele egoiste și hrăpărețe care, sub pretextul că celorlalți/altora nu le place un lucru, își însușesc ele totul.

⁷ Enunț rostit pentru a exprima încredințarea față de justiția divină, iar nu față de dreptatea umană.

⁸ Tipar prin care se condamnă prostul obicei al multor oameni care nu știu să vorbească, aceștia folosind în conversație fraze vulgare sau nepotrivite, care nu fac cinste unei persoane culte, educate, religioase.

⁹ Pentru disocierea între *proverb* și *dicton*, dar și pentru alte precizări conceptuale, v., de pildă, Sevilla Muñoz (2000: 103) sau Teleoacă (2021).

¹⁰ Concept care se referă la *sensul inițial* al unui anume tipar frastic, sens care se mai păstrează sau nu în conștiința colectivă, dar de explicitarea căruia depinde înțelegerea integrală și profundă a semnificației unui proverb (Negreanu 1983: 47).

¹¹ Structura evocă, prin urmare, ideea resemnării, a împăcării (cu ceea ce ai).

murió de sentir penas ajenas „care a murit de grija altora”¹²; *que ni entra ni sale* „care nici nu intră, nici nu iese”¹³. Unele enunțuri asertiv-explicative reprezintă structuri mai complexe, mai exact tipare ternare organizate după modelul *prezentativelor*, așa cum se poate observa și în cazul microcontextului: *Cuando los santos hablan, es porque tienen licencia de Dios*¹⁴ (Sbarbi [II] 1922: 344)/v., prin comparație, **Los santos hablan porque tienen licencia de Dios*.

Tiparele explicative *hortative* sunt introduse în mod constant prin *que* „de vreme ce, întrucât, căci”: *¡Arrima esas cruces, que este son no es de perder*¹⁵! (Sbarbi 1922 [I]: 259); *¡Hágale por Dios, que es buen pagador*¹⁶! (ibid., 325); *¡Haz, que Dios es piadoso que perdona*¹⁷! (ibid., 326); *¡Muérete sin Dios, que mañana vendrá a carros*¹⁸! (ibid., 327); *¡Obra bien, que Dios es Dios*¹⁹! (ibid.) ș.a. Conectorul *que* [+cauzal] este selectat de regulă și în cazul tiparelor *exclamative* (cf., de ex., *¡Dios se lo pague, que es buen pagador*²⁰!, Id., ibid., 324 sau *¡Válate Dios, Pedro, no cal, que el asno es recio*²¹!, ibid., 329), pentru care am consemnat și unele enunțuri în care secvența argumentativă este introdusă prin locuțiunea conjuncțională *para que* „(pentru) ca să” (cf., de ex., *¡Cruz y raya, para que no se me vaya*²²!, Sbarbi 1922 [I]: 258).

În unele dintre situațiile consemnate *supra*, secvența explicativă poate fi omisă fără ca aceasta să aibă repercusiuni notabile asupra inteligibilității structurii respective sau/și asupra funcționalității paremiologice²³, din această perspectivă putându-se admite o anume *redundanță a secvenței explicative*, care, „inserată”, subminează, fie și parțial, caracterul implicit/idiomatic al tiparului paremiologic. Cităm spre exemplificare microcontextele: *La blasfemia es mal vocablo, pues convierte al hombre en diablo* → **La blasfemia es mal vocablo*; *Basta que me entienda Dios, que Él es el entendedor de todas las cosas* → **Basta que me entienda Dios*; *¡Cruz y raya, para que no se me vaya!* → *¡Cruz y raya!* (tipar sintetic consemnat ca atare la Sbarbi), respectiv *¡Dios se lo pague, que es buen pagador!* → **¡Dios se lo pague!*

În alte cazuri, omisiunea secvenței explicative pare a fi (fost) posibilă doar în momentul în care o anumită asociere (în speță comparativă) va fi (fost) suficient de bine asimilată într-un anume mediu cultural/popular, astfel încât să se poată face abstracție de ea. În caz contrar, privat de microsecvența argumentativă, tiparul respectiv riscă să fie unul opac, atâta vreme cât asocierile în cauză vizează spații, timpuri, personaje de altădată, inaccesibile, deci, receptorului (modern). Sunt ilustrative în acest sens cele trei tipare asertive cu *que* relativ: *Es como el cura de Villariego, que, cuando no tiene pan de trigo, lo come de centeno* → **Es como el cura de Villariego*; *Le sucedió lo que al cura de Trebujena, que se murió de sentir penas ajenas* → **Le sucedió lo que al cura de Trebujena*; *Está como el fraile del*

¹² Cf. tema (discreției vs) indiscreției.

¹³ Tiparul respectiv evocă situația neclară sau incertă în care se găsește cineva, făcând aluzie la ușa falsă din prezbiteriul bisericii carmelite și la imaginea iluzorie (reprodusă pe ușa respectivă) a unui laic mergând în mână cu o oală cu apă sfințită.

¹⁴ Tipar prin care se face referire la asumarea sau/și autorizarea a ceva, în speță a actului exprimării verbale.

¹⁵ Microenunțul evocă ispita, cedarea în fața tentației.

¹⁶ Îndemn la caritate (care va fi răsplătită de Dumnezeu).

¹⁷ Tiparul conține un îndemn la cutezanță.

¹⁸ Manieră figurativă de a face referire la ratarea momentului oportun, la inutilitate, la sentimentul târziului.

¹⁹ Munca serioasă este recompensată de Dumnezeu.

²⁰ Formulă de exprimare a gratitudinii (aici, *pagar* lexicalizează sensul „a răsplăti”).

²¹ Tipar exclamativ invocativ prin care interlocutorul este pus în gardă cu privire la lipsa de trăinicie a bunurilor materiale.

²² Exclamație rostită pentru a exprima hotărârea fermă a cuiva de a nu reveni asupra unui lucru.

²³ În acest sens este relevant (și) faptul că sursele consultate înregistrează, pentru unele dintre aceste tipare, și varianta simplă (fără secvența argumentativă).

Carmen, que ni entra ni sale → **Está como el fraile del Carmen*. În aceeași ordine de idei ar putea fi menționat și microcontextul *¡Muérete sin Dios, que mañana vendrá a carros!*, în cazul căruia „ignorarea” secvenței explicative va fi (fost) posibilă în momentul asimilării imaginii *morții... fără Dumnezeu*. Pentru niciunul dintre exemplele citate, sursele consultate nu consemnează astfel de variante (sintetice) paralele, ceea ce nu înseamnă că măcar unele dintre acestea nu vor fi circulat la un moment dat.

Adesea, o eventuală omisiune a secvenței explicative este susceptibilă de a se solda cu apariția unui enunț ambiguu, puțin inteligibil, cum se poate observa în exemplele: *A Cristo prendieron en el huerto, porque se estuvo allí quieto* → **A Cristo prendieron en el huerto; San para mí, que los santos no comen* → **San para mí; ¡Arrima esas cruces, que este son no es de perder!* → *¡Arrima esas cruces!*; *¡Hágale por Dios, que es buen pagador!* → **¡Hágale por Dios!*; *¡Válate Dios, Pedro, no cal, que el asno es recio!* → **¡Válate Dios, Pedro, no cal!*

În alte cazuri, omisiunea este chiar imposibilă. Ilustrativ în acest sens este și microcontextul *¡Haz, que Dios es piadoso que perdona!*, în cazul căruia omisiunea microenunțului argumentativ ar avea ca rezultat un enunț minimal format dintr-un... unic lexem, și anume verbul *hacer* la imperativ (cf. **¡Haz!*), prin urmare funcționalitatea paremiologică fiind anihilată²⁴. Sunt și alte cazuri în care omisiunea secvenței explicative ar face dificilă, chiar imposibilă, încadrarea secvenței „rămase” în categoria proverbului, ca, de pildă, *¡Obra bien, que Dios es Dios!* → **¡Obra bien!* Este vorba, de fapt, despre acele situații în care „insertia” secvenței explicative nu doar că nu contravine definirii tiparului respectiv în acord cu specia *proverbului*, ci aceasta se dovedește indispensabilă pentru o astfel de apartenență, în măsura în care ea include dimensiunea *sentențioasă*, articulată în acord cu dimensiunea *figurativă*, fie ea și particularizabilă în termenii unei *idiomaticități conceptuale, gnoseologice* (v., în acest sens, ideea milosteniei/îndelungii-răbdări divine sau a omnipotenței divine: *Dios, el piadoso que perdona, que Dios es Dios*).

Rezultă că, în cele mai multe dintre enunțurile analizate *supra*, secvența explicativă nu are atributul redundanței²⁵, mai mult, aceasta reprezentând, măcar uneori, o condiție *sine qua non* pentru funcționalitatea *paremiologică* a enunțurilor respective, susținută pregnant inclusiv prin elemente de elaborare formală cu relevanță în plan *mnemotehnic* (v., în acest sens, în primul rând, secvențele aliterative, respectiv rima: *vocablo/diablo, Trebujena/ajenas, Dios/carros, raya/vaya, huerto/queto* ș.a.).

3. Tipare distorsionante

Unele dintre tiparele *explicative* analizate *supra*, 2., sunt susceptibile de a fi puse în relație cu un creator *cult* (cf., de ex., *La blasfemia es mal vocablo, pues convierte al hombre en diablo*). Făcând această observație, nu avem desigur în vedere dimensiunea... individuală a actului creator, ci circumscrierea acestuia față de un anume mediu, în speță *bisericesc sau/și monahal* (vs *popular*). Așa cum remarcam și cu prilejul discuției consacrate românei (v. Teleoacă 2022), rețin atenția unele microcontexte sugestive pentru asimilarea impecabilă și, implicit, redarea fidelă a învățăturilor creștine în cadru discursiv paremiologic, multe dintre acestea conținând figuri/metafore conceptuale/gnoseologice²⁶ și fiind sugestive pentru ceea ce Sevilla Muñoz (2000: 102 sq.) definește drept *proverbios*²⁷ (vs *refranes*). Ar putea fi sugestive în sensul observațiilor formulate și microcontexte, precum: *Dios hace salir su sol sobre los*

²⁴ Situații similare am consemnat și pentru română (cf., de ex., *Smerește-te, că Dumnezeu te înalță!* → **Smerește-te!*).

²⁵ Realitate care se impune cu atât mai mult într-o abordare contrastivă, considerând mai exact tiparele paralele consemnate de noi pentru română, în cazul cărora enunțurile „redundante” sunt, după toate probabilitățile, mai bine reprezentate.

²⁶ Măcar unele dintre acestea par a se situa la granița cu enunțurile *referențiale*; *figurativitatea* lor se definește însă, așa cum remarcam, în plan *conceptual/gnoseologic*.

²⁷ Tipare al căror conținut *grav* se definește prin delimitare față de enunțurile frastice accentuat *ludice*.

buenos y malos, y llueve sobre los justos e injustos (Sbarbi [I] 1922: 321); *Dios hizo todas las cosas con peso, sabiduría y medida* (ibid.); *La fe, para ser viva, ha de ser acompañada de buenas obras* (Id., ibid., 377); *El Padre celestial, las aves del cielo y hormigas de la tierra sustenta* (Sbarbi [II] 1922: 178); *Rezar, madrugar, dar limosna y frecuentar la iglesia no empobrece a nadie* (Id., ibid., 505, Apéndice) ș.a. Oarecum la antipod sunt structurile paremiologice *populare*, tipare în cazul cărora locul tonului grav este luat de regulă de dimensiunea pronunțat ludică, în acest context justificându-se o posibilă încadrare a multora dintre acestea în categoria *refranes*. În interiorul acestei clase, în realitate superior reprezentată având ca termen de comparație tiparele (cu termeni religioși) „culte”, se poate delimita o subcategorie aparte, și anume aceea a *enunțurilor distorsionante*, concept care se susține prin considerarea ca reper a învățăturilor creștine, așa cum sunt formulate acestea în manualele catihetice. Ca și în cazul românei, dacă uneori distorsionarea este interpretabilă ca fiind expresie a *ignoranței*, deci a unei „derapări” (conceptuale) involuntare (v., în acest sens, necunoașterea sau cunoașterea parțială, imperfectă, a unor realități), alteori,... în realitate mai frecvent, ea este rezultatul unei anumite *intenționalități* a enunțiatorului popular, prin urmare distorsiunea fiind... controlată în acord cu propriul interes. Identificăm aici un tip aparte de *versatilitate* a omului din popor²⁸, ale cărui... toane nu sunt chiar gratuite, ele cuvenindu-se a fi înțelese în relație cu anumite... interese ale acestuia (v. în speță filosofia de viață a aceluiași *homo pragmaticus*, abil în a întoarce realitatea în favoarea sa, riscând chiar blasfemia, prin crearea și statuarea unei realități paralele, ce dispune de propria... „legislație”). Este elocvent în sensul celor afirmate, de pildă, felul în care este valorizat, mai exact... devalorizat, actul de ‘a posti’, și anume nu doar prin distorsionarea propriu-zisă (cf. *Harto ayuna quien mal come, apud* Sbarbi 1922 [I]: 82, (literal) ‘Postește mult cine prost mănâncă’)²⁹, ci și prin... „sustragere”, în contextul formulării unei argumentații *ad-hoc*: postul ar fi pentru sfinți, care... nu ar avea măruntaie (cf. sp. ¡*Ayunen los santos, que no tienen tripas!* [Sbarbi [II] 1922: 343]), (literal) ‘Să postească sfinții’³⁰, căci ei nu au măruntaie!). Devalorizat prin distorsiune este și conceptul ‘liturghiei creștine’, resemantizat în aria absolută a derizoriului, așa cum se poate observa în microcontextul *La misa y el pimienta son de poco alimento* (Sbarbi [II] 1922: 71), (literal) ‘Liturghia și ardeiul țin puțin de foame’, în care analogia (... total neinspirată³¹) între „eficacitatea” spirituală a actului liturgic și „eficacitatea” alimentară a ardeiului este mai mult decât concludentă. Răsturnarea ierarhiilor, a priorităților, o resemnificare pe scara importanței evenimentelor este ilustrată de microcontextul *Lo primero y principal es oír misa y almorzar, y si corre prisa, antes es almorzar que oír misa* (Sbarbi [II] 1922: 71), (literal) ‘Primul și cel mai important lucru este să asculți slujba liturgică/liturghia și să iei masa de prânz, iar, dacă te grăbești, este mai bine să iei masa și doar apoi să asculți liturghia’, în care, așa cum se poate observa, distorsionarea reflectă punctul de vedere al lui *homo pragmaticus*, oricând dispus a lăsa pe locul doi viața spirituală. În cazul proverbului *Cada uno es como Dios lo hizo, y aun peor muchas veces* (Sbarbi [I] 1922: 319), (literal) ‘Fiecare este așa cum Dumnezeu l-a făcut și chiar mai rău adesea’, „adaosul” y *aun peor muchas veces* este sugestiv pentru felul în care trebuie decodată nu doar prima parte a proverbului, ci și varianta mai sintetică/trunchiată a acestuia, consemnată și ea la Sbarbi (cf. *Cada uno es como Dios lo ha hecho*), și anume în conformitate cu ideea unei

²⁸ V. și *infra*, 4., discuția consacrată anumitor „incoerențe” identificabile la nivelul sistemului axiologic popular, așa cum este acesta schițat în proverbele spaniole cu termeni religioși.

²⁹ Cf. și rom. *Postește în adevăr cel ce în sărăcie trăiește*, proverb în cazul căruia se impune disocierea între sărăcia survenită din milostenie, respectiv sărăcia în care te-ai născut sau în care ai ajuns din cauza exceselor săvârșite.

³⁰ Subînțeles: *nu noi, oamenii de rând*.

³¹ Sbarbi, *loc. cit.*, caracterizează în termeni duri respectivul proverb, arătând că acesta a fost creat de către detractorii/hulitorii celor sfinte.

creații divine... *imperfecte*, ceea ce reprezintă, desigur, o distorsionare a adevărului religios (în acord cu învățătura creștină, Dumnezeu l-a făcut pe om bun, chiar destinându-i acestuia paradisul).

Numeroase tipare paremiologice distorsionante au drept protagoniste o serie de... fețe bisericești, ca, de pildă, *(el) sacristán*, *(el) teólogo*, *(el) fraile*³² ș.a. Astfel, în mentalitatea populară și în contradicție cu un punct de vedere obiectiv, în speță creștin, activitatea sacristanului/paracliserului este una insignifiantă, care nu implică niciun efort considerabil, prin urmare banii câștigați astfel fiind inevitabil meniți a se risipi repede. De aceea, omul din popor s-a grăbit să discursivizeze aspectul, afirmând răspicat: *Los dineros del sacristán cantando se vienen y cantando se van* (Sbarbi 1922 [I]: 317), (literal) 'Banii paracliserului vin cântând și tot cântând se duc/se risipesc'. Alteori distorsionarea, în aceeași arie conceptuală, este în relație cu 'privarea de libertate' și blamarea acesteia. În acest context, un tipar invocativ precum ¡*Dios te libre de conciencia de teólogo!* (Sbarbi 1922 [I]: 324) exprimă convingerea omului din popor că gândirea teologică implică numeroase constrângeri, care îi îngrădesc libertatea, deși mesajul enunțului menționat, este, după toate probabilitățile, mai complex. Astfel, Sbarbi, *loc. cit.*, arată că tiparul respectiv demască/trădează, dimpotrivă, o anumită înclinație a omului laic spre libertinaj, în sensul de „respingere a oricărei constrângeri sau restricții”; altfel spus, nu atât gândirea teologică este constrângătoare (= distorsionarea, răstălmăcirea), cât mai ales omul din popor este înclinat spre libertinism!

O frecvență remarcabilă în tipare distorsionante cunoaște *fraile*, substantiv care apare într-o serie de contexte comune cu ale rom. *popă*, ceea ce se explică prin faptul că, deși glosarea din sursele lexicografice enciclopedice ale spaniolei susține echivalența semantică a lui *fraile* cu *monje* „călugăr”³³ (cf., de ex., DRAE, unde *fraile* este glosat prin „religioso de ciertas órdenes, ligado por votos solemnes”), totuși dicționarele de sinonimie relevă o arie semantică mai cuprinzătoare, în acest context *fraile* fiind echivalabil (și) prin substantive precum *sacerdote* „sacerdot, preot”, *clérigo* „față bisericească” sau *cura* „preot”. Dacă din unele tipare, de fapt din cele mai multe dintre acestea, transpare atitudinea de *discreditare*³⁴ *absolută* la adresa acestei instanțe, în altele constatăm doar o percepție *denaturată* cu privire la condiția de *fraile/călugăr*, așa cum se poate observa, de pildă, în microcontextul: *Fraile que fué soldado sale más acertado* (Sbarbi 1922 [I]: 389), care exprimă convingerea conform căreia cel care îmbracă haina monahală, dezamăgit de cele lumești, este de regulă mai bun decât cei care au fost călugări de la bun început (în sensul că nu au avut și altă profesie/ocupație anterioară). Respectiva convingere este însă în răspăr cu punctul de vedere creștin, care afirmă, așa cum se știe, *relevanța primordială a vocației* în opțiunea pentru viața monahală, nicidecum a experienței acumulate și nici a altor aspecte. Prin urmare, avem aici un alt exemplu absolut sugestiv pentru impunerea lui *homo pragmaticus* asupra lui *homo christianus*! Numeroase tipare sunt definibile drept... *superstițioase* într-un sens aparte, și anume în măsura în care ele evocă o serie de *prejudecăți*, i.e. idei preconcepuate cu referire la aceeași instanță. Este vorba despre proverbe (distorsionante sau parțial distorsionante³⁵) care gravitează în jurul unor teme negative, precum: 'discreditația și vigilența' (cf., de ex., ¡*Al fraile no le hagas cama, ni le des tu mujer por ama*³⁶!, Sbarbi [I] 1922: 388; ¡*Al fraile y al cochino, no le enseñes el camino!*, Id., *ibid.*; *Frailes sobrados, jojo*

³² Atitudinea necruțătoare la adresa unor astfel de instanțe (bisericești, monahale) trebuie înțeleasă (și) în relație cu conflictele care au putut interveni, pe parcursul istoriei, între oamenii din popor și reprezentanții Bisericii, respectiv fețele monahale (v., în același sens, și dările mari percepute pentru serviciile religioase).

³³ De altfel, *fraile* este coocurent în unele proverbe cu fem. *monja* (v., *infra*, discuția noastră).

³⁴ V. *discreditația* ca formă de actualizare a *distorsionării*.

³⁵ Distorsionarea este, și de această dată, efect al *generalizării* sau/și al *hiperbolizării* (unor aspecte negative).

³⁶ Tipar hortativ prin care se recomandă să nu-i primești în casă pe călugări și, mai ales, să nu le acorzi prea mult credit.

alerta!, *ibid.*, 390), 'hoția, înșelăciunea' (cf. *Quien dijo fraile, dijo alforja y fraude*, Sbarbi [I] 1922: 390), 'lăcomia (ieșită din comun)' (cf., de ex., *Fraile que su regla guarda, toma de todos y no da nada*, Id., *ibid.*, 389 sau *Dos cosas no se pueden saciar: los frailes y el mar*, *ibid.*, 390), 'neloialitatea, trădarea' (cf. *Frailes, vivir con ellos, y comer con ellos, y andar con ellos, y luego vendellos, que asi hacen ellos*³⁷, *ibid.*) sau 'interesul personal, egoismul' (cf. *Los frailes no quieren lo que conviene, Los frailes no tienen en la memoria más que sus comodidades*, *ibid.* ș.a.).

Uneori, *fraile* este selectat în microcontexte proverbiale alături de fem. *monja* „călugăriță”, așa cum se poate observa și în proverbul *Monja para hablar y fraile para negociar, jamás se vido tal par*³⁸ (Sbarbi [II] 1922: 77), a cărei ideatică este dezvoltată de asemenea în relație cu (unele dintre) tarele lumii monahale, în cazul de față, firea bârfitoare a călugărițelor, respectiv temperamentul intrigant al călugărilor (de aici și... „frumusețea” cuplului, cf. sp. *tal par!*), așa cum aceste defecte sunt percepute la nivelul mentalității populare. Proverbul *Más vale casada y arrepentida, que no monja metida* (Sbarbi [II] 1922: 77), literal 'Mai bine căsătorită și pocăită decât o călugăriță dedicată' ilustrează o altă percepție *denaturată* cu privire la viața monahală, omului din popor părănd a-i fi străină ideea *vocației/chemării către Divinitate*, în contextul în care el se... închină unui *modus vivendi* prin excelență profan, creându-și o religie *sui-generis*, personalizată (cf., în acest sens, coocurența epitetelor adjectivale *casada* și... *arrepentida*).

O subcategorie aparte a tiparelor distorsionante este aceea a structurilor *superstițioase etnice*, cel puțin în unele cazuri de acest gen convingerile respective întemeindu-se pe anumite realități (istorice), motiv pentru care tiparele în discuție vor fi încadrabile mai obiectiv în subcategoria enunțurilor *cvasisuperstițioase*. Ar putea fi ilustrativ în sensul celor menționate (și) microcontextul *¡Ay, Dios, quién fuera blanco, aunque fuera catalán!* (Sbarbi 1922 [I]: 319), care evocă fobia față de catalani, acesta utilizându-se în America, în special de către negri.

4. Incoerențe vs false incoerențe

Așa cum anticipam, unele proverbe cu termeni religioși, în speță tipare *distorsionante*, se impun atenției prin atitudinea *versatilă* a enunțiatorului popular. Aceeași atitudine este și mai evidentă dacă vom considera unele tipare paremiologice în raport cu altele, în acest context fiind posibilă definirea (inclusiv a) unor *variante frastice antagonice* sau *paradoxe*. În cele ce urmează, vom încerca să arătăm în ce măsură se susține acest aspect cu referire la o serie de tipare (aflate în raport de variație frastică³⁹, deși nu întotdeauna acest raport este foarte transparent⁴⁰) în care este dezvoltată relația dintre *efortul uman* și *ajutorul acordat de Divinitate*. Am delimitat în acest sens tipare în care:

a) ajutorul divin este condiționat de implicarea profundă a persoanei umane (cf. *¡Ayúdate, que Yo te ayudaré!*; *A quien madruga, Dios le ayuda*; *A quien madruga, Dios le ayuda si se levanta con buen fin*; *Al que se antuvia, Dios le ayuda*, apud Sbarbi [I] 1922: 318);

b) credința în Divinitate sau într-un sfânt este importantă, dar nu suficientă (cf., de ex., *¡Fíate de la Virgen, pero corre!*, apud Sbarbi [I] 1922: 238; [II], 462);

³⁷ Este unul dintre tiparele în cazul cărora Sbarbi precizează explicit faptul că acesta a fost creat în mod... nejustificat de către denigratorii Bisericii / monahismului.

³⁸ Cf. (literal) 'Măicuță să vorbească și călugăr să negocieze, nu s-a văzut/pomenit niciodată o astfel de pereche'.

³⁹ V., *infra*, o serie de alternanțe/variații lexicale (prin „substituție” sinonimică) de la un tipar la altul, ca, de pildă, *ayudarse* – (*mucha*) *madrugar* – *antuviarse* – *correr*.

⁴⁰ Vom reveni imediat *infra* acestui aspect.

c) credința în Divinitate *pare* a fi suficientă pentru reușită (cf. *¡Fíate de la Virgen y no corras*⁴¹!, *apud* Sbarbi [I] 1922: 238; [II], 462, s.v. VIRGO; Combet-Sevilla 1995: 26) și

d) credința în Divinitate este cea mai importantă, aceasta prevalând asupra trudei personale (cf. *Más vale a quien Dios ayuda, que el que mucha madrugá*, Sbarbi [I] 1922: 326).

Pornind de la distribuțiile realizate, putem spune în primul rând că valorizarea enunțiatorului popular de la **b)** nu se suprapune cu cea de la **a)**, întrucât la **a)** prevalează, după toate probabilitățile, efortul (fizic) personal, pe când la **b)** – credința religioasă, încredințarea. De altfel, sugestivă în acest sens este și topica tiparelor incluse la **a)**, în cazul cărora pe prima poziție este plasat microenunțul ce evocă truda umană (cf. *ayúdate, a quien madrugá, al que se antuvia*). În schimb, enunțul de la **b)**, *¡Fíate de la Virgen, pero corre! 'Încredințează-te Fecioarei, dar aleargă!'*, este sugestiv pentru desfășurarea efortului uman având ca premisă credința într-o forță divină. Totuși, așa cum se poate înțelege, **a)** și **b)** nu stabilesc, sub aspect conceptual, un raport antagonic. Per ansamblu, am putea spune că toate tiparele menționate dezvoltă ideea 'sinergismului umano-divin' sau 'divino-uman', *cu înclinarea balanței într-un sens sau în celălalt*. Tiparul de la **c)** este definibil drept *antagonic*, însă doar la nivelul unei structuri de suprafață: considerând mesajul de adâncime (actualizat prin prisma articulării *ironice* a respectivului enunț), atunci incoerențele sunt, în realitate, false incoerențe. De fapt, unicul tipar care se îndepărtează ideatic, cel puțin într-o anumită măsură, de restul enunțurilor frastice reproduse mai sus este cel de la **d)**, și anume *Más vale a quien Dios ayuda, que el que mucha madrugá*, aici fiind exprimată *clar* importanța esențială a ajutorului divin (la limită, subtextul acestui enunț ar putea fi formulat în felul următor: 'Degeaba muncești, dacă Dumnezeu nu te vede/ajută/nu-ți acordă harul'). În această perspectivă, și posibilitatea utilizării alternative a acestui tipar cu oricare dintre celelalte tipare considerate este mai îngrădită, implicit relația de variație frastică fiind discutabilă, deși nici acest proverb nu exclude propriu-zis ideea sinergismului divino-uman. Definim în acest context, ca și în cazul românei, *o structură psiho-populară deprinsă a formula și a reformula/nuanța o anumită realitate*, în ultimă instanță un *demers gnoseologic*, reflectând abordarea uneia și aceleiași realități din unghiuri multiple în scopul cunoașterii acesteia, adesea, prin stabilirea unor granițe între *esență* și *aparență*.

Despre o falsă incoerență vorbim și în cazul perechii frastice *A veces pagan justos por pecadores* (Combet-Sevilla 1995: 49, s.v. INNOCENT), dar și *Muchas veces pagan justos por pecadores* (*apud* Id., *ibid.*), în care, așa cum se poate observa, sunt selectate alternativ locuțiuni adverbiale *antonimice* (cf. *a veces* „uneori”, respectiv *muchas veces* „adeseori”) cu referire la *unul și același aspect/una și aceeași situație ontologică*. După toate probabilitățile însă, în primul enunț avem a face cu o utilizare *litotică* a structurii adverbiale, care, într-un plan de adâncime, implică un conținut aflat la antipod, fiind echivalabil, mai exact, prin „muchas veces”; în acest context, apelul la *litotă* se explică prin valențele expresive pregnante ale acestei figuri logico-stilistice⁴². În termeni similari se poate analiza și cuplul: *Detrás de la cruz está el diablo* (Sbarbi [I] 1922: 258) – *No siempre ha de estar el diablo detrás de la puerta* (Id., *ibid.*, 309), în acest caz *no siempre* fiind echivalabil prin... „muchas veces”, ceea ce înseamnă, implicit, a admite existența unor excepții... fericite. În primul enunț, deși nu este exprimat explicit un adverb de tipul *siempre* „întotdeauna, mereu”, acesta este subtextual.

⁴¹ În realitate, un tipar puternic conotat ironic, așa cum se precizează în Sbarbi (*loc. cit.*), acesta conținând, mai exact, o ironie aspră la adresa celor care așteaptă să le vină totul de-a gata.

⁴² V. în acest sens definirea *litotei* drept acea „figură de stil care constă în *atenuarea însușirilor, în micșorarea dimensiunilor unui obiect, unei ființe etc. pentru a se obține efectul invers, de intensificare* (s.n.)” (MDN 2000).

Rezultă că distanța conceptuală dintre cele două variante nu este așa de mare, mai mult, relația dintre respectivele variante nefiind definibilă ca antagonică.

Nu toate „incoerențele” identificabile în cadrul discursiv paremiologic (spaniol) sunt definibile în relație cu... *versatilitatea* enunțiatorului popular, însă acestea sunt, de regulă, concludente cât privește demersul discursiv-cognitiv al acestuia în sensul aprofundării unei realități sub mai multe aspecte ale sale. În acest context, de pildă, un enunț (dicton *laboral*) precum *Por San Simón y Judas carponcito de tres uvas* (Sbarbi [II] 1922: 334) și-ar putea dovedi, cel puțin la prima vedere,... incoerența în raport cu tiparul *Por San Simón y Judas se cogen las uvas* (Id., *ibid.*), având în vedere că în primul se afirmă că, în perioada respectivă (*por San Simón y Judas*), nu a mai rămas nimic pe viță decât niște rămășițe sfrijite (cf. sp. *carponcito de tres uvas*), pe când în celălalt aceeași perioadă este echivalată cu etapa în care se culeg viile (cf. sp. *se cogen las uvas*). Contradicția este soluționabilă, măcar parțial, dacă vom considera că în unul dintre dictoane este evocat *procesul*, în celălalt – rezultatul acestui proces.

5. Concluzii

Analiza întreprinsă în cercetarea de față furnizează – considerăm – suficiente argumente în favoarea faptului că discursul paremiologic spaniol (tipare cu termeni religioși) reprezintă un discurs organic, în economia căruia redundanțele, incoerențele sau/și ignoranța enunțiatorului sunt departe de a se defini drept coordonate esențiale ale articulării acestui tip de literatură. Astfel, așa cum am avut ocazia de a constata, în cazul celor mai multe dintre tiparele discutate, secvența explicativă nu are atributul redundanței, aceasta chiar constituind uneori o condiție fundamentală pentru *funcționalitatea paremiologică* a unui enunț sau a altuia. Aceasta echivalează, de fapt, cu a admite inclusiv faptul că microsecvențele explicative/argumentative nu contravin cel mai adesea idiomaticității tiparelor respective. În același timp, fenomenele de distorsionare analizate relevă *intenționalitatea* enunțiatorului popular și doar într-un grad mai mic ignoranța acestuia, mesajul fiind pus relativ constant în slujba unei versatilități *sui-generis*, definitorie pentru profilul unui autentic *homo pragmaticus*. În acest context, chiar eventualele incoerențe sunt discutabile, (multe dintre) formulările/variantele frastice *antagonice* dovedindu-se la o privire mai atentă, pseudoantagonisme, pseudoparadoxuri. Astfel, ceea ce în primă instanță ar putea fi receptat în termenii unei contradicții/incoerențe se adevărește a fi, la o lectură mai profundă, expresia unei psihologii populare complexe, *deprinse a formula și a reformula/nuanța* o anumită realitate. Am identificat aici un demers *gnoseologic*, abordarea unui anumit aspect din unghiuri multiple având drept finalitate stabilirea unor granițe între *esență* și *aparență*. Sunt, de altfel, observații pe care le-am putut formula și în cazul demersului paralel consacrat românei, ceea ce validează o dată în plus concluziile de aici.

BIBLIOGRAPHY

Combet, Louis, Julia Sevilla Muñoz, 1995, „Proverbes, expressions proverbiales, sentences et lieux communs sentencieux de la langue française d’aujourd’hui avec leur correspondance espagnole”, *Paremia*, 4, 7–99.

Gheorghe, Gabriel, 1986, *Proverbele românești și proverbele lumii romanice*, București, Editura Albatros.

Marcu, Florin, 2000, *Marele dicționar de neologisme* (ediția a II-a), București, Editura Saeculum (MDN 2000).

Negreanu, Constantin, 1983, *Structura proverbelor românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

Núñez, Hernán, 1555/2001, *Refranes o proverbios en romance*, Edición crítica de Louis Combet, Julia Sevilla Muñoz, Germán Conde Tarrío y Josep Guia i Marín; Salamanca/Madrid, Guillermo Blázquez Editor, 2 vols.

Santillán Güemes, Ricardo, 2004, *Imaginario del diablo*, Buenos Aires, Ediciones Del Sol.

Sbarbi, José María, 1922, *Diccionario de refranes, adagios, proverbios. Modismos, locuciones y frases proverbiales de la lengua española*, 2 tomos, Madrid, Librería de los Sucesores de Hernando.

Sevilla Muñoz, Julia, 2000, „Les proverbes et phrases proverbiales français et leurs équivalences en espagnol”, *Langages*, 34e année, n° 139), 98–109.

Teleoacă, Dana-Luminița, 2021, *Prolegomene pentru o abordare paremiologică contrastivă în context romanic* – conferință la Academia Română (18 februarie 2021).

Teleoacă, Dana-Luminița, 2022, „Aspecte ale distorsionării în proverbe românești cu termeni religioși: între *homo christianus* și *homo pragmaticus*” – comunicare la Cel de al VIII-lea Simpozion Internațional de Lingvistică, București, 29–30 septembrie 2022.

THE INFLUENCE OF THE CARBON PRICE IN THE ECONOMY

Gabriela Cornelia Piciu
Senior Researcher, PhD, Centre for Financial and
Monetary Research “Victor
Slăvescu”

Abstract: This article addresses a very topical topic, with climate change having a huge impact on the economy, health and safety, food production and security. By 2050, climate change is a priority objective so that Europe is considered neutral in terms of greenhouse gas emissions.

Thus, it becomes a necessity to intensify research in clarifying the main key concepts in and the scope of climate finance, to improve its usefulness, in order to solve some problems related to greenhouse gas emissions.

To achieve the acceleration of the transition to a zero-carbon economy, a variety of policy instruments are needed that, together with the progressive increase in carbon prices, will facilitate the removal of fossil fuel subsidies. In this way, a more ambitious and effective climate policy can be implemented.

Keywords: instruments, carbon pricing, sustainability, greenhouse gas emissions, climate change

INTRODUCTION

Currently, financing for climate change mitigation has become a major public policy priority in a large number of countries, and all institutions responsible for implementing these policies, financial intermediaries, regulatory authorities and central banks have internalized this desirability in their objectives and frameworks of politics.

The Paris Agreement recognized for the first time the key role of aligning financial flows with climate goals. The importance of coordinating financial flows with climate action and the SDGs (Sustainable Development Goals) was also highlighted, a recognition that mitigation and resilience goals cannot be achieved without finance, both in the real economy and in the system financially, being made in accordance with these objectives. Thus, currently carbon pricing efforts are intensified around the world.

CARBON PRICING

Carbon pricing is a cost-effective policy tool. A price is set on greenhouse gas emissions, which creates a financial incentive to reduce these emissions or increase CO₂ captures.

The carbon price is set by the government, and the market determines the level of price-incentivized emissions reductions. By incorporating the costs of climate change into economic decision-making, carbon pricing can help encourage changes in production, consumption and investment patterns, thereby supporting low-carbon growth.

Governments can price carbon using a variety of policy instruments, all of which can be tailored to domestic circumstances, priorities and needs.

The climate impact of carbon pricing depends on how broadly the price is applied, the level of prices and the availability of abatement opportunities.

Economy-wide carbon pricing policies are more effective than carbon prices limited to specific sectors or goods, and higher carbon prices stimulate greater emission reductions.

Creating a credible and more predictable long-term price signal supports long-term investment and boosts low-carbon development.

The climate impact of carbon pricing depends on how broadly the price is applied, the level of prices and the availability of abatement opportunities.

CARBON PRICING TOOLS

Carbon pricing tools are: direct and indirect carbon pricing

1. The direct price of carbon

refers to CPI that applies a price incentive directly proportional to the greenhouse gas emissions generated by a particular product or activity, primarily through a carbon tax or ETS. By applying the same price per metric ton of carbon dioxide (CO₂) across multiple sources, direct carbon pricing ensures that reduction incentives are consistent and cost-effective.

2. Emissions Trading System (ETS)

An emissions trading system involves setting a limit or cap on the total volume of GHG emissions in one or more sectors of the economy.

The government auctions or distributes tradable emission allowances to entities subject to the cap, where each allowance represents the right to emit a certain volume of emissions (typically one metric ton of carbon dioxide equivalent), and the total volume of allowances is equal to the emission ceiling.

Covered entities are required to give up allowances for their emissions during a compliance period. They can choose to buy additional shares if necessary or sell surplus shares. This type of policy is also known as a cap-and-trade system.

3. Carbon credit mechanisms

Carbon credit mechanisms are another form of carbon pricing, but they work differently from ETS and carbon taxes, instead of requiring businesses to pay for emissions (ie, the polluter pays principle), businesses and other organizations can generate credits of carbon (and therefore revenue) demonstrating that emissions have been reduced or captured relative to a counterfactual benchmark.

Participation in credit mechanisms is generally voluntary and, unlike carbon taxes and the ETS, these mechanisms do not themselves create an overall carbon price. Instead, it provides a subsidy for reducing emissions among selected eligible activities.

Credit mechanisms work in line with initiatives that create demand for emissions reduction activities either domestically or internationally.

INDIRECT CARBON PRICING

It refers to instruments that change the price of products associated with carbon emissions in ways that are not directly proportional to those emissions.

These instruments provide a carbon price signal, even though they are often (primarily) adopted for other socioeconomic goals, such as raising incomes.

Examples of indirect carbon prices include fuel and commodity taxes, as well as fuel subsidies that affect energy consumers. For example, fuel excises that apply a flat tax per liter of petrol indirectly put a price on the carbon emissions from burning that petrol. Conversely, fuel subsidies that reduce the price of fossil fuels create an indirect "negative" carbon price signal that encourages higher consumption and therefore increases carbon emissions.

The bio-economy was defined by the OECD and is the concept that includes all economic activities that are related to the development and use of biological products and processes.

The bio-economy is based on the development of biotechnologies that “apply the science and technology of living organisms, as well as their parts, products and models, to modify living and non-living materials for the production of knowledge, goods and services” (OECD, 2009). Biotechnology offers broad prospects for progress in primary production, health and industries, while reducing dependence on non-renewable resources and providing

food, environmental, social and economic security through job creation and competitive position.

The European Commission (2012) defined the bio-economy as “an economy that uses biological resources from land and sea, as well as waste, including food waste, as inputs to energy industry and production. It also covers the use of bio-based processes for green industries”.

The bio-economy can maintain and create growth and jobs in rural, coastal and industrial areas, while reducing dependence on fossil fuels and improving economic and environmental sustainability. The concept of bio-economy and the biotechnological approach are considered weak sustainability positions because they focus on the use of natural resources in production processes.

In characterizing poor sustainability, it is stated that both “human capital” and “natural capital” are substitutable and that a complete change in our economic system is not necessary, but rather a shift from fossil to renewable inputs.

THE CURRENT SITUATION OF THE CARBON PRICE

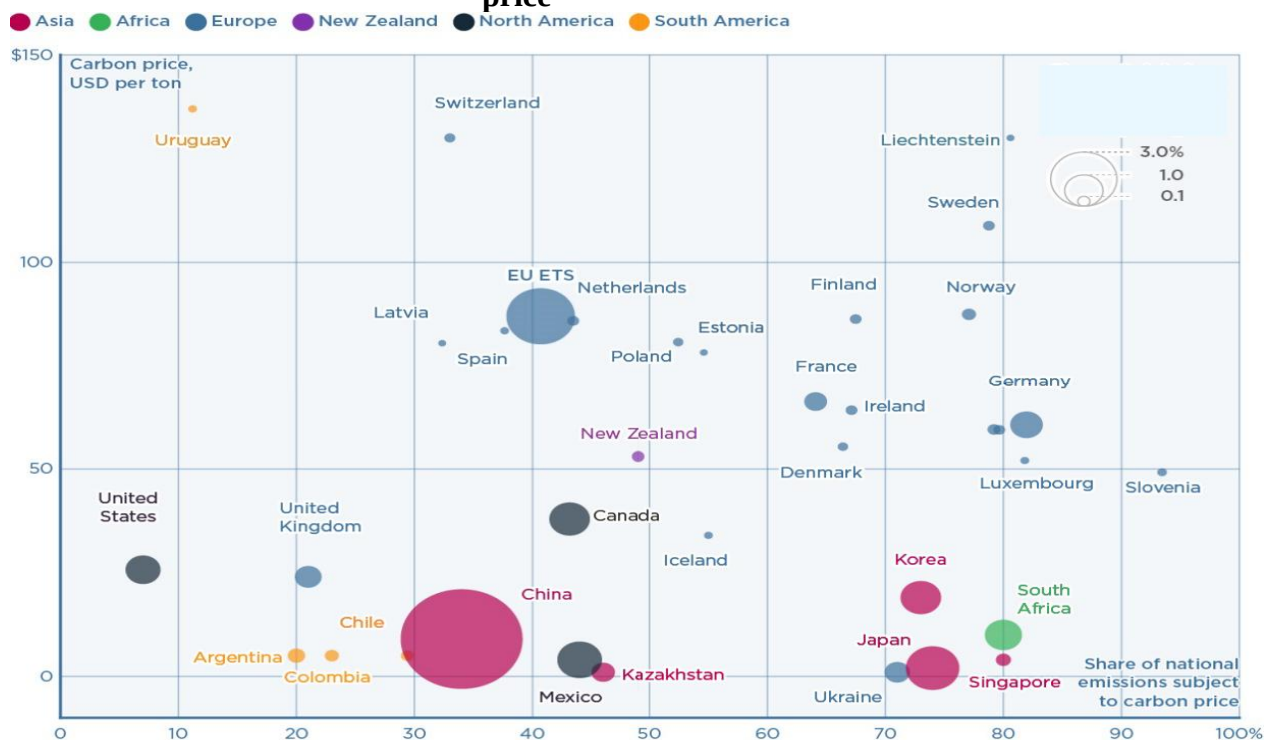
Energy prices and the cost of living crisis have been factors driving price trends and influencing the design and implementation of carbon taxes and emissions trading systems (ETS) in 2022.

In some countries direct intervention has been taken to keep carbon taxes or ETS prices low most prices remained relatively stable and in Europe prices increased.

Some ETSs experienced higher volatility in 2022 due to fluctuations in energy prices and, to a lesser extent, government responses to the energy crisis.

High-income countries still have the highest coverage, prices and direct revenues of carbon pricing (Figure 1).

Figure 1: The price of carbon and share of national emissions subject to carbon price

Source: European Environment Agency: <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/dataviewers/greenhouse-gases-viewer>

Globally, 68 carbon pricing instruments (CPIs), including taxes and emissions trading systems (ETS), are in operation, and three more are scheduled for implementation.

IPCs in operation cover approximately 23% of total global greenhouse gas (GHG) emissions.

The International Maritime Organization is considering setting a price for emissions from international shipping activities. If adopted, it would represent a major step in addressing global GHG emissions.

Carbon pricing can provide an impulse for economic transformation and recovery by they can help bridge the gap between commitments and policy and "maintain 1.5 degrees".

Along with reducing emissions, carbon pricing can improve energy and industrial efficiency, limit dependence on imported energy, promote cleaner air, protect and regenerate landscapes, and provide a valuable source of government revenue.

The adoption of carbon pricing remains a political challenge, particularly amid rising inflation and energy prices. Fair, effective and integrated social and climate policies are needed.

CROSS-BORDER APPROACHES TO CARBON PRICING

The EU is about to adopt its carbon border adjustment mechanism, and Canada and the United Kingdom (UK) are exploring options for similar mechanisms.

The International Monetary Fund (IMF) and the World Trade Organization (WTO) advocate an international carbon price.

Some countries have moved towards adopting international climate clubs, including the proposed United States (US)-EU Carbon Sector Agreement on Steel and Aluminum Trade.

These approaches can strengthen domestic support, prevent carbon leakage and encourage mitigation across national borders.

Record ETS prices were in the European Union (EU), California, New Zealand and the Republic of Korea, while several carbon taxes also reached their highest price levels ever.

A combination of policy reforms, anticipated changes, speculative investment interest and broader economic trends, particularly in global energy commodity markets, are driving these ETS price increases

However, prices need to rise considerably more to meet the Paris Agreement's temperature targets, as less than 4% of global emissions are currently covered by a direct carbon price in the range needed until 2030.

Global revenues from carbon pricing have increased by almost 60% over the past year, to around US\$84 billion.

With the increase in prices and the reduction of the free allowance, ETS revenues exceeded carbon tax revenues for the first time.

Increased revenue from carbon pricing can support sustainable economic recovery, finance wider fiscal reforms or help protect countries from economic and international turbulence.

Cross-border approaches also play an important role in setting the carbon price. The EU is about to adopt its carbon border adjustment mechanism, and Canada and the United Kingdom (UK) are exploring options for similar mechanisms.

The International Monetary Fund (IMF) and the World Trade Organization (WTO) advocate an international carbon price. Some countries have moved towards adopting international climate clubs, including the proposed United States (US)-EU Carbon Sector Agreement on Steel and Aluminum Trade.

These approaches can strengthen domestic support, prevent carbon leakage and encourage mitigation across national borders.

New financial services, technologies and governance frameworks influence the evolution of carbon markets. Financial actors are becoming more active in the carbon market, decentralized financial innovations are emerging that show the potential of the technology, but there are some concerns about transparency and quality.

Diverse governance frameworks from stakeholders and institutions that aim to address the integrity of carbon credits and how companies use them, and New Paris Agreement rules increase certainty while adding complexity to carbon credit markets and may lead to increasingly divergent approaches between actors and geographies.

CONCLUSIONS

All policy instruments that focus on price incentives for the use of fuels and commodities can be considered indirect carbon prices.

However, regulations and investment incentives – which may address non-price market failures but do not translate into a price equivalent – are not considered indirect carbon prices.

Considering carbon pricing concerns, it is important to recognize that more than 70% of greenhouse gas emissions are domestic, and trade and competitiveness issues are far less important to addressing these emissions sources.

Of course, it is difficult to delineate the traded from the non-traded sectors. Non-traded goods are often influenced by conditions in international markets.

BIBLIOGRAPHY

1. Bistline, John, Neil Mehrotra, and Catherine Wolfram. 2023. Economic Implications of the Climate Provisions of the Inflation Reduction Act. *Brookings Papers on Economic Activity (March)*. Washington: Brookings Institution.
2. Bown, Chad P., and Kimberly Clausing. 2023. How to cooperate when the United States, EU, and China have very different climate and trade policies. PIIE Working Paper .
3. Cicala, Steve, David Hémous, and Morten Olsen. 2022. Adverse Selection as a Policy Instrument: Unraveling Climate Change.
4. Clausing, Kimberly, and Catherine Wolfram. 2023. Carbon Border Adjustments, Climate Clubs, and Subsidy Races When Climate Policies Vary. Forthcoming in *Journal of Economic Perspectives*.
5. Crănganu , Constantin.2020. *Schimbări climatice : un ghid (uneori) incorect politic* , Ed. INTEGRAL, București
6. Climate Leadership Council. 2020. *America's Carbon Advantage (September)*. Available at <https://clcouncil.org/reports/americas-carbon-advantage.pdf>.
7. Congressional Budget Office. 2022. Summary Estimated Budgetary Effects of Public Law 117-169, to Provide for Reconciliation Pursuant to Title II of S. Con. Res. 14 (September 7).
8. Credit Suisse. 2022. *US Inflation Reduction Act: A Tipping Point in Climate Action. ESG Report*.
9. EPA (Environmental Protection Agency). 2019. *Global Non-CO² Greenhouse Gas Emission Projections & Marginal Abatement Cost Analysis: Methodology Documentation*. Washington.
10. European Commission. 2021. “Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Establishing a Carbon Border Adjustment Mechanism.” 2021/0214 (COD).

11. Brussels European Commission. 2021. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Establishing a Carbon Border Adjustment Mechanism. 2021/0214 (COD). Brussels.
12. Kleimann, David, Niclas Poitiers, André Sapir, Simone Tagliapietra, Nicolas Véron, Reinhilde Veugelers, and Jeromin Zettelmeyer. 2023. *How the EU Should Answer the US Inflation Reduction Act. Bruegel Policy Brief (February 23)*. Brussels: Bruegel.
13. OECD (2022), *Building Financial Resilience to Climate Impacts: A Framework for Governments to Manage the Risks of Losses and Damages*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9e2e1412-en>.

PERSPECTIVES ON THE PARTITION OF INDIA AND PAKISTAN

Marian Suciu
Postdoctoral Researcher, PhD., „Babeş-Bolyai”
University of Cluj-Napoca

Abstract: For a long time, the Indian subcontinent was under British rule, but more and more Indians fought for independence in the twentieth century, and the British were forced to renounce their rule. In 1947, the British offered independence to two different states, Pakistan and India, which provoked only violence, as the two peoples had lived together for a long period of time and were suddenly being made to choose a side according to their religion; thus began a time of death and sorrow. The traumatic experience of the partition of India from Pakistan is not only recorded by historians, but also by writers, and the current paper will present both the way in which this event is reflected by history and in novels.

Keywords: the British Empire, South Asia, India's partition, Pakistan partition, World literature.

In the beginning, the British had a weak influence in the East, as exploration and trading in South Asia was in the hands of the Portuguese. Overtime, gradually, the London East India Company, founded in 1600, began to grow in influence in the Asian space. “Unlike the pioneers of the Asia trade, the Portuguese, who adopted a wholly state-led strategy, or the Dutch, who introduce a mixed public-private model, the English pushed forward a private sector strategy for tapping the wealth of the East”¹. This control of the wealth of India was made through the English merchants that managed to convince the local rulers to give them freedom to establish their trade in the Indian subcontinent. At the beginning of the seventeenth century, “England had received almost unlimited rights to Indian property when Great Moghul Jahangir sent a letter to King James I stating that “in whatsoever place they (the English) choose to live, they may have free liberty without any restraint,” asking only that his Majesty command his merchants”² to bring valuable goods.

In the nineteenth century, the area controlled by the English company expended “in two ways. First was the use of subsidiary agreements between the British and local rulers, under which control of foreign affairs, defence, and communications was transferred to the Company, and Indian rulers were allowed to govern more or less as they wished on other matters. This development created what came to be called Princely States. The second method of control over India was outright military conquest or annexation of territories; it was these areas that were properly called British India, and nearly all of northern India was annexed by the British”³. After the Indian Rebellion of 1857, the leadership of the Indian territory obtained by the East India Company and the sovereignty of the Indian princely states was transferred to the British Crown. In 1858, Queen Victoria “announced to the people of India that they were to be admitted freely and impartially to political office”⁴. Unfortunately, by

¹ Nick Robins, *The Corporation that Changed the World. How the East India Company Shaped the Modern Multinational*, London, Pluto Press, 2012, p. 19.

² Beverly Rorem, *Passion for Tea*, Bloomington, Author House, 2008, p. 36.

³ *Ibidem*.

⁴ Stuart H. Graham, “Home Rule for India”, in *The American Political Science Review*, vol. 13, no. 2, 1919, p. 301.

1909, through various reforms, the British only “gave the peoples of India a larger consultative voice in Indian affairs without making their voice count. [...] [This led to the rise of] [f]resh agitation”⁵.

As the British Empire entered the World War II to fight against the Axis powers, the Viceroy of India also “proclaimed India at war without bothering to consult either Mahatma Gandhi or Congress President Barrister Jawaharlal Nehru. [...] Linlithgow’s arrogance in coldly ignoring Nehru and Gandhi triggered Congress’s refusal to cooperate [...], leading to the arrest of their entire high command [...]. Quaid-i-Azam [...] Jinnah’s Muslim League, on the other hand, strongly supported the Raj [...]. Therefore, when the League met in 1940, demanding that a separate nation called Pakistan (“Land of the Pure”) be carved out of the north India’s Muslim majority provinces after war’s end, British officials agreed”⁶. As such, in 1947, the Viceroy and Governor-General of India, Albert Victor Nicholas Louis Francis Mountbatten, decided that the United Kingdom will withdraw from India on 15 August 1947, “ignoring the advice of Gandhi and Jinnah to slow down the deadly partition process, and refusing even to allow British governors of Punjab and Bengal to view the new partition map lines for their own provinces”. This gave rise to “communal violence”⁷ against religious minorities and millions of “terrified Hindus, Muslims, and Sikhs across all of North India ran for their lives, desperately seeking to escape the knives, guns, and flames that consumed most of what had been peaceful Punjab and Bengal”⁸.

While the fate of the territories governed by the Crown were decided by the British, the princely states had to decide on their own if they would be part of Pakistan or India. The “princely states located in Pakistan, one after another, decided to opt for Pakistan as these were predominantly Muslim states with 90 per cent or more of their population being Muslims”⁹. In the case of the Jammu and Kashmir princely state, the situation was more complicated as there was a Hindu majority in Jammu, a Buddhist community in Ladakh and a Muslim majority in the Kashmir valley and in the far north of the state. If in the beginning, the Maharaja was more inclined to accede to Pakistan or organize a referendum to see the opinion of the population, because of the tribal invasion, “the Government of Jammu and Kashmir seemed to have no alternative left but to seek help from India. [...] In return for the military assistance [Prime Minister] Mahajan agreed to accept”¹⁰ their accession to India. This led to the First Kashmir War, as the attacks of the Muslim tribes increased and, in the end, even Pakistan intervened, as the government did not accept the accession of Kashmir as a correct path. At the end of the war, a cease fire was issued and United Nation proposed a plebiscite. As the plebiscite did not come to pass, conflicts arose in this region, and new wars were erupted in this area in 1965 and 1999, fought by the Indian and Pakistani armies.

The Partition in Literature

When authors depict the partition of India and Pakistan, they also focus on the thousands of people that fled from one country to another, driven by the way in which the locals killed Hindus and Sikhs in the territories of the Islamic Republic of Pakistan and the Hindus killed Muslims in the Republic of India. Furthermore, the literary “Partition narratives represent non-standardized versions of Partition that often stands in disjunction with an

⁵ *Ibidem*.

⁶ Stanley Wolpert, “A Mixed Legacy. From Raj to Modern India”, *Harvard International Review*, vol. 32, no.4, 2011, p. 37.

⁷ Gyanesh Kudaisya, “Partition”, *Key Concepts in Modern Indian Studies*, edited by Gita Dharampal-Frick et al., New York, New York University Press, 2015, p. 203.

⁸ Stanley Wolpert, *op.cit.*, p.37.

⁹ Qazi Shakil Ahmad, “The Partition Plan, India Design and Kashmir Issue”, *Pakistan Horizon*, vol. 56, no.2, 2003, p. 18.

¹⁰ *Ibidem*, p. 34

otherwise one-dimensional and often heavily censored (national) version of an historical event, which in actuality is characterized by its diverse dimensions and narratives”¹¹. This image is reflected in the novel *Train to Pakistan*, by Khushwant Singh, as the author describes how a train with dead Hindus and Sikhs arrives in India through the border village of Mano Majra, where Hindus and Muslims live besides each other. As this train appears, the peace of the village is destroyed, and the locals want to eject the Muslims from their homes. Firstly, they are sent to a refugee camp. Afterwards, they board a train to Pakistan, but Malli gangs and the locals that have grudges against Muslims want to “attack the train near the bridge tonight. It is taking Muslims of Chundunnugger and Mano Majra to Pakistan”¹². Another profound book on the subject of partition is Veera Hiranandani’s, *The Night Diary*, in which Nisha, a half Muslim half Hindu girl, escapes with her father and brother from the city of Mirpur Khas, as her brother is bullied, and the father is afraid that the Muslims might kill them. As they travel to India, they encounter other thousands of Hindus that have the same ideas, some of which are killed by fanatic Muslims, others die of thirst in the Thar desert, others become crazy, and only a few manage to arrive to India and start a new life. Nisha’s family is among the lucky cases.

Unlike the previous books, in *The Shadow Lines* by Amitav Ghosh, the partition is described through an allegory with the house of Tha’mma, the narrator’s grandmother. Like India, the house “is made up of a diverse population of inhabitants who have trouble finding commonalities or a shared history. The parallel continues when the grandmother’s grandfather dies, the absence of his controlling personality leads to petty conflicts between the family members”¹³, which led to the decision “to divide the house with a wooden partition wall”¹⁴, very similar to the division with borders between India and Pakistan.

The Partition in Movies

In a similar way to the aforementioned books, Indian movies illustrate the traumatic experience of the Indian and Pakistani partition. One of the most representative movies is *The Train to Pakistan*, which was adapted from the book with the same name in 1998 and directed by Pamela Rooks. This movie “provides a picture of Mano Majra, a village in Indian Punjab, close to the newly formed border, in which trains play a vital part in the everyday life of the villagers, and subsequently, trains become the cause of turbulence in an otherwise calm and peaceful village. It is where train loads of dead refugees arrive; the iron railway bridge on a nearby river is the site of the climatic action”¹⁵. The movie realistically represents the way in which “ambushes and killings in trains and at various railway stations in Punjab make the communal massacres difficult to forget or ignore”¹⁶. Another dramatic movie is *Refugee*, from 2000, directed by J. P. Dutta. It tells the stories of the refugees from 1947 and 1971, after Bangladesh had obtained its independence from Pakistan. Manzur Ahmad, who had migrated to East Pakistan after the partition of India, must get to West Pakistan with his family after Bangladesh becomes an independent state. But in order to do so, they need to follow an agent that smuggles them inside India and, afterwards, into Pakistan. The *Refugee* tells a sad story, but as the agent falls in love with Nazneen Ahmad, the movie is transformed into a love story

¹¹ Mohd Farhan Saiel, “Alienated Suffering of Divide and Cross: A Study of Amitav Ghosh’s *The Shadow Lines*”, *International Journal of English Literature and Social Sciences*, vol. 6, no. 6, 2021, pp. 39-40.

¹² Khushwant Singh, *Train to Pakistan*, Haryana, Penguin Books, 2016, p. 176.

¹³ Thomas F. Halloran, “National Allegory and the Partition in *The Shadow Lines*”, *Amitav Ghosh: Critical Essays*, edited by Bibhash Choudhury, Delhi, Rimbhim House, 2018, p. 52.

¹⁴ Amitav Ghosh, *The Shadow Lines*, Haryana, Penguin Books, 2019, pp.135-136.

¹⁵ Prabhjot Parmar, “Films & Partition. Train of History”, *The Tribune*, published on August 5th 2007, accessed on September 11th 2023, available at <https://www.tribuneindia.com/2007/20070805/spectrum/main1.htm>.

¹⁶ *Ibidem*.

wherein the agent starts seeing the refugees not as things that have to be shipped from one place to another, but as human beings that suffer.

The most impressive partition movie is the 2019 *Bharat*, directed by Ali Abbas Zafar. The movie has some similarities with the South Korean film from 2014, *Ode to My Father*, directed by Yoon Je-kyoon. *Bharat* tells the story of Bharat Kumar, a shopkeeper in Delhi, who refuses to sell his shop to a mall developer. On his birthday, Bharat Kumar tells his life story to his grandniece, from when he was 7 and boarded a train to run from Pakistan to India together with his parents, as Muslims had started to kill the Hindus in Pakistan. Arriving in India, he started working at the store owned his father's sister. He fell in love with a circus worker and also started working there. After an accident at the circus, Bharat tried to earn more money at an oil company in Saudi Arabia. After leaving the job in Saudi Arabia, where he had fallen in love with Kumud, he found out that his uncle needed to sell his store, and in order to buy it he got himself hired on a cargo ship. After buying the store with the help of Kumud, the viewer is shown how he managed to reunite with the sister he lost in the Indian partition.

In conclusion, we might say that the traumatic experience of the partition of India and Pakistan is not only a historical reality that is described in history books and articles, but an important reality that is also presented in novels and movies, so that large masses of people can learn about this tragic event. Furthermore, if the younger generations will learn about this traumatic event from movies and novels, it is possible that the newer generations from all over the world will be more understanding with the people who have a different religious or political opinion from them.

Acknowledgement

"This work was supported by the project "The Development of Advanced and Applicative Research Competencies in the Logic of STEAM + Health"/POCU/993/6/13/153310, project co-financed by the European Social Fund through The Romanian Operational Programme Human Capital 2014-2020".

Bibliography

- Ghosh Amitav, *The Shadow Lines*, Haryana, Penguin Books, 2019.
- Graham H. Stuart, "Home Rule for India", in *The American Political Science Review*, vol. 13, no. 2, 1919, pp. 301-305. Rorem Beverly, *Passion for Tea*, Bloomington, Author House, 2008.
- Halloran F. Thomas, "National Allegory and the Partition in The Shadows Line", *Amitav Ghosh: Critical Essays*, edited by Bibhash Choudhury, Delhi, Rimhhim House, 2018, pp. 45-55.
- Kudaisya Gyanesh, "Partition", *Key Concepts in Modern Indian Studies*, edited by Gita Dharampal-Frick et al., New York, New York University Press, 2015, pp. 201-203.
- Parmar Prabhjot, "Films & Partition. Train of History", *The Tribune*, published on August 5th 2007, accessed on September 11th 2023, available at <https://www.tribuneindia.com/2007/20070805/spectrum/main1.htm>.
- Qazi Shakil Ahmad, "The Partition Plan, India Design and Kashmir Issue", *Pakistan Horizon*, vol. 56, no.2, 2003, pp. 17-35.
- Robins Nick, *The Corporation that Changed the World. How the East India Company Shaped the Modern Multinational*, London, Pluto Press, 2012.
- Saiel Mohd Farhan, "Alienated Suffering of Divide and Cross: A Study of Amitav Ghosh's *The Shadow Lines*", *International Journal of English Literature and Social Sciences*, vol. 6, no. 6, 2021, pp. 39-45.
- Singh Khushwant, *Train to Pakistan*, Haryana, Penguin Books, 2016.

Wolpert Stanley, "A Mixed Legacy. From Raj to Modern India", *Harvard International Review*, vol. 32, no.4, 2011, pp. 36-40.

ROMANIAN-IRAQIAN RELATIONS DURING 1979-1989

Roxana Georgiana Nistor
Postdoctoral Researcher, „Ștefan cel Mare”
University of Suceava

Abstract: Romanian-Iraqi relations between 1979-1989 were marked by numerous opportunities for collaboration, but also by a series of problems created mainly by the conflict situation between Iraq and Iran. However, the authorities in Bucharest knew how to exploit an unfavorable situation and turn it into an opportunity. Thus, during this period, Iraq becomes one of the main economic partners of the Romanian state, being also the largest market for numerous Romanian products. Considering the desire of the Iraqi authorities to invest massively in restoring the state's infrastructure at all levels - from roads, electricity networks and refineries, to schools, hospitals and housing - the Romanian authorities were very receptive and tried to develop partnerships that would cover all these needs. Thus, towards the end of the period we are referring to, Romanian-Iraqi relations had reached their highest point, Iraq being one of the main economic partners of Romania.

Keywords: challenge, economy, conflict, collaboration, partnership.

Odată cu venirea la putere a președintelui Saddam Hussein, în 1979, relațiile diplomatice româno-irakiene au trecut într-o nouă etapă de dezvoltare. Dacă până la acest moment poziția echilibrată a guvernului de la București cu privire la soluționarea conflictului arabo-israelian, precum și refuzul autorităților române de a rupe relațiile cu Israelul ca urmare a atacurilor acestuia asupra populației palestinienilor, au reprezentat motive întemeiate pentru autoritățile de la Bagdad de a îngheța relațiile cu statul român, preluarea puterii de către Saddam Hussein a venit la pachet cu o nouă viziune privind colaborarea româno-irakiană. Brus, statul român a devenit un partener extrem de dezirabil pentru autoritățile irakiene, care au văzut în investițiile românești o oportunitate de refacere a statului. Momentul a fost unul foarte prielnic, cu atât mai mult cu cât și statul român era în căutarea unui partener care să-i satisfacă nevoile privind importul de petrol ca urmare a faptului că Iranul - principalul stat din care România importa petrol la acel moment – trecea printr-o criză fără precedent având în vedere răsturnarea monarhiei Pahlavi și preluarea puterii de către Ayatollahul Ruhollah Khomeini.

Revoluția islamică din Iran avea să afecteze nu doar relațiile româno-iraniene, ci mai ales pe cele dintre Bagdad și Teheran. În acest context extrem de fragil, vechile animozități au ieșit la suprafață și au dus într-un final la izbucnirea războiului irakiano-iranian. Cu toate acestea, ceea ce părea inițial o nouă piedică în dezvoltarea relațiilor româno-irakiene, avea să se transforme într-o oportunitate pentru dezvoltarea relațiilor dintre cele două state.

Pentru populația irakiană, războiul cu Iranul a fost unul foarte greu de înțeles. Conform informațiilor transmise de oficialii români la Bagdad, irakienii de rând erau extrem de revoltați cu privire la acest război, viața lor de zi cu zi fiind dată peste cap de întreruperile zilnice de electricitate, scumpirea prețurilor la toate produsele, restricțiile de circulație și mai ales de mobilizarea pe front a populației active. În aceste condiții, mulți dintre irakieni s-au văzut nevoiți să părăsească țara, printre aceștia aflându-se în mare parte membri de seamă ai

elitei intelectuale irakiene. Pentru cei rămași, singura consolare părea a fi faptul că armata iraniană bombarda cu precădere obiective militare și părea să evite populația civilă.¹

Deși Saddam Hussein spera la o victorie imediată, prelungirea războiului peste estimările inițiale au dat naștere unor zvonuri conform cărora Irakul ar fi căutat să se împrumute de la o serie de state arabe, cu precădere Arabia Saudită, dar și de la state occidentale.² Totodată, din câte se pare, rapoartele întocmite de serviciile de informații irakiene înainte de izbucnirea conflictului s-au bazat pe informații false provenite din surse iraniene care au denaturat anumite aspecte în mod intenționat.³ O altă problemă a armatei irakiene a fost creată de dezertările soldaților aflați pe front care au ales să se alăture forțelor iraniene. Un astfel de eveniment a avut loc în toamna anului 1980, când 300 de militari irakieni și doi piloți ofițeri, cu tot cu aparatul de zbor, au trecut de partea ofensivei iraniene și au făcut declarații ostile la adresa conducerii irakiene și a planurilor sale militare.⁴

Din documentele existente în arhivele Ministerului Afacerilor Externe putem constata că Irakul începuse pregătirea pentru război cu cel puțin un an înainte de declanșarea oficială a conflictului. Astfel, printr-o informare transmisă de la Bagdad, de către oficialii români, autorităților de la București le era adus la cunoștință faptul că administrația irakiană se pregătea să achiziționeze echipament militar de iarnă pentru toate categoriile de militari și solicita părții române o ofertă în acest sens.⁵ Conform generalului Dawood Suleiman, șeful statului major al gărzilor patriotice irakiene, se dorea achiziționarea a 50.000 uniforme de camuflaj, 50.000 canadene, 300.000 centuri, 500.000 ciorapi, 50.000-100.000 insigne și 50.000 bidoane apă, urmând ca aceste cantități să crească în funcție de necesități și, de asemenea, să fie completate și de alte echipamente precum corturi, saci de dormit, obiecte pentru hrană (gamelă, bidoane, tacâmuri etc.), dar și alimente conservate necesare pentru 2-3 zile de operațiuni militare.⁶ Astfel, la 27 septembrie 1979 au fost semnate trei contracte pentru livrarea de echipamente militare statului irakian. Aceste contracte au fost încheiate cu următoarele întreprinderi românești: Confex – contract în valoare de 28.890.000 dolari, Arpimex – un contract în valoare de 11.820.000 dolari și Romanoexport – valoarea acestui contract ajungând la 4.212.000 dolari.⁷

Pe lângă aceste echipamente militare, autoritățile irakiene erau interesate de cumpărarea a 2000 de autocamioane militare de tracțiune și transport dac-665⁸ și, de asemenea, de armament și tehnică militară.⁹ Mai mult decât atât, din documentele emise de oficialii români în Irak, reiese faptul că autoritățile irakiene doreau să-și îmbunătățească și arsenalul militar, motiv pentru care solicitau autorităților române transmiterea unor cataloage cu specificații complete pentru diverse tipuri de armament militar precum obuze și puști cu lunetă.¹⁰

În perioada 15-22 octombrie 1979, o delegație militară română condusă de generalul Vasile Petruț a făcut o vizită în Irak unde a avut mai multe discuții cu șeful statului major Abdul Jabar Shanshal, care a exprimat intenția autorităților irakiene de a tripla, pe parcursul

¹ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 210/1980, Irak-România, Dosar 1366, *Situația internă*, f.20.

² Ibidem, f.21.

³ Ibidem, f.46.

⁴ Ibidem, f.32.

⁵ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 211/1979, Irak, Dosar 1077, *Livrarea în Irak de efecte și echipament militar*, f.1.

⁶ Ibidem, ff.2-3.

⁷ Ibidem, f.16.

⁸ Ibidem, f.5.

⁹ Ibidem, f.19.

¹⁰ Ibidem.

anului 1980, comenzile de tehnică și echipamente militare livrate de statul român în baza contractelor încheiate.¹¹

Totodată, în 1981, în urma unei întâlniri ce a avut loc între viceprim ministrul irakian, Yassin Ramadhan și viceprim ministrul român, Cornel Burtică, reprezentantul guvernului irakian și-a exprimat dorința ca bunele relații de cooperare economică să se intensifice mai ales în domeniul militar, Bagdadul fiind interesat de dezvoltarea industriei sale militare în vederea asigurării independenței statului.¹² În același an, o delegație a statului român a fost invitată să participe la Conferința Internațională de condamnare a agresiunii sioniste împotriva Irakului și națiunii arabe, organizată în data de 13 iulie, la Bagdad. Din această delegație au făcut parte George Ciucu, membru al CC al PCR și secretar al Academiei RS România, și Dumitru Hurtoi, activist la secția Relații Externe a CC al PCR și membru al Comitetului Ligii Române de prietenie cu popoarele din Africa și Asia.¹³

Deși începând cu anul 1979 schimburile comerciale între cele două state s-au intensificat considerabil, oficialii români la Bagdad atrăgeau atenția asupra faptului că ofertele companiilor românești erau necompetitive, motiv pentru care foarte multe licitații erau pierdute de către acestea. Un exemplu important este cel al companiei Romconsult care a pierdut un contract de aproximativ 150 milioane de dolari pentru construirea a șase institute agricole și trei institute pedagogice, deoarece oferta prezentată de aceasta era cu 50% mai mare decât ofertele prezentate de principalele firme competitori. Aceeași situație s-a înregistrat și în cazul firmei FOREXIM/ARCOM care pentru construirea unei fabrici de ciment a solicitat un preț dublu față de prețul oferit de principalul concurent. În opinia oficialilor români, ofertele nerealiste prezentate de firmele românești erau rezultatul unei insuficiente prospectări a pieței și a faptului că firmele românești nu dispuneau de specialiști care să documenteze corespunzător solicitările irakiene în vederea întocmirii unor oferte competitive.¹⁴

De altfel, ofertele supraestimate depuse de firmele românești aveau să devină subiectul unor dispute între statul român și cel irakian, partea irakiană amenințând cu înscrierea unor firme românești, care au depus oferte exagerate, într-o carte neagră, pentru ca pe viitor autoritățile irakiene să evite încheierea de contracte cu aceste companii. Un astfel de exemplu l-a constituit licitația pentru realizarea rafinării Beiji, unde compania românească, Industrialexport, a depus o ofertă semnificativ mai mare decât ofertele depuse de celelalte firme competitori. Astfel, prețul pentru executarea lucrării, estimat de Industrialexport la 375 milioane dolari, era aproape dublu față de oferta unei companii japoneze care se oferea să realizeze lucrările cu numai 190 milioane dolari. Totodată, autoritățile irakiene atrăgeau atenția asupra faptului că firma Industrialexport mai depusese astfel de oferte exagerate și cu alte ocazii motiv pentru care nu putea fi considerată un partener viabil pentru statul irakian.¹⁵

O altă problemă pe care au semnalat-o de-a lungul timpului diplomații irakieni a fost aceea că multe dintre mărfurile livrate de statul român ajungeau la destinație cu termenul de valabilitate depășit, la aceasta adăugându-se și faptul că multe dintre companiile românești nu respectau în întregime termenii contractelor încheiate cu companiile irakiene.¹⁶

Cu toate acestea, în ciuda neînțelegerilor existente între diverse companii irakiene și românești, relațiile comerciale dintre cele două state au evoluat extrem de mult în această

¹¹ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 211/1979, Irak, Dosar 1078, *Vizite pe linie militară*, f.26.

¹² Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 220/A/1981, Irak, Dosar 977, *Relațiile politico-diplomatice româno-irakiene*, f.18.

¹³ Ibidem, f.83.

¹⁴ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 212/1979, Irak-România, Dosar 1079, *Correspondența privind dezvoltarea relațiilor economice dintre Irak și R.S. România în cursul anului 1979*, f.3 verso.

¹⁵ Ibidem, f.39.

¹⁶ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 220/1985, Irak, Dosar 665, *Politice*, f.2.

perioadă, ajungând ca, la începutul anului 1982, Irakul să se claseze între primii 3-4 parteneri externi ai statului român.¹⁷ Totodată, la nivelul anului 1983, schimburile comerciale atingeau cifra de 7.449,2 milioane lei, din care cea mai mare parte o reprezentau exporturile, 6.940,7 milioane lei și doar 508,5 milioane lei importuri.¹⁸ Acest lucru ne arată faptul că investițiile pe piața irakiană erau în plină expansiune, lucru care s-a reflectat și în numărul mare de specialiști români, peste 13000 de ingineri, care lucrau pe șantierele din această țară.¹⁹

Situația tensionată dintre Siria și Irak a creat guvernului român o serie de probleme privind transportul produselor românești în Irak. Astfel, în 1982 din cele 3000 de tone de ciment trimise de statul român la Sinjar, doar 1880 de tone au ajuns la destinație, restul camioanelor fiind blocate în Siria. În aceste condiții, diplomații români solicitau autorităților de la București ca un nou transport de ciment să fie trimis prin porturile turcești pentru a evita lipsa de ciment de pe șantierul de la Sinjar.²⁰ Totodată, ca urmare a deciziei guvernului sirian de a închide granița cu Irakul, ambasadorul Siriei la București a fost chemat în audiență de către ministrul de externe român care dorea să discute cu acesta o serie de probleme pe care statul român le întâmpina cu privire la transportul mărfurilor în Irak. Astfel, ministrul român a solicitat părții externe să permită continuarea normală a tranzitului mărfurilor românești către Irak. La momentul acestei discuții, 250 de vagoane de marfă destinate Bagdadului, precum și încărcarea a 200000 tone de petrol irakian aflat la terminalul Baniyas așteptau acordul Damascului pentru a tranzita Siria.²¹

Dincolo de aceste aspecte de ordin economic, războiul irakiano-iranian a dus și la apariția unor probleme privind siguranța muncitorilor români de pe șantierele irakiene. Astfel, la 2 mai 1985, un grup de 10 români care lucrau pe șantierul Arcif, de la Kirkuk, și care se deplasau spre Mosul, au fost răpiți de o grupare kurdă. Vestea răpirii acestora a fost dată 12 zile mai târziu de către doi dintre muncitorii răpiți care reușiseră să evadeze. În ciuda demersurilor întreprinse de ambasada română din Irak, eforturile diplomaților români au rămas fără răspuns. Pe 25 mai un reprezentant al Uniunii Patriotice Kurde s-a prezentat la ambasada României de la Teheran cu un document din care rezulta că unitățile de luptă ale Uniunii au capturat 26 de specialiști străini, printre care și cei 10 români. Reprezentantul Uniunii informa astfel statul român că dorește ca negocierile pentru eliberarea muncitorilor să se poarte direct și nu prin intermediari. Prin urmare, dacă diplomații români erau interesați de eliberarea muncitorilor puteau lua legătura cu acest reprezentant al grupării kurde prin intermediul ambasadei siriene la Teheran.²² Ca urmare a acestei informări diplomații români de la Bagdad au demarat o serie de demersuri pe lângă autoritățile irakiene pentru intensificarea negocierilor cu reprezentanții kurzi în vederea eliberării ostaticilor români. Din informațiile diplomaților români, aceeași grupare mai capturase cu doi ani în urmă 9 muncitori iugoslavi în schimbul cărora se solicitase statului iugoslav să retragă din Irak toți specialiștii pe care îi avea la momentul respectiv, precum și reducerea pedepsei unui cetățean irakian condamnat în Iugoslavia și totodată, mai multă îngăduință pentru alți cetățeni irakieni care ispășeau pedepse în închisorile iugoslave. Autoritățile de la Belgrad au fost de acord cu ultimele cerințe, dar au refuzat să-și retragă întregul personal de pe șantierele irakiene. În cele din urmă, cei 9 ostatici au fost eliberați.²³

¹⁷ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 212/1985, Irak, Dosar 653, *Probleme economice*, f.39.

¹⁸ Emanuel Peterliceanu, *Istoria relațiilor diplomatice româno-arabe*, Editura Proema, Baia Mare, 2014, p.60.

¹⁹ Aurel Turbăceanu, *Arabii și relațiile româno-arabe*, Editura Niculescu, București, 2010, p.231.

²⁰ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 220/1982, Irak-Siria, Dosar 1202, *Evoluția relațiilor politice bilaterale dintre Irak și Siria în anul 1982*, f.9.

²¹ Ibidem, f.22.

²² Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 220/1985, Irak, Dosar 665, *Politice*, ff.72-73.

²³ Ibidem, f.74.

Deși criza ostaticilor a fost într-un final soluționată, situațiile de acest gen aveau să pună o presiune contantă pe relațiile dintre București și Bagdad. De altfel, războiul dintre Irak și Iran a reprezentat o provocare continuă pentru autoritățile de la București care au încercat mereu să păstreze bunele relații cu ambele tabere. Cu toate acestea, având în vedere faptul că statul român era la momentul respectiv unul dintre principalii furnizori de armament și echipamente militare ai Bagdadului, oficialii irakieni s-au arătat extrem de indignați atunci când la urechile acestora au ajuns o serie de zvonuri conform cărora statul român ar fi furnizat armament Iranului.²⁴ Acuzațiile aduse de oficialii irakieni au fost respinse de diplomații români care au reiterat faptul că statul român nu dorește să se implice în disputa irakiano-iraniană, iar acțiunile sale sunt conforme cu respectarea principiului privind rezolvarea pe cale pașnică a diferendelor dintre state.

În 1989, ca urmare a evenimentelor de la București, diplomații români au avut numeroase întâlniri cu oficialii irakieni pentru a le explica acestora situația politică din țară. Mai mult decât atât, Ministerul Afacerilor Externe irakian a solicitat ambasadorului român în Irak o explicație cu privire la faptul că au fost lansate o serie de zvonuri conform cărora evenimentele de la București ar fi fost provocate de teroriști palestinieni. Astfel, având în vedere faptul că palestinienii nu aveau un stat bine definit la momentul respectiv, oficialii irakieni considerau că era datoria tuturor statelor arabe să intervină în apărarea fraților palestinieni. Prin urmare, se solicita ambasadorului român o retractare a acuzațiilor aduse palestinienilor aflați în România, cu atât mai mult cu cât aceștia nu se făceau vinovați de violențele din timpul răsturnării regimului condus de Nicolae Ceaușescu. În viziunea oficialilor irakieni aceste acuzații erau de fapt un nou atac sionist la adresa populației palestinienilor, iar perpetuarea acestor informații în presa din România, dar și în presa internațională, putea să afecteze negativ relațiile statelor arabe cu statul român.²⁵ La aceste acuzații, ambasadorul român a ținut să menționeze faptul că dezmințirile făcute de Organizația pentru Eliberarea Palestinei au fost publicate în presa din România, în data de 25 decembrie, ceea ce demonstrează faptul că noua conducere de la București își dorește menținerea bunelor relații construite de-a lungul timpului cu statele arabe din Orientul Mijlociu.²⁶

Cu toate acestea, evenimentele din 1989 aveau să îndrepte România pe un alt drum, mult mai apropiat de valorile Occidentului, ceea ce a făcut ca pentru guvernul de la București relațiile româno-irakiene să nu mai fie o prioritate. În aceste condiții, numeroase investiții ale statului român în Irak au fost abandonate ceea ce a dus și la imposibilitatea recuperării unor împrumuturi acordate de statul român guvernului de la Bagdad.

Acknowledgement:

Această lucrare a fost realizată cu sprijinul proiectului POCU 153770, cu titlul: "Accesibilitatea cercetărilor avansate pentru o dezvoltare economică sustenabilă - ACADEMIKA", proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman 2014 – 2020

BIBLIOGRAPHY

1. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 211/1979, Irak, Dosar 1077, *Livrarea în Irak de efecte și echipament militar*.

²⁴ Ibidem, f.2.

²⁵ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 220/1989, Irak, Dosar 446, *Relații politico-diplomatice bilaterale, Probleme/ raporturi militare* f.102.

²⁶ Ibidem, f.103.

2. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 211/1979, Irak, Dosar 1078, *Vizite pe linie militară*.
3. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 212/1979, Irak-România, Dosar 1079, *Corespondența privind dezvoltarea relațiilor economice dintre Irak și R.S. România în cursul anului 1979*.
4. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 210/1980, Irak-România, Dosar 1366, *Situația internă*.
5. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 220/A/1981, Irak, Dosar 977, *Relațiile politico-diplomatice româno-irakiene*.
6. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 220/1982, Irak-Siria, Dosar 1202, *Evoluția relațiilor politice bilaterale dintre Irak și Siria în anul 1982*.
7. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 220/1985, Irak, Dosar 665, *Politice*.
8. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Problema 212/1985, Irak, Dosar 653, *Probleme economice*.
9. Peterliceanu, Emanuel, *Istoria relațiilor diplomatice româno-arabe*, Editura Proema, Baia Mare, 2014.
10. Turbăceanu, Aurel, *Arabii și relațiile româno-arabe*, Editura Niculescu, București, 2010.

BACKGROUND SKETCHES ON ROMANIAN RESEARCH – AN X-RAY OF THE SITUATION FOR THE PERIOD 2007-2022

Alina Georgeta Ailincă
Researcher III, PhD, „Victor Slăvescu” Centre for
Financial and Monetary Research, Romanian
Academy, Bucharest

Abstract: The dynamics of international developments clearly show that, in addition to the judicious exploitation of natural resources, the awareness of the potential of human resources, the ability to accumulate knowledge and the ability to transform them into innovative products, represent other determining factors in building a worthy economic future for current and future generations. Therefore, research and innovation are considered engines of economic development and supporters of national and regional competitiveness in the European Union. Therefore, the article tries to discern the role of the state in supporting this field in Romania, what must be done at the level of public policies, starting from the comparative analysis with other states of the European Union of some descriptive indicators for the state of research for the period 2007 -2021/2022. The results highlight the problem of underfunding, undercapitalization, lack of strategy and vision, lack of investment in research infrastructure, but also smart ways of integrating research results in the private environment.

Keywords: research, economic growth, infrastructure, investments, sustainability

1. Introduction

The sustainability of future economic growth, social inclusion and competitiveness depend on how much and how we currently invest in research and development activities, on strategies and above all on their current implementation. Thus, health and the fight against diseases, population mobility and migration, nutrition and the functioning of supply chains, natural resource management and disaster prevention, security, the environment, energy, digitalization, education are just a few areas that constantly need the input of research knowledge.

At the same time, research and innovation play a central role in accelerating the green transition, so that 34% of Horizon Europe spending was allocated to tackling climate change (European Commission, 2023).

At the European level, the European Union (EU27) is responsible for one fifth of all high-quality publications in the world, and its companies are world leaders in high-value green patents and green patents in energy-intensive industries (European Commission, 2022a). However, despite ambitious programs and measures such as InvestEU and the Capital Markets Union (CMU), as well as the establishment of the European Innovation Council (EIC) and the European Research Area (ERA), against the background of precarious funding for expansion and focus still on traditional, banking, financing measures, and less on the capital market, compared to the United States and China, the number of start-ups is significantly lower in the EU (European Commission, 2022a, European Commission, 2023).

In this context, reforms of existing programs and projects are needed for better coupling and integration with other large-scale projects carried out within the EU and improving access to finance especially for innovative companies, reducing the innovation gap at the level of companies and between companies, reducing migration of human capital

specialized in research and innovative activities to other regions of the world, as well as attracting talent and performance in the field of research, development and innovation.

If these elements are clearly defined at the EU27 level, the situation is all the more pronounced in the case of our country. Therefore, the article tries to discern, through a comparative analysis, where Romania is at the EU level in terms of research and what needs to be done to remedy the situation.

2. Motivation, literature review and description of the problem

Although studies on the field of research, innovation and support for economic development have developed since the 1970s-1980s, however, outside a relatively small group of research organizations and institutions (a few international organizations – OECD, UNESCO, European Commission etc.) and open analysis perspectives at the European Union level), the field of research-innovation seems still in its infancy in terms of monitoring its development potential and the ways in which it can prove its full effectiveness in the economy.

A series of studies use quantitative and qualitative measurements, make comparisons of national research and innovation systems, build performance indicators and emphasize the complexity of knowledge flows and the existence of scaling properties (Pareto, 1897; de Price, 1963; Kline and Rosenberg, 1986; Stoneman, 1995; Newman 2000; Amaral and Ottino, 2004; West, 2006). However, the distance, from theoretical to applied science, from science as a general framework to technology or from science and research to innovation, seen in a linear perception, can be misleading (Katz, 2006).

As effect in the economy, research and development spending has a positive impact on innovation and total factor productivity, on technological progress, which drives growth and contributes to the improvement of living standards, having positive spillover effects that can exceed state borders, propagating at the level regionally and between regions, with varied effects in the short and long term, the relationship which is often also reversed (Romer 1990; Grossman and Helpman, 1994; Aghion and Howitt, 1992; Slywester, 2001; Yanyun and Mingqian, 2004; Bravo-Ortega and Marin, 2011; Inekwe, 2014; Maradana et al. 2019; Bakari, 2021).

Thus, although there are studies that look at certain forms of impact on the economy and society, nevertheless there are few studies and reports that analyze in depth, at the country level, which sections of the research should be improved and how, what is the public effort that must be filed and why these actions must no longer be postponed.

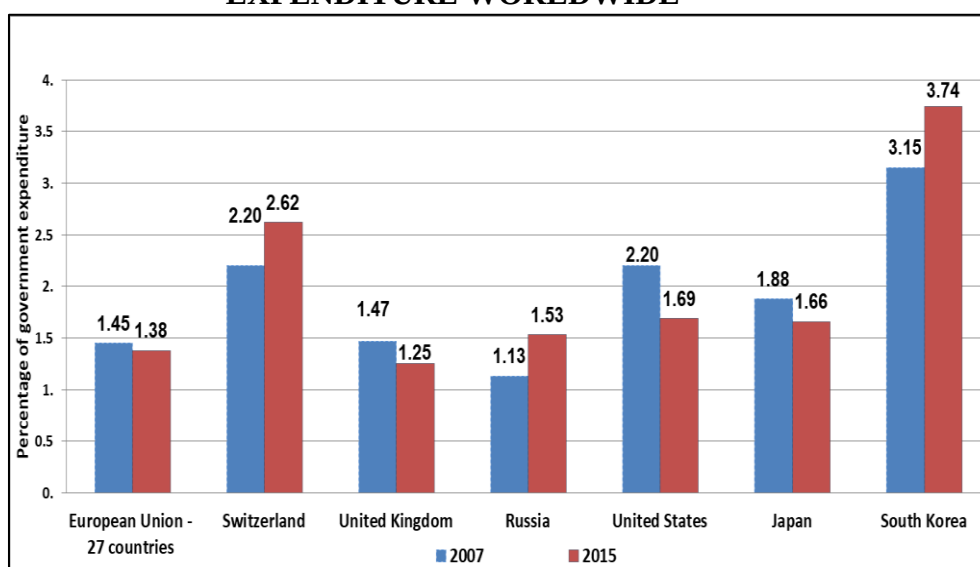
3. Methodology and data sources

Based on a set of relevant indicators for the field of research and innovation made available by Eurostat, a comparative analysis is developed between the main countries of the world and the EU27, as well as at the EU level between several member countries from the four cardinal points (France, Belgium, Germany – West, Romania, Poland, Bulgaria – East, Sweden, Finland and Denmark – North, Greece, Spain and Italy – South) by selecting one or all states from each chosen group of countries. The period of analysis is 2007 – 2020/2021 or 2022, depending on data availability. The analysed indicators are: Share of GBARD in total general government expenditure (Percentage of government expenditure); GERD (Percentage of gross domestic product - GDP); R&D personnel by sector of performance, professional position and sex; Mean monthly earnings by sex, age and economic activity (Professional, scientific and technical activities); GERD by sector of performance and fields of R&D and Patent applications to the European Patent Office by applicants' / inventors' country of residence.

4. Results

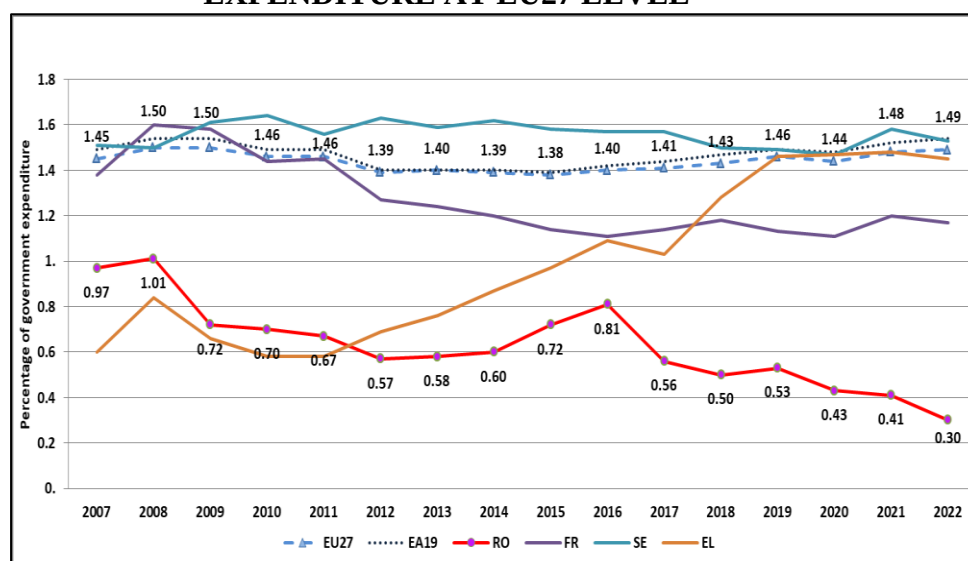
Despite its efforts, the European Union does not dominate government R&D funding as a percentage of overall public expenditure. Countries such as South Korea, Switzerland, the United States and Japan leading the way (see Figure 1). At the same time, despite a slight increase at the EU27 level for the analysis period 2007-2022, the share of budget allocations for research and development presents important asymmetries at the level of the analyzed regions, with Romania even showing a deterioration of the indicator for the analysis period, contravening significantly against the general European and global trends in research (see Figure 2).

Figure 1 - SHARE OF GOVERNMENT BUDGETARY ALLOCATION FOR RESEARCH AND DEVELOPMENT (GBARD) IN TOTAL GENERAL PUBLIC EXPENDITURE WORLDWIDE

author Source: Eurostat database; author's processing

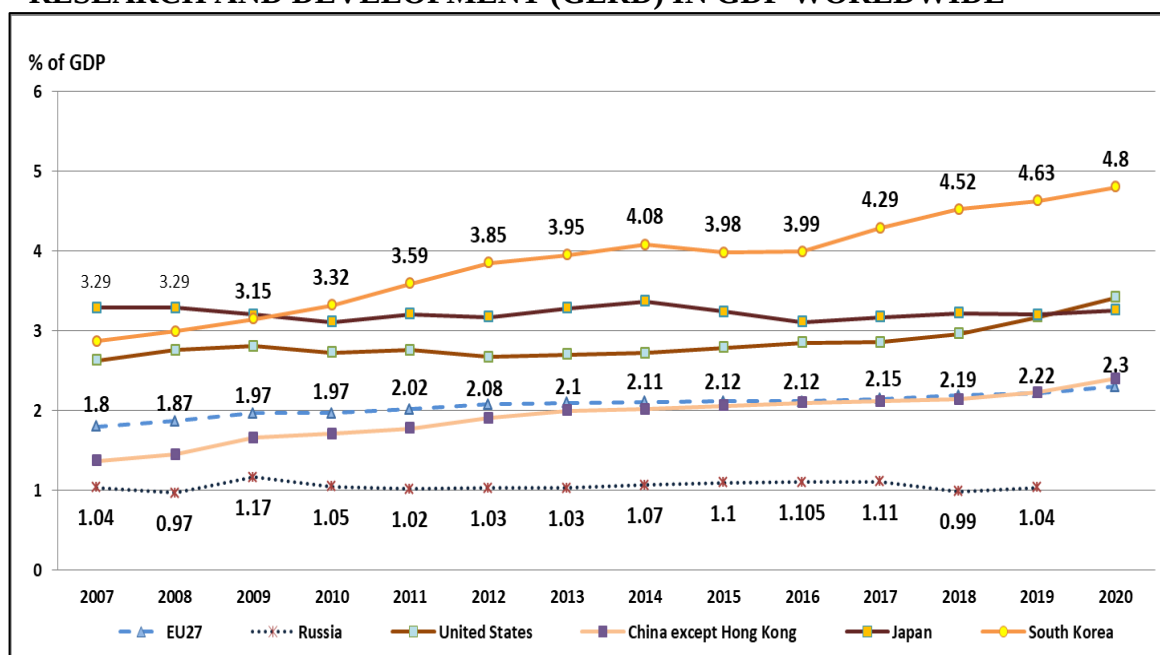
Figure 2 - SHARE OF GOVERNMENT BUDGETARY ALLOCATION FOR RESEARCH AND DEVELOPMENT (GBARD) IN TOTAL GENERAL PUBLIC EXPENDITURE AT EU27 LEVEL

Source: Eurostat, author processing. Data shown for Romania and EU27.

If we analyze the situation of public allocations for research and development in relation to GDP, we notice that at the global level, South Korea is emerging as the world leader followed by Japan and the United States, the latter two even registering an increasing trend for the analysis period. Although it started with a lower level of public investment in this area compared to the European Union, China appears to be recovering spectacularly for the period 2013-2020, currently putting considerable pressure on the EU's public funding efforts for research and innovation (see Figure 3).

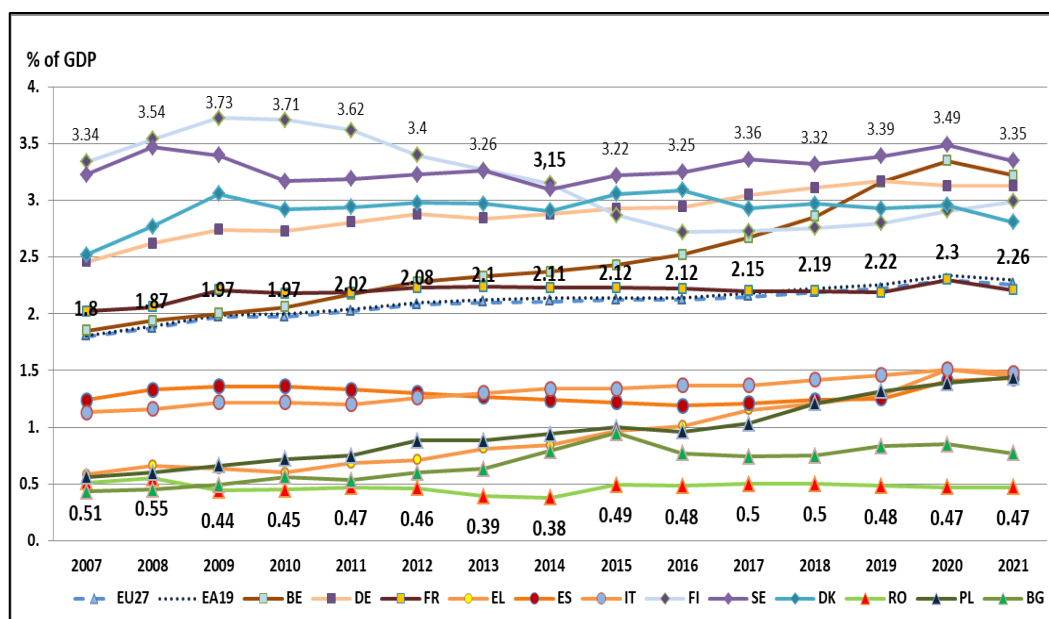
Figure 3 - THE SHARE OF GROSS DOMESTIC EXPENDITURE ON RESEARCH AND DEVELOPMENT (GERD) IN GDP WORLDWIDE

Source: Eurostat database; author's processing. The data are presented for the maximum value (Japan - the first two years and South Korea), for the EU27 average and for the minimum value (Russia).

At the level of the analyzed group of EU27 countries, the public expenditure on research in relation to GDP shows a deterioration of the indicator for the period of analysis, especially for Finland, especially since 2014, but still the group of Nordic countries (Finland, Sweden, Denmark) leads ranking of public investments in research compared to GDP at the EU level, slightly exceeding the EU27 average (see Figure 4). Germany and especially Belgium seem to be trying to dethrone the group of Nordic countries regarding public spending in this area, while France remains close to the average of the EU27 and the euro zone. The Mediterranean countries Italy and Spain vary in the analysis period 2007-2021 between 1 and 1.55 of GDP regarding public investment in research and development, but Greece and Poland - a country on the eastern flank of the EU27 - seem to have understood the importance of the research field through the sustained increase in public expenditure for this field, reaching 1.55% of GDP in 2021. Romania and Bulgaria dominate the ranking in a negative sense, Romania even registering a decrease for the analysis period, falling from 0.51% of GDP in 2007 to 0.47% of GDP in 2021 considering public expenditure on research and development.

Figure 4 - THE SHARE OF GROSS DOMESTIC EXPENDITURE ON RESEARCH AND DEVELOPMENT (GERD) IN GDP AT EU27 LEVEL

Source: Eurostat database; author's processing. The data are presented for the maximum value (Finland and Sweden), for the EU27 average and for the minimum value (Romania).

In order to recover the competitiveness gap and fit into the European target of minimum 3% public and private investments in research and development provided for in the Europe 2020 strategy, the Romanian authorities must make efforts regarding a minimum funding of 2% of GDP during the upcoming period 2024-2027, requiring an average increase of 0.40 pp per year.

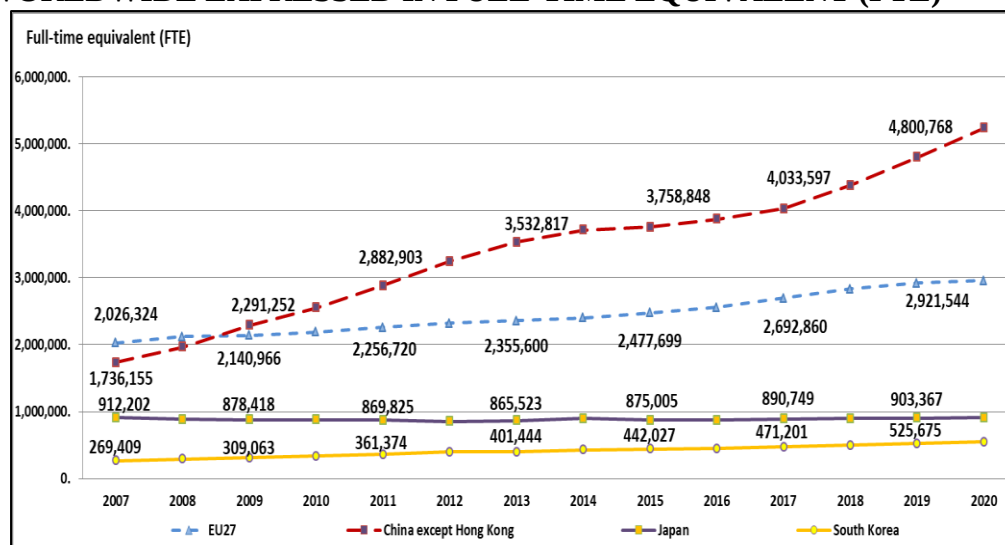
Not only the investment itself, but also the attraction of human resources and talents is important for the development of the field of research and innovation and the support of economic growth. Worldwide there are more than 7.8 million researchers, the increase in the number of researchers reflected in the increase in the number of scientific publications (UNESCO, 2015). Countries with high incomes own over 70% of researchers, worldwide, but as a result of the 2008 crisis, although researchers from lower income countries are still pursuing career opportunities abroad, their destination of choice no longer focuses so much on North America and Europe. At the global level, it is estimated that the competition for this type of highly qualified workers will intensify against the backdrop of demographic trends (population aging and declining birth rates), with countries already formulating policies to attract migrants with a high level of qualification, in order to be able to maintain and increase innovative environment (UNESCO, 2015).

Thus, although there are different strategies: some based on increasing the number of researchers and providing a broad selection base for excellence (see China - in Figure 5), others based rather on training and simultaneously increasing the number of researchers, but also material and logistical base for research (see South Korea and EU27), the objectives are the same – increasing the volume of knowledge and information that can lead to new discoveries and scientific revolutions, reflecting in innovations capable not only of accelerating economic growth, but and ensure an increased degree of comfort and economic and social security.

Thus, at the EU27 level the number of researchers - full-time equivalent (FTE) - gradually increased 2007-2021, reaching over 3 million employees in the field of research and development, with over 2 million registered researchers (FTE) at the level of 2021, with an increase in the number of researchers in almost all member states. Germany is occupying the first place, followed by other central and southern European states, while the Baltic countries

and some Eastern European states are in the last places - especially Romania and Bulgaria (see Figure 6).

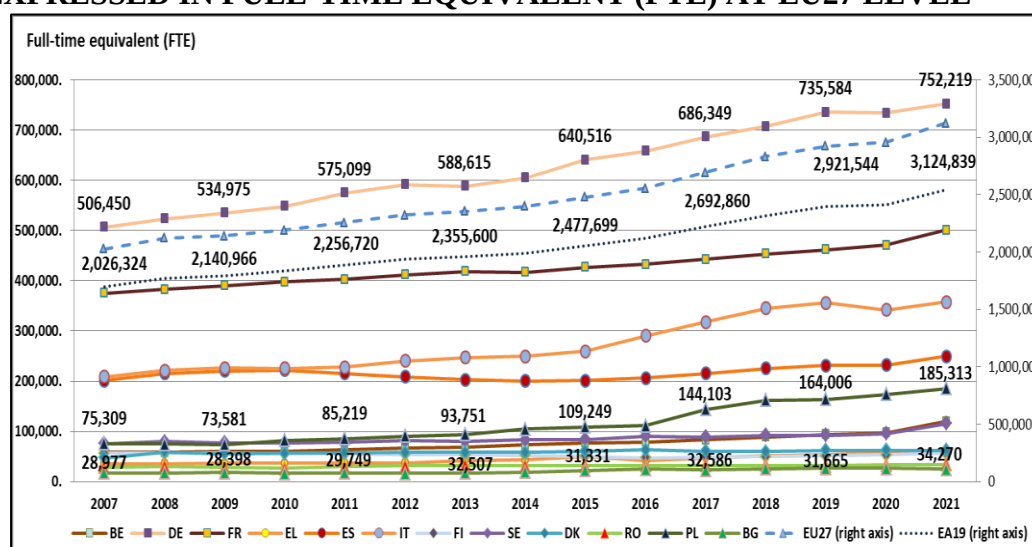
Figure 5 –EVOLUTION OF RESEARCH AND DEVELOPMENT PERSONNEL WORLDWIDE EXPRESSED IN FULL-TIME EQUIVALENT (FTE)

Source: Eurostat database; author's processing

If in Poland, the 2021/2007 growth rate of research and development personnel was 146%, in Romania it was only 18%. At the level of 2021, with a relatively close population and socio-economic conditions, Poland had more than 5 times the number of researchers registered by Romania. This aspect clearly indicates the lack of investment in research and development, the lack of vision and strategy to increase not only the number of researchers and investments in the field, but also performance. The performance is also connected with the investments undertaken and with the salary level, thus a precarious salary making the phenomenon of brain migration almost natural.

Figure 6 –EVOLUTION OF RESEARCH AND DEVELOPMENT PERSONNEL EXPRESSED IN FULL-TIME EQUIVALENT (FTE) AT EU27 LEVEL

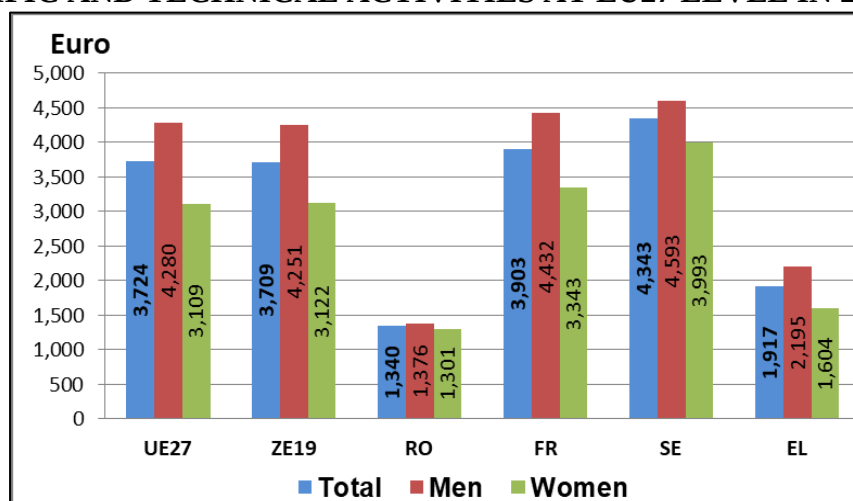

Source: Eurostat database; author's processing. The data are presented for the maximum value (Germany), for the EU27 average, Poland and Romania.

In a global context, where performance can easily be attracted to the most prosperous areas of the world, wage gains in research - innovation must be increased in the poorest areas of the EU27. At the same time, it is necessary to create national and regional centers of excellence that can stimulate the local perspectives of the field and reduce regional development gaps, including through the appropriate remuneration of related personnel. The aspect can create the prerequisites for retaining and attracting brains and talents, therefore, the corresponding salary at the European level must be seen as an investment and not as an actual expense, in which the multiplier effect of the benefits will be seen in the horizon of near or long term (10-15 years).

The reduction of economic, social and development gaps can consider a gradual increase in the 2024-2027-2030 horizon of salary income from the R&D field at the level of countries with low average salary earnings, by approximately 500 euros annually. In Figure 7, the results regarding the average salary in professional, scientific and technical activities, according to gender, at the level of several EU27 states are presented in 2018, underlining the need to recapture the inter-state salary gap at the EU level.

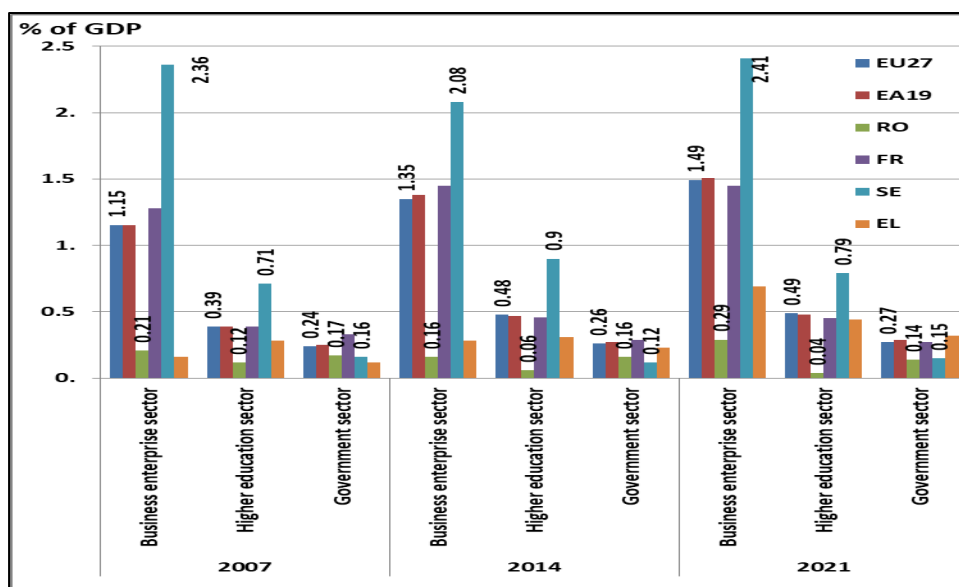
Figure 7 –MEAN MONTHLY EARNINGS BY SEX IN PROFESSIONAL, SCIENTIFIC AND TECHNICAL ACTIVITIES AT EU27 LEVEL IN 2018

Sursă: Eurostat, prelucrare autor

If we follow at the level of the EU27 analyzed countries, the share in GDP of gross domestic public expenditure for research and development by field (see figure 8), we notice that at the level of the EU27 average, the business sector is best represented as a source of funding, followed by the public education sector and the government sector. Conversely, in Romania, although the business sector remains dominant and growing during the analysis period, the higher education sector has shrunk four times, standing at only 0.04% of GDP in 2021 (while the government sector has reduced only moderately as a share of GDP to 0.14% from 0.17% in 2007). Thus, we observe a relatively atypical situation regarding the public financing of higher education in Romania, which formulates the premises of a decrease, if the trend continues, of access to education and training for young people. Thus, there is a strong need to rally to the European trends of a substantial increase in funding for the higher education sector and a moderate increase in funding for the government sector to approximately 0.20% of GDP, for the coming years.

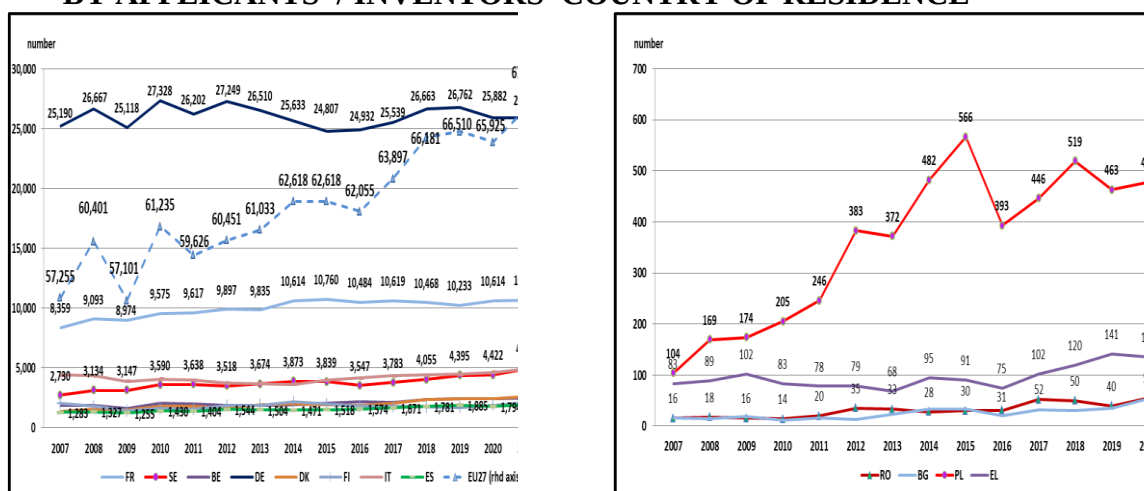
Figura 8– GERD BY SECTOR OF PERFORMANCE AND FIELDS OF R&D IN EU27 (%GDP)

Source: Eurostat, author processing. The data shown are for the EU27, Romania and Sweden

Investments in research and development see their practical value in the number of patent applications to the European Patent Office (considering the reporting in thousands of patents), so we can observe (see figure 9) the dominant position of Germany, which holds almost a third of the number of patent applications at European level, followed by France, on the last positions being the Nordic countries and Spain. When considering Central and Eastern Europe countries, Romania is at the bottom of the ranking, along with Bulgaria and Latvia. Poland is having a leading position among the Eastern group of countries, exceeding almost 14 times the number of patent applications submitted by Romania.

Figure 9– PATENT APPLICATIONS TO THE EUROPEAN PATENT OFFICE BY APPLICANTS' / INVENTORS' COUNTRY OF RESIDENCE

Source: Eurostat, author processing. Data shown are for the EU27 average, Germany, France, Sweden and Spain (left graph) and Poland, Greece and Romania (right graph)

5. Conclusions

Globally, the EU27, despite its visible efforts and substantial investments, seems to be slowly but surely losing its leadership position in research and development, certainly requiring a restructuring of its overall strategy.

Among the problems reported are the lack of investment and difficult access to financing for innovative companies, the aversion to risk, understandable in the context of the global crisis of 2008-2009 and pandemic crisis 2020-2022, but incomprehensible in the context of a wide range of instruments, including the capital market, which can bring a quick and secure money injection.

At the same time, an asymmetry of development between regions is maintained, and the innovation capacity between companies between the various regions of the EU27 remains high, also, the EU27 seems to have difficulties in attracting and retaining talents and human capacities in the field of research and innovation.

Romania manifests some of the shortcomings manifested at the EU27 level; in addition, it clearly lags behind regarding financing, restructuring the field and attracting resources and talents that can improve the overall performance of Romanian society.

In the framework of public policies, the financing of the field is precarious in Romania, the precariousness being reflected including in the salary level. The level of the salary is transposed in the lack of performance and the eviction of valuable human capital to other countries with better prospects for personal development. At the same time, a low salary also brings lack of motivation and the lack of a perspective to transpose research results into innovations and finally into economic growth.

Therefore, the public authorities in Romania must make efforts regarding a minimum funding of 2% of GDP during the upcoming period 2024-2027, requiring an average increase of 0.40 pp. per year, must stimulate the increase in the number of researchers by at least 2 times, must double salaries, must build a healthy financing strategy for higher education and the government sector. Also, it must eliminate, at any cost, the influence of the political factor in the state-financed sectors, proceeding to digitized national competitions for the occupation of management positions in research and innovation field. Last but not least, it must clearly identify, through the governmental industrial policy, which sectors can prove to be winners for economic growth in the next 15 years and invest punctually in research in those fields. At the same time, they must find ways to subsidize patenting in all fields and find ways to motivate the implementation of innovation at the level of the Romanian economy.

BIBLIOGRAPHY

1. Aghion, P. and Hewitt, P., 1992. A Model of Growth through Creative Destruction, *Econometrica*, 60, 2 (Much), 323–351.
2. Amaral, L. A. N. and J. M. Ottino, 2004. Complex networks: Augmenting the framework for the study of complex systems. *European Physical Journal B*, 38, 147-162.
3. Bakari, S. 2021. Do researchers affect economic growth? MPRA Paper No. 108788.
4. Bravo-Ortega, C and Marín, Álvaro García, 2011. R&D and Productivity: A Two Way Avenue? *World Development*, vol. 39, issue 7, 1090-1107.
5. European Commission, Directorate-General for Research and Innovation, Science, research and innovation performance of the EU 2022 – Building a sustainable future in uncertain times, Publications Office of the European Union, 2022, <https://data.europa.eu/doi/10.2777/78826>.

6. de Price, S. D. J., 1963. Little Science, Big Science. Columbia University Press. EC, 2005: Stagnation of R&D intensity a major threat to the European knowledge-based economy IP/05/968.
 7. European Commission, 2022a. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS A New European Innovation Agenda. {SWD(2022) 187 final} Strasbourg, 5.7.2022 COM(2022) 332 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022SC0187>.
 8. European Commission, 2023. REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL Annual Report on Research and Technological Development Activities of the European Union and Monitoring of Horizon Europe and Horizon 2020 in 2022. Bruxelles, 31.5.2023 COM(2023) 277 final.
 9. RAPORT AL COMISIEI CĂTRE PARLAMENTUL EUROPEAN ȘI CONSILIU
 10. Grossman, G.M. and Helpman, E., 1994, Endogenous innovation in the theory of growth. *The Journal of Economic Perspectives* 8(1):23–44.
 11. Inekwe, 2014. The Contribution of R&D Expenditures to Economic Growth in Developing Countries, *Social Indicators Research*, (124), p.1.
 12. Katz, 2006. Indicators for complex innovation systems: A scale-independent view. *Research Policy*, Volume 35, Issue 7/2006, Pages 893-909.
 13. Kline, S.J. and Rosenberg, N. (1986) An Overview of Innovation. In: Landau, R. and Rosenberg, N., Eds., *The Positive Sum Strategy: Harnessing Technology for Economic Growth*, National Academy Press, Washington DC, 275-307.
 14. Maradana, R.P., Pradhan, R.P., Dash, S., Zaki, D.B., Gaurav, K., Jayakumar, M., Sarangi, A. K., 2019. Innovation and Economic Growth in European Economic Area Countries: The Granger Causality Approach. *IIMB Management Review*. Volume 31, Issue 3, Pages 268-282.
 15. Newman, M. E. J., 2000. The power of design. *Nature*, 405, 412-413.
 16. Pareto, V., 1897. *Cours d'economie politique*. Droz, Geneva Switzerland.
 17. Romer, P.M., 1990. Endogenous technological change, *Journal of Political Economy*, 98(5), S71-S102.
 18. Slywester, K., 2001. R&D and Economic Growth, *Knowledge, Technology and Policy*, 13(4), 71-84.
 19. Stoneman, P. 1995. *Handbook of the economics of innovation and technological change*. Blackwell, Oxford.
 20. Yanyun, Z and Mingqian, Z, 2004. R& D and Economic Growth: Panel Data Analysis in ASEAN+3 Countries, A Joint Conference of AKES, RCIE and KDI: Korea and the World Economy, III, July 3-4, Sungkyunkwan.
- ***Eurostat
- ***UNESCO Science Report: towards 2030 – Executive Summary, Published in 2015 by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris, France.

THE EVOLUTION OF EDUCATION SALARIES IN ROMANIA. A COMPARATIVE ANALYSIS IN THE PERIOD 2007-2022

Nicoleta Mihăilă
Scientific Researcher III, PhD, „Victor Slăvescu”
Centre for Financial and Monetary Research,
Romanian Academy, Bucharest

Abstract: The purpose of the paper is to elaborate an analysis of the salaries in education, in the period 2007-2022, in Romania, in order to highlight the situation in this economic branch, compared to other economic sectors. We consider the following: the average net salary from education vs the average net salaries from other economic branches, in Romania, in the period 2007-2022, the cost of labor, from education, in the years 2007-2021, as well as a comparative analysis of salaries in education in Romania vs member states of the European Union, according to GDP/inhabitant, for the year 2021. In our analysis we use the statistical data provided by the National Institute of Statistics (INS), for the period 2007-2022 (on- line TEMPO databases and press releases), the report Salaries of teachers and school principals in Europe in the school year 2020/2021, developed by Eurydice (2022), the salary grid for education for the year 2022.

Keywords: salary/ net income, gross salary, labor cost, GDP/ inhabitant

1. Introduction

Salary is a key element in turning teaching into a more attractive profession. Along with other factors such as working conditions, career prospects, opportunities for professional development and recognition of performance, remuneration plays an important role in attracting people to the profession and ensuring that employees who serve the education system feel valued and sufficiently motivated to deliver high quality work. This issue is becoming more and more important as education authorities in many European countries face both the problem of teacher shortages and the problem of an aging teaching staff. Therefore, policies that affect the incomes and career prospects of those employed in the education sector should be an integral part of smart strategies to improve the attractiveness of the teaching profession, both for current teachers and potential candidates.

2. Average net salary from education vs salaries from other economic branches in the period December 2022- March 2023 in Romania

According to the INS - National Institute of Statistics (TEMPO online databases), in education, the average net salary in December 2022 was 3857 lei, and in March 2023 it rose to 4321 lei. It should be noted that in higher education, a research assistant has a net monthly income of approximately 3500 lei, a lecturer, 5000 - 7000 lei, a teacher, 9000-10000 lei, the income being also calculated according to seniority.

In the pre-university environment, increments are added to the starting salary, most of which are granted according to seniority, hours of management, teaching degrees, etc. As a rule, a beginning teacher is remunerated with approximately 2600 lei, while the salary of a teacher with more than 20 years of experience and teaching degree can reach 4500 lei.

If we consider the salary scale for 2022 (according to portalinvatamant.ro), the situation is as follows:

- Teacher with short-term higher education and teaching degree I - salary between 2647 and 2875 lei.
- Teacher with short-term higher education and teaching degree II - salary between 3655 and 3883 lei.
- Debutant teacher with short-term higher education – the salary starts from 3381 and can reach 3551 lei.
- Debutant teacher with higher education - salary of 3712 lei.
- Teacher with short-term higher education and definitive teaching degree - salary between 3620 and 3791 lei.
- Teacher with long-term higher education and definitive teaching degree - salary between 3746 and 4003 lei.
- Teacher with long-term higher education and teaching degree I - salary between 3394 and 4709 lei
- Teachers with long-term higher education and second degree, salaries are between 3857 and 4227 lei.

As for pre-university professors with managerial positions (guidance and control positions, according to the provisions of the National Education Law No. 1 of 2011), the salaries (respectively the basic salaries, which also include the basic salary related to a teaching norm) of school inspectors and directors of educational units are:

- General school inspector - salary of 8375 lei
- Deputy general school inspector - salary of 7881 lei
- Specialized school inspector, school inspector - salary of 7250 lei
- High school director - salary of 6519 lei
- High school deputy director - salary of 6226 lei
- A secondary school director receives a salary of 6353 lei
- The salary of a primary school director is 6341 lei.

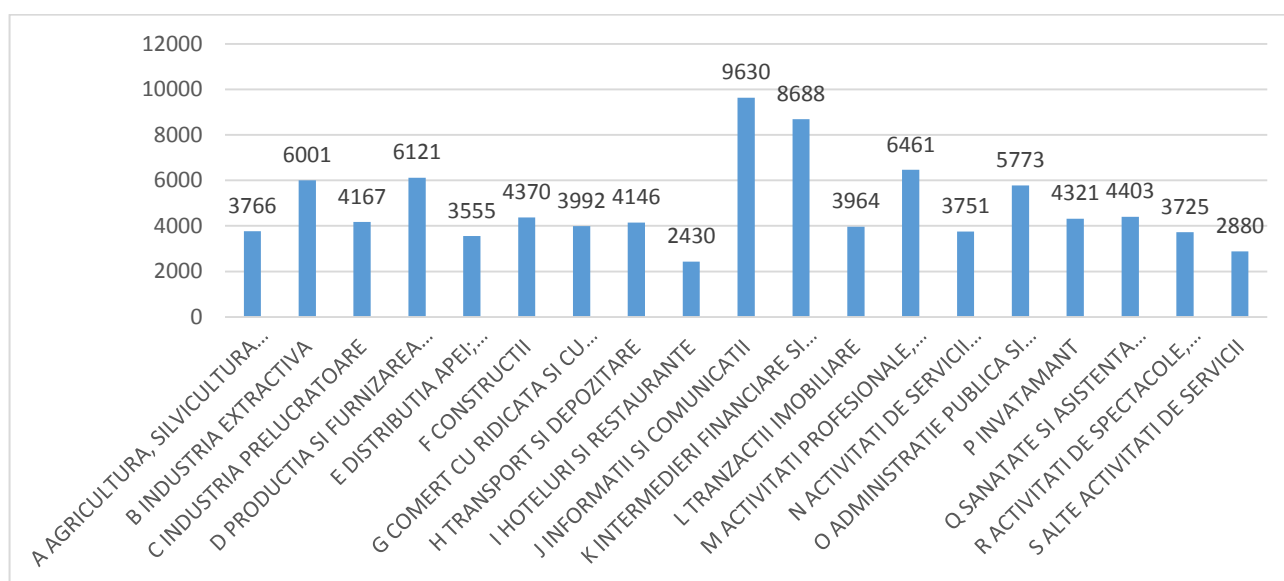
Average net salary from education vs salaries from other economic branches in March 2023

According to the INS (Press Release no. 116 / May 12, 2023), in March 2023, in most activities in the economic sector, the level of the average net salary increased as a result of the granting of occasional bonuses (quarterly, annual, the 13 th salary, for special performances or for the Easter holidays), rights in kind/ nature and financial aid, amounts from the net profit and from other funds (including securities). Also, the increases in average net salary were due to production achievements or higher receipts (depending on contracts/projects).

The most significant increases in the average net salary at the level of CAEN sections/divisions were recorded in insurance, reinsurance and pension fund activities, in the manufacture of other non-metallic mineral products, telecommunications, publishing activities, in waste water collection and purification, research and development, water capture, treatment and distribution, wholesale and retail trade, manufacture of coke oven products and products obtained from crude oil processing, leather tanning and finishing, construction.

The most significant decreases in the average net salary at the level of CAEN sections/divisions were recorded in crude oil and natural gas extraction; in cinematographic, video and television program production activities, audio recordings and music editing activities (including broadcasting and program transmission activities), auxiliary activities for financial intermediation, insurance activities and pension funds.

In the budget sector, in March 2023, the average net salary increased compared to the previous month in education, public administration, health and social assistance, mainly as a result of the granting of vouchers (holiday vouchers)

Figure 1. Average net salary in March 2023, in sectors of the economy

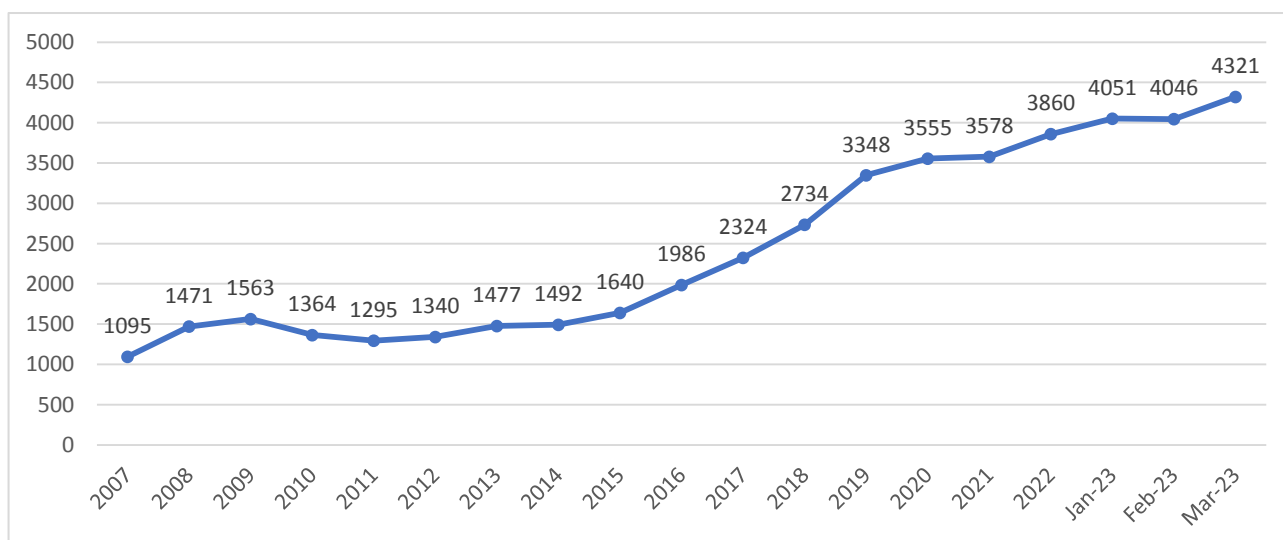
source: INS, online TEMPO databases

3. Average net salary from education vs salaries from other economic sectors in the period 2007-2022 in Romania

If we make a comparison with the other branches, it appears that the average net salary in education (4321 lei) is lower than in IT (9630 lei), financial intermediation (8688 lei), professional and technical activities (6461 lei), production and energy supply electricity (6121 lei), extractive industry (6001 lei), public administration (5773 lei). About the same level of average net earnings is in construction (4370 lei), health (4403 lei), manufacturing industry (4167 lei), or transport and storage (4146 lei). Lower are the salaries in agriculture (3766 lei), water distribution (3,555 lei), wholesale trade (3992 lei), administrative service activities and cultural performances (approx. 3700 lei), as well as hotels and restaurants (2430 lei) and other service activities (2880 lei).

In figure 2 we present the evolution of salaries in education, between 2007 and March 2023. We observe that they registered a level 3 times higher than in 2007, and the year 2019 has a more consistent increase, compared to 2018 (+ 614 ron) . There is also the decline from the financial crisis years 2009-2012, when wages decreased in 2010 and 2011 (25% cut for the budgetary sector), then rose slightly.

Figure 2. Average net income from education in Romania during the period 2007-2022 and the months of January-March 2023, RON

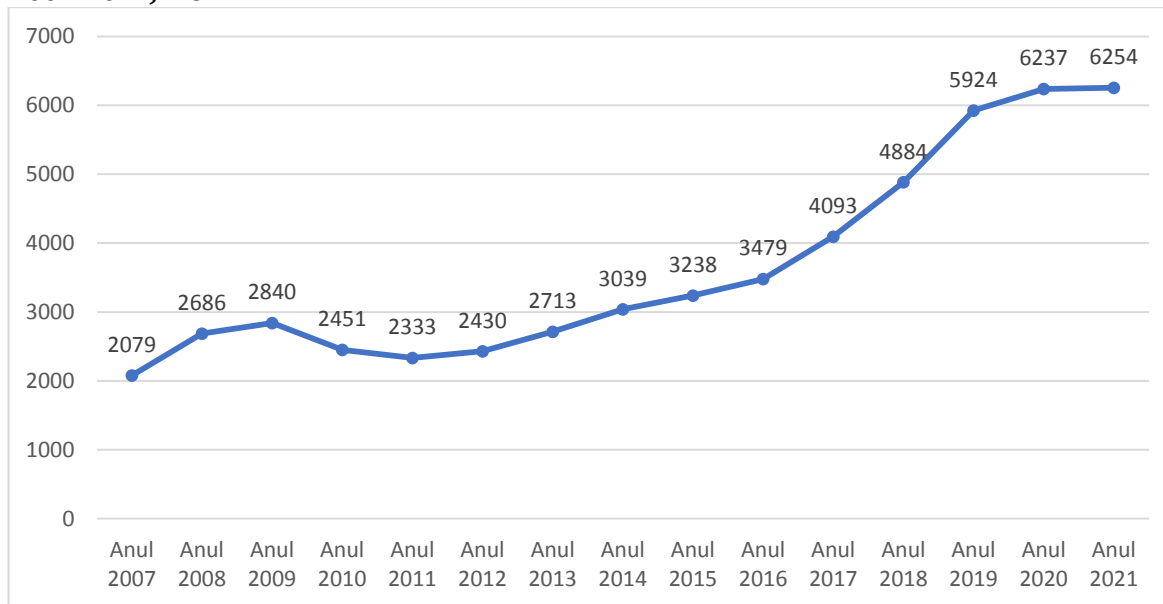

source: INS, online TEMPO databases

4. The average cost of labor per employee, in education, in the period 2008-2021

In figure 3 we present the average monthly labor cost per employee, in education, during the period 2007-2021. In 2021, the level is approximately 3 times higher than that reached in 2008 (2079 lei). A significant increase is recorded in the years 2016-2019, with a maximum reached in 2019, when the cost increased by 1040 lei compared to 2018; afterwards it follows a relatively constant trajectory.

Figure 3. The average monthly labor cost per employee, in education, in the period 2007-2021, Ron

source: INS, online TEMPO databases

Regarding the share of direct expenses of the labor cost in education, in the period 2008-2021 (%), it should be noted that the direct expenses (gross amounts paid directly to employees for the work performed) within the labor cost have a share that exceeds 97%, starting from 2018. Comparatively, in 2008, the share of direct expenses was 77%.

The cost of labor in education, in the period 2007-2021, as stated previously, tripled (from 2079 lei in 2007 to 6254 lei in 2021). Comparatively, in other economic branches, the

cost of labor has increased more than 3 times in agriculture, manufacturing industry, wholesale trade, information and communications (in 2007, the cost of labor here is 3177 ron, in 2021 it will reach 11208 ron), other activities (the cost, in 2007, is 1014 ron, in 2021, 3720 ron). Smaller increases were recorded in cultural activities, real estate transactions (cost of 2143 ron in 2007, in 2021 it becomes 4256 ron), Horeca, water distribution, energy production.

5. Comparative analysis of annual gross salary from education in Romania vs. countries with GDP/capita similar to Romania

Teachers' salaries in Romania are among the lowest in Europe, according to the Eurydice report (2022), The salaries of teachers and school principals in Europe in the school year 2020/2021, similar to us being Montenegro (about 12.150 euro) (non-EU country) and Hungary (between 12.000 – 13.700 euro, depending on the level).

They decreased during the pandemic period (2020-2021), as measures were taken in other countries to change salary policies, to update them in accordance with the new economic situation or collective agreements.

Data from the **2020-2021 period** show that **the annual gross salary for a teacher in Romania** was 12.026 euro (a little over 1000 euro gross per month), in the case of those employed in pre-school education. The amount differs depending on the level of education to which:

12.448 euro per year - teaching staff, grades zero-IV

12.243 euro per year - teachers of grades V-VIII

12.403 euro per year - high school teachers.

Comparatively, for **the period 2019-2020**,

12.101 euro real annual gross salary of preschool education teacher

12.526 euro – primary education teacher

12.381 euro – secondary school teacher

12.481 euro – high school teacher.

At the level of the European Union, according to the report Salaries of teachers and school directors in Europe in the school year 2020/2021 (Eurydice, 2022), the average salary of a teacher is 25.055 euro per year.

On average, school principals in the EU have the following gross salaries:

Preschool level – between 14.630 euro annually and 15.605 euro

Primary school – between 15.493 euro and 15.493 euro

Gymnasium – between 15.493 euro and 17.251 euro

High school – between 17.251 euro and 17.999 euro.

According to the INS, in Romania, there were months when there was a decrease in education salaries during the pandemic (2020-2021), one reason being the reduction of contracts or "hourly" type payments, during the period when educational units were closed/online school.

During the pandemic, other countries took measures that influenced teachers' salaries.

- Changes in salary policies (France, Germany, Sweden, Italy, Czech Republic, Slovakia, Hungary, Bulgaria)

- Adjusting salaries to "keep up" with inflation (Spain, Portugal, Switzerland)

- Collective agreements (Belgium, Norway, Slovenia)

- Mixed measures (Poland, Finland, Austria, Croatia).

Average annual gross wages, in euro, of public school teachers aged 25 to 64, 2020/2021

In general, the level of the effective average salary of teachers is correlated with the GDP per capita in each country (GDP/capita for the year 2021); thus, where the level of GDP

per capita is higher, the effective average salary of teachers is higher. As a result, the lowest average effective wages are mostly awarded in countries with the lowest GDP per capita – 20.000 euro or less – in Greece, Latvia, Lithuania, Hungary, Romania, Slovakia and Serbia. The highest real wages are paid in countries with the highest GDP per capita – 40.000 euro or more – in Belgium, Denmark, Germany, Ireland, the Netherlands, Austria, Finland, Sweden, Iceland and Norway (Table 2) .

At the EU level, there are educational systems, for all or most levels of education, where the effective average salaries of teachers exceed the level of GDP per capita (table 3). In Germany, Cyprus, the Netherlands, Austria and Portugal, wages are at least 10% above GDP per capita at all levels of education. The same situation is found, with the exception of pre-primary education, in Denmark and Slovenia, in France and Finland in secondary education and in Belgium and Italy only in upper secondary education. Wages for all levels of education are even 35% higher than GDP per capita in Germany, Cyprus and Portugal, and in Austria only upper secondary education.

In contrast, in 7 countries (*Czech Republic, Estonia, Ireland, Hungary, Romania, Sweden and Norway*), the level of the average effective salary of teachers at all levels of education is below the level of GDP per inhabitant. The situation is the same in Latvia at all levels of education except general upper secondary education, in Italy and Iceland at pre-primary and primary education and in Denmark, Malta, Slovakia and Finland at pre-primary education.

Table 1. Average annual gross salaries, in euro, of public school teachers aged 25 to 64, 2020/2021

	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR
ISCED 02	46 540	45 085	48 734	:	16 194	53 640	:	15 156	⊗	17 759	:	37 328	:
ISCED 1	45 406	46 530	48 139	:	20 086	65 227	63 329	19 607	60 369	:	:	36 285	:
ISCED 24	44 494	47 899	47 968	:	19 945	65 648	69 779	19 607	62 573	18 634	:	40 840	:
ISCED 34	55 937	53 616	57 675	:	20 923	76 377	73 557	19 607	62 573	:	:	45 505	:
	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI
ISCED 02	29 490	47 964	12 590	21 120	:	12 027	26 600	54 947	:	:	33 883	12 026	22 298
ISCED 1	29 490	47 964	15 703	:	:	12 596	30 565	54 947	52 526	:	30 881	12 448	27 426
ISCED 24	31 565	47 964	16 724	:	:	:	31 067	66 712	58 724	:	30 078	12 243	27 918
ISCED 34	33 811	47 964	18 269	:	:	13 782	30 928	66 712	67 207	:	32 656	12 403	29 409
	SK	FI	SE	AL	BA	CH	IS	LI	ME	MK	NO	RS	TR
ISCED 02	13 559	35 170	38 073	:	7 344	:	51 036	:	12 159	:	51 425	:	:
ISCED 1	17 938	46 332	43 242	:	7 752	:	55 411	:	12 159	:	56 660	8 417	:
ISCED 24	17 938	51 347	44 976	:	8 160	:	:	:	12 159	:	56 660	:	:
ISCED 34	18 656	57 848	45 786	:	8 976	:	70 470	:	12 159	:	61 631	8 443	:

source: Eurydice, 2022 *School Year 2020/2021 School Teachers' and Headmasters' Salaries in Europe* report

Note: Pre-primary education (ISCED 02), Primary education (ISCED 1), Upper secondary education (ISCED 3), Post-secondary non-tertiary education, (ISCED 4), Short-term tertiary education (ISCED 5), higher education with bachelor or equivalent level (ISCED 6), Master or higher education of equivalent level, (ISCED 7)

According to table 1, Romania has teachers' annual gross salaries of approximately 12.000 euro, lower than Portugal, where it exceeds 30.000 euro, Lithuania, over 20.000 euro, Slovenia - over 22.000 euro, Malta - over 26.600 euro, salary for pre-primary education , the rest, much larger. Salaries are similar in Latvia (ranging between 12.000-18.000 euro), the Czech Republic (for pre-primary education, for the other types, the salary is higher), Hungary - approximately 12.000 euro.

According to the report, in the period 2020-2021 there was a salary increase, but the increase was, in general, modest or indexed to the inflation index.

• In 10 countries, between the 2014/2015 and 2020/21 school years, entry-level teacher salaries (adjusted for inflation) remained the same or fell. Instead, the biggest increases in the

last 5 years – of more than 30% – are in several of the Central and Eastern European countries (Bulgaria, Czech Republic, Estonia, Latvia, Lithuania and Slovakia).

- Principals are typically paid on a different pay scale than teachers, and their salaries tend to increase with the size of the school. In most education systems there are significant pay differences between school principals, depending on the size or other characteristics of the school, but also on other factors such as professional experience and job responsibilities.

- In the French Community of Belgium and the Czech Republic, the minimum basic salary of school principals is lower than the salary of teachers with 15 years of teaching experience. This is also true at some levels of education or for principals of small schools in several other countries.

Therefore, according to the Eurydice Report, *official gross annual starting wages in public lower secondary schools* (ISCED 2) ranged between approximately 4.233 euro in Albania, i.e. 352 euro (1763 lei)/month, and 69.076 euro in Luxembourg, i.e. 5756 euro per month (28781 lei) in 2020/2021. Teachers in France and Italy earn half of what those in Germany earn (54.129 euros), approx. 29.000 euro, in Switzerland, 66.972.

Bulgaria had the lowest annual teacher salary among EU countries at 7.731euro. Less than 10.000 euro was also won in other EU countries, such as Latvia, Slovakia, Hungary, Romania and Poland.

Teacher salaries measured by PPS ranged from PPS 7.824 in Albania to PPS 50.357 in Germany. While the starting gross annual salary of teachers is generally between 20.000 and 30.000 PPS, it is still below 20.000 PPS in 10 EU countries: Estonia, Malta, Czech Republic, Romania, Greece, Bulgaria, Poland, Hungary, Latvia and respectively , Slovakia.

Romania, according to Eurydice, *is among the countries at the bottom of the ranking, with a gross salary per year that does not exceed 45.000 lei, which means approximately 3.750 lei per month and can go up to 77.000 lei, namely 6.416 lei per month.*

Thus, **at the beginning of the journey**, a teacher employed in pre-school or primary school education earns a gross annual salary of 39.504 lei (8.027 euro). **In the secondary and pre-university cycle**, a beginning teacher earns a gross annual salary of 43.397 lei (8.818 euro).

For those **with at least 10 years of experience**, the annual gross salary reaches 50.897 lei (10.342 euro) for all teachers, from kindergarten to high school.

Regarding the ratio to the minimum wage, by dividing the teachers' gross salary by the gross minimum wage, the following was found: this ratio is the highest in Germany, namely 2,8, while Poland has the lowest ratio, 1,1, respectively, the starting salary of teachers in Poland is very close to the minimum wage, while teachers starting in German state schools earn almost three times the minimum wage.

In the **period 2009-2010**, according to the Eurydice report, **the starting gross annual salaries of teachers** ranged from 2.743 euro in Romania to 63.895 euro in Luxembourg.

The average in 26 EU countries was 19.563 euro in 2009-2010. However, it was below 5.000 euro in six EU countries, namely Slovakia (4.824 euro), Poland (4.462 euro), Lithuania (4.275 euro) , Latvia (4.166 euro), Bulgaria (2.761 euro) and Romania (2.743 euro).

In other EU countries, it generally ranged between 18.000 euro and 30.000 euro, while starting salaries in Germany and Denmark were above 35.000 euro.

The change in teachers' starting gross annual salaries between 2009-2010 and 2020-21 was the largest in Lithuania, where salaries increased by 269% in these 11 years. Romania and Bulgaria have also seen increases in teachers' salaries in the last decade, of 193 and 180% respectively.

The salary of tenured teachers also increased by 42% in Germany, which already had the second highest salary in 2009-2010. The change below 10% was recorded in six EU countries – Cyprus, Portugal, Spain, Italy, Slovenia and Luxembourg.

According to figure 4, we observe that in the period 2020-2021, the gross annual salaries of teachers, in countries similar to Romania from the perspective of GDP/inhabitant, expressed in PPS (Romania- 16.365 euro), are: Portugal- 25.440 euro, Lithuania- 23.709 euro, Croatia- 21.257 euro, Greece- 15.435 euro, Hungary- 14.465 euro, Poland- 14.338 euro, Bulgaria- 15.159 euro.

Figure 4. Annual gross salaries of teachers in the EU, in the period 2020-2021

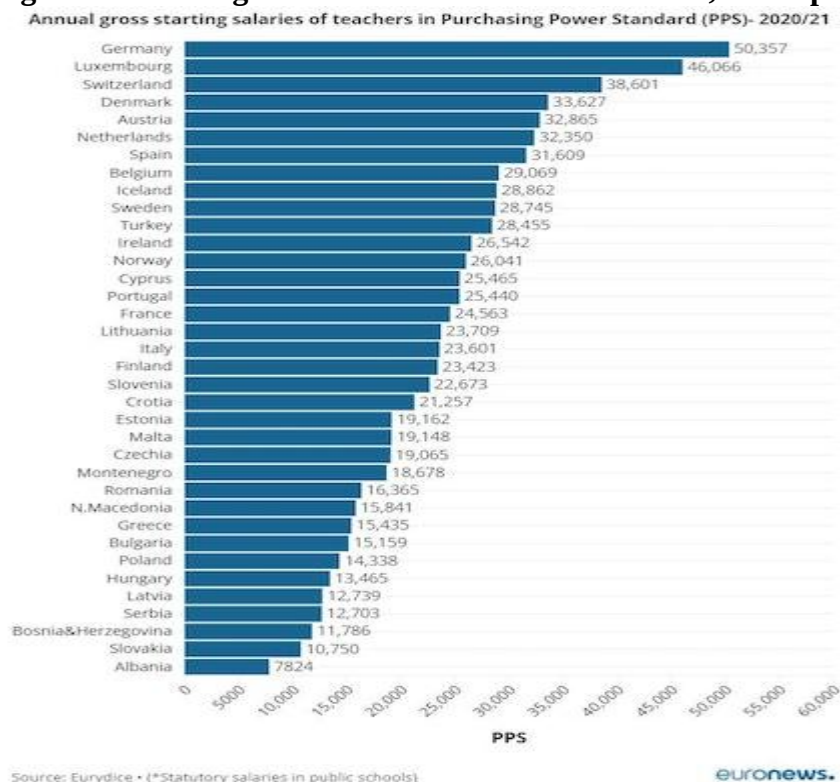

Table 2. Average annual gross effective salaries (EUR) of public school teachers aged 25-64, 2020/2021 (at constant prices) vs GDP/capita

Source:	I	I	I	I	G
Eurydice	SCED 02	SCED 1	SCED 24	SCED 34	DP/capita
BE fr	4 6.540	4 5.406	4 4.494	5 5.937	4 3.680
BE de	4 5.085	4 6.530	4 7.899	5 3.616	4 3.680
BE nl	4 8.734	4 8.139	4 7.968	5 7.675	4 3.680
BG	m	m	m	m	9 .850
CZ	1 6.194	2 0.086	1 9.945	2 0.923	2 2.320
DK	5 3.640	6 5.227	6 5.648	7 6.377	5 7.350
DE	m	6 3.329	6 9.779	7 3.557	4 2.920
EE	1	1	1	1	2

	5.156	9.607	9.607	9.607	3.060
IE	m ⁶ 0.369	6	6	6	8
EL	1 7.759		1		1
ES	m	m	m	m	2 5.460
FR	3 7.328	3 6.285	4 0.840	4 5.505	3 5.970
HR	m	m	m	m	1 4.710
IT	2 9.490	2 9.490	3 1.565	3 3.811	3 0.040
CY	4 7.964	4 7.964	4 7.964	4 7.964	2 6.030
LV	1 2.590	1 5.703	1 6.724	1 8.269	1 7.450
LT	2 1.120				1 9.760
LU	m	m	m	m	1 14.370
HU	1 2.027	1 2.596		1 3.782	1 5.870
MT	2 6.600	3 0.565	3 1.067	3 0.928	2 8.220
NL	5 4.947	5 4.947	6 6.712	6 6.712	4 8.840
AT	m	5 2.526	5 8.724	6 7.207	4 4.970
PL	m	m	m	m	1 5.050
PT	3 3.883	3 0.881	3 0.078	3 2.656	2 0.530
RO	1 2.026	1 2.448	1 2.243	1 2.403	1 2.510
SI	2 2.298	2 7.426	2 7.918	2 9.409	2 2.310
SK	1 3.559	1 7.938	1 7.938	1 8.656	1 7.820
FI	3 5.170	4 6.332	5 1.347	5 7.848	4 3.030
SE	3 8.073	4 3.242	4 4.976	4 5.786	4 6.420
AL	m	m	m	m	:
BA	7 .344	7 .752	8 .160	8 .976	:
CH	m	m	m	m	7 8.910
IS	5	5		7	5

	1.036	5.411		0.470	7.800
LI	m	m	m	m	:
ME	1	1	1	1	:
	2.159	2.159	2.159	2.159	:
MK	m	m	m	m	:
NO	5	5	5	6	7
	1.425	6.660	6.660	1.631	5.360
RS	m	8		8	7
		.417		.443	.780
TR	m	m	m	m	:

source: Eurydice, 2022 School Year 2020/2021 School Teachers' and Headmasters' Salaries in Europe report

Note: Pre-primary education (ISCED 02), Primary education (ISCED 1), Upper secondary education (ISCED 3), Post-secondary non-tertiary education, (ISCED 4), Short-term tertiary education (ISCED 5), Higher education with bachelor or equivalent level (ISCED 6), Master or higher education of equivalent level, (ISCED 7)

According to Table 2, for teachers aged between 25-64 years, from countries with GDP/capita similar to Romania, Slovakia (GDP/capita in 2021 is 12510 euro) presents relatively close salaries for primary education, but the other stages differ, the difference being about 5000 - 6000 euro. The situation is similar for Latvia. Also, Hungary has almost the same situation as Romania, where the salary falls in the range of 12.000-13.780 euro.

Tabel 3. Annual gross statutory salaries (in PPS) for full-time, fully qualified teachers, 2020/2021-euro

Source : Eurydice	ISCE D 02	ISCE D 1	ISCE D 24	ISCE D 34	GDP / capita
BE fr	4 28.13	4 28.13	4 28.13	7 34.97	80 43.6
BE de	4 29.86	4 29.86	4 29.86	9 37.41	80 43.6
BE nl	9 29.20	9 29.20	9 29.20	1 36.44	80 43.6
BG	9 15.15	9 15.15	9 15.15	9 15.15	0 9.85
CZ	5 19.06	2 20.42	2 20.42	2 20.42	20 22.3
DK	7 33.62	6 38.76	2 38.96	5 36.27	50 57.3
DE	m	7 50.35	1 55.97	1 58.54	20 42.9
EE	a	2 19.16	2 19.16	2 19.16	60 23.0
IE	a	2 26.54	2 26.54	2 26.54	90 83.9
EL	5 15.43	5 15.43	5 15.43	5 15.43	40 17.1
ES	9 31.60	9 31.60	8 35.30	8 35.30	60 25.4
FR	3 24.56	3 24.56	9 26.88	9 26.88	70 35.9

HR	m	6	22.79	6	22.79	6	22.79	10	14.7	
IT	1	23.60	1	23.60	6	25.36	6	25.36	40	30.0
CY	5	25.46	5	25.46	5	25.46	5	25.46	30	26.0
LV	9	12.73	9	12.73	9	12.73	9	12.73	50	17.4
LT	9	23.70	9	23.70	9	23.70	9	23.70	60	19.7
LU	6	46.06	6	46.06	8	52.20	8	52.20	370	114.
HU	5	13.46	5	13.46	5	13.46	5	13.46	70	15.8
MT	8	23.05	4	28.17	4	28.17	4	28.17	20	28.2
NL	0	32.35	0	32.35	6	34.29	6	34.29	40	48.8
AT	m	5	32.86	7	32.76	0	32.81	70	44.9	
PL	8	15.06	8	15.06	8	15.06	8	15.06	50	15.0
PT	0	25.44	0	25.44	0	25.44	0	25.44	30	20.5
RO	7	17.97	7	17.97	7	17.97	7	17.97	10	12.5
SI	3	22.67	3	22.67	3	22.67	3	22.67	10	22.3
SK	0	10.75	9	13.31	9	13.31	9	13.31	20	17.8
FI	3	23.24	3	26.49	8	28.45	7	30.07	30	43.0
SE	5	28.74	2	29.09	1	29.96	5	30.13	20	46.4
AL	7.824	9.224	9.586	10.13	:					
BA	6	11.78	2	12.57	8	13.35	5	15.71	:	
CH	1	38.60	0	41.71	5	46.42	0	52.28	10	78.9
IS	2	28.86	2	28.86	2	28.86	0	27.09	00	57.8
LI	m	m	m	m	m	m	m	m	:	
ME	8	18.67	8	18.67	8	18.67	8	18.67	:	
MK	1	15.84	0	16.29	0	16.29	6	17.00	:	
NO	1	26.04	5	28.58	5	28.58	5	28.58	60	75.3

RS	12.70	14.84	14.84	14.84	7.78
	3	3	3	3	0
TR	28.45	28.45	29.39	29.39	:
	5	5	1	1	

source: Eurydice, 2022 School Year 2020/2021 School Teachers' and Headmasters' Salaries in Europe report

Note: Pre-primary education (ISCED 02), Primary education (ISCED 1), Upper secondary education (ISCED 3), Post-secondary non-tertiary education, (ISCED 4), Short-term tertiary education (ISCED 5), Higher education with bachelor or equivalent level (ISCED 6), Master or higher education of equivalent level, (ISCED 7)

According to Table 3, full-time, fully qualified teachers have annual gross statutory salaries (in PPS) higher than GDP/capita in Bulgaria, Poland, Lithuania and Portugal. Slovakia, Hungary, have the lowest salary GDP/ inhabitant.

6. Conclusions

Following the analysis carried out, the main ideas derived were:

◀ in Romania, between 2007 and 2022, the average net salary increased approximately 3 times, with inflection points. The period 2010-2011 is noteworthy, when their level decreases, due to the 25% cuts (a measure imposed during the financial crisis), then their increase in the years 2015-2020.

◀ If we refer to the other economic sectors, the average net salary from education (4321 lei) is lower than those from IT (9630 lei), financial intermediation (8688 lei), professional, technical activities (6461 lei), production and supply of electricity (6121 lei), extractive industry (6001 lei), public administration (5773 lei). About the same level of average net earnings is in construction (4370 lei), health (4403 lei), manufacturing industry (4167 lei), or transport and storage (4146 lei). Lower are the salaries in agriculture (3766 lei), water distribution (3555 lei), wholesale trade (3992 lei), administrative service activities and cultural performances (approx. 3700 lei), as well as hotels and restaurants (2430 lei) and other service activities (2880 lei).

◀ the average monthly labor cost per employee, in education, in the period 2007-2021 tripled, with a significant increase being recorded in the years 2016-2019, with a maximum reached in 2019, when the cost increased by 1036 lei compared to the year 2018; afterwards it follows a relatively constant trajectory.

◀ Regarding the comparison with EU member states, but which have GDP/capita similar to our country, for the year 2021, the gross annual salaries of teachers, expressed in PPS (Romania- 16,365 euros), are: Portugal- 25.440 euro, Lithuania- 23.709 euro , Croatia- 21.257 euro, Greece- 15.435 euro, Hungary- 14.465 euro, Poland- 14.338 euro, Bulgaria- 15.159 euro.

◀ In general, the level of the average effective salary of teachers is correlated with the GDP per capita in each country; thus, where the level of GDP per capita is higher, the effective average salary of teachers is higher.

◀ the lowest average effective wages are given, above all, in the countries with the lowest GDP per capita – in Greece, Latvia, Lithuania, Hungary, Romania, Slovakia and Serbia. The highest real wages are paid in the countries with the highest GDP per capita – Belgium, Denmark, Germany, Ireland, the Netherlands, Austria, Finland, Sweden, Iceland and Norway.

◀ In many EU countries, for all or most levels of education, real average teacher salaries are above GDP per capita. In Germany, Cyprus, the Netherlands, Austria and Portugal, wages are at least 10% above GDP per capita at all levels of education. The same situation is found, with the exception of pre-primary education, in Denmark and Slovenia, in France and Finland in secondary education and in Belgium, Italy and Iceland only in upper

secondary education. Wages for all levels of education are even 35% higher than GDP per capita in Germany, Cyprus and Portugal, and in Austria only upper secondary education.

◀ in 7 countries (Czech Republic, Estonia, Ireland, Hungary, Romania, Sweden and Norway), the level of the effective average salary of teachers at all levels of education is below the level of GDP per capita. The situation is the same in Latvia at all levels of education except general upper secondary education, in Italy for pre-primary and primary education, and in Denmark, Malta, Slovakia and Finland for pre-primary education.

BIBLIOGRAPHY

- INS, online TEMPO databases and press releases
- Eurydice, 2022, report Salaries of teachers and school principals in Europe in the school year 2020/2021
- <https://www.portalinvatamant.ro/articole/stiri-profesori-106/grila-de-salarizare-invatamant-2021-10375.html>

THE ORGANIZATION OF EXTRASCHOOL ACTIVITIES IN THE EDUCATION SYSTEM OF SOME EUROPEAN STATES¹

Vasile Andrieș
Senior Scientific Researcher, PhD, Institute of
Political Sciences, Republic of Moldova

Abstract: Extracurricular educational services are provided by several actors: public, private, non-governmental sector, etc. The purpose of this study is to identify extracurricular services and activities provided by institutions in the general education system. It is about the way of organization and operation of circles, clubs and other school entities, but also the character (voluntary or mandatory participation of students). In this sense, we examined the systems practiced in the following countries: France, Belgium and Germany.

Keywords: Extracurricular activities, extracurricular activities, student circles, non-formal education, free time, skills.

În majoritatea societăților contemporane sistemul învățământului general realizează două sarcini majore:

1. Oferirea cunoștințelor și evaluarea lor;
2. Dezvoltarea competențelor.

Referitor la competențe, menționăm faptul că sunt dezvoltate atât în cadrul lecțiilor de bază, cât și celor extrașcolare, având forma unor cercuri, cenecluri, cluburi, etc. De fapt, acest subiect a devenit unul central în discursul educațional european și în politicile de tineret promovate de UE.

Dimensiunea europeană a curriculumului este completată de activități extracurriculare. Acestea, de exemplu, includ evenimente sistematice precum Eurosport, Modelul Parlamentului European, Simpozionul de știință al școlilor europene sau turneele europene ale orchestrelor școlilor. În timpul acestor evenimente, elevii au ocazia să-și cunoască colegii din diferite țări europene și să interacționeze în activități de învățare.

Potrivit unui studiu sociologic, realizat de Departamentul pentru Politici Structurale și de Coeziune, toți elevii intervievați au subliniat importanța activităților extrașcolare în dezvoltarea spiritului european, deoarece le permit elevilor din diferite țări și școli să colaboreze în vederea realizării acelorași obiective într-un spirit creativ (de exemplu, simpozioane științifice). Persoanele interviuate au subliniat, de asemenea, că un curriculum în sine nu poate fi suficient și deseori elevii obțin mai multe cunoștințe practice prin activitățile extrașcolare (de exemplu, curriculumul de științe politice, istorie și geografie fiind completat de activitățile după modelul Consiliului European sau Parlamentului European) [7, p. 23].

Totuși, Uniunea Europeană este axată mai mult pe politici în domeniul tineretului, în special studenților. În timp ce tematica elevilor este una din prioritățile sistemelor educaționale naționale. Astfel, la nivel național și în funcție de instituția școlară, activitățile extrașcolare pot prelua multiple forme, precum: activități sportive, activități academice sau

¹ Articol realizat în cadrul proiectului de cercetare *Cadrul conceptual, metodologic și managerial al educației nonformale în Republica Moldova*.

cursuri artistice și culturale. Ele contribuie la îmbunătățirea abilităților non cognitive ale elevilor, precum perseverența, independența, respectul pentru reguli și autoritate, munca în echipă și integrarea într-un grup și influențează la rândul lor succesul elevului atât în cadrul școlar, cât și extrașcolar.

În anul 2018, *PISA Programme for International Student Assessment*² și-a propus să stabilească *indicele activităților extrașcolare*, solicitând instituțiilor școlare din țările membre (și nu doar) să indice dacă oferă următoarele tipuri de activități extrașcolare: club muzical, orchestră sau cor; teatru; broșură școlară, ziar sau revistă; activități de voluntariat; cerc literar; club de dezbateri; club de limbi străine, matematică sau știință; club sau activități artistice; echipă sportivă sau activități sportive; conferințe și/sau seminarii; parteneriat cu bibliotecile locale și parteneriat cu presa locală.

Cea mai vastă gamă de oferte extrașcolare, dar și activități practicate s-a dovedit a fi în Germania, Noua Zeelandă, Statele Unite ale Americii, Coreea de Sud și Regatul Unit. În aceste țări, în medie, elevii frecventează o școală în care alegerea activităților extracurriculare depășește media OCDE. Pe altă poziție se situează Danemarca, Norvegia și Elveția, obținând cele mai mici scoruri la indicele activităților extracurriculare: elevii frecventează o școală în care alegerea activităților extracurriculare este sub media OCDE. La nivel național, alegerea activităților extrașcolare diferă de la o unitate la alta. Această variație este răspândită în Grecia, Mexic, Austria și Chile; rămâne relativ moderată în Japonia, Estonia, Republica Cehă și Olanda.

Dintre țările și economiile partenere, Kazahstan, Hong Kong (China), Qatar, Singapore, România și Thailanda au cel mai înalt nivel de activități extracurriculare: în aceste șase țări și economii, în medie, elevii sunt educați într-o unitate care depășește media OCDE cu echivalentul a cel puțin un standard. În schimb, Argentina, Uruguay, Brazilia și Indonezia arată cel mai mic nivel al activităților extrașcolare. Variația între unități este cea mai mare în Tunisia, Shanghai (China), Brazilia, Albania, Iordania, Muntenegru, Azerbaidjan, Indonezia și Thailanda, în timp ce Liechtenstein, Lituania, Letonia și Serbia oferă niveluri comparabile de activități extracurriculare tuturor elevilor săi [5].

În continuare vom examina modul de organizare a educației extrașcolare într-o serie de societăți europene. În sistemele francofone sunt utilizate următoarele concepte: activități perișcolare, extrașcolare/parașcolare sau extra-familiale. Astfel în Franța există activități perișcolare și extrașcolare, în Quebec – perișcolare și parașcolare, în Elveția – extra-familiale și parașcolare..

Activitățile perișcolare sunt prevăzute în programul de învățământ, completându-le pe cele școlare, fiind obligatorii. Timpul extrașcolar este alcătuit din orele dinaintea lecțiilor de bază și după, oferindu-le elevilor un suport suplimentar în însușirea temelor, dezvoltarea unor competențe specifice (în știință, arte, sport), dar și activități de agrement.

Activitățile extrașcolare/parașcolare sunt facultative și benevole, oferite de instituția școlară sau altă instituție în afara orelor de bază, orientate spre promovarea și dezvoltarea interesului elevilor. Ele sunt contra plată și costul depinde de bugetul familiei.

În **Franța**, potrivit reformei din 2017, săptămâna de studii este de patru zile, sau patru zile și jumătate, miercuria fiind liberă sau având un program redus. Prin urmare, timpul **extrașcolar** este timpul în care se oferă supraveghere copiilor:

- miercuria sau sâmbăta după lecții;
- miercuria sau sâmbăta toată ziua dacă nu sunt lecții;

² PISA este programul OCDE pentru evaluarea internațională a elevilor și determină capacitatea tinerilor de 15 ani de a-și folosi cunoștințele și abilitățile de citire, matematică și știință pentru a face față provocărilor din viața reală. La rândul său, OCDE - Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică este un forum unic unde guvernele a 38 de democrații conlucrează pentru a răspunde provocărilor economice, sociale, a celor ce țin de globalizare și de exploatare a oportunităților globalizării.

- duminică, în perioada sărbătorilor legale și în timpul vacanțelor școlare.

Totuși, cea mai mare dificultate pentru părinți o constituie ziua de miercuri, din care considerent, orele de activitate extrașcolară sunt susținute financiar de autoritățile locale și de instituțiile publice de cooperare inter-municipală³. La fel, se apelează și la suportul autorităților centrale și a Casei de alocații familiale [1]. Totuși, în funcție de finanțarea disponibilă în fiecare municipiu, serviciile oferite pot fi mai mult sau mai puțin importante, fiind discutate de administrația școlilor cu administrația publică locală. În linii mari, ele se referă la:

- jocuri pentru dezvoltarea abilităților motorii;
- educație muzicală;
- arte (pictură, sculptură, design, teatru, dansuri, etc.);
- activități manuale;
- probe sportive;
- inițiere în cultură;
- creșterea gradului de conștientizare a protecției mediului și a drepturilor animalelor.

Programul activităților *perișcolare* este stabilit de administrația școlii, la solicitarea elevilor/părinților și comportă un caracter nonformal și recreativ. Activitățile pot fi grupate în trei domenii generale:

1. Suport didactic, care vizează:

- ajutor în însușirea temelor,
- aprofundarea muncii depuse în clasă,
- asistență metodologică,
- alte activități: lectură, atelier științific, proiect trans-disciplinar, cercetare/documentare, practicarea limbilor moderne, etc.

2. Activități sportive;

3. Activități artistice și culturale [4, p. 37].

În **Belgia**, în cadrul instituției școlare există un birou pentru activități extracurriculare, responsabil de înscrierea elevilor și de organizarea activităților, care coincid cu perioada anului de studii 1 octombrie - 31 mai. Ele se desfășoară în afara lecțiilor de bază, în timpul prânzului sau la sfârșitul zilei. Fiecare activitate are loc o dată pe săptămână, fiind contra plată, deși taxa doar acoperă costurile (echipament, asigurare etc.). Prin urmare, prețul variază de la o activitate la alta. Elevii se înscriu benevol/opțional la activitățile extrașcolare pentru tot anul în luna septembrie, reînregistrările prioritare (pentru următorul an consecutiv), se fac la sfârșitul lunii iunie și celelalte înscrieri au loc în septembrie.

În linii mari, identificăm următoarele domenii și tipuri:

- Social et Servicii : Cercetași, ghizi, sprijinirea copiilor cu handicap, asistență pentru animale, cercuri moral-spirituale, etc.
- Jocuri și talente: Teatru, improvizație, imagini de scurtmetraj, coregrafie, caligrafie, cusătorie și broderie, dactilografie, desen, șah, sculptură, TIC, engleză, etc.
- Muzică: Tobe, vocal, chitara, pian, vioara, violoncel, orchestră, etc.
- Sport: Atletism, badminton, baschet, dans jazz, alpinism, fotbal, gimnastică, judo, înot, etc [3].

În opinia noastră, cel mai mult a avansat în domeniul promovării educației extrașcolare **Germania**. Sistemul școlar german se bazează pe un model descentralizat. Educația este organizată la nivel de landuri și, prin urmare, diferă de la o regiune la alta. Fiecare land este responsabil pentru conținutul curriculumului și infrastructura școlară. Statul

³ Circa 66% din comune oferă sprijin financiar.

federal are însă un Minister Federal al Educației și Cercetării care intervine în chestiuni de cooperare și finanțare internațională. În învățământul general există următoarele tipuri de școli:

Grundschule (școala elementară) cuprinde clasele 1-4 de studiu, timp în care se predau materii nediferențiat.

Hauptschule - este potrivită copiilor cu vârsta cuprinsă între 10 și 15 ani (clasele 5-9). Aici, elevii studiază materii comune cu elevii din celelalte tipuri de școli, doar că la un nivel mai puțin competitiv și combinate cu o serie de cursuri de orientare vocațională.

Realschule - furnizează educație copiilor cu vârsta cuprinsă între 10 și 16 ani (clasele 5-10), în funcție de land-uri. Școala combina latura academică cu cea practică, iar la finalizare se oferă un certificat, care permite continuarea studiilor într-o școală profesională. Elevii cu un nivel academic ridicat se pot transfera într-un Gymnasium pentru absolvire [6].

Gymnasium, în funcție de *land*, este oferit până la clasa a 12-a sau a 13-a (de la 10 la 19 ani).

Conform programului/orarului de învățământ, școlile se divizează în următoarele tipuri:

- Volle Halbtagschule - școli „cu timp parțial”, unde programul zilnic de la 8.00 la 13.00 conține același număr de lecții. Pe lângă programul obligatoriu, există cursuri opționale, atunci când elevul/părintele decide ce materie să urmeze și care durează până la orele 15.30. Participarea la activitățile extrașcolare (2-3 zile pe săptămână) este benevolă.

- Verlässliche Grundschule (în alte surse figurează denumirea *Ganztagsschule*) - școli „cu timp complet”. Acest model a fost lansat în 2010 și devine tot mai solicitat ⁴[2]. Timp de patru zile pe săptămână, în prima parte a zilei (8.00 – 13.00) sunt realizate cursurile obligatorii, iar în cea de a doua (13.30 – 16.00) cele opționale. Elevii singuri decid ce cursuri/activități vor urma, iar frecventarea lor este obligatorie.

În ambele cazuri, în prima parte a zilei sunt ghidați de profesor, iar în cea de-a doua de un educator sau mentor. Majoritatea cursurilor/activităților sunt gratuite, dar există și contra plată. Costul depinde de cheltuielile suportate de instituție, dar și venitul familiei și figurează între 10 și 50 de euro lunar. La fel, familiile cu venit redus pot beneficia de indemnizații pentru achitarea programului extins. Specificul cercurilor, precum și programul activităților sunt decise de administrația școlilor, la solicitarea elevilor și părinților. În linii mari, ele vizează următoarele domenii: Sport (fotbal, șah, yoga și acrobații de circ, tenis, arte marțiale, etc.); Știință (cercuri de cercetare pentru tineri chimiști, biologi și fizicieni, robotică); Arte (pictură, sculptură, desen de obiecte și benzi, etc.); Muzică; Dansuri; Limbi străine, etc. [8].

În timpul anului școlar, elevii mai pleacă cu clasa în excursie. De obicei ea durează 3-5 zile și constă în vizitarea unor localități sau monumente ale naturii. Astfel copii învață ceva nou despre istorie, cultură și natură. Școlile organizează și diverse festivități cu prilejul anumitor evenimente. Prin urmare constatăm că în Germania, educația extrașcolară în cadrul instituțiilor din învățământul general are un caracter organizat și larg răspândit.

BIBLIOGRAPHY

1. Activités périscolaires : comment et où se renseigner ? <https://www.ma-vie-administrative.fr/particuliers/ma-vie-pratique/activites-periscolaires/>

⁴ Obiectivul reformei a constat în transformarea școlii într-un „loc de viață și nu doar de învățare”, oferindu-le părinților posibilitatea de a lucra nestingherit. În plus, a fost orientată și spre înlăturarea diferențelor sociale dintre elevi. Reforma a necesitat o investiție a Guvernului federal de circa 4 miliarde de euro în infrastructură, iar deja întreținerea școlilor ține de competența comunelor și landurilor.

2. Godet A. Lécole en Allemagne en quête du bon rythme, <https://www.connexion-francaise.com/vivre-en-allemande/l-ecole-en-allemande-en-quete-du-bon-rythme>
3. Le rôle des activités parascolaires dans la scolarité de l'élève, <https://www.ufapex.be/files/files/analyses/2012/2412-parascolaires.pdf>
4. Le travail des élèves en dehors de la classe. État des lieux et conditions d'efficacité. Rapport à monsieur le ministre de l'Éducation nationale, <https://www.education.gouv.fr/media/32027/download>
5. PISA 2018 Results: What Makes a School Successful? Resources, Policies and Practices (Volume IV), <https://doi.org/10.1787/9789264091559-en>
6. Sistemul german de învățământ – Abitur, <http://www.liceestrainatate.ro/ro/articles/sistemul-educational-german---abitur>
7. The European Schools system: State of Play, Challenges and Perspectives. Policy Department for Structural and Cohesion Policies Directorate-General for Internal Policies PE 699.647 - June 2022.
8. Tipuri de școli în Baden-Württemberg, <https://www.herrenberg.de/ceasy/resource/?id=9038&download=1>

POST - COVID RECOVERY POWER AT EU LEVEL

Georgiana Chițiga
Scientific Researcher, “Victor Slăvescu” Centre for
Financial and Monetary Research, Romanian
Academy

Abstract: The starting point of the article is highlighting the situation in which we are positioned following the Covid-19 pandemic. Supporting a coherent recovery at the EU level, of major importance, will boost the strengthening of resistance to the shocks produced, competitiveness, as well as Europe's position as world leader. In order to obtain a positive response, addressed to all EU citizens as well as global partners, a whole range of recovery instruments have been mobilized, these stand out as a historic and unique proposal, which reflects the scale of the challenge we face. Europe's recovery and building a future for generations to come will not be easy to achieve and cannot be achieved if everyone acts alone. The recovery process would be uneven, incomplete and inequitable. It is necessary to support the whole society because we have a common good for our future. Europe that is in a unique position to invest in a common recovery and a better future for generations to come.

Keywords: post-Covid recovery, measures, recovery instruments, investments, solutions

The Covid-19 pandemic has affected Europe and the whole world in a particularly serious way - health and social protection systems, economies, societies and the way we live. Thus it has become a necessity for the European Union to recover and act in order to repair the damage caused and create a better future for the following generations. Supporting those affected by the crisis emerged as a common necessity and investing in common European priorities as a primary orientation.

The restrictions imposed to ensure the limitation of the spread of the virus had the effect of slowing down and, in some cases, even stopping economic activities. Production lines and supply chains were severely affected, trade in goods and services was halted, household spending and private investment collapsed to historic lows, and Europe's economy, like most of its industrial ecosystems, operated at a much reduced capacity.

The coronavirus pandemic has been a shock of historic proportions for Europe's economies. The recorded figures were menacing, with the extent of the damage reaching an unprecedented record. EU gross domestic product fell by around 15% in the second quarter of 2020 compared to the same period in 2019. The EU economy contracted by 6.1% in 2020, while the euro area economy recorded a contraction of 6.6% in 2020. The employment rate fell particularly sharply, more than ever, in the second quarter of 2020, although by much less than the decline in gross domestic product.

The capacity to recover depends on being able to give up - gradually and sustainably – by all existing social distancing measures, on the strength to adapt and live with this virus and on having a clear knowledge of the situation across Europe and beyond. Globally, we have never faced such a crisis; since its debut, it had an evolutionary character that has caused major disruptions, so that the discrepancies generated and its effects continue to manifest themselves today, generating new risks, in a way that was not anticipated in the true dimensions.

Even though the existence of this virus has manifested itself in all Member States, differences have been noted in terms of impact and recovery potential, with each Member State supporting workers, businesses, but in a different way. Thus, the need for a European response was imposed, in order to eliminate the risk of unbalanced recovery, of an unjust competition.

In the current conditions, of the challenges caused by the coronavirus, it is necessary to support the EU member states, a sustainable growth and a long-term convergence. Throughout the crisis period, the European Commission collaborated intensively with the European Parliament and the European Council in order to finalize the Agreement on the future framework and the related sectoral programs.

Massive investment are the basis of the relaunch of economies, so the Recovery Plan for Europe must to establish objectives and build a more sustainable, resilient and fairer Europe for the next generation.

In order to mobilize all the necessary instruments, the European Commission proposed:

- the Next Generation EU instrument, intended to stimulate the EU budget through new financing collected from the financial markets in the period 2021-2024;
- consolidation of the long-term budget of the European Union for the period 2021-2027.

NextGenerationEU together with the long-term EU budget - the largest stimulus package funded in Europe, supporting the reconstruction of Europe in the post-Covid-19 pandemic period, are presented in Table 1.

Table 1: Multiannual Financial Framework (MFF) 2021-2027 and NextGenerationEU total allocations per heading

Areas	MFF -billion euro-	NextGenerationEU -billion euro-
Single market, innovation and digital	149,5	11,5
Cohesion, resilience and values	426,7	776,5
Natural resources and environment	401	18,9
Migration and border management	25,7	
Security and defence	14,9	
Neighborhood and the world	110,6	
European public administration	82,5	
	1 210,9	806,9

Source: European Commission

The EU budget - an already existing instrument, created to ensure cohesion, convergence and for solidarity, is characterized by transparency and benefits from absolute trust, being designed to invest in programs and priorities established by common agreement and to offer those who need more support, the possibility of receiving the investments to recover them gap.

The crisis underlined how significant it is for the Union to have the ability to act quickly and flexibly to implement a coordinated response at European level, which in turn requires a more flexible EU budget. The proposals to increase the flexibility of the EU budget and instruments for the period 2021-2027 are presented in table 2.

Table 2: Instruments of increasing the flexibility of the EU budget 2021-2027

Instruments	Objectives
Solidarity and Emergency Aid Reserve (SEAR)	• Allows for rapid supplementary additions through budget transfers to EU instruments in case of need • Increasing it to the maximum annual amount of EUR 3 billion
The European Union Solidarity Fund (EUSF)	• Supports Member States in responding to and immediately recovering from natural disasters such as floods, forest fires, earthquakes, storms and drought • Expanding the fund to cover major health crises and increasing it to a maximum annual amount of €1 billion
European Globalization Adjustment Fund (EGF)	• Provides support for the reintegration into the labor market of people who lose their jobs as a result of massive and unforeseen restructuring events such as financial or economic crises

Source: European Commission

In order to obtain a positive response, addressed to all EU citizens as well as global partners, a whole range of instruments were mobilized, presented in table 3

Table 3: The main instruments of the EU recovery plan.

Beneficiaries	Regions, Businesses and Citizens	Enterprises	Health Sector	Global Partners
Instruments	• European Recovery and Resilience Mechanism • Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe (REACT-EU) •	• Solvency Support Instrument • InvestEU Programme • Strategic Investment Mechanism	• EU4Health Programme 2021-2027 • Horizon Europe Programme • rescEU Programme – an EU Civil Protection Mechanism	• Guarantee Fund for External Actions • European Agricultural Fund for Rural Development (EAFDR)

	European Agricultural Fund for Rural Development (EAFDR)			
	• Just Transition Mechanism (JTM)			

Source: European Commission

The European Recovery and Resilience Mechanism is the key instrument in the center of NextGenerationEU to support investment and reforms across the EU

The pursued purpose - supporting investments and reforms, a just transition gives support to the member states with a view to recovery; - supporting essential sectors and technologies, making investments in essential value chains, providing solvency support to viable enterprises will support the recovery of the economy and support private investment; - supporting essential programs for addressing future crises; - supporting global partners reflects what the crisis has taught us and must not be repeated, as well as how to address Europe's strategic challenges.

The crisis underlined the value of European cooperation and clearly demonstrated that the Union urgently needs to strengthen its capacity to respond to crises, as well as the resilience to future shocks. Access to finance is an ongoing challenge, major investments are needed to ensure Europe's economic recovery and a sustainable future for generations to come. Each Member States' plan should effectively address the identified challenges, in particular the country-specific recommendations.

Romania's National Recovery and Resilience Plan (NRRP) conceived to ensure a balance between the European Union's priorities and Romania's development needs, supporting the implementation of the investment and reform measures outlined, in the context of the recovery after the COVID-19 crisis that significantly affected country, is presented in table 4.

Table 4: Budget NRRP Romania

Investments	Sum - billion euro-	Contribution - Green Transition	Contribution - Digital Transition	From which Grants	From which Loans
NRRP	29,182	11,970	5,976	14,240	14,942

Source: Ministry of European Investments and Projects (MIPE)

The Romania's plan is part of an unprecedented coordinated EU response to the COVID-19 crisis, to address the challenges of the European community by adopting effective measures to:

- securing green and digital transitions of Romania;
- strengthening Romania's economic and social resilience;
- supporting flagship investments and reform projects.

The measures contained in the plan have the transformative potential to ensure that the planned investments and reforms are fully implemented.

The general objective of the NRRP of Romania is aimed at the development of Romania through the implementation of programs and projects, which support the preparation for future crisis situations, the capacity to adapt and the growth potential, resilience, through reforms and investments with funds from the Recovery and Resilience Mechanism (RRM).

The specific objective of the NRRP is also correlated with that of the RRM, namely attracting the funds made available by the European Union through NextGenerationEU, in order to achieve the targets in terms of reforms and investments.

The implementation principles of NRRP:

- the equitable distribution of funds in order to recover the gaps and develop Romania to ensure economic and social recovery;

- decentralization - the design of the NRRP was based on empowering central and local authorities to engage in ambitious reforms in order to support the green and digital transition and ensure a high level of resilience. The implementation of the NRRP will aim to get closer to citizens and beneficiaries, thus providing a response to the subsidiary challenges of the communities;

- the role of local authorities - NRRP was developed through a participatory process with local and regional authorities, as well as their associative structures, presented in table 5.

Table 5: Romania's NRRP

Pylons	Components
Green Transition	- Water Management - Forests and Biodiversity Protection - Waste Management - Sustainable Transport - Renovations - Energy
Digital Transition	Digital Transition
Economic Growth, Smart, Sustainable and Inclusive	- Fiscal Reform and Pension System Reform - Support for the Private Sector, Research, Development and Innovation
Social and Territorial Cohesion	- Local Fund - Tourism and Culture
Institutional Health and Resilience	- Health - Social reforms - Good Governance
Policies for the New Generation – Education and Competencies	- Education

Source: Ministry of European Investments and Projects (MIPE)

Romania, through its own Recovery and Resilience Plan, has identified its priority investment areas, having as objectives, support for investments and the essential reforms for sustainable recovery and improving economic and social resilience.

At the end of the investment period, both the Recovery Plan for Europe and the National Recovery and Resilience Plans will make European economies and societies better prepared for the challenges and opportunities of the green and digital transitions.

Not only a recovery plan was considered, the instruments were wanted to provide that ambitious response to get out of the pandemic, to transform economies, to create opportunities and jobs in Europe.

We are uniquely positioned to hold investment opportunities to ensure real economic recovery and a sustainable future. The situation presented, the identified needs demonstrate the need for large-scale massive investments, including substantial public and private investments, both at EU and national level. The investment at EU level will be a common good for our future and thus attests to the real value that the countries belonging to the Union have.

As a conclusion, Europe had and must make efforts to ensure that what started as a pandemic, then turned into an economic emergency, does not become a true social crisis. We will ensure that people are at the center of recovery efforts. We will all benefit from Europe's economic recovery and we must all contribute to this goal.

Europe is currently on the road to recovery, to a competitive and more resilient economy and society. It is necessary to support the whole society because we have a common good for our future.

BIBLIOGRAPHY

Bruyninckx, Hans (2020) - *Europe and global sustainability*, European Environment Agency, <https://www.eea.europa.eu/ro/articles>

Schmidt, V.A. (2020) - *Theorizing institutional change and governance in European responses to the Covid-19 pandemic*, Journal of European Integration, Volum 42, Număr 8, Pagini: 1177-1193, <https://www.scienceopen.com/>

European Commission (2020) - *European Union Responses to the Covid-19 Pandemic: adaptability in times of Permanent Emergency*, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/coronavirus/>

European Commission (2020) - *Europe's moment: Repair and Prepare for the Next Generation*, Communication From The Commission To The European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN>

European Commission (2020) - *Next Generation EU*, https://europa.eu/next-generation-eu/index_ro

European Commission (2020) - *Potential new sources of revenue*, https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/revenue/potential-new-sources-revenue_ro

European Commission (2020) - *A Common Coronavirus response*, https://ec.europa.eu/info/coronavirus-response_en

European Commission (2020) - *Recovery Plan for Europe*, https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en

European Commission (2020) - *Recovery and resilience plan for Romania* https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/recovery-coronavirus/recovery-and-resilience-facility/recovery-and-resilience-plan-romania_en

European Commission (2020) - *The Recovery and Resilience Facility*, https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/recovery-coronavirus/recovery-and-resilience-facility_ro

European Commission (2021) - *EU Adaptation Strategy*, https://ec.europa.eu/clima/policies/adaptation/what_en

European Environment Agency (2023) - *Towards global sustainability*, <https://www.eea.europa.eu/>

European Commission (2020) - *The Just Transition Mechanism: making sure no-one is left behind*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_20_39

European Parliament (2023) - *Report on the COVID-19 pandemic: lessons learned and recommendations for the future*, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0217_EN.html

ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN LEARNING ROMANIAN AS A SECOND LANGUAGE FOR INTERNATIONAL STUDENTS

Ana Cristina Lemnaru
Researcher, The National University of Science and
Technology POLITEHNICA Bucharest, Pitesti
University Center

Abstract: Learning a less used foreign language as a second language has become increasingly important in today's globalized world. Romanian as an L2, in particular, has gained popularity in recent years as the number of international students who choose Romania to continue their bachelor, master and PhD studies has significantly increased. As the demand for effective language learning methods grows, so does the integration of artificial intelligence (AI) into language education. Our article explores the benefits and challenges of using AI to learn Romanian as a second language (L2) for international students and delves into the benefits and challenges of integrating AI into learning Romanian as a less used foreign language.

Keywords: Romanian, L2 learning, artificial intelligence, effective L2 learning methods, spontaneous learning techniques

Introduction:

Learning a less used L2 has become an essential skill in today's interconnected world. As people become more globally mobile and businesses expand internationally, the ability to communicate effectively in multiple languages is highly valued and adds a plus value to resumes. Among the numerous languages spoken worldwide, Romanian has gained significant popularity at the higher education level due to its widespread usage and cultural influence.

With the increasing demand for effective and innovative L2 methods that focus on spontaneous learning techniques, traditional learning requires a powerful tool to enhance L2 acquisition during classes. AI technology has the potential to revolutionize the way we learn Romanian as a second language (L2), particularly for international students.

The integration of AI into language education offers numerous advantages for learners. One significant benefit is the ability to provide personalized learning experiences. AI-powered platforms can analyze the international student's individual needs, preferences, and learning pace to create tailored lessons. These personalized lessons ensure that international students receive instruction specifically designed to meet their unique requirements, ultimately leading to more efficient and effective language learning.

Problem Statement:

Moreover, AI technology enables adaptive learning, where platforms can adapt to the international student's progress and adjust the difficulty level accordingly. This adaptability ensures that international students are consistently challenged but not overwhelmed, thereby promoting continuous L2 improvement. By providing targeted feedback and adjusting the learning materials based on the international student's performance, AI-powered systems optimize the L2 learning experience.

Purpose of the Study:

AI technology also enhances Romanian acquisition through its ability to analyze pronunciation and provide immediate feedback. International students enrolled in the Preparatory programme of Romanian language for foreign students often struggle with proper pronunciation, which can hinder effective communication. AI-powered systems use speech recognition to assess Romanian pronunciation accuracy and provide real-time feedback. This feature enables international students to refine their pronunciation skills and gain confidence in speaking Romanian.

Research Methods:

A significant advantage in learning Romanian as an L2 is the use of virtual language tutors through voice or text, which simulates real-life conversations. This technology provides an immersive language learning experience, allowing international students to practice their language skills in a supportive environment. Narakeet¹ easily converts any written text to speech free, online. In addition, no registration is required, and it has 600 text-to-speech voices in 90 languages. Through Narakeet, international students can engage in interactive dialogues, improving their comprehension and fluency in Romanian. To this, we add the use of natural language processing (NLP): “As far as the Romanian language is concerned, efforts in the field of natural language processing are made in a few academic centres in Romania and the Republic of Moldova. Among the NLP applications developed, we mention the syllabus application for words, automatic flexing applications (FAVR modelling in the Mac-ELU environment, AnMorph system)”².

Furthermore, we may incorporate gamification elements to enhance international students’ motivation to learn Romanian as an L2. Gamified language learning platforms integrate rewards, challenges, and leaderboards, transforming the learning process into an enjoyable experience. LINGO PLAY makes Romanian learning fun and interactive. Innovative technologies encourage active participation and increase international students’ engagement. <https://www.lingo-play.com/en/ro>

Additionally, DRUID³ is a powerful chatbot that plays a crucial role in L2 learning. This intelligent chatbot provides instant conversation responses to students’ queries, creating an interactive learning environment by simplifying the international student’s life, empowering L2 teachers, and streamlined operations. International students can practice their conversational skills and receive immediate feedback, thereby improving their language proficiency. The chatbot’s ability to understand and respond to students’ questions fosters a sense of autonomy and independence in their Romanian learning journey.

Although AI holds immense potential in language education, there are also challenges and limitations to consider. One challenge is the potential lack of human interaction. While AI technologies offer personalized learning experiences, they cannot fully replace the benefits of teacher-student interaction in language acquisition: “For foreign students learning Romanian, there are a number of difficulties that cannot be overcome easily without a number of auxiliary materials. For example, it is difficult for a foreign student to identify which gender a noun belongs to in Romanian until the student becomes familiar with the abbreviations, which for a beginner is complicated enough”⁴. Human interaction allows for cultural exchange,

¹ <https://www.narakeet.com/languages/text-to-speech-romanian/#trynow>, accesat la data de 01.09.2023.

² Berghia, Ștefania-Eliza, Pahomi, Bogdan, Volovici, Daniel, 2019. *Understanding Romanian Texts by Using Gamification Methods*, International Journal of Advanced Statistics and IT&C for Economics and Life Sciences June 2019 * Vol. IX, no. 1, , <file:///C:/Users/Owner-PC/Downloads/33-Article%20Text-81-1-10-20191205.pdf>, accesat la data de 26.08.2023.

³ <https://www.druidai.com/>

⁴ Pruneanu, Magdalena Dănuța, 2019. *Ways to Vocabulary Enrichment During the Preparatory Program of Romanian for Foreigners*, The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences EpSBS, ISSN: 2357-1330, <https://doi.org/10.15405/epsbs.2019.08.03.244>, p.1990.

nuanced understanding of language usage, and the development of interpersonal skills, all of which are crucial for effective language learning.

Another challenge is the need for AI systems to incorporate intercultural aspects. it involves understanding cultural nuances and context. AI systems may struggle to fully capture these cultural elements, potentially leading to a limited understanding of the language and its cultural implications.

Romanian learning as a less used L2 goes beyond vocabulary and grammar: “There are a lot of studies that focus on the L2 acquisition of gender, and there is no study focusing on L2 acquisition of gender in Romanian”⁵.

Looking ahead, the future of AI in Romanian learning is promising. The integration of virtual reality (VR) technology with AI has the potential to create immersive Romanian language learning experiences. VR can simulate real-life scenarios, allowing international students to practice their language skills in authentic contexts and enhancing their cultural understanding.

Findings:

1. Understanding the L2 learner, in our case, the international students that must acquire a B2 level of the Romanian in one academic year:

1.1. Individualized Romanian Learning: AI technology allows for personalized learning experiences tailored to each international student’s needs, learning pace, and preferences;

1.2. Adaptive Learning: AI-powered systems can adapt to the international student’s progress, providing targeted feedback on speaking, writing, and listening techniques and adapting the difficulty level accordingly.

2. Enhancing Romanian Language Acquisition for the B2 level in one academic year:

2.1. Romanian Pronunciation and Speech Recognition: AI-based Romanian language learning platforms can analyze international students’ pronunciation and provide immediate feedback, helping them improve their Romanian speaking skills;

2.2. Natural Language Processing: AI technologies enable international students to interact with virtual language tutors through voice or text, simulating real-life conversations and enhancing their language comprehension.

3. Gamification and Engagement:

3.1. Gamified Romanian Language Learning: AI-powered platforms of Romanian as a less used L2 incorporate gamification elements such as rewards, challenges, and leaderboards, making the learning process more engaging and enjoyable.

3.2. Intelligent Chatbots: AI chatbots provide instant responses to international students’ queries, creating an interactive learning environment that encourages active participation.

4. Romanian Language Assessment and Progress Tracking:

4.1. Automated Assessment: AI algorithms can assess international students’ Romanian language skills, including grammar, vocabulary, and comprehension, providing immediate feedback and tracking their progress over time;

4.2. Data-driven Insights: AI technologies collect and analyze large amounts of data on international students’ performance, enabling higher education teachers to identify patterns, gaps, and areas for improvement.

5. Challenges and Limitations:

⁵ Agaoglu Hayati, 2013. *L2 Acquisition of the Romanian Grammatical Gender by Turkish Speakers*, SEA-Practical Application of Science, Volume I, Issue 2 (2), p. 18.

5.1. Lack of Human Interaction: While AI technologies offer personalized Romanian language learning experiences, they cannot completely replace human interaction, which plays a crucial role in L2 acquisition;

5.2. Cultural Considerations: AI systems may not fully incorporate cultural nuances and context, which are essential for understanding and using Romanian language effectively.

6. Future of AI in Romanian Language Learning:

6.1. Integration of Virtual Reality (VR): VR technology, combined with AI, can create immersive Romanian L2 learning experiences, simulating real-life scenarios, and enhancing cultural understanding;

6.2. Continuous Improvement: As AI technology advances, Romanian learning platforms will become more sophisticated, offering even more personalized and effective learning experiences.

Conclusion:

Artificial intelligence has revolutionized the way we approach Romanian as a less used language for international students. By providing personalized instruction, enhancing the language acquisition, and offering engaging learning experiences, AI technologies can significantly improve Romanian learning outcomes. However, it is vital to strike a balance between AI-driven instruction and human interaction to ensure a comprehensive and culturally sensitive learning experience. As AI continues to evolve, the future of the Romanian language or any less used language as an L2 education looks promising, with endless possibilities for effective and engaging language learning experiences.

Furthermore, AI technology will continue to evolve, leading to more sophisticated Romanian language learning platforms. As AI algorithms become more advanced, they will be able to collect and analyse vast amounts of learner data, providing higher education teachers, trainers and educators with valuable insights into international students' progress and areas for improvement. This data-driven approach will help all teachers tailor their instruction even further, leading to more effective Romanian learning outcomes.

In conclusion, the integration of AI in learning Romanian as an L2 for international students offers numerous benefits. From personalized and adaptive learning experiences to enhanced pronunciation, speech recognition, and gamification, AI technologies can transform language education. However, it is crucial to strike a balance between AI-driven instruction and human interaction to ensure a comprehensive and culturally sensitive learning experience. As AI continues to advance, the future of language education of Romanian as an L2 looks promising, with endless possibilities for effective and engaging language learning experiences.

BIBLIOGRAPHY

Agaoglu Hayati, 2013. *L2 Acquisition of the Romanian Grammatical Gender by Turkish Speakers*, SEA-Practical Application of Science, Volume I, Issue 2 (2),

Berghia, Ștefania-Eliza, Pahomi, Bogdan, Volovici, Daniel, 2019. *Understanding Romanian Texts by Using Gamification Methods*, International Journal of Advanced Statistics and IT&C for Economics and Life Sciences June 2019 * Vol. IX, no. 1, <file:///C:/Users/Owner-PC/Downloads/33-Article%20Text-81-1-10-20191205.pdf>, accesat la data de 26.08.2023.

Pruneanu, Magdalena Dănuța, 2019. *Ways to Vocabulary Enrichment During the Preparatory Program of Romanian for Foreigners*, The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences EpSBS, ISSN: 2357-1330, <https://doi.org/10.15405/epsbs.2019.08.03.244>.

<https://www.narakeet.com/languages/text-to-speech-romanian/>

<https://www.lingo-play.com/ro>
<https://www.druidai.com/>

CAMINO REAL BETWEEN EXPRESSIONISM AND MAGIC REALISM

Miruna Ciocoi-Pop
Assist. Prof., PhD, „Lucian Blaga” University of
Sibiu

Abstract: Having Tennessee Williams’ Camino Real as a focal point, the present paper tries to underline the influence of both Expressionism and Magic Realism on the play. The presence of expressionist elements in Camino Real has been made clear by many critics. The present paper reiterates them, trying to add a new dimension to the analysis by focusing on the similarities of certain aspects of the play with Magic Realism.

Keywords: Expressionism, magic realism, humanity, theatre, dramatic dimensions

The talent of Tennessee Williams is evident not only in his plays, but also through the fact that he was the author of numerous film scripts, novels, short stories and poems; in other words, what some would call a complete artist. “The ‘novelty’ of his dramatic work was evidenced by his traditional technique, the use of the Southern idiom, his stunningly vivid dialogue, and the ‘shocking’ themes (at least for the time when his plays were first performed).”¹ His dramatic works are particularly striking for “compassionately exploring the failures, frustrations and tensions entailed by human relationships and interactions.”² *Camino Real* (1953) is a very illustrative example of the essence of Williams’ work: it depicts with great empathy and compassion the most human frustrations that come with the senescence of once great, heroic figures: Don Quixote, Casanova, Marguerite Gautier, Lady Mulligan, and Kilroy – the former boxing champion with a heart of gold whose tremendous asset proved to be the reason of his leap. Albeit in perfect post-modern fashion the author and the text must be considered separately, more often than not, certain events in the author’s life have great impact on his or her writing. Williams himself has had his share of hardship growing up in the suburbs of St. Louis, mocked for his Southern accent, dealing with the loss of his mentally ill sister³. Having dealt with suffering himself, his inclination towards a compassionate analysis of human relationships seems natural.

Camino Real, like many other theatre plays of the early twentieth century, falls under the umbrella of Expressionism, an “artistic style in which the artist seeks to depict not objective reality but rather the subjective emotions and responses that objects and events arouse within a person. The artist accomplishes this aim through distortion, exaggeration, primitivism, and fantasy and through the vivid, jarring, violent, or dynamic application of formal elements.”⁴ Although emblematic for many artists of the late 19th and early 20th century, Williams seems to have manifested his expressionist literary brilliance in drama. It comes as no surprise that Expressionism and theatre form a powerful mechanism, since the former is characterized by self-expression, subjectivity, the arousal of the senses triggered within the artist, all of which were, at times, achieved through “distortion, exaggeration,

¹ Dumitru Ciocoi-Pop, *Notes on Modern American Literature* (Sibiu: “Lucian Blaga” University Press), 170.

² *Ibid.*

³ *Ibid.*

⁴ *Expressionism, Britannica*, March 22, 2021. <https://www.britannica.com/art/Expressionism>

primitivism, and fantasy”⁵. Theatre is by definition a raw and unswerving form of subjective, individual expression of human nature. The fact that, according to the Britannica Encyclopedia quoted before, Expressionism paints a canvas of personal human emotions through the use of fantasy, makes it somewhat similar, in certain respects, to another highly appreciated and long-serving literary genre: Magic Realism, so masterfully enriched by such authors as Gabriel Garcia Márquez, Jorge Luis Borges, Salman Rushdie, or Haruki Murakami. Much like Expressionism, Magic Realism adds magic elements, that is, fantasy, to the picture of the realistic modern world. It is characterized by a “matter-of-fact inclusion of fantastic or mythical elements into seemingly realistic fiction.”⁶

In his foreword to *Camino Real*, Tennessee Williams discloses details about his laborious work behind the play, as well as the response of both audience and theatre critics. It is in the beginning of this foreword that the author draws a parallel between his play and the creation of a world that would create great confusion to some readers and viewers:

More than any other work that I have done, this play has seemed to me like the construction of another world, a separate existence. Of course, it is nothing more nor less than my conception of the time and world that I live in, and its people are mostly archetypes of certain basic attitudes and qualities with those mutations that would occur if they had continued along the road to this hypothetical terminal point in it. ⁷

The construction of a confusing world, inhabited by relatable characters that represent prototypes, is, at the same time, a trait of Expressionism through the play’s ability to articulate subjective human views and feelings, “the stylized presentation of the subjective inner world”⁸, but, holds a great deal of, what I would call, reversed Magic Realism, since it depicts realistic characters living in a hypothetical, constructed, imaginary world. Williams was known for the creation of vivid dialogues about subjects that were shocking at the time, which explains why in the same foreword he states that “there have been plenty of indications already that this play will exasperate and confuse a certain number of people which we hope is not so large as the number it is likely to please.”⁹ The rawness of drama and on-stage performances resides in the vulnerability of writers, directors, and actors who are direct witnesses of the public’s reactions. The staged *Camino Real*, an expressionistic and outer-worldly experience, was, as the author himself exemplifies, not easy to digest: “At each performance a number of people have stamped out of the auditorium, with little regard for those whom they have had to crawl over, almost as if the building had caught on fire, and there have been sibilant noises on the way out and demands for money back (...).”¹⁰

Williams himself stated many a time, whether in interviews or in his own book of Memoirs, that his time was the age of anxiety, where most people were afraid of life and deeply troubled. He himself lead a troublesome life of addiction, nevertheless, his personal compassion is very much reflected in *Camino Real*, as is his aim to create a certain type of character: “I have always been more interested in creating a character that contains something crippled. I think nearly all of us have some kind of defect, anyway, and I suppose I found it easier to identify with the characters who verge upon hysteria, who were frightened of life,

⁵ *Ibid.*

⁶ *Magic realism*, Britannica, March 22, 2021. <https://www.britannica.com/art/magic-realism>

⁷ Tennessee Williams, “*The Rose Tattoo. Camino Real*”, E. Martin Browne (ed.) (Great Britain Hunt: Penguin Books), 119, <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.170966/page/n3/mode/2up>.

⁸ Jonathan L. Chambers, “*Expressionism and Modernism in the American Theatre: Bodies, Voices, Words*”, *Research Gate*, March 22, 2021, https://www.researchgate.net/publication/236812281_Expressionism_and_Modernism_in_the_American_Theatre_Bodies_Voices_Words_review

⁹ *Ibid.*, 120.

¹⁰ *Ibid.*, 120.

who were desperate to reach out to another person.”¹¹ A look at Kilroy, the epitome of the American Sports superstar, Jacques Casanova, the greatest seducer of all time, Don Quixote – the conqueror, or Marguerite Gautier, the courtesan aux caméllias, all outlined by Williams bereft of their legendary aura, will prove just that: Williams (re)built characters who are desperate to reach out to another human being, and who, in absence of their past youth and juvenescent flamboyance, become troubled inhabitants of the Camino Real – a realm of physical and moral perdition, a place far away from the Terra Incognita - desperate to escape and equally unable to accept the belittling that they are subjected to by their inevitable downfall and human ruin.

Camino Real is a God-forsaken setting, inhabited by loan sharks, alcoholics, perverted psychics, gypsies, in other words, a realm of lost souls. The only persona who seems dissimilar is Kilroy, the archetypal American with a positive outlook on human existence, whose role seems to be to direct everyone on the Camino Real back on the right track. Not surprisingly he ends up wearing the Patsy outfit, ridiculed and, literally, discarded by the omnipresent Streetcleaners, whom he hears and fights constantly: “I want to be on my feet when the Streetcleaners come for me.”¹² As a matter of fact, the Streetcleaners are omnipresent, almost a Leitmotiv of the play. They are a symbol and a constant reminder of the ephemeral existence of Camino Real’s inhabitants, an abhorrent presence throughout the entire play, lurking around every street corner, waiting to discard any fatalities on the Camino Real. Even though all major characters in the play are equally significant in their symbolism, Kilroy, the only character who cannot be traced back into well-known literary history, takes on, or at least tries to, the role of the saviour. He is the visionary American free spirit, a pleasant, friendly presence, who wishes to enlighten and help out the other inhabitants of the Camino Real. In his ardent desire to save the others, it is only towards the end of the play that he realizes the magnitude of his own tragedy, which is no less great than any of the others’. Empowered by the glory of his past boxing career and the picture of his wife, the truth that he is just as struck by his own humanity as the ones whom he feels sorry for is only revealed to him at the very end.

In keeping with the core values of Expressionism, Williams’ masterful portrayal of humanity, as well as its inherent drama and trials, highlight that humanity, in all its misery, degradation, splendour and opulent insignificance is what makes us human after all. The entire play is a celebration of all that is human, as reflected in Esmeralda’s ending monologue, which encapsulates the essence of the play’s characters:

God bless all con men and hustlers and pitch-men who hawk their hearts on the street, all two-time losers who’re likely to lose once more, the courtesan who made the mistake of love, the greatest of lovers crowned with the longest horns, the poet who wandered far from his heart’s green country (...), look down with a smile tonight on the last cavaliers (...), and visit with understanding and something that’s almost tender those fading legends that come and go in this plaza (...).¹³

Speaking of the characters, their selection is indeed luscious, reminding of Expressionism as they are portrayed in all their misery and glory, as well as somewhat reminiscent of Magic Realism, since the entire realm of the Camino Real, the real path, seems to be imaginary and populated by a magical revival of former glorious personas. What might seem to be a clash between Expressionism and Magic Realism is rather a blissful union: legendary figures who stayed forever young in the collective memory,

¹¹ James Miller, *“Heritage of American Literature”*, (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1991), p.299, apud. Dumitru Ciocoi-Pop, *“Notes on Modern American Literature”*, p.170

¹² Tennessee Williams, *“The Rose Tattoo. Camino Real”*, E. Martin Browne (ed.) (Great Britain Hunt: Penguin Books), 220, 22 March 2021, <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.170966/page/n3/mode/2up>

¹³ *Ibid.*, 229.

are now painfully similar to the everyday human being: an elderly Casanova, still curelessly romantic, Marguerite Gaultier, la dame aux camélias, is now in such a state where she has to pay men for their company, Lord Byron, the lost wanderer in the desert, Don Quixote, the dreamer and idealist, the cavalier who cannot exist unless he fights in search of a possibly inexistent cause. On the *Camino Real* all these idealistic figures seem to slowly fade away, crushed by the immorality and the nothingness of a decaying modern world. But it is only apparently so, since the play ends, as stated before, with a celebration of the human being, of existence, despite its inevitable decay. Esmeralda's monologue towards the end of the play is an encouragement to celebrate human existence in all its splendour, to celebrate existence for existence's sake.

Tennessee Williams, as mentioned in the beginning, found that characters suffering from anxiety, frustration or emotional insecurity were the perfect outlet for his creativity. Thus, it comes to no surprise that a parallel can easily be drawn between the style of his plays and Expressionism, given that many artists, especially in Germany, where the genre came to be, expressed frustration, fear or repugnance in their art, particularly in painting, according to the *Britannica Encyclopedia*¹⁴. The characters in *Camino Real* also seem to mirror the author's attitude towards the ugliness of the world. Expressionist drama in particular focused on the internal state of the individual, on his mental and emotional condition, rather than on the outer world: "Emphasis was laid not on the outer world, but on the internal, on an individual's state of mind."¹⁵ The outer world was just the trigger of intrinsic emotions which stood at the centre of Expressionist theatre. A smouldering revolt against the discomfort of old age, a natural clinging to the beauty of youth is to be observed in all leading characters of Williams' play, especially pointing out the lack of solutions in the inescapable tableaux of the *Camino Real*.

Oxymoronic as it may seem, the *Camino Real*, the real path, reminds the reader or viewer of an imaginary realm where some of the most iconic figures of world literature are brought together. Nevertheless, Magic Realism, although containing fantastic elements, which "are considered normal in this world"¹⁶, sets itself apart from fantasy, since its setting is the real, modern world with its everyday, ordinary people and society. Williams' characters fit into this slot perfectly, as does the setting, the *Camino Real* itself. Its denomination is far from being a coincidence, it is strikingly similar to modern society, which discards of their elderly and often fails to comprehend how ridiculed a human being may feel at the end of his or her career or youth. *Camino Real* is a most lurid description of present-day society enriched with the magic presence of the most unexpected characters. In *Camino Real*, on the other hand, one can notice the absence of the supernatural, which is another trait of this genre. However, the symbiosis between the reality of the New World, American society, and the preposterous presence of the aforementioned characters, fortune-tellers, the dry fountain of youth that is, ironically enough, the source of death, all are very much reminiscent of Magic Realism. Together they create a harmonious absurdity.

One cannot leave the human(itarian) nature of the play go unobserved, since the play describes in a most accurate way a world of humiliation and cruelty where man hopes for an honourable escape. John Whiting writes in his appreciation of the play: "The *Camino Real* is at the frontiers of experience. The sudden movement, the

¹⁴ *Expressionism in Literature*, *Britannica*, March 22, 2021 <https://www.britannica.com/art/Expressionism>

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *What is Magical Realism? Definition and Examples of Magical Realism in Literature plus & Magical Realism Novels You Should Read*, *Masterclass*, March 22, 2021, <https://www.masterclass.com/articles/what-is-magical-realism#what-is-magical-realism>

mysterious and savage violence, and the silence cannot at once be comprehended but must be accepted. As in life the moments of beauty, when we are frightened and lonely, are not moments of reality.”¹⁷ It is in the same appreciation where he states that the play is one of the middle years, where the characters are forced to be realistic, while at the same time holding on to their romantic idealism. “But absolute realism leads to disgust.”¹⁸, he says, and the undeniable truth that mankind is rubbish. I find this last remark absolutely true, which is why I sense that the hint of fantasy or reversed magic realism in the play is indispensable, since it counteracts the disgust of reality by adding a hint to dreaminess to an otherwise cruel and unjust world.

“An over-all atmosphere of hysteria, which from time to time erupts without warning in an almost uncontrollable frenzy, permeates the whole work. Every possibility of electronic control in light and sound is employed to its maximum.”¹⁹ These words remind me of the masterful staging of Tennessee Williams’ *Camino Real* at the “Radu Stanca” National Theatre in Sibiu, in early 2020, directed by Cosmin Chivu. The director kept the staging very true to the original text, concomitantly adding his personal touch and vision to the overall play, as well as on the stage setting. Music and lyrics by Andrei C. Șerban offered a poignant, touching, rounding musical veil to the play. Cosmin Chivu’s artistic approach to Williams’ play, which is far from being an easily digestible one, as mentioned at the beginning of this article, brought out its very essence, namely that it is almost dehumanizing to accept the insignificance of one’s own life without falling into the arms of a vice of some sort: alcoholism, perversion, madness.

Aside from his artistic vision, the director casted a handful of brilliant actors who slipped perfectly into the skin of their characters: a Kilroy pictured as a boxing saviour, Jacques Casanova in a wheelchair, desperate to cling to true love discovered too late, Marguerite whose passion and fury are sensed beyond any limits and their relationship which might be a forewarning to lovers in general, a Sisyphean Don Quixote, or a lost Byron who is wandering in a desert – an image in perfect contrast to his historical death in water.

The play is, beyond the shadow of a doubt, worth seeing, if not for the sheer pleasure of viewing a theatre play, at least as a reminder of what mankind truly is. The most recent staging of the *Camino Real* at the national theatre in Sibiu is equally eye-opening to both sceptics and dreamers, to the hopeless and the hopeful alike, since, in its essence, it conveys perfectly the message of Williams’ play: the spectacle of being human with all the frustration, fear, blissfulness and certain uncertainties that come with it. What is more, this interpretation of Williams’ play goes against the general reaction that it provoked on Broadway, where it was not appreciated at its true value. It goes without saying that *Camino Real* was ahead of its time, as Williams felt “imaginatively freer in creating it than theatrical circumstances usually permitted.”²⁰

Even though the overall atmosphere of the play is decrepit and disenchanting, one scene in particular translates the beauty of devotion and passion in its most emotional form: after the departure of the much-awaited and unannounced Fugitivo (the escapee), the only ticket out of the *Camino Real* – a moment of absolute crudeness where the

¹⁷ John Whiting in the foreword to Tennessee Williams, “*The Rose Tattoo. Camino Real*”, E. Martin Browne (ed.) (Great Britain Hunt: Penguin Books), <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.170966/page/n3/mode/2up>, 117

¹⁸ *Ibid.*, 117.

¹⁹ Hana, Khaleif Ghani, “*Expressionism in Tennessee Williams’s Camino Real*”, March 22, 2021, <https://www.iasj.net/iasj/download/24390b57503682f4>, las1

²⁰ Brian, Parker, “*Documentary Sources for Camino Real*”, *Tennessee Williams Annual Review*, 1998, no. 5

desperate inhabitants of the Camino Real literally push and fight for their impossible escape, Jacques Casanova expresses his love for Marguerite, despite her intention to leave without him: "Because you the part of love which is tender. I never knew it before. (...) but never loved until now with the part of love that's tender..."²¹ Other critical views, however find that: "In Camino Real one has to be realistic and practical. Dreams and romantic love have no place in it."²²

The seamless shift from one mental state to another is done in such a skilful manner that only a great playwright such as Tennessee Williams would be capable of, and it is this very transformation of a state into another that perfectly encapsulates human nature. When the Fugitivo arrives, people lose their humanity; Lord Mulligan dies before having any chance to board the plane: "Prudence and Olympe rush out of the hotel half dressed, dragging their furs. Meanwhile Kilroy is trying to make a fast buck or two as a Redcap. The scene gathers wild momentum. (...) Baggage is tossed about, ripped open, smuggled goods seized, arrests made, all amid the wildest importunities, protests, threats, bribes, entreaties."²³

Camino Real, a play about the misery and degradation of human life, still offers the readers/viewers a glimpse of hope, suggested by the renewal of Casanova and Marguerite's relation: "The violets in the mountains have broken the rocks!"²⁴. Reading and watching Tennessee Williams' *Camino Real* means experiencing a magic reality on stage, where logic is often hard to comprehend, and where well-known literary characters come together by expressing their inmost humanity. It is a challenging play to take in, but universally appealing and beautiful through the truths that it puts out so bluntly. Williams is outstanding in his ability to express human loss, downfall, slaughter of identity, resorting to what might seem the most irrational techniques on stage. It is through his creative and technical dramatic emancipation that he managed to create a play about the constraints and sovereignty of human existence, merging Expressionism and, what I see as, Magic Realism, ultimately revealing the universality of human existence.

BIBLIOGRAPHY

Chambers, Jonathan, L. "Expressionism and Modernism in the American Theatre: Bodies, Voices, Words", Research Gate, https://www.researchgate.net/publication/236812281_Expressionism_and_Modernism_in_the_American_Theatre_Bodies_Voices_Words_review

Ciocoi-Pop, Dumitru. "Notes on Modern American Literature". Sibiu: "Lucian Blaga" University Press, 2001.

Expressionism in Literature. Britannica, <https://www.britannica.com/art/Expressionism>.

Magic Realism. Britannica, <https://www.britannica.com/art/magic-realism>.

Khaleif Ghani, Hana "Expressionism in Tennessee Williams's *Camino Real*", <https://www.iasj.net/iasj/download/24390b57503682f4>

²¹ Tennessee Williams, "The Rose Tattoo. *Camino Real*", E. Martin Browne (ed.) (Great Britain Hunt: Penguin Books), 191, <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.170966/page/n3/mode/2up>

²² Hana, Khaleif Ghani, "Expressionism in Tennessee Williams's *Camino Real*", March 22, 2021, <https://www.iasj.net/iasj/download/24390b57503682f4>, p.12

²³ Tennessee Williams, "The Rose Tattoo. *Camino Real*", E. Martin Browne (ed.) (Great Britain Hunt: Penguin Books), 191, <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.170966/page/n3/mode/2up>, p.184

²⁴ Tennessee Williams, "The Rose Tattoo. *Camino Real*", E. Martin Browne (ed.) (Great Britain Hunt: Penguin Books), 233, <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.170966/page/n3/mode/2up>

Miller, James. *“Heritage of American Literature”*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1991

Parker, Brian. *“Documentary Sources for Camino Real”*, *Tennessee Williams Annual Review*, no. 5 (1998).

Williams, Tennessee. *“The Rose Tattoo. Camino Real”*, E. Martin Browne (ed.). Great Britain: Penguin Books),
<https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.170966/page/n3/mode/2up>

ANIMAL IDIOMS IN ENGLISH

Liliana Tronea-Ghidel
Assist. Prof., PhD, University of Craiova

Abstract: The English language is rich in idioms, which are frequently used by the natives in their daily conversation.

Idioms are fixed expressions, not literal, whose meaning is not deductible from the individual words they contains. Thus, I consider the aim of this idiom study to be an useful attempt of explaining the meaning of some non-literal expressions, namely idioms, whose meaning cannot be predicted by knowing what each of its parts mean. Idioms come up very frequently not only in spoken, but also in written English. Some idioms are very common in everyday conversation, while others are not that much used on a daily basis. Idioms, as well as proverbs, are considered to be more complex than than literal language.

Keywords: idioms, animal, literal, figurative, idiomatic.

The term “idiom” is an expression whose meaning should not be taken literally, because they are not easy to learn or understand by the ones whose mother tongue is not English. However, an idiom can have a literal meaning in a certain situation and a different idiomatic meaning in another.

Idioms, as well as proverbs, are considered to be more complex than than literal language. Many learners of English as a foreign language, find themselves in “deep water” when they have to deal with idioms, because these are not easy to understand due to their metaphorical meanings. Students need to learn the differences between the literal and the figurative meanings of animal-themed idioms.

In other words, if students wish to speak English fluently, it is necessary for them to learn idioms in order to achieve better communicative skills. Personally, I consider animal related idioms to be easier to master by learners as compared to other idioms which have less known entities.

Despite the fact that both the English and Romanian languages have a substantial number of animal related idioms, the great majority have different meanings in each language. The meaning of these idiomatic expressions is related to animal symbolism.

In this paper I share some animal related idioms, which are very commonly used by natives.

In addition to the definition of each idiom, there will also be example sentences to ease the understanding of these common idiomatic expressions.

Learning a foreign language is not only about familiarizing with the meaning of each word, but also about learning to use common idioms and expressions in order to sound more native. The idioms analyzed in this paper include animal, bird and insect idioms.

In short, the focus of this paper will be to analyze some of the commonly named „animal idioms”. As the use of similes appears to be very common among „animal idioms” in English, this will be the first category of idioms presented in this paper.

I will begin with the common „as...as” category of animal idioms/ animal similes, with the following examples:

As blind as a bat. This idiom either refers to someone who refuses to notice an obvious thing, or to someone who is unable to see at all (literal meaning).

Example: Alice is as blind as a bat without her glasses.

As busy as a bee. To be moving about quickly doing many things.

Example: I can't come with you to the theatre, I am as busy as a bee with schoolwork this month.

As fat as a pig. We say this about someone who is exceptionally fat or obese.

Example: If you keep eating junk food, you will soon become as fat as a pig.

As free as a bird. This idiom refers to someone who is not restrained by anything, someone without obligations; another meaning is that of being happy and untroubled.

Example: Once she graduated from college, Donna felt as free as a bird.

As graceful as a swan.

Example: You must be really proud of your daughter: she was as graceful as a swan on the stage.

As happy as a clam. To be very happy.

Example: Since early childhood, Ann was as happy as a clam during winter holidays.

As hungry as a bear. To be very hungry.

Example: I skipped lunch today so I am as hungry as a bear.

As mad as a hornet. If someone is as mad as a hornet, they are very angry, full of rage.

Example: My brother was as mad as a hornet last night because everyone in the family forgot about his birthday.

As mad as a loon. It refers to someone whose behaviour is very strange or silly.

Example: He is not to be trusted with such a serious matter, he seems to be as mad as a loon.

As proud as a peacock. Someone who is as proud as a peacock is extremely proud.

Example: My father returned from his fishing trip as proud as a peacock.

As quiet as a mouse. In a silent and gentle way, making absolutely no noise.

Example: I want to go to bed early tonight, so if you come home late at , please be as quiet as a mouse.

As red as a lobster. Bright red in colour, especially from a bad sunburn.

Example: I told you to use sunscreen: you are as red as a lobster!

As sick as a dog. This idiom is used to refer to an ill person, vomiting a lot.

Example: I do not know what was wrong with the food you ordered last night, but I was as sick as a dog this morning.

As sick as a parrot. Thoroughly displeased, disappointed, or depressed.

Example: Jim was sick as a parrot when he found out that he had lost the game.

As silly as a goose. Calling someone a silly goose, means that you think they are particularly foolish, silly or frivolous.

Example: My boyfriend seems as silly as a goose when he dresses up as a clown.

As sly as a fox. To be exceptionally clever and shrewd, especially in devious ways.

Example: She turned out to be as sly as a fox, getting what she wants at all costs.

As strong as a horse. This idiom refers to a person who is very physically fit, having great physical strength and endurance.

Example: He is always working out, no wonder he is as strong as a horse.

As stubborn as a mule. Someone who is unwilling to listen to reason or change his mind.

Example: I bet you won't make him change his mind, he is as stubborn as a mule.

As ugly as a toad. This is used to indicate that a person is extremely unattractive or visually displeasing.

Example: I realize now why my best friend kept her having a new boyfriend secret, he is as ugly as a toad.

As weak as a kitten. We use this idiom to refer to someone who is especially weak, vulnerable and completely unable to defend himself/herself.

Example: After her surgery, my grandmother felt as weak as a kitten.

As wise as an owl. Exceptionally wise, discerning, or sound in judgement. In lots of myths, owls were associated with wisdom.

Example: Alfred has a lot of experience in this field, he is very clever and as wise as an owl.

Another category of animal-themed idioms analyzed is the “like...” category:

A grin like a Cheshire cat. To have a big smile on your face. The term was popularized by the character in Lewis Carroll’s “Alice ‘s Adventures in Wonderland”.

Example: After winning the bet, Mary couldn’t help grinning like a Cheshire cat.

Drink like a fish. We use the phrase “drink like a fish” when discussing someone’s tendency toward consuming too much alcohol.

Example: My new colleague drinks like a fish when he leaves the office.

Drop like flies. If people are dropping like flies, they are getting ill or dying in large numbers.

Example: Because of the heat wave, people were dropping like flies.

Eat like a bird. To only be able to eat small amounts of food.

Example: My little sister is very thin because she has been eating like a bird since early childhood.

Eat like a horse. To eat a lot, far more than the average person.

Example: No wonder that our food supplies are gone, Tom always eats like a horse.

Fight like cat and dog. To have angry arguments all the time or in a very forceful and angry way. Also refers to violent and jealous disagreements between people who are not on good terms.

Example: My siblings and I used to fight like cats and dogs when we were young.

Like a bear with a sore head. To be in a bad mood that causes you to treat other people badly and complain a lot.

Example: It seems like you do not sleep very well lately. Every morning you are like a bear with a sore head.

Like a bull in a china shop. If someone is like a bull in a china shop, they are very careless in the way that they move or behave.

Example: Your friend is like a bull in a china shop, he knocked over the chair and then over the vase on the table.

Like a cat on a hot tin roof. To be so nervous or anxious that you cannot keep still or keep your attention on one thing.

Example: Martha was pacing like a cat on a hot tin roof while she was waiting for the exam results.

Like a deer/rabbit caught in the headlights. To be visibly startled and frozen in fear.

Example: Since the accident, Sam is like a deer caught in the headlights each time she must cross the street.

Like a dog with two tails. This is used to say that someone is very happy about something.

Example: If he gets promoted, John will be like a dog with two tails.

Like a drowned rat. To look very wet and uncomfortable.

Example: After running the marathon, Jim was looking like a drowned rat.

Like a fish out of water. To feel uncomfortable because you feel you do not belong in a place or situation.

Example: When I first met my boyfriend's family I felt like a fish out of water.

Like a fly in the ointment. A single thing or person that is spoiling a situation that could have been very positive or enjoyable.

Example: I like my new school very much but there is a fly in the ointment: it is too far from home.

Like herding cats. This idiom is used to say that trying to control or organize a group of people is difficult.

Example: I find trying to convince my children to eat vegetables to be like herding cats.

Like a lamb to the slaughter. Used when someone is going to do something dangerous, but they do not realize it or have no choice.

Example: The new employee walked into the meeting like a lamb to the slaughter.

Like a moth to a flame. If a person is attracted to someone or something "like a moth to a flame", they are strongly attracted to them.

Example: The beauty of the actress drew the men like a moth to a flame.

Like a red rag to a bull. Very likely to make someone angry or upset.

Example: If your sister finds out you will be late to her party, it will be like a red rag to a bull.

Like a sitting duck. Someone who is easy to attack or easy to cheat.

Example: I felt like a sitting duck waiting for you in that bad neighborhood.

Like shooting fish in a barrel. Very easy to catch or trick. This is a fun expression that creates a whimsical mental picture.

Example: After studying very hard, the exam was like shooting fish in a barrel.

Like the cat that got the cream. Looking particularly self-satisfied, often to the annoyance of others.

Example: After winning the big prize, Joshua felt like the cat that got the cream.

Like turkeys voting for Christmas. Said of people who choose or accept a situation that is not in their interest or will be directly harmful to them. Turkeys are often prepared for a Christmas meal.

Example: Accepting the manager's proposal of working longer hours we would be like turkeys voting for Christmas.

Packed like sardines. To be crowded tightly together in a small space.

Example: We were packed like sardines in the school bus this morning.

Running around like a headless chicken. Doing a lot of things at the same time without planning, in a disorganized manner.

Example: My brother was worried that he would not get the chores done on time that he was running around like a headless chicken.

Watching like a hawk. It means to watch someone all the time, usually to make sure they do not do something wrong or misbehave. Children often hear this idiom from a parent or other caregiver.

Example: It is very common for parents to watch their kids like a hawk.

Work like a dog. To work very hard.

Example: Martin has been working like a dog to get the job done.

Overall, I hope that this research attempt can serve as a stimulant for further idiom related studies. Idiom studies can be such meaningful attempts to research language and cognition and to make these attempts deliver more results, we need to employ different linguistic theories and perspectives. Students should be aware of the importance of studying English idioms, an important means of enriching communication in every language.

BIBLIOGRAPHY

- Allsop, J. and Woods, L.1992. *Engleza pentru toți. Idioms*.Teora.
- Coulson, S. 2001. *Semantic leaps: Frame shifting and conceptual blending in meaning construction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dictionary of English Idioms.1998. Longman: Longman Group Limited.
- Geană, C. și Marin, C.-G. 2016 . The English Idiomatic Expressions Related to “Animals” and “Birds”. *Analele Universității din Craiova, seria Științe Filologice, Limbi Străine Aplicate*, Anul XII, p.59-66.
- McCarthy, Michael and O’Dell, Felicity. 2003. *English Idioms in Use*. Third printing. Cambridge: Cambridge University Press.
- Spears, Richard. (1991). *NTC’s Dictionary of American Slang and Colloquial Expressions*. Chicago: National Textbook Company.
- McCarthy, Michael and O’Dell, Felicity. 2003. *English Idioms in Use*. Third printing. Cambridge: Cambridge University Press.

Online sources

<https://idioms.thefreedictionary.com/>

EXPRESSIONS OF FORGIVENESS IN THE SYSTEM OF ROMANIAN POPULAR CULTURE

Petru Marcel Fotea
Assist. Prof., PhD, „Hyperion” University of
Bucharest

Abstract: The man of the Romanian village always sought the peace of his fellow man by forgiving his mistake, brought him close to his heart and advised him that the only way to obtain peace of soul and good is contemplation: "the wise man keeps the straight path", says a saying from the elders and who follows this way goes far. The expression "far reaching" is the result of understanding. Let's realize that one's inability to forgive destroys the ability to think of the one who wants to be forgiven for wrongdoing. Forgiveness must not only be found with the person who wronged us, but with our reconciliation that we have passed a time in life through which we want good. It is a form of spreading and affecting all areas of our lives, but also those around us. The joy of forgiveness is shared with our close partners because it fills our mood, behavior and reactions with release. Unforgiveness affects the individual's personality, inner peace and even the joy of being.

Keywords: forgiveness, culture, doubt, traditions, expressions

Motto: "All traditions are socially constituted categories that organize our life, existence and reproduce the social world in interdependence and, often, subordination to the religious system of the group." (Ispas, 2003:83)

Considering the explanation of the word "to forgive" in the explanatory dictionary of the Romanian language, that of absolving someone of a punishment, of no longer considering him guilty of the mistake made, of exempting him from the moral obligation to consider himself guilty, in the conscience of the Romanian people, forgiveness constituted and represents a right to the rehabilitation of the person who has fallen into error before the community, a desire to express regret for what was done by the one who committed the respective reprehensible acts that brought damage both to his image and and the family from which he came. Forgiveness was the path to freedom, peace, joy and health, correction and rightful redemption of the offender by the society in which he lived. Forgiveness was an attribute of the one or those who, following the recognition of the deed and his regret for what he had done, reconsidered his integrity as a member of the community, returning to all the rights before falling into error. It was the path paved with important gratitude and forgiveness both to those who have wronged and to oneself. Both in the family and in the community of which he was a part, the one who committed the reprehensible act was investigated with a penetrating moral investigation of the act or activities that led to the decay of the repudiated one.

The expression: "I forgive you, but I do not forget you" does not fulfill the forgiveness in the totality of the fulfillments that the one who has fallen into error expects from the one to whom it is revealed. This expression is very widespread among the people and represents a distortion of the teaching of the Christian man. It suggests that one gets over the fellow's mistake, but it is not a complete forgiveness. Either way, full forgiveness is a requirement of Christian love. Love "suffers all things..., endures all things" (I Cor. 13, 7), according to the

Pauline expression. In conclusion, there is no full forgiveness bearing in mind the evil. Studying Christian teachings, remembering evil means being overcome by evil. Forgiveness therefore implies forgetting. This should not be understood as erasing the memory, but as covering the fellow's mistakes, understanding that no one is without mistakes. From this expression, we could ask ourselves what is the role of forgiveness in the life of the man of this world? The forgiveness we have to grant to our neighbor puts us in a correct relationship with those around us. Thinking that we are Christians, we hope for forgiveness from God for all our evils. The danger that grazes us is that of using a double measure: one by which we want mercy and forgiveness and which is directed to God, and another by which we want justice and fairness and which is directed to our neighbor. From the Lord's Prayer and from the complete explanations, we understand that the forgiveness we ask from God is directly proportional to the forgiveness we offer to our neighbor. Thus, according to the words of the Savior Christ, "if you forgive people their mistakes, your heavenly Father will also forgive you. And if you do not forgive people their trespasses, neither will your Father forgive your trespasses" (Mt. 6, 14-15). I started by defining the entire factual content of the word "to forgive" with the present indicative "forgive", a transitive verb that directly receives the complement and leads to the expression of expressions: to spare someone from a punishment, to overlook the fault, one's mistake, to stop finding someone guilty. But, perhaps, the expression "to forgive (someone) God" can make us think that it is also our desire to believe that death has freed him from the torments of a serious illness. How profound in popular thought, an expression of an efficacy of the desire to forgive one's fellow man. "May God forgive him", say the pious when they talk about a dead person. "God, forgive me, says the one who missed (or was about to miss) an inappropriate, indecent word. But the word "to forgive" can also mean an excuse, "to excuse" someone. The adjective expression "unforgivable", for example, means something reprehensible, which can hardly be forgotten or forgiven. And yet there is forgiveness. The death of the erring fellow forgives everything before the community and, in turn, those who know him ask for forgiveness of sins. Another expression in which the word "forgive" nuances a completely different requirement of the one who uses it is the formulation "please forgive me", an expression that be deeply ignored. Forgiveness was and maintains its status as a state of mental healing of the one who fell into a mistake that could be absolved, restoring his quality and rights as an integral human being in the community. Forgiveness was a desire of the one who was given back the rights to forget his deeds, it was, in fact, a search by the inhabitants of the community to reintegrate the one who had made a mistake in the reference system of the respective society. We shall find, in the folk-tales, that those who erred by the unjust orders they gave, were the sovereigns themselves, the emperors of those ancient times, with their selfish characters and ignorance of the human frailties of their subjects. For them, forcing subjects to fulfill their absurd orders, were the desires to demonstrate their authority and to violate the right to life of the one who appeared to be needy. I have asked myself, many times, who gives the right to forgiveness? If there is a right of forgiveness and full understanding of this fact in the world we live in? I studied the popular literary creations, first of all, as a way to start towards the path of defining forgiveness and I found that the profane man, without high education, simple and bent on the traditions inherited from his grandparents - ancestors, understood forgiveness as a healing of the soul, through the soul understanding the living in him, the heart that pulsed his blood throughout his body, aware that he can make mistakes at any moment of his life. In popular culture, forgiveness was considered a privilege, an attempt to seek the right of the wrongdoer:

"Romanian village civilization has its own genre, starting from an ancient background, lost in the mists of the ages, and which can still be brilliantly shown by the pre-Christian mythology found today in our villages on both sides of the Carpathians, and it has a perfection, a living experience, of continuous enrichment towards pure forms, as shown to us, above all, by our popular art. In this way, the Romanian village civilization, present before our eyes, takes us into

the depths of millennia and, through direct observation, unravels historical problems for us where the written document is completely missing." (Bernea, 2006:7)

The man of the Romanian village always sought the peace of his fellow man by forgiving his mistake, brought him close to his heart and advised him that the only way to obtain peace of soul and good is contemplation: "the wise man keeps the straight path", says a saying from the elders and who follows this way goes far. The expression "far reaching" is the result of understanding Let's realize that one's inability to forgive destroys the ability to think of the one who wants to be forgiven for wrongdoing. Forgiveness must not only be found with the person who wronged us, but with our reconciliation that we have passed a time in life through which we want good. It is a form of spreading and affecting all areas of our lives, but also those around us. The joy of forgiveness is shared with our close partners because it fills our mood, behavior and reactions with release. Unforgiveness affects the individual's personality, inner peace and even the joy of being. It has been observed that after a hug, the feeling of protection, security, self-confidence increases, being a real inner strength and source of health. The expression: "Embrace is the state of childhood, it is the state of joy, it is the state of friendship, it is the state of harmony, it is the state of love, it is the state of happiness, it is the state of forgiveness, it is the state of healing, it is the state of trust..." proved the state of well-being between the one who forgiven and he who has been forgiven for his mistakes. A detailed x-ray of this way of thinking specific to the Romanian people can be made, placing a special emphasis on the way in which space, time and causality are found in this model that governs the life of traditional communities:

"What I pursued is the deciphering of a specific way of thinking, expression of a mentality and entic coordinates. Space, time and causality are researched as concrete phenomena and categories that demonstrate a conception and a vision of life specific to the Romanian people." (Bernea, 1997:8)

Work, the satisfaction of multiple, intense material needs generated not only the existing condition of man, but also "man's cultural attitude towards reality, on the first steps of history. Through the transmission of experiences and their transformation into action, thanks to the knowledge of the natural environment, time and the dimension of space, the Romanian village man created not only his past and present, but laid the foundations for the future, passing from that irreversible physical and biological time to social-historical time even at subjective time. Lucian Blaga emphasized this "ontological mutation" of man's transition from the state of submission to the environment, to the cultural state, through which man, aware of his power and value, will build his own universe, his own world, imposing laws, norms, behavioral, in relation to his millennial experience, but also to his needs. Along with the work and the acquisition of experiences through laborious activity, the fund of empirical knowledge developed continuously. The variety of empirical knowledge is extremely large from one region to another on the globe, to different human civilizations and even to the same people, at different stages of history. The millennia of knowledge of nature and its use for the development of human civilization have generated a real "science" of the people, a credit of popular spirituality, which can once again constitute the argument for the antiquity, continuity, and perennality of a civilization. Even though forgiveness has to do with the wrongs that others have done, the act itself is intimately connected to our healing and liberation. "We don't forgive to help another person. We do not forgive for others. We forgive for ourselves," this expression gives deep peace. Forgiveness is a process of letting go of negative feelings, where people discover how they feel and think and realize that they no longer want pain or hurt to control their lives. The choice to forgive represents an approach to freedom. Forgiving someone who wronged you is never easy, but if you end up dwelling on that incident, reliving it over and over again, your mind is likely to become loaded with negative thoughts and pent-up anger. However, when you choose to forgive, you are no longer trapped in the past actions of others and can finally feel free: "It is the world in which

man has a purpose, the element guided by knowledge, of truth not from the light, but that truth that hides in the mystery of the shadow, dual, ambiguous. The elevated man finds the truth in all the representations expressed by art, he consciously penetrates into the world of the other, into the image of the imagined image. Jesus was the one who restored man to the world. The man who was once lost in fratricide: greedy, immoral, misfit, insecure and criminal. The limits of the existential absurdity of that world which believed itself to be full power was demonstrated by the divinity to cease to exist through death. A corpse fallen into the disgrace of the living." (Mureșanu, 2017:15)

The biblical model presents "transactional" forgiveness from a psychological and theological angle, presupposing the completion of several steps such as the recognition of the harm suffered by the person who was affected, the clarification of the harm suffered and the reasons for its production, using memory and confrontation defending repentance and request of forgiveness from the guilty party. We tried to conclude by emphasizing the fact that forgiving the guilty, regardless of whether he asked for forgiveness or not, could raise awareness of the existence of two stages of forgiveness: decisional and emotional. The first stage involves replacing grudge with goodwill, no longer wanting bad things to happen to that person, emotional forgiveness being more difficult, because negative emotions can easily return when an incident reactivates memories of the offense suffered or when the one who forgave is forced to bear the long-term effects of the action of the one who wronged him. Although the confession and expression of regret by the wrongdoer smooth the process of forgiveness, they do not necessarily constitute a condition of forgiveness, emphasized by the expression: From dowry he forgives more, From request he leaves more. Even if some acts seem unforgivable, the promise of the Bible is that we can do it all (and the scope of the indefinite pronoun is as bewildering as it is encouraging) through the power of the One who suffered, without protest, the greatest injustice from the Universe. In fact, in his last hours of life, betrayed, abandoned by his own, hanging empty between heaven and earth, crushed by the burden of the sins of the world and mocked by all the people, Jesus prayed for his enemies. The evangelist Matthew reports that, in the chorus of mockers that accompanied the last moments of his life, in which passers-by, priests and robbers crucified with him had joined, a challenge returned, like a chorus: "If you are the Son of God, come down Get off the cross!". Nothing was easier for Him, but if He had released His feet and hands from the cross, the gate of forgiveness, and then the gate to life, He would have slammed down before us. So perhaps the best reason to forgive, of all, is for His sake.

BIBLIOGRAPHY

- Romanian fairy tales – Petre Ispirescu, vol. I, Curtea Veche Publishing, Bucharest, 2010.
- BIBLICA, Atlas of the Bible, cons. pr. prof. Barry J, Beitzel, Litera Publishing House, Bucharest, 2011.
- Bernea, Ernest, Romanian Village Civilization, Bucharest, Vremea Publishing House, 2006.
- Bernea, Ernest, Space, time and causality among the Romanian people, Bucharest, Humanitas Publishing House, 1997.
- Ispas, Sabina, Oral culture and transcultural information, Publishing House of the Romanian Academy, Bucharest, 2003.
- Mureșanu, Ștefan Lucian, Anthropological study on the self in iconology and of the self in iconography, Singur Publishing House, Târgoviște, 2017.

LES ADJECTIFS DITS AMBIGUS EN FRANÇAIS : UN DEFI POUR LA COMPREHENSION SEMANTIQUE

Mădălina Toader

Assist. Prof., PhD, University of Bucharest

Abstract: The challenge of understanding the semantic nuances of ambiguous adjectives lies in their ability to have multiple meanings or interpretations depending on the context. These adjectives can make communication more complex and require in-depth analysis to determine their precise meaning in a given sentence. This research contributes to improving our understanding of the mechanisms of linguistic semantics and how ambiguous adjectives are used in communication through concrete examples. Ultimately, the article highlights the importance of recognizing and managing these ambiguous adjectives for more effective communication and better linguistic comprehension.

Keywords: Ambiguous adjectives, focalization, adjective placement, sememes, epithet.

« Ce n'est pas la place qui honore ou dégrade l'adjectif, mais la façon dont il la remplit. » (Marc Wilmet, 1994)

I. Considérations sur l'adjectif

I.1. L'adjectif est défini par comparaison au nom (M. Riegel, 1994 : 335) comme un mot variable, dont la variation se fait en genre et en nombre. Du point de vue fonctionnel, l'adjectif est vu comme épithète, attribut et apposition (Grammaire Larousse du français contemporain, 1964 : 202). Grevisse et Riegel considèrent que l'adjectif exprimerait une manière d'être, une qualité de l'être ou de la chose désignées par le nom auquel il se rapporte (M. Grevisse, 1968 : 864 ; M. Riegel, 1994 : 356).

Les grammaires traditionnelles considèrent l'adjectif comme partie du discours qui contribue à la réalisation de la cohésion du discours et qui a le rôle de qualifier ou de déterminer le nom auquel il est joint : l'adjectif qualificatif qualifie le substantif en indiquant une caractéristique essentielle ou contingente du terme auquel il se rapporte (forme, couleur, propriété etc., (M. Riegel, 1994 : 356), mais en même temps il peut permettre d'identifier.

M. Wilmet (1997, 2007) envisage l'adjectif comme une catégorie grammaticale distincte mais proche du nom et de l'autre côté l'adjectif parmi les accompagnateurs du nom. Ainsi, selon Wilmet, il y a les déterminants comprenant les articles et les adjectifs déterminatifs : les numéraux cardinaux, les possessifs atones, les démonstratifs, les relatifs, les interrogatifs-exclamatifs et la majorité des indéfinis ; et il y a aussi les adjectifs, comprenant les adjectifs qualificatifs et les adjectifs déterminatifs qui se combinent entre eux avec l'article : les numéraux ordinaux, les possessifs toniques, et trois indéfinis : autre, même, quelconque. Le point de vue de Wilmet représente une vision moderne et complexe qui envisage l'adjectif non seulement en tant que catégorie grammaticale, mais aussi une en corrélation avec les autres parties du discours.

I.2. La place de l'adjectif épithète par rapport au substantif

Bien avant Vaugelas, le problème de l'emplacement de l'adjectif épithète a intrigué les grammairiens tantôt il précède son substantif, tantôt il lui succède. Il convient de dire que c'est une particularité que la langue française a développé à la perfection : par l'emplacement de l'adjectif épithète on peut jouer sur des nuances sémantiques et stylistique très subtiles. Qui

plus est, tantôt l'antéposition et la postposition correspondent à deux valeurs nettement différentes. Les deux situations peuvent même se présenter pour le même adjectif, dans d'autres cas encore, seule une des positions est possible. Pour cela, il y a plusieurs facteurs relevés des linguistes et des grammairiens.

Certains auteurs attribuent des valeurs différentes aux deux positions : l'antéposition correspond à une valeur subjective (*un triste personnage*), à une valeur expressive (*la jolie robe*), banale, attendue (*cette petite fille*), à une valeur numérale (*la dernière classe*), quantitative, déterminative. L'adjectif antéposé peut fusionner avec son substantif pour former une seule pensée (*cette virginale robe*) ou pour exprimer une propriété inhérente de celui-ci (*de vertes prairies*). L'adjectif antéposé peut avoir un sens figuré et il peut qualifier l'acte verbal inclus dans sa signification du substantif acquérant ainsi une valeur adverbiale. (Nølke, 1996 : 38)

Dans la postposition, par contre, l'adjectif aurait une valeur objective (*un personnage triste*), distinctive (*l'eau pure*), qualificative (*la scène première*) ou classificatrice (*la maison verte*). Véhiculant une information proprement nouvelle, il u exprimerait une pensée distincte de l'idée exprimée par le substantif (*une robe virginale*), il garderait sa valeur pleine (*le fils unique*), sons sens littéral (*une lampe brillante*) et correspondrait souvent à une subordonnée relative (*un mangeur énorme*).

La nature de l'adjectif joue un rôle essentiel. Il est d'usage dans les grammaires d'affirmer que seraient antéposés les adjectifs dits élémentaires (*petit, grand, beau...*) et d'une manière générale, les adjectifs ayants un sens large ou vague ou à l'usage fréquent. Seraient postposés les adjectifs relationnels ou de couleurs et plus généralement les adjectifs ayant un sens précis ou technique.

Certains adjectifs auraient même dans les deux positions des sens si différentes que certains parlent d'adjectifs homonymes.

En faisant des recherches sur la problématique de la place de l'adjectif, H. Nølke (1996) propose une analyse modulaire. Il montre qu'il faut tenir compte des sens et des structures morpho-syntaxiques de l'adjectif et du substantif, ainsi que de la position et de la fonction syntaxique du syntagme et la prosodie sont susceptibles de jouer un rôle. Nølke défend l'hypothèse que la focalisation est un facteur crucial mais apparemment négligé par les linguistes qui ont étudié la position de l'adjectif épithète.

La théorie de la focalisation, telle que Nølke a développée (1994) combine la plupart des phénomènes au niveau de l'énoncé, tel que le sémantisme de l'adjectif, du substantif et leurs structures morpho-syntaxiques, la position et la fonction syntaxique du syntagme substantival dans la phrase, la réaction syntaxique interne au syntagme substantival et la prosodie. Il commence par donner une définition de la focalisation majeure ou simple qui est liée directement à la présence de montées et de descentes mélodiques qui fonctionnent comme délimitateurs des groupes rythmiques. Tout groupe rythmique donne lieu à une focalisation mineure. Ces deux focalisations se confondent dans les groupes rythmiques terminaux, ce qui influe sur l'ordre des mots même à l'intérieur d'un paradigme. Après avoir défini rigoureusement les notions de focalisation il montre qu'il ressort des règles générales relatives à la focalisation que :

- Un adjectif antéposé n'est jamais focalisé seul, ou bien qu'il soit focalisé avec son substantif, ou bien qu'il se trouve en dehors du foyer ;
- Un adjectif postposé est toujours focalisé ou bien il forme le foyer avec son substantif ou bien il est seul à être focalisé.

L'hypothèse de la focalisation a un certain nombre d'avantages théoriques et méthodologiques. Elle a été élaborée à partir de phénomènes généraux et indépendamment des observations relatives à l'emplacement de l'adjectif avant ou après le substantif. Elle a recours à des notions bien définies et elle arrive à formuler une explication précise de

l'influence du sémantisme sur l'ordre des mots. L'analyse même reste proprement linguistique tout en plaçant la problématique dans un cadre général, ce qui lui permet de prévoir les effets de sens souvent très subtils auxquels le positionnement de l'adjectif donne lieu. En effet, l'hypothèse de la focalisation prévoit non seulement que le locuteur peut jouer sur les deux positions de l'adjectif, par exemple, pour des fins stylistiques, mais elle pose aussi le cadre et les limites à l'intérieur desquels ce jeu doit se dérouler. Qui plus est, et contrairement à certaines théories sémantiques, elle prévoit la possibilité de l'effet de neutralisation, c'est-à-dire de cas où on ne semble pouvoir repérer aucune différence de sens entre l'antéposition et la postposition du même adjectif. Mais aussi la valeur descriptive de la focalisation rend compte des cas où le même adjectif semble avoir deux sens tout à fait différents dans les deux positions. Les effets de sens qu'on peut observer pour l'adjectif s'expliquent par le fait que celui-ci n'est jamais focalisé seul dans cette position : ou bien il échappe complètement à la focalisation, ce qui le dote d'un statut prépositionnel ou il est focalisé avec son substantif. Ainsi l'antéposition peut se vêtir de la valeur subjective ou même expressive. Mais l'antéposition subjectivisante ou émotionnelle (cf Binkenberg, l'émotion est la première raison d'être de l'antéposition 1933:54) est une focalisation défocalisante.

Inversement, dans la postposition l'adjectif exprime une pensée indépendante, parce que là, il est toujours focalisé et peut être focalisé seul. Dans l'antéposition, l'adjectif est susceptible d'avoir un emploi métaphorique. L'atténuation des sèmes spécifiques dans l'antéposition a un certain nombre d'effets. Elle explique notamment les emplois métaphoriques et d'épithète de nature. Les sèmes spécifiques servent à classer. Il s'ensuit que les propriétés du référent exprimées par l'adjectif sont présentées comme inhérentes au substantif. Une propriété inhérente sera ainsi mise en relief et présentée comme étant particulièrement importante dans le contexte donné. L'épithète de nature n'implique pas de choix de référent.

I.3. Types d'adjectifs

Que certains adjectifs s'antéposent fréquemment, alors que d'autres sont hostiles à l'antéposition, voilà une conséquence immédiate de l'hypothèse de la focalisation. Cela s'explique par le fait que le sémantisme des divers adjectifs les rend plus ou moins aptes à être focalisé. En règle générale, plus un adjectif a des sèmes spécifiques, plus il favorise la focalisation. C'est pourquoi, les adjectifs dits élémentaires sont les plus souvent antéposés. Mais, même pour ces adjectifs, l'antéposition n'est qu'une tendance, quoiqu'une tendance forte. Par contre, il est clair que les adjectifs de couleur ayant un sens bien spécifique se postposent.

On pourrait expliquer de façon semblable les tendances positionnelles de toutes les autres catégories d'adjectifs évoqués par les grammairiens et linguistes. C'est donc le sémantisme inné des adjectifs qui les rend plus ou moins aptes à l'antéposition ou à la postposition. C'est en ce sens qu'on peut parler de classes d'adjectifs antéposés et des classes d'adjectifs postposés. Si, par exemple, on postpose un adjectif syncatégorématique il deviendra catégorématique. Dans l'antéposition, un adjectif normalement postposé perd des sèmes spécialisés, ce qui peut avoir une large gamme d'effets divers ; valeur subjective, connotative, banale, anaphorique, métaphorique, d'épithète de nature adverbiale, etc.

II. Les adjectifs dits ambigus

Le modèle explicatif énoncé par Nølke est capable de rendre compte des cas où le même adjectif semble avoir deux sens tout à fait différents dans les deux positions. Il appelle ces adjectifs de la langue française ambigus.

Cette recherche nous a permis de dresser une liste des 46 adjectifs qui se prêtent à cette double construction que nous allons énumérer là-dessus par ordre alphabétique.

Voilà la liste alphabétique des adjectifs français dits ambigus : ancien, antique, bon, brave, certain, cher, commun, curieux, différent, doux, égal, entier, éternel, faux, fier, fin, fort,

fou, grand, libre, maigre, majeur, méchant, mortel, moyen, mou, noble, nouveau, pauvre, petit, plein, plat, propre, rare, riche, royal, rude, sacré, saint, sale, seul, simple, triste, vague, vrai, vif.

II. 1. Définition lexicographique

Nous avons pris en compte de cette liste 10 adjectifs dits ambigus, que nous avons essayé de les expliquer selon la théorie de la focalisation proposé par Nølke. Le corpus d'exemples nous a été fourni par Trésor de la langue française informatisé.

No.	Adjectifs	Structure	Exemples	Structure Nom+adj	Exemples
1.	Ancien	Qui est plus une n ou une exercée urement. ministre, eur ; tants	<i>J'avais placé là, garde, un ancien me en retraite, ... DE MAUPASSANT, et nouvelles, t. 2, Le 1884, pp. 977-978.</i>	Qui existe longtemps, Livre	<i>Sur un espace de deux à ents yards, il n'existait pas un atterrissage, ni ancien, ni NE, L'Île mystérieuse, 1874,</i>
2.	Cher	À qui on une euse se	<i>Vous trouvez en vous- ma chère maman, des ations sans nombre, ne trouve en moi que DE STAËL, Lettres de e, 1778, p. 6.</i>	Qui est ix élevé.	<i>... les jours sont courts, il lumer une lampe; l'huile est le bois est cher, le pain est jeunesse! printemps! aube! proie à l'hiver! , Les Contemplations, t. 2, p. 119</i>
3.	Curieux	Qui est étrange, nt, singulier * C'est ent avec ces passives pithète peut er le nom, le peut aussi ver après lui. uance est e : une e histoire l'inquiétude e histoire e marque l'intérêt`` (É 1972)	<i>Ces curieux ments apparaissent l'endormissement et se répéter au cours nuit au moment des ments de cycles. Ça esse, 10/10/2019, « nnies : comment elles ent nos nuits ? »</i>	Guidé par l'envie de	<i>Je n'en demandais pas age, non que je ne fusse un rçon questionneur et curieux, ette histoire inexpliquée me it par son mystère. ANCE, Le Petit Pierre, 1918,</i>
4.	Faux	Qui est re à la ou qui lit nce de e chose. qc. de faux tenir qqc.	<i>La science rd'hui contient encore tain nombre de faux ts (RUYER, Esq. struct., 1930, p. 230)</i>	Qui est le d'une açon ou non. faux; faux t; fausse fausse e, fourrure;	<i>Une douleur aiguë et fausse ait l'épaule (SARTRE, Mort ne, 1949, p. 24)</i>

		faux.		acajou, rideaux en obelins. Douleur Qui n'est ache.	
5.	Maigre	Antéposé ente parfois valeur ative Qui est peu nt	<i>La primevère maigre, en tige, à corolle ntaire, tient encore, e radicelle fragile, au ù je cueillais des es de primevères...</i> FTE, Mais. Cl., 1922, Un maigre repas	Qui a peu isse ou qui dépourvu ; peu charnu.	<i>Il vit venir à lui un sanglier. es rudes, de flancs maigres, il avait l'air sauvage et affamé</i> UIDOUX, Chez nous, 1921,
6.	Nouveau	Qui vient fait, créé ou plus récent autre chose ble. Des ards ux; un ant nouveau; es nouvelles; nal, un livre u.	<i>Là, on contait ure du jour, on it la chanson nouvelle</i> LAT-SAV., Physiol. 825, p.246).	Qui e, que l'on cquis que peu de	<i>Il a ouvert le bal avec la t paraissait plus fier encore te distinction que de sa e dignité de ministre, car il a mmé... (SCRIBE, Bertrand, V, 1, p.215). Tous deux ent l'amour nouveau chanter leur coeur (THEURIET, e Gérard, 1875, p.111)</i>
7.	Pauvre	Qui inspire pitié, de la sération. homme; monde. -De peu de	<i>Il n'y a que les s gens qui donnent, que l'habitude du leur a enseigné la pitié</i> ER, Fée Miettes, 1831, <i>Une femme, qui t à chaudes larmes la e Louis XVI, me disait: cher monsieur, est-il e le pauvre roi était une redingote, quand i coupa la tête?»</i> TEAUBRIANT, res, t.1, 1848, p.524). - I ne nous resta rien. uvres bijoux de ma légers d'or et peu de diamants et de la vieille argenterie de toute bossuée et illée (...) tout fut mis en	Dont les ces sont antes, qui e à peine le nécessaire bvenir à ses s, qui a très rgent.	<i>Il m'est arrivé, dans les rs pauvres de Paris, de voir n, descendu dans la rue, par des agents intervenus a bataille, un ménage qu'on heureux, uni, honnête</i> N-FOURNIER, Meaulnes, .294).
8.	Propre	Qui	<i>Le génie propre de La</i>	Qui est	<i>Avoir les mains (les pieds)</i>

		ent vement ou articulier à personne ou ose). - Nom (p.oppos. à commun). - propre. Sens ification qui ue la té mentale du se référant à re de l'objet le mot que.	ne fut sans doute en l'il était comme absent même, et sans aucun e de sa pensée avec ions (ALAIN, Propos, .253) -Syntaxiquement, les propres présentent des tés particulières; ils utodéterminés, ce qui e souvent l'absence e défini dans l'emploi (Jean, Dupont, Paris) bien la présence oire du seul article (Le Brésil, la France) 1972). s, 1921, p.253)	lavé, bien	très) propres. Le visage brun sous des cheveux blancs très s (CAMUS, Peste, 1947,). Son salaire (...) lui tait (...) de tenir ses petits plus propres et mieux vêtus et envoyer à l'école (LAMART., , Graziella, 1849, p.222).
9.	Sacré	À valeur r, numéro, soiffard. rlant d'une ouvent dans phrases atives	<i>Sacré bavard, r, numéro, soiffard. e Lorilleux, jusque-là nvenable, très dame, échapper un: sacré (ZOLA, Assommoir, . 456)</i>	Qui ent à un e séparé, ble, gié par son avec la e et nt crainte et	<i>Les fêtes religieuses nt ainsi ce nombre sacré chez uples (...). Dieu a imprimé dans l'univers le caractère du nombre sept NCOUR, Obermann, t. 2, . 11):</i>
10.	Vrai	Qui ond nent à sa on. Un vrai magistral; un dîner de ; une vraie ratie;	<i>On m'a livré hier la que j'ai trouvée he à la foire aux puces raie table de ferme en rugueux, un peu e, lourde et vaste VOIR, La Femme , 1972 [1967], p. 143)</i>	Qui, dans aractère, sa e d'être, de senter, dans ropos, ses fait preuve PLICITÉ, de e, tété.	<i>J'irais sur la Grand-Place anche? Je leur dirais: « Il n'y de M. le maire, plus de rat municipal, rien qu'un , un homme tout vrai, tout , un homme tout neuf, qui va raconter ses misères... » ANOS, M. Ouine, 1943, p.</i>

II. 2. Le sémantisme des adjectifs

Le sémantisme de l'adjectif et celui du substantif est un autre problème important qui nous intéresse dans cette étude. Les effets de sens qu'on peut observer pour l'adjectif antéposé s'explique par le fait que celui-ci n'est jamais focalisé seul dans cette position ; ou bien il échappe complètement à la focalisation, ce qui le dote d'un statut prépositionnel.

Dans les deux cas, mais à des degrés différents, les sèmes spécifiques de l'adjectif sont atténués. Ces adjectifs entrent dans un jeu subtil avec leurs substantifs. L'atténuation des sèmes spécifiques dans l'antéposition explique les emplois métaphoriques et d'épithète de nature, car les sèmes spécifiques servent à classer. Leur perte a donc pour l'effet que l'adjectif ne peut plus avoir de fonctions classificatrices, donc, les propriétés du référent exprimées par l'adjectif sont présentées comme inhérent au substantif. Une propriété inhérente du référent est mise en relief et présentée dans un contexte donné.

II. 3. Application de la théorie de la focalisation

Comme on l'a déjà vu, les adjectifs ambigus opèrent une séparation des sens lorsqu'ils sont placés à gauche ou à droite, alors qu'il s'agit en réalité de deux adjectifs méritant deux entrées distinctes dont l'une serait marquée gauche et l'autre droite.

Tous ces adjectifs se prêtent à une explication en termes de focalisation.

Ancien, par exemple, a une valeur numérale en antéposition et une autre, classificatrice, en postposition. Mais pour la valeur exacte, il convient de voir les occurrences où cet adjectif apparaît, car *ancien* entre dans un jeu sémantique subtil avec son substantif. Ainsi, *une ancienne école* est quelque chose qui existe, mais qui ne mérite plus d'être appelée école : c'est peut-être une ruine. En revanche, *une école ancienne* est toujours une école et même une école qui a une valeur précisément parce qu'elle est vieille. On retrouve le même jeu sur la valeur positive dans *un livre ancien*, *une famille ancienne*. Mais ce n'est pas n'importe quel substantif qui accepte les deux emplois d'*ancien*. Ainsi, si *un ancien voisin* est bien quelqu'un qui n'est plus voisin, on ne peut guère parler d'un voisin *ancien*. Donc, *ancien* apparaît toujours à gauche du nom quand il s'agit d'un nom caractérisé par le trait [+humain].

La position de l'adjectif *nouveau* semble être importante. *Une nouvelle voiture* est celle qu'on a depuis peu de temps et *une nouvelle voiture* est une voiture nouvellement faite. *Un nouveau manteau* est un manteau numériquement différent de celui qu'on vient de quitter, tandis qu'un *manteau nouveau* est un manteau nouvellement fait ou à la mode. Situé avant le nom, il est opposé à *antérieur*, et situé après, il est opposé à *vieux*. À gauche, il a une valeur nominale et à droite, une valeur classificatrice. Damourette et Pichon disent : du nouveau vin est celui qu'on a depuis peu, ou qu'on commence à boire. Du vin nouveau est du vin nouvellement fait. (Damourette et Pichon : 1911-30 : 54)

Prenons un autre exemple de focalisation : l'adjectif *pauvre*. *Une pauvre fille* est une fille qui fait peur par sa situation sociale ou pour ses malheurs. *Une fille pauvre* n'a pas d'argent. Nølke propose une analyse sémique plus affinée de *pauvre*. On pourrait imaginer que cet adjectif renferme un sème spécifique indiquant le manque d'une manière générale et un sème plus spécifique qui précise que le thème de ce manque ce sont les choses matérielles. Dans l'antéposition le sème spécifique disparaît – il ne peut se manifester que dans le contexte focalisé – et il ne nous reste qu'une situation de manque général. Il peut s'agir d'amis, de santé, d'intelligence et il peut bien sûr s'agir d'argent. Selon nos normes, toutes choses égales, un *homme pauvre* est aussi un *pauvre homme*, mais toutes choses ne sont pas toujours égales, l'homme peut être heureux, parce que sans argent, il a moins de problèmes. (Nølke, 1996 : 56)

Ma propre chambre c'est une chambre qui m'appartient et indique la possession. Une *chambre propre* est une chambre qui n'est pas sale. Quand il exprime la possession il peut être associé avec des noms [+/- humain], tandis que, quand il est postposé il n'est pas attribué qu'à des noms [+commun, +/-animé]. C'est *ma propre fille* et C'est *une fille propre*.

Précisons enfin, que si le sens de l'adjectif est atténué dans l'antéposition, il est plutôt renforcé dans la postposition. Comme la focalisation simple touche les sèmes spécifiques, on comprendra que l'adjectif postposé garde sa valeur pleine ou littérale, et, pourtant qu'il acquiert une valeur distincte et catégorisante et qu'il peut véhiculer une information proprement nouvelle. La focalisation ne dépend pas seulement des phénomènes de langue, mais aussi des phénomènes de la parole. Cela explique que le locuteur peut jouer sur la position, mais seulement à l'intérieur des limites par les contraintes linguistiques.

III. Conclusions

Dans l'ensemble, cette exploration sémantique de l'ambiguïté des adjectifs a mis en lumière la complexité de ce phénomène linguistique. Nous avons identifié plusieurs formes d'ambiguïté des adjectifs, notamment l'ambiguïté syntaxique, sémantique et contextuelle, et nous avons examiné comment elles peuvent influencer la compréhension linguistique et la communication.

Il est clair que l'ambiguïté des adjectifs n'est pas un simple problème de linguistique théorique, mais qu'elle a des implications pratiques importantes, tant pour les locuteurs natifs que pour les apprenants de la langue. Elle peut entraîner des malentendus et des confusions, mais elle offre également des opportunités pour la créativité et l'expression artistique.

En fin de compte, cette étude souligne l'importance de reconnaître et de gérer l'ambiguïté des adjectifs dans la communication quotidienne, la rédaction académique, la traduction et d'autres domaines linguistiques. Pour des recherches futures, il serait bénéfique d'explorer davantage les mécanismes cognitifs sous-jacents à la gestion de l'ambiguïté des adjectifs et de développer des outils linguistiques et pédagogiques pour mieux la gérer.

En conclusion, l'ambiguïté des adjectifs est un domaine riche et complexe qui mérite une attention continue de la part des chercheurs en linguistique, des éducateurs et des professionnels de la communication pour améliorer notre compréhension de la langue et de la manière dont nous interagissons avec elle au quotidien.

BIBLIOGRAPHY

Blinkenberg, Andreas, *L'ordre des mots en français moderne*, vol. 2., Kobenhavn, Levin & Munksgaard, 1933.

Borodina, M. A. „*L'adjectif et les rapports entre sémantique et grammaire en français moderne*”, in *Le Français Moderne*, vol XXXI-3, Éditions D'Artrey, Paris, 1963, pp. 193-198

Damourette, Jacques et Pichon, Édouard, *Des mots à la pensée. Essai de grammaire de la langue française*. Tome I, D'Artrey, Paris, 1911-1930.

Goes, Jan, *L'adjectif. Entre nom et verbe*, Duculot Paris, 1999.

Grevisse, Maurice, *Le bon usage*, 12e éd., (revue par André Goosse), Duculot, Paris, 1988.

Nølke Henning. *Où placer l'adjectif épithète ? Focalisation et modularité*. In: *Langue française*, n°111, 1996. L'ordre des mots, sous la direction de Henning Nølke et Hanne Korzen. pp. 38-58

Riegel, Martin, *L'adjectif attribut*, P.U.F., Paris, 1985.

Riegel, Martin ; Pellat, Jean-Christophe ; Rioul, René, *Grammaire méthodique du français*, P.U.F., Paris, 1994.

Trésor de la Langue Française informatisé.

Wilmet, Marc, „*Antéposition et postposition de l'épithète qualificative en français contemporain*”, in *Travaux de linguistique*, nr. 7, 1980, pp. 179-2001.

Wilmet, Marc, *La détermination nominale*, P.U.F., Paris, 1986.

Wilmet, Marc, *Grammaire critique du français*, Duculot, Paris, 1997.

Wilmet, Marc, *Grammaire rénovée du français*, Éditions De Boeck & Larcier s.a., 2007.

DIASPORA AND THE COUNTRY BRAND

Cristian Arhip
Assist. Prof., PhD, „Grigore T. Popa” University of
Medicine and Pharmacy, Iași

Abstract: This contribution analyzes the image of Romania from the perspective of those from the diaspora. The questions and answers offer a quantitative perspective, but also allow a qualitative interpretation of the changes that must be made to improve the country brand. The survey highlights the positive and negative aspects resulting from the perceptions of emigrants, foreigners and those of the people involved in creating the brand.

Keywords: brand, diaspora, identity, national value, objective.

În contextul globalizării, o țară trebuie să-și construiască o identitate unică și competitivă pentru a atrage oportunități în comerț, turism și investiții, atât la nivel intern, cât și extern. Dezvoltarea unei astfel de imagini implică coordonarea riguroasă a activităților și colaborarea tuturor părților interesate, inclusiv exportatori, cetățeni și comunitățile din diaspora. Pentru elaborarea unei strategii eficiente de branding național, este esențial să se ia în considerare atât percepțiile interne, cât și cele externe despre țara respectivă. În acest context, lucrarea prezintă rezultatele unui studiu de sondaj efectuat printre românii plecați în alte țări. Studiul își propune să identifice percepțiile și atitudinile acestora față de România, în contextul în care aceștia pot compara cu ușurință țara în care locuiesc și să identifice elementele care ne diferențiază și în care suntem mai buni. Conform abordărilor teoretice privind etapele procesului de construcție și dezvoltare a brandului de țară, primul pas în acest demers constă în analiza unor elemente definitorii pentru națiunea strâns legată de țara respectivă: identitatea națională, spiritul națiunii, specificul național, valorile caracteristice ale poporului, percepția internă (autocunoașterea colectivă în raport cu țara și neamul), afecțiunea personală a cetățenilor față de țara și poporul lor, precum și nivelul de mândrie națională. Acest studiu își propune să identifice imaginea României în ochii cetățenilor români stabiliți în străinătate, urmărind îndeplinirea următoarelor obiective:

- Identificarea factorilor considerați importanți pentru crearea și diferențierea imaginii de țară față de celelalte țări;
- Evaluarea nivelului de cunoștințe despre România și identificarea surselor de informare ale respondenților;
- Explorarea percepțiilor legate de caracteristicile culturale, geografice și istorice ale României și ale poporului român;
- Identificarea produselor, mărcilor și personalităților asociate cu România.

Populația-țintă a anchetei include cetățeni români stabiliți în străinătate, provenind din medii culturale și socio-economice diverse, având vârste și sexe diferite. Metoda de eșantionare utilizată a fost eșantionarea aleatorie, pentru a asigura o reprezentativitate adecvată. Întrebările au abordat următoarele aspecte:

- Informații demografice ale respondenților (vârstă, sex, nivel de educație, țara de reședință);
- Gradul de cunoaștere a României și sursa informațiilor;
- Percepția asupra caracteristicilor culturale, geografice și istorice ale României;

- Opinii despre produsele, mărcile și personalitățile românești.

Colectarea datelor s-a realizat prin intermediul unui chestionar online distribuit prin rețele sociale, grupuri tematice și platforme de sondaje online. Perioada de colectare a datelor a fost de aproximativ 4 săptămâni, pentru a permite un număr suficient de răspunsuri. Analiza datelor a fost realizată prin utilizarea unor metode statistice și calitative. Demersul poate ajuta la crearea unei imagini pozitive a României și la promovarea acesteia ca destinație atractivă pentru turism, investiții și comerț. Ancheta s-a desfășurat prin intermediul internetului, în perioada 15 martie - 15 aprilie 2023. Chestionarul a fost conceput în limba română și a fost distribuit către românii stabiliți în alte țări prin intermediul rețelelor sociale, grupurilor tematice și platformelor de sondaje online. După mai multe runde de trimitere a chestionarului, s-au primit 107 răspunsuri completate online. Diferențele dintre frecvențele de la răspunsuri și numărul de 107 se datorează nonrespondenților la întrebările respective. Considerăm că datele obținute oferă o perspectivă importantă asupra modului în care românii din diaspora percep și apreciază țara lor de origine. Majoritatea din cele 107 răspunsuri, provin din Italia (aproximativ 24%), Spania (aproximativ 21%), Germania (aproximativ 16%) și Marea Britanie (aproximativ 14%), în timp ce restul de aproximativ 25% provin din alte țări. În mod specific, numărul de respondenți pentru fiecare țară a fost: Italia (26 de răspunsuri), Spania (22 de răspunsuri), Germania (17 de răspunsuri), Marea Britanie (15 răspunsuri), Canada (6 răspunsuri), Statele Unite ale Americii (5 de răspunsuri), Franța (3 răspunsuri), Australia (2 răspunsuri), Elveția (2 răspunsuri), Olanda (2 răspunsuri), Austria (1 răspuns), Danemarca (1 răspuns), Egipt (1 răspuns), Irlanda (1 răspuns), Noua Zeelandă (1 răspuns), Suedia (1 răspuns) și Qatar (1 răspuns). Acest profil al respondenților indică o diversitate geografică și culturală, cu o concentrare în țările vecine României sau în cele care găzduiesc comunități mai mari de români.

Analiza ocupatională și educațională a respondenților oferă informații suplimentare despre profilul demografic al eșantionului și despre diferitele perspective pe care aceștia le au asupra României ca destinație turistică. Această diversitate în ocupare și nivelul de educație poate contribui la identificarea așteptărilor și preferințelor diferite în ceea ce privește turismul și facilitățile turistice. Majoritatea respondenților sunt salariați (75%), ceea ce poate indica o anumită stabilitate financiară și disponibilitatea de a cheltui pentru vacanțe și călătorii. De asemenea, 12% sunt studenți, ceea ce poate sugera interesul tinerilor pentru explorarea altor țări și culturi, inclusiv a României. În ceea ce privește nivelul de educație, avem o distribuție variată, cu 38% dintre respondenți care au absolvit liceul, 31% studii universitare, 18% studii postuniversitare și 13% studii gimnaziale. O proporție semnificativă a respondenților (49%) au studii superioare, ceea ce ar putea indica un nivel de cunoaștere și interes crescut pentru turismul cultural, istoric și educațional.

Analiza percepțiilor respondenților asupra factorilor care influențează imaginea unei țări oferă informații valoroase pentru elaborarea unei strategii de branding național pentru România. Nivelul de dezvoltare economică (80%) și atractivitatea turismului (69%) sunt considerate cele mai importante aspecte și ar trebui să fie prioritare în campaniile de promovare și în eforturile de îmbunătățire a infrastructurii și serviciilor turistice. De asemenea, calitatea bunurilor și serviciilor (62,2%) precum și atractivitatea artei și culturii (57,8%) sunt factori importanți pentru respondenți. Acest lucru implică faptul că România ar trebui să se concentreze pe promovarea produselor și serviciilor autohtone de calitate și să sublinieze valoarea culturală și artistică a țării pentru a atrage vizitatori și a construi o imagine pozitivă.

Opțiunile de investiții și aspectele umanitare sunt menționate ca factori importanți, deși procentul celor care le consideră importante este mai mic decât în cazul celor menționate anterior. Doar 35, 6% dintre respondenți consideră opțiunile de investiții importante, în timp ce 24,4% dintre respondenți cred că aspectele umanitare sunt importante. Diplomația prin

politica externă este menționată ca fiind importantă de doar 20% dintre respondenți. Cu toate acestea, aceste aspecte nu ar trebui neglijate într-o strategie de branding național, deoarece pot contribui la consolidarea reputației țării pe plan internațional și la atragerea de investiții străine. Nivelul de dezvoltare economică și atractivitatea turismului sunt considerate cele mai importante factori care influențează imaginea unei țări, conform răspunsurilor primite de la respondenții chestionarului. Calitatea bunurilor și serviciilor și atractivitatea artei și culturii sunt, de asemenea, considerate factori importanți, în timp ce opțiunile de investiții, aspectele umanitare și diplomația prin politica externă sunt menționate ca fiind importante într-o măsură mai mică.

Analiza surselor de informare privind evenimentele din România oferă o perspectivă asupra modalităților în care oamenii se informează și interacționează cu țara. Răspunsurile la întrebarea „Care sunt sursele de informare ale dumneavoastră privind evenimentele care se petrec în România?” indică faptul că majoritatea respondenților (86, 6%) se informează din surse media (TV, ziare) și de pe internet. În timp ce 46, 7% dintre respondenți obțin informații prin intermediul contactelor cu alți români, 37, 8% din participarea la evenimente (sportive, culturale sau evenimente diplomatice), iar 26, 7% din vizitele în România. Doar 15, 5% dintre respondenți declară că obțin informații de la școală/facultate.

Având în vedere că majoritatea respondenților se informează prin intermediul surselor media și internetului, ar trebui acordată o atenție deosebită comunicării și promovării României prin aceste canale. Crearea și menținerea unei prezențe puternice online, precum și colaborarea cu canalele media pentru a prezenta țara într-o lumină favorabilă, pot contribui semnificativ la crearea unei imagini pozitive și atractive a României. De asemenea, este important de remarcat faptul că o mare parte dintre respondenți obțin informații despre România prin contactul cu alți români și prin participarea la evenimente. Acest lucru subliniază importanța organizării și sprijinirii evenimentelor culturale, sportive și diplomatice, precum și implicarea comunităților românești din străinătate pentru a promova România în mod pozitiv. Vizitele în România reprezintă, de asemenea, o sursă importantă de informare pentru o parte dintre respondenți, ceea ce indică faptul că o experiență turistică pozitivă în țară poate contribui la formarea unei imagini favorabile a României și la promovarea acesteia prin intermediul turismului și al relațiilor personale. Analiza asocierilor pe care respondenții le fac cu România evidențiază o serie de teme și aspecte care ar putea fi folosite în dezvoltarea unei strategii de branding național. Scopul este de a sublinia și accentua aspectele pozitive și de a contracara sau atenua asocierile negative, pentru a crea o imagine atractivă și convingătoare a României. Pentru a capitaliza asupra aspectelor pozitive pe care le apreciază cel mai mult în ceea ce privește România, respondenții s-au concentrat cel mai mult pe: natură și peisajele frumoase, tradiții și istorie, gastronomie.

Rezultatele la întrebarea „Cât timp ați petrecut în România în ultimul an?” pot fi folosite pentru a ghida strategiile de promovare și branding național, precum și pentru a identifica oportunități de dezvoltare în turism și investiții.

- 36% - Vizite de scurtă durată (o săptămână - o lună): Pentru acest grup de respondenți,

promovarea atracțiilor turistice și a evenimentelor culturale de scurtă durată ar putea fi eficientă în a-i atrage să revină în România. De asemenea, ar trebui să se ia în considerare pachete turistice personalizate pentru vizite scurte, care să ofere o experiență concentrată și memorabilă.

- 23% - Șederi de durată medie (o lună - șase luni): Acest grup poate fi interesat de programe

de studii, internship-uri sau oportunități de muncă temporară în România. Promovarea acestor oportunități și facilitarea accesului la acestea poate contribui la atragerea acestor persoane și la consolidarea legăturilor cu România.

- 24% - Șederi de lungă durată (peste șase luni): Acești respondenți pot fi interesați de

investiții, parteneriate de afaceri sau relocări în România. Prin urmare, promovarea oportunităților de investiții, dezvoltarea infrastructurii și îmbunătățirea calității vieții în România ar putea fi acțiuni-cheie pentru a menține și dezvolta această legătură.

- 14% - Respondenții care nu au fost în România în ultimul an.

În concluzie, răspunsurile la această întrebare indică faptul că un număr semnificativ de respondenți au petrecut o perioadă semnificativă de timp în România, în timp ce alții au avut vizite de scurtă durată sau nu au fost în țară deloc în ultimul an. Analiza timpului petrecut în România de către respondenți poate fi folosită pentru a elabora strategii de promovare și dezvoltare adaptate diferitelor tipuri de vizitatori și investitori. Prin abordarea nevoilor și intereselor specifice fiecărei categorii de respondenți, se pot crea oportunități de creștere și dezvoltare în turism, investiții și relații internaționale.

Răspunsurile la întrebarea „Care au fost scopul vizitelor în România?” pot fi utilizate pentru a dezvolta strategii de promovare și atragere a vizitatorilor și investitorilor în România, ținând cont de scopurile diferitelor grupuri de respondenți:

- Scop personal: 43% dintre respondenți au vizitat România în scop personal, indicând o vizită pentru a-și vizita familia, copii sau pentru a se bucura de vacanță. Pentru a atrage și menține acest grup de vizitatori, autoritățile și agențiile de turism pot crea pachete turistice personalizate și oferte speciale pentru reuniunile de familie și vacanțe în România. De asemenea, pot fi organizate evenimente speciale și activități culturale în comunitățile locale pentru a promova tradițiile și cultura românească.

- Scop turistic: 14% dintre respondenți au vizitat România în scop turistic, sugerând că aceștia au călătorit în diferite zone turistice din țară. Pentru a atrage mai mulți turiști, campaniile de promovare a turismului în România ar trebui să se concentreze pe atracțiile turistice unice, cum ar fi peisajele naturale, siturile istorice și evenimentele culturale. De asemenea, se pot dezvolta parteneriate cu agenții de turism internaționale pentru a promova pachete turistice atractive în România.

- Scop de muncă: 14% dintre respondenți au vizitat România pentru locul lor de muncă, sugerând o expatriere temporară în țară. Pentru a atrage mai mulți profesioniști și expați, autoritățile pot colabora cu companiile și organizațiile internaționale pentru a crea oportunități de muncă în România. De asemenea, pot fi implementate politici și reglementări care să faciliteze obținerea permiselor de muncă și relocarea în România.

- Scop de studiu: 7% dintre respondenți au vizitat România în scop de studiu, poate pentru a urma un program academic. Pentru a atrage mai mulți studenți internaționali, universitățile și instituțiile de învățământ din România pot dezvolta programe academice de calitate în parteneriat cu universități și organizații internaționale. De asemenea, pot fi acordate burse și facilități pentru studenții străini care doresc să studieze în România.

- Scop de afaceri: 2% dintre respondenți au vizitat România în scop de afaceri, ceea ce sugerează că aceștia au vizitat țara pentru a desfășura activități comerciale. Pentru a atrage investitori și antreprenori, autoritățile pot dezvolta politici și reglementări favorabile pentru mediul de afaceri, precum și facilități fiscale și financiare pentru a stimula investițiile. De asemenea, pot fi organizate evenimente de networking și întâlniri de afaceri pentru a promova oportunitățile de afaceri în România. În concluzie, răspunsurile la această întrebare indică faptul că majoritatea respondenților au vizitat România în scop personal sau turistic, ceea ce sugerează un atașament puternic față de țară și o apreciere a aspectelor culturale și turistice. Alții au vizitat România în scopuri legate de muncă, studii sau afaceri. Analiza scopurilor vizitelor în România ale respondenților poate fi folosită pentru a elabora strategii de promovare și dezvoltare adaptate diferitelor tipuri de vizitatori și investitori. Prin abordarea

nevoilor și intereselor specifice fiecărei categorii de respondenți, se pot crea oportunități de creștere și dezvoltare în turism, investiții și relații internaționale.

Aspecte apreciate.

Natura și frumusețea țării: 60% dintre respondenți apreciază natura și frumusețea țării,

incluzând obiectivele turistice și diversitatea reliefului. De asemenea, aceștia menționează zonele ascunse și ariile sălbatice pe care România încă le păstrează. Campaniile de promovare a turismului și investițiilor în România ar trebui să pună în evidență peisajele spectaculoase și diversitatea reliefului. Proiecte de conservare a zonelor naturale și ariilor sălbatice, precum și dezvoltarea infrastructurii turistice în zonele cu potențial mare, pot contribui la creșterea vizibilității și atractivității țării.

Ospitalitatea și amabilitatea oamenilor: 22% dintre participanți apreciază ospitalitatea și

amabilitatea oamenilor, precum și abilitatea acestora de a se distra. Promovarea ospitalității și amabilității românilor în campaniile de marketing și relațiile publice poate contribui la îmbunătățirea reputației României ca destinație prietenoasă și primitoare pentru turiști și investitori.

Gastronomia românească: 11% dintre respondenți admiră gastronomia românească și

felurile de mâncare tradiționale, remarcând calitatea superioară a mâncării locale. Valorificarea gastronomiei tradiționale în promovarea turismului și atragerea de investiții poate contribui la crearea unei imagini a României ca destinație culinară de interes. Acest lucru poate fi realizat prin organizarea de evenimente culinare, crearea de restaurante tematice sau dezvoltarea de produse alimentare tradiționale autentice.

Tradițiile și obiceiurile: 9% dintre cei chestionați apreciază tradițiile și obiceiurile pe care

România le păstrează și respectă. Promovarea tradițiilor și obiceiurilor românești în campaniile de marketing și evenimente culturale poate contribui la consolidarea identității naționale și atractivității țării pentru turiști și investitori.

Costurile de trai și eficiența în rezolvarea problemelor: 9% dintre respondenți menționează

costurile de trai mai reduse în comparație cu media europeană, precum și libertatea și eficiența în rezolvarea problemelor. Prezentarea avantajelor costurilor de trai mai reduse și a eficienței în rezolvarea problemelor în campaniile de promovare și atragere a investițiilor poate contribui la crearea unei imagini pozitive a României ca destinație atractivă pentru relocare sau investiții.

- Universitățile de prestigiu: 7% dintre corespondenți apreciază universitățile de prestigiu din

țară. Promovarea universităților de prestigiu și a programelor academice de calitate contribuie la atragerea de studenți internaționali și la consolidarea reputației țării în domeniul educației.

Frumusețea femeilor românce: 7% dintre participanți remarcă frumusețea femeilor românce. Deși acest aspect nu este direct legat de promovarea turismului sau a investițiilor, prezentarea unor aspecte legate de frumusețea și talentul femeilor românce în campanii de marketing și evenimente culturale poate contribui la crearea unei imagini pozitive a României și la sublinierea diversității și bogăției culturale a țării.

Clima specifică României: 4% dintre respondenți apreciază clima specifică României.

Prezentarea avantajelor climatice ale României, precum verile călduroase și iernile blânde sau ninsorile abundente în zonele montane pentru sporturile de iarnă, poate atrage

turiști și investitori interesați de condițiile meteorologice favorabile. Această analiză subliniază importanța și diversitatea aspectelor pozitive pe care românii le apreciază în țara lor, punând accentul pe natură, oameni, gastronomie și tradiții ca și elemente apreciate și diferențiatore ale României. Pentru a consolida și îmbunătăți imaginea României și a atrage turiști și investitori străini, este important să se pună accentul pe aspectele pozitive pe care românii le apreciază în țara lor.

Aspecte neapreciate.

- 47% consideră corupția și ineficiența mediului politic și juridic drept cel mai neplăcut

aspect al țării. Implementarea unor politici și măsuri eficiente de combatere a corupției, precum întărirea independenței sistemului judiciar, transparența și responsabilitatea în administrația publică, poate duce la reducerea acestui flagel care afectează țara.

- 27% au votat lipsa infrastructurii și ineficiența transportului public.

Investițiile în infrastructură, dezvoltarea și modernizarea rețelei de transport public ar putea îmbunătăți mobilitatea și calitatea vieții cetățenilor români și a turiștilor.

- 20% au menționat că nu le plac oamenii din țară, caracterizându-i ca fiind vulgari, lipsiți

de respect și fără simț civic, ceea ce crește nivelul de nesiguranță în România. De asemenea 11% au votat un nivel precar de educație al populației drept un aspect neplăcut. Reformarea sistemului educațional și promovarea învățământului de calitate, precum și a formării profesionale, poate contribui la reducerea ratei de analfabetism funcțional și la pregătirea adecvată a forței de muncă.

- 11% dintre respondenți a menționat lipsa locurilor de muncă bine plătite iar 9% dintre respondenți au menționat sărăcia și nivelul scăzut al traiului. Aceste elemente ar putea fi combinate prin promovarea și susținerea antreprenoriatului, investițiilor și creșterea economică ar putea conduce la crearea de locuri de muncă bine plătite și la îmbunătățirea nivelului de trai.

- 7% au considerat sistemul de sănătate drept total ineficient. Reformarea sistemului de

sănătate prin investiții în echipamente, infrastructură și personal medical, precum și implementarea unor politici de sănătate publică eficiente, poate duce la îmbunătățirea calității serviciilor medicale și a sănătății populației.

Răspunsurile la această întrebare sugerează că principalele aspecte care nu sunt apreciate de respondenți în România sunt corupția și ineficiența mediului politic și juridic, lipsa infrastructurii și ineficiența transportului public, precum și oamenii vulgari, fără simț civic și lipsiți de respect. Această analiză evidențiază principalele nemulțumiri ale românilor în raport cu țara lor, subliniind nevoia de reforme în domenii precum lupta împotriva corupției, infrastructura, educația și sistemul de sănătate. Prin abordarea și îmbunătățirea acestor aspecte negative, România ar putea experimenta o schimbare pozitivă și o dezvoltare durabilă în beneficiul tuturor cetățenilor săi.

Am analizat răspunsurile la întrebarea „În ce măsură vă considerați apropiați emoțional față de România?” pentru a evalua gradul de atașament emoțional al românilor față de țara lor iar rezultatele obținute sunt următoarele:

- 40% dintre respondenți se simt apropiați emoțional de România.
- 33% dintre participanți se simt foarte apropiați emoțional de țară.
- 18% dintre cei chestionați se simt îndepărtați emoțional într-o măsură medie față de țară.
- 9% dintre respondenți se simt foarte îndepărtați emoțional de țară.
- 4% dintre participanți se simt îndepărtați emoțional de România.

- 2% dintre cei chestionați nu au putut aprecia gradul lor de apropiere emoțională față de țară.

Această analiză relevă că majoritatea românilor (73%) se simt apropiați sau foarte apropiați emoțional de România. Pe de altă parte, 31% dintre respondenți se simt îndepărtați emoțional într-o oarecare măsură, iar 2% nu au putut evalua propriul grad de apropiere emoțională față de țară. Aceste rezultate evidențiază importanța sentimentului de apartenență și atașament emoțional față de România pentru majoritatea românilor, iar acest lucru poate fi valorificat în vederea consolidării identității naționale și promovării valorilor și tradițiilor românești.

Pentru a spori sentimentul de apartenență pentru aceia care se simt mai îndepărtați emoțional, autoritățile și societatea civilă ar putea lua în considerare următoarele inițiative:

- Promovarea culturii și valorilor românești prin educație, mass-media și evenimente culturale, pentru a crea o legătură emoțională mai puternică între români și țara lor.

- Încurajarea dialogului și a schimbului de idei și experiențe între români, pentru a întări sentimentul de comunitate și a îmbunătăți înțelegerea reciprocă.

- Sprijinirea diasporei românești prin crearea unor legături mai strânse cu țara, prin intermediul unor programe și evenimente culturale și sociale, și prin facilitarea accesului la informații despre România.

- Investirea în dezvoltarea locală și regională, pentru a crea oportunități de muncă și a îmbunătăți calitatea vieții în diverse zone ale țării, astfel încât românii să se simtă mai apropiați emoțional de localitățile lor.

- Abordarea problemelor sociale, economice și politice care generează nemulțumire și îndepărtare emoțională, prin implementarea unor politici publice eficiente și transparente.

Am analizat răspunsurile la întrebarea „Care sunt sectoarele economice pe care le apreciați din România?” pentru a înțelege preferințele românilor cu privire la sectoarele economice din țară. Rezultatele obținute sunt următoarele: 33% dintre respondenți nu au putut identifica niciun sector economic pe care să îl aprecieze în România, 27% dintre participanți apreciază turismul, 18% dintre cei chestionați recunosc meritul sectorului IT, 9% dintre respondenți apreciază agricultura, 7% dintre participanți apreciază sectorul serviciilor, 4% dintre cei chestionați apreciază arta, alte sectoare economice menționate de respondenți includ: domeniul bancar, construcțiile, retailul și educația. Această analiză scoate în evidență aprecierea românilor pentru sectoarele economice precum turismul, IT-ul și agricultura, în timp ce o proporție semnificativă de respondenți (33%) nu au putut identifica niciun sector economic pe care să îl aprecieze în țară. Rezultatele evidențiază o diversitate de sectoare economice apreciate de români, dar și o percepție negativă din partea unor respondenți care nu au identificat niciun sector pe care să-l aprecieze. Pe baza acestor informații, autoritățile și mediul de afaceri ar putea lua în considerare următoarele măsuri pentru a îmbunătăți percepția românilor asupra economiei naționale și a dezvolta sectoarele economice cu potențial:

- Investirea în promovarea și dezvoltarea sectoarelor cu potențial mare, precum turismul și

IT-ul, prin atragerea investițiilor străine și crearea de programe de sprijin pentru companii.

- Susținerea sectorului agricol prin implementarea unor politici agricole durabile și prin facilitarea accesului fermierilor la tehnologii moderne și la piețele de desfacere.

- Creșterea competitivității și eficienței sectorului serviciilor, prin promovarea calității și diversității serviciilor oferite și prin încurajarea inovării și a adoptării tehnologiilor digitale.

- Îmbunătățirea percepției publice asupra sectoarelor economice românești, prin informare și comunicare eficientă privind realizările, oportunitățile și perspectivele de dezvoltare.

- Stimularea parteneriatelor între sectorul public și cel privat pentru a aborda provocările și nevoile sectoarelor economice și pentru a crea sinergii și oportunități de creștere.

- Încurajarea educației și formării profesionale în domenii cheie, pentru a asigura forța de muncă calificată necesară dezvoltării sectoarelor economice.

Am analizat răspunsurile cu privire la mărcile românești recunoscute de respondenți, pentru a înțelege percepția și popularitatea acestora în rândul populației. Rezultatele obținute sunt următoarele: Dacia - 32%, Timișoreana - 8%, Autentic Rom - 8%, Farmec - 4%, Dorna - 4%. Alte mărci românești menționate de respondenți includ: sucul Ana are mere, Aro, Avon, Banca Transilvania, Bitdefender, Borsec, Bucovina, Cotnari, Covalact, Dedeman, Dero, Digi, Drag de Romania, eMAG, Gerovital, Guban, Kandia, Măgura, Mărul de aur, Napolact, PSD, Tarom, UiPath și Ursus. Această analiză evidențiază popularitatea și recunoașterea unor mărci românești, precum Dacia, Timișoreana și Autentic Rom, în rândul populației. De asemenea, sunt menționate o serie de alte mărci din diverse sectoare ale economiei, precum bănci, IT, alimentație, turism și altele. Rezultatele analizei relevă o apreciere a mărcilor românești în rândul populației și o diversitate a domeniilor în care acestea activează. Pentru a consolida și îmbunătăți imaginea și poziția mărcilor românești pe piața internă și internațională, autoritățile și mediul de afaceri ar putea lua în considerare următoarele măsuri:

- Promovarea produselor și serviciilor românești pe piața internă și internațională, prin campanii de marketing și publicitate, precum și prin participarea la evenimente, târguri și expoziții internaționale.

- Încurajarea calității și inovării în produsele și serviciile românești, prin implementarea unor standarde de calitate înalte și prin stimularea cercetării și dezvoltării în domenii cheie.

- Sprijinirea dezvoltării și extinderii mărcilor românești pe piețele externe, prin facilitarea accesului la finanțare, parteneriate strategice și rețele internaționale.

- Implementarea de programe de formare și dezvoltare a competențelor în domeniul marketingului și managementului de brand, pentru a dezvolta o cultură a excelenței și a performanței în gestionarea mărcilor românești.

- Crearea unui sistem de recunoaștere și premiere a mărcilor românești de succes, pentru a spori vizibilitatea și aprecierea acestora în rândul consumatorilor și a mediului de afaceri.

- Susținerea inițiativelor care promovează colaborarea și parteneriatele între mărcile românești și cele internaționale, pentru a îmbunătăți imaginea și reputația produselor și serviciilor românești pe plan global.

Am analizat răspunsurile la întrebarea „Care este cea mai cunoscută personalitate românească?” pentru a evalua gradul de notorietate al acestor personalități în rândul populației. Rezultatele obținute sunt următoarele:

- Nadia Comăneci - 18%
- Gheorghe Hagi - 16%
- Mihai Eminescu - 13%
- Constantin Brâncuși - 9%
- Ion Țiriac - 7%
- Nicolae Ceaușescu - 7%
- Simona Halep - 7%
- Mihai Șora, Mircea Eliade, Stela Popescu și Vlad Țepeș - câte 4%

Am analizat răspunsurile la întrebarea „Care este percepția ta generală despre România ca destinație turistică?” pentru a evalua impresiile respondenților asupra turismului în România. Rezultatele obținute sunt următoarele:

- 60% dintre respondenți au o percepție pozitivă despre România ca destinație turistică.
- 27% dintre participanți au o percepție neutră.
- 11% dintre cei chestionați au o percepție negativă.
- 9% dintre respondenți au o percepție foarte pozitivă.

Această analiză arată că majoritatea respondenților (69%) au o percepție pozitivă sau foarte pozitivă despre România ca destinație turistică. O proporție semnificativă (27%) au o percepție neutră, în timp ce o minoritate (11%) au o percepție negativă. Aceste rezultate sugerează că, în general, România este percepută ca o destinație turistică atractivă, cu un potențial semnificativ de a atrage turiști atât din țară, cât și din străinătate. Având în vedere această percepție predominant pozitivă a României ca destinație turistică, este important să se identifice măsuri și strategii pentru a consolida această imagine și a îmbunătăți experiența turiștilor care vizitează țara.

Analiza răspunsurilor la întrebarea „Luând în considerare informațiile, experiențele și percepțiile pe care le aveți despre România, alegeți cinci categorii de atracții turistice care se aplică țării, gândindu-vă la ea ca o posibilă destinație turistică?” dezvăluie următoarele preferințe ale respondenților pentru atracțiile turistice din România:

- 91% - Peisaje frumoase
- 89% - Castele/Palate
- 49% - Natura sălbatică
- 44% - Lacuri/rauri/Cascade
- 42% - Gastronomie
- 31% - Festivaluri/evenimente speciale
- 31% - Viața de noapte (cafenele, cluburi etc.)
- 29% - Catedrale/biserici
- 29% - Locuri istorice/arheologice
- 22% - Teatru, operă, cinema
- 22% - Muzee, galerii de artă
- 13% - Activități outdoor
- 11% - Spa
- 9% - Plaje
- 7% - Locuri istorice/arheologice
- 7% - Peisaje frumoase
- 4% - Cumpărături
- 4% - Lucru manual
- 4% - Gastronomie
- 2% - Pescuit

FINANCIAL EDUCATION – THE PATH TO ECONOMIC WELL-BEING

Ioana – Raluca Diaconu, Bogdan – Andrei Tiliuță
Assist. Prof., PhD, „Alexandru Ioan Cuza”
University of Iași, PhD, „Alexandru Ioan Cuza”
University of Iași

Abstract: Financial education plays a particularly important role in an education-based society and involves having a set of skills and knowledge that enable people to make informed and effective decisions with all their financial resources. This concept is based on understanding the phrases "saving", "investment", "credit" or "interest", terms that can generate a feeling of financial well-being and self-confidence.

BNR specialists reveal to us that, in Romania, a large part of people lacks financial education, an aspect confirmed by the latest studies ("Financial well-being and financial literacy in Romania" - 2022 - conducted by the World Institute within the Romanian Academy or "Eurobarometer" - 2023 - representative survey at the European Union level requested by the European Commission).

In our research we aim to identify the purpose of financial education, present the latest statistics and studies on the degree of financial inclusion and determine the main advantages as well as the importance of financial education.

Therefore, on April 11, 2022, the law establishing Financial Education Day in Romania is promulgated. Financial inclusion has an important role in increasing the quality of life, and for this, financial education programs are needed regarding the facilitation of access to basic financial products and services - internet banking, lending, saving or investments.

Keywords: financial education, currency, banks, financial well-being, financial inclusion

Introduction

The importance of financial education has increased over the past two decades as innovation and globalization have increased the diversity and complexity of financial services. Financial education is about the ability to understand how the economy works – the circuit of money and the art of investing and managing it for sound financial purposes.

The goal of financial education is to provide a sense of control over each person's finances, using money as a tool. People with solid financial knowledge manage money with more confidence, have the ability to cope with life's inevitable events, understand how to prevent and manage problems as they arise, thereby maintaining financial balance.

Historian, politician and Prime Minister of Romania, Mihail Kogălniceanu stated that "If the country has to have a place in the concert of Europe, then it will not be able to reach it through industry, nor through trade, but only through education".

1. Analysis of the degree of financial literacy in Romania

"The level of financial education of Romanians" is a report carried out for the Romanian Association of Banks by GfK Custom Research (2011) on a sample of 1000 respondents which revealed the fact that Romania ranks last in terms of financial education, at European level. Practically, only one in five Romanians understands and knows basic financial notions, only 20% of the total population is actively informed about banks and

banking products, and 4 out of 10 users compared several offers when purchasing the last banking product.

According to another study "*Financial well-being and financial literacy in Romania*" (Nițoi, Clichici et. al, 2022) applied to a number of 1391 respondents, the level of financial literacy in Romania is 8%, the value being the lowest in Europe. Also, the results of the study show that 9 out of 10 Romanians do not have the skills to calculate the interest rate, to differentiate between nominal and real values, as well as to understand the concept of risk diversification. For example, in Germany the level of financial literacy is 53%, in the Netherlands 45%, in Austria 33%, in the USA 30%, in France 31%, and in Italy 25%.

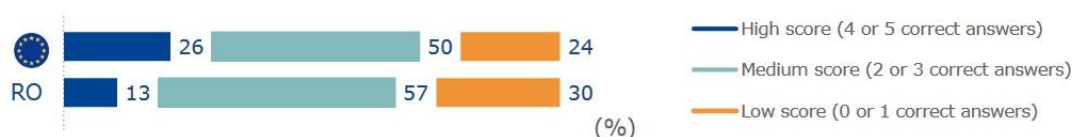
The data shows that people who have a **high level of financial literacy** also have an above-average financial well-being index. Mainly, the results of the study also indicated that:

- 38% of the population encounter financial difficulties in their daily life, of which 13% face major financial problems;
- for 35% of the population the financial situation is stable, most of the time, while 15% of the population has a secure financial situation;
- the most important barriers in the decision to save and/or invest are related to the lack of financial resources and the lack of knowledge and information;
- the reduced degree of financial well-being in Romania reflects deficiencies in the distribution of incomes between the different socio-economic groups.

In the most recent study from the year 2023 - "*Eurobarometer*" (Directorate-General for Financial Stability, Financial Services and Capital Markets Union, 2023) carried out in European Union (EU), in which 26139 people participated, and in Romania 1063 respondents, our country still remains at the bottom of the ranking regarding financial education, although Romanian citizens are the ones who value their financial knowledge as "high", although the reality illustrates the opposite.

In Romania, only 13% of the respondents answered 4 or 5 of the Eurobarometer questions correctly. A percentage of 57% of Romanians answered 2 or 3 questions correctly, while 30% either did not answer any question or answered only one question correctly.

The **financial knowledge score** is computed as the number of correct responses to five financial knowledge questions. It ranges from 0 to 5.

Data source: Directorate-General for Financial Stability, Financial Services and Capital Markets Union, 2023

A large part of the country's population is not able to calculate the effective annual interest of a loan, does not read credit contracts very carefully or compares them with each other through the prism of irrelevant criteria.

Romania is the state where one student out of two has low reading, math and science skills, so reducing the gaps in relation to the European Union involves time, financial resources, will and models in society. In the post-December era, our country's financial literacy efforts have been marked by financial education programs, but the effects are felt over time.

2. Financial education through money, credit, banks

After 1989, Romania managed to improve its situation from several points of view - it is a member state of the European Union and NATO and shares democratic values. However, there are impediments that the Romanian state presents and efforts are still being made to reduce their amplitude, such as a high level of corruption and the fact that a considerable number of citizens depend on social assistance provided by the state without trying to change this. At the level of the European Union, in terms of income, we are ranked as the last country, and political parties are on the last rung of trust.

Isărescu (Hot News, 2018), the National Bank of Romania Governor, considers that the lack of knowledge in the financial field can be responsible for the impediments of the entire financial market, destroying credit. He is also of the opinion that due to the divergences and differences between Romania and the European Union as a whole, the same rules cannot be adopted. A population-wide financial education project is what could improve things.

Mugur Isărescu (Hot News, 2017) also addresses the topic of employee behavior within the banking system, considering that proper ethical behavior ensures the success of a business. He believes that being honorable as an employee within the bank is not an option, but a mandatory condition, arguing that with the evolution of society, employees are forced to keep pace, calling on continuous education sources. Starting with front desk staff who are often tired or bored and continuing with higher positions, they all need encouragement to attend "consistent and sustained" training.

Vullierme (2016, p. 10) states that citizens act in the same way as the leader does, adopting similar behavior regarding what they can and cannot do. The decision to give a central role to the state of course belongs to the citizens, but they are influenced by ideology, intentionally or not ignoring information about the state, the market and the individual. In this way, due to lack of documentation, they overestimate the role of the state to develop the economy, to "tame" the impact of economic crises, to support evolution, the state denigrating the markets and the individual (Croitoru, 2017).

One of the problems faced by the Romanian state is that citizens do not believe in the power of ideas. People only invest time and energy in what brings them a material benefit, an additional income, something tangible, whether or not this is the basis of success. It is true that economic education does not immediately result in the creation of jobs or increased wages, but a man with a well-founded financial education would see in these material results something insignificant. Bearing in mind the significance of financial inclusion, we can highlight examples from history that prove that elites and populations with a solid education are able to respond to challenges, giving rise to abundant actions in favorable outcomes for the society they belong to. History also proves that the civilizations that used their intellect as raw material were the ones that managed to lay the foundations for sustainable development, seizing the environment, resources and adopting a lifestyle oriented towards success (Vasilescu, 2017).

With the spread of the Internet and social networks, the primary source of information for individuals becomes the virtual environment at the expense of some specialists. Minouche (2022) supports the idea that people communicate more easily through groups that have the same beliefs and knowledge, regardless of whether the information circulated in these communication media is correct or less correct, a certain fact being that such information is extremely widespread. The main problem is that the people who belong to such groups do not have the necessary knowledge, and the information they provide is not even based on empirical data. This is how the post-truth appears: *"a friend told me and one more, so this is the truth"*. This large-scale practice influences the quality of economic policies and the role of experts (Isărescu, 2017).

Psychologist Aurora Liiceanu (2018) believes that simplicity, the minimum of options is good for a person, while diversity disturbs him, not being able to choose from the amalgam of possible options. This likens today's society to Buridan syndrome (it's the story of a donkey who had haystacks on both left and right and kept trying to choose which one to eat, ended up starving).

Robert Kiyosaki (2019), in his book, "Rich Dad, Poor Dad" highlights the fact that students are deprived of financial education at school, so they are not able to make decisions related to investments, loans, sources of income, law for which they will copy others' behavior. So most work to get money without being able to make the money "work" for them. The most important aspects after reading these books are represented by taking responsibility for the financial future, investing, improving financial education and acquiring assets, which in turn generate income.

When we think about the education of a new generation of economists, we wonder how important the approaches of the great classics are in the training of young people. Some voices say that today's students should give priority to modern textbooks and less to the great classical authors, referring to biologists who no longer read Charles Darwin's „Origin of Species”, noting that the basic ideas in older books have already been incorporated into topical materials. Would reading Keynes and Hicks be a waste of time? Or why waste hours reading Karl Marx's famous treatise on political economy Capital, when few of his views are recognized and shared today? It is an obscure view that expresses an obvious contempt for the great contributions of intellectuals. Progressives believe that what is fashionable now is the best, and the ideas of the past are outdated, so they no longer carry value in science or other fields. Very often, the conclusions of great authors are reduced to a few paragraphs in modern textbooks. Thus, it is a so-called evolutionist-progressive indoctrination that claims that what is wrong does not last over time. There is certainly an error in this perception of things, and as a result, we are surrounded by uneducated economists who are limited in their ability to think economically. We would gain a lot if we understood how easy it is to learn economics by reading Adam Smith or Karl Marx.

A good economist is situated at the intersection of real and social sciences. Do not understand that a good specialist in history, sociology and international politics is privileged, but an irrational behavior exhibited by millions of people cannot be solved with the help of algorithms and mathematical models. Economics is not a science with deterministic characteristics, and the object of study is the human being. It is essential to understand the behavioral patterns presented in different historical eras and to adapt them to the values characteristic of each period, whether we refer to the 19th century, when the whole society was based on the gold standard, or the 20th century, when fiat money takes on an increasingly important role. Unfortunately, the economist profession tends to be mathematized, and the dominant trend in recent years within Western universities is to emphasize mathematical education, to the detriment of social education (Lazea, 2017).

In Romania, the difficulties in training specialists are mostly caused by the inability of students to apply the knowledge gained at school in real-life situations. Thus, the international PISA test, which is proposed to 15-16-year-old students and measures skills in science, mathematics and text comprehension, aims to evaluate adolescents in distinguishing the essential from the non-essential. For example, PISA does not require that the student know the multiplication table, but to be able to use it correctly in everyday situations. Romania's results in this test rank it in "division C" - a result that leaves much to be desired, below average. The worst part is that the country's education situation remains unchanged since 2006. Who is to blame for such an imperfect financial system: the politicians, the bank or the common people?

3. The importance of financial education

Financial planning of expenses and income is an important pillar of managing personal finances. The existence of a monthly personal budget, with the highlighting of expenses and incomes allows the adoption of rational financial decisions, within the limits of the budget and avoiding exuberant behavior. When a person is financially literate, they understand how to allocate their income toward various goals simultaneously—not just for current expenses, but also for savings, debt repayment, and an emergency fund.

Among the advantages of financial education we can state:

- an established budget and more careful planning - it represents an important first step because it includes the part of income and expenses that must be harmonized and that can be easily achieved by those who have the necessary knowledge in managing financial resources; the optimal ratio between income and expenses is the key to financial health.

- developing an own savings plan – people who have financial knowledge have the ability to save more efficiently;

- reducing unnecessary expenses;

- creating an investment plan and a passive income (eg private pension, property rental, shares, bonds).

- discipline, wise decisions - just like sports, financial education leads to discipline

It is important to start financial planning as soon as possible and build a correct financial behavior that leads to smart financial choices. What financial education can do is give us some principles, some tools that we can apply.

Conclusions

Romania, 16 years after its integration into the European Union, stands out as the European state at the tail end of the EU platoon in terms of banking, financial intermediation, the level of financial education and, with few exceptions, the level of economic well-being.

The national day dedicated to financial education - April 11 - brings to the fore the need for an adequate level of knowledge and skills regarding the management of financial resources, as an essential step in ensuring the economic and social well-being of citizens and the country as a whole.

Financial education also represents the indispensable means to achieve essential national objectives, such as the sustained growth of financial intermediation, the competitive development of the capital market and the consolidation of a sustainable insurance system in Romania.

BIBLIOGRAPHY

1. Croitoru, L. (2017, Iunie 19). *Economie*. Preluat de pe Hot News: https://economie.hotnews.ro/stiri-finante_banci-21827461-ideologia-din-discursul-economic-elitei-noastre.htm

2. Directorate-General for Financial Stability, Financial Services and Capital Markets Union. (2023, July 18). *Eurobarometer survey reveals low levels of financial literacy across the EU*. Preluat de pe European Commission: https://finance.ec.europa.eu/news/eurobarometer-survey-reveals-low-levels-financial-literacy-across-eu-2023-07-18_en

3. GfK Custom Research. (2011, Iulie). *Nivelul de educație financiară al Românilor*. Preluat de pe Asociația Română a Băncilor: <https://www.educatiefinanciara.info/wp-content/uploads/2015/03/Studiu-GfK.pdf>

4. Hot News. (2017, Octombrie 25). *Finanțe - Bănci*. Preluat de pe Hot News: https://economie.hotnews.ro/stiri-finante_banci-22073883-isaescu-catre-bancheri-scoala-nu-aveti-incotro.htm

5. Hot News. (2018, Martie 16). *Finanțe - Bănci*. Preluat de pe Hot News: https://economie.hotnews.ro/stiri-finante_banci-22345884-isarescu-faptul-acum-discuta-legi-fara-studiu-impact-este-lucru-care-trebuie-dea-gandit.htm
6. Isărescu, M. (2017, Aprilie 28). *Știința, adevăr, democrație. O alianță problematică?* (D. Popa, Operator interviu)
7. Kiyosaki, R. T. (2019). *Tată bogat, Tată sărac*. Curtea Veche.
8. Lazea, V. (2017). Educația financiară prin istorie. *Opinii BNR*.
9. Liiceanu, A. (2018, Martie 19). *Simplitatea vieții*. (E. Istodor, Operator interviu)
10. Minouche, S. (2022). *Ce ne datorăm unii altora. Un nou contract social pentru o lume mai bună*. London: Litera.
11. Nițoi, M., Clichici, D., Zeldea, C., Pochea, M. M., & Ciocîrlan, C. (2022). Bunăstarea financiară și alfabetizarea financiară în România (Financial Well-Being and Financial Literacy in Romania). *Institutul de Economie Mondială Working Paper*. Preluat de pe <https://ssrn.com/abstract=4077941>
12. Vasilescu, A. (2017, Mai 17). Preluat de pe Republica: <https://republica.ro/educatia-economica-intra-acum-in-cercul-probelor-impuse-la-admiterea-in-zona-euro-deja-vorbim-despre-convergenta>
13. Vullierme, J.-L. (2016). *O oglindă a occidentului: nazismul și civilizația occidentală*. Editura RAO.

THE HERMETIC SEAL OF POETRY AND ITS ANALOGICAL ROOT

Violeta Bercaru Oneata

PhD, „I. L. Caragiale” National College, Ploiești

Abstract: It is a research building a hermeneutics that tries to find an episteme for two abstract ontological entities- one ancient the other modern, gathered in a formal frame called analogical root and focusing on analysis of three modern poets under this grid.

Keywords: occultation hermetic seal poetical language

The study is an attempt to unify in an analogical root the genuine sense of the mysticism in his original Jewish assumption rooted in the *kabbalah* with the aspiration of certain poets to read and thus to recognize their Self into their Spirit located in the neighborhood of the Great Universal together with a response in the very fabric of their poetical utterance. Having in mind in *kabbalah* encompassing the occultation phenomenon is in relation not identical with the genuine mysticism itself. Going side by side with the search of the super sensibility as highly immutable quintessence, the occultation phenomenon appears alongside with mysticism being the Sacred itself in both revelation and hidden variability. Is there a link between a primary intuition impulse kept from the realm of the ineffable and an alchemy of the verb subsequent process ? P. Valéry¹ noticed that in a construction of the poem autonomous universe there is an appearance of a twilight zone of an *inné don/ given* verse translatable into the poet's modeling will. That is why one could envisage there is an inner impulse of those thirsting poets to perceive the vivid Absolute, to travel up to the gate of the mystery and to enter some hermetic spaces probable aftermath to be unlocked through the poetical language half uttered half kept in the hermetic seal. Therefore the study is a proposal of a hermeneutics of three poets in the light of the *kabbalah* genuine pattern focusing on their aspiration to connect a metaphysical pencil of the unseen perfect source. Is it seems a continuous flow of a probable revelation imprinted in the poetical utterance such a kind of metaphysical pencil could bring ? In Vasile Voiculescu's vision the vivid Absolute is a crystal palace located in the ineffable realm, in that of Ion Barbu it is the Great Universal in the latency of which exists the sleep of an eternal regeneration, whereas in Stéphane Mallarmé one it is the mysterious way of the non-uttered towards the poetical utterance endowed with significance. Are these two abstract ontological entities and cardinal milestones in history of the ideas compatible? At first glance a skeptical reflection in front of a belief that is meant in any research to become a justified belief appeared, but the endeavor to bring an episteme to this so called hermeneutics found in a classical verified causality the way to undertake the task. The firm shape of this hermeneutics was achieved looking through Aristotle's lens of a difference in a completion Potentiality not necessary generating but sharing an Activity. Aristotle in *Metaphysics*², makes a distinction between Potentiality (*dunamis*) Actuality (*entelecheia*) and Activity (*energeia*) The first sense of a *dunamis* is the power that a thing has to produce a change : A thing has a *dunamis* in this sense when it

¹ Parvan, Gabriel., *Poètes Français du XXe siècle*, deuxième édition remaniée, with an introduction of the author, coll. Universitaria, Series Foreign Languages, Pitesti, 2004, p.40 – 42 about P. Valéry, *Introduction à la poésie*, 1938

has within it *a starting point of changing in another thing or in itself insofar as it is another* (Θ.1,1046a 12; cf. Λ.12). The exercise of such a power is a *kinesis*- a movement or process. An example is the builder's craft to process a house building and at the same time the generally known as basic causality in the scientific experimentalism. But there is another sense of *dunamis* – and that is one Aristotle is mainly interested. For Aristotle tells us in this sense *dunamis* is not related to movement (*kinesis*) but to Activity (*energeia*) (Θ.6,1048a 25) A *dunamis* in this sense is not a thing's power to produce a change but rather its capacity to be in a different and completed estate. Activity is to Potentiality Aristotle tells us *what is awake to what is asleep, and what is seeing is in relation to what it has its eyes closed but has sight, and what has been shaped out of the matter is in relation with the matter* (1048b 1 – 3) [Aristotle's *Metaphysics* (Stanford Encyclopedia of Philosophy <http://plato.stanford.edu/entries/Aristotle-metaphysics/#ActuPote>)] Here we found an understanding conducive to a knowledge and hereafter a configuration as it follows : The Potentiality frame causal link has a comprehension for the above mentioned aspiration of the Sacred dimension of the Self defining the mysticism in Jewish *kabbalah* together with its derivative : the occultation as phenomenon that displays a revelation though closed into a hidden variable of the Sacred. The Activity frame causal link has a comprehension for an embodiment of both aspiration of the Sacred and of the occultation in configuring the poetical utterance in certain areas of modern poetry. Particularly the occultation phenomenon in *kabbalah* terms accordingly to the second sense of Aristotle's *dunamis*, the occultation Potentiality if not a direct kinetic influence on the highly transfiguration poetical Activity is to be found as an energetic completion across millennia, a different pattern as compared with the primordial matter however wearing its memory. The well-known highly metaphorical and orphic transfiguration generally designated in the history of literature as hermetic with its subtle rhythm, alchemy of the verb and inward musicality integrated into the content, thus appears in a new light, and poets like Baudelaire, E.A Poe to a certain extent, St.Mallarmé, T.S.Eliott, P.Valéry and their disciples, cultivating the resources of the mystery and aiming to utter the unutterable are considered in this study in an analogical root with this ancestral spiritual realm of the original *kabbalah* rather than with early medieval rise of the western hermetic seal that throughout centuries developed in a larger different span.

If mysticism in *kabbalah* is a sight the ancient human condition sent to the universal super-sensibility in a desire to touch its margins with the sacred core of his heart, the occultation phenomenon is the response of the Sacred in a twilight zone of the revelation doubled however by its withdrawal in the mystery. The occultation in *kabbalah* is an actualization of the super-sensibility and of the vivid Absolute into terrestrial life through the existence of the miracles or, we consider, through the oracular language, triumph of the transfiguration poetry based on the alchemy of the verb and on Baudelaire's *Correspondences*. Therefore the *linguistic zone* appears as an actualization (*enteleheia*) of the super-sensibility and ineffable as abstract ontological entity Potentiality (*dunamis*) into the language as concrete ontological entity subsequently translatable into a poetical language as abstract ontological entity Activity (*energeia*). In this construction the key - figure is generally considered the metaphor as this formal linguistic stylistic frame is conducive to the rise of the transfiguration degree of a poetical text due particularly to its *kinship in a difference function* (T.Vianu, 1978), and a basis for the autotelism of the poetical language in modernity that number of theorists have developed in state of the art works. Mention should be made the terms super sensibility and vivid Absolute belong to Evelyn Underhill² and became a kind of

² Evelyn Underhill, *Mysticism: The Preeminent Study in the Nature and Development of Spiritual Consciousness*, second edition with a foreword by Ira Progoff, New York : Image-Doubleday, 1990, p.72-73, 95-96 cf. Felicia Waldman, idem, p.25

a pragmatic grid for a linguistic/ stylistic release explanation. Under these items of argumentation of this study, the transfiguration marker in the above mentioned poets works is rather a mystical personal experience through occultation and is to be analyzed in the light of the main concern of Mallarmé actualizing in an iconic emblem of weaving the immaterial into highly refined images, of V.Voiculescu in his specific orphic explanation of the world and of I. Barbu with his hermetic seal folded on the sensible core of the given verse.

The Spiritual Receptacle : One can envisage mysticism as core of a soul inner light possibility to connect himself to the Source of lights embodied in a fluent vivid diamond, that of a power spread from an ever invisible universal deepness, in fact an important milestone of what the *Kabbalah* brilliant inheritance brought to the spiritual hub of mankind. This is a general idea only, perceived after reading the book of Professor Felicia Waldman *The Occultation Phenomenon in Jewish Mysticism* (2002). The author points that roughly speaking and quoting Moshe Idel³ a great stuff of original kabbalah writings remained unstructured, not translated, others are even today preserved in manuscripts, some are lost, anyhow their Middle Age period of circulation operated either through oral taking over by the western European elites or in certain manuscripts, a blooming long lasting in the intellectual European milieu appeared up to the occurring of a turning point starting with the XVII th Century when as Gershom Scholem⁴ underlines the interest for the original text is completely lost instead flourishing the framework of the hermetic and of the spiritual alchemy, developing itself independently under a western European tradition. Coming back to the genuine idea of mysticism in Kabbalah insight we consider it as first stem of an analogical root alongside with the second stem represented by certain poets propensity to explore the timeless immaculate realm, different but the same in a completion in the above mentioned Aristotle's second sense of the Potentiality, a kinship in a difference capable to build the analogy. This common aspiration to connect to the Source spring in a balance of contemplation is a mystical emotion subsequently turned into living experience through an indirect link defined by Felicia Waldman after deep consultation of works on the subject, as occultation. At first sight it seems difficult to define the process due to its highly spiritual character on one hand, on the other because of a certain taking over by some dialectical philosophical or theological nature approaches. Because generally speaking the idea of mysticism, occultation and hermetic are taken together in a confusion due to the historical evolving, mention should be made specialists mark a distinction between mysticism as aspiration of the human mind to enter the universal spiritual realm, an awareness of the Self of his possible connection to his spiritual Source, occultation is the human mind endeavor to perceive the Sacred with a dual revealed/ hidden capability whereas the hermetic is the western assimilation of the two phenomena of the kabbalah blooming in an as rich and complex tradition as this new spiritual landmark could keep up the step with the former however forging its own path. There is also a contribution - like a bird's eye view influence from above- of the magic and mysticism on the scientific development as this phenomenon - the kabbalah - with its open window of the revelation process let the human mind develop its intuition freely, which represented an indirect opposition to the dark compulsions exerted by the Catholic Church. In fact, out of the dogma status the Medieval man's Self aspiration to come closer to his Spirit was a consciousness awareness configured out of the Church yard that blazed the trail of man's achieving an experience by using his abilities as a Divine gift which in turn, with the following centuries lapse of the time, entailed the new horizons of the

³ Moshe Idel, *Cabbala, Nuove prospettive*, Editrice La Giunta ,Firenze,1996 cf. Felicia Waldman, *Ocultarea in mistica iudaica*, Paideia, Bucuresti, 2002, p.21

⁴ Gershom Scholem, *Studii de mistica iudaica*, Editura Hssefer, Bucuresti, 2000, idem,p.22

large scale scientific developments, from far announcing the Enlightenment and the discoveries in Physics and Astronomy.

The Metaphysical Pencil Receptacle : Matei Calinescu in *Conceptul modern de poezie de la romantism la avangarda* makes a distinction between an uncontrolled extension of an overflowing lyricism specific for the romantic poetry and Mallarmé's vision folded on the apprehension of the art as an *immaculate appearance* (2002 :69). The poet approaches and at the same time moves away the Parnassian paradigm. He gets closer the Parnassus sphere through an ideal of a tough carving of the verse, through an impersonal objectivity also, this influence however being translatable towards the immaterial boundless musical arabesque. The Parnassus poets brought therefore their contribution to put an end to that Romantic feature overflowing of sentimental confessions through their *ut pictura poesis* principle alongside with the form cult – Théophile Gautier considered even the verse as a brilliant and tough matter similar to a piece of Carrara marble. After Matei Calinescu Mallarmé gets close to a certain extent to the formal Parnassian cult though detaching himself from it through some distinctions : the modern taste shared at the same time with Baudelaire which cleans any propensity towards the Antiquity models and which inaugurates the short essentialised poem as to a certain extent did also E.A. Poe, on one hand, and on the other he emphasizes the mysterious link with the music, capable to make room to the burst of the words free chaining. The poem is an arabesque in the structure of which the words hit each other creating a musical coherence imprinted with a new poetical significance. If the Parnassians rely on formal perfection quite artificial, Mallarmé throws the idea of affirmation as generative of poetical constructions mystery free. The mystery is in his poetical encompassing a contemplation capable to create the image which in turn is winged and gone with the light allusion then taken over by the dream. Matei Calinescu defines Mallarmé's Poetics by the *suggestive harmonies* (2002 :73) obtained through an exploiting of the polysemantic resources of the language. He says Mallarmé encompasses *painting in the limits of a musical comprehension* (idem : 73) Mallarmé observes the double status of the language, common and he dissociates it of the poetical one, the latter enabled with significance. In his vision the poetical significance is highly reflexive pushed to an extreme even, that we have defined in other studies as an intransitive function, as compared with the transitive one. Under these circumstances the intransitive hermetic metaphor guides the non-uttered towards the poetical utterance endowed with significance. Because the poetical accomplishment of this writer and theorist is the metaphor of the nothingness. Ex.: in original : *Brouillards montez ! /Versez vos cendres monotones/ Avec de longs haillons de brume dans les cieux/ Que noieront le marais livide des automnes/ Et bâtissez un grand plafond silencieux//* (the poem *l'Azur*) In this fragment one can perceive a metaphorical image the musical architecture of which goes alongside with some lines drawn by some celestial frost traces, an image translating the sacred immaculacy of nature. It is a metaphor hatching the non-utterance into an utterance endowed with significance.

In the Romanian literature there is also poets whose vision alongside with other features encapsulates an orphic explanation of the world. Considered as rooted into ancient poetical tradition and integrated in the continuity level forged around *The Thinking* review, Vasile Voiculescu reveals himself however as a poet of synthesis. It is about a lyricism based on the energy and the direct description of a space ancestry that undertakes an ascendant towards the universal balance and harmony. From a discourse discovery through direct representation up to an introspection cultivating high reflexivity metaphor frequently present in his masterpiece the *Sonnets*, one can notice a metamorphosis path where the actants of the significance articulate themselves either on the mimesis explanation, either on the orphic explanation of the world as well as on an ascetic aspiration. The word takes shape into the idyllic and equally in the images of the real, but across time a filter of the real appears

discovering the new worlds of the sensible and immutable essences. Accomplishing the ideal synthesis between the word and the mystery wealth in germination of the poetical thinking, rendering a suitable form to the sensible and immutable image coming from the non-utterance therefore building the fading materiality of the word that great linguists as F. de Saussure, R. Barthes, L. Wittgenstein also defined as fight with arbitrary of the linguistic sign, the poets confronted themselves with the difficulty of representing the conceptual inspiration into the writing, into the word capsule. It is an achievement of this *faire poétique* that lays the framework of a language science - *poïetica* – after Paul Valéry, the interior of which the verse as twilight appearance and must be refined up to the *fabrication du poème comme univers autonome* (1938). The way from a content capture kept as an amorphous space up to the brilliancy balance of its configuration, the poets confronted themselves with this distance between *given* and *encapsulated*. For most of them, the metaphor or, on the contrary the demetaphorisation became an accomplishment instrument of the *poïen* actualization. The poet becomes a receptacle who receives a verse or a word entering in a contemplation thereafter he works on it carving and refining it like an artist rather a carver, or he carries a mirror along the way, in fact a receptacle of a disorder of all senses in order to draw the ugliness of the human condition. In this context V.Voiculescu defines himself plastically, he conceives himself as blacksmith worker at words. These ones tough ineffable material require the fire nourishing, and overwhelmed by flames they are to be subsequently put into the thinking ties then touched by the emotion depths this way only being suitable to be arranged in the poetical page frame. The formal perfection in the poet's vision seems to go accordingly with the genuine divine but as not to lose the golden core of the word, the poet in his industrious jeweler quality fixes *a golden horseshoe at the ankle of the verse*. - a metaphor of a balance between the purity of inspiration and its equivalent formal measure. This way the poet receives an entry permission card for the *crystal palace* located in the ineffable realm, wherefrom the given verse had been come.

In the poem *Elan* the poet Ion Barbu imagines the human condition as travelling in time juggling between life, death and rebirth integrated in the construction of a popple, a hermetic metaphor with a philosophical and scientific coat, pointing both the fragility of the perishable human condition and the regenerative capacity of the great vitality chain. The wave could be a light materialization or philosophically the human condition expressed in the poem *Elan* is an embodiment of *fortuna labilis* principle – versatile fate – on the other hand *life is a dream* which in Eminescu's vision influenced by certain Schopenhauer concepts *vis al mortii eterne e viata lumii intregi* (*a dream of the death is the whole world life*) and for Barbu as well as for L. Blaga it is a break conducive to fragmentism, broken fulguration from the Great Universal in the latency of which exists the sleep of regeneration. There is a metaphor closed in the brevity of a single word, revelatory – wave – wearing this philosophical sense at the same time with the scientific one, having in mind the poet's inclination for the polyhedral perfections, and his temptation to imprint his poetry with the spirit of equivalences inspired from certain mathematical fictions. *I am only a link from the great bending /Fragile, my unity is perishable; but/ a bunch of new existences from my death come to burst/ And my true name is : folding//*. The fascination of the perfect entities inspired by the perfection of the mathematical fictions embraced by a philosophical frame is one of the pinpoint concerns of this poet, also a mathematician. Therefore he envisages the human condition under the shape of a *link* from the great *wave*. This link is a small grain of sand as compared with the great wave as concerns his physical estate as well as his fate on earth. Man is fulguration of the Great Universal in the latency of which exists the sleep of a regeneration. That's why his spiritual name is *folding*, a metaphor of a possible identification of his Self with his Spirit located in the neighborhood of the Great Universal. Man is through the metaphor *link* a quantic number, wearing in his pattern a quantic spin namely the whirlwind of some vital

energies of his destinee, placed therefore in the great *universal folding*, a folding of the eternal flow. The unity of the poem consists in the hermetic brevity encapsulated in the triad *link-wave- folding*. [Man is a link= a perishable grain in a wave= the destinee but at the same time he can enter the folding = an identification of the Self with his Spirit.] One can read the eternal flow in a double hermetic sense the first is in connection with the scientific assumption that defines *the Plank Constant*, a multiplied energy measured in time-space The quantic measurement implies the idea of finitude as well of a confined core placed in the universal immensity, namely Man and Universe. The second sense of the folding in the eternal flow is a knocking at the door of the mystery to enter certain hermetic spaces and to uncover a hidden knowledge lying in the a area of sensible and immutable ideas- spaces probable to be unlocked through the revelatory metaphor as things do happen also in L. Blaga's poetry . The poem *Elan* is not only a poetical art in which the symbols crystalize feelings and emotions but also the human being becoming into the life and death mystery. There are two cardinal points : Man, a link as particle of the wave space, integrated in turn in the great universal flow and the *High Balance* as metaphorical space of the Divinity, of the immutable justice and immaculacy the poet tries to touch through the poetical language, but also through his constant pattern endowed with the duality birth and re- birth. His endeavor is not similar to a romantic demiurge but to a connoisseur of the elefsina mysteries, an equally faber and sapiens researcher, a seeker and sometimes finder of jewelries and of the philosophical stone who is coming back, subsequently of his raids from mysterious terrestrial caves or from elevations towards ineffable celestial purities, with a rich burden presented as an offering to the universe divine power, that owning the life and death keys : *I dare taking from the moving wave/ an embodiment of the mortal garment/ Thus renewed I run – subtle vibration- / Passing through proud halls or humid caves../ I step the earth blazing the trail of unconceivable gates/ With a human mind unfathomable rhythm/ I bring in front of High Balance a rich burden/ Many existences and just as many deaths//* The brevity shape of the verse goes shoulder to shoulder with the hermetic sealing sense, the poet not wanting to change the alchemic melting of his thinking with the common language.

We consider the hermetic seal of the poetical utterance of these writers does function as an abstract ontological entity encoding its upper ontological abstract entity in an analogical root formation.

BIBLIOGRAPHY

Aristotle., *Metaphysics*Z, Stanford Encyclopedia of Philosophy [http://plato.stanford.edu/entries/Aristotle – metaphysics/#ActuPote](http://plato.stanford.edu/entries/Aristotle-metaphysics/#ActuPote))]

Calinescu, Matei., *Conceptul modern de poezie, de la romantism la avangarda*, editia I-a, cu un argument al autorului si postfata de I.B. Lefter, Editura Paralela 45,col.60 eseu, Pitesti, 2002

Vianu,Tudor.,*Opere, Problemele metaforei*, Editura Minerva, Bucuresti, 1978

Waldman,Felicia.,*Ocultarea in mistica iudaica, ocultismul kabalei*,cu o prefata de prof.dr. Moshe Idel, Universitatea Ebraica din Ierusalim colectia de studii si eseuri, Editura Paideia, Bucuresti, 2002

THE ROMANTIC ERA OF YOUTH

Iuliana Miu

PhD, University of Bucharest

Abstract: *The research centers on 19th-century Romanian literature, excluding Junimea, and specifically explores the prominent characteristics of characters based on their biological age. It reveals that a majority of the protagonists are young, emphasizing the fleeting nature of youth as a romantic period, with a noticeable aversion towards old age, particularly from male characters, especially when it concerns female characters. Additionally, the study endeavors to portray both the recurring literary stereotypes and the instances of bravery found within the literature of that era.*

Keywords: *Romanian literature, 19th-century, biological age, romantic age, literary clichés*

Tributară mai cu seamă Memoriei decât Imaginației¹, o bună parte a literaturii române din secolul al XIX-lea² valorifică experiențele autobiografice ale autorilor. Predilecte fructificării rămân trăirile de junețe, perioadă care coincide adesea cu însuși pașoptismul, ca fază a literaturii în formare, a maximei efervescente, a afirmării și implicării, a, vorba lui Kogălniceanu, iluziilor de tot felul...

Începută timpuriu, încă de la 14 ani, în epocă, tinerețea e resimțită ca o etapă intensă și fulguranță, deja încheiată în cel de-al treilea deceniu al vieții. Senzația e potențată și de formarea precoce ca intelectuală a scriitorilor, deloc ezitanți la douăzeci de ani în a se lua în serios și a pune umărul la consolidarea culturii și politicii românești.

„Care tânăr, când intră în lume la vârsta de douăzeci de ani, nu se sokoate a fi odată slava concetățenilor săi, mândria părinților să și a iubitei sale; în nălucirea sa el se vede cinstit, căutat, iubit de o femeie, după moarte pentru patrie, cea mai mare fericire pentru un tânăr; glasul său tună, strică năravurile cele rele, îndreptează abuzurile, pana sa, hărăzită numai adevărului, omoară minciuna și răstoarnă pre lingușitori – și, când se trezește, se vede singur, vândut de prietenii săi, prigonit, lepădat pentru niște dobitoace a căroră limbă nu știe decât a linguși și a căroră trup nu se poate ținea decât în triumghi. Și așa, înainte de douăzeci și patru de ani, el își vede răpitate toate iluziile sale, deznădăjduirea îi rămâne singură tovarășită credincioasă. Nu mai crede în nimic. Viața atunce pentru dânsul este sfârșită, căci ce este viața fără iluzii?”³

– scrie Mihail Kogălniceanu în *Iluzii pierdute. Un întâi amor*, unde relatează cu o atitudine ironic-detașată întâia-i întâlnire cu dragostea, de la 14 ani. Deși la momentul evocării are numai 23 de ani, naratorul își privește cu autoironie și matură detașare proiecțiile amoroase sau literare, ambițiile exaltate concretizate la acel moment într-un „Calendar mare de părete” și o carte de... bucate.

¹ Mihai Zamfir, *Din secolul romantic*, Editura Cartea Românească, București, 1989, pp. 70-105.

² Avem în vedere pentru această lucrare perioada secolului al XIX-lea, a autorilor afirmați înainte de constituirea Junimii.

³ Mihail Kogălniceanu, *Iluzii pierdute. Un întâi amor*, în volumul *Opere I. Beletistică, studii literare, culturale și sociale*, text stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Dan Simionescu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, pp. 54-55.

Maturizarea eroilor are loc odată cu inițierea lor în arta amorului, cunoscută mai devreme de femei decât de bărbați, căci „Niceta, cum am spus, era cu un an mai mare decât mine și o fată de patrusprezece ani știe mai multe decât un tânăr de optsprezece”⁴.

Trecute de cel de-al patrulea deceniu al vieții, eroinele literaturii pașoptiste fie sunt scoase din scenă, cum bine punctează Ioana Pârvulescu în excelenta sa carte dedicată evoluției personajului feminin, *Alfabetul doamnelor. De la doamna B. la doamna T.*⁵, fie sunt folosite pe post de contraexemple. Necadrând cu proiecțiile fantastice tipice „Tinereții fără bătrânețe și al vieții fără de moarte”, ele sunt, uneori, nu numai ironizate, ci și malițios criticate.

La numai 48 de ani, doamna B., din *O alergare de cai*, a lui Constantin Negruzzi, îi oferă protagonistului o ultimă decepție:

„Întrăi îndestul de uimit într-un salon unde mă aștepta o nouă decepție. Găsii o băbuță zbârcită, încongiurată de căței și de motani, care, după ce cu politeță mă invită lângă dânsa, îmi prezentă o priză de tabac! Niciodată n-aș fi găcit că bătrâna astă ce purta ochilari și priza tabac era frumoasa doamna B., odinioară fala Chișinăului!

— Cum, doamna mea, porți ochilari?

— Ce? Ai pleșuvit?

— Tragi tabac?

— Ț-au căzut dinții? ș.c.l ș.c.l.”⁶.

Portretul de mai sus, cu liniile lui îngroșate, în răspăr cu șabloanele imaginii feminine din epocă, poate fi privit, cum sesiza Ioana Pârvulescu la acest autor, și ca un „curaj estetic”⁷.

Atât în poezie, cât și în proză, femeia, cel mai adesea tânără, e mai curând o abstracțiune. Dacă Ion Heliade Rădulescu „face cu ardoare elogiul cuplului și al castei iubiri conjugale”⁸, „simbolul feminității fiind pentru el Hera”⁹, Grigore Alexandrescu, observă Eugen Simion, „descrie nu femeia, cât frumusețea feminină”¹⁰. În *Eliza*, femeia este serafică, înălțătoare, vivifiantă, proliferantă:

„Eliza e viața ce toate-nsuflește;/ Zâmbirea-i e cerească, privirea ei Amor;/ A ei dulce suflare ast aer bălsămește;/ Și grațiile-ntr-însa văd o tânără sor. (...) „Până nu o văzusem, pân-a nu o cunoaște;/ Eram de nopți, de zile, de toate dezgustat./ Vremea ce-acuma zboară părea că se târăște;/ Anii, ca o povară grozavă de purtat!” (...) / Ziceam: O zi ca alta, și tot același soare!/ În lume vedeam chinuri, pe ceruri vedeam nori./ Le privesc cu Eliza; totul schimbat îmi pare./ Cerul este cu stele, câmpiile cu flori”¹¹.

Nici Dimitrie Bolintineanu nu e lipsit de clișee, dar, poet al senzualității, al voluptății senzoriale și al strălucirilor, se arată mai îndrăzneț în imaginație și în son față de congenerii

⁴ *Ibidem*, p. 59.

⁵ Ioana Pârvulescu, *Alfabetul doamnelor. De la doamna B. la doamna T.*, ediție revăzută și adăugită, Editura Humanitas, București, 2021, p. 22.

⁶ Constantin Negruzzi, *O alergare de cai*, în volumul *Păcatele tinerețelor*, ediție îngrijită de Liviu Leonte, prefată și tabel cronologic de Elvira Sorohan, Editura Minerva, București, 1982, p. 53.

⁷ Iona Pârvulescu, *op. cit.*, p. 33.

⁸ Eugen Simion, *Dimineața poezilor. Eseu despre începuturile poeziei române*, Editura Cartea Românească, București, 1980, p. 99.

⁹ *Ibidem*, p. 98.

¹⁰ *Ibidem*, pp 130-131.

¹¹ Grigore Alexandrescu, *Eliza*, în volumul *Opere I. Poezii*, ediție critică, note, variante și bibliografie de I. Fischer, studiu introductiv de Silviu Iosifescu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1957, p. 140.

săi: „Ca mărgăritarul albă,/ Și cu părul de ebin,/ Ochi de foc și mână dalbă,/ Gura, grațios rubin;/ Naltă, delicată, fină,/ Dar cu brațul rotunjior,/ Sânul ei, sân de vergină,/ Unde dulci mistere zbor,”¹².

În versurile de început ale lui Alecsandri, suprasaturate de diminutive, femeia este „copiliță”: „Frumoasă copiliță!/ Spune-mi de unde vii/ Cu zâmbet pe guriță,/ Cu mândri ochi și vii?”¹³. Actrița Dridi, este cântată în 1851 cu regret astfel: „Era grațioasă,/ Tânără frumoasă,/ Vie pariziană cu mii de-ncântări./ Mica ei guriță,/ Ca o garofiță,/ Purta o comoară de dulci sărutări.”¹⁴. Ca și în cazul lui Bolintineanu, în general, femeia este (d)albă, lilială, dulce: „Astfel, tu, copilă dalbă,/ Când în lume te ivești,/ Culegi roua dulce, albă,/ De pe crinii sufletești;/ Și când cerul în lumină/ Te deșteaptă despre zori,/ A ta inimă-i închină/ Virginalale-i comori!”¹⁵

Printre didacticele divagații din proza *Iluzii pierdute*. *Un întâi amor*, își găsește loc și un caustic comentariu legat de folosirea corectă a cuvântului „femeie”: „femeile sunt poezia vieții noastre, femeile, zic, dar lucru cel mai rar ce găsești în Moldova sunt femeile. Găsești de ajuns mame, neveste, văduve, fete, slute, șchioape, chioare, vornicese, bănese, pitărese, negustorițe, băcălițe, țagance și alte asemenea creaturi ce se nasc, cresc, se mărită, fac copii și mor. Dar *femei*, asta-i cam greu”¹⁶. Femeia, „în lexiconul” naratorului, e „o ființă gingașă, slabă, drăgălașă, frumoasă, făcută din flori, din armonie și din razele curcubeului, caprițioasă, ră câteodată, bună mai multe ori, o ființă pentru amor”¹⁷.

Când nu este rizibilă, bătrânețea este considerată respingătoare, înspăimântătoare. Dacă tinerei i se potrivește armonia și serafismul, bătrâna este deseori asociată cu demonismul, cu răul în toate variantele sale: superstiție (toate credințele primitive incongruente, așa cum apar, în *Zburătorul* lui Heliade Rădulescu, iluminismului), invidie, magie, în *Baba Cloanța*, a lui Alecsandri sau în *Mihnea și baba*, a lui Bolintineanu. Reverberație a literaturii populare, baba, ca personaj negativ, își va găsi în textele lui Creangă cel mai bun „teren de joacă”.

Despre cum se percepeau femeile, despre cum își vedeau chipul în oglindă, și cum internalizau schimbările de orice fel venite odată cu trecerea timpului, știm mai puține.

Deși cu roluri antagonice, ambele eroine din *Ciocoi vechi și noi...*, și Maria, și chera Duduca, excelează în frumusețe. Întruchipare a purității și a româncei cu principii sănătoase, Maria, „copilă ca de patrusprezece ani”, eligibilă pentru rolul de viitoare soție, adună în reprezentarea ei tot ce poate fi mai edulcorat în literatură: „ochi negri, umbriți de niște gene și sprâncene ca pana corbului, pieliță albă și colorată de purpură, buze ce se-ntreceau cu rozele, dinți albi și frumoși, toate în fine se armonizau de minune cu un trup de o formă minunată, cu niște mâini delicate de nimfă; era în adevăr un tezaur de frumusețe ce nu se putea vedea decât în statuiele grecilor antici”¹⁸.

¹² Dimitrie Bolintineanu, *Esmé*, în *Vol. I Poezii*, din *Opere alese*, studiu introductiv de D. Păcurariu, text stabilit de Rodica Ocheșeanu și Gh. Poalelungi, Editura Pentru Literatură, București, 1961, p. 3.

¹³ Vasile Alecsandri, *Frumoasă copiliță*, în volumul *Opere I. Poezii. Doine, Lăcrimioare, Suvenire, Mărgăritărele*, text stabilit și variante de G.C. Nicolescu și G. Rădulescu-Dulgheru, studiu introductiv, note și comentarii de G.C. Nicolescu, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1965, p. 352.

¹⁴ Vasile Alecsandri, *Dridi*, *op. cit.*, p. 376-377.

¹⁵ Vasile Alecsandri, *Crinul*, *op. cit.*, p. 600.

¹⁶ Mihail Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 52.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Nicolae Filimon, *Ciocoi vechi și noi sau ce naște din pisică șoareci mănâncă*, în *Opere*, ediție îngrijită, prefată, note și bibliografie de Mircea Angheliescu, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005, p. 19.

„Jună ca de douăzeci de ani”, fanariota și histrionica chera Duduca, aptă să sucească mințile bărbaților, fie și numai prin cântec, ni se înfățișează ca o expertă în arta seducției. Ea e:

„foarte frumoasă, șezând răsturnată pe un divan de mătase și cu părul ei cel negru undulând în neorânduială. Cămașa de borangic, singurul veșmânt ce acoperea trupul ei, era atât de transparentă, încât lăsa să se vadă un piept mai alb decât marmura, o talie de nimfă. Ea ținea în mână o tambură cu care se acompania. Ochii ei cei negri și plini de văpaie amoroase, absorbiți acum în arzătoarele visări ce deșteptau în inima ei dulcele accente ale melodiei, părea că cereau o dulce mângâiere la chinurile ce ea suferea”¹⁹.

Respectând totuși principiul romantic al contrastelor, ițele caracterizării celor două personaje feminine principale, Maria și chera Duduca, se împletesc contrapunctic. Dacă prima din ele, simbol al naturaleței, însumează numai valori morale înalte, Chera Duduca e definită de șiretenia și de grija deosebită pentru podoabe și pentru păstrarea tinereții, preocupare asociată în epocă deseori cu snobismul și cu superficialitatea. Semn al frivolității și al vanității, dichisul coconiței Drăgana din „*Bată-te Dumnezeu!*” [*Coconița Drăgana*] și „meșteșugul” în care excelează, „zugrăvia”, sunt puternic satirizate de I. Heliade Rădulescu: „știe de minune a-și încondeia și îmbina sprâncenele și, când voiește, se face albă ca peretele și roșie ca racul (...) și e frumoasă de minune”²⁰.

„Ninecuță-sa” s-a asigurat ca lada de zestre a fetei să conțină: „sticluța cu *stricat*, pe care dumneaei îl numește *dres*, pământul, alune arse îndestule, făcălețe mititele de paie de mătură alese, firele de ibrișim, hârtiuțele cu stiubeci, pudră, făioară, rumeneală ș.c.l., strânse, rânduie foarte binișor; o, ce dragoste părintească! Nostimă și tinerică o să mai fie coconița Drăgana!”²¹. Încurajată de părinți, care nu scapă netaxați, coconița, ca și soțul, îmbrăcat cu haine „nemțești”, nu are decât să fie în pas cu moda. Și, prin modă, dar și prin gastronomie, cum înțelegem din *Tainele inemei*, în pas cu lumea occidentală.

„Ce să fac, soro, dacă-i moda... și dacă-mi place...”²², exclamă nu de puține ori Chirița, fie că este la „fiteatru”, cu fetele „ghilosite, gătite, împopoțonate, îmbrăcate tot după modă... Ce dracu să faci?... Dacă ai giuvaeruri trebuie să le arăți.”²³, machiată cu „sprâncene”, „benghiuri”, „roș”, fie călare pe cal, trăgând tutun, pentru că, din nou, „așa-i moda. Dacă sunt armazoancă, trebuie să mă deprind cu țigările...”²⁴ Aspirantă înflăcărată la titlul de cetățeană „europeană”, Chirița stârnește deopotrivă râsul și empatia. Curioasă, amatoare de călătorii, ea adoptă nu numai ținuta, ci și obiceiurile străinilor, oricât de neînsemnate ar părea (printre ele, aducerea răvașului pe talgere). Ambițioasă, cu o concepție poate prea optimistă și pozitivă asupra sinelui și a lumii, Chirița vrea să ardă etapele, să depășească timpurile și condiția, să ajungă isprăvnicească, mamă de fete măritate la oraș și de băiat școlit. Lipsită de complexe, „neneaca”, care a învățat „toute seulette”²⁵ franceza, e conștientă de importanța educației

¹⁹ *Ibidem*, p. 31.

²⁰ I. Heliade Rădulescu, „*Bată-te Dumnezeu!*” [*Coconița Drăgana*], în *Poezia. Proză*. Editura Minerva, București, 1977, p. 308.

²¹ *Ibidem*.

²² V. Alecsandri, *Chirița în provincie*, în *Opere V. Teatru*, text ales și stabilit, note și variante de Georgeta Rădulescu-Dulgheru, Editura Minerva, București, 1977, p. 418.

²³ V. Alecsandri, *Chirița în Iași sau Două fete ș-o neneacă*, op. cit., p. 372.

²⁴ V. Alecsandri, *Chirița în provincie*, op. cit., p. 420.

²⁵ *Ibidem*, p. 422.

(elocvente în acest sens sunt pasajele de dialog cu Luluța, a cărei atitudine ireverențioasă e justificată și de unicitatea dată de formarea ei la „pansion”).

Aflată la vârsta la care caută să își căsătorească fetele, astăzi Chirița ar fi considerată o femeie tânără. Totuși, copila Luluța, gata și ea să-și pună pirostriile, își numește „mătușica” „Știrba-baba-cloanța”²⁶, iar Leonaș, candidat la inima Luluței, o „alintă” „băborniță bătrână”²⁷ sau o „babă strechietă”²⁸.

Om al voiajurilor, proaspăt revenit după o perioadă de trei ani petrecută la Paris, Leonaș poate fi considerat un *alter ego* al autorului, al „veșnicului tânăr și fericit”, al „veselului” Alecsandri, cum îl vedea Eminescu. Ca și acesta, Leonaș este un spirit aventurier, este curajos, sprintar, intuitiv, volubil, deopotrivă tandru și ironic.

Tinerețea este sinonimă cu puterea, cu jocul, cu curiozitatea și emoția marilor revelații (inclusiv aceea a călătoriei²⁹), cu emulația și petulanța. Este perioada elanului vitalist și a „păcatelor”, vorba lui C. Negruzzi, care își intitulează, într-un exces de modestie, volumul de scrieri *Păcatele tinerețelor*.

Personajul bătrânului, de regulă în rol de părinte, apare sporadic și episodic în literatura pașoptistă. Simbol al înțelepciunii și al echilibrului, el frânează ambițiile fiilor sau atrage atenția asupra lor, iar blestemul părintesc are puterea de a schimba traiectoriile destinului. Rușinat de apariția tatălui său, „cu trup uscat de bătrânețe și de sărăcie”³⁰ venit să îi dea binecuvântarea înainte de moarte, Dinu Păturică primește din partea bătrânului rănit de gestul copilului o vajnică ocară: „Cum mă gonești tu pe mine, să te gonească îngerul Domnului în toată viața; să nu aibi prieteni în nenorocire, să îmbli din casă în casă cerșind poate ca să-ți astâmperi fomea, și o zdreanță ca să-ți acoperi goliciunea, să lingusești toate tarafurile și toți să-și bată joc de tine. În chinurile boalei tale să nu aibi pe nimeni care să te mângâie și în vedeniile tale să-ți stea înainte toate fărădelegile tale. Amin! Fie, fie!...”³¹

Nu de puține ori naratorul preia trăsăturile autorului. Întors din călătoriile de studiu sau de plăcere, naratorul din *Tainele inimei* blamează spoiala românească de civilizație sau ceea ce va numi mai târziu Maiorescu „forma fără fond”: „crescut și trăit o mare parte din tinereți” prin Europa „am fost și sunt de idee că în secolul XIX nu este iertat nici unei nații de a se închide înaintea înrâurilor timpului, de a se mărgini în ce are, fără a se împrumuta de la străini”; „am împrumutat de la străini numai superficialități, haina din afară, litera, iar nu spiritul, sau, spre a vorbi după stilul vechi, slova, iar nu duhul”³².

Una din mizele secolului al XIX-lea românesc este găsirea elementului diferențiator, același la care năzuiesc ca indivizi proaspeți pășind pe drumul vieții Mihail Kogălniceanu, Constantin Negruzzi, Bogdan Petriceicu Hasdeu sau Vasile Alecsandri.

În *Duduca Mamuca (Din memoriile unui studente)*, nuvelă care fructifică unele memorii ale autorului din perioada studenției, Bogdan Petriceicu Hasdeu desfide romantismul naiv și convențiile sociale. Cu un stil inconfundabil, irigat de umor și de satiră, Hasdeu, maestru în arta dialogului și în alternarea planurilor narrative, critică diletantismul, veleitarismul, mediocritatea.

Mulată pe un schelet spectacular, dramatic, proza e configurată în jurul stratagemelor cinicului, inteligentului și ingeniosului personaj principal, care își propune și reușește, cu exactitate matematică, să o seducă pe tânăra actriță rusoaică Maria, „frumoasă ca o

²⁶ V. Alecsandri, *Chirița în Iași sau Două fete ș-o neneacă*, op. cit., p. 375.

²⁷ V. Alecsandri, *Chirița în provincie*, op. cit., p. 449.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Vezi memoriile de călătorie.

³⁰ Nicolae Filimon, op. cit., p. 204.

³¹ *Ibidem*, pp. 204-205.

³² Mihail Kogălniceanu, *Tainele inimei*, op. cit., p. 100.

româncă”³³. Replică la descrierile siropoase, tânăra este prezentată ca „frumoasă, nespus de frumoasă, neînchipuit frumoasă, frumoasă strașnic!”³⁴. „Avea niște ochi... culoarea și mărimea nu-mi aduc bine aminte! Avea un păr... de seama ochilor. Avea o guriță... dar de atunci au trecut nouă ani”³⁵.

În vârstă de numai șaptesprezece ani, protagonistul, fin cunoscător al psihologiei feminine, care știe că „pentru ca să te iubească sexul (...) frumos” trebuie să fii „întotdeauna *prea*”³⁶, își declară fără modestie competențele în *ars amandi*: „Crescut în școala poezilor latini, adăpat la adâncele izvoare poetice ale lui Ovidie, Petronie, Propertie etc., eu cunoșteam din copilărie, ca pe *Tatăl nostru, meteorologia amorului*”³⁷.

Derulate într-o serie de scene pline de suspans și plasate în decor romantic, cu intenții parodice, întâmplările, în mare aventuri amoroase, au fost considerate în epocă imorale, drept care, în 1863, autorului i se intentează un proces devenit celebru în istoria literară românească. La curent cu tendințele culturale europene, făcând un lung excurs prin literatura universală, Hasdeu se apără prin atac. Deși achitat, el republică nuvela sub numele de *Micuța*, schimbând cadrul narativ din Rusia în Germania. Renunță la unele pasaje atât din considerente stilistice, cât și dintr-o neașteptată pudoare.

Dezinhibat, inteligent, spiritual, stăpân pe viața sa și apt să le manevreze și pe ale altora, așa poate fi descris Toderiță N.N., din *Duduca Mamuca*, respectiv Ghiță Tăciune, în *Micuța*. El rezumă condiția tânărului aflat într-o lume în care forma maximă a autenticității, lepădarea măștii nu e posibilă decât prin sinucidere. La urma urmei, „tinerețea e vârsta romantică a omului, cu toate dezavantajele canonului, inclusiv pericolul sinuciderii”³⁸, conchidea Ioana Pârvulescu.

BIBLIOGRAPHY

- Alecsandri, Vasile, *Opere V. Teatru*, text ales și stabilit, note și variante de Georgeta Rădulescu-Dulgheru, Editura Minerva, București, 1977.
- Alecsandri, Vasile, *Opere I. Poezii. Doine, Lăcrimioare, Suvenire, Mărgăritărele*, text stabilit și variante de G.C. Nicolescu și G. Rădulescu-Dulgheru, studiu introductiv, note și comentarii de G.C. Nicolescu, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1965.
- Alexandrescu, Grigore, *Opere I. Poezii*, ediție critică, note, variante și bibliografie de I. Fischer, studiu introductiv de Silvian Iosifescu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1957.
- Bolintineanu, Dimitrie, *Poezii*, vol. 1, din *Opere alese*, studiu introductiv de D. Păcurariu, text stabilit de Rodica Ocheșeanu și Gh. Poalelungi, Editura Pentru Literatură, București, 1961.
- Filimon, Nicolae, *Opere*, ediție îngrijită, prefată, note și bibliografie de Mircea Angheliescu, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Editura Univers Enciclopedic, București, 2005.

³³ B. P. Hasdeu, *Duduca Mamuca (Din memoriile unui student)*, în volumul *Opere I. Poezii. Proză*, ediție îngrijită de Stancu Ilin și I. Oprișan, introducere de Eugen Simion, Editura Fundația Națională pentru Știință și Artă și Editura Univers Enciclopedic, București, 2006, p. 769.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, p. 790.

³⁷ *Ibidem*, p. 795.

³⁸ Ioana Pârvulescu, *op. cit.*, p. 33.

- Hasdeu, Bogdan, Petriceicu, *Opere I. Poezii. Proză*, ediție îngrijită de Stancu Ilin și I. Oprișan, introducere de Eugen Simion, Editura Fundația Națională pentru Știință și Artă și Editura Univers Enciclopedic, București, 2006.
- Kogălniceanu, Mihail, *Opere I. Beletristică, studii literare, culturale și sociale*, text stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Dan Simionescu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.
- Negruzzi, Constantin, *Păcatele tinerețelor*, ediție îngrijită de Liviu Leonte, prefață și tabel cronologic de Elvira Sorohan, Editura Minerva, București, 1982.
- Pârvulescu, Ioana, *Alfabetul doamnelor. De la doamna B. la doamna T.*, ediție revăzută și adăugită, Editura Humanitas, București, 2021.
- Rădulescu, Heliade, Ion, *Poezia. Proză*. Editura Minerva, București, 1977.
- Simion, Eugen, *Dimineața poezilor. Eseu despre începuturile poeziei române*, Editura Cartea Românească, București, 1980.
- Zamfir, Mihai, *Din secolul romantic*, Editura Cartea Românească, București, 1989.

TO LAUGH OR NOT TO LAUGH? BORDERLINE HUMOUR IN ROBERT CRUMB'S COMIX

Ileana Botescu-Sireţeanu
PhD, „Transilvania” University of Braşov

Abstract: Dwelling on an interdisciplinary approach of underground contemporary American comics, especially Robert Crumb's intentionally unapologetic depictions of gender roles and gender politics, this paper looks into how the mechanisms of parody and caricature are able to produce seemingly divergent effects, which depend inasmuch on the author's intentions as they do on the consumer's cultural and ideological background. Humour and pathos, as well as revolt and outrage may all be triggered by the parodic (mis)representation of caricature, which makes it fascinating to study the underlying capacity of such visual distortions to evoke very different strong emotional responses, but also to subvert well-established societal and cultural models and ideologies. Departing from well-established definitions of parody in contemporary literary theory and expanding to applying them in the field of gender studies, this article is trying to expose and explore the subversive streak of humour, as it comes across in Crumb's underground comics. To this purpose, it investigates how the excess and transgression of caricature are used to ideologically destabilize and interrogate long-lasting concepts and patterns of behaviour such as gender and gender roles, while still eliciting a comic effect. Also, this study seeks to identify the root causes of the general public's divergent responses to Crumb's visual narratives, which are often viewed as offensive and outrageous while, at the same time, brilliantly comic and anti-canonical. Borderline humour is thus defined as that incredibly thin line between witty mockery and straightforward offence.

Keywords: humour, parody, caricature, gender roles, underground American visual culture.

Introduction

Humour is something very personal. It is also something deeply therapeutic, as it has the capacity to relieve tension, dismantle taboos, demythologize old idols and undo solidified ideologies and models. For these reasons, humour is always a positive force. Even when we call it dark. However, precisely for the aforementioned reasons, humour is also revisionist, most of the times. This means that, aside from its capacity to produce laughter and a healthy cathartic effect, humour subtly and critically revisits the established meaning of long-lasting realities, concepts, patterns and images. It questions without providing answers, it affects the stability and credibility of persons, concepts and ways of being in the world far more effectively than anything else because of its underlying subversive feature. It is precisely this mechanism that the present article seeks to investigate and explain, focusing on the work of the contemporary American cartoonist Robert Crumb, whose unconventional humour has often been the source of much controversy. His seemingly offensive portrayal of women and gender relations, of race and racism, of spiritual values, makes it difficult to appreciate the ideological quality of his humour, as most viewers will assume a malignant intent which triggers an offensive outcome. However, paired with an analysis of his self-mockery and caricature, Crumb's apparent attack against minority is in fact, in my reading, an attack against the injustices of traditional gender and racial roles, against their limiting effects and harmful consequences. Parody and caricature are used as anticanonical tools meant to erode the legitimacy of clichéd gender and race-related images. The following analysis is meant to

argue that Crumb's comics reflect the overarching revolutionary cultural atmosphere of the 1960s in the United States of America, mirroring the profound cultural and ideological changes of the decade and reinstating humour as the witty weapon of brilliant minds. Not hearts.

The Humour Transaction. A Few Considerations.

Borrowed from a recent article on the nature and effects of humour by Jessica Milner Davis and Jennifer Hofmann ("The humor transaction schema: a conceptual framework for researching the nature and effects of humor" in *HUMOR* 2023; 36(2): 323–353), the *humour transaction* phrase will be used in the following not only to refer to the social contract between humorist and audience, but also to the relationship between laughter and society. In this respect, I believe it is crucial to bring into discussion Henri Bergson's essay on *Laughter*, as it remarkably sets the foundations for the understanding of the corrective function of laughter to the social scene. Aside from describing the intentions of the humorist, the expectations of the audience and their mutual interdependent contextual transfer of meaning, the *humour transaction* should also refer to the commonality of shared experience. As Bergson puts it, "you would hardly appreciate the comic if you felt yourself isolated from others. Laughter appears to stand in need of an echo. [...] Laughter must answer to certain requirements of life in common. It must have a SOCIAL signification" (Bergson pp. 4a-5a).

The *humour transaction* points therefore to the capacity of laughter to unify social experience inasmuch as it arises from a fracture between social rigidity and the malleability of human nature and experience. It is in this sense that this concept should be used, I believe, when referring to Robert Crumb's social criticism and apparently malevolent intent and not in the strictly schematic manner that the authors of the article in *HUMOR* have themselves eventually denounced:

Although experiencing and using humor are both holistic processes, dependent on synchronization of social behaviors by humorist and recipient, the schema simplifies in order to summarize the general outline of a typical shared humorous 'transaction' while allowing for complex detail within each stage" (Davis, Hofman in *The humor transaction schema: a conceptual framework for researching the nature and effects of humor*).

Of course, the schematic framework helps organize the vast literature on humour, as the authors explain, but in our case, a wider understanding of the concepts would allow for a more profound analysis of the social dimension of the humorous act. In fact, the authors invite further amendments of their schema (Davis, Hofman 324) which would allow for further interdisciplinary approaches to the creation, reception and use of humour. The present analysis is particularly interested in how humour can be used as an agent of social change in a context that promotes the challenge of hierarchies, ideologies, norms and roles.

Also, how far can laughter go? Is there a limit to what we, as a society, can make fun of? Is there anything that laughter should leave untouched? Is socially accepted common sense supposed to regulate and limit humour? To laugh or not to laugh, this is the question. It is therefore the purpose of the present study to determine whether humour should be subject to any laws, including those of morality. It is my belief that any form of good humour, by which I mean humour that has reached its purpose, is transgressive and, because of that, it is always norm-deviant. Norm transgression stands at the core of dark comedy, parody, caricature and the carnivalesque, all of which are avatars of *humour transactions*. Transgression is in fact essential to the correction that humour seeks to apply to the rigidity of manner/behaviour. And it is also consistent with the malleability of human experience as opposed to social norms.

Moreover, the *humour transaction* is essentially, as Bergson argues, an intellectual endeavour (Bergson 4b). Although, paradoxically, laughter seems to spring from the heart, it

is in fact “a momentary anaesthesia of the heart” (Bergson 4a). It is the human wit that actually makes the transaction possible, by a sense-making mechanism that is able to identify the comic intent, assess the context and connect intent with expectation and meaning. The comic effect arises only when people momentarily abandon empathy and resort to their intelligence (Bergson 5b), making thus the *humour transaction* a cold-hearted, witty enterprise. The humourist is hence merciless, the receiver should be too. The transaction is successful only in these terms in which witty connections are made possible in the absence of emotions. It is here, I believe, that the case against Robert Crumb should be dismissed. Following Bergson’s logic, as a comic, his job is not to arise emotion and thus make the world better, but to better the world through laughter’s intellectual corrections.⁵

Parody and Caricature

Parody and caricature are twins to the same mother. While parody relates more to the narrative genre, usually describing a visible distortion of an original material to a comic effect, caricature essentially performs the same operation at the level of images. Both extract enough from the original material so that this remains easily recognizable to audiences and both rely on imitation that is visibly flawed. The transformation that they perform is very similar, metaphorically speaking, to the act of vampirism, which is essentially an act of extreme exploitation. Extracting the vital content from a living organism, in this case a text or a person, and feeding on it in order to create new distorted forms of being is strongly subversive. It is my opinion that the comic effect is not the primary intent of parody or of caricature. Criticism is. Just as the vampire kills living creatures in order to survive and secure immortality, while, in the process, releasing new vampires into the world, parody and caricature deconstruct the original text or image in order for them to come into being. In this respect, it is worth noting Patricia Waugh’s definition of parody as an ‘act of decreation which creates out of destruction, being aware of a pre-existent finite material’ (Waugh 11).

Laughter remains, I believe, collateral to parody and caricature and is more an effect rather than an intent. As ‘an imitation which mocks at the original’ (Jameson 113), parody might cause laughter, just as caricature might put a smile on someone’s face. Too often paired with low culture and a reduced level of education, these mechanisms actually require background knowledge and literacy as well as a superior understanding of context, nuances, and overtones. In addition, parody and caricature are only recognized as such when placed in dialogue with the original material or image. For these reasons, I believe that both are to a certain extent elitist. Relying on dialogism and textual or visual literacy, both yield their meaning from an intertextual connection which is only possible if the receiver has both the knowledge and the skills to perform it. Otherwise, both fail.

In *A Theory of Parody* (1985), Linda Hutcheon argues that parody is never parasitic and that the kind of dialogue it establishes with other texts and other voices is always mutually productive (Hutcheon XIV). She views the parodic revision as a conciliatory strategy meant to enhance the quality and significance of both the original material and of the parodic revision. However, Hutcheon seems to overlook the fact that, as essentially subversive and revisionist, parody does enter this dialogue from a position of power that by itself undermines the dialogue. By admitting that parody “marks difference rather than similarity” (Hutcheon 6), Hutcheon actually acknowledges the malignant effects of the parodic revision.

Similarly, caricature copies a recognizable image, flaunting the distortion and exaggeration of certain features that are to be criticized. As Bergson argues, exaggeration is never the purpose, just the means (Bergson 11a), as the cartoonist is set on debunking and correcting a certain “mechanical inelasticity” (Bergson 6a) of a person or character. Criticism is again the core intention, as the correction is applied to what seems to be too rigid, canonical, fixed, immutable, patterned, clichéd. Through excess and exaggeration caricature,

just like parody, transgresses well-established conventions, ideologies and norms, forcing a revision of all. Humour is in neither of the two cases compulsory, although, many times, a side effect. It is precisely here that the art of Robert Crumb can be fully understood and appreciated, I believe: at the junction between the strongly individuated graphic exaggeration and the parodic revision that this distorted image applies to the original material. One is not supposed to laugh at his comics, although many times laughter does occur as contingent. One should instead critically revise their well-embedded concepts, ideologies, ways of looking at the world and how the world functions.

Robert Crumb's Transgressions

Born right in the aftermath of World War II, Robert Crumb is generally known as an American cartoonist and counterculture comic books artist who has gained prominence in the 1960s as part of the underground revolution. As the initiator and promoter of some independent small-press publications dubbed as comix due to their illicit content featuring graphic violence, drugs, sex abuse and political caricature, Crumb eventually got canceled in recent years precisely for what he excelled at: fierce social satire. Context was, sadly, not taken into account.

To the general public, Crumb comes across as eccentric, to put it mildly. The 1995 biographical documentary that shows Crumb and his family as they prepare to move to the south of France gained widespread acclaim at film festivals and was even referred to as “the greatest documentary ever made” (Anderson in *My Ten Great Films*: 2012). The favourable critical reception of *Crumb* was largely due to the fact that, as Anderson puts it, “no other film ever came as close as this to discovering the true damaged soul of its subject, and no other film ever will” (Anderson in *My Ten Great Films*: 2012). The value and meaning of Crumb’s work as an artist can only be fully grasped, I believe, in the context of his troubled early life. Born in a Catholic family which practiced domestic abuse and was scarred by mental illness, Robert later confessed in an interview for the Guardian:

My work is full of anger towards women. I was sent to Catholic school with scary nuns and I was rejected by girls at high school. I sort of got it out of my system, but anger is normal between the sexes. OK, it can go to the top and men can harm women, but if anyone says they are not angry I don’t believe it, especially while your libido is still going. The men who are most charming are often the most contemptuous. (Crumb in Armitstead)

Anger is definitely the raw emotion that Crumb is trying to distill in his comics, but his art is precisely about getting rid of emotion, as Bergson insightfully argues in his discussion of humour (Bergson 4b). What Crumb is trying to criticize and deconstruct is not women *per se*, but the clichéd representations of them, not the men-women relationships, but the solidified, stereotypical gender roles that govern contemporary society. The way he does this is precisely by parodying them through irreverential caricature. I do not agree with those who claim that Crumb is a pervert, a racist and a misogynist and that he ought to be canceled as an artist simply because, in my understanding of his art, I consider the essential traits of parody and caricature that were previously discussed. In this sense, my interpretation of Crumb’s work sides with curator Robert Storr’s statement that Crumb points out “the extreme illogic of prejudice by mocking it” (Storr in Miller).

For the present article, I have chosen to focus primarily on Crumb’s early work, namely the underground period, as it is my contention that the clandestine character of comix circulating in that timespan says a lot about the social and political context. The 1960s represented a decade of great turmoil in the USA, with major social and political changes which were doubled by a shift of cultural paradigm in the western world. The interrogation of norms, the challenge of old hierarchies and ideologies, the dissent with dominant and solidified systems of power was what characterized the 1960s emerging counterculture. This

is the context which made Robert Crumb possible as an artist. Also, emphasis will be laid on a selection of characters that channel Crumb's criticism towards gender as a category and gender roles as a set of socially determined fossilized behaviours.

In 1968, after having published his drawings in various illicit publications, Crumb launched *Zap*, a comic series that would go on for almost two decades with sporadic issues and that would host the work of many other comic artists. Here, he would inaugurate most of his highly controversial characters like Mr. Natural, Angelfood McSpade, Whiteman or Fritz the Cat, but also would draw himself as a cartoon caricature. Self-irony is something that Crumb has practiced extensively over the course of his artistic career and one of reasons for which his body of work should be read as a subversive commentary against mainstream cultural constraints.

Crumb's Mr. Natural features as one of his most iconic characters and, in many ways, he embodies Crumb's critique of the American capitalist society which soaks in self-indulgence while criticizing the evils of excess. As a character, Mr. Natural is an uncanny combination between a New Age guru and the Christian God, visually reminiscent of consecrated representations of the latter while practicing the rituals of the former. Slightly overweight, bald and boasting a long white beard, Mr. Natural takes pleasure in mocking at his ephemeral disciples in search for a greater truth. As a lampoon, his narrative comes in dire contrast with what he is reminiscent of. His sage demeanour and cosmic awareness are constantly contradicted by his straight talk, his sharp mockery and his witty inventions and interventions. Not only does he challenge all God-like visual representations but also all forms of spirituality, for that matter, as he indulges in wild sexual fantasies and riddled storytelling. Visual caricature and narrative parody open a plurality of subtexts in the analysis of Crumb's Mr. Natural, humour remaining contingent to the satirical intention.

Angelfood McSpade is probably the character that has caused most allegations of racism and misogyny that have targeted Crumb over time. Inspired by a combination of the best-known caricatures of black people, it brings together the Savage, the Mammy, Jim Crow, Aunt Jemima, Uncle Ben, in what I consider a straightforward dismissal of them all. Twice marginal as black and as a woman, Angelfood McSpade is very much like Kara Walker's silhouettes, defined and identifiable only by their exaggerated racial features. Her name evokes, just like Walker's monumental Sugar Baby, the objectification of (black) women as items for leasurable consumption, women as food, referencing the name of a popular American sponge cake, paired with an offensive slang word for African American (spade). Crumb depicts her as a nymphomaniac, ready for sex at all times, repeatedly being raped and not minding it, which might be read as an inversion of the gender stereotypes related to women's reluctance for sex or women's passivity in the sex game. Moreover, Angelfood is almost always half naked, bear-breasted, inviting male devouring sex craves and not being bothered by them. She is larger than life, both physically and metaphorically. Although she is constantly assaulted by most men she encounters, she seems to devour them through her physicality. Like Kara Walker's Sugar Baby, she has the capacity to belittle through her immense body which overwhelms her sexual partners, making thus Crumb's parody of sexual clichés obvious. Instead of frail, weak, submissive little creatures, Crumb's women are huge and boast their exaggerated curves shamelessly. In comparison with them, men, Crumb's self-portrayal included, seem small, weak, even impotent. What better criticism of gender roles and gender stereotypes than this flaunting inversion of attributes? Subversively, shamelessness is transferred to women, who have historically been conditioned to hide their sexual drive under a mountain of guilt and shame. Crumb's excessive visual display of breasts, thighs, bottoms, is, I believe, a form of female liberation, not one of misogyny. He is not objectifying women, but exposes their objectification, he is not portraying women as sexual toys, but specifically parodies such practices, while empowering women to grow. On

the same note, he is not being racist when creating a character like Angelfood McSpade, but he is exposing the racism that has created his sources of inspiration for this character.

Furthermore, Crumb's self-portrayal as an unattractive, small, feeble, sex-obsessed middle-aged man, eyes and tongue sticking out, is probably the most intense form of criticism. Bitterly mocking at his inability to attract women and establish healthy human relations, Crumb creates an alter-ego that has wild sex with almost anyone, his sister included. In his case, manhood is reduced to the sex drive that becomes men's defining trait, while human connection is reduced to animalic sex. Everything around is reduced to stereotype which makes it increasingly uncomfortable to watch. It seems as though through this character, Crumb pulls everything out of its hinges, forces every stereotype out of its boundaries in order to expose them as harmful, conditioning and flawed. Of course, I believe it is obvious to many that Crumb's self-caricature has also a therapeutic function, as it addresses the artist's personal history and ensuing failures in social interaction, women in particular. However, revising cultural landmarks, reassessing normative categories and relativizing well-established thought patterns through parody and caricature remains Crumb's greatest artistic achievement. In many ways, he illustrates Bergson's definition of the caricaturist:

His art, which has a touch of the diabolical, raises up the demon who had been overthrown by the angel. Certainly, it is an art that exaggerates, and yet the definition would be very far from complete were exaggeration alone alleged to be its aim and object, for there exist caricatures that are more lifelike than portraits, caricatures in which the exaggeration is scarcely noticeable, whilst, inversely, it is quite possible to exaggerate to excess without obtaining a real caricature. For exaggeration to be comic, it must not appear as an aim, but rather as a means that the artist is using in order to make manifest to our eyes the distortions which he sees in embryo. It is this process of distortion that is of moment and interest. (Bergson 11a)

To conclude, I believe the dilemma of to laugh or not to laugh at such forms of ridicule remains to be solved at a private level. It might be socially damaging to openly admit to the entertaining value of Crumb's work. It might even come across as bluntly immoral, like in the case of the tenured art professor at the University of Michigan who has been accused by her students of microaggression for showing Crumb's work in class. But just as this professor survived the accusations and maintained her tenure, claiming that the very nature of comics is provocative, the purpose of this article was not to defend any form of misogyny or racism, but to discuss the subversive potential of comics as borderline forms of humour.

BILBIOGRAPHY

Anderson, Jeffrey M. My Ten Great Films (May 2012), Jeffrey Anderson Blog, <http://jeffreymanderson.blogspot.com/2012/05/my-ten-great-films-2012.html>, **July, 27th 2023.**

Armitstead, Claire. "Interview: Robert Crumb: I Was Born Weird" in The Guardian Online edition

<https://www.theguardian.com/books/2016/apr/24/robert-crumb-interview-art-and-beauty-exhibition>, August 8th 2023;

Bergson, Henri. *Laughter. An Essay on the Meaning of the Comic*. Temple of Earth Publishing. Online Edition. <https://www.templeofearth.com/books/laughter.pdf> , July, 27th 2023.

Hutcheon, Linda. *A Theory of Parody*. Routledge, New York, 1985

Jameson, Fredric. *Postmodernism or the Logic of Late Capitalism*. Durham: Duke University Press, 1991

Miller, M.H. R. Crumb Means Some Offense in The New York Times Magazine, Sept.15, 2022. Online Edition. <https://www.nytimes.com/2022/09/15/t-magazine/r-crumb.html>. August 9th 2023.

Milner Davis, Jessica, Hofman, Jennifer. The humor transaction schema: a conceptual framework for researching the nature and effects of humor” in *HUMOR 2023*; 36(2): 323–353.

Waught, Patricia. Practising Postmodernism, Reading Modernism, **Arnold: New York, 1997.**

ROMANIA AND ALGERIA'S WAR OF INDEPENDENCE. BETWEEN SUPPORTING THE ALGERIAN PEOPLE AND TENSIONING RELATIONS WITH FRANCE (1954-1962)

Iulian Bogdan Ranteş
PhD, „Valahia” University of Târgovişte

Abstract: The present work aims to analyze the main events of the Algerian war of independence and Romania's position in relation to it. In the first part, a retrospective of the Franco-Algerian conflict will be made, from its beginning on November 1, 1954 until the conclusion of the Evian Peace Agreement on March 20, 1962. In the second part of the paper, we will present how Romania positioned itself to this conflict. Like almost all states in the communist camp, the RPR helped the Algerian people by sending aid consisting of medicine and clothes to the Algerian Red Crescent in 1958 and 1962. Although there were several contacts, Romania was reluctant to recognize the Provisional Government of the Algerian Republic, established in 1958 in exile because there was a possibility that diplomatic relations with France could deteriorate. Thus, the Romanian government waited for the right moment to recognize the Algerian leadership, and this happened on March 20, 1962, after the conclusion of peace, despite the protests of the French Legation in Bucharest. Later, Romania and Algeria established diplomatic relations, and on November 1, 1962, the first official Romanian delegation visited the North African state.

Keywords: National Liberation Front, Provisional Government of Algerian Republic, Romanian Ministry Council, Ben Khedda, Ion Gheorghe Maurer.

Algeria este un fost teritoriu al imperiului Otoman care ulterior a ajuns sub stăpânirea Franței, în prima jumătate a secolului XIX. În acea perioadă teritoriul nord-african se afla sub stăpânirea formală a otomanilor, iar francezii au ajuns să ocupe această regiune în urma unui banal incident. Astfel, în anul 1827, conducătorul Algeriei de atunci, dey-ul Hussain s-a certat cu consulul francez de la Alger, Pierre Deval, din cauza unei datorii pe care acesta din urmă nu o achitase de foarte mulți ani. În urma unei discuții mai aprinse între cei doi, Hussain l-a lovit cu plicul de prins muște peste față pe oficialul francez.¹

În urma acestui incident marina franceză a impus o blocadă navală asupra porturilor algeriene în perioada 1827-1830. După aceea francezii au decis să trimită trupe terestre pentru ocuparea Algeriei. Astfel la 4 iulie 1830 37.000 de soldați francezi au debarcat pe țărmul Algeriei, lor opunându-li-se 6000 de algerieni care au fost înfrânți imediat. La 5 iulie trupele franceze ocupă orașele Alger și Quacba. Comandantul armatei franceze le-a garantat locuitorilor acestor orașe că francezii le vor respecta libertățile, religia, proprietatea, comerțul și femeile. Astfel stăpânirea otomană a fost înlăturată, francezii pozând în adevărați salvatori ai populației locale din ghearele acestora. Cucerirea Algeriei nu a fost una totală, trupele franceze ocupând doar orașele sus menționate. Momentul ales de Franța pentru acest lucru a fost unul prielnic deoarece Algeria era în acel moment izolată din punct de vedere diplomatic,

¹ Jamil M. Abun-Nasr, *A history of the Maghrib*, Cambridge, Londra, New York, Cambridge University Press, 1975, p.236.

așa explicându-se faptul că nimeni nu a sărit în apărarea ei, nici Marea Britanie, nici Imperiul Otoman a cărei provincie era și nici măcar vecinii tunisieni.²

Ulterior, francezii au stăpânit acest teritoriu până în a doua jumătate a secolului XX, iar încă de la început aceștia au încercat transformarea Algeriei după modelul Franței, în acest sens fiind aduși foarte mulți coloniști europeni. De asemenea, politica autorităților era una prin care se încerca suprimarea tradițiilor și obiceiurilor populației locale prin impunerea limbii și culturii franceze.

Până în timpul celui de-al Doilea Război Mondial Algeria a fost guvernată de francezi cu ajutorul unor lideri locali care beneficiau de mai multe avantaje din partea francezilor. Cu toate acestea, în acea perioadă au existat și câțiva astfel de conducători care i-au trădat pe francezi și s-au revoltat împotriva lor pe fondul nemulțumirii populației locale musulmană față de politica de asimilare dusă de metropolă.

I. Aspecte ale războiului de independență din Algeria (1954-1962)

După sfârșitul războiului Algeria era colonia franceză cu cel mai privilegiat statut, fiind considerată ca un departament al acestui stat. De asemenea în tratatul de înființare al NATO din 1949 se preciza că în sfera de apărare a statelor membre intra și Algeria care avea statut de teritoriu francez.³

Situația musulmanilor, care erau majoritari, nu era una foarte bună însă în 1944 a avut loc o palidă reformă menită să le ușureze traiul localnicilor, aceștia primind cetățenia franceză precum și alte drepturi.

Ruptura definitivă între musulmani și francezi a avut loc în 1945, când în urma unei revolte izbucnite în zona Constantine au fost ucise câteva mii de oameni din orașul Setif și fiind arestați peste 4.500 de algerieni.⁴

Tot în acea perioadă au apărut și foarte multe mișcări naționaliste ale musulmanilor algerieni însă acestea erau foarte dezbinete.

În 1948 a fost înființată și o organizație paramilitară, numită simplu Organizația Specială (O.S.), care era și filiala unui partid numit Mișcarea pentru Triumful Libertăților Democratice (M.L.T.D). Liderul acestei organizații a fost Ahmed Ben Bella, un fost luptător în Armata franceză.

Exasperați de fărâmițarea din ce în ce mai mare a mișcării naționaliste algeriene, liderii O.S. au luat frâiele în mâini fiind hotărâți să reunifice curentul. În acest scop a fost înființat în aprilie 1954 Comitetul Revoluționar de Unitate și Acțiune, fiind hotărâți să treacă la acțiunea directă. Momentul ales a fost unul prielnic, deoarece în acel an Franța a ieșit extrem de șifonată dintr-un război în Indochina soldat cu obținerea independenței de către Vietnam.

Insurecția urma a fi declanșată într-o zi sfântă a catolicilor, și anume ziua tuturor sfinților, la 1 noiembrie. Planul prevedea lansarea a nu mai puțin de 70 de atacuri în același timp asupra unor obiective civile sau militare din mai multe orașe cu rachete lansate, atentate sinucigașe sau simple asalturi asupra unor clădiri⁵.

În același timp în care avea loc atacul, postul de radio oficial din Cairo anunța înființarea unui Front de Eliberare Națională (Front de la Liberation Nationale, prescurtat F.L.N.) care declara deschisă lupta pentru independența națională și restaurarea statului algerian. În primul său manifest F.L.N. avea două obiective care erau vag formulate. Astfel, pe plan intern, revoluționarii cereau lichidarea sistemului colonial, precum și eradicarea oricăror forme de corupție și reformism, iar pe plan extern cereau internaționalizarea problemei

² Ch. Robert Ageron, *Histoire de l'Algerie contemporaine*, Paris, Presses Universitaires de France, 1966, pp.8-9

³ https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_160672.htm?selectedLocale=en

⁴ Robert Aron, *Les grandes dossiers de l'histoire contemporaine*, Paris, Presses Pocket, 1965, p. 352.

⁵ P. Milza, S. Bernstein, *Istoria secolului XX*, Vol. 2, București All, 1998, p. 310.

algeriene precum și unirea statelor nord-africane.⁶ De asemenea, militau pentru continuarea luptei prin toate mijloacele, până își vor atinge scopurile.

Prin această acțiune, insurgenții sperau să dea semnalul unei revoluții naționale, însă situația a rămas destul de calmă. Neavând sorți de izbândă membrii F.L.N. s-au ascuns într-o regiune muntoasă unde cu greu puteau fi descoperiți, mai ales că francezii algerieni cereau măsuri drastice împotriva vinovaților.

Cotitura decisivă pe drumul spre război s-a petrecut abia în vara anului 1955. Neacceptând politica de integrare impusă de francezi F.L.N. a pus la cale un plan pentru a-și atrage de partea sa populația algeriană care încă era indecisă precum și să adâncească prăpastia dintre aceasta și francezi. Astfel, în zilele de 21-22 august 1955 rebelii au lansat un atac general în regiunea Constantine fiind vizate 36 de centre ale administrației coloniale. În urma acestei operațiuni sinucigașe au murit nu mai puțin de 1273 de insurgenți, la rândul lor aceștia omorând 123 de persoane, dintre care 71 europeni⁷.

În urma acestui incident au urmat dure represalii din partea administrației franceze ajungându-se la situația în care nu se mai făcea diferențierea între insurgenți și restul populației musulmane. Pierre Milza și Serge Bernstein vorbesc în a lor *Istorie a secolului XX* de o vânătoare de arabi⁸ numite pe scurt *ratonnades*.⁹ Practic F.L.N. și-a atins scopul urmărit, mai ales că mulți musulmani sătui de represaliile franceze au început să se înscrie în F.L.N., acesta devenind o forță în toată țara.

La începutul anului 1956, în Franța au avut loc alegeri, acestea fiind câștigate de către Frontul Republican condus de Mendes-France și Guy Molet. Acesta a anunțat că se va renunța la politica integraționistă, recunoscând autonomia Algeriei. Acest lucru a stârnit nemulțumirea franco-algerienilor care au inițiat o serie de proteste. Guvernul francez a încercat mai multe proiecte pentru calmarea situației, încercându-se chiar negocieri cu F.L.N. prin ministrul delegat P. Lacoste, trimis în Algeria în acest scop. Însă, francezii nu aveau practic cu cine să negocieze pentru că F.L.N. era mai mult o structură paramilitară iar așa-numiții lideri politici ai mișcării se aflau în Egipt.

Pe parcursul anului 1956 F.L.N. și-a intensificat activitatea atât pe plan politic cât și militar. Astfel, în afară de continuarea operațiunilor de gherilă din regiunea Oranului insurgenții au reușit atragerea de partea lor a comuniștilor algerieni aflați la rândul lor în clandestinitate. De asemenea, mișcării s-a raliat și sindicatul U.G.T.A, studenți musulmani și soldați algerieni din armata franceză. În vară a avut loc și o reorganizare a mișcării, la conducerea Armatei Eliberării Naționale fiind numit Belquasim Krim, iar pe plan politic a fost înființat un Consiliu Național al Revoluției alcătuit din 34 de membri aleși de un congres.

Direcția în care aveau să evolueze lucrurile a fost stabilită în octombrie 1956 când armata franceză a deturnat un avion în care se aflau mai mulți lideri ai F.L.N. în frunte cu Ben Bella, Bou Diaf, Ait Ahmed, astfel nemaieexistând posibilitatea de negociere între cele două părți¹⁰.

Guvernatorul Lacoste le-a dat mână liberă militarilor, aceștia încercând să blocheze toate căile de aprovizionare ale F.L.N. închizând practic granițele Algeriei, în special cele cu Marocul și Tunisia, pe unde treceau toate transporturile de arme și trupe ale F.L.N.

De asemenea, au fost înmulțite controalele asupra localnicilor ducându-se chiar o politică de acțiune psihologică menită a învrăjbi populația musulmană împotriva F.L.N. Aceasta a fost aplicată mai ales în timpul bătăliei Algerului. În urma executării a doi

⁶ <http://www.1novembre54.com/>

⁷ Ch. Robert Ageron, *op.cit.*, p. 101.

⁸ P. Milza, S. Bernstein, *op.cit.*, p. 311.

⁹ Termenul *ratonnades* înseamnă vânătoare de șobolani, însă în argoul francez termenul *raton* este denumirea dată arabilor.

¹⁰ Ch. Robert Ageron, *op.cit.*, p. 103.

combatanți ai A.L.N., F.L.N. a hotărât să recurgă la terorismul urban. După comiterea a câtorva atentate autoritățile au hotărât să distrugă comandourile F.L.N. cu orice preț. Astfel, timp de 9 luni, între ianuarie și februarie 1957, s-a desfășurat Bătălia Algerului. Militarii francezi au recurs la o vânătoare de insurgenți introducând informatori, torturând nenumărați musulmani nevinovați, iar ura acestora față de francezi a ajuns la maximum.

Răspunsul F.L.N a venit prompt prin numeroase atentate cu mașini capcană și uneori chiar sinucigașe care făceau ravagii în rândul armatei franceze. Această acțiune s-a soldat cu un eșec pentru francezi, F.L.N. dovedindu-se extrem de puternic.

Anul 1958 a început tragic, aviația franceză bombardând un sat de pe teritoriul Tunisiei considerat a fi o bază a A.L.N. și ucigând nenumărați civili. Această acțiune a scandalizat întreaga opinie publică internațională. Imediat, în urma unui Congres desfășurat la Tanger, în Maroc, acest stat și Tunisia și-au afirmat sprijinul total față de F.L.N. și față de cauza algeriană.

Însă, la 13 mai a avut loc un eveniment important în evoluția situației. Sub pretextul atacului unui comando insurgent Armata franceză din Algeria a ocupat clădirea guvernatorului general și a reclamat înființarea la Paris a unui nou guvern numit de ei *De Salut Public*¹¹. Ei îl desemnau și pe conducătorul acestuia, în persoana generalului De Gaulle. Liderul acestei mișcări a devenit generalul Salan comandantul armatelor din Algeria. Acesta a amenințat chiar cu atacarea Franței de către aceste trupe, pericolul devenind iminent mai ales că autoritățile din insula Corsica au anunțat că sprijină mișcarea generalilor din Alger. În metropolă, clasa politică avea puncte de vedere împărțite față de această situație. La 15 mai, de Gaulle se declara gata să-și asume puterile republicii¹². Această afirmație era menită să răspundă apelului de la Alger, însă a fost privită ca o manifestare de solidaritate cu răsculații de către republicani. Două zile mai târziu într-o conferință de presă, De Gaulle ținea să-și reglementeze situația în fața opiniei publice amintind de rolul pe care el l-a avut în reinstaurarea democrației în Franța.

Din 1958 până în 1962, războiul din Algeria a reprezentat principala problemă căreia a V-a Republică era nevoită să-i facă față. Însă de Gaulle nu părea a avea o opinie fermă în ceea ce privește situația din Algeria încercând să se apropie totuși de poziția F.L.N. Drept urmare, la 16 septembrie 1959 liderul francez a proclamat dreptul algerienilor la autodeterminare.¹³ Totuși acest lucru urma să se facă bineînțeles cu sprijinul Franței și sub aripa ei protectoare. Drept răspuns, F.L.N. a constituit guvernul Provizoriu al Republicii Algeriene, condus de Ferhat Abbas care s-a arătat dispusă negocieze doar independența totală. De Gaulle a întreprins în lunile următoare un turneu în Algeria prin care le promitea pe de-o parte autohtonilor că le va acorda independența, în timp ce franco-algerienilor le promitea tot sprijinul.

În 1960 un alt val de violențe a început, mai ales că și francezii algerieni își creaseră propriile organizații teroriste. Tot în acest an au avut loc primele negocieri între de Gaulle și F.L.N, soldate în 1962 cu Acordul de la Evian. Negocierile au fost întrerupte de multe ori mai ales că franco-algerienii făceau tot posibilul ca acestea să nu se finalizeze. Situația s-a întors cu 360 de grade, iar între 1961-1962 a avut loc, de data asta, o insurecție a coloniștilor și a militarilor francezi din Algeria. În 1961 a fost creată Organizația Armatei Secrete (O.A.S.) o grupare teroristă care a stat la baza mai multor atentate atât în Algeria cât și pe teritoriul Franței și chiar împotriva lui de Gaulle.

Totuși negocierile franco-algeriene s-au finalizat în 1962 odată cu semnarea Tratatului de la Evian, Franța recunoscând independența Algeriei doar în urma organizării unui

¹¹ Henri Grimal, *La decolonisation de 1919 a nos jours*, Bruxelles, Complexe, 1985, p. 316.

¹² P.Milza, S. Bernstein, *op.cit.*, p. 318.

¹³ Ch.Robert Ageron, *op.cit.*, p. 108

referendum. Acesta a avut loc la 1 iulie 1962 rezultatele fiind zdrobitoare în favoarea independenței, doar aproximativ 16.500 de oameni fiind împotriva¹⁴.

Astfel, după 132 de ani de ocupație Algeria și-a câștigat independența, iar situația devenea dramatică pentru populația de origine franceză, aceasta fiind nevoită să părăsească regiunea lăsându-și aici toată agoniseala de-o viață, iar unii dintre ei părăsindu-și chiar pământurile natale.

I. România și independența Algeriei. Primele contacte

Încă de la începutul conflictului dintre algerieni și francezi statele comuniste, inclusiv România, s-au poziționat de partea nord-africanilor. Astfel, în presa română din acea perioadă au apărut foarte multe articole care prezentau principalele evenimente ale războiului aflat în desfășurare.

Paradoxal, în acea perioadă România restabilise relațiile diplomatice cu Franța, iar cooperarea dintre cele două țări începuse să se extindă.

Referitor la Algeria, primele contacte oficiale cu România comunistă au avut loc în anul 1955, atunci când un student numit Ahmed Khellef a vizitat țara noastră, participând la cel de-Al Patrulea Festival Mondial al Tineretului. Acesta era membru al Partidului Comunist Algerian și a înaintat o propunere către Institutul pentru Relații Culturale cu Străinătatea pentru a înființa o asociație de schimburi culturale între Algeria și România.¹⁵

Însă Ministerul Afacerilor Externe a respins acest lucru, propunând în schimb înființarea unui cerc de prieteni ai RPR, care să nu poarte numele de Asociație.¹⁶

În anul 1957 Semiluna Roșie din Algeria a trimis scrisori către mai multe state comuniste prin care solicita trimiterea de ajutoare constând în medicamente, alimente sau bani pentru a putea îngriji refugiații algerieni din Maroc și Tunisia. Inițial, Crucea Roșie Română stabilise acordarea unui ajutor financiar în valoare de 11.000 de dolari părții algeriene, însă această propunere a fost refuzată de Ministerul Afacerilor Externe român. În acest sens se afirma într-o notă de informare că: „Acordarea unui astfel de ajutor ar da posibilitatea guvernului francez să spună că aceste sume sivesc altor scopuri decât cele umanitare și că, ținând seama de stadiul actual al relațiilor noastre cu Franța, socotim nepotrivită trimiterea unui ajutor sub această formă.”¹⁷

În continuare, oficialii români erau de părere să se răspundă favorabil acestei cereri și să se trimită prin intermediul Crucii Roșii române medicamente și haine. Astfel, considerau ei, s-ar fi arătat solidaritatea poporului român cu lupta de eliberare a poporului algerian fără a fi afectate relațiile României cu Franța.¹⁸

De asemenea, se mai stabileau și direcțiile pe care presa română (ziare și radio) trebuia să le urmeze în prezentarea războiului franco-algerian: „...problemele trebuie să fie ridicate numai sub aspectul lor principal. Să se evite atacuri la adresa guvernului francez și a membrilor guvernului; să se scoată în evidență dreptul la autodeterminare al poporului algerian, lupta sa eroică pentru independență și să se sublinieze că rezolvarea acestei probleme în spiritul vremii, ținându-se cont de aspirațiile legitime ale poporului algerian, este și în interesul Franței.”¹⁹

În același an, ambasada RDG din România a solicitat informații oficialilor români despre cum s-au poziționat față de conflictul franco-algerian și ce acțiuni au întreprins pentru sprijinirea luptei pentru independență a algerienilor. Conform unei note de informare trimisă ambasadei Est-Germane în data de 23 iulie 1957 se afirma că ajutorul acordat de RPR luptei

¹⁴ Ibidem, p. 114.

¹⁵ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Fond Algeria, dosar nr. 2 (Problema 217/ an 1955/ Algeria), f. 2.

¹⁶ Ibidem, p.4.

¹⁷ AMAE, Fond Algeria, dosar nr. 5 (Problema 20/ an 1957/ Algeria), f. 12.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

de eliberare a poporului algerian s-a manifestat prin mai multe articole publicate în presă, prin mai multe mitinguri organizate de sindicatele românești și în cadrul ONU, acolo unde reprezentantul român a votat toate rezoluțiile de susținere a Algeriei. De asemenea, se mai menționa că în luna aprilie a acelui an în România avusese loc „săptămâna solidarității cu poporul algerian” perioadă în care presa română a publicat foarte multe articole pro algeriene și critice la adresa Franței. De asemenea, în mai multe orașe din țară au fost organizate mitinguri de susținere a cauzei algeriene. Aceste manifestații au stârnit mânia legăției Franței de la București care a trimis o notă în care „atrăgea atenția” că în presa română se desfășura o campanie de presă defăimătoare la adresa guvernului și armatei franceze. În urma unei discuții dintre cele două părți, oficialul român, Alexandru Lăzăreanu, a venit cu scuza perfectă. El susținea că ziarele care au scris acele articole sunt organe ale opiniei publice, iar sindicatele care au organizat mitingurile de susținere a poporului algerian nu sunt organe guvernamentale astfel încât statul român nu avea niciun fel de implicare.²⁰ Această afirmație este oarecum amuzantă deoarece, în acea perioadă, România avea parte de unul dintre cele mai dure regimuri comuniste din Europa Centrală și de Est, în care nimic nu se realiza fără acordul partidului.

În aceeași notă se mai menționa faptul că delegatul României la ONU, Atanase Joja, a solicitat de mai multe ori recunoașterea dreptului la autodeterminare al poporului algerian și a votat mai multe proiecte de rezoluții care solicitau acest lucru în conformitate cu principiile Cartei ONU.²¹

Un alt moment tensionat din timpul războiului franco-algerian în care România s-a aflat prinsă la mijloc între cele două tabere a avut loc în anul 1958. Atunci a fost înființată prima instituție de conducere a teritoriului nord-african intitulată Guvernul Provizoriu al Republicii Algeriene, sub conducerea lui Ferhat Abbas, care avea sediul în exil, la Cairo. În data de 19 septembrie 1958, liderul guvernului provizoriu a trimis o înștiințare către Președintele Consiliului de Miniștri al RPR prin care aducea la cunoștință înființarea noii instituții care era considerată a fi un pas uriaș pentru obținerea independenței.²²

În cadrul scrisorii, primul ministru algerian lăuda guvernul RPR pentru poziția avută față de conflictul poporului său cu francezii și solicita recunoașterea noului guvern. În acest sens el afirma: „*Conștient de marele sprijin pe care guvernul Excelenței Voastre l-a adus cauzei revoluției algeriene și pe care istoria îl va reține ca un factor important al eliberării Algeriei și a emancipării sale sociale, sunt convinsă că Guvernul României va fi unul din primele care va notifica Guvernului algerian instituit la 19 septembrie 1958, orele 13, o recunoaștere în care istoria va citi sensul înalt politic al autorului său și grija sa de a rămâne un ferm făuritor al păcii lumii și a libertății.*”²³

La 22 septembrie 1958, Legația Franței de la București a trimis o notificare către MAE român prin care aducea la cunoștință poziția statului francez față de înființarea Guvernului Provizoriu Algerian și consecințele pe care România le-ar fi putut suporta în cazul recunoașterii oficiale a acestuia.²⁴

În cadrul acesteia francezii considerau că acel guvern era ilegal deoarece fusese înființat de un grup restrâns de oameni, nefiind ales prin vot de populație. De asemenea, el nu-și exercita puterea în nicio parte din teritoriul algerian, aflându-se în exil. Francezii mai

²⁰ *Ibidem*, f. 15

²¹ *Ibidem*.

²² O copie a acestei scrisori, tradusă în limba română se găsește în AMAE, Fond Algeria, dosar nr. 12 (Problema 220/ an 1958/ Algeria), ff. 3-4.

²³ *Ibidem*, f. 4.

²⁴ Documentul original se găsește în *Ibidem*, ff. 16-17.

afirmau că singurele acțiuni pe care putea să le realizeze acest guvern erau unele de natură teroristă precum asasinat sau masacre teroriste.²⁵

În acea perioadă Direcția a III-a din cadrul MAE a elaborat un raport în care erau prezentate posibilele repercusiuni din partea Franței în cazul în care statul român ar fi recunoscut Guvernul Provizoriu Algerian. Cea mai mare posibilitate era ca Franța să protesteze energic și să exercite presiuni asupra Guvernului RPR pentru a-și revizui poziția. Autorii raportului considerau că ruperea relațiilor cu România era puțin probabilă, deoarece Franța aspira la statutul de mare putere și trebuia să rupă relațiile diplomatice cu toate statele care recunoșteau Guvernul algerian, fiind imposibil să facă acest lucru.²⁶

O altă repercusiune care-i îngrijora pe oficialii români era posibilitatea ca Franța să recunoască unul din grupurile disidenților anti-comuniști români aflate pe teritoriul său ca Guvern Român în exil. Chiar dacă nu s-ar fi ajuns atât de departe se estima că din cauza acestor neînțelegeri diplomatice, grupurile de „fugari”, așa cum erau numite de comuniști, urmau să beneficieze de un sprijin din ce în ce mai mare al guvernului francez. Alte repercusiuni puteau fi calomnierea imaginii RPR în Franța cu ajutorul presei și stagnarea relațiilor culturale, comerciale și tehnico-științifice dintre cele două țări.²⁷

Într-un alt raport, specialiștii din cadrul MAE recomandau guvernului român să nu se grăbească să facă acest lucru, aducând în discuție duplicitatea oficialilor algerieni pe plan internațional. Ei afirmau că: *„În luarea unei hotărâri privind recunoașterea Guvernului Provizoriu algerian trebuie avut în vedere faptul că actele acelui guvern cunoscute până în prezent nu au conturat în mod clar atitudinea sa față de lagărul socialist, pe de-o parte, și față de statele imperialiste pe de altă parte. Astfel, Guvernul algerian, guvern burghez și naționalist este împotriva imperialismului francez, dar cochetează cu cel american, de la care primește ajutoare în bani, alimente și de altă natură. În același timp, reprezentanții săi merg în vizită oficială la Beijing, fiind întâmpinați la aeroport de locțiitorul premierului Consiliului de Stat al Chinei și de ambasadorul URSS din această țară sau vizitează Spania, RFG și alte țări capitaliste în scopul obținerii de sprijin în favoarea sa.”*²⁸

În finalul raportului se concluziona că până la luarea unei decizii oficiale trebuia să continue sprijinirea luptei poporului algerian și să se afirme dreptul la autodeterminare al acestuia în presă, la ONU și în discursurile oficiale.²⁹

Un alt moment tensionat din timpul conflictului franco-algerian s-a petrecut la începutul anului 1961 atunci când francezii au organizat un referendum în toată țara, inclusiv în zonele din Algeria controlate de ei, în zilele de 7,8 și 9 ianuarie. Scopul acestuia era de a consulta populația în legătură cu dreptul la autodeterminare al algerienilor. Practic, președintele De Gaulle ar fi vrut să acorde algerienilor o autonomie limitată, Franța urmând să aibă încă o mare influență asupra acestui teritoriu. Mișcările care luptau pentru independența Algeriei s-au opus acestui referendum și au îndemnat populația musulmană să nu participe la el, pentru a nu le face jocurile francezilor. Într-un final, referendumul a avut rezultate pozitive însă nu așa cum s-ar fi așteptat președintele Franței, una din cauze fiind rata foarte mare a absenteismului. Practic, De Gaulle a pierdut la acest referendum aproximativ 2,5 milioane de voturi față de cel organizat în 1958 pentru aprobarea Constituției Republicii a V-a.

Presa română a prezentat pe larg acest eveniment, ziarul Scânteia publicând în paginile sale mai multe informații despre desfășurarea și rezultatele Referendumului. Astfel, citând agențiile de presă internaționale, ziariștii comuniști români subliniau masiva prezență a armatei franceze pe străzile tuturor orașelor algeriene. Astfel, pe lângă cei 800.000 de soldați

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem, f. 7.

²⁷ Ibidem, ff. 8-9

²⁸ Ibidem, f. 33.

²⁹ Ibidem, f.34

francezi aflați pe teritoriul nord-african, mai fuseseră aduși încă 20.000 pentru a asigura liniștea în capitala Alger, aceștia fiind instalați mai ales în zonele periferice ale acestuia, acolo unde predomina populația musulmană.³⁰ În zilele desfășurării referendumului au fost semnalate mai multe incidente între populația algeriană ieșită să protesteze împotriva acestuia și armata franceză care a deschis și focul în anumite orașe.³¹

În data de 10 ianuarie 1961, a doua zi după terminarea referendumului, ziarul *Scânteia* a publicat un editorial sub semnătura lui B. Stoian intitulat *Ce a arătat referendumul*. În cadrul acestuia autorul a făcut o retrospectivă a evenimentelor care au avut loc pe durata celor trei zile de vot, a prezentat rezultatele și le-a analizat, citând mai multe agenții de presă occidentale. Despre algerieni, autorul afirma că: „*Totul arată astfel că algerienii doresc o reală determinare, vor să le fie respectat dreptul de a-și decide singuri soarta, că ei urmează cu hotărâre guvernul provizoriu al Republicii Algeria. Realitatea demonstrează că încercarea cercurilor conducătoare de la Paris de a ocoli tratativele cu adevărații reprezentanți ai poporului algerian și de a impune Algeriei un statut menit să perpetueze în fapt subordonarea ei colonială față de metropolă, nu poate constitui în niciun caz o soluție a problemei algeriene ci confirmă adâncirea prăpastiei care s-a creat între Franța și Algeria.*”³²

Tot în acea perioadă Legația României din Franța a realizat o notă informativă despre situația din Franța și problema algeriană. În cadrul acesteia se menționa faptul că referendumul nu a fost concludent pentru niciuna din cele două tabere. Prin realizarea lui De Gaulle încerca să salveze interesele oligarhiei financiare din Algeria, în special față de bogățiile Saharei. Totodată, rezultatele referendumului dovedeau că poporul francez dorea ca războiul să se termine și să se încheie pace cât mai repede. Tot în acel document se menționau niște zvonuri referitoare la faptul că între De Gaulle și reprezentanții FNL începuseră negocieri secrete încă din anul 1960. În cadrul acestora principalele teme de discuție se refereau la situația armatei franceze și drepturile europenilor din Algeria și Sahara după independență.³³

În data de 11 ianuarie 1961 Ministerul Afacerilor Externe a primit o scrisoare din partea lui Krim Belkacem, vice-președintele al Consiliului Guvernului Provizoriu al Republicii Algeriene și Ministru de Externe în cadrul acestuia, prin care își exprima recunoștința pentru poziția delegației RPR la ONU care votase o rezoluție propusă de grupul țărilor afro-asiatice pentru dreptul poporului algerian la autodeterminare.³⁴

Într-o notificare a MAE, despre acest document se preciza că: „*...se situează pe linia acțiunilor întreprinse în ultimul timp de Guvernul Provizoriu al Republicii Algeriene pentru a sonda poziția guvernului român în problema recunoașterii acestuia.*”³⁵

În data de 19 aprilie 1961 secretarul general al MAE algerian a făcut o vizită Ambasadorului României de la Cairo. În cadrul discuției oficialul algerian a vorbit despre tratativele cu Franța, afirmând că acestea urmau să fie grele și de lungă durată, iar guvernul său nu va accepta niciun compromis. Ulterior, cei doi au discutat despre sprijinul acordat de statele socialiste cauzei algeriene, oficialul nord-african subliniind faptul că GPRA nu făcuse presiuni pentru ca acestea să-l recunoască, considerând că fiecare va face acest lucru la momentul oportun.³⁶

³⁰ *Scânteia*, an XXX, nr. 5036, 6 ianuarie 1961, p. 4.

³¹ *Scânteia*, an XXX, nr. 5039, 9 ianuarie 1961, p. 4.

³² B. Stoian, *Ce a arătat referendumul*, în *Scânteia*, an XXX, nr. 5040, 10 ianuarie 1961, p. 4.

³³ AMAE, fond Algeria, dosar nr. 24 (Problema 20/ an 1961/ Algeria) , ff. 2-6.

³⁴ Documentul original se găsește în AMAE, fond Algeria, dosar nr. 27 (Problema 220/ an 1961/ Algeria), ff. 4-5

³⁵ *Ibidem*, f. 7.

³⁶ *Ibidem*, f. 15

În urma acestor discuții MAE a decis să intensifice sprijinul acordat poporului algerian, propunând mai multe măsuri. Astfel: „*Ambasadorul RPR la Cairo să primească instrucțiuni pentru a lua contact cu reprezentantul GPRA pentru a-și exprima sentimentele de simpatie ale guvernului și poporului român pentru lupta poporului algerian și să-i comunice că Crucea Roșie română este gata să acorde un nou ajutor poporului algerian în medicamente, alimente și îmbrăcăminte în valoare de 500.000 de lei.*”³⁷

După mai multe evenimente care au crescut tensiunile dintre francezi și algerieni, la 7 martie 1962 au început negocierile finale între cele două părți, în localitatea Evian, din Franța, așa cum am menționat mai sus. Acestea s-au desfășurat în contextul în care, pe teritoriul Algeriei, organizațiile paramilitare ale celor două tabere comiteau atentate aproape în fiecare zi fiind uciși foarte mulți oameni, iar situația era extrem de instabilă.

Ziarul Scânteia a relatat în paginile sale despre toate aceste evenimente și a avut chiar un corospondent la Evian, în timpul negocierilor, în persoana ziaristului Tudor Vornicu. Acesta scris câteva editoriale în care prezenta ultimele informații aflate din culisele negocierilor. Primul dintre acestea era datat 7 martie 1962 însă a fost publicat în numărul din 8 martie al ziarului Scânteia și se intitula *A început faza finală a tratativelor franco-algeriene*. Pe lângă prezentarea celorlalte runde de negociere dintre cele două tabere și a situației încordate din Algeria, autorul s-a dovedit a fi un vizionar, afirmând că în unele cercuri jurnalistice se zvonea că „*ceva important planează în aer*” și s-ar putea anunța încetarea focului în Algeria.³⁸ Acest lucru a fost anunțat oficial în data de 20 martie 1962, atunci când războiul franco-algerian a încetat și s-a stabilit organizarea unui referendum pentru obținerea independenței statului nord-african. În acel moment România a recunoscut oficial Guvernul Provizoriu al Republicii Algeria printr-o telegramă trimisă de președintele Consiliului de Miniștri al RPR, Ion Gheorghe Maurer, către președintele Guvernului Provizoriu, Ben Khedda. Aceasta a fost publicată în ziarul Scânteia, iar la început Maurer afirma că a luat la cunoștință cu vie bucurie despre semnarea acordului dintre cele două tabere și felicita poporul algerian pentru această mare realizare. În final se preciza că: „*Guvernul RPR, exprimând sentimentele de prietenie ale poporului român față de cel algerian, declară că recunoaște de drept Guvernul Provizoriu al Republicii Algeria și își exprimă dorința de a stabili cu el relații diplomatice. Guvernul român este încredințat că relațiile prietenești între poporul român și poporul algerian se vor dezvolta multilateral în interesul ambelor țări.*”³⁹

Această telegramă de recunoaștere a stârnit nemulțumirea Franței care în aceeași zi și-a trimis ambasadorul din RPR în audiență la MAE. Acesta se numea Pierre Paul Bouffanais și a fost primit de către Gheorghe Pele, secretar general în cadrul Ministerului. Ambasadorul era foarte revoltat de faptul că Maurer recunoscuse imediat Guvernul Provizoriu algerian, fără să cunoască toate prevederile acordului franco-algerian, deoarece până atunci fusese făcut public doar o parte din acesta. El mai afirma că până la referendumul pentru independența Algeriei mai era o etapă tranzitorie de șase luni în care țara era condusă de un alt guvern provizoriu, altul decât cel aflat în exil, care practic nu exista. Oficialul român i-a răspuns sec, afirmând că și guvernul francez a recunoscut „de facto” Guvernul Provizoriu din moment ce s-a așezat la masa negocierilor cu reprezentanții acestuia și chiar au ajuns la un acord. De asemenea, Pele mai afirma că România este stat suveran și decide în funcție de propriile interese politica externă și că într-un final și Franța va recunoaște și ea oficial acest guvern, ambasadorul francez dându-i dreptate.⁴⁰

³⁷ Ibidem, f. 21

³⁸ Tudor Vornicu, *A început faza finală a tratativelor franco-algeriene*, în *Scânteia*, an XXXI, nr. 5461, 8 martie 1962, p.6.

³⁹ *Scânteia*, an XXXI, nr. 5473, 20 martie 1962, p.1

⁴⁰ AMAE, fond Algeria, dosar nr. 29 (Problema 20/ an 1962/ Algeria), ff. 3-6.

Președintele Guvernului Provizoriu algerian, Ben Khedda, i-a trimis o scrisoare de răspuns lui Maurer, prin care îi mulțumea pentru recunoașterea Guvernului și era fericit să accepte stabilirea de relații diplomatice între cele două țări.⁴¹

La 1 iulie 1962 s-a desfășurat referendumul pentru independența Algeriei, iar la 3 iulie acest lucru a fost proclamat oficial. Ziarul *Scânteia* a publicat în paginile sale din 4 iulie o informare în care evenimentul era considerat o mare victorie a mișcărilor de eliberare anticoloniale și un triumf al dreptului la autodeterminare.⁴²

La scurt timp după aceea, Legația franceză de la București a adus la cunoștința oficialilor români textul Declarației Franței de recunoaștere a independenței Algeriei, iar șeful acesteia și-a exprimat dorința, într-o discuție cu adjunctul MAE, Mircea Malița, că Guvernul român îi va trimite un mesaj de felicitare lui De Gaulle pentru rolul jucat în acest eveniment.⁴³ Specialiștii din cadrul MAE au ajuns la concluzia că nu era indicat ca președintele Franței să fie felicitat din mai multe considerente. În primul rând se considera că acesta încerca să-și atribuie toate meritele în soluționarea conflictului, ceea ce nu era adevărat. Al doilea impediment se referea la poziția radicală a lui De Gaulle față de relațiile dintre statele occidentale și cele comuniste și se mai preciza faptul că ignorarea acestuia nu ar putea afecta relațiile româno-franceze.⁴⁴

La 1 noiembrie 1962 Algeria a organizat mai multe festivități cu ocazia zilei sale naționale care a fost stabilită în acea zi care marca începutul războiului de independență. La acest eveniment au participat 71 de delegații oficiale străine, inclusiv una a României, condusă de secretarul general al MAE, Petru Burlacu. Aceasta a fost prima vizită oficială a unei delegații a RPR în Algeria. Pe durata șederii, delegația română a avut întrevederi cu liderul algerian Ben Bella, cu Ministrul Afacerilor Externe și cel al Sănătății ai statului nord-african.⁴⁵

În concluzie, algerienii au avut un război lung și dur pentru obținerea independenței în care au murit foarte mulți oameni iar țara a fost distrusă din toate punctele de vedere. România a sprijinit poporul algerian în lupta sa pentru realizarea acestui deziderat prin acordarea unor ajutoare medicale necesare civililor refugiați și prin ample campanii de presă care condamnau agresiunile armatei franceze față de populația nord-africană. În același timp, în cadrul oficial, România a rămas precaută în declarații și acțiuni deoarece Franța făcea presiuni asupra țărilor care-i sprijineau pe algerieni, amenințând inclusiv cu ruperea relațiilor diplomatice. Într-un final, guvernul român a recunoscut Guvernul Provizoriu algerian după negocierile de pace de la Evian, în ciuda protestelor Legației franceze de la București. Într-un final, România a stabilit relații diplomatice cu noul stat algerian, în timp ce Franța s-a resemnat cu pierderea acestui teritoriu.

BIBLIOGRAPHY

I. Documente

1. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe - Fond Algeria, dosare: 2, 5, 12, 24, 27, 29, 33
2. Fond Dosare Speciale- dosar *Recunoașterea proclamării independenței Algeriei* (Problema 210/ an 1962/ Algeria 1)

⁴¹ AMAE, fond Dosare Speciale, dosar *Recunoașterea proclamării independenței Algeriei* (Problema 210/ an 1962/ Algeria 1), f. 11.

⁴² *Scânteia*, an XXXI, nr. 5579, 4 iulie 1962, p. 4.

⁴³ AMAE, fond Dosare Speciale, dosar *Recunoașterea proclamării independenței Algeriei* (Problema 210/ an 1962/ Algeria 1), f. 18

⁴⁴ *Ibidem*, f. 19

⁴⁵ AMAE, fond Algeria, dosar nr. 33 (Problema 212 F/ an 1962/ Algeria), ff. 2-3

II. Presă

1. *Scânteia*, numere din anii 1961-1962

III. Lucrări generale

1. Abun Nasr, Jamil M, *A history of the Maghrib* , Cambridge, Londra , New York ,Cambridge University Press, 1975
2. Ageron, Charles-Robert, *Histoire de l'Algerie contemporaine* , Paris, Presses Universitaires de France, 1966.
3. Aron, Robert, , *Les grandes dossiers de l'histoire contemporane* , Paris , Presses Pocket, 1965.
4. Grimal, Henri, *La decolonisation de 1919 a nos jours* , Bruxelles , Complexe , 1985.
5. Milza, Pierre, Bernstein, Serge, *Istoria secolului XX* , Vol. 2 , București All , 1998.

THE PASSION AND THE SENSE OF EMOTIONS - ANTHROPOLOGICAL STUDY OF HUMAN STATES

Ștefan Lucian Mureșanu
PhD, "Hyperion" University of Bucharest

Abstract: Holding head in my hands, I'm thinking of everything that passed in all my fifty-eight years of existence on Earth. So quickly they passed ... like yesterday I was romping in the big house of my maternal grandparents, holding a bottle of milk. That bottle was my property and no one was allowed to take it from my hand except when it was empty. I was so happy and proud that I owned something. My father decided my right of ownership. He was my idol. I perceived him strong and highly confident. Everyone who composed his family was protected by him, and we felt defended. Upstairs rooms were ours, of the whole formed around his stability, three bright, high rooms, where at the noon sun was penetrating among the branches of four plum trees, part of the orchard behind the house of the grandparents, indiscreetly snooping through all corners of the chambers. I liked sitting on the bed, face up, letting myself caressed by the gentle, warm rays. It was my own life, moments that I now remember with so much homesickness.

Keywords: alone, thoughts, parents, family, passion

1. Meaning of family, time and resignation as purpose of existence

Motto: *Happy is the one who was young in his youth, happy is the one who knew how to mature on time.* (Puskin)

I conceived the study regarding the evolution of family and passion, as sense of feelings in this new beginning of millennium, as a true story of life. As a desire of knowing and defining the family as the core of human existence, *of the man as entity*, thinker and hrismos, compound of social harmony or an isolated social element of an experience that is hoped. I said *is hoped*, because in his existence the human being was always perceived by some, *as a divided object to be used in a productive purpose and to be used by manipulation*. The aim was a degrading treatment for the isolated social element, for the man uprooted from its normal rights, thrown at a time, to the step of infamy, ingratitude, inability to be accepted as a man. Family, as a primary social nucleus, the nation, as a higher and developed form of human society were during historical time links designed to guide or to direct the deviated course of their component. We wonder where words are going, words spoken with or without meaning, knowing that "In the beginning it was the Word, and the Word was God's and the Word was God"(1). The word was the element that made the man to be consciously connected to woman, creating family, their place of settlement and also the habits and customs in tradition. "Marriage involves all sorts of difficult adjustments"(2), but tolerance, the human consciously attitude, is heading partners toward indulgence and acceptance of their own attitudes. Without cultivating this concept in education, the members of the society are moving toward division, chaos and isolation. Places where they grew up always made people think wistfully, with great pleasure, whether or not belonging to that ethnic majority. "I do not know how others are like, but when I think of my birthplace, of my parental home ..." (Ion Creangă "Memories ...", 1967:198), I quote just few words that opened the great Romanian

storyteller's second part of memories which charmed our childhood. A nostalgic lyricism towards the places and childhood home, which I wanted to transpose in the incipit of the work, also completing: I was alone with my thoughts, with the faces and voices of those who once, long ago, lived just like me, in a world of nature, meditating ideas. And they thought too, as I thought that this game troubled by questions went up and descended from the sky, lighting up my mind, after which it lost itself in the profanes' inspired air. Air particles have substantial infinity of ideas. How much infinite there is in the Universe, so many ideas penetrate and intertwine in the brain of an elevated man filling every blank of thoughts with an increase of perpetual imagination. The literate creates a world of High Divine and resigns himself with his own existence in the cloud suppressed by tumult of the telluric passing.

The light tires the body of literate, the night gives him search in mystery. The mysteries are lights for initiated seekers which fall, time after time, in a net of night. Then, the idea meets the divine moment and, in the night, it shines, making thinker temples to pulse truth about becoming superior:

"One morn before me were three figures seen,/ With bowed necks, and
joined hands, side-faced;/ And one behind the other stepp'd serene,/ In placid
sandals, and in white robes graced." (John Keats, "Ode on Indolence" 1969:34)

I remain amazed at the hours which pass so quickly, much quicker than they passed as when I was a child. Back then, the hour was sixty minutes, now, in 2014, the hour is much shorter, maybe forty or even thirty minutes, in the same rotation of the Earth. But does it really count these minutes in front of a game of ideas, of that infinite of existence in which man has his purpose? The more we live in close harmony with our family, more our steps to the future merge into social groups and we learn to appreciate the man as an existential aid. The family is the first form of life in collectivity of the individual. It is ideal that the baby have both parents close to him during his evolution, to feel love and passion of love towards those who gave him life, raising and educating him. Educating the respect toward humans is the first form of social debate within the family, and the parent can see it in the child's behavior to his relatives and to the children with whom he interacts.

Holding head in my hands, I'm thinking of everything that passed in all my fifty-eight years of existence on Earth. So quickly they passed ... like yesterday I was romping in the big house of my maternal grandparents, holding a bottle of milk. That bottle was my property and no one was allowed to take it from my hand except when it was empty. I was so happy and proud that I owned something. My father decided my right of ownership. He was my idol. I perceived him strong and highly confident. Everyone who composed his family was protected by him, and we felt defended. Upstairs rooms were ours, of the whole formed around his stability, three bright, high rooms, where at the noon sun was penetrating among the branches of four plum trees, part of the orchard behind the house of the grandparents, indiscreetly snooping through all corners of the chambers. I liked sitting on the bed, face up, letting myself caressed by the gentle, warm rays. It was my own life, moments that I now remember with so much homesickness. Since then I had created a world of my own where I took refuge, talking about my future plans, or my intimate problems, which some of them did not want to be known by others.

When I grew older, I did things that I was not emotionally attracted to, but I fulfilled them with great responsibility, because they had to be done and they were required. I loved being praised by my family satisfied because that job was done right. My father was the one dealing closely with our education and "training as men in society," as he always used to tell us when we were already *neighborhood boys* "as you are not ashamed to walk beside me and your mother, flaunting with the name we gave you, so we want to be proud of being ours and having learned how to act as men." My mother was a gentle and kind woman, she spoke little and had a great gift of listening, even if she was not interested in the discussion. This way of

being among people, we inherited us too, all the three sons of her. From her I inherited the gift of perceiving souls, and love for people. Maybe this is why Good Lord always surrounded me in His arms, defending me from all evils.

I did not condemn those who killed my moments of silence, offered to me by the Almighty, even if I got angry within me, and I had let go, as for their brief pleasure to dominate, because, beside the fact that I did not know them, or even if I knew them, I could not escape from what they were about to do to me. Their mission was to make me go through a series of initiation plans. And I've been through a lot, and my soul cried, and my heart also slowly decreased all that enthusiasm of life, often knocking me to the ground, where, with great difficulty, I often raised. By who were these people mounted against me and for what reason they wanted to mourn my so young soul, embarked on a unknown path, I realized it much later. It was in their nature to be like this, as the mist rises from inside and covers the dawn as a blanket. Then, when difficulties pressed me, the family was the one who calmed my pains my parents' advice opened new horizons to me toward my steps were headed.

In my room, gone for a long time from my grandparents' house, with my eyes moistening I was asking myself, as a young teenager, why *bad people exist*? How can the fact that they caused suffering to their fellows satisfy them? Why? Why so much wickedness in their hearts? How can the sorrow caused to other people that have not done anything wrong against them make them happy? Why should I feel "rancor" on their achievements if I am a helpless that I settle for less. Why should I envy my fellows, who want more and possess other accomplishments? Why not try to reach and even exceed my own trouble with a fulfilled heart? Questions, questions, questions without an answer.

A pseudo intellectually, like many of those that haunt today's world with their evil energies and feed themselves with the other's pain, cries that the Almighty wanted to give him everything that he possess unfairly.

I resign that a day will come when everything will be orderly and we will understand our true purpose on Earth. Isolated man falls bitter in solitude and falls, often, depressed. His psyche is depressed. At that time can be easily manipulated by those who seek their full fall. With them wars are made, with them are implemented diabolical plans to destroy all that is human, common sense and tolerant gesture. Isolation is one of the worst forms of destruction of human personality. Lacking in decisions, the man gives up in front of all the promises that are made by the sick minds of the *uprooted ones*. If we analyze the forms of dictatorial leadership of all historical times of mankind, we find that most of them had behavioral addictions: hatred of different ethnicities, sexual obsessions, criminal trends of torture, precisely because these individuals were isolated introverted, full of self-complex and uncommunicative. Wars of conquest were not brought to completion than by people with the same inclinations and mental decay as those who had led them, those who had joined the isolated people or those who were wanted to be isolated desired in order to be easily manipulated.

People are fact of vices that they are aware of, and they recognize them in their subconscious. Man deprived of education, culture and social constraints, is disposed to fall in chaos and existential disorder. They can give birth to perfect orators of passion and hatred, which can, in a given time, destroy partially the human civilization. These people were deprived of family warmth.

Compared to them, there is another form of human social existence. That of the elevated men, men of culture, with scientific concerns, occupations that prevent disorder. They were those who felt the love, appreciation and family guidance. They had models of their parents or other family members, charismatic teachers, trainers involved in their work in order to create men in society.

It is quite true that the two social categories listed above are classified by sociologists in *components of human society*, but a psychologist divides them in *healthy and sick people*. It is a social disease that is more severe and more difficult to cure, because individuals are divided in society in accepted and unaccepted ones. The two types of people arrive at a time, to fight for hegemony. Always gives up the elevated one, not as a form of incapacity of fighting the ill, but as tendency for seeking appropriate form of communication with him. The time of research of the elevated one is the right moment for hitting the social system by those outraged in principle.

In conclusion, can we believe that this category of vicious people, let call them this way, have greater power of persuasion of people of the world in evil, in general, and which arrived nowadays to an advanced stage of decay?

What will happen next! It was found that man, higher developed in thinking over all existing mammals on Earth, wants and realizes the passion as active involvement of family love in his entire future behavior that he will have in society. Therefore, it is required *the endearment* of child in his growth period, praising the good deeds and gentle warning, without repression over all the mistakes. If there is a consciousness of living of our experience, then there may be an awareness of an objective content, because the experience is always the living of something belonging to *the world*. At the same time, if there is self-consciousness, there is therefore a consciousness of subjective content because the same experience is, this time, someone else experience, of our being, belonging to history. But we could say that the world and history are the other ontological expression of bilateral structure of consciousness. Where there is no consciousness, the terror against the existence of the world is destructive. The isolation of the individual, without a beneficial purpose to its social development (health, for example in hospital), represents an indoctrination of consciousness, an interested manipulation of the individual by a well made group of manipulators. In his writings, John Donne, English writer, killed by an incurable disease, meditated in the winter of 1623:

"No man is an independent island; every man is a part of the Continent" (he will publish the text a year later under the title "Words of devotion spoken in harsh circumstances").(3)

To say that each of us is "piece of the continent" means the recognition of a truth, that the mystery of human existence can not be reached or approached, but only on condition to not reduce the person to his individual dimension. This clarification resulted in taking a critical position towards individualism and psychology emerged from modernity.

The family can be a decisive counselor both objective and subjective to the attitude of its component found in full development and training process. It was found that a family whose culture is entirely absent, education of members is below the tolerant level of communication. The communication means to these people vulgarity and misunderstanding of statements. All that was incomprehensible to them, or opposed their existential casuistry, was considered as an inappropriate dialogue and they went to aggression. Leaved in such manner of life, members of these families become, at some point, social threat. But it is true that even isolation is the wrong way to prevent their aggression. "To attribute someone identity, said Henri Ey(4) (Consciousness, 1983:53), means to say that man is self-conscious; such quality always occurs within the inter-subjective process of communication, process which stands at the origin of communication or involves communication within-subjects ". In literary works, each author imposes a part of his character and gives new shades to the characters, who are inversely proportional to the education received by the author in his family. Realizing that, the person's system evolves in time, as a creation of his own world, and the ego becomes the author of his own character, which he creates and oppose to another one. The individual exists and develops in the attitude of the evolution of the group, but if he is self-conscious, doesn't

this mean to be sunk by its own person? And if the individual, consciously, just like the literary character created by one literary work, appears to be the very "property" of the person (a property that is not just a certain mood, but also a right to have ...) consciousness as a whole that can not be reduced to this way to be aware, to this ideal of it, and much less to its basal structure. (Henri Ey, *Consciousness*, 1983:55). Man is born with self consciousness, he is different in acceptance the status of existence, of the environment in which he was formed and developed. These things design the character.

The word hurts the one who knows its meaning, do not kill, but those who have the consciousness formed by the family in order to understanding the meaning of the word, quickly stabilize itself in the social system that is required to be employed. The word is the cause, and the cause is the utterance that endless rises and returns by the end. We are born people and we become, during life, entities different of the role given to us by birth:

"Worms prefer to be worm, / Ask the worm and he shall answer: Who / knows as many things as a worm may know? / Worms descend and ascend, from below, on top. "(Carl Sandburg, "Worms and the Wind", 1966:40).

Some of our fellow strangles their own self and allow to be shaped by the evil which make their being ugly, destroying, gradually their human sense. They lose what is human and links in the mundane sin of destroying the tolerance of being close to each other: "In many systems", wrote in his work "Structural Anthropology" (1978:65), the French scientist Claude Lévi-Strauss:

"the relationship between two individuals expresses often not through a single attitude, but through many, forming, lets say, a package (...).This is an additional reason for which the fundamental structure can hardly be separated."

There are some people that are passing careless through life without tasting the power of knowing and leaving the game of wise ideas in the theoretical or practical understanding of a subject, to circulate trough the air that inspires his peers. They do not wish and do not know how to ask the Universe the light and they live in gloomy darkness of worldly mercy, in despicable nothing that surrounds them. Therefore they harm, and evil is not only the act but even the thought. Dark thoughts rises tempestuous into the Universe then descends like a bolt, snapping the being of the one designated to this collision, like a curse. What is the curse? An accumulation of evil energies in a system - the man -, the being which keeps inside ideas that blink on and off as lights in the dark. It is the fear that Blaga had against enlightening beings, of putting that spotlight on human face and penetrate, inquisitive, through his members:

Come closer! - And who has / ears to hear: / pains are not deep only when I laugh. / Let the bitterness laugh today inside me / and in large roar let it throw the cup in the clouds! (Lucian Blaga "Poems" 1982, 1984:135).

It turned out that not always the detailed research is to the benefit of human society. Often we fall in lust passion, and passion is for some of us a disease of mind, that can not heal. Some are born with it, others acquires it over lifetime in a continuous germination, bursting into a moment of his weaknesses. In the "The fruits of Solitude", 1693, William Penn said:

Passion is a fever of mind which leaves us exhausted" when the halo breaks and the deep black world rushes into man, wrapping him in the black curtains of evil, after which it falls slain. It's a hard fall from the chaos, with hard and strong will can rise again, but still in darkness it shall live: "The new (...), recorded Komarov in his work, according to Russian scientist Nicholas Nikolaevich: "It is never a simple denial of what is old, but its essential modification, its deepening and generalizing in relation to new areas of research" (Viktor Komarov in his work, 1985:192).

Educated family gives you confidence in future, helps you detach from selfishness and helps you in giving goodness to your children, and in this way to the whole world. There are

studies over this kind of interpenetration of the elevated one with the loved ones: husband / wife, children, parents, friends. The isolation from this form of social existence created in human subconscious impulses of selfishness, no matter his category: educated or profane. Profane for we understand as he is, in narrowness of knowledge, in inability to discern, cause of selfishness accumulated, but what about the educated one? He realizes the isolation as a requirement to satisfy his experiments. Lacking family, isolated scientist investigates, his nights become days, and the rest is no longer defined as a period of repose. At one point, the research, whose results expected in outflow of years, is required to be used. The results that follow are not known by avid researcher from the lab to see with his own eyes what will happen, when he will experience his research. Always the results of great experiences just assumed, the consequences of some of them were disastrous. Cataclysmic assumption was also the experience of the atomic bomb and Einstein regretted the rest of his life all disaster made to Japanese population. But it was too late. People died, were psychologically affected, tens, hundreds and thousands of people were mutilated. Desire makes the scientist, isolated in his research, to fall in lust of scientific selfishness, and at a given time, simply not to be interested of the world. The years of passion and desire of finding the result of the research, in the unseen world of energies, snatched some of them from family, friends, from what is human, becoming fanatics of scientific laboratories research. They isolated themselves, and their subconscious created another world for them, that of the science of implementation the energies of the third Millennium. To this led and leads to the uncontrolled isolation in both cases, be that of *profane or elevated human*: destruction of human society's evolution. Isolation may be required or desired, as outlined in the rows above. However, in the first case, it is a feeling of hope, its desire of the world, in the second case it is the fear of the world, living inner mentally, a fulfillment in solitude.

If we all wanted to understand the messages which literary men or great philosophers and thinkers of the world have evolved over time in their creations, we perceive knowledge as prohibition in the path of human's uncontrolled vices. This knowledge makes people who discern, to coexist in understanding and in a passion in which love for their fellows to be only respect and sharing.

About respect and benevolent, man should acquaint since his childhood, in the middle of his family. *Family is the cell* which orders and defines the existence in all its activities. The father, by his authority, with controlled gestures and words, must maintain a harmonious family environment. It is he who has, along with the child's mother, to ensure the smooth running of the child's development in society. The problem of family establishing however, is not a simple scientific research, it is one of historical-social experiments in time and unique in its existential background. Every family has its use in society. Educated in order to control its destiny, however, the family has its ideology, particular traditions detach from the general ones. In fact, by the levels of education and culture accumulated during the development and evolution of the two founders (husband and wife) in the families of origin, it is created the future family's nucleus, the first form of social administration and guidance to prospective members of the society of future community. There are some who place the emphasis on reproduction, on increasing the number of family members and less on education, on the look out how the components are developing and evolving. The higher the number of family members was, it became more imposing in decisions regarding communities were they lived. Nowadays, the idea of increasing the number of family members declined greatly among educated families since living standards declined in Romanian society. In the poor families, lacked of culture and education, reproduction remains a strong point.

Each family has its own form of government, of obedience of its members. In Romanian literature, Moromete family remains a symbol of how the component members of this social group gave obedience to *the head of the family*, Ilie Moromete. If in a family, the

child assists frequently of his parents misunderstandings, the result of its evolution will be negative, distorting the view of family life, shattering the ideal of life of couple, the desire to take care of his descendants. And this may be one way to slow down the development and evolution of the family as a form of coercion to its members.

In some states, particularly in post-communist Europe, this social activity, of inhibition of the dissolution of the family because of poverty and lack of jobs, comes to the attention of politics only during election campaigns. Only then the destabilization factors of the family are analyzed, of child abandonment as a necessary evil, because otherwise special homes of care and education of abandoned children would be abolished and the unemployed would multiply.

It was noted, following careful analysis that in isolation (loneliness) man is deviant and easy to handle. Although manipulation is one of the important forms of seizure of votes, if we speak about the political class that is at a time as head of state, school, church, non-governmental associations place great focus on family, the social primary element in child's education. Family stability represents the interest of the institutions of the central administration and local state in the contribution to the maintenance and creation of jobs of citizens. These are main tasks of state governors, called protecting institutions and stabilizing the normal form of coexistence of citizens that are taxpayers. This stability, which should be supported and developed by those who are entitled to do so results in the harmonious development of the child in society, the development of the family as the social stable core.

In conclusion, the State (we are talking about all the parts of this form of maintaining the stability of optimal life of citizens of that country) is one of the main factors in educating human product, the one who can keep the family nucleus.

2. Attitudes and gestures, forms and attempts to be

Man struggles between good and evil. Both forms are results of the behavior acquired through evolution, by members of that society. The lack of education of the family members, deprived of culture and removed from the desire to know, the disinterest of authorities regarding the development and modernization of education, minimizing the requirement for knowledge of the historical traditions of its own people, cultural personalities, etc. have led to many restraints in the evolution of the society in question. There are many of these *restraints* which confused the individual, causing him to fall into a stage of further degradation. Dismantling families led to an increase in the number of criminals, *loners in society* and socially confused. In a country in which no longer are built businesses to produce the necessary and then the plus production for delivery of various products using local raw material, the society morally is decaying, it loses its self-confidence and national stability. From memory begins to fade, gradually, the concept of patriotism, intervening brutal rupture for the particular of the individual, the traditions of his nation. Without having to produce for him and his, the individual will become a consumer from the production of others, imported. It is a psychological fact that it will make him think and to impress upon the subconscious the living experience of inability to produce the necessary for living alone. All products coming from outside accentuates this state and generalize segregation as ethnicity, defining it as powerless to deal alone with life requirements.

In the troubled times of decisions of a social element is very welcomed the communication. Communication in the family, advising of individual with those he feels closest, may become ideal shapes for releasing the brunt from within the individual. It was found, however, that introverts remain active in agony of evil of their own destruction and of beings which they interfere, but also to their own family.

We are not looking now to dramatize conflictual state of feelings of the individual in society. It is just an snapshot in time that showed that, where the state transforms knowingly, following a flawed policy that is at the disposal of occult forces, the active society in a society

of consumers, people will be deprived of the desire to produce. From that moment the working population enters into a *professional sedentarism* (impossibility of creating and producing consumption goods) due to lack of productive jobs, for enhancement of their own domestic production, with raw material reserves existing in its country. This political transformation of society from productive into a society of consumers, mentally destroy people, causing it to migrate, leading it to a gradual breaking of its birthplace, to alienation. In these cases neither family has the consultative power in the decisions of its members. It becomes a chase in the struggle for existence.

3. Selfishness and isolation

Selfishness appears as an inability of self exceeding. Evidenced by behavior and may be native or acquired as a result of powerlessness of the ability to intuit his purpose in society, a lack of understanding that each of us is given by the power to understand knowledge as the fruit of constant work, but also of the power of understanding of the notion of knowledge. The character of Martin Eden, the hero of the eponymous novel by Jack London, self exceeds, always putting to the test his skill. His coarse behavior, from the beginning of the novel, will shape due to the continuous desire to change:

Several weeks passed during which Martin Eden studied grammar, read again the code of elegant manners and devoured all the books he found. With all of his last world he had no longer connection.(5)

It is true that the good society, chosen through gestures and attentions, supported, along the centuries, touch-ups of behavior in evolution of their ancestors; however, we can find that there are people who did not want to be modeled, at least artificially, and integrated into an opened registry system of the society, just for the fact that they were of dominated by selfishness. I was saying in the ranks above that we each have a role model of our evolution, from which we borrowed gestures, knowledge, that you've transposed to our own style. If my father, for example, was construction engineer, a profession with a lot of responsibility, rather dissolute in expression, did not led, as in our presence, to use such an expression. Retention and attitudinal detachment of the construction yard were his fact that established him as a man consciously elevated, educational exponent of an act for us, his sons. I point out that we have the strength to build a decent and acceptable behavior in society. These retentions of some actions lived in subconscious, prove that there is a spirit within our behavior, decency restrictions that have compulsory acceptance and respect in conscious cohabitation and of respect for existence, as only liaison of cooperation between people. What we can see now is the opposite of cooperation as a result of continuous decay of the system of coordination and governance, as if has changed and exploded like a general evil which, of course, generated shocking libertinism.

As frequent conditions of poor financial situation of the society members, of continuous defying of existence of many, by the few, selfishness and isolation become dangerous forms of aggression. On these two states actually rely the seekers of worldwide disaster. And some religious movements, whose aim is not peace and good free development of human society, can be actively used by certain political or paramilitary groups destabilizing social communities in large areas. Of their leadership, education and research of situations led us to the conclusion, it was found that there were and are destabilized social individuals, once in government in kinds of circumstances despicable demagogic. Representing into advocacy groups with the same beliefs as their own, cut off from the family, possessed of pain selfishness, inferiority complex did no more than in a favorable time to implement their fiendish plan to trigger aggression and, at heavy times, full of tension, to uproot his family. It is quite true, if the family is strong, it has a great role in moderating the aggressive aspirations, placing continuously, as primordial, raising and educating children in peace. Demagogy, regarding family protection in some European capitalist societies, is a reality.

How easily can be caught in nets of manipulation an isolated individual, deprived of family, of those who could benefit from his concerns? Isolation, lack of communication, failure to transmit feelings for each other, always led to disintegration of marriage. In conclusion, a family considered experienced and subject to the agreement in cases of imminent life, can raise awareness and attitudes when he's good at resettling the situation.

Do we still ask what is perfection?

Can an answer be given to this kind of attitude?

I think not. Do not forget that we are items at the reach of forces that just seems natural to ourselves, but we can never identify them. I could say that perfection is not found among men, but somewhere, in a place, which we do not know and do not find it in all your life, as long as we live it on Earth. It came to my mind a historical scene, regarding the young family, yet unsettled on its way, just because of the fact of distrust of one into the other. How we are distinct from one another, but how much power we can have if, in the course of our life we are adopting communication. Through involuntary memory, triggered by that discussion from the mess hall, Gheorghidui tells the facts retrospectively, in his journal campaign, bringing in a subjective time his erotic experience. In reality, he has no reason for divorce rather than suspicion. He lives a drama of a creed of which he repeats whenever the opportunity: "those who are in love have the right of life and death one over the other"(6). A result of love without communication. Between him and Ela started at some point in the evolution of their marriage, not to be the same feelings, which they thought they had in the beginning. Maybe even their love relationship was not just as Gheorghidui imagined it, but only a feeling of primary closeness, from Ela. The love we discover in time, passion is a feeling sometimes steep, too dangerous for our existence. What is passionate is not always the end agreed by our consciousness, but may just be a passing desire. The experience of one's own knowledge, blind, faithful love, gives him the opportunity to realize and understand that people can be, in their own way, all superiors. And superiority in many of the cases studied and investigated, led to selfishness. I say this, exemplifying analyzed cases, with results well known. The intellectual, reaching the limit of a sense of completion, sits on the steps well thought in his entire life both professional and familial, and knows how to excel in both. A life in which the generosity, kindness and tenderness are engaged in legitimate existence make from the one leaned towards knowledge (research work, scholarly work), to give the fruit of its work for his joy and others, people from everywhere and especially to the creature who from love (*love* we can call, without mistake, not only moment of procreation when we give ourselves completely to each other, but the whole time that man and woman are staying together talking, admiring and devoting one to another) gave him life. Such an intellectual can not be called selfish. The gifts have a meaning of their own in the way that they wake in the heart chambers feelings.

I've known people who have succumbed profession, against family life, but they have their singularity, the world uprooted them from the rest. There are also those who let themselves in the possession of vices, impotent they say to ever recover.

Inside us plenty of changes that we do not even realize are produced. Only those who have known us quite well, before and after the progress of our existence can observe whether those changes were or were not in favor of our evolution being, but also the meaning of self connections with surrounding people. We are a part of a time of the settlement, but if our ego can not fit time, it will be filled with the effervescence of unfulfillment, and only the separation from telluric will free the ego that will head towards the Universe.

I feel alone, I tell myself, left by all my memories, and with need to think towards different life. My family always offered me enthusiasm, love and peace of the layout of everything of handwriting can mean passion, positive thinking and argued exposure of

everything I think. I qualify, waiting as my self to fly and, went through nine call-backs, to occupy, forever, in the infinite, unknown universe:

Human history its not carrying any chain, nor in scale, but (...) like a tree that raises relentlessly his top and closed branches, but he leaves behind, much more behind, other branches, some almost close to the ground, and at the same time, many of them dry or break and detach for ever from the trunk. (Traian Herseni, 1982:363).

Notes:

1. **Gospel of John, Chapter I**, p.108, *New Testament with Psalms*, Bible Institute and Mission of the ROC, Bucharest, 1991
2. **Douglas L. Oliver**, Solomon Island Society: Kinship and Leadership among the situ of Bougainville, Cambridge, Mass., 1955, passim. See Claude Lévi-Strauss, *Structural Anthropology*, 1978:58.
3. **Pierre Yves Brandt**, *Toute personne est un parcelle de continent*, Buisson Ardent magazine *Cahiers Saint-Silouane L'Athonite*, No. 8, *Mystère et dimensions de la personne*, Édition Le Sel de la Terre, pp. 49-62).
4. **Henri Ey** ([e:], Born 10 April 1900 in Banyuls-dels-Aspres, died on November 8, 1977 in Banyuls-dels-Aspres) was a psychiatrist, psychoanalyst and French philosopher known for his attempts to bring together psychiatry and psychoanalysis. His conception of the psychiatry gravitate towards organodynamism.
5. **Jack London**, *Martin Eden*, p.110, Chapter VIII, Romanian Book Publishing House, Bucharest, 1971.
6. **Camil Petrescu**, *The Last Night of Love ...*(Op.cit.)

BIBLIOGRAPHY

*** *Spelling, Orthoepic and Morphology Dictionary of Romanian Language*, Romanian Academy, Institute of Linguistics "Iorgu Iordan - Al. Rosetti ", Encyclopedic Universe Publishing, Bucharest, 2005.

*** *Explanatory Dictionary of the Romanian Language*, Romanian Academy, Institute of Linguistics "Iorgu Iordan - Al. Rosetti ", Encyclopedic Universe Publishing, Bucharest, 1975.

Blaga, Lucian, *Poems*, anthology, introductory study and analysis by Romul Munteanu edition edited by George Gană, Minerva Publishing House, 1982, 1984.

Creangă, Ion, *Tales, Stories, Memories* Publishing House Library for All, Bucharest, 1967.

Ey, Henri, *Consciousness*, Scientific and Encyclopedic Publishing House, Bucharest, 1983.

Herseni Traian, *Sociology. General theory of social life*, Scientific and Encyclopedic Publishing House, Bucharest, 1982.

Ispas, Sabina, *Oral culture and Cross-cultural Information*, Romanian Academy Publishing House, Bucharest, 2003.

Neagoe's teachings to his son Theodosius, (1971), Minerva Publishing House, Bucharest, 1 Keats, John, *Lyrics*, trans. Aurel Covaci, Youth Publishing House, Bucharest, 1969.971.

Komarov, Viktor, *Beyond the Authority of Science*, Political Publishing House, Bucharest, 1985.

Petrescu, Camil, *Last night of Love, the First Night of War*, Eminescu Publishing House, Bucharest, 1980.

Sandburg, Carl, *Lyrics*, trans. A. E. Baconsky, Youth Publishing House, Bucharest, 1966.

Strauss - Lévi, Claude, *Structural Anthropology*, Political Publishing House, Bucharest, 1978.

MAXIMILIAN WAGNER, THE PROTAGONIST OF ZÜLFÜ LIVANELI'S NOVEL SERENAD - A FICTIONAL PORTRAYAL OF A GERMAN EXILE IN TURKEY DURING THE YEARS OF NAZI TERROR

Bianca Roman
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: In the 1930s, the young university assistant Maximilian Wagner was an epitome of the "superior man" for the Nazi establishment. His moral values and love for his Jewish wife, however, placed him on the opposite side of the German right wing. Wagner left Germany for personal reasons and moved to the young Republic of Turkey, where he was able to continue his academic career, but the Nazi terror would leave a harsh mark on his life, and Istanbul, where he had hoped to find a safe haven, was to become the scene of a heartbreaking tragedy that would have an irreparable impact on the rest of his life.

Keywords: Nazi, novel, Zülfü Livaneli, Serenad

Introducere

În cuprinsul istoriei, inclusiv al istoriei recente, există nenumărate evenimente cărora le-a fost rezervată *damnatio memoriae*. Fie au fost în mod voluntar trecute sub tăcere, fie adevărul a fost distorsionat, fie amintirea le-a fost atenuată sau uitată complet, în mod organic.

Romanul *Serenad* al scriitorului turc Zülfü Livaneli aduce în prim-plan trei astfel de evenimente, cu scopul declarat al autorului de a aduce la suprafață istorii uitate și de a responsabiliza cititorii față de trecut. Filonul istoric principal al romanului este tragedia navei Struma, torpilată și scufundată în anul 1942¹, o dramă cu slabă rezonanță în spațiul public, care însă a început să fie privită cu mai mult interes după apariția romanului în 2011, atât în Turcia, cât și în afara granițelor sale.

În *Serenad* există o bogată diversitate cronologică, iar timpul istoric, social și personal se îmbină, scriitorul prezentând consecințele universale nefaste ale unor evenimente istorice insuficient explorate care ajung să afecteze viețile personajelor din lumea fictivă. Romanul urmărește povestea lui Maximilian Wagner, un intelectual german refugiat în Turcia în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, a eforturilor sale de a se reuni cu soția sa Nadia, evreică de origine română, de care circumstanțele politice tulburi îl despărțire. Destinul celor doi este unul nefericit, căci Nadia, pasageră a navei Struma își pierde viața în tragedia colectivă. Maximilian Wagner revine în orașul de pe Bosfor șaiszeci de ani mai târziu, la invitația Universității din Istanbul în cadrul căreia lucrase în perioada exilului. Aici ajunge să o cunoască pe Maya Duran, o funcționară a universității, a cărei sarcină era să îl asiste pe profesorul Wagner pe parcursul șederii sale în oraș. Întâlnirea lor se dovedește a fi de bun augur pentru ambele personaje.

Exilul intelectualilor germani în Turcia în perioada celui de-al Doilea Război Mondial – contextul istoric al primei sosiri a lui Maximilian Wagner la Istanbul

¹ Nava Struma, care transporta 769 de evrei din România către Palestina, a fost torpilată și scufundată de un submarin sovietic în dimineața zilei de 24 februarie 1942. Petrecuse zece săptămâni de carantină în Istanbul, după ce guvernul Britanic a refuzat să le acorde pasagerilor permise de intrare în Palestina. Tragedia a avut un singur supraviețuitor (Ofer, 1990; Stoian, 1995; Îșci, 2020).

Așadar, tragedia navei Struma se intersectează cu reprezentarea unui alt episod mai puțin cunoscut din istoria evreilor din Europa, precum și din istoria Holocaustului. În 1933, în momentul în care naziștii ajunși la putere în Germania începeau să dea semne de amenințare la adresa comunității evreiești din Europa, în Est, tână republică Turcia, care dorea să își reformeze structurile învechite lăsate moștenire de Imperiul Otoman și să se ralieze la valorile occidentale, a decis să primească în nou înființatele sale universități un număr considerabil de intelectuali germani, atât evrei, cât și non-evrei, care au fost eliminați de naziști din instituțiile de învățământ germane. Având posibilitatea de a-și continua activitatea de cercetare într-un spațiu geografic sigur, departe de spațiul de manevră al naziștilor, acești savanți au contribuit, în anii următori, la modernizarea sistemului de învățământ superior turc. Acest context a fost de bun augur atât din punct de vedere academic, fiind un pas înainte pe calea progresului în Turcia, dar și din punct de vedere al faptului că, în acest fel, aproximativ o sută nouăzeci de persoane au fost salvate, aflându-se la adăpost, departe de ororile Holocaustului.

Savanții germani au contribuit decisiv la întemeierea unor facultăți, departamente, discipline, la transferul de cunoștințe din Occident către republica nou înființată și la pregătirea noilor generații de intelectuali, adică specialiști turci, care avea să îi înlocuiască în deceniile viitoare. În (aproximativ) perioada 1933-1950 sau mai târziu, îi întâlnim în cele mai variate domenii, precum filozofie (Hans Reichenbach, Ernst von Aster), studii orientale (Clemens Bosch), medicină (Rudolph Nissen, Albert Eckstein, Phillip Schwarz, Siegfried Oberndorfer), arhitectură și urbanism (Ernst Reutler), artele muzicale și artele spectacolului (Paul Hindemith și Carl Ebert), economie și finanțe publice (Fritz Neumark, Gerhard Kessler), matematică (Hilda Geiringer), pedagogie (Wilhelm Peterss), geologie (Wilhelm Salomon-Calvi), botanică (Hans Bremer) etc. (Bahar, 2015: 266-272).

Printre intelectualii germani de origine evreiască care și-au adus contribuția nu numai la restructurarea Turciei, ci și la dezvoltarea socială și culturală a lumii, în general, se numără și filologul Erich Auerbach pe care Livaneli îi transformă în personaj secundar în romanul *Serenad*.

Filologul, criticul, și comparatistul Erich Auerbach (1892-1957) a ajuns la Universitatea din Istanbul în 1935, la recomandarea lui Leo Spitzer (1887-1960), fostul său coleg de la Universitatea din Marburg, care era, la rândul său, o personalitate de prim rang a studiilor filologice. În timpul șederii sale în Istanbul, Auerbach a scris „Mimesis: reprezentarea realității în literatura occidentală” (1946). Mimesis, compusă din nouăsprezece eseuri (douăzeci, în edițiile de mai târziu), urmărește istoria stilului literar occidental și reprezentarea realității prin abordarea comparativă a operelor clasice din literatura occidentală. Mimesis este considerată a fi capodopera lui Auerbach și una dintre cele mai influente cărți de critică literară a secolului al XX-lea, textul fondator al literaturii comparate. În contextul fictiv al romanului *Serenad*, Maximilian Wagner o însărcinează pe Maya Duran cu traducerea în limba turcă a monumentalei lucrări, ajutând-o astfel să își descopere un țel².

Maximilian Wagner, o ipostază fictivă a exilatului german în Turcia, în anii terorii naziste

Fragmente din tinerețea lui Maximilian petrecută în Germania, începuturile relației cu Nadia, precum și contextul primei lui sosiri la Istanbul sunt relatate în cadrul unei povestiri în ramă intitulată *Maximilian ile Nadia'nın Hikâyesi* („Povestea lui Maximilian și a Nadiei”) și prezentată din perspectiva Mayei Duran, șazeci de ani mai târziu, pe baza mărturiilor înregistrate audio ale profesorului.

Narațiunea acestei inserții combină și jonglează cu perspective obiective și subiective, întâmplările fiind prezentate dintr-un punct de vedere exterior care sondează în percepția și

² În realitate, Mimesis apare în limba turcă (*Mimesis: Batı Edebiyatında Gerçekliğin Tasviri, Istanbul, İthaki Yayınları*) în anul 2019, în traducerea lui Herdem Belen și Hüseyin Ertürk.

universul interior al personajelor, în special ale personajului principal. Reprezentarea experiențelor lui Maximilian prin vocea narativă a Mayei se distinge de propria lui percepție asupra evenimentelor la care a luat parte. Îmbinarea punctului de vedere al naratorului cu perspectiva personajului conduce la o întrepătrundere subiectivă în care cele două unghiuri se completează reciproc.

Încă de la începutul povestirii în ramă se fixează cadrul spațio-temporal, iar personajul este caracterizat în mod direct. În anul 1934, Maximilian Wagner era un tânăr asistent universitar căruia i se întrevădea un viitor profesional strălucit, conduita sa impunea respect printre studenți, iar noul regim de la putere, regimul nazist, îl încadra cu ușurință în tiparul rasei ariene, rasa așa-numiților oamenilor superiori. Povestea lui Maximilian și a Nadiei debutează în campusul Facultății de Drept din München, unde Maximilian preda, iar viitoarea sa soție studia. Acesta o salvează de agresiunile unui grup de studenți contaminați de viziunile naziste prin care era răspândită ura față de evrei. Gestul lui Maximilian poate fi interpretat atât ca o manifestare a spiritului civic, ca o „îndeplinire a unei îndatoriri umanitare” (Livaneli, 2021: 266), cât și ca o exercitare a îndatoririi sale profesionale, aceea de a opri, în calitate de cadru didactic, o acțiune violentă îndreptată împotriva unui student. Față de agresori își motivează obiectiv gestul salvator: „Eu nu fac decât să împiedic să comiteți o nedreptate față de una dintre studentele mele! Ați uitat că aici se află Facultatea de Drept?!” (Livaneli, 2021: 265). Cu toate acestea, o motivație în plus, de altfel extrem de puternică, a intervenției profesorului au fost sentimentele romantice pe care le nutrea față de studenta sa.

Pentru a o proteja de viitoare incidente asemănătoare care ar fi putut-o pune în pericol, Maximilian îi propune Nadiei să o mediteze în particular. Interacțiunea lor se extinde, în mod treptat, la nivel personal, ea începând să ia parte la activitățile lui Max din afara vieții profesionale. Nadia, care făcea parte dintr-o familie simplă de evrei români stabiliți în Germania, ajunge să cunoască și să facă parte din viața elitistă a lui Maximilian, un tânăr german bogat, membru al unei familii respectate și influente. Acesta avea nenumărate preocupări cultural-artistice, era pasionat de literatură și de muzică clasică, făcând parte dintr-un cvartet în care cânta la vioară. Pentru a-și etala sentimentele romantice față de Nadia, compune pentru ea o serenadă, prilej cu care o cere în căsătorie. Tânărul cuplu se mută în Heidelberg, unde Maximilian își continuă activitatea academică. Nadia își asumă o identitate creștină, prezentându-se în noul mediu social cu numele de Katharina, nume care îi fusese dat la naștere întocmai cu scopul de a preîntâmpina oprimările cu tradiție milenară la care erau supuși evreii.

Tăinuirea identității evreiești se dovedește a fi însă insuficientă. Conduita morală a lui Maximilian îl împiedică să răspundă la presiunile mediului său profesional de a îmbrățișa falsele valori ale regimului nazist, fapt ce atrage izolarea cuplului și acutizarea sentimentelor de anxietate, neîncredere și pericol. Atmosfera opresivă din Germania culminează cu violențele „Noptii de cristal” din 9 spre 10 noiembrie 1938, iar cuplul Wagner ia hotărârea să plece într-un loc mai sigur, în Istanbul, acolo unde mai mulți intelectuali germani, evrei sau non-evrei, prieteni și colegi ai lui Maximilian, reușiseră să-și găsească refugiul, continuându-și în același timp activitatea profesională la Universitatea din Istanbul aflată în plin proces de reformare.

Maximilian ajunge singur la Istanbul, deoarece Nadia este coborâtă din tren de Gestapo și dusă ulterior în lagărul de concentrare de la Dachau. Romanul nu ne prezintă aspectele vieții profesionale a tânărului profesor angajat la noua universitate, deoarece accentul este pus pe zbuciumul său interior și pe eforturile întreprinse pentru a-și recupera soția. Ajuns la Istanbul, locuiește o perioadă la celebrul hotel Pera Palas³, iar ulterior

³ Hotelul Pera Palas a fost construit în 1892 pentru a găzdui pasagerii trenului Orient Express. Poartă numele vechiului district istanbulez Pera, actualmente Beyoğlu, în care se află situat.

universitatea îi pune la dispoziție o casă. Cu excepția prietenilor săi savanți, el nu interacționează cu germanii din Istanbul, dar nici cu populația turcă autohtonă, din cauza admirației pe care turcii o nutreau în mod tradițional față de Germania. Faptul că aceștia îi celebrau succesele lui Hitler ca și cum ar fi fost înregistrate de propria țară se afla în contradicție cu viziunea politică a lui Maximilian și a colegilor săi.

Aflând că Nadia este în viață, dar că este prizonieră la Dachau și pierduse copilul pe care îl purta în pânțe, Maximilian caută să-și folosească relațiile, care ajungeau până la cel mai înalt nivel politic, pentru a-și putea aduce soția în Turcia. Se formează un adevărat lanț al slăbiciunilor, în fiecare verigă este o reprezentare fictivă a unor personaje istorice reale care, în contextul romanului, se implică în demersul disperat al lui Maximilian. Monseniorul Angelo Roncalli⁴ îi eliberează un certificat de botez pentru Nadia, filologul Erich Auerbach îl pune în legătură cu pediatriul Albert Eckstein care, la rândul său, îl cunoștea și se bucura de respectul ambasadorului Germaniei la Ankara, Franz von Papen. La intervenția ambasadorului, certificatul de botez ajunge la Nadia, urmând ca tânăra să fie eliberată din lagăr și trimisă în România, țara ei de origine.

Rămasă singură în România după ce fasciștii aflați la putere îiucid familia, Nadia se îmbarcă pe Struma, tot în urma demersurilor lui Maximilian și ale cunoștințelor sale. Tergiversările politice din jurul cazului Struma își găsesc reflectarea și în roman. Personajul principal își continuă eforturile de a se reuni cu soția sa, stabilind contacte cu cei direct implicați în caz. Reușește să comunice minimal cu Nadia prin intermediul lui Simon Brod⁵, iar ulterior scufundării vasului, pe când se afla deja în SUA, intră în posesia unei scrisori pe care Nadia i-o trimisese prin Medea Salomonovici, o tânără însărcinată în luna a noua care a fost transportată la spital după ce a intrat în travaliu, fapt ce a salvat-o de la destul tragic pe care ceilalți pasageri ai Strumei l-au avut.

Legăturile lui Maximilian cu Turcia sunt întrerupte după tragedia în care soția sa își pierde viața, iar el își continuă existența umbră de traumă peste ocean, în Boston. Întoarcerea în orașul de pe Bosfor 59 de ani mai târziu în calitate de oaspete al Universității din Istanbul, avea să îl ajute să închidă definitiv cercul traumatic și să semneze pacea cu trecutul.

Considerente finale

Din perspectiva „exilaților” sau a „autoexilaților”, tânăra republică Turcia nu a fost doar un teren fertil pentru desfășurarea activității lor profesionale, pe care au fost liberi să o continue, ci, mai presus de toate, a fost un refugiu departe de pericolul exterminării naziste.

În contextul romanului lui Livaneli, protagonistul Maximilian Wagner nu ajunge la Istanbul din rațiuni rasiale, ci mai degrabă din rațiuni personale. Ascendența și cariera sa universitară strălucită îl recomandă, cel puțin până la un moment dat, ca pe un reprezentant promițător, de viitor, al *establishment*-ului nazist, însă resorturile moralității sale îl împiedică să se ralieze acestei ideologii. Deși ar fi putut fi o perioadă liniștită din istoria lor familială, cei câțiva ani petrecuți în Turcia aveau să fie pentru totdeauna asociați de Maximilian cu dramatica pierdere a soției sale. Tentaculele nazismului aveau să îi ajungă chiar și la mii de kilometri distanță, într-un spațiu ce ar fi trebuit să le fie refugiu. Istanbulul rămâne pentru protagonistul romanului *Serenad* locul maturizării sale forțate, locul amintirilor tulburătoare, pentru totdeauna vii în memoria sa.

BIBLIOGRAPHY

⁴ Angelo Giuseppe Roncalli (1881-1963), viitorul Papa Ioan al XXIII-lea (1958-1963). Între 1935-1939, din funcția de delegat apostolic în Turcia și Grecia, a salvat mii de refugiați evrei din Europa, primind ulterior titlul de „Drept între popoare” din partea statului israelian. A fost canonizat în anul 2014.

⁵ Evreu așkenazi stabilit la începutul anilor 1900 în Istanbul, om de afaceri și reprezentant în Turcia al *American Jewish Joint Distribution Committee* (JDC, *The Joint*), cea mai mare asociație umanitară evreiască.

Auerbach, Erich, *Mimesis. Reprezentarea realității în literatura occidentală* (trand. I. Negoîtescu), Iași, Polirom, 2000.

Bahar, I. İzzet, *Turkey and the Rescue of European Jews*, New York, Routledge, 2015.

İşçi, Onur, *Turkey and the Soviet Union During World War II*, Londra, Bloomsbury Publishing, 2020.

Konuk, Kader, *Eternal Guests, Mimics, and Dönme: The Place of German and Turkish Jews in Modern Turkey*, in *New Perspectives on Turkey*, 37, 2007, pp. 5-30.

Livaneli, Zülfü, *Serenadă pentru Nadia* (trad, Luminița Munteanu), București, Humanitas, 2021.

Shaw, J. Stanford, *Turkey's Role in Rescuing Turkish and European Jewry from Nazi Persecution, 1933-1945*, Londra, Palgrave Macmillan, 1993.

Ofer, Dalia, *Escaping Holocaust. Illegal Immigration to the Land of Israel, 1939-1944*, Oxford, Oxford University Press, 1990.

Paksoy, Nadir, *Role of German-speaking Scholars in the Development of Pathology in Turkey*, in *Wiener Medizinische Wochenschrift* (1946), 170, 3-4, 2020, pp. 92-100.

Stoian, Mihai, *Ultima cursă – de la Struma la Mefkure*, București, Editura Hasefer, 1995.

Tomenendal, Kerstin, Özdemir, Fatma, Özden Mercan, *German-speaking Academic Émigrés in Turkey of the 1940s*, in *The Austrian Journal of Historical Studies*, 3, 2010, pp. 69-99.

THE PAINFUL MEMORY OF THE FIRST WORLD WAR: RETREAT TO THE "CAPITAL OF RESISTANCE" IN THE ROMANIAN WAR NOVELS FROM THE INTERWAR PERIOD

Iuliana-Gabriela Blăjan (Popa)
PhD Student, „Lucian Blaga” University of Sibiu

Abstract: A nation's participation in war involves more or less assumed risks, and the interplay of all the mechanisms involved in the logistics of war can never be known in advance. This study argues that, following the principle of causality, the war literature centred on the major military conflict of the early twentieth century eloquently seconds history in its presentation of events. Revisiting one of history's eternally contested dilemmas of the human perspective on an approaching war, the genre literature reinforces the idea that the 'diagnosis' is often wrong and far too optimistic. Novels by Romanian writers of the interwar period present the tragic exodus to Moldova as an artistic replica of an event that is strikingly similar to the simplified presentation of historical fact. The idea that emerges from the fictional framework of these novels is that the exit from neutrality, although animated by the best intentions, has a high degree of dangerousness, and its repercussions are only the predictable consequence of a reality that is deliberately ignored. However, literature does not limit itself to justifying this error of perspective and its results - the unreasonable enthusiasm of the public, the weaknesses of the political class, the ignorance of one's own capacity for struggle - but, through its obsession with making the spasms and nebulousness of history accessible, seeks to clarify the disturbances of perception and orientation and, ultimately, to make human existence more coherent, more tolerable and less overwhelming.

What is certain is that Romania's military intervention in the First World War, a crucial event in national history, was made at the cost of immense sacrifices, and fiction encapsulates in words what history enshrines in eternity through blood. The image of an entire nation taking refuge has aroused great interest among novelists, and their artistic contribution on this thematic segment illustrates the interdependence of history and literature, not only by presenting events chronologically, but above all by facilitating an understanding of a frightening historical reality and the sinister energies unleashed with the outbreak of the Great War.

Keywords: war, calamity, despair, death, suffering, crisis.

Introducere

Evoluția războiului în perimetrul geografic românesc reproduce în cadrele ficțiunii românești aceeași linie de manifestare identificabilă la nivel continental din punct de vedere istoric: euforia ce precede mobilizarea e invalidată de vehemența cu care se dezlănțuie războiul și își face simțite efectele. Însă literatura își face apariția „*înaintea sau în urma armelor, niciodată împreună cu ele*” [1, p. 78], iar zăngănitul armelor confirmă că se află în lume „*ceva perpetuu și întristător de rău*” [2, p. 436]: fără îndoială, războiul e unul din acele aspecte ale realității care simbolizează *Urâtul* în cea mai concretă formă de reprezentare a sa.

Văzută ca ideal al națiunii, mult așteptata integritate teritorială a tuturor românilor, pe care o vizează ieșirea din neutralitate a României, relevă și în circuitul acestor romane atât osmoza dintre „*visurile idealiste și victoriile realiste*” [4, p. 231], prin tragedia colectivă ce survine la scurt timp după intrarea în război, dar și incompetența ființei umane de a înțelege mizele istoriei și lipsa ei de predictibilitate [3, pp. 18-19]. Lucian Boia observa îndreptățit că imaginația umană are adesea o importanță mai mare decât ceea ce se întâmplă în realitate [5,

p. 8], ipoteză verificabilă și confirmată de corpusul de texte aferent studiului de față. Romanele care fac obiectul interpretării alocă un spațiu semnificativ refugiului în Moldova și experienței de viață conținut de acesta. E relevant că o parte dintre autori au fost martori la teroarea instituită la nivel național odată cu pierderile armatei române. Prin opera lor, ei probează că efectul de real al literaturii nu va înceta niciodată să fie secondat și „rotunjit” de efectul de literatură al realului [6, p. 140]. În analiza noastră am considerat oportun a face uz și de lucrări memorialistice și istorice care tratează subiectul, iar aceasta din mai multe considerente. Primul ar fi că ingredientul esențial ce coagulează literatura, istoria și memorialistica e conceptul de *poveste* nu doar în sensul de relatare a unor întâmplări sau a vieții cuiva, ci încorporându-l și pe acela de fabulație, de invenție, de născocire. De asemenea, scepticismul actual cu privire la posibilitățile istoriei de a prezenta evenimentele din trecut în relație cu istoria reală [7, p. 7], ne îndreptățește să apreciem că o altfel de abordare nu e doar necesară, ci și benefică. În re-arhivarea trecutului, sursele artistice, biografice sau memorialistice, care le suplimentează pe cele istorice, reprezintă un fundament legitim și autentic de studiere a unui eveniment, mai ales a unuia de amploarea celui care a fost Primul Război Mondial, cu o rază de acoperire mult mai generoasă și mai credibilă în ceea ce privește cunoașterea și înțelegerea sa.

Războiul ca efect al unei precauții reprimite

Devenit deja din 1914 o realitate crudă în mare parte a continentului european, războiul pe cale de a se declanșa în România anului 1916, văzut de românii de pretutindeni ca oportunitate de eliberare din tentaculele Monarhiei Habsburgice și, implicit, de unificare într-un singur stat, generează în spațiul ficțional al romanelor din aria literaturii de război o atmosferă a cărui festivism pare să eclipseze vechile rivalități și controverse dintre antantofili și germanofili. Cu toate acestea, mobilizarea nu cunoaște reacții unanime: pentru unii e prilej de bucurie, pentru alții, de mâhnire: „*mamele și soțiile plâng, căci știu că multe căsnicii se vor sfârâma și mulți copii vor rămâne orfani*” [8, pp. 73-74].

Iluzia oferită de bucuria exacerbată și tentația de a vedea războiul ca soluție echitabilă – lumea ajunsese să-l dorească, „*ca să se termine odată cu nesfârșitele concentrări și cu scumpirea vieții*” [8, p. 72], ilustrează paradoxul condiției umane în raport cu istoria: războiul **este** (s.n.), în exclusivitate, opera omului [9, p. 14]. Trăit ca experiență emoțională intensă și mediatizat insistent de presă într-o epocă în care societatea umană e paralizată de „*retorica sacrificiului eroic de sine*” [10, p. 64], războiul are asupra omului un efect de kamikaze odată cu luptele defensive de la frontiera de sud, ale căror urmări înspăimântătoare fac să prevaleze emoția asupra rațiunii [11]. Comparațiile mentale cu contextul antebelic, pe care le face eroina romanului „*Țară și neam*”, Maria Negru- „*Înțeleg că a fost o lume senină, cândva tare demult, și acum e altă lume plină de întunec, plină de lacrimi și geamăte, pentru că acum Țara noastră, e în adâncă suferință*” [12, p. 158] - și, prin contrast, efectul năucitor al prezentului belic, nu mai permit concentrarea privirii în direcția păcii. Acum nu mai „*domnește peste tot impulsul eroismului*” [13, p. 25], spectacolul disperării e abia la început, iar incisivitatea războiului, ce ignoră total configurația afectivă a omului [14, p. 43], e doar un preambul al orizontului sinistru ce se întrevide: „*Primejdia ce se cobora din munți, ce se ridica dela Dunăre, își trimisese înainte fiorii morții și ai umilinții*” [12, p. 164].

Depășiți de fatidicele contorsiuni ale evenimentelor și prinși în arcele războiului, reacția cvasi-unanimă a personajelor din aceste romane e aceea că trăiesc un adevărat coșmar. Aidoma protagoniștilor din sinistrul an 1914, „*somnambuli vigilenți, dar legați la ochi, bântuiți de vise*” [15, p. 686], ele sunt silite să dea piept cu realitatea, conștientizând cu amărăciune efuziunile de dinaintea urgiei. Imaginea refugiaților e un tablou viu, de o tragedie înfiorătoare: „*Bătrâni, copii, femei, gemînd, scîncînd, plîngînd, unii pe jos, alții peste boarfe în căruțe trase de vaci puse la jug, ori de mîrtoage cu scheletul coastelor ieșite în afară, împinși fără țintă, fără scop de frica morții, ca-ntr-un vis urât din care nu se mai trezesc,*

oricât se zbuciumă” [16, p. 45]. Sentimentul copleșitor de umilință, de neputință, de groază atinge un climax în momentul în care se declanșează isteria generală. Futilitatea angajării în război devine pentru populația ce ia drumul pribegiei, sub amenințarea foamei și a mizeriei, singura justificare a nenorocirii, căci tonul pătimăș din timp de pace, în favoarea mobilizării, cedează acum locul tonului moralizator sau injurios: „*bărbați cu figurile îndobitocite de resemnare sau aprinse de revoltă, ducând în spate bocceaia, în mână geamantanul, în care se rezuma un avut agonisit cu trudă, pe când în urma lor femeile cu copiii de mână sau în brațe îi stimulau sau îi potoliau îndreptându-se încet, înapoi către casele, de cari ele nu se puteau așa ușor despărți. Se auziau înjurături și blesteme la adresa lui Brătianu și a celor, care făcuseră războiul...*” [34, p. 236]

Sfâșiată de neputință, populația e meduzată de spaimă, de îngrijorare, de nervozitate, de așteptarea încordată: suferința în imensitatea ei „*umple cu totul sufletul uman și mintea conștientă*” [17, p. 57]. Acuitatea fricii atinge acum cote nebănuite, fiind una din acele stări care ancorează ființa, poate, cel mai mult în momentul prezent. Imaginea împetriștată a refugiaților creează o frescă a unei epoci în care deosebirile de rang social se acutizează. Convoaie halucinante îndreptându-se spre unica parte a țării rămasă neocupată [18, p. 145], surprinse în imagini terifiante, înfățișează disparitatea dintre cei mulți și săraci și cei de acum și din totdeauna ce încarnează lăcomia, versatilitatea și oportunismul, oameni pentru care războiul nu e o dureroasă experiență, ci doar un inconvenient.

Degenerescența umană se dezvăluie în tot grotescul ei. Vremurile „*neliniștite și îndoielnice*” [20, p. 137] atrofiază sentimentul de milă [20, p. 81], capacitatea de empatizare sau cea de solidaritate umană se estompează până la dispariție în fața egolatriei și individualismului ce „*începea a-și arăta ghiarele ca în ultimă speranță. În fiecare ins nu mai trăia decât instinctul conservării*” [13, p. 309]. Lașitatea clasei privilegiate e ostentativă: cei avuți consideră meschin, prin conduita lor, că fiecare se descurcă cum poate: „*Fugarii din București sosesc în grupuri organizate, ca trupele de actori. Mi-am regăsit la Iași atâtea cunoștințe, că aproape am început să mă cred tot în București*” [19, p. 54], mărturisește cu nonșalanță protagonistul romanului minulescian „*Roșu, galben și albastru*,” ajuns în siguranță pe plaiuri moldovene. Tot pentru „*triumful egoismelor*” [20, p. 117], soldaților li se ordonă să salveze bunurile acestor privilegiați, act în dezacord total cu realitatea: „*Impinge vartos la deal; pune umărul să nu se ducă de-a dura mobila și pianul, că doar îs cumpărate cu bani grei și cu hârtii în regulă... Silește-te; nu mai ai mult... Uite! Dacă reușim să trecem cu bine hopul acesta, începem a coborî și n'are să mai fie nevoie de tine. Cel mult, ai să ții tu loc de piedică, căci altfel, privește ce amar de bogății s'au irosit pe laturile drumului...*” [21, pp. 53-54]. În trecătorile Carpaților, punct nevralgic al apărării naționale, e reperabilă o pată de culoare ce se dovedește inconciliabilă cu viața de pe front, dar care dezvăluie pregnant calamitatea abătută asupra țării: cât cuprinzi cu ochii, „*(a)utomobile răsturnate, căruțe cu bagaje lepădate, mobile aruncate ori pierdute și presărate pe tot drumul*” [21, p. 53].

Dacă pentru o parte restrânsă - și privilegiată- a populației exodul înseamnă mai ales propria salvare și punerea la adăpost a averii, pentru omul de rând și pentru supraviețuitorii ultimelor lupte, ea echivalează cu un salt în necunoscut: „*frânturi de regimente, soldați cu arme și fără arme, mergând obosiți, nemâncați, cu ochii sgâiți, neștiind unde merg, și ofițeri călări sau pe jos, mergând în neștire, fără curaj, neîndrăznind să mai comande și neavând nici cui*” [8, pp. 89-90]. Pentru cei mulți, retragerea e o necesitate dictată de împrejurările catastrofale ale războiului: marea lovitură pentru acest segment social nu e, evident, averea care s-ar putea risipi, ci spectrul foametei, al lipsurilor și, în cele din urmă, al morții. Concluziile persiflante ale jurnalistului Mircea Văleanu - „*Războiul ne scuturase de urechi, ca un profesor ce și-ar fi prins elevii cu lecția neînvățată. Idealul nostru de pînă atunci fusese să trecem examenele, cu intervenția părinților sau rudelor influente-*” [19, p. 93] vin din partea unui autodeclarat impostor, un pseudoerou, pentru care catastrofa națională se înscrie în seria

acelor dezamăgiri ale vieții ce pot fi trecute mai mult sau mai puțin cu vederea. Contagiunea emoțională [22, p. 29] cu puhoiul sumbru de oameni necăjiți ce i se perindă prin fața ochilor lipsește cu totul, imaginea lor reducându-se la o glacială și detașată constatare: în zilele negre ale retragerii dinaintea „*marșului tragic al acestei armate <fără ideal>, dar cu mândrie, venea ca o avangardă de lașitate, convoiul nesfârșit al celor <cu ideal>*” [23, p. 263]. Țara, torpilată de încercări grele, face „*sforțări desperate pentru evacuarea spre Moldova a nenumăratelor bogății, îngrămădite fără socoteală în București*” [24, p. 72], notează în notă sarcastică și naratorul-personaj din romanul „*O țară însângerată...*”

Realitatea lumii obiective e distorsionată, se confundă cu cea senzorială, simțurile tuturor sunt în alertă. Dar răul e un element fundamental fără de care lumea în totalitatea ei nu poate ființa: atât ontologic, cât și existențial [25, p. 97]. Aerul devine în scurt timp irespirabil: dinspre Ploiești „*norii se îngroșau de fum*” [26, p. 195] și „*geana focului [...] se lărgea*” [26, *ibidem*], ardeau „*sondele, rafinăriile și toate depozitele de pe Valea Prahovei*” [26, *ibidem*]. Și tot ce mai rămâne dintr-o țară ciuntită teritorial stă sub semnul focului și a potențialului său distructiv [56, p. 64]: „*(i)n foc a fost aruncată România. Nu într-un foc, nu în zece, ci într-o sută și-o mie de focuri. Foc în văgăunile Carpaților, foc și prăpăd de-a lungul și de-a latul țării, ori încotro nimereai cu ochii, foc pînă și-n apele Dunării*” [27, p. 211]. Timp de trei zile drumul dintre Ploiești și Buzău e „*luminat de enorme făclii aprinse însoțite din când în când de exploziuni înfiorătoare*” [8, p. 88], iar până la Focșani un „*lung convoi lugubru*” [8, *ibidem*] își face anevoios drum prin burnițele rece și mocirla drumurilor, înțesate de gropi. Incendierea rafinăriilor, a depozitelor și a sondelor de țitei preschimbă peisajul, făcându-l irecognoscibil: „*Limbi de foc și nori negri de fum se înălțau pînă în cer*” [*ibidem*]. Demoralizarea și panica sunt omniprezente: se simte „*un fel de resemnare tristă, un fel de descurajare în această călătorie sălbatică spre o țintă fără determinare*” [28, p. 49].

Calvarul retragerii pare a multiplica imagistic, pe un alt segment al victimelor războiului- cele din spatele frontului-, debutul dezastruos al stării de beligeranță a României, fiindcă anticipează tracasări și necazuri viitoare: ambuteiaje, prevalența pornirilor instinctuale, brute, egoiste, învălmășag de lume dezorientată, boală și moarte, epidemii. Dar ca moartea să nu mai înspăimânte, e suficient să fie văzută de aproape [29], ceea ce se întâmplă acum cu asupra de măsură: „*De o parte și de alta a șoselei, presărați ca arborii pe o alee, câte un cal mort, căzut de oboseală, sau un automobil defectat, sau o căruță sfărâmată, ce nu s’au mai putut repara în drum. Și în multe părți cailor erau căzuți în mijlocul drumului și automobilele înțepenite în mijlocul șoselei, căci nimeni n’a mai voit să se obosească și să-și piardă timpul spre a le trage într-o parte – coloana încetinea mersul, ocolea obstacolul și mergea nepăsătoare înainte*” [8, p. 90].

Războiul se dezvăluie fugarilor ca o experiență tetramorfă, suprasolicită văzul, auzul, mirosul și acel al șaselea simț, intuitiv, „*de alertă*”. Vizualul și auditivul predomină: o mulțime de oameni și corpuri de armată se pornesc înspre Buzău și vin întruna căruțe supraîncărcate, cirezi de vite, automobile... Dar capătul drumului nu se întrevide și itinerarul de parcurs se prefăce într-o „*Via Dolorosa*”: istoria devine literatură și literatura se topește în istorie, acum începe cu adevărat lupta cu viața. Drumurile „*înțesate de mulțimea ce fugia îngrozită, cu avutul strâns la repezeală în căruțe trase de cai dobrogeni sau în care cu boi osteniți*” [30, pp. 153-154] se convertesc în „*povestea unui dezastru*” [31]. Ritmul narațiunii oscilează permanent, alternând scenele ce se derulează cu o incredibilă rapiditate cu cele care încetinesc considerabil fluxul povestirii, „*când vremea însăși parcă s-a oprit în loc, rotindu-se ca apa într-o bulboană*” [32, pp. 74-75], dovadă că trauma prezintă o configurație similară cu cea a captivității [33, p. 88].

În acest vacarm infernal, de „*haos de sfârșit de lume*” [26, p. 201], o tristă „*bejăni(e) mozaicală*”: țărani, soldați, ciobani, preoți, târgoveți, prizonieri alături de „*care de fin și trăsuri hîrbuite, briști și docare, fugoane militare și chesoane [...] menținîndu-se prin minune*

în echilibru; mobile și lăzi, cuști și leagăne de copii, oale de bucătărie; [...] iar în vârful acestora, zbierînd zgribuliți copiii, femeile alăptînd pruncii” [26, p. 209]. Bubuiturile tunurilor și aeroplanele ce se rotesc amenințător deasupra completează „aceste vremuri generoase numai în decepții” [55, p. 209], producând o indescritibilă busculadă: „*țipetele umane se împleteau cu sgomotele de fierărie ale tunurilor și cu scârțăitul carelor; (c)aii speriați, ca de un foc apropiat, se cabrau în hamuri, se învârtiau în loc, încolăcind, răsucind, încurcând întregul atelaj... [...] De pretutindeni chiote, înjurături, plesnete de bici, îmbrânceli! [...] Era frenezia dezesperării”* [34, p. 212].

Excesiv de solicitați psihic de grozăviile la care sunt martori, acești năpăstuiți ai sorții devin victime sigure ale unei nevroze colective cauzate de anxietate și de șocul bombardamentelor [35, p. 244]: „*Noaptea se înfățoșea iadul pe pământ [...]. În lungul drum, de prin păduri, sub lumină și detunături alergau speriate [...] capre, lupi și câte vietăți ale pădurilor, țipând și țîșnind besmetice printre lumea ce mișuna. Se învălmășeau în spaimă nebună cu trăsuri, auto, căruțe, care cu boi, oameni călări, cei mai mulți pe jos, mînînd înaintea lor turme de oi, cai, vite, cornute ce sbierau [...] ca sub presimțirea unui potop. Săteni priveau în urmă, cum se ridică în flăcări, căminul și avutul lor. Adesea, convoiul se împiedica de cadavre. Copii, care în panică nebunise și-o luase razna peste câmpii. Murise de foame, de frig și oboesală. Unii erau sfășiați de lupi. De multe ori se oprea și convoiul pentru a îngropa în zăpadă câte un copil sau bătrîn care cădea mort”* [13, pp. 371-372].

Pornirile telurice, bestialitatea se înscriu, prin urmare, în registrul firesc al traumelor pe care războiul le provoacă, iar copiii sunt victimele cele mai expuse acestui carnagiu: „*Copiii au fost o jertfă teribilă în acest exod. Pribegi pe drumuri rele în ploile toamnei, au mers mai mult pe jos, ocolind gări blocate, întîlnind convoiuri spăimîntate, lăsînd castelele de petrol din valea Prahovei ca un infern în flăcări, cerșind o bucățică de pîne și-un adăpost în margini de sate, dormind pe unde apucau, semănînd drumurile cu bolnavi și cadavre”* [54, pp. 16-17]. Protagonistii romanului „*Vagabonzii,*” copii rămași singuri la izbucnirea războiului, se alătură armatei în retragere și sunt prinși astfel în cercul de foc al bombardamentelor. Priveliștea capătă proporții colosale prin ochi inocenți de copil: „*Văzduhul răsuna de un zgomot de iad. Un fum uriaș ameți cu totul pe Fritz și Lăcustă, orbindu-i și tăindu-le răsuflarea. În lumina exploziunilor, ei zăriră spaima mută a vitelor, cari înfruntau moartea fără nici o clintire și groaza oamenilor peste căruțe răsturnate, printre provizii împrăștiate și chesoane de tunuri părăsite”* [36, p. 106].

Riposta batalioanelor române e îngreunată de retragerea dezorganizată, fără comandă, care sporește debandada. Pe Valea Jariștei, la răscruce de drumuri, descurajați și umiliți se întîlnesc militari din batalioane descompletate, „*(s)oldați risipiți pe toate potecile, tăcuți, cu chipurile învăluite într’o tristeță chinuitoare”* [37, p. 135]. În noua lume, aflată „*sub semnul supraviețuirii și al resemnării”* [38, p. 5], li se alătură populația civilă – bătrîni, copii și femei – ducîndu-și suferința „*pe drumul pribegiei, spre un colț de pământ liber...”* [37, p. 136].

Pare că o lume întreagă se îndreaptă spre aceeași destinație, iar imaginile angoasante ale universului ficțional din aceste opere fac vizibile cicatricile profunde pe care istoria le lasă în psihicul colectiv [39, p. 39]. În vacarmul creat predomină instinctele și anormalul: capitala e părăsită în grabă pentru Moldova, devenită steaua polară a nației române: „*(o) întîrziere ar fi fost o imprudență. Iașii nu erau atît de mari, încît să poată primi pe toți cîți se refugiau din Capitală”* [40, p. 157]. Pe șosele aleargă cu „*sîrg automobile încărcate”* [ibidem] sporind numărul celor care abandonează orașul: „*Domni vîrstnici cu geamantanul în spate, călcau voinicește, fără să se uite în lături. Mame cu copii de mână, se îndreptau îngrozite spre Băneasa. Vreo cîteva mahalagioace [...], cu lucrșoarele strînse în cearșafuri, se duceau și ele fără să știe unde, cuprinse de spaimă”* [40, p. 137].

În goana cailor, pedestru, cu automobilul, în căruțe sau în trenuri, fuga devine un fenomen generalizat. Trenurile sunt supraîncărcate, asaltate de mulțimea înnebunită să scape

de amenințarea dușmanului. Pe drumul retragerii imaginile scandaloase abundă. În mijlocul haosului, al dezorganizării și al mizeriei e ostentativă „rușinea vagoanelor încărcate de bunătați, trecând pe sub nasul regimentelor desculțe și flămânde” [27, p. 167]. Spectacolul unei nații abrutizate, ireal prin amplitudine, se compune din stop-cadre grandioase prin tragismul lor: trenurile „gemeau de jalea noastră și de greutatea bogățiilor [...] Iar drumurile, desfundate de ploii, plângeau de mila copiilor prinși cu arcanul, luați cu miile de prin sate și semănați de-a lungul șanțurilor, flămânzi și goi, până ce moartea, mai clementă decât stăpânirea, se îndura în sfârșit, de dâșii” [27, p. 166].

Atrocitatea ființei umane cunoaște nuanțe stupefiant, iar alienarea acesteia provoacă o „stare de rău psihologic” [41, p. 13], ca dezacord total între realitate și aparență. Confruntat cu dileme de natură etică, individul se dovedește inapt de a delimita ceea ce este echitabil de ceea ce nu este, iar prin actul alegerii eludează semnificativ principii etice majore, repetând vechiul refren al speciei noastre [42, pp. 58-59]. Nu numai „(o)m către om, fiară” [20, p. 68], nu doar străinul, *celălalt*, e obiectul nepăsării și al lipsei de comuniune, ci chiar părinții față de propriii copii. În țara „strivită, fără putere, fără autoritate” [34, p. 248] prevalează nu doar interesul personal, de moment, al celor avantajați de poziția socială, pus deasupra intereselor colective, naționale, ci și instinctul de conservare al omul sălbătic, alienat cu totul de orice adiere de umanitate, înstrăinat atavic de propriile legături de sânge. Infanticidul oripilant al Mielușicăi- copila azvârlită din tren în urma morții prin asfixiere, strivită, la propriu, de mulțimea îngrozită-, e moralmente anihilator pentru soții Damian. E abject prin prisma iubirii necondiționate a unui părinte față de copil, prin cruzimea lui, căci nicio circumstață agravantă nu poate motiva justificările tatălui în fața Laurei. Eroina Hortensiei Papadat-Bengescu conchide tragic că: „Mielușica era un soldat din cei căzuți în câmp, în mijlocul atacului, pe care nu mai e timp să-i aduni, căci datoria care mină înainte comandă legi aspre” [20, p. 76]. Simbolistica numelui trimite, neîndoios, către ideea de sacrificiu, deși incidentul are mai degrabă, în contextul derulării sale, semnificații incongruente cu dinamica relației dintre părinți și copii.

Acuitatea lecturii e maximizată și prin teatralizarea epicului [43, p. 16]. Eroina lui Agârbiceanu, Maria, sesizează dramatismul situației din postura de personaj-martor aflat în mijlocul altor personaje. Nevoită și ea să fugă din calea inamicului, contemplă cu mâhnire tristul și amplul spectacol al nenorocirii, topind astfel, prin confesiune, structura romanescă în cea afectivă, configurată de trăirile tuturor personajelor: de o parte, scena, de alta, tribuna [43, p. 61]: „Cât am făcut drumul acesta, cât am stat prin gări, cât am privit drumurile țării, mi s'a născut convingerea că a pornit spre Moldova, Țara întreagă. Rănită, obosită, bolnavă, ea își încorda puterile din urmă, care sunt totdeauna cele mai grozave, pentru a se adăposti pe un petec de pământ liber” [12, p. 165]. Evacuarea spre Moldova e o nenorocire colectivă, cauzatoare de profund dezechilibru personal, după cum demonstrează scrisorile Mariei către Andrei: „Evacuarea, retragerea, nenorocirea noastră, mi-au părut ziduri care mă vor despărți pe veci de viața mea de mai înainte. Mama și tu ați rămas singurele legături cari prin vâjnoasa lor tărie îmi ajutară să nu-mi pierd cu totul simțul realității” [12, p. 157].

Paralizați de spaimă, îngrămădiți în căruțe sau pedestru pe drumuri desfundate, civili „fugiți de frică sau goniți din ordin” [8, p. 90] și foști combatanți înaintează resemnați „pe aceleași căi ale urgiei” [8, p. 91], un tablou halucinant de „(l)ugubru și tristă retragere a unei armate înfrânte fără să fi putut lupta și a unei populații fugare fără motiv...” [8, ibid.]. Efectele dezastruoase ale terorii instituite de starea generală de cvasianarhie fac ca unii să sucombe înainte de vreme. Sfătuiți de medici să rămână în teritoriul ocupat, refuză să o facă, iar neputința de a ține ritmul cu ceilalți îi condamnă irevocabil: „îi vedeai sprijiniți de cei mai cu putere, târîndu-se după ei în noroi, galbeni, sfrijiiți, bandajați, ciungi, schiopi și din distanță în distanță, deslipindu-se câte unul din grup, ca să se odihnească pe marginea șanțului -unii din ei pentru totdeauna” [8, p. 89].

Fiindcă „(n)ăvala băjenarilor era așa de mare” [54, p. 95] în astă vreme a neputinței, „aripi de îngrijorare” băteau Moldova [44, p. 193]. Laura, eroina romanului „Balaurul”, înregistrează în amănunt veștile ce nu mai conțin, dezvăluite în toată oroarea lor: „Se auzeau zvonuri repetate [...] că șanțurile dintre București și F. erau pline de cadavrele pribegilor isprăviți acolo în drum...” [20, p. 70]. Calvarul ia în stăpânire orașele Moldovei... Bacăul e asfixiat de mizeria „în care se găsea populația civilă și cea militară” [8, p. 98], la Focșani, „(n)esiguranța morală de o parte, ceața și frigul umed de altă parte, învăluiau orașul într’o tristețe neagră” [8, p. 96]. Iașiul, devenit capitală a tuturor celor „ce putură să treacă munții” [45, p. 44] pare replica unui așezări medievale, „devenise [...] o catacombă” [13, p. 396], un „oraș al amărăciunilor, sub potopul viscolului” [26, pp. 217-218]. Copleșit de troiene și de o „lume, cu totul străină pornirii sale culturale -lumea războiului – fugarii din: Oltenia, Muntenia, Dobrogea, rămase toate virane” [13, p. 382], e capitala Moldovei „ce sângeră încununată de spini” [13, ibidem]. Peste tot se aud voci ale pătimirii: „Lumea năvălea, mijloacele scădeau, se simțea criză [...] Se aprindea rugul jertfei pretutindeni” [13, p. 381, p. 385]. Mizeria și „forfoteala atîtor oameni ce nu aveau unde să-și odihnească capul și cari pe margini de trotuare sau ganguri zăceau ca fiarele, după drumuri de sute de kilometri, făcute pe jos” [46, p. 56], lipsurile fac irecognoscibil vechiul oraș, populat în „toate colțurile locuibile și nelocuibile” [8, p. 98]. În Capitala Rezistenței, „înfundat(ă) în negura vremurilor [...], în vârtejul amețitor al patimilor și al grozăviilor nenumărate” [46, p. 52] trec pe ulițe figuri famelice și soldați „cu obraji supti și cu ochii tulburi” [54, p. 18], căci rușii „înfometaseră Moldova” [45, p. 44]. Sate întregi de refugiați „(a)u sosit în cete mari; se țin unii de alții, ca și când le-ar fi frică să nu se piardă. Cei mai mulți poartă în spate o pereche de dăsași, o traistă; pe umeri vezi câte-un țol, câte-o plapomă. [...] Pe fețele lor, în ochii lor se văd urmele spaimei [...], deși nu știu unde se vor adăposti peste noapte. [...] Vin pe cărări de munți, vin pe drumuri de câteva zile. Copii sugaci adorm la sânul mamei lor; copii mai marișori închid lin ochii în poala surorilor sau a mamelor” [12, pp. 136-137]. În timp ce cafenelele sunt asaltate de rușii „amețiți de aburii alcoolului” [47, p. 131] și în oraș e plin de „civili dezorientați, de militari de toate naționalitățile pe străzile cu zăpada nestrînsă, pătată de lături și gunoarie, toți cu mutre îngrijorate sau de maniaci” [47, ibidem], unii așteaptă în număr mare pe la vreo brutărie „ca să capete o jumătate de piine mai neagră ca pământul și mai acră ca oțetul” [46, p. 55]. Peste tot, răniți, bolnavi, soldați „negri de oboseală” [12, p. 167] și refugiați „cari nu mai încăpeau pe nicăiri...Zăceau prin coridoare, zăceau pe străzi...” [12, p. 166].

Lipsa hranei și mizeria cresc proporțional cu gerul și lipsa lemnului de foc, iar acestora li se adaugă nenorocirea de pe urmă: flagelul tifosului, ce se întinde nestingherit, exterminând sate întregi din Moldova: „La cimitirul din Iași se ridicau mormane de cadavre; morți de răni, de boli, de foame și frig... Nu mai ajungea lemnul pentru sicrie. [...] Pe lângă șosele pretutindeni cadavre [...] iar pe șosele cărduri de recruți bezmetici” [13, pp. 390-391]. Timpul pare că își mărește amenințător coordonatele într-un război „atât de neistovit în întâmplări nenorocite” [31, p. 156]. Sentimentul de neputință e copleșitor: „Trăim [...] cu totul izolați de lume.[...] Trăim zile și nopți lungi cât veacurile. Fiecare moarte ne risipește par’că însăși viața noastră” [12, p. 179]. O ieșire prin oraș nu se reduce doar la priveliștea neplăcută a unei sărăcii extreme, ci e o adevărată incursiune în catacombele morții: pe ulițe trec fantomatice convoaie cu cei morți de tifos, iar la lumina felinarului se văd căruțele „pline cu cadavre goale, trântite și îngrămădite unele peste altele într’un morman din care atârnav [...] capete răsturnate, picioare căzute sau mâini agățate” [34, p. 284].

Concluzii:

Prevalența imaginilor ce se concentrează asupra exodului în Moldova în numeroase pagini ale romanului de război probează importanța și dimensiunea tragediei la scară națională a evenimentului istoric în cauză. E o dovadă în plus că literatura și istoria sunt

interconectate, că mesajul lor e în esență același: războiul nu are nimic comun cu frumusețea, cu trăirea exaltată, ci cu hazardul, riscul și neprevăzutul, cu emoția violentă, cu boala și cu moartea. Alternând focalizarea internă cu cea externă, aceste opere, în plurivocitatea lor, dezvăluie repercusiunile războiului, insistând că, în constelația relațiilor sociale, vremurile de criză se dovedesc devastatoare, dar și că „binele alături de rău capătă o și mai mare strălucire” [48, p. 85]. Între bogați și săraci, între decidenți politici și populația civilă se formează o breșă impresionantă, la fel cum între sate și orașe se află „o prăpastie de întuneric...” [54, p. 55]. Pe fundalul unui asemenea context e divulgat adevărul că există o impecabilă echivalență în sfera socială în ceea ce privește dinamica relației dintre injustiție și suferință. Suferința, mai ales, pare a fi înscrisă în genomul uman, fiind amplificată de iminența morții. Dar nefericirile „au ceasul lor, și Dumnezeu pe-al lui, ca pentru a le cumpăni și împăca” [29, p. 372], iar 1918 aduce României, cu enorme sacrificii, „cea mai frumoasă împlinire din întreaga sa istorie modernă: unitatea politică a tuturor românilor” [49, p. 387].

Cu excepția câtorva, majoritatea operelor nu se remarcă prin calități stilistice ieșite din comun, dar „în fața marilor suferințe, notația este sobră, de o mare simplitate” [50, p. 21]. Chiar și așa, prozatorii în speță, prin aducerea operelor lor în prim-planul privirii cititorului contemporan, se dovedesc a fi mai mult decât scriitori de rangul al doilea, reprezentând „o consistentă <clasă de mijloc>” [51, p. 149]. Contribuția lor e importantă, pentru că ne invită, prin ficționalizare și rememorare, la lupta împotriva uitării, fiindcă orice eveniment istoric și orice operă artistică sunt privite prin lentile bifocale, iar obiectivul fotografiat cu ochii minții diferă semnificativ în funcție de distanța focală adoptată.

Complementar semnificațiilor ce se ascund în stratul de profunzime al operei și probând istoricitatea prin care aceasta e legată „placental de epoca ei” [52, p. 7], acești autori ne pun față în față cu istoria, ca memorie colectivă, potrivit principiului socratic că în afara unei analize întoarsă spre sine viața umană nu merită a fi trăită [53, p. 54], dar și cu adâncurile nebănuite ale ființei umane.

BIBLIOGRAPHY

1. Simion, Eugen. *Timpul trăirii, timpul mărturisirii...Jurnal parizian*. București: Cartea Românească, 1979.
2. Eco, Umberto. *Istoria urâtului*. Ediție îngrijită de Umberto Eco. Traducere din limba italiană: Oana Sălișteanu și Anamaria Gebailă. București: Enciclopedia RAO, 2007.
3. Taleb, Nassim Nicholas în *Prolog la Lebăda neagră: impactul foarte puțin probabilului*. Traducere din engleză: Viorel Zaicu. București: Curtea Veche Publishing, 2018.
4. Klein, Naomi. *Nu ajunge să spui nu: cum să rezistăm politicii de șoc a lui Trump și să cucerim lumea de care avem nevoie*. Traducere: Anca Bărbulescu. București: Editura Vellant, 2018.
5. Boia, Lucian în *Introducere la România, țară de frontieră a Europei*. București: Humanitas, 2012.
6. Cuzmici, Loredana. *Textul viu. Terapia prin literatură* în vol. *Memorialistica românească: între documentul istoric și obiectul estetic* (Coord: Bogdan Crețu, Ofelia Ichim, Marius Radu-Clim). Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2017.
7. Crețu, Bogdan în *Cuvânt înainte la Memorialistica românească: între documentul istoric și obiectul estetic* (Coord: Bogdan Crețu, Ofelia Ichim, Marius Radu-Clim). Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2017.
8. Câmpeanu, M. *Casa de întâlniri*. București: Editura Librăriei „Principele Mircea,” 1935 [?].
9. Boia, Lucian. *Sfârșitul Occidentului,? Spre lumea de mâine*. București: Humanitas, 2013.

10. Buruma, Ian. Margalit Avishai. *Occidentalismul: Războiul împotriva Occidentului: o scurtă a urii față de Vest*. Traducere: Anca Bărbulescu. București: Humanitas, 2016.
11. Giurcă, Ion (Coord.). *Armata română în războiul de întregire. Campaniile din anii 1916 și 1917*. Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun, p. 88 și p. 92.
12. Agârbiceanu, Ion. *Țară și neam. Însemnările unei logodnice*. București: Editura Casei Școalelor, ediție princeps, 1928.
13. Xenopol, Adela. *Uragan*. București: Tip. „Tipografia Nouă” Th. Voinea, 1922. Sursă accesată online la adresa : <https://revistatransilvania.ro/1922-adela-xenopol-uragan/>
14. Gîrmea, Gabriela. *Primul Război Mondial între realitate și ficțiune*. București: Didactica Publishing House, 2018.
15. Clark, Christopher. *Somnambulii - Cum a intrat Europa în război în 1914*. Traducere: Tripon Cristina Mihaela prin Lingua Connection. București: Editura RAO, 2015.
16. Drăgan, Gabriel. *Pe frontul Mărășești învie morții...* București: Editura Albatros, 1974.
17. Frankl, E. Victor. *Omul în căutarea sensului vieții*. Traducere din limba engleză de Florin Tudose. Cuvânt înainte de Harold S. Kushner. Postfață de William J. Windsdale. București: Editura Vellant, 2018.
18. De Cars, Jean. *Sceptrul și sângele: Regi și regine în tumultul celor două Războaie Mondiale*. Traducere: Irina Negrea. București : Editura Trei, 2016.
19. Minulescu, Ion. *Roșu, galben și albastru*. București: Editura Minerva, 1991.
20. Papadat-Bengescu, Hortensia. *Balaurul*. București: Editura Militară, 1986.
21. Missir, Ioan. *Fata Moartă*. București: Cartea Românească, ediție princeps, 1937.
22. Spitzer, Manfred. *Singurătatea: boala necunoscută*. Traducere din germană de Andra Octavia Drăghiciu și Alexandra Furnea. București: Humanitas, 2023.
23. Theodorescu, Dem. *În cetatea idealului*. Ediție îngrijită și prefață de Sergiu Pavel Dan. București: Editura Minerva, 1972.
24. Tătărescu, Ștefan. *O țară însângerață...* Craiova: Scrisul Românesc, ediție princeps, 1926.
25. Ivanov, Constantin. *Răul: interpretări literare*. Prefață de Constantin Drăgan. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2022.
26. Petrescu, Cezar. *Întunecare*. Vol. I. Prefață de Mihai Gafița. București: Editura pentru Literatură, 1965.
27. Cocea, N.D. *Fecior de slugă*. Cu o prefață de Mircea Braga. București: Editura Minerva, 1988.
28. Petrescu, Costin. *Însemnările unui pictor refugiat. La Iași în timpul războiului: 1916-1917*. Studiu introductiv, cronologie și note de Virginia Barbu. București: Humanitas, 2018.
29. De Montaigne, Michel în *Prefață la Eseuri*, vol. I. Traducere din franceză, cronologie și note de Vlad Russo. București: Humanitas, 2020, p. XII.
30. Brăescu, Ghe. *Moș Belea*. București: Editura Ancora, ediție princeps, 1927.
31. Zeletin, Ștefan. *Retragerea: Povestea unui dezastru. Octombrie-decembrie 1916*. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Sorin Cristescu. Postfață de Cezar Papacostea. București: Humanitas, 2023.
32. Topârceanu, George. *Amintiri din luptele de la Turtucaia; Pirin-Planina: episoade tragice și comice din captivitate (memorii de război)*. Prefață și dosar iconografic de Daniel Cain. București: Humanitas, 2014.
33. Baal, Mieke. *Narratology. Introduction to the theory of narrative*. London. University of Toronto Press. Fourth edition. 2017. ISBN 978-1-4426-2837-3.
34. Sylvius Rolando (Papilian, Victor). *Ne leagă pământul...* București: Editura Casei Școalelor, ediție princeps, 1926.

35. Mărgineanu, Nicolae. *Psihologie și literatură*, Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2002.
 36. Dorian, Emil. *Vagabonzii*. București: Editura Librăriei „Principele Mircea”, ediție princeps, 1935.
 37. Vlădescu-Albești, G. Simon. București: Institutul de Arte Grafice „Tiparul Românesc”, ediție princeps, 1928.
 38. Procopiu, Grigore. *Parlamentul în pribegie: 1916-1918: amintiri, note și impresii*. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Daniel Cain. București: Humanitas, 2018.
 39. Ghiță, Cătălin. *Secolul al XX-lea între roșu și negru*. Cuvânt înainte de Andrei Țăranu. București: Editura Litera, 2018.
 40. Goga, Eugen. *Cartea facerii*. Ediție și prefață de Ion Dodu Bălan. București: Editura Minerva, 1984.
 41. Johnson, Paul. *Intelectualii*. Traducere din engleză de Luana Stoica. București: Humanitas, 2015.
 42. Ghiță, Cătălin. *Coliba din mijlocul palatului: frica și marile idei*. București: Cartea Românească, 2018.
 43. Popovici, Vasile. *Eu, personajul*. București: Cartea Românească, 1988.
 44. Dragu, Ioan. *Campania anilor 1916-1918: Drumuri de sânge, Moartea albă, Pe urmele bolșevicilor*. Ediție îngrijită, selecție, studiu introductiv și note de Daniel Cain. București: Humanitas, 2020.
 45. Teodoru-Olteo, Olimpia. *Suprema jertfă. Roman cu pagini din război*. București: Tip. Universul, ediție princeps, 1939.
 46. Carapancea, Ghe. Dem. *Ada*. București: Editura Cartea Românească, 1922. Sursă accesată online la adresa: <https://revistatransilvania.ro/1922-dem-carapancea-ada/>
 47. Aderca, Felix. 1916. București: Editura Socec & Co., ediție princeps, 1936.
 48. Eco, Umberto. *Istoria frumuseții*. Ediție îngrijită de Umberto Eco. Traducere din limba italiană de Oana Sălișteanu. București: Enciclopedia RAO, 2005.
 49. Pop, Ioan-Aurel. *Scurtă istorie a românilor*. București: Editura Litera, 2020.
 50. Burdea, Silvia în *Studiu introductiv la Romanul Primului Război Mondial. Antologie și comentarii critice*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1977.
 51. Crețu, Bogdan. *Iluziile literaturii și deziluziile criticii*. București: Contemporanul, 2015.
 52. Popa, Mircea în *Argument la Tectonica genurilor literare*. București: Cartea românească, 1980.
 53. Gabor Maté, Daniel, Maté. *Mitul normalității*. Traducere din limba engleză de Andreea Tincea și Andra Manole. București: Editura Herald, 2022.
 54. Sadoveanu, Mihail. *Strada Lăpușneanu. Oameni din lună. Morminte*. București: Editura Minerva, 1978.
 55. Petrescu, Cezar. *Întunecare*. Vol. II. Prefață de Mihai Gafița. București: Editura pentru Literatură, 1965.
- Alte surse:**
56. Chevalier, Jean., Gheerbrant, Alain. *Dicționar de simboluri*, vol. II. București: Editura Artemis, 1994.

NOTES ON HARDY'S USE OF THE FICTIONAL REGION OF WESSEX IN HIS NOVELS

Georgiana Din
PhD Student, University of Pitești

Abstract: This paper aims to capture some relevant hints concerning the description of the semi-fictional county of Wessex by the British writer Thomas Hardy, which is the main backdrop for most of the writer's novels. While Wessex itself is based on the real geographical area of southwestern and southern England, Hardy's use of it in his works is fictionalized, and he often gave fictional names to real places. Dorset is the capital in both the real and the semi-fictional county of Wessex.

Keywords: Wessex, Thomas Hardy, semi-fictional county, novel

1. The merely realistic dream county of Wessex

Thomas Hardy's county of Wessex is indeed a semi-fictional region created by the famous English novelist and poet, who used it as the main scenery for many of his novels and poems. While Wessex is based on the real geographical area of southwestern and southern England, Hardy's use of it in his works is fictionalized, and he often gave real places fictional names.

For instance, Maiden Newton, also known as "Chalk Newton" in Hardy's novels, appears in the books of the novel *Tess of the d'Urbervilles* and it is located on the site of Flintcomb Ash Farm, where Tess worked after Angel left her. The village of Maiden Newton is on Upper Greensand, at the confluence of the River Frome and its tributary the Hooke. Both rivers have carved valleys into the chalk cliffs of the Dorset Downs.

Dorchester, also known in Hardy's novels as *Casterbridge*, is the prime location of the novel *Mayor of Casterbridge*. It is also the town that was the centrepiece of Hardy's life, and it is still a picturesque area, just as it is represented in his books.

Marnhull, also known as Marlott in Hardy's novels, is the place where Tess grows up and returns out of shame to bear Alec's child. Milton Abbey is known in Hardy's novels as Middleton Abbey.

Weatherbury is the fictional village in the novel *Far from the Madding Crowd*, and is based on the real village of Puddletown in Dorset. Egdon Heath is a recurring setting in several of Hardy's novels, including *The Return of the Native*. It is inspired by the heathlands of Dorset, particularly Blackmore Vale. Mellstock is a fictional village featured in Hardy's *Under the Greenwood Tree* and is based on the real village of Stinsford in Dorset.

Bumouthis, a fictional coastal town in *The Mayor of Casterbridge*, was inspired by Weymouth, a real coastal town in Dorset. Shaston is the fictional name for Shaftesbury, a town in Dorset that appears in some of Hardy's works.

The rural life of Wessex is depicted in the novels through descriptions of the landscape, trades, superstitions, marketplaces, and fairs. Several significant aspects of nineteenth-century English agriculture may be found in the wide countryside of the novels, the wealthy farmland, and the impoverished agricultural districts.

Hardy's novels are appropriately referred to as *Wessex novels* because his sense of observation is evident in the vivid, accurate account of the local topography and social life of the people of Wessex.

The semi-fictional county of Wessex is mostly associated with Dorsetshire. All of the writer's outstanding works, which are among the best written in English during the Victorian era, are situated in the south and southwest of England. He gave the region the name Wessex in honour of the Anglo-Saxon kingdom that ruled over that region of England throughout the Middle Ages before the Norman Conquest.

Even if there are some true locations in his books, he frequently gave them invented names. For instance, Hardy refers to his hometown of Dorchester, England, as Casterbridge in his writings, perhaps most notably in *The Mayor of Casterbridge*.

He referred to Wessex as a merely realistic dream country ¹ in the foreword of the book *Far From the Madding Crowd*. Throughout his career, Hardy's Wessex's true meaning changed significantly, and it was not until he stopped writing books that it was finally resolved.

The effect of this fictitious location on Hardy's readers was so great that he began to use the word in all of his following books and short tales. In fact, the first word in Hardy's subsequent book, *The Hand of Ethelberta*, is Wessex. In his revisions of his earlier works for new editions, Hardy included references to Wessex or to the made-up towns and villages of Wessex.

When readers get accustomed with Hardy's whole work, they get the idea of a carefully planned layout, of a made-up world into which the many characters and their tales merely needed to be brought.

The little region of Dorset where Hardy was raised served as the sole component of the *literary Wessex* that he imagined. By the time he wrote *Jude the Obscure*, the bounds had grown to encompass all of Dorset, Wiltshire, Somerset, Devon, Hampshire, a significant portion of Berkshire, and a portion of Oxfordshire, with Oxford – which was given the fictional name of Christminster in the novels – as the northernmost point. Over a long period of time, a lengthy series of novels formed the fundamental core and meaning of the concept of *Wessex*.

In Hardy's writings, particularly in his later novels, this topographic and fictional concept of *Wessex* plays a significant aesthetic role, enabling the presentation of topics like progress, primitivism, sexuality, religion, nature, and naturalism.

Hardy wrote his books primarily for financial gain, and those that could be sold as *Wessex novels* under his name were especially profitable. As a result, he tended to write sentimental, picturesque, and populist descriptions of Wessex, which, as a quick glance at the majority of tourist gift shops in the Southwest will demonstrate, are still well-liked by readers today.

With the exception of Cornwall, the word *Wessex* is now frequently used to refer to the south-western area of England thanks in great part to Hardy, and today numerous organizations use his name to signify their connection to the area.

Although it was initially meant as an artistic fantasy, Hardy's idea of *Wessex* as a separate, unified geographical and political identity has proven to be quite successful, leading to profitable tourism and even the breakaway *Wessex Regionalist Party*.

Having been born in a hamlet close to Dorchester, Hardy restored this moniker for the area from where he himself sprang. He used this location as the background of practically all of his works, which fall under the genre of *regional novels*. He did this better than any other

¹ Thomas Hardy, *Far from the Madding Crowd*, Wordsworth Editions, 1895, p. 3

English author, giving a highly accurate portrayal of the valleys, villages, woodlands, meadows, and other landscape features.

The setting is highlighted in the regional books, which focus on dialects and customs to demonstrate how the locals are impacted by their surroundings. To help readers fully comprehend the local topography, weather patterns, and social dynamics of modern Wessex, Hardy solidly establishes the fantastical realism of Wessex in his writings.

Hardy evokes the fantastical reality of Wessex in *Tess of the d'Urbervilles*, one of his best books. The book is full of instances when local geography and rural life are faithfully rendered by Hardy, who captures the personal tenderness of daily duties or conveys the sights and scents of the countryside with rare evocative delicacy. He provides descriptions of the Wessex countryside, commerce, folklore, marketplaces, and fairs.

2. The settlement of the territory

As said before, the south and southwest of England is home to Wessex, the semi-fictional literary setting of Thomas Hardy, who chose this location as the defining scenery for his most famous works. Dorset serves as the capital of Wessex. This county is an imaginary region based on an actual region with real places that Hardy knew well enough and observed closely. He invents his original settings based on real places.

In Hardy's novels, Wessex stretches north from the south coast to Christminster and east from Castle Royal to Toneborough in the west.

The locales of Wessex may not be covered fully in all of Hardy's books, but readers are invited to move on to a more in-depth analysis of the various regions. These might include South Wessex, Mid Wessex, Upper Wessex, North Wessex, Off Wessex, and Outer Wessex or Nether Wessex.

Thomas Hardy's writings showcase a range of geographies, or the manner in which their diverse characters and narrators discover and learn about various locations.

The writer is linear and purely visual in his preoccupation with geology, cartography, and the picturesque, and he examines Tess's destruction within the first geography as she becomes an itinerant worker. The first geography of Tess and the inhabitants of Egdon Heath are presented as circular and are constructed through more senses than just the visual.

Their differences stem from an ancient notion of original unity and later differentiation that cannot be questioned.

3. The origin of the term Wessex?

In the nineteenth century, the name Wessex was first used in 1868 by William Barnes, a writer who wrote in the Dorset dialect and advocated the use of native words instead of

terms from Latin, French and other Romance languages, such as “inwit” instead of “conscience”.

Barnes ran a school in Dorchester near which Hardy, employed as a young architect from 1856 to 1862, had studied Latin and Greek.

Hardy had to invent a specific brand for his literature to set it apart from the output of other writers, and the writer drew inspiration from places in his native Dorset. Wessex was the name he gave to this trademark.

The writer had not yet created the imaginary region of Wessex when his debut novel *Desperate Remedies* was published in 1869. The region came into being as a result of a development process that lasted several decades. He first mentioned Wessex in *Far from the Madding Crowd*, writing that “Greenhill Fair was the Nizhniy Novgorod of Wessex”.² Hardy used a combination of real and invented names for geographical features, towns, and settlements in his creation of the region.

Dorset, the real county in Hardy’s Wessex, was an appropriate place for such treatment. Dorset was one of the weakest and least populated counties in England until the middle of the twentieth century.

In the middle of the nineteenth century the first railroad station was opened in Dorset, and the county had until then been unknown to the rest of the world. Several of Hardy’s writings, notably *Under the Greenwood Tree*, reflect the resulting sense of loneliness.

4. The history of Thomas Hardy’s semi-fictional county of Wessex

Thomas Hardy’s semi-fictional county of Wessex is a significant aspect of his literary work. He used Wessex as a setting for many of his novels and poems, creating a rich and evocative backdrop that became almost a *character* in its own right.

In his early works, the writer began using Wessex as a setting for his stories in the late 19th century. His first published novel, *Desperate Remedies* (1871), featured a fictional location in Wessex. However, it was in his later novels that Wessex became more prominent.

In the novel *Far from the Madding Crowd* (1874), Hardy started to define Wessex more explicitly, even though he continued to use fictional names for real locations. He created a sense of continuity by referring to previous novels and locations within Wessex.

Wessex is loosely based on the counties of Dorset, Wiltshire, Somerset, Hampshire, and Devon in southwestern and southern England. While he retained the geographical features and landscapes of these counties, Hardy often gave them fictional names, allowing him creative freedom while grounding his stories in a familiar region.

Many of the writer’s most famous works are set in Wessex, including *Tess of the d’Urbervilles* (1891), *The Mayor of Casterbridge* (1886), *The Return of the Native* (1878), and *Jude the Obscure* (1895). These novels explore themes such as rural life, social class, morality and the human condition, often against the background of the beautiful but sometimes harsh Wessex landscape.

Through his portrayal of Wessex, Hardy offered social commentary on the changing times in rural England during the late 19th and early 20th centuries. He depicted the impact of industrialization, urbanization, and societal norms on the people of Wessex.

The semi-fictional region has had a lasting impact on literature. Hardy’s ability to vividly depict the region and its inhabitants, combined with his storytelling prowess, has made Wessex an enduring, esteemed and beloved element of his novels.

Many contemporary and later authors have drawn inspiration from Hardy’s use of place as a character, and the concept of creating a fictionalized version of a real geographical area has become a literary technique employed by other writers.

² Thomas Hardy, *Far from the Madding Crowd*, Wordsworth Editions, 1895, p 35

In essence, Thomas Hardy's Wessex is a masterful fusion of real-world landscapes and fictionalized settings, providing a unique and timeless backdrop for his exploration of human nature, society, and the changing face of rural England in the late 19th and early 20th centuries. It remains a key element of his literary legacy.

BIBLIOGRAPHY

- Bertram Windle, *The Wessex of Thomas Hardy*, Weatherbury, Harborne, 1901.
 Din Georgiana, *Thomas Hardy's semi-fictional county of Wessex*, Editura Larisa, 2022.
 Thomas Hardy, *Desperate Remedies*, Oxford University Press, 2009.
 Thomas Hardy, *Far from the Madding Crowd*, Wordsworth Editions, 1895.
 Thomas Hardy, *Jude the Obscure*, Alma Books Ltd, 2019.
 Thomas Hardy, *Tess of the d'Urberville*, Penguin Classics, 1891.
 Thomas Hardy, *The Hand of Ethelberta*, Aegypan, 2007.
 Thomas Hardy, *The mayor of Casterbridge*, Penguin Books Ltd, 2003.
 Thomas Hardy, *The Return of the Native*, Oxford University Press, 2008.
 Thomas Hardy, *Under the Greenwood Tree*, Oxford University Press, 2013.
www.digitalcommons.buffalostate.edu

A FEW THEORETICAL OBSERVATIONS ON RETRANSLATING

Georgiana Din
PhD Student, University of Pitești

Abstract: This paper explores the utility and cultural relevance of translation, delves into the limitations and difficulties faced by translators, discusses the intricate problems related to equivalence, and examines the concepts of fidelity and translatability within the context of translating and retranslating a text. Translation and retranslation are often regarded as the bridges which connect diverse cultures and languages and they serve as essential tools in our increasingly globalized world. These processes facilitate cross-cultural communication, make valuable knowledge and literature accessible to wider audiences, and bear profound implications for culture, diplomacy, and education.

Keywords: retranslation hypothesis, translation, retranslation, difficulties, limitations.

1. The retranslation hypothesis

The present paper was inspired by my mainly practical observations on retranslating Thomas Hardy's novels, and especially his masterpiece *Tess of the d'Urbervilles*.

The retranslation hypothesis is a concept in translation studies that suggests that translating a text multiple times can lead to improved translations over time. This hypothesis posits that each successive translation of a source text into a target language benefits from the insights, revisions, and adjustments made in previous translations. It is based on the idea that retranslation can contribute to a cumulative refinement of the translation process and result in higher-quality translations.

According to the retranslation hypothesis, retranslation iteration represents an opportunity for translators to build upon the knowledge and experiences gained from previous translations. Translators may learn from the successes and shortcomings of earlier translations and strive for greater accuracy and fidelity in subsequent attempts.

Retranslation can also account for changes in language and culture over time. Languages are dynamic and evolve, as do cultural norms and values. Retranslations can update a text to make it more relevant to contemporary readers by incorporating current language usage and reflecting changes in societal attitudes.

Different translators may employ varying strategies in their translations. Each retranslation may involve different choices in terms of word choices, syntax, and cultural adaptation. These variations can contribute to a richer understanding of the source text and its nuances.

Retranslations allow for comparative analysis between different versions of a translated text. Scholars and readers can analyse the changes and choices made by translators in different retranslations to gain insights into the interpretative challenges posed by the source text.

The retranslation hypothesis recognizes that contextual factors, such as the intended audience, purpose, and cultural context, can influence the translation process. Translators may adjust their choices based on the specific context of each retranslation.

Some literary works have been subjected to multiple retranslations over the years, resulting in a range of interpretations. For example, classic literary works like *War and Peace*

by Leo Tolstoy or *The Odyssey* by Homer have seen numerous retranslations, each offering a different perspective on the source material.

The retranslation hypothesis has sparked debates and discussions within the field of translation studies. While some scholars believe that retranslation leads to improved translations, others argue that it may not always guarantee better results and those factors such as translator competence and interpretation can vary significantly.

In practice, the impact of the retranslation hypothesis can vary depending on the specific text, the translators involved, and the evolving cultural and linguistic contexts. While retranslation can lead to improvements, it is not a guarantee, and the quality of each translation ultimately depends on the skills and choices of the individual translators. Nonetheless, the retranslation hypothesis remains a significant concept in the ongoing study and practice of translation.

2. The usefulness of translation and retranslation

Translation is a fascinating and intricate process that involves the art of rendering a text from one language into another. However, beneath the surface of this seemingly straightforward task lie a multitude of challenges and chief among them are equivalence problems. Achieving perfect equivalence between languages is a pursuit that translators strive for but seldom attain due to the inherent differences between languages, cultures, and contexts.

The utility of translation extends far beyond mere linguistic conversion. It facilitates access to global literature, academic knowledge, and cultural insights, enriching the understanding of diverse cultures and perspectives. Moreover, translation serves as a means of cultural exchange, fostering empathy and understanding among people from different backgrounds. It plays a pivotal role in preserving cultural heritage, ensuring that important texts, traditions, and folklore are not lost to time. In essence, translation empowers individuals to engage with the world's collective wisdom and artistic creations, making it a tool of immense cultural relevance.

One of the fundamental challenges in translation lies in linguistic equivalence. Words, phrases, and idiomatic expressions in one language may lack direct counterparts in another. Translators are often confronted with the dilemma of choosing words that approximate the meaning of the source text but may not capture its full nuance. This is especially true for languages with different levels of formality, where achieving the correct tone can be a delicate task.

The importance of the findings for translation research is the first advantage of studies on retranslations over studies on a single translation. Finding out the sociocultural context in which the translation activity was conducted is one of the main goals of study like this. While studies on retranslations can do both diachronic and synchronic analysis since retranslations are generated in many historical times, when dealing with a single translated work, the researcher can only concentrate on a certain point or a single period of history.

Diachronic studies may examine sociocultural contexts from various time periods as well as literary, linguistic, and translational views and norms, revealing the various attitudes, expectations, and interpretations the receiving culture has for a certain author and their work. The knowledge of the comparable or dissimilar relationships between translation subjects and objects, such as the translator and the translation norm, is greatly aided by synchronic research.

The retranslations researches have a second advantage in the fact that they provide academics, a somewhat larger range of inquiry. Studies on retranslations examine the relationship between the source and many target texts, whereas single translation studies primarily focus on the relationship between the source and target texts.

Additionally, it may compare the target texts and determine the nature and degree of their intertextual relationship. Research on intertextuality and inter subjectivity is related. Retranslation research explores more intricate relationships between various translation subjects. Some foreign works have only ever been translated once into the host culture, while others have had two, three, or even more opportunities

The importance of cultural studies is the third advantage of retranslation studies. Doing research on retranslations is the only way to replicate and establish some cultural aspects of translation. Studies on retranslations are in some ways a form of dynamic study since they look at how translation activity and sociocultural evolution evolve and alter through time.

Retranslation, from the perspective of inter subjectivity, is a type of polyphonic resonance that incorporates the voices of the author, old and new translators, old and new readers, and researchers. Retranslation may be seen of as a symphony of several voices speaking about various topics and social circumstances. Retranslation studies and perhaps translation studies as a whole may benefit by listening to various voices and their conversations in translations and retranslations.

Retranslation of literary works is an ongoing phenomenon since literary translation is a creative endeavour and presents a challenge for translators.

Based on the explanation of the reasons for retranslation, it is possible to understand synchronic literary retranslation as a competitive process that pits one translation against another.

This approach emphasizes the social component of retranslation by highlighting the role of the agents in the development of a new translation and any potential rivalry that may exist between them.

3. Limitations and difficulties in translating and retranslating a text

Translating and retranslating a text can be a complex and challenging endeavour due to various limitations and difficulties that translators encounter. These limitations stem from linguistic, cultural, contextual and interpretational factors.

One of the difficulties in (re)translating a text may be the linguistic difference between the source and target languages which can pose significant challenges. Not all words, phrases, or idiomatic expressions have direct equivalents in the target language, leading to issues of precision and nuance.

Other difficulties may be ambiguity and polysemy. Some words or phrases are inherently ambiguous or polysemous, meaning they have multiple meanings in the source language. Translators must choose the most contextually appropriate interpretation, which may vary among translators.

The social setting may discover it troublesome when (re)translating a text. Interpreters must explore social differences, including traditions, values, and references, that will not have coordinate partners within the target culture. Social errors can influence the exactness and suitability of interpretations.

Social and relevant affectability and taboos may constrain by one means or another interpreters. The meaning of a word or state can alter depending on its setting inside a sentence or a bigger talk. Translators must consider the setting to guarantee exact interpretation.

Certain points, expressions, or references may be socially touchy or unthinkable within the target culture. Interpreters must explore these issues carefully to dodge causing offense.

Dialect advances over time, and implications of words and expressions can alter. Retranslating content after a noteworthy time crevice may require overhauling dialect and social references.

Interpreters bring their possess viewpoints and inclinations to the interpretation prepare. Diverse interpreters may translate content in varying ways, driving to contrasts in retranslations.

Interpreting wit, plays on words, or amusingness can be especially challenging, as these components regularly rely on phonetic complexities that will not have coordinate counterparts within the target dialect.

Sentence length, structure, and organization can contrast between dialects. Holding the first structure and stream of a content may be troublesome in interpretation.

Interpreters frequently work beneath time limitations, which can affect the quality and precision of interpretation. Surged interpretations may not permit for careful inquire about and thought.

A few writings have numerous substantial elucidations, and interpreters must make choices that reflect one translation whereas recognizing others.

Interpreters must consider the desires of the target group of onlookers. What works in one culture or setting may not resound with pursuers from another social foundation.

Whereas these limitations and difficulties in interpreting and retranslating writings are characteristic to the method, talented interpreters and translators are capable at making educated choices to explore these challenges. The objective is to create interpretations that pass on the quintessence and expectation of the source content whereas tending to the particular etymological and social requests of the target group of onlookers.

Ambiguity presents another linguistic challenge. A single word or phrase in the source language may have multiple meanings, and translating it without introducing ambiguity can be perplexing. Polysemy, which occurs when a word has several related meanings, further complicates the task. Translators must carefully select the most contextually appropriate interpretation while avoiding confusion.

Grammatical differences between languages can also thwart efforts to achieve equivalence. Sentence structure, word order, and grammatical constructions vary significantly from one language to another. Translators must reorganize sentences to ensure clarity and coherence in the target language, even if it means deviating from the source text's structure.

Pragmatic equivalence relates to how language is used in context. Politeness levels, speech acts (such as requests or apologies), and cultural norms for communication differ between languages and cultures. Translators must circumnavigate these differences to ensure that the translation is appropriate for the target audience. Achieving pragmatic equivalence ensures that the translated text not only conveys the same message but also adheres to cultural norms and expectations.

Cultural equivalence is a critical aspect of translation, especially for texts laden with cultural references, idioms, and symbols. What may be a common cultural reference in one language could be entirely foreign to the target audience. Translators must decide whether to adapt or explain such references, maintaining the text's cultural richness while making it accessible to a different culture.

Cultural taboos and sensitive topics present another set of challenges. Certain topics or expressions may be culturally sensitive or even taboo in the target culture, requiring translators to navigate carefully. This often involves substituting words or phrases that are less likely to offend while still preserving the core message.

Maintaining the contextual richness of the source text can also be challenging. Cultural, situational, and historical factors may not have direct equivalents in the target culture. Translators must make choices that preserve as much context as possible, even if it means adding explanations or footnotes.

In addition to these challenges, the stylistic nuances of a text can be difficult to replicate in translation. Elements such as tone, mood, and authorial voice may be deeply

embedded in the source language, making it a formidable task to convey them accurately in the target language.

Translating literary and poetic texts presents its own unique set of challenges. Achieving aesthetic and poetic equivalence is often a delicate balancing act, as the emotional impact and artistic flair of the original may be challenging to reproduce faithfully in the target language.

Furthermore, considerations of text length and structural differences can complicate the translation process. A text in one language may be longer or shorter than its counterpart in another language, requiring adjustments to maintain coherence. Structural differences, such as variations in headings, paragraphing, or punctuation, must also be taken into account.

In some cases, striving for equivalence can result in the loss of information or nuances present in the source text. Translators must weigh the importance of preserving these nuances against the risk of making the translation overly complex or cumbersome for the target audience.

Despite its significance, translation grapples with various limitations and difficulties. Linguistic differences pose formidable challenges, with words, phrases, and idioms often lacking direct equivalents in the target language. Ambiguity, polysemy, and syntactical disparities can create hurdles for translators striving to convey the source text's meaning accurately. Cultural sensitivities, taboos, and contextual factors require meticulous navigation to ensure a translation's appropriateness for the target audience. Additionally, maintaining the aesthetic and emotional impact of a text in translation, particularly in literary and poetic works, can be exceptionally challenging.

Equivalence problems are pervasive in translation. Achieving perfect equivalence, both in terms of linguistic and cultural aspects, is a formidable task. Linguistic equivalence is elusive due to differences in vocabulary, structure, and idiomatic expressions. Cultural equivalence necessitates grappling with cultural references, symbols, and nuances that may be unfamiliar to the target audience. Pragmatic equivalence requires considering variations in politeness, speech acts, and communication norms. These problems underscore that while translation aims for fidelity, it cannot always attain perfect equivalence.

The concept of fidelity, or faithfulness to the source text, is fundamental in translation. Translators aim to capture the essence and intent of the original while adapting it to the linguistic and cultural demands of the target audience. However, absolute fidelity can be challenging due to the limitations and challenges mentioned earlier. Translatability, on the other hand, relates to the extent to which a text can be effectively translated without significant loss of meaning or impact. Some texts may be more readily translatable than others, depending on their linguistic complexity, cultural specificity, and thematic content.

In **conclusion**, translation and retranslation are invaluable tools for cultural exchange, knowledge dissemination, and global communication. They bridge linguistic and cultural divides, enabling individuals to access diverse perspectives and artistic creations. Nevertheless, they are not without challenges. Equivalence problems, limitations in linguistic and cultural adaptation, and the pursuit of fidelity are inherent complexities in the translation process. Despite these hurdles, translators play a pivotal role in making the world's knowledge and culture accessible to all, underscoring the profound cultural relevance and utility of their craft.

BIBLIOGRAPHY

Chesterman, *A causal model for translation studies*. In M. Olohan (ed.). *Intercultural Faultlines - Research Models in Translation Studies I. Textual and Cognitive Aspects*, Manchester: St. Jerome, 2000.

- Constantin Manea, *Translation Matters*, Sitech, Craiova, 2018.
- Gambier, Y., *La Retraduction, retour et détour*. Meta, 1994.
- Gambier, Yves; Doorslaer, Luc van, *Handbook of Translation Studies, Volume 1*. Amsterdam: John Benjamins Publishing, 2010.
- Gouadec, D., *Translation as a profession*. John Benjamins: Amsterdam, Philadelphia, 2007.
- Homer, *The Odyssey*, Arcturus Publishing Ltd, 2016.
- Leo Tolstoy, *War and Peace*, Wordsworth Editions Ltd, 1993.
- Marinela Doina Dorobanțu, *Despre traducere și traducător*, <http://www.sinuc.utilajutcb.ro>.
- Sharon L. Deane, *Confronting the Retranslation Hypothesis: Flaubert and Sand in the British Literary System*, (The University of Edinburgh), 2011.

FEMININE INSIGHTS INTO VICTORIAN FAMILY RELATIONSHIPS: CHARLOTTE BRONTË'S SHIRLEY AND VILLETTE

Cristina Dalgacev
PhD Student, University of Craiova

Abstract: The paper investigates how the lack of a secure attachment affects the behaviour and relationships of the feminine characters in Shirley and Villette. We talk about absent parents, parents who do not offer their love and time, or parents who died and left traumas in their children's lives. We analyze Caroline, a young girl raised by an aggressive father, and her mother leaving her at an early age, and we show why the connection to a caregiver is essential for the child's well-being. Mrs. Beck's three daughters have a physically present mother, but she is not willing to offer them love and support. She does not kiss or hug them and does not establish limits for their behaviour, typical features of parenthood for the 19th century, where nannies usually replace the parents. Throughout the paper we better understand Victorian society, but also how important is a healthy and close relationship between children and parents in early childhood. A secure attachment during childhood is the one that makes the child feel self-confident later in his life and gives him/her the balance for healthy future relationships, connection is the cure for trauma and the key to well-being.

Keywords: secure attachment, connection, love, quality relationships, trauma.

Quality relationships bring us balance, calm, happiness, and general well-being, that is why they are so important for one's healthy life. The first and most important relationship in our lives is the one with our mother: If we get attention, love, and time throughout our childhood and the caregiver is there for us meeting our needs, we are going to feel safe as adults and we are going to consider the world a safe place. Studies show that children who have a secure attachment are going to have: Better self-control, better emotional flexibility, better self-esteem, better stress management, better relationships with their colleagues, closer friendships during childhood, appropriate relationships as teenagers, and romantic relationships based on trust, better social skills, leader qualities, happy relationships with parents, siblings, confidence in life (Saltman, Bethany:179).

The main character that draws our attention in Charlotte Brontë's *Shirley* is Caroline, who has never met her mother because her parents separated after her birth. Her father died when she was little, and her uncle took care of her for a couple of years. As studies show it is essential for the child to receive kind words, to spend time together doing activities, and to get support and love. Her uncle was not the most appropriate person to take care of her education and to give her enough attention and because of this lack of involvement, she does not have enough self-esteem or knowledge compared to other girls her age. She wants to learn French from Hortense Moore at the Hollow's Mill. The Moore brothers had a distinct kind of childhood, so their self-esteem is not low, even if they need reassurance from time to time. Hortense Moore feels happier and more balanced when Robert gives her his affectionate support and when her talents (sowing, playing guitar, speaking French) are appreciated. Her humour and state of mind improve when Caroline expresses her respect and excitement toward her musical talent. Robert himself remembers their mother as being loving and supportive, but having an irritating state of mind when it came to household tasks. The narrator expresses her opinion about the importance of affection in a century defined by the

lack of affection and connection to children: “Nothing is more soothing than affection. The quarrels within the family are degrading; the family connection raises the soul” (Brontë, Charlotte: 91). Even if these words were written almost 200 years ago, they define the studies about child’s attachment because the keywords are: affection and connection. The fact that Hortense had her brother close to her and a balanced childhood created the basis of a strong personality. Compared to Caroline she believes in her talents and knowledge and expresses her leadership qualities as a teacher. Caroline can be defined as being aware and ambitious, she wants to learn new things and to evolve. She is conscious that her childhood was empty of many cognitive experiences, and she is open-minded and willing to acquire new notions. Brontë’s female characters are very transparent when it comes to their ideas and feelings, a feature that is common to women in general, who tend to be more talkative, express their needs, and understand other people, are more analytic when it comes to their own feelings, men being oriented towards action.

The French poem, *La jeune captive*, by André Chénier is another proof that the character is on a journey towards herself: “Mon beau voyage encore est si loin de sa fin! /Je pars, et des ormeaux qui bordent le chemin/ J’ai passé les premiers à peine(...)” (Brontë, Charlotte: 98). Her journey is only at the beginning as the poem says and the obstacles were overcome with difficulty. “Je ne suis qu’au printemps- je veux voir la moisson/Est comme le soleil, de saison en saison/ Je veux achever mon année.” The young girl does not have life experience, but she is determined to learn and live each moment of her journey until the end, where she is going to find fulfillment.

The relationship between Caroline and her uncle is a formal one, Caroline is not open about all aspects of her life, she is not close to him or communicative, she is just obedient and polite. Her adoptive parent does not have a good opinion about women, and he considers them inferior to men, except the ones in high society, so Lina grows up with the idea that she is not enough, and she does not deserve anyone’s attention. Studies say how important “early healthy relationships with our parents are, as an indicator for success and well-being in life” (Gyorgy, Gaspar:20). Because she had never had her parents close to her to offer her their attention and her needs to be met, she thought she was not important, and people did not want to spend time with her because she was not worthy or interesting. Children must know and feel they are enough, they do not need to work or make efforts to receive love, it should come naturally and unconditionally.

She has some bad memories of her father's behaviour: he used to leave the house early and come back extremely late without giving her any food during some of the days. He was angry and aggressive, and this behaviour did not have any explanation in the girl’s mind. One night she was sick, and he entered her room threatening her because he felt she was a burden to him. Because of the yelling, the neighbours heard her and saved her that night, this being the last memory with her father ” ...at night, when he came back, was like a madman, furious, terrible; or-still more painful-like an idiot, imbecile, senseless. She knew she had fallen ill in this place, and that one night when she was very sick, he had come raving into the room, and said he would kill her, for she was a burden to him; her screams had brought aid, and from that moment she was then rescued from him she had never seen him, except as a dead man in his coffin” (Wood, Madeleine:117).

Mr. Helstone never mentioned her mother to the young girl, and she had a lot of questions about her parents’ marriage, but her uncle, who was against marriage in general, kept silent about her parents' relationship. He talks about her mother:” She thinks nothing of you, she never enquires about you; I have reason to believe she does not want to see you (Wood, Madeleine: 118). She was not used to sharing her feelings, so when she was forbidden to visit Hortense and Robert, she wrote some letters but could not send them because she felt ashamed. It is particularly important in our early childhood to feel that our parents accept us

as we are, even if we are angry or sad. The girl kept all her feelings inside, and she suffered deeply. After Robert's rejection, she feels she needs her maternal love more than ever: "She longed for something else: the deep, secret, anxious yearning to discover and know her mother strengthened daily; but with the desire was coupled a doubt, dread-if she knew her, could she love her" (Wood, Madeleine:119). She dreams about her mother and imagines how she could love her. She missed her childhood, and she missed an ideal parental love: "She wished her mother came one day and looked at her with joy and eyes full of love and told her in a sweet voice: Caroline, my little girl, I have a home for you: you will come and live with me. All the love you needed, but did not get, I kept it for you with care, come now and serve yourself" (Brontë, Charlotte:331). She explains to Mrs. Pryor that: "sometimes I want a human being genuinely loves me...when I was a child I felt the need for attention, but just the servants were nice to me, but when people ignore us for a long time, we start not to care about their coldness" (Brontë, Charlotte:385).

When she feels sad and weak, Mrs. Pryor moves with her and takes care of her. This is the second time she has been saved in an unbelievably bad emotional moment for her, because Robert Moore has abandoned her, and she feels sick. There is also the theme of the "sickroom that repeats the key characteristics of the historical moment in which they are trapped but in the affective register. It is the static space of the sickroom that Caroline and Robert recover and relive a repressed maternal history that has been fundamental to the formation of their affective lives" (<https://muse.jhu.edu/pub/30/article/805655>) Robert Greene explains how the patterns that we experienced in our early childhood affect the way we see things as adults and every negative happening comes to take us back to our childhood roots:

In early childhood, we were at our most sensitive and vulnerable. Our relationship with our parents had a much greater impact on us the further back in time we went. These vulnerabilities and wounds remain buried deep within our minds. Later in life, a person or event will trigger a memory of this positive or negative experience, and with it a release of powerful chemicals or hormones associated with the memory (Greene, Robert:22).

She finds out that she is her real mother and starting that moment everything changes in her life. Everyone notices the changes in Caroline's appearance because she is healthier and happier. The fear, disappointment, and depression all disappeared thanks to a loving relationship that she missed for so many years that comes as a blessing for the young girl. Through the discussions between Caroline and Shirley, we understand how essential communication is for Brontë he underlines the importance of confession in the process of healing exactly like nowadays psychologists encourage us to heal our traumatic experiences by first being aware of them." Brontë uses nursing as a trope to show the return to a child-like state of dependency, in which the traumatic wounds of the past must be worked through"(Wood, Madeleine:125). Her mother helps her not only when it comes to Robert's absence but also when it comes to her father's forgiveness. Thanks to her mother's blessing Caroline is healed and she can heal Robert as well. The father-daughter conflict is solved, and Caroline can make peace with her traumatic past and with herself.

"James, slumber peacefully! See! your terrible debt is canceled! Look! I wipe out the long, black account with my own hand! James, your child atones: this living likeness of you-this thing with your perfect features-this one good gift you gave me has nestled affectionately to my heart, and tenderly called me a mother. Husband! Rest forgiven!" (Wood, Madeleine:130).

As we start reading *Villette*, the first child that we meet is Pauline who has recently lost her mother at only six years old and her appetite for food and life in general have been deeply affected. She is brought to Mrs. Bretton's house because her father is depressed and does not feel prepared to take care of her. The little girl cried for many days and wished that Mrs. Bretton's house had been her father's house. "Daddy, daddy dear" she would say all day

long. "Mrs. Bretton talked to her in short, affectionate words while she was caressing her hands, arms, legs. At the beginning she was welcomed with a thinking look, but soon she received a smile" (Brontë, Charlotte:9). When her father visited her, the girl changed completely for the better if he was by her side. She was calm, and happy, and expressed her ideas. After her father decided to move to another country, she felt lonely and upset and had to find another attachment figure in the person of Graham with whom she wanted to spend every single day. Studies showed that babies that have a secure attachment towards their mothers during the first year of life tolerate much better separation when they are older. (Saltman, Bethany:33).

It is essential to receive love throughout our childhood to be able to face any problem or obstacle when we are grown-ups. We do not function on our own, we are not independent creatures, and we have an interdependent relationship with our caregivers, a fact that prepares us for our adult life. "Bowlby discovered that orphans without a maternal loving substitute suffered terribly" (Saltman, Bethany:95). All children who are abandoned when they are little become anxious. This is the case with Polly who becomes anxious when her father comes back to her and is afraid that he is going to leave her again. Her behavior around him is that of a little girl who did not have her needs met at the right time and longs for her lost childhood to catch those moments again.

"Relationships are in the centre of human existence and of intellectual development" (Saltman, Bethany:15). Everything we do, "the patterns according to which we love, eat, sleep, create can be seen through the early attachment relationship" (Saltman, Bethany:22).

Both the mother and the child are supposed to be together, happy, enjoy life and their relationship. A child that gets love, warmth, and attention, will be a balanced grown-up. It is not only about food, clothes, or shelter, it is the need to be connected to somebody, that is why children cannot be kissed only in their sleep, a typical aspect of the Victorian period, they are supposed to be hugged and kissed daily: "We are deeply interdependent. We are unity. We are a relationship" (Saltman, Bethany:104). When Lucy Snowe comes and works as an English teacher at Mrs. Beck's girl's boarding school she understands the aspects of the relationship between her, and her children and she presents us all the aspects through her eyes: "One could tell that she has never had the desire to lift the children on her knees, to kiss their lips, hug them and give them caresses and loving words" (Brontë, Charlotte:108). We feel that Lucy knows how important it is for the child's well-being to feel their parents' love and hear supportive words. The coldness of an entire century could be seen in this novel because even if parents offered their children material things, they did not show them their true feelings. For example, if the little one, Georgette was spending time outside with her nanny and suddenly saw her mother, she was so happy and ran towards her joyful, but her mother stood there without kissing or hugging her and leading her back to Trinettes.

John Gottman talks about the effect of loving care expressed by emotionally balanced parents who succeed in changing the function of the nerves for the better. So, the most important thing is preparing the children from the emotional point of view through discussions about their feelings and actions, without judging. In this way, the child is going to learn how to adopt positive behaviour (Goleman, Daniel:360).

When it comes to the relationship with her oldest daughter, Desirée, things were inappropriate, but in another way. The girl had bad behaviour, broke many things, took things that were not hers and lied. For all these matters her mother did not take any action, she used to say that it is important to watch every move, but do nothing so Desirée was uneducated, and things were not explained to her properly.

When Fifine was ill, Desirée noticed the amount of attention her sister received, and she decided to fake her sickness to get time and attention. Georgette loved that Lucy was so caring and affectionate:

Lifting her on my knees and keeping her in my arms was a real pleasure to me. She wanted me to keep my head on her pillow and put her hands around my neck. The tender feelings, no matter what they were, were not seen often in this house (Brontë, Charlotte:143).

Lucy missed her joy when the little girl was sent to the countryside. In the 19th century, most of the children received love and time thanks to the nannies that were present and involved in their lives more than their parents:

The nanny was in effect a substitute parent. Nannies were usually older women who had never been married. Some of them were kind and caring and supplied the only love a child would experience. They would do the extra things to brighten a child's life such as playing games with them or fixing special meals on their birthday. (<https://victoriancildren.org/victorian-children-in-victorian-times>).

BIBLIOGRAPHY

1. Brontë, Charlotte, Shirley, 1974, Univers, București.
2. Brontë, Charlotte, 1975, Eminescu, București.
3. Goleman, Daniel, Inteligența emoțională, 2018, Curtea Veche Publishing, București.
4. Saltman, Bethany, Stiința Atașamentului, O călătorie în relația parinte-copil, 2021, Pagina de Psihologie.
5. Wood, Madeleine, Parents and Children in the Mid-Victorian Novel, 2020, Palgrave Macmillan, London.
6. Gyorgy, Gaspar, Copilul Invizibil, 2016, Curtea Veche, București.
7. Greene, Robert, The Concise Laws of Human Nature, 2020, Profile Books, London.
8. <https://victoriancildren.org/victorian-children-in-victorian-times>.
9. <https://muse.jhu.edu/pub/30/article/805655>

THE IMAGINATION AND THE LITERARY CREATION

Carmen Gabriela Popa
PhD Student, UMFST G. E. Palade Târgu Mureș

Abstract: When we talk about art, we immediately think of creativity and imagination first, then of the ability to put them into matter, which in other terms we would call talent. Above all, "I strongly believe in the social function of literature, but I become skeptical when someone attributes superpowers to it to save or cure. It is not a lack of faith in the possibilities of literature, but a certain reluctance towards our sometimes too high expectations of it. Do not interpret my position as «autonomist», far be it from me to exempt literature from any responsibility. However, this process by which literature or art in general contributes to the healing of collective wounds is quite complex and takes a lot of time – both to unfold and to be noticed. There are many problems that literature cannot solve, and once we accept its limits and let go of the claim to be «saved» from it, we are free to truly appreciate its role in treating individual or collective trauma. It is hard to trace the impact of literature on society's problems. There is no barometer of the effectiveness of art in this direction. Even so, sociologists of literature can identify situations in which literature has been an important agent of social change. Of course, we do not need scientific instruments now to bring up examples of literary texts that have offered solutions and alternatives to the problems of an individual or a community”¹.

Keywords: imagination, literature, literary creation, artistic mission, books.

Questo concetto, l'immaginazione, ha suscitato la mia curiosità e mi ha spinto a cercare delle risposte alla domanda: *Che cos'è l'immaginazione?*

Albert Einstein diceva che „l'immaginazione sia più importante della conoscenza. La conoscenza è limitata a ciò che sappiamo e comprendiamo ora, mentre l'immaginazione comprende il mondo intero e tutto ciò che ci sarà mai da sapere e capire”.² Partendo da questa affermazione, giustamente ci poniamo la domanda: quali qualità ha l'immaginazione e quali doni ci dà?

Alcune risposte potrebbero essere:

L'immaginazione illumina. Che essa sia il nostro faro, il nostro lampione, la nostra torcia o la nostra lampadina, a seconda dei nostri bisogni in vari momenti della nostra vita, è una cosa certa: l'immaginazione è luce. Ed è importante perché è la nostra luce particolare – cioè, brucia continuamente senza poter essere sostituita da quella di qualcun altro. Sappiamo che la bellezza è negli occhi di chi guarda, quindi la qualità del nostro sguardo determina cosa e come vediamo. Allo stesso modo, le verità della vita e del mondo sono nel potere e nella libertà della nostra immaginazione. L'immaginazione è il nostro occhio interiore, che ci rivela ciò che fuori rimane non detto, invisibile, non convalidato o ignorato. Attraverso tutto ciò che ci mostra, la luce della nostra immaginazione ci aiuta ad essere autentici, ci dà fiducia e ci calibra.

L'immaginazione è innocente. Non ingenua, ma pulita. Sa cosa c'è di sbagliato, cosa c'è di oscuro o cosa c'è di disfunzionale, ma è incoraggiata da questi limiti, sapendo che il mondo e la vita fossero molto più ampi, più grandi, più teneri di qualsiasi cosa conosciamo, in

¹ Victor Cobuz, in *La finzione*, <https://fictiunea.ro/2020/34/art13/index.html>.

² Walter Isaacson, *Einstein, vita e il suo universo*, Editura Publică, București, p. 112.

un dato momento. Che fossero veri! L'immaginazione non è soggiogata dalla realtà e non si lascia convincere dai confini, rinfrescando e ampliando sempre la nostra realtà.

L'immaginazione mantiene viva la nostra passione per la libertà. Poiché la verità non ha confini, l'immaginazione viaggia liberamente, sapendo che c'è sempre qualcosa da vedere e scoprire. Non crede nelle regole, rinnova le mappe familiari e ne disegna sempre di nuove. C'è sempre spazio per più, più lontano, più interessante e più diversificato.

L'immaginazione ci mantiene giovani. La terra intensamente lavorata e diversificata darà sempre frutti e darà frutti ricchi. L'immaginazione non solo scopre nuovi terreni, ma feconda anche quelli già conosciuti – perché ogni nuovo elemento compreso e riscoperto cambia le dinamiche e il contenuto della realtà già conosciuta. Questo continuo rinnovamento, questo costante scambio con la vita, mantiene la vitalità dello spirito. L'uomo rimane autentico e attivo, forte, attento e consapevole. La mente aperta mantiene giovane il cuore.

L'immaginazione ci mantiene autentici. Sentita o impercettibile, la società addomestica il nostro spirito. Ci subordina a schemi e convenzioni e ci appesantisce con il peso delle sue aspettative. Il suo ordine è limitante e oppressivo. Se non stiamo attenti, ci allontaneremo da noi stessi e perderemo l'autenticità – quindi la consapevolezza di sé, la forza e la creatività. Nel mostrarci ciò che è nuovo, tuttavia, l'immaginazione contrasta sempre i confini del vecchio. Ci libera dalla schiavitù della società e ci riconnette alla ricchezza e alla verità della vita..

L'immaginazione funziona attraverso la suggestione, non attraverso la descrizione. Il pittore Claude Monet diceva che per vedere, devi dimenticare il nome della cosa che stai guardando. E il pittore Pierre Bonnard lo raggiunse, anni dopo, dicendo: „La precisione del nome diminuisce l'unicità della visione”.³

La descrizione definisce e stabilisce i confini, quindi è decisiva. Ma la suggestione offre solo indizi, rispettando così il nascosto e il mistero della vita. Così, „se la descrizione limita l'immaginazione, la suggestione la libera. L'immaginazione ti invita a vedere con i tuoi occhi e ti dà un'esperienza personale, che è una possibilità in più di integrità - perché ogni esperienza contribuisce a una migliore conoscenza di sé. In altre parole, l'immaginazione ti dà non solo la destinazione, ma anche il viaggio – cioè, ottieni non solo conoscenza, ma anche sorpresa e storia.”⁴

Possiamo affermare che tutte le persone usano la loro immaginazione. Il grado di questo processo dipende solo dal livello del suo sviluppo. Che cos'è l'immaginazione? È l'attività mentale cosciente di una persona che proietta immagini visive-figurative nei suoi pensieri. In altre parole, possiamo definire questo processo come sogno ad occhi aperti, fantasia, visualizzazione.

L'immaginazione ci aiuta a rappresentare immagini che non sono ancora state realizzate, sono difficili da realizzare oggi o non c'è bisogno della loro esecuzione. In una certa misura, una persona, attraverso l'immaginazione, sta cercando una via d'uscita da una situazione, anche se è solo una visualizzazione del suo desiderio. Gli psicologi non hanno ancora studiato completamente il fenomeno dell'immaginazione, poiché è invisibile, impercettibile, è impossibile misurarla o toccarla. L'immaginazione è intesa come la capacità di una persona di ricreare immagini da e in qualsiasi direzione, in base all'esperienza. L'immaginazione diventa molto importante in un'attività professionale o in una fase in cui è necessario trovare una nuova soluzione a un problema unico o precedentemente non incontrato. Qui le persone dimostrano la loro creatività. Usando l'immaginazione, una persona può trovare nuovi modi per risolvere i problemi. I nostri punti di vista, la flessibilità e

³ Testo adattato dall'articolo scritto da Felicia Luca, rivista *Carriere*, Giornale di leadership, 2 maggio, 2019.

⁴ Felicia Luca, rivista *Carriere*, Giornale di leadership, 2 maggio, 2019.

altre qualità che ci permettono di guardare la situazione da più angolazioni diventano importanti.⁵

Allargando l'area d'interesse, pensiamo alle conseguenze della limitazione dell'immaginazione, a quante cose non cambino solo perché alcune persone non riescono ad immaginarle in un altro modo, considerando che lo stato attuale è il migliore, perché lo è sempre stato o, almeno, da quando loro esistano. Questa mancanza di immaginazione significa, fin dall'inizio, un blocco mentale. Dichiarando di non avere la capacità di immaginare, non ci rendiamo nemmeno conto che saremmo, di fatto, capaci dei cambiamenti che vogliamo. Quando non possiamo immaginare di fare qualcosa, diamo la colpa alla mancanza di forza di volontà, anche se, in realtà, la colpa dovrebbe ricadere sul fatto che non siamo riusciti a visualizzare il risultato finale di ciò che vorremo fare. Bilanciando gli aspetti precedenti, scopriremo che possiamo fare innumerevoli con solo l'utilizzo del potere dell'immaginazione e senza incolpare la mancanza della forza di volontà.⁶

Per Aristotele, „l'anima comprende sia la memoria che l'immaginazione”.⁷ Nel mondo spirituale, l'anima è associata ai sentimenti, alla ragione e alla volontà. È interessante coinvolgere l'immaginazione nello spazio costruttivo dell'uomo, motivo per cui presenterò alcune opinioni sul ruolo dell'immaginazione nello spazio della creazione letteraria.⁸ Nel campo della letteratura, l'immaginazione è fonte di ispirazione per gli scrittori, che esprimono la propria visione del mondo attraverso le parole. L'immaginazione permette loro di creare personaggi, situazioni, spazi e tempi immaginari che hanno coerenza interna e significato artistico. L'immaginazione non è un processo caotico o arbitrario, ma uno che coinvolge determinate regole, strategie e tecniche. Gli scrittori sviluppano la loro immaginazione attraverso costanti esercizi di lettura, osservazione, analisi, riflessione ed espressione. Gli scrittori usano la loro immaginazione in base al loro scopo artistico, al genere letterario a cui si avvicinano, al pubblico a cui si rivolgono e al contesto storico e culturale in cui vivono:

Molte persone creative si preoccupano dell'originalità. Ma la premessa di Austin Kleon⁹ è che non puoi reinventare la ruota, e la cosa migliore che puoi fare è accettare te stesso e scoprire come puoi dare al mondo il tuo fascino personale attraverso la creatività individuale.

Un libro che ci mostra come funzionano le menti creative e quali sono le cose che fanno sì che una persona abbia più immaginazione è „Pensiero laterale” di Edward De Bono¹⁰, una personalità di riferimento nel campo del pensiero creativo. Secondo De Bono, il pensiero creativo non è un talento misterioso, ma un'abilità ordinaria, motivo per cui offre nel suo libro strumenti pratici che consentono a ciascuna persona di usare la propria creatività.

A incoraggiare il lettore a manifestare la propria immaginazione è anche il libro „Everyone is an artist: How creativity helps you be the best in everything you do”, scritto da Ron Tite, Scott Kavanagh e Christopher Novais.¹¹ Nel libro scopriamo come le abitudini e i

⁵ <https://ik-ptz.ru/ro/literatura/voobrazhenie-vnutrennii-kak-razvit-voobrazhenie-tehnika-post-sonnogo.html>.

⁶ <https://www.marketingportal.ro/articole/dezvoltare-personala-79/imaginatie-mai-importanta-decat-cunoasterea-8553.html>.

⁷ Hegel G.W.F., *Discorsi sulla storia della filosofia*, vol. I, Editura Academiei, București, 1963, p. 562 (Aristotele esprime anche un profondo apprezzamento per il lavoro creativo della scienza e una ricerca rigorosa basata sull'osservazione e l'indagine, manifestando in questa occasione anche la complessità della sua forte personalità.).

⁸ Le opinioni sono in parte prese ed elaborate da una tesi di dottorato studiata attraverso la fonte: https://www.fssp.uaic.ro/images/sustineri_teze/EZaitevRezumat.pdf.

⁹ Austin Kleon, „*Steal Like an Artist: 10 Things Nobody Told You about Being Creative*”, Editura Workman Publishing, 2012.

¹⁰ Edward De Bono, „*Pensiero laterale*”, Editura Curtea Veche Publishing, București, 2019.

¹¹ Ron Tite, Scott Kavanagh și Christopher Novais, „*Oricine este un artist: Cum te ajută creativitatea să fii cel mai bun în tot ceea ce faci*”, Editura Polirom, Iași, 2017.

comportamenti degli artisti possano aiutarci a stimolare la nostra creatività e migliorare la nostra comunicazione e capacità di risolvere un problema.

Nella nostra missione di accelerare il potenziale creativo, possiamo anche considerare i libri di narrativa, indipendentemente dal genere letterario a cui appartengano. Perché? Perché ci danno accesso a mondi immaginari e personaggi le cui azioni possono ispirarci.¹²

Aumentare la creatività è uno dei benefici più importanti che puoi ottenere durante la lettura, e una ricca immaginazione ti aiuterà sicuramente a migliorare la tua vita e ti renderà più felice, quindi scegli il libro giusto e lascia emergere il tuo potenziale creativo.¹³ Questo porta ad un risultato gnoseologico idealistico, romantico, perfezionista, cioè alla conoscenza della verità attraverso l'arte come gioco di idee estetiche.

Un oggetto artistico avrà bisogno di giudizio estetico per enfatizzare il suo contenuto. Pertanto, l'immaginazione può essere un giudice estetico, secondo la visione di Friedrich Schiller, che evidenzierà l'importanza artistica di un'opera.

Le idee estetiche sono rappresentazioni dell'immaginazione creativa, che danno molta riflessione e che costituiscono una carica speciale per le opere d'arte autentiche. L'immaginazione, in questo contesto, contribuirà all'intuizione di come un oggetto o un essere dovrebbe essere rappresentato, in modo che diventi uno standard di bellezza.

Una delle parti essenziali di un genio è l'entusiasmo, quella forza interiore difficile da definire, ma che dà all'essere creativo un impulso indispensabile per produrre opere autentiche, diverse dall'artigianato come lavoro strettamente professionale. Il genio non sa cosa significhi imitazione di un'arte, poiché il suo scopo primario è l'originalità e l'autenticità di un'opera artistica. La forza produttiva o creativa dello spirito di un genio si svolge solo all'interno delle belle arti e, come fonte per l'immaginazione creativa, la natura è coinvolta nella trasmissione delle regole dell'arte attraverso il genio.

Se l'immaginazione produttiva si concentra sulla spontaneità e sull'originalità (su ciò che Kant chiama a priori), allora l'immaginazione riproduttiva si concentra su intuizioni empiriche svolte in precedenza, cioè a posteriori. Oltre a questi tipi di immaginazione, Kant parla anche di immaginazione trascendentale, che si verifica quando può determinare un oggetto a priori, intuitivamente, cioè attraverso la forza della sensibilità. Questa capacità di determinare l'oggetto assente, Kant la chiama spontaneità. Un'immaginazione spontanea significa, dopo tutto, un'immaginazione creativa.

Ciò che l'immaginazione trasmette attraverso la forza delle idee estetiche, l'intelletto suggerisce attraverso concetti ben fondati, in modo che la conoscenza oggettiva e la verità siano tratteggiate in modo chiaro, lucido, perfetto. In relazione a questo, va notato che la sensibilità è un fattore delicato, ma i sensi non avranno la forza necessaria per dominare l'intelletto. I sensi saranno solo il criterio di base che non inganna, poiché non possono formare argomenti come nel caso della ragione. Il fatto è che sia l'intelletto che l'immaginazione contribuiscono alla costruzione della dimensione gnoseologica.

La connessione tra gusto e immaginazione nasce con il significato e l'emergere del gioco creativo, dove il fattore centrale è la sensibilità. L'intuizione e l'immaginazione sono parti della sensibilità e il ruolo delle intuizioni nel perimetro dell'immaginazione risiede nella cooperazione e nella trasmissione degli oggetti che, tuttavia, hanno anche bisogno di concetti per il rinforzo e la comprensione.¹⁴ La persona creativa ha un'immaginazione ben

¹² Ad esempio, i libri di Neil Gaiman, considerati „un tesoro di storie” da Stephen King. È uno degli autori fantasy più amati, le cui opere superano le barriere dell'immaginazione, ovvero i libri della serie „Lo Hobbit” e „Il Signore degli Anelli” di J.R.R. Tolkien, ma anche i romanzi di Harry Potter scritti da J. K. Rowling. Queste opere sono esempi del potere dell'immaginazione e, inoltre, hanno il dono di farci perdere nel vasto mondo dei personaggi.

¹³ <https://stirileprotv.ro/s/p-ce-carti-sa-citesti-pentru-a-ti-dezvolta-imaginatia.html>.

¹⁴ https://www.fssp.uaic.ro/images/sustineri_teze/EZaitevRezumat.pdf.

sviluppata. Questa è la capacità di vedere l'immagine del futuro prima che sia realizzata, la capacità di presentare in tutti i colori ciò che deve essere fatto.

L'immaginazione sviluppata ti consente di anticipare gli eventi, prevedere. Ti permette di rendere il mondo più perfetto, più interessante, più bello, soprattutto in quei momenti in cui la realtà non è molto attraente. Anche i bambini piccoli che disegnano, scolpiscono e costruiscono qualcosa usano la loro immaginazione.

Con l'immaginazione puoi improvvisare e aggirare gli ostacoli in modi nuovi e anche più facili di come avevi imparato, se pensi „fuori dagli schemi”.

Le persone sono diverse e l'immaginazione, essendo un concetto astratto, agisce in modo diverso per ogni persona.

L'uomo ha bisogno della ragione per giudicare, ma non deve ignorare la parte sensibile, poiché un vero uomo ha anche bisogno di giudicare cose belle o sublimi.

Possiamo ammirare qualcosa nella misura in cui l'immaginazione creativa si fa sentire attraverso il gioco di idee estetiche, fissate in opere artistiche da un genio della letteratura o dell'arte, non della scienza.¹⁵

L'immaginazione può essere stimolata con la lettura, ma per ottenere gli effetti desiderati, anche il contenuto del libro che leggiamo è importante (più siamo affascinati da un libro, più velocemente accelererà la nostra immaginazione e, di conseguenza, ci aiuterà ad essere più creativi). Quando ci immergiamo nella lettura, tendiamo a fuggire dalla quotidianità e a dare libero sfogo alla nostra immaginazione, ispirandoci anche al mondo presentato nelle pagine dei libri che leggiamo.

L'immaginazione svolge un ruolo indispensabile nella creazione letteraria, agendo come forza trainante per la creatività e l'espressione artistica. Attraverso la capacità dell'immaginazione di concepire e visualizzare mondi, personaggi e situazioni immaginari, gli scrittori possono spingere i confini della realtà convenzionale e „intrappolare” i lettori in un regno di infinite possibilità. L'immaginazione permette agli autori di trascendere i limiti della realtà empirica, i limiti delle esperienze personali e di concepire scenari, atmosfere e contesti che diventino una sfida all'ordine convenzionale delle cose. Attraverso l'uso dell'immaginazione, gli scrittori possono creare plausibilità emotiva e intellettuale in mondi immaginari, in cui i lettori possono immergersi, identificandosi con i personaggi e le situazioni descritte. L'immaginazione letteraria fornisce anche un terreno fertile per l'innovazione stilistica e linguistica. Gli scrittori possono sperimentare nuove forme narrative, giochi di parole, linguaggio figurativo e altre tecniche letterarie, arricchendo così l'esperienza di lettura e aprendo nuove possibilità espressive.

L'immaginazione è un fattore determinante della creazione letteraria, che coinvolge sia aspetti cognitivi che affettivi, sia la libertà che la disciplina, sia l'ispirazione che il sudore. L'immaginazione è il dono che gli scrittori hanno per offrirci opere d'arte che arricchiscono la nostra anima e aprono nuovi orizzonti di conoscenza. L'immaginazione gioca un ruolo vitale nella creazione letteraria, consentendo agli autori di spingere i confini della realtà convenzionale, esplorare temi complessi e offrire esperienze di lettura coinvolgenti e interessanti.

BIBLIOGRAPHY

- De Bono Edward, „Pensiero laterale”, Editura Curtea Veche Publishing, București, 2019.
- Hegel G.W.F., „Discorsi sulla storia della filosofia”, vol. I, Editura Academiei, București, 1963.
- Isaacson Walter, „Einstein, vita e il suo universo”, Editura Publică, București.

¹⁵ https://www.fssp.uaic.ro/images/sustineri_teze/EZaitevRezumat.pdf.

- Kleon Austin, „Steal Like an Artist: 10 Things Nobody Told You about Being Creative”, Editura Workman Publishing, 2012.
- Luca Felicia, rivista „Carriere”, Giornale di leadership, maggio 2, 2019.
- Tite Ron, Kavanagh Scott și Novais Christopher, „Ognuno è un artista: come la creatività ti aiuta a essere il migliore in tutto ciò che fai”, Edit. Polirom, Iași, 2017.
- Cobuz Victor, in „Finzione”, <https://fictiunea.ro/2020/34/art13/index.html>.
- <https://ik-ptz.ru/ro/literatura/voobrazhenie-vnutrennii-kak-razvit-voobrazhenie-tehnika-post-sonnogo.html>.
- <https://www.marketingportal.ro/articole/dezvoltare-personala-79/imaginatie-mai-importanta-decat-cunoasterea-8553.html>.
- https://www.fssp.uaic.ro/images/sustineri_teze/EZaitevRezumat.pdf.
- <https://stirileprotv.ro/s/p-ce-carti-sa-citesti-pentru-a-ti-dezvolta-imaginatia.html>.

LA LIBERTE D'UN PHILOSOPHE SOLITAIRE ET ASOCIAL

Marinela-Alexandra Popa (Enache-Popa)

PhD Student, University of Craiova

Abstract: Reporting to innovation, the concepts of multilingualism, interculturality and multiculturalism, we identify these concepts, as taking the form of indisputable values that become step by step reality for today's society. E.M.Cioran created his own cultural community in Paris and practiced multilingualism to the degree of excellence. Only through an educational approach can results be obtained in the order of acceptance, equality and globalization. Promoting and highlighting multiculturalism in order to develop a correct and generative thinking of intellectuals who know the feeling of empathy. In this context, we will search with insight to decode the depth of Cioran's pessimism. The whole study will focus on a disambiguation of man's thinking of culture, which proved to be the illustrious philosopher, E.M. Cioran.

Keywords: Response, humanity, freedom, disambiguation, depth.

Le culte de la liberté de Cioran a pris une forme authentique. Pourquoi qualifier cette liberté de culte et qu'entend-on par la forme d'authenticité évoquée plus haut? La réponse est aussi simple que possible. Le philosophe défie la liberté, la pratique et jouit de chaque instant passé à sa manière, comme l'exige et le perçoit l'âme de l'éternel étudiant.

On voit bien comment le jeune insomniaque perçoit ce culte de la liberté comme un hommage à l'humanité par des actes littéraires et philosophiques. L'ensemble de ces actes philosophico-littéraires d'un perfectionnisme idyllique résume le prix que Cioran est contraint de payer. On constate avec étonnement que l'insulaire Cioran a payé avec liberté tout ce luxe d'écrire impeccablement dans la langue de Molière, une liberté qui l'a transformé en une personne solitaire et associée.

Une autre explication serait que Cioran se concentre sur les manifestations intellectuelles, que l'on trouve chez les personnes cultivées et éduquées. Il s'intéresse constamment à la création d'œuvres gigantesques comportant des éléments profondément pessimistes.

Sa vision de l'écriture prend une nouvelle dimension, puisqu'il transpose le jeune E.M. Cioran dans un environnement d'études à forte dominante académique, philosophique et littéraire française. La liberté de Cioran est dictée par les œuvres des grands classiques. Plus il les étudiait, plus il prenait conscience du processus d'une certaine perfection littéraire. Et l'on voit comment ce processus continu et soutenu lui a permis de produire une œuvre immense, appréciée dans le monde entier.

Afin de survivre dans un monde en perpétuel changement, Cioran a embrassé et expérimenté sa propre liberté comme moyen de se détacher du monde extérieur.

Une chose est certaine. Cioran n'était pas contraint, il adoptait l'état d'une personne non asservie et choisissait d'agir selon sa propre volonté. Son départ pour Paris en 1936, avec une bourse de l'Institut français de Bucarest, bourse qui devait durer jusqu'en 1944, en témoigne. À Paris, les cours étaient élaborés et soutenus par des professeurs élitistes, il avait beaucoup à étudier et un programme bien établi, que l'éternel étudiant, Cioran n'a pas suivi.

La liberté prend de multiples formes dans la vision de Cioran, y compris la désambiguïsation des sujets traités, la forme définie d'une situation donnée, la clarification de l'expression en éliminant toute ambiguïté.

Face à ce mot monumental de "liberté", on se souvient de l'écrivaine Simone de Beauvoir, qui la définit dans *Pour une morale de l'ambiguïté*, Gallimard, comme « L'homme est libre; trouve sa loi dans sa liberté même ». J'ai été particulièrement frappé par un verset de la Bible, l'Évangile selon Saint Jean, VIII, 32 « Et la vérité vous fera libres », et c'est exactement ainsi que Cioran agit tout au long de son expérience personnelle et professionnelle. Cioran perçoit et vit la liberté dans sa propre dimension: c'est une situation psychologique de quelqu'un qui ne se sent pas contraint ou embarrassé dans sa relation avec quelqu'un d'autre.

Par curiosité incontestable pour déchiffrer d'abord son pessimisme, ses méandres, son style solitaire et son caractère, j'ai suivi à Paris les lieux fréquentés et aimés par Cioran. Sur les traces de Cioran, en tant que doctorant, j'ai expérimenté le mode de vie parisien, romantique, avec des orientations culturelles et académiques. Cette expérience m'a fait prendre conscience de l'incroyable différence entre les deux pays, la Roumanie et la France. La France, ce pays qui s'identifie à la liberté, à l'égalité et à la fraternité, nous met dans un état de sécurité.

Chez Cioran, la liberté repose sur des choses simples, voire éphémères au premier coup d'œil. Nous nous référons ici aux nombreuses promenades dans le parc du Jardin du Luxembourg, situé sur la rive gauche de la Seine, entre Saint Germain de Près et le Quartier Latin, près du Panthéon et de la Sorbonne. Dans ce parc grandiose, imprégné du palais du Luxembourg, des allées bordées d'arbres parfaits, des maquettes de bateaux à cales sur le Grand Bassin octogonal, des allées pavées, des fontaines artésiennes, des lacs, des statues imposantes, des espaces de détente, Cioran s'est retrouvé et a réussi à trouver l'inspiration pour son œuvre monumentale, et tout au long de sa vie à vivre dans une éternelle inquiétude.

L'un des lieux de détente préférés de Cioran dans le jardin du Luxembourg est la Fontaine de Médicis, construite en 1964 dans une perspective baroque. Dans ces espaces insolites qui enchantaient ses sens et ses yeux, le philosophe pouvait éprouver pendant des heures un sentiment de liberté. Au cours de ses fréquentes promenades, Cioran était très attentif aux passants, les analysant méticuleusement, en commençant par leur langage, leur manière de s'exprimer et en finissant par leur style vestimentaire.

Si nous nous tournons vers l'art, nous constatons que le peintre Vincent Van Gogh aimait les jardins du Luxembourg et avait coutume de peindre les visiteurs. Un remarquable tableau de Van Gogh porte le nom de Promeneurs au Jardin du Luxembourg. Comme Van Gogh, Cioran a trouvé dans ces interactions un stimulant libérateur. Toute forme de contrainte disparaissait de son esprit, et les moments passés dans une Paris bohème devenaient pour le philosophe d'un siècle dur, des trésors d'une valeur inestimable.

On se souvient ici de ses promenades dans le quartier latin, des offices religieux auxquels il a assisté à l'église orthodoxe « Saints Archange Michel, Gabriel et Raphaël » située en plein centre du quartier latin, à proximité de la Sorbonne et de la cathédrale Notre-Dame.

Il convient de noter que dans cette, église orthodoxe ont prié une pléiade de personnalités et d'intellectuels tels que le remarquable sculpteur Constantin Brancusi, dont l'atelier est situé à Paris près de la bibliothèque publique Pompidou, le compositeur George Enescu, la gracieuse et talentueuse actrice de théâtre et de cinéma Elvire Popesco, qui devint plus tard, grâce à son mariage, la comtesse De Foy, l'éminent philosophe et professeur d'histoire des religions à Chicago, aux États-Unis, Mircea Eliade.

À côté des nombreux intellectuels de la culture roumaine qui ont fréquenté la cathédrale orthodoxe placée au cœur de Paris, on trouve des membres de la famille royale roumaine, notamment le roi Michel, la reine Anne et la princesse Margaret.

Un quartier de Paris très cher à Cioran, dont il n'a jamais réussi à se détacher, pour le remplacer par un autre, est celui des rues raffinées autour du théâtre de l'Odéon. Passionné par les beaux-arts, la culture et le sublime, le philosophe du désespoir s'identifiait au raffinement et au bon goût de l'endroit où il habitait, rue de l'Odéon, au numéro 21, en face du théâtre de l'Odéon.

Il semble que dans cette mansarde où il vivait avec Simone Boué, il ait réussi à écrire, même la nuit, *les Cahiers*, appréciés par des générations entières. Toute cette liberté imprévue qu'il a trouvée à Paris lui a permis d'abandonner toutes ses obligations professionnelles pour se consacrer à l'écriture. À priori, la liberté du philosophe est perçue comme une véritable source d'inspiration pour son œuvre.

Cependant, après une analyse critique, nous identifions chez Cioran un type de personnalité atypique, qui ne semble pas s'identifier à une routine professionnelle. Au cours des années, notre philosophe a pratiqué un comportement asocial, sans assumer aucun type d'engagement. Il a toujours voulu être le maître de sa vie et se libérer du joug de la soumission sociale.

Bien entendu, cette aspiration à être le maître de sa vie sociale, personnelle et professionnelle ne lui a pas apporté de grandes satisfactions ni de grands avantages. Dans la liberté supposée de Cioran résidait une sorte de solitude accablante, un isolement délibéré qui, avec le temps, le transformerait en philosophe sceptique.

Exceptionnellement, il trouve le temps de rencontrer ses proches, sa famille, ses vieux amis avec lesquels il a un comportement admirable, empathique et civilisé. Cioran préfère, en effet ne pas publier, ne pas officialiser sa relation avec la distinguée enseignante d'anglais à Paris, une relation qui a duré plus d'un demi-siècle. Au début de leur relation, la jeune Simone Boué a dû louer une autre chambre mitoyenne, afin de se présenter avec une autre adresse en ces temps difficiles, où il n'était pas facile pour une femme célibataire de vivre avec un homme.

Bien que Simone Boué lui soit dévouée et le soutienne constamment, Cioran ne se soucie pas de sa compagnie. Il ne s'intéressait pas à ses activités quotidiennes, il sortait souvent à diverses occasions sans l'emmener avec lui.

Une sorte de relation indépendante s'est développée entre les deux, ils mènent une vie parallèle. Suite à ces observations, nous pouvons évoquer une série de bénéfices obtenus par Cioran auprès de Simone Boué, notamment des bénéfices spirituels tels que l'amour, l'attention, le respect, la compréhension, mais aussi des bénéfices matériels : assurer un foyer, assurer une vie décente, tout cela sans rien exiger en retour. L'immense chance de vivre avec une femme d'une sublime noblesse d'âme a permis au philosophe du 20e siècle de s'offrir le luxe de sa propre liberté. Pourtant, la dose de pessimisme, ainsi que les insomnies accumulées tout au long de sa vie, l'ont empêché de vivre des expériences uniques.

En effet, les hésitations liées à la recherche d'un emploi fixe, à l'achat d'une maison et, enfin, à un mariage pleinement satisfaisant, sont, chez Cioran, la cause d'une souffrance intérieure élevée au rang de tourmente.

Cette sorte d'agitation est évoquée dans le poème du poète Mihai Eminescu, *Sara sur la colline*, « Le soir sur la colline, l'agitation sonnait comme un deuil ».

Fondamentalement, ce poème est en fait une romance qui communique des éléments d'érotisme mélangés à des éléments de pathos et l'on peut voir comment un amoureux attend sa bien-aimée sur une colline voisine, à côté d'un acacia. Cioran, comme Mihai Eminescu, ressent le besoin de s'abriter et de s'isoler dans sa propre imagination. Cioran a trouvé un refuge physique et spirituel à Paris, où l'environnement est remarquablement diversifié.

Le destin du philosophe anticipe en quelque sorte l'insomnie et le pessimisme amer. Dans la vision de Cioran, Eminescu est stylisé avec transparence et virtuosité, comme un spécialiste du travail des mots.

Dans l'interview que l'acteur M. Caramitru a réalisée avec Cioran à Paris, au cours de l'hiver 1990, Cioran a déclaré sans équivoque : "Eminescu est notre excuse pour exister en tant que peuple". Mais, comme Eminescu et comme tous les génies du monde, Lamartine, Vigny, Faust, tous sont solitaires et éprouvent le sentiment d'agitation, de trouble.

En ce qui concerne Cioran, nous pouvons voir plus qu'une ombre solitaire, et nous nous référons ici au pessimisme évident qui le suit tout au long de sa vie. Cet insomniaque voit le négatif en toute chose, a une tendance exacerbée à s'enfermer dans la souffrance.

Si Cioran s'était tourné vers un pessimisme défensif, il aurait eu la capacité d'anticiper les événements négatifs, ainsi que la préparation mentale pour les surmonter. Mais il semble qu'en raison d'insomnies répétées, il n'ait pas trouvé la force de les prévoir et de se mobiliser à temps pour se sauver.

D'un point de vue plutôt simplifié, il semble que Cioran soit devenu insomniaque à l'âge de dix-neuf ans, lorsque tous les sentiments négatifs, les pensées obsessionnelles et les états d'anxiété se sont installés. Sensible à la souffrance de l'univers, c'est un penseur accompli, un philosophe qui sait imposer ses limites et ses moments de lucidité. La préoccupation du philosophe porte sur le passé, sur les actions passées en termes sociaux, religieux, historiques et psychologiques. Cioran s'oppose à l'ensemble de la création, comme les grands sceptiques et cyniques, et un exemple concret pourrait être l'humaniste sceptique Michel de Montaigne.

La volupté de la pensée de Cioran se répand dans l'âme du philosophe sous la forme d'une maladie, même sous la forme de l'ironie, d'un vice ou même d'une passion corporelle. Il est intéressant de noter qu'à travers sa lucidité évidente, le philosophe élitiste réprime son pessimisme dégradant. Pour survivre, il s'est aidé des connaissances qu'il a accumulées avec patience et précision, principalement dans les grands classiques, en accédant avec intérêt aux stoïciens, aux scolastiques et aux néoplatoniciens.

La typologie du personnage solitaire que l'on rencontre chez Cioran s'identifie largement au confort. Il est évident qu'il aimait passer du temps avec ses proches, mais il était très prudent avec les personnes qui entraient dans sa vie. Une chose est sûre, il chérissait son temps et s'amusait avec des personnes qui étaient très attentivement attirées par son regard critique.

Cependant, lorsqu'il s'agit du temps des autres, Cioran n'excelle pas.

Pour en revenir à l'éminente Simone Boué et à sa vie avec le philosophe du 20e siècle, l'approche de Cioran est restée défailante, notamment en ne valorisant pas le temps de cette femme dévouée et aimante. En outre, le philosophe atypique était toujours conscient des ses aptitudes oratoires, acquises après de nombreuses années de travail intellectuel, et agissait en conséquence.

Il s'est toujours intéressé aux personnes qui l'inspiraient, c'est pourquoi il a développé avec elles des relations harmonieuses et amicales.

Le philosophe dans son ensemble s'accepte involontairement et parvient, d'une manière ou d'une autre, à contrôler ses propres émotions dans toute cette agitation de sa vie.

En utilisant une lecture hypographique, exploratoire et linéaire, j'ai commencé à déchiffrer les subtilités de la pensée de Cioran. Grâce à une lecture assidue et à des recherches littéraires, des traits communs sont trouvés entre E.M.Cioran et les grands moralistes français tels que Blaise Pascal, Jean de La Bruyère et François de la Rochefoucauld.

Avec l'aide du neuropsychiatre juif et fondateur de l'école de psychologie et de psychanalyse, Sigmund Freud, j'ai réussi à comprendre la fonctionnalité de la pensée de Cioran. Aussi à travers Sigmund Freud, j'ai pu identifier les éléments du dysfonctionnement

de Cioran, les causes de nombreuses insomnies, les causes du cynisme et du désespoir permanent.

Suite à une documentation continue au cours de la deuxième année de doctorat, j'ai comparé deux philosophes de génie, E.M.Cioran, le philosophe français d'origine romaine du XXe siècle et le philosophe Voltaire, sur son vrai nom François-Marie Arouet, qui a réussi à marquer son époque par la production philosophique-littéraire, la partie philosophique de son travail étant toujours d'actualité.

Voltaire a impressionné l'insomniaque Cioran avec sa pensée profonde et la façon facile d'apprendre en permanence ce que *le doute* signifie.

Un autre impact majeur de l'œuvre de Voltaire sur Cioran réside dans sa manière originale de promouvoir la liberté d'expression. L'œuvre de Voltaire a vivement intéressé Cioran, en particulier *Candide ou l'Optimisme*, *Lettres philosophiques*, *Dictionnaire philosophique* et une correspondance monumentale estimée à quarante mille lettres, dont plus de quinze mille sont connues.

Par ailleurs, nous avons mis en évidence la personnalité de Cioran, semblable à celle du romantique Gérard de Nerval et de Jean-Paul Sartre, représentant de l'existentialisme.

On peut observer à quel point dans l'être et le néant, Jean-Paul Sartre se questionne sur les modalités de *l'être*. On a insisté davantage sur la résistance et la puissance du caractère des deux philosophes du XXe siècle, Cioran et Sartre, qui, comme nous le savons, ont refusé des récompenses importantes dans leur carrière professionnelle. Jean-Paul Sartre a notamment refusé le prix Nobel de littérature en 1964 et Cioran a refusé le Prix Combat, le Prix Roger Nimier et le Grand Prix Paul Morand de l'Académie française 1988.

Une ressemblance frappante de Cioran est avec le dramaturge *Samuel Beckett*, capable d'un pessimisme absolu, mis à jour dans l'œuvre *En attendant Godot*, chef-d'œuvre du théâtre de l'absurde.

Par conséquent, j'ai esquissé les prochaines directions, en tenant compte des affinités du philosophe remarquable. Dans ce processus de recherche, j'ai fait et continuerai à faire une lecture multiple. En ce qui concerne l'auteur choisi, nous pouvons observer qu'il y a des auteurs, des philosophes qui impressionnent par leurs idées et qui réussissent à changer le cours du monde, le cours de la vie par un seul mot prononcé et il y a d'autres, qui sont d'excellents orateurs, mais qui n'arrivent jamais à accomplir leurs convictions et leurs promesses.

Leur conduite professionnelle, leur parcours n'est entièrement en harmonie avec leur âme.

Et il y a ceux qui parviennent à donner l'espoir à une monde entière, par leur humanité et par leur pragmatisme à la fois, par leur franchise et par leur détermination et surtout par leur sourire non dissimulé.

C'est dans cette dernière catégorie qui se situe l'homme de génie que j'admire: E.M. Cioran. Premièrement, le milieu multiculturel dans lequel nous vivons, exige un bagage de connaissances assez riche pour pouvoir faire face aux impératifs de la modernité.

Si nous devons imaginer le portrait du philosophe idéal, nous dirions que Cioran accomplit l'originalité absolue. Tout d'abord, il faut préciser qu'il trace ses pensées philosophiques avec l'exigence et la rigueur d'un professeur de maths, la passion, la jovialité, le calme, la patience et la douceur d'un professeur de français.

Si l'on se réfère à l'évolution linguistique et littéraire de la société actuelle, on constate un essor fabuleux grâce aux écrivains de génie qui ont marqué la littérature du XXe siècle, tels que: E.M.Cioran, Constantin Noica, Eugène Ionesco. . En parcourant les «Cahiers», nous nous proposons d'identifier le pessimisme authentique de Cioran.

Nous mettrons également l'accent dans l'horizon de notre recherche sur une approche poétique pour pouvoir comprendre le phénomène littéraire cioranien. Cette analogie se

concrétise par la mise en débat de la question du pessimisme cioranien. Nous mettrons en évidence le décodage de la pensée cioranienne à travers une mise en scène de l'idée du suicide et de l'idée de la torture absolue, mais aussi de la vaste perspective du moi créatif.

De même, Cioran cherche à révéler le pessimisme, le scepticisme individuel en analysant la lutte simultanée pour la survie dans les deux périodes qui ont marqué son existence, dans l'hitlérisme et dans le communisme.

La matérialité de l'œuvre de Cioran s'est développée de manière exceptionnelle, son discours est devenu un discours littéraire, transformé en pure littérature et en philosophie.

Dans sa création littéraire, Cioran fait appel à la fois au domaine de la poétique sur l'axe diachronique et à celui de l'esthétique par le biais de son style personnel, un style d'une distinction incommensurable. Il s'agit ici de passer en revue les influences qui ont permis à Emil Cioran de devenir un essayiste, un philosophe et un épistolier remarquable.

Ainsi, bien que la volupté et le paradoxe de l'existence l'amènent à se déclarer antimoderne, Cioran reste dans l'aire culturelle du constructeur poétique et poétique, projetant la franchise intellectuelle comme un mode de vie absolu. On voudrait souligner la manière d'être proche d'Eugène Ionesco, Samuel Beckett, Henri Michaux ou Fernando Savater et comment sa philosophie a été inspirée par Nietzsche et Schopenhauer.

Son dernier ouvrage, « Aveux et anathèmes » publié en 1987, nous aide de placer sa philosophie au cœur de la connaissance spirituelle, étant une entrée privilégiée pour partager, pour découvrir, pour cultiver l'intelligence sensible et faire en sorte que la philosophie soit un instrument de savoirs et de créativité.

Je continuerai à déchiffrer le pessimisme de Cioran à partir de différentes perspectives, en tenant compte du matériel obtenu et de l'expérience professionnelle acquise en France, pays admiré, aimé et embrassé par notre auteur. En guise de conclusion, nous voulons mettre en évidence avec enthousiasme, un panorama, une recherche scientifique minutieuse et appliqué, un travail littéraire qui traitera la diversité culturelle, linguistique et philosophique d'un tel génie.

BIBLIOGRAPHY

- Cioran, Cahiers 1957-1972, Gallimard
 Dictionar de filosofia cunoasterii, ed. Tei
 E.M. Cioran, Œuvres, Quatro Gallimard, Édition établie sous la direction d'Yves Peyré, 1995
 Emil Cioran, Tratat de descompunere, Humanitas, Bucuresti, 1992
 Les cahiers de L'Herne, Laurence Tâcu et Vincent Piednoir, Édition de L'Herne 2009
 William James Earle, Introducere in filosofie, ed. All Educational, 1999
 Sitographie :
<https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/libert%C3%A9/4699>
<https://egliseroumaine.com/ro/istorie/sase-secole-de-istorie/14>
<https://sainte bible.com/john/8-32.htm>

STATES WHICH ARE FAVOURABLE TO INTROSPECTION

Elena Bădoiu (Tudose)
PhD Student, University of Craiova

Abstract: In this article I want to capture the mental and psychological state in which the young Cioran found himself at the time he wrote the book "On the heights of despair", as opposed to the interviews he gave at the age of maturity.

The analysis of despair is justified by the abundance of anguished moments captured throughout the writing and the testimony offered by the great philosopher.

Keywords: Cioran, insomnia, introspection, identity, anxiety

Les états favorables à l'introspection

Ce que je souhaite entreprendre dans ce sous-chapitre, est de réaliser une analyse à la fois complexe et cyclique, avec un schéma clairement préétabli entre l'état mental et psychologique dans lequel se trouvait Cioran au moment de la rédaction du livre « *Sur les cimes du désespoir* » et les entrevues accordées à l'âge de la maturité, au cours desquels le philosophe partage avec nous quelques fragments frappants de son expérience personnelle marquée par ce phénomène de l'insomnie.

« Le phénomène capital, le désastre par excellence est la veille ininterrompue, ce néant sans trêve. Pendant des heures et des heures je me promenais la nuit dans des rues vides ou, parfois, dans celles que hantaient des solitaires professionnelles, compagnes idéales dans les instants de suprême désarroi. L'insomnie est une lucidité vertigineuse qui convertirait le paradis en un lieu de torture. Tout est préférable à cet éveil permanent, à cette absence criminelle de l'oubli. C'est pendant ces nuits infernales que j'ai compris l'inanité de la philosophie. Les heures de veille sont au fond un interminable rejet de la pensée par la pensée, c'est la conscience exaspérée par elle-même, une déclaration de guerre, un ultimatum infernal de l'esprit à lui-même. La marche, elle, vous empêche de tourner et retourner des interrogations sans réponse, alors qu'au lit on remâche l'insoluble jusqu'au vertige. Voilà dans quel état d'esprit j'ai conçu ce livre, qui a été pour moi une sorte de libération, d'explosion salutaire. Si je ne l'avais pas écrit, j'aurais sûrement mis un terme à mes nuits. ¹ »

Les réflexions exposées si librement dans la préface du livre offrent un véritable miroir révélateur, une perspective insoupçonnée mais néanmoins opportune sur les états contorsionnés, chaotiques, extrêmes, que vivait le philosophe à l'époque.

La captation fidèle de ces bouleversements nous fait prendre conscience d'une ouverture consensuelle et vertigineuse, tout en intégrant les risques qui y sont liés.

Par parallélisme aux interviews réalisées à la maturité, on ressent la même pensée, la même anxiété partagée tout aussi naturellement avec la même pression et les mêmes souffrances mentales et spirituelles colossales.

Grâce à la franchise et à la complexité qui se dégagent des confessions du philosophe, ces états acquièrent un aspect presque tangible, avec une évidente tendance à la concrétisation matérielle.

¹ Cioran, Emil., « *Sur les cimes du désespoir* », Éditions de L'Herne, Paris, 1990, p. 4

On se met sans le vouloir dans la peau du personnage, plus précisément dans la peau de Cioran, on emprunte ses peurs, ses angoisses, on vit ses insomnies.

En suivant de près le témoignage de Cioran sur le sujet de l'insomnie, on en vient à ressentir et à saisir chaque mot, chaque inflexion de sa voix, filtrés et marqués par l'expérience individuelle.

L'honnêteté et la brutalité de la transparence et de l'aveu si soudainement révélés ne parviennent pas à annihiler le ton doux et tendre de l'écrivain privé de sommeil, mais elles apparaissent seulement masquées jusqu'à un certain point.

Ainsi, l'auteur acquiesce discrètement et confirme en même temps, sans laisser aucune place au doute, le rôle important du temps de sommeil dans la réalité d'un individu, d'un être humain nécessitant de l'équilibre, de la constance et une coordination optimale de toutes les tâches de la routine quotidienne.

La même vision se retrouve manifestement à travers les essais.

« — Quelqu'un a dit que le sommeil équivaut à l'espérance : admirable intuition de l'importance effrayante du sommeil – et tout autant de l'insomnie ! Celle-ci représente une réalité si colossale que je me demande si l'homme ne serait pas un animal inapte au sommeil. Pourquoi le qualifier d'animal raisonnable alors qu'on peut trouver, en certaines bêtes, autant de raison qu'on veut ? En revanche, il n'existe pas, dans tout le règne animal, d'autre bête qui veuille dormir sans le pouvoir.² »

On a du mal à visualiser Cioran se pencher sur un thème aussi humain, aussi futile par rapport à ses préoccupations philosophiques et psychologiques anxieuses visant à atteindre en parallèle un degré extrêmement élevé et profond de recherche spirituelle.

Se consacrant entièrement à la présentation de son opinion particulière concernant le sommeil, le grand philosophe trouve en effet une multitude de fondements pertinents dans les circonstances de son parcours personnel, fortement marqué par cette terrible insomnie qui ronge peu à peu son corps et surtout son esprit.

La même évolution, la même conception rigoureuse sur le sujet du sommeil, se manifeste dans les lignes des essais.

« Le sommeil fait oublier le drame de la vie, ses complications, ses obsessions ; chaque éveil est un recommencement et un nouvel espoir. La vie conserve ainsi une agréable discontinuité, qui donne l'impression d'une régénération permanente. Les insomnies engendrent, au contraire, le sentiment de l'agonie, une tristesse incurable, le désespoir. Pour l'homme en pleine santé – à savoir l'animal – il est futile de s'interroger sur l'insomnie : il ignore l'existence d'individus qui donneraient tout pour un assoupissement, des hantés du lit qui sacrifieraient un royaume pour retrouver l'inconscience que la terrifiante lucidité des veilles leur a brutalement ravie. Le lien est indissoluble entre l'insomnie et le désespoir. Je crois bien que la perte totale de l'espérance ne se conçoit pas sans le concours de l'insomnie.³ »

L'auteur fait appel à une représentation du sommeil comme un soulagement tant désiré, comme une période de régénération absolument naturelle compte tenu du drame de la vie quotidienne, de la charge négative extrêmement pressante, de la multitude d'événements et de circonstances que les gens traversent chaque jour.

Mais ce qui ressort des lignes de la production écrite, c'est la sincérité et le caractère assumé du message délivré, la véridicité presque palpable. Cet apport personnel est une source d'innovation et d'enrichissement pour l'exposition, qui atteint ainsi un niveau artistique difficile, voire impossible, à égaler.

² Ibidem p. 94

³ Ibidem p. 94

La symbiose entre les connaissances techniques spécifiques et les opinions et sentiments personnels génère des images artistiques inimitables et pleines de valeur.

Les antithèses sont aisément repérables dans les lignes du philosophe car on y trouve également les deux plans opposés, celui de l'importance du sommeil pour une vie physique et mentale bien équilibrée et le thème de l'insomnie exposée avec les autres sensations et sentiments qu'elle détermine fondamentalement.

De mon point de vue, on peut dire qu'on a assisté en silence au témoignage masqué du lien fort et de l'enchevêtrement astucieux entre l'insomnie et le désespoir.

La réalisation de cette structure visuelle dénote une sensibilité et un savoir-faire exceptionnels.

De la même manière, dans l'entrevue mentionnée, l'auteur fait sans retenue, l'éloge du rythme habituel de la vie quotidienne, où chaque jour est en fait une nouvelle expérience, naturellement entrecoupée d'une période de repos, de sommeil.

La tonalité de la voix de l'auteur semble révéler deux dimensions inattendues, la nostalgie et la tristesse de son propre chemin, si affecté par le manque de sommeil, auxquelles s'ajoute la fierté du solitaire, de l'être humain spirituellement positionné au dessus des tourments et des douleurs du monde.

De mon point de vue, cette antonymie, cette dualité marque fortement l'ensemble de l'œuvre de Cioran, devenant clairement l'une des caractéristiques les plus évidentes de la production littéraire écrite dans une note inédite mais aussi frappante.

Sans conteste, le style rédactionnel approché et assumé par le philosophe séduit par le biais du rythme dans lequel on parcourt les lignes extrémistes pleines d'angoisse, en passant par différents aspects comme le confusement et le ravissement, pour aboutir finalement à la perception et à la plénitude de la splendeur de l'esprit créatif.

Cette lucidité que l'auteur rappelle, fait ressortir une facette crue, rigoureuse, voire cruelle de la réalité dont le tourment ne peut être supporté par aucun être humain en raison d'une faiblesse évidente.

Ses réflexions exercent une forte influence, notamment dans la mesure où, à la complexité des principes philosophiques, se superpose la touche de l'expérience personnelle, ce qui génère un mélange extrêmement enrichissant et singulier.

Dans cette perspective, les commentaires du philosophe mettent en lumière ce qu'il vit quotidiennement, en établissant des correspondances inattendues et surprenantes à plusieurs niveaux, qui soulèvent des problématiques aussi profondes que complexes.

Les schémas des productions écrites de Cioran perpétuent la mise en scène savoureuse du thème de l'insomnie, en indiquant clairement ce qui se passe réellement pour l'individu qui souffre à cause de la privation de sommeil.

« De même que l'extase vous purge de l'individuel et du contingent, n'épargnant que la lumière et les ténèbres, ainsi les nuits d'insomnie détruisent la multiplicité et la diversité du monde pour vous laisser à vos obsessions. Quel étrange envoûtement dans ces mélodies qui jaillissent de vous-même pendant les nuits blanches ! Le rythme et l'évolution sinueuse d'un chant intérieur s'emparent de vous, dans un enchantement qui ne saurait rejoindre l'extase, car il entre trop de regret dans ce déferlement mélancolique. Regret de quoi ? Difficile à dire, car les insomnies sont trop compliquées pour qu'on se rende compte de ce qu'on a perdu.⁴ »

Les tableaux ont un caractère extrêmement suggestif, insistant sur le fait que l'insomniaque finit par s'éloigner des gens, par s'isoler, par tomber en proie à ses propres obsessions qui deviennent de plus en plus puissantes, s'emparant de son esprit et de son âme, les imprégnant de tristesse et de mélancolie.

⁴ Ibidem p. 91

Bien que l'auteur fasse usage du mot extase dans ce contexte, en attirant l'attention sur une certaine incompatibilité, il ne le propose que pour renforcer définitivement l'idée que cette expérience ne peut être atteinte précisément à cause de l'insomnie.

Ainsi, par son témoignage aussi, le processus de recommencer à zéro tous les jours, et plus précisément tous les matins, possède une multitude d'éléments communs qui ressemblent à un véritable acte d'héroïsme.

À première vue, ses constatations sembleraient totalement aléatoires, mais en vérité, elles décrivent avec une grande objectivité ce que le corps et l'esprit subissent dans l'état de tourment causé par l'insomnie. Il est donc tout à fait naturel de reconnaître la priorité d'une étape de sommeil qui apporte l'oubli et même le soulagement nécessaires pour que le lendemain, on puisse repartir à zéro et commencer une nouvelle expérience avec plus de vigueur.

On ne peut s'empêcher de déceler une trace d'amertume dans la voix de l'auteur, une amertume douce, subtilement mêlée à un sentiment de force et de sagesse acquis involontairement à partir d'événements individuels dont le cours a été marqué et influencé par une insomnie accablante.

Dans la même mesure, le recours au terme de sacrifice et à la conscience d'une lucidité incessante semble fidèlement illustrer les expériences absurdes et intenses du philosophe insomniaque.

L'auteur appelle à la nécessité d'une pause, d'un temps de repos, absolument naturel pour le rythme de vie de chacun, tout en faisant l'éloge de l'oubli plein de bienfaits physiques et mentaux.

La description de son état de tension, de nervosité, d'agressivité, fortement ressenti par le philosophe, émeut l'auditoire si vigilant aux éclaircissements bouleversants sur les paroxysmes provoqués par le manque de sommeil.

Il est évident que celui qui ne dort pas, qui est privé de manière forcée de la période habituelle de sommeil, ressent un état de nervosité, d'agitation, qui conduit éventuellement à une communication déficiente, médiocre, avec les autres individus. Celui-ci ne cesse d'être en désaccord avec ceux qui l'entourent, ceux qui dorment, ceux qui accomplissent leurs occupations journalières sur un rythme normal, sain et équilibré.

L'individu qui ne vit pas dans l'inconscient finit par avoir un rythme totalement différent de ceux qui ont un rythme de vie normal, favorisant même l'auto-isollement, une auto-marginalisation développant à la fois un sentiment de fierté, d'orgueil.

« Avez-vous jamais éprouvé la monstrueuse satisfaction de vous regarder dans une glace après d'innombrables nuits blanches ? Avez-vous subi la torture des insomnies où l'on ressent chaque instant de la nuit, où l'on est seul au monde et qu'on se sent vivre le drame essentiel de l'histoire ; ces instants où même celle-ci n'a plus la moindre signification et cesse d'exister, car vous sentez s'élever en vous d'effroyables flammes, et votre propre existence vous apparaît comme unique dans un monde né pour vous voir agoniser – avez-vous éprouvé ces innombrables instants, infinis, telle la souffrance, où le miroir vous renvoie l'image même du grotesque ?⁵ »

On ne peut pas rester indifférent à la question plus ou moins rhétorique lancée si ouvertement et directement qui cache des aspects profondément inconnus de ce trouble fondamental.

Même si dans de nombreux cas, on ne soit pas sûr de l'identité du destinataire, on entre dans le jeu proposé par le philosophe et on suit immédiatement son propre conseil. On commence à saisir les inconnues de la situation, à déconstruire l'insomnie dans le but précis d'en comprendre le mécanisme, de la ressentir et pourquoi pas de la maîtriser.

⁵ Ibidem p. 21

Sans aucun doute, chacun d'entre nous rêve d'atteindre une telle dimension de performance et d'accomplissement satisfaisant sur le plan de la spiritualité.

Si l'on réfléchit à la fois, à la fierté ressentie et décrite avec tant de sincérité par le philosophe dans le témoignage, ce sentiment est tout à fait logique, car l'individu se singularise et vit quelque chose de nouveau en suivant son propre destin avec une tournure radicalement différente de celle des autres.

À mon avis, Cioran sent qu'il fait réellement partie de quelque chose de monumental, d'un niveau supérieur, et bien que les défis l'exigent, il les affronte avec bravoure, tirant plaisir et profit de cette grandiose expérience, en rencontrant l'écriture comme une forme d'expression.

Mais le point le plus frappant réside dans la remarque formulée à la fin de l'entretien, dans laquelle Cioran déclare, sur un ton résigné mais tout aussi puissant, que « *l'on ne peut pas se préparer à une veille sans fin* »⁶.

Devant cette déclaration sincère, soudaine, révélatrice et par ailleurs assumée, on se sent en quelque sorte mis au pied du mur, mis devant le fait accompli, tout ce que l'on peut faire c'est accepter son destin mais le vivre simultanément à sa guise dans les conditions existantes.

La citation suivante:

*« Il y a en moi plus de confusion et de chaos que l'âme humaine ne devrait en supporter. Vous trouverez en moi tout ce que vous voudrez. Je suis un fossile des commencements du monde, en qui les éléments ne se sont pas cristallisés, en qui le chaos initial s'adonne encore à sa folle effervescence. Je suis la contradiction absolue, le paroxysme des antinomies et la limite des tensions ; en moi tout est possible, car je suis l'homme qui rira au moment suprême, à l'agonie finale, à l'heure de la dernière tristesse »*⁷

révèle la complexité de sa personnalité et de sa spiritualité, confirmant surtout la présence d'une folie frénétique.

En effet, ce chaos fécond laisse l'impression de contrôler et de guider tous les pas et toutes les initiatives entreprises. Outre le chaos, le terme confusion apparaît également, ce qui semble définir le parcours de l'artiste.

En dépit du fait que l'insomnie soit la composante constante en arrière-plan de laquelle l'auteur a mené toute son existence avec ses différentes tâches, événements et dilemmes, il a joui de nombreux avantages et a pleinement exploité les innombrables états, sensations, sentiments plus ou moins heureux pour repérer, affiner et épanouir à sa guise les multiples volets de sa propre identité par le recours à l'écriture.

Chez le philosophe roumain, la création littéraire est alors devenue une véritable forme de refoulement, de décharge, de libération intense et complexe, si bénéfique dans la vie d'un être humain, en particulier d'un artiste, d'une âme inquiète et toujours en quête de sens.

Qu'il s'agisse de l'enfer des nuits blanches, de l'interminable angoisse quotidienne, de l'extase de ses propres concepts, du sentiment d'abandon, de la joie de revoir son frère Aurel après 32 ans, de la fierté et de la nostalgie ressenties pour la préservation du tapis maternel tissé à Rășinari, tous ces moments ont indubitablement laissé une empreinte artistique indéniable dans l'œuvre de Cioran.

Mais ce qui fait vraiment appel à moi en tant qu'intention de la démarche artistique, est la mise en valeur des coordonnées du désespoir. Je m'engage donc ouvertement à poursuivre cette voie, précisément parce que les confessions de Cioran mettent en évidence le lien à la fois invisible, mais aussi complexe et puissant, entre l'insomnie et le désespoir.

⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=8iJPPwUCqf8>

⁷ Cioran, Emil., « *Sur les cimes du désespoir* », Éditions de L'Herne, Paris, 1990, p. 95

La déconstruction de l'état de désespoir si prégnant dans les exposés de l'auteur pourrait permettre de clarifier, au moins partiellement, les questions relatives à l'état extrême dans lequel il a rédigé et enrichi les essais de l'ouvrage « *Sur les cimes du désespoir* ».

Absolument exemplaire est le pouvoir de focalisation, de motivation du jeune philosophe pour tirer parti de manière directe et originale des répercussions de l'obscurité de l'insomnie, en se consacrant exclusivement à la production écrite.

Malgré le fait qu'il soit physiquement et mentalement submergé et tourmenté par cette privation de sommeil, Cioran parvient à transformer le rythme mort et angoissant des nuits blanches en une trépidation artistique bénéfique, propice à l'approfondissement et à l'épanouissement artistique et spirituel.

À mon avis, cela est confirmé et renforcé par le message de l'essai « *Les bienfaits de l'insomnie* ». Le titre se veut de même une invitation à explorer les facettes méconnues et controversées de l'insomnie.

Les jeux de mots, les antonymes typiques du style d'écriture cioranien éveillent l'intérêt de tout lecteur désireux se plonger dans l'univers créatif du grand philosophe. L'intention sans équivoque de l'auteur d'inciter à l'introspection est attestée par l'habileté avec laquelle il conçoit des images descriptives des états qu'il éprouve et par les appels lancés à l'aide de phrases exclamatives séduisantes.

Car d'une manière étrange mais extrêmement envoûtante à la fois, il y a tant de séduction et de saveur dans les registres des expositions insomniaques que l'on ne peut résister à la tentation et au rythme et que l'on finit par dériver dans la direction indiquée.

Le défilement des idées et des confessions qui s'y rattachent t'incite à t'abandonner et à te laisser porter par cet exercice d'imagination où, étonnamment ou non, le rythme s'avère être celui d'un registre mélodique captivant.

Mais dans cette mise en scène détaillée de l'intensité des drames insomniaques, les hallucinations inquiétantes se font peu à peu percevoir. Cette facette de l'apparition inattendue des visions hallucinogènes est trahie par des interrogations plus ou moins auto-adressées.

« *L'être aimé s'immatérialise – est-il rêve ou réalité?* ⁸ »

Par ailleurs, le recours au terme d'immatérialisation marque une fusion des aspects des deux plans, le réel et le fantastique, l'imaginaire, là encore sur un rythme musical obsédant.

Les détails déroutants exposés révèlent des processus anormaux mais acceptés même par la pensée humaine dans ce contexte tout à fait exceptionnel.

Dans ce cadre, la mort ou le sentiment de la mort subit des transformations remarquables sur un rythme musical tout aussi soutenu.

« *La mort elle-même, sans cesser d'être hideuse, surgit dans cette immensité nocturne, dont la transparence évanescence, quoique illusoire, n'en est pas moins musicale. Cependant, la tristesse de cette nuit universelle ressemble en tout point à la tristesse de la musique orientale, où le mystère de la mort prédomine au détriment de celui de l'amour.* ⁹ »

Les hallucinations, conséquences directes et imminentes de l'insomnie, renvoient à l'image de la personne aimée, cette fois située à la frontière entre le rêve et la réalité. Ainsi, ces visions éphémères incarnent nos désirs les plus intimes et les mieux cachés, parfois presque non avoués mais longuement souhaités.

Et à ce sujet, le jeune Cioran ne déroge pas à la règle, rêvant comme tout autre de concrétiser ce pilier particulièrement précieux de la vie d'un homme qu'est son accomplissement affectif.

⁸ Ibidem p. 91

⁹ Ibidem p. 91

Un autre essai qui fait référence au thème de l'insomnie est « *L'homme, animal insomniaque* ». Le parallélisme bien pensé et bien argumenté entre le sommeil et l'insomnie souligne systématiquement les points forts des deux concepts.

La mise en regard des deux plans, également antagonistes, révèle des comparaisons impressionnantes qui renvoient explicitement à des dimensions religieuses et spirituelles. Par conséquent, le sommeil, la période pendant laquelle on peut dormir, est alors comparée au paradis et l'insomnie rencontre dans ce cas des résonances compatibles avec l'enfer.

« *Le paradis et l'enfer ne présentent d'autre différence que celle-ci : on peut dormir, au paradis, tout son soûl ; en enfer, on ne dort jamais.*¹⁰ »

Le recours aux deux termes, plutôt sérieux, voire brutaux, n'est pas fortuit et accentue l'importance des deux réalités terrestres et la mesure dans laquelle l'être humain est affecté par leur absence ou leur présence.

En suivant le fil conducteur de la présentation parallèle, l'auteur ne se dérobe pas du tout, au contraire il s'en remet ouvertement à la délivrance directe de l'information souhaitée. L'image de la divinité prend forme dans les lignes de l'essai dans le but précis d'insinuer subtilement, par le jeu de l'interrogation, l'idée d'une punition appliquée à l'être humain par le biais de la privation de sommeil de manière intentionnelle.

« *Dieu ne punit-il pas l'homme en lui ôtant le sommeil pour lui donner la connaissance ? N'est-ce pas le châtement le plus terrible que d'être interdit de sommeil ?*¹¹ »

Dieu semble initier ce processus dans le but évident de donner à l'homme la connaissance. Mais l'auteur avoue aussi soudain qu'on ne peut pas aimer la vie quand on ne peut pas dormir.

« *Impossible d'aimer la vie quand on ne peut dormir.*¹² »

Dans la suite, Cioran signale la catégorie de gens subissant cette dysfonction, celle de la privation de sommeil, en proclamant d'une manière en quelque sorte officielle leur identité : les fous.

« *Les fous souffrent fréquemment d'insomnies, d'où leurs effroyables dépressions, leur dégoût de la vie et leur penchant au suicide.*¹³ »

En quelques termes associés à une écriture originale, Cioran transmet aux décodeurs potentiels un message chargé de significations et de références pour ainsi dire codées. Si on devait les détailler, ceux-ci pourraient certainement être incarnés par n'importe quel individu qui se reconnaîtrait partiellement ou totalement dans les lignes élaborées par l'auteur.

J'affirme fortement l'idée exposée ci-dessus, car en parcourant les expositions révélatrices à son propre rythme, on parvient peu à peu à y découvrir sa propre description identitaire, ses propres pensées, ses propres comportements ou ses propres réactions extrêmes et inquiétantes.

Mais la réalité, si concrète et choquante, qui se détache aisément et de manière voilée des idées énoncées, nous a placé en fait devant un témoignage esthétiquement masqué, habillé d'une forme généralisée, susceptible de s'appliquer à tout le monde.

L'auteur y manifeste explicitement son envie à exprimer en détail les profonds et innombrables traumatismes rattachés et provoqués par le manque de sommeil.

C'est précisément pour cette raison qu'il conçoit de véritables tableaux poétiques dans lesquels les sensations expérimentées lors des états de veille terrifiants revêtent des valeurs surprenantes, comparables dans une large mesure à la plongée hypothétique dans le néant.

¹⁰ Ibidem p. 94

¹¹ Ibidem p. 94

¹² Ibidem p. 94

¹³ Ibidem p. 94

« Or, cette sensation de s'enfoncer, tel un scaphandrier du néant, dans les profondeurs – sensation propre aux veilles hallucinées – ne relève-t-elle pas d'une forme de folie ?¹⁴ »

Mais du point de vue du philosophe, cette incursion dans les sinuosités de ses propres ténèbres ne peut être définie que par l'une des nombreuses manifestations de la folie. Après un exposé aussi exhaustif et sémantique, une interrogation plus complexe s'insinue naturellement dans l'esprit du lecteur. Le philosophe correspond-t-il à cette catégorie exclusive ?

De mon point de vue, Cioran est certainement une partie exponentielle de ce créneau qui fournit de multiples opportunités pour un approfondissement, une redécouverte de la vie spirituelle.

En se penchant sur le concept de rencontre spirituelle, il est bien précisé qu'il se rapporte à un phénomène assez élaboré dont le mécanisme de fonctionnement pourrait être induit par un choc, un événement à la fois inattendu et brutal, voire extrême.

Par conséquent, en tirant parti de manière inattendue et bénéfique des aspects sombres, négatifs, angoissants et inquiétants des méandres personnels, on s'engage sur le véritable itinéraire de la pleine révélation de l'identité au plan spirituel.

Pour parvenir à la conscience de soi, pour atteindre ce niveau élevé, il faut avant tout subir des transformations déterminantes qui rendent possible et renforcent l'atteinte et le fondement de l'état cible.

La citation suivante :

« Ceux que de tels vertiges n'ont jamais saisis ne sauraient comprendre l'irrésistible fascination du néant qui pousse certains au renoncement suprême.¹⁵ »

souligne sans détour l'idée de l'existence d'une catégorie spéciale d'individus qui pourraient faire l'expérience du saut dans le néant. Les mêmes individus pourraient également percevoir et passer par leur filtre personnel l'exaspération de l'auteur et le fait qu'à un moment de saturation excessive, ils songeraient à renoncer à la vie et à prendre en considération l'éventualité signalée.

Les réflexions mises à nu et les émotions bouillonnantes sont-elles si étranges dans ce cas? De l'extérieur, on peut porter autant de jugements à ce sujet, en tout cas un constat s'impose: lorsqu'on vit des situations dévastatrices et déséquilibrantes à haute intensité, on peut être surpris de toutes sortes de façons, voire se choquer soi-même par la nature de ses actions. Finalité de l'angoisse tourmentante, le renoncement suprême s'insinue plus ou moins dans le chaos régnant.

Si on devait débattre au sujet de la condition de ceux qui optent pour ce genre de voie, je suis convaincue qu'elle peut varier considérablement d'un individu à l'autre, se matérialisant différemment pour chacun d'entre eux. La constante commune, cependant, repose sur la confusion, le chaos, l'angoisse, mais aussi la frénésie, la fascination et l'obsession.

Le contraste des termes qui dépeignent les agissements perturbateurs induit en outre une dynamique délirante qui ne prédit que les gestes et les événements voués à la chute dans l'abîme. Dans le scénario nuancé et approfondi, le renoncement semble être précédé par la folie, donc par la perte de la raison, de la pensée, de toute forme de stabilité.

Vraisemblablement, la résolution de ne plus vivre se veut avant tout une sorte de libération, d'évasion définitive des tourments existentiels, des errances aberrantes et épuisantes. Toutefois, une analyse plus minutieuse démontre que l'atteinte de ce niveau témoigne simultanément du désespoir en tant qu'élément déterminant de la conduite radicale.

¹⁴ Ibidem p. 94

¹⁵ Ibidem p. 95

« Puisse le pathos de l'infini nous embrasser une fois de plus dans la solitude de la mort, afin que notre passage vers le néant ressemble à une illumination, amplifiant encore le mystère et le non-sens de ce monde! ¹⁶»

Ce qu'on saisit comme la conclusion des lignes ci-dessus semble traduire le dénouement sublime du même désir de révélation suprême, dont l'expression s'apparente en grande partie à une prière prononcée du fond de l'âme. La charge émotionnelle transcende les vocables retenus et décrypte le souhait ardent du grand philosophe que tout prenne un sens.

Les tableaux conçus dans un style d'écriture à grande échelle nous éclairent quant au choix de l'auteur de personnifier le terme infini associé à une passion puissante, infini extrêmement désirable dans les derniers instants comme une aide sous la forme d'une étreinte complète aux facultés de décryptage. Le recours au mot pathos suggère donc des sentiments incroyables, voire dramatiques, de grande épaisseur, aux enjeux stratégiques, dans le registre de la révélation suprême.

Dans ce sous-chapitre, j'ai tenu à signaler que les états d'âme et les essais personnels revêtent une dimension cruciale et décisive dans l'approche de l'incursion intérieure destinée à retrouver l'identité spirituelle. Les épisodes d'anxiété et de tension, dont la source provient de l'insomnie, équivalent à une folie impressionnante, porteuse d'une découverte et d'un épanouissement personnels spectaculaires. Dans le tumulte des expériences rencontrées, des révélations, des connaissances et des prises de conscience paroxystiques surgissent.

Même si la pression et la difficulté submergent quelques fois les participants à un tel processus, les bénéfices en termes de connaissance et de développement individuels restent indéniables. Abordée sous l'angle de la technique de connaître les véritables fondements personnels, l'introspection se métamorphose en un périple palpitant et intrigant, susceptible de servir les mesures et les attitudes extrémistes.

Le besoin ressenti d'un parcours de réflexion déclenche, à des instants variables d'un cas à l'autre, des phases d'effroi fréquemment marquées par la confusion et le doute, avec des réponses imprécises, voire inexistantes. Ainsi se présente le milieu propice aux prémisses de la recherche de sa propre identité spirituelle, une action destinée à faire émerger des profondeurs de l'intérieur tout ce qui n'a pas encore été repéré, compris et assimilé en tant que partie intégrante de notre personnalité.

Spirituellement inquiet, Cioran frappe puissamment l'auditoire par la rigueur de ses réflexions, de ses expériences et de ses témoignages, et constitue assurément une précieuse source d'inspiration en vertu de sa personnalité éminemment créative, digne d'être recherchée au niveau académique.

BIBLIOGRAPHY

- Cioran, Emil., « *Sur les cimes du désespoir* », Éditions de L'Herne, Paris, 1990.
 Ghica, Marius, « *Geneza operei literare. Repere spre o poietică.* », Editura Paralela 45, 2007
 Mavrodin, Irina, « *Poietică și poetică* », Editura Univers, București, 1982.
 Noica, Constantin, « *Pagini despre sufletul românesc* », Editura Humanitas, București, 2008

Sitographie:

<https://www.youtube.com/watch?v=8iJPPwUCqf8>

¹⁶ Ibidem p. 109

LA POESIE MILITAIRE SOUS AUSPICES POLITIQUES

Anca Lavinia Casa
PhD Student, University of Oradea

Abstract: The socio-political changes that occurred over time did not remain without an echo in popular literature. The manifestations of simple people in different social contexts, related to certain historical periods (the period of rule of the Austro-Hungarian Empire, the First World War, the interwar period and the period of the Second World War) represented the starting point for our research. The present approach traces the connection between historical events and the experiences of the direct participants, and the positions of martyrdom thus become subjective testimonies about the course of history.

Keywords: war, death, soldier, ritual, socio-political changes

Les changements sociopolitiques qui se sont produits au fil du temps ne sont pas restés sans écho dans la littérature roumaine. Cette étude met en évidence le lien entre les événements historiques et les expériences des participants directs, reflétés dans des vers qui montrent notre richesse culturelle. La poésie militaire est étroitement liée à une certaine étape du développement historique de la vie sociale. Traian Mîrza estime que sa genèse est liée à la création d'armées nationales et à l'instauration d'un service militaire obligatoire qui supprimerait l'ancien système des armées mercenaires.

L'entrée de la Transylvanie sous la domination de l'Empire des Habsbourg fut acceptée par la Diète réunie dans la ville de Făgăraș en 1691. À partir de cet événement, le service militaire des Transylvaniens commença à être effectué sur la base des normes législatives existant dans l'empire, le recrutement et l'incorporation des jeunes s'est fait sur une base volontaire et par la force.

Pendant la période de domination austro-hongroise en Transylvanie, le nombre des soldats était limité, proportionnel au nombre d'habitants du village. L'incorporation des jeunes, en ces temps de restriction, était basée sur des considérations matérielles, de sorte que les garçons pauvres étaient condamnés. Ils ont tenté d'échapper à l'armée, ont traversé les montagnes, certains sont devenus des hors-la-loi, ceux qui ont fui ont été pourchassés et attrapés avec l'arcane: *Munte, munte, piatră seacă,/ Lasă voinicii să treacă,/ Să treacă la ciobănie,/ Să scape de cătănie*¹.

Le départ pour l'armée est esquissé dans les paroles des chansons, on apprend donc aussi que tout le cérémonial s'est déroulé autour du jeune recrue, sortie de son univers et emmenée dans un monde hostile. Cette transition vers un nouvel environnement s'est faite avec la participation effective de tous les villageois, il y avait des chants et des jeux, puis les jeunes étaient conduits à la colline ou à la croix par la procession.

L'auteur Zamfir Dejeu perçoit cette étape comme un seuil de maturité, au-delà duquel la mentalité traditionnelle considère le mariage comme possible. La séparation du village natal se faisait dans la douleur, parfois les lamentations de la sœur ou la mère du soldat se faisaient entendre comme lors d'un enterrement. Les gens en étaient venus à distinguer la « bonne mort » de la « mort en captivité ».

¹ Tache Papahagi, *Poezia lirică populară*, Editura pentru Literatură, 1967, București, p. 222.

Ces méthodes de recrutement, capture aux arcanes et volontariat, persistent jusqu'à la réorganisation de l'armée impériale, en 1769, où fut instauré le système d'incorporation par tirage au sort des hommes âgés de 18 à 40 ans. Dans l'armée autrichienne, les registres de la population étaient orientés, selon les nouvelles mesures instituées, vers l'obligation générale du service militaire.

Le tirage au sort pour le recrutement se retrouve dans la littérature roumaine sous le nom de *număruș* et est décrit dans l'anthologie de Nicolae Bot, *Cântece de cătănie*, insistant sur la douleur causée aux mères par le départ de leurs fils en armée: *Foaie verde de secară,/ A venit poruncă-n țară/ Să meargă feciorii iară;/ Au venit cărți și pășuș/ Să meargă la număruș*².

Après le tirage au sort, le maire rassemble tout le monde et ils se rendent ensemble au lieu où a lieu l'installation (recrutement). Les jeunes gens qui sont enrôlés dans l'armée sont gardés enfermés jusqu'à ce qu'ils prêtent serment, puis ils sont également autorisés à rentrer chez eux. Ceux que les « Allemands » appellent « tauglich » (appropriés) prêtent serment et peuvent rentrer chez eux jusqu'à ce que l'ordre vienne de l'empereur.

Ainsi, les garçons qui ont été élus, ils ne se considèrent plus comme des garçons de village, mais comme des « paysans royaux ». Le premier garçon qui entre dans le village après le recrutement annoncent les villageois : „cel de întâiu ce intră-n sat duce vestea că Ion al lui Pahone, Pavel al Turcului, Petre Șchiopului, Niculae Crăciunescu și cela sunt luați”³.

Par le Brevet Impérial du 29 septembre 1859, applicable à partir du 1er novembre, par lequel tous les citoyens de l'empire devaient être égaux devant la loi, il réglemente l'accomplissement du service militaire pour une période de sept ans, après quoi le soldat a été transféré dans la réserve.

La longue période de sept années, évoquée dans l'anthologie *Cântece Bănățene*, compilée par le folkloriste Enea Hodoș, passée loin des proches, sur différents fronts, affecte à la fois le jeune homme qui part en exil et la jeune fille qui reste à l'attendre: *Sară bună, mândra mea,/ Io mă duc, tu-i rămâne./ Și de-oi mai veni vreodată,/ Stiu că nu te-oi găsi fată./ Că te-oi găsi măritată,/ Măritată c-un bărbat,/ Pe mine mi-i fi uitat./ Frunzuliță, merișor,/ Măi bădiță bădișor,/ Șapte ani de nu-i veni/ Tot pe tine te-oi dori...*⁴.

Concernant l'incorporation, l'anthologie *Graiul nostru*, compilée par I. A. Candrea, Ov. Densusianu et Th. D. Speranția, rapporte actuellement sur les pratiques de recrutement, le témoignage Sănache Spătaru, 70 ans, nous donne des informations sur la capture de l'arcané sous le règne du Alexandru Ioan Cuza: „când a croit a face armata întâi cu funia-l prindea; dacă nu-l putea prinde pă flăcău, nici nu-l pune”⁵.

Une autre confession de Moș Naci, 67 ans, originaire d'Olt, fait référence à la période du dirigeant Alexandru Ghica et à la même méthode barbare de recrutement: „Eu am făcut armata legat cu funia, pă vremea lui Alexandru Ghica; la cincizeci de case, la unu. Mă pomenesc cu doi dorobanți la Sântu Niculae, eu eram cioban”⁶.

Ces poèmes évoquent la tristesse de l'exil de la période de domination austro-hongroise, le chagrin de la séparation de ses parents et aussi des lieux de naissance. Une grande partie des versets de ce recueil contiennent des malédictions adressées aux responsables du recrutement des jeunes. Ioan G. Bibicescu donne une explication en ce sens dans la préface de l'anthologie *Poezii populare din Transilvania*. Selon l'auteur, les malédictions ne prouvent ni la peur, ni la haine envers le service militaire lui-même, mais

² Nicolae Bot, *Cântece de cătănie*, Editura Casa Cărții de știință, 2018, Cluj-Napoca, p. 38.

³ I. P. Reteganul, *Românul în sat și la oaste*, Tipografia Aurora, Gherla, 1913, p. 47.

⁴ Enea Hodoș, *Poezii populare din Banat*, Editura proprie, Caransebeș, 1893, p. 94.

⁵ I. A. Candrea, *Graiul nostru*, Vol I, Editura Ateliere Grafice SOCEC, București, 1906-1907, p. 197.

⁶ *Ibidem*, p. 148.

sont, pour les Roumains seulement l'écho naturel d'un état de choses: *Cine m-a făcut cătană/ Să nu-și mai dea de pomană,/ Că pomană și-a făcut/ Când mi-a pus pușca de gât*⁷.

En outre, le folkloriste donne des informations sur l'entrée dans l'armée jusqu'en 1864, lorsque seuls les « fils du peuple » étaient enrôlés et que la douleur et la souffrance du service militaire tombaient sur une seule classe. Ainsi, les jeunes finissent par maudire l'autorité, mais après la guerre de 1877-1878, la haine et les malédictions contre l'autorité ne sont plus aussi ostentatoires, le jeune homme, conscient de son devoir patriotique, se présente au recrutement. Les imprécations s'adressent désormais au service militaire proprement dit dans d'autres pays, les poèmes qui ont pour thème "l'étranger" sont de plus en plus évidents: *Foaie verde de pe șanț,/ Rea-i cătănia la neam*⁸ ou „*Cătănia la străin/ Nu-i decât amar și chin*⁹.

Des notes de Ion Pop Reteganul, on apprend que les recrutements ont eu lieu au printemps, les jeunes ont été appelés par le maire de la ville qui a lu la liste des personnes désignées pour le tirage au sort. Les jeunes élus étaient accompagnés de leurs familles. Le départ au printemps est souligné dans les chansons: *Cântă cucu' n vârș de șură/ Merg feciorii la măsură;/ Mierla cântă, cucu cucă,/ Toți feciorii stau pe ducă*¹⁰.

La tristesse de ceux qui se sont recrutés au printemps est véhiculée directement à travers les paroles. L'arrivée du printemps représente le réveil de toute la nature, c'est un moment de joie pour tous, mais pour ceux pris en compte par les autorités, le printemps devient « amer » *Oh, săracă primăvară,/ Mult ești dulce și amară!/ Că primăvara când vine/ La tot omu-i pare bine,/ Numai săracu cătană,/ Când primăvara sosește,/ Îndată la drum pornește,/ Ia vițelul în spinare,/ Pleacă la drumul cel mare*¹¹.

La situation des jeunes en Transylvanie était dramatique car ils étaient formés dans une langue étrangère, par des commandants étrangers qui ne leur montrent aucune compassion. Ils furent ensuite envoyés sur différents fronts à l'étranger en Italie, en Bosnie, en Galice ; des lieux évoqués avec nostalgie dans les poèmes militaires. L'armée sous la domination austro-hongroise, les souffrances physiques et les fardeaux de l'âme, exprimés en vers, constituent une riche création lyrique. Les poèmes capturent des aspects subjectifs de l'histoire, qui témoignent des souffrances des jeunes hommes engagés dans l'armée, mais aussi des drames des familles laissées sans soutien et sans consolation. Les raisons thématiques de cette espèce sont représentées par la douleur de la séparation de la famille, de la petite amie, du village natal, mais aussi par la révolte contre ceux qui les oppriment.

Le destin du soldat roumain dans l'armée austro-hongroise est très bien illustré dans les poèmes recueillis par Bartok Béla, reflétant l'écoulement irréversible du temps vers la mort. Le poème fait référence aux étapes menant à l'exil, culminant avec la mort du soldat: *Fusei gata ca păunu./ Când bate ciasu la doi,/ Mă duc maică de la voi./ Când bate ciasu la tri,/ Io mă duc, maică, de-aci.../ Când bate ciasu la cinci,/ Mă descuță de opinci./ Când bate ciasu de șase/ Io fusei cătană-aleasă.../ Când bătu ciasu la zece/ Hai, maică, și mă petrece.../ Când bate la doisprezece,/ Io fusei în munte rece*¹².

Les Roumains de Transylvanie ont fait preuve d'un sens aigu du devoir envers le souverain, le « mythe du bon empereur » commence à se cristalliser. Nicolae Iorga définit l'expression « le bon empereur » dans son ouvrage, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*,

⁷ Ioan G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*, Editura Imprimeria Statului, București, 1893, p. 123.

⁸ *Ibidem*, p. 123

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ I.P.Reteganul, *Românul în sat și la oaste*, Tipografia Aurora, Gherla, 1913, p 29.

¹¹ *Ibidem*, p. 32.

¹² Béla Bartók, *Cântece populare românești din comitatul Bihor (Ungaria)*, Editura Librăria Socec, București, 1913, p. 205.

„împăratul bun, de altfel ca toți împărații buni, era gata să acorde românilor cele mai largi privilegii politice”¹³.

On apprend que la loyauté des Roumains envers le monarque de Vienne a été cultivée au cours du XIXe siècle, grâce aux publications distribués à la population. Selon Petre Din, la fidélité commence à se manifester; ainsi, les militaires se présentèrent en grand nombre pour le recrutement suivant « l'ordre royal ». Cette loyauté envers l'empereur, dans la conscience du paysan roumain, trouve son origine dans le serment militaire: *Frunză verde grâu mărunț/ Io, de amărât ce sunt,/ Nu văd iarbă pe pământ,/ Nici luna pe cer mergând,/ Nici soarele răsărind;/ Că pe mine m-au jurat/ Pe apă și pe uscat,/ Să merg pentru împărat*¹⁴.

Liviu Maior parle de l'importance du serment dans la conscience nationale, mais avec la mort de l'empereur François-Joseph, les soldats roumains se sentent "libérés". Les prêtres militaires avaient une préoccupation symbolique qui signifiait la fin de la loyauté dynastique entre leurs compatriotes, ils ont accompli aussi des services religieux.

Concernant l'étymologie du mot *catână*, Iona Both a déclaré dans l'anthologie *Cântece de catănie* que, « d'une part, il s'agit de l'utilisation dans la langue roumaine contemporaine d'une dénomination dialectale, *de catănie* qui indique très clairement l'histoire et les spécificités de l'expérience militaire des Roumains de l'Empire des Habsbourg (le terme transylvain *catană* vient de Magh. *katona* = soldat) »¹⁵. Cette expérience n'est pas restée sans écho, car les jeunes soldats ont exprimé leurs expériences en vers et leurs créations ont réussi à traverser le temps et à devenir le témoignage d'un passé lointain et plein de la souffrance.

Pendant la période de neutralité de la Roumanie, entre 1914 et 1916, les forces de mobilisation atteignirent leur maximum. Il y a des vers qui reflètent cet événement, ils font référence à la préparation de la Roumanie à la Première Guerre Mondiale, en 1914, un moment important pour tout le peuple roumain: *Frunză verde ruptă-n zece/ În anul patrusprezece/ Sosit-o veste în țară/ Jalnică, bistoșă-amară./ Ș-o venit ca o furtună/ Într-o zi dragă și bună./ Lăsa-i coasa-n brazd-afară/ Ș-o luai în jos la țară/.../ Și lăsa-i ce-avui mai drag/ Și plecai cu al țării steag...*¹⁶.

Du journal „Telegraful român”, on apprend que les ordres de recrutement se succèdent, en mai 1915 les jeunes de 18 ans sont appelés au service militaire. Une série de jeunes nés entre 1879 et 1896 sont invités à se présenter pour être incorporés à l'automne de la même année. Encore, dans la rubrique *Avis d'entrée sous drapeau*, les individus nés dans les années 1873, 1874, 1875, 1876, 1877 sont appelés au recrutement, avec la mention que les personnes qui ne se présenteront pas à l'ordre militaire seront punies avec une peine d'emprisonnement jusqu'à deux ans. Dans le numéro actuel du journal „Telegraful român” circule également l'idée de créer un orphelinat à Sibiu pour les enfants des soldats tombés au champ d'honneur ou devenus incapables de travailler.

La participation de la Roumanie à la Première Guerre Mondiale, à partir de l'automne 1916, est marquée par la fête de Sainte Marie et par tout un recueil de poèmes, qui symbolisent la réminiscence d'un monde s'effondrant sur le champ de bataille: *Într-o zi de sârbătoare/ De Sfântă Măria Mare/ S-o stărnit mobilizare./ Vinde, maică, boii toți./ Din Războiul Mondial./ Din nouă sute șaisprezece/ S-o stărnit mobilizare./ Clopotele trag mereu./ Plânge lumea de s-omoară./ Aleargă în sus și-n gios/ Și plânge de s-omoară./ Căci rămân părinți bătrâni./ Surioare frumusele/ Și neveste tinerele./ Nu trec două, trei zile/ Iată ordinul că vine/ La tineri și la bătrâni*¹⁷.

¹³ N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, vol II, Editura Casei Școalelor, 1915, p 19.

¹⁴ Enea Hodoș, *op.cit.*, p. 94 .

¹⁵ Bot, *op. cit.*, p. 5.

¹⁶ Papahagi, *Graiul și folklorul Maramureșului*, Editura Cultra Națională, București, 1925, prefată, p 97.

¹⁷ Lucian Vasile Lefter, *Măi soldate roșior*, vol. I, Fonoteca Arhivei de Folclor „Vasile Adăscăliței”, Editura PIM, Vaslui, 2017, p 5.

Les gens sont dans un état de panique, car tous les hommes du village, jeunes et vieux, sont emmenés à la guerre. Le poème décrit la bataille de Mărășești, considéré l'une des batailles les plus sanglantes: *Luptele cele mai grele,/ Luptele din Mărășești./ Într-o zi de sărbătoare,/ Tocmai de Vinerea Mare,/ Vine ordin de plecare./ La vagoane ne-a-mbarcat./ La Bârlad ne-a debarcat./ Acolo când am ajuns/ Și pe loc ne-a refăcut./ Iar pe front când ne-a băgat/ Tocmai linia întâi./ Și-am luptat cu sânge rece/ Luptele din Mărășești*¹⁸.

Dans l'entre-deux-guerres, l'attention et l'intérêt de l'État s'est concentrée sur le renforcement de l'armée, « des plans ont été élaborés pour l'équiper d'équipements modernes, les bases d'une industrie de défense nationale ont été posées et un vaste programme de fortification des frontières a été mis en œuvre »¹⁹.

Après une période de neutralité de plus d'un an, la Roumanie s'allie aux puissances de l'Axe, en 1940, sous la direction du maréchal Ioan Antonescu, et entre en guerre pour récupérer les territoires volés par l'URSS: Bessarabie, Bucovine du Nord et le pays de Herța. La participation à la Seconde Guerre Mondiale n'est pas non plus restée sans écho dans la littérature roumaine. Les mêmes paroles naïves montrent une réalité douloureuse: *În anul 44/ Când aproape mai tot satul,/ Am primit un ordin greu./ În cari eram și eu.../ Mult amar și mare jale/ Este azi în gara mare...*²⁰. Les batailles de Stalingrad, du Don, d'Odessa sont évoquées, en insistant sur les pertes de vies humaines: *De la Don la Stalingrad,/ Și eu m-am dus și-am întrebat/ De nu știi de-al meu bărbat!/ Și ce cuvânt rău ne-o mai dat,/ Că-i la Odessa-ngropat*²¹. Selon les chiffres officiels présentés par la délégation roumaine à la Conférence de paix de Paris en 1946, la Roumanie a perdu 87.218 soldats à Odessa.

Après la Seconde Guerre Mondiale, le système de recrutement évolue, promouvant des principes moraux fondés sur la dignité et l'expression du patriotisme de la part des recrues. Ainsi, la prédestination du jeune homme s'est manifestée dès sa naissance, alors que le désir des mères était que leur fils s'engage dans l'armée et consolide son statut dans la société. L'image du futur soldat se reflète aussi dans les vers: *Să te faci un viteaz mare/ Ca Domnul Ștefan cel Mare,/ Să fii vrednic la război,/ Să scapi țara de nevoi.../ Să crești mare, mărișor/ Să fii mamei de-ajutor*²².

En conclusion, la présente étude tente de mettre en évidence la corrélation entre la politique de guerre et la littérature. Chaque événement marquant trouve son analogie dans les chants militaires, mais l'accent est mis sur la douleur du paysan roumain, témoins de la souffrance.

BIBLIOGRAPHY

Alexandrescu, Ion, *Istoria militară a poporului român*, București, Editura Militară, 1989

Bot, Nicolae, *Cîntece de cătănie*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de știință, 2018

Candrea, I., A., *Graiul nostru*, Vol I, București, Editura Ateliere Grafice SOCEC, 1906-1907

Haiduc, Ștefan, *Destinul în mentalitatea din Țara Oașului*, Satu-Mare, Editura CITADELA, 2017

Hodoș, Enea, *Poezii populare din Banat*, Caransebeș, Editura proprie, 1893

¹⁸ Ibidem, p. 7.

¹⁹ Ion Alexandrescu, *Istoria militară a poporului român 1984*, Editura Militară, București, 1989, p. 25.

²⁰ Ștefan Haiduc, *Destinul în mentalitatea din Țara Oașului*, Editura CITADELA, Satu-Mare, 2017, p. 191.

²¹ Lefter, *Asta-i hora din străbuni*, vol. III, Fonoteca Arhivei de Folclor „Vasile Adăscăliței”, Editura PIM, Iași, 2019, p. 41.

²² Tudor Colac, *Drag îmi e să fac armată*, Editura Litera, Chișinău, 2002, p. 12.

Iorga, Nicolae, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. II, Editura Casei Școalelor, 1915

Lefter, Lucian-Valeriu, *Asta-i hora din străbuni*, vol. III, Iași, Fonoteca Arhivei de Folclor „Vasile Adăscăliței”, Editura PIM, 2019

Idem, *Măi soldate roșior*, vol. I, Iași, Fonoteca Arhivei de Folclor „Vasile Adăscăliței”, Editura PIM, 2017

Papahagi, Tache, *Graiul și folklorul Maramureșului*, București, Editura Cultra Națională, 1925

Idem, *Poezia lirică populară*, București, Editura pentru Literatură, 1967,

Reteganul, Ion, Pop, *Românul în sat și la oaste*, Gherla, Tipografia Aurora, 1913

THE REPRESENTATION OF THE NEGATIVE NATURE (TRAIT) ON THE CHARACTERS AND OBJECTS IN THE FOLK TALES GATHERED BY I. G. SBIERA

Sergiu Crăciun
PhD Student, „Ștefan cel Mare” University of Suceava

Abstract: The negative character represents an essential narrative compositional element in folk fairy tales, being in opposition to the positive one. The two narrative instances may or may not tend towards a certain goal, sometimes common, sometimes different. In most cases, the destiny of the future hero, who has gone through the initiation stage, is decided by the negative character, with whom he must confront in the end.

What are the reference points that guide us to consider a character, at a certain moment, the antagonist of the action? Is the presence of the antagonist in folk fairy tales singular or doubled, sometimes tripled depending on the situations and obstacles encountered by the hero during his initiatory journey. These are some of the premises from which we start to reveal the mythical-symbolic values of negative characters in fairy tales collected by I. G. Sbiera.

Keywords: I. G. Sbiera, literary folklore in Bucovina, folk tales, negative characters, mythological symbols.

Personajul negativ constituie un factor compozițional narativ esențial, în cadrul basmelor populare, aflându-se în opoziție cu cel pozitiv. Cele două instanțe narative pot sau nu tinde spre un anumit scop, uneori comun, alteori diferit. În cele mai multe cazuri, destinul viitorului erou, trecut prin etapa inițierii, este decis de personajul negativ, cu care în final, trebuie să se confrunte.

Care sunt punctele de reper ce ne ghidează să considerăm un actant, la un moment dat, antagonistul acțiunii? Prezența antagonistului în basmele populare este una singulară, sau dublată, uneori triplată în funcție de situațiile, de obstacolele întâlnite de erou pe parcursul călătoriei sale inițiatice. Sunt câteva din premisele de la care pornim în relevarea valențelor mitico-simbolice ale personajelor negative în basme culese de I. G. Sbiera.

Poveștile populare din Bucovina, culese de I. G. Sbiera (1836-1916), au fost publicate inițial în anul 1886, deși, materialul folcloric fusese deja adunat în anii 1855, respectiv 1856, încă de când era cursant al liceului din Cernăuți. În acest sens, Ovidiu Bîrlea subliniază în *Istoria folcloristicii românești* situația dificilă prin care a trecut folcloristul, pentru a-și îndeplini dorința de a publica textele culese. De aceea, ediția prezentă din anul 1971, apărută la Editura Minerva, o reproduce pe cea inițială, în care se vor găsi, pe lângă proza populară numeroasă, inclusiv cîmiliturile, cîntecele și lirica populară: „Ion G. Sbiera e promotorul culegerilor de folclor din Bucovina. Colecția lui va apare însă cu multă întârziere datorită greutăților pe care le va întâmpina cultura românească în provinciile subjgate.”¹. În mare parte, textele sunt culese din satele copilăriei, Horodnicul de Jos, unde s-a și născut, Ciudeiu, Cireș și Opațeni, de prin bazinul Siretului și Suceava. Pentru a oferi o imagine de ansamblu și

¹ Ovidiu Bîrlea, *Istoria folcloristicii românești*, Editura Enciclopedică Română, București, 1974, p. 124.

de originalitate materialului folcloric adunat, I. G. Sbiera preferă să nu indice sursele exacte ale unor texte, fapt consemnat de același istoric Ovidiu Bîrlea.²

Tema articolului de față vizează o analiză mitico-simbolică a personajelor negative, identificate în basmele populare culese de I. G. Sbiera. Din această perspectivă, reprezentative pentru discuția noastră sunt texte precum: *Petrea Voinicul și Ileana Cosîntana*; *Tei-Legănat*, *Sfarmă-Piatră*, *Strîmbă-Lemne și Șchiopul-cu-barba-cît-cot*; *Sucnă-Murgă*; *Minte-Creață*, *Busuioc și Sucnă-Murgă*; *Doi feți-logofeți cu părul de aur*; *Fata Rumpe-haine și Fătul-babei*; *Fata Ciudei*, *Vântul*, *Bruma și Gerul*; *Petrea Făt-Frumos și zînele*; *Iapa cea de trei zile de lungă*.

Preocuparea pentru personajul negativ, specifică basmelor, este un aspect bine prezentat și dezvoltat de numeroși autori, în diferite lucrări de profil. De pildă, Lazăr Șăineanu descrie acest tip de personaj ca fiind „adversarii eroului”³ sau „dușmanii oamenilor”⁴, în opoziție cu cel pozitiv, adică „eroul basmului.”⁵ Astfel că, reprezentarea forțelor opozante este dată de zmei, balauri, *monștri policefali*⁶, diavol și țigani, uriași, pitici, zîne rele etc., cărora le acordă succinte descrieri: „Feții-frumoși se luptă necurmat cu dușmanii oamenilor: cu zmei cari răpesc fete de împărați; cu balauri, monștri policefali (corespunzând hidrelor din mitologia clasică), cu uriași sau pitici antropofagi și cu zîne rele cari răpesc oamenilor puterile ori vederile.”⁷ Despre *Diavol* afirmă că este naiv și mereu mințit, datorată „neputinței” și „imbecilității” sale.

Țiganul este cel care, în majoritatea basmelor, se mândrește cu rezultatele pe spatele muncii celorlalți eroi, lucru care nu durează la nesfârșit, fiind aspru pedepsit. Țiganca, falsa eroină, apare în ipostazele împărătesei frumoase, pe care o înlocuiește prin metode viclene, pentru a beneficia de onorurile lui Făt-frumos.

Prin opoziție cu această entitate negativă, a personajului răufăcător este eroul basmului, care, așa cum evidențiază Lazăr Șăineanu, „se deosibește prin însușiri alese: el e în genere frumos, voinic și plin de omenie; are păr de aur și trei rînduri de haine mîndre: cîmpul cu florile, cerul cu stelele și soarele în piept, luna în spate și doi luceferi în umeri.”⁸

Cele două tipuri de personaje au capacitatea de a-și schimba identitatea, evident, în mod magic. Acest punct de referință este abordat de către G. Călinescu, în lucrarea *Estetica basmului*, în capitolul intitulat *Metamorfoze*. Atât personajele pozitive, cât și cele negative trec printr-o serie de transformări, numite de estetician, *metamorfoza propriu-zisă* și *proteism*.⁹ Pe de o parte, metamorfoza se referă la omul care poate dobândi diferite ipostaze: feciorul în porc, ca rezultat al unui blestem, zâna poate deveni pește, cu scopul de a fi soția eroului. Pe de altă parte, *proteismul* constă în posibilitatea personajelor și obiectelor năzdrăvane de a fi ceea ce doresc: „Astfel, zmeii, zmeoaicele se transformă în tot soiul de aparențe (fîntînă, grădină, viță, iapă, mreană etc.).”¹⁰ Este de remarcat faptul că întreaga lucrare reprezintă o amplă discuție a acestei tematici, specifică personajelor și obiectelor, prezente în cadrul basmelor fantastice.

Prin modul lor de înfățișare, basmele fantastice sunt strâns legate de cele două tipuri de prezențe, personajul pozitiv și cel negativ. Astfel că, cele două entități, cu roluri bine

² *Ibidem*, p. 125.

³ Lazăr Șăineanu, *Basmele române în comparație cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice*, Editura Minerva, București, 1978, pp. 34-35.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Lazăr Șăineanu, *op. cit.*, pp. 34-35.

⁹ G. Călinescu, *Estetica basmului*, Editura Pentru Literatură, București, 1965, p. 159.

¹⁰ *Ibidem*.

definite în acțiunea basmului, se află în permanentă relație de opoziție, stabilindu-se cunoscuta dihotomie dintre *bine* și *rău*. În general, personajul negativ are multiple accepțiuni: antagonistul (*antagoniștii*)¹¹, opozantul (*opozanții*)¹², răuvoitorul, răufăcătorul, adversarul, dușmanul etc., fiind concretizat sub înfățișare omenească, animalieră sau prin diverse obiecte, lucruri, fenomene naturale. Latura abstractă a personajului negativ poate fi asociată cu obstacolul, care trebuie doborât, astfel încât, eroul să-și continue misiunea pentru care a fost sau este trimis. Este evidentă dubla ipostază pe care o poate avea personajul negativ, față de eroul basmului.

Mai întâi, caracterul demonic, de care se folosește pentru a împiedica orice dorință a personajului pozitiv de a face un bine, de a-și salva viitoarea împărăteasă, de sub ghearele zmeului, și, în același timp, rolul de catalizator al îmbărbătării mezinului, al formării viitorului erou, de unde și cunoscutul motiv al novicei. Însă, pentru a-și duce la bun sfârșit călătoria, candidatul la tron trebuie să se lupte voinicește cu cei ce-i stau în cale, folosindu-se atât de spiritul său cavaleresc, cât mai ales de personajele auxiliare, sau adjuvanții cum mai sunt numite acestea. De cele mai multe ori, ajutoarele sunt câștigate tot prin săspla acestora, sau sprijinul pe care eroul îl oferă pe parcursul călătoriei sale. Ceea ce-l face să izbutească în lupta sa cu opozanții este principala calitate morală pe care o deține, bunătatea, dovedită prin milostenia față de anumite personaje adjuvante.

Această reprezentare imaginară (implicit mitologică) sau reală a personajului negativ, ca parte esențială a creațiilor fantastice populare, este identificată de către V. I. Propp cu un *răufăcător*, iar „Rolul lui este de a tulbura liniștea familiei fericite, de a aduce cu sine o nenorocire, de a dăuna, de a aduce o pagubă. Răufăcătorul poate fi zmeul, dracul, tâlharii, vrăjitoarea, mama vitregă etc.”¹³. În aceeași ordine de idei, V. I. Propp propune o tipologie a personajului negativ, pe care o putem folosi în procesul de identificare și prezentare a personajelor opozante, din basmele populare culese de I. G. Sbiera și nu numai. Astfel, categoria antagonistului din basme încadrează tipuri precum:

1. „*Răufăcătorul care încearcă să iscodească cum stau lucrurile (iscodirea);*
2. *Răufăcătorul care obține informații asupra victimei sale (divulgarea);*
3. *Răufăcătorul care încearcă să-și înșele victima pentru a pune stăpânire pe ea sau pe averea ei (vicleșugul);*
4. *Răufăcătorul care face un rău sau aduce o pagubă unuia dintre membrii familiei (prejudicierea);* Această categorie a prejudicierii dezvoltă și alte roluri ale adversarului. Printre acestea numărându-se:
 5. *Răufăcătorul ce răpește pe cineva;*
 6. *Răufăcătorul care fură sau ia cu de-a sila unealta năzdrăvană;*
 7. *Răufăcătorul care fură sau distruge recolta;*
 8. *Răufăcătorul care fură lumina zilei;*
 9. *Răufăcătorul care săvârșește un rapt în altă formă, decât cele precedente;*
 10. *Răufăcătorul care vatamă truște;*
 11. *Răufăcătorul care determină o bruscă dispariție (prin înșelătorie sau vrăjitorie);*
 12. *Răufăcătorul care cere să-i fie dată victima sau o ademeneste;*
 13. *Răufăcătorul care izgonește pe cineva;*
 14. *Răufăcătorul care poruncește ca cineva să fie aruncat în mare;*

¹¹ Viorica Nișcov, *A fost de unde n-a fost. Basmul popular românesc*, Editura Humanitas, București, 1996, p. 76.

¹² Gheorghe Vrabie, *Proza populară românească. Studiu Stilistic*, Editura Albatros, București, 1986, p. 151.

¹³ V. I. Propp, *Morfologia basmului*, Editura Univers, București, 1970, pp. 32-33.

15. Răufăcătorul care vrăjește o făptură sau un lucru;
16. Răufăcătorul care săvârșește o substituie;
17. Răufăcătorul care dă poruncă să fie ucis cineva;
18. Răufăcătorul care săvârșește un omor;
19. Răufăcătorul care închide în temniță, ține cu sila;
20. Răufăcătorul care amenință cu o călătorie silită;
21. Răufăcătorul care amenință cu un act de canibalism;
22. Răufăcătorul care chinuie victima în timpul nopții;
23. Răufăcătorul care pornește război.”¹⁴

Această clasificare a fost realizată, după cum afirmă însuși autorul, folosindu-se de anumite basme selectate pentru analiză.

Zece dintre basmele populare culese de cărturarul bucovinean, I. G. Sbiera, care fac parte din volumul *Povești și poezii populare românești*, cuprind o serie de personaje, încadrate în tipul *răufăcătorului*, a adversarului, în raport cu opusul său, eroul (de cele mai multe ori, un Făt-frumos). De remarcat este faptul că, un singur basm popular poate avea mai multe personaje negative, iar la polul opus, un alt basm deține doar un singur opozant, cu roluri mai puțin semnificative în desfășurarea acțiunii. Astfel, sunt evidente următoarele personaje negative: Mama vicleană; cei șapte zmei (șase uciși, al șaptelea rămas în viață); *Zmăul*, Zmei și Zmeoaice (copiii acestora); Pasărea Măiastră; Scroafa (porcul); Fântâna moartă cu apă-moartă; Fântâna vie cu apă-vie; Șchiopul-cu-Barba-Cât-Cot; Sfarmă-Piatră; Strâmbă-Lemne (cei doi încep prin a fi personaje pozitive, dar pe parcurs, se vor metamorfoza în personaje negative, răuvoitoare, mai ales față de eroul basmului); Balaurlul cu două capete; *Nourășul* (care răpește cele trei fetele); Țiganca (slugă și împărăteasă); Fata-Rumpe-Haine; Țepușii gardului; Baba Relea; Dracii; Iapa și Vulpea.

Zmeul/Zmăul, Zmeoaicele, copiii zmeilor și mama vicleană

Așa cum subliniază lucrările de specialitate, Zmeul este un personaj negativ cu o prezență puternică și extinsă la nivelul basmelor populare românești.

De altfel, prima dintre referirile autorilor în privința acestui personaj negativ este zmeul. (Lazăr Șăineanu, Romulus Vulcănescu, G. Călinescu, Gheorghe Vrabie, Viorica Nișcov etc.). Din acest motiv, în capitolul *Zoomitologia*, din cadrul lucrării *Mitologie română*, Romulus Vulcănescu consideră Zmeul ca pe un personaj complex: „Cea mai complexă făptură antro-po-Ofidiană este zmeul cu trupul lui de om, cu pielea acoperită cu solzi, cu coadă de șarpe și cu aripi ca de liliac, care trăiește pe Celălalt tărâm, pe pământ la capătul lumii și chiar în primul cer la marginile lui.”¹⁵ În basmul popular *Petrea Voinicul și Ileana Cosânțana*, apar șapte zmei, din care șase sunt uciși de Petrea Voinicul, iar cel de-al șaptelea este lăsat să trăiască, deoarece are o frumusețe aparte, care-i fură ochii mamei feciorului: „Cuteierînd așa lumea, au dat într-o pădure de o curte foarte frumoasă. Într-însa erau încuiați șapte zmei. El au intrat înlăuntru și au ucis șese, iară pe unul nu s-au îndurat să-l ucidă pentru frumusețea lui cea mare.”¹⁶ Fiindcă locurile unde trăia zmeul erau atât de bogate și frumoase mama și Petrea Voinicul au decis să trăiască pe acest tărâm cu zmeul, încuiat într-o încăpăre, unde nimeni fără voia feciorului nu avea voie.

Balaurlul cu două capete, Șchiopul-cu-Barba-Cât-Cot, Sfarmă-Piatră și Strâmbă-Lemne.

Basmul popular *Tei-Legănat, Sfarmă-Piatră și Strâmbă-Lemne și Șchiopul-cu-Barba-Cât-Cot* pune în lumină alte personaje negative și ipostazele sale. Încă de la începutul textului, personajul principal, Tei-Legănat, aceeași reprezentare pentru Făt-frumos, se confruntă în

¹⁴ V. I. Propp, *op. cit.*, pp. 33-38.

¹⁵ Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, Editura Academiei României, București, 1987, p. 528.

¹⁶ I. G. Sbiera, *Povești și poezii populare românești*, Editura Minerva, București, 1971, p. 31.

primul rând cu Șchiopul-cu-Barba-Cât-Cot, care fură mâncarea lui și a prietenilor lui de drum, Sfarmă-Piatră și Strâmbă-Lemne. Deși este ținut legat de un copac, Șchiopul fuge cu tot cu arbore într-o groapă, care avea să fie numită *Lumea neagră*, adică celălalt tărâm. Tei-Legănat pleacă în această aventură pentru a-l căuta, însă se întâlnește cu trei personaje fabuloase, specifice basmelor populare: Sfânta Duminică, Sfânta Luni și Sfânta Vineri, căruia îi dăruiește câte o fată pentru el și ceilalți doi tovarăși. Pe parcursul textului, Sfarmă-Piatră și Strâmbă-Lemne devin orgolioși pentru frumusețea lui Tei-Legănat și a soției lui, preferând să nu fie inferiori eroului. Astfel că, ei sunt foarte hotărâți să-l trimită pe Tei-Legănat înapoi în tărâmul numit *Lumea neagră*, din care nu va putea ieși decât cu ajutorul unei pajure, care-i salvează puii din ghearele balaurului cu două capete:

„Ea scotea în toți anii pui, dară n-avea nici într-un an parte de dinșii căci, când era ei mai frumoși, venia un bălaur cu două capete și-i mânca, și tocmai acum sosise timpul acela și pajura s-au fost dus de la cuib.”¹⁷. Datorită pajurei, Tei-Legănat va ajunge înapoi în *lumea albă*, unde este nevoit să se înfrunte cu fătații săi, cărora le acordă pedeapsa cuvenită, dar nu oricum ci printr-o metodă voinicească. Practic, cei doi tovarăși care au ținut-o pe soția lui Tei-Legănat ca slugă la cetățile construite de ei, sunt pedepsiți de propriul destin. Astfel, eroul le propune: „Deci, ca voinici și fătați ce ați fost, haidam să azvîrlim în astă dimineață, fiecarele buzduganul și paloșul său în sus, și când s-or întoarce îndărăpt ș-or pica în jos, să cadă drept în capul și în inima fiecăruia și să ne toropească, de cumva n-am fost unul altuia cu credință și cu priință, atunci buzduganul și paloșul să cadă înăntea fiecăruia și să se înfingă în pământ.”¹⁸. Pajura din acest basm este descrisă de Romulus Vulcănescu ca fiind o faptură fantastică mitologică¹⁹, iar unul dintre simbolurile sale este rolul de mesager. Se poate ca întâlnirea cu Tei-Legănat să-i dea un semn al viitoarei fetei frumoase pe care o va primi de la Sfânta Duminică, de-a lungul călătoriei sale.

Nourașul, Țiganca, Fata Rumpe-Haine, Dracii, Iapa și Vulpea

Considerăm noureașul ca fiind un personaj negativ, la nivelul textului *Sucnă-Murgă*, însă este intermediarul zmeilor din tărâmul celălalt, al cerului, care îl trimite să răpească cele trei fete ale împăratului, care stăteau în grădina palatului: „iată că se ivește un noureaș, ca un fulger din senin, se lasă asupra fetei împăratului, și apucând-o, au răpit-o spre ceri în sus cu sine.”²⁰. Dacă luăm în considerare atât opinia formulată de V. I. Propp, dar și cea a lui G. Călinescu, pentru care personajele se pot transforma sub diferite înfățișări, am interpreta norul ca pe zmeii care trăiau în cer, copii unei zmeoaice dar și a *zmăului cel mare*. În cadrul acestui basm popular fantastic, personajul negativ este învins de Sucnă-Murgă, o altă înfățișare pentru a desemna eroul cel voinic și frumos. Sucnă-Murgă este și titlul basmului în discuție, dar și eroul care va reuși să le înapoieze pe fete împăratului, luptându-se atât cu cei trei copii zmei, pe care îi învinge cavalereste.

Este de remarcat faptul că Zmeoaica negociază cu Sucnă-Murgă pentru a nu-i tăia celălalt cap, astfel îl sfătuiește cum să evadeze cu tot cu fete din ținutul zmeilor. Totuși, eroul decide să o omoare, cu scopul de a nu mai naște alți zmei care să facă la rândul lor rău: „- Lasă-mă măcar cu un cap, vestite Sucnă-Murgă! Tu mi-ai tăiat copiii și mi-ai stîrpit sămînța! Lasă-mă, mă rog, să trăiesc măcar eu cu un cap așa! Sucnă-Murgă însă i-au zis: - Zmeoaică, pui de șerpe! Eu te-oi lăsa, de mi-i spune cum să ies pe lumea mea! [...]”

Auzind Sucnă-Murgă această taină, i-au tăiat zmeoaicei și celălalt cap, ca nu cumva rămînînd ea, să plodească alți zmei, și aceștia să-l neliniștească mai pe urmă.”²¹. În final,

¹⁷ *Ibidem*, p. 114.

¹⁸ *Ibidem*, p. 118.

¹⁹ Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p. 538-539.

²⁰ I. G. Sbiera, *op. cit.*, p. 121.

²¹ *Ibidem*, pp. 127-128.

Sucnă-Murgă este răsplătit de către împărat cu una dintre fiicele sale, pentru moștenirea împărăției.

Un alt personaj negativ este Țiganca, prezentă în basmul popular *Doi feți-logofeți cu părul de aur*. Povestea ne-o prezintă pe țigancă, sluga împăratului, a cărei soție trebuia să-i nască doi copii gemeni și frumoși. Plecat de acasă, fata urma să-i nască doi feți-logofeți-cu-părul de aur, însă, invidioasă, țigancă îi înlocuiește pe copii cu doi cățeluși, născuți în același timp. Copii sunt ascunși în diferite locuri ale curții înmăratești, pentru ca împăratul să ia decizia să o înlocuiască pe soție cu cea care fusese slugă, fără să-și dea seama de cele întâmplate. Copiii au fost puși în locul cățelelor pentru a fi mâncați de haită, însă, la cât erau de frumoși, mai mult îi îngrijea, fără să le facă vreun rău. Locul în care au fost îngropați au crescut doi nuci frumoși, din aceștia împăratul a hotărât, la îndemnul țigăncii, să facă un pat mare și frumos. Nici somnul nu era atât de bun pentru țigancă, deoarece când dormea avea impresia că stă pe unul dintre fiii împăratului, lucru ce-i crease neliniște mare. În cele din urmă, tot falsa eroină l-a rugat pe împărat să pună patul pe foc, însă de acolo au sărit două scântei de jăratic, fiind cei doi Feți-logofeți. Copiii au crescut mari și l-au vizitat pe împărat, care au demascat-o pe țigancă, fiind pedepsită în urma faptelor săvârșite de ea, în tot acest timp: „Împăratul, pe cât era de voios pentru această prifacere neașteptată, pe atîta s-au cătrănit asupra țigăncii și au poruncit hargăților să aducă șapte harmăsari, cei mai sirepi, și să lege pe țigancă de cozile lor, și apoi să li deie drumul cu dînsa.”²²

Opozantul din basmul *Iapa cea de trei zile de lungă* este însăși iapa, care mănâncă toată mâncarea celorlalte animale și bea toată apa din râuri. Conform clasificării lui V. I. Propp, iapa din acest basm se încadrează în tipologia *Răufăcătorului care fură sau distruge recolta*; Prezentarea calului, sub forma unui animal răuvoitor este realizată încă de la începutul basmului: „Iapa aceasta era pîn la prînz pîtenoagă, iar pîn la miazăzi brează. Ea era așa de mare și-atîta încăpea într-însa, încît nu-i mai ajungea pășunea de primprejur și trebuia s-o ducă prin codri și munți ca să se sature de păscut. Cînd bea apă, sorbia toată apa din pârăul ce curgea prin sat.”²³

Din punct de vedere simbolic, iapa este aici percepută și sub formă de zmeu, care instalează neliniștea și nesiguranța în rîndul oamenilor. Remarcăm faptul că acest animal nu este confruntat cu un erou anume, ci mai degrabă cu un vultur, care vine, o ia de coarne, o plimbă în înaltul cerului și o scapă în coarnele unui țap. Sigur că, aspectul fantastic joacă un rol deosebit aici, deoarece ni se prezintă faptul că țapul nu simte nimic, iar această iapă a putrezit în coarnele țapului. Este aici evidentă prezența uriașului ca personaj, nu negativ ci auxiliar, în mod indirect, care elimină personajul negativ și anume vulturul. Din oasele iepei, găsite de niște feciori voinici, este construit o mare cetate, dar intervenția unei vulpi, care mânca zilnic din coastele acestei cetăți, o preschimbă automat într-un opozant mai puțin semnificativ, dar care, în final fusese ucisă de locuitorii aceluia ținut. Vulpea era considerată astfel, un dușman: „Cînd noaptea, iată că vine o namilă de vulpe care au început a roade așa de cumplit, cît învîrtea cetatea rozînd. Cum au zărit-o pîndașii, au sărit fiecare cu ce avea în mîna și au tot dat într-însa pînă ce au omorît-o. Acum bucuria lor că au scăpat și de dușmanul lor cel mai mare!”²⁴.

Prezența dracilor ca personaj negativ este realizată în cadrul basmului popular *Împăratul împietrit*. Un fecior a aflat de o cetate împietrită cu toți cei care trăiseră acolo, de către forțele răului.

Dracii au păstrat pentru ei patru zâne, pe care le trimitea să păzească această cetate împietrită, iar cele care nu îndeplineau cu strictețe misiunea, erau împietrite pe loc. Feciorul,

²² *Ibidem*, p. 153.

²³ *Ibidem*, p. 217.

²⁴ *Ibidem*, pp. 219-220.

apelând la un ritual magico-religios, pătrunde în regatul împietrit, aprinde lumânări, îngenunchează și se roagă neîncetat. Dracii văzând acest lucru nu au cum să intervină, aceștia fiind doborâți de multitudinea lumânărilor care fuseseră aprinse: „A treia noapte au venit ucigă-i-crucea cu iadul întreg înăntea lui și cu înfricoșări și mai cumplite decât înainte, dar toate acestea n-au îngrozit pe voinic, nici nu l-au stingherit din citire; el au rămas totuna lipcă cu ochii pe carte. Deodată, se fac ucigă-i-crucea nevăzuți. Voinicul rădică ochii de pe carte și se uită împrejurul său. Și ce minune! Toate s-au fost despietrit, toată cetatea și tot ținutul ei, și toți oamenii și toate dobitoacele și toate ierburile au fost înviați! Și acele patru fete încă au scăpat curate și foarte frumoase din mîna dracilor.”²⁵

În cadrul unui alt text, Fata Rumpe-Haine este un personaj mai puțin negativ, care preferă să-și petreacă nopțile alături de zmei, cu care dansa și se desfăta. De aici, și titlul basmului *Fata Rumpe-Haine și Fătul-babei*. Fătul-babei este eroul care se oferă la curtea împăratului pentru a afla de ce fiica lor are tot timpul hainele și pantofii rupți. De fapt, feciorul babei, ultimul ales, se prefăcea că doarme, păzind fata împăratului, noaptea, când ieșea pe furiș să meargă în cer la zmei: „Ea petrecea toată noaptea în jocuri și ospețe cu zmeii apoi cătră ziuă venia iarăși acasă.”²⁶ Demascarea fetei este făcută doar prin dovezile pe care Fătul-babei le aduce în fața împăratului: o bucată din cămașa zmeului și mărul scăpat sub pat. Sigur că și aici întâlnim procesul de metamorfozare, explicat de G. Călinescu în *Estetica basmului (metamorfoza și proteismul)*. În cazul de față, feciorul se transformă într-un purice, care se strecoară sub cămașa zmeului, îl pișcă și-l determină să părăsească încăperea, astfel încât, eroul să prindă câte ceva, pentru a putea demonstra isprăvile făcute de fată. Este aici fata un personaj negativ? Se poate interpreta și așa, deoarece manifestă un alt comportament în timpul zilei față de tatăl ei și o altă atitudine noaptea, pe întuneric. Cele două ipostaze amintesc de ambele forțe specifice basmului fantastic, cele ale răului și binelui, doar că Fata Rumpe-Haine nu le poate sluji pe amândouă. În același basm, apar țepii gardului care strigă neîncetat „cap de om, cap de om”²⁷, adică cei care au fost puși de împărat să-i distrugă pe voinicii care nu-și duceau la bun sfârșit misiunea, doar Fătul-babei a scăpat, fiind răsplătit cu moștenirea tuturor împărățiilor și a unei nunți pe cinste.

O concluzie care să pună la un loc câteva din aspectele cercetate de noi aici (și asupra cărora vom reveni) nu ar putea duce la o idee comună, aceea în care doar personajele sunt negative. De aceea, avându-l ca reper pe G. Călinescu, cel care evidențiază în *Estetica basmului* tipurile de metamorfoză din basmele populare și culte, am putea sublinia, așa cum s-a demonstrat în studiul de față, faptul că prin metamorfoză, altfel spus, prin procesul ”magic” de transformare, o parte din obiecte, entități (non)animate își atribuie rolul de așa-zis personaj negativ, mai ales prin modul de manifestare, cu precădere răuvoitor.

BIBLIOGRAPHY

Opere:

Sbiera, I. G., *Povești și poezii populare românești*, Editura Minerva, București, 1971.

Referințe de specialitate:

Bîrlea, Ovidiu, *Istoria folcloristicii românești*, Editura Enciclopedică Română, București, 1974.

Călinescu, G., *Estetica basmului*, Editura Pentru Literatură, București, 1965.

Evseev, Ivan, *Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 1999.

²⁵ *Ibidem*, p. 202.

²⁶ *Ibidem*, p. 186.

²⁷ *Ibidem*, p. 188.

Nișcov, Viorica, *A fost de unde n-a fost. Basmul popular românesc*, Editura Humanitas, București, 1996.

Propp, V. I., *Morfologia basmului*, Editura Univers, București, 1970.

Satco, Emil și Niculică, Alis, *Enciclopedia Bucovinei*, Vol. III, Editura Karl A. Romstorfer, Suceava, 2018.

Șăineanu, Lazăr, *Basmele române în comparație cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice*, Editura Minerva, București, 1978.

Vrabie, Gheorghe, *Proza populară românească. Studiu Stilistic*, Editura Albatros, București, 1986.

Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, Editura Academiei României, București, 1987.

"VINTAGE" IN LITERATURE REMAINS CURRENT AND BECOMES "MODERN" IN CINEMA, UNDER THE DOME OF GLOBALIZATION

Mirela Corina Nițu (Samoilă)
PhD Student

Abstract: The work of Gustave Flaubert, "Madame Bovary", has acquired an international character, under the dome of globalization that has captured artistic fields, such as literature or cinema. Bovarism in the aforementioned novel has been the subject of no less than 18 films made for cinema, from Europe to America and for many other television films. He was also the subject of plays, one of which was performed on the stage of the National Theater in Bucharest in 1941. I considered necessary to make a foray into the performing arts, having as reference the literary work signed by Gustave Flaubert, studying interferences, differences reflection of reality, peculiarities. In the context of the third millennium, an inter-/ trans disciplinary approach can validate a concept specific to the third millennium - complex knowledge.

Keywords: cinematography, globalization, bovarism, complex knowledge, interference, art dialogue

Globalizarea e un concept de ultimă generație și se referă la crearea unității lingvistice, culturale, monetare, fără a se pierde specificul fiecărei națiuni. Nu cred că a intenționat Gustave Flaubert, în urmă cu 166 de ani, când a scris „Doamna Bovary” să fie un „internațional”. Dar a intenționat să scrie un roman „despre nimic”, adică despre cotidianul existenței, despre grijile, frământările, problemele oamenilor de peste tot, de pretutindeni știute sau neconștientizate, despre impersonalitate, limitare/nelimitare, despre anodinitatea vieții: „Ce qui me semble beau, ce que je voudrais faire, c'est un livre sur rien, un livre sans attache extérieure, qui se tiendrait de lui-même par la force interne de son style, comme la terre sans être soutenue se tient en l'air, un livre qui n'aurait presque pas de sujet ou du moins où le sujet serait presque invisible, si cela se peut”, cum îi scrie Louisei Colet pe 16 ianuarie 1852.¹ Flaubert a declarat că „Emma c'est moi”², ceea ce semnifică asumarea scrierii, identificarea cu opera și crezul său literar; autorul afirmă că „Emma suferă în fiecare sat din Franța”, nebănuind, atunci, ce impact va avea romanul său la nivel mondial și cât interes va suscita cineaștilor din întreaga lume. Și toate aceste virtuți pentru că a creat un roman prin sine însuși, o scriere despre un fenomen, bovarismul, definitiv pentru viața cotidiană din orice epocă. Flaubert a reușit o maximă generalizare și crearea unui tip caracterial și a unei societăți care ies din cronologia istoriei, o operă mereu actuală, capabilă, prin lectură/re-lectură, să germineze, ca și cum ar fi fost scrisă a se modela socio-cultural, la infinit. Este interesant de observat modul în care romanul deschide supapele care duc spre clasicizarea personajelor prin acțiune. Cred că aceasta este marea artă a lui Flaubert, cel care a creat un tip de personalitate umană, pornind de la o realitate dintr-o epocă, din care a construit, prin generalizări succesive, un tip uman. Emma este purtătoarea de sens a vieții sentimentale a femeilor dintotdeauna și

¹ Flaubert, Gustave, „Correspondențe”, Editura Univers, 1985, selecție și traduceri de Liliana Alexandrescu-Pavlovici, note de istorie literară: Irina Mavrodin

”Ceea ce mi se pare frumos, ceea ce aș vrea să fac este o carte despre nimic, o carte fără ornamente exterioare, care ar ține de sine însăși, prin forța internă a stilului, asemeni pământului care stă în aer fără a fi susținut, o carte care să nu aibă un subiect sau în care subiectul să fie aproape invizibil, și asta se poate.”

² ”Emma sunt eu”

pentru viitor. Ceea ce a stârnit vâlvă în epocă a fost faptul că personajul creat lăsa impresia trivialului, evocând sfidarea moralității – o etichetă atribuită Emmei de critica literară a vremii și perpetuată, fără temeii. În fapt, Flaubert reușește, printr-o maximă generalizare, să creeze un personaj care se ridică deasupra timpului, un personaj-cheie a omenescului, indiferent de epoca în care trăiește. Adică, un tip uman gravitând în univers, într-un perpetuum mobile al formulei ontologice a speciei umane. Acest ingredient folosit de Flaubert în creația literară a fost germenul care a născut atâtea ecranizări și o multitudine de viziuni regizorale, toate mergând spre creionarea femeii deasupra timpului istoric, a unei femei universale, pentru care adulterul este antidotul la otrava inoculată de o viață conjugală anostă, caducă, de o platitudine care atacă virulent feminitatea, dragostea, sentimentele. Bovarismul este rețeta autosalvării femeii din ghearele sclaviei morale din cuplu, într-o lume în care viciul este la putere.

Opera a făcut vâlvă încă de la început, ca urmare a caracterului considerat „trivial”, o picanterie de mahala, când în realitate, aceasta reprezintă un avertisment la adresa moravurilor și a moralității, iar deranjați cu adevărat au fost actorii, actanții politici ai epocii respective, care sunt reprezentați în roman prin intermediul unor personaje ce întruchipează tipologii grăitoare ale neputinței, ale indiferenței și ale viciilor unor oameni ce apăsau pedala societății burgheze franceze din perioada lui Napoleon al III-lea, într-o epocă de îngrădiri sociale, de încălcare a drepturilor la opinie. A nu se înțelege că romanul a fost clasificat ca fiind „imoral” doar ca urmare a comportamentului Emmei. Posibil ca acesta să fi deranjat cel mai puțin. De altfel, ea nu e decât o victimă a societății în mijlocul căreia trăiește și a aspirațiilor ei nerealiste, a iluziilor, a dorinței de a-și depăși condiția, limitele, ca urmare a lecturilor pe care le parcurge și care îi umplu inima și sufletul de iluzii, speranțe, dorințe. Autorul însuși consideră că „Emma suferă în fiecare sat din Franța”, fără a avea profunzimile și aspirațiile acesteia. De fapt, cheia lecturii se află în întregul context: acțiunea e plasată undeva prin 1835, în realitate făcând referire, clar, la perioada 1848-1871. Această perioadă nefavorabilă exprimării libere e alimentată de contextul socio-politic, chiar dacă ne aflăm în plină dezvoltare a Iluminismului. Liberalii și conservatorii vremii se vor recunoaște în roman și sunt deranjați, evident, fiind prezentați cu aceeași platformă politică, aceleași vicii și apucături. Farmacistul Homais întruchipează burghezia liberală, ce își dorește prosperitate financiară; conservatorii se regăsesc în Vaubyessard, prin modul în care manipulează masele în vederea atragerii electoratului de partea sa, pentru a deveni deputat. Homais este reprezentantul unei întregi tipologii sociale: cetățeanul parvenit, egoist, mărginit, care nu are scrupule și care este încurajat de statul burghez, statul având nevoie de astfel de cetățeni, sprijinindu-se reciproc. Ideile iluministe își fac simțită prezența în ultima parte a romanului când, la priveghiul Emmei, adeptul creștinismului, preotul Bournisien se confruntă cu un admirator al lui Voltaire, fiecare expunând idei incisive și îndrăznețe, dar acești oameni, în mod hilar, până la urmă se împacă.

Tadiționalismul și realismul operelor literare rămân repere de referință, care, alături de obiectivitatea pe care o invocă și Flaubert pentru opera sa, devin structura pe care se bazează firul epic al oricărei creații literare durabile: „Autorul în opera sa trebuie să fie ca Dumnezeu în univers, prezent peste tot și vizibil nicăieri”.³ Deși scriitorul afirmă și susține principiul impersonalității, așa cum scria Louisei Colet în 1852, el și-a mărturisit scopul artistic încă de la bun început, precizând că vrea să scrie un „roman despre nimic”, adică despre avatarurile vremii sale, când părea că lumea nu se mișcă, nu face nimic, e într-o letargie totală, mai ales în târgulețe de provincie, dar în realitate, „aceste nimicuri” au deranjat și au deschis mințile oamenilor spre reflecție.

³ Idem

Iată de ce „Madame Bovary” este romanul cu nenumărate transpuneri pe marele și micul ecran, pe scenele de teatru, în multe țări din întreaga lume. Timp de un sfert de secol, (1975-2000), în Europa, dar și peste ocean, seriale având ca subiect destinul Doamnei Bovary au încântat publicul. Regizorii au fost fascinați de subiectul perpetuu, de permanența acelui sentiment de frustrare, de nemulțumire care se regăsește în orice spațiu geografic, în orice epocă.

Pentru micul ecran s-au făcut adaptări în șapte limbi, altele decât franceză și engleză, implicând substanțial cheia de lectură a fiecărui traducător și, evident, deturnând sensul original, construit de Flaubert. Prima adaptare a avut loc în 1932, cu titlul „Unholy love” regia Albert Ray, S.U.A., în care personajele sunt redenumite, iar acțiunea are loc în Rye, New York.⁴

Pentru a doua adaptare a romanului, regizor a fost compatriotul scriitorului Flaubert, Jean Renoir în 1943. Acesta păstrează cel mai mult fidelitatea față de roman, în ciuda faptului că actrița principală i-a fost impusă și, astfel a făcut anumite compromisuri, dar care, din fericire, nu au afectat calitatea filmului.

Următoarea ecranizare a fost argentiniană, pusă pe celuloid de Carlos Schlieper. Filmul începe chiar cu procesul intentat lui Flaubert și romanului său, în prim-plan fiind Flaubert însuși care se apără și își apără opera.

În 1949 a venit rândul americanilor să adapteze romanul studiat, regia fiind semnată de Vincente Minnelli. În 1964, Rex Tucker semnează în Anglia pelicula „Madame Bovary”. Cu același nume „Madame Bovary” în regia lui Hans-Dieter Schwarze se lansează alt film în Germania anilor 1968. „Die Nackte Bovary” e tradus în franceză „Les Folles Nuits de la Bovary”, în regia lui Hans Schott-Schöbinger (alias: John Scott), coproducție Germania / Italia, în 1969 – e adevărat că seamănă mai mult cu o parodie decât cu o adaptare.

Mai târziu „Madame Bovary”, în regia lui Pierre Cardinal s-a turnat în Franța, 1974. În 1975 a apărut în Anglia, „Madame Bovary” sub semnătura lui Rodney Bennett. Polonezii sunt autorii filmului „Pany Bovary to ja” traducerea „Madame Bovary, c’est moi”, regia Janusz Kaminski. În 1976, „Madame Bovary”, în regia lui Daniele D’Anza apare în Italia, 1981.⁵

Rușii, în ciuda belșugului de talent al scriitorilor din literatura rusă, s-au oprit și ei asupra operei lui Gustave Flaubert cu filmul „Spasi I sokhrani”, tradus în franceză „Sauve et Garde”, regia Alexandre Sokourov în 1989.

În 1991 a venit din nou rândul francezilor să-l reprezinte pe conaționalul lor, prin regizorul Claude Chabrol.

„Madam Bovari ot Sliven” tradus „Madame Bovary de Sliven”, regia Emil Tsanev apare în Bulgaria tot în 1991. Până și indienii sunt fascinați de povestea Emmei Bovary și scot „Maya Memsab”, regia Ketan Mehta în 1992; „Vale Abraão”, tradus „Val Abraham”, regia Manoel de Oliveira apare în Portugalia, 1993; „Madame Bovary”, regia Tim Fywell în Anglia, anul 2000.

În 2014 franțuzoiaca Sophie Bartes printr-o echipă de producție multinațională, pune în operă ideea de globalizare valorificând arta lui Flaubert de a generaliza caracterele umane, în romanul său. Astfel, Emma se manifestă ca un tip uman fără frontiere, în efortul de a se salva prin dragoste, de la o decădere a femeii, într-o viață de cuplu anostă. Cu siguranță, ecranizările vor continua să apară, romanul lui Gustave Flaubert strârnind opinii, controverse, curiozități care se cer reproduse artistic.

⁴https://www.academia.edu/11301863/_Madame_Bovary_on_the_screen_sau_despre_misterele_adapt%C4%83rii_filmice

⁵ Idem

Iată, aşadar, că romanul lui Flaubert se bucură în continuare atât de fidelitatea ecranizărilor faţă de textul literar, cât şi de generalizări care duc personajul în fenomenul pe care l-a creat: bovarismul. În urma colaborărilor în echipe multinaţionale, se poate deduce că interferenţele culturale influenţează produsul final, generând un mesaj care vizează conexiunile cu arhetipul fiinţei umane, în general. În ecranizările la care ne-am oprit, *Madame Bovary* nu mai aparţine doar Franţei. Ea este femeia prinsă în caruselul unui mariaj nefericit, luând decizia de a se salva prin relaţii extraconjugale şi prin lectură. Sfârşitul tragic al vieţii ei nu este un caz singular şi definitoriu doar pentru Franţa vremurilor de odinioară. Nu are, prin urmare, un caracter naţional! Viaţa Emmei urmează calapodul universal al eşuării femeii care nu cunoaşte împlinirea prin dragoste conjugală. Extrem de actuală este drama din romanul lui Flaubert şi, în plus, nu are frontiere! Aşadar, tipul de personaj creat de Flaubert este, dintru început, pus sub semnul globalizării. Dacă scriitorii au transpus astfel de drame în cuvântul artistic, filmul îşi cere dreptul la actualitate şi astfel, sparge tiparele unei lumi apuse, creând una generală, cu realismul vieţii de familie din orice epocă, din orice ţară şi dintotdeauna. De la o ecranizare la alta se remarcă o schimbare de paradigmă asupra romanului, adaptarea acestuia fiind în concordanţă cu vremurile în care se realizează respectiva ecranizare. Dacă primele filme urmează cu mare fidelitate litera şi spiritul cărţii, înspre zilele noastre sunt numeroase aspecte ce ţin de creativitatea regizorală, sunt unele capitole sau fragmente din roman pe care nu le regăsim în film sau sunt redată într-o manieră neaşteptată faţă de ce crede lectorul, într-o viziune regizorală care pune în prim-plan mesajul, pe care îl redă cu instrumentele artei spectacolului, adaptându-l timpului istoric actual. Astfel, se remarcă din ce în ce mai mult independenţa acestei arte faţă de literatura care conţine ideea în jurul căreia scriitorul şi-a construit opera. Pe de altă parte, viziunile regizorale contemporane slujesc ideii de autoritate a filmului ca artă, astfel încât acesta nu mai este doar o formă de punere în scenă a unei opere literare, ci un mijloc de a dezvolta şi adapta mesajul timpului, în dinamica sa.

În 1992, Ketan Mehta ecranizează romanul lui Flaubert într-o viziune originală, adaptând multe din secvenţele cărţii la specificul societăţii, lumii indiene. Iată câteva schimbări: numele femeii: Maya Memsaad, nume care semnifică minciuna, ignoranţa, iluzia, aparenţa, dezamăgirea; o îmbracă în sari, pentru ca aceasta, ulterior, să abdice de la cultura indiană şi să îmbrăţişeze elemente ale culturii europene: se îmbracă în fuste mini, fiind pervertită de influenţa nefastă a culturii occidentale. Linia acţiunii continuă mai mult cu un gen de anchetă asupra morţii eroinei despre care nu se poate stabili cu claritate dacă s-a sinucis sau a fost asasinată. Filmul capătă, până la urmă, o valoare de simbol, dezvoltând componenta moralizatoare.

Deşi în 2014 Sophie Bartes, franţuzoaică de origine, readuce opera lui Gustave Flaubert în atenţia publicului, prin filmul „*Madame Bovary*”, ecranizarea capătă un melanj internaţional prin implicarea actanţilor din diferite ţări: de la scenarist, Felipe Marino cu pseudonimul Rose Barreneche, care e american, până la actriţa care o interpretează pe Emma, Mia Wasikowska, ce este australiană. Paul Giamatti, interpretul lui Homais este american, Ezra Matthew Miller, interpretul lui Leon este tot american, Rhys Ifans alias Lhereux, negustorul fără scrupule, pus doar pe câştig, este englez, ca şi Henry Lloyd-Hughes, interpretul lui Charles.⁶

Prin urmare, Emma Bovary, victima idealurilor, visurilor, utopiilor ei, cea care, stimulată de fantezia lecturilor, doreşte să abordeze latura hedonistă a vieţii, atrage mulţi regizori, din toate colţurile lumii, care fie păstrează caracterul moralizator al romanului, semnalele de alarmă trase de Flaubert cu privire la faptul că omul poate ajunge pe o pantă descendentă ca urmare a visurilor lui nerealiste; fie tratează subiectul în mod original, ideea centrală rămânând aceeaşi.

⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=iruBWpOzFvw>

Universalitatea operei revine, se reia la numai câțiva ani distanță de la o ecranizare la alta, subsumându-se sub pălăria generoasă a fenomenului de globalizare. Opera veche, „vintage”, bătrână a lui Flaubert se reinventează, iese la lumină mereu cu o altă înfățișare, potrivită și adaptată vremurilor și locurilor de sorginte, creionând atmosfera locală pentru fiecare film în parte, cu o ancoră de nezduncinat în parfumul veacului lui Louis Philippe.

BIBLIOGRAPHY

1. Dumesnil, Rene, „La publication de Madame Bovary”, Editions Edgar Malfere, 1928
2. Ioan, Angela, „Jean Renoir”, Editura Meridiane, Colecția „Clepsidra”, București, 1966
3. <https://www.youtube.com/watch?v=iruBWpOzFvw>
4. https://www.academia.edu/33190304/Doamna_Bovary_Moravuri_de_provincie
5. https://www.academia.edu/11301863/_Madame_Bovary_on_the_screen_sau_despre_misterele_adapt%C4%83rii_filmice
6. Flaubert, Gustave, „Correspondențe”, Editura Univers, 1985, selecție și traduceri de Liliana Alexandrescu-Pavlovici, note de istorie literară: Irina Mavrodin
7. Cassavan, Lazăr, „A fost odată un cinema”, Ed. Eminescu, București, 1983
8. Barna, Ion, „Lumea filmului”, ed. Minerva, Colecția „Biblioteca pentru toți”, vol I și vol. II, București, 1971

THE SACRED AND THE FANTASTIC

Anca Daniela Manu (Lovin)

PhD Student, Politehnica University of Bucharest,
University Center of Pitești

Abstract: Between the creative thinking of mankind and fantastic literature, there is an extremely strong connection that expresses the individual power to imagine and describe a multitude of possible worlds. This idea is analysed in the article named "The Sacred and the Fantastic". The sacred is like the beautiful, a complex category that evades the rational, it is "something ineffable"¹ and unspeakable. There are numerous similarities between the ways of perceiving the sacred analysed by Rudolf Otto in his studies "Sacred" and "About Numinous", and the object of fantastic literature. Firstly, the common element is the attempt to present another reality with rational and linguistic means, so, in other words, with the relative means of the universe in which we live. The fantastic and the sacred belong to another reality, which is precisely the reason why it arouses great interest.

The sacred is inexpressible, incomprehensible, with the analytical means of reason, but at the same time, it offers order and balance.

The fantastic turns out to be an ineffable category, it is the character and the abstract reader's hesitation between the strange and the miraculous at the same time, between a possible deception of the senses, a product of the imagination, a situation in which the laws of the world remain what they are, and the situation in which the event really happened, it is an integral part of reality, a reality governed by laws which are unknown to men. Hence, the hesitation between the strange and the miraculous is the one that gives birth to fantastic literature.

Another important element is the need of mankind to escape from everyday life through art to banish the unsettling feeling of the end.

Keywords: sacred, fantastic, miraculous, strange, mandala

Sacru este o categorie complexă ce se sustrage raționalului și „care, rămânând complet inaccesibil înțelegerii conceptuale, (așa cum se întâmplă cu « frumosul » într-un cu totul alt domeniu), este un *arrêton*, ceva inefabil,² inexprimabil. Există numeroase similitudini între modalitățile de percepere a sacruului, analizate de Rudolf Otto în studiile *Sacru* și *Despre numinos* și obiectul literaturii fantastice. Elementul comun este în primul rând încercarea de prezentare a unei *alte realități* cu mijloace raționale și lingvistice, deci cu mijloacele relative ale universului în care viețuim. Aducând în discuție termenul *fantomă* și ce anume stârnește fascinația oamenilor cu privire la el, Rudolf Otto explică, fără să își fi propus acest lucru, proveniența termenului *fantastic*, fantasma fiind cea care „ademenește prin ea însăși imaginația. Ea face asta [...] pentru că este ceva miraculos, ceva « absurd », ceva « care de fapt nu există », pentru că este « cu totul altul », adică ceva ce nu ține de sfera realității noastre, ci de una absolut diferită³ care provoacă tocmai prin acest fapt un mare interes.

Categoria sacruului este greu de definit în sensul strict al cuvântului, dar ea poate fi analizată prin prisma manifestărilor credincioșilor. Oamenii o pot înțelege numai dacă sunt călăuziți „pe calea analizei, spre acel punct al propriului lor suflet de unde ea poate apoi să

¹ Rudolf Otto, *Sacru*, traducere din limba germană de Ioan Milea, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2002, p.11

² Idem

³ Rudolf Otto, *Sacru*, Ed. cit., pp.35-36

țâșnească și să izvorască singură făcându-i conștienți de existența ei.”⁴ Rudolf Otto precizează că numai omul religios și artistul pot simți diferența între o emoție sacră, analizată cu mijloacele raționalismului și moralei și sentimentul înălțătorului, al ciudatei emoții care apare doar în viața religioasă și în timpul procesului creator. Această distincție este prezentă și în opera lui Jung, care precizează că anumite laturi ale emoției religioase și artistice aparțin iraționalului. Sacrul cuprinde pe de o parte toate atributele pozitive care țin și de etică, dar reprezintă și un surplus, pe care numai *homo religiosus* îl poate simți, dar nu-l poate reda în întregime, căci orice limbaj operează cu concepte, deci cu instrumente ale raționalului, iar sacrul poate fi identificat prin intermediul iraționalului. Căutând un termen care să redea ideea de sacru „minus elementul lui moral și [...] minus orice element rațional al său”⁵, autorul propune termenul *numinos*, din lat. *Numen* ce semnifică o ființă supranaturală fără reprezentare precisă. „Misterul religios, adevăratul *mirum* este [...] *ganz andere*, cel « cu totul altul », este Străinul și Uimitorul, este ceea ce se află absolut în afara domeniului lucrurilor obișnuite, inteligibile și deci « familiare ».”⁶ Mistica subliniază calitatea de *cu totul altul* a obiectului numinos „contrapunându-l, până la urmă, « ființei » și « ființării » însăși. Ea sfârșește prin a-l numi « nimicul însuși ». Ea nu înțelege prin nimic doar ceea ce nu poate fi numit nicicum, ci ceea ce este absolut și esențial diferit și opus față de tot ceea ce există și poate fi conceput.”⁷ Această opoziție este prezentă în mitologiile lumii ca marcând diferența între încremenirea amorfă a *haosului* și energia manifestată reprezentată prin *cosmos*. Sacrul este inexprimabil, de neînțeles cu mijloacele analitice ale rațiunii, dar în același timp aducător de ordine și de echilibru.

Elementul numinosului reprezintă pe de o parte ceva insesizabil, ceva ce nu poate fi cuprins de înțelegerea umană ”pentru că nu numai că este mai presus de orice rațiune, dar pare să fie și « împotriva rațiunii ». [...] o știință a paradoxurilor și antinomiilor [...] un atac împotriva logicii naturale, căreia îi opune logica lui *coincidentia oppositorum*”.⁸ Această unitate a contrariilor sălășluiește chiar în structura categoriei numinosului care cuprinde „ceva deosebit de atrăgător, de captivant, de *fascinant*, ceva care se află într-o ciudată armonie de contraste cu elementul respingător al lui *tremendum*.”⁹ Omul religios oscilează permanent între teama de numinos și fascinația exercitată de acesta. Același dublu fior este resimțit și în receptarea literaturii fantastice, cititorul simțindu-se înspăimântat și atras de misterul unei alte lumi.

Similitudinile existente între categoria *sacralului* și cea a *fantasticului*, izvorăsc din faptul că ambele categorii desemnează realități care depășesc mijloacele umane de analiză și de expresie fiind guvernate de alte legi. De-a lungul mileniilor, sacralul, a cunoscut forme variate, evoluând de la stadiile primitive, animiste, la cele mai elaborate cuprinse în *religiile cărții*. În ultima situație „« groaza » revine în forma infinit mai nobilă a acelei adânci și intime înfiorări care face sufletul să amuțească și să se cutremure până în ultimele lui străfunduri”¹⁰ Această spaimă resimțită în fața *colosalului*, a *necuprinsului* „nu este o frică naturală, obișnuită, ci este deja o primă manifestare și presimțire a misterului, chiar dacă în forma rudimentară a « înspăimântătorului »; ea este cea dintâi raportare la o categorie care nu aparține niciunui domeniu obișnuit, natural și care nu se aplică unui obiect natural [...] La

⁴Idem, p.13

⁵Idem, p.12

⁶Idem, p.33

⁷Idem, p.36

⁸Idem, p.38

⁹Idem, p.43

¹⁰Idem, p.23

început ea se manifestă destul de convulsiv și brutal, dar chiar și așa ea dezvăluie o capacitate nouă, cu totul specifică spiritului omenesc, de a simți și de a evalua.”¹¹

Prin urmare, elementele comune care apropie sacrul de fantastic sunt teama și atracția către o lume necunoscută, intangibilă și neliniștitoare, dar fascinantă tocmai prin aceste atribute. Probabil că nostalgia paradisului este cea care-l îndeamnă pe individ să caute permanent o realitate care i se arată și se ascunde, atrăgându-l neconținut.

Pentru a surprinde esența literaturii fantastice, vor fi aduse în discuție două elemente care îi redau specificul: momentul trecerii într-o altă realitate și trăsătura literaturii fantastice de a întreține *ezitarea* și de a nu se cantona nici în domeniul straniului, nici în cel al miraculosului. Un element esențial al literaturii fantastice și care poate cuprinde o varietate de forme este momentul trecerii într-o altă realitate. În mitologie, acest moment al trecerii într-un alt spațiu, guvernat de alte legi decât cele ale universului mimetic, considerat ca fiind real, este marcat prin simboluri care desemnează ruptura, trecerea de nivel. Simboluri ale transcendenței în teocosmogonia brahmanică, *oul cosmic*, *orizontul* și *zenitul* sunt concepte definitorii pentru literatura fantastică universală. Spargerea învelișului existențelor și trecerea în spațiul sacru este specifică inițiaților, celor care pot înțelege o altfel de realitate, iar zenitul, miezul zilei, ca și miezul nopții, reprezintă momentele propice, încărcate de sacralitate, când evadarea *în altă lume* se poate realiza. La miezul zilei ca și noaptea, umbra nu este vizibilă, deci latura care ne ține înlanțuiți în condiția umană este limitată. În *Upanișade*, momentul favorabil de trecere a inițiatului din precaritatea prezentului profan în neclintirea prezentului etern este comparat cu lumina fulgerului. În nuvela fantastică, *Tinerețe fără tinerețe* de Mircea Eliade, după ce este lovit de fulger, protagonistul Dominic Matei trece printr-un proces de întinerire. această enormă descărcare energetică nefiind distructivă. Astfel protagonistul ajuns la senectute, dezamăgit de viață ca Faust, are șansa să trăiască și alte experiențe până la întâlnirea finală cu esențialul.

În proza fantastică a lui Mircea Eliade sunt elemente concrete ale universului mimetic care au rolul de a-l transporta pe cel ales într-o altă realitate: mașina în *Nopți la Serampore*, tramvaiul și trăsura în *La țigănci*, liftul în proza *În curte la Dionis*. Aceste elemente au rolul de a camufla această trecere, o caracteristică a *hierofaniei*, a manifestării sacrului în profan, fiind discreția. Într-un asemenea moment de trecere, se produce revelarea tainelor de dincolo de fire.

În filosofia indiană, parcurgerea existențelor anterioare cu scop purificator de ardere a reziduurilor karmice se realizează pentru atingerea momentului unic al începutului, al creației primordiale, când totul a devenit energie manifestată. O astfel de clipă, calitativ diferită, se aseamănă celei care în literatura fantastică provoacă alunecarea în alt plan.

În opera lui V. Voiculescu, sacrul, cealaltă lume, se arată tulburător, ca o capcană care-l atrage pe individ și acesta nu mai are scăpare, fiind fascinat de acest miraj și transformându-se din vânător în vânat. Trecerea într-o altă realitate se produce printr-o concentrare extraordinară a voinței inițiatului, dar aceasta se manifestă în deplinătatea ei numai în situații limită. Berevoi ”Porni să se cerceteze. Subțindu-se ca o luminiță pe găurica unei chei, pătrunse până la cele mai ascunse ale lui.”¹² Amin *se face gând* și pătrunde în esența lucrurilor înțelegând că ”vieții adevărate îi este de ajuns clipa, clipa până în care pumnul destinului tescuiește timpul într-o lacrimă ca de spirt.”¹³ Părintele Sofonie, din *Schimnicul* este surprins în momentul întoarcerii din lumea lycantropiei, iar efortul pe care-l depune în momentul transformării, pentru ca monahii apăruiți pe neașteptate să nu vadă urmele metamorfozării în lup, este copleșitor. Are ”privirile grele încărcate de puteri ca niște arme gata să zbugnească

¹¹ Idem, p.21

¹² V. Voiculescu, *Integrala prozei literare*, Ed, Anastasia, 1999, p.204

¹³ Idem, p.332

(...) își linse cu limba clăbucii de spumă roșie ce-i țineau colțurile gurii scrâșnite între dinți (...) și intră cu părere de rău în el.”¹⁴ Tânăra din *Lipitoarea* care-și cheamă iubitul în ajutor într-un moment de mare cumpănă ”se zbuciumase cu inima, cu gândurile, cu toată ființa spre el, chemându-l s-o scape și o minune i-l adusesse.”¹⁵ Luptul, inițiatul din povestirea *În mijlocul lupilor*, în momentul în care judecătorul cade în mijlocul fiarelor face apel la toată energia și priceperea sa pentru a ține fiarele departe. ”Măinile lui urmau să împrăștie, mai ales din degete, văpaia fosforescentă, pe care o vedeam dincolo de el în față.”¹⁶

Intrarea în fantastic se aseamănă cu intrarea în mandala. „Acest cuvânt înseamnă « cerc » în sanscrită; traduceri tibetane îl redau când prin « centru », când prin « ceea ce îl înconjoară ». În fapt, *mandala* reprezintă o întreagă serie de cercuri concentrice sau nu, înscrise într-un pătrat; într-o astfel de diagramă desenată pe pământ cu firișoare de culori sau cu pulbere de orez colorată, vin să se așeze diferitele divinități ale panteonului tantric. O *mandala* reprezintă astfel o *imago mundi* și totodată un panteon simbolic.”¹⁷ Neofitul pătrunde în mandala unde este protejat de puterile nocive și se concentrează pentru a-și găsi propriul centru, pentru a găsi sensul existenței. Centrul mandalei ”corespunde punctului infinitesimal străbătut perpendicular de axis mundi: apropiindu-se de el, discipolul se apropie de « Centrul lumii ».”¹⁸ După intrarea în mandala, discipolul se află într-un spațiu sacru, în afara Timpului și prin meditații trebuie să se pregătească să-i găsească pe zei în propria inimă, realizând astfel pătrunderea macrocosmosului în microcosmos. El poate înțelege astfel „procesul etern al creației și distrugerii periodice a lumilor, ceea ce îi permite să intre în ritmurile Marelui Timp cosmic și să-i înțeleagă vacuitatea. El sfârșimă atunci planul *samsārei* și iese într-un plan transcendent: este « marele mister » al budismului mahāyānic și tantric, răsturnarea totală (paravrtti), transmutarea *samsārei* în absolut”¹⁹ Această intrare într-o altă realitate provoacă neliniștea, înfiorarea, idee subliniată și de Roger Caillois care afirmă că fantasticul trebuie să aibă drept atribut fundamental o anume „semnificați[e] de neliniște și de ruptură”²⁰, ambiguitatea reprezentând esența fantasticului. În studiul *În inima fantasticului*, autorul, analizând conceptul de fantastic în pictură, își propune să surprindă ceea ce reprezintă esența operei fantastice. Operele care poartă marca fantasticului trebuie să cuprindă „un element străin sau rebel [care izbuteste] să le *denatureze*, [...] s[ă] produc[ă] spărtura, decalajul, contradicția, care favorizează de obicei infiltrarea veninului fantastic.”²¹ Protestând împotriva cultivării unui *fantastic voit*, existent în „opere de artă anume create pentru a surprinde și a dezorienta spectatorul prin inventarea unui univers imaginar și feeric, în care nimic nu se înfățișează și nimic nu se petrece ca în lumea reală”²², Caillois exprimă necesitatea existenței unui univers mimetic în cadrul textului fantastic, prin intermediul căruia să se poată face comparația cu universul fantastic spre care se va face trecerea pe parcursul textului.

Dintr-o analiză de text, și cu atât mai mult dintr-o analiză complexă a unei opere sau a unei specii cum este fantasticul, nu poate lipsi o interpretare din punct de vedere pragmatic, din perspectiva relației cu cititorul. Este deosebit de importantă surprinderea relației dintre

¹⁴ Idem, p.305

¹⁵ Idem, p.221

¹⁶ Idem, p.301

¹⁷ Mircea Eliade, *Imagini și simboluri - - Eseu despre simbolismul magico-religios*, traducere din limba franceză de Alexandra Beldescu, Editura Humanitas, București, 1994, p.65

¹⁸ Mircea Eliade, *Yoga. Nemurire și libertate*, traducere din limba franceză de Walter Fotescu, Ed. Humanitas, București, 2006, p.232

¹⁹ Idem

²⁰ Roger Caillois, *În inima fantasticului*, traducere din limba franceză de Iulia Soare, Editura Meridiane, București, 1971, p.14

²¹ Idem

²² Ibidem

asa-numitele *ființe de hârtie*, narator - naratar - cititor abstract. În cadrul operei fantastice, cititorul implicit se lasă pradă iluziei realiste, prezentă de cele mai multe ori în incipit, pentru ca ulterior, la intervenția elementului supranatural să ezite în încadrarea acestuia în categoria straniului sau a miraculosului. „Cel care percepe evenimentul trebuie să opteze pentru una dintre cele două soluții posibile: ori este vorba de o înșelăciune a simțurilor, de un produs al imaginației, și atunci legile lumii rămân ceea ce sunt, ori evenimentul s-a petrecut într-adevăr, face parte integrantă din realitate, dar atunci realitatea este condusă de legi care ne sunt necunoscute.”²³ Fantasticul se dovedește a fi o categorie fulgurantă, inefabilă, amenințată să dispară la finalul narațiunii sub pecetea straniului explicat sau în domeniul miraculosului. Desigur că dintr-o operă fantastică straniul nu poate să lipsească. El este cel care creează suspansul necesar apariției și menținerii tensiunii narative prin inserarea în cadrul intrigii a evenimentului supranatural. Dar *ezitarea*, cititorului implicit și uneori a naratorului-personaj, în cazul perspectivei autodiegetice, este cea care dă naștere categoriei fantasticului în literatură. „Fantasticul este ezitarea cuiva care nu cunoaște decât legile naturale pus față în față cu un eveniment în aparență supranatural. Așadar conceptul de fantastic se definește în raport cu cele de real și de imaginar.”²⁴

În cadrul operei literare care se poate încadra în fulguranta categorie a fantasticului, pot fi delimitate trei universuri, un *univers real* care servește de reper prin coordonatele sale *universului mimetic*, construit în interiorul operei și având caracteristicile universului real, și un univers diferit, *fantastic*, care încalcă una sau mai multe reguli dintre cele care alcătuiesc universul real. „Universul narațiunii fantastice se poate defini [...] ca o structură duală, structură caracterizată prin interferența a două lumi: o lume mimetică, ficțională, dar posibilă, și o lume fantastică, ficțională dar non-posibilă.”²⁵ Universul mimetic „reproduce pe scară ficțională componentele universului real [...] E o lume posibilă afirmată de narator (autor sau personaj) și conține, în esență, variabilele mimetice”²⁶ ale universului real. Universul fantastic nu poate fi înțeles prin legile lumii cunoscute. Una din constantele sale poate să contravină celor ale universului real sau poate să lipsească. „*Tout thème d'un récit fantastique doit s'accorder au dessein de présenter l'illusoire de manière convaincante sans qu'il soit confondu avec aucune vérité reçue, ni dénoncé comme illusion. Il contribue à donner l'apparence de l'existence à ce qui n'a jamais existé.*”²⁷ Prin urmare, fantasticul conține cel puțin o abatere de la legea realului, dar nu evidentă, ci camuflată în real. Această camuflare a sacrului în profan se află în strânsă legătură cu esența fantasticului, care constă de fapt în oscilarea echilibrată între straniu și miraculos, dar neputând fi atribuit niciunui. „*Le récit fantastique [...] aime nous présenter, habitant le monde réel où nous sommes, des hommes comme nous, placés soudainement en présence de l'inexplicable. [...] le fantastique se nourrit des conflits du réel et du possible.*”²⁸ Condiția esențială a fantasticului rămâne ezitarea, menținută prin oscilarea permanentă între menținerea unui sentiment de autenticitate, de veridicitate împletit cu elemente aparținând supranaturalului. „*Voie de l'incertain, [le*

²³T. Todorov, *Introducere în literatura fantastică*, , traducere din limba franceză de Virgil Tănase, prefată de Alexandru Sincu, Editura Univers, București, 1973, p.42

²⁴Idem, p.42

²⁵Ileana Ruxandra Popescu, *Proza fantastică românească. Structuri narative și conversaționale*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005, p.22

²⁶Idem, p. 23

²⁷ Irène Bessière, *Le Récit fantastique. La poétique de l'incertain*, „*Orice temă a unei opere fantastice trebuie să prezinte iluzoriul într-o manieră convingătoare, fără ca el să fie confundat cu niciun adevăr acceptat, nici denunțat ca iluzie. El contribuie la oferirea iluziei manifestării a ceva care n-a existat niciodată.*”, Larousse, Coll. *Thème et textes*, 1973, p.33

²⁸ Louis Vax, *L'art et la littérature fantastiques*, „*Operei fantastice [...] îi place să prezinte oameni ca noi, aparținând lumii reale în care ne aflăm, situați deodată în prezența inexplicabilului. [...] fantasticul se hrănește din conflictul dintre real și posibil.*”, P.U.F., Paris, 1963, p.6

fantastique] doit le rester jusqu'au bout."²⁹ Pentru că tensiunea dintre real și iluzoriu reprezintă esența fantasticului, literatura fantastică este și trebuie să rămână „fiică a îndoielii.”³⁰ Opera fantastică trebuie să fie alcătuită, pentru a-și respecta menirea, dintr-o plasă bine dozată de argumente și contraargumente menținând totul la nivelul sugestiei. „*Pour séduire, l'oeuvre fantastique se doit de décevoir. [...] Chargée de nouveauté et de possibles explications, elle présente tout comme insuffisant. [...] Elle multiplie les questions afin d'unir ces contraires. Usant de la tentation du nouveau et du refus de l'anormal, à la fois trop riche et trop pauvre, elle laisse le lecteur littéralement sur sa faim. Elle suggère abondamment afin d'embarrasser. L'incertitude naît de ce mélange de trop et de rien.*”³¹

În relația autor-cititor, prezentă în literatura fantastică nu se pune problema adevărului faptelor prezentate, ci aceea a capacității de a inventa și de a accepta ideea că orice e posibil. „*Le fantastique, généralement est allusif, il renvoie à autre chose qu'à lui-même.*”³² Între această trăsătură a fantasticului și conceptul de simbol se conturează similarități. În tensiunea dintre semnificantul unui simbol și multitudinea de sensuri, de semnificații, cu care poate fi încărcat, stă esența simbolului. Aceasta este caracteristica de *animal simbolic* a omului, capabil de a-și reprezenta o infinitate de lumi posibile.

În abordarea unei analize literare, opera trebuie să fie prezentată atât din punct de vedere formal cât și al conținutului, dar, din rațiuni logice, cele două laturi ale operei literare trebuie privite ca inseparabile. „Opera literară nu are o formă și un conținut, ci o structură de semnificații căreia trebuie să i se recunoască raporturile.”³³ Deși teoreticianul știe că primul semn al unei opere de artă este întâlnit în imposibilitatea disocierii *între tehnici și idei*³⁴, sunt necesare câteva precizări cu privire la structura specifică a operei fantastice.

Opera fantastică stă sub semnul enigmaticului și pentru a fi analizată este necesară introducerea termenului *hermenutem*, care reprezintă „un element în funcție de care se conturează drumul de la o enigmă la soluția sa. Roland Barthes a izolat următoarele hermeneuteme: tematizarea (care subliniază ce va fi obiectul enigmei); propunerea (care semnalează existența unei enigme); formularea (enigmei); promisiunea sau cererea de răspuns; capcana (firul fals, escamotarea deliberată a adevărului); situarea în echivoc (amestecul de adevăr și înșelăciune); bruiatul (care admite nerezolvabilitatea enigmei); răspunsul suspendat; dezvăluirea sau descifrarea.”³⁵

Pornind de la *Structura globală a unei narațiuni*, urmând modelul Labov, Waletzky, detaliat în studiul *Analiza narativă: versiuni orale ale experienței personale*, (1981), proza fantastică trebuie să cuprindă următoarele secțiuni: *orientarea*, *complicarea*, *evaluarea*, *rezoluția* și *coda*. *Orientarea* are rolul de a ghida receptorul în universul textului și conține elemente cu privire la spațiu, timp, personaje, evenimente. *Complicarea* cuprinde o serie de evenimente care conduc la evoluția conflictului. *Evaluarea* este poate cea mai importantă

²⁹ Irène Bessière, *Le Récit fantastique. La poétique de l'incertain*, „*Cale a incertitudinii, [fantasticul] trebuie să rămână așa până la capăt.*”, Ed. cit., p.33

³⁰ Louis Vax, *L'art et la littérature fantastiques*, „*La littérature fantastique est fille de l'incroyance.*”, Ed. cit., p.72

³¹ Irène Bessière, *Le Récit fantastique. La poétique de l'incertain*, „*Pentru a atrage, opera fantastică trebuie să neliniștească. [...] Încărcată de noutăți și de posibile explicații, pentru ea totul pare insuficient. [...] Sporește întrebările înainte de a uni contrariile. Folosind tentația noului și refuzul anormalității, în același timp prea bogată și prea săracă, își lasă cititorul nelămurit. Sugerează din abundență înainte de a produce neclarități. Incertitudinea se naște din acest amestec de exces și lipsă.*”, Ed. cit., p.35

³² Louis Vax, *L'art et la littérature fantastiques*, „*Fantasticul, în general este aluziv, el trimite spre altceva decât spre sine.*”, Ed. cit., p.36

³³ Tzvetan Todorov, *Poétique de la prose*, Seuil, Paris, 1971, p.54

³⁴ Idem, p.151

³⁵ Gerald Prince, *Dicționar de naratologie*, traducere din limba engleză de Sorin Pârvu, Institutul european, Iași, 2004, p.89

secvență componentă a textului fantastic pentru că ea este cea care definitivează cultivarea ezitării. Secvența evaluativă poate fi simplă, aparținând „unei singure voci a narațiunii, fie a naratorului sau a unuia dintre personaje, sau dublă [prin] care se înfățișează două puncte de vedere cu ponderi diferite în ceea ce privește credibilitatea.”³⁶ Coda reprezintă ultima secvență a textului și marchează „revenirea perspectivei la momentul inițial sau [...] la lumea în care se narează”³⁷ Acest element structural nu diferă ca modalități de reprezentare de coda textului non-fantastic fiind responsabilă cu „închiderea perspectivei narative sau cu ieșirea din lumea ficțiunii”³⁸ Nu este un element obligatoriu în structura textului fantastic, dar este specific narațiunii fantastice „de tip mitic sau folcloric pentru că în acest gen de texte se simte nevoia racordării perspectivei la situația de debut (*Lostrita*, *Pescarul Amin*, *În mijlocul lupilor*) [...] În textul fantastic, coda accentuează explicit deosebirea dintre universuri fie prin sublinierea apartenenței faptelor la senzational sau miraculos, fie prin delimitarea strictă a spațiului real de cel fantastic.”³⁹

Pentru a surprinde esența fantasticului și pentru a răspunde la întrebarea *cine ezită?*, categoria personajului trebuie privită din perspectiva dublului raport cu receptorul și naratorul. În cazul textului fantastic, aceste raporturi sunt extrem de nuanțate pentru că „sistemul evaluativ aparține atât autorului, care îl construiește, cât și cititorului care îl decodifică.”⁴⁰

Diferența între literatură și literatura fantastică este că în cea din urmă, universul redat trebuie să conțină cel puțin o abatere de la legile universului mimetic, spre deosebire de literatură care trebuie să imagineze un univers care să funcționeze după regulile celui considerat a fi de referință. Această evadare din prezentul spațio-temporal are loc nu numai la nivelul universului textual, ci și prin actul lecturii. Funcția esențială a miturilor în lumea modernă este aceea de a elibera individul de teroarea istoriei, a prezentului. Omul modern evadează din realitatea care poate deveni copleșitoare prin rutină și prin spaima ontologică de moarte, prin intermediul lecturii, intrând într-un timp calitativ diferit. Se poate vorbi astfel de o funcție mitologică a lecturii, chiar dacă lectura este un fenomen specific lumii moderne, necunoscut altor civilizații, aceasta înlocuind sau preluând rolul pe care îl aveau literatura orală și recitarea miturilor în societățile arhaice. Retrăirea momentului sacru al cosmogoniei se reia periodic mai ales în comunitățile rurale, în manifestări specifice sărbătorilor (colinde, cântece de Stea), acestea având rol purificator și regenerator. Prin lectură, se obține o rupere a duratei, o ieșire din timpul istoric ce măsoară trecerea, evadându-se în timpul operei. ”Lectura [...] face posibilă modificarea experienței temporale, ea este pentru omul modern distracția prin excelență, ea îi permite iluzia unei *stăpâniri a timpului* în care putem bănuî o secretă dorință de a se sustrage devenirii implacabile care duce spre moarte.”⁴¹

BIBLIOGRAPHY

1. Bessière, Irène, *Le Récit fantastique. La poétique de l'incertain*, Larousse, Coll. *Thème et textes*, 1973
2. Caillois, Roger, *În inima fantasticului*, traducere din limba franceză de Iulia Soare, Editura Meridiane, București, 1971

³⁶ Ileana Ruxandra Popescu, *Proza fantastică românească. Structuri narative și conversaționale*, Ed. cit., p.39

³⁷ Idem, p.28

³⁸ Idem, p.43

³⁹ Idem, p.44

⁴⁰ Idem, p.61

⁴¹ Idem, p.27-28

3. Mircea Eliade, *Imagini și simboluri* - - Eseu despre simbolismul magico-religios, traducere din limba franceză de Alexandra Beldescu, Editura Humanitas, București, 1994
4. Eliade, Mircea, *Yoga. Nemurire și libertate*, traducere din limba franceză de Walter Fotescu, Editura Humanitas, București, 2006
5. Otto, Rudolf, *Sacrul*, traducere din limba germană de Ioan Milea, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2002
6. Prince, Gerald, *Dicționar de naratologie*, traducere din limba engleză de Sorin Pârvu, Institutul european, Iași, 2004
7. Popescu, Ileana, Ruxandra, *Proza fantastică românească. Structuri narative și conversaționale*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005
8. Todorov, Tzvetan, *Introducere în literatura fantastică*, traducere din limba franceză de Virgil Tănase, prefață de Alexandru Sincu, Editura Univers, București, 1973
9. Todorov, Tzvetan, *Poetique de la prose*, Seuil, Paris, 1971
10. Vax, Louis, *L'art et la littérature fantastiques*, P.U.F., Paris, 1973

SIGN AND SYMBOL IN FANTASTIC LITERATURE

Anca Daniela Manu (Lovin)

PhD Student, Politehnica University of Bucharest,
University Center of Pitești

Abstract: In the article "Sign and Symbol in Fantastic Literature", it is debated the human need to escape from everyday reality. The fantastic arose out of people's passion "for happenings beyond nature"¹, but also as a consequence of the human capacity for representation and the fact that the determinant trait of homo sapiens seems to be that of a symbolic animal. A person does not live only in a physical universe, but also in a universe that can be imagined, in a symbolic universe, and language, myth, art, and religion belong to this universe. This ability to represent reality shows the essence of human thought. Imagination, the ability to fantasize, springs from the interior and is completed through the interaction of the individual with the world. Symbols establish a relationship with the universe, but they are also enriched by the contact they establish with each other, and this combination leads to the emergence of texts.

The difference between the literary work and a part of it, represented by the fantastic work, is rendered by the relationship established between the landmarks of the so-called real universe, the mimetic universe, the one that respects the same laws as the real universe, and the fantastic universe, the one in which do not act the same laws as in the real universe. There is an extremely strong connection between the creative thinking of man and fantastic literature that expresses the individual's strength to imagine and describe a multitude of possible worlds.

Keywords: symbol, semiotics, fantastic, symbolic imagination, mimetic universe

„L'art, œuvre de l'homme, parle toujours à l'homme de lui-même.”²

Incursiunea în lumea simbolurilor și a imaginarului este indispensabilă studiului categoriei fantasticului. Sintagma *întoarcerea la origini* trebuie să desemneze întoarcerea la ceea ce reprezintă esența ființei umane dincolo de avatarurile pe care trebuie să le înfrunghieze pentru a construi și a supraviețui în societatea actuală. Fantasticul a apărut din pasiunea oamenilor „*pentru întâmplări dincolo de fire*”³, dar și ca o consecință a capacității umane de reprezentare și a faptului că trăsătura determinantă a lui *homo sapiens* pare a fi aceea de *animal simbolic*. Izvorând din fondul imaginativ al omului și din capacitatea acestuia de fantazare, sau poate din ascultarea vocii propriului spirit care păstrează amintirea unei lumi în care contrariile sunt reunite, creația fantastică pare a-și împleti rădăcinile cu cele ale artei și ale literaturii.

Termenul *fantastic*, derivat din grecescul *phantasia* (φαντασία), dar și din latinescul *phantasia*, ae – *viziune, imaginație, idee* și de la *Phantasos* – fiul Somnului⁴, în mitologia greacă, are printre sensurile de bază termenul *imaginație*. Fantezia este ”însușirea psihică a evocării sau creării imaginii unui obiect în absența obiectului real respectiv și chiar a imaginii

¹ V. Voiculescu, *Lostrita în Integrala prozei literare*, Editura Anastasia, București, 1998, p. 294.

² Louis Vax, *L'art et la littérature fantastiques*, „*Arta, operă a omului, îi vorbește întotdeauna omului despre sine.*”, P.U.F., Paris, 1963, p.121

³ V. Voiculescu, *Lostrita în Integrala prozei literare*, Editura Anastasia, București, 1998, p. 294

⁴ G. Guțu, *Dicționar Latin- Român*, Ed Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p.909

unui obiect inexistent în realitate, pe baza asocierii inedite a unor acte de percepție precedente.”⁵

Pentru a surprinde esența literaturii fantastice trebuie analizată tocmai această capacitate de fantazare, specifică ființei umane, pusă în evidență și de definiția termenului *fantezie* care desemnează ”capacitatea omenească de a crea noi reprezentări sau idei pe baza percepțiilor, a reprezentărilor sau ideilor acumulate anterior;”⁶ Prin urmare, pentru a surprinde specificul gândirii și creativității umane, trebuie analizat rolul *reprezentării* și al *simbolului*. Conștiința dispune de două modalități de a-și reprezenta lumea, o modalitate *directă*, în care lucrul poate fi reprezentat la nivel mental după legile senzorialității și o modalitate *indirectă*, atunci când, fiind vorba de un concept, acesta nu poate fi reprezentat ținând cont de aceleași legi.

Semioza, sau *semiotica*, așa cum va fi denumită în epoca modernă, reprezintă știința care studiază producerea și interpretarea semnelor. Aceasta s-a dezvoltat din dorința de a înțelege cum se produce interacțiunea dintre corp și minte ținând seama de conexiunea existentă între corp, minte și cultură. „Fenomenul care deosebește formele de viață de obiectele neînsufletește este *semioza*. Aceasta poate fi definită simplu ca acea capacitate instinctivă a tuturor organismelor vii de a produce și înțelege *semne*. Un semn e orice *formă* fizică imaginată sau exteriorizată (printr-un mijloc fizic oarecare) pentru a ține locul unui obiect, al unui eveniment sau sentiment etc, numită *referent*, sau al unei clase de obiecte, evenimente, sentimente etc. similare (sau înrudite), numită *domeniu referențial*.”⁷ Semiotica nu își propune să cuprindă esența lumii, dar cercetează relația dintre universul exterior și om pornind de la analizarea relației ireductibile „dintre un semn, obiectul și interpretantul său.”⁸ Unul dintre obiectivele semioticii e acela de a înțelege fenomenul reprezentării ce exprimă utilizarea semnelor pentru a analiza, a ierarhiza și a cunoaște universul. ”Semioza este capacitatea biologică propriu-zisă care stă la baza producției și înțelegerii semnelor, de la semnalele psihologice simple până la acelea ce revelează un simbolism de o înaltă complexitate. Viața intelectuală și socială a oamenilor se bazează pe producția, utilizarea și schimbul de semne și reprezentări.”⁹ Pe parcursul existenței, omul este angajat într-un comportament reprezentational bazat pe semne, de la simplul semnal la simbol. „Semnalul este o parte a lumii fizice a existenței; simbolul este o parte a lumii umane a semnificației.”¹⁰ Omul nu trăiește doar într-un univers fizic, ci și într-un univers pe care și-l poate reprezenta, într-un univers simbolic, iar limbajul, mitul, arta și religia aparțin acestui univers. Individul acționează utilizând legile fizice ale realității, dar nu uită și să dialogheze permanent cu sine. „El s-a închis în așa fel în forme lingvistice, imagini artistice, simboluri mitice sau rituri religioase încât el nu poate vedea sau cunoaște nimic decât prin interpunerea acestui mediu artificial.”¹¹ Prin urmare, omul a descoperit o metodă nouă pentru a se adapta la mediu „Între sistemul receptor și cel efector, care se găsesc la toate speciile animale, aflăm la om o a treia veriga pe care o putem descrie ca *sistemul simbolic*. [...] Comparat cu alte animale, omul trăiește nu numai într-o realitate mai cuprinzătoare; el trăiește [...] într-o nouă *dimensiune* a realității.”¹² Această capacitate de a-și reprezenta realitatea reprezintă esența gândirii umane.

⁵ *Dicționar de filozofie*, Ed. Politică, București, 1978, p. 261

⁶ DEX, Ed. Univers enciclopedic, București, 1998, p.366

⁷ Thomas. Sebeok, *Semnele: o introducere în semiotică*, traducere din limba engleză de Sorin Mărculescu, Ed. Humanitas, București, 2002, p.20

⁸ Idem, p.48

⁹ Idem, p.25

¹⁰ Ernst Cassirer, *Eseu despre om, O introducere în filozofia culturii umane*, traducere de Constantin Cosman, Humanitas, București, 1994, p.52

¹¹ Idem, pp.44-45

¹² Idem, p.43

Ideile lingvistului elvețian Ferdinand de Saussure au avut drept scop înțelegerea „*structurilor* care fundamentează deopotrivă producerea și interpretarea semnelor.”¹³ Celebra definiție dată de Saussure semnului va revoluționa științele umaniste. Semnul deține o față dublă alcătuită din *semnificant* - partea fizică alcătuită din sunete, litere - și *semnificat*, care desemnează imaginea sau conceptul. Majoritatea semnelor umane au capacitatea de a codifica două feluri primare de referenți, *denotativ* și *conotativ*, în funcție de uz și situație. *Denotația* este referentul inițial pe care urmărește să-l capteze un semn. Cu privire la conotație, se constată „în semioza umană [că] semnul poate fi *extins* în mod liber pentru a cuprinde alte tipuri de referenți care par, prin asociație sau analogie, a avea ceva în comun cu denotatul.”¹⁴

Gândirea și comportamentul simbolic sunt trăsături caracteristice ale vieții și culturii umane. „Lucrurile nu există decât prin « figura » pe care le-o dă gândirea obiectivantă, ele sunt eminamente « simboluri » de vreme ce nu rezistă în coerența percepției, a concepției, a judecății sau a raționamentului decât prin sensul care le impregnează.”¹⁵ Trăsătura caracteristică a gândirii umane de a integra un lucru imediat într-un sens, este numită de Cassirer *pregnanță simbolică*. Această dominantă a *sensului* subliniază faptul că pentru conștiința umană, totul înseamnă *reprezentare*.

Imaginea simbolică este *transfigurarea* unei reprezentări concrete printr-un sens pentru totdeauna abstract. „Simbolul este deci o reprezentare care face să apară un sens secret, el este epifania unui mister.”¹⁶ În cazul imaginației simbolice „semnificatul *nu mai este deloc prezentabil* și semnul nu poate să se refere decât la un *sens* și nu la un lucru sensibil.”¹⁷ Prin urmare „domeniul de predilecție al simbolismului este non-sensibilul sub toate formele sale: inconștient, metafizic, supranatural și supraréal.”¹⁸ Semnificantul, latura cunoscută a simbolului va trebui să fie încărcată de concretețe pentru ca unindu-se cu semnificatul să redea simbolul artistic, ceea ce desemnează finitul care poate cuprinde infinitul. Paul Ricoeur, citat de G. Durand, afirma că „orice simbol autentic posedă trei dimensiuni concrete: el este totodată « cosmic » (adică își ia din belșug figurația din lumea vizibilă care ne înconjoară), « oniric » (adică își are rădăcinile în amintirile, gesturile care ies la suprafață în visele noastre [...]) și, în fine, « poetic », în sensul că simbolul apelează și la limbaj, la limbajul cel mai impetuos, și deci cel mai concret.”¹⁹

Imaginea simbolică trebuie să își păstreze rolul *de a trezi spiritul dincolo de literă*, „virtutea esențială a simbolului, [fiind aceea] de a asigura în sânul misterului personal prezența însăși a transcendenței.”²⁰ Inițial limbajul „nu exprima gânduri sau idei, ci sentimente și emoții.”²¹ Diferența între așa-numitul limbaj al animalelor și limbajul uman este că deși limbajul animal poate exprima emoții, niciodată nu poate desemna sau descrie obiecte. „Diferența dintre *limbajul discursiv* și *limbajul emoțional* este borna de hotar între lumea omului și lumea animală.”²² Limbajul uman constituie „un mijloc cognitiv util de modelare a lumii. El s-a dezvoltat pentru a le permite oamenilor să-și descrie lumea înconjurătoare într-un mod eficient.”²³ Deocamdată nu există dovezi științifice că „vreun animal a făcut vreodată

¹³ Thomas. Sebeok, *Semnele: o introducere în semiotică*, Ed. cit., p.21

¹⁴ Idem, p.24

¹⁵ Gilbert Durand, *Aventurile imaginii*, traducere din limba franceză de Muguraș Constantinescu și Anișoara Bobocă, Ed. Nemira, București, 1999, p.62

¹⁶ Idem, p.18

¹⁷ Idem, p.16

¹⁸ Idem, p.17

¹⁹ Idem, p.17

²⁰ Idem, p.36

²¹ Ernst Cassirer, *Eseu despre om. O introducere în filozofia culturii umane*, Ed. cit., p.44

²² Idem, pp.49-50

²³ Th. Sebeok, *Semnele: o introducere în semiotică*, Ed. cit., p.12

pasul decisiv de la limbajul subiectiv la cel obiectiv, de la cel afectiv la cel discursiv.”²⁴ Pentru a se face diferența între așa-numitul limbaj al maimuțelor antropoide și limbajul uman, trebuie să se facă diferența între semnale, semne și simboluri. Dacă „un *semnal* anunță doar prezența obiectului pe care îl reprezintă”²⁵, pentru a semnifica idei, concepte abstracte, e nevoie să se facă apel la o lume de semne complexe în care obiectul absent trebuie să fie *reprezentat* la nivelul conștiinței printr-o *imagine*. Această imagine se poate limita la a reda o senzație, sau poate ajunge până la a reprezenta un simbol, un semn lipsit de semnificat concret sau detectabil. „*Simbolul* este un semn care stă în locul referentului său într-un mod arbitrar, convențional. [...] simbolicitatea e factorul care singularizează reprezentarea umană în raport cu cea a tuturor celorlalte specii, permițând speciei umane să reflecteze asupra lumii în afara situațiilor de tip stimul-reacție.”²⁶ Prin intermediul simbolului omul nu aparține doar lumii cauzalității fizice, ci și lumii creației simbolice. Antropologia, văzută ca sumă a științelor care studiază specia *homo sapiens* este cea care poate oferi o privire de ansamblu asupra simbolismului imaginar. Acest traseu antropologic desemnează „schimbul neîncetat care se produce la nivelul imaginarului între pulsunile subiective și asimilatoare și somațiile obiective emanând din mediul cosmic și social.”²⁷ Comunicarea verbală este obiect atât al antropologiei psihologice, cât și al antropologiei sociale, așa cum imaginația, capacitatea de fantazare, izvorăște din interior și se completează prin interacțiunea individului cu lumea. „Lingvistica sub toate formele sale va fi întotdeauna modelul unei gândiri sociologice. Limba este un fenomen martor și privilegiat al obiectului sociologic.”²⁸

Simbolurile pot fi analizate și din punctul de vedere al dublei relații pe care o stabilesc cu universul. Există, pe de o parte un ansamblu de relații stabilit pe axa semnificant – semnificat - univers, și, pe de altă parte, relația ce se stabilește între simbolurile ce se îmbogățesc privite din perspectiva unității tematiche. „[A]nsamblul tuturor simbolurilor pe o anumită temă luminează simbolurile unele prin altele, le adaugă o « putere » simbolică suplimentară.”²⁹ În consecință, mesajele pot fi construite pe baza unor semne izolate sau ca o combinație a lor, iar această combinație conduce la apariția *textelor*. „Un *text* constituie, de fapt o « întrețesere » de semne în scopul de a comunica ceva.”³⁰ Dar, pe de altă parte, receptarea este deosebit de importantă pentru împlinirea actului comunicării. De aceea, un text are o semnificație doar dacă receptorul textului înțelege codul pe baza căruia a fost construit și dacă textul se integrează într-un anumit context specific. „Contextul este ambianța — fizică, psihologică și socială — în care este utilizat sau survine un semn sau un text.”³¹ Din punct de vedere semiotic, „un sistem de semne îndeplinește o *funcție pragmatică* ce răspunde relației dintre semne și utilizatorii lor, *funcție sintactică*, ce se referă la conexiunea semnelor între ele, și o *funcție semantică*, ce are în vedere orientarea semnelor la referenții lor.”³² În literatură, relația estetică este esențială și de aceea funcțiile se reorganizează. Funcția pragmatică se îmbină cu cea sintactică, semnele literare fiind utilizate într-un proces de corelare între ele. În acest fel, fiecare utilizator poate oferi o interpretare nouă aceleiași opere, fără a se îndepărta de esență, desigur.

²⁴ Ernst Cassirer, *Eseu despre om. O introducere în filozofia culturii umane*, Ed. cit., p.50

²⁵ Gilbert Durand, *Aventurile imaginii*, Ed. cit., p.14

²⁶ Thomas. Sebeok, *Semnele: o introducere în semiotică*, Ed. cit., p.28

²⁷ Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului*, Ed. Univers enciclopedic, București, 1998, p.36

²⁸ Gilbert Durand, *Aventurile imaginii*, Ed. cit., p.50

²⁹ Idem, p.18

³⁰ Thomas. Sebeok, *Semnele: o introducere în semiotică*, Ed. cit., p.25

³¹ Idem, p.25

³² Tzvetan Todorov, Prefață realizată de Alexandru Sincu la *Introducere în literatura fantastică*, Editura Univers, București, 1973, p.8

Dimensiunea pragmatică, cea a receptării, reprezintă o dimensiune esențială în conturarea posibilităților unui text, pentru că un text „reprezintă un lanț de stratageme expresive care trebuie să fie actualizate de către destinatar.”³³ Un text se deosebește de alte tipuri de expresie prin complexitate, prin dimensiunea simbolică ce oferă numeroase deschideri interpretative. Tocmai de aceea „textul este întrețesut cu *non-spūs*. Ceea ce este « non-spūs » înseamnă non-manifestat la suprafață, la nivel de expresie: dar tocmai acest « non-spūs » trebuie să fie actualizat la nivelul actualizării conținutului. Și în acest scop un text, mai mult decât orice alt mesaj, necesită acte de cooperare active și conștiente din partea cititorului.”³⁴ Prin urmare, valoarea textului este sporită și prin posibilitățile de interpretare pe care le oferă actului receptării. Actul lecturii se dovedește a fi un act de creație pentru că un text trebuie să stimuleze receptorul să dea măsura propriei capacități de semnificare. Totuși mecanismul interpretării nu poate fi lăsat la voia întâmplării și de aceea „*un text este un produs a cărui soartă interpretativă trebuie să facă parte din propriul mecanism generativ*: a genera un text înseamnă a aplica o strategie din care fac parte presuposițiile mișcărilor celuilalt.”³⁵ Comunicarea dintre *autorul abstract* și *cititorul model* implică existența unei serii de competențe, de coduri, pe care textul trebuie să le conțină și cititorul să le înțeleagă. Autorul trebuie să prevadă „existența unui Cititor Model, capabil să coopereze la actualizarea textuală la fel cum gândea el [...] și să se manifeste din punct de vedere interpretativ la fel după cum el însuși s-a manifestat din punct de vedere generativ.”³⁶ Din tensiunea dialectică existentă între strategia autorului și răspunsul *Cititorului Model*, rezultă multitudinea de interpretări pe care un text o poate dezvolta.

Imaginația, capacitatea de fantazare, cuprinde trei elemente esențiale Cosmosul, Anthropolul și Logosul, și prin urmare creația reprezintă locul de întâlnire al unui spațiu real al unuia mental și al unuia lingvistic. Literatura reprezintă capacitatea de recreare a universului, păstrând necesarul de date concrete pentru ca mesajul să poată fi inteligibil, dar în același timp oferind posibilitatea de a fi receptat în manieră originală de fiecare individ în parte. Studiarea raporturilor dintre literatură și realitate este foarte importantă și trebuie să dețină în prim plan problematica sensului. De aceea opera literară nu trebuie analizată scindată, din punctul de vedere al formei și al conținutului, ci trebuie privită ca o structură de semnificații careia trebuie să i se înțeleagă raporturile.

Orice operă, literară sau științifică, trebuie să îmbine două caracteristici esențiale, să revoluționeze specia și să păstreze contactul cu restul operelor pentru a se evita astfel problemele de decriptare a mesajului. Prin urmare, orice text revoluționar prin inovațiile realizate cuprinde o dimensiune axiologică și una istorică. Un text își asigură posteritatea dacă aduce o schimbare, dar în același timp orice operă trebuie să păstreze o legătură cu operele trecutului. Inovația în domeniul literar se realizează prin componenta estetică, cea care dă naștere literaturii. Ea reprezintă un tip particular de limbaj „în care orice enunț este agramatical în momentul enunțării sale.”³⁷ Nu trebuie pierdut din vedere faptul că un text literar se semnifică pe sine, iar literatura, deși operează cu aceleași elemente care *descriu* lumea reală nu trebuie uitat că ea semnifică un singur univers, cel creat în cadrul operei literare. Deși formal utilizează același tip de limbaj ca cel utilizat în vorbirea curentă, literatura utilizează un limbaj artificial, asemănător cu cel matematic, având corespondențe în lumea reală, dar semnificând un univers virtual. Prin capacitatea de reprezentare, omul poate reda o altă dimensiune a realității. Northrop Frye, citat de Tzvetan Todorov, afirma că „literatura, ca și matematica, este limbajul, iar un limbaj nu reprezintă prin sine nici un

³³ Umberto Eco, *Lector in fabula*, în românește de Marina Spalas, Ed. Univers, București, 1991, p.80

³⁴ Idem, p.81

³⁵ Idem, p.86

³⁶ Idem, p.87

³⁷ Tzvetan Todorov, *Introducere în literatura fantastică*, Ed. cit., p. 22

adevăr, deși oferă posibilitatea exprimării unui număr nelimitat de adevăruri.”³⁸ Textul literar se semnifică pe sine, iar „literatura există tocmai prin calitatea sa de a fi un efort de exprimare a ceea ce limbajul comun nu spune și nu poate spune.”³⁹

În cadrul acestui capitol s-au evidențiat câteva dihotomii majore, pe de o parte între așa-numitul *limbaj animal* și cel *uman*, și automat între *semnal* și *simbol*, între *limbajul emoțional* și cel *discursiv*, între *limbajul cotidian* și *literatură*, iar pentru atingerea scopului analizei se va face o diferențiere între trăsăturile *literaturii non-fantastice* și cele ale *literaturii fantastice*. „Literatura non-fantastică se [poate defini] ca o structură plată în jurul căreia pot gravita universuri variabile ca dimensiuni, dar care se pot raporta întotdeauna la realitate prin condiția de mimetism.”⁴⁰ Opera literară este o realitate în sine și nu trebuie uitat că, deși uneori susține realismul sau veridicitatea, ea nu este decât o replică a realului, o creare a unui univers nou, conceput de creator și redat pentru a putea fi perceput de receptor. Diferența între opera literară și o parte a ei, reprezentată de opera fantastică, este redată de relația stabilită între reperele *universului așa-numit real*, *universul mimetic*, cel care respectă aceleași legi cu universul real și *universul fantastic*, cel în cadrul căruia nu acționează aceleași legi ca în cadrul universului real. Între gândirea creativă a omului și literatura fantastică este o legătură extrem de puternică ce exprimă forța individului de a-și imagina și de a descrie o multitudine de lumi posibile.

BIBLIOGRAPHY

1. Cassirer, Ernst, *Eseu despre om, O introducere în filozofia culturii umane*, traducere de Constantin Cosman, Humanitas, București, 1994
2. Durand, Gilbert, *Aventurile imaginii*, traducere din limba franceză de Muguraș Constantinescu și Anișoara Bobocea, Ed. Nemira, București, 1999
3. Durand, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului*, Ed. Univers enciclopedic, București, 1998
4. Eco, Umberto, *Lector in fabula*, în românește de Marina Spalas, Ed. Univers, București, 1991
5. Popescu, Ileana Ruxandra, *Proza fantastică românească. Structuri narative și conversaționale*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005
6. Sebeok, Thomas, *Semnele: o introducere în semiotică*, traducere din limba engleză de Sorin Mărculescu, Ed. Humanitas, București, 2002
7. Todorov, Tzvetan, Prefață realizată de Alexandru Sincu la *Introducere în literatura fantastică*, Editura Univers, București, 1973
8. Vax, Louis, *L'art et la littérature fantastiques*, P.U.F., Paris, 1963
9. Voiculescu, V., *Lostrița în Integrala prozei literare*, Editura Anastasia, București, 1998

³⁸ Idem, p. 26

³⁹ Idem, p. 39

⁴⁰ Ileana Ruxandra Popescu, *Proza fantastică românească. Structuri narative și conversaționale*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005, p.27

THE STYLISTIC ROLE OF THE EPITHET IN 19TH CENTURY TRAVEL TEXTS

Gabriela Comănescu
PhD Student, Politehnica University of Bucharest,
University Center of Pitești

Abstract: In the travel texts of the 19th century, the epithet is the figure of speech best represented, having an important role due to its linguistic features. Adjective, substantive or adverbial determination, the epithet brings extra expressiveness to the travel texts through the prism of its role as an element-component of nominal phrases, a mark of the specific description of these writings. It is a powerful literary tool that allows travel writers to create detailed and vivid images that are unforgettable for their readers.

In this paper, we propose to present the expressive role of different types of epithets, classified under grammatical, stylistic and semantic aspects, extracted from 18 travel writings from the 19th century, also highlighting their ability to add depth and complexity to the evoked images.

Keywords: epithet, description, figure of speech, expressive function, travel literature.

Istoria studiului epitetului se întoarce la retorica antică, care considera epitetul doar ca o tehnică de decorare a vorbirii, o modalitate de a o face mai expresivă. Definițiile epitetului au fost date în funcție de cine o făcea: retoricii au definiția lor, care corespunde cel mai exact ideii antice de figură retorică; gramaticienii l-au definit ca funcție de realizare gramaticală; esteticienii și susținătorii stilisticii lingvistice l-au tratat ca un mijloc de caracterizare mai exactă, prin extensiune de sensuri. Este clar că epitetul și teoriile făcute în jurul lui au fost dictate de perioadele caracterizate de teoria și estetica literară.

În *Dicționarul explicativ al limbii române*, epitetul este definit ca determinant expresiv pus pe lângă un substantiv sau pe lângă un verb pentru a scoate în evidență mai nuanțat o trăsătură a obiectului sau a acțiunii și pentru a da mai multă expresivitate artistică creației respective.¹ Pentru Tudor Vianu, *epitetul* este acea parte de vorbire care determină în lucrurile sau acțiunile exprimate printr-un substantiv sau verb însușirile lor estetice, adică acelea care pun în lumină felul în care le vede sau le simte scriitorul și care au răsunet în fantezia și sensibilitatea cititorului.²

Multe probleme din domeniul studierii epitetului rămân nerezolvate: nu există unitate în abordarea clasificării epitetelor, principiile nu au fost dezvoltate pentru a face o astfel de clasificare cuprinzătoare și consecventă; există opinii diferite cu privire la natura emoțională a epitetului; procesele semantice care au loc în epitet nu au fost suficient investigate; există observații fragmentare și întâmplătoare ale funcționării epitetului în diferite stiluri de vorbire, inclusiv stilul limbajului textelor de călătorie din secolul al XIX-lea.

Epitetul este determinantul expresiv cel mai frecvent în textele de călătorie ale secolului al XIX-lea, care captează sensibilitatea cititorului și facilitează deslușirea portretului artistic al scriitorului călător, scoțând la lumină „direcția gândirii și a imaginației lui,

¹ *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Univers enciclopedic, 1998, p. 345

² T. Vianu, *Despre stil și artă literară*, în *Studii de stilistică*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1968, p. 161

sentimentele și impulsiiile care îl stăpânesc mai cu dinadinsul și care precizează atitudinea lui față de lume și societate”³.

În textele de călătorie, epitetul poate îndeplini două funcții principale: de a concretiza descrierea, de a complete tabloul creat de imaginația cititorului cu detalii noi și de a spori efectul emoțional creat de text. Aceste două funcții nu se exclud una pe cealaltă. Același epitet poate fi capabil să le îndeplinească pe amândouă.

După cum afirmă T. Vianu, epitetul dobândește o funcție stilistică în calitate de determinant al unui termen, susținând scopul artistic⁴. Funcția expresivă a epitetului este activată, în cazul textelor de călătorie, prin prisma rolului său de element-component al sintagmelor nominale, marcă a descrierii.

Epitetul este figura cea mai bine reprezentată în textele de călătorie, aspect datorat particularității sale lingvistice, și anume, funcției determinative față de un substantiv/verb copulativ, acesta situându-se, la nivel sintagmatic, ca parte a unui grup nominal, în calitate de atribut, respectiv, parte a unui grup verbal, în calitate de nume predicativ.

Cel mai adesea întâlnim epitetul ornant (general) și cromatic, ce conferă valențe estetice corespunzătoare emoției exprimate în astfel de scrieri, având rol evocator și intensificator: *sfințit respect; nerostită nerăbdare; cruntul tiran Nero; mareața poartă* (GAE: 26); *ruinile mărețe* (GAE: 28); *multe strălucite ziduri* (GAE: 29); *ruine grandioase* (ATL: 107); *cu ochi focoși și dinți albi, gingașă la vorbă, drăgălașă la glumă și mlădioasă la joc* (CBC: 112); *au lăsat urme neșterse de dulci suvenire în inima-mi* (API: 116); *această amoroasă apă* (API: 116); *gingașe vii; cea mai armonioasă murmură care a izbit vreodată auzul unui muritor* (API: 117); *sunet argintiu* (CNV: 203); *spăimântoasă agonie* (CNV: 295); *fierbinți amoroaze a juniei jurămintă* (VAO: 159); *natura sa mândră și sălbatică* (VAO: 131); *doine armonioase* (VAO: 133); *eroica noastră îndrăzneală* (VAO: 133); *dor tainic* (VAO: 149); *amețitor vuet; frumoasă și moștenită virtute* (DRO: 57); *prieteneasca și grațioasa ospitalitate a castelanei* (IVC: 569); *dulcele poeziei* (IVC: 571); *un mister profund, nepătruns* (IVC: 571); *ceață diafană* (IVC: 663); *plimbare minunată* (DGI: 40); *câmpie mare și frumoasă* (DGI: 71).

Întâlnim, e adevărat că nu foarte frecvent, și epitetul gerunzial cu funcție adjectivală, care are avantajul conciziei acestei forme de exprimare, în fond egală ca sens cu o propoziție: *gazoane verzinde* (API: 116); *Danubiul gemând* (NFE: 151).

Frecvente sunt și determinările enumerate pe lângă același element determinat, care au un evident caracter retoric specific textelor de călătorie din secolul al XIX-lea. Este vorba de epitetul multiplu sau de ceea ce Tudor Vianu numea „lanțul de epitete”⁵: *pozițiuni admirabile și poetice* (API: 119); *chipul blând și vesel, ochii mari și albaștri, părul castaniu-blond și buclat* (GAC: 275); *munteanca-i naltă de boi, albă, veselă, sprintenă, voioasă și frumoasă* (133); *glas limpede și puternic* (VAO: 159); *grădină mare, limpede și slobodă la vedere* (DGI: 77).

Observăm faptul că epitetele *duios* și *dulce* sunt preferatele scriitorilor călători, care fac nenumărate asocieri surprinzătoare: *duioasa petrecere* (CNV: 295); *duioase întâmplări* (CNV: 295); *note dulci și duioase* (VAO: 149); *duioasă noapte* (CNV: 47); *dulce vânt răcoritor* (CNV: 41); *dulcele bogății* (CNV: 295); *cele mai dulci și liniștite plăceri* (IVC: 569); *dulce îmbătăre* (661); *ochii dulci* (CNV: 43). Frecvența acestora ar putea fi explicată prin influența în epocă a creațiilor populare, dar și prin existența unor steoretipii în perioada analizată.

³ Vianu, 1968, p. 159

⁴ *Ibidem*, p. 171

⁵ *Ibidem*, p. 98

De asemenea, se remarcă faptul că epitetul este utilizat mai ales în cadrul grupului nominal, al determinării substantivului prin adjectiv: *fizionomie mizerabilă* (CBC: 5); *umezeala cea mai stricătoare* (CBC: 5); *colivie plutitoare* (CBC: 5); *voce tremurătoare* (CBC: 85); *paradisul acest încântător* (CNP: 325); *ruine grandioase* (ATL: 107); *noaptea sânine* (CNV: 43); *întăritoare odihnă* (CNV: 45); *adunarea ce mai fașonabilă* (DRO: 57); *idile triste* (VAO: 129); *doine armonioase* (VAO: 133). Determinarea adverbială a verbului este mai rară în textele de călătorie: *viața cură monoton* (DBC: 28); *cumplit trec anii* (CNV: 45);

Scriitorii călători aleg epitetul pentru a contura o retorică a vizualului, auditivului și tactilului, creionând:

- coordonate spațiale: *maiestatea sălbatică a acestor locuri* (DBC: 5); *natura maiestuoasă și sălbatică* (DBC: 14); *stradele strâmte și deșarte* (DBC: 17); *cetatea...adâncă și râpoasă* (DBC: 43); *râu limpede și amar* (DBC: 87); *locuri atât de mărețe și poetice* (VAO: 133); *grandetea orașelor* (IVS: 180); *plajă prelungă și răsunătoare* (DZS: 249); *cea mai delicioasă și mai pitorească panoramă* (NFE: 151);

- trăsături fizice: *genele-i lungi, negre, noroase* (DBC: 9); *talie divină* (DBC: 9); *chipuri palide, zbârcite și sinistre* (DBC: 186); *astei dame nalte și palide* (CNP: 326); *părul neguros* (CBC: 9); *păr castaniu, întunecat, cu fire subțiri și dulci ca mătasea cea fină* (CBC: 85); *dinții albi, mici și deși* (CBC: 85); *smeadă, cu ochi focosi* (DBC: 112); *gingașă la vorbă, dragălașă la glumă și mlădioasă la joc* (CBC: 112); *chipul umbrat de melancolie* (CNV: 43); *naltă de boi, albă, veselă, sprintenă, voinică și frumoasă* (VAO: 133); *chipul blând și vesel, ochi mari și albaștri, părul castaniu-blond și buclat* (GAC: 275); *marinari bătrâni și sluși* (DZS: 250);

- însușiri ale obiectelor: *fructe de aur* (DBC: 185); *casele îngenuncherate pe pământ* (CBC: 17); *groasele ziduri ale turnului* (CNP: 317);

Epitetele din textele de călătorie analizate pot fi clasificate în funcție de criteriile: gramatical (morfologic și sintactic), stilistic (estetic) și semantic.

Morfologic, identificăm epite:

- adjectivale, exprimate prin adjective având funcția sintactică de atribut sau de nume predicativ: *impresia e mahnicioasă* (CNP: 317); *plângerile mele sunt lugubre* (DBC: 185); *surâsul cel mai dulce* (DBC: 86); *urlete sălbatice* (GAC: 275); *pacea este adâncă* (DZS: 246); *bronzurile splendide* (DZS: 247); *brațul vânjos* (DZS: 248);

- substantive, exprimate prin substantiv în acuzativ cu prepoziție: *fructe de aur* (DBC: 185), *un vâl de purpura* (DBC: 86); *nod de oameni* (ISO: 207); *față de bujor* (IVS: 180); *coloană de aur* (GAP: 387); *sâmbure de nebunie* (DZS: 247); *gură de rai* (DZS: 248); *grota de azur* (DZS: 250) și prin substantive în genitiv cu funcție de atribut: *seninătatea nopții* (DBC: 89); *hora grijelor* (DBC: 8); *zbuciumările politice* (CNP: 315), *jugul puternic a multelor patimi* (CNV: 45); *fierbințeala nălucirilor* (DRO: 55); *odihna părinților* (GAC: 275); *făclie a nopții* (DZS: 247); *lenea valului* (DZS: 248);

- adverbiale, exprimate prin adverb cu funcție de circumstanțial de mod sau prin locuțiuni adverbiale: *plânge cu jale* (GAC: 275); *strălucește mai luminos* (IVS: 180); *șoptește tainic* (IVS: 180); *am zvârlit hîrțagos* (DZS: 246); *comod instalate* (DZS: 247);

Sub aspect sintactic, se remarcă epite:

- simple: *spaimă amară* (CNV: 45); *armonie pătrunzătoare* (CNV: 43); *privire fantastică* (VAO: 129); *pârâiaș neînsemnat* (CNP: 317); *frumoase domene* (CNP: 322); *o soțietate aleasă* (CNP: 325); *durere secretă* (DBC: 185); *o șoptă surdă* (DBC: 7); *expresie dulce* (DBC: 9); *tăcere misterioasă* (GAP: 389); *urmă luminoasă* (GAP: 389); *munți teribili* (NFE: 151);

- multiple (duale sau triale): *ochi mari, negri* (CNV: 43); *căile strimte, necurate și deșarte de oameni* (DBC: 53); *un suflet nobil, generos, delicat* (DBC: 87); *părul lung, negru*

și neted (CNV: 45); nimic mai limpede, mai frumos, mai vesel decât acest nobil râu (CNP: 320); contrast pitoresc și filozofic (DBC: 171); oameni răstiți și certăreți (ISO: 205); luna clară și melancolică (DZS: 246); o privire lungă și gânditoare (DZS: 247); stâncă sălbatică și goală (DZS: 249); frumusețe severă și sălbatică (NFE: 151);

- inversate: neastâmpărată iubire (CNV: 41); sălbatică mânie (CNV: 45); nepoliticoasă sinceritate (DRO: 57); mare venerație (CBC: 109); mica cercetare (DBC: 6); frumoasă ființă (DBC: 86); crunți tirani (GAE: 27); admirabila grădină (ISO: 210); adâncă pietate (ICD: 175); modernul arsenal (IVS: 185); multe strălucite zidiri (GAE: 29); statornică barieră (GAC: 275); mărețele lui capriții (GAC: 275); adânca umilință (GAC: 277); pustiele-i țărături (GAC: 279); slăvitului împărat (GAP: 387); un măreț apus (GAP: 387); stranie adunătură (DZS: 246); nespus farmec (DZS: 248); inocente lacrimi (NFE: 151);

- cuplate, în care unul dintre epitete este determinat adjectival sau adverbial de altul: flăcările voluptăților celor mai dulci (DBC: 85); zile de toamne ploioase (DBC: 5); violinte discursate ale oratorilor (CBC: 7); geniu binefăcător al României (CBC: 14); mărețele suvenire ale trecutului (CBC: 48); suferințele anilor vițoroși (IVS: 180); țara iubirii frățești (IVS: 180); un neputincios tribut de respect (GAE: 27); diademă strălucită de deosebite culori (GAP: 389); zâmbetul ceresc al nopții (DZS: 246); misterioasa flacără a pământului (DZS: 247); sunetul melancolicelor melodii (NFE: 151);

Din punct de vedere stilistic, epitetele din textele de călătorie sunt:

- apreciative (sugerează o apreciere a unui aspect valoric și exprimă impresia pe care obiectele desemnate o produc asupra sensibilității scriitorului, modul în care ele sunt percepute și apreciate în plan psihologic): rumeneală încântătoare (CBC: 85); duioasă noapte (CBC: 45); frumoasă și moștenită virtute (DRO: 59); minunată privește (VAO: 133); fabrici grandioase (IVS: 185);

- ornate (amplifică sensul elementului determinat): dumnezeiască scântei (CNV: 45); cereasca miere (DBC: 186); cântările tale divine (DBC: 185); sfințit respect (GAE: 27); farmec divin (IVS: 180); fericire cerească (IVS: 180); simțăminte dumezeiești (IVS: 180); grădină pompoasă (IVS: 180); ruinile mărețe (GAE: 27); suvenire mărețe (GAC: 275); sfântă emoțiune (DZS: 248); cele mai sfinte interese ale patriei (NFE: 151); abilitate surprinzătoare (NFE: 151);

- evocative (asociază o realitate fizică și una morală în cadrul sintagmei determinat-determinant): silnică împotrivire (CNV: 45); deșănțată privire (CNP: 320); căutătură ispitită (CNP: 328); imagine înfricoșată (IVS: 180); gândirile melancolice (GAP: 389); imobilitate sfioasă (DZS: 246);

- individualizator (izolează termenul determinat, făcându-l să pară unic): vie simpatie (DBC: 96); căutătura umedă (CNV: 43); a ta nefățarnică slobozenie (CNV: 45); privire fantastică (VAO: 129); glas văieratic (ISO: 209); tablouri vivante (ISO: 211); influință preastricăcioasă (IVS: 180); înălțimi vulcanice (DZS: 247); poalele calde ale Vezuului (DZS: 247); bucurie aproape copilărească (DZS: 248); mulțumire egoistă (DZS: 248); odăi infame (DZS: 251);

- generalizator (exprimă o caracteristică permanentă a clasei de obiecte din care face parte cuvântul determinat): rapide ploaie (DRO: 59); zgomot infernal (ISO: 205); juni soldați (IVS: 180); bătrână ființă (GAE: 29);

- cromatic (exprimă poetic culori, paleta de tonuri și nuanțe fiind destul de restrânsă): alba lumină a lunii (CNV: 43); cerul tău de-a pururea lin și albastru (CNV: 45); raza neagră (CNV: 45); zile dalbe (IVS: 180); apa vânată (DZS: 246);

- stereotip (în general, de sursă romantică, are o circulație mare în epocă și uneori o valoare expresivă redusă): bun, frumos, mare, dulce, duios, sălbatic, amar, blând, divin, mândru.

Semantic, epitetul din textele de călătorie sunt în relație cu alte figure de stil. Faptul că epitetul are la bază o personificare, că funcționează după regulile metaforei, ale sinesteziei, face ca între epitet și alte figuri de stil granițele să fie mobile:

- epitete personificatoare, care sugerează nu numai o realitate în care ceea ce ne înconjoară se însufletește, ci și un spațiu pătruns de valori spirituale, prin care se dublează efectul epitetului și al personificării: *vin generos* (CBC: 8); *vinul înfricoșat* (CBC: 9); *întâmplări curioase* (CBC: 23); *în voia vântului indiscret* (DBC: 90); *singurătatea întunericului* (CNV: 45); *rază obosită* (CNV: 45); *biata țară* (IVS: 180); *întristate ziduri* (DZS: 246); *Danubiul furios* (NFE: 151);

- epitete metaforice, a căror expresivitate este dată de ingeniozitatea conexiunilor: *ploaie de gloanțe* (CBC: 44); *ninsoarea gâtului* (CBC: 85); *înjosita lor vanitate* (DBC: 87); *nutreț intelectual* (ICD: 175);

- epitete sinestezice, care combină senzații diferite, vizuale cu cele gustative, vizuale cu cele auditive sau tactile sau vizuale cu cele temporale: *veacuri stinse* (GAC: 275), *ochii dulci* (CNV: 43); *un greu miros* (ISO: 206); *unde dulci* (ICD: 170); *o șoaptă înecată* (GAP: 389); *ciudata deșteptare* (DZS: 246); *privești mișcătoare* (DZS: 247); *voce foarte melancolică* (NFE:151); *suspine pline de melancolie* (NFE: 151);

- epitete oximoronice: *langoare voluptoasă* (DBC: 9); *desăvârșită lipsă și nevoie* (CNP: 321);

În scrierile de călătorie analizate, diferitele tipuri de epitete sunt folosite pentru a adăuga profunzime și complexitate imaginilor evocate. Prin descrierea detaliată a caracteristicilor unui peisaj, unui obiect sau unei persoane, epitetele ajută la crearea unor imagini vizuale puternice în mintea cititorilor. De asemenea, sunt utilizate pentru a sublinia tema sau emoția călătoriei.

Epitetul este un instrument literar puternic care permite scriitorilor călători să creeze imagini detaliate și vii pentru cititorii lor. Prin utilizarea strategică a epitetelor, scriitorii călători au transformat o simplă descriere într-o imagine colorată și evocatoare. Fie că sunt simple sau multiple, permanente sau ocazionale, obiective sau subiective, epitetele sunt un aspect esențial al artei literare.

BIBLIOGRAPHY

- Coteanu, Ion, *Gramatică. Stilistică. Compoziție*, București, Editura Științifică, 1990.
- Dragomirescu, Gh. N., *Mica enciclopedie a figurilor de stil*, Ed. Academiei, București, 1975.
- Genette, G., *Figuri*, București, Editura Univers, 1978.
- Mancaș, Mihaela, *Limbajul artistic românesc în secolul al XIX-lea*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
- Mancaș, Mihaela, *Dicționar de stilistică. Poetică, Retorică, Naratologie, Versificație*, București, Editura Spandugino, 2022.
- Petraș, I., *Teoria literaturii. Curente literare. Figuri de stil. Genuri și specii literare. Metrică și prozodie. Structura operei literare. Dicționar-antologie*, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 2002.
- Vianu, Tudor, *Studii de stilistică*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1968.
- Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Univers enciclopedic, 1998

Surse:

GAC = Grigore Alexandrescu, Cozia, în revista *Propășirea (Foaie științifică și literară)*, nr. 16, 30 aprilie 1844

GAE = Gheorghe Asachi, *Estract din jurnalul unui călător moldovan*, în *Călători români și călătoriile lor în secolul al XIX-lea*, ediție îngrijită și prefăcută de Mircea Anghelescu, Editura Polirom, Iași, 2018

GAP = Grigore Alexandrescu, *Pasaj dintr-o relație de voiaj în Țara Românească*, în revista *Propășirea (Foaie științifică și literară)*, nr. 23, 18 iunie 1844

VAO = Vasile Alecsandri, *O preumblare prin munți*, în revista *Propășirea (Foaie științifică și literară)*, nr.5, 6 februarie 1844; nr. 7, 20 februarie 1844; nr. 8, 27 februarie 1844

CNV = Costache Negri, *Veneția*, în revista *Propășirea (Foaie științifică și literară)*, nr. 2, 16 ianuarie 1844

IVC = I. Voinescu II, *Cîteva zile pe munți*, în revista *Propășirea (Foaie științifică și literară)*, nr.34, 3 septembrie 1844; nr. 40, 15 octombrie 1844

DRO = Dimitrie Rallet, *O plimbare. La iarmarocul Fălticeniilor*, în revista *Propășirea (Foaie științifică și literară)*, nr.3, 23 ianuarie 1844

ATL = August Treboniu Laurian, *Roma*, în *Călători români și călătoriile lor în secolul al XIX-lea*, ediție îngrijită și prefăcută de Mircea Anghelescu, Editura Polirom, Iași, 2018

CNP = Costache Negruzzi, *Scrisoarea XXVIII (Pelerinagiu)*, în *Opere, vol.I, Păcatele tinerețelor*, Editura Minerva, București, 1974

CBC = Cezar Bolliac, *Călătorie arheologică în România*, în *Călători români și călătoriile lor în secolul al XIX-lea*, ediție îngrijită și prefăcută de Mircea Anghelescu, Editura Polirom, Iași, 2018

API = Alexandru Pelimon, *Impresiuni de călătorie în România*, în *Călători români și călătoriile lor în secolul al XIX-lea*, ediție îngrijită și prefăcută de Mircea Anghelescu, Editura Polirom, Iași, 2018

ISO = Ioan Slavici – *O scrisoare din Italia* – în *Călători români și călătoriile lor în secolul al XIX-lea*, ediție îngrijită și prefăcută de Mircea Anghelescu, Editura Polirom, Iași, 2018

DZS = Duiliu Zamfirescu – *Scrisori din Italia* – în *Călători români și călătoriile lor în secolul al XIX-lea*, ediție îngrijită și prefăcută de Mircea Anghelescu, Editura Polirom, Iași, 2018

DBD= Dimitrie Bolintineanu, *Călătorii pe Dunăre și în Bulgaria*, în *Călătorii, I*, Editura pentru Literatură București, 1968

DBM = Dimitrie Bolintineanu, *Călătorii în Moldova*, în *Călătorii, II*, Editura pentru Literatură București, 1968

NFE = Nicolae Filimon, *Escursiuni în Germania meridională, Călători români și călătoriile lor în secolul al XIX-lea*, ediție îngrijită și prefăcută de Mircea Anghelescu, Editura Polirom, Iași, 2018

ICD = Ion Codru Drăgușanu, *Peregrinul transilvan*, în *Călători români și călătoriile lor în secolul al XIX-lea*, Editura Polirom, Iași, 2018

IVS = Iosif Vulcan, *Suveniri de călătorie*, în *Călători români și călătoriile lor în secolul al XIX-lea*, ediție îngrijită și prefăcută de Mircea Anghelescu, Editura Polirom, Iași, 2018

HIGHLIGHTS OF DETENTION LITERATURE AND MEMOIRS IN THE POST-TOTALITARIAN ROMANIAN SPACE

Camelia-Vasilica Munteanu (Gheorghişor)
PhD Student, University of Piteşti

Abstract: The man of the 21st century rediscovers confessional literature with delight due to the fact that it offers direct, "hot" testimony of the dramas experienced in the two world wars and in totalitarian regimes, a more convincing testimony than any official document or work of fiction. Thus, in our culture from the post-December decade, there is a major interest in memorialism. Whether this kind of concentration literature is aesthetic or not, literary histories will have their say.

Keywords: ethical / aesthetic in prison literature, memorialistic temptation, trauma imaginary, "poetics of spontaneity", testimonial character

Încă din 1997, în nr.4 din *Contrafort*, Gheorghe Crăciun recunoaștea (constatând că apăruseră deja peste 120 de titluri din 1990) că, oricât de mult s-ar fi scris în ultimii ani despre pușcăriile și lagărele de muncă ale comunismului românesc, "literatura" acestui spațiu nu-și are încă un concept al ei, neștiind dacă această memorialistică sui-generis cade în sarcina criticului literar sau a istoricului propriu-zis. Lansând întrebarea *Poate literatura să-și asume memorialistica de detenție? În ce raport se află ele?* tinerii redactori ai revistei *Echinox* lansează, de fapt, o dezbatere pe această temă. De data asta, ea pare să suporte amenințarea de a fi înlocuită de un nou spațiu, cel al anti-artisticului. Acesta e și cazul memorialisticii de detenție, constituite deja într-un gen aparte de literatură nonfictivă, supusă determinărilor unui segment istoric cu limitele ideologice, geografice și temporale precise. E o literatură care se citește mult acum, firește, nu dintr-un interes literar. Cititorul vrea să știe întregul adevăr despre universul concentraționar comunist, și nu un adevăr spus oricum, ca în cartea de istorie, fie ea și una obiectivă. Adevărata autenticitate a materiei scrisului aici se află, în acest gen de literatură. Fie că autorii de memorialistică politică sunt scriitori sau nescritori, oameni simpli sau intelectuali, obsesia lor centrală e regăsirea unei morale a adevărului. Recuperarea adevărului ca recuperare a unei părți din memoria personală și colectivă e în majoritatea acestor scrieri lipsită de tezism vindicativ. Un alt simptom de literaritate e acela că aceste volume de memorialistică ajung la adevăr mai repede și mai direct decât o pot face studiile istoriografice cu același subiect. Politic, social și existențial, adevărul scrierilor de detenție devine în ultimă instanță un adevăr moral.¹

Într-un alt text provocator, menit să suscite dezbateri și intitulat „*Generații fără memorie*”, Ștefan Borbély² se întreabă dacă este etică așteptarea ca „noile generații” să interiorizeze o memorie a traumei ce nu le aparține direct, care pentru sensibilitatea lor nu este și nu poate fi una „vie”. Scriind, în 2006, aceste rânduri, Borbély are în vedere o **memorie a**

¹ Gh.Crăciun, *Literatură și memorialistică în Pulsul prozei*, București, Polirom, 2018, pp.36-39

² Borbély, Ștefan, „Generații fără memorie” / „Generations without Memory” I-II. În *Observator cultural*, nr. 332/ 2006, sursă online http://www.observatorcultural.ro/Generatii-fara-memorie*articleID_15879-articles_details.html accesată la 30.01.2021

traumei, referindu-se în special la atrocitățile regimului carceral al deceniului șase și la Gulag. Transformarea trecutului în „amintire datorată” (Paul Ricoeur, 2001: 65)³ sau alte concepte precum “inefabilitatea traumei” concretizată în *proiectul Philomela (pânza durerilor)*, propunerea unui nou tip de patos opus *catharsisului* aristotelic, trecerea de la *martorul moral* la *martorul secundar* în această mărturisire a traumei (Hartman, Assmann, 2014:35), care exclude empatia este, sugerează Borbély, o formă de istoricizare a unui trecut traumatic. Hartman se întreba: „*Cine găsește însă energia necesară –presupunând că empatia noastră nu este nelimitată –să se ocupe neîncetat de o istorie distructivă, de o cunoaștere negativă care se confruntă nu doar cu o multitudine de povestiri traumatice, dar și cu acele fenomene ale tăcerii, eschivării, negării [...]?*” (Hartman, Asmann, 2014: 64)⁴.

Pe acest fond al problematizării și relativizării conceptelor de memorie colectivă și de „datorie a memoriei”, la mijlocul anilor 2000 apar proiecte de memorie alternative, precum *O lume dispărută* (Ion Manolescu, Paul Cernat, Angelo Mitchievici, Ioan Stanomir), *Explorări în comunismul românesc* în 3 volume (Paul Cernat, Angelo Mitchievici, Ion Manolescu, Ioan Stanomir – 2004 - 2008), *Cartea roz a comunismului*(coord. Gabriel H. Decuble), *Născut în U.R.S.S.*(Vasile Ernu) sau *Tovarășe de drum. Experiența feminină în comunism* (coord. Radu Pavel Gheo, Dan Lungu), care își propun exersarea unei priviri detabuizate, pe alocuri cu accente nostalgice, asupra trecutului, revendicat nu ca istorie colectivă, ci ca amintire personală. Tot acum, impulsuri ale memoriei individuale a comunismului își găsesc expresii artistice, în special în literatură (mărturiile Gulagului devenind hipotexte pentru literatura ficțională a unor scriitori din generații diferite, care nu au memoria directă a acestei perioade istorice, precum Ruxandra Cesereanu (*Un singur cer deasupra lor*, 2013), Lucian Dan Teodorovici (*Matei Brunul*, 2011) , Filip Florian (*Toate bufnițele*, 2012), Dan Lungu (*Părul contează enorm*, 2019), Laviniei Braniște (*Sonia ridică mâna*, 2019 - care nu este decât o metanarațiune cu privire la “*imposibilitatea de a scrie despre comunism*”), existând chiar și un roman care are în centru recuperarea memoriei evreilor din România, Cătălin Mihuleac (*Deborah*, 2019) sau Ștefan Agopian cu amintirile lui (*Scriitor în comunism*, 2013). Literatura română se află după 1989 în *căutarea comunismului pierdut*. (Stanomir).

Această microliteratură se află încă în proces de legitimare, știindu-se că literatura nu mai poate fi ca înainte. Memorialistica de detenție este o fiică adoptivă a literaturii române, chiar dacă nu toată memorialistica închisorilor are valoare estetică. Analizând statutul memorialisticii de închisoare ca “un copil cu două moașe”, Sanda Cordoș precizează pe bună dreptate “ *conceptul de literaritate nu este imuabil, el se dilată și nu se mai suprapune peste cel de ficționalitate.*”⁵

Totalitarismul⁶ este un adevărat călău al secolului al XX-lea, definit, după cum constată Hannah Arendt, de două particularități esențiale: pe de o parte, de o atracție maladivă față de rău, de partea cealaltă, de un dispreț total față de viața umană. Arendt crede că triumful unui tip de individ care nu se îngrijește de viața publică, interesat cu orice preț doar de siguranța celor dragi, reprezintă hrana totalitarismului. Alături de lipsa și pierderea de interes pentru o sferă publică, altă trăsătură care apare clar în societățile de masă este izolarea dintre persoane. Arendt definește această izolare ca “boala vremurilor noastre”. Triumful totalitarismului a fost posibil mai cu seamă fiindcă a găsit o societate compusă din indivizi izolați, fără legături sociale sau politice care să-i țină uniți: “Doar indivizii izolați pot fi cu

³ Paul Ricoeur (2001), *Memoria, istoria ,uitarea*, trad. de Ilie Gyurcsik și Margareta Gyurcsik, Timișoara,Amarcord.

⁴ G.Hartman, A.Assmann, *Viitorul amintirii și Holocaustul*, Iași, Ed.Universității,2014,pp.27-58

⁵ Ruxandra Cesereanu, *Călătorie spre centrul infernului*, Ed.Manuscris, Pitești, 2018, pp.12-13

⁶ Cristina Sanchez Munoz, *Arendt Faptul de a fi (politic) în lume*, Ed.Litera, București, 2021, p.57

adevărat dominați. Hitler a fost în stare să-și construiască organizația pe terenul fertil al unei societăți deja atomizate, pe care ulterior a atomizat-o mai activ”. A avut loc desemnarea grupurilor de oameni ca inutili, iar experiența acestui ”inutil” în societățile de masă a deschis calea spre soluția totalitară. Această experiență a inutilității (obținută în lagărele de concentrare), radical nouă, este cea care aduce în scenă un nou tip de rău, necunoscut până în acel moment, pe care ea l-a definit ”*rău radical*”. Ruptura antropologică pe care a instaurat-o totalitarismul, realizând maxima care spune că ”totul este posibil”, este ceea ce indică Arendt ca apariție a unui gen de rău care reflectă violența sa extremă (de fapt ”imposibilul a devenit posibil”) și pe care ea îl numește ”*rău radical*”. ”Problema răului va fi chestiunea fundamentală a vieții intelectuale în Europa de după război”, declara ea în 1945.⁷

Literatura memorialistică și de detenție s-ar supune astfel unei investigații care impune existența unor subteme și acestea sunt trei: experiența universului concentraționar, experiența exilului și destinul unei generații în povestea unei vieți (cărțile povestite). Aceasta poate fi filtrată prin trei grade : *scriitura nonficțională (monografii ale detenției, amintiri și jurnale de închisoare, dar și romane-document – acea literatură suferită, adică trăită, scriitura realistă având ca principiu verosimilitatea (romane pornind de la experiența concentrațională) și scriitura parabolico-alegorică (antiutopii).*⁸

În cazul scrierilor românești se disting două tipuri de mărturisiri: memoriile care înregistrează numai experiența detenției, din momentul arestării până în ziua eliberării (Onisifor Ghibu), și opere complexe, alcătuite din straturi succesive de amintiri, unde spațiul temniței configurează o etapă a existenței (Micaela Ghițescu).

Din punct de vedere istorico-literar, memorialistica românească despre detenție are doi mari înainte-mergători: Ioan Slavici și Tudor Arghezi. *Închisorile mele* atestă în Slavici un strămoș meritoriu al memorialisticii de detenție, deși scrierea sa este hibridă: jurnal, pamflet, comentariu politic, mărturie.

Trebuie amintit aici și primul scriitor român care a acuzat vehement totalitarismul comunist originar, Panait Istrati, un învins care s-a lepădat de comunismul susținut cândva de aura sa fals-eroică și care și-a depășit complexul de a fi un învins și umilința de a recunoaște public acest lucru. Acesta este singurul scriitor român (convertit la anticomunism) care a intuit Gulagul și primul care a făcut un portret al figurii comunistului care încarna toate nuanțele de la ”apostol” la „canalie”.⁹

Un supraviețuitor celebru, scriitor român de origine evreiască este Oliver Lustig care a fost deportat în lagărul de exterminare Auschwitz-Birkenau, primind nr.de deținut A 112398. Scrie foarte multe cărți pe această temă, chiar un dicționar de lagăr în care analizează acest limbaj al morții, învățat odată ce intrai aici: de la o simplă prepoziție **ab** (care nu este o prepoziție care cere dativul, așa cum scrie în dicționare, ci un cuvânt care la Birkenau cerea moarte., care însemna șterge-o!, dispari!, piei!, dar nu din fața mea, ci șterge-o din viață!, dispari din lumea aceasta!) până la **zwillinge** (gemeni)¹⁰.

Printre celebrii deținuți străini care au scris despre închisoare merită amintit mai ales italianul Primo Levi, deportat la Auschwitz la vârsta de 24 de ani. Acesta a scris o trilogie despre experiența lui: *Mai este oare acesta un om?*, *Armistițiul* și *Cei aleși și cei damnați*, care reprezintă una dintre cele mai importante mărturii despre exterminare. În istorisirea lui narează destinul damnaților, cei pe care prizonierii îi numeau musulmani, probabil pentru că

⁷ Cristina Sanchez Munoz, *Arendt Faptul de a fi (politic) în lume*, Ed.Litera, București, 2021, pp.41-63

⁸ Ruxandra Cesereanu, *Călătorie spre centrul infernului*, Ed.Manuscris, Pitești, 2018, pp.9-10

⁹ Panait Istrati, *Spovedanie pentru învinși. Trecut și viitor*, Ed.Art, București, 2012, pp.49-65

¹⁰ Oliver Lustig, *Dicționar de lagăr*, Ed. Cartea Românească, București, 1982, p.8

trupurile lor se ghemuiau, incapabile să se ridice, ca în poziția de rugăciune musulmană: *Ei îmi populează memoria cu prezența lor fără chip și, dacă aș putea îngloba într-o imagine tot răul timpului nostru, aș alege această imagine care îmi este familiară: un om descărnat, cu fruntea plecată și cu umerii aduși, pe al cărui chip și în ai cărui ochi nu se poate citi nici urmă de gând.*¹¹ Și psihiatrul german Viktor Frankl, pentru care încarcerarea a constituit o experiență a căutării fundamentale a existenței, devine cunoscut prin *Omul în căutarea sensului vieții* unde face o analiză a logoterapiei, metodă folosită de el în lagăr pentru a alina suferințele celorlalți.

Pentru înțelegerea acestei experiențe concentraționare cel mai bun exemplu este *Jurnalul fericirii* de Nicolae Steinhardt pentru că ne dă unele din cele mai extraordinare mărturii despre existența închisorii politice românești (Jilava și Gherla, unde a stat din 1960 până la mijlocul anului 1964) sau despre desfășurarea proceselor ca atare.

Apărut la Editura Dacia în 1991, cu o „istorie” deloc fericită (a fost confiscat, prima dată, în urma unui denunț, în 1972), jurnalul se încadrează „literaturii ca secundar”, ca „descentralizare textuală și politică”, în terminologia lui Virgil Nemoianu din *O teorie a secundarului. Literatură, progres și reacțiune*: este jurnal într-o epocă în care individul și intimitatea trebuie să suporte agresiunea, pervertirea și asasinatul; este jurnalul unei convertiri (autentice), creștin-ortodoxe, într-o lume desprinsă violent de tradiția religioasă sau, cum a observat Eugen Negrici, o lume care polarizează negativ valorile creștinismului; este jurnal de închisoare, al unui deținut politic din „lotul Noica”, stabilind deci opoziția clară, funciară cu regimul totalitar al timpului. Aici, limbajul ca mărturie de credință este construit împotriva universului concentraționar, împotriva istoriei în ipostaza ei de forță orientată spre entropie și declin. Este, dacă doriți, o mărturie ridicată împotriva și în pofida arhivei oficiale a timpului, de către un subiect care luptă împotriva anulării libertății și a propriei ființe. Acesta este cuvântul cheie al cărții: convertirea „eroului”, metamorfoza realității macabre, transfigurarea ca dimensiune definitorie a creștinismului. Apar, în jurnal, formulări de tipul: „*creștinismul nu-i nici acru, nici temător în fața vieții. Nu propune o fugă, ci altceva mai greu și mai eficient, transfigurarea.*”

Al doilea care trebuie amintit aici este Ioan Ioanid care fusese condamnat la 20 de ani (arestat în 1952) de închisoare pentru spionaj, eliberat în 1964, când sunt grațiați mai mulți deținuți politici. Pleacă în exil, la Munchen, lucrând la Radio Europa Liberă, iar în 1991, ca și Steinhardt, de altfel, publică *Închisoarea noastră cea de toate zilele* (cinci volume la prima ediție), o carte de memorii din închisoare, una dintre cele mai bogate și autentice mărturii despre teroarea comunistă.

Experiența exilului își pune amprenta în opera scriitorului controversat Paul Goma, căruia abia în 1990 îi este publicat în românește la Cartea Românească romanul realist despre Gulagul românesc, apărut în străinătate, inițial, și tradus în perioada comunistă *Patimile după Pitești*. Paul Goma, în acest volum, numit *Cartea după Mine*, are curajul de a nu tăcea. Despre Pitești nu se vorbește, despre Pitești se tace, dar disidentul român nu a putut să nu conceapă cartea „care a început să se scrie singură” (Paul Goma, *Patimile după Pitești*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999, p. 210). Chiar dacă autorul le-a promis piteștenilor care i-au încredințat mărturiile că nu le va redacta, și-a încălcat legământul, pentru a nu fi inutile lacrimile și sângele pierdut între zidurile groase ale închisorilor. Goma consemnează aceste memorii pentru a nu exista pagini albe în istoria noastră și pentru a nu uita: „Pentru fiecare dintre noi, autori de cărți despre Pitești, de mărturii, ori doar cititori doritori să ne cunoaștem istoria (și să ne-o asumăm), atunci când vine vorba de cineva care a trecut prin Infernul Reeducării,

¹¹ Primo Levi, *Mai este oare acesta un om*, apud Arendt, Ed.Litera, 2021, p.59

singurul mod în care este drept să ne apropiem de acest fenomen-pentru a-l înțelege: în prealabil, să ne întrebăm, la oglindă:

«Și dacă, Doamne-fereste, aş fi fost eu la Pitești?»...” (op. cit., p. 222).

Același fenomen unic în Europa totalitaristă este evocat și de un alt om de litere exilat, Virgil Ierunca, intitulat *Fenomenul Pitești*, care nu este doar „o mărturie a trecutului, ci un memento, un avertisment, discurs <<profilactic>>, text exorcizator al unei istorii odioase ce trebuie împiedicată să revină.” (Cristian Moraru)

După 1989, se publică multă literatură memorialistică care se bucură de atenția cititorilor. Interesul publicului pentru mărturii directe legate de anii de teroare comunistă sau de întreaga perioadă este foarte mare. În acest context, interesul pentru istoria României, în general, mai ales pentru perioada interbelică, sporește. Literatura memorialistică face concurență ficțiunii și dintr-un gen relativ marginal ajunge în prim-planul vieții culturale. Mircea Iorgulescu crede că trăim o *ispită memorialistică*, că este vremea memoriilor și a confesiunilor, reprezentând o adevărată industrie în plin avânt. El crede că genul memorialistic este probabil genul dominant al acestui sfârșit de veac; *romanul, în orice caz, a fost detronat, întâietatea nu-i mai aparține. Pofta de spovedanie în public se dovedește la fel de insașiabilă ca și foamea publicului de spovedanii și dezvăluiri.* (Mircea Iorgulescu, *Ispita memorialistică*, în *Caiete critice*, nr.1-2 / 1987)

Alături de forme literare consacrate, precum memoriile, autobiografia, jurnalul intim, jurnalul de creație, jurnalul de călătorie, genul memorialistic de astăzi se deschide și altor tipuri discursive, precum convorbirilor, interviurilor, conferințelor, eseurilor autobiografice și chiar fragmentelor de jurnal intim care circulă pe anumite site-uri specializate pe internet. Sunt texte care cuprind mărturii ale unor oameni, cunoscuți sau anonimi, despre sine și despre lumea în care au trăit. (cartea vorbită a Elisabetei Rizea, amintirile Aniței Nandriș, seismograma unei sensibilități vulnerabile, dar în același timp a unei disperări tonice care face ca forța vieții să învingă mereu în lupta cu umilința socială și vitregiile naturii, *Munci și zile în Bărăgan* de Elena Spijavca), „Să trăiască partizanii până vin americanii”. Povestiri din munți, din închisoare și din libertate, Aristina Pop-Săileanu în dialog cu Liana Petrescu, ori „Suferința nu se dă la frați...”. Mărturia Lucreției Jurj despre rezistența anticomunistă din Apuseni, 1948–1958, înregistrată de Cornel Jurju și Cosmin Budeancă.

Memoriile Lenei Constante, singulare în literatura română, îmbină exprimarea literară a unor suferințe umane extreme cu măiestria unui artist care, pierzând totul, a redescoperit, cu migală, frumusețea unei întregi lumi.

Istoria critică a literaturii române – 5 secole de literatură de N. Manolescu în care sunt amintiți și alți memorialiști de seamă precum Dina Balș, Gh.Jurgea-Negrilești, Petre Pandrea, Petru Comarnescu, Arșavir Acterian și Jeni Acterian, Lena Constante, N. Steinhardt, I.D.Sârbu, Ion Ioanid și alții la fel de importanți ca Florin Constantin Pavlovici cu *Tortura pe înțelesul tuturor* (2001), *Istoria literaturii române de azi pe mâine* de Marian Popa, Nicolae Manolescu în *Literatura română postbelică* 2, capitolul *Jurnale, Memorii* se ocupă de memorialiști ai detenției ca N. Steinhardt, Virgil Ierunca și Ion Ioanid. Cornel Ungureanu în *Istoria secretă a literaturii române* are o addendă despre poezia carcerală și un capitol despre *Provinciile literaturii* în care abordează cazul Goma și Nandriș și un capitol inspirat intitulat *Homo religiosus, între V.Voiculescu și N. Steinhardt*. Să nu-l uităm pe cronicarul memorialiștilor Dan C. Mihăilescu cu lucrarea monumentală *Literatura română în postceaușism* în 3 volume: I *Memorialistica sau trecutul ca re-umanizare*, II *Proza. Prezentul ca dezumanizare* și vol.III *Eseistica. Piața ideilor politico-literare* sau pe Mihai Rădulescu cu *Istoria literaturii române de detenție. Memorialistica reeducărilor* (1998) „Noua literatură memorialistică a detenției trebuie considerată în primul rând ca una didactică, cea mai

importantă literatură didactică elaborată vreodată în istoria omenirii (cui i se pare exagerată poziționarea aceasta, îi voi aminti că reeducarea (...) constituie un fenomen unic – după știrile de până în prezent – în istoria didacticii universale). Caracterul didactic al literaturii române memorialistice de detenție sub comunism reprezintă una dintre trăsăturile definitorii ale acestei specii noi, pentru analist”, Maria Hulber, *Memorialistica detențiilor postbelice românești, Memorialistica românească: între documentul istoric și obiectul estetic* - Bogdan Crețu, Ofelia Ichim, Marius-Radu Clim (coordonatori).

Autorii memoriilor carcerale denunță strategiile de mistificare și de creare a unei false realități, cu scopul de a imagina pretinse vinovății de mare gravitate. Amintim, în acest sens, volumele: *Tortura pe înțelesul tuturor* (2001) de Florin Constantin Pavlovici, *Le Cachot des Marionnettes. Quinze ans de prison. Roumanie 1949-1964* (1990) de Madeleine Cancicov, *Binecuvântată fii, închisoare...* (1976) de Nicole Valéry-Grossu, *Evadarea tăcută. 3000 de zile singură în închisorile din România* (1990) de Lena Constante.

O bibliografie orientativă pentru ceea ce a însemnat Gulagul românesc oferă Ruxandra Cesereanu la finalul eseului intitulat *Călătorie spre centrul infernului*, care are ca intenție să „exorcizeze teroarea comunistă din România”. Printre cei discutați în carte se află: Lena Constante, N. Steinhardt, I.D. Sârbu, D. Bacu, Dina Balș, Teodor Mihadaș, Max Bănuș, Marcel Petrișor, Mihai Timaru, Costin Merișca, Al. Mihalcea, Corneliu Coposu, Ion Ioanid, Dumitru Gh. Bordeianu, Paul Goma, Adriana Georgescu, George Tomaziu, Elisabeta Rizea etc. fără să încurajeze o perspectivă metacritică, care să aibă în vedere tocmai chestiunea limbajului și a reprezentării traumei, sau eufemizarea ei la nivel discursiv prin recursul la un vocabular din sfera demonologiei. Spre deosebire de spațiul occidental, în România teoria traumei și teoriile reprezentării sunt marginal folosite în studiul memoriilor carcerale, fiind preferată o critică aderentă la text, tipică analizei literare. Alex Goldiș tratează recent cele două domenii de investigații – *memory studies*, respectiv *trauma studies* – în România postrevoluționară. Imaginarul traumei cu toate subdiviziunile și subcategoriile sale, poate exprima raporturile complexe dintre individ și societate, dintre Est și Vest, dintre comunism și postcomunism, îndelung tematizate de literatura română după 1990.¹²

Ceea ce este de departe comun tuturor acestor oameni care au trăit și au transcris, adesea, în memorii, una dintre cele mai crunte experiențe ale umanității, ale individului, este faptul că este reducător, relativ impropriu și greu de utilizat criteriul estetic dominant în critica literară postbelică.

Literatura carcerală a fost, după 1989, sub reflector. Exercițiile de recuperare n-au fost superficiale și amintirile din închisori au fost înregistrate cu grijă de ziare, televiziuni, edituri. Au interesat, de fiecare dată, documentele, depozițiile, cele care pot fi utile din procesul comunismului. Poeziile au preocupat mai puțin. (ultima teză de doctorat îi aparține lui Gh. Dulău, 2012). Deținuții români încarcerați, care au așternut pe hârtie experiența detenției, au marcat nu doar itinerarul istoric al poporului român, dar au realizat chiar o schimbare la față a literaturii române.

Ne axăm, deci, pe o formă hibridă, cea a memoriilor de detenție post-1989. Scopul nostru este să ne întrebăm dacă este posibilă o perspectivă transdisciplinară a literaturii române în condițiile apariției acestei efuziuni de mărturie și mărturisiri și care ar putea fi principiile sale de orientare. Cert este că o nouă istorie a literaturii contemporane nu mai poate fi concepută fără această literatură testimonială, o literatură a infernului care propune un nou

¹² Alex Goldiș, *Traumă și memorie în literatura română postdecembristă*, în *Enciclopedia imaginariilor din România*, Polirom 2020, pp377-380

tip de patos, de catharsis, având un rol soteriologic, terapeutic, mesajul mutându-se de la estetic la etic.

Eugen Simion propune o tratare a memoriilor carcerale din unghiul unei „poetici a spontaneității”. (Simion, 2002: 22)

„Literatura” generată de spațiile concentraționare reprezintă efectul literar paradoxal al traumelor istoriei recente și e un fenomen complex atât ca natură, cât și ca întindere. Natura paradoxală este dată de intersectarea actului rememorării traumei cu nevoia de a depune mărturie în numele celorlalți. Post-traumatică, colorată în emoțiile rememorării experiențelor limită ale vieții carcerale, acest tip de „literatură” are un evident caracter testimonial.¹³ (Tucan, 2018:5)

Dacă *pactul autobiografic* reprezintă contractul dintre cel care scrie și cel care citește, garantând adevărul celor istorisite, *pactul testimonial*, semnat între cel care depune mărturie și cel pentru care se depune mărturie autentifică povestea. Ambele „se sprijină pe angajamente despre care fiecare știe că sunt imposibil de ținut. Autorul promite cititorului un adevăr privitor la el (la el, la autor) pe care nu i-l poate dăru. Martorul îi promite celui pentru care depune mărturia (și a cărui figură poate să se confunde cu cea a cititorului implicit și ideal al cărții sale) un adevăr privindu-l, de data aceasta, pe cel pentru care se depune mărturie, adevăr pe care martorul trebuie să-l exprime în numele său, dar pe socoteala celui alt și pe care nu îl poate în mai mare măsură exprima. Un dublu hiatus se deduce de aici, pe care îl manifestă fiecare scriitură referențială”.¹⁴ Până la urmă necesitatea mărturiei vine ca o supraviețuire (în sensul etimologic al latinescului *supervivere*). Sau, după cum afirmă Philippe Forest¹⁵, se produce o dedublare a subiectului ce permite ca mărturia asupra imposibilului, la care obligă experiența concentraționară să nu fie într-o nimic o mărturie imposibilă, ci o necesitate etică și estetică.

Reflectând asupra aporiei scrisului după Holocaust, Giorgio Agamben glosează în marginea distincției lui Primo Levi dintre „scufundați” (cei care au pierit în urma genocidului, adevărații martori ai tragediei colective) și „salvați” (supraviețuitorii lagărelor). Primii nu-și pot istorisi propria moarte, cu toate că depoziția lor ar fi fost esențială, căci dețin experiența realului, în schimb, doar cei rămași în viață dispun de expresia experienței.¹⁶

Tratamentul formelor transdisciplinare, transgenerice și transeстетice¹⁷, precum memorialistica traumei concentraționare publicată după 1989 a vizat o literarizare a acesteia prin exploatarea dimensiunii „ficționale”. În același timp, prin integrarea lor în domeniul literaturii, aceste texte culturale hibride (prin „deschiderea câmpului literar” către ceea ce autoarea numește „obiecte culturale hibride” (mai precis, către forme intertextuale și intermediare precum *benzi desenate*, *i-phone novels*, *scriitura digitală colaborativă*) (Ursa 2015: 86–87) au fost cantonate într-un regim al secundarului: nici eseul, nici memorialistica nu sunt percepute ca fiind chiar literatură.

Dacă memoriile despre Gulagul sovietic au fost în general tratate în bibliografia internațională a temei ca un corpus aparte, care reclamă o abordare multidisciplinară, din perspectiva istoriei, politologiei, sociologiei sau a studiilor culturale, în România memoriile

¹³ https://www.researchgate.net/publication/325269659_Memoria_traumatica_si_literatura_testimoniala sursă on-line accesată la 19.09.2023

¹⁴ Philip Forest, cap. *Pentru o poetică a mărturiei în Romanul, realul și alte eseuri*, Ed. Tact, Cluj-Napoca, 2008, p.179

¹⁵ Philip Forest, cap. *Pentru o poetică a mărturiei în Romanul, realul și alte eseuri*, Ed. Tact, Cluj-Napoca, 2008, p.181

¹⁶ Claudiu Turcuș, *Estetica lui Norman Manea*, Cartea Românească, București, 2012, pp.134-137

¹⁷ https://www.philologica-jassyensia.ro/upload/XIV_2_Mironescu.pdf, sursă on-line accesată la 19.09.2023

concentraționare au fost integrate în panoramele și istoriile literaturii naționale. E semnificativ, astfel, faptul că Dan C. Mihăilescu își începe *Literatura română în postceaușism* cu o sistematică a memorialisticii în sens larg, iar Nicolae Manolescu își încheie *Istoria critică a literaturii române* cu un capitol eteroclit menit să funcționeze „ca un epilog al epocii comuniste” (Manolescu 2008: 1418) și cuprinzând memorii de detenție, jurnale literare, politice sau biografice, literatură de sertar ori disidentă.

Bibliografie

- Oliver, Lustig, *Dicționar de lagăr*, Ed. Cartea Românească, București, 1982
- ***, *Enciclopedia imaginariilor din România*, coord. general Corin Braga, I, *Imaginar literar*, vol. coordonat de Corin Braga, consultant științific Adrian Tudurachi, Iași, Polirom, 2020
- ***, *Enciclopedia imaginariilor din România*, coord. general Corin Braga, I, *Imaginar istoric*, vol. coordonat de Sorin Mitu, Iași, Polirom, 2020
- Levine, A., Peter, dr., *Traumă și memorie*, Saga creierului și a corpului în căutarea trecutului încă viu, București, Ed. For You, 2018
- Frankl, E., Viktor, *Omul în căutarea sensului vieții*, București, Vellant, 2018
- G.Hartman, A.Assmann, *Viitorul amintirii și Holocaustul*, Iași, Ed.Universității, 2014
- Sanchez Munoz, Cristina, *Arendt Faptul de a fi (politic) în lume*, Ed.Litera, București, 2021 (capitolul despre totalitarism)
- Ghibu, Onisifor, *Ziar de lagăr Caracal – 1945*, București, Ed.Albatros, 1991
- Ghițescu, Micaela, *Între uitare și memorie*, București, Ed. Humanitas, 2012
- Goma, Paul, *Patimile după Pitești*, București, Cartea Românească, 1990
- Ierunca, Virgil, *Fenomenul Pitești*, București, Ed. Humanitas, 1991
- Istrati, Panait, *Spovedanie pentru învinși. Trecut și viitor*, Ed.Art, București, 2012
- Nandriș-Cudla, Anița, *20 de ani în Siberia, Amintiri din viață*, ediție, prefață și postfață de Gheorghe Nandriș, București, Ed. Humanitas, 2013
- Noica, Constantin, *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*, București, Ed. Humanitas, 1990 în colecția “Totalitarism și literatura Estului”
- Soljenițin, Alexandr, *O zi din viața lui Ivan Denisovici*, București, Ed. “Quintus”, 1991
- Steinhardt, Nicolae, *Jurnalul fericirii*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 2003, ediția a VIII-a, ediție îngrijită, postfață și note de Virgil Ciomoș
- *** *Povestea Elisabetei Rizea din Nucșoara* urmată de mărturia lui Cornel Drăgoi, Relatări culese și editate de Irina Nicolau și Theodor Nițu, prefață de Gabriel Liiceanu, București, Ed. Humanitas, 2019
- *** *Sfinții închisorilor în Lumea Credinței: din rezistența României creștine împotriva ateismului comunist*, texte alese, prefață și note de Răzvan Codrescu, cu un cuvânt înainte de Părintele Profesor Gheorghe I. Drăgulin, fost deținut politic, București, Lumea credinței, 2014
- Crăciun, Gheorghe, *Pulsul prozei*, Iași, Polirom, 2018
- Cesereanu, Ruxandra, *Călătorie spre centrul infernului, Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste*, Pitești, Ed. Manuscris, 2018, ediția a treia revăzută și adăugită
- Forest, Philippe, *Romanul, realul și alte eseuri*, Allaphbed, Cluj-Napoca, TACT, 2008
- Marino, Adrian, *Viața unui om singur, (capitolele Închisoare și Deportarea pe Bărăgan)* București, Polirom, 2010
- Marino, Adrian, *Biografia ideii de literatură*, vol.3, Partea I, Cluj-Napoca, Ed.Dacia, 1994

- Mihăilescu, Dan, C., CASTELUL, BIBLIOTECA, PUȘCĂRIA *Trei vămi ale feminității exemplare*, București, Ed. Humanitas, 2013
- Popa, M.Constantin, *Adrian Marino – monografie*, Brașov, Ed. Aula, 2001
- Ricoeur, Paul, *Memoria, istoria, uitarea*, trad. de Ilie Gyurcsik și Margareta Gyurcsik, Timișoara, Amarcord, 2001
- Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim*, București, Univers Enciclopedic, 2001
- Todorov, Tzvetan, *Literatura în pericol*, București, Ed. Art, 2011
- Turcuș, Claudiu, *Estetica lui Norman Manea*, Cartea Românească, București, 2012
- Ungureanu, Cornel, *Istoria secretă a literaturii române*, Brașov, Ed. Aula, 2007
- Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Pitești, Paralela 45, 2008
- Popa, Marian, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, București, Ed. Semne, 2009
- *** *Dicționarul Literaturii Române*, 2 vol., București, Univers Enciclopedic, 2012
- *** *Nesupunere și contestare în România comunistă*, coord. Clara Mareș, Constantin Vasilescu, în *Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc*, vol. X, 2015, Iași, Polirom, 2015
- *** Protopopescu, Valentin, *Mari români. Povestea unui succes mediatic*, București, Ed. Trei, 2007
- Devenirea eului interior în spațiul detenției* pdf sursă on-line accesată pe 19.09.2023
- Borbély, Ștefan, „Generații fără memorie”/ „Generations without Memory” I-II. În *Observator cultural*, nr. 332/ 2006, sursă online http://www.observatorcultural.ro/Generatii-fara-memorie*articleID_15879-articles_details.html accesată la 19.09.2023
- https://www.researchgate.net/publication/325269659_Memoria_traumatica_si_literatura_testimoniala sursă on-line accesată la 19.09.2023
- https://www.philologica-jassyensia.ro/upload/XIV_2_Mironescu.pdf, sursă on-line accesată la 19.09.2023

A NOVEL OF DEPARTURE. THE LAST ROAD, OVIDIU BÎRLEA

Mihaela Hură

PhD Student, „Ștefan cel Mare” University of
Suceava

Abstract: The novel The Last Road belongs to the prose writer, the folklorist and the ethnographer, to an encyclopedic spirit and to a man who grew up among the mocans and the gold miners of the Apuseni Mountains. Undoubtedly, it can be perceived as a novel-document, a monograph of the world of mocans from Mogoș Valley, Alba County. Being the author's native region, this explains both the interest in these places and his very good knowledge of them, from all points of view – geography, climate, vegetation, history, toponyms, names, occupations, holidays, clothing, language, social relations, animal names. The fruit of a very painstaking documentation, the work is a vivid portrait of a picturesque and variegated world trying to heal the wounds caused by the First World War, without knowing that it is heading to the second.

Keywords: Bîrlea, road, shepherd, war

„Fuit Terra Mocanorum”

Ovidiu Bîrlea este unul dintre cazurile în care prestigiul unei părți a operei pune în umbră o alta. Punct de referință în evoluția folcloristicii românești, el este și autorul unei opere beletristice impresionante, care însă a rămas până astăzi destul de puțin cunoscută publicului larg. Pe 25 martie 2017, Asociația „Baia Domnilor” din Bucium a organizat, la Muzeul Etnografic al Transilvaniei din Cluj-Napoca, un simpozion prilejuit de centenarul nașterii sale. În acest scop, în 2015, Editura Casa Cărții de Știință din Cluj lansase o ediție unitară (a doua ediție) a celor patru volume de proză ale sale: *Urme pe piatră* (proză scurtă), *Șteampuri fără apă*, *Drumul de pe urmă* și *Se face ziuă. Romanul anului 1848* (romane). Ultimul roman a apărut în ediția a treia, mult mai elaborată, în 2023, la Editura Vremea din București, în colecția „Mica Romă” coordonată de Cristian Bădiliță.

Drumul de pe urmă va apărea de asemenea într-o nouă ediție, în aceleași condiții. Acest penultim roman al lui Ovidiu Bîrlea a fost publicat postum. Potrivit mărturisirilor Doinei Blaga¹, nepoată a autorului, acesta a predat manuscrisul, la începutul anului 1989, Editurii Dacia, care s-a desființat. Manuscrisul a fost recuperat de Nicolae Mocanu, care l-a publicat în 1999 la Editura Clusium din Cluj-Napoca, pe care o conducea.

Desfășurat în 26 de secvențe, subiectul romanului nu aduce, în mare, nimic ieșit din comun, mai ales pentru cei familiarizați cu proza lui Ovidiu Bîrlea. Impresia de banalitate care amenință unele porțiuni ale narațiunii nu reușește să se instaleze însă, alungată de intervenția permanentă a unor întâmplări care, nefiind uluitoare, reușesc totuși să capteze atenția. Întorcându-se de la o nuntă de două zile și două nopți, ceterașul Ionu lui Bedăr adoarme pe marginea drumului și se visează pe front. Îl trezește Todor Delauliță, care, cu lopata și târnăcopul pe umăr, merge la Valea Gălzii să caute o comoară îngropată acolo. Din

¹ Doina Blaga, „Ovidiu Bîrlea, prozator realist”, în *Discobolul*, Anul XI, nr. 121-122-123 (126-127-128), ian.-feb.-mar. 2008, p. 252.

acest moment, viața mocanilor începe să curgă natural sub ochii cititorului din alt secol, care se lasă purtat prin lumea aceasta de pe munte și dintre munți cu bucuria emoționată și plină de așteptări a celui care intră în lumea basmului. Aici însă oamenii nu trăiesc în basm, ci într-un spațiu și un timp care îi solicită fizic și psihic uneori până dincolo de suportabil.

Realitățile satelor de mocani după Primul Război Mondial sunt foarte diverse, și uneori deloc de invidiat. Fără drum de acces către orașe, oamenii coboară când și când la târg la Abrud, la Teiuș, la Bucium, cu smântână, caș, ouă și slănină. În familiile în care bărbații nu s-au întors din război, femeile și copiii învață să se descurce singuri. Unii speră la un ajutor din partea statului, ajutor care nu vine. Niște părinți își trimit fata să fure fân din hambarele oamenilor ca să-și poată crește o vacuță de zestre. Stahia, un mocan sărac, fumează ceva foarte dubios, cultivat la marginea pădurii. Bărbații petrec mult timp la cârciumă, bând mai ales vinars, iar unele neveste își găsesc împăcarea în brațele lui Brutu, flăcău frumos și voinic. Rivalele în dragoste își fac în ciudă una alteia, întrecându-se în hărnicie și în frumusețea cămășilor cu altiță, copiii sunt trimiși de mici cu animalele pe munte și își fac singuri de mâncare, oamenii sporovăiesc mereu despre orice și în sat se știe totul despre toți.

Dincolo de munca permanentă și de veniturile abia îndestulătoare, orgoliul sătenilor este marcat până la obsesie de faptul că cei din satele din vale, „țărenii”, îi numesc „mocani proști” și strigă după ei „mă mocane, mă!” Replica notarului Maxân, căruia i se plânsese de umiliința aceasta flăcăușul Remus, pare să concentreze toată prețuirea și tot dragul lui Ovidiu Bîrlea față de acești oameni năpăstuiți și neînțeleși: „... cât îi trăi, să nu uiți niciodată vorbele astea și când ți-o fi mai greu, să-ți aduci aminte de ele, adică de locul de unde ai pornit, căci aceasta îți va genera cea mai puternică armă de luptă și te va îndârji la muncă. Iar când vei ajunge om împlinit, să nu-i uiți pe acești mocani și să-i ajuți din cât îți va sta în putere (...). Ba, cine știe, poate că până la urmă vei și scrie ceva despre ei, așa cum sunt și i-ai cunoscut crescând printre ei, simpli și harnici, mulțumindu-se cu puțin, dar rezistenți în fața adversităților, la care se ajută cel mai mult cu înclinarea lor naturală spre glumă, gata oricând să facă haz de necaz, cum vine vorba. (...) Da, da, e o țară în legea ei, pentru cine are cap s-o înțeleagă.”²

Peisajul acesta uman are și paradoxuri. Oamenii își sar în ajutor fără să stea pe gânduri, iar când ceterașul rămas văduv face clacă de seceră, femeile satului vin de cu noapte să facă mâncarea pentru toată ziua. Există însă și episoade de mare cruzime – o mamă merge la un cititor în cărți pentru a-și scăpa băiatul de o fată săracă. Fata moare, peste puțin timp flăcăul se însoară cu rivala ei, alaiul de nuntă trece prin fața casei în pragul căreia mama fetei jelește, iar vătavii îi strigă urări de noroc pentru a o întârâta. Satul este evacuat din cauza radioactivității minereului exploatat de o companie germană, oamenii sunt dezrădăcinați cu suferință, însă cei doi care au refuzat să plece le sunt recunoscători nemților pentru că le dau mâncare. Mocanii trăiesc în frica lui Dumnezeu, dar aproape că îl omoară în bătaie pe cel care le-a furat caii, soluție sugerată chiar de șeful de post, care, trebuind să acopere trei comune, nu are timp de anchete. Satul este înconjurat de păduri, însă oamenii, mult timp, nu pot vinde lemne pentru că nu au drum către oraș. Când, în toamna anului 1934, armata construiește un drum pentru manevrele regale, mocanii încep să ducă lemne la Teiuș și câștigă bine, atrăgând ura celor dintr-un sat prin care trebuie să treacă. Aceștia, tot oameni cu frică de Dumnezeu, îi atacă într-o zi cu pietre și se iscă o încăierare în timpul căreia un om este ucis (notarul chemat să ancheteze crima, om cu vederi largi, dă vina pe abrutizarea țăranilor provocată de lipsa învățătorilor).

² Ovidiu Bîrlea, *Drumul de pe urmă*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2015, p. 240.

Unirea aduce câteva consecințe care îi fac pe mocani să nu privească România Mare cu ochi binevoitori. Înainte de toate, penuria de slujbași ai statului, de la învățători până la notari („– Vezi bine că țara s-o mărit cam de două ori pe cum o fost și un om cu carte nu-l poți face așa cât ai bate din palmi³”). Jandarmul trimis din fostul Regat este afemeiat și abuziv, poruncind să fie arestat și bătut până la moarte un sătean bănuț de furtul unui cal („– Iacă am stat atâta vreme cu jândarii unguri pe cap și nu s-o pomenit să moară oamenii la post din bătaile căpătate, o trebuit să vie România Mare să ne omoare!⁴”, strigă feciorul celui ucis). Fiul unei femei din sat moare în armată, la București, iar mama află că l-au omorât în bătaie „majurii”, apoi l-au aruncat sub picioarele cailor pentru a părea un accident („– Asta e ceva obișnuit, din câte am auzit eu. De altfel, toți câți au apucat a face o parte din stagiul militar la austrieci și l-au completat apoi la români au semnalat diferența dureroasă⁵”, mărturisește notarul căruia i se plânge femeia). Lipsa de calificare a funcționarilor statului, angajați fără mari pretenții și predispuși la comiterea de abuzuri, stârnește nostalgii („– Vezi, de-aia vorbesc unii că era mai bine înainte, pentru că la Franț Iosif legea era lege!”, afirmă învățătorul satului). La Liceul Militar din Târgu Mureș cei mai mulți elevi sunt din Regat, intrați fără examen, în timp ce copiii românilor ardeleni nu au școli destule. Totuși, ca o palidă încercare de echilibrare a balanței, notarul Maxân, trimis în zonă să ancheteze niște fraude, constată: „Uite, în decembrie viitor se vor împlini zece ani de la Unire și s-au putut întâmpla astfel de cazuri și aici, în administrația Transilvaniei, prin oameni crescuți aici⁶”, deși „noi, ardelenii, ne ținem mai corecți, adică mai stricți și necoruptibili⁷”.

Amintirile frontului sunt omniprezente, foștii soldați au uneori coșmaruri, tresar speriați la zgomote puternice și se stabilește între ei solidaritatea combatanților care își înțeleg unii altora spaimile. Unii îngroapă în tăcere ceea ce li s-a întâmplat, alții își povestesc experiențele. Oricât de crunte ar fi fost însă întâmplările, ei nu uită niciodată să-și scoată în evidență eroismul: „Auzi, câtă armată o fost pe fața pământului și câte tunuri or avut rușii, toate pe noi, să ne scoată afară din cetate, da' nu ne-or putut clăti nicicum! Și pușcături, de nici Ilie Proroc, cu trăznete și fulgerele lui când dă mai tare după draci, nu era mai înfricoșat! Că se scutura pământul sub noi când cădeau obuzele alea grele și făceau o groapă cât o casă, de săreau mâni și picioare în toate lăturile, da' de clătit, tot nu ne-o putut clăti, auzitu-m-ai?⁸” Cei mai mulți își cultivă gândul că au rămas în viață: „– Bine c-am scăpat, mă Ioane, și ne-am întors sănătoși. Iacă și eu am câteodată val noaptea, de mă boldește muierea speriată, da' o trece ea și asta, le-om uita toate, așa pe rând.⁹” Doar Papau nu reușește să se întoarcă acasă în întregime – amintirea unui inamic pe care l-a ucis îl face să caute uitarea în vinars. Nimeni nu îl poate lămurii de ce a trebuit să ucidă el un om cu care nu avea nimic de împărțit, iar convingerea că trebuia să-și facă datoria, convingere cu care cei mai mulți își mențineau echilibrul, nu este și a lui. Războiul îl urmărește pe Papau în toate cârciumile și în toate paharele de vinars și îi distruge viața.

Sfârșitul lumii patriarhale, aceeași parcă de când pământul, a personajelor ia chipul a trei nemți, angajați ai unei societăți din München, care caută minereu de mică, promițând locuri de muncă pentru localnici și eventual o cale ferată industrială. Satul clocotește de speranță că o exploatare îi va îmbogăți pe toți. Nu s-a găsit mică, dar s-a descoperit un alt

³ *Idem*, p. 34.

⁴ *Idem*, pp. 163-164.

⁵ *Idem*, p. 176.

⁶ *Idem*, p. 228.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Idem*, pp. 140-141.

⁹ *Idem*, p. 7.

zăcământ, care ucide la început câțiva săteni, apoi albinele și distruge vegetația. Presa anunță o descoperire senzațională în Apuseni, trecând sub tăcere efectele fatale ale minereului radioactiv. Se decide evacuarea satelor din zonă, cu promisiunea întoarcerii acasă peste 15 ani: „Dibăcia propagandistică se silea să șteargă orice deznădejde pricinuită de mutarea pe vecie, iar bieții mocani să creadă fierbinte că se vor întoarce iarăși, unde vor găsi totul cum a fost, afară de groapa uriașă pe locul unde a fost Muntele Scorobaia.¹⁰”

Mocanii își lucrează pământul, cresc animale și vând lemne. Lumea lor mai include fierari, cârciumari, tâmplari, morari, notari, preoți care se ceartă în cârciumă, șeful de post și jandarmii. O figură aparte este cea a învățătorului Macavei Cuteanu, onest, justițiar, patriot, blând cu copiii și iubitor al satului. În centrul întregii aglomerații umane stă însă Ionu lui Bedăr, ceterașul, în absența căruia satul nici nu poate fi conceput.

Puternica impresie de autenticitate degajată de roman provine în primul rând din foarte buna cunoaștere a locurilor, detaliat descrise în întreaga operă. Determinarea spațială a acțiunii este foarte precisă, prin utilizarea toponimelor reale: Dealu-cu-Sasău, Nigârleasa, Părau Ursoaii, Valea Gălzii, Valea Mlacii, Valea Țupilor, pădurea Negrilesii etc. La fel de atent este realizată și determinarea temporală, precizându-se pe alocuri anul sau durata unor evenimente, iar finalul pare un ecou moromețian: „Toamna, începea cel de al Doilea Război Mondial¹¹”. Autentică este și onomastica, pe care autorul o cunoaște din propria copilărie: Todor Delauliță, Ionu lui Bedăr, Ursu Conacii, Teodor Deoanca, Timică, popa Cot, popa Vandră, Salvina, Vârvară, Sever, Remus, Brutu, Lucreția, Stahia, Călăment, Petrea Vuchii, Aftinia Cleapului, Titu etc. Unora dintre personaje li s-au înrădăcinat poreclele mai mult decât numele: Paripu, Papau, Todoru Cruciții, Hampu, Jovenel, Trifoi Dincoastă.

Animalele au și ele nume: boii Rendea și Viran, vacile Mișca și Mândraia, câinele Mocuț etc., și devin personaje ale unor mici scene atrăgătoare prin duioșia cu care le prezintă naratorul: „O vițeluță de vreo trei săptămâni se obosise de atâta drum și rămânea în urma celorlalte. Pășea împletecându-și piciorușele, cu capul plecat și cu pleoapele lăsate a somn, câteodată cumpănindu-se să nu cadă, cum îi aluneca câte un picioruș pe jilăveala drumului din pădure. Joiana, vaca cea mai bătrână, cu clopot la grumaz, se lăsa și ea în urma celorlalte, cu grumazul întors spre cea care de abia mai pășea (...)¹²”.

Descrierile detaliate sporesc impresia de autenticitate a operei. Natura este surprinsă în toate anotimpurile și înfățișările ei, iar interiorul unei căsuțe este prezentat aproape cinematografic: „În dreapta, era o sobiță fără picioare, așezată pe niște pietroaie, în fund, câteva scânduri sprijinite la capete pe două capre de lemn, peste care se vedea întins un țol de lână albă cu dungi negre, semn că acela era patul, la stânga, sub ochiul ferestrei, o laviță pe care se înșirau ghioabe, donițe, troace, acoperite cu funduri de lemn, și șuștarul de muls. De un piron mare din perete atârna o traistă umflată de pâinea ascunsă acolo să n-o ajungă șoarecii. Peste toate stăruia un iz de vechituri afumate amestecat cu miros de paie târnuite.¹³”

Romanul se construiește printr-o permanentă intruziune a realului în ficțiune. Realitățile satelor de mocani, efectele războiului, situația politică și economică după Unire, opiniile oamenilor despre România Mare și despre atitudinea ungarilor față de români, starea precară a învățământului românesc în Transilvania, abuzurile din armată, fraudele comise de funcționari ai statului – toate acestea sunt elemente verificabile, care conferă operei un foarte evident caracter documentar. Unele dintre personaje sunt copii parțiale ale unor persoane pe care autorul le-a cunoscut și cărora le-a păstrat chiar numele; de pildă, Brutu (Brutus)

¹⁰ *Idem*, p. 347.

¹¹ *Idem*, p. 362.

¹² *Idem*, p. 64.

¹³ *Idem*, pp. 46-47.

amintește de un țăran mai învățat cu care discuta mult Ovidiu Bîrlea când mergea acasă; Petrea Vuchii este imaginea celui real, dansator și petrecăreț de legendă, pe care îl căuta aural, iar el îl cheltuia pe vin bun și pe țuică; învățătorul Cuteanu este copia învățătorului real Cuteanu, care a remarcat setea de carte a copilului Ovidiu Bîrlea și l-a ajutat să urmeze școala. Prezența a doi frați, Titu și Remus, este o surpriză atunci când devine evident faptul că drumul lor este cel al fraților Octavian și Ovidiu Bîrlea, singurii din familie plecați la studii. Copilărilor mai ales cu fratele mai mare, Sever, apoi mentorat de Titu, Remus merge la liceu, apoi se întoarce acasă, ca student, spre a înregistra pe fonograf cântecele ceterașului Bedăr pentru Arhiva de Folclor. Prin aceste personaje mai ales, romanul dobândește și caracter autobiografic, fiind, în ceea ce îl privește pe Remus, un bildungsroman.

Construcția operei are o simetrie dureroasă. La început, Todor Delauliță caută o comoară. Către final, muntele Scorobaia dezvăluie o comoară care se dovedește blestemată. De asemenea, incipitul prezintă un coșmar al lui Bedăr, care se visează pe front, iar finalul anunță următorul război ce stă să înceapă. Între aceste secvențe – multă viață și uneori câte o moarte.

Autorul se dovedește un portretist atent și abil, surprinzând elementele distinctive ale personajelor: „... cu răsul lui pițigăiat, anume făcut să înțepe urechile celor din jur¹⁴”, „era o femeie nu înaltă, pe potriua lui, cu ochii negri și cu obrazul prea alb pentru negreata lor¹⁵”. În portretizarea unui personaj urâcios răzbate și mai mult subiectivitatea naratorului: „Aceasta era într-adevăr fără soață, o mătăhăloasă și jumătate, înaltă și plină de păreau că stau să curgă cărnurile de pe ea (...). Spălăcită la obraz (...), avea ochii și mai spălăciți (...), noroc că dinții îi avea mari și lați, cu care mesteca bine tot ce-i pica între fălci, numai să fi fost cât de mult. De aceea se tot îngroșase, de cine nu o cunoștea zicea că trebuie să fie pornită grea, numai nu-și puteau da cu socoteala cam pe când îi va veni vremea.¹⁶”

Folclorist și ca prozator, autorul înregistrează mereu cântecele, strigăturile și jocurile cu ochiul celui care le-a iubit toată viața și le-a practicat cu pasiune. Ceterașul Ionu lui Bedăr ocupă un loc central în roman, fiind ceea ce Ovidiu Bîrlea numește în opera sa științifică „purtător de folclor”. Cântecele de joc, „zicala” cum îi spun mocanii, are „sunetele moi și amărui de țarină bătrână¹⁷”, sau este o „zdrâncănită pipărată¹⁸”, sau „o mocănească înțepată¹⁹”, și „pornește de undeva de pe coada groasă să se urce sprintenă, ca și cum ar sări din treaptă în treaptă până în capătul scării, apoi coboară iarăși cu aceeași sprinteneală până la capătul ei. Bedăr dă din cap zâmbind la fiecare întorsătură, întâi spre dreapta, apoi spre stânga, ca și cum ar vrea să arate că așa se poartă și viața, când înainte, când înapoi.²⁰” Jocul începe lent, apoi se dezlanțuie: „Perechile se învăteau nebunește, picioarele zdupăiau, poalele jucătoarelor se înfoiau și se plesneau între ele (...)²¹”. Entuziasmul jucătorilor și al privitorilor se consumă și prin aruncarea de strigături în tonalități variate: „*Asta n-am crezut-o eu / De la bine s-ajung rău*”, „*De când beau și nu mă-mbet / S-o făcut vinul oțet / Și vinarsul lapte fier*” etc.

Romanul este și un prețios document etnografic, surprinzând portul mocanilor, nunta, clăcile, credințele, practicile magice, elemente de medicină populară. Vestimentația „de rând”

¹⁴ *Idem*, p. 11.

¹⁵ *Idem*, p. 96.

¹⁶ *Idem*, p. 312.

¹⁷ *Idem*, p. 108.

¹⁸ *Idem*, p. 136.

¹⁹ *Idem*, p. 140.

²⁰ *Idem*, p. 212.

²¹ *Idem*, p. 351.

a bărbaților constă în cioareci cu sau fără șnur, opinci late, colțuni de lână albă, pălărie cu margini mici și fund rotund, laibăr și o tundră de pănură groasă pentru vreme rece. Femeile se întrec să-și coasă cămăși și pieptare înflorate, poartă opreg și maramă sau năframă, uneori și mărgelă. La clăci (de plug, de coasă), clăcașii sunt omeniți cu trei mese pe zi, tutun și băutură. Nunta are o desfășurare amplă, ținând adesea două zile și două nopți și implicând un alai călare, din care fac parte stegarul, vifellii, nașii, mirii, ceterașul, iar mâncarea o fac socăcițele. Când e ucis un om într-o încăierare, apar imediat bocitoarele, care își fac loc, după datină, aproape de cel bocit. Oamenii cred în Dumnezeu, ceea ce nu îi împiedică să meargă la un cititor în cărți, iar credințele lor sunt variate: că o bisericuță din apropiere e menită să-i apere de balaurul care trăiește într-o peșteră; că dracul umblă prin mori; că ceterașul era legat de un spiriduș care trăia în cetera lui, iar când omul a murit, spiridușul a plecat și a spart cetera, ca să nu mai poată cânta nimeni cu ea. Când o fată se îmbolnăvește, mama ei o descântă de deochi, stingându-i niște cărbuni și dându-i zeama să o bea. În sat se practică o medicină populară eficientă – un om aproape ucis în bătaie e salvat prin înfășurarea peste noapte în piei de oaie calde, proaspăt jupuite.

În tradiția catolicismului ardelenesc și a educației latiniste descinzând din Școala Ardeleană, Ovidiu Bîrlea nu este adeptul „artei pentru artă”, romanul, ca de altfel toată proza sa, având un pronunțat rol educativ. Poate prea pronunțat ca să mai fie pe gustul cititorului de astăzi. Notarul Maxân transmite cel mai bine această intenție didactică a operei. Discuțiile cu prietenul său, învățătorul Cuteanu, și cu mult mai tinerii Titu și Remus sunt reale expozeuri pe teme dintre cele mai diverse: plăcerile simple ale vieții, calitățile obligatorii ale intelectualului, relația dintre clerul ortodox și cel catolic, dezvoltarea tehnică masivă și noua filozofie a comodității, consecințele Unirii etc. Acesta pare să fie personajul în spatele căruia se ascunde autorul cu opiniile lui.

O particularitate a prozei lui Ovidiu Bîrlea constă în autenticitatea limbajului. După documentări masive, inclusiv la fața locului, autorul reconstituie cu acuratețe limbajul regional și arhaic, astfel încât, în absența notelor de subsol din primele două ediții, lectura romanului este foarte dificilă. Încifrarea lingvistică se compensează totuși prin farmecul acestui limbaj frust și adesea foarte plastic. „Omori-te-ar o sută de călcaturi să te omoară!”, „... și-altceva-ni-iacă!”, „... c-am umblat numa așa de calea mânzului!”, „tu-i drotul ei de lume!”, „... Brutului nu i-i de ea, cum nu mi-i mie a mânca ceapa ciorii”, „scăunuț”, „vițeluță”, „bețauos”, „a se mici”, „a flăcări” – sunt doar câteva mostre din farmecul lingvistic ce îl face pe cititor să depășească dificultățile lecturii. Ca și în celelalte volume, există și aici cuvinte care nu sunt de găsit în niciun dicționar.

Anticalofilia prozei realiste cu care ne-a obișnuit de pildă Rebreanu nu este o particularitate stilistică a prozei lui Ovidiu Bîrlea. Expresivitatea limbajului constă mai ales în reproducerea vorbirii regionale și arhaice, a unei limbi țărănești simple și dure ca și vorbitorii ei. Tot o trăsătură a întregii proze a autorului este nararea când la trecut, când la prezent. La început poate părea o scăpare, dar apoi se poate observa felul în care secvența povestită la prezent pare individualizată iar întâmplarea narată pare să absoarbă timpul doar pentru ea. Figurile de stil predominante sunt epitele, personificările și comparațiile, prezente chiar și în narare, însă fără a agasa prin abundență. Unele descrieri sunt atât de inspirate în simplitatea lor, încât elementele descrise pot fi percepute nu doar vizual, ci chiar și tactil: „Atunci văpaia iar se lățea să-i cuprindă din toate părțile, din văzduh și din pământ. De sus venea ploaia de foc, de care se mai apărau bărbații cu pălăriile (...). Dogoarea de sus ar mai fi trecut cumva,

dacă soarele n-ar fi învăluit și spicele grele, vârându-și firicelele de foc printre păiușe, ca și cum ar fi vrut să le aprindă.²²

Semnificațiile titlului sunt evidente abia în finalul lecturii. Primul care pleacă pe „drumul de pe urmă” este Todor Delauliță, alungat la azil. În urma sa, de gospodărie se alege praful, ca și cum casa nu ar fi putut trăi fără spiritul care a construit-o și a locuit-o. Nu mult mai târziu, evacuați din cauza exploatării, toți sătenii sunt conștienți că pleacă pentru totdeauna. Întorcându-se să mai ia din lucrurile lăsate prin gospodărie, câteva personaje găsesc toate casele pline de ciori și încep un ultim joc într-o răspântie: „Acuma-i lumea lor, c-a noastră iacă s-o gătat (...). Hai zi-ne una, Ioane, să jucăm acia-n vârful muntelui, că ăsta o fi drumul de pe urmă!”²³ Ultimii care se mai întorc după lucruri sunt frații Sever și Remus, care îl găsesc în casa lui de pe munte pe Ionu lui Bedăr, pornit și el pe „drumul de pe urmă”. Ieșirea fraților din sat încheie ușa romanului și a unei lumi.

Cu toate că pare să se perpetueze interpretarea conform căreia „răzbate mereu, din toată cartea, că mocanii trăiesc cu tristețea că sunt ocoliți de bine”²⁴, impresia generală pe care o produce lectura romanului nu este neapărat aceasta. Se repetă, într-adevăr, de mai multe ori versurile unui cântec: „Dă, Doamne, la lume bine, / Nu mă uita nici pe mine. / La lume bine i-ai dat / Și pe mine m-ai uitat” și ele sunt expresia sinceră a convingerii unora dintre personaje că Dumnezeu nu le mai oblăduiește. Cel care le cântă cel mai des este Papau, care nu se poate elibera de traumele frontului. În finalul operei, cântecul ajunge chiar să fie numit „al lui Papau” și e cântat pentru ultima dată la plecarea oamenilor din satul lor devenit letal. Totuși, setea de viață și dorința de glumă, de cântec și de joc par să răzbească la suprafață, acoperind tristețea întâmplărilor și a locului rămas pustiu. Dorința aceasta a mocanilor de a lua de la viață cât mai mult, ca un fel de răzbunare pentru tot ce le ia viața, o văd foarte bine ceilalți, de exemplu notarul Maxân: „Eu îi văd când vin pe aici la seceră, cum îi și-acuma, ori toamna la cules, lucrează și glumesc întruna, toată ziua numai înțepături și voie bună, de nu te mai saturei printre ei. Și când se nimerește și câte un ceteraș cu ei, colo la sfârșit, când îs mai osteniți, se pun, domnule, pe jucate și pe lălăite, de gândești că toată lumea e a lor!”²⁵ Când merg la seceră „la țară”, la șes, mocanii își iau și ceterașul cu ei și pornesc jocul oriunde, încât gazdele constată: „– Ș-ăștia joacă când s-apucă, nu glumă!”²⁶ Seceratul istovitor pe caniculă nu îi împiedică să-și arunce replici spumoase pentru a-și bate joc de zeama lungă pe care gazda le-o aduce la prânz. La claca de coasă („de iarbă”) la Ionu lui Bedăr, acesta le cântă din ceteră pe câmp, iar după cină se petrece până târziu după miezul nopții. Foștii consăteni întorși să-și mai ia lucruri lăsate prin casele lor joacă o ultimă țarină într-o răscruce înainte de a se despărți. Unul dintre săteni explică pofa aceasta imensă de petrecere și ca pe o consecință a războiului: „Aia-s anii din ștelunguri, oameni plouați și degerați, ba mâncați și de păduchi!”²⁷

Descreri de cântări și jocuri există în roman la tot pasul, mocanii apreciind abilitatea de a cânta și de a dansa poate la fel de mult ca hărnicia. Trăirea cu voluptate și cu toată ființa a petrecerilor poate fi o modalitate de sfidare a unui destin ca o zodie rea. Jucând, oamenii calcă în picioare pământul în care refuză să se ducă înainte de a smulge de la viață tot frumosul cu putință. Probabil de aceea finalul este rezervat morții ceterașului, îngropat cu cetera alături, simbol al lumii care până atunci „Fuit Terra Mocanorum”²⁸.

²² *Idem*, p. 195.

²³ *Idem*, p. 349.

²⁴ Iordan Datcu, *Ovidiu Bârlea, etnolog și prozator*, București, RCR Editorial, 2013, p. 150.

²⁵ Ovidiu Bârlea, *Drumul de pe urmă*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2015, p. 240.

²⁶ *Idem*, p. 214.

²⁷ *Idem*, p. 10.

²⁸ *Idem*, p. 361.

BIBLIOGRAPHY

1. Bîrlea, Ovidiu, *Drumul de pe urmă*, Cluj-Napoca, Editura Cărții de Știință, 2015.
2. *Discobolul*, Anul XI, nr. 121-122-123 (126-127-128), ian.-feb.-mar. 2008.
3. Datcu, Iordan, *Ovidiu Bârlea, etnolog și prozator*, București, RCR Editorial, 2013.

THE MALE CHARACTER IN CAMIL PETRESCU'S THEATRE

Roxana Kaitar

PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca

Abstract: The male identity in the camilpetresian dramaturgy is found as a close mirror reflection of the author. From the biographical data, but especially from the principles demonstrated in the philosophical work Doctrine of substance, a unique vision emerges, an alter identity of the creator himself. The male characters in Camil Petrescu's theater have a common thread with those in the epic works, at the same time hiding the deep and painful emotion of the lyrical one. Lucid hero, imbued with a sense of justice, passionate in search of unique, absolute love or a dandy who masks his erotic urges, willing to make the ultimate sacrifice for his principles, here he is under the name of masculine identities.

Keywords: character, masculine, absolut, identity, theatre

E dificil să te concentrezi asupra ideilor, fără să pierzi din vedere principiul călăuzitor al teatrului: *O întâmplare cu oameni*. Însă, după cum remarca autorul *Jocului ielelor*, „oameni e greu să crezi. E mai greu, în orice caz, decât să joci domino cu idei. Până acum nu avem decât doi mari creatori de oameni: Dumnezeu și Shakespeare.”¹

Pentru Camil Petrescu personajul este o figură atât de complexă, încât procesul de creație presupune implicare totală. Cu atât mai mult în cazul personajelor din drame. „Tocmai din pricina acestei ample, și deci dialectice, reflectări a lumii în conștiință personajele de dramă nu pot fi *caractere* în înțelesul normal al teatrului, și iată de ce Hamlet nu e un *character*. Un caracter nu e în funcție de jocul revelațiilor conștiinței sale, nu e deci în funcție de acte de cunoaștere, ci reprezintă o forță unitară neinfluențabilă...o dramă absolută trimite pe al doilea plan crearea de caractere.”² Autorul a dezbătut problema creației eroilor săi, printre personajele sale apărând tipuri exemplare prin dramatismul căutărilor și al eșecurilor, prin luciditatea lor acută, în general. Eroii săi din teatru sunt intelectuali complicați sufletește, caracterizați de nostalgia absolutului, reflexivitate exagerată, inadptabilitate, orgoliu, spirit contemplativ, refuzul compromisurilor, capacitate de analiză și sinteză, vocația introspecției, sentimentul onoarei, loialitate etc.

Inadaptatul superior a constituit, așadar, tipul de personaj pentru care a optat Camil Petrescu și în dramaturgia sa, este reprezentarea artistică a unui om mistuit lăuntric, care a văzut idei și poartă povara absolutului și a lucidității sub zodia imperturbabilă a contemplației și a cerebralității. S-a afirmat că întreaga literatură camilpetresciană constă în reluarea obsesivă a acelorași teme, cu mici „variațiuni”, punând în scenă aceleași personaje, stăpânite până la anulare de aspirația către absolut: absolutul în dragoste, în justiție, în organizarea socială. Intelectuali dilematici, eroii lui Camil Petrescu trăiesc cu iluzia că lumea degradată în care supraviețuiesc prin diferite artificii de conviețuire socială poate fi schimbată prin întoarcere la armonia monadică inițială. Tentația absolutului generează nostalgie și se finalizează cu incertitudine care, atrăgând implicit drama individului dedicat trăirii exclusive a

¹ Camil Petrescu, *Însemnări teatrale*, p. 85

² Camil Petrescu, *Comentarii și delimitări*, p. 85

unor experiențe definitive. După cum afirmă Irina Petraș „eroii lui Camil Petrescu sînt un soi special de ficționari, unii care *gîndesc* cu tot dinadinsul un *loc* în care orgoliul lor să-și poată așeza tabăra.”³

Teatrul camilpetrescian alternează de la absolut la comic sau psihologic, problematizând „ideea purității neamului boieresc”, „tipul femeii temperamentale” sau intelectualul în căutarea propriei condiții. Într-un context istoric tumultuos, generat de cele două războaie mondiale, sentimentul ce reiese din creația dramaturgului este cel de *neliniște*, după cum remarcă și Aurel Petrescu. „Camil Petrescu a creat o adevărată *natură problematică*. O astfel de *natură* nu poate scăpa din drama pe care existența o oferă inteligenței decât cu eliberarea de *condiția umană*, prin moarte.”⁴ El aduce în viață o profundă pasiune de a înțelege sensul existenței sale. Pasiunea personajului de a înțelege este trăsătura dominantă. El nu cunoaște altă ordine decât cea a conștiinței și altă chemare decât cea a lucidității.

În creațiile create pentru scenă personajele capătă noi dimensiuni, pasiunea generează energii uriașe, orgolioase, impresionante prin capacitatea de trăire a ideilor. Autorul *Jocului ielelor* este un scriitor analitic atât în romane, cât și în piesele de teatru, construind personaje frământate de idealuri care rămân la stadiul de teorie, intelectuali lucizi trăind în lumea ideilor pure, care sunt imposibil de aplicat în realitatea concretă. Concepția lui Camil Petrescu despre drama umană, evidențiază ideea că „o dramă nu poate fi întemeiată pe indivizi de serie, ci axată pe personalități puternice, a căror vedere îmbrățișează zone pline de contradicții”⁵, că personajele nu sunt caractere, ci cazuri de conștiință, personalități plenare, singurele care pot trăi existența ca paradox. O constantă a dramaturgiei sale, avându-și sorginea în nevoia acută de polemică a autorului, este duelul. Confruntarea de acest tip, duelul verbal sau fizic, cu accese de virilitate sau patetism, este o ancoră ce stă la baza desfășurării dramatice. *Act venețian*, *Mioara sau Suflete tari* reprezintă modele de conflict concentrat pe ideea de duel. „Duelul (în imagine, act, cuvânt), figură esențială a universului camilpetrescian, își revelează întreaga forță de sugestie, fascinația codului, modelând evenimentul prin regula jocului și, în același timp - prin natura acestui joc cu moartea - ispita de a trece dincolo de tipare, regăsind realul original, afirmând puterea vieții, necuprinsă în convenție, în chiar confruntarea cu moartea, în a da sau a primi moarte...”⁶ Eroii lui Camil Petrescu sunt învinși de propriul ideal, din cauza principiilor absolute care nu se pot pune în practică, nu se pot aplica în societatea dominată de imperfecțiuni. Critica a remarcat faptul că în opera lui sa nu apar „caractere”, ci oameni capabili de revelații în conștiință, ale căror acțiuni nu pot fi prevăzute.

În 1916, scrisă într-un moment de maximă tensiune cauzat de tradiționala bătaie cu flori de la Șosea în contextul atrocităților de pe frontal Primului Război Mondial, Piesa Jocul ielelor este considerate dintre cele mai fidele viziunii asupra vieții a autorului. Drama lui Gelu Ruscanu se naște din distanța neînțeleasă de mare dintre conștiință și realitatea înconjurătoare: „Câtă luciditate atîta existență și deci atîta dramă!” Din punct de vedere tipologic, Gelu Ruscanu este un intelectual dilematic, aflat într-o postură inadecvată: fiind director al ziarului Dreptatea socială, este silit să recurgă la compromisuri pentru propria supraviețuire și, mai mult, pentru a nu tulbura o ordine socială și umană de mare complexitate, ea însăși întemeiată, de-a lungul timpului, pe compromisuri și multe antinomii. Eroul are tentația absolutului, tentație izvorâtă din revelația unei lumi perfecte, sugestie alegorică pentru jocul ielelor. O serie de revelații răvășitoare vor sculpta acest personaj, pentru ca în final să aleagă soluția

³ Irina Petraș, *Schițe pentru un portret*, p. 49

⁴ Aurel Petrescu, *Opera lui Camil Petrescu*, p. 153

⁵ Camil Petrescu, *Comentarii și delimitări*, p. 111

⁶ Vodă Căpușan, Maria, *Camil Petrescu-Realia*, p.58

finală, singura capabilă de a da dimensiune dramei sale – suicidul. O primă revelație va fi în plan politic, când va constata că ministrul de justiție este cel dintâi care încalcă legea. În plan erotic va simți amărăciunea trădării de către femeia iubită, Maria Sinești. Revelația finală va apărea în momentul în care va realiza că reface destinul tatălui său. Replica lui Praidă din finalul dramei amintește de vorbele rostite de Horatius la moartea lui Hamlet (Aurel Petrescu), dar și de orgoliul luciferic: „A avut trufia să judece totul... S-a depărtat de cei asemeni lui, care erau singurul lui sprijin... Era prea inteligent ca să accepte lumea așa cum este, dar nu destul de inteligent pentru ceea ce vroia el. Pentru ceea ce năzuia el să înțeleagă, nicio minte omenească nu a fost suficientă până azi... L-a pierdut orgoliul lui nemăsurat...”⁷

Eroul este atent analizat, după cum afirmă Aurel Petrescu: „Despre eroul central al piesei se poate spune, cum s-a spus, că e lucid. E vorba de o luciditate pornită însă dintr-o supraconștiință care trăiește (romantic) destinele primordiale ale omului, amintindu-și de paradisul pierdut. Nu trebuie să surprindă, așadar, intransigența cu care nu cruță, pentru dreptate, memoria părintelui și nici senzația că între inima sa și a Mariei stă lama rece a minții. Ultralucidul iubește cu conștiința, nu cu inima. Răul ar fi al temperamentului nostru imperfect, răul din noi, inaptitudinea pentru absolutul pe care-l visăm, dar pe care nu-l putem urmări.”⁸ Să nu uităm de faptul că drama poate fi interpretată și din perspectiva teatrului politic. Nu este singura piesă, de altfel. „teatrul politic, așa cum îl înțelege Camil Petrescu, cultivă evident valoarea entuziasmului colectiv, menit a se extinde dinspre scenă în sală, iscând un efect similar în public.”⁹

Așadar, Gelu Ruscanu este evident, eroul lucid învins de propria viziune, ucis de însăși esența ființei sale.

În aceeași ordine a indivizilor pătrunși de sentimental superiorității în fața destinului, Andrei Pietraru beneficiază, ca toți eroii lui Camil Petrescu, de un portret fizic ale cărui trăsături sugerează caracteristici morale relevante: „un tânăr ca de 30 de ani, înalt, delicat, fără să fie slab. Păr castaniu, fața palidă și ochii verzi-albaștri, foarte puternici, pătrunzători. Are figura obosită de om mistuit de o frământată viață interioară. Fire bolnăvicios de impresionabilă, când prea timidă, când excesiv de violentă. O neliniște și o nestabilitate în gesturi de aparat de mare precizie, sensibil la mai multe influențe deodată.”¹⁰ Portretul etic al protagonistului reiese indirect din trăirile interioare și zbuciumul sufletească, reliefate prin analiza psihologică a stărilor trăite în profunzime de intelectualul însetat de iubirea ideală, chinuit de incertitudini și de imperfecțiunile societății, toate aceste modalități înscriindu-se în formula artistică de construire a personajului modern. Creionat succint, eroul ilustrează principalele trăsături ale personajului-cadru din opera lui Camil Petrescu: născut din frământări sufletești, hipersensibil, inadapdat superior, intelectual intransigent, dominat de lumea ideilor pure, inflexibil, analitic și interiorizat.

Andrei Pietraru este un personaj tipic, întruchipând intelectualul însetat de absolutul în iubire și trăind în lumea ideilor pure. De 6 ani era îndrăgostit în taină de Ioana Boiu-Dorcani și, ca să poată sta în preajma ei, își întrerupsese studiile și făcuse eforturi să ocupe postul de bibliotecar din casa boierului Matei Boiu-Dorcani. Această funcție este sub demnitatea și sub capacitatea sa intelectuală, motiv pentru care această decizie umilitoare îi uimise pe toți cei care credeau în el. Orgolios, ca și Gelu Ruscanu, Andrei este rupt de realitatea concretă, deoarece, însetat de absolut, crede că poate trece peste barierele sociale și poate să capete demnitatea umană de care fusese lipsit atâta vreme, din cauza condiției sociale umile. Eroarea

⁷ Camil Petrescu, *Teatru I*, p. 329

⁸ Aurel Petrescu, *Opera lui Camil Petrescu*, p.94

⁹ Vodă Căpușan, Maria, *Camil Petrescu-Realia*, p. 144

¹⁰ Camil Petrescu, *Teatru I*, p. 80

este conștientizată atunci când îi destăinuie lui Matei relația amoroasă cu fiica sa, iar acesta reacționează cu indignare și furie nestăpânite, considerându-l un „vânător de zestre”. Conflictul de conștiință se manifestă între orgoliile celor două personaje ale cuplului antitetic, la Ioana este evident orgoliul de castă, de clasă aristocratică, iar la Andrei este vorba de un orgoliu determinat de egolatrie (adorare de sine, divinizare a propriei persoane). Tânăra aparține acelei clase sociale care are rădăcini adânci în nobilimea românească, Pietraru reprezintă muncitorul intelectual. Este dovedit un mare timid în viața de zi cu zi, cu toate acestea tânărul arată o bogată viață interioară, plină de idei fascinante. Andrei rămâne lucid până la final. Tânărul bibliotecar încearcă să se sinucidă după ce a propus etalarea unei viziuni a absolutului în dragoste, viziune care se lovește din păcate, de aparenta banalitate a unor ierarhii sociale. Ca și în teatrul lui George Bernard Shaw, în piesă se manifestă vădit paradoxuri în cadrul situațiilor de conștiință. Andrei caută femeia și nu aristocrata de stirpe, dar Ioana este boieroaica bogată și de viță veche; el nu dorește să parvină pe scara socială și totuși aspirase toată viața către un loc de frunte; el are tentativa de suicid pentru iubire, dar omoară în el tocmai iubirea: „Pe dumneata te-am ucis în mine... Ești moartă... mai moartă decât dacă n-ai fi existat niciodată.”

Deși mai puțin evident, absolutul își face simțită prezența, chiar mai profund decât în piesa *Jocul ielelor*. Elementul ce leagă cele două piese este dat de căutarea absolutului. Pentru a-și dovedi puritatea ideii și supremația crezământului, Andrei se sinucide. Dorința de a dovedi că nu este un parvenit, este superioară celei de a trăi. Așadar, acest erou a trăit și a murit frumos. „Andrei Pietraru, ca toți eroii lui Camil Petrescu, este, în raport cu societatea în care trăiește, o excepție. Inegalabil în frumusețea lui sufletească, un astfel de personaj păstrează pe drept privilegiul de a fi erou al unei drame absolute.”¹¹

Apărută în anul 1919, piesa *Act venețian* este o piesă ce iese din tiparul autentic camilpetrescian, mutând atenția cititorului către decadenta Veneției din ultimii săi ani ca republică. După cum afirmă Aurel Petrescu, este „drama aparențelor calme și a izbucnirilor pasionale, a confruntărilor cinice și a francheții, a erorilor sufletești și a iluminărilor tragice, a replicilor de calculată ironie și de scânteietoare vervă.”¹² Dramatismul piesei reiese nu doar din confruntarea cu principiul fidelității într-o societate decadentă, cât din dorința de recuperare a idealului de către Alta, personajul feminin. „Evident, în *Act venețian*, dramaturgul a simplificat la maximum peisajul sufletesc al femeii, prezentându-l în contrastele cele mai puternice și mai îndepărtate: pe de o parte imaginea unui suflet idealizat, serafic, utopic, pe de altă parte desenul anodin al realității concrete.”¹³ Amestec de sarcasm și ideal, piesa anunță aspecte ale feminității ce se vor regăsi apoi în *Mioara* sau *Bella*.

Pietro Gralla este personajul central al dramei, omul superior, însetat de absolut în iubire. Cu o descendență obscură, Pietro fusese sclav, apoi corsar și urcase în ierarhia socială până la rangul profesional de proveedor (înalt funcționar public în vechea republică venețiană, însărcinat cu guvernarea unei provincii, cu diverse funcții de control - n.n.) și la cel nobiliar de conte.

Ca toate personajele dramatice ale lui Camil Petrescu, Pietro Gralla este caracterizat direct printr-un portret fizic sugestiv pentru trăsăturile morale: „un bărbat ca de 40-45 de ani, înalt, nas puternic, gura mare, nervozitate bărbătească, impulsiv”, cu o privire de oțel și o expresie înfricoșătoare care paralizează pe adversar. Aparent este foarte calm și echilibrat, dar se ghicește în el o „fierbere interioară fără egal”. Este totdeauna lucid, „până și în clipele de

¹¹ Op. cit., p.98

¹² Aurel Petrescu, *Opera lui Camil Petrescu*, p. 143

¹³ ibidem, p. 144

febră". Nicola îl caracterizează direct, spunând despre Gralla că, deși șovăie mult înainte de luptă, analizând cu luciditate toate fațetele situației, în clipa când se decide asupra soluției, acționează cu fermitate și inflexibilitate în direcția stabilită. La fel de analitic și de lucid, Pietro despică firul în patru și după ce este trădat de soția lui și, deși grav rănit, este însetat de certitudini în mecanismul atât de complex al iubirii: „Acum desfac totul, mă trudesă cu întreaga mașinărie, să văd care sunt rotițele rupte. Să văd cum a fost cu puțință o asemenea întâmplare de necrezut”¹⁴. Însetat de absolut, Gralla este preocupat de esența, de conținutul etic al omului, fiind total dezinteresat de aparențe sau conveniențe: „Suntem alcătuiți din propriile noastre fapte, câte sunt și cum sunt”¹⁵. Pentru aceeași concepție este ilustrativă replica pe care i-o dă lui Cellino, care, negăsind un argument valoric în propriul caracter, se motivează prin genealogia edificatoare: „Nu mă interesează familia dumată. Mă interesează să-mi spui cine ești d-ta”¹⁶.

Conflictul dramatic principal are ca sursă confruntarea lui Pietro, protagonistul, cu Cellino, antagonist. Confruntarea nu are resorturi sociale, ci pune față în față două sisteme axilogice (de valori) complet opuse. Dialogul se poartă pe marginea a două realități: cea politică, strategică, militară, pe de o parte, și cea erotică, pe de altă parte. Pietro apare ca un ambițios luptător pentru onoarea Veneției, ajuns conducător al flotei prin propriile merite, spirit patriotic preocupat de soarta republicii. La polul opus, Cellino nu-și cunoaște fregata, nu a participat la nicio luptă și nu a călătorit pe mare decât ca pasager, dar își recompensează periodic capitania, dovedind lipsă de conștiință de cetățean, superficialitate și iresponsabilitate. „Pietro Gralla și Cellino, cele două figuri masculine ce își revendică fiecare rolul în fața Alteii, sunt aduși împreună și de lupta navală la care trebuie să participe amândoi. „Există un raport care își schimbă polii, dacă la prima întâlnire dintre cei doi tânărul venețian ia lecții despre curaj și iubire de la comandantul flotei venețiene, acestuia i se va cere sfaturi în final despre cum sunt femeile. Pietro Gralla este un om decis, de temut chiar, convins că experiența și lectura l-au adus la *gradul cel mai bun cu puțință al existenței* devine un critic aspru și un reformator neîngăduitor, de parcă își anulează latura umană, însăși iubirea pe care o declamă este una care depășește puterea omului de percepție și de înfăptuire. Găsește un echivalent filosofic iubirii, conferind iubirii statutul unei *monade*. Greșeala pe care o face acesta constă tocmai în identificarea iubitei sale cu o idee filosofică, raportându-și întreaga viață se va pierde de sine într-o legătură imaginată mai mult decât înfăptuită. Caută prin ea o împlinire a propriei ființe: *Pietro: [...] Nu bănuiam cum există o femeie...* Crezusem că marea este tot ce e mai frumos pe lume... Acum știu că este ceva deasupra mării, pentru că are în ea esența mării, cum are în ea esența întregii creații... Astfel femeia este cheia naturii... Toate tainele sunt rezumate în ea și când un suflet de femeie ți s-a deschis ți s-au deschis toate înțeleșurile lumii... [...] În acea ierarhie de monade, care are deasupra pe Dumnezeu, monada supremă, știu că mai este o monadă în care ne este dată toată existența lumii, o monadă, care vine imediat după Dumnezeu și care este femeia... Iar deasupra tuturor celorlalte femei ești tu, monada mea, care mi-ai descoperit iubirea...”¹⁷

Ca și în cazul lui Gelu Ruscanu, Pietro pretinde iubitei sale Alta dăruirea totală, mizează pe iubirea care vine din partea ei ca fiind mereu mai mare decât este dispus să ofere el însuși. Deși îl disprețuiește pe Cellino, crezând că nimic din ce acceptă să-l definească, să-l compună, nu ar putea să atragă o femeie, tocmai cea pe care o consideră *ideală*, suferise și se degradase tocmai din pricina venețianului sadea. Cellino nu se îndoiește de binele care este

¹⁴ Camil Petrescu, *Teatru II*, p. 145

¹⁵ Ibidem, p. 137

¹⁶ Ibidem, p. 135

¹⁷ Camil Petrescu, *Act venețian în Teatru (II)*, p. 115;

reflectat în comportamentul său, nu-și impută alegerile făcute, el va fi cel care îi va descoperi *adevărata natură a femeii* lui Gralla.

Sub imperiul dramatismului tipic feminine, Alta portretizează exemplar ființa masculină: „Voi doi... Unul care a fost călăul vieții mele, altul care are dreptul de viață și de moarte asupra mea... Dar aş vrea să știți și să înțelegeți un singur lucru: abia privindu-vă împreună am găsit tâlcul soartei mele și al umilințelor mele, am înțeles că n-a fost în mine decât iubire... Iubire întoarsă poate și răătăcită, dar neconținut iubire... N-am vrut decât să dăruiesc... N-am vrut decât să aduc bucurii...”¹⁸

Vina Altei este de-a nu se întrupa cum o gândește Pietro Gralla, un ideal sinonim cu absolutul. Figura bărbatului compromise de femeia incapabilă de a-și depăși limitele, condiția.

Piesa de teatru *Mioara* (1929) a fost cea mai apropiată de spiritul creator al dramaturgului, însă, datorită criticilor fervente, va deveni și cea mai dureroasă experiență din etapa creatorului de teatru. Foarte criticată, considerată chiar cea mai slabă creație dramaturgică a acestuia, piesa va reveni uimitor în stagiunea următoare, apărută furibund de autorul său. Aici Camil Petrescu s-a decis să urmărească strict dramaticul. Viziunea asupra masculinității capătă sens. „Personajele masculine camilpetresciene, pentru care ideea e însăși feminină și mistuie în vârtejul ielelor, sunt atrase de feminitate ca spre un rău necesar, fără de care viața afectivă nu ar fi posibilă. De aceea, în confruntarea între principiul masculin și feminin, li se solicită personajelor feminine caracteristica lor fundamentală: feminitatea.”¹⁹ De data aceasta avem în față un artist, care se va izola, luându-și unic scop iubirea. Drama sa constă în anularea creatorului, chinuit de teama de-a fi înșelat. *Mioara*, deși dorește să trăiască aceeași viață luxoasă cu a grupului monden pe care îl frecventează, va rămâne alături de Radu.

Subiectul piesei nu pare să ofere nimic senzațional, la început. Pictorul Radu Vălimăreanu, îndrăgostit de *Mioara*, intră în conflict cu Gabrowski pentru niște scrisori jignitoare la adresa acesteia. Se duelează, Vălimăreanu pierzându-și un ochi. Cu toate acestea, cei doi se căsătoresc, deși obsesia absolutului îl face să creadă că infirmitatea fizică va conduce către o iubire nesigură. Drama propriu-zisă începe odată cu mutarea lor la țară, *Mioara* nemaivând parte de libertate din partea soțului. *Mioara* încearcă să alunge plictiseala prin compania prietenilor, Vălimăreanu cunoscând astfel adevărata dramă. Bănuind că ar putea fi înșelat, acesta înțelege că absolutul nu poate fi atins lângă o femeie. „Prăpastia dintre credința că *Mioara* avea să fie absolutul iubirii lui și realitatea tragică constituie axul dramatic al piesei.”²⁰ Lucrurile se schimbă datorită intervenției Linei, femeia care și-a sacrificat viața pentru binele *Mioarei*. Moartea acesteia va schimba radical cursul inițial al *Mioarei*. Ea nu-și va mai părăsi nici soțul, nici căminul. Prin ea, autorul dovedește că femeia este și ea capabilă de gesturi mari și nobile. Radu are revelația frumosului în femeia iubită, astfel fiind vizibilă forma absolutului prin figura sa. „Este singurul personaj care face vizibilă năluca absolutului.”²¹

Artistul îndrăgostit, suferind din dragoste nu poate să creeze, își amână geniul, în concepția dramaturgului iubirea și împlinirea potențialului creator nu pot coexista. Femeii i se imprimă mișcarea în funcție de primul bărbat care-i decide mersul, de aceea, *Mioara*, spre deosebire de Alta este câștigată. Radu își va împlini dorința de a o avea doar pentru el, pentru că sub influența iubirii lui se va păstra pură în fața lumii degradată și degradantă. În urma duelului cu Gabrowski este mutilat, iar schimbarea comportamentului *Mioarei* îi este

¹⁸ Ibidem, 230

¹⁹ Iolanda Iacob, *Metamorfozele eului în proza lui Camil Petrescu*, Oradea 2009, p. 79

²⁰ Aurel Petrescu, *Opera lui Camil Petrescu*, p. 100

²¹ Aurel Petrescu, *Opera lui Camil Petrescu*, 101

potrivnic stării sale. Prinși undeva în munte, ajunși la maturitatea legăturii lor, după trei ani de la incident, cei doi trebuie să găsească un alt context desfășurării iubirii lor. Ancorați fiecare în sine, Mioara și Radu își suportă însingurarea unul celuilalt din ce în ce mai greu. Astfel, gradația fiind una care ajunge la stadiul unei iubiri ce prinde valențele disperării. În finalul piesei de teatru se vor convinge reciproc că se urăsc. Gândul de-a se întoarce „într-un sat de munte” îi repugnă.

Argumentul lui Radu de a o ține lângă el este același, de a-i fi datoare, duelul fiind cel care i-a schimbat întregul parcurs al existenței sale. Lina este cea care înțelege neajunsurile acestei iubiri, de altfel firești, amândoi tineri, dorind să se dezbrace de haina grea a plictiselii, care-i conduce spre certuri lipsite de sens. Ea va fi cea care oferă acestora cadrul firesc unor tineri învățați cu o viață mondenă. Bucureștiul este cel care le oferă din nou încrederea în propriile persoane și în cel căruia se hotărâseră să-și închine viața. Drama lui Radu este aceea de a se izola în fața unei lumi care îl învățase să trăiască doar într-un anumit mod. Iubirea pe care o credea specială, gata să doboare orice primejdie, are nevoie tocmai de viața în sânul căreia s-a născut. Mioara este însă prima eroină care, contrar viziunii dramaturgului asupra femeii, va dovedi că nu este lipsită de aspirații înalte, că are un profund simț al sacrificiului și al demnității morale.

Prin această piesă, Camil Petrescu deschide o nouă cărare în dramaturgia românească, după cum afirmă Aurel Petrescu: „autorul Mioarei aduce în spațiul românesc neliniștea ibseniană a femeii dornice de libertate, aceasta găsiindu-și plenitudinea nu în divertismentul extraconjugă, ci în căsnicie. Absolutul este coborât astfel din lumea ideilor.”²²

O altă dimensiune a teatrului camilpetrescian o constituie drama de inspirație istorică. Un personaj de excepție este *Danton*, protagonistul piesei cu același titlu. Începută în 1924, piesa e continuată, după mărturisirile dramaturgului, până în toamna anului 1925, fiind rodul unei tenacități scriitoricești care o amintește pe cea flaubertiana. Propunându-și să dezvăluie într-un mod cât mai verosimil, în întreaga sa amploare, figura excepțională a lui Danton, „una din cele mai complexe personalități pe care le-a înregistrat istoria”, Camil Petrescu pledează pentru „o intuiție esențială a întregului” și pentru „așezarea personajului în cadrul lui adevărat”. Existența eroului camilpetrescian este una diagonală, a cărei măreție se clădește pe chiar propriul eșec. Ceea ce îl va pierde în fața inumanului Robespierre este tocmai acest miez „uman, preuman” al personalității sale. În plus, caracterul sculptural pe care Hegel îl atribuia, metaforic, eroilor tragici este, surprinzător, cea mai pregnantă trăsătură regăsită, la propriu și la figurat deopotrivă, în uriașa figură a lui Danton. În opinia lui Pompiliu Constantinescu, Danton este „tragedia unui om excepțional, contrazis în forțele lui de organizator politic și suprimat în rezervele lui de vitalitate”²³. Numai că tragedia nu rămâne aici numai în cadrul restrâns al psihologiei individuale-scindată, vie, contradictorie - a acestui personaj, fie el chiar unul excepțional și universal reprezentativ, adică predispus la tragic. Dimpotrivă, ca în concepția hegeliană, „morbil” tragediei se ivește în planul coliziunii dintre două patosuri individuale care nu se recunosc reciproc. Această coliziune este echivalentă cu o proiecție în exterior, în agora tragică, a unei dualități care, abandonată în granițele unei conștiințe individuale și, deci, arbitrară, ar fi dat naștere dramei pure sau absolute. Prin Danton și Robespierre intra însă în conflict, cum apreciază însuși autorul, „viața și ideea față-n față”, prăbușindu-se apoi, cu necesitate, amândouă. Referindu-se la *Moartea lui Danton*, de Georg Büchner, la care piesa camilpetresciană a fost raportată adesea, Richard Thieberger semnală dificultatea de a concilia interesul intrigii politice cu caracterul uman și cu aventura personală

²² Ibidem, p.100

²³ Pompiliu Constantinescu, *Eseuri critice*, p. 129

a eroilor. Erou popular înzestrat cu temperament vulcanic și cu geniu oratoric, devenit în final martir și profet al unei Franțe în derivă, Danton refuză să se autoexileze pentru a-și salva viața și chiar consimte în cele din urmă, deopotrivă cu autocinism și cu demnitate, să moară. Statuarul erou camilpetrescian rămâne astfel un etern purtător de hybris în fața celei mai hidoase „divinități” cu puțință: ghilotina.

Piesa rămâne un punct esențial de referință pentru dramaturgia istorică românească. „Meritul lui Camil Petrescu în istoria literaturii noastre dramatice trebuie căutat mai cu seamă în tranzlația punctului de vedere: de la forma fără fond, aspru judecată de către autorul *Scrisorii pierdute*, la drama în conștiință din *Danton*.”

Bălcescu, piesă ce se înscrie în același spectru al figurilor istorice reconstituite în forma protagoniștilor mânați de profunde scindări sufletești, este o satiră brutală, incomprehensivă la adresa „burghezo-moșierimii”. Personajul central se află mereu în centrul atenției, distanțându-se de toți ceilalți protagoniști. Ca protagonist, eroul piesei va fi magistral reprezentat în opera epică *Un om între oameni*. Datorită complexității momentului istoric, drama nu va reprezenta un succes, conform așteptărilor. În centrul său însă, rămâne un alt intelectual care a văzut idei. Cu toată propaganda comunistă, Nicolae Bălcescu este echivalentul omului intransigent, care a dus la răsturnări de situație, prin vehemența cu care și-a susținut principiile. Preocuparea pentru cercetarea minuțioasă a trecutului, pentru istorie l-a inspirat și l-a adus astfel pe Bălcescu pe scenă, apoi în romanul *Un om între oameni*. Critica afirmă că ar fi unele asemănări între Bălcescu și Camil. Din mărturisirile vremii reiese că între cei doi există „aceeași neîntinare a sufletului, aceeași pornire pasionată și lucidă a firii lor, aceeași hărnicie în cercetare, aceeași dorință de a sta la începutul unei lumi noi. Nici un poet nu își alege cu indiferență eroul și în portretul acestuia orice scriitor încearcă să se înțeleagă pe sine. Apropierea aceasta mi s-a părut încă o dată posibilă și într-un rând i-am spus lui Camil: *Bălcescu ești tu!* Camil a zâmbit surprins și a încercat să se apere: *Nu, nu, Bălcescu ar trebui să fie fiecare dintre noi.*”

Schimbând registrul, între 1925 și 1926 Camil Petrescu aduce în fața publicului o piesă, aparent o comedie ce reunește pe de o parte admirația față de I.L. Caragiale, precum și aspecte ale socialului din capitala românească, la început de secol XX. *Mitică Popescu* este evident, după nume și caracter, o replică a tiparului caragialian, este, după cum îl numește chiar autorul său, „bucureșteanul *par excellence*”. Piesa de teatru *Mitică Popescu* are și un alt reper: Mitică Ionescu din comedia lui Liviu Rebreanu, *Apostolii*. Mitică Ionescu este exemplul impostorului, dotat cu toate viciile, care face din arta disimulării un mod de existență pentru a parveni. Camil Petrescu respinge această imagine a lui Mitică și, chiar dacă personajul său prezintă o dimensiune ludică, deținând și el arta disimulării, este pentru a-și ascunde sentimentele de iubire față de patroana la care lucrează, Georgette Demetriade. Acest erou de comedie nu va stârni hohote de râs, fiind mai degrabă o replică ce va constrânge la zâmbete în colțul gurii. „Noutatea adusă de Camil Petrescu este metamorfozarea bucureșteanului într-un personaj complex, reprezentativ, la un alt mod decât cel caragialian.”²⁴ Revigorarea scenică adusă de Camil Petrescu prin această piesă a fost apreciată mai ales de public, piesa fiind jucată în stagioni repetate.

Dacă *Mitică Popescu* este o replică, invocarea lui Caragiale ca personaj aduce în fața publicului elemente ce nu țin doar de biografia dramaturgului. „Comicul în cazul acestor două piese implică existența a două lumi. Lumea din care fac parte personajele principale, Mitică Popescu și Caragiale, râde împreună cu spectatorii de cealaltă lume, suprapusă.”²⁵ *Caragiale*

²⁴ Aurel Petrescu, *Opera lui Camil Petrescu*, p. 138

²⁵ Ibidem, p. 138

în vremea lui reconstituie fragmentar aspecte ale activității, precum și ale figurii marelui dramaturg, atât din perioada bucureșteană, cât și din cea berlineză. Preocuparea pentru politic și social, într-o manieră justițiară, fac din eroul lui Camil Petrescu un supraerou. Pe parcursul piesei, o piesă ce se înscrie foarte fidel ideii de „teatru de fotoliu”, sunt surprinse fațete ale omului și scriitorului Caragiale.

Eroii celor două piese au în comun latura eroică, după cum remarcă Aurel Petrescu „Aname asemănări și deosebiri între Mitică Popescu și Caragiale privesc mai ales latura eroică. Dacă la primul, eroismul se manifestă ca o calitate pur personală, izvorâtă dintr-o natură sufletească aleasă, la cel de-al doilea depășește nota serafică. Caragiale nu e un înger contabil, ci un om care trebuie să se zbată din greu în lupta pentru existență. Căci dacă Mitică Popescu primește o fabrică spre a o administra chiar din actul I, Caragiale primește moștenirea spre sfârșitul vieții. Până aici e nevoit să ia totul pieptiș (...). Când toată lumea are impresia că Mitică Popescu își cheltuiește banii cu femeile, de fapt el își întreține sora coplesită de greutatea familială. Caragiale luptă pentru obținerea direcției Teatrului Național, unde, gândește el, va putea pune ordine, și unde va putea scrie, fiind la adăpost de orice vicisitudini.”²⁶ Cele două piese valorifică atât comicul de caracter, cât și cel de situație. Umorul, ironia și satira sunt la tot pasul, ilustrând micimea politicianului, în raport cu idealul social sau psihologic.

Figura masculină camilpetresciană este, așadar, întruchiparea ființei înseși a creatorului său. Principiile ce stau la baza substanțialismului, a viziunii sale filosofice, se ramifică într-un hățiș al formelor, ca o rețea bine articulată. Teatrul camilpetrescian glorifică prin eroii săi luciditatea și absolutul, într-un continuu joc al aparențelor.

BIBLIOGRAPHY

Baciu, Gabriela, *Actorul în variile tipologii scenice din dramaturgia lui Camil Petrescu. Pentru un teatru lucid*, Editura Universitară, București, 2012.

Băicuș, Iulian, *Opera lui Camil Petrescu*, București, Editura Corect Books, 2012, e-book.

Călin, Liviu, *Camil Petrescu în oglinzi paralele*, Editura Eminescu, București, 1967.

Călinescu, Matei, *Camil Petrescu*, în *Aspecte literare*, Editura pentru Literatură, București, 1965.

Căpușan, Maria Vodă, *Camil Petrescu-Realia*, Editura Minerva, București, 1988.

Elvin, Boris, *Camil Petrescu. Studiu critic*, Editura pentru Literatură București, 1962.

Ghidirmic, Ovidiu, *Camil Petrescu sau patosul lucidității*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1975.

Glodeanu, Gheorghe, *Măștile lui Proteu*, București, Editura Fundația Culturală, Libra, 2005.

Iorgulescu, Mircea, *Postfață la Camil Petrescu: Act venețian, Danton*, București, 1984.

Petraș, Irina, *Camil Petrescu. Schițe pentru un portret*, Editura Demiurg, Cluj-Napoca, 1994.

Petrescu, Aurel, *Opera lui Camil Petrescu*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972.

Petrescu, Camil, *Comentarii și delimitări în teatru*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Florica Ichim, Editura Eminescu, București, 1983.

²⁶ Ibidem, p. 141

- Petrescu, Camil, *Modalitatea estetică a teatrului*, ediție îngrijită de Liviu Călin, Editura enciclopedică română, București, 1971.
- Petrescu, Camil, *Note zilnice*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Florica Ichim, Editura Gramar, București, 2003.
- Petrescu, Camil, *Teatru*, vol.I-IV, studiu introductiv de H.Bratu și V. Mogulescu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1957.
- Petrescu, Camil, *Teze și antiteze*, ediție îngrijită și note de Florica Ichim, prefața de Camil Petrescu, Editura Gramar, București, 2002.
- Petrescu, Camil, *Documente literare. Din laboratorul de creație al scriitorului*, Editura Minerva, 1979.
- Petrescu, Camil, *Aici se repară ieftin roata norocului*, Baia Mare, Editura Actaeon Books, 2018.
- Popa, Marian, *Camil Petrescu*, Editura Eminescu, București, 1982.
- Sava, Ion, *Teatralitatea teatrului*, Editura Eminescu, Colecția Thalia, București, 1981.
- Sebastian, Mihail, *Eseuri. Cronici. Memorial*, Editura Minerva, București, 1972.
- Sârbu, Ion, *Camil Petrescu*, Editura Junimea, Iași, 1973.
- Serghi, Cella, *Pe firul de păianjen al memoriei*, Editura Polirom, Iași, 2013.
- Sitar-Tăut, Daniela, *O restituire: Camil Petrescu – Aici se repară ieftin roata norocului*, revista „Nord literar”, nr. 11-12, noi.-dec. 2018
- Solomon, Dumitru, *Problema intelectualului în opera lui Camil Petrescu*, Edit. S.P.L.A., București, 1958.
- Vianu, Tudor, *Despărțirea de Camil*, în *Scrieri despre teatru*, Editura Eminescu, București, 1977.
- Vartic, Ion, *Spectacol interior*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1977.
- Vianu, Tudor, *Arta prozatorilor români*, Editura pentru literatură, București, 1966.
- Vianu, Tudor, *Scriitori români din secolul XX*, Editura Minerva, București, 1979
- Vlad, Ion, *Aventura formelor. Geneza și metamorfoza „genurilor”*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996.
- Zaciu, Mircea; Papahagi, Marian; Sasu, Aurel – coordonatori, *Dicționar esențial al scriitorilor români*, Editura Albatros, București, 2000.

"TRAPPED BETWEEN THE BAKE OF THE SEARING TAR AND THAT OF THE BLUE SKY". THE HISTORIC FIGURE BEHIND THE CHARACTER FRED VASILESCU FROM PROCRUSTES'S BED

Dan Dinistrianu
PhD Student, „1 Decembrie 1918” University of
Alba Iulia

Abstract: This article is part of a larger study aimed to study the mediatic discourse in modernist fiction. During our research, we discovered several clues linking the Romanian historical figure George Constantin Bibescu and the Camil Petrescu's fictional character Fred Vasilescu, from one of the most technical Romanian modernist novels, which is Patul lui Procrust (Procrustes's Bed). We know already from Professor Ioana Pârvulescu's Return to Interwar Bucharest that the Jewish actress Leny Caler was a female model behind some of Camil Petrescu's female characters. The Romanian modernist confesses that he was significantly inspired for his novels by reading the newspapers and magazines of the time, estimating that this mediatic documentation took him some 10-15 years. However, he is left with enough clippings to last him for another two novels. Back to Procrustes's Bed, we follow this mediated relationship between reality and representation, in report to Fred Vasilescu.

Keywords: Fred Vasilescu, Procrustes's Bed, media

La excursia de la Techirghiol Fred se remarcă prin mașina pe care o conduce, iar pasiunile sale ieșite din comun – știm despre el că practică boxul și canotajul, că este un formidabil pionier al aerului sau că Fred crește cai de curse – ne erau familiare deja de mai devreme.

“Noi plecasem în sâmbăta asta, un grup întreg, încărcat în *Austro-Daimlerul* meu... rabla, cum era poreclită de băieți și fete din spirit de antiteză, căci altminteri, cu cei opt cilindri ai lui, era o torpilă mare, boțoașă, de nichel alb-albastru și piele cafenie la fotolii.” (Petrescu, *Patul lui Procrust*, 2010) (Fig. 1).

Fig. 1: Reclamă la reprezentanța Austro-Daimler din Brașov (Siebenbürgerisch Deutsches Tageblatt, 31.12.1924)

Pentru a-și cumpăra jucăria, Fred probabil că s-a deplasat la Brașov, unde se afla reprezentanța națională *Austro-Daimler*, potrivit reclamelor publicate în ziarele vremii. Într-o altă campanie publicitară, de data aceasta la București, producătorul instruește potențialii clienți să evite achiziționarea de Daimlere second-hand, deoarece motoarele acestora ar fi putut suferi ”renovări” în străinătate.

Un aviator pasionat, Fred este la fel de interesat de motoarele de avioane. De-a lungul romanului ni se permite accesul la diferitele îmbunătățiri, sau customizări pentru cititorii mai tineri, pe care Fred le aduce aparatului său de zbor, un *Bréguet*. Astfel, el adaugă rezervoare de benzină suplimentare pentru a dubla cantitatea de combustibil cu care poate zbura, permițându-i astfel *Bréguet*-ului să parcurgă distanțe record, iar cele patru tone rezultate cer, la rândul lor, modificarea trenului de aterizare al avionului.

Aflăm că decolarea sa către Capetown este acoperită de toată presa semnificativă și că aceasta se dovedește o ocazie perfectă pentru Fred de a-și aduce în discuție testamentul, în care își lasă cea mai mare parte din avere – caii, avionul (din care nu va rămne mare lucru), un teren – către Doamna T. În descrierea avionului său *Bréguet*, Fred folosește același termen ca și pentru Austro-Daimler, ”o torpilă”, de data aceasta una zburătoare. Prin definiție o armă subacvatică, torpila este scoasă din mediul său și relocată de narator – mai întâi pe șosea, iar apoi în aer. Revenind la termen, creatorul lui Fred demonstra din nou că este la curent cu cele mai recente realizări tehnice.

În 1929, *Austro-Daimler* crea un model special, pe care îl boteza Austro Daimler ADR „Torpedo”, personalizat pentru pilotul de curse Hans Stuck, cel ce avea să câștige 46 de raliuri de coastă. În procesul de debarasare vis-a-vis de orice putea însemna o greutate suplimentară luată la bord, Torpedo-ul lui Daimler își abandonase ușile și aripile, își scurtase șasiul și fusese contruită din lemn, în loc de metal, toate acestea crescându-i raportul putere/greutate. Mașina avea șase cilindri – în comparație cu cei opt, ai modelului folosit de Fred – dar pistoanele erau fabricate din aluminiu pentru a obține elasticitatea necesară în cursele de viteză pe traseu montan. (Fig. 2).

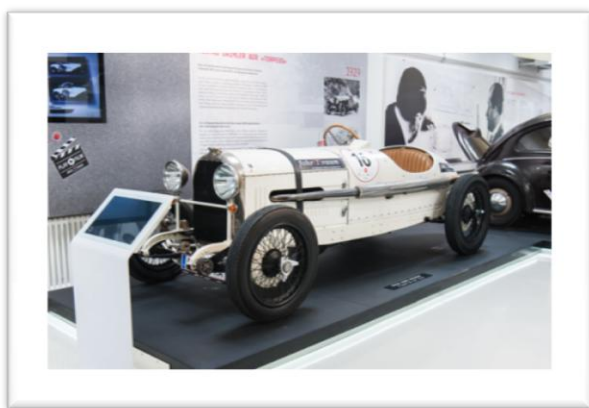

Fig. 16. Tehnologia care inspiră automobilul lui Fred

(Photo credit: Peter Bovy fotografie. The stripped-down, white-painted bodywork, with its coffee-brown leather interior might have been an inspiration source behind Fred Vasilescu's own road torpedo.)

Un aventurier în toată puterea cuvântului – prietenii îi spun Aviatorul, în plus, Fred are succes la doamne – el are în istoric de două accidente de mașină, acoperite de un *Le Progrès* bucureștean și un alt accident de avion. De asemenea, el este deținătorul a trei recorduri pe care stabilise cu avionul său. Deși poartă o ținută diferită la fiecare ocazie, Fred mărturisește că i-au rămas puțini bani de cheltuit pe haine, deoarece marile sale pasiuni – caii și aeronavele îi cheltuiesc majoritatea resurselor. Devine evident astfel că *Torpedo*-ul lui Daimler a fost inspirația din spatele unora dintre caracteristicile mașinii lui Fred, deși nu în totalitate. Fred conduce un motor mai mare și are loc să-și ia prietenii cu el în vacanță, spre deosebire de *Torpedo*-ul original, care era proiectat ca monopost.

Camil Petrescu dovedește o vocație înăscută pentru tehnică și noutate, pe care o manifestă atât ca romancier, cât și ca jurnalist. Ioana Pârvulescu amintește că prozatorul imaginase pe hârtie un fel de balon-parașută. La 19 decembrie 1929, Camil Petrescu publică un omagiu adus exploratorului Roald Amundsen, care murise într-un accident de avion deasupra Mării Barents în timp ce încerca să-și salveze colegii, o echipă de exploratori care se întorcea de la Pol. În articol Petrescu spune: “A murit ducându-se să scape de la moarte câțiva tovarăși. Când zicem a murit, socotim că expresia nu este exactă. Știm că s-au găsit și resturi din avionul în care străbătea oceanul înghețat cu Guilbaud. Dar avem impresia că acest sbor, această moarte nu sunt decât o dispariție în zăpezi, o spirituală contopire cu fantomele de ghiață și cu zesturi de diafane ale meșterului alb asemeni unei înălțării de profet.” (Petrescu, Comemorarea lui Amundsen, 1928, p. 3)

Într-una dintre scrisorile sale către Emilia, Ladima relatează că s-a împrietenit cu un aviator din Pipera, dându-ne astfel informații despre numele pistei de aterizare pe care o folosește Fred. Întregul episod al plecării sale către Cape Town, în care-și lua rămas bun din zbor de la o Doamnă T. aflată la rândul ei, la volan, are loc în Aerodromul Militar, unde Fred, “cel mai cunoscut pilot din literatura română” (Ciocârlie, 2020), găsisese un hangar potrivit pentru avionul său. Un neînfricat pionier al zborului, Fred moare când *Bréguet*-ul său se răstoarnă într-o aterizare forțată și din nou textul este echivoc: Să se fi sinucis eroul lui Camil Petrescu? Dacă a făcut-o, aceasta reprezintă forma supremă de autocenzură. Moartea sa este anunțată într-o ediție specială, asemenea morții lui Ladima înainte de el.

“GROAZNIC ACCIDENT DE AVION

Aviatorul Fred Vasilescu a capotat, voind să aterizeze, din motive necunoscute încă, lângă Ciulnița. Autoritățile au plecat la fața locului. Cadavrul zvârlit din nacelă și decapitat e păzit de jandarmi. S-a deschis o anchetă pentru cercetarea cauzelor.” (Petrescu, Patul lui Procust, 2010)

Aflăm că Fred a început să zboare în 1926 și că doar câțiva ani mai târziu se lupta deja să îmbunătățească diverse recorduri mondiale. Presa epocii acorda o mare importanță acestor recorduri. Se puneau la bătaie sume mari pentru a-i recompensa pe învingători. Lumea aviației urmărea să treacă în mentalul popular de la pionierat la a fi considerată un mijloc de transport fiabil și nu doar rapid. Militar vorbind, Primul Război Mondial demonstrase potențialul aviației în luptă, prin urmare erau acum stimulate și inovațiile de design și cele tehnologice. Acordarea acestor premii record, sponsorizări și, în cele din urmă, alocarea de mai mult spațiu în gazete pentru acești temerari, era modalitatea industriei de a câștiga atât în popularitate, cât și de a progresa în tehnologie. Era o perioadă în care Charles Lindbergh devenea primul ”reprezentant” al Antantei care a traversat Atlanticul la bordul lui *Spirit of New Orleans*, câștigând premiul Orteig la doar câteva săptămâni după ce stabilise un nou record de viteză transamerican, o perioadă în care Clarence Chamberlain parcugea cea mai mare distanță într-un singur zbor. În Marea Britanie, cotidianul *Daily Mail* organiza propriile sale competiții aeronautice, ai căror câștigători primeau premii în bani.

În România, paginile revistei de aviație *Aeronautica* erau un fel de showroom tipărit pentru nou îmbogățiți, unde apăreau ilustrații pe toată suprafața paginii unele după altele, într-o perioadă în care publicitatea românească se baza mai mult pe text. Toate aceste recorduri primeau acoperire mediatică din belșug prin fotografiile și poveștile ce le însoțeau. Ediția aniversară din aprilie 1929 – zece ani de la Unire – titra printre articolele sale: „Elena Stoinescu Caragiani – Cea dintâi aviatore română”, „Un premergător român: inginer Traian Vuia”, „Ferdinand – Întâiul rege al României Mari”, „Mareșalul Foch”, un compendiu de știri alcătuit din zeci de reportaje scurte, nu mai lungi de 50 de cuvinte și bazat aproape exclusiv pe recordurile nou stabilite și pe accidente de aviație ale celor mai puțin norocoși care le încercau, înțesat de numeroase afișe publicitare pentru producătorii de avioane și de mașini deopotrivă.

Printre acestea, noul model Ford cu numeroasele sale dotări. Mașina avea lumini și ștergătoare de parbriz electrice, iar plăcuțele sale de înmatriculare erau iluminate cu o „lampă de tăblie”, suspensia era hidraulică, pornirea se făcea în sfârșit „automat” cu ajutoiul unui electromotor, iar scaunele față erau reglabile. Renault și Frații Dodge vindeau printr-o reprezentață comună. Louis Breguet își prezenta noul model monomotor, biplanul *Bréguet XIX*, anunțat ca aeronava lui Costes și Le Brix. Un alt număr (1927) al aceleiași reviste ne informează că aviatorii Costes și Le Brix au zburat peste Atlanticul de Sud din Africa până în America Latină într-un biplan *Bréguet* care fusese gândit să fie utilizat exclusiv deasupra solului.

George Valentin Bibescu este unul dintre pionierii aviației românești și vom vedea dacă se susține afirmația că acesta este și prototipul din spatele personajului Fred Vasilescu. Înaintea lui Fred, George V. Bibescu a trăit cu siguranță o viață pe multe dintre coordonatele sportive adoptate de personajul lui Camil Petrescu din roman. George Valentin Bibescu este fondatorul asociației Automobil Clubul Român, care în 1914 devenea Automobil Club Regal Român. Bibescu este și organizator al diferitelor curse de raliuri în România și în alte țări. Ulterior a înființat Clubul Aviatic Român și Aerodromul Băneasa. Desigur, Fred Vasilescu era și un antrenor pasionat de cai de curse – dar înainte de 1900 hipismul devenise deja sport olimpic, iar președintele Comitetului Olimpic Român avea să fie nimeni altul decât același

Valentin Bibescu. În paginile revistei oficiale publicate de Automobil Clubul Român, *Automobila*, se regăseau curse de mașini, știri din aeronautică, curse de cai și atletism. Pe scurt, revista cuprindea în mare parte aria de interes a ale lui Fred Vasilescu. Ne amintim de apartamentul lui Fred, pe care Doamna T. îl echipase pentru ca Fred să se poată antrena la mai multe sporturi olimpice. Ca o curiozitate, George V. Bibescu a primit cadou prima mașină de la părinți când avea 14 ani și a înmatriculat-o cu numărul 0.

În 1901, Bibescu a condus de la Geneva la București cu o viteză medie de 25 km/h, ceea ce nu era puțin pentru vremea respectivă. Și George Bibescu a fost din nou cel care a fost pionier în călătoriile transcontinentale când, împreună cu soția și de prieteni și luând în bagaj 18 roți de rezervă și 15 butelii de gaz, a călătorit la Isfahan, în Iranul de astăzi. (Fascinantul George Valentin Bibescu, sportsman și prinț veritabil, n.d.)

Vestea primul raliu al Prințului Bibescu în România s-a răspândit prin afișe în tot Bucureștiul anulului 1904. Cursa a fost câștigată chiar de organizator, care a condus până la Giurgiu și înapoi în 108 minute. (Munteanu, 1985, p. 39)

Valentin Bibescu a fost fiul unui temut trăgător și scrimer, căci George Bibescu – tatăl a luat parte la numeroase dueluri, apărându-și numele împotriva unor prinți încoronati sau a unor jurnaliști care-l supărau. Pasiunea tatălui a mers până la a colabora la scrierea *Les tireurs au pistolet*. Acest aspect al istoriei familiei Bibescu ar putea sta la baza duelului dintre Fred și Ladima în timpul evadării lor de vară la Techirghiol, încercând fiecare să o cucerească definitive pe Doamna T.

Ca pionier al zborului – Bibescu a primit permisul de pilot cu numărul 20 în lume, a pus laolaltă incursiuni aeriene, spectacole aeriene și a antrenat zeci de tineri români. Pentru a reproduce entuziasmul unei mulțimi adunate pentru un astfel de spectacol aerian organizat de principele Bibescu, cităm dintr-un periodic al vremii.

”Ca prin farmec vuitetul mulțimei încetează. Toți ochii sunt ațintiți asupra aparatului. E o tăcere desăvârșită și cei patruzeci de mii de oameni își țin respirația. Deodată, se aude un zgomot ușor care crește încetul cu încetul, e motorul, care a fost pus în mișcare. A fost un moment de neuitat. Helicea aeroplanului începe să se învârtască din ce în ce mai repede, aparatul se pune în mișcare. După un parcurs de vreo treizeci de metri pe pământ, roata de la spate se ridică în aer. O mică înclinare dată aripelor celor mari și tot aparatul se saltă de la pământ, îndreptându-se cu mare viteză spre Bucurestii Noi. Publicul izbucnește în urale și aplauze tumultuoase, cu ochii fiind la pasărea aceea uriașă, care începe să se piardă în zare, urcându-se tot mai sus în văzduh. În mai puțin timp de un minut a trecut dincolo de gardul din fund al hipodromului. Deodată Blériot face un viraj la stânga. Și apoi ia direcția spre tribune, iată-l din ce în ce mai aproape, plutind ușor ca un vultur imens cu aripele întinse. Helicea din față se învertește cu atâta repeziciune, încât nici nu se mai vede. Aripele cele mari puțin înclinate, cârma de adâncime de asemenea, iar la spatele motorului aviatorul, căruia nu i se vede decît capul. Asemănarea cu o pasăre e uimitoare.” (Nădejde, 1909, p. 4)

Invitatul special fusese francezul Louis Blériot, care tocmai devenise primul aviator care a traversat Canalul Mânecii pe calea aerului, asigurându-și premiul oferit de *Daily Mail* ce valora o mie de lire sterline.

Doar un an mai târziu, un articol din *Tribuna* ne anunță că George Valentin Bibescu atinsese „marele succes” de a trece Dunărea la bordul aeronavei sale. (George Valentin Bibescu, 1910, p. 7) În primele decenii ale aviației, cel ce reușea să rămână aeropurtat pe o distanță de 3 kilometri la viteze de 65-70 km/h devenea subiect de știri.

Cam 15 ani mai târziu, în 1925, același aviator francez, împreună cu producătorul de motoare Lorraine – Dietrich, aveau să ajute la înființarea fabricii de avioane românești IAR

Braşov, în parte pentru a pune capăt recentelor achiziții dezastruoase făcute în numele armatei române.

Bifând majoritatea mitingurilor auto autohtone, pe multe dintre care le organizase el însuși, în 1928 și 1929, Bibescu, însoțit de un mecanic și un tâmplar, conduce prima expediție românească în Africa. Bazându-se pe două mașini, un *Packard* și un *Chevrolet*, ei călătoresc prin Tanzania, Uganda și Kenya. Safariul, după cum însuși Bibescu mărturisește, este inspirat de dragostea lui Hemingway pentru zăpezile din Kilimanjaro, pentru lei, antilope gnu și rinocerii din jungle și este presărat, la rândul lui, cu propriile sale aventuri de vânătoare. La un moment dat, cei trei temerari rămân blocați zile întregi după ce una dintre mașinile lor alunecă de pe puntea unei nave în apa unui lac african. Apoi, unul participanții la safari face malarie, iar primul *Packard* este pierdut în Mombasa. După ce au comandat o altă mașină, un *Packard* cu opt pistoane – vedem un motor similar pe *Austro-Daimlerul* lui Fred – cei trei temerari reușesc cumva să rămână în viață, traversând mai întâi Africa Centrală. Sunt primiți ca niște eroi la reprezentanța Packard din Paris, iar vehiculul lor victorios este expus împreună cu hărțile folosite. (Lazăr, 1969, p. 2)

La momentul publicării romanului *Patul lui Procust*, Valentin Bibescu era președintele *Fédération Aéronautique Internationale*, organizație pentru a cărei înființare Bibescu a jucat un rol cheie. În timpul unei expediții aeriene pe care a făcut-o în India în această calitate, mașina zburătoare a prințului Bibescu a aterizat forțat, răsturnându-se într-un șanț de pe marginea drumului și arzând complet. Bibescu și majoritatea pasagerilor au fost răniți, dar au ieșit în viață. Cu toate acestea, unul dintre ei a murit la scurt timp după accident. Prințul Bibescu nu și-a recăpătat niciodată deplinătatea puterilor fizice după arsurile suferite.

Aeronava, un trimotor Ford, numită popular „*Tin Goose*”, a fost produsă între 1926 și 1933, într-o perioadă în care Ford era unul dintre cei mai mari producători de avioane din lume. Potrivit lui Bibescu, incidentul a început când una dintre elice a lovit un vultur, ceea ce a fost suficient pentru a trimite avionul violent către sol. În 1933 Bibescu face un alt turneu aerian, de data aceasta în Africa. Aterizează cu avionul său în Egipt, Africa Ecuatorială, Sudan, Africa de Vest. El însuși membru al Aero Clubului, Fred Vasilescu plănuiește o expediție aeriană în Africa de Sud, dar trebuie să se mulțumească până la urmă cu Izvoarele Nilului. Prin asta, el imită expedițiile lui Bibescu în Africa. În 1931, cu doi ani înainte ca *Patul lui Procust* să fie publicat pentru prima dată, citim despre planurile prințului Bibescu de a trimite un avion de la București la Cape Town. Pentru președintele *Fédération Aéronautique Internationale* din Paris și al Aero Clubului Român, zborul a reprezentat o piatră de hotar în călătoriile aeriene. Când avionul ajunge la București, denumirea acestuia devine lizibilă: Regele Carol II.

BIBLIOGRAPHY

Ciocârlie, C. (2020, octombrie 23). Cerul deasupra Bucureștiului. România literară(44).

Fascinantul George Valentin Bibescu, sportsman și prinț veritabil. (n.d.). Retrieved from www.dosaresecrete.ro: <https://dosaresecrete.ro/fascinantul-george-valentin-bibescu-sportsman-si-print-veritabil/>

George Valentin Bibescu. (1910, septembrie 21). Tribuna(201).

Lazăr, D. (1969, noiembrie 9). Trei români traversează Africa în automobil. Sportul popular(720).

Munteanu, I. (1985, aprilie 1). Automobilul de competiție. Știință și Tehnică(4).

Nădejde, I. (1909, octombrie 20). The Aviation Meeting. Adevărul(7229).

Petrescu, C. (1928, decembrie 19). Comemorarea lui Amundsen. *Universul*(295).

Petrescu, C. (2010). *Patul lui Procust*. București: Jurnalul Național.

IDENTITY LANDMARKS IN THE CONSTRUCTION OF PANAIT ISTRATI'S CHARACTERS

Daniela Turcu (Bobu)

PhD Student, „Dunărea de Jos” University of Galați

Abstract: Analysing the issue of identity in relation to otherness, we focus our reflections on the characterological types representative of Panait Istrati's writing, in order to highlight the identity dimension of Istrati's work. It is obvious that the literary analysis of Istrati's writing is not possible without identifying the particularities of the narrative chronotope and the network of symbols, recurring metaphors. In the bundle narratives, Panait Istrati places characters who are always travelling, their adventures being primarily initiatory. Friendship is often established between Istrati's characters, whether outlaws or intellectuals, itinerant merchants or simply vagabonds, and this often extends to the brotherhood of the cross. The myth of friendship and the passion for freedom are just some of the phrases loaded with new symbolic meaning.

The ordering criterion for analysing Istrati's characters remains the classification made by the academic Eugen Simion in 2019, and the reference texts are illustrative of the Danube-Balkan Cycle (Chira Chiralina, Ciulinii Bărganului) and the outlaws' prose cycle (Domnița de la Snagov, Prezentarea haiducilor).

With heroes thirsting for friendship, love, freedom and truth, the writer has succeeded in foraying the deepest horizons of the human being, illustrating one of its identity hypostases, the divinity in man.

Keywords: character typology, narrative identity, recurring symbols and metaphors

Recrutate din realitatea imediată a meleagurilor natale, personajele lui Panait Istrati trăiesc cu egală intensitate în prezent și în trecut, vădind o sensibilitate aparte la factorul timp, în dubla lui ipostază, de istorie colectivă și de memorie individuală și subiectivă.

În narațiunile tip mănunchi, Panait Istrati plasează personaje ce călătoresc mereu, aventurile lor fiind, în primul rând, inițiatice. Între personajele istratiene, haiduci sau intelectuali, negustori ambulanți sau pur și simplu vagabonzi, se stabilesc adesea relații de prietenie, ce ajung până la frăția de cruce. Mitul prieteniei și pasiunea pentru libertate sunt doar câteva sintagme încărcate de noi valențe simbolice.

O sumară survolare a unor observații critice, dincolo de orice nuanțe interpretative, ne semnalează că există o vizibilă interferență între parcursul biografic și scrierile lui Panait Istrati. În acest sens ne raportăm la noua grilă de analiză făcută de academicianul Eugen Simion¹ – faza autobiografică în patru compartimente: 1) *Ciclul dunărean-balcanic*; 2) *Ciclul prozei haiducești*; 3) *Ciclul prozei picarești*; 4) *Proza confesivă*. Astfel, urmând această axă coordonatoare, vom identifica și analiza personaje tipice, de la imaginea țăranului român și a haiducului, până la *Homo Balcanicus* ori personajului de tip picaro (cerșetori, vagabonzi, aventurieri). Eroii istratieni sunt femei, bărbați, oameni de acțiune, generoși, asumați și însetați de libertate. Adesea sunt dublete ale autorului lor. În natura lor

¹ *Introducere* de Eugen Simion la vol. I *Panait Istrati – Opere*, Colecția OPERE FUNDAMENTALE, coordonatorul colecției: acad. Eugen Simion, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, București, 2019, pp. XXVII-XXVIII.

complexă, frapantă, găsim „cioburi” din personalitatea scriitorului, iar grație unei oglinzi a minții și a fanteziei, putem aduna toate mărcile identitare ale personajelor istratiene într-un poliedru cu structuri geometrizeate.

Indiferent cum l-am numi, erou, protagonist, figură sau actant, personajul este un tip uman semnificativ, o individualitate cu trăsături fizice și morale distinctive, un semn narativ cu evoluție pregnantă și vizibilă într-un text literar, îndeplinind un rol esențial de mediere în triada instanțelor narative autor-narator-cititor. Importanți teoreticieni precum Michel Foucault și Roland Barth² investighează relația dintre text și autor, respectiv raportul autor-cititor. Pentru Michel Foucault, de exemplu, autorul îndeplinește un rol anume, manifestându-se ca principiu funcțional menit „să împiedice libera circulație, libera manipulare, libera compunere, descompunere și recompunere a ficțiunii”. Astfel, în viziunea teoreticianului amintit, autorul devine autoritatea supremă, care se naște o dată cu textul, conceptul de autor fiind echivalent cu cele de „*alter ego* romanesc”, „autor implicit” sau „autor abstract”; deși trăsătura lui definitorie este neimplicarea în universul romanesc pe care îl produce, prezența autorului ca funcție a textului este inevitabilă și indispensabilă. Alungat de Roland Barthes, contestat și minimalizat de teoriile structuraliste, autorul își ia revanșa în eseul lui Foucault, unde asistăm la implicarea lui ostentativă în text. Una dintre ideile frecvent puse în discuție este cea a dispariției autorului din text. Absența acestuia pune în evidență impersonalitatea scriiturii și, implicit, a sensului, ceea ce duce la o concluzie surprinzător de asemănătoare cu punctul de vedere structuralist, conform căruia nu există în afara textului nimic din ceea ce ar putea servi interpretării și înțelegerii lui. Unul dintre cei mai persuasivi susținători ai teoriei de mai sus este Roland Barthes, care numea personajele „ființe de hârtie” și considera moartea autorului ca o condiție *sine qua non* a vieții textului, propunând chiar înlocuirea noțiunii de carte (ca proiect al imaginației auctoriale) cu cea de text (ca proces impersonal de scriere din care autorul este, de bună voie, absent). Susținând că intertextualitatea limbajului însuși este unica sursă a sensului, Barthes definește textul ca „spațiu multi-dimensional în care se contopesc și se ciocnesc o varietate de scriituri, niciuna originală. Textul este o țesătură de citate extrase din nenumărate centre de cultură”, autorului revenindu-i doar postura de copist etern. Singura putere a unui astfel de autor rămâne aceea de a combina scriituri anterioare, originalitatea nemaifiind decât o chestiune de mixaj. Criticul francez e radical: înlocuindu-l pe autor cu scriptorul (cel ce poartă cu sine un imens dicționar menit să compenseze lipsa oricăror idei sau sentimente), Barthes proclamă definitivă moarte a autorului, ca preț inevitabil pentru nașterea cititorului. Lipsit de istorie, biografie și psihologie, cititorul, la rândul lui, nu este altceva decât o funcție, un concept teoretic ale cărui concretizări nu sunt posibile în afara istoriei, biografiei și psihologiei, astfel încât limitarea și închiderea scriiturii nu pot fi evitate, căci orice interpretare, orice lectură, de fapt, reduce inevitabil pluralitatea.

O interesantă prezentare conceptuală despre „cuplul Cititor Model și Autor Model” a fost realizată de Umberto Eco³, în *Limitele interpretării*: „Cititorul Model este, de fapt, un cititor ideal, adică cel pe care tinde autorul să și-l formeze pentru a înțelege sensurile depline ale operei.”

Referitor la specificitatea construcției narative, personajul, ca semn central al operei literare narative, este prezent în raporturi intratextuale pe care le determină și pe fundația cărora se determină și este asociat spațiului. Dintre principalele instanțe narative, autor, narator și cititor, personajul este cel care joacă rolul imaginat de autor, participând la

² Roland Barthes ș.a., *Pentru o teorie a textului*, Editura Univers, București, 1980, p. 154.

³ Umberto Eco, *Limitele interpretării*, Editura Pontica, Constanța, 1996, p. 83.

evenimentele narate, în timp ce naratorul, ipostază literară a autorului real, le „înregistrează”, le redă, construiește și descrie personaje și spații narative, explică sensul evenimentelor.

De-a lungul timpului, în evoluția istorică a hermeneuticii și în naratologia aplicată au fost expuse multe și elaborate clasificări ale personajelor literare. Amintim, astfel, de personajul aristotelic, caracterizat prin logică, statornicie, unitate interioară și corență a atitudinilor sale în acțiune, dar și de personajul non-aristotelic, cel ce presupune o contradicție originară a ființei. Dualismul personajului constituie o altă situație prin care protagonistul unei opere literare își pierde identitatea de sine, caz prezent și în proza istratiană, de exemplu la Dragomir-Stavru, salepgiul-Izvoranu, negustor de arămuri de Damasc. Odată cu schimbările din structura naratorială, viața acestor personaje se diversifică și se vitalizează, devenind personaj-experiență, personaj-rațiune, personaj-conștiință. Chiar relatarea la persoana întâi este indiciul că eroul însuși a devenit instanță coordonatoare, conștiință de sine. Realști, eroii lui Panait Istrati sunt tipici, puternic determinați social în raport cu mediul, doar unii devenind generici (haiducii), simbolici (ciulinii din Bărăgan), chiar „purtători de cuvânt” ai autorului (Adrian Zografi, Floarea Codrului).

Vasile Popovici, în lucrarea *Lumea personajului. O sistemică a personajului literar* afirmă că literatura operează mai degrabă cu personaje monologice sau dialogice și mai rar cu personaje trialogice. Dacă trialogicul și monologicul exprimă viziunea unitară asupra omului, dialogicul una deschisă spre social. E limpede că personajul istratian trăiește în orizontul unei pluralități nelimitate, fiind preponderent dialogic, expansiv și mereu în mișcare, într-un univers nesigur, hoinărind de cele mai multe ori. Dar, pe lângă funcția de acțiune, eroii lui Istrati sunt și naratori, subiecți ai actului narativ: se mișcă, judecă, povestesc, inspiră.

După cum spunea frumos Hertha Perez, „ca să găsească un răspuns în sufletul oamenilor, literatura trebuie să vorbească despre oameni, să creeze oameni”, tot astfel a creat și Panait Istrati tipologii umane, caractere puternice și personaje emblematice specifice contextual social-politic în care scriitorul brăilean a trait și a scris. Complecși și frapanți prin excesul lor de vitalitate, prin firea lor structurală, făcută să nu se împace cu lumea, având forțe vulcanice, instinctive uneori, eroii istratieni sunt asemenea unor apariții de mit în viața societății modern și par veniți dintr-o lume îndepărtată, atemporală.

Dacă luăm în calcul criteriul omogenității personajelor, identificăm personajul de masă sau colectiv, prezent adesea și în scrierile lui Panait Istrati, de la țărani români, haiduci și până la haimanale.

Cinetic, alegoric sau simbolic, personajul istratian se deplasează în spațiul narativ, dezvăluindu-și individualitatea și trăsăturile dominante de caracter. Sunt și situații în care nu mai este relevant personajul ca atare, cât mai ales ansamblul circumstanțelor narative: spațiul (Bărăganul, cârciuma), starea de spirit (nostalgia, dorul), atmosfera (călătoria, povestea), ceea ce se constituie într-un suprapersonaj, care planează peste indivizi și îi determină. Suprapersonajul „nu este un individ uman, ci un loc, un eveniment, o metaforă, în sistemul cărora sunt incluse un număr oarecare de personaje.”

Dintre o sumedenie de tipologii ale personajelor literare, cercetarea literară rează în câmpul estetic conceptul de erou, personajul excepțional, ce încarnează Binele sau Răul sau pe amândouă deopotrivă. Interesante vor fi de urmărit în cercetarea de față și alte ipostaze ale personajelor istratiene: monstrul și victima, femeia-haiduc.

În funcție de ponderea pe care o au în narațiune, personajele pot fi: principale/secundare/ episodice, centrale/ periferice, iar din punct de vedere al raportului cu realitatea,

personajul literar își lărgeste tipologia și identificăm personaje istorice, legendare, fantastice sau alegorice. După o altă terminologie, putem identifica și personaje imobile sau mobile, generice, labirintice, lineare sau stereotipe. Iar după criterii morale, personajele literare se pot grupa în pozitive, negative și ambigue. Oricum ar fi, personajul, adesea ipostaziat ca martor ori răzvrătit, rămâne semnul narativ cu evoluția cea mai pregnantă și vizibilă, determinantă pentru tipul de discurs narativ.

Recrutate din realitatea imediată, personajele istratiene sunt realiste, provenite din diferite straturi sociale și trăiesc cu egală intensitate în prezent și în trecut, vădind o sensibilitate aparte la factorul timp, condiționate memoria afectivă, selectivă, istorică, voluntară sau involuntară. Astfel, personajul lui Panait Istrati nu capătă doar statut de „ființă de hârtie”, ci se implică pătimaș în acțiune, dezvăluind cititorului chiar și senzațiile pe care acesta le cunoaște pe toată traiectoria lui existențială.

Arogându-și drepturi depline, autorul *Chirei Chiralina* își construiește scenarii narrative în care acționează, cu precădere, două categorii de personaje: cei incapabili să se adapteze și suportă, în consecință, timpul ca pe o inevitabilă povară; iar pe de altă parte sunt acele personaje pentru care „istoria nu există, chiar dacă le modifică viețile”, adică simplii martori care comentează evenimentele dramatice prin care au trecut cu detașare, imuni la tragedie, chiar și atunci când aceasta se petrece în imediata lor apropiere, dar nu lipsiți de umanitate, capabili de compasiune, dar păstrându-și puterea de a merge mai departe, fără să se lase marcați de suferința celor din jur sau de propria lor suferință.

Protagoniștii scrierilor istratiene sunt adevărați Mesageri ai Destinului, din moment ce apar ca intermediari între comunitatea oamenilor și lumea „superioară”. Melancolic sau vizionar, personajul străbate spațiul real în care descoperă gustul pentru aventură, legând trainice prietenii. Prin fapte, atitudine, valori morale și principii de viață, personajele istratiene se adaptează oricărei împrejurări, având o importantă funcție de acțiune. Ca în notabila piesă a lui Victor Ion Popa, *Take, Ianke și Cadâr*, în cărțile lui Panait Istrati există o lume cosmopolită, cu mulți negustori de naționalități diferite (români, turci, evrei, greci, arabi), populând spații exotice, trăind experiențe inedite de viață. Multe dintre personajele lui Panait Istrati nu ies învingătoare, fiind supuse unei ordini transcendente care le marchează înfrângerea. Astfel, în creația istratiană personajul are sarcina de a releva sensul. Numai confruntarea cu realitatea, mai exact angajarea, poate sancționa gândirea și actele personajului în perspectiva adevărului, tot angajarea fiind aceea care conferă operei valoarea irecuzabilă a mesajului umanist.

Cu cât pătrundem mai adânc în universul operei istratiene, cu atât ne cufundăm într-o lume populată de oameni cu meserii incerte sau chiar fără nicio meserie, având sentimentul că pășim printre hoinari și păcătoși, călătorind printr-un „Eden păgân”. Cunoscând viața scriitorului, e imposibil să nu găsim conexiuni între faptele narate și cele trăite de Panait Istrati însuși. Hoinărind de mic pe străzile copilăriei, Istrati ajunge să cunoască lumea cosmopolită a cartierului brăilean Karakioi, cu oameni mânați de-o aprigă nevoie de a-și face un rost în lume, destine proletare, dar și „greci visători și berbanți, turci cu fețe severe, cadâne indolente, sfioase, privind printre uluci și gata să-și coboare vâlul aruncat pe creștet; dar și grecoaice sprâncenate, melancolice, lascive și atât de seducătoare că uitai de Dumnezeu și adorai Iadul”. Firi individuale, preocupate de existențialul efemer, toți aceștia, băștinași sau venetici, compun o umanitate ultragiată, ce trăiește clocotitor, purtându-și mizeria cu demnitate, dar și cu omenie. Pe vremea uceniciei la prăvălia lui Kir Leonida, ajunge să cunoască, în rarele ieșiri din cârciumă, în portul brăilean, chiar într-un vagon de cereale, o copilă de vreo opt-nouă ani, ce „sta zgribulită pe dușumeaua vagonului și își cosea o sfâșietură a rochiței ei peticite”. Descrierea fetei e sumară, dar

plină de duioșie: „Părul blond îi cădea pe ochi. Degetele îi erau înmărmurite de frig. Tremura din tot corpul”. Evocă apoi o „amintire foarte încurcată, aproape ireală, un amestec de vis și realitate voluptoasă”, de pe vremea când a fost „consolat” de o chefalonită iubitoare.

Descrierile lui Panait Istrati sunt sumare și pitorești, dar, în ceea ce privește caracterizarea personajelor sale feminine, sunt relevante, de vreme ce atenția scriitorului e concentrată asupra evenimentelor sufletești spre a crea situații dramatice și reversiuni epice neașteptate.

Însuși Panait Istrati, autorul, se dispersează în universul textual, asumându-și identități diverse, căutându-se pe sine și proiectându-se în succesive și multiple alter-ego-uri, disimulându-și frecvent apariția printr-o serie de tehnici narative menite să scoată în evidență mecanismul iluziei. De multe ori, concepția scriitorului se difuzează printr-un personaj, trecut prin nenumărate experiențe de viață în care și-a topit aripile visării. Astfel ni se prezintă figuri masculine bine conturate pe plan literar precum Mihail Kazanski, Adrian Zografi, Kir Nicola și alții, personaje fixate de scriitor asemenea artei fotografice.

În cazul unor personaje masculine precum Adrian Zografi și Stavru/ Dragomir putem recurge la câteva demersuri de tip psihocritic, cu accent pe ipostazele hamletiene, cu referire la complexul oedipian sau cu trimitere la mitografia personajului Don Quijote, care, sub învelișul himeric al eroului, își realizează o soartă de înfrângeri și de dezmințiri.

Elvira Sorohan pleacă de la un studiu semnat de Petre Pandrea, în care este analizat complexul lui Oedip, însă respinge o astfel de analiză psihanalitică, extinzându-și observațiile în sfera sociologică: „Totul se pune pe seama șocului emoțional provocat de succesul literar și, în consecință, de schimbarea radicală a poziției lui sociale. Complexul sărăciei, cauză a resentimentului, se transformă într-o obsesie a vinei, care nu-l perturbă mai puțin. Își face o autoanaliză târzie în termeni patetici, pentru o posibilitate nerealizată, ratată și permanentizată ca vină, imposibil de explicat altfel decât prin autoflagelare morală. Cu exclamația «mi-e silă de mine» atinge paroxismul imaginii de sine, atunci când «privațiunile supraomenești» l-au forțat să-i trimită lui Romain Rolland zguduitorile *Ultime cuvinte*...Eșecul total va veni mai târziu, după masivul succes literar și publicistic internațional temporar, neegalat de niciun alt scriitor român, nici în timpul vieții, nici postum. Epilogul a fost sinceră «spovedanie a unui învins». Caracterul lui, adică individualitatea psihică, i-a fost primul și cel mai puternic adversar, încât i se poate aplica proverbul chinez: «semeni caracter și culegi un destin».

În scrierile istratiene asistăm adesea la manifestarea sufletului dual istratian: pe de o parte, Istrati ne apare legat afectiv de o umanitate care simbolizează statornicia, atașarea tipic țărănească de locurile originare, aducând adesea în centrul scrierilor, ca erou literar, pe omul care migrează și emigrează. Aceste două atitudini identificate la Istrati își are propria justificare: prima este moștenită pe linie maternă: unchiul dinspre mamă, moș Anghel, moș Dumitru, sunt exponenți ai lumii țărănești, chiar mama Joița, deși transmutată la oraș, rămâne în suflet țărancă și nimic nu o contrariază și nu o rănește mai mult decât această blestemată și de neînțeles pasiune a fiului unic pentru vagabondaj. În schimb, de la tatăl său, contrabandistul originar din Chefalonia, Gheorghios Valsamis, om cu existență agitată și al cărui gest ultim este o plecare (se întoarce în Grecia, unde sfârșește la puțin timp, răpus de tuberculoză) Istrati moștenește instinctul migrator și nostalgia pentru Mediterana. Sunt deci două voci ale sângelui care-l dispută în direcții contrare pe Istrati, una chemându-l către sat, cealaltă către călătoria pe mare.

Desigur că identitatea plurală a personajelor istratiene poate fi analizată din perspectivă naratologică, în baza unui corpus ce cuprinde următoarele lucrări de referință

relevante pentru selectarea și caracterizarea personajelor lui Panait Istrati. Dacă listăm cele mai reprezentative volume (*Copilăria lui Adrian Zografi*, *Pagini autobiografice – Primii pași spre luptă*, *Adolescența lui Adrian Zografi*, *Viața lui Adrian Zografi*, *În lumea Mediteranei* și *Povestirile lui Adrian Zografi*) putem remarca frecvența unui nume: Adrian Zografi. Prin acest personaj reflector, „purător de cuvânt” al autorului, Panait Istrati realizează firul-roșu al poveștilor, asigurând discursului său un grad mare de obiectivitate. De fapt, Adrian Zografi e aproape nelipsit din poveștile istratiene și devine alter-ego-ul scriitorului. Panait Istrati și-a înzestrat personajul cu capacitatea superioară de a înțelege resortul intim al întâmplărilor și lasă ca faptele relatate să fie dezvoltate prin intermediul gândurilor, al trăirilor și al reacțiilor lui Adrian Zografi. În scrierile *Ciulinii Bărganului*, *Domnița din Snagov*, *Țața Minca* și *Neranțula* personajul Adrian Zografi nu mai apare deloc. Apar ipostazele feminine ale scriitorului, reprezentative prin femeia-mamă, femeia-haiduc și femeia fatală, deci feminitatea balcano-dunăreană.

Criteriul ordonator de analiză a personajelor istratiene rămâne tot clasificarea făcută de academician Eugen Simion, în funcție de tipologie și spațiu de desfășurare. Astfel, pentru a ilustra ciclul dunărean-balcanic am analizat frecvența cu care apar personajele în raport cu toposurile narrative, precum și uzitarea cuvântului „poveste” și a derivatelor sale. Prin aceste observații am scot în evidență aplecarea scriitorului spre lumea cosmopolită, specifică spațiului dunărean-balcanic, dar și plăcerea cu care scriitorul povestește despre evenimente din viața trăită în toată simplitatea ei, plină de lipsuri și mizerie, dar și de prieteni, năzuințe, dezamăgiri. Povestea pare să-l salveze, iar procedeul de poveste în ramă nu poate să nu ne ducă cu gândul la celebra poveste orientală cu Șeherezada și *O mie una de nopți*.

Pentru *Ciclul dunărean-balcanic* avem multe texte de referință ce merită analizate din punct de vedere naratologic, însă noi ne vom opri doar la arhicunoscuta scriere istratiană *Chira Chiralina*.

În *Chira Chiralina* actul naraării aparține altcuiva decât scriitorul, acesta rămânând detașat în planul relativității extraliterare, pentru a prezenta tematica operei și personajul central al operei, Adrian Zografi, cel care ascultă toate poveștile altora.

Introducerea în subiect începe cu numele lui Adrian Zografi, proiecție literară sinelui autorului concret. Acesta începe prin a se mișca, străbătând buimac scurtul boulevard al Maicii Domnului. Se deplasează într-un spațiu al purității, al curățeniei sufletești, al sacrului și al protecției divine, pe drumul ce ducea de la Biserica Maicii Domnului din Brăila și până la Gradina Publică acesta rememorând momente din copilărie, chiar cearta cu mama lui, discuție în care este evocat și Mihail, un vechi prieten. Se succed multe evenimente din copilărie, între care sirena unui vapor ce-i trezește dorul de ducă și gândul la Stavru, limonagiul ambulant, văr de-al doilea cu Adrian. Uite așa, cititorul va porni și el într-o călătorie, de la lumea „poveștilor”, în sens generic e lumea candorii, a inocenței, a posibilului utopic, până la lumea reală, a fenomenalului copleșitor și agresiv, haimanaua de Stavru.

Din punct de vedere al raportului narrator-diegează, Stavru e narrator-martor, pentru că asistă la întâmplările narrate. Din punct de vedere al raportului narrator-informație deținută, Stavru e narrator ominiscient, cel care știe tot, are viziune de ansamblu asupra universului fictional. Iar din punct de vedere al raportului narrator-discurs narativ, Stavru este narrator autodiegetic, adică cel care povestește la persoana întâi, dar este actorul, personajul întâmplărilor narate.

Cuvântul frecvent folosit este „povestea” și apare, cu toate derivatele sale, de cel puțin douăzeci și cinci de ori în paginile cărții: povestea cu însurătoarea dintre Stavru și

Tincuța, o frumoasă crâșmăriță, povești orientale, „drumul alb părea că fuge ca într-o lume de basm”, „povestea lui Stavru”.

Foarte interesant este acest personaj, Stavru, care apare încă din titlul primului capitol al cărții, dar și pe tot parcursul povestirii, identificându-l în ipostaze diferite. Dacă din punct de vedere al raportului narator-diegează, Stavru e narator-martor, pentru că asistă la întâmplările narate, fără a le influența, atunci privind raportul narator-informație deținută, Stavru este narator omniscient, adică cel care știe tot, are viziune de ansamblu asupra universului ficțional. Dar referitor la raportul dintre narator și discurs narativ, Stavru e narator autodiegetic, fiind atât cel care poveștește la persoana întâi, cât și actorul, personajul întâmplărilor narate.

Personaj-narator, Stavru e „vocea” care modulează toate narațiunile din romanul Chira Chiralina. Autorul cărții, Panait Istrati, îi dedică primele pagini, iar cititorul va porni cu Stavru chiar într-o călătorie, străbătând un drum care începe cu lumea „poveștilor”, denumind în sens generic lumea candorii, a inocenței, chiar a posibilului utopic, terminând într-o lume „reală”, a fenomenalului copleșitor și agresiv. Alături de personajul central, Adrian Zografî, Stavru își poartă cititorul pe un drum al inițierii, pornind de la esență (lumea mitică, a poveștilor), la aparență (lumea realului meschin) în scopul de a ne dezvălui sensurile profunde ale lumii.

Pentru a ilustra raporturile ce coexistă, identitate și alteritate, ne oprim la citatul despre străinătate și rolul veneticului în patria sa: „Oamenii care copilăriseră cu mine nu m-au recunoscut ... Chiar hârtiile mele dovedeau că sunt raia (supus otoman). Vorbind prost limba mea, am fost luat drept străin. Duceam o viață liberă, pribeagă, dar vicioasă.”

Deși era numit în copilărie Dragomir, aflăm pe parcursul povestirii că se întâmplă schimbul de identitate, de la Stavru, salepgiul, la Domnul Isvoranu, negustor de arămuri de Damasc. Deja avem trei nume pentru același personaj. Apoi comunicarea dintre Dragomir, unchiul Cosma și Chira e tainică și e mijlocită de Ibrahim, un pescar de raci, numai în baza unei parole: „Raci, raci vii, raci!” Aceste elemente adâncesc misterul poveștii, ne captează atenția, citind pe nerăsuflăte povestea, și ne vorbesc despre harul de povestitor al lui Istrati.

În capitolul intitulat iar printr-un nume, „Dragomir”, aflăm că Adrian Zografî devine ascultător pentru povestitorul Stavru: „Trecuseră patru ani din ziua când Adrian ascultase din gura lui Stavru istoria Chirei.”, iar de la Barba Iani, un vânzător de salep cu suflet divin, aflăm și numele de alint al lui Stavru, Stăvărache.

Eroii istratieni sunt târâți de „șuvoiul năpraznic” al patimii, sunt victime ale firii, la sângelui clocotitor și pot fi încadrați tipologiei romantice, mai ales haiducii. Definit ca „omul-ecou”, haiducul lui Panait Istrati e un răzvrătit cu suflet frumos, apărător al celui sărac. În nucleul dur al Haiducului există dragostea de libertate și de dreptate, revolta și sensibilitatea la suferința aproapelui. Semnificația istratiană a cuvântului e bine susținută în citatul de mai jos, dar și în definiția extensivă dată chiar de tânărul haiduc Groza: „Haiducul nu e crunt. Nicidecum sângeros. Dacă uneori ucide, e din vina cruzimii dușmanilor lui, care-l silesc. Haiducul este omul născut bun. Ștergând-o la pădure și ieșind de sub scutul legii, orice haiduc adevărat rămâne bun, îngăduitor în fața greșelii. El nu este un tâlhar: pentru dânsul, crima și jaful nu sunt un scop. Pentru ca lumea să devină mai bună, orice om trebuie să fie un haiduc!”

Haiducii lui Panait Istrati apar într-o lumină ideală, fiind prezentați și într-o manieră romantică, de vreme ce sunt văzuți într-o dezbinare interioară sporită de singurătate. Deși structura lor este a fapturilor romantice de tip Robin Hood, dilemele și frământările lor sufletești trimit la nonconformismul altei familii spirituale.

Exegeza istratiană a studiat mult baladele populare românești care au constituit sursă de inspirație pentru Panait Istrati, analizând felul în care acesta „recrează atmosfera baladei haiducești.” Ilustrativ în acest sens este ciclul *Prezentarea haiducilor*, în care cele șase personaje simbolice îndeplinesc o datorie sacră, aceea de a depăna în fața tovarășilor de drum povestea vieții lor. Aspectele care relevează un Istrati folclorist sunt date de inserarea versurilor despre Iancu Jianu în discursul lui Cosma, dar și de doinele Floricicăi sau balada ciobanului Gheorghiță. Autorul însuși explică rolul creațiilor populare în formarea lui, haiducii fiind nu doar personaje literare, ci personalități istorice a căror existență constituia un model de viață.

Haiducii lui Panait Istrati sunt simboluri ale binelui și răului, oameni răzvrățiți, care luptă pentru dreptate, de aceea dimensiunea romantic-tradițională a haiducului e pusă pe seama afirmării identității de clasă și de popor. Revoltați idealști, apărători ai celor nepăstuiți și răzbunători ai nedreptăților, haiducii istratieni sunt înzestrați cu o vitalitate debordantă și ard de nerăbdare să își spună povestea vieții. Determinată istoric, haiducia, ca model de viață peninsulară în condițiile supremației otomane, semnifică repunerea în drepturi a individului, a valorii sale umane. Astfel, haiducia devine expresia oprimirii îndelungate, datorată autocrațiilor orientale, și recompune dimensiunea eroului.

În povestirea *Domnița de la Snagov*, haiducii venind călare se întâlnesc, în mai 1894, pe Valea Bârsei: paisprezece voinici, patru sfetnici și căpetenia lor, „Floarea Codrilor”. Aproape de podișurile semețe ale Penteleului, într-o pădure seculară, la Snagov, haiducii țin sfat, militând pentru alegerea prefectului de Galați, Alexandru Ioan Cuza.

După ce scriitorul *Domniței de la Snagov* face o pledoarie pentru sufletul haiducesc, în *Prezentarea haiducilor*, Panait Istrati ne oferă ocazia să cunoaștem șase din cei mai de seamă haiduci (Floarea Codrilor, Ilie, Spilca, Movilă, Ieremia și „Un haiduc”), pentru a putea afla cele mai importante evenimente din viața lor, dar mai ales motivul pentru care au ales „drumul codrului”. „Bolnavă, Florica nu mai este decât umbra căpitanului care fusese și moare la scurtă vreme după aceea. Alungați de peste tot, trădați, ultimii patru (Groza, Ilie, Movilă și Ioachim) se fac ciobani în Carpați timp de cinci ani, la capătul cărora vor fi arestați. Puși în lanțuri, trebuie să îndure, în drum spre închisoare, haiducii mulțimii care îi numește bandiți și asasini.”

Băiatul de paisprezece ani, Matache, din *Ciulinii Bărăganului*, urma să plece și el în haiducie, fugind din împărăția ciulinilor, ca să viseze la pericole și isprăvi vitejești.

Concluzionăm spunând că în scrierile istratiene este foarte evidentă preferința scriitorului pentru antroponimele simbolice și metaforice, cu funcție expresivă. Personajele sale au nume sonore și caracterizări diferite, în portretele și destinele eroilor fiind un vizibil amestec de exotism și culoare locală.

Panait Istrati a putut (re)crea acest univers tocmai pentru că îi era familiar, era al său. Se ivise într-o lume marginală și trăise în mahalaua brăileană a idoma eroilor săi. Povestirile simple ale scriitorului brăilean sunt pline de un dramatism real, cu oameni simpli, săraci, chinuiți, din marginea societății, de-o mare elevație sufletească, de-o omenie care creștea pe locuri virane, unde răspândeau și spinii violenței. Iar din această sumă a personajelor istratiene nu trebuie să lipsească: unchiul Anghel și Dumitru, tăcutul căpitan Mavromati, vulcanicul Codin, pasionala Chiră cu a ei Chiralină, enigmaticul Mihail, dar și figura memorabilă a marelui luptător socialist Ștefan Gheorghiu.

Dintr-un vast univers uman am depănat șirul câtorva oameni pe care Adrian Zografî, *alter-ego*-ul scriitorului, i-a întâlnit în lungul său periplu existențial, adevărați eroi de poveste cărora Panait Istrati le-a dat nemurire prin paginile sale. Aproape fără excepție,

personajele istratiene sunt prizoniere firii lor, foarte asemănătoare cu păsările care se zbat în captivitatea destinului ce le-a fost hărăzit.

BIBLIOGRAPHY

Eco, Umberto - *Limitele interpretării*, Editura Pontica, Constanța, 1996
Barth, Roland – *Pentru o teorie a textului*, Editura Univers, București, 1980
Simion, Eugen - vol. I *Panaîtră – Opere*, Colecția OPERE FUNDAMENTALE, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, București, 2019

THE PURSUIT OF THE ANDROGYNOUS IDEAL IN VIRGINIA WOOLF'S ORLANDO

Mihaela Sonea

**PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of
Iași**

Abstract: This current paper is motivated by the attempt to emphasize the direct connection between fact and imagination, reality and unreality, masculine and feminine, biological sex and gender. Throughout her work, Woolf focuses on outlining the utopic human ideal: androgyny. The novel Orlando follows the title character over almost four centuries, highlighting the political, social, personal, and cultural perspectives of each. Moreover, the narrative concentrates itself around the schism between men and women, and examines the issues that come out of the male and female dichotomy. The binary and at the same time ordinary biological sex and gender terms project a deeply limited perspective that does not allow a person to be considered a whole individual. Orlando's ability to change from male to female offers him/her the uncanny possibility of touching both worlds and preserving the same identity throughout its life. Therefore, the main character goes through a genuine kind of evolution that gives him the authentic ability to see himself/herself as a complete androgynous being, ability which could have never been appropriated by being only male or only female.

Keywords: androgyny, masculine-feminine, identity, gender, self-sufficiency.

For a significant amount of time, the unreality (or the imaginary) was denied its rights and roles. It was given a secondary role and it was regarded with suspicion, it lacked autonomy and individuality. Things begin to change in its favour with Plato's Allegory of the Cave, where it is proven that there is reality in unreality, that they both can coexist not only at the same time but nonetheless in the same paradigm. This analogy shows that these two concepts do not repudiate or contradict one another; together, they both constitute the two sides of any written story because none of them offers the absolute reality or the absolute unreality. These two concepts blend and influence both the inside and the outside of literature, proving that the basic model of the fictional world it is not focused on the mimetic theory but it is constructed on prototypes that sometimes differ from the world of our experience.

This paradigm within which reality and unreality intertwine makes it manageable to shape a character like Orlando. These two threads tie together a powerful and outstanding fate that propels the protagonist to change its gender and identity by undergoing a series of transformations through time. At the beginning of the novel, Orlando is not prepared to establish the difference between shape and substance because, at that given time, he is attracted and drawn into the artificial appearances of his own reality. After awakening from the profound sleep in which the protagonist has fallen, and after noticing that he has become a woman, Orlando begins to climb the ladder of a genuine evolution that could have never been accomplished by being exclusively under the sign of masculinity. Thus, the character gains the authentic ability to perceive himself/herself as an absolutely complete and whole androgynous being. This ability is enhanced by the absence of the limitations that come along with the gender dichotomy. The almost unconvincing and inconceivable ability that Orlando

posses to shift from one gender to another outlines, and demonstrates that the individual already owns everything he needs to depart himself from the norms and standards of the society. Orlando was endowed with autonomy and self-sufficiency which makes him/her a complex and whole character:

“He stretched himself. He rose. He stood upright in complete nakedness before us, and while the trumpets pealed Truth! Truth! Truth! we have no choice left but confess – he was a woman. [...] No human being, since the world began, has ever looked more ravishing. His form combined in one the strength of a man and a woman’s grace. [...] Orlando has become a woman – there is no denying it. But in every other aspect, Orlando remained precisely as he had been. The change of sex, though it altered their future, did nothing whatever to alter their identity.” (Woolf, 2014: 88)

Discussing the source of this transformation is not an easy task. We are only being told that the servants found Orlando alone in his room, in a trance, unable to be awakened. Everyone thought he was dead but after a limited time of seven days, the protagonist awakened from the trance as a woman. The personal and possessive pronouns simply and immediately converge from “he”, “him”, “his” to “she”, “her”, “hers”, which shows that everyone recognizes him as a her. Orlando is not surprised with the phenomenon that just occurred, and it does not take her long to get used to her new body. This mergence between reality and unreality may be perceived as a confusing and unexpected shift in the novel but it is not seen as an unnatural occurrence since other characters experience the same sex-change in other circumstances; for example, the Archduchess Harriet becomes the Archduke Harry, the seaman Shel becomes female, and Orlando shifts to male once again by the end of the novel. These simultaneous variations may issue a misleading path concerning the personality or identity of the character but it is mentioned that this did nothing to alter it. However, it is essential to specify that the protagonist will collapse into a form of individual isolation which will evolve afterwards into a form of independence and sense of revolt towards its relationship with the rest of the society. Orlando is given the unique chance to make a choice between observing and adapting to the conventions or overcome them. The choice itself is not as important as this decision-making power that Orlando has which gives freedom and meaning to his life. The protagonist will repudiate the rules and the principles of the world in which he/she lives, regardless the period of time in which he/she finds himself/herself. He/she will reject the manner in which ordinary individuals perceive literature by writing “The Oak Tree” masterpiece. By having the strength of departing from the banal and the monotonous, Orlando will evolve into a revolted character who will not choose to actively and energetically rebel but a character who will converse his rebellion into an artistic and romantic act. Orlando will isolate himself/herself from those who see literature as an unnecessary act and will design his/her own aesthetic universe that fights against superficiality and shallowness.

Nevertheless, the whole novel captures and benefits from a double perspective: a masculine point of view that coexists with a feminine point of view. The character strongly refuses to be on either side of the border between the two genres; therefore, there is an indistinct and indefinite continuity between the two worlds: the feminine appearances can be found in the masculine manifestations, and the masculine issues occur in the feminine circumstances. Both reality and unreality are shaped as an undeniable victory against the ordinary, as a form of permanent liberation from the oppressive anguish to which the individual is subjected by the society and its obvious boundaries. Orlando sees his situation as

an opportunity to shift his mind and to turn over the tables. He finds inside his mind and inside his soul everything he needs in order to break away from the trivial society in which he is constrained to live but in which he doesn't find himself. This kind of change needs a noticeable amount of vanity and ambition, which Orlando owns and makes good use of by isolating himself from what doesn't resonate with his individuality:

“How, in so short a time, she had passed from intoxication to disgust we will only seek to explain by supposing that this mysterious composition which we call society, is nothing absolutely good or bad in itself, but has a spirit in it, volatile but potent, which either makes you drunk when you think it, as Orlando thought it, delightful, or gives you a headache when you think it, as Orlando thought it, repulsive. That the faculty of speech has much to do with it either way, we take leave to doubt. Often a dumb hour is the most ravishing of all; brilliant wit can be tedious beyond description. But to the poets we leave it, and so on with our story. Orlando threw the second stocking after the first and went to bed dismally enough, determined that she would forswear society for ever.”
(Woolf, 2014: 129)

As a consequence, Orlando establishes a paradigm that gives new meaning to his/her life: interrupting the limits of habit by situating himself/herself at the border between reality and unreality. The ability to juggle between being male or female goes hand in hand with the ability of choosing between observing the rules and conventions, and overcoming them. Therefore, Orlando finds in himself/herself the force and vigour that gives him/her its individual freedom. Marking the significance of the attempt that the main character does to reach a state of supreme fulfilment is not an easy task. Orlando does not seek either a masculine or a feminine ideal but an absolute ideal that becomes complete when it encloses both realities. The couple that Orlando and Shelmerdine form together later, is seen as a supreme, androgynous couple. Towards the end of the novel, after multiple changes from masculine to feminine and vice versa, it is revealed that absolute fulfilment is a tangible fact; both characters experience both worlds and perspectives, which offers them an overall representation of the androgynous being.

Another aspect that is written under the sign of unreality is that fact that the novel spans approximately four-hundred years in duration, even though the main character only ages thirty-six years over the whole course of the narrative. Orlando travels through centuries, crossing key moments of the Great History, and profoundly meditates upon the passing of time and the becoming of the individual. This aspect in particular and the changing of the gender and the biological sex that Orlando has while his identity has remained intact and unaltered, are the unrealistic and the fantastical episodes which allow Virginia Woolf to create an unreal case that examines and essentially promotes androgyny. The gender ambiguity that is carefully infusing within the novel is not a troubling or problematic experience for Orlando but it was in the Victorian era. Right before the transformation, three metaphorical sisters (Lady of Chastity, Lady of Purity, and Lady of Modesty) try to cover up Orlando's sleeping naked body, so that the fearful Truth doesn't reveal the changes that unexpectedly happened. Therefore, the strategic personification of these value traits allowed Virginia Woolf to present in an allegorical manner that cultural forces that permanently oppressed peculiar opinions regarding sex and gender. These embodied characteristics acknowledge that they are welcome only between people who are blind to the Truth, who deny it in order to comfortably fit within the society:

“For there, not here (all speak together joining hands and making gestures of farewell and despair towards the bed where Orlando lies sleeping) dwell still in nest and boudoir, office and lawcourt those who love us; those who honour us, virgins and city men; lawyers and doctors; those who prohibit; those who deny; those who reverence without knowing why; those who praise without understanding; the still very numerous (Heaven be praised) tribe of the respectable; who prefer to see not; desire to know not; love the darkness; those who still worship us, and with reason; for we have given them Wealth, Prosperity, Comfort, Ease. To them we go, you we leave. Come, Sisters come! This is no place for us here.” (Woolf, 2014: 101-102)

On account of ironically pointing out that these three metaphorical sisters bring wealth, prosperity, comfort, and ease to those who prohibit and deny the impending existence of gender ambiguity, the narrator emphasizes that they dictate the convention in which the whole society finds itself without questioning the validity of such individually restricting cultural manners. In addition to what it was just mentioned, it is also let to be understood from the situation that the Truth cannot simultaneously and peacefully coexist in the same environment in which Lady of Chastity, Lady of Purity, and Lady of Modesty are present. As a result, the narrator clearly outlines the idea according to which these were the values of the Victorian era, particularly for the female gender; women could not comfortably and harmoniously live in the presence of Truth. To sum this up in a more practical sense, they could not live an authentic lifestyle and the perspective that is being highlighted in *Orlando* is a revolutionary notion that during the Victorian era was in definite opposition to the accepted social paradigm.

The third chapter represents the literary culmination of the gender ambiguity that the author has been deliberately and meticulously infusing within this novel. This is a moment of crucial importance in relation to the development of the story; the narrator expresses subjectively and affirms that “we have no choice left but to confess” (Woolf, 2014: 88) which helps the reader understand that given a choice, the narrator would have much preferred to keep this information hidden and not share it openly. Moreover, it is directly implied that relating the complete story of Orlando’s sex change is not a desirable perspective and the reader should be spared from witnessing it. Therefore, by providing a protection against this vile, the narrator induces its point of view regarding the notion of sex and gender as being fluid identities. Although the narrative voice affirms its dedication to remaining impartial, the intervention of its own perspective, opinion, and interpretation conspicuously establishes a decisive and critical force that provides evidences for the existence of the ever present patriarchy. As a consequence, the patriarchal perspective ultimately becomes the lens through which Orlando’s life story is being told and examined.

The initial description of the gender transformation emphasizes nevertheless the androgynous aspect of the main character. Therefore, Orlando’s emergence as a woman is not outlined as a problematic or troubling experience for her; the embroilment of the masculine traits with the feminine traits definitively shape his/her personhood. The other characters who were present in Orlando’s life while she was a man seem to need some time to fully reconcile and completely accept the transformation within their world view. Moreover, it may seem that the narrator also needs time to adapt but that is a false perspective. Even though it was clearly established that Orlando is a completely biological female, the narrator repeatedly uses male pronouns when referring to the main character. Consequently, this intentional usage of male

possessive and personal pronouns makes it even clearer that the essence or the identity of a person cannot be captured or described by these grammatical categories. It is inaccurate to assume that identity is directly linked to the gender dichotomy.

There is an explicit clarification that Orlando's identity remained completely intact after having switched the biological sexes which is extremely significant for the narrative. Even though the expectations placed upon her by society will profoundly alter, Orlando's sense of self and world perspective will remain entirely the same as before. Separating the gender notion from the sex notion allows for much more flexibility within the preconceived notions of masculine and feminine. Moreover, it makes room for acceptance of the androgynous kind of person, the type of character being presented in the novel as neuter: "Orlando had now washed, and dressed herself in those Turkish coats and trousers which can be worn indifferently by either sex; and was forced to consider her position" (Woolf, 2014: 103). Taking into consideration the latest change, Orlando decides to leave Constantinople dressed androgynously in order to integrate herself into the wandering style of life that the gypsies who travelled with her had. Unfortunately, after a short period of time the strong differences between them eventually lead to the conclusion that they would be for the best to go separate ways. Orlando profoundly values nature for its inherent beauty and takes strong pride in her ancestral home; these significant matters do not correspond with the simplistic lifestyle of the gypsy people. As a consequence, Orlando voluntarily abandons this unfamiliar way of life. This narrative episode is a clear juxtaposition between two ideas: it compares the preconceived gender notions with the preconceived outlook that Orlando had regarding the gypsies and their way of living their life. This segment of the work emphasizes the undeniable impact of the profoundly ingrained cultural ideas which often manifest themselves as strict and inflexible boundaries, despite the fact that they do not consist in universal values or truths. Orlando's unchanging gender identity can naturally be compared to the rigid Victorian culture which was entirely centred around the strict distinction between masculine and feminine, whereas "the gypsy women, except in one or two important particulars, differ very little from the gypsy men" (Woolf, 2014: 113). On the one hand, the Victorian system was built based on the expectation of universal adherence. On the other hand, the main character of the novel was outlined as a digressive individual who doesn't conform to the expectations, and finds himself/herself as an outsider involved in a cultural conflict. This whole segment of the narrative effectively highlights the unceasing struggle of the society to identify and accept what actually is natural and at the same time authentic for the individual in contrast to what the social norms impose upon the individual.

In Chapter Four, Orlando boards on a ship in order to sail back to England; during this time, she takes the time to postulate on the limitation of the two sexes:

"At any rate, it was not until she felt the coil of skirts about her legs and the Captain offered, with the greatest politeness, to have an awning spread for her on the deck that she realized, with a start the penalties and the privileges of her position [...]. Which is the greater ecstasy? The man's or the woman's? And are they not perhaps the same? No, she thought, this is the most delicious (thanking the Captain but refusing) to refuse, and see him frown. [...] She remembered how, as a young man, she had insisted that women must be obedient, chaste, scented, and exquisitely apparelled. 'Now I shall have to pay in my own person for these desires', she reflected; 'for women are not (judging by my own short experience of the sex) obedient, chaste, scented, and exquisitely apparelled by nature.' [...]. And here it would seem from some ambiguity in her terms that she was censuring

both sexes equally, as if she belonged to neither, and indeed, for the time being she seemed to vacillate; she was man; she was woman; she knew the secrets, shared the weakness of each.” (Woolf, 2014: 113-117)

On account of completely assuming the female perspective, Orlando begins for the first time to examining the role society expects her to play, and the new path that she is supposed to walk on. As a consequence, she immediately realizes that the pedestal that she previously placed women on in order to protect their innocent appearance actually functioned as a cage which limited their freedom. Throughout the text, Orlando makes it clear that she wants to tear down the false appearances that revolve around those who possess both masculine and feminine inclinations. The people whose gender identity is not in accordance with their biological sex cannot seamlessly or naturally blend in with the rest of the society due to the fact that they appear to be outsiders.

Throughout Orlando's course of life, her occasional desire for woman as well as for man remains constant: “And as all Orlando's loves had been women, now, through the culpable laggardry of the human frame to adapt itself to conventions, though she herself was a woman, it was still a woman she loved” (Woolf, 2014: 119). The homo-erotic narrative sequences manifest themselves within the context of pursuing the androgynous ideal. As a result, the narrator takes the deconstructed gender binary terms of *male* and *female* and methodically defeats the oppressive cultural norms and expectations that came along with them. The main character explores her place in the world as a woman and through that she continually and at the same time unconsciously detaches herself from the sex and gender conventions. Therefore, she engages in pursuing her own peculiar sexual inclinations and working towards living accordingly to her own authentic needs and undeniable desires within an tormenting cultural construct. A consequence that she spends more time living as a woman translates into the fact that Orlando gradually begins to internalize the usual perceptions and ordinary expectations of women. Moreover, she manifests them through her own actions by unconsciously adopting some stereotypical behaviours. These changes, together with the ordinary masculine gender traits that the main character continued to feel and express, outline the undoubted power of the androgynous figure. As a result, by pairing together the real with the unreal and the masculine with feminine, Orlando's experience goes beyond the rigid limits of the gender dichotomy. For instance, an example can be outlined by the fact that the main character can fully and simultaneously experience the fragility of the feminine character and the independency to express the feelings that she would have been expected to repress as a man. What is more, the social constraints are ingrained so profoundly within people's mentality that every person has lost the capacity to attempt authentic and purposeful interaction between two different sex genders. Orlando's ability to oscillate between the masculine and the feminine and experience the tangible and also the real benefits of both sexes open up infinite possibilities regarding the fulfilment of the androgynous ideal. The main character was now a biological female but a man in essence, and yet claimed not to fully belong to any of the stereotypical gender identity.

In conclusion, each side of Orlando that the narrator outlines works towards shaping one particular identity that gradually solidifies over time by the help of knowledge and experience. The notion of androgyny is a central theme that Woolf profoundly explores in her work. As a feminist, she focused her attention on demolishing the stereotypical masculine and feminine gender dichotomy. The first attempt of writing a mock biography was *Friendships Gallery* where Violet, the main character, has the same androgynous nature as Orlando. However, the novel that the author published in 1928 has a far more powerful message: even

though the titular character is undergoing a biological and natural sex change, his/her gender will remain unaffected; moreover, the sense of reality and unreality creates a utopian model for a marriage on account that both Shelmerdine and Orlando are androgynous, which implies that they form an indestructible relationship based on complex personal identities. One of the most important themes in this novel remains the strong bound between fact and imagination. Woolf suggests that the connection between everything and most importantly the connection between two opposite concepts (reality and unreality, inside and outside, good or evil etc.) is our own memory. Throughout her work, the author asks herself the question if men and women are really different, and if so, why. Orlando's experience is crucial in determining the right answers to these essential questions.

BIBLIOGRAPHY

BELL, Quentin (1972). *Virginia Woolf: A Biography*. United States of America, New York: Quality Paperback Book Club.

BUTLER, Judith (1990). *Gender Trouble Feminism and the Subversion of Identity*. United States of America, New York, London: Routledge, Chapman & Hall, Inc.

CURTIS, Vanessa (2002). *Virginia Woolf's Women*. Foreword by Julia Briggs. Madison: University of Wisconsin Press.

LEE, Hermione (1999). *Virginia Woolf*. United States of America, New York: Vintage Books, Random House, Inc.

NICOLSON, Nigel (2002). *Virginia Woolf*. United States of America, New York: Viking Penguin Book.

WOOLF, Leonard (2003). *A Writer's Diary – Being Extracts from the Diary of Virginia Woolf*. London: A Harvest Book - Mariner Books, Harcourt, Inc.

WOOLF, Virginia (2014). *Orlando*. Great Britain: Harper Collins Publishers, Collins Classics.

WOOLF, Virginia (2014). *A Room of One's Own and Three Guineas*. Great Britain: Harper Collins Publishers, Collins Classics.

AVATARS OF MATURING IN THE NOVEL NOAPTE BUNĂ, COPII! BY RADU PAVEL GEO

Roxana Mădălina Crișan
PhD Student, West University of Timișoara

Abstract: The aim of this article is to emphasize the way in which Radu Pavel Gheo surprises in the novel „Noapte bună, copii!” the period of childhood and adolescence in the final years of Romanian communism and the acute desire for the characters to mature, which comes with wrong choices, inadaptability and a youth marked by the imprint of communism, all of them presented with the help of a fictional autobiography, a heterodiegetic narrative in the 3rd person and the predominance of limited internal perception, in which the writer chooses to use reality as a source of fiction. The call to memory is realized both from the perspective of the author and through the two key characters who recall episodes from their childhood and adolescence throughout the novel.

The uniqueness of his work is due to the techniques he uses, the alternation of episodes and plans, the transition from "then" to "now" with the help of polyscopic narration and the presence of a symbolic and a parabolic plan that are based on the theme of the fight between good and evil.

Keywords: adolescence, fictional autobiography, communism, inadaptability, memory.

Radu Pavel Gheo este un cunoscut prozator, eseist și dramaturg contemporan, cărțile sale fiind mereu primite de public cu foarte mult entuziasm. Autorul a numeroase volume de eseuri, al volumului pe care îl coordonează împreună cu Dan Lungu, *Tovarășe de drum. Experiența feminină în comunism*, dar și al piesei de teatru *Hold-Up Akbar* sau *Toți în America*, Radu Pavel Gheo ocupă un loc important în tabloul literaturii române contemporane.

O importanță deosebită în formarea și consacrarea autorului l-au avut și volumele de proză scurtă – *Numele mierlei*, *Un drum cu Ceapă*, ultimul său volum publicat, – însă trebuie menționate mai ales cele trei romane ale sale care l-au propulsat în ierarhia prozatorilor români. *Fairia – o lume îndepărtată*, este o scriere științifico-fantastică publicată în 2002, iar cel de al doilea roman, mult mai complex și cu o mai mare priză la public este *Noapte bună, copii!*, pe care îl publică în 2010, cea de a doua ediție a acestuia fiind republicată în anul 2017. Urmând oarecum aceleași linii ca în *Noapte bună, copii!*, ultimul său roman, *Disco Titanic*, alternează evenimente din trecut cu întâmplări din prezent, fiind adus în discuție trecutul comunist cu ai săi adolescenți ajunși acum la maturitate.

La fel ca în cazul altor opere ale sale, romanul *Noapte bună, copii!* a fost primit cu entuziasm de critică, dar și de publicul larg, fiind catalogat încă de la început drept un roman de succes, captivant atât datorită subiectului, cât și datorită tehnicilor și stilului autorului.

Printre criticii literari care „au pariat” pe reușita romanului *Noapte bună, copii!* se numără și Marius Chivu care, într-o recenzie pe care o semnează pentru publicația „Dilema veche”, susținea că apreciază maniera în care autorul reușește să reunească trăsăturile unei generații, dar și stilul narativ: „oricât de bune au fost cărțile sale de ficțiune precedente (romanul *Fairia* și volumul de schițe *Numele mierlei*), recunosc că acest al doilea roman al lui Radu Pavel Gheo tot m-a luat prin surprindere. Și nu prin dimensiune (deși are 500 de pagini),

ci prin anvergura sa narativă și prin faptul că poate fi considerat cu adevărat romanul unei generații..”¹

Bianca Burța-Cernat vorbește despre originalitatea romanului și tehnicile narative pe care le utilizează, susținând că, „*Noapte bună, copii!*” nu seamănă cu nimic din ceea ce s-a publicat în ultimii ani, nu se înscrie în niciun trend și se lasă cu greu încadrat într-o formulă.”²

Una din tehnicile novatoare pe care autorul alege să o utilizeze și care dă un plus de valoare romanului este preluată din cinematografie, *cross-cutting*, care desparte și leagă secvențe, alternează episoade în care personajele au vârste diferite, prezintă aceeași problemă din mai multe unghiuri.

Subiectul tehnicii pe care o abordează Radu Pavel Gheo este pus sub lupa criticii, care afirmă că autorul „segmentează și alternează episoadele, își urmărește personajele la vârste diferite, figurează aceeași scenă din unghiurile participanților la ea, intercalează mărturisiri și istorisiri în dialoguri aparent relaxate, vine cu flashuri ce luminează o noapte dramatică sau cu un stop-cadru ce suspendă totul în fața ochilor (minții), pentru a izola și a fixa imaginea-cheie.”³

Din punct de vedere structural, romanul are o arhitectură generoasă, fiind împărțit în cinci părți, încadrate de un prolog cu trimitere biblică și un epilog în aceeași notă, urmat de un cuvânt către cititor. Fiecare parte a romanului începe cu un citat care reprezintă o cheie de descifrare a textului, citatele care precedă *Prologul* și *Epilogul* fiind preluate din *Biblie* și demonstrând circularitate. Despre aceste citate, Radu Pavel Gheo afirma într-un interviu că „sunt fiecare legate de întâmplările din partea pe care o (sub)intitulează. Doar la prolog și epilog am ales două citate din *Biblie*, fiindcă acolo sunt începutul și sfârșitul”⁴

Cele cinci părți ale romanului sunt structurate pe două secțiuni: anul 2000 și anii de dinaintea căderii comunismului, ani văzuți prin destinul a două personaje, Marius și Paul, care denumesc și titlurile capitolelor.

Personajele centrale ale romanului sunt Marius, Paul, Cristina și Leo, patru prieteni aflați la vârsta adolescenței, care atrași de oferta Vestului își doresc să plece Dincolo. Pe lângă acestea, mai trebuie amintite personajele care ne întâmpină în prolog și care au o aură supranaturală, cei doi bătrâni ajunși în satul Iacobenii Noi și care, prin vorbele cu tâlc și prin gesturile lor fac trimitere către Dumnezeu și Sfântul Petru. La polul opus se află Dunkelman, germanul care mereu încurcă ȋtele și prevestește rele.

Romanul ne poartă prin România comunistă, în Oravița, în Teicova, satul bunicilor, acolo unde cei patru prieteni se întâlnesc în zilele frumoase de vacanță, dar și prin America, mai exact prin Los Angeles, și înapoi în România, cea de după 1989, cu Bucureștiul, Iașul sau satele din Moldova și Banat, vădit marcate încă de amprenta comunismului. Perspectiva temporală face referire, așa cum am observat, la anii de final ai comunismului, ducându-ne până în anul 2000 pe care îl cântau pionierii în cântecul intitulat „Noi în anul 2000”, ale cărui versuri par a fi sloganul pe care îl urmează cei patru prieteni care încearcă să își transforme visurile în realitate odată cu maturizarea lor. Epilogul este cel care ne poartă până în anul

¹ Marius Chivu, „Corvette vs comunism” în *Dilema veche*, nr. 365, 10-16 februarie 2011, disponibil la adresa web <https://dilemaveche.ro/sectiune/la-zi-in-cultura/carte/corvette-vs-comunism-607241.html>, accesat în 03.09.2022;

² Bianca Burța-Cernat, „Romanul High Definition” în *Observator cultural*, nr. 528, 11 iunie 2010, disponibil la adresa web <https://www.observatorcultural.ro/articol/romanul-high-definition/>, accesat în 08.08.2022.

³ Daniel Cristea-Enache, „Romanul unei generații” în *Observator cultural*, nr. 535, 28 iulie 2010, disponibil la adresa web <https://www.observatorcultural.ro/articol/romanul-unei-generatii-3/>, accesat în 03.08.2022;

⁴ Radu Pavel Gheo, „Avem ceva stricat la rădăcină în România”, interviu în *Adevărul.ro*, 18.05.2010, disponibil la adresa web <https://adevarul.ro/stil-de-viata/cultura/radu-pavel-gheo-avem-ceva-stricat-la-radacina-1049582.html>, accesat în 16.08.2022.

2008, în satul prezentat în Prolog, Iacobenii Noi, pentru a observa că viața își continuă mersul, că lucrurile se așază pe un fâgaș cât de cât normal și că se poate vorbi despre iubire împărtășită și fericire, așa cum afirmă chiar autorul într-un interviu: „am încercat să fie și cu umor, și tragică, dar și un final deschis spre speranță. Să înduioșeze, să te facă să râzi, dar și să te captiveze până la capăt.”⁵

Există două planuri în care este segmentat timpul, cel al copilăriei și adolescenței din perioada comunistă, cu gesturi, vorbe și viziuni asemănătoare ale adolescenților, aproape identice, care topesc identități, și un plan al maturității, care prezintă destine diferite, mai mult sau mai puțin împlinite. Despre cele două planuri în care este împărțit timpul, Daniel Cristea-Enache afirmă într-un articol din „Observator cultural” că „dincolo de distanța geografică, de miile de kilometri despărțind România de Statele unite, sunt două planuri temporale, impregnate psihologic, care fac diferența. Primul e timpul copilăriei ceaușiste, în care granițele țării sunt impermeabile și peisajul social pare încremenit. [...] Timpul celălalt e al maturității problematice și al felului distinct în care, după Revoluție, fiecare își va face singur viața.”⁶

Păstrând modelul clasic, autorul aduce în scenă un narator omniscient, cu o narațiune heterodiegetică în care predomină tipul narativ actorial, subliniat prin împărțirea pe capitole cu numele personajelor, Marius și Paul, și o percepție internă limitată, cu o viziune „din lăuntru”⁷. În Prolog și Epilog se regăsește tipul narativ auctorial, fiind vorba despre o percepție internă ilimitată. Într-o recenzie a romanului, Bianca Burța-Cerna asociază naratorul cu făuritorul lumii care, cu toate că intervine în mersul lucrurilor, pare să privească totul de la distanță, aceasta afirmând că „și în narațiunea-ramă (Prolog, 2000 plus Epilog, 2008), și în istoria propriu-zisă a celor patru adolescenți care vor să treacă «Dincolo» (dar ratează, fiecare în felul său, șansa de a deveni altceva decât niște adulți cu destine banale) totul e văzut de foarte sus, de la înălțimea unui narator care își asumă (cu lecția postmodernistă inclusă) convenția privirii «demiurgice».”⁸

Naratorul urmărește îndeaproape personajele și ne poartă împreună cu ele prin multitudinea de stări și evenimente, relatând întâmplările din perspectiva individului matur și obiectiv, chiar și atunci când în scenă se află adolescenți. Cu toate că transpune în amănunt gândurile adolescenților și în unele situații le redă întocmai limbajul, naratorul prezintă lucrurile cu dezinvoltură și cu luciditate, trăsături pe care le regăsim atribuite personajului Paul, în anii săi de maturitate.

Prin prolepsele pe care le inserează în roman, textul capătă o doză de fantastic, iar acest aspect îl detectăm în repetate rânduri, fie în pasaje în care îi regăsim pe cei patru adolescenți, fie în paginile care surprind șederea lor în Los Angeles. Aceste inserții cu rol anticipativ surprind circularitatea spațiului narativ, în care naratorul omniprezent relatează evenimente ce s-au petrecut în locuri diferite. În același timp, trăsăturile de ordin temporal, cu anticipări și întoarceri în trecut, prezența discursului explicativ (prin explicarea anumitor elemente ce țin de istorie) și a celui abstract (prin prezentarea unei viziuni generale), trăsături

⁵ Radu Pavel Gheo, „Am răsfoit America și nu mi-a plăcut”, interviu de Lavinia Bălulescu în *Adevărul.ro*, 02 iunie 2010, disponibil la adresa web <https://adevarul.ro/stiri-locale/timisoara/interviu-radu-pavel-gheo-am-rasfoit-america-si-1142606.html>, accesat în 24.08.2022.

⁶ Daniel Cristea-Enache, „Romanul unei generații” în *Observator cultural*, nr. 535, 28 iulie 2010, disponibil la adresa web <https://www.observatorcultural.ro/articol/romanul-unei-generatii-3/>, accesat în 03.08.2022;

⁷ Jean Pouillon, *Temps et roman*, Paris, Editura Gallimard, 1945, p. 72;

⁸ Bianca Burța-Cernat, „Romanul High Definition” în *Observator cultural*, nr. 528, 11 iunie 2010, disponibil la adresa web <https://www.observatorcultural.ro/articol/romanul-high-definition/>, accesat în 08.08.2022.

specifice *narațiunii heterodiegetice* și *tipului narativ auctorial*,⁹ contribuie la conturarea tiparului narativ pe care îl urmărește autorul.

Pe lângă tehnica novatoare, inspirată din cinematografie, pe care autorul alege să o utilizeze, acesta ne dezvăluie cu ușoară ironie câteva pagini scrise sub forma unui text dramatic în care este surprins dialogul dintre Paul și Dunkelman, pe care îl numește în mod ironic „învățăturile domnului Dunkelman către bursierul său, Paul Găitan.”¹⁰ Fie pentru că o consideră cu adevărat o formulă câștigătoare, fie pentru că, în joacă și cu ironie își prezintă propriul roman, autorul descrie, prin vocea lui Dunkelman, o mare parte din subiectul romanului său.

Predilecția autorului pentru scrierile științifico-fantastice poate fi sesizată și în acest roman prin prezența scurtei povești pe care o creează Paulică în adolescența sa, poveste numită *Accident*, o combinație între călătoria în timp, legenda lui Dedal și Icar, mitul Ariadnei și al lui Tezeu, poveste pe care o citește prietenilor săi și care îi prevestesc, cum altfel, un viitor strălucit ca scriitor.

Romanul impresionează și prin descrierile pe care autorul le realizează, acesta optând pentru o formulă narativă clasică, în care zugrăvește Teicova, satul bunicilor celor patru prieteni, asemenea unui fin cunoscător, într-o manieră nostalgică, sentimentală, afirmând că „Teicova avea străzile frumos înșirate, paralele și perpendiculare. Casele erau înalte, din piatră sau cărămidă, cu acoperiș roșu, de țiglă. Erau lipite unele de altele și aveau zidul fațadei direct la stradă, porți de lemn mari, cât să poată intra un car cu fân, și curți largi.”¹¹

Datorită conturării și creionării atât de precise a personajelor, a evenimentelor și elementelor pe care le descrie, Radu Pavel Gheo reușește să pară că redă întocmai realitatea. Într-un articol din „Observator cultural”, Alina Purcaru afirma că „efectul de real, în proza lui Gheo, este o gemă la care foarte mulți prozatori visează, una care intră în formula pe care acest prozator a elaborat-o scriind neabătut, recrutând personaje care intrigă și scrutând realitatea în tot ce are ea mai contrastant.”¹²

Lumea satului bănățean este recompusă și datorită graiului bănățean redat întocmai, iar prin vocea bunicii lui Paulică observăm atât relația bine încheiată dintre bunici și nepoți, o relație bazată, cum este și firesc, pe iubire necondiționată, cât și relațiile de prietenie și întrajutorare existente în mediul rural.

Prozatorul se joacă cu textul și reușește să prezinte evenimentele din unghiuri diferite, revelându-ne o secvență din copilăria celor trei prieteni povestită din perspectiva lui Paulică și mai apoi din a lui Marius, creând astfel o scurtă narațiune poliscopică în care un eveniment este redat din perspectiva mai multor naratori. Despre această abilitate a autorului, Bianca Burța-Cernat afirma că este o „aplecare cu totul specială pentru elaborare, pentru reliefuri, pentru un gen de proză în care aproape fiecare amănunt – așezat sub lupă – e întors pe toate fețele, descris din cât mai multe unghiuri, până când faptul divers (sau aparentul fapt divers) se convertește în moment revelatoriu.”¹³

Pe lângă aceste descrieri care par să surprindă întocmai oameni și locuri, autorul reușește să exprime cu ușurință trăirile personajelor, iar momentul în care cei trei încearcă să

⁹ Jaap Lintvelt, *Op. cit.*, p. 63;

¹⁰ Radu Pavel Gheo, *Op. cit.*, p. 198;

¹¹ Radu Pavel Gheo, *Op.cit.*, p. 216.

¹² Alina Purcaru, „În direct, din trecut”, în *Observator cultural*, nr. 858, 03 februarie 2017, disponibil la adresa web <https://www.observatorcultural.ro/articol/direct-din-trecut/>, accesat în 12.07.2022;

¹³ Bianca Burța-Cernat, „Romanul High Definition” în *Observator cultural*, nr. 528, 11 iunie 2010, disponibil la adresa web <https://www.observatorcultural.ro/articol/romanul-high-definition/>, accesat în 08.08.2022.

fugă, prezintă cu exactitate sentimente și tensiuni, transpunând cititorul direct în lumea pe care o conturează autorul.

Radu Pavel Gheo introduce în text fapte reale, existente, așa cum este povestea lui Larry Eugene Phillips și a lui Emil Decebal Mătășăreanu, încercând astfel să dea o mai mare veridicitate textului și îi sporește valoarea narativă, după cum afirmă și Marius Chivu pentru publicația „Dilema veche”, unde susține că „felul în care Radu Pavel Gheo se joacă de-a ficțiunea istorică și, mai întâi o identifică pe Cristina în persoana unei reale, dar obscure actrițe porno, protagonistă în celebrul Wild Goose Chase, iar mai apoi îl introduce în propria ficțiune pe Emil Decebal Mătășăreanu, imigrant român implicat într-un faimos jaf bancar în America, acestea sunt două «mutări» narrative de mare efect. (De altfel, competența în cultura populară optzecistă a lui Radu Pavel Gheo nu va fi niciodată suficient evaluată.)”¹⁴

Titlul romanului, *Noapte bună, copii!*, ne duce cu gândul în mai multe direcții, prima fiind spre cunoscuta emisiune pentru copii. A doua trimitere pe care o face titlul este aceea că o perioadă s-a încheiat, copilăria și chiar adolescența trebuie să plece, lumea frumoasă și fără griji fiind înlocuită de o alta, mai puțin veselă, în special pentru protagoniștii romanului pentru care, trecerea de la copilărie și adolescență la maturitate nu îi împlinește, mai ales din punct de vedere sufletesc. Cea mai profundă explicație ar fi aceea că titlul romanului anunță destinul tragic pe care îl au personajele, pentru trei din cei patru protagoniști viața încheindu-se până la finalul romanului.

Despre titlul romanului vorbește și Paul Cernat în *Revista22*, unde afirmă că „sub un titlu ce trimite deopotrivă la popularele emisiuni cu povești pentru cei mici din comunismul târziu și la un tragic sfârșit al iluziilor inocente, *Noapte bună, copii!* trece granița către lungmetrajul de succes, mainstream-ul cu miză și construcția epică amplă, totalizantă, reunind realismul și fantasticul metafizic, radiografia acută a mediilor sociale și rețetele narațiunii „populare”, experiența bănățeană, ieșeană și americană, comunistă și postcomunistă, a expatrierii și a întoarcerii inadapate, a plenitudinii vârstelor dintâi (cu visurile și prietenii ei ideale), dar și a dezvrăjirii mature.”¹⁵

Autobiografia ficțională și realitatea ca surse ale ficțiunii

Dacă pe tot parcursul romanului autorul alege să ne ofere cheia de descifrare a textului, finalul aduce un scurt „Cuvânt către cititor” în care, în aparență, Radu Pavel Gheo vrea să lămurească anumite aspecte în legătură cu personajele, contextul și povestea redată, însă reușește să sporească și mai mult misterul asupra raportului dintre realitate și ficțiune existent în romanul său.

Confuzia pe care autorul o stârnește în ceea ce privește receptarea textului și încadrarea lui într-un anume gen este datorată faptului că acesta realizează un fel de colaj, în care amestecă ficțiunea cu autobiografia ficțională. Urmând filonul clasic al pactului autobiografic al lui Lejeune, observăm că romanul lui Radu Pavel Gheo nu pretinde a fi o autobiografie și nu îndeplinește criteriile minimale necesare încadrării la acest gen, însă se poate sesiza o anumită legătură între personaje, situații și evenimente și frânturi din viața personajului, asocieri pe care chiar și autorul le declară și le asumă în interviurile sale și care ne permit încadrarea romanului în categoria autobiografiilor ficționale.

Nu putem pune semnul egalității între personaje și autor sau între o secvență din carte și evenimente din viața lui Radu Pavel Gheo, însă o paralelă între biografia sa și conținutul

¹⁴ Marius Chivu, „Corvette vs comunism” în *Dilema veche*, nr. 365, 10-16 februarie 2011, disponibil la adresa web <https://dilemaveche.ro/sectiune/la-zi-in-cultura/carte/corvette-vs-comunism-607241.html>, accesat în 03.09.2022.

¹⁵ Paul Cernat, „Ultima frontieră” în *Revista 22*, nr. 104, 22.02.2011, disponibil la adresa web <https://revista22.ro/bucurestiul-cultural/bucurestiul-cultural-nr-104-ultima-frontier259>, accesat în 23.07.2022.

romanului ne permite să observăm prezența unor similitudini. În ceea ce privește personajele, autorul poate fi regăsit fie în pielea personajului Paul, tânărul scriitor ajuns la Iași, fie în postura lui Marius, emigrantul în America. Trăirile lui Paul ca tânăr scriitor, uimirea și șocul lui Marius odată ajuns în America nu ar putea fi descrise atât de amănunțit și nu ar părea atât de veridice dacă nu ar fi inspirate din experiența de viață a scriitorului. Radu Pavel Gheo, asemenea altor scriitori, creează pornind de la fapte reale, de la evenimente trăite, fapte care s-au întâmplat, tocmai pentru că acesta este conștient că o astfel de abordare nu face decât să atragă interesul cititorului și să confere verosimilitate textului.

Romanul lui Radu Pavel Gheo devine verosimil și prin ceea ce preia din realitate și este cunoscut la nivel general, cum ar fi prezența comunismului cu toate reprezentările sale, povestea celor doi hoți, existența actriței porno Christy Keith, dar și prin lumea pe care o zugrăvește, cea a copilăriei și a adolescenței în comunism – fie rurală, fie cea de la oraș – prin lumea satului, cu toate că, așa cum afirmă și autorul denumirile alese de el nu există pe harta țării.

Autorul realizează legătura dintre realitate și ficțiune având ca fundament memoria, indiferent că vorbim despre apelul la propria memorie a autorului atunci când descrie șederea în America, copilăria, adolescența sau viața de tânăr scriitor, fie că vorbim despre strategia autorului de a apela la memoria celor care și-au trăit copilăria și adolescența în perioada comunistă, romanul fiind numit de critică drept o reprezentare a unei întregi generații, fie că vorbim despre numeroasele rememorări presărate pe parcursul cărții ale celor doi prieteni, Marius și Paul, care „activează” memoria locurilor, a obiectelor, mai exact memoria percepțiilor, toate aceste tipuri de rememorări la care autorul apelează fiind unul dintre pilonii pe care se sprijină textul.

Imixtiunea de planuri și tehnici narative, împreună cu melanjul dintre ficțional, real și parabolic nu este una întâmplătoare, aceasta fiind unul dintre atuurile cărții.

Dorința de maturizare și inadaptabilitatea

Noapte bună, copii! este, așa cum l-a numit critica, romanul unei generații, al unei generații de adolescenți care au trăit în perioada comunistă și al căror ideal era lumea de Dincolo.

Romanul este pe lângă unul al inițierii, deoarece înfățișează viața unui grup de adolescenți, un roman care ne prezintă destine, de la început până la final, observând astfel modul în care idealurile din adolescență se pot materializa sau se pot deforma în decursul timpului, producându-se astfel ratarea.

Subiectul textului îl reprezintă evoluția în timp a unui grup de prieteni care, mânați de mirajul vieții de dincolo de granițele țării, își doresc să treacă în mod fraudulos granița și să ajungă pe tărâmul mult visat, America. Dorința de maturizare, de eliberare de sub auspiciile sistemului comunist, dar și de eliberare de îngrădirile de orice fel pe care le resimt datorită vârstei la care se află personajele, îi determină să comită lucruri pentru care e necesar curajul unui adult.

Perioada adolescenței vine la pachet cu stări de revoltă, adolescenții simțindu-se în multe ocazii nedreptățiți, neînțeleși și neascultați, toate aceste inconveniente fiind accentuate pentru cei patru prieteni de prezența sistemului comunist care nu ușura deloc situația tinerilor aflați la început de drum, iar faptul că locuiesc în apropierea graniței cu Iugoslavia nu face decât să incite și mai tare spiritele celor patru adolescenți și să îi provoace să viseze la ceea ce au cei de Dincolo: acces la muzică bună, ținute vestimentare moderne, dar mai ales libertate. Vizitele regulate la „piața de sârbi” le stârnesc curiozitatea și admirația pentru lumea din exterior, deoarece acolo „«sârbii», adică iugoslavii de lângă granița cu România, ofereau

produse pe care românul de rând nu le putea găsi sau, dacă avea noroc și era insistent, le descoperea pe piața neagră.”¹⁶

Ceea ce pare să însemne lumea din Vest *versus* ce este lumea lor reprezintă motivul pentru care cei patru prieteni vor să părăsească granițele țării și să ia lumea în piept, fiind conștienți că asta înseamnă totodată și maturizarea lor, ei dorindu-și de fapt puterea pe care o are adultul, libertatea și autonomia acestuia, însă atunci când au șansa să se comporte cu maturitate, nu sunt capabili să gestioneze lucrurile așa cum ar trebui, deoarece nu au realizat că maturizarea nu presupune doar libertate și lipsa grijilor, ci și capacitatea de a face față greutăților. Vorbim aici despre „mitul frontierei”¹⁷, așa cum îl numește Ovidiu Ivancu, care surprinde discrepanța dintre lumi și diferențele identitare care apar, deoarece „frontiera, odată depășită, devine catalizator al unei schimbări identitare dureroase, subtile și inițial insesizabile.”¹⁸

Romanul redă o realitate general-valabilă, ideea de inadaptabilitate, generată de faptul că adolescenților din perioada comunistă le-a fost deosebit de greu să se adapteze unei alte lumi, indiferent că vorbim de România de după 1989, sau de mutarea într-o altă țară. Cu toate că este vorba despre o lume după care tânjesc, pentru marea parte a adolescenților a fost dificil să se conformeze noilor tipare. Cei trei adolescenți ajunși în America sunt copleșiți de diferențele dintre mentalități și stil de viață și cu toată dorința lor de a se adapta, ei rămân mereu niște *outsideri*, emigranții care, așa cum se întâmplă cu Leo și Cristina sunt dispuși să facă orice pentru a părea că aparțin acelei lumi, cu orice mijloace, însă ratează mereu. Acest tipar al „exilatului” prezintă o „structură cameleonică și prin urmare, profund mimetică, el se va adapta, nu de puține ori, la standarde occidentale. Neavând principii solide, ci doar instincte de supraviețuire, va asimila norme de comportament și va renunța la ele tot atât de repede, odată reintrat în spațiul românesc,”¹⁹ iar după toate aceste încercări va realiza că nu mai poate aparține în totalitate niciuneia dintre lumi.

Aducând în discuție această temă a inadaptării, Daniel Cristea-Enache nota în „Dilema veche” faptul că există nuanțe diferite prin care o persoană se adaptează la schimbările care apar în istoria unei țări, în funcție de vârsta la care aceste schimbări survin, precizând, așadar, că: „[...] esențială e chiar vârsta la care a fost înregistrată, de fiecare, această schimbare. Nu e totuna să intri într-o lume a libertății la douăzeci de ani, la treizeci ori la zece. În primul caz, ești încă la întâia tinerețe, cu toate opțiunile ei. În al doilea, ești format în regimul socialismului real, chiar dacă ai fost, ca artist, evazionist în raport cu el (generația lui Cărtărescu avea peste 30 de ani în decembrie '89). În al treilea, ești prea mic pentru a înțelege epoca în care trăiești, ultimii și cei mai mizerabili ani ceaușiști. Ești deja, cu arme și bagaje existențiale, al epocii următoare.”²⁰ Adolescența reprezintă o perioadă a inadaptărilor, a incertitudinilor și a încercării de evaziune însă, pentru adolescentul comunist, toate aceste sentimente, temeri și aspirații sunt amplificate de prezența sistemului sub care trăiau.

Pentru cei trei prieteni, tot ceea ce se întâmplă odată cu încercarea lor eșuată de a trece în mod fraudulos granița și evenimentele care o preced îi maturizează, însă în același timp îi transformă în niște inadaptați.

¹⁶ Radu Pavel Gheo, *Op. cit.*, pp. 126-127;

¹⁷ Ovidiu Ivancu, *Identitate culturală și mental colectiv românesc în postcomunism (1990-2007). Imagini, mituri, percepții, re poziționări*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2013, p. 286;

¹⁸ Idem, *Ibidem*, p. 297.

¹⁹ Ovidiu Ivancu, *Op. cit.*, p. 146;

²⁰ Daniel Cristea-Enache, „O generație (I)”, în *Dilema Veche*, 09 mai 2012, disponibil la adresa web <https://dilemaveche.ro/sectiune/dileme-on-line/o-generatie-i-603229.html>, accesat în 03.09.2022.

Cel mai hotărât și sigur pe sine dintre cei trei emigranți este Leo care, cu toată înverșunarea lui nu reușește decât ratare după ratare, alege tabăra greșită, a răufăcătorilor, iar prietenia cu LePendou, o altă fațetă a lui Dunkelman, îi apropie tot mai mult de finalul iminent. Notorietatea pe care Leo o are în grupul lor de prieteni este datorată în mare parte Cristinei, iar inadaptarea celor doi apare încă din adolescență când nu își găsesc locul în lumea comunismului românesc unde lipsa unei relații potrivite cu familia și așadar lipsa unui ghidaj corect din partea părinților îi determină să considere că lumea în care trăiesc nu este potrivită lor. Cristina provine dintr-o familie bună, însă foarte strictă, care ține la etichetă și care, de teamă și din cauza obtuzității în gândire, îngrădește libertatea fetei și îi prezice acesteia un viitor sumbru. Privată de afecțiunea părinților, Cristina se consolează cu iubirea ciudată a lui Leo, astfel alegând să îl urmeze orbește, indiferent de consecințe, iar atunci când acesta o părăsește ea simte că nu mai are pe nimeni aproape, punându-și capăt zilelor.

Nici în familia lui Leo situația nu este mai roz, acesta provenind dintr-o familie destrămată, cu un tată foarte bogat și influent, pe care îl vizitează doar pentru beneficiile materiale pe care acesta i le promite. Mai mereu pus pe harță și căutând să epateze cu orice ocazie, Leo se simte și uneori chiar este umilit. Furia lui îl transformă într-un inadaptat social, un individ care mereu vrea să demonstreze cine este de fapt, însă mai totdeauna eșuează.

Cel de al treilea prieten care ajunge în America, Marius, reușește să se adapteze traiului de acolo și, cu toate că idealurile sale nu sunt atât de mari ca ale prietenilor săi, reușește cu pași mici să ocupe un post destul de important și să își cumpere mașina visurilor sale din adolescență. Ceea ce îl face pe Marius un inadaptat este ancorarea sa în lumea adolescenței unde este mereu aproape de Cristina, marea sa iubire. Cu toate realizările sale, anul 2000 ne prezintă un tânăr de treizeci și ceva de ani blocat în lumea adolescenței, care nu poate trece peste pierderea Cristinei.

Întâlnirea cu Paul demonstrează încă o dată imaturitatea emoțională lui Marius care observă că prietenul său s-a schimbat, a devenit matur, astfel că simte că nu poate relaționa cu el ca în trecut, nu îl poate înțelege, fiindcă „lui Marius, vechiul lui prieten i se păruse schimbat. Nu fizic, fiindcă, semăna bine cu cel pe care-l știa. Îl recunoscuse imediat. Dar crescuse, se maturizase și, într-un fel, se stinsese. Era mai... mai serios și mai plictisitor. Nu mai simțea la el entuziasmul pe care îl avea, pe care îl aveau amândoi atunci, în liceu, și nici nu mai reușeau să rezoneze cum o făceau odinioară.”²¹

Cei trei, Cristina, Leo și Marius ard etape și nu reușesc decât să rămână blocați în timp, inadaptați la viața din jur și la schimbările care survin odată cu înaintarea în vârstă, singurul care trece pas cu pas dinspre adolescență și ajunge la maturitate este Paul, prietenul care nu mai poate participa la planul lor de evadare datorită bolii ciudate pe care o are. Pe parcursul textului observăm cum Paulică, răsfățatul bunicii, aflat sub atenta supraveghere și îngrijire a părinților, devine Paul, profesorul de limba engleză, proaspăt divorțat, care își dorește cu orice preț să ajungă un scriitor de succes. Trecutul rămâne pentru el doar la stadiul de amintire și înțelege acest lucru atunci când se întâlnește cu Marius și vorbesc despre Cristina, realizând că „uitase de ea – adică nu uitase, dar o pusese într-un cotlon de care nu se mai atinsese, laolaltă cu toată copilăria lui din Teicova, iar acum își reamintea încet-încet vremurile acelea, ca și cum prietenul său ar fi ridicat capacul unui cutar ascuns și acum Paul descoperea acolo lucruri pe care nu le mai atinsese vreme de zece-cincisprezece ani.”²² Cu toate că l-a legat o prietenie strânsă de Cristina și mai ales de Marius, el nu rămâne captiv în trecut, ci își continuă existența, fără să mai privească în urmă.

²¹ Idem, *Ibidem*, p. 290;

²² Idem, *Ibidem*, p. 472.

Autorul, așa cum ne-a obișnuit, ne spune direct, prin vocea lui Paul, că destinele celor doi sunt diferite deoarece au luat-o pe drumuri diferite, unul a rămas ancorat în trecut, mereu cu gândul la anii adolescenței, iar celălalt a continuat să trăiască, astfel că în urma discuției celor doi „Paul își dădu deodată seama ce îl împiedicase să rezoneze cu vechiul lui prieten și să se lase prins de povestea lui. Înțelese motivul pentru care nu reușiseră să se înțeleagă: deși își ducea viața la mama dracului, în Los Angeles sau unde zicea că stă acum, el, Marius, trăia de fapt în cea mai mare parte tot acolo și atunci, în Teicova copilăriei și adolescenței lor.”²³

Cultura Vestului și libertatea prin muzică

Apropierea de Iugoslavia le dă posibilitatea celor patru adolescenți să beneficieze de facilități pe care cei din alte zone ale țării nu le aveau, însă îi motivează să își dorească mai mult, să viseze la ceea ce însemna lumea de Dincolo. Din acest motiv, încearcă să copieze ținutele din Vest, să fie la zi cu muzica pe care o ascultă tinerii de acolo și cu tot ceea ce însemna viața adolescenților de dincolo de granițele României.

Cea mai importantă legătură a lor cu lumea de dincolo de limitele țării o reprezintă cele două ore de muzică și nu întâmplător, emisiunea era transmisă în fiecare duminică, de la 11 la 13, când oamenii din sat se aflau la biserică. Astfel, sacralitatea ritualului religios este asociată cu ritualul celor trei copii, un ritual în care au nevoie de un spațiu special, ascuns de urechile sau vederea altor persoane, un loc în care să fie cu ei înșiși și să se poată bucura în voie de minunea falsei libertăți.

Bucuria aceasta de câteva ore îi motiva și le alimenta speranțele, „*Hit Diskomer-ul* iugoslav îi făcea pe cei trei prieteni să simtă parfumul de Dincolo, din lumea ce le era interzisă. Ascultau și comentau muzica pe care o ascultau și o comentau adolescenții germani, englezi sau olandezi și se simțeau și ei într-o câțiva acolo, ca și cum Cortina de Fier s-ar fi ridicat un pic și i-ar fi lăsat pe puștanii din lagărul socialist, atât de însetați de acea lume colorată și, evident, mult mai plină de distracții și de libertate, să trăiască măcar visul că sunt acolo.”²⁴ Această atracție pentru filmele și pentru muzica americană se datorează posibilității care se creează odată cu ascultarea sau vizionarea acestora de a evada chiar și fictiv și de a se simți liberi.

Cei trei copii au deja formate preferințele muzicale de care nu se vor dezice nici mai târziu, cu trecerea anilor. Dorința lui Marius, odată ajuns în America, este să achiziționeze o mașină marca Chevrolet Corvette, asemenea celei din melodia lui Prince, „Little red Corvette”, iar pasiunea Cristinei pentru muzica lui Michael Jackson o va urmări și în străinătate.

Rezistența prin cultură este una dintre sintagmele des asociate cu perioada comunistă, iar în acest roman regăsim o altfel de rezistență la presiunile pe care le simt adolescenții din partea sistemului, rezistență pe care aceștia o generează cu ajutorul muzicii, așa cum subliniază și Marius Chivu când afirmă că „cei trei adolescenți vor să fugă din comunism fascinați de mirajul consumerist occidental: muzica ascultată la un post de radio iugoslav, filmele, posterul cu Corvette, tricoul cu Michael Jackson, Coca-Cola și produsele cumpărate de la sârbi, toate acestea îi fac pe cei patru tineri să viseze la o libertate pop dincolo de orice ideologie.”²⁵ Predilecția românilor pentru America se datorează, printre altele, ofertei materiale, iar din punct de vedere intelectual, Vestul a fost asociat cu ideea de libertate.

²³ Radu Pavel Gheo, *Op. cit.*, p. 473;

²⁴ Radu Pavel Gheo, *Op. cit.*, p. 204;

²⁵ Marius Chivu, „Corvette vs comunism” în *Dilema veche*, nr. 365, 10-16 februarie 2011, disponibil la adresa web <https://dilemaveche.ro/sectiune/la-zi-in-cultura/carte/corvette-vs-comunism-607241.html>, accesat în 03.09.2022;

Muzica îi însoțește până în final, fiind ultima lor alinare în fața morții, astfel că în noaptea în care fata alege să se otrăvească, la momentul sosirii lui Marius, rula caseta cu artistul ei favorit, Michael Jackson. La fel se întâmplă în cazul lui Marius care, în momentul morții sale aude melodia favorită.

Un alt liant între „aici” și „acolo” îl reprezintă bine-cunoscutele seri de film, care presupuneau vizionarea unor filme de acțiune, urmate apoi de filme pornografice, spre deliciul adolescenților pentru care acest subiect era unul tabu.

Cu ușoară ironie, autorul face o paralelă între ținutele din țară și cele de dincolo atunci când, venit în vizită la prietenul său bolnav, Marius este îmbrăcat și aranjat precum adolescenții străini, cu blugi și pantofi sport de firmă, frizură aranjată, pe când Paulică „purta un halat de spital, din diftină, ros și albastru (ca pentru băieței), pe sub care avea o pijama vărgată de la Arta Textilă. În picioare țara o pereche de șlapi din plastic și probabil că simțea acut diferența față de prietenul său.”²⁶

Ca orice adolescent, aceștia simțeau puternic lipsurile, iar scurtele momente în care interferau cu lumea la care visau le sporea frustrarea și le intensifica încrâncenarea de a încerca să fie precum cei pe care îi vedeau la televizor, despre care credeau că au o viață perfectă, demnă de invidiat, „lumea cu cinematografe unde rula *Conan barbarul*, *Grease*, *E.T.*, *Flashdance*, *Războiul stelelor 3 – Întoarcerea cavalerului Jedi* sau *Star Treck*, unde discotecile erau deschise în fiecare seară și se închideau doar dimineața, unde găseai în orice magazin blugi, tricouri mișto, rochii, gece de piele și adidași, Coca-Cola, ciocolată și banane câte voiai, casete și discuri cu ultimele albume de muzică pop și rock, unde puteai cumpăra mașini elegante și rapide și unde erai liber să faci ce vrei și să spui ce vrei, iar cei de vârsta lor se distrau de luni până duminică.”²⁷

Întâlnirile săptămânale pentru topul muzical, filmele, ținutele pe care încercau să le copieze, viața ideală pe care o surprindeau pauzele publicitare din timpul filmelor și libertatea de care par să beneficieze tinerii din alte țări îi determină pe adolescenți să tânjească după o astfel de viață și să se bucure de „mostrele” de viață de Dincolo, o viață pe care o consideră utopică, dar pentru care sunt dispuși să își asume orice risc.

Destine jucate la cărți în lupta dintre bine și rău

Autorul alege să își înceapă relatarea cu un citat din Biblie, ducându-ne încă de la început cu gândul la divinitate și la rolul hotărâtor al acesteia în destinul omului. Cei doi bătrâni care apar încă din prolog și reprezintă o trimitere clară spre Dumnezeu și Sfântul Petru par destul de implicați și pe parcursul romanului, autorul făcând astfel trimitere spre ideea de fatalitate, cu toate că aceasta este doar aparentă. Personajul antagonic, Dunkelmann, reprezintă, după cum îi spune și numele, partea întunecată, diavolul cu „o privire gri, rece și indiferentă, iar veselie ce îi anima chipul nu îi însuflețea și ochii.”²⁸ Acesta urmărește destinele celor patru prieteni aflați la vârsta tinereții și pare să fie antrenat într-o luptă continuă cu binele, reprezentat de cei doi bătrâni. Dunkelmann, are un aer „de Dincolo”, reprezintă străinul, fiind introdusă astfel ideea – moștenită din comunism – a străinului văzut ca diavol, care este diferit pentru că nu a suferit precum românul.

Introduși în scenă într-un mod jucăuș și ironic, cei doi reprezentanți ai binelui sunt, cum este și firesc, de o modestie ieșită din comun, umblă cu tălpile goale, îmbrăcați sărăcăcios și par a fi doi cerșetori, cu toate că privirea lor emană liniște și bunătate. Din dorința de a-i prezenta drept niște persoane deschise, maleabile și sociabile, autorul presară

²⁶ Idem, *Ibidem.*, p. 107;

²⁷ Idem, *Ibidem.*, pp. 239-240.

²⁸ Radu Pavel Gheo, *Op. cit.*, p. 56;

intervențiile lor cu mici glume și aluzii. Bunătatea și liniștea pe care o degajă cele două personaje este opusă stării lui Dunkelman, personajul antagonic, întunecat, mereu agitat, iscoditor și ispititor, care stârnește bănuieli în mintea lui Marius. Acesta pare să cunoască tot și să intervină peste tot și spre deosebire de cei doi bătrâni nu vrea să treacă neobservat ci, din contră, își dorește să atragă atenția asupra sa, tot el fiind cel care îi insuflă lui Marius ideea de a se răzbuna pe Marcel Custură. În ceea ce îl privește pe Paul, are loc o luptă între Dunkelman și moș Petre, care încearcă să îl oprească pe Paul să ajungă la întâlnirea pe care acesta o avea cu Dunkelman în vederea obținerii unei burse de scriitor. Cu tot jocul de-a v-ați ascunselea, pe care îl încearcă, Petre nu reușește să îl oprească pe Paul și întâlnirea are loc, cei doi participând la un dialog foarte lung în care Dunkelman îi explică viitorului scriitor care ar fi temele pe care ar trebui să le abordeze pentru a avea o carte de succes și îl asigură de faptul că el este cel care va obține bursa. Acest acord dintre cei doi reprezintă doar începutul luptei dintre bine și rău, o luptă pe care autorul o creionează cu foarte multă pricepere, împletind registrul real cu cel fantastic. Despre lupta pentru sufletul lui Paul vorbește și Daniel Cristea-Enache într-o recenzie apărută în publicația „Observator cultural”, unde afirmă că „Radu Pavel Gheo aduce respirația și chiar prezența supranaturală în decorul mișcător al personajelor centrale. Deoparte sunt Dumnezeu și Sfântul Petru, înfățișați ca niște țărani rătăciți la oraș, cu tălpile goale (!) și vorbe cu miez; de cealaltă apare un demonic Dunkelman, cu un Mercedes luxos, o Fundație prosperă pentru Arte, ochi gri-metalici fugind în toate direcțiile și palme nefiresc de fierbinți.”²⁹

Cel mai intens și puternic moment din această luptă este reprezentat de întâlnirea dintre Sfântul Petru și Dunkelman când, de față cu Paul, cei doi se luptă pentru sufletul acestuia, autorul făcându-ne părtași la o partidă de cărți care depășește granițele realului, o partidă în care se hotărăsc destine. Apariția agitată a lui Dunkelman, aflată în opoziție cu liniștea pe care o insuflă moș Petre, cum hotărâse Paul să îi spună, transformă disputa lor într-un joc de cărți în care apar imagini cu oameni cunoscuți lui Paul, dar și necunoscuți, miza fiind, așa cum aflăm din disputa lor, totul. Dintre cei doi, Paul îl preferă pe Sfântul Petru, care „îl intimida. Dar îi și plăcea.”³⁰, pe când Dunkelman, în agitația lui, îl speria.

Cu toată seriozitatea și importanța momentului pe care îl descrie, autorul nu se sfiește să trateze această scenă cu umor printr-un dialog la fel de ireal dintre Sfântul Petru și Dunkelman când, făcând abstracție de prezența lui Paul, își vorbesc ca două vechi cunoștințe nu foarte prietenoase.

O reprezentare a lui Dunkelman apare încă din copilăria celor trei prieteni când, ajunși lângă „plopul lui Ginuțu”, cei doi băieți sunt convinși că moartea tânărului se datorează noului iubit al Corneliiei, bătrânul de aproximativ 60 de ani, cu origini germane, posesor al unui Mercedes gri metalizat, trăsături pe care le regăsim și în caracterizarea lui Dunkelman. Altă față a răului este înfățișată de LePendu, francezul despre care naratorul spune că se aseamănă cu un țap și care, așa cum îi spune lui Leo înainte să îl împuște, trebuie să execute ceea ce îi cere șeful său. Propoziția pe care o repetă la nesfârșit LePendu, „noapte bună, copii!” prevestește ceea ce urmează să se întâmple celor două cunoștințe ale sale, Cristina și Leo.

Epilogul îi surprinde iarăși pe cei doi bătrâni, Dumnezeu și Sfântul Petru, care au aranjat lucrurile așa cum și-au dorit și se hotărăsc să-și continue drumul, dispărând în zare. Pentru a reconfirma caracterul lor supranatural, autorul alege ca în final să pună sub semnul întrebării, a unei întrebări retorice, existența celor doi reprezentanți ai divinității. În ansamblul

²⁹ Daniel Cristea-Enache, „Romanul unei generații” în *Observator cultural*, nr. 535, 28 iulie 2010, disponibil la adresa web <https://www.observatorcultural.ro/articol/romanul-unei-generatii-3/>, accesat în 03.08.2022.

³⁰ Idem, *Ibidem* p. 475;

romanului, prezența celor două personaje biblice amintește de dictonul latin „Nihil sine Deo” („Nimic fără Dumnezeu”), inducând ideea de fatalitate și de neputință în fața vieții și a morții.

BIBLIOGRAPHY

Volume de proză, bibliografie teoretică și critică

Braga, Corin, *Postmodernismul literar românesc*, în volumul 10 *studii de arhetipologie*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1999;

Cărtărescu, Mircea, *Postmodernismul românesc*, București, Editura Humanitas, 1999;

Genette, Gérard, *Introducere în arhitect. Ficțiune și dicțiune*, Traducere și prefață de Ion Pop, București, Editura Univers, 1994;

Gheo, Radu Pavel, *Noapte bună, copii!*, Iași, Editura Polirom, 2017, p. 123;

Gheo, Radu Pavel, Lungu, Dan (coord.), *Tovarășe de drum. Experiența feminină în comunism*, Iași, Editura Polirom, 2008;

Halbwachs, Maurice, *Memoria colectivă*, Ediției critică concepută de Gérard Namer și pregătită în colaborare cu Marie Jaisson, traducere de Irinel Antoniu, Iași, Institutul European, 2007;

Ivancu, Ovidiu, *Identitate culturală și mental colectiv românesc în postcomunism (1990-2007). Imagini, mituri, percepții, re poziționări*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2013;

Lejeune, Philippe, *Pactul autobiografic*, Traducere de Irina Margareta Nistor, București, Editura Univers, 2000;

Lintvelt, Jaap, *Încercare de tipologie narativă. Punctul de vedere. Teorie și analiză*, Traducere de Angela Martin, Studiu introductiv de Mircea Martin, București, Editura Univers, 1994;

Mușat, Carmen, *Perspective asupra romanului românesc postmodern și alte ficțiuni teoretice*, Pitești, Editura Paralela 45, 1998;

Pîrjol, Florina, *Carte de identități. Mutații ale autobiograficului în proza românească de după 1989*, București, Editura Cartea Românească, 2014;

Pouillon, Jean, *Temps et roman*, Paris, Editura Gallimard, 1945;

Ricoeur, Paul, *Memoria, istoria, uitarea*, traducere de Ilie Gyurcsik și Margareta Gyurcsik, Timișoara, Editura Amarcord, 2001.

Articole și interviuri

BURȚA-CERNAT, Bianca, „Romanul High Definition” în *Observator cultural*, nr. 528, 11 iunie 2010, disponibil la adresa web <https://www.observatorcultural.ro/articol/romanul-high-definition/>, accesat în 08.08.2022;

CERNAT, Paul, „Ultima frontieră” în *Revista 22*, nr. 104, 22.02.2011, disponibil la adresa web <https://revista22.ro/bucurestiul-cultural/bucurestiul-cultural-nr-104-ultima-frontier259>, accesat în 23.07.2022;

CHIVU, Marius, „Corvette vs comunism” în *Dilema veche*, nr. 365, 10-16 februarie 2011, disponibil la adresa web <https://dilemaveche.ro/sectiune/la-zi-in-cultura/carte/corvette-vs-comunism-607241.html>, accesat în 03. 09.2022;

CRISTEAN-ENACHE, Daniel, „O generație (I)”, în *Dilema Veche*, 09 mai 2012, disponibil la adresa web <https://dilemaveche.ro/sectiune/dileme-on-line/o-generatie-i-603229.html>, accesat în 03.09.2022;

CRISTEA-ENACHE, Daniel, „Romanul unei generații” în *Observator cultural*, nr. 535, 28 iulie 2010, disponibil la adresa web <https://www.observatorcultural.ro/articol/romanul-unei-generatii-3/>, accesat în 03.08.2022;

GHEO, Radu Pavel, „Am răsfoit America și nu mi-a plăcut”, interviu de Lavinia Bălulescu în *Adevărul.ro*, 02 iunie 2010, disponibil la adresa web <https://adevarul.ro/stiri-locale/timisoara/interviu-radu-pavel-gheo-am-rasfoit-america-si-1142606.html>, accesat în 24.08.2022;

GHEO, Radu Pavel, „Avem ceva stricat la rădăcină în România”, interviu în *Adevărul.ro*, 18.05.2010, disponibil la adresa web <https://adevarul.ro/stil-de-viata/cultura/radu-pavel-gheoavem-ceva-stricat-la-radacina-1049582.html>, accesat în 16.08.2022;

GHEO, Radu Pavel, „Realitate, ficțiune, care-i una, care-i alta?”, interviu de Sandu Ana Maria, în *Dilema veche*, nr. 681, 09-15 martie 2017, disponibil la adresa web <https://dilemaveche.ro/sectiune/la-zi-in-cultura/realitate-fictiune-care-i-una-care-i-alta-621053.html>, accesat în 03.09.2022;

IORGULESCU, Mircea, „Din Far East în Far West și înapoi”, în *Revista 22*, nr. 711, 28 octombrie 2003, disponibil la adresa <https://revista22.ro/cultura/din-far-east-in-far-west-si-inapoi>, accesat în 12.07.2022;

PURCARU, Alina, „În direct, din trecut”, în *Observator cultural*, nr. 858, 03 februarie 2017, disponibil la adresa web <https://www.observatorcultural.ro/articol/direct-din-trecut/>, accesat în 12.07.2022.

EUGÈNE IONESCO'S INTELLECT BETWEEN MADNESS AND GENIALITY. AN ANALYTIC VIEW OF THE REFLECTION OF HIS GENIUS IN CONTEMPORARY LITERATURE

Paul-Cristian Albu
PhD Student, University of Craiova

Abstract: The purpose of the paper is to offer a detailed view of the key role of Eugène Ionesco's genius in the ordinary world. I am interested in discussing the way in which his genius can be reflected globally in his works, notably as it is imagined in the NU volume which was written during the interwar period. I am equally interested in observing the manner in which this contemporary writer manages to express the idea of the reflection of his genius in his Romanian masterpiece. Moreover, I will consider talking about his genius as a result of the impossibility of understanding the social condition of the ordinary being. Also, it is capital to note that the Franco-Romanian writer Eugène Ionesco has an overwhelming desire to transgress the common boundaries against whom human beings must confront. In order to offer a consistent critical view of the concept aforementioned, I will consider using the technique of close reading the text of the mentioned essay volume, focusing on the way in which manner is useful to convey the idea of the absurd. The creative use of language and the exploitation of absurd and contradictory situations, in general, will be regarded as a mean to make visible the new and revolutionary way in which theatre came to be understood by this playwright.

Keywords: genius, revolt, human being, social condition, absurd

1. Introducere

Studiul nostru își propune, în momentul de față, să aducă în discuție modul în care se reflectă genialitatea lui Eugen Ionescu într-o lume care prezintă vicisitudini sociale, precum și legătura dintre aparenta folie sau nebunie la autorul franco-român care a fost bulversat de diverși factori ai epocii în care a trăit și conceptul de genialitate specificat. Ne rezumăm, ca punct de referință, la o serie de lucrări critice care scot în evidență maniera în care se manifestă omul de geniu într-o lume care va cunoaște deperdiția valorilor autentice care ar constitui un suport veritabil pentru orice societate democratică.

În momentul în care ne raportăm la genialitatea ionesciană, este indispensabil de a preciza că ne confruntăm cu surse variate al căror conținut este eterogen. În acest caz, afirmăm că atenția noastră posedă o propensiune asupra unui subiect sensibil, ba chiar aproape inexplorat în critica literară românească, respectiv genialitatea ionesciană. Scopul nostru este de a prezenta, cât mai succint și sintetic cu putință, aspectul menționat care se grefează în categoria teatrului absurdului.

În acest context, se cuvine să afirmăm că unii cercetători și-au îndreptat toată atenția asupra trăsăturilor teatrului absurdului și viziunii despre lume care se desprinde din operele scriitorului Ionescu. De aceea, considerăm că este primordial să acordăm atenție, la un grad elevat, modului în care se reflectă genialitatea creatorului noului tip de teatru, în secolul al XX-lea, într-o lume pe cale de a se aneantiza totalmente.

În această lucrare, am avut câteva abordări de ordin general în care am prezentat tentativa de a oferi unele trăsături ale genialității ionesciene pentru ca actul comprehensiv al acestui aspect să poată fi perceput de către publicul larg alcătuit din lectori experimentați și inocenți. Alte subcapitole care aparțin acestei lucrări designează o contextualizare a caracteristicilor teatrului de gradul zero pentru o înțelegere mai profundă a genialității ionesciene.

2. Definirea generală a conceptului de geniu

Terminând de oferit câteva detalii în introducere despre geniul ionescian, ne vom propune, în acest subcapitol, să discutăm despre genialitate, oferind o definiție generală a termenului menționat.

Întâi de toate, se cuvine să afirmăm că sememul *geniu* comportă diferite definiții, însă un aspect este cert și acela că lexemul denumit provine din latinescul *genius*¹ care designează un demon tutelar care este precursorul creării unui obiect, în cazul nostru, literar, desigur. Altfel spus, acest demon devoalează esențialitatea creației indiferent de epoca istorică pe care o traversează.

Geniul mai poate desemna și condiția tragică a omului care tentează să își transgreseze condiția ordinară, deoarece are senzația că totul este supus maledicției, neînțelegerii plenare cu celălalt, ranversării paradigmei libertății absolute anterioare unde totul era supus prezervării reperelor ancestrale care posedau o manieră dicibilă de expresie a oricăror concepte considerate vetuste, în cotidianitatea actuală. Această ființă dotată cu inteligență supranaturală nu prezintă capacitatea de a se satisface pe ea însuși, deoarece libertatea de a observa ansamblul unitar al regulilor după care se ghidează umanitatea ar fi retrecisată din cauza sumisiunii unor suplicii ale protagonistului extraordinar care ar fi obligat să accepte niște convenții habituale pentru a se aclimatiza într-o lume cu accente mediocre, machiavelice și care nu comportă capacitatea de a-i înțelege rafinamentul intelectual, căci există o „opозиție radicală între o lume fără conștiință autentică și fără grandoare umană și personajul tragic a cărui grandoare constă precis în refuzul acestei lumi și a vieții”²

În cazul geniului unde tragedia posedă o imixțiune indisolubilă cu suferința, dorința insațiabilă a omului perfect într-un univers funest de a-și depăși condiția ordinară se va exprima printr-o purgație a sentimentelor care îi macină inima, printr-o solitudine indescritibilă și o reflectare imputrescibilă asupra viitorului său marcat de incertitudine, disperare și copleșire în fața unor probleme care cuprind o notă de complexitate chiar și pentru persoana care nu are obiceiul și curajul de a devoala veritabilele intenții ale unor ființe preeminente lui, fiindcă se plasează într-un univers pantagruelic, vorace de aspecte insignifiante ale unui univers care oferă o notă de bizarerie geniului marcat de cele mai dificile întrebări și răspunsuri profunde, dar incompreensibile într-o lume unde probitatea socială este aproape nulă, pe toate planurile.

Geniul va cunoaște o complexificare totală a gândirii sale, într-o lume lipsită de repere morale veridice, de încredere în metafizic, de înțelepciunea indispensabilă pentru a cunoaște adevărata comunicare cu Absolutul, cu Paradisul în care tronează ființe al căror ADN se prelungește în infinitudine. În acest context, se cuvine să enunțăm că autorul genial se grefează într-un univers care va cunoaște criza valorilor autentice, deoarece va fi considerat o persoană arierată, întrucât nu abdică de la principiile considerate obsolete de oamenii habituali care aderă la noi provocări pentru a-și demonstra doar limitele care se subsumează unui

¹ <https://en.wiktionary.org/wiki/genius> , consultat la data de 5 Septembrie 2023, la ora 11:00

² Lucien Goldmann, *Le Dieu caché, étude sur la vision tragique dans les Pensées de Pascal et dans le théâtre de Racine*, Gallimard, Paris, 1955, p. 352

ansamblu ordinar de cutume viciate. În această privință, e inevitabil de a nu preciza că autorul își atestă dexteritatea de „a introduce în conștiințele individuale transcenderea unui ideal superior”³.

În această privință, luăm în considerare că geniul constituie un element supranatural care își inserează destinul nefericit pe axa unei fatalități „care zdrobește omul și îi reduce la neant acțiunea”⁴, fiindcă destinul său comportă un melanj irefragabil cu soarta ireproșabil de tristă a oamenilor a căror existență se află plasată în aria semantemelor *cotidianitate și banalitate*.

3. Eugen Ionescu- genial sau eratic pe drumul vieții?

Terminând de introdus o definiție proprie conceptului de geni, ne vom opri acum asupra manierei în care se reflectă genialitatea în cazul personalității ionesciene, pornind de la întrebările : *Eugen Ionescu este un simplu geni sau un eratic pe drumul vieții? Sau care este relația dintre nebunie și genialitate în cazul lui Ionescu?*

Pornind de la aceste idei, vom introduce, întâi de toate, aserțiunea conform căreia Eugen Ionescu detestă inautenticitatea sau deperdiția originalității profunde a eului său, așa cum exprimă acest concept prin intermediul frazei: „ Psihanaliza arată clar cum noi fugim de noi înșine, cum ne ascundem de noi înșine, ea dovedește clar că noțiunea nu corespunde conținutului, că expresia nu ne cuprinde”⁵.

Să reflectăm puțin asupra acestei sintagme și să ne gândim ce evocă autorul cu ajutorul acestei propoziții. În acest caz, se cuvine să enunțăm că tânărul Ionescu atestă dorința inextingibilă de a se regăsi pe sine însuși într-o lume lipsită de valori apodictice de ordin moral unde probitatea și larghețea ar ocupa un loc special, într-un univers damnat completamente unor acte de malițiozitate infinită, unui pesimism care se prelungește în infinitudine, dezolare și abis existențial.

Totodată, notăm că actele de expresie ale autorului asupra căruia plonjăm pentru a-l analiza mai abitir comportă o valoare inestimabilă de veritate, deoarece în cazul omului cuprins de microbul genialității, dar și în situația omului cotidian, psihologia posedă rolul incurabil de a ne demonstra că un fragment din eul care se presează în forul nostru interior, se devoalează și este supus unei camuflări pentru ca noi să avem capacitatea de a ne aclimatiza cu normele unei vieți sociale lipsite de direcții verosimile.

În al doilea rând, adolescentul Eugen Ionescu a sintetizat cu o sublimă și profundă dexteritate încadrarea acestei porțiuni din eul nostru, într-o lume pe cale de a se aneantiza din cauza vicisitudinilor socio-politice al căror impact asupra psihismului colectiv va fi indescriptibil de negativ.

De asemenea, e indispensabil de a preciza că tânărul Ionescu dovedește o justețe absolută când expune dihotomia dintre *noțiune* și *conținut*, deoarece trădarea forului interior al eului este acompaniată de expunerea lui în realitatea cotidiană, într-un act de plauzibilitate prin care se pot incarna și integra sentimentele lui Eugen Ionescu într-un univers în care oamenii prezintă o situație de lasitudine în fața ororilor timpurilor pe care le traversează, precum și în fața unor timpuri marcate de incertitudine, disperare și pesimism de natură irecuzabilă.

Această dihotomie este marcată și de prezența unei întrebări cu nuanță retorică „ Cum să cred în vechea erezie a expresiei identice cu conținutul? ” care evocă, în linii mari de larghețe indefinisabilă, primordialitatea detașării de conținutul intern al omului care caută cu

³ Georg Buechner, *Werke und Briefe*, DTV, Frankfurt, 1965, p. 162

⁴ Bassène Ignace, *Le tragique dans l'oeuvre d'Eugène Ionesco*, Presses Académiques Francophones, Saarbrücken, 2018

⁵ Eugen Ionescu, *NU*, Humanitas, București, 1991, p. 181

acuitate să își exprime cu facilitate dorința inalterabilă și imperturbabilă de a-și devoala întregul caracter interior, adevărata identitate într-o lume care este proscrisă sub semnul fatuității, revoltei contra unor circumstanțe ordinare, abstrusului unui discurs marcat de indigențe pentru publicul din actualitate.

În această privință, se cade să afirmăm că:

*limbajul real nu este un ansamblu de semne independente, uniform și neted, unde lucrurile ar veni să se reflecte ca într-o oglindă pentru a-și enunța, unul câte unul, adevărul lor singular, este mai degrabă ceva opac, misterios, închis asupra lui însuși, masă fragmentată și din loc în loc enigmatică, amestecându-se ici și colo cu figurile lumii și îmbinându-se cu ele: în așa fel încât, împreună, ele formează o rețea de mărci în interiorul căreia se poate juca și joacă, într-adevăr, rolul de conținut sau de semn, de secret sau de indicație*⁶

În ceea ce îl privește pe Ionescu, limbajul reprezintă o falsificare sau o denaturare a sinelui, un limbaj pe care nu are capacitatea de a-l înțelege și care se află plasat sub semnul unei viduități fatale, bizare și cu o notă de fragmentarism social. În cazul lui Ionescu, limba reprezintă o constelație de semne lingvistice care oferă probabilitatea de a se deroba din forul interior pentru publicul larg o parte din identitatea care îi fasonază personalitatea, atitudinea față de universul înconjurător, precum și trăsătura comportamentală care se reflectă în raporturile deținute cu oamenii care se plasează în proximitatea-i.

Există virtualitatea de a lua în considerare că limbajul ionescian comportă un grad elevat de obscuritate, de amfibologie, fiindcă geniul scriitorului precizat dorește să divulge etape primordiale care îi formează personalitatea grație operelor care au reprezentat o turnură inebriabilă pentru literatura contemporană, întrucât prin abdicarea de la linearitatea limbii, autorul își propune, în linii pline de magnanimitate adresate lectorului inocent, să certifice bizareria în care își greșesc destinul desuet lumea copleșită de acte malițioase cu o tentă de suprem.

Totodată, se cuvine să afirmăm că limbajul are datoria de a ramplasa o parte din vidul care se află încă în forul interior al eului ionescian, expresia fiind „tocmai ce nu sunt eu”⁷. Să ne gândim acum ce semnifică această porțiune propozițională și să tentăm de a vehicula, în manieră transparentă și optimală, mesajul transmis de autor.

E indeniabil să nu luăm în considerare, în acest caz, că autorul vehiculează lectorului ideea trădării unei părți ilustre a personalității sale, fiindcă lexemele posedă rolul de a aneantiza o parte din eu, o parte semnificativă din forul interior al omului Eugen Ionescu, devenit tardiv Eugène Ionesco. Această devoalare a limbajului comportă, în opinia noastră de critici inițiați tardiv în misterele literaturii contemporane, un raport de echivalență cu trădarea demiurgului care prezintă tendința irefutabilă de a se conserva pe sine însuși într-un univers pe care și l-a apropiat și care îi prezintă, totalmente, accente de familiaritate.

În același timp, observăm că o altă afirmație peremptorie acompaniază aserțiunile introduse anterior, aserțiune care se centrează asupra considerării limbajului drept o unitate invincibilă, pentru că fasonază întreaga constelație a gândirii ionesciene. Ansamblul respectiv designează prezența unei lumi care se demantelează treptat și ce are propensiunea de a cădea în Iluzoriu, în Neant, în Indicibil, iar pentru a scăpa de această aneantizare a universului, Ionescu recurge la „politica răului”⁸.

⁶ Michel Foucault, *Cuvintele și lucrurile*, RAO International Publishing Company, 2008, p. 90

⁷ Eugen Ionescu, *NU*, Humanitas, București, 1991, p. 181

⁸ Michel Corvin, *Le nouveau théâtre en France*, Paris, ed. PUF, coll. « Que sais-je ? », 1969, p. 57-58

Remarcăm și că fragmentul trădat al forului ionescian demonstrează dorința insașiabilă a autorului de a realiza un melanj al tragicului și al comicului, ce reprezintă trăsături indefectibile ale teatrului absurdului, precum și îndoiala-i îndubitabilă față de ordinea care dezarticulează umanul, față de societatea în care oamenii își concentrează viețile. Totodată, observăm că tânărul Eugen Ionescu amplifică necesitatea incomensurabilă a unei comunicări plenare dintre oameni, precum și a unei bune înțelegeri, indiferent de categoria socio-profesională din care provin aceștia.

Expresia ionesciană prezintă capabilitatea de a reda incongruența sau disonanța imuabilă dintre universurile interior și exterior, dintre lumea în care se află autenticitatea cu opțiune de veritate ionesciană și cea în care se consumă denaturarea cu nuanță de infinitudine a evenimentelor care prezintă o urgență într-o natură insuportabilă pentru eul ionescian care își cerifică dorința irecuzabilă de a evada dintr-un mediu de factură fadă, ostilă și cu puternice accente patriarhale. Altfel enunțat, expresia comportă capacitatea unei ranversări a spectrului psihologic pentru proiectarea lui în cel mundan, intervertire care oferă virtualitatea unei sesizări a unei autorități imputrescibile grație unei subiectivizări indefectibile sau imuabile a universului cotidian în care ființa umană își grefează destinul mizeros.

Limbajul deține semnificația îndubitabilă de a reprezenta acțiunea conflictuală care se desfășoară în interiorul eului ionescian, deoarece aceasta se constituie în raport de dihotomie cu ordinea normală a lucrurilor. Această ordine prezintă drept fundament inalterabil comunicarea, însă Eugen Ionescu prezintă intenția de a ne reaminti că nu există posibilitatea de a ne acroșa de semnificații diverse pentru a reda o lume interioară în care s-ar afla veritabila identitate a lui Ionescu, fiindcă nu ni se oferă forța de „a suporta tragedia existenței”⁹ lui.

Experiența cu alteritatea oferă lui Eugen Ionescu probabilitatea de a considera că interacțiunea oferă posibilitatea unei urgențe a unui absurd inebranlabil care exprimă angoasa, depresia și suferința morbidă din cauza unui univers care se aneantizează încet, dar sigur. De asemenea, autorul ia în considerare că această habitudine de a lua contact cu realul se acompaniază de originalitatea auctorială care nu convertește în aspecte exogene gândirea scriitorului, ba mai mult, concede prezența unei creativități aparte care se reflectă în scrierile sale pentru a exprima geniul neînțeleș și detestat într-o fostă Românie interbelică și comunistă, o Românie cu valori ancestrale puternice, cu o gândire arierată și cu accente insidioase de stânga și de dreapta.

Autenticitatea sau originalitatea scriitorului se imbrică armonios cu maniera în care se anvizajează expresia sentimentelor sale cele mai profunde, a trăirilor sale, a modalității prin care se conturează viziunea despre universul care îl înconjoară: „Expresia nu diferențiază, originalitatea de expresie nu-mi epuizează esența intimă, după cum lipsa de talent, adică de putere de expresie, adică de ingeniozitate, adică de dexteritate manuală.”¹⁰

Altfel exprimat, expresia demonstrează gândirea noastră cea mai insignifiantă, cea mai puerilă, pe când lipsa de originalitate atestă grefarea în cotidianitatea vetustă, insignifiantă, ignobilă și malițioasă a omului habitual damnat să reziste acesteia.

Expresia nu ajută doar la redarea ordinară a gândirii, ci și la prezența reflectării la „enunțurile altora care ne situează într-o sferă sau un câmp particular de discuție”¹¹, deoarece construim propoziții mașinale cu oamenii în compania cărora ne aflăm, adeseori.

⁹ Jean Michel, *Quand le terrible éclate de rire*, dans *Colloque de Cérisy, Ionesco, Situation et perspectives*, p. 152-154

¹⁰ Eugen Ionescu, *NU*, Humanitas, București, 1991, p. 182

¹¹ Ignace Bassène, *Le tragique dans l'œuvre d'Eugène Ionesco*, Presses Académiques Francophones, Saarbrücken, 2018, p. 25

Expresia este aceea care ajută scriitorul să transgreseze cotidianul, deoarece cuvintele făuresc, adeseori, lumi virtuale, în care noi înșine suntem regăsiți pentru a exprima conștiința unui om încărcat și amărât de vicisitudinile unei epoci în care conjuncturile sociale nefaste transpar cu acuratețe și unde se exprimă prezența unei morți lente, dar sigure.

Totodată, expresia are menirea de a trăda o parte din a sa ființă, deoarece cu ajutorul lexemelor, angoasele, aprehensiunile, stările de nervozitate și excitabilitate continue certifică, în linii pline de larghețe, gândirea umană și normală a autorului într-un univers parsemat de obstacole, de tenebre și despotismul unor regimuri autoritare ce ranforsează preeminența caracterială a omului nou asupra celui antic sau medieval considerat ca posedând o mentalitate obsoletă. Tirania ideologiilor autoritare determină autorul să se erijeze la statutul de critic, de judecător infailibil a in Justițiilor sociale pe care oamenii ordinari sunt obligați de a le îmbrățișa. Cuvintele au rolul de a evoca prezența unui individ perfect într-o lume cu nuanțe de perisabilitate unde sensibilitatea umană este abhorată pentru a fi privilegiată distanța dintre oameni.

Această răceală umană posedă contribuția la preservarea unor cataclisme insurmontabile pe care umanitatea a fost obligată de a le valoriza pentru a demonstra futilitatea ființei umane în fața iraționalului, a absconsului și a nebuniei intelectuale care se înglobează facil sub sememul *absurd* pentru atestarea inerentă a unei lumi care opune rezistență logicului, inteligenței și frumuseții oferite de natura diferitelor aspecte ale vieții.

În această situație, se cuvine să afirmăm că geniul joacă rolul de a aminti omului că universul înconjurător prezintă un raport sinonimic indubitabil cu moartea spirituală, deoarece acesta conștientizează esențialitatea unei condiții tragice, efemere care amplifică și distruge individul cu ajutorul unor conflicte indicibile prin care se prelungesc reminiscențele de lasitudine, vid metafizic, ură și malițiozitate extremă în fața unui destin despotice și implacabil, fiindcă are loc „renunțarea absolută la sens”¹², la viața ordinară.

Expresia anihilează orice autenticitate și oferă potențialitatea devoalării sinelui într-o lume în care eroul este subsumat unei transgresări a ordinii lumii în care acesta își concentrează întreaga atenție și unde ordinea va cunoaște un avatar considerabil, căci grefarea sinelui se va acompania de un melanj cu ființa terestră ale cărei tribulații sunt inamovibile pentru geniul care va atinge etapa eternității literare.

Autenticitatea reclamă prezența vivanță și indubitabilă a cunoașterii de sine, autorul considerând, în acest caz, că e necesar să se ghideze după dictonul grec antic *Cunoaște-te pe tine însuși!*, deoarece e indispensabil de a răspunde unor chestiuni de ordin ontologic sau metafizic. Aceste chestiuni survin într-un univers care prezintă o sumisiune indicibilă față de un vacarm teluric în care orice speranță se convertește în supliciu psihologic, unde orice dorință de a transgresa Răul este destinată eșecului și morții fizice.

Momentul cunoașterii identității care comportă o nuanță de veritate devine de natură improbabilă și falacioasă, deoarece autorul este conștient că această imixțiune cu lumea exterioară trădează improbabilitatea regăsirii în și cu sine însuși. Această autenticitate propulsează emersiunea unei conștiințe geniale a epocii în care se înscrie gândirea dramaturgului franco-român, deoarece acest tată aparte al profesoarei universitare, Marie-France Ionesco, a investigat și sondat intelectul uman actual la cele mai înalte cote pentru a se atesta că „enigma veritabilă este omul”¹³.

Acest geniu nu s-a putut aclimatiza în sânul ginte latine a Franței din Europa de Est, deoarece sora geamănă a patriei Iluminismului a fost marcată de dictatură, fie carlistă, fie

¹² Jacques Derrida, *L'écriture et la différence*, Paris, Seuil, 1967, p. 376

¹³ Claude Abastado, *Eugène Ionesco*, Paris, Bordas, 1971, p. 99

fascistă, fie comunistă, scriitorul având menirea apodictică de a jalona și transmite spiritului lectorului inocent o conștiință care este divizată de realitatea dictatorială în care gândirea-i s-a înscris, de-a lungul secolului al XX-lea, fiind vorba despre o gândire marcată de figura unui ghid apoteotic obtuz, dictatorial, despotice și care penetrează, în spațiul istorico-social, ideile morbide ale unui totalitarism care se prelungește în imortalitate. De asemenea, Eugen Ionescu este și un geniu formal, întrucât pronează cu ardoare și printr-un act de prozelitism personal și politic, valorile democrației, ale deferenței față de individualitatea semenului, precum și libertatea manifestă a omului de a-și alege propriul destin, de a și-l marca în funcție de actul volitiv care îi aparține, totalmente.

Eugen Ionescu este susținătorul unui absurd prin care se atestă barierele surmontabile ale umanității care ascunde sub chipu-i odios, flamura intrepidă și repugnantă a unei tiranii care supune omenescul unei condiții umane alterabile și pline de tragic.

Totodată, geniul se simte inconfortabil într-o lume în care individul este masacrat totalmente, întrucât prezintă o sumisiune față de violența faptelor, precum și față de sadismul în care se subsumează vicisitudinile sociale pe care autorul e obligat de a le traversa. Acest geniu va fi obligat să subziste într-o lume în care totul se grefează sub semnul solitudinii și al imposibilității reconcilierii cu lumea din exterior, vorbind, astfel, „societății noastre”¹⁴.

Observăm că autorul Ionescu își plasează gândirea briliantă sub semnul bizareriei, deoarece consideră că încadrarea intelectului său într-o lume nefastă demonstrează cu acrimonie imposibilitatea comunicării dintre ființa umană habituală și omul plasat, pe scară înaltă, la conducerea unei umanități deteriorate intelectual. Totodată, luăm în considerare că această incomprehensiune a funcționării intelectului ionescian în universul nostru teluric e plasată sub semnul absurdității, deoarece, spre deosebire de concetățenii săi, Ionescu încearcă să caute răspunsuri despre sensul vieții și al unui trai în societate raportându-se la metafizic, la convingerea că Acel Încreat ar reprezenta virtualitatea unei salvări oportune din neantul ontologic.

Avem în vedere, totodată, că geniul ionescian devoalează omului dorința-i inalterabilă de a-și transgresa condiția umană comună, însă nu se prezintă oportunitatea de a realiza acest aspect, deoarece este victima unei realități despotice unde persistă, la nesfârșit, stările de durere pe care le dovedește, adeseori, în fața publicului, așa cum exprimă atât de abscons acest aspect prin intermediul sintagmei următoare: „Expresia nu sparge cadrele, expresia mă face să intru în cadre, expresia este, de fapt, inexpressia divinizată, ea mă sufocă sub morți, tradiții, legi, sub convenționalitate. Cum mă pot recunoaște în convenționalitate?”¹⁵

Observăm analitic faptul că trăsătura facil ermetică a propozițiilor este pusă în exergă pentru a scoate în relief aporiile indicibile cărora este supus Eugen Ionescu, deoarece suferă din cauza unor tribulații insurmontabile când vine vorba despre integrarea sa în cotidianul ordinar unde oamenii își trăiesc, într-o manieră completamente haotică și abstrusă, cursul jurnalier al vieții.

Această plasare sub semnul fatalist al eșuării, din cauza imposibilității lui Ionescu de a visa de contingentul lăuntric în care întreaga-i ființă se zbuciumă și se revoltă contra unor inechități, fie morale, fie politice, pentru a atesta dorința-i de libertate impermeabilă care ar putea penetra până în paradisul personal în care el este propriul demiurg. Această cercetare continuă a modalității prin care își poate procura eliberarea de tumultul cotidian certifică atitudinea larg nonconformistă a unui autor prin care se atestă aspirația implacabilă de a se elibera de o realitate cu nuanțe ignobile.

¹⁴ Marguerite Jean-Blain, *Eugène Ionesco, mystique ou mal-croyant?*, Bruxelles, Ed. Lessius, 2005, p. 77

¹⁵ Eugen Ionescu, *NU*, Humanitas, București, 1991, p. 183

Totodată, constatăm că prin uzitarea unor cuvinte a căror notă de diversitate este pregnantă pentru textul ionescian se evocă tribulațiile acestuia când vine vorba despre dorința de socializare cu mentalitățile care își grefează existența în cotidian, aspect dezirabil care se va afla introdus sub zodiacul eșuării, al fatalității și al aflicțiunii din cauza imposibilității autorului de a se vida de realitatea zilnică și de a evada din sfera sumisiunii în fața unei realități ignobile.

La finalul acestei analize, am observat că geniul ionescian este cuprins într-o lume concentraționară din care nu poate evada și nu prezintă dexteritatea de a ieși din matca unei cotidianități, fiind supus unei tragedii inimaginabile și incomensurabile. Totodată, se poate discuta, la acest scriitor, și de o indiferență existențială, deoarece acesta este supus unei tragedii umane, cunoscând traversarea unor dureri clasice. În schimb, va cunoaște îndoiala metafizică alături de criza existențială, fiind „un șomer existențial”¹⁶, dacă ne-am gândi la formula lui Alfred Simon, întrucât se află într-o continuă letargie spirituală.

Nu se întrevede virtualitatea de a oferi o definiție inalterabilă termenului de geniu în cazul dramaturgului Eugen Ionescu, deoarece acest fenomen inserat în conștiința națională și universală interbelică posedă ca suport un singur text încadrat în *NU* și care nu se rezumă la o bibliografie specifică tratării subiectului propus. Definirea noțiunii de geniu se centrează pe un conflict de origine psihologică, deoarece conflictul interior se prezintă în stare inebriabilă pentru a comunica lectorului că orice expresie trădează o fărâma din sine însuși într-o lume cu un pronunțat caracter machiavelic.

Acest univers cu puternice accente autoritariste favorizează emergența triumfală a unei malițiozități indicibile, deoarece această lume în care se grefează autorul este rinocerizată de diverse curente militante care pun în prim plan prezența unui totalitarism care se introduce încet, dar sigur în zona bizară a unei ordini pasagere.

În același timp, se poate spune că tragicul prezintă un raport inextingibil cu geniul din cauza unei catastrofe personale care inundă ființa umană, totalmente, dar și din pricina unei vieți cu nuanțe de insidios care se declanșează inopinat pentru acapararea întregului eu personal. Geniul nu mai comportă, în acest sens, noțiunea generală care devine aplicată pentru alți scriitori, ci devine produsul unei realizări care se concentrează, la nivel propriu, pentru a se corela cu aspirațiile profund personale, cu dorințele apodictice ale unui om care dorește să se refugieze din calea unei lumi cu elemente de extraneitate pentru decorul intim ionescian în care scriitorul își așterne gândurile și ideile cu privire la o lume infinit superioară celei în care își consumase întreaga existență. Este vorba despre un univers superior unde există „un tot totalmente original și totalmente personal”¹⁷.

Geniul ionescian intră în contradicție cu ordinea morală riguroasă pe care o ființă umană habituală e obligată să o respecte cu scrupulozitate, deoarece acesta o contestă, fiindcă e un revoltat, un om care nu posedă actul judicios de a se remarca prin sumisiune față de orice cutumă ordinară care promovează intens indispensabilitatea primării optimelor reguli civice în relațiile sociale. Se cade să afirmăm că geniul reprezintă produsul inebriabil și ineluctabil al unui conflict iminent cu lumea care comportă elemente alogene pentru dramaturgul franco-român, deoarece al său ego nu dorește să fie acaparat de ansamblul mezaventurilor care compun tabloul social și politic al unui univers în continuă demantelare psihologică, aneantizare ce „reclamă generalul”¹⁸.

¹⁶ Simon Alfred, *Samuel Beckett*, Paris, Belfond, 1983

¹⁷ Martin Esslin, *Théâtre de l'absurde*, Ed. Buchet/ Chastel, Paris, 1977, p. 181

¹⁸ F. Werke Goethe, *Werkausgabe*, Insel, Frankfurt, 6 Vol., 1970, p. Vol. VI: 236

Geniul ionescian prezintă un raport sacru cu sensul clasic al unei lumi în asiduă dizolvare care nu poate corela cu aspirațiile proprii încadrate în cutumiar, cu dorințele irecuzabile ale unui scriitor care voiește mereu să prezinte un raport de intermitență cu particulele care formează decorul unei lumi în continuă decădere din cauza mișcărilor sociale a căror notă se caracterizează prin diversitate, a unor atitudini inumane care îngroapă umanitatea în sepulcrul civilizațional pentru care comunitățile etnice din lumea întreagă prezintă o propensiune.

Eugen Ionescu își va plasa geniul într-un tragic absurd, într-o lume care se caracterizează prin fastidios, falacios, insignifiant și ignobil, deoarece scriitorul certifică existența unei societăți cu accente puternice de automatizare unde relațiile sociale nu vor mai cunoaște căldura și proximitatea de altădată, fiindcă fraternitatea spiritului uman, alături de asistența mutuală indispensabilă omenirii pentru a se conviețui în comuniune se elimină în fața unei mumificări a umanității pe scara dimensională și temporală a secolului anterior. În acest context, considerăm că Eugen Ionescu este „un erou tragic inocent”¹⁹

4. Concluzii

Finalmente, afirmăm că Eugen Ionescu își grefează destinul pe axa unei nefericiri mundane din cauză că nu dorește ca al său intelect să fie plasat sub semnul derizoriului, al habitualului, al morții unui spirit cultivat, deoarece prezintă actul volitiv și propensiunea de a lumina întregul univers, avertizându-l cu privire la aneantizarea lui de către un tartar al obscurantismului regimurilor totalitare, al placidității oamenilor care se mulțumesc, în mod neconținut, cu a lor condiție habituală și care se supun necondiționat unei rinocerizări a lor de către conducători așa-zis luminați ale căror opinii par a fi infailibile, necenzurabile și asertorice.

Se aduce în discuție, în același timp, existența unui eu personalizat care este conștient că nu se integrează, completamente, într-un univers al cărui sens este imposibil de a fi trecut sub filtrul comprehensiunii optimale, fiindcă melanjul cu eternul ar converge automat spre perfecțiunea ființei sale umane.

Geniul dramaturgului Eugen Ionescu evocă ranversarea concepției de iubire a unei lumi vetuste pentru a fi ramplasată cu fizionomia unei identități tenebroase și malițioase care nu este imuabilă și care se îndreaptă spre Neant. Geniul său se amestecă pe deplin cu ființa lui profund seculară prin care dorește să transmită omului ordinar că acesta din urmă posedă virtualitatea de elecție a destinului său și a modului prin care îl manevrează pentru a ajunge spre destinația dorită de el însuși.

Experiența lui în contemporaneitate este profundă și se dovedește că există, în situația lui, adeseori, un sentiment de revoltă în fața rigorii regulilor unei lumi situate în putrefacție civilizațională. E notabil și că această experiență se conjugă facil cu inchietudinea ce comportă un raport de sinonimie totală cu refutarea unei constelații de regulamente pentru înscrierea în habitual a omului ionescian, deoarece dramaturgul, în bonomia și solitudinea sa, dorește evitarea unui haos indefinisabil, precum și voința de a aspira în forul literar care se caracterizează prin universalitate și atemporalitate de natură culturală.

Stimulii senzoriali determină scriitorul să perceapă conflictul personal pe care nu îl transgresează datorită inserării acțiunilor sale într-un univers maladiv care posedă o aversiune vorace față de caracteristicile intelectului său prin care se atestă dotarea cu o inteligență distinctivă în comparație cu nivelul de perspicacitate al omului care activează în activitățile jurnaliere.

¹⁹ Roland Barthes, *Sur Racine*, Le Seuil, Paris, 1963, p. 54

În interiorul acestei crize existențiale, se observă concentrarea scriitorului într-un contingent abstrus în care predomină un discurs amfibologic, deoarece omul este marcat de o lasitudine iremisibilă în reluarea contactului cu mințile luminate care au revoluționat întreaga politică a umanului.

Creatorul pieselor de teatru *Cântăreața cheală*, *Regele moare*, *Ucigaș fără simbrie* este cuprins într-un univers concentraționar din care dorește a evada cu orice preț, fiindcă este supus unei terori fenomenale din cauza apatiei oamenilor obtuși cu privire la a lor lașitate de a se vida de fortuit și de a-și depăși destinul uman care îi îngroapă, în manieră diligentă, într-o moarte ontică.

Eugen Ionescu își descrie geniul prin lexeme cu nuanță batologică datorită intenției sale pozitive de a se face înțeles de către publicul tradițional care nu își investește energiile pentru a realiza o comprehensiune eficientă a capodoperelor sale literare, întrucât acest auditoriu de lectori se complăce să adoarmă în funest, în „caracterul inevitabil și universal al morții”²⁰.

Este demn de luat în considerare că autorul dorește să transmită lectorilor din diverse categorii socio-profesionale că omul este supus deperdiției noțiunii de eternitate a timpului, deoarece este cuprins de ablepsia firii umane care nu are capacitatea de a cunoaște Ilimitatul, Imuabilul sau Eternul.

Considerăm, totodată, că tânărul Eugen Ionescu este invincibil în fața oamenilor mediocri, deoarece este cuprins de lumina genialității care îi conferă probabilitatea derobării de condiția ordinară datorită căreia a fost persecutat sau oprimat de-a lungul timpului, fiindcă a intrat, în cele din urmă, în panteonul scriitorilor literaturii universale grație scrierilor sale care atestă suferința continuă a omului, precum și posibilitatea aprobării unei necomunicări în cotidianitatea actuală.

Ideea efemerității ființei umane enunțate, anunțate și vituperate de Ionescu comportă o imixțiune inamovibilă cu denunțarea fragilității omenirii, deoarece omul își trăiește stările umane într-o lume tenebroasă și care nu rezistă tentației de a nu fi îngurgitat de către Moartea care se traduce printr-o aneantizare a structurii sale personale.

Nevroza oamenilor va aduce în prim plan propensiunea omului spre moartea existenței sale, spre pulbere, spre ilogicul ontic. Această stare va antrena și prezența unei atitudini de animozitate față de orice încadrare a lui Ionescu într-o dimensiune temporal-spațială definită, resentiment exprimat prin aprehensiune de tip ontologic.

Per total, ajungem la ideea că geniul ionescian se conjugă cu ideea peremptorie de conștientizare a condiției umane absurde a omului habitual care nu dorește să se regăsească pe sine însuși în vacarmul unei lumi abrutizate de pericolele sociale, fiindcă nu poate avea parte de o viață imperisabilă din punct de vedere intelectual sau literar.

BIBLIOGRAPHY

- Abastado, Claude, *Eugène Ionesco*, Paris, Bordas, 1971
 Bassène, Ignace, *Le tragique dans l'oeuvre d'Eugène Ionesco*, Presses Académiques Francophones, Saarbrücken, 2018
 Barthes, Roland, *Sur Racine*, Paris, Le Seuil, 1963
 Buechner, Geord, *Werke und Briefe*, DTV, Frankfurt, 1965
 Corvin, Michel, *Le nouveau théâtre en France*, Paris, ed. PUF, 1969
 Derrida, Jacques, *L'écriture et la différence*, Paris, Seuil, 1967

²⁰ Gisèle Féal, *Ionesco, un théâtre onirique*, Paris, Ed. Imago, 2001, p.236

- Esslin, Martin, *Théâtre de l'absurde*, Paris, Ed. Buchet/Chastel, 1977
- Féal, Gisèle, *Ionesco, un théâtre onirique*, Paris, Ed. Imago, 2001
- Foucault, Michel, *Cuvintele și lucrurile*, RAO International Publishing Company, 2008
- Goethe, F. Werke, *Werkausgabe*, Frankfurt, Insel, Vol. VI, 1970
- Goldmann, Lucien, *Le Dieu caché, étude sur la vision tragique dans les Pensées de Pascal et dans le théâtre de Racine*, Paris, Gallimard, 1955
- Ionescu, Eugen, *NU*, București, Humanitas, 1991
- Jean-Blain, Marguerite, *Eugène Ionesco, mystique ou mal-croyant ?*, Bruxelles, Ed. Lessius, 2005
- Michel, Jean, *Quand le terrible éclate de rire*, dans *Colloque de Cérisy, Ionesco, Situation et perspectives*
- Simon, Alfred, *Samuel Beckett*, Paris, Belfond, 1983

MISS CHRISTINA– A DIFFERENT KIND OF FEMALE CHARACTER ON THE BORDER BETWEEN VAMPIRIC AND PHANTASMAL

Alina-Daniela Soare
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: Neither an angel, nor a demon, neither Venus, nor Madonna, Miss Christina, the heroine of Mircea Eliade's novella, is an unusual female character, duplicitous, presented as an intriguing blend, on the border between vampiric and phantasmal: a vampire-phantom or a phantom-vampire? A being that feeds on blood, controlling and subduing others, Miss Christina is a character devoid of corporeality, to a certain extent. The embodiment, in the name of love, of the female character's weakness, will bring about a cascade of consequences.

Keywords: character, woman, fantastic, vampire, ghost.

Vampiri... Fantome... Demonii... În ultimii zece ani, aceste personaje fantastice au fost mai mult decât exploatate, în special de filmografia americană. Reprezentările vampirului, însă, le întrec cu mult pe celelalte: de la personajul însetat de sânge, crud, cu o înfățișare terifiantă, așa cum îi „stă bine” unui om care, la urma urmei, este mort (a se vedea *Nosferatu*), până la cel cu înfățișare umană, ireal de chipeș, îndrăgostit până la sacrificii de o muritoare, cum e el conturat în literatura de consum, cum e cea a lui Stephanie Meyer, autoarea celebrei trilogii *Twilight* (*Amurg*) sau a lui L.J. Smith, cu celebrele sale *The vampire diaries*, care au devenit, ulterior, suporturi pentru filmografie.

Literatura română este destul de aridă în ceea ce privește valorizarea acestui tip de personaje, exploatate, mai degrabă, în rândul oamenilor de la țară, ale căror credințe sunt mai puternic înrădăcinate în mit. Singurul scriitor român interesant de vampiri și efectele lor asupra celor vii este Mircea Eliade, cu *Domnișoara Christina*, nuvelă scrisă într-un moment în care literatura fantastică de tip horror era ceva cu totul inedit în spațiul românesc citadin. Deși Mircea Eliade afirmă că nu a folosit niciodată documente mitologice pentru a-și scrie prozele fantastice¹, există, fără îndoială, o influență din mitologia românească: faptul că în sat bântuie seceta ar fi, după cum descoperă Tudor Pamfile în peregrinajul său prin credințele populare, un semn al existenței strigoiului în acele locuri, deoarece „strigoaicele împiedecă ploile [...] cu care Dumnezeu le bate”.² Mi-am permis să fac această referință, întrucât miturile românești datează de sute de ani în credințele populare, chiar dacă T. Pamfile le-a adunat pe toate într-un volum abia în ultimii ani ai secolului XX. Important este faptul că tot țărani sunt cei care îi dezvăluie profesorului Nazarie despre existența unui strigoi în satul lor.

Ajuns la conacul familiei Moscu, invitat de Sanda, pictorul Egor Pașchievici, alături de profesorul Nazarie, descoperă că acolo se întâmplă lucruri ciudate (animalele mor, iar membri familiei Moscu vorbesc și se comportă misterios), care se explică ulterior prin

¹ Mircea Eliade, *Proză fantastică I. Domnișoara Christina*, cu un cuvânt înainte al autorului, ediție și postfață de Eugen Simion, București, Editura Fundației Culturale Române, 1991, p. 9.

² Tudor Pamfile, *Mitologie românească*, ediție îngrijită, cu studiu introductiv și notă asupra ediției de Mihai Alexandru Canciovici, București, Editura Allfa, 1997, p. 121.

prezența domnișoarei Christina, sora cea mare a doamnei Moscu, moartă de treizeci de ani. Ce mi se pare interesant de urmărit este faptul că Mircea Eliade a ales ca strigoiul să fie reprezentat de o femeie, lucru neobișnuit chiar și astăzi. Și asta nu pentru că nu ar exista femei – vampir în literatură sau în filmografie, ci pentru că vampirul primordial este reprezentat și astăzi de un bărbat, un fel de „mascul alpha”, singurul care deține puterea de a transforma oamenii. Iar domnișoara Christina este, fără îndoială, vampirul primordial. Chiar ea afirmă, la a doua sa apariție, când îi demonstrează lui Egor că poate exista *cineva* mai înfricoșător decât ea, că are „sute și mii” de supuși care ascultă de porunca ei.

Domnișoara Christina a murit în timpul Răscoalei din 1907, pe când avea doar 20 de ani. Moartea ei a fost una violentă, fiind ucisă de amantul său, vechilul moșiei, iar trupul său nu a fost găsit niciodată. Cu sufletul neîmpăcat, Christina continuă să rătăcească pe moșie și să fie în preajma familiei Moscu, care se află sub influența ei demonică: doamna Moscu parcă e tot timpul în transă, iar Sanda se îmbolnăvește brusc. Dintre toți membrii familiei, Simina, care are 9 ani, este cea mai atașată de domnișoara Christina și cea mai supusă în a-i îndeplini acesteia ordinele. Mai înspăimântătoare decât Christina mi se pare, totuși, Simina, ale cărei cuvinte au ceva poruncitor și îndrăzneț, totodată, iar gesturile sunt, deseori, senzuale – priviri insistente, ațățitoare, un zâmbet abia schițat, șters ușor cu șervetul. Urme ale senzualității precoce. Comportament cu atât mai bizar, cu cât este vorba doar de un copil. Se pare că domnișoara Christina nu ține cont de vârsta celor pe care alege să îi aibă sub puterea sa. Spre deosebire de Sanda sau de doamna Moscu, Simina se supune Christinei din mai multe motive: e un amestec de teamă, adorație și mimesis în toate gesturile ei. O văd chiar ca pe un învățăcel, pe care Christina îl inițiază în tainele seducției. Scena din pivniță, în care Simina îl sărută pe Egor și în care „se apropie de pieptul gol al bărbatului și începu să zgârie, să muște” este apogeul pe care îl atinge senzualitatea fetei, ascunsă până atunci sub masca inocenței infantile, acum dezlănțuită. Acest gest al Simonei este izvorât atât din curiozitate, din dorința de a-și clarifica în minte motivele pentru care s-a îndrăgostit de Egor mătușa ei moartă, cât și din dorința de a pune în practică, la un nivel mai complex, lecțiile învățate. Rezultatul o dezamăgește: Egor se dovedește laș, împietrit de frică, incapabil, din această cauză, să respingă gesturile odioase ale copilului, care se pare că mai încercase și înainte satisfacerea aceleiași curiozități, cu alți bărbați. „Ești tot atât de prost ca ceilalți!”, spune ea după ce Egor se supune, fără prea multe vorbe și moale ca o cârpă, încercării sale de a-l seduce.

În ceea ce o privește pe domnișoara Christina, aceasta mi se pare a fi un personaj duplicitar, aflat la granița dintre vampiric și fantomatic, neputând fi încadrată în nicio categorie în totalitate. Un vampir-fantomă sau o fantomă-vampir. O ființă care se hrănește cu sânge, care are puterea de a controla oamenii și de a-i supune voinței sale, dar care, până la un anumit moment, nu are corporalitate. Chiar profesorului Nazarie îi apare, în timpul mesei, ca un „chip de abur” ce se arată în spatele doamnei Moscu. Iar Sanda, de obicei rezervată în a spune sau a face ceva de natură intimă, îl alintă pe Egor cu apelativul „dragostea mea”, moment în care acesta realizează că Sanda este posedată, dacă pot spune așa, de domnișoara Christina. Aceste situații în care Christina nu se arată în totalitate, precum și senzația că *cineva* „se apropie de tine și *se pregătește să te asculte*”³, pe care o încearcă atât Egor, cât și profesorul Nazarie, provoacă mai multă groază decât apariția propriu-zisă, întreagă a Christinei. E acea teamă de necunoscut, de a nu vedea fața răului cu care te confrunți. Ca în toate filmele horror, în care ești îngrozit mai mult de scârțâitul lemnului în întuneric, de jocul de lumini și umbre sau de șoapte care sparg liniștea nopții, decât de confruntarea directă, față în față. E o chestiune care ține de natura umană. Iar groaza pe care o simte Egor la început se

³ Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 24; sublinierile aparțin autorului.

atenuează chiar de la prima întâlnire cu Christina, când aceasta i se arată în totalitate, în vis, zâmbind exact ca în portretul pe care i-l pictase Mirea și pe care doamna Moscu le făcuse onoarea să-l arate lui și profesorului Nazarie. Domnișoara Christina transgresează spațiul și timpul, pentru iubirea sa pentru Egor, iar pentru a petrece o noapte cu el, se corporalizează, conștientă fiind de consecințele acestei iubiri: „Tu n-ai să înțelegi niciodată ce-am făcut eu pentru tine, Egor!... [...] Dacă ai ști ce blestem mă apasă... Dragostea cu un muritor!”⁴ Încercarea sa de a-l seduce eșuează, ca și cea a Siminei, tot din cauza lui Egor. Chiar dacă, la început, Egor se arată dornic să se lase sedus, în momentul în care simte rana sângerândă a Christinei, se retrage înfricoșat, sperând că visează. Așadar, Egor nu se dovedește a fi „cel ales”, e doar un muritor între alți muritori, un ins „ca toți ceilalți” care se sperie de un pic de sânge. Singura lui armă împotriva Christinei este reprezentată de chiar slăbiciunea ei pentru el, de dragostea care o împiedică să-l rănească, să-l transforme într-unul din cei care o ascultă orbește. Am putea crede că această slăbiciune îi este fatală, întrucât îi oferă lui Egor șansa de a o uide, după ce îi înfige un drug de fier în inimă. Însă, ceea ce nu știe Egor este faptul că odată cu moartea domnișoarei Christina, le va provoca și pe cea a Sandei și a Siminei, atât de strâns legate de mătușa lor. Aceasta este, de fapt, cea mai cruntă răzbunare a Christinei: nu l-a ucis, dar l-a făcut să ucidă. Și, mai ales, să le ucidă pe cele pe care le iubea: pe Sanda și pe Christina, totodată. Nehotărându-se pe care să o aleagă, a rămas acum singur, călăul propriei sale fericiri.

Deși suntem obișnuiți cu un Mircea Eliade aparținând unui registru înalt al literaturii, la care au acces mințile cele mai luminate, iată, dintr-o dată, un Eliade al maselor, un Eliade care scrie un tip de proză care îi încântă și astăzi pe amatorii genului fantastic. Nuvela lui, *Domnișoara Christina*, este strămoșul fantasticului consumist al secolului XXI. Triunghiul amoros, iubirea interzisă dintre un muritor și o nemuritoare (astăzi este mai degrabă invers), vampirul îndrăgostit sunt teme predilecte, profund exploatate, și parcă inepuizabile, atât în literatură, cât și în filmografie.

BIBLIOGRAPHY

ELIADE, Mircea: *Proză fantastică I. Domnișoara Christina*. București: Editura Fundației Culturale Române, 1991.

PAMFILE, Tudor: *Mitologie românească*. București: Editura Allfa, 1997.

⁴ Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 116.

THE DEATH. A LEITMOTIF IN PAVEL DAN'S PROSE

Alina-Daniela Soare
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: By integrating agony and death as obsessive themes within the pages of his prose, Pavel Dan, a writer connected through the threat of illness and the struggle with the pain of Max Blecher's destiny, acquaints himself with his own mortality, taming his fear of the unknown through writing, and through the experiences of characters who confront death, either as actors or witnesses. In Pavel Dan's prose, agony and death are not solely about those who have departed but primarily about those who remain, serving as a pretext for revisiting life's memories or revealing the characters of the individuals through the exploration of their psychology.

Keywords: agony, death, Transylvanian, darkness, biography.

Moartea, singurul lucru cert din realitatea noastră, este, în mod paradoxal, un lucru care nu ni se întâmplă niciodată nouă, ci celorlalți. Nu asistăm, nu reacționăm, nu ne putem trăi propria moarte, dar o cunoaștem ca martori ai morții celorlalți, „în fond, nimeni nu crede în propria lui moarte sau (ceea ce este la fel) în inconștient fiecare dintre noi este convins de nemurirea sa”¹.

Pavel Dan, prozatorul Câmpiei Ardelene, cu un destin frânt înainte de vreme, la numai 30 de ani, bolnav de cancer, a înfruntat fatalitatea prin scris, biografia și bibliografia prozatorului fiind împletite pe firul aceleiași obsesii: moartea.

Motivul morții apare frecvent în scrierile lui Pavel Dan, ca o obsesie, traducând artistic un presentiment acut al acesteia. Eroii săi din mediul rural ori citadin, mor sau se pregătesc să moară; universul uman ambiant i se dezvăluie mai profund, mai complex – de la tragic la ridicol, de la solemn la grotesc – în preajma unui asemenea eveniment, și în toate aceste împrejurări prozatorul pare a se închipui pe sine, pare a-și trăi propriul destin până la capăt. În acest sens, observația lui Nicolae Manolescu este demnă de reținut: „Obsedat de moarte – scrie criticul – și în loc să se destăinuiească liric, Pavel Dan se travestește: umanitatea pe care, cu aparentă detașare, o descrie, îl exprimă pe el, ambițiile, terorele, suferințele lui.”²

Copilul Pavel Dan se familiarizează cu misterul morții prin datinile satești și ceremonialul înmormântării, participând, împreună cu întreaga comunitate, ca la un joc cu reguli nescrise, dar știute de toți și respectate cu sfințenie. Mai târziu, prin moartea tatălui său despre care va scrie în nuvela *Zborul de la cuib*, tânărul Pavel Dan va înțelege moartea dincolo de spectacolul actului ceremonial, ca suferință a pierderii și neputință. La maturitate,

¹ Sigmund Freud, *Considerații actuale despre război și moarte*. II. *Relația noastră cu moartea*, în *Opere IV. Scrieri despre societate și religie*, traducere din limba germană de Roxana Melnicu, George Purdea și Vasile Dem. Zamfirescu, București. Editura Trei, col. „Biblioteca de psihanaliză”, 2000, p. 39.

² Constantin Cubleșan, *Opera literară a lui Pavel Dan*. București: Editura Viitorul românesc, 2000, pp. 131-132.

boala și perspectiva propriei morți, agonia și moartea, devin atât de prezente în viața scriitorului, încât îi hrănesc scrisul, devenind adevărate instrumente literare.

Numit de Octav Șuluțiu „un Bacovia al epicului”³, Pavel Dan nu scrie despre moarte, ci folosește moartea ca pretext fie pentru a descrie ritualurile și tradițiile asociate doliului și ceremonialului înmormântării din zona câmpiei ardelenne, în nuvelele *Necazuri*, *Priveghiul* și *Înmormântarea lui Urcan bătrânul*, fie pentru a surprinde viața interioară a personajelor sale, vulnerabilitatea, fățarnicia sau pentru a le oferi acestora răgazul de a reflecta asupra propriei vieți, cum se întâmplă în *Ursita*, *Zborul de la cuib* și *Fragmente*.

În *Ursita*, moartea este plasată încă de la început sub semnul fatalității – „Dacă i-e scris omului să moară, va muri”⁴ – și este primită cu resemnare sau mai degrabă acceptată și asimilată firescului existenței, „oamenii [...] acceptând cursul evenimentelor cu o demnitate a suferinței și a asumării morții.”⁵

În *Zborul de la cuib*, moartea tatălui este privită de fiul acestuia, profesorul, mai întâi cu detașare și răceală – „«A murit tata»”, își zise deodată, singur. «Ei și! răspunse tot el. Dacă a murit, a murit! Ce e într-asta? Dumnezeu să-l ierte!» Își dete seama că nu simte nici o părere de rău, că e străin de acest fapt ca de un anunț mortuar din gazetă”⁶ – reacție care intră în contradicție cu așteptările mentalității tradiționale în fața unui astfel de eveniment – „Profesorul înțelese că femeia se aștepta să-l vadă plângând. [...] După capul lor omul trebuie numaidecât să se bucure la naștere și să se întristeze la moarte. Altfel nu se poate”⁷. Apoi, odată asimilată ideea morții, confruntarea cu pierderea devine pentru cei rămași prilej de rememorare – „Apoi îi veni în minte tatăl lui. Când se întorcea acasă, de la o vreme încoace tot mai rar, îi ieșea înainte la poartă din ce în ce mai slab, mai îmbătrânit”⁸ –, dar și de reflecție – „Cine să-și aducă aminte că a muri!”⁹ Moartea celorlalți funcționează pentru cei îndoliați ca un *memento mori*.

Trăită la nivel colectiv, suferința pierderii este îmblânzită, integrată unui destin comun și astfel acceptată ca experiență firească a fiecăruia. Întreaga comunitate ia parte la evenimentele care succed moartea unui membru al satului, fie din conformare, fiind parte a unei tradiții, fie din curiozitate sau altruism.

Bărbații se dau la o parte și odaia se umple de femei. Sunt vecinele, nepoate și alte câteva pe care răposatul le-a ajutat la greu. Se rânduiesc în jurul sicriului și încep să cânte și să plângă. Una trimite vorbă tatălui ei, mort acum doi ani. [...] O văduvă cântă despre pământul rămas nearat, vitele fără stăpân și casa fără bărbat.¹⁰

Asocierea morții cu lacrimile și suferința apare și în *Fragmente*, unde durerea pierderii nu mai este o emoție autentică, ci devine mai degrabă o stare de identificare cu așteptările

³ Octav Șuluțiu apud Ion Vlad, *Pavel Dan. Zborul unui destin frânt*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1986, p. 13.

⁴ Pavel Dan, *Ursita* în *Scieri*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Cornel Regman. București: Editura pentru literatură, 1965, p. 4.

⁵ Ion Vlad, *Op. cit.*, p. 54.

⁶ Pavel Dan, *Zborul de la cuib* în *Scieri*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Cornel Regman. București: Editura pentru literatură, 1965, p. 73.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p. 79.

¹⁰ *Ibidem*, p. 81.

celorlaltă, parte a unui ritual – „la îngropăciune a plâns și ea... A plâns cu adevărat? O fi plâns pentru că toți plângeau, până și dricarii? Nu știu. Nici nu vreau să știu.”¹¹

În *Priveghiul*, moartea bărbatului, soț și tată, demască fățarnicia și răutatea celor rămași, a soției și a fiicei acestuia, Tudorica și Susana. Cruzimea celor două, lipsa de empatie și egoismul sunt evidente în reacțiile pe care le au la priveghi și în modul în care se confruntă cu pierderea – „Susana trase perina de sub capul tatălui, trântind-o pe pat. Capul mortului se izbi de pământul tare; apa din gură lopăi, stropind-o. Pleoapele, până acum întredeschise, în urma loviturii se deschiseră.”¹² Apare conflictul dintre „gura satului” care cere înfăptuirea tradiției și cinstirea celui plecat – „În sat era obiceiul ca mortului să i se aștearnă patul atât de împodobit după cum îl iubeau cei rămași în viață”¹³; „Duseră mortul în casa dinainte. Așa i se zice, pe Câmpie, odăii din frunte, cu paturi înalte, împodobite cu pături înflorite, cu tot felul de lucruri, unele mai frumoase decât altele, cu pereții plini de icoane și de farfurii colorate, după care atârna ștergere mândre, împăturate mărunț și cununi de grâu”¹⁴ – și atitudinea respingătoare a gazdelor, pentru care singura emoție stârnită de înmormântarea bărbatului este furia pentru deranjul creat de cei prezenți la priveghi și pentru bucatele ce trebuiau împărțite – „Nu-l puneți acolo că murdărește și lasă miros”¹⁵.

Pavel Dan folosește în *Priveghiul* moartea ca fundal pentru prezentarea unor tradiții și obiceiuri specifice zonei Câmpiei Ardelene, cum ar fi jocurile de la priveghi – „de-a prișcălitele”¹⁶ și „de-a mersul la rai”¹⁷ –, cântecele de la căpătâiul mortului – „așezându-se la căpătâiul mortului, începu să cânte cu un glas rupt, bătrânesc”¹⁸ –, prezența cerșetorilor care „oriunde s-ar afla, nimeresc casa mortului cum nimeresc corbii cadavru”¹⁹, vinul închinat „pentru odihna sufletului celui mort, pentru mângâierea celor vii”²⁰ și rugăciunea colectivă – „Să zicem un sfânt *Tatăl nostru* pentru odihna sufletului lui. Oamenii își împreună mâinile și începură cu toții, unii mai tare, alții mai încet.”²¹

Portretul celui mort este schițat prin îngroșarea trăsăturilor, la limita grotescului, reflectând deumanizarea celor care veghează trupul lipsit de viață – „Mortul înmormântat între hainele oamenilor, din pricina răniilor de la frunte era cu căciula în cap, încălțat cu opincile din care mai picura apă. Ochii i se adânciseră în orbite de parcă ar fi fost mort de cine știe când. [...] Părea că îndată după moarte, a venit foamea, și pe chipu-i blând și-a întipărit înfățișarea.”²²

Prezidată de un atare principiu de viață, moartea apare ca termen antinomic al vieții iar desfășurarea priveghiului se impune ca replica – și ea absolut firească – la deznodământul tragic. Oamenii joacă cărți, beau, încep să

¹¹ Pavel Dan, *Fragmente* în *Scrieri*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Cornel Regman. București: Editura pentru literatură, 1965, p. 115.

¹² Pavel Dan, *Priveghiul* în *Scrieri*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Cornel Regman. București: Editura pentru literatură, 1965, p. 130.

¹³ *Ibidem*, p. 133.

¹⁴ *Ibidem*, p. 129.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, p. 137.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p. 139.

¹⁹ *Ibidem*, p. 133.

²⁰ *Ibidem*, p. 136.

²¹ *Ibidem*, p. 132.

²² Pavel Dan, *Priveghiul* în *Scrieri*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Cornel Regman. București: Editura pentru literatură, 1965, p. 139.

cânte, grotescul infiltrându-se ca într-un carnaval moștenit și reluat în decorul nocturn.²³

Moartea lui Toader din *Priveghiul* amintește membrilor comunității din care făcea parte de deșertăciunea vieții și e prilej de introspecție și meditație – „Cum e viața omului...zise el. Ieri Toader era un om, trăia și se bucura de lumina soarelui. Acum doar se va dormi mereu până la vremea de apoi.”²⁴

Scenariul înmormântării este surprins, după cum o anunță și titlul, și în *Înmormântarea lui Urcan bătrânul*, accentul fiind pus pe importanta comunității, prin rolul și implicarea la marile momente din destinul fiecărui individ, – „dreptul pe care îl au străinii în casa altuia la nuntă și la foc”.²⁵

Neamurile Urcăneștilor auziseră vestea de dimineață, și unul câte unul porniră întra-acolo. Cele două case se umplură de veri și de vere, nepoate și finii. [...] Veniseră la îngropăciune toate neamurile sărace ale Urcăneștilor și mai ales cele din partea Ludovichii.²⁶

Tocmai pentru că priveghiul transforma casa într-un adevărat loc de pelerinaj, rudele celui mort aveau prilejul de a-și etala bogăția în fața rudelor și vecinilor, nu ca formă de cinstire a memoriei celui mort, ci pentru vanitatea celor rămași.

Mortul până ieri zăcuse jos, pe pământul rece. Acum era pus în sicriul așezat pe laviță, în fruntea odăii de către drum. Giulgi de târg nu i-au cumpărat, că bună e și pânza groasă de cânepă: tot putrezește în pământ. Sicriul l-a făcut Ionel, meșterul [...] Au cumpărat o cunună ieftină, pe care, în loc s-o lase pe sicriu, au legat-o cu o sfoară de țâțâna ferestrei, lăsând-o să atârne afară, spre drum. Să vadă lumea că Urcăneștii au cumpărat tatălui lor cunună înflorită de târg.²⁷

Înmormântarea lui Urcan bătrânul este și prilejul unei meditații pe tema morții în fața căreia toți oamenii sunt egali – „Drumul omului pe pământ e plin de chin și de amar. Ne naștem și murim în durere”²⁸; „De ce trebuie să moară și bogatul? La casa cu zece copii, unde e așteptată cu dor, nu se duce. Pe cel strivit de car, cu oasele frânte nu-l aude. De ce?”²⁹ Totodată, când cel mort este capul familiei, unul dintre părinți, sentimentul zădărniciii pătrunde tot mai mult în sufletele copiilor, căci zidul dintre ei și moarte se surpă – „un simțământ vag, copleșitor de zădărniciie a lucrurilor omenești, simțământ care, în fața morții, apasă totdeauna pe suflet. Când îți mor părinții e mai greu, căci de-acum îți vine ție rândul.”³⁰

Din teama de necunoscut și dorința de control, personajele lui Pavel Dan, oameni simpli, țărani ai Câmpiei Ardelene, încearcă să citească viitorul în semne, cred în superstiții și

²³ Ion Vlad, *Op. cit.*, p. 100.

²⁴ Pavel Dan, *Priveghiul în Scrieri*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Cornel Regman. București: Editura pentru literatură, 1965, p. 133.

²⁵ *Ibidem*, p. 187.

²⁶ Pavel Dan, *Înmormântarea lui Urcan bătrânul în Scrieri*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Cornel Regman. București: Editura pentru literatură, 1965, p. 175.

²⁷ *Ibidem*, p. 189.

²⁸ Pavel Dan, *Înmormântarea lui Urcan bătrânul în Scrieri*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Cornel Regman. București: Editura pentru literatură, 1965, p. 196.

²⁹ *Ibidem*, p. 191.

³⁰ *Ibidem*, p. 192.

crează o adevărată simbolistică a morții. Astfel, cucuveaua devine pasărea morții – „Sus, pe crucea casei, o cucuveaie, țipând, părea un pui de diavol într-un picior, care aruncă săgeți în noaptea învrăjbită”³¹ –, ochiul stâng când se zbate anunță întâmplări nefericite – „N-am zis nimic, dar simțeam că ceva mă paște. Tot într-una mi s-a bătut ochiul stâng, de cum l-a lovit beteșugul”³² –, iar pierderea pălăriei sau a năframei, dar și visul în care îți pierzi un dinte vestesc moartea.

La nivel stilistic, în proza lui Pavel Dan, există numeroase figuri de stil construite în jurul temei morții, subliniind profunzimea trăirilor personajelor și impactul pierderii: personificări – „Focul în vatră murea”³³, „Și peste toată această lume moartea trăsese acum o perdea”³⁴, „Moartea, ascunsă între oameni, sufla în lumânări”³⁵ –; metafore – „pasărea morții”³⁶, „aripa morții”³⁷ – și epitete – „flăcărui sticloase, moarte”³⁸.

Așadar, prin utilizarea temei morții ca pretext literar, Pavel Dan reușește să surprindă cu acuratețe ritualurile și datinile tradiționale, dar și să dezvăluie, prin reacțiile personajelor în fața morții celorlalți, adevăratele lor caractere, aducându-ne în fața unor portrete umane complexe și autentice. Opera sa devine astfel o fereastră către trecutul și identitatea culturală a Ardealului și, totodată, o oglindă a naturii umane în fața celei mai inevitabile realități – moartea.

BIBLIOGRAPHY

1. CUBLEȘAN, Constantin. *Opera literară a lui Pavel Dan*. București: Editura Viitorul românesc, 2000.
2. DAN, Pavel. *Schițe și nuvele*. Postfață și bibliografie de Mircea Braga. București: Editura Minerva, 1985.
3. FREUD, Sigmund. *Opere IV. Scrieri despre societate și religie*, traducere din limba germană de Roxana Melnicu, George Purdea și Vasile Dem. Zamfirescu, București. Editura Trei, col. „Biblioteca de psihanaliză”, 2000.
4. VLAD, Ion. *Pavel Dan. Zborul unui destin frânt*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1986.

³¹ Pavel Dan, *Ursita în Scrieri*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Cornel Regman. București: Editura pentru literatură, 1965, p. 7.

³² Pavel Dan, *Zborul de la cuib în Scrieri*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Cornel Regman. București: Editura pentru literatură, 1965, p. 79.

³³ Pavel Dan, *Ursita în Scrieri*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Cornel Regman. București: Editura pentru literatură, 1965, p. 7.

³⁴ Pavel Dan, *Zborul de la cuib în Scrieri*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Cornel Regman. București: Editura pentru literatură, 1965, p. 74.

³⁵ Pavel Dan, *Înmormântarea lui Urcan bătrânul în Scrieri*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Cornel Regman. București: Editura pentru literatură, 1965, p. 192.

³⁶ Pavel Dan, *Ursita în Scrieri*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Cornel Regman. București: Editura pentru literatură, 1965, p. 7.

³⁷ Pavel Dan, *Înmormântarea lui Urcan bătrânul în Scrieri*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Cornel Regman. București: Editura pentru literatură, 1965, p. 175.

³⁸ Pavel Dan, *Zborul de la cuib în Scrieri*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Cornel Regman. București: Editura pentru literatură, 1965, p. 77.

NATURE IN ION PILLAT'S POETRY

Elena Breja

PhD Student, UMFST G. E. Palade Târgu Mureș

Abstract: In our cult poetry, the feeling of nature appears through foreign influences, which over time becomes a specific Romanian landscape. The descriptive poem is one of the most cultivated genres in our poetry. We discover in Ion Pillat a subjective descriptive poem, because he is heading towards a certain corner of nature such as the description of Florica village or the attempt to restore the village of Miorcani according to the model of Florica. The result was not the expected one, as one could feel the lack of feeling towards the Miorcani village, through the closeness of aspects.

Keywords: feeling, landscape, descriptive poem, nature, village

S-a menționat de mai multe ori în critica noastră, că Ion Pillat este un Alecsandri al veacului, un Alecsandri transpus, fiindcă amândoi au scris pasteluri. Cert este că între pastelurile lui Alecsandri și Pillat există deosebiri esențiale. Pastelurile lui Pillat zugrăvesc un colț determinat al naturii și anume dealul Floricăi cu via lui, cu perspectiva lui alunecând spre Izvorani, cu pădurea de fagi din Valea-Mare, cu lunca Argeșului, cu parcul apropiat al Goleștilor, cu biserica lui Horia, pe care Ion Brătianu a adus-o acolo, cu mormântul bătrânului etc. Pe când, Vasile Alecsandri ne îndeamnă la integrarea de dinafara naturii, să-i fim martori și să-i împărtășim vitalitatea. Ion Pillat face din natură o taină, ne face să ne simțim cuprinși în ea, ieșind din această taină, dar niciodată în totalitate. Ne ia alături de el spre a asculta nevăzutele și nenumitele stele „Cum ne aplecăm pe livezi,/Aripile nu ni le vezi/Vezi numai, veghind prin arța ri,/De foc ochii noștri prea mari”(„Stele”) sau poezia „Elegie în pădure”.

Pastelurile lui Pillat zugrăvesc însă un colț determinat al naturii și anume dealul Florichii. Un interes subiectiv îl îndeamnă pe poet către acele locuri și de aceea peisajul este atât de individualizat. Un ecou personal însoțește evocarea acestor clădiri de natură. Alecsandri rămâne totodată mult mai obiectiv. Natura nu pare a se amesteca niciodată cu propriul lui destin. În schimb ea este un cadru în care apar oamenii locului cu moravurile și muncile lor. Pe când în pastelurile lui Pillat natura rămâne solitară, un loc de meditație și reculegere.

Încă din adolescent Ion Pillat se delecta cu Andre Gide, cel înrăurit de Nietzsche și Dostoievski, dar și de Montaigne, Pascal și Goethe, cel care se depărtase de arta austeră a lui Mallarmé spre suprinerea frenetică a vieții, iubind bucuriile pământului: fructele, parfumurile florilor, înprospătarea grădinilor, răcoarea fântânilor, cântecele păstorilor. În „Mărturisiri” Ion Pillat a lărgit mult enumerarea lecturilor și entuziasmelor sale de la Paris. I-a citit la timp și pe parnasieni, iar apoi pe Ștefan George, Rainer Rilke și pe vienezul clasicizant Hugo von Hofmannsthal care au rămas printre autorii lui favoriți. Sunt semnificative, de asemenea, și numele pictorilor care îi plăceau mai mult, în frecvențele peregrinări prin muzeele Parisului, atestând vocația pentru pictural, propensiunea pentru formele plastice, statuare care vor constitui una dintre trasăturile dominante și profund individualizate ale poeziei lui Ion Pillat. Horia Furtună îl amintește pe El Greco, pictorul care și-a exprimat spiritualitatea în ale sale stranii siluete omenești, dar imprimându-se retinei cu o forță plastică nebiruită de timp; pe spaniolul Zuloaga Y. Zabaleta care l-a impresionat pe poet prin

austeritatea nelipsită de poezie cu care zugrăvea oamenii din popor, în scene din viață ca și în portrete; pe englezul William Turner, romanticul realizând o surprinzătoare tranziție, în peisajele sale, de la grația decorativă a rococoului spre o pictură intim îmbinată cu poezia prevestind impresionismul. Spre parnasieni l-ar fi atras probabil și această înclinație spre pictural și spre statuar.

Poezia sa este în mare măsură dedicată picturii. S-ar putea spune că el nu vede natura decât prin prisma artei, cu niște priviri educate în școala pictorilor. Aspectele firii nu apar în poezia lui Ion Pillat decât după ce închipuirea sa le-a dat forma unui tablouri, iar tehnicile picturii devin ale poeziei lui. Regăsim, de ex. emplu, natura moartă în „Cămara de fructe” din volumul „Pe Argeș în sus”, unde piersicile de jar și strugurii albaștri și tămâioșii galbeni se unesc în armonii ca pe pânza unui maestru. Regăsim peisaje, icoane și stampe. Pillat este un pictor al atmosferei și al luminii. Rar zugrăvește obiecte. Mai des strălucirile luminii, razele de miere ale amurgului, fumul albastru al înserării, argintul-viu al apelor. Astfel, poeziile „Mănăstirile”, „Arbondaricul”, „Toaca”, trăiesc deopotrivă pentru vizual și auditiv.

Priveștiștea autohtonă este zugrăvită cu imagini locale: pridvor, livezi de pruni, suman de zăpadă. Bunicul este evocat cu înapoierile lui valahe, prin putina în care făcea băi de nuc, casa bătrână cu mirosuri de șerbeturi. Fructele savuroase sunt căutate, dar în tonuri mai proaspete, locale, într-o lirică a bucătăriei și a cămării cu ceva lacom de pictură flamandă. Peisajul întreg devine o cămară ce trebuie mirosită, savurată „Tot mai miroase via a tămâios și cornă,/Mustos a piersici coapte și crud a foi de nuc.../Vezi, din zăvoi sitarii spre alte veri se duc,/Ce vrea cu mine toamna, pe dealuri de mă-ntoarnă?” Trecutul, copilăria se condensează în fructe¹.

„Via din Forica” va prilejui mai departe „Calendarul viei”-douăsprezece poeme în care idila podgoreană se amestecă cu amănunte realiste într-un fel care îl uimește pe Francis Jammes, din care, împreună cu N.I. Herescu, Pillat publică un volum de traduceri din 1927. Tot astfel, pitorescul dobrogean, cu Delta și Balcicul, reappare acum în „Acuarelele în Deltă” din „Limpezimi” și în poemele Balcicului din „Caietul verde”, printre care cele patru strofe ale poeziei „Balcic biblic” dă o nouă formă conexității dintre cadrul dobrogean și vechile motive ale Scripturii. Natura moartă revine în ciclul interior din „Limpezimi”- delicate studii de materiale și lumini în care transparența cristalului, albeața ninsă a porțelanului, înserarea apei în locul în care înoată peștii roșii, pătrunderea amurgului în încăperea sunt evocate cu intimitate.

Călătoriile pe care Pillat le-a întreprins în Spania, în Italia, în Grecia, la Constantinopol, au lăsat o urmă în poezia lui Pillat. Procedeele de pictor pe care le-a câștigat în observarea naturii românești le aplică în peisajul străin. Se realizează o îmbinare de plastică românească și grecească pe care Pillat o execută în desăvârșitele strofe ale „Proiectului de templu”, unde, sub coloanele zvelte și capitellurile lor corintiene se revarsă cu frunze și vițe împletite, iar ochiul poetului descoperea silueta clasică a țărâncii purtându-și ulciorul pe cap. Altădată Pillat reținea din antichitatea grecească mai mult: tezaurul credințelor mitologice, Centaurii, Narcis, Proteu, figurile idilelor theocritiene. Astăzi, Helada ne apare în chipul ei văzut, cu templele, coloanele și frizele ei, cu durul contur al insulelor.

Astfel, Grecia a devenit obiectul revărsării lirice a poetului, a odei sale închinată frumuseții acelei lumi, tinereții ei veșnice, dorului nemistuit către tărâmurile ei.

Una dintre imaginile-cheie ale geografiei pillatiene este cea a „drumului”. Drumul devine un element al recunoașterii universului uitat. Poetul este un etern pelerin căutând și

¹ George -Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1986, pp. 860-861.

identificând urmele trecutului „Drumuri de podgorii” cu „capătul liniștitor” care oferă perspectivă contemplației, „dealurile toamnei sunt și căile deschise spre zarea timpului” („Aci sosi pe vremuri”), realizând comunicare între trecut și prezent. „Drumul” lui Pillat unește timpul și spațiul pe care se perindă evenimente și generații. În „Drumul magilor” totul devine sărbătoresc. Identificăm albul, argintul și aurul, ca într-o icoană, în care inima e plină de emoție. Culorile sunt stări afective, e un ritual sacru, în care Natura înseamnă ea însăși timp, obârșie, rost, dăinuire. Ideea de trecător se regăsește în frunze.²

Sentimentul naturii, care joacă un rol atât de însemnat în inspirația românească, și-a găsit în pastel o formă adecvată de manifestare. Rostirea lui Pillat este liturgică, prelungă, un ritual săvârșit printre dealuri și podgorii, pe un drum ce nu are nimic spectaculos, dar care poate fi continuat numai prin credință. Prin poezia lui Ion Pillat intimitatea noastră cu tainele Universului este profund blajină, măbind viața și moartea, ființa și neființa noastră. În toate acestea Pillat este un pelerin, într-o trecere prin natură cu știință și intuitivitate. El murmură imnurile naturii, cu uimire, cu regret, cu seninătate, cu înălțare. În natură, Ion Pillat găsește scrisă cu frunze o parte de istorie care pierde cu anotimpul, dar rădăcinile sunt acolo, în pământul care rămâne „Întoarce-te acolo, cetite Dositeu, /Nu-i nicio poezie să fie ca tăcerea” În multe dintre poeziile volumului „Satul meu” regăsim virtuțile plastice ale lui Ion Pillat. Astfel, iazul privește la cer „prin gene lungi de stof”, pârâul își arată la soare „dinții albi de prund”, iar amurgul „podește” cu aur „drumul strâmt de care “ și „întinde” foi subțiri de argint „pe cositorul apelor coclite”. Stelele, sclipind ca „piatra de olmaz”, străpung penumbra prin mii de ace și destramă „marama de borangic curat” întinsă în tăcerea nopții de norii ușori. Una dintre cele mai grațioase imagini ne întâmpină în poezia „Nori de vară”.

Partea a doua a volumului „Satul meu” este rezervată elementelor de permanență ale satului, separate de viața indivizilor umani. Natura continuă să se înnoiască, să-și dovedească superioritatea în a fi mereu nouă și fertile „Pe un drum de oi, ce-n miriște colindă/Tăcerea nopții a pornit spre sat/Și nori ușori în slavă stau să-ntindă/Marama lor de borangic curat...” („Stele”)

Drumurile pillatiene au mai mult decât o străvechime: au o durată, pentru că sunt chiar ideea de continuitate istorică și spirituală a unui popor.³

„Drumul de seară” nu mai este drumul purificator de altă dată, ci unul cu „copaci schimonosiți ca niște draci”, fără pic de mister. Toamna este și ea departe de a mai fi acum anotimpul reînnoșării legăturilor cu precedența mitică, ci un sezon al resemnării și inactivității. Observăm înclinația spre miniatural- statuete de porțelan, acvarii, potire cu flori etc. Privirea se odihnește pe obiectele de interior stârnește dorința de suspendare în vis, de mistuire în oniric „Lalele stinse din odaie fug/Oglinda-n apa morților le ia/Năluca lor, în vis, rămâne fum/Așa doresc și sufletu-mi să stea”(Lalele).

Drumul este fără de țință precisă „S-o luăm spre Valea Popii, s-o luăm spre Valea Mare/Spre Izvorani să mergem?Totuna mi-i...” Poteca suie spre o moară bătrână și uitată pe pârâu, care macină polenul luminii. Așadar „drumul” nu e unul amnezical întoarcerii, al regresiei, ci al ieșirii, al dezlegării de incinta mult solicitată „Pe casa părăsită voi trage greu zăvorul/Și voi porni la ceasul când toaca bate rar/Tăin călare vadul sub lunca din hotar”(„Gustar”).

Poemul sufletesc „Seară la Miorcani” are o dublă importanță în creația lui Ion Pillat. Mai întâi, el deschide gustul poetului pentru interiorizarea peisajului autohton, ceea ce va duce implicit la descoperirea aceluia spațiu- legitim, în căutarea căruia s-a irosit suficientă

² Ion Pillat, *Tradiție și literatură*, Editura Casa Școalelor, București, 1943, p.9.

³ Victoria Ana Tăușan, *Ion Pillat Ceremonia naturii*, Editura Albatros, București, 1972, p. 29.

energie formală. Apoi, același pastel încearcă pentru prima dată o tehnică de sorginte plastică, pe care poetul o va experimenta și în volumele imediat următoare. Aceasta este o inovație nu numai pentru lirica lui Pillat, dar și pentru poezia noastră, care a fost hotărâtoare atât în schimbarea de atitudine a creației sale, cât și în evaluarea resurselor vizionare lăuntrice. Imaginarul poetului găsește astfel, în peisajul românesc, o sursă inepuizabilă, pe care o va asimila prin intermediul metafizicii visării. Realul este absorbit și suprimat de regnul irealului, proces complex în care este nevoie de o cristalizare lentă a senzațiilor acumulate demult, unele în copilărie.⁴

În poezia „Trei călări” din același volum, imaginea călăreților cântând în noapte are un decor medieval, iar cei trei voinici n-au nimic haiducesc în comportarea lor. Întins pe clae, peste „floarea fânului”, poetul visează un port cu fanaluri de corăbii, care plutesc „spre alt liman”. Decorul e în cea mai mare parte autohton și rural: printre brazi, pe „drumul strămoșesc”, „sună talanga”, „izvoarele spun povești”, la fântână vin bătrâne cu cofa, ciobanii cântă din caval, din lunci vine „miros de fân cosit și ud de ploii”, la cules de vii răsună „cântec vechi”, noaptea razele de lună se împletesc cu sunetul cimpoiului ca în crâng ziua, în sat „zbânâie cobza”, „primăvara vine cântând din fluier, din nai”.⁵

Viziunea comuniunii sufletești cu natura e frecventă în felul de a simți al românului, situație remarcată în „Cântecele din popor”, culese de Ion Pillat și publicate în 1928. Natura nu mai apare ca simplu element pitoresc sau decorativ, ci este simțită ca un adevărat concept al imaginației. Cununa naturii este nimbul predestinării paradisiace, prin care moartea devine „nuntă, în sens mioritic, trecere spre alt regn, cosmicizarea sa, la care participă Soarele și Luna. Prin elementele sale, Natura își exercită magnetismul asupra vieții, făcându-i-se aliat pentru ca mai apoi să-I devină consubstanțială în sensul legii bachelardiene, conform căreia imaginația participă la viața universului, iar universal la viața imaginației.”⁶

Natura lui Pillat este de fapt meleagul originar asimilat în răstimpul unei copilării trăite cu simțurile larg deschise. Felul în care această natură de la Florica sau Miorcanidevine tărâm poetic, adâncirea ei progresivă până la abstracție nu omite nici pe de partepunctul de plecare, dovadă în acest sens fiind bogata toponimie locală păstrată de poet în volumele de după „Grădina între ziduri”.

BIBLIOGRAPHY

Călinescu, G. *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ed. Minerva, București, 1986.

Cistelean, Al., *Celălalt Pillat*, Editura Fundației culturale române, București, 2000.

Livescu, Cristian, *Introducere în opera lui Ion Pillat*, Editura Minerva, București, 1980.

Papadima, Ovidiu, *Ion Pillat*, Editura Albatros, București, 1974.

Pillat, Ion, *Tradiție și literatură*, Editura Casa Școalelor, București, 1943.

Tăușan, Victoria Ana, *Ion Pillat Ceremonia naturii*, Editura Albatros, București, 1972.

⁴ Cristian Livescu, *Introducere în opera lui Ion Pillat*, Editura Minerva, București, 1980, p.96.

⁵ Ovidiu Papadima, *Ion Pillat*, Editura Albatros, Iași, 1974, p.59.

⁶ Ovidiu Papadima, *op. cit.*, pp. 96-97.

AUTUMN, MOMENT OF PURIFICATION, IN ION PILLAT'S POETRY

Elena Breja

PhD Student, UMFST G. E. Palade Târgu Mureș

Abstract: Autumn is the season of merging heaven and earth, according to the poet's vision. Autumn and memory are the "divine sisters" (Septemvrie). The pressure of time is getting harder, and the longing for the bucolic space of the house in Florica is more and more consuming. Touching the fruits of autumn, the poet has the feeling that he is comforting femininity in everything that it has that is most tempting. All these moods transform autumn "into a witch stronger than death", a regenerative power included in the life-woman-nature-divinity string of fertility.

Keywords: autumn, time, feeling, nature, mood

În decorul crepuscular al satului Miorcani, toamna pentru Ion Pillat este anotimpul contopirii cerului cu pământul.

Poetul se simte legat de „dealul unde doarme întregul meu trecut”, de cei „ce ne lăsară doar dorul lor în piept”, totul fiind învăluit într-o nostalgie generată de „izvorul amintirii” („A doua moarte”). Toamna, anotimpul roadelor, este prezent într-un ciclu de trei sonete, cu titlul generic „În toamnă”. Cele trei sonete au ca titlu „La culesul viei”, „Târziu de toamnă” și „Sfârșit de toamnă”. Ceea ce impresionează este capacitatea poetului de a evidenția policromia anotimpului semnalând „marama de aramă”, pe care toamna și-a întins-o peste ținut, cu frunzele în cădere, cu imaginea stolului de rândunele ce „taie aerul cu zboruri mici și frânte”, cu sturzii hrăpăreți, cu strugurii de pe butuci ce se pârguiesc la soare, cu „gârla turmelor de oi”, ce coboară de la munte învăluite într-un „praf de aur” („La culesul viei”).

Dar toamna nu este numai anotimpul abundenței, ci este și o stare de melancolie în care sunetul vântului „dulce și dureros” cutreieră „codrul de rugină” și pajiștea pustie. Această stare își lasă amprenta și în conștiința omului marcată în poezia „Târziu de toamnă”.¹

În poemul „Calendarul viei” identificăm ciclicitatea agrariană, ordonat după cel antic roman. Astfel, Mărțișor reprezintă denumirea populară a lunii martie, cea dintâi lună a primăverii în care toată natura revine la viață, lucru care îi trezește poetului sentimente de bucurie. Pe tot parcursul lunilor, este evidențiată legătura om-natură. Veșnicia naturii poate fi exprimată în versurile „Acele lucruri simple ce veșnice, îți sunt! Ce sfântă bucurie descoperi în pământ!/De fiecare data mai trainic te unești/Cu farmecul acestor priveliști câmpenești” („Mărțișor”).

Lumina are un rol foarte important. Ea este prezentă în fiecare poem din „Calendarul viei” având semnificație activă pentru orizontul imaginar. De exemplu, un ciorchine de strugure pare „un lampion aprins”, care trezește lăcomia de a gusta deliciile solare „Îi sug lumina dulce și focu-i m-a cuprins/Beau soare”. Atingând poamele toamnei, poetul are sentimentul că mângâie feminitatea în tot ce are ea mai ispititor. Toate acestea transformă

¹ Dumitru Șerban Drăgoi, *Ion Pillat*, Editura Albatros, București, 1984, p.66.

toamna într-o „vrăjitoare mai tare decât moartea”, o putere regeneratoare inclusă în șirul viață-femeie-natură-divinitate a fecundității.

Extaza din „Brumărel” face din cosmos un aliment „Cu soarele azi galben ca fagurii de miere,/În jurul meu se-nchide un măr boltit de mere, ...beau soare. Aceasta e și o băutură narcotică din „Brumar”, ultima rămasă: „Poete, te îmbată de-acuma doar cu soare, astru care în poezia lui Pillat e cel mai adesea unul pluvial „Și ploaia de lumină a soparelui în crâng”.²

Locul natal comunică cu copilăria „Și m-am trezit atuncea sub bolțile de vii/Copil ducând la gură un strugur de rugină”. Anihilarea momentului de fericire a legăturii cu paradisul copilăriei trimite la ipoteza săvârșirii unui păcat: doar un simplu gest și toată vraja se risipește cedând locul deșertăciunii. Magnetismul trecutului la Pillat se confundă adesea cu imaginea dealului de la Florica. Nostalgia timpului devine echivalent al matricei autohtone conform versurilor „O, surugiu, oprește!Stai locului, trăsură!/Prin plute seculare să văd cu ochiul plâns/Sporind pe ceruri, dealul ca o răsură/Ce-n poala lui lumina trecutului a strâns”. („Adio la Florica”). Toamna este cu predilecție anotimpul reînnoirii contactului cu trecutul. Mireasma merelor despovărează ființa, o purifică și o pregătește să participe la un alt început. Revelația este urmată de o imagine olfactivă care curăță simțurile pentru a le readuce permeabilitatea infantilă „Prin iarnă din cămara zăvorită/Se furișează cald miros de mere/Reducând în vremea viscolită/Iar toamna cu trecuta mângâiere...” („Copil de-odinioară”).

Pătrunderea în cămara de fructe echivalează cu o adevărată descindere într-un paradis al aromelor tari, unde imaginea olfactivă are efecte regeneratoare „Deschid cu teamă ușa cămării de-altădată/Cu cheia ruginită a raiului oprit/Trezind în taina mare a poamelor, smerit/Miresma și răcoarea și umbra lor uitată “ („Cămara de fructe”).

Renașterea prin intermediul amintirii conține un purgatoriu în care fructele își consumă însuflețirea, își eliberează vitalitatea tăinuită sub coajă, fumegând ca niște ruguri sacrificiale, pe care viața se stinge în așteptarea altei vieți. Apare imaginea arderii purificatoare, pe care o semnalăm și în altă parte, dar aici trebuie menționat faptul că ea face parte dintr-un ciclu al rodniciei și al triumfului Creației adevărate, originare, nedegradate încă, iar poetul se află atașat acestei ciclicități arhaice încă din faza pregerminativă. Poamele au o taină a lor care deschid o cale de acces spre autenticizarea existenței. Amintirea traversează copilăria asemenea unui drum al transformării. Când totul este pregătit, vraja se stinge brusc, lăsând nevindecată dorința rupturii „Dar părăsind cămara ce mințile îmi pierd/Tot rodul vrăjitoarei cu lăcat îl încui” („Cămara de fructe”) și lăsând în urmă regreul unei revelații. Majoritatea poemelor din volumul „Pe Argeș în sus” menține aceeași structură, fixarea asupra unei priveliști sau asupra unui obiect aspirându-se la o purificare cât și la deslușirea unei taine de natură mitică.³

Imaginarul influențează universul care dă tonul unei dialectici a focului menită să aprindă trecutul „De la pădure” iau foc și elegiile poetului, iar memoria lui aprinsă va aduce de îndată istoria în peisaj, citindu-l acum ca pe un câmp de luptă „Pădurea arde-n toamnă cu flăcări vegetale.../Și plopii până-n ceruri ca facile rituale.” Această istorie palpitantă este opera imaginativă a focului, cel care a dat alarma din „Frunze de aramă” și care va încheia episodul patetic „Iar plute cu frunzișuri argintuite par/Că-n fiecare frunză ascund un strop lunar” („Așteptându-i”). Domesticit, focul pillatian se și lichefiază, devenind strop și anunțând inițiative recuperatorii a imaginarului acvatic.⁴

² Al. Cistelecan, *Celălalt Pillat*, Editura Fundației culturale române, București, 200, p.226.

³ Cristian Livescu, *Introducere în opera lui Ion Pillat*, Editura Minerva, București, 1980,p.93.

⁴ Ibidem, p.20.

Aleile, din parcul Goleștilor „aduc toate către moarte”, din ce în ce se deschid mai straniu cântecul luncii și ecoul dealului, care despart capela cu criptele bunicilor de grădina părăsită „în umbrele uitării”, mângâierea frunzelor moarte, toamna echivalează cu atingerea unei iubiri pierdute („Toamna”). În anotimpul toamna, odată cu triumful roadelor pământului și al opulenței, poetul reușește mult mai bine să țină legătura cu strămășii mitici. Toamna pillatiană reanimă trecutul, dar îl și reprimă, creând iluzia restituirii sufletului unui demult resuscitat de semnul poetic, risipind în același timp dorul de arhaic, printr-un sentiment al neputinței în fața vremelniciei oarbe „Precum seara, pe câmpie când fâșii se prinde ceața,/Tot auzi sunând vecernii și nu știi de unde vin” /Sub frunzarele rărite amintirea cheamă viața/Dar trecutul îi răspunde ca un clopot în declin”(„Toamna”).⁵

Viața își recapătă fiorul sacru, determinat de victoria bogăției. Este momentul când „trecutul mort” poate învia, în preajma recoltei îmbelșugate, readucând Creația la rosturile ei originare: „Toamnă, iată-ne-mpreună, gospodină ce porți cheia/Ruginită, ca o frunză, a trecutului meu mort.”

Pillat îngemănează toamna cu amintirea, încercând să anuleze prezentul într-o memorie legată intim de ritmurile naturii. Această modalitate vrea să contopească în spațiul imaginar, pe de o parte proiecția unei firi-disponibile-pentru –trecut, care prin retrăirea purităților de simțire ale copilăriei, aflate pe cale de dispariție, poate comunica cu patriarhalitatea edenică și, deci, cu ancestralul, iar pe de altă parte, proiecția firii-disponibile-pentru natură, care decupează din zona percepției imediate sau latente cadrele în stare să asigure „alunecarea”, transformarea: „Vezi Toamna și Amintirea-surorile divine-/Când una ne sosește și cealaltă revine/Zadarnic cred că vremea cu anii a crescut/ În fiecare toamnă reintru în trecut”.(Septembrie,I).

În poemul „În toamnă”, aproape toate elementele etnografice constituie metafore ale unei stări de de suflet specific poeziei simboliste „cobzarul toamnei”, „hora amintirii”, „fântâna parasită”. Din dualitatea mărturisită de poet în amintirile sale, învingător este acum spațiul legitim al copilăriei pierdute, care reactualizează peisajul natal, prin intermediul sintezei imaginare. De exemplu, peisajul de la Florica se transformă printr-o mistificare realizată de imaginarul poetic. Orizonturile inspirației sale sunt delimitate ferm, el ducându-și viața „pe dealurile toamnei”, în apropierea locului unde Râul Doamnei se varsă în Argeș, unde are senzația că aude prin timp murmurul copilăriei sale, foșnetul nucilor bogați ce umbresc o casă albă.⁶

De asemenea, în poezia „Cimitirul” Ion Pillat asistă impasibil la schimbarea anotimpurilor, trăind toamna ca pe un mister al repurificării, căruia i se supun smeriți frații din morminte „Sunt satul cel adevărat, cel unde/N-au casele nici poartă, nici ferești./Mă calci și pasu-ți dă să se cufunde,Și timpul sună-a gol când mă găsești.”

Poetul despărțindu-se încet de etapa „barbară”cum singur și-o denumeste, descoperim chiar la începutul acestui poem revelația mult așteptată pe un fundal de toamnă, arzând în „flăcările vegetale” ale pădurii, împreunând „ulmii lui Virgiliu”și „eminescienii tei” „Văjâitor vibrează un vuiet viu de coarde/E vuietul de ducă al galbenelor hoarde/Și frasinii, arinii, alunii și gorunii/În vânt își lasă coama să fâlfâie ca hunii...” („Bătrânii”).

Treptat se desprinde poetul și de pădurea cu copaci înalți și rari, auriți de toamnă, despre care era vorba în visul său din tinerețe și care a stat la baza ciclului Centaurii. Se produce ieșirea la câmpie, ceea ce semnifică modificarea viziunii, restructurarea ei, nu prin renunțarea la „vuietul viu de coarde, la muzica misterioasă a poeziei, ci prin încorporarea ei

⁵Ibidem, p. 98.

⁶ Dumitru Șerban Drăgoi, *Ion Pillat*, Editura Albatros, București, 1984, p.96.

într-o nouă perspectivă. Câmpia este sentimentul care se înalță- fixa Rilke o teoremă de antropologie imaginară, pe care Bachelard a dezvoltat-o în sensul că „orice sentiment care ne înalță planează situația noastră în lume”.⁷

Experiența timpului, îl face atent pe poet la înfățișările toamnei, anotimp, în viziunea criticului Tudor Vianu, al roadelor și al desfrunzirii, în care starea de neliniște devine tot mai sensibilă.⁸

Putem afirma că anotimpul este marca fundamentală a amintirilor, dar toamna este anotimpul suveran „Poet al amintirii, al trecutului, al pietății, al toamnei”⁹ pentru Vianu. Toamna e un anotimp confrate în care sintonia e dusă până la identificare: „Toamnă, iată-ne-mpreună, gospodină ce porți cheia/Ruginită ca o frunză, a trecutului meu mort./Toamnă, iată-ne alături, noi cu visul, pe aleia/Nucilor ce ancorează pentru iarnă-n al tău port.”(Toamnă)

Toamna vegetalizată și feminizată, progresează pe un imaginar „sororal” și matern, „gospodina” nefiind decât o ipoteză de aproximare a mamei. Astfel, toamna este conotată ca soră și mama, regăsindu-se și în poezia „Septemvrie”, unde sugestia „maternal”, se oprește în pragul imaginii care instaurează copilăria: „Vezi Toamna și Amintirea-surorile divine-/Când una ne sosește și cealaltă revine./...Copilăria-mi toată dă buzna la uluci,/Când stă la poartă coșul cu struguri și cu nuci “. Toamna lui Pillat e o anima maternă.¹⁰

BIBLIOGRAPHY

- Cistelecan, Al., *Celălalt Pillat*, Editura Fundației culturale române, București, 2000.
 Drăgoi, Dumitru Șerban, *Ion Pillat*, Editura Albatros, București, 1984.
 Livescu, Cristian, *Introducere în opera lui Ion Pillat*, Editura Minerva, București, 1980.
 Vianu, Tudor, *Opere, Scriitori români, Sinteze*, Editura Minerva, București, 1973.

⁷ Cristian Livescu, *Introducere în opera lui Ion Pillat*, Editura Minerva, București, 1980, p.72-73.

⁸ Tudor Vianu, *Opere, Scriitori români, Sinteze*, Editura Minerva, București, 1973, p.216.

⁹ Al. Cistelecan *Celălalt Pillat*, Editura Fundației culturale române, București, 200, p.241.

¹⁰ Al. Cistelecan, op.cit., p.242.

REPRESENTATION OF WOMEN IN DYSTOPIAN NOVELS

Isabelle Nicole Voicu
PhD Student, „Lucian Blaga” University of Sibiu

Abstract: Brave New World and The Handmaid's Tale present dystopian versions of the world. The societies depicted in the novels have values that are quite the opposite of what people throughout the twentieth century cherished, such as family, or honesty. One of the remarkable things that happened in this century was that the status of women began to change as women started to earn their human and civil rights. Dystopian novels reverse the values of the contemporary world. In this article, I investigate the status of women in the novels mentioned above in order to see in what way it changes and what it has to say about society's opinion on women. In the twentieth century, women's lives started to improve, but not without them fighting for this change. Women had to struggle for everything they have earned. Brave New World and The Handmaid's Tale are two dystopian novels that illustrate what might happen if everything that the feminists have gained is reversed.

Keywords: dystopias, Brave New World, The Handmaid's Tale, Huxley, Atwood

Brave New World and The Handmaid's Tale present dystopian visions of society. These novels depict societies whose values sharply contrast with those cherished throughout the twentieth century, such as the importance of family and honesty. A notable phenomenon of the twentieth century was the changing status of women, as they began to secure their human and civil rights. Dystopian literature often serves to reverse or challenge prevailing societal values. In this article, I aim to critically examine the portrayal of women's status in the aforementioned novels, seeking to elucidate how it evolves and what it reveals about society's perceptions of women.

In the twentieth century, women's lives witnessed significant advancements, though not without strenuous efforts and activism. These changes can be delineated through the progression of three distinct waves of feminism, each reflecting the struggles women faced and the progress achieved in a world predominantly controlled by men.

The First Wave of Feminism emerged with a primary focus on advocating for gender equality and women's right to vote. Alongside these pivotal goals, it also included advocacy for issues like the prohibition of alcohol, which was seen as a way to protect women, and efforts to foster greater independence from men.

The Second Wave of Feminism illustrated that while securing the right to vote was a landmark achievement, it was insufficient to address the pervasive gender inequalities of the era. Women found themselves confined to limited career options, typically in roles like teaching, nursing, or secretarial work, and were barred from pursuing education in fields such as medicine or law. Marriage was often presented as the most suitable life path, and women often lacked control over their own earnings, let alone their husbands'. Obtaining a divorce was a more arduous process for women compared to men. Gender bias prevailed, with women being undervalued, underpaid, and disregarded, often due to concerns about their potential to become pregnant, which could lead to discrimination in terms of employment. Promiscuity was more socially acceptable for men than for women, and women had limited agency over

their reproductive rights, as abortion was largely prohibited. These were just a few of the myriad challenges faced by women during the Second Wave, and feminists vigorously campaigned against them.

The Third Wave of Feminism shifted its focus towards empowering women to express themselves freely, make independent choices, and assert their autonomy in various aspects of life, including personal expression and dress. Additionally, it emphasized the unique struggles faced by minority women, acknowledging that feminism should be intersectional and inclusive.

Women's historical struggles for their rights are vividly portrayed in dystopian narratives such as *Brave New World* and *The Handmaid's Tale*, which serve as cautionary tales about the potential consequences of reversing the gains achieved through feminist movements.

In *The Handmaid's Tale*, for instance, the prohibition of alcohol in the society of Gilead stands as an emblematic example of how a repressive regime can strip away the rights and freedoms that First Wave Feminists had fought so ardently to secure. Despite this parallel, Gilead's authoritarian regime represents a stark departure from the ideals and aspirations of those early feminists, as it systematically erases women's rights and autonomy.

On the other hand, *Brave New World* presents a different facet of dystopia where alcohol consumption is not only permitted but actively encouraged to maintain a controlled and chaotic society that promotes promiscuity. However, the absence of feminist discourse and the inconceivability of feminism in this world underline the stark contrast between these societies and the feminist ideals espoused by many throughout history.

In both novels, a glaring absence of gender equality prevails, with women relegated to a socially inferior position compared to men. These works not only serve as cautionary tales but also prompt critical reflections on the hard-fought progress of feminism and the potential consequences of its reversal.

Representations of Women in Dystopian Societies

Brave New World tells the story of a technologically advanced society that creates human life in a bottle, and conditions its citizens so that everybody has their own well-established place in society. People are divided into five different groups, the Alphas, the Betas, the Gammas, the Deltas and the Epsilons. Each of these groups is conditioned to think and act in a certain manner. The only difference among the citizens is dictated by the different castes to which they belong. The reason why people are created in bottles is because the population needs to be kept under control. Moreover, sexuality and promiscuity are common and nobody finds it peculiar because they believe that everybody belongs to everybody. Women are objectified, and used to gain sexual pleasure. This emphasizes that women's status in this type of society is not only lower than men's, but they also do not represent much. They are replaceable and do not have an identity.

In *The Handmaid's Tale*, human life is not created in bottles, but the society is still divided according to the criteria imposed by the government: fortune for men, fertility for women. The novel tells the story of the US after a totalitarian theocracy has taken over. One way of assigning men's positions is their rank e.g. if they are Commanders they have the power to even break the law and go to brothels. Another way of establishing social positions depends on how much they have supported this regime. Women are presented as inferior to men no matter to which category they belong. There are several categories of which they can be a part, such as Handmaids, Wives, Econowives, Marthas or Unwomen. Fertility is the criterion that stands at the basis of women's division into these categories.

The societies in both novels have different perspectives on what the ideal society should be like, but neither of them gives women any real importance. The rulers of the two dystopian societies condition their citizens into acting accordingly to the values considered to be right by the rulers. There are differences in the way in which the conditioning is performed, but the result is almost the same: citizens do not think, feel for themselves, and, of course, are easily manipulated. In Huxley's novel people are conditioned from birth how to act, what to think according to the corresponding caste. Not all castes are treated the same, or perform the same activities. For example, those belonging to the Delta caste are conditioned to despise books and flowers by being administered an electric shock whenever they got in contact with a book or a flower. This way they are easier to control. Besides this wordless type of conditioning there is also hypnopaedia, which refers to people listening to different words for a long time until they become their own, "there must be words, but words without reason" (Huxley 23). These suggestions represent the beliefs, ideas from children's minds, but also the adults' minds, "the mind that judges and desires and decides — made up of these suggestions" (Huxley 23). All these thoughts do not belong to the citizens, but to the state. Conditioning people so that they can be easily manipulated is what the state in *Brave New World* does.

On the other hand, in *The Handmaid's Tale* people are conditioned by means of force, oppression, and abuse. Gilead itself was created through the same methods, and the society wishes its citizens to be easily controllable. Those who oppose die so fear installs itself among people. The Handmaids are brainwashed in the so-called Red Centre, a place where women are re-educated and forced to think that the society does what is right to help and protect women. Conditioning affects the character's actions: Offred does not break the rules so she can have a chance to survive. The Aunts, who were the Handmaids' re-educators, kept telling them that everything was the way it should have always been, and that they should agree with it. Moreover, they were to blame for everything bad that has happened to them. For example, when Janine tells the story of how she was gang-raped at the age of fourteen and had an abortion, the Handmaids chanted "her fault" (Atwood 82) that she led the aggressors on and that God wanted to "teach her a lesson" (Atwood 82). Janine is also set as an example to the other Handmaids by being administered the lesson in front of the other Handmaids:

Aunt Helena made her kneel at the front of the classroom, hands behind her back, where we could all see her, her red face and dripping nose. Her hair dull blonde, her eyelashes so light they seemed not there, the lost eyelashes of someone who's been in a fire. Burned eyes. She looked disgusting: weak, squirmy, blotchy, pink, like a newborn mouse. None of us wanted to look like that, ever. For a moment, even though we knew what was being done to her, we despised her. (Atwood 82)

Conditioning through oppression succeeds in this novel because most characters follow the rules, and if they do not, they are severely wounded by the Aunts or die. The excerpt above illustrates the effects of such a conditioning. It determines the individual to care for her safety only and erases humanity and pity from their hearts. Offred herself admits this, but this is not her fault, but the system's, a system that generates hatred and tension among women in order to achieve its goal. The Handmaids were kept like prisoners because they were not allowed to go out, "except for our walks, twice daily, two by two around the football field which was enclosed now by a chain-like fence topped with barbed wire" (Atwood 14). This extract from the novel shows the effects that social conditioning has on the characters'

actions. Moreover, the word freedom, or anything that may make somebody in the novel even think of it had been forbidden because “they are considered too dangerous” (Atwood 64). Thinking freely is not encouraged because it enlightens people. As Offred says: “I try not to think too much. Like other things now, thought must be rationed. There’s a lot that doesn’t bear thinking a lot. Thinking can hurt your chances and I intend to last” (Atwood 17). Thinking freely does not represent a danger to the society, but to the government because if people woke up from the conditioning, then there would be no totalitarian society. This happens, however, because in the Historical Notes section at the end of the novel the world is shown as completely changed from what it is like in the Handmaid’s account.

Honesty is a value that neither of the novels includes in its plot, as both the society of Brave New World and Gilead function because they hide certain things from people, they deprive them of the truth, which makes the systems by which the societies function be dishonest. Hiding the truth from the citizens is an easy method for the rulers to manipulate the population into accomplishing their wishes. Conditioning is a means which proves to be successful in both novels. The fact that the government needs to hide the truth emphasizes that the values they claim to be the right ones are in fact, wrong, and that if people had known what really happened, things would have been different. If people’s thoughts, ideas, wishes had not been important, or had not made a change, then there would not have been any need for the controllers to keep the population’s minds under control.

Although the novels present two different versions of dystopia, they both show women as lower than men. Women are regarded as inferior to men from several points of view; they are considered morally, and intellectually inferior to men. They are refused access to truth because had they known the truth, they might have joined forces and defeat the system. This is why they are not allowed to have access to information which is considered to be important. In *The Handmaid’s Tale*, the Handmaids are not allowed to read, write, or even think just because the system implies this as a useful thing. The only ones who are allowed to read are the Aunts, Wives, and Commanders. In *Brave New World*, there is no need for women to think or to know things because they are unimportant, replaceable. Critic Deanna Madden claims that there is a “subtle message that women are inherently inferior: less intelligent, less capable of seeing beyond their own immediate physical comforts,” pointing out that they are “less likely to make heroic gesture or defy the status quo” (Madden 291). Moreover, women in the Brave New World society are not given any important jobs, or leading positions. This shows how the society views them. The central characters of the story are also men, not women, Lenina’s position not being that important. Actually, “women are treated much worse than the men of the novel” not being given “the chance to become anything more” (Eylem 2), the state not allowing it to happen. This fact itself, however, signals that neglecting Lenina is not only a sign of misogyny, but might as well show how she subtly rebelled against the Fordian society.

Both novels emphasize the objectification of women, who are valued for their bodies only. The focus is on women’s bodies from different perspectives that align with the social norms of the respective society. Objectifying women in the two novels shows what the world might experience were it not for the feminists who fought for women’s rights. Moreover, it illustrates what might have happened if some of the feminist ideals had actually been taken for granted such as no make-up, or beauty standards. For example, in Huxley’s novels reading has disappeared, there is no poetry, just different types of technical manuals. In Atwood’s novel women are not even allowed to own fashion magazines, let alone books, or read. Disinformation thrives in both novels, being the most efficient means of brainwashing humanity.

Women have the gift of creating life, this being one of the most wonderful things women can experience in a lifetime, but which seems to represent a problem in both novels. First of all, in *Brave New World* giving birth is out of the question and life is created in bottles, whereas in *The Handmaid's Tale*, this is why women are somehow valued. Brave New World citizens do not value the women's bodies for the primordial quality, but for the pleasures it can offer. The Gileadean society, however, claims that women's only purpose is to give birth, considering recreational sex a sin. The perspectives from which the two novels perceive women are extreme and wrong because they are unbalanced, and traumatizing. No matter how we look at the situation, it does not seem to be beneficial to women. Women in *Brave New World* are presented as silly and promiscuous. Women's objectification in Huxley's work can also be noticed in a conversation between Henry Foster and the Assistant Predestinator, where they discuss Lenina like she is a product that ought to be tried. Henry Foster refers to her as "a splendid girl", who is "wonderfully pneumatic" and he concludes by saying "I'm surprised you haven't had her" (Huxley 37). This shows how women are seen and treated: like they are objects, something that is not allowed to have feelings, or care, and does not mind being tried by so many men, because after all, "everyone belongs to everyone else". The Assistant Predestinator's answer is "I can't think how it is I haven't and" that he "at first opportunity, certainly will" (Huxley 37). The way he responds to what Henry Foster says is proof that women are viewed as objects and means of entertainment. This discussion is similar to one about a new technological equipment or item of clothing that should be tried.

In *The Handmaid's Tale*, women's bodies are also the only thing that is relevant about them, not for the purpose of entertainment, but rather for their reproduction abilities. The Handmaids' single goal is to become pregnant in order to assure their survival, "give me children or else I die" (Atwood 71). Every Handmaid has got three chances of becoming pregnant, and if they fail then they are declared Unwomen and sent to the colonies. Pregnancy is their ultimate saving grace, and is all they care about, "each month I watch for blood, fearfully, for when it comes it means failure" (Atwood 83). These women are conditioned to think that if they fail to conceive then they are useless, "I have failed once again to fulfil the expectations of others, which have become my own" (Atwood 83). Here, Offred is aware that deep down she does not agree with this system, but there is nothing she could do. Hypocrisy is what governs Gilead, not justice or anything that has to do with protecting women. Women are blamed if they do not manage to give birth, and they are considered infertile. However, in most cases, men are those who are sterile, but this fact is not even taken into consideration, "sterile" is "a forbidden word" (Atwood 70). According to Gileadean laws, "there is no such thing as a sterile man any more, not officially", but "only women who are fruitful and women who are barren, that's the law" (Atwood 71). Yet, the Doctor denies this by acknowledging that, "most of those old guys can't make it anymore" because "they're sterile" (Atwood 70). He also empathizes with Offred, "I hate to see what they put you through" (Atwood 71). He understands how wrong this is, does whatever he can, or at least this is what we are entitled to think when we read that he has also helped other women conceive and survive. Giving birth here, bearing children, is not a blessing anymore, but a matter of survival. The Doctor mentions this to Offred, "I've seen your chart. You don't have a lot of time left. But it's your life" (Atwood 71). According to JelenaZivic, "in the past, women had a certain autonomy regarding their bodies" because "they were free to use contraceptives and undergo abortions" (Zivic 23). However, "in the Republic of Gilead, that form of freedom has been lost", as "women have no right to choose whether they want to have a child or not" and abortion is regarded as "the greatest sin against nature" (23). This is also ironic as after childbirth women

are not even allowed to keep their child because even if they are the natural mothers, according to the law of Gilead, the baby belongs to the Wife and the Commander.

Throughout Atwood's novel women do not have real names, but are rather named according to their place in society: Handmaid, Martha, Wife or Aunt. I believe that this is really important as it is another proof of Gilead's system that makes women inferior. A person's name is important because it tells us something about his/her identity, and it gives that person importance. The names given to women in both novels tell us a great deal about their status in society. For example, Handmaids do not have a name, because having a name means having an identity and they are not allowed to have one. Handmaids are given names that are derived from the Commander's name. The narrator's name is Offred. This name shows that the handmaid belongs to the Commander who is named Fred. They have a new name for each household they go to. In the introduction to her novel, Atwood explains the name Offred herself:

This name is composed of a man's first name, Fred, and a prefix denoting "belonging to," so it is like "de" in French or "von" in German, or like the suffix -son in English last names such as Williamson. Within this name is concealed another possibility: "offered," denoting a religious offering or a victim offered for sacrifice. (Atwood XI)

Each Handmaid is named this way. Other examples of Handmaids' names are Ofglen, Ofwarren, etc. Offred's real name not being mentioned throughout the novel is a question that Atwood has often been asked. Atwood replies that "so many people throughout history have had their names changed or have simply disappeared from view" and this way Offred might be better known for who she was in Gilead rather than before that. This might also be because the author wants to emphasize the fact that Offred is just another brick in the wall and just like many others before her she will not matter that much after all or quite the opposite. However, according to Atwood, "some have deduced that Offred's real name is June, since, of all the names whispered among the Handmaids in the gymnasium/ dormitory, June is the only one that never appears again" (Atwood XI). She confesses that it was not "her original thought, but it fits, so readers are welcome to it if they wish" (Atwood XI). When naming the Wife, Atwood shows a bit of irony: her name is Serena Joy, but she is dull, sad, and bored. She used to be one of the female activists that promoted this totalitarian society, but she ended up caught in her own trap.

The Aunts keep their names in the following format: Aunt plus their name, e.g. Sara, Lydia, Elizabeth. Their names have this format because they have authority they are somebody important, responsible for educating others. The fact that they are still allowed to use their first name means that they are somehow allowed the privilege of keeping a slight illusion of identity because, after all, nobody is free in Gilead. Naming women according to their social status gives information about what kind of society Gilead wants to create: one in which what one woman used to do before, would be done by more women. Dividing what one woman used to do, and having only one woman perform that role shows how malfunctioned the system actually is and that even if it wants to be more efficient by having one woman focus on only one thing at a time, it proves less effective than the previous one.

Names have their importance in placing women in society in Huxley's novel as well. Even if there are not too many female characters in *Brave New World*, we can still figure out how women are seen in this world by analyzing the names of the characters mentioned. Lenina, Fanny, and Linda are the only female characters that we encounter in the novel. Their

names tell us a lot about how the society of brave new world perceives women. Lenina Crowne and Fanny Crowne are friends, but they are not related. The fact that they have the same last name shows the lack of importance that names have among them, “but as the two thousand million inhabitants of the planet had only ten thousand names between them, the coincidence was not particularly surprising” (Huxley 31). The fact that they have the same last name without being related shows once again that identity does not matter to them and that they can be easily replaced. Their first names tell us something important as well. For example, let’s take the name Fanny. According to the Word Web Dictionary and Thesaurus, the noun fanny has two meanings. If we take the meaning given as used in the American English, the noun fanny signifies “the fleshy part of the human body that you can sit on” and it is extremely vulgar. If we take the meaning as used in the British English, the word refers to “external female sex organs”. The fact that the character of Fanny is named this way emphasizes the fact that in the consumerist Brave New World women’s genitals matter so much that women are even named after them. Fanny Crowne might refer to the fact that she is not irreplaceable especially in a world full of ‘Crownes’. As for Lenina, her name might make us think of a lion by the way it sounds, however, it is ironic because Lenina’s behavior is far from being brave. Lenina’s name is also ironical because it makes one think of Lenin, who was a totalitarian and powerful leader, whereas she is conditioned and cannot see beyond her conditioning.

Women in Dystopian Societies

Women play a very important role in today’s world. They are mothers, take care of the household, and have jobs. More and more women are assigned leading positions, and do what earlier was thought to be men’s jobs, such as lawyers, doctors, politicians, writers, policewomen, and so on. Women have proven their worth throughout time, but are still struggling with gender stereotyping. In both novels, women are not only presented as inferior to men, but their roles are given accordingly.

Giving birth is an aspect that is dealt with in the novels, being in fact the main issue in Atwood’s narrative. The societies view this matter differently, but both perspectives reflect their views on women. In Huxley’s novel life is created artificially, and women’s primordial quality is taken away, “in this world, women are slowly being bred out of society” (Eylem 2). Basically, if women have once been valued for this ability, in Brave New World, not only is the ability taken away, but so is their contribution to the society, “the qualities they possess are becoming less and less appreciated” (Eylem 2).

Huxley “destroys the female body” because “feminine characteristics are destroyed and perceived as unnecessary” (Eylem 2). Rather than mothers, women become pieces of meat used for entertainment purposes. They are not given any high ranks in the society of Brave New World, “as society has decided they are inferior and keeps them as such through science” (Eylem2). To make matters worse, women never even learn the scientific process through which life is created, as only men are entitled to this information. This aspect not only places women in a lower position, but highlights the fact that women are excluded from everything that plays an important part in the society. Moreover, working in the Fertilizing Room is the highest they could reach on the social ladder, being always in the shadow of men. Also, we never learn about interesting aspects from women, only from the main male characters.

In *The Handmaid’s Tale*, giving birth is one of the most important aspects in the novel. Unlike in Huxley’s novel, here the female body is meant to perform its main function: that of giving birth. Women’s bodies matter because of this very aspect, and cannot be used in other ways e.g. obtaining and giving sexual pleasure, or household chores. Women’s roles

here are based on the criterion of fertility. Handmaids are fertile women who are forced into having sexual intercourse with the Commanders of the families to which they are assigned so that the Commander and his wife would have a baby. Birth giving has become a goal that would guarantee the Handmaids' survival, but also something that creates hatred and jealousy. For example, when Offred goes shopping with her partner, Offwaren, she sees another Handmaid who was "vastly pregnant", and whose belly "swells triumphantly" (Atwood 36). The woman is seen by the other Handmaids as a "magic presence", "an object of envy and desire, we covet her" (Atwood 82), as she gives them hope that there are chances for all of them to survive this world, "she's a flag on a hilltop, showing us what can still be done: we too can be saved" (Atwood 82). In spite of all these, the woman is hated, and criticized by the others because she shows off, fact which Offred approves of, explaining that "a woman that's pregnant doesn't have to go out, doesn't have to go shopping" (Atwood 82). There are strict rules that Handmaids have to observe. Pregnant Handmaids are prone to be the object of many other Handmaid's envy, and they ought to keep themselves safe, they need "special security", as "jealousy could get her, it's happened before" (Atwood 82).

The societies in these novels have different ways of arranging their social structure. I have established so far that the main criterion of differentiating between women in Atwood's novel is fertility. Based on this, women are organized into several categories that have well-established duties that have to perform, and nothing else. The Handmaids are used for birth purposes, and are allowed to have daily walks, and go shopping for supplies with another Handmaid. The Wives are, according to the law of Gilead, the official mothers of the babies born by the Handmaids. The Wives are allowed to visit one another, to use a car, and have several advantages, even those of having access to a black market, as "she then was a woman who might break the rules" (Atwood 24). They are the official wives, who are, most of the times, infertile. Wives usually are resentful towards the Handmaids, yet the Handmaids have been trained not to judge them, but rather try and understand and forgive them. The Aunts have trained the Handmaids to do so. The Aunts' job is to re-educate Handmaids at the Red Centre, which they do by recurring to unorthodox methods that hurt the Handmaids both physically, and mentally. Aunts are quite powerful for some women in Gilead. This might be also because they have been among those who supported this regime. Marthas represent another category of infertile women who do not have the qualities to become Wives, so they are assigned to different households where they have to perform domestic activities, such as cooking, cleaning, and even taking care of the children be there any. They are portrayed as gossipers, this actually being the single interesting activity they had access to, "they are very interested in how other households are run; such bits of petty gossip give them an opportunity for pride or discontent" (Atwood 37). Unwomen are also infertile women that are sent to the Colonies, a place where they have to work in extremely severe conditions in a toxic environment. To the category of Unwomen belonged women that have had leading positions, were gay, and refused to give in to the theocracy, or have rebelled against the system. The Jezebel's represents another category (about which we learn later on in the novel) of women in the novel. The women that are part of this category are in fact women that have refused to surrender and accept the system, and now act as prostitutes for Commanders. They have access to make-up and clothes that are forbidden in Gilead. Jezebel's is basically a brothel where Commanders go to have fun and sometimes even talk business. There are also the Econowives who are not being a Handmaid, or a Martha because their husband is not rich enough. The Econowives depict to a certain extent what women were like before.

The social stratification in *Brave New World* is done by dividing people into castes. Embryos are conditioned in tubes to belong to one of the five castes. The members of each

caste have to perform certain tasks each plays a certain role, and has his/ her well-established place in society. The Epsilons have to wear black because they are ugly and deformed and have to do menial jobs. The Gammas have green clothes as they are short and are given ordinary jobs such as maids, workers. The Deltas have to wear khaki clothes, they have handicaps and have to work as servants, or in factories. The castes with the highest rank are Beta and Alpha, which are similar, with small differences that make the Alpha better and stronger than Beta. The Alphas have to wear grey, whereas the Beta wear purple clothes and both castes include people who have important leading positions. The injustice within this social classification is not only done to women, but to all citizens no matter the castes because being in a certain caste is a matter of luck. Men and women apparently have an equal social status if we judge by the fact that they are in the same caste as men. Yet, women are satellites around men, because they are almost always presented in relationships with men. This shows that women cannot be more than the shadows of men, being around them. Men are, here, the center of the universe for women.

The meaning of the word mother has drastically changed in both novels. Huxley has eliminated it, while his characters refer to it as something obscene and unbelievable to the current Fordian society. In fact, Huxley has reinvented the whole concept of family, by making it seem like something alien. This mentality brings changes on a social level, and the family either does not exist or it is restructured. All this happens because of the way society views and treats women. The concept of family does not exist in Huxley's world, neither parents, and mother is a word which is given a negative connotation. The way people lived before *Brave New World* is considered history, and an amazing and unimaginable fact, "human beings used to be viviparous", and the babies were not decanted, but born and they had a mother and a father. When the Director explains to the students what parents represented he mentions that "these are unpleasant facts, I know it" and he continues to say that "most historical facts are unpleasant" (Huxley 19). The Director is a hypocrite since he himself is the father of a child.

Moreover, living with one's family was unimaginable to the *Brave New World* citizens, especially when a family used to live in a home. To them, home represents "a few small rooms, stiflingly over-inhabited by a man, by a periodically teeming woman, by a rabble of boys and girls of all age" who lived in a place where there was "no air, no space", similar to "an understerilized prison; darkness, disease, and smells" (Huxley 31). The idea of family is crushed, and so is that of home. The traditional way of living proved to be ineffective and the world as it is in the novel is easier to govern, and more efficient: people can be easily controlled, they work hard, and everything goes according to plan. There is no love, and without love people do not care about one another, nobody is attached to anybody. They are all encouraged to have sexual intercourse with as many partners as possible because that is a way of having fun and it is weird if you do not. In a family, women are not only mothers, but wives, they care for children, they take care of the household: clean, cook, wash clothes, they support it and make it work. In Huxley's novel, home does not exist and is seen as an atrocity, and women lose this as well, because if homes do not exist, then there is nothing they could take care of so they are useless. If children are produced and grown in bottles, then there is no need for a mother, and the word gains negative connotations.

In Atwood's novel, the idea of family is also different than what family used to be. There is the Commander who has a Wife, they have been assigned Handmaids, they have Marthas in the house do to take care of the house. These represent the roles the members of the household have to perform. If the Handmaid has a baby, she is not entitled to keep it, as it does not belong to her. So, the Handmaid represents the biological mother, the Wife

represents the official mother, whereas Marthas usually take care of and bring up the children. Here again, the woman's role as a mother is split into three. Sometimes, the Marthas wish for a child more than the Wives do. The Commander's role is to impregnate the Handmaid so that she could have a child, yet most Commanders are old and sterile, so the Handmaids (sometimes with the Wives' help) recur to other means of getting pregnant. Bearing life in their womb is not a matter of pleasure to the Handmaids, but rather one of survival, Offred keeps reminding herself this throughout the story "I have viable ovaries. I have one more chance" (Atwood 153). They have no other choice to keep themselves safe, until they have a baby, and this makes some of them take risks. An example would be Janine, whose baby was declared deformed and Unbaby, most likely because his father was not the Commander, but the Doctor. Gilead's policy claims that the way society is organized is for the better of the population, especially women, as not all of them would look good enough to get married, or had a husband that mistreated them, and cheated on them. Gileadean society tries to make it all more plausible, by forcing the Handmaids to actually agree to the rules, and consider it normal. Moreover, this society claims to provide justice for women, to give them all equal chances, and to protect them. The system is hypocritical because no matter how hard and loud it claims to protect women, reject promiscuity and forbid everything that had to do with a life of sin, unofficially it allows the existence of black markets or brothels. Those who break the rules are those who wished for the existence of such rules in the first place, such as Serena Joy, "her speeches were about the sanctity of the home, about how women should stay home. Serena Joy didn't do this herself, she made speeches instead" trying to emphasize "this failure of hers as a sacrifice she was making for the good of all" (Atwood 55). This is another proof of how hypocritical the system is. Although Serena Joy made speeches that showed how much she believed in the system, she also offered to arrange for Offred a sexual encounter with Nick so that she could have a baby, and Offred would get a chance to live. Serena Joy also shows Offred a picture of her daughter, and tells her where she is.

Happiness and conditioning are different from each other, yet the society claims that happiness should be the same for everybody. Individuality does not exist, and everybody should conform to the society's rules, even if those rules decide how somebody should be happy, "Everybody's happy nowadays. We begin giving the children that at five" (Huxley 79). For example, Bernard tells Lenina that he is neither free nor happy because he wishes to be something more than just "a cell in a social body" (Huxley 78). Lenina replies with the motto of the society, pointing out that everybody is useful and dependent on one another, which makes Bernard ask himself "what would it be like if I could, if I were free — not enslaved by my conditioning" (Huxley 78). Lenina replies that she is free "to have the most wonderful time", as "everybody's happy nowadays" (Huxley 79). Bernard is portrayed as the man who realizes what is wrong with the society in which he lives, and that conditioning is harming them, whereas Lenina is depicted as a silly woman, who cannot see beyond her conditioning, and associates freedom with being free to have the time of her life, respecting the standards of the society, of course. What's more, when Bernard explains her the meaning of what he said "wouldn't you like to be happy in some other way, Lenina? In your own way, for example; not in everybody else's way" (Huxley 79), she replies, confused, "I don't know what you mean" (Huxley 79). Here is another example of women being the satellites of men, being shown in the shadow of men.

Happiness and freedom are two controversial issues in Atwood's masterpiece, being also determined by conditioning. Again, freedom is determined by the state, and so is the idea of happiness. Aunt Lydia clarifies the aspect of freedom in Gilead, "there is more than one kind of freedom. Freedom to and freedom from. In the days of anarchy, it was freedom to.

Now you are given freedom from. Don't underrate it" (Atwood 34). The freedom to do certain things, freedom that enabled women to act, dress, think, express themselves the way they wanted, whereas the freedom from, the freedom that the state of Gilead achieved, was the freedom from all the bad things that freedom to attracted to women. If they wore short skirts, and somebody raped them, it was their fault because they had the freedom to wear shorts, thus, attracting rapists. The ideology of Gilead claims to want the best for women, doing the exact opposite, keeping them as prisoners and picturing them as inferior, stupid, who create problems for themselves because of the liberty that they had been given. When Offred and Offwaren go out for their daily walks they encounter a group of Japanese tourists who are examining them. The interpreter that accompanies the group tells them that the tourist "asks, are you happy?" (Atwood 39), and Offred replies "yes, we are very happy. I have to say something. What else can I say?" (Atwood 39). Offred is helpless, hopeless, and tries to keep appearances although she lies to them, and to herself, too. Telling the truth, however, would have meant risking her life, as she disobeyed the laws of the system. Gilead apparently creates the perfect environment for women to be happy: they are dressed in clothes that do not show off their skin, their bodies, so men will not be attracted to them, and this way they can be safe. Gilead policy makes it look like it is women's fault for the way things have gone, never considering that men had their faults as well.

As both novels have as one of their central themes the female body, sexuality is essential to the image that women have in these two novels. Moreover, the views regarding sexuality indicate the direction which the world might as well take, if we associate the events in the novel with situations from nowadays, such as banning abortion in states such as Mississippi. Abortion and contraception are two sensitive issues for which women in the past fought. In Huxley's novel, contraception is mandatory for women, whereas in Atwood's novel it is forbidden.

Misogyny can be found in both novels. According to the Online Cambridge English Dictionary, the term 'misogyny' signifies "feelings of hating women, or the belief that men are much better than women." In Huxley's novel, women are always presented in relationships with men, because men are socially superior to them. Women are no Directors of anything, or World Controllers. Their access to knowledge is limited because they are considered unfit for it. In *The Handmaid's Tale*, women's lack of access to reading, or writing is probably because if they communicated they would join forces and end the rebellion, so brain-washing them into thinking how unworthy of these they are is better for Gilead. Moreover, Gilead portrays women as helpless, in need for protection, and guilty for all bad incidents in the past.

Both novels present women in a dystopian context, and the situation is not benefic to them at all. They are objectified, love does not exist, and is replaced with desire to a certain extent. However, both Lenina and Offred are strong and try to rebel against the system of which they are unfortunate victims. Lenina tries and opposes the promiscuous society, whereas Offred survives with her thoughts in a society that mistreats women under the pretext that it does them well.

BIBLIOGRAPHY

- Atwood, Margaret. Introduction. *The Handmaid's tale* by Margaret Atwood. London: Vintage, 2007. Print.
- Atwood, Margaret. *The Handmaid's tale*. London: Vintage, 2007. Print.

Eylem, Jessica. "The Women of *Brave New World*". Scholar Works, 7 May 2018. Web. 23 Mar. 2019.

Huxley, Aldous. *Brave New World*. London: Vintage, 2014. Print.

Madden, Deanna. "Women in Dystopia: Misogyny in *Brave New World*, 1984, and *A Clockwork Orange*." *Misogyny in Literature: An Essay Collection*. New York: Garland, 1992. 291. Print.

Živic, Jelena. "A Dystopian Society in Margaret Atwood's *The Handmaid's Tale*". Ojisek, 2014. Print.

THE SIGNIFICANCE OF PARAPHRASING IN TEACHING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE

Isabelle Nicole Voicu
PhD Student, „Lucian Blaga” University of Sibiu

Abstract: Paraphrasing plays a pivotal role in linguistic discourse and language education. This paper navigates the multifaceted landscape of paraphrasing, tracing its historical roots while delving into its intricate typologies. Through a comprehensive analysis, this study explores the diverse classifications of paraphrases, shedding light on their significance within the realm of teaching English as a foreign language (TEFL).

Keywords: paraphrases, TEFL, education, linguistics, language acquisition

Within academic contexts, paraphrasing or reformulation pertains to an individual's capacity to rephrase a sentence while retaining its core meaning, employing different vocabulary for expression. This skill is intrinsic to effective communication, often functioning imperceptibly in our daily interactions. Paraphrasing serves diverse purposes, including the correction of errors, the enhancement of clarity, or the facilitation of comprehension for both the speaker and listener.

Reformulation, often referred to as paraphrasing, possesses historical roots dating back to Antiquity. Within linguistic discourse, it serves as a multifaceted and vital function, playing a pivotal role in shaping meaningful communication. The concept's complexity becomes apparent when considering various disciplinary perspectives. From a logical standpoint, reformulation can be narrowly confined to equivalence. Yet, Gulich and Kotschi differentiate between paraphrases, paraphrastic reformulation, and non – paraphrastic reformulation. Conversely, a pragmatic viewpoint takes a broader approach. Rahul Bhgat and Eduard Hovy, in their article “What is a paraphrase?” advocate for an expansive perspective, introducing the term ‘quasi-paraphrases’ to mitigate conflicts arising from differing viewpoints.

Regardless of the particular perspective from which paraphrasing is examined, whether through linguistic analysis or discourse theory, a common challenge emerges: the precise definition of paraphrasing remains elusive. Researchers in this field have concurred on the intricate nature of defining paraphrasing, with some asserting that there exists no universally accepted or definitive characterization.

According to the Merriam-Webster online dictionary, ‘reformulate’ is defined as ‘to formulate something again and usually in a different way.’ Similarly, paraphrasing is defined as the ‘restatement of a text, passage, or work, giving the meaning in another form.’ These definitions, though distinct, exhibit a significant overlap in their emphasis on rephrasing or restating content. This overlap highlights the interconnected nature of the two terms and underscores the intricate nature of paraphrasing.

While some distinctions between paraphrasing and reformulation may arise in various approaches, this work treats paraphrasing and reformulation as interchangeable terms, aligning with the aim of shedding light on these concepts. The definitions provided in this paper aim to exhaustively analyze paraphrasing while focusing on delineating its various

types. Paraphrasing, also referred to as reformulation, is a skill crucial for effective communication in natural language and holds significant value for students. Subsequently, this paper will briefly present multiple definitions of paraphrasing to enhance comprehension.

Bhgate and Hovy (465) define paraphrasing as the expression of the same meaning using different words. Similarly, Regina Barzilay (15) characterizes paraphrases as alternative ways to convey identical information in her doctoral thesis. This view is shared by Hirst, who describes paraphrases as presenting the same situation in distinct terms (slide 5). In another perspective, M. Josep Cuenca (1) regards reformulation as a process of textual interpretation, where the transmitter restates content differently. Shinyama, Sekine, and Sudo (2002, 1) define paraphrasing as expressing one concept in different words. These definitions converge in highlighting the core idea of paraphrasing. The challenge lies not only in defining it but also in determining what constitutes paraphrasing.

Moreover, Gülich and Kotschi distinguish between paraphrases, paraphrastic reformulation, and non-paraphrastic reformulation, categorizing paraphrases as a subtype of reformulation. These nuanced distinctions add depth to the understanding of reformulation and its various forms, all of which play a significant role in linguistic discourse.

Typologies; classifications

Paraphrase typology may be organized according to which theory it is being approached by. For example, there are typologies of paraphrases coming from fields like discourse analysis, linguistic analysis, and Neuro Language Processing (NLP). Some theories are more complex, while others are just mere lists of different types of paraphrases indicating the way they should be used. In the subsequent sections, I will expound upon several of these classifications to enhance the clarity and comprehension of the concept of paraphrasing.

One of the most common classifications of paraphrases is dividing them into lexical and syntactic paraphrases.

(1)a – She managed to *achieve* everything she wanted.

(1)b- She managed to *accomplish* everything she wanted.

In the sentences above, there is an example of lexical paraphrases, meaning ‘achieve’, and accomplish.

(2) a – She sold the car.

(2)b- The car was sold.

In sentences (2) a, b there is an instance of a syntactic paraphrase.

This classification is one of the easiest to comprehend, however there are many others that need to be taken into account, such as Cullicover’s (1968). He finds five types of paraphrases: transformational, attenuated, lexical, derivational, real-world paraphrases.

While the integration of paraphrasing in TEFL holds immense potential, it also presents certain challenges. One of the key challenges is ensuring that learners grasp the subtleties of meaning conveyed by different paraphrases. Instructors need to guide learners in selecting appropriate synonyms and restructuring sentences while preserving the original intent. To address this, scaffolding techniques can be employed, starting with simple exercises and gradually progressing to more complex paraphrasing tasks. Additionally, cultural nuances and idiomatic expressions pose challenges in paraphrasing. Teaching students to recognize when literal translation might hinder effective communication and encouraging them to paraphrase for cultural equivalence can enhance their intercultural competence. Moreover, plagiarism awareness is crucial, especially in academic contexts. Teaching learners not only how to paraphrase effectively but also how to credit sources appropriately fosters academic integrity. By embracing these challenges and implementing targeted strategies, TEFL teachers

can equip students with a valuable skill set that extends beyond language proficiency, preparing them for successful cross-cultural communication.

Another brief, and rather general characterization of paraphrases is Regina Barzilay's (2003). She divides paraphrases into atomic and compositional paraphrases. Honeck's classification (1971) is the following: transformational, lexical, formalexic paraphrases.

All of the aforementioned typologies share a common focus on what is termed 'lexical paraphrases.' Lexical paraphrases pertain to word-level substitutions, often involving synonyms, as a strategy for rephrasing. While this concept may initially appear straightforward, the complexity of paraphrasing extends beyond mere synonym usage. Paraphrases, as observed, are not synonymous, despite their shared objective of conveying 'the same idea' through different wording, as aptly articulated by Harris. Achieving complete synonymy in paraphrasing proves to be a challenging endeavor.

Another point of consensus among theoreticians is the importance of context in understanding paraphrases. Dras (1999) contributed to this understanding by categorizing paraphrases into five distinct types, namely: "change of perspective, change of emphasis, change of relation, deletion, and clause movement." It's essential to note that Dras's classification is rooted in the criterion of meaning and primarily focuses on syntactic paraphrases.

While the field boasts numerous classifications of paraphrases, this paper highlights a selection that aligns with its objectives. The following section explores the dynamic relationship between paraphrasing and the realm of English language teaching.

Paraphrasing plays a significant role in language learning. Judy Alden eloquently discusses the importance of paraphrasing in her article "Advancing Learning: Empowering Students with Paraphrasing Strategies." Alden emphasizes that "paraphrasing is an indispensable skill that aids learners in enhancing their communicative abilities beyond their existing language knowledge" and that it "empowers learners to acquire new words or phrases that are akin to those they already know" (Alden). In her article, Alden outlines various teaching activities for imparting paraphrasing skills, such as "the social butterfly," "full picture," "back to the board," and "message trail." These activities are designed to focus on the development of paraphrasing skills and are centered around the learners.

Paraphrasing proves to be quite helpful when it comes to both teaching and English. To fully appreciate the significance of paraphrasing in TEFL, it's essential to explore its practical applications within language education. Paraphrasing aligns seamlessly with the communicative approach, a cornerstone of effective language teaching. This approach emphasizes the development of real-world language skills, enabling learners to use language naturally and accurately. In the TEFL context, paraphrasing serves as a valuable tool for enhancing both receptive and productive language abilities. In receptive skills such as listening and reading, learners can improve comprehension by paraphrasing complex sentences or passages, breaking them down into simpler forms. On the other hand, in productive skills like speaking and writing, learners can employ paraphrasing to articulate ideas with clarity and precision. By integrating paraphrasing exercises into lesson plans, instructors empower students to navigate linguistic nuances and express themselves more proficiently. Consequently, paraphrasing becomes a bridge between linguistic theory and practical language use, contributing to learners' overall language proficiency.

Students can learn new words and structures with the help of paraphrasing, thereby improving their language knowledge. The skill of paraphrasing is developed with the help of numerous grammar exercises, such as those in which students are given a sentence, and they need to rephrase it so that it has a similar meaning to the one offered. Sometimes they have to

use a given word they are allowed to use a certain number of words, either between two and five, or three and six, or no restrictions. All these requirements depend on the language level the student has, but also on what the aim of lesson/unit is. For example, a certain paraphrasing exercise might focus on idioms, or phrasal verbs related to a certain topic, or to practice passive voice. Grammar exercises help students practice syntactic and lexical paraphrases. However, the division of paraphrasing into such categories is not usually explicitly mentioned to students, since their aim is to develop the paraphrasing skill, which is be able to use to for a certain purpose, not dwell on the theoretical part of what a paraphrase is.

University students should also know that paraphrasing could be useful to them as well. Paraphrasing is also important in academic writing, since it serves as means to avoid plagiarism if performed the right way. There are numerous guidelines available that describe what they consider to be the right way of paraphrasing, and even offer a few tips. After consulting material on this specific aspect, I have concluded that using synonyms, changing the voice (from active to passive, or the other way round), are two of the most encountered pieces of advice when it comes to paraphrasing. Also, it is mentioned that the source from which the paraphrased paragraph comes should always be mentioned otherwise it risks being considered plagiarism.

Furthermore, the application of paraphrasing can prove invaluable in the context of translation. While the process of translation is often described as an art informed by scientific principles, students can gain a deeper understanding of this concept through the practice of paraphrasing. This pedagogical approach underscores that translation extends beyond mere word substitution between source and target languages.

In addition, educators frequently employ reformulation techniques, particularly when the objective is to rectify errors or rephrase information to facilitate comprehension. Mastery of paraphrasing by students serves as a clear indicator of their language proficiency development, as it reflects an enhanced awareness of language structure and function.

Conclusions

In conclusion, paraphrasing emerges as a vital skill for students, demanding focused attention in classrooms to enhance their language proficiency and confidence. The significance of paraphrasing extends beyond its role as a mere instructional technique; it shapes students' capacity to engage with language effectively. Encouraging students to embrace practical application rather than fixating on theoretical intricacies empowers them to wield paraphrasing as a potent tool for communication. Furthermore, its utility transcends linguistic studies, proving valuable for academic writing endeavors and facilitating nuanced comprehension in diverse contexts. As educators, we must emphasize the dynamic role of paraphrasing in language acquisition and foster a comprehensive understanding of its versatile applications. By equipping learners with this multifaceted skill, we enable them to navigate the complexities of language with finesse and clarity.

BIBLIOGRAPHY

- Alden, J. "Advancing Learning: Empowering students with paraphrasing strategies", Macmillan Education, online.
- Bhgate, R., Hovy, E., "What Is a Paraphrase?", *Squibs*, vol. 3, no.39, pp.463-472.
- Bhgate, R., *Learning Paraphrases from text*, University of Southern California, 2009.
- Barzilay, R. *Information Fusion for Multidocument Summarization: Paraphrasing and Generation*, Columbia University, 2003.

Cullicover, P.W., "Paraphrase Generation and Information Retrieval from Stored Text", *Mechanical Translation and Computational Linguistics*, vol.11,no.1-2, March, June, 1968, 78-88.

Dras, M. *The Adjoining Grammar and the Reluctant Paraphrasing of Text*, PhD Thesis, Sydney: Macquarie University, 1999.

Honeck, R.P., "A Study of Paraphrases", *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 10, 367-381.

Meriam-Webster, Online Dictionary.

Josep-Cuenca, M., Bach Martorell, C., "Contrasting the form and use of reformulation markers", *Discourse Studies*.

Shinyama, Y., Sekine, S., Sudo, K., "Automatic Paraphrase Acquisition from News Articles", *Proceedings of the 2nd International Conference on Human Language Technology Research, San Francisco, 2002*, 313-318.

HISTORY AND GEOGRAPHY SUBJECTS IN SECONDARY SCHOOLS IN INTERWAR BESSARABIA (1918-1928)

Ana Onofrei

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași

Abstract: In interwar Bessarabia, history and geography played a considerable role in the creation of national sentiment. In all regions of Romania, these subjects began to be taught in schools starting with the 1918-1919 school year. In all secondary schools, the History of the Romanians was introduced instead of the History of Russia and the Geography of the Romanian Countries, instead of the geography of the homeland. National history was taught not only to students, but also to Bessarabian teachers, who wanted to serve in the villages of the region. These disciplines did not aim at the transmission of information, but at the formation of character and love of country. During the school inspections, the inspectors confirmed the fact that history and geography were well rooted in the consciousness of students and teachers, in other cases, they noticed their impassiveness or ignorance in the development of these Romanian objects.

Keywords: history and geography, school inspections, secondary schools, Bessarabia.

1. „Mai multă căldură la lecțiile de istorie!”. Disciplinele istorie și geografie

În noul curriculum școlar românesc apăreau următoarele materii de studiu: *Limba română, Limba latină, Limba franceză, Limba germană sau Limba engleză, Religia, Istoria, Geografia, Filosofia, Matematica, Științele naturale*. Printre obiectele mai practice, se număra *Igiena, Caligrafia, Lucrul manual și Gospodăria*, studiate în special în ciclul supraprimer.

În toate regiunile românești, începând cu anul școlar 1918-1919 au început a fi predate disciplinele Istoria și Geografia României. Literatura, istoria și geografia Rusiei urmau să fie excluse din lista obiectelor obligatorii din toate școlile, în afară de cele (velico)ruse; mai puteau fi întâlnite, fragmentar, în cursurile de literatură sau de istorie universală, respectiv de geografia Europei¹. În toate școlile secundare a fost introdusă, în locul Istoriei Rusiei, *Istoria românilor*, iar în locul geografiei patriei, *Geografia Țărilor române*. Limba română era obiect de studiu obligatoriu, în timp ce limba rusă era înlăturată și înlocuită cu limba franceză. Aplicarea legilor și reformelor în noile teritorii unite cu Vechiul Regat a determinat funcționarea tuturor școlilor conform legilor învățământului în uz în România. Astfel, școlile au fost românizate și integrate în noul sistem românesc.

În mod special, istoria și geografia deopotrivă au avut un rol considerabil în crearea sentimentului național. Istoricul francez Antoine Prost demonstrează utilitatea celor două discipline: „nu se poate face predarea istoriei, decât în țările în care aceasta există, și dacă aceasta există, este sigur că aceste țări îi acordă o eficacitate socială, civică și națională”².

¹ Cătălina Mihalache, *Școala din Basarabia în anii 1918-1923. O istorie uitată*, în „Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol””, vol. LI, 2014, p. 317-318.

² Antoine Prost, *École, histoire et nation*, en „Histoire de l'éducation”, nr. 126, avril-juin 2010, p. 6.

Patrick Cabanel, un alt istoric francez, ne amintește că „învățarea despre patrie se face prin descoperirea teritoriului, activităților sale, culturii și diversității sale”³. În toate culturile naționale ale epocii interbelice istoria și geografia au avut aceeași importanță. În perioada fascismului, elevii italieni erau obligați să aibă în programă cărți de istorie oficiale, elaborate de regimul dictatorial, care cuprindeau subiecte care legitimau raporturile de subordonare între cultură și politică⁴.

În Basarabia interbelică, predarea și conținutul lecțiilor de la disciplina *Istoria neamului* erau privilegiate în orice raport de inspecție. Această disciplină era predată nu doar elevilor, ci și învățătorilor basarabeni, care doreau să cunoască sau să rememoreze patrimoniul lor cultural și care doreau să slujească în satele regiunii. Această dorință manifestată de unii învățători a generat înființarea „Cursurilor pedagogice”, care au durat câte cel puțin două luni, timp de cinci ani și al căror program cuprindea *Limba și literatura moldovenească, Istoria neamului, Metodica limbii moldovenești, Cântarea moldovenească și Activitatea extrașcolară a învățătorilor*.

Menirea cursului *Istoria neamului* era trezirea interesului pentru istoria națională, despre care marea majoritate a cursanților nu aveau nicio noțiune clară. În cele 25 de lecții ținute, învățătorii au acumulat cunoștințe istorice, alții, însă, din neglijență sau din spirit ostil față de noile autorități, s-au ales doar cu câteva eșantioane cu care să poată trece examenele. În cadrul cursurilor au fost tratate evenimente din timpurile cele mai vechi până la epoca fanarioților. Totodată, s-au abordat subiecte asupra colonizării și romanizării Daciei, părăsirea Daciei și teoria roesleriană, întemeierea principatelor și organizarea lor⁵. După părerea unui lector, rezultatul a fost îmbucurător. Acesta afirma că „cursiștii au luat cu ei nu doar cunoștințe de ortografie, gramatică română și pronunție curată, ci și o dragoste de carte românească și de neam, doi fermenți puternici, care vor regenera viața spirituală a Basarabiei românești”⁶. Studiul Istoriei neamului era considerat necesar, întrucât profesorul P. Vataman afirmă că „trebuința istoriei patriei ne este neapărată pentru ocrotirea drepturilor noastre față de națiunile străine”⁷.

În documentele de arhivă găsim mărturisiri ale inspectorilor școlari privind valoarea lecțiilor de istorie și geografie. Aceștia preferau ca profesorii de istorie, care se „încălzesc” la evocarea trecutului istoric al neamului, să știe să comunice această „căldură” și școlarilor săi. O mărturie a unui inspector școlar cu ocazia unei vizite la liceul de fete din Tighina este evocatoare în acest sens: „Dacă profesoara ar fi pus mai multă căldură în expunerea faptelor și mai ales în povestirea actului de la Alba Iulia, lecția ar fi fost impecabilă”⁸. Aici, înțelegem faptul că disciplina Istoriei nu urmărea transmiterea de informații, ci formarea caracterului și iubirea de patrie. Predarea disciplinei nu trebuia să se rezume la o înșiruire de date sau evenimente, ci mai mult decât atât. Scopul era, pe de o parte, a face cunoscute faptele din trecutul comun, facilitând înțelegerea evoluției unor realități care angajau destinul moldovenilor și al basarabenilor, iar, pe de altă parte, conținutul urma să însuflească pietate și

³ *Ibidem*.

⁴ Mariella Colin, *Les livres de lecture italiens pour l'école primaire sous le fascisme (1923-1943)*, en „Histoire de l'éducation”, nr. 127, juillet-septembre 2010, p. 57.

⁵ George Tofan, *Cursurile din Chișinău*, în „Școala Basarabiei. Revista oficială a învățământului din Basarabia”, an. I, nr. 1, noiembrie 1918, p. 13.

⁶ *Ibidem*, p. 11.

⁷ P. Vataman, *Valoarea educativă a istoriei*, în „Solidaritatea. Organ al Asociației Corpului Didactic din județul Soroca”, an. IV, nr. 1, ianuarie, 1927, p. 19.

⁸ ANIC, fondul Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 427/1928, f. 8.

patriotism pentru dezvoltarea unirii de patrie⁹. În fond, patriotismul nu ține numai de sentiment, ci este și o convingere intelectuală ce se concretizează în dragostea pentru pământul propriului popor și în devotamentul față de țară¹⁰. În cazul abordat, profesoara trata subiectul lecției despre Unirea Moldovei, Munteniei și Ardealului sub domnia lui Mihai Viteazul, care în 1600 reușea să unească pentru prima dată în istorie cele trei țări române. Vorba clară, deslușită și pronunția curat românească și fraza corectă erau unele dintre atuurile profesoarei.

În alte cazuri, inspectorul adevăra faptul că istoria era bine înrădăcinată în conștiința și memoria colectivă a elevilor. Acesta constata faptul că la liceul de băieți „Regele Mihai” din Cetatea Albă, la lecția intitulată „Ștefan cel Mare”, „elevii nu doar cunosc bine materia, ci au și judecată exactă, dovedită prin analiza și critica evenimentelor istorice”¹¹. Disciplina Istoriei nu doar întărea memoria și îmbogățea intuiția, ci forma și judecata și simțul estetic, într-un cuvânt, caracterul moral¹². Pentru obținerea acestui fericit rezultat, profesorul îmbina textul didactic cu explicațiile sale de caracter istoric. Convins de scrupulozitatea profesorului, inspectorul școlar i-a apreciat eforturile depuse, fremătând la expunerea făcută de un elev despre originea creștinismului în Dacia. Cu toate acestea, apăruse și nemulțumirea acestuia, constatând că elevii din clasa a VIII-a, nu citiseră încă „Cronicarii români”.

Pentru deșteptarea interesului și patriotismului în mințile și sufletele elevilor, erau întrebuințate câteva metode în predarea istoriei. Întâi de toate, se mergea pe principiul predării intuitive. Istoria trebuia povestită în mod intuitiv, ca elevul să înțeleagă noua lume ce i se deschide în istorie. Un al doilea principiu era ca tot ce se povestea din trecutul istoric să fie adevărat, căci istoria se baza pe informații valide. Aceste principii erau formulate destul de stângaci de către pedagogii vremii, dar au fost folosite ca premise ale desfășurării unei lecții de istorie.

Într-o lucrare de metodică din anul 1895, Grigore Patriciu prezenta câteva metode de învățământ de predare a istoriei. Prima metodă era socotită metoda biografică, care se referea mai întâi la aspectul exterior și originea persoanei, apoi faptele importante legate de viața personajului istoric, prezentate în culori vii. Acest mod de prezentare a personajului scotea în evidență și caracterul/calitățile acestuia. O altă metodă mai complicată era metoda pragmatică, care căuta a percepe faptele sau evenimentele istorice survenite din cauzele care le-a produs, apoi urmările care au rezultat din acele cauze¹³.

La predarea oricărei lecții de istorie se proceda în felul următor: mai întâi profesorul nara tema propriu zisă, clar și într-un limbaj simplu pe înțelesul elevilor. Mergând pe principiul intuirii, profesorul prezenta chipul personajului istoric, urmând ca elevii să reproducă imaginea cu ajutorul formei interogative. În fine, profesorul făcea analiza logică, iar copiii citeau. Un alt principiu didactic era ca istoria să fie predată în legătură cu geografia, pentru a se folosi hărțile. Cu ajutorul hărților, elevii știau unde se petreceau scene memorabile, un război sau o victorie. Totodată, la predarea istoriei se mai cerea ilustrarea unor părți prin cântece și poezii patriotice, prin care se poate cultiva patriotismul¹⁴. Practice și utile pentru lecțiile de istorie în perioada interbelică erau excursiile, deoarece ajutau elevii să

⁹ Grigore Patriciu, *Didactica specială sau Metodica învățământului în școala primară*, ediția a II-a, ed. Librăriei Socec și Comp., București, 1895, p. 101-102.

¹⁰ Anca Filipovici, *Cărturarii provinciei. Intelectuali și cultură locală în nordul Moldovei interbelice*, Iași, 2015, p. 137.

¹¹ ANIC, fondul Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 427/1928, f. 14.

¹² Grigore Patriciu, *op.cit.*, p. 101.

¹³ *Ibidem*, p. 103-104.

¹⁴ *Ibidem*, p. 104-105.

cunoască locurile istorice, ziduri seculare, biserici vechi, păduri, drumuri, movile, sate și tot ceea ce amintește trecutul glorios al neamului românesc¹⁵.

Cu ocazia unei inspecții la liceul de băieți „Mihai Eminescu” din Chișinău, inspectorul a asistat la o lecție de istorie de clasa I (liceu), despre fostul rege al Macedoniei, Alexandru cel Mare. Conform teoriei de mai sus, profesorul și-a împărțit lecția în unități metodice, expunând clar și pe înțelesul copiilor fiecare unitate. Elevii interveneau cu o expunere parțială, pentru ca la sfârșit să aibă o expunere asupra întregii lecții. În cadrul lecției, elevii se foloseau de harta istorică pentru toate evenimentele relatate. Numele proprii erau scrise lizibil pe tablă, pentru a fi reținute de elevi¹⁶.

După disciplina Istoriei, *Geografia* ocupa următorul loc, după importanță. Menirea studierii geografiei era, pe de o parte, de a întări memoria și a trezi simțul estetic pentru natură, iar pe de altă parte, de a forma priceperea și judecata și chiar sentimentul religios. În „Metodica învățământului din 1895”, scopul predării geografiei era de a face cunoscut elevilor relațiile fizice și etnice ale patriei în raport cu celelalte țări, deoarece prin cunoașterea amănunțită a patriei se pun bazele fundamentale geografice pentru studierea altor țări. Geografia se începea cu studierea planului școlii, răsfrângându-se în împrejurimile școlii (curtea și grădina școlii), schițate pe tablă. De aici, se continua cu drumurile care leagă școala de casa fiecărui copil. Urma descrierea fizică și organizarea comunei, precum și organizarea politică a statului român. Apoi erau tratate subiecte legate de plasă, județ, regiunile României (Transilvania, Bucovina, Basarabia etc.), care erau însoțite de unele noțiuni. În final, se ofereau concepte despre globul pământesc, împărțit pe continente, analizându-se mai pe larg țările din continentul Europei¹⁷.

Aceeași ipoteză o găsim la geograful pedagog Simion Mehedinți (1868-1962), care, folosind metoda intuiției, pleca de la locul unde se afla spre împrejurimi, deoarece, singura geografie, socotea el, nu e cea din cărți sau din prelegeri, ci aceea care se acumulează prin experiențe în natură. Spunea el, „geografia se măsoară cu kilometrul, cu excursiile”, pentru că excursiile geografice aveau menirea de a trezi în sufletul elevului, „cugetarea geografică” – ideile care generau în fața naturii. În concepția lui Mehedinți, sursele primare de predare a geografiei erau călătoriile virtuale și fizice, schița de hartă, fotografiile, desenele după natură, albumul geografic. De exemplu, la liceul de fete „Principesa Natalia Dadiani” din Chișinău, călătoriile fizice erau organizate anual. În fiecare vacanță de vară, școala organiza excursii în diverse locuri din țară. Aceste drumeții erau prilej pentru ca elevele să învețe lucruri noi, să adune plante medicinale, plante pentru ierbarul școlii. În urma acestor călătorii, elevele se delectau și se inspirau văzând locuri noi. Drept exemplu, eleva clasei a VIII, Bâcov, sub îndrumarea profesoarei de geografie, a impresionat publicul unui festival artistic și bisericesc, prin lucrarea „Simfonia Mării”, fiind inspirată dintr-o excursie făcută de școală în vacanța de vară la Gurile Dunării, Marea Neagră și Dobrogea¹⁸.

Excursiile în domeniul geografiei favorizau studiul elevilor. În mijlocul naturii, elevii puteau cunoaște formele suprafeței pământului. Ei puteau vedea o vale, un deal, un izvor, un râu, un lac, ceea ce le formau o idee despre o mare, un golf, o insulă. În cazurile când nu se puteau organiza ieșirile în natură, profesorul recurgea la ajutorul hărților, planigloburilor¹⁹. De

¹⁵ Dimitrie Faur, *Revizorul școlar al județului Cahul*, în „Școala Basarabiei. Revista oficială a învățământului din Basarabia”, an. I, nr. 7, mai 1919, p. 59.

¹⁶ ANIC, fondul Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 427/1928, f. 4.

¹⁷ Grigore Patriciu, *op.cit.*, p. 114-115.

¹⁸ Ștefan Petrescu, *Liceul de fete „Principesa Natalia Dadiani” în perioada interbelică*, în „Revista de istorie a Moldovei”, nr. 3, 107, 2016, p. 60.

¹⁹ Grigore Patriciu, *op.cit.*, p. 116.

exemplu, în Germania, profesorii organizau deseori excursii cu elevii, din orașe mai mici în orașe mai mari, vizitând muzee, fabrici, râuri, lacuri, văi, cu alte cuvinte, tot ce putea facilita studiul locurilor din proximitate.

O altă metodă practică în predarea geografiei, îmbinată cu metoda intuitivă, era metoda explicativă, întrucât aceasta trebuia să se sprijine pe surse bogate intuitive. În alte cazuri de predare a geografiei se mai practica metoda asociată. Această metodă îmbina geografia de științele naturale și de istorie. Însă această asociere nu trebuia să șteargă caracterul geografiei, nici să restrângă celelalte ramuri. O metodă interesantă era cea constructivă, care permite elevilor să reprezinte țara tratată cartografic, deoarece prin tabloul format se memorează mai bine elevilor hotarele țărilor²⁰.

O metodă aplicabilă era metoda interogativă. Se mergea pe principiul întrebare-răspuns. De exemplu, profesorul numea un subiect, iar elevul era provocat să reproducă conținutul oral sau în scris, astfel, tratându-se diverse teme despre țări, orașe, munți, ape, comerț, etc. Orice lecție de geografie era lucrată conform unui plan didactic. Totodată, era important ca elevii să aibă pe caiete toată informația de pe tablă, iar denumirile mai grele, ca semnele cartografice, să fie explicate elevilor, astfel, încât să cunoască semnificația fiecărui semn²¹.

Practic, după un deceniu interbelic de exersare a predării obiectului conform modelului românesc, o lecție de geografie la clasa II (liceu), începea sub forma întrebărilor. La Liceul de băieți „Regele Mihai” din Cetatea Albă, profesorul interoga elevii, și explica lecția, folosindu-se de harta murală. Elevii își făceau încercări de schițe geografice pe foi volante. Altădată, inspectorul stăruia ca profesorul să obișnuiască pe elevi cât mai mult cu schițe geografice, făcute pe hartă și pe caiet, întrucât era necesar ca fiecare elev să aibă schițele făcute în ordinea lecțiilor, verificate și vizate de profesor²². Aceste lucruri se impuneau, mai ales atunci când era vorba de geografia țării.

În alt caz, la liceul de fete din Cetatea Albă, lecția de geografie predată la clasa II (liceu), începea mai întâi cu explicația lecției. Se explica, în mod satisfăcător, relieful Americii de Nord pe harta murală. Urmau interogările asupra lecției precedente despre Africa, la mod general. Atenția elevelor era susținută, iar răspunsurile lor erau corecte. Elevele făceau mici schițe geografice, întrebându-l manualul lui Simion Mehedinți²³.

La lecția de geografie la clasa IV se întrebuița manualul de geografie al autorului Rașcu. Explicația profesoarei, clară și plasticizată prin exemple, se făcea asupra plantelor cultivate în România. În completarea celor explicate de profesoară, interveneau elevele prin cunoștințele lor anterioare. Atitudinea blândă și afectuoasă a profesoarei față de eleve, atrăgea și mai mult atenția elevelor asupra lecției de geografie. Elevele răspundeau la toate întrebările corect și emulativ. Răspunsurile orale ale elevelor erau precizate pe hartă, iar interesul clasei era menținut pe parcursul întregii lecții²⁴. Hărțile erau instrumentele de lucru nelipsite de la lecțiile de geografie, întrucât difuzarea hărții României Mari, alături de portretele noilor suverani au fost printre primele măsuri luate de autorități²⁵.

În chestiunea inspecțiilor școlare existau și cazuri mai puțin fericite. La liceul de băieți „Mihai Eminescu” din Chișinău, lecția de geografie, intitulată „Africa orientală” clasa II (liceu), nu era o lecție dintre cele reușite. Inspectorul sesiza faptul că, deși lecția s-a făcut în

²⁰ Grigore Patriciu, *op.cit.*, p. 117-118.

²¹ Grigore Patriciu, *op.cit.*, p. 118.

²² ANIC, fondul Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 427/1928, f. 14.

²³ ANIC, fondul Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 427/1928, f. 23.

²⁴ ANIC, fondul Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 427/1928, f. 23.

²⁵ Cătălina Mihalache, *op. cit.*, p. 318.

formă explicativă, clasa n-a colaborat cu nimic, nici măcar n-a urmărit pe atlase, ceea ce li se arăta pe hartă²⁶. La lecție s-a folosit harta continentului.

În cultura Basarabiei, geografia era predată ca o materie dinamică. În predarea geografiei se puteau realiza experimente direct în clasă sau în natură. Predarea cu simțire a geografiei țării va trezi mândrie națională și prețuire față de țară în conștiința elevilor. Frumusețile pitorești și patrimoniul pământului românesc se vor înscrie în concepția elevilor ca „locuri de memorie”, locuri care definesc o geografie a comemorării. Locurile de memorie sunt locuri unde memoria națională s-a întruchipat și care prin voința oamenilor și prin lucrarea timpului au rămas ca simboluri importante. Locuri de memorie pot fi: oameni, evenimente, monumente și comemorări, peisaje, embleme și chiar cărți, dicționare, lucrări istorice sau literare²⁷.

Pentru românii din Basarabia, un loc de memorie poate fi însăși Elena Alistar²⁸, singura femeie din Sfatul Țării care a militat activ pentru Unirea cu România. Aceasta se remarcă într-o epocă în care femeile cu greu își croiau un drum în politică. Elena Alistar s-a impus în memoria oamenilor ca un model de verticalitate și conștiință națională, prin calitățile sale incomensurabile de medic, om politic și pedagog. În contextul în care regimul țarist nu permitea să funcționeze școli românești, Elena Alistar organiza cursuri în limba română cu adulții, șezători culturale, lecturi cu sătenii, desfășura diverse acțiuni culturale. După Unire, s-a concentrat pe organizarea noului sistem de învățământ românesc și pe mișcarea feministă. A fondat Liga Culturală a Femeilor și Grupul Femeilor Române din Basarabia. În plus, a avut o carieră medicală semnificativă, participând activ la combaterea bolilor contagioase la Spitalul de la Costiujeni. Știa să trateze psihicul bolnavului, cu cuvinte blânde, în limba română, deoarece erau depistate cazuri, unde tratarea bolnavilor era condiționată de cunoașterea limbii ruse.

La momentul actual, memoria distinsei luptătoare pentru cauza românească este înveșnicită prin redenumiri de străzi și școli din Chișinău, precum și din Cahul. La Chișinău a fost reorganizat Liceul Teoretic cu profil de arte „Elena Alistar”, iar la 123 de ani de la nașterea Elenei Alistar, Poșta Moldovei a emis o marcă cu imaginea emeritului pedagog, medic, om politic și de cultură.

2. Manualele școlare de istorie și geografie în școlile secundare din Basarabia

Pentru o imagine cât mai transparentă a materiilor școlare studiate, vom încerca să întocmim un inventar al manualelor școlare secundare, valabile în anul școlar 1920/1921. În speță, vom prezenta sumar manualele școlare de istorie și geografie, care au fost aprobate pentru unele școli.

²⁶ ANIC, fondul Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 427/1928, f. 4.

²⁷ Claudia-Florentina Dobre, *Elisabeta Rizea, „un loc al memoriei” pentru români*, în „Memoria”, an I, nr. 46, 2004, p. 76.

²⁸ Elena Alistar Romanescu, de origine din Basarabia, s-a născut în familia preotului Vasile Bălan și a soției acestuia, Elisabeta. A urmat școala primară la Congaz, în județul Cahul, apoi a urmat Școala Eparhială de la Chișinău. Aici îl cunoaște pe tânărul teolog Dumitru Alistar, viitorul ei soț. Își urmează soțul devenit preot și activează ca învățătoare în județele Cahul și Chișinău. După moartea timpurie a soțului, cu sprijinul lui Constantin Stere, a plecat în România, la Iași, unde a urmat Facultatea de Medicină a Universității (1909-1916). A fost arestată pentru apărarea cauzei românești, deoarece susținea eliberarea forțată a Basarabiei de sub stăpânirea rusă. În 1916 a fost mobilizată în armată ca medic militar, continuând să profeseze la spitalul Costiujeni de lângă Chișinău.

Fig. 1. Tablou al manualelor școlare secundare de istorie pe anul școlar 1920/1921²⁹

Nr. crt.	Numele autorilor	Titlul manualelor	Școlile pentru aprobarea manualelor	Clasele
1.	S. Floru	Istoria evului mediu	Licee	VI
2.	Marin Dumitrescu și Clinciu	Manual de istorie	Licee	V
3.	V. T. Dimitrescu	Istorie modernă și contemporană	Școli secundare	III
4.	S. Floru	Istoria popoarelor vechi	Școli secundare	I
5.	S. Floru	Istoria timpurilor noi	Școli secundare	III
6.	S. Floru	Istoria evului mediu	Școli secundare	II
7.	Clinciu și Marin Dumitrescu	Istoria universală	Școli secundare	I, II și III
8.	D. Pătrășcanu	Istoria veche	Școli secundare	I
9.	Elena I. Stăncescu	Istoria popoarelor vechi	Școli secundare de fete	I
10.	T. Avr. Aguletti	Istoria antică	Școli secundare de băieți și fete	I
11.	V. T. Dimitrescu	Istoria popoarelor vechi	Școli secundare de băieți și fete	I
12.	T. Avr. Aguletti	Istoria medie și modernă	Școli secundare de băieți și fete	II
13.	T. Avr. Aguletti	Istoria românilor	Școli secundare de băieți și normale	IV
14.	V. T. Dimitrescu	Istoria veacului de mijloc	Școli secundare	II
15.	Nicolae Iorga	Istoria lumii	Școli secundare	II și III
16.	Nicolae Iorga	Istoria românilor	Școli secundare	IV și VIII
17.	Virgil Lupescu	Lecturi din istoria patriei	Școli comerciale	I
18.	T. Avr. Aguletti	Istoria modernă și contemporană	Școlile secundare și normale	III
19.	Virgil Lupescu	Istoria patriei	Școli comerciale	II și III
20.	N. Constantinescu	Istoria românilor	Școlile din teritoriile alipite	-

²⁹ ANRM, fondul Directoratul învățământului și cultelor din Basarabia și instituțiile subordonate lor, dosar 34/1920, f. 56-57.

21.	I. Găvănescu	Istoria evului antic	Licee și gimnazii	I
22.	I. Găvănescu	Istoria evului mediu	Licee și gimnazii	II
23.	V. T. Dumitrescu	Istoria popoarelor vechi	Licee	V
24.	Elena I. Stăncescu	Istoria popoarelor (500-1700)	Școli secundare de fete	II
25.	V. T. Dumitrescu	Atlas istoric (pentru evul vechi)	Licee și gimnazii	I și V
26.	Natalia Tulbure	Atlas istoric (pentru istoria românilor)	Școli secundare	-

Fig. 2. Tablou al manualelor școlare secundare de geografie pe anul școlar 1920/1921³⁰

Nr. crt.	Numele autorilor	Titlul manualelor	Școlile pentru aprobarea manualelor	Clasele
1.	N. Cantuniari	Carte de geografie	Licee	V
2.	Andrei Lăzărescu	Europa lect. geog. (r. D. Nițulescu)	Școli secundare	III
3.	Andrei Lăzărescu	Continentele (fără Europa)	Școli secundare	II
4.	Simion Mehedinți	Continentele	Școli secundare	I
5.	Simion Mehedinți	Continentele (fără Europa)	Școli secundare	II
6.	Simion Mehedinți	Europa	Școli secundare	III
7.	Simion Mehedinți	România	Școli secundare	IV

Manualele elaborate de geograful Simion Mehedinți au fost percepute ca adevărate instrumente de lucru pentru elevii din epoca interbelică. În concepția pedagogului, manualul trebuia gândit după construcția elevilor români, păstrând valorile etnice ale acelei epoci. Autorul venea în fața elevilor cu o terminologie geografică cât mai apropiată de mintea copiilor. În alcătuirea manualului, principiul de bază era respectul pentru limba română. Manualul școlar trebuia să aibă un conținut clar, astfel încât să fie util și elevilor care au lipsit de la școală. Mai mult decât atât, ilustrațiile erau indispensabile în conținutul manualului, astfel încât elevul era chemat să absoarbă informația mult mai fidel. Ca material auxiliar al manualului erau folosite hărțile, care erau fundamentale în predarea geografiei. În sprijinul fiecărui manual, Mehedinți a editat caietul-atlas, care venea în ajutorul lecturilor adăugătoare de pe marginea manualului, pentru elevii mai interesați. Atractivitatea manualului era provocată de aceste lecturi adăugătoare, care sporeau indubitabil curiozitatea elevilor.

Dacă aruncăm o privire asupra manualului „România” de Simion Mehedinți, vedem că manualul a fost elaborat pentru elevii claselor a IV de liceu. Manualul propunea la vremea

³⁰ ANRM, fondul Directoratul învățământului și cultelor din Basarabia și instituțiile subordonate lor, dosar 34/1920, f. 57.

respectivă, un studiu complex, bazat pe exerciții, hărți și ilustrații. Respectivul manual era îmbibat de un patriotism autentic, de aceea se adresa unui grup mai larg de oameni: copii, părinți și societății întregi. Manualul era gândit și elaborat din perspectivă geografică, istorică, literară și patriotică. Lucrarea a fost scrisă la 1909, însă, tipărirea acesteia a întârziat din cauza împrejurărilor nepotrivite, când ținutul era împărțit în bucăți. De aceea, manualul a fost pus în mâna școlarilor după momentul Marii Uniri.

În epoca interbelică, lipsa cărților a fost o problemă majoră. I. Macovei, raportor pentru școlile secundare, relevă lipsa cărților, limba manualelor, conținutul lor etc., propunând formarea unei Comisii care să cerceteze la fața locului manualele didactice, precum și alcătuirea lor pentru școlile din Basarabia³¹.

Elaborate într-o manieră modernă, manualele lui Mehedinți reprezintă un factor de asimilare în procesul de predare-învățare al elevilor. Fără a renunța la rigoarea limbajului științific, manualele nu-și pierd din căldura și efervescența limbajului cu care au fost scrise. Limbajul atractiv al autorului, folosit în manualele sale, îmbină stilul științific cu cel artistic, dând vigoare conținutului său.

În concluzie, constatăm faptul că rolul obiectelor românești (istoria și geografia României) în educație este decisiv, mai ales, pentru inspectorii școlari, ei înșiși alcătuitori de manuale. Această concepție se reflectă în statutul important pe care aceste discipline îl ocupă în crearea sentimentului național. Inspectorii școlari au identificat diverse probleme în jurul orelor de istoria românilor, geografia României, însă, soluțiile, din partea lor, nu au întârziat să apară. Ca în alte țări europene, soluțiile oferite de inspectorii școlari aveau un rol primordial în implementarea unui sistem național extins. Inspectorii școlari aveau atribuții ample și complexe, pentru o viață școlară consecventă sau care să dăinuie în timp.

BIBLIOGRAPHY

ANIC, fondul Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 427/1928.

ANRM, fondul Directoratul învățământului și cultelor din Basarabia și instituțiile subordonate lor, dosar 34/1920.

Colin, Mariella, *Les livres de lecture italiens pour l'école primaire sous le fascisme (1923-1943)*, en „Histoire de l'éducation”, nr. 127, juillet-septembre 2010.

Congresul ținut la 18, 19, 20, 21 și 22 iulie 1920, în „Școala. Organul Asociației Corpului Didactic din Basarabia”, an. I, nr. 1-4, septembrie-decembrie 1921.

Dobre, Claudia-Florentina, *Elisabeta Rizea, „un loc al memoriei” pentru români*, în „Memoria”, an I, nr. 46, 2004.

Faur, Dimitrie, *Revizorul școlar al județului Cahul*, în „Școala Basarabiei. Revista oficială a învățământului din Basarabia”, an. I, nr. 7, mai 1919.

Filipovici, Anca, *Cărturarii provinciei. Intelectuali și cultură locală în nordul Moldovei interbelice*, Iași, 2015.

Mihalache, Cătălina, *Școala din Basarabia în anii 1918-1923. O istorie uitată*, în „Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol””, vol. LI, 2014.

Patriciu, Grigore, *Didactica specială sau Metodica învățământului în școala primară*, ediția a II-a, ed. Librăriei Socecu și Comp., București, 1895.

Petrescu, Ștefan, *Liceul de fete „Principesa Natalia Dadiani” în perioada interbelică*, în „Revista de istorie a Moldovei”, nr. 3, 107, 2016.

³¹ *Congresul ținut la 18, 19, 20, 21 și 22 iulie 1920*, în „Școala. Organul Asociației Corpului Didactic din Basarabia”, an. I, nr. 1-4, septembrie-decembrie 1921, p. 82.

Prost, Antoine, *École, histoire et nation*, en „Histoire de l'éducation”, nr. 126, april-juin 2010.

Tofan, George, *Cursurile din Chişinău*, în „Şcoala Basarabiei. Revista oficială a învăţământului din Basarabia”, an. I, nr. 1, noiembrie 1918.

Vataman, P., *Valoarea educativă a istoriei*, în „Solidaritatea. Organ al Asociaţiei Corpului Didactic din judeţul Soroca”, an. IV, nr. 1, ianuarie, 1927.

THE PRONOUN IN LINGUISTIC POLITENESS

Mădălina Chirilă

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași

Abstract: This study aims to identify, describe and analyze the strategies of positive and negative politeness with pronoun as their central element, in contemporary Romanian advertising discourse. In specialized works, linguistic politeness strategies are generally presented, overlooking the significant role played by the lexico-grammatical class of pronouns. This is primarily specialized in negative politeness, considering the maintenance of distance from the receiver through the use of polite pronouns.

Keywords: advertising discourse, persuasion, linguistic politeness, positive politeness, negative politeness.

1. Scurtă incursiune în politețea lingvistică

Definirea politeții în formă unică, general valabilă, este dificilă, întrucât aceasta îmbracă fețe diferite de la o comunitate la alta, astfel că, în unele culturi anumite gesturi pot fi interpretate ca politicoase, spre deosebire de altele, unde sunt văzute ca niște atacuri la adresa persoanei, simbolizând lipsa de respect sau de decență. Din acest motiv, abordarea prezentă este una „prescriptivă”, făcând trimitere la normele sociale valabile de la o comunitate la alta din care decurg reguli de comportament (inclusiv lingvistic) ce trebuie respectate de fiecare membru al comunității luate în calcul (Ionescu Ruxăndoiu 2003:65-66).

Referitor la diferențele lingvistice în plan cultural stabilite din prisma politeții, există limbi precum basca, coreeana sau româna care sunt sensibile în raport cu acest parametru, politețea fiind marcată, în aceste situații, atât la nivel lexical, cât și gramatical. De exemplu, basca oferă o conjugare a politeții în funcție de tipul de adresare, familiară sau deferentă, în timp ce coreeana întrebuițează forme verbale de politețe diferite în funcție de statutul celor trei persoane (persoana care vorbește, persoane cu care se vorbește și persoana despre care se vorbește). Tot astfel, limba româna manifestă o sensibilitate aparte față de adresarea politicoasă, fiind marcată gramatical prin forme pronominale specializate (pronumele personale de politețe pentru persoanele a II-a și a III-a) și forme verbale modale și temporale cu valențe suplimentare de politețe (*am să te rog să..., voiam să..., te-aș ruga să...*) (DȘL 1997:369-370).

Dacă, în sens obișnuit, sintagma „a fi politicos” semnifică „a respecta anumite norme de comportament care funcționează prin tradiție într-o comunitate dată”, pragmatic, „a fi politicos” înseamnă „a ține în permanență seama de celălalt, a avea sentimentul unei responsabilități față de colocutor în tot cursul interacțiunii verbale” (Ionescu-Ruxăndoiu 1999:107).

Tot astfel, din punct de vedere pragmatic, politețea se îndepărtează de sensul primar de bună creștere, considerând-o „o constantă a comportamentului comunicativ”, „ansamblul strategiilor lingvistice care servesc la instituirea, menținerea sau dezvoltarea

relațiilor interpersonale” (Ionescu-Ruxăndoiu 2003:66).

O definiție pragmatică oferă și A. Vasilescu, pentru care politețea însumează totalitatea „strategiilor comunicative care guvernează comportamentul interacțional al indivizilor” și „opțiunilor comunicative de care dispun vorbitorii pentru a menține relații armonioase în societate” (Vasilescu 2007:147).

Având în vedere cele două direcții de dezvoltare a politeții (comportamentale și lingvistice), se distinge, în literatura de specialitate, între „politețe 1” și „politețe 2” (Hoarță Căraușu 2022:40). „Politețea 1” desemnează modurile diferite de interpretare a comportamentului politicos de către „membrii grupurilor socioculturale”, pe când „politețea 2” ține de „comportamentul social și utilizarea limbii” (Hoarță Căraușu 2022:40). Cu alte cuvinte, prima privește o abordare „prescriptivă” a politeții, presupunând „un set de norme sociale – variabil de la o comunitate la alta - din care decurg reguli practice de comportament – inclusiv reguli privind comportamentul lingvistic – pentru membrii fiecărei comunități considerate” (Ionescu Ruxăndoiu 2003: 65-66), pe când a doua este interpretată ca un „fenomen lingvistic pertinent” (Hoarță Căraușu 2022:40).

Studiile privind teoria politeții au avut ca punct de plecare cercetările sociologice ale comunicării ale lui E. Goffman (1967), astfel că în anii următori s-au scris studii impresionante și de reper despre politețe, aparținând unor autori precum: R. Lakoff (1973), G. N. Leech (1983), P. Brown și S. Levinson (1987), C. Kerbrat-Orecchioni (1992).

Acest demers se bazează pe studiul mai multor lucrări de specialitate, pentru a identifica, descrie și analiza strategiile politeții având ca element central pronumele, reperabile în corpusul propriu: Kerbrat-Orecchioni (1992), Charaudeau, Maingueneau (2002), Hoarță Căraușu (2005),

Ionescu-Ruxăndoiu (1999, 2003), Bidu-Vrăncianu *et alii* (2001), GALR II (2008).

2. Pronumele în cadrul politeții pozitive

Fața pozitivă se manifestă prin tendința participanților la conversație de manifestare a dorinței de angajare în relația cu ceilalți și se concretizează în strategii ale *politeții pozitive*, prin intermediul cărora emițătorul intensifică relația de colaborare cu receptorul (GALR II 2008:856).

Discursul publicitar românesc actual îmbracă două forme în ceea ce privește modalitatea de transmitere a mesajului către public. O primă formă este dialogul, în accepția sa tradițională, de „comunicare între doi sau mai mulți vorbitori” (GALR II 2008:819), prin intermediul căruia seregizează un spectacol la care publicul asistă pasiv din punct de vedere verbal, neavând dreptul la replică, dar reacția lui se măsoară în atitudinea comportamentală rezultată din decizia de a cumpăra produsul promovat de reclamă. Jocul actorilor oglindește situații din viața cotidiană, probleme sociale, afecțiuni medicale, reușite, eșecuri cu care publicul țință se identifică și empatizează, facilitând procesul de persuadare. A doua formă este monologul, opus dialogului, și definit ca mesaj produs de un emițător, adresat unui public real sau imaginar, fără a avea pretenția unui răspuns imediat de la acesta. Cu toate acestea, la nivelul structurii interne, procesul producerii mesajului susține caracterul dialogic al monologului, prin dialogism și plurivocitate. (GALR II 2008:819-820). Vom observa în analiza exemplelor excerptate din corpusul propriu că politețea se reflectă la nivelul ambelor forme pe care le ia discursul. În forma dialogală, politețea îi vizează pe participanții direct implicați la actul de comunicare, pe când în forma monologală, politețea decurge din strategiile la care

apelează emițătorul discursului publicitar în adresarea către potențialul public.

Printre strategiile asociate *politeții pozitive având ca element central pronumele* se numără:

a. *actele de vorbire expresive:*

Complimentul are mai multe accepții din perspectiva politeții, astfel că pentru P. Brown și St. Levinson (1987), complimentul reprezintă un act de vorbire cu potențial amenințator pentru *față*, deși este una dintre strategiile politeții pozitive. Dimpotrivă, în viziunea lui C. Kerbrat-Orecchioni (2005), el este interpretat ca un act de flatare din categoria *face-flattering acts*, considerând că nu toate actele de vorbire au un caracter amenințator (*FTA*), ci și o intenționalitate pozitivă (*anti-FTA*). De asemenea, este încadrat în categoria *face enhancing act* (Taavitsainen, Jucker 2008), figurând ca un act de susținere a eului individual (Constantinescu 2015:36).

În corpusul nostru, complimentul se construiește pe baza pronumelui relativ „ce” utilizat adverbial în „construcții în care exprimă ideea de cantitate și de intensitate” (GA I 1966:166) și implică aprecieri pozitive explicite, la adresa unei persoane, în exemplul (1), sau al unui potențial obiect al receptorului, în exemplul (2):

(1) A: *ce activă ești*↑aș vrea să fiu și eu așa +
dar nu îmi dau pace durerile de genunchi.

B: pentru durerile de genunchi↑ eu am Ibutop Gel de la farmacie.

Voce (*masculină*): Ibutop Gel ↑ reduce inflamația și calmează durerile de genunchi. A: și acum↑ ce mai facem?

B: alte exerciții + știi că Ibutop Gel ne ajută.

Voce (*masculină*): Ibutop Gel. + la țintă↑ împotriva durerii. (Kanal D).

De-a lungul timpului, studiile au demonstrat că există diferențe la nivelul complimentului în ceea ce privește genul celui care îl performează (Taavitsainen, Jucker, *apud* Constantinescu 2015:36). Astfel, se consideră că o femeie adresează mai multe complimente, spre deosebire de bărbați, pentru a crea solidaritate și intimitate (Holmes, *apud* Constantinescu 2015:36). O situație de acest tip se întâlnește și în exemplul (269), unde o femeie își flatează prietena, fiind surprinsă de mobilitatea acesteia, ambele fiind trecute de vârsta adolescenței. Complimentul este curpins

în structura „*ce activă ești*”, în care pronumele relativ „ce” funcționează cu valoare adverbială pentru a exprima gradul mărit de energie de care dă dovadă persoana complimentată (GA I 1966:166).

(2) A: până și albinuțele răcesc. +++ ua:u ↑ *ce bun e*. +
Propolis C răceală și gripă plicuri↑ ajută organismul în lupta cu răceala și gripa. (Kanal D).

În exemplul (2), complimentul cuprins în structura „*ce bun e*” evidențiază, pe baza valorii adverbiale de intensitate a pronumelui relativ „ce” (GA I 1966:166), calitățile produsului promovat (Propolis C răceală și gripă).

(3) A (*motan*): *fiind expert în delicii culinare*↑ *îmi place să recomand rețete*. + de exemplu↓ Gourmet Gold pate↓ ușor + aerat și delicios↑ e divin. +++ Gourmet. (Kanal D).

Există și situația în care complimentul vizează însăși persoana emițătorului, în acest caz vorbind despre *autocompliment*, ca în exemplul (3), care presupune un grad mărit de subiectivitate (Zafiu 2010:221), tradus prin folosirea mărcilor lexico-gramaticale ale persoanei întâi singular. În acest caz, în exemplul (3), figurează pronumele personal „îmi” care evocă persoana emițătorului și verbele la indicativ prezent („place”), respectiv conjunctiv prezent („să recomand”). Prin urmare, pronumele reflexiv „îmi” din cadrul

autocomplimentului, îndeplinește rolul de marcă a subiectivității emițătorului (Zafiu 2010:221).

Așadar, în cadrul complimentului, pronumele relativ funcționează ca marcă a intensității,

iar în cadrul autocomplimentului, pronumele reflexiv – ca marcă a subiectivității.

b. *manipularea presupozitiilor* – se realizează prin „presupunerea (...) existenței unui „teritoriu” comun” între cei implicați în actul conversațional, deoarece se crede că „emițătorul cunoaște dorințele și reacțiile receptorului”, sondate prin întrebări „care obligă la un răspuns afirmativ” (Ionescu-Ruxăndoiu 2003:82-83).

(4) A: *te trezești dimineața și nu te simți bine în pielea ta?* + *hainele par mai mici și inelul te strânge?* + acestea pot fi cauzate de excesul de apă din organism. *din fericire*↑ *eu am găsit Apuretin Slim la farmacie.*

Voce (*feminină*): ingredientele Apuretin Slim↑ ajută la eliminarea surplusului de apă din organism și menținerea greutateii corporale normale. + Apuretin Slim. fii mândră de corpul tău. (Antena 1).

În exemplul (4), se evidențiază existența unui punct de interes comun emițătorului și receptorului, prin urmare ei împărtășesc aceleași experiențe neplăcute cauzate de excesul de apă din organism, problemă a cărei soluție este oferită de emițător și receptorului. Totodată, manipularea presupozitiilor este și „o strategie de introducere a unui subiect în conversație” (Ionescu-Ruxăndoiu 2003:83), în cazul nostru, prezentarea produsului Apuretin Slim publicului- țintă, cel care se identifică în mesajul emițătorului și empatizează cu acesta. În această situație, întrebările emițătorului prin care se realizează și se verifică existența punctului de interes comun pe care îl are cu receptorul (Ionescu-Ruxăndoiu 2003:82-83), cuprind mărci ale adresării specifice persoanei a doua, precum pronumele reflexiv „te” („*te trezești*”, „*te simți*”), pronumele personal „te” („*te strânge*”) și adjectivul pronominal posesiv „ta” („*pielea ta*”) (Aioane 2017:66). În acest sens, cele trei forme pronominale funcționează ca mărci ale adresării către receptor, deoarece ele se încadrează în clasa „pronumelor personale de adresare” (Aioane 2017:66). Introducerea produsului în cadrul reclamei se realizează prin intermediul răspunsului oferit de emițător la întrebările anterior formulate, în scopul verificării existenței teritoriului comun, ca o soluție la problematica expusă în întrebări. Astfel, prezentarea produsului drept o soluție la problemele comune celor doi se realizează prin intermediul mărturiei personale, care înglobează mărci ale subiectivității (Zafiu 2010:221), precum pronumele personal „eu”, în poziția de subiect, pentru a marca emfaza, deoarece, în mod curent, în vorbirea cotidiană, acesta lipsește (Zafiu 2003:235).

Concluzionând, pronumele la persoana a doua funcționează, în cadrul presupozitei, ca marcă a adresării directe în întrebarea/ întrebările ce constituie presupozitia, în timp ce pronumele la persoana întâi, ca marcă a subiectivității în răspunsul/ soluția propusă de emițător.

c. *exprimarea familiară* – se realizează prin crearea unui discurs familiar în care sunt

utilizate forme verbale și pronomiale de persoana a doua singular, mărci ale intimității discursive (GALR II 2008:857); *exprimarea familiară* constituie principala trăsătură a discursului publicitar românesc actual, astfel că, în cea mai mare parte, se preferă reclamele de tip monolog, al căror text este redactat la persoana a doua singular, în adresarea către receptor:

(5) Voce (*masculină*): primăvara **ta** fără limite↑ începe la Fashion Days. + noi colecții de sezon↑ cu până la 40 la sută reducere↑ și ultimele articole de iarnă↑ cu până la 80 la sută reducere. + hai în App și profită de Spring Sale. cu Genius↑ ai livrare gratuită și oferte exclusive. + Fashion Days. (Kanal D).

(6) Voce (*masculină*): încearcă Advil Ultra Forte 400 mg + capsule moi. începe să acționeze în 10 minute și calmează durerea până la opt ore. Advil Ultra Forte↑ **îți** dă putere să învingi durerea. (Kanal D).

(7) Voce (*feminină*): întărește-**ți** sistemul imunitar cu noul Rexodon Imuno Pro↓ cea mai avansată formulă a noastră. combină vitaminele C + D și ZINC↓ cu încă opt vitamine și minerale. + fii de neoprit↓ cu Redoxon Imuno Pro. (Kanal D).

(8) Voce (*feminină*): închide ochii + și intensifică-**ți** simțurile. ++ explozie de gust + ca să **te** bucuri de Tchibo Barista. acum **tu** poți să deschizi ochii↓ pentru că noi prăjim îndelung↓ cele mai bune boabe de cafea. lent↓ ++ cu adevărat lent ↓ ++ mai mult timp ↑înseamnă mai mult gust . +++ Tchibo Barista. (Kanal D).

Utilizarea, cu precădere, a persoanei a doua singular în cadrul reclamelor vine ca o urmare a generalizării acestui tip particular de exprimare în limba română, fenomen pe care unii cercetători l-au numit „genericitatea limbii” și se realizează tocmai prin aceste formulări cu „<<tu>> generic” (Zafiu 2003:234). În această situație, pronumele își pierde utilizarea deictică, fiind „un operator generic care indică un grup, o categorie de persoane, cu referință potențială, și care apare în mod prototipic în propoziții caracterizante, generice”. Prin urmare, „tu” are „valoare de persoană generică” și indică „deținătorul unui rol tematic” precum: agentul, experimentatorul, pacientul sau beneficiarul și trebuie să respecte condițiile obligatorii: uman, colectiv, nedefinit (Zafiu 2003:234-235). În exemplele (5), (6), (7), (8), excerptate din corpusul propriu, prin formele pronominale de persoana a doua singular se face referire la potențialul beneficiar al produselor și serviciilor promovate prin intermediul reclamelor tv și radio, un beneficiar umar, colectiv și nedefinit (publicul). Având în vedere cele menționate anterior, considerăm că pronumele și adjectivele pronominale la persoana a doua funcționează ca mărci ale exprimării familiare în discursul publicitar românesc actual.

d. *folosirea mărcilor solidarității de grup sau ale apartenenței la grup*

d₁. *pronume personale de persoana I plural* – în discursul publicitar, pronumele personal „noi” are o natură mixtă, deoarece se referă la un ansamblu de persoane format din emițător plus alți participanți; astfel, în literatura de specialitate se deosebește între *pluralul propriu-zis* (noi = eu + eu + eu...), *pluralul inclusiv* (noi = eu + tu +/- alții) și *pluralul exclusiv* (noi = eu + alții) (GA I 1966:136; GALR 2008 II:738; Hobjilă 2003:104):

(9) Voce (*feminină*): dormim↓ **ne** relaxăm↓ încercăm să avem grijă ce mâncăm↓ să facem mișcare↓ avem ritualuri de îngrijire pentru o viață echilibrată↓ iar când echilibrul e întrerupt de probleme biliare↑ putem apela la Anghiol. + dacă ai bila leneșă↑ Anghiol îngrijește. (Kanal D).

(10) Voce (*masculină*): fiecare dintre **noi** e o planetă necunoscută pentru noi înșine↑care are nevoie să fie descoperită și înțeleasă. + vino în laboratoarele și clinicile Medlife. + când știi ce

ai↑ știi ce ai de făcut. (TVR 1).

(11) Voce (*masculină*): o ploaie de bucățele de ciocolată↑ peste un aluat fin și un nor delicat de zahăr. + unii numesc asta o nouă eră↑ alții o nouă plăcere. **noi** îi spunem noul Croissant Chocolate Drops. + pasiunea pentru ciocolată↑ reinventată. (PRO TV).

(12) A: știi care-i diferența dintre un produs luat de la Altex și unul luat din altă parte?

zi-ne și **nouă**↑ și îți returnăm de două ori diferența. + cumpără de la Altex↑ și dacă

găsești în altă parte mai ieftin↑ + îți returnăm diferența↓ de două ori la toate produsele↓

cum vrei tu + cash sau voucher. (KISS FM).

(13) Voce (*masculină*): Bogdan și Ana sunt producători↓ importatori↓ sau comercianți de băuturi. Bogdan s-a înscris în sistemul de garanție-returnare↓ dar Ana nu. Ana riscă amendă↑ sau chiar suspendarea temporară a activității↑ până la efectuarea înregistrării. dacă nici tu nu ai ajuns să te înregistrezi↓ te ajutăm **noi**.+ RetuRO este aici pentru fiecare pas. detalii pe www.returosr.ro. (Kanal D).

Exemplele extrase din corpusul propriu ne pun în fața a două situații de utilizare a lui

„noi”, în raport cu includerea sau excluderea publicului din forma de plural. În acest mod, doar în

exemplele (9) și (10) publicul este inclus în *pluralul inclusiv* de tipul *eu + tu + alții*, unde *eu*

= emițătorul mesajului, *tu* = persoana generică (Zafiu 2003:235) (publicul), *alții* = celelalte persoane care nu constituie publicul. În exemplele (11), (12) și (13), publicul nu este parte componentă a lui „noi”, fiindcă acesta funcționează ca *plural propriu-zis* de tipul *eu + eu + eu+...*, unde *eu* = emițătorul mesajului publicitar (de fapt, mesajul aparține creatorului său, emițătorul doar îl livrează), plus toți ceilalți care fac parte din echipa managerială și contribuie în egală măsură la realizarea acțiunii exprimată de actul de vorbire. Ca urmare a acestei expuneri, considerăm că doar exemplele (9) și (10) reprezintă strategii asociate politeții pozitive, pentru că doar acestea ilustrează solidaritatea de grup, respectiv apartenența la grup a receptorului (publicului) (GALR II 2008:857).

În concluzie, pronumele personale de persoana întâi plural, din categoria pluralului propriu-zis, au rolul de marcă a apartenenței la grup a receptorului.

d₂. *cuantificatorul „toți”* – din punct de vedere semantic, pronumele nehotărât „toți” desemnează în discurs „un ansamblu cuantificat de entități” (GALR I 2008:183), cu alte cuvinte, prin forma pronominală nehotărâtă este redat un grup de indivizi care sunt luați împreună în acțiunile descrise de verb, din care face parte și receptorul:

(14) Voce (*feminină*): igiena urechii? cu **toții** ne putem aduce aminte de vremurile când nu era deloc simplu sau plăcut↓ dar acum↓ cu Acustivum este mult mai ușor. ++ Acustivum facilitează dizolvarea dopurilor de ceară↑ menține igiena canalului auditiv↑ fiind sigur de utilizat. + Acustivum. + pentru o igienă corectă a

urechii. (Antena).

(15) Voce (*masculină*): târgul de Crăciun din București↓
organizat de Primăria Capitalei

↓ vă așteaptă. haideți cu **toții**↓ între 20 noiembrie și 26 decembrie↓ în Piața Constituției

↓să trăiți sărbătorile cu inima plină. (TVR 1).

(16) Voce (*masculină*): albinuțo↑ ce pregătești de zor?

A (albina): multă miere delicioasă pentru Meltus.

Voce (*feminină*): **toți** de la mic la mare↑ luați Meltus când tusea-i supărătoare. (PRO TV).

Având în vedere sensul de întreg, „în mod global, nonseparativ” (GALR I 2008:256), pronumele nehotărât „toți” îndeplinește, în publicitatea românească actuală, rolul de marcă a apartenenței la grup a receptorului.

3. Pronumele în cadrul politeții negative

Fața negativă se manifestă prin tendința participanților la conversație de manifestare a unei rețineri/ distanțe în încercarea de a-și păstra teritoriul privat și se concretizează în strategii ale *politeții negative*, prin intermediul cărora emițătorul atenuează actele de vorbire cu potențial amenințător (agresiv) care afectează independența receptorului (GALR II 2008:856).

Printre strategiile asociate *politeții negative* având ca element central pronumele se numără:

a. performarea de acte de vorbire expresive

Scuzele reprezintă „o modalitate de a realiza activitatea reparatorie” (Cebotaroș 2017:5), a cărei funcție este, după E. Goffman, transformarea actelor cu potențial ofensator în acte care ar putea fi considerate acceptabile (Goffman 1971:396); scuzele sunt favorabile ambelor părți: atât pentru receptor (menținerea și neafectarea *feței*), cât și pentru emițător (restabilirea statutului social) (Cebotaroș 2017:9).

(17) A: dragilor↑ să mulțumim neprevăzutului că
planurile voastre au ajuns să se împlinească la Sfântul Așteaptă (A
poartă un colier inscripționat cu Sfântul Așteaptă).

B: Scuze↑ *da' ți-a sunat ceasu' . (un perete al încăperii este plin cu
ceasuri)*A: (surprins) domnul iCredit↑

B: cu-cu. (TVR 2).

În exemplul (17), scuza este folosită cu scopul de a-l expedia pe receptor, într-o manieră politicoasă și voalată, evitând astfel exprimarea printr-un enunț imperativ de tipul „*Pleacă!*”. Având în vedere acest aspect, în formularea scuzei se folosesc mărci ale adresării directe către receptor, precum pronume personal „*ți*” (Aioane 2017:66). În situația dată, scuzele mijlocesc atât neafectarea imaginii publice a receptorului, cât și păstrarea statutului social al emițătorului care dă dovadă de o bună-creștere, fiind o persoană „care cunoaște și respectă regulile unei conviețuiri liniștite și armonioase în societate, reguli care ne impun să manifestăm atenție și respect pentru cei din jurul nostru” (Cebotaroș 2017:9).

În consecință, în cadrul scuzei, pronumele personal de persoana a doua vizează orientarea acesteia către persoana căreia îi sunt adresate.

b. exprimarea deferenței prin folosirea pronumelor de politețe

Ultimul tip de pronume achiziționat în sistemul pronominal, *pronumele personal*

de politețe este, din punct de vedere semantic, o „expresie a atitudinii (deferente) a locutorului față de interlocutor sau față de <<obiectul>> comunicării” (Irimia 1997:109). În literatura de specialitate, acestei clase de pronume i-au fost asociate și alte atribute, precum „elemente deictice sociale” (Levinson 1994:70), deoarece au, pe lângă funcțiile pragmatice, și așa-numitele „valențe relaționale” (Hobjilă 2003: 121), indicând „relațiile sociale dintre vorbitor și referent (formule de politețe pentru referenți), dintre vorbitor și adresant (formule de politețe pentru adresanți), dintre vorbitor și situația de comunicare (diverse nivele de complezență)” (Hoarță-Cărăușu 2005:58).

Spre deosebire de alte limbi care nu cunosc formule de politețe decât pentru persoana a II-a, în limba română există și un „al treilea membru al paradigmei; prin urmare, în limba română sensul politeții se distribuie ternar: *tu, dumneata, dumneavoastră*, în adresarea către interlocutor, asemănător limbii portugheze: *tu, voce, senhor*” (Aioane 2003:52-53). În plus, față de celelalte limbi romanice, limba română deține „cel mai complex sistem al pronumelor de politețe” (GALRI 2008:212).

În lucrările de specialitate, se disting mai multe grade ale politeții, la unii trei, la alții chiar patru.

Astfel, C. Dimitriu în *Tratat de gramatică a limbii române. Morfologia* precizează existența a trei grade ale politeții: „un grad de politețe redus în relațiile familiare și neoficiale”, „un grad mai avansat în relațiile sociale nefamiliare” și „un grad superior în relațiile sociale de ceremonial” (Dimitriu 1999:255-256).

L. Cărăușu identifică patru nivele ale marcării respectului/ reverenței față de cineva/ ceva: politețea „neutră” (*dumnealui, dumneaei, dumnealor, dumneasa*), politețea „medie” (*dânsul, dumneata*), politețea desemnată prin formule specifice (*dumneavoastră, Domnia Sa, Domnia lui etc.*), politețea „maximă” (*Măria Ta, Majestatea Voastră, Excelența Sa etc.*) (Cărăușu 2007: 280).

În analiza noastră, am identificat două forme ale pronumelui de politețe, după cum urmează:

(18) A (*Teo Trandafir*): Aș putea să vă vorbesc despre dezastrele naturale și temerile noastre legate de ele ↓ dar nu am să fac asta. o să vă mărturisesc ↓ în schimb ↓ ce am făcut EU ca să nu mă mai tem. mi-am asigurat casa și + sinceră să fiu↑ mi-ar plăcea să vă știu și pe **dumneavoastră** mai la adăpost + mai liniștiți + mai fără griji. +**dumneavoastră**↑+ când vă asigurați casa? (Kanal D).

(19) Voce (*masculină*): pentru sănătatea **dumneavoastră** ↑ evitați excesul de sare + zahăr și grăsimi. (PRO TV).

(20) Voce (*feminină*): magazinele Hornbach. până acum ↑ magazinele din România au fost cruțate + dar cât timp va dura? ar fi bine să stați cu ochii pe magazinul **dumneavoastră**. (PRO TV).

Forma „*dumneavoastră*”, din exemplele (19) și (20), însoțită de un verb la persoana a II-a plural, „devine la începutul secolului al XIX-lea [...] o formă de respect adresată unei singure persoane” pentru exprimarea unui grad de politețe superior lui „*dumneata*” folosit pînă la momentul respectiv (Aioane 2003:53-54), spre deosebire de exemplul (18), în care pronumele personal de politețe „*dumneavoastră*” vizează adresarea către mai multe persoane, dovada stă în ocurența pronumelui personal de persoana a II-a plural „*vă*” și a adjectivului „*liniștiți*” cu formă de plural. Prin urmare, dezambiguizarea se face contextual prin cliticele coocurente sau prin alte părți de vorbire coocurente în enunț (GALRI 2008:215).

(21) A: mi-au dat banii înapoi la cartelă.

B: i-auzi.

C: bravo ↑ domnule.

B (*către C*): zi-le și alor tăi.

D: ne dau banii înapoi la cartelă? nu lași și **mata** ceva?

E: la cartelă ↑ nu și la roșii.

F (*strigând*): Dorine: ↑ ne dau banii înapoi la cartelă.

G (*reporterita oprește în trafic o mașină*): bună seara ↑ unde vă grăbiți?

H: cum unde ↑ domnișoară? mă duc să îmi iau cartela asta ↑ banii înapoi.

Voce (*masculină*): doar la Vodafone ai cartela banii înapoi. reîncarcă minim șase euro și îți primești înapoi să-ți iei telefoane sau gadgeturi. + rețeaua pe care te poți baza. + Vodafone. (PRO TV).

„Dumneata”, „a dat naștere unor noi valori reverențiale familiare și populare” (Aioane 2003:54), printre care și „mata”, prezent în exemplul (21). Alegerea lui „mata” în locul lui

„dumneata” ține, uneori, de comunitatea din care face parte emițătorul: acesta poate marca un grad scăzut de cunoaștere între vorbitori sau o distanțare discursivă de interlocutor (GALR I 2008:218).

Putem conchide că pronumele de politețe este marcă a deferenței/ adresării politicoase în discursul publicitar românesc actual (Irimia 1997:109).

4. Concluzii

În urma analizei efectuate pe baza unui corpus propriu de reclame publicitare televizuale și

radio actuale, se poate observa că pronumele funcționează în cadrul strategiilor asociate:

a. politeții pozitive: *performarea de acte de vorbire expresive (complimentul), manipuarea presupuzițiilor, exprimarea familiară, folosirea mărcilor solidarității de grup sau ale apartenenței la grup;*

b. politeții negative: *performarea de acte de vorbire expresive (scuza), exprimarea deferenței prin folosirea pronomelor de politețe.*

BIBLIOGRAPHY

Aioane, M., *Forme alocutive și reverențiale în limbile romanice. Pronumele alocutive în limbajul publicitar*, Editura Universitas XXI, Iași, 2003.

Aioane, M., „Mărci discursive și metatextuale în limbile italiană și română”, în *MERIDIAN CRITIC*, Annals of University of Suceava, nr.1, vol. 28, 2017.

Bidu-Vrăncanu (coord.), *Dicționar de științe – științe ale limbii*, Editura Nemira, București, 1997 (= DȘL).

Brown, P., Levinson, St., *Politeness. Some Universals in Language Usage*, Cambridge University Press, 1987.

Cebotaroș, V., *Aspecte pragmatice ale actului scuzei în limba română*, rezumatul tezei de doctorat susținută la Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, conducător științific prof. univ. dr. Popa Gheorghe, 2017.

Charaudeau, P., Maingueneau, D. (eds.), *Dictionnaire d'analyse du discours*, Seuil, Paris, 2002.

Constantinescu, M.-V., „O abordare a complimentului în română din perspectiva

im/politeții”, în

Studii și cercetări lingvistice, Anul LXVI, nr. 1, București, 2015.

Dimitriu, C., *Tratat de gramatică a limbii române. Morfologia*, Institutul European, Iași, 1999.

Goffman, E., „On face-work”, în *Interaction rituals*, Doubleday, 1967.

Gramatica Academiei Limbii Române, vol I, *Cuvântul*, Editura Academiei Române, București,

2008 (= GALR I).

Gramatica Academiei Limbii Române, vol II, *Enunțul*, Editura Academiei Române, București,

2008 (= GALR II).

Gramatica limbii române, vol. I., Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966 (= GAI).

Hoară Cărașu, L., *Dinamica morfosintaxei și pragmaticii limbii române actuale*, Editura Cermi, Iași, 2007.

Hoară Cărașu, L., *Pragmatica pronumelui*, Editura Cermi, Iași, 2005.

Hoară Cărașu, L., „Strategii ale politeții în discursul televizual românesc actual. Invitat – Gigi Căciuleanu”, în *Romanian Studies Today*, nr. VI, consultat online: https://litere.ro/wp-content/uploads/2023/05/Romanian-Studies-Today_VI_2022-1.pdf.

Hobjilă, A., *Microsistemul deicticelor în limba română vorbită neliterară actuală*, Casa

Editorială Demiurg, Iași, 2003.

Ionescu Ruxăndoiu, L., *Limba și comunicare*, Editura ALL EDUCATIONAL, București, 2003.

Ionescu-Ruxăndoiu, L., *Conversația. Structuri și strategii*, ediția a II-a (revizuită), Editura ALL EDUCATIONAL, București, 1999.

Irimia, D., *Gramatica limbii române*, Ed. Polirom, Iași, 1997.

Kerbrat-Orecchioni, C., *Les interactions verbales* (II), Armand Colin Éditeur, Paris, 1992.

Lakoff, R., *The logic of politeness: or, Minding your P's and q's*, University of California,

Berkeley, 1973.

Leech, G. N., *Principles of Pragmatics*, Longman Linguistics Library, Title no. 30, 1983.

Levinson, St. C., *Pragmatik*, Tübingen, 1994.

Vasilescu, A., *Cum vorbesc românii. Studii de comunicare (inter)culturală*, Editura Universității din București, 2007.

Zafiu, R., „Ethos, Pathos și Logos în textul prediciei”, în *Text și discurs religios*, nr. 2/2010, consultat online: <https://www.cntdr.ro/sites/default/files/cs2013/cs2013a16.pdf>.

Zafiu, R., „<<Tu>> generic în limba română actuală”, în G. Pană Dindelegan (coord.), *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale (II)*, Editura Universității din București, 2003, consultat online: <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/dindelegan/20.pdf>.

DEICTIC MARKS IN EDITORIALS IN ROMANIAN PRESS

Eliza Pop

**PhD Student, Technical University of Cluj-Napoca,
North University Center of Baia Mare**

Abstract: Starting with Benveniste's theory of subjectivity, in this article we aimed to identify the deictic marks of person, space and time, in our corpus consisting of editorial texts that have the war in Ukraine as a pretext or central subject, in order to demonstrate that journalistic discourse is characterized by subjectivity.

Keywords: subjectivity, print media, editorials, deictic marks, discourse.

Ipoteza cercetării

Câtă vreme subiectivitatea este o calitate intrinsecă a limbajului uman așa cum arăta Émile Benveniste (vezi 2000: 246-247), ne-am propus să cercetăm:

-care sunt modalitățile prin care enunțiatorul-jurnalist se manifestă în interiorul discursului său;

-în ce măsură este subiectivitatea un atribut al scriiturii jurnalistice;

-care sunt indicatorii lingvistici prin care aceasta se realizează textual, în această etapă a cercetării ocupându-ne în mod special de mărcile deictice.

Corpusul

Am optat pentru presa scrisă ca material de cercetare, deoarece aceasta prezintă o reflectare imediată a realității societății românești, în toată complexitatea ei, în sensul că, difuzând informații la zi care se adresează unui public larg de cititori (ne referim aici cu precădere la cotidienele generaliste), implică și reacții din partea opiniei publice, cu atât mai mult în prezent, când mediul online favorizează dialogul jurnalist-cititor sau, în termeni pragmatici, locutor-interlocutor. Pentru că, trebuie precizat, cele mai multe publicații tipărite dispun, în ultimii ani, cel puțin de o pagină web, „o fereastră” deschisă dialogului cu cititorii. Menționăm că vom lua în considerare termenul de *presă scrisă* în sensul larg, înglobând și articolele apărute în varianta online a publicațiilor din cuprinsul cărora constituim corpusul¹. De asemenea, am selectat doar editoriale, întrucât considerăm că, aparținând unui gen de opinie, acestea prezintă un grad mai mare de subiectivitate, care, „în sens restrâns, se referă numai la acei indici care introduc în enunț sentimentele și atitudinea subiectului vorbitor cu privire la conținutul enunțului” (DȘL 2001: 511).

Am considerat că textele asupra cărora se va realiza cercetarea propriu-zisă trebuie să aibă reprezentativitate teritorială, deoarece, așa cum preciza Luminița Roșca (vezi 2004: 48), există un determinism geografic al textului jurnalist. Astfel, am făcut selecții din ziarul local *Graiul Maramureșului* – considerat de editorialistul Gheorghe Pârja „unic, prin consecvență. În Maramureș, dar și în țară” (*Graiul Maramureșului*, 10 februarie 2023). O altă opțiune a fost cotidianul național *Libertatea*. Precizăm că ne-am decis să luăm în considerare

¹ Textele folosite în exemple au fost preluate din varianta online a publicațiilor citate.

acele editoriale care fie au în centru, fie sunt tangențiale evenimentului care marchează societatea europeană de mai mult de un an și jumătate, și anume, războiul.

Demersul investigativ

Luând ca punct de plecare afirmația lingvistului francez Oswald Ducrot, conform căreia deicticele „pun în relație conținutul enunțului cu o anume «realitate»” (NDEȘL 1996: 470), vom analiza existența acestora în articole de fond din publicațiile care fac obiectul cercetării de față.

Din categoria *deicticelor personale*, vom face referiri la cele care identifică locutorul și alocutorul în text, respectiv pronumele personale de persoana I și a II-a, *eu, noi, (tu) / voi*.

Considerăm firesc ca, în editoriale, texte de opinie prin excelență, să ne punem problema prezenței mărcii lingvistice a subiectului enunțiator sub forma pronumelui de persoana I singular, *eu* și a variantelor sale (forme cazuale sau pronume / adjective pronominale posesive). Analizând textele din corpusul nostru, am remarcat o folosire a acestui pronume personal deictic cu mare frecvență în ziarul local *Graiul Maramureșului*.

(1) „M-am gândit și *eu*, dar se gândesc și alții, ce ar fi Rusia fără Putin?” (www.graiul.ro, 3 iulie 2023)

(2) „Încolo, nici *eu* nu *mă* pricep la arta războiului, precum unii lideri europeni.” (www.graiul.ro, 16 iunie 2023)

(3) „Dar să nu *mă* îndepărtez de cereale.” (www.graiul.ro, 5 mai 2023)

(4) „Zic asta, deoarece am fost o Patrie Întreagă. [...] *Apreciez* solidaritatea sinceră a românilor față de ucraineni, încă din primele ceasuri ale războiului, dar *nu confund* lucrurile. *Înțeleg* timpul istoric tragic prin care trec vecinii noștri, dar *nu mă pot* preface că învățatul Aron Pumnul, profesorul lui Mihai Eminescu, are mormânt la Cernăuți. *Nu am* patimi conjuncturale, ci *doresc* ilustrarea unei realități. [...] *Eu* sunt alături de suferința din vecini!” (www.graiul.ro, 19 aprilie 2023)

(5) Nici în cărțile de istorie *nu am citit* despre un înalt ierarh al Bisericii Ortodoxe care să binecuvânteze războiul. Adică crima, distrugerea, violul, minciuna. *Regret*, dar asta *mi* se pare că face Patriarhul Kiril al Moscovei. *Eu* asta *am văzut*, asta *am priceput*. (www.graiul.ro, 18 aprilie 2023)

Așa cum se observă în exemplele (1) – (5), editorialistul-locutor își face simțită prezența în enunț fie prin forma de nominativ a pronumelui personal *eu* (vezi exemplele (1), (2), (4) sau (5)) ori formele în cazurile acuzativ (*m-, mă*) și dativ (*mi*), respectiv prin formele de persoana I singular ale verbelor *zic, apreciez, nu confund, înțeleg, nu am, nu am citit, regret* sau *am priceput*, asumându-și enunțarea, dar și opinia exprimată.

Dacă editorialistul publicației locale se relevă din primele fraze ale textelor drept enunțiator:

(6) „*Mă întorc*, și astăzi, spre lumea tulburată în care ne este dat să trăim. *Rememorez* câteva zile.” (www.graiul.ro, 23 februarie 2023)

(7) „*Nu credeam* să învăț lumea asta cu legea dezvățului. După ce *am trăit* o vreme sucită în felul ei, scăpând în peisajul deal-vale, cu tinerețea și alte haiducii ale vârstei, când a venit schimbarea lumii *am crezut* că pornim pe un drum mai pavat.” (www.graiul.ro, 16 februarie 2023)

(8) *Trăiesc în lumea aceasta și cu înțelepciuni dobândite acasă, pe uliță, ori în șezători.* (www.graiul.ro, 13 februarie 2023),

situația este de cele mai multe ori diferită în articolele de opinie sau editorialele publicate în *Libertatea*, unde textele debutează cu prezentarea obiectivă, la persoana a III-a, a faptelor care au determinat luarea de poziție a autorului, iar subiectivizarea, manifestată prin folosirea pronumelui personal sau a verbelor la persoana I, are loc, de regulă, la final sau început de paragraf, respectiv la finalul textului. În articolul intitulat *Important scriitor rus, care s-a exprimat public împotriva războiului, pus în închisoare la 1.300 de kilometri de casă, în Siberia* semnat de Vasile Ernu, autorul prezintă mai întâi situația scriitorului Boris Kagarlițki, împotriva căruia serviciul de securitate rusesc a deschis un dosar penal, în urma acuzației de justificare a terorismului. Abia după ce se menționează faptele și situația personajului din momentul redactării textului, „Boris Kagarlițki a fost deja transferat la Sâktâvkar, regiunea Komî, unde judecătorii deja l-au trimis pentru două luni la închisoare, până când va fi judecat cazul său” (www.libertatea.ro, 27 iulie 2023), respectiv după ce ni se prezintă succint activitatea scriitorului, editorialistul își evidențiază prezența în text:

(9) „Pe Boris Kagarlițki îl *cunosc* foarte bine – *am avut* nenumărate discuții, dezbateri, interviuri, colaborări. Pentru *generația mea*, el era un exemplu de curaj și o minte scilipitoare, un extraordinar profesor. *Am publicat* și câteva interviuri cu el.” (www.libertatea.ro, 27 iulie 2023),

pentru ca finalul să fie integral subiectiv:

(10) „*Îmi exprim* solidaritatea cu Boris Kagarlițki așa cum *am făcut-o* cu toți deținuții politic arestați de actualul regim de la Kremlin și *sper* în eliberarea sa.” (www.libertatea.ro, 27 iulie 2023)

Forma de persoana I plural a pronumelui personal, *noi*, se referă, prin definiție, la „cel care vorbește și persoana sau persoanele pe care acesta și le asociază în vorbire” (<https://dexonline.ro/intrare/eu/19393>), cu alte cuvinte, folosindu-l, locutorul se desemnează pe sine ca membru al unui grup.

(11) „*Noi* suntem între ciocan și nicovală. *Ascultăm* de principiile europene cu prețul afectării fermierilor români. Ajutorul de la Bruxelles va fi probabil majorat, că și aici *am fost scoși* dintr-o ecuație normală.” (www.graiul.ro, 5 mai 2023)

(12) „Cifrele *ne* înfioară și sugerează pierderi umane mult mai mari decât sunt date publicității.” (www.graiul.ro, 17 mai 2023)

(13) „În cazul acestui război, ca la orice război, oamenii de la Kremlin, care l-au pornit în mod criminal, dar și *noi*, care *nu l-am căutat*, însă îi *suntem* vecini, *l-am subevaluat* pentru ieri, pentru azi și, cu mare probabilitate, pentru anii care vor veni.” (www.libertatea.ro, 21 mai 2023)

(14) „Abia războiul declanșat de Rusia prin invadarea Ucrainei, la 24 februarie 2022, *ne confruntă pe noi*, ca români, cu o reconfigurare geopolitică în care otrava propagandei național-ceaușiste, cu substratul ei neolegionar și expresia sa filetistă, își pierde – din motive obiective tot mai pregnante – forța manipulatorie.” (www.libertatea.ro, 23 mai 2023)

În textele de la (11) și (12), deși nu este precizat referentul pronumelui de persoana I plural, putem să deducem că este vorba despre români (11) sau, în cazul celui de-al doilea exemplu din serie, putem considera că se face trimitere la un grup și mai mare de persoane, respectiv la toată lumea care este interesată de ceea ce se întâmplă pe frontul ruso-ucrainean. Când privește ultimele două situații, (13) și (14), referentul pronumelui *noi* este explicit: „care nu l-am căutat, însă îi suntem *vecini*” și „ne confruntă pe noi, ca *români*”.

În unele cazuri, acest pronume este folosit, în textele din cotidianul local, cu valența de plural al modestiei sau plural al autorului:

(15) „Vedem și *noi* că în acest război, dincolo de moarte, se fac multe scenarii. *Să vedem* care va ieși la suprafață.” (www.graiul.ro, 9 iunie 2023)

(16) „*Ne aducem aminte* de formularea lui Iuliu Maniu, care a spus răspicat că românii nu vor ca din asupriți să devină asupritori.” (www.graiul.ro, 22 martie 2023)

Întrucât tratăm textele de opinie din perspectiva teoriei comunicării, am urmărit identificarea receptorului în formulările editorialiștilor. Prezența acestuia se manifestă, la nivel lingvistic, cel mai adesea, prin formele pronumelui de persoana a II-a singular sau plural, *tu* sau *voi* / *dumneavoastră* sau prin formele verbale corespunzătoare. Este preferată persoana a II-a plural, care, în limba română, reprezintă adresarea reverențioasă. Atât în textele din ziarul local, cât și în cele din cotidianul național (cu toate că frecvența este mult redusă), există situații când se face apel la cititorul receptor, ca în comunicarea directă:

(17) „Parcă ne-ar avertiza. *Auziți!* Vine istoria...” (www.graiul.ro, 16 iunie 2023)

(18) „Adică *vă* iau aliați, pe cei care vor, la deslușirea unei frânturi de vreme care a lăsat urme în destinul multor semeni, al unor popoare.” (www.graiul.ro, 29 decembrie 2022)

(19) „*Imaginați-vă* cât de multe s-ar putea realiza dacă Ucraina și România s-ar asocia în această direcție.” (www.libertatea.ro, 4 mai 2023)

Ni se pare că situația din exemplul (17) este una interesantă: autorul se adresează direct cititorilor (care sunt, în cazul textelor jurnalistice, reprezentarea receptorului / alocutorului) folosind forma verbală de persoana a II-a plural (*Auziți!*), însă, venind după un *ne* – marcă a enunțiatorului, aceasta dobândește o nuanță de incluziune a locutorului însuși.

Deși alocutorul este evidențiat lingvistic prin forme pronomiale sau verbale de persoana a II-a plural, considerăm că folosirea persoanei a II-a singular merită atenția noastră, deoarece am remarcat contexte în care aceasta apare cu diverse valențe. În exemplele:

(20) „Într-o lume ce se vrea înțeleaptă, civilizată, *să ucizi* semeni, de aceeași credință, în timp ce se rugau lui Dumnezeu, mi se pare de neconceput.” (www.graiul.ro, 18 aprilie 2023)

(21) „Cum *să râzi* la o asemenea întâlnire?” (www.graiul.ro, 10 martie 2023)

(22) „Cel mult ce *puteai* găsi vreo carte românească de bucate la secțiile de limbi internaționale din librării.” (www.libertatea.ro, 26 iulie 2023)

verbele *să ucizi, să râzi, puteai* trimit la un *tu* cu valoare generică: tu, omul (20); tu, participantul la întrunire (21); tu, cetățeanul moldovean de limbă română, în perioada URSS (22).

Am remarcat, în schimb, contexte în care pronumele personal de persoana a II-a singular sau verbul la aceeași persoană desemnează, prin transpoziție, subiectul enunțiator, locutorul:

(23) „*Tu*, om de la poalele muntelui Gutâi, ce *să* mai crezi?”
(www.graiul.ro, 16 februarie 2023)

(24) „E un sentiment absolut special *să ai* în față rafturi de cărți în limba română, *să le răsfoiești* și nimeni *să nu ți le ia* din mâini. Știam că e un privilegiu de care nu se pot bucura toți.” (www.libertatea.ro, 26 iulie 2023)

În exemplul (23), expresia „om de la poalele Gutâiului”, folosită apozitiv față de pronumele personal, are drept referent locutorul (editorialistul Gheorghe Pârja este născut în satul Desești, sat de la poalele muntelui Gutâi), idee pe care o întărește forma interogativ-retorică a enunțului și nuanța meditativă a acestuia.

În secvența citată la (24), autoarea articolului, jurnalista Alina Radu, directoarea unei publicații de investigație de la Chișinău, relatează, pe fondul luptelor din Odesa în contextul războiului ruso-ucrainean, experiența personală care o leagă de orașul amintit. Astfel, autoarea rememorează anii din perioada studenției, când cărțile în limba română, necesare pentru rafinarea limbajului unui viitor jurnalist, se găseau cu mare dificultate, doar în librăriile din Moscova, Kiev, Tașkent sau Tbilisi, localități din fostele colonii sovietice și obținerea lor, cu mare dificultate, era un prilej de reală bucurie.

Din perspectivă pragmatolingvistică, nu doar prezența enunțiatorului și a receptorului în text trădează subiectivitatea discursului, ci și *indexicalitatea spațială* și *temporală*, exprimată, în general, printr-un „sistem de demonstrative ce cuprind adverbe (*aici vs. acolo*) și adjective sau pronume demonstrative”, respectiv „adverbe temporale” sau „sintagme nominale sau prepoziționale, având în centru un substantiv care se referă la timp” (Costăchescu 2019: 133; 174; 191).

În următoarele situații, regăsim deictice spațiale exprimate atât prin adverbe, cât și prin sintagme nominale cu adjectiv demonstrativ: adverbul *aici* din exemplul (25) trimite la o fotografie care însoțește textul; sintagma *pe masa mea* din exemplul (26) este construită cu adjectivul demonstrativ *mea*. Adverbul *acolo* din ultimul exemplu menționat este folosit anaforic, însă nu pentru a indica locul, așa cum sugerează accepția comună a termenului, ci, reluând substantivul *viitorul* din enunțul precedent, primește sens temporal:

(25) „*Aici* treaba a fost simplă. Porunca pare a fi dată de Maradona.”
(www.libertatea.ro, 31 decembrie 2022)

(26) „Trecutul are pânza uitării peste el, prezentul ne privește în ochi și ne-a rămas viitorul.

Dar nici *acolo* nu-i prea multă siguranță, sau îmbiere la confort. *De o vreme mai lungă*, țin *pe masa mea* de scris o carte care-și aștepta lectura.”
(www.graiul.ro, 3 septembrie 2022)

(27) „Care *până acum* a avut un rol de luat în seamă în relațiile economice cu Rusia.” (www.graiul.ro, 1 septembrie 2022)

(28) „*Tocmai când încheiam acest text*, s-a dat știrea că Gazprom a oprit furnizarea de gaze naturale pentru Franța.” (www.graiul.ro, 1 septembrie 2022)

(29) „Pentru ca Ucraina să supraviețuiască iernii severe, să poată organiza o contraofensivă concludentă și să obțină victoria fără concesii (așa cum pretinde imensa majoritate a populației sale traumatizate de conflict), va fi nevoie ca *tot anul acesta* să confirme, multidimensional, miracolul „reinventării” unei conștiințe morale a Occidentului.” (www.libertatea.ro, 16 ianuarie 2023)

În exemplele (27) și (28) adverbele *acum* și *tocmai* + sintagma nominală demonstrativă *acest text* au rol deictic temporal, iar în exemplul (29) temporalitatea deictică se exprimă tot printr-o sintagmă nominală, *tot anul acesta*.

Alte situații în care expresiile indexicale temporale se construiesc cu substantive care denumesc unități de timp:

(30) „*În ultimele seri*, majoritatea televiziunilor s-au întrecut în a dezaproba declarațiile premierului maghiar Viktor Orban, la Școala de vară de la Tușnad-Băi. Apoi, comentariile au venit și din Europa și din America.” (www.graiul.ro, 30 iulie 2022)

(31) „*Până la ora la care scriu aceste rânduri*, niciun punct de vedere ferm, argumentat din partea liderilor politici români, de marcă.” (www.graiul.ro, 30 iulie 2022)

(32) „*La aproape un an* de la începutul invaziei rusești asupra Ucrainei, am consultat Eurobarometrul din 12 ianuarie 2023, pentru a vedea cum se poziționează opinia publică din statele-membre UE.” (www.libertatea.ro, 16 ianuarie 2023)

În exemplele (30) și (32) se observă și o relativizare a temporalității, redată prin folosirea adjectivului *ultimele* sau a adverbului *aproape*.

În afara indicilor de persoană, spațiu și timp, am întâlnit, e drept, în mică măsură în textele analizate până în acest moment, și *deixis social*:

(33) „*Domnilor*, trăim *în* alt timp istoric!” (www.graiul.ro, 1 august 2022)

Concluzii

Într-o primă etapă, am prezentat ipoteza cercetării noastre, și anume, existența mărcilor subiectivității în discursul jurnalistic. Apoi ne-am referit la constituirea corpusului, precizând că acesta cuprinde texte ale editorialelor din două publicații – una locală și una centrală, opțiunea pentru articolele editoriale fondându-se pe apartenența acestora la genurile de opinie, susceptibile de a fi purtătoare de subiectivitate, înțeleasă ca o trăsătură definitorie a limbajului, conform concepției lui Émile Benveniste (vezi 2000: 246-247), așa cum este definită, în sens restrâns, în DȘL (2001: 511), cu referire „numai la acei indici care introduc în enunț sentimentele și atitudinea subiectului vorbitor cu privire la conținutul enunțului”.

Astfel, am analizat texte din cotidienele *Graiul Maramureșului* și *Libertatea*, selecția acestora având drept criteriu referirile la războiul din Ucraina, eveniment care marchează societatea europeană de mai mult de un an și jumătate.

Analiza a constatat în identificarea în corpusul nostru a mărcilor deictice de persoană, spațiu și timp, ca expresie a subiectivității discursului jurnalistic. Am remarcat folosirea mult mai frecventă a deicticului *eu* cu forma sa de nominativ, respectiv cu cele de acuzativ (*m-*, *mă*) sau dativ (*mi*) în cotidianul local decât în publicația centrală. De asemenea, forma de persoană I plural a pronumelui personal, *noi*, este utilizată atât cu valoare inclusivă – locutorul + un grup de persoane din care face parte, cât și cu valența de plural al modestiei. Cât privește interlocutorul, deși nu este un partener real în discurs, ci mai degrabă un *co-enunțător*, în sensul pe care îl dă Antoine Culioli (*apud* Maingueneau 2007: 32) termenului, prezența acestuia se reflectă la nivel lingvistic în formele pronumelui de persoană a II-a plural – expresia politeții în limba română sau în formele verbale de aceeași persoană. Există în textele editorialiștilor și forme ale pronumelui personal de persoană a II-a singular, însă ele nu se referă la *co-enunțător*, ci au, de cele mai multe ori, valoare generică. Am remarcat, în plus, contexte în care pronumele personal de persoană a II-a singular sau verbul la aceeași persoană desemnează, prin transpoziție, subiectul enunțiator, locutorul. Mai puțin reprezentată este indexicalitatea spațială sau temporală, fapt explicabil prin proprietatea discursului jurnalistic de a se raporta mai ales la actualitate, considerată în timp sau spațiu, stând, deci, sub semnul lui *aici* și *acum* . În afara indicilor de persoană, spațiu și timp, am întâlnit, e drept, în mică măsură în textele analizate până în acest moment, și *deixis social* .

Așadar, ipoteza de cercetare se confirmă: prezența mărcilor deictice de persoană, spațiu sau timp în textele editorialelor ne permite să afirmăm că discursul jurnalistic și în special articolele de opinie cercetate sunt purtătoare de subiectivitate.

LISTĂ DE ABREVIERI

DAD: *Dictionnaire d'analyse du discours*, 2002

DȘL: *Dicționar de științe ale limbii*, 2001

NDEȘL: *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, 1996

BIBLIOGRAPHY

BENVENISTE, Émile, 2000, *Probleme de lingvistică generală*, volumul I, trad. de Lucia Magdalena Dumitru, București, Editura Teora.

BIDU-VRÂNCEANU, Angela, Cristina CĂLĂRAȘU, Liliana IONESCU-RUXĂNDIOIU, Mihaela MANCAȘ, Gabriela PANĂ DINDELEGAN, 2001, *Dicționar de științe ale limbii*, București, Editura NEMIRA.

COSTĂCHESCU, Adriana, 2019, *Pragmatica lingvistică. Teorii, debateri, exemple*, Iași, Institutul European.

DUCROT, Oswald, Jean-Marie SCHAEFFER, în colaborare cu Marielle ABROUX, Dominique BASSANO, Georges BOULAKIA, Michel de FORNEL, Philippe ROUSSIN, Tzvetan TODOROV, 1996, *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, traducere de Anca Măgureanu, Viorel Vișan, Marina Păunescu, București, Editura Babel.

MAINGUENEAU, Dominique, 2007, *Pragmatică pentru discursul literar*, trad. Raluca Balațchi, Iași, Institutul European.

ROȘCA, Luminița, 2004, *Producția textului jurnalistic*, Iași, Editura Polirom.

PSYCHOSOCIAL INTERVENTIONS FOR THE DIMINISHING OF THE INCIDENCE OF AGGRESSIVE DRIVING: A SELF-REGULATION AND AWARENESS APPROACH

Felicia Haidu

**PhD Student, „Ion Creangă” Pedagogical State
University, Chișinău, Moldova**

Abstract: Aggressive behavior in traffic poses a significant threat to road safety and the well-being of individuals. This article examines the psychosocial approach to tackling this issue by addressing the underlying causes of aggressive driving and proposing intervention strategies. The study delves into the theoretical foundations of anger, self-regulation of cognitions, and emotions, emphasizing their role in shaping aggressive behavior. The analysis highlights that stress, frustration, anonymity, and competitiveness contribute to aggressive driving tendencies. The consequences of such behavior encompass dangerous road incidents and negative psychological impacts. The psychosocial intervention strategies encompass psychoeducation, cognitive-behavioral techniques, emotion regulation, and experiential training. These strategies aim to enhance drivers' self-awareness, cognitive restructuring, emotion management, and problem-solving skills. Empirical evidence from studies indicates that these interventions effectively reduce aggressive driving incidents and anger levels among participants.

Keywords: hazardous driving, intervention, cognition, fury, self-adjustment

Contextul actual al comportamentului agresiv. Ipoteza și structura

În societatea modernă, traficul rutier este omniprezent și face parte din rutina zilnică a majorității indivizilor. Totuși, pe măsură ce densitatea traficului și presiunile cotidiene cresc, fenomenul comportamentului agresiv în trafic devine o problemă tot mai serioasă și alarmantă. Conducătorii auto se confruntă frecvent cu situații de stres, frustrare și iritare în trafic, iar aceste emoții negative pot culmina în manifestări de agresiune verbală sau chiar fizică. Aceste comportamente nu numai că pun în pericol siguranța rutieră, dar pot afecta și bunăstarea psihică a tuturor participanților la trafic.

În acest context, abordarea psihosocială devine o necesitate în vederea diminuării comportamentului agresiv în trafic. Ipoteza noastră de lucru susține că intervenția la nivelul parametrilor care guvernează furia, autoreglarea cognițiilor și gestionarea emoțiilor negative, împreună cu o conștientizare crescută a manifestărilor comportamentului agresiv în timpul șofatului, poate reprezenta o cale eficientă de contracarare a acestui fenomen nociv.

În următoarele secțiuni ale acestui articol, se vor explora în detaliu această ipoteză și modul în care abordarea psihosocială poate contribui la reducerea comportamentului agresiv în trafic. Se vor analiza cauzele profunde ale acestui comportament și se vor prezenta fundamente teoretice legate de furie, autoreglare a cognițiilor și gestionare a emoțiilor. De asemenea, vor fi explorate strategiile concrete de intervenție psihosocială și aduse în discuție rezultatele empirice ale studiilor de caz relevante.

Comportamentul Agresiv în Trafic: Cauze și Consecințe

Comportamentul agresiv în trafic reprezintă o problemă gravă cu impact semnificativ asupra siguranței rutiere și a sănătății psihice a participanților în trafic. Cauzele acestui comportament complex pot fi atribuite unei varietăți de factori, care interacționează adesea în mod sinergic pentru a alimenta reacțiile agresive în mediul rutier. Această agresivitate în trafic poate duce la reacții impulsive, cum ar fi depășirile riscante, schimbările bruște de bandă sau pornirile agresive. Aceste acțiuni puse în practică într-un mediu în care viteza și mișcarea sunt esențiale pot declanșa accidente grave și coliziuni, punând în pericol nu doar siguranța șoferilor agresivi, ci și pe cea a pasagerilor și pietonilor nevinovați. Comportamentul agresiv poate escalada rapid situațiile tensionate în trafic. Reacțiile agresive ale unui șofer pot provoca reacții similare din partea celorlalți participanți la trafic, generând un cerc vicios de escaladare a conflictelor.¹ De asemenea, agresiunea rutieră poate determina încălcarea deliberată a regulilor de circulație, cum ar fi trecerea pe roșu sau depășirea vitezei legale.²

Șofatul agresiv poate fi atribuit unui amalgam de factori declanșatori, care converg pentru a crea un cocktail de tensiune și impulsivitate în trafic. Unul dintre factorii principali care contribuie la apariția șofatului agresiv este stresul. Aglomerația în trafic, întârzierile, termenele limită și preocupările personale pot acumula o presiune considerabilă asupra șoferilor, transferându-i într-o stare de iritare și tensiune. Frustrarea este un alt factor important, provenind adesea din nevoia de a naviga prin traficul intens și imprevizibil, generând astfel un sentiment de imposibilitate de a controla propriul mediu.³

Anonimatul oferit de faptul că se află în spatele volanului, și nu în contact direct, poate alimenta și el comportamentul agresiv. Deoarece șoferii pot rămâne în mare măsură anonimi pentru ceilalți participanți în trafic, aceștia pot să-și exprime mai liber furia și nemulțumirea, fără a se simți obligați să-și mențină comportamentul în limite acceptabile. De asemenea, competitivitatea și dorința de a avea prioritate asupra celorlalți pot spori tendințele agresive, deoarece mulți șoferi consideră traficul ca pe o competiție pentru spațiu și timp.⁴

Efectele comportamentului agresiv în trafic sunt diverse și serioase. În primul rând, aceste reacții pot conduce la evenimente rutiere periculoase și coliziuni, punând în pericol siguranța șoferilor, pasagerilor și pietonilor. Șofatul agresiv poate amplifica situațiile tensionate, determinând o escaladare rapidă a conflictelor și riscul de încălcare a regulilor de circulație. Pe termen lung, implicarea în incidente rutiere sau asistarea la astfel de evenimente poate avea un impact negativ asupra sănătății psihice a participanților, provocând anxietate, traume și stres post-traumatic.⁵

Deși, de-a lungul anilor, în urma diverselor studii, s-a constatat o corelație între simptomele post-traumatice și rezultatele medicale în cazul subiecților cu leziuni multiple, trebuie subliniată importanța conștientizării consecințelor psihologice potențiale, nu doar pentru cei cu răni grave, ci și pentru cei care suferă leziuni minore sau chiar pentru cei fără răni evidente. Identificarea persoanelor cu riscuri de a dezvolta probleme psihologice pe termen lung după un accident rutier ar trebui să fie o prioritate. Persoanele care au suferit

¹ Heasman Brett, The 'ripple effect' of driving behaviour, London School of Economics, 2016, Jan.

² Deffenbacher JL, Filetti LB, Lynch RS, Dahlen ER, Oetting ER. Cognitive-behavioral treatment of high anger drivers. *Behav Res Ther*. 2002 Aug;40(8):895-910. doi: 10.1016/s0005-7967(01)00067-5. PMID: 12186353.

³ Levy, J.I., Buonocore, J.J. & von Stackelberg, K. Evaluation of the public health impacts of traffic congestion: a health risk assessment. *Environ Health* 9, 65 (2010). <https://doi.org/10.1186/1476-069X-9-65>

⁴ Ellison-Potter, Patricia & Bell, Paul & Deffenbacher, Jerry. (2006). The Effects of Trait Driving Anger, Anonymity, and Aggressive Stimuli on Aggressive Driving Behavior. *Journal of Applied Social Psychology*. 31. 431 - 443. 10.1111/j.1559-1816.2001.tb00204.x.

⁵ Lin W, Gong L, Xia M, Dai W. Prevalence of posttraumatic stress disorder among road traffic accident survivors: A PRISMA-compliant meta-analysis. *Medicine (Baltimore)*. 2018 Jan;97(3):e9693. doi: 10.1097/MD.00000000000009693. PMID: 29505023; PMCID: PMC5779792.

leziuni minore sau care nu au avut răni grave pot fi la risc redus, în special dacă au fost inconștienți pentru o perioadă scurtă de timp după accident. Cu toate acestea, amintirile inițiale traumatiche ale accidentului și semnele unei personalități vulnerabile pot indica dificultăți ulterioare. Multe dintre efectele psihosociale pot fi gestionate sau chiar prevenite.⁶ O inițiativă importantă ar putea fi furnizarea unor informații timpurii și discuții deschise despre starea emoțională, precum și metode de gestionare a simptomelor post-traumatice. În plus, monitorizarea stării psihologice de către medicii de familie și clinicieni specializați ar trebui să facă parte din procesul de îngrijire continuă.

Fundamente Teoretice: Furia, Autoreglarea Cognițiilor și Emoțiilor

Studiul agresivității umane a ajuns într-un punct în care este esențial un context cuprinzător. Această trecere în revistă examinează principalele teorii ale agresiunii, cuprinzând teoriile asocierii cognitive, învățării sociale, interacțiunii sociale, scenariului și transferului de excitație. Prin intermediul modelului general de agresiune (GAM), se dezbate faptul că procesele cognitive, afective și de excitație mijlocesc impactul factorilor situaționali și de personalitate asupra agresiunii⁷.

Personalitatea este percepută ca o colecție de structuri cognitive stabile pe care indivizii le folosesc pentru a-și interpreta mediul social și pentru a-și ghida acțiunile. Dincolo de organizarea informațiilor existente despre agresivitatea umană, această analiză, conform raționamentului GAM, oferă o perspectivă euristică, identificând cercetările necesare pentru a acoperi lacunele teoretice și sugerând căi pentru crearea și testarea intervențiilor menite să reducă agresivitatea.⁸

În manifestările sale cele mai extreme, agresiunea reprezintă o tragedie umană fără precedent. Perspectivile conform cărora atrocitățile celui de-al Doilea Război Mondial și ale Holocaustului ar fi declanșat o aversiune globală față de violență au fost iluzorii. De fapt, ratele omuciderilor au crescut în loc să scadă în mai multe națiuni industrializate, de la cel de-al Doilea Război Mondial încoace, Statele Unite fiind demne de remarcat în mod particular la acest capitol. În consecință, în ultimii ani s-a înregistrat un interes sporit pentru descoperirea cauzelor care stau la baza comportamentelor agresive umane.⁹ Au fost identificați unii dintre factorii care contribuie la creșterea violenței. De exemplu, disponibilitatea armelor de foc (O'Donnell, 1995), schimbările climatice (Anderson et al., 1997), violența împotriva copiilor în școli și case (Hyman, 1995; Straus, 2000) și expunerea extinsă la mass-media violentă (Bushman & Huesmann, 2001), toate acestea contribuie la nivelurile ridicate de agresivitate din societățile contemporane. Cercetările psihologice în curs de desfășurare au generat noi abordări promițătoare (de exemplu, Borduin, 1999), observații empirice noi (de exemplu, Baumeister et al., 1996; Bushman, 1995) și analize teoretice inovatoare (de exemplu, Eron et al., 1994; Geen & Donnerstein, 1998; Huesmann et al., 1996).

Teoria excitației și agresiunii oferă o perspectivă fascinantă asupra modului în care furia poate fi înțeleasă dintr-un unghi psihologic și fiziologic. Această teorie susține că furia nu este o senzație izolată, ci mai degrabă rezultatul acumulării unei excitații psihologice și

⁶ Mayou R, Bryant B, Duthie R. Psychiatric consequences of road traffic accidents. *BMJ*. 1993 Sep 11;307(6905):647-51. doi: 10.1136/bmj.307.6905.647. PMID: 8401049; PMCID: PMC1678958.

⁷ Shahsavarani, A. M., Noohi, S. (2015). 'Explaining the Bases and Fundamentals of Anger: A literature Review', *International Journal of Medical Reviews*, 1(4), pp. 143-149.

⁸ Allen, Johnie J; Anderson, Craig A; Bushman, Brad J. The General Aggression Model, *Current Opinion in Psychology*. Volume 19, 2018, Pg 75-80, ISSN 2352-250X, <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.03.034>. (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352250X17300830>)

⁹ Anderson, Craig & Bushman, Brad. (2002). Human Aggression. *Annual Review of Psychology*. 53. 27-51. 10.1146/annurev.psych.53.100901.135231.

fiziologice. Atunci când această excitație atinge un prag critic, se poate declanșa o reacție agresivă. Autoreglarea, în acest context, reprezintă o abilitate crucială de a gestiona și reduce această excitație, prevenind astfel escaladarea furiei în comportamente distructive.¹⁰ Conform acestei teorii, excitația psihologică și fiziologică se acumulează în răspuns la diverse stimuli sau evenimente stresante. Această excitație poate include tensiuni cognitive, sentimente de frustrare și chiar reacții hormonale și neurologice. Atunci când această excitație atinge un nivel critic, individul se află într-o stare de "supraexcitație", în care poate fi mai puțin capabil să reglementeze răspunsurile emoționale și comportamentale.¹¹

În contextul comportamentului agresiv în trafic, exemplul clasic al acestei teorii poate fi observat în situațiile de trafic tensionate. Aglomerația, întârzierile sau comportamentele neadekvate ale altor șoferi pot contribui la acumularea de excitație. Dacă această excitație nu este gestionată, poate duce la manifestări de furie și comportamente agresive, cum ar fi claxoane puternice sau gesturi obscene.

Autoreglarea reprezintă cheia în prevenirea escaladării furiei în comportamente distructive. Aceasta implică capacitatea de a recunoaște și evalua nivelul de excitație acumulată, precum și de a aplica tehnici pentru a o reduce. Aceste tehnici pot include respirația profundă, focalizarea atenției, analiza rațională a situației și chiar tehnici de relaxare. Prin gestionarea excitației, individul poate evita reacțiile impulsive și poate alege răspunsuri mai constructive și empaticе în fața provocărilor.¹² Implementarea strategiilor de autoreglare, gestionare a stresului și conștientizare a comportamentului poate contribui semnificativ la diminuarea comportamentului agresiv în trafic. Prin dezvoltarea acestor abilități, conducătorii auto pot contribui la crearea unui mediu rutier mai sigur și mai empatic, reducând riscul de incidente și promovând o conduită responsabilă. Există o serie de tehnici și strategii care pot fi folosite pentru a ajuta la controlarea furiei și la manifestarea reacțiilor într-un mod mai calm și rațional.

Înțelegerea factorilor declanșatori ai furiei, cum ar fi traficul dens sau întârzierile, poate ajuta conducătorii auto să identifice momentele în care furia se acumulează. Această recunoaștere inițială este esențială pentru aplicarea tehnicilor de autoreglare. Conducătorii auto pot învăța să numere până la zece sau să folosească fraze calme atunci când simt că furia începe să crească. Aceasta le oferă timp să se calmeze și să-și regleze reacțiile impulsive. Respirația profundă poate fi un instrument eficient în reducerea tensiunii și a furiei. Șoferii pot învăța să respire adânc și să-și concentreze atenția asupra respirației pentru a calma sistemul nervos.

Gestionarea Stresului: Evitarea zonelor aglomerate și a rutelor cunoscute pentru traficul lent poate reduce nivelul de stres asociat condusului. Planificarea itinerariilor în avans poate ajuta la evitarea situațiilor tensionate. Ascultarea muzicii relaxante sau a unor podcast-uri pozitive poate contribui la diminuarea stresului în timpul șofatului. Aceasta poate crea un mediu mai plăcut și mai calm în mașină.

Conștientizarea Propriului Comportament: Șoferii pot ține un jurnal în care notează situațiile de trafic care i-au provocat furie sau stres. Acest exercițiu îi ajută să observe

¹⁰ Tonnaer, F. M. C. L. (2018). Aggression and Impulsivity: Two of a kind ? Theory, provocation paradigms and neurocorrelates of aggression and impulsivity in a forensic population. [Doctoral Thesis, Maastricht University]. Maastricht University. <https://doi.org/10.26481/dis.20181220ft>

¹¹ Idem 9

¹² Wyman PA, Cross W, Hendricks Brown C, Yu Q, Tu X, Eberly S. Intervention to strengthen emotional self-regulation in children with emerging mental health problems: proximal impact on school behavior. *J Abnorm Child Psychol.* 2010 Jul;38(5):707-20. doi: 10.1007/s10802-010-9398-x. PMID: 20180009; PMCID: PMC2880630.

modelele de comportament și să identifice zonele în care pot interveni. După fiecare călătorie, șoferii pot alocă timp pentru a reflecta asupra propriului comportament. Aceasta poate implica autoevaluarea reacțiilor emoționale și identificarea locurilor în care ar putea fi îmbunătățite.

Totuși, relevanța programelor de intervenție în reducerea șofatului riscant este susținută de constatarea consecințelor grave ale acestor comportamente în trafic și de creșterea incidenței evenimentelor neplăcute. Acest fapt evidențiază importanța abordării și soluționării acestei probleme prin programe de intervenție adecvate.

Desfășurarea unui program psihosocial de intervenție pentru reducerea comportamentului agresiv al conducătorilor auto în trafic implică utilizarea unui set de metode și tehnici specifice, bazate pe abordările Analizei Tranzacționale (AT) și Terapiei Cognitiv-Comportamentale (TCC).

Analiza tranzacțională se concentrează pe înțelegerea interacțiunilor și relațiilor unei persoane prin intermediul conceptelor de părinte, adult și copil în stările de ego. Această abordare vizează dezvoltarea autonomiei și a stării adulte pentru a gestiona mai bine comportamentele. Prin identificarea și schimbarea stărilor de ego, se poate contribui la o comunicare mai eficientă și la evitarea comportamentelor agresive în trafic.

Analiza Tranzacțională este o abordare terapeutică care se concentrează pe relații și interacțiuni. În contextul programului, AT este folosită pentru a ajuta conducătorii auto să înțeleagă și să își regleze stările de ego în interacțiunile rutiere și pentru a promova schimbările pozitive de comportament.

Argumente pentru Utilizarea Analizei Tranzacționale:

1. Înțelegerea Interacțiunilor: AT permite conducătorilor auto să înțeleagă modul în care comunicarea și relațiile cu ceilalți participanți la trafic influențează comportamentul și emoțiile lor.

2. Consolidarea Stării de Ego a Adulților: Prin identificarea și consolidarea stării de ego a adulților, conducătorii auto pot lua decizii mai raționale și pot evita reacțiile impulsive generate de stările de ego ale copilului sau părintelui.

3. Îmbunătățirea Comunicării: AT ajută conducătorii auto să dezvolte abilități de comunicare mai eficiente, ceea ce poate contribui la reducerea tensiunii și a conflictelor în trafic.

Pe de altă parte, terapia cognitiv-comportamentală (TCC) se concentrează pe identificarea și modificarea modelelor de gândire dezadaptative care duc la comportamente negative. Abordarea TCC își propune să schimbe atitudinile și convingerile negative ale șoferilor pentru a îmbunătăți comportamentele lor în trafic și pentru a reduce reacțiile agresive.

TCC este utilizată pentru a modifica gândurile și atitudinile conducătorilor auto în legătură cu comportamentele agresive în trafic. Această abordare se concentrează pe schimbarea cognițiilor și comportamentelor dezadaptative pentru a îmbunătăți atitudinea și starea emoțională a participanților.

Argumente pentru Utilizarea Terapiei Cognitiv-Comportamentale:

1. Schimbarea Gândirii Distorsionate: TCC îi ajută pe conducători să identifice și să modifice gândurile automate negative care alimentează comportamentele agresive și să le înlocuiască cu gânduri mai echilibrate și realiste.

2. Creșterea Autoeficacității: Prin dezvoltarea abilităților de a face față situațiilor stresante în mod mai eficient, conducătorii auto își pot crește încrederea în abilitățile lor de a gestiona situații provocatoare.

3. Schimbarea Atitudinii: TCC și TCP vizează modificarea atitudinilor și convingerilor care susțin comportamentele agresive, promovând înțelegerea consecințelor negative ale acestor comportamente.

Terapia de **Grup** în Contextul Analizei Tranzacționale și TCC:

Utilizarea terapiei de grup în cadrul analizei tranzacționale și TCC oferă avantaje suplimentare prin interacțiunea cu alți participanți și dezvoltarea unui mediu de susținere și învățare colectivă.

Argumente pentru Utilizarea Terapiei de Grup:

1. Explorare și Înțelegere Colectivă: Participanții pot împărtăși experiențele și învățăturile lor, contribuind la o mai bună înțelegere a propriilor lor modele de gândire și comportament.

2. Susținere și Empatie: Grupul oferă un mediu sigur și empatic în care membrii se pot susține reciproc, împărtășind resurse și strategii pentru gestionarea comportamentului agresiv.

3. Diversitate și Perspectivă: Interacțiunea cu membrii grupului oferă o perspectivă diversificată asupra situațiilor și soluțiilor, încurajând schimbarea și creșterea personală.

Aceste două abordări pot fi integrate într-un program complex de intervenție, astfel încât să se abordeze atât aspectele emoționale, cât și cele cognitive ale comportamentului agresiv în trafic. Terapia de grup poate oferi un mediu sigur pentru explorarea și schimbarea acestor aspecte, permițând participanților să se sprijine reciproc în procesul de dezvoltare personală și schimbare comportamentală.

Prelucrarea statistică corectă și interpretarea rezultatelor sunt esențiale pentru a valida ipoteza de lucru și pentru a demonstra eficacitatea intervenției psihosociale în reducerea comportamentului agresiv al conducătorilor auto în trafic. În vederea testării ipotezei conform căreia intervenția psihosocială poate reduce manifestările de comportament agresiv în trafic ale conducătorilor auto, prin reglarea nivelului de furie, controlul cognițiilor și emoțiilor negative și creșterea conștientizării cu privire la conduita agresivă, riscantă și periculoasă, s-au efectuat analize statistice asupra datelor obținute din selecționarea grupurilor experimentale GC (grupul de control) și GE (grupul experimental).

Pentru a evalua eficacitatea programului psihosocial de intervenție în reducerea comportamentului agresiv în trafic al șoferilor, s-au realizat analize de covarianță (ANCOVA), atât pentru conduita generală periculoasă, cât și pentru fiecare dintre cele trei aspecte ale șofatului agresiv: conduita agresivă, conduita riscantă și gestionarea cognițiilor/emoțiilor negative asociate conducerii periculoase. Rezultatele obținute vor fi prezentate mai jos.

În cadrul studiului, s-a analizat comportamentul agresiv în trafic al conducătorilor auto folosind două grupuri: un grup experimental (GE/test) și un grup de control (GC/retest). Scopul a fost să determinăm dacă intervenția psihosocială a avut un impact semnificativ asupra comportamentului agresiv în trafic. Inițial, s-au comparat cele două grupuri pentru a verifica dacă există diferențe semnificative înainte de intervenție. Pentru aceasta, a fost utilizat testul Kolmogorov-Smirnov Z pentru a evalua dacă scorurile din cele două grupuri se încadrează într-o distribuție normală. Rezultatele au arătat că ambele grupuri au deviat semnificativ de la distribuția normală.

Având în vedere această deviere, s-a optat pentru a utiliza testul non-parametric Mann-Whitney U pentru a compara cele două grupuri. Tabelul 1.1 detaliază rezultatele acestui test, evidențiind valorile minime, maxime, mediana și media scorurilor pentru fiecare grup, alături de alte măsurători relevante. În urma analizei, am constatat că participanții din grupul

experimental (GE/test) au înregistrat în medie un nivel puțin mai ridicat de conducere agresivă în trafic la pretestare, comparativ cu grupul de control (GC/test).

Tabelul 1.1. Testul Mann-Whitney U pentru testarea diferențelor dintre loturi în pretest, în ceea ce privește șofatul agresiv

Lot		in	ax	ediana M	edia M	D	dia rangurilor Me	ann-Whitney U M		
Exper imental	0		5	7	.60	.3401	2	34.8	66.000	5.876
Contr ol	0			8	.24	.4314	8	66.1		

Totuși, diferențele între cele două grupuri nu au fost semnificative statistic, așa cum ne-au arătat rezultatele testului Mann-Whitney U ($z = -5,876$, $p = 0,089$). Aceasta sugerează că în stadiul inițial al studiului, intervenția psihosocială nu a avut încă un efect semnificativ în diminuarea comportamentului agresiv în trafic. Mai multe informații și o reprezentare vizuală a acestor date sunt disponibile în figura 1.1.

Figura 1.1. Mediile scorurilor la variabila șofat agresiv din GC și GE – test conform indicatorului DULA

Analizând reprezentarea grafică a mediilor obținute de grupurile GC și GE în etapa de pretestare, observăm că nu există diferențe semnificative între acestea. Această constatare sugerează că cele două loturi de cercetare sunt omogene în ceea ce privește variabila analizată. În continuare, ne vom concentra pe rezultatele medii obținute de subiecții din grupul experimental în cele două loturi pentru variabila cognițiile/emoțiile negative. Astfel, avem următoarele date: pentru grupul GC/test, media (M1) este de 8,24, iar deviația standard (SD) este de 0,43. În schimb, pentru grupul GE/test, media (M2) este de 7,6, iar deviația standard (SD) este de 1,34.

În continuare s-a testat eficiența programului de intervenție psihosocială asupra variabilei "șofat agresiv" prin compararea celor două loturi după intervenție (posttest), ținând cont de diferențele inițiale dintre ele în pretest. Deși distribuția scorurilor pentru subscala "șofat agresiv" nu se încadrează într-o distribuție normală în ambele loturi, vom utiliza analiza de covarianță (ANCOVA) ca metodă statistică. Chiar dacă distribuția scorurilor pentru subscala "șofat agresiv" nu respectă distribuția normală în lotul experimental, ANCOVA este o metodă rezistentă la încălcarea asumției de normalitate a distribuțiilor, motiv pentru care o utilizăm în studiul nostru.

ANCOVA este folosit pentru a compara o variabilă în mai multe populații, având în vedere alte variabile. Deoarece comportamentul agresiv în trafic are multiple aspecte, am recurs la această metodă în etapa ulterioară a experimentului nostru. ANCOVA are rolul de a reduce eroarea experimentală, însă implică și o regresie liniară multiplă (regresie statistică) în rezultatele analizei. În cercetare, controlarea surselor de eroare experimentală este crucială, deoarece acestea pot distorsiona rezultatele și ne pot îndepărta de schimbările autentice pe care le căutăm. Eroarea experimentală reprezintă abaterile rezultatelor față de valoarea reală a magnitudinii studiate. Analiza covarianței reprezintă o metodă prin care se înlătură variabilitatea inițială care apare în variabila studiată.

Tabelul 1.2. ANCOVA - diferențe statistice comparate (GE/retest GC/retest) privind variabila șofat agresiv

Efect	Su ma pătratelor	f	Media pătratelor		p	Eta pătrat parțial (Mărimea efectului)
Model	27. 116 ^a		13.558	.123	.048	0.060
Constanța	10 9.172		109.172	5.146	.000	0.206
Șofat agresiv PRETEST	0.0 76		0.076	.018	.895	0.001
Lot Șofat agresiv POSTTEST	25. 311		25.311	.830	.018	0.057
Eroare	42 1.124	7	4.341			
Total	72 38.000	00				

a. R Squared = 0.060 (Adjusted R Squared = 0.041)

După intervenția psihosocială, mediile celor două loturi în posttest, ajustate pentru diferența dintre mediile pretest, sunt de 6.711 pentru lotul experimental (GE/retest) și de 8.769 pentru lotul de control (GC/retest). Se remarcă diferențe semnificative statistic între rezultatele lotului experimental și cel de control ($F(1, 97) = 5.830, p = 0.018$): participanții din lotul experimental au obținut în medie scoruri mai mici decât cei din lotul de control. De asemenea, se constată că lotul din care fac parte participanții explică 5,3% din variabilitatea scorurilor pentru variabila "șofat agresiv," iar mărimea efectului este una scăzută (eta pătrat parțial = 0.057). Aceste rezultate sugerează că intervenția psihosocială a avut un impact pozitiv în reducerea comportamentului agresiv în trafic la participanții din lotul experimental în comparație cu cei din lotul de control. Cu toate că diferența în scoruri nu este foarte mare, este semnificativă din punct de vedere statistic și indică o schimbare în direcția dorită în ceea ce privește comportamentul agresiv în trafic.

Figura 1.2. Mediile scorurilor la variabila șofat agresiv din GC și GE – retest conform indicatorului DULA

Analiza dezvăluie diferențe semnificative între rezultatele lotului experimental și cele ale lotului de control. Participanții din lotul experimental au obținut scoruri mai scăzute în comparație cu cei din lotul de control, indicând o scădere în comportamentul agresiv legat de conducerea auto. Cu toate acestea, mărimea efectului este redusă, ceea ce înseamnă că doar o parte mică din variabilitatea scorurilor la variabila "șofat agresiv" poate fi atribuită intervenției.

În consecință, programul de intervenție a avut un impact pozitiv în reducerea comportamentului asociat cu șofatul agresiv. Cu toate acestea, este important de remarcat că mărimea efectului este limitată și că lotul de participanți explică doar o parte mică din variabilitatea observată la variabila în cauză. Astfel, se poate considera necesară dezvoltarea unor intervenții suplimentare care să se concentreze pe variabilele asociate șofatului agresiv, prezentate în cadrul experimentului de constatare din capitolul 2 al cercetării. Aceste

intervenții ar putea contribui la obținerea unei scăderi mai semnificative și mai durabile a comportamentelor de șofat agresiv.

Programul de intervenție psihosocială s-a dovedit eficient în atingerea obiectivelor sale de dezvoltare a capacităților de autoreglare a cognițiilor și emoțiilor negative, precum și de conștientizare a comportamentului agresiv în timpul șofatului, cu scopul de a diminua manifestările agresive în trafic printre conducătorii auto. Ipoteza inițială a fost confirmată în cadrul experimentului formativ, demonstrând că intervenția psihosocială axată pe reglarea cognițiilor și a emoțiilor negative, împreună cu conștientizarea comportamentului agresiv în trafic, are un impact semnificativ în reducerea manifestărilor de agresiune din partea șoferilor. De asemenea, programul a contribuit la conștientizarea responsabilității șoferilor în gestionarea nivelului de reactivitate în situațiile tensionate din trafic. Prin intermediul restructurării cognitive și analizei emoționale, programul a facilitat dobândirea unui nou nivel de reactivitate și de comportament în trafic, în special în situațiile care pot genera furie.

În ansamblu, rezultatele indică faptul că intervenția psihosocială a avut un impact pozitiv în reducerea comportamentului agresiv în trafic și în promovarea unei atitudini mai responsabile și conștiente în rândul șoferilor.

BIBLIOGRAPHY

1. Heasman Brett, The 'ripple effect' of driving behaviour, London School of Economics, 2016, Jan.
2. Deffenbacher JL, Filetti LB, Lynch RS, Dahlen ER, Oetting ER. Cognitive-behavioral treatment of high anger drivers. *Behav Res Ther.* 2002 Aug;40(8):895-910. doi: 10.1016/s0005-7967(01)00067-5. PMID: 12186353.
3. Levy, J.I., Buonocore, J.J. & von Stackelberg, K. Evaluation of the public health impacts of traffic congestion: a health risk assessment. *Environ Health* 9, 65 (2010). <https://doi.org/10.1186/1476-069X-9-65>
4. Ellison-Potter, Patricia & Bell, Paul & Deffenbacher, Jerry. (2006). The Effects of Trait Driving Anger, Anonymity, and Aggressive Stimuli on Aggressive Driving Behavior. *Journal of Applied Social Psychology.* 31. 431 - 443. 10.1111/j.1559-1816.2001.tb00204.x.
5. Lin W, Gong L, Xia M, Dai W. Prevalence of posttraumatic stress disorder among road traffic accident survivors: A PRISMA-compliant meta-analysis. *Medicine (Baltimore).* 2018 Jan;97(3):e9693. doi: 10.1097/MD.00000000000009693. PMID: 29505023; PMCID: PMC5779792.
6. Mayou R, Bryant B, Duthie R. Psychiatric consequences of road traffic accidents. *BMJ.* 1993 Sep 11;307(6905):647-51. doi: 10.1136/bmj.307.6905.647. PMID: 8401049; PMCID: PMC1678958.
7. Shahsavarani, A. M., Noohi, S. (2015). 'Explaining the Bases and Fundamentals of Anger: A literature Review', *International Journal of Medical Reviews*, 1(4), pp. 143-149.
8. Allen, Johnie J; Anderson, Craig A; Bushman, Brad J. The General Aggression Model, *Current Opinion in Psychology.* Volume 19, 2018, Pg 75-80, ISSN 2352-250X, <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.03.034>. (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352250X17300830>)
9. Anderson, Craig & Bushman, Brad. (2002). Human Aggression. *Annual Review of Psychology.* 53. 27-51. 10.1146/annurev.psych.53.100901.135231.
10. Tonnaer, F. M. C. L. (2018). Aggression and Impulsivity: Two of a kind ? Theory, provocation paradigms and neurocorrelates of aggression and impulsivity in a forensic population. [Doctoral Thesis, Maastricht University]. Maastricht University. <https://doi.org/10.26481/dis.20181220ft>
11. Idem 9
12. Wyman PA, Cross W, Hendricks Brown C, Yu Q, Tu X, Eberly S. Intervention to strengthen emotional self-regulation in children with emerging mental health problems: proximal impact on school behavior. *J Abnorm Child Psychol.* 2010 Jul;38(5):707-20. doi: 10.1007/s10802-010-9398-x. PMID: 20180009; PMCID: PMC2880630.

EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE EDUCATIONAL ACT

Ursu Miluța

**PhD Student, „Ion Creangă” State Pedagogical
University of Chișinău**

Abstract: "Emotional intelligence represents the ability to identify, evaluate and control one's own emotions as well as those of the people around. This type of intelligence resides in the ability to know and understand yourself and to know and understand others. Emotional intelligence is related to concepts such as love, empathy, spirituality, and is not related to the intelligence quotient that we all know - IQ." (3, p. 5) In a single phrase, emotional intelligence is the ability to identify, understand and manage moods and feelings - both our own and those of others.

Keywords: emotional intelligence, emotional education, early education, emotional regulation.

Se spune că domeniul de studiu al Inteligenței Emoționale este aproape nou și în continuă expansiune. Acest subiect a declanșat dispute dar și un interes enorm în lumea științifică, dar și în mass-media.

Rădacinile EI sunt vechi, de circa 5000 de ani, putând fi găsite în Bhagavad-Gita. Acum 2000 de ani, Platon afirma „toată învățarea are o bază emoțională” (Gowri, S.U&Keerthi, 2010).

Una din componentele inteligenței emoționale, autocontrolul este surprinsă de Aristotel în lucrarea sa cu titlul „*Etica nicomahică*” în citatul „*Oricine poate deveni furios – acest lucru este ușor. Dar să te înfurii pe omul potrivit, în măsura potrivită, la momentul potrivit, pentru motivul potrivit și în cel mai potrivit mod – acest lucru nu este deloc ușor*”. Se spune că, inteligența emoțională ar avea vârsta timpului. În anii '20, psihologul de origine americană Edward Thorndike vorbea despre „*inteligență socială*” iar în anii, '40 Wechsler insista asupra inteligenței generale. Se pune un mare accent pe capacitățile „*afective*”, pe „*inteligența socială și emoțională*”, care, conform lui, este importantă în formarea unei imagini complete.

După o perioadă de timp, David Wechsler, „*unul dintre părinții testelor de IQ*”, atestă importanța „*factorilor emoționali*” (Stein și Book, 2016). El își susține ideile într-un ziar mai puțin amintit, fiind un susținător al includerii „*aspectelor non – intelectuale ale inteligenței generale*” în toate măsurătorile complete. Datorită faptului că acești factori nu s-au bucurat de importanța cuvenită la momentul respective, nu au fost „*incluși în testele IQ ale lui Weschler*” (Stein și Book, 2016). În anul 1948 cercetatorul R.V.Leeper promova „*gândul educațional*” făcând legătura cu „*gândul logic*”.

În ultimii 30 de ani, un număr restrâns de psihologi au continuat pe acest trend. O excepție de la regulă, a făcut-o Albert Ellis, în anul 1955, cunoscută sub numele de „*terapia relațional-emoțională*”. Aceasta se baza pe concepția că „*oamenii trebuie să învețe să-și examineze emoțiile într-o manieră logică*”. (Stein și Book, 2016) Conform lui Stein și Book, Dr Reuven Bar-On a avut una dintre cele întâi constatări cu privire la inteligența emoțională, în anul 1980. Bar-On a numit „*coeficientul emoțional*” (EQ) și a creat un instrument care să

măsoare aptitudinile „*cognitive și raționale*” (Stein și Book, 2016). Despre existența unor „*inteligențe multiple*” a scris în 1983, Howard Gardner.

În 1990 Conceptul de inteligență emoțională a apărut într-un articol publicat de Salovey și John Mayer, dar prima carte tradusă în peste 30 limbi, a fost publicată în 1995 de Daniel Goleman. Emotional Intelligence - Inteligența Emoțională a devenit rapid una dintre cele mai citite și apreciate cărți.

Definiția cea mai acceptată a IE este „*abilitatea de a monitoriza emoțiile proprii și ale celorlalți, de a le discrimina și de a folosi informațiile pentru a-și ghida gândirea și acțiunea*” (Salovey & Mayer, 1990, p.189).

Inteligența Emoțională reprezintă un amestec a diferitelor competențe ce pot fi activate și dezvoltate (Salovey & Mayer, 1990).

Gândirea și comportamentul conform lui Salovey sunt ghidate de IE.

Norbert Sillamy definește inteligența ca „*fiind aptitudinea de a înțelege relațiile care există între elementele unei situații și de a te adapta astfel încât să-ți realizezi propriile scopuri*” (1996, Dictionar de psihologie, pag 161)

Mayer și Salovey (1990) actualizează definiția dată inteligenței emoționale, astfel, într-una dintre primele noastre definiții, considerăm inteligența emoțională ca fiind „*capacitatea de a controla propriile sentimente și sentimentele celorlalți, capacitatea de a face diferența dintre ele, precum și folosirea acestor informații pentru ghidarea propriului mod de gândire și a propriilor acțiuni*” (Salovey, P, Mayer, J, D, 1990).

În anul 1990, Peter Salovey de la Universitatea din Yale și John (Jack) Mayer de la Universitatea din New Hampshire au inițiat programe de cercetare experimentale și au definit în mod formal termenul de „*inteligență emoțională*”. Continuând în aceeași direcție cu profesorul Gardner și dezvoltând conceptele propuse de acesta, Salovey și Mayer împreună cu David Caruso au elaborat un alt test de evaluare emoțională. (Mayer et al, 2016).

„*Inteligența emoțională reprezintă aptitudinea de a identifica, evalua și controla propriile emoții dar și pe cele ale persoanelor din jur. Acest tip de inteligență rezidă din capacitatea de a te cunoaște și înțelege pe tine și de a-i cunoaște și înțelege pe ceilalți. Inteligență emoțională este legată de concepte precum iubire, empatie, spiritualitate, și nu are legătură cu coeficientul de inteligență pe care îl știm cu toții - IQ.*” (3, p. 5) Într-o singură frază, inteligența emoțională este abilitatea de a identifica, înțelege și gestiona stări și sentimente - atât pe ale noastre, cât și pe ale altora.

După Goleman (1995) cele mai importante dimensiuni ale IE sunt: cunoașterea emoțiilor, înțelegerea și reglarea lor.

Potrivit lui Mayer, Salovey și Caruso (2004), între inteligența emoțională și inteligența generală trebuie să existe o corelație modestă. Cu toate acestea majoritatea studiilor au arătat corelații scăzute cu inteligența generală și corelații modeste chiar puternice cu măsurile de personalitate. Primele teste, instrumentele de măsurare au avut la bază chestionarul de auto-raportare. Acestea evaluând o serie de caracteristici ca: răbdarea, relații bune, stresul.

Scala de Inteligență multifactor, bazată pe mulți ani de cercetare reprezintă măsura inițială a capacității IE (MEIS; Mayer & Salovey, 1999).

O măsură mai complexă apare mai târziu și este numită Mayer- Salovey-Caruso Emoțional Intelligence Test (MUSCEIT; revizuit în Mayer, Salovey & Caruso & Sitarenios, 2003), care reușește să rezolve în mare parte problemele precedente.

MUSCEIT testează abilitățile emoționale mai mult decât trăsăturile de personalitate.

Ani la rând cercetarile în domeniu au încercat a dovedi sau infirma importanța sentimentelor și emoțiilor în viața de zi cu zi.

Dezvoltarea Inteligenței Emoționale începe de la naștere și durează pe tot parcursul vieții. Influența mediului este cea care poate dezvolta sau diminua IE (Houtmeyers, 2004; Shapiro, 2000; Sullivan, 1999).

Dezvoltarea inteligenței emoționale a unui adult depinde de măsura în care persoana își dezvoltă abilitățile de educație socială dobândite în copilărie.

Inteligența emoțională cuprinde atât domeniul inteligenței cât și cel al emoțiilor, acestea din urmă fiind surse care ne ajută să navigăm în domeniul social.

Ramurile inteligenței emoționale

- perceperea / identificarea emoțiilor- capacitatea de a recunoaște și identifica propriile emoții, de a descifra emoții în imagini, chipuri și voci;
 - folosirea / utilizarea emoțiilor- capacitatea de a valorifica emoțiile prin facilitarea diferite activități de cunoaștere;
 - înțelegerea emoțiilor-capacitatea de a înțelege limbajul emoțional, abilitatea de a fi sensibil atunci când există variații usoare dintre emoții;
 - gestionarea/reglarea emoțiilor- capacitatea de reglare emoțională.
- Persoanele inteligente emoțional reușesc să-și stăpânească supărarea pentru a-și atinge obiectivele propuse.

Cele patru ramuri descrise mai sus nu pot exista în afara contextului social în care operează Modelului tripartit al EI (vezi Mikolajczak, Petrides, Coumans și Luminet, în presă), postulează trei niveluri de EI - cunoștințe, abilități și trăsături.

Walden (1999) studiind categoria de copii preșcolari, au ajuns la concluzia că cei care manifestă emoții negative sunt cei care au avut parte de atitudini negative. Copiii care reușesc să-și domine manifestările în condiții de stres, care leagă relații de lungă durată cu prieteni și au succes la școală sunt cei care pun în practică eficient emoțiile (Elias & Weisberg, 2000).

Educația este cea care vine în sprijinul inteligenței emoționale. Mediul educațional, sprijină dezvoltarea abilități de bază ale copiilor, ajutându-i astfel să facă față problemelor care apar (Elias & Weisberg, 2000). Elias și colab.,1997; Payton și colab., 2000). Pe bună dreptate, grădinița și primii ani de școlarizare sunt etape fundamentale ale nivelului social și emoțional de achiziție a unui individ.

Competența emoțională se referă la capacitatea copilului de a recunoaște, înțelege și regla emoții, precum și capacitatea de a înțelege emoțiile celorlalți. (Goleman, 2008)

Competența socială se referă la capacitatea copilului de a forma relații funcționale cu copiii și adulții din viața lor. (Catrinel, Kallay, 2008)

Conform cercetărilor statistice, competență emoțională este de două ori mai importantă decât abilitățile tehnice sau intelectuale. Dezvoltarea inteligenței emoționale reprezintă înțelegerea și gestionarea emoțiilor pentru a crea relații armonioase cu cei din jur, de aceea este foarte important să dezvoltăm de la etape timpurii această latură a copilului

Multe din programele școlare susțin abilitățile mentale în mai mare măsură decât IE. Cu toate acestea, la fel de utilă este și dezvoltarea IE, atât pentru copii cât și pentru adulți. Sucesul academic crește considerabil și relațiile sociale se sudează atunci când sunt dobândite abilități de inteligență emoțională. Problemele de disciplină se reduc la maximum (Stone-McCown, Freedman, Jensen & Rideout, 1997).

Cercetarea diferitelor modele ale relațiilor de atașament care vizează schelele de dezvoltare a copilului preșcolar rezează o preocupare tot mai mare în domeniul cercetării(de exemplu, Bates, Maslin și Frankel, 1985; Suess, Grossman și Sroufe,1992). Aceste cercetări se concentrează pe relația părinte – copil, teoreticienii făcând referire la „figura de

atașament” care reface rolul tuturor relațiilor semnificative (de exemplu Bowlby, 1998a, 1988b).

O importantă parte a teoriei atașamentului îi aparține lui Freud, iar când o parte din punctele lui de vedere psihanalitice s-au aflat în pericol fiind pe punctul de a fi date la o parte, salvarea a venit de la John Bowlby, care le-a salvat, interpretându-le într-o nouă lumină-entologică și evolutivă (Ainsworth, Belhar, Waters, & Wall, 1978).

Conceptul de IE dezvoltat de Mayer și Salovey explică importanța emoțiilor. Diferiți cercetători: Finley, Pettinger, Rutherford și Timmes, 2000; Gore, 2000; Kolb și Weede, 2001; VaN Kuyk, 1999, Bennet și Kinglt (1996), Bruno, Englund și Chambliss (2002) și Ginspan, Hemphill și Nowichi (2003), au realizat diferite studii despre dezvoltarea inteligenței emoționale prin educație, concluzionând că astfel de programe sunt benefice și au ca rezultat copii cu nivel emotional mult mai ridicat.

Conform lui Gore (2000) Schultle- Vicent (2003), primii care observă cu ușurință diferențele, imediat după finalizarea programului de educație a IE sunt profesorii.

Abilitățile emoționale ale copilului pot fi îmbunătățite folosind antrenament specific legat de emoții. Diferitele programe utilizate în școli au rezultate pozitive. Bierman și colaboratorii (2010) au studiat Fast Track PATHS (Promovarea strategiilor de gândire alternativă), program care învață autocontrolul, conștientizarea și înțelegerea emoțiilor și are ca rezultat, reducerea comportamentului agresiv.

Webster, Strathon și Herman (2010) au studiat programe bazate pe teoria cognitive-socială, ca Incredible Years Series și Strong Kids, găsind îmbunătățiri în abilitățile de rezolvare.

Studiile arătau că IQ-ul unei persoane erau relevante pentru capacitățile sale intelectuale, dar inteligența emoțională a venit rapid din urmă și a răsturnat acest mit. Multe persoane cu IQ ridicat sunt ajunse sau chiar depășite de altele cu un coeficient mai scăzut, în plan profesional.

Aici apar următoarele întrebări:

- De ce unii oameni cu IQ ridicat au eșecuri, de ce eșuează?
- De ce unele persoane cu IQ mediu sau scăzut reușesc în tot ceea ce-și propun?

Pentru aceste două întrebări nu poate fi decât un răspuns – totul, inclusiv totul depinde de cum își folosesc cei în cauză „*intelența emoțională*”. Dacă oamenii cu multe cunoștințe, idei inteligente, nu reușesc să-și controleze emoțiile, sentimentele, întâmpină dificultăți în a-și lega prietenii sau a-și face o carieră profesională de învidiat. Pe când cei care se autocunosc, știu când, cum și unde să acționeze pentru a-și pune aptitudinile intelectuale în valoare.

Concluzia, la care a ajuns Goleman în urma unui cercetări efectuate pe mii de bărbați și femei, făcând referire la inteligența emoțională este că femeile nu sunt mai deștepte decât bărbații, dar nici bărbații nu sunt mai presus decât femeile, ci fiecare profil personal are la bază puncte forte dar și slăbiciuni. Inteligența emoțională se dezvoltă / cultivă pe tot parcursul vieții.

Cele cinci elemente component ale inteligenței emoționale sunt:

- recunoașterea propriilor emoții;
- dirijarea emoțiilor;
- scopul direcționării emoțiilor;
- empatia;
- talentul de a clădi relații pozitive interpersonale.

Abilitatea de a genera emoții poate facilita gândirea, în sensul că anticiparea modului în care s-ar simți un individ în anumite situații poate să îl ajute în luarea deciziilor, în orientarea comportamentului într-o direcție sau alta” (11, p.144)

Educația reprezintă un proces deosebit de complex și profund. Copiii au nevoie de un mediu educațional pozitiv care să le ofere numeroase oportunități de dezvoltare.

Educația bazată pe inteligența emoțională este mult mai benefică pentru copii pe termen lung, ajutându-i să-și dezvolte o imagine de sine pozitivă, să aibă mai multă încredere în sine, să fie mai asertivi și mai independenți, mai conștiincioși și mai responsabili, să fie mai flexibili în procesul de adaptare în mediul social de care aparțin, să fie optimiști și fericiți, să creeze și să mențină relații interpersonale armonioase cu semenii lor, să comunice empatic, să învețe să-și gestioneze conflictele, respectiv, să își dezvolte abilitățile de lucru în echipă.

BIBLIOGRAPHY

1. Bar-On.R, Parker. D.A, Manual de inteligență emoțională, București, Ed Curte Veche, 2011, 504 p. ISBN 978-973-669-974-0.
2. Bharwaney. G, *Reziliența emoțională*, București, Ed Polirom 2020, 292 p. ISBN 978-973-46- 8188-4
3. Cosnier, J, *Introducere în psihologia emoțiilor și a sentimentelor*, București, Ed Polirom, 2007, 198 p. ISBN: 978-973-46-0681-8
4. Elias, M., Tobias, S., Friedlander, B. *Inteligența emoțională în educația copiilor*. București, Ed Curtea Veche, 2011, 272 p. ISBN 9789736698347
5. Goleman, D. *Inteligența emoțională*. București, Ed. Curtea Veche, 2018, 536 p. 978-606-44-0072-7
6. Mayer J.D., Salovey P. Emotional intelligence.In: Imagination Cognition and Personality, 1990, vol. 9, Issue 3, p. 185-211. ISSN 276-2366
7. Pătrașcu D.A., Tocan .M. (coord.)*Copii fericiți – adulți de succes*.
8. *Inteligența emoțională se învață*, Ghid metodologic de bune practice, Ed. Sfântul Ioan, 2017, 218 p. ISBN 978-606-8860-46-6
9. Postelnicu, Constantin, *Fundamentele didacticii școlare*, București, Editura Aramis, 2000, 368 p. ISBN: 973-8066-45-x
10. Popescu-Neveanu, Paul . Psihologie, Manual pentru clasa a X-a a școli normale și licee, Bucuresti: Editura Didactica si Pedagogica, p.224
11. Radu, Gh., *Introducere în psihopedagogia școlarilor cu handicap*,București, Editura Pro- Humanitate, 2000, p. 230, ISBN 973-97313-6-8
12. Roco. M, Creativitate și inteligență emoțională, Iași, Ed Polirom, 2001, 246 p. ISBN 973- 683-654-1
13. Roșca, M., *Psihologia deficiențelor mintali*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2017, p.250 .
14. Sacaliuc N., *Dezvoltarea socio-emoțională a preșcolarilor*, Suport de curs. Bălți, 2019, 70 p.
15. Sălăvăstru, D., *Psihologia educației*, Editura Polirom, Iași, 2004, 288 p, ISBN 978-973 -681-553-9

16. Stănculescu, E. *Stimularea inteligenței emoționale a copiilor*. In: *Psihologia copilului modern*. G. Pânișoară (coord). Iași: Ed. Polirom, 2011. ISBN 978-973-46-2126-2.
17. Radu, Gh., *Introducere în psihopedagogia școlarilor cu handicap*, E București, Editura Pro-Humanitate, 2002, 230 p, ISBN: 973-99024-8-0.
18. Yeung R. *Dezvoltarea inteligenței emoționale*, București, Ed. Meteor Press, 2012, 143 p. ISBN 978-973-728-495-2.
19. Neacșu, I, Suditu. M . *Educația emoțional-afectivă*, București, Ed.Polirom 2020 , 212 p.ISBN : 978-973-46-8334-5
20. Shapiro, L. E. (2012). *Inteligența emoțională a copiilor. Jocuri și recomandări pentru un EQ ridicat*. Traducere de Paul Aneci și Andra Hâncu. Iași, Editura Polirom, 2016, 389 p, ISBN: 978-973-46-6119-0.
21. Sillamy. N. *Dicționar de psihologie*. București, Ed Univers Enciclopedic, 1996, 349.p
22. Stein. J. S., Book E.H, *Forța inteligenței emoționale*, București, Ed Allfa 2003, 278 p. ISBN: 973-8457-21-1.
23. Taylor, G. J., & Baagby, M. *Manual de inteligență emoțională. Teorie, dezvoltare, evaluare și aplicații în viața de familie și la locul de muncă*, București, Curtea Veche, 2011, 508 p, ISBN: 978-973-66-9974-0
24. Zazzo, R., *Debilitățile mintale*, Traducere de Sergiu Ștefănescu- Prodanovici și Florina Nicolescu Editura Didactică și Pedagogică, București, 1979, 475p.

THE SPECIFIC PRELIMINARY RITUALS OF THE FUNERAL CEREMONIAL IN THE VILLAGES OF THE BEIUȘ DEPRESSION

Ioana Avram (Pordea)
PhD Student, University of Oradea

Abstract: In the villages of the Beiușului Depression, the preliminary rites in case of death are well defined. The patient and those in his entourage openly recognize the proximity of death, that is why they rigorously submit to magical-religious practices that are meant to ease the passage from this world to the Hereafter. Among these practices we list: fasting, prayer and masl.

Keywords: death, ceremonial, predictions, practices, Beiuș

La notion de mort a deux significations dans la langue roumaine: le phénomène biologique de la cessation des fonctions vitales et la représentation mythique qui retire l'âme du corps humain. En tant que représentation mythique, la mort a d'abord été peinte comme un personnage positif, comme une déesse de la régénération, guérisseuse des maladies et apporteuse de repos, pour devenir peu à peu une image effrayante. En ce sens, Ion Ghinoiu, dans le Calendrier du Paysan roumain, déclare: « L'image de la déesse néolithique de la régénération, guérisseuse des maladies et apporteuse de repos, appelée par les archéologues la Déesse Blanche, a été remplacée par les peuples indo-européens. , y compris les chrétiens, avec une terrible représentation mythique". Marcel Olinescu, dans Mythologie roumaine, déclare : « Il y a bien longtemps, la mort était considérée comme celle de n'importe quel être humain et tout le monde la connaissait. Mais Dieu a vu que ce n'était pas bon, parce que ceux qui la voyaient avaient peur et, ne sachant pas pour qui elle venait, ils gémissaient, ou bien ils s'enfuyaient et laissaient tout leur travail dans la flaque d'eau, ou bien ils commençaient à se battre avec elle. Puis Dieu a décidé qu'elle, comme tout autre esprit, devrait être invisible. » Ion Ginoiu, dans son œuvre Ages of Time, démontre l'idée que dans la cérémonie funéraire roumaine, la mort est considérée comme une renaissance, en avançant comme argument principal l'existence de jeux de veillée.

Ion Căliman a souligné dans son ouvrage Rites de passage cérémoniels que les coutumes cérémonielles liées à la naissance, au mariage et à la mort sont le résultat d'un processus long et complexe qui découle du besoin spirituel de l'homme primitif de représenter son sacré. Depuis son apparition sur terre, l'homme a eu l'intuition de l'existence d'un ordre cosmique. Les rituels ne faisaient que répéter cet ordre laissé par les dieux, ici sur terre, comme garantie du (r)établissement du même ordre.

Les trois moments carrefours de la vie, naissance, mariage et funérailles, se traduisent par des manifestations spécifiques appelées génériquement rites de passage qui, selon la théorie exprimée dans l'ouvrage d'Arnold Van Gennep publié à Paris en 1909, comportent trois étapes relativement distinctes: la séparation d'avec le l'ancien État, la transition effective et l'intégration dans le nouvel État.

Les rites de passage sont plus complexes dans le cas de la mort, qui dépasse les limites d'un phénomène physiologique, impliquant un changement ontologique et social : le mort doit passer par certaines étapes et doit être reconnu et accepté par la communauté des morts. Chez

certaines peuples, seule l'inhumation rituelle confirme la mort, celui qui n'est pas enterré selon la coutume n'étant pas considéré comme mort. Selon Mircea Eliade, la transformation de la mort en rite de passage illustre l'effort humain pour surmonter ce phénomène qui dépasse les frontières du naturel. Pour l'homme des sociétés traditionnelles, « la mort en vient à être considérée comme l'initiation suprême et le début d'une nouvelle existence spirituelle ».

La cérémonie funéraire dans les villages étudiés est complexe, les coutumes liées au décès commencent avant le décès et se terminent quelque temps après qu'il soit survenu.

Ceux qui avaient des personnes âgées à la maison ou ceux dont un membre de leur famille était tombé malade, s'occupaient depuis des temps immémoriaux de ce qui était nécessaire pour un enterrement chrétien. Parce qu'il n'avait nulle part où acheter les choses nécessaires en très peu de temps, tout homme économe savait qu'il devait se préparer à l'avance. Ainsi, les choses nécessaires ont été préparées pour mettre dans le cercueil, puis les vêtements et le bois pour le cercueil, "les sages, les vieillards de Sudrigiu ont préparé à l'avance leurs planches pour le cercueil (cercueil) et toutes les choses nécessaires", "les personnes âgées mettent les vêtements avec lesquels être dans la boîte enterrer Ils ont également mis des draps et du tissu blanc, tissés pendant la guerre. Ils étaient prêts pour ce moment. [...] Les vieillards veillaient à avoir des dostili (planches) pour le cercueil (cercueil)" , en outre, "il y a des années, quatre ou cinq hommes allaient dans la forêt chercher le bois de la croix, ils choisissaient un imposant goron (gorun) qui restera pour toujours sur la tête de celui qui a quitté ce monde. La croix a été sculptée par un artisan qualifié et a été conservée dans le hangar jusqu'à son départ sur le chemin du non-retour. Ils avaient également le souci d'avoir dans la maison ce qui était nécessaire pour le repas qu'on préparait en aumône pour l'âme du mort..

Le patient et son entourage reconnaissent ouvertement et explicitement la proximité de la mort et en discutent ouvertement. L'imminence de la mort effraie l'individu, qui demande l'aide de la communauté. En montrant des signes tels que : le chant du coucou sur le toit de la maison ou sur les branches d'un arbre dans la cour ; perte d'un objet personnel ou d'un animal domestique, miaulements incessants, hurlements de chiens ; des poules qui chantent comme le coq ; l'apparition de taches noires sur les mains ; rêver de tombes, de charrues ou de fosses fraîchement creusées, d'eaux troubles, de bougies éteintes ou de bétail abattu, de dents qui tombent ; Dès l'apparition de signes dans le ciel, les membres de la famille savaient qu'ils devaient se préparer et la plupart se tournaient vers le prêtre qui confessait le malade, lui offrant la Sainte Communion nécessaire pour se préparer à l'au-delà. La mort, la plupart du temps, est annoncée, elle est attendue, non comme un souhait, mais comme un accomplissement des diverses révélations ou signes que les aînés, la famille ou encore celui qui s'apprêtait à passer dans le Monde de l'Au-delà.

Dans la croyance populaire, la mort a ses signes et l'homme traditionnel du village en prend note. Certains de ces signes ont un caractère général et une aire de propagation très large, d'autres ont un caractère particulier et local, prenant des formes particulières à chaque apparition.

Dans l'ouvrage *Mythologie roumaine*, Marcel Olinescu énumère 35 signes de mort. Ion Ghinoiu dans *Le monde d'ici, le monde d'au-delà* présente les messagers de la mort, qu'il regroupe ainsi : les rapaces de la nuit comme la chouette, le coucou ou la fauvette ; oiseaux migrateurs tels que : coucou ; les animaux domestiques et sauvages tels que : le chien, la vache, le bœuf, le loup et les reptiles comme le serpent. Simion Florea Marian consacre un chapitre de son ouvrage *Enterrements aux Roumains à l'étude de ces prémonitions*. Le chercheur précise que cette croyance n'est pas spécifique au peuple roumain, on la retrouve également chez d'autres peuples comme les Roumains et les Ruthènes de Bucovine.

La littérature spécialisée découvre une multitude de présages de mort, hétérogènes dans leur origine et leur nature, qui ont survécu dans l'espace archaïque roumain. L'explication de ces permanences est donnée par l'attitude permissive de certains représentants de l'Église orthodoxe à l'égard de ces pratiques, même si la doctrine orthodoxe condamne avec véhémence ces croyances mantiques qu'elle considère comme des superstitions, d'un point de vue chrétien l'homme n'est pas autorisé à connaître le moment de la mort, il doit toujours être préparé à la mort.

Dans la présentation des présages de mort trouvés dans les villages de la dépression de Beiuşului, nous reprendrons la classification trouvée par Iulian Chivu qui distingue: les prédictions par preuves qui constatent et interprètent les signes instantanés et qui annoncent l'imminence du moment et les prédictions par prospection magique, destinée à susciter les signes à interpréter, ils confirment ou infirment le message, levant l'état d'incertitude.

Parmi les prédictions fondées sur des preuves trouvées dans la zone étudiée, nous citerons : le tintement de la cloche, le hurlement du chien, le hennissement des animaux et la chute/casse dans des conditions non naturelles de certains objets de la maison, "la mort a été également annoncé par le chant du coq pendant la journée, le chant du coucou près de la maison, le craquement des poutres de la maison, le miroir tombant du clou et le brisant. À cela s'ajoute le comportement du patient qui peut demander à revoir des lieux ou des proches, peut demander un certain type de nourriture, demander à s'asseoir dans une certaine position ou toujours toucher son visage.

Le son de la cloche est reçu « avec deuil » lorsqu'il annonce la mort de quelqu'un. De plus, si pendant les funérailles, lors de la lecture des douze évangiles, après que le sonneur ait arrêté la cloche, on entend un bref carillon, on sait que dans six semaines quelqu'un mourra dans cette communauté.

Si le chant du coucou se fait entendre dans la maison de quelqu'un ou sur un arbre près de la maison, on sait que quelqu'un dans la maison va mourir. S'il y avait un malade dans la maison, la famille préparait les funérailles. Ce signe est incontestable dans la zone rurale étudiée. Le hibou est un oiseau que les gens associent à la mort et dans un autre contexte, c'est un messenger de la mort, mais il peut aussi être une forme que prend l'âme du mort qui ne quitte pas la maison avant six semaines. A ce propos, nous donnerons un témoignage: « Après la mort de V., une chouette s'est assise sur un puits devant sa maison et n'a pas chanté. Les femmes s'asseyaient tard le soir sur le banc et racontaient des histoires, et la chouette les regardait attentivement. Et V. aimait rester avec eux."

La chute ou la rupture dans des conditions non naturelles de certains objets de la maison est un autre signe qui prédit la mort de quelqu'un dans cette maison, "avant la mort de mon mari", un blid (assiette) est tombé, d'ailleurs, je n'y ai pas pensé, qu'il n'était pas malade, mais quand le garçon est mort, je le savais, un miroir dans la salle de bain était cassé, il avait été abattu."

La nouvelle de la mort peut aussi venir à travers un rêve, "la mort était anticipée par des rêves dans lesquels apparaissaient des faux, des fusils, des récoltes de blé, des cochons". Ainsi, les gens savaient ce qui les attendait s'ils rêvaient : une truie avec des porcelets, du blé, des dents, de l'eau trouble, un tas de fumier. A ce propos, nous donnerons quelques témoignages : « Une nuit avant la mort de mon père, j'ai rêvé d'une grosse truie noire qui passait une eau boueuse et ne s'arrêtait que lorsque nous arrivions à la maison. Sara et son père sont morts" ; "Quand tu rêves qu'une dent tombe, quelqu'un meurt, si ça fait mal dans le rêve, un proche meurt, après quoi tu souffriras, si ça ne fait pas mal dans le rêve, quelqu'un plus loin meurt, pour qui tu ne souffres pas tellement."

Dans certaines régions du pays, on croit que la mort peut être retardée ou "infligée à celui qui l'a prévue" à travers diverses pratiques : "Vous attrapez la poule et vous lui arrachez les plumes de la tête : si elle a des plumes blanches, vous lui donnez sa paix ; s'il lui pousse des plumes noires, vous lui donnez la vie sur l'eau ; il le mesure le long de la pièce (il le renverse jusqu'à la porte) et s'il atteint la tête sur le seuil de la porte, il est coupé parce qu'il présageait la mort pour elle, pas pour l'homme. Ainsi l'homme échappe à la mort, mais la poule meurt. » Les habitants des villages étudiés croient que la mort est irréversible et les messagers fatals annoncent son imminence. De plus, "quand un homme est sur le point de mourir, il est bon de le laisser mourir en paix, de ne pas l'appeler par son nom, de ne pas pleurer, de ne pas penser (de ne pas avoir pitié), qu'on peut revenir d'entre les morts et souffrir". pire."

Parmi les prédictions par prospection magique que j'ai rencontrées : Le sacrement de la Sainte Olivier, le jeûne noir et les prières de libération faites par le prêtre. Ces pratiques avaient, dans les villages étudiés, deux fonctions : prédire et faciliter la mort. Dans la conception du peuple, je les trouvais davantage comme des pratiques pour aider les malades. Cependant, il faut mentionner ici que, du point de vue de l'homme traditionnel des villages étudiés, certains détails lors de ces pratiques sont des signes de mort ou de vie, c'est pourquoi nous les considérons également comme des signes avant-coureurs de la mort. Le comportement du patient lors des pratiques énumérées était très important. Les membres de la famille savaient que ces pratiques seraient pertinentes pour ce qui allait arriver, « s'il s'assoit tranquillement, dort, pendant le maslu, tout ira bien, s'il demande à manger après le maslu, c'est bon signe, il lui reste des jours. ". Également important était le texte biblique qui était lu par le prêtre, pendant la Sainte Olivier, après que le Saint Évangile ait été ouvert par le malade ou par un autre membre de la famille, si le malade ne pouvait pas ouvrir le livre. Si les membres de la famille ne savaient pas comment interpréter le texte évangélique, ils demandaient au prêtre de le faire.

La maladie lourde et longue, les tourments et l'incapacité de mourir sont considérés comme des états contre nature par le paysan roumain, "le malade est entre deux mondes, l'âme semble refuser ou ne peut pas quitter le corps et c'est pourquoi elle doit être aidé." Ștefan Dorondel appelle les rituels funéraires antume les rituels accomplis au cours de la vie et dont le but est de faciliter le passage de la vie à la mort. Des chercheurs tels que Simion Florea Marian et Elena Niculita-Voronca décrivent différents rituels funéraires anciens qui démontrent que cette pratique était répandue dans tout le pays.

Et dans les villages de la dépression de Beiușului, nous avons rencontré des pratiques visant à faciliter la mort, telles que la confession, l'huile, le jeûne noir, la prière et la mise à terre des malades. Les habitants des villages étudiés croient que le moment de la mort peut être rendu difficile par certaines actions humaines, et que l'état d'oscillation entre les deux mondes n'est pas normal, c'est pourquoi ils ont eu le souci de venir en aide aux mourants, celui qui était allongé dans son lit devait soit se rétablir, soit aller dans l'Autre Monde. Quel que soit le résultat de ces pratiques, les gens l'associent à l'acquisition de la liberté et à l'accomplissement de la volonté de Dieu : « S'il a des jours sans Dieu, il vivra, s'il manque de fil, il mourra ».

La mort pouvait être retardée si l'âme du mourant n'était pas réconciliée : soit il devait demander pardon à quelqu'un à qui il avait fait du tort, soit il était accablé par un péché grave qu'il n'avait pas avoué. C'est pourquoi le prêtre était appelé à la tête du malade, "tout vieillard, étant sur le lit du malade, communie avec les saints mystères" étant convaincu que grâce à ces pratiques le mourant "aura un passage plus facile vers l'autre monde".

La pratique de l'escroquerie avec de l'argent durement gagné était également courante. Cette pratique se retrouve encore dans les villages enquêtés. Avant de programmer le masl chez le malade, les membres de la famille se préoccupaient de collecter de l'argent dans plusieurs villages, certains voulaient collecter de l'argent dans sept villages. L'argent collecté n'avait pas besoin d'être compté, mais était remis aux prêtres qui effectuaient le masl. L'argent était collecté dans plusieurs villages car on croyait « que grâce au sacrifice de plusieurs personnes, Dieu exaucerait les prières faites pour les malades; mais cela s'est accompli, selon maslu, soit il a été guéri (guéri), soit il est mort. Les membres de la famille participaient également au maslu, et s'ils étaient absents, le maslu était programmé au moment où ils pouvaient se rassembler chez la personne malade.

La pratique appelée Maslul mueresc, que Vasile Sala enregistre pour le Fonds littéraire de l'Institut folklorique, les Archives folkloriques de Cluj-Napoca, est intéressante. Il s'agit d'une pratique magico-religieuse présentée par un homme de 84 ans de la ville de Șuștiu, département de Bihor : la veille du masl, on recherche sept vieilles femmes qualifiées, une femme est également recherchée pour préparer la nourriture et les boissons. est acheté ; le lendemain, dans l'après-midi, les sept vieilles femmes se rassemblent chez le malade, demandent une chemise au malade, la mettent sur le foyer de la maison et chaque femme fait trois matanis sur cette chemise ; puis les femmes s'assoient de chaque côté du lit du malade et l'une d'elles dirige la prière, leurs prières durent environ une heure, puis elles répètent les chants sur la chemise du malade et demandent au malade de mettre cette chemise ; après le moment de prière les femmes sont assises à table, jusqu'à ce moment les sept femmes n'ont rien mangé ni bu, et pendant le repas elles adorent un verre en s'adressant les unes aux autres : *Roadă în pomi/ Boală în domni!/ Fie bolnavul sănătos/ Maslul nost de folos/* (le nom du malade) *lui Hristos/ Să se facă sănătos* apoi: *Vrășmașii lui să muțescă/* (le nom du malade) *să să tămădească* puis: *Pentru care ne-am rugat/ Dumnezeu scoale-l din pat/ Sănătos și întrămat* puis: *Primită fie slujba/ Care s-a făcut/ Pentru* (le nom du malade *umele bolnavului*) *ce zace/ În pat așa de mult. Il se termine par la formule: Maslul ce noi l-am făcut/ Pentru* (le nom du malade) *cela zăcut/ Dumnezeu să-l primească/ Sănătate-i dăruiască.*¹ Nous considérons le jeûne noir comme une version simplifiée de cette pratique visant à soulager les souffrances des malades.

Le jeûne noir est une autre pratique que l'on retrouve encore aujourd'hui dans les villages étudiés. Un membre de la famille recherche sept vieilles femmes, veuves, qui jeûnent le vendredi, c'est-à-dire qui ne mangent ni ne boivent rien jusqu'au soir. Le soir, ils se rassemblent chez le malade et prient près de son lit. Une des femmes, généralement la plus âgée, dirige le groupe dans la prière, « dit sept fois notre Père ». Par leurs prières, ils demandent à Dieu d'avoir pitié des malades. La prière se termine par un moment où les femmes demandent à Dieu de faire leur volonté et « d'avoir pitié du malade, de le libérer de sa maladie ». Après le moment de prière, les femmes sont mises à table et un repas de jeûne est servi. Après le repas, il y a un autre moment de prière dans lequel je remercie Dieu.

Dans certains villages de la dépression de Beiușului, les jeunes étaient également impliqués dans ces pratiques pour soulager l'âme, "pour que le patient ne souffre pas trop, sept filles sont appelées et elles fabriquent des chapelets, le père (chaque) fille fabrique trois chapelets" ou "les chapelets sont composés de cinq bébés (garçons) et filles, entre les eaux, où se séparer ou se joindre, ou à un ultuoana (arbre greffé)". Le rituel est complété par la formule

¹ IAFAR_MS_1197.

:Doamne, tu-ș ajută, dacă o avea (numele mortului) zâle, Doamne, dă-i sănătate, dacă n-o ave, Doamne, ușură-i sufletu'.²

Une autre pratique pour aider les mourants consistait à les placer au sol. Le mourant était tiré de son lit et déposé sur le foyer de la maison, même à même le sol, considérant qu'un homme ne peut pas mourir tant que son corps n'est pas collé au sol. Le témoignage d'une femme est pertinent en ce sens : « La femme souffrait, elle se débattait, nous étions à côté d'elle, quand une belle-sœur nous a dit de la coucher. Je l'ai sortie du lit et je l'ai mise sur le feu, elle s'est calmée et est morte au bout d'une demi-heure." Nous pensons que ce témoignage peut être lié à une description de Maria Bocșa qui présente un rituel dans lequel le mourant était placé sur le foyer d'argile près du foyer de feu et aspergé d'eau non allumée, puisée à l'aube de neuf sources. Le fait de placer pratiquement les mourants sur le foyer peut s'expliquer par la croyance que l'âme des morts trouve plus facilement le chemin de la demeure des morts sous terre. Cette pratique se retrouve dans de nombreuses régions du pays, rappelée par Simion Florea Marian et Teodor T. Burada.

Conscients de l'importance du voyage qu'ils se préparent, les habitants des villages enquêtés se souviennent que ceux qui étaient sur leur lit de mort avaient le souci de laisser "la situation familiale en bon état". En ce sens, le testament a été fait sur le lit de mort, on se souvient que les membres de la famille se sont rassemblés autour du mourant qui laissait derrière lui des valeurs matérielles et spirituelles. Si un vieillard mourait, il prenait soin, s'il ne l'avait pas fait auparavant, de distribuer les biens aux enfants. De plus, sur le lit de mort chacun offrait une consolation à celui qui restait, des conseils pour la vie. Ces dernières paroles furent reçues avec sainteté par ceux qui restèrent car elles étaient aussi les paroles de séparation et, de plus, elles étaient prononcées avec la langue de la mort, c'est-à-dire qu'elles avaient un caractère sacré, elles ne pouvaient être violées car leur non- cette observance a apporté le malheur à la famille.

Également sur le lit de mort, un rituel de réconciliation a été accompli, celui qui était sur le point de mourir a demandé qu'un mot soit envoyé à celui avec qui il argumente qu'il veut se réconcilier. Les formules qu'ils se disaient sont simples : « Si je t'ai fait du tort, pardonne-moi... » ou « Pardonne-moi... » et ils répondaient : « Je te pardonne » ou « Que Dieu te pardonne ». Il y avait aussi une pratique qui scellait la réconciliation entre les gens, le mourant faisait boire de l'eau à ses poings à celui avec qui il s'était disputé, et si l'ancien ennemi acceptait de boire cette eau du pardon, tous les bouleversements étaient passés inaperçus. De plus, quand quelqu'un de la communauté apprenait qu'un homme était gravement malade et qu'ils se disputaient, il rendait visite au mourant pour se réconcilier, étant convaincu que sans réconciliation « il ne peut pas mourir et souffrir » ou que s'il meurt, « la terre ne reçoit pas lui », c'est-à-dire qu'il n'aura pas de repos et son âme ne trouvera pas sa place dans l'au-delà. Nous considérons pertinent en ce sens le témoignage d'une femme de Sudrigiu, Măduța Catita : « Il y avait un homme mort et elle l'a emmené à la fosse et lorsque le prêtre est venu avec les gens pour commander, c'est-à-dire après sa mort, elle s'est transformé en cadavre et lui a donné de la nourriture en blidu [...] alors cet homme s'est disputé avec le popa.

Il faut souligner ici que le pardon est un motif récurrent lors de la cérémonie funéraire : le mourant demande pardon à Dieu à travers le sacrement de la Sainte Confession, puis demande pardon à ses pairs et se réconcilie avec ceux qu'il a été grondé par un rituel de pardon, en outre, les morts, par la voix du chanteur de l'église, ont demandé pardon aux membres de la famille, aux proches puis à tous les participants aux funérailles à travers les

² Ibidem.

vers chantés à la fin du service funèbre. Actuellement, dans les villages étudiés, le prêtre lit le Pardon, une création dans laquelle, après de brèves données biographiques lues par le prêtre, le mort, par la voix du prêtre, demande pardon aux membres de sa famille, aux voisins, aux concitoyens et aux personnes présentes. Les funérailles. Le prêtre prononce la formule : "...s'il te plaît, pardonne-moi, afin que j'aie devant Dieu", et ceux à qui il s'adresse répondent : "Que Dieu te pardonne". Aussi, le pardon est un leitmotiv que l'on retrouve également dans la poésie funéraire des villages étudiés, à la fois dans les lamentations, *Ai, o ierchi-chi Dumnezău*,³ ainsi que dans la foulée la chanson Hora aux morts dans laquelle se retrouve le refrain: *Ierte-l, ierte-l Dumnezău*⁴.

Ainsi, on remarque le soin que les gens portent aux personnes autour de la mort, un soin qui révèle la croyance en l'existence de l'Au-delà, un monde dans lequel le corps et l'âme doivent trouver leur place. Pour trouver cet endroit, pour trouver la paix, non seulement pour les défunts, mais aussi pour ceux qui restent, il est très important d'observer les rites préliminaires.

BIBLIOGRAPHY

Bocșe, Maria, *Vatra de foc în practicile rituale ale vieții de familie în satul românesc din Transilvania*, „Studii și comunicări de etnologie”, tom VIII, Editura Academiei Române-Institutul de Cercetări Socio-Umane, Sibiu, 1994;

Burada, T. Teodor, *Datinile poporului roman la înmormântare*, Tipografia Națională, Iași, 1882;

Butișcă, Constantin, *Satul Sudrigiu. Case, oameni și tradiții*, Editura Brevis, Oradea, 2016;

Căliman, Ion, *Ceremonialul riturilor de trecere*, Editura Excelsior Art, Timișoara, 2011;

Chivu, Iulian, *Predicțiile-mantică sau experiență?*, „Revista de Etnografie și Folclor”, XXIX, nr. 5-6, 1994;

Dorondel, Ștefan, *Moartea și apa*, Editura Paideia, București, 2004;

Eliade, Mircea, *Sacru și profanul*, Editura Humanitas, București, 2005;

Enache, Gheorghe, *Călătoria cu roua-n picioare, cu ceața-n spinare*, Editura Paideia, București, 2006;

Eretescu, Constantin, *Folclorul literar al românilor*, Editura Spandugino, București, 2022;

Fondul Literar al Institutului de Folclor, Arhiva de Folclor, Cluj-Napoca;

Fondul Muzical al Institutului de Folclor, Arhiva de Folclor, Cluj-Napoca;

Gennep, Arnold van, *Riturile de trecere*, Editura Polirom, Iași, 1996;

Ghinoiu, Ion, *Lumea de aici, lumea de dincolo, Ipostaze românești ale nemuririi*, Editura Fundației Culturale Române, 1999;

Ghinoiu, Ion, *Vârstele timpului*, Editura Meridiane, București 1988;

Horadron, Ionuț Mihai, *Vaiete din zona Beiușului*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2020;

Simion, Marian, Florea, *Înmormântarea la români*, Editura Grai și Suflet-Cultura Națională, București, 1995;

³ Ionuț Mihai Horadron, *Vaiete din zona Beiușului*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2020, p. 29.

⁴ Informator Dumitru Șerb, Pocola, 87 de ani.

- Niculiță-Voronca, Elena, *Datinile și credințele poporului roman adunate și așezate în ordine mitologică*, vol. I, Editura Saeculum I. O., București, 1998;
- Niculiță-Voronca, Elena, *Datinile și credințele poporului roman adunate și așezate în ordine mitologică*, vol. II, Editura Saeculum I. O., București, 1998;
- Olinescu, Marcel, *Mitologie românească*, Editura Saeculum I.O., București, 2001;
- Pavelescu, Gheorghe, *Cercetări folclorice în sudul județului Bihor*, în „Anuarul Arhivei de Folclor, VII, Tiparul Tipografiei Progresul, Sibiu, 1945;
- Popa, Alexandru, *Povestea satului din Țara Beiușului. Lazuri de Beiuș*, Editura Primus, Oradea, 2016;
- Popovici, Moise, *Monografia comunei Seghiște*, în „Transilvania”, nr. 3, Sibiu, 1911;
- Todincă, Vasile, *Prisaca Beiușului-Vremuire și rostuire*, Studiu monografic, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2013;
- Zaharia, Adrian, *Moartea și riturile funerare la români și la alte popoare*, Editura Doxologia, Iași, 2020;

THE TEACHER, CONDUCTOR AND COMPOSER GAVRIIL MUSICESCU (1847-1903). ON THE 120TH ANNIVERSARY OF PASSING INTO ETERNITY

Marius - George Coșarcă
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: This study marks the 120th anniversary of passing into eternity of the teacher, conductor and composer Gavriil Musicescu. We present aspects of his life, alongside multiple and creative activities which contributed to the development of Romanian music in the second half of the nineteenth century. In addition to his original works, there are also religious choral and traditional processed masterpieces, to which are added numerous translations and theoretical writings, as well as articles published in Iași of that time. He imposed himself among his contemporaries, and for future generations he remained an unparalleled model, as his work constituting, at the same time, a fundamental source of scientific documentation for researchers.

Keywords: Mitropolitan Choir, music, library, orthodoxy, Gavriil Musicescu.

Fig. 1. Gavriil MUSICESCU¹

Gavriil Musicescu (Fig.1.), a prominent personality in the Romanian musical space, was born on March 20th, 1847, in Ismail town in the south of Bassarabia, as it appears in the documentary materials of the fund found at Church of Saint Nicholas in Ismail, being listed in the Muzicenco birth register Gavriil Vaculovici². Around 1860, he goes to study, like other groups of children, to Moldova³, where they had, according to the law on the organization of ecclesiastical education from 1851, at both bishoprics, of Huși and Roman, a seminary with a four-class teaching course for priests from rural communes at Huși and trainings for high clergy at the Seminary of Socola⁴, which apart from the four lower classes, also had a course of four higher classes of theological sciences⁵. The vocal abilities guided young Musicescu towards a school, where, at that time, students were taken into account and valued, and which pointed him towards a clerical seminary. He was enrolled at the Theological Seminary in Huși, where he attended intermediate courses, between 1860 and 1864. Enjoying the attention of the vicar bishop Melchisedek Ștefănescu, the young graduate was accepted into the administrative and

¹ COSMA, Viorel. *Muzicieni Români, compozitori și muzicologi – Lexicon*. București: Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, 1970, p. 270.

² BREAZUL, George. *Gavriil Musicescu. Schiță Monografică*. București: Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din R. P. R., 1962, p. 21-22.

³ MUSICESCU, Gavriil. *Opere Alese*. Ediție îngrijită de George Breazul. București: Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din R. P. R., 1958, p. 7.

⁴ BREAZUL, George. *Op. Cit.*, p. 21.

⁵ MELCHISEDEK. Episcopul Dunării de Jos. *Chronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea numire*. București: Typographia C. A. Rosetti, 1869, p. 457.

educational framework of the school, being appointed as librarian and pedagogue, which proves not only the status he enjoyed as a leader in wisdom and good behavior, but also a special attraction to books⁶.

According to his natural inclination, Musicescu continued his studies at the Conservatory in Iași, between 1864 and 1866, where the curriculum included courses in theory-solfeggio, harmony, singing and viola, thus, he studied viola and violin with Gustav Wagner, harmony with Scholtisch, solfège theory with Pietro Mezzetti and choral ensemble with Gheorghe T. Burada⁷. In order to be able to support himself and continue his training, he works as a second tenor in the choir of the Metropolis of Iasi, under the direction of Gheorghe T. Burada, as well as in the choir of the National Theater in Copou-Iași⁸.

On December 30, 1865, Melchisedec, was appointed deputy bishop of the newly established Eparchy of the Lower Danube, and took charge of the reorganization of the Ismail Seminary. For this purpose, in the fall of 1866, he brought Gavriil Musicescu from Iași and appointed him as a music teacher⁹, this being possible because he had completed his musical studies at the Conservatory in Iași. In the teaching position, he will try to live up to the expectations of the Bishop Melchisedec, and organises a choral band, which will quickly make him known and appreciated¹⁰. Although very young, Gavriil Musicescu proves to be a good guide, a skilled choir leader, a composer of liturgical songs and a supporter of musical culture¹¹.

In 1869, the young Musicescu took over the management of the episcopal choir, but in addition to his activity as a choir conductor, he had also begun to be recognized for his compositions¹². Being consumed by the longing to penetrate the secrets of music as thoroughly as possible, he recognised his shortcomings, and decided that the musical studies acquired at the Conservatory in Iași were not enough. Under these circumstances, he began to purchase music theory books from Russia, with great difficulty¹³. From a trip as a political envoy, to Petersburg, Melchisedec brings Musicescu various scores and music books¹⁴. With their help, the young teacher and choir conductor will be initiated into other forms of art and musical life than those practiced by him until then. He learns about concerns and other trends in music creation and performance, technique and music science. The desire to deepen the musical style makes Musicescu stop his work at the Seminar in Ismail¹⁵, where he used to be a music teacher between 1866 and 1870, and go to Petersburg to complete his studies.

He turns his attention to Iosif K. Hunke, professor at the Petersburg Conservatory of Music and director of the Conservatory's library, who, in 1864, will become a professor at the *Imperial Chapel*, with whom he establishes a correspondence. Following his encouragement, with the recommendation of Pavel Romanenco, the Russian consul from Ismail, Musicescu

⁶ BREAZUL, George. *Op. Cit.*, p. 25.

⁷ IONESCU, C. Gheorghe. *Muzica Bizantină în România. Dicționar cronologic*. București: Editura Sagittarius, 2003, p. 237.

⁸ BREAZUL, George. *Op. Cit.*, p. 26.

⁹ MOISESCU, I. Gheorghe. „O jumătate de veac de la moartea lui Gavriil Musicescu”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LXXII (1954), 1, p. 46.

¹⁰ STÂNCULESCU, F. Ioan. „Gavriil Musicescu, precursor al transcrierii muzicii psaltice pe notație liniară”, în: *Glasul Bisericii*, XX, (1961), 5-6, p. 421.

¹¹ PANȚÎRU, Anibal. „Din viața și activitatea regretatului compozitor român Gavriil Musicescu”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, LIV (1978), 9-12, p. 770.

¹² BREAZUL, George. *Op. Cit.*, p. 30.

¹³ MOISESCU, I. Gheorghe. *Op. Cit.*, p. 47.

¹⁴ MUSICESCU, Gavriil. *Op. Cit.*, p. 7.

¹⁵ STÂNCULESCU, F. Ioan. *Op. Cit.*, p. 422.

goes to Petersburg, where he is received at the *Imperial Chapel* and then at the Music Conservatory¹⁶. We don't have much official data regarding Musicescu's studies in Petersburg, but his library still has two exercise books from 1871, one contains numerous methodical and melodic exercises, and the other exercises in Instrumentation¹⁷.

After completing his musical studies in Russia, between 1870 and 1872, Gavriil Musicescu returned to the country to take the position as a professor in the harmony department at the Iași Conservatory, in September 1872¹⁸. From the beginning of his activity, he remained inseparable from education, and imposed himself from the beginning as a necessary factor in the development of musical culture, through a special artistic work carried out between the chair and the choir¹⁹.

In addition to his musical studies, Gavriil Musicescu graduated in law with a thesis on *Separation of Patrimony*²⁰, which helped him advocate and defend his artistic ideals through a lot of publishing²¹. He wrote and spoke on different occasions, proposing measures for Institutions of higher musical education²².

As an official public recognition of his merits, didactic and organizational capacity, in 1901, the appointment of Gavriil Musicescu to the position of Director of the Iași Conservatory was approved, being the most suitable choice for the administration of this institution²³. In 1902, was founded the Conservatory orchestra, one of the most important achievements of the teacher and composer Gavriil Musicescu²⁴, which propelled him into the middle of the cultural-musical life in the city of Iași.

Another side of the work carried out by Gavriil Musicescu is that of a church choir conductor, because he was appointed on January 15, 1876, as head of the Metropolitan Choir, but three months later he was removed. In this sense, the Metropolitan of Moldova intervenes to make approaches to the Ministry of Cults and Public Instruction, and Musicescu returns to the leadership of the Metropolitan Choir in Iași. So, with two short interruptions, Gavriil Musicescu was the conductor of the Metropolitan Choir for 27 years²⁵. Through leading this choir, Gavriil Musicescu laid the foundations of the choral movement organized in the Romanian Countries²⁶. He is also the first who managed to obtain the approval of women's voices in the church choirs from the Holy Synod²⁷. Musicescu's mixed choir comes to Bucharest, invited by the Scientific and Literary Society for a concert in the hall of the Romanian Athenaeum²⁸.

Trained in the demands of the Russian musical school, Musicescu gave the choir a special comportment in the practice of musical art, because he felt that music is not a simple entertainment, but a reflection of what is deeper in the human soul. Thus, he manages to create that unsurpassed joint of voices of the Metropolitan Choir that brought this group the

¹⁶ MUSICESCU, Gavriil. *Op. Cit.*, p. 8.

¹⁷ BREAZUL, George. *Op. Cit.*, p. 33-34.

¹⁸ IONESCU, C. Gheorghe. *Op. Cit.*, p. 237.

¹⁹ VERDEȘ, Ștefan. „Gavriil Musicescu”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XXX, (1954), 3-4, p. 69.

²⁰ BRIE, Mihai. „Trei scrisori ale lui Gavriil Musicescu către Iosif Vulcan”, în: *Teologia*, XI (2007), 3, p. 228.

²¹ PANȚÎRU, Anibal. *Op. Cit.*, p. 772.

²² BREAZUL, George. *Op. Cit.*, p.160.

²³ COSMA, Octavian Lazăr. *Hronicul Muzicii Românești*, vol. V. București: Editura Muzicală, 1983, p. 107.

²⁴ BREAZUL, George. *Op. Cit.*, p. 164.

²⁵ ANGELESCU, Constantin C. „Contribuții la biografia lui Gavriil Musicescu”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, LVI (1980), 1-2, p. 148.

²⁶ ȚURCANU, Georgeta. „Gavril Musicescu”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, LXIV (1988), 5, p. 112-113.

²⁷ MOISESCU, I. Gheorghe. *Op. Cit.*, p. 57.

²⁸ MUSICESCU, Gavriil. *Op. Cit.*, p. 15.

fame, both in the country and abroad²⁹. The concerts of the Metropolitan Choir held in Iași, as well as the tour carried out in July-August 1890 in Transylvania and Banat, remained memorable³⁰. With this choir, the great conductor sang at the Church of *Saint Nicholas* in Șchei, the place where the famous Anton Pann and his disciple, Gheorghe Ucenescu, had worked³¹. The choir led by Musicescu performs in Zărnești, Sibiu, Săliște, Lugoj³², Caransebeș, Mehadia (Băile Herculane), Turnu-Severin, Craiova and Brăila, ending, thus, a tour registered with golden letters in the history of national culture³³. Following his rich conducting experience, Gavriil Musicescu was concerned with expanding the choice of repertoire, continuing to repeat the concerts of the past³⁴, and visit all the cities in the country, under the leadership of the Metropolitan Choir of Iași, making up its musical program of religious chants and national songs³⁵.

The work of the great composer Gavriil Musicescu consists of choral, psaltic, piano music and musicology, of which we will list only a few works: *Liturgy no. 1 for mixed choir, opus 1*, 1869; *Liturgy no. 2 for mixed choir, opus 1*, harmonica, completed with some songs by Gheorghe T. Burada and Nichifor Petrov, 1869; *Bishop's liturgy, for mixed choir with piano*, 1870; *Liturgy in Unison*, 1885; *Liturgy Psalter, transcribed in linear notation*, 1886 and *Ample Liturgy, for mixed choir and piano*, 1900³⁶; *12 National Songs, Collected harmonized and arranged for mixed Choir and Piano, op. 31*, 1889, (Fig. 2.)³⁷; *Cherubic Hymn in D major*; *Cherubic Hymn in C major*; *The answers of the Holy Liturgy - Dear Father, Mercy of Peace*; *Axion at the Dormition of the Mother of God*; *Prohod of the Savior - State I, State II*;³⁸ *Who will rise*; *Be renewed, New Jerusalem*; *Under your mercy*; *Today Christ is born*; *At the river of Babylon*³⁹; *Order of the Saturday Evening Vespers of the Eight Voices*, 1883; *Anastasimatarion, including Saturday evening and Sunday morning services on the eight voices used in the Romanian Orthodox Church*, 1884-1889, (Fig. 3.); *A Few Words on Music*, 1880; *5000 new lei!* 1884; *Nationalism or Folk Songs*, 1885; *Meeting the Report of the Commission of the Holy Synod discussed in the meeting of May 25th*, 1899 relative to the replacement of the psaltich signs by the linear notation, 1900, (Fig. 4.)⁴⁰; *Church songs and folk music*, 1901⁴¹, and others. To these is added the didactic work, entitled: *Practical Course of Vocal Music for use in gymnasium, secondary schools and private institutes*, 1877, (Fig. 5.)⁴². After the publication of this manual, Musicescu is accused of plagiarism because he used the classical definitions of musical concepts. He answers vehemently, indicating the specialized bibliography used to compile the Course, which consists of 16 representative works from the French, German and Russian musical theoretical literature⁴³.

²⁹ VERDEȘ, Ștefan. *Op. Cit.*, p. 70.

³⁰ IONESCU, C. Gheorghe. *Op. Cit.*, p. 237-238.

³¹ BREAZUL, George. *Op. Cit.*, p. 114.

³² MUSICESCU, Gavriil. *Op. Cit.*, p. 14.

³³ IONESCU, Gheorghe C. *Op. Cit.*, p. 238.

³⁴ COSMA, Octavian Lazăr. *Op. Cit.*, p. 288.

³⁵ MOISESCU, I. Gheorghe. *Op. Cit.*, p. 49.

³⁶ MOISESCU, Titus. *Monodia Bizantină în gândirea unor muzicieni români*. București: Editura Muzicală, 1999, p. 175.

³⁷ MUSICESCU, Gavriil. *Op. Cit.*, p. 13.

³⁸ COSMA, Viorel. *Op. Cit.*, p. 322.

³⁹ MOISESCU, Titus. *Op. Cit.*, p. 175.

⁴⁰ I thank, Father Deacon Marius-Nicolae ȘERBAN from the Library of the Holy Synod, for the pictures used in this study. (Fig. 3 and 4).

⁴¹ COSMA, Viorel. *Op. Cit.*, p. 322-323.

⁴² MUSICESCU, Gavriil. *Op. Cit.*, p. 16.

⁴³ BREAZUL, George. *Op. Cit.*, p. 153-154.

Apart from the religious creation, Musicescu collected and artistically utilized popular songs, composed songs, for several voices, for school children, romances, patriotic songs, pieces for the piano, and, at the same time, wrote articles and studies in various magazines and newspapers, through which he promoted Romanian music⁴⁴. From his creations with a pronounced patriotic character, we mention only a few of them: *Now the hour is ringing; Death is coming; Romanian soldier; Hora from Plevna; The children of the country; Like a golden globe; The trumpets sound*⁴⁵.

Through his activity as a minister of religious music, Gavriil Musicescu makes the first transcriptions in linear notation of traditional Romanian psaltic music. The decision to carry out this transcription was determined first by his attachment to the psaltic church melody, then by the unsuccessful attempts of the monk Paisie from Neamț Monastery in the second half of the 18th century, but above all by the initiative of the Bishop Silvestru Moraru, vicar of the Metropolitanate of Bucovina, who prints in Vienna, in 1879, the *Church Psaltiki* in linear notation⁴⁶. Gavriil Musicescu, together with his collaborators, made a sustained effort between 1881 and 1899 to transcribe psaltic music into linear notation, engaging at the same time with the criticisms coming from musicians and some church people regarding his ideas and work⁴⁷.

An influence on his conception of art was exerted by the works of Tchaikovsky and the representative style of Bortneanski, with which he was familiar through choral practice at the Imperial Chapel, but also through the assemblage of musical knowledge from his teacher Hunke⁴⁸. Inspired by Glinka's works, the founder of Russian national music, Gavriil Musicescu, processed and harmonized the folk song and thereby brought to light the musical treasure of the Romanian folk⁴⁹. Thanks to Gavriil Musicescu, the great musician from Iasi, the influence of the Russian style reaches its peak, being the only Romanian with musical studies in Russia. In addition to his original works, he also left numerous successful translations taken from the most famous Russian composers.⁵⁰

Regarding the church and the choir, Gavriil Musicescu fought to give Orthodox church music a shine unknown until then, by taking the giant step from pew music to harmonic music, from male choir to a mixed one, from psalter to modern portative music, fighting all obstacles and official forums⁵¹. For the value of his work, Gavriil Musicescu received several awards: *the Bene Merenti Medal, 1st class; Russian Order of St. Anne; The Iron Crown*, presented by the Emperor Francis of Austria, and the *Gold Medal of the Paris Universal Exhibition of 1889*, to which are added various other medals and orders⁵².

Summarising, we can say that Gavriil Musicescu's activity was carried out on multiple levels: compositional, interpretative, didactic-instructive, conducting, collecting and processing folklore, thus contributing to the enrichment of Romanian culture. He passed to the

⁴⁴ MOISESCU, Titus. *Op. Cit.*, p. 176.

⁴⁵ PANȚÎRU, Anibal. *Op. Cit.*, p. 771.

⁴⁶ VELEA, Marin. „Gavriil Musicescu – Dirijor și compozitor de muzică corală bisericească”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, C (1982), 11-12, p. 988.

⁴⁷ MOISESCU, Titus. *Op. Cit.*, p. 173.

⁴⁸ BREAZUL, George. *Op. Cit.*, p. 39.

⁴⁹ PANȚÎRU, Anibal. *Op. Cit.*, p. 771.

⁵⁰ LUNGU, Nicolae. „Tehnica recitativului liturgic. Organizarea corului bisericesc”, în: *Studii Teologice*, seria a II-a, (1949), nr. 3-4, p. 247.

⁵¹ MOLDOVEANU, Nicu. *Istoria muzicii bisericești la români*. București: Editura Basilica a Patriarhiei Române, 2010, p. 253.

⁵² IONESCU, C. Gheorghe. *Op. Cit.*, p. 240.

Lord on December 8th, 1903⁵³, at the age of 56, being buried in the *Eternitatea* cemetery in Iași.

Conclusions

Gavriil Musicescu is among the most important creators and reformers in the field of education and in the organisation of artistic life. On the 120th anniversary of passing into eternity of the great maestro, that coincides with the commemorative year of hymnographers and church singers, proclaimed by the Romanian Patriarchate, we tried to highlight his contribution to the enrichment of the liturgical choral repertoire of the Romanian Orthodox Church.

Through all his innovations and achievements, Gavriil Musicescu remains in the history of Romanian musical culture as an outstanding teacher, conductor, librarian, organizer, composer and processor of religious and folk music, fighting until the end of his life for the progress of Romanian music.

BIBLIOGRAPHY

- ANGELESCU, C. Constantin. „Contribuții la biografia lui Gavriil Musicescu”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, LVI (1980), 1-2.
- BREAZUL, George. *Gavriil Musicescu. Schiță Monografică*. București: Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din R. P. R., 1962.
- BRIE, Mihai. „Trei scrisori ale lui Gavriil Musicescu către Iosif Vulcan”, în: *Teologia*, XI (2007), 3.
- COSMA, Viorel. *Muzicieni Români, compozitori și muzicologi – Lexicon*. București: Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, 1970.
- COSMA, Octavian Lazăr. *Hronicul Muzicii Românești*, vol. V. București: Editura Muzicală, 1983.
- IONESCU, C. Gheorghe. *Muzica Bizantină în România. Dicționar cronologic*. București: Editura Sagittarius, 2003.
- LUNGU, Nicolae. „Tehnica recitativului liturgic. Organizarea corului bisericesc”, în: *Studii Teologice*, seria a II-a, (1949), nr. 3-4.
- MELCHISEDEK. Episcopul Dunării de Jos. *Chronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea numire*. Bucuresci: Typographia C. A. Rosetti, 1869.
- MOISESCU, I. Gheorghe. „O jumătate de veac de la moartea lui Gavriil Musicescu”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LXXII (1954), 1.
- MOISESCU, Titus. *Monodia Bizantină în gândirea unor muzicieni români*. București: Editura Muzicală, 1999.
- MOLDOVEANU, Nicu. *Istoria muzicii bisericești la români*. București: Editura Basilica a Patriarhiei Române, 2010.
- MUSICESCU, Gavriil. *Opere Alese*. Ediție îngrijită de George Breazul. București: Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din R. P. R., 1958.
- PANȚÎRU, Anibal. „Din viața și activitatea regretatului compozitor român Gavriil Musicescu”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, LIV (1978), 9-12.
- STĂNCULESCU, F. Ioan. „Gavriil Musicescu, precursor al transcrierii muzicii psaltice pe notație liniară”, în: *Glasul Bisericii*, XX, (1961), 5-6.

⁵³ COSMA, Viorel. *Op. Cit.*, p. 321.

- VELEA, Marin. „Gavriil Musicescu – Dirijor și compozitor de muzică corală bisericească”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, C (1982), 11-12.
- ȚURCANU, Georgeta. „Gavril Musicescu”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, LXIV (1988), 5.
- VERDEȘ, Ștefan. „Gavriil Musicescu”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XXX, (1954), 3-4.

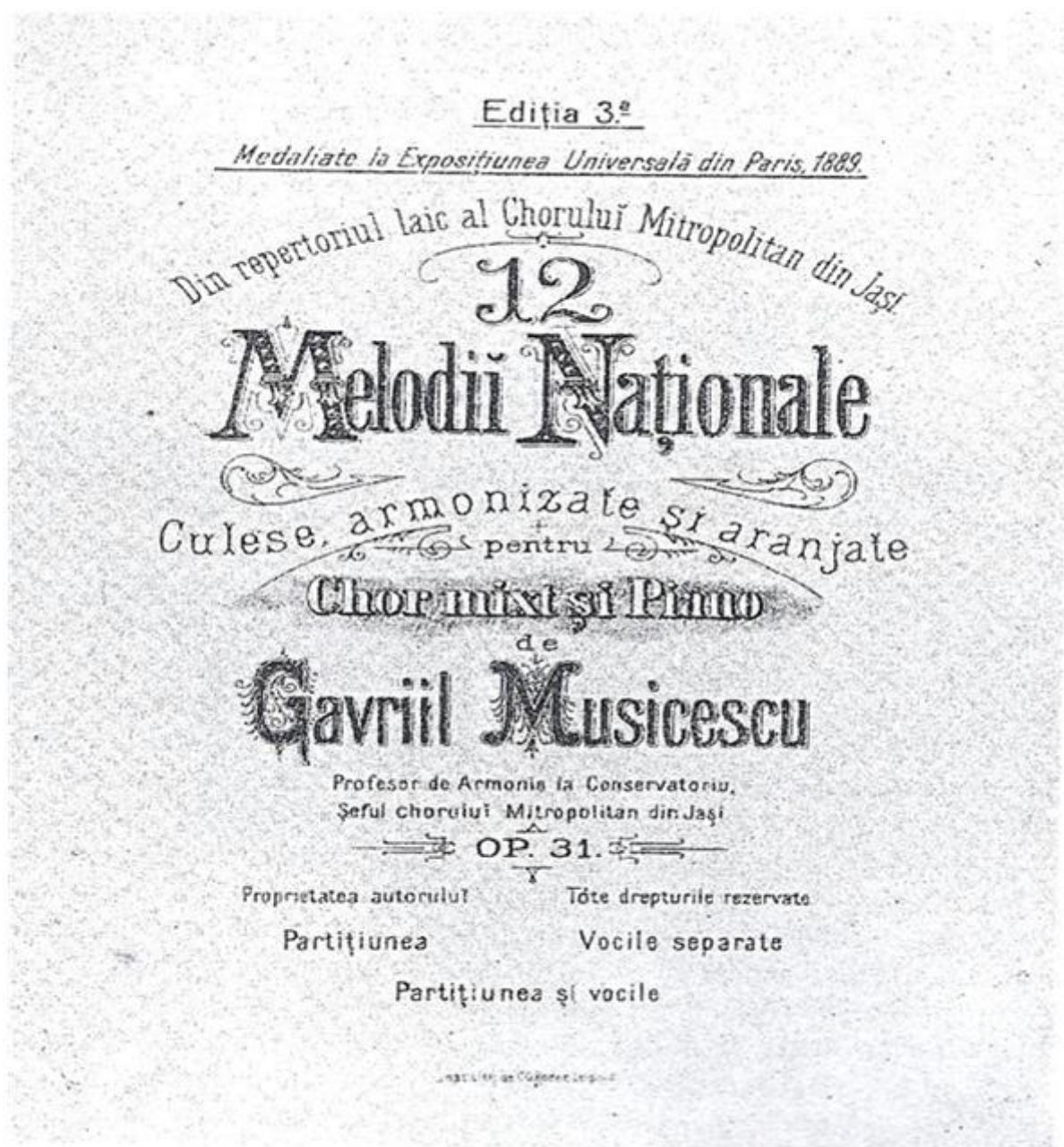

Fig. 2. 12 National Songs, Collected harmonized and arranged for mixed Choir and Piano, op. 31, 1889

Fig. 3. *Anastasimataru*, including Saturday evening and Sunday morning services on the eight voices used in the Romanian Orthodox Church, 1889.

Fig. 4. Meeting the Report of the Commission of the Holy Synod discussed in the meeting of May 25th, 1899 relative to the replacement of the psaltich signs by the linear notation, 1900

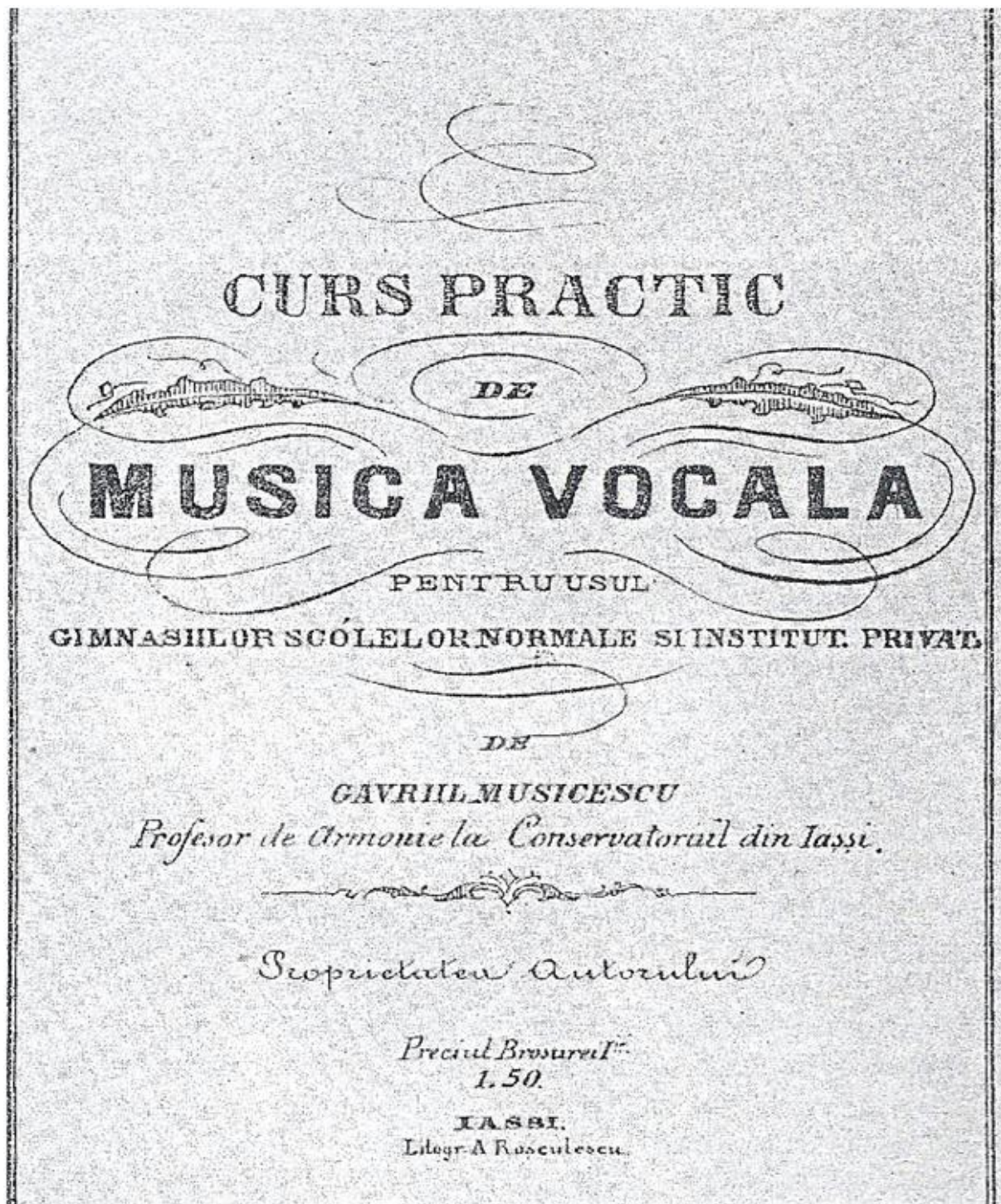

Fig. 5. Practical Course of Vocal Music for use in gymnasium, secondary schools and private institutes, 1877.

BARTOLOMEU V. ANANIA BIBLICAL TRANSLATION OF TWO MARIOLOGICAL TEXTS (MATTHEW 1:18A AND 1:25A)

Cătălin Varga

**PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of
Iași**

Abstract: The process of biblical translation could be a very daunting task because of its countless semantic and syntactic variations. This paper begins by discussing the notion of translational equivalence, proposed by philologist Eugene Nida, which underpins all work on morph-syntactic biblical area. Then I apply this scientific methodology to some mariological biblical texts that involves the supernatural birth of Christ (Matthew 1:18a – translational dilemma of adversative δέ) and perpetual virginity of Mary (Matthew 1:25a – translational dilemma of preposition ἕως). The use of the greek ἕως – english „till” – romanian „până” does not imply that Joseph had marital relations with Mary after the Savior’s birth. In the Bible, this preposition is often used to express a situation that actually continues after the event mentioned (Gen. 8:7; Deut. 34:6; 2Kings 6:23; Matthew 28:20).

Keywords: biblical translation; adversative; preposition; perpetual virginity; holy family.

Teoria dinamică a traducerilor echivalente (breviar aplicativ)

Cercetările reputatului filolog E. Nida propun o soluție de depășire a impasurilor traductologice biblice: “Teoria dinamică a traducerilor echivalente”. Această nouă teorie postmodernă a fost formulată din interiorul câmpului de cercetare al lingvisticii, antropologiei și teoriei comunicării. Ea pune accentul nu neapărat pe actul traductologic în sine, specific teoriilor modernității, ci pe identificarea unei soluții inspirate care să rămână fidelă nuanțelor originalului, însă într-un cadru bine definit: traducerea degajă un anumit nivel frazeologic aparținător contextului imediat (NIDA 1982; NIDA 2001). Forța lingvistică a acestei noi abordări, spun filologii J. Beekman și J. Callow, este că oferă loc pentru identificarea unor echivalențe, pentru limbile originale, într-un context imediat, astfel încât o reșezare a topicii, specifică normelor limbii literare în care se traduce, devine mult mai limpede de înțeles pentru cititor (BEEKMAN 1974). Un astfel de exemplu, al traducerilor echivalente, ne oferă cercetătorul W.A. Smalley. Acesta folosindu-se de două ediții anglofone renumite (RSV și TEV) propune ambele variante traductologice: „... este puterea lui Dumnezeu pentru mântuirea tuturor celor care au credință” și “... este puterea lui Dumnezeu de a-i mântui pe toți cei care cred” (Rom. 1:16) ca fiind un exemplu de echivalență dinamică contextuală, ele fiind o replică fidelă a originalului grecesc și un exemplu de inspirație creatoare a traducătorilor (SMALLEY 1980).

Aceeași libertate creatoare îl caracterizează și pe diortositorul Bartolomeu Anania, cel puțin în cazul textelor biblice din Mat. 1:1-2¹ (text pe care autorul spune că l-a tradus) și Ioan

¹ Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαυὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ. Ἀβραάμ ἐγέννησεν τὸν Ἰσαάκ, Ἰσαάκ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ἰακώβ, Ἰακώβ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ἰούδαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ – (“Cartea nașterii lui Iisus Hristos, fiul lui David, fiul lui Avraam. Avraam i-a dat naștere lui Isaac; Isaac i-a dat naștere lui Iacob; Iacob i-a dat naștere lui Iuda și fraților lui”).

1:1² (text pe care autorul spune că l-a diortosit – ANANIA 2008). Autorul optează pentru o variantă a limbii române care exprimă mai concret, în viziunea sa, ideea abstractă a originalului grecesc – opțiune care nu implică neapărat traductologie, ci diortosire. Lucrurile se schimbă în cazul textului biblic din Mat. 1:1. Aici autorul apelează la traducerea originalului *genesis* prin “naștere”, nu la diortosirea termenului tradițional “neam”. Astfel de exemple se regăsesc la tot pasul în Biblia Anania.

Tot în aceeași logică a echivalențelor dinamice putem înscrie și opțiunea ierarhului clujean pentru corijarea literaturizării excesive (prezente în ediția Galaction), cât și a juxtalinearității (prezente în edițiile sinodale). De asemenea, libertatea pe care și-a luat-o vizavi de lexic (un control aproape perfect asupra proprietăților cuvintelor³), sintaxă (aici a muncit cel mai mult, decantând cadențele greoaie, sensurile obscure, distanțele mari între predicat și complement, propozițiile subordonate și intrasubordonate, ale vechilor ediții românești), și stil (aici literatul Anania s-a așezat în slujba aghiografului astfel încât teologul Bartolomeu s-a supus unei forme de chenoze estetice pe toată întinderea proiectului – NICOLESCU 2001; LOGOS 2001; MĂRTURII 2003), după măsura unui literat de geniu, demonstrează cât de adâncă era pătrunsă această metodă a traducătorilor UBS în demersul prelatului ardelean. Cu toate că nu o precizează explicit, nu credem că era străin de un astfel de demers al criticii textuale contemporane, mai ales din pricina faptului că avea în bibliotecă toate manualele UBS tipărite pentru traducători, care se ghidau după această metodologie a traducerilor echivalente (BRATCHER/NIDA).

Nu trebuie să uităm nici faptul că traducătorii textului biblic întâlnesc o dublă dificultate în travaliul lor exegetic: prima este intuirea sensului original al cuvântului aparținător unei limbi moarte, a doua este găsirea ingenioasă a lexicului propriu care să exprime, cel mai fidel, transcendența obiectului exprimării. Poate că din acest impas se nasc multe poziționări aparent contradictorii ale specialiștilor contemporani.

Conjunția coordonatoare, cu valoare adversativă, δέ – “dar” (Mat. 1:18a)

În filologia românească adversativul “dar” poate fi un tip de conjuncție coordonatoare, cu specificul căzând pe al doilea termen al propoziției, care îl contrazice sau substituie pe primul. Contextul lărgit va influența opțiunea (GRAMATICA 2016). Valorificând contextul biblic al nașterii supranaturale a Domnului Iisus, B. Anania se folosește de conjuncția δέ pentru a sublinia contrastul cu celelalte nașteri umane firești ale genealogiei mesianice. Iată ce afirmă el în nota de subsol a acestui text: “*Acest episod se deschide prin particula adversativă “de” = dar, adică: spre deosebire de ceea ce (sau de cum) a fost înainte. Este folosită și la FA 5, 1 spre a marca incorectitudinea soților Anania și Safira în contrast cu cinstea totală a lui Barnaba. În cazul de față, intenția Evanghelistului este aceea de a demonstra că dacă strămoșii după trup ai lui Iisus s-au născut în chip firesc, nașterea Sa a avut un caracter suprafiresc, așa cum e istorisit mai jos*” (ANANIA 2009).

Strict din punct de vedere gramatical, conjuncția δέ se folosește uneori cu sens puternic adversativ: “ci, în schimb, dar”. În scrierile lui Euripide (*Supplices*, 747) întâlnim

² Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος – (“Întru-nceput era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Cuvântul Dumnezeu era”).

³ Spunea profesorul E. Munteanu că structura semantică a textelor scripturale este de-o complexitate maximă, principiul clarității demersului traductologic obligă pentru distingerea între o semantică lexicală (lexicul comun sau structurabil), o semantică a enunțului (structuri frazeologice cu grade diferite de unitate, abundente în textele biblice) și una a textului ca atare (gradul de coeziune internă a textelor biblice). Ținând cont de această complexitate a lexicologiei biblice și de faptul că opera Arhiepiscopului Anania a avut foarte multe ecouri pozitive în dimensiunea ei lexicală și stilistică, putem spune că această din urmă ediție ortodoxă a tradiției biblice românești este o operă monumentală, demnă de toată aprecierea filologilor și teologilor (MUNTEANU 2011).

secvența: *philois men ou peithesthe, tois de pragmasin* – “nu v-ați încrezut în prieteni, ci în împrejurări”. Scriitorii inspirați ai Noului Testament au preluat cu fidelitate această funcție adversativă a conjuncției, punctând contrastul unei acțiuni: καὶ οὐκ ἐγνώκατε αὐτόν, ἐγὼ δὲ οἶδα αὐτόν. κἂν εἶπω ὅτι οὐκ οἶδα αὐτόν, ἔσομαι ὁμοιος ὑμῖν ψεύστης· ἀλλὰ οἶδα αὐτόν καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ τηρῶ – „*Și voi nu L-ați cunoscut, dar Eu Îl știu; și dac-aș zice că nu-L știu, aș fi asemenea vouă, un mincinos. Dar Eu Îl știu și-I păzesc cuvântul*” (Ioan 8:55 – GEORGESCU 2017).

Valoarea filologică de contrast a conjuncției δέ – “dar, pe de altă parte” poate avea diverse funcții în greaca Noului Testament: 1) funcție adversativă (Mat. 1:18; 6:15; 8:20; Luc. 5:36; Ioan 8:55; 1 Cor. 2:15 etc.); 2) funcție corelativă prin adaosul particulei afirmative μέν ... δέ, construcție des folosită de către Homer sau Herodot, și care apare frecvent în textul biblic⁴ (Marc. 9:12; Fapte 23:8; Rom. 7:25; 1 Cor. 2:15; Gal. 4:23 etc.); 3) funcție adverbială progresivă de tipul δὲ μᾶλλον – “dar mai degrabă” (Mat. 10:6; Evr. 12:13); 4) o funcție ce introduce o apodoză după o protază temporală ipotetică, oferind contrastul cu ceea ce se afirmă în protază: Καὶ αὐτὸ τοῦτο δὲ σπουδὴν πᾶσαν παρεισενέγκαντες ἐπιχορηγήσατε ἐν τῇ πίστει ὑμῶν τὴν ἀρετὴν, ἐν δὲ τῇ ἀρετῇ τὴν γνῶσιν – „*Pentru aceasta, puneți și din partea voastră toată sânguința și adăugați la credința voastră: fapta bună, iar la fapta bună: cunoștința*” (2 Petr. 1:5⁵ – DANKER 2000).

În cazul textului sursă (Mat. 1:18a), B. Anania alege, cu o înaltă acuratețe filologică, dimensiunea adversativă a conjuncției δέ, cea care asigură ideea de contrast, oferind și o explicație pe măsură. Mai mult decât atât, sintaxa originală întărește această opțiune traductologică a adversativului. Fraza începe cu propoziția: Τοῦ δὲ Ἰησοῦ – “Dar Iisus” unde conjuncția δὲ oferă logica tranzițională a acțiunii (se indică, din start, o schimbare a temei – în plan teologic: nașterea divină a lui Iisus în comparație cu toate nașterile umane firești). Se continuă cu substantivul, în genitiv, Χριστοῦ – „Hristos” care are funcție de clauză apozitională (operează cu rolul de-a oferi unele informații suplimentare) – deci nu este, ca parte de vorbire, un lexem hotărâtor în iconomia frazei. Propoziția continuă cu un substantiv articulat, în nominativ, urmat de un adverb de mod și un verb imperfect la diateza activă: ἡ γένεσις οὕτως ἦν – „nașterea astfel a fost”. Fraza se continuă, în partea secundă, cu verbe participiale, clauze apozitionale, clauze subordonate, clauze infinitivale și clauze

⁴ Sub o formă asemănătoare, cu secvența adversativă negativă ἀλλ’... οὐκ, identificăm textul din 2 Cor. 4:8-9 care se sprijină sintactic pe 8 verbe ce denotă contrastul dintre suferința trupească și umplerea de slavă. Prin urmare, suferințele umane sunt prezentate pe fundalul expunerii a patru expresii antinomice, care la rândul lor sunt intercalate de o conjuncție adversativă: θλιβόμενοι („necăjiți”) – ἀλλ’ („dar, însă”) – οὐ στενοχωρούμενοι („nu striviți”) / ἀπορούμενοι („strămtorați”) – ἀλλ’ („dar, însă”) – οὐκ ἐξαπορούμενοι („nu deznădăjduiți”) / διωκόμενοι („prigoniți”) – ἀλλ’ („dar, însă”) – οὐκ ἐγκαταλείπομενοι („nu părăsiți”) / καταβαλλόμενοι („doborâți”) – ἀλλ’ („dar, însă”) – οὐκ ἀπολλύμενοι („nu nimiciți”). Termenii din apodoză sunt anume selectați, de marele apostol, cu scopul de a arăta imposibilitatea subiectului uman de a mai găsi o rezolvare situației dificile prin care trece. Conjuncția adversativă ἀλλ’, alături de adverbul οὐκ, punctează marea iubire a lui Dumnezeu față de mărturisorul Său. Aceste construcții lingvistice specifice pauline, dominate de conjuncții adversative, pentru a sublinia pronia divină, accentuează, de fapt, slava cu care este adumbrat apostolul. Cele patru antiteze implică izbăvirea de moarte subită. În felul acesta își prezintă Ap. Pavel experiențele sale, în logica unui proces lent al morții, dar pe care Dumnezeu încă nu l-a definitivat (Rom. 8:36; 1 Cor. 15:31), un fel de moarte care nu este comună tuturor oamenilor, fiindcă ea survine de pe urma predicării evangheliei (Varga 2023, 211-212).

⁵ Am redat textul din Biblia Sinodală deoarece diortosirea ierarhului Anania suprimă această conjuncție cu totul: o elimină atât din regentă, cât și din subordonată – modificând astfel dimensiunea gramaticală a textului revelat – operând unele mici imprecizii filologice de dragul unei stilistici românești mai aerisite. Iată varianta la care facem referire: “*Pentru aceasta, punându-vă întreaga sânguință, credinței voastre adăugați-i vârtutea; vârtuții, cunoștința*”.

prepoziționale (LEXHAM SGNT 2009). În cazul de față, noi insistăm doar pe prima parte a frazei, care are o structură axată pe contrastul acțiunii precedente, marcată prin conjuncția adversativă “dar”. Remarcăm, prin urmare, acuratețea filologică a ediției Anania care, cel puțin în cazul textului din Mat. 1:18a: “*Dar nașterea lui Iisus Hristos, astfel a fost*”, poate fi considerată o diortosire însoțită de unele elemente traductologice minore.

Celebra colecție “UBS Handbook Series”, un auxiliar indispensabil traducătorilor Bibliei, insistă pe aceeași dublă dimensiune a deschiderii frazei: leagă istorisirea despre nașterea miraculoasă a Domnului de lista genealogică; ocupă un loc preeminent, prin contrastul oferit, în desfășurarea narațiunii ce urmează (UBSHS 1988).

Prepoziția genitivală ἕως (Mat. 1:25a) și traducerea acesteia

Enigmatică expresie: καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν ἕως – “*Și nu a cunoscut-o până ce*” (Mat. 1:25a) este un adevărat *crux interpretum* din pricina implicațiilor sale confesionale. În acest punct nu vom analiza textul din perspectivă teologico-dogmatică, ci vom insista doar pe dimensiunea lui filologică, cu specială referire la explicația oferită de B. Anania: “*Adverbul-prepoziție heos = până, până ce, până când, are și semnificația de continuitate, perpetuitate (Bailly⁶). Verbul care o precede, ouk eginosken = nu a cunoscut-o (redat în limbile moderne prin perfectul compus), este în original imperfectul durabil (Ost⁷), adică exprimă o acțiune care nu se termină, care nu are un capăt... de unde rezultă fără echivoc că textul de față nu implică o legătură maritală între Iosif și Maria, nici înainte și nici după nașterea lui Iisus*”.

Dicționarele și lexicoanele de specialitate identifică această unitate lingvistică (ἕως), cel mai adesea, având rol de conjuncție (Fac. 10:30; Mat. 18:30) sau prepoziție (însă nu în vecinătatea unui verb), indicând o perioadă de timp sau de loc (DBL GREEK; GEORGESCU 2021). De asemenea, ἕως poate avea și valoare adverbială. Cu acest din urmă sens apare în Lev. 23:14 (ἕως εἰς αὐτὴν τὴν ἡμέραν ταύτην – “*până chiar în această zi*”); Iez. 48:1 (ἕως πρὸς θάλασσαν – “*până la mare*”); Ioan 2:10 (σὺ τετήρηκας τὸν καλὸν οἶνον ἕως ἄρτι – “*tu ai păstrat vinul cel bun până acum*”); Apoc. 6:10 (ἕως πότε – “*până când*”). Dimensiunea aceasta adverbială, însoțită de verbe la perfect (cum este cazul în Ioan 2:10 – τετήρηκας – “ai păstrat”), exact opusul textului nostru sursă din Mat. 1:25a, redau ideea continuării sau stopării acțiunii din regentă – ἕως fiind, în acest caz, doar o barieră temporală ce urmează să fie eliminată. În acest scenariu lingvistic poate sta în picioare interpretarea confesională evanghelică potrivit căreia Fecioara Maria a mai avut și alți copii.

Însă nu acesta este cazul cu textul din Mat. 1:25a. În primul rând, ἕως nu are valoare adverbială temporală, ci prepozițională infinitivală. În al doilea rând, verbul care precede prepoziția ἕως este la imperfect (ἐγίνωσκεν), însoțit și de-o negație explicită (οὐκ), ceea ce reflectă continuitatea fără bariere temporale a acțiunii din regentă. Logica internă gramaticală este aceea care îți transmite că bătrânul Iosif nu a mai cunoscut-o pe Maria (ca femeie) deloc, niciodată. Contrastul verbelor regente din Mat. 1:25a și Ioan 2:10b este evident, sunt două acțiuni temporale total diferite însoțite de aceeași prepoziție ἕως. Contextul face diferența. Filologii M. Zerwick și M. Grosvenor, în analiza lor gramaticală a Noului Testament Grecesc, afirmă faptul că verbul ἐγίνωσκεν este la imperfectul durabil (precum școala biblică francofonă – BO). Legătura cu prepoziția ἕως ar fi indicat aoristul constatativ, dacă intenția autorului de limbă greacă ar fi fost aceea de-a sugera finalizarea acțiunii (de-a nu o “cunoaște” pe Maria, ca soție) și conceperea altor fii. Însă nu este cazul, din moment ce verbul “a cunoaște” este, în original, la imperfect. Literal, verbul *eginōsken* s-ar traduce: “nu a

⁶ „II. pendant un certain temps, quelque temps, d'où continuellement” (BGF).

⁷ “il ne la connut pas, lit: il ne la connaissait pas, imparfait duratif” (BO).

cunoscut-o, nu a trăit intim cu ea”. Prepoziția *heos*, tradusă prin “până”, nu exclude continuarea acțiunii (abstinența sexuală) până dincolo de timpul indicat (Zerwick/Grosvenor 1993, 2), păstrându-se astfel dogma pururea fecioriei Mariei, cum este afirmată ea de întreaga tradiție patristică. În al treilea rând, texte biblice similare, construite tot cu ajutorul prepoziției genitivale ἕως arată logica acțiunii continue a imperfectului durabil, în textul original folosindu-se verbe la aorist: οὐκ ἐγένετο παιδίον ἕως τῆς ἡμέρας τοῦ ἀποθανεῖν αὐτήν – „[Micol] *n-a avut copil până în ziua morții ei*” (2Reg. 6:23); κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου – „*Șezi de-a dreapta Mea până ce voi pune pe vrăjmașii Tăi așternut picioarelor Tale*” (Ps. 109:1); καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ’ ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος – „*Iată, Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului*” (Mat. 28:20); καὶ αὐτὴ χήρα ἕως ἐτῶν ὀγδοήκοντα τεσσάρων – „[Ana] *văduvă până la optzeci și patru de ani*” (Luc. 2:37). Sintaxa versetelor, citate mai sus, ne sugerează continuitatea acțiunii, deși traduceriile acestea nu sunt exact cele mai fidele lingvistic, căci ar fi de-a dreptul ilar să se traducă, de exemplu, prin verbe la perfect sau prin locuțiuni adverbiale, indicând faptul că două femei (una deja moartă și alta în etate considerabilă) ar mai putea da naștere cândva. Prin urmare, traduceriile confesionalizate care doresc să inoculeze, în baza textului din Mat. 1:25a, faptul că Fecioara Maria a mai avut copii cu bătrânul Iosif, stâlpul casei sale, sunt exemple de ratare a intenției textului original.

Mai mult decât atât, celebre ediții de studiu biblic (CSB 2018⁸; TOB⁹; OSB¹⁰), neutre din punct de vedere confesional, datorită texturii lor academice, punctează grăitor faptul că textul acesta din Mat. 1:25a nu indică legături trupesti dintre Iosif și Maria.

Gramatica limbii române îți permite traducerea prepoziției genitivale ἕως, păstrând intenția originală a textului de continuitate, doar într-un singur mod: prin intermediul prepoziției “până¹¹” cu centru formă de infinitiv. Complementul se realizează nu prin grup adverbial (caz în care, gramatical vorbind, apare ipoteza nașterii altor copii de către Fecioara Maria – o eroare atât teologică, cât și filologică), cu centrul adverb temporal de tipul “până atunci, până ieri, de aici etc.”, ci complementului acțiunii îi corespunde grupul verbal cu centru formă de infinitiv, conform următorului exemplu din gramatică: *Mai are de așteptat [grup prepozițional până [grup verbal infinitival a ajunge acolo]]* (GRAMATICA 2016).

Prin urmare, textul original: καὶ οὐκ ἐγένωσκεν αὐτήν ἕως οὗ ἔτεκεν υἱόν, diortosit de către Biblia Anania sub forma: “*Și nu a cunoscut-o până ce ea L-a născut pe Fiul ei*”, este imprecis filologic din două motive¹². În primul rând, redă ἕως nu prin prepoziție cu verb la infinitiv, conform originalului, care cere, în limba română, strict conjuncția prepozițională “până”, ci prin intermediul unei locuțiuni conjuncționale (“până ce”), dublată de verb la perfect, care poate induce în eroare, un cititor neavizat, cu privire la dogma fecioriei Maicii Domnului. La o lectură superficială s-ar înțelege că după ce L-a născut pe Hristos Domnul,

⁸ “Did not have sexual relations with her confirms again that Jesus was the product of a virginal conception”.

⁹ “Marie eut-elle par la suite avec Joseph des relations conjugales? On ne peut rien conclure de ce texte”.

¹⁰ “The use of the word *till* does not imply that Joseph had marital relations with Mary after the Savior’s birth. In the Bible, this word is often used to express a situation that actually continues after the event mentioned (see 28:20; Gn 8:7; Dt 34:6; 2Kg 6, 23)”.

¹¹ Conform morfologiei limbii române, *heos*, tradus prin prepoziția “până”, poate fi identificat doar în 4 forme precise: conjuncție prepozițională (*până*); locuțiune conjuncțională (*până ce*); prepoziție (*până la*) și locuțiune conjuncțională (*până să*). În nici un caz nu poate îmbrăca strict formă de adverb temporal de tipul “până atunci” (DOOM 2010), ca cineva să poată forța astfel teza pierderii fecioriei Maicii Domnului.

¹² Ținând cont că Biblia Anania este, la bază, o diortosire, nu o traducere, ar fi putut păstra varianta introdusă în 1688, mai ales că ierarhul clujean aprecia foarte mult această traducere arhaică, una care oferă următoarea secvență, puțin mai neutră: “*Și nu o cunosc pre ea până unde au născut pre fiul ei cel născut dentîiu...*” (B 1688).

Maria ar mai fi avut și alți copii cu Iosif, soțul ei. Nota de subsol, introdusă de ediția Anania, este salutară în acest sens, limpezind eventualele erori filologice neintenționate, însă redarea prepoziției genitive, în grup verbal infinitival, ἔως, printr-o neinspirată locuțiune conjuncțională, ce poate ține și locul unui adverb cu sens mai vag, riscă să producă deficiențe de receptare a mesajului original. În al doilea rând, adaosul pronumelui personal feminin “ei”, deși nu apare în original, este cerut, totuși, de către sintaxa limbii române, de aceea considerăm acest adaos ca fiind un accident filologic neintenționat.

Adevăratele probleme filologice apar atunci când unele ediții biblice traduc intenționat greșit, motivate confesional, iar altele introduc note de subsol aberante, născute din aceleași considerente. Biblia Sinodală suprimă cu totul, nepermis, prepoziția ἔως, oferind următorul loghion: “*Și fără să fi cunoscut-o pe ea Iosif, Maria a născut pe Fiul Său Cel Unul-Născut*”. Aceasta este o traducere greșită din două puncte de vedere. Pe primul, motivat confesional, l-am amintit deja. Despre această variantă acrobatică (*Și fără să fi cunoscut-o*) se exprimă, cu dezaprobat, și B. Anania, în manuscrisele sale (AB 2003). Al doilea motiv vizează adaosul “*Cel Unul-Născut*”¹³ (τὸν πρωτότοκον), care nu apare în edițiile critice ale Noului Testament, decât în manuscrisele bizantine (NTB 2005) și în alte câteva (Metzger 1994, 7).

Edițiile catolice sunt și ele rudimentare. Traducerea de la Paris oferă următoarea secvență ilară, asemănătoare sinodalei: “*Înainte de a o fi cunoscut, ea născu un fiu...*” (PASCAL 1992). Exceptând suprimarea lui ἔως, identificăm o nouă problemă traductologică, care tulbură atât apele filologice, cât și pe cele teologice ale originalului. Textul mateian afirmă clar: ἔτεκεν υἱόν, unde substantivul “fiu” este la acuzativ, așadar: “pe Fiul [ei]”. A traduce prin numeralul cardinal “un [fiu]”, dincolo de faptul că, nepermis, nici măcar nu este majusculat, sugerând ideea unui fiu oarecare, logica internă a expresiei poate implica și nașterea altor fii, alimentând marota protestantă a “fraților lui Iisus”. Aceeași eroare a introducerii cardinalului o întâlnim și în Biblia Cornilescu. Ediția catolică de la Iași oferă o mixtură neinspirată a prepoziției ἔως (oferindu-i funcție adverbială vagă) cu substantivul υἱόν (purtând funcție numerală) – ambele dimensiuni filologice străine originalului grecesc: “*și nu a cunoscut-o până când ea a născut un fiu...*” (BC 2020). Neglijența traductologică este, totuși, îndreptată printr-o notă de subsol care încearcă să redea intenția originalului: “*Prin această expresie, Matei insistă asupra conceperii minunate a lui Isus Cristos, fără a sugera că, mai târziu, Iosif și Maria ar fi trăit împreună*”.

Bibliile neoprotestante sunt cele mai deficitare din punct de vedere traductologic. Cele mai reprezentative păstrează, la unison, locuțiunea conjuncțională “până ce”, cu sens de adverb vag, în vecinătatea verbului la perfect “cunoscut-o”, oferind această secvență traductologică: “*Dar nu a cunoscut-o până ce [când] ea a născut un fiu / a dat naștere unui Fiu*” (NTSBR; EDCR; BSVD; BNTR). Confruntată cu originalul grecesc, varianta aceasta traductologică (verb la perfect, locuțiune conjuncțională sau adverbială, numeral) este una destul de infidelă. Mai mult decât atât, edițiile EDCR și BSVD oferă și unele note de subsol confesionalizate care desfigurează mai abitar neutralitatea textului original: “*Eufemism biblic folosit pentru a denumi relațiile intime dintre două personae; Cuvântul “până ce” arată că*

¹³ Acest adaos apare și în noua traducere ortodoxă a Noului Testament, girată de Muntele Athos, însă nu trebuie să ne surprindă din moment ce urmează cu fidelitate strict doar izvorul bizantin: “*și nu a cunoscut-o pe ea până ce a născut pe Fiul ei Cel întâi-născut*” (NTV). Diferența, față de ediția sinodală, constă în traducerea lui πρωτό. Echivalarea corectă a idiomului πρωτότοκον este prin “întâiul”, așa cum face ediția Athos (“*întâi-născut*”). Varianta sinodală prin “unul” este forțată puțin, în original nu avem μόνος, deci nu ar trebui să redăm prin “*Unul-Născut*” sau accentuat prin „*Unicul-Născut*”. Această din urmă secvență (μονογενούς) apare doar în textul din Ioan 1:14 și, în cazul acesta, trebuie să redăm prin expresia „*Unicul-Născut*” sau „*Unul-Născut*”. Identificăm, deci, încă o imprecizie filologică a ediției sinodale, în raport cu alte traduceri ortodoxe românești.

abia după nașterea lui Hristos, Iosif și Maria au trăit ca soț și soție. Ni se spune că Isus a avut frați și surori”.

Ediția renumitului traducător C. Bădiliță, una recunoscută pentru acuratețea ei filologică, se aseamănă bine, în abordare, cu edițiile catolice: aceeași secvență traductologică defectuoasă, îngemănată cu adverbul variabil (“*n-a cunoscut-o până când*”), însă dublată de o notă de subsol neutră confesional (care pare a fi, în acest caz, cea mai bună abordare): “*Deși a luat-o pe Maria în casa lui, Iosif s-a abținut să aibă relații sexuale cu propria soție până la nașterea lui Iisus. Evanghelia nu ne spune mai mult și nimic precis: ce s-a întâmplat după nașterea lui Iisus între Iosif și Maria, au avut copii împreună etc.? “Frații lui Iisus” despre care amintește Marcu pot fi “veri” sau “frați”. Tradiția respinge categoric orice legătură sexuală între Maria și Iosif, dar evangheliile nu oferă nicio informație*” (NTB 2009).

Ediția filologică de la Iași, cea care actualizează Biblia lui Șerban Cantacuzino, prima traducere integrală a Bibliei, în limba română literară, schimbă firava neutralitate a textului arhaic: “*nu o cunoscu*” devine la perfect: “*nu a cunoscut-o*”; “*până unde*” devine prepoziția “*până la*”, complicând puțin atât sintaxa, cât și semantica. Explicația marginală, care dorește să motiveze opțiunile, semnată de W. Tauwinkl, spune următoarele, tot în cheie neutră, binevenită acestui text biblic enigmatic: “*Expresia... lasă în suspensie problema fecioriei Mariei după nașterea lui Iisus. Teoriile formulate în acest sens se pot reduce la trei: Maria era fecioară la zămisirea lui Iisus, dar a mai avut copii ulterior (Helvidius și concepția protestantă); Iosif era văduv și foarte în vârstă când a luat-o de soție pe Maria (Epiphanius, evangheliile apocrife, concepția ortodoxă); Iosif era tânăr și în putere, dar a trăit cu Maria ca frate și soră din motive de credință, și nu din cauza slăbiciunii datorate vârstei (Ieronim; teologia catolică)*” (MLD XXIIIa).

Ținând cont de dimensiunile filologice și teologice ale textului din Mat. 1:25a și încercând să corijăm toate derapajele traductologice infiltrate, propunem următoarea secvență traductologică, fidelă originalului:

„Și până a o cunoaște Iosif, ea L-a născut pe Fiul ei...”.

BIBLIOGRAPHY

Izvoare

AB 2003 = *Atelier Biblic: Caiete de lucru*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2003.

ANANIA 2009 = *Biblia sau Sfânta Scriptură*, versiune diortosită după Septuaginta, redactată, adnotată și tipărită de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2009.

ANANIA 2008 = Anania, Valeriu, *Memorii*, Iași, Polirom, 2008.

B 1688 = *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură* 1688, ediție jubiliară, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1998.

BC 2020 = *Biblia*, traducere, introduceri și note de Alois Bulai, Eduard Patrașcu, Iași, Editura Sapientia, 2020.

BEEKMAN 1974 = Beekman, John/Callow, John, *Translating the Word of God: With Scripture and Topical Indexes*, Grand Rapids, Zondervan Publishing, 1974.

BGF = Bailly, A., *Abrégé du dictionnaire Grec-Français*, Paris, Hachette, 1969.

BNTR = *Biblia. Noua Traducere Românească*, București, Societatea Biblică Interconfesională din România, ⁴2021.

BO = *La Bible (Osty)*, Paris, Éditions du Seuil, 1973.

BRATCHER/NIDA = Bratcher, Robert G./Nida, Eugene A., *The United Bible Societies Translator's Guides / Handbooks*, United Bible Societies, New York, 1961-1985.

BSVD = *Biblia de Studiu pentru o Viață Deplină: Versiunea D.Cornilescu*, Oradea, Life Publishers România, 2019.

CSB 2018 = Wax, K. Trevin, *CSB Study Bible*, Nashville, Holman Bible Publishers, 2018.

DANKER 2000 = Danker, W. Frederick, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, Chicago and London, The University of Chicago Press, 2000.

DBL GREEK = Swanson, James, *A Dictionary of Biblical Languages. Greek New Testament*, Logos Research Systems, 2001.

DOOM 2010 = Vintilă-Rădulescu, Ioana (coord.), *Dicționarul Ortografic, Ortoepic și Morfologic al Limbii Române*, București, Editura Univers Enciclopedic, ²2010.

EDCR = *Noul Testament*, ediția Dumitru Cornilescu Revizuită (EDCR), București, Editura Societății Biblice Interconfesionale din România, 2019.

GEORGESCU 2021 = Georgescu, Constantin, *Dicționar Grec-Român*, vol. 4, București, Editura Nemira, 2021.

GEORGESCU 2017 = Georgescu, Constantin, *Dicționar Grec-Român*, vol. 3, București, Editura Nemira, 2017.

GRAMATICA 2016 = Dindelegan, P. Gabriela (coord.), *Gramatica de bază a Limbii Române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2016.

LEXHAM SGNT 2009 = Dubis, Mark, *The Lexham Syntactic Greek New Testament*, Logos Research Systems, 2006-2009.

LOGOS 2001 = Logos. *Arhiepiscopului Bartolomeu al Clujului la împlinirea vârstei de 80 de ani*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2001.

MĂRTURII 2003 = *Primele mărturii despre Biblia Jubiliară 2001, versiunea Arhiepiscopului Bartolomeu Valeriu Anania*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2003.

MLD XXIIIa = *Monumenta Linguae Dacoromanorum. Biblia 1688. Novum Testamentum I: Evangelia*, PARS XXIII, (Eugen Munteanu coord.), Iași, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", 2015.

MUNTEANU 2011 = Munteanu, Eugen, *Tradiția Biblică Românească. Coordonate, Stadiu al Cercetării, Potențial*, în *Receptarea Sfintei Scripturi: între filologie, hermeneutică și traductologie*, Iași, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", 2011, 11-21.

NICOLESCU 2001 = Nicolescu, Costion, *Sfânta Scriptură în limba română: Interviu cu Arhiepiscopul Bartolomeu*, în *LOGOS: Arhiepiscopului Bartolomeu al Clujului la împlinirea vârstei de 80 de ani*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2001, 90-100.

NIDA 2001 = Nida, Eugene A., *Contexts in Translating*, Amsterdam and Philadelphia, John Benjamins Publishing, 2001.

NIDA 1982 = Nida, A. Eugene/Taber, R. Charles, *The Theory and Practice of Translation*, United Bible Societies, Leiden, E.J. Brill, 1982.

NTB 2009 = *Noul Testament. Evangelia după Matei*, ediție bilingvă, Introduceri, traducere comentariu și note patristice de Cristian Bădiliță, București, Editura Curtea Veche, 2009.

NTB 2005 = Robinson, A. Maurice/Pierpont G. William, *The New Testament in the Original Greek. Byzantine Textform*, Southborough, Chilton Book Publishing, 2005.

NTSBR = *Noul Testament (NTSBR)*, ediție de studiu, traducere după textele originale grecești, Oradea, Societatea Biblică din România, 2021.

NTV = *Noul Testament*, Muntele Athos, Sfânta Mare Mănăstire Vatoped, 2022.

OSB = *The Oxford Study Bible: Revised English Bible with The Apocrypha*, New York, Oxford University Press, 1992.

PASCAL 1992 = *Noul Testament*, tradus și adnotat de Pr. Emil Pascal, Paris, Éditions du Dialogue, 1992.

RSV = *The Holy Bible. Revised Standard Version Catholic Edition*, Charlotte, Saint Benedict Press, 2009.

SMALLEY 1980 = Smalley, William A., *Discourse Analysis and Bible Translation*, „The Bible Translator”, XXXI, 1980, 1, 119-125.

TEV = *Good News Bible: Today's English Version*, Philadelphia, American Bible Society, 2002.

TOB = *La Bible Traduction Oecuménique*, Paris, Les Éditions du Cerf, 1988.

UBSHS 1988 = Newman, M. Barclay/Stine, C. Philip, *A Handbook on The Gospel of Matthew*, New York, United Bible Societies, 1988.

VARGA 2023 = Varga, Cătălin, *Graphē Theopneustos: Studii biblice și filologice*, Iași, Editura Lumen, 2023.

Literatură secundară

Metzger, Bruce M., *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, ²1994.

Zerwick, Max/Grosvenor, Mary, *A Grammatical Analysis of the Greek New Testament*, Roma, Editrice Pontificio Istituto Biblico, 1993.

THE MAIN THEMES OF EXISTENTIALISM. AN INTERPRETATION FROM THE PERSPECTIVE OF ORTHODOX THEOLOGY

Vlăduț E. Cărlan

PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași

Abstract: It is known that existentialism is interested in the inner life of the existing individual, especially in those "darker" aspects. Although this philosophical current shows itself to be a unitary one, it can be stated that there is no existentialism, only existentialists. However, if we were to try to define the main premises of this philosophy, we can do so by identifying its main ideas and themes. The contingency of the human being, the feeling of alienation and absurdity, the finitude and urgency of death, all these represent concepts that reflect certain concrete feelings and states that every human can experience in his life. The main themes or categories of existentialist thought concern all aspects of human existence and assume, in a positive or negative, explicit or implicit manner, the dimension of transcendence. Therefore, these themes can be analyzed and interpreted from the perspective of Orthodox theology.

Keywords: themes of existentialism, christian existentialism, orthodox theology, transcendence

Introducere

Temele sau categoriile principale ale gândirii existențialiste ce vor fi analizate în continuare au mare relevanță pentru reflecția teologică deoarece vizează toate aspectele existenței umane și presupun, într-o manieră pozitivă sau negativă, explicită sau implicită, dimensiunea transcendenței. În literatura de specialitate, numărul acestora și împărțirea lor diferă¹, însă toate pornesc și gravitează în jurul conceptelor principale ale teologului și filosofului Søren Kierkegaard, cel ce este considerat „părintele existențialismului”.

În multe rânduri acest curent a fost confundat și greșit interpretat ca fiind o filosofie a pesimismului. De fapt, existențialismul încearcă să expună imaginea reală a omului, promovând o luciditate metafizică cu privire la condiția sa, și propunând un optimism autentic, mai ales prin evidențierea conceptelor de existență autentică, acțiune, faptuire, libertate și angajament. În acest sens, Jean Paul-Sartre face apologia existențialismului în cunoscutul eseu, *Existențialismul este un umanism*:

„Ne-am ocupat până acum, cred, de un număr de reproșuri împotriva existențialismului. Ați văzut că nu poate fi privit ca o filosofie a chietismului de vreme ce definește omul prin acțiunile lui; nici ca o descriere pesimistă a omului, căci nici o doctrină nu este mai optimistă decât a lui. Nici că ar încerca să

¹ De exemplu, Jean Wahl încadrează temele principale ale existențialismului în 6 teme sau categorii, fiecare reprezentând o triadă: (1) „Existență-ființă-transcendență”; (2) „Posibilitate și proiect - origine – situație, clipă; (3) Alegere și libertate - nimic și anxietate - autenticitate; (4) Unic - celălalt - comunicare; (5) Adevăr și subiectivitate - adevăr și ființă - multiplicitatea adevărilor; (6) Paradox - tensiune - ambiguitate. Noi vom folosi împărțirea pe care o Emmanuel Mounier, în 8 teme: (1) Contingența ființei umane; (2) Neputința rațiunii umane; (3) Devenirea ființei umane; (4) Fragilitatea și instabilitatea ființei umane; (5) Alienarea sau înstrăinarea; (6) Finitudinea și urgența morții; (7) Singurătatea și secretul; (8) Neantul sau nimicul.

descurajeze omul în acțiunile sale, de vreme ce îi spune că nu există speranță decât în acțiunea sa, și că singurul lucru care îi îngăduie să aibă o viață este fapta. De aceea, pe acest nivel, ceea ce avem în față este o etică a acțiunii și a angajării.”²

Ne putem întreba: temele principale ale acestui curent filosofic pot fi trecute prin filtrul hermeneutic al teologiei ortodoxe. Răspunsul este desigur, afirmativ. Această interpretare holistică a omului pe care o întâlnim în filosofia existențială o evidențiază și părintele Stăniloae, care vede o asemănare majoră între acest curent și teologia ortodoxă prin faptul că ambele sisteme „revendică totalitatea omului”, dar conchide că numai creștinismul satisface cu adevărat nevoia omului după transcendență și pune totalitatea ființei omenești într-un raport cu aceasta:

„Apropierea filosofiei existențiale de creștinism se arată în faptul general că și creștinismul revendică totalitatea omului. El nu se adresează numai minții sau sentimentului, ci întregii ființe omenești. Căința, credința, viața cea nouă sunt stări și atitudini totale ale omului. Ba putem spune că tensiunea manifestată de cugetarea omenească în filosofia existențială după o transcendență e satisfăcută de-abia în creștinism. Numai creștinismul realizează deplina existență, pentru că numai el pune totalitatea ființei omenești într-un raport cu adevărata transcendență.”³

1. Contingența ființei umane

Existența ființei umane nu este necesară, și asta înseamnă că este contingentă.⁴ Omul există la fel de bine cum poate să nu existe. Blaise Pascal evidențiază aspectul contingent al vieții omului în *Cugetările* sale:

„Când mă gândesc la scurta durată a vieții mele, absorbit de eternitatea care m-a precedat și de cea care mă urmează, cufundat în înfinita imensitate a spațiilor pe care nu le cunosc și nu mă cunosc, mă îngrozesc și sunt uimit să văd că sunt aici mai degrabă decât acolo, și mă întreb de ce acum și nu atunci. Cine m-a adus? Din porunca și dorința cui mi-a fost destinat acest timp și acest loc mie?”⁵

Din perspectiva teologiei ortodoxe, contingența mea se află în actul creator și liber al lui Dumnezeu. Spre deosebire de teologia ortodoxă și existențialismul creștin, care presupun

² Jean Paul-SARTRE, *Existențialism is a Humanism*, translated by Carol Macomber, introduction by Annie Cohen-Solal, notes and preface by Arlette Elkaim-Sartre, edited by John Kulka, Yale University Press, New Haven, London, 2007, p. 34. În acest context, termenul „umanism” nu trebuie interpretat în sensul clasic de umanism renascentist. Dimpotrivă, umanismul existențialist scoate în evidență limitele rațiunii umane.

³ Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, în: „Opere Complete”, vol. 4, București, Basilica, 2013, pp. 74-75. În acest context, părintele Stăniloae analizează interpretarea pe care Martin Heidegger, Karl Jaspers și Eberhard Grisebach o fac termenului de transcendență. Această idee o întâlnim și într-o altă lucrare: „Acest lucru l-a sesizat destul de clar și filosofia existențialistă și personalistă a secolului nostru, care a subliniat că depășirea scepticismului pe planul cunoașterii se face nu numai printr-un demers noetic, ci și unul existențial, ce implică și elemente ale voinței și ale sentimentului”. Vezi: Pr. Prof. Dr. Gheorghe POPA, *Comuniune și înnoire spirituală în contextul secularizării lumii moderne*, Editura Trinitas, Iași, 2000, pp. 64-65.

⁴ Contingență (lat. *contingentem*): 1. Proprietatea de a nu exista cu necesitate. 2. (despre evenimente) Proprietatea de a nu se produce cu necesitate. 3. (despre propoziții) Proprietatea de a nu fi cu necesitate adevărate, sau de a risca posibilitatea de a fi false. Contingența este de obicei opusă necesității. Gânditorii medievali, precum Anselm de Canterbury, adoptau uneori punctul de vedere că Dumnezeu există cu necesitate și că deci existența Sa nu este ceva (logic) contingent, care poate fi pusă la îndoială, discutată și investigată. Vezi: Antony Flew, *Dicționar de filosofie și logică*, ediția a II-a, traducere din engleză de D. Stoianovici, Editura Humanitas, București, 1999, p. 78.

⁵ Blaise PASCAL, *Cugetări*, secțiunea 205, traducere de Maria și Cezar Ivănescu, Editura Aion, Oradea, 1998, pp. 243-244. Filosoful continuă: „Omul este, înainte de orice, o ființă finită [...] Iar finitul devine un pur neant în prezența infinitului, de unde rezultă direct tragedia condiției omenești, aceea de a fi un nimic, o minusculă existență contingentă, pe fondul imensității spațiilor eterne”.

raționalitatea și taina sau misterul existenței umane, pentru existențialismul non-creștin viața nu implică nici un mister, totul este iraționalitate și absurd.⁶ În afara facticității mele, adică a faptului izolat de a exista, nu există „nimic”, sau mai bine spus, „dincolo” de a acest „a fi” izolat al meu, se află „nimic”.⁷ Pentru Heidegger, omul se află într-un complet abandon. Din perspectiva aceasta, contingența ființei umane trădează nu doar lipsa de sens a vieții, ci mai ales inexistența vreunei transcendențe, ca formă de existență post-mortem.

2. Neputința rațiunii umane

Contingența ființei umane aduce cu sine limite în actul cunoașterii. Dacă ființa omului este finită, atunci și capacitatea sa de cunoaștere este la fel. Ambele forme de existențialism, cât și teologia ortodoxă, afirmă că rațiunea umană este limitată și neputincioasă în actul cunoașterii, al unei cunoașteri sau descifrări totale asupra existenței umane.⁸ Din perspectivă teologică, rațiunea devine și mai limitată prin faptul că adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu se înfăptuiește printr-un act supra-rațional, credința. Pentru creștin, există mereu o tensiune între rațiune și credință, între dorința de dovadă și evidență, și asumarea prin credință a dogmelor creștine, paradoxale și imposibile pentru rațiune. Kierkegaard accentuează ideea că toate relațiile supra-raționale, adică minunile legate de viața Mântuitorului nu pot fi acceptate prin rațiune, ci ele sunt obiect al credinței:

„Dovezile despre Dumnezeirea lui Hristos, cele pe care le aduce Scriptura: minunile, Învierea Sa din morți, Înălțarea la Cer, există acolo numai pentru credință, adică ele nu sunt „dovezi”; nici nu vor să dovedească că toate acestea corespund rațiunii, vor dimpotrivă să dovedească faptul că ele sunt în conflict cu rațiunea și deci sunt obiect al credinței.”⁹

3. Devenirea ființei umane

Ambele forme de existențialism au în vedere temporalitatea, deoarece omul este o ființă în timp conștientă de limita sa ultimă, moartea. Din perspectiva acestui curent, existența în sine reprezintă un interval, iar în acest interval dintre naștere și moarte omul se află într-un proces al devenirii. Din perspectiva existențialismului non-creștin (Sartre) omul nu este o ființă ce-și fundamentează viața pe legi eterne și absolute care să-i ghideze devenirea, ci omul este ceea ce decide să fie, el este propria existență, el este ceea ce el însuși face din sine.¹⁰ Pentru Heidegger, omul este „puterea-de-a-fi” și „ființă-în-avans-de-sine”, care manifestă în mod constant dorința de a se transcende pe sine, fiind mereu „în proiect”.¹¹

Perspectiva teologică interpretează devenirea omului având în vedere două aspecte majore ale învățăturii creștine: „chipul lui Dumnezeu” din om și acțiunea harului asupra acestuia. Una dintre principalele caracteristici ale „chipului lui Dumnezeu” în om o reprezintă

⁶ Emmanuel MOUNIER, *Existentialist Philosophies, An introduction*, Salisbury Square, London, 1948, p. 25.

⁷ E. MOUNIER, *Existentialist Philosophies...*, p. 25.

⁸ Acesta reprezintă un al punct de întâlnire între existențialismul creștin și teologia ortodoxă. Pentru Kierkegaard viața este paradoxală, ea neputând fi înțeleasă cu mintea, ci doar trăită. Pentru părintele Stăniloae, viața este o taină, adică o realitate de nesfârșite sensuri pe care omul le poate descoperi în relația cu Dumnezeu și cu oamenii, dar niciodată nu le poate epuiza pe deplin.

⁹ Søren KIERKEGAARD, *Școala creștinismului*, traducere de Mircea Ivănescu, Editura Adonai, București, 1995, p. 39.

¹⁰ E. MOUNIER, *Existentialist Philosophies...*, p. 29. Desigur, această capacitate a omului de autodeterminare în virtutea libertății trebuie înțeleasă luând în considerare caracterul finit al omului. Deși omul poate acționa într-o imensitate de posibilități, acesta nu deține o libertate absolută, idee acceptată în ambele tipuri de existențialism, cât și în teologia ortodoxă.

¹¹ E. MOUNIER, *Existentialist Philosophies...*, p. 29. Pentru Heidegger, omul este „în proiect” înseamnă că acesta se proiectează pe sine în viitor, se gândește pe sine în avans, fiind într-o continuă mișcare de transcendere de sine.

libertatea de care este legată capacitatea acestuia de a se autodetermina (gr. *αὐτεξούσιον*), în virtutea faptului că acesta își este sieși principiul propriilor sale acte.¹² Cu toate acestea, omul cunoaște limite în capacitatea sa de a se autodetermina deoarece este o ființă creată.

Critica existențialismului non-creștin sau a diverselor ideologii asupra antropologiei creștine, cum că omul nu este liber deoarece Dumnezeu îi predetermină devenirea prin atotștiința Sa, nu este nicidecum fondată. Atât în teologia ortodoxă cât și în existențialismul creștin nu există ideea de predestinare sau determinism. Actul căderii primordiale în păcat al lui Adam reprezintă principalul exemplu care arată că Dumnezeu, deși pre-știa din eternitate căderea lui Adam, nu-i încalcă libertatea în momentul încălcării poruncii.

Teologul Vladimir Lossky afirmă că omul este înzestrat cu o reală libertate, pe care o și primește prin actul creației. Toată devenirea moral-spirituală a omului, actualizarea virtuților teologice, cât și înfăptuirea păcatului, depind de darul suprem al libertății. Toate faptele morale (bune sau rele) pot fi evaluate moral doar în virtutea făptuirii lor *în* libertate. De aceea, omul își "câștigă" mântuirea prin capacitatea sa de a alege, în virtutea libertății, binele. Providența lui Dumnezeu nu încalcă libertatea omului:

„Or, providența desemnează hotărârile voinței dumnezeiești în raport cu libertatea umană, hotărâri întemeiate pe prevederea actelor libere ale ființei create [...] Se poate spune cu o oarecare lipsă de exactitate scuzabilă că Dumnezeu face în providența Sa un act de condescendență față de libertatea oamenilor, că El acționează în funcție de libertate, coordonează acțiunile Sale cu actele ființelor create, ca îndeplinindu-și voința să conducă universul căzut fără să constrângă libertatea făpturilor”.¹³

4. Fragilitatea și instabilitatea ființei umane

Contingența umană totodată înseamnă fragilitate și instabilitate. Orice clipă reprezintă o posibilitate de dispariție prin moarte, de scufundare în „adâncul nimicului”¹⁴ Această conștientizare a fragilității și instabilității proprii dă naștere stării de anxietate. Aflându-se în această situație inevitabilă, omul trebuie să-și asume riscuri, să decidă și să acționeze tocmai pentru a-și depăși condiția.¹⁵

Din perspectivă creștină, fragilitatea și instabilitatea omului pun în lumină pronia lui Dumnezeu și oferă omului conștiința nimicniciei sale, atunci când acesta se raportează la Dumnezeu. Astfel, cuvintele lui Avraam: „Iată, cutez să vorbesc Stăpânului meu, eu, care sunt pulbere și cenușă!” (Facerea 18, 27) se completează și se împlinesc prin cuvintele Mântuitorului: „Fără Mine nu puteți face nimic” (Ioan 15,5). În mod paradoxal, acceptarea fragilității, instabilității și slăbiciunii proprii deschide calea spre adevărata putere, care vine de la Dumnezeu, prin harul Său. Această idee o găsim confirmată în viața Sfântului Apostol Pavel, atunci când primește cuvintele Domnului: „Îți este de ajuns harul Meu, căci puterea Mea se desăvârșește în slăbiciune” (II Cor. 12, 9), ca mai apoi să afirme: „Deci, foarte bucuros, mă voi lăuda mai ales întru slăbiciunile mele, ca să locuiesc în mine puterea lui Hristos” și „când sunt slab, atunci sunt tare” (II Cor. 12, 10).

¹² Vladimir LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, traducere din limba franceză de Pr. Vasile Răducă, Editura Bonifaciu, București, 1998, p. 102.

¹³ V. LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, pp. 124-125.

¹⁴ E. MOUNIER, *Existentialist Philosophies*..., p. 34.

¹⁵ „O dată ce aduci un om la o răscruce de drumuri, unde nu există decât posibilitatea de a alege, atunci el va face alegerea corectă”. Vezi: E. MOUNIER, *Existentialist Philosophies*..., p. 34.

5. Alienarea sau înstrăinarea

Din perspectiva existențialismului, actul de a exista și existența în sine reprezintă o stare de alienare.¹⁶ Din perspectivă teologică, această stare de alienare, care se manifestă în raport cu natura, cu semenii și cu Dumnezeu, se intensifică prin făptuirea răului moral. Omul în lumea aceasta este un „exilat”. Astfel se poate face o paralelă între conceptul de alienare din existențialism și doctrina creștină a căderii primordiale în păcat: „Și izgonind pe Adam, l-a așezat în preajma grădinii celei din Eden și a pus heruvimi și sabie de flacără vâlvăitoare, să păzească drumul către pomul vieții.” (Facerea 3, 24).¹⁷ Căderea protopărinților în păcat ar fi un auto-exil către o existență a suferinței și a morții, a cărui pământ este „blestemat pentru om” (Facerea 3,17). Această stare de alienare reiese din acele momente când omul simte o „nostalgie a originilor”, sau un dor, atunci când conștientizează că lumea aceasta nu este casa sa, nu este tărâmul său natal, deși el se naște în ea. Aceste simțiri de nostalgie sau dor evidențiază dimensiunea transcendenței, dar într-un mod negativ, ca și lipsă sau carență. Această alienare provoacă aduce și carența de sens, pe care omul o resimte în mod deplin. Cu toate acestea, chiar și după cădere omul încă își păstrează „sigiliul” vieții primordiale, chipul lui Dumnezeu, prin care se poate depăși pe sine spre Dumnezeu.

6. Finitudinea și urgența morții

Ca și eveniment iminent al oricărei ființe umane, evenimentul morții proprii trebuie înfruntat în mod direct. Din perspectiva existențialismului non-creștin (Heidegger), omul este „ființă-cu-scopul-de-a-muri”.¹⁸ Moartea este singura certitudine, cea mai personală potențialitate, iar „a-mi trăi moartea proprie este singurul lucru pe care nimeni altcineva nu-l poate face pentru mine.”¹⁹ Neglijarea acestui fapt este acțiune o imatură, ce conduce la o existență neautentică²⁰.

Perspectiva asupra morții depinde, în ultimă instanță în faptul de a crede sau nu în realitatea transcendenței. Pentru un necredincios, moartea înseamnă lucrul cel mai terifiant și absurd, lucrul ce seacă de sens orice clipă a vieții și orice bucurie a ei. Pentru un credincios moartea însă reprezintă o trecere spre Împărăția lui Dumnezeu, spre viața cea fericită. De aceea, pentru creștin, conștientizarea morții proprii accentuează simțirea transcendenței, și oferă autenticitate relației dintre om și Dumnezeu. În plan etico-moral, conștientizarea finitudinii și a limitei noastre ultime reprezintă un imbold pentru a valorifica fiecare clipă în vederea veșniciei.²¹ În *Discursurile* sale, Kierkegaard spune că gândul morții scumpește timpul, deoarece îi trasează și mai clar limita.

¹⁶ Plecând de la etimologia cuvântului „existență” („ec-sistență), care înseamnă o locuire ec-statică, în afara/în apropiere a ceva.

¹⁷ Textul grec clarifică sau oferă posibilitatea unei interpretări mai profunde a izgonirii protopărinților din Eden: „apenanti tou paradeisou” (gr. ἀπέναντι τοῦ παραδείσου) se traduce prin „în fața, în afara, împotriva Paradisului”.

¹⁸ E. MOUNIER, *Existentialist Philosophies...*, p. 39. Putem afirma că, din perspectivă creștină, omul este o „ființă-cu-scopul-de-a-învia”.

¹⁹ Din punct de vedere creștin, Hristos a murit pentru fiecare om (deci și pentru mine) acum două milenii, El „mi-a murit” propria moarte (moartea veșnică a păcatului) în locul meu.

²⁰ A trăi autentic înseamnă a trăi în conformitate cu această concepție despre viață: a trăi constant așteptând moartea și posibilitatea ei iminentă; să privești direct spre acest fapt (moartea iminentă) care este prietenul nostru în orice moment al vieții. În acest fel obținem libertatea în fața morții.” Vezi: E. MOUNIER, *Existentialist Philosophies...*, p. 39.

²¹ Părinții filocalici numesc această conștientizare a finitudinii proprii ca fiind cugetarea la moarte. Sfântul Ioan Scărarul pune cugetarea la moartea în fruntea lucrărilor ascetice: „Precum pâinea e cea mai de trebuință dintre toate mâncările, așa aducerea aminte de moarte e cea mai de trebuință dintre toate lucrările (de curățire de patimi).” Vezi: Sfântul IOAN SCĂRARUL, *Scara dumnezeiescului urcuș*, Cuvântul 6, în „Filocalia”, vol. 9, traducere, introducere și note, de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 1980, p. 156.

7. Singurătatea și secretul

Alienarea aduce o dată cu sine starea de singurătate și incapacitate de a comunica în mod autentic cu celălalt. Chiar și în momentele de interacțiune interpersonală, omul se simte solitar în raport cu ceilalți. Acestea sunt consecințele căderii primordiale în păcat, prin care omul se însingurează și se izolează în raport cu semenii și cu Dumnezeu. Pentru Kierkegaard, această izolare are un caracter ambivalent. Pe de o parte, reprezintă o cale spre cunoașterea de sine, în vederea separării de categoria mulțimii și a unei existențe neautentice. Pe altă parte, această izolare, „închidere în sine” sau „încapsulare”²² (dan. *Indesluttetheden*), reprezintă calea spre autodistrugere, din punct de vedere moral-spiritual și existențial.

Al doilea concept, „starea de secret” reprezintă neputința omului de a-și de a comunica existența și interioritatea celorlalți.²³ Această stare a secretului nu înseamnă secretomanie, ci reprezintă incapacitatea de exteriorizare completă a trăirilor și gândurilor, de deschidere spre celălalt. Mereu rămâne un rest, o parte a interiorității ce nu poate fi comunicată, care este cunoscută doar de sine și de Dumnezeu. Însă, acest aspect ne relevă condiția originară a omului. Din perspectiva teologiei ortodoxe, această stare evidențiază apofatismul și caracterul infinit al persoanei, care nu se poate revela niciodată pe deplin, deoarece este chip al lui Dumnezeu, icoană a transcendenței divine.

8. Neantul sau nimicul

Existențialismul ateu, în special prin Sartre, subliniază ideea că omul este o „ființă-a-neantului”, el survine din neant și se îndreaptă către el. Moartea reprezintă limita ultimă a existenței umane, moment în care omul este aneantizat. Din perspectiva teologiei ortodoxe și a existențialismului creștin, omul vine din neant prin actul liber creator al lui Dumnezeu și se îndreaptă spre o altă existență (din punct de vedere moral, „bună” sau „rea”).

Concluzii

Am putut observa că delimitarea clară a principalelor teme ale acestui curent ne poate ajuta să-i înțelegem specificul. Deși unele teme par abstracte, acestea vizează tocmai aspectele vieții concrete a omului. De asemenea, am putut sesiza că acest curent filosofic reprezintă o punte de dialog între filosofie și teologie. În funcție de specificul său, existențialismul (existențialismul creștin sau cel non-creștin) se apropie sau se depărtează de specificul teologiei ortodoxe.

BIBLIOGRAPHY

- ***Biblia sau Sfânta Scriptură, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (EIBMBOR), București, 2008.
- FLEW, Antony, *Dicționar de filosofie și logică*, ediția a II-a, traducere din engleză de D. Stoianovici, Editura Humanitas, București, 1999.

²² Această închidere în sine, pe care Kierkegaard o numește „demonică”, se manifestă în cadrul patologiilor interiorității, în special în anxietate și disperare. Vezi Partea a II-a, cap. 5.6. Părintele Stăniloae, prin teologia sa personalistă, subliniază importanța comuniunii și a iubirii prin care se depășește egoismul și individualismul, văzute ca și consecințe ale căderii primordiale în păcat.

²³ Această stare de secret nu înseamnă secretomanie, ci semnifică, după cum afirmam, incapacitatea de exteriorizare completă a trăirilor și gândurilor, ca parte a interiorității ce nu poate fi comunicată. Pentru Kierkegaard, starea de secret reprezintă incapacitatea omului de a-și de a comunica existența și interioritatea celorlalți. De aici reiese și metoda și concepția lui asupra transmiterii adevărului, metoda comunicării indirecte. Adevărul etico-religios, adevărul edificator, nu poate fi transmis în mod direct, ca simplă informație (precum se transmite faptul că $2+2=4$).

- IOAN SCĂRARUL, Sfântul, *Scara dumnezeiescului urcuș*, Cuvântul 6, în „Filocalia”, vol. 9, traducere, introducere și note, de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 1980.
- KIERKEGAARD, Søren, *Școala creștinismului*, traducere de Mircea Ivănescu, Editura Adonai, București, 1995.
- LOSSKY, Vladimir, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, traducere din limba franceză de Pr. Vasile Răducă, Editura Bonifaciu, București, 1998.
- MOUNIER, Emmanuel, *Existentialist Philosophies, An introduction*, Salisbury Square, London, 1948.
- PASCAL, Blaise, *Cugetări*, traducere de Maria și Cezar Ivănescu, Editura Aion, Oradea, 1998.
- POPA, Pr. Prof. Dr. Gheorghe, *Comuniune și înnoire spirituală în contextul secularizării lumii moderne*, Editura Trinitas, Iași, 2000.
- STĂNILOAE, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, în: „Opere Complete”, vol. 4, București, Basilica, 2013.
- SARTRE, Jean-Paul, *Existentialism is a Humanism*, translated by Carol Macomber, introduction by Annie Cohen-Solal, notes and preface by Arlette Elkaim-Sartre, edited by John Kulka, Yale University Press, New Haven, London, 2007.

ASPECTS REGARDING THE RELATIONSHIP BETWEEN THE WORKER AND THE ECONOMY DURING THE COMMUNIST PERIOD

Ștefan Torcărescu

PhD Student, „Dunărea de Jos” University of Galați

Abstract: Workers became a very extensive social category under communism. They were brought into an aseptic space, which is represented by the city where they had to demonstrate how good communism is and how many leaders contributed to it. For the communist regime, the image of the worker is projected in relation to production possibilities, through his quality as a Stakhanovist. The "Stahanovist" movement promoted the idea that workers should compete with each other to reach and exceed the production quotas set by the state. The economic policy of the state caused the rural population to migrate to the cities to work in the industrial and technological sectors. It is appreciated that during the communist regime the rural-urban population exchange was continuously achieved with a final advantage of six million inhabitants on the urban side, most of them being workers.

Keywords: proletariat, economy, planning, industrialization, protest

Există tendința ca fiecare epocă istorică să fie asociată cu anumite evenimente, schimbări sociale, culturale, politice, care caracterizează acea perioadă. Fiecare epocă, fără îndoială particularitățile și aspectele sale specifice, dar are și meseriile sale specifice. Așa cum nu-ți poți imagina secolul al XVII -lea fără mercenari, la fel, nu-ți poți imagina sfârșitul secolului al XIX -lea și începutul secolului XX fără doi actori importanți, proletarul și revoluționarul. Teoreticianul doctrinei socialismului științific, Karl Marx (1818 – 1883), contopește cele două idei și le însumează forțele. El considera că societatea este divizată în două clase principale: burghezia și proletariatul. Proletariatul reprezintă clasa muncitoare, care nu deține mijloacele de producție și trebuie să-și vândă forța de muncă pentru a supraviețui. Proletarii lucrează în fabrici și uzine, iar munca lor generează plusvaloare pentru burghezie. Proletariatul are potențialul de a deveni o forță revoluționară, care trebuie să înlăture exploatarea și inegalitatea economică. În urma revoluției, Marx a susținut ideea instaurării unei "dictaturi a proletariatului". Aceasta ar fi o tranziție către socialism, în care clasa muncitoare ar exercita puterea asupra burgheziei și ar iniția reforme economice și sociale radicale.

Odată cu trecerea la stadiul comunist, Marx visa la abolirea proprietății private asupra mijloacelor de producție și la crearea unei societăți fără clase, în care resursele ar fi deținute în comun și distribuite în mod echitabil.

Interpretarea și aplicarea doctrinei marxiste de către I. V. Stalin (1878 – 1953) constituie subiectul multor dezbateri și interpretări, el dezvoltând o formă proprie de socialism, stalinismul. Această ideologie a avut un impact profund asupra istoriei și politicii secolului XX în Europa Centrală și de est, cu consecințe devastatoare asupra milioane de vieți. Modelul din Uniunea Sovietică se dorea a fi copiat la indigo în toate celelalte țări, iar această doctrină a lăsat o amprentă profundă asupra istoriei. A fost o strategie unică pusă în aplicare cu entuziasm și convingere de către reprezentanții puterii politice, administrative și de aparate polițienești. Putem afirma că această strategie a modelat însăși cursul istoriei și

politicilor globale. Dogmele doctrinare proclamate de I. V. Stalin, pe baza conceptelor ideologice dezvoltate de Karl Marx și Friedrich Engels în lucrările lor au distrus până și temele anterioare de propagandă privind implementarea socialismului în mod particular, prin căi diferite corespunzătoare specificului național. Regimul comunist reprezintă în definitiv un model de dezvoltare al secolului XX, chiar dacă a fost un model eșuat, la fel cum în lumea liberă a existat și există un regim de dezvoltare capitalist de succes.

În România, în plan economic obiectivele stalinizării cuprindeau procesul de industrializare și transformare a economiei de piață într-o economie de stat planificată și dirijată de la centru. Implementarea strategiei de comunizare s-a făcut prin dezvoltarea în mod intenționat de către regim a mai multor fenomene sociale profunde, de la distrugerea societății civile și până la coruperea și reinterpretaarea tradiției culturale, însă două momente sunt foarte importante, esențiale, necesare regimului pentru a deține controlul a tot ceea ce a urmat.

Primul moment a fost colectivizarea, adică anularea proprietății private asupra terenurilor agricole, fermele individuale au devenit ferme de stat sau cooperative agricole, iar populația rurală care și-a pierdut astfel locul de muncă sau forma de subzistență din agricultură. Nu a fost un proces ușor pentru autorități, fiind început în 1949 și abandonat în 1952, apoi reluat în 1958 și finalizat în anul 1962, dar era important să reușească pentru ca mod natural această populație rămasă mijloace de subzistență să-și piardă independența economică și să vină către orașe în căutarea unor locuri de muncă în industrie. Istoricul Vladimir Tismăneanu ne prezintă strategia comuniștilor români de a-i face pe țărani să participe la lupta de clasă. "Acest program fundamental de colectivizare a României postula existența a patru categorii de țărani, în funcție de suprafața de pământ pe care o dețineau: proletari, săraci, mijlocași și chiaburi. Se preconiza ca primele două categorii să se alieze cu cea de a 3-a și împreună să se angajeze într-un război împotriva chiaburilor.¹"

Cel de-al doilea moment important de implementare a politicii staliniste în România, trecerea în proprietatea statului a tuturor mijloacelor de producție existente, începând cu data de 11 iunie 1948, dată la care Marea Adunare Națională a aprobat Legea pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, miniere, bancare, de asigurări și de transport². Preluarea controlului în unitățile industriale permitea controlul statului în ceea ce privește strategia de investiții și tehnologie, dirijarea producției, dar și de controlul social total pentru cei care lucrau în aceste unități economice de stat. Avem de-a face cu o tranziție de la o economie preponderent agrară, la o economie bazată pe industrie, în care ia naștere o nouă clasă socială, clasa muncitoare.

Politica economică a statului a determinat migrarea populației rurale în orașe pentru a lucra în sectoarele industriale și tehnologice. Se apreciază că în timpul regimului comunist schimbul de populație rural-urban s-a realizat continuu cu un avantaj final de șase milioane de locuitori de partea urbanului³, cea mai mare parte dintre acestea fiind muncitori. Ingineria socială comunistă are ca subiect proletariatul. Acest subiect este primordial față de celelalte. Eradicarea sărăciei era o idee de forță după anul 1945, iar în anii următori legitima angajamentul oamenilor de a se angaja cu toată ființa în muncă.

Migrația internă este un fenomen la fel de complex și are legătură cu alte fenomene și structuri ale societății. În perioada comunistă nu avem de-a face doar cu o industrializare

¹ Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Editura Humanitas, București, 2014, p. 147;

² ****Textul legii pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, asigurări, miniere și de transporturi*, Scânteia, Organ central al partidului Muncitoresc Român, Serie III, Anul XVII, Nr. 114, p. 3;

³ Traian Rotariu, Luminița Dumănescu, Mihaela Hărăguș, *Demografia României în perioada postbelică (1945-2015)*, Editura Polirom, Iași, 2017, p.95;

accelerată, ci și cu o urbanizare intensivă. S-au implementat măsuri pentru a atrage populația rurală să se mute în orașe. Aceste măsuri includeau acces la locuințe subvenționate, servicii medicale și educaționale îmbunătățite, precum și promisiunea unor locuri de muncă în industrie. Migrația de la sat la oraș a dus la schimbări semnificative în modul de viață al oamenilor. S-au format noi comunități, iar populația urbană a crescut semnificativ. Aceasta a avut un impact asupra culturii, obiceiurilor și modului de gândire al populației.

În ciuda intențiilor pozitive, procesul de migrație și urbanizare a adus și multe provocări. Oamenii au trebuit să facă față problemelor de locuințe, servicii supraaglomerate și dificultăți în adaptarea la noile medii. Migrația de la sat la oraș a creat adesea discrepanțe semnificative între regiunile rurale subdezvoltate și orașele industrializate. Orașele au beneficiat în mare măsură de investiții și dezvoltare, în timp ce zonele rurale puteau să sufere de lipsa forței de muncă și resurse.

Pentru regimul comunist imaginea muncitorului este proiectată în relație cu posibilitățile de producție, prin calitatea sa de stahanovist. Acest atribut provenea de la numele muncitorului rus Alexey Stakhanov, miner care a devenit celebru în anii '30 pentru productivitatea sa excepțională și contribuția sa la mișcarea pentru muncă mai eficientă, mai performantă. În august 1935, Stakhanov a lucrat într-o mină de cărbune din regiunea Donețk din Ucraina. Se spune că într-o singură zi ar fi extras 102 tone de cărbune, o cantitate mult mai mare decât producția medie a unui muncitor în acea perioadă. Această realizare remarcabilă a atras atenția oficialilor sovietici și a fost folosită ca instrument de propagandă pentru a promova munca eficientă și pentru a stimula productivitatea în întreaga țară. Mișcarea "stahanovistă" a promovat ideea că muncitorii ar trebui să concureze între ei pentru a atinge și depăși cotele de producție stabilite de stat. Această abordare a fost adesea criticată pentru faptul că pune o presiune excesivă asupra muncitorilor și pentru că ignora condițiile de muncă și resursele disponibile.

“Prin urmare, nu era îndeajuns o îndeplinire corectă a planului într-un timp dat, ci se cerea o depășire a lui, ceea ce reprezenta o depășire a limitelor ființei umane. Asta pentru că luarea unui angajament presupune în primul rând o competiție a omului cu sine însuși, o încercare de depășire a propriilor limite și mai apoi, o atitudine de competiție față de ceilalți. Mai mult, muncitorul devine un artist, iar munca sa creație. Prin urmare, întrecerea socialistă este mai mult decât o metodă de dezvoltare a economiei, este o manifestare a activității creatoare a maselor eliberate de exploatare. Acesta este idealul la care se aspiră.”⁴

Pe baza concepției stahanoviste despre muncă și muncitor, Uniunea Sovietică condusă de Stalin a adoptat primul plan cincinal în perioada 1928 – 1932, care avea ca obiectiv general transformarea dintr-o țară agrară într-o putere industrială. Era o schimbare radicală în abordarea dezvoltării economice a țării, obiectivele de producție, infrastructură, educație, sănătate și alte domenii fiind menite să aducă schimbări semnificative în societate și economie prin îndeplinirea unor ținte și indicatori stabiliți. Acest lucru a implicat o relocare masivă a resurselor și muncii către industrie, inclusiv sectoare precum industria grea, producția de energie și construcția de infrastructură.

În România comunistă viziunea stahanovistă a căpătat inclusiv forme artistice muzicale, difuzate mai ales în preajma zilei de “1 Mai”⁵, fiind primite cu mult entuziasm în rândul clase muncitoare. Mai mult, idealul economic al oamenilor muncii nu mai era

⁴ ****Minunata pildă a stahanoviștilor sovietici*, în Veac Nou, săptămânal al Asociației Române pentru Legături de Prietenie cu Uniunea Sovietică, nr. 3, 18 ianuarie 1952, p.5

⁵ Lucian Gheorghiu, *Ce cântece se transmiteau la radio și TVR de 1 mai în comunism*, <https://www.cotidianul.ro/ce-cantece-se-transmiteau-la-radio-si-tvr-de-1-mai-in-comunism/>, accesat la 10. 08. 2023;

îndeplinirea planului cincinal, ci depășirea acestuia, iar expresia "cincinalul în patru ani și jumătate" pare să fie o formulare confuză sau greșită, deoarece cincinalele sunt planificate pentru intervale complete de cinci ani, nu pentru patru ani și jumătate. "O chemare nouă, țara o străbate/ Cincinalu-n patru ani și jumătate/ He - he - hei, măi pui de zmei, hei/ Pentru țara întreagă bogăție/ Pentru toți o cinste și-o mândrie/ Legământ nescris/ Pornit din dragoste și vis./ Și floarea tinereții, nemăsurând elanul/ A prins îndemnul vieții scurtând ziua și anul/ Iar cartea se închide cu strunguri și combine/ Să mergem înainte, să mergem spre mai bine/ Și tot așa și așa și așa"⁶

Muncitorii au devenit o categorie socială foarte extinsă în comunism. Ei au fost aduși într-un spațiu aseptice, care este reprezentat de orașul în care trebuiau să demonstreze cât de bun este comunismul și cât de mulți fruntași au contribuit la asta. Dar mai existau și alte categorii de muncitori, cum este categoria celor care munceau cu cartea, intelectualii comuniști, care erau percepuți tot ca muncitori. Erau muncitori care munceau cu ideile cu vorbele, cu slovele. Există o relație directă între putere și clienții puterii, clienții puterii fiind aici muncitorii și nu doar ei. În acest context propagandistic putem vorbi despre orașul comunist ca oraș transformat într-un „oraș al bolilor sociale”, pentru că ordinea disciplina, responsabilitatea, spiritul etic sunt discutabile și sunt extrem de greu de negociat.

Proletarul nu e un artefact în sine, el vine în perioada lui de glorie, sfârșit de secol XIX, început de secol XX la pachet un set de detalii caracteristice, vine cu o ideologie, vine la pachet cu grevele, vine cu sindicatele, cu liderii sindicali și cu mitinguri și marșuri. Pe măsură ce este alfabetizat, încât să ajungă măcar să deslușească literele, proletarul devine destinatarul unei prese specializate.

Evoluția numerică a muncitorilor a înregistrat fluctuații semnificative de-a lungul anilor, reflectând schimbările politice, sociale și economice din istoria României comuniste. Este important de menționat că informațiile exacte pot varia în funcție de perioada de timp. În anii premergători instaurării regimului comunist în România a avut o bază relativ mică de membri, deși a câștigat teren pe măsură ce situația politică s-a schimbat. Printr-o politică a cercurilor concentrice racordate la un centru de putere, partidul comunist încerca să stabilească un control absolut asupra întregii societăți. Orice persoană trebuia să fie încadrată în muncă la o întreprindere, iar sindicatelor, aflate sub controlul partidului, li se fixa ca obiectiv încadrarea treptată a tuturor salariaților.

În ceea ce privește formele de protest ale muncitorilor, în general, comuniștii au văzut în grevele muncitorilor un mijloc de luptă politică, posibilitatea obținerii prin acestea a unor condiții mai bune de muncă și de viață rereprezentând decât un interes conjunctural, aceste aspecte fiind prea apropiate de reformismul economic. Potrivit lui Lenin, în capitalism, scopul luptei greviste era distrugerea aparatului de stat și răsturnarea puterii existente. În socialism însă, ceea ce trebuia urmărit era consolidarea statului proletar și a puterii de stat proletare, de aceea folosirea luptei greviste nu se mai justifica⁷. Sindicatele aveau rol de cureauă de transmisie între partid și muncitori, având un rol de mediatori, cu sarcina de a contribui la stingerea cât mai grabnică a eventualelor conflicte. Conducătorii sindicatelor erau reprezentanți ai politicii partidului în fabrici și uzine. În multe state comuniste partidul de guvernământ exercita un control puternic asupra sindicatelor și asupra mișcărilor de muncitori. Grevele sau protestele neautorizate puteau fi considerate subversive sau contrare intereselor statului și partidului, fiind descurajate sau chiar interzise de către guvern, sub

⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=Ll3jjXLK1D8>, accesat la 11. 08. 2023;

⁷ Dan Cătănuș, *Revolte muncitorilor în România comunistă*, <https://historia.ro>, accesat la 22.08.2023;

pretextul că ele ar putea destabiliza ordinea socială sau ar putea pune în pericol planurile economice ale statului.

În ceea ce privește protestul, singurul protest admis se în ideologia comunistă se referea la promovarea luptei pentru drepturile muncitorilor și a claselor defavorizate, susținând că aceste clase ar trebui să se ridice împotriva exploatației capitaliste. În acest sens, grevele puteau fi văzute ca o expresie a luptei proletariatului împotriva sistemului capitalist.

După 1980 însăși muncitorii au contribuit la destrămarea regimului comunist. Ei au opus rezistență în diferite forme, au contribuit la promovarea discursului alternativ și a contestării regimului. În România, cea mai cunoscută mișcare de protest în rândul muncitorilor este mișcarea de protest inițiată de muncitorii de la Brașov, pornită din secția 440 a uzinelor Steagu Roșu, din 15 noiembrie 1987, determinată de diminuarea salariilor muncitorilor cu aproximativ 20-30 %, după o întârziere la plată de câteva săptămâni. Revoluția Română din 1989 a fost un eveniment complex și dinamic, dar contribuția muncitorilor a fost esențială în declanșarea și accelerarea căderii regimului comunist al lui Nicolae Ceaușescu.

Clasa muncitoare nu este o abstracție, nu este o noțiune de manual. Este ceva cât se poate de concret. Perioada comunistă s-a încheiat în majoritatea țărilor în anii '80 sau începutul anilor '90, ceea ce înseamnă că mulți dintre muncitorii și cetățenii care au trăit în acea perioadă sunt acum în vârstă și se află în perioada de pensionare sau chiar au ieșit la pensie. Acești pensionari au experiența trecerii prin schimbări majore în societate și economie, trecând de la un sistem comunist la unul post-comunist, care poate fi diferit în multe moduri. Modul în care acești pensionari au trăit și resimțit perioada comunistă poate varia în funcție de experiențele personale, ocupație, locație geografică și alți factori. Pentru mulți dintre ei, amintirile lor despre perioada comunistă pot fi complexe și amestecate. Unii pot privi cu nostalgie anumite aspecte, cum ar fi securitatea locurilor de muncă, educația și asistența medicală accesibilă, în timp ce alții pot aduce aminte de represiunea politică, limitarea libertăților individuale și dificultățile economice.

BIBLIOGRAPHY

Tismăneanu, Vladimir, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Editura Humanitas, București, 2014;

Rotariu, Traian, Dumănescu, Luminița, Hărăguș, Mihaela *Demografia României în perioada postbelică (1945-2015)*, Editura Polirom, Iași, 2017;

****Textul legii pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, asigurări, miniere și de transporturi*, , Scânteia, Organ central al partidului Muncitoresc Român, Serie III, Anul XVII, Nr. 114;

****Minunata pildă a stahanoviștilor sovietici*, în Veac Nou, săptămânal al Asociației Române pentru Legături de Prietenie cu Uniunea Sovietică, nr. 3, 18 ianuarie 1952;

Gheorghiu, Lucian, *Ce cântece se transmiteau la radio și TVR de 1 mai în comunism*, <https://www.cotidianul.ro/ce-cantece-se-transmiteau-la-radio-si-tvr-de-1-mai-in-comunism/> , accesat la 10. 08. 2023;

<https://www.youtube.com/watch?v=Ll3jjXLK1D8> , accesat la 11. 08. 2023;

Cătănuș, Dan, *Revoltele muncitorilor în România comunistă*, <https://historia.ro>, accesat la 11. 08. 2023.

ECONOMIC DEVELOPMENT ACCORDING TO THE SOVIET MODEL. THE FIVE-YEAR PLANS

Ștefan Torcărescu

PhD Student, „Dunărea de Jos” University of Galați

Abstract: The efficiency of the implementation of the five-year economic development plans depended on the pre-existing economic, social, cultural and political context in the space where this socialist project took place, with different results. Although they came with significant costs in terms of individual freedom, economic efficiency and innovation. The implementation of the common five-year plans shows that these economic approaches had both positive and negative effects, was not always effective and was accompanied by many challenges, from technological difficulties, inadequate planning, to corruption and bureaucratic rigidity. Political and economic changes in the 1980s contributed to the weakening of the five-year planning model.

Keywords: communism, planning, economics, industrialization, freedoms

După cel de-al doilea război mondial, numit generic de către propaganda comunistă rusă “Marele război pentru apărarea patriei”, Moscova își legitimează poziția de reper al modernității europene, singurul protector autentic al valorilor tradiționale, apărătoare a patriotismului și luptătoare împotriva fascismului și imperialismului american. Discursul susținea că sistemul economic occidental-capitalist a fost construit pe baza viziunii americane, viziunea unei țări care nu avea cultură, nici clasică, nici tradițională, fiind imposibilă durabilitatea unei organizări europene de acest tip. Mobilizarea socială și “crearea omului nou” au reprezentat în acest discurs comportamente esențiale pentru statul modern.

În perioada 1922 – 1952, *Iosif V. Stalin*, ca lider al Uniunii Sovietice, a impus un model dezvoltare economică bazat pe planificarea centralizată a economiei, colectivizarea agriculturii și industrializarea rapidă, toate acestea fiind puse sub controlul strict al statului comunist. Modelul sovietic a stat la baza proiectării planurilor cincinale începând cu anii 1920 și aveau ca scop orientarea economiei spre industrializare rapidă și dezvoltarea agricolă, cu impact semnificativ asupra societății și vieții cotidiene. “Bolșevicii au identificat modernizarea cu industrializarea, pentru ei absența proprietății private și egalitatea indivizilor (lipsiți de proprietate și drepturi politice) fiind condiții *sine qua non* ale depășirii înapoierii. Stalin nu s-a raportat în anii '30, atunci când a lansat campania de industrializare, la capacitățile și strategiile Occidentului, care a trecut după criza mondială (1929-1933) într-o etapă superioară”¹.

Chiar dacă algoritmul stalinist stabilea că obiectivul principal era creșterea economică, planul de industrializare nu a însemnat numai acest lucru. În același timp avem de-a face cu implicații politice și sociale semnificative. Controlul dezvoltării sectorului industrial și a capacității de producție întărea controlul asupra economiei și a populației, dirijând dezvoltarea în direcțiile dorite de sistemul politic. Acest model de dezvoltare s-a răspândit rapid în diverse

¹ Mihaela Cristina Verzea, *Partidul-Stat. Structuri politice (1948-1965)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2013, p.366.

țări și contexte, inclusiv în China, India, Coreea de Nord și alte state cu economii planificate. În prezent, chiar dacă nu mai e la fel de răspândit, conceptul de planificare pe termen lung rămâne relevant pentru dezvoltarea economică și socială. Implementarea planurilor de industrializare în cadrul regimului comunist a dus, în multe cazuri, la efecte negative. Acestea includ represiunea politică, sacrificarea bunăstării populației în favoarea dezvoltării industriale, dar și un impact negativ asupra mediului înconjurător, dat fiind adesea accentul pus pe creșterea rapidă a producției fără luarea în considerare a consecințelor ecologie pe termen lung.

În sens larg, planurile cincinale erau strategii economice și sociale proiectate pe termen lung, pe baza cărora anumite state își orientau dezvoltarea într-un mod planificat și coordonat. Aceste planuri se bazau pe obiective și ținte pe o perioadă de 5 ani și erau concepute pentru a promova creșterea economică, modernizarea și îmbunătățirea calității vieții populației.

Din punct de vedere structural, planul cincinal cuprindea:

- obiective specifice pentru creșterea economică, producția industrială, agricultură, energie, transport și alte domenii relevante, care erau exprimate, în general, în termeni cantitativi, dar și calitativi;
- bugetul și resursele: financiare, umane și materiale necesare precum și investițiile în infrastructura necesară reprezintă o altă componentă a planurilor cincinale;
- indicatorii de performanță erau utilizați cu scopul de a măsura progresul, iar aceștia variau în funcție de creșterea produsului intern brut și a producției industriale cu efect asupra dezvoltării industriei, modernizării infrastructurii, și îmbunătățirea agriculturii;
- în anumite cazuri, planurile cincinale se puteau raporta la colectivizarea agriculturii și la naționalizarea industriei;
- pe parcursul implementării planului cincinal se realiza monitorizarea implementării acestuia, dar și revizuirea acestuia în funcție de schimbările economice sau sociale.

În perioada 1928-1932, în U.R.S.S, Stalin a trasat obiectivele Partidului Comunist pentru o dezvoltare economică rapidă, iar *in extenso* la nivelul tuturor țărilor care puneau în practică o economie aplicată. Obiectivele primului cincinal sovietic vizau industrializarea rapidă și colectivizarea agriculturii în Uniunea Sovietică. Pentru atingerea acestor obiective, s-a apelat în la forța de muncă aflată în detenție. În acest sens, a fost modificată legislația în vigoare astfel încât au fost condamnați la muncă silnică foarte mulți oameni, chiar și pentru infracțiuni minore. Mulți dintre cei condamnați erau țărani simpli care au manifestat opoziție procesului de colectivizare, în urma unui amplu program național de colectivizare, care avea drept scop crearea fermelor colective de tip colhoz.

La nivelul U.R.S.S, industrializarea avea rolul de a reduce rapid decalajul dintre Uniunea Sovietică și țările lumii occidentale, cu accent pe unitățile industriale care produceau armament, în timp ce unitățile care produceau cele de trebuință populației avea o activitate restrânsă. ” Accentul pus pe industrializarea rapidă a provocat modificări socio-culturale esențiale, ducând la apariția unor noi clase muncitoare în Uniunea Sovietică. Forța de muncă industrială a crescut de la 3,12 milioane de muncitori în 1928, de la 6,01 milioane de muncitori în 1932, la sfârșitul planului cincinal.”².

² <https://amintiridincomunism.wordpress.com/2018/03/03/planul-cincinal/> , accesat la data de 07.05.2023, ”În perioada 1928-1932, în URSS se creează centre industriale gigantice în zone anterior izolate,

În primul plan cincinal, Uniunea Sovietică a reușit să își atingă obiectivul de industrializare rapidă, ceea ce a condus la obținerea victoriei Uniunii Sovietice din cel de-al Doilea Război Mondial, statul sovietic făcând față invaziei Germaniei din 1941, deoarece avea armamentul necesar, iar în 1945 obține victoria în fața nemților. Dar acesta a înregistrat și un eșec cu privire la cotele nerealiste care erau stabilite, deoarece se actualizau imediat ce erau atinse, astfel încât era imposibilă realizarea planului. În procesul de colectivizare eșecul a fost reprezentat de foametea ce a creat ”o ură profundă a ucrainenilor, tătarilor și a mai multor grupuri etnice la adresa rușilor. Hitler a folosit disprețul populațiilor neruse față de ruși pentru conducerea Operațiunii Barbarossa și obținerea victoriilor inițiale asupra U.R.S.S.”³. Aceste aspecte negative au condus la întreruperea primului plan cincinal la numai 4 ani de la inițierea sa.

În total, în U.R.S.S. au existat 13 planuri cincinale, elaborate de guvern cu scopul de a coordona producția, investițiile și resursele în funcție de obiectivele economice și politice stabilite, primul fiind stabilit pentru intervalul de timp 1928 - 1929, iar ultimul fiind Planul de ajustare economică din 1991, dar care nu a mai putut fi dus la final din cauza dezintegrării Uniunii Sovietice. Cel de-al treilea plan cincinal 1938-1941 a fost afectat de izbucnirea celui de-Al Doilea Război Mondial, iar următorul, 1946-1950 a fost elaborat după încheierea războiului și a avut ca scop reconstrucția economiei distruse de conflict. Planul Moscovei era să realizeze o planificare a dezvoltării economiilor în mod complementar în toate statele din blocul respectiv pentru realizarea intereselor sale.

“În cazul României, ca și în cazul celorlalte țări care în momentul trecerii la socialism erau puțin dezvoltate industrial, deși nu a putut conduce la o recuperare integrală a decalajului față de statele deja industrializate, în termeni relativi creșterea industrială a fost peste medie, fapt determinat de nivelul scăzut de pornire. Evident, această situație a făcut ca atât documentele oficiale ale epocii, cât și apologetii comunismului să prefere să raporteze realizările industriei socialiste la nivelurile din 1938 sau din 1950.”⁴

În România momentul adoptării primului plan cincinal a fost precedat în 1948 de naționalizarea industriei și a sistemului bancar cu peste 1000 de societăți luate de stat și de colectivizarea forțată a agriculturii, începută în 1949, considerată finalizată în 1962. Sunt confiscate aproape toate proprietățile agricole private din țară și sunt comasate în ferme agricole administrate de stat, iar cei care s-au împotrivit au plătit cu viața sau cu ani grei de pușcărie. La nivelul țării noastre, în anii 1949 - 1950 economia era planificată pe baza planurilor economice anuale. Începând din 1945, modalitatea de a controla ce se întâmplă în economiile din sfera lor de influență a fost înființarea de întreprinderi mixte. În România acestea s-au numit sovromuri și au fost în număr de 19, în ramurile industriale strategice: transport, petrol, gaze, cărbune, industria grea, industria chimică și navală de exploatare a lemnului și construcții. Timp de șapte ani controlul absolut asupra solurilor a fost deținut de sovietici. Au luat din România cantități imense de materii prime și mărfuri, inclusiv minereu de uraniu.

precum Magnitogorsk, Nipru și Nijni Novgorod. Producția realizată de industria grea trebuia să crească în acest cincinal cu 350%. Pentru a realiza această creștere economică masivă, Uniunea Sovietică a redirecționat resursele esențiale ale țării, în vederea satisfacerii nevoilor industriei grele. Investițiile care nu se subordonau acestui tei au fost tăiate din bugetul sovietic; ca urmare a redistribuirii fondurilor financiare, produsele de bază precum alimentele, s-au diminuat. În paralel, URSS a decis ca alimentele disponibile să fie alocate prioritar muncitorilor implicați în procesul de industrializare.”

³ <https://amintiridincomunism.wordpress.com/2018/03/03/planul-cincinal/>, accesat la data de 07.05.2023.

⁴ Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 341;

Demersurile politice de recâștigare a controlului asupra exploatării resurselor naturale au reușit abia în 1954 - 1956, prin răscumpărarea participației sovietice din aceste societăți, plăți care se vor întinde până către anul 1970.

Începând cu 1951-1955⁵ s-au stabilit limitele primului plan cincinal, cu obiective defalcate pentru fiecare an, fiecare unitate componentă din structura ei. La rândul lor, întreprinderile întocmeau propriile planuri care erau raportate la Comisia de Stat a Planificării⁶ pentru centralizare. La nivel național, primul plan cincinal a cuprins proiectul *Canalul Dunăre-Marea Neagră*, aprobat de Biroul Politic al P.M.R în luna mai 1949, un proiect gigant al Partidului Muncitoresc Român (P.M.R). Acesta avea rolul de a scurta accesul fluvial către Marea Neagră. Un număr impresionant de angajați lucrau la acest proiect, dintre care amintim: 13.200 de muncitori, la sfârșitul anului 1950, din totalul de 33.000 de angajați printre care se aflau deținuți și soldați. Deși erau numeroși angajați, lipsa calificării acestora a reprezentat un impediment serios în atingerea obiectivelor planului cincinal, alături numărul insuficient de utilaje importate din URSS, precum și a oamenilor care să le utilizeze la parametri optimi. Numărul accidentelor de muncă și a morților era de ordinul miilor, ceea ce a convins autoritățile vremii ca proiectul și fie scos din planul cincinal, iar lucrările să fie sistate în anul 1953. Nicolae Ceaușescu a decis reluarea lucrărilor în anul 1975, ”canalul (64 kilometri lungime, adâncime – 7 m, lățime la bază – 70 m, lățime la suprafață – 110 – 140 m, pescaj maxim admis – 5,5 m, prevăzut cu câte două ecluze la fiecare capăt) fiind inaugurat cu mare fast pe 26 mai 1984. Pentru construirea canalului s-au investit aproximativ 2 miliarde de dolari.”⁷.

După venirea lui Nicolae Ceaușescu la putere în anul 1965 procesul de dezvoltare economică este continuat pe baza planului cincinal elaborat în baza hotărârilor Congresului al IX-lea al PCR, ale Conferinței Naționale din 1967 a partidului și ale Congresului al X-lea al PCR pentru reorganizarea administrativ teritorială, simplificarea aparatului de stat, perfecționarea conducerii și organizării activității economice și a întregii vieți sociale pe teritoriul României. În ”Comunicat cu privire la îndeplinirea planului de dezvoltare economico-socială a Republicii Socialiste România în perioada 1966-1970”, publicat la Editura politică, București, 1971, sunt evidențiate succesele planului cincinal recent încheiat ”venitul național realizat în perioada 1966-1970 prin mobilizarea mai intensă a rezervelor din economie a depășit prevederile planului cu circa 13,6 miliarde lei, crescând într-un ritm mediu

⁵ Dorin Țimonea, *Planurile cincinale din România comunistă - Canalul, primul eșec. Cum era planificată economia de ”mințile luminate” ale partidului unic*, Historia, <https://historia.ro/>, accesat la data de 01.07.2023;

⁶ <https://amintiridincomunism.wordpress.com/2018/03/03/planul-cincinal/>, accesat la data de 07.05.2023, înființată conform Decretului Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 119 din 1 iulie 1948. Instituția a funcționat ca structură de sine stătătoare în subordinea Consiliului de Miniștri, având ca scop planificarea întregii economii românești. Aceasta avea următoarele atribuții: ”prezenta guvernului date și informații asupra economiei, indica disproporțiile existente între diferite ramuri industriale în ceea ce privește producția, distribuția și consumul, propunea soluții pentru înlăturarea acestora, întocmea planul național al economiei, coordona sectoarele economice în cadrul planului economiei naționale, cerceta planurile complementare prezentate de ministere și instituții, coordonându-le cu planul general, urmărea și controla executarea planului economiei naționale, coordona activitatea statistică și cea de planificare economică a ministerelor și instituțiilor de stat.”. În baza Decretului nr. 177/1952, instituția a fost transformată în Comitetul de Stat al Planificării în cadrul căruia a funcționat, din octombrie 1968, Departamentul aprovizionării tehnico-materiale care avea în subordine întreprinderile industriale de aprovizionare. Prin Decretul Consiliului de Stat nr. 738/30 octombrie 1969, instituția primește o serie de noi atribuții privind elaborarea și executarea planului de dezvoltare a economiei naționale, dar și de control a îndeplinirii acestuia. Frontul Salvării Naționale, prin Decretul nr. 8/1989, desființează Comitetul de Stat al Planificării;

⁷ Dorin Țimonea, *Planurile cincinale din România comunistă - Canalul, primul eșec. Cum era planificată economia de ”mințile luminate” ale partidului unic*, Historia, <https://historia.ro/>, accesat la data de 01.07.2023.

anual de 7,7 %. Din totalul venitului național pentru consum s-a alocat 69,7 %, realizându-se pe întregul cincinal volumul fondului de consum prevăzut în plan.”⁸.

Implementarea planurilor cincinale de dezvoltare economică nu a fost mereu eficientă și a fost însoțită de multe provocări, de la dificultăți tehnologice, planificare inadecvată, până la corupție și rigiditate birocratică. Schimbările politice și economice din anii '80 au contribuit la slăbirea modelului planificării cincinale și, în cele din urmă la căderea Uniunii Sovietice în 1991. În general, planul a însemnat o cale pentru dezvoltarea economică și coordonarea resurselor pentru atingerea obiectivelor, pot stimula investiții și dezvoltarea infrastructurii economice. Planurile cincinale comuniste nu au fost adecvate la schimbările rapide din economie și la evoluțiile internaționale, nu au ținut cont de resursele naturale locale în dezvoltarea industrială de autonomie locală de dezvoltare și au avut abordări rigide, lipsite de inovație. Modelul de dezvoltare economică de tip sovietic a deschis calea către corupție și manipulare politică, în care statul puternic controlează economia și-și creează astfel oportunități pentru abuzuri de putere.

BIBLIOGRAPHY

Murgescu, Bogdan, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Editura Polirom, Iași, 2010;

Verzea, Mihaela - Cristina, *Partidul-Stat. Structuri politice (1948-1965)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2013;

http://www.cnsas.ro/documente/istoria_comunism/documente_programatice/1977%20Comunicat.pdf ***Comunicat cu privire la îndeplinirea planului de dezvoltare economico-socială a Republicii Socialiste România în perioada 1966-1970, Editura politică, București, 1971;

Popa, Cosmin, *Planificarea și piața în politica economică a regimului Ceaușescu: a doua jumătate a anilor '60- începutul anilor '70* https://acad.ro/institutia/comunicateStiriInst/2023/28_confCosminPopa.html;

<https://www.comunismulinromania.ro/index.php/1971-legea-10-planul-cincinal/> ;

Țimonea, Dorin, *Planurile cincinale din România comunistă - Canalul, primul eșec. Cum era planificată economia de "mințile luminate" ale partidului unic*, Historia, <https://historia.ro/>;

<https://amintiridincomunism.wordpress.com/2018/03/03/planul-cincinal/> ;

<https://lege5.ro/Gratuit/he2tmnrx/anexa-privind-orientarile-generale-cu-privire-la-intocmirea-planului-cincinal-de-dezvoltare-economico-sociala-a-romaniei-in-perioada-1981-1985-din-31121977/1> ;

⁸ ***Comunicat cu privire la îndeplinirea planului de dezvoltare economico-socială a Republicii Socialiste România în perioada 1966-1970, Editura politică, București, 1971, p. 3;

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF THE PRINCIPLE OF EQUAL OPPORTUNITIES AND TREATMENT BETWEEN WOMEN AND MEN

Alina- Georgiana Nedea (Pangrate)
PhD Student, University of Craiova

Abstract: Equality of opportunity and treatment between women and men is a fundamental principle of human rights, transposed both at the legislative level and at the level of public policies. This principle is enshrined in Law no. 202/2002 regarding equal opportunities and treatment between women and men, republished, with subsequent amendments and additions, which regulates the measures for promoting equal opportunities and treatment between women and men in all spheres of public life. The development of public policies in this field must bring improvements to social life, correct those attitudes and behaviors that could lead to the exclusion or marginalization of people, of one sex or another, and promote the benefits of building an inclusive and non-discriminatory society, in which the dimension gender is integrated, so as to register real benefits on the lives of all women and men and to eliminate any form of discrimination and gender violence.

Keywords: equality, opportunities, discrimination, violence, gender

Contextualizarea principiului

Egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați presupune asigurarea participării depline și efective a fiecărei persoane în toate sferele vieții publice, prin eliminarea tuturor formelor de discriminare bazate pe criteriul de sex.

O cerință esențială pentru societatea românească o reprezintă promovarea egalității de șanse în viață socială pentru ambele sexe, fiind astfel considerată o componentă esențială a preocupărilor pentru respectarea și garantarea drepturilor fundamentale ale omului. Totodată, realizarea acestei egalități în drept și în fapt între femei și bărbați este un element definitoriu în prevenirea și eliminarea inechităților sociale manifestate preponderent la nivelul societății contemporane. În fapt, persistența inegalităților dintre femei și bărbați reprezintă o consecință a relațiilor istoric inegale de putere dintre aceștia, care au condus la o discriminare a femeilor de către bărbați și la împiedicarea progresului deplin al femeilor. Măsurile de promovare ale egalității dintre sexe implică combaterea stereotipurilor și a rolurilor atribuite femeilor și bărbaților indiferent de etnie, religie, dizabilitate/ dizabilități, vârstă și orientare sexuală, propunându-și modificarea comportamentelor, atitudinilor, normelor și valorilor care aduc atingere demnității umane.

Premisele dezvoltării societăților actuale implică valorificarea diversității culturale, etnice și a diferențelor de gen și de vârstă, asigurând un cadru în care relațiile sociale au la bază toleranța și egalitatea ca valori supreme.

Ideea de egalitate de șanse prezintă în fapt o serie de limitări și dificultăți, motivată de faptul că aplicabilitatea sa se rezumă la sfera vieții publice, excluzând domeniul vieții private, raportat la faptul că limita dintre cele două zone continuă să constituie o chestiune încă foarte controversată.

Doctrinile filosofice esențiale în analiza egalității de șanse

Perspectivile fundamentale pe care urmează să le avem în vedere în analiza egalității de șanse sunt concepția lui John Rawls, respectiv aceea a lui Robert Nozick.

Potrivit lui *teoriei filosofice a dreptății* lui John Rawls, s-a constatat faptul că modul în care este gândită în general egalitatea de șanse, adică cea componentă a dreptății care impune existența unei competiții libere și corecte pentru accesul la oportunitățile disponibile în cantități limitate pentru membrii societății, este unul incomplet. Filosoful argumentează în repetate rânduri faptul că este necesar ca șansele de a urma o anumită carieră trebuie să fie deschise tuturor celor care posedă talentele și calitățile necesare, însă totodată arată că acest fapt nu este suficient pentru instituirea unei autentice egalități de șanse pentru că astfel s-ar permite ca diferențele în ce privește condiția social-economică prealabilă a candidaților să influențeze capacitatea lor de a se pregăti pentru competiția prin care sunt selectați ocupanții unei anumite poziții, și astfel competiția nu s-ar mai desfășura în condițiile egalității de șanse.

Intenția sa a fost aceea de a formula o teorie a egalității de șanse în care, pe de o parte să fie respectat principiul potrivit căruia pozițiile sociale dezirabile să fie acordate candidaților care sunt cei mai calificați de a le ocupa, și pe de altă parte să fie oferite argumente în sprijinul ideii potrivit căreia orice persoană, indiferent de circumstanțele socio-economice ale vieții sale, ar trebui să aibă acces la posibilitățile de a dobândi calificările care îi vor fi necesare pentru a se bucura de succes în competițiile pentru ocuparea pozițiilor sociale dezirabile. În opinia lui Rawls, astfel ar putea fi contracarate efectele dezavantajelor impuse de apartenența persoanelor la diferite categorii/ medii socio- economice.

Instituțiile publice ar trebui concepute astfel încât pozițiile sociale avantajoase să fie ocupate numai prin competiție deschisă, iar procesele prin care sunt dobândite abilitățile și cunoștințele necesare pentru participarea la aceste competiții, să fie accesibile în mod echitabil pentru toate persoanele. Astfel, societatea ia măsurile necesare pentru a se asigura că persoanele care se găsesc la egalitate în ceea ce privește talentul, capacitățile și dorința de a se folosi de aceste abilități dețin șanse egale de succes.

Putem afirma astfel că pentru Rawls, egalitatea de șanse reprezintă consecința acțiunii instituțiilor fundamentale ale societății și nu a procedurilor individuale însăși de selecție. Cu toate acestea, poate fi apreciată ca fiind cu apanaj al acestor proceduri singulare, însă numai cu condiția ca acestea să aibă loc în contextul creat de existența unor instituții al cărui scop este acela de a se asigura că persoanele aflate în punctul de egalitate personală să aibă șanse egale de a dobândi poziții sociale avantajoase.

Astfel, principiul egalității de șanse impune ca oportunitățile de succes să fie disponibile în mod egal celor care dispun de aceleași calități și aceeași dorință de a le utiliza.

Pe de altă parte, *problema egalității de șanse propuse de Robert Nozick* are drept fundament teoria dreptății ca îndreptățire (justice as entitlement), potrivit căreia fiecare persoană este îndreptățită (entitled) să dețină acele lucruri, drepturi și oportunități pe care este capabilă de a le dobândi intrând în tranzacții legitime cu ceilalți membrii ai societății.

Această doctrină constituie un exemplu clasic al egalității bazată numai pe ideea de drepturi ale indivizilor, motivat de faptul că acordă prioritate absolută drepturilor individuale, în sensul că obligația de a respecta drepturile individuale ale celorlalți deține întâietate asupra tuturor celorlalte principii, inclusiv celor care privesc corectitudinea, echitatea, bunăstarea, eficiența și alte tipuri de considerente utilitariste.

Raportat la această abordare, egalitatea este înțeleasă ca fiind dreptul egal al fiecărei persoane de a-și exercita drepturile individuale, independent de faptul că această exercitare ar putea conduce la apariția inegalității dintre indivizi. Putem afirma faptul că egalitatea între persoane în ceea ce privește libertatea este similară egalității de șanse, iar orice intervenție

care s-ar putea întretăia cu distribuirea inegală a beneficiilor este permisă numai dacă respectă principiile dreptății, fiind astfel considerată o violare inacceptabilă a libertății persoanelor.

Pe cale de consecință, potrivit teoriei lui Nozick, nu este permisă nicio intervenție colectivă în favoarea celor mai puțin avantajăți, motivat de faptul ca numai persoanele în mod individual pot decide dacă doresc sau nu să intervină pentru a se ocupa de nevoie celor defavorizați. Oamenii nu au nicio obligație morală de a veni în ajutorul celorlalți potrivit doctrinei dreptății ca îndreptățire, deoarece fiecare persoană are parte de ceea ce merită, ca o consecință a propriilor sale acțiuni. Altfel spus, fiecare are parte de ceea ce i se cuvine de drept, pentru că fiecare beneficiază de capacitatea sa de autodeterminare și se folosește de aceasta în mod liber, astfel că doar el însuși este responsabil de consecințele faptelor sale.

Această concepție privitoare la modul în care ar trebui să concepem o societate dreaptă se raportează la viața socială ca la o multitudine de tranzacții între persoane care urmăresc diverse scopuri în viață, corespunzătoare cu nivelurile diferite ale capacităților lor personale, de care sunt considerați răspunzători ei înșiși. Fiecare este responsabil de modul în care este diferit față de alții în privința înzestrărilor, abilităților, oportunităților și realizările sale, și manifestă această responsabilitate prin însuși faptul că tranzacționează resurse cu ceilalți, cu scopul de a-și îmbunătăți perspectivele de succes în viață. Diferențele care există între indivizi în ceea ce privește capacitățile, oportunitățile și realizările nu au nici o legătură cu echitatea ori inechitatea. Nici o instanță exterioară, cum ar fi statul, nu are voie să intervină în aceste tranzacții, deoarece aceasta ar însemna o încălcare a autonomiei persoanelor și a dreptului lor la auto-determinare.

Abordarea națională în ceea ce privește egalitatea de șanse între femei și bărbați urmează din punctul nostru de vedere teoria lui Rawls, potrivit căruia statul trebuie să intervină în sistem pentru a corija eventualele inegalități sociale care s-ar putea naște între membrii societății.

Astfel, a fost reglementat acest segment prin Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, care vine să reglementeze măsurile pentru promovarea egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați, în vederea eliminării tuturor formelor de discriminare bazate pe criteriul sex, în toate sferele vieții publice din România. În explicarea sensului/ accepțiunii juridice a acestei noțiuni, actul normativ anterior rubricat menționează că se înțelege luare în considerare a capacităților, nevoilor și aspirațiilor diferite ale persoanelor de sex masculin și, respectiv feminin și tratamentul egal al acestora.

Prin adoptarea Legii nr. 202/2002, s-a avut în vedere transpunerea

a) art. 10 și 12 din Directiva a Consiliului 92/85/CEE a Consiliului din 19 octombrie 1992 privind introducerea de măsuri pentru promovarea îmbunătățirii securității și a sănătății la locul de muncă în cazul lucrătoarelor gravide, care au născut de curând sau care alăptează [a zecea directivă specială în sensul articolului 16 alineatul (1) din Directiva 89/391/CEE], publicată în Jurnalul Oficial al Comunităților Europene, seria L, nr. 348 din 28 noiembrie 1992;

b) clauza 2 din Directiva 2010/18/UE a Consiliului din 8 martie 2010 de punere în aplicare a Acordului-cadru revizuit privind concediul pentru creșterea copilului încheiat de BUSINESSEUROPE, UEAPME, CEEP și CES și de abrogare a Directivei 96/34/CE, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, seria L, nr. 68 din 18 martie 2010.

c) art. 10 alin. (1) și (2), art. 11, art. 12, art. 20 alin. (3) din Directiva 2019/1.158/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 20 iunie 2019 privind echilibrul dintre viața profesională și cea privată a părinților și îngrijitorilor și de abrogare a Directivei 2010/18/UE, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, seria L, nr. 188 din 12.07.2019.

Potrivit reglementării normative, egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați se realizează în conformitate cu următoarele **principii**:

a) *principiul legalității*, potrivit căruia sunt respectate prevederile Constituției și legislației naționale în materie, precum și prevederile acordurilor și altor documente juridice internaționale la care România este parte;

b) *principiul respectării demnității umane*, potrivit căruia fiecărei persoane îi este garantată dezvoltarea liberă și deplină a personalității;

c) *principiul cooperării și al parteneriatului*, potrivit căruia autoritățile administrației publice centrale și locale colaborează cu societatea civilă și organizațiile neguvernamentale pentru elaborarea, implementarea, evaluarea și monitorizarea politicilor publice și a programelor privind eliminarea tuturor formelor de discriminare pe criteriul de sex, precum și pentru realizarea de facto a egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați;

d) *principiul transparenței*, potrivit căruia elaborarea, derularea, implementarea și evaluarea politicilor și programelor din domeniu sunt aduse la cunoștința publicului larg;

e) *principiul transversalității*, potrivit căruia politicile și programele publice care apără și garantează egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați sunt realizate prin colaborarea instituțiilor și autorităților cu atribuții în domeniu la toate nivelele vieții publice.

La nivelul actului normativ sunt abordate cu prioritate egalitatea de șanse în domeniul muncii, în domeniul privind accesul la educație, sănătate, la cultură și la informare, dar și în ceea ce privește participarea la luarea deciziei.

Abordarea fiind în sensul ca egalitatea de șanse să fie analizată din perspectiva criteriilor de nediscriminare, respectiv *criteriul sexului*, prin care se înțelege ansamblul trăsăturilor biologice și fiziologice prin care se definesc femeile și bărbații, fiind categorie subsumată *hărțuirii sexuale*, care desemnează situația în care se manifestă un comportament nedorit cu conotație sexuală, exprimat fizic, verbal sau nonverbal, având ca obiect sau ca efect lezarea demnității unei persoane și, în special, crearea unui mediu de intimidare, ostil, degradant, umilitor sau jignitor.

Jurisprudența la nivel european a cristalizat din practică următoarele aspecte:

În cauza Defrenne împotriva Sabena (CJUE, cauza 43/75, Gabrielle Defrenne împotriva Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena, 8 aprilie 1976), reclamanta s-a plâns că era plătită mai puțin decât colegii săi de sex masculin, în ciuda faptului că avea aceleași îndatoriri de muncă. CJUE a susținut că acesta era în mod clar un caz de discriminare pe criterii de sex.

În luarea acestei decizii, CJUE a subliniat atât dimensiunea economică, cât și dimensiunea socială a Uniunii și faptul că nediscriminarea contribuie la progresele UE spre îndeplinirea acestor obiective.

În cauza CJUE, C-173/13, Maurice Leone și Blandine Leone împotriva Garde des Sceaux, ministre de la Justice și Caisse nationale de retraite des agents des collectivités locales, 17 iulie 2014, punctul 79, CJUE a subliniat că, pentru a justifica un tratament diferențiat între bărbați și femei, trebuie demonstrat că un astfel de tratament se bazează pe factori obiectivi care nu au legătură cu orice discriminare pe criterii de sex. Acest lucru se întâmplă în cazul în care măsurile reflectă un obiectiv legitim de politică socială, sunt adecvate pentru atingerea acestui scop și sunt necesare în acest sens. Prin urmare, nu pot fi acceptate justificări pentru o măsură care se realizează exclusiv în detrimentul femeilor sau care se bazează exclusiv pe considerente financiare sau de administrare ale angajatorilor.

Discriminarea pe criterii de sarcină și maternitate este o formă particulară de discriminare pe criterii de sex. În cauzele Dekker și Hertz, CJUE a stabilit că, întrucât numai femeile pot rămâne gravide, refuzul de a angaja sau concedierea unei femei gravide pe baza

sarcinii sau a maternității constituie discriminare directă pe criterii de sex, care nu poate fi justificată de niciun alt interes, inclusiv interesul economic al angajatorului. Pe de altă parte, cadrul juridic instituit prin hotărârile CJUE nu reglementează și metodele netradiționale de a deveni mamă/părinte, practica mamelor purtătoare fiind în creștere în toată Europa.

În cauzele C. D. împotriva S. T. și Z. împotriva A Government Department and the Board of Management of a community school, CJUE a statuat că dreptul UE nu impune ca o mamă care a avut un copil în urma unui contract de reproducere umană asistată prin intermediul unei mame surrogat să beneficieze de un concediu plătit echivalent cu concediul de maternitate sau de adopție.

Doamna D., angajată într-un spital din Regatul Unit, și doamna Z., profesoară în Irlanda, au recurs amândouă la mame purtătoare pentru a avea un copil. Ambele femei au solicitat un concediu plătit, echivalent cu concediul de maternitate sau de adopție. Cererile le-au fost respinse pe motiv că doamna D. și doamna Z. nu au fost niciodată gravide, iar copiii nu au fost adoptați de părinți.

În ambele cazuri, CJUE a constatat că mama beneficiară nu se putea baza pe dispozițiile Directivei privind egalitatea de gen (reformare) sau ale Directivei privind lucrătoarele gravide, și nici pe dispozițiile Directivei privind egalitatea de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă, care interzic discriminarea pe motive de handicap.

O altă sub categorie a hărțuirii sexuale este realizată prin gen, care desemnează ansamblul format din rolurile, comportamentele, trăsăturile și activitățile pe care societatea le consideră potrivite pentru femei și, respectiv, pentru bărbați.

În ceea ce privește Directiva privind egalitatea de gen, CJUE a constatat că refuzul de a acorda concediu de maternitate unei mame beneficiare nu constituie discriminare pe criterii de sex, având în vedere că un tată beneficiar nu are dreptul la un astfel de concediu și că refuzul nu îi pune pe lucrătorii de sex feminin într-o situație specială dezavantajoasă față de lucrătorii de sex masculin. De asemenea, refuzul de a acorda unei mame beneficiare un concediu plătit, echivalent cu concediul de adopție, nu intră în domeniul de aplicare al directivei respective.

Cauza De Weerd (CJUE, C-343/92, M. A. Roks, căsătorită De Weerd, și alții împotriva Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen și alții, 24 februarie 1994 (se referă la legislația națională privind ajutorul pentru incapacitate de muncă). În 1975, legislația națională a introdus prestații pentru incapacitate de muncă pentru femeile și bărbații necăsătoriți, indiferent de veniturile acestora înainte de a deveni persoane aflate în incapacitate. În 1979, legislația a fost modificată, acordându-se prestația și femeilor căsătorite. Cu toate acestea, a fost introdusă și condiția ca beneficiarul să fi realizat un anumit nivel de venit în cursul anului precedent. Legislația a fost contestată pe motivul (printre altele) că cerința privind veniturile constituie o discriminare indirectă împotriva femeilor (care erau mai puțin susceptibile decât bărbații să câștige venitul respectiv).

Statul a susținut că tratamentul diferențial a fost justificat de considerente bugetare în scopul limitării cheltuielilor. CJUE a constatat că, deși dreptul UE nu împiedică statul să reglementeze care categorii de persoane beneficiază de prestații de securitate socială, acesta nu poate face acest lucru în mod discriminatoriu.

În mod similar, în temeiul Convenției europene a drepturilor omului, protecția împotriva discriminării pe criterii de sex este bine dezvoltată. CEDO a afirmat că egalitatea de gen este un obiectiv major în statele membre ale Consiliului European.

Un domeniu extrem de important și actual al egalității de gen în practica CEDO este reprezentat de cazurile în care femeile sunt victime ale violenței. Convenția europeană a

drepturilor omului prevede că violența bazată pe gen este o formă de discriminare împotriva femeilor, ce contravine articolelor 2 și 3 coroborate cu articolul 14 din convenție.

Principiul egalității între bărbați și femei a dus, de asemenea, la constatarea de către CEDO a unei încălcări în contextul încadrării în muncă și al concediului pentru creșterea copilului.

În cauza Emel Boyraz împotriva Turciei, reclamanta a fost concediată din funcția de agent de securitate, pe motiv că sarcinile ofițerilor de securitate implică riscuri și responsabilități pe care femeile nu pot să și le asume, precum munca pe timp de noapte în zonele rurale și utilizarea armelor de foc și a forței fizice.

CEDO a constatat că autoritățile nu au oferit suficiente justificări pentru a explica această presupusă incapacitate a femeilor de a lucra în calitate de agenți de securitate, spre deosebire de bărbați. CEDO a subliniat, de asemenea, faptul că reclamanta lucrase ca agent de securitate timp de patru ani și că nu au existat indicii că nu și-a îndeplinit obligațiile din cauza sexului său. În consecință, a avut loc o încălcare a articolului 14.

În cauza Konstantin Markin împotriva Rusiei, reclamantul, un operator de informații prin radio în forțele armate, divorțat, a depus o cerere de concediu pentru creșterea copilului de trei ani pentru a-și crește cei trei copii. Acesta a fost refuzat pe motiv că nu exista niciun temei pentru cererea sa în dreptul național. Cu toate acestea, superiorii săi i-au acordat ulterior doi ani de concediu pentru creșterea copilului și asistență financiară, având în vedere situația sa personală dificilă. Reclamantul s-a plâns de faptul că, spre deosebire de femei, personalul militar masculin nu are dreptul la trei ani de concediu pentru creșterea copilului pentru îngrijirea copiilor minori. Acesta consideră că această diferență de tratament a fost discriminatorie pe criterii de sex.

CEDO a constatat că bărbații se aflau într-o situație similară cu cea a femeilor în ceea ce privește concediul pentru creșterea copilului.

CEDO nu a acceptat faptul că diferența de tratament a fost justificată în mod rezonabil și obiectiv de distribuția tradițională a rolurilor de gen în societate sau de argumentul potrivit căruia concediul parental pentru soldați ar avea un efect negativ asupra puterii de luptă și asupra eficacității operaționale a forțelor armate. Prin urmare, restricția automată aplicată unui grup de persoane pe criterii de sex nu se încadrează în nicio marjă de apreciere acceptabilă, iar CEDO a concluzionat că a avut loc o încălcare a articolului 14.

În scopul reducerii acestui decalaj dintre femei și bărbați, la nivelul uniunii a fost adoptată Directiva (UE) 2019/1158 a Parlamentului European și a Consiliului din 20 iunie 2019 privind echilibrul dintre viața profesională și cea privată a părinților și a îngrijitorilor, reținând faptul că echilibrul dintre viața profesională și cea privată rămâne însă o provocare considerabilă pentru mulți părinți și lucrători care au responsabilități de îngrijire, în special din cauza prevalenței în creștere a programului de lucru prelungit și a orelor de lucru în schimbare, care are un impact negativ asupra ocupării forței de muncă în rândul femeilor. Un factor major care contribuie la subreprezentarea femeilor pe piața muncii este dificultatea de a găsi un echilibru între obligațiile profesionale și cele familiale. Atunci când au copii, femeile lucrează, de obicei, mai puține ore în locuri de muncă remunerate și petrec mai mult timp îndeplinind responsabilități de îngrijire neremunerate. Faptul de a avea o rudă bolnavă sau aflată în îngrijire s-a dovedit, de asemenea, că are un impact negativ asupra ocupării forței de muncă în rândul femeilor, unele femei ieșind complet de pe piața muncii.

Cadrul juridic actual al Uniunii oferă puține stimulente care să-i încurajeze pe bărbați să-și asume o parte egală a responsabilităților de îngrijire. Lipsa, în multe state membre, a concediului de paternitate sau a concediului pentru creșterea copilului remunerate contribuie la gradul redus de utilizare a concediilor de către tați. Dezechilibrul la nivelul concepției

politicilor privind echilibrul dintre viața profesională și cea privată pentru femei și pentru bărbați adâncește stereotipurile și diferențele de gen în contextul vieții profesionale și al îngrijirii.

Politicile privind egalitatea de tratament ar trebui să aibă ca obiectiv soluționarea problemei reprezentate de stereotipurile asociate cu ocupațiile și rolurile atât ale bărbaților, cât și ale femeilor, iar partenerii sociali sunt încurajați să își îndeplinească rolul esențial în informarea atât a lucrătorilor cât și a angajatorilor și în sensibilizarea acestora cu privire la combaterea discriminării. Mai mult, utilizarea de către tați a unor formule care permit atingerea unui echilibru între viața profesională și cea privată, cum ar fi concediile sau formulele flexibile de lucru, s-a dovedit a avea un impact pozitiv, ea reducând cuantumul relativ al muncii familiale neremunerate prestate de femei și lăsându-le acestora mai mult timp pentru ocuparea unui loc de muncă remunerat.

Directiva stabilește cerințe minime privind concediul de paternitate, concediul pentru creșterea copilului, concediul de îngrijitor și formulele flexibile de lucru pentru lucrătorii care sunt părinți sau îngrijitori. Prin facilitarea concilierii vieții profesionale și a vieții de familie a unor astfel de părinți și îngrijitori, prezenta directivă ar trebui să contribuie la îndeplinirea obiectivelor desprinse din tratat referitoare la egalitatea dintre bărbați și femei în ceea ce privește șansele pe piața muncii, egalitatea de tratament la locul de muncă și promovarea unui nivel ridicat al ocupării forței de muncă în Uniune.

Putem așadar concluziona faptul că la nivel european, există o preocupare intensă în a elimina inegalitățile și de a promova egalitatea de șanse și tratament între femei și bărbați, fiind întocmită astfel Strategia privind egalitatea de gen 2020-2025, denumită și O Uniune a egalității, care își propune eliminarea violenței și a stereotipurilor, prosperitatea într-o economie bazată pe egalitatea de gen, posturi de conducere ocupate atât de femei, cât și de bărbați, în toate sectoarele societății, integrarea dimensiunii de gen și o perspectivă intersecțională în politicile UE, finanțarea acțiunilor destinate realizării de progrese în domeniul egalității de gen în UE, abordarea egalității de gen și a emancipării femeilor în întreaga lume. Raportat la acest act european și la nivel național au fost înregistrate îmbunătățiri semnificative, însă pentru a ne alinia trendului european este nevoie de implicare individuală și conlucrare interdisciplinară a factorilor decizionali.

BIBLIOGRAPHY

Geneviève Koubi, Gilles J. Guglielmi (2000) *L'égalité des chances- analyses, évolutions et perspectives*, Edit. La Découverte,

Patrick Savidan (2010), *Repenser l'égalité des chances*, Edit. Hachette littératures,

Ahmed Channouf (2010) *Les freins invisibles à l'égalité des chances- Discriminations inconscientes*, Edit. Editions L'Harmattan,

Manualul de drept european privind nediscriminarea, editia 2018, <https://fra.europa.eu>

Asociația Grupul Roman pentru Apararea Drepturilor Omului – GRADO (site: <https://grado.org.ro/resurse-viogen-rojust/>)

Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați, (site:

http://dpus.usv.ro/docs/A6/A6.4_continut_egalitatea_de_sanse.pdf)

Institutul European pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați (site: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-institute-gender-equality-eige_ro#:~:text=Ce%20face%20EIGE%3F,date%20și%20stabilește%20bune%20practici.

Directiva (UE) 2019/1158 a Parlamentului European și a Consiliului din 20 iunie 2019 privind echilibrul dintre viața profesională și cea privată a părinților și îngrijitorilor
(Site <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L1158>)
Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei,
Recomandarea generală nr. 33 privind accesul femeilor la justiție
(Site:<http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2021/10/ONU-CEDAW-C-GC-33-RO.pdf>)

AXIOLOGICAL IDEALS AND PREFERENCES. COMPARATIVE CROSS-CULTURAL STUDY

Tatiana Roșca
PhD Student, Free International University of
Moldova, Chișinău

Abstract. Adolescence is the time when the ideals and set of values that guide the choices and behavior of young people are formed. Each generation constructs its own values in relation to the social and cultural context. The paper provides a picture of what today's teenagers think and answers the questions: What are the values of contemporary teenagers, according to gender and location? How do masculine and feminine values differ in today's youth? Questions that make us understand the impact of the sociocultural context on axiological choices and their influence on the attitude system of teenagers towards themselves, the world around them, as well as the possibility of predicting the direction of their behavior.

Keywords: values, adolescents, spheres of life, sociocultural context, behavior.

În ultimii ani, se acordă o atenție deosebită studiului valorilor în contextul acțiunilor sociale, mai ales în cazul generațiilor tinere, întrucât „sentimentele axiologice a oamenilor reprezintă o componentă esențială a vieții unei societăți” [3, p. 12]. Totuși, chiar dacă s-au realizat numeroase cercetări empirice cu referință la semnificația conceptului de valoare, importanța acesteia pentru individ și rolul pe care și-l asumă în viața oamenilor și a societății în general, ne dăm seama că este încă dificil să găsim o definiție univocă și exhaustivă al acestui termen.

Printre autorii clasici care și-au adus o contribuție esențială în definirea conceptului de valoare, se evidențiază Durkheim [6], care propune distincția idealurilor normative de valori, definite ca reprezentări sau stări de conștiință în contextul practicilor de conduită ordinară. În acest fel Durkheim subliniază ireductibilitatea conceptului de valoare cu cel de comportament, inaugurând o abordare anti-behavioristă. Autorul abordează problema valorilor, investigând trăsăturile distinctive ale „faptului moral”. Așadar, fiecare morală după Durkheim [6] este prezentată ca un set de reguli cu caracteristici bine specificate:

- este investită de o autoritate specifică, în virtutea căruia este percepută ca obligatorie și, prin urmare, este respectată, obligația fiind, fără îndoială una dintre trăsăturile distincte ale valorilor;
- se caracterizează prin dezirabilitate. Prin urmare, pentru autor este imposibil ca indivizii să execute o faptă din obligație, fără să fie și dorită. Dar caracterul dezirabil al valorilor este legat în anumite privințe de natura datoriei: „Dacă este adevărat că conținutul actului ne atrage, este de asemenea adevărat că face parte din natura capacității de a fi realizată fără efort, adică fără constrângere de sine”. Din acest motiv, Durkheim asociază conceptul de valoare cu cel de sacru, care prezintă aceeași dualitate datorie-dezirabilitate / atracție-obligație [18, pp. 235-253], de aici reieșind clar rolul valorilor ca instrumente de coeziune socială.

- valorile au caracterul concepției despre binele colectiv, referitoare la întreaga societate, autorul subliniind caracterul exclusiv social al valorilor.

Paralel cu reflecțiile asupra valorilor lui Durkheim, este interesantă abordarea cercetătorilor Marx și Pareto, marcată de scepticismul realității valorilor, ca ghid al comportamentului uman. Atât Marx, cât și Pareto [după 1, p. 9] consideră valorile ca conștiință iluzorie, ca o falsă reprezentare care „poate fi produsă fără ca persoana să fie conștientă de falsitatea ei”.

Pentru Pareto valorile sunt derivații sau raționamente pseudo-logice, „un fel de lac” care dau un aspect logic a ceea ce nu este deloc logic. De aceea chiar și acțiunile și atitudinile inspirate de la valori (care conform lui Pareto se clasifică ca acțiuni ne-logice), cum ar fi condamnarea omuciderii, se bazează pe un complex aparat de raționament și teorii morale, pe care omul le dezvoltă pentru a le da o validitate logică (aparentă) [după 1].

Marx [după 1], în schimb, consideră valorile ca o formă de ideologie, întrucât constituie o "falsă conștiință", fructul intereselor clasei dominante.

Pe de altă parte, concepția despre valori a lui Talcott Parsons [14, pp. 282-300] încearcă să construiască o punte între abordarea lui Durkheim asupra valorilor și cea a lui Freud. Pentru Durkheim valorile sunt modele instituționalizate ale universului simbolic al societății și, ca atare, au o funcție esențială pentru coeziunea și supraviețuirea societății, exercitând un control extern asupra conștiinței indivizilor. Pentru Freud, valorile există așa cum sunt interiorizate de individ și devin parte integrantă a personalității sale [după 1]. În Teoria acțiunii sociale, Parsons integrează cele două abordări: valorile au un element fundamental: funcție regulatoare al comportamentului uman, dar și funcția de coeziune socială, atunci când devin o parte profundă a structurii motivaționale a indivizilor. Astfel, procesul de socializare, normele și valorile comune ale unei societăți sunt interiorizate, devenind trăsături adânc înrădăcinate în personalitatea individului. Această natură duală a valorilor, ca dimensiune simbolică și integratoare a societății și ca componentă profundă de personalitate, constituie stâlpul esențial a sociologiei lui Parsons: „Integrarea unui complex de modele de valori uzuale, într-o structură interiorizată de nevoie-dispoziție a personalității, reprezintă fenomenul central al dinamicii sistemului social” [14, pp. 282-300]. Valorile lui Parsons dobândesc o componentă de investiție afectivă, asemănătoare celei lui Weber [20, p. 11]: „Atașamentul față de valorile comune, înseamnă, din punct de vedere motivațional, că subiecții au în comun „sentimente” în sprijinul modelelor valorice”. În esență, valorile pentru Parsons au o putere puternică în viața socială, întrucât fără partajarea valorilor uzuale, viața socială ar fi dificilă [15, pp. 18-22]. Referindu-se la necesitatea fiecărui sistem de acțiune să aibă un model de bază, abordarea autorului cuprinde modelele culturale - nucleu în cadrul societății și ansamblul instituțiilor care produc scheme valorice precum: familia, religia, sistemul educațional, ce presupun un rol esențial pentru supraviețuirea societății.

Abordarea lui Parsons cu privire la valori, deși este interesantă prin modul în care încearcă să reconcilieze teoria acțiunii și teoria ordinii sociale, a fost criticată pentru excesiva notă de abstracționism și pentru slăbiciunea empirică [10, pp. 19-51], întrucât nu-și pune întrebarea despre originea valorilor, diversitatea și schimbarea lor. Cu toate acestea, așa cum evidențiază Sciolla, Parsons a contribuit semnificativ la atribuirea importanței conceptului de valoare în educația sociologică [19, pp. 341-360].

Succesiv, crizei sistemului parsonian, nașterea unor noi adrese teoretice, au condus la un fel de devalorizare a studiului valorilor în sociologie și psihologie. Perspectivile structuraliste, foarte puternice din anii 60-70, ce subliniau primatul structurii sociale asupra individului, au pus în umbră studiul fenomenelor legate de subiectivitatea individului, cum ar fi atitudinile și valorile. La fel, paradigmele interactionismului simbolic, a fenomenologiei

sociale și etnometodologice, pornind de la o critică a determinismului normativ și a supraevaluării proceselor de interiorizare a valorilor și a puterii acestora ca instrumente de integrare socială, a negat împreună cu determinismul cultural poziția parsoniană și funcționalistă a valorilor, considerate aproape irelevante pentru înțelegerea acțiunii sociale, în convingerea că valorile nu pot fi studiate independent de practicile sociale, fiind considerate stări de spirit din punct de vedere social sau simple obiceiuri și rutină [18, pp. 235-253].

În același context, Mead încearcă, să contureze o teorie etică în termenii unei teorii sociale a originii, dezvoltării, naturii și structurii sinelui: „Moralitatea noastră se concentrează pe conduita noastră socială. Ca ființe sociale suntem ființe morale. Prin urmare, (la fel ca și Durkheim), originea valorilor nu poate să se nască din motivații și nevoi pur individuale, dar trebuie să fie rezultatul sociabilității, adică rezultatul relației cu ceilalți: „în judecățile morale când elaborăm vreo ipoteză socială, nu putem face acest lucru pur și simplu din punctul nostru de vedere. Trebuie să judecăm după punctul de vedere al unei situații sociale” [12, p. 92]. Astfel, singura metodă activată, pe care se poate întemeia o etică, este, pentru Mead descoperirea în diferitele situații sociale a valorilor implicate în problema reală și raționamentele care decurg din acestea.

Totodată, Hechter [9, pp. 318-333] susține că studiul valorilor se confruntă cu trei mari obstacole:

- valorile nu sunt direct observabile;
- actualele teorii cu referință la valori nu reușesc încă să explice în ce măsură reușesc să influențeze comportamentul uman;
- abordările comportamentaliste nu reușesc să explice adecvat procesul generării valorilor.

În aceeași ordine de idei, Clyde Kluckhohn [11, pp. 388-433] evidențiază o nouă definiție a valorilor, „ca concept al dezirabilului, explicit sau implicit, distinctiv pentru un grup sau caracteristică a acestuia, care îi influențează acțiunile prin selecția modurilor, mijloacelor și scopurilor disponibile”, valoarea, prin dezirabilul ei, conținând trei componente fundamentale:

- *componenta afectivă* (dezirabilul) – pentru sine, dar care în același timp trebuie să fie considerat corect de dorit. Prin urmare se distinge ceea ce este dorit de ceea ce este dezirabil, ceea ce vrem de ceea ce ar trebui să voim. Valoarea în acest caz este înțeleasă ca o preferință, care este justificată moral în baza raționamentului ori a judecății etice sau estetice. Și doar în baza acestui raționament de preferință, valoarea constituie un criteriu de evaluare a comportamentului;
- *componenta cognitivă* – face apel la faptul că adeziunea la o valoare oarecare mai degrabă decât la alta, este argumentată de către actorul social. În acest sens, Boudon [2] susține că valorile se pot prezenta sub forma unor calificative: „X este bun”, „X este legitim”, „X este corect”;
- *componenta selectivă* – face referire la natura valorii ca alegere între diferitele modele de acțiune și credințe.

La fel, Kluckhohn [11, pp. 388-433] susține că valorile sunt întotdeauna prezentate într-o formă dihotomică, în sensul că o situație considerată dezirabilă va corespunde cu alta considerată indezirabilă.

Totodată, printre abordările relevante studiului valorilor, nu o putem trece cu vederea pe cea a lui Rokeach [17], care pretinde că se bazează pe o teorie integrată a valorilor.

Pentru Rokeach [17], valorile sunt un ansamblu de credințe stabile, având o conotație afectivă și slab corelate între ele, cu excepția faptului că ar putea fi aranjate de-a lungul unui

continuum de importanță relativă atribuită de subiect. Potrivit psihologului american, valorile pot fi împărțite în două tipuri:

- cele care se referă la stări finale de existență (de exemplu: pace, egalitate, libertate, etc.);
- cele care se referă la modele de conduită, care sunt dezirabile pentru individ și societate (de exemplu: a fi politicos, responsabil, respectuos, etc.).

Astfel, Teoria valorilor lui Rokeach se bazează pe o serie de ipoteze care au influențat semnificativ și teoriile ulterioare [16, pp. 39-60]:

- oamenii au un număr limitat de valori;
- toți avem aceleași valori, dar ne deosebim prin felul în care acordăm o importanță diferită fiecăruia dintre ele;
- originea valorilor se află în contextul cultural, social și instituțional și în personalitatea indivizilor;
- valorile influențează majoritatea fenomenelor studiate în științele sociale, în special opiniile, atitudinile și comportamentele;

Așadar, decizia de a acorda o atenție deosebită adolescenților a fost dictată de caracteristicile specifice adolescenței în ceea ce privește procesul de formare a valorilor, întrucât perioada de vârstă pe care o trăiesc, reprezintă un moment crucial pentru fortificarea identității și a bagajului lor axiologic.

Potrivit lui Havighurst [7], una dintre sarcinile de dezvoltare cu care se confruntă tinerii în perioada adolescenței este tocmai aceea de „dobândire a unui sistem de valori și a unei conștiințe etice, ca ghid de comportament”. Prin urmare, în această fază particulară a vieții, prin procesul de socializare, își fac alegeri precise de orientare morală care, deși modificabile de-a lungul anilor, vor reprezenta totuși un nucleu puternic al bagajului lor de valori și a identității la vârsta adultă. Mai mult, adolescenții tind să se reprezinte în ceea ce privește relațiile interpersonale și sistemele de credințe, în raport cu propriile valori [13].

Importanța studierii valorilor în adolescență derivă, în acest sens, din considerația că acestea se consolidează tocmai în această perioadă a vieții și rămân fundamental stabile pe parcursul existenței [5], adolescenții dobândind pe deplin abilitățile de gândire abstractă și metacogniție, premise fundamentale pentru dezvoltarea sistemului de valori [4, pp. 31-41].

Metodologie și metode

Prin această investigație ne-am propus să obținem o imagine de ansamblu a preferințelor valorilor adolescenților din R. Moldova, cât și a adolescenților moldoveni, imigranți din Italia, în funcție de gen și locul de aflare.

Pentru realizarea acestui scop, a fost administrat instrumentul elaborat de E. B. Fantalova [22]: *“Nivelul concordanței dintre „valoare” și „disponibilitate” în diferite sfere ale vieții”*.

Metoda „Nivelul concordanței dintre „valoare” și „disponibilitate” în diferite sfere ale vieții”, conține 12 valori:

- un mod de viață activ;
- sănătatea;
- serviciu interesant;
- frumusețea naturii și artei;
- dragostea;
- securitatea materială;
- prezența unor prieteni buni;
- încrederea în sine;
- cunoașterea;

- libertatea ca independență în acțiuni;
- viață de familie fericită;
- creația.

Valorile sunt reprezentate în 2 matrice, câte 2. Fiecărei cifre îi corespunde o valoare. Astfel, se solicită respondenților să aleagă doar o cifră din fiecare celulă, nefiind omisă nici o pereche. Matricea 1, reprezintă opțiunea alegerii celei mai importante valori, pe când Matricea 2, reprezintă alegerea celei mai accesibile valori în viitorul apropiat. Ca rezultat, alegerile subiecților sunt numărate, obținându-se un punctaj total pentru fiecare valoare în parte [21].

Investigația a avut loc în perioada lunilor decembrie, 2018 – octombrie, 2019, eșantionul de cercetare fiind constituit din 215 adolescenți (110, din R. Moldova, or. Chișinău și or. Florești și 105, din Italia, regiunile: Lombardia, Emilia-Romagna, Liguria și Veneto), cu vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani.

Rezultate și discuții

Pentru a ne forma o imagine mai complexă cu referință la aprecierea sferelor de viață în contextul vârstei adolescente, am efectuat un studiu comparativ pentru fiecare valoare în parte, folosind Testul T pentru eșantioane independente.

Astfel, în temeiul acestui scop, am realizat comparații între toți adolescenții din Republica Moldova și toți adolescenții moldoveni din Italia, între adolescenții moldoveni din Italia în funcție de gen, între adolescenții din Republica Moldova în funcție de gen și între adolescenți în funcție de gen și locul de aflare, rezultatele obținute fiind reflectate în tabelele ce urmează.

Tabelul 1. Comparații cu referință la aprecierea valorilor (pentru fiecare sferă în parte)

Denumirea sferei	Media Republica Moldova +/- Abaterea standard	Media Italia +/- Abaterea standard	T estul T	Sem nificația diferenței dintre medii (p)	Nive lul pragului de semnificație
Un mod de viață activ	4,15 +/- 2,05	3,98 +/- 1,80	0 ,625	p = 0,533	
Sănătate	7,59 +/- 1,85	4,96 +/- 1,94	1 0,158	p < 0,001	p < 0,001
Serviciu interesant	4,80 +/- 1,75	7,75 +/- 1,80	- 12,209	p < 0,001	p < 0,001
Frumusețea naturii și artei	2,95 +/- 1,09	2,90 +/- 1,35	0 ,301	p = 0,764	
Dragostea	5,45 +/- 1,99	6,50 +/- 2,34	- 3,501	p ≤ 0,001	p ≤ 0,001
Securitatea materială	4,79 +/- 2,09	7,37 +/- 1,82	- 9,647	p < 0,001	p < 0,001
Prezența unor prietenii buni	4,85 +/- 2,02	6,18 +/- 1,89	- 5,007	p < 0,001	p < 0,001
Încrederea în sine (lipsa dubiilor)	5,80 +/- 2,02	4,38 +/- 2,19	4 ,945	p < 0,001	p < 0,001
Cunoașterea	4,67 +/- 2,04	6,32 +/- 1,97	- 6,025	p < 0,001	p < 0,001
Libertatea ca	7,34	6,95	1	p =	

independență în acțiuni	+/- 1,69	+/- 2,07	,486	0,139	
O viață de familie fericită	7,27 +/- 1,76	5,78 +/- 1,96	5 ,891	p < 0,001	p < 0,001
Creația	3,95 +/- 1,42	3,92 +/- 1,93	0 ,093	p = 0,926	

În baza rezultatelor obținute în urma comparațiilor (Tabel 1), observăm existența diferențelor semnificative între adolescenții din Republica Moldova și adolescenții moldoveni din Italia cu referință la aprecierea valorilor în cazul sferelor: „Sănătate” (T=10,158, p <0,001), „O viață de familie fericită” (T=5,891, p <0,001) și „Încrederea în sine (lipsa dubiilor)” (T=4,945, p <0,001), rezultatele obținute de adolescenții din Republica Moldova fiind semnificativ mai mari din punct de vedere statistic decât cele obținute de adolescenții moldoveni din Italia.

La fel, remarcăm diferențe semnificative și în cazul sferelor: „Serviciu interesant” (T=-12,209, p <0,001), „Dragostea” (T=-3,501, p ≤ 0,001), „Securitatea materială” (T=-9,647, p <0,001), „Prezența unor prieteni buni” (T= -5,007, p <0,001), „Cunoașterea” (T= -6,025, p <0,001), în cazul acestor sfere adolescenții din Italia demonstrând valori mai mari decât adolescenții din Republica Moldova.

În același context, nu au fost detectate diferențe semnificative din punct de vedere statistic în cazul aprecierii valorilor: „Un mod de viață activ” (T=0,625, p=0,533), „Frumusețea naturii și artei” (T=0,301, p=0,764), „Libertatea ca independență în acțiuni” (T=1,486, p=0,139), „Creația” (T=0,093, p=0,926), aceste valori fiind apreciate relativ egal de către adolescenți.

**Tabelul 2. Comparații cu referință la aprecierea valorilor
(pentru fiecare sferă în parte) pentru adolescenții moldoveni din Italia, în funcție de gen**

Denumirea sferei	Media băieți +/- Abaterea standard	Media fete +/- Abaterea standard	T estul T	Sem nificația diferenței dintre medii (p)	Nive lul pragului de semnificație
Un mod de viață activ	4,34 +/- 2,04	3,47 +/- 1,22	2 ,737	p = 0,007	p < 0,01
Sănătate	5,40 +/- 2,23	4,33 +/- 1,19	3 ,206	p = 0,002	p < 0,01
Serviciu interesant	8,03 +/- 1,60	7,35 +/- 2,00	1 ,943	p = 0,055	
Frumusețea naturii și artei	2,58 +/- 1,11	3,35 +/- 1,54	- 2,971	p = 0,004	p < 0,01
Dragostea	5,94 +/- 2,43	7,30 +/- 1,97	- 3,174	p = 0,002	p < 0,01
Securitatea materială	7,27 +/- 1,79	7,51 +/- 1,87	- 0,656	p = 0,514	
Prezența unor prieteni buni	5,58 +/- 1,81	7,05 +/- 1,68	- 4,210	p < 0,001	p < 0,001
Încrederea în sine (lipsa dubiilor)	3,92 +/- 1,90	5,05 +/- 2,41	- 2,563	p = 0,012	p < 0,05
Cunoașterea	5,66	7,28	-	p <	p <

	+/- 1,76	+/- 1,88	4,496	0,001	0,001
Libertatea ca independență în acțiuni	7,26 +/- 2,06	6,51 +/- 2,04	1 ,835	p = 0,069	
O viață de familie fericită	6,15 +/- 2,12	5,26 +/- 1,58	2 ,466	p = 0,015	p < 0,05
Creația	4,27 +/- 2,14	3,42 +/- 1,45	2 ,438	p = 0,016	p < 0,05

În urma analizei comparative a rezultatelor privind aprecierea valorilor în cazul adolescenților moldoveni din Italia în funcție de gen, remarcăm faptul că băieții adolescenți din Italia apreciază semnificativ din punct de vedere statistic mai mult decât fetele adolescente, sferele: „Un mod de viață activ” (T=2,737, $p<0,01$), „Sănătate” (T=3,206, $p<0,01$), „O viață de familie fericită” (T=2,466, $p<0,05$), „Creația” (T=2,438, $p<0,05$).

În același timp fetele adolescente din Italia valorizează semnificativ mai mult sferele: „Frumusețea naturii și artei” (T=-2,971, $p<0,01$), „Dragostea” (T=-3,174, $p<0,01$), „Prezența unor prieteni buni” (T=-4,210, $p<0,001$), „Încrederea în sine (lipsa dubiilor)” (T=-2,563, $p<0,05$) și „Cunoașterea” (T=-4,496, $p<0,001$).

Nu au fost remarcate diferențe semnificative din punct de vedere statistic între băieții adolescenți și fetele adolescente din Italia, în privința aprecierii sferelor: „Serviciu interesant”, „Securitatea materială” și „Libertatea ca independență în acțiuni”.

Tabelul 3. Comparații cu referință la aprecierea valorilor (pentru fiecare sferă în parte) pentru adolescenții din Republica Moldova, în funcție de gen

Denumirea sferei	Media băieți +/- Abaterea standard	Media fete +/- Abaterea standard	T estul T	Sem nificația diferenței dintre medii (p)	Nive lul pragului de semnificație
Un mod de viață activ	5,14 +/- 2,50	3,51 +/- 1,38	3 ,913	p < 0,001	p < 0,001
Sănătate	7,26 +/- 1,88	7,81 +/- 1,82	- 1,528	p = 0,129	
Serviciu interesant	3,60 +/- 1,24	5,57 +/- 1,60	- 6,842	p < 0,001	p < 0,001
Frumusețea naturii și artei	2,84 +/- 1,00	3,01 +/- 1,15	- 0,833	p = 0,407	
Dragostea	5,91 +/- 1,96	5,16 +/- 1,97	1 ,930	p = 0,056	
Securitatea materială	4,33 +/- 1,89	5,09 +/- 2,17	- 1,897	p = 0,061	
Prezența unor prieteni buni	6,05 +/- 1,81	4,07 +/- 1,75	5 ,683	p < 0,001	p < 0,001
Încrederea în sine (lipsa dubiilor)	5,21 +/- 1,85	6,18 +/- 2,05	- 2,514	p = 0,013	p < 0,05
Cunoașterea	3,49 +/- 1,42	5,43 +/- 2,02	- 5,915	p < 0,001	p < 0,001
Libertatea ca independență în acțiuni	7,72 +/- 1,50	7,09 +/- 1,76	1 ,938	p = 0,055	

O viață de familie fericită	7,86 +/- 1,30	6,90 +/- 1,91	3 ,152	p = 0,002	p < 0,01
Creația	3,98 +/- 1,60	3,93 +/- 1,31	0 ,184	p = 0,854	

Analizând diferențele în funcție de gen, privind aprecierea valorilor în cazul adolescenților din Republica Moldova, observăm din Tabelul 3, că băieții adolescenți apreciază semnificativ mai mult decât fetele adolescente sferele: „Un mod de viață activ” (T=3,913, p<0,001) „Prezența unor prieteni buni” (T=5,683, p<0,001) și „O viață de familie fericită” (T=3,152, p<0,01).

În același timp fetele adolescente valorizează semnificativ mai mult decât băieții adolescenți sferele: „Serviciu interesant” (T=-6,842, p<0,001), „Încrederea în sine (lipsa dubiilor)” (T=-2,514, p<0,05) și „Cunoașterea” (T=-5,915, p<0,001).

Totodată, în cazul sferelor: „Sănătate”, „Frumusețea naturii și artei”, „Dragostea”, „Securitatea materială”, „Libertatea ca independență în acțiuni” și „Creația”, nu au fost remarcate diferențe din punct de vedere statistic, acestea fiind apreciate într-un mod aproape similar de către fetele adolescente și băieții adolescenți din Republica Moldova.

Tabelul 4. Comparații între fetele adolescente din Republica Moldova și fetele adolescente moldovence din Italia cu referință la aprecierea valorilor (pentru fiecare sferă în parte)

Denumirea sferei	Media fete Republica Moldova +/- Abaterea standard	Media fete Italia +/- Abaterea standard	T estul T	Sem nificația diferenței dintre medii (p)	Nive lul pragului de semnificație
Un mod de viață activ	3,51 +/- 1,38	3,47 +/- 1,22	0 ,165	p = 0,870	
Sănătate	7,81 +/- 1,82	4,33 +/- 1,19	1 2,130	p < 0,001	p < 0,001
Serviciu interesant	5,57 +/- 1,60	7,35 +/- 2,00	- 5,168	p < 0,001	p < 0,001
Frumusețea naturii și artei	3,01 +/- 1,15	3,35 +/- 1,54	- 1,300	p = 0,197	
Dragostea	5,16 +/- 1,97	7,30 +/- 1,97	- 5,547	p < 0,001	p < 0,001
Securitatea materială	5,09 +/- 2,17	7,51 +/- 1,87	- 6,031	p < 0,001	p < 0,001
Prezența unor prieteni buni	4,07 +/- 1,75	7,05 +/- 1,68	- 8,828	p < 0,001	p < 0,001
Încrederea în sine (lipsa dubiilor)	6,18 +/- 2,05	5,05 +/- 2,41	2 ,637	p = 0,010	p ≤ 0,01
Cunoașterea	5,43 +/- 2,02	7,28 +/- 1,88	- 4,796	p < 0,001	p < 0,001
Libertatea ca independență în acțiuni	7,09 +/- 1,76	6,51 +/- 2,04	1 ,576	p = 0,118	
O viață de familie	6,90	5,26	4	p <	p <

fericită	+/- 1,91	+/- 1,58	,699	0,001	0,001
Creația	3,93 +/- 1,31	3,42 +/- 1,45	1 ,901	p = 0,060	

În baza analizei comparațiilor care reflectă măsura în care fetele adolescente din Republica Moldova și fetele adolescente moldovence din Italia apreciază diferit sferele de viață traduse prin valori, observăm faptul că fetele adolescente din Republica Moldova apreciază semnificativ mai mult decât fetele adolescente din Italia sferele: „Sănătate” ($T=12,130$, $p<0,001$), „Încrederea în sine (lipsa dubiilor)” ($T=2,637$, $p\leq 0,01$) și „O viață de familie fericită” ($T=4,699$, $p<0,001$).

În același timp, fetele adolescente moldovence din Italia apreciază semnificativ mai mult decât cele din Republica Moldova sferele: „Serviciu interesant” ($T=-5,168$, $p<0,001$), „Dragostea” ($T=-5,547$, $p<0,001$), „Securitatea materială” ($T=-6,031$, $p<0,001$), „Prezența unor prieteni buni” ($T=-8,828$, $p<0,001$) și „Cunoașterea” ($T=-4,796$, $p<0,001$).

Paralel cu aprecierile menționate, atât fetele adolescente din Republica Moldova, cât și fetele adolescente moldovence din Italia apreciază într-un mod aproape similar sferele: „Un mod de viață activ”, „Frumusețea naturii și artei”, „Libertatea ca independență în acțiuni”, „Creația”, la sferele enumerate, neremarcându-se diferențe semnificative din punct de vedere statistic.

Tabelul 5. Comparații între băieții adolescenți din Republica Moldova și băieții adolescenți moldoveni din Italia cu referință la aprecierea valorilor (pentru fiecare sferă în parte)

Denumirea sferei	Media băieți Republica Moldova +/- Abaterea standard	Media băieți Italia +/- Abaterea standard	estul T	Sem nificația diferenței dintre medii (p)	Nive lul pragului de semnificație
Un mod de viață activ	5,14 +/- 2,50	4,34 +/- 2,04	1 ,736	p = 0,087	
Sănătate	7,26 +/- 1,88	5,40 +/- 2,23	4 ,461	p < 0,001	p < 0,001
Serviciu interesant	3,60 +/- 1,24	8,03 +/- 1,60	- 15,258	p < 0,001	p < 0,001
Frumusețea naturii și artei	2,84 +/- 1,00	2,58 +/- 1,11	1 ,213	p = 0,228	
Dragostea	5,91 +/- 1,96	5,94 +/- 2,43	- 0,066	p = 0,947	
Securitatea materială	4,33 +/- 1,89	7,27 +/- 1,79	- 8,109	p < 0,001	p < 0,001
Prezența unor prieteni buni	6,05 +/- 1,81	5,58 +/- 1,81	1 ,298	p = 0,197	
Încrederea în sine (lipsa dubiilor)	5,21 +/- 1,85	3,92 +/- 1,90	3 ,459	p = 0,001	p ≤ 0,001
Cunoașterea	3,49 +/- 1,42	5,66 +/- 1,76	- 6,705	p < 0,001	p < 0,001
Libertatea ca	7,72	7,26	1	p =	

independență în acțiuni	+/- 1,50	+/- 2,06	,333	0,186	
O viață de familie fericită	7,86 +/- 1,30	6,15 +/- 2,12	5 ,131	p < 0,001	p < 0,001
Creația	3,98 +/- 1,60	4,27 +/- 2,14	- 0,773	p = 0,441	

Analizând comparațiile dintre băieții adolescenți din Republica Moldova și băieții adolescenți moldoveni din Italia, remarcăm faptul că băieții adolescenți din Republica Moldova apreciază semnificativ mai mult decât băieții adolescenți moldoveni din Italia sferele: „Sănătate” (T= 4,461, p<0,001), „Încrederea în sine (lipsa dubiilor)” (T= 3,459, p≤0,001) și „O viață de familie fericită” (T= 5,131, p<0,001), aceleași diferențe sesizate între fetele adolescente din Republica Moldova și fetele adolescente moldovence din Italia, pe când băieții adolescenți moldoveni din Italia apreciază semnificativ mai mult decât băieții adolescenți din Republica Moldova sferele: „Serviciu interesant” (T=-15,258, p<0,001), „Securitatea materială” (T=-8,109, p<0,001) și „Cunoașterea” (T=-6,705, p<0,001).

În cazul celorlalte sfere: „Un mod de viață activ”, „Frumusețea naturii și artei”, „Dragostea”, „Prezența unor prieteni buni”, „Libertatea ca independență în acțiuni” și „Creația” nu au fost detectate diferențe semnificative din punct de vedere statistic între băieții adolescenți din Republica Moldova și băieții adolescenți moldoveni din Italia.

Concluzii

Rezultatele comparative cu referință la preferința valorilor, în funcție de gen și locul de aflare al adolescenților au reliefat tendințe predilecte față de unele sfere de viață.

Astfel:

a) adolescenții din Republica Moldova apreciază semnificativ mai mult: „Sănătatea”, „O viață de familie fericită” și „Încrederea în sine (lipsa dubiilor)”, pe când adolescenții moldoveni din Italia apreciază prioritar: „Serviciul interesant”, „Dragostea”, „Securitatea materială”, „Prezența unor prieteni buni” și „Cunoașterea” (Tabel 1).

b) băieții adolescenți moldoveni din Italia apreciază semnificativ mai mult: „Un mod de viață activ”, „Sănătatea”, „Libertatea ca independență în acțiuni”, „O viață de familie fericită” și „Creația”, comparativ cu fetele adolescente moldovence din Italia care apreciază semnificativ mai mult: „Frumusețea naturii”, „Dragostea”, „Prezența unor prieteni buni”, „Încrederea în sine” și „Cunoașterea” (Tabel 2).

c) băieții adolescenți din Republica Moldova apreciază semnificativ mai mult: „Un mod de viață activ”, „Prezența unor prieteni buni”, „O viață de familie fericită”, iar fetele adolescente din Republica Moldova apreciază semnificativ mai mult: „Serviciul interesant”, „Încrederea în sine” și „Cunoașterea” (Tabel 3).

d) fetele adolescente din Republica Moldova apreciază semnificativ mai mult: „Sănătatea”, „Încrederea în sine”, „O viață de familie fericită”, în comparație cu fetele adolescente moldovence din Italia care apreciază semnificativ mai mult: „Serviciul interesant”, „Dragostea”, „Securitatea materială”, „Prezența unor prieteni buni” (Tabel 4).

e) băieții adolescenți din Republica Moldova apreciază semnificativ mai mult: „Sănătatea”, „Încrederea în sine” și „O viață de familie fericită”, valori identice cu cele ale fetelor adolescente din Republica Moldova, pe când băieții adolescenți moldoveni din Italia apreciază semnificativ mai mult: „Serviciul interesant”, „Securitatea materială” și „Cunoașterea” (Tabel 5).

BIBLIOGRAPHY

1. Bobbio, N. Saggi sulla scienza politica in Italia. Roma-Bari: Laterza, 1971, p. 9.
2. Boudon, R. Declin de la morale? Declin des valeurs? Paris: Presses Universitaires de France, 2002.
3. Boudon, R. Les sens des valeurs. Paris: Presses Universitaires de France, 1999, p. 12.
4. Bubeck, M., Bilsky, W. Values structures at an early age. In: *Swiss Journal of Psychology*, nr. 63, 2004, pp. 31- 41.
5. Di Nuovo S. Riscoprire I valori. Un approccio di ricerca psicosociale. Enna: Città Aperta, 2008.
6. Durkheim, È. Sociologie et philosophie. Paris: Alcan, 1924.
7. Havighurst, R. J. Developmental tasks and education. New York: Davies Mc Kay, 1952.
8. Hechter, M. Should values Be Written Out of the Social Scientist's Lexicon?. In: *Sociological Theory*, nr. 2, 1992, pp. 214-230.
9. Hechter, M. The Role of Values in rational Choice Theory. In: *Rationality and Society*, nr. 3, 1994, pp. 318-333.
10. Inglehart, R., Baker, W. E. Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values. In: *American Sociological Review*, nr. 65, 2000, pp. 19-51.
11. Kluckhohn, C. Values and Value-Orientations in the Theory of Action: An Exploration in Definition and Classification. In: Talcott, P. *Toward a General Theory of Action: Theoretical Foundations for Social Sciences*, New York: Harper, 1951, pp. 388-433.
12. Mead, G. H. Mind, Self and Society. Chicago: The University of Chicago Press, 1934, p. 92.
13. Palmonari, A. Gli adolescenti. Bologna: Il Mulino, 2001.
14. Parsons, T. The place of ultimate values in Sociological Theory. In: *International Journal of Ethics*, nr. 45, 1935, pp. 282-300.
15. Parsons, T. The role of ideas in social action. In: *American Sociological Review*, nr. 3, 1938, pp. 18-22.
16. Roccato, M. La rilevazione empirica dei valori. In: *Rassegna Italiana di Sociologia*, nr. 1, 2008, pp. 39-60.
17. Rokeach, M. The nature of human values. New York: Free Press, 1973.
18. Sciolla, L. Razionalità ed identità nella spiegazione dei valori. In: Borlandi, M., Sciolla, L. *La spiegazione sociologica. Metodi, tendenze, problemi*. Bologna: il Mulino, pp. 235-253, 2005.
19. Sciolla, L. Valori e identità sociale. Perché è ancora importante per la sociologia studiare i valori e i loro mutamenti. In: *Rassegna Italiana di Sociologia*, nr. 34, 1993, pp. 341-360.
20. Weber, M. Wirtschaft und Gesellschaft Tübingen. Mohr, 1922, p. 11.
21. Достанова, М. Н., Кнорре, Е. В., Климова, Е. А. Подросток на перекрестке эпох. М. Генезис, 1997.
22. Фанталова, Е. Б. Факторы возникновения внутриличностного конфликта у студенток старших курсов. In: *Электронный научный журнал, Современные проблемы науки и образования*, nr. 6, 2011.

ASPECTS OF ACADEMIC MOTIVATION IN MOLDOVAN MIGRANT ADOLESCENTS IN ITALY

Tatiana Roșca
PhD Student, Free International University of
Moldova, Chișinău

Abstract. Every year, the number of Moldovan teenagers, immigrants in Italy is continuously increasing, this involves new phenomena related to adaptation, inclusion and social integration. School, as the primary place of socialization, outside the family context, is the environment where teenagers grow, discover their skills, learn to relate to others and acquire agility to move actively in Italian society. In this context, the motivation to learn represents the central nucleus that influences the educational path of adolescents, being the result of the combination of personal interests, influenced by the family and external interventions, which in the case of immigrant adolescents are almost always oriented towards professionalization rather than schooling.

Keywords: immigrant adolescents, host country, inclusion, educational background, Italian context.

Datorită caracterului relațional, școala reprezintă elementul fundamental de cunoaștere și înțelegere a dinamicilor care sunt antrenate în strategiile de alegere profesională și academică. Este responsabilă de menținerea raportului cu familiile și cu rețelele de sprijin ale comunității, care se învârt în jurul copilului și al adolescentului din diasporă, având și rolul de conciliator în pozițiile educaționale eterogene, în stimularea participării părinților la activitățile școlare, depășind granițele funcției didactice și consolidându-și rolul de suport de socializare și educație prin intermediul cadrelor educative [11].

Prin acest studiu, ne-am propus să explorăm factorii, care în funcție de diverse interpretări, generează fenomene de marginalitate sau închidere etnică, ori viceversa, atitudini cosmopolite, multiculturale și transnaționale, fiind articulate la mediul școlar.

Ca instrument de cercetare, am adoptat interviul, în care fiecare adolescent a fost stimulat să răspundă prin prisma propriei experiențe, având în vedere motivele care au stat în spatele alegerii școlii, atitudinea față de școală și față de cadrele didactice, aportul rețelei familiale în selecția cursurilor de formare profesională, precum și unele aspecte legate de lacunele instituțiilor secundare de învățământ din Italia.

Intervievarea a avut loc în perioada lunilor decembrie, 2018 – octombrie, 2019, eșantionul de cercetare fiind constituit din 27 de adolescenți moldoveni din Italia, orașul Piacenza, regiunea Lombardia, cu vârsta cuprinsă între 14 și 19 ani. La fel, în cadrul interviului au participat și 5 profesori de la 2 școli profesionale din același oraș.

Rezultate și discuții

În urma prelucrării rezultatelor am remarcat faptul că, în general, avem o tendință de motivație instrumentală în cazul adolescenților din diasporă și orientări mai expresive în rândul fetelor, care beneficiază de un sprijin mai mare din partea familiei, cât și o serie de motivații coercitive de către profesori și, în unele cazuri, de părinți, care îi împing pe adolescenții moldoveni să aplice către cariere școlare mai puțin performante.

Astfel, la prima vedere apare o non-neutralitate a sistemului școlar italian, care este caracterizat de considerații negative asupra școlii și a cadrelor didactice, toate acestea sfârșind prin a determina riscuri concrete de eșec școlar, cu întârzieri și repetări semnificative, care condiționează perspectivele viitoare ale adolescenților într-un mod drastic.

„Acum sunt mecanic și mi-am dorit să fac 5 ani aici, așa că, atunci când ies de aici, am o slujbă, că tatăl meu, care este deja în sectorul mecanic și, prin urmare, îmi voi găsi ușor de muncă. Am fost la altă școală, pentru că voiam să fac ceva mai dificil, dar erau prea multe probleme acolo. După primele patru luni, eram sigur că nu o să reușesc acolo și am înțeles că nu pot, pur și simplu” (D., 17 ani).

„La liceu învățam într-o clasă mai mică. La început eram bunicel, iar după ce m-am legat cu niște prieteni, am început a absenta și-apoi am intrat și în alte încurcături, așa am rămas în urma celorlalți. Tata m-a adus aici la recomandarea unei profesoare, care m-a lăsat cu multe restanțe. Nici aici nu e bine, dar mai am un pic și pe urmă vreau să plec în Anglia” (A., 19 ani).

Puțini adolescenți aleg în contra-tendință: sunt aproape întotdeauna fete, care contestă autoritatea profesorilor, după care se străduiesc din greu să obțină rezultate bune.

„În școala medie știam foarte puțin limba, dar am ales institutul tehnic pentru că îmi plăceau materiile reale. Voi merge mai departe la inginerie civilă sau informatică” (T., 18 ani).

„Am ales această școală (școală profesională), pentru că nu știam cu adevărat ce vreau să fac, nu știam... să merg la muncă sau să studiez. După, voi merge să fac economie și finanțe... La liceu m-au sfătuit să merg în domeniul artistic, dar am ales să vin aici, pentru că îmi oferă mai multe perspective. Până acum a fost bine, sper să mă descurc și la examene” (V., 18 ani).

„Mi-a plăcut economia și cred că voi merge la universitate. Vreau să călătoresc, să devin manager. În liceu mi-au spus că nu sunt chiar bun și am ales institutul tehnic, pentru că nu eram strălucit la școală în general” (E., 16 ani).

În alte cazuri, când părerea profesorilor de la școală, ia forma concretă de orientare școlară propriu-zisă, căile sunt fluctuante, cu unele experiențe de succes, mai ales în rândul adolescenților care locuiesc în Italia de mult timp și altele mai puțin pozitive, din repetențe și calificative joase, în special în rândul băieților:

„Profesorii de la școala medie mi-au recomandat școala profesională, pentru că au spus că va fi dificil în alte școli. Aș dori să fac servicii hoteliere, dar mai văd” (M., 16 ani).

„Sincer nu am ales-o, mi-au spus profesorii mei să vin aici, pentru că ziceau că-mi va fi foarte greu în alte școli. Am fost bună la engleză, franceză și apoi la italiană, dar toată lumea mi-a spus că aici este foarte greu pentru noi” (D., 15 ani).

„Mai întâi am vrut să fiu medic și apoi profesor. Dar aici mi-au spus că nu sunt bun pentru așa ceva, pentru că am prea multe dificultăți cu limba și mi-au zis că este o școală mai ușoară pentru străini. Și așa m-au lăsat pentru semestrul doi, chiar dacă eram deja în semestrul trei. Cred că aici nu prea avem șanse de a alege, întrucât ei dictează ce putem face noi” (O., 16 ani).

„Sincer, nu știu ce să fac... profesorii mi-au spus că este ușor la școala asta, dar nu îmi place aici, habar nu am ce am să fac în continuare. Nu mi-i bine, subiectele astea nu mi se potrivesc. M-au respins deja la patru materii” (D., 15 ani).

„Nu-mi place să fiu mecanic. Aștept 16 ani, că merg să fac hotel, patiserie, ceea ce îmi place. Sau barman. Profesorul meu de limbă italiană a spus să vin aici, dar... Bine eram mai mic și necopt, dar acum...” (N., 16 ani).

„Am vrut să merg la institutul tehnic, dar mi-au spus că nu o să fac față și apoi am ales școala profesională până la urmă. Nu m-am descurcat prost, am avut doi de „6” și două insuficiențe. Dar ai mei mi-au spus că este mai bine aici, pentru că nu voiam cu adevărat să studiez” (S., 16 ani).

„Nu am avut recomandarea cadrelor didactice pentru a face liceul lingvistic, pentru că ei îți scriu unde poți merge. Vreau să fiu ca aceia care știu multe limbi, dar am fost constrânsă să vin aici. Vreau să călătoresc în jurul lumii. Și am să merg și la universitate, dar nu în Italia. O să merg la Londra sau în Franța” (B., 16 ani)

„Am fost lăsat repetent din cauza că nu cunoșteam limba. Când am venit aici, m-au pus în clasa a șasea, chiar dacă trebuiau să mă pună în a opta. Dar despre diploma pe care o voi primi-o aici, cred că nu e valoroasă deloc și nu o să am acces la universitate niciodată” (F., 17 ani).

În unele cazuri, băieții și fetele se confruntă cu o dublă coerciție, bazată atât pe mecanisme familiale, cât și școlare. Unele școli sunt în general subestimate, cum ar fi cele artistice, deoarece sunt considerate inutile din punct de vedere profesional sau depășite pentru tipul de utilizatori care se concentrează pe acestea:

„Am frecventat o școală de pictură, pentru că îmi plăcea desenul. Doar că, părinții mei mereu îmi spuneau că nu este o școală bună, că sunt prea mulți drogați acolo, că este inutilă și așa am mers la școala asta profesională pentru a căpăta o meserie și pentru că e mai ușor să înveți aici. Dar această profesie nu e cea pe care mi-am dorit-o și nu știu ce o să fac atunci când voi pleca de aici” (L., 18 ani).

Influențe externe: familia, școala, grupuri de semeni

Trecând de la nivelul micro al interacțiunii școlare la cel macro, observăm influența școlii și a părinților, care, așa cum am observat, influențează alegerile școlare, intervenind activ asupra destinului adolescenților imigranți în Italia. De asemenea, remarcăm influența grupului de semeni și a comunității etnice de origine: rețele ale cercului familial apropiat, care fac judecăți despre școală, preferințe pentru anumite meserii, credințe asupra valorii educaționale, afectând semnificativ construcția bagajului motivațional care definește orientarea educațională.

După cum am văzut, școala îi direcționează pe adolescenți și le definește în bună parte traseele școlare la sfârșitul cursului gimnazial. Odată ajunși în școlile profesionale sau tehnice, adolescenții trec practic prin alt model educativ, unde se confruntă cu probleme noi. Relația profesor-elev este, de fapt, fundamentală pentru a stimula dorința de a studia și consolida stima de sine a adolescentului în general, mai ales a adolescentului imigrant, care trăiește deja situații de izolare și invizibilitate în fazele școlare anterioare.

În acest context, profesorii nu au întotdeauna atitudini uniforme: tind să fie mai toleranți cu fetele și mai severi cu băieții. Multe cercetări internaționale dezvăluie această tendință a cadrelor didactice de a considera negativ ostentarea comportamentală a adolescenților, care își exacerbează masculinitatea pentru a provoca autoritatea [3] și răspund prin activarea mecanismelor de percepție negativă a elevilor imigranți de sex masculin [12]. Profesorii unei școli profesionale de sex feminin au subliniat acest aspect în mai multe rânduri în conversațiile pe care le-am avut, subliniind că nu au probleme cu fetele, pentru că în final *„sunt bune, cuminți, chiar dacă nu și „sclipitoare”*. Dar, nu se întâmplă același lucru și în școlile de sex masculin, unde profesorii evidențiază istețimea adolescenților moldoveni, referindu-se la faptul că de multe ori sunt bine conștienți de drepturile lor ca studenți, dar nu la fel de mult și de îndatoririle lor.

În acest sens, este posibil ca mulți dintre ei, epuizați de volumul de muncă necesar educării în condiții și contexte nu tocmai idilice, să ajungă să adopte diferite strategii de

coping [6]. Pe de o parte, cei care se confruntă cu situații de *burn-out*, pot sfârși prin adoptarea unui stil de predare descendent, nemotivat, iar pe de altă parte, se pot orienta către o predare vizată, destinată celor mai merituoși și activi studenți, lăsându-i în urmă pe cei care nu se conformează idealului elevului profesorului. O profesoară de limbă italiană, cu care am avut un interviu în timpul unei pauze, și-a exprimat clar viziunea despre școală în acest sens. Ea predă pentru că este datoria ei, dar știe cine sunt studenții valabili și cine nu sunt, subliniind tendința studenților imigranți de a se dezinteresa să învețe, motivând astfel acest tratament preferențial. Alt profesor dintr-o școală profesională, a mărturisit că face indispensabilul, convins de inevitabilul rod al oricărui efort educațional, vizând crearea unei conștiințe critice și a unui bagaj cultural minim. În acest al doilea caz, clasa la care se face referire era formată practic numai din adolescenți de origine moldoveană și română, fără a lăsa îndoilei cu privire la interpretarea declarației.

În plus, profesorii se confruntă cu necesitatea de a concilia nevoile educaționale cu problemele lingvistice, diferitele metode de învățare și căile școlare care nu sunt întotdeauna clare, unde școlile din Republica Moldova sau România au un program didactic care nu este compatibil cu cel italian.

„Ca cei de etnie rom din România..., când ajung aici, nici nu înțelegi ce au făcut cu adevărat. Școlile lor nu au nicio legătură cu a noastră. În schimb, băieții de origine română/moldoveană vin cu cunoștințe impresionante, pentru că studiază cu adevărat acolo. Și astea sunt lucruri pe care trebuie să le luăm în considerare” (A., profesor de matematică, școală profesională).

„Emergența lingvistică este prima problemă. Uneori văd adolescenți, care par că au coborât din avion acum și apoi aflu că au studiat aici. Nu este acceptabil. Cum este posibil ca studiind aici să fi fost mereu la acel nivel? Apoi, există din cei ce ajung cu două luni înainte de începerea școlii și nu știu nimic de italiană. Și deci e complicat. Noi încercăm să-i aducem pe toți la același nivel, dar vă puteți imagina cât de complex este să reușim la o provocare similară. Și nici măcar nu avem instrumentele necesare, întrucât în școală există doar un singur tutor pentru studenții aceștia și gata, dar un îndrumător care să-i ghideze pe acești tineri din punct de vedere lingvistic, nu avem” (G., profesor de limbă italiană, școala profesională).

De asemenea, trebuie luate în considerare repetențele: adolescenții care încearcă să se înscrie la școlile tehnice avansate sau la liceu, nu se pot conforma așteptărilor profesorilor. Astfel, ajung să se refugieze în clase mai puțin competitive, unde au mai multe șanse să obțină rezultate pozitive, să găsească profesori mai înțelegători, solicitări de predare mai puțin stresante. Mulți profesori ajută adolescenții în această fază a reinventării școlii, motivându-i și încercând să facă față neajunsurilor lor, obținând uneori chiar succese prețioase:

„Cred că sunt respinși pentru că sunt școli foarte competitive, unde pregătirea trebuie să fie excelentă. Unii nu au abilități pentru anumite materii, precum latina sau fizica și atunci înțelegeți de ce vin apoi la noi. Dar lucrul cel mai frumos este că avem experiențe pozitive. În acest an, cel mai bun student al meu este un băiat moldovean, cu o istorie familială dramatică în spatele lui, care încercase liceul, dar nu a mers. Al doilea cel mai bun, la fel este un moldovean care și-a încercat norocul la institutul tehnic și nu a reușit, pur și simplu nu se simțea bine acolo” (S., profesor de limbă italiană, școala profesională).

Un alt aspect fundamental este dat de tendința de a merge la școală, în așteptarea împlinirii vârstei de 16 ani: în aceste cazuri, atitudinea de refuz a adolescenților este cumva sumarizată în acceptarea tacită a cadrelor didactice, care încearcă să le dea indispensabilul pentru a evita repetențele, minimizând riscul de influență negativă pe care acești subiecți îl au asupra adolescenților mai mici:

„Unii dintre ei sunt aici tocmai pentru că abia așteaptă să își îndeplinească obligația, dar de școală nu le pasă. Și-atunci, ori îi lași repetenți și aștepti să facă 16 ani, ori încerci să-i dai minimum. După mine acești adolescenți, devin apoi cei mai mari dintr-o clasă, fiind totodată cei mai mici dintre cei mici. Doar că devin și un fel de boss după care se iau ceilalți și asta nu e bine” (B., profesor de limbă italiană, școala profesională).

În cele din urmă, trebuie să fie întotdeauna luată în considerare încarcerarea programatică a acțiunii educaționale: profesorii nu sunt liberi să aleagă ce să predea, ce criterii să adopte pentru evaluare, nu au autonomie decizională pentru a implementa metode de învățare mai deschise, mai apropiate de elevi, iar acest lucru influențează inevitabil calitatea predării și motivația elevilor, care continuă să perceapă școala ca fiind o constrângere și un mediu departe de viețile lor.

Astfel, în peisajul italian, apare o oscilare substanțială a profesionalismului: pe de o parte, profesorii valabili, motivați, plini de inițiativă, încearcă să anuleze sau să reducă pe cât posibil inegalitățile din lumea adolescenților imigranți, mai ales atunci când există situații dificile la nivel de familie. În aceste cazuri, influența profesorilor poate fi foarte pozitivă și poate da naștere unor traiectorii ale succesului școlar. Și sunt întotdeauna profesori care se concentrează mai mult pe potențial decât pe rezultatele anterioare, sfidând procedura de evaluare rigidă a studenților străini impuse de manageri. Pe de altă parte, există profesori care amplifică diferența, prin prejudecăți personale, ca răspuns la experiența profesională. Printre aceștia, mulți profesori denotă simptome evidente ale arderii profesionale, ale prăbușirii certitudinilor educaționale și abandonului intenției pedagogice. Filtrul dintre rolul profesorului și individualitatea acestuia dispare astfel, declanșând contraste în cadrul clasei de elevi sau grupuri mici, cu rezultat al exacerbarii dezafectării adolescenților imigranți.

Cu toate acestea, succesul școlar nu se atribuie numai profesorilor, abilităților lor și modului în care încrederea elevilor se traduce într-o realizare eficientă a obiectivelor educaționale. Adesea, familiile migrante sunt responsabile în mare măsură pentru comportamentul educațional al copiilor lor, influențând alegerea adresei școlare pe baza propriilor așteptări, dar și pe baza capitalului cultural și economic [15] disponibil și istoria vieții de familie.

În acest sens, literatura despre generațiile secunde, acordă multă atenție influenței familiei asupra vieții școlare a copiilor imigranți pe baza unor variabile specifice: lipsa de timp a părinților în a-și urma copiii sau a participa activ la viața școlară a acestora, cu referire nu numai la familiile monoparentale sau divorțate, ci și la toate familiile care au trăit experiența de a fi părinți singuri pentru o perioadă limitată de timp. Semnificația negativă a etniei părinților este de asemenea subliniată, luând forma unor practici educaționale care exclud socializarea deplină la modelul școlar, de exemplu prin utilizarea limbii materne în casă, ceea ce poate încetini procesul de învățare sau tendința unora dintre părinți de a-i orienta pe adolescenți spre profesii considerate adecvate pentru rolul determinat social [14, pp. 43-95].

În interviurile cu adolescenții acești factori au apărut în repetate rânduri:

„Părinții mei nu sunt niciodată acasă. Ne vedem doar seară” (N., 18 ani).

„Nu mă văd atât de mult cu ei. Ei muncesc și eu vin la școală, am prieteni, am o fată” (M., 15 ani).

Unii adolescenți susțin că vorbesc cu părinții doar cu referință la interesul pentru rezultatele școlare:

„Părinții mei se stresează cu școala. Vor să fie bine. Dacă nu reușesc din nou, tatăl tare se va enerva. Pentru că nu-i place că ies cu prietenii și să nu studiez niciodată acasă. De aceea când mă întreabă despre școală, îi zic că totul e bine și așa e fericit” (E., 16 ani).

„Mama nu știe limba și chiar dacă am o problemă cu școala, nu mă poate ajuta. Îi spun tatălui meu când trebuie să semneze notele sau altceva” (M., 15 ani).

Alți părinți nu pot să-și ajute copiii în niciun fel la nivelul școlii. Merge vorba despre puținele mame care sunt gospodine, fără calificare și loc de muncă, care nu vorbesc bine limba sau nu o vorbesc deloc, cele care apar ca fiind incapabile în funcția de ghizi pentru învățare.

Alți părinți, în schimb, sunt bine pregătiți, în special cele angajate în sectoarele de îngrijire cu calificări educaționale ridicate, care investesc cel mai mult în copiii lor, motivându-i să studieze pentru a se descurca mai bine decât ei: sunt părinții care încearcă să-și ajute copiii în alegerile lor, le oferă motivații și ajutor de a se implica în activități extrașcolare.

O problemă separată însă, ține de copiii care se află în comunitățile pentru minori sau sub serviciile sociale cu custodia comună a familiilor adoptive temporare: în ciuda faptului că au experiențe dramatice în spatele lor, manifestă o bună aspirație socială și o dorință puternică de a studia. Absența părinților, precum și prezența lor tulburătoare pentru dezvoltarea și creșterea lor, în unele cazuri nu devine o constrângere, ci o resursă pozitivă, grăbind procesul de autonomie și maturitate socială.

În ceea ce privește rolul comunității etnice, în rândul adolescenților participanți, este unul marginal. Conaționalii intervin în alegerile școlare ale adolescenților, oferind sfaturi părinților sau adolescenților înșiși, de obicei raportând informațiile învățate la experiențele și cunoștințele ca părinți despre școlile individuale, considerate negative în unele aspecte.

„Mama nu voia să vin la școala profesională, pentru că sunt prea mulți străini care nu fac nimic aici. Chiar și unii dintre prietenii ei îi spuneau că este mai bine la institutul tehnic” (T., 18 ani).

„Mama nu voia să merg la școala asta, pentru că un prieten de-al ei i-a spus că nu este bună. Doar că i-am spus că vreau să fac modă și în final a cedat, dar nu-i place că învăț aici” (S., 17 ani).

O importanță mare în acest context o are grupul de semeni, care condiționează alegerea adolescenților în două moduri: fie că acționează ca motivator pentru decizia direcției, fie că participarea lor devine contraproductivă pentru angajamentul școlar.

Referința la prietenii apare într-o măsură limitată, cu unele excepții: puține adolescente în special cele fără prieteni de aceeași naționalitate (moldoveni), leagă prietenii la treapta gimnazială pentru a decide unde să se înscrie. Băieții, totuși, fac coadă la grupul de referință, atunci când nu sunt foarte interesați de școală. În ambele cazuri, căile individuale trăiesc faze alternante de succes și eșec.

Totodată, tendința de a-i urmări pe ceilalți în comportamente considerate antisociale de către școală (absențe, suspendări, întârzieri la școală) este adesea o cauză a repetențelor școlare și poate determina îndepărtarea de studiu, obținând astfel eșecuri repetate. Dintre adolescenții intervievați, care aleg în mod independent ce instituție trebuie să urmeze, prietenii afectează de regulă băieții. Astfel, când aceștia găsesc prieteni care își trăiesc timpul în stradă, deseori ajung să repete anul sau să schimbe școlile.

„Îmi place școala, deoarece cred că este singurul viitor pe care îl putem avea, să nu ne trezim la 6 dimineața pentru a spăla podelele. Am fost la alta și apoi am venit aici, dar m-au respins din nou. Atunci când ești influențat de prieteni, nu te mai gândești la școală, la studii. Dar îmi place școala pentru că știu că este singura cale de a avea un viitor astăzi” (S., 17 ani).

„În școală obișnuiam să mă încurc cu prietenii din clasă. În al doilea trimestru m-au respins deja, mi-au spus că rămân repetent” (A., 16 ani).

Așadar, școala, familia, comunitatea de referință și prietenii, afectează viața adolescenților moldoveni din Italia. Comunitatea își asumă puțină relevanță în acest sens, în timp ce familia și școala pot depinde de strategiile pe care le pun în aplicare pentru a încuraja sau nu succesul acestora. Grupul de semeni îndeplinește o funcție de aripă, ca ghid pentru adolescentul nesigur sau încă ne-orientat spre viitor, dar nu întotdeauna produce rezultate favorabile.

Cu toate acestea, se pare că riscul vulnerabilității școlare este legat mai mult de influența negativă a grupului, de atitudinile discriminatorii ale profesorilor față de unii elevi pe bază de gen sau de etnie, de atenția redusă a părinților pentru viața școlară a copiilor lor, atât pentru competența lingvistică, cât și pentru un implicit *laissez faire* educațional parental.

Factorii ascriptivi

Influențele din cadrul relațiilor sociale se adaugă inevitabil la factorii ascriptivi, care influențează căile școlare și rezultatele atât pozitiv, cât și negativ [16]. Vârsta, sexul, etnia și limba au un impact puternic în definirea posibilităților școlare [10], în multe cazuri reproducând inegalitățile deja existente în sistem.

Genul, de exemplu, poate fi important pentru aspirațiile părinților, mai probabil să direcționeze băieții către profesionalizare, să contribuie la nevoile familiei sau pentru că sunt considerați mai puțin capabili, iar fetele spre educație, pentru că așa pot fi controlate într-un mediu sănătos [18, pp. 411-429]. A fi fată sau băiat, poate influența direct percepția oportunităților de carieră, orientând, de exemplu, fetele spre locuri de muncă considerate în mod tradițional pentru femei (secretare, vânzătoare, asistente medicale) și băieții către activități considerate pentru sex masculin sau sectorul manual [15]. Aceiași profesori reacționează diferit în funcție de cine sunt în fața lor: fete sau băieți: fetele sunt mai tolerate, deoarece sunt considerate mai conformiste [8] și docile, în timp ce în cazul băieților există o tendință mai mare de a eticheta, mai ales atunci când își asumă comportamente nu conforme cu solicitările instituționale.

Vârsta este un factor de risc suplimentar, în special pentru cei care au urmat școlarizarea în patrie sau care au ajuns recent. Unii autori vorbesc despre riscul unei duble tranziții, ca o situație dificilă, atât din cauza emigrării, cât și a adolescenței, ceea ce poate reprezenta un factor de vulnerabilitate socială [5].

La rândul său, *etnia* joacă un rol cheie, fiind cel mai tare subiect de abordat. Revendicarea universalității și democrației educației în sistemele occidentale deseori pune în umbră polarizarea școlilor [2], fiica politicilor de descentralizare și autonomie ale organismelor școlare și tendința părinților italieni de a-și duce copiii mai puțin în școli „deschise către multi-etnicitate”. Originea etnică poate deveni o problemă atunci când este recreată în sălile de clasă, astfel încât să se compună numeroase grupuri unite de aceleași origini [7, pp. 90-120] sau când devine un element care să cântărească judecata pe care profesorul o are despre elev.

De asemenea, *limba* joacă un rol semnificativ în evaluarea copiilor străini: cei care învață mai repede limba au perspective de plasare școlară în instituții mai calificate, spre deosebire de ceea ce se întâmplă pentru cei care se angajează, în mod voluntar sau nu, în limba lor maternă. Astfel, bilingvismul trăiește pe un „noroc” mixt [9]: pentru unii savanți menținerea limbii materne ar garanta performanțe școlare superioare, pentru alții ar determina diverse rezultate, pe baza gradului de cunoaștere al celor două limbi, al părinților și al contextului de sosire.

În cadrul cercetării, genul se evidențiază ținând cont de distribuția tinerilor de origine imigrantă în instituții. Școlile profesionale sunt structurate în jurul inegalităților de gen în

raport cu munca prevăzută: adolescenții imigranți aleg ramura mecanică sau electronică, în timp ce fetele tind spre ramura modei.

Prin urmare, dislocarea pe sexe este foarte evidentă în formarea profesională, unde membrii grupurilor sunt polarizați. Astfel, judecata profesorilor în legătură cu originile adolescenților are ca efect alimentarea disconfortului, ceea ce duce la generalizarea comportamentelor unor subiecți cu cele ale grupului [13, pp. 923-960]. În același timp, atitudinea proactivă, asociată cu un comportament corect, educat, mai ales în cazul fetelor, alimentează bunăvoința profesorilor.

„Fetele moldovence sunt foarte politicoase, respectuoase, se angajează să studieze. Sunt fete pașnice care se concentrează pe școală. Fetele marocane, pe de altă parte, sunt mai extrovertite și nu prea le pasă de școală” (A., profesor de limbă italiană, școală profesională).

La fel, faptul să fii născut în Italia sau să fi ajuns în adolescență, nu determină diferențe mari în ceea ce privește cariera școlară. Desigur, printre cei născuți în Italia am observat mai puține cazuri de repetențe, dar nu întotdeauna o socializare mai lungă în Italia corespundea unei căi școlare strălucitoare. Mulți dintre cei născuți în Italia sunt în școli profesionale, în timp ce cei din institutele tehnice demonstrează dificultăți de învățare, deficiențe de limbă și aspirații scăzute. Cu toate acestea, adolescenții care au ajuns recent în Italia, care au intrat în școlile secundare inferioare, sunt cei mai implicați.

Astfel, factorii ascriptivi se intersectează cu influențele familiei în cazul genului, adică atunci când părinții își direcționează fiii și fiicele către „drumuri” care răspund interpretărilor lor despre rolurile sociale, în timp ce vârsta și etnia iau mai multă forță atunci când observăm atitudinile profesorilor.

Probleme critice ale integrării școlare

Analiza factorilor care stau la baza succesului educațional al adolescenților imigranți, ne permite să evidențiem câteva probleme critice evidente. În cele mai multe cazuri, acestea sunt aspecte datorate politicilor școlare și alegerilor familiale, care se concretizează în faliment sau căi motivate prost:

• orientarea timpurie și canalizarea elevilor

În Italia există un sistem de selecție timpurie: spre deosebire de sistemul de selecție tardivă, care garantează o cale comună de educație prin amânarea alegerii școlii, sistemele europene și cel italian, după o scurtă perioadă de educație, propun o distribuție școlară pe baza competențelor și perspectivelor de angajare [1].

Această orientare are două efecte: obligarea profesorilor să direcționeze elevii și forțarea adolescenților să-și aleagă propriul viitor, adesea fără părinți pregătiți pentru implicațiile reale ale alegerii, rezultatele nefiind întotdeauna pozitive.

Dacă aleg independent, adolescenții intervievați pot raporta sentimente de incertitudine în ultimul an de gimnaziu, de a fi ales pe baza influențelor externe, dar și de a alege la întâmplare, deoarece sunt prea tineri pentru a avea o idee concretă ce vor să facă.

„Ca o fată să-și decidă viitorul la 13 ani este o prostie. Am ales această școală pentru că prietena fratelui meu a venit aici. Profesorii de gimnaziu au vrut să mă lase repetentă și să repet anul. Așa că am venit aici și am trecut cu bine”. (A., 15 ani).

Dacă profesorii aleg să direcționeze elevii, care sunt astfel obligați să-i evalueze pe baza performanței academice și a potențialului lor, se creează o problemă, deoarece timpul disponibil pentru evaluare a profesorului este scurt și, după cum am remarcat, nu întotdeauna obiectiv. Personalul didactic din învățământul mediu are de fapt un timp relativ scurt pentru a evalua concret potențialul adolescenților imigranți: trei ani care se situează între vârsta copilăriei și cea a adolescenței complete, într-un moment descris de mulți intervievați ca problematic, complex și plin de incertitudini. Cel puțin în conformitate cu constatările din

timpul interviurilor, spre deosebire de școala primară, unde clasele tind să rămână uniforme, în timpul claselor gimnaziale începe să apară prima structurare de identitate, aproape întotdeauna de grup, care contribuie la formarea echipelor interne din clasă, bazate pe mecanisme de selecție a participanților și excluderea inevitabilă a restului.

„La gimnaziu nu că am fost foarte bun. Știam foarte puțin italiană și eram mereu singur. În clasă nu am avut prieteni niciodată. Am venit la școala profesională pentru că mi-a recomandat această școală profesorul de italiană”. (G., 14 ani).

„În gimnaziu, nu aveam prieteni, ci doar un prieten care mergea la o altă școală. Nu știu de ce. Vorbeam puțin italiana și se râdeau de mine. Italienii de obicei stăteau ei între ei. Eram puțini imigranți în clasă ” (M., 16 ani).

Aceste dificultăți de socializare, combinate cu deficiențele de limbă și experiența migratorie și a părinților, nu ajută cu siguranță să scoată în evidență îndemânarea adolescenților, care sunt mai dedicați să arate că au rechizitele necesare decât să aspire la ceva. Așadar, adolescentul care vorbește trei limbi, care e pasionat de matematică, dar nesigur și taciturn, este penalizat în comparație cu adolescentul italian care atinge o medie suficientă, doar pentru că nu știe limba și poate fi direcționat către o școală de nivel inferior.

Interviurile arată de asemenea, tendința către viitorul adolescenților imigranți de a fi realiști: foarte puțini sunt dintre cei care au vorbit despre locuri de muncă prestigioase, dorite. Aproape pentru toți, referința la muncă a fost constantă, ca formă de susținere și bunăstare economică, dar nu ca o aspirație. Tendința către poziții intermediare pe piața muncii, care sunt orientate mai mult către sectorul lucrătorilor, poate fi văzută ca un răspuns la mecanisme de preselecție și canalizare a adolescenților către unele instituții, mai degrabă decât către altele.

Nu credem că putem vorbi de o regularitate generală reală, dar, cu siguranță, aspirația este scăzută, mai mult în rândul adolescenților care au experimentat motivații coercitive și se îndreaptă către profesionalizarea carierei. Probabil se întâmplă pentru că există o dispoziție socială larg răspândită, alimentată de decepțiile în urma crizei economice și a devalorizării carierei universitare, ca o anumită cerință pentru accesul la lumea muncii.

Faptul este că Turner [17, pp. 855-865], într - un eseu despre educație din 1960, susținea că sistemele școlare, cum ar fi și cel italian, produce un tip ideal de mobilitate socială, caracterizat tocmai prin abandonarea aspirațiilor: „cu cât mai curând are loc selecția, cu atât mai repede ceilalți pot fi socializați pentru a-și accepta inferioritatea și pentru a face programe mai „realiste” decât „fantastice”. O selecție care are loc foarte devreme, împiedică apariția speranțelor la un număr mare de oameni”.

• *dificultăți de inserare și ușurința ieșirii din sistemul școlar*

Școala italiană nu este ne-pregătită. Trăiește de multă vreme experiența imigrației și este dotată cu multiple instrumente de reglementare și educație pentru integrarea școlară. Cu toate acestea, în ciuda abilității și a dorinței de a îmbunătăți viața școlară, am observat un răspuns constant din partea profesorilor la întrebarea despre cea mai dificilă situație de gestionat: *Unde îi punem? Ce facem cu ei?*

Intrarea adolescenților imigranți este dificilă, deoarece este necesar să se țină cont de cariera școlară anterioară în țara de origine, vârsta și abilitățile lor lingvistice. Deseori profesorii tind să îi plaseze în clase inferioare, rezolvând problema socializării într-un mediu în care să învețe limba fără a risca să fie prea în urmă.

Împreună cu inserția, o altă mare întrebare este cea a ușurinței ieșirii din sistemul școlar: utilizarea limbii ca factor discriminant, evaluarea bazată pe curriculum oficial [7, pp. 90-120] favorizează fenomenele de abandon al școlii. Dacă sistemul pe de o parte îi primește, pe de altă parte îi expulzează.

• *cadrele didactice*

Profesorii întâmpină dificultăți inerente gestionării diversității între băncile școlare. Le trăiesc trebuind să medieze între convingerile, calitățile, experiențele și nevoile lor pedagogice, care necesită o evaluare a elevilor și transmiterea cunoștințelor. Le trăiesc atunci când crearea grupurilor problematice sau prezența unor figuri de *leader* în sens negativ le subminează autoritatea în fața clasei și respectul de sine.

Printre profesorii intervievați, am întâlnit oameni admirabili în efortul lor de a păstra imaginea școlii ca loc de învățământ, interesați de cercetarea tinerilor generații de migranți pentru a trage idei operaționale de muncă, dar am găsit și profesori care erau obosiți, incapabili să gestioneze în mod eficient clase complexe, oameni descurajați de observarea inutilității muncii lor. Aceștia sunt în diferitele școli, cazurile fiind limitate la profesorii de sex masculin.

- *famiiliile cu un capital cultural mic*

Famiiliile imigrante se bazează pe școală și nu au suficiente informații despre sistemul școlar italian sau încredere în capacitatea copiilor lor de a-i face să înțreprindă căi relevante.

Sunt puține famiili care își direcționează copiii către cursuri tehnice sau liceale. Majoritatea famiiliilor au încredere în profesori și în judecata lor sau își asumă traiectorii imediat pe piața muncii. Sunt famiili aparținând clasei muncitoare, cu dificultăți lingvistice, cu timp limitat disponibil din cauza angajamentelor de muncă sau a celor legate de managementul famiilei, relații slabe cu personalul didactic și cu școala în general.

Împreună cu orientarea profesorilor de gimnaziu, familia devine astfel un predecesor fundamental al succesului adolescenților, confirmând teoria lui Bourdieu care vede în capitalul cultural și economic al famiiliilor un factor influent pentru discriminarea școlară [2].

De obicei băieții se bucură de mai puțin sprijin în deciziile cu privire la viitorul lor și de multe ori această absență parentală conduce la crearea forței de muncă pentru sectorul lucrătorilor. Pe de altă parte, fetele, chiar dacă nu au referințe famiiale, aleg ceva mai autonom, dar acest lucru nu elimină riscul unei orientări descendente, întărite de prejudecățile profesorilor sau de discriminarea genurilor răspândite în mediul comunitar.

- *Profilele adolescenților imigranți moldoveni*

Pe baza afirmațiilor adolescenților intervievați și a declarațiilor făcute de profesori, a fost posibilă conturarea profilurilor adolescenților moldoveni care mai mult decât pe baza numărului, aspect care, printre altele nu privește intenția cercetării prezente, urmărește să evidențieze trăsăturile comune, prin care să înțelegem esențialitatea fenomenului adolescenților imigranți.

Astfel, s-au evidențiat trei profiluri care conțin diferențe de gen, cu referință la aspectul motivațional și aspirația muncii, fără să existe o dorință de clasificare exhaustivă:

- *instrumental realist*

Adolescenții, care se reflectă în această tipologie sunt realiști convinși: ei văd școala ca un mijloc de a obține o poziție în viață, cred în valoarea banilor pe care îi urmăresc ca obiectiv principal și nu arată aspirații de muncă ridicate. Este vorba despre băieții și fetele incluse în cea mai mare parte în școlile profesionale de nivel inferior, unde formarea are ca scop îndeplinirea sarcinilor în sectorul muncitor sau industrial în calitate de angajați, cum ar fi mecanic, electrician, croitoreasă, secretar sau recepționist.

Alegerea este adesea diferită în funcție de sex: băieții care manifestă o atitudine realistă și instrumentală față de școală sunt motivați de nevoia de a lua o diplomă, o calificare sau de a îndeplini școlarizarea obligatorie cerută de legea italiană. Pe când fetele care dau preferință institutelor profesionale, sunt ușor mișcate fie de dorința de a găsi muncă, fie de nevoia de a remedia experiențele din trecut, când de exemplu, încearcă să se înscrie la licee de prestigiu, în final repetând anul. Astfel, pentru a nu pierde mai mult timp inutil, școala

profesională devine în acest fel un rău mai mic, mai ales având în vedere faptul că costurile economice ale participării la școală marchează familiile fără capital economic.

- *orientativ expresiv*

Referirea la propriile dorințe, aspirații personale și visuri viitoare este uneori indisponibilă în declarațiile adolescenților. Cei care aleg să studieze într-o instituție oarecare pentru a-și urmări împlinirea personală sunt o minoritate și vorbim adesea despre fete. Familiile tind să sprijine acest tip de alegeri, probabil ca un semn de autonomie, deși nu lipsesc cazuri în care orientarea către școli mai puțin performante este reclamată de părinți, în special de mame. Orientarea familiei se manifestă astfel într-un mod pozitiv, prin dialog și acordarea de încredere adolescenților, dar și printr-o motivație menită să-i împingă să se angajeze și să creadă în abilitățile lor.

Băieții cu o atitudine expresivă au caracteristici foarte diferite: sunt băieți de peste 16 ani, adulți timpurii, care au migrat singuri și reușiți cu mame divorțate inserați de la început în contextul școlar italian.

- *orientat coercitiv*

Adolescenții cu o orientare coercitivă este tipul social pe care l-am întâlnit cel mai frecvent în sondaj.

În acest sens este interesantă geneza condiționării: familia adolescentului imigrant constrânge acțiunea acestuia într-un mod discordant: controlul asupra alegerii se manifestă prin forme de orientare către școli care nu sunt apreciate de fete, de obicei pentru că nu coincid cu aspirațiile lor și de băieți, pentru că le consideră prea complicate din punct de vedere al angajamentului.

Cu toate acestea, un control coercitiv dublu negativ este adesea adoptat față de băieți, unde, se întâmplă ca părinții să le solicite să se concentreze pe rezultatele pe termen scurt și mediu, îndreptându-se către calificări și diplome profesionale, probabil și pentru că nu sunt siguri în abilităților lor și încrezători în investițiile lor reale în studiu.

La fel, coerciția profesorilor este un alt factor determinant în construcția traiectoriei vieții formative a adolescenților imigranți. Judecata lor influențează deciziile adolescenților, forțându-i să se aplece către două posibilități: fie să accepte sfatul, fie să-l refuze, riscând cu o alegere autonomă, adesea de tip expresiv. Și aici efectele sunt eterogene: fetele în ambele cazuri câștigă provocarea deoarece reușesc să găsească strategii de succes, prin studiu, dăruire, putere de voință. Băieții nu reușesc: dacă își încearcă sau își urmează aspirațiile, în contrast cu orientarea profesorilor, este probabil ca aceștia să se ciocnească de ispitele grupului de prietenie, care îl stimulează probabil să iasă mai des în contrast cu direcția selectată.

Concluzii

Analiza motivației școlare și a factorilor care influențează deciziile adolescenților din diasporă, scot în evidență o realitate foarte amplă. Realitate alimentată de contradicția actorilor, care pe de o parte cred în adolescenți, iar pe de altă parte contribuie nefast prin diferite atitudini la frânarea parcursului academic al adolescenților. Așadar, din cele relatate, observăm faptul că majoritatea adolescenților intervievați par să fie afectați de diferite prejudecăți, care-și pun amprenta asupra incluziunii și integrării școlare în țara-gazdă. Prin urmare, imaginea adolescenților moldoveni este colorată de puține speranțe pentru viitor, adolescenții neavând practic posibilitatea să aspire la niveluri înalte de educație.

BIBLIOGRAPHY

1. Balsamo, F. Famiglie di migranti. Trasformazione dei ruoli e mediazione culturale. Roma: Carocci, 2003.
2. Bourdieu, P. Distinction: a social critique of the judgement of taste. Harvard University: Press Harvard, 1979.
3. Barbagli, M., Schmoll, C. Stranieri in Italia. La generazione dopo. Bologna: Il Mulino, 2011.
4. Bourdieu, P. Outline of a theory of practice. Cambridge: Press Cambridge, 1972.
5. Chiswick, B. R., DebBurman, N. Educational Attainment: Analysis by Immigrant Generation. University of Illinois: Working Paper, 2013.
6. Cicourel, A. Cognitive Sociology: Language and Meaning in Social Action. New York: Free Press, 1979.
7. Fonzi, A., Tani, F. Amici per la pelle. Le caratteristiche dei legami amicali nell'adolescenza. In: Caprara G. V., Fonzi A. *L'età sospesa*, Firenze: Giunti, nr. 23., 2000, pp. 90-120.
8. Giovannini, G., Queirolo Palmas, L. Una scuola in comune. Esperienze scolastiche in contesti multietnici italiani. Torino: Edizioni Fondazione Giovanni Agnelli, 2002.
9. Harvey, L. Myths of the Chicago School of Sociology. Aldershot: Avebury, 1987.
10. Paolucci, G. Introduzione a Bourdieu. Roma-Bari: Laterza, 2007.
11. Queirolo Palmas, L. Nuove e vecchie disuguaglianze nella scuola di massa. In: Ribolzi, L. *Formare gli insegnanti. Lineamenti di sociologia dell'educazione*. Roma: Carocci, 2002.
12. Ravecca, A. Studiare nonostante. Capitale sociale e successo scolastico degli studenti di origine immigrate nella scuola superiore. Milano: Franco Angeli, 2007.
13. Rumbaut, R. G. Assimilation and its discontents: between rhetoric and reality. In: *International Migration Review*, vo n. 4 1997, pp. 923-960.
14. Rumbaut, R. G. Severed or Sustained Attachments? Language, Identity, and Imagined Communities in the Post-Immigrant Generation. In: P. Levitt, M. Water. *The Changing Face of Home: The Transnational Lives of the Second Generation*. New York: Russell Sage Foundation, 2001, pp. 43-95.
15. Schizzerotto, A., Barone, C. Sociologia dell'istruzione. Bologna: il Mulino, 2006.
16. Tognetti Bordogna, M. Arrivare non basta. Complessità e fatica della migrazione, Milano: Angeli, 2007.
17. Turner, R. H. Sponsored and Contested Mobility and the School System. In: *American Sociological Review*, nr. 25, 1976, pp. 855-867.
18. Turner, T. Anthropology and multiculturalism: What is anthropology that multiculturalists should be mindful of it? In: *Cultural Anthropology*, nr. 8, 2008, pp. 411-429.

CINEMA LANGUAGE. BODY, GESTURE, ACTION

Dan Mihalcea

PhD Student, „Babeș-Bolyai” University of Cluj-Napoca

Abstract: In today's cinema there is a tendency to simplify the story and greatly reduce the number of characters. All this in favor of a dramaturgy closer to the text, more visual. The pantomime style in Trier's films reminds me of silent theater translated into cinema by suggesting sensations and ideas. The need to analyze the expressiveness of movement that obviously creates structural and expressive changes is necessary and I support it as a fact of life of which film is also a part.

Keywords: cinema, body, gesture, action, affection

Cinematograful a găsit întotdeauna resursele necesare pentru a se reinventa, curiozitate la început și apoi artă, „ca fiu al geniului francez, reprezentat de frații Lumière”¹, spunea Geo Saizescu.

„Cinematograful s-a impus ca o reconstituire cât mai veridică a acțiunii. Decorul cinematografic a abandonat formula convenționalului teatral, și decorurile, chiar cele construite pe platou, își propun de cele mai multe ori, un maxim de autenticitate”², afirmă Ion Barna în *Lumea filmului*. Cinematografia modernă folosește decorul nu ca pe un fundal al acțiunii, ci ca pe un mediu al ei. Decorul a căpătat, astfel, o nouă dimensiune și participă activ la compunerea imaginii cinematografice, mai spune Ion Barna.

În cinematografia actuală există o tendință de a simplifica povestea și a reduce mult numărul personajelor. Toate acestea în favoarea unei dramaturgii mai apropiată de text, mai vizuală. Tom Hooper, Yorgos Lanthimos, Dong-hyuk Hwang, Lars von Trier, Galder Gaztelu Urrutia, Tim Mielants sunt câțiva regizori care preferă o structură narativă prin care urmărește performanța jocului și reduce narațiunea la corpurile actorilor. Creația artistică pune accentul pe interpretarea actorilor ca element formal și tematic, demonstrând o preferință pentru un stil care nu urmărește unificarea tuturor episoadelor, un stil semaforic, cum îl numește Ion Barna în *Lumea filmului*, dar deschide narațiunea la momente care depășesc consistența dramaturgică. Lars von Trier realizează acest lucru în cele două filme *Melancholia* și *Nymphomaniac*.

Gilles Deleuze face o distincție între cinemaul acțiunii, imagine-acțiune, și cinemaul trupului, imagine-afecțiune, care privilegiază gesturile și atitudinile personajului în dezvoltarea complotului. Cinemaul corpului, definiția lui Gilles Deleuze, se concentrează pe conceptul lui Bertolt Brecht despre *gestus*, cuvânt din latină, care, ca „întruchipare a unei atitudini, poartă cel puțin două semnificații distincte în teatrul lui Brecht: în primul rând, descoperirea sau dezvăluirea motivațiilor și tranzacțiilor care stau la baza unui schimb

¹ Geo Saizescu (regizor și scenarist român), *Tendințe în filmul european*, editura Victor, București, 2003, prefață

² Ion Barna (regizor și scenarist român), *Lumea filmului*, volumul II, editura Minerva, București, 1971, pagina 692

dramatic între personaje; și în al doilea rând, narațiunea epică a acelui personaj de către actor (indiferent dacă este explicit sau implicit)”³.

Stilul pantomimic din filmele lui Trier îmi amintește de teatrul mut transpus cinematografic sugerând senzații și idei. Despre acest lucru Ion Barna spune că „simplitatea pantomimică din filmele lui Mack Sennett care capătă mai târziu o nuanțare poetică în cazul lui Chaplin și ajunge până la stilizarea modernă a lui Tati, la care gestul pantomimic cuprinde acțiune și poezie, dar și o semnificație în plus, prin raportarea ei la tematica filmului sau a secvenței”⁴.

Conceptul lui Brecht de *gestus* se referă la o acțiune fizică potrivit căruia actorul devine personajul pe care îl întruchipează. O acțiune gestică minimizează trăsăturile psihologice ale personajului și oferă o simplificare a caracterului acestuia printr-o expunere a atitudinilor și posturilor care permit publicului să pună accentul pe caracteristicile sociale ale individului în locul celor psihologice.

Deleuze spune că Brecht este cel care a creat noțiunea de *gest*, devenind esența teatrului. Pentru el gestul ar trebui să fie social, deși recunoaște că există și alte tipuri de gesturi.

Gesturile emblemă, ilustratorii și adaptatorii, cele care exprimă stări emoționale, care reglează interacțiunea sunt facilitate de spațiul și timpul interacțiunii care pot să modifice calitatea comunicării.

Antropologul american Ray Birdwhistell, citat de Georgeta Corniță în cartea *Comunicare și semnificare*, „pune bazele unei noi științe: aceea a *comunicării prin gesturi* sau *kinezica* (gr. Kinesis=mișcare). Teza pe care o propune Birdwhistell privește gestualitatea ca un fel de instanță între cultură, în sens antropologic, și personalitatea umană”⁵. Legat de acestea, Georgeta Corniță aduce în discuție termenul *proxemica*, o nouă știință care are ca domeniu de studiu gradul de apropiere/depărtare ales sau impus vorbitorului. „Caracteristicile locului, includerea protagoniștilor în spațiu, raportul pe care ei îl stabilesc cu acest spațiu sau cu obiectele pe care le conține, cu starea atmosferică sau cu timpul constituie tot atâtea repere în stabilirea unei strategii comunicaționale eficiente.”⁶

Cele 24 de fotograme reproduc prin iluzia mișcării o translație a unor părți în spațiu unde are loc o schimbarea calitativă într-un întreg, într-un cadru, sau cadraj cum îl numește Deleuze, care cuprinde toate elementele prezente în imagine, pe care Pier Paolo Pasolini (poet, romancier, eseist, jurnalist, pictor, ateu cu înclinații marxiste și homosexual declarat) le numea *cineme*. Într-un eseu din *Cinemaul poetic*, scris în 1965, Pasolini vorbea despre faptul că scriitorul alege cuvinte din dicționare așa cum ar alege obiecte dintr-un sertar și le clasifică. Cineastul nu are un dicționar din care să extragă imagini aranjate, el trebuie să extragă o imagine-semn din memoria sa, să o clasifice și să îi adauge înțelesul potrivit într-un context.

„Pe scurt, cinematograful nu ne oferă o imagine căreia i-ar adăuga mișcare, ne oferă, în mod nemijlocit, o imagine-mișcare.”⁷ În baza analizei, Deleuze susține că „mișcarea nu face decât să exprime o „dialectică” a formelor, o sinteză ideală care îi conferă ordine și măsură. Mișcarea, astfel concepută, va fi deci trecerea reglată de la o formă la alta, adică o ordine a imaginilor sau a momentelor privilegiate, ca într-un dans”⁸.

³ Wikipedia, *Kleines Organon für das Theatre*, scris în Elveția în anul 1948, citat de site-ul <https://en.wikipedia.org/wiki/Gestus>. Link accesat în 21.09.2021.

⁴ Ion Barna opera citată, pagina 952

⁵ Georgeta Corniță, *Comunicare și semnificare*, editura Universității de Nord, Baia Mare, 2006, pagina 19

⁶ Georgeta Corniță, opera citată, pagina 21

⁷ Gilles Deleuze (filosof francez), *Cinema I, imaginea-mișcare*, editura Tact, Cluj-Napoca, 2012, pagina 15

⁸ Gilles Deleuze, opera citată, pagina 17

Necesitatea analizei cu privire la expresivitatea mișcării care, evident, creează modificări structurale și de expresie este necesară și o susțin ca fiind un fapt de viață din care face parte și filmul iar acest lucru este explicat de Rudolf Arnheim, teoretician al artei și filmului: „expresia și înțelesul lui derivă în întregime din acțiunea forțelor perceptuale. Orice linie trasă pe o coală de hârtie, ca și cea mai simplă formă modelată din lut se aseamănă unei pietre pe care o aruncăm într-un lac. Ea tulbură repaosul și modelează spațiul”⁹.

Filmul *Dogville* (2003), scris și regizat de Lars von Trier, este filmat în întregime într-un hangar din Suedia în așa fel încât să semene cu o scenă de teatru. Scenografia este minimalistă în timp ce actorii joacă realist într-un decor care este mai degrabă sugerat. Când intri în convenția filmului acest lucru nu te mai deranjează. Acțiunea se desfășoară cu mijloace austere ca într-o piesă de teatru unde procesul artistic constă în exprimarea ideilor abstracte care stau la baza experienței de viață a spectatorului. Asceza estetică în ceea ce privește latura vizuală din *Dogville* dar și în *Manderlay*, un alt film al lui Trier în care se continuă acțiunea cu o altă actriță în rolul lui Grace, Bryce Dallas Howard, precum și referințele la practica teatrală a lui Bertolt Brecht, dă naștere la un gen de filme personale prin implementarea decorului minimalist. Această anulare voluntară a decorului într-un spațiu în care volumele în mare parte sunt reprezentate prin linii desenate pe pardoseală, unde un câine desenat latră, unde florile prezente în răsaduri marcate prin forme paralelipipedice trasate și ele pe pardoseală, au miros și culoare, este un mod personal de expresie filmică.

Trier include, evident, referiri la teatrul epic al lui Brecht, în timp ce abuzul intenționat al lui Yorgos Lanthimos urmărește și el o practică similară și mută interesul de la acțiune la gest în filmul *Canin*. El urmărește să evidențieze prin sistemul de limbă și angajarea lui relaționată cu corpul interpreților, un mijloc de descoperire a gesturilor sociale cu referiri evidente la Brecht. Corpurile actorilor sunt mijloacele prin care cineastul captivează cele mai obișnuite aspecte ale comportamentului uman pentru a le analiza atent. Opera lui Lanthimos este puternic influențată de cinematografia post *Dogma 95* a lui Trier prin înclinația către o estetică minimalistă care este menită să manipuleze jocul actorilor în vederea explorării lucrurilor în loc să comunice afirmații dramaturgice lipsite de ambiguitate așa cum se procedează în cinematografia de la Hollywood care vizează reducerea la minim a echivocului iar finalurile sunt întotdeauna fericite.

Aceste filme se înscriu în paleta subiectelor cinematografice ale lui Trier și Lanthimos cu privire la depresie, la sexualitate, la dorința oamenilor de a fi importanți prin deținerea controlului în mod nemijlocit. *Antichrist*, *Melancholia*, *Nymphomaniac* au aceeași trimitere.

Creatorii contemporani din cinematografia românească au recurs și ei la o gândire cinematografică îndreptată spre corpul uman ca ansamblu al percepției. Este clar că filmele Noului Cinema Românesc nu au atras publicul larg din România datorită esteticii lor, cadrele lungi, filmarea din mână, montajul cu sărituri în cadru, și pentru că prezintă o realitate românească apăsătoare cu care unii dintre noi încă ne mai asociem. Aceste filme au ca spațiu de manifestare micro-universuri fără reflexii sociale: *Marfa și banii*, *Eu când vreau să fluier, fluier*, *A fost sau n-a fost*, *La Gomera*, *Moartea domnului Lăzărescu*.

Estetica cinematografică a regizorului Corneliu Porumboiu este potrivită pentru o analiză detaliată. Filmul *Polițist. Adjectiv* se înscrie în această paletă de gândire care trebuie să descopere limbajul corpului pe care Cezar Gheorghe, autorul cărții *Gândirea cinema*, o numește *somatografie*. Mai mult decât atât, este important de înțeles evoluția stării sufletești a personajului principal în relația cu ceilalți actanți, pe unii îi supraveghează, cu alții are contact

⁹ Rudolf Arnheim, (teoretician al artei și psiholog), „*Arta și percepția vizuală – o psihologie a văzului creator*”, editura Polirom, 2011, pagina 27

direct și contradictoriu. Practic, aici se contreză două principii: logica (sistemul juridic) și emoționalul (partea afectivă), fiecare oglindind o atitudine despre realitate. Fiecare tinde spre negarea discursului celuilalt cu argumente de fiecare parte. Aparent, aici adevărul este în contradicție cu binele relativ.

Porumboiu, ca și ceilalți tineri regizori despre care s-a vorbit că fac parte din *Noul Val* din cinematografia românească, are o viziune proprie despre film, poveștile sunt simple, personaje puține și aproape imobile, cadrele sunt lungi. Cristian Tudor Popescu spune cu ironie și umor despre alegerea vizuală a lui Porumboiu: „Cadrul nesfârșit e o parte din corpul himerei lui Porumboiu, care își aruncă umbra încă din *Polișt. Adjectiv* – exhaustarea, evacuarea totală a autorului din operă. Să pară că aparatul filmează de unul singur. Poate așa Sfântul Real se va întruchipa pe ecran.”¹⁰ Despre modul în care își realizează filmele, regizorul spune că „Felul în care gândesc și povestesc depinde în primul rând de ce persoană folosesc în film. Mă interesează ca filmarea și cadrul în sine să exprime un anumit tip de a fi. În principiu, totul pleacă de la poveste și personaje”¹¹.

În interviul acordat criticului de film Magda Mihăilescu, Corneliu Porumboiu consideră că „există la noi „Noul val” cum i se spune generic, venind de la *Marfa și Banii* și *Occident*, prin care cinematografia românească s-a întors la un anumit realism. Este un grup de regizori foarte puternic. Dacă ne uităm ce deschidere ne-am făcut în străinătate în ultimi ani, vom vedea că este o perioadă foarte bună pentru filmul nostru. Totul va depinde dacă vom readuce publicul românesc în sală și dacă industria de film va funcționa și la noi. Avem foarte multe probleme, de la finanțare până la lipsa sălilor de cinema, pentru că foarte multe s-au închis după Revoluție”¹². Referindu-se la Revoluția din 1989, Porumboiu consideră că pentru noi istoria se împarte în ce este și ce a fost înainte de 1989. „Există deci o raportare înconștientă a fiecăruia dintre noi, cei care aveam atunci o anumită vârstă, la acest moment”¹³, mai spune Porumboiu.

Dominique Nasta, istoric de film și vice-președinte al masteratului „Arta spectacolului, regie și analiză cinematografică” al Université libre de Bruxelles, autoarea cărții *The History of Unexpected Miracle* spune despre Corneliu Porumboiu că „a contribuit, alături de Cristian Mungiu și Cristi Puiu, la reînnoirea spectaculoasă a cinematografiei românești. Filmografia sa explorează chestiuni morale și etice ale istoriei României, propunând soluții inovante estetice în cadrul cinematografiei europene a secolului al XXI-lea. Narațiunile sale cinematografice prezintă secvențe din trecut pentru a pune în lumină, o Românie actuală, în schimbare”¹⁴.

Dominique Nasta susține că: „Cineast incontestabil al scenei internaționale, Corneliu Porumboiu a contribuit, alături de Cristian Mungiu și Cristi Puiu, la reînnoirea spectaculoasă a cinematografiei românești. Filmografia sa explorează chestiuni morale și etice ale istoriei României, propunând soluții inovante estetice în cadrul cinematografiei europene a secolului al XXI-lea. Narațiunile sale cinematografice prezintă secvențe din trecut pentru a pune în lumină, o Românie actuală, în schimbare.”¹⁵

Un gest social, care ne amintește de *Canin*, este și fluieratul tonal antic din insula vulcanică La Gomera din Canare unde comunicarea se face într-un mod special prin fluierat

¹⁰ Cristian Tudor Popescu, *Filmar*, editura Polirom, Iași, 2013, pagina 12

¹¹ Mihai Fulger, „Noul val” în *cinematografia românească*, editura Art, București, pagina 165

¹² Mihai Fulger, opera citată, pagina 164

¹³ Mihai Fulger, opera citată, pagina 167

¹⁴ Dominique Nasta, *The History of Unexpected Miracle*, editura Wallflower Press, Columbia, 2013

¹⁵ Institutului Cultural Român, *O „Comoară” a cinematografiei românești prezentată de Corneliu Porumboiu, în premieră, la Bruxelles*, <https://www.icr.ro/roma/o-comoara-a-cinematografiei-romanesti-prezentata-de-corneliu-porumboiu-in-premiera-la-bruxelles-29154>, 2017. Link accesat în 10.09.2022.

după un anumit sistem. Pentru păstrarea tradiției, acest limbaj se predă în școlile de pe această insulă vulcanică din Atlantic. *La Gomera* este titlul filmului de acțiune al regizorului Corneliu Porumboiu. Consider că este importantă analiza separată a celor două filme pentru identificarea asemănărilor și deosebirilor în același context de cinema al corpului.

Într-un articol publicat pe internet, Claudiu Turcuș, profesor universitar doctor la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj Napoca, susține că „reducând sfera conceptuală a receptării, se poate afirma că noul cinema/val românesc a fost asimilat prin componența sa pregnant (neo)realistă. Acest filtru conceptual este menit nu doar să circumscrie o poetică cinematografică originală/sincronă în raport cu cinemaul contemporan globalizat. Mizând pe cartea referențialității, atât regizorii cât și comentatorii acestor filme redimensionează relația cinemaului românesc cu memoria istoriei recente în contextul tranziției spre o europenizare lentă, târzie”¹⁶. În schimb, Doru Pop, profesor universitar doctor la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj Napoca, citat în același articol, „nu consideră acest nou val întârziat, dar revigorant, o mișcare omogenă, el asociază mișcarea regizorilor români cu acea *politique des copains* a unor autori precum Godard, Truffaut, Chabrol, Rohmer sau Resnais: Trebuie să descriem legătura dintre biografia și filmele lor nu pentru că ar fi de aceeași vârstă sau pentru că tratează probleme legate de o anumită perioadă din comunism, ori pur și simplu pentru că împărtășesc aceleași motive, și acestea legate de evenimentele istorice specifice (moștenirea comunistă, Revoluția), ci pentru că urmează aceeași politică în crearea filmelor spre deosebire de predecesorii lor”¹⁷.

Un element important este faptul că în *cinemaul corpului* nu se pune accent pe trăire în mod special. Estetica este minimalistă iar emoția este înlocuită cu gestul care devine esențial. Gestul explică, gestul este mecanic, gestul este recognoscibil, gestul înlocuiește cuvinte și emoții. Ion Barna, citându-l pe George Meredith (romancier și poet englez), spune: „Acțiunea este viața sufletului, după cum este și cea a corpului”¹⁸. Personajele sunt pe primul plan la Porumboiu. Ele trebuie să fie cum vrea regizorul. Îi place să scrie dialogurile și zăbovește asupra replicilor care caracterizează personajele dar este sceptic cu privire la scenariile scrise de altcineva pentru el. „Dacă îți stăpânești bine mijloacele de exprimare în interiorul filmului, nu ai nicio problemă să fii înțeles. Atâta timp cât povestea e bună și curge bine, trebuie doar să îți urmărești personajele și să le duci unde vrei tu. Personajele trebuie să fie convingătoare și ceea ce se întâmplă cu ele să curgă normal, în sensul pe care ți-l alegi de la început.”¹⁹

Acțiunile din filmele celor trei regizori se desfășoară în comunități uname mici cu personajele puține, angoasate și interiorizate (*Polițist. Adjectiv* – Porumboiu), cu subiecte îndrăznețe care anticipează acțiuni nevrotice (*Melancholia* – Trier), sunt atrase în jocul memoriei (*A fost sau n-a fost?* – Porumboiu), sunt psihopate (*Antichrist*, *Casa pe care Jack a construit-o*, *Nymphomaniac* – Trier). Personajul Krokowski, doctor, din *Muntele vrăjit* spune „Sub înfățișarea bolii! Simptomele bolii ascund o acțiune deghizată a iubirii și orice boală cuprinde o iubire metamorfozată.”²⁰ Crizele sunt puternice și uneori nu se pot rezolva (*Nymphomaniac* – Trier), maxim de potențialitate și de agresivitate spectaculară în (*Antichrist* – Trier), iar situațiile sunt neașteptate (*Casa pe care Jack a construit-o* – Trier). În *Dogville*

¹⁶ Claudiu Turcuș, *Academia Edu, Receptarea noului cinema românesc și Aurora lui Cristi Puiu*, https://www.academia.edu/9784657/Receptarea_Noului_Cinema_Romanesc_si_Aurora_lui_Cristi_Puiu_The_Reception_of_New_Romanian_Cinema_and_Cristi_Puius_Aurora_. Link accesat în 10.09.2021.

¹⁷ Ibidem

¹⁸ Ion Barna (regizor și scenarist român), *Lumea filmului*, volumul I, editura Minerva, București, 1971, pagina 128

¹⁹ Mihai Fulger, opera citată, pagina 165

²⁰ Thomas Mann, *Muntele vrăjit*, volumul I, editura Rao, București, pagina 211

(Trier) ne indignăm suficient, în *Casa pe care Jack a construit-o* (Trier) suntem îngroziți de cinismul și dezinvoltura personajului Jack care ucide fără vreo remușcare, suntem oripilați de furia sexuală din *Antichrist* (Trier), suntem amuzați de dialogul din studioul micii televiziuni din Vaslui din *A fost sau n-a fost?* (Porumboiu), urmărim cu calm un film polițist pentru că acțiunea este domoală în *La Gomera* (Porumboiu), dialogurile sunt puține, acțiunea este povestită de narator în *Dogville*, *Manderlay*, *Casa pe care Jack a construit-o* (Trier) și *Homarul* (Lanthimos), personajele sunt retardate și au apucături sălbatice în *Canin* și *Homarul* (Lanthimos), jocuri naive, unde personajele, jucătorii, nu au nume și trăiesc fără a-și exterioriza emoțiile.

Filmările sunt din mână, mișcate în exces, montajul are sărituri în cadru și de multe ori lipsesc racordurile, decorul nu prea contează în *Dogville* și *Manderlay* (Trier). Ne gândim la faptul că decalogul din *Dogma* nu a ieșit definitiv din sfera creativă a lui Trier. Toate sunt asumate. Despre *Dogma 95* Cristi Puiu spune că este o maimuțareală, o păcăleală, un produs comercial ca oricare altul. Există și filme bune făcute de ei, dar Manifestul lor este o frecție mai spune Puiu. Nu contează întotdeauna imaginea, dar întotdeauna contează senzațiile trăite, pare că ar spune Trier prin filmele sale. Aceleași mișcări de aparat care filmează din mână și pierde claritatea în mod voit, la fel sărituri în cadru și peste ax ale imaginii mișcate aproape violent și continuu. Filmele lui Trier sunt eliberate de tabuuri, de constrângeri sociale. Iar când intri în convenția filmului nu te mai deranjează că acțiunea se petrece într-un decor minimalist unde pardoseală sunt desenate cruci, perimetrele cimitirului, plantația, grădina bătrânei, o bucată de pădure care înconjoară plantația, masa sclavilor, conacul cu etaj, hambarul, cotețul găinilor.

Decorul de film este o realitate mediată, înregistrată și apoi procesată prin montaj, spune Dodu (Gheorghe) Bălășoiu în cartea *O mică istorie a scenografiei românești*. „Spre deosebire de decorul de teatru, este perceput de spectator dintr-un singur unghi, ca un spațiu contextual (scena), imaginea limitată a ecranelor conduce la o altă organizare, influențată de încadratură, mișcări de aparat, montaj. Unghiulația oferă o infinită variație a percepției, completând dimensiunea spațială înăuntru - în afară, precum și modificarea distanței dintre subiect - obiect, imposibilă în cazul scenei de teatru.”²¹, spune Dodu Bălășoiu.

Arta trebuie să semnifice, să transpună privitorul, să îl detașeze de cotidian. În filmul documentar *Aveți cinci minute?* realizat de Dan Mihalcea în 2004, Doru Moțoc, poet, dramaturg, realizator de televiziune cu numeroase distincții și premii în activitatea cultural-științifică și literară, vorbind despre *Teatrul imaginativ*, un demers prin care lansa și încerca să impună o nouă modalitate de exprimare scenică la Festivalul Internațional de Teatru de la Sibiu, piesa fără didascalii, și raportându-se la o recomandare a lui Meyerhold afirma că „până la urmă scopul oricărei opere de artă este acela de a activa imaginația, de a o pune în lucrare și bineînțeles că asta am încercat și eu să fac”.²² Imaginația este componenta esențială a creativității, are ceva spontan, se bazează pe memorie, selectează și combină informații. Regizorul Jean Georgescu spunea că „cea mai bună spontaneitate este aceea îndelung repetată”. Imaginația este un proces psihic cognitiv complex care construiește mental imagini raportându-se la ceea ce știm deja și aducând noi elemente care pot să răspundă nevoilor de adaptare și de manifestare creativă. Citându-l pe Meyerhold, Doru Moțoc spune că „opera de artă nu își poate exercita influența decât prin intermediul imaginației. Trezirea imaginației este condiția acțiunii estetice și în același timp, legea fundamentală a artei. Iată de ce arta nu

²¹ Dodu Bălășoiu, *O mică istorie a scenografiei românești*, Editura Coresi, 2004, pagina 9

²² Dan Mihalcea, Youtube, *Aveți cinci minute?*, film documentar, 2004, <https://www.youtube.com/watch?v=4JB8tkTuB0I>, minutul 1.55, 2013. Link accesat în 10.09.2022.

trebuie să dea totul ci doar atât cât să plaseze imaginea în mișcare, lăsându-i ultimul cuvânt.²³

Despre *Noul Val* românesc din care face parte și regizorul Corneliu Porumboiu, profesorul universitar doctor Marian Țuțui identifică în cartea *Studii de film românesc și balcanic* câteva tehnici de lucru care trebuie luate în considerare: priza directă și utilizarea camerei portabile. El face o comparație a dramelor românești (*Moartea domnului Lăzărescu, Aurora, Polițist. Adjectiv*) cu filmele neorealismului italian (*Hoții de biciclete, Umberto D*). Despre filmele regizorilor români apreciază că aspiră la banalitate și sordid ca măsuri ale veridicității și resping pitorescul și senzaționalul. „În același timp, criticii fascinați de noile filme românești, precum și cei nefavorabili au observat un nou stil cinematografic și au recunoscut chiar și în trecere unele dintre trăsăturile sale, printre care și capacitatea de a crea drame autentice depresive.”²⁴

Am extras un text din *Biblia pierdută* scrisă de Igor Bergler în care autorul aduce în discuție un institut de studii comportamentale care caracterizează foarte bine filmul *Canin* al lui Yorgos Lanthimos: „De aici plecau cele mai trăsnete idei despre cum se poate ocupa mintea individului redus la stadiul de consumator perpetuu al obsesiilor care i se dădeau pe tavă. Aici se inventau cele mai crunte dependențe și de construiau strategiile de segmentare a societății. Pe scurt, institutul se ocupa cu dezvoltarea continuă de mijloace originale de a spăla creierele populației și de a le frânge indivizilor orice urmă de voință sau gândire independentă. În rarele cazuri când aceasta nu reușea, se trecea la planul de rezervă, și anume izolarea subiecților de cei pe care i-ar putea influența.”²⁵

În legătură cu valoarea artei, Cristian Tudor Popescu în cartea *Filmar* apreciază că „Dacă în legătură cu o moralitate a artei se poate discuta, de la Villon până la marchizul de Sade și Celine, o artă a moralității nu văd cum ar putea exista. Nu e nimic artistic în a fi moral. A nu fi fățarnic, a nu fi oportunist, a nu minți, a nu trăda, a-ți asuma greșelile și a plăti pentru ele nu presupune talent. Moralitatea nu e nici măcar o profesie. Moralitatea e un organ, ca inima sau ficatul, îl ai sau nu îl ai, cu deosebirea că poți trăi și fără el. Ea îți aparține în totalitate – ești moral în primul rând față de tine însuși –, nu e menită aprecierii celorlalți, ca arta. Sau, astăzi, în România, moralitatea poate fi definită ca o boală psihică.”²⁶

Conduita admisă și practică acasă ori în societate sunt surse de inspirație pentru creatorii de artă dar nu întotdeauna comportamentul adecvat cu normele de conduită care sunt considerate normale reprezintă subiecte pe care artiștii să le aducă în lucrările lor. Nu este film acela în care toată lumea se înțelege cu toată lumea. Trebuie să existe conflict, eroul trebuie să plece în căutarea lipsei care îl va face să interacționeze cu alte personaje iar „rezolvarea problemelor și crizelor personale stau în puterea fiecăruia. Secretul? Cunoașterea de sine, analiza sinelui și pacificarea interioară, după ce rațiunea a preluat controlul, ținând la respect tumultuoasele pasiuni. Apoi soluții și rețete concrete de autosugestionare, automotivare și autoconvingere.”, spune Dionisie Pârvuloiu în cartea *Seneca. Scrisori către Luciliu*.²⁷

Pasiunile și viciile dezechilibrează armonia interioară a omului pe care îl stăpânesc cu rândul sau de-a valma. Înțelepciunea este singura care te scapă, spunea Seneca. De la rațiune vei învăța ce trebuie să faci și în acest fel nu te vei trezi pe neașteptate în mijlocul lucrurilor.

²³ Dan Mihalcea, opera citată, minutul 2.14, 2013. Link accesat în 10.09.2022.

²⁴ Marian Țuțui, *Studii de film românesc și balcanic*, editura Noi, București, 2021, pagina 43

²⁵ Bergler, Igor, *Biblia pierdută*, editura Litera, București, 2021, pagina 54

²⁶ Cristian Tudor Popescu, *Filmar*, editura Polirom, Iași, 2013, coperta 4

²⁷ *Seneca, Scrisori către Luciliu*, editura Humanitas, București, 2020, Introducere de Dionisie Pârvuloiu, pagina 14

În cartea *Lecția de cinemază*, Doru Pop aduce în discuție termenul de *sexploitation* pe care îl explică: „Deși inițial termenul descria doar filmele care exploatau sexualitatea și erotismul pentru scopuri comerciale, realizate mai ales pentru a fi distribuite în rețeaua de cinematografe numite grindhouse (exclusiv pentru adulți), prin *sexploitation* definim azi și acele producții care nu sunt pornografice ca intenție, cu scene sau reprezentări sexuale (explicite sau nu). Adeseori apărute în subculturile underground, unele dintre aceste filme au o componentă estetică bine definită și nu sunt reprezentări sexuale gratuite”.²⁸ Această idee, alături de sintagmele autorului „pornificare”, „hororul erotic”, „thrillerul erotic”, caracterizează filmografia lui Trier pe care o tratez în această lucrare cu privire la cinemaul corpului.

BIBLIOGRAPHY

Cărți:

- Arnheim, Rudolf, *Arta și percepția vizuală – o psihologie a văzului creator*, editura Polirom, București, 2011
- Barna, Ion, *Lumea filmului*, volumul I, editura Minerva, București, 1971
- Barna, Ion, *Lumea filmului*, volumul II, editura Minerva, București, 1971
- Bălășoiu, Dodu, *O mică istorie a scenografiei românești*, Editura Coresi, București, 2004
- Bergler, Igor, *Biblia pierdută*, editura Litera, București, 2021
- Corniță, Georgeta, *Comunicare și semnificare*, editura Universității de Nord, Baia Mare, 2006
- Deleuze, Gilles, *Cinema I, imaginea-mișcare*, editura Tact, Cluj-Napoca, 2012
- Deleuze, Gilles, *Cinema II, Imaginea-timp*, editura Tact, Cluj-Napoca, 2013,
- Fulger, Mihai, „Noul val” în cinematografia românească, editura Art, București, 2006
- Mann, Thomas, *Muntele vrăjit*, volumul I, editura Rao, București, 2013
- Pop, Doru, *Lecția de cinemază*, editura Ecou Transilvan, Cluj Napoca, 2020
- Popescu, Cristian Tudor, *Filmar*, editura Polirom, Iași, 2013
- Saizescu, Geo, *Tendințe în filmul european*, editura Victor, București, 2003, prefață
- Seneca, *Scrisori către Luciliu*, editura Humanitas, București, 2020
- Țuțui, Marian, *Studii de film românesc și balcanic*, editura Noi, București, 2021

Internet:

Wikipedia, *Kleines Organon für das Theatre*, scris în Elveția în anul 1948, citat de site-ul <https://en.wikipedia.org/wiki/Gestus>. Link accesat în 21.09.2021.

Institutului Cultural Român, *O „Comoară” a cinematografiei românești prezentată de Corneliu Porumboiu, în premieră, la Bruxelles*, <https://www.icr.ro/roma/o-comoara-a-cinematografiei-romanesti-prezentata-de-corneliu-porumboiu-in-premiera-la-bruxelles-29154>, 2017. Link accesat în 10.09.2022.

Mihalcea, Dan, *Youtube, Aveți cinci minute?*, film documentar, 2004, <https://www.youtube.com/watch?v=4JB8tkTuBOI>, 2013. Link accesat în 10.09.2022.

Turcuș, Claudiu, *Academia Edu, Receptarea noului cinema românesc și Aurora lui Cristi Puiu*,

https://www.academia.edu/9784657/Receptarea_Noului_Cinema_Romanesc_si_Aurora_lui_Cristi_Puiu_The_Reception_of_New_Romanian_Cinema_and_Cristi_Puius_Aurora_. Link accesat în 10.09.2021.

²⁸ Doru Pop, *Lecția de cinemază*, editura Ecou Transilvan, Cluj Napoca, 2020, pagina 316

TYPOLOGIES OF EU FRAUD

Adelina-Maria Ciobanu
PhD Student, University of Bucharest

Abstract: This study aims to identify the problems of accessing European funds from the perspective of fraud, in order to propose solutions for improvement to help increase the degree of the absorption of funds. I have focused on this topic because of the growing interest in the absorption rate of European funds, but also due to concerns to analyze the effects of irregularities and fraud on European funds. The existence of clues regarding potential fraud or attempted fraud are investigated by DLAF and the result is recorded in a Control Note. The actual Control Action is carried out based on a specific methodology. In the case of finding elements of a criminal nature, after performing all the necessary operations, the control document is sent to the materially competent prosecutor's office to carry out the criminal investigation.

For this purpose, a report is drawn up about the concrete circumstances of potential fraud, which has the value of a means of evidence in subsequent criminal trials. In the analysis carried out, we examined the suspicions of fraud and clues regarding the perpetration of criminal acts, but also the constitutive elements of any possible crime.

Keywords: European Funds, typologies of fraud, irregularities, corruption, protection of the EU's financial interests.

1. INTRODUCERE

Pentru a ne contura o imagine asupra nivelului actual de comitere a infracțiunilor, asupra modalității prin care s-au comis acestea, ne punem întrebarea firească ce îl determină pe acel individ să se manifeste într-o astfel de manieră? Ce a dorit să obțină? Care sunt elementele morale și de cogniție care l-au determinat să recurgă la un astfel de comportament? În succesiunea întrebărilor, ridicăm problema dacă aceste acțiuni ar fi putut fi prevenite și care sunt mijloacele de reacție ale legiutorului? (Daniel Grădinaru, 2016)

Din dorința de a analiza care ar fi soluțiile reale pentru a scădea incidența fraudelor și diminuarea neregulilor, pentru identificarea unor soluții optime în vedere îmbunătățirii derulării investițiilor în România cu fonduri europene punem în discuție în cuprinsul acestui Referat, cadrul legal European și național privind protecția intereselor financiare ale Uniunii Europene.

De asemenea, analizăm și tipologiile de fraude, așa cum rezultă din Rapoartele anuale DLAF (Departamentul pentru Lupta Antifraudă).

Prevenirea, detectarea fraudei și corectarea neregulilor ar putea afecta utilizarea fondurilor europene și ar putea conduce spre o mai bună absorbție și implementare a fondurilor europene. În practică, la nivel național, autoritățile urmăresc neregulile și fac sezișări cu privire la suspiciunile rezonabile de fraude/fapte penale și raportează la nivel european cazurile de utilizare frauduloasă a fondurilor europene. (antifrauda.gov.ro - Departamentul pentru Lupta Antifraudă, DLAF) Totodată, cooperarea dintre Uniunea Europeană și organizațiile internaționale vizează, în primul rând, coordonarea eforturilor de monitorizare și

combateră a fraudei și, în al doilea rând, încurajarea armonizării legislației privind fraudă, corupția și gestionarea defectuoasă a fondurilor publice.

La 25 aprilie 2017, Consiliul a adoptat Directiva PIF ¹(Directiva privind combaterea fraudelor îndreptate împotriva intereselor financiare ale Uniunii prin mijloace de drept penal), document în care sunt reglementate definiții comune ale mai multor infracțiuni împotriva bugetului UE (Uniunii Europene). Aceste infracțiuni au inclus cazuri de fraudă sau alte infracțiuni conexe, cum ar fi corupția activă și pasivă, deturnarea de fonduri, spălarea banilor etc. În cele din urmă, directiva stabilește temeiul juridic pentru competențele procurorului european prin definirea competențelor acestuia. (Nato și Bontempi, 2022)

Prezentul studiu este destinat identificării tipologiei fraudelor pe fonduri europene. Fraudele și activitățile ilegale conexe sunt fapte ce reprezintă corupția, fenomen răspândit în toate țările din lume, în diferite grade de mărime. Ca și în cazul altor concepte, în definirea corupției nu există consens internațional. Corupția este un abuz de putere publică în scopul interesului privat. Frauda constă în manipularea, alterarea/contrafacerea informației, faptelor și expertizei astfel încât se dă o interpretare intenționat greșită, având ca scop eficiența (juridică) pentru propriul profit. (Michael Johnston, 2007)

2. PRINCIPALELE TIPOLOGII DE NEREGULI ȘI FRAUDE

În continuare propun o abordare din perspectiva teoretică a fraudelor pe fonduri europene. Totodată, prin studiul teoretic al sistemului de fraude și nereguli pe fonduri europene îmi arăt interesul asupra factorilor care pot determina pierderile de resurse financiare provenite din fondurile europene în perioada 2014-2020. Prin identificarea verigilor slabe, a vulnerabilităților și a costurilor asociate corupției, se pot lua măsuri, se pot analiza noi politici publice pentru eliminarea deficiențelor și diminuarea fraudei la nivelul fondurilor europene, aspecte suficient de puternice pentru a schimba percepția colectivă. Cunoașterea tipologiilor de fraude, precum și complexitatea acestor tipologii conferă premisele identificării deficiențelor sistemului administrației publice, ale sistemului de control ex-ante, precum și deficiențe ale sistemului de control ex-post. Statul, prin instituțiile sale și prin mecanismele de verificare, trebuie să creeze un control eficient asupra modului de gestionare a bugetului public, dar mai ales asupra bugetului utilizat din fonduri europene, a căror blocare prin folosirea mecanismelor de aplicare a corecțiilor financiare sunt de natură să producă grave implicații bugetare. (Mihaela Bene și Florin Gheorghe Bene, 2017)

Astfel, din datele rezultate în urma analizei cazurilor din punct de vedere statistic, dar și din perspectivă criminologică, cu scopul de a identifica tiparele și tipologiile legate de comiterea unor infracțiuni specifice a rezultat că un domeniu important cu privire la investigații a fost legat accesarea fondurilor europene structurale și de investiții provenite din Fondul European pentru Dezvoltare Regională (FEDR). Frauda a afectat în principal domeniile profesionale de instruire, modernizare rutieră, construcție/reabilitare lucrări, extinderea și reabilitarea canalizării și sisteme de apă, promovarea tradițiilor culturale, reintegrarea persoanelor private de libertate, integrarea șomerilor pe piața muncii etc.

Cea mai mare parte a subiecților sunt persoane fizice sau juridice implicate care operează în sector privat – persoane cu atribuții de decizie ale agenților economici. În unele cazuri au fost și funcționari publici de la primării, consilii județene, directori de școli, administratori sau chiar primari, care, de asemenea, au fost subiecții posibilelor fapte de natură penală. (Typologies of EU Fraud, Eucrim, 2021)

¹ Directiva (UE) 2017/1371 a Parlamentului European și a Consiliului din 5 iulie 2017 privind combaterea fraudelor îndreptate împotriva intereselor financiare ale Uniunii prin mijloace de drept penal, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 198/29, 28.07.2017

Al doilea domeniu major privind fraudele este vizat de plata subvențiilor pentru programele din agricultură prin Programul Național de Dezvoltare Rurală și Plăți directe în Agricultură, precum și Programul Operațional Pescuit și Afaceri Maritime. În acest caz s-a avut în vedere modernizarea exploatațiilor agricole, construcția de micro-întreprinderi din zonele rurale, instalarea tinerilor fermieri, sisteme de alimentare cu apă, dezvoltarea infrastructurii etc. În plus, cazurile au implicat acordarea de plăți directe pentru fermieri, având un impact asupra competitivității crescute a agriculturii și sectoarele forestiere, precum și calitatea vieții în zonele rurale. (Aura Amalia Constantinescu și Dr. Anca Jurma, 2021) Prin acest studiu am analizat principalele mecanisme de fraudare și tiparele caracteristice de fraudare a fondurilor europene. Aceste tipare diferă, în funcție de procedura specifică utilizată pentru accesarea fondurilor și subvențiilor europene și de implementarea proiectelor.

Urmează să descriem tipologiile fraudei legate de cele două categorii de bază menționate anterior, respectiv implementarea proiectelor cu finanțare nerambursabilă și plata subvențiilor pentru agricultură.

A. Proiecte cu finanțare nerambursabilă. Cazurile analizate au demonstrat că fraudă constă în folosirea sau prezentarea de documente ori declarații false, inexacte sau incomplete² sau omisiunea de a furniza documente/clarificări cerute potrivit legii, în vederea obținerii pe nedrept de fonduri europene (Legea nr. 78 din 8 mai 2000 cu privire la prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție, Parlamentul României, 2000).

- Fapta angajatului unei societăți comerciale, de a întocmi și semna procesele verbale încheiate între aceasta și Consiliul Județean conținând date nereale cu privire la tipul echipamentelor livrate și instalate la stația de tratarea levigatului, la existența documentelor de proveniență, garanție și calitate a echipamentelor furnizate, precum și fapta de a-i determina reprezentanții Consiliului Județean să prezinte la Autoritatea de Management documente false constând procesele-verbale menționate anterior, fără a fi identificate indicii că aceștia ar fi cunoscut acest aspect;

- Beneficiarul, prin administrator, a declarat și a depus, în vederea obținerii finanțării nerambursabile, Declarația privind încadrarea întreprinderii în categoria IMM. În consecință, proiectul a primit un punctaj total favorabil. (Fapta administratorului de a declara necorespunzător adevărului în cuprinsul Declarației realitatea);

- Fapta reprezentantului legal al beneficiarului, de a semna Declarația de eligibilitate, în care a declarat în mod neadevărat că terenul ce face obiectul proiectului nu este grevat de sarcini și pe care l-a depus la Autoritatea Contractantă, anexat Cererii de finanțare, în vederea producerii consecinței juridice constând în obținerea finanțării nerambursabile;

- Fapta reprezentantului legal al beneficiarului de a semna Declarația pe propria răspundere prin atestarea unor împrejurări necorespunzătoare adevărului referitoare la proveniența sumelor aferente cofinanțării proiectului, în scopul producerii de consecințe juridice; și de asemenea, fapta acestuia de a contraface semnăturile membrilor comisiei de evaluare a ofertelor, în scopul producerii de consecințe juridice;

- Fapta de a semna și ștampila ofertele tehnico - economice, atestând astfel date nereale în scopul creșterii artificiale a valorii estimate a bugetelor indicative ale proiectelor, ajutându-i astfel pe beneficiari în demersul acestora de a prezenta documente false/inexacte în vederea obținerii, pe nedrept, de fonduri europene nerambursabile;

- Fapta directorului general al unei societăți comerciale, a administratorului, a managerului de proiect sau reprezentantului legal de a emite și depune oferte formale în

² Legea nr. 78 din 8 mai 2000 cu privire la prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție, Parlamentul României, 2000.

cadrul procedurilor de atribuire, ajutându-i astfel pe beneficiari în demersul acestora de a prezenta documente false/inexacte în vederea obținerii, pe nedrept, de fonduri europene nerambursabile.

- Fapta, materializată în îndeplinirea defectuoasă a atribuțiilor ce îi reveneau în calitate de manager de proiect, în sensul că, deși a cunoscut caracterul incomplet/inexact al documentației întocmită pentru atribuirea contractului de servicii (caiet de sarcini, fișă date achiziție), respectiv că elaborarea acesteia s-a făcut prin încălcarea dispozițiilor în domeniul achizițiilor publice, și-a însușit înscrisurile în cauză și le-a transmis spre publicare în SEAP;

- În ceea ce privește implementarea proiectelor, din analiza ofertei pentru atribuirea contractului de lucrări și a modului de derulare a contractului de lucrări, au rezultat indicii că reprezentantul legal a prezentat documente inexacte în cadrul licitației organizate de Primărie. Documentele inexacte sunt Acordul de asociere, existând înțelegerea prealabilă dintre cei doi administratori ca lucrările să fie executate exclusiv de către liderul de asociere. Atribuțiunile de serviciu au fost îndeplinite fraudulos prin faptul că nu s-au respectat prevederile Metodologiei de aplicat pentru evaluarea criteriilor de selecție;

- Responsabilul achiziției în cadrul proiectului a semnat Fișa postului care atesta, în mod nereal, participarea în cadrul echipei de implementare a proiectului, precum și fapta de a semna, în calitate de membru al comisiei de evaluare, documentele aferente procedurii de achiziție a echipamentului (declarații de confidențialitate și imparțialitate, declarații privind conflictul de interese, raport de evaluare), atestând prin acestea situații necorespunzătoare adevărului, întrucât procedura a fost simulată, documentele financiar-contabile nu atestă realitatea, înlesnind Beneficiarului utilizarea lor pentru justificarea achiziției echipamentului și pentru întocmirea Cererilor de plată/rambursare, ce a avut ca rezultat obținerea pe nedrept de fonduri europene nerambursabile aferente proiectului;

- Fapta de a decide majorarea artificială a unor prețuri aferente unor articole de mobilier urban și material dendrologic prin circuitul financiar și documentar realizat la nivelul societăților comerciale controlate de acesta, înlesnind depunerea la beneficiar a ofertei câștigătoare care conține valori nereale la rubrica „consumuri de resurse materiale” și a situațiilor de plată, Listele cu cantitățile de lucrări pe categorii de lucrări, atașament de lucrări privind cantitățile executate, cu un conținut inexact sub aspectul prețurilor înscrise în acestea au avut drept consecință decontarea pe nedrept din bugetul general al Uniunii Europene.

B. Programele pentru agricultură.

- Președinte al Consiliului Județean Vx a semnat declarațiile incluse în Cererea de plată, Cererea de rambursare, aferentă cererii de plată, prin care a atestat, în mod nereal, faptul că lucrările au fost executate de o societate comercială conform condițiilor contractuale; documentele false și inexacte referitoare la lucrările executate de societatea comercială în baza cărora UAT (Unitatea Administrativ Teritorială) a obținut, pe nedrept, fonduri provenite din bugetul general al Uniunii Europene;

- Administrator public în cadrul Consiliului Județean Vx a semnat declarația inclusă aferentă Cererii de Pată prin care a atestat, în mod nereal, faptul că lucrările au fost executate conform condițiilor contractuale;

- Fapta managerului de proiect în cadrul Consiliului Județean Vx de a semna Foile de prezență ale experților în condițiile în care respectivii experți nu au desfășurat activități în cadrul proiectului. Fapta managerului de proiect de a-i determina reprezentanții Consiliului Județean să prezinte la Autoritatea de Management documente false constând în Foile de prezență ale experților, fără a fi identificate indicii că aceștia ar fi cunoscut acest aspect, pe baza cărora UAT a obținut, pe nedrept, sume provenite din bugetul UE;

- Fapta expertului din cadrul Consiliului Județean Vx, de a semna și procesele verbale conținând date nereale cu privire la tipul echipamentelor livrate și instalate la stația de tratarea levigatului, la existența documentelor de proveniență, garanție și calitate a echipamentelor furnizate (difuzori de aer, pompe, skimmere și mixere submersibile), la verificarea înainte de pornire a stației și la punerea în funcțiune după probă, pe baza cărora UAT a obținut, pe nedrept, sume provenite din bugetul general al UE;

- Fapta secretarului interimar al comunei Dx de a contraface cu mijloace electronice o Hotărâre a Consiliului Local prin reproducerea conținutului acestui înscris autentic (în ceea ce privește numărul, data, semnatarii, conținutul și de a atesta prin semnătură validitatea acestuia, pentru a corespunde cu informațiile de natură tehnică din Documentația de avizare a lucrărilor de intervenții - în vederea îndeplinirii cerințelor prevăzute în Ghidul solicitantului, document anexat cererii de finanțare, cunoscând că aceasta nu atestă împrejurări reale sub aspectul numărului, datei, semnatarilor și conținutului, înlesnind îndeplinirea formală a cerințelor de calificare;

- Îndeplinirea în mod defectuos a atribuțiilor de serviciu, de exemplu funcționarii au acordat unui proiect un număr de 66 puncte, peste punctajul minim de 64 puncte necesar selectării cererii pentru finanțare, în condițiile în care o evaluare corectă a criteriilor care trebuiau îndeplinite conducea la acordarea unui număr maxim de 52 puncte. În aceste condiții, șeful Serviciului Verificare Tehnică a avizat Fișa tehnică specifică. Fișa, astfel completată, a fost aprobată de directorul adjunct al instituției, iar în baza evaluării incorecte a cererii de finanțare, UAT-ul a obținut din bugetul general al UE fonduri nerambursabile;

- Indicii de fraudă cu privire la Cererea de finanțare la care s-au anexat documente inexacte, asumate prin semnare și prin aplicarea ștampilei solicitantului, respectiv: Certificatul fiscal privind impozitele și taxele locale în cazul persoanelor juridice, dar care nu este înregistrat în evidențele primăriei, Avizul sanitar, dar care nu a fost semnat de către reprezentantul legal al acestei instituții, prin care a făcut dovada îndeplinirii unor condiții de eligibilitate din Ghidul Solicitantului;

- Angajat al Primăriei a procedat la întocmirea și înregistrarea în fals a unui înscris care conținea date

necorespunzătoare adevărului, respectiv contractul de arendare prezenta documente false în dosarul de achiziții a liniei tehnologice de producere a biodieselului, care a avut ca rezultat obținerea, pe nedrept, de fonduri europene nerambursabile.

La momentul redactării, studiul asupra tipologiilor de fraudă a fost realizat având în vedere și infracțiunile menționate de Convenția PIF transpusă, adică capitolul distinct al Legii nr. 78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție. Domeniul de aplicare al studiului nu a cuprins alte aspecte relevante tipologiei legate de fraudă UE, precum corupția și spălarea banilor.

3. PREZENTARE DE CAZ

Pentru a expune unele dintre tipologiile de fraude am inclus un studiu de caz care explică fraudă legată la proiecte finanțate de UE. Având în vedere normele legislative privind protecția datelor, numele și alte date de identificare au fost anonimizate.

Beneficiarul, Compania Națională J S.A. (denumit în continuare Beneficiarul), a încheiat cu Societatea Q LTD, cu sediul social în străinătate, contractul de reabilitare a unui drum județean în baza procedurii de achiziție publică reglementate, dar, în fapt, lucrările au fost executate de o altă societate comercială, respectiv Societatea Q1 SRL (denumire asemănătoare, cu sediul social în România). Compania beneficiară a efectuat plăți în conturile constructorului în valoare de 174.368.209,56 Ron inclusiv TVA.

Numiții R.A., A.N., J.R. și T.I. – cetățeni străini, folosind documente inexacte, au creat un mecanism prin care Societatea Q1 S.R.L., societate reprezentată de numitul A.N. – cetățean străin, a executat lucrările și a încasat pe nedrept contravaloarea acestora.

Societatea Q LTD, antreprenor general a subcontractat toate lucrările în favoarea Societății Q1 S.R.L. Societății din România i s-a conferit dreptul la 99% din toate plățile curente achitate conform contractului principal și la 50% din plățile datorate de beneficiar pentru lucrări suplimentare și/sau aferente unor plăți care nu sunt datorate pentru lucrări, dar care au fost executate ca parte din contractul principal. În fapt, executarea lucrărilor de către Societatea Q1 S.R.L. poate fi probată și pe baza declarațiilor persoanelor implicate în executarea contractului, dar și pe baza documentelor care atestă că personalul cheie implicat în derularea contractului era angajat al societății din România și că aceeași societate a încheiat diverse contracte de furnizare, prestări servicii sau procese verbale necesare activității de reabilitare a drumului național.

Numitul A.N. a declarat că lucrările au fost executate de societatea din România în virtutea subsidiarității față de societatea din străinătate, ca efect al acordurilor de subcontractare, iar susținerea tehnică și profesională a fost acordată ofertantului de către societatea din România. Beneficiarul a atribuit contractele respective în considerarea îndeplinirii tuturor criteriilor de calificare solicitate în procedura de atribuire (capacitate tehnică, financiară, experiență similară etc.), iar executarea lucrărilor de către o altă entitate decât cea care a câștigat licitația, fără a avea acordul beneficiarului (prin intermediul Inginerului), nu era permisă de prevederile contractuale. Mai mult decât atât, în conformitate cu prevederile legale, antreprenorul era obligat să obțină acceptul autorității contractante pentru subcontractarea lucrărilor, fapt care nu a avut loc.

În aceste condiții, s-a constatat că reprezentanții legali ai antreprenorului au indus în eroare autoritatea contractantă cu privire la executantul real al lucrărilor. Pentru a justifica realizarea lucrărilor de către Societatea Q1 S.R.L., constructorul a prezentat Beneficiarului, prin intermediul Inginerului, contractul catalogat „Contract de prestări servicii”. Documentul este inexact, fiind menit să ascundă faptul că, în realitate, lucrările au fost subcontractate în favoarea Societății Q1 S.R.L.

Pentru a evita neeligibilitatea cheltuielilor reprezentând lucrările subcontractate fără acordul Inginerului, deși lucrările nu fuseseră executate conform clauzelor contractuale, numiții JR și TI au semnat și au aplicat ștampila Societatea Q LTD, după caz, pe situațiile intermediare de lucrări și pe certificatele intermediare de plată, documente care au stat la baza efectuării plăților de către Beneficiar.

Indicii privind săvârșirea mai multor infracțiuni sunt după cum urmează:

- Documente inexacte sub aspectul executantului real al lucrărilor; în realitate, lucrările au fost executate de subcontractant, iar pe baza acestora fiind obținute, pe nedrept, fonduri europene;

- Documente inexacte, constând în contracte și situațiile intermediare de lucrări din care rezulta că în realitate, lucrările au fost executate de o altă societate comercială, pe baza acestora fiind obținute, pe nedrept, fonduri europene; Reprezentantul legal, cetățean străin a semnat contractul comercial cu scopul de a disimula subcontractarea lucrărilor prin care s-au creat condițiile ca subcontractorul să primească direct de la beneficiar sumele de bani reprezentând contravaloarea lucrărilor executate, prin invocarea calității de reprezentant fiscal al subcontractorului, în condițiile în care această calitate nu a fost înregistrată la organele fiscale competente;

- Reprezentantul firmei mamă, cetățean străin, dintr-o țară non-UE a semnat actul adițional la contractul de lucrări, cunoscând faptul că societatea din România nu a fost

înregistrată la ANAF ca reprezentant fiscal, conform normelor impuse de Codul Fiscal al României, iar prin acest document inexact a fost indus în eroare beneficiarul cu privire la respectarea legislației și cu privire la beneficiarul real al plăților, fapt ce a condus la obținerea, pe nedrept a fondurilor europene.

4. CONCLUZII

Fondurile europene pot aduce în prezent, o importantă contribuție în strategia de creștere economică a României. În acest contextul economic actual, unul incert, proiectele finanțate din bugetul Uniunii Europene pot reprezenta un important factor important de creștere economică. Astfel, apare necesitatea îmbunătățirii ratei de absorbție a fondurilor europene.

Printre factorii care pot influența detectarea neregulilor și a fraudelor se pot enumera: relațiile instituționale între Autoritățile de management și DLAF, care variază mult de la un minister la altul; lipsa unui sistem interinstituțional pentru transmiterea digitală a informațiilor și încheierea protocoalelor de colaborare între diferitele instituții implicate în analiza cazurilor; procedurile de raportare incomplete, întrucât s-a constatat că investigațiile sau deciziile în curs de inițiere a procedurilor penale nu sunt raportate sistematic; lipsa unor baze de date naționale integrate și a unor baze de date cu alte surse de informații sau prin introducerea de noi categorii de date; lipsa schimbului de informații interinstituțional; lipsa dialogului cu Autoritatea de Audit Română, precum și cu Curtea de Conturi Europeană; lipsa campaniilor de conștientizare cu beneficiarii cu privire la ceea ce constituie fraudă și consecințele acesteia; funcționarea defectuoasă a instituției avertizorului de integritate. (Mihaela Bene și Florin Gheorghe Bene, 2017)

De asemenea, cu privire la factorii care influențează rata de absorbție a fondurilor structurale și de investiții la nivelul României factorii determinanți i-ar avea și birocrăția. Birocrăția reprezintă motivul principal pentru reticența apelării la fonduri europene. Următorii factori cu influență negativă majoră asupra ratei scăzute de absorbție, considerați că influențează negativ rata de absorbție sunt capacitatea managerială a beneficiarilor proiectelor și corupția. În categoria - alți factori cu o influență mai redusă, se numără lipsa personalului calificat în evaluarea și monitorizarea proiectelor, interesul redus al autorităților publice contractante sau al autorităților guvernamentale în atragerea fondurilor nerambursabile, timpul de evaluare îndelungat etc.

O observație interesantă se poate reține și cu privire la dinamica tipologiei făptuitorilor, apogeul fiind atins de societățile comerciale românești și de angajații acestora. Din datele culese un procent important îl dețin și societățile străine cu angajați străini, care direct sau prin intermediul angajaților de origine română prezintă documente inexacte, incomplete sau false - pe baza cărora obțin fonduri UE.

Consumarea infracțiunii se produce atunci când se produce diminuarea ilegală a veniturilor sau cheltuielilor din bugetul UE sau a bugetelor administrate de acestea în numele lor. Este relevant de concluzionat că tipologia fraudelor reglementate de legea specială sunt infracțiuni contra patrimoniului, iar obiectul material îl constituie sumele de bani obținute pe nedrept. (Grădinaru, 2016a)

Activitatea de control este cea care poate și trebuie să contribuie la implementarea și monitorizarea unui mecanism eficient, capabil să întărească colaborarea între instituțiile responsabile cu prevenția, detectarea și combaterea diverselor situații care pot genera nereguli sau fraude. Determinarea cu acuratețe a factorilor care determină tipologia privind fraudele și neregulile pe fonduri europene poate contribui la eficientizarea mecanismului de absorbție și al utilizării optimizate a fondurilor europene, ceea ce poate conduce la creșterea economică din România. În concluzie, etiologia factorilor care influențează tipologiile de nereguli și

fraude este un proces complex. Așadar, elemente de natură juridică, administrativă, aspecte politice și de comportament social, cât și cauze de natură economică, toate acestea aduc atingere intereselor financiare ale Uniunii Europene³.

BIBLIOGRAPHY

- Ahmad, Bashir, Maria Ciupac-Ulici, și Daniela-Georgeta Beju. 2021. „Economic and Non-Economic Variables Affecting Fraud in European Countries”, <https://doi.org/10.3390/risks9060119>.
- „antifrauda.gov.ro – Departamentul pentru Lupta Antifrauda – DLAF”, data accesării 18.08.2023, <https://antifrauda.gov.ro>
- Annual Reports on the Protection of the EU’s Financial Interests («PIF» Report). f.a. Data accesării 7 iunie 2023, https://anti-fraud.ec.europa.eu/about-us/reports/annual-reports-protection-eus-financial-interests-pif-report_en
- Bachtler, John, și Martin Ferry. 2015. „Conditionalities and the Performance of European Structural Funds: A Principal–Agent Analysis of Control Mechanisms in European Union Cohesion Policy”. *Regional Studies* 49 (8): 1258–73. <https://doi.org/10.1080/00343404.2013.821572>.
- Beldiman, Dumitru, și Oana Maria Stepan. 2017. „The Cohesion Policy of the European Union: Alternative Funding Mechanisms of the Romanian Economy” *Sociology and Social Work Review*
- Bene Mihaela și Bene Florin Gheorghe, 2017. *Impactul corupției și al fraudei din achizițiile publice asupra absorbției fondurilor europene*. Editura C.H. Beck.
- Cardente, Alessandro, Perrine Lantoine, Fulvio Pellegrini, Giovanni Nicola Pes, Pasqualina Porretta, Paolo Rita, și Fabrizio Santoboni. 2016. „Microfinance and Capacity Building in the EU Policy”, *Palgrave Studies in Impact Finance*, London: Palgrave Macmillan UK
https://doi.org/10.1057/9781137536020_4
- Ciuncan Dorin - Legea nr. 78 din 8 mai 2000 cu privire la prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție, Ed. Universul Juridic, 2017
- Commission européenne/Europese Commissie, 1049 Bruxelles/Brussel, 2017 Handbook on «Reporting of irregularities in shared management» 2017
- Directiva (UE) 2017/1371 a Parlamentului European și a Consiliului din 05 iulie 2017 privind combaterea fraudelor îndreptate împotriva intereselor financiare ale Uniunii prin mijloace de drept penal, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 198/29, 28.07.2017
- Earl Babbie. 2010. „Practica cercetării sociale”. Editura Polirom. 2010.
- European Commission. (2019b). Commission Staff Working Document. Early Detection and Exclusion System (EDES)—Panel referred to in Article 108 of the Financial Regulation. Accompanying the document Report From The Commission To The European Parliament And The Council 30th Annual Report on the Protection of the European Union’s financial interests—Fight against fraud—2018, SWD(2019b) 362 final, Brussels
https://ec.europa.eu/antifraud/sites/default/files/pif_2018_early_detection_and_exclusion_system_edes_en.pdf

³ Acest articol este elaborat în baza Rapoartelor de Cercetare, susținute public în data de 20 iunie 2023, respectiv data de 20 septembrie 2023, în cadrul Programului Doctoral al Școlii Doctorale din cadrul S.N.S.P.A., <http://doctorat.snsa.ro/parcurs-doctorat/>

- Fazekas, Jana Chvalkovska, Jiri Skuhrovec, István János Tóth, and Lawrence Peter King⁵ - Are EU funds a corruption risk? The impact of EU funds on grand corruption in Central and Eastern Europe, 2014
- Grădinaru, Daniel. 2016a. *Investigarea infracțiunilor contra intereselor financiare ale UE*. București: C. H. Beck.
 - Michael Johnston. 2007. „Coruptia si formele sale. Bogatie, putere si democratie”. 2007.
- Nato, Alessandro, și Valerio Bontempi. 2022. „The Protection of the EU’s Financial Interests and Pandemic Emergency Tools: an Analysis of the Control Mechanism between the EU and the Member States”. *Review of European Administrative Law* 15 (3): 7–28 <https://doi.org/10.7590/187479822X16669633687975>
- Ștefănescu, Violeta, și Cezarina Fălan 2012a. *Fondurile europene: litigii generate de accesarea și utilizarea defectuoasă a acestora în România*. București: Editura C.H. Beck.
 - Taylor, Frederick Winslow. 2004. *Scientific Management*. Routledge.
„Typologies of EU Fraud”. f.a., <https://eucrim.eu/articles/typologies-of-eu-fraud/>

THE INFLUENCE OF THE IDEAS OF THE AGE OF ENLIGHTENMENT ACCORDING TO THE EUROPEAN MODELS IN THE ROMANIAN COUNTRIES DURING THE PERIOD OF THE PHANARIOT REGIME

Marinel Pădure
PhD Student, „Ovidius” University of Constanța

Abstract: The period of the Phanariot regime in the history of the Romanian countries represented an era marked by significant changes and external political pressures, becoming a crucial moment in the development of the Romanian national identity. During this period, the ideological influences of the Age of Enlightenment from Western Europe penetrated the Romanian Principalities, generating a series of transformations in local social and political thinking and structures.

This paper aims to analyze the impact of the ideas of the Age of Enlightenment on Romanian societies under Phanariot domination, focusing on how these ideas were assimilated, adapted and applied in the specific context of the Romanian Principalities. We will investigate the influence of Enlightenment philosophy, rationalist principles and emancipatory concepts in the development of political and social thought during this period.

Keywords: Phanariot regime, Enlightenment ideas, Ideological influences, Political thought, National identity

1. OBĂRȘIA EPOCII FANARIOTE ÎN ȚĂRILE ROMÂNE

Fanarioții sau grecii fanarioți erau membri ai nobilimii grecești care locuiau în districtul Fanar. A fost sediul grecilor din Constantinopol (Istanbul) și sediul Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului.¹

Fanarioții controlau administrația Patriarhiei și erau responsabili de alegerea prelaților de rang înalt, inclusiv Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului, care avea statutul de „primul între egali” în lumea episcopilor ortodocși a intervenit adesea. Unele dintre aceste familii au câștigat o mare influență politică în secolul al XVII-lea, au strâns bogății considerabile și au ocupat poziții administrative foarte importante în Imperiul Otoman.

Din 1661 (începând cu Panagiotis Nikousios) până în 1821, fanarioții au servit ca dragoman (interpret) al Porții Sublime Otomane și al ambasadelor străine. Fanarioții, împreună cu oficialii bisericii și oficialii locali locali, au reprezentat clasa conducătoare greacă sub stăpânirea otomană până la izbucnirea Războiului de Independență al Greciei. În acest ultim război, fanarioții au avut un rol principal, influențând hotărârile Adunării Naționale, organul reprezentativ al revoluționarilor, care s-a întrunit în șase ședințe între 1821 și 1829.

Din 1711(sau 1716) până în 1821, unii dintre fanarioți au fost numiți guvernatori (provincii) ai Țării Românești, Moldovei în principal ca promovare pentru funcționarii dragomani. Această perioadă este cunoscută în istoria României drept Epoca Fanariotă.

¹ *Phanariote*, Encyclopedia Britannica, vol. 21, Cambridge University Press, 2006, p. 346

2. INFLUENȚA CREȘTERII PUTERII POLITICE ȘI NUMIREA DE DOMNI FANARIOȚI

Această perioadă nu trebuie înțeleasă ca începutul prezenței elementelor etnice grecești pe meleagurile românești, întrucât grecii erau stabiliți aici de mult timp. După sfârșitul epocii fanariote, diverse familii fanariote, inclusiv membri născuți pe pământ românesc în Moldova și Muntenia, au început să se considere de origine română și mai există și astăzi în societatea românească. Printre cele mai importante familii de acest fel se numără familia Rosetti, ai cărei reprezentanți sunt CA Rosetti (promotori ai radicalismului și naționalismului post-paștopist) și familia Ghika (ai cărei reprezentanți sunt și de origine, Grigore al IV-lea și Alexandru al II-lea),.

Sunt considerați primii domni „pământeni” după Revoluția din 1821. Atenția fanarioților s-a concentrat pe ocuparea celor mai bune posturi pe care le putea oferi Imperiul asupra Moldovei, care era încă o țară bogată și, mai important, se bucura de autonomie (în ciuda faptului că o făcuse și asupra stăpânirii tronului Munteniei, să plătească tribut ca vasal al Imperiului Otoman). Mulți greci au găsit în Principatul României condiții favorabile pentru afacerile lor, mult mai favorabile decât cele cu care se confruntă afacerile sau negustorii turci din Imperiul Otoman, precum și creșterea puterii politice. Au găsit terenul pentru a face nu numai o declarație pentru independența Țărilor Române, dar și să stăpânească prin numirea de domni „pământeni”.

Mulți dintre fanarioți au intrat în rândurile boierilor de munte și moldoveni prin alianțe de căsătorie. Deși mai puțin obișnuit, unii lorzi princieri locali au apărut și în perioada fanariotă. Această situație a dus la o elenizare îndoielnică a unora dintre nobilimea românească, familia Callimaci (numele original Karmasul) și familia Racovisul. Această acțiune a fost efectuată pentru a crește șansele de a pătrunde în nucleul Whanarau, de a prelua tronul și, ulterior, de a păstra poziția. Deși toate sursele sunt de acord că 1711 este data oficială când erodarea treptată a instituțiilor tradiționale a atins stadiul final, caracteristicile tipice perioadei fanariote au fost evidente cu mult înainte. Sultanii otomani au promovat selecția maștrilor timp de câteva secole începând cu secolul al XV-lea, iar de la începutul secolului al XVI-lea nobilimea greacă și levantină a concurat cu marea nobilime locală românească. Conducători precum Dumitrashuk Kantacujino al Moldovei și Gheorghe Duca al Munteniei, ambii aleși în 1673, s-au mutat la Constantinopol cu întreaga lor familie drept colateral, nu doar câțiva membri special aleși.

În același timp, monarhiile tradiționale alese din principate se caracterizează prin perioade lungi de instabilitate politică și sunt de fapt conduse de un număr restrâns de familii ambițioase autohtone sau străine, care de cele mai multe ori duc bătălii sângeroase pentru ocupație. Un conflict caracteristic este cel dintre familiile Crayovesti și Cantacuzzini în perioada până în 1711.²

3. SECOLUL LUMINILOR ȘI DINAMICA CONTINENTALĂ ÎN ȚĂRILE ROMÂNE.

Evenimentele militare și politice petrecute în Europa la sfârșitul secolului al XVII-lea antrenează fenomenul redimensionării continentului. Transformarea Imperiului habsburgic într-un stat dunărean, afirmarea Imperiului rus și rivalitatea austro-polonă, în spațiul țărilor române, pe fondul declinului otoman, conferea trecerii de la Europa clasică, la Europa luminilor ce duce la evidențierea unor semnificații particulare. Redimensionarea continentului a semnat prin integrarea spațiului central-european în Monarhia habsburgică trecerea de la mica la marea Europă (Pierre Chaunu).

² Neagu Djuvara, *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, 1999, editura HUMANITAS, p.24-78

Noilor ritmuri politice și culturale direcționate vest-est, le-au corespuns evidente tendințe integratoare din zonele Europei central-orientale. Frontiera viitoarei Europe a luminilor a întâlnit în expansiunea sa realități politice consacrate de pacea de la Karlowitz (1699), o Transilvanie încorporată Imperiului și un nou regim politic, cel fanariot, în Moldova și Țara Românească. Aceste metamorfoze politico-teritoriale au influențat în măsură decisivă evoluția țărilor române, care vor înregistra dinamica continentală de-a lungul unui secol.

Aflat într-un proces de restructurare prin politica reformistă, Imperiul a înrăurit civilizația principatului Transilvaniei, Olteniei și Bucovinei. La rândul său, regimul fanariot instalat în 1711 în Moldova și în 1716 în Țara Românească, nu în afara experimentului reformist austriac, s-a orientat, având acordul Porții, spre politica de reforme.

Astfel, țările române s-au integrat reformismului european potrivit propriului specific intern și practicii habsburgice și fanariote. Noile regimuri înfățișează efectele absolutismului lămurit care a inițiat un proces de renovare și raționalizare a instituțiilor statului, reforme sociale care au culminat cu desființarea dependenței personale, ceea ce a însemnat un pas spre elaborarea Epocii Moderne. Integrarea Principatului Transilvaniei în Imperiu a fost însoțită de acțiunea Contrareformei și a Curții vieneze care modifică, prin restaurarea catolicismului și unirea ecleziastică a rutenilor și a românilor, peisajul confesional și cultural.

Unirea în spiritul Reformei catolice a contribuit la instituționalizarea confesiunii greco-catolice și la formarea unei elite datorită inițiativelor episcopului Inochentie Micu, continuate de episcopii Petru Pavel Aaron și Grigorie Maior. Unirea a creat un cadru în contact cu ideile absolutismului terezian și iosefin favorabil receptării Aufklärungului ce va contura începând cu deceniul opt un iluminism erudit, iar din ultimul deceniu o mișcare culturală orientată spre emanciparea politică a națiunii. În această ambianță deschisă dialogului cu Occidentul, în Transilvania, ideile Aufklärung-ului se impun în mediul cultural maghiar și săsesc potrivit coloraturii confesionale și propriilor priorități. Asimilarea raționalismului wolffian în principat contribuie substanțial la cristalizarea unui peisaj multicultural, în care iluminismul ca numitor comun colaborează la definirea spiritului identitar, ce se manifestă potrivit specificului etnic, confesional și cultural în orientări politice distincte.

Caracteristică secolului luminilor în Transilvania a fost afirmarea românilor prin răscoala lui Horea și printr-un program ce reprezintă o mișcare națională elită. Secolul al XVIII-lea în Țara Românească și în Moldova, în prelungirea umanismului românesc și preiluminismului, dezvoltă în instituțiile de cultură o viață intelectuală laică propulsată de reformismul fanariot. Adiacent, mișcarea religioasă paisiană promovează, asemenea intelectualilor ardeleni, valorile patristice subsumate reformării vieții religioase.

Elita boierească orientată în conjunctura creată de confruntările dintre marile puteri competitoră argumentează dreptul la recăștigarea independenței. Deopotrivă însă ideologia politică este penetrată de ideile revoluției democratice, care conferă iluminismului de inspirație franceză accente proprii unui profil european. Secolul luminilor în țările române a deschis o nouă epocă sub raport politic care evidențiază în cadrul chestiunii orientale o problemă românească, iar cultural - o integrare în sistemul de vase comunicante al culturii europene. Secolul luminilor este și unul al afirmării conștiinței naționale la nivel elită vehiculată treptat de cultura iluministă în societate.

4. ROLUL PRACTICĂRII ABSOLUTISMULUI ÎN TRANSFORMAREA DOMNITORILOR FANARIOȚI

Opera de organizare a regimului habsburgic s-a exercitat paralel cu acțiunile militare și politice încă înainte de pacea de la Karlowitz. În 4 decembrie 1691 a fost acordată

Transilvaniei Diploma leopoldină, care a reglementat pentru o sută cincizeci de ani viața constituțională a țării. Rezultat al examinării realităților principatului, diploma exprimă intenția unei integrări depline în monarhie, cu observarea situației internaționale care obliga la păstrarea unei aparențe de autonomie. Menținând separarea de Ungaria, diploma a constituit baza juridică a administrației austriece care subordonează instituțiile transilvănene cu evidente tendințe absolutiste centralizatoare.

Diploma garantează, într-un moment de incertitudine, ideea continuității principatului în persoana lui Apafi al II-lea, recunoscând „națiunile” politice și religiile recepte, privilegiile Stărilor, constituția, legile principatului, Approbatae et Compilatae, Tripartitul lui Werböczi, cu excepția dreptului la rezistență. În esență se garanta supremația celor trei „națiuni” politice, a Stărilor privilegiate care aveau dreptul, dimpreună cu religiile recepte, să afirme sprijinul pentru cei care vor ocupa funcțiile în stat. Monarhul numește un comandant general german, ca reprezentant al său care trata cu autoritățile interne. Astfel, puterea militară a principatului era subordonată direct Consiliului aulic de război (Hofkriegsrat).³

Diplomei leopoldine i s-au asociat rezoluția lui Alvinczi (1693) și o diplomă referitoare la religie (1693) care deopotrivă au sporit drepturile împăratului, devenit de fapt suveranul incontestabil. Guberniul, instituția administrativă, organizată în 1693, a creat o reprezentanță la Viena care se constituia în Cancelaria aulică a Transilvaniei (1694). Aceasta va fi instituția supremă, condusă de un cancelar aulic și șase consilieri, îndeplinind atribuțiile unui adevărat guvern. Alături de Guberniu funcționează Tezaurariatul, adaptat și el noilor cerințe centralizatoare, ajungând o instituție subordonată Camerei chezero-crăiești și în afara influenței stărilor. Tezaurariatul aplică, prin funcționarii săi, politica economică a Imperiului în spiritul științei camerale prin dicasteriile sale, ce își exercitau autoritatea în probleme economice. Sub raport juridic funcționa Tabula Regia în Magno Transylvaniae Principatu judiciaria cu sediul la Târgu-Mureș. Justiția se exercita în două instanțe. În primă instanță funcționa Tabula continua a comitatelor, districtelor și scaunelor secuiești, a doua instanță era Forum Revizorium, care examina cauzele primului for. Instituția militară cuprindea patru regimente de cavalerie și două de infanterie ce staționau permanent în principat, fiind întreținute de țară. Sub aspectul instituțiilor religioase funcționau confesiunile recepte de la sfârșitul secolului precedent, la care s-au asociat episcopatele greco-catolice de la Blaj și Oradea și un episcopat ortodox, din 1762, prin restaurarea ortodoxiei ca instituție.⁴

În secolul al XVIII-lea ființa și confesiunea iudaică cu instituții proprii. Politica imperială în principatul Transilvaniei a adaptat vechile instituții obiectivelor sale centralizatoare, a organizat altele noi care, prin absolutismul practicat, au fost transformate în instrumente ale stăpânirii. Tendința integratoare a năzuit la estomparea autonomiilor locale și la crearea unor instituții care să contribuie la omogenizarea imperiului. Aceeași funcție a rezervat-o Bisericii Catolice, care era subordonată aceluiași scopuri de realizare a unui echilibru favorabil confesional după un secol de supremație calvină. Astfel, se deschide un nou capitol în istoria Transilvaniei, cu consecințe asupra structurilor eclesiastice și politice, care vor determina o modificare a echilibrului favorabil Reformei și Stării nobiliare, preponderent calvină.

5. INFLUENȚA IEDEILOR PROGRESISTE ÎN CONFIGURAȚIA CONFESIONALĂ A TRANSILVANIEI

³ Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, editura CORINT, p.47-99

⁴ Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, editura CORINT

Unirea bisericii rutene și românești a fost o acțiune a Contrareformei, constituind o pagină de istorie europeană care se integrează atât intereselor de durată ale catolicismului, cât și politiciii Habsburgilor. Catolicismul continuă ideea unirii bisericilor prefigurată de Conciliul de la Florența, pe care o prelungește prin unirea parțială de la Brest și prin aceea de la mijlocul secolului al XVII-lea (1646) în zona ruteană din Ungaria Superioară.⁵

Curtea imperială, pe măsură ce Reconquista progresa, încerca prin Contrareformă să modifice configurația confesională a Transilvaniei prin extinderea catolicismului. Unirea Bisericii Ortodoxe românești era prevăzută în memoriul cunoscut sub numele de *Einrichtungswerk*, redactat în 1686 de o comisie sub președinția lui Kollonich în care întărirea bisericii române trebuia înfăptuită prin unirea „schismaticilor”. Memoriul episcopului de Győr venea în întâmpinarea politicii imperiale care vedea în catolicism un principal suport al statului ce avea o componentă religioasă eterogenă. Numirea unui vicar apostolic în persoana lui Iosif de Camellis la Munkacevo (1689) a însemnat crearea unui avanpost al catolicismului în forma lui greco-catolică în Europa Centrală dinspre care Unirea urma să se difuzeze în principatul Transilvaniei. Părțile nord-vestice și în special Maramureșul devin un spațiu de confruntare între catolicism și ortodoxie, în condițiile în care principii calvini ai Transilvaniei susțin numirea unui episcop ortodox în 1690, tocmai când Iosif de Camellis a fost introdus la Munkacevo.⁶

Acțiunea de convertire a românilor din principat avea deci un precedent în trecerea la Unire a clerului rutean din Ungaria Superioară (1646) și a unui număr de preoți români din zona Satu Mare (începând cu anul 1689). Înăptuirea unirii în aria nordică a avut un suport hotărâtor în diploma din august 1692 care promitea avantaje de natură socială pentru cei ce se uneau. Încercând să realizeze unirea religioasă a românilor monarhia de fapt aplică parțial, în condițiile principatului, planurile mai vaste ale Contrareformei în sud-est.⁷

Modalitățile de realizare sugerate de Propaganda Fide țineau seama de poziția constituțională și socială a ortodoxiei transilvănene, astfel că încercările se fac de pe platforma Conciliului de la Florența și după modelul unirii de la Brest, fără alterarea ritului oriental. Potrivit instrucțiunilor Propagandei Fide, Imperiul acționează un întreg arsenal de modalități, din care nu au lipsit promisiunile de ordin social și nici cele naționale. Tentativa de unire a românilor din principat aduce în prim plan ordinul iezuit, care va acționa aparent independent. În realitate, expansiunea catolicismului în Ungaria Superioară învederează implicarea Imperiului prin Diploma din 1692, cu influență desigur în Transilvania, nu însă directă, atâta vreme cât provincia nu avea un statut internațional clarificat.⁸

Acțiunea unionistă în Transilvania întâlnește o societate în care reticențele față de noua confesiune se împletesc cu acceptarea ei, cu veleitățile de integrare a elitei românești eclesiastice în sistemul politic. Protopopii cu deosebire erau tentați de avantajele ce li se ofereau prin Diploma din 1692, în condițiile în care Diploma leopoldină (1691) ignora Biserica Ortodoxă și dezideratele ei, perpetuând sistemul constituțional întemeiat pe cele trei „națiuni” și patru religii recepte. Clerul român era nemulțumit de presiunea calvină care a avut ca efect încercări de alterare a doctrinei și ritului, fără să aducă schimbări în statutul clerului român.

⁵ Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor I*, București 1946, Fundația Regală pentru Literatură și Artă

⁶ Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, editura CORINT

⁷ Sachelarie Ovidiu, Stoicescu Nicolae (cord.), *Instituțiile feudale din Țările Române*, editura Academiei Republicii Române, București, 1988

⁸ Schaser Angelika, *Reforme Iosefine în Transilvania și urmările lor în viața socială*, Editura Hora, Sibiu 2000

6. IMPACTUL DIFERIT AL ILUMINISMULUI ȘI REGIMULUI FANARIOT ASUPRA DEZVOLTĂRII SOCIALE ȘI POLITICE ÎN ȚĂRILE ROMANE

Regimul fanarioților și iluminismul reprezintă două aspecte importante ale istoriei europene care au impacturi diferite asupra dezvoltării sociale și politice. Regimul fanariot a fost o perioadă din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea în care feudalii greci au condus principatele române sub suzeranitate otomană și au adus multe schimbări în societatea românească.

Sub guvernul Fanariot, administrația a fost centralizată, feudalii au fost adesea stabiliți de puterile otomane și a existat o lipsă de stabilitate politică. Acest regim avea tendințe nepotiste și corupte, iar taxele au devenit o opresiune a oamenilor.⁹

Între timp, mișcarea iluminismului a crescut în Europa în secolul al XVIII-lea, promovând idei de iluminism, raționalism și emancipare. Acest lucru a influențat intelectualii români ai vremii, precum Dimitrie Cantemir, care a scris despre filozofie și istorie.¹⁰

Principala diferență constă în orientarea modernizatoare și emancipatoare răspândită de mișcarea iluminismului, în timp ce regimul fanariot a favorizat controlul extern și corupția. Aceste aspecte au influențat foarte mult dezvoltarea societății românești și au deschis calea unor schimbări ulterioare precum Revoluția de la 1848 și Unirea Principatelor.

Dar înbinând acestea, vedem o altă perspectivă de emancipare și dezvoltare a Țărilor Rămâne în timpul epocii fanariote și anume, conexiunea spre spiritualitatea Europei și Asiei, alcătuind o punte de legătură între Occident și Orient, rotația domnilor fanarioți impuși de Poarta Otomană pe tronurile de la București și Iași, consfințea unitatea de limbă și cultură a Moldovei și Munteniei.

De altfel principele fanariot, Constantin Mavrocordat a publicat prima dată în 1742 în "Mercure de France" o "Constituție moldo-vlahă", care a fost primul așezământ constituțional unitar între cele două principate, înainte cu o sută de ani de Unirea cea mică de la 1859. Odată, cu venirea primului domnitor fanariot Nicolae Mavrocordat, la 1716, pe tronul Țării Românești a început un proces de eliminare a slavonei din limba de cult și din administrarea, precum și impunerea limbilor române și grecești. S-au înființat școli în limba română și greacă, precum și cea mai mare bibliotecă iluministă la Mănăstirea Văcărești, ctitoria lui Nicolae Mavrocordat.

Limba română e repusă în drepturi, iar eliminarea slavonei a însemnat și îndepărtarea elitelor bisericești și politice de popoarele slave, care erau încurajate spre autonomie de noua putere în ascensiune, Rusia care dorea să preia controlul în dauna Porții Otomane. Fanarioții au încurajat frăția culturală și politică româno-grecească, lucru ce a culminat cu revoluția lui Tudor de la 1821, care a pornit odată cu mișcarea de eliberare greacă a Eteriei.

Fanarioții de la început au încercat să se contopească în elita autohtonă. Fanarioții au refăcut și legătura cu marea cultură iluministă occidentală. Prin conducerea Mavrocordaților, Țările Române au implementat reforme culturale, economice și politice de tip iluminist, cu zeci de ani înaintea Imperiului Habsburgic, Prusiei și Franței.

Desființarea iobăgiei din Țările Române la 1746/1749 s-a făcut cu o sută de ani înaintea Imperiului Habsburgic și Prusiei și a Rusiei. Nicolae Mavrocordat, care a domnit între 1716 – 1730 în diferite perioade pe tronurile de la Iași și București se considera un despot luminat și constituțional, înainte ca Frederic cel Mare să spună asta despre el ca rege al Prusiei sau Iosif al II-lea să se prezinte ca reformator iluminist. Mavrocordații erau conectați

⁹ Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, Editura All, 2017.

¹⁰ Lucian Boia, *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950*, Humanitas, 2012.

la marile curente iluministe europene și corespundau cu elita culturală din Republica Literelor europene.

CONCLUZIE

În concluzie, diferența dintre regimul fanariot și mișcarea iluminismului este importantă pentru înțelegerea dezvoltării istorice a României în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Secolul este esențial. Regimul fanariot s-a caracterizat prin centralizare, clientism și control extern, ceea ce a dus la instabilitate și corupție.

Pe de altă parte, iluminismul a promovat idei de raționalism și emancipare, a influențat gândirea intelectualilor români și a pregătit baza unor schimbări profunde. Aceste două aspecte istorice reflectă lupta pentru modernizare și eliberare în contextul complex al stăpânirii otomane. În cele din urmă, au contribuit la formarea identității naționale și la evenimentele ulterioare din istoria României, precum unirea principatelor și independența.

Sincronismul cultural european nu este doar apanajul pașoptiștilor, așa cum vedea lucrurile în studiul istoriei din acea epocă, ci, iată, al primilor fanarioți de la începutul secolului XVIII. În această perioadă, Țările Române s-au integrat cultural și prin reforme Europei civilizate. Prin acești domni fanarioți, Țările Române au fost în avangarda reformelor europene înaintea multor țări occidentale.

BIBLIOGRAPHY

1. *Phanariote*, Encyclopedia Britannica, vol. 21, Cambridge University Press, 2006
2. Neagu Djuvara, *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, 1999, editura HUMANITAS
3. Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, editura CORINT
4. Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor I*, București 1946, Fundația Regală pentru Literatură și Artă
5. Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, Editura All, 2017.
6. Lucian Boia, *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950*, Humanitas, 2012.
7. Sachelarie Ovidiu, Stoicescu Nicolae (cord.), *Instituțiile feudale din Țările Române*, editura Academiei Republicii Române, București, 1988
8. Schaser Angelika, *Reformele Iosefine în Transilvania și urmările lor în viața socială*, Editura Hora, Sibiu 2000

NARRATION AS AN ARGUMENTATIVE STRATEGY IN THE CURRENT ADVERTISING DISCOURSE IN ROMANIAN AND ENGLISH

Crina-Ancuța Macovei
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of
Iași

Abstract: The present article aims to make an incursion into the field of advertising discourse, with the objective of studying the argumentative structures found in this type of discourse. Special attention will be paid to the advertising narrative, which is found in very varied forms and is mainly used to relate a person's experience with a certain product or service or to indicate step-by-step how to assemble or use an object. As an argumentative strategy, narrative adds verisimilitude to examples and makes them easier to remember and relate to. The narrative of the argumentative speech involves the narration of a series of events, in a given time, caused by a problematic situation. At least one character takes part in these events, who is often also the narrator and who will eventually find the solution to the problems they are facing (exactly the product or service promoted in the advertising campaign) and will issue a conclusion of type "If you use X product or service, then you will get rid of Y problem".

Keywords: argumentation, narrative, strategy, advertising discourse, adhesion

I. Structurile de tip argumentativ în discursul publicitar

Noua retorică pe care o propun Perelman și Olbrechts-Tyteca se concentrează asupra efectului persuasiv al argumentării, privind-o ca pe un proces care urmărește adeziunea receptorului la teza emițătorului, „căci, orice argumentare vizează adeziunea spiritelor și, prin însuși acest fapt, presupune existența unui contact intelectual” (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 2012, p. 26). Cu alte cuvinte, în accepțiunea celor doi autori, argumentarea se produce în cadrul unei comunități raționale de indivizi care au un cod comun (limbajul) și care sunt dispuși să ajungă la acceptarea unei teze prin cooperare.

În opinia Danielei Roventă-Frumușani, „discursul argumentativ este un discurs finalist, structurat în propoziții sau teze ce constituie un raționament și traduc direct sau indirect poziția locutorului (asertiuni, judecăți, critici), pentru a obține modificarea universului epistemic al interlocutorului; de aceea se vorbește de strategie argumentativă, eficiența unei argumentări, forța argumentelor” (Roventă-Frumușani, 2000, p. 112). Ca ansamblu de tehnici discursive ce provoacă sau chiar sporesc „adeziunea auditoriului la tezele prezentate” (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 2012, p. 13), argumentarea este de fapt „o strategie vizând să inducă o anumită opinie asupra unei situații, persoane etc.” (Roventă-Frumușani, 2000, p. 112), „un discurs al performanței, desemnând un ansamblu de dispozitive și strategii discursive utilizate de un locutor în scopul de a-și convinge auditoriul” (Guia, 2014, p. 37). Întrebuințând cu măiestrie aceste strategii, „oratorul își poate asigura victoria chiar și în situațiile în care ideile transmise nu sunt reale, situații în care vrea să imprime idei greșite ascultătorilor, pentru atingerea anumitor scopuri, nemaiținându-se seama de regula sincerității” (Guia, 2014, p. 37).

Atunci când discutăm despre discursul publicitar, este greșit să ne așteptăm ca argumentarea să respecte întocmai principiile deducției logice. Astfel, „spre deosebire de discursul logico-argumentativ, bazat pe principiile deducției logice, publicitatea este, mai degrabă, spațiul în care se oferă argumente pentru a trage o concluzie care, de cele mai multe ori, nu are de a face cu realitatea” (Robu, 2009). Pentru o mai bună înțelegere a argumentării publicitare este necesară definirea noțiunii de *orientare argumentativă*, înțeleasă drept „direcția care i se dă enunțului cu scopul de a ajunge la o anumită clasă de concluzii” (Moeschler and Reboul, 1999, p. 294). Pentru ca enunțul să aibă o anumită direcție argumentativă „producătorii de publicitate fac apel la variate tipuri de structuri și tehnici menite să-i capteze atenția receptorului și, în cele din urmă, să-i câștige adeziunea” (Robu, 2009).

Eficacitatea unei argumentări poate fi apreciată după scopul pe care și-l propune oratorul. Intensitatea adeziunii la teza propusă nu se măsoară doar prin producerea unor rezultate de natură intelectuală, ci va fi amplificată în mod constant, până în momentul în care acțiunea pe care își propune să o declanșeze se produce. În cazul discursului publicitar, putem traduce această idee prin faptul că o reclamă este prezentată auditoriului în mod constant, sub diverse forme, până în momentul în care acesta stabilește o conexiune intelectuală care îl va determina să achiziționeze „produsul lăudat”. Altfel spus, oratorul depune eforturi ca, odată ce adeziunea e constituită și deciziile sunt luate, acestea să fie, în mod absolut necesar, puse și în practică. Așadar, decizia luată este situată „la jumătatea drumului dintre dispoziția pentru acțiune și acțiunea însăși, dintre speculația pură și acțiunea eficientă” (Perelman, Olbrechts-Tyteca, 2012, p. 67).

Lionel Bellenger discută despre faptul că discursul publicitar se apropie de cel sofistic, încălcând deseori principiile morale, elaborând „minciuni frumoase”, cu scopul de a vinde. La fel ca pentru sofist, și pentru agentul de publicitate nu există o esență a lucrurilor, ci acestea sunt frumos ambalate, oferind doar aparență și seducând publicul consumator prin apelul la lucrurile comune, aforisme, sloganuri etc. (Bellenger, 1992). Astfel, atunci când ne este supus atenției un mesaj publicitar, nu ne așteptăm ca acesta să reprezinte o descriere obiectivă a calităților și defectelor produsului promovat, ci suntem conștienți de faptul că acesta se situează pe un anumit coordonat de pe axa realitate – imaginație. Acest tip de discurs nu poate fi receptat din prisma adevărului sau a lipsei adevărului, ci mai degrabă prin cea a verosimilului, pentru că valoarea sa de adevăr nu poate fi verificată direct, din moment ce el reprezintă un conglomerat de trimeri simbolice care invocă dorințe, idealuri etc.. Argumentarea publicitară este, fără îndoială, o „argumentare idealizată, mizând pe spațiul [Real – Imaginar +] care înconjoară produsul și universal său semantic”. Specific genului epidictic în care se încadrează cu succes, argumentarea publicitară „afectează componenta textuală a anunțurilor, precum și componenta lor iconică [...]. Această strategie idealizantă generează un mare număr de figuri extrem de mult exploatate de publicitate, ca hiperbolele sau metaforele” (Adam & Bonhomme, 2005, p. 306).

II. Forța argumentativă a narațiunii publicitare

Punerea în context a unui obiect publicitar constă în construirea unui „univers diegetic”, care, deseori, este de natură narativă. Ca strategie argumentativă, narațiunea „conferă un plus de veridicitate exemplelor și le face mai ușor de amintit și de corelat” (Larson, 2003, p. 344). Narativitatea discursului argumentativ presupune, în accepțiunea lui Ion Corjan „realizarea tipiză și ordonată tempo-spațial a unor evenimente, reale sau fictive, al căror subiect sau autor este cel puțin un *actant-agent* care desfășoară o acțiune îndreptată către unul sau mai mulți actanți-pacienți”. Acțiunea narată „privită ca un proces de dezvoltare a unor acte succesive, în funcție de temă, intrigă și stil compozițional, antrenează unul sau mai

mulți *actanți* (actori) într-un *timp determinat*, suportând transformări alternative ce marchează trecerea de la o ipostază la alta” (Corjan, 2013, p. 14).

Narațiunea, în forma sa completă, este construită pe baza a trei componente fundamentale: *unitate, secvențialitate și succesiune*. Narațiunea publicitară se rezumă, însă, numai la relatarea momentană a unor fapte, la crearea unui tablou sau a unei scene cu obiecte, personaje și planuri multiple. Folosind „modalități descriptive de reliefare, cu deducții, anticipări și presupoziii cauzale”, iconotextul publicitar poate deveni „o organizare spațio-temporală unitară, impunând izotopii tematice și figurative capabile să definească mesajul publicitar” (Corjan, 2013, p. 15).

Povestirea publicitară se întâlnește în forme foarte variate: „toate genurile povestirii sunt puse la contribuție, de la relatarea câtorva acțiuni și/sau evenimente până la forme narative mai rare și foarte elaborate” (Adam & Bonhomme, 2005, p. 193). Narațiunea, în discursul publicitar, este folosită, în principiu, pentru a relata experiența unei persoane cu un anumit produs sau serviciu ori pentru a indica pe etape modalitățile de asamblare sau utilizare a unui obiect. În opinia lui Sorin Guia, „în multe situații observăm o încadrare în structura clasică a narațiunii: personaje, situație conflictuală, rezolvarea acesteia” (Guia, 2014, p. 80). În cadrul discursului publicitar, personajele sunt persoanele care relatează experiența cu produsul/serviciul din campania publicitară, situația conflictuală este reprezentată de experiența cu produse din aceeași gamă, dar de o calitate îndoielnică sau de problemele care necesită o rezolvare urgentă, care se poate realiza cu ajutorul unui anumit produs sau serviciu.

Jean-Michel Adam și Marc Bonhomme opinează că, pentru ca un text să fie considerat narațiune, este necesar ca acesta să înglobeze o serie de factori constitutivi și anume: o *succesiune minimă de evenimente, prezența a cel puțin unui actor, utilizarea predicatelor de tipul „a fi” sau „a avea”* pentru a construi o *unitate de acțiune*, existența *intrigii* și a unei *maxime morale* (Adam & Bonhomme, 2005, pp. 199-205). Primul constituint vizează criteriul temporalității și se referă la faptul că, atunci când povestim, realizăm o succesiune de evenimente, plasate într-un anumit timp. Plasarea pe o axă a temporalității nu este însă suficientă pentru a transforma un text într-o povestire. Condiția de existență a unei narațiuni este ca „această temporalitate de bază să implice o tensiune: determinarea retrogradată, care face ca o povestire să ajungă la sfârșit în <t+n>, organizată în funcție de această situație finală” (Adam & Bonhomme, 2005, p. 199).

Cel de al doilea constituint, *prezența a cel puțin unui actor* „individual sau colectiv, subiect de stare de fapt (pacient) și/sau subiect operator (agent de transformare)” (Adam & Bonhomme, 2005, p. 200), constituie un factor care conferă *unitate și vivacitate* acțiunii. Actul narativ este puternic influențat de prezența unui astfel de personaj, deoarece incipitul și sfârșitul acestuia au la bază tranziția de la „conținutul inversat” (*starea de fapt*, care este, în discursul publicitar, o stare problematică: boală, suferință, oboseală, suprasolicitare, experiențe cu alte produse care au avut un impact negativ asupra cumpărătorului, ineficiență, investiții financiare nerentabile etc.), la „conținutul expus” (subiectul *stării de fapt* ajunge, la finalul povestirii, să capete produsul-minune la care spera, produs care îi rezolvă cu ușurință problemele și, astfel, elimină complet starea de tensiune trăită la începutul povestirii, înlocuind-o cu o stare de satisfacție).

Al treilea constituint, *utilizarea predicatelor de tipul „a fi” sau „a avea”* pentru a construi o *unitate de acțiune*, presupune, de fapt, o „transformare a predicatelor”, în cadrul unui proces, care permite prezența componentei temporale, „abandonând ideea de simplă succesiune cronologică a evenimentelor”. Acest proces transformațional cuprinde trei momente principale: *începutul procesului* (se referă la situația inițială, care presupune o „acțiune iminentă sau, mai pe larg, tema narativă”), *în timpul procesului* („transformarea

efectuată sau suportată”) și *sfârșitul* acestuia („situația finală”, „împlinire recentă sau temă narativă efectivă”) (Adam & Bonhomme, 2005, pp. 202 -203).

Al patrulea constituent, *intriga* sau „complicația”, ține de logica temporală specifică povestirii, care introduce, în schema narativă, o situație problematică, ce necesită rezolvare urgentă. Prezența intrigii face posibilă distincția între o simplă prezentare de succesiuni-urmări și o „relație narativă de consecință”. Prin urmare, structura globală a narațiunii prototipice poate fi sintetizată astfel:

Situația inițială (Orientarea)	Complicația Declanșatorul 1 (intriga)	Acțiunile sau Evaluarea	Rezolvarea Declanșatorul 2 (deznodământul)	Situația finală
<1>	<2>	<3>	<4>	<5>
(m1)		(m2) + (m3) + (m4)		(m5)

Figura 1: Structura globală a narațiunii prototipice (Adam & Bonhomme, 2005, p. 204)

Ultima componentă a narațiunii „nu permite cu siguranță stabilirea numai de către ea a specificității povestirii, dar ne face să trecem de la structura ei la funcția argumentativă”. Această parte constitutivă cunoscută în tradiția retoricii sub denumirea de „maximă morală” reprezintă, de fapt o „evaluare finală”, „morală”, care este efectuată, în cazul discursului publicitar, de către emitentul mesajului, prezentat sub forma unei narațiuni: „Există destul de puțini oameni capabili să tragă singuri veritabilele concluzii din faptele pe care le citesc. Trebuie deci ca scriitorul să suplinească incapacitatea aceasta ca să confere operei lui utilitatea urmărită de el” (Bérardier de Bataud, 1776, pp. 321-322 *apud* Adam & Bonhomme, 2005, p. 204).

Trebuie să avem în vedere că, din cauza faptului că timpul de difuzare a unei reclame este un timp care implică costuri financiare mari, este de la sine înțeles că puține reclame vor beneficia de o narativitate completă. De cele mai multe ori, întâlnim în discursul publicitar doar anumite fragmente de povestire, scopul cadrului narativ fiind acela de a plasa obiectul „într-o situație care să-i pună în lumină valoarea”, căci, în cele din urmă, „povestirea este întotdeauna subordonată obiectivului info-persuasiv al discursului publicitar care își regăsește cele mai naturale puneri în text în secvențe argumentative și în descrieri orientate” (Adam & Bonhomme, 2005, p. 205).

Daniela Roventă-Frumușani identifică, la rândul său, o serie de constituenți ai narațiunii. Aceasta evidențiază că, „pentru a afirma că o suită de propoziții constituie o narațiune coerentă, trebuie să apară recurența personajului constant (actorul esențial, eroul, personajul principal) și raportarea logică între predicatul inițial și cel final”. Autoarea vorbește și despre o „dimensiune cronologică” a povestirii, care presupune înlănțuirea a cinci tipuri de macro-propoziții (secvențe narrative):

ORIENTARE	COMPLICARE	ACȚIUNE	REZOLVARE	MORALĂ
(Introducere)	(eveniment sau acțiune neașteptată)		(nou element modificador)	(stare finală)

P1	–	P2	–	P3	–	P4	–	P5	–
echilibru inițial		forță perturbatoare		stare dezechilibru sau acțiune transformatoare		de forță echilibrantă		echilibru final (non echilibru)	

Figura 2: *Secvențele narrative ale povestirii* (Rovența-Frumușani, 2000, pp. 146-147)

Conform colectivului de autori ai lucrării *Terminologie poetică și retorică*, pot fi identificate trei nivele ale narațiunii: al *funcțiilor*, al *personajului* și al *narației*. Astfel, „o funcție are înțeles numai în măsura în care ocupă un loc în acțiunea generală a unui actant, iar această acțiune, la rândul ei, își primește înțelesul ultim din faptul că este narată, încredințată unui discurs care posedă un cod propriu” (Barthes, 1970, p. 260 *apud* Panaitescu, 1994, p. 121). *Personajul*, văzut ca un „ansamblu teleologic bazat pe modele culturale”, provine dintr-o așa-numită „combinare relativ stabilă” a unor trăsături mai mult sau mai puțin congruente sau contradictorii (Panaitescu, 1994, p. 123), care creează, însă, o stare de dezechilibru ce poate fi stabilizată prin intermediul unei călătorii (fizică sau psihologică). Cel de al treilea nivel, *narația*, cuprinde „sfaturi referitoare la felul în care trebuie organizată expunerea faptelor” (Florescu, 1973, p. 82) și ne permite să realizăm o distincție clară între narațiune și descriere: „dacă într-o narațiune lumea există numai în perspectiva unor acțiuni ce sunt sau nu sunt îndeplinite, descrierea reprezintă un necesar moment de repaos, un echilibru, fie și precar, din care se ivesc noi probabilități” (Panaitescu, 1994, pp. 124 -125).

Sintetizând toate aceste opinii pe care ni le oferă tradiția scrierilor despre narațiune, putem constata că ele cuprind elemente comune, tratate în maniere ușor diferite. Ca strategie argumentativă cu ecou în discursul publicitar, narațiunea se poate identifica cel mai adesea cu următoarele elemente constitutive: *declanșatorul* (situația problematică), prezența unei *succesiuni de evenimente*, la care participă cel puțin un *personaj*, *soluția situației problematice* (obiectul mesajului publicitar) și *concluzia* (Dacă folosești produsul sau serviciul X, atunci vei scăpa de problema Y).

În cazul secvențelor narrative din discursul publicitar „este utilizată în mod frecvent vorbirea directă, modalitate de organizare a textului ce conferă impresia de autenticitate, înviorare a povestirii” (Guia, 2014, p. 82). Exemple de discurs publicitar în care narațiunea se apropie ca structură de forma ei clasică și în care structura narativă prezintă urme ale subiectivității sunt următoarele:

(1) **VOCE 1 (masculină):** < **J R** Întâmplarea a făcut ca să merg la↓ la țară la un prieten. Într-o debara↑ am văzut grâu↑ porumb. Zic MĂI↑ zic da' +cum stai cu grâu și porumb? N-ai și tu gândaci↑ n-ai și tu +șoareci ↑ că toți avem. MAI ales voi la țară aici. Cred că ↑ e full. [...] Noaptea mi se făcea foame↑ și mă duceam la bucătărie. Era masa plină de↑ de ↑ de↑ gândaci și de de de↑ + **ĂIA ROȘII** de bucătărie. FOARTE urâți. Îi spuneam și soției BĂI↑ ce facem noi↑ că ne mănâncă ăștia? [...] Aparatu': ↓ nu omoară dăunătorii+ deci n-o să-i găsiți morți prin↑+ casă: pin [sic!] prispă: ↑ pin [sic!] bucătărie. ÎI↑++ **GONEȘTE** pur și simplu din↑++ gospodăria omului. **J R>**;

(2) **VOCE 2 (feminină):** < **Î R** Fiind administratorul blocului ↓ toți vecinii veneau la mine și: + se plângeau de: + invazia gândacilor în bucătărie. Am luat ↓ diferite sprayuri ↑ otrăvuri: ↑ le-am folosit da:r ↑ + dispăreau ↑ + o zi două că la urmă reapăreau. **Î R>**

(3) **VOCE 3 (feminină):** < **Î R** Mi-a dat de furcă ↑ + un șoricel. Am folosit până și: + cel mai tradițional: grâușor. Granulele acelea roșii. Nici un rezultat. Vă

rog să mă credeți SINcer ↓ + chiar nici un rezultat. **ÎR**> (reclamă la apartul împotriva dăunătorilor *Pest Repeller*).

În exemplul (1) un presupus client al companiei povestește utilizând formule specifice narațiunii precum „întâmplarea a făcut ca”, „Zic MĂI↑ zic”, fizează locurile desfășurării evenimentelor „la țară la un prieten”, „într-o debara”, „la bucătărie”, prezintă evenimentele în ordine cronologică, evidențiază problema și, mai apoi soluția salvatoare „aparatu’”. Întâlnim, de asemenea, mărci ale subiectivității: verbe și pronume de persoana a II-a: „n-ai și tu”, „că toți avem”, „am văzut”, „voi”, „mă duceam”, „îi spuneam”, „ce facem noi ↑”, „ne mănâncă”, „n-o să-i găsiți”, precum și interjecții: „MĂI↑”, „BĂI↑”.

În exemplele (2) și (3) putem identifica narațiuni scurte, care conțin o schemă simplă: personaj care are o problemă la care nu găsește rezolvare. Și aceste narațiuni sunt marcate de subiectivitate, prin verbe și pronume la persoanele I și a II-a, locuțiuni sau expresii menite să sensibilizeze (pline de pathos), cum ar fi: „mi-a dat de furcă↑”, „vă rog să mă credeți SINcer”, precum și prin diminutive „grăușor”.

O altă ilustrare a modului în care narațiunea este folosită cu succes, ca strategie argumentativă este următorul:

(4) „**acompaniament muzical**”

VOCE (feminină): < J L Asta sunt eu↑ MARIA +++ (aplauze și urale) iar ăsta e al treisprezecelea trofeu pe care îl câștig la șah↑++ anul ĂSTA. +++ Mă pricep la numere și strategii. Nu-i mare lucru. ++ Cel de la ușă e Fabian + raza de soare a familiei. Erau NOUĂzeci la sută șanse ca el și + PATrupedul↑ să pună ceva la cale. +++ Ăsta-i tata. A montat ÎNCĂ un raft pentru trofee mele. Ineficient. Așa cum este și PARTy-ul↑ pentru victoria mea. SU-TĂ la SU-TĂ cringe. Până și nevăstuica de FU- FU pricepe că suntem din filme diferite. Până aici↑ trebuie să intervin. +++Mama. Statistic↑ e SINGura care mai reușește să mă surprindă↓ ++ PLĂCUT. Dar să crezi că poți să descuci ziua↑ cu o ofertă MC e prea mult. Și + SURPRIZĂ. Cu oferta asta ieșim bine↑ și la gusturi și la buget↑ BRAVO mama↑ +++ încearcă noul HOME NEW MIX de la McDonald’s↑ Combini cum vrei meniurile preferate↑ și-ți descurci și bugetul↑ și ziua. +++ Trebuia să echilibrez puțin lucrurile” (reclamă McDonald’s, difuzată pe canalul de televiziune *Antena 1*, 2023).

Acest exemplu constituie o narațiune complexă, construită pe scheletul narativ specific discursului publicitar. Astfel, *declanșatorul* sau *situația problematică* este reprezentată de starea de plictiseală (provocată de predictibilitate), a unei adolescente care este foarte bună la matematică și la șah și care prevede acțiunile viitoare ale membrilor familiei sale, folosindu-se de statistică și de probabilități. Aceasta prezintă o zi (aparent obișnuită) din viața personajului principal, care câștigă „al treisprezecelea trofeu” la șah. Treptat sunt introduse în scenă și celelalte personaje: fratele, Fabian, „raza de soare a familiei”, care pune la cale o surpriză, alături de animalul său de companie, tatăl, care a montat încă un raft pentru trofee fiicei sale și mama, singura care mai reușește să o surprindă pe fată. Apoi, este prezentată și soluția problemei: adolescenta este suprinsă de noua ofertă McDonald’s, cumpărată de către mama sa. În final, concluzia narațiunii constă în îndemnul de a „încerca” produsul respectiv, care este o modalitate de a „echilibra puțin lucrurile”, atât în privința gustului, cât și a bugetului. Întâlnim și aici mărci ale subiectivității, cu rol în stabilirea unei relații între personajul-narator și publicul consumator: pronume și verbe de persoana I și a II-a („eu”, „mă”, „mele”, „mea”, „fi”, „sunt”, „câștig”, „pricep”, „să intervin”, „încearcă”, „combini”, „descurci”, „să echilibrez”).

În discursul publicitar în limba engleză narațiunea apare rar în mesajele fixe, dar este întâlnită destul de des în reclamele audio-vizuale, mai ales în cele de tip teleshopping, în care

presupuși utilizatori ai produsului promovat narează scurte experiențe (întodeauna pozitive) cu produsul în cauză, de cele mai multe ori acestea fiind comparate cu experiențe anterioare, neplăcute, provocate de interacțiunea cu un produs inefficient sau de anumite probleme de sănătate sau inconveniențe provenite din efectuarea acțiunilor devenite cotidiene. Nici acest tip de publicitate nu poate deveni narativă decât parțial „atunci când cele două-trei fraze procesual reprezentative relevă parțial cronologia unui produs sau efectele sale” (Corjan, 2013, p. 15). Iată un exemplu de integrare a narațiunii în discursul publicitar, în care, din cauza faptului că aportul de credibilitate a unui producător care își laudă propriul serviciu nu este unul foarte ridicat (pentru că oamenii, fiind zilnic bombardați de zeci, chiar sute de mesaje publicitare, devin sceptici în privința autenticității acestora), se optează pentru testimonialul unui utilizator care vorbește despre importanța călătoriei, despre faptul că în multe culturi aceasta reprezintă un lux, despre depășirea piedicilor care stau în calea viselor noastre, despre necesitatea scrisului frumos și corect și despre modul în care aplicația Grammarly poate îmbunătăți acest aspect:

(5) **VOCE 1** (feminină): < **I R** I want people to see themselves ↑ + in my travel experiences ↓ + + so that they can see that they TOO + + can travel the world. And I use Grammarly to help me do that. + + + + + I'm Dominican ↑ and + + in my culture and lots of others ↓ + travel just isn't something you do. + + I think it's time to ↑ + look at things from a different perspective ↓ + because ↓ + the world is much bigger than you know. Writing has always been a really ↑ important part of me ↓ it's the place where ↓ + + I can feel: + safe to:: express how I'm really feeling about something. I started the sole flight because:: ↑ + + I realised that I had a passion for travel. That was the first time that I really had to be + vulnerable ↑ with my writing and that's where:: ↑ Grammarly came in for me. It was like this sidekick ↓ that's just there to tell me like HEY ↑ + you're writing in passive voice ↓ + or this is a really long run-on sentence ↓ and get it together! It helped me become a better writer ↑ + and not be so afraid ↑ to share! What was interesting was that people were connecting with my experiences ↓ in a way that I wasn't ↑ expecting. It's kind of like ↓ WAIT ↑ here's a real person who looks like me ↑ + who grew up like me ↑ + and she's living off these experiences. I believe ↑ that the things that you are afraid of ↑ are the things that you are secretly ready for ↑ + and that fear is put there because ↑ it's meant to be challenging. Take that leap ↑ because what's on the other side ↑ + is the person that you are meant to be. My goal is just to inspire ↑ + women like me ↑ to push past that fear ↑ and actively pursue ↑ + their happiness and their passions ↑ whatever that might look like for them. That's why it's so important ↑ to be a good storyteller. My name is Welmis Gutierrez ↑ and I'm a world traveler ↑ + a recent college grad ↑ + a writer a ↑ + filmmaker ↓ + and ↓ I'm a Grammarly user **I R**> (reclamă Grammarly).

Elementele constitutive ale acestei narațiuni sunt: *declanșatorul* (situația problematică) – dificultățile de scriere în limba engleză („*That was the first time that I really had to be + vulnerable ↑ with my writing*”), prezența unei succesiuni de evenimente (călătoriile, împărtășirea experiențelor și reacția publicului), la care participă *personajul-narator*, *soluția situației problematice* („*that's where:: ↑ Grammarly came in for me*”; „*It helped me become a better writer ↑ + and not be so afraid ↑ to share!*”) și *concluzia* („*↓ I'm a Grammarly user*” – and you should too).

III. Concluzii

Studiul de față a avut drept scop analizarea narațiunii publicitare, care nu constă doar în furnizare de informații economice, ci și într-un discurs menit să seducă auditoriul, să îl persuadeze și să îi creeze nevoi suplimentare sau să îl determine să se identifice ce diverse produse/servicii contonează pozitiv de către anumiți indivizi (personalități din diverse domenii, care au o oarecare influență asupra acestora sau care sunt percepute ca idoli). Aceasta se întâlnește în forme foarte variate și este folosită, în principall, pentru a prezenta experiența unei persoane cu un anumit produs sau serviciu ori pentru a indica pe etape modalitățile de asamblare sau utilizare a unui obiect. Narativitatea discursului argumentativ presupune relatarea unei serii de evenimente, care se desfășoară într-o perioadă scurtă de timp și sunt provocate de o situație problematică (boală, experiența neplăcută cu un anumit produs sau serviciu utilizat anterior, o vizită neașteptată din partea unei persoane importante, invazia unor dăunători etc.). La aceste evenimente ia parte cel puțin un personaj care va găsi, în cele din urmă, soluția pentru problemele cu care se confruntă (tocmai produsul sau serviciul promovat în campania publicitară) și va îndemna la achiziționarea acestuia, girând cu experiența personală.

Convenții de transcriere a textelor

În transcrierea textelor publicitare în format audio am optat pentru convențiile de transcriere stabilite de Luminița Hoarță Căraușu (coordonator) în lucrarea *Corpus de limbă română vorbită actuală nedialectală* (2013), la care am mai adăugat câteva convenții specifice discursului publicitar, pe care le-am considerat necesare.

TEXT	accent emfatic (al cuvântului/silabei)
+	pauză scurtă
++	pauză mai lungă
+++	pauză și mai lungă
[]	tăcere de lungă durată
()	gesturi notate în paranteze cu italic
.	contur melodic descendent terminal
↑	contur melodic ascendent non-terminal
↓	contur melodic descendent non-terminal
?	contur melodic ascendent terminal
,	apocopa unor sunete
:	prelungirea unui sunet din cuvânt
<L>	tempo lent în rostire
<R>	tempo rapid în rostire
<Î>	înălțime ridicată a vocii
<J>	înălțime joasă a vocii
<I>	intensitate forte a vocii
<S>	intensitate slabă a vocii
(sic!)	eroare lăsată necorectată de către vorbitor
[...]	secvență netranscrisă
VOCE (comentator)	„vocea cadru” (engl. <i>voice-over</i>)
VOCE (masculină)	voce aparținând unui bărbat
VOCE (feminină)	voce aparținând unei femei
VOCE 1, VOCE 2	alternanța dintre două voci
VOCE (numele unei persoane publice cunoscute)	voci ale unor persoane de notorietate
(explicații)	explicații suplimentare, care ajută la înțelegerea contextului

<sunet>	sunete de fundal
(xxx)	cuvinte incomprehensibile
<râs>	râs concomitent cu vorbirea
<zâmbet>	zâmbet concomitent cu vorbirea
<plâns>	plâns concomitent cu vorbirea

BIBLIOGRAPHY

Adam, J. M. and Bonhomme, A. (2005) *Argumentarea publicitară. Retorica elogiului și a persuasiunii*. Iași: Institutul European.

Bellenger, L. (1992) *La persuasion*. Paris: PUF.

Corjan, I. C. (2013) 'Enunț, text și discurs publicitar', *Revista Romana de Semio-Logica*, pp. 7–46.

Florescu, V. (1973) *Retorica și neoretica*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste Romania.

Guia, S. (2014) *Discursul religios. Structuri și tipuri*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Hoarță Cărașu, L. coord. (2013) *Corpus de limbă română vorbită actuală nedialectală*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Larson, C. U. (2003) *Persuasiunea. Receptare și responsabilitate*. Iași: Editura Polirom.

Moeschler, J. and Reboul, A. (1999) *Dicționar enciclopedic de pragmatică*. Trad. C. Vlad and L. Pop. Cluj: Editura ECHINOX.

Panaiteșcu, V. coord. (1994) *Terminologie poetică și retorică*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Perelman, C. and Olbrechts-Tyteca, L. (2012) *Tratat de argumentare: noua retorică*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Robu, A. M. (2009) 'Funcționalitatea structurilor de tip argumentativ în discursul publicitar', *Colocviul „Limba română: variație sincronică, variație diacronică*, IX.

Robu, A. M. (2015) *Discursul publicitar din perspectivă pragmatolingvistică*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Roventă-Frumușani, D. (2000) *Argumentarea. Modele și strategii*. București: Editura Bic All.

Surse:

Reclamă la apartul împotriva dăunătorilor Pest Repeller:
<https://www.youtube.com/watch?v=O-Yw-aLElcw>

Reclamă Grammarly: <https://www.youtube.com/watch?v=4PPobRKUj9A>

THE IMPACT CHINA AND WESTERN DONORS HAVE HAD ON AFRICA TO ENSURE THE EFFECTIVENESS OF FOREIGN AID

Raveena Parbhoo
PhD Student, „SNSPA” National University of
Political Studies and Public Administration,
Bucharest

Abstract: Foreign aid is regarded as one of the most essential components of the global development cooperation effort, and it represents a transfer of aid from governments and institutions in developed countries to underdeveloped nations. Africa has remained undeveloped despite receiving multiple assistance packages for various reasons and in various forms. Aid management is critical in ensuring that aid plays the intended beneficial role in development and in recognizing the progress made by the donor and the recipient as they can complement each other's efforts in building a better-developed Africa. This study will delve into the effectiveness of foreign aid in Africa and it will highlight China as a new emerging donor and compare it to traditional Western aid donors. The comparison of both sides will help understand how aid has shaped the development route on the continent. Comparing various approaches can ultimately break the chain of ineffective aid and challenge both donors and recipients to be more aware of the use of aid and aims to help identify where foreign aid is falling short of becoming most effective. Operationalizing the effectiveness of implementation is an important aspect that seeks to determine whether aid projects set up are creating the desired results. The factors that affect aid effectiveness in implementing foreign aid in Africa are important to note, as it has been an ongoing development process for decades to lift living standards and achieve Sustainable Development Goals. Donors and recipients may not always fulfill their partnership obligations and may fall short of the common goals they set. A better understanding of Africa's partnership with donors will help in reaching better outcomes and long-term results that can help to create a positive impact, avoid aid flowing into unknown loopholes, minimize bad governance, and create transparency and accountability, which will help to increase the opportunity to meet the desired results.

Keywords: Donors; Aid Effectiveness; Africa; Development; Transparency

Foreign aid has been around for decades, and the amount of donor funding and resources given to Africa is record-breaking. After so many years, the issue remains as to why the continent has yet to produce desirable outcomes. Foreign aid is not just monetary. It is anything that one country or international organization provides, donates, or supports to another country for the benefit of that nation. It is usually high-income countries that provide development to lower and middle-income countries⁴. Aid effectiveness is the success in achieving development targets. It is important to highlight if the donor and recipient partnership follows up on the completed project and whether ongoing assistance and infrastructure maintenance are carried out, depending on the type of project.

Africa has remained undeveloped despite receiving multiple assistance packages for various reasons, including weak administrations, inadequate leadership, and poor accountability for implementing policies. The sustainability of foreign aid focuses on the long-term effectiveness of support, with aid evaluations having a narrow focus on the delivery

and use of project inputs. The financial demands to address global issues are far more significant, but assessing the factors responsible for the nature and impact of aid and making practical recommendations on how assistance can be made more effective in the future will be able to benefit the entire continent.

Foreign assistance is divided into three categories: military support, humanitarian help, and Official Development Assistance (ODA). The ODA is Africa's most popular aid form and is more economically powerful than the other two¹. The types of aid are also tailored to match the needs of the recipient country. Foreign aid is affected by the degree of transparency, accountability, and the level of managerial abilities required to carry out a project. Poorer countries in sub-Saharan Africa have pressing infrastructure demands that cannot be satisfied through domestic resources or international borrowing, so aid for capital projects plays a relatively important role.

Aid Effectiveness and Development in Africa

People are desperate to witness the results of the effectiveness of aid that should be observed from the implementation of aid-given initiatives in various sectors of their country. If foreign aid had been showing overall results of being effectively implemented and managed from both sides, the results would have been more impactful, and the continent would have seen better results in the last two decades. Effective aid should be a continuous way to improve and learn from donors and recipients from across all borders to avoid making the same mistakes and to create more awareness in the approach of how aid is received and given and the impact it has in communities.

The goal is to explore the concept of effectiveness, which must be examined from the perspective of "recipients" in the broadest sense. The donors are presumably encouraged to seek new aid distribution methods by the perception that the recipients are not those they would have chosen as part of their initial intentions and objectives. The initial goal that may be questioned is towards the development in the context surrounding the project underway and the fundamental interests of the various recipients, which may only emerge once work has started on the project.

Aid effectiveness is enhanced when different donors coordinate and harmonize their efforts. Coordinated approaches among donors help reduce duplication, enhance efficiency, and improve overall outcomes. Aid effectiveness is also the success in achieving development targets. According to McConville, the common misconception is that all US foreign aid goes directly to governments. However, most are the State Departments and USAID assistance, which channels it to non-governmental organizations². Improving effectiveness across all aid modalities is achievable and necessary. Determining the most effective modalities of aid delivery and outcomes is aimed at guiding the development objectives and priorities outlined by partner nations.

Western donors, China, and recipients across Africa may not always fulfill their partnership obligations and may fall short of the common goals they set to achieve. To close any gaps in aid effectiveness, the level of corruption in the recipient country must be assessed, and donor aid transparency needs to be strengthened. Effective aid that results in positive outcomes indicates a reduction in the level of corruption, respect for human rights, democracy, and good governance.

¹ Abeselom, K (2018) The Impact of Foreign Aid in Sustainable Development in Africa: A Case Study of Ethiopia

² McConville, K. (2021) *Foreign aid by country: Who is getting the most and how much?*

China's relationship with Africa has been described as part of the new South-South Cooperation through which developing countries help each other rather than depend on wealthy Western states. The message China sends through its diplomatic exchanges is its white paper on aid policy and its establishment of the Forum on China-Africa Cooperation, which highlights its interest in Africa and mutually benefits both sides in the long term.

Since 2000, China's development assistance to Africa has gained momentum. Hundreds of cooperation and assistance agreements have been signed over the past seven years, and major project-based assistance commitments have been announced. In 2002, it was reported that China's total aid and economic support to Africa for that year reached \$1.8 billion. According to the Chinese Academy of Social Sciences, by May 2006, more than \$5.7 billion had been extended to Africa for over 800 projects across the continent.

The agenda for aid effectiveness has been driven by a commitment to better aid management and the need to evaluate its impact on development. The evidence for a connection between aid characteristics and improved outcomes is weak, and the aid effectiveness agenda is driven by what donors think they should do (Knack et al. 2011).

Aid effectiveness requires that the partnership emphasizes accountability and good governance by participating in the dialogue and managing how funds are spent at each process stage³. A better path must be taken for aid to create long-term and significant benefits rather than short-term and immediate outcomes that do not help the recipient nation and its people who are in critical need of assistance and change help in the long term. In the long run, the project's outcome is an essential aspect that should be investigated to determine why foreign aid works and where it falls short of being ineffective. This will result in a set of benchmarks to speed up disbursement and will draw on developing good practices with increased scrutiny to hold each side accountable for mutually agreed-upon results consistent with the country's development and aid plans.

Debatable Views on Foreign Aid

The administrative competence of both the donor and the recipient influences the aid's effectiveness and the project's efficiency. When considering finance methods with multiple goals, the concept of efficiency cannot be separated from the idea of effectiveness. Effectiveness is getting things done or reaching objectives, whereas efficiency is doing things successfully by decreasing waste, optimizing resources, and maximizing desired outputs. Aid effectiveness literature has fueled the aid sector by strengthening the focus on results over the previous two decades.

According to McConville, the common misconception is that all U.S. foreign aid goes directly to governments. Still, most are the State Departments and USAID assistance, which channels it to non-governmental organizations⁴. The important question that is being researched is to discover the factors that explain the variation in aid effectiveness when implementing foreign aid. There has been an ongoing unresolved debate about aid effectiveness since the Millennium Development Goals were set up in 2000. Prominent economists such as Jeffrey Sachs, William Easterly, and Dambisa Moyo have all highlighted their different views on aid effectiveness in Africa.

Jeffrey Sachs is a publicly outspoken economist who supports aid and states that aid is sometimes vital and can be made to work in important sectors to create development in underdeveloped countries that lack the means to solve poverty independently⁵. According to

³ Motter, A. (2010) *Making Aid Work: Towards Better Development Results*

⁴ McConville, K. (2021) *Foreign aid by country: Who is getting the most and how much?*

⁵ Sachs, J. D. (2015) *The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time*

William Easterly, aid fails because its execution is not accountable and ineffective due to corruption and poor governance. Sachs presents a compelling case for the importance of aid and the role of governments in its distribution and implementation. In contrast, Easterly argues that Sachs' explanation of why aid works is unwarranted. Sachs acknowledges that the aid system has flaws, while Easterly admits that aid can and has worked in some circumstances.

Dambisa Moyo, another economist, states that most sub-Saharan countries struggle in a never-ending cycle of corruption, disease, poverty, and aid dependency⁶. According to Moyo, African countries should follow Asian markets in reaching global bond markets and encourage China's program of large-scale direct investment in infrastructure. She claims that Africa is poorer now than it was two decades ago, even though it has received over USD 1 trillion in aid over the past 50 years, negatively impacting African growth. Ganahl points out that the World Bank recognizes that it deals with corruption on a much grander scale in sub-Saharan Africa than in other parts of the world, ultimately overwhelming the restraints provided by even the best institutional mechanisms⁷.

The Guardian reported in February 2023 a recent investigation on trends of repression and resistance in five African countries. Nigeria, Zimbabwe, Kenya, Uganda, and Cameroon are imploring institutions such as the World Bank and the International Monetary Fund to enforce transparency and accountability mechanisms and push corrupt governments. The document published by ZAM magazine showed that demands for accountability for managing state budgets of African countries and using donor funds are growing louder. It indicated that these demands are either ignored or met with murder, torture, and imprisonment being added to the oppressive laws that choke dissenting voices.⁸

The plea for Western nations to stop paying oppressors is on the rise. Mutaizibwa & Kirori, who wrote a report in The Guardian, said, "We don't advocate a total end to aid to underdeveloped nations in Africa since this could see infrastructure, healthcare, and education deteriorate. But increased accountability pressure from the recipient countries' regimes and support for those calling for better democracy and governance could bring about a sea change⁸." The investigators spoke to the nations, pleading to enact accountability and transparency measures and punish corrupt governments. Western Donor funding for human rights has been dwindling in some countries due to global competition for government contracts. It is crucial to consider the recipient country's framework and the agendas of political leaders in recipient countries when decisions about official development assistance are being taken. Western governments are being asked to take a moment to reflect on what they are supporting and why.

For aid to be effective, stronger, and more balanced, mutual accountability is required at all levels. The Paris Declaration calls for donors and recipient countries to jointly assess mutual progress in implementing agreed commitments on aid effectiveness, including promises made under the Paris Declaration⁹. The point of funding would be a measure of whether or not the budget produced the desired results.

China and Western donors in Africa

⁶ Moyo, D. (2009). *Dead Aid: Why Aid Is Not Working and How There Is a Better Way for Africa*. New York: Penguin Books.

⁷ Ganahl, J.P. (2013) *Corruption, Good Governance and the African State*

⁸ Mutaizibwa & Kirori, (2023) Africa welcomes Western aid. But donors must ask where the money is going

⁹ OECD, (2008) 2008 Survey On Monitoring The Paris Declaration: Making Aid More Effective By 2010

Global governance in development aid and African relations has developed in recent decades regarding methods and actors involved. The increase in the quantity of aid made the quality of aid more urgent (Ayadi & Ronco, 2023). The United States has been the largest bilateral donor to Africa, while the European Commission, combined with contributions from European Member States, has been the most significant overall donor to Africa.

According to the European Commission (2020), the EU is in the lead regarding foreign direct investment (FDI) stock in Africa, with EUR 222 billion in 2017. The US came in second with EUR 42 billion, and China came in third with EUR 38 billion. Overall, the EU appears to maintain a "moderate/high" level of attractiveness in development policy and relations with Africa, even though this may also result in a future decline unless the EU can forge new peer cooperation and abandon the patchwork of interests that have shaped the relationship between the two continents up until now. However, the EU has attempted to strengthen its trilateral alliance with the African Union. The US has recently re-engaged in international affairs (with the election of Biden in 2020), which may present an opportunity for the EU to create a new strategic partnership in Africa within a new multilateral post-COVID-19 framework.

The United States and its foreign partners have significantly addressed several complicated African issues in recent years. However, US intervention has also failed to address the root causes of fragility, build long-term resilience to shocks and pressures, or break the cycle of crises. USAID explains that it will prioritize countrywide progress toward self-reliance by making strategic investments to achieve the most significant impact through programs and partnerships that sustain results over the long term. The framework takes its direction from the United States National Security Strategy (NSS) and the Department of State and USAID Joint Strategic Plan (JSP).

African ownership and legitimacy, convening power, shareholder support, specialized knowledge of African developmental issues, and financial capital are falling short of their potential to spur improvements in living conditions and employment for Africans.

To expand its influence on development and relevance over the ten years, the African Development Bank (AfDB) set several strategic targets. The strategy for 2013-2022 was based on a vision for Africa's transformation that looks beyond the continent's traditional emphasis on meeting its most basic needs and reducing poverty. Instead, it aspires to enter a cycle of dynamic, sustainable growth. To fulfill the two main medium-term goals of inclusive growth and green growth, it outlined five operational priorities for the AfDB theses are infrastructure development, regional economic integration, private sector growth, governance and accountability, and skill and technology development, which were among the priorities (Humphrey, 2014).

Long-standing connections exist between the European and African continents. The European Union typically places a high priority on Africa and in its international affairs. There have been numerous partnerships formed between the EU and Africa since post-colonization. Even though there are multiple overlapping frameworks for cooperation between the two continents involving various actors (including institutions, governments, and regional organizations), the idea of a continent-to-continent approach between Europe and Africa has grown in recent decades.

Most (93%) of US financial aid fits the traditional definition of aid agreed upon by all Western industrialized countries. This aid is granted to promote the economic development and welfare of the recipient countries. At least a quarter of that amount is direct funding, not a loan to pay back. China, on the other hand, is well-known for offering aid with no political

conditions except one. Adherence to the One China policy is Beijing's central requirement in its diplomatic relations with African countries.

China has been extensively scrutinized as a donor strengthening its ties with African states as the country is on its way to becoming Africa's largest single trading partner and a vital investor and aid provider. China is engaging in Africa with no political conditions, and Chinese financing comes in the form of patient capital and long-term investment with a maturity of 10 years or more. China often uses grants, loans, and debt relief alongside commercial investments and preferential trade access to gain access to strategic resource assets or to build stronger political ties. Chinese aid is seen to be less prone to waste, fraud, and abuse and more effective in promoting economic growth than aid from 'traditional' donors because China maintains control over the activities it funds from the project initiation stage to the project completion stage.

France and the UK were essential in defining development policies at the early stages of EU integration regarding the amount of aid provided and the countries chosen as recipients. The colonial relationships between European and African nations were crucial in forming overall Africa-EU relations. The EU's involvement in development policy and its relationships with Africa can be considered modest despite some significant weakening trends in certain areas.

Global leaders, the international development community, and multi-lateral and bilateral donors are looking east for new ideas, momentum, and financing. China's growing involvement in the African continent has drawn intense scrutiny from traditional partners and raised the question of whether collaboration benefits African countries and their development goals. China is known for offering unconditional aid, which it calls cooperation to help reach development goals. China makes them available relatively quickly and easily without the political, economic, social, and environmental conditions. It safeguards the bureaucratic procedures that major OECD aid donors, multilateral financial institutions, and multinational corporations typically impose.

	<u>Western Donors</u>	<u>African Development Bank</u>	<u>China</u>
<u>Focus</u>	Emphasize governance, human rights, democracy, and social development. They prioritize sectors like health, education, and governance reforms.	Focuses on promoting sustainable economic development, poverty reduction, and regional integration in Africa. They prioritize sectors such as infrastructure, agriculture, and private-sector development.	Prioritizes infrastructure development, economic cooperation, and trade. They often invest in sectors such as transportation, energy, and telecommunications.
<u>Conditionality</u>	Attach conditions to their aid, such as implementing specific policy reforms or meeting certain governance standards.	The AfDB emphasizes regional cooperation and integration to foster economic growth and stability.	Generally, it does not attach political or governance-related conditions to its aid. They adopt a principle of non-interference in the internal affairs of recipient countries.

<u>Funding Channels</u>	Aid from Western donors often flows through bilateral agreements, multilateral institutions like the World Bank or, regional development banks, or non-governmental organizations (NGOs).	Provides loans, grants, and technical assistance to African governments and regional organizations.	Provides aid through bilateral agreements, often through their state-owned enterprises (SOEs) or financial institutions like the China Development Bank or the Export-Import Bank of China.
<u>Monitoring and Evaluation</u>	Western donors typically have robust evaluation mechanisms to assess the impact and effectiveness of their projects.	The AfDB has established monitoring and evaluation systems to assess the impact and effectiveness of projects it funds.	China is known for implementing projects quickly, emphasizing efficiency, and meeting immediate development needs.

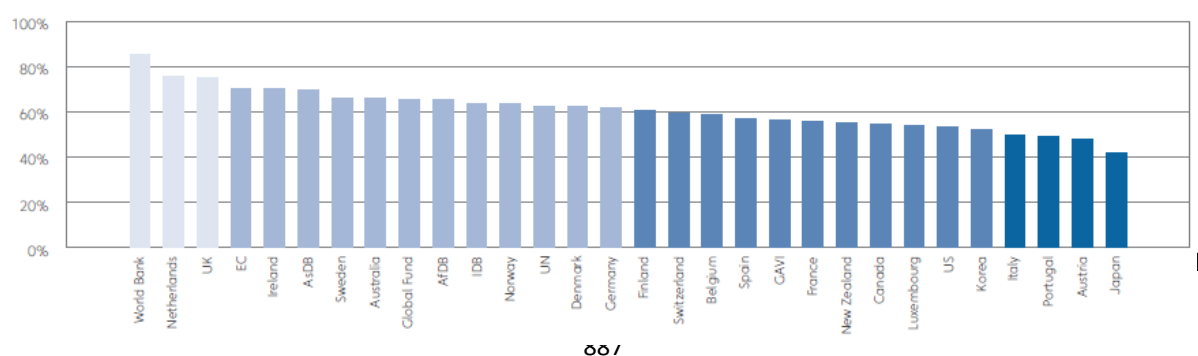
Transparency

Transparency increases the effectiveness of development by improving predictability, cooperation, and accountability. It is frequently regarded as critical to government accountability, yet measuring it remains challenging. Foreign aid has made little progress in reducing corruption in the developing countries of sub-Saharan Africa. Most recipient countries in this region continue to face corruption at various levels, with multiple constraints limiting their overall growth.

Aid transparency is important for various reasons, including strengthening governance and accountability and boosting aid effectiveness to bring as many people out of poverty as possible, as the point of development aid depends on transparency. The lack of transparency increases the risk of corruption and illegal financing because it is unclear where the money flows and for what purposes¹⁰. All US agencies that provide foreign aid must follow the Foreign Aid Transparency and Accountability Act, the Foundations for Evidence-Based Policymaking Act, and the White House Office of Management and Budget's monitoring recommendations. Among other things, the Inspector General's Offices investigate the integrity of the Department of State's programs and activities, as well as those of USAID and the Millennium Challenge Corporation (MCC).

According to a 2010 report, Publish What You Fund Assessment of Donor Behavior on Aid Transparency indicates that donor transparency varies greatly. The graph below depicts the diversity in donor scores (excluding China). The World Bank scored twice as much as Japan (41.9%), indicating a much higher transparency. Large and small donors occur throughout the list, as do multi-laterals and bilateral, with the average assistance transparency score across all donors in the evaluation being 60.8% (Aid Transparency Assessment 2010).

Figure 1: Aid Transparency Assessment 2010

In the first category of reaching 75% or higher are the World Bank, Netherlands, and the UK. This group exhibits a commitment to aid openness, but each has room for improvement, such as lowering the number of exclusions in their Freedom of Information Act (or disclosure policy for multilateral organizations) for released assistance information. The second group had EC, Ireland, AsDB, Sweden, Australia, Global Fund, AfDB, IDB, Norway, UN, Denmark, and Germany, which all exceeded the donor average of 60.8% (Aid Transparency Assessment 2010). The donors in this group typically have a stated commitment to aid openness, although their present performance levels regarding information availability are uneven. Good achievement in one area is generally offset by bad performance in another .

The third group, below the donor average of 60.8%, had Finland, Switzerland, Belgium, Spain, GAVI, France, New Zealand, Canada, Luxembourg, the US, and Korea. It included contributors with a low commitment to or present degree of aid transparency. In this category, when transparency to domestic stakeholders such as civil society is minimal, it appears that recipient nation governments have even less access to aid information. Italy, Portugal, Austria, and Japan were categorized into the fourth group of below 50%. China was not a part of the donors being assessed in this report. This group's poor performance is persistent over a wide variety of measures. Commitment to aid transparency appears relatively low among these donors, with no participation in the worldwide standard creation process through the Worldwide Aid Transparency Initiative to date.

Corruption has been entrenched in Africa's political culture, and its impact varies across the continent. According to Barney Warf, corruption is a punishable offense in the laws of nearly every African state. Warf states that corruption is prohibited in several of their constitutions as it plays a significant role in aid ineffectiveness¹¹. Increasing transparency in aid allocations is a good step forward in the donor and recipient partnership. The Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) could play a crucial role in fostering transparency by continuing to push for a full disclosure of spending plans.

Transparency, accountability, involvement, and institutional reforms are central to good governance as they establish political and economic procedures that promote long-term economic development. A good-governance country is open, responsible, and upholds the rule of law while prioritizing the most vulnerable concerns in the state decision-making processes.

Conclusion

Over the last decade, people across the African continent have been patiently waiting and watching the leaders of the wealthiest countries and institutions live up to the pledges they have made to Africa and reap the fruit of their actions. Foreign assistance is a crucial funding source for millions who need food, shelter, or medical care during humanitarian crises. The effectiveness of foreign aid helps to promote conditions for peace and stability. Donors need to reflect on the reason for what they are supporting and their intentions when giving foreign aid. A continuous evaluation procedure that begins during project design and continues periodically after the project is completed would produce insightful evaluations and enhance the distribution of future help (Lawson, 2016)¹².

¹¹ Warf, B (2007) *Geographies of African corruption*

¹² Lawson, M. L. (2016), Does Foreign Aid Work? Efforts to Evaluate U.S. Foreign Assistance, CRS Report for Congress, R42827, Library of Congress, Congressional Research Service

The allocation of foreign aid to the recipient countries needs to be questioned, and the value and priority of the spending should be addressed. Performance measurement requires monitoring and evaluation systems that go beyond inputs and activities, setting out results at various levels. To establish the accurate measure of aid impact, the importance of all other circumstances that have affected a given country over time must be adequately accounted for by growth or poverty reduction.

Transparency encourages better accountability in foreign aid, which helps to strengthen effectiveness. Monitoring the follow-up actions taken by the donor and the recipient is useful and provides a level of accountability that would otherwise be missing. Chinese aid is seen to be less prone to waste, fraud, and abuse and more effective in promoting economic growth than aid from 'traditional' donors because China maintains control over the activities it funds from the project initiation stage to the project completion stage.

The development and collaboration of the European Union and Africa have been founded on various partnerships and agreements. The African continent has long been regarded as a crucial ally of the European Union. According to the OECD, a well-structured monitoring effort to aid effectiveness may influence both sides to account for their response or lack of it in the evaluation report to the ongoing project development and the post-evaluation monitoring¹³.

Determining which approach is more effective is challenging as it depends on recipient countries' specific context, objectives, and preferences. Some argue that Western donors' focus on governance and social development can lead to long-term sustainable outcomes, while others appreciate China's focus on infrastructure development, which can stimulate economic growth. The AfDB, as a regional development bank, plays a crucial role in supporting African countries' development priorities. The World Bank's expertise and global reach contribute to its effectiveness. Ultimately, the effectiveness of aid depends on factors such as the recipient.

BIBLIOGRAPHY

- European Court of Auditors. (2020). Special Report - EU development aid to Kenya. Aid Effectiveness 2011: Progress in Implementing the Paris Declaration. (2012). Retrieved from Country Chapters: <https://www.oecd.org/dac/effectiveness/Kenya%204.pdf>
- Aid Transparency Assessment 2010. (n.d.). Publish What You Fund.
- Ayadi, R., & Ronco, S. (2023). The Role of International Cooperation and Development Aid in the EU-Africa Partnership: Governance, Actorness and Effectiveness Analysis. Euro-Mediterranean Economists Association.
- BBC. (2019, August 18). Zimbabwe sanctions: Sadc calls on US and EU to drop policy. Retrieved from Africa - BBC News: <https://www.bbc.com/news/world-africa-49386829>.
- Development Co-operation Profiles. (2023). Retrieved from OECD iLibrary.
- Development Initiatives. (2012). Official Development Assistance (ODA).
- Duri, J. (2020, March 20). Sub-Saharan Africa: Overview of Corruption and Anti-Corruption. Retrieved from Anti-Corruption Resource Center: <https://www.u4.no/publications/sub-saharan-africa-overview-of-corruption-and-anti-corruption.pdf>

¹³ OECD (2000) *Evaluation and Aid Effectiveness No 4*

- Erixon, F. (2005). Aid and development: Will it work this time? International Policy Network.
- Foreign Assistance. (2021). Retrieved from ForeignAssistance.gov: <https://foreignassistance.gov/about>
- Ganahl, J. P. (2013). Corruption, Good Governance, and the African State. Potsdam: Potsdam University Press. Retrieved from <https://d-nb.info/1045780677/34>
- Harcourt, S. (2023). Official Development Assistance (ODA). Retrieved from One Data & Analysis: <https://data.one.org/topics/official-development-assistance/>
- Hopper, R., & Birch, J. (2005). A Parliamentary Inquiry into Aid Effectiveness. All Party. Retrieved from <https://www.ids.ac.uk/download.php?file=files/dmfile/AEIXX.pdf>
- Humphrey, C. (2014). The African Development Bank: Ready to face the challenges of changing Africa? EBA.
- Ingram, G. (2019). What every American should know about US foreign aid. Retrieved from Policy 2020 Bookings: <https://www.brookings.edu/policy2020/votervital/what-every-american-should-know-about-us-foreign-aid/>
- Lawson, M. L. (2016). CRS Report for Congress, R42827, Library of Congress, Congressional Research Service. Retrieved from Does Foreign Aid Work? Efforts to Evaluate U.S. Foreign Assistance.
- McConville, K. (2021, January 2). Foreign aid by country: Who is getting the most and how much? Retrieved from Concern Worldwide US: <https://www.concernusa.org/story/foreign-aid-by-country/>
- McCormick, D., Mitullah, W., & Manga, E. (2007). "Extent and Forms of Donor Proliferation and Coordination in Kenya.
- Mkandawire, T., & Soludo, C. C. (1998). Our Continent, Our Future Structural Adjustment.
- Moyo, D. (2009). Dead Aid: Why Aid Is Not Working and How There Is a Better Way for Africa. New York: Penguin Books.
- Mutaizibwa, E., & Kirori, N. (2023, February). Africa welcomes Western aid. But donors must ask where the money is going. Retrieved from The Guardian: <https://www.theguardian.com/global-development/2023/feb/16/africa-western-aid-accountability-transparency>
- Mwega, F. M. (2009). A Case Study Of Aid Effectiveness In Kenya. Wolfensohn Center For Development. Wolfensohn Center For Development.
- OECD. (2000). Evaluation and Aid Effectiveness No 4 - Effective practices in conducting a multi donor evaluation . Paris.
- OECD. (2003). Harmonising Donor Practices for Effective Aid Delivery.
- OECD. (2005). 2004 Development Cooperation Report.
- OECD. (2008). 2008 Survey on Monitoring the Paris Declaration: Making Aid More Effective by 2010.
- OECD. (2011). Aid effectiveness 2005-10: Progress in implementing the Paris Declaration. OECD Publishing.
- OECD. (2019). Development aid at a glance - Africa. Retrieved from OECD : <https://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-finance-data/Africa-Development-Aid-at-a-Glance-2019.pdf>
- OECD. (2020). Aid by DAC members increases in 2019 with more aid to the poorest countries. Paris.

OECD. (2023). Development Co operation Report 2023 Debating the Aid System. Paris: OECD.

Paris Declaration and Accra Agenda for Action. (2021). Retrieved from OECD: <https://www.oecd.org/dac/effectiveness/parisdeclarationandaccraagendaforaction.htm>

Park, J. D. (2019, January). Assessing the Role of Foreign Aid, Donors and Recipients. Retrieved from Springer Link.

Parliamentary Network on the World Bank. (2010). The World Bank Aid Effectiveness. Parliamentarians and Development Series.

Peracchio, C., & Piccio, L. (2015, April). What you need to know about global development's emerging donors. Retrieved from Devex: <https://www.devex.com/news/what-you-need-to-know-about-global-development-s-emerging-donors-85981>

Pietschmann, E. (2013). Assist Those Most in Need, or Most of Those in Need? The Challenge of Allocative Efficiency for Aid Effectiveness. German Development Institute .

Pomerantz, P. R. (2004). Aid Effectiveness in Africa: Developing Trust Between Donors and Governments. Maryland: Lexington Books.

Riddell, R. C. (2014). Does Foreign Aid Really Work? Retrieved from <https://devpolicy.org/2014-Australasian-Aid-and-International-Development-Policy-Workshop/Papers/Keynotes/Roger-Riddell-Keynote-Address.pdf>

Routley, N. (2020, January 21). Mapping the Global Flow of Foreign Aid. Retrieved from Visual Capitalist: <https://www.visualcapitalist.com/mapping-the-global-flow-of-foreign-aid/>

Runde, D. F. (2019, October 10). The Role of the AfDB and the Future of Africa. Retrieved from CSIS: <https://www.csis.org/analysis/role-afdb-and-future-africa>

Sachs, J. D. (2015). The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time. New York: The Penguin Press.

USAID. (2023). Development Partners. Retrieved from USAID: <https://www.usaid.gov/powerafrica/developmentpartners#AfDB>

USAID'S Policy Framework. (2019). Retrieved from USAID: <https://www.usaid.gov/policyframework>

Wangwe, S. (2006, November). Foreign Aid in Africa: Role, Experiences and Challenges.

Warf, B. (2017, April 17). Geographies of African Corruption. Retrieved from Emerald Insight: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/PRR-12-2016-0012/full/html>

Wilkie, M. K. (2008). The Effects of Foreign Aid on Perceptions of Political Corruption in Sub-Saharan Africa. Retrieved from <https://stars.library.ucf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4744&context=etd>

REFLECTIONS OVER PROTECTED AREA IN THE 21ST CENTURY

Mihăiță Cristinel Triboi

**PhD Student, University of European Studies of
Moldova, Chișinău, Republic of Moldova**

Abstract: The concept of protecting ecosystems to mitigate natural disasters, in protected areas, their use as conservation tools and their threats is not a new one, protecting ecosystems to mitigate natural disasters has been considered since ancient times. Protecting against natural disasters has concerned humanity since ancient times, humanity becoming aware of the dangers that can affect the community as a result of extreme climate events and the results caused by these events. If we want conservation methods to be effective and protected area to be a cornerstone to the strategy, it will continually require both understanding and influencing human values, prioritising and making appropriate decisions about their expansion. Integrated landscape management is an approach to address major global issues such as poverty, food insecurity, climate change and biodiversity loss.

Keywords: protected areas, ecosystems, biodiversity, climatic changes, biological diversity

Istoria ariilor protejate pe glob este direct legată de cea a civilizației umane, fiind de-a lungul timpului o piatră de temelie în eforturile de conservare a mediului la nivel global. Crearea ariilor naturale protejate își are rădăcinile încă din antichitate, organizarea acestora realizându-se de câteva milenii, omenirea fiind preocupată de ariile protejate de-a lungul timpului. În India, primele arii protejate au fost create printr-un decret regal special pentru protejarea resurselor naturale în urmă cu mai bine de două mii de ani¹. Odată cu evoluția omenirii și apariția tehnologiei, crearea și conservarea ariilor protejate a cunoscut mai multe modalități, atât de creare, cât și de protejare a acestora, cu scopul evitării dezastrelor naturale.

Primele arii protejate sunt considerate a fi de două tipuri - spirituale și pragmatice². Premisele spirituale sunt legate în mod direct de credințelor religioase ale strămoșilor populațiilor indigene, fiind cunoscute zone cum ar fi „rezervațiile de cult” sau „livezile sacre” încă de pe vremea celor mai vechi civilizații din India, Babilonia sau Grecia Antică. În Grecia antică a apărut conceptul unui loc sacru rezervat, a cărui influență asupra gândirii Occidentului poate fi urmărită până în zilele noastre. A fost ideea de a sacraliza un spațiu limitat, cu focalizare pe un obiect proeminent. În același timp, au fost alese obiecte naturale care se distingeau prin specificul percepției: o groapă sau un grup de copaci bătrâni neobișnuiți, un vârf de munte, un lac pitoresc, o peșteră cu prăpastie etc. În astfel de locuri sacre protejate, vânătoarea, pescuitul, pășunatul și agricultura erau interzise. „Aici refugiații și-au găsit adăpost, bolnavul - vindecarea, însetatul - înțelegerea”³.

În categoria ariilor protejate sunt cuprinse medii naturale și semi-naturale, medii care de-a lungul istoriei au luat mai multe forme: de la siturile sacre ale comunităților indigene și

¹ Bălțeanu D. ș. a. Romania. Space. Society. Environment. București: Romanian Academy, 2006. 384 p.

² Mallarach J-M. (Ed.). Protected landscapes and cultural and spiritual values. Values of protected landscapes and seascapes Series 2. Heidelberg: Kasperek, 2008. 189 p.

³ Wild R., McLeod C. Guidelines for protected area managers. Sacred natural sites, 2012.
<https://www.iucn.org/content/sacred-natural-sites-guidelines-protected-area-managers-0>

rezervațiile de vânătoare din epoca medievală, la parcuri naționale și rezervații naturale mai moderne⁴. După cel de-al Doilea Război Mondial, aprecierea din ce în ce mai mare a valorii intrinseci a naturii a fundamentat ideea că rolul principal al unei zone protejate era de a păstra diversitatea biologică. Cu toate acestea, începând cu anii '70, a apărut o optică diferită, în care ariile protejate sunt privite ca o componentă critică a unui sistem de sprijin pentru viață, un depozit al biodiversității și, în același timp, o sursă potențială de bogăție economică, cu condiția ca bogăția să fie exploatată durabil. Valoarea socială și economică a ariilor protejate a fost recunoscută din ce în ce mai mult de către societate, oamenii devenind din ce în ce mai conștienți de serviciile ecosistemice pe care le oferă ariile protejate, dincolo de conservarea biodiversității. Aceste servicii includ apă curată, reglarea temperaturii, furnizarea alimentelor și valoarea estetică⁵.

Conceptul de protejare a ecosistemelor în vederea atenuării dezastrelor naturale nu este unul nou, protejarea ecosistemelor pentru atenuarea dezastrelor naturale a fost avută în vedere încă din timpuri străvechi. Protejarea împotriva dezastrelor naturale a preocupat omenirea încă din timpurile stravechi, omenirea conștientizând pericolele care pot afecta comunitatea ca urmare a manifestărilor extreme ale climei și a rezultatelor provocate de aceste manifestări. Spre exemplu, în Japonia, protecția pădurilor a fost introdusă în secolele al XV-lea și al XVI-lea pentru a contracara alunecările de teren⁶, soluție care a ajutat Japonia ca în prezent să aibă aproape 9 milioane de hectare de păduri de protecție desemnate ca tampoane împotriva evenimentelor climatice extreme. În Orientul Mijlociu, au fost înființate o serie de arii protejate, numite *hima*, cu mai bine de o mie de ani în urmă pentru a preveni defrișarea și eroziunea pajiștilor prin suprapășunat, iar siturile tradiționale de hima sunt reînviolate ca zone protejate moderne. De-a lungul tropicelor, multe zone indigene, administrate în mod tradițional și conservate în comunitate și situri naturale sacre, sunt semnul că se recunoaște valoarea vegetației naturale ce trebuie protejată împotriva inundațiilor și alunecărilor de teren provocate de evenimentele meteorologice extreme⁷. După inundațiile din 1998, în China exploatarea forestieră în pădurile de munte a fost interzisă și pădurile au fost catalogate ca arii protejate pentru a conserva resursele de apă și pentru biodiversitate.

Biologia conservării confirmă nevoia de a proteja zonele mari și de a menține conectivitatea de-a lungul gradientelor altitudinali. Însă, evoluția omenirii, dezvoltarea tehnologiei, au făcut ca, în timp, ariile naturale să fie împărțite, iar multe arii protejate au devenit „insule” izolate între terenuri exploatate intens. Menținerea conectivității între ariile protejate și conservarea printr-un mozaic de utilizări a terenurilor, în regimuri diferite de administrare și de gestionare, va fi o strategie esențială pentru a permite speciilor de plante și animale să se adapteze la schimbările climatice, în special pentru speciile migratoare.

Amenajarea ariilor protejate a fost determinată de diferite motive, în prezent fiind amenajate și protejate mai multe tipuri de habitate terestre și maritime, unele create în scopul de a proteja anumite zone sălbătice, cu o diversitate aparte, specii unice, unele chiar pe cale de dispariție. La nivel național și mondial, acestea au fost instituite prin legislația națională sau

⁴ Brosius J. P. Indigenous peoples and protected areas at the world parks congress. În: Conservation Biology, 2004, vol. 18, no. 3, p. 609-612. <https://doi.org/10.1111/j.1523-1739.2004.01834.x>

⁵ Barile S., Saviano M. From the management of cultural heritage to the governance of the cultural heritage system. În: Golinelli G. M. Cultural heritage and value creation. Towards new pathways. Gland: Springer, 2015. 71-103 p.

⁶ Kumazaki M. ș. a. Green forever: forests and people in Japan. Tokyo: National land afforestation promotion organisation, 1991. 193 p.

⁷ Grazia, B-F. ș. a. Governance of protected areas. From understanding to action. Best practice protected area guidelines series 20. Gland: IUCN, 2013. 124 p.

prin acorduri internaționale, care au fost realizate prin diferite tipuri de inițiative guvernamentale și alte modalități de instituire, scopul fiind acela de a realiza gestiunea integrată a biodiversității ariilor protejate.

Gestionarea integrată a biodiversității ariilor protejate implică participarea tuturor părților interesate, care colaborează pentru integrarea politicilor și practicilor în diferitele lor obiective de utilizare a terenului, în vederea asigurării durabilității peisajelor⁸. Gestionarea integrată a peisajului este o abordare menită să răspundă la problemele majore la nivel mondial, precum sărăcia, insecuritatea alimentară, schimbările climatice și pierderea biodiversității⁹. O abordare coordonată este necesară pentru a răspunde la toate aceste probleme, deoarece acestea sunt interconectate și pentru a beneficia de eterogenitatea elementelor care alcătuiesc aceste peisaje¹⁰.

Diversitatea biologică este definită de ONU ca „variabilitatea între organismele vii din toate sursele, inclusiv, printre altele, terestre, marine și alte ecosisteme acvatice și complexe ecologice din care acestea fac parte: aceasta include diversitatea din specii și ecosisteme”¹¹. Convenția privind diversitatea biologică recunoaște, de asemenea, această abordare, afirmând că „întrucât sustenabilitatea nu poate fi realizată decât într-un context spațial și temporal adecvat, nivelul peisajului este, probabil, cea mai importantă scară spațială pentru îmbunătățirea și evaluarea gestionării durabile a ecosistemelor agricole și forestiere”¹².

Integrarea ariilor protejate și a zonelor de conservare, prin integrarea părților interesate și a titularilor de drepturi în fiecare etapă al ciclului de management, oferă posibilitatea acestora de a-și lua angajamentul să joace un rol activ în conservarea regiunii lor¹³.

Încadrarea conceptuală a valorilor „culturale și spirituale” ale lui Darrell Addison Posey¹⁴ a avut un impact semnificativ asupra evoluției ulterioare a organizațiilor internaționale de conservare a patrimoniului natural, cum ar fi UNESCO¹⁵ și IUCN¹⁶. Aceasta din urmă este cea mai mare și cea mai influentă organizație de conservare a biodiversității din lume, incluzând peste 14.000 de organizații guvernamentale și neguvernamentale, care

⁸ Reed M. Stakeholder participation for environmental management: A literature review. În: Biological Conservation, 2008, vol. 141, p. 2417-243. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2008.07.014>

⁹ Cliquet A. ș.a. Adaptation to climate change: legal challenges for protected areas. În: Utrecht Law Review, 2009, vol. 5, p. 158-175. <http://dx.doi.org/10.18352/ulr.100>

¹⁰ Curran M., Hellweg S., Beck J. Is there any empirical support for biodiversity offset policy? În: Ecological Applications, 2014, vol. 24, no. 4, p. 617-632. <http://dx.doi.org/10.1890/13-0243.1>

¹¹ 2018 United Nations List of Protected Areas. Supplement on protected area management effectiveness. Cambridge: UNEP WCMC, 2018. <https://www.sprep.org/attachments/VirLib/Global/2018-list-protected-areas.pdf> (vizitat 18.02.2022).

¹² European Academies Science Advisory Council. Multi-functionality and sustainability in the European Union's forests. EASAC policy report, nr. 32, 2017. https://easac.eu/fileadmin/PDF_s/reports_statements/Forests/EASAC_Forests_web_complete.pdf (vizitat 19.02.2022).

¹³ European Commission (EC). Managing Natura 2000-sites. The provisions of article 6 of the 'habitats' directive 92/43/EEC. Brussels: European Commission, 2018. https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/art6/EN_art_6_guide_jun_2019.pdf (vizitat 22.02.2022).

¹⁴ Posey D. A. Cultural and spiritual values of biodiversity. London: Intermediate technology, 1999. 764 p.

¹⁵ United Nations Education, Scientific, and Cultural Organization. International coordinating council of the MAB programme, third session; Washington, DC, 17-29 September 1974. Paris: UNESCO, 1974. <http://unesdoc.unesco.org/images/0001/000107/010720eb.pdf> (vizitat 18.02.2022).

¹⁶ Lausche B., Burhenne, F. Guidelines for protected areas legislation. IUCN Environmental Policy and Law Paper. Switzerland: IUCN, 2011.

furnizează aproximativ 16.000 de oameni de știință și experți, care participă la activități în mod voluntar, organizați în șase comisii.

Au fost identificate cinci modificări esențiale pentru procesul de schimbare a valorilor și conceptelor în conservarea patrimoniului natural global, de la evaluări făcute exclusiv asupra mediului natural, la abordări mai holistice, cum ar fi cele natural-culturale. În a doua parte a secolului al XX-lea, cele mai multe evaluări ale patrimoniului natural au fost validate folosind criterii bazate pe științele naturale occidentale. Aceasta a dus la apariția unei serii de concepte și terminologii noi, cum ar fi peisajele culturale, diversitatea bioculturală și rezistența socio-ecologică¹⁷.

În completare cu managementul patrimoniului ecosistemelor, conceptul complex de guvernare a patrimoniului natural a fost dezvoltat pe parcursul secolului al XX-lea¹⁸. Aceasta a dus la crearea matricei de guvernare a UICN, în care categoriile de arii protejate sunt verificate încrucișat cu patru tipuri de guvernare, și anume guvernarea exercitată de către guvern, guvernarea comună, guvernarea privată și guvernarea efectuată de către popoarele indigene și comunitățile locale. Deși această evoluție a fost o realizare destul de mare, a primit și câteva critici, care susțin că „matricea” are o viziune îngustă și restrictivă asupra guvernării și ignoră guvernarea spirituală¹⁹.

Conceptul de guvernare precizează cine ia deciziile, precum și contextul și procedurile pentru luarea deciziilor în ariile protejate. O inovație notabilă în conceptualizarea UICN a guvernării de mediu este că ea include calitate și vitalitate. Calitatea guvernării de mediu include, printre alte aspecte, legitimitatea și echitatea în raport cu toți actorii implicați în conservarea patrimoniului ecologic, inclusiv cu popoarele indigene și zonele conservate ale comunității locale²⁰.

Constientizarea și adoptarea conceptului de arii naturale protejate aduce o contribuție semnificativă la atenuarea impactului activităților umane asupra mediului și la adoptarea societății la mediu și datorită jurisprudenței stricte la nivelul UE, dezvoltatorii de proiecte au în vedere abordarea preventivă care stă la baza directivelor privind natura ale UE. Astfel, normele cu reglementare strictă ale UE privind protecția naturii ar trebui creditate pentru a determina statele membre să își ia mai în serios angajamentele de restaurare, în loc să fie înfățișate ca un obstacol greu.

Conceptualizarea ariilor protejate a trecut de la evaluarea științifică a experților, la evaluarea de către popoarele indigene și comunitățile locale, precum și de alți deținători de cunoștințe în acest domeniu. Evaluarea experților, bazată pe știință, s-a dezvoltat treptat și a dat loc evaluării de către păstrătorii valorilor tradiționale, religioase, culturale și spirituale ale patrimoniului natural, cum ar fi popoarele indigene, liderii spirituali (comunități religioase, de exemplu, Muntele Athos etc.) și comunitățile locale²¹. Acest lucru a dus la recunoașterea valorilor derivate din științele tradiționale, normele sociale, învățăturile religioase și spirituale

¹⁷ Maffi L., Woodley E. *Biocultural diversity conservation. A global sourcebook*. New York:Earthscan 2010. 312 p.

¹⁸ Dearden P., Bennett M., Johnston J., Trends in global protected area governance 1992-2002. În: *Environmental Management*, 2005, Vol. 36, no. 1, p. 89-100. <http://dx.doi.org/10.1007/s00267-004-0131-9>

¹⁹ Bas V., Subramanian S. M., Hiemstra W. *Community well-being in biocultural landscapes. Are we living well?* Dunsmore: Practical Action, 2014.

²⁰ Grazia B-F., ș.a. *Governance of protected areas. From understanding to action*. Gland: IUCN, 2013. 237 p.

²¹ Mitchell N. ș. a. *Study on the application of criterion (vii). Considering superlative natural phenomena and exceptional natural beauty within the world heritage convention*. Gland: IUCN, 2013. <http://whc.unesco.org/uploads/events/documents/event-992-14.pdf> (vizitat 15.01.2022).

și practicile tradiționale²², rezultând un interes crescut pentru valorile împărtășite între abordările științifice occidentale și științele tradiționale asupra mediului și habitatului uman în cadrul interpretării, managementului și guvernancei patrimoniului natural²³.

Astfel, aria protejată a cunoscut o trecere de la un subiect de interes tangențial la moștenire intangibilă, care reflectă inclusiv valori religioase și spirituale. A existat o trecere dincolo de atributele culturale tangibile, către recunoașterea semnificației patrimoniului cultural și spiritual intangibil. Semnificația spirituală a naturii include valori animiste și religioase și a fost printre cei mai influenți factori pentru conservarea naturii de-a lungul istoriei²⁴.

Peste 85% din umanitate aderă la unele credințe, iar instituțiile religioase sunt printre cele mai vechi și mai influente organizații din lume. Organizațiile de conservare și-au dat seama treptat de necesitatea creșterii sprijinului social pentru conservarea patrimoniului natural în colaborare cu organizațiile religioase. Această realizare a generat un interes pentru analiza contribuției la conservarea naturii din partea unor religii și organizații cu orientare religioasă, cu viziuni specifice asupra lumii în aplicarea inițiativelor bio-culturale²⁵.

Totuși, abordarea juridică a ariilor protejate este una esențială și are o influență hotărâtoare în stabilirea cadrului legal și funcțional al acestora. Patrimoniul natural care a fost conservat de ariile protejate în mod tradițional a fost deseori protejat de cadre de reglementare aplicate de sus în jos. Lucrând de jos în sus, abordările bazate pe drepturi permit popoarelor indigene, comunităților locale și altor actori să continue practicile și modurile de viață tradiționale. Aceasta are ca rezultat recunoașterea crescută a valorilor culturale și spirituale și includerea normelor tradiționale și a practicilor culturale în conservarea patrimoniului natural, cum ar fi zonele și teritoriile conservate de indigeni (ICCA) și siturile naturale sacre (SNS)²⁶. Asociația Internațională de Congrese și Convenții - ICCA (International Congress and Convention Association) cuprinde o varietate de zone terestre sau marine gestionate de popoarele indigene și comunitățile locale - adică unul dintre cele patru tipuri de guvernare de mediu recunoscute de UICN²⁷. ICCA-urile pot fi recunoscute ca arii protejate sau pot completa sistemul de arie protejată al unei țări, ca modalități diferite de gestionare, dar eficiente în a sprijini conservarea mediului.

ICCA sunt recunoscute ca arii protejate prin Convenția Națiunilor Unite privind diversitatea biologică (CBD). Ele se orientează spre ținta globală *Aichi Biodiversitate 11*²⁸, pentru a include 17% dintre toate ecosistemele terestre și 10% dintre toate ecosistemele marine sub protecție până în 2020. Statele semnatare raportează anual progresele realizate în acest scop, pe baza planurilor strategice de acțiune privind biodiversitatea.

²² Beltrán J. Indigenous and traditional peoples and protected areas. Principles, guidelines and case studies. Gland: IUCN, 2000. 123 p.

²³ Leverington F., ș. a. A global analysis of protected area management effectiveness. În: Environmental Management, 2010, vol. 46, p. 685-698. <https://doi.org/10.1007/s00267-010-9564-5>

²⁴ Harmon D. ș. a. The Full Value of Parks. From Economics to the Intangible. Maryland: Rowman and Littlefield, 2003 360 p.

²⁵ Verschuuren B. ș. a. Sacred natural sites. Conserving nature and culture. Washington DC: Earthscan, 2010, 328 p.

²⁶ Mallarach J-M. Spiritual values of protected areas of europe. În: Workshop proceedings international academy for nature conservation on the isle of Vilm, Germany. Bonn: Bundesamt für Naturschutz, 2012. <https://www.bfn.de/fileadmin/MDB/documents/service/Skript322.pdf>

²⁷ Lockwood M., Worboys G., Kothari A. Managing protected areas. A global guide. Milton Park: Routledge, 2012. 840 p.

²⁸ National action for protected areas key messages for achieving aichi biodiversity target 11. Montreal: Convention on biological diversity, 2020. <https://www.cbd.int/doc/publications/pa-national-action-en.pdf> (vizitat 15.01.2022).

Siturile naturale sacre sunt locuri naturale care sunt semnificative spiritual pentru oameni și comunități²⁹. Siturile naturale sacre au fost recunoscute ca existente în toate categoriile de management al UICN și în toate tipurile de guvernare de mediu. Multe sunt îngrijite de popoarele indigene, de comunitățile locale și / sau de adepții religiilor instituționalizate.

UICN adoptă periodic rezoluții și recomandări despre care se știe că au influență la nivel mondial, stabilind agenda globală de conservare. Acestea sprijină dezvoltarea legislației internaționale și naționale de mediu, identifică problemele emergente în conservare și promovează acțiuni specifice asupra ecosistemelor, zonelor protejate și speciilor³⁰. Din 1948, peste o mie de rezoluții au fost adoptate de organizațiile membre UICN (Uniunea Internațională pentru Conservarea Naturii). Această secțiune prezintă modul în care modificările menționate anterior au afectat unele dintre politicile și direcțiile strategice ale UICN, în special în cadrul Comisiei Mondiale pentru Ariile Protejate (World Commission on Protected Areas), cea mai veche dintre cele șase comisii UICN. Analiza noastră se concentrează pe recomandările și rezoluțiile adoptate de Adunarea Generală a UICN și seriile de ghiduri pentru cele mai bune practici ale UICN³¹, pregătite de diferite grupuri de experți, pe care le considerăm cele mai importante documente emise de UICN (Anexa 2)³².

BIBLIOGRAPHY

Barile S., Saviano M. From the management of cultural heritage to the governance of the cultural heritage system. În: Golinelli G. M. Cultural heritage and value creation. Towards new pathways. Gland: Springer, 2015. 71-103 p.

Bas V., Subramanian S. M., Hiemstra W. Community well-being in biocultural landscapes. Are we living well? Dunsmore: Practical Action, 2014.

Bălțeanu D. ș. a. Romania. Space. Society. Environment. București: Romanian Academy, 2006. 384 p.

Beltrán J. Indigenous and traditional peoples and protected areas. Principles, guidelines and case studies. Gland: IUCN, 2000. 123 p.

Biology, 2004, vol. 18, no. 3, p. 609-612. <https://doi.org/10.1111/j.1523-1739.2004.01834.x>

Brosius J. P. Indigenous peoples and protected areas at the world parks congress. În: Conservation Kumazaki M. ș. a. Green forever: forests and people in Japan. Tokyo: National land afforestation promotion organisation, 1991. 193 p.

Cliquet A. ș.a. Adaptation to climate change: legal challenges for protected areas. În: Utrecht Law Review, 2009, vol. 5, p. 158-175. <http://dx.doi.org/10.18352/ulr.100>

Conservation, 2008, vol. 141, p. 2417-243. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2008.07.014>

²⁹ Wild R., McLeod C. Sacred natural sites. Guidelines for protected area managers. Paris: UNESCO, 2008. <https://sacrednaturalsites.org/wp-content/uploads/2011/10/PAG-016.pdf> (vizitat 15.01.2022).

³⁰ International Union for Conservation of Nature. A review of the impact of IUCN resolutions on international conservation efforts. Gland: IUCN, 2012. https://www.iucn.org/downloads/resolutions_eng_web.pdf (vizitat 13.02.2022).

³¹ The promise of Sydney. În: IUCN world parks congress. Sydney: IUCN, 2014. http://www.worldparkscongress.org/about/promise_of_sydney.html (vizitat 1.02.2022).

³² Thomas L., Middleton J., Phillips A. Guidelines for management planning of protected areas. Gland: IUCN, 2003. 84 p.

Curran M., Hellweg S., Beck J. Is there any empirical support for biodiversity offset policy? În: Ecological Applications, 2014, vol. 24, no. 4, p. 617-632. <http://dx.doi.org/10.1890/13-0243.1>

2018 United Nations List of Protected Areas. Supplement on protected area management effectiveness. Cambridge: UNEP-WCMC, 2018.

Dearden P., Bennett M., Johnston J., Trends in global protected area governance 1992-2002. În: Environmental Management, 2005, Vol. 36, no. 1, p. 89-100. <http://dx.doi.org/10.1007/s00267-004-0131-9>

European Academies Science Advisory Council. Multi-functionality and sustainability in the European Union's forests. EASAC policy report, nr. 32, 2017.

https://easac.eu/fileadmin/PDF_s/reports_statements/Forests/EASAC_Forests_web_complete.pdf (vizitat 19.02.2022).

European Commission (EC). Managing Natura 2000-sites. The provisions of article 6 of the 'habitats' directive 92/43/EEC. Brussels: European Commission, 2018.

https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/art6/EN_art_6_guide_jun_2019.pdf (vizitat 22.02.2022).

Grazia B-F., ș.a. Governance of protected areas. From understanding to action. Gland: IUCN, 2013. 237 p.

Harmon D. ș. a. The Full Value of Parks. From Economics to the Intangible. Maryland: Rowman and Littlefield, 2003. 360 p.

International Union for Conservation of Nature. A review of the impact of IUCN resolutions on international conservation efforts. Gland: IUCN, 2012.

https://www.iucn.org/downloads/resolutions_eng_web.pdf (vizitat 13.02.2022).

Lausche B., Burhenne, F. Guidelines for protected areas legislation. IUCN Environmental Policy and Law Paper. Switzerland: IUCN, 2011.

Leverington F., ș. a. A global analysis of protected area management effectiveness. În: Environmental Management, 2010, vol. 46, p. 685-698. <https://doi.org/10.1007/s00267-010-9564-5>

Lockwood M., Worboys G., Kothari A. Managing protected areas. A global guide. Milton Park: Routledge, 2012. 840 p.

Maffi L., Woodley E. Biocultural diversity conservation. A global sourcebook. New York: Earthscan 2010. 312 p.

Mallarach J-M. (Ed.). Protected landscapes and cultural and spiritual values. Values of protected landscapes and seascapes Series 2. Heidelberg: Kasperek, 2008. 189 p.

Mallarach J-M. Spiritual values of protected areas of europe. În: Workshop proceedings international academy for nature conservation on the isle of Vilm, Germany. Bonn: Bundesamt für Naturschutz, 2012. <https://www.bfn.de/fileadmin/MDB/documents/service/Skript322.pdf>

Mitchell N. ș. a. Study on the application of criterion (vii). Considering superlative natural phenomena and exceptional natural beauty within the world heritage convention. Gland: IUCN, 2013. <http://whc.unesco.org/uploads/events/documents/event-992-14.pdf> (vizitat 15.01.2022).

National action for protected areas key messages for achieving aichi biodiversity target 11. Montreal: Convention on biological diversity, 2020. <https://www.cbd.int/doc/publications/pa-national-action-en.pdf> (vizitat 15.01.2022).

Posey D. A. Cultural and spiritual values of biodiversity. London: Intermediate technology, 1999. 764 p.

Reed M. Stakeholder participation for environmental management: A literature review. În: Biological

<https://www.sprep.org/attachments/VirLib/Global/2018-list-protected-areas.pdf>
(vizitat 18.02.2022).

The promise of Sydney. În: IUCN world parks congress. Sydney: IUCN, 2014.
http://www.worldparkscongress.org/about/promise_of_sydney.html (vizitat 1.02.2022).

Thomas L., Middleton J., Phillips A. Guidelines for management planning of protected areas. Gland: IUCN, 2003. 84 p.

United Nations Education, Scientific, and Cultural Organization. International coordinating council of the MAB programme, third session; Washington, DC, 17-29 September 1974. Paris: UNESCO, 1974.
<http://unesdoc.unesco.org/images/0001/000107/010720eb.pdf> (vizitat 18.02.2022).

Verschuuren B. ş. a. Sacred natural sites. Conserving nature and culture. Washington DC: Earthscan, 2010, 328 p.

Wild R., McLeod C. Guidelines for protected area managers. Sacred natural sites, 2012. <https://www.iucn.org/content/sacred-natural-sites-guidelines-protected-area-managers-0>

Grazia, B-F. ş. a. Governance of protected areas. From understanding to action. Best practice protected area guidelines series 20. Gland: IUCN, 2013. 124 p.

Wild R., McLeod C. Sacred natural sites. Guidelines for protected area managers. Paris: UNESCO, 2008.

<https://sacrednaturalsites.org/wp-content/uploads/2011/10/PAG-016.pdf> (vizitat 15.01.2022).

THE PURPOSE OF JUDICIAL BALLISTICS AND THE NEED TO STUDY IT

Mihăiță Cristinel Triboi

**PhD Student, University of European Studies of
Moldova, Chișinău, Republic of Moldova**

Abstract: The aim of the work is to present the concept of judicial ballistics. Judicial ballistics is a field of forensic technique, which appeared as a result of the use of firearms in the commission of crimes and due to the particularities related to the investigation of the crime scene and specific laboratory examinations. It aims to identify a weapon by the traces left on the tube, determine the distance from which it was fired by the traces, determine the approximate age of the shooting, etc. They can be used in the process of carrying out justice because they give us information valuable and may help catch the perpetrator.

Keywords: judicial ballistics, firearms, traces of the shooting, injuries caused by weapons, firing residues

Criminalistica este știința care elaborează mijloace și metode tehnico-științifice, precum și procedee tactice destinate descoperirii, fixării, ridicării, examinării și interpretării probelor judiciare, efectuării expertizelor și constatărilor tehnicoștiințifice, în scopul prevenirii și descoperirii infracțiunilor, identificării făptuitorilor și administrării probelor necesare aflării adevărului în procesul judiciar.

Principalele atribuții ale structurilor de criminalistică sunt cele privind efectuarea cercetării la fața locului, examinarea probelor în laborator, efectuarea constatărilor tehnicoștiințifice și a expertizelor criminalistice, precum și cercetarea științifică fundamentală și aplicativă.

Aceasta știință este guvernată de principiul lui Edmond Locard „principiul schimbului”, „Orice contact creează o urmă”. Acest principiu se aplică tuturor ramurilor criminalisticii.

Din punct de vedere tehnic, criminalistica este o știință cu numeroase ramuri și modalități de lucru ce ajută la înfăptuirea justiției. Printre ramurile criminalisticii putem menționa dactiloscopia, traseologia, grafoscopia, balistica, etc.

Principiul mai sus menționat se aplică și balisticii judiciare, deoarece ori de câte ori o armă este folosită la comiterea unei infracțiuni, de fiecare dată vor rămâne urme de natură fizică.

Balistica judiciară este o ramură a tehnicii criminalistice care studiază construcția și funcționarea armelor de foc, fenomenele legate de tragere și urmele determinate de acestea în scopul rezolvării problemelor ridicate de urmărirea penală. Ea este o ramură relativ tânără a tehnicii criminalistice, care trebuie să țină pasul cu dezvoltarea balisticii generale, precum și cu dezvoltarea tehnicii militare în ceea ce privește construcția armelor de foc portative și a muniției folosite de acestea.¹

¹ Vasile Măcelaru, *Balistica judiciară*, Editura Ministerului de Interne, București, 1972, p.8.

Această ramură a apărut ca o nevoie la combaterea infracțiunilor care se comiteau cu ajutorul armelor de foc.

Deși balistica judiciară este o ramură a tehnicii criminalistice aceasta este indisolubil legată de balistica generală, deoarece aceasta are la bază metodele de cercetare preluate în mare parte din această știință.

Balistica reprezintă o ramură a mecanicii teoretice care studiază legile mișcării unui scorp greu aruncat sub un anumit unghi față de orizont, precum și mișcarea proiectilului în interiorul țevii și pe curba balistică.²

Din punct de vedere etimologic cuvântul balistică își are originile în limbă greacă gr. Βάλλειν³ care se traduce prin *a arunca*.

Balistica generală este la rândul ei strâns legată de apariția și dezvoltarea armelor de foc, deoarece aceasta se ocupă cu studiul construcției și funcționării acestora și a muniției, cu studiul efectelor produse de armele de foc cât și cu mișcarea proiectilului.

Această știință este divizată în trei ramuri, și anume:

Balistica interioară;

Balistica exterioară;

Balistica terminală.

Balistica interioară studiază fenomenele ce au loc în interiorul țevii din momentul în care cuiul percutor lovește capsă detonantă și până în momentul în care proiectilul părăsește țeava⁴. Cu alte cuvinte, studiază transformarea energiei chimice a pulberii în energia mecanică (cinetică) servind la propulsarea proiectilului, precum și urmele create pe proiectil și tubul cartuș de către unele piese ale armei.

Balistica exterioară studiază comportamentul și traiectoria proiectilului din momentul⁵. Ea vizează măsurarea vitezei proiectilului de la ieșirea din țeavă până la lovirea țintei, precum și studiul traiectoriei descrisă de proiectil; în practică (omor, suicid) distanțele sunt cuprinse de la câțiva centimetri la câțiva zeci de metri;

Balistica terminală (a țintei) studiază comportamentul proiectilului care a atins ținta, străpungerea mediilor lichide și solide de către acesta, precum și reacțiile fiziologice și biologice pe care le provoacă în corpul victimei (probleme de medicină legală și criminalistică). Această ramură se poate diviza în potențialul de penetrare, care studiază capacitatea proiectilelor de a străpunge anumite materiale și leziunile provocate de arme.⁶

Mai nou, în studiul urmelor provocate de armele de foc, pe lângă metodele clasice, un rol important îl au științele exacte⁷. În cazul urmelor secundare ale împușcării (reziduurilor de tragere), analiza fizico-chimică este tot mai utilizată. Astfel în cadrul Institutului de Criminalistică, Serviciul expertize fizico – chimice, există Laboratorul Analize microure.

Acesta cu ajutorul spectrofluorimetrului de raze X tip EAGLE III și a microscopului electronic cu baleiaj cuplat cu sondele analitice EDS/WDS realizează analiza acestor microure. De asemenea, în cercetările de balistică judiciară principiile și metodele specifice se bazează pe identificarea criminalistică, precum și pe metodele și procedeele aplicate în traseologie.

Scurt istoric. Apariția balisticii este strâns legată de cea a armelor de foc. Un rol important în apariția celor din urmă o are crearea prafului de pușcă. Acesta este un amestec de

² Vasile Măcelaru, *Balistica judiciară*, Editura Ministrerului de Interne, București, 1972, p.7.

³ <http://www.en.wikipedia.org/wiki/Ballistics>.

⁴ Brian J. Heard, *Handbook of Firearms and Ballistics - Second Edition*, Ed. Wiley –Blackwell, 2008, p. 101.

⁵ <http://www.politiaromana.ro/Criminalistic/balistica.htm>.

⁶ Brian J. Heard, *Handbook of Firearms and Ballistics - Second Edition*, Ed. Wiley –Blackwell, 2008, p. 123.

⁷ N.A. - Chimia, fizica.

azotat de potasiu⁸, cărbune și sulf, sub diferite proporții, granulații și puritate.⁹ Praful de pușcă modern diferă de cel inițial și are următoarea compoziția specifică: 75% salpetru, 15% cărbune și 10% sulf.¹⁰

Pentru prima dată praful de pușcă a fost utilizat în India și în China, în secolul XI pentru fabricarea de artificii și pentru incendiere. În Europa, prima consemnare a utilizării prafului de pușcă a făcut-o episcopul Albertus Magnus, în 1280. Acesta menționa că acesta a fost utilizat în asediul Seviliei din 1247.

Dacă inițial praful de pușcă nu a fost folosit în scopuri militare, ulterior acesta a dus la apariția armelor, datorită capacității sale de a azvârli un proiectil.

Prima armă din Europa, a fost un „tun de mână”. Utilizarea lui a fost semnalată în 1313 de către Germania, acest fapt fiind consemnat în cronicile orașului Gent. Această armă era construită din fier forjat sau bronz și era montată pe un cadru sau prinsă cu benzi metalice sau curele din piele. Principiul de funcționare era simplu, pe gura țevii se introduceau pulbere, un tampon și apoi proiectilul. Mecanismul de dare a focului constă în o adâncitură realizată în partea dinapoi a țevii în care se punea pulberea de inițiere și prin care se aprindea aceasta. Aprinderea se făcea cu ajutorul unui fier fierbinte sau a un fitil aprins.¹¹

De la acest mecanism precar, armele au evoluat, ajungând în prezent din ce în ce mai sofisticate și mai performante. Această evoluție a afectat industria armelor de foc sub toate aspectele, atât al componentelor, al proceselor de fabricație, cât și a muniției. În cazul muniției dacă la început proiectilul era din piatră sau fier sub diferite forme, și fără o dimensiune exactă, în prezent acesta este riguros fabricat, având o dimensiune bine stabilită.

Istoria balisticii judiciare este una recentă, aceasta apărând ca știință de sine stătătoare la început secolului XX. Preocupări privind balistica judiciară au existat încă din a doua jumătate a secolului XIX, însă nici unul din cei implicați nu au continuat eforturile pentru crearea științei. Înainte de apariția balisticii judiciare ca știință, noțiunile privind această erau divizate prin capitolele criminalisticii și a medicinei legale. Metodele de cercetare ale balisticii judiciare erau în fază inițială, neprelucrate și neprecise.¹²

Apariția relativ târzie a balisticii judiciare ca știință se poate datora faptului că abia pe la începutul secolului XIX armele și muniția au început să fie produse în masă. De asemenea, ghintuirea a fost standardizată în această perioadă. Datorită acestor aspecte un producător de arme sau un ofițer de poliție putea să afirme dacă proiectul era prea mare sau prea mic pentru a fi tras cu o anumită armă.¹³

Un aspect ce a dus la promovarea balisticii judiciare, a fost apariția microscopelor care să le permită să sesizeze urmele specifice fiecărei arme.

Nașterea balisticii judiciare a depins foarte mult de Henry Goddard, el a fost cel care a marcat momentul nașterii balisticii judiciare. J. Thorwald (1964), consemna că în 1835, H. Goddard, din cadrul poliției judiciare londoneze, a făcut prima identificare de natură balistică.

Astfel, acesta a descoperit pe glonțul incriminat o excrescență care se potrivea cu adâncitura din tiparul pentru gloanțe găsit la bănuț. Acesta nu a continuat să studieze această posibilitate

⁸ N.A. – Salpetru.

⁹ A. J. Schwoeble, David L. Exline, *Current Methods in forensic gunshot residue analysis*, CRC Press , 2000, p. 13

¹⁰ T. L. Davis, *Chemistry of Powder and Explosives*, 3rd ed. (London: Chapman & Hall), p. 39.

¹¹ Brian J. Heard, *Handbook of Firearms and Ballistics - Second Edition*, Ed. Wiley –Blackwell, 2008, pg. 3.

¹² Vasile Măcelaru, *Balistica judiciară*, 1972, pg. 8.

¹³ Lisa Steele, pg. 3.

de identificare, astfel actul său fiind doar unul izolat și nu o știință sau un sistem de identificare. El a rămas în posterioritate deoarece a fost primul care a utilizat acest aspect.

După acest moment, în istorie au mai fost consemnate diferite activități sporadice în Anglia (1860, o identificare a armei după dopul de hârtie cu ajutorul căruia, pe atunci, erau fixate pulberea și gloanțele în țeava armei) și S.U.A. (1879, când un armurier, a stabilit că un se trăsesse cu o anumită armă, deoarece aceasta era “mușcătoare”). Primul care a observat urmele lăsate de ghinturile armei pe proiectil a fost unui medic legist de notorietate mondială, Alexandre Lacassagne, din Lyon. Acesta, în 1889, în urma examinării unui glonț scos dintr-un cadavru, a observat pe el șapte dungi longitudinale¹⁴, pe care le-a comparat cu urmele lăsate de revolverele prezentate, ajungând la identificarea armei folosite. S-a descoperit cu această ocazie că, ghinturile, profilul interior al țevei armei de foc lasă pe glonț anumite urme ce pot fi

folosite la identificare.

Primul care a făcut trageri experimentale a fost, în 1898, un chimist judiciar din Berlin, Paul Jeserich. Aceasta a creat primul model de comparație prin trageri experimentale cu arma bănuită, cu care ocazie a observat, prin fotografiile la microscop, că glonțul de probă avea același tip de striatii ca glonțul găsit într-un cadavru (cazul Tribunalului Neuruppin, Germania).

Era balisticii judiciare moderne începe în anul 1923, odată cu folosirea microscopului comparator, care permite ca două gloanțe să fie examinate simultan, într-o singură imagine.

Metoda aparține criminalistului american Charles Waite, în colaborare cu fizicianul John Fischer și cu chimistul Philipp O. Gravelle; eforturile acestora au fost continuate de Calvin Goddard, care, prin cercetările sale, aduce primatul balisticii judiciare moderne.

În timpul celui de-al doilea război mondial și ulterior, balistica judiciară va folosi, din plin, cuceririle fizicii și chimiei, asimilându-și o parte din metodele specifice acestora, precum spectrografia, gammagrafia pe baza izotopilor radioactivi, analizele în radiații invizibile.

În perioada contemporană, criminalitatea, prin arme de foc, este în continuă creștere, ca urmare a regimului excesiv de liberal de procurare și deținere a acestora. Se observă existența unor variate forme de infracțiuni, în majoritate lor grave, în care, armele de foc sunt folosite necondiționat pentru curmarea vieții sau constituie mijloace de intimidare în comiterea celor mai diverse fapte antisociale-jafuri, răpiri, violuri, deturnări de avioane.

La dezvoltarea școlii românești în domeniu, un rol remarcabil l-a jucat Constantin Turai, specialist în dactiloscopie balistică și traseologie, care a elaborat “Elemente de poliție tehnică” (1937) și “Elemente de criminalistică și tehnică criminală” (1947). Din 1931 C. Turai a condus biroul de identificare din cadrul compartimentului de criminalistică aplicativă, care avea evidența fișelor de cazier – prima cartotecă monodactilară în 1937 – precum și albume cu fotografiile infractorilor, clasificați pe categorii: excroci, hoți de buzunare, spărgători, etc.

În 1943 se înființează Serviciul tehnico-științific și Laboratorul de Criminalistică al Prefecturii Poliției Capitalei, la care se organizează un cazier monodactilar și palmar, și un cazier decadactilar al infractorilor din București, arhiva judiciară și cartotecile “modusoperandi”, precum și atelierele fotografice și de confecționare a mulajelor. După 1944 serviciul ia o deosebită amploare, când se realizează nu numai descoperirea infractorilor cu ajutorul fișelor dactiloscopice, dar și identificarea urmelor după proiectilele și identificarea urmelor după proiectele și tuburile de cartuș ridicate de la locul săvârșirii faptei. Între 1955 și 1979 Turai și-a desfășurat activitatea de cercetare și expertiză în variate domenii ale

¹⁴ V. Măcelaru, *Balistica judiciară*, pg. 10.

criminalisticii contingente medicinei legale. Pe lângă numeroasele articole, în 1971 a publicat “Dermatoglifologia”, iar în 1979 “Amprente papilare” (coautor C. Leonida Ioan).

Un pas important în dezvoltarea activității de cercetare și expertiză criminalistică pe baze științifice îl constituie înființarea de instituții centrale specializate:

- Institutul de Criminalistică al Procuraturii Generale (1956), transformat în Compartiment de Criminalistică și Criminologie al Procuraturii Generale (1980)
- Laboratorul Central de expertize criminalistice din sistemul Ministerului Justiției (1958)
- Institutul de Criminalistică al Inspectoratului General al Poliției (1968).

În subordinea acestora, activează cabinete de criminalistică ale procuraturilor județene și locale, laboratoare interjudețene de expertize criminalistice ale Ministerului Justiției (București, Cluj-Napoca) și laboratoarele de criminalistică județene, municipale și orașenești ale Poliției.

Încadrate cu specialiști de înaltă calificare în diversele domenii care concură la analiza și identificarea probelor materiale, dotate cu aparatură modernă, aceste instituții au contribuit la soluționarea unui număr imens de cauze judiciare și la perfecționarea metodelor de investigație și identificare criminalistică în țara noastră.

Pentru problemele de criminalistică cu profil medico-legal, funcționează Laboratorul de Biocriminalistică al Institutului Medico-Legal “Prof. Dr. Mina Minovici”, care se ocupă de traseologie lezională, balistică și dactiloscopie, ultima, aplicată la cercetările filiației și la identificarea cadavrelor și persoanelor.

Descoperirea armelor artificiale prin inteligența omului, arme ce au depășit enorm mijloacele naturale de apărare și atac cu care a fost dotat omul de natură, a crescut riscul agresiunii ce merge astăzi până la riscul unei morți filogenetice. Etologii afirmă că este mai ușor a agresiona un om pe care nu îl cunoști, așa cum realizează armele de foc de la distanță.

Această violență de la distanță, inventată de om, pune și dificile probleme practice de soluționare legală a unor cazuri individuale sau colective.

Armele artificiale permit agresiuni de la distanță și, totodată, urmele lăsate de acestea pe corpul victimei sau pe obiecte provoacă multe neclarități, făcând necesare expertize mult mai complexe.

Sarcinile balisticii judiciare¹⁵. Sarcinile balisticii judiciare sunt următoarele:

- A) descoperirea și studierea urmelor create prin întrebuințarea armelor de foc;
- B) descoperirea armelor de foc și a muniției;
- C) stabilirea orificiului de intrare și ieșire a glonțului ce a pătruns prin diferite obiecte sau prin corpul uman și stabilirea ordinii împușcăturilor;
- D) stabilirea distanței și direcției în scopul lămuririi unor împrejurări, precum și pentru descoperirea locului de unde s-a tras și a altor urme lăsate de infractor;
- E) examinarea gloanțelor, tuburilor și alicelor, a compoziției lor chimice și a modului de fabricare a acestora în scopul stabilirii tipului de muniție, dacă ele (glonțul și tubul) au format același cartuș, pentru a putea fi comparate cu gloanțele, tuburile și burele găsite asupra bănuțului sau învinutului;
- F) stabilirea vechimii relative a împușcăturii și cât timp o armă de foc n-a fost folosită;
- G) verificarea tehnică a armei, stabilirea faptului dacă este în stare de funcționare, și a posibilităților de tragere cu o armă defectă și a faptului dacă o armă se poate declanșa singură sau nu;

¹⁵ V. Măcelaru, *Balistica judiciară*, p. 14-15

H) stabilirea faptului dacă arma cuprinde piese străine de prima ei formă de fabricație și restabilirea seriei de pe armă și de pe unele dintre părțile ei componente;

I) identificarea generală a armelor cu țeava ghintuită și a celor cu țeava lisă, precum și identificarea unor piese sau părți componente ale armelor de foc;

Scopul balisticii judiciare și necesitatea studierii acesteia. Scopul balisticii judiciare, din acest punct de vedere, este rezolvarea problemelor pe care le ridică cauzele instrumentate de autoritatea judiciară și aflate în legătură cu obiectul de studiu al disciplinei abordate în prezentul capitol. Pe baza principiilor și metodelor proprii balisticii judiciare, se pot realiza identificări ale armelor implicate în diferite cauze penale, conducând, ulterior, la stabilirea făptașului.

Necesitatea studierii balisticii judiciare rezultă din:

1. formarea deprinderilor pentru desfășurarea corectă a cercetării la fața locului în ceea ce privește ridicarea, examinarea preliminară, asigurarea și conservarea armelor și munițiilor, cât și a urmelor create de acestea;

2. formularea corectă a întrebărilor la care urmează să răspundă expertul, precum și pregătirea corespunzătoare a materialelor;

3. interpretarea realistă a concluziilor specialistului.

Deși a preluat o serie de date din balistica generală, cum sunt datele referitoare la balistică exterioară sau balistica țintei, balistica judiciară se distanțează de aceasta prin obiectivele urmărite și prin metodele la care apelează. Spre deosebire de balistica generală, balistica judiciară își propune, printre altele, să identifice o armă după urmele lăsate pe tub, să determine distanța de la care s-a tras după urmele secundare, să stabilească vechimea aproximativă a împușcăturii etc.¹⁶.

Probleme care pot fi rezolvate prin expertizele și prin constatările tehnico-științifice efectuate în laboratorul de balistică judiciară:¹⁷

stabilirea stării de funcționare a armelor de foc, a munițiilor și a dispozitivelor explozive;

stabilirea caracteristicilor armelor de foc, ale munițiilor și ale componentelor dispozitivelor explozive;

relevarea seriilor armelor de foc sau ale componentelor acestora;

identificarea armei de foc;

stabilirea distanței de tragere;

stabilirea direcției de tragere;

stabilirea locului de amplasare a unui dispozitiv exploziv;

stabilirea tipului de dispozitiv exploziv după urmele principale ale exploziei (după fragmente ale acestuia);

dacă urmele puse la dispoziție au fost create de arme de foc, de dispozitive explozive sau de alte obiecte sau agenți;

stabilirea orificiilor de intrare și de ieșire ale proiectilelor care au pătruns sau care au penetrat diferite corpuri sau obiecte;

dacă arma se putea declanșa accidental.

BIBLIOGRAPHY

¹⁶ Emilian Stancu, *Tratat de Criminalistică*, Ediția a IV-a, Editura Universul Juridic, București, 2007, pag. 234

¹⁷ <http://www.politiaromana.ro/Criminalistic/balistica.htm>.

- Bercheșan V. - Cercetarea penală. (Criminalistică teorie și practică). Îndrumar complet de cercetare penală, Ed. Icar, București 2001;
- Bercheșan V. - Ruiu M - Tratat de tehnică criminalistică, Ed. Little Star, București 2004;
- Bercheșan V. - Valorificarea științifică a urmelor infracțiunii – curs de tehnică criminalistică, vol. I, Ed. Little Star, București 2002;
- Brozek-Mucha, Z - Sem-edx study of inorganic gunshot residues from makarov 9 mm amunition, Cracovia.
- Burnett, B. - Discharge of a pistol out a car window with the breech within the interior of the car: Analysis of gunshot residue on a car's interior surfaces, Meixa Tech, Cardiff, Ca, 2008
- Burnett, B. - Errors în gunshot residue assessment by scanning electron microscopy/elemental analysis în criminal cases: III. Friction-brake particles assigned as "highly specific" gunshot residue particles, Meixa Tech, 2007
- Burnett, B. - Observations on the Composition of Breech Gunshot Residue from a .22 Pistol, Meixa Tech, 2003;
- Burnett, B.- Skin Debris and Gunshot Residue Samplers: I. The Particle Habitus, Meixa Tech, 2004;
- Burnett, B. - Under-Scale Deposition of Gunshot Residue în Head Hair, Meixa Tech;
- Cârjan Lazăr - Tratat de criminalistică, Editura Penguin Book Publishing House, București, 2005
- Colectiv - Concepte de tehnică criminalistică, ed. Estfalia, București, 2011;
- Di Maio, V. J. M. - Ghunsot wound – Practical aspects of firearms, ballistics, and forensic techniques, Second edition, CRC Press, 1999
- Dicționarul explicativ al limbii române
- Fojtasek, L., Kmjec, T. - Time periods of GSR particles deposition after discharge-final results. Forensic Science Internațional 2005;
- Heard, Brian J. - Handbook of Firearms and Ballistics - Second Edition, Ed. Wiley – Blackwell, 2008;
- Kopina, M. A. - Procedural validation of primer gunshot residues by scanning electron microscopy/energy dispersive x-ray analysis,
- Kowal, D. - Gunshot Residue în the Law Enforcement Environment. Presented at the California Association of Criminalists meeting, Glendale, California, 2000.
- Louwage, F E. - Curs de poliție tehnică și tactică de poliție criminală, Ed. Cartea Românească, București, 1940;
- Manea V. - Determinarea distanței de la care s-a produs împușcătura prin examenul urmelor descoperite pe țintă, București, 1979; Manualul de bune practici privind cercetarea la fața locului;
- Măcelaru V. - Balistica Judiciară, Ministerul de Interne, București, 1972;
- Popă, Gh. -
- Panfil, G. - Fundamentele tehnicii criminalistice – Vol III, ed. Estfalia, București, 2011;
- Rosenberg M., Dockery C. - Determining the lifetime of detectable amounts of gunshot residue on the hands of a shooter using laser-induced breakdown spectroscopy
- Rowe, W. F. - Range, Ed. Academic Press, 2000;
- Ruiu M. - Valorificarea științifică a urmelor infracțiunii, curs de tehnică criminalistică, vol. ÎI, Ed. Little Star, București, 2003;

Schwoeble, J., Exline, D. L. - Current Methods în forensic gunshot residue analysis, CRC Press, 2000;

Siegel, J. A și alții - Encyclopedia of forensic science, Three volume set, 1-3, 2000;

Silva M. J., Cortez, J. și alții - Gunshot Residues: Screening Analysis by Laser-Induced Breakdown Spectroscopy, publicat în J. Braz. Chem. Soc., Vol. 20, No. 10, 2009;

Springer F. A. - Sacramento County Office of the District Attorney Laboratory of Forensic Services, personal communication at the FBI Laboratory GSR Symposium, May 31–June 3, 2005.

Suciu E. - Criminalistică, Editura didactică și pedagogică, București, 1972;

Summary of the FBI Laboratory's Gunshot Residue Symposium, May 31–June 3, 2005 -July 2006 - Volume 8 - Number 3

Wallace, J.S. - Chemical analysis of firearms, ammunition and gunshot residue, ed. Crc Press, 2008.

CURRENT PERSPECTIVES ON THE MANAGERIAL ROLES OF THE TEACHER

Marta Mutaşcu (Gana)
PhD Student, „Babeş-Bolyai” University of Cluj-
Napoca

Abstract: This article is a synthesis of the current theoretical landmarks in the international and national literature regarding the managerial roles of the teacher, more precisely the way in which the management of the class of students is carried out. This area is of particular interest to pedagogical research and refers to the wide variety of skills and techniques that teachers use to keep students organized, focused, task-minded and productive during an hour so that educational goals can be achieved. When classroom management strategies are effectively executed, teachers minimize behaviors that prevent learning both individually, for each individual student, and for the group, as a distinct psychosocial entity, while maximizing behaviors that facilitate or improve learning. In general, effective teachers demonstrate great class management skills, while the hallmark of the inexperienced or less effective teacher is a messy class, where students do not work effectively or pay attention to tasks. In the first section of the article we will define the concept of management and argue its usefulness in the sciences of education. Later we will analyze the class of students from a systemic perspective and we will review the most important managerial roles of the teacher. Finally, we will analyze the current paradigms aimed at optimizing the teacher-student relationship in pedagogical practice.

Keywords: educational management, student classroom management, differentiated learning, student-centered learning, constructivist pedagogy, educational policies.

1. Introductory remarks. The concept of "management" and its applicability in the sciences of education

Defining management involves major difficulties, especially due to the rich history of becoming this concept, which has resulted in the emergence of its own field of study. Kinicki and collaborators (2011) offers three meanings of the management concept:

- ☐ The work and art of leading.
- ☐ All activities of organisation, management and management of undertakings.
- ☐ The science and technique of organizing and running an enterprise.

The analysis of the three definitions reveals three distinct proximate genres: activity, art, and science. All three meanings, although characterized by a high degree of generality, find their applicability in the analysis and management (management) of the instructive-educational process. The science of educational management – and, in the narrow sense, the management of the class of students – provides the teacher with the methods, techniques and tools necessary for the management activity, of transforming the teaching process into a multidimensional and multistadial process, bringing him closer to what we might call the art of training (Dibapile, 2012).

The management of the class of students is defined in most university courses as "a field of research in the sciences of education that studies both the theoretical perspectives of approaching the class of students and its dimensional-practical structures (ergonomic, psychological, psychosocial, normative, relational, operational and creative), in order to facilitate the interventions of teachers in concrete educational situations, through the exercise of educational microdecision." (Iucu, 2008, p.5). Thus, "doing classroom management means using a set of tools to manage relationships between teachers and students on the one hand, and between students on the other. This toolkit is provided to teachers and teachers to facilitate their work and help them build a healthy work environment." (UNICEF, 2007, p.11).

2. The class of students as a system. Objectives and finalities of the managerial process

R. Iucu (2006) emphasizes the complexity of the interactions that define the class of students as a system and the complexity of the teacher's role within it: "In the social education and education system, teachers must relate to those they educate, to establish cooperative relations with their parents and with other stakeholders of the society. They not only educate in the department or in the classroom, but, through every relational contact with children and parents, they carry out a work of growth and development, of leadership and direction." The activity of the teachers is carried out in front of some human psychic individualities in training. Hence the need for maximum responsibility in terms of educator behaviors and interventions. So this is the perspective that gives teachers a somewhat special, unique position. They are usually adults, the only adults in a group of children, before whom educators become the representatives of the adult world, the world for which they prepare them." (Iucu, 2006, p.15)

Starting from these premises, we consider very useful the call for a systemic approach to the class of students, in order to understand the managerial role that the teacher occupies in this system. The final function of this system, carried out through the process of instruction, consists in the moral, intellectual, psychosocial formation of the student, allowing the full social and, subsequently, professional integration of the latter (Hoy & Weinstein, 2013). Of course, the realization of the final function is possible due to the many additional functions that the class of students performs as a system – of socialization, of interaction, of structuring value models, etc. All these functions cannot be properly performed without the corrective and guiding intervention of the teacher, who – as noted in the paper "Management of the class of students. Guide for teachers and students" (2007) published by Unicef – needs to provide the tools related to the management of the class of students, so as to ensure the provision of:

- reducing students' stress (UNICEF, 2007, p.11);
- protecting physical and emotional health (UNICEF, 2007, p.11)
- management of discipline issues (UNICEF, 2007, p.13), defined as the activity of "supporting students to learn new, desirable behaviors, helping them to develop competences and a sense of responsibility for their own actions." (UNICEF, 2007, p.14);
- managing problematic behaviours (UNICEF, 2007, p.23) based on the identification of their causes, analysis and choice of the most appropriate means of intervention, depending on these causes (UNICEF, 2007, p.37).

As Niculescu notes (2016), an important role in the managerial process is played by the teacher's personality, his conception of his role and the finalities of the training act, the way in which he relates to the students: "Sometimes the personality of the teacher can have a greater influence on the students than the knowledge taught by him. adoration, sympathy, both by what he says and, above all, by the way he says and by the way he manifests himself, by what

he does, by his attitude and behavior. The teacher is not all-knowing or the repository of truth. He can be the supervisor, facilitator, moderator, counselor, friend of the student. It is important to create an environment conducive to learning, a favorable climate for student training for life, by using strategies appropriate to the profile of students from current generations" (Niculescu, 2016, p.12)

3. Managerial roles of the teacher

Numerous authors (Patraş & Rotaru, 2006; Iucu, 2006; Allen, 2010; Niculescu, 2016) operationalized the managerial function of the teacher, identifying a series of related roles. We will dwell on two of these in the following.

According to the authors Patraş & Rotaru (2006, p.83), the roles of the teacher are:

- teacher- planner;
- teacher-organizer;
- teacher – controller;
- teacher – decision maker;
- teacher – evaluator;
- teacher – developer of educational policies;
- teacher – mobilizer;
- teacher- participant;
- teacher – resource;
- teacher-supervisor;
- teacher-facilitator;
- teacher- negotiator;
- professor-researcher;
- teacher- communicator;
- teacher- leader.

R. Iucu (2006) delineates the following roles:

- **monitor**, which implies to be the center of the information network of the class;
- **loudspeaker**, i.e. the one who filters and disseminates the information;
- **spokesperson**, i.e. "porta-voce" for students;
- **representative figure of the class ("the first figure")**;
- **leader**, leader of the class;
- **binder**, which means to make connections with other groups (the connecting element);
- **initiator**, to be the entrepreneur with the initiative and the will;
- **problem solving factor**, i.e. to contribute to solving students' problems;
- **moderator**, to be the class negotiator;
- **resource allocation factor**, which designates to allocate / manage teaching resources.

In conclusion, the essence of the managerial roles of the teachers is the orientation and direction of the human and material resources within the instructive-educational process towards the achievement of the objectives designed in conditions of efficiency and quality. The reunion of the roles mentioned above builds the main dynamic sphere of the managerial activity of the teacher.

4. New paradigms of the teacher-student relationship

The need for differentiated training does not imply the abandonment of a unitary training program, with the same goals, goals, objectives and contents, but the creation of favorable situations for each student to discover their own interests, skills and training

possibilities. Differentiation requires reconsideration of the teaching act, transforms the teacher from the single source of information and the main transmitter of knowledge into a true curricular counselor, organizer and mediator of the various learning experiences.

Howard Gardner, the author of the "theory of multiple intelligences", on which the pedagogical model of differentiated training is based, considers intelligence a quality present in all human beings who contribute to acts of creation. The valorization of intelligence depends on the field in which it manifests itself (e.g. a discipline or a craft practiced in society), on the opportunities and possibilities of development (Gardner, 2003). The lack of exercise and manifestation leads to a regression or even to an atrophy of the intellectual potential of the individual.

The types of intelligence are considered by Gardner to be independent of each other. They function as modular systems without being controlled or directed by a master nucleus. This means that the skills assessed in a particular person within one type of intelligence do not correlate with those assessed within another type of intelligence. However, the types of intelligence in Gardner's vision interact in situations of necessity or opportunity, although they are separate and independent. In addition, Gardner believes that each type of intelligence is expressed through its own system of symbols (words, symbols, images, numbers, etc.) and has a precise localization in the brain. As a psychological argument is advanced the phenomenon of severely retarded individuals, who possess a special aptitude in another field of manifestation (Gardner, 2003).

Gardner (2003) distinguishes nine types of intelligence:

1) **Verbal/linguistic intelligence.** It refers to language skills, the meaning and order of words, the sonority and rhythms of the language, reading, writing and speaking in the mother tongue and foreign languages. People who possess this dominant type of intelligence think mainly in words, easily use language to express and understand complex realities, quickly learn foreign languages, tell, discuss, debate and read with pleasure, use with talent different stylistic forms and choose their career based on linguistic abilities - writer, linguist, translator, journalist, orator, etc.

2) **Logical/mathematical intelligence.** It refers to numerical skills, calculations, abstract structures, formulas and concepts, to the analysis of causes and effects, to complex logical operations and reasoning, to critical and creative capacities of problem solving and evaluation of sentences. People with such dominants easily make connections, think critically and methodically, organize their work thoroughly and orient themselves to the career of mathematician, physicist, chemist, researcher, accountant, financier, etc.

3) **Visual/spatial intelligence.** It represents the ability to understand, create, orient and observe relationships in space, to draw, build, model, design and color, to make visual details, to think in three dimensions, to transform perceptions and to recreate aspects of visual experience with the help of imagination. The owners of these dominants work, imagine, observe and visualize the objects and space orienting themselves towards the activities of architect, plastic artist, painter, sculptor, graphic designer, photographer, chess player, driver, civil engineer, monumental ist, restorer, designer, modeler, ceramist, designer, etc.

4) **Musical/rhythmic intelligence.** It is the ability to sing, to react sensitively take sounds, to reproduce sounds and voices, to appreciate, create and evaluate music and rhythm. People with this intelligence think in sound, rhythms, melodies and rhymes, are sensitive to the tonality, intensity, height and timbre of sound, create and reproduce music using any voice or instrument, establish strong connections between

music, rhythms and emotions. They get involved in activities such as composer, instrumentalist, vocal performer, poet, etc.

5) **Body/kinesthetic intelligence.** The dominance of this intelligence is movement, touching, manipulating objects or coordinating one's own body, sense of body and role-play. Intelligence that involves thinking, ideas and feelings in direct, practical activities characterizes especially dancers, athletes, actors, sculptors, climbers, people who carry out field research or study trips.

6) **Interpersonal intelligence.** It is characterized by the ability to understand others, to relate, collaborate, negotiate, media, communicate verbally, non-verbally and empathetically, to recognize differences between people, to evaluate the way of thinking and to be sensitive to their motives, intentions and states. People with this dominance have the vocation of psychologists, social workers, educators, political leaders, religious leaders, counselors, sellers, etc.

7) **Intrapersonal intelligence.** Self-reflection, the ability to monitor oneself in relationships with others, introspection, self-assessment, self-understanding, planning goals and one's own interests are the dominance of this type of intelligence. Characterizes people with the vocation of psychoanalyst, psychotherapist-peut, monk, etc.

8) **Naturalistic intelligence.** The dominant of this type of intelligence is the understanding and attraction to phenomena related to life and the forces of nature, the organization in certain patterns (classifications, categorizations, comparisons) of details, relationships, observations. People with this dominance have a vocation of biologists, doctors, ecologists, agronomists, oceanographers, geographers, meteorologists, astronomers, etc.

9) **Existential intelligence.** This type of intelligence manifests itself strongly holistically in tense, problematic cognitive and attitudinal registers, probes and correlates through great interrogations, doubts and reflections the esoteric and the exoteric, the transcendent and the human world. It is a way of relating the individual to the world that mainly characterizes theologians and philosophers.

The first three types of intelligence listed by Gardner are similar to those evaluated by conventional, standardized intelligence tests. Exploring other skills, as parts of intelligence, is an innovative approach in current research on intelligence. Although not all of the types of intelligence listed can be measured by standardized tests in the sense given by factorial theories, Gardner believes that they can be evaluated in school activities in the form of problem solving and making products in similar or simulated life contexts.

What needs to be emphasized is that the inability of the teacher and the school environment in general to meet the specific needs of each student is an important factor in school failure. Intellectual psychological factors are poor predictors of school performance, which indicates that for a large number of students, poor performance is mainly determined by non-intellectual factors, such as emotional insecurity, poor motivation, negative attitude towards school, poor self-control or other unfavorable psycho-social circumstances (family or school). This means that the failure of the students in question can be avoided by practicing active and individualized pedagogical methods, by what Finn (1989) called participation-identification, in relation to the psychological profile that characterizes each individual student.

Child-centered learning is based on the premise that students should be encouraged to learn at their own pace. The instructive activity should be adapted according to their specific needs and with a penchant for their interests. Traditional teaching methods can lead to

students losing interest in learning content and skills if they do not come in response to their own needs and questions (Or et al, 2020). According to this perspective, school success is ensured only to the extent that the training activity produces a sense of pleasure for the child. Child-centered instruction makes learning relevant and fun, giving even demotivated students an incentive to continue participating in activities. The history of student-centered education began in the twentieth century, forerunners of this perspective are John Dewey, Jean Piaget, Lev Vygotsky and Maria Montessori. This paradigm involves a slide from the traditional teacher-centered understanding of the learning process to the student, who becomes the main actor of the pedagogical act.

The fundamental principle of the student-centered paradigm is their involvement in the way in which teaching activities are organized, starting from the premise that he is able to make the best decisions in accordance with his interests. Brainstorming and engaging in dialogue help children to connect their interests with their abilities to the concepts to be mastered. It is therefore necessary for pupils/preschoolers to become active and responsible participants in their own learning (Or et al, 2020).

The essence of child-centered learning is to support their holistic development. This includes the development of physical capacities, along with intellectual abilities, cognitive or mental abilities, emotional abilities and social skills. Child-centered teachers engage in a process of "active learning" to help the child develop the necessary knowledge and skills in all areas.

Debates about how the teacher should relate to the student and what the nature of this relationship should be are inexhaustible, meeting a continuum of positions, from traditionalist to postmodernist ones. In the optics of postmodern pedagogy of constructivist type, it is not the training that is the center of gravity of the didactic process, but the interaction between the teacher and the student, an interaction centered on the cognitive and applicative finalities. (Windschitl, 2002) Lately, there is a growing question of the relationship between the constructivist principle of differentiated learning and the need for comparability of the performances achieved by students and the teaching units from which they come. The boundary between setting common standards and facilitating a space for expressing creativity, interests and particular needs seems to be a difficult boundary to draw. The student is constrained to comply with the requirements of the educational cycle in which he or she is, and the "general competences", as well as the "specific" ones, are often formulated in terms of generally mandatory requirements. This hierarchical-functionalist organization of education, opposed to the vision of the constructivists, encourages, according to the latter, the appearance of school failure: "The alternative of the student in a situation of school failure is his orientation towards special education or school dropout. Practices validated more recently in pedagogy, such as inclusive education, which supports the idea that students have equal opportunities to education and that it is necessary to fully exploit the possibilities of all students, cannot be easily integrated into hierarchical education systems." (Kish, 2005, p.43). Grec and Rad (in Kish, 2021, p. 20) emphasize that the excessive rigidity of the educational environment, especially in the preschool stage, is likely to prevent the manifestation of the creative potential of students, as part of what the authors call methodological blockage: "the rigidity of algorithms or theorems used in the learning process, the fixation on a single template and an early criticism of new ideas, that's out of the patterns."

BIBLIOGRAPHY

1. Allen, K. P. (2010). Classroom management, bullying, and teacher practices. *Professional Educator*, 34(1).
2. Kish, O., coord. (2021). Creativity – Prerequisite in preschool development. Best practice guide. Cluj: Editura Universitară Clujeană.
3. Chiș, V. (2005). Contemporary pedagogy. Pedagogy for skills. Bucharest: Casa Cărții de Știință.
4. Dibapile, W. T. S. (2012). A review of literature on teacher efficacy and classroom management.
5. Finn, J. D. (1989). Withdrawing from school. *Review of Educational Research*. Chemistry of Heterocyclic Compounds, 25(3), 319-325.
6. Gardner, H. E. (2000). Intelligence reframed: Multiple intelligences for the 21st century. Hachette UK.
7. Hoy, A. W., & Weinstein, C. S. (2013). Student and teacher perspectives on classroom management. In *Handbook of Classroom Management* (pp. 191-230). Routledge.
8. Iucu, R. (2006). Classroom management of students. Iași: Polirom.
9. Iucu, R. (2007). Classroom management of students. Course support. Bucharest: University of Bucharest.
10. Kinicki, A., Williams, B. K., Scott-Ladd, B. D., & Perry, M. (2011). *Management: A practical introduction*. McGraw-Hill Irwin.
11. Marzano, R. J., & Marzano, J. S. (2003). The key to classroom management. *Educational Leadership*, 61(1), 6-13
12. Niculescu, M. (2016). Classroom management of students. Cluj: Cluj University Press.
13. Patrașcu, D. & Rotaru, T. (2006). The managerial culture of the teacher. Theory and methodology of formation. Chisinau: U.P.S. "I. Creangă".
14. Or, N. T. U., Phuong, C. N. L., & Hoi, H. T. (2020). Benefits of building child-centered learning environment in kindergarten. *Universal Journal of Educational Research*, 8(12), 6765-6769.
15. UNICEF (2007). Classroom management. Guide for teachers and teachers. Bucharest.
16. Windschitl, M. (2002). Framing constructivism in practice as the negotiation of dilemmas: An analysis of the conceptual, pedagogical, cultural, and political challenges facing teachers. *Review of educational research*, 72(2), 131-175.

EFFECTS OF DIGITAL MEDIA ON PEOPLE AND SPIRITUAL LIFE

Florentin Iustinian Jipa
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași

Abstract: This article aims to highlight the influence that digital media have on human life, but especially on his spiritual life. It is an interdisciplinary work, which treats this subject from both a scientific and a theological point of view. One of the great challenges of the times we live in is to properly understand the relationship between man and technology. People have suddenly found themselves in a new, more complicated and complex universe, increasingly dominated by technology. Technology has made its way into every aspect of people's lives and most of the activities they do, in a subtle and rapid way. Looking at how fast this is happening, we can tell that it is becoming difficult to adapt. It is very easy to forget the balance between what is really useful for life and its sanctity, and what is produced exclusively for pleasure, entertainment, strong experiences, etc. which can lead to addiction.

Keywords: Social-media, technology, Science and Religion, adiction, multitasking, internet, communication

Progresul tehnologic din ultimele decenii a făcut posibilă transmiterea de mesaje sau imagini către destinatarii din toată lumea, și într-un timp deosebit de scurt, de cele mai multe ori fiind posibilă chiar comunicarea în timp real, prin intermediul tehnologiei informaționale și de comunicare. „Astăzi comunicarea este simplă și răspândită pretutindeni. Sateliții ne pun la dispoziție o rețea globală de radio, televiziune și servicii de telefonie. Acum putem comunica cu oamenii din întreaga lume și chiar din spațiu în câteva minute sau secunde”¹.

Apariția Internetului și a WWW-ului (World Wide Web – rețeaua unică mondială) a adus un raport considerabil asupra evoluției tehnologiilor de comunicare. De la apariția e-mailului, ce a permis renunțarea la tradiționalele scrisori trimise prin intermediul poștei, și până la aparatele de telefonie, care au evoluat de la cele fixe la cele mobile, mijloacele de comunicare moderne au făcut posibilă nu doar comunicarea rapidă de mesaje, ci și socializarea sau împărtășirea de conținut media².

Fie că este vorba despre e-mail, videoconferință sau orice altă aplicație de mesagerie instant (cum sunt Yahoo messenger, Skype, Whatsapp sau Facebook), serviciile pe care le pune la dispoziție accesul la Internet facilitează comunicarea rapidă, cu un număr mare de utilizatori din orice parte a lumii.

Cu toate acestea, în zilele noastre, oamenii descoperă cât de străini sunt de ei înșiși, de a trăi cu ei înșiși, de a reflecta asupra propriei persoane. Căutând forme de a scăpa de monotonie, prin internet, rețele de socializare, televizor, constată că nimic nu îi mai poate satisface sau să îi bucure, îndepărtându-se de dimensiunea interioară. Pr. Arhidiacon Sorin

¹ Wandberg, R., *Communication: Creating Understanding*, Minesota, 2001 *apud* Ruxandra Claudia Chirca, *Noile media și nativii digitali*, Editura Universității din București, București, 2020, p. 14.

² Ruxandra Claudia Chirca, *Noile media și nativii digitali*, Editura Universității din București, București, 2020, p. 14.

Mihalache afirma că „Societatea ne-a pregătit pentru o viață conectată la globalitate, dar decuplată de interioritate”, fără de care viețuirea în duh creștinesc nu se poate împlini³.

„Noi nu realizăm straniețatea acestei unelte moderne. Nici efortul pe care creierul nostru îl face pentru a analiza și reordona ceea ce vede”, spunea Nicholas Carr. Numeroși oameni de știință afirmă astăzi ca internetul și tehnologia avansează într-un ritm cu care organismul uman însuși, mai precis creierul, nu poate ține pasul, în sensul că „ecranele iradiază realmente creierul și datele emise de acestea afectează prin multitudinea lor, capacitatea omului de atenție”. De asemenea folosit în exces, internetul ne modifică *pattern-ul* de atenție, capacitatea de a o menține activă un timp mai îndelungat, și foarte interesant, autocontrolul⁴.

Deși poate părea o banalitate, în ochii unei persoane prins în cercul vicios al device-urilor și a inteligenței artificiale, criza, incontestabil, există – asta și pentru că, schimbările produse de acum se produc mult mai rapid față de cum erau în trecut. Condițiile existenței sunt, astăzi, fundamental diferite. Televiziunea, computerul, smartphone-ul nu mai sunt simple unelte ce transmit informație. Acestea ne pot schimba modul în care privim realitatea. Ele pot să „clasifice lumea pentru noi, să o secvențializeze, strictureze, redimensioneze, ba chiar să o și argumenteze”⁵.

În 1970, înainte de revoluția tehnologică adusă de era informației, în care ne aflăm acum, într-o carte numită *Șocul viitorului*, Alvin Toffler („cel mai de seamă futurolog”) ne avertiza că într-o eră unde toți indivizii trebuie să suporte schimbări foarte mari, într-un timp foarte scurt⁶.

În acest sens Dr. Virgiliu Gheorghe afirma că noua eră promovată prin comunicare mediatică, mass-media electronică, rețele de socializare, înseamnă reconfigurarea vieții sociale culturale și religioase, „în sensul transferării centrului de greutate al acestora dinspre comunitatea umană către cea mediatică, dinspre real spre virtual”. Acest lucru se vede și în relațiile dintre oameni, și dintre om și lumea înconjurătoare, ce devin într-o măsură tot mai mare mediate de informația media, de mijloacele de comunicare în masă. „Lumea reală ajunge să fie inundată sau scufundată în mediul realității virtuale”. „Lumea reală” nu se referă la lucrurile în sine și schimbarea fizică a acestora (oamenii, copacii, străzile), ci la lumea reprezentărilor acestora, a ideilor pe care omul și le formează despre realitate. Mijlocind din ce în ce mai mult relația individului cu lumea, mijloacele de comunicare virtuală pot schimba percepția (chiar altera) și reprezentările mentale a imaginii pe care omul și-o formează despre lume, a datelor pe care se bazează gândirea și înțelegerea realității, modul în care oamenii acționează și trăiesc⁷.

Cognitivistul Thierry Baccino (profesor la Universitatea Paris VIII), profesor de psihologie cognitivă și ergonomie, spune că „am investit mai bine de o mie de ani pentru a învăța să citim”. Faptul că întregul proces de citire a cerut un efort progresiv de adaptare a

³ Arhid. Adrian Sorin Mihalache, interviu realizat de Cristina Stănciulescu, „Societatea ne-a pregătit pentru o viață conectată la globalitate, dar decuplată de interioritate” în: <https://cristinastanciulescu.ro/interviuri/sorin-mihalache-societatea-ne-a-pregatit-pentru-o-viata-conectata-la-globalitate-dar-decuplata-de-interioritate/>, 12.09.2023.

⁴ Iuliana Alexa, „Dependenți?”, în: *Dilema Veche*, 8-15 noiembrie 2018, <https://www.dilemaveche.ro/sectiune/tema-saptamanii/articol/dependenti>, 10.09.2023.

⁵ Dominic Negrici, „Dezvoltare, progres, viteză”, în: *Dilema Veche*, 8-15 noiembrie 2018 <https://www.dilemaveche.ro/sectiune/tema-saptamanii/articol/dezvoltare-progres-viteza>, 12.09.2023.

⁶ A. Toffler, *Șocul viitorului*, apud, Adam Gazzaley, Larry D. Rosen, *Mintea Distrată*, trEditura Ruxandra Vișan, Editura Trei, București, 2019, p. 158.

⁷ Virgiliu Gheorghe, *Știința și războiul sfârșitului lumii, fața nevăzută a televiziunii*, Editura Institutul de Cercetări Psihosociale și Bioetică, 2016, pp. 159-160.

creierului, trecerea către ecrane, deși aparent naturală și facilă, ea este mult mai complexă. Dacă în procesul de primire a informațiilor, efortul creierului constă în general din interceptarea, memorarea și tratarea informațiilor care vin de la receptorii noștri senzoriali (nas, ochi, gură) în fața ecranelor doar ochii sunt puși la contribuție, lucru nu tocmai fericit, căci legătura ochi-creier este puțin adaptată la această manieră de a citi⁸.

Apariția internetului iar, mai apoi, a social media, a adus în planul raporturilor dintre persoane un ansamblu de transformări cu anvergură istorică. Această etichetă, deși poate părea exagerată, este întărită de remarcă foarte des întâlnită în diferite tipuri de conversație, și anume: *Cum reușeam să rezolv oare lucrurile înainte să am smartphone sau tabletă?* Internetul reprezintă, în societățile avansate, un instrument omniprezent și omniscient, treptat părănd că va deveni și omnipotent⁹.

Internetul este o lume care se sustrage involuntar unui control central, nici guvernele, nici parlamentele și nici marile companii nu pot să mai aibă o cheie unică pentru fluxul informațional. Simbolul totalei descentralizări a puterii, Internetul promovează libertatea completă de expresie. Circulă și ceea ce este bun și admirabil, dar și cele mai nocive idei și imagini, care pot fi cu greu restricționate. Codul etic aplicat pe Internet, „netiquette”, are scopul de a încuraja pe utilizatori să respecte măcar un minimum de principii morale¹⁰.

Astfel, unele dintre riscurile comunicării virtuale, prin rețelele de socializare au ieșit în evidență mai clar în perioada de izolare, când omul și-a găsit refugiul mai mult sau mai puțin în tehnologie și în social media, din dorința de a umple golul lăsat de lipsa interacțiunii fizice cu aproapele. Dintre acestea menționăm: riscul crescut de dezinformare, orice opinie având posibilitatea de a circula rapid, inducând diferite stări de îndoială, neîncredere; pericolul identității multiple, fiecare având un comportament diferit în mediul virtual față de realitate; generalizarea, în detrimentul unicității fiecărei persoane; neimplicarea emoțională sau dificultatea împărtășirii sentimentelor prin intermediul comunicării de tip social media; puterea cuvântului, sau importanța edificatoare a cuvântului diminuată în comunicarea social media;

În 2013, doi psihologi au invitat câte două persoane care nu se cunoșteau să intre într-o cămăruță și să înceapă o conversație. Pentru a înlesni procesul, psihologii au sugerat un subiect de discuție; ce ar fi să vorbească despre un eveniment interesant care li s-a întâmplat în ultima lună? Unele dintre perechile implicate în studiu au stat de vorbă în timp ce un smartphone era lăsat undeva în apropierea lor, iar pentru altele, telefonul a fost înlocuit cu un caiet. Fiecare pereche a creat o conexiune într-o anumită măsură, dar cei care s-au cunoscut în prezența telefonului au avut dificultăți în a crea o legătură. Aceștia au exprimat relațiile pe care le-au format ca fiind de calitate inferioară, iar pe partenerii lor i-au descris ca fiind mai puțin empatici și mai puțin de încredere. Telefoanele influențează prin simpla lor existență, chiar și atunci când sunt folosite în mod activ. Ne distrag pentru că ne amintesc de lumea din afara conversației imediate și singura soluție, conform cercetărilor, este să le eliminăm complet¹¹.

⁸ Iuliana Alexa, *Dependenți...*

⁹ Gabriel Stoiciu, „Expansiunea Social Media și Transformarea angajamentului civic”, în *Revista română de sociologie*, serie nouă, anul XXX, nr. 5–6, București, 2019, p. 374.

¹⁰ Pr. Nicolae Dascălu, *Parabola făcliei aprinse. Comunicarea religioasă în era informațională*, Editura Basilica, București, 2012, p. 444.

¹¹ Adam Alter, *Irezistibil. Dependența de tehnologie și afacerile din spatele ei*, traducere de Emilia Vasiliu, Editura Publica, București, 2017, pp. 27-28.

Multitasking-ul și distragerea atenției de la scopul vieții și de la viața duhovnicească

Oamenii au trăit întotdeauna într-o lume complexă, o lume plină de distrageri și de întreruperi pricinuite de activitățile care ne împiedică să ne îndeplinim obiectivele. Chiar dacă astfel de interferențe au existat dintotdeauna, în ultimele decenii au apărut schimbări fundamentale. Era informațională a declanșat o *explozie nesfârșită* în ceea ce privește varietatea și accesibilitatea tehnologiilor cu sunete îmbietoare, cu efecte vizuale plăcute și cu vibrații insistente care ne reclamă atenția, în timp ce creierele noastre se confruntă cu râurile multiple de informație concomitentă¹².

Faptul că utilizarea telefonului și a rețelelor de socializare a intrat atât de repede în folosința continuă a oamenilor, a dus și la apariția fenomenului de „multitasking”¹³. Acest lucru pare să conducă spre pierderea capacității de a realiza o singură sarcină o dată, fiind ușor vizibil în observarea comportamentului oamenilor atunci când sunt la un restaurant, la teatru sau la cei care așteaptă la coadă la un film etc.¹⁴ Ambientul cultural în care generațiile tinere se dezvoltă, creează dificultăți în prelucrarea informației, în cultivarea atenției și a capacităților de reflexie¹⁵. În actuala societate informațională, copiii și adolescenții cresc într-o ambianță saturată mediatic, prezența computerelor, a internetului și a altor tehnologii digitale în locuințe fiind uzuală, comunicarea mediată devenind astfel parte a activităților zilnice. Tinerii dezvoltă stiluri de viață diferite de cele ale părinților, cu obiceiuri specifice privind utilizarea mass-media și a noilor tehnologii ale informării și comunicării, fiind de multe ori mai eficienți în folosirea lor decât adulții¹⁶.

Suprastimularea senzorială împiedică autorefecția. Sub atâția stimul introduși în planul vieții de marketing și de cultură mediatică, oamenii, în special copiii și tinerii, trăiesc o viață suprasolicitată senzorial. În particular, obișnuința de a petrece un timp tot mai îndelungat în fața micilor ecrane atrofiază „capacitatea de abstragere” și de înțelegere¹⁷.

Data-smog și multitasking-ul diminuează puterea atenției, ambientul cultural în care cresc astăzi tinerii și copiii, creează dificultăți în prelucrarea informației, în cultivarea atenției și a capacităților de reflecție. Avem parte deja de o „supraabundență de informații de slabă calitate, denumită „data-smog”, în condițiile unor „limite clare în procesare”. În legătură cu aceasta, cercetători au constatat că supraexpunerea la un flux e mai degrabă inamicul atenției decât antrenorul ei¹⁸.

Pentru a înțelege modul în care utilizarea dispozitivului poate afecta sănătatea mintală a unui tânăr, este important să recunoaștem schimbările complexe care apar în creierul încă în curs de dezvoltare al unui adolescent. În primul rând, creierul este incredibil de plastic și capabil să se adapteze - adică să se schimbe fizic - ca răspuns la activități noi sau indicii de mediu, spune Jensen, de la UPenn, care este autorul *The Teenage Brain*.

¹² Adam Gazzaley, Larry D. Rosen, *Mintea Distrată*, traducere Ruxandra Vișan, Editura Trei, București, 2019, p. 32.

¹³ Multitaskingul media este realizat de creier care nu îndeplinește două sarcini în același timp, ci de fapt trece rapid de la o sarcină la alta, acest lucru fiind prezent la toate categoriile de vârstă și în fiecare sferă de activitate, inclusiv acasă, la școală, la muncă și în timpul de relaxare (Adam Gazzaley, *Mintea distrată...*, p. 171)

¹⁴ Adam Gazzaley, *Mintea distrată...*, p. 172.

¹⁵ Arhid. Adrian Sorin Mihalache, *Ești ceea ce trăiești, câteva date recente din necunoștiințe și experiențele duhovnicești ale Filocaliei*, Editura Trinitas, București, 2017, p. 42.

¹⁶ Anca Velicu, „Poveștile de dincolo de statistici: Despre competențele digitale ale copiilor și adolescenților din România”, în *Revista română de sociologie*, serie nouă, anul XXIX, nr. 3–4, București, 2018, p. 432.

¹⁷ Arhid. Adrian Sorin Mihalache, *Ești ceea ce trăiești, câteva date recente din necunoștiințe și experiențele duhovnicești ale Filocaliei*, Editura Trinitas, București, 2017, p. 41.

¹⁸ Arhid. Adrian Sorin Mihalache, *Ești ceea ce trăiești...*, p. 42.

Unele cercetări au legat deja multitaskingul media - trimiterea de mesaje text, utilizarea rețelelor sociale și trecerea rapidă între aplicațiile de bază ale unui smartphone - cu un volum mai mic de materie cenușie în cortexul cingular anterior al creierului (ACC), o regiune implicată în procesarea emoțiilor și luarea deciziilor. Mai multe cercetări au asociat volumul mai mic de ACC cu tulburări de depresie și dependență.

„Știm de fapt că adolescenții au un control al impulsurilor foarte subdezvoltat în comparație cu adulții”, spune Jensen. Acest lucru îi poate duce la conținut sau situații online tulburătoare - lucruri pe care o minte mai matură ar ști să le evite. Adolescenții au, de asemenea, un sistem hiperactiv de recompensare a riscurilor, care le permite să învețe - dar și să devină dependenți - mult mai repede decât adulții, spune ea. Cercetările au legat rețelele sociale și alte activități bazate pe telefon cu o creștere a valorilor neurochimice care dau starea de bine, cum ar fi dopamina, care ar putea conduce la utilizarea compulsivă a dispozitivelor și ar putea promova sentimente de distragere, oboseală sau iritabilitate atunci când copiii sunt separați de telefoanele lor.

O altă zonă a creierului - cortexul prefrontal - este esențială pentru concentrarea și interpretarea emoției umane și nu se dezvoltă pe deplin până în jur de 25 de ani, spune Paul Atchley, profesor de psihologie la Universitatea din Kansas. „În timpul adolescenței noastre, este important să antrenăm cortexul prefrontal pentru a nu fi distras cu ușurință”, spune el. „Ceea ce vedem în munca noastră este că tinerii sunt în permanență distrași și mai puțin sensibili la emoțiile altora”¹⁹.

Sunt studii care au arătat că notele mai slabe se datorează faptului că tinerii petrec prea mult timp în fața televizorului sau jucând jocuri video, cât și imposibilității de a-și focaliza întreaga atenție asupra temelor, datorită multitasking-ului (executarea mai multor activități simultan, cum ar fi vizualizarea mesajelor e-mail și ascultarea muzicii). S-a arătat că tinerii de 16-18 ani execută în medie câte șapte acțiuni simultan, scriind X mesaje text pe telefonul mobil, trimițând mesaje instant tip Yahoo Messenger și verificând Facebook-ul cu televizorul pornit (<https://viataverdeviu.ro/efectele-negative-ale-tehnologiei-asupra-copiilor>)²⁰.

Mediile digitale dăunează memoriei, reduc activitatea mentală și de aceea nu sunt indicate pentru stimularea învățării în mediul școlar. Cine se conectează în lumea virtuală printr-un click are o capacitate de reflecție mai scăzută (deoarece este mai lentă) decât cei care înțeleg lumea reală. Iar cine discută cu oameni reali lucruri învățate le va memora mai bine decât cel care face același lucru în chat-uri²¹.

Gary Small, profesor de psihiatrie la UCLA, ne spune că „Explozia actuală a tehnologiei digitale nu schimbă numai modul nostru de viață și de comunicare, ci ne alterează rapid și profund creierul”. Utilizarea zilnică a computerelor, smartphone-urilor, motoarelor de căutare și a altor instrumente similare „stimulează alterarea celulelor din creier și emisia de neurotransmițători, întărind gradual noi trasee neuronale în creierii noștri, în timp ce le slăbește pe cele vechi”²².

Consecințele adverse ale utilizării excesive a dispozitivelor mobile în rândul adolescenților cu dizabilități generale de învățare (GLD²³) și tulburarea hiperactivă cu deficit

¹⁹ Markham Heid, „We Need to Talk About Kids and Smartphones”, în: <https://time.com/>, 10.10. 2021, <https://time.com/4974863/kids-smartphones-depression/>, 14.08.2023.

²⁰ Adina-Brîndușa Baci, *Adicția digitală, boală a societății postmoderne*, Editura Pro Universitaria, București, 2019, p. 42.

²¹ Manfred Spitzer, *Demența digitală*, traducere de Dana Verescu, Editura Humanitas, București, 2020, p. 239.

²² Nicholas Carr, *Superficialii. Efectele internetului asupra creierului uman*, traducere din engleză de Dan Crăciun, Editura Publica, București, 2012, p167.

²³ GLD - general learning disabilities

de atenție (ADHD²⁴) merită atenție, deoarece aceste persoane pot fi deosebit de sensibile la atracția față de dispozitivele mobile. Persoanele cu GLD sunt semnificativ mai sugestibile decât omologii lor neurotipici²⁵ și, prin urmare, pot fi constrânși să fie distrași prin notificări, solicitări sau publicitate. În mod similar, impulsivitatea sporită și inhibarea redusă în rândul adolescenților cu diagnostic de ADHD pot duce la utilizarea extinsă a dispozitivelor mobile. Aceste afirmații pot fi sprijinite prin legătura ce se poate observa între comportamentul de tip dependență de smartphone și comportamentele în tulburările GLD și ADHD²⁶.

Numeroase studii arată cât este de afectată atenția noastră datorită mediilor digitale, în special a telefoanelor mobile inteligente, acestea fiind cele mai prezente în viața noastră. Cauzele sunt multiple, creierul fiind bombardat la tot pasul cu imagini și distrageri, nemaiputând să se focalizeze pe ceea ce omul își propune să facă. Pe lângă toate semnalele din mediul extern care ne distrag atenția, intervine și acest fenomen al multitasking-ului, prin care încercăm să realizăm simultan mai multe sarcini, care are consecințe majore asupra capacității omului de concentrare.

Conform unui studiu american, omul de astăzi își întrerupe munca în medie o dată la 11 minute. Telefonul sună de undeva din buzunar; sms-urile și e-mailurile sunt anunțate printr-un sunet specific și, indiferent la ce lucrăm în acel moment, răspundem imediat la ele. Viața noastră în epoca digitală se caracterizează mai ales prin faptul că facem tot mai multe lucruri în același timp: navigăm pe internet, ascultăm muzică, scriem sms-uri pe mobil și citim un articol din ziar, televizorul merge în fundal și tocmai atunci sună și telefonul fix²⁷. Pare o situație alarmantă și agitată, dar dacă luăm o pauză de la ceea ce facem și realizăm câte interferențe sunt în jurul nostru rămânem uimiți și conștientizăm motivul pentru care nu reținem ceea ce citim, de ce nu putem contempla sau reflecta la ceva, de ce nu ne putem ruga, de ce avem rezultate slabe la școală sau la muncă etc.

Ce efect are asupra noastră folosirea simultană a mai multor medii? Oare fenomenul multimedia ne face să fim mai inteligenți?

Multitasking-ul este strâns asociat cu ceea ce psihologia modernă și neuroștiințele cognitive numesc control cognitiv. Încă din copilăria noastră învățăm să ne controlăm gândurile, adică să ignorăm ceea ce este irelevant și să ne concentrăm asupra unei sarcini concrete. Dacă controlul cognitiv este învățat și se modifică din cauza cufundării în lumea digitală, atunci multitasking-ul ar trebui să aibă o influență asupra capacității de a ne controla gândurile. Această influență ar putea fi pozitivă ar și negativă, practicând multitasking-ul intensiv și pe termen lung, ne vom antrena atenția, sau dimpotrivă, vom favoriza apariția tulburării de atenție.

La această problemă au încercat să răspundă oamenii de știință de la Universitatea Stanford, în urma efectuării mai multor teste cognitive cu 2 grupuri de oameni, cei care practică multitasking intens (*heavy media multitasker*) și cei care practică mai puțin (*light media multitasker*). Se presupunea că subiecții care nu sunt obișnuiți cu multitaskingul și deci nu sunt obișnuiți să identifice simultan stimulii importanți și cei inutili vor avea rezultate mai slabe la test, iar cei obișnuiți vor fi mai puțin distrași de stimulii inutili. Situația s-a dovedit a

²⁴ ADHD - Attention Deficit Hyperactivity Disorder

²⁵ O persoană "neurotipică" este o persoană care gândește, percepe și se comportă în moduri pe care populația generală le consideră "normale".

²⁶ Saoirse Mac Cárthaigh, „The effectiveness of interventions to reduce excessive mobile device usage among adolescents: A systematic review”, in *Neurology, Psychiatry and Brain Research*, Vol. 35, 2020, pp. 29-37, <https://doi.org/10.1016/j.npbr.2019.11.002>.

²⁷ Manfred Spitzer, *Demența digitală...*, p. 194.

fi total opusă, cei fără multitasking au putut să rezolve mai bine sarcina independent de câți de mulți stimuli de distragere erau prezenți.

Testele au dovedit că cei care practică multitaskingul ignoră cu mai multă dificultate nu doar stimuli exteriori, ci și conținuturi interne ale memoriei care le distrag atenția. Persoanele care folosesc simultan mai multe medii digitale prezintă probleme în privința controlului propriei minți. Chiar și la comutarea între sarcini, obișnuită în multitasking, ei sunt semnificativ mai lenți față de cei care nu practică multitaskingul²⁸.

În prezent, este un lucru obișnuit pentru studenți să se angajeze în comportamente off-task (în afara obiectivelor sau sarcinilor impuse) în timpul lecțiilor. Multe studii au arătat în mod clar că elevii fac multitasking frecvent - și într-o varietate de moduri, în timp ce se presupune că îi ascultă pe profesorul lor. Studenții sau elevii se implică adesea în comportamente multitasking în afara sarcinilor multimedia (de ex., Mesaje text sau rețele sociale) și non-multimedia (de exemplu, conversații cu vecinii) în timpul cursurilor. O altă cercetare a fost efectuată cu scopul de a descrie aceste comportamente multitasking în afara sarcinilor și de a analiza efectele acestora asupra performanței învățării într-o sesiune de predare reală. Mai precis, 187 de studenți au participat la un curs de psihologie cognitivă ca de obicei, luând notițe fie pe hârtie, fie pe laptop. Aceștia nu au fost informați cu privire la cercetările privind multitasking-ul. După 20 de minute, elevii au fost nevoiți să raporteze numărul și durata comportamentelor multitasking în afara sarcinilor în care s-au angajat și să completeze un chestionar de învățare. Rezultatele au arătat că comportamentele multitasking multimedia și non-multimedia au fost frecvente, în special în rândul studenților care au folosit un laptop. Aceste comportamente au avut un impact negativ asupra memorării de către elevi a conținutului cursului. Studiul a arătat, de asemenea, că studenții care au folosit un laptop au avut scoruri de memorie mai mici. O analiză de mediere a confirmat că acest efect dăunător a fost parțial atribuit multitaskingului²⁹.

Navigarea pe internet solicită o formă deosebit de intensă de multitasking mental. Pe lângă inundarea memoriei noastre de lucru cu informații, acest tip de comportament impune cogniției noastre ceea ce neurologii numesc „costuri de comutare”. Ori de câte ori ne mutăm centrul atenției, creierul nostru trebuie să se reorienteze, solicitând și mai mult resursele noastre mentale. După cum explică Maggie Jackson în *Distracted*, cartea sa despre multitasking, „creierul are nevoie de timp ca să-și schimbe obiectivele, să-și amintească regulile necesare pentru noua sarcină și să blocheze interferența cognitivă venită din partea activității precedente, încă plină de vigoare”³⁰.

Cel mai adesea, oamenii practică multitasking-ul cu scopul de a câștiga timp, sau cel puțin aceasta este impresia lor. Dar este o simplă iluzie. Motivul este că simultaneitatea sarcinilor este doar aparentă; în realitate, „tot ce creierul știe să facă într-o astfel de situație mai multe sarcini de realizat simultan este să treacă de la o activitate la alta în mod secvențial”, însă „fiecare tranziție costă erori și timp”. Roberto Casați constată și el că: „Trecerea continuă de la o sarcină la alta comportă pierderi de timp, care, oricât de mici ar fi, sfârșesc prin a se acumula și a eroda timpul consacrat fiecăreia din aceste multiple activități”³¹.

²⁸ Manfred Spitzer, *Demența digitală...*, pp. 194-204.

²⁹ Eric Jamet, Corentin Gonthier, Salomé Cojean, Tiphaine Colliot, Séverine Erhel, „Does multitasking in the classroom affect learning outcomes? A naturalistic study”, în *Computers in Human Behavior*, Vol. 106, 2020, <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106264>.

³⁰ Nicholas Carr, *Superficialii...*, p. 183.

³¹ Jean-Claude LARCHET, *Captivi în internet*, traducere de Marinela Bojin, Editura Sophia, București, 2018, pp. 109-110.

Cei care practică multitaskingul își antrenează conștient superficialitatea și ineficiența, spune Manfred Spitzer. Conform cercetărilor și testelor prezentate în cartea sa *Demența digitală*, presupunerea că se poate trece cu ușurință de la o sarcină la alta și că această practică este necesară pentru prelucrarea eficientă a informațiilor s-a dovedit complet iluzorie. Astfel, concluzionează el, multitaskingul nu este ceva ce trebuie încurajat sau stimulat la generațiile următoare, este preferabil *să ne concentrăm pe ceea ce este esențial*³².

Cu toate că am început să conștientizăm susceptibilitatea noastră față de interferențele ce apar în calea către îndeplinirea obiectivelor și de impactul negativ pe care acestea îl pot avea asupra vieților noastre, cei mai mulți dintre noi adoptăm comportamente care induc interferențe, chiar și atunci când distragerile și multitaskingul ar putea fi evitate complet. Comportamentele ce induc interferențe sunt cele prin care ne plasăm într-un mediu care ne distrage atenția (de exemplu, mergem într-o cafenea aglomerată, ca să scriem o carte) sau ne angajăm într-un comportament de tip multitasking (scriem o carte în timp ce ascultăm muzică și verificăm mereu mesaje și e-mailuri).

De ce facem acest lucru, chiar dacă înțelegem că astfel de comportamente ne afectează capacitățile mentale și performanțele?

O explicație des întâlnită, este că beneficiem de mai mult amuzament și de mai multe recompense dacă facem multitasking, în loc să ne concentrăm pe o singură sarcină. Oamenii confirmă faptul că multitaskingul bazat pe internet aduce plăcere și că sarcinile par mai plăcute când sunt realizate urmărind programele de la televizor. Cercetările sugerează că multitasking-ul poate satisface nevoia de stimulare a unui individ, făcându-l să se angajeze în mai multe activități. De exemplu, Jeong și Fishbein (2007) au descoperit că țintirea senzațiilor și căutarea lor este legată de multitasking, și că cei care caută senzații sunt mai frecvent introduși în comportamente de tip multitasking. Căutarea senzațiilor se referă la tendința cuiva de a căuta senzații variate, noi și complexe (Zuckerman, 1994). Căutătorii de trăiri intense au o nevoie mai mare de excitare și stimulare, iar multitaskingul implică o experiență media mai variată și mai complexă decât utilizarea unui singur mediu. Astfel, este posibil să se efectueze multitasking, în special în rândul persoanelor care caută senzații ridicate, deoarece este perceput a fi distractiv și plăcut³³.

Creierul primește mai multe lucruri noi deodată, și acest lucru este asociat cu procesarea recompensei³⁴. Conținutul nou este în mod cert mai mare atunci când faci mai multe sarcini astfel, la modul general, și câștigul și factorul de distracție să fie mai ridicat atunci când faci mai multe sarcini în același timp.

În plus, faptul de-a primi o recompensă mai devreme este foarte prețuit, chiar dacă o recompensă amânată are o valoare mai mare³⁵. Acest fenomen, cunoscut drept „scăderea valorii recompenselor în funcție de îndepărtarea lor temporală” (*Temporal discounting of rewards*), are o mare influență asupra comportamentelor impulsive și astfel poate determina tendința naturală către gratificarea imediată³⁶.

³² Manfred Spitzer, *Demența digitală...*, p. 205.

³³ Yoori Hwang, Hyounge Kim, Se-Hoon Jeong, „Why do media users multitask?: Motives for general, medium-specific, and content-specific types of multitasking”, în *Computers in Human Behavior*, Vol. 36, 2014, pp. 542-548, (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0747563214002520>).

³⁴ Bianca C. Wittmann, Nico Bunzeck, Raymond J. Dolan, Emrah Düzel, „Anticipation of novelty recruits reward system and hippocampus while promoting recollection”, *NeuroImage*, Vol. 38, nr. 1, 2007, pp. 194-202, (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1053811907005691>).

³⁵ Okihide Hikosaka, Shinya Yamamoto, Masaharu Yasuda, Hyounge F. Kim, „Why skill matters”, *Trends in Cognitive Sciences*, Vol. 17, nr. 9, 2013, pp. 434-441, (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1364661313001472>).

³⁶ Adam Gazzaley, *Mintea distrată...*, p. 53.

Odată cu explozia mass-media și tehnologiilor digitale, oamenii de știință au devenit din ce în ce mai vocali cu privire la rolul pe care îl joacă o „economisire a atenției” în viața noastră. Creșterea culturii digitale de astăzi coincide cu întrebări științifice despre motivul pentru care oamenii își amintesc uneori și alții uită și de ce unii indivizi își amintesc mai bine decât alții. Scăderea atenției explică parțial motivul pentru care ne amintim sau uităm în acest moment și de ce unii indivizi își amintesc mai bine decât alții. Multitasking-ul intens este asociat cu tendința de a suferi pierderi de atenție și uitare³⁷.

Pe de altă parte și bogăția de informații prezentă în mediile digitale afectează atenția și puterea de concentrare. Este vorba de un principiu behaviorist – prea multă informație duce la o diminuare a atenției – care este amplificat pe interfețele cu care intrăm în contact. Surprinzător, chiar paradoxal, este faptul că în epoca informației, suntem mai incapabili ca niciodată să procesăm informații, din moment ce toată atenția noastră este consumată. Astfel observăm că acest comportament de multitasking intensiv, are consecințe negative atât la nivel mental, cât și la nivel fizic. Printre atâtea și atâtea medii digitale, informații la un click sau atingere distanță, cu greu putem face față pentru a ne concentra asupra unui singur lucru.

Societatea aceasta informațională, propune un nou model de om: omul fără iubire, rece, distant, arogant, individualist, egoist, strâns racordat la „realitate”, docil față de mai-marii lumii, cu o religiozitate sincretistă sau fără, trăind în lipsa iubirii, deci într-o continuă stare de desfrânare (săvârșind un continuu adulter: față de Dumnezeu, față de soț sau soție și nu în ultimul rând, chiar față de sine, prin înstrăinarea de chipul lui Dumnezeu și de calea spre dobândirea asemănării). În acest context în care omul recent este un om supus bolilor, plin de patimi sau încercări sufletești, alături de multe neputințe trupesti, nevoia de iubire ca putere tămăduitoare pare mai mare ca niciodată.

Văzând consecințele fizice și psihice a comportamentului de multitasking intensiv, ne putem da seama că, în aceeași măsură, dacă nu și mai mult, afectează sufletul omului, starea sa duhovnicească și capacitățile sale de a fi în comuniune cu Dumnezeu și cu aproapele. În Ortodoxie, rugăciunea ocupă un loc foarte important în drumul creștinului către sfințire și a comuniunii. În rugăciune, mintea se unește cu sufletul și se înalță către Dumnezeu. Pentru ca aceasta să aibă folos, rugăciunea trebuie făcută cu mintea curată și concentrată asupra unui singur lucru. Ori datorită multitaskingului și a mediilor digitale, și a bombardamentului informațional, rugăciunea și gândul curat la Dumnezeu își face greu loc printre atâtea *obstacole* sau piedici.

Calea duhovnicească este anevoioasă și grea și fără aceste interferențe, distrageri date de mediile digitale, dar atunci când omul își alipește sufletul mai mult de ele și le folosește fără măsură a face loc lui Dumnezeu în minte apare ca ceva aproape imposibil. Nu mai vorbim de faptul că în societatea de consum, accentul fiind pus pe experiențe intense, omul ajunge să nu-și mai găsească timp pentru împlinirea virtuților, pentru reflecția la sinele interior, pentru curățire de păcate etc.

Ca un remediu sau „detoxifiere” de zbuciumul și stresul informațional, Sf. Teofan Zăvorâtul recomandă pentru o minte împrăștiată să stăm cu mintea ținută permanent către Dumnezeu. Primul pas este ca la începutul rugăciunii, să conștientizăm frica de Dumnezeu și evlavie, și apoi să stăm cu atenția în inimă și de acolo să strigăm către Domnul³⁸.

În acest mediu în care omul se poate afla rătăcind și căutând un sens, Biserica oferă, prin Hristos, o cale sigură, dificilă dar cu o finalitate veșnică și sfințitoare. Astfel omul trebuie

³⁷ Madore KP, Khazenon AM, Backes CW, Jiang J, Uncapher MR, Norcia AM, Wagner AD. „Memory failure predicted by attention lapsing and media multitasking”, „Nature”, 2020 Nov, nr. 587(7832), pp. 87-91, <https://doi-org.dbproxy.umfiasi.ro/10.1038/s41586-020-2870-z>.

³⁸ Sf. Teofan Zăvorâtul, *Rugăciunea*, traducere Florentina Cristea, Editura Egumenița, Galați, 2008, pp. 56-57.

să aibă permanent gândul la Hristos, *Calea Adevărul și Viața* (Ioan 14, 16), și să conștientizeze că El este Calea pe care pășind nu vom rătăci niciodată. El este Adevărul ce ne face liberi, limpezindu-ne orice colț al rațiunii care, de multe ori, *caută infinitul în lucruri finite, cu pasiune infinită*. Cu Hristos *Calea, Adevărul și Viața* împreună călător prin viața noastră, vom străbate drumul de la întuneric către lumină, de la moarte la viață, de la pământ la cer, iar faptele noastre de iubire, milostenie, iertare și înțajutorare vor fi izvoare ale unei viețuiri autentic creștinești³⁹.

În concluzie, tehnologia și mediile digitale nu sunt bune sau rele, ci modul în care ne raportăm noi la ele poate fi unul pătimas, care duce spre dependență și nocivitate asupra omului, sau unul rațional pentru ajutorul omului în dezvoltarea sa materială. Tehnologia oferă multe avantaje, cu care omul de astăzi s-a obișnuit, și fără de care ar apărea multe consecințe nefaste, cum este în cazul medicinei. Toate descoperirile științifice au rațiunea lor, și folosite în scop bun, fac foarte mult bine societății și omului. Așa cum întreaga creație nu este bună sau rea, ci modul în care omul se folosește de ea, cum afirmă și Sfinții Părinți, tot la fel trebuie să procedăm și cu tehnologia.

Nevoile omului sunt și astăzi la fel ca cele de acum 2000 de ani. Cu sau fără internet, ne naștem fără să fi fost întrebați și murim fără să fi dorit asta. Între naștere și moarte trăim dureri și bucurii, iubim și urâm, suntem iubiți și urâți. De multe ori nu facem binele pe care îl dorim ci răul pe care nu-l dorim. Aproape tot timpul suntem prinși într-o luptă, fie lăuntrică, fie exterioară, pentru a ne îndeplini obiectivele, pentru a găsi sensul și finalitatea vieții, pentru a intra în veșnicie. Trebuie să urmăm îndemnul Mântuitorului: „Veniți la Mine, toți cei osteniți și împovărați, și Eu vă voi odihni pe voi”. Nici greutățile noastre nu s-au schimbat, și nici chemarea lui Hristos: forma lumii și problemele ei sunt mereu altele, nevoile noastre sunt mereu aceleași⁴⁰, iar la capăt ne va aștepta mereu Hristos.

BIBLIOGRAPHY

1. Alter, Adam, *Irezistibil. Dependența de tehnologie și afacerile din spatele ei*, traducere de Emilia Vasiliu, Editura Publica, București, 2017.
2. Baci, Adina-Brîndușa, *Adicția digitală, boală a societății postmoderne*, Editura Pro Universitaria, București.
3. Bianca C. Wittmann, Nico Bunzeck, Raymond J. Dolan, Emrah Düzel, „Anticipation of novelty recruits reward system and hippocampus while promoting recollection”, *NeuroImage*, Vol. 38, nr. 1, 2007, pp. 194-202, (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1053811907005691>).
4. Carr, Nicholas, *Superficialii. Efectele internetului asupra creierului uman*, traducere din engleză de Dan Crăciun, Editura Publica, București, 2012.
5. Chirca, Ruxandra Claudia, *Noile media și nativii digitali*, Editura Universității din București, București, 2020
6. Daniliuc, Arhim. Mihail, „Hristos – Calea, Adevărul și Viața”, în: *Doxologia*, <https://doxologia.ro/puncte-de-vedere/hristos-calea-adevarul-viata>, 15.09.2023.
7. Dascălu, Pr. Nicolae, *Parabola făcliei aprinse. Comunicarea religioasă în era informațională*, Editura Basilica, București, 2012,

³⁹ Arhim. Mihail Daniliuc, „Hristos – Calea, Adevărul și Viața”, în: *Doxologia*, <https://doxologia.ro/puncte-de-vedere/hristos-calea-adevarul-viata>, 15.09.2023.

⁴⁰ Felix Leu, „Cu smartphone-ul în mână și cu Hristos în inimă”, în *Preotul Ortodox în veacul XXI*, Editura Lumea Credinței, București, 2019, pp. 111-115.

8. Dominic Negrici, „Dezvoltare, progres, viteză”, în: Dilema Veche, 8-15 noiembrie 2018 <https://www.dilemaveche.ro/sectiune/tema-saptamanii/articol/dezvoltare-progres-viteza>, 12.09.2023.
9. Eric Jamet, Corentin Gonthier, Salomé Cojean, Tiphaine Colliot, Séverine Erhel, „Does multitasking in the classroom affect learning outcomes? A naturalistic study”, în *Computers in Human Behavior*, Vol. 106, 2020, <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106264>.
10. Gheorghe, Virgiliu, Psihopedagog Nicoleta Criveanu, Asist. Univ. Drd. Ing. Andrei Drăgulinescu, *Efectele micului ecran asupra minții copilului*, Editura Prodromos, Asociația Pentru Apărarea Familiei și Copilului, București, 2007.
11. Gheorghe, Virgiliu, *Știința și războiul sfârșitului lumii, fața nevăzută a televiziunii*, Editura Institutul de Cercetări Psihosociale și Bioetică, 2016.
12. Green, Andy, *Comunicarea eficientă în relațiile publice. Crearea mesajelor și relațiile sociale*, Editura Polirom, Iași, 2009.
13. LARCHET, Jean-Claude, *Captivi în internet*, în românește de Marinela Bojin, Editura Sophia, București, 2018.
14. Leu, Felix, „Cu smartphone-ul în mână și cu Hristos în inimă”, în *Preotul Ortodox în veacul XXI*, Editura Lumea Credinței, București, 2019.
15. Madore KP, Khazenzon AM, Backes CW, Jiang J, Uncapher MR, Norcia AM, Wagner AD. „Memory failure predicted by attention lapsing and media multitasking”, „Nature”, 2020 Nov, nr. 587(7832), pp. 87-91, <https://doi-org.dbproxy.umfiasi.ro/10.1038/s41586-020-2870-z>.
16. Mihalache, Arhid. Adrian Sorin, *Ești ceea ce trăiești, câteva date recente din necunoaștere și experiențele duhovnicești ale Filocaliei*, Editura Trinitas, București, 2017.
17. Okihide Hikosaka, Shinya Yamamoto, Masaharu Yasuda, Hyoungh F. Kim, „Why skill matters”, „Trends in Cognitive Sciences”, Vol. 17, nr. 9, 2013, pp. 434-441, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1364661313001472>.
18. Spitzer, Manfred, *Demența digitală*, traducere de Dana Verescu, Editura Humanitas, București, 2020, pp. 11-12.
19. Stoiciu, Gabriel, „Expansiunea Social Media și Transformarea angajamentului civic”, în *Revista română de sociologie*, serie nouă, anul XXX, nr. 5–6, București, 2019.
20. Teofan Zăvorâtul Sfântul, *Rugăciunea*, traducere Florentina Cristea, Editura Egumenița, Galați, 2008.
21. Velicu, Anca, „Poveștile de dincolo de statistici: Despre competențele digitale ale copiilor și adolescenților din România”, în *Revista română de sociologie*, serie nouă, anul XXIX, nr. 3–4, București, 2018.
22. Yoori Hwang, HyounghJee Kim, Se-Hoon Jeong, „Why do media users multitask?: Motives for general, medium-specific, and content-specific types of multitasking”, în *Computers in Human Behavior*, Vol. 36, 2014, pp. 542-548, (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0747563214002520>).

ANTHROPOLOGY OF CULTURE AND FOLKLORIC CREATION

Rodica Bălan

PhD Student, Tiraspol State University of Chișinău

Abstract: Culture starts from cultivation and is cultured, and means teaching, and cult man has a high and varied level of instruction. The first meaning of culture is the cultivation, care, cultivation of the earth, orchards, plants, animals and, of course, humans. but the most common and familiar sense of culture is education and training, which complements or corrects human nature. In this sense, the Greeks have created a unique education system in which not a specialist is formed in a certain profession, but man is cultivated as a personality with certain value orientations.

Keywords: anthropology, culture, literary folklore, folklore creation, folklore product

Folclorul literar este un termen care reunește elementele de folclor care aparțin literaturii, reprezentând de asemenea interpretarea și valorificarea acestora pentru inspirație culturală, sau valoare sociologică și antropologică mondială, în perioada Iluminismului. Interesul pentru folclor s-a intensificat în perioada Romantismului, căpătând ulterior un rol important în cultura contemporană, acompaniat de apariția structurilor instituționalizate (muzee, publicații, societăți).(42)

De la definiția lui Thomas, cu timpul au apărut noi semnificații, mai ales în ceea ce privește fenomenele subsumate culturii populare. De aici două atitudini complementare: entuziasm pentru folclor (în special pe durata Romantismului, sec. XVIII-XIX) și de atitudine științifică explicativă, ulterior. Precursor al ambelor direcții este socotit Giambattista Vico, acela care, încă din 1725 vorbea, în *Scienza nuova*, de poeticitatea limbii popoarelor „sălbatică”, găsind originea metaforei în mentalitatea și în modul de gândire animist al unei faze „poetice” în dezvoltarea spiritului omenesc.

Clasicul Michel de Montaigne prefera „naivitatea și grația” poeziei populare artificialității creației de salon caracteristice epocii sale.

Cel care a dat un imbold considerabil interesului pentru folclor a fost Johan Gottfried Herder, care a publicat colecțiile *Volkslieder* și *Stimmen der Völker in Liedern* (1778 - 1779); valoarea intrinsecă a poeziei populare este reprezentată, pentru acesta, iar apoi și pentru romantici, de valoarea ei etno-istorică și artistică.

Folclorul, „arhiva vie a popoarelor”, ajunge astfel să fie considerat o cale prin care se reconstituie trecutul istoric național și se pune baza culturii naționale moderne.

În România, interesul pentru cultura populară, în literatură, se manifestă timpuriu, în perioada cronicarilor (1590-1745), care le acordă un interes deosebit (Neculce își prefățează „Letopisețul” cu 42 de legende; în *Descrierea Moldovei* de Dimitrie Cantemir apar obiceiuri, credințe, superstiții). Rolul major a revenit, însă, pașoptiștilor, care văd în poezia populară o oglindă a sufletului popular.

Aleksandri pune laolaltă prima culegere de poezie populară „Poezii populare. Balade (cântice bătrânești) adunate și îndreptate” (1852)

Heliade Rădulescu începe prelucrarea miturilor (*Zburătorul*) și introduce literatura populară ca izvor de inspirație în sfera de interes a creatorilor (Pann, Asachi, Bălcescu etc.),

Alecu Russo sistematizează, într-o viziune teoretică mai profundă, ideile privitoare la creația literară populară ca document istoric și spiritual, cu valoare artistică de excepție și nesecat izvor de inspirație pentru creația cultă.(42)

Pornind de la curriculumul școlar, care conține elemente de folclor, la Centrele Județene pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale din România; la un alt palier, al absorbției motivelor și formelor și al inspirării, folclorul se perpetuează și prin literatura cultă; în sfârșit, prin nivelul științific, folclorul continuă să prezinte interes încă de la vârsta copilăriei.

Sistemul culturii nu este un mod static de stocare a informațiilor: cultura păstrează informațiile și primește altele noi printr-un proces continuu de codare și decodare de text, mesaje, obiecte, practici provenind din alte culturi. Prin urmare, rolul dominant în precizarea sistemului de simboluri codificate cu caracter de canon îl are fenomenul social condiționat de timp și spațiu. În acest context teoretic, investigarea constituentelor etnofolclorice în contextualitatea literaturii culte va urmări semnificațiile categoriilor/speciilor folclorice (poezia și proza populară etc.), structura lor morfologică, conținutul alegoriei, metaforei și simbolului, precum și subordonarea valorilor venite din mitologie, din cultura populară materială, din anumite structuri comportamentale sau din istorie.

Inventariind repertoriul elementelor care formează fondul tradițional al folclorului vom observa că acestea sunt deosebit de variate și productive nefiind o simplă înmănunchere adițională, ci o structură caracterizată de interrelaționalitatea tensională, dinamică, a constituentelor în imanența contextelor etnofolclorice: sisteme de semne și simboluri, tipare structurale (sistemului relațional intern al basmelor), limbaj și mijloace specifice de expresie, metafore, motive, imagini, clișee, grupuri de rime, formule magice, reprezentări mitice, un ansamblu de orientări și prohibiții comportamentale, o succesiune a executării riturilor, secvențelor obiceiurilor, o concepție colectivă asupra vieții și existenței umane etc. [4]. Examinarea parcursului istoric al fundamentării teoretice a constituentelor etnofolclorice va începe cu termenii propuși de reabilitabilul etnolog B. P. Hasdeu. Inițiatorul școlii științifice folclorice românești aplică și impune o serie de concepte specializate, precum variantă, tip, prototip, arhetip (și subdiviziuni ale acestora: subtip, subvariant, subarhetip). În sistemul conceptual hasdeian, prin varianturi [5] „în literatura poporana ca și-n lingvistica, se înțeleg exemplare diferite în formă, în accidente, în puncturi secundare, dar identice în toate elementele fondului, iar nu numai în unele din ele” [6]. Subvariantele reprezintă variantele cele mai apropiate între ele. Totalitatea tuturor variantelor va alcătui tipul. Referindu-se la tip, savantul îl percepea compus din motive, care fiind încărcate cu elemente secundare, alcătuiesc subtipuri ale unui tip materializat în specii diferite. Alteori B. P. Hasdeu menționează că suma variantelor naționale alcătuiesc subtipul sau versiunea (termen actual în folcloristica contemporană). Cât privește arhetipul sau prototipul, acesta reprezintă forma de bază, germenul originar, de la care provin variantele remarcate în circulație. Prototipul, în concepția lui Hasdeu denumește atât o formă primară raportată la patrimoniul național, cât și la cel universal. Drept trepte intermediare spre arhetip distinge uneori și subarhetipuri [6]. Provenind din greacă, reprezintă „primul de felul său”; desemnează o noțiune abstractă și decontează „un gen de «matriță» sau prototip al unei întregi serii de obiecte, persoane sau concepte care sunt, în esență, derivate, modelate sau generate pe baza acestor arhetipuri” [12].

Metoda istorico-geografică de identificare a arhetipului a dobândit rezonanță în folcloristica europeană prin studiile cercetătorului Iulius Krohn, devenind esențială pentru investigarea genetică a oricărui subiect special din folclor, urmărind reconstituirea arhetipului, a spațiului și a itinerariilor urmate în difuzare, precum și a perioadei temporale de elaborare. Cea mai cunoscută realizare a metodei de reconstruire a arhetipurilor, din punct de vedere

istoric și geografic, o constituie catalogul de sistematizare și clasificare tipologică a prozei populare, în baza indicelui de motive și a indicelui tematic, elaborat de A. Aarne, completat de S. Thompson și extins în 2004 de Hans-Jörg Uther [8]. Prin aceste cataloage tematice ale basmelor umanității, s-a urmărit, grație studiului comparat al diferitor actualizări, variante ale speciei, comprimarea diversității tipurilor la un prototip, arhetip inițial. Ulterior, termenul de arhetip a fost însușit și de alte domenii. Psihanalistul elvețian C. G. Jung consideră că arhetipurile țin de fondul antropologic al imaginarului, „derivând din observația repetată adeseori că miturile și poveștile literaturii universale conțin teme bine definite care reapar pretutindeni și întotdeauna” [9]. Spre deosebire de Jung, Mircea Eliade percepe arhetipul nu ca pe o structură a subconștientului colectiv, ci ca pe un prototip, o imagine de bază, un plan, o formă, care acționează ca un model pentru imitație și fiind înzestrat cu o profundă semnificație sacră. Omul repetă ceea ce a fost deja consacrat la origine (ab origine) de zei, eroi, strămoși. Și în terminologia modernă arhetipul reprezintă o structură primară de unde încep toate, tiparul unor serii de fenomene; o esență ontologică – din punct de vedere metafizic; niște categorii ale reprezentării mentale (conștiente sau inconștiente) – din perspectivă psihologică; o esență parmenidiană imuabilă, planând de la cadrul ontologic la cel psihologic, în acest fel, decontând accepțiunea culturală [15]; „semnificația de bază, și a urca la arhetip înseamnă a găsi cheia” [2]; un „primum movens care ar fi germenele tuturor” [30]. Instituită actualmente ca fiind cea mai plauzibilă metodă de cercetare, arhetipologia culturală are drept scop identificarea și evidențierea formelor prin care se manifestă arhetipurile, adică a simbolurilor arhetipale și a miturilor colective ale fiecărei culturi și curent artistic, și, în ultimă instanță, ale umanității.

Extinzând subiectul vom preciza că motivul este perceput de o serie de cercetători ca un element al codului folcloric, aparținând lexicului cultural și distinct pentru variantă: „motivul se dovedește a fi un sistem de valori contractuale, bazat pe relații obligatorii între termeni pertinente, cu valoare instituționalizată, o entitate abstractă, cu calitatea de normă, nelegată de individ, constituind un ansamblu de tipuri esențiale, care se manifestă prin intermediul variantei”, percepută la rândul ei ca o „materializare individuală a motivului, implicând un act de selecție și de actualizare bazat pe un proces complex psihologic” [41].

Analiza funcțională internă a faptelor de folclor (obiceiuri, credințe, obiecte, idei) demonstrează vitalitatea funcției exercitate, imposibilitatea separării de mediul care o integrează: „studiul unei formule magice sau gest, nu trebuie să fie rupt de context, dar raportat la funcția sa” [9]. În studiul *Forme simple* (Einfache Formen, 1929) André Jolles identifică formele simple, categorii ale folclorului literar, cu expresiile unor atitudini cognitive elementare (dispoziție mentală, moduri de gândire) care dau naștere diverselor genuri verbale folclorice și apar în mod firesc din necesitatea de a organiza lingvistic lumea înconjurătoare, rezultând din niște tipare prestabilite (unități primare și specifice de eveniment – gesturi verbale). Formele simple sunt niște matrici, forme preliterate, în baza cărora se dezvoltă genurile literare, sunt producții ale componentelor psihomentele și ale limbajului uman firesc, necontrolat. Orice intervenție bazată pe analogia, proiecția sau imitarea „formelor simple pure” va avea drept rezultat „formele simple făcute conștient” – relative, culte, literare [24,].

Transferul de forme ilustrează actualizarea formelor simple, după cum am reușit să observăm în exegezele lui A. Jolles. Prin urmare, și Angelescu consemnează apariția unor „dublete” în sistemul literaturii, generate din formele de organizare proprii creației folclorice. Transferul de forme presupune și multiplicarea „formelor savante”. Dislocarea formelor simple în sistemul individual implică o reordonare infinită a „atributelor” acestora prin concurența mijloacelor literare. Prin urmare, la o întâlnire a modelului repetitiv al basmului popular cu cel cumulativ al literaturii are loc multiplicarea formei „princeps” într-o serie de

forme relative, culte: basmul-feerie (Sânziana și Pepelea de V. Alecsandri), basmul-poem (Făt-frumos din lacrimă de M. Eminescu), basmul-nuvelă (Soacra cu trei nurori de I. Creangă), basmul-parodie (Făt-Frumos cu moț în frunte de I. L. Caragiale), basmul-idilă (Crăiasa zânelor de G. Coșbuc), basmul științifico-fantastic (Ber-Căciulă de I. C. Vissarion).

Fiecare produs folcloric este caracterizat de anumite constante sau trăsături specifice, însușite din mediul în care au fost create, având și anumite semnificații și structurări artistice dictate de mentalitatea colectivității, și funcția pe care o îndeplinește. Actualizarea acestuia într-un alt mediu declanșează procesual o altă funcționalitate. Bunăoară o baladă poate fi interpretată în calitate de colindă, bocet sau cântec liric. În funcție de mediul și cadrul în care este performată, obține o nuanță dominantă: de la caracter eroic la unul festiv sau de jale, emotiv. Acest transfer de la un gen sau categorie la altul/ alta, implică și obținerea de noi semne lingvistice specifice situației, chiar dacă, în linii mari, produsul rezultat este dependent de forma sau genul primar. Evident că atunci când o creație folclorică sau un anumit element al ei ajunge în mediul literaturii are de înfruntat de asemenea transformări dictate deja de contextul în care este încadrat, dar și de intenția autorului.

Examinarea mijloacelor stilistice și a limbajului poetic impun perceperea lor nu doar ca forme (stratul extern al operei), dar și drept conținut (substanță a operei). De aceea vom analiza tema, ideea, motivele și spiritul compozițional. Chiar dacă în privința ghicitorii, proverbului, doinei e dificil de a vorbi despre un anumit caracter compozițional, în ele manifestându-se mai degrabă niște însușiri ale discursului metaforic, sentențios sau emotiv, atunci pentru baladă, epică, colindă etc., compoziția este definitorie. Realizarea discursului baladesc are niște trăsături esențiale. Creatorul anonim va ține cont de anumite aspecte ale modului de organizare a baladei: „de o idee epică (motivem – n. n.) ce urmează să fie introdusă în planul eroic, de personaje ce au o dialectică a lor, de portretizări, caracterizări și tablouri ce urmează a fi îmbinate” [22] pentru a putea fi receptată adecvat de către ascultători.

Investigând formele de interacțiune a literaturii culte și a celei populare, Delia Suiogan va sublinia că elementele folclorice nu reprezintă doar niște surse de inspirație pentru literatură, ci servesc drept modele (prototipuri, arhetipuri) încărcate de structuri semantice (simboluri). În viziunea exegetei, literatura cultă uzitează de simbolurile folclorice ca instrumente de cunoaștere, subliniind că prin acestea se creează punți comunicante între omul individual și cel universal, deoarece simbolul a permis umanității atingerea profunzimii în actul cunoașterii și a existenței ca parte a universului [18].

În virtutea celor expuse mai sus, vom concluziona că din punct de vedere teoretic, demersul analitic inițiat presupune un prim nivel, la care se conturează elementele valorice ale creației populare și integrarea acestora în creația originală, și un al doilea nivel, unul aplicativ, cu referire la relațiile dintre elementele constitutive ale culturii populare spirituale și transcenderea lor în literatura cultă.

BIBLIOGRAPHY

- Achim Mihai, *Antropologia Culturală*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002.
 Adrian Marino, *Hermeneutica lui Mircea Eliade*. Cluj-Napoca: Dacia, 1980.
 Allport G. W., *Structura și dezvoltarea personalității*, Editura Didactică și Pedagogică. București, 1981.
 Alecsandri V., *prefață la volumul Poezia populară*, 1852.
 Alexandru C., Sofia D. „Limba și literatură română ”, manual pentru clasa a V, Editura Știința , 2015.
 Angela G., Livia S., Liliana O., Dorin O. „Limba și literatura română”, manual pentru clasa a VI-a , Editura Cartier, 2020.

- Baciu S., Perspective curriculare etnopedagogice, în căutarea valorilor pierdute, Editura UP, Chișinău, 2007.
- Basme populare românești. Alcătuitor: Botezatu Gh., ediția a III-a. Editura Litera Internațional, București, 2003.
- Băieșu N. Însemnătatea educativă a folclorului pentru copii. Ch., 1980.
- Boncu Șt. Psihologia influenței sociale. Editura Polirom, Iași, 2002.
- Boncu Șt. Psihologie și societate, Editura Erola, Iași, 1999.
- Bostan Gh. Studii și materiale de folclor. Ch.: Ed. Știința, 1971.
- Bronislaw Malinowski, A Scientific Theory of Culture and Other Essays, New York: Oxford University Press, 1961.
- Bunescu V., Educația morală și formarea personalității, Revistă de pedagogie nr. 6-7-8. 1991.
- Bunescu, V. Ghid practice pentru aplicarea programei de educație moral civică în învățământul primar. București, Editura corești, 1994.
- B. P. Hasdeu, Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor lucrat după dorința și cheltuiela M. S. Regelui Carol I sub auspiciile Academiei Române. Vol 3. București: Stabilimentul Grafic I. V. Socecă, 1893.
- Chelcea S., Sociologia opiniei publice. Editura Polirom, Iași, 2002.
- Comănescu I., Reconsiderări necesare în problematica educației morale, Revista de pedagogie nr. 6,7,8, București, 1991.
- Comănescu I., Curs de pedagogie. Editura T.U.B., București, 1998.
- Corin Braga, De la arhetip la anarhetip. Iași: Polirom, 2006.
- Cristea S., Dicționar de pedagogie, Editura Litera Educațional, Chișinău, 2002,
- Cristea, S. Pedagogia general. Managementul educației. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1996.
- Cucoș C., Pedagogie și axiologie. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995.
- Curriculum modernizat la educația civică clasele V–IX, Editura UP, Chișinău, 2010.
- Curriculum modernizat la limba și literatura română clasele V–IX, Editura UP, Chișinău, 2010.
- Dandara O., Cerbușca P., Educație civică. Ghid de suplimentare a curriculumului modernizat pentru treapta liceală. Editura Cartier, Chișinău, 2010.
- Delia Suiogan, Forme de interacțiune între cult și popular. Baia Mare: Editura Ethologica și Editura Universității de Nord Baia Mare, 2006.
- Dewey J., Democrație și educație. O introducere în filozofia educației. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971.
- Dodon R., Parrot T., Dicționar de psihologie. Editura Humanitas, București, 1999.
- Golu M., Bazele psihologiei generale. Editura universitară, București, 2002.
- Gheorghe Vrabie, Retorica folclorului (poezia). București: Minerva, 1978.
- Iosifescu V. Duplicitate și educație morală. Editura Aramis, București, 2004.
- Ibrăileanu G., Poezia populară, în volumul Note și impresii, Iași, Editura Viața românească, 1920, pp. 67–75.
- Jolles André, Forme simple: Legenda sacră. Legenda eroică. Mythos-ul. Ghicitoarea. Zicala. Cazul. Memorabilul. Basmul. Gluma. Trad. de Iulia Zup; text revăzut de Grigore Marcu. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2012.
- Marinescu S., Dinescu R., Invitație la educație. Suport metodic pentru lecții educative la gimnaziu și la liceu. Editura Carminis, Pitești, 2007.
- Neculau A., Manual de psihologie socială, Editura Polirom, Iași, 2003,

Nicola I., Tratat de pedagogie școlară. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1992.

I. Nicola, D. Farcaș, pedagogia general. București. Editura Didactică și Pedagogică, 1990.

Oprescu V. Aptitudini și atitudini, Editura Științifică, București, 1991.

Ovidiu Bârlea, Metoda de cercetare a folclorului. Alba Iulia: Reîntregirea, 2008.

Pâslaru Vl., Valoare și educație axiologică: definire și structurare Didactica Pro, nr.3 1(35), 2006.

Piajet J., Judecata morală la copil, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980.

THEORETICAL CONSIDERATIONS REGARDING THE HUMAN RIGHT TO A HEALTHY ENVIRONMENT

Daniela Pîrvu

**PhD Student, University of European Studies of
Moldova, Chișinău, Republic of Moldova**

Abstract: "The only way to predict the future is to build it" (Peter Druker, 2009).

The human right to a healthy environment, given its importance, has proven to be the fastest evolving of its generation, in terms of its guarantee and effectiveness on the path of justice. The emergence of global ecological problems (greenhouse effect, climate change, depletion of the ozone layer, etc.) contributed to the consolidation of its status as a fundamental right and the right to survival of mankind (Duțu, 2008, p. 338). The recognition and guarantee by law of the right to a healthy environment amplifies the obligations of public authorities to protect the environment, offers the courts new means for repairing ecological damage and sanctioning the damage caused to the environment and allows a better harmonization between different levels of recognition and guarantee of the fundamental right to a healthy environment..

Keywords: human rights, healthy environment, environmental protection, ecology.

Problema schimbărilor climatice este o problemă de actualitate care se regăsește pe agenda politicii internaționale de o perioadă destul de lungă de timp. Drepturile omului la un mediu sănătos privesc „o gamă largă de fenomene globale create preponderent prin arderea combustibililor fosili”¹, fenomene care includ încălzirea globală, dar și creșterea nivelului mării, topirea ghețarilor, schimbări în biodiversitate și evenimente meteorologice extreme, care afectează direct mediul natural de viață a sute de mii de oameni. În ultimul secol, atenția mondială s-a concentrat mai ales pe reducerea încălzirii globale, care este definită ca „tendința de temperatură ascendentă pe întregul Pământul de la începutul secolului XX, și mai ales de la sfârșitul anilor '70, din cauza creșterii emisiilor de combustibili fosili începând cu revoluția industrială”².

În cadrul Acordului de la Paris din 2015, comunitatea mondială a agreeat politici în vederea limitării încălzirii globale „peste nivelurile preindustriale și să urmărească să limiteze creșterea la 1,5 °C”³. Anterior, în cadrul Acordurilor de la Cancun din 2010, a fost consacrat oficial pentru prima dată pericolul iminent al încălzirii globale⁴, dar Acordul de la Paris conține, în plus, un plan global de acțiune globală. Ținta de 2°C este considerată pe scară largă drept limita absolută pentru a evita efectele cele mai devastatoare ale schimbărilor

¹ Shahzad Umair, Global Warming: Causes, Effects and Solutions, https://www.researchgate.net/publication/316691239_Global_Warming_Causes_Effects_and_Solutions

² UNEP, Climate Change and Human Rights, UNON Publishing Services Section, Nairobi 2015, https://web.law.columbia.edu/sites/default/files/microsites/climate-change/climate_change_and_human_rights.pdf

³ Consiliul Uniunii Europene, Acordul de la Paris privind schimbările climatice, <https://www.consiliu.europa.eu/ro/policies/climate-change/paris-agreement/>

⁴ Summary of the Cancun climate change conference, 29 november – 11 december 2010, <https://enb.iisd.org/vol12/enb12498e.html>

climatice. În 2015, temperatura globală a crescut deja cu 1 ° C, comparativ cu perioada preindustrială din 1851-1880. Mai mult, IPCC a clarificat legătura dintre comportamentul uman și schimbările climatice fără echivoc în Raportul de evaluare⁵. „*Influența umană asupra sistemului climatic este clară*”, afirmă acesta, „iar emisiile antropice recente de gaze cu efect de seră sunt cele mai mari din istorie. Schimbările climatice recente au avut efecte răspândite asupra sistemelor umane și naturale”. Concluziile raportului sunt acelea precum că, drepturile omului sunt amenințate de comportamentul economic uman prin exploatarea în exces a resurselor de mediu.

În acest context, au apărut valuri juridice de transformare, motivate de o înțelegere mai profundă a implicațiilor impactului schimbărilor climatice asupra drepturilor omului. Declarația privind drepturile omului și schimbările climatice a fost dezvoltată ca un instrument normativ pentru a susține aspirațiile celor care doresc să construiască viitorul climatic alternativ, soluție la problema schimbărilor climatice. Acestea reprezintă o criză profundă a ierarhiilor umane, plină de distribuții inegale ale vulnerabilității. Respectarea drepturilor omului a fost înțeleasă ca un element indispensabil al oricărei abordări adecvate pentru schimbările climatice. Drepturile omului oferă un puternic limbaj meta-etic al criticii istoriilor viitoare alternative, aceste drepturi sunt înțelese pentru a se referi la o umanitate reimaginată.

Art. 3 din Statutul Consiliului Europei, organizație interguvernamentală regională creată la 5 mai 1949 de 10 state din Europa Occidentală (Belgia, Danemarca, Franța, Irlanda, Italia, Luxemburg, Marea Britanie, Norvegia, Olanda și Suedia), state interesate în protejarea drepturilor omului, a democrației pluraliste și a supremației dreptului, statuează că „*Fiecare membru al Consiliului Europei trebuie să accepte principiile statului de drept și principiul în virtutea căruia fiecare persoană aflată sub jurisdicția sa trebuie să se bucure de drepturile și libertățile fundamentale ale omului*” (Popescu, 2006, p.61).

Izvorul juridic al sistemului dreptului omului al Consiliului Europei îl regăsim în două tratate, și anume, Convenția Europeană a Drepturilor Omului – adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, intrată în vigoare în septembrie 1953, document prin care se iau primele măsuri în vederea asigurării garantării unora din drepturile enumerate în Declarația Universală a Drepturilor Omului (decembrie 1948) – și Carta Socială Europeană, document elaborat la Torino, la 18 octombrie 1961 și intrat în vigoare la 26 februarie 1965⁶, care reprezintă un

⁵ IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty. Summary for Policymakers., IPCC, Switzerland, 2018,

https://report.ipcc.ch/sr15/pdf/sr15_spm_final.pdf

⁶ Până la adoptarea Cartei Sociale Europene revizuite, la Strasbourg, la 3 mai 1996, Carta Socială Europeană din 1961 a fost modificată și completată succesiv în 1988, 1991 și 1995. Carta revizuită face parte din marile tratate ale Consiliului Europei în domeniul drepturilor omului și constituie instrumentul european de referință în materie de coeziune socială. Carta revizuită a fost denumită „Carta socială a secolului XXI”. În prima sa parte, Carta consacră ca obiectiv al politicii statelor ce o ratifică atingerea condițiilor specifice pentru exercitarea a 31 de drepturi și principii cu caracter social. Fiecărui dintre acestea îi corespunde, în partea a doua, un articol ce detaliază obligații efective, ce conturează conținutul respectivului drept: dreptul la muncă, dreptul la condiții de muncă echitabile, dreptul la securitate și la igienă în muncă, dreptul la o salarizare echitabilă, dreptul sindical, dreptul de negociere colectivă, dreptul copiilor și al tinerilor la protecție, dreptul lucrătoarelor la protecția maternității, dreptul la orientare profesională, dreptul la formare profesională, dreptul la protecția sănătății, dreptul la securitate socială, dreptul la asistență socială și medicală, dreptul de a beneficia de servicii sociale, dreptul lucrătorilor migranți și al familiilor lor la protecție și asistență, dreptul la egalitate de șanse și de tratament în materie de angajare și profesie, fără discriminare în funcție de sex etc. România a ratificat un număr de 17 articole potrivit Legii nr. 74/1999.

ansamblu de drepturi fundamentale în domeniul muncii, angajării, relațiilor sociale și securității sociale (Buerghenthal și Weber, 1996, p. 73). Conform doctrinei (Bîrsan, 2005, p. 3), obiectul de reglementare al Convenției Europene a Drepturilor Omului este reprezentat de drepturile și libertățile fundamentale ale omului. De asemenea, se consideră (Sudre, 2006, p. 114) că în conținutul ei, Convenția integrează pe deplin drepturile omului în sfera dreptului pozitiv și, în același timp, pune bazele protecției europene a drepturilor omului, oferindu-le indivizilor beneficiul unui control jurisdicțional al respectării drepturilor lor. Convenția, de la data intrării sale în vigoare și până în prezent, s-a dovedit a fi un instrument internațional eficace de apărare a drepturilor omului pe care ea însăși, dar și protocoalele sale adiționale adoptate ulterior le reglementează, eficacitatea dispozițiilor sale constând atât în numărul și calitatea drepturilor omului protejate, care acoperă practic însăși existența și libertatea, viața socială și personală a individului, cât și prin mecanismul jurisdicțional de control al respectării acestor drepturi de către autoritățile naționale ale statelor contractante.

La nivel european, după elaborarea Convenției europene a drepturilor omului (Roma, 4 noiembrie 1950) care nu cuprinde referiri la problemele de mediu întrucât la acea vreme „criza ecologică” nu se manifestase, jurisprudența Comisiei și Curții Europene a Drepturilor Omului a statuat în mod clar că deteriorarea mediului poate afecta drepturile recunoscute de Convenție, inclusiv dreptul la viață privată și la viața de familie, precum și dreptul la proprietate⁷.

În dreptul comunitar, Tratatul de la Maastricht încheiat în anul 1993 a menționat dreptul fundamental la mediu în rândul drepturilor omului recunoscute și garantate la nivelul ordinii jurisdicționale comunitare⁸.

Relevante sub aspectul analizei noastre sunt reglementările comunitare privind garanțiile procedurale ale dreptului la un mediu sănătos în condițiile în care, la nivelul dreptului comunitar, nu se recunoaște expres, de sine stătător, dreptul fundamental la un mediu sănătos al cetățenilor Uniunii Europene. Avem în vedere dispozițiile din dreptul comunitar derivat care, sub diferite forme, reglementează accesul la informație, participarea publicului la luarea deciziei și accesul la justiție. Ele sunt rezultatul semnării, de către Comunitatea Europeană, a Convenției de la Aarhus privind accesul la informație, participarea publicului la luarea deciziei și accesul la justiție în probleme de mediu, adoptată la 25 iunie 1998 de către cea de a IV-a Conferință a miniștrilor un „*Mediu pentru Europa*”⁹.

Importanta este Directiva nr. 2003/4/CE a Parlamentului European și a Consiliului privind accesul publicului la informația de mediu¹⁰ și Regulamentul (CE) nr. 1367/2006 al Parlamentului European și al Consiliului, din 6 septembrie 2006, privind aplicarea la instituțiile și organele Comunității Europene a dispozițiilor Convenției de la Aarhus. Documentele au în vedere îndeplinirea obligațiilor ce decurg din Convenția de la Aarhus de către organismele comunitare, prin stabilirea unui set de măsuri adecvate. Dreptul comunitar

⁷ În acest caz, CEDO a recurs la tehnica pretoriană a „protecției prin ricoșeu”, care a permis extinderea protecției anumitor drepturi garantate de Convenție la drepturi care nu sunt expres prevăzute de acestea. Pentru dezvoltări, a se vedea Mircea Duțu, Recunoașterea și garantarea dreptului fundamental la mediu în România, în revista „Dreptul” 2004, nr. 6, p. 101–106; Mircea Duțu, op. cit. Tratat..., p. 287–294; F. Sudré, La protection du droit à l’environnement par CEDH, în vol. La Communauté européenne et l’environnement, La documentation française, 1997, p. 209 și urm.

⁸ Pe larg, a se vedea, Mircea Duțu, Dreptul comunitar al mediului, Editura Economică, București, 1997, p. 67 și urm.

⁹ Convenția de la Aarhus a fost ratificată de România prin Legea nr. 86 /2000 publicată în M.Of. nr. 224 din 22 mai 2000.

¹⁰ Directiva abrogă Directiva 90/313/CEE (JO L 41/26 din 14 februarie 2003)

cuprinde și norme referitoare la conținutul material al dreptului la un mediu sănătos prin directivele referitoare la calitatea mediului ambiant¹¹ și cele vizând apa¹².

Dreptul la un mediu sănătos este un principiu general al dreptului comunitar care, în aplicarea sa, ține seama de constituționalizarea acestui drept în statele membre ale Uniunii Europene¹³.

Recunoașterea dreptului omului la un mediu sănătos ar clarifica obligațiile pe care statele le au față de protecția mediului atât statele cât și instituțiile internaționale. Astfel, persoanele afectate ar avea oportunitatea de a solicita reparații în cadrul instanțelor de stat, precum și de a beneficia de protecția oferită de tribunalele internaționale, în cazul în care remediile la nivel de stat se dovedesc inadecvate.

Într-adevăr, invocarea drepturilor omului este o modalitate de a ridica problemele de mediu „*deasupra rangului și a dosarului obiectivelor societății concurente*”¹⁴ și de a-l înzestra cu o aură de atemporalitate, absolută și validitate universală. Cu toate acestea, nu există o diferență mai mare între „*legea așa cum este*” (*lex lata*) și „*legea așa cum ar trebui să fie*” (*lex ferenda*) decât distanța dintre articularea drepturilor omului în tratate și acorduri și realizarea lor pe teren.

Această preocupare se pretează la dezbateră continuă privind existența unei ierarhii între drepturile omului - în special între așa-numitele drepturi de primă generație (civile și politice), drepturi de a doua generație (economice, sociale și culturale) și drepturi de a treia generație (drepturi de solidaritate, inclusiv drepturi la pace, dezvoltare și mediu protejat) - și apar întrebări despre utilitatea acestora pledând pentru protecția mediului printr-o lentilă pentru drepturile omului.

Profesorul Alan Boyle¹⁵ consideră că dreptul la un mediu sănătos nu se încadrează în niciuna din cele trei generații ale drepturilor omului. El susține că dreptul la un mediu sănătos poate fi văzut și tratat prin toate cele trei generații ale drepturilor omului.

Pe de altă parte, profesorul Dinah Shelton¹⁶ explică legătura dintre mediu și drepturile omului prin trei abordări - în primul rând, potrivit pentru Shelton, un mediu sănătos este o precondiție a plăcerii drepturilor omului. A doua abordare se bazează pe instrumente internaționale de mediu - care formulează o legătură între drepturile omului și protecția mediului în mare parte din punct de vedere procedural. A treia abordare susține că dreptul la un mediu sănătos este un drept material al omului.

¹¹ 6 Directiva nr. 1999/30/CE a Consiliului din 22 aprilie 1999, relativă la fixarea valorilor limită pentru anhidridă sulfuroasă, dioxidul de azot și oxizii de azot, particule și plumb, în aerul ambiant (JOCE L 163 din 29 iunie 1999)

¹² Directiva 98/83/CE a Consiliului din 3 noiembrie 1998, relativă la calitatea apelor destinate consumului uman (JOCE L 330 din 5 decembrie 1998).

¹³ 23 de state membre ale Uniunii Europene din cele 27 recunosc și garantează în constituție dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos.

¹⁴ Gonzalez, Carmen G., Environmental Justice, Human Rights, and the Global South (March 3, 2015). 13 Santa Clara Journal of International Law 151 (2015), Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2573190>

¹⁵ Boer, Ben and Boyle, Alan, Human Rights and the Environment – Background Paper for the 13th Informal ASEM Seminar on Human Rights (February 10, 2014). Sydney Law School Research Paper No. 14/14, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2393753> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2393753>

¹⁶ Shelton, Dinah L., Developing Substantive Environmental Rights (March 1, 2010). Journal of Human Rights and the Environment, Vol. 1, No. 1, pp. 89-120, March 2010, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1576508>

În contextul schimbărilor climatice, de exemplu, Statele Unite au caracterizat încercările de a lega drepturile omului și protecția mediului drept „*practic și neînțelept*”.¹⁷

Alți cercetători se opun drepturilor omului la un mediu sănătos, întrucât se concentrează prea mult pe ființele umane și mai puțin pe mediul însuși.¹⁸

În cele din urmă, disputele teoretice se rezumă la disputele terminologice. Definițiile legale ale cuvântului „*mediu*” sunt adesea create în jurul explicațiilor din dicționarele convenționale, deoarece majoritatea dicționarelor juridice par să nu aibă o definiție a termenului de mediu. Acest lucru nu este surprinzător, întrucât înțelegerea conceptuală a termenului a suferit o schimbare de-a lungul timpului, influențată de diverse științe.

După cum remarcă Phillipe Sands, termenul „*mediu*” într-un context legal nu are o „*utilizare generală acceptată ca termen de artă în dreptul internațional*.”¹⁹

„*Mediu*”, în general, este definit ca „*mediul înconjurător sau condițiile în care o persoană, un animal sau o plantă trăiește sau operează*”, în timp ce „*mediul*” este explicat ca „*lumea naturală, ca întreg sau într-o anumită zonă geografică, mai ales ca fiind afectat de activitatea umană*.”²⁰

Principiul 2 al declarației de la Stockholm din 1972 nu oferă o definiție clară a „*mediului*”, ci descrie resursele naturale ale pământului drept „*aerul, apa, pământul, flora și fauna, în special eșantioane reprezentative ale ecosistemelor naturale*”.²¹ De asemenea, face distincția între mediul „*natural*” și „*creatul omului*”.

Legea privind protecția mediului din 1990 a Regatului Unit oferă o definiție foarte largă a termenului „*mediu*”, așa cum prevede aceasta: „*Mediul*” este format din toate, sau oricare dintre, din următoarele, respectiv aerul, apa și pământul; iar mediul de aer include aerul din clădiri și aerul din alte structuri naturale sau create de om deasupra sau sub pământ.²²

În mod clar, există mai mult de o înțelegere legală a termenului „*mediu*”, deoarece cuvântul poate avea semnificații diferite în funcție de context.

Integrarea principiului justiției de mediu în sistemul internațional al drepturilor omului s-a realizat prin ideea **dreptului la un mediu sănătos**.

Dreptul la un mediu curat, sănătos și sustenabil a fost recunoscut ca un drept fundamental de către Rezoluția Consiliului pentru Drepturile Omului al Organizației Națiunilor Unite din octombrie 2021 (HRC/RES/48/13).

Noutatea abordării din această Rezoluție constă în legătura pe care o face între: protecția mediului și dreptul la sănătate.

Ce face această Rezoluție:

¹⁷ Anton, Donald K. and Shelton, Dinah L., Problems in Environmental Protection and Human Rights: A Human Right to the Environment (June 26, 2011). ANU College of Law Research Paper No. 11-17, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1872937> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1872937>

¹⁸ De Lucia, Vito, Beyond Anthropocentrism and Ecocentrism: A Biopolitical Reading of Environmental Law (2017). 8:2 Journal of Human Rights and the Environment, 2017, 181-202, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3096697>

¹⁹ Sands Phillipe, Principles of International Environmental Law, <https://doi.org/10.1017/9781108355728>, https://www.academia.edu/37547219/Philippe_Sands_Principles_of_International_Environmental_Law

²⁰ Gonzalez, Carmen G., Environmental Justice and International Environmental Law (February 25, 2012). ROUTLEDGE HANDBOOK OF INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW, Shawkat Alam, Jahid Hossain Bhuiyan, Tareq M.R. Chowdhury, Erika Techera, eds., Routledge, 2013, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2011081>

²¹ Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment, https://www.ipcc.ch/apps/nj-lite/srex/nj-lite_download.php?id=6471

²² Environmental Protection Act 1990, UK Public General Acts, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/43/contents>

- Recunoaște dreptul la un mediu curat, sănătos și durabil ca fiind un drept al omului care este important pentru exercitarea tuturor celorlalte drepturi ale omului.

- Constată că dreptul la un mediu curat, sănătos și durabil este legat de alte drepturi și de dreptul internațional existent.

- Afirmă că promovarea dreptului omului la un mediu curat, sănătos și durabil necesită punerea în aplicare deplină a acordurilor multilaterale de mediu în conformitate cu principiile dreptului internațional al mediului.

- Încurajează statele: (a) Să creeze capacități pentru a proteja mediul în vederea îndeplinirii obligațiilor și angajamentelor lor în domeniul drepturilor omului. (b) Să creeze sinergii între protecția drepturilor omului și protecția mediului, ținând seama de o abordare integrată și multisectorială. (c) Să adopte politici pentru exercitarea dreptului la un mediu curat, sănătos și durabil. (d) Să continue să ia în considerare obligațiile și angajamentele în materie de drepturile omului referitoare la exercitarea dreptului la un mediu curat, sănătos și durabil în cadrul punerii în aplicare și al urmăririi Obiectivelor de dezvoltare durabilă, ținând seama de caracterul integrat și multisectorial al acestora din urmă.

Recunoașterea și garantarea prin lege a dreptului la un mediu sănătos amplifică obligațiile autorităților publice de a proteja mediul, oferă instanțelor mijloace noi pentru repararea prejudiciilor ecologice și de sancționare a prejudiciilor aduse mediului înconjurător și permite o mai bună armonizare între diferite niveluri de recunoaștere și garantare a dreptului fundamental la un mediu sănătos.

BIBLIOGRAPHY

Anton, Donald K. and Shelton, Dinah L., Problems in Environmental Protection and Human Rights: A Human Right to the Environment (June 26, 2011). ANU College of Law Research Paper No. 11-17, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1872937> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1872937>

Boer, Ben and Boyle, Alan, Human Rights and the Environment – Background Paper for the 13th Informal ASEM Seminar on Human Rights (February 10, 2014). Sydney Law School Research Paper No. 14/14, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2393753> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2393753>

Consiliul Uniunii Europene, Acordul de la Paris privind schimbările climatice, <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/climate-change/paris-agreement/>

Convenția de la Aarhus a fost ratificată de România prin Legea nr. 86 /2000 publicată în M.Of. nr. 224 din 22 mai 2000.

De Lucia, Vito, Beyond Anthropocentrism and Ecocentrism: A Biopolitical Reading of Environmental Law (2017). 8:2 Journal of Human Rights and the Environment, 2017, 181-202, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3096697>

Directiva abrogă Directiva 90/313/CEE (JO L 41/26 din 14 februarie 2003)

Directiva nr. 1999/30/CE a Consiliului din 22 aprilie 1999, relativă la fixarea valorilor limită pentru anhidridă sulfuroasă, dioxidul de azot și oxizii de azot, particule și plumb, în aerul ambiant (JOCE L 163 din 29 iunie 1999)

Directiva 98/83/CE a Consiliului din 3 noiembrie 1998, relativă la calitatea apelor destinate consumului uman (JOCE L 330 din 5 decembrie 1998).

Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment,

https://www.ipcc.ch/apps/nj-lite/srex/nj-lite_download.php?id=6471

- Environmental Protection Act 1990, UK Public General Acts,
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/43/contents>
- Gonzalez, Carmen G., Environmental Justice, Human Rights, and the Global South (March 3, 2015). 13 Santa Clara Journal of International Law 151 (2015), Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2573190>
- Gonzalez, Carmen G., Environmental Justice and International Environmental Law (February 25, 2012). ROUTLEDGE HANDBOOK OF INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL LAW, Shawkat Alam, Jahid Hossain Bhuiyan, Tareq M.R. Chowdhury, Erika Techera, eds., Routledge, 2013, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2011081>
- Human Rights and the Environment, Vol. 1, No. 1, pp. 89-120, March 2010, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1576508>
- IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty. Summary for Policymakers., IPCC, Switzerland, 2018, https://report.ipcc.ch/sr15/pdf/sr15_spm_final.pdf
- Mircea Duțu, Dreptul comunitar al mediului, Editura Economică, București, 1997, p. 67 și urm.
- Shahzad Umair, Global Warming: Causes, Effects and Solutions, https://www.researchgate.net/publication/316691239_Global_Warming_Causes_Effects_and_Solutions
- SUMmary of the cankun climate change conference, 29 november – 11 december 2010, <https://enb.iisd.org/vol12/enb12498e.html>
- Shelton, Dinah L., Developing Substantive Environmental Rights (March 1, 2010). Journal of
- Sands Phillipe, Principles of International Environmental Law, <https://doi.org/10.1017/9781108355728>, https://www.academia.edu/37547219/Philippe_Sands_Principles_of_International_Environmental_Law
- SUMmary of the cankun climate change conference, 29 november – 11 december 2010, <https://enb.iisd.org/vol12/enb12498e.html>
- UNEP, Climate Change and Human Rights, UNON Publishing Services Section, Nairobi 2015, https://web.law.columbia.edu/sites/default/files/microsites/climate-change/climate_change_and_human_rights.pdf

THE ROLE OF INSOLVENCY PROCEEDINGS. THE CONCEPT AND CHARACTERISTICS OF THE INSOLVENCY PROCEDURE

Daniela Pîrvu

**PhD Student, University of European Studies of
Moldova, Chişinău, Republic of Moldova**

Abstract: Insolvency means "that state of the debtor's patrimony which is characterized by the insufficiency of funds available for the payment of certain, liquid and enforceable debts" (art. 5, point 29 of Law no. 85/2014).

Most traders see insolvency as the end point of the business - a moment when the company is assaulted by creditors, and the only option left is bankruptcy or closure of the company. Indeed, in some cases, insolvency is one of the symptoms of a non-performing business, however in many situations the inability to pay is just the result of an unfavorable situation that any trader can encounter, even those who have a viable business (for example customers do not pay their debts on time, sources of financing become unavailable, etc.). The difference between insolvent companies that survive on the market and those that disappear is the managers' ability to quickly identify the resources needed for recovery. Solutions must be sought primarily in the economic sphere and always involve profound changes in the way society functions; however, the other instruments that can facilitate a faster recovery of the society in difficulty should not be neglected.

Keywords: insolvency, judicial reorganization, bankruptcy, state of insolvency, liabilities

Noţiunea şi rolul procedurii insolvenţei. Starea de insolvenţă apare atunci când o societate comercială nu dispune de resurse băneşti suficiente pentru a-şi acoperi datoriile certe, lichide şi exigibile. Aceasta înseamnă că o societate poate fi în stare de insolvenţă chiar şi atunci când valoarea totală a activelor depăşeşte totalitatea datoriilor, important fiind dacă societatea dispune de lichidităţi pentru a-şi acoperi datoriile.

Multă lume consideră că procedura de "insolvenţă" este acelaşi lucru cu "falimentul". În ceea ce priveşte "reorganizarea" majoritatea asociază acest cuvânt cu insolvenţa/falimentul, fără să cunoască, în concret, care este legătura dintre ele.

Trebuie ştiut însă faptul că, deşi cele trei (3) noţiuni (insolvenţă, faliment şi reorganizare) au legatură una cu celelalte, ele nu se confundă, ci au semnificaţii distincte.

Semnificaţia termenilor

1) Procedura "**insolvenţei**" este acea procedură legală care se deschide, la cererea debitorului sau a creditorilor, în cazul în care o societate se află în stare de insolvenţă. Conform legii, starea de insolvenţă reprezintă acea stare a patrimoniului unei societăţi care se caracterizează prin insuficienţa fondurilor băneşti disponibile pentru plata datoriilor certe, lichide şi exigibile.

2) Procedura "**falimentului**" reprezintă procedura de insolvenţă care se aplică debitorului în vederea lichidării averii acestuia pentru acoperirea pasivului, fiind urmată de radierea debitorului din registrul în care este înmatriculat.

3) Procedura de “**reorganizare**” judiciară este procedura de insolvență care se aplică debitorului în vederea achitării datoriilor acestuia, conform programului de plată a creanțelor. Procedura de reorganizare presupune întocmirea, aprobarea, implementarea și respectarea unui plan, numit plan de reorganizare, care poate să prevadă, împreună sau separat: (a) restructurarea operațională și/sau financiară a debitorului; (b) restructurarea corporativă prin modificarea structurii de capital social; (c) restrângerea activității prin lichidarea unor bunuri din averea debitorului.

Diferențe. Procedura insolvenței este o procedură “umbrelă” care include și procedura de reorganizare și/sau pe cea de faliment. Prin urmare, **relația dintre celelalte două sub-proceduri (faliment și reorganizare), pe de o parte, și procedura insolvenței, pe de altă parte, este cea de la parte la întreg.**

Astfel, în cazul în care o societate este în stare de insolvență, cu privire la aceasta se deschide “procedura insolvenței”.

După momentul deschiderii acestei proceduri de insolvență urmează, de regulă, o perioadă de timp (denumită “**perioadă de observație**”) în care administratorul judiciar analizează situația juridică și patrimonială a societății pentru a determina dacă sunt perspective reale pentru salvarea societății, pe baza unui plan de reorganizare, sau, după caz, dacă societatea trebuie lichidată, deoarece aceasta nu mai poate fi revitalizată.

După finalizarea analizei de către administratorul judiciar, creditorii societății vor decide (a) dacă se va încerca salvarea societății, prin reorganizare judiciară, sau (b) dacă se va trece la lichidarea societății.

În cazul în care se aprobă reorganizarea societății, procedura insolvenței va intra într-o nouă etapă, și anume, în faza de “**reorganizare judiciară**”. Deși cu privire la această fază, legea folosește expresia de “procedură de reorganizare”, putând crea impresia că aceasta ar fi o procedură distinctă de cea de “insolvență”, în fapt, așa cum a fost arătat mai sus, această “procedură de reorganizare” reprezintă doar o etapă din cadrul “procedurii de insolvență”.

În cazul în care nu se aprobă reorganizarea societății sau, după caz, deși se aprobă o astfel de reorganizare, aceasta eșuează, societatea va intra în faza de “**faliment**”. La fel ca și în cazul “reorganizării”, legea folosește denumirea de “procedură” de faliment, creând impresia că aceasta este o procedură diferită de cea de insolvență. Cu toate acestea, “falimentul” reprezintă doar o fază, posibilă, dar nu obligatorie, a “procedurii de insolvență”.

Prin urmare, **în cazul în care o societate este în faliment, putem spune că aceasta este în insolvență, însă reciprocă nu este valabilă; dacă o societate se află în procedură de insolvență nu înseamnă neapărat că aceasta este și în faliment, dimpotrivă, este posibil ca societatea respectivă să se afle în faza de reorganizare și să “scape” cu succes din procedura de insolvență.**

Procedura insolvenței are rolul de a asigura asanarea activității comerciale, prin anumite mijloace și modalități care contribuie la acoperirea pasivului debitorului aflat în incapacitate de plată.

Potrivit prevederilor art. 4 din Legea nr. 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență, principiile de bază pe care se bazează această reglementare legală sunt (...): ”1. *maximizarea gradului de valorificare a activelor și de recuperare a creanțelor*; 2. *acordarea unor șanse debitorilor de redresare eficientă și efectivă a afacerii, fie prin intermediul procedurilor de prevenire a insolvenței, fie prin procedura de reorganizare judiciară*; 3. *asigurarea unei proceduri eficiente, inclusiv prin mecanisme adecvate de comunicare și derulare a procedurii într-un timp util și rezonabil, într-o manieră obiectivă și imparțială, cu un minim de costuri*; 4. *asigurarea unui tratament egal al creditorilor de același rang*; 5. *asigurarea unui grad ridicat de transparență și previzibilitate în procedură*;

6. recunoașterea drepturilor existente ale creditorilor și respectarea ordinii de prioritate a creanțelor, având la bază un set de reguli clar determinate și uniform aplicabile; 7. limitarea riscului de credit și a riscului sistemic asociat tranzacțiilor cu instrumente financiare derivate prin recunoașterea compensării cu exigibilitate imediată în cazul insolvenței sau al unei proceduri de prevenire a insolvenței unui cocontractant, având ca efect reducerea riscului de credit la o sumă netă datorată între părți sau chiar la zero, atunci când pentru acoperirea expunerii nete, au fost transferate garanții financiare; 8. asigurarea accesului la surse de finanțare în procedurile de prevenire a insolvenței, în perioada de observație și de reorganizare, cu crearea unui regim adecvat pentru protejarea acestor creanțe; 9. fundamentarea votului pentru aprobarea planului de reorganizare pe criterii clare, cu asigurarea unui tratament egal între creditorii de același rang, a recunoașterii priorităților comparative și a acceptării unei decizii a majorității, urmând să se ofere celorlalți creditori plăți egale sau mai mari decât ar primi în faliment; 10. favorizarea, în procedurile de prevenire a insolvenței, a negocierii/renegocierii amiabile a creanțelor și a încheierii unui concordat preventiv; 11. valorificarea în timp util și într-o manieră cât mai eficientă a activelor; 12. în cazul grupului de societăți, coordonarea procedurilor de insolvență, în scopul abordării integrale a acestora; 13. administrarea procedurilor de prevenire și de insolvență de către practicienii în insolvență și desfășurarea acestora sub controlul instanței de judecată.”¹

Aceste principii sunt aplicabile atât procedurilor de prevenire a insolvenței, cât și procedurilor de insolvență. Ele se aplică de către organele implicate în procedură în lipsa unor dispoziții exprese care să reglementeze o anumită situație concretă sau se folosesc pentru interpretarea unui text neclar, chiar dacă legea a eliminat alin. 2 din proiectul inițial neclar, chiar dacă legea a eliminat alin. 2 din proiectul inițial supus dezbaterii publice, potrivit căruia: „în cazurile în care legea nu prevede, organele care aplică procedura vor ține seama de principiile enumerate la alineatul precedent”.

Definirea principiilor este extrem de importantă, practica urmând să demonstreze utilitatea lor acolo unde reglementarea lipsește sau este neclară.

Conform prevederile Legii nr. 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență, nu există o ordine de aplicare a principiilor, acestea putând fi aplicate și concomitent, acolo unde se impune. Unele dintre principii sunt aplicabile numai procedurilor de prevenire a insolvenței, altele numai procedurilor de insolvență, iar altele sunt aplicabile atât procedurilor de prevenire a insolvenței, cât și procedurilor de insolvență.

Pe baza dispozițiilor legale care stabilesc scopul, căile și modalitățile de realizare a procedurii insolvenței se poate defini această procedură astfel: „Procedura insolvenței constituie un ansamblu de norme juridice, prin care se urmărește obținerea fondurilor bănești pentru plata datoriilor debitorului aflat în insolvență față de creditorii săi, în condițiile stabilite diferențiat pe categorii de debitori, prin reorganizare judiciară bazată pe un plan de reorganizare sau prin faliment”.²

Prin finalitatea sa, procedura insolvenței este o procedură unică. Ea se realizează însă pe căile și modalitățile menționate. Drept consecință, Legea 85/2015 cuprinde unele reguli comune care se aplică indiferent de calea sau modalitatea de realizare a procedurii (condițiile de aplicare a procedurii insolvenței, organele care aplică procedura, etc) și alte reguli speciale

¹ *Legea nr. 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență*, art. 4

² *Stanciu Cărpenu, Drept comercial român*, Editia a VII-a, revăzută și adăugită, Editura Juridic, București, 2007, p. 620

aplicabile uneia sau alteia dintre căile sau modalitățile de realizare a procedurii (reorganizare judiciară, faliment, etc).

Așa cum este reglementată de Legea nr. 85/2014, procedura insolvenței este o procedură specială în raport cu procedura dreptului comun reglementată de Codul de procedură civilă.

Procedura insolvenței, ca procedură specială nu exclude însă procedura dreptului comun, prevederile acestei legi completându-se, în măsura compatibilității lor cu cele ale Codului de procedură civilă, ale Codului comercial român, etc.

Procedura insolvenței, reglementată de Legea nr. 85/2014 are însă prioritate în raport cu procedura reglementată de Codul de procedură civilă. Această procedură nu este un succedaneu al procedurii dreptului comun.³

Definiția și elementele insolvenței. Prin insolvență se înțelege „*acea stare a patrimoniului debitorului care se caracterizează prin insuficiența fondurilor bănești disponibile pentru plata datoriilor certe, lichide și exigibile*” (art. 5, pct. 29 din Legea nr. 85/2014).

Insolvența instituției de credit este definită în conformitate cu prevederile art. 5, pct. 30 din Legea nr. 85/2014 ca fiind „*acea stare a instituției de credit aflată în una din următoarele situații: a) incapacitatea vădită de plată a datoriilor exigibile cu disponibilitățile bănești; b) scăderea sub 2% a indicatorului de solvabilitate a instituției de credit; c) retragerea autorizației de funcționare a instituției de credit, potrivit prevederilor legale, ca urmare a imposibilității de redresare financiară a unei instituții de credit.*”

Elementele definiției ale insolvenței debitorului sunt:

- insuficiența fondurilor bănești disponibile;

În concepția legii, insolvența presupune incapacitatea de plată a debitorului. Această incapacitate exprimă starea patrimoniului debitorului, care face imposibilă plata datoriilor exigibile cu fondurile bănești disponibile.

Procedura insolvenței se aplică debitorului care nu poate plăti datoriile ajunse la scadență cu sumele de bani de care dispune. Neplata datoriilor este determinată de lipsa ori, în conformitate cu prevederile legale, insuficiența fondurilor bănești de care debitorul dispune imediat pentru plata datoriilor.

În concluzie, debitorul este în insolvență când patrimoniul său este lipsit de lichidități ori când acestea sunt insuficiente.⁴ Ca urmare, procedura insolvenței nu se poate aplica când debitorul, deși dispune de lichidități nu plătește datoriile scadente. Într-o asemenea situație, creditorii au calea executării silite, în condițiile dreptului comun.

Așadar, procedura insolvenței nu reprezintă o cale de valorificare a creanțelor pe cale silită împotriva debitorului care nu își execută obligațiile, ci o procedură specială care se aplică debitorului aflat în incapacitate de plată.

- neplata datoriilor scadente.

Insolvența presupune neplata datoriilor exigibile de către debitor.

Cu toate că legea se referă la datorii, trebuie să avem în vedere numai datoriile bănești ale debitorului. Pentru neexecutarea de către debitor a obligațiilor având un alt obiect, decât plata unei sume de bani, se aplică regulile dreptului comun, iar nu procedura insolvenței.

³ În acest sens, s-a dispus ca în cazul în care debitorul este supus concomitent procedurii reorganizării judiciare și a falimentului și procedurii executării silite în condițiile dreptului comun se aplică procedura specială (C.S.J. Secția comercială **Decizia nr. 3505/1998**, în “**Revista de drept comercial**” nr. 4/2000, p.132)

⁴ Lichiditate înseamnă capacitatea pe care o are o unitate economică de a-și îndeplini la termen, cu resursele bănești de care dispune, obligațiile de plată (**Dicționarul complet al economiei de piață, Information business books**, București, 1994, p. 203)

În actuala reglementare nu interesează natura juridică a datoriilor debitorului⁵. Acestea pot fi comerciale, civile, bugetare, salariale, etc.

Starea de insolvență a debitorului impune ca datoriile să fie certe, lichide și exigibile.

Datoriile sunt certe când existența lor este neîndoieabilă, adică asupra lor nu există un litigiu⁶.

Datoriile sunt lichide în cazul în care cuantumul lor este determinat. Datoriile care au ca obiect sume de bani sunt totdeauna lichide. Nu au caracter lichid datoriile al căror cuantum urmează a fi stabilit de instanța judecătorească.

Datoriile sunt exigibile când ele au ajuns la scadență, putându-se cere executarea lor. În cazul obligațiilor, datoriile sunt certe de la data nașterii raportului juridic. Obligațiile afectate de un termen suspensiv devin exigibile la împlinirea termenului.

Debitorul se află în insolvență dacă datoriile sale bănești certe, lichide și exigibile depășesc valoarea-prag stabilită de lege. Potrivit art. 5, punctul 72 din Legea nr. 85/2014 cu modificările și completările ulterioare *„valoarea-prag reprezintă cuantumul minim al creanței, pentru a putea fi introdusă cererea de deschidere a procedurii de insolvență. Valoarea-prag este de 50.000 lei atât pentru creditori, cât și pentru debitor, inclusiv pentru cererile formulate de lichidatorul numit în procedura de lichidare prevăzute de Legea nr. 31/1990, republicată, cu modificările și completările ulterioare, pentru creanțe de altă natură decât cele salariale, iar pentru salariați este de 6 salarii medii brute pe economie/salarial”*.

Valoarea-prag se raportează la data introducerii cererii de deschidere a procedurii, iar nu la data soluționării cererii de deschidere a procedurii așa cum stabilește și decizia pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție în recursul în interesul legii, respectiv decizia nr. 5/2013, pronunțată în dosarul nr. 2/2013, potrivit căreia *„în interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 31 alin. 1, art. 33 alin. 4 și 5 și art. 149 din Legea nr. 85/2006 raportat la art. 725 alin. 1 și 4 din Codul de procedură civilă cu referire la efectele modificării pe cale legislativă a valorii-prag prevăzute de art. 3 pct. 12 din Legea nr. 85/2006, stabilește că judecătorul-sindic va analiza îndeplinirea condiției referitoare la existența creanței în cuantumul prevăzut de lege prin raportare la momentul introducerii cererii de deschidere a procedurii. În cazul în care există cereri ale mai multor creditori pentru deschiderea procedurii, precum și în cazul în care mai mulți creditori formulează o cerere comună, judecătorul-sindic va stabili îndeplinirea condițiilor referitoare la cuantumul minim al creanțelor în raport cu valoarea însumată a creanțelor tuturor creditorilor și cu respectarea valorii-prag de 50.000 lei, potrivit art. 70, alin. 3 teza finală.*

Legea nr. 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență definește și insolvența prezumată și insolvența iminentă.

Astfel, potrivit prevederilor art. 5, punctul 29, alin a din Legea nr. 85/2014 cu modificările și completările ulterioare, *„insolvența debitorului se prezumă atunci când acesta, după 90 zile de la scadență, nu a plătit datoria sa față de creditor; prezumția este relativă”*.

Insolvența este iminentă atunci când se dovedește că debitorul nu va putea plăti la scadență datoriile exigibile angajate, cu fondurile bănești disponibile la data scadenței (art. 5, punctul 29, alin b din Legea nr. 85/2014).

În concepția insolvenței, insolvența prezumată este o realitate existentă (actuală), pe când insolvența iminentă este o stare care va surveni în viitor, la data scadenței, dar în mod cert.

⁵ În reglementarea inițială a Legii nr. 64/1995 erau avute în vedere numai datoriile comerciale. Această limitare a fost înlăturată prin O.G. nr. 38/2002

⁶ Creanța nu este certă dacă este contestată de debitor (Curtea de Apel București, Secția comercială, **Decizia nr. 58/1999 în Culegere**, p. 208

Insolvența debitorului nu trebuie confundată cu insolvabilitatea acestuia. Insolvența este acea stare a patrimoniului care exprimă neputința debitorului de a plăti la scadență datoriile sale din cauza lipsei de lichidități, insolvabilitatea este o stare de dezechilibru financiar al patrimoniului debitorului, în care valoarea elementelor pasive este mai mare decât valoarea elementelor active⁷.

În schimb, simpla neplată la scadență a datoriilor nu este o dovadă suficientă a stării de insolvență a debitorului, ci trebuie dovedită și incapacitatea de plată a debitorului, adică lipsa lichidităților.

Prin urmare, proba insolvenței reclamă administrarea unor dovezi din care să rezulte cele două elemente: neplata la scadență a datoriilor și lipsa de lichidități. De obicei, mijloacele de probă folosite fac dovada unuia sau altuia dintre elemente, prezumându-l pe celălalt.

Debitorul prezumat în insolvență poate, în apărare, să răstoarne prezumția făcând dovada că are lichidități, dar nu a plătit pentru motive întemeiate (de exemplu a refuzat a plăti pretul ca o consecință a refuzului de a primi marfa necorespunzătoare calitativ).

Caracterele procedurii insolvenței. Ca procedură specială, procedura insolvenței se aplică debitorului, în condițiile prevăzute de Legea nr. 85/2014 și având în vedere definiția prezentată procedurii insolvenței, în opinia profesorului Stanciu Cărpănu, în lucrarea intitulată *Drept comercial român*, Ediția a VII-a, revăzută și adăugită, publicată la Editura Universul Juridic, București, 2007, pag. 621, „*rezultă și caracterele acesteia: caracterul judiciar, caracterul colectiv (concursual), caracterul de remediu sau de executare silită și caracterul personal.*”⁸

Caracterul juridic al procedurii insolvenței constă în aceea că procedura la care este supus debitorul aflat în insolvență este o procedură judiciară. Potrivit legii, toate actele și operațiunile pe care le implică procedura insolvenței sunt reglementate de lege și se realizează sub control judiciar de către organele investite cu aplicarea procedurii (instanțele judecătorești, judecătorul-sindic, administratorul judiciar și lichidatorul).

Prin caracterul său judiciar, procedura insolvenței constituie un mijloc de protecție, atât pentru creditorii, cât și pentru debitor.

Procedura insolvenței are caracter personal întrucât în funcție de categoria din care face parte, debitorului aflat în stare de insolvență i se va aplica procedura generală sau procedura simplificată. Categoriile de debitori aflați în insolvență cărora li se aplică procedura generală sau cea simplificată sunt prevăzute în art. 3 și în art. 38 din Legea nr. 85/2014.

Procedura insolvenței are un caracter colectiv (concursual), urmărind satisfacerea creanțelor debitorului aflat în stare de insolvență. În cadrul procedurii de insolvență, toți creditorii recunoscuți participă împreună la urmărirea și recuperarea creanțelor în condițiile prevăzute de Legea nr. 85/2014.

Caracterul colectiv, concursual al procedurii insolvenței reclamă un tratament egal pentru toți creditorii, indiferent de natura creanțelor și de interesul public sau privat reprezentat de creditorii.

Prin caracterul său colectiv, concursual, procedura insolvenței se deosebește de procedura executării silite din dreptul comun, care are caracter individual.

Procedura insolvenței are un caracter de remediu sau, după caz, de executare silită, această procedură având ca scop acoperirea pasivului debitorului aflat în insolvență. În

⁷ I.N. Fișescu, *Curs de drept comercial*, București, 1930, vol. III, p. 32

⁸ Opinii privind caracterele procedurii falimentului reglementat de Codul comercial au fost exprimate și de către M. Pașcanu, *Dreptul falimentar român*, Editura Cugetarea, București, 1926, p. 10-12

conformitate cu prevederile Legii nr. 85/2014, acest scop se realizează fie prin procedura reorganizării judiciare, fie prin procedura falimentului.

Aplicarea procedurii reorganizării judiciare reprezintă un remediu pentru activitatea debitorului, pe când procedura falimentului constituie un instrument de executare silită asupra averii debitorului.

Vindecarea prin insolvență: Reorganizare sau leac miraculos? Întreprinderile comerciale se confruntă din ce în ce mai des cu greutăți financiare, în contextul economic actual în care finanțarea a devenit din ce în ce mai greu de obținut. În unele cazuri, nu puține la număr în România, dificultatea financiară se transformă în incapacitate de plată sau insolvență (adică imposibilitatea de a face față datoriilor scadente cu sumele de bani disponibile).

Majoritatea comercianților văd insolvența ca punctul terminus al afacerii - un moment în care societatea este asaltată de creditori, iar singura opțiune rămasă este falimentul sau închiderea societății.

Într-adevăr, în unele cazuri, insolvența este unul dintre **simptomele unei afaceri neperformante**, totuși în multe situații incapacitatea de plată este doar rezultatul unei conjuncturi nefavorabile cu care se poate întâlni orice comerciant, chiar și cei care au un business viabil (de exemplu clienții nu-și achită datoriile la timp, sursele de finanțare devin indisponibile etc.).

Diferența dintre societățile în insolvență care rezistă pe piață și cele care dispar o face capacitatea managerilor de a identifica rapid resursele necesare unei redresări. Soluțiile trebuie căutate în primul rând în sfera economicului și presupun întotdeauna schimbări profunde în modul de funcționare a societății; nu trebuie însă neglijate și celelalte instrumente care pot facilita o revenire mai rapidă a societății aflate în dificultate.

Un asemenea exemplu de instrument complementar poate fi o reorganizare judiciară în cadrul procedurii insolvenței reglementate de Legea 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență. Astfel, orice societate insolventă poate solicita tribunalului în raza căruia își are sediul să fie pusă sub protecția legii insolvenței până la elaborarea și implementarea unui plan de reorganizare judiciară.

Odată deschisă procedura insolvenței, societatea (debitorul) beneficiază de o serie de **privilegii** legale temporare menite să-i dea răgazul necesar pentru a-și pregăti un plan de reorganizare. Un exemplu în acest sens ar fi că de la data deschiderii procedurii are loc **suspendarea de drept** a oricărei acțiuni judiciare sau extrajudiciare de recuperare a creanțelor deținute împotriva debitorului; astfel, creditorii societății având creanțe anterioare datei deschiderii procedurii insolvenței vor fi obligați prin lege să își amâne realizarea pretențiilor împotriva debitorului și să își înregistreze creanțele la masa credală.

Planul de reorganizare judiciară nu este altceva decât un plan de afaceri derulat de regulă pe un termen de maximum trei ani, și care presupune diferite măsuri de restructurare (restructurare corporativă, lichidare parțială a activelor, infuzie de capital, etc.) ce pot fi luate împreună sau separat.

Planul va trebui să cuprindă în mod necesar și un program de plată a creanțelor anterioare deschiderii procedurii insolvenței. Principalul său avantaj este că, potrivit legii, acesta poate să prevadă **reducerea, eşalonarea sau chiar ștergerea completă a unora dintre datoriile societății**.

Pentru a putea intra în vigoare, planul de reorganizare trebuie întâi aprobat prin votul creditorilor societari înscriși la masa credală; în acest scop, creditorii vor fi grupați în mai multe categorii (creditori garantați, creditori bugetari, creditori salariați, creditori chirografari, etc.) care vor vota separat pe fiecare categorie. Așadar, pentru a putea fi adoptat, planul va

trebui să treacă, printre altele, de o dublă majoritate (atât în cadrul fiecărei categorii, cât și raportat la numărul total de categorii).

Ulterior aprobării de către creditorii, planul va trebui de asemenea confirmat formal de către judecătorul-sindic. La data confirmării planului de reorganizare acesta va intra în vigoare, iar debitorul va fi descărcat de diferența dintre valoarea obligațiilor pe care le avea înainte de confirmarea planului și cea prevăzută în plan. Altfel spus, în principiu, **o creanță nu va mai putea fi pretinsă** decât dacă planul de reorganizare prevede plata acesteia și doar în condițiile prevăzute în planul de reorganizare.

În acest fel, debitorul are șansa unui nou început fiind degrevat de o parte (în unele cazuri, o parte semnificativă) din datoriile anterioare deschiderii procedurii. Prin urmare, perspectiva reorganizării judiciare a unei societăți poate fi interesantă pentru managementul societății (care scapă de balastul datoriilor din bilanț), dar și pentru un potențial investitor (care poate dobândi un activ mult mai valoros), având în vedere că micșorarea pasivului se produce prin efectul legii, **fără nicio cheltuială de finanțare suplimentară**.

Desigur, există și o serie de potențiale obstacole sau dezavantaje legate de alegerea procedurii insolvenței ca modalitate de asanare a situației unei societăți aflate în dificultate, din care câteva mai jos sunt prezentate cu titlu de exemplu. Menționăm însă că toate aceste dezavantaje pot fi gestionate profesionist cu implicarea cât mai devreme a consultanților specializați în astfel de proceduri.

În primul rând, **dezavantajul de imagine** poate fi unul semnificativ: procedura insolvenței este asimilată îndeobste cu falimentul sau închiderea societății. Această percepție gresită poate avea consecințe nefaste: partenerii comerciali vor căuta să se expună cât mai puțin în relația cu debitorul reducând livrările/comenzile, clienții vor fi reticenți să mai achiziționeze bunuri/servicii, ceea ce va afecta cifra de afaceri a societății în cauză.

În al doilea rând, desfășurarea procedurii insolvenței poate determina **deteriorarea relațiilor cu partenerii comerciali** care sunt nevoiți, de cele mai multe ori fără niciun preaviz, fie să-și vadă creanțele amânate, fie reduse, fie chiar stinse fără să și le mai poată recupera vreodată. Ideal ar fi (în special dacă se dorește o reorganizare prin continuarea activității) ca partenerii comerciali importanți cu care societatea colaborează pe termen lung (băncile, furnizorii de materii prime etc.) să fie avertizați în măsura posibilului de iminența deschiderii procedurii insolvenței, sau poate chiar cooptați în strategia de redresare.

În al treilea rând, declanșarea procedurii insolvenței poate avea o serie de **efecte nedorite pentru persoanele din managementul societății**, în măsura în care acestea pot răspunde personal pentru datoriile societății, dacă intrarea acesteia în incapacitate de plată a fost cauzată de acte frauduloase ale conducerii (de exemplu: abuzul de bunurile societare în interes propriu, ținerea unei contabilități neconforme cu realitatea, efectuarea de acte de comerț în interes propriu, etc.). De aceea, înainte de a trece la o reorganizare judiciară este util un audit economico-juridic al actelor încheiate de societate pentru a putea identifica eventualele riscuri.

În al patrulea rând, simpla opțiune a debitorului pentru o reorganizare judiciară nu echivalează automat cu adoptarea și intrarea în vigoare a unui **plan de reorganizare judiciară**. Esențial este că majoritatea categoriilor de creditorii să-și dea acordul pentru plan, ceea ce implică de multe ori un proces îndelungat și delicat de negociere, cu atât mai mult cu cât creditorii sunt cei afectați în primul rând de tăierile de datorii pe care debitorul le va face pentru a putea supraviețui. În acest context, planificarea din timp a intrării în procedura insolvenței și, în măsura posibilului, chiar modelarea categoriilor creditorilor împreună cu consultanții poate juca un rol cheie în reușita planului.

În concluzie, insolvența unei societăți nu echivalează neapărat cu sfârșitul întreprinderii comerciale. Acesta poate fi un moment bun de reconsiderare a strategiei de afaceri și de utilizare a unui întreg arsenal de resurse, între care și cea a redresării în cadrul unei proceduri de reorganizare judiciară.

Înainte de a alege calea reorganizării judiciare trebuie pornit de la premisa că nu este o soluție aplicabilă în mod universal și nediscriminat, și în niciun caz **nu este un leac miraculos pentru o afacere neperformantă**.

Soluția reorganizării judiciare este o opțiune ce prezintă numeroase avantaje, dar poate avea și inconveniente, de aceea alegerea ei trebuie făcută în mod informat, prin cântărirea tuturor aspectelor relevante și numai după implicarea unor specialiști în domeniu (economisti, avocați, practicieni în insolvență).

Specialiștii pot creiona strategia și pașii de urmat încă dinainte de începerea procedurii, astfel încât posibilele neajunsuri să fie cel puțin minimizate, iar surprizele neplăcute să fie eliminate.

BIBLIOGRAPHY

I. Adam, C.N. Savu, *Legea procedurii insolvenței. Comentarii și explicații*, Editura C.H. Beck, București, 2006;

I. Adam, C.N. Savu, *Câteva considerații referitoare la procedura simplificată în lumina Legii nr. 85/2006 privind procedura insolvenței*, în RDC nr. 3/2007;

A. Birchall, *Procedura insolvenței. Reorganizarea judiciară și procedura falimentului – Incluzând procedura concordatului preventiv și a mandatului ad-hoc*, Editura Universul Juridic, București, 2010;

R. Bufan, *Reorganizarea judiciară și falimentul*, Editura Lumina Lex, București, 2001;

Buletinul Jurisprudenței Curții de Apel Craiova pe anii 2010-2013, Editura Lumina Lex, București;

A. Buta, *Anularea actelor frauduloase în procedura insolvenței*, Editura C.H. Beck, București, 2012;

Stanciu D. Cărpănu, V. Nemeș, M.A. Hotca, *Noua lege a insolvenței. Legea nr. 85/2006. Comentarii pe articole*, Editura Hamangiu, București, 2006;

Stanciu D. Cărpănu, *Drept comercial român*, Ediția a VII-a, revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2007;

Stanciu D. Cărpănu, *Tratat de drept comercial român*, Editura Universul Juridic, București, 2009;

Șt. Dumitru, *Lichidarea bunurilor din averea debitorului în lumina noilor reglementări legale*, în Phoenix – Revista de Insolvență, aprilie – iunie 2007, p. 29;

V. Godinca-Herlea, *Omisiunea de a depune contestație la cererea de deschidere a procedurii insolvenței. Efecte și remedii*, în RDC nr. 9/2009, p.64;

S. Al. Hajjar, *Răspunderea civilă a administratorilor debitorului aflat în insolvență*, Editura Universul Juridic, București, 2012;

Legea nr. 31/1990 privind societățile comerciale.

Legea nr. 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență;

E. Lovin, *Procedura insolvenței. Jurisprudență*, Editura Monitorul Oficial, 2008;

I.N. Militaru, I. Voica, *Considerații teoretice cu privire la insolvență, potrivit Legii nr. 85/2006 – procedură simplificată*, în RDC nr. 2/2007;

- D. Moțiu, *Stabilirea masei active și a masei pasive în procedura insolvenței*, Editura Wolters Kluwer, București, 2009;
- L. Neagu, *Procedura insolvenței. Răspunderea membrilor organelor de conducere. Practică judiciară*, Editura Hamangiu, București, 2011;
- Ordonanța de Urgență nr. 86/2006 privind organizarea activității practicienilor în insolvență;
- Gh. Piperea, *Insolvența: legea, regulile, realitatea*, Editura Wolters Kluwer, București, 2008;
- Gh. Piperea, *Legea Concordatului*, Editura Wolters Kluwer, București, 2010;
- Gh. Piperea, *Instituția administratorului special în procedurile de insolvență*, în Phoenix – Revista de Insolvență nr. 25/2008, p. 5-9;
- E. Roșu, *Procedura insolvenței. Practică judiciară*, Editura Hamangiu, București, 2011;
- M. Sărăcuț, *Adunarea creditorilor. Comitetul creditorilor*, în Phoenix – Revista de Insolvență, aprilie – iunie 2007, p. 15-17.
- I. Schiau, *Regimul juridic al insolvenței comerciale*, Editura All Beck, București, 2001;
- A.O. Stănescu, S.M. Miloș, Șt. Dumitru, O.D. Milu, *Procedurile de prevenție a insolvenței: concordatul preventiv și mandatul ad-hoc. Reorganizarea judiciară*, Editura Universul Juridic, București, 2010;
- I. Turcu, *Tratat de insolvență*, Editura C.H. Beck, București;
- I. Turcu, *Legea procedurii insolvenței. Comentariu pe articole*, Ediția a II-a, Editura C.H. Beck, București, 2009;
- N. Țândăreanu, *Insolvența în reglementarea Legii nr. 85/2006*, Editura Universul Juridic, București, 2012;
- N. Țândăreanu, *Codul Insolvenței adnotat. Noutăți, examinare comparativă și note explicative*, Editura Universul Juridic, București, 2014;
- Uniunea Națională a Practicienilor în Insolvență din România, *Procedura Insolvenței – Culegere de practică Judiciară 2006 – 2009*, vol I-III, Editura C.H. Beck, București, 2011;

THE „HUMAN-PUPIL” CONSTRUCT: A CRUCIAL SCALE CREATED AND MANIFESTED IN THE LIGHT OF THE TRANSDISCIPLINARY COMMUNICATION CULTURE

Ludmila Popa

**PhD Student, Institute of Educational Sciences,
Tiraspol State University, Cahul State University
„Bogdan Petriceicu Hasdeu”, Republic of Moldova**

Abstract: The „human-pupil” construct occurs in the existential reality as a crucial scale of certain complex phenomena (the familial/the social/ the existential integration, the partnership, the globalization, the progress) in which nature, the society and the individuals preserve their different identities. Every single one of them finds itself in the other, representing the expression of all the matters which pertain to the creative act of Freedom, Entity and Spirit. In the background of Univers’s natural world in means of its existence and essence, the human-pupil, via the transdisciplinary communication culture, encrypts in the word and depicts through the personality’s components (that acts unitary, manifesting itself as a whole which is well-structured, coherent, dynamic and open within the campaign of information, training and influencing), the stamina of the human condition.

Keywords: the human condition, the „human-pupil” construct, education, crucial scale, the transdisciplinary communication culture.

Realitatea este plastică. Suntem parte din această realitate, care se modifică datorită gândurilor, sentimentelor, acțiunilor noastre. Aceasta înseamnă că suntem pe deplin responsabili de ceea ce este realitatea. Realitatea nu este ceva exterior sau interior nouă: ea este în același timp exterioară și interioară.

(Basarab Nicolescu)

Indiferent de puterea orizontală, verticală sau matriceală din societatea omenească contemporană, persoana este la frontiera temporală a speciei umane, persoana are puterea de a fi într-un fel sau într-altul (puterea aceasta determină alegerile pe care le face) [11], dând dovadă de un stil și un temperament din care realmente izvorăsc stări, precum libertatea de gândire și de credință, spiritul critic și marea diversitate relațională, posibilitatea de a vedea viață în culori și profunzimi dintre cele mai diferite, încurajarea semnificativă a interesului privat și, totodată, susținerea pe scară largă a celor importante sectoare din cadrul vieții publice (economiei, religiei, moralei și educației, aparținându-le, în context, o poziție prioritară) [18].

Unii filosofi au considerat că omul are o natură dată iar elementele definiției pentru natura umană sunt:

- Sociabilitatea (*Aristotel*);
- Capacitatea de a da valoare lucrurilor, de a fi măsura lor (*Protagoras*);
- Creația (*Lucian Blaga*);
- Cugetarea (*Rene Descartes*);

- Omul trebuie întotdeauna tratat ca un scop și niciodată ca un mijloc (*Immanuel Kant*);
- Omul este o etapă evolutivă care trebuie depășită (*Friedrich Nietzsche*);
- Ființă înzestrată cu abilitatea de a fabrica unelte (*Henri Bergson*);
- Omul este în primul rând interioritate (*Sf. Augustin* și *Rene Descartes*);
- Omul este o conștiință-proiect, el devine, se face, se construiește (*J. P. Sartre*);
- Omul este *imago dei* – creație a divinității (*Sf. Augustin*).

Contemplând aceste elemente definitorii pentru natura umană, vedem Omul, *din punctul de vedere al existentei*, situat la intersecția a trei dimensiuni, și anume, *cosmologică, morală și transcendentă*. **Dimensiunea cosmologică** conturează ideea că spațialitatea și temporalitatea sunt depășite, astfel, omul își construiește esența și existența prin deschiderea către o temporalitate și o spațialitate transfigurate. „Prin existența sa creatoare, prin istoria sa, omul se realizează pe o linie unică în univers. Prin nivelul său existențial de o demnitate singulară în comparație cu al tuturor creaturilor, omul poate avea mândria și satisfacția singularității. Permanența destinului creator al omului este însă tragic condiționată. Condițiile care garantează omului existența creatoare sunt exact condițiile prin care omului i se risipesc șansele de acces în absolut. Istoria umană ne apare deci ca o rezultată a două componente care în existența universală acționează oarecum în sens opus. Istoria umană apare ca un «compromis», ca un compromis între aspirația secretă a omului de a se substitui Marelui Anonim și între măsurile de apărare luate de Marele Anonim în vederea salvării centralismului existențial.” (*Lucian Blaga*).

Dimensiunea morală capătă conotații valorice prin viața în comunitate, având accentul pus pe cunoaștere (pe cunoașterea de sine, dar are accentul pus deopotrivă și pe existența celuilalt) [4, p. 39]. Coborârea în noi înșine nu înseamnă o coborâre în singurătate și tăcere, ci, dacă nu ne lăsăm invadați de imagini false și de viziuni bolnave, mergem către izvoarele lucrurilor, acolo unde tot ceea ce este comun naturii umane își are rădăcinile și înțelesul [5, p. 68]. *Cât timp vor exista oameni – scria Karl Jaspers – aceștia vor fi ființe care nu vor înceta să se cucerească pe ei înșiși. Acela care se întreabă ce este Omul ar dori să obțină singura imagine valabilă și veridică a Omului, să vadă omul însuși și cu toate acestea el nu poate s-o facă. Demnitatea omului este de a fi reprezentantul nedefinitului. Dacă omul este ceea ce este, aceasta se datorește faptului că el recunoaște această demnitate în el însuși și la toți ceilalți oameni.* Cunoașterea, ca și cunoașterea de sine, dezvăluie nu numai taina noastră, ci și taina celuilalt și, prin extensie, a tuturor.

Dimensiunea transcendentă, cea care deschide posibilitatea de înțelegere și existență a omului, găsește în setea de absolut calea ascensională a spiritului. În centrul vieții spiritului este situat actul creator, căci nu exista creație dincolo de spirit, chiar dacă aduce nou o simplă unealtă [5, p. 75].

Această poziționare a Omului în cadrul vieții îi conferă acestuia dimensiune vitală creată și manifestată în realismul integral (realitate ce trece dincolo de ceea ce este material, fiind nu numai palpabilă, ci și inteligibilă, „nu numai inteligibilă, ci și insinuantă, cu incitări tulburătoare în zonele imponderabilului” (*E. Bernea*)) și își găsește împlinirea în complexitatea proceselor cognitive ce concep acest mediu și se axează pe următorii piloni aflați în interacțiune directă: „a învăța să știi”, „a învăța să faci”, „a învăța să faci împreună”, „a învăța să fii” și „a învăța să te transformi pe tine însuși și să schimbi societatea” (*Shaffer*). Acestea angajează toate laturile personalității în accederea sistemului cognitiv prin procesele de cunoaștere senzorială (*primul sistem de semnalizare*), limbaj (*al doilea sistem de semnalizare*) și gândire (prin proiectarea în subiect a criteriilor de măsurare a ceea ce aspiră a

fi: generator de relații sau rezultat al relațiilor în coraportul omului cu realitatea existențială [9]).

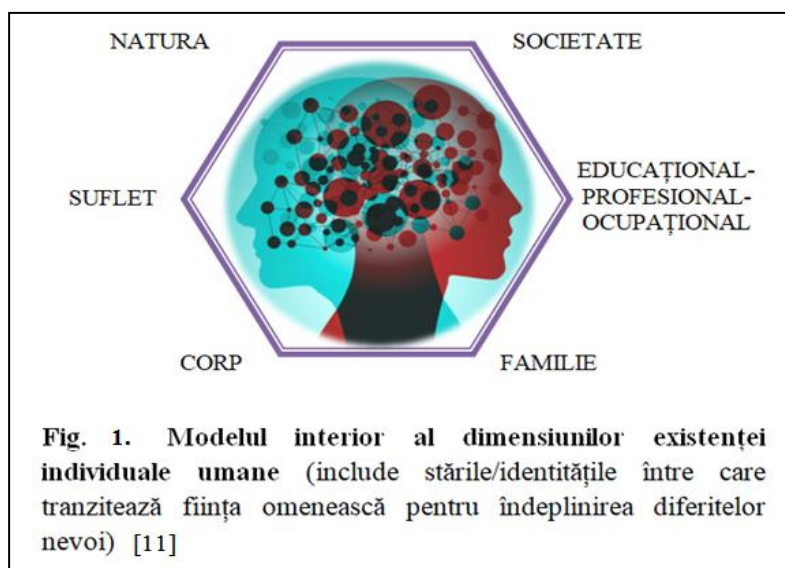
Condiția umană¹, ca dimensiune vitală a globalității (globalizarea face parte din construcția identității (Marcus Solomon [3, p. 32])), dezvăluită în relațiile omului cu realitățile mediului existențial, determină și condiționează impactul realității lumii asupra existenței umane, fiindcă toate lucrurile cu care vine în contact, cu care comunică, se transformă imediat în condiție a existenței lui: „tot ce atinge sau intră într-o relație de durată cu viața umană dobândește imediat caracterul de condiție a existenței umane, iată de ce, indiferent de ceea ce fac, oamenii sunt întotdeauna ființe condiționate; tot ceea ce pătrunde în lumea umană, de bună voie sau tras în interiorul ei prin efortul omenesc, devine parte a condiției umane.”[8, p. 57]. Această variabilă este valorificată prin învățare autonomă, comunicare eficientă, gândire critică, colaborare, pe făgașul următoarelor imperative ale societății: sa cunoști, sa faci, sa trăiești alături de ceilalți, sa exiști, în perspectiva dimensionării constructului „om-elev”, pe arena competiției la scara planetară a următoarelor valori și atitudini, ce condiționează asimilarea și interiorizarea progresivă a elementelor socioculturale din mediul ambiant [15]:

- penetrarea și re-crearea prin cuvânt a nivelurilor de Realitate;
- contemplarea tuturor dimensiunilor ființei umane (*inteligenta analitică, sentimente și corp*);
- dezvoltarea unei gândiri integratoare, sistematice și axate pe co-evoluția om-natură, activitatea socială intra - și interpersonală, predestinată pregătirii complexe a persoanei pentru a sesiza semnificațiile adânci ale realității printr-o adevărată deschidere, o corespondență între vibrații și propria ființă;
- manifestarea puterii asupra lucrurilor, transpuse în efortul dobândirii conținutului și abilitatea transferului acestuia;
- dezvăluirea circulară a ființei umane: atât ca ființă în devenire, cât și ca devenire într-o ființă, cooptată în mediul transdisciplinar al cunoașterii;
- cultivarea unei atitudini pozitive față de comunicare prin conștientizarea impactului limbajului asupra celorlalți și prin nevoia de a înțelege și de a folosi limbajul într-o manieră pozitivă, responsabilă din punct de vedere social;
- construirea unui viitor sustenabil în acord cu mișcarea globală a realității;
- Fondal - esență al procesului de intrare a ființei umane în rezonanță cu mediul existențial;
- transpunerea prin limbaj a coordonatelor propriei identități;
- translarea valorilor din plan individual în plan universal și invers.

Anume acest context existențial al omului, condiționat de antrenarea impresiilor, judecăților de valoare, informațiilor despre valorile socioculturale, construiește unitatea om-elev și-i asigură climatul favorabil al bunei formări/manifestări a identității - obiectul principal al libertății (făurirea unei identități specifice fiecărui individ, conștient aleasă și asumată, ce se obiectivează social în viața și activitatea omului [17, p.104]) - prin prisma culturii comunicării transdisciplinare ce derivă din buna comunicare cu sine.

¹ **CONDIȚIA UMANĂ** reprezintă „caracteristicile, evenimentele cheie și situațiile care alcătuiesc elementele esențiale ale existenței omului, precum nașterea, creșterea, afectivitatea, aspirația, contradicția și mortalitatea”.

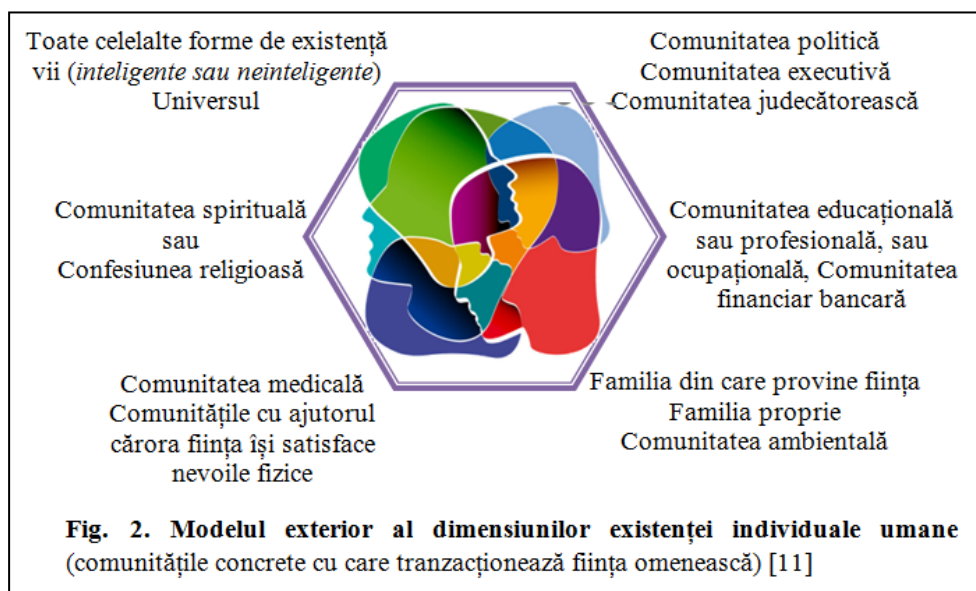
Deși ființa omenească constituie un întreg, nașterea nu este concomitentă în toate cele șase dimensiuni ale vieții sale (*suflet, corp, familie, educațional – profesional - ocupațional, societate, natură* (fig. nr. 1),

totul se desfășoară treptat; dimensiunile structurii individuale ale unei ființe omenești pe de o parte se includ una în alta succesiv, iar pe de altă parte sunt complet diferite între ele. Percepția realității este diferită de la o parte la altă parte a întregului, având un caracter lenticular de la viața interioară și până la nivelul în care ființa se percepe ca parte a naturii, oferindu-și sens nu prin acțiune ci prin capacitatea de a pune/a se pune în relație cu

elementele definitorii ale contextului existențial. Indiferent de nivel, percepția justă/umană a realității ființei omenești ia în considerare simultan atât partea (indiferent care ar fi aceasta) cât și întregul, având la bază principiul echilibrului între părți și întregul ființei umane, precum și a echilibrului între părți [11]. Echilibrele sau dezechilibrele din structura socială determină echilibrul sau dezechilibrul în percepția fiecărei părți/ dimensiuni ale vieții individuale, ceea ce determină echilibrul sau dezechilibrul întregului ființei umane.

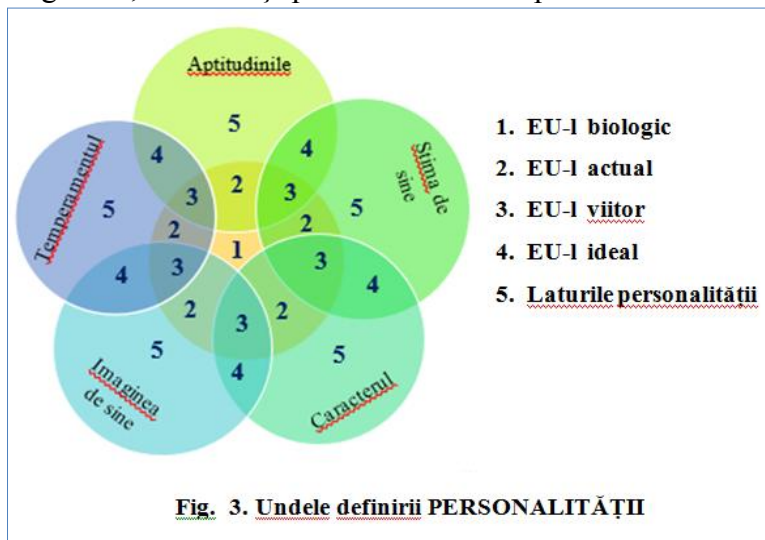
Suntem ceea ce suntem ca individualitate și prin „lipsa” pe care o căutăm sau o găsim în alteritate (fig. nr. 2). Altul este un prilej de descoperire și conștientizare a realei identități.

Căci, în căutarea celuilalt, ne deslușim pe noi înșine, conștientizăm ceea ce suntem, sperăm, merităm. Identitatea are mai multe fațete șlefuite de sentimentele de apartenență pe care le

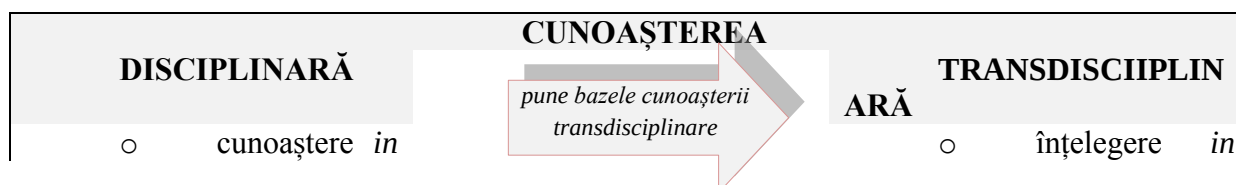
resimte individul. Frumusețea existențială ne este oferită de celălalt, de miracolul ieșirii din sine, de proiectarea în altul, de iubirea celui apropiat – ca și a celui îndepărtat! În această proiecție în/spre altul putem să ne împlinim și să ne percepem plenipotența sau limitele reale. Subiectul se relativizează în raport cu altul sau cu diferitele circumstanțe, își deschide

anumite paliere identitare care sunt compatibile cu cele purtate de alții. Avem de-a face cu o organizare „modulară” a personalității, diferitele module spirituale asamblându-se și activându-se în funcție de numeroase variabile ale contextului existențial (uneori e nevoie de o evidențiere „cameleonică” a noastră) [16], proiectate și organizate în perspectivele educației integrale, a educației permanente din filiera constructivismului [1], ce presupune atingerea unui astfel de grad de dezvoltare cognitivă, afectivă și psihomotorie care permite individului să se conștientizeze atât ca valoare intrinsecă irepetabilă cât și ca parte componentă a întregii omeniri, permițându-i să-și prezinte identitatea de sine raportată la altul sau la evoluția OMULUI în timp, comutând Eu-l biologic, Eu-l actual, Eu-l viitor, Eu-l ideal în expresia realității existențiale prin cultura comunicării transdisciplinare. (fig. nr. 3). Modul de exprimare, valoarea funcțional - lingvistică a comunicării transdisciplinare

„transcrie” echilibrul rațional, disponibilitatea sufletească, demersul lăuntric al gândurilor și plenitudinea trăirilor interlocutorului. De aceea se afirmă că educarea sufletului conduce spre educarea limbajului, contopind sensul logic și valoarea fonologică de sugestie, prin sens și muzicalitate conturând o adaptare intimă prin sens și muzicalitate [20]. Spectrul prestațiilor personale în contextul creației prin cuvânt oferă posibilitatea conceperii UNIVERSULUI cu o rețea-labirint de porți ce dau ieșire în lumea interioară a măștrilor [12, pp.16-25] (emitterul, receptorul) care permit codificarea și decodificarea propriei persoane în contextul capacității autentice de a se înțelege cu semenii [19, pp.189-194].

Cu cât spectrul conceptual personal are o arie de acoperire mai extinsă, cu atât coraportul dintre *Eu – mediu - societate* capătă conotații mai largi și mai profunde, determinând construirea unui context confortabil de conviețuire ce asigură decurgerea cu succes a procesului de comunicare (transfer de informație, transfer de semnificație, intenție de influențare, acord între instanța de enunțare și instanța de receptare) prin toate formele de manifestare expresivă, ca efect obținând feedback-ul gradului de valabilitate și actualitate personală [14, pp.195-197].

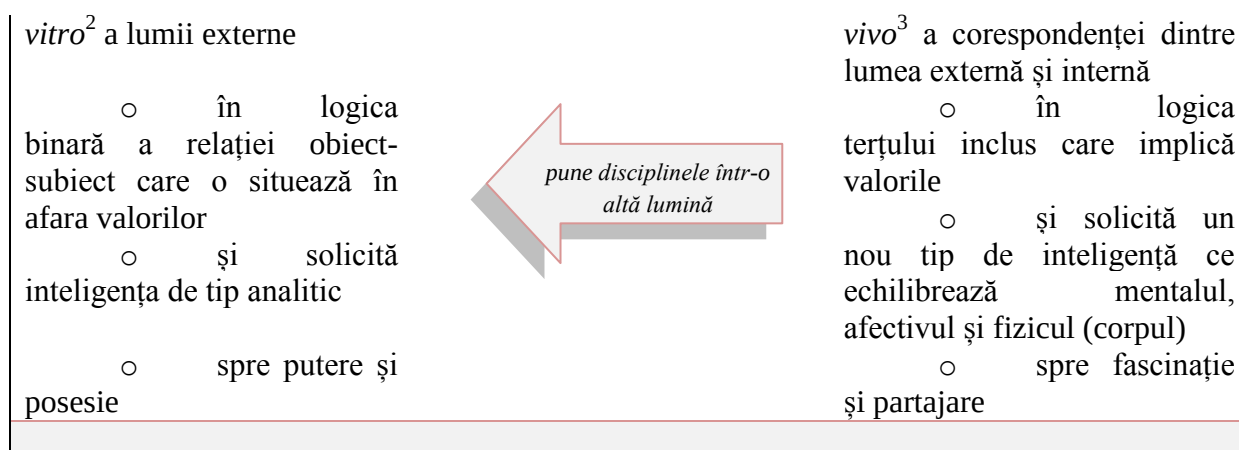

Fig. 4. Cunoașterea disciplinară vs. Cunoașterea transdisciplinară

Manifestarea expresivă a Omului în raport cu instanța sa existențială pretinde un parcurs în serviciul dezvoltării umane, un context interior etalonat de cunoaștere, menit să determine dezvăluirea ființei ca instanță valorică în raport cu care își instituie condiția sa de ființă responsabilă de sine și de altul, născută din *nou* [13]. Realizându-se ca ființă inepuizabilă ce se distribuie fără să se împartă fiecărui lucru, ea să fie dispusă în totalitatea extensiunii și intensiunii lui, configurându-l și tensionându-l astfel încât acesta să se afle permanent în deschidere spre transcendere [2]. Pentru a putea fi dezvăluită o atare ipostază a ființei în devenire se solicită structurarea circulară a ei: atât

ca ființă în devenire, cât și ca devenire într-o ființă, cooptată în mediul transdisciplinar al cunoașterii (fig. nr. 4), constituit de nivelurile de Realitate ale *obiectului* și de nivelurile de Realitate ale *Subiectului* (subiectul și obiectul reprezintă doi poli ai cunoașterii între care se angajează un proces, o colaborare, nicidecum o contradicție (*E. Bernea*)), terțul inclus și complexitatea [10]. Acest mediu este definit de dezvoltarea unei gândiri integratoare, sistematice și axat pe co-evoluția om-natură, activitatea socială intra - și interpersonală, predestinat pregătirii complexe a persoanei pentru a sesiza semnificațiile adânci ale realității printr-o adevărată deschidere, o corespondență între vibrații și propria ființă [6, pp.20-26].

Flexibilitatea și deschiderea către transcendere coordonează transfigurarea, ajustarea, adaptarea EU- lui la coordonatele mobile ale sferei existențiale ce pretind manifestarea omului ca ființă liberă, creatoare ce pune accentul pe conștientizare, cooperare, gândire critică, adaptabilitate și interpretare a lumii mereu în schimbare, angajare, așadar, se simte necesitatea formării unei perspective transdisciplinare ce ar acorda o mai mare importanță *omului care merge decât drumului pe care îl urmează* [7] – undă a realității în care conștiința de sine și conștiința colectivă vin să cupleze sentimentele și emoțiile ce nutresc experiența de a trăi, investigând și înțelegând, talmăcind vibrațiile interioare și exterioare într-un proces amplu de cunoaștere (*intelectuală, afectivă și corporală*) pentru a răspunde în mod creativ și eficient la provocări, decodificând mesajul și remodelând existența, astfel determinând dezvoltarea personală integrală și responsabilitatea socială a acestora, întruchipând omul

² *In vitro* av [At: DN³ / E: lat *in vitro*] (În legătură cu desfășurarea unui proces biologic) 1 În afara organismului viu. 2 În laborator. sursa: [MDA2 \(2010\)](#)

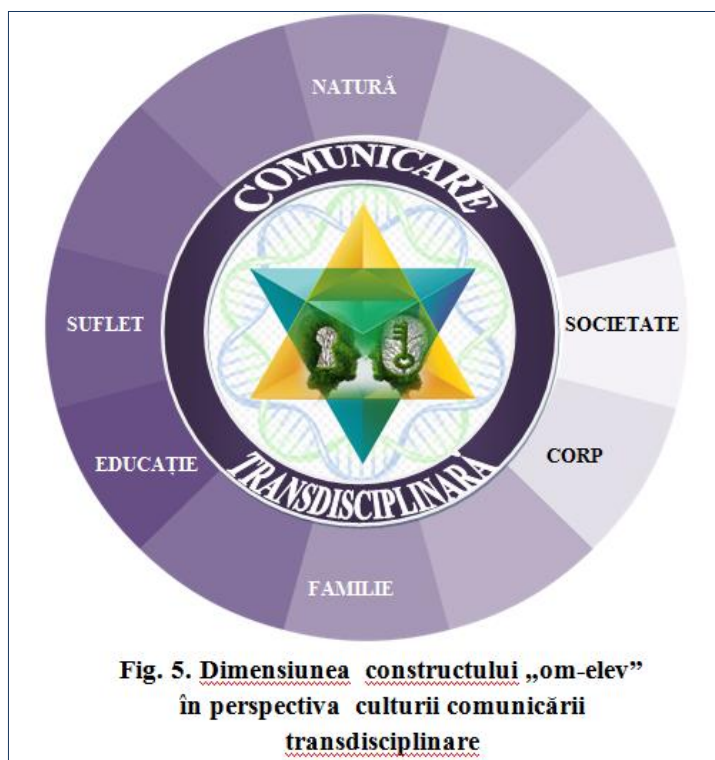
³ *In vivo* av [At: DN³ / E: lat *in vivo*] (În legătură cu desfășurarea unui proces biologic) În interiorul organismului viu. sursa: [MDA2 \(2010\)](#)

deplin, perfect echilibrat, integrat, dar și flexibil, deschis către schimbare și învățare (Tabelul 1).

Tabelul 1. *Profilul constructului „om-elev”*

r. ord.	Dimensiune definitorie	Indicatori de manifestare
.	<i>Recurgerea la diverse strategii de învățare autonomă a limbii, prin observare directă și exersare.</i>	1.1. Cunoaște noțiunile de bază ale domeniilor, în limita standardelor de conținut ; 1.2. Posedă operativ vocabularul de bază al limbii române ; 1.3. Asimilează unități de vocabular noi și le utilizează, eficient, în contexte adecvate de comunicare ; 1.4. Accesează, operativ și adecvat, surse utile de documentare, în vederea rezolvării problemelor de exprimare corectă în varii circumstanțe de comunicare.
.	<i>Utilizarea diverselor strategii de informare și documentare, în vederea abordării eficiente a comunicării transdisciplinare.</i>	2.1. Identifică sursele de documentare, tipărite și electronice, pentru realizarea unei sarcini sau rezolvarea unei probleme; 2.2. Aplică strategiile de informare și documentare din sursele accesibile: citește, conspectează, rezumă, prezintă, comentează, interpretează informația; 2.3. Încadrează informația obținută în diferite acte de comunicare orală și scrisă; 2.4. Traduce texte din limbile străine studiate în limba română; 2.5. Acumulează materiale de portofoliu, rezultate din lectura și analiza surselor de documentare.
.	<i>Folosirea tehnologiilor informaționale de comunicare pentru documentare, exersare și producere de text în limba română.</i>	3.1. Cunoaște și aplică algoritmi de accesare și utilizare a suporturilor audiovizuale și informatice; 3.2. Utilizează mijloacele audiovizuale și resursele informatice pentru învățarea eficientă a limbii române; 3.3. Se încadrează conștient, la învățarea limbii române, în dialogul mediat de tehnică.
.	<i>Asigurarea atitudinii empatică</i>	4.1 Manifestă deschidere spre diferențele culturale și alte convingeri, practici și viziuni asupra lumii; 4.2. asimilează și prelucrează informațiile

		variabile în scopul unor adaptări optime .
•	<i>Dezvăluirea inteligenței comunicative în contexte transdisciplinare</i>	5.1. Integrează elementele de influență ce aparțin procesului comunicării : cogniția, atitudinea, motivația, comportamentul; valorile ; 5.2. manifestă abilități de gândire critică și analitică ; 5.3. manifestă gândire novatoare și adaptivă; 5.4. unicitatea structurilor de cunoaștere.
•	<i>Autorealizarea educatului în mediul globalizat</i>	6.1. se adaptează în mediile de învățare locală și reală, globală și virtuală; 6.2. personalizează datele, informațiile și cunoștințele; 6.3. inițiază și menține motivația intrinsecă; 6.4. reprezintă unitatea dintre cognitiv, afectiv și psihomotor; 6.5. asigură managementul sarcinii cognitive; 6.6. asigură managementul cunoștințelor: generează/construiește și reconstruiește în mod progresiv cunoștințele; 6.7. se identifică cu ceea ce cunoaște despre real ; 6.8. reprezintă simțul autonomiei, al responsabilității, al luării deciziilor, al valorilor umane și al fericirii; 6.9. extinde progresiv autonomia în căutarea sensului existenței și al mediului existențial; 6.10. resemnifică realitatea prin regularitatea, coerența și stabilitatea comportamentelor constructive; 6.11. adaptează demersul lăuntric al gândurilor și plenitudinea trăirilor la contextul existențial și invers; 6.12. coordonează inserția socială; 6.13. determină inserția profesională.

În concluzie: Crearea unui mediu cu o largă varietate de stimuli și condiții propice pentru învățare, utilizarea eficientă și creativă a capacităților proprii, flexibilitatea abordărilor, coerența, interpretarea materiei, stabilirea de relații de convergență între cunoștințe, capacități și atitudini - stimulează și consolidează viziunea despre lume, viziunea despre cunoaștere și viziunea despre OM; determină și condiționează evoluția activității integratoare într-un continuum spațiu-temporal ce solicită dialogul între culturi, religii și spiritualități, fără a distruge ceva în acest proces, asigurându-i o verticalitate conștientă în „interpelarea” simultană a diferitelor niveluri ale realității de integrare și împlinire a ființei sale, creându-i un patrimoniu

al valorilor, un univers axiologic prin care omul își expune demnitatea sa și în care omul se întâlnește mereu cu sine însuși, adică, își validează vitalitatea constructului „om-elev” (fig. nr. 5), creat și manifestat în perspectiva culturii comunicării transdisciplinare.

BIBLIOGRAPHY

1. AFANAS, A. *Abordarea procesului educațional din perspectivă constructivistă*. In: *Eficientizarea învățământului – vector al politicilor educaționale moderne* conferință științifică internațională. Partea 1-a, 11-12 decembrie 2014, Chișinău. Chișinău: Tipografia „Cavaioli”, 2014, pp. 226-232. ISBN 978-9975-48-066-6.
2. ASLAM, C. *Constantin Noica: spre un model neoclasic de gândire. Perspective interpretative asupra scrierilor timpurii*. București: Editura Academiei Române, 2010. 328 p. ISBN 978-973-27-2019-6.
3. BANTOȘ, A. Solomon MARCUS. *Provincialism-modernitate-postmodernitate din perspectiva expansiunii cunoașterii*. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Solomon%20Marcus.%20Provincialism%20%E2%80%93%20modernitate%20%E2%80%93%20postmodernitate%20din%20perspectiva%20expansiunii%20cunoasterii.pdf
4. BERNEA, Ernest. *Mic tratat de înțelepciune și virtute*. Editura Dacia, Seria „Integrala Bernea”, Cluj-Napoca, 2001, 146 p.
5. BERNEA, Ernest. *Trilogie filosofică. Adevăr și cunoaștere. În căutarea unei definiții a omului. Cultura ca idee și formă*. Editura Dacia, Seria „Integrala Bernea”, Cluj-Napoca, 2002, 223 p., ISBN: 973-35-1470-5

6. BOTGROS, I., FRANȚUZAN, L. *Metacogniția – componentă constructivă a competenței de cunoaștere științifică*. Revista Univers Pedagogic. 2013, nr. 3 (39), p. 20-26. ISSN 1811-5470.
7. CALLO T., GHICOV, A. *Elemente transdisciplinare în predare: Ghid metodologic pentru formarea cadrelor didactice din învățământul preuniversitar*. Min. Educației și Tineretului al. Rep. Moldova, Proiectul „Educația de calitate în mediul rural din Moldova”. – Ch.: Î.E.P. Știința, 2007 (Combinatul Poligr.). – 48 p.; ISBN 978-9975-67-268-9.
8. JITOREANU, Cristina. *Condiția umană ca referențial în filosofie*. In: Sesiune națională cu participare internațională de comunicări științifice studențești, Științe ale naturii și exacte. Volumul II, 15 februarie 2020, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Centrul Editorial Poligrafic al USM, 2020, pp. 57-58. ISBN 978-9975-142-89-2.
9. MASCIOTRA, D. *La compétence: entre savoir agir et l'agir réel. Perspective de l'énaction*. In: Ethique publique. Vol. 19, n0 1, 2017 [online] [citât în iunie 2019]. Disponibil: <http://ethiquepublique.revues.org/2888>
10. NICOLESCU, B. *Ce este Realitatea ?* Reflecții în jurul operei lui Stéphane Lupasco, Traducere din limba franceză de Simona Modreanu. Iași: Ed. Junimea, 2009, ISBN 978-973-37-1775.
11. Omul - modelul dimensiunilor existenței individuale. [online], Disponibil: <https://proiectmoral.ro/ro/d14-omul-modelul-dimensiunilor-existentei-individuale.html>
12. PALADI, O. *Interacțiunea dintre valori și fenomenele psihologice*. In: Psihologie, revista științifico-practică. 2011, nr. 3, pp. 16-25. ISSN 1857-2502.
13. PÂSLARU, VI. (coordonator), Bolocan V., Goraș-Postică V., Hadârcă M. *Limba și literatura română. Clasele V-IX. Ghid metodologic*, Grupul editorial Litera, Chișinău, 2000.
14. POPA, L. *Esențe ale culturii comunicării: realitate lingvistică obiectivă vs realitate lingvistică subiectivă* (publicat în volumul indexat al Conferinței Științifice Internaționale: „IȘE: Istorie, Performanțe, Personalități”, organizată în parteneriat cu Ministerul Educației al Republicii Moldova, Academia de Științe a Moldovei, Universitatea de Stat din Tiraspol; în perioada de 20-21 octombrie 2016, p. 195-197.
15. POPA, Ludmila. *Cultura comunicării transdisciplinare: aspecte valorice ale educației*. In: Univers Pedagogic, 2022, nr. 1(73), pp. 37-41. ISSN 1811-5470. DOI: 10.52387/1811-5470.2022.1.06
16. RIZO GARCÍA, M. *Sociología fenomenológica y comunicología: Sociología Fenomenológica y sus aportes a la comunicación interpersonal y mediática*, revista Fronteiras – estudos midiáticos 11(1): 25-32, janeiro/abril 2009 © 2009 by Unisinos – doi: 10.4013/fem.2009.111.03
17. SAHARNEANU, Eudochia. *Criza identității umane în postmodernitate*. In: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Umanistice). 2015, nr. 10(90), pp. 100-105. ISSN 1811-2668.
18. SURUCEANU, M. *Cultura vorbirii – factor important în formarea/dezvoltarea personalității elevilor*. In: Evaluarea în sistemul educațional: deziderate actuale. 9-10 noiembrie 2017, Chișinău. Chișinău: Institutul de Științe ale Educației, 2017, pp. 189-194. ISBN 978-9975-48-118-2.
19. ȘLEAHTIȚCHI, Mihail. *Secolul XXI și însemnele unei mari schimbări sociale*. In: Psihologie. Pedagogie Specială. Asistență Socială . 2016, nr. 1(42), pp. 2-7. ISSN 1857-0224.

20. VICOL, N. *Valorile pedagogică și funcțional-lingvistică ale comunicării interpersonale*. În: *Revista Univers Pedagogic*, nr. 1, 2017, p. 9 – 15. Ch.: Centrul Editorial „Univers Pedagogic”. ISSN 1811 – 5470.

MEANINGS OF FORGIVENESS IN UNIVERSAL SCIENTIFIC DISCOURSE

Laura – Elena Chiriac, Vlad Ciofu
PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza” University of
Iași, PhD Student, „Alexandru Ioan Cuza”
University of Iași

Abstract: The objective of the study was to investigate the topic of forgiveness, conceptualized as a personality trait and understood from several perspectives. In a wealth of meanings commonly found in universal scientific discourse, the religious and psychological approaches to forgiveness could be revealed, making the understanding of this mechanism more comprehensive. More than that, we can assume a complementary view of forgiveness, initially perceived as a religious ritual, where people wished to receive forgiveness from the deity, and then by extending the concept to the interpersonal level, where people manifested a need for mutual forgiveness for aggressions suffered. The latter approach shifted the idea of forgiveness from a divine concept to one present at the psychological level, which allowed the identification of several models, dimensions and measurement tools of forgiveness. Not least, the paper aimed to glimpse the explanatory factors of forgiveness present in the psychological narrative. In this regard, it seems that loneliness, machiavellianism, narcissism, psychopathy and perfectionism play an important role in explaining forgiveness as a personality structure.

Keywords: religious forgiveness, psychological forgiveness, loneliness, dark triad, perfectionism

1.1. Sensuri religioase ale iertării

Definirea și înțelegerea iertării nu este un demers facil, având în vedere numărul mare de accepțiuni și definiții care apar în literatura științifică de specialitate. Conceptul de iertare a fost perceput mai întâi ca un ritual religios, în care oamenii se angajau atunci când doreau să primească iertare de la divinitate. Credințele iudeo-creștine au extins conceptul de iertare prin promovarea așteptării de la credincioși a nevoii de iertare reciprocă pentru agresiunile suferite. Această concepție a transferat ideea de iertare de la un concept divin la unul prezent la nivel psihologic.

Iertarea este asociată cu multe practici religioase. Enright and the Human Development Study Group (1991) au oferit o descriere teologică a conceptului de iertare. Autorii au subliniat faptul că în Biblia ebraică iertarea se referă la Sala (Dumnezeul care șterge păcatele oamenilor), Kapar (pentru a acoperi răul făcut) și Nasa (a ridica un păcat). Aceștia se referă de asemenea la conceptele creștine Aphiemo și Apoulo (a dezlega de păcat), Charizomai (a face o favoare) și Agape (dragoste necondiționată). Kamier și co. (2000) subliniază faptul că ambele concepții religioase ale iertării divine se concentrează pe căință, remușcare iar în tradiția creștină pocăința nu este necesară pentru apariția iertării interpersonale.

Deși iertarea nu este o virtute strict religioasă are la bază o puternică istorie, iar rădăcinile filosofice se află în planul religios. Majoritatea religiilor importante ale lumii pledează pentru o viziune a lumii în care este recunoscută valoarea iertării, deși aceste concepte religioase ale iertării diferă în multe dintre particularități. Cherry (2017) subliniază

faptul că atunci când ne gândim la iertare, ne vin în minte mai multe figuri istorice reprezentative, precum Nelson Mandela, Martin Luther King Jr. și Iisus din Nazaret. Acestea nu reprezintă doar persoane care au practicat iertarea în privat, ci practicau și învățăturile lor publice au ajutat, de asemenea, la realizarea unor schimbări radicale.

1.2. O perspectivă psihologică asupra iertării

Înainte de anii 1930 s-a manifestat un mai mic interes pentru analizarea fenomenului de iertare din perspectivă psihologică. Ulterior, Freud a făcut unele trimiteri psihologice la conceptul de iertare, însă nu s-a aplecat în mod deosebit. Un posibil motiv pentru care conceptul de iertare nu a fost analizat în mod special de psihologie ar fi acela că termenul de iertare a fost de cele mai multe ori asociat cu religia, într-o perioadă în care exista o departajare clară între religie și știință. După anii 1980, conceptul de iertare a început să fie tratat în relație cu dezvoltarea morală a individului, fiind folosit clinic în planul de tratament psihoterapeutic al pacienților. Începând cu anii 90, problematica iertării a intrat tot mai mult în atenția cercetătorilor din domeniul psihologiei sociale și clinice, McCullough (2000) fiind unul dintre autorii care s-au afirmat prin analiza atât a personalității umane, cât și a iertării, cercetările sale oferind legitimitate empirică cercetării în domeniul iertării. În concepția autorului, iertarea este un act prosocial bazat, în mod fundamental, pe un construct motivațional. Când o persoană se confruntă cu o ofensă interpersonală pot apărea două sentimente potențiale, iar motivațiile care stau la baza acestor sentimente diferă. Prima variantă poate fi aceea că persoana vede ofensa ca pe un atac, și ca urmare sentimentele care sunt generate sunt cele care implică durerea și sunt dăunătoare. Motivația de bază pentru a evita să fii rănit poate face ca persoana să evite contactul cu agresorul. Varianta alternativă poate fi aceea că persoana resimte furie din cauza unui sentiment de nedreptate. Motivația subiacentă este cea care-l face pe individ să-și dorească să se răzbune sau cel puțin să vadă o consecință sau un prejudiciu care să i se întâmple transgresorului (McCullough, 2000).

Mai mult, potrivit lui Worthington (1998), iertarea reprezintă motivația de a reduce evitarea agresorului la fel ca abandonarea oricărei furii, păstrarea ranchiunei sau a răzbunării față de agresor. Totodată iertarea ajută la creșterea concilierii atunci când normele morale pot fi restabilite în același sau chiar într-un sens mai bun decât erau anterior agresiunii.

În jurul anilor 1990, una dintre cele mai citate definiții este cea a lui Subkoviack și co. (1995), care vedeau iertarea ca un răspuns la agresiunea comisă care implică descătușarea afectelor negative, cognițiilor, comportamentului și care poate implica răspunsuri pozitive față de agresor. Totodată, iese în evidență și abordarea lui Hargrave (1997) care analizează conceptul de iertare prin două categorii ierarhice superioare: exonerarea și iertarea. Exonerarea presupune și ea la rândul ei două etape, înțelegerea generală și înțelegerea la un nivel mai profund, care mobilizează persoanele care au experimentat injustiția pentru a ridica nivelul de culpabilitate din partea celui care a cauzat agresiunea. Iertarea include două stadii finale oferind ocazia pentru compensare și exacerbare a iertării.

Denmark și co. (2006) au definit iertarea ca o procedură care implică o schimbare a stărilor afective și a gândurilor cu privire la indivizii care acționează comportamente indezirabile. Este o procedură deliberată și caritabilă determinată de o alegere conștientă de a ierta o persoană care acționează un comportament inadecvat. Procesul iertării este unul care se realizează treptat, este complicat și durează. Acest lucru nu este imposibil, dar este dureros și dificil pentru acei oameni care au fost răniți, deoarece ei sunt puși în situația în care trebuie să uite și să ierte un păcătos, chiar dacă nu există o scuză semnificativă din partea lui sau a ei. De altfel, scuzele sunt adesea considerate ca fiind primul pas în procesul iertării (Engel, 2001).

McCullough, Pargament și Thoresen (2000) susțin că iertarea reprezintă o suită de schimbări prosociale care apar în cazul în care un individ este jignit sau rănit de un partener de relație. Când oamenii iartă, motivația lor de bază sau tendințele de acțiune în privința transgresorului devin mai pozitive (ex: binevoitoare, amabile, generoase) și mai puțin negative (ex: răzbunătoare, evitare). Iertarea poate fi considerată o formă specializată de milă, care este un concept mai general care reflectă bunătate, compasiune sau clemență față de un transgresor, cineva asupra căruia are putere sau autoritate sau cineva în mare primejdie.

Persoanele cu o puternică dispoziție de a ierta ar aproba declarații cum ar fi :

- Când cineva îmi rănește sentimentele, reușesc să trec peste asta destul de repede.
- Nu țin / port rânchiună foarte mult timp.
- Când oamenii mă enervează, de obicei sunt capabil să trec peste sentimentele negative față de ei.
- A căuta răzbunare nu ajută oamenii să-și rezolve problemele.
- Cred că este important să fac tot ceea ce pot pentru a-mi repara relațiile cu persoanele care m-au rănit sau trădat în trecut.
- Nu sunt tipul de persoană care să facă rău cuiva pur și simplu doar pentru că el sau ea mi-a făcut rău.
- Nu sunt tipul de persoană care petrece ore întregi, gândindu-se cum să facă rău persoanelor care mi-au creat prejudicii (McCullough, Pargament și Thoresen, 2000).

Mullet și Girard (2000) au încercat, printr-un studiu factorial, să conceptualizeze iertarea. Astfel, au evidențiat un model de conceptualizare care cuprinde 4 factori și anume: a) Iertarea ca un comportament moral, un factor evaluativ; b) Iertarea în esența ei, făcând trimitere la conceptul propriu zis de iertare (change of heart); c) Iertarea ca pocăință, un factor care face trimitere la efectele iertării; d) Iertarea în sens larg, care are în vedere scopul iertării.

În viziunea lui Roberts (1995, p. 290), iertarea dispozițională este “ Dispoziția de a abandona furia pentru cineva (sau de a se abține în totalitate să nu se înfurie), care ti-ar fi făcut un rău și de a adopta o atitudine binevoitoare printr-un răspuns care este caracteristic iertării”. Iertarea dispozițională face posibilă interacțiunea interpersonală și socială de durată (exemplu: relațiile cu partenerul, familia, vecinii, colegii și prietenii). S-a arătat că dispoziția de a ierta corelează pozitiv cu agreabilitatea, empatia, compasiunea, recunoștința și religiozitatea și că este asociată negativ cu nevrotismul, furia, ostilitatea, tendințele paranoice și răzbunarea. (Fonseca și co., 2012).

În relațiile pe care le avem cu semenii noștri ni se întâmplă uneori să fim jigniți, ofențați, trădați în încrederea acordată, tratați nedrept sau limitați în drepturile și opțiunile pe care considerăm că le avem în raport cu ei (Curelaru, 2014). Iertarea este considerată a fi un factor important în menținerea relațiilor sănătoase și bune cu ceilalți, deoarece are o mulțime de beneficii asupra sănătății fizice și mentale a oamenilor. Oamenii care nu iartă, creează o mulțime de greutăți pentru sine și pentru ceilalți și întâmpină dificultăți în a-și menține relația. Este important să explorăm care trăsături de personalitate implică mai multe tendințe de a ierta (Denmark și co., 2006).

Este posibil să resimțim aceasta, subiectiv, ca pe o rănire sufletească, ca pe o încălcare a demnității și a dreptului la iubire și respect sau, uneori, chiar ca pe o lezare a eului nostru. Reacțiile în fața unor astfel de situații pot fi foarte variate. De exemplu, evenimentul poate fi negat, ne putem depărta de ofensator sau poate chiar să urmărim răzbunarea. Adesea, aceste comportamente sunt însoțite de emoții negative, cum ar fi resentimentele, furia, frica, disprețul, jena sau vinovăția (Curelaru, 2014).

Societatea încurajează, în general, persoanele să-și ierte transgresorii, deoarece iertarea are un randament bun în ceea ce privește multe aspect psihologice, fiziologice dar și beneficii sociale. (Exline și co., 2002).

1.3. Dimensiuni ale iertării

Există un acord general despre ceea ce nu este iertarea. Așa cum arată Enright, Gassin și Wu (1992), iar mai recent Freedman și Zarifkar (2016), cele mai multe cercetări stabilesc că iertarea este diferită de scuză (care implică recunoașterea faptului că agresorul a avut anumite motive pentru a acționa și care este folosită doar în cazul unor categorii legale). Iertarea se diferențiază și de reconciliere, aceasta din urmă implicând restabilirea relației. De asemenea, autorii au ajuns la un consens cu privire la faptul că iertarea nu înseamnă toleranță, ca o stare de bunăvoință îndreptată față de agresor, fără limită de timp (Recine și co., 2007) și nici uitare (eliminarea conștientizării răului) (Freedman și Zarifkar, 2016). De pildă, așa cum arăta Goertzen (2003) iertarea diferă, de asemenea de mecanismele de apărare cum ar fi negarea, suprimarea, reprimarea și disocierea pentru că acestea implică refuzul de a cunoaște agresiunea. Cu toate acestea, această abordare științifică nu corespunde simțului comun care asociază iertarea cu reconcilierea și uitarea (Kearns și Fincham, 2004).

Faptul că nu există o definiție unitară pentru conceptul iertare se poate datora unei lipse de consens cu privire la dimensiunile iertării (Toussaint și co., 2008). Plecând de la cele trei dimensiuni (orientare, direcție, tipul de răspuns), propuse de Lawler-Row, Scott, Raines, Meirav și Moore (2007), se poate ajunge la o explicitare cât mai completă a conceptului de iertare, incluzând accepțiunile date acestui concept de către alți autori care au tratat acest subiect.

Un punct nevralgic în abordările autorilor care au analizat acest concept, îl reprezintă orientarea iertării, în sens intrapersonal sau interpersonal. (Baumeister, Exline și Sommer, 1998). Iertarea la nivel intrapersonal se concentrează către sine și se referă la propriile sentimente și starea de bine a victimei (Paloutzian și Kalayjian, 2010). În contrast, iertarea la nivel interpersonal pune accent pe ceilalți și implică manifestările comportamentale cum ar fi schimbarea interpersonală, așa cum arată Mooney și co. (2016) implicând acțiuni de conciliere față de agresor. Unii autori au subliniat calitatea iertării la nivel intrapersonal iar alții s-au concentrat pe dimensiunea interpersonală a iertării. Astfel, potrivit lui Worthington (2006) modele intrapersonale descriu mai bine experiența iertării decât cele interpersonale, întrucât iertarea doar la nivel interpersonal vizează sensul abstract al conceptului. De obicei, victima nu interacționează din nou cu o persoană străină și chiar dacă decide să ierte acest lucru are un impact mic față de prietenii și familia victimei, respectiv grupul social din care aceasta face parte. Cu toate că agresiunea apare într-un context interpersonal, la acest nivel nu este experimentată dispoziția de ierta.

Unele definiții ale conceptului de iertare sugerează semnificația pozitivă a acestuia, întrucât iertarea nu se reduce doar la aspectele negative, ci implică și creșterea celor pozitive prin raportare la agresor. (Enright și The Human Development Study Group, 1991; Worthington, 1998). Pentru a explica acest fenomen, unii autori (Fincham și Beach, 2002) au analizat conceptul de neiertare în contrast cu care iertarea apare ca un construct pozitiv care implică un răspuns activ de la victimă (persoana care iartă) inclusiv comportamente, gânduri și sentimente pozitive. De asemenea, nu există un consens între autori cu privire la tipuri de răspuns al iertării. În timp ce unii autori subliniază componentele afective (Berry și co 2005), alții pun accent pe alegerile conștiente (DiBlasio, 1998) sau chiar pe răspunsurile fiziologice (Witvliet, 2005). Ceea ce se remarcă este tendința de a lega iertarea și emoțiile atunci când

este descrisă iertarea anumitor agresiuni specifice, respectiv sublinierea legăturii dintre iertare și comportament, cogniție și emoție atunci când aceasta este tratată ca și trăsătură.

1.4. Tipologii ale iertării

În concepția lui McCullough, Hoyt și Rachal (2002) iertarea poate fi evaluată din perspectiva celui care iartă, fiind definită ca o garanție a iertării, precum și din perspectiva agresorului care caută iertarea. McCullough și Worthington (1994) identifică trei tipuri de iertare: unul care evaluează iertarea ca răspuns la o agresiune particulară, al doilea care se situează la un nivel minim de specificitate și care poate fi evaluată ca dispoziția persoanei de a ierta și un ultim tip care implică tendința generală de a ierta cu un specific al relației care presupune un nivel intermediar de iertare.

Thompson și co. (2005) a extins conceptul de iertare de la iertarea celorlalte persoane la conceptualizarea iertării situațiilor. Acești autori susțin că unele situații pot fi ținta iertării atât timp cât sunt încălcate supozițiile pozitive ale persoanei care conduc la răspunsuri negative. Pe de altă parte, Enright (1996) a subliniat distincția dintre iertare și primirea iertării, care include în definitiv noțiunea de autoiertare, care este definită ca dorința de a renunța la propriile resentimente în confruntarea cu cunoștințele obiective ale unei persoane cu privire la răul produs, în timp ce compasiunea, generozitatea și iubirea sunt îndreptate spre propria persoană.

În concluzie, iertarea poate fi clasificată în mai multe categorii. În situația în care accentul cade pe victimă, se poate vorbi despre iertare, iar în situația în care accentul cade pe agresor ne referim la căutarea iertării. Iertarea poate fi conceptualizată diferit și în funcție de ținta spre care este îndreptată (ceilalți), către sine sau iertarea situațiilor. De asemenea, prin referire la actul de primire a iertării, se pot distinge două tipuri de iertare în acord cu persoana care oferă iertarea (ceilalți sau Dumnezeu).

1.5. Corelate ale iertării în discursul psihologic

Analiza conceptului de iertare impune și tratarea acestuia în relație cu alte variabile prin raportare atât al persoanei agresate, cât și al agresorului. Astfel, din punctul de vedere al persoanei agresate, empatia, definită ca abilitatea de a percepe gândurile celorlalți și de a simți emoțiile acestora, este în mod larg acceptată ca predictor pentru iertare. (Kimmes & Durtschi, 2016). Un al doilea factor care corelează cu iertarea este ruminația agresiunii, care este definită ca o concentrare pasivă și repetitivă asupra caracteristicilor negative și dăunătoare ale situației stresante, aceasta implică gânduri intrusive, negative și amplificarea anxietății (Skinner și co., 2003).

Alți factori care pot fi asociați cu iertarea sunt legați de afectivitatea și starea de dispoziție și de furie. Astfel, starea de dispoziție pozitivă sau negativă poate da naștere unei mari varietăți de emoții, cum de altfel același efect îl are și furia. De pildă, o stare de dispoziție pozitivă poate împiedica persoana agresată să-l vadă pe agresor ca pe o amenințare. În situația în care există o legătură între iertare și furie iar iertarea și starea de dispoziție negativă sunt susținute, starea de dispoziție pozitivă nu poate avea niciun efect.

Hampes (2016) a scos astfel în evidență legătura dintre atribuirile pozitive și iertare sugerând că unele stiluri de umor pot influența de asemenea iertarea.

Din perspectiva agresorului, scuza reprezintă un factor determinant (Riek și Mania, 2011). Faptul că agresorul manifestă regret, conduce la reducerea furiei și diminuează recidiva. Cu toate acestea, o relație interpersonală de calitate între victimă și agresor este în strânsă legătură cu dispoziția de a ierta. În acest sens, McCullough et al. (1998) a explicat felul în care relațiile pozitive sunt asociate cu iertarea, argumentele pe care conduc la implicarea celor doi subiecți la procesul de iertare pot fi motivația de a păstra relațiile,

orientarea pe termen lung, interesul acestora de a fuziona, respectiv de a aduce o orientare colectivistă, dorința de a experimenta empatia și de a reinterpretă agresivitatea.

Un alt factor care corelează cu iertarea este religiozitatea, demonstrându-se faptul că persoanele care se percep ca religioși au tendința de a acorda o valoare semnificativă mai mare iertării. (McCullough, 2000). Cu toate acestea, religiozitatea este mai mult legată de dispoziția de iertare decât de tendința de a ierta.

S-a constatat totodată că genul poate fi analizat în corelație cu iertarea, astfel persoanele de gen feminin sunt mai predispuse spre iertare comparativ cu cele de gen masculin (Miller, și co. 2008).

1.5.1. Singurătate și iertare

Prin tratarea legăturii dintre singurătate și iertare, putem înțelege mai bine implicațiile interpersonale corelate cu reflecțiile intrapersonale, întrucât relațiile de calitate inferioară pot cauza efecte sociale și emoționale nefaste, severe, inclusiv singurătatea. Pe de altă parte, lipsa iertării este asociată cu predispunerea la singurătate. Iertarea este definită ca o posibilitate restaurativă neutră sau prosocială față de o persoană, situație sau chiar față de propria persoană din cauza percepției agresivității, diferențelor sau greșelii (Yamhure Thompson și Snyder 2003).

Pornind de la ipoteza că există o asociere între iertarea agresivității unei alte persoane și relațiile sociale ale indivizilor, Day și Maltby (2005) au efectuat un studiu pe 176 de studenți de la două universități din Anglia, iar rezultatele au arătat faptul că iertarea sinelui și a situațiilor negative corelează cu singurătatea socială. Incapacitatea de a se ierta pe sine poate cauza sentimente de solitudine și izolare, pentru că aceste persoane se pot considera nedemni de a fi iertați. Persoanele care se consideră singure din punct de vedere social pot simți că nu au suficiente relații sociale de calitate și drept rezultat ei accentuează agresivitățile suferite pentru că sunt incapabili să se ierte (Day și Maltby, 2005).

1.5.2. Triada întunecată (machiavelismul, narcisismul, psihopatia) și iertarea

Analizate împreună, machiavelismul, narcisismul și psihopatia, formează Triada Întunecată și sunt asociate cu un număr de comportamente antisociale. Giammarco și Vernon (2014) au studiat relația dintre aceste trăsături și răzbunarea, empatia și iertarea ca trăsătură. La studiu au participat 219 studenți de la Universitatea de Vest, din Canada. Rezultatele au arătat că machiavelismul și psihopatia corelează pozitiv cu răzbunarea emoțională, dar corelează negativ cu corectitudinea judiciară și deciziile legale judiciare. S-a constatat că machiavelismul și psihopatia corelează semnificativ negativ cu iertarea ca și trăsătură, discuțiile care angajează viitorul și preocuparea empatică. Analizele multiple de regresie au scos în evidență faptul că machiavelismul, psihopatia, narcisismul și empatia contribuie semnificativ la prezicerea iertării ca trăsătură. S-a observat totodată faptul că, grija empatică și discuțiile care angajează viitorul mediază parțial relația dintre machiavelism și iertare, precum și dintre psihopatie și iertare. În orice caz atunci când ambii mediatorii sunt introduși, doar grija empatică mediază semnificativ relația dintre machiavelism și iertare.

1.5.3. Perfecționismul și iertarea

În ceea ce privește perfecționismul, studiile au arătat faptul că acesta se asociază cu stilul negativ de atribuire pentru evenimentele din viața persoanelor (Chang & Sanna, 2001; Flett, Hewitt, Blankstein și Pickering, 1998), precum și cu nivelurile scăzute ale iertării ca trăsătură (Kim, Johnson, și Ripley, 2011, apud Furman și co., 2017). În anul 2017, Furman și co. au realizat un studiu în care au analizat dacă dimensiunile perfecționismului pot fi asociate cu atitudinile și comportamentele mai puțin iertătoare și dacă această relație este mediată prin tendința de a face atribuiri de promovare a conflictelor. Rezultatele au fost confirmatorii.

1.6. Măsurări ale iertării

La nivelul studiilor empirice, au fost dezvoltate mai multe instrumente care au măsurat diferite tipuri și dimensiuni ale iertării. Acestea au fost clasificate în trei categorii. Prima categorie (McCullough și co.,2002, McCullough și Worthington,1994) include iertarea evaluată ca dispoziție, iertarea episodică și iertarea diadică. A doua categorie implică garantarea și căutarea iertării. Cele mai multe instrumente s-au concentrat pe experimentarea de către victimă a dorinței de a ierta și nu pe atitudinea agresorului de a căuta iertare de la Dumnezeu sau chiar de la victimă. Această metodă include auto-raportări, observații comportamentale și alte metode.

Unul dintre instrumentele folosite pentru măsurarea iertării este Heartland Forgiveness Scale (Thompson și co.,2005). Această scală definește iertarea prin prisma percepției agresiunii ca un răspuns la agresiune, agresor și sechele suferite în urma agresiunii, transformând efectul negativ al faptei vătămătoare într-unul neutru. Sursa agresiunii și prin urmare obiectul iertării, poate fi propria persoană, o altă persoană, sau persoane sau situații care sunt apreciate ca fiind neconforme cu normele, îndeobște acceptate.

1.7. Modele ale iertării (teorii, forme)

Wade and Worthington (2006) au prezentat un studiu, bazat pe teoria psihologică socială, în care se dorește să se evidențieze distincția între psihologia iertării și psihologia neiertării. Modelul a avut la bază mai multe studii potrivit cărora iertarea poate fi înțeleasă ca o reducere a neiertării. Neiertarea este văzută ca o emoție „ rece “, caracterizată prin resentimente, amărăciune, posibil ură, însoțită de evitare justificată sau represalii împotriva transgresorului. În contrast, iertarea este o alegere internă a victimei (inconștientă sau conștientă) pentru renunțarea la neiertare, și căutarea reconcilierii cu agresorul este sigură, prudentă și posibilă în egală măsură. Autorii au presupus că alegerea iertării este facilitată de anumite situații care produc o stare emoțională cum ar fi empatia, umorul, sau iubirea, care intră în contrast cu emoția „ rece “ a neiertării. Prin urmare, iertarea este o modalitate de a reduce a neiertării. Iertarea depinde de impactul relativ emoțional, cognitiv și psihologic, generat de neiertare în contrast cu experiențele emoționale disonante. Astfel, balanța dintre tipul și intensitatea emoțiilor implicate ar putea explica modul în care apare iertarea. Experiențele consistente ale iertării pot să inhibe apariția emoțiilor de neiertare prin înlocuirea reacțiilor de neiertare cu cele de iertare.

Modelul lui B. Thompson și co.

Thompson și co. (2005) au propus un model cognitiv al iertării și s-au concentrat pe reformularea ca strategie, astfel cum se poate observa din chiar definirea conceptului de iertare. Agresiunea percepută de victimă este încadrată ca un răspuns al acesteia la răul produs de agresor și la sechelele lăsate de fapta acestuia, fiind transformate dintr-un sens negativ într-unul neutru sau chiar pozitiv. Sursa agresiunii și prin urmare obiectul iertării poate fi chiar propria persoană sau alte persoane sau situații pe care cineva le vede ca scăpând de sub un anumit control (boală, destin sau dezastru natural) .

Autorii subliniază faptul că un nivel al iertării dispoziționale ridicat, va corela cu un nivel al depresiei, furiei și anxietății mai scăzut, ceea ce va conduce la o satisfacție ridicată a vieții. Rezultatele cercetării au scos în evidență faptul că iertarea pare să fie o strategie de adaptare care permite individului să gestioneze situațiile nefavorabile și să le adapteze în scopul îndeplinirii unor obiective satisfăcătoare în viață. Concluziile au fost în concordanță cu cercetările realizate de către Maltby, Day și Barber (2005) care au arătat că iertarea își asumă o anumită parte ca variabilă defensivă care promovează capacitatea individului de a gestiona stresul psihologic.

Modelul piramidei iertării

Worthington (1998) a fost cel care a dezvoltat acest model, cel al piramidei iertării. În cadrul acestuia, umilința, angajamentul de a ierta și empatia joacă un rol central. Faptul că persoana empatizează cu cel care a rănit-o o face să aibă în vedere toți factorii care ar fi putut să influențeze comportamentul acestuia, în timp ce umilitatea îi aduce aminte victimei de perioada în care și ea a avut nevoie de iertare. Totuși, nu este ușor să ierți, de aici venind nevoia de angajament față de aceasta. Există un acronim, și anume REACH, care a fost folosit, unde fiecare literă corespunde unei trepte a piramidei. Astfel, litera R (Recall the hurt) corespunde primei trepte, respectiv reamintirea răului produs, care presupune reamintirea agresiunii și a gândurilor asociate acesteia, emoțiilor și comportamentelor într-un mediu suportiv și care nu este justițiar. Litera E (Empathizing with the offender) este cea de-a doua treaptă a piramidei, intitulată empatia cu agresorul, face trimitere la exercițiul de a imagina gândurile și trăirile agresorului înainte și în timpul agresiunii. Litera A (Altruistic gift) vizează altruismul, și anume dezvoltarea unei stări sănătoase de pioșenie și angajarea emoției de recunoștință pentru primirea iertării. Litera C (Commit forgiveness) corespunde însuși actului de iertare care se poate concretiza prin scrierea sau citirea unei scrisori de iertare care este de dorit să fie trimisă agresorului. Litera H (Hold forgiveness) reprezintă ultima treaptă a piramidei care implică menținerea și obținerea beneficiilor prin iertare.

Așa cum au subliniat Wade și co. (2005) modelul REACH s-a dovedit a fi eficient pentru a ajuta să apară iertarea atunci când nu există un tratament, dar nu a fost demonstrată o mare eficiență la alte condiții experimentale cum ar fi comunicarea bazată pe intervenții.

În privința implicațiilor practice, așa cum au arătat și o serie de studii, precum cel realizat de Rasmussen și co. (2019), apariția procesului iertării este foarte importantă pentru sănătatea persoanei atât cea fizică, cât și cea psihologică, care a fost rănită de partener. Iertarea ar putea să ajute la reducerea stresului, a afectelor negative care apar în urma unei asemenea situații. În ceea ce privește sănătatea psihologică a iertării, s-a arătat că acest proces reduce riscul depresiei

Modele tipografice ale iertării (engl: Typographic models of Forgiveness)

McCullough și Worthington (1994) au propus trei modele ale iertării luând în considerare gradul de transformare interioară a celui care iartă în raport cu agresorul precum și motivația de a ierta. De altfel, Venstraa (1992) a sugerat șase moduri de manifestare a iertării după agresiune. Chiar dacă Kaminer și co. (2000) realizează o categorizare a iertării în cele 3 modele ale iertării, nu sunt stabilite și niveluri ale iertării, în plus nici modalitatea prin care s-ar putea realiza trecerea de la o categorie la alta.

În accepțiunea lui Trainer (1981, apud McCullough și Worthington, 1994) iertarea poate îmbrăca mai multe forme : iertarea ca rol așteptat, care se manifestă în exterior și este însoțită de stări afective interioare precum frica, anxietatea sau resentimentele, iertarea transferată (expedient forgiveness), utilizată pentru a dobândi ceva nou și acordată sub forma bunăvoinței, iertarea intrinsecă care implică schimbări în trăirile emoționale și atitudinea față de agresor.

Nelson (1992, apud McCullough și Worthington, 1994) vorbește despre alte trei tipuri de iertare: iertarea detașată, care include reducerea afectelor negative față de agresor, dar nu și restaurarea relației cu acesta, iertarea limitată, care implică reducerea afectelor negative față de agresor, însă și o parțială restaurare a relației cu acesta, iertarea totală care include o cedare completă totală a emoțiilor negative față de agresor și o restaurare completă și chiar o creștere a relației cu acesta.

Din punctul de vedere a lui Venstraa (1992) iertarea este văzută ca : perspectivă asupra agresiunii, scuza pentru săvârșirea agresiunii, apologia agresiunii, grațierea agresiunii, o modalitate pentru agresor de a scăpa de blamare, restabilirea adevărului cu agresorul.

Modele de dezvoltare a iertării

Modelele de dezvoltare a iertării reprezintă o adaptare a modelului de dezvoltare morală a lui Kohlberg (Kaminer et al., 2000) și asociază iertarea cu dobândirea deprinderilor cognitive. Primul model de dezvoltare al iertării a fost cel introdus de Spidell și Liberman (1981), potrivit căruia există 7 stadii ale iertării, după cum urmează :

- Stadiul 1 : Nevoia de iertare nu este resimțită, vinovăția apare ca inexistentă. Motivația principală este aceea de a obține plăcere.
- Stadiul 2 : De asemenea, nevoia de iertare nu este resimțită, însă interacțiunea cu ceilalți duce la apariția motivației pentru satisfacția personală.
- Stadiul 3 : Vinovăția apare datorită așteptărilor interne; rolul eșecului și nevoia de aprobare de către celelalte persoane importante pentru individul în cauză conduce la apariția vinovăției.
- Stadiul 4 : Vinovăția este o judecată obiectivă a comunității religioase, încălcarea legilor conduce la apariția vinovăției.
- Stadiul 5 : Decizia individuală prin care sunt acceptate principiile impuse de comunitatea religioasă care garantează binele celorlalți.
- Stadiul 6 : Vinovăția și nevoia de iertare apar ca rezultatul urmării propriului interes
- Stadiul 7 : Recunoașterea importanței a grației divine ca o unică soluție de a negocia cu vinovăția și cu nevoia de iertare.

Modelul de dezvoltare al iertării propus de Enright și co. (1989) cuprinde șase stadii : 1. Iertarea răzbunătoare (iertarea este posibilă doar dacă agresorul este pedepsit printr-o metodă care să îi aducă o suferință similară cu cea a victimei), 2. Iertarea restaurativă (iertarea apare ca un rezultat al vinovăției pentru neiertare), 3. Iertarea așteptată (care apare ca urmare a presiunii sociale), 4. Iertarea așteptată din perspectivă juridică ca urmare a presiunii atât a comunității religioase cât și a societății, 5. Iertarea ca echilibru social (este utilizată pentru a menține bunele relații), 6. Iertarea ca iubire (creșterea posibilității de reconciliere cu agresorul)

Nelson (1992) încearcă să analizeze iertarea în raport momentul apariției consonanței. Astfel, primul stadiu este cel de preconsonanță (motivele iertării includ atât propriul interes cât și motivația de răzbunare. Persoanele se simt rănite chiar și la cele mai mici agresiuni), al doilea stadiu este cel de consonanță (iertarea este motivată de necesitatea de a respecta regulile și concepția de corectitudine, justiție și proprietate), iar ultimul stadiu este cel de postconsonanță (iertarea este motivată de valorile rezultate din interacțiunea cu ceilalți).

BIBLIOGRAPHY

Baumeister, R. F., Exline, J. J., Sommer, K. L. (1998). The victim role, grudge theory, and two dimensions of forgiveness. In E. L. Worthington, Jr. (Ed.), *Dimensions of forgiveness* (pp. 79-104). Philadelphia: Templeton.

Berry, J. W., Worthington, E. L. Jr., O'Connor, L. E., Parrott, L., Wade, N. G. (2005). Forgiveness, Vengeful Rumination, and Affective Traits. *Journal of Personality*, 73(1), 183-226. doi: 10.1111/j.1467-6494.2004.00308.x

Chang, E. C., Sanna, L. J. (2001). Negative attributional style as a moderator of the link between perfectionism and depressive symptoms: Preliminary evidence for an integrative model. *Journal of Counseling Psychology*, 48(4), 490–495. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.48.4.490>.

Cherry, M. (2017). Forgiveness, Exemplars, and the Oppressed. In Norlock., K. J. (Eds.), *The Moral Psychology of Forgiveness* (Chapter 4), New York, Rowman& Littlefield International Ltd.

Curelaru, M., (2014). Iertarea. În .Dafinoiu, I., Boncu, Ș. (Eds.). *Psihologie socială clinică*, Polirom.

Day, L., Maltby, J., (2005), *Forgiveness and Social Loneliness*

Denmark et al. (2006). *Forgiveness: A sampling of research results*. Washington, DC: Office of International Affairs.

DiBlasio, F. A. (1998). The use of a decision-based forgiveness intervention within intergenerational family therapy. *Journal of Family Therapy*, 20, 77–94. doi: 10.1111/1467-6427.00069

Engel, B. (2001). *The power of apology: Healing steps to transform all your relationship*. Canada: Navta Associates.

Enright, R.D, &The Human Development Study Group. (1991). The moral development of forgiveness. In W. Kurtines& J. Gerwitz (Eds.), *Handbook of moral behavior and development* (Vol. 1, pp. 121-152). Hillsdale NJ: Erlbaum.

Enright, R. D., Gassin, E. A., Wu, C. (1992). Forgiveness: A developmental view. *Journal of Moral Development*, 21, 99–114. doi: 10.1080/0305724920210202

Enright, R. D., The Human Development Study Group. (1996). Counselling within forgiveness triad: on forgiving, receiving forgiveness, and self-forgiveness. *Counselling and Values*, 40, 107-126. doi: 10.1002/j.2161-007x.1996.tb00844.

Exline, J. J., Baumeister, R. F., Faber, J., Holland, C. (2002). Can admitting weakness be strength? Seeing one's capability for a similar misdeed predicts forgiveness. Unpublished manuscript, Case Western University, Cleveland, OH.

Fincham, F. D., Beach, S. R. H. (2002). Forgiveness in marriage: implications for psychological aggression and constructive communication. *Personal Relationships*, 9, 239-251. doi: 10.1111/1475-6811.00016.

Flett, G. L., Hewitt, P. L., Blankstein, K. R., & Pickering, D. (1998). Perfectionism in relation to attributions for success or failure. *Current Psychology: A Journal for Diverse Perspectives on Diverse Psychological Issues*, 17(2-3), 249–262. <https://doi.org/10.1007/s12144-998-1010-y>.

Fonseca, M., A. C., Neto, F., Mullet, E. (2012). Dispositional forgiveness among homicide offenders. *Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 23(3), p.410-416.

Freedman, S., Zarifkar, T. (2016). *The Psychology of Interpersonal Forgiveness and Guidelines for Forgiveness Therapy: What Therapists Need to Know to Help Their Clients Forgive*. *Spirituality in Clinical Practice*, 3(1), 45-58. doi: 2F10.1037/scp0000087

Furman, C. R., Luo, S., Pond, Jr, R. S. (2017), A perfect blame: Conflict-promoting attributions mediate the association between perfectionism and forgiveness in romantic relationships

Giammarco, E. A., Vernon, P. A. (2014). Vengeance and the Dark Triad: The role of empathy and perspective taking in trait forgivingness. *Personality and Individual Differences*, 67, 23-29.

Goertzen, L. R. (2003). *Conceptualizing forgiveness within the context of a reversal theory framework: The role of personality, motivation, and emotion*. (Doctoral Dissertation, University of Windsor).

Hampes, W. (2016). The Relationship between humour styles and forgiveness. *Europe's Journal of Psychology*, 12(3), 338-347. doi: 10.5964/ejop.v12i3.1012

- Hargrave, T. D., & Sells, J. N. (1997). The development of a forgiveness scale. *Journal of Marital and Family Therapy*, 2, 41–62. doi: 10.1111/j.1752-0606.1997.tb00230.x
- Kaminer, D., Stein, D. J., Mbanga, I., Zungu-Dirwayi, N. (2000). Forgiveness: toward an integration of theoretical models. *Psychiatry*, 63(4), 344-357. doi:10.1080/00332747.2000.11024928
- Kearns, J. N., Fincham, F. D. (2004). A prototype analysis of forgiveness. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30, 838–855. doi: 10.1177/0146167204264237
- Kimmes, J. G., Durtschi, J. A. (2016). Forgiveness in romantic relationships: the roles of attachment, empathy, and attributions. *Journal of Marital and Family Therapy*, 42(4), 645–658. doi: 10.1111/jmft.12171
- Lawler-Row, K. A., Scott, C. A., Raines, R. L., Edlis- Matityahou, E., Moore, E. W. (2007). The varieties of forgiveness experience: working toward a comprehensive definition of forgiveness. *Journal of Religion and Health*, 46(2), 233-248. doi: 10.1007/s10943-006-9077-y
- Maltby, J., Day, L., Barber, L. (2005). Forgiveness and happiness. the differing contexts of forgiveness using the distinction between hedonic and eudaimonic happiness. *Journal of Happiness Studies*, 6(1), doi: 1-13. 10.1007/s10902-004-0924-9
- McCullough, M. E., & Worthington, E. L., Jr. (1994). Models of interpersonal forgiveness and their applications to counselling: review and critique. *Counselling and Values*, 39, 1-14.
- McCullough, M. E., Rachal, K. C., Sandage, S.J., Worthington, E.L., Jr., Brown, S.W., Hight, T. L. (1998). Interpersonal forgiving in close relationships: II Theoretical elaboration and measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 1586-1603. doi: 10.1037/0022-3514.73.2.321.
- McCullough, M. E., Pargament, K. I., Thoresen, C. T. (2000). *Forgiveness: Theory, research, and practice*. New York: Guilford Press.
- McCullough, M. E. (2000). Forgiveness as human strength: Theory, measurement, and links to well-being. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19, p.43–55.
- McCullough, M. E., Hoyt, W. T., Rachal, K.C. (2002). What we know (and need to know) about assessing forgiveness constructs. In M.E. McCullough, K.I. Pargament, & C.E. Thoresen (Eds.), *Forgiveness: Theory, Research and Practice* (pp. 64-89). New York: Guilford Press.
- Miller, A. J., Worthington, E. L. Jr., McDaniel, M. A. (2008). Gender and Forgiveness: A Meta-Analytic Review and Research Agenda. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 27(8), 843-876. doi: 10.1521/jscp.2008.27.8.843
- Mooney, L., Strelan, P., McKee, I. (2016). How forgiveness promotes offender pro-relational intentions: The mediating role of offender gratitude. *British Journal of Social Psychology*, 55, 44–64. doi: 10.1111/bjso.12120
- Mullet, É., Girard, M. (2000). Developmental and cognitive points of view on forgiveness. In M. E. McCullough, K. I. Pargament, & C. E. Thoresen (Eds.), *Forgiveness: Theory, research, and practice* p. 111–132. New York: Guilford Press.
- Nelson, M. K. (1992). Purdue University ProQuest Dissertations Publishing, 9229170.
- Paloutzian, R. F., Kalayjian, A. (2010). Introduction: Issues and themes in forgiveness and reconciliation. In A. Kalayjian & R. F. Paloutzian (Eds.), *Forgiveness and reconciliation: Psychological pathways to conflict transformation and peace building* (pp. 3–10). New York, NY: Springer.
- Rasmussen, K. R., Stackhouse, M., Boon, S. D., Comstock, K., Ross, R. (2019). Meta-analytic connections between forgiveness and health: the moderating effects of forgiveness-

related distinctions. *Psychol Health*. May;34(5):515-534. doi: 10.1080/08870446.2018.1545906. Epub 2019 Jan 11. PMID: 30632797.

Recine A.G., Werner, J.S, &Recine, L. (2007). Concept analysis of forgiveness with a multi-cultural emphasis. *Journal of Advanced Nursing*, 59(3), 308–316 doi: 10.1111/j.1365-2648.2007.04343.

Riek, B. M., & Mania, E. W. (2011). The antecedents and consequences of interpersonal forgiveness: A meta-analytic review. *Personal Relationships*, 19, 304–325. doi: 10.1111/j.1475-6811.2011.01363.x

Roberts, R. C. (1995). Forgivingness. *American Philosophical Quarterly*, 32, p.289–306.

Skinner, E. A., Edge, K., Altman, J., Sherwood, H. (2003). Searching for the Structure of Coping: A Review and Critique of Category Systems for Classifying Ways of Coping. *Psychological Bulletin*, 29(2), 216-269. doi: 10.1037/0033-2909.129.2.216.

Spidell, S., Liberman, D. (1981). Moral Development and the Forgiveness of Sin. *Journal of Psychology and Theology*, 9(2), 159–163. <https://doi.org/10.1177/009164718100900205>.

Subkoviak, M. J., Enright, R. D., Wu, C., Gassin, E. A., Freedman, S., Olson, L. M., & Sarinopoulos, I. (1995). Measuring interpersonal forgiveness in late adolescence and middle adulthood. *Journal of Adolescence*, 18, 641–655. doi: 10.1006/jado.1995.1045

Thompson, L. Y., Snyder, C. R., Hoffman, L. (2005). Heartland Forgiveness Scale.

Toussaint, L. L., Williams, D. R., Musick, M. A., & Everson-Rose, S. A. (2008). The association of forgiveness and 12-month prevalence of major depressive episode: Gender differences in a probability sample of U.S. adults. *Mental Health, Religion & Culture*, 11(5), 485–500. <https://doi.org/10.1080/13674670701564989>

Veenstra, G. (1992). Psychological concepts of forgiveness. *Journal of Psychology and Christianity*, 11(2), 160–169.

Wade, N. G., Worthington, E. L. Jr., Meyer, J. E. (2005). In search of a common core: a content analysis of interventions to promote forgiveness. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 42(2), 160–177. doi: 10.1037/0033-3204.42.2.160

Wade, N. G., Worthington, E. L. Jr., Haake, S. (2009). Comparison of explicit forgiveness interventions with an alternative treatment: a randomized clinical trial. *Journal of Counselling & Development*, 87, 143-151. doi: 10.1002/j.1556-6678.2009.tb00561.x

Witvliet, C. V. O. (2005). Unforgiveness, forgiveness, and justice: Peripheral physiology findings. In E.L. Worthington, Jr. (Ed.), *Handbook of Forgiveness*. (pp.305-319). Brunner-Routledge.

Worthington, E. L., Jr. (1998). *Dimensions of forgiveness: Psychological research and theological perspectives*. Philadelphia: The Templeton Foundation Press.

Worthington, E. L., Jr. (2006). *Forgiveness and Reconciliation: theory and application*. New York: Taylor & Francis Group

Yamhure-Thompson, L., Snyder, C. R. (2003). Measuring forgiveness. In S. J. Lopez & C. R. Snyder (Eds.), *Positive Psychological Assessment: A Handbook of Models and Measures*. Washington: American Psychological Association.

THE INFLUENCE OF GENDER ON COPING MECHANISMS OF THE ELDERLY

Monica Andreea Popescu
PhD Student, State University of Moldova

Abstract: Old age is the last stage of life and with the transition from middle age comes the need for adjustments in behavior and thinking in order to maintain good physical and mental health. It is important for older people to have adequate coping strategies to minimize the emotional consequences of such stressful situations and to adapt adequately to them.

It should be remembered that aging itself is a process of physical, social and psychological changes and thus it is impetuously necessary for the elderly to have adequate strategies to minimize emotional consequences such as stressful situations and to adapt to them.

Keywords: aging, coping mechanisms, gender, elderly, mental health

Ființele umane reprezintă un întreg bio- psiho- social, respectiv cele trei dimensiuni se influențează reciproc, astfel se motivează cercetarea dinamicii dintre aspectele psihologice, a celor biologice și sociale. Înțelegând dinamica și corelațiile dintre diverse aspecte ale celor trei dimensiuni, pot fi aduse îmbunătățiri care să contribuie la creșterea calității vieții psihice, sociale și biologice ale individului.

Cercetările mondiale s-au centrat pe sănătatea vârstnicilor și a bolilor cronice, tocmai pentru a înțelege povara globală în creștere cauzată de schimbările în dinamica demografică. [1]

În pofida numeroaselor cercetări în domeniul gerontologiei, esența procesului de îmbătrânire rămâne o necunoscută pentru stadiul actual al cunoștințelor. Una dintre problemele existente în procesul îmbătrânirii este momentul începerii lui și recunoașterea primelor semne psihologice și medicale de îmbătrânire.

Procesul de îmbătrânire diferă mult de la un individ la altul în funcție de: zestrea genetică, influența factorilor de mediu și influența factorilor patologici. Toti acești factori fac ca unele persoane să atingă vârsta marilor longevivi, în condiții fizice și psihice bune, iar alții, dimpotrivă, să prezinte o deteriorare rapidă, precocă.

Conform lui Lazarus și Folkman, fondatorii cercetărilor în domeniu, termenul de „coping” este definit ca „eforturi cognitive și comportamentale continue pentru a face față cerințelor specifice (interne și/ sau externe), ce implică resursele individului, uneori depășind capacitatea acestuia.” [2, pp. 141]

Literatura evidențiază importanța folosirii mecanismelor de coping pentru a face față perioadelor de stres și evenimentelor traumatizante, în vederea depășirii emoțiilor negative și a păstrării unei stări de bine. Îmbătrânirea cauzează o acumulare a pierderilor- vigoare fizică, decesul cunoscuților, relațiile sociale, viața socială, rolul în societate. În timp ce o parte dintre vârstnici înfruntă îmbătrânirea și moartea folosind mecanisme de coping precum doliul anticipat, dorința de a muri, izolare, alți bătrâni caută sprijin spiritual și social și acceptă evenimentele inevitabile cu o atitudine demnă.

În ceea ce privesc mecanismele de coping, cercetările autorilor (Prohaska et al., 1985) [3] au arătat că vârstnicii tind să adopte comportamente preventive și sunt mai predispuși în comparație cu tinerii, să adopte și alte intervenții terapeutice, din cauza faptului că sunt mai anxioși de consecințele unor posibile afecțiuni. Alte studii (Felton și Revenson) [4] au dovedit faptul că vârstnicii care își percep starea de boală ca fiind gravă, vor restructura boala ca având aspecte pozitive, vor minimaliza gravitatea afecțiunii de care suferă și nu vor aborda strategiile de coping ce presupun exprimarea propriilor emoții sau căutarea informațiilor. De asemenea, alte studii au luat în considerare faptul că persoanele care ajung la o vârstă înaintată suferă de mai multe afecțiuni, fapt ce influențează categoriile de strategii de coping adoptate (Leventhal et al., 1992) [5]. Experiența anterioară în a face față bolilor cronice poate duce la o mai bună gestionare a consecințelor bolilor și un coping emoțional redus. Strategiile instrumentale folosite în gestionarea unei boli cronice vor fi mai ușor întreprinse de un vârstnic care a experimentat de-a lungul timpului beneficiile acestor strategii în abordarea altor afecțiuni de care a suferit.

Metode

Lotul de subiecți

În etapa cercetării constatative non-experimentale, eșantionul cercetării a întrunit un număr de 213 de persoane în etate, din județul Iași. În constituirea eșantionului, prin aplicarea metodei randomizării, s-a urmărit să respecte principiul diversității mediului de trai, la cercetare participând persoane care locuiesc în centre rezidențiale pentru vârstnici și persoane care locuiesc la domiciliu. [6]

S-a optat pentru persoane de vârstă a treia de gen masculin și feminin, care se diferențiază prin statusul familial- văduv, divorțat sau căsătorit, distribuiți statistic pe criteriul stadiului vârstei- stadiul de trecere spre bătrânețe (65 – 75 de ani), stadiul bătrâneții medii (75 – 85 de ani), stadiul mării bătrâneți sau al longevivilor (peste 85 de ani). [7]

În urma aplicării „Mini testului pentru examinarea stării mentale – MMSE”, dintr-un total de 213 de persoane, au fost eliminați 28 de subiecți, din cauza afectării cognitive. După prelucrarea chestionarelor au fost validate 174 exemplare ale protocoalelor de cercetare, diferența de 11 exemplare au fost eliminate din cauza informației oferite incomplet de către subiecți prin omiterea răspunsului la itemi sau refuzul ulterior de a continua evaluarea.

Astfel, eșantionul final este constituit din 174 subiecți, dintre care 61,5 % sunt femei și 38,5 % bărbați, majoritatea 62,1 % locuiesc în centrul rezidențial pentru vârstnici și 37,9 % locuiesc la domiciliu.

Colectarea datelor

Într-o primă etapă au fost selectați subiecții care îndeplinesc criteriile demografice vizate, iar pentru a se asigura capacitatea cognitivă de a participa la cercetare, s-a aplicat într-o primă etapă „Mini testul pentru examinarea stării mentale – MMSE” (Mini Mental State Examination) (Anexa 1), creat de doctor Marshall Folstein. Instrumentul este un test de screening al alterării funcțiilor cognitive ale adulților, testându-se orientarea spațio-temporală, atenția, memoria imediată și de scurtă durată, abilitatea de a efectua operații concrete-abstracte, motricitatea și limbajul acestora. Astfel au fost eliminați subiecții cu deficit cognitiv, cei cu sechele severe după un accident vascular cerebral, cu deficiențe severe de auz. Aceste criterii sunt necesare, având în vedere că persoanele în vârstă cu aceste afecțiuni se vor confrunta cu dificultăți în a răspunde la chestionarele din cadrul cercetării.

Ulterior, subiecților identificați ca fiind apti să răspundă la chestionare și să participe la cercetarea formativă, li s-a aplicat „Scala de abordare strategică a coping-ului- SACS”, pentru măsurarea variabilei „mecanisme de coping”. Acest instrument este un chestionar multidimensional, construit pentru a identifica strategiile de coping comportamental în

context social, pe care cineva le folosește după ce a trăit anumite evenimente sau situații negative. Scala SACS măsoară frecvența utilizării anumitor strategii de coping comportamental, prin intermediul a 9 scale de evaluare- acțiune asertivă, relaționare socială, căutarea suportului social, acțiune prudentă, acțiune instinctivă, evitare, acțiune indirectă, acțiune antisocială și agresivă.

Figura 1 prezintă distribuția procentuală a mecanismelor de coping pe baza răspunsurilor vârstnicilor la chestionarul multidimensional, construit pentru a identifica strategiile de coping comportamental în context social, pe care cineva le folosește după ce a trăit anumite evenimente sau situații negative, pe cele două nivele- prezența mecanismelor și absența acestora.

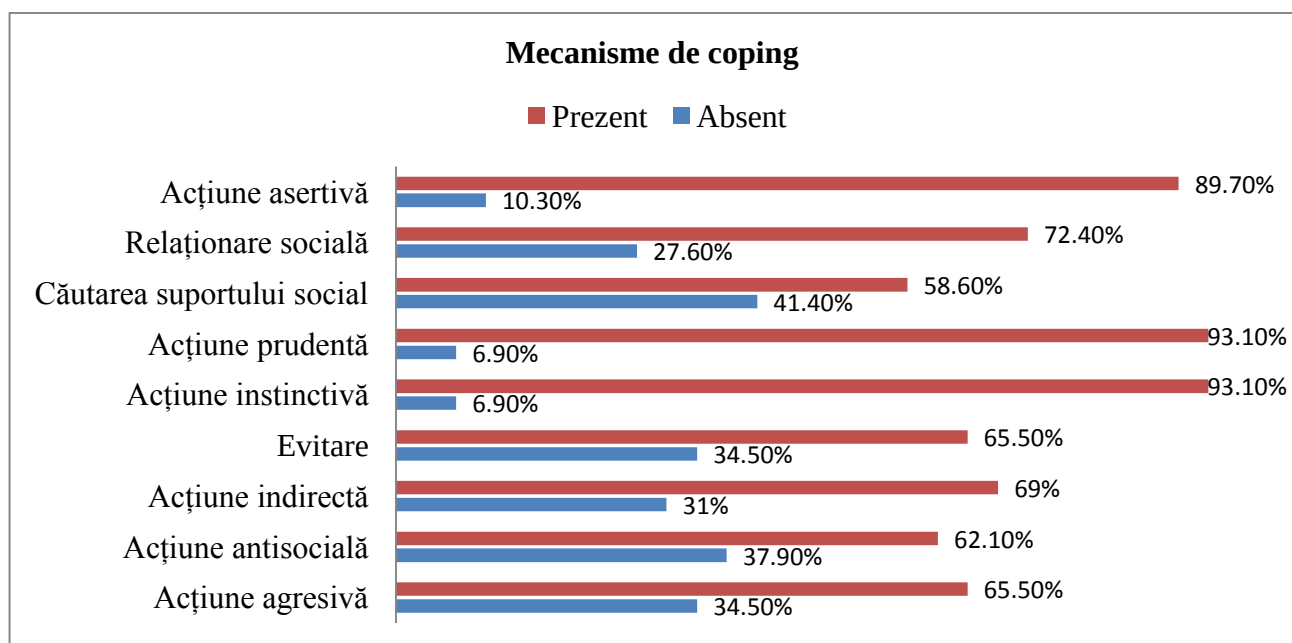

Fig 1. Mecanismele de coping prezente la persoanele de vârstă a treia [Contribuție proprie]

În tabelul 1 sunt prezentate datele vizând valorile medii ale rezultatelor obținute în urma aplicării scalei de abordare strategică a coping-ului- SACS.

ec. de coping	ct. asertivă	el. socială	uport social	ct. prudentă	ț. instinctivă	vitare	ct. Indirectă	ct. antisoc.	ct. agresivă
edia	3.14	7.55	0.31	8.45	34	9.76	3.10	3.21	4.86

Tabel 1. Mediile obținute în urma aplicării Scalei de abordare strategică a coping-ului- SACS [Contribuție proprie]

Mecanismul de coping „acțiune asertivă” se regăsește într-un procent de 89,7% la persoanele vârstnice care au participat la cercetare, ceea ce înseamnă că acestea abordează situația în mod direct și spontan, urmărind propriul interes însă nu în detrimentul celorlalți și fără a se retrage din fața problemelor. Un procent de 10,3% dintre subiecți nu manifestă acest mecanism.

Mecanismul de coping „relaționare socială” se manifestă la 72, 4 % dintre vârstnici. Aceste persoane se alătură celorlalți pentru a face față unei situații dificile, ajută alți indivizi în nevoie și se implică în satisfacerea nevoilor acestora. Un procent de 27, 6% dintre subiecți nu manifestă mecanismul.

Mecanismul „căutarea suportului social” este prezent la 58,6% dintre subiecți și absent la un procent de 41,4%. Aceasta înseamnă că majoritatea bătrânilor apelează la terțe persoane pentru ajutor și sprijin emoțional și se sfătuiesc cu familia și prietenii în legătură cu rezolvarea problemelor întâmpinate.

Mecanismul de coping „acțiune prudentă” se regăsește în procent majoritar la 93,1% dintre vârstnici, ceea ce înseamnă că aceștia obișnuiesc să își ia toate măsurile de precauție înainte de a acționa și își evaluează atent opțiunile, pentru a se proteja de orice pericol ce poate apărea.

Un alt mecanism de coping ce se manifestă într-un procent majoritar de 93,1% este cel de „*acțiune instinctivă*”, astfel vârstnicii se bazează pe intuiție și reacționează în funcție de impulsurile de moment pentru a rezolva problemele.

Mecanismul de coping „evitare” este prezent la 65,5% din lotul cercetării, astfel bătrânii obișnuiesc să se implice în alte activități pentru a amâna rezolvarea problemelor apărute. Mecanismul nu se regăsește la 34,5% dintre indivizi.

Un procent de 69% dintre subiecți manifestă *mecanismul „acțiunea indirectă”*, iar la 31% este absent. Majoritatea vârstnicilor manipulează situația pentru a-i face pe ceilalți să creadă că ei dețin controlul, în timp ce rezolvă problema, în mod netransparent.

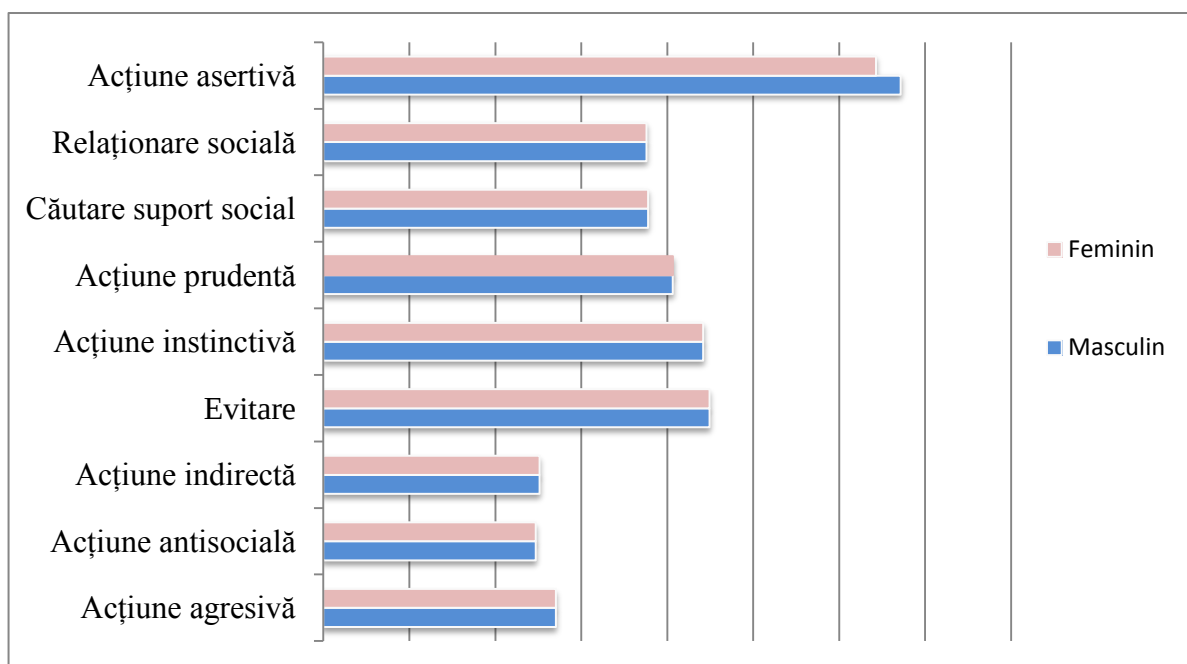
Mecanismul de coping „acțiune antisocială” prin care persoana își urmărește interesele, chiar dacă va face rău celorlalți se regăsește într-un procent de 62,1% și este absent la 37,9% dintre subiecți.

„*Acțiunea agresivă*” explicată prin acțiuni decisive și rapide cu scopul de a-i lua pe ceilalți prin surprindere și de a prelua controlul, se întâlnește la un procent de 65,5% dintre subiecții care au participat la cercetare.

În concluzie, prin analiza datelor prezentate, se poate menționa că pentru a face față agenților stresori specifici etapei de vârstă vârstnicii manifestă într-un procent de 44,4% strategii de coping comportamental active- prosociale, considerate a se asocia cu stări emoționale pozitive, cu niveluri scăzute de anxietate și depresie, dintre care „*acțiunea asertivă*”, „*relaționarea socială*”, „*căutarea suportului social*”, „*acțiunea prudentă*”. De asemenea, persoane peste 65 de ani, manifestă într-o proporție de 56,6% strategii de coping pasive, indirecte și antisociale, asociate cu niveluri ridicate de furie, depresie și anxietate, respective „*acțiune instinctivă*”, „*acțiune antisocială*”, „*acțiune agresivă*”, „*evitare*”, „*acțiune indirectă*”.

Demersului analizei statistice continuă prin identificarea diferențelor privind mecanismele de coping, în funcție de genul subiecților, mediul de trai, stadiul vârstei a treia și statusul familial.

Pentru analiza grafică a diferențelor constatate la nivelul **mecanismelor de coping**, în dependență de **genul subiecților** cercetării a fost propusă figura 2.

	A	A	R	SS	C	P	A	IS		ID	AS	A	AG	A
	2,14	3	1	6,66	9,24	1	6,71	2,05	8,01	3,37	1	3,07	15,	03
	3,57	3	1	8,79	8,88	2	0,33	2,10	2,46	2,58	1	2,36	13,	52

Fig. 2 Mecanismele de coping în funcție de genul subiecților [Contribuție proprie]

Datele statistice, centrate pe stabilirea diferențelor dintre subiecții de gen masculin și cei de gen feminin, în privința manifestării mecanismelor de coping, sunt sistematizate în tabelul 2, care reflectă rezultatul comparațiilor dintre bărbați și femei în ceea ce privește copingul.

V ariabile	T estul Levene p	Te stul T	Prag de semnificație p	Di ferența dintre medii	Interval ul de încredere pentru diferențe	Gr adele de libertate
A	,003	1,608	,132	1,427	- ,325 ,179	172
R	,766	2,611	,009	2,127	,516 ,739	172
SS	,001	- ,320	,763	- ,362	- 2,600 ,875	172
P	,306	5,912	,000	3,618	2 ,408 ,828	172
A	,459	,084	,932	,058	- 1,299 ,414	172
E	,001	4,841	,000	4,453	2 ,637 ,269	172

ID	A	,	-	,210	-	-	,379	172
		007	1,335		,792	1,963		
AS	A	,	-	,288	-	-	,619	172
		545	1,055		,707	2,033		
AG	A	,	-	,016	-	-	,313	172
		434	2,494		1,506	2,698		

Tab. 2 Mecanismele de coping în funcție de genul subiecților [Contribuție proprie]

Rezultate și discuții

Analiza diferențelor constatate, vizând manifestarea **mecanismele de coping la femei și la bărbați**, permite să deducem că acestea au fost semnificativ diferite în ceea ce privește categoriile „acțiune prudentă” ($t = -5,912$, $p = 0.000 < 0.001$) și „evitare” ($t = 4,841$, $p = 0.000 < 0.001$). Rezultă că bărbații, semnificativ mai mult decât femeile, își evaluează atent opțiunile înainte de a acționa și își iau toate măsurile de precauție pentru a se proteja de orice pericol sau se angajează în alte activități, pentru a nu se confrunta cu problema/ situația stresantă, așteptând ca aceasta să se rezolve de la sine.

În ceea ce privește diferențele în manifestarea celor șapte mecanisme de coping funcție de gen, putem concluda că nu există diferențe semnificative între femei și bărbați- pentru „acțiune asertivă”, $t = 1,608$, $p = ,132$, „relaționare socială”, $t = 2,611$, $p = ,009$, „căutarea suportului social”- $t = -,320$, $p = ,763$, „acțiune instinctivă”- $t = ,084$, $p = ,932$, „acțiune indirectă”- $t = -1,335$, $p = ,210$, „acțiune antisocială”- $t = -1,055$, $p = ,288$ și mecanismul „acțiune agresivă”- $t = -2,494$, $p = ,016$.

Persoanele în vârstă se confruntă cu o serie de provocări, cum sunt bolile și pierderile ireversibile în timpul procesului de îmbătrânire. Acest parcurs funcționează împotriva voinței și interesului persoanelor în vârstă. Suferind de o boală acută, este necesară păstrarea stării emoționale, imaginea de sine pozitivă, abilitățile și relațiile sociale. [8]

Atunci când individul se confruntă cu îmbătrânirea și moartea, indiferent dacă este vorba despre un deces sau percepția propriei morți, acesta folosește fie o strategie de coping cu rezultate favorabile, fie nefavorabile pentru starea lui de sănătate.

BIBLIOGRAPHY

1. PROHASKA T. R., et al. Health practices and illness cognition in young, middle-aged, and elderly adults. In: *J. Gerontol.* 1985, vol. 40, nr. 5, pp. 569–578.
2. LAZARUS, R. S.; FOLKMAN, S. Stress. Appraisal and Coping. New York: Springer, 1984.
3. PROHASKA T. R., et al. Health practices and illness cognition in young, middle-aged, and elderly adults. In: *J. Gerontol* [on-line], 1985, vol. 40 , nr. 5, pp. 569–578
4. FELTON B. J., REVENSON T. A. Age differences in coping with chronic illness. In: *Psychology and Aging* [on-line]. 1987, vol. 2, nr. 2, pp. 164- 170.
5. LAU B. W. K. Stres, coping and ageing. In: *The Hong Kong College of Psychiatrists* [on- line]. 1994, nr. 4, pp. 39- 44.
6. PETRIȘOR, A. I. Abordare și metode de cercetare. Note de curs, Editura Universitară „Ion Mincu”, București. 2012, 117 pag.
7. Calitatea vieții persoanelor vârstnice din România [on-line]. 2014. Consiliul Național al Persoanelor Vârstnice.
8. BLUM S. et al. Coping. In: *Encyclopedia of human behavior* [on-line], 2012, pp. 596–601

EFFECTIVE COMMUNICATION IN COUPLE

Cristina Ceban
MA, „Ion Creangă” State Pedagogical University,
Chişinău

Abstract: Psychological studies have shown that the most common causes of family conflicts are communication disorders, the lack of ability to manage emotions.

Modern studies on the reaction of spouses to family conflict and the dependence of perception on gender characteristics have revealed that, regardless of the length of family life, both men and women tend to look at the conflict through the prism of their own expectations, ideas, without taking into account the opinion of a partner, which is evidence of a lack of orientation towards the partner. For young families, the most typical are the conflicts arising on the basis of relations with relatives, the distribution of power with a pronounced dominance of one of the spouses, as well as the planning of the family budget. Over time, these causes of conflict become less expressed, disagreements about the education of children come to the fore and the disruption of role expectations. The dominant behavioral strategy for women is avoidance, for men it is compromise. At the same time, both women and men are ready to cooperate to preserve the psychological comfort of the family, but unlike women, husbands are more inclined to violate their husbands' rights in order to achieve their own.

Keywords: family, emotions, communication, couple, relationship.

În literatura psihologică se consideră că comunicarea este un proces reprezentat prin trei componente: aspecte comunicative, perceptive, și interacțiunea dintre oameni, în procesul de comunicare. Procesul de comunicare facilitează activitățile comune unul cu celălalt. În mod ideal, ca urmare a comunicării dintre oameni, se stabilește înțelegerea reciprocă, se îmbogățește experiența de viață a celui alt, se extind orizonturile și se dezvoltă sfera emoțional-volițională a celor care comunică. În interpretarea de mai sus a conceptului de „comunicare”, conceptul de „proces” a fost folosit pentru a dezvălui esența comunicării [1, 6, 9]. Comunicarea poate fi definită ca una dintre activitățile care are un scop, un sistem de acțiuni secvențiale, un rezultat, caracterizat prin unicitatea relației fiecăruia dintre comunicanți cu conținutul acestei activități.

Comunicarea este unul din cele mai prețioase funcții sociale ale individului, fiind unicul mijloc de a ne înțelege, unica modalitate de a ne exprima emoțiile, sentimentele, trăirile, nemulțumirile, plăcerile. Comunicarea poate fi atestată nu doar la ființa umană, dar și la animale, plantele, chiar și întreg universul. Însă oamenii sunt cel mai important beneficiar al acestui proces, deoarece posedă vorbirea articulată [14, p. 109].

Etimologic conceptul de comunicare provine de la latinescul „communis” și semnifică a te afla în relație cu cineva sau cu ceva, a fi de acord [16, p. 22]. Conform specialiștilor din domeniu, termenul de comunicare inițial, când a fost folosit în limba română, avea un sens cultural și reprezenta nu altceva decât a împărtăși, a deveni parte la ceva, conexiune „a face ceva să devină prin luarea de cunoștință un bun comun, a unifica. Ulterior limba română a preluat și sensul laic al cuvântului dat de neologismul comunicare, dublet etimologic ce

definește, pe lângă numeroasele alte semnificații, baza organizării existenței sociale determinate de modul de realizare a raporturilor interumane” [17, p. 88].

Comunicarea reprezintă o necesitate a tuturor ființelor, mai ales ființelor umane, care fac parte și sunt membri a mai multor grupuri sociale, fie mici, cum ar fi familia, grupul de prieteni, colegii de clasă sau de mărime mai mare cum este comunitatea din care face parte, societatea. Pentru ca individul să interacționeze cu fiecare dintre aceste grupuri are o nevoie indispensabilă ca să vorbească, să se exprime, să asculte, să ofere o reacție, să arate, să răspundă, adică să comunice.

Astfel, el își satisface una din nevoile de bază, cum ar fi afilierea la grup. Însă, omul nu comunică numai cu cei ce-l înconjoară, dar și cu sine fie în voce sau în gând [26, p. 304].

Comunicarea este una din funcțiile de bază ale ființei umane fără de care omul nu poate trăi, crea, lucra. Prin comunicare putem bucura pe cineva sau putem întrista, putem ajuta, susține sau descuraja, putem proteja, înțelege, empatiza, putem relaționa și face parte din ceva.

Căsătoria impune anumite cerințe asupra comportamentului și acțiunilor, limitează libertatea individuală într-o măsură sau alta, aduce necazuri zilnice. Prin urmare, dificultățile de comunicare apar adesea din cauza competenței comunicative scăzute a soților și a prezenței barierelor de comunicare care împiedică procesul de comunicare eficientă. Motivele încălcării comunicării interpersonale în familie sunt și caracteristicile personale ale soților, inadecvarea metodei de transmitere a informațiilor, lipsa suportului emoțional. Încălcarea comunicării interpersonale poate duce la conflicte între soți, prin urmare, este important să se determine caracteristicile competențelor comunicative în cuplu.

Cultura scăzută a competenței de comunicare a soților duce la frustrarea nevoilor semnificative ale individului – atât în evaluarea și stima de sine, cât și în recunoaștere, în relaxare emoțională și inteligența emoțională, în empatie etc. reduce satisfacția față de relațiile de familie și duce la destabilizarea căsătoriei și poate finaliza cu divorț. Deși au caracteristici diferite, acest lucru se poate întâmpla la soții din familii tinere dar și în familiile cu o perioadă de căsătorie mai lungă.

Primii ani de conviețuire în cuplu sunt perioada formării stereotipurilor individuale de comunicare, armonizarea sistemului de valori, dezvoltarea unei linii comune de comportament și compatibilitate emoțională. În aceasta perioadă are loc o adaptare reciprocă a soților, cautarea aceluia tip de relație, care să îi satisfacă pe ambii.

Familia modernă stabilește ștacheta înaltă în relațiile individuale-personale ale membrilor familiei. Deoarece nu are o formă inițial gata modelată pentru soți, dar este văzută de aceștia ca o sarcină care necesită eforturi personale mari, capacitatea și dorința de a pune în aplicare aceste eforturi. Libertatea de acțiune a generațiilor mai în vârstă este strâns legată de dificultatea de a obține sprijin de la acestea. Acest lucru se aplică tuturor aspectelor vieții de familie. Scăderea vârstei de căsătorie, combinată cu infantilismul din ce în ce mai mare al tinerilor, duce la faptul că sarcinile din ce în ce mai complexe asociate formării relațiilor de familie revin pe poziții sociale și personale din ce în ce mai puțin mature ale soților.

Studiile psihologice au arătat că cele mai frecvente cauze ale conflictelor familiale sunt tulburările de comunicare, lipsa capacității de gestionare a emoțiilor. Inteligența emoțională a fost de un interes științific și practic activ în comunitatea umană în ultimele trei decenii. Inteligența emoțională presupune capacitatea de a recunoaște și de a simți emoții, precum și nevoia de a analiza rațional emoțiile și de a lua decizii pe baza acestei analize. Într-un număr suficient de lucrări în acest domeniu care există astăzi, autorii descriu inteligența emoțională ca pe o capacitate umană importantă și o condiție necesară pentru succes și eficiență în interacțiunea și comunicarea interpersonală.

În literatura de specialitate se indică faptul că multe contradicții ascuțite apar cu relațiile de familie, mai ales în primii ani de căsătorie. Motivele încălcării comunicării interpersonale într-o familie tânără sunt caracteristicile personale ale soților, lipsa suportului emoțional și competența comunicativă scăzută. Probleme semnificative în relațiile conjugale pot fi așteptări sporite unul față de celălalt, o decizie inconștientă de a crea o familie, un stil de viață nesănătos. Dificultățile de comunicare sunt unul dintre motivele încălcării stabilității în relația tinerilor soți, astfel încât studiul acestei zone este necesar pentru un microclimat favorabil în familii [1,3,5].

Anghel E. în studiul său a arătat că formarea unui limbaj familial, care include norme și tradiții familiale, are un efect favorabil asupra climatului intra-familial al unei familii tinere. Și principalul motiv pentru încălcarea comunicării în familiile tinere este lipsa de înțelegere între soți. Rezultatele studiului confirmă prezența problemelor de comunicare între membrii familiilor tinere: lipsa înțelegerii reciproce și similitudinea de opinii asupra vieții de familie, apariția unor situații conflictuale asociate cu dificultăți materiale și psihologice [2].

Kishimi I. și Koga F. evidențiază că o componentă importantă a comunicării conjugale este conversația, adică comunicarea verbală. Comunicarea verbală a soților poate fi văzută ca o formă de activitate menită să construiască și să mențină o căsătorie și o familie. Este o activitate bilaterală. Baza comunicării între soți este contactul de persoane egale. Comunicarea conjugală ajută la învățarea despre nevoile soțului și despre nevoile căsătoriei în ansamblu [6].

În lucrarea lui T. Andreeva, s-a constatat că 9 din 10 cupluri care caută ajutor de la consilierii de familie au probleme de comunicare și o lipsă de abilități de comunicare eficiente. Important în comunicarea conjugală este procesul de metacomunicare. Constă în observare și înțelegere în plan „aici și acum” astfel de componente:

1. Cum mă văd în momentul comunicării.
2. Cum te văd în momentul comunicării.
3. Cum văd viziunea ta despre mine.

A. A. Kim L. V. Okonechnikova, în studiul lor despre manipularea relațiilor conjugale, a dezvăluit că soții „tineri” recurg la manipulare la fel de des ca și cei „maturi”, pe baza datelor lui G. G. Tanasov și O. A. Sysoeva, care au demonstrat că tendința de a manipula un partener este mai mare la persoanele căsătorite decât la persoanele necăsătorite. În comparație cu soții „maturi”, „tinerii” refuză mai des propriile manipulări, îi consideră rari și forțați. Oamenii care sunt căsătoriți de mai bine de 10 ani au o atitudine mai pozitivă față de manipulare. În opinia lor, manipularea abil și atentă este cea mai convenabilă modalitate de a atinge obiectivele. Adică, experiența soților „maturi”, pe de o parte, îi ajută să-și facă manipulările mai blânde și mai constructive, apropiate de „jocuri bune”, potrivit lui E. Berne, pe de altă parte, mai conștienți. Soții „maturi” erau mai predispuși decât cei „tineri” să numească metode mai blânde de manipulare, cum ar fi argumentarea, persuasiunea, mângâierile, complimentele [apud.7].

N. A. Tsvetkova, în studiul său despre strategiile de rezolvare a conflictelor în familii cu durate diferite de căsătorie, a relevat că familiile cu 1-3 ani de experiență au descoperit că cel mai popular stil de strategie de coping cognitiv este analiza problemelor, o formă de strategie cognitivă axată pe analiza dificultăților emergente și analiza modalităților posibile, cu o creștere concomitentă a autocontrolului, creșterea încrederii în forțele proprii pentru a depăși o situație dificilă. În familiile cu 4-10 ani de experiență în căsătorie, cele mai solicitate sunt trei stiluri de strategii de coping cognitiv: menținerea autocontrolului, analiza problemelor și oferirea de sens - aceasta este o formă de strategie de coping cognitiv care vizează sublinierea unei situații conflictuale și găsirea unui ieșire din ea. Și în familiile cu 12-

20 de ani de experiență în căsătorie, cele mai populare trei stiluri de strategii de coping cognitiv includ: umilința, care implică acceptarea conflictului ca pe ceva inevitabil, analiza problemelor și confuzia (o formă pasivă de strategie cognitivă, care constă în incapacitatea de a rezolva situația conflictuală și lipsa de înțelegere combinate cu surpriza sau frica [apud. 4].

Potrivit lui Anghel E., avantajele energetice și informaționale ale femeilor se aplică numai perioadei de socializare - prima fază din viața lor [2]. Apoi vin perioadele de naștere și creșterea copiilor, apoi auto-realizarea și auto-realizarea. Nu există astfel de faze în viața unui bărbat. Aspirațiile sale sunt îndreptate spre atingerea obiectivelor sale, iar dezvoltarea personală și stima de sine sunt asociate cu succesul în muncă. Dezvoltarea personalității unei femei depinde de construcția unei vieți intime, a relațiilor de familie. Autorul crede că succesul femeilor în dragoste, dacă este posibil, în căsătorie este un anumit factor în dezvoltarea personalității [2].

Scopul cercetării: studierea abilităților de comunicare și a stilului de comunicare în cuplu, elaborarea și administrarea unui program de eficientizare a abilităților de comunicare și de dezvoltare emoțională la partenerii de cuplu.

Ipotezele cercetării:

Studierea abilităților de comunicare și a stilurilor de comunicare predominante la partenerii de cuplu;

Comunicarea eficientă este un indicator al bunăstării relațiilor conjugale. Acest indicator reflectă atitudinea unei persoane față de propria căsătorie și indică faptul că, pe lângă calitățile personale ale soților, că interacțiunea conjugală este asociată cu așteptările și experiența din viața lor anterioară. Cu toate acestea, în multe cazuri, satisfacția subiectivă față de căsătorie nu corespunde nivelului obiectiv de eficiență a funcționării familiei, deoarece se manifestă o atitudine negativă emoțională și evaluativă a partenerilor față de căsătorie.

Pentru a cerceta particularitățile comunicării între soți am utilizat Chestionarul S.C. (Analiza stilului de comunicare). Datele sunt prezentate în fig. 1.

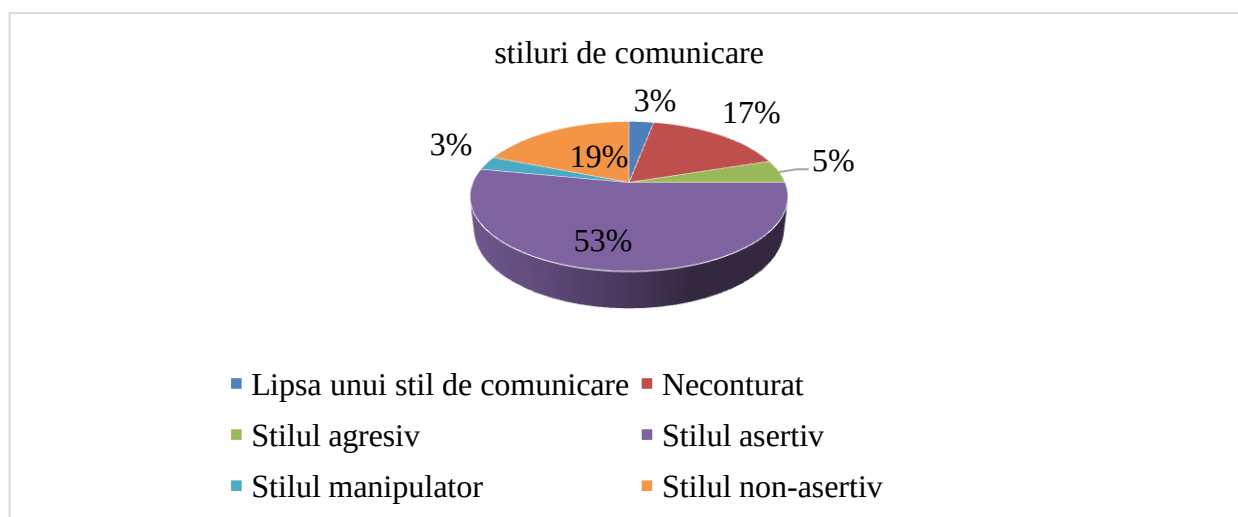

Fig. 1. Frecvențele pentru stilul de comunicare la subiecții din lotul experimental

Vizualizarea datelor ne permite să constatăm că cei mai mulți subiecți ai eșantionului selectat au comportament asertiv în comunicare – 53% (53 persoane), ceea ce reprezintă mai mult de jumătate din subiecți. Pentru aceste persoane este caracteristică emotivitatea vorbirii, care constă într-o expresie deschisă a propriilor sentimente; expresivitatea vorbirii, care necesită o exprimare clară și spontană a emoțiilor și experiențelor; capacitatea de a confrunța și contracara opiniile celorlalți prin exprimarea directă și clară a opiniilor lor; folosirea

pronumelui personal „eu” ca o ilustrare a faptului că persoana își asumă cuvintele sale; acceptă laudele nu ca pe un semn de indiscreție, ci ca pe o expresie a respectului față de sine și evaluare adecvată a propriilor forțe și abilități; impulsivitate în propriile acțiuni și refuzul de a planifica ca o manifestare a propriilor înclinații de improvizație.

În stadiul actual de dezvoltare a relațiilor conjugale, eficacitatea funcționării familiei este asociată cu o serie de calități semnificative din punct de vedere social care determină strategia de interacțiune a soților. Una dintre aceste calități este asertivitatea. Asertivitatea ca parte a potențialului personal este o condiție necesară pentru auto-realizare și este un factor principal în dezvoltare.

Următorul stil de comunicare utilizat de către soți este cel non-asertiv – 19% (19 persoane), stilul care caracterizează persoana ce nu poate, în mod deschis și spontan, să-și exprime sentimentele, dorințele și nevoile. Această persoană este limitată în realizarea de sine și, în consecință, experimentează dificultăți în a comunica cu alți oameni.

Comportament asertiv - comportamentul unei persoane încrezătoare în sine, când nevoile și drepturile celorlalți sunt respectate, dacă ceilalți îi respectă drepturile. Comportamentul asertiv se caracterizează prin claritate, directitate, autenticitate, sinceritate. O persoană care se comportă asertiv este capabilă să articuleze clar și clar ce este în joc, cum vede situația, ce crede despre ea și cum o trăiește. Are o atitudine pozitivă față de ceilalți. Știe să asculte pe ceilalți și să facă compromisuri. Este capabil să-și schimbe punctul de vedere sub influența argumentelor. Considerând alți oameni decent, nu ezită să ceară o favoare și, la rândul său, este gata să ofere și o curtoazie.

Comportamentul asertiv se caracterizează prin calm, se pare că o persoană este relaxată, adică atât manifestările sale verbale, cât și non-verbale sunt neobișnuite pentru orice tensiune și strângere. O persoană care se comportă asertiv creează o atmosferă plăcută în jurul său. O persoană asertivă nu își sugerează nimic în avans. Știe să recunoască manipularea și să se protejeze de ea. Stilul asertiv de comportament este bine potrivit pentru aplicarea în activitățile zilnice ale soților. Acest stil le permite să găsească soluții reciproc acceptabile și să mențină relații chiar și în situații foarte dificile. Comportamentul asertiv în procesul comunicativ este cea mai bună opțiune de comunicare, ducând la formarea unei personalități independente și responsabile, capabilă să rezolve cu succes probleme.

Stilul agresiv pentru 5% (5 persoane) și indică că propriile nevoi sunt satisfăcute și drepturile cuiva sunt asigurate, în timp ce nevoile și drepturile celorlalți sunt ignorate. Agresiunea nu presupune doar vătămare fizică sau expresii puternice. Sarcasmul și ironia au un efect agresiv, precum și discursuri liniștite, uneori chiar metodice, care nu sunt relevante și nu fac decât să degradeze personalitatea persoanei căreia îi sunt destinate, ceea ce se prezintă important în viața de cuplu. Cu cât agresivitatea este mai sofisticată, cu atât mai puțină agresivitate vede purtătorul ei în acțiunile sale. Cu toate acestea, un agresor sofisticat face o impresie neplăcută altora, oamenii au tendința de a evita astfel de contacte. Comportamentul pasiv și agresiv, la prima vedere, sunt semnificativ diferite unul de celălalt. Cu toate acestea, în ambele cazuri, partea opusă este considerată un „inamic”, urmărind singurul scop - a face rău. Diferența dintre comportamentul pasiv și cel agresiv constă doar în faptul că persoana agresivă lovește preventiv, în timp ce cea pasivă arată în mod deschis că nu pretinde că câștigă.

Stilul manipulator este caracteristic pentru 3% (3 persoane). Comportamentul manipulator este caracteristic atunci când o persoană permite altora să-și satisfacă nevoile și să-și asigure drepturile în detrimentul nevoilor și drepturilor lor. O persoană care se comportă manipulativ are tendința de a controla pe o altă persoană, de a supune, de a o face să nu știe să-și expună clar dorințele și nevoile. Nu există încredere în acțiunile sale, el este chinuit de

faptul că nu își poate folosi în mod corespunzător abilitățile. O persoană manipulată nu este capabilă să reziste manipulatorilor. Eșecurile îi slăbesc conștiința de sine nu prea puternică. Uneori încearcă să preia controlul asupra situației manipulând alți oameni. Astfel de acțiuni sunt definite ca agresiune ascunsă.

Este alarmant că 17% (11 persoane) nu au un stil de comunicare clar conturat, iar 3% (3 persoane) nu au nici un stil de comunicare.

Ce poate interfera cu comunicarea conjugală? Aici pot avea loc diferențe de gen între soți. Diferențele încep deja în neurofiziologia unui bărbat și a unei femei. Se crede că femeile sunt mai bune în a recunoaște schimbările în tonul și volumul vocii umane, ceea ce le ajută să înțeleagă mai bine starea oamenilor din jurul lor, în timp ce sunt mai puțin capabile să se orienteze de unde provine sunetul, dar bărbații o fac. mult mai bine, așadar, de regulă, spre deosebire de femeile care sunt capabile să se ocupe de mai multe lucruri în același timp, își îndreaptă atenția către o sarcină specifică care le cere să o ducă la bun sfârșit.

Concluzii:

Nevoile de comunicare ale soților apar în mod natural în procesul de conviețuire și familie. Comunicarea este o componentă importantă a comunicării interpersonale în familie. Dar comportamentul bărbaților și femeilor în timpul comunicării este diferit. Neînțelegerea nevoilor celuilalt, în special a competențelor comunicative ale soților, poate nu numai să provoace situații conflictuale, ci și să îngreuneze perceperea acestora și găsirea soluțiilor conflictelor.

Comunicarea asertivă a soților ar fi o modalitate de comunicare eficientă, deoarece presupune încredere în sine, perseverență. Comportamentul asertiv este un comportament deschis direct care nu urmărește să facă rău altor persoane. Acesta este un tip special de comportament care permite unei persoane să-și afirme în mod specific și cu forță nevoile, dorințele și sentimentele altor persoane, fără a aduce atingere drepturilor lor. Formarea abilităților de comportament asertiv necesită în primul rând ca o persoană să realizeze cât de mult comportamentul său este determinat de propriile înclinații și motive. În sfera relațiilor familiale, se presupune că refuză să se bazeze pe opiniile și aprecierile altora, să cultive un comportament spontan în conformitate cu propriile stări, motive și interese.

BIBLIOGRAPHY

1. ABRIC, J.C. Psihologia comunicării: teorii și metode. Iași: Polirom, 2002. 208 p. ISBN 973-683-953-2.
2. BALGIU, B. A; ADÎR, V. Comunicare interpersonală: perspective teoretice și strategii practice. București: Printech, 2009. 97 p. ISBN 978-606-521-344-9.
3. BHARWANEY, G. Reziliența emoțională. Iași: Polirom, 2020. 296 p. ISBN: 9789734681884
4. BONCU, Ș., TURLIUC, M. N. Atracție interpersonală și conviețuire în cuplu. Iași: Polirom. 2016. ISBN 978-973-46-6012-4.
5. CARNEGIE, D. Cum să comunici eficient. București: Litera, 2019. 176 p. ISBN 978- 606-33-3392
6. CHAPMAN, G. Căsnicia mult visată. București: Curtea Veche Publishing. 2020. 176 p. ISBN: 9786064406880.
7. CHELCEA, S., IVAN, L., CHELCEA, A. Comunicarea nonverbală: gesturile și postura: cuvintele nu sunt de-ajuns. București: Comunicare.ro, 2005. 234 p. ISBN 973-711-014-5.

8. DE PERETTI, A., LEGRAND, J.A., BONIFACE, J. Tehnici de comunicare. Iași: Polirom, 2001. 392 p. ISBN 973-683-505-7.
9. FÂRTE, Gh. I. Comunicarea. O abordare praxiologică. Iași: Casa Editorială Demiurg Plus, 2004. 206 p. ISBN 973-8076-59-5.
10. FLOYD, K. Comunicarea interpersonală. Iași: Polirom, 2013. 504 p. ISBN 978- 973-46-3341-8.
11. HENDRIX, H., LAKELLY HUNT, H. Jurnal de cuplu. Primește iubirea pe care o dorești - Ghidul practic de regăsire a fericirii în relație. București: Herald. 2022. 304.p. ISBN: 5948417430179.

